

אורי גורן
סוגיות בסדר דין אזרחי
מהדורה שלוש עשרה
כרך א

אורי גורן

נשיא בית המשפט המחוזי בתל אביב (לשעבר)

סוגיות בסדר דין אזרחי

מהדורה שלוש עשרה

כרך א

נבו

מהדורה ראשונה, תשמ"ח–1987
מהדורה שנייה, תשנ"ב–1991
מהדורה שלישית, תשנ"ה–1994
מהדורה רביעית, תשנ"ז–1997
מהדורה חמישית, תשנ"ט–1999
מהדורה שישית, תשס"א–2001
מהדורה שביעית, תשס"ג–2003
מהדורה שמינית, תשס"ה–2005
מהדורה תשיעית, תשס"ז–2007
מהדורה עשירית, תשס"ט–2009
מהדורה אחת עשרה, תשע"ג–2013
מהדורה שתים עשרה, תשע"ו–2015
מהדורה שלוש עשרה, תש"פ–2020

הפקה: ענת זקון

מסת"ב 978-965-442-193-5 ISBN

©

זכויות היוצרים שמורות למחבר

נבו הוצאה לאור בע"מ

ת"ד 43 צפירים 9983000

טל' 02-9992099 ; פקס' 02-9992088

nevo@nevo.co.il

www.nevo.co.il

מוגשת בזה המהדורה החדשה (מהדורה שלוש עשרה) של ספרנו סוגיות בסדר דין אזרחי, פרי עטו של נשיא בית המשפט המחוזי (לשעבר) אורי גורן.

ההוצאה הייתה מוכנה כבר להוציא את הספר בשנת 2018, אך לפתע הופיעו תקנות חדשות (ק"ת 8085, מיום 11.10.2018), אשר נתקבלו בביקורת אצל חלק מהמשתמשים. תקנות אלה פורסמו בחודש אוקטובר 2018 אולם כניסתן לתוקף נדחה ליום 5.9.2019. לאחר מכן המועד נדחה ליום 2.2.2020 (ק"ת 8213) ולאחר מכן נדחה פעם נוספת ליום 5.9.2020 (ק"ת 8285).

לנוכח תקופת ביניים כה ארוכה וכדי לעזור למשתמשים בספרנו, הוחלט לצאת במהדורה זו שמשלבת בתוכה את המצב הקודם ומשווה אותו לעקרונות החדשים. בעתיד כנראה צפויים שינויים נוספים בתקנות החדשות והוצאה זו תעדכן את קוראיה בנדון בדרך שתמצא לנכון.

יש לזכור כי סדר הדין האזרחי אינו מבוסס רק על תקנות סדר האזרחי. נושא זה כולל חיקוקים נוספים שהתעדכנו במשך הזמן. חיקוקים כמו חוק בתי המשפט, חוק בית המשפט לענייני משפחה, חוק תובענות ייצוגיות; חוק החברות בנושא תביעה נגזרת; חוק נפגעי תאונות דרכים ועוד, ואין סיבה שהחומר המעודכן בנושאים אלה יימנע בפני המשמשים.

לראשונה הספר מופק בשני כרכים, נוכח ריבוי החומר שהצטבר.

תוכן עניינים כללי

כרך א

1	שער ראשון – עקרונות יסוד
5	שער שני – הגדרות
9	שער שלישי – נושאים כלליים
47	שער רביעי – סמכות עניינית
69	שער חמישי – סמכות מקומית
79	שער שישי – נושאי סמכות נוספים
131	שער שביעי – כתבי טענות
197	שער שמיני – נושאים נוספים
221	שער תשיעי – עילת תביעה
273	שער עשירי – דיון מקדמי בין בעלי הדין
277	שער אחד עשר – פגישת מהו"ת (מידע, היכרות ותיאום)
283	שער שנים עשר – הליכים מקדמיים
341	שער שלושה עשר – שאלונים וגילוי מסמכים
403	שער ארבעה עשר – קדם משפט
421	שער חמישה עשר – הדיון
483	שער שישה עשר – תובענות בדיון מהיר
493	שער שבעה עשר – עדות
519	שער שמונה עשר – הליכים מיוחדים
617	שער תשעה עשר – מומחים
659	שער עשרים – מומחים רפואיים
703	שער עשרים ואחד – סעדים זמניים – כללים
749	שער עשרים ושניים – סעדים זמניים – סוגים
843	שער עשרים ושלושה – פסק דין

כרך ב

959.....	שער עשרים וארבעה – הערעור – כללים
1027.....	שער עשרים וחמישה – בקשת רשות ערעור
1075.....	שער עשרים ושישה – עיכוב ביצוע
1129.....	שער עשרים ושבעה – משפחה – בגירים
1211.....	שער עשרים ושמונה – משפחה – קטינים
1255.....	שער עשרים ותשעה – דיני ירושה
1289.....	שער שלושים – תובענות ייצוגיות
1345.....	שער שלושים ואחד – תובענות ייצוגיות שונות
1373.....	שער שלושים ושניים – תביעה נגזרת
1391.....	שער שלושים ושלושה – פירוק חברות ושותפויות
1413.....	שער שלושים וארבעה – הליכי פשיטת רגל
1437.....	שער שלושים וחמישה – המצאות
1489.....	שער שלושים ושישה – תצהירים ומועדים
1529.....	שער שלושים ושבעה – פסלות שופטים
1563.....	שער שלושים ושמונה – הסגל השיפוטי
1589.....	שער שלושים ותשעה – הוצאות משפט
1621.....	שער ארבעים – עורכי דין
1647.....	שער ארבעים ואחד – אגרות משפט
1677.....	שער ארבעים ושניים – הוראות מעבר
1681.....	מפתחות

תוכן עניינים מפורט

כרך א

1	שער ראשון – עקרונות יסוד
5	שער שני – הגדרות
9	שער שלישי – נושאים כלליים
11	פרק א – נושאים כלליים ומבוא
13	סימן א – זכויות וחובות דיוניות
14	סימן ב – השאיפה ליציבות
14	סימן ג – התייחסות בית המשפט לסדרי הדין
15	סימן ד – השיטה האדוורסרית
16	סימן ה – אי-קיום התקנות
16	סימן ו – הסמכות להטיל סנקציות
17	סימן ז – העומס בבית המשפט
18	סימן ח – תחולתן של התקנות על נושאים משפטיים מיוחדים
21	פרק ב – זכות הגישה לערכאות
23	סימן א – עקרונות כלליים
23	סימן ב – אגרת משפט
24	סימן ג – מועדים שבדין
24	סימן ד – נושאים אחרים
27	פרק ג – עקרון תום הלב
29	סימן א – עקרונות כלליים
29	סימן ב – ניצול לרעה של הליכי משפט
30	סימן ג – הסתרת פרטים מבית המשפט
31	סימן ד – טיעון סותר
32	סימן ה – מקרים נוספים
35	פרק ד – פומביות הדין ואיסור פרסום
37	סימן א – עקרונות כלליים
38	סימן ב – פגיעה בפרטיות
38	סימן ג – הליכי מסים
39	סימן ד – נושאים נוספים
41	פרק ה – עיון במסמכי בית המשפט
43	סימן א – עקרונות כלליים

43	סימן ב – הבקשה לעיון.....
44	סימן ג – מקרים שנדונו.....
47	שער רביעי – סמכות עניינית.....
49	פרק א – סמכות עניינית.....
51	סימן א – עקרונות כלליים.....
52	סימן ב – בדיקת הסמכות העניינית.....
52	סימן ג – הגבלת זכות הטיעון.....
54	סימן ד – חלוקת הסמכויות בין בתי המשפט.....
55	סימן ה – שווי התובענה.....
56	סימן ו – שינוי סכום התביעה.....
56	סימן ז – שווי התובענה בהליכים שונים.....
57	סימן ח – סמכות טבועה.....
59	פרק ב – סמכות עניינית – מקרקעין.....
61	סימן א – ענייני מקרקעין.....
62	סימן ב – סעדים המתפצלים לבתי משפט שונים.....
62	סימן ג – תביעות מטרד.....
64	סימן ד – תביעות שימוש במקרקעין.....
65	סימן ה – תביעות חזקה במקרקעין.....
65	סימן ו – תביעות שונות במקרקעין.....
67	סימן ז – המפקח על רישום מקרקעין.....
69	שער חמישי – סמכות מקומית.....
71	סימן א – עקרונות כלליים.....
72	סימן ב – החלופות השונות למקום השיפוט.....
72	סימן ג – מקום מגוריו או מקום עסקו של הנתבע.....
74	סימן ד – סמכות מקומית בתביעת מקרקעין.....
74	סימן ה – הסכם שיפוט.....
76	סימן ו – טענה בדבר היעדר סמכות מקומית.....
76	סימן ז – סמכות מקומית שירית.....
77	סימן ח – הסמכות המקומית בתביעות בבית המשפט למשפחה.....
78	סימן ט – העברה מינהלית של הליכים אזרחיים.....
79	שער שישי – נושאי סמכות נוספים.....
81	פרק א – סמכות בינלאומית.....
83	סימן א – עקרונות כלליים.....
83	סימן ב – הסכם (תניית) שיפוט זר.....
84	סימן ג – סמכות שיפוט ייחודית או מקבילה.....

85	סימן ד – עיכוב הליכים בישראל עקב הסכם שיפוט זר
86	סימן ה – עיכוב הליכים בישראל עקב הסכם בוררות זר
87	סימן ו – פורום לא נאות (Forum Non Convenience) ופורום טבעי (Natural Forum)
89	סימן ז – הציפיות הסבירות של הצדדים
90	סימן ח – שיקולים נוספים בשאלת "טבעיות הפורום"
90	סימן ט – הקניית סמכות בינלאומית באמצעות המצאה
92	סימן י – מקרים שנדונו
93	פרק ב – בתי משפט שונים
95	סימן א – יחסי גומלין עם בית המשפט הגבוה לצדק
96	סימן ב – יחסי הגומלין עם בית המשפט לענייני משפחה
97	סימן ג – יחסי הגומלין עם בית הדין הרבני
99	סימן ד – המחלקה הכלכלית בבתי המשפט המחוזיים
100	סימן ה – טריבונלים שונים
101	סימן ו – הליכי בוררות
103	פרק ג – בית הדין לעבודה
105	סימן א – עקרונות כלליים
105	סימן ב – תביעות שונות
109	פרק ד – העברות הליך
111	סימן א – העברת הליך מחמת היעדר סמכות
113	סימן ב – העברת הליך מחמת זיקה לבית המשפט הנעבר
115	סימן ג – העברה מינהלית
116	סימן ד – תובענות בנושא אחד בבתי משפט אחדים
119	סימן ה – העברות שונות
121	פרק ה – סמכות שבגררא
123	סימן א – עקרונות כלליים
123	סימן ב – מקרים שנדונו
125	סימן ג – הכללים בדבר מעשה בית דין
127	פרק ו – Forum Shopping
129	סימן א – עקרונות כלליים
129	סימן ב – מקרים שנדונו
130	סימן ג – תובענות ייצוגיות
131	שער שביעי – כתבי טענות
133	פרק א – כתבי טענות – כללי
135	סימן א – הנחיות מסגרת
136	סימן ב – הגדרות
136	סימן ג – מן הפסיקה

137	סימן ד – העלאת טענות המייחסות כזב ותרמית
138	סימן ה – העלאת טענות אחרות
141	פרק ב – כתב תביעה
143	סימן א – עקרונות כלליים
143	סימן ב – ניסוח כתב התביעה
145	סימן ג – נתוני כתב תביעה
146	סימן ד – רשימת מסמכים
147	סימן ה – מסמך מהותי
149	סימן ו – סכום התביעה
150	סימן ז – ריבית והפרשי הצמדה
151	סימן ח – סעדים
153	סימן ט – הסתמכות על עובדות שונות
154	סימן י – הוראת דין
156	סימן יא – תנאי מוקדם להקמת העילה וחזקה שבדין
157	סימן יב – הזמנה לדין ופתיחת ההליך
157	סימן יג – תביעה לסכום קצוב בהוצאה לפועל
159	פרק ג – כתב הגנה
161	סימן א – עקרונות כלליים
161	סימן ב – הטיעון בכתב הגנה
163	סימן ג – "הודאה והדחה"
164	סימן ד – טענות נוספות
166	סימן ה – כתב הגנה שהוגש באיחור
167	סימן ו – מתן פסק דין בהיעדר כתב הגנה
169	פרק ד – תביעה שכנגד
171	סימן א – סמכויות שיפוט
172	סימן ב – כללים דיוניים
175	פרק ה – כתב תשובה
177	סימן א – עקרונות כלליים
178	סימן ב – האיסור על נימוק תביעה חדש
178	סימן ג – המשמעות של אי-הגשת תשובה
179	סימן ד – כתב תשובה בהליכים מיוחדים
181	פרק ו – הודעה לצד שלישי
183	סימן א – מהות ההליך
185	סימן ב – נושאי ההודעה לצד שלישי
187	סימן ג – עריכת ההודעה וכללי הסמכות
188	סימן ד – החובה להתגונן ולהתייצב בהליך
190	סימן ה – עיכוב הליכים של הודעה לצד שלישי

191	סימן ו – מעוולים במשותף בנוזקין
192	סימן ז – הליכים לפי התקנות
193	סימן ח – הליכים אחרים
194	סימן ט – הליכי ערעור
197	שער שמיני – נושאים נוספים
199	פרק א – פלוגתות ושינוי חזית
201	סימן א – גיבוש הפלוגתות
202	סימן ב – הכלל בדבר "שינוי חזית"
204	סימן ג – "שינוי חזית" בהליכים שונים
205	פרק ב – בעלי דין
207	סימן א – עקרונות כלליים
207	סימן ב – צירוף תובעים
209	סימן ג – צירוף נתבעים
210	סימן ד – צירוף בעלי דין דרושים
212	סימן ה – צירוף צד שלישי
213	סימן ו – שינוי בעלי דין
213	סימן ז – בעלי דין נחוצים
214	סימן ח – חילופי בעלי דין
215	סימן ט – בעלי דין נציגים
215	סימן י – אפוסטרופוס או ידיד קרוב
216	סימן יא – תביעת יורשים
217	סימן יב – נציגים שונים
219	סימן יג – בעלי דין בבוררות
221	שער תשיעי – עילת תביעה
223	פרק א – עילת תביעה – עקרונות
225	סימן א – עקרונות כלליים
226	סימן ב – הגדרתה של עילת תביעה
226	סעיף א – דיני נזיקין
227	סעיף ב – דיני חוזים
227	סעיף ג – דיני קבלנות
228	סעיף ד – דיני בנקאות
228	סעיף ה – דיני שטרות
229	סעיף ו – תחומי משפט שונים
230	סימן ג – יישומים שונים של המונח "עילה"
231	סימן ד – תנאי מוקדם להקמת העילה
232	סימן ה – צירוף עילות

234	.....	Lis Alibi Pendens – “הליך תלוי ועומד”	סימן ו –
235	.....	.....	סימן ז – סעדים
236	.....	.....	סימן ח – תיקון עילת תביעה
237	.....	.....	פרק ב – עילת תביעה – התיישנות
239	.....	.....	סימן א – העילה לשם חישוב התיישנות
242	.....	.....	סימן ב – המועד הקובע בתביעות נזיקין
244	.....	.....	סימן ג – המועד הקובע בנושאי מקרקעין
245	.....	.....	סימן ד – המועד הקובע בתביעות על פי התקנות
246	.....	.....	סימן ה – המועד הקובע בתביעות מסוגים שונים
251	.....	.....	פרק ג – עילה – התיישנות – סעיפים מחוק התיישנות
253	.....	.....	סימן א – העלאת הטענה בהזדמנות הראשונה
253	.....	.....	סימן ב – תביעה שכנגד וקיוויו
254	.....	.....	סימן ג – התיישנות במקרקעין
255	.....	.....	סימן ד – תרמית והונאה
256	.....	.....	סימן ה – התיישנות שלא מדעת
259	.....	.....	סימן ו – הודאה בזכות
260	.....	.....	סימן ז – סעיפים רלוונטיים נוספים מחוק התיישנות
263	.....	.....	פרק ד – השתק עילה והשתק פלוגתא
265	.....	.....	סימן א – השתק עילה – עקרונות כלליים
265	.....	.....	סימן ב – המבחנים לעניין השתק עילה
266	.....	.....	סימן ג – “קרבה משפטית” בין בעלי הדין
267	.....	.....	סימן ד – היבטים דינאיים
268	.....	.....	סימן ה – מקרים המהווים השתק פלוגתא
270	.....	.....	סימן ו – מקרים שאינם מהווים השתק פלוגתא
271	.....	.....	סימן ז – השתק שיפוטי
273	.....	.....	שער עשירי – דיון מקדמי בין בעלי הדין
277	.....	.....	שער אחד עשר – פגישת מהו”ת (מידע, היכרות ותיאום)
279	.....	.....	סימן א – מבוא
279	.....	.....	סימן ב – הגדרות
279	.....	.....	סימן ג – מינוי מגשר מהו”ת
280	.....	.....	סימן ד – עלות הפגישה עם מגשר מהו”ת
280	.....	.....	סימן ה – תפקידו של מגשר מהו”ת
280	.....	.....	סימן ו – התייצבות בעלי הדין
281	.....	.....	סימן ז – אי-מילוי הוראות הפרק
282	.....	.....	סימן ח – תחולת ההליך

283	שער שנים עשר – הליכים מקדמיים
285	פרק א – סילוק על הסף
287	סימן א – עקרונות כלליים
288	סימן ב – דחיית בקשה לסילוק על הסף וקבלת הבקשה
291	פרק ב – מחיקה על הסף
293	סימן א – ההוראות החלות
294	סימן ב – עקרונות כלליים
294	סימן ג – היעדר עילת תביעה
298	סימן ד – אי-תשלום אגרה
298	סימן ה – מחיקת תובענה בקדם משפט
299	סימן ו – מחיקת קטעים מכתב טענות
299	סימן ז – מחיקה בהליכים שונים
303	פרק ג – דחייה על הסף
305	סימן א – עקרונות כלליים
306	סימן ב – תוצאות הדחייה: מעשה בית דין
307	סימן ג – דחיית תובענה מחמת התיישנות
308	סימן ד – שימוש לרעה בהליכים
309	סימן ה – דחיית תובענה ייצוגית
310	סימן ו – מקרים מהפסיקה
313	פרק ד – תיקון כתבי טענות
315	סימן א – עקרונות כלליים
316	סימן ב – שיקולי בית המשפט
317	סימן ג – הגבלות הקשורות במבקש התיקון
318	סימן ד – הבקשה לתיקון
319	סימן ה – שיהוי בהגשת הבקשה
320	סימן ו – תיקון עילת התביעה
321	סימן ז – הוספת "עילה חדשה"
323	סימן ח – תיקון סעיף הסעדים
325	סימן ט – שינוי סכום התביעה
326	סימן י – השפעת התיקון על הגנת ההתיישנות
327	סימן יא – הזכות לתקן כתב טענות שכנגד
328	סימן יב – הוראה לתקן
329	סימן יג – נושאים דיוניים נוספים
331	פרק ה – בקשה בכתב
333	סימן א – עקרונות כלליים
333	סימן ב – רשימת בקשות
334	סימן ג – הגשת בקשה בכתב

335	סימן ד – מועדי הגשת בקשה בכתב
336	סימן ה – תשובת המשיב
336	סימן ו – צירוף תצהיר
337	סימן ז – חקירת המצהיר
338	סימן ח – סדר הטיעון, שמיעת עדים וסיכומים
339	סימן ט – בקשות בהליכים מיוחדים
340	סימן י – פניות לבית המשפט
341	שער שלושה עשר – שאלונים וגילוי מסמכים
343	פרק א – שאלונים
345	סימן א – עקרונות כלליים
346	סימן ב – הרלוונטיות והמהימנות
347	סימן ג – המועדים למשלוח שאלון
348	סימן ד – התנגדות למתן תשובה
348	סימן ה – תשובות לשאלון
350	סימן ו – נושאים דיוניים
350	סימן ז – שאלון בהליכים שונים
351	סימן ח – הפרת צו להשיב על שאלון
353	סימן ט – הליכי ערעור
355	פרק ב – גילוי מסמכים
357	סימן א – עקרונות כלליים
358	סימן ב – התצהיר לגילוי מסמכים
359	סימן ג – בעלי הדין בהליך
360	סימן ד – מסמכים בחזקת צד שלישי
361	סימן ה – רלוונטיות המסמכים
362	סימן ו – מועדים
363	סימן ז – גילוי מסמכים בקדם משפט
363	סימן ח – עיון במסמכים
365	סימן ט – הפרת צו לגילוי מסמכים
367	סימן י – ערעור בעניין צו לגילוי מסמכים
369	פרק ג – גילוי מסמכים בהליכים מיוחדים
371	סימן א – תובענה בענייני משפחה
371	סימן ב – תובענה למתן חשבונות
373	סימן ג – תובענה ייצוגית
375	סימן ד – תביעה נגזרת
377	סימן ה – גילוי מסמכים בתובענות שונות
379	פרק ד – גילוי מסמכים – חיסיון
381	סימן א – עקרונות כלליים

383	סימן ב – עיון בית המשפט במסמך שבמחלוקת.....
383	סימן ג – מסמכים שהוכנו לקראת המשפט .....
384	סימן ד – חיסיון שבין עורך דין ללקוחו.....
386	סימן ה – משא ומתן לפשרה.....
386	סימן ו – דוח חוקרים.....
387	סימן ז – הגנת הפרטיות.....
389	סימן ח – חובת הסודיות של בנקים.....
390	סימן ט – זכויות החולה.....
391	סימן י – סודות מסחריים.....
392	סימן יא – ביקורת פנימית, תכתובת פנימית וביקורת המדינה.....
394	סימן יב – חסינות שונים.....
395	סימן יג – בוררות וגישור.....
397	פרק ה – פרטים נוספים והודיות.....
399	סימן א – עקרונות כלליים.....
400	סימן ב – מטרת הפירוט.....
401	סימן ג – הודיות.....
403	שער ארבעה עשר – קדם משפט.....
405	סימן א – עקרונות כלליים.....
405	סימן ב – מסמכים להגשה לקראת קדם המשפט .....
406	סימן ג – שופט בקדם משפט.....
407	סימן ד – סמכויות שיפוט בקדם המשפט.....
414	סימן ה – החובה להתייצב לשיבת קדם משפט.....
415	סימן ו – נושאים דיוניים.....
416	סימן ז – בקשות לאחר קדם משפט.....
417	סימן ח – תיקון כתבי טענות לאחר קדם משפט.....
418	סימן ט – הליכים נוספים לאחר קדם משפט.....
421	שער חמישה עשר – הדיון.....
423	פרק א – הדיון – כללים.....
425	סימן א – בית המשפט מנווט את הדיון.....
426	סימן ב – ניהול הדיון.....
427	סימן ג – חילופי שופט.....
429	סימן ד – הגשת עדויות בתצהיר.....
430	סימן ה – סיכומים.....
432	סימן ו – הסכמה דיונית.....
434	סימן ז – ביטול ההסדר או אי-כיבודו.....
435	פרק ב – איחוד הדיון והפרדת הדיון.....
437	סימן א – איחוד הדיון.....
438	סימן ב – הפרדת הדיון.....

441	פרק ג – הדיון – התייצבות
443	סימן א – אי-התייצבות לדיון
443	סימן ב – תובע שאינו מתייצב
445	סימן ג – בעלי דין אחרים שאינם מתייצבים
447	פרק ד – רישום פרוטוקול
449	סימן א – החקיקה והפסיקה הקודמות
450	סימן ב – אופן רישום הפרוטוקול
451	סימן ג – בקשה לתיקון פרוטוקול
452	סימן ד – הפרוטוקול בבקשה לפסלות שופט
452	סימן ה – הפרוטוקול בהליכי בוררות
453	פרק ה – שינוי מועד דיון
455	סימן א – שינוי מועד דיון
455	סימן ב – הגשת הבקשה לשינוי מועד דיון
456	סימן ג – דחייה ללא מועד
457	סימן ד – הנזק הטמון בדחיית הדיון
458	סימן ה – אי-היעתרות לבקשת דחייה
461	פרק ו – עיכוב והפסקת הליכים
461	סימן א – עיכוב הדיון
464	סימן ב – הפסקת תובענה מיוזמת התובע
465	סימן ג – הדיון בבקשה להפסקת הליכים
467	סימן ד – הפסקה בתנאים
467	סימן ה – מחיקת תובענה מחמת חוסר מעש
469	סימן ו – עיכוב דיון עקב הליכי בוררות
471	פרק ז – סדר הטיעון והבאת ראיות
473	סימן א – הבאת ראיות
476	סימן ב – דרך הבאת הראיות
476	סימן ג – שינוי סדר הבאת ראיות
477	סימן ד – האם ניתן להגיש בקשת רשות ערעור
478	סימן ה – סדר הטיעון בתביעות מסוגים שונים
480	סימן ו – ראיות מפריכות
481	סימן ז – נזק ראייתי
483	שער שישה עשר – תובענות בדיון מהיר
485	סימן א – עקרונות כלליים
486	סימן ב – סוגי תובענות
487	סימן ג – כתב תביעה, כתב הגנה וכתב תשובה
488	סימן ד – הודעה לצד שלישי
488	סימן ה – הליכי טרום דיון

489	סימן ו – תצהירי עדות ראשית של עדים
490	סימן ז – פסק הדין
491	סימן ח – הליכי ערעור
492	סימן ט – נושאים דיוניים נוספים
493	שער שבעה עשר – עדות
495	פרק א – גביית עדות
497	סימן א – גביית עדות
498	סימן ב – חקירה ראשית, נגדית וחוזרת
500	סימן ג – גביית עדות על אתר
501	סימן ד – גביית עדות מחוץ לתחום השיפוט
502	סימן ה – גביית עדות באמצעות היוועדות חזותית
505	סימן ו – גביית עדות במקרים מיוחדים נוספים
506	סימן ז – הצגת מסמכים
506	סימן ח – שכר עדים והוצאותיהם
507	סימן ט – חיסיון
509	פרק ב – עדים – זימונם
511	סימן א – עקרונות כלליים
512	סימן ב – רלוונטיות העדות
513	סימן ג – המועד להזמנת עדים
513	סימן ד – ערעור בנושא זימון עדים
514	סימן ה – סמכות השופט להעיד עדים
515	סימן ו – זימון הנתבע כעד תביעה
517	סימן ז – הזמנת עובד ציבור לעדות
517	סימן ח – מקרים שונים של זימוני עדים
519	שער שמונה עשר – הליכים מיוחדים
521	פרק א – פיצול סעדים
523	סימן א – עקרונות כלליים
524	סימן ב – פיצול סעדים ופיצול עילות
526	סימן ג – פיצול סעד אחד לסעדי משנה
527	סימן ד – הבקשה להיתר לפיצול סעדים
528	סימן ה – שיקולי בית המשפט
529	סימן ו – הגדרת המונח "עילת תביעה" לצורכי פיצול סעדים
530	סימן ז – חוזה כעילת תביעה
531	סימן ח – תובענה לסעד הצהרתי
532	סימן ט – תיקון התביעה במקום היתר לפיצול סעדים
533	סימן י – הצורך בהיתר בהליכים מסוגים שונים

534	סימן יא – תביעות המוגשות לטריבונלים שונים	534
534	סימן יב – תוצאות המחלוקת לקבלת ההיתר	534
537	פרק ב – המרצת פתיחה	537
539	סימן א – עקרונות כלליים	539
540	סימן ב – התצהיר התומך בהליך	540
540	סימן ג – סוגי העניינים – כללי	540
542	סימן ד – תביעה בעניינים שונים	542
544	סימן ה – סוגי הליכים שונים	544
546	סימן ו – העברת הדיון בתובענה לפסים רגילים	546
547	סימן ז – השתק מלכפור בכשרות ההליך	547
547	סימן ח – הגשת ההליך	547
547	סימן ט – תשובה מטעם המשיב	547
548	סימן י – השמעת עדים	548
548	סימן יא – כללים דיוניים נוספים	548
551	פרק ג – סעד הצהרתי	551
553	סימן א – מהות הסעד הצהרתי	553
554	סימן ב – עקרונות ההליך	554
556	סימן ג – התועלת שתצמח מקבלת הסעד	556
557	סימן ד – אינטרס לגיטימי לפיצול הדיון	557
559	סימן ה – התיישנות הזכות לסעד הצהרתי	559
560	סימן ו – סעד הצהרתי נגד המדינה	560
561	סימן ז – סעד הצהרתי נגד רשות מינהלית	561
562	סימן ח – סדרי דין	562
564	סימן ט – הליכים שונים	564
567	פרק ד – טען ביניים	567
569	סימן א – עקרונות כלליים	569
570	סימן ב – התצהיר בתמיכה לבקשה	570
571	סימן ג – הליכים מוקדמים	571
572	סימן ד – הליכים המתאימים לטען ביניים	572
574	סימן ה – הליכים שאינם מתאימים לטען ביניים	574
577	פרק ה – חשבונות, חקירות ובדיקות	577
579	סימן א – תביעה למתן חשבונות – הזכות להגישה	579
580	סימן ב – תובענה בשלבים	580
582	סימן ג – ענייני שותפות	582
583	סימן ד – הליכים נוספים	583
585	סימן ה – גילוי מסמכים ושאלונים	585
586	סימן ו – נושאים דיוניים	586
587	סימן ז – חקירות וחשבונות	587
589	סימן ח – בדיקת נכס	589

591	פרק ו – אבעיה
593	סימן א – עקרונות כלליים
594	סימן ב – סדרי הדין
595	סימן ג – אבעיה בהליכי בוררות
596	סימן ד – אבעיה בהליכים שונים
597	סימן ה – ערעור על החלטה באבעיה
599	פרק ז – תביעות קטנות
601	סימן א – עקרונות כלליים
602	סימן ב – איסור על ייצוג משפטי
603	סימן ג – סדרי הדין
605	סימן ד – פסק הדין
606	סימן ה – רשות ערעור
608	סימן ו – העברת הדיון לבית משפט השלום
608	סימן ז – העברת הדיון להליך של בוררות
611	פרק ח – אינטרנט
613	סימן א – עקרונות כלליים
613	סימן ב – מקרים שנדונו
617	שער תשעה עשר – מומחים
619	פרק א – מומחים
623	סימן א – עקרונות כלליים
624	סימן ב – החיקוקים המיושמים
624	סימן ג – קביעת מעמדו של אדם כמומחה
625	סימן ד – מינוי מומחה בהסכמה
626	סימן ה – מומחים מטעם בעלי הדין
627	סימן ו – המועדים להגשת חוות דעת של מומחה מטעם בעל דין
628	סימן ז – הגשת חוות דעת של מומחה
629	סימן ח – חקירת מומחה
631	סימן ט – שכרו של מומחה והוצאותיו
631	סימן י – תיקון כתב טענות לאחר הגשת חוות דעת
632	סימן יא – נושאים דיוניים נוספים
633	פרק ב – מומחה מטעם בית המשפט
635	סימן א – מינוי המומחה – הכללים
637	סימן ב – חקירת המומחה
638	סימן ג – הזכות להציג שאלות הבהרה
639	סימן ד – מינוי בקדם משפט
640	סימן ה – כללים דיוניים
642	סימן ו – תביעה נגד המומחה

643	..... סוגי מומחים	פרק ג –
645	..... סימן א – סוגי מומחים	
645	..... מומחה לדין זר (חוץ)	סימן ב –
646	..... מינוי מומחים בהליכים מסוגים שונים	סימן ג –
647	..... סוגים שונים של מומחים	סימן ד –
648	..... מומחה כבורר או כמעין בורר	סימן ה –
651	..... שמאים	פרק ד –
653	..... מינוי שמאי מקרקעין	סימן א –
654	..... קביעת שווי	סימן ב –
655	..... פסילת חוות דעת	סימן ג –
657	..... עדותו של שמאי	סימן ד –
657	..... מה בין שמאי לבורר	סימן ה –
659	..... שער עשרים – מומחים רפואיים	
661	..... מומחים רפואיים – הליכים רגילים	פרק א –
663	..... עקרונות כלליים	סימן א –
664	..... הגדרת מונחים	סימן ב –
665	..... מינוי מומחה רפואי	סימן ג –
666	..... מינוי מומחה רפואי – הוראות נוספות	סימן ד –
667	..... מומחים בתחומים רפואיים שונים	סימן ה –
668	..... מומחה רפואי אינו פוסק	סימן ו –
669	..... פסילת המומחה	סימן ז –
669	..... הבדיקה הרפואית	סימן ח –
671	..... חוות דעת רפואיות	פרק ב –
673	..... עקרונות כלליים	סימן א –
674	..... הוספת חוות דעת	סימן ב –
676	..... החובה להגיש חוות דעת	סימן ג –
677	..... פטור מהגשת חוות דעת	סימן ד –
678	..... פסילת חוות דעת רפואית	סימן ה –
679	..... חקירת המומחה	סימן ו –
679	..... סדרי דין	סימן ז –
681	..... נפגעי תאונות דרכים	פרק ג –
683	..... מינוי על פי תקנות המומחים	סימן א –
685	..... מהות התפקיד	סימן ב –
685	..... הגשת המסמכים הרפואיים	סימן ג –
686	..... טיפול רפואי מהו	סימן ד –
686	..... האיסור להגיש חוות דעת רפואית	סימן ה –
688	..... הוראות נוספות	סימן ו –

689	סימן ז – מומחים בתחומים רפואיים שונים
691	סימן ח – מומחה רפואי נוסף
692	סימן ט – הגשת חוות דעת על פי תקנות המומחים
694	סימן י – חקירת המומחה
695	סימן יא – פסילת חוות דעת
697	פרק ד – קביעת דרגת נכות על פי דין
699	סימן א – הדין החל
699	סימן ב – בקשה להיתר להביא ראיות לסתור
701	סימן ג – פטור מהחובה להפעלת הסעיף
703	שער עשרים ואחד – סעדים זמניים – כללים
705	פרק א – סעדים זמניים – מטרות ושיקולים
707	סימן א – מטרתם של הסעדים הזמניים
708	סימן ב – שמירת המצב הקיים
709	סימן ג – שימור המצב הראיתי
710	סימן ד – שיקולי בית המשפט ותנאיו
711	סימן ה – עילת תביעה וראיות לכאורה
712	סימן ו – מאזן הנוחות
713	סימן ז – שיקולי יושר
715	סימן ח – שיהוי
716	סימן ט – תביעה נגד מגיש בקשה לסעד זמני
717	פרק ב – הגשת בקשה לסעד זמני
719	סימן א – עקרונות כלליים
720	סימן ב – הדיון בבקשה לסעד זמני
722	סימן ג – ההליך הזמני וההליך העיקרי
724	סימן ד – לפני הגשת התובענה ולאחר מתן הפסק
725	סימן ה – תוקפו ומעמדו של הצו הזמני
726	סימן ו – צו במעמד צד אחד
727	סימן ז – הסמכות לעיון מחדש
729	סימן ח – עיון מחדש עקב שינוי נסיבות
730	סימן ט – בעלי דין
731	סימן י – תובענה המועברת לבית משפט אחר
733	פרק ג – סעדים זמניים – ערבויות
735	סימן א – המצאת ערובה
736	סימן ב – סוגי ערובות
738	סימן ג – חילוט עירבון, החזרת ערבות ועירבון
739	סימן ד – תביעה למימוש ערובה

741	.....	סעדים זמניים שונים	פרק ד –
743	.....	סימן א – סעדים בתחום דיני המעמד האישי	
744	.....	סימן ב – צו החוסם הגשת תביעה	
744	.....	סימן ג – סעדים זמניים נוספים	
746	.....	סימן ד – סעדים זמניים בערעור	
747	.....	סימן ה – סעדים זמניים בהליכי בוררות	
749	.....	שער עשרים ושניים – סעדים זמניים – סוגים	
751	.....	סימן א – עיקול זמני – כללים	פרק א –
753	.....	סימן א – עקרונות כלליים	
753	.....	סימן ב – החיקוקים המיושמים	
755	.....	סימן ג – הכללים הנוהגים בהטלת עיקול זמני	
756	.....	סימן ד – סוגי תובענות	
757	.....	סימן ה – אצל מי ניתן לעקל ?	
759	.....	סימן ו – שיקולי בית המשפט	
761	.....	סימן ז – שיקולים חוקתיים	
761	.....	סימן ח – הנכסים המעוקלים	
762	.....	סימן ט – סוגי נכסים	
764	.....	סימן י – חשבונות בנקים	
764	.....	סימן יא – נכסים פטורים מעיקול	
766	.....	סימן יב – הליכי ערעור	
767	.....	בקשה לעיקול זמני	פרק ב –
769	.....	סימן א – בקשה לעיקול זמני	
770	.....	סימן ב – ערובה לצו עיקול זמני	
772	.....	סימן ג – המרת העיקול הזמני	
773	.....	סימן ד – ביטול צו עיקול זמני	
775	.....	סימן ה – כללים בבקשה לביטול צו עיקול זמני	
776	.....	סימן ו – פקיעתו של צו עיקול זמני	
778	.....	סימן ז – אין צורך באישור עיקול נגד נתבע	
778	.....	סימן ח – אישור עיקול נגד מחזיק	
783	.....	עיקול זמני – סוגים שונים	פרק ג –
785	.....	סימן א – צו להגבלת השימוש בנכס	
785	.....	סימן ב – עיקול זמני והערת אזהרה	
787	.....	סימן ג – עיקול זמני והליכים אחרים	
788	.....	סימן ד – החלת חוק ההוצאה לפועל	
791	.....	עיכוב יציאה מן הארץ	פרק ד –
793	.....	סימן א – עקרונות כלליים	
794	.....	סימן ב – החיקוקים המיושמים	

795	סימן ג – שיקולי בית המשפט
797	סימן ד – שיקולים חוקתיים
797	סימן ה – יציאה לצמיתות או לתקופה ממושכת
798	סימן ו – הכבדה ממשית על קיום ההליך או על ביצוע פסק הדין
799	סימן ז – הבקשה למתן הצו
802	סימן ח – צו עיכוב יציאה נגד תושב חוץ
803	סימן ט – בית הדין הרבני
804	סימן י – צו עיכוב יציאה נגד נתבעים שונים
807	פרק ה – צו מניעה זמני
809	סימן א – התשתית המשפטית
810	סימן ב – השיקולים בדיון בבקשה
811	סימן ג – מאזן הנוחות
812	סימן ד – דיני יושר
812	סימן ה – תובענה בענייני מקרקעין
813	סימן ו – בנקאות וחברות
814	סימן ז – צווים בתחום המשפט הציבורי
815	סימן ח – הפרת צו מניעה
815	סימן ט – סדרי דין
816	סימן י – הליכי בוררות
817	פרק ו – צו מניעה זמני – קניין רוחני
819	סימן א – זכויות יוצרים
819	סימן ב – גניבת עין
821	סימן ג – סימני מסחר
823	סימן ד – סעדי קניין רוחני נוספים
825	פרק ז – צו עשה זמני
827	סימן א – הכללים החלים
828	סימן ב – חוזי הפצה
828	סימן ג – מקרים מהפסיקה
831	פרק ח – כינוס נכסים
833	סימן א – עקרונות כלליים
833	סימן ב – כינוס נכסים זמני
835	סימן ג – מי ימונה לתופס נכסים או כונס
836	סימן ד – סמכות הכונס
836	סימן ה – ביצוע תפקיד כונס
838	סימן ו – הליכים משלימים
839	סימן ז – מחזיקים וצדדים שלישיים
841	סימן ח – תפיסת ראיות

843.....	שער עשרים ושלושה – פסק דין
845	פרק א – פסק דין – עקרונות.....
847	סימן א – פסק דין – הגדרתו .....
848	סימן ב – החלטה אחרת – עקרונות.....
849	סימן ג – החלטה אחרת – עיון חוזר .....
850	סימן ד – פסק דין בערכאה ראשונה .....
850	סימן ה – המועד למתן פסק דין .....
851	סימן ו – שימוע פסק דין.....
852	סימן ז – פסק דין ששומע על ידי שופט אחר .....
852	סימן ח – פסק דין בהיעדר הגנה .....
853	סימן ט – "משפט חוזר" בעניין אזרחי .....
854	סימן י – פסק דין שהוצא במרמה.....
856	סימן יא – פסק דין – הבהרתו .....
857	סימן יב – נושאים דיוניים נוספים .....
858	סימן יג – פסק בוררות .....
861	פרק ב – ניסוח פסק דין .....
863	סימן א – עקרונות ההליך .....
864	סימן ב – חובת הנמקה.....
867	פרק ג – פסיקתה .....
869	סימן א – עקרונות כלליים.....
870	סימן ב – פסיקתה משקפת ופסיקתה מבהירה .....
871	סימן ג – ניסוח הפסיקתה .....
872	סימן ד – מועדים בפסיקתה .....
875	פרק ד – פסק דין בהסכמה-בפשרה .....
877	סימן א – פסק דין בהסכמה.....
877	סימן ב – אכיפת פסק דין בהסכמה .....
878	סימן ג – ביטול פסק דין בהסכמה .....
879	סימן ד – פסק דין בפשרה .....
882	סימן ה – פשרה על פי סעיף 79א לחוק בתי המשפט .....
885	סימן ו – הליכי גישור.....
889	פרק ה – פסק דין חלקי .....
891	סימן א – עקרונות כלליים.....
891	סימן ב – מה בין "פסק דין חלקי" ל"החלטה אחרת".....
893	סימן ג – תביעה למתן חשבונות.....
893	סימן ד – תביעות נזיקין.....
895	סימן ה – דיני חוזים.....
895	סימן ו – ענייני מקרקעין.....

896	סימן ז – ענייני מעמד אישי
896	סימן ח – הליכים שונים
897	סימן ט – הליכי בוררות
899	פרק ו – תיקון פסק דין
901	סימן א – עקרונות כלליים
902	סימן ב – טעות מהותית לעומת טעות סופר
903	סימן ג – הגשת הבקשה לתיקון
904	סימן ד – המועדים להגשת הבקשה
905	סימן ה – תיקון טעות בנושאי הוצאות, ריבית והצמדה
906	סימן ו – תיקון טעות בהסכם שאושר בפסק דין
906	סימן ז – תיקון בפסק דין של בית המשפט העליון
907	סימן ח – תיקון טעות בהליכים אחרים
908	סימן ט – הליכי ערעור על ההחלטה
909	סימן י – מועדי הערעור
910	סימן יא – תיקון פסק בוררות
913	פרק ז – ביטול פסק דין (או החלטה)
915	סימן א – עקרונות כלליים
916	סימן ב – החלטה שניתנה במעמד צד אחד
916	סימן ג – ביטול מחובת הצדק
917	סימן ד – ביטול על פי שיקול דעת
920	סימן ה – הבקשה לביטול
921	סימן ו – ביטול פסק דין בתביעות שונות
923	סימן ז – הערעור על ההחלטה בבקשה לביטול
923	סעיף א – החלטה אחרת הטעונה רשות ערעור
924	סעיף ב – הצו בעניין סוגי החלטות שלא תינתן בהן רשות ערעור
925	סעיף ג – החלטות בהליכים שונים
925	סימן ח – הדיון בבקשה לביטול צו ארעי
926	סימן ט – מה בין בקשה לביטול לבין הגשת ערעור?
929	פרק ח – אכיפת פסק חוץ והכרה בו
931	סימן א – החוק המסמיך
932	סימן ב – אכיפת פסק חוץ
932	סימן ג – הדרישה להדדיות באכיפה
933	סימן ד – סדרי דין באכיפה
935	סימן ה – הכרה בפסק חוץ
936	סימן ו – הכרה בפסק חוץ בתובענה ייצוגית
936	סימן ז – פסק בוררות חוץ
939	פרק ט – ביזיון בית משפט
941	סימן א – עקרונות כלליים
943	סימן ב – אופי ההליך

943	סימן ג – הליך שיורי
944	סימן ד – תנאים למתן הצו
945	סימן ה – טעמי התגוננות
946	סימן ו – פסק דין מוסכם
947	סימן ז – סדרי דין
948	סימן ח – הליכי ערעור
951	פרק י – ביזיון – הסנקציה הננקטת
953	סימן א – הסנקציה הננקטת – מבוא
954	סימן ב – הטלת קנסות
955	סימן ג – הטלת מאסר
956	סימן ד – כפיית ציות בהליכים שונים
957	סימן ה – ירידה לנכסיו של הנעדר מִישראל
957	סימן ו – סירוב עד להיחקר

כרך ב

959	שער עשרים וארבעה – הערעור – כללים
961	פרק א – כללי הערעור
963	סימן א – מהותה של זכות הערעור
965	סימן ב – מותב בית משפט של ערעור
965	סימן ג – מותב דן יחיד
966	סימן ד – טריבונלים שונים
967	סימן ה – הליך ההגשה
968	סימן ו – המועדים להגשת ערעור
970	סימן ז – מועדים בהליכים מיוחדים
970	סימן ח – נימוקי הערעור
972	סימן ט – תיקון כתב הערעור
973	סימן י – עיקרי טיעון ותיק מוצגים
977	פרק ב – בעלי הדין בערעור
979	סימן א – למי ניתנת זכות הערעור
981	סימן ב – צירוף משיב על ידי בעל דין
982	סימן ג – צירוף משיב בהוראת בית המשפט
984	סימן ד – חילופי בעל דין
984	סימן ה – איחוד בעלי דין וערעור בתובענות שאוחדו
987	פרק ג – הדיון בערעור
989	סימן א – דיון מקדמי בערעור
990	סימן ב – סיכום טענות בכתב
991	סימן ג – אי-התייצבות לערעור
992	סימן ד – פסק הדין בערעור

995	סימן ה – בקשה להחלטת ביניים בערעור
996	סימן ו – נושאים דיוניים נוספים
999	פרק ד – סמכותו של בית המשפט בערעור
1001	סימן א – עקרונות כלליים
1003	סימן ב – סעד לבעל דין שלא ערער
1004	סימן ג – מקרים שונים
1005	פרק ה – ערעור שכנגד
1007	סימן א – עקרונות כלליים
1007	סימן ב – הוראות דיון שונות
1009	סימן ג – ערעורים שכנגד בנושאים שונים
1011	פרק ו – ערובה להוצאות המשיב בערעור
1013	סימן א – עקרונות כלליים
1014	סימן ב – חלופת ערובה
1015	סימן ג – פטור מחובת הפקדת ערובה
1016	סימן ד – הפקדת ערובה לעומת תשלום אגרה
1017	סימן ה – דחיית הערעור מחמת היעדר ערובה
1018	סימן ו – הליכים שונים
1021	פרק ז – ראיות נוספות בערעור
1023	סימן א – עקרונות כלליים
1024	סימן ב – שיקולי תום לב
1025	סימן ג – החזרת הדיון
1025	סימן ד – מקרים מהפסיקה
1027	שער עשרים וחמישה – בקשת רשות ערעור
1029	פרק א – בקשת רשות ערעור
1031	סימן א – הגשת הבקשה לרשות ערעור
1033	סימן ב – היקף הבקשה
1034	סימן ג – המועדים להגשת הבקשה
1035	סימן ד – החלטת בית המשפט בבקשה לרשות ערעור
1036	סימן ה – רשות ערעור בגלגול נוסף
1039	סימן ו – רשות ערעור על החלטה בעניין סעד זמני
1039	סימן ז – הליכי הוצאה לפועל
1040	סימן ח – רשות ערעור בנושאים שונים
1041	סימן ט – הגשת בקשה לרשות ערעור כהגשת ערעור
1042	סימן י – המרת בקשה לרשות ערעור לכתב ערעור
1043	פרק ב – בקשת רשות ערעור – החקיקה החדשה
1045	סימן א – עקרונות כלליים

1047.....	סימן ב – קביעת מועדים
1047.....	סימן ג – הארכת מועדים
1048.....	סימן ד – היקף כתבי טענות
1048.....	סימן ה – פיצול דיון
1049.....	סימן ו – החלטה בעניין זימון עדים
1051.....	סימן ז – החלטה בעניין סדר הבאת הראיות
1052.....	סימן ח – ביטול פסק דין
1053.....	סימן ט – הוצאות משפט
1054.....	סימן י – החלטה בעניין רשות להתגונן
1054.....	סימן יא – החלטה בעניין גילוי מסמכים
1057.....	פרק ג – ערעור בזכות וערעור ברשות
1059.....	סימן א – עקרונות כלליים
1060.....	סימן ב – בקשה לתיקון פסק דין
1061.....	סימן ג – בקשה לביטול פסק דין
1062.....	סימן ד – הליכים בדיני מקרקעין
1062.....	סימן ה – הליכים בדיני פירוק חברות
1063.....	סימן ו – אישור תביעה ייצוגית ותביעה נגזרת
1064.....	סימן ז – צו בפשיטת רגל
1065.....	סימן ח – הליכים על פי התקנות
1067.....	סימן ט – הליכים לפי חיקוקים אחרים
1069.....	סימן י – פסק דין חלקי ו"החלטה אחרת"
1070.....	סימן יא – ערעור על "החלטה אחרת" במסגרת ערעור על פסק הדין
1072.....	סימן יב – החלטה או פסק דין בענייני בוררות
1075.....	שער עשרים ושישה – עיכוב ביצוע
1077.....	פרק א – עיכוב ביצוע פסק דין
1079.....	סימן א – עקרונות ההליך
1080.....	סימן ב – עיכוב ביצוע – מהו?
1081.....	סימן ג – ההליך הדיוני בבקשה לעיכוב ביצוע
1082.....	סימן ד – שיקולי בית המשפט
1083.....	סימן ה – מימוש בטוחות
1084.....	סימן ו – נושאים דיוניים נוספים
1086.....	סימן ז – סוגי מקרים
1089.....	סימן ח – בתי משפט לעניינים מינהליים
1091.....	פרק ב – עיכוב ביצוע פסקי דין כספיים
1093.....	סימן א – עקרונות כלליים
1094.....	סימן ב – עיכוב ביצוע חלקי
1095.....	סימן ג – חוסנו הכלכלי של התובע

1096.....	סימן ד – חוסנו הכלכלי של הנתבע.....
1097.....	סימן ה – מימוש נכסים לצורך ביצוע פסק דין כספי .....
1099	פרק ג – עיכוב ביצוע – מקרקעין ועסקים .....
1101.....	סימן א – עיכוב ביצוע פסקי דין בענייני מקרקעין .....
1102.....	סימן ב – מניעת העברת רישום המקרקעין .....
1104.....	סימן ג – פינוי מדירת מגורים – היעדרות לבקשת העיכוב .....
1105.....	סימן ד – פינוי מדירת מגורים – סירוב לבקשת העיכוב .....
1107.....	סימן ה – מימוש נכס .....
1108.....	סימן ו – פינוי מנכס עסקי .....
1111	פרק ד – עיכוב ביצוע – דיני חברות .....
1113.....	סימן א – רכישת ומכירת מניות .....
1114.....	סימן ב – נתונים חשבונאים .....
1114.....	סימן ג – חברת חוץ .....
1114.....	סימן ד – נושאים נוספים .....
1115	פרק ה – עיכוב ביצוע – מידע וחשבונות .....
1117.....	סימן א – מסירת חשבונות .....
1117.....	סימן ב – חופש המידע .....
1118.....	סימן ג – מידע נוסף .....
1119	פרק ו – סעד זמני בערעור .....
1121.....	סימן א – עקרונות ההליך .....
1122.....	סימן ב – שיקולי בית המשפט .....
1123.....	סימן ג – מאזן הנוחות .....
1124.....	סימן ד – צו מניעה זמני בערעור .....
1126.....	סימן ה – צו עיקול זמני בערעור .....
1127.....	סימן ו – נושאים נוספים .....
1129.....	שער עשרים ושבעה – משפחה – בגירים .....
1131	פרק א – משפחה – סמכויות .....
1133.....	סימן א – עקרונות כלליים .....
1133.....	סימן ב – סמכות בינלאומית .....
1134.....	סימן ג – סמכות עניינית .....
1134.....	סימן ד – סמכות מקומית .....
1135.....	סימן ה – תחולת תקנות סדר הדין האזרחי על ההליכים .....
1136.....	סימן ו – רשימת הנושאים .....
1138.....	סימן ז – המונח "ענייני משפחה" .....
1139.....	סימן ח – סכסוך בתוך המשפחה .....

1141	מזונות בני זוג	פרק ב –
1143	הכללים החלים	סימן א –
1144	מזונות זמניים	סימן ב –
1146	מדור ספציפי	סימן ג –
1146	סמכות בית משפט של פשיטות רגל	סימן ד –
1149	יחסי ממון בין בני זוג	פרק ג –
1151	חזקת שיתוף בנכסים ויחסי ממון בין בני זוג	סימן א –
1152	דיני השיתוף בנכסים	סימן ב –
1153	סעיף 8 לחוק יחסי ממון בין בני זוג	סימן ג –
1154	השפעת החוק על יחסים עם גורמים חיצוניים	סימן ד –
1155	נושאים דיוניים	סימן ה –
1155	אישור הסכם ממון	סימן ו –
1156	הזכות לגימלה	סימן ז –
1158	דירת מגורים	סימן ח –
1158	סוגי נכסים שנרוננו	סימן ט –
1161	תובענות שונות בענייני משפחה	פרק ד –
1163	פירוק שיתוף בנכסים	סימן א –
1164	בקשה ליישוב סכסוך	סימן ב –
1164	כשרות משפטית ואפורופסות	סימן ג –
1165	מניעת אלימות במשפחה – צו הגנה	סימן ד –
1166	תביעת גירושין	סימן ה –
1167	תובענות נוספות	סימן ו –
1169	מומחים בענייני משפחה	פרק ה –
1171	הסמכות למנות מומחים	סימן א –
1172	מומחים בתחומי משפטים שונים	סימן ב –
1175	סדרי דין בנושאי משפחה	פרק ו –
1177	עקרונות כלליים	סימן א –
1177	פתיחת הליכים	סימן ב –
1178	בעלי דין	סימן ג –
1179	גילוי מסמכים	סימן ד –
1181	קדם משפט	סימן ה –
1181	תצהירים	סימן ו –
1182	הדיון	סימן ז –
1183	עדות	סימן ח –
1184	החלטה ופסק דין	סימן ט –
1184	נושאים דיוניים נוספים	סימן י –

1187	.....	סעדים זמניים בנושאי משפחה	פרק ז –
1189	.....	עיקול זמני	סימן א –
1189	.....	עיצוב יציאה מן הארץ	סימן ב –
1190	.....	צו מניעה	סימן ג –
1190	.....	כונס נכסים	סימן ד –
1191	.....	סעדים זמניים נוספים	סימן ה –
1193	.....	דיני ערעור בדיני משפחה	פרק ח –
1195	.....	ערעור על פסקי דין של בית המשפט לענייני משפחה	סימן א –
1196	.....	סמכות בית המשפט בערעור	סימן ב –
1197	.....	בית המשפט לענייני משפחה כערכאת ערעור	סימן ג –
1199	.....	בית דין רבני	פרק ט –
1201	.....	יחסי גומלין עם בית הדין הרבני	סימן א –
1201	.....	חיקוקים רלוונטיים	סימן ב –
1202	.....	כללי הכריכה ומרוץ הסמכויות	סימן ג –
1203	.....	כריכה בענייני מזונות וחינוך	סימן ד –
1204	.....	כריכה בענייני רכוש	סימן ה –
1205	.....	אישור הסכם בין בני הזוג ומשמעותו	סימן ו –
1206	.....	תושבי חוץ	סימן ז –
1206	.....	יישום חוק יחסי ממון בין בני זוג	סימן ח –
1207	.....	הליכי ערעור	סימן ט –
1207	.....	סמכויות מיוחדות	סימן י –
1209	.....	בית הדין השרעי	סימן יא –
1211	.....	שער עשרים ושמונה – משפחה – קטינים	
1213	.....	אימוץ ילדים	פרק א –
1215	.....	עקרונות כלליים	סימן א –
1216	.....	השלב הראשון: האם הקטין הוא בר-אימוץ	סימן ב –
1218	.....	השלב השני: צו אימוץ לקטין שהוכרז כבר-אימוץ	סימן ג –
1219	.....	קרובי הקטין	סימן ד –
1220	.....	מועדים ועיצוב ביצוע	סימן ה –
1221	.....	מומחים	סימן ו –
1223	.....	מזונות קטינים	פרק ב –
1225	.....	עקרונות כלליים	סימן א –
1226	.....	סכום המזונות	סימן ב –
1227	.....	בית דין רבני	סימן ג –
1228	.....	קטינים מאומצים חלקית	סימן ד –
1228	.....	פשיטת רגל של ההורה	סימן ה –

1229	משמורת קטינים	פרק ג –
1231	סימן א – עקרונות כלליים	
1232	סימן ב – הסדרי ראייה	
1232	סימן ג – שיקולי בית המשפט	
1235	סימן ד – משמורת מחוץ לישראל	
1236	סימן ה – משמורת נכדים	
1236	סימן ו – הליכי ערעור	
1239	תובענות להחזרת ילד לחוץ לארץ	פרק ד –
1241	סימן א – עקרונות האמנה	
1243	סימן ב – מקום מגורים רגיל	
1244	סימן ג – תנאים למתן הצו	
1244	סימן ד – הימשכות ההליכים	
1245	סימן ה – חריג לחובת ההחזרה המידית	
1246	סימן ו – מינוי מומחים	
1246	סימן ז – סדרי דין	
1249	תובענות שונות	פרק ה –
1251	סימן א – עקרונות כלליים	
1251	סימן ב – אבהות	
1252	סימן ג – הורות	
1254	סימן ד – פונדקאות	
1254	סימן ה – שינוי שם	
1255	שער עשרים ותשעה – דיני ירושה	
1257	סמכויות בענייני ירושה	פרק א –
1259	סימן א – עקרונות כלליים	
1260	סימן ב – סמכותו של בית המשפט לענייני משפחה	
1261	סימן ג – סמכות בינלאומית	
1262	סימן ד – סמכות בית הדין הדתי	
1262	סימן ה – סמכויות הרשם לענייני ירושה	
1263	סימן ו – הליכי התנגדות	
1263	סימן ז – תביעת יורש ותביעה נגד העיזבון	
1265	סימן ח – ידועה בציבור	
1265	סימן ט – קופת גמל	
1266	סימן י – הליכי ערעור	
1267	בקשות בענייני ירושה	פרק ב –
1269	סימן א – בקשות לצו ירושה	
1270	סימן ב – הסתלקויות	
1271	סימן ג – מסמכים שחובה לצרפם	
1272	סימן ד – הוכחת מוות	

1275	פרק ג – צוואות
1277	סימן א – עקרונות כלליים
1277	סימן ב – כשרות הצוואה
1278	סימן ג – פרשנות צוואה
1279	סימן ד – ביטול צוואה
1280	סימן ה – צוואה בנוכחות עדים
1280	סימן ו – סדרי דין לעניין צו קיום צוואה
1283	פרק ד – מנהל עיזבון
1285	סימן א – בקשה למינוי מנהל עיזבון
1286	סימן ב – מינוי מנהל עיזבון
1287	סימן ג – פיקוח על מנהל עיזבון
1287	סימן ד – שכרו של מנהל עיזבון
1289	שער שלושים – תובענות ייצוגיות
1291	פרק א – תובענות ייצוגיות – עקרונות ההליך
1293	סימן א – חקיקת חוק תובענות ייצוגיות
1294	סימן ב – נושאי התובענה הייצוגית
1294	סימן ג – עילת התביעה
1296	סימן ד – הכללים לאישור התובענה
1298	סימן ה – אישור תובענה בהיעדר תנאים
1298	סימן ו – הסתלקות מההליך
1299	סימן ז – אישור הסדר פשרה
1301	פרק ב – הקבוצה ומייצג הקבוצה
1303	סימן א – הגדרת הקבוצה
1304	סימן ב – מייצג הקבוצה
1305	סימן ג – החלפת התובע המייצג
1307	פרק ג – הגשת הבקשה
1309	סימן א – הגשת בקשה בכתב
1309	סימן ב – בקשה קודמת לאישור
1311	פרק ד – קביעת הפיצוי
1313	סימן א – שיקול הדעת בקביעת הפיצוי
1314	סימן ב – גמול לתובע המייצג
1315	סימן ג – הגמול לתובע המייצג גם אם לא אושרה התובענה
1316	סימן ד – שכר טרחתו של בא כוח התובע המייצג
1319	פרק ה – תובענות ייצוגיות – סדרי דין
1321	סימן א – תיקון הבקשה לאישור תובענה ייצוגית
1322	סימן ב – סילוק על הסף

1323.....	סימן ג – איחוד תובענות.....
1325.....	סימן ד – הוצאות משפט.....
1325.....	סימן ה – נושאים דיוניים נוספים.....
1329.....	סימן ו – פסק חוץ בתובענה ייצוגית.....
1331.....	פרק ו – תובענות ייצוגיות – גילוי מסמכים.....
1333.....	סימן א – צו לגילוי מסמכים.....
1335.....	סימן ב – השלב המקדמי.....
1335.....	סימן ג – צו כלפי צד שלישי.....
1335.....	סימן ד – הליכי ערעור בנושא צו גילוי מסמכים.....
1337.....	פרק ז – תובענות ייצוגיות – הליכי הערעור.....
1339.....	סימן א – ערעור על החלטה המאשרת תביעה ייצוגית.....
1340.....	סימן ב – ערעור על החלטה הדוחה אישור תביעה ייצוגית.....
1340.....	סימן ג – עיכוב ביצוע.....
1342.....	סימן ד – נושאים אחרים.....
1345.....	שער שלושים ואחד – תובענות ייצוגיות שונות.....
1347.....	פרק א – תובענות ייצוגיות נגד רשות.....
1349.....	סימן א – עקרונות ההליך.....
1350.....	סימן ב – גבייה שלא כדין.....
1351.....	סימן ג – הודעת חדילה.....
1353.....	סימן ד – בקשות לאישור תובענה ייצוגית בענייני ארנונה.....
1354.....	סימן ה – קביעת גמול ושכר טרחה.....
1355.....	פרק ב – תובענה ייצוגית על פי חוק הגנת הצרכן.....
1357.....	סימן א – תכלית חוק הגנת הצרכן.....
1358.....	סימן ב – קבוצה צרכנית.....
1359.....	סימן ג – הטעיית הצרכן.....
1360.....	סימן ד – הטעיית הצרכן כעולה נזיקת.....
1361.....	סימן ה – דרישת הקשר הסיבתי.....
1363.....	פרק ג – תובענה ייצוגית בנושא ניירות ערך.....
1365.....	סימן א – עקרונות כלליים.....
1366.....	סימן ב – חובת דיווח.....
1367.....	פרק ד – סוגים נוספים של תובענות.....
1369.....	סימן א – בנקאות.....
1370.....	סימן ב – תקשורת.....
1370.....	סימן ג – תובענות נוספות.....

1373.....	שער שלושים ושניים – תביעה נגזרת.....
1375	פרק א – תביעה נגזרת – עקרונות.....
1377.....	סימן א – עקרונות כלליים.....
1378.....	סימן ב – המצב המשפטי לפני חקיקת החוק.....
1379.....	סימן ג – הגנה נגזרת.....
1381	פרק ב – תביעה נגזרת – סדרי דין.....
1383.....	סימן א – בעלי דין.....
1384.....	סימן ב – גילוי מסמכים.....
1386.....	סימן ג – עיון במסמכים.....
1387.....	סימן ד – הגשת ערעור.....
1388.....	סימן ה – נושאים דיוניים נוספים.....
1391.....	שער שלושים ושלושה – פירוק חברות ושותפויות.....
1393	פרק א – פירוק חברות.....
1395.....	סימן א – הקפאת הליכים.....
1395.....	סימן ב – חדלות פירעון.....
1396.....	סימן ג – מכירת פעילות החברה.....
1397.....	סימן ד – אחריות אישית של בעל תפקיד.....
1399.....	סימן ה – אחריות אישית של הנאמן.....
1399.....	סימן ו – שכר טרחתו של הנאמן.....
1401	פרק ב – סדרי דין בפירוק חברות.....
1403.....	סימן א – סדרי דין.....
1406.....	סימן ב – החלטה בהליכים לפירוק חברה.....
1407.....	סימן ג – דיני הערעור.....
1409	פרק ג – שותפויות ואגודות שיתופיות.....
1411.....	סימן א – שותפויות.....
1412.....	סימן ב – אגודות שיתופיות.....
1413.....	שער שלושים וארבעה – הליכי פשיטת רגל.....
1415	פרק א – הליכי פשיטת רגל.....
1417.....	סימן א – עקרונות כלליים.....
1417.....	סימן ב – הנאמן בפשיטת רגל.....
1419.....	סימן ג – פושט הרגל.....
1420.....	סימן ד – תביעת חוב.....
1421.....	סימן ה – נושה מובטח.....
1422.....	סימן ו – הסדר נושים.....
1422.....	סימן ז – ביטול הענקה.....

1424.....	סימן ח – חדלות פירעון
1424.....	סימן ט – קציבת מזונות.....
1427	פרק ב – הליכי פשיטת רגל – סדרי דין
1429.....	סימן א – סעדים זמניים.....
1429.....	סימן ב – עיכוב ביצוע.....
1431.....	סימן ג – עיון מחדש.....
1432.....	סימן ד – סדרי דין.....
1433.....	סימן ה – מועדים.....
1434.....	סימן ו – דיני הערעור.....
1436.....	סימן ז – כונס הנכסים הרשמי.....
1437	שער שלושים וחמישה – המצאות.....
1439	פרק א – דרכי המצאה.....
1441.....	סימן א – עקרונות כלליים.....
1442.....	סימן ב – הגדרות.....
1443.....	סימן ג – דרכי המצאה לפי תקנות התשמ"ד.....
1445.....	סימן ד – המצאה אישית.....
1445.....	סימן ה – המצאה בדואר.....
1446.....	סימן ו – תחליף המצאה.....
1447.....	סימן ז – המצאה בפקסימיליה.....
1448.....	סימן ח – המצאה בפקסימיליה לעורך דין.....
1449.....	סימן ט – המצאה בפקסימיליה לבית המשפט.....
1450.....	סימן י – המצאת כתב בי-דין אלקטרוני באמצעי אלקטרוני.....
1453	פרק ב – הנמענים השונים.....
1455.....	סימן א – מען להמצאת כתבי בי-דין.....
1456.....	סימן ב – המצאה לידי מורשים.....
1458.....	סימן ג – המצאה לידי עורך דין.....
1459.....	סימן ד – המצאה לבן משפחה.....
1460.....	סימן ה – המצאה לתאגיד.....
1460.....	סימן ו – המצאה למדינה.....
1461.....	סימן ז – המצאה למדינה זרה.....
1462.....	סימן ח – המצאות שונות.....
1463.....	סימן ט – המצאה בהליכי בוררות.....
1465	פרק ג – המצאה מתוך לתחום המדינה.....
1467.....	סימן א – עקרונות כלליים.....
1467.....	סימן ב – הכללים בדבר הליכי ההמצאה.....
1470.....	סימן ג – נאותות הפורום.....
1471.....	סימן ד – התזהיר התומך בבקשה.....

1473.....	סימן ה – הודעה לצד שלישי.....
1473.....	סימן ו – ביצוע ההמצאה בפועל.....
1474.....	סימן ז – בקשה לבטל צו המצאה.....
1476.....	סימן ח – ערעור על החלטה המבטלת צו המצאה.....
1479	פרק ד – תובענות הטעונות היתר המצאה מחוץ לתחום המדינה.....
1481.....	סימן א – סוגי תובענות.....
1483.....	סימן ב – סכסוכים בין צדדים לחוזה.....
1484.....	סימן ג – תובענות הקשורות למעשה או למחדל בתחום המדינה.....
1486.....	סימן ד – תובענות הקשורות לצירוף בעל דין דרוש.....
1489.....	שער שלושים ושישה – תצהירים ומועדים.....
1491	פרק א – תצהירים.....
1493.....	סימן א – עקרונות כלליים.....
1494.....	סימן ב – החובה לצרף תצהיר.....
1495.....	סימן ג – חקירת מצהיר.....
1495.....	סעיף א – דרישה לחקירת מצהיר.....
1495.....	סעיף ב – החובה להתייצב לחקירה.....
1496.....	סימן ד – צירוף תצהיר לבקשה בכתב.....
1497.....	סימן ה – חקירת המצהירים בבקשה בכתב.....
1497.....	סימן ו – תצהיר במקום עדות.....
1498.....	סימן ז – תצהיר בהליכים על פי התקנות.....
1501.....	סימן ח – תצהיר בהליכים אחרים.....
1505	פרק ב – המועדים.....
1507.....	סימן א – עקרונות כלליים.....
1507.....	סימן ב – מועדים בכתבי טענות.....
1508.....	סימן ג – דחיית הדיון.....
1508.....	סימן ד – המועדים בהליך הערעור.....
1509.....	סימן ה – "יום מתן ההחלטה".....
1509.....	סימן ו – השפעת הפגרה על המועדים.....
1511.....	סימן ז – המועדים בהליכים לפי התקנות.....
1512.....	סימן ח – המועדים בהליכים אחרים.....
1517	פרק ג – הארכת מועדים.....
1519.....	סימן א – הסמכות להארכת מועדים.....
1520.....	סימן ב – הארכת מועדים שנקבעו בחיקוק – טעם מיוחד.....
1521.....	סימן ג – הארכת מועדים בהליך הערעור.....
1523.....	סימן ד – טעות כטעם מיוחד להארכת מועדים.....
1523.....	סימן ה – סמכות טבועה להארכת מועדים.....
1525.....	סימן ו – הארכת מועדים – מקרים בפסיקה.....

1529.....	שער שלושים ושבעה – פסלות שופטים
1531	פרק א – פסלות שופט
1533.....	סימן א – עקרונות ההליך
1534.....	סימן ב – החיקוקים המיושמים
1535.....	סימן ג – חשש ממשי למשוא פנים
1537.....	סימן ד – פסילה עצמית
1539.....	סימן ה – בקשת הפסילה
1540.....	סימן ו – תיעוד בפרוטוקול
1540.....	סימן ז – המועד להעלאתה של טענת הפסלות
1541.....	סימן ח – תגובת השופט וזימונו לעדות
1543.....	סימן ט – החלפת השופט
1543.....	סימן י – פסילת בורר
1545	פרק ב – עילות פסלות שופט
1547.....	סימן א – היכרות קודמת
1548.....	סימן ב – הערות הקשורות בניהולו התקין של המשפט
1549.....	סימן ג – החלטות קודמות
1551.....	סימן ד – החזרת הדיון מערכאת הערעור
1552.....	סימן ה – ניהול קדם משפט
1553.....	סימן ו – הגשת תלונות נגד השופט
1554.....	סימן ז – מקרים שונים של בקשות פסילה
1557	פרק ג – ערעור על החלטת פסלות שופט
1559.....	סימן א – הגשת הערעור
1560.....	סימן ב – סדרי דין
1561.....	סימן ג – אגרת ערעור ועירבון
1563	שער שלושים ושמונה – הסגל השיפוטי
1565	פרק א – רשמים – כללי
1567.....	סימן א – עקרונות כלליים
1568.....	סימן ב – ערעור על החלטת הרשם
1569.....	סימן ג – נושאים שנדונו
1570.....	סימן ד – החלטות בית המשפט המחוזי בערעור על החלטות הרשם
1571.....	סימן ה – רשם המכהן גם כשופט בפועל
1572.....	סימן ו – רשם של בית המשפט העליון
1572.....	סימן ז – החלטת רשם בענייני משפחה ופשיטת רגל
1575	פרק ב – רשמים – סמכויות
1577.....	סימן א – סמכויות השיפוט של הרשם
1578.....	סימן ב – רשם בכיר

1579.....	סימן ג – שומת הוצאות
1579.....	סימן ד – סעדים זמניים
1580.....	סימן ה – הארכת מועדים
1581.....	סימן ו – סמכויות נוספות
1582.....	סימן ז – סמכויות הרשם בנושאי ערעור
183	פרק ג – מנהל בתי המשפט
1585	פרק ד – עוזר משפטי
1587	פרק ה – מזכיר משפטי
1589	שער שלושים ותשעה – הוצאות משפט
1591	פרק א – הוצאות משפט
1593.....	סימן א – עקרונות כלליים
1594.....	סימן ב – הטלת הוצאות
1595.....	סימן ג – קביעת סכום ההוצאות וחישובן
1598.....	סימן ד – שיקולי בית המשפט
1599.....	סימן ה – התערבותה של ערכאת הערעור
1601.....	סימן ו – הצו המגביל הגשת בקשות רשות ערעור
1601.....	סימן ז – דרך ניהול המשפט
1602.....	סימן ח – הוצאות לטובת אוצר המדינה
1604.....	סימן ט – שכר מומחים
1604.....	סימן י – תביעה ייצוגית
1605.....	סימן יא – חיוב בהוצאות בתביעות ובקשות
1605.....	סימן יב – חיוב בהוצאות בהליכי ערעור
1606.....	סימן יג – הוצאות אישיות לחובת עורך דין
1609	פרק ב – ערובה להוצאות משפט
1611.....	סימן א – חיוב התובע בערובה – אימתי
1613.....	סימן ב – מניעת תביעות סרק
1614.....	סימן ג – תובע שהוא תושב חוץ
1615.....	סימן ד – נושאים דיוניים
1616.....	סימן ה – ערובה להוצאות כשהתובעת היא חברה
1617.....	סימן ו – התיקון בחוק החברות
1621	שער ארבעים – עורכי דין
1623	פרק א – עורכי דין – זכויות וחובות
1625.....	סימן א – עקרונות כלליים
1625.....	סימן ב – התנהגות הפרקליט

1627.....	סימן ג – רשלנות עורך דין .....
1628.....	סימן ד – חיסיון עורך דין .....
1629.....	סימן ה – שכר טרחת עורך דין.....
1631.....	סימן ו – השכר בתובענות מיוחדות אחרות .....
1632.....	סימן ז – הוצאות אישיות לחובת עורך דין.....
1633.....	סימן ח – בתי משפט מינהליים.....
1635	פרק ב – עורכי דין – ייצוג .....
1637.....	סימן א – הקשר עם הלקוח .....
1638.....	סימן ב – חובותיו של הפרקליט המייצג .....
1639.....	סימן ג – ייצוג בהליכים מיוחדים .....
1640.....	סימן ד – כתב הרשאה – ייפוי כוח .....
1642.....	סימן ה – החלפת עורך דין והסתלקותו מייצוג.....
1643.....	סימן ו – הסדר נושא שכר הטרחה.....
1644.....	סימן ז – התייצבות בעל דין והתייצבות פרקליט .....
1647.....	שער ארבעים ואחד – אגרות משפט.....
1649	פרק א – אגרות משפט – החובה והפטור .....
1651.....	סימן א – החובה לשלם אגרת משפט.....
1653.....	סימן ב – פגיעה בזכות הגישה לערכאות.....
1654.....	סימן ג – בקשה לפטור מתשלום האגרה.....
1656.....	סימן ד – יש להראות עילת תביעה.....
1656.....	סימן ה – עניינים פטורים מאגרה.....
1658.....	סימן ו – פטור מתשלום אגרה מול פטור מעירבון .....
1659.....	סימן ז – המדינה כבעלת דין .....
1660.....	סימן ח – מעמד בעלי הדין .....
1661.....	סימן ט – סמכויות הרשם.....
1663	פרק ב – אגרות משפט – סיווג האגרות.....
1665.....	סימן א – החיוב באגרה בתביעה לסכום קצוב .....
1665.....	סימן ב – החזר אגרה ששולמה.....
1666.....	סימן ג – פטור מתשלום המחצית השנייה.....
1667.....	סימן ד – החיוב באגרה בתובענה לפיצויים בשל נזקי גוף .....
1668.....	סימן ה – פטור מתשלום יתרת האגרה בתביעה לפיצויים .....
1669.....	סימן ו – הליך שהתקיים בבית המשפט המחוזי .....
1670.....	סימן ז – הליכים ששוויים אינו ניתן לביטוי בכסף .....
1671.....	סימן ח – הליכים בבית המשפט למשפחה .....
1671.....	סימן ט – תובענות מסוגים שונים.....
1674.....	סימן י – נושאים דיוניים.....
1675.....	סימן יא – הליכי ערעור .....

1677.....	שער ארבעים ושניים – הוראות מעבר
1681.....	מפתחות
1683.....	מפתח חקיקה
1741.....	מפתח פסיקה
1853.....	מפתח ספרים ומאמרים
1855.....	מפתח נושאים

תוכן עניינים כללי

כרך א

1	שער ראשון – עקרונות יסוד
5	שער שני – הגדרות
9	שער שלישי – נושאים כלליים
47	שער רביעי – סמכות עניינית
69	שער חמישי – סמכות מקומית
79	שער שישי – נושאי סמכות נוספים
131	שער שביעי – כתבי טענות
197	שער שמיני – נושאים נוספים
221	שער תשיעי – עילת תביעה
273	שער עשירי – דיון מקדמי בין בעלי הדין
277	שער אחד עשר – פגישת מהו"ת (מידע, היכרות ותיאום)
283	שער שנים עשר – הליכים מקדמיים
341	שער שלושה עשר – שאלונים וגילוי מסמכים
403	שער ארבעה עשר – קדם משפט
421	שער חמישה עשר – הדיון
483	שער שישה עשר – תובענות בדיון מהיר
493	שער שבעה עשר – עדות
519	שער שמונה עשר – הליכים מיוחדים
617	שער תשעה עשר – מומחים
659	שער עשרים – מומחים רפואיים
703	שער עשרים ואחד – סעדים זמניים – כללים
749	שער עשרים ושניים – סעדים זמניים – סוגים
843	שער עשרים ושלושה – פסק דין

כרך ב

959.....	שער עשרים וארבעה – הערעור – כללים
1027.....	שער עשרים וחמישה – בקשת רשות ערעור
1075.....	שער עשרים ושישה – עיכוב ביצוע
1129.....	שער עשרים ושבעה – משפחה – בגירים
1211.....	שער עשרים ושמונה – משפחה – קטינים
1255.....	שער עשרים ותשעה – דיני ירושה
1289.....	שער שלושים – תובענות ייצוגיות
1345.....	שער שלושים ואחד – תובענות ייצוגיות שונות
1373.....	שער שלושים ושניים – תביעה נגזרת
1391.....	שער שלושים ושלושה – פירוק חברות ושותפויות
1413.....	שער שלושים וארבעה – הליכי פשיטת רגל
1437.....	שער שלושים וחמישה – המצאות
1489.....	שער שלושים ושישה – תצהירים ומועדים
1529.....	שער שלושים ושבעה – פסלות שופטים
1563.....	שער שלושים ושמונה – הסגל השיפוטי
1589.....	שער שלושים ותשעה – הוצאות משפט
1621.....	שער ארבעים – עורכי דין
1647.....	שער ארבעים ואחד – אגרות משפט
1677.....	שער ארבעים ושניים – הוראות מעבר
1681.....	מפתחות

תוכן עניינים מפורט

כרך א

1	שער ראשון – עקרונות יסוד
5	שער שני – הגדרות
9	שער שלישי – נושאים כלליים
11	פרק א – נושאים כלליים ומבוא
13	סימן א – זכויות וחובות דיוניות
14	סימן ב – השאיפה ליציבות
14	סימן ג – התייחסות בית המשפט לסדרי הדין
15	סימן ד – השיטה האדוורסרית
16	סימן ה – אי-קיום התקנות
16	סימן ו – הסמכות להטיל סנקציות
17	סימן ז – העומס בבית המשפט
18	סימן ח – תחולתן של התקנות על נושאים משפטיים מיוחדים
21	פרק ב – זכות הגישה לערכאות
23	סימן א – עקרונות כלליים
23	סימן ב – אגרת משפט
24	סימן ג – מועדים שבדין
24	סימן ד – נושאים אחרים
27	פרק ג – עקרון תום הלב
29	סימן א – עקרונות כלליים
29	סימן ב – ניצול לרעה של הליכי משפט
30	סימן ג – הסתרת פרטים מבית המשפט
31	סימן ד – טיעון סותר
32	סימן ה – מקרים נוספים
35	פרק ד – פומביות הדין ואיסור פרסום
37	סימן א – עקרונות כלליים
38	סימן ב – פגיעה בפרטיות
38	סימן ג – הליכי מסים
39	סימן ד – נושאים נוספים
41	פרק ה – עיון במסמכי בית המשפט
43	סימן א – עקרונות כלליים

43	סימן ב – הבקשה לעיון.....
44	סימן ג – מקרים שנדונו.....
47	שער רביעי – סמכות עניינית.....
49	פרק א – סמכות עניינית.....
51	סימן א – עקרונות כלליים.....
52	סימן ב – בדיקת הסמכות העניינית.....
52	סימן ג – הגבלת זכות הטיעון.....
54	סימן ד – חלוקת הסמכויות בין בתי המשפט.....
55	סימן ה – שווי התובענה.....
56	סימן ו – שינוי סכום התביעה.....
56	סימן ז – שווי התובענה בהליכים שונים.....
57	סימן ח – סמכות טבועה.....
59	פרק ב – סמכות עניינית – מקרקעין.....
61	סימן א – ענייני מקרקעין.....
62	סימן ב – סעדים המתפצלים לבתי משפט שונים.....
62	סימן ג – תביעות מטרד.....
64	סימן ד – תביעות שימוש במקרקעין.....
65	סימן ה – תביעות חזקה במקרקעין.....
65	סימן ו – תביעות שונות במקרקעין.....
67	סימן ז – המפקח על רישום מקרקעין.....
69	שער חמישי – סמכות מקומית.....
71	סימן א – עקרונות כלליים.....
72	סימן ב – החלופות השונות למקום השיפוט.....
72	סימן ג – מקום מגוריו או מקום עסקו של הנתבע.....
74	סימן ד – סמכות מקומית בתביעת מקרקעין.....
74	סימן ה – הסכם שיפוט.....
76	סימן ו – טענה בדבר היעדר סמכות מקומית.....
76	סימן ז – סמכות מקומית שירית.....
77	סימן ח – הסמכות המקומית בתביעות בבית המשפט למשפחה.....
78	סימן ט – העברה מינהלית של הליכים אזרחיים.....
79	שער שישי – נושאי סמכות נוספים.....
81	פרק א – סמכות בינלאומית.....
83	סימן א – עקרונות כלליים.....
83	סימן ב – הסכם (תניית) שיפוט זר.....
84	סימן ג – סמכות שיפוט ייחודית או מקבילה.....

85	סימן ד – עיכוב הליכים בישראל עקב הסכם שיפוט זר
86	סימן ה – עיכוב הליכים בישראל עקב הסכם בוררות זר
87	סימן ו – פורום לא נאות (Forum Non Convenience) ופורום טבעי (Natural Forum)
89	סימן ז – הציפיות הסבירות של הצדדים
90	סימן ח – שיקולים נוספים בשאלת "טבעיות הפורום"
90	סימן ט – הקניית סמכות בינלאומית באמצעות המצאה
92	סימן י – מקרים שנדונו
93	פרק ב – בתי משפט שונים
95	סימן א – יחסי גומלין עם בית המשפט הגבוה לצדק
96	סימן ב – יחסי הגומלין עם בית המשפט לענייני משפחה
97	סימן ג – יחסי הגומלין עם בית הדין הרבני
99	סימן ד – המחלקה הכלכלית בבתי המשפט המחוזיים
100	סימן ה – טריבונלים שונים
101	סימן ו – הליכי בוררות
103	פרק ג – בית הדין לעבודה
105	סימן א – עקרונות כלליים
105	סימן ב – תביעות שונות
109	פרק ד – העברות הליך
111	סימן א – העברת הליך מחמת היעדר סמכות
113	סימן ב – העברת הליך מחמת זיקה לבית המשפט הנעבר
115	סימן ג – העברה מינהלית
116	סימן ד – תובענות בנושא אחד בבתי משפט אחדים
119	סימן ה – העברות שונות
121	פרק ה – סמכות שבגררא
123	סימן א – עקרונות כלליים
123	סימן ב – מקרים שנדונו
125	סימן ג – הכללים בדבר מעשה בית דין
127	פרק ו – Forum Shopping
129	סימן א – עקרונות כלליים
129	סימן ב – מקרים שנדונו
130	סימן ג – תובענות ייצוגיות
131	שער שביעי – כתבי טענות
133	פרק א – כתבי טענות – כללי
135	סימן א – הנחיות מסגרת
136	סימן ב – הגדרות
136	סימן ג – מן הפסיקה

137	סימן ד – העלאת טענות המייחסות כזב ותרמית
138	סימן ה – העלאת טענות אחרות
141	פרק ב – כתב תביעה
143	סימן א – עקרונות כלליים
143	סימן ב – ניסוח כתב התביעה
145	סימן ג – נתוני כתב תביעה
146	סימן ד – רשימת מסמכים
147	סימן ה – מסמך מהותי
149	סימן ו – סכום התביעה
150	סימן ז – ריבית והפרשי הצמדה
151	סימן ח – סעדים
153	סימן ט – הסתמכות על עובדות שונות
154	סימן י – הוראת דין
156	סימן יא – תנאי מוקדם להקמת העילה וחזקה שבדין
157	סימן יב – הזמנה לדין ופתיחת ההליך
157	סימן יג – תביעה לסכום קצוב בהוצאה לפועל
159	פרק ג – כתב הגנה
161	סימן א – עקרונות כלליים
161	סימן ב – הטיעון בכתב הגנה
163	סימן ג – "הודאה והדחה"
164	סימן ד – טענות נוספות
166	סימן ה – כתב הגנה שהוגש באיחור
167	סימן ו – מתן פסק דין בהיעדר כתב הגנה
169	פרק ד – תביעה שכנגד
171	סימן א – סמכויות שיפוט
172	סימן ב – כללים דיוניים
175	פרק ה – כתב תשובה
177	סימן א – עקרונות כלליים
178	סימן ב – האיסור על נימוק תביעה חדש
178	סימן ג – המשמעות של אי-הגשת תשובה
179	סימן ד – כתב תשובה בהליכים מיוחדים
181	פרק ו – הודעה לצד שלישי
183	סימן א – מהות ההליך
185	סימן ב – נושאי ההודעה לצד שלישי
187	סימן ג – עריכת ההודעה וכללי הסמכות
188	סימן ד – החובה להתגונן ולהתייצב בהליך
190	סימן ה – עיכוב הליכים של הודעה לצד שלישי

191	סימן ו – מעוולים במשותף בנוזקין
192	סימן ז – הליכים לפי התקנות
193	סימן ח – הליכים אחרים
194	סימן ט – הליכי ערעור
197	שער שמיני – נושאים נוספים
199	פרק א – פלוגתות ושינוי חזית
201	סימן א – גיבוש הפלוגתות
202	סימן ב – הכלל בדבר "שינוי חזית"
204	סימן ג – "שינוי חזית" בהליכים שונים
205	פרק ב – בעלי דין
207	סימן א – עקרונות כלליים
207	סימן ב – צירוף תובעים
209	סימן ג – צירוף נתבעים
210	סימן ד – צירוף בעלי דין דרושים
212	סימן ה – צירוף צד שלישי
213	סימן ו – שינוי בעלי דין
213	סימן ז – בעלי דין נחוצים
214	סימן ח – חילופי בעלי דין
215	סימן ט – בעלי דין נציגים
215	סימן י – אפוסטרופוס או ידיד קרוב
216	סימן יא – תביעת יורשים
217	סימן יב – נציגים שונים
219	סימן יג – בעלי דין בבוררות
221	שער תשיעי – עילת תביעה
223	פרק א – עילת תביעה – עקרונות
225	סימן א – עקרונות כלליים
226	סימן ב – הגדרתה של עילת תביעה
226	סעיף א – דיני נזיקין
227	סעיף ב – דיני חוזים
227	סעיף ג – דיני קבלנות
228	סעיף ד – דיני בנקאות
228	סעיף ה – דיני שטרות
229	סעיף ו – תחומי משפט שונים
230	סימן ג – יישומים שונים של המונח "עילה"
231	סימן ד – תנאי מוקדם להקמת העילה
232	סימן ה – צירוף עילות

234	.....	Lis Alibi Pendens – “הליך תלוי ועומד”	סימן ו
235	.....	.....	סימן ז – סעדים
236	.....	.....	סימן ח – תיקון עילת תביעה
237	.....	.....	פרק ב – עילת תביעה – התיישנות
239	.....	.....	סימן א – העילה לשם חישוב התיישנות
242	.....	.....	סימן ב – המועד הקובע בתביעות נזיקין
244	.....	.....	סימן ג – המועד הקובע בנושאי מקרקעין
245	.....	.....	סימן ד – המועד הקובע בתביעות על פי התקנות
246	.....	.....	סימן ה – המועד הקובע בתביעות מסוגים שונים
251	.....	.....	פרק ג – עילה – התיישנות – סעיפים מחוק התיישנות
253	.....	.....	סימן א – העלאת הטענה בהזדמנות הראשונה
253	.....	.....	סימן ב – תביעה שכנגד וקיוזו
254	.....	.....	סימן ג – התיישנות במקרקעין
255	.....	.....	סימן ד – תרמית והונאה
256	.....	.....	סימן ה – התיישנות שלא מדעת
259	.....	.....	סימן ו – הודאה בזכות
260	.....	.....	סימן ז – סעיפים רלוונטיים נוספים מחוק התיישנות
263	.....	.....	פרק ד – השתק עילה והשתק פלוגתא
265	.....	.....	סימן א – השתק עילה – עקרונות כלליים
265	.....	.....	סימן ב – המבחנים לעניין השתק עילה
266	.....	.....	סימן ג – “קרבה משפטית” בין בעלי הדין
267	.....	.....	סימן ד – היבטים דיניים
268	.....	.....	סימן ה – מקרים המהווים השתק פלוגתא
270	.....	.....	סימן ו – מקרים שאינם מהווים השתק פלוגתא
271	.....	.....	סימן ז – השתק שיפוטי
273	.....	.....	שער עשירי – דיון מקדמי בין בעלי הדין
277	.....	.....	שער אחד עשר – פגישת מהו”ת (מידע, היכרות ותיאום)
279	.....	.....	סימן א – מבוא
279	.....	.....	סימן ב – הגדרות
279	.....	.....	סימן ג – מינוי מגשר מהו”ת
280	.....	.....	סימן ד – עלות הפגישה עם מגשר המהו”ת
280	.....	.....	סימן ה – תפקידו של מגשר מהו”ת
280	.....	.....	סימן ו – התייצבות בעלי הדין
281	.....	.....	סימן ז – אי-מילוי הוראות הפרק
282	.....	.....	סימן ח – תחולת ההליך

283	שער שנים עשר – הליכים מקדמיים
285	פרק א – סילוק על הסף
287	סימן א – עקרונות כלליים
288	סימן ב – דחיית בקשה לסילוק על הסף וקבלת הבקשה
291	פרק ב – מחיקה על הסף
293	סימן א – ההוראות החלות
294	סימן ב – עקרונות כלליים
294	סימן ג – היעדר עילת תביעה
298	סימן ד – אי-תשלום אגרה
298	סימן ה – מחיקת תובענה בקדם משפט
299	סימן ו – מחיקת קטעים מכתב טענות
299	סימן ז – מחיקה בהליכים שונים
303	פרק ג – דחייה על הסף
305	סימן א – עקרונות כלליים
306	סימן ב – תוצאות הדחייה: מעשה בית דין
307	סימן ג – דחיית תובענה מחמת התיישנות
308	סימן ד – שימוש לרעה בהליכים
309	סימן ה – דחיית תובענה ייצוגית
310	סימן ו – מקרים מהפסיקה
313	פרק ד – תיקון כתבי טענות
315	סימן א – עקרונות כלליים
316	סימן ב – שיקולי בית המשפט
317	סימן ג – הגבלות הקשורות במבקש התיקון
318	סימן ד – הבקשה לתיקון
319	סימן ה – שיהוי בהגשת הבקשה
320	סימן ו – תיקון עילת התביעה
321	סימן ז – הוספת "עילה חדשה"
323	סימן ח – תיקון סעיף הסעדים
325	סימן ט – שינוי סכום התביעה
326	סימן י – השפעת התיקון על הגנת ההתיישנות
327	סימן יא – הזכות לתקן כתב טענות שכנגד
328	סימן יב – הוראה לתקן
329	סימן יג – נושאים דיוניים נוספים
331	פרק ה – בקשה בכתב
333	סימן א – עקרונות כלליים
333	סימן ב – רשימת בקשות
334	סימן ג – הגשת בקשה בכתב

335	סימן ד – מועדי הגשת בקשה בכתב
336	סימן ה – תשובת המשיב
336	סימן ו – צירוף תצהיר
337	סימן ז – חקירת המצהיר
338	סימן ח – סדר הטיעון, שמיעת עדים וסיכומים
339	סימן ט – בקשות בהליכים מיוחדים
340	סימן י – פניות לבית המשפט
341	שער שלושה עשר – שאלונים וגילוי מסמכים
343	פרק א – שאלונים
345	סימן א – עקרונות כלליים
346	סימן ב – הרלוונטיות והמהימנות
347	סימן ג – המועדים למשלוח שאלון
348	סימן ד – התנגדות למתן תשובה
348	סימן ה – תשובות לשאלון
350	סימן ו – נושאים דיוניים
350	סימן ז – שאלון בהליכים שונים
351	סימן ח – הפרת צו להשיב על שאלון
353	סימן ט – הליכי ערעור
355	פרק ב – גילוי מסמכים
357	סימן א – עקרונות כלליים
358	סימן ב – התצהיר לגילוי מסמכים
359	סימן ג – בעלי הדין בהליך
360	סימן ד – מסמכים בחזקת צד שלישי
361	סימן ה – רלוונטיות המסמכים
362	סימן ו – מועדים
363	סימן ז – גילוי מסמכים בקדם משפט
363	סימן ח – עיון במסמכים
365	סימן ט – הפרת צו לגילוי מסמכים
367	סימן י – ערעור בעניין צו לגילוי מסמכים
369	פרק ג – גילוי מסמכים בהליכים מיוחדים
371	סימן א – תובענה בענייני משפחה
371	סימן ב – תובענה למתן חשבונות
373	סימן ג – תובענה ייצוגית
375	סימן ד – תביעה נגזרת
377	סימן ה – גילוי מסמכים בתובענות שונות
379	פרק ד – גילוי מסמכים – חיסיון
381	סימן א – עקרונות כלליים

383	סימן ב – עיון בית המשפט במסמך שבמחלוקת.....
383	סימן ג – מסמכים שהוכנו לקראת המשפט .....
384	סימן ד – חיסיון שבין עורך דין ללקוחו.....
386	סימן ה – משא ומתן לפשרה.....
386	סימן ו – דוח חוקרים.....
387	סימן ז – הגנת הפרטיות.....
389	סימן ח – חובת הסודיות של בנקים.....
390	סימן ט – זכויות החולה.....
391	סימן י – סודות מסחריים.....
392	סימן יא – ביקורת פנימית, תכתובת פנימית וביקורת המדינה.....
394	סימן יב – חסינות שונים.....
395	סימן יג – בוררות וגישור.....
397	פרק ה – פרטים נוספים והודיות.....
399	סימן א – עקרונות כלליים.....
400	סימן ב – מטרת הפירוט.....
401	סימן ג – הודיות.....
403	שער ארבעה עשר – קדם משפט.....
405	סימן א – עקרונות כלליים.....
405	סימן ב – מסמכים להגשה לקראת קדם המשפט .....
406	סימן ג – שופט בקדם משפט.....
407	סימן ד – סמכויות שיפוט בקדם המשפט.....
414	סימן ה – החובה להתייצב לשיבת קדם משפט.....
415	סימן ו – נושאים דיוניים.....
416	סימן ז – בקשות לאחר קדם משפט.....
417	סימן ח – תיקון כתבי טענות לאחר קדם משפט.....
418	סימן ט – הליכים נוספים לאחר קדם משפט.....
421	שער חמישה עשר – הדיון.....
423	פרק א – הדיון – כללים.....
425	סימן א – בית המשפט מנווט את הדיון.....
426	סימן ב – ניהול הדיון.....
427	סימן ג – חילופי שופט.....
429	סימן ד – הגשת עדויות בתצהיר.....
430	סימן ה – סיכומים.....
432	סימן ו – הסכמה דיונית.....
434	סימן ז – ביטול ההסדר או אי-כיבודו.....
435	פרק ב – איחוד הדיון והפרדת הדיון.....
437	סימן א – איחוד הדיון.....
438	סימן ב – הפרדת הדיון.....

441	פרק ג – הדיון – התייצבות
443	סימן א – אי-התייצבות לדיון
443	סימן ב – תובע שאינו מתייצב
445	סימן ג – בעלי דין אחרים שאינם מתייצבים
447	פרק ד – רישום פרוטוקול
449	סימן א – החקיקה והפסיקה הקודמות
450	סימן ב – אופן רישום הפרוטוקול
451	סימן ג – בקשה לתיקון פרוטוקול
452	סימן ד – הפרוטוקול בבקשה לפסלות שופט
452	סימן ה – הפרוטוקול בהליכי בוררות
453	פרק ה – שינוי מועד דיון
455	סימן א – שינוי מועד דיון
455	סימן ב – הגשת הבקשה לשינוי מועד דיון
456	סימן ג – דחייה ללא מועד
457	סימן ד – הנזק הטמון בדחיית הדיון
458	סימן ה – אי-היעתרות לבקשת דחייה
461	פרק ו – עיכוב והפסקת הליכים
461	סימן א – עיכוב הדיון
464	סימן ב – הפסקת תובענה מיוזמת התובע
465	סימן ג – הדיון בבקשה להפסקת הליכים
467	סימן ד – הפסקה בתנאים
467	סימן ה – מחיקת תובענה מחמת חוסר מעש
469	סימן ו – עיכוב דיון עקב הליכי בוררות
471	פרק ז – סדר הטיעון והבאת ראיות
473	סימן א – הבאת ראיות
476	סימן ב – דרך הבאת הראיות
476	סימן ג – שינוי סדר הבאת ראיות
477	סימן ד – האם ניתן להגיש בקשת רשות ערעור
478	סימן ה – סדר הטיעון בתביעות מסוגים שונים
480	סימן ו – ראיות מפריכות
481	סימן ז – נזק ראייתי
483	שער שישה עשר – תובענות בדיון מהיר
485	סימן א – עקרונות כלליים
486	סימן ב – סוגי תובענות
487	סימן ג – כתב תביעה, כתב הגנה וכתב תשובה
488	סימן ד – הודעה לצד שלישי
488	סימן ה – הליכי טרום דיון

489	סימן ו – תצהירי עדות ראשית של עדים
490	סימן ז – פסק הדין
491	סימן ח – הליכי ערעור
492	סימן ט – נושאים דיוניים נוספים
493	שער שבעה עשר – עדות
495	פרק א – גביית עדות
497	סימן א – גביית עדות
498	סימן ב – חקירה ראשית, נגדית וחוזרת
500	סימן ג – גביית עדות על אתר
501	סימן ד – גביית עדות מחוץ לתחום השיפוט
502	סימן ה – גביית עדות באמצעות היוועדות חזותית
505	סימן ו – גביית עדות במקרים מיוחדים נוספים
506	סימן ז – הצגת מסמכים
506	סימן ח – שכר עדים והוצאותיהם
507	סימן ט – חיסיון
509	פרק ב – עדים – זימונם
511	סימן א – עקרונות כלליים
512	סימן ב – רלוונטיות העדות
513	סימן ג – המועד להזמנת עדים
513	סימן ד – ערעור בנושא זימון עדים
514	סימן ה – סמכות השופט להעיד עדים
515	סימן ו – זימון הנתבע כעד תביעה
517	סימן ז – הזמנת עובד ציבור לעדות
517	סימן ח – מקרים שונים של זימוני עדים
519	שער שמונה עשר – הליכים מיוחדים
521	פרק א – פיצול סעדים
523	סימן א – עקרונות כלליים
524	סימן ב – פיצול סעדים ופיצול עילות
526	סימן ג – פיצול סעד אחד לסעדי משנה
527	סימן ד – הבקשה להיתר לפיצול סעדים
528	סימן ה – שיקולי בית המשפט
529	סימן ו – הגדרת המונח "עילת תביעה" לצורכי פיצול סעדים
530	סימן ז – חוזה כעילת תביעה
531	סימן ח – תובענה לסעד הצהרתי
532	סימן ט – תיקון התביעה במקום היתר לפיצול סעדים
533	סימן י – הצורך בהיתר בהליכים מסוגים שונים

534	סימן יא – תביעות המוגשות לטריבונלים שונים	534
534	סימן יב – תוצאות המחלוקת לקבלת ההיתר	534
537	פרק ב – המרצת פתיחה	537
539	סימן א – עקרונות כלליים	539
540	סימן ב – התצהיר התומך בהליך	540
540	סימן ג – סוגי העניינים – כללי	540
542	סימן ד – תביעה בעניינים שונים	542
544	סימן ה – סוגי הליכים שונים	544
546	סימן ו – העברת הדיון בתובענה לפסים רגילים	546
547	סימן ז – השתק מלכפור בכשרות ההליך	547
547	סימן ח – הגשת ההליך	547
547	סימן ט – תשובה מטעם המשיב	547
548	סימן י – השמעת עדים	548
548	סימן יא – כללים דיוניים נוספים	548
551	פרק ג – סעד הצהרתי	551
553	סימן א – מהות הסעד הצהרתי	553
554	סימן ב – עקרונות ההליך	554
556	סימן ג – התועלת שתצמח מקבלת הסעד	556
557	סימן ד – אינטרס לגיטימי לפיצול הדיון	557
559	סימן ה – התיישנות הזכות לסעד הצהרתי	559
560	סימן ו – סעד הצהרתי נגד המדינה	560
561	סימן ז – סעד הצהרתי נגד רשות מינהלית	561
562	סימן ח – סדרי דין	562
564	סימן ט – הליכים שונים	564
567	פרק ד – טען ביניים	567
569	סימן א – עקרונות כלליים	569
570	סימן ב – התצהיר בתמיכה לבקשה	570
571	סימן ג – הליכים מוקדמים	571
572	סימן ד – הליכים המתאימים לטען ביניים	572
574	סימן ה – הליכים שאינם מתאימים לטען ביניים	574
577	פרק ה – חשבונות, חקירות ובדיקות	577
579	סימן א – תביעה למתן חשבונות – הזכות להגישה	579
580	סימן ב – תובענה בשלבים	580
582	סימן ג – ענייני שותפות	582
583	סימן ד – הליכים נוספים	583
585	סימן ה – גילוי מסמכים ושאלונים	585
586	סימן ו – נושאים דיוניים	586
587	סימן ז – חקירות וחשבונות	587
589	סימן ח – בדיקת נכס	589

591	פרק ו – אבעיה
593	סימן א – עקרונות כלליים
594	סימן ב – סדרי הדין
595	סימן ג – אבעיה בהליכי בוררות
596	סימן ד – אבעיה בהליכים שונים
597	סימן ה – ערעור על החלטה באבעיה
599	פרק ז – תביעות קטנות
601	סימן א – עקרונות כלליים
602	סימן ב – איסור על ייצוג משפטי
603	סימן ג – סדרי הדין
605	סימן ד – פסק הדין
606	סימן ה – רשות ערעור
608	סימן ו – העברת הדיון לבית משפט השלום
608	סימן ז – העברת הדיון להליך של בוררות
611	פרק ח – אינטרנט
613	סימן א – עקרונות כלליים
613	סימן ב – מקרים שנדונו
617	שער תשעה עשר – מומחים
619	פרק א – מומחים
623	סימן א – עקרונות כלליים
624	סימן ב – החיקוקים המיושמים
624	סימן ג – קביעת מעמדו של אדם כמומחה
625	סימן ד – מינוי מומחה בהסכמה
626	סימן ה – מומחים מטעם בעלי הדין
627	סימן ו – המועדים להגשת חוות דעת של מומחה מטעם בעל דין
628	סימן ז – הגשת חוות דעת של מומחה
629	סימן ח – חקירת מומחה
631	סימן ט – שכרו של מומחה והוצאותיו
631	סימן י – תיקון כתב טענות לאחר הגשת חוות דעת
632	סימן יא – נושאים דיוניים נוספים
633	פרק ב – מומחה מטעם בית המשפט
635	סימן א – מינוי המומחה – הכללים
637	סימן ב – חקירת המומחה
638	סימן ג – הזכות להציג שאלות הבהרה
639	סימן ד – מינוי בקדם משפט
640	סימן ה – כללים דיוניים
642	סימן ו – תביעה נגד המומחה

643	..... סוגי מומחים	פרק ג –
645	..... סימן א – סוגי מומחים	
645	..... מומחה לדין זר (חוץ)	סימן ב –
646	..... מינוי מומחים בהליכים מסוגים שונים	סימן ג –
647	..... סוגים שונים של מומחים	סימן ד –
648	..... מומחה כבורר או כמעין בורר	סימן ה –
651	..... שמאים	פרק ד –
653	..... מינוי שמאי מקרקעין	סימן א –
654	..... קביעת שווי	סימן ב –
655	..... פסילת חוות דעת	סימן ג –
657	..... עדותו של שמאי	סימן ד –
657	..... מה בין שמאי לבורר	סימן ה –
659	..... שער עשרים – מומחים רפואיים	
661	..... מומחים רפואיים – הליכים רגילים	פרק א –
663	..... עקרונות כלליים	סימן א –
664	..... הגדרת מונחים	סימן ב –
665	..... מינוי מומחה רפואי	סימן ג –
666	..... מינוי מומחה רפואי – הוראות נוספות	סימן ד –
667	..... מומחים בתחומים רפואיים שונים	סימן ה –
668	..... מומחה רפואי אינו פוסק	סימן ו –
669	..... פסילת המומחה	סימן ז –
669	..... הבדיקה הרפואית	סימן ח –
671	..... חוות דעת רפואיות	פרק ב –
673	..... עקרונות כלליים	סימן א –
674	..... הוספת חוות דעת	סימן ב –
676	..... החובה להגיש חוות דעת	סימן ג –
677	..... פטור מהגשת חוות דעת	סימן ד –
678	..... פסילת חוות דעת רפואית	סימן ה –
679	..... חקירת המומחה	סימן ו –
679	..... סדרי דין	סימן ז –
681	..... נפגעי תאונות דרכים	פרק ג –
683	..... מינוי על פי תקנות המומחים	סימן א –
685	..... מהות התפקיד	סימן ב –
685	..... הגשת המסמכים הרפואיים	סימן ג –
686	..... טיפול רפואי מהו	סימן ד –
686	..... האיסור להגיש חוות דעת רפואית	סימן ה –
688	..... הוראות נוספות	סימן ו –

689	סימן ז – מומחים בתחומים רפואיים שונים
691	סימן ח – מומחה רפואי נוסף
692	סימן ט – הגשת חוות דעת על פי תקנות המומחים
694	סימן י – חקירת המומחה
695	סימן יא – פסילת חוות דעת
697	פרק ד – קביעת דרגת נכות על פי דין
699	סימן א – הדין החל
699	סימן ב – בקשה להיתר להביא ראיות לסתור
701	סימן ג – פטור מהחובה להפעלת הסעיף
703	שער עשרים ואחד – סעדים זמניים – כללים
705	פרק א – סעדים זמניים – מטרות ושיקולים
707	סימן א – מטרתם של הסעדים הזמניים
708	סימן ב – שמירת המצב הקיים
709	סימן ג – שימור המצב הראיתי
710	סימן ד – שיקולי בית המשפט ותנאיו
711	סימן ה – עילת תביעה וראיות לכאורה
712	סימן ו – מאזן הנוחות
713	סימן ז – שיקולי יושר
715	סימן ח – שיהוי
716	סימן ט – תביעה נגד מגיש בקשה לסעד זמני
717	פרק ב – הגשת בקשה לסעד זמני
719	סימן א – עקרונות כלליים
720	סימן ב – הדיון בבקשה לסעד זמני
722	סימן ג – ההליך הזמני וההליך העיקרי
724	סימן ד – לפני הגשת התובענה ולאחר מתן הפסק
725	סימן ה – תוקפו ומעמדו של הצו הזמני
726	סימן ו – צו במעמד צד אחד
727	סימן ז – הסמכות לעיון מחדש
729	סימן ח – עיון מחדש עקב שינוי נסיבות
730	סימן ט – בעלי דין
731	סימן י – תובענה המועברת לבית משפט אחר
733	פרק ג – סעדים זמניים – ערבויות
735	סימן א – המצאת ערובה
736	סימן ב – סוגי ערובות
738	סימן ג – חילוט עירבון, החזרת ערבות ועירבון
739	סימן ד – תביעה למימוש ערובה

741	פרק ד – סעדים זמניים שונים
743	סימן א – סעדים בתחום דיני המעמד האישי
744	סימן ב – צו החוסם הגשת תביעה
744	סימן ג – סעדים זמניים נוספים
746	סימן ד – סעדים זמניים בערעור
747	סימן ה – סעדים זמניים בהליכי בוררות
749	שער עשרים ושניים – סעדים זמניים – סוגים
751	פרק א – עיקול זמני – כללים
753	סימן א – עקרונות כלליים
753	סימן ב – החיקוקים המיושמים
755	סימן ג – הכללים הנוהגים בהטלת עיקול זמני
756	סימן ד – סוגי תובענות
757	סימן ה – אצל מי ניתן לעקל?
759	סימן ו – שיקולי בית המשפט
761	סימן ז – שיקולים חוקתיים
761	סימן ח – הנכסים המעוקלים
762	סימן ט – סוגי נכסים
764	סימן י – חשבונות בנקים
764	סימן יא – נכסים פטורים מעיקול
766	סימן יב – הליכי ערעור
767	פרק ב – בקשה לעיקול זמני
769	סימן א – בקשה לעיקול זמני
770	סימן ב – ערובה לצו עיקול זמני
772	סימן ג – המרת העיקול הזמני
773	סימן ד – ביטול צו עיקול זמני
775	סימן ה – כללים בבקשה לביטול צו עיקול זמני
776	סימן ו – פקיעתו של צו עיקול זמני
778	סימן ז – אין צורך באישור עיקול נגד נתבע
778	סימן ח – אישור עיקול נגד מחזיק
783	פרק ג – עיקול זמני – סוגים שונים
785	סימן א – צו להגבלת השימוש בנכס
785	סימן ב – עיקול זמני והערת אזהרה
787	סימן ג – עיקול זמני והליכים אחרים
788	סימן ד – החלת חוק ההוצאה לפועל
791	פרק ד – עיכוב יציאה מן הארץ
793	סימן א – עקרונות כלליים
794	סימן ב – החיקוקים המיושמים

795	סימן ג – שיקולי בית המשפט
797	סימן ד – שיקולים חוקתיים
797	סימן ה – יציאה לצמיתות או לתקופה ממושכת
798	סימן ו – הכבדה ממשית על קיום ההליך או על ביצוע פסק הדין
799	סימן ז – הבקשה למתן הצו
802	סימן ח – צו עיכוב יציאה נגד תושב חוץ
803	סימן ט – בית הדין הרבני
804	סימן י – צו עיכוב יציאה נגד נתבעים שונים
807	פרק ה – צו מניעה זמני
809	סימן א – התשתית המשפטית
810	סימן ב – השיקולים בדיון בבקשה
811	סימן ג – מאזן הנוחות
812	סימן ד – דיני יושר
812	סימן ה – תובענה בענייני מקרקעין
813	סימן ו – בנקאות וחברות
814	סימן ז – צווים בתחום המשפט הציבורי
815	סימן ח – הפרת צו מניעה
815	סימן ט – סדרי דין
816	סימן י – הליכי בוררות
817	פרק ו – צו מניעה זמני – קניין רוחני
819	סימן א – זכויות יוצרים
819	סימן ב – גניבת עין
821	סימן ג – סימני מסחר
823	סימן ד – סעדי קניין רוחני נוספים
825	פרק ז – צו עשה זמני
827	סימן א – הכללים החלים
828	סימן ב – חוזי הפצה
828	סימן ג – מקרים מהפסיקה
831	פרק ח – כינוס נכסים
833	סימן א – עקרונות כלליים
833	סימן ב – כינוס נכסים זמני
835	סימן ג – מי ימונה לתופס נכסים או כונס
836	סימן ד – סמכות הכונס
836	סימן ה – ביצוע תפקיד כונס
838	סימן ו – הליכים משלימים
839	סימן ז – מחזיקים וצדדים שלישיים
841	סימן ח – תפיסת ראיות

843.....	שער עשרים ושלושה – פסק דין
845	פרק א – פסק דין – עקרונות.....
847	סימן א – פסק דין – הגדרתו.....
848	סימן ב – החלטה אחרת – עקרונות.....
849	סימן ג – החלטה אחרת – עיון חוזר.....
850	סימן ד – פסק דין בערכאה ראשונה.....
850	סימן ה – המועד למתן פסק דין.....
851	סימן ו – שימוע פסק דין.....
852	סימן ז – פסק דין ששומע על ידי שופט אחר.....
852	סימן ח – פסק דין בהיעדר הגנה.....
853	סימן ט – "משפט חוזר" בעניין אזרחי.....
854	סימן י – פסק דין שהוצא במרמה.....
856	סימן יא – פסק דין – הבהרתו.....
857	סימן יב – נושאים דיוניים נוספים.....
858	סימן יג – פסק בוררות.....
861	פרק ב – ניסוח פסק דין.....
863	סימן א – עקרונות ההליך.....
864	סימן ב – חובת הנמקה.....
867	פרק ג – פסיקתה.....
869	סימן א – עקרונות כלליים.....
870	סימן ב – פסיקתה משקפת ופסיקתה מבהירה.....
871	סימן ג – ניסוח הפסיקתה.....
872	סימן ד – מועדים בפסיקתה.....
875	פרק ד – פסק דין בהסכמה-בפשרה.....
877	סימן א – פסק דין בהסכמה.....
877	סימן ב – אכיפת פסק דין בהסכמה.....
878	סימן ג – ביטול פסק דין בהסכמה.....
879	סימן ד – פסק דין בפשרה.....
882	סימן ה – פשרה על פי סעיף 79א לחוק בתי המשפט.....
885	סימן ו – הליכי גישור.....
889	פרק ה – פסק דין חלקי.....
891	סימן א – עקרונות כלליים.....
891	סימן ב – מה בין "פסק דין חלקי" ל"החלטה אחרת".....
893	סימן ג – תביעה למתן חשבונות.....
893	סימן ד – תביעות נזיקין.....
895	סימן ה – דיני חוזים.....
895	סימן ו – ענייני מקרקעין.....

896	סימן ז – ענייני מעמד אישי
896	סימן ח – הליכים שונים
897	סימן ט – הליכי בוררות
899	פרק ו – תיקון פסק דין
901	סימן א – עקרונות כלליים
902	סימן ב – טעות מהותית לעומת טעות סופר
903	סימן ג – הגשת הבקשה לתיקון
904	סימן ד – המועדים להגשת הבקשה
905	סימן ה – תיקון טעות בנושאי הוצאות, ריבית והצמדה
906	סימן ו – תיקון טעות בהסכם שאושר בפסק דין
906	סימן ז – תיקון בפסק דין של בית המשפט העליון
907	סימן ח – תיקון טעות בהליכים אחרים
908	סימן ט – הליכי ערעור על ההחלטה
909	סימן י – מועדי הערעור
910	סימן יא – תיקון פסק בוררות
913	פרק ז – ביטול פסק דין (או החלטה)
915	סימן א – עקרונות כלליים
916	סימן ב – החלטה שניתנה במעמד צד אחד
916	סימן ג – ביטול מחובת הצדק
917	סימן ד – ביטול על פי שיקול דעת
920	סימן ה – הבקשה לביטול
921	סימן ו – ביטול פסק דין בתביעות שונות
923	סימן ז – הערעור על ההחלטה בבקשה לביטול
923	סעיף א – החלטה אחרת הטעונה רשות ערעור
924	סעיף ב – הצו בעניין סוגי החלטות שלא תינתן בהן רשות ערעור
925	סעיף ג – החלטות בהליכים שונים
925	סימן ח – הדיון בבקשה לביטול צו ארעי
926	סימן ט – מה בין בקשה לביטול לבין הגשת ערעור?
929	פרק ח – אכיפת פסק חוץ והכרה בו
931	סימן א – החוק המסמיך
932	סימן ב – אכיפת פסק חוץ
932	סימן ג – הדרישה להדדיות באכיפה
933	סימן ד – סדרי דין באכיפה
935	סימן ה – הכרה בפסק חוץ
936	סימן ו – הכרה בפסק חוץ בתובענה ייצוגית
936	סימן ז – פסק בוררות חוץ
939	פרק ט – ביזיון בית משפט
941	סימן א – עקרונות כלליים
943	סימן ב – אופי ההליך

943	סימן ג – הליך שיורי
944	סימן ד – תנאים למתן הצו
945	סימן ה – טעמי התגוננות
946	סימן ו – פסק דין מוסכם
947	סימן ז – סדרי דין
948	סימן ח – הליכי ערעור
951	פרק י – ביזיון – הסנקציה הננקטת
953	סימן א – הסנקציה הננקטת – מבוא
954	סימן ב – הטלת קנסות
955	סימן ג – הטלת מאסר
956	סימן ד – כפיית ציות בהליכים שונים
957	סימן ה – ירידה לנכסיו של הנעדר מִישראל
957	סימן ו – סירוב עד להיחקר

כרך ב

959	שער עשרים וארבעה – הערעור – כללים
961	פרק א – כללי הערעור
963	סימן א – מהותה של זכות הערעור
965	סימן ב – מותב בית משפט של ערעור
965	סימן ג – מותב דן יחיד
966	סימן ד – טריבונלים שונים
967	סימן ה – הליך ההגשה
968	סימן ו – המועדים להגשת ערעור
970	סימן ז – מועדים בהליכים מיוחדים
970	סימן ח – נימוקי הערעור
972	סימן ט – תיקון כתב הערעור
973	סימן י – עיקרי טיעון ותיק מוצגים
977	פרק ב – בעלי הדין בערעור
979	סימן א – למי ניתנת זכות הערעור
981	סימן ב – צירוף משיב על ידי בעל דין
982	סימן ג – צירוף משיב בהוראת בית המשפט
984	סימן ד – חילופי בעל דין
984	סימן ה – איחוד בעלי דין וערעור בתובענות שאוחדו
987	פרק ג – הדיון בערעור
989	סימן א – דיון מקדמי בערעור
990	סימן ב – סיכום טענות בכתב
991	סימן ג – אי-התייצבות לערעור
992	סימן ד – פסק הדין בערעור

995	סימן ה – בקשה להחלטת ביניים בערעור
996	סימן ו – נושאים דיוניים נוספים
999	פרק ד – סמכותו של בית המשפט בערעור
1001	סימן א – עקרונות כלליים
1003	סימן ב – סעד לבעל דין שלא ערער
1004	סימן ג – מקרים שונים
1005	פרק ה – ערעור שכנגד
1007	סימן א – עקרונות כלליים
1007	סימן ב – הוראות דיון שונות
1009	סימן ג – ערעורים שכנגד בנושאים שונים
1011	פרק ו – ערובה להוצאות המשיב בערעור
1013	סימן א – עקרונות כלליים
1014	סימן ב – חלופת ערובה
1015	סימן ג – פטור מחובת הפקדת ערובה
1016	סימן ד – הפקדת ערובה לעומת תשלום אגרה
1017	סימן ה – דחיית הערעור מחמת היעדר ערובה
1018	סימן ו – הליכים שונים
1021	פרק ז – ראיות נוספות בערעור
1023	סימן א – עקרונות כלליים
1024	סימן ב – שיקולי תום לב
1025	סימן ג – החזרת הדיון
1025	סימן ד – מקרים מהפסיקה
1027	שער עשרים וחמישה – בקשת רשות ערעור
1029	פרק א – בקשת רשות ערעור
1031	סימן א – הגשת הבקשה לרשות ערעור
1033	סימן ב – היקף הבקשה
1034	סימן ג – המועדים להגשת הבקשה
1035	סימן ד – החלטת בית המשפט בבקשה לרשות ערעור
1036	סימן ה – רשות ערעור בגלגול נוסף
1039	סימן ו – רשות ערעור על החלטה בעניין סעד זמני
1039	סימן ז – הליכי הוצאה לפועל
1040	סימן ח – רשות ערעור בנושאים שונים
1041	סימן ט – הגשת בקשה לרשות ערעור כהגשת ערעור
1042	סימן י – המרת בקשה לרשות ערעור לכתב ערעור
1043	פרק ב – בקשת רשות ערעור – החקיקה החדשה
1045	סימן א – עקרונות כלליים

1047.....	סימן ב – קביעת מועדים
1047.....	סימן ג – הארכת מועדים
1048.....	סימן ד – היקף כתבי טענות
1048.....	סימן ה – פיצול דיון
1049.....	סימן ו – החלטה בעניין זימון עדים
1051.....	סימן ז – החלטה בעניין סדר הבאת הראיות
1052.....	סימן ח – ביטול פסק דין
1053.....	סימן ט – הוצאות משפט
1054.....	סימן י – החלטה בעניין רשות להתגונן
1054.....	סימן יא – החלטה בעניין גילוי מסמכים
1057.....	פרק ג – ערעור בזכות וערעור ברשות
1059.....	סימן א – עקרונות כלליים
1060.....	סימן ב – בקשה לתיקון פסק דין
1061.....	סימן ג – בקשה לביטול פסק דין
1062.....	סימן ד – הליכים בדיני מקרקעין
1062.....	סימן ה – הליכים בדיני פירוק חברות
1063.....	סימן ו – אישור תביעה ייצוגית ותביעה נגזרת
1064.....	סימן ז – צו בפשיטת רגל
1065.....	סימן ח – הליכים על פי התקנות
1067.....	סימן ט – הליכים לפי חיקוקים אחרים
1069.....	סימן י – פסק דין חלקי ו"החלטה אחרת"
1070.....	סימן יא – ערעור על "החלטה אחרת" במסגרת ערעור על פסק הדין
1072.....	סימן יב – החלטה או פסק דין בענייני בוררות
1075.....	שער עשרים ושישה – עיכוב ביצוע
1077.....	פרק א – עיכוב ביצוע פסק דין
1079.....	סימן א – עקרונות ההליך
1080.....	סימן ב – עיכוב ביצוע – מהו?
1081.....	סימן ג – ההליך הדיוני בבקשה לעיכוב ביצוע
1082.....	סימן ד – שיקולי בית המשפט
1083.....	סימן ה – מימוש בטוחות
1084.....	סימן ו – נושאים דיוניים נוספים
1086.....	סימן ז – סוגי מקרים
1089.....	סימן ח – בתי משפט לעניינים מינהליים
1091.....	פרק ב – עיכוב ביצוע פסקי דין כספיים
1093.....	סימן א – עקרונות כלליים
1094.....	סימן ב – עיכוב ביצוע חלקי
1095.....	סימן ג – חוסנו הכלכלי של התובע

1096.....	סימן ד – חוסנו הכלכלי של הנתבע.....
1097.....	סימן ה – מימוש נכסים לצורך ביצוע פסק דין כספי .....
1099	פרק ג – עיכוב ביצוע – מקרקעין ועסקים .....
1101.....	סימן א – עיכוב ביצוע פסקי דין בענייני מקרקעין .....
1102.....	סימן ב – מניעת העברת רישום המקרקעין .....
1104.....	סימן ג – פינוי מדירת מגורים – היעדרות לבקשת העיכוב .....
1105.....	סימן ד – פינוי מדירת מגורים – סירוב לבקשת העיכוב .....
1107.....	סימן ה – מימוש נכס .....
1108.....	סימן ו – פינוי מנכס עסקי .....
1111	פרק ד – עיכוב ביצוע – דיני חברות .....
1113.....	סימן א – רכישת ומכירת מניות .....
1114.....	סימן ב – נתונים חשבונאים .....
1114.....	סימן ג – חברת חוץ .....
1114.....	סימן ד – נושאים נוספים .....
1115	פרק ה – עיכוב ביצוע – מידע וחשבונות .....
1117.....	סימן א – מסירת חשבונות .....
1117.....	סימן ב – חופש המידע .....
1118.....	סימן ג – מידע נוסף .....
1119	פרק ו – סעד זמני בערעור .....
1121.....	סימן א – עקרונות ההליך .....
1122.....	סימן ב – שיקולי בית המשפט .....
1123.....	סימן ג – מאזן הנוחות .....
1124.....	סימן ד – צו מניעה זמני בערעור .....
1126.....	סימן ה – צו עיקול זמני בערעור .....
1127.....	סימן ו – נושאים נוספים .....
1129.....	שער עשרים ושבעה – משפחה – בגירים .....
1131	פרק א – משפחה – סמכויות .....
1133.....	סימן א – עקרונות כלליים .....
1133.....	סימן ב – סמכות בינלאומית .....
1134.....	סימן ג – סמכות עניינית .....
1134.....	סימן ד – סמכות מקומית .....
1135.....	סימן ה – תחולת תקנות סדר הדין האזרחי על ההליכים .....
1136.....	סימן ו – רשימת הנושאים .....
1138.....	סימן ז – המונח "ענייני משפחה" .....
1139.....	סימן ח – סכסוך בתוך המשפחה .....

1141	מזונות בני זוג	פרק ב –
1143	הכללים החלים	סימן א –
1144	מזונות זמניים	סימן ב –
1146	מדור ספציפי	סימן ג –
1146	סמכות בית משפט של פשיטות רגל	סימן ד –
1149	יחסי ממון בין בני זוג	פרק ג –
1151	חזקת שיתוף בנכסים ויחסי ממון בין בני זוג	סימן א –
1152	דיני השיתוף בנכסים	סימן ב –
1153	סעיף 8 לחוק יחסי ממון בין בני זוג	סימן ג –
1154	השפעת החוק על יחסים עם גורמים חיצוניים	סימן ד –
1155	נושאים דיוניים	סימן ה –
1155	אישור הסכם ממון	סימן ו –
1156	הזכות לגימלה	סימן ז –
1158	דירת מגורים	סימן ח –
1158	סוגי נכסים שנרוננו	סימן ט –
1161	תובענות שונות בענייני משפחה	פרק ד –
1163	פירוק שיתוף בנכסים	סימן א –
1164	בקשה ליישוב סכסוך	סימן ב –
1164	כשרות משפטית ואפורופסות	סימן ג –
1165	מניעת אלימות במשפחה – צו הגנה	סימן ד –
1166	תביעת גירושין	סימן ה –
1167	תובענות נוספות	סימן ו –
1169	מומחים בענייני משפחה	פרק ה –
1171	הסמכות למנות מומחים	סימן א –
1172	מומחים בתחומי משפטים שונים	סימן ב –
1175	סדרי דין בנושאי משפחה	פרק ו –
1177	עקרונות כלליים	סימן א –
1177	פתיחת הליכים	סימן ב –
1178	בעלי דין	סימן ג –
1179	גילוי מסמכים	סימן ד –
1181	קדם משפט	סימן ה –
1181	תצהירים	סימן ו –
1182	הדיון	סימן ז –
1183	עדות	סימן ח –
1184	החלטה ופסק דין	סימן ט –
1184	נושאים דיוניים נוספים	סימן י –

1187	פרק ז – סעדים זמניים בנושאי משפחה
1189	סימן א – עיקול זמני
1189	סימן ב – עיכוב יציאה מן הארץ
1190	סימן ג – צו מניעה
1190	סימן ד – כונס נכסים
1191	סימן ה – סעדים זמניים נוספים
1193	פרק ח – דיני ערעור בדיני משפחה
1195	סימן א – ערעור על פסקי דין של בית המשפט לענייני משפחה
1196	סימן ב – סמכות בית המשפט בערעור
1197	סימן ג – בית המשפט לענייני משפחה כערכאת ערעור
1199	פרק ט – בית דין רבני
1201	סימן א – יחסי גומלין עם בית הדין הרבני
1201	סימן ב – חיקוקים רלוונטיים
1202	סימן ג – כללי הכריכה ומרוץ הסמכויות
1203	סימן ד – כריכה בענייני מזונות וחינוך
1204	סימן ה – כריכה בענייני רכוש
1205	סימן ו – אישור הסכם בין בני הזוג ומשמעותו
1206	סימן ז – תושבי חוץ
1206	סימן ח – יישום חוק יחסי ממון בין בני זוג
1207	סימן ט – הליכי ערעור
1207	סימן י – סמכויות מיוחדות
1209	סימן יא – בית הדין השרעי
1211	שער עשרים ושמונה – משפחה – קטינים
1213	פרק א – אימוץ ילדים
1215	סימן א – עקרונות כלליים
1216	סימן ב – השלב הראשון: האם הקטין הוא בר-אימוץ
1218	סימן ג – השלב השני: צו אימוץ לקטין שהוכרז כבר-אימוץ
1219	סימן ד – קרובי הקטין
1220	סימן ה – מועדים ועיכוב ביצוע
1221	סימן ו – מומחים
1223	פרק ב – מזונות קטינים
1225	סימן א – עקרונות כלליים
1226	סימן ב – סכום המזונות
1227	סימן ג – בית דין רבני
1228	סימן ד – קטינים מאומצים חלקית
1228	סימן ה – פשיטת רגל של ההורה

1229	משמורת קטינים	פרק ג –
1231	סימן א – עקרונות כלליים	
1232	סימן ב – הסדרי ראייה	
1232	סימן ג – שיקולי בית המשפט	
1235	סימן ד – משמורת מחוץ לישראל	
1236	סימן ה – משמורת נכדים	
1236	סימן ו – הליכי ערעור	
1239	תובענות להחזרת ילד לחוץ לארץ	פרק ד –
1241	סימן א – עקרונות האמנה	
1243	סימן ב – מקום מגורים רגיל	
1244	סימן ג – תנאים למתן הצו	
1244	סימן ד – הימשכות ההליכים	
1245	סימן ה – חריג לחובת ההחזרה המידית	
1246	סימן ו – מינוי מומחים	
1246	סימן ז – סדרי דין	
1249	תובענות שונות	פרק ה –
1251	סימן א – עקרונות כלליים	
1251	סימן ב – אבהות	
1252	סימן ג – הורות	
1254	סימן ד – פונדקאות	
1254	סימן ה – שינוי שם	
1255	שער עשרים ותשעה – דיני ירושה	
1257	סמכויות בענייני ירושה	פרק א –
1259	סימן א – עקרונות כלליים	
1260	סימן ב – סמכותו של בית המשפט לענייני משפחה	
1261	סימן ג – סמכות בינלאומית	
1262	סימן ד – סמכות בית הדין הדתי	
1262	סימן ה – סמכויות הרשם לענייני ירושה	
1263	סימן ו – הליכי התנגדות	
1263	סימן ז – תביעת יורש ותביעה נגד העיזבון	
1265	סימן ח – ידועה בציבור	
1265	סימן ט – קופת גמל	
1266	סימן י – הליכי ערעור	
1267	בקשות בענייני ירושה	פרק ב –
1269	סימן א – בקשות לצו ירושה	
1270	סימן ב – הסתלקויות	
1271	סימן ג – מסמכים שחובה לצרפם	
1272	סימן ד – הוכחת מוות	

1275	פרק ג – צוואות
1277	סימן א – עקרונות כלליים
1277	סימן ב – כשרות הצוואה
1278	סימן ג – פרשנות צוואה
1279	סימן ד – ביטול צוואה
1280	סימן ה – צוואה בנוכחות עדים
1280	סימן ו – סדרי דין לעניין צו קיום צוואה
1283	פרק ד – מנהל עיזבון
1285	סימן א – בקשה למינוי מנהל עיזבון
1286	סימן ב – מינוי מנהל עיזבון
1287	סימן ג – פיקוח על מנהל עיזבון
1287	סימן ד – שכרו של מנהל עיזבון
1289	שער שלושים – תובענות ייצוגיות
1291	פרק א – תובענות ייצוגיות – עקרונות ההליך
1293	סימן א – חקיקת חוק תובענות ייצוגיות
1294	סימן ב – נושאי התובענה הייצוגית
1294	סימן ג – עילת התביעה
1296	סימן ד – הכללים לאישור התובענה
1298	סימן ה – אישור תובענה בהיעדר תנאים
1298	סימן ו – הסתלקות מההליך
1299	סימן ז – אישור הסדר פשרה
1301	פרק ב – הקבוצה ומייצג הקבוצה
1303	סימן א – הגדרת הקבוצה
1304	סימן ב – מייצג הקבוצה
1305	סימן ג – החלפת התובע המייצג
1307	פרק ג – הגשת הבקשה
1309	סימן א – הגשת בקשה בכתב
1309	סימן ב – בקשה קודמת לאישור
1311	פרק ד – קביעת הפיצוי
1313	סימן א – שיקול הדעת בקביעת הפיצוי
1314	סימן ב – גמול לתובע המייצג
1315	סימן ג – הגמול לתובע המייצג גם אם לא אושרה התובענה
1316	סימן ד – שכר טרחתו של בא כוח התובע המייצג
1319	פרק ה – תובענות ייצוגיות – סדרי דין
1321	סימן א – תיקון הבקשה לאישור תובענה ייצוגית
1322	סימן ב – סילוק על הסף

1323.....	סימן ג – איחוד תובענות.....
1325.....	סימן ד – הוצאות משפט.....
1325.....	סימן ה – נושאים דיוניים נוספים.....
1329.....	סימן ו – פסק חוץ בתובענה ייצוגית.....
1331.....	פרק ו – תובענות ייצוגיות – גילוי מסמכים.....
1333.....	סימן א – צו לגילוי מסמכים.....
1335.....	סימן ב – השלב המקדמי.....
1335.....	סימן ג – צו כלפי צד שלישי.....
1335.....	סימן ד – הליכי ערעור בנושא צו גילוי מסמכים.....
1337.....	פרק ז – תובענות ייצוגיות – הליכי הערעור.....
1339.....	סימן א – ערעור על החלטה המאשרת תביעה ייצוגית.....
1340.....	סימן ב – ערעור על החלטה הדוחה אישור תביעה ייצוגית.....
1340.....	סימן ג – עיכוב ביצוע.....
1342.....	סימן ד – נושאים אחרים.....
1345.....	שער שלושים ואחד – תובענות ייצוגיות שונות.....
1347.....	פרק א – תובענות ייצוגיות נגד רשות.....
1349.....	סימן א – עקרונות ההליך.....
1350.....	סימן ב – גבייה שלא כדין.....
1351.....	סימן ג – הודעת חדילה.....
1353.....	סימן ד – בקשות לאישור תובענה ייצוגית בענייני ארנונה.....
1354.....	סימן ה – קביעת גמול ושכר טרחה.....
1355.....	פרק ב – תובענה ייצוגית על פי חוק הגנת הצרכן.....
1357.....	סימן א – תכלית חוק הגנת הצרכן.....
1358.....	סימן ב – קבוצה צרכנית.....
1359.....	סימן ג – הטעיית הצרכן.....
1360.....	סימן ד – הטעיית הצרכן כעולה נזיקת.....
1361.....	סימן ה – דרישת הקשר הסיבתי.....
1363.....	פרק ג – תובענה ייצוגית בנושא ניירות ערך.....
1365.....	סימן א – עקרונות כלליים.....
1366.....	סימן ב – חובת דיווח.....
1367.....	פרק ד – סוגים נוספים של תובענות.....
1369.....	סימן א – בנקאות.....
1370.....	סימן ב – תקשורת.....
1370.....	סימן ג – תובענות נוספות.....

1373.....	שער שלושים ושניים – תביעה נגזרת.....
1375	פרק א – תביעה נגזרת – עקרונות.....
1377.....	סימן א – עקרונות כלליים.....
1378.....	סימן ב – המצב המשפטי לפני חקיקת החוק.....
1379.....	סימן ג – הגנה נגזרת.....
1381	פרק ב – תביעה נגזרת – סדרי דין.....
1383.....	סימן א – בעלי דין.....
1384.....	סימן ב – גילוי מסמכים.....
1386.....	סימן ג – עיון במסמכים.....
1387.....	סימן ד – הגשת ערעור.....
1388.....	סימן ה – נושאים דיוניים נוספים.....
1391.....	שער שלושים ושלושה – פירוק חברות ושותפויות.....
1393	פרק א – פירוק חברות.....
1395.....	סימן א – הקפאת הליכים.....
1395.....	סימן ב – חדלות פירעון.....
1396.....	סימן ג – מכירת פעילות החברה.....
1397.....	סימן ד – אחריות אישית של בעל תפקיד.....
1399.....	סימן ה – אחריות אישית של הנאמן.....
1399.....	סימן ו – שכר טרחתו של הנאמן.....
1401	פרק ב – סדרי דין בפירוק חברות.....
1403.....	סימן א – סדרי דין.....
1406.....	סימן ב – החלטה בהליכים לפירוק חברה.....
1407.....	סימן ג – דיני הערעור.....
1409	פרק ג – שותפויות ואגודות שיתופיות.....
1411.....	סימן א – שותפויות.....
1412.....	סימן ב – אגודות שיתופיות.....
1413.....	שער שלושים וארבעה – הליכי פשיטת רגל.....
1415	פרק א – הליכי פשיטת רגל.....
1417.....	סימן א – עקרונות כלליים.....
1417.....	סימן ב – הנאמן בפשיטת רגל.....
1419.....	סימן ג – פושט הרגל.....
1420.....	סימן ד – תביעת חוב.....
1421.....	סימן ה – נושה מובטח.....
1422.....	סימן ו – הסדר נושים.....
1422.....	סימן ז – ביטול הענקה.....

- 1424..... סימן ח – חדלות פירעון
- 1424..... סימן ט – קציבת מזונות.....
- 1427 ..... פרק ב – הליכי פשיטת רגל – סדרי דין
- 1429..... סימן א – סעדים זמניים.....
- 1429..... סימן ב – עיכוב ביצוע.....
- 1431..... סימן ג – עיון מחדש.....
- 1432..... סימן ד – סדרי דין.....
- 1433..... סימן ה – מועדים.....
- 1434..... סימן ו – דיני הערעור.....
- 1436..... סימן ז – כונס הנכסים הרשמי.....
- 1437 ..... שער שלושים וחמישה – המצאות.....
- 1439 ..... פרק א – דרכי המצאה.....
- 1441..... סימן א – עקרונות כלליים.....
- 1442..... סימן ב – הגדרות.....
- 1443..... סימן ג – דרכי המצאה לפי תקנות התשמ"ד.....
- 1445..... סימן ד – המצאה אישית.....
- 1445..... סימן ה – המצאה בדואר.....
- 1446..... סימן ו – תחליף המצאה.....
- 1447..... סימן ז – המצאה בפקסימיליה.....
- 1448..... סימן ח – המצאה בפקסימיליה לעורך דין.....
- 1449..... סימן ט – המצאה בפקסימיליה לבית המשפט.....
- 1450..... סימן י – המצאת כתב בי-דין אלקטרוני באמצעי אלקטרוני.....
- 1453 ..... פרק ב – הנמענים השונים.....
- 1455..... סימן א – מען להמצאת כתבי בי-דין.....
- 1456..... סימן ב – המצאה לידי מורשים.....
- 1458..... סימן ג – המצאה לידי עורך דין.....
- 1459..... סימן ד – המצאה לבן משפחה.....
- 1460..... סימן ה – המצאה לתאגיד.....
- 1460..... סימן ו – המצאה למדינה.....
- 1461..... סימן ז – המצאה למדינה זרה.....
- 1462..... סימן ח – המצאות שונות.....
- 1463..... סימן ט – המצאה בהליכי בוררות.....
- 1465 ..... פרק ג – המצאה מתוך לתחום המדינה.....
- 1467..... סימן א – עקרונות כלליים.....
- 1467..... סימן ב – הכללים בדבר הליכי ההמצאה.....
- 1470..... סימן ג – נאותות הפורום.....
- 1471..... סימן ד – התזהיר התומך בבקשה.....

1473.....	סימן ה – הודעה לצד שלישי.....
1473.....	סימן ו – ביצוע ההמצאה בפועל.....
1474.....	סימן ז – בקשה לבטל צו המצאה.....
1476.....	סימן ח – ערעור על החלטה המבטלת צו המצאה.....
1479	פרק ד – תובענות הטעונות היתר המצאה מחוץ לתחום המדינה.....
1481.....	סימן א – סוגי תובענות.....
1483.....	סימן ב – סכסוכים בין צדדים לחוזה.....
1484.....	סימן ג – תובענות הקשורות למעשה או למחדל בתחום המדינה.....
1486.....	סימן ד – תובענות הקשורות לצירוף בעל דין דרוש.....
1489.....	שער שלושים ושישה – תצהירים ומועדים.....
1491	פרק א – תצהירים.....
1493.....	סימן א – עקרונות כלליים.....
1494.....	סימן ב – החובה לצרף תצהיר.....
1495.....	סימן ג – חקירת מצהיר.....
1495.....	סעיף א – דרישה לחקירת מצהיר.....
1495.....	סעיף ב – החובה להתייצב לחקירה.....
1496.....	סימן ד – צירוף תצהיר לבקשה בכתב.....
1497.....	סימן ה – חקירת המצהירים בבקשה בכתב.....
1497.....	סימן ו – תצהיר במקום עדות.....
1498.....	סימן ז – תצהיר בהליכים על פי התקנות.....
1501.....	סימן ח – תצהיר בהליכים אחרים.....
1505	פרק ב – המועדים.....
1507.....	סימן א – עקרונות כלליים.....
1507.....	סימן ב – מועדים בכתבי טענות.....
1508.....	סימן ג – דחיית הדיון.....
1508.....	סימן ד – המועדים בהליך הערעור.....
1509.....	סימן ה – "יום מתן ההחלטה".....
1509.....	סימן ו – השפעת הפגרה על המועדים.....
1511.....	סימן ז – המועדים בהליכים לפי התקנות.....
1512.....	סימן ח – המועדים בהליכים אחרים.....
1517	פרק ג – הארכת מועדים.....
1519.....	סימן א – הסמכות להארכת מועדים.....
1520.....	סימן ב – הארכת מועדים שנקבעו בחיקוק – טעם מיוחד.....
1521.....	סימן ג – הארכת מועדים בהליך הערעור.....
1523.....	סימן ד – טעות כטעם מיוחד להארכת מועדים.....
1523.....	סימן ה – סמכות טבועה להארכת מועדים.....
1525.....	סימן ו – הארכת מועדים – מקרים בפסיקה.....

1529.....	שער שלושים ושבעה – פסלות שופטים
1531	פרק א – פסלות שופט
1533.....	סימן א – עקרונות ההליך
1534.....	סימן ב – החיקוקים המיושמים
1535.....	סימן ג – חשש ממשי למשוא פנים
1537.....	סימן ד – פסילה עצמית
1539.....	סימן ה – בקשת הפסילה
1540.....	סימן ו – תיעוד בפרוטוקול
1540.....	סימן ז – המועד להעלאתה של טענת הפסלות
1541.....	סימן ח – תגובת השופט וזימונו לעדות
1543.....	סימן ט – החלפת השופט
1543.....	סימן י – פסילת בורר
1545	פרק ב – עילות פסלות שופט
1547.....	סימן א – היכרות קודמת
1548.....	סימן ב – הערות הקשורות בניהולו התקין של המשפט
1549.....	סימן ג – החלטות קודמות
1551.....	סימן ד – החזרת הדיון מערכאת הערעור
1552.....	סימן ה – ניהול קדם משפט
1553.....	סימן ו – הגשת תלונות נגד השופט
1554.....	סימן ז – מקרים שונים של בקשות פסילה
1557	פרק ג – ערעור על החלטת פסלות שופט
1559.....	סימן א – הגשת הערעור
1560.....	סימן ב – סדרי דין
1561.....	סימן ג – אגרת ערעור ועירבון
1563	שער שלושים ושמונה – הסגל השיפוטי
1565	פרק א – רשמים – כללי
1567.....	סימן א – עקרונות כלליים
1568.....	סימן ב – ערעור על החלטת הרשם
1569.....	סימן ג – נושאים שנדונו
1570.....	סימן ד – החלטות בית המשפט המחוזי בערעור על החלטות הרשם
1571.....	סימן ה – רשם המכהן גם כשופט בפועל
1572.....	סימן ו – רשם של בית המשפט העליון
1572.....	סימן ז – החלטת רשם בענייני משפחה ופשיטת רגל
1575	פרק ב – רשמים – סמכויות
1577.....	סימן א – סמכויות השיפוט של הרשם
1578.....	סימן ב – רשם בכיר

1579.....	סימן ג – שומת הוצאות
1579.....	סימן ד – סעדים זמניים
1580.....	סימן ה – הארכת מועדים
1581.....	סימן ו – סמכויות נוספות
1582.....	סימן ז – סמכויות הרשם בנושאי ערעור
183	פרק ג – מנהל בתי המשפט
1585	פרק ד – עוזר משפטי
1587	פרק ה – מזכיר משפטי
1589	שער שלושים ותשעה – הוצאות משפט
1591	פרק א – הוצאות משפט
1593.....	סימן א – עקרונות כלליים
1594.....	סימן ב – הטלת הוצאות
1595.....	סימן ג – קביעת סכום ההוצאות וחישובן
1598.....	סימן ד – שיקולי בית המשפט
1599.....	סימן ה – התערבותה של ערכאת הערעור
1601.....	סימן ו – הצו המגביל הגשת בקשות רשות ערעור
1601.....	סימן ז – דרך ניהול המשפט
1602.....	סימן ח – הוצאות לטובת אוצר המדינה
1604.....	סימן ט – שכר מומחים
1604.....	סימן י – תביעה ייצוגית
1605.....	סימן יא – חיוב בהוצאות בתביעות ובקשות
1605.....	סימן יב – חיוב בהוצאות בהליכי ערעור
1606.....	סימן יג – הוצאות אישיות לחובת עורך דין
1609	פרק ב – ערובה להוצאות משפט
1611.....	סימן א – חיוב התובע בערובה – אימתי
1613.....	סימן ב – מניעת תביעות סרק
1614.....	סימן ג – תובע שהוא תושב חוץ
1615.....	סימן ד – נושאים דיוניים
1616.....	סימן ה – ערובה להוצאות כשהתובעת היא חברה
1617.....	סימן ו – התיקון בחוק החברות
1621	שער ארבעים – עורכי דין
1623	פרק א – עורכי דין – זכויות וחובות
1625.....	סימן א – עקרונות כלליים
1625.....	סימן ב – התנהגות הפרקליט

1627.....	סימן ג – רשלנות עורך דין .....
1628.....	סימן ד – חיסיון עורך דין .....
1629.....	סימן ה – שכר טרחת עורך דין.....
1631.....	סימן ו – השכר בתובענות מיוחדות אחרות .....
1632.....	סימן ז – הוצאות אישיות לחובת עורך דין.....
1633.....	סימן ח – בתי משפט מינהליים.....
1635	פרק ב – עורכי דין – ייצוג .....
1637.....	סימן א – הקשר עם הלקוח .....
1638.....	סימן ב – חובותיו של הפרקליט המייצג .....
1639.....	סימן ג – ייצוג בהליכים מיוחדים .....
1640.....	סימן ד – כתב הרשאה – ייפוי כוח .....
1642.....	סימן ה – החלפת עורך דין והסתלקותו מייצוג.....
1643.....	סימן ו – הסדר נושא שכר הטרחה.....
1644.....	סימן ז – התייצבות בעל דין והתייצבות פרקליט .....
1647.....	שער ארבעים ואחד – אגרות משפט.....
1649	פרק א – אגרות משפט – החובה והפטור .....
1651.....	סימן א – החובה לשלם אגרת משפט.....
1653.....	סימן ב – פגיעה בזכות הגישה לערכאות.....
1654.....	סימן ג – בקשה לפטור מתשלום האגרה.....
1656.....	סימן ד – יש להראות עילת תביעה.....
1656.....	סימן ה – עניינים פטורים מאגרה.....
1658.....	סימן ו – פטור מתשלום אגרה מול פטור מעירבון .....
1659.....	סימן ז – המדינה כבעלת דין .....
1660.....	סימן ח – מעמד בעלי הדין .....
1661.....	סימן ט – סמכויות הרשם.....
1663	פרק ב – אגרות משפט – סיווג האגרות.....
1665.....	סימן א – החיוב באגרה בתביעה לסכום קצוב .....
1665.....	סימן ב – החזר אגרה ששולמה.....
1666.....	סימן ג – פטור מתשלום המחצית השנייה.....
1667.....	סימן ד – החיוב באגרה בתובענה לפיצויים בשל נזקי גוף .....
1668.....	סימן ה – פטור מתשלום יתרת האגרה בתביעה לפיצויים .....
1669.....	סימן ו – הליך שהתקיים בבית המשפט המחוזי .....
1670.....	סימן ז – הליכים ששוויים אינו ניתן לביטוי בכסף .....
1671.....	סימן ח – הליכים בבית המשפט למשפחה .....
1671.....	סימן ט – תובענות מסוגים שונים.....
1674.....	סימן י – נושאים דיוניים.....
1675.....	סימן יא – הליכי ערעור .....

1677.....	שער ארבעים ושניים – הוראות מעבר
1681.....	מפתחות
1683.....	מפתח חקיקה
1741.....	מפתח פסיקה
1853.....	מפתח ספרים ומאמרים
1855.....	מפתח נושאים

שער ראשון – עקרונות יסוד

החלק הראשון של תקנות סדר הדין האזרחי החדשות¹ מוקדש לקביעת עקרונות היסוד שמחוקק המשנה מעוניין להטמיע ולכוון לבעלי הדין הנזקקים להתדיינויות אזרחיות בבתי המשפט, ואלה הן:

מטרות התקנות – מטרת תקנות סדר הדין האזרחי הן לקבוע סדר דין לניהול ההליכים האזרחיים בבית המשפט, ליצור ודאות דיונית, למנוע שרירותיות ולהגשים את העקרונות החוקתיים העומדים ביסודו של הליך שיפוטי ראוי והוגן, כדי להשיג תוצאה נכונה ופתרון צודק של הסכסוך.

הליך שיפוטי ראוי והוגן – הליך שיפוטי ראוי והוגן מתקיים במערכת שיפוטית עצמאית ובלתי תלויה שהוקמה לפי דין, נגישה לציבור, מקיימת דיון לפי כללי הצדק הטבעי, מכריעה בתוך זמן סביר על יסוד הטענות ההדדיות המובאות לפנייה, מנהלת את ההליך ופוסקת בו באופן שוויוני, מידתי ויעיל ומנמקת את החלטותיה.

ניהול המשפט וחובת בעלי הדין –

(א) בית המשפט אחראי על ניהול ההליך השיפוטי לשם הגשמת המטרות שביסוד תקנות אלה; לשם כך עליו ליזום, אם נדרש, ולהחליט כל החלטה לפי תקנות אלה במטרה לקדם את התנהלותו של הליך ראוי והוגן.

(ב) חובת בעלי הדין ובאי כוחם היא לסייע לבית המשפט בקיום המוטל עליו לפי תקנות אלה, וכן לנהוג בתום לב ובהגינות דיונית תוך שהם מסייעים במימוש התכלית הדיונית, ובכלל זה העמדת הפלוגתות האמיתיות שבמחלוקת בין בעלי הדין, מיקודן, בירורן והכרעה בהן.

שימוש לרעה בהליך השיפוטי – לא יעשה בעל דין או בא כוחו שימוש לרעה בהליכי משפט ובכלל זאת פעולה בהליך שמטרתה או תוצאתה לשבשו, להשהות או להטריד בעל דין, לרבות פעולה בלתי מידתית לאופי הדיון, לעלותו או למורכבותו.

איזון אינטרסים – בית המשפט יאזן, לפי הצורך, בין האינטרס של בעלי הדין ובין האינטרס הציבורי; לעניין זה, "אינטרס ציבורי" – נגישות הציבור למערכת בתי המשפט לרבות קיומו של דיון משפטי צודק, מהיר ויעיל, חיסכון במשאבי זמן ועלויות, מניעת הכרעות סותרות ומניעת שימוש לרעה בהליך השיפוטי.

עקרונות אלה מהווים את החלק הראשון של תקנות החדשות (תקנות התשע"ט).

בפסיקה נקבעו מטרות ההליך כדוגמת המקרים –

א. הבטחת ניהול המשפט באופן יעיל;

ב. מניעת סחבת ובזבוז זמן שיפוטי;

ג. מניעת התדיינות אקדמית וחסרת תועלת;²

ד. הצורך ביציבות.

המטרה היא למנוע סחבת ולסיים משפטים שהוחל בשמיעתם: "אינטרס הכלל הוא, שבית המשפט

לא יבטל זמנו לריק".³

1 תקנות סדר הדין האזרחי, התשע"ט–2018, ק"ת 8085 (להלן בספר זה: תקנות התשע"ט).

2 ע"א 615/84 אברהם מרקוביץ – חברה לבנין ולהשקעות בע"מ נ' סתם, פ"ד מב(1) 541 (1988).

3 ע"א 32/89 גולן נ' עלוני, פ"ד מו(3) 665 (1992).

את מטרות התקנות יש ליישם תוך שמירת זכויותיהם של בעלי הדין להעלות את טיעוניהם באופן נאות. הכוונה היא למימוש הצדק הדיוני. יש לראות את ההליך הדיוני כנועד להגשים את המשפט המהותי, על בסיס חשיפת האמת. הצדק הדיוני מחייב קיומם של כללי הצדק הטבעי, שעניינם מתן הזדמנות לכל בעל דין להשמיע את טענותיו, איסור על משוא פנים והטלתה של חובת הנמקה. כן נגזרים מהצדק הדיוני כללים בדבר הגינות הדיון.⁴

מטרת סדרי הדין האזרחי היא כפולה. ראשית, הם קובעים את הדרך היעילה להגשמת זכויותיהם של בעלי הדין. שנית, הם מאזנים בין האינטרסים המתחרים של בעלי הדין, בהתחשב במשקלם הסגולי של אינטרסים אלה. בין שתי מטרות אלה קיימת זיקה הדדית. האיזון בין האינטרסים המתחרים מאפשר להגשים את זכויות בעלי הדין.⁵

מטרת סדרי הדין הקבועים בחוקים ובתקנות היא שכל צד יביא את טענותיו בסדר מסוים ובאופן מסוים, כדי שיריבו יוכל להתגונן כראוי. לכן המחוקק קובע מועדים כדי לשים קץ לסכסוכים.⁶

4 בג"ץ 3914/92 לב נ' בית הדין הרבני האזורי בתל-אביב-יפו, פ"ד מח(2) 491 (1994).

5 בש"א 4459/94 סלמונוב נ' שרבני, פ"ד מט(3) 479 (1994).

6 המ' 797/72 מלון מלכת שבא בע"מ נ' כרמל, פ"ד כז(1) 255 (1973).

שער שני – הגדרות

מתקין התקנות החדשות (תקנות התשע"ט) מביא בראש נוסח התקנות את ההגדרות המשפטיות הרלוונטיות על מנת להימנע להיזקק להגדרות פרטניות במהלך הדיון בתקנות. ואלה הן ההגדרות:

בתקנות אלה –

"בוררות" – כמשמעותה לפי חוק הבוררות;

"גישור" – כהגדרתו בסעיף 79 לחוק;

"דין זר" – דין שאינו חל בישראל;

"הוצאות" – שכר טרחת עורך דין והוצאות המשפט;

"החלטה" – פסק דין, פסק דין חלקי וכל החלטה אחרת;

"חוק אכיפת פסקי חוץ" – חוק אכיפת פסקי חוץ, התשי"ח-1958;

"חוק הבוררות" – חוק הבוררות, התשכ"ח-1968;

"חוק הכשרות המשפטית והאפוסטרופסות" – חוק הכשרות המשפטית והאפוסטרופסות, התשכ"ב-1962;

"חוק ההוצאה לפועל" – חוק ההוצאה לפועל, התשכ"ז-1967;

"חוק חסינות מדינות זרות" – חוק חסינות מדינות זרות, התשס"ט-2008;

"חוק מרשם האוכלוסין" – חוק מרשם האוכלוסין, התשכ"ה-1965;

"כתב טענות" – מסמך שמגיש בעל דין המשמש לטיעון בהליך לפי תקנות אלה;

"מומחה" – מי שמוכר כמומחה לפי כל דין ובאין דין כאמור, בעל ניסיון וידע בעניין שבמדע, במחקר, באמנות או במקצוע, למעט בעניין שבמשפט שאינו דין זר;

"מוכיר משפטי" – עורך דין שהסמיך נשיא בית המשפט בהסכמת מנהל בתי המשפט בכפוף להוראות כל דין;

"מנגנון חלופי ליישוב סכסוך" – דרך לפתרון הסכסוך בהסכמה מחוץ לכותלי בית המשפט שהיא, בין השאר, גישור, בוררות וכיוצא באלה;

"מסמך" – כל כתב לפי תקנות אלה, ובכלל זה החלטה והזמנת עד;

"מסמך מהותי" – כתב שהוא חלק מעילת התביעה;

"מספר זהות" –

(1) לגבי יחיד – אם הוא תושב ישראל, מספר זהותו במרשם האוכלוסין כמשמעותו בסעיף 2 לחוק מרשם האוכלוסין; אם אינו תושב ישראל, שם המדינה שבה הוצא הדרכון ומספרו; באין אלה – פרטי זיהוי מספיקים אחרים, אם יש כאלה;

(2) לגבי תאגיד – מספר הרישום שלו לפי הדין החל עליו; ואם הוא תאגיד זר, גם שם המדינה שבה הוא רשום;

“מען” – כתובת של אדם לפי סעיפים 2(א)(11) ו-11(א) לחוק מרשם האוכלוסין, ובהיעדר שם לרחוב או מספר לבית – סימן זיהוי אחר, ואם מדובר בתאגיד, הכתובת הרשומה לפי הדין החל עליו ובלבד שלא יצוין מספר תא דואר בלבד;

“נכס” – מקרקעין, מיטלטלין וזכויות, בין אם הגיע מועד מימושן ובין אם לאו; “עילת תביעה” – מסכת העובדות הנדרשות כדי לזכות את התובע בקבלת הסעד שהוא מבקש;

“ערובה” – הפקדת סכום כסף בקופת בית המשפט או מתן ערבות צד שלישי לרבות ערבות של מוסד פיננסי;

“פקודת הראיות” – פקודת הראיות [נוסח חדש], התשל”א–1971;

“פרטי התקשרות” – מספר טלפון, מספר פקסימילה וכתובת דואר אלקטרוני שאליה ניתן להמציא מסמך לפי תקנות אלה;

“תביעה לפינוי מושכר” – תביעה לפינוי מושכר שאין חוק הגנת הדייר [נוסח משולב], התשל”ב–1972, חל עליו;

“תובענה” – הליך המתנהל בהתאם לתקנות אלה הנפתח בהגשת כתב תביעה;

“תצהיר” – תצהיר לפי סעיף 15 לפקודת הראיות, לרבות הצהרה שניתנה מחוץ לישראל בכתב, בדבר אמיתות הדברים שנכתבו בה, באחת מן הדרכים האלה:

- (1) בפני נציג דיפלומטי או קונסולרי של ישראל;
- (2) לפי דין המקום שבו ניתנה ואושרה בידי נציג כאמור בפסקה (1);
- (3) לפי הסדר שנקבע מכוח הסכם בין מדינת ישראל לבין מדינה זרה;
- (4) בפני נוטריון המוסמך לפי דין המדינה הזרה שבה ניתנה ההצהרה לאמת את התמימה על ההצהרה, ובלבד שצורך להצהרה אישור נוטריוני של תעודה מזהה של החותם וכן תעודה מאותה מדינה לפי האמנה כהגדרתה בתקנות לביצוע אמנת האג (ביטול אימות מסמכי חוץ ציבוריים), התשל”ז–1977, שמאמתת את חתימת הנוטריון על גבי ההצהרה ומאשרת כי הוא אכן נוטריון לפי דיני אותה מדינה;

“תעודה ציבורית” – כהגדרתה בסעיף 29 לפקודת הראיות;

“תעודת עובד ציבור” – כמשמעותה בסעיף 23 לפקודת הראיות;

“תקנות האגרות” – תקנות בתי המשפט (אגרות), התשס”ז–2007.

שער שלישי – נושאים כלליים

פרק א – נושאים כלליים ומבוא

זכויות וחובות דיוניות	–	סימן א
השאיפה ליציבות	–	סימן ב
התייחסות בית המשפט לסדרי הדין	–	סימן ג
השיטה האדוורסרית	–	סימן ד
אי-קיום התקנות	–	סימן ה
הסמכות להטיל סנקציות	–	סימן ו
העומס בבית המשפט	–	סימן ז
תחולתן של התקנות על נושאים משפטיים מיוחדים	–	סימן ח

סימן א – זכויות וחובות דיוניות

השאלה אם סוגיה מסוימת היא נורמה של המשפט הדיוני או של המשפט המהותי, אינה חדה ופשוטה. כך, לדוגמה, זכות התביעה וזכות הערעור, שעניינן הוא דרך מימושה של זכות ולכן הן, לכאורה, עניינים דיוניים, סווגו כעניינים מהותיים לעניין השאלה אם שינוי בחוק פועל לגביהן למפרע. ההבחנה עשויה להיות מופעלת באופן שונה בהתאם למטרת הסיווג. הסיווג, האמור לקבוע איזה דין יחול על השאלה הנדונה, אינו מטרה בפני עצמה אלא כלי שרת להשגת התוצאה המהותית הרצויה משיקולי מדיניות.¹

המונח "סדרי דין" יכול לשאת פירוש רחב, הכולל את כל ההיבטים הדיוניים – להבדיל מן ההיבטים של הדין המהותי – החולשים על הליך פלוני. בכלל זה, אף הסדרים בתחום דיני הראיות.²

זכויות דיוניות – סדרי הדין אינם חלק נפרד משיטת המשפט, אלא קשורים הם בקשר בל יינתק לזכויות המהותיות המוקנות על פי הדין.³

תכליתם של כללי סדר הדין היא לקבוע מסגרת דיונית מוגדרת להליכים אזרחיים בבתי המשפט, אשר תאפשר פעולה תקינה ויעילה של המערכת השיפוטית, תוך שמירה על זכויותיהם הדיוניות של בעלי הדין והבטחת "יוםם" בבית המשפט.⁴

מימוש זכות דיונית צריך להיעשות על פי עקרון המידתיות, במידה שאינה עולה על הנדרש במכלול הנסיבות. חריגה ממשית מעקרון המידתיות עלולה, במקרים מסוימים, לעלות כדי שימוש לרעה בהליכי משפט ויעילה לחיוב בהוצאות, אף לאוצר המדינה. מהלך כאמור גורם לעומס מיותר על מערכת המשפט ולפגיעה במתדיינים המנהלים הליכים לגיטימיים.⁵

חובות דיוניות – המגמה היא פעולת בעלי הדין "בקלפים גלויים". לעניין הליכי גילוי מוקדם, הוטלו על בעל הדין חובות גילוי רחבות לכל אורך התהליך הדיוני האזרחי, מניסוח כתבי הטענות ועד ניהול המשפט.⁶

על העיקרון שלפיו טענותיו של בעל דין צריך שתהיינה גלויות ליתר הצדדים להליך ("קלפים פתוחים") ניתן ללמוד מקיומן של ההוראות המיוחדות המעגנות את החריגים לו. ניתן ללמוד על אופיו של הליך כחריג, בהתקיים הצדקה מיוחדת ובהתקיים הוראת חוק מפורשת, אשר תוצאתו אינה בלתי

1 ע"א 352/87 גרייפין קורפריישן נ' כור סחר בע"מ, פ"ד מד(3) 45 (1990).

2 ע"א 5709/95 בן שלמה נ' מנהל מס ערך מוסף, פ"ד נב(4) 241 (1998).

3 ע"א 4087/04 גורה נ' בנק לאומי לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 8.9.2005).

4 רע"א 1415/04 סרביאן נ' סרביאן, פ"ד נט(2) 440 (2004).

5 רע"א 615/14 חברת החשמל לישראל בע"מ נ' הפניקס הישראלי חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 7.8.2014); רע"א 111/15 אגד אגודה שיתופית לתחבורה בע"מ נ' מגורה חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 20.4.2015).

6 רע"א 9288/07 גאזי נ' שפיגל (פורסם בנבו, 7.11.2007).

הפיכה ואשר ככלל ניתנת בגדרו הזדמנות לבעל הדין שכנגד לעיין בטענות המועלות נגדו ולהתגונן מפניהן.⁷

סימן ב – השאיפה ליציבות

על השאיפה ליציבות נאמר כי "זו מחייבת תחימה מסוימת של שיקול דעתו של השופט כדי שלא לפגום ביציבות ההליך".⁸

בעניין אחד נקבע כי קיימת התייחסות ל"שאיפה לביטחון, יציבות וודאות בהסדרים דיוניים".⁹ המשיכו מדיניות זו שהייתה קיימת מימים ימימה ולכן למען היציבות וכדי לקיים הלכה עקיבה וחד-משמעית – המשיכו בדרך זו.¹⁰

פסקי דין המשנים הלכות הם אכן בעלי תחולה רטרופקטיבית, אולם בית המשפט הכיר בכך שיש הלכות שמוטב כי תחולתן תהיה צופה פני עתיד בלבד.¹¹

קיימת מגמה הרואה בסדרי הדין מכשיר פרוצדורלי לגילוי האמת ולעשיית הצדק בין בעלי הדין. מגמה זו מחייבת פתיחה של ההליך לגמישות רבה בהתאם לרוח התקופה. עם זאת קיימת מגמה מאזנת שעניינה הצורך ביציבות.¹²

סימן ג – התייחסות בית המשפט לסדרי הדין

בהתייחסותו של בית המשפט לשימוש בתקנות וליישומן קיימות אסכולות שונות. אסכולה אחת מייצגת עמדה ליברלית מקלה, שעל פיה על בית המשפט לפתוח את שערי לרווחה, ככל האפשר, למרות תקלות או שגיאות דיוניות. לפי האסכולה השנייה, יש לשמור על רוח ליברלית רק במקרים העלולים לגרום לעיוות דין ולא כדבר שבשגרה, שאם לא כן, יתייחסו בעלי הדין להוראות התקנות בזלזול.¹³

התייחסות סדרי הדין למי שסוטה מהוראותיהם, עשויה להיות פועל יוצא של איזון האינטרסים שעל בית המשפט להפעילו במקרים רבים. בצד הוראות טכניות שונות כולל הדין הוראות דיוניות המגשימות מדיניות, ואי אפשר להכריע בשאלה פלונית העומדת על הפרק כל עוד לא נתלבן הרעיון העומד מאחורי ההוראה.¹⁴

7 רע"א 4776/13 Milgerd Nominees Pty Limited נ' Max Donnelly (פורסם בנבו, 29.9.2013).

8 ע"א 447/92 רוט נ' אינטרקונטיננטל קרדיט קורפריישן, פ"ד מט(2) 102 (1995).

9 בג"ץ 3914/92 לב נ' בית הדין הרבני האזורי בתל-אביב-יפו, פ"ד מח(2) 491 (1994).

10 ע"א 393/82 חיים נ' אביוב, פ"ד מא(1) 716 (1987).

11 רע"א 4512/13 בית החולים אגודת הסהר האדום (אל הלאל) נ' פלוני (פורסם בנבו, 28.8.2014).

12 ע"א 447/92, לעיל ה"ש 8.

13 ע"א 430/74 בסמן נ' גזית חכנון שירותי אדריכלים והנדסה בע"מ, פ"ד כט(1) 228 (1974).

14 ע"א 3857/96 שגיא נ' תעשיות רוגוזין בע"מ, פ"ד נב(2) 706 (1998); בש"א 3780/98 רוזן נ' כפר הרי"ף

כפר שיתופי להתיישבות חקלאית, פ"ד נב(3) 625 (1998).

התעלמות מסדרי הדין היא מסימני ההיכר של שיטה רופפת ופרומה, אך דבקות יתר במקום שבו נדרשת התחשבות עלולה להיתפס כקפריזית וכשרירותית. סדרי הדין נועדו לצנן, אך לא להקפיא; לווסת ולנתב, אך לא לשתק.¹⁵

תכליתן של תקנות סדר הדין – קיומו של משפט הוגן. סדר דין אינו העיקר, אולם אין לעקר אותו מכל תוכן. בעל דין אינו יכול לפעול בהתעלם ממנו. אין להתייחס לתקנות כאל כלים טכניים ותו לא. על בעל הדין לנקוט בהליכים הראויים במועדים המחייבים. גם אם צד מאחר בנקיטת פעולה דיונית, הפתרונות המוצעים בתקנות דורשים פעולה בסד הזמנים הנקוב בדין. סדרי דין אינם הוראות שרירותיות.¹⁶ הסדר בדין האזרחי אינו בגדר משטר שרירותי, אלא שאיפתו לעשיית צדק. אין זה אומר כי אין מקום לגמישות והימנעות מפורמליזם יתר.¹⁷

סימן ד – השיטה האדוורסרית

כללי סדר הדין נקבעו לצורך ייעול הליכי יישובם של הסכסוכים המובאים לפני בתי המשפט ולצורך יישום עקרונות ההליך האדוורסרי. החלטות בית המשפט בשאלות של ניהול הדיון משקפות הכרעה בניגוד הנוצר לעיתים בין הצורך להקפיד על קיום כללים אלה לבין ההכרח לקדם את הליך חשיפת האמת בסכסוך המסוים.¹⁸

המשפט הישראלי הינו משפט אדוורסרי, ולפיכך הדיון לפני בית המשפט מתקיים ככלל, במעמד שני הצדדים, כאשר כל צד רשאי להאזין לטענותיו של הצד שכנגד ולהגיב עליהן. הליך שבו צד אחד בלבד טוען לפני בית המשפט הינו חריג במהותו.¹⁹

אין על בית המשפט לבנות תבניות משפטיות מיוזמתו או להעלות עילות משפטיות שלא הועלו מטעם בעלי הדין.²⁰

נקבע כי "אין בית המשפט יורד לזירת ההתגוששות, פן יתפרש הדבר כנקיטת עמדה בסכסוך, והדבר כבר אינו מתיישב עם השיטה האדוורסרית הנהוגה אצלנו..."²¹.

ניהול ההליך מופקד בידי השופט ונדרשת מעורבותו במטרה להתחקות אחר אותות אמת ושקר. אין כל פסול בניווט הדיון המשפטי בצורה עניינית ונמרצת, כל עוד נזהר השופט מאקטיביות יתרה העלולה ולו גם מתוך רצון כן להגיע לאמת, וכך לפגום באובייקטיביות השיפוטית שלו.²²

- 15 בש"א 6708/00 אהרון נ' אהרון, פ"ד נד(4) 702 (2000).
- 16 ע"א 9598/07 עמר-פלצר נ' Samuel-Rozenbaum Diamonds (פורסם בנבו, 4.2.2010).
- 17 ע"א 1653/08 ליפץ נ' בנק לאומי לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 14.7.2011).
- 18 רע"א 5127/06 עמרן נ' האפוטרופוס הכללי (פורסם בנבו, 30.8.2006); רע"א 5491/01 ארליך נ' ציון חברה לביטוח בע"מ, פ"ד נו(2) 871 (2002).
- 19 רע"א 4776/13 לעיל ה"ש 7. עיקרון זה חל כמובן גם לעניין טיעונים בכתב, שאז זכאי בעל דין לעיין בכתבי טענותיהם של יתר הצדדים להליך.
- 20 ע"א 536/89 פז חברת נפט בע"מ נ' לויטין, פ"ד מו(3) 617 (1992). ראו גם ע"א 1395/02 לוי נ' האפוטרופוס הכללי, פ"ד נט(5) 49 (2005).
- 21 ר"ע 674/86 מדינת ישראל נ' נאות סיני, כפר שיתופי מיסודם של גרעיני חרות בית"ר בע"מ, פ"ד מב(2) 527 (1988).
- 22 ע"א 9021/10 נעימי נ' אלאב אופנה בע"מ (פורסם בנבו, 8.3.2011).

על התביעות להחבר, על ההליך לזרום ועל השכל הישר של בית משפט להנחותו; גם "תוך כדי תנועה" ניתן לתקן רבות, אך על בית המשפט לעמוד על המשמר שצד מבעלי הדין לא יעשה שבת לעצמו וישיג יתרונות בתרגילים פרוצדורליים.²³

סימן ה – אי-קיום התקנות

טעות אינה אמורה בהכרח להביא לכישלון ההליכים שננקטו כאשר ניתן להורות על תיקון הטעות. זאת על פי התפישה שלפיה סדרי הדין אינם תכלית לעצמם אלא נועדו לשרת את מטרתו של ההליך השיפוטי – לברר את הפלוגתות בין הצדדים ולהכריע בהן.²⁴ לצורך תיקון פגמים ולמניעתו של עיוות דין שולבה בתקנות התשמ"ד²⁵ תקנה מיוחדת, תקנה 526, שאיפשרה לבית המשפט למחול על אי-קיום התקנות ולהימנע מפסילת ההליך. בפסיקה שהתייחסה בעבר לתקנה זו נקבע שאין להפעיל את התקנה כדבר שבשגרה. בית המשפט רשאי לעשות שימוש בסמכותו על פי תקנה זו, שלא לפסול את ההליך, אפילו לא קוימו התקנות.²⁶ הוראות תקנה 526 החילו למעשה את עקרון הבטלות היחסית על תקנות סדר הדין האזרחי. פירוש התקנה הוא כי עצם קיומו של פגם בהליך אינו גורר מנייה וביה את בטלותו.²⁷ בעניין זה נקבע בתקנה 176 (א) לתקנות התשע"ט כך:

בית המשפט רשאי לתת בכל עת הוראות לכל עניין שבסדרי הדין וכן לתקן כל פגם או טעות בכל הליך לרבות בעניין שהוכרע לפי תקנה 33 (ד) אם ראה לנכון צורך בכך לשם הגשמת מטרת תקנות אלה.

סימן ו – הסמכות להטיל סנקציות

סנקציות דיוניות – פגמים או שגיאות דיוניות גוררים אחריהם סנקציות שונות. יש להתאים את חומרת הסנקציה לנסיבותיו של כל מקרה ומקרה, כך "שבית משפט לא ינקוט סנקציה דיונית חריפה – כדחייתה של תביעה – מקום שניתן לתקן פגם דיוני על דרך של הטלת הוצאות".²⁸ לצד האיסור על שימוש לרעה בהליך השיפוטי, מסורה לבית משפט סמכות טבועה למתן סעד דיוני בגין שימוש לרעה בהליכי משפט. סמכות זו היא סמכות שבשיקול דעת. הפעלת סמכותו של בית המשפט לשם הגנה על הגינותו של ההליך השיפוטי ומניעת ניצולו לרעה, אינה נעשית בחלל ריק.²⁹

רע"א 2874/08 עיריית הרצליה נ' אברהם יצחק בע"מ (פורסם בנבו, 15.5.2008).	23
ע"א 2975/09 בנק לאומי לישראל בע"מ נ' דראל (פורסם בנבו, 16.6.2010).	24
תקנות סדר הדין האזרחי, התשמ"ד-1984, ק"ת 2220 (להלן בספר זה: תקנות התשמ"ד).	25
ת"א (מחוזי ת"א) 2047/84 פראג' נ' פראג', פ"מ התשמ"ה(1) 482 (1985). תקנה 526 יושמה גם בע"א 1046/90 ברוכיאן נ' כלי, פ"ד מה(5) 345 (1991).	26
בש"א 6171/04 מיכאלי נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, פ"ד נח(6) 361 (2004).	27
ע"א 32/89 גולן נ' עלוני, פ"ד מו(3) 665 (1992).	28
בש"א 6479/06 בנק דיסקונט לישראל בע"מ נ' שנפ (פורסם בנבו, 15.1.2007).	29

מחיקת ההליך בגין אי-תשלום המחצית השנייה של אגרת המשפט נחשבת לסנקציה מחמירה מדי.³⁰

פיצויים עונשיים – החלטה על פיצויים עונשיים בתובענה אזרחית היא עניין חריג, במקרים מקוממים ומסלידים במיוחד, ובפרט כאלה שיש עמם מעין כוונה. אין מקום להטילם כאשר נקבעה רשלנות באי-קיום בדיקה חשובה שהיה בהחלט מקום לקיימה.³¹ הרציונל בעניין הטלת פיצויים עונשיים אינו "ריפוי" או "תיקון", כדרך המסורתית של דיני הנזיקין, אלא עונש והרתעה. רציונל זה אינו פשוט והוא יוצדק במקרים חמורים במיוחד של פגיעה קשה בזכויות חוקתיות ויש בו כדי לחזק הרתעה יעילה במקום שהמשפט הפלילי אינו חל.³² סעיף 183(ג) לחוק הפטנטים, התשכ"ז-1967 קובע קריטריונים ברורים לפסיקת פיצויים עונשיים במקרה של הפרה. הפיצוי מסור לשיקול דעת בית המשפט על רקע מכלול הנסיבות. הדבר ייעשה במשורה ובזהירות, במקום בו הוכח כי ההפרה נעשתה ביודעין תוך הסבת נזקים נוספים ולאחר שבעל הפטנט הודיע בכתב על מעשה ההפרה ודרש מהמפר לחדול ממעשיו.³³

סימן ז – העומס בבתי המשפט

בעיית העומס הקשה השורר בבתי המשפט מוכרת וידועה לכל. היא מציבה מכשלה קשה בדרכן של הערכאות השיפוטיות למלא את התפקיד שהועידו להם עיקרי יסוד של השיטה המשפטית בישראל. היא פוגעת, לעיתים באורח אנוש, בבני החברה ובמוסדותיה הכלכליים והאחרים. היא גוררת שיבוש ניכר באורחות החיים של רבים וביכולתם לתכנן כראוי את מהלכיהם ולהגשימם. פתרונה מצריך שידוד מערכות מקיף וטיפול מעמיק.³⁴

אין ספק שהתופעה של כתבי טענות, תצהירים, נספחים ודומיהם המשתרעים על פני עוד ועוד עמודים, קיימת ומתגברת ומכבידה היא על תפקודם של בתי המשפט. כאשר אורכם של המסמכים (שלא לומר משקלם) חורג מכל מידה ראויה.³⁵

בזבוז זמן שיפוטי – אין משמעו אך זלזול בכבוד המותב היושב בדין; מדובר גם בראיה מערכתית כוללת, שכן לבזבוז זמן שיפוטי השפעה מהותית על קהל המתדיינים כולו, בהיבט של הקצאת הזמן השיפוטי והשירות הניתן לבעלי דין אחרים. העומס על בתי המשפט אינו מאפשר לוותר כלאחר יד על ימי שיפוט; ניתן לטעון כי עומס ניכר זה מצריך שינוי מערכתי.³⁶

30	ע"א 1673/93 לירל (טריידינג) בע"מ נ' המגן חברה לביטוח בע"מ, פ"ד מח(2) 697 (1994).
31	ע"א 9656/03 עיזבון מרציאנו נ' זינגר (פורסם בנבו, 11.4.2005).
32	ע"א 2570/07 לם נ' הסתדרות מדיצינית הדסה (פורסם בנבו, 29.1.2009).
33	ע"א 2634/09 רוטנברג נ' אלגו השקיה בע"מ (פורסם בנבו, 6.1.2011).
34	בג"ץ 3844/07 צבי נ' השופטת ארד (פורסם בנבו, 22.5.2007).
35	רע"א 615/11 סופר מדיק (מדיק לייט) נ' CMBH & CO. KG Anton Hubner (פורסם בנבו, 27.3.2011).
36	בע"מ 6754/15 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 12.11.2015).

אולם מנקודת מבטו של המותב היושב בדין, הוא מצריך גישה מחמירה כלפי בעלי דין המקלים ראש באופן מובהק בלוחות הזמנים שקבע בית המשפט ומביאים לבזבוז זמן שיפוטי.³⁷

סימן ח – תחולתן של התקנות על נושאים משפטיים מיוחדים

ענייני משפחה – על פי הוראות תקנה 258 לתקנות סדר הדין האזרחי, תחולנה הוראות פרק כ' על תובענות בענייני משפחה הנדונות בבית המשפט לענייני משפחה. תקנות סדר דין אחרות תחולנה רק אם אינן סותרות את ההוראות המיוחדות ובשינויים המחויבים, לפי העניין. לבית המשפט לענייני משפחה ניתנה סמכות לסטות מההוראות בפרקים האחרים, בסייגים המופיעים בתקנה "ולנהוג בדרך הנראית לו הטובה ביותר לעשיית משפט צדק".

התרת נישואין – בנושא התרת נישואין במקרים מיוחדים: תקנה 343(ב) קובעת שהוראות אחרות בתקנות יחולו על בקשה להתרת נישואין, ככל שאינן סותרות פרק זה ובשינויים המחויבים.

אימוץ ילדים – הוראות דומות נקבעו גם בפרק כ"ב לתקנות, הדין באימוץ ילדים (תקנה 268(ב)).

עתירות מינהליות בענייני תכנון ובנייה – תקנות התכנון והבניה (סדרי הדין בעתירות לבית משפט לעניינים מינהליים), התשנ"ו-1996, שתקן בנושא הזכות להגיש ערעור שכנגד.³⁸ נקבע כי עניינים מינהליים הנדונים בבית המשפט המחוזי בשבתו כבית משפט לעניינים מינהליים הם עניינים אזרחיים במובן תקנה 2 לתקנות התשמ"ד.³⁹

השאלה הפרשנית היא אם בעניין הערעור שכנגד "נוהגים" בבתי משפט מינהליים "לפי סדר דין אחר". התשובה לשאלה זו היא שלילית. אין לומר שמחוקק המשנה, אשר שתק בכל הנוגע לזכות הערעור שכנגד בהתקינו את תקנות בתי המשפט המינהליים, הביע דעתו כי אין קיימת זכות להגיש ערעור שכנגד בנושאים שהדיון בהם הוסדר בתקנות אלה. בחינת השיקולים העומדים ביסודה של זכות הערעור שכנגד, בצד בחינת ההליך המינהלי נושא תקנות בתי המשפט המינהליים, מובילות למסקנה כי אין כל שיקול התומך בשלילת זכות זו, ככל שמדובר בהליך מינהלי.⁴⁰

עוולות מסחריות – תקנות עוולות מסחריות (סעדים וסדרי דין) (תיקון),⁴¹ הדנות בתחולת תקנות סדר הדין האזרחי עליהן, קובעות (תקנה 22 לאותן תקנות) כי בכל עניין שאינו מוסדר בתקנות אלה יחולו, בשינויים המחויבים, תקנות סדר הדין האזרחי על הליכים על פי החוק.

שם. 37

מדובר בבית המשפט לעניינים מינהליים לפי חוק התכנון והבניה, התשכ"ה-1965. כיום, הוחק חוק בתי משפט לעניינים מינהליים, התש"ס-2000.

בש"א 5537/98 חברת חוף הכרמל נופש ותיירות (1989) בע"מ נ' עמותת אדם טבע ודין, אגודה ישראלית להגנת הסביבה, פ"ד נג(1) 385 (1999); ע"א 1054/98 חוף הכרמל נופש ותיירות 89 בע"מ נ' עמותת אדם טבע ודין, אגודה ישראלית להגנת הסביבה, פ"ד נב(3) 579 (2002). בינתיים הוחלפו תקנות אלה עם חקיקתו של חוק בתי משפט לעניינים מינהליים. ראו תקנה 44 לתקנות בתי משפט לעניינים מינהליים (סדרי דין), התש"ס-2000.

בש"א 5537/98, לעיל ה"ש 39.

התש"ס-2000, ק"ת 714, מיום 12.7.2000.

תביעות קטנות – לגבי תקנות שיפוט בחביעות קטנות (סדרי דין), התשל"ז–1976, נאמר כי המעיין בתקנות השונות, העוסקות בהליכים אזרחיים מחוץ לתקנות סדר הדין האזרחי, לא ימצא קו אחיד או היגיון משותף באשר ליחס בין תקנות סדר הדין האזרחי לבין ההסדר הספציפי.⁴²

דיון נוסף – קיומן של תקנות מיוחדות לדיון נוסף בבית המשפט העליון מלמד על כוונה שלא יחולו ההוראות הכלליות שבתקנות סדר הדין האזרחי, ואין להן תחולה. תקנה 15(ב) לתקנות סדר הדין בדיון נוסף, מחילה על הדיון הנוסף רק את הוראות חלק ד' לתקנות סדר הדין האזרחי, שעניינו ערעור, ולא הוראות שבחלקים אחרים.⁴³

הליכים משמעותיים – ערעור על הליך משמעותי אינו בגדר "עניין אזרחי" לצורכי תקנה 2 הנ"ל, שכן הדין המשמעותי קרוב יותר, מבחינת רוחו ומטרתו, להליך הפלילי. לכן אם מבקשים להחיל אי-אלו מן ההוראות שבתקנות על ערעור לפי סעיף 51 לפקודת רופאי השיניים [נוסח חדש], התשל"ט–1979, מן הראוי לומר זאת במפורש בחיקוק הנוגע בדבר.⁴⁴

ערעורי מס הכנסה – נוכח הוראת תקנה 9 לתקנות בית המשפט (ערעורים בענייני מס הכנסה), התשל"ט–1979, הקובעת כי ערעור על שומה או צו ידון לפי תקנות סדר הדין האזרחי (למעט מספר מצומצם של תקנות) – בידי בית המשפט מצויים כלים דיוניים, המאפשרים לו להידרש לסיטואציות מתאימות.⁴⁵

עיצום כספי – יש להחיל את תקנות סדר הדין האזרחי בערעור על החלטה להשית עיצום כספי מכוח חוק הפיקוח על שירותים פיננסיים (ביטוח), התשמ"א–1981, וחוק הפיקוח על שירותים פיננסיים (ייעוץ, שיווק ומערכת סליקה פנסיוניים), התשס"ה–2005. עם זאת אין מקום להשית עירבון בערעור מסוג זה כקבוע בתקנות הנ"ל, לנוכח אופיו המהותי של ההליך.⁴⁶

ירושה – לענייני סדרי הדין בענייני ירושה, הוקדש בזמנו פרק נפרד בתקנות,⁴⁷ הוא פרק כ"ג שהוראותיו היו המחייבות בסדרי דין אלה. כיום חלות על הליכי ירושה תקנות מיוחדות בענייני ירושה.⁴⁸

נושאי בוררות – המועד להגשת בקשה לביטול פסק בוררות קבוע בסעיף 27(א) לחוק הבוררות, התשכ"ח–1968. מסעיף זה עולה כי מועד תחילת מניין 45 הימים הוא המועד בו ניתן פסק הבוררות בפני המבקש או המועד בו נמסר הפסק לידיו. הסעיף אינו מפרט מהי הדרך הנאותה לבצע מסירה זו, אולם בהתאם לתקנה 2 לתקנות סדרי הדין בענייני בוררות, התשכ"ט–1968, בהיעדר הוראה אחרת יש

42 רע"א 6297/02 גולד נ' גאולת הכרך בע"מ, פ"ד נז(2) 108 (2003).

43 בש"א 4719/93 Her Majesty The Queen in Right of Canada נ' ריינהולד, פ"ד מז(5) 646 (1993). מכאן, שתקנה 529 לתקנות סדר הדין האזרחי (הקובעת שתקופת הפגרה לא תבוא במניין המועדים), אינה חלה על הליכי דיון נוסף.

44 בש"א 471/91 שר הבריאות נ' ברון, פ"ד מה(2) 661 (1991).

45 רע"א 1586/13 איצקובסקי נ' פקיד שומה רחובות (פורסם בנבו, 2.5.2013).

46 רע"א 1506/14 נטו משווקים פיננסיים סוכנות ביטוח בע"מ נ' הממונה על שוק ההון (פורסם בנבו, 13.7.2014).

47 פרק זה בוטל בינתיים בתקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 3), התשנ"ח–1998.

48 ראו להלן שער עשרים ותשעה: ענייני ירושה.

להחיל על הבוררות את תקנות סדר הדין האזרחי. בהיעדר הוראה אחרת בהסכם יש לבצע את מסירת הפסק בהתאם להוראות הפרק הדין בהמצאה בתקנות סדר הדין האזרחי או בהתאם לסעיף כ' לתוספת לחוק הבוררות. המשותף לאפשרויות ההמצאה הנ"ל הוא הדרישה כי פסק הבוררות הכתוב גופו יימסר לידי בעל הדין, ואין די בדיווח בעל פה אודות תוצאתו האופרטיבית.⁴⁹

49 רע"א 1531/14 אבו דעוף נ' אבו דעוף (פורסם בנבו, 14.7.2014); אורי גורן בורות 495, 487 (2018).

פרק ב – זכות הגישה לערכאות

סימן א	–	עקרונות כלליים
סימן ב	–	אגרת משפט
סימן ג	–	מועדים שבדין
סימן ד	–	נושאים אחרים

סימן א – עקרונות כלליים

סדרי הדין נועדו להגשים זכויות מהותיות, ואלה צריכות לעשות את שלהן. גישה מהותית מרחיבה, שתום הלב הוא ממרכיביה, אינה יכולה להיות מלווה על ידי סדרי דין קפוצים ונוקשים יתר על המידה. התרבות המשפטית נבחנת לא רק על ידי הזכויות המוגנות. לעיתים דווקא דרכי הגישה הן המהוות בבואה אמיתית למצבו של המתדיין.¹

מול זכות הגישה לערכאות עומדת זכותו של בעל הדין שכנגד לסיום הדיון. זכות הגישה לערכאות אינה מאפשרת לצד לעשות מהלך כטוב בעיניו, שוב ושוב.²

על אף שזכות הגישה לערכאות היא זכות יסוד במשפט, יש לזכור כי ניהול הליך משפטי כרוך בעלויות המוטלות הן על בעל הדין שכנגד והן על הקופה הציבורית.³

לזכות הערעור, בדומה לזכות הגישה לערכאות, משקל מהותי. הערעור מהווה מעין רשת ביטחון ומערכת בקרה המקטינים פגיעה בבעלי דין.⁴

זכות הגישה לבית המשפט כמוה כזכות יסוד. קיומה הוא תנאי הכרחי וחיוני לקיומן של שאר זכויות היסוד. זכות הגישה לבית המשפט הינה צינור החיים של בית המשפט. התשתית לקיומם של הרשות השופטת ושל שלטון החוק. הרשות המחוקקת והרשות המבצעת יוזמות ועושות, אם בתחום החקיקה ואם בתחום המעשה, בעוד אשר הרשות השופטת יושבת על מושבה ומצפה כי יבואו אליה לקבל את חוות דעתה ואת הכרעותיה.⁵

להלן המחשת ההתנגשות בין האינטרסים השונים:

סימן ב – אגרת משפט

המתח הקלאסי בין זכות הגישה לערכאות לבין הוראה בעלת אופי דיוני מצוי בדיני האגרות. ככל ששיעור האגרה המוטלת בגין פתיחת הליך או במסגרת ערעור הוא גבוה יותר, כך נפגעת זכות הגישה לערכאות של בעל הדין המבקש לפתוח בהליך או להגיש את הערעור. דבקות גורפת בזכות הגישה לערכאות תוביל לטענה כי הטלת אגרה – אף בשיעור נמוך – אינה ראויה, אלא שמוסכם על הכול כי המדינה רשאית לגבות אגרה בגין "השירות" שהיא מעניקה לאזרחיה במסגרת מערכת בתי המשפט. בקשה לפטור מאגרה מאפיינת איזון במשפט הישראלי בין האינטרסים הנוגדים בסוגיה זו. נקודת האיזון הראויה מחייבת קיומו של מנגנון שבכוחו להבטיח כי מחד גיסא שערי בית המשפט לא יינעלו בפני בעל דין שאין בידו לשאת בתשלום האגרה. מאידך גיסא במקום שבו אין בחיוב האמור כדי להוות חסם בדרכו של בעל דין אל עבר בית המשפט, יינתן משקל לתכליות שביסוד תשלום האגרה.⁶

1 בש"א 6708/00 אהרון נ' אהרון, פ"ד נד(4) 702 (2000).

2 בש"א 10730/05 נחמיה נ' אתרים בחוף ת"א, חברה לפיתוח אתרי תיירות בע"מ (פורסם בנבו, 3.5.2007).

3 רע"א 3088/13 פלקסר נ' בנק דיסקונט למשכנתאות בע"מ (פורסם בנבו, 3.4.2014).

4 רע"א 10044/09 בוטח נ' ובר (פורסם בנבו, 11.4.2010).

5 ע"א 733/95 ארפל אלומיניום בע"מ נ' קליל תעשיות בע"מ, פ"ד נא(3) 577 (1997).

6 בשג"ץ 3320/11 מעוז נ' הנהלת בתי המשפט (פורסם בנבו, 11.5.2011).

כאשר ההליך שבו מדובר אינו מגלם שירות ממשי אלא משמש את בעלי הדין כמעין "תמרור" המפנה אותם להליך הנכון – כגון בקשה לקביעת מקום שיפוט לפי חוק שיפוט בענייני התרת נישואין של חסרי דת – בוטלה האגרה, בין היתר בנימוק בדבר זכות הגישה לערכאות.⁷

סימן ג – מועדים שבדין

הדיון בזכות הגישה לערכאות מתמקד לרוב בתובע, אולם נראה שגם לנתבע עומדת זכות גישה לערכאות, מקום שמוגשת נגדו תביעה.⁸ פירושה של זכות זו הינו כי בתובענה בסדר דין רגיל זכאי הנתבע להגיש כתב הגנה באופן שלא יינתן נגדו פסק דין, אם לא תישמע עמדתו לגוף העניין. בהקשר זה מתעורר מתח אפשרי בין זכות הגישה לערכאות לבין ההוראה הדיונית הקבועה בתקנה 97(א) רישה לתקנות התשמ"ד, שלפיה "נתבע שלא הגיש כתב הגנה תוך המועד שנקבע לכך, ייתן בית המשפט או הרשם פסק דין שלא בפניו על יסוד כתב התביעה בלבד". תקנה 130 לתקנות התשע"ט שכותרתה "פסק דין בהעדר הגנה" קובעת כי נתבע שלא הגיש כתב הגנה בתוך המועד שנקבע לכך או שכתב ההגנה נמחק, רשאי בית המשפט לדרוש מהתובע הוכחה מספקת של התביעה, כולה או מקצתה, או ליתן פסק דין על יסוד כתב התביעה בלבד. תקנה זו יוצרת אינטרס דיוני לגיטימי בידי התובע לקבל פסק דין נגד הנתבע מיד עם תום המועד להגשת כתב הגנה, קרי – בתום 30 ימים מהמועד שבו הומצא כתב התביעה לנתבע. כנגד אינטרס זה עומדת זכותו של הנתבע להתגונן בפני התביעה. בשל מעמדה של זכות הגישה, יש מקום לטענה שלפיה סד הזמנים שנקבע בתקנות אינו יכול לפגוע בזכות עצמה, אפילו אחר הנתבע את המועד להגשת כתב ההגנה במספר ימים. אכן, נקבע כי אין להתעלם מכתב ההגנה שהוגש באיחור (ובלבד שלא הוגש לאחר מועד הדין בבקשה לקבלת פסק דין בהיעדר הגנה), וכי תרופתו של התובע תהא בחיוב הנתבע בהוצאות.⁹ תוצאה זו תשקף את הנזק שנגרם על ידי הצד המפר, אך בה בעת תאפשר לו להמשיך ולנהל את ההליך ולמצות את יומו בבית המשפט.¹⁰

סימן ד – נושאים אחרים

הסכם בוררות מול זכות הגישה לערכאות – במוסד הבוררות כרוכה, לכאורה, פגיעה משמעותית בזכות הגישה לערכאות של כל אחד מבעלי הדין. "זו מתבטאת לא רק בויתורם, למעשה, על הזכות להתדיין

7 ראו בה"נ 6857/00 רוטה נ' נצבטייב, פ"ד נד(4) 707 (2000).

8 השוו רע"א 8292/00 יוספי נ' לוינסון (פורסם בנבו, 27.2.2001).

9 רע"א 6265/04 כסיף נ' רובין, פ"ד נט(3) 913 (2004).

10 ראו והשוו גם רע"א 1958/00 נדב נ' סלון מרכזי למכונות כביסה וטלוויזיה בבית אל על, פ"ד נה(5) 43 (2001); רע"א 8743/01 אריעד מבנים בע"מ נ' אבי את אריק הנדסת חשמל בע"מ, פ"ד נו(4) 61 (2002).

לפני בית המשפט, אלא גם בנטילת מגבלות של ממש ביחס לאפשרויות ההשגה על הכרעת הבורר בעניינם".¹¹

הצורך ברשות להתגונן – נטענה טענה בדבר חוקתיות הדרישה שלפיה על נתבע המבקש להתגונן בסדר דין מקוצר לקבל את רשות בית המשפט להתגונן. בכך יש פגיעה, לכאורה, בזכות הגישה לערכאות.¹² אולם ההליך של סדר דין מקוצר בוטל בתקנות התשע"ט.

תניית סילוקין בצוואה – בעניין אחד עיקר המחלוקת היה נעוץ בסעיף בצוואה, שבו קבע המנוח תניית סילוקין שהורתה כך: "במידה ומי מיילדי... או מי מטעמם יתנגד לקיומה של צוואה זו, או לכל סעיף מסעיפיה... הרי המתנגד לא יירש כל חלק מעיזבוני וזאת למרות כל האמור לעיל בצוואתי זו, וחלקו של המתנגד יתחלק בחלקים שונים בין אחרים". נטען כי הבקשה לרשות ערעור מעוררת שאלות נכבדות בכל הנוגע למתח שבין תניות סילוקין בצוואות לבין זכות הגישה לערכאות. אכן, הסוגיה של תניית סילוקין מעוררת מתח מורכב על רקע חשיבותה ומעמדה הנכבד של זכות הגישה לערכאות.¹³

בקשה לביטול פסק דין – על מי שמבקש ביטול פסק דין שניתן במעמד צד אחד מוטל הנטל להראות כי יש לו אינטרס לבטל את הפסק, וכי קיים סיכוי טוב כי התוצאה תשתנה אם ינוהל דיון לגופה של התביעה. עליו לשכנע עוד כי לא השתמש לרעה בהליך השיפוטי ולא התעלם במכוון מקיומו. יוצא אפוא כי בצד המשקל הרב הניתן לזכותו של בעל דין למיצוי יומו בבית המשפט, בבחינת זכות בעלת אופי חוקתי, מוטל על מבקש הביטול נטל שכנוע להראות כי לא החמיץ את זכות הגישה לבית המשפט וכי קיימת ממשות עניינית בבירור התביעה נגדו.¹⁴

האיזון בין זכות הגישה לערכאות לבין סופיות הדיון ואינטרס ההסתמכות של בעל הדיון שכנגד, בא לביטוי בחובתו של בעל דין הטוען לבטלות פסק דין בחלוף 30 שנה להצביע על חוסר צדק של ממש בהליכים, וכי לא היה באפשרותו להגיש את בקשת הביטול מוקדם יותר.¹⁵

סילוק על הסף – לנוכח חשיבותה הרבה של זכות הגישה לערכאות נדרשים טעמים כבדי משקל אשר יצדיקו את שלילתה. על כן על בית המשפט לנקוט זהירות בטרם יחליט לסלק הליך על הסף מבלי לדון בו לגופו.¹⁶

על בית המשפט לנקוט זהירות רבה בבואו לדחות תביעה על הסף שמא תיפגע מעבר למידה הראויה זכות הגישה לערכאות.¹⁷

ערובה למתן הוצאות – בעת שנבחנת בקשה לחייב תובע ליתן ערובה להוצאות, על בית המשפט ליתן דעתו לשיקול של אי-חסימת זכות הגישה לערכאות. לצד שיקול זה ישנם שיקולים נוספים, וביניהם

- 11 רע"א 7608/99 לוקי ביצוע פרויקטים (בנייה) 1989 בע"מ נ' מצפה כנרת 1995 בע"מ, פ"ד (5) 156 (2002).
- 12 בג"ץ 3349/05 מזדיקוב נ' בנק לאומי לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 31.05.2005).
- 13 בע"מ 9413/17 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 3.1.2018).
- 14 רע"א 8292/00 יוספי נ' לוינסון (פורסם בנבו, 27.2.2001).
- 15 ע"א 1560/07 מינהל מקרקעי ישראל נ' עיזבון עסאף (פורסם בנבו, 20.1.2010).
- 16 ע"א 6426/13 קבוצת עזריאלי בע"מ נ' הממונה על הגבלים עסקיים (פורסם בנבו, 25.8.2014).
- 17 רע"א 7473/14 עלומים, קבוצת בני עקיבא להתיישבות חקלאית שיתופית בע"מ נ' זרובבלי (פורסם בנבו, 12.1.2015).

סיכויי התובענה; הבטחת תשלום הוצאות לנתבע היה והתובענה תידחה ומניעת בזבז משאבים שיפוטיים.¹⁸

המגמה היא שלא לפגוע בזכות הגישה לערכאות אלא במקרי קיצון. ההלכה בסוגיה היא שעל בית המשפט לנהוג במתינות, מה גם שמשמעות אי-הפקדת הערובה היא דחיית התביעה ויצירת השתק עילה.¹⁹

מחיקה מחוסר מעש – סמכויות המחיקה מחמת חוסר מעש אינן סמכויות שגרתיות. הן נועדו לאפשר לבית המשפט לשלוט ביומנו. אין לעשות בכלים אלה שימוש שעלול לפגוע באורח קשה בזכות הגישה לבית המשפט, שכן יש לפרש בדרך דווקנית כל הוראה המעמידה מחסום על זכות הגישה של בעל הדין לבית המשפט.²⁰

ניתן להתנות היעדרות לביטול פסק דין של מחיקה תביעה מחוסר מעש בתשלום הוצאות. אולם לנוכח השלכותיה המשמעותיות של ההחלטה על זכות הגישה לערכאות, אין להתנות את הביטול בתשלום ההוצאות בפועל באופן שביצוע התשלום יהיה תנאי לביטול פסק הדין, אלא בנסיבות מיוחדות וחריגות המצדיקות זאת.²¹

תביעות אויב – העקרונות החוקתיים בדבר זכות הגישה לערכאות וההגנה על זכויות האדם מתיישבים עם הותרת דלתות בית המשפט בישראל פתוחות לברר תביעות של אויב הנוגעות לטענות בדבר פגיעה בזכויות אדם על ידי גורמים מוסמכים בישראל בעת החזקה במשמורת בישראל.²²

18 רע"א 2795/10 פיטוסי נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 17.3.2011). מדובר בתובענה ובבקשה שמעוררות ספק רב לגבי סיכוייהן.

19 רע"א 3462/14 גנאם נ' משרד הבריאות (פורסם בנבו, 17.9.2014).

20 רע"א 2237/01 עראידה נ' המועצה להסדר ההימורים בספורט, פ"ד נו(1) 865 (2001).

21 רע"א 4838/12 מורדוב נ' טייב (פורסם בנבו, 13.8.2012).

22 רע"א 993/06 מדינת ישראל נ' דיראני (פורסם בנבו, 18.7.2011), שם נדחה ערעור המדינה על החלטת בית המשפט המחוזי לדחות את בקשתה לסילוק על הסף תביעת נזיקין שהגיש נגדה איש אויב.

פרק ג – עקרון תום הלב

— עקרונות כלליים	— סימן א
— ניצול לרעה של הליכי משפט	— סימן ב
— הסתרת פרטים מבית המשפט	— סימן ג
— טיעון סותר	— סימן ד
— מקרים נוספים	— סימן ה

סימן א – עקרונות כלליים

בעל דין חייב להפעיל את כוחותיו המשפטיים הדיוניים בדרך מקובלת ובתום לב. דרך זו מטילה עליו את החובה לפעול כפי שבעל דין הגון וסביר היה פועל במקומו. המבחן לפעולתו של בעל דין אינו סובייקטיבי ואינו מותנה בגישתו האינדיווידואלית של בעל הדין באשר לנכון ולראוי, אלא זה המביא בחשבון את נסיבותיו המיוחדות של המקרה, אך מעביר אותן בכור ההיתוך של ההתנהגות ההגונה והסבירה.¹

תורת תום הלב קנתה לה שביתה בכל ענפי המשפט האזרחי. היא הכתה שורשים במשפט המהותי. היא מתפרסת כיום גם על פעולות משפטיות בעלות אופי דיוני: מחילים את עקרון תום הלב בסדרי הדין.²

חובתם של בעלי דין לנהוג בתום לב ולהציג תמונה מלאה לפני בית המשפט. לכך מתווספת חובתם האתית של באי כוח הצדדים שלא להטעות את בית המשפט ולעזור "לבית המשפט לעשות משפט". לפיכך, ברי כי הגשת מסמכים "משופצים" לבית המשפט, היא מעשה חמור ביותר הראוי לתגובה תקיפה.³

בית המשפט החיל את החובה לנהוג בתום לב ובדרך מקובלת גם בשדה הדיוני וקבע כי על בעל דין מוטלת חובה להפעיל את כוחותיו המשפטיים-דיוניים בדרך מקובלת ובתום לב. המבחן הראוי לבחינת התנהלותו של בעל הדין הוא זה המביא בחשבון את נסיבותיו המיוחדות של המקרה, אך מעביר נסיבות אלה בכור ההיתוך של ההתנהגות ההגונה והסבירה. אי-קיומה של החובה לנהוג בתום לב עשוי להביא בנסיבות המתאימות לכך שהפעולה המשפטית כלל לא תשכלל.⁴

סימן ב – ניצול לרעה של הליכי משפט

מחובת תום הלב הדיוני נגזר האיסור על ניצול לרעה של הליכי משפט. איסור זה מבוסס בעיקר על אמת מידה אובייקטיבית הנבחנת בהתאם לנסיבות המקרה. עיקר המבחן הינו סבירות והגינות, קרי כיצד היה נוהג בעל דין סביר והגון בנסיבות העניין.⁵

בית המשפט לא ייתן ידו להליכים המוגשים בחוסר תום לב ותוך ניצול לרעה של הליכי משפט. הפעלת זכויות דיוניות על ידי בעל דין צריך שתיעשה בתום לב ובדרך מקובלת.⁶

- 1 ע"א 10430/04 יזדי נ' יזדי (פורסם בנבו, 20.8.2006).
- 2 בש"א 2236/06 חממי נ' חממי (פורסם בנבו, 5.6.2006); רע"א 4213/06 איל דש יעוץ מבנים והשקעות בע"מ נ' רנ-מט הנדסה ופרוייקטים בע"מ (פורסם בנבו, 4.12.2007).
- 3 רע"א 3842/12 חדר נ' ניר שמש שיווק וסחר בע"מ (פורסם בנבו, 1.8.2012).
- 4 ע"א 3496/15 בבלפור נ' גבעת מרום בע"מ (פורסם בנבו, 17.1.2017).
- 5 בש"א 6479/06 בנק דיסקונט לישראל בע"מ נ' שנפ (פורסם בנבו, 15.1.2007).
- 6 רע"א 2919/01 אושרוביץ נ' ליפה (פריד), פ"ד נה(5) 592 (2001).

קיימים מקרים שבהם התנהלות בעל דין מצביעה על שימוש לרעה בהליכי משפט ועל זלזול בהליך המשפטי, עד כי על בית המשפט לנקוט בסנקציות חמורות יותר כנגד בעל הדין.⁷ מימוש זכות דיונית צריך להיעשות על פי עקרון המידתיות. חריגה ממשית מעקרון המידתיות עלולה במקרים מסוימים לעלות כדי שימוש לרעה בהליכי משפט ועילה לחיוב בהוצאות, אף לאוצר המדינה.⁸

מקרים של ניצול לרעה

מקרה שבו התנהלות בעל הדין מצביעה על שימוש לרעה בהליכי משפט. המערערת שבה והגישה לבית המשפט בקשה ממוחזרת לפטור מאגרה, ממש באותו עניין שנדחה על ידי בית המשפט בהליך קודם. בקשת הפטור המקורית נדונה בארבע הזדמנויות שונות במסגרת גלגולה השני של התביעה. עובדה זו מצדיקה לברר מה טעם יש בדיון מחודש באותו עניין.⁹ הגשת בקשת רשות ערעור ב"גלגול שלישי" חובה שתעשה בזהירות, בשיקול דעת ומטעמים טובים, אחרת עלולה הגשת הבקשה להיחשב כמהלך לא מידתי שכמוהו כשימוש לרעה בהליך המשפטי. במיוחד אמורים הדברים כאשר מדובר, במקרה אחד, בעניין ששוויו הכספי אינו רב ועלות הטיפול השיפוטי בו בערכאה שלישית (!) אינה עומדת ביחס הולם לשווי הנושא.¹⁰ הפעלת זכויות דיוניות על ידי בעלי דין צריכה להיעשות בדרך מקובלת ובתום לב. בעניין אחר, "אשכול החברות" בחר לנהל פעם ופעמיים הליכי בקשת רשות ערעור, על מנת להימנע מלמלא אחר החלטת בית המשפט המחוזי. מוטב היה להישמר מפני חשש של ניצול לרעה של הליכי משפט.¹¹

סימן ג – הסתרת פרטים מבית המשפט

במקום שהתובע אינו פורש את מלוא יריעת תביעתו כתביעה הראשונה, ומשדרכו אינה צולחת – הוא מגיש תביעה נוספת ובה מגלה את כל קלפיו יראו את פעולותיו של תובע כשימוש לרעה בהליכי בית משפט. התנהגות זו סותרת את חובת תום הלב המוטלת על בעל דין ואי-מילוי החובה עלול לגרום לדחיית התובענה. האפשרות לדחות את התובענה קיימת במיוחד, כאשר התובענה היא "למתן סעד הצהרתי המסור לשיקולו של בית המשפט".¹² מחובת תום הלב נגזרת חובתו של בעל דין להביא בפני בית המשפט את כלל העובדות הרלוונטיות לצורך הכרעה בעניין שבפניו. הימנעותו מהבאת עובדות רלוונטיות עשויה במקרים מסוימים להביא

7 לדוגמה רע"א 5673/11 רגבי נ' כחלה (פורסם בנבו, 20.12.2011).

8 רע"א 1671/15 אלמליח נ' עיריית לוד (פורסם בנבו, 17.5.2015).

9 ע"א 8166/11 חברת אלי ראובן בנייה והשקעות בע"מ (בפירוק) נ' אלה ובניו חברה קבלנית לבנין (1972) בע"מ (פורסם בנבו, 12.4.2015).

10 רע"א 61/15 זיו נ' הראל חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 10.5.2015).

11 רע"א 4713/13 אי די בי חברה לאחזקות בע"מ נ' הרמטיק נאמנות (1975) בע"מ (פורסם בנבו, 22.7.2013).

12 ע"א 813/87 רוטברד נ' מדינת ישראל, פ"ד מג(3) 514 (1989).

אף למחיקת התובענה על הסף. חובה זו מוגברת כאשר עוסקים בהליך במעמד צד אחד, ובפרט כאשר עוסקים בבקשה לצו ביניים.¹³

הסתרת פרטים מבית המשפט אפילו לא הייתה במתכוון, עלולה להתפרש כהיעדר תום לב.¹⁴ מחדל לאזכר הליך קודם גובל בחוסר תום לב דיוני ניכר, והוא עלול להתפרש כניסיון להסיח את דעת בית המשפט מעובדה חשובה העשויה להשפיע באופן מכריע על שיקול דעתו השיפוטי.¹⁵ הסתרת מידע מבית המשפט היא צעד חמור שאין להקל בו ראש, אך השכל הישר אינו מאפשר את ביטול התביעה מעיקרא בגין הסתרת תשלום שבית המשפט השלום קבע לגביו כי הוא חד-פעמי ולא מייצג.¹⁶

סימן ד – טיעון סותר

בעל דין, שטען טענה בהליך אחד וטענתו התקבלה, מושק מלהתכחש לטענתו בהליך נגד יריב אחר ולטעון שם טענה הפוכה. כלל זה מבוסס על כך שאין להתיר לבעל דין לעשות שימוש לרעה בהליכי בית המשפט ואין לאפשר לו להשיג יתרון משפטי, לאחר שכבר זכה בהליך קודם וקצר את פירותיו של טיעון סותר.¹⁷

כאשר נטען בפני הערכאות הקודמות כי לבתי המשפט של מדינת ישראל אין סמכות לדון בתובענה שכן מדובר בעניינייה הפנימיים של עדה דתית, ואילו הטענה הנוכחית היא כי לבית המשפט נתונה סמכות לדון בשאלת חוקיות הדחתו ומינויו של הפטריארך. שתי טענות אלה אינן יכולות לדור בכפיה אחת.¹⁸

ההליכים המשפטיים אינם "תכנית כבקשתך" שבהם יכול פלוני לטעון פעם כך ופעם אחרת, ולסתור את דבריו שלו עצמו בהתאם לאינטרסים נשוא ההליך הרלוונטי.¹⁹

תורת ההשתק השיפוטי

בעל דין שטען טענה משפטית או עובדתית מושק מלטעון – בהליך אחר או בגדרי אותו הליך – טענה הסותרת טענה זו. כלל זה, המכונה השתק שיפוטי, נגזר מעקרון תום הלב ונועד לשמור על טוהר ההליך

- 13 ע"א 999/09 זגייר נ' אלענאני (פורסם בנבו, 23.12.2010).
- 14 בש"א 2236/06 לעיל ה"ש 2.
- 15 רע"א 5288/07 נפטי נ' באר טוביה מושב עובדים להתיישבות שיתופית חקלאית בע"מ (פורסם בנבו, 25.6.2007).
- 16 רע"א 8183/15 חיים נתנאל בע"מ נ' לוגיסטיק בונדד (1998) בע"מ (פורסם בנבו, 25.2.2016).
- 17 ע"א 4631/90 ג'ול נ' אל ג'ול, פ"ד מט(5) 656 (1996). הטעם להשתק מסוג זה נעוץ בשיקולי צדק ובדרישה להתנהגות ראויה ולתום לב מצד בעל דין הבא לבקש סעד מבית המשפט.
- 18 רע"א 6953/11 הפטריארך אירינאוס הראשון נ' הפטריארך בפועל תיאופילוס ג'אנופולוס (פורסם בנבו, 20.12.2011).
- 19 ע"א 739/13 בן-ציון נ' המועצה המקומית אבן יהודה (פורסם בנבו, 6.10.2014).

השיפוטי ולמנוע ניצול לרעה של בתי המשפט. תנאי להפעלת ההשתק השיפוטי הוא כי הטענה אשר השתקתה מתבקשת סותרת טענה אחרת שהעלה אותו בעל דין.²⁰ הדוקטרינה של השתק שיפוטי חלה מקום שבו צד מעלה טענות עובדתיות או משפטיות סותרות במסגרת אותו הליך עצמו או בשני הליכים שונים.²¹ צד שטען טענה בהליך שיפוטי אחד ובהמשך צמחה לו טובת הנאה במסגרת ההליך, לרבות במסגרת הסכם פשרה, יהיה מנוע מלטעון טענה המנוגדת לה בהליך מאוחר יותר נוכח דוקטרינת ההשתק השיפוטי, זאת גם מקום שבית המשפט לא דן בטענה הראשונה לגופה. חריג לתחולת הכלל הוא מצב שבו יוכיח מי שמבקש לטעון טענה הפוכה לזו שטען בהליך ראשון כי טענתו המקורית נטענה עקב טעות תמת לב, או כתוצאה מתרמית או מהונאה.²²

סימן ה – מקרים נוספים

הסמכות העניינית – יישום עקרון תום הלב אינו מעלה קושי מיוחד, כאשר מדובר בסוגית הסמכות בין ערכאות הדומות באופיין זו לזו. גם המחוקק עצמו הכיר במקרים שבהם יוכל בית משפט השלום לדון בנושאים שבסמכותו של בית המשפט לענייני משפחה ולהיפך.²³

תביעה ייצוגית – לשם ביסוס טענה בדבר היעדר תום לב הנובע מתביעות סרק ייצוגיות, יש להניח, בראש ובראשונה, תשתית ראייתית לכאורית מתאימה.²⁴

המצאת כתבי בידין – במסגרת החובה הכללית לפעול בהליך הדיוני בתום לב, חובה על בעל הדין לפעול במסגרת מגבלות הזמן מאותו מועד שבו תוכנו של כתב בידין הגיע לידיעתו. הוא יהא מנוע מהעלאת הטענה כי חרף קיומו של כתב בידין בידיו וחרף ידיעת תוכנו הוא לא פעל במסגרת המועדים הקבועים מחמת אי-המצאה פורמלית של אותו כתב.²⁵

אי-התייצבות – סירוב קבוע להתייצב לישיבות בית המשפט עלול להיחשב ל"הפרעה" ולהצדיק את ניהול המשפט בהיעדר. השימוש בזכויות אלה צריך שיעשה בדרך מקובלת ובתום לב הן על ידי התביעה והן על ידי הנתבע.²⁶

בדיקה רפואית – זכותו של בעל דין שכנגד לדרוש את העמדת מושא חוות הדעת לבדיקה בידי רופא מטעמו. זכות זו יש ליישם בתום לב ובדרך מקובלת. יסודות אלה (תום לב ודרך מקובלת) הידועים

20 ע"א 9056/12 קינג נ' פקיד השומה ירושלים (פורסם בנבו, 4.8.2014).

21 רע"א 4533/14 חמדאן נ' בדר (פורסם בנבו, 29.6.2014).

22 בר"מ 8689/14 הוועדה המקומית לתכנון ובניה מגדל העמק נ' מבני תעשיה בע"מ (פורסם בנבו, 4.5.2015).

23 רע"א 9343/08 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 24.3.2009).

24 רע"א 4556/94 טצת נ' זילברשץ, פ"ד מט(5) 774 (1996).

25 רע"א 1415/04 סרביאן נ' סרביאן, פ"ד נט(2) 440 (2004).

26 ע"פ 10736/04 כהן נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 26.9.2006).

בדיני החוזים, יושמו גם לגבי "פעולה משפטית" דיונית, דהיינו ביישומן ובהפעלתן של תקנות סדר הדין האזרחי.²⁷

עתירה לסעד זמני – בעתירה לסעד זמני נדרש המבקש לפעול בתום לב. בפרט, מוטלת עליו חובה לגלות את כל העובדות העשויות להשפיע על שיקול דעתו של בית המשפט.²⁸ במסגרת החלטתו בדבר מתן הסעד הזמני, על בית המשפט לבחון אם הבקשה הוגשה בתום לב ואם מתן הסעד צודק וראוי בנסיבות העניין ואין בו פגיעה במידה העולה על הנדרש.²⁹

הליכי פסלות שופט – חובת תום הלב חלה על הטוען לעילת פסלות שופט ועליו לעשות שימוש בהליך הפסילה רק במקום שבו טענתו רצינית, היורדת לשורש התפקוד המשפטי, ואין להעלותה כדבר של מה בכך ועל מנת להאריך את הדיון שלא לצורך. חובת תום הלב אף מחייבת כי בעל הדין לא ישתהה בהגשת טענת הפסלות.³⁰

התדיינות של רשות ציבורית – "סף ההתדיינות הפרוצדורלית" לגורם ציבורי צריך להיות גבוה במידה מסוימת מאשר הדרך שבוחר לעצמו גורם פרטי. טענות פרוצדורליות הבאות מפני רשות ציבורית לחסום בירור תביעה לגופה צריכות להישקל על ידי הרשות בקפידה ובוהירות גם אם אין בהן דופי משפטי. חובותיה של הרשות הציבורית כנאמן הציבור, לנהוג ביושר, בהגינות ובתום לב, חלות על כל פעילויותיה גם במישור המשפט הפרטי.³¹

אישור פסק בוררות – בעל דין שזכה בפסק בוררות אמור מכוח דרישת תום הלב הדיונית, להגישו לאישור בתוך פרק זמן סביר מהינתן הפסק בנסיבות המיוחדות של המקרה הרלוונטי. בעל דין אשר במשך שנים רבות התעלם מהפסק, לא פעל על פיו ונחזה כמי ששוב אינו עומד עליו, צפוי להיתקל בטענה בדבר מניעות דיונית שתיטען נגדו.³²

27 בר"ע 305/80 שילה נ' רצקובסקי, פ"ד לה (3) 449 (1981).

28 רע"א 8267/07 סאמר נ' סאמר (פורסם בנבו, 14.10.2007).

29 רע"א 5454/02 טעם טבע (1988) טיבולי בע"מ נ' אמברוזיה סופהרב בע"מ, פ"ד נו (2) 438 (2003).

30 רע"א 296/08 ארט-בי חברה בערבות מוגבלת נ' עיזבון ליברמן (פורסם בנבו, 5.12.2010).

31 רע"א 10475/05 עיריית קרית אתא נ' קופת חולים כללית (פורסם בנבו, 26.12.2005).

32 רע"א 5793/05 אגודת בית הכנסת "שונה הלכות" נ' עיריית נתניה (פורסם בנבו, 11.9.2007).

פרק ד – פומביות הדיון ואיסור פרסום

סימן א	–	עקרונות כלליים
סימן ב	–	פגיעה בפרטיות
סימן ג	–	הליכי מסים
סימן ד	–	נושאים נוספים

סימן א – עקרונות כלליים

סעיף 68(א) לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד-1984, קובע כעיקרון כי בית משפט ידון בפומבי.

סעיף 68(ב) לחוק בתי המשפט קובע כי בית משפט רשאי לדון בעניין מסוים, כולו או מקצתו, בדלתיים סגורות, אם ראה צורך בכך באחת מאלה:

שמירה על ביטחון המדינה;

מניעת פגיעה ביחסי חוץ;

הגנה על המוסר;

הגנה על עניינו של קטין;

הגנה על עניינו של מתלונן בעבירת מין;

מניעת הרחעת עד מלהעיד;

הגנה על סוד מסחרי;

הגנה על עניינו של מתלונן בעבירה על סעיף 377א לחוק העונשין, התשל"ז-1977;

הגנה על עד מוגן;

הגנה על עניינו של נפגע עבירת מין;

הגנה על חשוד;

הגנה על עניינו של מתלונן בעבירת אלימות כלפי בן משפחה.

גם כאשר הדיון התקיים בדלתיים סגורות – בין מכוח הוראה קטגורית בחוק ובין על פי שיקול דעת שהחוק העניק בעניין זה לבית המשפט – בית המשפט לא יצווה על איסור פרסום של פסק דינו אלא אם שוכנע כי התכלית שלשמה נסגרו הדלתיים נותרה בעינה. לעניין זה בית המשפט יקפיד על כך שאיסור הפרסום יהיה במידה שאינה עולה על הנדרש. על כן, במקום שבו ניתן להשיג את התכלית שלשמה התקיים הדיון בדלתיים סגורות על ידי פרסום חלקי של פסק הדין, יורה בית המשפט על דרך זאת.¹

לא נמצא להתערב בהחלטה במסגרתה נקבע כי בשלב מסוים, ההליך שבין הצדדים יתקיים בדלתיים סגורות ויחול עליו צו איסור פרסום – מכוח העילה הקבועה בסעיף 68(ב)(8) לחוק בתי המשפט, שעניינה הגנה על סוד מסחרי – אך בסוף ההליך ניתן יהיה לעתור לפתיחת הדלתיים ולהיתר פרסום.²

עניינה של התביעה בהשבת תמלוגים אשר שולמו על ידי המשיבות (חברות העוסקות בחיפוש ובהפקה של נפט וגז טבעי בישראל) למדינה, לטענתן – ביתר, וכן למתן סעד הצהרתי כי התמלוגים שבהם יחויבו בעתיד יחושבו על בסיס תקבוליהן של המשיבות בפועל.³

1 ע"א 2800/97 ליפסון נ' גהל, פ"ד נג(3) 714 (1999).

2 רע"א 9321/17 משרד התשתיות הלאומיות האנרגיה והמים נ' Nobel Energy Mediterranean (פורסם בנבו, 17.12.2017).

3 שם.

סימן ב – פגיעה בפרטיות

סעיף 70(ד) לחוק בתי המשפט דן בפגיעה בפרטיות:

70(ד) בית משפט רשאי לאסור כל פרסום בקשר לדיוני בית המשפט, במידה שהוא רואה צורך בכך לשם הגנה על בטחונו של בעל דין, עד או אדם אחר ששמו הוזכר בדיון או לשם מניעת פגיעה חמורה בפרטיות של אחד מהם או לשם מניעת פגיעה בפרטיותו של אדם עם מוגבלות שכלית או של אדם עם מוגבלות נפשית, כהגדרתם בחוק הליכי חקירה והעדה של אנשים עם מוגבלות, של אחד מהם.

הטעמים לפומביות הדיון, אך גם את הכרעת המחוקק בסעיף 70(ד) לחוק בתי המשפט לאיזון בין צורך הפומביות לזכות החוקתית לפרטיות, קרי, איסור פרסום במקום שהפגיעה בזה האחרונה "חמורה". מידע אודות מצבו הבריאותי של אדם הוא היבט מובהק ומרכזי של צנעת חייו. מידע זה חוסה ככלל תחת הסודיות הרפואית על פי חוק זכויות החולה.⁴

האינטרס המרכזי הניצב אל מול עקרון פומביות הדיון בשאלה אם יש להורות על איסור פרסום, הוא הפגיעה החמורה בפרטיות.⁵

בעניין אחד נתבעו מספר רב של נתבעים בגין פרסומים שונים. קיבוץ מכלול הפרסומים תחת תביעה אחת הופך את האיזון בין עקרון פומביות הדיון לבין השמירה על שמה הטוב של המבקשת ועל פרטיותה למורכב, בייחוד משנדרשת הכרעה בדבר ניהול הדיון כולו באיסור פרסום ובדלתיים סגורות. די בכך שתימצא "מסה קריטית" של פרסומים שניהול הדיון לגביהם בדלתיים סגורות אינו מוצדק, על מנת שתישמר ברירת המחדל שלפיה בית המשפט ידון בפומבי.⁶

במקום שבו נפגעת פרנסת בעל דין מחמת הפרסום אך אין מדובר בפגיעה בפרטיות, לא קיימת עילה לאסור פרסום.⁷

נטען כי הבקשה מציבה שאלה החורגת מעניינו הפרטי, בנוגע לדינם של הליכים שהיו תלויים ועומדים ערב כניסתו לתוקף של חוק בתי המשפט (תיקון מס' 77), התשע"ד–2014 בעניין איסור פרסומים. אולם, המחוקק קבע בבהירות ובפירוש כי תיקון 77 יחול על הליכים משפטיים שהחלו ביום התחילה ואילך.⁸

סימן ג – הליכי מסים

סעיף 154(ג) לפקודת מס הכנסה [נוסח חדש] לא נועד להגן על האינטרס הפרטי של הנישום אלא על אינטרס הציבור. מטרתה של ההוראה בסעיף הינה גביית מס אמת ולשם השגת מטרה זו בלבד מנוהל

4 ראו ע"א 438/14 פלוני נ' המאגר הישראלי לביטוח רכב (הפול) (פורסם בנבו, 6.2.2014), בעניין החלטת בית המשפט קמא לאסור פרסום שם המשיב, ע"ד במקצועו, במסגרת תביעת פיצויים שהגיש בשל תאונת דרכים בה נגרמו לו נזקי גוף הינה ראויה.

5 שם.

6 רע"א 1386/14 אינס-קניג נ' עיתונות זהב (פורסם בנבו, 12.5.2014).

7 רע"א 482/13 אליהו חברה לביטוח בע"מ נ' רפאל (פורסם בנבו, 23.4.2013).

8 רע"א 10073/16 צ'צ'יאן נ' רבי (פורסם בנבו, 5.1.2017).

ההליך בבית המשפט בדלתיים סגורות. זאת, על מנת לאפשר לנישום למסור מידע מלא על עסקו והכנסותיו, בלי לחשוש לגילוי סודות מסחריים. איסור הפרסום של פסק הדין עשוי לחול רק על גילויים שגילה הנישום מיוזמתו בדבר עסקו והכנסותיו.⁹

העובדה כי הליך המס התנהל בדלתיים סגורות לפני הערכאה הדיונית מכוח סעיף 154(ג) לפקודת מס הכנסה [נוסח חדש], אינה גוזרת בהכרח מסקנה כי אין לפרסם את פסק הדין מכוח סעיף 70(א) לחוק בתי המשפט. הדלתיים מכוח סעיף 154(ג) לפקודת מס הכנסה [נוסח חדש] נסגורות מפני שהנישום חושף את פרטי המידע. כך מובטח לנישום מראש כי ככל שהמידע שימסור יימצא ככזה שלא ראוי לפרסמו, ניתן יהיה למנוע את הפרסום. התמונה משתנה לאחר שההליך מסתיים. בשלב זה פרושים לפני בית המשפט כל פרטי המידע שנחשפו ובאפשרותו לשקול בדיעבד את טיבם ואופיים ואת הנזק שעלול להיגרם מפרסומם.¹⁰

הרציונל העומד בבסיס החריג לעיקרון פומביות הדיון הקבוע בפקודת מס הכנסה [נוסח חדש] אינו מתקיים בהליכים לפי פקודת המכס. חרף האמור, בעניין אחד התקיים חריג אחר המצדיק את קיום הדיון בדלתיים סגורות והוא החריג שבסעיף 68(ב)(8) לחוק בתי המשפט שעניינו הגנה על סוד מסחרי.¹¹

סימן ד – נושאים נוספים

שמירה על ביטחון המדינה – עקרון פומביות הדיון אינו מוחלט ויש ועליו לסגת מפני אינטרס השמירה על ביטחון המדינה. שני הערכים הם ערכים בסיסיים ונדרש איזון הולם ביניהם במצב של התנגשות "חזיתית". נוסחת האיזון חייבת להגשים את הערך בדבר ביטחון המדינה ובה בעת לצמצם ככל האפשר את הפגיעה בעיקרון פומביות הדיון ובחופש המידע המהווים ערכים חשובים בשיטת המשפט.¹²

פגיעה בעיסוק – פרסום החלטות בתי המשפט ופרסום שמות הנוטלים חלק בהליך המשפטי הם חלק מעיקרון פומביות הדיון שהינו כלל יסוד בעל מעמד חוקתי על-חוקי. חריגה מעיקרון זה אפשרית, רק על יסוד הוראה מפורשת בחוק או על פי החלטת בית המשפט מכוח עילות מפורשות שנקבעו בחוק.¹³

חשש לחיים – בית המשפט התיר לפרסם פסק דין חלקי (בהשמטות מסוימות) שניתן בפרשה חמורה הנוגעת לדרך התנהלותם הרשלנית של הממונים על אכיפת החוק במשטרה ובפרקליטות. מנגד הורה על חיסוי שמם וזהותם של משיבים אחרים וכן על סיכת החיסוי, נוכח החשש לחייהם כתוצאה מפרסום אפשרי.¹⁴

9 ע"א 2800/97 ליפסון נ' גהל, פ"ד נג(3) 714 (1999).

10 רע"א 382/16 יהל נ' פקיד שומה תל אביב (פורסם בנבו, 13.7.2016).

11 רע"א 8362/17 דלק מוטורס בע"מ נ' מדינת ישראל (אגף המכס ומע"מ) (פורסם בנבו, 4.1.2018).

12 רע"א 4933/15 פלוני נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 5.8.2015).

13 ע"א 2763/09 לוי נ' כונס הנכסים הרשמי (פורסם בנבו, 21.2.2013). נדחתה בקשה להסיר מהאינטרנט החלטה, שניתנה על ידי בית המשפט זה בעבר – בבקשה לעיכוב ביצוע פסק דין שדחה את בקשת המבקש להכריז עליו כפושט רגל – אשר לדברי המבקש מכילה מידע "ישן" הפוגע בו ובעיסוקו.

14 ע"א 4244/12 הוצאת עיתון הארץ בע"מ נ' ברכה (פורסם בנבו, 19.2.2014).

פרק ה – עיון במסמכי בית המשפט

- סימן א – עקרונות כלליים
- סימן ב – הבקשה לעיון
- סימן ג – מקרים שנדונו

סימן א – עקרונות כלליים

זכות העיון – בהיעדר הסבר מיוחד באשר לפגיעה העלולה להיגרם כתוצאה מחשיפתם של מסמכים מסוימים, יש לאפשר את העיון במסמכים ובכתבי הטענות, שכן מעקרון פומביות הדיון וחופש המידע נובע שבהיעדר טעם מיוחד המונע זאת, רשאי כל אדם לעיין בתיקי בית המשפט.¹

זכותו של כל אדם לעיין בתיק בית המשפט גם כאשר הוא אינו בעל דין בתיק. המגמה הינה לאפשר לכל אדם לעיין בתיק בית המשפט, כל עוד העיון אינו אסור על פי דין. מבקש העיון אינו נדרש, כתנאי מוקדם לעיון, להצביע על זיקה או עניין אישי בתיק. בנוסף, לא די בטענה שבקשת עיון לא נומקה כראוי כדי לדחותה.²

זכות העיון אינה אבסולוטית ויש לאזנה למול זכויות ואינטרסים אחרים. בית המשפט רשאי להתנות את העיון בתנאים ולהורות על נקיטת אמצעים שיפחיתו את הפגיעה באינטרסים של בעלי הדין ושל צדדים שלישיים. על בית המשפט לאזן בין הזכויות והאינטרסים השונים ועליו לנמק החלטתו.³ זכות העיון אינה מוחלטת והיא נסוגה בפני אינטרסים חשובים אחרים, ובהם אינטרס הציבור כולו בשימור הרשומה עצמה בשלמותה למען הדורות הבאים ועל מנת לאפשר לכלל ליהנות מהעיון בתיק תחת זכותו של היחיד לעשות כן.⁴

נקודת המוצא הנגזרת מעקרון פומביות הדיון היא כי לכל אדם זכות לעיין בתיק בית המשפט. עם זאת זכות זו היא זכות יחסית ויש לאזנה עם האינטרסים של בעלי הדין ושל צדדים שלישיים.⁵

סימן ב – הבקשה לעיון

זכות העיון בתיקי בית המשפט הורחבה בתקנות בתי המשפט ובתי הדין לעבודה (עיון בתיקים), התשס"ג–2003 (להלן – תקנות העיון), כך שכל אדם רשאי לבקש לעיין בתיק בית משפט ובלבד שהעיון בו אינו אסור על פי דין.⁶

בקשה לעיון בהתבסס על תקנות העיון צריכה להיות מוגשת לבית המשפט שבו התברר ההליך שהעיון בו מבוקש.

בתקנה 1 מוגדר המונח "תיק בית המשפט", כדלקמן: "תיק בית משפט, לרבות כל המסמכים והמוצגים שבו, הנמצא בבית המשפט שבו מתבקש העיון או בארכיובו".

תקנה 4(א) קובעת כי כל אדם רשאי לבקש מבית המשפט לעיין בתיק בית המשפט.

- 1 בג"ץ 9474/00 גל נ' ראש עיריית חיפה, פ"ד נט(3) 714 (2004).
- 2 רע"א 1026/14 רובין נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 16.3.2014).
- 3 שם.
- 4 בג"ץ 1/49 יראקצ'י נ' שר המשטרה (פורסם בנבו, 26.2.2006). ראו גם ע"א 1651/08 עו"ד שי עינת (רו"ח) נ' ממונה מע"מ גוש דן (פורסם בנבו, 27.7.2008).
- 5 רע"א 7306/16 פלונית נ' פלונית (פורסם בנבו, 24.1.2017). כאשר היה מדובר במתחרה עסקי, החמירה הפסיקה עם מבקש העיון.
- 6 בג"ץ 1/49, לעיל ה"ש 4.

תקנה 4(ב) קובעת כי בקשת עיון תוגש לשופט או רשם שהתיק נדון לפניו, ובאין אפשרות כאמור, לשופט או רשם שיקבע נשיא בית המשפט.

תקנה 4 לתקנות בתי המשפט ובתי הדין לעבודה (עיון בתיקים) מסדירה את אופן מימוש הזכות העקרונית הקיימת לכל אדם לעיין בתיק בית משפט, גם אם אינו בעל דין. זכות זו נגזרת מעיקרון פומביות הדין, החובק גם את זכות העיון וחולש על כל המתרחש במסגרת ההליך השיפוטי.⁷ תקנה 6(ב) מורה כי נשיא בית המשפט יקבע את סדרי העיון ומועדי העיון בתיקי בית המשפט שבו הוא מכהן.⁸

בדיקת הבקשה נעשית בשלבים: בשלב הראשון נבחנת השאלה אם יש איסור בדין לעיון בחומר המבוקש. ככל שהתשובה לשאלה זו היא בשלילה, נבחנת בשלב השני השאלה אם העיון הוא מוצדק, כאשר הנטל להוכיח כי העיון אינו מוצדק הוא על המעוניין למנוע את העיון. בשלב זה נבחנים אינטרסים נוגדים לזכות העיון, דוגמת הזכות לפרטיות, הגנה על סודות מסחריים ועוד. בשלב השלישי, יש לבחון כיצד ניתן להגשים את מטרת העיון, תוך פגיעה מידתית ככל האפשר בזכויות והאינטרסים של בעלי הדין שהתנגדו לעיון ותוך שניתן להגביל את היקף העיון או להתנותו בתנאים.⁹ נדחתה הטענה כי דרישת ההנמקה ממבקשי העיון מנוגדת לעיקרון החוקתי בדבר פומביות הדין והותקנה בחוסר סמכות. נקבע כי דרישת ההנמקה מאפשרת את מימוש זכות העיון.¹⁰ אושרה בקשה לעיין באופן גורף בתיק בית המשפט של הליך כינוס הנכסים. ככל שיתעורר חשש לפגיעה או להקצאת משאבים בלתי סבירה בעקבות הרשאה זו, בית המשפט רשאי להגביל את היקף העיון, להתנותו בתנאים ואף לשללו, הכל לפי נסיבות העניין, בין אם מיוזמתו ובין אם מכוח בקשה מטעם המתנגדים לעיון.¹¹

השגה על החלטה שניתנה במסגרת הליך פלילי, בבקשה שהוגשה לעיון בתיק בית המשפט, מכוח תקנה 4 לתקנות העיון, על ידי צד שאינו בעל דין תסווג כהליך אזרחי על כל המשתמע מכך, לרבות לעניין תשלום אגרה והפקדת עירבון.¹²

סימן ג – מקרים שנדונו

פיסקלי – החיסיון לפי סעיף 231(א) לפקודת מס הכנסה [נוסח חדש] אינו חל על הנתונים שנמסרו לרשויות המס ופורסמו בפסק הדין ועל כתבי הטענות, הכוללים נתונים אלה. על כן, אין מניעה מלהיעתר לבקשה לעיין בהם. עם זאת אין לאפשר את העיון בתיק המוצגים שצורפו לסיכומים, המכיל מסמכים ובהם מידע עסקי אודות המתדיינים. על פניו, מדובר במסמכים שאינם רלוונטיים למבקש, וחשיפתם לפניו יכול שתפגע שלא לצורך בפרטיות בעל הדין.¹³

7 רע"א 943/15 קליין נ' בנק דיסקונט לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 23.6.2015).

8 רע"א 7440/14 דואר ישראל נ' לבנשטיין (פורסם בנבו, 23.11.2014).

9 רע"א 5097/08 כהן נ' מתב-מערכות תקשורת בכבלים בע"מ (פורסם בנבו, 26.1.2010).

10 בג"ץ 5917/97 האגודה לזכויות האזרח נ' שר המשפטים (פורסם בנבו, 8.10.2009).

11 רע"א 943/15, לעיל ה"ש 7.

12 בש"א 10092/17 צרניק נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 1.2.2018).

13 ע"א 8849/01 פקיד שומה למפעלים גדולים נ' פד-גזו חברה לשיווק בע"מ, פ"ד נט(5) 385 (2005).

על מסמכים בתיק המוצגים שהוגשו לפקיד השומה במהלך בירור השומה חל החיסיון הקבוע בסעיף 231 לפקודת מס הכנסה [נוסח חדש]. לפיכך חל איסור בדין על העיון במוצגים אלה, וממילא אין בכוחן של תקנות העיון לגבור על הוראות החיסיון.¹⁴

עיתונות – כאשר המבקש הינו עיתונאי והעיון מתבקש למטרות סיקור וכתובה עיתונאית, עשויה זכות העיון לשאוב כוחה גם מחופש הביטוי והעיתונות.¹⁵

מומחים רפואיים – כאשר מטרת בקשת העיון ללמוד חוות דעת של מומחים רפואיים לצורך טיפול בתיק דומה שבו ניתנו חוות דעת על ידי אותם מומחים, נקבע כי האינטרס שהוצג מקים "טעם ראוי" לעיון בתיק בית המשפט.¹⁶

היטלים – כאשר מטרת הבקשה הייתה לעיון בתיק בית המשפט הנוגע לעתירה שהגישו העותרים על חוק העזר לחולון (שירותי שמירה ובטחון), התשס"ד–2004, בעניין גביית היטל שמירה, נקבע כי אין מקום להגביל העיון או להתנתו.¹⁷

שחזור תיקים – תקנות בתי המשפט (סדרי דין לשחזור תיקים ומסמכים), התשמ"ד–1984, מגבשות תהליך שחזור המכיל מספר חוליות הננקטות באופן טורי כאשר קיים הבדל מהותי בין השלבים השונים.¹⁸

14 ע"א 3914/91 לחאם נ' פקיד שומה נצרת (פורסם בנבו, 1.5.2006). מסקנה אחרת עלולה לחתור תחת התכלית שבסטוד הוראות החיסיון שבפקודה.

15 בג"ץ 5699/07 יועז נ' היועץ המשפטי (פורסם בנבו, 23.4.2009).

16 ע"א 9927/06 לביאב נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 26.10.2008). על המערער היה להבהיר את טיבה הקונקרטי של הפגיעה בצנעת הפרט מעבר לזו שנגרמה ממילא בשל הדיון בדלתיים פתוחות ופרסום פסק הדין. לפיכך אין מנוס מן הקביעה כי לא הורם הנטל, מצד המערער, לשכנע כי העיון בתיק יפגע בו באופן המצדיק את מניעת העיון.

17 בג"ץ 7186/06 מלינובסקי נ' עיריית חולון (פורסם בנבו, 22.4.2009).

18 רע"א 396/11 עיזבון רוזן נ' עיזבון וינשטוק (פורסם בנבו, 21.3.2011).

שער רביעי – סמכות עניינית

פרק א – סמכות עניינית

עקרונות כלליים	–	סימן א
בדיקת הסמכות העניינית	–	סימן ב
הגבלת זכות הטיעון	–	סימן ג
חלוקת הסמכויות בין בתי המשפט	–	סימן ד
שווי התובענה	–	סימן ה
שינוי סכום התביעה	–	סימן ו
שווי התובענה בהליכים שונים	–	סימן ז
סמכות טבועה	–	סימן ח

סימן א – עקרונות כלליים

נושא "סמכויות בתי המשפט" פנים רבות לו והוא ייסקר בנפרד על פי סוגי הסמכויות וההבחנות העיקריות ביניהן, כמו: סמכות עניינית, סמכות מקומית וסמכות בינלאומית. בפרק זה נדון בנושא "הסמכות העניינית".

הסמכות העניינית יורדת לשורש פעולתם של בתי המשפט. רצוי כי כלליה ייקבעו למצער בחקיקה ראשית של הכנסת, שמטבעה מלווה בעיון ובבחינה מקיפים. אין בכוחן של הוראות כלליות המסמיכות את שר המשפטים לקבוע סדרי מינהל כדי להעניק לו את הכושר להתערב בגדרי סמכויותיהם הענייניות של בתי המשפט.¹

שאלת הסמכות העניינית אינה יכולה להיות מוכרעת על פי תקנות אלא על פי הוראות חוק, דהיינו סעיפים 140(1) ו-51(א)(2) לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד-1984.² כאשר תביעה מוגשת לבית משפט, שאינו בעל הסמכות לדון בה, נתפס אותו בית משפט לסמכות אם בינתיים – היינו לאחר הגשת התביעה אך לפני תום הדיון בה – הוענקה לו הסמכות. הטעם לכך הוא שהוראה הנוגעת לסמכות הינה דיונית ותופסת מיד.³

החלטה שניתנה בידי ערכאה שיפוטית באשר לסיווג המחלוקת כעניין אזרחי או מינהלי לצורך הסמכות העניינית, וקביעה שיפוטית שניתנה בעניין הסמכות העניינית, מהוות מעשה בית דין לצורך סוגיית הסמכות בהליך מאוחר יותר בין אותם צדדים באותה פרשה עצמה. זאת במקום שההליך השני דומה במהותו להליך הראשון ונוגע ביסודו לאותה מחלוקת.⁴

בסמכות העניינית אפשר וימצא גם יסוד להבחנה בין ערכאות שוות מעמד. לדוגמה, המקרה של בתי משפט מחוזיים המרכזים בידיהם סמכויות ייחודיות, שאינן נתונות לבתי משפט מחוזיים אחרים.⁵ פסק דין שניתן בחוסר סמכות עניינית, בטל מעיקרו. נפקות הדבר היא כי אין לו תוקף משפטי, וכי אין בקביעות העובדתיות הכלולות בו כדי לחייב את בעלי הדין להליך.⁶ תקנה 29 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) שכותרתה "טענת חוסר סמכות או פרום בלתי נאות" קובעת את ההוראה הבאה:

בעל דין יעלה טענת חוסר סמכות או פרום בלתי נאות בהזדמנות הראשונה לאחר הגשת כתב התביעה; אם טענת חוסר הסמכות העניינית נוגעת לסמכות ייחודית של ערכאה או טריבונל מחוץ למערכת בתי המשפט, ניתן להעלות טענה כאמור עד לשיבה הראשונה של שמיעת הראיות.

- 1 בג"ץ 7067/07 חיים נתנאל בע"מ נ' שר המשפטים (פורסם בנבו, 30.8.2007).
- 2 רע"א 4692/92 בנק הבניה בע"מ נ' פרי העמק (שימורים וקפואים) 88 בע"מ, פ"ד מז(1) 653 (1993).
- 3 ע"א 102/83 ל.ג.ל. כרמיאל בע"מ נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, פ"ד מא(1) 253 (1987).
- 4 ע"א 9379/03 צ'רני נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 6.12.2006).
- 5 בג"ץ 7067/07, לעיל ה"ש 1.
- 6 ע"א 255/89 פרדו נ' מדינת ישראל, פ"ד מו(5) 641 (1992).

סימן ב – בדיקת הסמכות העניינית

חלוקת סמכויות השיפוט הענייניות בין ערכאות השיפוט הינה שאלת יסוד בתחום המשפט הדיוני. בית המשפט שואב את כוחו ומרותו ממקור הסמכות העניינית. המשפט אמור להגדיר הגדרה ברורה וסדורה מהם סוגי העניינים שכל ערכאה אמורה להיזקק להם, ולהבטיח בכך מסגרת של סדר, יציבות, ודאות וכיבוד הדדי בין הערכאות. הסדר הסמכויות אמור להבהיר לציבור המתדיינים לאיזו ערכאה עליהם לפנות בבקשתם לסעד מבית המשפט.⁷

הותרת שאלות סמכות בערפל של אי-ודאות או באזור דמדומים של סימני שאלה אינה רצויה מבחינה מערכתית ומבחינת המתדיין הפרטי. לכן, שאלות של סמכות עניינית צריכות להיחתך, במידת האפשר, בדרך פשוטה, ברורה, ודאית ויציבה.⁸

על בית המשפט מוטלת החובה לבדוק את סמכותו העניינית לדון בתובענה שלפניו ולא להמתין ליוזמת בעלי הדין. בית המשפט הוא שחייב בבדיקת העובדות המקנות לו את הסמכות, אפילו לא חלקן עליה בעלי הדין.⁹ אין בהסכמתם של בעלי הדין להתדיין לפני ערכאה שיפוטית אחת כדי להקנות לה סמכות עניינית בנושא שבו מסר המחוקק את הסמכות לערכאה שיפוטית אחרת.¹⁰

בית משפט שלערעור ייזקק לטענה כי לבית המשפט שנתן את פסק הדין לא הייתה סמכות עניינית, גם כאשר טענה זו לא נטענה בערכאה ראשונה. כן יעלה בית המשפט, ובית משפט שלערעור בכלל זה, מיוזמתו שלו את שאלת הסמכות מבחינת העניין, אפילו זו לא נטענה כלל.¹¹

על כל ערכאה שיפוטית להקפיד הקפדה יתרה שלא לחרוג מגדרי סמכויותיה, ובית המשפט יידרש לשאלת סמכותו בעניין מסוים מיוזמתו ואף ללא העלאת טענת חוסר סמכות על ידי מי מבעלי הדין. בשתיקת בעלי הדין אין כדי להקנות לבית משפט סמכות שאינה מוקנית לו בדין. בית המשפט ייזקק לטענת חוסר סמכות גם כאשר זו הועלתה לראשונה בערכאת הערעור.¹²

מכאן סמכותה ומכאן חובתה לבדוק, גם מיוזמתה אם נתונה לה סמכות עניינית לדון בהליך המובא בפניה. שאלת הסמכות העניינית ראוי כי תתברר, ככלל, בפתח הדיון.¹³

סימן ג – הגבלת זכות הטיעון

כאמור, טענה בדבר חוסר סמכות עניינית, היורדת לשורשו של ההליך המשפטי, ניתנת להעלות בכל שלב משלבי הדיון. אולם לכלל זה קיימים חריגים.

7	ע"א 9379/03, לעיל ה"ש 4.
8	ש.ם.
9	ע"א 613/77 אדלר נ' שימורי אמוני בע"מ, פ"ד לב (1) 788 (1978).
10	ע"א 119/87 מרהג' נ' רמדאן, פ"ד מד (4) 377 (1990).
11	ע"א 510/82 חסן נ' פלדמן, פ"ד לז (3) 1 (1983).
12	בג"ץ 2117/99 מנסור נ' בית הדין השרעי, פ"ד נד (1) 211 (2000).
13	רע"א 8118/15 מפעלי ים המלח בע"מ נ' הרשות הממשלתית למים וביוב (פורסם בנוב, 12.2.2016).

בעניין אחד לא הועלתה הטענה שלפיה בית המשפט המחוזי לא קנה מלכתחילה סמכות עניינית לדון בתביעה לסעד כספי, בהזדמנות הראשונה ואף לא בשלב מוקדם אחר, אלא נטענה בסיכומים, כאשר התקרב מועד ההכרעה. מהלך כזה בנסיבות כאלה נראה כפעולה שלא בתום לב.¹⁴ ההלכה הרווחת היא כי ניתן להעלות טענת היעדר סמכות עניינית בכל שלב משלבי הדיון, אולם במקרים מסוימים, לאחר שנידון העניין וניתנה בו הכרעה, לא יידרש בית המשפט לטענת היעדר סמכות עניינית בשלב הערעור. זאת מטעמים של יעילות דיונית, וכן מניעות שיסודה בחובת תום הלב והרצון למנוע שימוש לרעה בהליכי משפט על ידי הצד המפסיד.¹⁵

משלא עלתה טענה בדבר היעדר סמכות עניינית בהזדמנות הראשונה או בשלב מוקדם של ההליך, אלא נשמרה ונטענה בשלבים מאוחרים של המשפט, בפרט אם נטענה טענה זו לראשונה בשלב הערעור, מהווה הדבר משום פעולה בחוסר תום לב.¹⁶

לאחר שבית משפט דן בעניין ונתן פסקו במערכת בתי המשפט הרגילים, שוב לא יהא ניתן להעלות את שאלת הסמכות העניינית בכל שלב נוסף של הדיון. במקרה אחד התנהל הדיון בבית המשפט המחוזי באופן מלא וענייני, ובמהלכו ניתנה לכל אחד מבעלי הדין אפשרות מלאה להביא את ראיותיו וטענותיו, ואכן הכרעת בית המשפט הייתה לגופו של עניין. גם בבית המשפט העליון, כערכאת ערעור, הובא טיעון מלא בכתב ובעל פה ולא הייתה מניעה מלהכריע לגוף העניין. קבלתה של טענת חוסר הסמכות הייתה מחייבת החזרת הדיון לבית משפט השלום, על מנת שיתחיל בדיון מבראשית לאחר חלוף שנים מיום הגשת התביעה. תוצאה כזו, המתעלמת מאבדן זמן שיפוטי יקר וגורמת להתמשכות דיונים רק בשל כך שצד מן בעלי הדין לסכסוך טעה, במקרה גבול, בדבר הערכאה המוסמכת לדון בעניין, אינה מניחה את הדעת.¹⁷

העלאת טענה בדבר היעדר סמכות עניינית במסגרת תביעה חדשה – לאחר פתיחתו של הליך ההוצאה לפועל ולאחר שחלפו 13 שנים מאז מתן פסק הדין הסופי – מקטינה את סיכוייה של הטענה, לא רק לגופה ולמהותה אלא גם לגבי עצם קיום זכות דיונית להעלותה בשלב זה של הדברים.¹⁸ כוחה של טענה בדבר היעדר סמכות עניינית הוא יחסי ואינו מוחלט. רובד נוסף של הכלל הוא כי יש לבחון את היחסיות של טענת היעדר הסמכות העניינית באופן עצמאי בפני כל ערכאה. כאשר הועלתה הטענה בפני בית המשפט השלום ניתן היה לטעון אותה בערעור שהתנהל בבית המשפט המחוזי. אולם משלא הועלתה הטענה בבית המשפט המחוזי נחסמה הדרך להעלות את הטענה בפני הערכאה השלישית. השוני אינו נגזר בהכרח מההבדל שבין ערעור בזכות לפני בית המשפט המחוזי

14 רע"א 11183/02 כלפה נ' זהבי, פ"ד נח(3) 49 (2004). השוו ע"א 3780/94 פלוני נ' לינדנבאום, פ"ד נג(5) 529 (1999).

15 רע"א 2750/11 באיבסקי נ' י.ע.ש.ב.ד. בע"מ (פורסם בנבו, 15.5.2011).

16 רע"א 3121/08 נדב נ' עובדיה (פורסם בנבו, 25.8.2008). יתר על כן, בענייננו הייתה זו המבקשת אשר ביקשה מבית המשפט השלום סעד אשר אינו במסגרת סמכויותיו. רק לאחר שניתן פסק דין לחובתה, העלתה המבקשת את טענת חוסר הסמכות. עובדה זו מצביעה ביתר שאת על חוסר תום ליבה.

17 ע"א 1049/94 דור אנרגיה (1988) בע"מ נ' חמדן, פ"ד נ(5) 820 (1997); ע"א 4796/95 אלעזרה נ' אלעזרה, פ"ד נא(2) 669 (1997).

18 רע"א 6630/00 ועד הנאמנים ת"א-יפו נ' סילקו, פ"ד נו(6) 813 (2001).

לבין ערעור ברשות בפני בית המשפט העליון אלא ממידת נכונותם של המבקשים לעמוד על הטענה בפני שתי הערכאות הקודמות.¹⁹

במקרה אחד לא היה מקום להורות על ביטול ההחלטה מטעמי חוסר סמכות, שכן הצדדים כולם נמנעו מלהעלות טענת חוסר סמכות, ובשים לב לדחיפות העניין, לא היה קיים טעם מהותי לקביעה כי מה שהוציא השופט בערכאה קמא תחת ידו כשופט של בית המשפט לעניינים מינהליים הוא לא היה מוסמך להחליט גם ביושבו בדין כשופט בית המשפט המחוזי או כי קופחו זכויותיו הדיוניות של המבקש.²⁰

סימן ד – חלוקת הסמכויות בין בתי המשפט

במערכת היחסים שבין בית המשפט המחוזי לבין בית משפט השלום, בית המשפט המחוזי הוא המוסמך לדון בכל עניין אזרחי שאינו בסמכות בית משפט השלום, דהיינו, הוא בעל הסמכות השיורית.²¹ כך בתביעות בנושאים כספיים וכך גם בנושאי מקרקעין.²²

כאשר נתבעים סעדים כספיים וסעדים שאינם כספיים, והסעדים הנתבעים הם בסמכותם של בתי משפט שונים, יש להפריד את התביעות.²³

הלכת הטפל והעיקר חלה במקום שבו מדובר בתביעה למספר סעדים בענייני מקרקעין, אולם כאשר נתבעים סעדים כספיים וסעדים שאינם כספיים, והסעדים הנתבעים הם בסמכותם של בתי משפט שונים, יש לפצל את התביעות.²⁴

כאשר בית משפט בעל סמכות מתחיל לדון בעניין מסוים שבסמכותו, הוא יסיים את מלאכתו גם אם הסמכות עברה בינתיים לבית משפט אחר.²⁵

תובענה לסעד הצהרתי לא תסווג בהכרח כתובענה שלא ניתן להעריך את שוויה. ישנם מקרים שבהם סעד שאינו כספי גורר עמו עגלה עליה מונחת זכות שניתן בבירור לאמוד את שוויה; המבחן הקובע את הסמכות העניינית הוא מבחן הסעד, אך כאשר לא מדובר בסעד כספי נקוב והמחלוקת אינה על שווי הנושא אלא על הנושא עצמו, ייתכן ורצוי להגביה את נקודת המבט ולבחון מהי מהות הסכסוך.²⁶

19	רע"א 8105/11 ג'ולאני נ' סלימאן (פורסם בנבו, 11.12.2011).
20	בר"ם 9791/09 פלוני נ' היועץ המשפטי לממשלה (פורסם בנבו, 24.12.2009).
21	סעיף 140(1) לחוק בתי המשפט.
22	בענייני מקרקעין ראו בר"ע 16/79 מדינת ישראל נ' גל, פ"ד לד(3) 494 (1980).
23	ע"א 29/58 לוי נ' עקריש, פ"ד יב 1457 (1985); רע"א 7589/98 הפדרציה הישראלית לתקליטים וקלטות בע"מ נ' שורץ, פ"ד נג(1) 670 (1999).
24	ע"א 5639/13 סגל נ' ורמז (פורסם בנבו, 14.8.2014).
25	רע"א 11183/02, לעיל ה"ש 14.
26	רע"א 6681/17 רשות המיסים נ' Three D Investments Ltd (פורסם בנבו, 2.10.2017).

סימן ה – שווי התובענה

סמכותו העניינית של בית משפט השלום נקבעת בסעיף 51(א)(2) לחוק בתי המשפט על פי סכום התביעה או שוויה הכספי, המשתנה מפעם לפעם. הסכום העדכני כיום הוא 2.5 מיליון ש"ח.²⁷ כלומר, תביעות שסכומן עולה על שיעור זה נתונות לסמכותו של בית המשפט המחוזי.

מבחנים – כאשר מוגשת תובענה כספית נקבעת סמכות בית המשפט לפי הסכום, תהא אשר תהא העילה.²⁸

כאשר לא התעוררה בבית המשפט שאלה הנוגעת לסכום הכספי ולשוויין של הזכויות, ולכן שהשווי נמוך מזה הנתון לסמכותו של בית המשפט המחוזי, הרי אף שהסמכות לדון בתובענה דינה להיקבע לפי "שווי הנושא", אין מדובר בהיעדר סמכות עניינית. מדובר ב"עובדה סמכותית", שקביעתה מסורה לערכאה הראשונה על יסוד כתבי הטענות ועל יסודה נקבעת התשתית העובדתית שבגדרה נקבעת סמכותו העניינית של בית המשפט. במקרה כזה, אין בית המשפט מעורר מיוזמתו שלו את הנתונים העובדתיים והחשובים שעליהם מבוססת הסמכות. כאשר שאלת "שווי הנושא" לא הועמדה במחלוקת בערכאה הראשונה ואין לעוררה שנית בערכאת הערעור.²⁹

חריגה מסכום התביעה המרבי – הסיפא של סעיף 51(א)(2) לחוק בתי המשפט אינה באה לאפשר לבית משפט השלום להרחיב את סמכותו בהוספת ריבית על סכום תקרת הסמכות. הוספת ריבית על סכום הפיצוי שנפסק לזכותו של התובע נועדה לבטא את עלות העיכוב בשיפוי הנזק. היא אינה חלק מהתנודות בשווי התביעה, אלא מעין נזק נוסף שגרם הנתבע לתובע בכך שסרב לפצותו על אתר ובחר לנהל נגדו משפט. משכך, לפי הוראת סעיף 51(א)(2), אין תוספת הריבית מובאת בחשבון בעת קביעתה של סמכותו העניינית של בית המשפט.³⁰

אכן, התובע אינו יכול לדעת מראש במדויק מהו משך הזמן שבו ינוהלו ההליכים, ומכאן גם שאינו יודע מה תהיה העלות המדויקת של העיכוב בתשלום הפיצוי. אולם מרגע שהוא בוחר להפנות את תביעתו לבית משפט השלום, הרי שהוא מביא בחשבון שהסכום הפסוק המרבי לא יעלה על 2.5 מיליון ש"ח, בצירוף הפרשי הצמדה בלבד וללא ריבית.³¹

אולם בשנת התשס"ח תוקן סעיף 51(א)(2) לחוק בתי המשפט ונקבע בו שבמקום "שערוך או הצמדה" יבוא "שערוך, הצמדה, ריבית, הוצאות משפט ושכר טרחת עורך דין". חוק זה מיושם גם על תובענות תלויות ועומדות שהוגשו עוד לפני חקיקתו.³²

27	החל מיום 17.6.2001 – צו בתי המשפט (הגדלת סכום התביעות האזרחיות בבית משפט השלום), התשס"א-2001, ק"ת 796.
28	רע"א 483/88 מפעלים פטרוכימיים בע"מ נ' מדינת ישראל – אגף המכס והבלו, פ"ד מד(3) 812 (1990).
29	ע"א 4796/95, לעיל ה"ש 17.
30	רע"א 5585/05 כלל חברה לביטוח בע"מ נ' מן (פורסם בנבו, 6.8.2006).
31	שם.
32	חוק בתי המשפט [נוסח משולב] (תיקון מס' 47), התשס"ח-2008, ס"ח 173, מיום 3.2.2008 (ה"ח הכנסת 48, מיום 20.11.2007).

בהצעת החוק נאמר כי מוצע לתקן את הסעיף "באופן שיבהיר כי בית משפט שלום מוסמך לדון ולפסוק בתביעה אף אם סכום התביעה עלה מחמת תוספת ריבית, ולא רק מחמת הצמדה או שערוך. כמו כן הוצע, למען הסר ספק, לעגן את הפסיקה ואת הנוהג בכל הנוגע לפסיקת הוצאות משפט ושכר טרחת עורך דין, שגם אותם בית משפט מוסמך לפסוק לפי שיקול דעתו, אף אם הסכום הכולל בצירוף הוצאות משפט ושכר טרחת עורך דין עולה על תקרת סמכותו של בית משפט שלום".

סימן ו – שינוי סכום התביעה

לעיתים מוגשת תובענה לבית משפט השלום ששווייה גבוה מהסכום המרבי האמור, אולם התובע מעדיף להקטין את סכום התביעה לצורך "קניית" הסמכות. בית משפט השלום מוסמך, מאוחר יותר, להתיר את תיקון סכום התביעה, בדרך של הגדלתו, כאשר בטרם הסתיים הדיון בתובענה הוגדלה באופן מקביל סמכותו הכספית.³³

הסמכות העניינית נקבעת לפי סכום התביעה או שווי של הסעד המבוקש ביום הגשתה של התביעה. העובדה כי במהלך ניהול ההליך חלו התפתחויות ביחס לסכום התביעה אינה רלוונטית לעניין הסמכות העניינית. זאת למעט במקרים שבהם מתוקן כתב התביעה באופן המוציא את הסעד המבוקש מגדר סמכותו העניינית של בית המשפט השלום. במקרים אלה, על בית המשפט השלום להעביר את הדיון לבית המשפט המחוזי. חריג זה אינו חל במקרים הפוכים.³⁴

בית משפט השלום מוסמך לשקול, אם להיזקק לבקשה לתיקון כתב תביעה המוציאה את העניין מסמכותו ומחייבת את העברתו לבית המשפט המחוזי. עניין זה נדון בתובענה שבה התובעת הגישה תביעה לבית משפט השלום לתשלום פיצויים על נזקי גוף שנגרמו לה בתאונת דרכים. לנוכח הנכות שנקבעה לתובעת על ידי מומחים רפואיים שמינה בית המשפט, היא חישבה ומצאה שסכום הפיצויים המגיע לה עולה על גבול סמכותו של אותו בית משפט באותה עת. לפיכך, הגישה המבקשת בקשה לתיקון כתב התביעה בהתאם ולהעברת הדיון בתובענה לבית המשפט המחוזי ובקשתה נתקבלה.³⁵ אין להחיל חריג זה גם במקרה ההפוך, שבו תוקן כתב תביעה שהוגש לבית המשפט המחוזי באופן שהסכום הנתבע המתוקן נופל מסכום תקרת התביעות שבסמכות בית משפט השלום.³⁶

סימן ז – שווי התובענה בהליכים שונים

פסק חוץ – פסק חוץ שניתן בתביעה כספית מהווה מקור לחיוב כספי כזה, ועל כן נקבעת הסמכות העניינית בתביעה לאכיפתו על פי סכום החיוב שנפסק בו.³⁷

33 רע"א 1146/91 נועם אורים, שותפות רשומה נ' ורמיג בע"מ (בפירוק מרצון), פ"ד מה(3) 410 (1991).

34 רע"א 6132/09 עיריית טירת הכרמל נ' כלל השקעות בנדל"ן בע"מ (פורסם בנבו, 14.10.2009).

35 רע"א 2992/98 ספקטור נ' מגדל חברה לביטוח בע"מ, פ"ד נב(3) 673 (1998). משתוקן כתב התביעה באופן שהסעד הכספי הנדרש בו חדל מלהיות בגדר הסמכות העניינית של בית משפט השלום, שהיה מוסמך לדון בתביעה ביום הגשתה, העביר בית משפט השלום את הדיון בתביעה לבית המשפט המחוזי.

36 רע"א 60/03 רובין נ' אפלבויס, פ"ד נז(3) 475 (2003).

צירוף תובעים או נתבעים – צירוף תובעים בתביעה אחת עשוי להשפיע על הסמכות העניינית, אם סך כל התביעות שצורפו גולש לסכום שבסמכותו של בית המשפט המחוזי. כפי שצירוף תובעים משפיע על הסמכות העניינית, כך משפיע גם צירוף נתבעים על סמכות זו.³⁸

טען ביניים – במקום שבית משפט השלום נדרש לדון בטען ביניים המתייחס להחלטה למי להעביר סכום העולה על גבול סמכותו, הרי שהוא נעדר סמכות לדון בו.³⁹ שאלה היא אם ההליך של טען ביניים יחול על פי תקנות התשע"ט.

תביעה אזרחית נגררת להרשעה בפלילים – על פי סעיף 77 לחוק בתי המשפט, שופט שהרשיע נאשם מוסמך לדון גם בתביעה אזרחית נגד הנאשם בשל העובדות המהוות את העבירה. בעניין זה מוסמך בית המשפט המחוזי שהרשיע את הנאשם, לדון בתביעה שלפי שוויה היא בתחום סמכותו של בית משפט השלום. על הגשת תביעה כזו תוטל אגרה כמו בתביעה כספית רגילה ולא אגרה מוגדלת המוטלת בתביעת פיצויים בשל נזקי גוף. הדרכים להגשת התביעה מפורטות בתקנה 17 לתקנות התשמ"ד.⁴⁰ בתקנה 19 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) בעניין תביעה אזרחית נגררת כי תביעה אזרחית כאמור בסעיף 77 לחוק תוכתר במלים "תביעה אזרחית נגררת להרשעה בפלילים" ותוגש תוך תשעים ימים לאחר שפסק הדין בפלילים הפך לחלוט.

היה מקום לקבל בקשה להארכת מועד להגשת הבקשה לביטול פסק הדין שניתן נגדו המבקש בהיעדר הגנה במסגרת תביעה אזרחית נגררת להרשעה בפלילים, ולקבל את הבקשה לגופה. את מחדלי המבקש הכרוכים באי־הגשת כתב הגנה היה צורך לשקול גם לנוכח נסיבותיו הייחודיות, ובהן מצבו הרפואי הקשה והיותו נתון מאחורי סורג וברית.⁴¹

תביעה בענייני קניין רוחני – על פי חוק בתי המשפט [נוסח משולב] (תיקון מס' 36), התשס"ד–2003, תביעה בענייני קניין רוחני היא בסמכות בית המשפט המחוזי, אף אם סכום התביעה או שווי נושא התביעה אינו עולה על הסכום שבסמכות בית משפט השלום.⁴²

צו מניעה – צו מניעה, קבוע כזמני, אשר שוויו עולה על הסכום שבסמכותו העניינית של בית משפט השלום, או שאינו ניתן לביטוי כספי או להערכה, מצוי בגדר סמכותו של בית המשפט המחוזי.⁴³

סימן ח – סמכות טבועה

סמכות טבועה היא סמכות הנתונה לבית המשפט גם בהיעדר הסמכה בחוק. בכך היא מהווה חריג לכלל שלפיו אין לה לרשות, ובכלל זה בית המשפט, אלא מה שנתן בידיה החוק. בשים לב לקושי שמעוררת

37 רע"א 7551/00 פוקס נ' קצנלנבוגן, פ"ד נו(1) 253 (2001).

38 ע"א 18/55 אטור נ' גולדנברג, פ"ד ט 946 (1955).

39 רע"א 4692/92, לעיל ה"ש 2.

40 רע"א 8101/98 פלוני נ' פלוני, פ"ד נד(2) 636 (2000).

41 רע"א 1000/17 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 12.9.2017).

42 ס"ח 8, מיום 3.11.2003.

43 רע"א 7589/98, לעיל ה"ש 23.

סמכותו הטבועה של בית המשפט והיותה חריג לעיקרון החוקיות, התגבשו כללים המתווים את גדר הסמכות הטבועה ואת אופן פרשנותה.⁴⁴

הסמכות הטבועה הינה סמכות שיורית; הסמכות הטבועה שמורה בעיקר לנושאים דיוניים; אין להפעיל סמכות טבועה כשהחלטה פוגעת בזכויות יסוד; הסמכות הטבועה תופעל במקרים חריגים; על בתי המשפט להקפיד בעשותם שימוש בסמכות טבועה על כללי הצדק הטבעי, ובכללם על זכות הטיעון.⁴⁵

הסמכות הטבועה משלימה את הסמכויות שניתנו לבית המשפט בחוק והיא כלי שיורי. במקום שבו נקבע בחוק הסדר ממצה בעניין מסוים, אין עוד להיזקק לסמכות הטבועה.⁴⁶

סמכותו הטבועה של בית המשפט מתפרשת על פני מגוון רחב של נושאים, וקיים קושי להגדירה באופן ממצה וחד-משמעי. באופן כללי, ניתן לומר כי הכוונה היא לכוחו של בית המשפט ליצור, במקרים יוצאי דופן, כלים שהם חיוניים לצורך מילוי התפקיד שלמענו הוא קיים, היינו אמצעים הנחוצים לו באופן טבעי לשם מילוי תפקידו, כדי להגן על יכולתו לתפקד ולמנוע ניצול לרעה של הליכי המשפט ואי-צדק ברור ובוטל.⁴⁷

תכלית כלים אלה היא לאפשר לבית המשפט את תפקודו התקין, על מנת להבטיח את זכות ציבור המתדיינים כי המערכת השיפוטית תתפקד כהלכה.⁴⁸

הסמכות להטיל הוצאות אישיות על עורך דין היא אחת מבין הדוגמאות הרבות לסמכויות שמקורן בסמכות הטבועה של בית המשפט. הגינוי הכרוך בהטלת הוצאות על עורך הדין נוגע לדרך ניהול הדיון ולאופן ייצוג הלקוח על ידיו, ולא לגבי התנהגותו מחוץ לבית המשפט.⁴⁹

44 רע"א 2327/11 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 28.4.2011).

45 ש.ם.

46 בע"מ 3778/12 גלפנבוים נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 29.9.2014).

47 ש.ם.

48 ש.ם.

49 ש.ם.

פרק ב – סמכות עניינית – מקרקעין

— ענייני מקרקעין	סימן א
— סעדים המתפצלים לבתי משפט שונים	סימן ב
— תביעות מטרד	סימן ג
— תביעות שימוש במקרקעין	סימן ד
— תביעות חזקה במקרקעין	סימן ה
— תביעות שונות במקרקעין	סימן ו
— המפקח על רישום מקרקעין	סימן ז

סימן א – ענייני מקרקעין

קיימת הבחנה בין סמכות בית המשפט המחוזי לבין סמכות בית משפט השלום, בענייני מקרקעין. סעיף 51(א)(3) לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד–1984 קובע כי סמכותו של בית משפט השלום בענייני מקרקעין היא לדון ב"תביעות בדבר חזקה או שימוש במקרקעין או בדבר חלוקתם או חלוקת השימוש בהם, לרבות תביעות הכרוכות בהן שעניינן חזקה או שימוש במיטלטלין, יהיה שוויו של נושא התביעה אשר יהיה; אך בית משפט השלום לא ידון בתביעות בדבר חכירה לדורות ובתביעות אחרות הנוגעות למקרקעין".

בכל הנושאים השיריים האחרים הקשורים במקרקעין ידון בית המשפט המחוזי. בית המשפט המחוזי הוא בעל הסמכות הייחודית לפסוק בשאלת ביטולו, תוקפו ואכיפתו של חוזה מכר מקרקעין. כל שהוסמך בית משפט השלום בהקשר לחוזה מכר כזה הוא לדון בתביעה בדבר החזקה או השימוש במקרקעין הנדונים.¹

לעניינים מסוימים משווה סעיף 51 לחוק בתי המשפט בין חכירה לדורות לבין בעלות, ומוציא מסמכות בתי משפט השלום – בדומה לתביעות בדבר בעלות במקרקעין – גם תביעות בדבר חכירה לדורות.²

במקרה אחד התעוררה שאלה אם ההסכם שבבסיס התובענה הוא הסכם מכר מקרקעין. אם המענה לשאלה זו יהא בחיוב יש להוסיף ולבדוק אם התובענה היא תובענה לביטול ההסכם. אם אין מדובר בהסכם מכר מקרקעין, שוב אין צורך לבדוק את מהות התובענה – האם מדובר בתובענה לביטול ההסכם או בתביעה כספית.³

בעניין אחר נקבע כי הנושא העיקרי בחוזה, אשר את אכיפתו ביקשה המערערת, היה שיווק הדלק. השכרת מקרקעי התחנה למערערת, תוך מתן זכויות למשיב להפעיל את התחנה, לא הייתה אלא תנאי לוואי, שנועד להבטיח ולהסדיר את התנאים לשיווק הדלק. לפיכך אין מקום להתערב בהחלטת בית המשפט המחוזי, בקובעו שהוא מוסמך לדון בתובענה.⁴

בית המשפט המחוזי, בשבתו כערכאת ערעור על בית המשפט השלום בתביעה לסילוק יד, לא היה מוסמך – מעבר לדחיית הערעור שהגישו המבקשות על דחיית תביעתן לסילוק יד ולדמי שימוש – ליתן הוראה על רישום זכויות הבעלות בשטח על שם צד שלישי.⁵

לבית המשפט המחוזי נתונה הסמכות העניינית לדון בתובענה למסירת החזקה במקרקעין נשוא ההליך, משבחרו המבקשות לבקש סעד של הפקעה.⁶

בהלכה הפסוקה מסתמנת גישה, שלפיה תביעה "הנוגעת למקרקעין" כמשמעה בסעיף 51 לחוק בתי המשפט, היא תביעה שבה מדובר בקיום זכות קניינית או התחייבות להעביר זכות קניינית ולא בתביעה

- 1 ע"א 476/88 אשתר נ' נפתלי, פ"ד מה(2) 749 (1991).
- 2 רע"א 2821/95 לוסיג נ' מייזלס, פ"ד נ(1) 517 (1996).
- 3 רע"א 7451/10 יפתח נ' אורן (פורסם בנבו, 27.3.2012). הסמכות העניינית לדון בתביעת המבקש, העוסקת בזכויות אובליגטוריות, מסורה לבית משפט השלום, לפי סכומה.
- 4 ע"א 1049/94 דור אנרגיה (1988) בע"מ נ' חמדן, פ"ד נ(5) 820 (1997).
- 5 רע"א 8903/11 מפעלי הנדסה קדמני בע"מ נ' מקורות חברת המים הלאומית (פורסם בנבו, 26.8.2012).
- 6 רע"א 5239/12 עיריית הוד השרון נ' תמרין (פורסם בנבו, 21.10.2012).

העוסקת בזכות חוזית במקרקעין. כאשר מדובר בזכות חוזית במקרקעין, הסמכות העניינית לדיון תיקבע על פי שווייץ.⁷

סימן ב – סעדים המתפצלים לבתי משפט שונים

לפעמים זכותו של התובע יכולה להתממש במלואה רק על ידי פנייה לערכאות שונות ומפוצלות, אף שהזכות נובעת מעילת תביעה אחת ואף שאינטרס הציבור הוא שהתובענות תאוחדנה ולא תפוצלנה. קיים קושי בהגדרתה של חלוקת הסמכויות. התעורר סכסוך בין רוכשי דירות לבין החברה הקבלנית לגבי שטח שבקומת הקרקע בבניין, שנסב על זכויות הקניין ועל זכויות השימוש. התובעים צמצמו את תביעתם בבית משפט השלום רק לעניין זכות השימוש בשטח. בתובענה נפרדת, בבית המשפט המחוזי, תבעו את הזכות הקניינית, דהיינו את הבעלות בשטח. בית המשפט העליון לא מצא כל פגם בחלוקה זו.⁸

כאשר מדובר באכיפת חוזה של מכר מקרקעין שהיא בסמכותו של בית המשפט המחוזי, הרי כדי לא לפצל את הדיון בנושא החזקה, ניתן לתבוע גם את החזקה באותו בית משפט (מחוזי) כתביעת סעד שבגררא, ואילו אכיפת חוזה של שכירות מקרקעין תידון כולה בבית משפט השלום, שכן חיוב המשכיר הוא למסור את החזקה במקרקעין כמוסכם בחוזה.⁹ הוגשה תביעה לאכיפתו של חוזה מכר מקרקעין. מטיבה של עתירת הבעלות שהיא עשויה לגרור אחריה אף עתירה לעניין החזקה.¹⁰

סימן ג – תביעות מטרד

מטרד ליחיד – תביעה בשל מטרד ליחיד על פי פקודת הנזיקין [נוסח חדש],¹¹ היא בסמכותו של בית משפט השלום. קביעה זו סומכת על מהותה של העוולה, שביצועה קשור ב"חזקה או שימוש במקרקעין". בתובענה כזו טוען התובע כי הנתבע משתמש ברכושו באופן המפריע לתובע לעשות שימוש רגיל ברכושו שלו, ומונע ממנו הנאה סבירה מקניינו.¹² תביעה בגין בנייה הגורמת למטרד יש להגיש בבית משפט השלום ולא בבית המשפט המחוזי.¹³

7	רע"א 4890/15 אלוש נ' עירית טבריה (פורסם בנבו, 31.12.2015).
8	ע"א 564/61 חברת אחוזת פינסקר 58 בע"מ נ' אראמה בע"מ, פ"ד טז 1345 (1962). כלומר, עקב הדרישה למימוש הזכויות הנפרדות, התפצל הסכסוך שבין בעלי הדין לגדר שתי הסמכויות.
9	ע"א 145/58 קלקודה נ' אגד (א.ש.ד) אגודה שיתופית לתחבורה בע"מ, פ"ד יג 260 (1959).
10	ע"א 713/78 יוסף נ' קניאל, פ"ד לה (4) 796 (1981). הסדר הכרונוולוגי, שבו נתבקשו הסעדים בכתב התביעה, אינו מעלה ואינו מוריד.
11	סעיף 44 לפקודה בניסוחה כיום.
12	כנוצר בסעיף 3(ג) לפקודת שיפוט בתי משפט השלום, 1947, שהייתה בתוקף במועדים הרלוונטיים, וכאמור בסעיף 51(א)3 לחוק בתי המשפט, שהוא בתוקף כיום.
13	המ' 703/61 סולל בונה בע"מ נ' בוטבול, פ"ד טו 2322 (1961).

לפעמים מהות העתירה (הסעד) משפיעה על הסמכות העניינית. פקודת הנזיקין קובעת בפרק ה' ("תרופה לעולות") את סוגי הסעדים שניתן לתבוע על פיה. במטרה ליחיד – כאשר העתירה היא לצו עשה או לצו לא-תעשה (סעיף 72 לפקודה) – אכן מסורה הסמכות לבית משפט השלום כאמור. אולם אם מדובר על פיצויים להטבת נזק שנגרם ממטרד ליחיד, וסכום הפיצויים עולה על סמכותו העניינית של בית משפט השלום, יש להגיש את התביעה לבית המשפט המחוזי.

בעלי דירות המצויות בשכנות למועדון סופרים, עתרו לצו מניעה זמני שיאסור שימוש במועדון, הגורם לטענתם לרעש בלתי סביר. לעניין הסמכות העניינית נקבע שם כי שימושם הסביר במקרקעין הופרע.¹⁴

לבית המשפט המחוזי הוגשה תביעה שבה ביקשו התובעים לצוות על הנתבעת לתקן בבניין המוחזק בידי התובעים את הנזקים שנגרמו עקב פעולות הבנייה שביצעה הנתבעת. לחלופין, ביקשו לחייב אותה בתשלום, שהוא המחיר המשוער של עבודות התיקון שתביעה בגינו הייתה בסמכות בית המשפט המחוזי באותה עת. הנתבעת טענה לחוסר סמכות עניינית של בית המשפט המחוזי לדון בתובענה, לאור ההלכה הפסוקה שתביעה מחמת מטרד פרטי מהווה "תביעה בדבר שימוש במקרקעין" הנתונה לסמכותו של בית משפט השלום. הטענה נדחתה ונקבע שם כי בנסיבות המקרה אין המשיבים תובעים כל סעד הנוגע לשימוש בבניין המוחזק על ידיהם ואין בינם לבין המערערת סכסוך בדבר שימוש זה אלא סכסוך בנושא הכספי.¹⁵

טענת מטרד אינה יכולה להתברר בלי לצרף כנתבעים את המשתמשים בפועל.¹⁶

בעניין אחד הוגשה תביעה לבית משפט השלום שעילתה הייתה מטרד היחיד הנגרם למשיבים על ידי בית קפה ומסעדה, שהמערערת מנהלת בסמוך לדירותיהם. עתירתם הייתה למתן צו מניעה האוסר על המערערת לצלות בשר בבית הקפה ולקבל לקוחות בחצר אחרי השעה 22:00.¹⁷

מטרד לציבור – בתביעה המבוססת על העילה של "מטרד לציבור" (הידוע גם בשם "מטרד הרבים"),¹⁸ הדין הוא שונה. במטרד לציבור התובע הוא היועץ המשפטי לממשלה ותביעתו נועדה להגן על הציבור כולו מפני הפוגעים בשלומו ובבריאותו, ולא נועדה להגן על זכות שימוש במקרקעין דווקא. לפיכך תובענה הקשורה במטרד כזה תידון בבית המשפט המחוזי (מכוח סמכותו השירותית).

נדונה תביעת היועץ המשפטי לממשלה למתן צו הצהרתי נגד הנתבע-המשיב, שלפיו עיבוד חביות ריקות של זפת ושמן, הנעשה במפעל הנתבע, ושריפתם – מהווים מטרד לציבור; כן נתבקש בית המשפט ליתן צו מניעה, האוסר על המשיב לנהל את בית החרושת שלו ולעסוק בעיבוד החביות הריקות, אלא באופן שלא יופצו ריחות רעים, פיח ועשן. נקבע כי מטרד לציבור אינו בהכרח פגיעה בזכות הציבור לעשות שימוש סביר במקרקעין שהוא מחזיק בהם. על כן, תובענה כזו אינה נתונה לסמכותו של בית משפט השלום.¹⁹

14	ע"א 34/56 מילוא מועדון לסופרים ואמנים נ' סיני, פ"ד י 1538 (1956).
15	ע"א 294/65 כיכר הרצל בע"מ נ' גולדברג, פ"ד יט(4) 107 (1965).
16	ע"א 674/79 מרסל נ' פסג' העצמאות ברמת גן בע"מ, פ"ד לה(3) 789 (1981).
17	ע"א 302/63 רייס נ' קופף, פ"ד יח(3) 309 (1964).
18	על פי סעיף 42 לפקודת הנזיקין.
19	ע"א 49/58 היועץ המשפטי נ' גורנשטיין, פ"ד יג 198 (1959).

סימן ד – תביעות שימוש במקרקעין

צו הריסה – בית משפט השלום הוא המוסמך לדון בתביעות בדבר חזקה או שימוש במקרקעין, כאמור בסעיף 51(א)(3) לחוק בתי המשפט. נקבע שהסעיף הנ"ל דן רק בתביעות לשימוש במקרקעין תוך שמירה על גוף הנכס. כאשר התביעה היא להריסת חלק במקרקעין, הרי שהיא מסורה לסמכות בית המשפט המחוזי, שכן אין מדובר בשימוש במקרקעין תוך שמירה על גוף הנכס.²⁰

במקרה שבו התובענה מבוססת על העוולה בדבר המטרד ליחיד ובית המשפט מתבקש להסיר מטרד זה – תהא זו תביעה בדבר שימוש במקרקעין. התביעה מסורה לסמכות בית משפט השלום, ואז אין חשיבות לעובדה שהסעד המבוקש הוא צו הריסה.²¹

אכן, הלכה היא כי תביעה להריסת חלק במקרקעין היא בסמכות בית המשפט המחוזי, משום שאין מדובר בשימוש במקרקעין תוך שמירה על גוף הנכס. אולם כאשר מציאות המבנה הבלתי חוקי של המשיבים, ולא השימוש שעושים המשיבים במבנה, היא הפוגעת בשימוש של המבקשת בנכסה, הסמכות היא בידי בית המשפט המחוזי. עם זאת, לפי הלכת "הטפל והעיקר", בית משפט השלום מוסמך לדון גם בסעד ההריסה, הטפל לסעד הנוסף שהתבקש בתביעה ושעניינו פינוי.²²

שימוש במים אינו שימוש במקרקעין – תביעה לאספקת מים המוגשת נגד מפעל המספק מים, אינה תביעה בקשר לשימוש במקרקעין, למרות המונחים הדומים והמילים המקבילות. אפילו נאמר שגדר הסכסוך קשור ל"מקרקעין", כהגדרתם בפקודת הפרשנות [נוסח חדש], הרי בעניין זה נעדר יסוד ה"שימוש", שכן אין משתמשים במים אלא צורכים אותם.²³

הלכת שמש בוטלה ונפסק כי סמכות השיפוט העניינית לדון בתביעות בדבר "שימוש במקרקעין" נתונה כל כולה לבית המשפט השלום, בין שמדובר בתביעה שעניינה בשמירה על גוף הנכס ובין שלא.²⁴

אורח חיים אינו שימוש במקרקעין – רוכשים של דירות תבעו חברה קבלנית לרשום דירות על שמם. הם עשו זאת לא בדרך של הגשת תביעה ישירה לאכיפה אלא להצהרה, שלפיה סעיף בחוזה החכירה, הדורש כי המשתכן ינהל אורח דתי מסוים, הוא חסר תוקף. הסכסוך האמיתי שבין בעלי הדין אפוא אינו השימוש בדירות אלא מימוש הזכות הקניינית, ולכן התביעה היא בסמכות בית המשפט המחוזי. מכאן, שניהול אורח חיים מסוים אינו עניין של "חזקה או שימוש במקרקעין".²⁵

20 רע"א 7166/02 אלגריה נ' אברמוב, פ"ד נז(1) 337 (2002).

21 רע"א 4991/03 ג'מיל נ' לוי, פ"ד נז(5) 556 (2003).

22 רע"א 10889/07 קנאזע נ' הנזירות הפרנסיסקניות (פורסם בנבו, 4.5.2008).

23 ע"א 37/59 שמש נ' מפעל המים כפר סבא, אגודה חקלאית שיתופית בע"מ, פ"ד יג 834 (1959).

24 רע"א 3749/12 בר-עוז נ' סטר (פורסם בנבו, 1.8.2013).

25 ע"א 613/77 אדלר נ' שימורי אמונים בע"מ, פ"ד לב(1) 788 (1978).

סימן ה – תפיסת חזקה במקרקעין

הוגשה תובענה לבית משפט השלום למתן צו שיאפשר למע"צ לתפוס חזקה במקרקעין מוחזקים, לצורך מימוש תכנית מתאר. הדיון נסב אודות השאלה לאיזה בית משפט הסמכות ליתן צו המאפשר תפיסת חזקה לפי פקודת הדרכים ומסילת הברזל (הגנה ופיתוח), 1943. נקבע שבית משפט השלום אינו נעדר סמכות עניינית.²⁶

בעניין אחר הוגשה "בקשה בהולה להסרת פלישה טרייה". בית המשפט השלום איחד את הדיון בשאלת החזקה במקרקעין באמצעות דיון בתביעה הפטיטורית של המנושל מכוח סעיף 16 לחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969 עם התביעה הפוסטורית מכוח סעיף 19 לחוק המקרקעין (ואין חולק כי הסמכות לדון בשאלת החזקה מסורה לבית המשפט השלום). הכרעתו מהווה "פסק דין" ולא "החלטה אחרת".²⁷

אין מניעה לדון בתביעה להשבת חזקה במקרקעין לפי סעיף 19 לחוק המקרקעין, כהליך עצמאי ובמנותק מתביעה פטיטורית של בעל זכות במקרקעין למסור לו את החזקה מידי מי שמחזיק במקרקעין שלא כדין, לפי סעיף 16 לחוק. בעניין אחד, בסמוך לאחר הגשת התביעה לפי סעיף 19 לחוק המקרקעין, הגישה המבקשת לפי הנחיית בית המשפט גם תביעה פטיטורית, ומשכך – כדין ראה בית המשפט לענייני משפחה את בקשתה כבקשת סעד זמני במסגרת התביעה העיקרית (הפטיטורית) וקיבל בה החלטה. מכאן, שבדין קבע בית המשפט המחוזי כי ערעור על החלטה זו מצריך קבלת רשות מבית המשפט.²⁸

הן תביעה למניעת הפרעה לפי סעיף 17 לחוק המקרקעין והן תביעה להשבת המקרקעין לפי סעיף 19 לחוק המקרקעין אינן נדחות בשל טענת נתבע כי אין למחזיק זכות טובה בנכס (טענת "זכות צד שלישי" (ius tertii)); אובדן ההחזקה, בכל המצבים שבהם נתפסים מקרקעין שלא כדין, אינו שולל את תוקפה של ההגנה המוקנית מכוח סעיף 19 לחוק המקרקעין, שהינה הגנה למחזיק שנושל מן המקרקעין והינו למעשה "המחזיק-לשעבר". ככל שמגיש זה את תביעתו ללא שיהוי הוא זכאי להיכנס לגדריו של המונח "מחזיק".²⁹

סימן ו – תביעות שונות במקרקעין

תביעה לפינוי – תביעת פינוי נתונה לסמכות בית משפט השלום. תביעה לפינוי דייר היא, למעשה, תביעה להחזרת החזקה בנכס לתובע ולכן היא בבחינת תובענה "בדבר חזקה במקרקעין". גם תביעת דייר להצהיר על חזקתו החוקית בנכס היא תובענה מאותו סוג ועל כן תתברר גם היא באותו בית משפט.³⁰

רע"א 2996/06 שלום נ' מע"צ החברה הלאומית לדרכים בישראל בע"מ (פורסם בנבו, 18.10.2006).	26
רע"א 6998/11 ג'ולאני נ' הקדש ח'ליל אבו ג'בנה (פורסם בנבו, 22.7.2012).	27
בע"מ 2973/16 פלונית נ' פלונית (פורסם בנבו, 15.2.2017).	28
רע"א 1798/16 אלדבעאת נ' אלגעברי (פורסם בנבו, 14.3.2017).	29
ע"א 401/62 ספורטה נ' ויסלפיש, פ"ד יז 133 (1963).	30

תובענה שבה מתבקש בית המשפט להצהיר כי המשיבה מנועה מלהמשיך ולנקוט הליכי פינוי נגד המערערים במסגרת תיק ההוצאה לפועל שנפתח לצורך כך, עניינה זכות החזקה של המערערים במקרקעין. ככזו, נופלת היא בגדר סמכותו של בית משפט השלום.³¹

תביעה לפירוק שיתוף במקרקעין – תביעה לפירוק שיתוף במקרקעין נתונה לסמכותו העניינית של בית משפט השלום.³²

מתן הסעד המבוקש (פירוק שיתוף במקרקעין) לא יקנה למשיבה זכות קניינית, משום שהזכויות במגרש הנדון טרם נרשמו. לכל היותר הוא יקנה לה זכות אובליגטורית in personam. על כן, הסמכות העניינית לדון בתביעה תיקבע בהתאם לשווי התביעה. על פי שווי זה, הסמכות העניינית לדון בתביעה המשיבה נתונה לבית המשפט המחוזי.³³

תביעה למדור – סמכותו של בית משפט השלום לדון בעניין המדור, אם החליט על פירוק השיתוף בדירת בני הזוג בדרך של מכירה, אינה עוד סמכות אנבית, אלא סמכות ראשה.³⁴ במקרה כזה מחזיקות שתי ערכאות בסמכויות שוות מעמד, זו שלה הסמכות לדון בנושא המדור כנושא לעצמו (בית המשפט לענייני משפחה), וזו שבסמכותה לדון בנושא המדור במסגרת פירוק השיתוף (בית משפט השלום).³⁵

זכות רישיון במקרקעין – חוזה אשר על פיו מועברת זכות הרישיון, הוא חוזה למכירת זכות חוזית אשר מתייחסת למקרקעין, ולא חוזה למכר זכות קניין במקרקעין. מכאן, שאין הוראת סעיף 51(א)(3) לחוק בתי המשפט מונעת מבית המשפט המחוזי לדון בתביעה בקשר לרישיון, וסמכותו תיקבע בהתאם לגובה הסעד הכספי המבוקש בתובענה.³⁶

הנחת צינורות מים – הוגשה תביעה להשבת אגרות והיטלי פיתוח בעבור רכיבי ביוב ומים ששולמו לעירייה ושנגבו, כך נטען, ביתר ושלא כדין. בית משפט השלום מחק את התביעה על הסף מחמת היעדר סמכות עניינית וקבע כי הסמכות לדון בהיטל הביוב נתונה לוועדת הערר, והסמכות לדון בהיטל אספקת מים נתונה לשר הפנים. בית המשפט המחוזי דחה את הערעור בנוגע לסמכות העניינית לדון בהיטל הביוב ובאגרת חיבור המים, אך קיבל את הערעור בנוגע לסמכות לדון בהנחת צינורות המים (להבדיל מחיבורם). נפסק כי הסמכות נתונה לבית משפט השלום והדין הוחזר בהקשר זה אליו.³⁷

מחיקת הערת אזהרה – תובענה למחיקת הערת אזהרה מספרי המקרקעין היא בסמכות בית המשפט המחוזי ולא בסמכות רשם המקרקעין או הממונה על מרשם המקרקעין.³⁸

31 ע"א 4491/97 ג'ינו נ' האגודה האיטלקית, פ"ד נג' (1) 673 (1999).

32 ע"א 289/65 רובינשטיין נ' רון, פ"ד כ' (1) 505 (1966).

33 רע"א 1924/16 אבו ג'אנם נ' נכסי רמלה בע"מ (פורסם בנבו, 20.4.2016).

34 מכוח האמור בסעיף 40 לחוק המקרקעין.

35 בג"ץ 5969/94 אקנין נ' בית הדין הרבני האזורי בחיפה, פ"ד נ' (1) 370 (1996).

36 רע"א 5071/03 הוך נ' גבע, פ"ד נח' (2) 49 (2003).

37 רע"א 3993/05 ש.א.ב חברה להשקעות בע"מ נ' עיריית באר שבע (פורסם בנבו, 28.5.2006). בקשת רשות הערעור לבית המשפט העליון נדחתה.

38 ע"א 540/88 ג'י אי. ג'י השקעות נ' רשם המקרקעין בפתח תקוה, פ"ד מט' (2) 735 (1995).

סימן ז – המפקח על רישום המקרקעין

על פי הנוסח הנוכחי של חוק המקרקעין (חיזוק בתים משותפים מפני רעידות אדמה), התשס"ח–2008, בסמכותו של המפקח על רישום המקרקעין לאשר ביצוע עבודות ברכוש המשותף חרף התנגדות מיעוט הדיירים ומותנית במתן היתר בנייה.³⁹

למפקח על רישום מקרקעין סמכות ייחודית לדון בכל סכסוך בין בעלי דירות בבית משותף בדבר זכויותיהם או חובותיהם הנובע מחוק המקרקעין (חיזוק בתים משותפים מפני רעידות אדמה) ובתוך כך גם זכויות קנייניות.⁴⁰

המפקח על רישום המקרקעין מוסמך לדון בסכסוך בין בעל דירה לבין "מתחזק", כמובנו בסעיף 71 לחוק המקרקעין, גם בהיעדר הוראה בתקנון שעוסקת בהתקשרות עם "מתחזק"; עם זאת במקרה שבו אחד הצדדים אינו "מתחזק", לא מתקיים תנאי בסיסי הנוגע לזהות הצדדים בנוגע להקניית סמכותו של המפקח לדון בסכסוך.⁴¹

קביעה שבגורא בפסק דינו של מפקח על רישום מקרקעין הנוגע לזכויות בעלות בנכס לא תהווה השתק פלוגתא בפני בית המשפט המחוזי בתביעה הנוגעת לזכויות בעלות.⁴²

- 39 רע"א 4138/10 קלצוק נ' אורון (פורסם בנבו, 5.7.2010). אין בית המשפט יכול לקרוא לתוך החוק, המערב במהותו שאלות קנייניות ותכנוניות, הוראה שונה.
- 40 ע"א 3700/15 רוט נ' עגנון (פורסם בנבו, 27.6.2016).
- 41 רע"א 6394/15 נציגות הבית קניון לב כרמיאל נ' חנית ניהול קניון כרמיאל בע"מ (פורסם בנבו, 17.3.2016).
- 42 ע"א 7510/06 תמיר נ' הסל (פורסם בנבו, 11.10.2010). במיוחד שבמקרה הנדון לא נערך דיון לגופו בשאלת הזכויות.

שער חמישי – סמכות מקומית

— עקרונות כלליים	סימן א
— החלופות השונות למקום השיפוט	סימן ב
— מקום מגוריו או מקום עסקו של הנתבע	סימן ג
— סמכות מקומית בתביעת מקרקעין	סימן ד
— הסכם שיפוט	סימן ה
— טענה בדבר היעדר סמכות מקומית	סימן ו
— סמכות מקומית שירית	סימן ז
— הסמכות המקומית בתביעות בבית המשפט למשפחה	סימן ח
— העברה מינהלית של הליכים אזרחיים	סימן ט

סימן א – עקרונות כלליים

המחוקק ומתקין התקנות קבעו הסדרים מדויקים ומפורטים באשר לשאלה היכן צריך להידון נושא זה או אחר. כללים אלה של סמכות מקומית מבוססים לרוב על זיקות בין נושא הדין או בעלי הדין לו לבין בית המשפט הנדון.¹

היקף סמכותה של ערכאה שיפוטית נקבע על פי שניים אלה: סוג העניינים הנמסרים לטיפול, זו הסמכות העניינית, והשטח הגיאוגרפי שביחס אליו מוקנה לה כוח שיפוט, זו הסמכות המקומית. הסמכות המקומית מבחינה בין ערכאות המצויות על אותה מדרגה בסולם ההיררכיה השיפוטית, שעה שהסמכות העניינית מבדילה ערכאה אחת מזו המצויה בדרגה נמוכה או גבוהה ממנה.²

קיים הצורך בייעול פעולתה של המערכת המשפטית, בחלוקת העומס בין כמה מוקדים ובהבטחת נגישות נוחה של בעלי הדין לבתי המשפט. "בניגוד לסמכות העניינית אין הסמכות המקומית נתפסת כמצויה בליבה של סמכות השפיטה", אך יש מדין הרציונלים השומרים על טעמים גם בחלוף השנים, כמו חלוקת הנטלים – המקצועי והמינהלי כאחד – בין כמה ערכאות במקומות שונים.³

החוק מבחין לעניין תוקפה של הסכמת בעלי הדין, בין חלוקת סמכויות עניינית לחלוקת סמכויות מקומית בין ערכאות שיפוט. הוא מכיר, בתנאים מסוימים, בהסכמת בעלי הדין כמקור מוכר לשינויה של סמכות מקומית שנקבעה. הגמישות היחסית בענייני הסמכות המקומית, והנכונות להכיר בהסכמת בעלי הדין כמקור לסמכות כזו, נובעות כל כולן מהחוק ושואבות כוחן מהוראותיו.⁴

את המונח Local Jurisdiction אין לפרש אלא כסמכות התקפה באזור גיאוגרפי נתון. זהו המרחב הגיאוגרפי שבתחומי הפיסיים יש לערכאה השיפוטית סמכות להפעיל את הכוח המסור לה על פי דין.⁵ אין לייחס משמעות מופרזת לשאלת הסמכות המקומית, בין היתר, בהתחשב בכך שהמרחקים בין מרבית הערים בארץ אינם גדולים.⁶

במקרה של העברת דיון בגין היעדר סמכות מקומית, יחול האיסור על העברת הדין פעם נוספת, גם כאשר נטען כי בית המשפט הנעבר נעדר סמכות עניינית.⁷

סעיף 49 לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד–1984 מסמיך נשיא בית משפט שלום להעביר תיק מבית משפט אחד למשנהו שבתחומי אזורו.

סעיף 78 לחוק בתי המשפט מסמיך את נשיא בית המשפט העליון להעביר תיק מבית משפט אחד למשנהו.

על חוסר סמכות בינלאומית, להבדיל מחוסר סמכות עניינית, יכול הנתבע לוותר אף בשתיקה ולעניין זה דומה הדבר לחוסר סמכות מקומית.⁸

- 1 בש"פ 11637/04 מדינת ישראל נ' זוזיאשווילי, פ"ד נט(4) 229 (2005).
- 2 בג"ץ 7067/07 חיים נתנאל בע"מ נ' שר המשפטים (פורסם בנבו, 30.8.2007).
- 3 שם.
- 4 בג"ץ 8638/03 אמיר נ' בית הדין הרבני הגדול (פורסם בנבו, 6.4.2006).
- 5 בג"ץ 7067/07 לעיל ה"ש 2.
- 6 רע"א 11556/05 קמור רכב בע"מ נ' חימו (פורסם בנבו, 27.2.2006).
- 7 רע"א 3319/00 שור נ' בן-יקר גת חברה להנדסה ובניין בע"מ, פ"ד נה(2) 817 (2001).

תקנה 3(ב) לתקנות התשמ"ד מורה שאם היו נתבעים אחדים בתובענה, יכול שתוגש התובענה לכל בית משפט שבו ניתן להגישה נגד אחד הנתבעים.
הוראה דומה נמצא בתקנה 7(ג) לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) שם נקבע כי בית המשפט המוסמך לדון בתביעה הכוללת מספר נתבעים הוא בית משפט המוסמך לדון נגד אחד מהם לפי תקנות משנה (א) או (ב).

סימן ב – החלופות השונות למקום השיפוט

שינוי משמעותי בתקנות התשע"ט מתייחס לצמצום מספר החלופות למקום השיפוט. נקבע שם בתקנה 7(א) כי –

תובענה תוגש לבית המשפט המצוי במחוז שיפוט של מקום מגוריו או מקום עסקו של הנתבע.

תקנה 3(א) לתקנות התשמ"ד (הדנה בתובענה שאינה כולה במקרקעין), קבעה חלופות למקום השיפוט. על פי הוראות התקנה, זכאי היה התובע להגיש את התובענה לאחד מבתי המשפט שבאזור שיפוטו מצוי אחד מאלה:

א. מקום מגוריו או מקום עסקו של הנתבע;

החלופות הנוספות הבאות בוטלו:

ב. מקום יצירת ההתחייבות;

ג. המקום שנועד, או שהיה מכוון, לקיום ההתחייבות;

ד. מקום המסירה של הנכס;

ה. מקום המעשה או המחלוקת שבשלו תובעים.

סימן ג – מקום מגוריו או מקום עסקו של הנתבע

מקום מגורי הנתבע – תקנה 3 לתקנות התשמ"ד (תקנה 7 לתקנות התשע"ט) קובעת בחלופתה הראשונה כי תובענה תוגש לבית המשפט שבאזור שיפוטו מצוי מקום מגוריו של הנתבע. אם הנתבע מתגורר באזור שיפוטו של אותו בית משפט, מסורה לאותו בית המשפט הסמכות המקומית לדון בתובענה. דרישות התקנה מתייחסות ל"מקום מגוריו של הנתבע", ולא נאמר בה "מקום מגוריו הקבוע".⁹

8 ע"א 23/83 יוחמק נ' קדם, פ"ד לח(4) 309 (1984). אם לא ניתן לבצע את המסירה בארץ באחת הדרכים המותרות על פי התקנות, התובע נזקק לרשותו של בית המשפט להמציא את ההזמנה אל מחוץ לישראל. רשות זו תוכל להינתן במקרים המפורטים בתקנה 500 לתקנות. ללא רשות כזו, אין תובע רשאי לבצע המצאה מחוץ לשטח הסמכות. אם לא הומצאה הזמנה או שהומצאה ללא נטילת רשות, לא קנה בית המשפט סמכות לדון בתביעה.

9 בר"ע 173/73 וקסלבאום נ' שרבור, פ"ד כח(1) 561 (1974).

מקום עסקים של נתבעת – "עשיית עסקים", במובן התקנה, דורשת יסוד של קביעות ורציפות.¹⁰

סניפים – כאשר מדובר על מקום עסקים של חברה נתבעת (או של גוף משפטי אחר), שהיא בעלת סניף ראשי וגם סניפים מקומיים, ניתן להקנות סמכות מקומית לבית המשפט החולש על כל אחד מהסניפים ואין חובה להגיש את התובענה בבית המשפט שבאזורו מצוי הסניף הראשי או הסניף הישיר הקשור לעניין. ניתן להגיש את התובענה גם בבית המשפט שבאזור שיפוטו נמצא אחד הסניפים. אם החברה פועלת באותו סניף באופן מתמיד ותקין, באמצעות פקידיה, מן הדין הוא שגם תתייחס לתביעות המוגשות נגדה שם ולא תתגדר רק בסוג של פעולות שבהן היא עוסקת באותו סניף.¹¹

במקרה אחד, התעוררה השאלה אם לבית המשפט ידיעה שיפוטית על קיום סניפים של בנק במחוז מסוים. הידיעה השיפוטית משתרעת בעיקרה על שלוש קטגוריות של עניינים:
א. עובדות ברורות הידועות לכל אדם סביר גם ללא עיון במקורות כלשהם;
ב. עובדות הניתנות לבירור ולקביעה מדויקת על ידי היזקקות מהירה ונוחה אל מקורות אשר אינם שנויים במחלוקת;

ג. עניינים הכלולים במסגרת ה"דין", שהוא כמפורסמות שאינן צריכות ראיה. עובדת קיומם של סניפי בנק במחוז כלולה במסגרת הידיעה השיפוטית של בית המשפט, שכן היא משתייכת לקטגוריה הראשונה של ידיעה שיפוטית, ולמצער לקטגוריה השנייה.¹²

סוכן ביטוח – מקום העסקים של חברת ביטוח הוא גם מקום עסקו של סוכן ביטוח עצמאי העובד בשליחותה. חוק חוזה הביטוח, התשמ"א–1981 מכיר בקשר אמיץ של שליחות הנוצר בין חברת הביטוח לבין סוכן ביטוח עצמאי, קשר המספק את דרישת התקנה.¹³

די בכך שסוכן עצמאי פועל בעבור אחר כדי לאפשר לתובע להגיש את תביעתו נגד האחר במקום שבו פועל אותו סוכן.¹⁴

מדינה – ניתן לתבוע את המדינה בכל בית משפט בארץ, וממילא נגררת אחריה גם הנתבעת עמה.¹⁵

אינטרנט – בתקנה 3(א) לתקנות התשמ"ד נקבע כי על אף האמור בתקנת משנה (א), תובענה בשל פרסום או סחר ברשת האינטרנט תוגש לבית המשפט שבאזור שיפוטו מצוי מקום מגוריו או מקום עסקו של הנתבע או מקום מגוריו או מקום עסקו של התובע, בלבד, ויחול האמור בתקנת משנה (א).¹⁶

10 ע"א 92/51 "המוסד לעליה" נ' קוואן, פ"ד ח 71 (1954). במקרה אחד גר המשיב בקביעות בחוץ-לארץ והגיע לישראל לעתים רחוקות. אמנם הוא השקיע, באין אפשרות להוציא את כספו מהארץ, בחברה המנהלת את עסקיה בארץ, אך לא ניהל את עסקיה בפועל ולא היה "מנהל" החברה במובנו המקובל של המושג "דירקטור", ולכן לא ניתן לתבעו.

11 ע"א 231/69 ג'ברין נ' קרן קיימת לישראל, פ"ד כג(2) 145 (1969).

12 רע"א 5577/08 בנק הפועלים בע"מ נ' פסגות גליל גולן אגש"ח בע"מ (פורסם בנבו, 23.10.2008). מכאן שלבית משפט השלום בקצרין נתונה הסמכות המקומית לדון בתובענה שהוגשה כנגד המבקש.

13 רע"א 501/84 "הסנה" חברה ישראלית לביטוח בע"מ נ' רוטבן, פ"ד לט(1) 26 (1985).

14 רע"א 11556/05, לעיל ה"ש 6. באתר האינטרנט של המבקשת פורסם כי המוסך בחיפה הינו סוכנות של המבקשת. פרסום זה יצר מצג שלפיו פועל המוסך מטעם המבקשת.

15 בר"ע 205/74 זיזי נ' ראש העיר אשקלון, פ"ד כט(1) 744 (1975).

16 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 2), התשע"ו–2016, ק"ת 1155, מיום 24.5.2016.

בתקנות התשע"ט נקבע (תקנה 7(ב)) כי כתב תביעה בשל פרסום או סחר ברשת האינטרנט יוגש לבית המשפט שבמחוז שיפוטו מצוי מקום מגוריו או מקום עסקו של הנתבע או התובע; הגיש בעל עסק תביעה כאמור, תוגש התביעה במקום עסקו או במקום מגוריו של הנתבע בלבד.

סימן ד – סמכות מקומית בתביעת מקרקעין

תקנה 4 לתקנות התשמ"ד קבעה כי תובענה שבמקרקעין תוגש לבית המשפט שבאזור שיפוטו מצויים המקרקעין. תקנה זו עוסקת במקרה שבו התובענה כולה עוסקת במקרקעין.¹⁷ בתקנה 7(א) לתקנות התשע"ט הוראה דומה: "ואם הייתה התובענה במקרקעין תוגש לבית המשפט שבמחוז שיפוטו הם מצויים".

במקרה אחד הוגשו תובענות לפרק שיתוף במקרקעין הנמצאים במקומות יישוב שונים. הן הוגשו בכל אחד ממקומות אלה. כדי לאחד את הדיון בשתי התובענות יש לפנות לנשיא בית המשפט העליון שיעשה שימוש בסמכותו על פי סעיף 78 לחוק בתי המשפט.¹⁸ כאשר מדובר בתביעה בנוגע למחלוקת בעניין השקעת כספים בבינוי או בתיקון מבנה משק, הרי שהטיעון אינו מתייחס לזכויות במקרקעין – וספק אם התקנה חלה על תביעה זו.¹⁹ מערער שהגיש תביעה קודמת בעניין חלקת אדמה בבית משפט מחוזי אחד, אינו רשאי לכפור בסמכות אותו בית משפט בתביעה אחרת בנוגע לאותה חלקה.²⁰

התחייבות להעביר נכס מקרקעין בישראל בגין חוב שנוצר בחוץ לארץ – קיימת סמכות מקומית לבית המשפט שבאזורו תבצע פעולת ההעברה של רישום המקרקעין בלשכת רישום המקרקעין שבו הם רשומים.²¹

סימן ה – הסכם שיפוט

תקנה 5 לתקנות התשמ"ד דנה במקרה שבו קיים הסכם מוקדם בין המתדיינים הפוטנציאליים בעניין מקום השיפוט בסכסוכים עתידיים. תובענה בין בעלי הדין הקשורים בהסכם בדבר מקום השיפוט, תוגש בבית המשפט שבאזור שיפוטו מצוי אותו מקום שיפוט הנקוב בהסכם. אם לא נקבע בהסכם כי מקום השיפוט המוסכם יהיה מקום שיפוט ייחודי, נתונה לתובע הברירה להגיש את התובענה במקום המוסכם או באחד מבתי המשפט המוסמכים על פי תקנות 3 ו-4.²²

17 ע"א 1049/94 דור אנרגיה (1988) בע"מ נ' חמדן, פ"ד (5) 820 (1997).

18 ב"ש 548/82 מנליס נ' מנליס, פ"ד לו(4) 437 (1982).

19 ע"א 694/75 אלוש נ' מדינת ישראל, פ"ד ל(2) 382 (1976).

20 ע"א 411/81 זידאן נ' ע'דיר, פ"ד לח(3) 449 (1984).

21 ע"א 613/70 גדומסקי נ' רוזמאיטי, פ"ד כה(1) 798 (1971).

22 יש לזכור גם את ההוראה בתקנה 3(ב), שלפיה אם היו נתבעים אחדים בתובענה, יכול שתוגש התובענה לכל בית משפט שבו ניתן להגישה נגד אחד הנתבעים.

בתקנות התשע"ט (תקנה 7(א)) נקבע כי אם קיים הסכם בין בעלי הדין על מקום השיפוט, תוגש התובענה לבית המשפט שעליו הוסכם.

בתנאים מסוימים, נכון להכיר בהסכמת בעלי הדין כמקור לשינוי סמכות מקומית שנקבעה. הגמישות היחסית בענייני הסמכות המקומית והנכונות להכיר בהסכמת בעלי הדין כמקור לסמכות כזו, נובעות כל כולן מהחוק ושואבות כוחן מהוראותיו.²³

בית המשפט לא ישתמש בסמכותו להעביר את מקום הדיון לבקשתו של בעל דין המנסה להתנער מהסכמתו המוקדמת. בקשה כזו תיענה רק אם היא נתמכת בנימוקים "כבדי משקל במיוחד" ו"בעלי משקל מכריע".²⁴

אין לקבל את הגישה, שלפיה המבחן אשר יש להפעילו כאשר דנים על סבירותה של תניית שיפוט, צריך להיות מבחן גמיש התלוי בתחושתם הסובייקטיבית של הנתבעים.²⁵

הנימוקים לשימוש בשיקול הדעת להעברת דיון, למרות הסכם שיפוט בין בעלי הדין, חייבים להיות בעלי משקל מכריע. לא כל אי-נוחות הנגרמת לבעלי הדין תצדיק העברת הדיון מבית המשפט המוסכם עליהם.²⁶

תניית שיפוט ייחודית – אם לא נקבע בתניית השיפוט שהיא ייחודית, יראו בה תניה הקובעת סמכות שיפוט מקבילה.²⁷ אם לא צוינו בתניית השיפוט המילים כמו: "בלבד" או "אך ורק", יש לראות בתניה משום קביעת שיפוט מקביל ולא ייחודי.²⁸

איזו תקנה גוברת על רעותה במקרה שבו ניתן לתבוע נתבע אחד בעיר אחת, על פי מקום מגוריהם של הנתבעים האחרים, ואילו לגבי נתבע אחר היה קיים הסכם שיפוט ייחודי להתדיין בעיר אחרת בלבד? נקבע כי תקנה ההסכם היא הגוברת.²⁹

יש להחיל את מבחן ההרתעה של צרכן מתנאי מקפת, לשם קביעה האם תניית שיפוט ייחודית בחוזה אחיד הינה תניה מקפחת.³⁰

כאשר עוסקים בהסכם שיפוט ייחודי בהקשר הפנים-ארצי, אין הערכאה הדיונית רשאית להתעלם ממנו כאשר מוגשת לפנייה בקשת העברה.³¹

- 23 בג"ץ 8638/03, לעיל ה"ש 4.
- 24 בש"א 57/98 אתר נ' בנק ירושלים בע"מ, פ"ד נב(3) 481 (1998). במקרה זה הועבר הדיון למרות הסכם השיפוט.
- 25 רע"א 188/02 מפעל הפיס נ' כהן, פ"ד נו(4) 473 (2003).
- 26 ב"ש 422/81 יוסף רובין ובניו חברה לבנין בע"מ נ' שיכון עובדים בע"מ, פ"ד לו(4) 639 (1982). ואכן, הבקשה נדחתה, למרות שההסכם לא היה ייחודי.
- 27 רע"א 853/91 בקל נ' אגודה שיתופית נהלל, פ"ד מח(1) 775 (1994).
- 28 ר"ע 440/86 טפחות בנק משכנתאות בע"מ נ' לוי, פ"ד מ(4) 553 (1986).
- 29 רע"א 2339/92 עמידר החברה הלאומית לשיכון נ' חי, פ"ד מו(3) 777 (1992). במקרה דנן, התביעה נגד הנתבע האחר הופרדה מהתביעה הנדונה והועברה לעיר האחרת.
- 30 רע"א 1108/10 מאיר חברה למכונות ומשאיות בע"מ נ' ברפי (פורסם בנבו, 7.4.2010).
- 31 רע"א 2893/07 קופת חולים לאומית נ' אבו עסב (פורסם בנבו, 9.2.2007). שיקולי נוחות ומרב הזיקות בהקשר שבו עסקינן הם עניין לנשיאת בית המשפט העליון (או למשנה לנשיאה), אם מובאת לפנייה בקשה לפי סעיף 78 לחוק בתי המשפט.

בעניין אחד נקבע כי תקנת ההסכם אינה חלה משום שעילות התביעה אינן מסתכמות רק בהפרת הסכם הנאמנות שכלל תניית שיפוט מקומית ייחודית וכן כיוון שזה לא יהיה זה צודק ולא יהיה זה יעיל להחיל את התקנה לנוכח הפיצול הצפוי של הדיון ותוצאותיו האפשריות.³²

סימן ו – סמכות מקומית שירות

תקנה 6 לתקנות התשמ"ד קבעה כי תובענה שאין מקום שיפוט המתאים לה, לפי תקנות אלה או לפי כל דין אחר, תוגש לבית המשפט בירושלים שבסמכותו העניינית לדון בה. אולם אותו בית משפט רשאי להורות הוראה אחרת אם ראה שלפי נסיבות העניין יהיה הדיון בבית המשפט האחר נוח יותר לבעלי הדין.

תקנה 8 לתקנות התשע"ט (התקנה החדשה) דנה ב"מקום שיפוט במקרים אחרים" והיא קובעת:

תביעה שאין מקום שיפוט המתאים לה לפי תקנות אלה או לפי כל דין אחר, תוגש לבית המשפט בירושלים שבסמכותו העניינית לדון בה, ואולם רשאי בית המשפט בירושלים להורות אחרת אם סבר שבנסיבות העניין יהיה הדיון בבית משפט אחר מתאים יותר לבעלי הדין.

עשו שימוש בתקנה זו לצורך ביצוע המצאה של כתב בידין לנתבע באזור יהודה והשומרון על יסוד תקנה 2 לתקנות סדרי הדין (המצאת מסמכים לשטחים המוחזקים), התש"ל-1969. בכך נקנתה הסמכות הבינלאומית לבית המשפט המחוזי בירושלים לדון בתביעה. משנקנתה הסמכות הבינלאומית ובאין מקום שיפוט אחר המתאים לה, דין התובענה להתברר בבית המשפט המחוזי בירושלים על פי הוראות התקנה.³³

סימן ז – טענה בדבר היעדר סמכות מקומית

כאשר בית המשפט שבו הוגשה תובענה, נעדר סמכות מקומית והנתבע אינו מעורר טענה בעניין זה – ההליך אינו נפגם בשל כך, בשונה מהכללים החלים בעניין היעדר סמכות עניינית. מכאן, שנתבע המבקש להעלות טענה זו לדיון, חייב לטעון אותה בהזדמנות הראשונה. נתבע אשר לא טען בכתב הגנתו או בהתייצבותו הראשונה (כאשר אין צורך בכתב הגנה), כי אין לבית המשפט סמכות מקומית, יראו אותו כמסכים למקום השיפוט. בית המשפט לא יבדוק מיוזמתו אם הוא מוסמך לדון בתביעה מבחינת המקום.³⁴

חובה להעלות את הטענה בדבר היעדר סמכות מקומית, שאם לא כן, ייחשב הכופר בסמכות זו כמוותר על הטענה והפגם של היעדר סמכות מקומית נרפא בשתיקתו.³⁵ טענה בדבר היעדר סמכות

32 רע"א 940/13 הקסטודיה דה טרה סנטה נ' בן חמו (פורסם בנבו, 5.6.2013).

33 ע"א 300/84 אבו עטייה נ' ערבטיסי, פ"ד לט(1) 365 (1985).

34 ע"א 487/64 רוט נ' פישר, פ"ד יט(2) 148 (1965).

35 רע"א 481/89 מארק פקגינג סיסטמס אינק נ' מהדרין בע"מ, פ"ד מד(1) 113 (1989).

מקומית שלא נטענה בבית המשפט המחוזי ולא בנימוקי הערעור בבית המשפט העליון, אין לשעות לה כאשר היא נטענת בעל פה בערעור.³⁶

סוגיית המועד להעלאת טענה של היעדר סמכות מקומית, דומה באופייה לסוגיית המועד להעלאת הטענה בעניין עיכוב הליכים עקב קיומו של הסכם בוררות זר בין הצדדים.³⁷

הוגשה תביעת נזיקין בבית משפט מחוזי אחד נגד שלושה נתבעים, כאשר נגד אחד מהם לא הייתה סמכות מקומית. הוחלט שאין לדון בבקשה שהוגשה לנשיא בית המשפט העליון להעביר את התובענה, כל עוד לא הוחלט בעניין בבית המשפט המחוזי.³⁸

סימן ח – הסמכות המקומית בתביעות בבית המשפט למשפחה

תביעה למזונות – עד לחקיקת חוק בית המשפט לעניני משפחה, התשנ"ה–1995, רווחה הפסיקה שקבעה את הסמכות המקומית בתביעות מזונות של קטין ושל בת זוג, על פי מקום מושבם של התובעים.³⁹ סמכות זו התבססה על תקנה מתקנות התשמ"ד, שלפיה מוסמך לדון גם אותו בית משפט שבתחומו נמצא המקום שנועד, או שהיה מכוון, לקיום ההתחייבות; חובת האב לזון את צאצאיו ואת זוגתו מתקיימת ומתממשת במקום הימצא התובעים.

לאחר חקיקת חוק זה הוספו לתקנות סדר הדין האזרחי תקנות מיוחדות ליישום בבית המשפט לעניני משפחה. התקנות המיוחדות⁴⁰ שולבו בפרק נפרד ומיוחד בתקנות סדר הדין האזרחי.⁴¹ על תובענה בעניני משפחה חלות הוראות מיוחדות לעניין סמכות מקומית ולכן ההוראות בו גוברות, אם הן סותרות תקנות אחרות כלליות.

יש לזכור כי התקנות לגבי דיוני בית המשפט לעניני משפחה הן תקנות התשמ"ד, שלא בוטלו על ידי תקנות התשע"ט.

בתקנות שהוספו לתקנות סדר הדין האזרחי, לצורך הדיון בבתי המשפט לעניני משפחה, נקבע בתקנה 258 לעניין "מקום השיפוט" כך:

א. כאשר התובענה בעניני משפחה מתנהלת בין בעלי דין שהם בני זוג או כאשר מדובר בסכסוך בין הורים לילדיהם – תתנהל התובענה בבית המשפט שבתחום שיפוטו מצוי מקום מגוריהם המשותף או מקום מגוריהם המשותף האחרון.

ב. תובענה אחרת בעניני משפחה תוגש לבית המשפט שבתחום שיפוטו מצוי מקום מגורי התובע (ולא מקום מגורי הנתבע).

36 ע"א 476/59 יהודה נ' יהודה, פ"ד טו 1042 (1961).

37 רע"א 8024/06 Dolphin Maritime נ' קרוז וורלד דיזנהויז (פורסם בנבו, 28.5.2007).

38 ב"ש 766/84 הסתדרות מדיצינית הדסה נ' פולאקוב, פ"ד לח(3) 361 (1984).

39 מקום מושבו של הקטין. ראו המ' 543/64 בסן נ' בסן, קטין, פ"ד יח(4) 417 (1964). כן ראו בנדון רע"א

6920/94 לוי נ' פולג, פ"ד מט(2) 731 (1995); קטין שעבר למחוז אחר – ע"א 17/81 סער נ' סער, פ"ד

לו(3) 207 (1982); מקום מושבה של האישה – ע"א 572/76 יוספן נ' יוספן, פ"ד לא(1) 729 (1976);

אישה שעברה למחוז אחר – ע"א 671/79 פ.ש. נ' י.ש., פ"ד לד(2) 337 (1980).

40 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 3), התשנ"ה–1995, ק"ת 5706, מיום 21.9.1995.

41 פרק כ"א בחלק ג: "תובענות בעניני משפחה".

תקנה 258ג תוקנה בתקנות תיקון,⁴² ולתקנת משנה(א) הוספה הוראה: "ואולם הייתה התובענה בעניין מזונות של קטין, רשאי בית המשפט להורות על העברת הדיון בתיק העיקרי, כמשמעותו בתקנה 258ד, לבית משפט אחר". בשנת התשס"א הוספה לתקנות הוראה המסדירה תביעות של אלה המתגוררים ביהודה והשומרון ובחבל עזה.

בקשה לקביעת גיל – בבקשות לקביעת גיל⁴³ נהגו כללים מיוחדים, בבחינת דין מיוחד הקובע סמכות מקומית בתובענות מסוימות אלה. בנדון זה קובעת תקנה 346, הדנה בבקשות לקביעת גיל (לרבות שינוי), כי את הבקשה יש להגיש לבית המשפט שבאזור שיפוטו מצוי מקום מגוריו של המבקש (התובע) את שינוי גילו.

בזמנו, כשתובענות אלה נדונו בבית משפט השלום, נקבע כי בבקשה לקביעת גיל, להבדיל מתביעה רגילה, קובע מקום מגוריו של התובע (המבקש) ולא מקום מגוריו של הנחבע. עם זאת אין מניעה מלהגיש את הבקשה לאחד מבתי המשפט באותו מחוז.⁴⁴

יש לשים לב כי על פי חוק בית המשפט לענייני משפחה, הועברה הסמכות לבית המשפט לענייני משפחה לדון בתובענות אלה, ועתה יש לנהוג לפי כללי הסמכות המקומית באותו בית משפט. גם תקנה 346 תוקנה בשנת התשס"א ובמקום "בית משפט השלום" בא "בית המשפט לענייני משפחה".

סימן ט – העברה מינהלית של הליכים אזרחיים

בשנת התשע"ב הוסף לחוק בתי המשפט סעיף 78א המסמיך את מנהל בתי המשפט להעביר הליכים ממחוז למחוז, וזה לשון הסעיף:

העברת הליכים אזרחיים והליכים בעבירות תעבורה למקום אחר

78א. (א) מנהל בתי המשפט רשאי להעביר הליכים אזרחיים והליכים בעבירות תעבורה שהוגשו לבית משפט מסוים וטרם החל הדיון בהם, לבית משפט אחר של אותה דרגה, בין באותו אזור שיפוט ובין באזור שיפוט סמוך, כדי לאזן את חלוקת עומס הדיונים בין בתי המשפט, ובלבד שהמרחק בין בתי המשפט אינו עולה על 60 קילומטרים; החלטת מנהל בתי המשפט להעביר את אותם הליכים טעונה הסמכה של נשיא בית המשפט העליון שאושרה בידי שר המשפטים, ולעניין הליכים בעבירות תעבורה – גם התייעצות עם המפקח הכללי של המשטרה או מי שהוא הסמיכו לכך.⁴⁵

42 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 2), התשנ"ז-1997, ק"ת 1262, מיום 1.10.1997.

43 על פי חוק קביעת גיל, התשכ"ד-1963.

44 ע"א 894/79 מחאמיד נ' מדינת ישראל, פ"ד לד' (4) 393 (1980).

45 חוק בתי המשפט [נוסח משולב] (תיקון מס' 68), התשע"ב-2012, ס"ח 98.

שער שישי – נושאי סמכות נוספים

פרק א – סמכות בינלאומית

עקרונות כלליים	–	סימן א
הסכם (תניית) שיפוט זר	–	סימן ב
סמכות שיפוט ייחודית או מקבילה	–	סימן ג
עיכוב הליכים בישראל עקב הסכם שיפוט זר	–	סימן ד
עיכוב הליכים בישראל עקב הסכם בוררות זר	–	סימן ה
פורום לא נאות (Forum Non Convenience) ופורום טבעי (Natural Forum)	–	סימן ו
הציפיות הסבירות של הצדדים	–	סימן ז
שיקולים נוספים בשאלת "טבעיות הפורום"	–	סימן ח
הקניית סמכות בינלאומית באמצעות המצאה	–	סימן ט
מקרים שנדונו	–	סימן י

סימן א – עקרונות כלליים

סמכות בינלאומית וסמכות מקומית קשורות זו בזו. אפילו נקנתה סמכות בינלאומית באמצעות צו המצאה אל מחוץ לתחום המדינה, יש לבדוק עדיין את קיומה של הסמכות המקומית. סמכות בית המשפט נקנית במובן הבינלאומי מכוח ביצוע המצאה לנתבע על פי ההיתר שנתן בית המשפט להמצאה מחוץ לתחום המדינה, אולם בתחום המדינה נקבעת הסמכות על פי הכללים שנקבעו לעניין הסמכות המקומית.¹

שאלת הסמכות הבינלאומית מתעוררת גם כשנבדקים כשרותם של הליכים שיפוטיים בבית המשפט הזר, אשר את פסק דינו מבקשים לאכוף בישראל.²

חסינות בינלאומית – חסינות הריבון הזר מהווה חלק מהמשפט הבינלאומי, ומכוחה נגזר הכלל שלפיו אין מדינת הפורום רשאית לכפות על מדינה זרה, ללא הסכמתה, להתדיין בערכאות השיפוט שלה בתביעה בה מעורבת המדינה הזרה. בהיעדר חקיקה ישראלית סותרת, דיני החסינות של המדינה הזרה מהווים חלק מהמשפט הישראלי מכוח היותם משפט בינלאומי מנהגי, הנקלט לתוך הדין הישראלי.³

סימן ב – הסכם (תניית) שיפוט זר

צדדים רשאים להתקשר ב"הסכם שיפוט זר" או ב"תניית שיפוט זר". בהסכם זה בעלי הדין רשאים לקבוע כי בית משפט זר יהא מוסמך להכריע בסכסוך עתידי ביניהם.

עצם קיומה של תניית שיפוט זר אינה מפקיעה את סמכותו של בית המשפט המקומי. הלכה מקובלת היא כי בית המשפט ייטה לכבד הסכמים שבין הצדדים. כשקיימת תניית שיפוט זר, השאלה אפוא אינה אם מוסמך בית המשפט לדון בתביעה, אלא האם בעל דין רשאי להשתחרר מהוראות ההסכם שבו נקשר.⁴

כדרך שבית המשפט מכיר בתוקפו של הסכם בין תושבים זרים להתדיין בישראל או להתדיין על פי דיני מדינת ישראל, כך הוא ייתן תוקף להסכם המקנה סמכות שיפוט לבית המשפט במדינה זרה. הסכם כזה אינו דוחה את סמכותו של בית המשפט בישראל לדון בעניין, אם כי בית המשפט לא יסייע לתובע להפר הסכם שכרת.⁵

1 ע"א 83/87 מילמן נ' עיזבון שרגה, פ"ד מד(2) 45 (1990).

2 ע"א 6796/97 ברג יעקב ובניו (רהיטים) בע"מ נ' Berg East Imports Inc., פ"ד נד(1) 697 (2000).

3 רע"א 7484/05 The United States of America נ' שוחט (פורסם בנבו, 3.8.2010). מאוחר יותר נכנס לתוקפו חוק חסינות מדינות זרות, התשס"ט–2008, ואין מניעה להיעזר בהוראות החוק ובדברי ההסבר לחוק לצורך פרשנות, באשר החוק מבוסס על המשפט הבינלאומי כפי שהתגבש עם השנים ולאור החזקה כי בעצם חקיקת החוק ביקש המחוקק להתאים עצמו למשפט הבינלאומי.

4 רע"א 6574/12 סאמיט פאנוד ניהול השקעות בע"מ נ' בן יעקב (פורסם בנבו, 7.3.2013).

5 ע"א 433/64 נברום מריטים בע"מ נ' הסנה חברה ישראלית לביטוח בע"מ, פ"ד יט(2) 159 (1965).

התקבלה בקשה למתן סעד זמני להורות על עיכוב הליכי תביעה בשל תניית שיפוט זר, מאחר שסיכויי הבקשה אינם מבוטלים ולא מן הנמנע כי היא תתקבל וייקבע כי יש לנהל את ההליכים נגד המבקשות בבית המשפט הזר.⁶

בפרשנות תניית שיפוט קיימות דרישות לשוניות דווקניות, וכי לשון תניית שיפוט זר חייבת להיות חד-משמעית, מפורשת וברורה בנוסחו של ההסכם.⁷

לתניות שיפוט זר נקבעו כללי פרשנות שונים מכללי הפרשנות הכלליים של דיני החוזים. תניית שיפוט זר תפורש באופן לשוני-דווקני, ועל לשונה להיות חד-משמעית, מפורשת וברורה. במרוצת השנים חל ריכוך בדרישה זו ונקבע כי על אף שבשלב הראשון יש לפרש את התניה באופן דווקני, הרי שכאשר יש אי-בהירות מסוימת בלשון התניה, בית המשפט רשאי בשלב השני לפרשה לאור תכליתה ולהיעזר באמצעי פרשנות מקובלים אחרים. ברם, סטייה מכללי פרשנות דווקניים של תניית שיפוט זר היא החריג לכלל.⁸

סימן ג – סמכות שיפוט ייחודית או מקבילה

יש להבחין בין הסכם המוסיף ערכאת שיפוט זרה לבין הסכם הקובע את הפורום הזר כבעל סמכות שיפוט ייחודית. מטרתה העיקרית של תניית שיפוט ייחודית היא למנוע מבעלי הדין להיזקק לבית משפט אחר כלשהו פרט לזה שהוסכם עליו.

תניית שיפוט ייחודית מעניקה סמכות בלעדית לבית משפט מסוים, ואין מלבדו. תניית שיפוט מקבילה מקנה סמכות לבית משפט מסוים, אך אינה שוללת את האפשרות שסכסוך יתברר בבתי משפט אחרים.⁹

כדי לקבוע אם תניית שיפוט היא ייחודית או מקבילה, יש לתור בעיקר אחר לשון ההוראה. במקום שנוסח התניה אינו ברור, בית המשפט נוטה להיעזר בתכלית ההוראה ובמגמתה, תוך התחקות אחר כוונת בעלי הדין להסכם. הגישה הפורמלית בפרשנותה של תניית שיפוט זר נעוצה בכך שעל צד לחוזה, המבקש לשלול מרעהו את הזכות להתדיין בפורום מוסמך, לנקוט לשון ברורה ומפורשת שאינה משתמעת לשני פנים, אולם אין גישה זו מחייבת נוקשות יתרה, ולעיתים ניתן להסיק קיומה של תניית שיפוט ייחודית ממטרת ההוראה או מההסכם שבו היא כלולה, חרף היעדרו של ניסוח החלטי לעניין הבלעדיות.¹⁰

6 רע"א 8135/12 Nantucket Ltd נ' דורון (פורסם בנבו, 22.4.2013). שאז ירד כל ההליך שנוהל בבית המשפט הישראלי לטמיון.

7 רע"א 9368/11 West Nevada Management נ' הראל (פורסם בנבו, 21.5.2012). במצב דברים זה, אין תחולה לתניית השיפוט הזר, נשוא ההסכם המקורי, על הסכסוך נשוא התובענה.

8 רע"א 928/18 De Neef Construction Chemicals נ' גילאר בע"מ (פורסם בנבו, 15.5.2018).

9 ע"א 4601/02 ראדא תעשיות אלקטרוניות בע"מ נ' Bodstray Company Ltd, פ"ד נח(2) 465 (2004). בעניין זה נקבע כי אף אם תניית שיפוט אינה שוללת במפורש את סמכותם של בתי משפט אחרים, אין בכך כדי למנוע את המסקנה כי מדובר בתניית שיפוט ייחודית, בהתבסס על מטרת ההוראה, על מגמותיה ועל שאר אמצעי העזר הפרשניים.

10 ע"א 8835/99 אינטרדקו חברת המסחר לתעשיות בע"מ נ' Sulzer Brothers Ltd, פ"ד נה(2) 378 (2001).

יש להבחין בין התקשרויות בתניית שיפוט ייחודית בין צדדים שווים, כגון חברות כלכליות גדולות וגופים עסקיים המכללים את צעדיהם על יסוד מידע ושיקולים רציונליים, לבין הסכמים הנערכים בין צרכנים פרטיים לבין חברות בין לאומיות. כאשר מדובר בהתקשרות בין חברת ספנות גדולה לבין בנק ישראלי, שדרכו לעסוק במסמכים מהסוג הנדון, אין שמץ של ראייה שבמקבילית הכוחות שבין השניים קופח הבנק.¹¹

אפילו קבעו בעלי הדין כי בית המשפט הזר יהיה בעל סמכות ייחודית, גם אז אין בכך משום שלילת סמכות השיפוט של בית המשפט המקומי, והוא רשאי על פי שיקול דעתו שלא לאכוף את הוראותיו של הסכם השיפוט.¹²

בעניין אחד בחינת לשון תניית השיפוט מעלה כי מדובר בתניית שיפוט ייחודית ואין מדובר בתניית שיפוט מקבילה. חרף מסקנה זו לא עוכבו ההליכים, זאת בשל קיומם של טעמים אחדים המצדיקים בירור התובענה בישראל.¹³

כוחו של הכלל שלפיו פיצול הליכים לא יביא, כשלעצמו, להתעלמות מתניית שיפוט ייחודית, יפה גם במקום שבו התובע הנוסף הצטרף מטעמים ענייניים. מכאן אפוא כי בית המשפט לא ישלול תוקפה של תניית שיפוט במקום שבו צירוף התובע נעשה מתוך תכסיסנות של התובע הראשון המבקש לחמוק מתחולתה של השיפוט.¹⁴

בעניין אחד נקבע כי מדובר בתניית שיפוט ייחודית. ראשית, פשוטו של מקרא, הקובע כי מקום השיפוט האקסלוסיבי הוא מינכן, מלמד באופן ברור כי מדובר בתניית שיפוט ייחודית.¹⁵

יש לטעון לקיומה של תניית שיפוט ייחודית "בהזדמנות הראשונה". את פירושה של "ההזדמנות הראשונה" לעניין סוגיה זו, יש לבחון כל מקרה על פי נסיבותיו המיוחדות.¹⁶

גם אם תתקבל הטענה שקיימת תניית שיפוט ייחודית המחייבת תביעה על פי פוליסת ביטוח, אין מקום לדחיית התביעה על הסף, אלא יש לעכב את ההליכים בה.¹⁷

סימן ד – עיכוב הליכים בישראל עקב הסכם שיפוט זר

תניית שיפוט זר הכלולה בחוזה לאספקת סחורה, מבטאת את רצונו של ספק הסחורה הזר שלא להיגרר לכל הארצות שאליהן הוא משווק את סחורתו ולרכז את כל הסכסוכים במקום התדיינות אחד, הוא

11 רע"א 4228/97 Maritimas Argentinas S.A Empresa Lineas נ' קונטיננטל חברה לביטוח ימי בע"מ, פ"ד נז(6) 289 (1998). בעניין זה התעוררה בעיה נוספת, והיא שהתניה הייתה בלתי קריאה כמעט לחלוטין.

12 רע"א 481/89 מארק פקגינג סיסטמס אינק נ' מהדרין בע"מ, פ"ד מד(1) 113 (1989). פסק דין זה אוזכר גם לעיל בשער חמישי: סמכות מקומית.

13 רע"א 8135/12, לעיל ה"ש 6.

14 רע"א 6574/12, לעיל ה"ש 4.

15 רע"א 6767/15 דיפוכם בע"מ נ' Wacker Chemie ag (פורסם בנוב, 29.10.2015). זאת ועוד, לנוכח הנסיבות ומאפייניהם של הצדדים – שעה שהמשיבה מספקת לטענתה מוצרים ללמעלה ממאה מדינות בעולם – מסקנה זו אף מתיישבת עם הגיונם של דברים.

16 ע"א 4866/00 מדינת ישראל נ' חתמי לוידיס, פ"ד נו(4) 434 (2002).

17 שם.

מקום מושבו. רצון זה הוא לגיטימי ומחייב את המפיץ. אף שאין בכוחה של תניית השיפוט לשלול את סמכותו של בית המשפט בישראל. מדיניות בתי המשפט היא לכבד תניות כאלה, שכן הן חלק מהסכם בין בעלי הדין, ואין בית המשפט נותן ידו להפרת הסכמים.¹⁸

תביעה מצד מפיץ בישראל של מוצרי יצרן גרמני, נגד אותו יצרן, הועמדה עקב תניית שיפוט זר שנכללה בחוזה ביניהם.¹⁹

קיימות נסיבות מיוחדות המצדיקות את אי-כיבודה של תניית השיפוט, כאשר התובענה מוגשת יחד עם תובע אחר אשר אינו קשור בהסכם השיפוט הזר. במקרה של צירוף תובעים, אשר רק אחד מהם קשור בסעיף שיפוט זר, מתקיימות נסיבות המצדיקות התעלמות מתניית השיפוט, זאת, מן הטעם שבמקרה כזה יביא כיבוד התניה לקיומן של שתי התדיינות – אחת בארץ ואחת בחוץ לארץ – אשר בשתייהן יהיה הנתבע בעל דין.²⁰

סימן ה – עיכוב הליכים בישראל עקב הסכם בוררות זר

כאשר חלה על הבוררות אמנת ניו יורק בדבר הכרתם ואכיפתם של פסקי בוררות חוץ, 1958 (להלן: האמנה), על פי אמנה זו יש להפנות צדדים לבוררות, אלא אם מתקיים אחד משלושה חריגים: ההסכם בטל ומבוטל, ההסכם משולל כוח פעולה או ההסכם אינו בר ביצוע. שיקול הדעת השיפוטי להימנע מהפניית הצדדים לבוררות כאשר יש הסכם בוררות ביניהם שחלה עליו אמנה בינלאומית הוא מצומצם ביותר.²¹

מרחב התמרון של בית המשפט על פי סעיף 6 לחוק הבוררות, התשכ"ח–1968 בצירוף סעיף 2(3) לאמנה, מצומצם באופן משמעותי לעומת מרחב התמרון על פי סעיף 5 לחוק הבוררות. כאשר מדובר בבוררות אשר חלה עליה האמנה, ומתמלאות הדרישות הרלוונטיות שבסעיף 6 לחוק ובסעיף 2(3) לאמנה, הרי שככלל על בית המשפט להורות על עיכוב הליכים אלא אם מתקיים מי משלושת החריגים שבסעיף 2(3) לאמנה. תוצאה זו עולה בקנה אחד עם לשונם ועם תכליתם של החוק והאמנה.²²

שיקול הדעת השיפוטי המצומצם בלאו הכי בעניין עיכוב הליכים בבוררות רגילה על פי סעיף 5 לחוק הבוררות, צר עוד יותר כאשר חלה על הסכם הבוררות אמנת ניו יורק וכאשר הוא נשלט על ידי סעיף 6 לחוק הבוררות.²³

- 18 ע"א 5666/94 סנקרי נ' *Julius Blum G. M. B. H.*, פ"ד נ(4) 73 (1996).
- 19 ע"א 112/83 בן דב נ' שטלגרובר – אוטו גרובר ושות', פ"ד לט(1) 194 (1985).
- 20 רע"א 3144/03 אלביט הדמיה רפואית בע"מ נ' *Harefuah Serviços de Saude*, פ"ד נז(5) 414 (2003).
אולם בנסיבות מקרה זה כובד ההסכם.
- 21 רע"א 2528/08 קוצקי נ' הראל (פורסם בנבו, 4.1.2009). בעניין זה לא נתקיים אף אחד מחריגים אלה. ראו גם אורי גורן בוררות 391 (2018).
- 22 רע"א 4716/04 *Hotels.com* נ' זוז תירות בע"מ (פורסם בנבו, 7.9.2005). ייתכנו מקרים יוצאי דופן שבהם רשאי בית המשפט יהיה להימנע מעיכוב הליכים, וזאת אף אם לא התקיים אחד משלושת החריגים האמורים. עם זאת מקרים אלו יהיה נדירים.
- 23 רע"א 630/06 סברילון בע"מ נ' *Citrix Systems* (פורסם בנבו, 6.1.2010).

שאלת שיקול הדעת המסור לבית המשפט הדן בבקשה לעיכוב הליכים לפי אמנה בינלאומית, היא שאלה מורכבת שניתן לטעון כי יש לה חשיבות משפטית כללית.²⁴ בעניין אחד, לאור קיומה של תניית בוררות בהסכם בין הצדדים בדין עוכבו ההליכים בין הצדדים; למרות שההליכים עוכבו מכוח סעיף 5 לחוק הבוררות והיה מקום לעכבם מכוח סעיף 6 לחוק, שכן ההסכם מפנה לאמנה בינלאומית שישראל צד לה.²⁵ בעניין אחד נקבע כי תניית הבוררות תקפה נוכח שליחת ההסכם למבקשת בדואר אלקטרוני והתנהגות הצדדים לאורו לאחר מכן.²⁶ תקנת הציבור הוכרה בפסיקה כאינטרס העשוי לעמוד אל מול האינטרס הציבורי והפרטי בקיום הסכמי בוררות.²⁷ אין בקיומה של תניית בוררות חוץ בהסכם שנכרת בין הצדדים כדי להפקיע את סמכותו של בית המשפט בישראל ליתן סעד זמני.²⁸ כאשר בקשה לעיכוב הליכים מתבססת על תניה המפנה את בעלי הדין להליך של בוררות במדינה זרה, השיקולים שישקול בית המשפט זהים לשיקולים שינחוהו עת הבקשה מתבססת על תניה המפנה אותם להליך שיפוטי במדינה זרה.²⁹ אין לומר שוויתור על טענה בדבר היעדר סמכות בינלאומית מהווה ויתור גם על טענה בדבר תניית בוררות מוסכמת זרה. כאשר טענה בדבר תניית הבוררות הזרה נטענה כחלופית לטענה בדבר היעדר סמכותו הבינלאומית של בית המשפט, ואפילו הסכימה הנתבעת להכפיף עצמה לסמכותו הבינלאומית של בית המשפט, אין להסיק מכך כי היא ויתרה גם על טענתה לעניין תניית הבוררות הזרה.³⁰

סימן ו – פורום לא נאות (*Forum Non Convenience*) ופורום טבעי (*Natural Forum*)

משהוענקה סמכות בינלאומית לבית המשפט, חובה עליו לעשות שימוש בסמכות זו. עם זאת במשך השנים הוכרו חריגים לעיקרון זה, ובהם בית המשפט ראה עצמו חופשי שלא להפעיל את סמכותו. אחד מאותם חריגים שהוכרו הוא היותו של הפורום המקומי "פורום לא נאות" (*Forum Non Convenience*). במקרים חריגים ומיוחדים בלבד ניתן יהיה שלא לעשות שימוש בסמכות הבינלאומית. המבחן המכריע

- 24 רע"א 4795/09 מרקעי תקשורת בע"מ נ' Sun Times Media Group Inc (פורסם בנבו, 22.9.2009).
- 25 רע"א 5386/09 הרמן נ' אריאל (מ.ד.ע.) טכנולוגיות ייעוץ עסקי ופיננסי בע"מ (פורסם בנבו, 11.1.2010). אין להתערב בהחלטה מכיוון שזו לא פגעה במבקש.
- 26 רע"א 141/11 אלבקס וידאו בע"מ נ' Tyco Building Services (פורסם בנבו, 17.2.2011). ואף שההסכם ובו תניית הבוררות לא היה חתום.
- 27 רע"א 1817/08 טבע תעשיות נ' Pronauron Biotechnologies (פורסם בנבו, 11.10.2009). בית המשפט סבור כי מדובר במקרה יוצא דופן המצדיק סטייה מן הכלל וזאת בין היתר בשל האינטרס הציבורי בבירור הטענות נגד המבקשת ובשל "היקף הגורמים המעורבים".
- 28 רע"א 6934/10 כספי תעופה בע"מ נ' Jsc Aeroavit Airlines (פורסם בנבו, 28.10.2010).
- 29 ע"א 138/70 Greek Shipping נ' דומיניון חברה לביטוח בע"מ, פ"ד כה(1) 96 (1971).
- 30 רע"א G+H Schallschutz GmbH 2035/06 נ' התכוף בע"מ (פורסם בנבו, 31.7.2006). התיק הושב לבית משפט קמא לדיון בבקשה לעיכוב הליכים לגופה בשל קיומה של תניית בוררות זרה.

בעניין זה הוא אם הפורום המקומי הוא "פורום טבעי" (Natural Forum) או שמא קיים פורום טבעי זר בעל סמכות.³¹

סוגיית ברירת הפורום השיפוטי הנאות מתעוררת כאשר עולה שאלה של ברירת מקום השיפוט בין בית משפט מוסמך בישראל לבין בית משפט של מדינה אחרת, שאף הוא בעל סמכות בינלאומית לדון בתובענה. בתנאים מסוימים רשאי בית המשפט המוסמך בישראל למחוק תביעה שהוגשה אליו, כדי שתנוהל בפני בית המשפט זר. כאשר עולה שאלה של ברירת מקום שיפוט, על בית המשפט לשקול אם הפורום המקומי הוא "הפורום הטבעי" לדון בעניין או שמא פורום זר, בעל סמכות לדון בתובענה, הוא הפורום הנאות.³²

לצורך קביעת "טבעיות" הפורום על בית המשפט להביא בחשבון את הנסיבות הצריכות לעניין ואת מכלול הזיקות הרלוונטיות, וכן את ציפיותיהם הסבירות של הצדדים כולם.³³ השאלה אם להימנע מדיון בעניין מסוים נתונה לשיקול דעתו של בית המשפט שאליו הוגשה התביעה. על הטוען כי הפורום אינו נאות להוכיח כי הזיקות האופפות את המקרה נושא הדיון מצביעות ברובן לעבר פורום אחר, המתאים יותר לדיון.³⁴ יש להביא בחשבון את כל הנסיבות הרלוונטיות, ולקבוע על יסודן מהי המדינה שראוי לקיים בה את ההליך המשפטי, כשנקודת המוצא היא שהעניין צריך להתברר בבית המשפט המוסמך שאליו הוגשה התובענה.³⁵

מקרים של פורום לא נאות – לבתי המשפט ואף לבתי הדין הרבניים שיקול דעת שלא להפעיל את סמכותם, ובנסיבות מסוימות אף מחייבים אותם שלא להפעיל את סמכותם. זאת, כאשר הפורום המקומי הוא "פורום לא נאות".³⁶

בעניין אחד נקבע כי אין לבית המשפט הישראלי עניין להכריע בסכסוך בדבר כריתת חוזה במדינה זרה בין שני אזרחים זרים. זאת במיוחד כאשר הסעד המבוקש הוא פיצוי כספי ולא פעולות אכיפה אשר יהא מקום לבצען בישראל.³⁷

במקרה אחר המערער לא הציע הסבר מספק להגשת תביעתו בישראל, ולפיכך אין מקום להתערבות בהכרעתו של בית המשפט למחוק את העתירה על הסף מחמת פורום לא נאות.³⁸ העלאת טענה "פורום לא נאות" – הוראות תקנה 29 לתקנות התשע"ט (התקנות החדשות) – בעל דין יעלה טענת חוסר סמכות או פורום בלתי נאות בהזדמנות הראשונה לאחר הגשת כתב התביעה; אם טענת חוסר הסמכות העניינית נוגעת לסמכות ייחודית של ערכאה או טריבונל מחוץ למערכת בתי המשפט, ניתן להעלות טענה כאמור עד לישיבה הראשונה של שמיעת הראיות.

31 ע"א 300/84 אבו עטייה נ' ערבטיסי, פ"ד לט(1) 365 (1985).

32 בע"מ 9769/09 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 20.1.2010).

33 ע"א 3908/08 תיקו בע"מ נ' Forem Bago INC. (פורסם בנבו, 26.8.2010).

34 ע"א 5118/92 חברת אלטריפי ללחעהודאת אלעאמה בע"מ נ' סלאיימה, פ"ד נ(5) 407 (1997).

35 רע"א 2903/96 מסיקה נ' דולנס, פ"ד נב(1) 817 (1998).

36 בג"ץ 8754/00 רון נ' בית הדין הרבני הגדול, פ"ד נו(2) 625 (2002).

37 ע"א 4025/13 וויליאם נ' Deutsche Telekom (פורסם בנבו, 6.11.2014).

38 שם.

סימן ז – הציפיות הסבירות של הצדדים

שאלת נאותות הפורום הישראלי תוכרע בשים לב לזיקותיהם של בעלי הדין והעניין, מושא התובענה, לכל אחד מן הפורומים המוסמכים. ההכרעה בשאלה זו תושפע אף משיקולים של מאזן הנוחות ושל יעילות דיונית, במסגרתם תיבחנה ציפיותיהם הסבירות של הצדדים כי הנושא יידון בישראל ומידת העניין של שיטת המשפט הישראלית בתובענה.³⁹

הנטל להוכיח את טענת הפורום הלא נאות, דהיינו את הטענה שאין לברר את התובענה בבית המשפט בישראל, מוטל על הנתבע. לבית המשפט הנדרש לברר את סוגיית נאותות הפורום מסור שיקול דעת רחב ובבואו להכריע בסוגיה זו עליו להביא בחשבון בין היתר את ציפיותיהם הסבירות של הצדדים, את "טבעיות" הפורום שאליו מתכנסות מרב הזיקות, את זהותם של הצדדים ואת יעילות ניהול ההליך.⁴⁰

בפסיקה נקבעו שלושה מבחנים המשמשים לצורך בחינת השאלה איזה פורום הוא הפורום הנאות לדיון בתובענה: איזה פורום הוא בעל מרב הזיקות לסכסוך; מהן הציפיות הסבירות של הצדדים ביחס למקום ההתדיינות בסכסוך; מהם השיקולים הציבוריים העומדים על הפרק, ובעיקר לאיזה פורום "עניין אמיתי" לדון בתובענה. לצד זאת נקבע כי רק כאשר האיזון בין הזיקות לפורום הישראלי לבין הזיקות לפורום הזר נוטה בבירור באופן משמעותי לפורום הזר, יחליט בית המשפט הישראלי כי הוא אינו הפורום הנאות לדון בה. עוד יודגש כי חל פחות במעמדה של דוקטרינת הפורום הבלתי-נאות בעידן הגלובליזציה.⁴¹

לצורך בחינת תחולתה של דוקטרינת "הפורום הלא נאות" יש לבחון אם הפורום המקומי הוא "הפורום הטבעי" או שקיים פורום טבעי זר בעל סמכות לדון בתובענה. מבחן זה מוכרע בהתחשב ב"מרב הזיקות" הרלוונטיות. יש אף לבחון מהן הציפיות הסבירות של הצדדים ביחס למקום ההתדיינות בסכסוך, ולשקול שיקולים ציבוריים, לרבות מהו הפורום שיש לו "עניין אמיתי" לדון בתובענה. בית המשפט יתחשב בטיב הסכסוך, במקום הימצאו של הפורום החלופי ובקשר בין הצדדים או עילת התביעה לבין פורום זה, בדין החל על הסכסוך, ביעילות ההליך, באפשרות שבידי התובע לזכות בדיון נאות במדינה זרה, במהות ההליך ובתכליתו.⁴²

ראיית הפורום בעל מרב הזיקות לעניין כפורום הטבעי אינה נובעת רק מנוחותם של בעלי הדין, אלא גם מציפיותיהם הסבירות ומיכולתם לנהל הליך יעיל בארץ. משום כך לא התייטר מבחן זה בשל הפיחות שחל במעמד השיקול בדבר נוחות בעלי הדין.⁴³

39 ע"א 7841/09 הקרן הפלסטינית לפיצוי נ' פלוני (פורסם בנבו, 28.10.2015).
 40 רע"א 9745/16 Comverse Technology Inc נ' דויטש (פורסם בנבו, 8.8.2017).
 41 רע"א 928/18, לעיל ה"ש 8; רע"א 7342/11 כלל חברה לביטוח בע"מ נ' Incomacs Ltd (פורסם בנבו, 2.8.2012).
 42 ע"א 3999/12 אלצר בע"מ נ' LINAK A/S (פורסם בנבו, 20.1.2014).
 43 רע"א 3144/03, לעיל ה"ש 20.

סימן ח – שיקולים נוספים בשאלת "טבעיות הפורום"

קביעה בשאלת "טבעיות הפורום" נתונה לשיקול דעת שיפוטי. על השיקולים הרלוונטיים נמנים נתונים כגון מקום מושבם של הצדדים, המקום שבו הם מנהלים את חייהם או את עסקם, הגישה למקור הראיות, האפשרות לחייב עדים להעיד בבית המשפט, ההוצאות הכרוכות בהבאת עדים, וכיוצא באלה. השיקולים הרלוונטיים לעניין ברירת הפורום המתאים נחלקים לעניינים בעלי אופי אינדיבידואלי הנוגעים לבעלי הדין, ולהיבטים בעלי אופי ציבורי-מערכתי כללי שבית המשפט אמור להביאם בחשבון.⁴⁴

אמנם עם השנים ולנוכח מגוון אמצעי הקומוניקציה ודרכי התנועה העומדים לרשות המתדיינים במציאות המודרנית, דוקטרינת הפורום הבלתי נאות איבדה לא מעט מכוחה. עם זאת אין מדובר בדוקטרינה שאבד עליה הכלח, מן הראוי לגלות יתר נכונות להטות אוזן לטענות המועלות על ידי הנחבע בעניין נאותות הפורום.⁴⁵

רק אם האיוון בין הזיקות לפורום הישראלי לבין הזיקות לפורום הזר נוטה בכיוון, באופן ניכר, לפורום הזר, בית המשפט יחליט כי אין הוא מהווה פורום נאות. בעידן מטוסי הסילון, הטלפון הסלולרי, הפקסימיליה והאינטרנט, קשיי הקומוניקציה איבדו חלק ניכר מעוצמתם. העולם כולו הולך והופך ל"כפר אחד גדול". לפיכך, אין להפריז במשקל שניתן לקשייו של נתבע לבוא עם עדיו לארץ אחרת. מכאן גם מתבקש שהנטייה להיעתר לטענת פורום לא נאות תלך ותקטן.⁴⁶

נקודת המוצא היא כי הפורום הישראלי מוסמך לדון, ורק במקרים שבהם הוכח כי לפורום הזר יתרון משמעותי על פני הפורום המקומי, תתקבל הטענה בדבר אי-נאותות הפורום המקומי. בעידן התקשורת הסלולרית והאינטרנט, קשיי הקומוניקציה איבדו חלק ניכר מעוצמתם והפסיקה ממעטת כיום להיענות לטענת פורום לא נאות.⁴⁷

סימן ט – הקניית סמכות בינלאומית באמצעות המצאה

סמכות השיפוט של בית המשפט נובעת מהמצאת כתב התביעה לידי הנחבע, בין בתוך המדינה ובין מחוצה לה. כל אימת שכתב התביעה הומצא במדינה, כוח השיפוט נתון בידי בית המשפט המקומי, יהא אשר יהא מקום מושבו של הנחבע; הרעיון הגלום בשיפוט הוא רעיון הריבונות, המשתרעת על שטח המדינה, ובשטח זה חל השיפוט הישראלי כאחת משלוחות הריבון.⁴⁸

44 בע"מ 9769/09, לעיל ה"ש 32.

45 שם.

46 רע"א 2705/97 הגבס א' סיני (1989) בע"מ נ' The Lockformer Co., פ"ד נב(1) 109 (1998); רע"א 2736/98 Habboub Bros. נ' Nike International, פ"ד נד(1) 614 (2000).

47 רע"א 9368/11, לעיל ה"ש 7.

48 בר"ע 156/73 Uniroyal Inc. נ' ציון חברה לביטוח בע"מ, פ"ד כח(1) 229 (1973).

כאשר בוצעה המצאה כדין, קונה לו בית המשפט סמכות בינלאומית לדון בתביעות ובבקשות לצווים זמניים, מכוח העיקרון של המשפט הבינלאומי הפרטי, שלפיו יש לבתי המשפט בישראל סמכות בינלאומית על נתבע ה"נמצא" בישראל.⁴⁹

ביצוע הזמנתו כדין של נתבע מקנה את הסמכות לבית המשפט מבחינה בינלאומית. בית משפט בישראל מוסמך לדון גם בעילה שנוצרה בחוץ לארץ, אם התובע יכול לבסס את סמכותו של בית המשפט התשמ"ד (תקנה 7 לתקנות התשע"ט).⁵⁰

אם הומצאה בישראל הזמנה לדין לנתבע זר, בית המשפט הישראלי קונה סמכות בינלאומית לדון בתובענה ואין עוד צורך לנקוט הליכים של המצאה מחוץ לתחום על פי תקנה 500 לתקנות התשמ"ד (תקנה 166 לתקנות התשע"ט).⁵¹

בית המשפט הישראלי קונה לעצמו סמכות שיפוט בינלאומית אפילו אם ההמצאה בוצעה בזמן הימצאות אקראית וזמנית של הנתבע בארץ. רק בנסיבות חריגות ייפסל תוקפה של המצאה לנתבע בתחומי המדינה.⁵²

אפילו אם עניינה של תובענה מתייחס למקרקעין בשטחים (אזור יריחו) – מוקנית לבית המשפט המחוזי בירושלים סמכות בינלאומית להידרש לתביעה, שכן כתבי בי-דין הומצאו לנתבעים המתגוררים בירושלים, כנדרש בתקנות.⁵³

שיקולי דרכי ההמצאה לדין – יש לנהוג זהירות בהפעלת שיקול הדעת המסור לבית המשפט ככל שהטענה בדבר פורום לא נאות מועלית במסגרת דיון בבקשה למתן היתר המצאה אל מחוץ לתחום המדינה, הנטל הוא על מבקש ההיתר להראות כי ראוי שההליך יתנהל בישראל.⁵⁴

כאשר מתבקש היתר המצאה מחוץ לתחום מוטל על מבקש ההמצאה הנטל להראות כי הפורום הישראלי הוא הפורום הנכון והראוי לדון בתביעה.⁵⁵

בבחינת שאלת "הפורום הלא נאות" עשויה להיות חשיבות מסוימת גם לנסיבות המצאת התביעה לנתבע. אלמנט האקראיות הטמון בהמצאה למבקש בזמן שהותו הזמנית, יש בו כדי להוות נתון נוסף שיש להתחשב בו בבחינת שאלת "הפורום הלא נאות".⁵⁶ וראו גם להלן שער שלושים וחמישה: המצאות.

- 49 רע"א 2736/98, לעיל ה"ש 46.
- 50 ע"א 434/79 גרץ פרטריבגולשפט מיט ברשרנקטר הפטונג מן פורצהיים, גרמניה נ' דג'אני, פ"ד (לה) (2) 351 (1981).
- 51 בר"ע 173/73 וקסלבאום נ' שרבור, פ"ד כח(1) 561 (1974).
- 52 רע"א 9810/05 Martin J. Hecke נ' Pimcapco Limited (פורסם בנבו, 30.8.2009). במקרה זה טענתו של המבקש התמקדה בכך שההמצאה בוצעה במהלך שהייתו בארץ לשם נתינת עדות במשפט פלילי, וכי הדבר נעשה מתוך כוונה להפעיל עליו לחצים.
- 53 ע"א 490/88 המוטראן הקופטי נ' עדילה, פ"ד מד(4) 397 (1990).
- 54 ע"א 3908/08, לעיל ה"ש 33.
- 55 רע"א 7102/10 רואים עולם החברה להגנת הטבע בע"מ נ' פרלמוטר (פורסם בנבו, 12.4.2012).
- 56 רע"א 9810/05, לעיל ה"ש 52.

סימן י – מקרים שנדונו

מקום ביצוע העוולה בחוץ לארץ – הדין החל על עוולה שנעשתה בחוץ לארץ הוא דין מקום ביצועה, אולם הוכר חריג שעל פיו לא יהא זה צודק להחיל את דינו של מקום ביצוע העוולה במקום שבו הקשר בין מקום ביצוע העוולה לעוולה הוא מקרי.⁵⁷

במקרה שבו היו כמה אינדיקציות לעדיפותו של הפורום הגרמני על פני זה הישראלי, בחינת ציפיותם הסבירה של הצדדים חיזקה את המסקנה כי הפורום הישראלי אינו הפורום המתאים לדיון בתובענה. גם מבחינת השיקול ה"מערכתי", ברי כי האינטרס של מערכת המשפט הישראלית בבירור התובענה היה קטן יחסית.⁵⁸

בית המשפט הישראלי הנו הפורום המתאים לדון בתביעת רשלנות שהוגשה בגין תאונת דרכים שהתרחשה בניו זילנד עת נהגה הנתבעת ברכב שבו ישב התובע. כן נפסק, בדעת רוב, כי הדין שיחול הנו הדין הישראלי ולא הניו זילנדי.⁵⁹

במקרה של תאונת דרכים שהתרחשה בחוץ לארץ, כאשר כל המעורבים בה הם תושבי ישראל, נקבע כי הדין החל הוא דין מקום ביצוע העוולה, וכי אין מקום להחיל במקרה זה את חריג "מקום מושב משותף" של הצדדים או את חריג "תקנת ציבור חיצונית".⁶⁰

בתביעת נזיקין שהגיש נהג מונית, תושב אזור יהודה ושומרון שאינו אזרח ישראלי, שנפגע בתאונת דרכים באזור זה, נגד מבטחת מקומית, נקבע כי בית המשפט המחוזי בירושלים אינו "הפורום הנאות" אלא בתי המשפט המקומיים באזור.⁶¹

נדחתה בקשת הרשות הפלסטינית לסילוק על הסף של תביעת פיצויים שהוגשה נגדה. עיקר הדיון נסב על בחינת הפורום הנאות ונקבע כי מבחן מרב הזיקות מצביע על בית המשפט הישראלי כפורום הנאות.⁶²

בעניין אחד תניית השיפוט הזר שנכללה בשטרי מטען שהוציאה חוכרת המשנה של האונייה- המשיבה חלה על תביעת החפצא שהגישו המערערות נגד האונייה בגין נזק שנגרם למטען שהובילה האונייה. עם זאת עמידת המשיבה על טענת ההתיישנות בפורום הזר, יש בה כדי לשנות את התוצאה שלפיה תניית השיפוט הזר חלה ולכן הפורום הנאות לבירור התובענה הוא בישראל, ואין מקום לעכב את ההליכים בתביעה.⁶³

במקום שבו זיקות רבות תצבענה אל עבר פורום ראוי אחר דווקא – גם אם בית המשפט בישראל אינו פורום לא נאות – יהא זה שיקול כבד נגד מתן צו עיקול בישראל. לא יהא זה נכון לעקל – מעשה שגרה – כספי אשראי דוקומנטרי של מתדיין זה, ועל דרך זו לגרור אותו לבוא ולהתדיין בארץ לא לו.⁶⁴

57 ע"א 1432/03 ינון ייצור ושיווק מוצרי מזון בע"מ נ' קרעאן, פ"ד נט(1) 345 (2004). במקרה חריג ונדיר שכזה יהיה על בית המשפט להחיל את דין המדינה שלה הקשר ההדוק ביותר לאותה העוולה.

58 שם.

59 ע"א 3299/06 יובינר נ' סקלאר (פורסם בנבו, 26.4.2009).

60 דנ"א 4655/09 סקאלר נ' יובינר (פורסם בנבו, 25.10.2011).

61 רע"א 4716/93 החברה הערבית לביטוח שכס נ' זריקאת, פ"ד מח(3) 265 (1994).

62 רע"א 11019/08 הרשות הפלסטינית נ' אוזו (פורסם בנבו, 16.4.2009).

63 ע"א 8205/16 CONTRASTOCK OY נ' האוניה THOR HORIZON (פורסם בנבו, 25.1.2018), דעת הרוב.

64 רע"א 1821/98 ניקו בדים בע"מ נ' בנק דיסקונט לישראל בע"מ, פ"ד נד(1) 773 (2000).

פרק ב – בתי משפט שונים

– יחסי גומלין עם בית המשפט הגבוה לצדק	סימן א
– יחסי הגומלין עם בית המשפט לענייני משפחה	סימן ב
– יחסי הגומלין עם בית הדין הרבני	סימן ג
– המחלקה הכלכלית בבתי המשפט המחוזיים	סימן ד
– טריבונלים שונים	סימן ה
– הליכי בוררות	סימן ו

סימן א – יחסי גומלין עם בית המשפט הגבוה לצדק

בית המשפט הגבוה לצדק הוא בעל הסמכות לדון בעניינים שמתחום המשפט החוקתי והמינהלי, אשר לא הועברו לסמכותו של בית משפט או בית דין אחר, לרבות בית המשפט לעניינים מינהליים, וזאת מכוח סעיפים 15(ג) ו-15(ד) לחוק-יסוד: השפיטה. לעומת זאת לבית המשפט המחוזי מסורה סמכות שיורית לדון בכל עניין אזרחי או פלילי, שאינו בסמכותו של בית משפט או בית דין אחר, וכן נתונות בידיו סמכויות ספציפיות.¹

בית המשפט המחוזי שלפניו נפתח הליך אזרחי, חייב, ולא רק רשאי, להחליט בשאלה אם מדובר בעניין המצוי בסמכות מקבילה של בג"ץ ובית המשפט המחוזי, או שמא מדובר בסמכות בלעדית של בג"ץ.²

בג"ץ אינו יושב כערכאת ערעור על החלטות ערכאות שיפוטיות אחרות, ובכלל זה בתי המשפט האזרחיים, אלא במקרים נדירים ביותר ובדרך כלל במקום שעולה טענה של חוסר סמכות או אם מתגלה תופעה קיצונית של שרירות בתחום מינהלי טהור.³

בעניין אחד הסעדים הזמניים שהתבקשו בבית המשפט המחוזי, כבית משפט אזרחי, לא היו בסמכותו, שכן הבקשה, עניינה היה למעשה בצווים נגד רשויות המדינה לעשות מעשה או להימנע מלעשות מעשה במילוי תפקידיהן כדין. כאשר ההליך הוא ביסודו "מינהלי" ולא "אזרחי", הסמכות לדון בו נתונה בידי בג"ץ.⁴

בית משפט לעניינים מינהליים – ההכרעה בסוגיית הסמכות העניינית המשלבת רכיבים מינהליים ואזרחיים לדון בתביעה שבה נעשית תקיפה עקיפה של החלטה של רשות, תיעשה לפי מבחן הסעד. ככל שמתבקש סעד כספי, לבית המשפט לעניינים מינהליים אין סמכות לתיתו במסגרת תובענה מינהלית. הסמכות לדון בתביעה שבה מתבקש סעד זה, נתונה לבתי המשפט האזרחיים.⁵

בעניין אחד ההכרעה הייתה דרושה בשאלה חוזית קניינית, ביחס לזכויות הצדדים בחלקות ובמתקנים – ברור כי אין מקום להכריע בשאלה זו בגדרי הדיון בעתירה מינהלית, ויש לאפשר לבעלי הדין לטעון את מלוא טענותיהם בהליך אזרחי נפרד.⁶

- 1 ע"א 5796/08 ארגון פועלים להתיישבות שיתופית בנווה ימין נ' מינהל מקרקעי ישראל (פורסם בנבו, 29.12.2011). הכל כמפורט בסעיף 40 לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד-1984.
- 2 ע"א 9379/03 צ'רני נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 6.12.2006). השאלה שהתעוררה נסבה על ענייני אזרחות, נושא אשר היה תמיד בסמכותו של בג"ץ ומעולם לא הועבר לסמכות בית המשפט המחוזי. לפיכך, בצדק החליט בית משפט קמא כי אין בסמכותו לדון בעניין.
- 3 בג"ץ 10539/08 פלוני נ' יו"ר הוצאה לפועל (פורסם בנבו, 26.1.2009). בג"ץ אינו יושב כערכאת ערעור על החלטות ראש ההוצאה לפועל.
- 4 רע"א 3354/08 המטה למען ארץ ישראל נ' פרנקו (פורסם בנבו, 17.4.2008).
- 5 רע"א 7987/10 משרד החינוך נ' עמותת "חזון ישעיה" (פורסם בנבו, 28.4.2011).
- 6 ע"מ 7492/08 גרנד האוז בע"מ נ' משק פטר בע"מ (פורסם בנבו, 30.10.2011).

סימן ב – יחסי הגומלין עם בית המשפט לענייני משפחה

מלאכת סיווגו של עניין כמצוי בסמכות בית משפט רגיל או כמצוי בסמכות בית משפט לענייני משפחה מצריכה, על פי טיבה, בירור נתונים עובדתיים בעלי אופי אובייקטיבי וסובייקטיבי. בצד הנתונים האובייקטיביים נודעת חשיבות גם לפן הסובייקטיבי הבוחן את התייחסות בעלי הדין עצמם לסכסוך שביניהם: כיצד הם משקיפים על המחלוקת ביניהם – אם כסכסוך בעל אופי משפחתי או כמחלוקת שעיקרה אזרחית, אשר פתרונה אמור להימצא בהכרעה אזרחית רגילה. הדגשים שבעלי הדין מניחים על אופי היריבות ביניהם חשובים במלאכת איתור היסוד הדומיננטי במחלוקת, לצורך הקניית הנושא לסמכותה העניינית של הערכאה המתאימה.⁷

כאשר הסכסוך בין בעלי הדין מתייחס לנושאי המעמד האישי – לדוגמה סכסוך הקשור בענייני אפטרופסות והחזקת קטין – וכאשר ההורים הם בני דתות שונות, אין צורך בהסכמת נשיא בית המשפט העליון,⁸ והסמכות מוקנית לבית המשפט המחוזי (כיום, בית המשפט לענייני משפחה).⁹ יישום עקרון תום הלב אינו מעלה קושי מיוחד כאשר מדובר בסוגיית סמכות בין ערכאות הדומות באופיין זו לזו. גם המחוקק עצמו הכיר במקרים שבהם יוכל בית משפט השלום לדרון בנושאים שבסמכותו של בית המשפט לענייני משפחה ולהיפך.¹⁰

בעניין אחד נקבע כי לבית המשפט המחוזי סמכות לדרון בתביעה שהגיש אח נגד אָחִיר־המבִקְשִׁים, שכן עניינה בסוגיית ניהול החברה ולא בסכסוך משפחתי. לא הוצגה תשתית עובדתית בדבר סכסוך משפחתי שתתרום משמעותית לגיבוש עילת התביעה, ואין די בטענה כי מדובר ב"חברה משפחתית" שהתנהלה על בסיס יחסי אמון בין האחים.¹¹

ניתן להיזקק לעקרון תום הלב בכל הנוגע להעלאת טענה של סמכות עניינית במישור היחסים שבין בית המשפט השלום לבין בית המשפט לענייני משפחה, מה גם שהמחוקק עצמו הכיר במקרים שבהם יוכל בית המשפט השלום לדרון בנושאים שבסמכותו של בית המשפט לענייני משפחה.¹²

על פי צו בית המשפט לענייני משפחה (בוררות בענייני משפחה), התשנ"ו–1996, נדרשים שני תנאים כדי שהסמכות העניינית בתובענה תהיה נתונה לבית המשפט לענייני משפחה. התנאי הראשון, שמדובר בתובענה לפי חוק הבוררות, התשכ"ח–1968. התנאי השני, שנושא התובענה הינו עניין מענייני משפחה.¹³

7 ע"א 1662/99 חיים נ' חיים, פ"ד נו(6) 295 (2002).

8 מכוח סמכותו לפי סימן 55 לדבר המלך במועצה על ארץ ישראל, 1922.

9 בש"א 5172/91 כהן נ' שרחה, פ"ד מו(1) 45 (1991).

10 רע"א 9343/08 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 24.3.2009).

11 רע"א 1839/13 קולפניצקי נ' קולפניצקי (פורסם בנבו, 6.6.2013).

12 רע"א 557/14 דוקורסקי נ' דוקורסקי (פורסם בנבו, 29.1.2014). במקרה דנן המבקשת לא העלתה טענת חוסר סמכות בפני בית המשפט השלום. ראו גם רע"א 9343/08, לעיל ה"ש 10.

13 רע"א 10586/07 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 24.4.2008). במקרה זה התקיימו שני התנאים. לפיכך, הסמכות העניינית לדרון בתובענה שהגיש המבקש הייתה בגדר סמכותו הייחודית של בית המשפט לענייני משפחה.

סימן ג – יחסי הגומלין עם בית הדין הרבני

במישור היחסי בין בית המשפט האזרחי לבין בית הדין הרבני, מחזיק בית המשפט האזרחי בכל הסמכויות כולן, חוץ מאשר אלה שיוחדו לבית דין אחר; בתי המשפט האזרחיים הם אבריה הראשיים והעיקריים של הרשות השופטת. המבקש לקפח את סמכותם, לשלול את סמכותם, להצר ולהגביל אותה, שומה עליו להיתלות בהוראת חוק מפורשת וחד-משמעית.¹⁴

כלל ההמשכיות – קיים קו מנחה בקביעת הסמכות במקום שבו קיימת סמכות מקבילה בענייני מעמד אישי בין בית המשפט האזרחי לבית הדין הרבני. כאשר בית דין רבני סיים את הדיון שלפניו, בעניין שהוא בתחום סמכותו העניינית הייחודית, כמו תביעת מזונות שנכרכה בתביעת גירושין, וכאשר בנסיבות העניין אין תחולה ל"כלל ההמשכיות" – נפתח הפתח להפעלת סמכותו של בית המשפט האזרחי.¹⁵

בעניין אחד הסכימו בני הזוג להסמיך הרכב מיוחד של בית הדין הרבני הגדול לדון בענייניו של קטין, במסגרת הליכי הגירושין ביניהם. נדונה השאלה אם הסכמה זו מחייבת את הקטין ואם הוא מנוע מלהיזקק להתדיינות בבית המשפט לענייני משפחה. נקבע כי בענייניו של קטין קיימת סמכות מקבילה לבית הדין הרבני – אם נתקבלה הסכמת בעלי הדין לכך – ולבית המשפט לענייני משפחה. עוד נקבע כי בנסיבות העניין, אין לראות בקטין כמי שהצטרף להסכם בין בני הזוג בדבר הקניית הסמכות לבית הדין הרבני לדון בענייניו וההסכם אינו מחייב אותו.¹⁶

כאשר אישה מגישה בשם ילדיה תביעה להגדלת מזונות, למרות התחייבותה האישית בהסכם הגירושין שלא לעשות כך, הרי שתביעת השיפוי של הבעל תהא בדרך של הודעת-צד-שלישי או בתובענה כספית עצמאית לשיפוי בבית המשפט האזרחי, ולא בבית דין רבני. זאת, מחמת היעדר סמכותו הנמשכת לדון בתובענות מסוג זה (למרות שבית הדין הוא זה שאישר את הסכם הגירושין).¹⁷

כריכה בתביעת גירושין – כדי שהכריכה בתביעת גירושין בבית דין רבני תשמש נימוק לשלילת הסמכות של בית המשפט למשפחה בעניין הכרוך, בעל דין המסתמך על הכריכה נדרש לעמוד בשלושה תנאים: עליו לתבוע בכנות גירושין; עליו לכרוך כדין את העניין הנוסף; עליו לכרוך בכנות את העניין הנוסף.¹⁸

סמכות בית הדין הרבני, הנובעת מן הכריכה, מוסיפה להתקיים בידי בית הדין כל עוד התובע את תביעת הגירושין נוהג בעצמו כמתחייב מן הכריכה, שאת גבולותיה – וכפועל יוצא של זה אף את גדר סמכותו הייחודית של בית הדין הרבני – תחם הוא עצמו בתביעתו.¹⁹

14 בג"ץ 5507/96 אמיר נ' בית הדין הרבני האזורי בחיפה, פ"ד נ(3) 321 (1996).

15 רע"א 2782/91 חורש נ' חורש, פ"ד מו(4) 387 (1992).

16 בג"ץ 78/03 כץ נ' בית הדין הרבני הגדול, פ"ד נז(2) 875 (2003).

17 בג"ץ 6103/93 לוי נ' בית הדין הרבני הגדול, פ"ד מח(4) 591 (1994).

18 בג"ץ 5679/03 פלוני נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 9.5.2006).

19 בג"ץ 772/00 זקס נ' בית הדין הרבני האזורי בפתח תקווה, פ"ד נה(2) 49 (2000). אם בעוד תביעת העותרת תלויה ועומדת לפני בית הדין הרבני, היא תבעה את בן זוגה לפני בית המשפט בעניין מענייני הרכוש שנכרכו על ידיה בתביעתו לגירושין, מן הדין לראותה כמי שוויתרה מכול וכול על הכריכה.

ענייני ירושה – כאשר דנים בסמכותו העניינית של בית משפט או של בית דין, יש להבחין בין בית משפט בעל סמכות עניינית מעיקרה לבין בית משפט או בית דין הרוכשים את סמכותם מכוח הסכמה פוזיטיבית של בעלי הדין. הבחנה זו תידון בכל אחת מהערכאות הנ"ל, עת מועלית לפניה טענת חוסר סמכות.

במקרה הראשון, כאשר מדובר בבית משפט אזרחי הדין בענייני ירושה, הוא רשאי ויכול לברר את טענת חוסר הסמכות הנטענת לפניו במהלך המשפט, ואף לשמוע עדים בנושא זה. אולם כאשר מדובר בחלופה השנייה – כשנקנית הסמכות בהסכמת בעלי הדין – אין לאותו בית משפט או בית דין סמכות לקיים את בירור כזה, שכן סמכותם מותנית ומוגבלת בהסכמת בעלי הדין. דוגמה לחלופה השנייה היא סמכותו של בית הדין הרבני לדון בענייני ירושה, כאשר סמכותו מותנית בהסכמת כל הנוגעים לעניין (על פי הוראות סעיף 155(א) לחוק הירושה, התשכ"ה–1965).²⁰

על פי סעיף 151 לחוק הירושה, מוסמך בית המשפט האזרחי (כיום, בית המשפט לענייני משפחה) לדון בכל נושא הקשור לחוק הירושה. אולם, סמכותו הכללית של בית המשפט האזרחי אינה שוללת בחירה מדעת של בעלי הדין להתדיין בבית הדין הדתי.²¹

המחוקק קבע בסעיף 151 לחוק הירושה כי סמכות השיפוט בענייני ירושה נתונה בידיו של בית המשפט לענייני משפחה. כדי להקנות סמכות לבית הדין הרבני יש לקבל הסכמה פוזיטיבית בכתב של כל הנוגעים בדבר, לרבות אלה אשר מעמדם כנוגעים לעניין הירושה נתון במחלוקת. כל עוד בעל דין הנוגע בדבר לא הביע את הסכמתו המפורשת בכתב לסמכותו של בית הדין הרבני, אין להכפיפו לסמכות זו.²²

נדחתה טענה כי הסמכות העניינית לדון בבעלות על חלקות מקרקעין היא של בית המשפט לענייני משפחה, משום שעסקינן בניהול רכוש העיזבון וחלוקתו. אין עוסקים כאן בסוגיות של ניהול עיזבון או בהכרעה בסכסוך ירושה בין יורשים, אלא בשאלת הבעלות במקרקעין המתעוררת במסגרת הדיונית של סעיף 34(ב) לחוק ההוצאה לפועל, התשכ"ז–1967. הסמכות העניינית לכך נתונה לבית המשפט המחוזי.²³

על פי תיקון לחוק בית המשפט לענייני משפחה, התשנ"ה–1995,²⁴ הוספה פסקה לסעיף 25 לחוק, שבה נקבע: "בענין הנתון לסמכותו המקבילה של בית דין דתי, יהיה בית המשפט לענייני משפחה מוסמך לדון כל עוד אין בית הדין הדתי דן בו".²⁵

לתובענות בענייני משפחה, על פי חוק בית המשפט לענייני משפחה, ראו להלן שערים עשרים ושבעה ועשרים ושמונה.

בענייני ירושה ראו גם להלן שער עשרים ותשעה.

20	בג"ץ 673/89 משולם נ' בית הדין הרבני הגדול, פ"ד מה (5) 594 (1991).
21	ע"א 513/98 דוד נ' גביש (הרצנשטיין), פ"ד נג (2) 385 (1999).
22	בג"ץ 4122/02 גרוני נ' בית-הדין הרבני הגדול, פ"ד נז (1) 537 (2002).
23	ע"א 7849/11 ירשי חטאב נ' אבו דהים (פורסם בנבו, 9.12.2014).
24	שניתן כתיקון עקיף במסגרת חוק הירושה (תיקון מס' 7), התשנ"ח–1998.
25	חוק בית המשפט לענייני משפחה (תיקון מס' 3), התשנ"ח–1998, ס"ח 244.

סימן ד – המחלקה הכלכלית בבתי המשפט המחוזיים

עניין כלכלי הוא כל אחד מהעניינים המפורטים בסעיף 42ב לחוק בתי המשפט,²⁶ למעט תביעה אזרחית שבית המשפט לענייני משפחה מוסמך לדון בה; סעיף 42ג לחוק בתי המשפט מגדיר עניין כלכלי-מינהלי כעתירה נגד החלטה של רשות לפי הוראות חוק ניירות ערך, התשכ"ח-1968, חוק השקעות משותפות בנאמנות, התשנ"ד-1994, חוק הסדרת העיסוק בייעוץ השקעות, בשיווק השקעות ובניהול תיקי השקעות, התשנ"ה-1995 וחוק החברות, התשנ"ט-1999 (למעט החלטה של רשם החברות או רשם ההקדשות הנוגעת לחברה לתועלת הציבור כהגדרתה בחוק האמור).

בתי משפט שהוקמה בהם מחלקה כלכלית – תיקון מס' 59 לחוק בתי המשפט כונן את המחלקה הכלכלית בבית המשפט המחוזי בתל אביב. במסגרת התיקון הובהר מהם סוגי העניינים המהווים "עניין כלכלי" ו"עניין כלכלי-מינהלי", הנמצאים בסמכות המחלקה הכלכלית. הסמכות העניינית לדון ב"עניין כלכלי" מוקנית לבתי המשפט המחוזיים בכל מחוזות השיפוט, ולא רק למחלקה הכלכלית בבית המשפט המחוזי בתל אביב. לצד זאת נקבע בסעיף 42א(1) לחוק בתי המשפט כי אם ההליך ב"עניין כלכלי" הוגש לבית המשפט המחוזי בתל אביב, הוא לא יידון אלא לפני שופטי המחלקה הכלכלית.²⁷ בהתחשב בכך שבית המשפט המחוזי בתל אביב הוא היחיד במדינה שבו הוקמה מחלקה כלכלית ומאחר שסעיף 42א(1) סיפה לחוק בתי המשפט מצמצם את סמכות שופטי המחלקה הכלכלית לדון בעניין כלכלי רק להליכים שבסמכות בית המשפט מחוזי שהוקמה בו מחלקה כלכלית, הרי שכאשר הליך העוסק ב"עניין כלכלי" לא הוגש לבית המשפט המחוזי בתל אביב אלא לבית המשפט מחוזי במחוז שיפוט אחר, אזי באותם מקרים יקנה בית המשפט המחוזי לו הוגש ההליך סמכות לדון בהליך, וזאת לפי סעיף 40(6) לחוק. מאידך גיסא, אם ההליך הוגש לבית המשפט המחוזי בתל אביב, הוא יתברר רק לפני שופטי המחלקה הכלכלית, כל עוד הוא מתברר בבית המשפט המחוזי בתל אביב.²⁸

איחוד תובענות – מאחר שבתי המשפט המחוזיים, שאינם בית המשפט המחוזי בתל אביב, הם בעלי סמכות עניינית לדון ב"עניין כלכלי", המסקנה היא כי ניתן להגיש בקשה לאיחוד דיון בהליך שהוגש למחלקה הכלכלית ב"עניין כלכלי", עם הליך כאמור שהוגש לבית המשפט מחוזי שאינו בית המשפט המחוזי בתל אביב. כלומר, הליכים ב"עניין כלכלי" שהוגשו לבתי משפט מחוזיים שונים, ככל שעוסקים הם בנושא אחד, עשויים להיכנס להגדרה של "תובענות בנושא אחד [שהוגשו] לבתי משפט אחדים בעלי אותן סמכויות". מסקנה זו נכונה רק לגבי הליכים העוסקים ב"עניין כלכלי", ולא להליכים העוסקים ב"עניין כלכלי-מינהלי".²⁹

תביעה נגזרת – בסעיף 41(ה) לחוק בתי המשפט קבע המחוקק כי ביחס להחלטה המאשרת תביעה נגזרת או תובענה ייצוגית בזיקה לניירות ערך, אין אפשרות להגיש בקשת רשות ערעור. יש אפשרות להשיג על החלטה המאשרת תביעה נגזרת או תובענה ייצוגית בזיקה לניירות ערך לפני בית המשפט

26 הסעיף הוסף בחוק בתי המשפט [נוסח משולב] (תיקון מס' 59), התש"ע-2010, ס"ח 613.

27 בש"א 1888/13 אשר צוריאלי יזמות בע"מ נ' יוסיקום בע"מ (פורסם בנבו, 29.4.2013).

28 ש.ם.

29 ש.ם.

העליון, במסגרת הערעור על פסק הדין הסופי, גם על ההחלטה המאשרת את התביעה הנגזרת או את התובענה ייצוגית.³⁰

דיון חוזר – בעל דין המבקש להשיג על אחת מן ההחלטות האמורות, עוד לפני מתן פסק הדין הסופי בהליך יוכל לעתור ל"דיון חוזר", שיערך בבית המשפט שבו ניתנה ההחלטה, ולפני מותב של שלושה שופטים. הליך כאמור יכול להתקיים הן בבית משפט מחוזי שהוקמה בו מחלקה כלכלית והן בבית משפט מחוזי שלא הוקמה בו מחלקה כלכלית. באופן חריג, במסגרת הליך של "דיון חוזר" ניתן להעלות גם טענות ערעוריות "רגילות", וזאת בפני אותה ערכאה שנתנה את ההחלטה עליה מבקשים להשיג. שופט של בית המשפט המחוזי, אשר הכריע בבקשה לאישור תביעה נגזרת או תובענה ייצוגית בזיקה לניירות ערך, אינו יכול להימנות עם הרכב השופטים שידונו בדיון חוזר המופנה נגד ההחלטה שניתנה על ידיו.³¹

סימן ה – טריבונלים שונים

בתי משפט מקומיים – סעיף 55(א) לחוק בתי המשפט קובע באשר לחלוקת הסמכויות בין בית המשפט השלום לבית המשפט לעניינים מקומיים. הסעיף מסמיך את בית המשפט לעניינים מקומיים לדון בעבירות לפי חוק התכנון והבנייה, בצד עבירות לפי פקודת העיריות [נוסח חדש] ופקודת המועצות המקומיות [נוסח חדש]. צו הריסה מינהלי מוצא בהתאם לסמכות שבסעיף 238א לחוק התכנון והבנייה, התשכ"ה–1965, אשר עניינו ייעול הטיפול בבנייה בלתי חוקית והסעיף מצוי בפרק ' לחוק שעניינו "עבירות ועונשין". מדובר בסמכות מינהלית כנגד עבריינות, והיא בעלת אופי עונשי – היא ההריסה. סמכות הערעור מופעלת כדרך שמערערים בפלילים.³²

בתי משפט מקומיים בשטחים – פסק דין בערכאה ראשונה של בית משפט לעניינים מקומיים בשטחים ניתן לערעור לפני בית המשפט לעניינים מקומיים של ערכאת הערעור. אין מסגרת מוכרת בחקיקה לבחינתה של בקשת רשות ערעור על פסק דין או על החלטה אחרת של בית המשפט לעניינים מקומיים של ערכאת הערעור. פועל יוצא מכך הינו היעדר סמכותו של בית המשפט העליון בנסיבות כאלה, לדון בבקשה כערכאת ערעור לעניינים אזרחיים.³³

בית המשפט לימאות – כדי לקבל צו למעצר אנייה על התובע להראות כי עומדת לו עילה לכאורה נגד האנייה, המקנה לו זכות לתבוע אותה בתביעת חפצא. משעה שניתן צו מעצר נגד אנייה בתחומי המים הטריטוריאליים, קמה לבית המשפט לימאות הסמכות לדון בתביעות חפצא נגד האנייה.³⁴

30 ע"א 461/14 רוזן נ' ביטון (פורסם בנבו, 14.1.2015).

31 שם.

32 רע"פ 183/11 הרן נ' יו"ר הועדה לתכנון תל אביב (פורסם בנבו, 7.2.2011).

33 רע"א 7665/06 לנציאנו נ' עיריית אריאל (פורסם בנבו, 11.9.2007). לפיכך, דין הבקשה להידחות על הסף.

34 רע"א 851/99 הנאמנים בפש"ר של ABC Containerline נ' Depypere, פ"ד נז(1) 800 (2003).

בעניין אחד תניית השיפוט הזר שנכללה בשטרי מטען שהוציאה חוכרת המשנה של האונייה- המשיבה חלה על תביעת החפצא שהגישו המערערות נגד האונייה בגין נזק שנגרם למטען שהובילה האונייה. עם זאת עמידת המשיבה על טענת ההתיישנות בפורום הזר, יש בה כדי לשנות את התוצאה שלפיה תניית השיפוט הזר חלה ולכן הפורום הנאות לבירור התובענה הוא בישראל, ואין מקום לעכב את ההליכים בתביעה.³⁵

בית הדין לשכירות – לבית הדין לשכירות שהוקם מכוח חוק הגנת הדייר [נוסח משולב], התשל"ב – 1972 נתונה הסמכות לדון במחלוקות לעניין יחסי השכירות בין הצדדים, לאחר שהוכח כי הנכס הוא אחד מנכסי המשיב וקיים לגביו הסכם שכירות בין הצדדים.³⁶

בית הדין השרעי – לבית הדין השרעי סמכות ל"שיפוט ייחודי בעניינים של יצירת ווקף או ההנהלה הפנימית של ווקף שנוצר לטובתם של מוסלמים בפני בית דין מוסלמי דתי". בית הדין השרעי אינו מוסמך לדון בעניינים שאינם בגדר יצירת הקדש או הנהלתו הפנימית, וכי שאלות הנוגעות לסכסוך בין אלו הטוענים לבעלות במקרקעין לבין גורם חיצוני להם, בשאלות קנייניות ובשאלת שעניינן השימוש במקרקעין, יידונו בבית משפט אזרחי.³⁷

בענייני מעמד אישי של מוסלמים נתונה סמכות השיפוט הייחודית לבית הדין השרעי, ואין לבית המשפט המחוזי סמכות שיפוט מקבילה.³⁸

בתי הדין הנוצריים – המחוקק לא הסדיר באופן מקיף את פעולתם של בתי הדין הנוצרים, והמלאכה נותרה כמעט לחלוטין לשיקול דעת המוסדות הפנימיים של העדה הדתית.³⁹

תגמולים – בית המשפט המחוזי, הדין בערעור על ועדת הערעורים לפי חוק הנכים (תגמולים ושיקום), התשי"ט–1959 [נוסח משולב] נעדר סמכות להיזקק לטיעון המתמקד במישור העובדתי.⁴⁰

סימן ו – הליכי בוררות

בית המשפט המוסמך – בית המשפט בעל הסמכות העניינית לפי חוק הבוררות הוא בית המשפט המחוזי, כפוף לחריגים. ענייני בוררות כרוכים בהפעלת סמכויות שיפוטיות של בתי משפט שונים בשלבים שונים של הליכי הבוררות:⁴¹

35	ע"א 8205/16 CONTRASTOCK OY נ' האוניה THOR HORIZON (פורסם בנבו, 25.1.2018), דעת הרוב.
36	רע"א 3337/09 אלחאלדי נ' ווקף חאלדי (פורסם בנבו, 6.9.2009). סעיף 140 (א) לחוק הגנת הדייר אינו מותיר מקום לספק באשר לסמכות בית הדין במסגרת בית משפט השלום לדון בעניינים שהועלו בפניו במקרה זה.
37	ע"א 9605/09 אל-ח'טיב נ' משרד הווקף המוסלמי (פורסם בנבו, 27.10.2011).
38	ע"א 119/87 מרהג' נ' רמדאן, פ"ד מד(4) 377 (1990).
39	ג"ץ 3250/05 סלימאן נ' הארכיבישוף סייאח (פורסם בנבו, 23.2.2009).
40	רע"א 5499/92 קצין התגמולים נ' בן עד, פ"ד מז(2) 471 (1993).
41	רע"א 6435/05 ז'אנו נ' יורו ישראל בע"מ (פורסם בנבו, 10.4.2006).

א. סמכות בית המשפט המחוזי המלווה את מערכת הבוררות במהלך התנהלותה, אשר גררי כוח ופעולתו מוגדרים בחוק הבוררות;

ב. ערכאות השיפוט למיניהן – בתי משפט השלום והמחוזי – שבסמכותם להעביר לבוררות מכוח סעיף 5 לחוק הבוררות (עיכוב הליכים) עניין הנדון לפנייהם במסגרת סמכותם העניינית, במקום שקיים הסכם בוררות בין בעלי הדין ומתקיימים התנאים המתאימים;

ג. סמכותה של ערכאה דיונית כלשהי הדנה בעניין אזרחי להעביר לבוררות מכוח סעיף 79ב לחוק בתי המשפט עניין הנדון לפנייה בגדר סמכותה העניינית, אם ניתנה לכך הסכמת בעלי הדין, במקום שלא היה קיים ביניהם הסכם בוררות קודם. ערכאת שיפוט זו מוסמכת ליתן סעדי ביניים הן בעת שהתובענה נדונה לפנייה והן לאחר שהעניין הועבר לבוררות.

לערכאה שיפוטית הדנה בתובענה מכוח סמכותה נתון כוח שיפוטי ליתן סעדי ביניים כל עוד העניין נדון לפנייה, ובכלל זה גם סעדי ביניים הניתנים במשולב עם ההחלטה לעכב הליכים. סמכות נלווית זו, להושטת סעדים זמניים לצדדים המתדיינים, הינה חיונית לקיום הליך הוגן בשל פער הזמנים הבלתי נמנע בין הבאת הסכסוך לפתחו של בית המשפט לבין ההכרעה בו. סעדים אלה תקפים ועומדים בעינם גם לאחר התליית התובענה במסגרת עיכוב הליכים והעברת העניין לבוררות, וכל עוד לא שונו או בוטלו בידי ערכאה מוסמכת.⁴²

העברת עניין לבוררות – הסמכויות השונות שהוקנו על פי חוק הבוררות לבית המשפט המחוזי, ובכללן הסמכות להעביר בורר מתפקידו, ביטול החלטות בורר וכן אישור החלטותיו, נתונות במקרה של העברת עניין לבוררות על פי סעיף 79ג) לחוק בתי המשפט, לבית המשפט שהעביר את הסכסוך לבוררות, ובמקרה הנדון – בית משפט השלום. ה"עניין" שהועבר לבוררות על ידי בית המשפט המעביר הוא כל הסכסוכים שבין בעלי הדין. לפיכך, כל בקשה הנוגעת ל"עניין" זה הינה בסמכותו לרבות הדיון בבקשה לביטול החלטת בורר – המנומקת בכך שהדיון כלל נושאים שאינם בסמכות בית משפט השלום.⁴³

במסלול הבוררות הרגילה, המתנהלת על פי הסכם בוררות, בית המשפט המוסמך לעניין הבוררות הוא לעולם בית המשפט המחוזי. במסלול הבוררות המיוחד, בית המשפט המוסמך הוא אותו בית משפט – שלום או מחוזי – שלפניו התנהלה התובענה ואשר במסגרתה הושגה הסכמת בעלי הדין להעביר את העניין לבוררות, ובית המשפט נענה להסכמה זו.⁴⁴

כאשר בית משפט השלום העביר בהסכמת בעלי הדין סכסוך בנושא ירושה לבוררות, בטרם נחקק חוק בית המשפט לענייני משפחה, הסמכות לדון באכיפת פסק הבוררות או בביטולו נתונה לבית משפט השלום ולא לבית המשפט לענייני משפחה.⁴⁵

הוראת סעיף 79ב לחוק בתי המשפט אינה חלה על בג"ץ במקום שהבוררות החלה במסגרת התדיינות בבג"ץ. לכן, יש להפנות את הבקשה למתן הוראות בנושא הבוררות לבית המשפט המחוזי.⁴⁶ סמכותו העניינית של בית המשפט אינה נפגעת על ידי הסכם בוררות.⁴⁷

שם. 42

רע"א 4369/02 דורון נ' דורון, פ"ד נח(1) 241 (2003). 43

רע"א 2325/99 מודן נ' קופת חולים מכבי (פורסם בנבו, 17.10.2007). 44

רע"א 1276/99 ברוסילובסקי נ' ברוסילובסקי, פ"ד נג(3) 284 (1999). 45

בג"ץ 4919/97 שטריקר נ' רשם האגודות השיתופיות, פ"ד נח(4) 721 (2004). 46

ע"א 6796/97 ברג יעקב ובניו (רהיטים) בע"מ נ' Berg East Imports Inc., פ"ד נד(1) 697 (2000). 47

פרק ג – בית הדין לעבודה

- סימן א – עקרונות כלליים
- סימן ב – תביעות שונות

סימן א – עקרונות כלליים

סמכותו הייחודית של בית הדין האזורי לעבודה בעניינים מסוימים מחד גיסא וסמכותם הכללית והשירות של בתי המשפט האזרחיים, המעוגנת בעקרון שלטון החוק מאידך גיסא, מגבשות את האיזון הבא: עניינים שבסמכותו הייחודית של בית הדין האזורי לעבודה יידונו אך ורק באותו בית דין.¹ סעיף 24(א)(1) לחוק בית הדין לעבודה, התשכ"ט–1969 קובע שני תנאים לצורך הקניית סמכות שיפוט לבית הדין לעבודה: האחד, קיומם של יחסי עובד–מעביד (בין אם אלה התקיימו בעבר או שהם עתידים להתקיים) והשני, עילת תביעה הנוגעת ליחסי העבודה.² לבית המשפט המחוזי סמכות עניינית לדון בתביעת עובד על פי חוזה עבודה, כאשר התובענה מופנית נגד מנהלי העסקים בפועל של החברה המעבידה, ולא נגד החברה המעבידה.³ בתובענה שהמוסד לביטוח לאומי צד לה לא התעוררה פלוגתה באשר לקיומם של יחסי עובד–מעביד בין בעלי הדין, והיא הועלתה על ידי המבטחת שטענה כי יחסים כאלה אכן מתקיימים, וכי יש לנכות מכל סכום שבו תחויב את התגמולים שאותם יקבל הנפגע מהמוסד כמי שנפגע בתאונת עבודה. ספק אם בהקשר כזה אכן נתונה לבית הדין לעבודה סמכות ייחודית לדון בשאלה. מכל מקום, בית המשפט המחוזי היה מוסמך להכריע בעניין אף מכוח סמכותו שבגררר.⁴ חוק בית הדין לעבודה קובע כי בעניינים המצויים בסמכותו הייחודית של בית הדין לעבודה, יהיו לבית הדין סמכויות לדון גם בתובענות בענייני בוררות הקשורות לעניינים אלה.

סימן ב – תביעות שונות

עוולות מסחריות – סעיף 22 לחוק עוולות מסחריות, התשנ"ט–1999 מקנה סמכות לבית הדין לעבודה לדון בתביעה שעילתה הפרת הוראה מהוראות פרק ב' לחוק ובלבד שהעילה נובעת מיחסי עובד–מעביד. מהוראות החוק הללו עולה כי הסמכות העניינית המוקנית לבית הדין לעבודה נקבעת לפי העילה ולעיתים גם לפי זהות הצדדים.⁵ טענה כי הסודות המסחריים עברו לידי צד שלישי באמצעות מי שבעבר התקיימו בינו לבין התובע יחסי עובד–מעביד, אין די בה כדי לשלול את סמכות בית המשפט המחוזי.⁶

1 ע"א 2618/03 פי.או.אס. (רסטורנט סוליושנס) בע"מ נ' ליפקונסקי, פ"ד נט(3) 497 (2004).

2 רע"א 3323/12 שרעבי נ' רמפל סלולר סטוק מרקט (פורסם בנבו, 6.6.2012).

3 ע"א 2738/90 יהב נ' בן טובים, פ"ז מז(1) 695 (1993).

4 ע"א 9099/02 הפניקס הישראלי חברה לביטוח בע"מ נ' אבו חמדה (פורסם בנבו, 11.5.2006).

5 רע"א 3323/12, לעיל ה"ש 2.

6 רע"א 8409/07 פורייה מערכות נ' רובגרופ ט.א.ק. בע"מ (פורסם בנבו, 13.4.2008). במקרה הנדון, העובד לא היה צד להליך והטענות העובדתיות הספציפיות לא נדונו בבית המשפט המחוזי; לא הייתה אפוא תשתית המצדיקה קביעה כי שני בעלי הדין, שביניהם כמובן לא התקיימו יחסי עבודה, יתדיינו בערכאה המיוחדת לעניינים אלה. במקרים שבהם עובד לשעבר נוטל עמו מסודות החברה למעסיק חדש – יש לוודא שצוים שיוצאו כלפיו יחולו גם על מעסיקו.

בכל הנוגע לגזל סוד מסחרי בידי עובד או עובד לשעבר, הסמכות הייחודית קנויה לבית הדין לעבודה. במקרים שבהם מדובר באדם אשר תפקד הן כעובד והן כסוכן, אין מנוס מפיצול ההתדיינות.⁷

עילה נזיקית – נדחתה בקשת רשות ערעור שעניינה עתירת המבקש להעביר את תביעה נגדו לדין בבית הדין לעבודה, ולחילופין להורות על עיכוב הליכים עד לביורר התביעה שהגיש בבית הדין לעבודה. נקבע כי תביעה בעילה נזיקית כמו גם תביעה בעילה מדיני החברות מקנות סמכות לבית המשפט האזרחי לדון בתביעה.⁸

אכן, המבקשת שבה וטוענת כי תביעתה אינה נסבה על סעיף 29 לחוק יסודות התקציב, התשמ"ה-1985, וכי היא אינה דורשת את אכיפת תנאי הפרישה המטיבים שהובטחו לה. אולם בעיקרו של דבר, הסיבה שבגינה לא ניתנו לה תנאי הפרישה האמורים נעוצה בסעיף 29 ובהסדר הקבוע בו. אשר על כן, מקום התביעה להתברר בבית הדין לעבודה. יוער כי תוצאה זאת מבטאת, במובן מסוים, תפיסה שלפיה תביעה בנוזיקין בגין פגיעה בתנאי שכר שלא אושרו על ידי משרד האוצר חותרת תחת ההסדר המהותי הקבוע בסעיף 29 לחוק יסודות התקציב.⁹

פירוק חברות – העובדה שעניין מסוים מצוי בריגל בסמכותו של בית הדין לעבודה אינה שוללת את סמכותו של בית המשפט של פירוק מדיון בו במסגרת הליכים לפי סעיף 350 לחוק החברות, התשנ"ט-1999. עם הכניסה להקפאת הליכים הועברה הסמכות לדון בתביעות נגד הגוף מוקפא ההליכים לבית המשפט של פירוק וממנו לנאמן.¹⁰

ביטוח בריאות – סעיף 54(ב) לחוק בית הדין לעבודה קובע סמכות שיפוט ייחודית לבית הדין לעבודה בתביעות של מבוטחים נגד קופות החולים, למעט בתביעת נזיקין. בעניין אחד, הוגדרה סמכותו של בית הדין הן על פי זהות הצדדים (קופת החולים ומבוטח) והן על פי עילת התביעה (תביעה לפי חוק ביטוח בריאות). נקבע כי הדיון בתביעה להשבת הסכומים ששולמו על ידי המבקש עבור קבלת השירותים הרפואיים תידון בבית הדין האזורי לעבודה. התביעה לנזקים תוצאתיים תידון בבית המשפט המחוזי.¹¹

הטרדה מינית – החוק למניעת הטרדה מינית, התשנ"ח-1998, הסמיך את בית הדין לעבודה לדון בתביעות אזרחיות נזיקיות, שעילתן הטרדה מינית המוגדרת בסעיף 3(א), בין השאר, כסחיטה באיומים למעשה מיני ומעשים מגונים, אך לא נכללו ברשימה אונס ובעילה אסורה.¹² מדיניות משפטית ראויה מצדיקה מניעת פיצול תביעה כספית בגין הטרדות מיניות ומעשים מיניים חמורים יותר שהתרחשו, לכאורה, במסגרת יחסי עבודה. הכלל בדבר "הטפל הולך אחר העיקר"

7 ע"א 2154/07 בריח נ' אבגנים (פורסם בנבו, 5.9.2010).

8 רע"א 1573/16 הרט נ' חברת אורגניקס (פורסם בנבו, 24.5.2016).

9 רע"א 2389/18 לארי נ' עיריית נצרת עילית (פורסם בנבו, 10.5.2018).

10 ע"א 5090/08 אורגל נ' אטיאס בתפקידו כנאמן (פורסם בנבו, 8.12.2010).

11 רע"א 363/08 פרפרה נ' קופת חולים מאוחדת (פורסם בנבו, 23.1.2009).

12 רע"א 7146/13 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 22.9.2014).

מאפשר לאחד את התביעות הכספיות, ולפיו נקבע כי בית המשפט המחוזי הוא הערכאה המתאימה לדון במקרה מסוג זה, לנוכח מומחיותו בתביעות נזיקין שעניינן, בין היתר, בפגיעות מיניות.¹³ נדחתה בקשה לדיון נוסף בתיק, שבגדרו חידש בית המשפט העליון הלכה שעניינה קביעת הסמכות העניינית בתביעות אזרחיות הכורכות עלות הנובעות מהטרדות מיניות במעשים מיניים חמורים יותר שהתרחשו לכאורה במסגרת יחסי עבודה.¹⁴

קבלה לעבודה – לבית הדין האזורי לעבודה סמכות ייחודית לדון בין היתר בתובענות שעילתן "בקבלת אדם לעבודה או באי-קבלתו". כך, בירור מחלוקות הנוגעות להליך המינוי של מהנדס העיר הוא בסמכות בית הדין האזורי לעבודה.¹⁵

קופות גמל – סמכותו העניינית של בית הדין לעבודה בהתאם לסעיף 24(א)(3) לחוק בית הדין לעבודה תחול מכאן ואילך ובנתון להוראת המעבר, על כלל התביעות של עובדים או מעסיקים וחליפיהם כנגד קופות גמל – בלא תלות באופי המחלוקת ובאופי קופת הגמל.¹⁶

טענות גניבה ומעילה – בירור תובענות נגד עובדים בטענות לגניבה ומעילה בכספי מעסיק יידונו בבית המשפט האזרחי ולבית הדין לעבודה אין סמכות לדון בהן.¹⁷

ע"א 3347/16 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 20.2.2018).	13
שם; דנ"א 1918/18 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 29.5.2018).	14
ע"מ 5292/17 סלימאן נ' ג'בארין (פורסם בנבו, 15.4.2018).	15
רע"א 7513/15 מגורה מבטחים פנסיה בע"מ נ' פלונית (פורסם בנבו, 21.3.2016).	16
רע"א 2407/14 רוחם נ' אג'נס פרנס בע"מ (פורסם בנבו, 14.10.2015).	17

פרק ד – העברות הליך

– העברת הליך מחמת היעדר סמכות	סימן א
– העברת הליך מחמת זיקה לבית המשפט הנעבר	סימן ב
– העברה מינהלית	סימן ג
– תובענות בנושא אחד בבתי משפט אחדים	סימן ד
– העברות שונות	סימן ה

סימן א – העברת הליך מחמת היעדר סמכות

סעיף 79 לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד–1984 מסמיך את בית המשפט להעביר עניין לבית משפט או לבית דין אחר אם העניין אינו בסמכותו המקומית או העניינית, ובית המשפט הנעבר לא יעבירו עוד. צו להעברת הליך כמצוות הסעיף מקנה סמכות שיפוט לבית המשפט הנעבר ומהווה מעשה בית דין לעניין סמכותו, גם אם הוא בית משפט גבוה מזה המעביר.¹ על החלטת העברה ניתן להשיג בהליכים מתאימים.²

בית המשפט הנעבר "ידון בו כאילו הובא לפניו מלכתחילה, ורשאי הוא לדון בו מן השלב שאליו הגיע בית המשפט הקודם". משמעות הדבר היא כי יש לנהוג בעניין בכל המובנים כאילו הובא מלכתחילה לערכאה המוסמכת, כולל סדרי הדין הנוהגים באותה ערכאה.³

סעיף 79(א) לחוק בתי המשפט אינו מחייב את בית המשפט חסר הסמכות להעביר את העניין לבית המשפט המוסמך, במקום לדחות את התביעה שהוגשה אליו, אלא רק מעניק לו סמכות לעשות כן על פי שיקול דעתו. בדרך כלל לא ימאן בית המשפט לעשות שימוש בסמכות זו. עם זאת ייתכן וקיימות נסיבות שבהן ימצא בית המשפט כי אין להעביר את התובענה.⁴

מקרים שאין להעביר את הדיון – במקרה של העברת דיון בגין חוסר סמכות מקומית, יחול האיסור על העברת הדיון פעם נוספת, גם כאשר נטען כי בית המשפט הנעבר נעדר סמכות עניינית. הדיבור "לא יעבירו עוד" בסעיף 79(ב) משתרע אף על המקרה שבו הועבר העניין מבית משפט אחד לבית משפט אחר על יסוד טענת סמכות מסוג אחד, בעוד שבבית המשפט הנעבר נטענה טענת סמכות מסוג אחר.⁵ כאשר מחליט בית משפט כי עניין שהובא לפניו אינו בסמכותו אלא בסמכות בג"ץ, עדיף שישלך את התובענה על הסף ולא יורה על העברתה. אמנם, הכלל שבסעיף 79(א) לחוק בתי המשפט הוא שעל בית המשפט להעביר את העניין, אך אין מדובר בחובה שאין לסטות ממנה.⁶

בהליך שעניינו בקשה להתרת נישואין בבית המשפט העליון נתבקשו סעדים זמניים. רשם בית המשפט העליון קבע שערכאה זו נטולת סמכות והורה על העברת ההליך (של הסעדים הזמניים) לדיון לפני רשם בית המשפט לענייני משפחה.⁷

אין בית המשפט רשאי להעביר תובענה לדיון במקום אחר, זולת אם מצא שאין הוא מוסמך לדון בעניין. כשהוברר שבית המשפט המחוזי בתל אביב יפו מוסמך לדון בעניין, לא ניתן היה להעביר את העניין לבית המשפט המחוזי בבאר שבע.⁸

- 1 כ"ש 1038/85 בנק צפון אמריקה בע"מ נ' עומר גלבוע – חברה לבנין ועבודות עפר בע"מ (בפירוק), פ"ד מ(1) 57 (1986).
- 2 רע"א 164/89 גלובל אוטופרטס בע"מ נ' דגם מערכות בע"מ, פ"ד מג(3) 8 (1989).
- 3 ע"א 12/85 הרשות המוסמכת חוק נכי רדיפות הנאצים נ' הורן, פ"ד ט(4) 384 (1985).
- 4 ע"א 4491/97 גיינו נ' האגודה האיטלקית, פ"ד נג(1) 673 (1999); ע"ע 6848/10 ארז נ' עיריית גבעתיים (פורסם בנבו, 30.5.2012).
- 5 רע"א 3319/00 שור נ' בן-יקר גת חברה להנדסה ובניין בע"מ, פ"ד נה(2) 817 (2001).
- 6 רע"א 3748/05 בזק החברה הישראלית לתקשורת בע"מ נ' שרת התקשורת (פורסם בנבו, 6.5.2005).
- 7 בה"נ 9447/00 אפרוס נ' אפרוס, פ"ד נה(2) 106 (2000).
- 8 בר"ע 205/74 זיזי נ' ראש העיר אשקלון, פ"ד כט(1) 744 (1975).

כאשר הסוגיות העולות במסגרת העתירה מחייבות את פיצול הדיון בין שני בתי משפט אין זה ראוי כי בית המשפט יורה על פיצול העתירה והעברתה לבתי המשפט המוסמכים ב"חלקים".⁹ כאשר סדרי הדין בבתי המשפט המוסמכים לדון שונים מסדרי הדין הנהוגים בבית המשפט לעניינים מינהליים, לרבות באופן ניסוח כתבי הטענות, לא ניתן להעביר את הדיון בעתירה כפי שהיא לבתי המשפט המוסמכים לכך.¹⁰

העברת הליך – הוראת תקנה 201 לתקנות התשמ"ד בעניין ביטול החלטה על פי צד אחד (תקנה 131 לתקנות התשע"ט) אינה עומדת בסתירה להוראת סעיף 79(ב) לחוק בתי המשפט, וזאת כאשר החלטה שממנה נגזר הכלל שלפיו הערכאה השיפוטית אליה הועבר העניין "לא יעבירו עוד", ניתנה כאמור במעמד צד אחד. ככזו, לא ניתן לומר לגביה כי "מצא בית המשפט" (כלשון סעיף 79(א)). בלעדי עמדת הצד השני אין ניתן "למצוא" כאמור.¹¹

ערעור על החלטת ההעברה – כאשר תובענה הועברה לבית משפט אחר מכוח סעיף 79 לחוק בתי המשפט ותקנה 101 לתקנות התשמ"ד (דחייה על הסף) (תקנה 43 לתקנות התשע"ט), ובעל דין כלשהו מתכוון לבקש רשות ערעור על החלטת ההעברה, ראוי שיחולו הכללים הבאים:

1. על בעל הדין המבקש לערער להודיע על כך לבית המשפט הנעבר ולבקש הימנו להמתין בהמשך ההליך, עד לאחר ההכרעה בבקשה;
2. בעת הגשת הבקשה על המבקש לנקוט גילוי מלא ולהביא את דבר קיומו של הדיון בבית המשפט הנעבר ככל שנערך כזה, לידיעת בית המשפט שלערעור;
3. היה והמבקש החשה ולא פעל כאמור, דין בקשתו לרשות ערעור להידחות ולו מטעם זה.¹²

ערכאה שסמכויותיה אינן קבועות בחוק בתי המשפט – החלטה המעבירה את הדיון לערכאה שסמכויותיה אינן קבועות בחוק בתי המשפט (כגון בית דין רבני או בית דין לעבודה) הינה החלטה המקנה זכות ערעור.¹³

מהלך של בית משפט שהעביר שאלה אחת בלבד להכרעתו של בית דין וקבע כי בהתאם להכרעתו ייקבע באופן סופי האם יש להחזיר את הדיון לבית המשפט או להותירה בבית הדין, מעוררת קושי לנוכח הוראת סעיף 79(ב) לחוק בתי המשפט, הקובע כי "בית המשפט או בית הדין שאליו הועבר עניין כאמור, לא יעבירו עוד".¹⁴

משפחה – נדחתה בקשת רשות ערעור שעניינה אי-העברת דיון לבית המשפט לענייני משפחה, לאחר שהועבר כבר מבית המשפט המחוזי למחלקה הכלכלית באותו בית משפט משסווג העניין כ"עניין כלכלי".¹⁵

9	ע"מ 6848/10, לעיל ה"ש 4.
10	ש.מ.
11	רע"א 3075/17 שירביט חברה לביטוח בע"מ נ' ארד (פורסם בנבו, 21.5.2017).
12	רע"א 8285/07 פרפרה נ' גולדו (פורסם בנבו, 15.9.2008).
13	רע"א 3930/14 ורסנו נ' ניניו (פורסם בנבו, 26.6.2014).
14	ש.מ.
15	רע"א 5645/13 דוד צוקר ובניו נ' צוקר (פורסם בנבו, 8.9.2013).

סימן ב – העברת הליך מחמת זיקה לבית המשפט הנעבר

סעיף 78 לחוק בתי המשפט קובע:

העברת ענין למקום אחר

78. (א) הליך מסוים שהובא או שיש להביאו לפני בית משפט מחוזי או בית משפט שלום במקום אחד, רשאי נשיא בית המשפט העליון או שופט אחר של בית המשפט העליון שהוא הסמיכו לכך להורות שיהיה נידון בבית משפט של אותה דרגה במקום אחר; ובלבד שלא תינתן הוראה לפי סעיף זה לאחר התחלת הדיון אלא בהסכמת השופט שהחל לדון בו.

(ב) בהחלטה לפי סעיף קטן (א) ישקול נשיא בית המשפט העליון או שופט אחר של בית המשפט העליון שהוא הסמיכו לכך, לפי העניין, את מידת הפגיעה הצפויה בבעלי הדין כתוצאה מההעברה, את המרחק בין בית המשפט שממנו הועבר ההליך לבין בית המשפט שאליו הועבר ואת הבטחת נגישותם של בעלי הדין לבית המשפט.

(ג) בית המשפט שאליו הועבר עניין כאמור, לא יעבירו עוד.

סעיף 78 לחוק בתי המשפט מסמיך את נשיא בית המשפט העליון או שופט אחר של בית המשפט העליון להורות על העברת הליך שהובא לבית משפט במקום אחד לבית משפט (באותה דרגה) במקום אחר.¹⁶ עוד קובע הסעיף שלא תינתן הוראת העברה לפי סעיף זה לאחר התחלת הדיון, אלא בהסכמת השופט שהחל לדון בו.

בית המשפט העליון ייטה להורות על העברת דיון, אם התביעה הוגשה בתחום סמכותו של בית המשפט אשר בידי סמכות מבחינה פורמלית, אך אין זיקה מוחשית אחרת כלשהי בין העניין לבין תחום סמכותו.¹⁷

בדומה להוראות הסעיפים 78 (א) ו-79 (א) לחוק בתי המשפט, כרוך מנגנון איחוד הדיון בתובענות בהעברת מקום הדיון באחד או יותר מן ההליכים שאיחודם מתבקש. אולם העברה זו טמועה ושלובה באיחוד הדיון בהליך הנעבר עם הדיון בהליך שנדון בפני בית משפט אחר.¹⁸ העברת מקום דיון אגב איחודו לפי תקנה 7 לתקנות התשמ"ד (תקנה 40 (ב) לתקנות התשמ"ט) אינה נכנסת אפוא בתחום סעיפים 78 (ג) או 79 (ב) לחוק בתי המשפט לעניין מניעת העברת מקום נוספת. לפיכך בעניין זה, בית המשפט המחוזי שבו יאוחדו הדיונים יוכל להחליט כי הדיון המאוחד יועבר כך

16 החלטת הנשיא לפי חוק בתי המשפט היא בבחינת החלטת ביניים במשפט שהוגש, ואם נשתנו הנסיבות, יכול הנשיא לעיין מחדש על פי בקשה חדשה. ראו ב"ש 129/80 ינאי נ' עירית חיפה, פ"ד לד (3) 782 (1980).

17 בש"א 4666/02 גוכלר נ' עיזבון אזאווילוס, פ"ד נו (6) 817 (2002). הלכה זו יפה גם למקרה שהזיקה הפורמלית בו היא של קיום סניף של מי מהנתבעים באזור השיפוט של בית המשפט.

18 בש"א 5997/17 ורדינון נ' גרשוני (פורסם בנבו, 31.7.2017).

שיידון בפני בית המשפט לענייני משפחה, אם יראה לנכון לעשות כן מכוח סמכותו לפי סעיף 79(א) לחוק.¹⁹

העברת הדיון לפי סעיף 78 לחוק בתי המשפט אפשרית בדין גם מנימוקי מראית פני הצדק.²⁰ הסמכות לפי סעיף 78 לחוק בתי המשפט היא להעביר את מקום הדיון בעניין מסוים למחוז אחר, חרף קיומה של סמכות מקומית. סעיף 78(א) סיפא מתיר במפורש העברה של מקום דיון גם לאחר שהחל דיון בתיק, בתנאי שהמותב שדן בתיק נתן את הסכמתו לכך. השיקולים הנשקלים הם מגוונים. בין היתר, ייבחן מועד הגשת הבקשה, היעדר שיהוי ולאיוזה מחוז שיפוט נתונות מרב הזיקות.²¹ תקנה 40(א) לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) שכותרתה "איחוד דיון בתובענות" קובעת את ההוראה הבאה –

(א) בית המשפט רשאי להורות על איחוד הדיון בתובענה הנדונה בפניו עם תובענה התלויה ועומדת באותו בית משפט, אם סבר שיש בדבר כדי לייעל ולפשט את ההליכים או למניעת תוצאות סותרות; החל שופט אחר לודן בתובענה שמבקשים לאחדה, ניתן לאחדה רק בהסכמתו.

המבחן ל"התחלת דיון" לצורך העברת מקום דיון לפי סעיף 78 לחוק בתי המשפט הוא מבחן מהותי ויש לבחון כל מקרה לגופו; לא נמצא בסיס להבחנה בין הסמכויות להעברת מקום דיון לפי סעיפים 49 ו-78 לחוק או כל טעם אחר המצדיק למנוע מנשיא בית משפט השלום לבחון שיקולים של מראית פני הצדק.²²

סמכות מקומית – בבקשה להעברת מקום דיון, סמכותו של נשיא בית המשפט העליון לפי סעיף 78 לחוק בתי המשפט נוגעת לענייני הסמכות המקומית בלבד, ואין היא נוגעת לשאלות של סמכות עניינית.²³

התכלית הראשונה העומדת ביסוד סעיף 78 לחוק בתי המשפט, היא חשיבותם של כללי הסמכות המקומית. המחוקק ומתקין התקנות קבעו הסדרים מדויקים ומפורטים באשר לשאלה היכן צריך להידון נושא זה או אחר. כללים אלה של סמכות מקומית מבוססים לרוב על זיקות בין נושא הדיון או בין בעלי הדין לו לבין בית המשפט הנדון, ובאים הם להגשים תכליות משל עצמם. מכאן, שלא על נקלה יועבר מקום הדיון תוך ייתור הכללים שנקבעו בדין לעניין הסמכות המקומית.²⁴ כאשר עוסקים בהסכם שיפוט ייחודי בהקשר הפנים-ארצי, אין הערכאה הדיונית רשאית להתעלם ממנו, כאשר מוגשת לפניה בקשת העברה. שיקולי נוחות ומרב הזיקות בהקשר זה הינם עניין לשיקולי נשיא בית המשפט העליון אם מובאת לפניו בקשה לפי סעיף 78 לחוק בתי המשפט.²⁵

19	שם.
20	בש"א 1863/14 מדינת ישראל נ' ערנפלד (פורסם בנבו, 30.3.2014). במקרה זה, של מראית העין הנוגעת לבית המשפט כולו, נמצא להעביר את הדיון.
21	ע"א 3345/17 סלע נ' בנק דיסקונט למשכנתאות בע"מ (פורסם בנבו, 20.6.2017).
22	רע"א 5327/17 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 6.8.2017).
23	בש"א 3912/06 הגרעין בע"מ נ' עיריית אור יהודה (פורסם בנבו, 30.5.2006).
24	בש"פ 11637/04 מדינת ישראל נ' זוזיאשווילי, פ"ד נט(4) 229 (2005).
25	רע"א 2893/07 קופת חולים לאומית נ' אבו עסב (פורסם בנבו, 9.2.2007).

נתקבלה בקשה להעברת מקום דיון בתביעת לשון הרע שהגישו המשיבים כנגד המבקשים, מבית המשפט השלום בכפר סבא לבית המשפט השלום בנצרת, כאשר נקבע כי מרבית הזיקות נוטות לקיום ההליך במחוז צפון.²⁶

בתי משפט מינהליים – נשיא בית המשפט העליון החיל את הכללים על פי סעיף 78 לחוק בתי המשפט גם על הליכים לפני בית המשפט לעניינים מינהליים לעניין ערעור מינהלי על החלטתה של ועדת ערר.²⁷

מס שבח – נשיא בית המשפט העליון הורה מכוח היקש, על העברת דיון בוועדת ערר על פי חוק מס שבח מקרקעין, ממקום אחד למקום אחר, למרות שהוועדה אינה נכללת במונח "בית משפט" על פי סעיף 78 לחוק בתי המשפט.²⁸

מספר רב של תביעות – העברה מרוכזת של עשרות תביעות ממספר בתי משפט שונים לבית משפט אחר אינה סבירה ואינה עולה בקנה אחד עם תכליתו של סעיף 78 לחוק בתי המשפט. יש בה כדי להכביד הכבדה יתרה ומיותרת על בית המשפט הנעבר.²⁹

משפחה – במקרה אחד, לנוכח הוראת סעיף 78(ג) לחוק בתי המשפט, ברי כי בית המשפט לענייני משפחה בחיפה לא היה רשאי להעביר את ההליך לבית המשפט בירושלים. גם לגופו של עניין, לנוכח מהות הטענות המועלות כלפי האפוטרופוס, מוטב יהא שעל אף הסכמתו להחלפה תידון הבקשה בבית המשפט בחיפה.³⁰

סימן ג – העברה מינהלית

סעיף 78א, שהוסף לחוק בתי המשפט,³¹ הדן בהעברת הליכים אזרחיים לאזורים אחרים על ידי מנהל בתי המשפט, קובע:

העברה מינהלית

78א. (א) מנהל בתי המשפט רשאי להעביר הליכים אזרחיים והליכים בעבירות תעבורה שהוגשו לבית משפט מסוים וטרם החל הדיון בהם, לבית משפט אחר של אותה דרגה, בין באותו אזור שיפוט ובין באזור שיפוט סמוך, כדי לאזן את חלוקת עומס הדיונים בין בתי המשפט, ובלבד שהמרחק בין בתי המשפט אינו עולה על 60 קילומטרים; החלטת

26	בש"א 531/16 סלמה נ' שיק (פורסם בנבו, 10.3.2016).
27	בש"א 2728/03 העמותה למען בית ספר דמוקרטי נ' מדינת ישראל, פ"ד נז(3) 552 (2003).
28	בש"א 7857/98 כהן נ' מנהל מס שבח מקרקעין, פ"ד נד(3) 241 (2000).
29	בש"א 3998/11 עיזבון אלמגארי נ' משרד הביטחון (פורסם בנבו, 15.11.2011). היא אף עתידה להזיק לתובעים, שכן יומן בית המשפט אינו ערוך לקלוט וליתן מענה להעברה מרוכזת זו של עשרות תיקים מבית המשפט אחד למשנהו.
30	בע"מ 6661/12 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 28.1.2013).
31	חוק בתי המשפט [נוסח משולב] (תיקון מס' 68), התשע"ב–2012, ס"ח 98

מנהל בתי המשפט להעביר את אותם הליכים טעונה הסמכה של נשיא בית המשפט העליון שאושרה בידי שר המשפטים, ולעניין הליכים בעבירות תעבורה – גם התייעצות עם המפקח הכללי של המשטרה או מי שהוא הסמיכו לכך.

(ב) מנהל בתי המשפט יפרסם הודעה ברשומות ובאתר האינטרנט של הנהלת בתי המשפט בדבר העברת הליכים כאמור בסעיף קטן (א).

(ג) (1) בעל דין הרואה את עצמו נפגע מהחלטת מנהל בתי המשפט כאמור בסעיף קטן (א), רשאי לבקש ממנו לעיין מחדש בהחלטה;

(2) בהחלטה בבקשה לעיון מחדש לפי פסקה (1), ישקול מנהל בתי המשפט את מידת הפגיעה בצפויה בבעלי הדין כתוצאה מההעברה ואת הבטחת נגישותם של בעלי הדין לבית המשפט;

(3) על החלטה כאמור בפסקה (2) ניתן לערער לפני נשיא בית המשפט העליון או שופט אחר של בית המשפט העליון שהוא הסמיכו לכך.

(ד) (1) תיק שהועבר לפי סעיפים 49, 78 או 79, מנהל בתי המשפט לא יעבירו עוד;

(2) תיק שהועבר לפי סעיף זה, מנהל בתי המשפט או בית המשפט שאליו הועבר, לא יעבירו עוד.

(ה) בסעיף זה, "התחלת הדיון" ו"הליכים בעבירות תעבורה" – כהגדרתם בסעיף 49(ד).

סימן ד – תובענות בנושא אחד בבתי משפט אחדים

תקנה 7 לתקנות התשמ"ד קובעת כי אם הוגשו תובענות בנושא אחד לבתי משפט אחדים בעלי אותן סמכויות, יקבע נשיא בית המשפט העליון או שופט אחר של בית המשפט העליון שהוא הסמיכו לכך למי מבתי משפט אלה יתנהל השיפוט. לאותו בית משפט שייקבע יהיה שיפוט ייחודי והתובענות שבשאר בתי המשפט תועברנה לבית המשפט האמור ותידונה בו במאוחד.

תקנה 40(ב) לתקנות התשע"ט (התקנות החדשות) חוזרת על הוראה זו וקובעת:

(ב) הוגשו תובענות בנושא אחד לבתי משפט אחדים של אותה דרגה במחוזות שיפוט שונים, יחליט נשיא בית המשפט העליון, או שופט אחר של בית המשפט העליון שהוא הסמיך לכך, למי מבתי משפט אלה יהיה שיפוט ייחודי והתובענות שבשאר בתי המשפט יועברו לבית המשפט האמור ויידונו בו במאוחד.

העברת מקום דיון אגב איחודו לפי תקנה 7 לתקנות התשמ"ד אינה נכנסת אפוא בתחום סעיפים 78(ג) או 79(ב) לחוק בתי המשפט לעניין מניעת העברת מקום נוספת. לפיכך, יוכל בעניין זה בית המשפט

המחוזי שבו יאוחדו הדיונים להחליט כי הדיון המאוחד יועבר כך שיידון בפני בית המשפט לענייני משפחה, אם יראה לנכון לעשות כן, מכוח סמכותו לפי סעיף 79 (א) לחוק.³² ניתנה הוראה על איחוד דיון בין תובענה המתבררת בבית המשפט המחוזי בירושלים עם תובענה המתנהלת בבית המשפט המחוזי בנצרת שבה הוגשה גם תביעה שכנגד. זאת, מאחר שהתובענות חולקות תשתית עובדתית אחת, מרבית בעלי הדין משותפים לשתייהן והשאלות המשפטיות כרוכות אלה באלה; מכלול השיקולים ובראשם מאזן הנוחות, הטו את הכף לכיוון קיום הכירור המאוחד בבית המשפט בנצרת.³³

מניעת כפילות – לצורך הפעלת תקנה 7 לתקנות התשמ"ד (תקנה 40 (ב) לתקנות התשע"ט), אין חובה לקבל את הסכמת השופט הדין בתביעות. תכלית התקנה היא למנוע את כפילות הדיון בנושא אחד ולרכז את כולן בידי בית משפט אחד.³⁴ שיטת המשפט מפתחת כללים פרוצדורליים שונים על מנת להימנע, בין היתר, ממצב של הכרעות סותרות באותו עניין.³⁵

תכליתה של התקנה הינה, בין היתר, הגברת יעילות הדיון ומניעת הכרעות סותרות, תוך שמירה על האינטרסים של בעלי הדין להליכים השונים. בהתאם לכך, נקבעה ההלכה שלפיה די בכך שבין שתי תובענות קיימת השקה – ואין צורך בחפיפה מוחלטת – כדי לקבוע כי הן עוסקות באותו נושא.³⁶ תכלית התקנה היא הגברת היעילות והפעילות המתואמת בין בתי המשפט. תקנה זו משלבת את האינטרס של בעלי הדין המעוניינים באיחוד הדיון בעניינם תחת קורת גג משפטית אחת, יחד עם האינטרס של המערכת השיפוטית שתביעות באותו עניין יתבררו במאוחד, לקידום יעילות הדיונים ומניעת הסיכון למתן החלטות סותרות.³⁷

בעניין אחד נקבע כי ראוי שהתביעות התלויות ועומדות בבתי משפט שונים תידונה במאוחד, ולו רק משום שמתבקשים בהן סעדים סותרים באשר לרישום זכויות בדירה.³⁸ עילה חשובה להעברת דיון למקום אחר היא נוחיות כל בעלי הדין הנוגעים בדבר, ובכלל זה בעלי הדין, עורכי הדין ואחרים. לצד שיקול זה קיימים שיקולים נוספים, ובהם שמירת היעילות הדיונית.³⁹ דחית הבקשה – בקשה המוגשת על ידי בעל דין אשר יצר בעצמו את פיצול הדיון בתביעות שהגיש, דינה להידחות.⁴⁰

- 32 בש"א 5997/17, לעיל ה"ש 18.
- 33 בש"א 6454/16 ניו גלובל לנד בע"מ נ' בנק ירושלים בע"מ (פורסם בנבו, 7.9.2016).
- 34 ב"ש 190/69 ערבייה נ' שוורץ, פ"ד כג(2) 646 (1969).
- 35 ע"א 3073/03 "החקלאי" באר יעקב אגודה שיתופית חקלאית בע"מ נ' מזרחי, פ"ד נח(6) 419 (2004).
- 36 בש"א 9784/07 חברת נופית יזום והשקעות בע"מ נ' חברת סולל בונה פיתוח וכבישים בע"מ (פורסם בנבו, 23.12.2007). אמנם בעניין זה היה מדובר בתובענות הנוגעות לאותה פרשה, אך הן העלו שאלות משפטיות שונות לכאורה זו מזו. ראו גם בש"א 3734/00 חקשורי נ' חזני, פ"ד נד(3) 121 (2000).
- 37 בש"א 5997/17, לעיל ה"ש 18.
- 38 בש"א 57/98 אתר נ' בנק ירושלים בע"מ, פ"ד נב(3) 481 (1998).
- 39 בש"א 11279/02 איליאסוב נ' סהר חברה לביטוח בע"מ, פ"ד נו(2) 337 (2003).
- 40 בש"א 7122/06 צדוק נ' אברהמי (פורסם בנבו, 20.11.2006). בעניין זה, גרם המבקש בעצמו לפיצול הדיון בין שני בתי משפט, עת הגיש את התביעה הכספית בבית משפט השלום בתל-אביב-יפו לאחר שפתח בהליכי הוצאה לפועל בכפר סבא.

במקרה אחד הוגשו שתי בקשות שתוכנן זהה – האחת בבית המשפט העליון הדן בערעור על פסק דין חלקי, והאחרת בבית המשפט המחוזי ביתרת התביעה. בנסיבות אלה נקבע כי אין מקום לעיכוב, ויש להכריע בכל בקשה בערכאה שאליה היא הוגשה, בהתייחס לאופי התביעה, לאופי התיקון, להליכים שהיו עד כה ולשלב שבו נמצא הדיון.⁴¹

במקרה אחד הייתה קיימת זיקת מה בין שני ההליכים, אולם לאור העילות השונות ולנוכח הצפי כי איחוד הדיון בתביעות יביא לסרבול ההליכים ולהארכתם, יש להעדיף את דחיית הבקשה על פני קבלתה, במיוחד לאור ההבדל בשלב שבו מצויים שני ההליכים.⁴²

תובענות ייצוגיות – אין לראות את סעיף 7(א)(1) לחוק תובענות ייצוגיות, התשס"ו–2006 כ"הוראה אחרת לעניין הנדון", השוללת את תחולת תקנה 7 לתקנות התשמ"ד (תקנה 40(ב) לתקנות התשע"ט) על תובענות ייצוגיות או בקשות לאישור תובענות ייצוגיות; מקרה מובהק לצורך בשימוש בתקנה בנוגע לתובענות ייצוגיות הוא כאשר עוסקים בעשרות בקשות לאישור תובענות ייצוגיות המפוזרות בין בתי המשפט המחוזיים.⁴³

ייתכנו מקרים שבהם יהיה מקום לדון בבקשה לאיחוד דיון במספר תובענות ייצוגיות, על אף קיומו של ההסדר הספציפי הקבוע בסעיף 7(א) לחוק תובענות ייצוגיות.⁴⁴ דרך המלך היא איחוד דיונים בהתאם להסדר הפרטני הקבוע בסעיף 7(א)(1) לחוק תובענות ייצוגיות, אולם אין בהסדר זה כדי לשלול את סמכותו של נשיא בית המשפט העליון להורות על איחוד דיונים במקרים שבהם נדרש הדבר.⁴⁵

הוגשה בקשה מכוח הוראת סעיף 78 לחוק בתי המשפט להעברת מקום דיון בבקשה לאישור תובענה ייצוגית שהוגשה נגד המבקשת, מבית המשפט המחוזי בתל אביב לבית המשפט המחוזי בחיפה בנימוק שהמותב שם כבר דן בתביעה דומה ובית המשפט השקיע משאבים שיפוטיים בלמידת עובדות המקרה וטענות הצדדים.⁴⁶

עניין כלכלי – ניתן להגיש בקשה לאיחוד דיון בהליך שהוגש למחלקה הכלכלית ב"עניין כלכלי", עם הליך כאמור שהוגש לבית המשפט מחוזי שאינו בית המשפט המחוזי בתל אביב. כלומר, הליכים ב"עניין כלכלי" שהוגשו לבתי משפט מחוזיים שונים, ככל שעוסקים הם בנושא אחד.⁴⁷

אגרת משפט – אין נוהגים לחייב באגרה בגין בקשות להעברת מקום דיון ואיחוד תובענות. הסיבה לכך היא כי יש בבקשות אלה מרכיב דומיננטי של אינטרסים וצרכים הקשורים במינהל בית המשפט עצמו,

- 41 ב"ש 1125/85 גד-שט שותפות לבנין ולהשקעות בע"מ נ' עבודי, פ"ד לט (4) 510 (1985).
- 42 ב"ש 3367/10 אריה חברה לביטוח בע"מ נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 4.8.2010). באותו עניין, כאשר המשיבה אינה צד להליך השני, איחוד הדיון עתיד להקשות עליה את ניהול תביעתה במסגרת ההליך הראשון, וזאת בניגוד לתכלית העומדת ביסוד סמכותו של נשיא בית המשפט העליון לפי התקנות.
- 43 ב"ש 8226/12 דיפלומט מפיצים (1968) בע"מ נ' בשתאוי (פורסם בנבו, 30.1.2013).
- 44 ב"ש 599/15 פירסק נ' חברת קו צינור אילת אשקלון בע"מ [קצא"א] (פורסם בנבו, 29.4.2015). מקרה זה עסק בארבע בקשות לאישור תובענות ייצוגיות שהוגשו באירוע דליפת נפט גולמי מקו צינור הנפט של קצא"א, ונדונו בבתי משפט שונים.
- 45 ב"ש 3193/15 ניופאן בע"מ נ' רחמים (פורסם בנבו, 11.5.2015).
- 46 ב"ש 1715/16 סופר פארם (ישראל) בע"מ נ' מלכה (פורסם בנבו, 12.4.2016).
- 47 ב"ש 1888/13 אשר צוריאל יזמות בע"מ נ' יוסיקום בע"מ (פורסם בנבו, 29.4.2013).

ולאו דווקא באינטרס או בזכות של בעל הדין. דומינטיות זו של האינטרס שלבר בעל הדין, מצדיקה במקרים המתאימים מתן פטור מאגרת בית המשפט להליך הנדון.⁴⁸

סימן ה – העברות שונות

שופט כבעל דין – סעיף 24 לחוק בתי המשפט קובע כי כאשר שופט הוא בעל דין בהליך אזרחי, יקבע נשיא בית המשפט העליון את בית המשפט אשר ידון בהליך. תכליתו של סעיף 24 לחוק הינה שמירה על מראית פני הצדק, על ידי ניתוק הזיקה (האמיתית או הנחזית) בין השופט כבעל דין לבין הערכאה שבה הוא מכהן או הערכאה שאליה יש לו זיקה מכוח סמכות ערעורית.⁴⁹ בעניין אחד נקבע כי שיקולים של מראית פני הצדק מחייבים שהעתירה לא תישמע באותו מחוז שיפוט שבו מכהנת שופטת שהיא משיבה לה. בנסיבות אלה הוחלט להעביר את הדיון גם בעתירה זו לבית המשפט לעניינים מינהליים אחר.⁵⁰

העברת הליך לבוררות – סעיף 79ב(א) לחוק בתי המשפט מאפשר לבית משפט הדין בעניין אזרחי להעביר, בהסכמת בעלי הדין, את המקרה שלפניו לבוררות ואף להגדיר את תנאיה.⁵¹

על פי הפרשנות הראויה של סעיף 79ב(ג) לחוק, מוסמכת הערכאה הדיונית להכריע בבקשות על פי חוק הבוררות, התשכ"ח–1968 אף בעניינים אשר הועברו לבוררות על ידי ערכאת הערעור. שכן, תכליתו העיקרית של הסעיף, שעניינה פישוטם של ההליכים וייעולם, מחייבת את המסקנה שלפיה נתונה לערכאה הדיונית סמכות להכריע בהליכים הנזכרים. מכאן, שהסמכות להכריע בבקשה לביטול פסק בוררות נתונה לבית המשפט המחוזי, למרות שבית המשפט העליון הוא שהעביר את העניין לבוררות.⁵²

48 ע"א 8743/04 בר-נר נ' רוט, פ"ד נט(4) 104 (2004).
 49 בש"א 6968/06 שנהב נ' פרלמן (פורסם בנבו, 21.9.2006).
 50 בש"מ 9715/16 עובד נ' המשרד לביטחון פנים (פורסם בנבו, 15.1.2017).
 51 רע"א 1548/08 גולן נ' סיבלוקביץ (פורסם בנבו, 17.6.2008).
 52 ע"א 689/02 שרבט נ' שרבט (פורסם בנבו, 8.6.2006).

פרק ה – סמכות שבגררא

- סימן א – עקרונות כלליים
- סימן ב – מקרים שנדונו
- סימן ג – הכללים בדבר מעשה בית דין

סימן א – עקרונות כלליים

סעיף 76 לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד–1984 מסמיך בית משפט לדון בגררא גם בנושאים שאינם בתחום סמכותו המקורית, ובלבד שההליך שבמסגרתו נדון הנושא שבגררא עומד בקריטריונים הבאים:

- א. המסגרת היא עניין שהוגש לפני בית משפט מוסמך;
  - ב. העניין הוגש כדין, כלומר שלא בטעות;
  - ג. השאלה המתעוררת אינה השאלה העיקרית אלא התעוררה דרך אגב;
  - ד. השאלה נוגעת לגוף העניין והיא חשובה לצורך ההכרעה בו;
  - ה. ההכרעה בשאלה זו תהיה לצורך אותו עניין, כלומר לצורכי אותה תובענה, ולא תהווה מעשה בית דין לגבי הליכים אחרים;
  - ו. אותה שאלה, אם הייתה מבודדת או נפרדת, הייתה מובאת להכרעה לפני בית משפט אחר או בית דין אחר, בתחום סמכותו הייחודית של הטריבונל האחר.
- קיימים נושאים המתבררים בבית המשפט בתחום סמכותו, אולם לצורך ההכרעה בנושאים אלו יש גם להכריע בנושא מסוים שבתחום סמכותו של בית משפט אחר או של בית דין אחר. סעיף 76 מאפשר זאת ומקנה את הסמכות לדון גם בנושא האחר, כדי לא לעכב את ההליכים בתובענה שלפניו, ומייתר את הצורך בפנייה לבית המשפט האחר שיחליט בעניין.
- פתרון זה אינו רלוונטי למצב שבו ההכרעה בעילה נתבעת או בסעד נתבע אינה בסמכותה של ערכאה. הכרעתה של ערכאה בעילה שאינה בסמכותה או בסעד שאינו בסמכותה אמנם עשויה למנוע את פיצול הדין, אך היא פוגעת בחלוקת הסמכויות בין ערכאות.¹
- סעיף 76 עניינו ב"פשרת מחוקק", שמטרתה ייעול הליכים ופישוטם מזה, ושמירת מסגרות סמכות מזה.²

סימן ב – מקרים שנדונו

ענייני מעמד אישי – מכוח סעיף 76 הנדון, מסורה לבית המשפט האזרחי סמכות נגררת לדון בטענות שמקורן בדין הדתי, גם כאשר העניין הנגרר מצוי כשלעצמו בסמכותו הייחודית של בית הדין הדתי. בית המשפט האזרחי מוסמך – לצורך הנושא הרכושי בלבד – ליישם את הדין האישי לשם הקדמת מועד האיזון הדחוי למועד שבו, לדעתו, הקרע בחיי הנישואין בלתי ניתן לאיחוי והנישואין הגיעו לסיומם דה פקטו.³

1 ע"א 2618/03 פי.או.אס. (רסטורנט סוליושנס) בע"מ נ' ליפקונסקי, פ"ד נט(3) 497 (2004).

2 רע"א 7450/13 ברנזון נ' אופיר (פורסם בנבו, 11.11.2013). במקרה הנדון, במסגרת ההכרעה בתביעת פירוק השיתוף שהגיש המבקש, בית המשפט השלום היה רשאי להכריע בעניין זכויותיה המעיין קנייניות של המשיבה, הכרעה המצויה ככלל בסמכותו של בית המשפט המחוזי.

3 ע"א 1915/91 יעקובי נ' יעקובי, פ"ד מט(3) 529 (1995).

דיני המעמד האישי של אזרחי ישראל נתונים לסמכותם הייחודית של בתי הדין הדתיים של העדות השונות. אולם לכל בית משפט מוקנית סמכות נגררת להכריע – לצורך העניין הנדון לפניו – בשאלות שמחוץ לסמכותו העניינית ושהכרעתן דרושה לבירור העניין, לרבות בשאלת המעמד האישי.⁴ אם בתביעת מזונות בבית משפט לענייני משפחה הבעל טוען כי אשתו "מורדת", רשאי אותו בית משפט להכריע בשאלה זו (רק לצורך המשפט שלפניו) ואין צורך להמתין להכרעתו של בית הדין הרבני בעניין זה.

ענייני מקרקעין – בית משפט השלום אינו אמור לעכב הליכים לסילוק יד, עד שתתברר בבית המשפט המחוזי טענת הנתבע בעניין בעלותו בנכס. במקרה כזה, על בית משפט השלום לדון בנושא הבעלות כשאלה שבגררא.⁵ כן נקבע בעניין זה שהסעד שהתבקש בתובענה ומהות ההליך כולו היה עניינם בזכויות החזקה של המערערים בחלקת מקרקעין ומניעת סילוקם ממנה. אם לצורך ההכרעה בעניין זה נדרש דיון בשאלת הבעלות בחלקה, הרי שהיה על בית משפט השלום לדון בה מכוח סמכותו הנגררת.⁶ במקרה אחד, הסעד שהתבקש היה שייקבע במסגרת הליכי ההסדר מיהם בעלי הזכויות במקרקעין. סעד זה הוא בסמכותו של בית המשפט המחוזי מכוח סעיף 43 לפקודת הסדר זכויות במקרקעין [נוסח חדש], התשכ"ט–1969, המסמיך את בית המשפט "לדון ולפסוק בכל סכסוך בנוגע למקרקעין שבאזור הסדר".⁷

בעניין אחר נקבע כי שאלת גובה דמי השכירות הועלתה כסוגיה המצריכה הכרעה משל עצמה ולא כשאלה אגבית כאמור בסעיף 151(ב) לחוק הגנת הדייר [נוסח משולב], התשל"ב–1972, ומשכך מסורה היא לסמכותו של בית הדין לשכירות.⁸

עובד ומעביד – בתובענה שהמוסד לביטוח לאומי היה צד לה, טענה המבטחת כי יש לנכות מכל סכום שבו תחויב את התגמולים שאותם יקבל הנפגע מהמוסד כמי שנפגע בתאונת עבודה. ספק אם בהקשר כזה אכן נתונה לבית הדין לעבודה סמכות ייחודית לדון בשאלת יחסי עובד ומעביד. מכל מקום, בית המשפט המחוזי היה מוסמך להכריע בעניין אף מכוח סמכותו שבגררא.⁹

טענת קיזוז – ניתן להעלות גם בערכאה שלא הייתה מוסמכת לדון בה במסגרת תביעה הנסמכת על העילה שביסוד הטענה. זאת, בשונה מהגשת תביעה שלגביה מתחייב פיצול כאשר חלק מן העילות נמצאות בסמכות ייחודית של בית משפט אחר.¹⁰

4 ע"א 436/01 רכאב נ' רכאב, פ"ד נח(6) 913 (2004).

5 רע"א 2598/91 וולפסון נ' וולפסון, פ"ד מה(5) 816 (1991).

6 ע"א 4491/97 גיינו נ' האגודה האיטלקית, פ"ד נג(1) 673 (1999).

7 ע"א 3202/11 פריח נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 30.12.2012). הטענות שעלו בגררא ענייני תוקפה של

הפקעה לפי חוק רכישת מקרקעים (אישור פעולות ופיצויים), התשי"ג–1953.

8 רע"א 7032/17 גלס נ' יבור (פורסם בנבו, 7.11.2017). בית המשפט העליון דחה את הבקשה.

9 ע"א 9099/02 הפניקס הישראלי חברה לביטוח בע"מ נ' אבו חמדה (פורסם בנבו, 11.5.2006).

10 רע"א 5561/11 קפלן את לוי בע"מ נ' עיריית רמלה (פורסם בנבו, 8.9.2011). לאור כל האמור, טענת

הקיזוז לא נמחקה מכתב ההגנה.

סימן ב – הכללים בדבר מעשה בית דין בנושא הסמכות שבגררא

אם נאמר בסעיף 76 לחוק בתי המשפט כי הכרעת בית המשפט בנושא שבגררא לא תשמש מעשה בית דין (אם הנושא כשהוא מבודד מצוי בסמכות בית משפט או בית דין אחר), הרי מכלל "לאו" אתה שומע "הן". כלומר אם הנושא אינו בסמכותו הייחודית של בית משפט אחר, אכן יחולו הכללים בדבר מעשה בית דין.¹¹

הסייג שנקבע בסעיף אינו תופס אלא מקום שהשאלה שהוכרעה במשפט הראשון דרך אגב, הייתה באה לפני בית משפט אחר או בית דין, בתוקף סמכותו הייחודית של זה, מפאת מהות העניין (להבדילו מסכום התביעה) אילו הועמדה לדיון בעיקר.¹²

הכללים בדבר מעשה בית דין יחולו על ההכרעה, לדוגמה בבית משפט השלום, גם בנושא שבגררא שאינו בסמכותו מבחינת גובה הסכום שבמחלוקת, אבל הוא בסמכותו מבחינת סוג העניין. המבחן הקובע באשר לסמכות "הייחודית" של בית המשפט לברר במישרין עניין בשאלה שנתעוררה לפניו, הוא המבחן של מהות (או תוכן) העניין ולא סכום התביעה. דהיינו, קביעה בגררא של בית משפט השלום בתביעה כספית, שסכומה נמצא בתחום סמכותו של בית המשפט המחוזי, תחייב, שכן תובענות כספיות גם הן בתחום סמכותו של בית משפט השלום.¹³

הוגשה תובענה מטעם רוכשי דירה נגד מוכרי הדירה, למסירת החזקה בדירה. הרוכשים זכו בתביעתם והגישו את פסק הדין לביצוע בהוצאה לפועל. מנגד, הגישו המוכרים תובענה קניינית בבית המשפט המחוזי להצהיר על בטלותו של חוזה המכר. בהליך הבקשה לרשות לערער נקבע בבית המשפט העליון כי הכרעת בית משפט השלום מחייבת גם לעניין תוקף החוזה.¹⁴ אולם בערעור עצמו נקבעה הלכה שונה. נפסק כי סוגיית הזכות הקניינית בדירה היא בתחום סמכותו העניינית הייחודית של בית המשפט המחוזי, ולכן הכרעת בית משפט השלום בנדון אינה מהווה מעשה בית דין.¹⁵

11 ע"א 473/67 עיזבון ראוטנשטיין נ' לביא, פ"ד כב(1) 552 (1968).

12 ע"א 153/71 יורשי אלטשולר נ' בנינים ברחוב אלנבי בע"מ, פ"ד כו(1) 693 (1972).

13 ע"א 202/70 אליהו נ' יחזקאלי, פ"ד כה(2) 425 (1971).

14 ר"ע 236/84 אשתר נ' נפתלי, פ"ד לח(2) 665 (1984).

15 ע"א 476/88 אשתר נ' נפתלי, פ"ד מה(2) 749 (1991).

פרק ו – Forum Shopping

סימן א	–	עקרונות כלליים
סימן ב	–	מקרים שנדונו
סימן ג	–	תובענות ייצוגיות

סימן א – עקרונות כלליים

המונח Forum Shopping מוגדר בוויקיפדיה כך:

Forum shopping is the informal name given to the practice adopted by some litigants to have their legal case heard in the court thought most likely to provide a favorable judgment. Some jurisdictions have, for example, become known as “plaintiff-friendly” and so have attracted litigation even when there is little or no connection between the legal issues and the jurisdiction in which they are to be litigated.

חשש מפני ביצוע forum shopping הוא שיקול בר משקל שיש להתייחס אליו בעת דיון בבקשה לשינוי הרכב/העברה, אולם שיקול זה אינו יכול שיהיה השיקול הבלעדי. בית המשפט אינו רשאי להגביל מראש את שיקול דעתו ולהחליט כי כל נימוק שהוא, משכנע ככל שיהיה, לא יצדיק היעדרות לבקשה.¹

סימן ב – נושאים שנדונו

סוגיית ההתיישנות

המבנה הפדרלי של ארצות הברית המורכב ממדינות בעלות אוטונומיה, בין השאר בתחום המשפט, יצר כר נרחב ופורה לדיון בשאלות של ברירת דין. במהלך השנים התפתחו במדינות השונות כללים חקיקתיים ופסיקתיים שהתמודדו עם בעיות של מתקל דינים בין המדינות השונות, בייחוד בהקשר של סוגיית ההתיישנות. הבעיות נבעו מהתפיסה המסורתית הרואה בהוראות ההתיישנות דין פרוצדורלי, דבר שעודד את התופעה המכונה “forum shopping”.²

על מנת למנוע תופעה זו התגבשו במדינות השונות שני כללים מרכזיים: האחד, פרי פיתוח פסיקתי, מתייחס להתיישנות שבדין המדינה האחרת כאל הוראה מהותית בדין הזר וקובע כי כאשר דבר חקיקה יוצר חיוב כל שהוא ומגביל אותו בתקופת התיישנות ספציפית, בית המשפט יראה בהתיישנות כמלווה את החבות בכל בית משפט שבו תיתבע, גם כשהיא התיישנות דיונית.³

תביעת משמורת ילדים

התדיינות בתביעת משמורת במקום מגוריו הרגיל של הילד תמנע תופעה בלתי רצויה של forum shopping, שבמסגרתה מנהלים ההורים התדיינות סותרות במדינות שונות בנוגע למשמורת על גבם של ילדיהם תוך העצמת חוסר הוודאות שחשים הילדים ממילא בתהליכי פירוד וגירושין בין הוריהם.

1 רע"א 8341/13 חאלד נ' אחים בעראר בע"מ (פורסם בנבו, 15.6.2014)

2 ע"א 6860/01 חמאדה נ' המאגר הישראלי לביטוח רכב, פ"ד נז(3) 8 (2003).

3 שם.

הילד כאדם זכאי לכך שעניינו יבורר במקום מגוריו הרגיל, במקום שבו יהיה ניתן לפרוס במרב האפשרויות את כל ההיבטים של ההליך הנוגע אליו.⁴

תביעת פירעון שיקים

בעניין אחד, המערערת עצמה גילתה דעתה כי הפורום האמריקאי הוא הפורום הטבעי לבירור טענותיה בעניין אי-פירעון השיקים. התנהלותה זו של המערערת יש בה משום forum shopping שאין לקבלו. צדק בית המשפט בפסק דינו שלפיו בוטל היתר ההמצאה והתביעה השטרית נדחתה על הסף.⁵

המקום שבו בוצעה העוולה

יש לאמץ את הכלל המבוסס על פנייה לדין מקום ביצוע העוולה, תוך הותרת שיקול דעת לבית המשפט לסטות מדין זה במקרים נדירים בהם שיקולי צדק דורשים זאת. הטעמים בהם תמך בית המשפט את קביעתו היו: התפיסה המקובלת בדבר ריבונות טריטוריאלית הגוררת עימה את התפיסה שלפיה הדין החל במקום בו בוצע המעשה הוא זה שצריך להכתיב את תוצאות המעשה.⁶ הכלל מציג מענה לעניינן של המדינות בהסדרת הסדר הציבורי בשטחן; המקום שבו בוצעה העוולה מהווה בדרך כלל את הקשר האובייקטיבי היחיד של העוולה למדינה כלשהי; הכלל עולה בקנה אחד עם ציפיות הצדדים, ככל שהן קיימות; הכלל מקדם ודאות ומקל על הצפיות, מביא לאחידות יחסית בתוצאה ולחיסכון בעלויות ההתדיינות ואף יוצר תמריץ שלילי לבחירה מחושבת של מקום ההתדיינות (forum shopping).⁷

סימן ג – תובענות ייצוגיות

במקרה אחד, המבקשות לא הציגו כל נימוק באשר לסיבה שבגינה הן מבקשות לשנות את הפורום הדין בבקשות לאישור תובענות ייצוגיות שהוגשו נגדן. בנסיבות אלה צף החשש שמא הגשת הבקשה נבעה בין היתר מ"שיקולים בלתי ראויים, כגון בחירה של בית המשפט או שופט (forum shopping).⁸ כאשר בא כוח קבוצה גם הפר חובות מפורשות שבדין, באופן המעלה ספק ממשי באשר ליכולתו לייצג את הקבוצה באופן הולם, forum shopping, חיזור על פתחיהם של מספר בתי משפט, בתקווה שבאחד מהם ייקלט הזרע בלא ליידע אחרים, הוא אינדיקציה ממשית לנושא תום הלב. בנוסף לצורך בהרתעה, ייתכן גם כי קיומם של הפגמים מביא למסקנה שאלה יורדים לשורש הטענות בגוף התובענה הייצוגית, באופן המקשה על בירור התובענה הייצוגית עצמה, וגם מטעם זה ייתכן לעיתים כי לא יהא מנוס אלא להורות על דחיית התובענה מחמת התנהלות התובע המייצג או בא הכוח.⁹

4 בג"ץ 8754/00 רון נ' בית-הדין הרבני הגדול, פ"ד נו(2) 625 (2002).

5 ע"א 3908/08 תיקו בע"מ נ' Forem Bago INC. (פורסם בנבו, 26.8.2010).

6 ע"א 3299/06 יובינר נ' סקלאר (פורסם בנבו, 26.4.2009).

7 שם.

8 בש"א 3193/15 ניופאן בע"מ נ' יניב רחמים (פורסם בנבו, 11.5.2015). בנסיבות מקרה זה, בית המשפט שבפניו היה ראוי לשמוע את הבקשות המאוחדות היה בית המשפט המחוזי מרכז. קביעה זו מתיישבת גם עם רוחה של הוראת סעיף 7(א)(1) לחוק תובענות ייצוגיות, התשס"ו-2006.

9 רע"א 3698/11 שלמה תחבורה (2007) בע"מ נ' ש.א.מ.ג.ר. שירותי אכיפה בע"מ (פורסם בנבו, 6.9.2017).

שער שביעי – כתבי טענות

פרק א – כתבי טענות – כללי

– הנחיות מסגרת	סימן א
– הגדרות	סימן ב
– מן הפסיקה	סימן ג
– העלאת טענות המייחסות כזב ותרמית	סימן ד
– העלאת טענות אחרות	סימן ה

סימן א – הנחיות מסגרת

התקנות החדשות (תקנות התשע"ט) קובעות מבנה מחייב ומסגרת מחייבת לכתב הטענות. כתב הטענות יהיה מחולק לשלושה חלקים:

כותרת;

עיקר הטענות;

טיעון עובדתי.

וכך קובעת תקנה 9 החדשה שכותרתה "כתב תביעה וכתב הגנה – כללי":

(א) הליך בבית משפט ייפתח בהגשת כתב תביעה, שבמענה לו יוגש כתב הגנה.

(ב) כתב הגנה יוגש בתוך שישים ימים ממועד המצאת כתב התביעה לידי הנתבע.

(ג) כתב תביעה וכתב הגנה יכללו שלושה חלקים לפי הסדר המפורט להלן:

(1) כותרת;

(2) עיקר הטענות: בכתב התביעה – הסעדים המבוקשים ופירוט תמציתי של

עילות התביעה; בכתב ההגנה – פירוט תמציתי של טענות מקדמיות, טענות

ההגנה וטיעונים לעניין הסעד המבוקש;

(3) טיעון עובדתי: פירוט העובדות המבססות את טענות בעל הדין.

לגבי החלק השני של כתב הטענות, דהינו לגבי החלק של "עיקר הטענות" קובעות תקנות משנה 9(ד)–

(ה) את ההוראות הבאות –

(ד) חלקו השני של כתב הטענות לא יעלה על חמישה עמודים וחלקו השלישי לא

יעלה על שישה עמודים אם הוגש לבית משפט שלום, ועל תשעה עמודים אם

הוגש לבית משפט מחוזי; ואולם בתובענה לסעד כספי בבית משפט מחוזי

שסכומה עולה על שניים וחצי מיליון שקלים חדשים, חלקו השני של כתב

הטענות לא יעלה על עשרה עמודים וחלקו השלישי לא יעלה על עשרים עמודים.

(ה) עורך דין המייצג בעל דין, יצרף לכתב הטענות הראשון את ייפוי הכוח מטעם

בעל הדין.

לגבי החלק השלישי של כתב הטענות, דהינו "טיעון עובדתי" קובעת תקנה 14 את ההוראה הבאה –

חלקו השלישי של כתב הטענות יכלול פירוט העובדות המשמשות יסוד לכתב הטענות

וכל מידע נוסף למיטב הידיעה, שתכליתו לסייע בהבהרת המחלוקת ובמיקוד

הפלוגתות שבין בעלי הדין.

תקנה 15 עוסקת ב"נספחים לכתבי הטענות" וכך נקבע –

לכתב טענות יצורפו מסמכים אלה בלבד והם יהיו נספחי כתב הטענות:

(1) העתק של מסמך מהותי וכל כתב אחר המשמש ביסוד הנטען בכתב הטענות; אם

המסמך אינו ברשותו, יצוין בידי מי או היכן הוא מצוי, למיטב ידיעת בעל הדין;

(2) חוות דעת של מומחה רפואי שבכוונת בעל הדין להסתמך עליה במהלך המשפט.

וכן ההנחיות הבאות –

הסתמכות על עובדות שונות

27. בעל דין אינו רשאי להעלות בכתבי הטענות טענה שבעובדה סותרת או חלופית, זולת אם אימת בתצהיר כי העובדות כהווייתן אינן ידועות לו.

ציון מועד ההגשה האחרון

30. הגיש בעל דין כתב טענות לבית המשפט, יפרט בשולי כותרת המסמך את המועד האחרון שעליו להגיש את כתב הטענות לפי תקנות אלה או לפי החלטת בית המשפט, ואם הוא משיב או מגיב למסמך אחר – גם מהו המועד שאותו מסמך הומצא לו.

צורת כתב טענות

31. מנהל בתי המשפט יקבע הוראות טכניות בדבר צורת כל מסמך, מצורפיו ומבנהו.

ניסוח כתב טענות

32. כתב טענות ינוסח באופן שאינו מבזה, מביש או משתלח.

סימן ב – הגדרות

בתקנה 6 לתקנות החדשות, תקנת ההגדרות, מוגדר המונח "כתב טענות" באופן הבא:

"כתב טענות" – מסמך שמגיש בעל דין המשמש לטיעון בהליך לפי תקנות אלה.

המונח "מסמך" מוגדר:

"מסמך" – כל כתב לפי תקנות אלה ובכלל זה החלטה והזמנת עד.

המונח "תובענה" –

"תובענה" – הליך המתנהל בהתאם לתקנות אלה הנפתח בהגשת כתב תביעה.

סימן ג – מן הפסיקה

כיצד לנסח כתב טענות? הפעולה הראשונה היא מיון. על הטוען לבצע פעולה של מיון ולהבדיל בין העובדות המהותיות מצד אחד, שרק אותן הוא חייב לכלול בכתב הטענות, לבין הראיות הבאות

להוכיח אותן מצד שני, לבין טענות משפטיות, שאותן אין הוא חייב לכלול בכתב הטענות אך הוא רשאי להסתמך עליהן.¹

ביטויים משפטיים כמוהם כקודים בידי המשפטן. כך, דיבור יכול שיהא דין לעניין אחד ועובדה לעניין אחר. התכלית העומדת מאחורי קביעת העובדות בהליך השיפוטי היא זו שמכתיבה את הכללים לקביעת העובדות בהקשר זה ומייחדת אותן מ"עובדות" בהקשרים אחרים.²

מתקין התקנות קבע בכמה הקשרים כי כתבי בידין חייבים שיהיו ערוכים בצורה מסוימת. נקודת המוצא היא כי אין בית המשפט "עורך על" של כתבי הטענות, וכל צד יישא בנטל לערוך את כתבי הטענות שאותם בחר להגיש.³

חובת בעל הדין ובא כוחו לשמור בכתבי הטענות על לשון שאינה מבישה ואינה פוגעת שלא לצורך בכבודו של הצד שכנגד או של בית המשפט.⁴

העלאת טענות על דרך ההצטרפות לטענות של בעל דין אחר הנה פרקטיקה שיש בה בעייתיות, בפרט במקום שבו בית המשפט מגביל את היקף הטענות של בעלי הדין.⁵

חוסר הקפדה על ניסוח נאות של כתבי טענות יוצר קשיים בהבנת המחלוקות, מה שמסליך על האפשרות לנהל את ההליך ביעילות ולוודא שרק ראיות רלוונטיות תוגשנה והטענות תתמקדנה במחלוקות האמיתיות. נימוק תביעה צריך להיות מפורש וברור.⁶

סימן ד – העלאת טענות המייחסות כזב ותרמית

טענתה של חברת ביטוח בגין כזב ותרמית – הוגשה תביעת מבוטח נגד חברת ביטוח וסוכן ביטוח בגין מחדלם להוציא פוליסה לביטוח מקיף (הוצאה פוליסה לביטוח צד שלישי בלבד). בקשר לטענת החברה בדבר אמרת כזב מצד התובע בהצעת הביטוח, נקבע כי היה על החברה לפרט בדיוק נמרץ את הפרטים הכוזבים שבהצעת הביטוח. בהיעדר פירוט כזה לא ייזקק בית המשפט לטיעון בנדון.⁷

חברת ביטוח לא העלתה בכתב הגנתה טענה בדבר תרמית מצד התובע, דהיינו, שהתובע ביים סימני פריצה לצורך הוכחת תביעתו נגד המבטחת. נקבע כי בהיעדר טיעון מפורש ומפורט בכתב ההגנה, אין מקום לדון בטענה מסוג זה.⁸

טענת מרמה בבקשה לעיכוב הליכים – בדיון בבקשה לעיכוב הליכים, כאמור בסעיף 5(ג) לחוק הבוררות, התשכ"ח-1968, נקבע כי קיימת חובה לטעון טיעון מפורט, כאשר מועלית טענת מרמה או מצג שווא.⁹

1 רע"א 2904/95 מדינת ישראל נ' אל הווייל, פ"ד מט(2) 40 (1995).

2 ע"א 266/97 מנהל מס שבח נ' ווייסמן, פ"ד נז(3) 207 (2003).

3 ע"א 1501/05 כהן נ' מנהל מס שבח תל אביב (פורסם בנבו, 8.5.2005). פסק הדין ניתן לפני פרסומן של תקנות התשע"ט.

4 שם.

5 רע"א 1372/12 אגיאיר נ' פרזנטי (פורסם בנבו, 13.5.2012).

6 רע"א 2232/14 פלוני נ' בזק החברה הישראלית לתקשורת בע"מ (פורסם בנבו, 10.8.2014).

7 ע"א 265/70 לוי נ' דאגר, פ"ד כה(1) 344 (1971).

8 ע"א 744/81 לסלו (שר ובניו השזור) נ' ציון חברה לביטוח בע"מ, פ"ד לט(2) 472 (1985).

טענת מרמה בבקשה למניעת שימוש במכתב אשראי – כתביעה שנתבקשה בה מניעת השימוש במכתב אשראי בנקאי, חובה לכלול טענת מרמה מפורשת ולפרט את העובדות שעליהן נסמכת הטענה.¹⁰

טענת מרמה בהליכי הסדר מקרקעין – כאשר טענת מרמה הנסמכת על פגמים שנפלו בהליכי הסדר מקרקעין היא מפורטת דיה וניתן לבססה בראיות, לא תידחה התביעה על הסף ויש לבררה לגופה.¹¹

טענת תרמית בהפעלת חוק ההתיישנות – בהתדיינות עם בנק נקבע כי תנאי סף להפעלת סעיף 7 לחוק ההתיישנות (הדן בתרמית והונאה) הוא כי הטענות בדבר תרמית או הונאה תהווה עילת תביעה ויש לטעון אותן בפירוש ובפירוט.¹²

בנסיבות מתאימות, תרמית עשויה להביא לדחיית תחילתו של מרוץ ההתיישנות. לא מן הנמנע כי במקרים מיוחדים וחריגים יהיה בתרמית אף כדי להצדיק לפטור תובע כליל מעולו של דין ההתיישנות. קודם שיידרש בית המשפט לשקול אפשרויות אלה במקרה נתון, מוטל על התובע להציג לפניו תשתית עובדתית המבססת, ברמה הלכאורית, את טענת התרמית. לעניין זה אין די בטענות כלליות וסתמיות.¹³

סימן ה – העלאת טענות אחרות

טענת שיהוי – היא טענה מסוג הטענות המחייבות פירוט. טענת השיהוי חובקת "בתוכה אלמנטים עובדתיים ומשפטיים כאחד. וכאשר כאלה הן תכונותיה של הטענה, מוטב שתועלה בכתב ההגנה על מנת שלא להפתיע את בעל הדין שכנגד ושלא לעורר שאלות עובדתיות, שאינן עולות מכתבי הטענות הקודמים."¹⁴

טענת השתק – את טענת המנע (השתק) יש להעלות במפורש בכתבי הטענות.¹⁵

הפרתה של חובת נאמנות – טענה בדבר הפרת חובת הנאמנות היא טענה מסוג טענות תרמית ורשלנות, הדורשת גם היא פירוט.¹⁶

לחץ ואיומים – בעניין אחד נדון ניסוח כתב הגנה שלא פורטו בו פרטים עובדתיים לעניין טענת לחץ ואיומים.¹⁷

9	ע"א 550/75 מורלי נ' בגון, פ"ד ל(2) 309 (1976).
10	ע"א 4004/90 אב. לוי קורפ. נ' פולירול בע"מ, פ"ד נ(1) 705 (1996).
11	ע"א 1545/92 אל הווייל נ' מדינת ישראל, פ"ד מז(3) 534 (1993).
12	ע"א 6095/97 ישראל איטר בע"מ נ' בנק דיסקונט לישראל בע"מ, פ"ד נו(4) 721 (2002). במקרה דנן לא נטענה הטענה במפורש, ומכל מקום לא פורטה במידה הנדרשת לפי תקנה 78.
13	ע"א 3552/01 Banco Exterior (Suiza) SA נ' Zegluga Polska Spolka Akcyjna, פ"ד נט(4) 941 (2005).
14	ע"א 554/84 החברה לשכון עממי בע"מ נ' מימון, פ"ד מ(2) 802 (1986). ראו גם ע"א 540/79 שמואלי נ' לויט, פ"ד לו(2) 45 (1982).
15	ע"א 571/84 פקיד השומה חיפה נ' רו, פ"ד מא(4) 85 (1987).
16	ע"א 264/74 צפירי נ' מורגנשטרן, פ"ד כח(2) 668 (1984).
17	ע"א 162/72 אמזלג נ' אמזלג, פ"ד כז(1) 586 (1973).

פקיעת חיובים – טענה כי החיובים הישנים, ככל שעומדים הם לעצמם, נבלעו בהסכם החדש ופקעו, שקולה למעשה לטענת "פרעתי" לעניין אותם חיובים. אם אלה הם פני הדברים, כי אז הנטל הוא על המשיבים לטעון במפורש שהחיובים הישנים פקעו.¹⁸

היעדר תום לב בתביעה לגירושין – במקרים מתאימים עשוי היעדר פירוט ממצה של מלוא הנכסים בתביעת גירושין להעיד על חוסר תום לב בכריכת ענייני הרכוש. כך לדוגמה כאשר כרך התובע בתביעת הגירושין את חלוקת הרכוש באופן סתמי ונמנע מלפרט בכתב התביעה את פרטי הרכוש שבמחלוקת – כולם או מרביתם.¹⁹

טענת אי-חוקיות – קיים כלל אחר, והוא שבית המשפט לא ייתן סעד לשם ביצוע עסקה בלתי חוקית. בהתנגשות זו שבין כלל הטיעון לתקנת הציבור, ידה של האחרונה על העליונה.²⁰

18 ע"א 530/89 בנק דיסקונט לישראל בע"מ נ' נופי, פ"ד מז(4) 116 (1993).
 19 בג"ץ 5747/03 פלוני נ' פלונית, פ"ד נח(5) 776 (2004). כך גם כאשר הימנעות התובע מפירוט נכסים מסוימים בכתב התביעה נובעת ממניעים שאינם כשרים.
 20 ע"א 174/65 ברש נ' שדה, פ"ד כ(1) 617 (1966).

פרק ב – כתב תביעה

— עקרונות כלליים	סימן א
— ניסוח כתב התביעה	סימן ב
— נתוני כתב תביעה	סימן ג
— רשימת מסמכים	סימן ד
— מסמך מהותי	סימן ה
— סכום התביעה	סימן ו
— ריבית והפרשי הצמדה	סימן ז
— סעדים	סימן ח
— הסתמכות על עובדות שונות	סימן ט
— הוראת דין	סימן י
— תנאי מוקדם להקמת העילה וחזקה שבדין	סימן יא
— הזמנה לדין ופתיחת ההליך	סימן יב
— תביעה לסכום קצוב בהוצאה לפועל	סימן יג

סימן א – עקרונות כלליים

בתקנה 1 לתקנות התשמ"ד, שהייתה תקנת ההגדרות, מוגדרת "תובענה" כך: תביעות, בקשות ושאר עניינים שמביא בעל דין לפני בית משפט באחת הדרכים שנקבעו לכך.

בפרק ג לתקנות, שכותרתו "פתיחת תובענה", עוסק סימן א בנושא "כתב תביעה". תקנה 8 שבפרק זה קובעת כי תובענה תיפתח במסירת כתב תביעה לבית המשפט (אם אין הוראה אחרת בדבר דרך פתיחת ההליך בתקנות אלה). הגשת כתב תביעה היא אפוא בבחינת הליך שיורי. פתיחת תובענה בדרך של הגשת כתב תביעה נועדה להליכים שלעניין דרכי פתיחתם אין בתקנות הוראה מיוחדת. זוהי התובענה הסטנדרטית המוגשת בדרך של כתב תביעה. אם ההליך אכן נפתח בדרך של "מסירת כתב תביעה", מופעלת ממילא השיטה של הגשת כתבי טענות כמו כתב תביעה, כתב הגנה, כתב תשובה ולעתים גם כתב תביעה שכנגד.

הליך נפתח בערכאה הדיונית ב"מסירה" של כתב תביעה לבית המשפט ויש לציין בו את מען התובע או פרקליטו (תקנה 8). בכפוף לחריג הקבוע בתקנה 10(ב), אין למזכירות בית המשפט סמכות לסרב לקבל כתב תביעה.¹

הליכים כמו המרצת פתיחה, טען ביניים, אבעיה² וכיו"ב, הם "הליכים" שצוינו בתקנות, אך נושאים ייחוד משלהם. הליכים אלה הם בגדר "הוראה אחרת", כמשמעותה בתקנה 8 שאזכרה לעיל; אין הם נפתחים על דרך של "כתב תביעה" ובכל זאת הם מהווים "תובענה",³ כמשמעותה בתקנה 1.

למרות שהליכים נפתחים בדרכים שונות, חלים עליהם עקרונות משותפים עקב היותם מאוגדים תחת הגדרת המונח "תובענה" שבתקנה 1 הנ"ל. לפיכך, לדוגמה, כל הליך ניתן למחיקה מחמת היעדר עילה, בין שנפתח בכתב תביעה ובין שהוגש בדרך של המרצת פתיחה (ובין בכל דרך אחרת). הכללים הנוהגים בהליכים על פי כתב תביעה, לעניין מחיקת הליך על הסף מחמת חוסר יריבות, יחולו גם בהמרצת פתיחה ובכל "תובענה" אחרת, שכן שתייהן משמשות בפתיחת הליך משפטי והן, כאמור, בגדר "תובענה" כאמור בתקנה 1 לתקנות.⁴

סימן ב – ניסוח כתב התביעה

כיצד אין לנסח כתב תביעה? במקרה אחד מתואר כתב תביעה המכיל כ-30 עמודים בניסוח מסורבל, הכולל "סיפור מעשה ארוך ומפותל", ובו פרשיות צדדיות שאינן קשורות כלל לתובענה.⁵

1 בש"א 130/87 שנס' גלעד, פ"ד מא(4) 707 (1987).

2 להליך של "אבעיה" ראו תקנות 239-234 לתקנות התשמ"ד.

3 לגבי אבעיה ראו גם רע"א 1139/99 כפר מחולה – מושב עובדים של הפועל המזרחי להתיישבות שיתופית בע"מ נ' בית-שאן חרוד – אגודה שיתופית של משקי עובדים לתובלה בע"מ אגודה, פ"ד נד(4) 262 (2000), אם מתעוררת לפני בורר שאלה משפטית, הבורר רשאי להביאה לפני בית המשפט בדרך אבעיה לשם מתן חוות דעת.

4 ע"א 207/74 The Russian Ecclesiastical Mission in Jerusalem נ' מדינת ישראל, פ"ד כט(1) 836 (1975).

5 ע"א 101/74 חירם לנדאו עבודות עפר כבישים ופתוח בע"מ נ' פיתוח מקורות מים (ארצות חוץ) בע"מ, פ"ד ל(3) 661 (1976).

במקרה אחר לא מצאו סימוכין להיותו של כתב התביעה לקוני, עד כדי שראוי היה למחוק את התביעה על הסף. בית המשפט התיר לתקן את כתב התביעה, ולמרות ההיתר כתב התביעה לא תוקן. אפילו כך, לא נפגם כתב התביעה הבלתי מתוקן, אם די היה בו כדי להעמיד עילת תביעה על כנה.⁶ בתקנות 10 ו-11 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) נקבעו ההוראות לעניין הכללת הפרטים החיוניים לכתב התביעה, וכך קובעת תקנה 10 –

10. כתב תביעה בחלקו הראשון יכלול את הפרטים הבאים בלבד ולפי הסדר המפורט להלן:

- (1) הערכאה השיפוטית ושם המחוז שאליהם מוגש כתב התביעה;
- (2) שם התובע ומספר זהותו;
- (3) שם עורך דינו של התובע אם הוא מיוצג, לרבות מספר רישונו;
- (4) מען ופרטי התקשרות של התובע ועורך דינו;
- (5) שם הנתבע, ומספר זהותו אם ניתן לבררו;
- (6) מען ופרטי התקשרות של הנתבע – אם ניתן לבררו;
- (7) אם מי מבעלי הדין הוא פסול דין או קטין, כמשמעותם בחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות – ציון עובדה זו, או אם מי מבעלי הדין הוא תאגיד – ציון עובדה זו ודרך התאגדותו;
- (8) סוג התביעה ונושאה, לפי רשימה שמנהל בתי המשפט יורה;
- (9) רשימת כל הסעדים המבוקשים ושווי נושא התובענה, למעט בתובענה שעילתה בחוק פיצויים לנפגעי תאונות דרכים;
- (10) סכום אגרת בית המשפט שיש לשלם תוך הפניה לפרט בתוספת לתקנות האגרות שלפיו יש לגבות אגרה; אם התובע פטור מאגרה, יפנה לתקנה הפוטרת אותו מתשלומה לפי תקנות האגרות;
- (11) דבר קיומו של הליך נוסף בבית משפט או בבית דין, בקשר למסכת עובדתית דומה;
- (12) (נמחקה);
- (13) הזמנת הנתבע לדין ערוכה לפי נוסח טופס 2 שבתוספת הראשונה;
- (14) הוגשה תביעה לבית משפט שלום, רשאי התובע לציין את שם בית המשפט המצוי במחוז שבו הוא מעדיף שהעניין יידון.

תקנה 11 לתקנות החדשות שכותרתה "עיקר הטענות בכתב התביעה" קובעת –

11. בחלקו השני של כתב התביעה יפרט בעל הדין את העניינים הבאים בלבד ולפי הסדר המפורט להלן:

- (1) תיאור תמציתי של בעלי הדין;

6 ע"א 2196/93 מכבסת שלג חרמון בע"מ נ' סלע חברה לביטוח בע"מ, פ"ד נ(3) 744 (1996).

- (2) פירוט הסעד המבוקש באופן תמציתי;
 (3) תמצית העובדות הנחוצות לביסוסה של עילת התביעה ומתי נולדה;
 (4) פירוט העובדות המקנות סמכות לבית המשפט.

סימן ג – נתוני כתב תביעה

תקנה 9 לתקנות התשמ"ד (ותקנה 10 לתקנות התשע"ט) קבעו את הפרטים שיש לכלול בכתב התביעה. בין היתר יש לציין:

מספר הזהות – חובה לציין בכתב התביעה את מספר תעודת הזהות של התובע ואת מספר תעודת הזהות של הנתבע (אם פרט זה ידוע לתובע). רישום פרטי הזהות עשוי להועיל בהמשך ההליך, כמו לדוגמה לעניין איתור בעל דין במרשם התושבים; בהליכים שעניינם עיכוב יציאה מן הארץ; בהליכי הוצאה לפועל וכד'. יש לציין את מספר הזהות גם בכתב ההגנה.⁷ לא יתקבל כתב בידין לרישום אם לא צוין בראשו מספר זהותו של מגיש כתב בידין.⁸

מקום מגורים – תובע עלול להיות מחויב במתן ערובה להוצאות כאשר בכתב התביעה אינו מציין את כתובתו העדכנית.⁹

בתקנה 10 לתקנות החדשות נקבע לעניין המען חובת התובע היא –

(4) מען ופרטי התקשרות של התובע ועורך דינו.

המונח "מען" מוגדר בתקנות ההגדרות של התקנת החדשות –

"מען" – כתובת של אדם לפי סעיפים 2(א)(11) ו-11(א) לחוק מרשם האוכלוסין, ובהעדר שם לרחוב או למספר לבית – סימן זיהוי אחר, ואם מדובר בתאגיד, הכתובת הרשומה לפי הדין החל עליו ובלבד שלא יצוין מספר תא דואר בלבד.

תאגיד – נקבעה הוראה שלפיה אם התובע או הנתבע הוא תאגיד, יש לציין את עובדת היותו תאגיד ואת האופן שבו התאגד. להוראה זו חשיבות מעשית והיא למנוע הליכים עקרים, שבעקבותיהם לא ניתן יהיה לממש את פסק הדין שיינתן. כאשר מציינים בכתב התביעה שם סתמי כלשהו (בין שמו של התובע ובין שמו של הנתבע), בלא לברר תחילה אם אותו שם מתייחס לאישיות משפטית המוסמכת לתבוע או היכולה להיתבע לדין, התובע (שזכה בדין) יתקשה לממש את פירות זכייתו, אם בכלל. וראו תקנה 10(7) לתקנות החדשות.

7 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 10), התשמ"ט–1989, ק"ת 586.

8 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 4), התשע"ב–2012, ק"ת 1560, מיום 1.8.2012 (וראו את ההגדרה החדשה למונח "מספר זהות" בתקנה 1).

9 רע"א 8730/10 יוסף נ' בינסון (פורסם בנבו, 23.3.2011) (תקנה 9(2)).

מועד היוולד עילת התביעה – בתקנה 9(5) לתקנות התשמ"ד הייתה חובה לציין "אימתי נולדה" עילת התביעה דרושה לצורך חישוב תקופת ההתיישנות.¹⁰ על התובע לציין בכתב התביעה את היום שבו נולדה עילת התביעה, לפי סעיף 6 לחוק ההתיישנות, התשי"ח–1958 וכמצוות התקנה.¹¹

תקנה 11(3) לתקנות החדשות דורשת את "תמצית העובדות הנחוצות לביסוסה של עילת התביעה ומתי נולדה".

מידע על אודות קטין – בעניין זה דנה תקנה 520א לתקנות התשמ"ד. בתקנות החדשות קובעת תקנת משנה 10(7) –

אם מי מבעלי הדין הוא פסול דין או קטין, כמשמעותם בחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות – ציון עובדה זו...

וכן נתונים נוספים.

איחוד עילות תביעה בתקנות החדשות –

24. תובע יאחד בכתב תביעה אחד את כל עילות התביעה כלפי נתבע בשל אותה מסכת עובדתית, ורשאי הוא לאחד בכתב תביעה אחד גם עילות תביעה אחרות כלפי אותו נתבע, והכל בכפוף לסמכותו העניינית של בית המשפט.

סימן ד – רשימת מסמכים

תקנה 75 לתקנות התשמ"ד חייבה בעל דין לרשום בכתב טענותיו או ברשימה המצורפת אליו, מה הם המסמכים שעליהם הוא מסתמך, בין שהם ברשותו ובין שאינם ברשותו. כן מוסיפה התקנה בפסקה (ב) כי אם תוכנו של המסמך הוא עניין מהותי במשפט, יש להביא את נוסח המסמך או את קטעיו המהותיים בכתב הטענות (או לצרפם אליו). אין מדובר כאן ב"גילוי מסמכים", שהרי ב"גילוי מסמכים" קיימת חובה לגלות את כל המסמכים, מועילים ומזיקים כאחד, ואילו המסמכים המצוינים בתקנה הם רק אלה שעליהם מסתמכים בכתב הטענות בכלל, ומסמכים מהותיים בפרט.

תקנה זו הוחלפה. בנוסח החדש קיימת חובה לרשום ולצירוף של כל המסמכים שעליהם מסתמך בעל הדין.¹²

נוסחה של התקנה משתלב במגמה הכללית של מעבר ל"משחק בקלפים פתוחים" וכחלק מאותה מגמה מוטלות על בעלי הדין בהליכים אזרחיים חובות גילוי נרחבות ובשלבם מוקדמים יותר מבעבר,

10 ראו לעניין זה להלן שער תשיעי: עילת תביעה, פרק ב – עילת תביעה – התיישנות.

11 ע"א 7261/97 שרבני נ' חברת האחים שבירו בע"מ, פ"ד נד(4) 464 (2000). כאשר המועד שציין התובע לא היה נכון, עיין בית המשפט בראיות שהובאו לפניו על מנת לקבוע את המועד הנכון ובסופה של בדיקה קבע את המועד.

12 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 3), התשס"ו–2006, ק"ת 834, מיום 14.6.2006.

קרי: כבר בשלב החלפת כתבי הטענות. עם זאת אין התקנה מהווה תחליף להליכי הגילוי והעיון והיא אינה מחייבת צירוף של כל חומר הראיות.¹³ וראו את הסימן הבא.

סימן ה – מסמך מהותי

המבחן לקיומו של מסמך מהותי, שיש לצרפו לכתב טענות, דומה למבחן בעניין עובדה מהותית שיש לפרטה בכתב טענות. המסמך המהותי המצורף לכתבי הטענות הופך להיות חלק בלתי נפרד מהם. מתעוררת השאלה מהו מסמך מהותי ומתי מסמך אינו מהותי. בסעיף ההגדרות של התקנות החדשות מוגדר "מסמך מהותי" – כתב שהוא חלק מעילת התביעה. תקנה 15 לתקנות החדשות עוסקת ב"נספחים לכתבי הטענות" וכך נקבע –

15. לכתב טענות יצורפו מסמכים אלה בלבד והם יהיו נספחי כתב הטענות:

(1) העתק של מסמך מהותי וכל כתב אחר המשמש ביסוד הנטען בכתב הטענות; אם המסמך אינו ברשותו, יצוין בידי מי או היכן הוא מצוי, למיטב ידיעת בעל הדין...

לתקנות התשמ"ד הוספה תקנה 173ב, הקובעת:¹⁴

הגשת העתק מסמך

173ב. (א) בעל דין לא יצרף לכתב בידיו או לתצהיר ולא ימסור לבית המשפט מסמך מקורי אלא את העתקו, זולת אם הורה בית המשפט אחרת; הגיש בעל דין מסמך מקורי בהתאם להחלטת בית המשפט, יודיע על כך למזכירות בית המשפט בהודעה בכתב שתוכנה במילים "הודעה בדבר הגשת מסמך מקורי".

(ב) אין באמור כדי לגרוע מהחובה להציג מסמך מקורי מקום שבו קיימת חובה כזו.

ובתקנה 70 שכותרתה "הגשת העתק מסמך" לתקנות החדשות נקבע –

(א) בעל דין לא יצרף לכתב טענות נספח מקורי ולא ימסור כראיה לבית המשפט מסמך מקורי אלא את העתקו בלבד, זולת אם הורה בית המשפט אחרת.

(ב) הגיש בעל הדין נספח או מסמך מקורי לפי החלטת בית המשפט, יודיע על כך למזכירות בית המשפט בהודעה בכתב שתוכנה במילים "הודעה בדבר הגשת מסמך מקורי".

(ג) אין באמור כדי לגרוע מהחובה להציג מסמך מקורי מקום שבו קיימת חובה כזו.

13 רע"א 5649/16 מדינת ישראל נ' אגרסקו חברה ליצוא חקלאי בע"מ (פורסם בנבו, 13.10.2016).

14 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 2), התשע"ד–2014, ק"ת 188.

להלן דוגמאות אחדות מהפסיקה שהתייחסה בעבר ל"מסמך מהותי":

חוזיה בכתב – כתב תביעה שבו סתם התובע ולא פירש אם נעשה ההסכם בכתב או בעל פה, אינו תקין, ובית המשפט יחייב את התובע בהמצאת פרטים. הסתמך התובע על הסכם בכתב, כיסוד מיסודות העילה, ממילא יוצא כי המסמך הוא מהותי.¹⁵
אי-קיום התקנה האמורה אינו מחייב דווקא את הסנקציה הקיצונית של מחיקת התביעה, כאשר המעוות תוקן והחוזיה בכתב הובא לפני בית המשפט.¹⁶

פוליסת ביטוח – חברת ביטוח טענה כי פוליסה בטלה מחמת השגתה במצג שווא. טיעון כזה מחייב, בנסיבות המקרה, לצרף את עותק הפוליסה לכתב התביעה או לפחות להעתיקה לתוך הכתב; כך היו מתבררים הפרטים הדרושים: תאריך הוצאת הפוליסה ותקופת תוקפה.¹⁷

שטר מטען – חברת ביטוח הגישה תביעת שיפוי שנסבה על תגמולי ביטוח ששילמה למבוטחה בגין חסר במטען. שטר המטען לא צורף לתביעה. נקבע כי בנסיבות אלה לא קיימה התובעת את מצוות התקנה, משלא הביאה בכתב התביעה את נוסחו של שטר המטען ולא את קטעיו המהותיים, כשם שלא צירפה אותם אליו.¹⁸

כתב ערבות בתביעת בנק – בתביעת בנק נגד ערב הושמט בטעות שמו של הערב, אף ששמו הופיע בכתב הערבות שצורף לתביעה. נקבע שם כי על ידי צירוף המסמך (הכולל את השם) אל כתב התביעה הפך המסמך לחלק בלתי נפרד של התביעה ואין בית המשפט יכול להתעלם ממנו.¹⁹
הגדרת טופס בכתב התביעה כ"כתב ערבות" אינה מעלה ואינה מורידה לעניין תוצאת ההליך. כשצורף הטופס לכתב התביעה הוא הפך לחלק ממנו. נמצא שתוכנו של המסמך הוא הקובע את גורל ההליך, ולא ההגדרה שבכתב התביעה. המיון המדויק של הטופס, אם הוא כתב ערבות או כתב שיפוי, אינו הכרחי. השאלה שיש להכריע בה היא אם לפי תוכנו עדיין חב החייב, אפילו התפשר הנושה עם החייב העיקרי.²⁰

מפת מקרקעין – במשפטי מקרקעין מסוימים, המסמך המהותי היה מפת המקרקעין, שלגביה חלה תקנה 82 לתקנות התשמ"ד (הדנה ב"זיהוי מקרקעין"). המפה דרושה לשם זיהוי המקרקעין, במיוחד כאשר נטענת בעלות בחלק בלתי מסוים בהם. בהיעדר מפה – השטח נשאר בלתי מזוהה במידה הגורמת לאי-בהירות.²¹

- 15 ע"א 127/60 "שרונה" מושב עובדים להתיישבות שיתופית בע"מ נ' שיינברג, פ"ד יד 2191 (1960).
16 ע"א 109/84 ורבר נ' אורדן תעשיות בע"מ, פ"ד מא(1) 577 (1987).
17 ע"א 33/71 אדמסקי נ' אליהו חברה לביטוח בע"מ, פ"ד כה(1) 819 (1971).
18 ע"א 685/81 ליסנס וג'נרל חברה לביטוח בע"מ נ' בורכרד ליינס בע"מ, פ"ד לח(3) 421 (1984).
19 ע"א 539/77 בנק לאומי לישראל בע"מ נ' מלצר, פ"ד לב(2) 436 (1978).
20 ע"א 650/98 בנק המזרחי המאוחד בע"מ נ' כונס הנכסים הרשמי, פ"ד נג(4) 433 (1999).
21 ע"א 126/83 אלעלמי נ' אל-חטיב, פ"ד מ(1) 397 (1986). לאי-צירוף מפה לכתב התביעה, למרות הוראות תקנה 82 לתקנות, ראו ע"א 128/71 אל הוארי נ' עזבון אלחוסיין, פ"ד כו(1) 477 (1972).

מחדלו של תובע שלא תיאר באופן ממצה את החדר שבו מדובר, כאשר הבית שעליו נסב הדיון, המכיל חדרים רבים, עומד בניגוד לדרישת מחוקק המשנה בתקנה.²²

תצהירים לבית הדין לשכירות – תצהירו של דייר יוצא ותצהירו של דייר נכנס-מוצע הם "מסמך מהותי", בבקשה המוגשת בנדון לבית הדין לשכירות.²³

שאלון בתביעה שעניינה נזק גוף – בעניין זה נקבע בתקנה 17 החדשה –

בתביעה שעניינה נזק גוף ימציא התובע לנתבע, יחד עם כתב התביעה, תצהיר שיכלול מענה לשאלות המפורטות בטופס 3 שבתוספת הראשונה, אם הן נוגעות לעניין, בלי להגיש העתק לתיק בית המשפט, אלא אם כן בית המשפט הורה אחרת; הנתבע רשאי להגיש לבית המשפט את התצהיר או חלק ממנו במהלך שמיעת הראיות.

סימן ו – סכום התביעה

פירוט סכום התביעה – קיימות הנחיות בתקנות כיצד לציין את הסכומים הנתבעים בכתב תביעה, שנושאו הוא תביעה כספית.

תקנה 9(9) לתקנות התשמ"ד קבעה שבין הפרטים שעל כתב התביעה להכיל הוא שוויו של נושא התובענה.

התעוררה בעיה בתביעה לפיצוי בשל נזקי גוף או בתביעות דומות לה. בתובענות כאלה, אין לפרט את סכום התביעה בגין נזק כללי (תקנה 16(ג) לתקנות התשמ"ד). אם התביעה מוגשת בבית משפט השלום, התובע מגלה את דעתו שאין הוא תובע סכום העולה על הסכום שאותו בית משפט מוסמך לדון בו. אם מוגשת התביעה לבית המשפט המחוזי, יראו את תביעתו כעולה על סכום סמכותו של בית משפט השלום.

בתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) קובעת תקנה 10 כי בחלקו הראשון של כתב התביעה יש לציין את "שווי נושא התובענה" ואת סכום אגרת בית המשפט שיש לשלם:

(9) רשימת כל הסעדים המבוקשים ושווי נושא התובענה;

(10) סכום אגרת בית המשפט שיש לשלם תוך הפניה לפרט בתוספת לתקנות האגרות שלפיו יש לגבות אגרה; אם התובע פטור מאגרה, יפנה לתקנה הפוטרת אותו מתשלומה לפי תקנות האגרות;

הגדלת סכום התביעה – בית משפט השלום מוסמך להתיר תיקון של סכום התביעה, בדרך של הגדלתו, כאשר בזמנו, בעת הגשת התביעה, צומצם הסכום כדי להתאימו לסמכותו וכאשר בטרם הסתיים הדיון הוגדל ההיקף הכספי שבסמכותו של בית משפט השלום. ניתן לתקן את סכום התביעה בנסיבות כאלה,

22 ע"א 37/81 נשאיבי נ' נשאיבי, פ"ד לז(1) 377 (1983).

23 ע"א 516/89 אחוזות והשקעות (חיפה) בע"מ נ' פלדמן, פ"ד מו(1) 529 (1992).

שכן חזקה על המחוקק ש"צפה חלוקה מחדש של תיקים לפי מקום השיפוט על פי הסמכות שנתחדשה ומעת שנתחדשה כאמור, ולא דווקא לפי זו שנתקיימה ביום הגשת התביעה".²⁴

העברת תובענות בדרך מינהלית – העברת תובענות אזרחיות מבית המשפט המחוזי לבית משפט השלום מתבצעת לעתים על פי הוראה מינהלית עם הגדלת הסכומים הנתונים לסמכות בית משפט השלום. בעבר הותקנו תקנות מעבר באישור מנהל בתי המשפט, שעל פיהן ניתן להעביר תובענות, שהוגשו לבית המשפט המחוזי עד למועד מסוים, לבית משפט השלום. תובענות אלה הוגשו בזמנו כדין לבית המשפט המחוזי (מבחינת הסמכות העניינית), אולם אם היו מוגשות לאחר התקנתן של תקנות המעבר, בית משפט השלום היה מוסמך לדון בהן.

יש להבחין בין החלטה שיפוטית להעברת הליך מערכאה לערכאה מכוח סעיף 79 לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד–1984 – שאז אין בית המשפט הנעבר מוסמך ל"החזיר" את התובענה (עקב הכלל של "לא יעבירו עוד") – לבין העברה מינהלית. בהעברה מינהלית אין מניעה, מבחינת בית המשפט הנעבר, לבדוק את הסמכות העניינית, אם אכן היא קיימת על פי צו ההעברה, ובמקרים מתאימים אף להחזיר את התיק.²⁵

סימן ז – ריבית והפרשי הצמדה

בית המשפט רשאי לפסוק ריבית או הפרשי הצמדה "גם כאשר לא נתבקש לפסוק כן".²⁶ העובדה, שהתובע עתר בתביעתו לריבית מיום הגשת התביעה בלבד, אינה מונעת מבית המשפט לפסוק לו ריבית מיום היווצרה של העילה.²⁷

מלשון סעיף 5 לחוק פסיקת ריבית והצמדה, התשכ"א–1961, עולה כי המועד הקובע לתחילת התווספות ריבית הפיגורים על החוב הפסוק הוא "מועד הפירעון", המוגדר כמועד שבו ניתן פסק דין או המועד שנקבע בפסק הדין לתשלום החוב, לפי המאוחר.²⁸

הריבית בגין יתרות חובה חריגות לתקופה שמיום מתן פסק הדין ועד למועד התשלום בפועל היא ריבית עתידית, שלגביה ניתן לקבוע כי סכום החוב יישא ריבית בנקאית מוסכמת בשיעורים שיהיו נהוגים על ידי הבנק מעת לעת, עד לפירעון החוב במלואו. תצהירו של פקיד בנק מוסמך ישמש הוכחה לכך.²⁹

- 24 רע"א 1146/91 נועם אורים, שותפות רשומה נ' ורמיג בע"מ, פ"ד מה(3) 410 (1991). להרחבה בנושא זה ראו להלן שער שנים עשר: הליכים מקדמיים, פרק ד – תיקון כתבי טענות.
- 25 רע"א 164/89 גלובל אוטופרטס בע"מ נ' דגם מערכות בע"מ, פ"ד מג(3) 8 (1989).
- 26 ע"א 611/89 דרוקר זכריה חברה קבלנית לעבודות אזרחיות ופיתוח בע"מ נ' נחמיאס, פ"ד מו(2) 60 (1992); ע"א I.P. Enterprises Inc. 3459/94 נ' מילוזן, פ"ד נב(1) 273 (1998).
- 27 ע"א 4839/92 גזו נ' כץ, פ"ד מח(4) 749 (1994).
- 28 רע"א 5420/07 דמארי נ' צוות ברקוביץ מאגרי בנייה בע"מ (פורסם בנבו, 4.3.2008).
- 29 ע"א 10137/05 ליברמן נ' תדביק בע"מ (פורסם בנבו, 14.8.2008).

בעניין אחד נקבע כי הסכומים שנפסקו למערערים בפסק דין בערכים דולריים "יתורגמו" לשקלים לפי השער היציג של הדולר במועד הגשת התביעה ויישאו הפרשי הצמדה וריבית ממועד הגשת התביעה ועד לתשלום בפועל.³⁰

שיעור הריבית הראוי בגין חיוב במטבע חוץ על פי השיעור שבתקנות פסיקת ריבית והצמדה (קביעת שיעור הריבית ודרך חישובה), התשס"ג–2003, הוא ריבית הליבור בתוספת נקודת אחוז אחת לכל רבעון, וזאת – בריבית שאינה מצטברת.³¹

סימן ח – סעדים

תובע לא יזכה בסעד שלא עתר לו; הוא גם לא יזכה בסעד העולה על הסעד שאותו ביקש. זהו הכלל, אולם יישומו אינו כה פשוט. אפילו נתברר במהלך המשפט כי התובע אכן זכאי לקבל סעד רחב יותר מזה שתבע בפועל, יסתפק בית המשפט בפסיקת הפיצוי על פי הנדרש בכתב התביעה בלבד.³² לא יוענק סעד נגד נתבע, אשר כלפיו כלל לא נתבקש סעד כזה וכאשר לא ניתנה לו הזדמנות להשמיע טיעונו ולהתייחס לאפשרות כי יוטל עליו חיוב כזה או אחר.³³

העיקרון שלפיו בית המשפט לא יפסוק לטובת התובע סעד שאותו הוא לא ביקש, אינו כלל מוחלט ובמקרים יוצאי דופן ניתן לסטות ממנו.³⁴ אחד החריגים הוא המקרה שבו הסעד המבוקש נובע באופן ישיר מהסעד העיקרי שנתבקש בכתב התביעה. חריג זה יכול להיות מופעל גם בשלב של ערעור ובלבד שהעובדות הקשורות בו נתבהרו בהליך. כך גם במקרה שבו העובדות הנחוצות לצורך הכרעה באותו סעד הובהרו למעלה מהנחוץ ולא היה טעם להמשיך בהתדיינות בין בעלי הדין.³⁵

סעד שלא נתבקש – בית המשפט עשוי לפסוק סעד, הגם שלא נתבקש באופן מפורש, בהתקיים שלושה תנאים מצטברים: התנאי האחד הוא כי הצדק או הצורך ללבן את השאלות המהותיות שבמחלוקת מחייבים את מתן הסעד. השני הוא כי מדובר בסעד הנובע באופן ישיר מן הסעד שהתבקש. התנאי

- 30 ע"א 3021/11 הרטבי-בורנשטיין-בסון ושות', משרד עו"ד נ' הפטריארכיה היוונית (פורסם בנבו, 19.12.2012).
- 31 ע"א 2125/00 Internationale Musikverlage Sikorski נ' רשות השידור (פורסם בנבו, 10.11.2005).
- 32 ע"א 769/86 רובינשטיין ושות' חברה קבלנית בע"מ נ' זמרון, פ"ד מב(3) 581 (1988). ראו גם ע"א 5630/90 תדמור נ' ישפאר חברה אלקטרונית למסחר בע"מ, פ"ד מז(2) 517 (1993). כן ראו גם להלן שער תשיעי: עילת תביעה, פרק א – עילת תביעה – עקרונות, סימן ז – סעדים.
- 33 ע"א 8659/99 נוף ים כחול השקעות ופיתוח פרויקטים בע"מ נ' פיינרו, פ"ד נד(2) 625 (2000).
- 34 ע"א 8572/03 טיטן בנוץ בע"מ נ' יצחק (פורסם בנבו, 16.4.2006). בעניין זה, התובע לא טען כלל בכתב התביעה לסעד של השבת הסכום ששולם כפיקדון טרם חתימת החוזה. התברר כי אין למצוא בכתב התביעה כל בסיס לכך שהתובע עצמו סבור היה שיש להשיב לו את סכום הפיקדון. ראו גם ע"א 10576/06 בזק בינלאומי בע"מ נ' תדיראן בע"מ (פורסם בנבו, 12.8.2009).
- 35 ע"א 253/84 ספיר נ' ספיר, פ"ד מב(3) 14 (1988).

השלישי הוא כי נתבררו כל הראיות הדרושות להכרעה באשר לסעד הנדון, כך שאין צורך בקיומה של התדיינות נוספת.³⁶

במקרים שבהם עולה מן הנסיבות שנתבררו במשפט הצורך להעניק לתובע סעד שלא נתבקש, הדרך להתגבר על היעדר עתירה לאותו הסעד היא באמצעות בקשה לתיקון התובענה.³⁷ בעניין אחד שכר המערערים בהתאם להסכם אמור היה להיגזר משווי הדירות שיימכרו בפרויקט ולא ניתן היה לקבוע את שיעור הפיצוי שהתובעים זכאים לו. לפיכך, הסעד שהוענק היה סעד הצהרתי. אמנם, התובעים לא עתרו בתביעתם לסעד הצהרתי אלא דרשו סעד כספי בלבד, אולם בעניין זה מתמלאים שלושת התנאים אשר נקבעו בפסיקה למתן סעד אשר לא התבקש.³⁸

סעד חלופי – כאשר תובע עותר לסעדים אחדים, ובהם סעד חלופי מעבר ובנוסף על הסעד העיקרי, הוא עשוי לזכות דווקא בסעד העיקרי, אם גילה את דעתו בערכאה הראשונה שהוא מעדיף אותו (ואם העובדות שהוכחו אכן מצדיקות סעד כזה). עם זאת כשנענה בית המשפט לסעד העיקרי (על פי בקשת התובע) והסעד החלופי הוזנח, התובע לא יוכל להלין על כך שבית המשפט לא נעתר לסעד החלופי דווקא והעדיף לפסוק את הסעד העיקרי.³⁹

עתירה לפיצויים מוסכמים – בתביעה לפיצויים בשל הפרת חוזה רשאי בית המשפט לפסוק פיצויים מוסכמים, למרות שלא נתבעו במפורש. מבחינה מהותית נקבע כי פיצויים מוסכמים נכללים במסגרת הפיצוי בגין הנזק הנדרש בתביעה. מבחינה דיונית נקבע כי מדובר בסעד הנובע באופן ישיר מהסעד העיקרי, שהרי מדובר בחלקו האחר של נזק, אשר נתבקש במפורש בכתב התביעה.⁴⁰ כפי שעל נתבע להעלות במפורש בכתב הגנתו טענה להפחתת פיצוי מוסכם, כך על התובע לטעון במפורש בכתב תביעתו מה העילה בגינה הוא מבקש סעד של פיצוי מוסכם; מאחר שהמשיבים לא פירטו בכתב תביעתם את העילה בגינה תבעו פיצוי מוסכם מהמערערים, חיוב המערערים בפיצוי מוסכם בוטל.⁴¹

השבה – כאשר הסעד המבוקש הוא השבה, התובע חייב לשלוח תחילה הודעת ביטול, כמשמעותה בחוק החוזים (תרופות בשל הפרת חוזה), התשל"א–1970 ועל פי העקרונות הקבועים בו. הוראות החוק המהותי בנדון משתלבות עם ההוראות הדיוניות בכך שהפסיקה הכירה בהגשת כתב תביעה כהודעה לגיטימית ומספקת לביטול החוזה.⁴²

- 36 ע"א 8570/09 חגולי נ' עיריית ראשון לציון (פורסם בנבו, 15.3.2011); ע"א 1546/11 בן גור נ' מנהל מקרקעי ישראל (פורסם בנבו, 8.9.2011); ע"א 7731/11 צוריאל אגודה שיתופית להתיישבות חקלאית בע"מ נ' אביטן (פורסם בנבו, 15.8.2013).
- 37 ע"א 9137/07 אוסיפובה נ' קלישטיין (פורסם בנבו, 30.12.2008).
- 38 ע"א 8854/06 קורפו נ' סרוצקין (פורסם בנבו, 20.3.2008).
- 39 ע"א 121/86 פלוריאן נ' גלנוט כרמל בע"מ, פ"ד מד(1) 504 (1990). בעניין זה תבע התובע אכיפת חוזה לאספקת שטיחים, ולחלופין, תבע השבה ופיצוי. בית המשפט נעתר לסעד האכיפה. בערעור השיג התובע על שלא נעתרו לבקשתו לסעד החלופי דווקא וערעורו נדחה בעיקרו.
- 40 רע"א 196/88 טומשבסקי נ' אופנהיימר, פ"ד מב(4) 365 (1988).
- 41 ע"א 2161/11 דרור נ' פרץ (פורסם בנבו, 5.2.2013).
- 42 ע"א 306/85 Datalab Management pty. Ltd נ' פולק אינטרנשיונל בע"מ, פ"ד מג(2) 309 (1989).

סעד למניעת דילול בחברה – קיימות ארבע דרכים לפני בעל מניות המבקש לעגן הגנה מפני דילול בשיעור אחזקותיו: בתקנון החברה, בחוזה שהחברה צד לו, חוזה שהחברה אשררה, חוזה שהחברה אינה צד לו ולא אשררה אותו. הגנה מפני דילול בשיעור אחזקותיו של בעל מניות, המעוגנת בתקנון החברה או בחוזה בין בעלי מניות שהחברה היא צד לו, מחריגה את בעל המניות הנהנה ממנה מיתר בעלי המניות בחברה.⁴³

סימן ט – הסתמכות על עובדות שונות

עקרונות – תקנה 72(א) לתקנות התשמ"ד קבעה שבעל דין המסתמך בכתב טענותיו על נימוקים השונים זה מזה, המבוססים על עובדות נפרדות ושונות, יפרש אותם, עד כמה שאפשר, בנפרד ובמובחן. בתקנות תיקון הוספה פסקה (ב) לתקנה,⁴⁴ שם נקבע שאין לטעון נגד אותו בעל דין טענות עובדתיות חלופיות. תיקון זה הוא בעל נפקות רבה ובגינה הושם הקץ לטיעון העובדתי החלופי. לא ייתכן עוד שנתבע בתביעה להחזר הלוואה יטען שלא קיבל כלל את הלוואה, ואם קיבל – פרע אותה. על בעל הדין לבחור גירסה עובדתית אחת. האפשרות לטעון טענות חלופיות תינתן לו רק אם יצהיר כי העובדות לאשורן אינן ידועות לו.⁴⁵

בתקנה 27 לתקנות החדשות שכותרתה "הסתמכות על עובדות שונות" נקבע –

בעל דין אינו רשאי להעלות בכתבי הטענות טענה שבעובדה סותרת או חלופית, זולת אם אימת בתצהיר כי העובדות כהווייתן אינן ידועות לו.

הטענה בדבר השתק שיפוטי עשויה להתעורר במקום שבו אחד מבעלי הדין מעלה טענות עובדתיות או משפטיות סותרות באותו הליך עצמו או בשני הליכים שונים. ניתן לראות באיסור על העלאת טענות עובדתיות חלופיות נגד אותו בעל דין בכתב טענות אחד משום דוגמה של השתק שיפוטי.⁴⁶ נתבע רשאי לטעון בהודעה לצד שלישי טענות עובדתיות חלופיות לאלה שהוא טוען בכתב ההגנה. האיסור האמור חל כאשר הטיעון הוא נגד אותו בעל דין בלבד, ואין פגם בטיעון עובדתי חלופי כלפי בעלי דין שונים בגדרו של אותו הליך.⁴⁷

טענות חלופיות בערעור – בעקבות תקנה 72(ב) לתקנות התשמ"ד נקבע כי גם בהליך של ערעור אין להעלות טיעון עובדתי חלופי.⁴⁸

43 ע"א 6041/15 האמה בע"מ נ' מולר (פורסם בנבו, 25.9.2016).

44 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 2), התשנ"א–1991.

45 על המצב המשפטי הקודם ראו ע"א 114/64 תיק נ' קריניצי, פ"ד יח(4) 378 (1964), שם נקבע שאין בתקנות סדר הדין כל דבר המונע בעל דין מלטעון טענות חלופיות, ככל העולה על רוחו, גם בתובענה בשל הוצאת שם רע. ראו גם ע"א 4667/08 הר עוז נ' סערת תוכנה בע"מ (פורסם בנבו, 15.2.2011)

46 רע"א 4224/04 בית ששון בע"מ נ' שיכון עובדים והשקעות בע"מ, פ"ד נט(6) 625 (2005).

47 ע"א 279/89 "הסנה" חברה לביטוח בע"מ נ' דמתי, פ"ד מז(3) 156 (1993). על ההבחנה בין טענות עובדתיות חלופיות לבין טענות משפטיות חלופיות ראו ע"א Interlego A/S 513/89 נ' Exin-Lines Bros., פ"ד מח(4) 133 (1994).

48 ע"א 583/93 מדינת ישראל נ' טחנת קמח שלום בע"מ, פ"ד נ(4) 536 (1997).

צדדים אינם רשאים לטעון בערעור טענות העומדות בסתירה לגירסה העובדתית שהציגו בכתבי הטענות שהגישו בערכאה דלמטה, אף אם זו דנה בה ודחתה אותה.⁴⁹ האיסור על העלאת טענות עובדתיות חלופיות בענייני מס הכנסה חל גם על ערעורי מס הכנסה הנדונים בבית המשפט המחוזי.⁵⁰

מניעת שימוש לרעה בהליכים – בעל דין, שטען טענה בהליך אחד וטענתו התקבלה, מושתק מלהתכחש לטענתו בהליך נגד יריב אחר ולטעון שם טענה הפוכה. הכלל מבוסס על כך שאין להתיר לבעל דין לעשות שימוש לרעה בהליכי בית משפט ואין לאפשר לו להשיג יתרון משפטי לאחר שכבר זכה בהליך קודם וקצר את פירותיו של טיעון סותר. הטעם להשתק מסוג זה נעוץ בשיקולי צדק ובדרישה להתנהגות ראויה ולתום לב מצד בעל דין הבא לבקש סעד מבית המשפט.⁵¹ אין לאפשר לבעל דין להעלות טענות הסותרות את העילה שלה טען ואת העובדות שאותן הציג לביסוסה. ההליך השיפוטי אינו צריך ואינו יכול לשמש זירה למניפולציות מסוג זה בטיעונו של בעל דין, אחרת יימצאו בתי המשפט מנוצלים לרעה ותיגרם פגיעה בטוהר ההליך השיפוטי ובאמון שהציבור רוכש למערכת המשפט. רציונלים אלה הם העומדים בבסיס המדיניות השיפוטית המשתקפת בהוראת תקנה 72(ב) לתקנות, שלפיה אין להעלות בכתב טענות נגד אותו בעל דין טענות עובדתיות חלופיות.⁵²

צד להליך משפטי רשאי להעלות טענות חלופיות בכתב תביעתו, ובלבד שמדובר בטענות משפטיות ולא עובדתיות. תכליתה של הוראה זו היא "למנוע פגיעה בטוהר ההליך השיפוטי ובאמון הציבור במערכת המשפט וכן להניא מפני ניצולם לרעה של בתי המשפט".⁵³ טיעון עובדתי חלופי המועלה לראשונה בערכאת הערעור, לאחר שהערכאה הדיונית פסקה על פי הטיעון המקורי, הוא בגדר שימוש לרעה בהליכי בית המשפט ואין הוא עולה בקנה אחד עם התנהגות ראויה ותום לב הנדרשים מבעל דין.⁵⁴

סימן י – הוראת דין

תקנה 74 לתקנות התשמ"ד קבעה כי מותר (ואין חובה) להביא את הוראת הדין שעליה מסתמכים, אך ניתן גם להסתמך על הוראת דין שלא הובאה בכתב הטענות. כלומר, ציון הוראת דין בכתב טענות הוא בבחינת רשות ולא חובה. אין חובה לציין בכתב התביעה את העילות המשפטיות שעליהן מסתמך התובע, אך התובע אינו פטור מלציין את העובדות שעליהן מושתתות עילות תביעתו.⁵⁵

- 49 ע"א 8687/13 פלוני נ' קרן המחקרים הרפואיים במכון הגנטי בתל השומר (פורסם בנבו, 17.12.2015).
- 50 ע"א 9650/05 פרינד נ' פקיד השומה (פורסם בנבו, 7.8.2008).
- 51 ע"א 4631/90 ג'ול נ' אל ג'ול, פ"ד מט(5) 656 (1996); ע"א 6753/96 מ.מ.ח.ת. בע"מ נ' פרידמן, פ"ד נ(5) 418 (1997); בע"מ 7916/03 פלונית נ' פלוני, פ"ד נט(5) 183 (2005).
- 52 ע"א 10137/05, לעיל ה"ש 29.
- 53 רע"א 11490/03 פקיד השומה ירושלים נ' ועקנין (פורסם בנבו, 19.12.2005).
- 54 ע"א 1548/96 בנק איגוד בע"מ נ' לופו, פ"ד נד(2) 559 (2000).
- 55 ע"א 536/89 פז חברת נפט בע"מ נ' לויטין, פ"ד מו(3) 617 (1992). ראו גם בג"ץ 178/71 קקון נ' המפקח על התעבורה, פ"ד כו(1) 141 (1971).

תקנה 74(ב) נועדה להבהיר כי מותר לתובע להוסיף על עילת התביעה שפירט גם הוראת דין, שעליה הוא מתכוון להסתמך לביסוס תביעתו. אפילו עשה כן, לא יהא מוגבל בשעת הדיון לאותה הוראה שהביא, שלא לצורך, בכתב התביעה ולא יהא מנוע מלהסתמך על כל הוראה אחרת.⁵⁶ לא מצאנו הוראה דומה בתקנות החדשות (תקנות התשע"ט).

מסקנה משפטית אינה עילת תביעה וממילא אין חובה לטעון אותה בכתב התביעה. במקרה מסוים נטענה טענה משפטית מסוימת לראשונה לפני בית המשפט העליון, אחרי שהעניין נדון בשתי ערכאות קודמות. בית המשפט לא נמנע מלדון בטענה החדשה, בקובעו כי הוא מוסמך לפסוק את אשר צריך היה להיפסק אילו נטענו הטענות המשפטיות כדבעי.⁵⁷

פדיון חופשה – בתובענה לתשלום פיצויי פיטורים ודמי חג נדונה גם חבות המעביד בפדיון חופשה. גם אם לא טען העובד בתביעתו במפורש כי היא נסמכת על חוק חופשה שנתית, התשי"א–1951, הוא לא יהא מנוע מלתבוע גם בגין פריט זה, כפריט מפריטי תביעתו, שכן כאמור, אין עליו חובה לפרט בתביעתו את הוראת הדין שעליה הוא מסתמך.⁵⁸

תביעה "מעין-חוזית" – כאשר התובע מבקש לבסס את תביעתו על עילה "מעין-חוזית", אין הוא חייב לפרט זאת במפורש. הקובע הוא העובדות של עילת התביעה (במקרה זה, תנאי פוליסת הביטוח) ולא פירוט הדין החל על עובדות אלה. לכן, התביעה יכול שתהא חוזית ויכול שתהא מעין חוזית.⁵⁹

תביעת ריבית – כאשר מועלית טענה בדבר הריבית המגיעה לתובע אין חשיבות לציון הדין, שהרי אין מקומם של סעיפי חוק ברגיל בכתבי טענות.⁶⁰

הפרת חובה חקוקה בתביעת נזיקין – בתביעות נזיקין לא הייתה חובה בעבר לפרט את ההסתמכות על הדין בעניין "הפרת חובה חקוקה".⁶¹ אולם לנוכח תיקון התקנה, כאמור, אין תוקף עוד להלכה זו. כיום קיימת חובה לציין במפורש את החיקוק, אשר הפרתו מהווה עילה לתובענה, אם אכן התובענה מסתמכת, כולה או מקצתה, על העילה של "הפרת חובה חקוקה". המטרה העומדת ביסוד התקנה היא מניעת מצב שבו הנתבע לא יידע מפני מה עליו להתגונן ולא יהיה באפשרותו להכין הגנתו כראוי ולהיערך לקראת המשפט.

במקרה אחד לא פורטו בכתב התביעה החיקוקים שהפרתם מהווה את העילה, אך הם פורטו בחוות דעתו של מומחה-מהנדס, שהוגשה לאחר הגשת כתב התביעה. בנסיבות אלה נקבע כי לנוכח התנהגותו הקודמת של הנתבע, לרבות ההתייחסות בחוות דעתו של המומחה מטעמו לחיקוקים אלה, יש לראות בכך ויתור על הטענה.⁶²

56 ע"א 6064/93 מימסב חברה למילוי מיכלי סודה ביתיים בע"מ נ' סודהגל בע"מ, פ"ד נ(3) 35 (1996). אולם בהיעדר טיעון עובדתי שבכוחו להעמיד בסיס לעילה של עשיית עושר ולא במשפט, כי אז תקנה 74 אינה מועילה.

57 רע"א 7669/96 עירית נהריה נ' קזס, פ"ד נב(2) 214 (1998).

58 ע"א 53/71 צבי רוזן – מרדכי ינקלביץ שותפות נ' ליזורוביץ, פ"ד כו(1) 48 (1971).

59 ע"א 195/71 החברה הלאומית לביטוח ולאחריות בע"מ נ' סחר, פ"ד כו(1) 180 (1971).

60 ע"א 349/84 פריג' נ' מטלר, פ"ד מב(1) 71 (1988).

61 ע"א 817/77 Beecham Group Limited נ' בריסטול מייארס קומפני, פ"ד לג(3) 757 (1979).

62 ע"א 7130/01 סולל בונה בנין ותשתית בע"מ נ' תנעמי, פ"ד נח(1) 1 (2003).

”הדבר מדבר בעדו” בתביעת נזיקין – גם כאשר מדובר בכלל אחר מדיני הנזיקין המכונה ”הדבר מדבר בעדו”, יש לטעון אותו במפורש בכתב התביעה. כאשר הטענה לא הועלתה בכתב התביעה כנדרש, מן הדין היה לדחותה.⁶³

טענת ”אשם תורם” בתביעת נזיקין – בתביעת נזיקין יש להעלות במפורש גם טענת ”אשם תורם” בכתב הגנה.⁶⁴ נתבע המבקש להטיל את האשם בגין התאונה, כולו או מקצתו, על התובע, חייב לטעון טענה זו במפורש ולהביא בכתב ההגנה את פרטי האשם (הרשלנות) המיוחסים לתובע. כאשר הנתבע טוען שהתובע הוא האחראי הבלעדי לתאונה שאירעה, חבויה בטענה זו טענת אשם תורם ויש להעלותה כאמור.⁶⁵

סימן יא – תנאי מוקדם להקמת העילה וחזקה שבדין

תנאי מוקדם – תקנה 80 לתקנות התשמ”ד קבעה שבעל דין אינו חייב לפרט בכתב טענותיו כי התנאי המוקדם התקיים. בעל דין הטוען כי התנאי לא התקיים חייב לטעון טענה זו במפורש, שאם לא כן ישתמע שהתנאי התקיים.⁶⁶

כאשר לטענות התובע יש מטרה כפולה – להביא לפני בית המשפט עובדות חדשות שלא נטענו בכתב התביעה על מנת להתמודד עם הטענות שהעלה הנתבע בהגנתו, וגם להצביע על תנאי מוקדם שהנתבע היה חייב למלא בטרם יפנה לביטול החוזה – לכך נועד כתב התשובה. את ההוראה הזו משלימה התקנה 80, שלפיה טענה בדבר קיומם של תנאים מוקדמים יש לטעון במפורש בכתבי הטענות.⁶⁷

חזקה שבדין – תקנה 81 לתקנות התשמ”ד קבעה שאין בעל דין חייב לטעון בכתב טענותיו עניין עובדתי שחזקה מן הדין שהוא לזכותו, או שחובת הראיה בו מוטלת על בעל הדין שכנגד. מקובל להבחין בין שלושה סוגים של חזקות: חזקת דין חלוטה, חזקה שבדין וחזקה שבעובדה. חזקה חלוטה היא חזקה שנקבעה בדין ושעל פי מצוות הדין אין ניתנת לסתירה. חזקה שבדין, וכן חזקה שבעובדה הן כלים ראייתיים ושתייהן ניתנות לסתירה. ההבדל בין שתייהן מתבטא בשלושה: במקורן הנורמטיבי, בסוג הנטל ההוכחתי המועבר על פיהן ובנפקותן הראייתית.⁶⁸ סיווגה של חזקה כחזקה שבדין או כחזקה שבעובדה, נגזר על פי המקור הנורמטיבי שבו נקבעה החזקה. חזקה שבדין היא זו שמקורה באחד מענפי ה”דין”, כהגדרתו בסעיף 3 לחוק הפרשנות, התשמ”א–1981. חזקה שבדין עשויה להטיל את נטל השכנוע באשר לטענה מסוימת על בעל דין פלוני,

63 ע”א 715/79 דניאלי נ’ אורט ישראל, נתניה, פ”ד לה (2) 764 (1981).

64 ע”א 838/86 מחמוד נ’ אבו זייד, פ”ד מג (1) 374 (1989).

65 ע”א 2061/90 מרצלי נ’ מדינת ישראל, פ”ד מז (1) 802 (1993).

66 להרחבה בנושא ראו להלן שער תשיעי: עילת תביעה.

67 ע”א 3694/99 ארדמן נ’ חברת פרויקט אורנים בע”מ, פ”ד נה (2) 385 (2000).

68 דנ”א 1516/95 מרום נ’ היועץ המשפטי, פ”ד נב (2) 813 (1998).

בעוד שאלמלא החזקה היה הנטל רובץ על יריבו. חזקה שבעובדה היא יציר הפסיקה ואינה אלא בבחינת ראייה נסיבתית לקיומה של עובדה שלא הובאה ראייה להוכחתה.⁶⁹
לא מצאנו הוראות דומו בתקנות החדשות (תקנות התשע"ט).

סימן יב – הזמנה לדין ופתיחת ההליך

כתב התביעה מלווה בהזמנה לדין המופנית לנתבע. בנושא זה עסקו תקנות 18, 19 ו-20 לתקנות התשמ"ד.

תקנה 18 עסקה בטופס ההזמנה, תקנה 19 עסקה בתוכן ההזמנה ואילו תקנה 20 דנה בהמצאת הזמנה וכתב תביעה. הוטלה החובה להמציא את כתב התביעה "בתכוף לאחר הגשתו".⁷⁰ ניתן לבצע את ההמצאה באמצעות בית המשפט וגם באמצעות פרקליט.⁷¹
בתקנה 10(13) לתקנות החדשות נקבע –

הזמנת הנתבע לדין ערוכה לפי נוסח טופס 2 שבתוספת הראשונה.

תקנות סדר הדין האזרחי קובעות כי על בעל דין מוטלת החובה להמציא את כתבי טענותיו ליתר הצדדים להליך.⁷²

סימן יג – תביעה לסכום קצוב בהוצאה לפועל

הוסף הליך חדש "ביצוע תביעה על סכום קצוב" והמיוחד בו שהתביעה מוגשת ישירות ללשכת ההוצאה לפועל ולא לבית המשפט. המדובר בסעיף 1א81 לחוק ההוצאה לפועל, התשכ"ז–1967:

(א) תביעה שהיא אחת מאלה:

(1) תביעה על סכום כסף קצוב הבאה מכוח חוזה או התחייבות מפורשים, שיש עליה

ראיה בכתב;

(2) תביעה הבאה מכוח חיוב לשלם סכום כסף קצוב שעילתו בהוראה מפורשת של

חיקוק,

ניתן לבצע תביעה לסכום קצוב בהוצאה לפועל כמו פסק דין של בית משפט בכפוף להוראות הסעיף, ובלבד שסכום התביעה אינו עולה על 75,000 ש"ח ביום הגשתה, אף אם הסכום עלה לאחר מכן מחמת הפרשי ריבית או הצמדה. דחיית בקשת רשות להתגונן בתביעה לסכום קצוב שהוגשה בלשכת ההוצאה

69 ש.ם.

70 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 2), התשנ"ו–1996, ק"ת 932, מיום 30.5.1996.

71 ע"א 267/86 מנהל מס ערך מוסף נ' ראובן פליצה בע"מ, פ"ד מב(3) 744 (1989). וראו להלן שער שלושים וחמישה: המצאות.

72 רע"א 4776/13 Milgerd Nominees Pty Limited נ' Max Donnelly (פורסם בנבו, 29.9.2013).

לפועל כמוה כמתן פסק דין, מאחר שלאחריה יימשכו הליכי ההוצאה לפועל, בדומה לכללים החלים במקרה של דחיית התנגדות לביצוע שטר.⁷³
 בנושא זה דנה תקנה 20 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) שכותרתה "בקשת רשות להתגונן בחוק ההוצאה לפועל" בנוסח הבא –

- (א) נקבע בחוק ההוצאה לפועל שיש לראות הליך בבית המשפט כבקשת רשות להתגונן, לא יתגונן נתבע זולת אם ניתנה לכך רשות לפי בקשה שהגיש לפי חוק ההוצאה לפועל.
- (ב) בית המשפט יחליט בבקשת הרשות להתגונן על יסוד הבקשה וחקירת המצהיר, ואולם רשאי הוא לעשות כן על יסוד האמור בה בלבד.
- (ג) במועד בירור בקשת הרשות להתגונן רשאי בית המשפט, בהסכמת בעלי הדין, לקיים את הדיון במחלוקת לגופה.
- (ד) בית המשפט רשאי להתנות רשות להתגונן בתנאים, לרבות בדבר מתן ערובה.
- (ה) ניתנה רשות להתגונן, יראו את המסמך שהגיש המשיב ככתב תביעה ואת התצהיר שהוגש בתמיכה לבקשת הרשות להתגונן ככתב הגנה.
- (ו) ניתנה רשות להתגונן, רשאי בית המשפט לתת כל הוראה בדבר סדרי הדיון בתובענה לרבות הוראה בדבר כתבי טענות, פלוגות והליכים נוספים שייראו סבירים או נחוצים וכן הוא רשאי להורות על קיום קדם-משפט.

73 רע"א 5536/09 זינובי נ' פלא פון תקשורת בע"מ (פורסם בנבו, 5.7.2009).

פרק ג – כתב הגנה

— עקרונות כלליים	— סימן א
— הטיעון בכתב הגנה	— סימן ב
— "הודאה והדחה"	— סימן ג
— טענות נוספות	— סימן ד
— כתב הגנה שהוגש באיחור	— סימן ה
— מתן פסק דין בהיעדר כתב הגנה	— סימן ו

סימן א – עקרונות כלליים

טענה שבכתב הגנה באה להשיב על טענה שבכתב התביעה, וכפירת הנתבע בטענת התובע מעמידה פלוגתה, התוחמת לבעלי דין את התחום להבאת ראיות. ראיות אלה מן הדין שתהיינה שייכות לעניין.¹ התקנות מתירות לנתבע להתגונן ככל העולה על רוחו, ובלבד שיעלה את דבריו על הכתב ויפרטם כראוי. נתבע שאינו מביא טענה פלונית בכתב ההגנה, ייחשב כמוותר עליה ובית המשפט לא ידון בה.² בהליך המתנהל בבית משפט לתביעות קטנות, המועדים קצרים מן המקובל. מאחר שבעניין הנזכר קיימת הוראה ספציפית, הרי היא הגוברת.³ כיצד לנסח כתב טענות? הפעולה הראשונה היא מיון. על הטוען לבצע פעולה של מיון ולהכדיל בין העובדות המהותיות מצד אחד, שרק אותן הוא חייב לכלול בכתב הטענות, לבין הראיות הבאות להוכיח אותן שני, לבין טענות משפטיות, שאותן אין הוא חייב לכלול בכתב הטענות אך מותר לו להסתמך עליהן.⁴

כתב הגנה – כותרת

תקנה 12 לתקנות התשע"ט (התקנות החדשות) קובעת את נוסח הכותרת לכתב ההגנה:

12. כתב הגנה יכלול בחלקו הראשון את הפרטים הבאים בלבד ולפי הסדר המפורט להלן:
- (1) הערכאה השיפוטית ושם המחוז שאליהם הוגש כתב התביעה וכן מספר התיק בבית המשפט;
  - (2) שם התובע ועורך דינו ופרטיהם כפי שהם מופיעים בכתב התביעה ושמו של הנתבע ומספר זהותו;
  - (3) שם עורך דינו של הנתבע אם הוא מיוצג, לרבות מספר רישונו;
  - (4) מען ופרטי התקשרות של הנתבע ושל עורך דינו;
  - (5) אם הנתבע הוא פסול דין או קטין, כמשמעותם בחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות – ציון עובדה זו, או תאגיד – ציון עובדה זו ודרך התאגדותו.
  - (6) המועד האחרון להגשת כתב ההגנה לפי תקנה 30.

סימן ב – הטיעון בכתב הגנה

תקנה 13 לתקנות החדשות מתייחסת ל"עיקר הטענות בכתב ההגנה" והיא קובעת כי –

- 1 ע"א 34/71 פרידמן נ' חן, פ"ד כו(1) 524 (1972).
- 2 ע"א 29/62 פסי נ' אליקים, פ"ד טז 1172 (1962).
- 3 רע"א 6297/02 גולד נ' גאולת הכרך בע"מ, פ"ד נו(2) 108 (2003).
- 4 רע"א 2904/95 מדינת ישראל נ' אל הווייל, פ"ד מט(2) 40 (1995).

13. (א) בחלקו השני של כתב ההגנה יפרט בעל הדין את העניינים האלה בלבד ולפי הסדר המפורט להלן:
טענות מקדמיות שיש בהן כדי לסלק את התביעה, כולה או מקצתה, על הסף;
(2) תמצית טענות ההגנה שיפורטו לפי סדר עלולות התביעה;
(3) טיעונים לעניין הסעד המבוקש.
(ב) הנתבע ייחשב מודה בכל העובדות הכלולות בכתב התביעה, זולת אלה שהכחיש באופן מפורש ומפורט.

הכחשה מפורשת – תקנה 86 לתקנות התשמ"ד קבעה כי הכחשת כתב הטענות שכנגד צריכה להיות מפורשת ולא על דרך ההתחמקות. התקנה אף מביאה דוגמאות לכך. במקרה אחד ניסוח כתב הגנתה של הנתבעת לא חשף במפורש את הכחשת היותה מבטחת הרכב, שהיה מעורב בתאונה נושא הדיון, ולכן הכחשתה אינה מספקת.⁵

לא די בהכחשה כללית אלא חייב בעל דין לדון במפורש בכל טענה שבעובדה שאין הוא מודה באמיתותה, חוץ מטענה לדמי נזק; כמו כן, על בעל דין המכחיש עובדה שבעל דין שכנגד טוען לה, להשיב לגופו של עניין.⁶

כאשר הכחשת נתבע בעניין היריבות בינו לבין התובע אינה מפורשת אלא מתחמקת, ניתן ללמוד ממנה דווקא על הודיה.⁷

בעת החיוב בהוצאות יש להתחשב בקיום הכחשות גורפות ובלתי מוצדקות ובטענה מופרכת בכתב ההגנה, שסיבכו את הדיון שלא לצורך.⁸

העלאת טענה בדבר התיישנות – משהעלה הנתבע טענת התיישנות בכתב הגנתו, הוא יצא ידי חובת ההוראה שבסעיף 3 לחוק ההתיישנות, התשי"ח-1958, והוא אינו חייב להגיש בקשה לדחיית התביעה מחמת התיישנות לפני הגשת בקשות אחרות באותה תובענה. ניתן לטעון טענת התיישנות כטענה חלופית.⁹

העלאת טענה בדבר מעשה בית דין – טענת מעשה בית דין, מעצם מהותה הדיונית, מחייבת כי בעל דין יעלה אותה בכתב ההגנה או בהודמנות הראשונה לאחר שנודעו לו העובדות המקימות אותה.¹⁰

העלאת טענה בדבר ויתור או השתק – בית משפט לא ידון בטענת ויתור או השתק, שלא הועלתה בכתב הגנה, זולת אם במהלך המשפט הורחבה היריעה ללא התנגדות מצד התובע.¹¹

5 ע"א 283/88 המזרח שירות לביטוח בע"מ נ' מומן, פ"ד מה(2) 777 (1991). במיוחד כאשר מדובר בפרט מהותי.

6 רע"א 9952/08 כלב (לרון) נ' עיריית הרצליה (פורסם בנוב, 11.2.2009). המבקשות לא עמדו בכך. אף אילו המבקשות היו יכולות לבסס הגנתן על הכחשות כלליות, הרי שמשוהציגה המשיבה מדידות היה על המבקשות להתייחס לכך ואף להביא מדידות מטעמה.

7 ע"א 78/88 גנור נ' פורת, פ"ד מד(4) 305 (1990).

8 ע"א 502/88 שמעון נ' עיזבון שמעון, פ"ד מד(3) 833 (1990).

9 ע"א 97/77 זונבנד נ' קלוגמן, פ"ד לא(3) 466 (1977).

10 ע"א 7085/98 סריגי ציביאק בע"מ נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, פ"ד נו(6) 493 (2002). העלאת הטענה לראשונה בבקשה למחיקה על הסף לאחר סיום קדם המשפט נדחתה בדיון, על פי הוראות תקנה 149(ב).

סימן ג – "הודאה והדחה"

כאשר בעל דין מודה בעובדות שטוען בעל הדין שכנגד, אך טוען שמחמת עובדות נוספות אין יריבו זכאי לסעד המבוקש – הוא טוען טענת "הודאה והדחה" (A plea in confession and avoidance). הטוען טענת "הודאה והדחה" נתפס על הדברים שהודה בהם, ואילו לגבי העובדות "המדיחות" הנטענות מפיו, נטל ההוכחה מוטל עליו. טענת "פרעתי" היא טענת "הודאה והדחה".¹²

למצב של "הודאה והדחה" יש פן מהותי ופן דינוני. הפן הדינוני הוא כי סדר הטיעון הרגיל הקבוע מתהפך והנתבע הוא הפותח בהבאת ראיותיו.¹³

כדי להעביר את נטל השכנוע באמצעות דוקטרינת "ההודאה והדחה" יש להראות כי הצד שכנגד "הודה" בעובדות המבססות את עילת התביעה של התובע, אך טען טענות "מדיחות" בדבר קיומן של עובדות בעטיין אין התובע זכאי לסעד המבוקש על ידיו.¹⁴

בעניין אחד נקבע כי אינה מתקיימת "הודאה והדחה", וממילא אין מקום לשינוי סדר הבאת הראיות. קביעה זו של בית המשפט המחוזי, בהמשך לקביעה דומה של בית משפט השלום, היא קביעה הנטועה בעובדות המקרה הקונקרטי ובתור שכזו אינה מצדיקה מתן רשות ערעור, ובמיוחד כאשר עוסקים בהחלטה דינונית של הערכאה הדיונית.¹⁵

מקרים הנכללים בקטגוריית "הודאה והדחה" – במקרה אחד הודה הנתבע בקיום ההסכם שעליו מבוססת התביעה. בהמשך תצהירו טען טענות, שלפיהן אין הוא חייב בתשלום דמי השכירות, שבתשלומם התחייב בהסכם. טיעון זה הוא בבחינת מקרה ברור של "הודאה והדחה" ולכן נטל ההוכחה מוטל על הנתבע.¹⁶

טענה כי חיובים ישנים – ככל שעומדים הם לעצמם – נבלעו בהסכם חדש ופקעו, היא במהותה בבחינת "הודאה והדחה", הן לעניין ניסוחה בכתב ההגנה והן לעניין הטלת נטל השכנוע.¹⁷ טענת הנתבע שהתובע חייב היה לעשות לשם הקטנת הנזק היא בבחינת "הודאה והדחה" ועל הנתבע להוכיחה.¹⁸

מקרים שאינם נכללים בקטגוריית "הודאה והדחה" – טענת ההגנה שאינה מודה בכל העובדות של עילת התביעה, אינה טענת "הודאה והדחה" המעבירה את נטל הראיה על הנתבע.¹⁹ די אם אחת העובדות המקימות את עילת התביעה הוכחשה על ידי הנתבע כדי שהתובע יהיה זה הפותח בהבאת הראיות.²⁰

- 11 ע"א 805/75 בן שלמה נ' קובדלו, פ"ד ל(3) 238 (1976). בטענה מסוג זה, בהיותה טענה משפטית, חיוני להניח את התשתית העובדתית בכתב ההגנה.
- 12 ע"א 642/61 טפר נ' מרלה, פ"ד טז 1000 (1962).
- 13 רע"א 3592/01 עיזבון מנשה נ' ע. אהרונוב קבלנות בניין (1988) בע"מ, פ"ד נה(5) 193 (2001).
- 14 ע"א 3173/12 עזרא נ' גאריביאן (פורסם בנבו, 4.9.2014).
- 15 רע"א 2453/17 שטנדל, עו"ד נ' עיריית ערד (פורסם בנבו, 30.1.2018).
- 16 ע"א 166/90 אזולאי נ' א"ב מפעלי תיירות אילת בע"מ, פ"ד מו(5) 344 (1992).
- 17 ע"א 530/89 בנק דיסקונט לישראל בע"מ נ' נופי, פ"ד מז(4) 116 (1993).
- 18 ע"א 491/71 רוזנר נ' שטרן, פ"ד כז(1) 78 (1972).
- 19 ע"א 777/80 שרייבר נ' שטרן, פ"ד לח(2) 143 (1984).

מקרים אחרים – כאשר קיימת זיקה עובדתית בין עילת תביעתו של התובע לבין העילה שבגינה טוען הנתבע שיש להפחית את סכום התביעה (כגון בטענת "הודאה והדחה"), ממילא מחייבת ההכרעה בטענותיו של התובע גם דיון בטענותיו של הנתבע.²¹

מקרה שבו טוען התובע שהמחיר שולם אך הממכר לא סופק לו, אינו דומה למקרה שבו הוא מודה שהממכר אמנם נתקבל אך מצבו פגום. במקרה הראשון – אם הנתבע מודה שהמחיר המוסכם אכן שולם, עליו להוכיח שהממכר סופק, שכן רואים אותו כמי שמודה ומדיח.²²

לעניין הוראת סעיף 9 לחוק ההתיישנות, יש לראות בה כ"הודאה בזכות התובע" המחודשת את מרוץ ההתיישנות.²³

סימן ד – טענות נוספות

העלאת טענות מקדמיות בכתב הגנה – תקנה 28 לתקנות החדשות קובעת:

28. טענה מקדמית שלא פורטה בכתב ההגנה לא תועלה בשלב מאוחר יותר, אלא אם כן בית המשפט נתן רשות לכך, ובלבד שהטענה התגלתה לבעל הדין במועד שלאחר הגשת כתב ההגנה ולא ניתן היה לגלותה קודם.

טענות הגנה חלופיות – מבטחת ביססה את מכתב דחייה לדרישת מבוטח בטענת היעדר חוזה ביטוח. כאשר מבטחת מעלה בתום לב טענת סף מסוג זה, אין לדרוש ממנה כבר בשלב משלוח מכתב הדחייה להעמיק חקר בטענות חלופיות היכולות לעמוד לזכותה. ככל שהמבוטח בחר להגיש תביעה נגד המבטחת, אין למנוע מהמבטחת את האפשרות להעלות, לחלופין, טענות הגנה למקרה שטענת הסף שהעלתה תידחה.²⁴

טענת קיזוז – תקנה 52 לתקנות התשמ"ד שכותרתה "רשות הנתבע לקיזוז ולתביעה שכנגד", קבעה כי נתבע רשאי לקזז כל זכות וכל תביעה שלו כנגד תביעתו של התובע, או להגיש אותן בתביעה שכנגד, בין שהן על נזק ממון ובין שלא. זכות הקיזוז היא אמצעי לפירעון חובות בדרך של "סעד עצמי". במישור הדיוני, על הנתבע המעוניין להתגונן בטענת קיזוז להצביע על מקור בדין המהותי המקנה לו זכות זו ולהעלותה בכתב טענותיו כטענת הגנה בפני התביעה.²⁵ הוראה זו אינה מופיעה בתקנות החדשות (תקנות התשע"ט).

ר"ע 677/85 דורקום מחשבים בע"מ נ' רוט, פ"ד לט(4) 654 (1985).	20
ע"א 1694/92 חברת אול שירותים נ' מושיץ, פ"ד מט(2) 397 (1995).	21
ע"א 71/77 י. אייזנברג ושות' נ' אילוז, פ"ד לא(2) 502 (1977).	22
ע"א 2703/98 אברהם גינדי בע"מ נ' שפיגלר, פ"ד נה(1) 369 (1999).	23
רע"א 3735/14 מגורה חברה לביטוח בע"מ נ' קסליו אירועים בע"מ (פורסם בנוב, 22.7.2014).	24
שם.	25

ביטוח – מבטחת אינה רשאית להוסיף בכתב הגנתה נימוקים לדחיית מקרה ביטוח שלא הובאו לידיעת המבוטח בהזדמנות הראשונה.²⁶

כתב הגנה שמעורבות בו טענות עובדתיות ומשפטיות – טענה שיש בה שילוב של תשתית עובדתית ויישום כללים משפטיים, צריכה למצוא מקומה בכתב ההגנה, כדי שהצד שכנגד יוכל להתמודד עימה עובדתית. לדוגמה, טענה המייחסת לתובעות הימנעות מהקטנת הנזק שנגרם להן עקב הפרת החוזה.²⁷

טענה בדבר הפחתת פיצויים מוסכמים בחוזה – טענה בדבר הפחתת פיצויים מוסכמים בחוזה, ראויה לטיעון מפורש בכתב הגנה, ובלעדיו לא יוכל הנתבע לטעון טענה זו בערכאת הערעור.²⁸ כפי שעל נתבע להעלות במפורש בכתב הגנתו טענה להפחתת פיצוי מוסכם, כך על התובע לטעון במפורש בכתב תביעתו מה העילה בגינה הוא מבקש סעד של פיצוי מוסכם; מאחר שהתובעים לא פירוטו בכתב תביעתם את העילה בגינה תבעו פיצוי מוסכם מהנתבעים, בוטל חיוב הנתבעים בפיצוי מוסכם.²⁹

כתב הגנה כהודעת ביטול – טענה בכתב הגנה בדבר אי־קיום חובת הנאמנות יכולה להיחשב כהודעה על ביטולו של החוזה.³⁰

ניכוי פיצויי פיטורים מדמי הפיצויים – טענה כזו חייבת להיכלל בכתב הגנה, שאם לא כן, לא ייזקק לה בית המשפט.³¹

כפירה בסמכות בינלאומית – הטיעון הראשון של הנתבע (בדרך הרגילה) המתייחס לתובענה, נעשה בכתב ההגנה ושם הוא רשאי לחלוק על הסמכות הבינלאומית.³²

הגנה נגזרת – יש לחייב את הנתבע להגיש כתב הגנה, אף בטרם אושרה התביעה הנגזרת. כאשר התביעה נסמכת כל כולה על מסכת עובדתית אחת שאינה ניתנה להפרדה באופן שאינו מלאכותי, אין כל הצדקה להמתין עד לתום הליך האישור ורק אז להגיש כתבי הגנה.³³

חיובי ריבית – טענתו של נתבע לעניין חיובי הריבית שנוספו לחוב הפסוק לגבי התקופה שעד ליום הגשת התביעה נדחתה, שכן לא נכללה בכתב הגנתו הכחשה לעניין שיעור הריבית שעל פיו חישב

26 רע"א 10641/05 הפניקס הישראלי חברה לביטוח בע"מ נ' אסולין (פורסם בנבו, 4.5.2006). בהתאם להנחיות המפקח על הביטוח.

27 ע"א 605/88 תבורי בית חרושת למשקאות קלים בע"מ נ' מעינות הגליל המערבי סוכנויות (1979) בע"מ, פ"ד מה(2) 1 (1991).

28 ע"א 5559/91 ק.צ. מפעלי גז ואנרגיה (1982) בע"מ נ' מקסימה המרכז להפרדת אויר בע"מ, פ"ד מז(2) 642 (1993).

29 ע"א 2161/11 דרוור נ' פרץ (פורסם בנבו, 5.2.2013).

30 ע"א 2664/90 פרלוב נ' נסימי, פ"ד מח(1) 787 (1994).

31 ע"א 4837/92 אליהו חברה לביטוח בע"מ נ' בורבה, פ"ד מט(2) 257 (1995).

32 בר"ע 13/78 Partenreederei M.S. "Katharina" נ' בירמן, פ"ד לב(2) 539 (1978).

33 רע"א 9030/04 אירופה ישראל (מ.מ.ש) בע"מ נ' גדיש קרנות גמולים בע"מ (פורסם בנבו, 25.6.2007). הלכה זו נקבעה בנסיבות המקרה הנדון.

התובע את הסכומים שתבע בהקשר זה. נדרשת הכחשה מפורשת לעניין שיעור הריבית, ואין די בהכחשה כללית לעניין עצם החוב על מנת להקים פלוגתה גם לעניין שיעור הריבית.³⁴

מזונות – בתביעה למזונות מוטלת חובה על הנתבע לצרף לכתב ההגנה הרצאת פרטים. אי-צירוף הרצאת הפרטים (אפילו הנתבע אינו מיוצג), עלול לגרום למחיקת ההגנה.³⁵

הגנת מחזיק בתובענה שבמקרקעין – תקנה 51 לתקנות התשמ"ד דנה בזכותו של מחזיק במקרקעין להתייצב ולהתגונן, אפילו לא הוכלל בתובענה כנתבע נוסף. יש לפרש את התקנה פירוש רחב כך שהמונח "שוכר" יכלול דייר מכוח החוק, שכן מקור זכותו נעוץ בקשר של שכירות.³⁶

בוררות – על פי הוראות סעיף 5(ב) לחוק הבוררות, התשכ"ח-1968, על נתבע להגיש בקשה לעיכוב הליכים מוקדם ככל האפשר בכתב ההגנה או בדרך אחרת אם מדובר בהליך בסדר דין מיוחד. בכל מקרה, לא יאוחר מהיום שבו טען לראשונה לגופו של עניין התובענה.³⁷

סימן ה – כתב הגנה שהוגש באיחור

הארכת מועד להגשת הטיעון העובדתי בכתב ההגנה

תקנה 16 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) קובעת בנושא זה:

(א) בית המשפט רשאי, לבקשת נתבע ומטעמים מיוחדים בלבד, להאריך את המועד להגשת החלק השלישי של כתב ההגנה ולצירוף המסמכים המהותיים וחוות דעת מומחה, בהתקיים תנאים אלה ובלבד שהבקשה הוגשה בטרם חלף המועד להגשת כתב הגנה:

- (1) קיים סיכוי ממשי לקבלת הטענות המקדמיות שהעלה הנתבע, שיש בהן כדי לסלק את התביעה על הסף;
  - (2) על הנתבע להשקיע משאבים רבים כדי להתגונן לגופם של דברים, באופן שאינו מידתי בהתחשב בנסיבות העניין.
- (ב) בית המשפט רשאי להתנות הארכת המועד כאמור בתקנת משנה (א) בהפקדת ערובה להבטחת הוצאות התובע בהליך זה.

אף שהמועד להגשת כתב הגנה נקבע בחיקוק (במקרים מסוימים רשאי בית המשפט או הרשם לקבוע מועד אחר), הרי אפילו לא הוגש כתב ההגנה במועד שנקבע לו אין נוהגים להתעלם ממנו. זוהי המציאות שעמה התפשרו, אף שאין לעודדה. הוגש כתב ההגנה באיחור – לא יינתן בדרך כלל פסק דין

34 ע"א 10137/05 ליברמן נ' תדביק בע"מ (פורסם בנבו, 14.8.2008).

35 ע"א 337/88 לוי נ' לוי, פ"ד מד(4) 289 (1990).

36 ע"א (מחוזי ת"א) 597/73 המשלחת הדתית הרוסית בירושלים נ' The Russian Ecclesiastical Mission in Jerusalem, פ"מ התשל"ד(2) 380 (1974).

37 רע"א 8024/06 Dolphin Maritime Ltd נ' קרוז וורלד דיזנהויז בע"מ (פורסם בנבו, 28.5.2007); אורי גורן בורות 82 (2018).

נגד הנתבע (כאילו לא התגונן כלל) ומחדלו של הנתבע עלול לבוא בחשבון רק לעניין החיוב בהוצאות.³⁸ עם זאת נמתחה ביקורת חריפה על נוהג זה. נאמר בה כי "יש לסלק את הוודאות הקיימת כיום על פי נוהג, המתואר לעיל, לפיו אין הולכים בדרך המותווית בתקנה 97, אם מוגש כתב הגנה ברגע האחרון..."³⁹.

ההתחשבות בנתבע שלא הגיש כתב הגנה במועד הולכת ומצטמצמת. אם במועד שבו הבקשה למתן פסק דין בהיעדר הגנה הגיעה לראשונה לעיון השופט לא ימצא בתיק כתב הגנה מטעם הנתבע, התובע זכאי באותה עת לכך שייעשה שימוש בתקנה 97(א), היינו שיינתן פסק דין על יסוד כתב התביעה בלבד. יש לראות את מועד הדיון בבקשה לקבל פסק דין בהיעדר הגנה, כמועד האחרון שלאחריו לא יתקבל כתב הגנה לתיק.⁴⁰

המועד הקובע הוא מועד הדיון בבקשה לקבלת פסק דין בהיעדר הגנה על פי תקנה 97, ולא – כפי שנטען – מועד הגשת הבקשה לקבלת פסק דין.⁴¹

הותרה הגשת כתב הגנה כאשר היה קיים לפחות ספק אם ניתן לראות בהליכים לפני הרשם דיון בבקשה לקבל פסק דין בהיעדר הגנה, או שמא דיון אחר.⁴²

בתביעה להגדלת מזונות הוגש כתב הגנה לאחר שהתובעים עתרו למתן פסק דין בהיעדר התגוננות. הגשת כתב ההגנה במועד זה הייתה מאוחרת מדי, מאחר שבאותה עת בית המשפט דן כבר בבקשה למתן פסק דין.⁴³

כתב הגנה יוגש תוך 60 ימים, ובתביעה שעניינה נזק גוף ולמעט תביעה בעניין נפגעי תאונות דרכים – 120 ימים.⁴⁴

סימן ו – מתן פסק דין בהיעדר כתב הגנה

במקרה שבו לא הוגש כתב הגנה, על בית המשפט ליתן פסק דין על יסוד כתב התביעה בלבד. בית המשפט רשאי להתנות את הדבר, במקרה של תביעה שלא על סכום כסף קצוב, בכך שהתובע יוכיח תחילה את תביעתו באופן מלא או חלקי, אך זאת רק בהתקיים טעמים מיוחדים (תקנה 97(א) לתקנות התשמ"ד). כאשר מוגשת לבית המשפט בקשה למתן פסק דין בהיעדר הגנה, הכלל הוא שבית המשפט לא יזמן את הנתבע לדיון בבקשה כאמור, אלא מטעמים מיוחדים שיירשמו (תקנה 97(ב) לתקנות התשמ"ד.⁴⁵

בתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) קובעת תקנה 130 שכותרתה "פסק דין בהיעדר הגנה" את ההוראה הבאה –

38	ע"א 12/86 עיזבון ריגלר נ' קזרו, פ"ד מב(3) 422 (1988).
39	ע"א 670/83 ציטרנבאום נ' פקיד השומה, נצרת, פ"ד לט(3) 685 (1985).
40	ע"א 392/89 עינצ'י נ' הסוכנות היהודית לארץ ישראל, פ"ד מד(4) 4 (1990).
41	רע"א 6265/04 כסיף נ' רובין, פ"ד נט(3) 913 (2004).
42	רע"א 8743/01 אריעד מבנים בע"מ נ' אבי את אריק הנדסת חשמל בע"מ, פ"ד נו(4) 61 (2002).
43	רע"א 5967/91 הופמן נ' הופמן, פ"ד מו(1) 784 (1992).
44	תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון), התשע"ט–2018, ק"ת 1483, מיום 11.12.2018.
45	רע"א 8712/04 בן טוב נ' אורות הגליל אחזקות בע"מ, פ"ד נט(5) 693 (2005).

נתבע שלא הגיש כתב הגנה בתוך המועד שנקבע לכך או שכתב ההגנה נמחק, רשאי בית המשפט לדרוש מהתובע הוכחה מספקת של התביעה, כולה או מקצתה, או ליתן פסק דין על יסוד כתב התביעה בלבד.

משהחליט בית המשפט כי על התובע להביא ראיות להוכחת תביעתו והתובע עשה כנדרש ממנו, על בית המשפט להכריע בתביעתו בהתייחס לראיות שהובאו. בידיו לקבלן או לדחותן, במלואן או בחלקן. כן הוא מוסמך לדרוש מהתובע הסברים והבהרות או אף לשקול אם נסיבות המקרה מקימות טעמים מיוחדים להזמנת הנתבע לדיון בשאלת גובה הנזק.⁴⁶

בעניין אחד נקבע כי בשים לב לסכום התביעה ולמורכבותה, לקשיים שעליהם עמד בית המשפט קמא בנוגע לסעדים המבוקשים בפסיקתה שצורפה לבקשה למתן פסק דין בהיעדר הגנה, ובהתחשב בשיהוי שבו הוגשה הבקשה, ניתנה למשיבה גם בשלב זה אפשרות להגיש כתב הגנה.⁴⁷

46 ע"א 6528/99 בנק לאומי לישראל בע"מ נ' עמנואל חברה לסחר יבוא, יצור ויצוא עצים בע"מ, פ"ד נו(4) 817 (2002).

47 ע"א 7173/11 קווי אשראי לישראל שירותים פיננסיים משלימים בע"מ (כפירוק) נ' United Kingsway Ltd (פורסם בנבו, 31.1.2012).

פרק ד – תביעה שכנגד

- סימן א – סמכויות שיפוט
- סימן ב – כללים דיוניים

סימן א – סמכויות שיפוט

בחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד–1984 נקבעו הוראות בדבר סמכויות בתי המשפט השונים לדון בתביעה נגדית, או בשמה האחר: "תביעה שכנגד". קיימות הוראות שונות בנדון לגבי בית משפט השלום ולגבי בית המשפט המחוזי, כאשר סמכותו של זה האחרון רחבה יותר.

סמכות בית משפט השלום – סעיף 51(א)(4) לחוק בתי המשפט קובע את הסמכות בתביעה שכנגד לתביעה אזרחית, שנושאן אחד או שהן נובעות מאותן נסיבות, יהיה שוויו של נושא התביעה שכנגד אשר יהיה.

בבית משפט השלום ניתן לתבוע בתביעה שכנגד בנושאים ששוויים גבוה יותר מהשווי המרבי של התביעה הראשית, דהיינו גם כאשר מדובר בתביעה כספית ששווייה למעלה מסכום התביעה המרבי של אותו בית משפט. בתביעה שכנגד ניתן לדון גם בנושאים אחרים שאינם בסמכותו של בית משפט השלום. אולם תנאי הוא לסמכות המורחבת האמורה כי תהא זיקה בין התביעה הראשית לבין התביעה שכנגד בשני נושאים חלופיים:

א. שתי התביעות (התביעה הראשית והתביעה שכנגד) עוסקות בנושא אחד;
או

ב. שתי התביעות נובעות מאותן נסיבות.

כלל הסמכות הקבוע בסעיף 51(א)(4) לחוק בתי המשפט נועד לאפשר לבעלי דין להימנע מפיצול הדיון בסכסוך הנטוש ביניהם, כאשר התביעות שיש לכל צד כלפי יריבו נוגעות לאותו נושא או לאותן הנסיבות.¹ הסיפא של סעיף 51(א)(4) אינה מגבילה סמכות זו לתביעות בעלות אופי כספי גרידא. על מנת לקבוע כי שתי תובענות "נושאן אחד" או שהן "נובעות מאותן הנסיבות" יש לבחון אם התובענות מעוררות את אותן השאלות המשפטיות, או לחלופין אם הן נסמכות על תשתית עובדתית זהה או מעוררות את אותן שאלות שבעובדה.²

בתובענה ראשית שהוגשה לבית משפט השלום לפירוק שיתוף במקרקעין, ניתן להגיש תביעה שכנגד הדנה באכיפה קניינית של החוזה בקשר לאותם מקרקעין. זאת כדי להימנע מפיצול הדיון בסכסוך.³

סביר להניח כי ניתן לתבוע בתביעה שכנגד בבית משפט השלום גם בנושא שונה או בנסיבות שונות, אם התביעה שכנגד היא בגבול סמכותו של בית משפט השלום. לדוגמה, מוגשת תביעה בנזיקין בבית משפט השלום בגין נזק שנגרם לבניינו של התובע כתוצאה ממעשי הנתבע וסכום התביעה הוא בתחום סמכותו של בית משפט השלום. הנתבע רשאי להגיש תביעה שכנגד להחזרת הלוואה שנטל ממנו התובע, ובלבד שסכום התביעה לגבי העסקה השונה לא יעלה על השיעור הקובע את סמכותו של בית משפט השלום.⁴

- 1 רע"א 8996/08 עיזבון נאסר נ' הקרן הקיימת לישראל (פורסם בנבו, 22.8.2011).
- 2 שם. אין די בדמיון גרידא; התביעות צריכות להיות קשורות זו בזו בטווח על מנת ששיקולי היעילות הדיונית, העומדים ביסוד הסעיף, יגברו על כללי הסמכות הרגילים.
- 3 ע"א 289/65 רובינשטיין נ' רון, פ"ד כ(1) 505 (1966).
- 4 כפוף לסמכות בית המשפט להפריד את הדיון.

סמכות בית המשפט המחוזי – סעיף 40(1) לחוק בתי המשפט קובע כי בתביעה שכנגד אזרחית מוסמך בית המשפט המחוזי לדון אף אם אותו עניין או אותה תביעה הם בסמכותו של בית משפט השלום. אם התביעה העיקרית הוגשה לפני בית המשפט המחוזי כדין, הנתבע רשאי להגיש תביעה שכנגד, שאם הייתה מוגשת באופן עצמאי, בית המשפט המחוזי לא היה מוסמך לדון בה אלא בית משפט השלום בלבד. התביעה שכנגד שתוגש אינה מוגבלת לנושא שביסוד התביעה העיקרית או לאותן הנסיבות.

בערעור שכנגד ניתן להעלות לדיון מגוון מצומצם יותר של נושאים, בהשוואה להיקף הנושאים אשר ניתן להעלות לדיון בתביעה שכנגד.⁵

סימן ב – כללים דיוניים

תקנה 21 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) שכותרתה "תביעה שכנגד והגנה שכנגד" קובעת את ההוראות הבאות:

(א) נתבע רשאי להגיש תביעה שכנגד עם הגשת כתב ההגנה; תובע שכנגד שהגיש תביעה שכנגד נגד מי שאינו בעל דין בתביעה המקורית, ימציא לו את כל כתבי הטענות שהוגשו עד אותו שלב.

(ב) דין תביעה שכנגד כדין כתב תביעה לכל דבר ועניין והיא אינה תלויה בהמשך קיומה של התביעה העיקרית; התקנות בדבר הגשת כתב תביעה וכתב הגנה כאמור בסימן א' בפרק ג' יחולו, בשינויים המחויבים, על כתב תביעה שכנגד ועל כתב הגנה שכנגד.

(ג) בית המשפט יורה על עיתוי שמיעת התביעה שכנגד וסדר ניהולה.

תקנה 52 לתקנות התשמ"ד שכותרתה "רשות הנתבע לקיזוז ולתביעה שכנגד" קבעה גם כי נתבע רשאי להגיש תביעה שכנגד. נתבע רשאי להגיש תביעה שכנגד, ולשם כך די בזהות בעלי הדין. במצב דברים זה יאוחד בדרך כלל הדיון בשתי התביעות ובית המשפט ייתן "פסק-דין סופי הן על התביעה העיקרית והן על התביעה שכנגד".⁶ אולם אם התביעה המקורית פגומה והיא בבחינת מסמך המתיימר להיות כתב תביעה אשר הוגש שלא כדין, לא יימשך הדיון בתביעה הנגדית.⁷ תיקונים חשובים בוצעו במוסד התביעה שכנגד.⁸ בהקשר זה נקבע כי תביעה שכנגד, הגם שהיא מהווה חלק מהגנתו של הנתבע, תוגש בנפרד מכתב ההגנה, כמסמך עצמאי. הפרדה זו נחוצה לצורכי

5 לעניין ההבחנה בין שני ההליכים הנ"ל ראו בש"א 3868/90 יעד אלקטריק שירות ובצוע עבודות חשמל בע"מ נ' לה טלמכניק אלקטריק ס.א., פ"ד מה(1) 256 (1990).

6 רע"א 210/00 שלומביץ נ' שיכון עובדים בע"מ, פ"ד נד(2) 69 (2000).

7 ע"א 152/62 נסים נ' ועד עדת הספרדים, ירושלים, פ"ד טז 2374 (1962).

8 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 3), התשס"ו–2006, ק"ת 834, מיום 14.6.2006. ראו גם שינויי נוסח בתקנות 73, 83, 84 בתקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מסי 2), התשע"ו–2016, ק"ת 1155, מיום 24.5.2016.

בהירות הן מחמת שאין בהכרח חפיפה מלאה בין בעלי הדין לתובענה המקורית לבין בעלי הדין לתביעה שכנגד, הן לצורכי גביית אגרה במזכירות בית המשפט, הן כדי להקל על הפרדת הדיונים בין התובענות בנסיבות שבהן העניין נדרש.

במקביל אוחדו המינוחים הנוגעים לכתבי הטענות המוגשים במסגרת תביעה שכנגד, כדי להתאימם לאלה הנהוגים בתובענה "רגילה". בכך יש כדי להביא גם לשינוי מהותי ולאפשר לתובע שכנגד (הנתבע המקורי) להגיש כתב תשובה שכנגד לכתב ההגנה שכנגד שהגיש הנתבע שכנגד (הוא התובע המקורי), בלא צורך ליטול לכך רשות. גם המועדים לכתב הגשת כתבי הטענות במסגרת תביעה שכנגד מקבילים לאלה שבתובענה "רגילה", דהיינו: 30 ימים להגשת כתב הגנה וכתב הגנה שכנגד, ו-15 ימים להגשת כתב תשובה וכתב תשובה שכנגד.

החלטה לעניין פיצול התביעה העיקרית מן התביעה שכנגד נכנסת מפורשות לגדרי המקרים שמונה צו בתי המשפט (סוגי החלטות שלא תינתן בהן רשות ערעור), התשס"ט–2009, ושבהם לא תינתן רשות ערעור; סעיף 1(4) לצו אוסר על מתן רשות ערעור על החלטה בעניין שלבי הדיון בהליך, למעט החלטה שיתקיים דיון נפרד בתביעה שכנגד. כלומר כאשר ניתנת החלטה לקיים דיון נפרד בתביעה שכנגד ניתן ליתן רשות ערעור, וממילא גם כשהמדובר בדיון איחוד.⁹ לפי תקנה 157(3) לתקנות התשמ"ד, פסק דין הדוחה את התובענה העיקרית אינו מונע מן הנתבע להמשיך בבירור תביעתו שכנגד. ואכן נקבע כי ניתן להמשיך לדון בתביעה שכנגד אף אם תובענת התובע עוכבה, הופסקה, נמחקה או נדחתה.¹⁰

נושא ההתיישנות – סעיף 4 לחוק ההתיישנות, התשי"ח–1958 מתפרש באופן שאם "ניצלה" התביעה שכנגד מהתיישנות, רשאים התובעים (הנתבעים שכנגד) להעלות נגדה טענת קיזוז – המהווה טענת הגנה בפני תביעה, להבדיל מתביעה שכנגד, שהיא תביעה בפני עצמה. זאת, אף אם טענה זו הייתה מתיישנת אלמלא התביעה שכנגד של הנתבעים. מכאן, שבנסיבות העניין, חל סעיף 4 לחוק ההתיישנות, אף שהקיזוז נטען כלפי נושאים בתובענה גופה שנדחו מחמת התיישנות.¹¹ תהיה זו תוצאה בלתי רצויה אם המונח "תביעה שכנגד" יקבל לעניין סעיף 4 לחוק ההתיישנות מובן אחר מזה שניתן לו בדברי חקיקה אחרים.¹²

בצריך עיון נותרה השאלה אם בקשה להגשת תביעה שכנגד המוגשת במסגרת בקשה לרשות להתגונן הינה בגדר "תובענה" לצורך סעיף 15 לחוק ההתיישנות.¹³

9 רע"א 4917/13 פלונית נ' פלונית (פורסם בנבו, 28.11.2013).

10 רע"א 6551/14 פ.ס.ח. הובלות ומסחר בע"מ נ' בני עאדל ג'באלי בע"מ (פורסם בנבו, 30.11.2014).

11 רע"א 8059/03 שיכון ופיתוח לישראל בע"מ נ' דיור לעולה בע"מ (פורסם בנבו, 1.9.2005). מכאן, שאין לקבל את קביעת הבורר שלפיה לא הייתה רשאית המערערת להעלות לפניו טענה זו.

12 רע"א 4223/06 כץ נ' גוטליב (פורסם בנבו, 25.5.2008).

13 ע"א 2486/04 אהרוני נ' אלחנני דנציגר שפורן ושות' עו"ד (פורסם בנבו, 23.6.2005).

פרק ה – כתב תשובה

— עקרונות כלליים	סימן א
— האיסור על נימוק תביעה חדש	סימן ב
— המשמעות של אי-הגשת תשובה	סימן ג
— כתב תשובה בהליכים מיוחדים	סימן ד

סימן א – עקרונות כלליים

תקנה 61 לתקנות התשמ"ד קבעה כי תובע רשאי להגיש כתב תשובה לכתב ההגנה שהגיש הנתבע. התקנה קובעת את המועדים להגשת התשובה ומציינת שאם לא הגיש התובע כתב תשובה, יראו את העובדות המהותיות הנקובות בכתב ההגנה כמוכחות וכשנויות במחלוקת, והתובע חייב בהוכחתן.¹ לאחר הגשת כתב תשובה לא יוגש כתב טענות כלשהו, אלא ברשות בית המשפט או הרשם ובתנאים שייראו לו (תקנה 63).

בנושא זה קובעת תקנה 18 לתקנות החדשות שכותרתה "כתב תשובה" את ההוראות הבאות:

- (א) תובע רשאי להגיש כתב תשובה לכתב ההגנה בתוך ארבעה עשר ימים מיום שהומצא לו כתב ההגנה;
כתב תשובה לא יכלול נימוק תביעה חדש או כל טענה שאינה מתיישבת עם טענותיו הקודמות של בעל דין;
לא הגיש התובע כתב תשובה יראו אותו כמכחיש את כל הטענות שנטענו בכתב ההגנה, ובלבד שהתובע לא הודה בהן במפורש.
(ב) היקפו של כתב התשובה לא יעלה על שלושה עמודים.

תקנה 62 לתקנות התשמ"ד קבעה שתובע שכנגד רשאי להגיש כתב תשובה שכנגד לכתב הגנה שכנגד, ויחולו הוראות תקנה 61.

כאשר התובע מעוניין להשיב בעובדה חדשה על עובדה שנטענה בכתב ההגנה, עליו להגיש כתב תשובה כדי להעלות את העובדה הנוספת לדיון. אולם כאשר התובע אינו אלא מכחיש את טענת הנתבע, אין עליו להגיש כתב תשובה, שכן העובדות המהותיות המובאות בכתב ההגנה ייחשבו ממילא כמוכחות וכשנויות במחלוקת.²

לא בכדי לכפור בטענות הנתבע שבכתב ההגנה חייב התובע להגיש תשובה, שכן טענות אלה תמיד הן בחזקת טענות מוכחות, וכתוצאה מכך כבר נוצרה פלוגתה; כתב התשובה יוגש כדי להגיב על טענות בלתי צפויות שהועלו בכתב ההגנה וכדי להעלות לפני בית המשפט עובדות חדשות הנותנות מענה להגנת הנתבע. בדרך זו יוכל התובע ליטול מטענות הנתבע את העוקץ שבהן, היינו, לנטרל תוצאה משפטית העלולה לנבוע מן ההגנה, אם יישארו דברי הנתבע ללא תשובה.³ הכלל הוא כי כתב התשובה יוגש על ידי התובע על מנת להגיב לטענות בלתי צפויות שהועלו בכתב ההגנה, ולשם הבאתן בפני בית המשפט של עובדות חדשות הנותנות מענה לטענות הנתבע.⁴ אין להעלות לראשונה טענות בכתב תשובה נגד תוקפו של הסכם, כאשר נושא זה הועלה כבר בהליכים קודמים בין בעלי הדין.⁵

- 1 ע"א 317/61 חיים נ' מילשטיין, פ"ד טז 1278 (1962).
- 2 בר"ע 50/71 אברהם נ' מתנה, פ"ד כה(1) 481 (1971).
- 3 ע"א 7261/97 שרבי נ' חברת האחים שבירו בע"מ, פ"ד נד(4) 464 (2000).
- 4 רע"א 3727/08 גזונטהייט נ' בנק אינווסטק ישראל בע"מ (פורסם בנבו, 7.6.2009).

סימן ב – האיסור על נימוק תביעה חדש

תקנה 64 לתקנות התשמ"ד (שכותרתה "נימוקים וטענות חדשים") מגבילה את הנושאים שניתן להעלות בכתב התשובה. אין להעלות בו נימוק חדש לתביעה ואין לכלול בו טענה שבעובדה שאינה מתיישבת עם טענותיו הקודמות של אותו בעל דין.

תקנת משנה 18(א) לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) קובעת –

כתב תשובה לא יכלול נימוק תביעה חדש או כל טענה שאינה מתיישבת עם טענותיו הקודמות של בעל דין.

מתן משמעות משפטית שונה לעובדות המצויות בכתב התביעה אינו נכנס בגדר "נימוק תביעה חדש" בכתב תשובה, וברי כי אין מדובר ב"טענה שבעובדה שאינה מתיישבת עם טענותיו הקודמות של אותו בעל דין", הואיל ואין מדובר בטענה עובדתית כי אם בטענה פרשנית-משפטית.⁶ במסגרת כתב תשובה לא ניתן להוסיף עילת תביעה חדשה, ולשם כך נדרש התובע לבקש רשות לתקן את תביעתו. שימוש בתשובה לשם העלאת נימוקי תביעה חדשים עלול להביא לשיבוש בסדרי הדין, שכן הנתבע אינו רשאי להשיב על תשובת התובע.⁷

סימן ג – המשמעות של אי-הגשת תשובה

בעניין אחד, טענת ההטעיה לגבי כתב הוויתור הועלתה לראשונה רק בסיכומי התשובה בפני בית המשפט המחוזי. אין זכר לטענה זו בכתב התביעה, ולמרות שהמשיבים העלו בכתב ההגנה את הטענה כי המערער חתם על כתב ויתור, המערער לא הגיש כתב תשובה.⁸

בעניין אחר נקבע כי אי-הגשת כתב תשובה כמוה כהכחשת קיומו של כתב הוויתור, אך לא הכחשת תוקפו. די בכל אלה כדי לדחות כבר בשלב זה את טענת המערער לגבי תוקפו של כתב הוויתור.⁹ תקנת משנה 18(א) לתקנות החדשות קובעת –

לא הגיש התובע כתב תשובה יראו אותו כמכחיש את כל הטענות שנטענו בכתב ההגנה, ובלבד שהתובע לא הודה בהן במפורש.

הוגשה תביעה מצד בנק להשבת כספים שלקוח (מנוח) השתמש בהם לצורך קבלת שירותים משפטיים פרטיים. טענת היורשים היא כי התשלום בוצע בידיעת דירקטורים ובעלי מניות של הבנק. במקרה כזה נחוץ היה להגיש כתב תשובה כדי לשלול את התוצאה המשפטית העלולה לנבוע מהטענה.¹⁰

5 ע"א 759/81 ברש נ' ירדני, פ"ד מא(2) 253 (1986).

6 רע"א 9123/05 אדמוב פרויקטים (89) בע"מ נ' סיטי סטייט מקבוצת אלפו בע"מ (פורסם בנבו, 25.10.2007).

7 רע"א 3727/08, לעיל ה"ש 4. וכך השאלות שבמחלוקת אינן מוגדרות לפני תחילת המשפט.

8 ע"א 4667/08 הר עוז נ' סערת תוכנה בע"מ (פורסם בנבו, 15.2.2011).

9 שם.

10 ע"א 2167/94 בנק למסחר בע"מ נ' שטרן, פ"ד נ(5) 216 (1997).

תובע שלא הגיש כתב תשובה לכתב ההגנה רואים אותו כ"מכחיש סתם" את החוזה שעליו נשען הנתבע בהגנתו, אולם הכחשה סתמית זו אינן פירושה הכחשת חוקיותו של החוזה או דיותו מבחינה חוקית.¹¹

על תובע המבקש לדחות טענת התיישנות הכלולה בכתב הגנה, להגיש כתב תשובה ולטעון בו את העובדות המבססות את טענותיו. לפיכך, בדין נזקפה לחובת המבקש העובדה כי לא השיב בכתב תשובה לטענת התיישנות שנטענה בכתב הגנתם של המשיבים.¹²

סימן ד – כתב תשובה בהליכים מיוחדים

בקשה בכתב – אין צורך להידרש בפירוט לשאלה מה סוג הטענות ומה היקפן שניתן להעלות בגדר תשובה לתשובה. עם זאת נראה כי התשובה לתשובה אינה אמורה להוות בימה להצגת טענות חדשות, אלא מיועדת ליתן מענה לטענות שהועלו בכתב התשובה.¹³

תנאי מוקדם – כאשר יש לטענות התובע תכלית כפולה – להביא לפני בית המשפט עובדות חדשות שלא נטענו בכתב התביעה על מנת להתמודד עם הטענות שהעלה הנתבע בהגנתו, וגם להצביע על תנאי מוקדם שהנתבע היה חייב למלא בטרם יפנה לביטול החוזה – הרי שלכך נועד כתב התשובה. את ההוראה הזו השלימה תקנה 80 לתקנות התשמ"ד, שלפיה טענה בדבר קיומם של תנאים מוקדמים יש לטעון במפורש בכתבי הטענות.¹⁴

כתב תשובה לתביעה שכנגד – תקנה 62 לתקנות התשמ"ד קבעה בזמנו שתובע שכנגד רשאי להגיש כתב תשובה שכנגד לכתב הגנה שכנגד. תקנה זו תוקנה בתקנות תיקון משנת התשס"ו, ומטרתה לאחד את הנוהל של הגשת כתב תשובה לתביעה שכנגד כדרך שמגישים כתב תשובה לתביעה רגילה. למחדל להגיש כתב תשובה לתביעה שכנגד יש תוצאות משפטיות.¹⁵

11	ע"א 311/69 פרלמוט נ' חברת קולנוע זמיר תל אביב בע"מ, פ"ד כג(2) 190 (1969). ראו גם תקנה 61 בנדון.
12	רע"א 1345/13 סעאידה נ' אסיל חברה להובלות וסחר עצים בע"מ (פורסם בנבו, 5.3.2013).
13	רע"א 8317/06 טהוליאן נ' ג.מ.ח.ל חברה לבניה 1992 בע"מ (פורסם בנבו, 21.1.2007).
14	ע"א 3694/99 ארדמן נ' חברת פרויקט אורנים בע"מ, פ"ד נה(2) 385 (2000).
15	ע"א 422/63 חצרוני נ' עבר-אל חי, פ"ד יח(1) 67 (1964).

פרק ו – הודעה לצד שלישי

מהות ההליך	–	סימן א
נושאי ההודעה לצד שלישי	–	סימן ב
עריכת ההודעה וכללי הסמכות	–	סימן ג
החובה להתגונן ולהתייצב בהליך	–	סימן ד
עיכוב הליכים של הודעה לצד שלישי	–	סימן ה
מעולים במשותף בנוזיקין	–	סימן ו
הליכים לפי התקנות	–	סימן ז
הליכים אחרים	–	סימן ח
הליכי ערעור	–	סימן ט

סימן א – מהות ההליך

אופי ההליך – הודעה לצד שלישי היא תביעתו של הנתבע נגד צד שלישי, כדי להעביר אליו את האחריות, כולה או מקצתה, בגין התביעה שהגיש התובע נגד הנתבע.¹
תקנה 22 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) קובעת:

נתבע רשאי ליתן הודעה לצד שלישי לכל אדם, במקרים שבהם הוא זכאי ממנו להשתתפות, לשיפוי או לביצוע פעולה בנוגע לסעד הנתבע ממנו או אם מתקיים קשר עובדתי או משפטי משותף בסוגיה שבינו ובין הצד השלישי, הכרוכה בנושא התובענה, ומן הראוי לבררה במשותף.

וחלקה הראשון של תקנה 23 קובע:

התקנות בדבר הגשת כתב תביעה וכתב הגנה כאמור בסימן א' בפרק ג' יחולו, בשינויים המחויבים, על הודעה לצד שלישי ועל כתב הגנה של צד שלישי להודעה כלפיו.

תקנה 216 לתקנות התשמ"ד התירה (בלא צורך בהיתר מיוחד מבית המשפט) הגשת הודעה לצד שלישי מטעם נתבע בתובענה שנפתחה במסירת כתב תביעה ושהוגש בה כתב הגנה. תקנה 217 לתקנות התשמ"ד התייחסה להליך שלא נפתח בדרך זו; במקרה כזה יש צורך בקבלת רשות מטעם בית המשפט בתוך 30 ימים מהיום שבו הומצאה התובענה לנתבע (או במועד אחר שנקבע).

על פי תקנה 219 לתקנות הנ"ל – "הודעה מאת צד שלישי" – ניתנה אפשרות למקבל ההודעה לצד שלישי לנהוג כבעל הדין המקורי ולשלוח מטעמו הודעה נוספת.²
את הסוגיה לעניין משלוח הודעה לצד שלישי יש לבחון גם על פי הדין המהותי; אם אין זכות שיפוי על פיו, לא יועילו התקנות הדיוניות.³

ניתן להגיש הודעת צד שלישי במקום שבו נתבע זכאי לשיפוי או להשתתפות מהצד השלישי, מבלי שהנתבע מודה בחבות בחזית השנייה שבה הוא מתנהל מול התובע. מטעם זה, מחיקה על הסף היא אמצעי הנעשה כמוצא אחרון, מתוך הנחה שגם אם תוכחנה העובדות, אין תקומה לתביעה. במקרה דנן, אם תתקבל התביעה כנגד המערער ואם יוכיח המערער כי המדינה אכן התרשלה כלפי התובעת, ניתן יהיה לחלק את הנזק בינו לבין המדינה, כך שיש בסיס לתביעת ההשתתפות של המערער.⁴

תביעה על תנאי – העיקרון המרכזי של ההודעה לצד שלישי הוא כי מדובר בתביעה על תנאי. אם לא יהא הנתבע חב לתובע, יהא הצד השלישי פטור מלשפות אותו.⁵

- 1 מאחר שתקנות סדר הדין האזרחי בנושא זה תוקנו ושונו בשנת 1975, מן הראוי להשתמש בזהירות בפסיקה שקדמה לשנה זו.
- 2 ר"ע 457/83 Ohio Medical Products נ' קופת חולים, פ"ד (4) 309 (1983).
- 3 ע"א 303/75 מדינת ישראל נ' רפאל, פ"ד כט(2) 601 (1975).
- 4 ע"א 5222/17 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 26.4.2018).
- 5 ע"א 551/73 MARIOCA SHIPPING AND INVESTMENT COMPANY S.A. נ' סלע חברה לביטוח בע"מ, פ"ד כח(2) 136 (1974).

חיובו של הצד השלישי יוטל עליו רק אם זכה התובע בתביעתו נגד הנתבע. אם לא הצליח התובע, ממילא לא יחויב גם הצד השלישי. אם תביעת התובע נגד הנתבע תידחה, ממילא ייצא הצד השלישי, נתבעו של הנתבע, פטור.⁶

בהליך של הודעת צד שלישי מבוססת עילת ההודעה על התביעה שהוגשה נגד הנתבע, שולח ההודעה, והחבות של הצד השלישי כלפי הנתבע נוצרת אך על ידי פסק הדין שניתן לטובת התובע, אם ניתן.⁷

מאחר שההודעה לצד שלישי היא הודעה (תביעה) על תנאי, הרי שולח ההודעה לצד שלישי רשאי לשלוח הודעה על תנאי לעניין ביטול חוזה. דהיינו אם יתברר כי התביעה נגדו תתקבל, תיכנס לתוקפה ההודעה על ביטול חוזה ששלח לצד השלישי. אם התביעה תידחה, ההודעה על ביטול החוזה לא תיכנס כלל לתוקפה. דרך זו שנקט שולח ההודעה הוכרה כדרך לגיטימית.⁸

הודעה לצד שלישי היא מטבעה הליך מותנה הנגרר אחר ההליך העיקרי. במקום שבו נדחתה תביעה ועמה הודעת צד שלישי אך התובע מערער על דחייתה, רשאי הנתבע להגיש ערעור מותנה נגד הצד השלישי, כפי שעמדה לו זכותו להגשת הודעה מותנית בהליך המקורי. במקום שבו זכה נתבע בתביעה ועל זכייתו זו הוגש ערעור, רשאי אותו נתבע, הנתבע למעשה בהליך הערעור, להגיש ערעור מותנה נגד הצד השלישי ולבקש לדון בתיקים במאוחד.⁹

תקנה 216 לתקנות התשמ"ד איפשרה לנתבע שהוגשה נגדו תובענה ליתן הודעה לצד שלישי כדי לבקש להתחלק עמו באחריות המיוחסת לו, ככל שזו תוכח. כלומר מדובר בתביעה על תנאי. המטרה היא לנסות ולרכז תחת תובענה אחת את כלל הטענות וההליכים המשפטיים הרלוונטיים לתובענה ולחסוך התדיינויות נוספות שעלולות להיערך בין הנתבע לצד השלישי.¹⁰

כמו כן נקבעו בתקנה 23 החדשה, ההוראות הבאות:

- (ב) להודעה לצד שלישי יצורפו העתקים מכתבי הטענות שהוגשו בתובענה, אם לא הומצאו קודם לכן; הודעה לצד שלישי תוגש בתוך הזמן שנקבע להגשת כתב הגנה לפי תקנה 9(ב).
- (ג) דין צד שלישי שהומצאה לו הודעה, כדין נתבע לכל דבר ועניין, ואולם הוא אינו רשאי להגיש תביעה שכנגד.
- (ד) רצה צד שלישי לחלוק על ההודעה כלפיו או על כתב התביעה שהוגש נגד בעל הדין שנתן את ההודעה, יגיש כתב הגנה בתוך שישים ימים מהיום שההודעה הומצאה לו.
- (ה) בית המשפט יורה על עיתוי שמיעת ההודעה לצד שלישי וסדר ניהולה.

6 ע"א 145/71 ורמברנד נ' אגולסקי, פ"ד כה(2) 457 (1971).

7 ע"א 4980/01 כהן נ' גלאם, פ"ד נח(5) 625 (2004).

8 ע"א 81/89 גולן נ' מדינת ישראל, פ"ד מה(3) 824 (1991).

9 בש"א 8904/05 גרניט הנדסה לתעשייה נ' כלל חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 2.7.2006).

10 רע"א 7205/12 אקולין טכנולוגיות (98) נ' EAZ PRODUCTS INC DRI (פורסם בנבו, 11.9.2014).

עצמאות ההליך – אין ליתן פירוש גורף לקביעה כי הודעה לצד שלישי היא נספח לתובענה העיקרית, ולא הליך נפרד העומד לעצמו.¹¹

הערעור על דחייתה של הודעה לצד שלישי: על אף שבמקום שבו נדחית התובענה, נדחית גם ההודעה לצד שלישי, ניתן לראות בחבות הנטענת לשיפוי בגין הוצאות ההגנה כעניין הבא בגדריה של התקנה. זאת בהיותו כרוך בסעד הנתבע בתובענה העיקרית או בהודעה לצד שלישי, ובה בעת הוא מהווה עניין עצמאי שעדיין יש לבררו במסגרת ההודעה, אפילו נדחתה התובענה העיקרית. נראה כי חלק מהמטרות שביסוד הליך ההודעה לצד שלישי – סימו של הסכסוך בין הנתבע לבין הצד השלישי, ובעיקר מניעת הליך נוסף שיעסוק בהוצאות גרידא – תומך בגישה אחרונה זו.¹²

מטרות ההליך – מטרת ההליך היא לרכז בתובענה אחת, עד כמה שנוח ואפשר, את ההליכים המשפטיים בעניין מסוים ואת כל הנובע ממנו.¹³ מטרות אחרות נקבעו כך:

- (א) קשירת הצד השלישי להתדיינות, כך שהנתבע לא יאלץ להתדיין מחדש עם הצד השלישי;
- (ב) הכרעה במערכת היחסים בין הנתבע לבין הצד השלישי;
- (ג) חיסכון בהוצאות הכרוכות בהגשת תביעה נפרדת נגד הצד השלישי.¹⁴

היסודות המאפיינים את ההליך הם חיסכון בזמן (של בעלי הדין, העדים ובית המשפט), ריכוז ההליכים וההוראות שיש ליתן בעניין הדיון בתובענה ובהודעה.¹⁵ בין מטרות ההליך של ההודעה לצד שלישי הנשלחת למי שהוא גם נתבע אחר, היא קביעת היחסים בין שני נתבעים. לאחר בירור ההודעה קובע בית המשפט על מי מוטלת החבות לשלם.¹⁶ הודעה לצד שלישי יכולה להימסר גם לאדם שהוא בעל דין בתובענה. מתוך ההזן נשמע גם הלאו. ללא מסירת הודעה לצד שלישי, אין נפתחת, בדרך כלל, חזית בין הנתבע לבין הצד השלישי.¹⁷

סימן ב – נושאי ההודעה לצד שלישי

המקרים המתאימים למתן הודעה לצד שלישי, שהיו המנויים בתקנה 216 לתקנות התשמ"ד, הם:

- (א) כשהנתבע טוען נגד הצד השלישי שהוא זכאי להשתתפות או לשיפוי ממנו בשל כל סעד שייפסק נגדו בתובענה;
- (ב) כשהנתבע טוען נגד הצד השלישי שהוא זכאי כלפיו לסעד הכרוך בנושא התובענה והוא בעיקרו כסעד שמבקש התובע;

11 רע"א 3765/90 אלבה מכוונות לעיבוד מתכת בע"מ נ' Clogar S.P.A., פ"ד מה(1) 353 (1990).

12 ע"א 4842/05 ד' גרניט הנדסה לתעשייה נ' כלל חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 12.8.2007).

13 ע"א 35/54 קומרשאל יוניון נ' שר, פ"ד ח 427 (1955).

14 המ' 179/56 סבירסקי נ' ג'יקובס, פ"ד י 1997 (1956).

15 ר"ע 457/83, לעיל ה"ש 2.

16 ע"א 696/72 מדינת ישראל נ' גזית ושחם חברה לבנין בע"מ, פ"ד כח(1) 485 (1974).

17 ע"א 2755/05 מנורה חברה לביטוח בע"מ נ' איילון חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 9.12.2008).

(ג) כששאלה או פלוגתה בין הנתבע לצד השלישי, הכרוכה בנושא התובענה, היא בעיקרה כזו השנויה במחלוקת בין התובע לנתבע, ומן הראוי שתיפתר גם בינם לבין הצד השלישי.

תקנה 22 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) קובעת:

נתבע רשאי ליתן הודעה לצד שלישי לכל אדם, במקרים שבהם הוא זכאי ממנו להשתתפות, לשיפוי או לביצוע פעולה בנוגע לסעד הנתבע ממנו או אם מתקיים קשר עובדתי או משפטי משותף בסוגיה שבינו ובין הצד השלישי, הכרוכה בנושא התובענה, ומן הראוי לבררה במשותף.

השתתפות משמעה חלוקת הנטל הכספי בין שניים או יותר, וזכאות להשתתפות יכולה לקום בין מעוולים. שיפוי הוא מקרה פרטי של השתתפות, בו על אחד הצדדים להשתתף בשיעור של מאה אחוז מהנטל הכספי.¹⁸

שאלה או פלוגתה משותפת – המקרה השלישי מבוסס על האמור בתקנת משנה 216(3) לתקנות התשמ"ד, שלפיה תחום הנושאים הניתנים לדין במסגרת הודעה לצד שלישי, הורחב והוחל לא רק על ענייני שיפוי או השתתפות, אלא גם על פתרון שאלה או פלוגתה משותפת, בין התובע לנתבע ובין הנתבע לצד השלישי. תקנת משנה זו אינה מגבילה את זכות הנתבע בגדר ההודעה לצד שלישי לתבוע סעד הזהה בעיקרו לסעד המבוקש בתביעת התובע כלפיו. מנוסח תקנת המשנה אף עולה כי נתבע רשאי ליתן הודעה לצד שלישי גם על יסוד עילה שאינה זהה לעילת תביעתו של התובע נגד הנתבע, ובלבד ששתי העילות – עילת התביעה ועילת ההודעה – נובעות ממערכת עובדתית אחת ומעוררות שאלה או פלוגתה משותפת, שמן הראוי להכריע בה גם כלפי הצד השלישי.¹⁹

תקנה זו מרחיבה את קשת המקרים לצורך משלוח הודעת צד שלישי. התקנה אינה מחייבת זהות בין הסעדים הנתבעים בכל חזית ומאפשרת משלוח הודעת צד שלישי גם על יסוד עילה שאינה זהה לעילת תביעתו של התובע נגד הנתבע. באופן זה, מתאפשרת הגשת הודעת צד שלישי מקום בו מתעוררת שאלה או פלוגתה משותפת שראוי להכריע בה במיוחד גם נגד הצד השלישי. ניתן לעשות שימוש בתקנה גם מקום שאין זהות בין עילות התביעה ובלבד שעילת התביעה ועילת ההודעה נובעות ממערכת עובדתית אחת ומעוררות שאלה או פלוגתה משותפת שמן הראוי להכריע בה גם כלפי הצד השלישי.²⁰ על פי התקנה ניתן להורות על סעד שנתבקש במסגרת הודעה לצד שלישי גם אם אינו זהה לסעד שנתבקש בתביעה העיקרית, כל עוד עולה בהקשר זה שאלה או פלוגתה משותפת, שראוי להכריע בה במיוחד גם נגד הצד השלישי.²¹

18 ע"א 5222/17, לעיל ה"ש 4.

19 ע"א 6381/00 קפון נ' חברת מעונות מרכז התרבות בע"מ, פ"ד נו(1) 425 (2001).

20 ע"א 5222/17, לעיל ה"ש 4.

21 ע"א 10978/04 כלפה נ' זהבי (פורסם בנבו, 28.6.2005). במקרה הנדון, שאלת זכויותיו של המערער במגרש הייתה אחת הפלוגות העיקריות שנתבררו בהליך. ההכרעה בה נדרשה לעניין הפרת הסכמים והסעדים של השבה ופיצויים הנובעים מכך.

הוגשה תביעה של בנק בגין חוב כספי שהובטח במשכנתא והנתבעים טענו ששילמו חלק מהחוב לצד שלישי. נקבע, שהפלוגתה בקשר לסכום החוב שתבע הבנק והפחתתו מהכספים ששולמו לצד שלישי, מן הראוי שתיפתר בעת ובעונה אחת בין כל בעלי הדין הנוגעים בדבר בהליך המשולש.²² בעניין אחד נקבע כי אין ההודעה לצד השלישי שנשלחה למבקש נובעת ישירות מתאונת הדרכים, אלא מכך שבמחדליו ובמעשיו הוא יצר "תאונה משפטית" שגרמה נזק למשיבים. מבלי לקבוע מסמרות, אין לומר על הטענה שהיא מופרכת מעיקרא ונראה שגם אין מדובר, בטענת סף שסיכוייה להתקבל נעלים מכל ספק ושלפיכך ממש מתבקש לקבלה לאלתר.²³

סימן ג – עריכת ההודעה וכללי הסמכות

ניסוח ההודעה והמועד למשלוחה – יש לגלות בהודעה פרטים מלאים, בדרגת הפירוט המקובלת והמחייבת בהגשת תביעה רגילה.²⁴ בגלל אופייה של ההודעה כתביעה מותנית, נתבע רשאי לטעון בהודעה לצד שלישי טענות עובדתיות חלופיות לאלה שהוא טוען בכתב ההגנה.²⁵ בתקנה 23 לתקנות החדשות, שכותרתה "תוכן ההודעה ודינה", נקבע:

(ב) להודעה לצד שלישי יצורפו העתקים מכתבי הטענות שהוגשו בתובענה, אם לא הומצאו קודם לכן; הודעה לצד שלישי תוגש בתוך הזמן שנקבע להגשת כתב הגנה לפי תקנה 9(ב).

(ג) דין צד שלישי שהומצאה לו הודעה, כדין נתבע לכל דבר ועניין, אולם הוא אינו רשאי להגיש תביעה שכנגד.

אין מניעה להעלות טענות סותרות כנגד התובע וכנגד צד שלישי (תקנה 72(א) אסרה על טענות עובדתיות חלופיות כנגד אותו בעל דין).²⁶

המועד למשלוח הודעה לצד שלישי מחייב גם אם הצד השלישי הוא כבר בעל דין בתובענה.²⁷ במסגרת בקשה להארכת מועד להגשת הודעת צד שלישי, על בית המשפט לשקול את הפגיעה בצדדים, תוך שימת לב לשלב שבו מצוי ההליך והתארכות הזמן שחלף מאז הוגש; מידת הפגיעה הפוטנציאלית בהליך המתנהל וסרבולו; הטעם לאיחור בהגשת הבקשה; והאפשרות לרפא את הפגיעה בבעלי הדין באמצעות פסיקת הוצאות. יש לבחון שיקולים אלו על רקע מהות השינוי הדיוני המבוקש,

22 ע"א 359/69 בן סימון נ' בנק כרמל למשכנתאות בע"מ, פ"ד כד(1) 171 (1970). הגם שבהודעה לצד שלישי לא עתרו לשיפוי או להשתתפות אלא לבירור פלוגתה משותפת. ראו גם ע"א 372/85 פרץ נ' פרץ, פ"ד מ(4) 781 (1986).

23 רע"א 1665/15 אטיאס נ' רוסו (פורסם בנבו, 26.8.2015).

24 ע"א 664/71 מרחב נ' שרלין, פ"ד כו(1) 701 (1972).

25 ע"א 279/89 הסנה חברה ישראלית לביטוח בע"מ נ' דמתי, פ"ד מז(3) 156 (1993).

26 ע"א 5222/17 לעיל ה"ש 4.

27 המ' 404/65 מקורות חברת מים בע"מ נ' מרדכי ברזילי, סולל בונה בע"מ, פ"ד כ(2) 65 (1966).

קרי, משמעותה של ההודעה על רוחב היריעה והיקף ההתדיינות במתכונתה הנוכחית, ועל הצורך לפתוח מחדש הליכים מקדמיים שכבר נסתיימו.²⁸

כללי הסמכות העניינית – לצורך הדיון בהודעה לצד שלישי בבית המשפט, די בכך שבית משפט בישראל מוסמך לדון בהודעה אילו הוא היה דן בתובענה העיקרית.²⁹

כללי הסמכות המקומית – כאשר בית המשפט הוא בעל סמכות מקומית כלפי הנתבע, הוא יהא מוסמך לדון גם בהודעה לצד שלישי. גישה חיובית זו תביא לייעילות הדיון ולהחשתו, מה גם שעל פי כללי הסמכות המקומית די בסמכות כלפי נתבע אחד מבין הנתבעים כדי לקיים את הסמכות המקומית.³⁰

המשך הדיון לאחר מתן פסק דין – תקנה 218 לתקנות התשמ"ד התירה את המשך הדיון בהודעה לאחר שניתן פסק הדין. דהיינו הדיון יימשך גם כאשר התובע קיבל פסק דין לטובתו נגד חלק מן הנתבעים או כשהחייב לגביו כבר סולק על ידיהם, אך טרם ניתן פסק דין לגבי שאר הנתבעים ושאלת ההשתתפות או השיפוי לא הוכרעה עדיין.

תקנה 23(ה) לתקנות החדשות קובעת "בית המשפט יורה על עיתוי שמיעת ההודעה לצד השלישי וסדר ניהולה".

סימן ד – החובה להתגונן ולהתייצב בהליך

כתב הגנה מטעם הצד השלישי – אם הצד השלישי מבקש לחלוק על התובענה העיקרית או על תוכן ההודעה שניתנה לו, עליו להגיש כתב הגנה על פי הוראות תקנה 221 לתקנות התשמ"ד התקנה קובעת גם שאם לא יגיש כתב הגנה, ייחשב הצד השלישי כאילו הודה בתוקפו של פסק הדין נגד בעל הדין (בין שאותו פסק דין נתקבל בהסכמה או בדרך אחרת), וכן בתוקפו של פסק הדין לזכות בעל הדין נגדו.

כתב הגנה יוגש תוך 60 ימים.³¹

בתקנת משנה 23(ד) לתקנות החדשות נקבע כי –

(ד) רצה צד שלישי לחלוק על ההודעה כלפיו או על כתב התביעה שהוגש נגד בעל

הדין שנתן את ההודעה, יגיש כתב הגנה בתוך שישים ימים מהיום שההודעה הומצאה לו.

(ה) בית המשפט יורה על עיתוי שמיעת ההודעה לצד שלישי וסדר ניהולה.

28 רע"א 1159/18 הפניקס חברה לביטוח בע"מ נ' הכשרה חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 8.5.2018). ביישום לענייננו, בית המשפט התיר למבקשות להגיש הודעת צד שלישי.

29 בג"ץ 336/99 דלתא להשקעות ולמסחר (קרני שומרון) בע"מ נ' בית המשפט לעניינים מקומיים באריאל, פ"ד נה"ד (3) 246 (2001).

30 ע"א 775/75 צרקלביץ נ' אלנבולסי, פ"ד ל(3) 102 (1976). בדרך אנלוגית ניתן להחיל את הכלל האמור גם על סוגיה זו.

31 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון), התשע"ט–2018, ק"ת 1483, מיום 11.12.2018.

צד שלישי רשאי להעלות בכתב הגנתו טענות קיזוז, כשם שנתבע אחר רשאי לטעון אותן בכתב הגנה רגיל. במסגרת הגנתו אין למנוע ממנו להעלות טענות קיזוז אשר עומדות לו מכוח הדין המהותי.³² הודעה לצד שלישי תוגש בידי הנתבע בתוך הזמן שנקבע להגשת כתב הגנתו. העובדה כי הנתבע בחר שלא להגיש כתב הגנה מתוקן אינה מעלה ואינה מורידה לעניין זה.³³

נקבע כי הודעה לצד שלישי תוגש בידי בעל הדין בתוך הזמן שנקבע להגשת כתב הגנתו. ברם נקבע כי מאחר וחוות דעת של מומחה רפואי היא חלק בלתי נפרד מכתבי הטענות בעניין שברפואה, הרי שלמעשה ומבחינה מהותית אין לראות את יום הגשת כתב ההגנה עצמו, כשלא צורפה לו חוות דעת רפואית, כיום בו הסתיימה הגשת כתבי הטענות מטעם המשיבים, ועל כן היה ראוי להתיר למשיבים לשלוח הודעה לצדדים שלישיים עם הגשתה.³⁴

בעניין אחד, אלמלא העיכוב במשלוח ההודעה לצד שלישי, ניתן היה להגישה ללא נטילת רשות. העיכוב הקטן שחל בהגשת ההודעה, בשים לב לעובדה כי הארכה שניתנה לא גררה אחריה עיכוב בהמשך שמיעת התיק, אינו מצדיק מחיקתה מטעם זה.³⁵

אין התגוננות של הצד השלישי – כאשר צד שלישי לא התגונן נגד ההודעה, וכאשר הנתבע ששלח לו את ההודעה חויב בדיון (אפילו בחלקו), רשאי הנתבע לעתור למתן פסק דין נגדו. במקרה אחד נדחתה התביעה נגד הנתבעים בפריטי אחריות אחדים ונתקבלה לגבי פריט מסוים. קבלן המשנה שאליו נשלחה הודעה לצד שלישי בגין פריט זה ואשר לא התגונן מפני הודעה זו חויב בשיפוי.³⁶

אין התייצבות של שולח ההודעה – קיימות הוראות כיצד ינהגו בתובענה שהתובע לא התייצב בה, אפילו התייצב בה פרקליטו. תוצאות התנהגותו של התובע כאשר הוא ניתק את הקשר עם פרקליטו, לא נתן לו הוראות לניהול המשפט והתנהג כמי שאין לו עניין בתובענה, תחולנה גם לגבי שולח הודעה לצד שלישי שלא התייצב.³⁷

מתן הוראות – תקנה 222 לתקנות התשמ"ד הורחה כי בית המשפט רשאי לתת הוראות בדבר סדרי הדיון בתובענה ובהודעה, כפי שימצא לנכון. בתקנות החדשות נקבעה הוראה כללית –

23... (ה) בית המשפט יורה על עיתוי שמיעת ההודעה לצד שלישי וסדר ניהולה.

בעניין אחד התנהלו בין בעלי הדין שתי תביעות שבהן הוגשו הודעות צד שלישי. בעלי הדין הסכימו לנהל את התיקים במאוחד ולדון בהודעות צד שלישי יחד עם הדיון בתביעות העיקריות, והסכמתם

32 ע"א 698/89 שילה נ' בארי, פ"ד מז(4) 796 (1993).

33 רע"א 4038/09 ברונשטיין נ' ד"ר בלינדר ג'ורג' – מ.א.ר בע"מ (פורסם בנבו, 19.7.2009).

34 רע"א 5070/14 תייר נ' זר (פורסם בנבו, 18.2.2015).

35 רע"א 4038/09, לעיל ה"ש 33.

36 ע"א 101/88 אנדס – תכנון הנדסה ובניה בע"מ נ' אילון, פ"ד מד(2) 582 (1990).

37 ע"א 1628/92 גינזבורג נ' ירון פלסט (1981) בע"מ, פ"ד מח(2) 372 (1994).

קיבלה תוקף של החלטה על ידי הרשם. אולם השופט, החליט לשמוע את התביעות במאוחד, אך לדון בהודעות צד שלישי בנפרד מהדיון בתביעות העיקריות.³⁸

שתיקת בעל הדין בנדון נחשבת כהסכמה מצדו והוא מנוע מלהעלותה בערכאת הערעור.³⁹

בעלי הדין זכאים להשמיע את דברם בעניין ההוראות החלות על שמיעת ההליך.⁴⁰

לתובע יש אינטרס לעתור להפרדת הסכסוך שבינו לבין הנתבע מהסכסוך ה"מלאכותי" שבין הנתבע לבין הצד השלישי.⁴¹

שופט בקדם משפט מוסמך להחליט בדבר הודעות לצד שלישי ובדבר מתן הוראות לביורור תובענה שהוגשה על דרך הודעה לצד שלישי.

אין מניעה להלכה כי הדיון בהודעה לצד שלישי ייערך אף לאחר סיום הדיון בתובענה העיקרית (אף כי אין זה מצב רצוי או אף מצוי). לכאורה הנפגע העיקרי במקרה מעין זה עלול להיות דווקא הצד השלישי.⁴²

בעניין אחד הודעת צד שלישי שהגיש המבקש לא התבררה לפני בית המשפט השלום. בית המשפט קבע כי הדיון בהודעה יופרד מהדיון בתביעה באופן שהתביעה תידון ראשונה וככל שתידחה התביעה כנגד המשיב, יימשך ההליך בהודעת צד שלישי.⁴³

סימן ה – עיכוב הליכים של הודעה לצד שלישי

עיכוב הליכים עקב תניית שיפוט זר – כאשר קיימת תניה בדבר שיפוט זר במערכת היחסים בין התובע לבין הנתבע, זכאי הנתבע הזר לעתור לעיכוב הליכים נגדו עקב הוראות התניה, והנושא מסור לשיקול דעתו של בית המשפט. האפשרות, שהנתבע הישראלי עלול לשלוח הודעה לצד שלישי נגד הנתבע הזר, אינה עילה למנוע את עיכוב ההליכים נגד הנתבע הזר.⁴⁴

עיכוב הליכים עקב קיום הסכם בוררות – הודעה לצד שלישי הנשלחת לצד שלישי, שעה שבין שולח ההודעה לבין המקבל קיים הסכם בוררות, מאפשרת לעתור לעיכוב הליך זה על פי הוראות סעיף 5 לחוק הבוררות, התשכ"ח-1968.

- 38 רע"א 6092/04 י. מזרחי קבלנות כללית בע"מ נ' בנק דיסקונט למשכנתאות בע"מ, פ"ד נט(2) 198 (2004). בית המשפט העליון הכיר בסמכותו של בית המשפט לבטל את ההחלטה הקודמת.
- 39 ע"א 371/64 כהן נ' חברה לביטוח קלדוניאן בע"מ, פ"ד יט(1) 77 (1965). בנושא ההוראות ראו גם פסק הדין בפרשת ר"ע 457/83, לעיל ה"ש 2.
- 40 ע"א 577/78 סאסי נ' "אגוד" אגודה שיתופית לתחבורה בישראל בע"מ, פ"ד לד(1) 50 (1979).
- 41 ע"א 428/58 מסיקה נ' אידלמן, פ"ד יג 2088 (1959).
- 42 ע"א 7089/14 כהן נ' אלמן (פורסם בנבו, 16.11.2014).
- 43 רע"א 8749/16 גרינברג נ' שביט (פורסם בנבו, 2.2.2017).
- 44 ע"א 422/64 ציון חברה לביטוח בע"מ נ' קנינגלייקה נדרלנדרה, פ"ד יט(1) 303 (1964).

הכלל הוא כי כאשר קיים בין בעלי הדין הסכם בוררות, יש לעכב הליכים בכל התחומים שהסכם הבוררות חל עליהם. הדברים אמורים גם בהליך של הודעה לצד שלישי, שכן הודעה לצד שלישי כמוה כתביעה.⁴⁵

סימן ו – מעוולים במשותף בנוזיקין

כאשר מוגשת תביעה בנוזיקין נגד נתבעים אחדים, מסמיך סעיף 84 לפקודת הנוזיקין [נוסח חדש] את בית המשפט לקבוע את מידת השתתפותו של כל נתבע בתשלום הנוק. מכאן, שנתבעים בהליכים מסוג זה אינם צריכים לשלוח הודעות צד שלישי זה נגד זה, והודעות כאלה, המצויות בתיקים מסוג זה, מיותרות. בדרך כלל אין צורך במשלוח הודעה לצד שלישי בין שני נתבעים בתביעת נוזיקין, האחראים שניהם כמעוולים.⁴⁶

חלוקת נזקים בין נתבעים על ידי בית המשפט, אף שהיא קיימת גם בהיעדר הודעה לצד שלישי, אינה אוטומטית. קיומה מותנה, ככלל, בהגשת בקשה לעניין זה במהלך הדיון בערכאה הראשונה, ולמצער – עם סיומו ובהנחת תשתית עובדתית מספקת לעניין זה.⁴⁷

כאשר חלק מהנתבעים נמחק כבר מהתובענה (לאחר פשרה עם התובע), הנתבעים הנותרים רשאים לשלוח הודעה לצד שלישי לנתבעים שנמחקו, שכן העילה למשלוח ההודעה לצד שלישי נולדת רק כשהחייב בהשתתפות או בשיפוי אינו נתבע במשפט הנוזיקין או חדל להיות נתבע.⁴⁸ מעוול אחד יכול וחיוב לשלוח הודעה לצד שלישי נגד מעוול אחר לא רק כאשר אותו מעוול נמחק מהתובענה (כמו מחמת שהתפשר עם התובע), אלא גם אם לדוגמה התביעה נגד אותו מעוול נדחתה מחמת התיישנות (ההתיישנות אינה מונעת את משלוח ההודעה).⁴⁹

משנקבע כי קיימת לחייב זכות עקרונית להשתתפות מחייב אחר על פי סעיף 9 לחוק הפיצויים לנפגעי תאונות דרכים, התשל"ה–1975, יוכל אותו חייב לשלוח הודעת צד שלישי לחייב האחר, ואם החייב הראשון צורך בעצמו כצד שלישי, הוא יוכל לשלוח לחייב האחר הודעת צד רביעי.⁵⁰ נתבע בתביעת רשלנות רפואית, שהגיש הודעת צד שלישי כנגד נתבע נוסף באותה תביעה, רשאי להישען על חוות הדעת הרפואית מטעם התובעים ועל חוות הדעת שצורפה על ידיו לכתב הגנתו גם לצורך התובענה שבאה בגדרה של ההודעה לצד שלישי.⁵¹

45 רע"א 5820/98 רסידו סי בע"מ נ' שמשון קידוחים ובניין בע"מ, פ"ד נב(4) 769 (1998); אורי גורן בוררות 91 (2018).

46 ע"א 477/85 בוארון נ' עיריית נתניה, פ"ד מב(1) 415 (1988).

47 ע"א 3392/93 אבולהיג'א נ' אלון הגליל – מושב עובדים להתיישבות חקלאית שיתופית בע"מ, פ"ד נד(5) 872 (2000).

48 בר"ע 92/76 לה נסיונל חברה ישראלית לביטוח בע"מ נ' טוב, פ"ד ל(3) 305 (1976).

49 ע"א 493/63 קופת חולים של ההסתדרות הכללית של העובדים העבריים בישראל נ' קבוצת כנרת, קבוצת פועלים להתיישבות שיתופית בע"מ, פ"ד יח(2) 225 (1964).

50 רע"א 10386/08 אטיאס נ' קרנית קרן לפיצוי נפגעי תאונות דרכים (פורסם בנבו, 19.4.2009).

51 רע"א 2237/12 שירותי בריאות כללית נ' הסתדרות מדיצינית הדסה (פורסם בנבו, 14.6.2012).

סימן ז – הליכים לפי התקנות

שאלונים, גילוי מסמכים ופרטים נוספים – תקנה 23(ג) לתקנות החדשות קובעת כי –

(ג) דין צד שלישי שהומצאה לו הודעה, כדין נתבע לכל דבר ועניין...

מן הראוי ליתן שהות לצדדים בהודעה לצד שלישי להגיש שאלונים, בקשה לגילוי מסמכים וכו'. זאת, כדי שהשאלות השנויות במחלוקת בין הנתבע לבין הצד השלישי (ואפילו הצד השלישי הוא נתבע אחר),⁵² שנוצרו על ידי החלפת כתבי טענות בין הנתבע לבין הצד השלישי, תתבררנה כראות.⁵³

הודעה לצד שלישי כהליך לעניין פיצול סעדים – ההודעה לצד שלישי היא בגדר הליך תביעה, לכל עניין ודבר הקשור לפיצול סעדים. נתבע אשר שלח הודעה לצד שלישי במסגרת תביעה שהוגשה נגדו (תביעה שנסתיימה בהסכם פשרה), מנוע לאחר מכן מלהגיש תביעה עצמאית נגד אותו צד שלישי, אם לא קיבל תחילה היתר לפיצול סעדים.⁵⁴

הפסקת הליכים בתביעה העיקרית – כאשר הופסקה התביעה הראשונה, ניתן לדחות את ההודעה לצד שלישי לגופו של עניין. אמנם, הליכי צד שלישי הם בבחינת הליכים בתוך הליכים – הם נגררים אחרי התובענה הראשית, ובהיעלם התובענה הראשית אמורים אף הם להיעלם. אולם מן הראוי בנסיבות מקרה כזה להפריד בין בעלי הדין בתביעה הראשית לבין בעלי הדין בהודעה לצד שלישי, ולהכריע בכל אחת מן החזיתות לעצמה.⁵⁵

תביעה בדיון מהיר – לגבי הודעה לצד שלישי בדיון מהיר נקט מחוקק המשנה דרך ביניים.⁵⁶ בתביעה רגילה שמוגש בה כתב הגנה רשאי הנתבע להגיש הודעה לצד שלישי ללא צורך בהיתר כלשהו, ואילו בתובענות אחרות מותנה משלוח ההודעה לצד שלישי בקבלת היתר. בתובענה בדיון מהיר, לפי תקנות תשמ"ד ניתן היה להגיש הודעה לצד שלישי רק ברשות ולא בזכות. בתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) נקבע בתקנה 80(ב) כדלקמן –

(ב) נתבע במסלול דיון מהיר רשאי עם הגשת כתב הגנה לתת הודעה לצד שלישי לפי תקנה 22 ו-23, אם ניתנה לכך רשות בית המשפט, ואולם המועד להגשת כתב הגנה על ידי הצד השלישי הוא ארבעים וחמישה ימים.

פסיקת הוצאות – שולח הודעה לצד שלישי שזכה בהליך שנקט, זכאי להוצאות.⁵⁷ צד שלישי, שהתובענה נגדו נדחתה, זכאי להשבת הוצאותיו.⁵⁸

52	הפלוגות בין התובע לנתבע שונות לעתים מהפלוגות בין הנתבע לצד השלישי.
53	המ' 404/65 לעיל ה"ש 27, על פרטים נוספים במסגרת הודעת צד שלישי. ראו גם ע"א 81/89, לעיל ה"ש 8.
54	ראו הגדרת המונח "תובענה" בתקנה 1 לתקנות (הכולל בגדרו כל הליך), וכן ע"א 372/85, לעיל ה"ש 22.
55	ע"א 1628/92, לעיל ה"ש 37.
56	ראו להלן שער שישה עשר: דיון מהיר, וכן פרק י"ב לתקנות החדשות.
57	ע"א 674/85 אליהו חברה לביטוח בע"מ נ' ז"ק, פ"ד מג(1) 356 (1989).
58	ע"א 578/83 חסונה נ' זכריה, פ"ד מא(1) 689 (1987).

אין מקום לחייב את התובע בהפקדת ערובה להוצאותיו של צד שלישי. שכן צד שלישי צורך להליך מרצונו של הנתבע, ולא של התובע. משהתובע לא בחר, מרצונו הוא לצרף להליך צד שלישי, אין להטיל עליו מראש את העלות האפשרית של ההליך לגבי אותו צד שלישי.⁵⁹

מחיקה על הסף – החלטה המוחקת על הסף הודעה לצד שלישי הינה פסק דין. ברגיל, ערעור על פסק דין הוא בזכות, ללא צורך בקבלת רשות ערעור.⁶⁰

ככל שהצד השלישי או בית המשפט סבורים כי ההודעה שניתנה לא באה בגדר המצבים המנויים, המאפשרים מתן הודעה לצד שלישי, הם רשאים, בכל שלב בדיון לבקש או ליזום את מחיקת ההודעה, ובית המשפט רשאי למחוק את ההודעה אם ימצא שהנתבע אכן לא הצליח לבסס עילה להודעה כלפי הצד השלישי.⁶¹

סימן ח – הליכים אחרים

תובענה ייצוגית – יש להכיר בהליך צד שלישי בגדרה של תובענה ייצוגית. נקבע שהתכליות העומדות בבסיס הגשת הודעה לצד שלישי בהליך אזרחי רגיל מתקיימות גם בתובענות ייצוגיות, ולעתים אף ביתר שאת. עם זאת לא ניתן להתעלם משיקולי נגד, ובייחוד החשש כי נתבעים ישתמשו בכלי זה שלא לצורך ורק לשם הכבדה על ניהול ההליך. העובדה כי מדובר בתובענה ייצוגית אינה מהווה "שינוי מחויבי" (בלשון תקנה 19(א) לתקנות תובענות ייצוגיות, התש"ע-2010) המצדיק אי-החלה של פרק י"ז לתקנות התשמ"ד, העוסק בהודעה לצד שלישי.⁶²

תביעה בנוזיקין – הזכות למשלוח הודעה לצד שלישי נבחנת גם על פי הדין המהותי; אם אין זכות שיפוי על פיו, לא יועילו התקנות הדיוניות. בעניין אחד נדונה תביעת פיצויים בגין נזקי גוף שנגרמו בתאונת דרכים. התובע, חייל בשירות מילואים, נפגע בתאונה והגיש תביעתו נגד הנהג שגרם את הנזק. הנהג ביקש לשלוח הודעה לצד שלישי נגד המדינה, כאחראית למעשי הנהג הצבאי, שהיה מעורב אף הוא בתאונה.⁶³

תביעה לתשלום תכוף – תביעה לתשלום תכוף מיועדת ליתן פתרון מהיר לצורכי מחייתו הדחופים של התובע. תביעה לתשלום תכוף היא תביעה עצמאית, ללא קשר לתיק העיקרי.⁶⁴ נקבע שאין לשלוח הודעה לצד שלישי בתביעה לתשלום תכוף.

- 59 רע"א 19/10 מורביקו אוברסיס בע"מ נ' ז. גולדמן אינטרנשיונל טרייד בע"מ (פורסם בנבו, 16.4.2012).
- 60 רע"א 2903/09 אברהם נ' ברקוביץ (פורסם בנבו, 9.9.2009).
- 61 רע"א 7205/12 לעיל ה"ש 10.
- 62 רע"א 5635/13 קורל-תל בע"מ נ' רו (פורסם בנבו, 1.4.2015).
- 63 ע"א 303/75 לעיל ה"ש 3. הבקשה למשלוח ההודעה נדחתה. על פי הדין המהותי המדינה אינה אחראית בנוזיקין כלפי תובע שהוא חייל. כך אין היא חייבת לשפות את הנתבע, ששלח לה הודעה לצד שלישי, בגין סכום שיחויב לשלם לתובע, אם יחויב.
- 64 ע"א 387/82 קרנית – קרן לפיצויי נפגעי תאונות דרכים נ' אסידו, פ"ד (4) 213 (1985). הקשר העקיף הוא כי הסכומים שנפסקו ושולמו במסגרת התשלום התכוף ינוכו מסכום הפיצויים שייפסקו לבסוף בתיק העיקרי.

חישוב אגרה – נתבע בחביעה כספית שלח הודעת צד שלישי, שבה ביקש סעד הצהרתי, שלפיו הוא זכאי לקבל סעד כספי מהצד השלישי. נקבע כי אכן חישוב האגרה ייעשה בהתאם לעתירה לסעד ההצהרתי ולא בהתאם לעתירה לסעד הכספי.⁶⁵

התיישנות – סעיף 65 לחוק חוזה הביטוח, שעניינו מהות הביטוח, קובע כי "מקרה הביטוח" המקום למבוטח עילה לשיפוי נגד המבטח חל ביום שבו נוצרת העילה שמכוחה עשוי המבוטח להיות מחויב כלפי הנפגע. מכאן כי מעת שנוצרה לנפגע עילת תביעה כלפי המבוטח נוצרת למבוטח עילה לשיפוי כלפי המבטח.⁶⁶

תביעה למזונות – כאשר אישה מגישה בשם ילדיה תביעה להגדלת מזונותיהם, למרות התחייבותה האישית בהסכם הגירושין שלא לעשות כן, תיערך תביעת השיפוי של הבעל כלפיה בדרך של הודעה לצד שלישי או בדרך של תובענה עצמאית כספית לשיפוי המוגשת לבית המשפט האזורי ולא לבית הדין.⁶⁷

תביעות קטנות – תקנה 5(ג) לתקנות שיפוט בתביעות קטנות (סדרי דין), התשל"ז-1976, מאפשרת לנתבע הסבור "שהוא זכאי להשתתפות או לשיפוי מאת צד שלישי בשל כל סכום שייפסק נגדו בתביעה, רשאי להגיש הודעה לצד שלישי..."⁶⁸.

ליקויי בנייה – מהנדס קונסטרוקציה נתבע בגין סדקים שנתגלו במבנה שתכנן, והוא שלח הודעה לצד שלישי למבטחת על פי פוליסה לביטוח אחריות מקצועית. ההודעה נדחתה עקב הקביעה כי המהנדס חרג ממקדמי הביטוח של תקן הבנייה על מנת להזייל את עלויותיה. בערעור הוחלט שהפוליסה מכסה את פעילות המהנדס ומן הדין לקבל את ההודעה לצד שלישי ששלח למבטחת.⁶⁹

סימן ט – הליכי ערעור

שאלת תחולת צו בתי המשפט (סוגי החלטות שלא תינתן בהן רשות ערעור), התשס"ט-2009 (להלן – הצו) על בקשה להארכת מועד להגשת הודעה לצד שלישי טרם נדונה במפורש. עם זאת דומה כי נראה כמובן מאליו שהעניין נופל לחריג שבסיפא של סעיף 1(2) לצו, באשר משמעות דחיית בקשה להארכת מועד למשלוח הודעה לצד שלישי משמעה שלילת האפשרות לפתוח בהליך.⁷⁰

החלטה הדוחה בקשה למשלוח הודעה לצד שלישי אינה חוסמת דרכו של בעל דין להביא עניינו בפני ערכאות שיפוטיות. עם זאת מדובר בהחלטה מהותית, באשר היא עשויה לגרום נזק בלתי הפיך

65 רע"א 417/92 היועץ המשפטי לממשלה נ' ליבוביץ, פ"ד מו(3) 414 (1992).

66 ע"א 6945/98 משמר חברה לשמירה בטחון ושירותים בע"מ נ' קסטיאל, פ"ד נו(5) 170 (2002). הגדרות אלה חשובות לקביעת תקופת ההתיישנות שיש להתייחס אליה במערכת היחסים שבין המבוטח, שולח ההודעה לצד שלישי, לבין המבטח.

67 בג"ץ 6103/93 לוי נ' בית הדין הרבני הגדול, פ"ד מח(4) 591 (1994).

68 רע"א 4897/07 הראל חברה לביטוח בע"מ נ' בן עדי (פורסם בנבו, 9.3.2008).

69 ע"א 2016/00 רוזנצוויט נ' רוזנבליט, פ"ד נו(4) 511 (2002).

70 רע"א 7978/13 עיריית חיפה נ' קהילת ציון אמריקאיות (בפירוק) (פורסם בנבו, 21.2.2014).

לבעלי הדין ולמצער נזק של ממש, ולו בשל הצורך לנהל בעתיד התדיינות נוספת ונפרדת באותן שאלות. מכאן שאין מדובר בהחלטה בעלת אופי ניהולי דיוני-טכני מובהק.⁷¹ החלטה בעניין הארכת מועד למשלוח הודעה לצד שלישי, הרי שהחלטה כזו דומה במהותה לאחת מההחלטות שאין ליתן לגביהן רשות ערעור, כלשון סעיף 1(2) לצו. זאת משום שההחלטה אינה מונעת מהמבקש להגיש את תביעתו נגד הצד השלישי בהליך עצמאי.⁷²

בעלי דין בערעור – חיובם של צדדים שלישיים בערכאת הערעור במהלך ערעור שהוגש על ידי התובע, להבריל מן הנתבע, יהיה נדיר ביותר.⁷³

71 ש.ם.

72 רע"א 8644/15 כלל חברה לביטוח בע"מ נ' וייץ (פורסם בנוב, 21.2.2016).

73 ע"א 8495/00 ברזילי נ' שיכון ופיתוח לישראל בע"מ, פ"ד נה(4) 721 (2001).

שער שמיני – נושאים נוספים

פרק א – פלוגתות ושינוי חזית

- סימן א – גיבוש הפלוגתות
- סימן ב – הכלל בדבר "שינוי חזית"
- סימן ג – "שינוי חזית" בהליכים שונים

סימן א – גיבוש הפלוגתות

התכלית הדיונית השזורה בהליכי הדיון האזרחי, על כל שלביהם, מתמצית במבחן הפלוגתות שבמחלוקת. מבחן זה משמש כעקרון-על, המופנה לבית המשפט ומנחה אותו בהכרעות הדיוניות הניצבות לפניו. התנהגות בעל הדין בנסיבות הרלוונטיות תיבחן, בראש ובראשונה, על פי אותה תכלית. דהיינו, תישאל השאלה עד כמה מקדמת התנהגותו את העמדתן לדין של הפלוגתות האמיתיות שבמחלוקת.¹

משקבעו בעלי הדין את רשימת הפלוגתות העומדות לדין, גודרת רשימה זו את הסוגיות שבהן ידון בית המשפט, ואין להרחיב את הדין לשאלות משולבות של עובדה ומשפט שלא נכללו באותה רשימה. חריג לכך – אם בעל הדין שכנגד הביע, במפורש או מכללא, את הסכמתו לנהל את המשפט בחריגה ממה שהוגדר ברשימה.²

רשימת הפלוגתות העומדת לדין מעוצבת בכתבי הטענות של בעלי הדין. משכך, טענה שמעלה בעל דין שלא הועלתה מלכתחילה בכתבי טענותיו מהווה שינוי חזית ויש לדחותה.³ בעל דין אינו רשאי לחרוג מגדר המחלוקת כפי שהוגדרה בכתבי הטענות, אלא אם הצד שכנגד נתן הסכמתו לכך או אם בית המשפט נענה לבקשתו לתקן את כתבי הטענות. עם זאת הפסיקה נקטה בגישה מרוככת יותר כשמדובר בהעלאת טענות משפטיות, להבדיל מטענות עובדתיות, כך שכאשר מועלית טענה משפטית שלא נוסחה במפורש בכתבי הטענות, אך נובעת מהנתונים העובדתיים והמשפטיים הפרושים לפני בית המשפט והצד שכנגד – ניתן להידרש לה.⁴

אם בעלי הדין מסכימים לעובדה (שהייתה בעבר שנויה במחלוקת), הרי במקום להיות פלוגתה הופכת העובדה להיות מוסכמה – שאינה צריכה עוד ראייה. אולם בית המשפט אינו כבול בהסכמת בעלי הדין, אם מדובר בשאלה שבחוק או בשאלה ברבר יישום החוק. נושא זה נתון לשיקול דעתו של בית המשפט, אפילו הסכימו לו בעלי הדין.⁵

אין לחרוג במהלך המשפט מהפלוגתות שגובשו. כאשר קיומו של הסכם לשינוי מטרת השכירות לא הוכלל בגדר הפלוגתות, אין נושא זה יכול להתברר במסגרת הראיות.⁶ אין זה מתפקידו של בית המשפט לדון בטענות שלא היו חלק מחזית היריעה, לא פורמלית ואף לא מבחינה מהותית. אף אין זה מתפקידו של הנתבע להתגונן בפני טענות שלא נטענו. דרישה כזו עלולה

- 1 רע"א 5491/01 ארליך נ' ציון חברה לביטוח בע"מ, פ"ד נו(2) 871 (2002).
- 2 ע"א 1270/02 עיריית רמת גן נ' מנחמי בוני מגדלי דוד רמת-גן בע"מ, פ"ד נח(2) 7 (2003); רע"א 5127/06 עמרן נ' האפוטרופוס הכללי (פורסם בנבו, 30.8.2006).
- 3 רע"א 9123/05 אדמוב פרויקטים (89) בע"מ נ' סיטי סטייט מקבוצת אלפו בע"מ (פורסם בנבו, 25.10.2007).
- 4 רע"א 3446/14 שלום נ' שטרצר (פורסם בנבו, 11.8.2014).
- 5 ר"ע 674/86 מדינת ישראל נ' נאות סיני, כפר שיתופי מיסודם של גרעיני חרות בית"ר בע"מ, פ"ד מב(2) 527 (1988).
- 6 ע"א 618/83 גינזבורג נ' גולדפרב, פ"ד מב(1) 305 (1988).

להוביל למצב בו יבצע הנתבע "התגוננות יתר" שבפועל תהווה מתן מפתח ליריב להרחיב את שער תביעתו.⁷

הוראת בית המשפט המחוזי במקרה אחד, שלפיה המומחים מטעם הצדדים ייפגשו ללא נוכחות באי כוחם ויגבשו רשימת מוסכמות ופולגותות, אינה תואמת את התקנה, שלפיה הצדדים רשאים להגיש בהסכמה רשימת פולגותות לבית המשפט. מדובר בזכות המוקנית לבעלי הדין להסכים על ניסוח בכתב של הפולגותות ולהגישו לבית המשפט כדי שיכריע בהן, ולא בחובה המוטלת עליהם או שניתן לכפותה בהיעדר הסכמה לכך.⁸

סימן ב – הכלל בדבר "שינוי חזית"

כאשר בעל דין חורג ממסגרת הפולגותות ללא מחאה מצד בעל הדין שכנגד, חל הכלל בדבר "שינוי חזית", שלפיו רואים כאילו הוספו לדיון פולגותות או הורחבו פולגותות. לפעמים מופעל עיקרון ההשתק בנושא זה.⁹ "שינוי החזית" קשור קשר אמיץ ובלתי נפרד לנושא של פולגותות, שהרי אין "שינוי חזית" ללא גיבוש פולגותות תחילה.

האיסור "להרחיב חזית" עיקרו בכך שבעל דין אינו רשאי לחרוג מגדר המחלוקת כפי שהוצבה בכתבי הטענות, אלא אם בית המשפט נענה לבקשתו לתקן את כתבי טענותיו או אם בעל הדין שכנגד נתן לכך את הסכמתו, במפורש או מכללא.¹⁰

האיסור על "שינוי חזית" מחייב היצמדות להגדרת השאלות שבמחלוקת ומביא לדיון משפטי יעיל וממוקד. מבחינה מהותית, איסור זה מגן על בעל הדין, ובפרט הנתבע, מפני עיוות דין, בכך שהוא מאפשר לו להיערך כראוי להתמודדות עובדתית ומשפטית עם הסוגיות העולות מכתבי הטענות.¹¹ רק כאשר בית המשפט שוכנע שבעלי הדין הסכימו, במפורש או מכללא, לנהל את המשפט שלא בהתאם לכתבי הטענות, בין שהתעלמו מטענה שנטענה שם ובין שהתדיינו על טענה שלא נטענה בהם, כי אז לא ישמש הנימוק הפורמלי של סטייה מכתבי הטענות עילה לפסילת הדיון.¹²

בהסכמתו של בעל דין להרחיב את יריעת המחלוקת מעבר לעילות המנויות בכתב התביעה, טבועה ההסכמה שאם ימצא בית המשפט ממש בעילה הנוספת, הוא גם ייתן בגינה את הסעד המתבקש מכך.¹³ כאשר הטענות והעדויות שהיו לפני בית המשפט לא חרגו מהנטען במפורש, וכל שנטען נועד רק לאמת את העילה שנטענה במפורש, הרי הזכרת עובדות נוספות כלשהן אין בה כדי ליצור "שינוי

7 ע"א 1653/08 ליפץ נ' בנק לאומי לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 14.7.2011).

8 רע"א 8590/17 ד.י. דוידי השקעות ונדל"ן בע"מ נ' חטב (פורסם בנבו, 19.11.2017).

9 ע"א 607/83 אהרן נ' קרסנטי, פ"ד מב(1) 397 (1988).

10 ע"א 6799/02 יולזרי נ' בנק המזרחי המאוחד בע"מ, פ"ד נח(2) 145 (2003); רע"א 282/06 לילי ניקוי יבש בע"מ נ' עילית חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 31.12.2006).

11 ע"א 8871/07 יודפת, מושב עובדים להתיישבות חקלאית בע"מ נ' נגוהות בע"מ (פורסם בנבו, 12.7.2011).

12 ע"א 3199/93 קראוס נ' ידיעות אחרונות בע"מ, פ"ד מט(2) 843 (1995). אולם ראייה שהוגשה והיא חורגת מגדר הטענות אינה מעידה, כשלעצמה, על הסכם כזה, אפילו נתגלתה בה טענה שאחד מבעלי הדין עשוי היה להשמיע.

13 ע"א 1694/92 חברת אול שירותים נ' מושיץ, פ"ד מט(2) 397 (1995).

חזית". אם בעלי הדין פורשים את המחלוקת האמיתית שנתגלעה ביניהם, אין לראות את כתבי הטענות המקוריים כמעין סד הכובל את בית המשפט ומונע פנייה אל החומר ואל הטיעונים שהובאו במסגרת ההליכים.¹⁴

בעניין אחד נקבע כי הטענות בדבר הרחבת חזית אינן יכולות לעמוד, שכן הנושא המדובר היה מעיקרי המחלוקת בין בעלי הדין והם התייחסו אליו הן בעדויותיהם והן בסיכומיהם.¹⁵ שינוי משקל הטענות, דהיינו, התייחסות לטיעון החלופי במקום לטיעון המקורי, אינו מהווה "שינוי חזית".¹⁶

הכלל האוסר על הרחבת חזית משקף עקרונות חשובים של ייעול הדיון וסופיות הדיון.¹⁷ בעל דין שאינו מתנגד לראיות שהוצגו בהליך, רואים אותו כאילו הסכים מכללל להרחבת גדר הדיון, וזאת אף אם הראיות חורגות מהנדרש בהקשר זה בכתב הטענות.¹⁸

דחיית הדיון וההכרעה בשאלת שינוי החזית לאחר שלב קדם המשפט עלולות ליצור נזק דיוני, וכנגזר מכך – נזק מהותי, הן צופה פני עבר והן צופה פני עתיד. ודאי שכך שעה שבית המשפט קמא אף לא ציין מהו לדעתו המועד הראוי לדון בטענת שינוי החזית ושעה שלא הובהר מדוע בנסיבות מקרה זה יש לסטות מדרך המלך והיא קביעת עמדה בדבר שינוי החזית בסמוך לשלב שבו הועלתה.¹⁹ ערכאת הערעור לא תמהר להתערב בשיקול דעת הערכאה הדיונית בעניין הרחבת חזית. ברם, נסיבות מקרה אחד נכללו בגדר אותן נסיבות חריגות המצדיקות התערבות ערעורית. ראשית, נמצא כי הטענה פורטה כבר בכתב ההגנה. שנית, הטענה הועלתה בשלב מוקדם יחסית של ההליך.²⁰ לערכאה הדיונית מסור שיקול דעת רחב לגבי נושאים דיוניים-ניהוליים, ובפרט בהחלטות העוסקות בטענות להרחבת חזית; קביעת יריעת המחלוקת בין הצדדים אינה טכנית כי אם מהותית ומביאה לידי ביטוי גם את עקרונות סופיות הדיון ויעילותו.²¹

להלן נסיבות שבהן הוכר "שינוי חזית":

(א) העלאת טענה בדבר קיומה של התחייבות בעל פה, ללא מחאתו של בעל הדין שכנגד.²²
 (ב) בית המשפט המחוזי החליט לחייב את המערער במסירת חזקה בממכר מקרקעין, על פי הכללים בדבר "שינוי החזית", מאחר שנושא זה עמד לדיון במהלך המשפט. כל זאת, למרות שסעד זה נתבקש בסיכומים בלבד.²³

(ג) למרות שטענת מרמה יש לטעון במפורש, הרי שעל פי הכלל שעניינו "שינוי חזית" הכריע בית המשפט בטענה לאחר שבעלי הדין התייחסו לנושא זה והעלו אותו על שולחן הדיונים.²⁴

14	רע"א 2874/08 עיריית הרצליה נ' אברהם יצחק בע"מ (פורסם בנבו, 15.5.2008).
15	ע"א 1184/04 קרויזר נ' שוורץ (פורסם בנבו, 15.4.2007).
16	ע"א 4541/91 לוביאניקר נ' שר האוצר, פ"ד מח(3) 397 (1994).
17	ע"א 546/04 עיריית ירושלים נ' שרותי בריאות כללית (פורסם בנבו, 20.8.2009); עע"ס 9317/05 משאבות השלום בע"מ נ' הוועדה המקומית לתכנון ולבניה "יזרעאלים" (פורסם בנבו, 26.10.2010).
18	ע"א 8570/09 חגולי נ' עיריית ראשון לציון (פורסם בנבו, 15.3.2011).
19	רע"א GLAXO SMITHKLINE 6033/13 אוניפארם בע"מ (פורסם בנבו, 27.11.2014).
20	רע"א 8500/15 ירקוני נ' אליאש (פורסם בנבו, 7.2.2016).
21	רע"א 6995/16 א. דורי בנייה בע"מ נ' נתיבים דרום בע"מ (פורסם בנבו, 6.11.2016).
22	ע"א 441/88 ירחי נ' גולדגרבר, פ"ד מג(4) 378 (1989).
23	ע"א 528/89 שמואליאן נ' אהרוניאן, פ"ד מו(5) 54 (1992).

(ד) לעומת זאת לא חל "שינוי חזית" החורג מגדר הפלוגתות לעניין טענה בדבר קיומו של הסכם לשינוי מטרת השכירות.²⁵

סימן ג – "שינוי חזית" בהליכים שונים

להלן כמה הליכים שבהם התעוררה הסוגיה בדבר "שינוי חזית":

אישור עיקול – התבררה תובענה לאישור עיקול שהוטל על דירתו של החייב. בפועל, העיקול והבקשה לאישורו לא התייחסו כלל לדירה שנייה של הנתבע, אם כי נשמעו עדויות ללא התנגדות בנדון. ההחלטה בעניין אישור העיקול לגבי הנכס הנוסף – אושרה.²⁶

דיני משפחה – בתובענה לסעד הצהרתי, המבוססת על חזקת השיתוף בנכסים בין בני זוג, בית המשפט דן בענייני הרכוש ואף חייב את הנתבע בתשלום כספים. חריגה זו מכתבי הטענות הוכרה על פי הכלל של "שינוי חזית". זאת, לא רק בשל הגשת הראיות בדבר ערך הרכוש, אלא בעיקר בשל העובדה שהנתבע התייחס בסיכומיו לראיות אלה ולא גילה כל התנגדות לבקשת התובעת בסיכומיה לחייב את המערער (הנתבע) לשלם לה מחצית משווי הרכוש שהוכח.²⁷

בתובענה שבין בני זוג בעניין הדירה המשותפת, בית המשפט הוסמך לקבוע גם חיובים לעניין מזונות. "שינוי החזית" במקרה כזה הוכר כתיקין.²⁸

קדם משפט – במקרה אחד ניתן היה לדחות את טענות המשיבה להרחבת חזית. בעלי דין נדרשים להקדים ולהעלות את טענותיהם המוקדמות במסגרת קדם המשפט, על מנת שניתן יהיה להכריע בהן לפני שלב ההוכחות. בנסיבות המקרה רק לאחר חצי שנה ממועד הגשת תצהירי המבקשים ובחלוף שתי ישיבות קדם משפט, נשמעה הטענה על אודות הרחבת חזית וללא טעמים מיוחדים לכך. לכן, יש לקבל את הערעור כלפי ההחלטה שקיבלה את התנגדות המשיבה להעדת עדי המבקשים לגבי סוגיות שיש בהן משום הרחבת חזית.²⁹

הליכי בוררות – קביעת פיצוי על ידי הבורר בגין מחיר מימון, שלא נתבע במפורש על ידי התובע ולא הייתה הסכמה לשינוי חזית בנדון, מהווה חריגה מסמכותו.³⁰

- 24 ע"א 3747/90 האפורטרופוס לנכסי נפקדים נ' עיזבון מוסא, פ"ד מו(4) 361 (1992).
- 25 ע"א 618/83, לעיל ה"ש 6.
- 26 ע"א 521/83 קרפינובסקי נ' המחלבות המאוחדות בע"מ, פ"ד מב(1) 525 (1988).
- 27 ע"א 65/89 מוסטפא נ' מטוע, פ"ד מד(4) 197 (1990).
- 28 ע"א 740/89 אורון נ' אורון, פ"ד מד(3) 735 (1990).
- 29 רע"א 9095/17 דוגל ייזום והשקעות בע"מ נ' רשות מקרקעי ישראל (פורסם בנבו, 31.1.2018).
- 30 ע"א 5248/94 מדינת ישראל נ' קיבוץ עין גב, פ"ד נ(1) 284 (1996); אורי גורן בוררות 547 (2018).

פרק ב – בעלי דין

סימן א	– עקרונות כלליים
סימן ב	– צירוף תובעים
סימן ג	– צירוף נתבעים
סימן ד	– צירוף בעלי דין דרושים
סימן ה	– צירוף צד שלישי
סימן ו	– שינוי בעלי דין
סימן ז	– בעלי דין נחוצים
סימן ח	– חילופי בעלי דין
סימן ט	– בעלי דין נציגים
סימן י	– אפוסטרופוס או ידיד קרוב
סימן יא	– תביעת יורשים
סימן יב	– נציגים שונים
סימן יג	– בעלי דין בבוררות

סימן א – עקרונות כלליים

הפרק הרביעי לתקנות התשמ"ד עסק בבעלי הדין ובייצוגם (תקנות 21–43), ודן בארבעה נושאים: צירופים ושינויים, ייצוג בעלי דין, פסולי דין וחילופי בעל דין. על בית המשפט לברר אם מגיש ההליך הוא בעל מעמד בסכסוך. משמעות הדברים היא שאם יתברר כי מגישי התביעה אינם מוסמכים כלל לפעול, וכי אין להם כל אינטרס בתביעה שהגישו, ניתן יהיה לסלק את התביעה על הסף מבלי להידרש לגופה.¹ אין לקבל מצב שבו אדם יזכה בסעד כנגד אדם אחר במסגרת הליך אזרחי, ללא כל עילת תביעה כנגדו וללא כל אינטרס בכך. זאת, אף אם הוא סבור כי בהליכים שניהל האדם האחר, כנגד אחרים נוספים, נפלה שגגה. בית המשפט אף אינו רשאי להורות על ביטולו של פסק דין שניתן בהליך אחר, מבלי שהדבר נצרך בהליך המתנהל לפניו.² בית המשפט רשאי לדחות בקשה לצירוף בעלי דין, אף אם בעלי הדין הקיימים מסכימים כולם לבקשה.³

תקנה 26 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט), שכותרתה: "בעלי דין בתובענה", קובעת:

(א) מותר לצרף בכתב תביעה אחד, כתובע או כנתבע, כל אדם הדרוש לצורך הכרעה ביעילות ובשלמות בתובענה, ובלבד שהתובענה מעוררת שאלה עובדתית או משפטית משותפת לכל בעלי הדין.

(ב) תובע שיש לו ספק באשר לזהות אדם שממנו הוא זכאי לסעד, רשאי לצרף כמה נתבעים, כדי ששאלת החבות והיקפה בנוגע לכל אחד מהם תתברר במהלך הדיון.

סימן ב – צירוף תובעים

תקנה 21 לתקנות התשמ"ד קבעה שני תנאים לצירוף תובעים לתובענה אחת: ראשית, הסעד נתבע בשל מעשה אחד או בשל עסקה אחת או סדרה אחת של מעשים או של עסקאות; שנית, אילו הוגשו תובענות נפרדות הייתה מתעוררת בהן שאלה משפטית או עובדתית משותפת. כאמור, תקנה 26 לתקנות החדשות קובעת:

26. (א) מותר לצרף בכתב תביעה אחד, כתובע או כנתבע, כל אדם הדרוש לצורך הכרעה ביעילות ובשלמות בתובענה, ובלבד שהתובענה מעוררת שאלה עובדתית או משפטית משותפת לכל בעלי הדין.

1 רע"א 7837/14 חברת פורקס אסטייטס לימיטד נ' חברת קניס דבלופמנט קורפ (חברה זרה) (פורסם בנבו, 6.5.2015).

2 ש.ם.

3 ש.ם.

(ב) תובע שיש לו ספק באשר לזהות אדם שממנו הוא זכאי לסעד, רשאי לצרף מספר נתבעים, כדי ששאלת החבות והיקפה בנוגע לכל אחד מהם תתברר במהלך הדיון.

ככלל לא יצורף בעל דין לתביעה קיימת כתובע שלא בהסכמתו – הן מהיבט יעילותו של ההליך והן מהיבט הפגיעה באוטונומיה של הצדדים לו.⁴

בסוגיה של צירוף בעל דין להליך קיים כתובע שלא בהסכמתו, נקבע כי בקשה מסוג זה אינה מתיישבת לכאורה עם הכלל שלפיו התובע הוא שיוזם את התביעה וקובע את עיתוי הגשתה, את העילות שבגינן יתבע, את הסעדים שיבקש ואת זהות הצדדים לתביעה, כמו גם על כך שצירוף תובע נגד רצונו צפוי לעורר קשיים מהיבטים הנוגעים לניהול ההליך.⁵

בעניין אחד, בעוד תביעה מתבררת ולאחר שחלפו כ-11 שנים מיום התאונה, ביקש המוסד לביטוח לאומי להצטרף כתובע נוסף בתביעת שיבוב בגין התגמולים ששילם וישלם לניזוק. בקשתו נדחתה מהטעם שתביעתו התיישנה. תביעת הניזוק ותביעת המוסד לביטוח לאומי הן תביעות נפרדות, וביסוד כל אחת מהן עומדת עילת תביעה שונה.⁶

כאשר בעלי דין הם בעלי מניות בחברה וגם בעלי נכס מקרקעין, והם מסרבים להצטרף כבעלי דין (כמשיבים) בתביעה נגזרת, הם עלולים שלא להישמע בעתיד בטענה שכל ממצא שנקבע בתובענה – הן לעניין הרשות להגיש את התביעה הנגזרת והן לעניין מעמדם כבעלי מניות – אינו מחייב אותם.⁷ מאחר ש"אין כופין על תובע לתבוע", יש להורות על צירוף המשיבות להליך כנתבעות, לנוכח היותן בעלות דין דרושות להכרעה בשאלת הפיצוי כתנאי לפינוי המבקשים מהמקרקעין, ובשל הצורך לחייבן בכל מעשה בית דין שההליך יוליד.⁸

בית המשפט לא ישלול תוקפה של תניית שיפוט במקום שבו צירוף התובע נעשה מתוך תכסיסנות של התובע הראשון המבקש לחמוק מתחולתה של תניית שיפוט זו.⁹

חריגה מהסמכות העניינית – כל אימת שמדובר בעסקה אחת או בסדרה של עסקאות בעלות שאלה משותפת, יותר הצירוף. צירוף זה עשוי להשפיע על הסמכות העניינית אם סך כל התביעות שצורפו גולש לסמכותו של בית המשפט המחוזי.¹⁰

בעת צירוף תובעים, נקבעת הסמכות העניינית על פי שווייה של התביעה המשולבת, הכוללת את עילותיהם של כל התובעים. זאת, אף שאילו הייתה התביעה מוגשת בנפרד היא הייתה נמצאת בסמכותו של בית משפט השלום בשל סכומי התביעה.¹¹

- 4 רע"א 5861/15 עיריית תל אביב נ' שומוביץ (פורסם בנבו, 26.1.2016).
- 5 רע"א 5408/17 פלונית נ' דיור ב.פ. בע"מ (פורסם בנבו, 29.10.2017). הדעה הרווחת היא כי "אין כופים על תובע לתבוע", גם אם הסמכות לעשות כן מכוח תקנה 24 לתקנות קיימת לכאורה.
- 6 רע"א 7488/12 דעאס נ' המוסד לביטוח לאומי (פורסם בנבו, 17.2.2014).
- 7 ע"א 570/84 חברת לירן – עסקי בידור ובתי מלון בע"מ נ' אלטר, פ"ד לט(4) 613 (1985).
- 8 שם.
- 9 רע"א 6574/12 סאמיט פאנד ניהול השקעות בע"מ נ' בן יעקב (פורסם בנבו, 7.3.2013).
- 10 רע"א 560/94 שושנה נ' חפציבה חברה לבנין עבודות ופיתוח בע"מ, פ"ד מח(4) 63 (1994). ניתן להחיל את תקנה 46 לעניין צירוף עילות גם במקרה של צירוף תובעים.
- 11 רע"א 9572/06 שירותי בריאות כללית נ' קורלנד (פורסם בנבו, 25.6.2007).

סימן ג – צירוף נתבעים

בתקנה 22 לתקנות התשמ"ד נקבע, בין היתר, כי "מותר לצרף בחזקת נתבעים בתובענה אחת את כל הנתבעים למתן סעד – בין ביחד, בין לחוד ובין לחלופין...". מכוח התקנה, התובע רשאי לתבוע כמה נתבעים לחלופין, ומה שניתן לתבוע מלכתחילה, ניתן, בנסיבות מסוימות, לתבוע גם בדיעבד, על דרך בקשה לתיקון.¹² במקום שאדם תובע נגד שניים לחלופין, לא מן הנמנע שטענותיו כלפי שני הנתבעים יעמדו בסתירה זו לזו, אך אין בכך כדי לפגום בתביעתו.¹³ כאמור, תקנה 26 לתקנות החדשות הדנה בבעלי דין בתובענה קובעת:

(א) מותר לצרף בכתב תביעה אחד, כתובע או כנתבע, כל אדם הדרוש לצורך הכרעה ביעילות ובשלמות בתובענה, ובלבד שהתובענה מעוררת שאלה עובדתית או משפטית משותפת לכל בעלי הדין.

(ב) תובע שיש לו ספק באשר לזהות אדם שממנו הוא זכאי לסעד, רשאי לצרף מספר נתבעים, כדי ששאלת החבות והיקפה בנוגע לכל אחד מהם תתברר במהלך הדיון.

כדי להכשיר צירוף נתבעים די בזהות של אחת השאלות שבמחלוקת, בין עובדתית בין משפטית, שבגינה נוח לדרון בפרשה בעת ובעונה אחת.¹⁴

בהליך שבו התובע מבקש לצרף נתבע נוסף על אלה המקוריים ואותו נתבע עדיין אינו בעל דין בהליך, אין חובה לשמוע את עמדתו לגבי בקשת הצירוף. זכות הטיעון נתונה רק לבעלי הדין המקוריים.¹⁵

בצירוף נתבע שלא על פי בקשת התובע יש משום כפייה על התובע. אף על פי כן, קיימים מקרים שבהם ראוי להורות על צירופו של נתבע, חרף התנגדות התובע.¹⁶ בעניין אחד בבקשה לצירוף נתבעים נקבע כי מאחר וביכולתה של המבקשת להגיש תביעה נפרדת, לא ניתן לומר כי נשלל ממנה יומה בבית המשפט באופן המצדיק התערבות בהחלטת בית המשפט.¹⁷ צירוף נתבעים עשוי להשפיע על הסמכות העניינית.¹⁸

צירוף צד כנתבע נוסף – במקרה אחד נדון צירופו של צד כנתבע נוסף (לפי בקשתו) לאחר שבעבר נדחתה התובענה נגדו (בשלב מוקדם של הדיון בה). בקשת הצירוף נעתרה לאחר שהוכח הצורך בהמשך שילובו בהליך.¹⁹

- 12 רע"א 566/89 טרייס טריידינג קומפני ס.א. נ' פינטו, פ"ד מד(1) 493 (1990).
- 13 ע"א 307/71 אוניקו רויטמן חברה לעבודות ציבוריות בע"מ נ' שמשון חברה לביטוח בע"מ, פ"ד כו(1) 368 (1972).
- 14 ע"א 4601/02 ראדא תעשיות אלקטרוניות בע"מ נ' Bodstray Company Ltd, פ"ד נח(2) 465 (2004).
- 15 רע"א 6146/10 אלפסי נ' שירותי בריאות כללית (פורסם בנבו, 15.9.2010).
- 16 רע"א 9360/11 הפטריארכיה היוונית נ' רבינוביץ' (פורסם בנבו, 8.1.2012).
- 17 רע"א 4040/11 ד"ר י.שגב ושות', עורכי דין נ' אנג'ל ג'נרל דיבלפורס בע"מ (פורסם בנבו, 28.8.2011).
- 18 ע"א 18/55 אטור נ' גולדנברג, פ"ד ט 946 (1955).
- 19 ר"ע 3/86 אמירים – מושב עובדים של צמחונים וטבעונים להתיישבות חקלאית שיתופית בע"מ נ' כרמלי, פ"ד מ(1) 391 (1986).

צירוף צד כנתבעת נוספת – כאשר הדיון המשפטי התקיים לכל אורכו, תוך התייחסות למערערת (עיריית נצרת) בכובעה כוועדה המקומית לתכנון ולבנייה, בוצע תיקון טכני בכתב התביעה והוועדה צורפה בשלב הערעור כנתבעת נוספת.²⁰

קטינים – ניתן לעשות שימוש בתקנות כדי לצרף קטינים להתדיינות בין הוריהם, כאשר ההתדיינות עלולה לפגוע בזכויות הקטינים, כמו במקרה של תביעה לפירוק שיתוף בנכסים.²¹

בעל מניות – הימנעותו של בעל מניות ומנהל בחברה מלבקש להצטרף לתובענה המקורית כנתבע נוסף בתובענה הקשורה לזכויות במניות החברה, עלולה להתפרש כך שהוא מנוע מלכפור בתוצאת פסק הדין.²²

תביעה נגזרת – המוגשת מטעם בעל מניות בחברה והמבוססת על הפרת זכותה של החברה, מחייבת – מעצם טיבה וטבעה – את צירופה של החברה כנתבעת, לא כתובעת.²³

סימן ד – צירוף בעלי דין דרושים

תקנה 24 לתקנות התשמ"ד הסמיכה את בית המשפט לצרף בעלי דין חיוניים מחד גיסא, ולמחוק בעלי דין מיותרים מאידך גיסא, הכול לפי העניין. זאת, כדי לאפשר לבית המשפט לפסוק ולהכריע ביעילות ובשלמות בכל השאלות הכרוכות בתובענה.

על אף שהתקנה איפשרה עקרונית לצרף בעל דין בכל שלב משלבי הדיון, הרי שבית המשפט עלול לדחות בקשת צירוף שהוגשה בשלב מאוחר של ההליך תוך שיהוי ניכר, כאשר מתעורר חשש ממשי שקבלתה תסרב את ההליך ותכביד על המשך ניהולו.²⁴

התקנה הסמיכה את בית המשפט "בכל שלב משלבי הדיון", לצרף כתובע בעל דין שנוכחותו בבית המשפט דרושה כדי לאפשר לבית המשפט לפסוק ולהכריע ביעילות ובשלמות בכל השאלות הכרוכות בתובענה. בהקשר זה על בית המשפט לבחון את ההשפעה שיש לצירוף בעל הדין על ניהול ההליך וזאת בשים לב, בין היתר, לשלב שבו הוגשה בקשת הצירוף.²⁵

בהקשר זה ניתן להיעזר בתקנה 46 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) שכותרתה "הוראה לתיקון כתב טענות" הקובעת:

(א) בית המשפט רשאי בכל עת להורות כי יתוקן כל עניין בכתב טענות או כי יצורף בעל דין או יימחק שמו של בעל דין מכתב התביעה, לשם קיומו של הליך שיפוטי ראוי והוגן, תוך התחשבות, בין השאר, בהתנהלותו של מבקש התיקון, השלב הדיוני שבו מוגשת הבקשה, והמטרה שהתיקון המבוקש צפוי להשיג.

20 ע"א 813/03 עיריית נצרת נ' גי.בי. טורס בע"מ, פ"ד נח(5) 664 (2004).

21 ע"א 105/83 מנשה נ' מנשה, פ"ד לח(4) 635 (1985).

22 ע"א 7401/00 יחזקאלי נ' עו"ד גלוסקה, כונס נכסים, פ"ד נז(1) 289 (2002).

23 ע"א 215/91 אגתן בע"מ נ' לים בע"מ, פ"ד מח(2) 43 (1994).

24 ע"א 3807/12 מרכז העיר אשדוד ק.א בע"מ נ' שמעון (פורסם בנבו, 22.1.2015).

25 רע"א 8247/12 טלל בע"מ נ' Doruk ev Gerecleri Sanayi (פורסם בנבו, 24.12.2012).

המבחן לצירופו של בעל דין נוסף אינו תועלתו ונוחותו של התובע, אלא השאלה היא אם הצירוף דרוש על מנת שבית המשפט יוכל לפסוק באופן שלם ויעיל בפלוגתות שהתעוררו במסגרת התובענה. מנגד הודגש כי יש לוודא שהצירוף נדרש בשל הפלוגתות העולות מן התביעה כפי שהוגשה.²⁶

בעניין אחד נקבע כי קיים חשש שפסק הדין בתובענה הנדונה יחייב גם את המבקשת, אף אם לא תהווה צד לו, והוא עלול ליצור כלפיה מעשה בית דין. אם לא תצורף המבקשת להליך שם עלולות להיפגע זכויותיה בלי שתהא לה הזדמנות לטעון טענותיה.²⁷

הפסיקה הכירה בהיותו של אדם בעל דין "דרוש" במקרים שונים, כגון מקרה שבו אי אפשר לתת פתרון שלם ויעיל לתובענה, בלא שפסק הדין יחייב את פלוני ויהווה מעשה בית דין גם כלפיו. גם מקרה שבו עשויה זכותו של אדם להיפגע אלמלא הצירוף, וזאת מבלי שניתנה לאותו אדם אפשרות לטעון טענותיו לפני בית המשפט.²⁸

בית המשפט מוסמך לעתים לצרף צדדים להליך עצמו מיוזמתו שלו, כדי להכריע בסכסוך באופן יעיל ושלם.²⁹

ניתן לצרף בעל דין נוסף להליך קיים אם הוא בעל דין "דרוש", אף אם התובע לא העמיד נגדו סעד קונקרטי.³⁰

נמחה או ממחה של חלק מזכות אינם רשאים לתבוע את החייב אלא אם יצרפו את הממחה או הנמחה, לפי העניין, לתביעתם וזאת בין היתר על מנת למנוע הכרעות סותרות בערכאות השונות.³¹

שיקולי בית המשפט

על אף שהסמכות לצירוף צד נתונה לבית המשפט בכל שלב של ההליך, הרי שאחד מהשיקולים החשובים הוא שיקול היעילות הדיונית, במסגרתו יש לשקול בין יתר הנתונים גם את המועד שבו הוגשה הבקשה לצירוף הצד והשלב שאליה הגיע ההליך. מכל מקום, בעניין זה נתון שיקול דעת רחב לערכאה הדיונית, המכירה את העניין לפרטיו ולדקויותיו – שיקול דעת אשר יש להתערב בו לעיתים נדירות בלבד.³²

שיקול הדעת שניתן לבית המשפט להחליט אם אדם מהווה בעל דין "דרוש" הוא שיקול דעת רחב, שיש הצדקה להפעילו בעיקר במצבים שבהם עלול הצד השלישי להיפגע עקב מתן פסק דין, מבלי שזכה לומר את דברו. השימוש בפועל שנעשה בתקנה זו אינו נרחב ובית המשפט נוהג בריסון בהפעילו סמכות זו.³³

26 רע"א 9022/14 זהביאן נ' מובדי (פורסם בנבו, 2.2.2015); ע"א 203/77 חברת זמיר קבלנות כללית בע"מ נ' החברה לבנין ועבודות ציבוריות מיסודו של סולל בונה בע"מ, פ"ד לב (1) 59 (1977).

27 רע"א 9572/06, לעיל ה"ש 11.

28 רע"א 9022/14, לעיל ה"ש 26.

29 מ"ח 7929/96 קזולי נ' מדינת ישראל, פ"ד נג (1) 529 (1999). ראו גם ע"א 8021/03 אלישע נ' אלישע, פ"ד נט (3) 337 (2004).

30 בש"א 4553/01 שיכון ופיתוח לישראל בע"מ נ' ברזילי, פ"ד נה (5) 357 (2001).

31 ע"א 6992/15 העמותה האזורית לקידום הילד נ' מועצה כפר מנדא (פורסם בנבו, 27.9.2017).

32 רע"א 9022/14, לעיל ה"ש 26.

33 רע"א 1949/16 מ.ש. מוצרי אלומיניום בע"מ נ' רחמים (פורסם בנבו, 7.4.2016).

השיקול המרכזי שעל בית המשפט לשקול בהקשר זה הינו אם מדובר בצד שנוכחותו דרושה בהליך לשם הכרעה יעילה ושלמה בכל השאלות הכרוכות בתובענה. עם זאת שיקול נוסף בעל חשיבות גדולה הינו שיקול היעילות הדיונית, ובמסגרתו יש להביא בחשבון את המועד שבו הוגשה הבקשה והשלב שאליו הגיע ההליך.³⁴

העובדה, שפלוני שלא היה בעל דין עשוי לפתוח מצדו במערכה חדשה באותו עניין, אינה עושה את "נוכחותו דרושה" כדי שבית המשפט יפסוק ביעילות ובשלמות בפלוגתות. המבחן הוא אם השאלות הכרוכות בתובענה ניתנות לפתרון שלם ויעיל בלא שפלוני היה בעל דין, היינו, בלא שפסק הדין יחייב את פלוני ושיהא מעשה בית דין גם כלפיו.³⁵

יש לוודא שהצירוף נדרש בשל הפלוגתות העולות מן התביעה כפי שהוגשה. על מבקש הצירוף להראות כי צירוף אותו צד שלישי כבעל דין נדרש על מנת שלא לקפח את זכותו שלו או של בעלי הדין הקיימים.³⁶

בבקשה לאישור תובענה ייצוגית, בוטל צירופו של המשיב כבעל דין. נקבע כי יש ליתן משקל רב לעובדה כי בבקשה לאישור, לא מבוקש כל סעד כלפי המשיב, ומשכך אין מקום להורות על צירופו כנתבע בהליך. אין בעובדה שהמשיב לא יהיה נתבע בהליך כדי לגרוע מכל טענת הגנה שהמבקשת רוצה להעלות, לרבות ביחס למשיב.³⁷

בית המשפט לא ייטה להיעתר לבקשה להצטרף כצד להליך המוגשת בשלב מאוחר של ההליך, לאחר שהתקיימו כבר דיונים, לרבות דיוני הוכחות. צירוף צד להליך בשלב כה מתקדם עלול לפגוע באופן ממשי ביעילות הדיונית וכתוצאה מכך אף בזכויות ובאינטרסים של יתר בעלי הדין. כלל זה מקבל משנה תוקף בנסיבות שבהן המבקש להצטרף כצד להליך היה מודע להליך, עקב אחריו ויכול היה להגיש את בקשתו בשלב מוקדם יותר.³⁸

סימן ה – צירוף צד שלישי

כל עוד לא נענה בית המשפט בחיוב לבקשה לצירוף בעל דין, אין להתייחס אל מי שצירופו מתבקש כאל צד להליך. מצב זה שונה מהמצב שבו צד שלישי פונה ביוזמתו ומבקש להצטרף להליך. במקרה כזה אם נדחית בקשתו של הצד השלישי, תהא החלטת בית המשפט בגדר "פסק דין" בכל הנוגע לבקשת ההצטרפות והצד השלישי, יוזם הבקשה, רשאי לערער עליה בזכות. המצב שונה כאשר הצד השלישי כלל לא ביקש להצטרף להליך ולא נטל חלק בבקשת הצירוף. במקרה כזה אין בעצם הגשת הבקשה כדי להפכו למשיב.³⁹

34 ע"א 3807/12, לעיל ה"ש 24; רע"א 9022/14, לעיל ה"ש 26.

35 בש"א 3973/91 אליהו חברה לביטוח בע"מ נ' קרנית – קרן לפיצוי נפגעי תאונות דרכים, פ"ד מה(5) 457 (1991).

36 רע"א 2228/15 ג.י.טי.אס. פאוור סולושנס לימיטד נ' נתיבים דרום בע"מ (פורסם בנבו, 9.7.2015).

37 רע"א 6723/13 אגד אגודה שיתופית לתחבורה בישראל בע"מ נ' אמבר (פורסם בנבו, 17.12.2013).

38 רע"א 2124/18 לזימי נ' מוברמן (פורסם בנבו, 24.4.2018).

39 ע"א 3906/07 אחים טופז יהלומים נ' בנק הפועלים בע"מ (פורסם בנבו, 4.11.2007).

את הבקשה יכול להגיש כל אחד מבעלי הדין הקיימים או המעוניין להצטרף לדיון. ניתן ליישם את התקנה בכל שלב משלבי הדיון והיא מאפשרת צירוף בעל דין, בין כתובע ובין כנתבע.⁴⁰ בתביעה לסילוק יד ולמסירת חזקה, אושרה בקשתה של צד שלישי (השוכרת של הנתבע), לצירופה כנתבעת נוספת.⁴¹

סימן ו – שינוי בעלי דין

תקנה 25 לתקנות התשמ"ד איפשרה הגשת בקשה להוסיף בעל דין, למחקו או להחליפו. אם הפנייה לצירוף נעשית מטעם מעוניין שאינו רשאי לפנות לבית המשפט על דעת עצמו, מן הראוי להסתמך על תקנה 25 (ולא על תקנה 24), המאפשרת להחליף בעל דין גם במהלך הדיון, על דרך פנייה בעל פה לבית המשפט, בלא הודעה מוקדמת.⁴²

בעניין אחד נשאלה השאלה אם החלפת התובע נעשתה כדין בהתחשב באיסור הסטטוטורי הקבוע בסעיף 22 לפקודת הנזיקין [נוסח חדש], על המחאת תביעות בנזיקין? לשונו של סעיף 22 לפקודת הנזיקין אינה מבחינה לכאורה בין מצבים שונים של המחאת זכויות בנזיקין.⁴³

התיישנות – לעניין ההתיישנות רואים את ההליכים לגבי בעל הדין החדש כאילו התחילו עם הגשת כתב התביעה המתוקן. דהיינו, מרוץ ההתיישנות לגביו מופסק עם הגשת כתב התביעה המתוקן.⁴⁴ תובע ביקש לצרף נתבע נוסף לתביעה קיימת בטרם חלפה תקופת ההתיישנות, אך החלטת התיקון ניתנה לאחר שחלפה תקופת ההתיישנות וממילא גם כתב התביעה המתוקן הוגש לאחר חלוף תקופת ההתיישנות. במקרה כזה, התביעה לא התיישנה נגד הנתבע החדש, ויש לייחס את מועד הגשת כתב התביעה לאחור למועד הגשת הבקשה האמורה.⁴⁵

אחד השיקולים שנבחנים בהקשר זה הינו האפשרות שהתיקון המבוקש ישלול מן הצד שכנגד טענת הגנה, כגון טענת התיישנות. כאשר מועלית טענה כי הוספת בעל דין תוביל לעקיפת כללי ההתיישנות חלה הוראת תקנה 26(ב). היינו, המועד הרלוונטי למניין תקופת ההתיישנות לגבי בעל הדין החדש אינו מועד הגשת כתב התביעה המקורי אלא מועד הגשת כתב התביעה המתוקן.⁴⁶

סימן ז – בעלי דין נחוצים

תקנה 27 לתקנות התשמ"ד איפשרה לבית המשפט לדון בעניין מסוים, אפילו לא צורפו להליך כל בעלי הדין הדרושים או אפילו צורפו בעלי דין שאינם ראויים. הליך כזה אינו נפסל בשל מחדלים מסוג זה.

40 בש"א 3973/91, לעיל ה"ש 35.

41 ש.ם.

42 ע"א 182/64 קלקס נ' הנאמן על נכסי קלקס, פ"ד יח(4) 630 (1964).

43 ע"א 5251/10 יעקב כספי בע"מ נ' Banco Bilbao Vizcaya, Aregntaria (פורסם בנבו, 6.1.2013).

44 ע"א 531/89 להבי נ' הוועדה המחוזית לתכנון ולבנייה – המרכז, פ"ד מו(4) 719 (1992).

45 ע"א 748/89 שפירא נ' חייט, פ"ד מח(2) 365 (1994).

46 רע"א 6590/10 עיזבון אשתייה נ' משרד הביטחון (פורסם בנבו, 28.5.2012).

על הסוגיה הדנה בצירוף בעל דין שאינו צד הכרחי לפי הדין המהותי, אך צירופו רצוי על פי כלל מכללי הנהגה, חלה תקנה זו.⁴⁷

אין לשלול את זכותה של תובעת שהגישה תובענה נגד הנהג (המבוטח) וחברת הביטוח, ליטול פסק דין נגד המבוטח (שלא התגונן), חרף דחיית התביעה נגד חברת הביטוח על סמך טענתה שהמבוטח אינו נושא באחריות לתאונה.⁴⁸

ירושה – הוראות תקנה זו אינן גוברות על הוראות דיוניות שבחוק המהותי (להבדיל מהתקנות). סעיף 122 לחוק הירושה, התשכ"ה–1965, מחייב תובע, הטוען לנכס מנכסי העיזבון, לתבוע את כל הירושים.⁴⁹ כך, שאם לא צורף אחד הירושים, התקנה לא תוכל להועיל.⁵⁰ לפי תקנה 27 לתקנות התשמ"ד בית המשפט רשאי לדון בעניין מסוים אפילו לא צורפו כל בעלי הדין הדרושים, אולם הוראה זו נסוגה מפני הוראת סעיף 122(ב) לחוק הירושה, שהיא הוראת דין ספציפית. כלומר, התקנה אינה יכולה לרפא את הפגם שנפל בכך שכלל הירושים לא צורפו לתביעה המקורית, ככל שזו התייחסה לתביעת העיזבון.⁵¹

סימן ח – חילופי בעלי דין

תקנה 36 לתקנות התשמ"ד קבעה שתובענה לא תפקע מחמת פטירתו של בעל דין או אם פשט רגל (בהנחה שעילת התביעה עדיין קיימת).

תקנה 37 לתקנות התשמ"ד איפשרה לבית המשפט להתיר את המשך המשפט נגד אדם אחר, כאשר הזכות העומדת לדיון הוסבה. נסיבות שבהן הועבר במהלך הדיון הנכס השנוי במחלוקת לאדם אחר עשויות להצדיק חילופי בעל דין.⁵²

פטירת בעל דין – תובענה – ואף ערעור – אינם פגים על שום שאחד מבעלי הדין נפטר, כל עוד העילה בעינה עומדת. מנהל העיזבון או הירושים או הנאמנים או חליף אחר של בעל הדין, כולם או מקצתם, יהיו לבעלי הדין.⁵³

בעניין אחד בית הדין הדרוזי לא ראה עצמו מנוע מלדון בתיק, חרף מותו של המנוח ובלי שימונה מי שיבוא במקומו. בית הדין פעל כך למרות הוראתה של תקנה 44 לתקנות סדר הדין הדרוזי, שלפיה

- 47 ע"א 37/81 נשאשיבי נ' נשאשיבי, פ"ד לז(1) 377 (1983).
- 48 ע"א 604/72 יורמן נ' "הסנה" חברה ישראלית לביטוח בע"מ, פ"ד כח(1) 141 (1973). תוצאה כזו עולה בקנה אחד עם תוכן הכתוב בתקנה 27 לתקנות.
- 49 כיום אין אפשרות עוד לתבוע את העיזבון, שאינו אישיות משפטית.
- 50 ע"א 526/89 עוואדה נ' עיזבון עוואדה, פ"ד מה(5) 749 (1991). על החלת תקנה 27 ויישומה בהליכי ירושה, בנסיבות אחרות, ראו ע"א 671/88 בנדה נ' שצ'רנסקי, פ"ד מה(1) 288 (1990).
- 51 רע"א 6590/10 לעיל ה"ש 46.
- 52 ע"א 8954/06 ווקף מעו נ' האפורופוס הכללי (פורסם בנבו, 26.11.2007). תקנה 426 לתקנות התשמ"ד מחילה דברים אלה גם על ערעור.
- 53 ע"א 4923/09 ערפאת נ' בנק הפועלים בע"מ (פורסם בנבו, 12.12.2010). יוער כי על דרך הכלל, צו לחילופי בעל דין יינתן במעמד צד אחד, אולם החליף שצורף רשאי להגיש בקשה לביטול הצו או לשינויו (ראו תקנות 39, 42 לתקנות החדשות).

אם מחליט בית הדין להמשיך בדיון לאחר פטירתו של אחד מבעלי הדין, עליו לזמן לשם כך את היורשים או את האפוטרופוס שמונה לעיזבון המנוח, אם מונה. הוראה זו מקבילה להוראת תקנה 38 לתקנות התשמ"ד שבדין הישראלי הכללי.⁵⁴

קצין התגמולים – בערעור לוועדת ערעור על החלטת קצין התגמולים, לא ניתן להחליף את הנכה (שנפטר בינתיים) ביורשתו. כך קובע החוק המהותי, שלפיו אין היורש זכאי לקבל תגמולים עקב מותו של הנכה, אך רשאי הוא לתבוע את התגמולים שהנכה היה מקבל בחייו אילו זכותו הייתה מוכרת. בנסיבות כאלה, התקנות הדיוניות בעניין חילופי בעלי דין, אינן ישימות.⁵⁵

קרבן נאמנות – במקרה אחד הפעיל בית המשפט את סמכותו והורה על צירוף קרבן נאמנות מסוימת באמצעות הנאמן, כבעל דין דרוש לצורך הדיון בערעור, כמשיבה נוספת בערעור.⁵⁶

סימן ט – בעלי דין נציגים

כאשר התובע מגיש את תביעתו, לא מכוח זכותו האישית אלא מכוח זכותו כבעל תפקיד ייצוגי, יש צורך לציין זאת במפורש בכתבי הטענות.

תקנה 11 לתקנות התשמ"ד שכותרתה "בעלי דין נציגים" קבעה כי כאשר התובע מגיש את תביעתו בחזקת נציג או כאשר הנתבע נתבע בחזקת נציג, יש לציין בכתב התביעה בחזקת מי הוא תובע או נתבע. תקנה 12 לתקנות התשמ"ד שכותרתה "תובע נציג", הטילה חובה על "תובע נציג" להראות בכתב התביעה שיש לו עניין ממשי קיים בנושא התובענה, וכי עשה את כל הדרוש כדי שיוכל להגיש תובענה באותו נושא.

סימן י – אפוטרופוס או ידיד קרוב

ניתן למנות אפוטרופוס לדין לפסול דין, או למי שזקוק לאפוטרופוס אשר ייצגו בהליכים בבית המשפט, וזאת על פי הוראות תקנה 32 לתקנות התשמ"ד. פסול הדין רשאי לתבוע גם על ידי ידידו הקרוב. אפוטרופוס או ידיד קרוב, הרשאי לייצג קטין כתובע מכוח התקנה, אינו בעל דין בעצמו, אלא משמש לו רק פה ונציג. על כן, מפאת חוסר זהות בין בעלי הדין, אין משתיקים אפוטרופוס או קטין על ידי מעשה בית דין שהיה במשפטו של קטין.⁵⁷

על פי תקנה 10(7) לתקנות החדשות יש לכלול בחלקו הראשון של כתב התביעה "אם מי מבעלי הדין הוא פסול דין או קטין, כמשמעותם בחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופוסות – ציון עובדה זו...".

54 בג"ץ 2829/03 פלונית נ' בית הדין הדרוזי לערעורים (פורסם בנבו, 16.1.2006).

55 ע"א 2426/90 קצין התגמולים נ' יורשי לוי, פ"ד מז(5) 783 (1993).

56 ב"ש 940/86 רוט נ' Deak & Co. Inc., פ"ד מא(1) 217 (1987).

57 ע"א 718/75 עמרם נ' סקורניק, פ"ד לא(1) 29 (1976).

ובכתב ההגנה על פי תקנה 12(5) לתקנות החדשות "אם הנתבע הוא פסול דין או קטין, כמשמעותם בחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות – ציון עובדה זו...".

תקנה 32(ב) לתקנות התשמ"ד הקנתה לבית המשפט, במהלך תביעה המתבררת לפנייהם, אמצעי דיוני להורות על מינוי אפוטרופוס שייצג ייצוג הולם בעל דין הזקוק לכך, בין שהוא כבר בגדר פסול דין ובין שהוא זקוק לאפוטרופוס לדין שיפעל בשמו באותו הליך.⁵⁸

קטין רשאי להגיש תביעה לבית המשפט לענייני משפחה באמצעות אחד מהוריו, שהם האפוטרופוסים הטבעיים שלו ובעלי הסמכות לייצגו, כל עוד בית המשפט לא הורה אחרת.⁵⁹

בהליכי אימוץ הוכר מעמד דודתה של קטינה כמעמד של "ידיד קרוב". כוחו של "ידיד קרוב" לתבוע בשם הקטין מוגבל למקרים שבהם הורי הקטין אינם מתפקדים כראוי והידיד הקרוב פועל כ"אפוטרופוס למעשה" של הקטין.⁶⁰

טענה כי הורים שהיו רשאים לתבוע כ"אפוטרופוס וידיד קרוב" של התובע, הלקוי בשכלו, ולפיכך התיישנה תביעתם, דינה להידחות. אפילו היו ההורים רשאים לתבוע בשמו של התובע בתור שכאלה, אין בהימנעותו של אפוטרופוס למעשה או "ידיד קרוב" מלתבוע כדי להניע את גלגלי מרוץ ההתיישנות ולגרום שהתביעה תתיישן.⁶¹

ידיד בית המשפט – המוסד של "ידיד בית המשפט" (Amicus Curiae), ככזה, אינו מוכר בחקיקה בישראל. עם זאת ניתן למצוא הוראות חקיקה ופסיקה המאפשרות הצטרפותם של מוסדות וגופים להליכים משפטיים.⁶²

שאלת צירופו של בעל דין כ"ידיד בית המשפט" אינה שאלה של סמכות אלא של שיקול דעת, המבוסס בעיקרו על האיזון בין מידת התרומה הפוטנציאלית הגלומה בצירוף אל מול החשש לפגיעה ביעילות הדיון בשל הצירוף.⁶³

סימן יא – תביעת יורשים

תביעה בשמו של "עוזבון המנוח" וכו', שנהגה בזמנו מכוח המג'לה ופקודת הירושה, אינה מקובלת עוד.⁶⁴ כיום, כאשר היורשים מבקשים לתבוע, הם מציינים את שמותיהם שלהם, ובגוף התביעה הם מציינים את היותם יורשים. אם מונה מנהל עוזבון – הרי שהיורשים אינם יכולים לתבוע מכוח עצמם אלא באמצעותו או בהרשאתו.

58 רע"א 3232/04 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 18.5.2005).

59 בג"ץ 2898/03 פלונית נ' בית הדין הרבני הגדול, פ"ד נח(2) 550 (2004).

60 ע"א 2130/97 פלונית נ' פלוני, פ"ד נג(1) 145 (1998).

61 ע"א 7805/02 הלפרט נ' אסותא מרכזים רפואיים בע"מ, פ"ד נח(6) 847 (2004).

62 בג"ץ 769/02 הוועד הציבורי נגד עינויים נ' ממשלת ישראל, פ"ד נו(6) 285 (2006).

63 ע"א 11152/04 פלוני נ' מגדל חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 4.4.2005).

64 ראו חוק יסודות המשפט, התש"ם-1980.

לאור הוראת סעיף 122(ב) לחוק הירושה ולאור התקנות, על התובע להראות כי כל היורשים האחרים מסכימים לכך, או שניתן לו אישורו של בית המשפט מראש – ולפחות הוא חייב לבקש אישור למפרע.⁶⁵

על הדרך שבה יש לפרט תביעה כגון זו מבחינת מעמד בעלי הדין, נאמר כי היורש חייב לפרט במפורש מי הם היורשים האחרים שהסכימו להגשת התביעה, או לציין את עובדת הסמכתו על ידי בית המשפט להיות נציג היורשים (אם אכן הוסמך לכך). כאשר מדובר ביורש יחיד, הדרישה הפורמלית בנדון היא פחותה.⁶⁶

כל יורש רשאי לעמוד בדין לבדו, לזכותו של המת או לחובתו, אם ניתנה לכך הסכמת כל יור היורשים או אישור בית המשפט, מראש או למפרע. התכלית המונחת ביסוד הדרישה מאזנת בין שני אינטרסים: האחד, מניעת הכרעה בדין שעה שטענותיהם של כלל היורשים אינן מונחות לפני בית המשפט והם קשורים על ידיו במעשה-בית-דין. השני, מתן אפשרות לחלק מהיורשים לנקוט הליכים בעניין העיזבון ולהגן על האינטרס הלגיטימי שלהם ושל שאר היורשים בו.⁶⁷

סימן יב – נציגים שונים

היועץ המשפטי לממשלה – היועץ המשפטי לממשלה בשמו שלו יכול לפתוח בהליך. מעמדו של היועץ המשפטי לממשלה, כמייצג את אינטרס הציבור, קיים במיוחד כאשר הוכר בפסיקה מעמדו של עותר ציבורי.⁶⁸

סעיף 2 לפקודת סדרי הדין והשלטון (התייצבות היועץ המשפטי לממשלה) [נוסח חדש] מורה כי מקום שעובד ציבורי או מועצה, ועדה, ועד, בית דין או כל חבר בני אדם כיוצא בזה, שהוקמו או נתכוננו על פי דין, הם צד בהליך שלפני בית המשפט מכוח תפקידם, יכול שיהיו מיוצגים באותו הליך על ידי היועץ המשפטי או נציגו.⁶⁹

כונס הנכסים הרשמי – כאשר מוגשת בקשה מטעם חייב לכינוס נכסים, אין חובה לזמן את הנושים לדיון בהליך. זאת, משום שהאינטרס הקיבוצי של אלה מיוצג על ידי כונס הנכסים הרשמי, שהוא צד להליך.⁷⁰

נאמן בפשיטת רגל – על פי הוראות פקודת פשיטת הרגל [נוסח חדש], התש"ם-1980, על נאמן בפשיטת רגל, העומד לנקוט הליכים, להצטייד באישור מוקדם לפעולתו זו. על הנאמן לקיים את

65 ע"א 777/80 שרייבר נ' שטרן, פ"ד לח(2) 143 (1984).

66 ע"א 4396/90 רוזנמן נ' קריגר, פ"ד מו(3) 254 (1992).

67 ע"א 5685/94 צמותת א.ל.ע.ד. עיר דוד נ' עיזבון אלעבסי, פ"ד נג(4) 730 (1999).

68 ע"א 8265/00 שופרסל בע"מ נ' הוועדה המחוזית לתכנון ולבנייה, מחוז מרכז, פ"ד נו(5) 885 (2002). בתוקף תפקידו רשאי ומוסמך היועץ המשפטי לפתוח בהליך בשם ועדה מחוזית לתכנון ולבנייה. וראו גם את פקודת סדרי הדין (התייצבות היועץ המשפטי לממשלה) [נוסח חדש].

69 רע"א 6442/12 ויסמן נ' מנהל בתי המשפט (פורסם בנבו, 6.1.2013).

70 ע"א 5428/06 סורוקה נ' כונס הנכסים הרשמי (פורסם בנבו, 26.11.2006). על אף שבעת הגשת הבקשה טרם מונה כונס לנכסי החייב.

החובה לציין כי ועדת הביקורת בהליכי פשיטת הרגל אישרה לו להגיש את התביעה.⁷¹ היעדר האישור אינו משמש הגנה לנתבע – אם כי הנאמן מסתכן בכך שיישא אישית בהוצאות המשפט אם תידחה התביעה.⁷²

בבקשה לצו כינוס נכסים בפשיטת רגל אין חובה להזמין את כל הנושים לדיון, כפי שהדבר נדרש בדיון בבקשת פשיטת הרגל עצמה. אין בכך כדי לשלול צירוף נושה על פי בקשתו, לצורך מיוחד, במסגרת בקשה למתן צו לכינוס נכסים.⁷³

תובע בשם תובע אחר – תובע (או נתבע) אחד יכול להיות מורשה של התובעים (הנתבעים) האחרים. כדי לפעול כך יש להצטייד תחילה בהרשאה מאותם אחרים.⁷⁴

בעל סימן מסחר – הוגשה תובענה למחיקת רישומו של סימן מסחר. התובענה נדחתה עקב היעדר יריבות, שכן מי שמוסמך לתבוע בתובענה כגון זו על פי החוק המהותי, הוא הבעלים של סימן המסחר ולא המורשה. התובענה לקתה גם מבחינה דיונית, משום שלא את זכויותיו של בעל הסימן תבעה התובעת, אלא את זכויותיה שלה למען עצמה ולא כנציגת בעל סימן המסחר.⁷⁵

שותף בשותפות שאינה רשומה – שותפות אינה כשירה לתבוע מכוח עצמה אם לא נרשמה כדין על פי פקודת השותפויות [נוסח חדש], התשל"ה-1975. במקרה כזה על השותפים להצטרף לשותפות כתובעים נוספים.

גולש באינטרנט – נפסק ברוב דעות כי אינה קיימת כיום מסגרת דיונית הולמת למתן צו המורה לחשוף את זהותו של גולש אנונימי באינטרנט, ואין "להמציא" מסגרת כזו ב"חקיקה שיפוטית".⁷⁶

חברת חוץ – יש תוקף משפטי לפעולותיה של חברת חוץ שאינה רשומה בישראל. בהקשר זה צוין בין היתר כי אכן ישנו איסור על חברה מסוג זה להקים מקום עסקים בישראל, אך אין בכך לומר כי אין תוקף לאישיותה המשפטית.⁷⁷

משיב בערעור – בתביעה נגד מבטחת ונגד המפקח על הביטוח, צורף כמשיב בערעור הנהג שגרם לתאונה, שלא אותר בזמנו בערכאה הראשונה.⁷⁸

תביעה ייצוגית – ראו להלן בשער הדן בתובענות ייצוגיות.

- 71 ע"א 484/72 הנאמנים על רכושו של מצגר נ' אילון, פ"ד כז(2) 782 (1973).
- 72 בר"ע 85/75 מקור חקלאי בע"מ נ' אבייה, פ"ד כט(2) 223 (1975).
- 73 ע"א 2643/99 קרן חברה להשקעות בע"מ נ' בנק מרכנתיל דיסקונט בע"מ, פ"ד נה(2) 441 (2001).
- 74 ע"א 187/76 מטר נ' שופאני, פ"ד לא(3) 177 (1977).
- 75 ע"א 650/80 אמפיסל (ישראל) בע"מ נ' נעימי, פ"ד לז(3) 780 (1983).
- 76 רע"א 4447/07 מור נ' ברק אי.טי.סי. [1995] החברה לשרותי בוק בינלאומיים בע"מ, פ"ד סג(3) 664 (2010).
- 77 רע"א 1080/15 אבידן נ' זוטא (פורסם בנבו, 1.4.2015).
- 78 ע"א 915/91 מדינת ישראל נ' לוי, פ"ד מח(3) 45 (1994).

סימן יג – בעלי דין בבוררות

אדם יכול להצטרף, מתוך ידיעה והסכמה, להסכם בוררות קיים. במקרה כזה הוא הופך לצד להסכם כמו בעלי הדין המקוריים לו.⁷⁹

לא ניתן לכפות על מי שאינו צד להסכם בוררות והתנגד לעצם תוקפו של הסכם ובו תנית בוררות ליטול חלק בבוררות. לפיכך, תנית בוררות לא תחול על מי שאינו צד להסכם שבו נקבעה התניה.⁸⁰ הבורר אינו מוסמך להתיר תיקון כתב תביעה והוספת תובעים נוספים בעילה של "הרמת המסך", שכן בהיעדר הסכמה של הצדדים לבוררות להכריע בשאלות החורגות מהסכם הבוררות או לשתף בבוררות בעלי דין שלא היוו מלכתחילה צדדים להסכם הבוררות, לא ניתן להחיל את הבוררות על עניינים אלה, בהיעדר תשתית משפטית הסכמית לכך.⁸¹

בעניין אחד לא נפל פגם בחיובו האישי של המבקש בפסק הבוררות. לפי ההסכם שבו נקבעה תנית הבוררות, המבקש הוא אחד הצדדים להסכם והוא חתום באופן אישי כצד להסכם. אף אלמלא חתימתו על ההסכם, נוכח הקירבה המשפטית בין המבקשים וכעולה ממכלול ההסכמים בין הצדדים, ולנוכח הסכמתו בפועל של המבקש לקחת חלק בבוררות, נראה כי לא היה מקום לקבל את טענתו בדבר חוסר סמכות הבורר לחיובו באופן אישי, וזאת כחריג לכלל שלפיו רק הצדדים החתומים על ההסכם הבוררות הם אלה שההסכם מחייב אותם.⁸²

אין להגיש תביעה להעברת בורר מתפקידו על פי סעיף 11 לחוק הבוררות, התשכ"ח-1968, בלי לצרף את הצד שכנגד להסכם הבוררות.⁸³

79 רע"א 9535/07 שרבט נ' שרבט (פורסם בנבו, 17.1.2008); אורי גורן בוררות 97 (2018).
 80 רע"א 8113/09 אלייד סוכניות לביטוח (1975) בע"מ נ' מוניות ישיר סוכנות לביטוח 2001 בע"מ (פורסם בנבו, 2.11.2010). שותף לא יחייב בחתימתו על הסכם בוררות את שותפיו להיות צד לבוררות.
 81 רע"א 8523/05 החברה המרכזית לפיתוח השומרון בע"מ נ' מזי את יחזקאל בע"מ (פורסם בנבו, 14.2.2010).
 82 רע"א 3693/11 מאיר כהן בע"מ נ' קדמת עדן בע"מ (פורסם בנבו, 21.7.2011).
 83 רע"א 10586/07 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 24.4.2008).

שער תשיעי – עילת תביעה

פרק א – עילת תביעה – עקרונות

סימן א	– עקרונות כלליים
סימן ב	– הגדרתה של עילת תביעה
סעיף א	– דיני נזיקין
סעיף ב	– דיני חוזים
סעיף ג	– דיני קבלנות
סעיף ד	– דיני בנקאות
סעיף ה	– דיני שטרות
סעיף ו	– תחומי משפט שונים
סימן ג	– יישומים שונים של המונח "עילה"
סימן ד	– תנאי מוקדם להקמת העילה
סימן ה	– צירוף עילות
סימן ו	– "הליך תלוי ועומד" – Lis Alibi Pendens
סימן ז	– סעדים
סימן ח	– תיקון עילת תביעה

סימן א – עקרונות כלליים

בתקנות שונות משתמשים במונח "עילת תביעה" (Cause of Action) באופן אחר ובהקשרים שונים. ביטוי זה אינו חד-משמעי ויש לבררו בנפרד, בכל הקשר שבו הוא מופיע. בסקירה זו ובפרקים אחרים בספר נדון בהיבטיו השונים של המונח ובהגדרותיו לגבי נושאים שונים, כמו השתק עילה, פיצול סעדים, מחיקת כתבי טענות, תיקון כתבי טענות, "הליך תלוי ועומד" (Lis Alibi Pendens) ועוד.

המונח "עילה" מופיע בדין הישראלי פעמים רבות, בהקשרים שונים.¹ על ריבוי המשמעויות למונח "עילת תביעה" נאמר כי כאשר המונח הוגדר, אין כוח ההגדרה יפה אלא לעניין פלוני בלבד.² יש להבחין היטב בין המשמעויות והשימושים השונים הנעשים במושג "עילה". במיוחד יש להבחין בין המושג "עילה", המציין מערכת עובדות המזכה בסעד משפטי, לבין המושג "עילה" במשמעות זכות או סעד.³

קיים הבדל בין הגדרת "עילה" כמקימה זכות לסעד לבין הגדרת "העילה" לעניין מעשה-בית-דין. לעניין הראשון, פירושו של הדיבור צר יותר, שכן בית המשפט אינו יכול לדון בעובדה שלא הובאה לפניו. בעניין השני, המבחן רחב יותר, שכן כאן קובע העיקרון של אי-הטרדת הנתבע בתביעות אחדות בגין אותו מעשה.⁴

העילה מתגבשת עם הגשת התביעה ולכן אין לעתור לסעד בגין התקופה שלאחר הגשת התביעה. במקרים מתאימים ניתן לחרוג מכלל זה, כמו במקרה שבו נפסקו דמי שימוש ראויים גם בגין התקופה שלאחר הגשת התביעה ועד למועד הפינני בפועל. נקבע כך כדי למנוע התדיינות נוספת מיותרת, מה גם שלא נגרם עיוות דין לנתבע.⁵

ללא נתבע אין קיום לתביעה, וללא נתבע מוגדר אין קיימת עילת תביעה (להוציא מקרים מיוחדים). העילה היא עילת תביעתו של התובע דווקא ונגד אותו נתבע שהוא תובע אותו. נתבע שאינו בנמצא מחמת שזהותו אינה ידועה, אין הוא יכול להישמע בטענה שהתביעה נגדו התיישנה בהיעלמו.⁶ בתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) בתקנה 6 (תקנת ההגדרות) מוגדרת "עילת תביעה" בהגדרה הבאה "מסכת העובדות הנדרשות כדי לזכות את התובע בקבלת הסעד שהוא מבקש".

תביעה על יסוד הפסק – בתום ההליך נבלעת עילת התביעה בפסק הדין וצומחת עילה חדשה, המבוססת על פסק הדין.⁷ לעיתים, מקים פסק הדין עילת תביעה לתובענה נוספת, כמו במקרה שבו קיים צידוק מיוחד לכך שמסיבות כלשהן לא ניתן לאכוף את קיום פסק הדין בהליכי הוצאה לפועל או

- 1 כמו תקנות 36, 45, 74(א), 120(ג), 155, 182(ב), 527 לתקנות התשמ"ד.
- 2 ע"א 167/63 ג'ראח נ' ג'ראח, פ"ד יז 2617 (1963). ראו גם ע"א 7401/00 יחזקאלי נ' עו"ד גלוסקה, כונס נכסים, פ"ד נז(1) 289 (2002).
- 3 ע"א 767/77 בן חיים נ' כהן, פ"ד לד(1) 564 (1979); ע"א 728/79 קירור – אגודה שיתופית חקלאית מרכזית למשקי עמק חפר והשומרון בע"מ נ' זייד, פ"ד לד(4) 126 (1980).
- 4 ע"א 246/66 קלוז'נר נ' שמעוני, פ"ד כב(2) 561 (1968).
- 5 ע"א 448/88 בן יאיר השרון בע"מ נ' עיזבון מורטנפלד, פ"ד מה(2) 36 (1991).
- 6 ע"א 242/66 יעקובסון נ' גז, פ"ד כא(1) 85 (1967).
- 7 ע"א 5323/90 שורקא נ' אצטה, פ"ד מז(2) 857 (1993).

בהליכי ביזיון בית המשפט, או אם אין דרך זו נראית יעילה ומעשית.⁸ לפי הדין הכללי אין מניעה מלהגיש תביעה נוספת על יסוד עילת הפסק, אולם בהיעדר צידוק מיוחד להגשת תביעה כזו, דינה להימחק בהיותה טורדנית או קנטרנית.⁹

פיצול סעדים – כאשר בוחנים את המונח "עילה" לצורכי בדיקתה של זהות העילה לעניין פיצול סעדים, המבחן הוא רחב ביותר. ההגדרה רחבה וחורגת מעבר למשמעותה הרגילה, כשהשיקול הקובע הוא שהנתבע לא יוטד בתביעות אחדות בשל אותו מעשה.¹⁰

סימן ב – הגדרתה של עילת התביעה

כדי לברר אם עובדות מסוימות מקימות עילה לזכות התובע, יש לבדוק מהו המקור החוקי המקנה לו זכות תביעה. חשוב להבהיר את מקור העילה, שאם לא כן עלולה העילה להימצא פגומה ועל בית המשפט יהיה למחוק את התובענה (אם לא ירפאו את הפגם בדרך של תיקון). להלן יובאו דוגמאות מתחומים שונים של המשפט האזרחי.

סעיף א – דיני נזיקין

תביעה על פי עוולת מסגרת – בעולת המסגרת של "הפרת חובה חקוקה" על פי סעיף 63 לפקודת הנזיקין [נוסח חדש], האם מקור העילה הוא החוק שהופר או עוולת המסגרת? השאלה נדונה בתביעת אישה מוסלמית, שנישואיה הותרו בעל כורחה, שהתבססה על הפרת הוראותיו של סעיף 181 לחוק העונשין, התשל"ז–1977. נקבע שם כי מקור העילה הוא עוולת המסגרת ולא החוק שהופר.¹¹ לעומת זאת תביעה אחרת התבססה על הפרת חובה חקוקה והתייחסה לבניית בית חולים לחולי נפש בקרבה למקום מגורים, בנייה הנוגדת את תכנית המתאר ואת פקודת בריאות העם. לגבי מערכת דיונית זו נאמר שיש לעיין בהוראות החוק הרלוונטיות שבהן מדובר.¹²

תובע שחתם בעבר על כתבי שחרור – תובע לא גילה בתביעתו כי בעבר כבר חתם על כתבי שחרור וויתור על זכות התביעה. התעוררה השאלה אם התובע היה חייב לגלות זאת בכתב התביעה או שאין זו עובדה חיונית להקמת העילה. נפסק באותו עניין שמן הנכון היה לאזכר עובדה מהותית כגון זו בכתב התביעה.¹³

8 ע"א 4272/91 ברבי נ' ברבי, פ"ד מח(4) 689 (1994).

9 ע"א 427/89 מקור הנפקות בע"מ נ' מרחב, פ"ד מו(4) 86 (1989).

10 ע"א 527/80 שטורן-רגב מפעלי בניה ופתוח בע"מ נ' מדינת ישראל, פ"ד לח(4) 51 (1984).

11 ע"א 245/81 סולטאן נ' סולטאן, פ"ד לח(3) 169 (1984).

12 ע"א 711/82 י. בלומנטל בי"ח בע"מ נ' תיכון, פ"ד לט(2) 477 (1985).

13 ר"ע 218/85 "אריה" חברה לביטוח בע"מ נ' שטמר, פ"ד לט(2) 452 (1985).

תביעה בגין נזקי שבייתה – נמנע ממשתמשים בתעבורה ימית לפרוק את מטענם כנמל אשר הושבת עקב שבייתת קציני הים בסכסוך עבודה בינם לבין מעבידיהם והם תבעו את נזקייהם מהשוכתיים. בית המשפט לא שלל קיומה של עילת תביעה בנסיבות מקרה זה.¹⁴

סעיף ב – דיני חוזים

תביעה לביטול חוזה מחמת טעות – על פי דיני חוזים ניתן, בנסיבות מסוימות, לבטל חוזה מחמת טעות. מנגד נקבע כי טעות בכדאיות העסקה אינה מהווה עילה לביטול החוזה, אלא אם קיימים גורמים נוספים שגרמו לטעות. מכאן, שכדי להקים את העילה, יש לציין בפרטי הטענה את הגורמים הנוספים האלה, שאם לא כן העילה תהיה פגומה.¹⁵

קיום חלקו של התובע על פי החוזה – העובדה כי התובע קיים את חלקו בחוזה, אינה עובדה אשר חייבת מבחינה דיונית להיכלל בתובענה לפיצויים, שהוגשה נגד הנתבע עקב הפרת התחייבותו לבצע עבודה במועד מוסכם. העובדה כי התובע עמד בחיוביו על פי החוזה אינה רלוונטית כל עוד לא נטענה טענת "הדחה" בכתב ההגנה. הטענה כי התובע קיים את חלקו בחוזה אינה אלא תיאור רקע ולא חלק מהעילה עצמה.¹⁶

מועד גיבוש עילת התביעה – משמופר החוזה והצד המקיים מבקש לבטלו או לאוכפו או למנוע התקשרותו של המפר עם אחר, אין עליו להמתין לכל התרחשות נוספת ובידיו עילת תביעה בשלה. אולם משמופר חוזה והצד המקיים אינו מבקש לעצמו סעד בגין ההפרה גרידא, אלא בגין נזק שהתרחש בעקבותיה לאחר זמן, יכול שתיווצר עילת תביעה עם היווצר הנזק.¹⁷

תביעה בגין הפרת חוזה (חוזית ונזיקית) – בתביעה בגין הפרת חוזה, כאשר מהות התביעה הראשונה היא הפרת חוזה והשנייה היא תביעה בנזיקין (רשלנות), ניתן לעיתים להסיק שאכן מדובר על עילה אחת או על זהות בין העילות.¹⁸

סעיף ג – דיני קבלנות

תביעת קבלן על פי התקדמות בעבודה – כאשר בחוזה עם קבלן נקבעים תשלומים על פי ההתקדמות בעבודה – האם כל תשלום מקים עילה חדשה, עצמאית, או שמא החוזה מקים עילה אחת? אם החוזה עדיין בתוקפו בעת הגשת התביעה, הרי שהפרות נוספות מקימות עילות חדשות. לעומת זאת אם בעת הגשת התביעה כבר בוטל החוזה – הרי שמדובר על עילת תביעה אחת בלבד. אין עוד עילות תביעה חדשות על פיו, שהרי ניתן היה לתבוע בשלב זה את כל מה שמגיע עקב הפרת החוזה.¹⁹

14 ע"א 593/81 מפעלי רכב אשדוד בע"מ נ' ציזיק, פ"ד מא(3) 169 (1987).

15 ע"א 488/83 צנעני נ' אגמון, פ"ד לח(4) 141 (1984).

16 ע"א 445/80 ג'ברה נ' המועצה בקעת בית שאן, פ"ד לז(1) 421 (1983).

17 רע"א 1751/14 אשתאול מושב עובדים להתיישבות חקלאית שיתופית בע"מ נ' נאור (פורסם כנבו, 11.3.2014).

18 ע"א 259/83 אריה חברה לבטוח בע"מ נ' סקום (ישראל) בע"מ, פ"ד לט(4) 141 (1985).

19 ע"א 367/83 מ' שושן חברה לבנין ופיתוח בע"מ נ' רמות גזית בע"מ, פ"ד לט(1) 633 (1985).

תביעת קבלן על פי חשבונות – קבלן ביצע עבודות עבור עירייה והגיש לה במקביל חשבונות לפירעון. הוברר כי החשבונות שהגיש היו נגועים בתרמית, אולם החוזה עצמו לא היה נגוע באותו פגם. מכאן, שקיימת חשיבות לסיווג עילת התביעה של הקבלן: אם היא מבוססת על החוזה או על החשבונות. אם הבסיס הוא החשבונות, התביעה תהא נגועה באי־חוקיות ובית המשפט עלול שלא להיזקק לה, אולם אם הבסיס הוא החוזה, בית המשפט עשוי להיזקק לה.²⁰

סעיף ד – דיני בנקאות

חשבונות בנק – בנק הגיש תביעה נגד לקוח לפירעון חוב, המבוססת על חשבונות שנשלחו ללקוח־הנתבע שלא הגיב עליהם. בהסכם פתיחת החשבון בבנק נקבע כי בהיעדר תגובה מושתק החייב מלכפור בנכונות החשבון. האם העובדה או הטענה, שבמקרה כזה מושתק הנתבע מלכפור בנכונותם של חשבונות הבנק, מהווה עובדה רלוונטית להקמת עילת התביעה, הצופה את הכחשת החשבון על ידי החייב? נקבע כי על התובע להזכיר במפורש בכתב התביעה, כדי לאפשר להגנה לתכנן את הבאת ראיותיה בהתאם.²¹

חיובי ריבית – בתביעה שהוגשה נגד בנק נתבקש סעד הצהרתי, שלפיו הטוענות פטורות מהחובה לשלם ריבית מופרות הקיימת, לטענתן, בחיובי הבנק וכן מהדרישה להשבת כספים. נשאלה השאלה אם בעילת התביעה להשבה מתחיל מרוץ ההתיישנות לגבי כל תשלום של ריבית מופרות עם תשלומה בפועל. אם כן, ניתן לקבל סעד הצהרתי לפני כל תשלום כזה, שעל פיו הטוענות פטורות מהתחייבותן לשלם את הריבית המופרות.²²

סעיף ה – דיני שטרות

תביעה על פי שטרות ביטחון – בתביעה המבוססת על עילה שטרית (לדוגמה תביעה לפירעונם של שטרות ביטחון) השאלה היא אם העילה היא השטרות עצמם או שמא היא נסמכת על עסקת היסוד, על החוזה שמכוחו ניתנו שטרות הביטחון. לשאלה זו נודעת חשיבות גם באשר למידת ההוכחה שעל התובע להציג לפני בית המשפט. אם תאמר כי העילה היא זו השטרית בלבד, אין צורך בהבאת ראיות לעניין עסקת היסוד ובכך תימנע הרחבת החזית.²³

תביעה על פי עסקת היסוד – מאידך גיסא אם התביעה מבוססת על עסקת היסוד, אין צורך בציון מתן השטרות. זהו המקרה ההפוך, שבו אין צורך לפתוח חזית בנושא השטרי ואין צורך לציינו כלל.²⁴

20 ע"א 716/82 עיריית הרצליה נ' אמר, פ"ד לט(4) 217 (1985). בנסיבות המקרה נקבע כי בסיס העילה מעוגן בחוזה ולא בחשבונות.

21 ע"א 424/86 נאות מרינה בת ים בע"מ נ' הבנק הבינלאומי הראשון לישראל בע"מ, פ"ד מג(2) 355 (1989). יש הסוברים כי הדרך המתאימה יותר היא להעלות טיעון זה בכתב התשובה, אם הנתבע מעלה פלוגתה בעניין זה בכתב הגנתו (או בבקשתו לרשות להתגונן).

22 ע"א 2462/97 הפועלים ליסינג בע"מ נ' טיפול שורש, ניהול ושירותים למרפאות שיניים (ישראל מספר 1) בע"מ, פ"ד נד(1) 529 (2000).

23 ע"א 421/74 שגן נ' מדר, פ"ד כט(1) 445 (1974).

24 ע"א 74/83 ראד נ' חי, פ"ד מ(2) 141 (1986).

סעיף ו – תחומי משפט שונים

דיני ערבות – בתביעה המוגשת על ידי חליפו של הערב נגד החייב העיקרי – האם חברה שפרעה את חובו של הערב זכאית להשבה מהחייב העיקרי או שמא יש לראותה כ"מתנדב" על פי חוק עשיית עושר ולא במשפט, התשל"ט–1979 (שאינו זכאי להשבה)?²⁵

דיני מזונות – בית המשפט רחב תביעת אישה למזונות מבעלה, מהטעם שהכנסתה מיגיעתה האישית באה תחת מזונותיה. לאחר מכן היא הגישה לאותו בית משפט תביעה נוספת למזונות, המבוססת על סירוב הבעל לתת לה גט פיטורין. נדונה השאלה אם התביעה השנייה מבוססת על עילה עצמאית או שמא היא נכללת בעילה הקודמת, שנדחתה.²⁶

תביעת סוכן – חברה ביטלה את מינויו של סוכן־מפיץ וזה האחרון תבע את החברה בהסתמך על החוזה שבין בעלי הדין. הסוכן ביקש לתבוע את החברה גם בעילה של נוהג. נשאלה השאלה אם התביעה המבוססת על הנוהג היא עילה חדשה, נוספת, או שמא היא כלולה בתביעה המקורית. נקבע שהעילה במובנה הרחב, במקרה דנן, היא קיומה של זכות הסוכנות של התובע, בין מכוח ההסכם ובין מכוח הנוהג.²⁷

הוצאת לשון הרע – התובע על פי חוק איסור לשון הרע, התשכ"ה–1965, אינו יכול להסתפק בטענה שהנתבע הוציא דיבתו. עליו לציין בכתב התביעה את פירוט המילים, בכתב או בעל פה, המולידות לטענתו את עילת התביעה. כאשר פרסום לשון הרע נעשה בכתב, מהווה אותו פרסום "מסמך מהותי" והתובע צריך לצרפו לכתב התביעה. אלא שאין בצירוף המסמך כשלעצמו כדי להקים פלוגתא בין בעלי הדין בגין כל ביטוי וביטוי המופיע בפרסום.²⁸

עשיית עושר ולא במשפט – על התובע בעילה של עשיית עושר ולא במשפט להוכיח התקיימותם של שלושה יסודות: יסוד ההתעשרות, כי אותה התעשרות "באה" לזוכה מן המזכה וכי ההתעשרות אינה על פי זכות שבדין. התקיימותם של שני היסודות הראשונים היא שאלה שבעובדה, שאותה יש להוכיח בכל מקרה לפי נסיבותיו. אשר ליסוד השלישי – כאשר ניתן להצביע על הוראת דין האוסרת על ביצוע הפעולה שהביאה להתעשרות, ניתן לקבוע מטבע הדברים כי ההתעשרות אינה כדין.²⁹

דין זר – האם זכות בנזיקין ניתנת להמחאה על פי הדין הצרפתי? לנוכח אי־בהירותה של השאלה על פי החוק הצרפתי, בוטלה החלטת בית המשפט למחיקת התביעה על הסף מחמת היעדר עילה.³⁰

25 ע"א 148/84 בבג"ני נ' דשא, פ"ד מא(2) 167 (1987). בנסיבות המקרה נקבע כי החברה אכן זכאית להשבה.

26 ע"א 132/84 קדוש נ' קדוש, פ"ד לח(4) 523 (1985). בנסיבות העניין נקבע שאכן מדובר בשתי עילות עצמאיות, שכן יש להבחין בין עילת מזונות, הנובעת מתנאי הכתובה, לבין עילת מזונות, הנובעת מעילת "המעוכבת להינשא".

27 ע"א 498/83 אמירגו החברה האמריקאית ישראלית לגז בע"מ נ' מלבין, פ"ד מב(4) 269 (1988).

28 רע"א 2291/12 הלפרין נ' איצקוביץ (פורסם בנבו, 25.6.2012).

29 ע"א 1172/13 שרוט נ' וינר (פורסם בנבו, 15.3.2015).

30 ע"א 556/84 קומפני פרייזין דה פרטיסיפסיון נ' פלאטו שרון, פ"ד מ(2) 298 (1986).

כתובת דואר אלקטרוני – אין מסגרת דיונית ראויה הנוגעת לסמכות בית המשפט ליתן צו שיורה לצד שלישי, לחשוף זהותו של גולש אנונימי. בהיעדר טענה לקיום עילה ישירה נגד בעלת האתר, היא אינה בעלת דין מתאימה לחשיפת פרטי בעל כתובת דואר אלקטרוני מסוימת.³¹

תובענות ייצוגיות – חוק תובענות ייצוגיות, התשס"ו–2006, חל גם על עילות שנוצרו קודם לכניסתו לתוקף, לאור הוראת המעבר שבסעיף 45(ב) לחוק. החוק באופיו הוא דיוני ותחולתו אקטיבית. התחולה האקטיבית מתבקשת גם לשם הגשמת תכליות החוק – איחוד תביעות בעלות מאפיינים דומים והסדרת יחסי הייצוג בין תובע ייצוגי לבין קבוצת תובעים, שלכולם זכות (אישית) דומה. הגשמת תכלית זו מצדיקה החלת ההסדר בדבר הגשת תובענות ייצוגיות על הליכים משפטיים המתנהלים בבתי המשפט בהווה, גם אם עילות התביעה מושא אותם הליכים נוצרו קודם לחקיקת החוק.³²

סימן ג – יישומים שונים של המונח "עילה"

עילה מקורית – במקרים מסוימים נבלעת העילה המקורית בעילה חדשה. במקרה כזה, אין לתבוע על פי העילה המקורית כל עוד לא הוברר גורל התביעה החדשה. לדוגמה: עם קבלת שיק, אין מקבל השיק רשאי עוד לתבוע על פי העילה המקורית כל עוד לא חולל השיק.³³

לעניין ההתיישנות, מועד העילה המקורית הוא הקובע. לדוגמה אם זכה התובע לפסק דין הצהרתי התומך בגרסתו לפירוש החוזה – המועד הקובע לעניין ההתיישנות יהיה החיוב המקורי על פי החוזה ולא המועד שבו ניתנה ההצהרה על פי הפסק.³⁴

עילה חדשה – המונח "עילה חדשה" מקובל בעיקר בפסיקה הדנה בתיקון כתבי טענות, ובהימנעות ממתן היתר לתיקון תביעה, כאשר התיקון מיועד להכללת עילה חדשה. כמו כן, הוא מקובל בפסיקה הדנה ב"פיצול סעדים", שם בחנו בתי המשפט אם התביעה השנייה מתבססת על עילה אחרת וחדשה, שאז אין צורך בהיתר לפיצול סעדים. יש להזכיר כי חוב אחד עשוי לבסס כמה עילות, הנוצרות במועד הפירעון של כל תשלום ותשלום, כאשר כל תשלום מהווה "עילה חדשה".³⁵

עילה עיקרית – כאשר בוחנים את נושא הערעור על החלטה, דהיינו אם למערער קנויה זכות ערעור או שמא עליו לבקש תחילה רשות ערעור, יש לבדוק בראש ובראשונה מהי העילה העיקרית והנכונה שעליה נסבה ההתדיינות, ויש להתעלם מעילה נגזרת ומלאכותית.

אם בית המשפט דוחה עתירה כפולה הקשורה מחד גיסא לביטול פסק בוררות שנערכה בדרך של בקשה לביטול פסק בוררות, ומאידך גיסא לסעד הצהרתי בעניין בטלות פסק הבוררות, ניתן לערער על פסק דין זה ברשות בלבד ולא בזכות. ההליך הראוי והנכון שהיה צריך לנקוט אותו הוא הגשת בקשה

31 ע"א 1622/09 גוגל ישראל בע"מ נ' חב' ברוקר טוב (פורסם בנבו, 1.7.2010).
 32 רע"א 7028/00 אי.בי.אי ניהול קרנות נאמנות (1978) בע"מ נ' אלסינט בע"מ (פורסם בנבו, 14.12.2006).
 33 ע"א 57/71 בן שטרית נ' בן שטרית, פ"ד כו(1) 638 (1972).
 34 ע"א 450/82 מדינת ישראל נ' חירם לנדאו עבודות עפר כבישים ופיתוח בע"מ, פ"ד מ(1) 658 (1986).
 35 ע"א 532/86 המועצה לייצור ולשיווק של פרחי נוי נ' פרחי שומרון סלע בע"מ, פ"ד מג(1) 252 (1989).

לביטול פסק בוררות, שההחלטה לגביה טעונה רשות ערעור. זאת למרות שעל פי העתירה השנייה החלופית (לפסק דין הצהרתי) יש, בדרך כלל, ערעור בזכות.³⁶

עילה דעילה – כבר נאמר כי עוולת המסגרת היא המהווה בדרך כלל את עילת התביעה ולא החוקים הספציפיים שביסוד העוולה, שעניינה הפרת החובה החקוקה. עם זאת בפסק דין מאוחר יותר נאמר כי יש לבדוק גם את החוקים המקנים עילה שבדין והמשתלבים בה. מכנים דרישה זו כ"עילה דעילה". לדוגמה תביעה המבוססת על הפרת חובה חקוקה, על פי סעיף 63 לפקודת הנזיקין, והמתייחסת לבניית בית חולים לחולי נפש בקרבה למקום מגורים, בנייה הנוגדת את תכנית המתאר ואת פקודת בריאות העם מס' 40 לש' 1940. לגבי מערכת דיונית זו נאמר שיש לעיין בהוראות החוק הרלוונטיות שבהן מדובר.³⁷

מיצוי העילה – כפי שנאסר על לפצל סעדים שונים בתביעות נפרדות, כך גם אין לפצל סעד אחד לסעדי משנה אחדים (בתביעות נפרדות). אם נגרם לתובע נזק כספי הנובע מעילה אחת, אין הוא רשאי לתבוע חלק מהסכום בתביעה אחת, ואת היתרה בתביעה נוספת. תקנה 44 לתקנות התשמ"ד קבעה שתובענה תכיל את מלוא הסעד שהתובע זכאי לו בשל עילת התובענה. מכאן למדים שאם התובע אינו ממצה את זכותו למלוא הסעד, רואים אותו כמוותר על היתרה והוא מנוע מלתבוע בתביעה נפרדת את החלק הנותר במועד מאוחר יותר.³⁸

אפילו זכאי התובע להגיש תובענה נפרדת בגין כל עילת תביעה העומדת לזכותו, הרי שבמקרים מסוימים עליו למצות את כל העילות בהליך אחד, שכן הפרדתן מהווה שימוש שלא בתום לב בהליכי בית המשפט.³⁹

כלל מיצוי העילה אינו חל רק על טענות שהעלו בעלי הדין בהליך משפטי קודם, אלא אף על טענות שהיה עליהם להעלותן במסגרת אותו הליך. מטרתו המעשית של הכלל היא למנוע מבעל דין, שהיה לו את יומו בבית המשפט או אצל הבורר, להטריד את בעל דינו בהתדיינות חוזרת באותו עניין שכבר הוכרע ביניהם במשפט הראשון.⁴⁰

נפגע שזכה בתביעתו נגד חלק ממעוולים במשותף, עילתו מוצתה נגד שאר המעוולים אף אם התפשר על שיעור סכום הפיצוי שישולם לו בפועל.⁴¹

סימן ד – תנאי מוקדם להקמת העילה

תקנה 80 לתקנות התשמ"ד קבעה שבעל דין אינו חייב לפרט בכתב טענותיו כי תנאי מוקדם התקיים, אלא שבעל הדין הטוען כי התנאי לא התקיים, עליו לטעון טענה זו במפורש, שאם לא כן ישתמע שהתנאי אכן התקיים.⁴²

36	ב"ש 78/72 ויסגרוס נ' א.פ.ה. ארגון פועלי ההובלה חיפה והצפון בע"מ, פ"ד כו(2) 9 (1972); אורי גורן בוררות 461 (2018).
37	ע"א 711/82, לעיל ה"ש 12.
38	ע"א 259/83, לעיל ה"ש 18.
39	ע"א 813/87 רוטברד נ' מדינת ישראל, משרד הבריאות, פ"ד מג(3) 514 (1989).
40	ע"א 9774/05 ראובן נ' רוקח (פורסם בנבו, 18.4.2007).
41	רע"א 2769/09 מרצפות המשולש בע"מ נ' בנק ערבי ישראלי בע"מ (פורסם בנבו, 23.12.2009).

לא מצאנו התייחסות ישירה לנושא זה בתקנות התשע"ט (התקנות החדשות).
 כאשר בנק תובע את לקוחו לפירעון הלוואה, האם מתחיל מניין ההתיישנות ממועד הפרתו של
 חוזה ההלוואה או מהמועד שבו דרש הבנק את התשלום? מועד הדרישה מהווה תנאי חיוני לגיבוש
 העילה לסילוק החיוב, וכל עוד לא נעשתה הדרישה – לא גובשה הזכות. בנושא זה נחלקו השופטים
 בדעותיהם.⁴³ דעות השופטים הובאו לביקורת נוספת בדיון נוסף.⁴⁴
 להלן דוגמאות אחדות בנושא התנאי המוקדם:

עילת תיווך – מתווך התחייב שלא לתבוע דמי תיווך כל עוד לא תוסר תביעתו של מתווך אחר בגין דמי
 תיווך (לגבי אותה עסקה). תביעת המתווך נדחתה, כתביעה שלא הגיע זמנה, מפני שטרם מילא את
 התנאי המוקדם שבו התחייב, שנועד לגבש את עילת תביעתו נגד הנתבעים.⁴⁵

עילת נגישה – אין להגיש תביעה לפיצויים בגין עוולת נגישה כל עוד לא זכה התובע באותו הליך נפל
 שהוא הנושא לתביעת הנגישה. תנאי מפורש הוא כי הליך נושא תובענת הנגישה מסתיים לטובתו של
 המליץ (מלבד היסודות האחרים של העוולה). מכאן שתביעה המוגשת על פי עילת תביעה המבוססת על
 עוולת נגישה, היא מוקדמת אם טרם נסתיים ההליך הראשון.⁴⁶

עילת פינוי – נדונה שאלה אם ניתן להגיש תביעת פינוי נגד דייר מוגן לפני תום שנת השכירות
 הראשונה, דהיינו אם העילה כבר "בשלה", שאם לא כן, יש להמתין להגשת התביעה עד לסיום תקופת
 השנה.⁴⁷

תביעת מזונות – בתביעה למזונות המבוססת על העילה של "מעוכבת להינשא", יש צורך בקיום תנאי
 מוקדם, שהוא זכייה בפסק דין של בית דין רבני, דהיינו פסק גירושין.⁴⁸

ביטול חוזה – טענה שלפיה יש להצביע על תנאים מוקדמים שיש לנקוט לפני שפונים לביטול חוזה, יש
 לטעון במפורש בכתבי הטענות.⁴⁹

סימן ה – צירוף עילות

המונח "עילת תביעה" נדרש גם בסוגיה שעניינה צירוף עילות שונות בכתב תביעה אחד, עילות
 המבוססות על דרכי דיון שונות, כאשר כולן נתונות לסמכותו העניינית של אותו בית משפט.
 ניתן לצרף עילות תביעה שונות, אפילו אין הן קשורות זו לזו, נגד אותו נתבע במסגרת כתב תביעה
 אחד, אולם שתי העילות צריכות להימצא בגדר סמכותו העניינית של אותו בית משפט. ניתן לראות

ע"א 204/91 זרי (סולימן) נ' זרי, פ"ד מו(3) 552 (1992).	42
ע"א 776/80 Israel British Bank (London) Ltd. עיזבון ויליאמס, פ"ד לח(3) 645 (1984).	43
ד"נ 32/84 עיזבון ויליאמס נ' Israel British Bank (London) Ltd., פ"ד מד(2) 265 (1990).	44
ע"א 375/63 גרינברג נ' זילבר, פ"ד יח(1) 57 (1964).	45
ע"א 145/71 ורמברנד נ' אגולסקי, עו"ד, פ"ד כה(2) 457 (1971).	46
ע"א 517/70 גרוס נ' מועדון נ.צ. בע"מ, פ"ד כו(1) 175 (1971).	47
ע"א 132/84, לעיל ה"ש 26.	48
ע"א 3694/99 ארדמן נ' חברת פרויקט אורנים בע"מ, פ"ד נה(2) 385 (2000).	49

חריגה מהסמכות העניינית, כאשר שתי תביעות כספיות, שכל אחת מהן ראויה להתברר בבית משפט השלום צורפו, וסיכום סכומיהן יימצא בגדר סמכותו העניינית של בית המשפט המחוזי.⁵⁰ עם זאת מוסמך בית המשפט להורות על סדרי הדיון בדרך של הפרדת הדיון. תקנה 48 לתקנות התשמ"ד מקנה לבית המשפט סמכות נרחבת להורות על אופן ניהול הדיון ולהתאימו לנסיבותיה הקונקרטיות של התביעה המובאת לפניו. בהפעילו סמכות זו בית המשפט מבקש למצוא מסגרת דיונית אשר תהא הוגנת ויעילה כאחד.⁵¹

נדונה השאלה אם ניתן לכרוך בתביעה למזונות, שהתבררה בעבר בדרך דיונית מיוחדת בבית המשפט המחוזי, גם תביעה לפירוק שיתוף במכוננית של בני הזוג. נקבע שאין כל הוראה שבדין המונעת צירופה של עילה נוספת לתביעת מזונות.⁵²

סוגיה נלווית לצירוף עילות היא הסוגיה של צירוף תובעים. יש לתת פירוש ליברלי לכלל בדבר צירוף תובעים; כל אימת שמדובר בעסקה אחת או בסדרה של עסקאות בעלות שאלה משותפת, יותר הצירוף.⁵³

ייתכנו מקרים שבהם תובענה מסוימת של תובע בודד תיכלל בסמכותו המצומצמת של בית משפט השלום, אולם אם היא תצטרף לתביעות של תובעים נוספים, תהיינה כל התביעות יחד בסמכות בית המשפט המחוזי. הדגש הוא באיחוד ובצירוף של העילות על פי הקריטריונים המנויים בתקנה 21 לתקנות התשמ"ד. קיימים שני תנאים לצירוף תובעים לתובענה אחת: ראשית, הסעד נתבע בשל מעשה אחד או בשל עסקה אחת או בשל סדרה אחת של מעשים או של עסקאות; שנית, אילו הוגשו תובענות נפרדות, הייתה מתעוררת בהן שאלה משפטית או עובדתית משותפת.⁵⁴ בעניין "איחוד עילות תביעה" נקבע בתקנה 24 לתקנות התשע"ט כדלקמן:

תובע יאחד בכתב תביעה אחד את כל עילות התביעה כלפי נתבע בשל אותה מסכת עובדתית, ורשאי הוא לאחד בכתב תביעה אחד גם עילות תביעה אחרות כלפי אותו נתבע, והכל בכפוף לסמכותו העניינית של בית המשפט.

כאשר ניתן היתר המצאה מחוץ לתחום השיפוט על יסוד עילה אחת, לא ניתן להרחיבו אף לגבי עילה, אשר אינה מצדיקה, כשלעצמה, מתן היתר המצאה.⁵⁵ אין מניעה לצרף עילות חלופיות בתביעה בסדר דין מקוצר, ובלבד ששתי עילות התביעה ראויות להידון בהליך מקוצר זה.⁵⁶

- 50 ע"א 9/86 ויין נ' מדינת ישראל, פ"ד מב(4) 713 (1989).
- 51 רע"א 2301/01 פז חברת נפט בע"מ נ' רשקס, פ"ד נה(4) 245 (2001).
- 52 ע"א 143/85 לוי נ' לוי, פ"ד לט(3) 831 (1985).
- 53 רע"א 560/94 שושנה נ' חפציבה חברה לבנין עבודות ופיתוח בע"מ, פ"ד מח(4) 63 (1994).
- 54 שם. ניתן להחיל את תקנה 46 לתקנות התשמ"ד לעניין צירוף עילות גם במקרה של צירוף תובעים.
- 55 ע"א 9725/04 אשבורן חברה לסוכנויות ומסחר בע"מ נ' CAE Electronics (פורסם בנבו, 4.9.2007).
- 56 ע"א 81/83 בר נ' הבר, פ"ד מ(1) 17 (1986).

סימן ו – "הליך תלוי ועומד" – Lis Alibi Pendens

העיקרון של Lis Alibi Pendens או "העניין תלוי ועומד", מבוסס גם הוא על השוואה בין עילות. עיקרון זה קובע שאפשר להעמיד את הדיון בהליך האחד כל עוד תלוי ועומד הליך אחר בין בעלי הדין. מטרת הכלל:

א. מניעת הכבדה מיותרת על היריב;

ב. מניעת הטרדה של בית המשפט בהליך כפול.

נושא זה מתקשר לענייננו, מאחר שהמבחן ליישומו של כלל זה קשור בהגדרת העילה בשתי התובענות המקבילות בין אותם בעלי דין. לדוגמה תביעה שהוגשה בבית המשפט המחוזי להחזקת קרקע הועמדה, מאחר שהייתה תלויה ועומדת תביעה מקבילה מצד הנתבע נגד התובע לסילוק יד.⁵⁷ אין זה הכרחי שתהיה חפיפה מוחלטת בין כל העניינים העשויים להידון בשתי התובענות. כאמור, העיקר הוא שבשתיהן עומדת לדיון סוגיה מהותית זהה.⁵⁸

הבסיס הרעיוני של הכלל דומה לרעיון המונח ביסוד האיסור על פיצול סעדים, אם כי הוא מהווה דוקטרינה נפרדת. אולם לעניין בדיקת זהות העילות בין שתי התביעות, יש להבחין בין הכללים בדבר איסור פיצול סעדים⁵⁹ לדוקטרינה של Lis Alibi Pendens.

נטענה טענה בדבר קיומם של בעלי דין נוספים בהליך השיפוטי, אשר אינם בעלי דין בהליך המקביל התלוי ועומד לפני הערכאה האחרת. כאשר מטרת הטענה היא להתגבר על טענת Lis Alibi Pendens, רק אותו בעל דין נוסף רשאי להעלותה ולא בעל הדין המקורי. אם לא כן, ניתן לסכל מראש טענה בדבר "הליך תלוי ועומד" בכך שאותו בעל דין בהליך האחר יצרף לתביעה השנייה נתבע נוסף כלשהו.⁶⁰

הכלל שעניינו Lis Alibi Pendens, חל בכל אותם מצבים שבהם מנהלים בעלי הדין תובענות מקבילות בבתי המשפט בשל אותה עילה. במסגרת התובענה השנייה עומדת לנתבע הטענה בדבר הליך תלוי ועומד לפני בית משפט אחר, ובכך יש בכוחו לגרום לעיכוב הדיון בה עד למתן הכרעה בתובענה הראשונה.⁶¹

ראוי לעכב את ההליכים במקרה שבו בית המשפט אינו דן בהליך, בשל הליך אחר תלוי ועומד. זהות בעלי הדין אינה תנאי בל יעבור לעיכוב הליכים בשל טענה זו.⁶²

שיקולי בית המשפט – סמכותו של בית המשפט לעכב בירור תביעה כאשר קיים הליך תלוי ועומד המעורר שאלות דומות, הינה סמכות שבשיקול דעת. ההחלטה בעניין עיכוב ההליכים מוכרעת על יסוד שיקולים של יעילות הדיון וחיסכון במשאבי בית המשפט ובעלי הדין.⁶³

57 על פי פקודת הסדר זכויות במקרקעין [נוסח חדש], התשכ"ט-1969.

58 ע"א 9/75 שיך אל-עוקבי נ' מינהל מקרקעי ישראל, פ"ד כט(2) 477 (1975).

59 ע"א 615/84 אברהם מרקוביץ – חברה לבנין ולהשקעות בע"מ נ' סתם, פ"ד מב(1) 541 (1988).

60 בג"ץ 3134/93 י.א.ד. אלקטרוניקה בע"מ נ' שרת העבודה והרווחה, פ"ד מח(1) 296 (1994).

61 ע"א 9542/04 רותם חברה לביטוח בע"מ נ' נחום (פורסם בנבו, 2.1.2006).

62 ע"מ 11254/05 חב' פנינת אילת בע"מ נ' עיריית אילת (פורסם בנבו, 17.8.2006).

63 רע"א 346/06 חזאן נ' קלאב אין אילת אחזקות בע"מ (פורסם בנבו, 14.5.2006).

אין בדוקטרינה זו כדי "לגרוע מסמכותו של בית המשפט להידרש להליך החדש". כיוון שמדובר בסמכות שבשיקול דעת הנוגעת לאופן ניהול הדיון, ערכאת הערעור לא תמהר להתערב בשיקול דעתה של הערכאה הדיונית בהחלטתה שלא לעכב את המשך הדיון עד לסיום ההליך הנוסף.⁶⁴ כאשר העיכוב עלול לגרום נזק לתובע שזכותו לקבל פיצוי נמנעת ממנו, וכאשר התביעה לא נועדה להכביד על הנתבע או על בית המשפט, אשר האינטרס הלגיטימי של התובע לעמוד על זכותו לקבל פיצוי בגין נזקיו ברור כי היעדרות לדרישת הנתבע לעיכוב ההליכים אינה סבירה.⁶⁵ מתן צו לעיכוב הליכים נתון לשיקול דעתו של בית המשפט, ובית המשפט לימאות בכלל זה. כך הוא גם כאשר הבקשה לעיכוב הליכים מתבססת על קיומו של הליך אחר בפורום זר בין אותם צדדים ובגין אותו סכסוך, כגון הליכי פשיטת הרגל המתקיימים בפורום אחר.⁶⁶

בהליכי בוררות – הליך בוררות יכול להוות "הליך" לצורך החלת הדוקטרינה של הליך תלוי ועומד; במקרה כזה קיים פוטנציאל להכרעה בפלוגתות זהות המתבררות בשני הליכים – הליך בוררות ותובענה שעוכבה. כאשר אחד הצדדים להליך שעוכבו נדון יוכל להעלות טענת השתק ביחס לאותה פלוגתא, מתקיימים התנאים המצדיקים את עיכוב התובענה עד להכרעה בהליך הבוררות.⁶⁷ בהיעדר עילה לעיכוב הליכים בחוק הבוררות, נסמכו על הדוקטרינה הפסיקתית בדבר "הליך תלוי ועומד" – Lis Alibi Pendens. לפי דוקטרינה זו, תעוכב ההכרעה בהליך אחד עד להכרעה בהליך משפטי מקביל, שבו מתבררת שאלה חופפת.⁶⁸

סימן ז – סעדים

כלל הוא, שתובע זכאי לסעד שביקש אם העובדות שבכתב התביעה מגלות עילה משפטית המוכרת בדין.⁶⁹

האם ריבית והצמדה הן סעד הנובע מהעילה או שמא הן חלק מהעילה? הריבית ועמה ההצמדה הן בבחינת סעד שבית המשפט נותנו. למרות זאת בית המשפט בדק את נסיבות המקרה ואת מימוש זכותה של המערערת לריבית ולהצמדה על חוב שנפסק לה על פי פסק בוררות.⁷⁰ המועד הקובע לעניין החובה בתשלום "תוספת מס" כמשמעותה בדיני מס שבח מקרקעין וחישוב הריבית עליה, הוא יום הוצאת השומה ולא יום עריכת ההסכם.⁷¹

- 64 רע"א 5394/09 סוכנות מכוניות לים התיכון בע"מ נ' KIA MOTORS (פורסם בנבו, 27.6.2012).
- 65 רע"א 2314/02 גידולי שדה נטופה – אגודה שיתופית חקלאית בע"מ נ' הכשרת היישוב חברה לביטוח בע"מ, פ"ד נו(5) 305 (2002).
- 66 רע"א 851/99 הנאמנים בפש"ר של ABC Containerline נ' Depypere, פ"ד נו(1) 800 (2003).
- 67 רע"א 2812/13 קולומביה ציוד וצרכי צילום בע"מ נ' דלתה דיגיטל בע"מ (פורסם בנבו, 11.7.2013); גורן, לעיל ה"ש 36, בעמ' 94.
- 68 רע"א 5394/09, לעיל ה"ש 64.
- 69 ע"א 767/77, לעיל ה"ש 3.
- 70 ע"א 527/80, לעיל ה"ש 10. גם בהנחה כי אי-תשלום הריבית וההצמדה מהווה עילה (ולא סעד) לפי הדין, הרי שבנסיבות המקרה, גם על פי מבחן זה נדחה הערעור.

האם דרישת השבה בתביעה לאכיפה שהתיישנה מהווה סעד או חלק מהעילה? תביעת יורשים לרישום מקרקעין על שמם נדחתה על ידי בית המשפט. נקבע כי ההסכם שעליו התבססה התובענה לא הוכח. בסיכומיהם העלו התובעים בקשה לצוות על השבת הכסף ששילם מורישם על חשבון קניית המקרקעין. נקבע כי בין שמדובר בסעד חלופי ובין שמדובר בעילה נפרדת, לא היה מקום לדון בדרישה זו שלא הועלתה בכתב התביעה.⁷²

תביעה בסדר דין מקוצר שהגיש אדריכל בגין שכרו, נפסק שהמועד הקובע לחישוב הסעד הוא יום היווצר העילה ולא יום הגשת התובענה.⁷³

סימן ח – תיקון עילת תביעה

התרת תיקון כתב התביעה בדרך של הוספה של חוות דעת רפואית אינה אמורה להיות משום תיקון של עילת התביעה, אלא תמיכה בטענות העובדתיות המופיעות בכתב התביעה. בעניין אחד, עיון בכתב התביעה ובחוות הדעת מעלה כי כתב התביעה המקורי כולל את מכלול העובדות והטענות המגבשות את עילת התביעה. חוות הדעת הרפואית אמנם מבססת את הטענות בדבר הקשר הסיבתי, אולם הטענות בדבר קשר סיבתי זה נזכרו באופן מפורש בכתב התביעה.⁷⁴

חוות דעת רפואית אינה מגדירה את עילת התביעה, אלא מיועדת לתמוך בה מבחינה ראייתית. על כן הוספה של חוות דעת רפואית בעניין שנכללה לגביו התייחסות בכתב התביעה אינה יוצרת עילה חדשה.⁷⁵

- 71 ע"א 299/83 מנהל מס שבח נ' זכריה דרוקר בע"מ, פ"ד לט (2) 640 (1985). שמו הנוכחי של החוק הוא חוק מיסוי מקרקעין (שבח, מכירה ורכישה), התשכ"ג-1963.
- 72 ע"א 375/84 עדן נ' אל פאגורי, פ"ד מב (4) 226 (1988).
- 73 ע"א 421/83 שיכון עובדים בע"מ נ' יורשי פרלשטיין, פ"ד מב (1) 652 (1988).
- 74 רע"א 4046/09 התעשייה הצבאית נ' מונסונגו (פורסם בנבו, 5.10.2009). לא ניתן לומר שחוות הדעת הרפואית שצורפה שינתה את כתב התביעה באופן המקים למעשה את עילת התביעה. לפיכך, אין בצירוף חוות הדעת משום פגיעה במבקשת ככל שמדובר בטענת ההתיישנות.
- 75 רע"א 1527/09 משרד הביטחון נ' אבו עודה (פורסם בנבו, 14.10.2009). במקרה זה, אין חולק שבכתב התביעה המקורי נכללה במפורש גם הטענה לרשלנות המתבטאת באי-מתן טיפול רפואי. העובדה שהטענה לא נתמכה בחוות דעת רפואית אינה שוללת מסקנה זו. מכאן, שאין בהחלטת בית המשפט להתיר למשיב להגיש חוות דעת נוספת כדי לפגוע בזכות שעמדה לנתבעת להעלות טענת התיישנות.

פרק ב – עילת תביעה – התיישנות

– העילה לשם חישוב התיישנות	סימן א
– המועד הקובע בתביעות נזיקין	סימן ב
– המועד הקובע בנושאי מקרקעין	סימן ג
– המועד הקובע בתביעות על פי התקנות	סימן ד
– המועד הקובע בתביעות מסוגים שונים	סימן ה

סימן א – העילה לשם חישוב התיישנות

המועד הקובע – קביעת המועד לתחילת היווצרות עילת התובענה חשובה לעניין חישוב ההתיישנות. על פי סעיף 6 לחוק ההתיישנות, התשי"ח-1958 (להלן – חוק ההתיישנות או החוק), תקופת ההתיישנות מתחילה ביום שבו נולדה עילת התובענה.

מועד לידתה של עילת התובענה לצורך מרוץ ההתיישנות, הוא המועד שבו מתגבשות העובדות המהותיות המזכות את התובע בקיום החיוב כלפיו על ידי הנתבע. דהיינו, מרוץ תקופת ההתיישנות מתחיל ביום שבו אילו היה מגיש התובע את תביעתו לבית המשפט והיה מוכיח את כל העובדות המהותיות – היה זוכה בפסק דין.¹

דיני ההתיישנות עצמם כוללים כבר את האיזון הנדרש בין שיקולי הצדק הנוגעים לתובע לבין שיקולי הצדק הנוגעים לנתבע, בשים לב לקושי בשמירת ראיות ולצורך בוודאות משפטית, כמו גם לאינטרס הציבורי בשימוש נאות במשאבי ההתדיינות. המחוקק שיקלל טעמים אלו בבואו לקבוע את תקופת ההתיישנות בחוק ההתיישנות, ואף נתן את דעתו לחריגים שאינם נכללים בחישובה של תקופת ההתיישנות. חוקי ההתיישנות נעוצים בעיקר בקושי לשמור משך תקופה ארוכה מדי על ראיות ומסמכים, ומטבעם חייבים הם להיות חוקים נוקשים.²

דיני ההתיישנות נועדו להשיג איזון אינטרסים בין בעל הדין לכלל הציבור, שמשמעותו להניח לבעל דין המבקש לתבוע את זכויותיו בערכאה שיפוטית שהות מספקת להיערך לכך. מנגד יש לקצוב מראש תקופת זמן סבירה להגשת תביעה, שמעבר לה תוסר אימת התביעה המשפטית מהנתבע. לזאת מתלווה ממד ההכרה בזכות הגישה של בעל דין לערכאות המשפט, המתבטא בנטייה להצר את תחום התפרשותה של טענת ההתיישנות, כמנגנון דיוני לחסימת בירור תביעה לגופה.³

הטעמים העומדים ביסוד דיני ההתיישנות קשורים קודם כל בהגנה על האינטרסים הלגיטימיים של בעלי הדין. מצד אחד דינים אלה מתחשבים בענייניו של התובע בכך שתינתן לו שהות מספקת להגשת תביעה, וכן לנקיטת פעולות נוספות מחוץ לכותלי בית המשפט (למשל להשגת פשרה). מנגד דיני ההתיישנות מביאים בחשבון את הקושי הכרוך, מהיבטו של הנתבע, בשמירת הראיות וההוכחות שיסיעו לו לשחרר עצמו מסכנתה של תביעה לאורך זמן, את ההנחה שהשתהות ארוכה בהגשת תביעה עשויה להתפס כמחילה וויתור על החיוב, וכן את הצורך של כל אדם בוודאות יחסית לגבי מצבו הכספי. זאת, לצד טעמים הקשורים לאינטרס הציבורי, ובראשם השמירה על משאבי הזמן השיפוטיים.⁴

- 1 ע"א 1747/11 בכר נ' תנובה מרכז שיתופי לשיווק תוצרת חקלאית בישראל בע"מ (פורסם בנבו, 26.8.2012).
- 2 רע"א 2172/14 ר.מ מתתיהו בניה ופיתוח בע"מ נ' אחים אוזן חברה לבניין בע"מ (פורסם בנבו, 4.5.2014).
- 3 ע"א 9413/03 אלנקווה נ' הועדה המקומית לתכנון ולבניה, ירושלים (פורסם בנבו, 22.6.2008).
- 4 ע"א 4859/11 נס ציונה נ' סאדאב חברת לבניין בע"מ (פורסם בנבו, 7.11.2013).

כוח תביעה מהותי – המועד להיווצרות עילת התובענה לצורך מניין ההתיישנות הוא מועד קיומו של "כוח תביעה" קונקרטי בידי התובע. דהיינו, קיום אפשרות ממשית להגיש תביעה ולזכות בסעד המבוקש, אם יעמוד התובע בנטל ההוכחה העובדתי ובנטל הביסוס המשפטי של תביעתו.⁵

המבחן לצורך קביעת מועד תחילת מרוץ התיישנות בתובענה אזרחית מותנה, בקיומו של כוח תביעה מהותי בידי התובע לקבל סעד שהוא טוען לו. כוח זה עומד לתובע כאשר יש ביכולתו להביא את עניינו להכרעה, הן מן הבחינה המושגית והן מן הבחינה הדיונית והמעשית.⁶

בית המשפט יצר מעין מסגרת עיונית כללית לאותם מקרים שבהם במועד שבו נולדה עילת התביעה אשר העניקה בידי התובע "זכות תביעה מושגית", לא היה בצדה של זכות זו גם "כוח תביעה מהותי", שמשמעותו היא שהיה בידי התובע להביא את עניינו להכרעה הן מן הבחינה המושגית והן מן הבחינה הדיונית והמעשית. במקרים אלה נאמר כי אין למנות את תקופת ההתיישנות מהיום שבו נוצרה זכות התביעה המושגית בלבד, אם לא היה בצדה כוח תביעה מהותי, ותקופת ההתיישנות תימנה רק מהמועד שבו עילת התביעה הבשילה באופן שניתן היה להעמידה להכרעה בפני ערכאה שיפוטית מתאימה.⁷

יש מן החידוש, שיושם בו הכלל כי "מצב שיפוט־פסיקתי" עשוי לעצור את מרוץ ההתיישנות במקום שבו ניטל מן התובע "כוח התביעה הממשי", וזאת אף אם לא נמצא בחוק ההתיישנות כלל סטטוטורי מפורש הקובע זאת.⁸

מקובל להבחין בין מועד התגבשותה של זכות התביעה המושגית – בהתקיים העובדות המגבשות את הזכות המהותית אשר בגין פגיעה בה זכאי התובע לסעד – לבין מועד היווצרותה של זכות התביעה הקונקרטית – כאשר התקיימו התנאים האובייקטיביים המאפשרים לתובע הקונקרטי להגיש תובענה לאכיפת הזכות המושגית בפני בית המשפט. ייתכן אפוא פער בין שני המועדים אשר נפקותו היא מניין תקופת ההתיישנות החל ממועד התגבשות זכות התביעה הקונקרטית.⁹

סילוק על הסף – על בית המשפט לנקוט זהירות רבה בכואו לדחות תביעה על הסף שמה תיפגע מעבר למידה הראויה זכות הגישה לערכאות. כשההכרעה בטענת ההתיישנות כטענת סף תביא לסיום ההתדיינות בתביעה כולה, יש מקום לדון בה כטענה מקדמית וכשההכרעה בשאלה זו כרוכה בכירור העובדתי־ראייתי הנדרש ממילא לצורך בירור התביעה עצמה, מוטב שלא להכריע בה כטענת סף.¹⁰

תביעה למתן פסק דין הצהרתי כנגד המינהל וכנגד הבעלות הרשומות של חלקת מקרקעין ויורשיהן, שלפיו המערער הוא בעל הזכויות במקרקעין. בנסיבות המקרה נקבע כי דין התביעה לדחייה על הסף מחמת שיהוי והתיישנות.¹¹

- 5 ע"א 9413/03, לעיל ה"ש 3.
- 6 ע"א 10192/07 פסגת אשדוד הנדסה אזרחית ותשתיות בע"מ נ' חן גל השקעות ומסחר בע"מ (פורסם בנבו, 24.5.2010).
- 7 ע"א 9128/11 טנוס נ' בולוס ובניו (פורסם בנבו, 22.12.2014).
- 8 דנ"א 130/15 טנוס נ' בולוס ובניו (פורסם בנבו, 12.4.2015).
- 9 בע"מ 7465/16 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 9.11.2016).
- 10 רע"א 7473/14 עלומים, קבוצת בני עקיבא להתיישבות חקלאית שיתופית בע"מ נ' זרובבלי (פורסם בנבו, 12.1.2015).
- 11 ע"א 1362/13 אבו ליל נ' מינהל מקרקעי ישראל (פורסם בנבו, 4.5.2015).

בעניין אחד נאמר כי לכל הפחות לגבי חלק מן העילות הנזיקיות שבכתב התביעה ייתכן שמועד ההתיישנות הוא מאוחר אף יותר, בשל הסדר ההתיישנות הנזיקי הקבוע בסעיף 89(2) לפקודת הנזיקין [נוסח חדש]. ייתכן גם שבמהלך המשפט תתבררנה עובדות נוספות השנויות במחלוקת אשר יובילו למסקנה כי עילה מבין העילות הנתבעות התיישנה; אולם בשלב מקדמי זה של בקשה לדחייה על הסף, שעה שהעובדות אינן מבוררות כל צרכן, אין מקום לקבל את טענת ההתיישנות.¹²

טיעון פרוצדורלי – מוסד ההתיישנות מעצם טיבו הינו בגדר טענה פרוצדורלית העומדת לזכות הנתבע, ושביטויה אינו בזכות קניינית אלא בחסימה דיונית הקמה בפני תביעתו של תובע, גם אם זו צודקת וראויה לגופה.

טיבה ה"פרוצדורלי" של ההתיישנות עשוי לגרום לא אחת לתוצאות הנתפשות כבלתי צודקות. ההתיישנות קמה כמחסום שבדין המונעים הליכי תובענה, אפילו צודקת היא לגופה, מתוך שיקולים ותכליות ובהם היציבות המשפטית, סופיות הדיון ואחידות ההליך השיפוטי.¹³

שיהוי – טענת שיהוי המועלית כנגד תובענה אזרחית שעה שטרם חלפה תקופת ההתיישנות, תתקבל בנסיבות נדירות בלבד, שבהן הוכיח הנתבע כי בעל הדין זנח את זכות התביעה העומדת לו או שבמשך הזמן שינה הצד השני את מצבו לרעה, אם במובן הראייתי ואם במובנים אחרים. תנאי נוסף לעניין זה הוא אם נגרם השיהוי עקב חוסר תום לבו של בעל הדין.¹⁴

אין להטיל על התובע את הנטל הראשוני להצדיק את הגשת התביעה במועד שהוגשה, ככל שהתביעה טרם התיישנה והנתבע הוא זה שעליו הנטל להצדיק מדוע יש לסלק את התביעה מחמת ההשתהות בהגשתה.¹⁵

יש לנהוג משנה זהירות בנוגע ליישום דוקטרינת ה"מניעות הפסיקתית" על מנת שלא ליצור חריג פסיקתי רחב מדי הסוטה מעקרונות יסוד של דיני ההתיישנות. יש לחתור לכך שההכרה בדוקטרינה של "מניעות פסיקתית" בדיני ההתיישנות לא תוביל להארכה בלתי מוצדקת של טווח הזמן שבו ניתן לנקוט בהתדיינויות. במקרים שבהם לא התאפשרה הגשת תביעה מטעמי "מניעות פסיקתית", אל לצד הנוגע בדבר להשתהות באופן בלתי סביר בהגשתה משניתן פסק דין שפותח בפניו את האפשרות לעשות כן.¹⁶

שונות – גם אם נפסק במסגרת החלטת ביניים כי תובענה מסוימת לא התיישנה, אין בית המשפט מנוע לחזור ולהידרש לשאלה האמורה, ואף להגיע למסקנות שונות, אם מתקיימות נסיבות שתצדקנה הערכה מחדשת של העניין.¹⁷

למונח "עילת התובענה" הוענקו שתי פרשנויות. האחת, לפיה עילת התובענה היא כלל העובדות אשר בהתקיימן זכאי התובע לסעד; והשנייה, לפיה עילת התובענה היא הזכויות שעליהן נשענת התובענה. יצוין כי הפרשנות הראשונה היא המקובלת יותר בפסיקה.¹⁸

12	רע"א 7843/15 דוד לובינסקי בע"מ נ' בראל (פורסם בנבו, 20.12.2015).
13	ע"א 11961/05 תמרי נ' קרן הגמלאות של חברי דן בע"מ (פורסם בנבו, 1.11.2007).
14	ע"א 8184/12 מרכז תורני לאומי נ' קפלן (פורסם בנבו, 28.10.2015).
15	ע"א 6182/14 אינבסטלום הולדינגס בע"מ נ' ספריית יפת בע"מ (פורסם בנבו, 3.5.2016).
16	ע"א 6028/15 צופיוף נ' רוט (פורסם בנבו, 31.7.2016).
17	רע"א 1582/12 כרמל אולפינים בע"מ נ' תעשיות אלקטרוכימיות (1952) בע"מ (פורסם בנבו, 15.3.2012).

בעניין אחד נאמר כי היה על התובעים לציין בכתב התביעה את היום שבו נולדה עילת התביעה, לפי סעיף 6 לחוק ההתיישנות. משנמצא כי המועד שציינו התובעים לא היה נכון, עיין בית המשפט בראיות שהובאו לפניו כדי לקבוע את המועד הנכון, ובסופה של הבדיקה קבע את המועד.¹⁹

סימן ב – המועד הקובע בתביעות נזיקין

סעיף 89(2) לפקודת הנזיקין קובע כי לעניין תקופת התיישנות בתובענות על עוולות – "היום שנולדה עילת התובענה" הוא אחד מאלה:

(2) מקום שעילת התובענה היא נזק שנגרם על ידי מעשה או מחדל – היום שבו אירע אותו נזק; לא נתגלה הנזק ביום שאירע – היום שבו נתגלה הנזק, אלא שבמקרה אחרון זה תתיישן התובענה אם לא הוגשה תוך עשר שנים מיום אירוע הנזק.

יש לצמצם את תחולת המחסום שבסעיף 89(2) לפקודת הנזיקין למינימום ההכרחי ולאמץ את ההסדר שבחוק ההתיישנות ככל שניתן בלי לרוקן מתוכן את הסיפא לסעיף 89(2). כיצד ייעשה הדבר? על ידי פיצול הרכיבים המהווים את עילת התביעה בגין עוולה נזיקית שבה הנזק הוא אחד מרכיביה.²⁰ הסעיף קובע כי היום שבו נולדה עילת התביעה לעניין תקופת התיישנות, כאשר היא כוללת נזק, הוא יום אירוע הנזק או התגלותו. אין הסעיף מדבר על גילוי הקשר הסיבתי בין הנזק לבין האירוע שגרם לו. מכאן, שלצורך הסיפא של הסעיף בפקודה, ניתן לראות ברכיב הקשר הסיבתי בין הנזק לבין התאונה רכיב עצמאי ונפרד מרכיב הנזק עצמו.²¹

מחסום עשר השנים הקבוע בסעיף 89(2) סיפה לפקודת הנזיקין חל רק במקום שבו יסוד הנזק הוא הרכיב העולתי שנתגלה באיחור, ואילו גילויין המאוחר של העובדות המהוות את עילת התובענה שעניינו למשל ביסוד ההתרשלות או ביסוד הקשר הסיבתי, לא יבוא בגדרו ותחול לגביו הוראת סעיף 8 לחוק ההתיישנות.²²

סעיף 89(2) לפקודת הנזיקין קובע גם כלל גילוי מיוחד במקרים שבהם רכיב הנזק שבעילת התביעה נתגלה באיחור. הסדר מיוחד זה גם הוא דוחה מפניו את ההסדר הכללי. אולם בכל אלה אין כדי לגרוע מתוקפו של ההסדר הכללי במקרים שבהם הגילוי המאוחר מתייחס לרכיבים אחרים בעילת התביעה; לעניין "היום שבו נתגלה הנזק", די בכך שיש "ראיה לסימני הנזק", שבגינם אדם סביר היה בוחר להגיש תובענה נגד המזיק, ואין הכוונה להתגבשות מלוא היקף הנזק. לעניין הזיקה הסיבתית די כי נתגלה לתובע "קצה חוט" הקושר מבחינה מדעית-רפואית בין המעשה או המחדל של המזיק לבין הנזק המאוחר.²³

18 ע"א 2113/10 בן דוד נ' בנק דיסקונט לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 18.7.2012).

19 ע"א 7261/97 שרבני נ' חברת האחים שבירו בע"מ, פ"ד נד(4) 464 (2000).

20 ע"א 1254/99 המאירי נ' הכשרת הישוב חברה לביטוח בע"מ, פ"ד נד(2) 535 (2000).

21 שם.

22 ע"א 4275/10 מולה נ' משרד הבריאות (פורסם בנבו, 22.2.2012).

23 ע"א 7680/13 פרי נ' שירותי בריאות כללית (פורסם בנבו, 11.2.2015).

תקופת ההתיישנות נמנית לפי סעיף 89(2) לפקודת הנזיקין מ"היום שבו אירע אותו נזק", ואם לא נתגלה הנזק ביום שבו אירע – "היום שבו נתגלה הנזק", ובלבד שתקופת ההתיישנות לא תעלה על עשר שנים ממועד אירוע הנזק.²⁴

הוראת הסיפא של סעיף 89(2) לפקודת הנזיקין לא באה להאריך את תקופת ההתיישנות ה"רגילה" של שבע שנים ולא באה ליצור תקופת התיישנות חלופית ועצמאית. מטרתה לקבוע "מחסום אחרון וסופי" להתיישנות של תביעות, שבהן מתגלה הנזק לאחר התרחשותו. מכאן, שלא ניתן יהא להגיש תובענה בגין עוולה, שנזקה התגלה לאחר התרחשותה, לאחר שחלפו עשר שנים מיום אירוע הנזק.²⁵ הסעיף מציב רף עליון של עשר שנים מיום אירוע הנזק, להגשת תביעה במקרים שבהם הנזק סמוי ואירוע הנזק לא חופף למועד הגילוי, אף אם טרם חלפה תקופת ההתיישנות ממועד הגילוי. מרוץ ההתיישנות מתחיל משנתגלה הנזק, גם אם הנזק לא נתגבש במלוא היקפו.²⁶ יש לפרש את סעיף 89(2) לפקודת הנזיקין, כמכיל מבחן גילוי נזק בעל אופי אובייקטיבי, המחייב לצורך טענת גילוי מאוחר נקיטת אמצעים סבירים על ידי התובע לגילוי עובדות המצויות "בכוח", אם לא בפועל, בידיעתו.²⁷

יש לנקוט באמת מידה מהותית לבחינת ה"נזק" שתקופת ההתיישנות לגביו מתחילה רק מיום שהתגלה, במובן סעיף 89(2) לפקודת הנזיקין. כאשר מוכח שהניזוק סובל ממחלה שהתגלתה רק לאחר שחלף זמן ממועד התאונה כי המחלה אינה בגדר החמרת הנזק שהתגלה בסמוך לאחר התאונה או בבחינת נזק מוסב מהנזק הראשוני, וכי מתקיים קשר סיבתי בין התאונה לבין המחלה, ניתן לומר שמחלה זו היא אותו "נזק" שבו מדובר בסעיף הנ"ל.²⁸

סעיף 8 לחוק ההתיישנות, שעניינו "התיישנות שלא מדעת", וסעיף 89(2) לפקודת הנזיקין, קובעים הסדרים מיוחדים המשעים את מרוץ ההתיישנות בנסיבות שבהן יסוד מיסודותיה של עילת התביעה נתגלה לתובע באיחור. סעיף 89(2) לפקודת הנזיקין קובע הסדר מיוחד להתיישנות תביעה בגין עוולה נזיקית, שלפיו מרוץ ההתיישנות יפתח ביום שבו אירע הנזק, למעט במקרים שבהם הנזק לא התגלה ביום שאירע – אז מרוץ ההתיישנות יחל עם גילוי. במקרה כזה התובענה תתיישן לכל המאוחר בחלוף 10 שנים מיום אירוע הנזק, כך שבמקרה של פער זמנים בין מועד קרות הנזק למועד גילוי עשויה תחילת "מרוץ ההתיישנות" להידחות עד 3 שנים לאחר מועד התרחשות הנזק.²⁹ כאשר התובע החל לחקור קיומה של רשלנות רפואית תוך זמן סביר ממועד קרות הנזק, תידחה תחילת תקופת ההתיישנות למועד שבו קיבל לידי את התיק הרפואי.³⁰

24 ע"א 7193/10 ברנס נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 20.2.2012).

25 ע"א 4114/96 המאירי נ' הכשרת הישוב חברה לביטוח בע"מ, פ"ד נב(1) 857 (1998).

26 ע"א 9292/07 חברות שדמות הדרום בע"מ נ' וועדה מקומית לתכנון ובניה שמעונים (פורסם בנבו, 6.1.2010).

27 ע"א 2206/08 סיגמן נ' חברת דובק בע"מ (פורסם בנבו, 11.7.2010). נקבע ברוב דעות כי יישום לעניינו הוביל למסקנה כי תביעתו של המערער התיישנה.

28 רע"א 5260/12 קריספל נ' ביטוח ישיר איי די איי חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 13.12.2012).

29 ע"א 8172/12 פלוני נ' אגד – אגודה שיתופית לתחבורה בישראל בע"מ (פורסם בנבו, 18.1.2018).

30 ע"א 9788/07 עיזבון מרמש נ' הסתדרות מדיצינית הדסה (פורסם בנבו, 30.5.2010). דעת הרוב קבעה.

שיפוי – מרוץ ההתיישנות בתביעת שיפוי של המדינה כנגד מזיק בגין גמלה "מוקדמת" שהיא נאלצה לשלם לעובד מדינה שניזוק בתאונת דרכים, אשר פרש פרישה מוקדמת מהשירות בעקבות התאונה, נפתח עם גיבוש זכותו של העובד הניזוק לפרוש פרישה מוקדמת משירות המדינה בעקבות התאונה ולא עם קרות התאונה, כטענת המבטחות.³¹

מרוץ ההתיישנות בתביעת שיפוי מתחיל לכל המוקדם עם מתן פסק הדין בתביעה הנזיקית, המחייב את המעוול-הנתבע בתשלום לניזוק.³²

מקרים נוספים – צירוף חוות דעת רפואית לכתב התביעה לאחר תום תקופת ההתיישנות אינו יכול לשמש כ"מקצה שיפורים" שעמו הוספת עילת תביעה, אלא אך לתמיכה בטענות העובדתית שכבר נטענו בכתב התביעה המקורי. כיוון שרואים את כתב התביעה המתוקן כאילו הוגש במועד הגשת כתב התביעה המקורי, הכלל הוא שכאשר מתן רשות לתיקון כתב תביעה ישלול מהנתבע הגנה שבה היה יכול להתגונן מפני התביעה המתוקנת אילו התביעה המקורית הוגשה לראשונה בעת שהוגשה הבקשה לתיקון כתב התביעה, לא יתיר בית המשפט את תיקון כתב התביעה.³³

נדונה פרשנות המונח "אפשרות סבירה" שבסעיף 5א(3) לחוק הנזיקים האזרחיים (אחריות המדינה), התשי"ב-1952, העוסק בהתיישנות תביעה לפי חוק זה. נקבע כי הסעיף נוקט במתכונת של בחינת התובע הקונקרטי אל מול "התובע הסביר" והתווה את אמות המידה לביצועה; בנסיבות העניין דעת הרוב פסקה כי הייתה "אפשרות סבירה" להגשת תביעה בתוך סד הזמנים הקבוע בסעיף הנ"ל.³⁴

תביעת נזיקין של חבר קיבוץ – נדונה תביעת נזיקין של חבר קיבוץ נגד הקיבוץ. התביעה הוגשה רק לאחר שהחבר עזב את הקיבוץ (כ-30 שנים לאחר היווצרות העילה). טענתו הייתה שהיה מנוע מלתבוע בעבר את הקיבוץ, על פי הוראות תקנון האגודה. הטענה נדחתה, שכן גם לפני עזיבתו רשאי היה לתבוע את הקיבוץ בהליכי בוררות.³⁵

סימן ג – המועד הקובע בנושאי מקרקעין

תפיסת מקרקעין עוולה מתמשכת – מה הדין כאשר עילת התובענה מבוססת על מעשה עוולה מתמשך? לדוגמה, בעוולה של תפיסת מקרקעין שלא כדין – האם מועד היווצרות העילה לצורך חישוב ההתיישנות הוא יום סילוקו של התופס מהנכס (דהיינו, תום התקופה של החזקה שאינה כדין), או שמא

- 31 רע"א 2368/08 אבנר איגוד לביטוח נפגעי רכב בע"מ נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 10.7.2011). תביעתה של המדינה בנסיבות המקרה לא התיישנה בעת הגשתה, ויש לבררה לגופה.
- 32 ע"א 1386/05 סיבוס רימון תעשיות מבנים ופיתוח בע"מ נ' מוסד הטכניון למחקר ופיתוח בע"מ (פורסם בנבו, 2.7.2008).
- 33 רע"א 6863/12 מחאמיד נ' שירותי בריאות כללית (פורסם בנבו, 24.2.2013).
- 34 ע"א 5250/08 ח'שאן נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 2.10.2014).
- 35 ר"ע 580/86 פרג נ' קיבוץ עין חרוד איחוד, פ"ד מא(3) 447 (1986).

בכל יום של החזקה שאינה כדין נוצרה עילת תביעה נפרדת? נפסק כי הסגת גבול נמשכת יוצרת עילת תביעה חדשה בכל יום.³⁶

הסדר מקרקעין – סעיף 159(ב) לחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969 קובע כי חוק ההתיישנות, לא יחול על תביעות לקיום זכות במקרקעין מוסדרים, אולם אין בכך כדי למנוע טענה מכוח ההתיישנות שאדם היה זכאי לטעון אותה לפני תחילת חוק זה. מטרתו של סעיף 159(ב) לחוק המקרקעין הינה להגן על זכות במקרקעין מוסדרים מפני תביעה מכוח התיישנות העומדת בסתירה לרישומים שבפנקסי המקרקעין. מכאן, שכאשר הטוען להתיישנות הוא הנתבע, הנשען על הרישום הקיים, חלים דיני ההתיישנות על התביעה.³⁷

היטל השבחה – כאשר מומשו זכויות בנכס אשר חלה בו השבחה, מרוץ ההתיישנות ביחס לחיוב בהיטל השבחה אינו מתחיל כל עוד הוועדה המקומית אינה יודעת על קיום העסקה. בדרך כלל, דבר קיומה של העסקה יגיע לידיעת הוועדה המקומית רק בעת שהרוכש יהיה מעוניין לבצע רישום של זכויותיו בפנקסי המקרקעין, ולצורך כך יבקש להנפיק לו אישורי מיסים. לכן, מרוץ ההתיישנות יחל ברגע שהנישום פונה בבקשה לקבלת האישור הנדרש להעברת הרישום על שמו.³⁸

במקרים שבהם יש פער זמנים משמעותי בין מימוש הזכויות לבין רישומן עשויה לעלות הטענה כי מרוץ ההתיישנות התחיל גם כאשר נודע לוועדה המקומית על מימוש הזכויות בדרך "עקיפה" מבלי שקיבלה דיווח מפורש על כך מן הצדדים לעסקה. לכאורה לפי חוק ההתיישנות אין משמעות לשאלה באיזה אופן נודעו לתובע העובדות המקימות את עילת התביעה.³⁹

סימן ד – המועד הקובע בתביעות על פי התקנות

היתר לפיצול סעדים – מרוץ ההתיישנות מופסק ממועד הגשת התובענה הראשונה, שהרי ההתיישנות מתייחסת לעילה (במקרה דנן הפרת ההסכם) ולא לסעד. לכן, התביעה השנייה לפיצויים אינה מתיישנת, כאשר מתעכבת התביעה לסעד השני עקב אי-סיומו של הדיון בסעד הראשי.⁴⁰

תיקון כתב התביעה – בית המשפט לא ירשה בדרך כלל תיקון כתב תביעה אם עלול להיגרם עיוות דין לנתבע, בכך שתישמט טענת ההגנה בעניין קיומה של התיישנות.⁴¹

- 36 ע"א 35/71 חברת ישראל אוסטרליה להשקעות פרדסנות ומטעים בע"מ נ' מושב בני דרור אגודה חקלאית שיתופית בע"מ, פ"ד כז(1) 225 (1972).
- 37 ע"א 8995/03 עמותת אהל יצחק נ' עמותת אהל דוד לצרכי דת (פורסם בנבו, 9.2.2009). בעניין זה, טענותיהם של המשיבים נגדו את הרישום הקיים בפנקסים וביקשו לבטלו. לפיכך, לא חל סעיף 159(ב) לחוק המקרקעין על טענת ההתיישנות של המערערת ויש לבחון לגופה אם מתקיימים תנאיה.
- 38 בר"מ 4891/14 עיזבון טבעוני נ' הוועדה המקומית לתכנון ובניה נצרת (פורסם בנבו, 10.9.2014).
- 39 שם.
- 40 ע"א 615/84 אברהם מרקוביץ חברה לבנין ולהשקעות בע"מ נ' סתם, פ"ד מב(1) 541 (1988).
- 41 ראו להלן שער שנים עשר: הליכים מקדמיים, פרק ד – תיקון כתבי טענות. לעניין מעמדו של נתבע חדש שצורף לאחר תקופת ההתיישנות ראו ע"א 748/89 שפירא נ' חייט, פ"ד מח(2) 365 (1994).

היעדר נתבע – ללא נתבע אין קיום לתביעה, וללא נתבע מוגדר אין קיימת עילת תביעה (להוציא מקרים מיוחדים); העילה היא עילת תביעתו של התובע דווקא, ונגד אותו נתבע שהוא תובעו. נתבע שאינו נמצא מחמת שזותו אינה ידועה, אינו יכול להישמע בטענה שהתביעה נגדו התיישנה בהיעלמו.⁴²

תשלום אגרה – משהוגשה התביעה בתוך תקופת ההתיישנות, אין בעובדה שחל עיכוב בתשלום האגרה כדי להצמיח לנתבעים אינטרס לגיטימי ובר-הגנה שהתביעה נגדם תסולק באופן שלא יאפשר להגישה מחדש. החשש שמא המחיקה תוביל לאובדן עילת התביעה מחמת התיישנות, עשוי להוביל להענקתה של הארכת מועד.⁴³

סימן ה – המועד הקובע בתביעות מסוגים שונים

דיני חוזים – במצב הדברים הרגיל מתחילה ההתיישנות בגין הפרת חוזה ביום שבו נולדה עילת התובענה, כלומר עם שכלולה של הפרת החוזה.⁴⁴

מתי מתגבשת עילת התביעה – וממילא מתי מתחילה תקופת ההתיישנות – בחיוב שלא נקבע מועד קבוע לקיומו?⁴⁵

כיצד יש לחשב את תקופת ההתיישנות בתביעה חוזית לפיצויים בגין הפרת חוזה, מכוח סעיף 10 לחוק החוזים (תרופות בשל הפרת חוזה), התשל"א–1970?⁴⁶

האם בגדרי מרוץ ההתיישנות לגבי תביעה לסעדים כספיים והצהרתיים בגין הפרת חוזה מכר, יש לכלול את תקופת הערעור שהגישה המנוחה בשעתו, על דחיית תביעתה להשבת המקרקעין נשוא חוזה המכר? התשובה לכך חיובית.⁴⁷

העילה לעתור לפסלות שני הסכמים שנכרתו בין הצדדים בקשר לפרויקט בנייה נולדה במועד כריתתו. לפיכך, התביעה שהגישה המערערת כעבור 11 שנים להצהיר על בטלות ההסכמים בעילה של אי-חוקיות, התיישנה.⁴⁸

יש להבחין בין תביעה לאכיפה או ביטול חוזה לבין תביעה לפיצויים. מרוץ ההתיישנות לצורך תביעה לאכיפה או לביטול מתחיל במועד הפרת החוזה, שהרי כבר אז התובע אוזחז בידו עילת תביעה בשלה וביכולתו לפנות לבית המשפט. לעומת זאת נקודת הפתיחה של המרוץ בתביעה לפיצוי מכוח סעיף 10 לחוק החוזים (תרופות בשל הפרת חוזה), יכולה להידחות עד למועד היווצרות הנזק.⁴⁹

42 ע"א 242/66 יעקובסון נ' גז, פ"ד כא(1) 85 (1967).

43 רע"א 8317/07 בית הכנסת הגדול בירושלים נ' היכל שלמה המרכז למורשת היהדות בירושלים (פורסם בנבו, 25.12.2007).

44 ע"א 531/89 להבי נ' הוועדה המחוזית לתכנון ולבנייה – המרכז, פ"ד מו(4) 719 (1992).

45 ד"נ 32/84 עיזבון ויליאמס נ' Israel British Bank (London) Ltd, פ"ד מד(2) 265 (1990).

46 ע"א 3599/94 יופיטר נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, פ"ד נ(5) 423 (1997).

47 ע"א 6743/11 גודוביץ נ' דור זהב חברה לקבלנות בנין והשקעות בע"מ (פורסם בנבו, 24.2.2013).

48 ע"א 4752/14 נכסי רמת אביב בע"מ נ' עיריית תל אביב (פורסם בנבו, 16.6.2016).

49 ע"א 9111/15 מרגלית ש.א רכב בע"מ נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 31.10.2017).

דיני בנקאות – בתביעה שהוגשה נגד בנק נתבקש סעד הצהרתי, שלפיו הטוענות פטורות מהחובה לשלם ריבית מופרזת הקיימת לטענתן בחיובי הבנק וכן מהדרישה להשבת כספים. נשאלה השאלה אם בעילת התביעה להשבה מתחיל מרוץ ההתיישנות לגבי כל תשלום של ריבית מופרזת עם תשלומה בפועל. אם כן, ניתן לקבל סעד הצהרתי לפני כל תשלום כזה, שעל פיו פטורות הטוענות מהתחייבותן לשלם את הריבית המופרזת.⁵⁰

ככלל, מרוץ ההתיישנות לעניין תביעת בנק כלפי ערב יתחיל במועד קבלת אישור מרשם ההוצאה לפועל בדבר מיצוי ההליכים כנגד החייב העיקרי.⁵¹ משמדובר בחוב שפירעונו "עם דרישה", יש ליתן משקל למועד שבו ניתנה הדרישה ולנסיבותיה. יוטעם, אין באמירה זו כדי ליתן "שיק פתוח" לבנקים או למלווים אחרים ליצור מערכת מלאכותית של מגעים על מנת להשיג תקופת התיישנות ארוכה יותר.⁵²

תגמולי ביטוח – המועד הקובע לשם תחילת מרוץ תקופת ההתיישנות בתביעה לתגמולי ביטוח הוא מועד קרות התאונה כאשר דנים בפוליסה לביטוח תאונות אישיות. כשמדובר במחלה או בנכות, המועד הראשון שבו ניתן היה לעמוד על קיומן – קבלת טיפול רפואי.⁵³ מרוץ ההתיישנות בתביעה לתגמולי ביטוח מתחיל במועד האירוע שהוליד את הנזק. השאלה אם יש לסטות מכלל זה כאשר קיים בחוזה הביטוח סעיף המכפיף את הצדדים לקביעת המוסד לביטוח לאומי לגבי שיעור הנכות היא שאלה של פרשנות חוזה, שאינה מצדיקה דיון ב"גלגול שלישי".⁵⁴

נאמנות קונסטרוקטיבית – הסכם חליפין שנכרת לפני כניסתו לתוקף של חוק המקרקעין (ולפיכך חל עליו הדין הקודם), אשר מכוחו קמו לקונה זכויות שביושר, ונוצרה נאמנות קונסטרוקטיבית בין המוכר כנאמן לבין הקונה כנהנה. משחל מרוץ ההתיישנות על פי אחת העילות הנובעות מהתנהגות הנאמן בנאמנות הקונסטרוקטיבית, חלים עליה גם המצבים השונים המעכבים את מרוץ ההתיישנות על פי חוק ההתיישנות.⁵⁵

עילת התביעה לצורך חישוב תקופת ההתיישנות במקרים שבהם צומחת זכות שביושר, מתגבשת כאשר המוכר כופר במעמדו או מפר את חובתו כנאמן.⁵⁶ לאור המסקנה בדבר קיומה של נאמנות קונסטרוקטיבית, הלכה מושרשת היא כי מרוץ ההתיישנות אינו מתחיל כל עוד הנאמן אינו כופר בזכותו של הנהנה או מפר את חובתו כנאמן.⁵⁷ לצורך קביעת מועד תחילת מרוץ ההתיישנות בנאמנות קונסטרוקטיבית ביחסי מוכר-קונה מקרקעין, יש לבחון מתי הגיע לידיעת הנהנה מידע שיש בו ללמד כי הנאמן מפר את חובותיו כנאמן או כופר בנאמנותו.⁵⁸

ע"א 2462/97 הפועלים ליסינג בע"מ נ' טיפול שורש, ניהול ושירותים למרפאות שיניים (ישראל מספר 1) בע"מ, פ"ד נד (1) 529 (2000).	50
רע"א 6638/11 לילוה נ' הבנק הבינלאומי הראשון לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 13.11.2012).	51
ע"א 8397/13 בנק דיסקונט לישראל בע"מ נ' דיין (פורסם בנבו, 15.12.2014).	52
ע"א 1806/05 הראל חברה לביטוח בע"מ נ' עיזבון אמיתי (פורסם בנבו, 21.5.2008).	53
רע"א 7551/09 בן אבי נ' הראל חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 31.12.2009).	54
ע"א 11422/04 עיזבון זועבי נ' מינהל מקרקעי ישראל (פורסם בנבו, 15.9.2010).	55
ע"א 5574/09 קול נ' קרן קיימת לישראל (פורסם בנבו, 16.11.2011).	56
ע"א 9555/10 הופמן נ' יפה (פורסם בנבו, 15.7.2013).	57

דיני ההתיישנות חלים על יחסי נאמנות. מועד התגבשות העילה הינו המועד שבו מסתיימים יחסי הנאמנות, או כאשר נודע לנהנה כי הנאמן הפר כלפיו את חובותיו כנאמן.⁵⁹

סעד הצהרתי – בתובענה לסעד הצהרתי בדבר פירוש חוזה, הוכחה זכותו של התובע לסכומי כסף. מהו המועד הקובע לחישוב ההתיישנות: יום היווצר העילה על פי החוזה או יום היווצר העילה על פי פסק הדין הצהרתי? נקבע כי המועד הראשון הוא הקובע.⁶⁰

תחילת מרוץ ההתיישנות בעילת תביעה שעניינה מתן סעד הצהרתי או צו עשה בקשר לבעלות במניות, היא במועד שהחל ממנו התובע זכאי, לגרסתו, לבעלות במנייה, או המועד שהחל ממנו מרשם בעלי מניות אינו משקף לטענתו את זכויותיו.⁶¹

ליקויי בנייה – בתביעות לתיקון ליקויי בנייה בנסיבות שבהן חלה הוראת סעיף 4 לחוק המכר (דירות), התשל"ג-1973, העוסקת בהודעה על אי-התאמה, תחל תקופת ההתיישנות ביום קבלת החזקה בדירה, ואין לכרוך את מועד תחילתו של מרוץ ההתיישנות במשלוח הודעה בדבר אי-התאמה לפי הסעיף. הסעיף אינו מקנה לתובע עילת תביעה חדשה אלא נועד להסיר מכשול חוזי העלול להגביל תביעה מצד הקונה.⁶²

דיני פטנטים – מתי מתגבשת עילת התביעה – וממילא, מתי מתחילה תקופת ההתיישנות – בתביעה לביטול פטנט?⁶³

מיסים עקיפים – חוק מיסים עקיפים (מס ששולם ביתר או בחסר), התשכ"ח-1968, קובע תקופת "התיישנות" בת 3 שנים, שבמהלכן רשאי נישום ששילם מס ביתר לתבוע מן הרשות את השבתו. בחלוף פרק זמן זה, אין הנישום רשאי עוד לתבוע השבה של המס. מדובר בהסדר מיוחד ובמקום שבו קיים הסדר סטטוטורי מפורש ומיוחד בנוגע להשבה, יש להעדיפו על פני הוראה כללית המסדירה את הנושא.⁶⁴

תנאי מקפח – עילת התביעה בגין תנאי מקפח בחוזה אחיד, נולדת עם כריתת החוזה וממועד זה יש להתחיל את מניין הימים לצורך ההתיישנות. שכן העילה נוצרה מכוח ההסכמה להתקשר בחוזה הכולל תנאי מקפח. השימוש לרעה אינו מהווה את עילת התביעה.⁶⁵

פירוק שותפות – עילת התביעה לדרוש את חיסול עסקי השותפות ואת יישוב החשבונות נולדה בתאריך פירוק השותפות.⁶⁶

- 58 ע"א 7231/10 תלמוד תורה בית יהודה קרית אתא נ' עיריית קרית אתא (פורסם בנבו, 17.10.2012).
- 59 ע"א 1533/08 לחמן נ' הררי (פורסם בנבו, 27.8.2012).
- 60 ע"א 450/82 מדינת ישראל נ' חירם לנדאו עבודות עפר כבישים ופיתוח בע"מ, פ"ד מ(1) 658 (1986).
- 61 ע"א 8376/10 חברת מוניות הטייסים בע"מ נ' סילקו (פורסם בנבו, 21.5.2013).
- 62 רע"א 830/06 גלמן נ' כהן פיתוח-דרעד (פורסם בנבו, 2.4.2008).
- 63 ע"א 217/86 שכטר נ' אבמץ, פ"ד מד(2) 846 (1990).
- 64 ע"א 9863/09 וויריאנט בע"מ נ' האוצר, מנהל רשות המיסים / אגף המכס ומע"מ (פורסם בנבו, 16.3.2011).
- 65 רע"א 6734/09 סלון ירושלים מוצרי חשמל בע"מ נ' כלליר תפעול ואחזקה בע"מ (פורסם בנבו, 26.8.2012).

תאגידיים – בכל הנוגע לתאגיד, ככלל, מרוץ ההתיישנות יתחיל בעת שאורגן ש"ידו לא הייתה במעל" ידע/יכול היה לדעת, את העובדות המקימות את עילת התביעה. אולם עילת התביעה לא תתיישן במהלך התקופה שבה נשלט התאגיד בידי אורגנים שמנעו את מימוש זכות התביעה שלו.⁶⁷

66 ע"א 1135/12 שרעבי נ' אזכוריה (פורסם בנבו, 12.12.2013). הואיל ותביעת המשיב הוגשה בחלוף למעלה משבע שנים ממועד זה, התביעה התיישנה ודינה להידחות.

67 ע"א 7589/13 Establishment Adoka נ' מכון ויצמן למדע (פורסם בנבו, 8.6.2015).

פרק ג – עילה – התיישנות – סעיפים מחוק ההתיישנות

סימן א	– העלאת הטענה בהזדמנות הראשונה
סימן ב	– תביעה שכנגד וקיזוז
סימן ג	– התיישנות במקרקעין
סימן ד	– תרמית והונאה
סימן ה	– התיישנות שלא מדעת
סימן ו	– הודאה בזכות
סימן ז	– סעיפים רלוונטיים נוספים מחוק ההתיישנות

סימן א – העלאת הטענה בהזדמנות הראשונה

סעיף 3 לחוק ההתיישנות, התשי"ח-1958 – חובה להעלות את טענת ההתיישנות בהזדמנות הראשונה כדי לקבוע אם הצד הטוען טענת התיישנות עמד בדרישת הסעיף. יש חשיבות למהות הדיון או ההליך הראשון שהתקיים, אשר על פי הנטען היווה את ההזדמנות הראשונה לעורר בו את טענת ההתיישנות. יש חשיבות לעניין שהיה לנתבע באותו דיון ויש חשיבות לעובדה אם השתתף בו אם לאו.¹ לצירוף המלים "בהזדמנות הראשונה" טרם ניתנה הגדרה ממצה בפסיקה. נקבע שאין לקבוע נוסחה גורפת אלא כל מקרה ייבחן על פי נסיבותיו המיוחדות. המטרה הינה גם למנוע ניהול הליכי סרק ובזבוז זמן שיפוטי יקר. לכן, אם רצונו של נתבע להישען על טענת התיישנות, יעלה אותה מיד עם שיתופו בהליך, שמא יחשב כמי שוויתר על טענתו. בהתאם למגמה זו, נראה שבקשת סילוק על הסף עשויה להיות בבחינת ההזדמנות הראשונה להעלות טענת התיישנות.² במקום שבו ניתנה לבעל דין הזדמנות לטעון לגופו של עניין והוא נמנע מלהעלות את טענת ההתיישנות, ניתן לומר כי הוא החמיץ את ההזדמנות הראשונה להעלאת הטענה.³ בעניין אחד נקבע כי אין מקום לאפשר למערער לתקן את כתב הגנתו כך שיכלול טענת התיישנות מאחר שהחמיץ את האפשרות להעלות את טענת ההתיישנות בהזדמנות הראשונה.⁴ אין חובה לטעון טענת התיישנות בדיון בהליך של בקשה לפטור או לדחיית אגרה, שמעלה התובע.⁵ במקרה אחר המשיב לא טען להתיישנות כלל במסגרת כתב ההגנה, אלא העלה טענה זו לראשונה במסגרת סיכומיו. בכך לא קיים את החובה להעלות את טענת ההתיישנות בהזדמנות הראשונה לאחר הגשת התובענה.⁶

סימן ב – תביעה שכנגד וקיצוץ

סעיף 4 לחוק ההתיישנות – הרעיון העומד מאחורי ההוראה שבסעיף 4 לחוק ההתיישנות, הסעיף שדן בתביעה שכנגד ובקיצוץ, הוא להבטיח שוויון בין בעלי הדין באשר להשמעת טענת ההתיישנות, כאשר אחד מהם הגיש תביעה והאחר הגיש תביעה שכנגד באותו נושא. אם הנתבע לא טען כי תביעת התובע התיישנה, אזי מחייבת שורת הצדק כי גם התובע לא יורשה להשמיע טענת התיישנות כלפי התביעה שכנגד.⁷

- 1 רע"א 4049/97 אסורנס ג'נרל דה פרנס נ' הכונס הרשמי, בתפקידו כמפרק בנק צפון אמריקה בע"מ (בפירוק), פ"ד נא(4) 716 (1997).
- 2 ע"א 9392/10 בנק דיסקונט לישראל בע"מ נ' רסולי (פורסם בנבו, 4.7.2013).
- 3 רע"א 2208/09 יצהר נ' עיזבון אברהם (פורסם בנבו, 26.1.2010). גם אם מדובר בבקשה לביטול החלטה בדבר פטור מאגרה.
- 4 ע"א 5574/09 קזל נ' קרן קיימת לישראל (פורסם בנבו, 16.11.2011).
- 5 ע"א 3599/94 יופיטר נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, פ"ד נ(5) 423 (1997).
- 6 ע"א 9178/12 המכללה האקדמית הערבית לחינוך חיפה נ' ח'יר (פורסם בנבו, 24.9.2015).
- 7 ע"א 289/65 רובינשטיין נ' רון, פ"ד כ(1) 505 (1966). ראו גם ע"א 656/99 בר שירה נ' מעונות ובנין בע"מ, פ"ד נז(5) 1 (2003).

סעיף 4 לחוק ההתיישנות מתפרש באופן שאם "ניצלה" התביעה שכנגד מהתיישנות, זכאים התובעים להעלות נגדה טענת קיזוז – המהווה טענת הגנה בפני תביעה, להבדיל מתביעה שכנגד, שהיא תביעה בפני עצמה – אף אם טענה זו הייתה מתיישנת אלמלא התביעה שכנגד של הנתבעים. מכאן שבנסיבות העניין חל סעיף 4, אף שהקיזוז נטען כלפי נושאים שנדחו מחמת התיישנות בתובענה גופה.⁸

תביעה שכנגד מוגשת במסגרת הליך של תביעה מקורית וכחלק ממנו, ואילו במקרה אחד היה מדובר בתובענה שכנגד שלא הוגשה במסגרת התביעה המקורית. על כן תביעת המבקשים אינה בגדר "תביעה שכנגד", כמשמעותו הפשוטה, הרגילה והמקובלת של המונח בחקיקה. תהיה זו תוצאה בלתי רצויה אם המונח "תביעה שכנגד" יקבל – לעניין סעיף 4 לחוק ההתיישנות – מובן אחר מזה שניתן לו בדברי חקיקה אחרים.⁹

בהתאם לסעיף 4 לחוק ההתיישנות, על מנת שתובענה לא תידחה בטענת התיישנות עליה למלא אחר שני תנאים מצטברים: הראשון, סיווג התובענה כ"תביעה שכנגד" או כטענת קיזוז באותה תובענה; השני, כי נושא התביעה שכנגד והתביעה העיקרית יהיה אותו נושא או כי שתי התביעות תנבענה מאותן נסיבות.¹⁰

המסגרת הדיונית של סעיף 4 לחוק ההתיישנות היא השמעת טענת קיזוז על ידי הנתבע ולא תובענות עצמאיות לסעד הצהרתי. דהיינו, הסעיף עוסק בקיזוז כ"מגן" ולא כ"חרב".¹¹

סימן ג – התיישנות במקרקעין

סעיף 5 לחוק ההתיישנות – הסעיף קובע תקופת התיישנות של 15 שנה ביחס למקרקעין, ותקופה של 25 שנה בתובענה העוסקת במקרקעין מוסדרים. במקרה אחד טענה המערערת למרמה בהליך ההסדר עצמו. עילת התביעה מתייחסת אפוא למועד טרם הפכו המקרקעין למוסדרים. על פני הדברים, תקופת ההתיישנות במצב כזה, שבו נטען כי פקיד ההסדר ידע את המצב לאשורו, תעמוד על 15 שנה.¹² המשיבים ביקשו להביא לתיקון הרישום על יסוד מספר עילות ונמצא כי יש לראות בהליך תביעה לאכיפה להעברת הזכויות במקרקעין מוסדרים לפי סעיף 5(2) לחוק ההתיישנות, בהתאם להתחייבות המערער, ועילה זו טרם התיישנה.¹³ בעניין אחר חוק ההתיישנות חל ביחס לשתי התביעות ותקופת ההתיישנות תמה ביחס לשתייהן. עילותיהן של שתי התביעות נוצרו לאחר חקיקת חוק ההתיישנות, ועל כן אין מקום להיזקק לדין שקדם

8 רע"א 8059/03 שיכון ופיתוח ישראל בע"מ נ' דיור לעולה בע"מ (פורסם בנבו, 1.9.2005). מכאן, שאין לקבל את קביעת הבורר שלפיה לא הייתה רשאית המערערת להעלות לפניו טענה זו.

9 רע"א 4223/06 כץ נ' גוטליב (פורסם בנבו, 25.5.2008).

10 ע"א 219/11 גד חברה להפצה בע"מ נ' הבנק הבינלאומי הראשון לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 9.12.2012).

11 ע"א 1737/15 מגדל סיני בע"מ נ' בנק לאומי לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 21.7.2016).

12 ע"א 523/12 אסמאעיל נ' לשכת הסדר המקרקעין (פורסם בנבו, 15.1.2014). כך או כך, גם לו הייתה התקופה הרלוונטית למקרה 25 שנה – על פי ההנחה שבפסק דינו של בית המשפט המחוזי – ברור שאם החלה ממועד הולדת העילה שבתובענה, הרי שתמה התקופה לפני עשרות שנים.

13 ע"א 6766/11 חג'אזי נ' חג'אזי (פורסם בנבו, 23.6.2013).

לו בכל הנוגע לתקופת ההתיישנות של תביעות אכיפה במקרקעין; משמדובר במקרקעין מוסדרים, תקופת ההתיישנות הקבועה בחוק היא 25 שנים.¹⁴

זכויות בנייה – ניתן להבחין בעניין זה בשני "טיפוסים" של תביעות העוסקות בזכויות בנייה. הטיפוס הראשון הוא של תביעות המכוונות למימוש אינטרס הבעלות או אינטרס השימוש של התובע במקרקעין. נפסק כי בתביעות מעין אלה תגבר הנטייה לסווג את התביעה כ"תביעה במקרקעין". הטיפוס השני הוא של תביעות שבהן התובע נעדר זיקה קניינית למקרקעין אליהם משויכות זכויות הבנייה, תביעה אשר אינה מכוונת להגשמת "אינטרס הבעלות" או "האינטרס השימושי" של התובע. במקרים אלו לא תהא הצדקה לסווג את התביעה כתביעה במקרקעין לצורך חוק ההתיישנות.¹⁵ במקרים מסוימים, ייתכן וניתן להכיר בתביעה למימוש של "זכויות בנייה", כתביעה "במקרקעין" במשמעות סעיף 2(5) לחוק ההתיישנות.¹⁶

סעיף 6 לחוק ההתיישנות – תחילת ההתיישנות – תקופת ההתיישנות מתחילה ביום שבו נולדה עילת התובענה.

סימן ד – תרמית והונאה

סעיף 7 לחוק ההתיישנות – תרמית עלולה, בנסיבות מתאימות, להביא לדחיית תחילתו של מרוץ ההתיישנות. במקרים מיוחדים וחרגיים יהיה בתרמית אף כדי להצדיק לפטור תובע כליל מעולו של דין ההתיישנות, בתנאי כי התובע יציג לפני בית המשפט תשתית עובדתית המבססת, ברמה הלכאורית, את טענת התרמית.¹⁷

כאשר עילת התביעה היא מרמה, תקופת ההתיישנות תתחיל רק ביום שבו נודעו לתובע עובדות התרמית, גם אם יכול היה לדעתן מוקדם יותר אילו נקט בזהירות סבירה.¹⁸ בעניין אחד המערער לא פירט באופן ברור במסגרת כתב התביעה מהם מעשי המרמה או האונאה שאותם הוא מייחס למשיב ולא צירף תצהיר אשר יתמוך בטענותיו. משכך, לא עלה בידו להוכיח כי התקיימו בנסיבות המקרה "תרמית או אונאה" מצדו של המשיב.¹⁹ טרם יידרש בית המשפט לחריג המנוי בסעיף 7 לחוק ההתיישנות, על בעל הדין המבקש את הפעלתו להציג תשתית עובדתית התומכת בטענת התרמית. בהקשר זה, הנטל המוטל על המערער הוא

- 14 ע"א 6631/10 אבו סביה נ' עיזבון עזאיזה (פורסם בנבו, 27.2.2013).
- 15 רע"א 4329/14 עמידר החברה הלאומית לשיכון בישראל בע"מ נ' ברעד נכסים והשקעות בע"מ (פורסם בנבו, 27.1.2015).
- 16 ע"א 3260/11 ברכה נ' אפריקה ישראל להשקעות בע"מ (פורסם בנבו, 6.1.2015).
- 17 ע"א 3552/01 Banco Exterior (Suiza) SA נ' Zegluga Polska Spolka Akcyjna, פ"ד נט(4) 941 (2005).
- 18 ע"א 3752/09 המאם נ' עזבון המאם (פורסם בנבו, 7.1.2010). אין מקום להתערב בקביעה כי הייתה מרמה בהליכי הסדר המקרקעין; בנסיבות העניין דחה בית המשפט המחוזי את טענת ההתיישנות.
- 19 ע"א 4583/08 נגר נ' ביניש (פורסם בנבו, 25.3.2010), ובכך אין לו אלא להלין על עצמו.

לבסס את הטיעון שלפיו רישום המקרקעין על שם המדינה נעשה במרמה (של האפוסטרופוס הכללי או פקיד ההסדר), ולא רק בטעות או בהתשלוח.²⁰ נקבעה ההלכה ש"על הטוען לתרמית... להעמיד תשתית עובדתית מפורטת וברורה במישור הטיעוני ולשאת בנטל הוכחה כבד במישור הראייתי". אף נאמר כי "הנטל להוכחת טענה מעין זו עשוי להיות כבד יותר ממאזן ההסתברויות הרגיל הנהוג במשפטים אזרחיים".²¹ סעיף 7 לחוק ההתיישנות פורש בפסיקה, כך שלצורך הפעלת שיעון ההתיישנות אין די בצורך אובייקטיבי לדעת אודות התרמית, וגם לא בחשדות סובייקטיביים. נדרשת ידיעה ממשית וסובייקטיבית של דבר התרמית.²² הנטל להוכיח טענת תרמית מוטל על כתפי הטוען לה ועליו לפרט את העובדות המהוות את העובדות שלשיטתו מהוות תרמית. אם לא יעלה בידו להוכיח בראיות את טענת התרמית, בית המשפט לא יידרש לה.²³

סימן ה – התיישנות שלא מדעת

סעיף 8 לחוק ההתיישנות – אם נעלמו מהתובע עובדות המהוות את עילת התובענה מסיבות שלא היו תלויות בו ושאינן בזהירות סבירה לא יכול היה למונען, תתחיל תקופת ההתיישנות ביום שבו נודעו לתובע עובדות אלה. השאלה היא אם העובדות שנתגלו חיוניות לביסוס עילת התביעה, באופן שבלתי ידיעתן לא ניתן להגיש תובענה בעלת סיכוי ממשי.²⁴ במסגרת סעיף 8 לחוק ההתיישנות נבחנת הידיעה בפועל והידיעה בכוח של התובע על פי מבחן אובייקטיבי של האדם הסביר והאמצעים הסבירים, תוך התחשבות בנסיבות העניין, להבדיל מתכונותיו ונסיבותיו האישיות של התובע; לעניין טיב הידיעה הנדרשת כדי שמרוץ ההתיישנות יתחיל, המבחן הוא קצה חוט או סברה ואם אדם סביר היה מגיש תביעה בנסיבות אלה.²⁵ בסעיף 8 לחוק ההתיישנות יצר המחוקק חריג לתקופת ההתיישנות הרגילה, כדי שלא לנעול דלת, אך חריג זה אינו דלת פתוחה לרווחה אלא טעונת הוכחה; חובת ההגינות כלפי הנתבע (ובמובנים שונים גם ההגינות כלפי הציבור כולו) מחייבת פרשנות זהירה של כלל זה.²⁶ בעת בחינת טענת התיישנות במערכת יחסים חוזית ארוכת טווח (חוזי יחס) ראוי לבחון אם בנסיבות המקרה היה ניתן להעלות את הטענות בדבר הפרת החוזה במהלך חיי החוזה, או שמא הצורך לבררן רק עם סיום חיי החוזה. כלומר, אף אם עילת התביעה נוצרה במהלך חיי החוזה יש מקום במסגרת חוזי יחס לפרשנות מרחיבה של סעיף 8 לחוק ההתיישנות.²⁷

20 ע"א 523/12, לעיל ה"ש 12.

21 ש.ם.

22 רע"א 7585/12 סמווד קונסטרוקציות בע"מ נ' הקסטודיה דה טרה סנטה (פורסם בנבו, 7.4.2013).

23 רע"א 8834/15 אפלייד מטריאלס אינק' נ' להט (פורסם בנבו, 3.3.2016).

24 ע"א 8316/06 ארגי נ' שירותי בריאות כללית (פורסם בנבו, 3.7.2008).

25 רע"א 901/07 הוועדה לאנרגיה אטומית נ' גיא-ליפל (פורסם בנבו, 19.9.2010).

26 ע"א 4381/08 קופת חולים כללית נ' מוסקוביץ (פורסם בנבו, 16.1.2012).

27 רע"א 2006/06 בנק מזרחי טפחות בע"מ נ' נגר כרמלה ובניה בע"מ (פורסם בנבו, 15.8.2012).

חריג לכלל הקבוע בסעיף 6 לחוק התיישנות נקבע בסעיף 8 לחוק, הקובע את "כלל הגילוי המאוחר" הדורש ארבעה תנאים מצטברים לתחולתו: קיומן של עובדות שנעלמו מן התובע; מדובר בעובדות מהותיות המהוות את עיקרה של עילת התובענה; העובדות נעלמו מעיני התובע מסיבות שאינן תלויות בו; אף בזוהרות סבירה לא היה יכול התובע למנוע אותן. על הטוען ל"כלל הגילוי המאוחר" רובץ נטל ההוכחה כי התקיימו כל התנאים לתחולתו.²⁸

מצופה מאדם סביר שעבר פרוצדורה רפואית וסבל לאחריה מנזקים/כאבים, שיפנה לברר את הגורם למצבו, כאשר היקף הברור ומועדו תלויים בנסיבות המקרה הקונקרטי. בנסיבות מקרה אחד נוכח הנזק המשמעותי והבלתי הפיך של המבקשת – עיוורון – ושעה שעמדת המומחה מטעמה הייתה ידועה לה עובר לתום תקופת התיישנות, אין מנוס מהקביעה כי לא חל בעניין זה חריג התיישנות שלא מדעת, וכי התביעה התיישנה.²⁹

סעיף 8 לחוק התיישנות מציב שאלה עובדתית: האם בזוהרות סבירה יכול היה התובע לגלות את כלל העובדות המהוות את עילת התובענה? התשובה לשאלה זו אינה תלויה במעשיו או במחדליו של הנתבע, אלא ביכולתו האובייקטיבית של התובע לגלות את המידע הרלוונטי בכוחות עצמו; כאשר כל העובדות הנדרשות להגשת התביעה ידועות, בכוח או בפועל, ברמה של קצה חוט, מתחיל מרוץ התיישנות.³⁰

סעיף 8 לחוק התיישנות כולל ארבעה תנאים: קיומן של עובדות שנעלמו מן התובע; העובדות מהותיות ויורדות לשורשה של עילת התובענה; העובדות נעלמו מעיני התובע מסיבות שאינן תלויות בו; והתובע לא יכול היה למנוע אותן סיבות אף אילו נקט זהירות סבירה. היכולת לגלות את העובדות נבחנת על פי מבחן אובייקטיבי. די בחשד המתעורר אצל תובע ואף חשד בכוח (צריך היה לחשוד), על מנת להתחיל את מרוץ התיישנות ולבטל את השעיית המרוץ לפי סעיף 8 לחוק התיישנות. זהו המבחן המכונה מבחן "קצה החוט". בין שאר הפרמטרים לבחינת סבירות הגילוי יש להתחשב במושא הגילוי; המידע שכבר הצטבר אצל התובע; גודל הנזק וסיכויי מניעתו; סיכויי הצלחתה של התביעה הפוטנציאלית ומידת המאמץ הכרוכה בגילוי העובדות.³¹

סעיף 8 לחוק התיישנות בהקשר לתביעות נזיקין – כיוון שכלל הגילוי המאוחר הקבוע בסעיף 8 הוא חריג לכלל התיישנות, הנטל להוכיח כי התקיים כלל הגילוי המאוחר מוטל על הטוען לו. עליו להראות כי קיימות עובדות שלא היו ידועות לו, כי עובדות אלו הן עובדות מהותיות לעילת התביעה, כי עובדות אלו נעלמו מעיניו מסיבות שאינן תלויות בו, וכי הוא לא יכול היה למנוע אותן סיבות "בזוהרות סבירה" (מבחן אובייקטיבי). לגבי היקף הגילוי שצריך להיות בידי התובע כדי להתחיל את מרוץ התיישנות (יסוד הקשר הסיבתי), הרף הנדרש הוא קיומו של "קצה חוט" בידי התובע, הקושר מבחינה מדעית-רפואית בין המעשה או המחדל של המזיק לבין הנזק המאוחר. מבחן נוסף הוצב בפסיקה לצד

28 ע"א 7680/13 פרי נ' שירותי בריאות כללית (פורסם בנבו, 11.2.2015).

29 רע"א 8193/14 גנאם נ' בית חולים לעיניים סנט-ג'וזף (פורסם בנבו, 10.5.2015).

30 ע"א 1442/13 זוארס נ' התעשייה הצבאית ישראל בע"מ (פורסם בנבו, 18.8.2016).

31 ע"א 8880/13 וינשל נ' משרד הביטחון (פורסם בנבו, 30.8.2016).

מבחן "קצה חוט", וניתן לכנותו "רף הגשת התביעה". זהו מבחן מעט מקל יותר עם התובע, ונראה כי הוא המבחן שיש להחילו על עובדות הנוגעות ליסוד ההתרשלות.³² מגמת הפסיקה היא לראות את תחולת סעיף 8 לחוק ההתיישנות כתחולה רחבה, הכוללת את כל רכיבי העולה הנוזיקית. הגישה כיום היא שרכיב ההתרשלות אף הוא נכלל בתחומי סעיף 8, וניתן לטעון להתיישנות שלא מדעת אף אם אך רכיב זה הוא שנעדר מידיעתו (בכוח או בפועל) של הניזוק. אין די בכך שהתובע יוכיח כי לא ידע בפועל אודות העובדה, ועליו להוכיח כי אף "בזהירות סבירה" לא יכול היה לגלותה, קרי, מדובר באמת מידה אובייקטיבית של האדם הסביר.³³ תביעה בגין רשלנות רפואית נדחתה בדין מחמת התיישנות. הן בשל אי-עמידה בתנאי סעיף 8 לחוק ההתיישנות, והן שהתקיימה במערער "המסוגלות" הנדרשת לצורך סעיף 11 לחוק זה (ליקוי נפשי). תיתכן פרשנות המיטיבה עם המזיקים, הגורסת שחלק מחובת ההגינות של ניזוק היא להזדרז ולהגיש תביעה כנגד המזיק, על מנת שלא ליצור אצל המזיק הסתמכות על היעדר תביעה. כאשר הניזוק ישן על זכויותיו באופן בלתי סביר, הדין מגן על עניינו של המזיק העשוי לפתח הסתמכות ולאבד מיכולתו להתגונן. יש גם מקום לפרשנות אחרת, ולפיה אין מצופה מהניזוק לחשוב על טובתו של המזיק, אלא לפעול לקידום עניינו באופן סביר. פירושה של הסבירות כאן הוא ההתנהגות המצופה מאדם סביר ביחס לעצמו (סבירות מבחינה אנוכית).³⁴ אשר לתקופת ההתיישנות והארכתה לפי חוק ההתיישנות, בעניין אחד המערערים ידעו על המום כשבוע לפני הלידה. הנזק היה בידי ההורים עוד לפני הלידה, ולמצער בעת לידת המערער.³⁵

חשד להתרשלות – מבחן הגילוי לפי סעיף 8 לחוק ההתיישנות מעלה דרישה אובייקטיבית ולא די בכך שהתובע לא ידע בפועל עובדות אלה, אלא עליו להוכיח כי לא יכול היה אף "בזהירות סבירה" לגלותן. לעניין רמת המודעות הנדרשת כך שנראה בניזוק כמי שידע את עובדות עילת התובענה לצורך תחילת מרוץ ההתיישנות. גם חשד להתרשלות או לקיומו של קשר סיבתי בין מעשי הנתבע לבין הנזק, ואף חשד בכוח ייחשבו ל"קצה חוט" המתחיל את מרוץ ההתיישנות.³⁶ חשד המתעורר אצל תובע, אף בכוח, ייחשב כ"קצה חוט" המבטל את השעיית מרוץ ההתיישנות לפי סעיף 8 לחוק ההתיישנות. ניזוק אשר חשד מקנן בלבו אינו חייב להגיש תביעה בהסתמך עליו, אלא לנסות לגלות בתוך תקופת ההתיישנות את הראיות החסרות ולא לאחריה. "העובדות המהוות את עילת התובענה" לצורך סעיף 8 עובדות, לא פרשנות משפטית, לא הבנת הדין ולא השגת ראיות להוכחות עובדות. קשה להלום כי תחילת מרוץ ההתיישנות תהיה תלויה בשאלה מתי פנה הניזוק לעורך דין או לקבלת חוות דעת רפואית, או מתי גילה את הוראת הדין או התקדים המשפטי. מאחר שסעיף 8 הינו חריג לכלל ההתיישנות, נטל ההוכחה בדבר הגילוי המאוחר רובץ על הטוען לו.³⁷ לעמדת הרוב, המשיבות לא הרימו את נטל ההוכחה המוטל עליהן, להראות ש"הכוח לתבוע" התגבש מחוץ לתקופת ההתיישנות. יש לפסוק לפי המצב המשפטי לאשורו, ולא "לתפוס" את

32 רע"א 5087/10 מדינת ישראל נ' דוננפלד (פורסם בנבו, 7.11.2012).

33 ע"א 2387/06 פלונית נ' טבע תעשיות פרמצבטיות בע"מ (פורסם בנבו, 31.8.2008).

34 ע"א 1969/10 שיבלי נ' מרכז רפואי זיו – צפת (פורסם בנבו, 9.5.2012).

35 ע"א 7903/16 פלוני נ' מכוני אבחון בשפלה בע"מ (פורסם בנבו, 2.4.2017).

36 ע"א 2897/11 גנאים נ' בית החולים רמב"ם (פורסם בנבו, 7.4.2013).

37 ע"א 1960/11 אלמוג נ' שירותי בריאות כללית (פורסם בנבו, 6.5.2013).

המערערת על הודאתה בכך שהנזק אירע עוד בשנת 2000. זאת בייחוד נוכח השלב המוקדם ביותר שבו מצוי ההליך, נוכח "העקבות" לביסוס הטענה המשפטית האמור המצויים בכתב טענותיה של המערערת ונוכח העובדה כי על המשיבות מוטל הנטל להראות כי תקופת ההתיישנות חלפה.³⁸

סימן ו – הודאה בזכות

סעיף 9 לחוק ההתיישנות – הסעיף קובע כי אם הודה הנטבע בכתב או בפני בית משפט, בין בתוך תקופת ההתיישנות ובין לאחריה, בקיום זכות התובע, תתחיל תקופת ההתיישנות מיום ההודאה. בעניין אחד נקבע כי אין לראות בתרשומת הפנימית משום הודאה בזכות הממלא את אחר דרישות החוק והפסיקה לצורך הפסקת מרוץ ההתיישנות. התרשומת הפנימית אינה מהווה הודאה בזכות, לא מבחינת צורתה ולא מבחינת תוכנה.³⁹

נתבע אינו חייב להודות בזכותו הקונקרטי של התובע לסעד מסוים לצורך סעיף 9 לחוק ההתיישנות, הנגזר מאותה זכות כדי להתחיל מחדש את מרוץ תקופת ההתיישנות, ודי לו שיודה בקיומה של הפרה חוזית, המצמיחה את זכותו הקונקרטי של התובע.⁴⁰ השאלה העיקרית שהתעוררה במקרה אחד היא אם יש לראות במגעיים שהתנהלו בין הצדדים משום הודאה בזכות "המאפסת" את תקופת ההתיישנות.⁴¹

בעניין אחד ניתן היה לראות בתצהיר המשיב לבית המשפט "הודאה בקיום זכות", במשמעות סעיף 9 לחוק ההתיישנות הגורמת לחידוש תקופת ההתיישנות, אף אם נעשתה לאחר תום תקופת ההתיישנות.⁴²

נתקבלה טענת המבקש כי פסק בוררות שבמסגרתו נקבע כי הצדדים לבוררות הודו במפורש בחובם כלפי צד שלישי נכנס לגדר סעיף 9 לחוק ההתיישנות ו"מאתחל" את מרוץ ההתיישנות. אין טעם להבחין בין הודאה לפני בורר לבין הודאה לפני בית המשפט לצורך סעיף 9 לחוק. העיקרון הבסיסי שמגולם בסעיף 9 לחוק הינו עקרון מניעות, שלפיו בעל דין מנוע מלטעון להתיישנות חוב במקום שבו הודה באותו חוב קודם לכן באופן ברור ומפורש (בין בכתב ובין בהליך משפטי).⁴³ בעניין אחד נטען כי תמליל השיחה המוקלטת מהווה הודאה בכך שהוא זכאי למניות, ומשכך יש לקבוע כי מרוץ ההתיישנות החל מחדש במועד ההודאה. טענה זו נסמכת על הוראת סעיף 9 לחוק ההתיישנות. אין ליישב את העמדה עם לשונו המפורשת של סעיף 9 הדורשת הודאה בכתב, די בהיעדר הודאה בכתב כדי לשלול את תחולת הסעיף.⁴⁴

38	ע"א 945/11 שאנקול לשיווק (1937) בע"מ נ' סומך-חייקין (פורסם בנבו, 20.8.2014).
39	ע"א 8542/06 עיזבון שלומיאן נ' המועצה המקומית פרדס חנה (פורסם בנבו, 24.3.2010).
40	ע"א 8438/09 רובאב חברה לנכסים בע"מ נ' אחים דוניץ בע"מ (פורסם בנבו, 19.4.2012).
41	ע"א 2808/10 עיזבון שיף נ' החברה לפיתוח חוף אילת בע"מ (פורסם בנבו, 29.5.2012).
42	ע"א 1533/08 לחמן נ' הררי (פורסם בנבו, 27.8.2012).
43	רע"א 3453/12 חאלד נ' סוקי (פורסם בנבו, 22.7.2012).
44	ע"א 6623/11 אלבו נ' פלדמן (פורסם בנבו, 2.1.2014).

הודאה שיש בה כדי לעצור את תקופת ההתיישנות חייבת להיות מפורשת ומלאה. נדרש כי הנתבע יודה לא רק בקיום העובדות הנדרשות אלא גם בקיום הזכות של התובע.⁴⁵

סימן ז – סעיפים רלוונטיים נוספים מחוק ההתיישנות

תביעת קטין (סעיף 10 לחוק ההתיישנות) – הסעיף משעה את תקופת ההתיישנות בתביעתו של קטין, כך שבחישוב תקופה זו, לא יבוא במניין הזמן שבו עדיין לא מלאו לתובע שמונה עשרה שנים. הסעיף בא להבטיח שתובע קטין יוכל לעמוד על משמר זכויותיו כאדם אוטונומי משעה שיגיע לבגרות בלי שיהיה תלוי בהוריו וכי זכויותיו לא תיפגענה אם היה מחדל מצדם בהגשת התביעה.⁴⁶

ליקוי נפשי (סעיף 11 לחוק ההתיישנות) – סעיף זה קובע כי בחישוב תקופת ההתיישנות לא יבוא במניין הזמן שבו התובע לא היה מסוגל לדאוג לענייניו מחמת ליקוי נפשי או שכלי, זמני או קבוע, ולא היה עליו אפטרופוס. רק אפטרופוס לפי מינוי של בית המשפט נכלל במונח "אפטרופוס" שבסעיף 11, מאחר שניתן לפקח על פעולותיו.⁴⁷

תובענה שנדחתה (סעיף 15 לחוק ההתיישנות) – סעיף זה שכותרתו "תובענה שנדחתה" קובע שאם הוגשה תובענה לפני בית משפט, לרבות בית דין דתי, והתובענה נדחתה באופן שלא נבצר מן התובע להגיש תובענה חדשה בשל אותה עילה, לא יבוא במניין תקופת ההתיישנות הזמן שבין הגשת התובענה לבין דחייתה.

אם התביעה השנייה מסתמכת על אותן עובדות, אלא שיסודה המשפטי שונה, מותר להגיש מחדש לאחר שההתיישנות הופסקה עקב התביעה הראשונה, וזאת מכוח הוראת הסעיף.⁴⁸

בדרך כלל, דחיית תובענה לגופה מהווה מחסום בפני הגשת תובענה חדשה באותה עילה משום עקרון מעשה בית דין. נקבע כי בין עילות הדחייה על הסף של תובענה, את העילה בדבר קיומו של מעשה בית דין. אולם עיכוב מרוץ ההתיישנות על פי סעיף 15 לחוק ההתיישנות, עניינו מצב שבו פסק הדין שניתן אינו מקים מעשה בית דין. במקורו הוחל סעיף 15 על מצבים שבהם התביעה הראשונה נדחתה מטעמים טכניים שונים ולא נתקיים בה כל דיון לגופה.⁴⁹

נותרה ב"צריך עיון" השאלה אם בקשה להגשת תביעה שכנגד המוגשת במסגרת בקשה לרשות להתגונן הינה בגדר "תובענה" לצורך סעיף 15 לחוק ההתיישנות.⁵⁰

אין להלום כוונה מצד המחוקק להחלתו של סעיף 15 לחוק ההתיישנות במקביל להוראות המיוחדות, בחקיקה שתכליתה צמצום ההתיישנות בחוק הנזיקים האזרחיים (אחריות המדינה). חוק זה הוא חוק מיוחד וגובר על הוראות חוק ההתיישנות לעניין זה ובכללן סעיף 15.⁵¹

45 ע"א 9111/15 מרגלית ש.א רכב בע"מ נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 31.10.2017). במקרה הנדון לא נמצאה הודאה מפורשת.

46 ע"א 1945/09 עיזבון מרווה נ' המועצה האזורית מטה אשר (פורסם בנבו, 19.1.2012).

47 רע"א 3266/07 אפציאאורי נ' הראל חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 30.7.2009).

48 ע"א 7401/00 יחזקאלי נ' גלוסקה, כונס, פ"ד נז(1) 289 (2002).

49 ע"א 1650/00 זיסר נ' משרד הבינוי והשיכון, פ"ד נז(5) 166 (2003).

50 ע"א 2486/04 אהרוני נ' אלחנני-דנציגר (פורסם בנבו, 23.6.2005).

מלשון החוק נלמד כי סעיף 15 לחוק ההתיישנות עוסק בהשעיית מרוץ ההתיישנות עקב הליך של תובענה לפני בית משפט ואין בסיס לשוני לכך ש"תובענה" כוללת גם הליכי גבייה מינהליים. גם מתכלית חוק ההתיישנות לא נובע כי רצוי לאפשר לרשות לעצור את מניין תקופת ההתיישנות באמצעות נקיטת הליכי גבייה.⁵²

הסבת הזכות (סעיף 18 לחוק ההתיישנות) – סעיף זה קובע כי –

תסיבת הזכות אינה משפיעה

18. לענין חישוב תקופת ההתיישנות אין נפקא מינה אם הזכות נתבעת על ידי הזכאי המקורי או על ידי חליפו או אם הזכות נתבעת נגד החייב המקורי או נגד חליפו, ובלבד שאם נסבה הזכות בדרך ירושה, לא תסתיים תקופת ההתיישנות לפני שעברה לפחות שנה אחת מן היום שבו נסבה הזכות.

מדובר בשאלה חריגה שמתעוררת בנסיבות נדירות בלבד. אפשרות נוספת היא שלמרות שכיחות העיסוק בסוגיית ההתיישנות בבתי המשפט, מבחינה מעשית הסתדרו הצדדים. כך או כך, לכאורה מדובר בבקשה המצדיקה מתן רשות ערעור לשם הכרעה בשאלה המשפטית.⁵³

תביעה בגין תקיפה מינית (סעיף 18א לחוק ההתיישנות) – סוגיית תחולתן בזמן של הוראות סעיפים 18א ו-18ב שנוספו במסגרת חוק ההתיישנות (תיקון מס' 4), התשס"ז–2007, אשר האריך את תקופת ההתיישנות של תביעות אזרחיות בגין תקיפה מינית או התעללות – הוסדרה מפורשות על ידי המחוקק בסעיף 2 לתיקון מס' 4 לחוק. הוראה זו קובעת הסדר תחולה אקטיבית, על פיו הוראות סעיפים 18א ו-18ב יחולו רק על תביעות שטרם התיישנו על פי הדין שקדם לתיקון, עד ליום התחילה.⁵⁴ אין לפרש את סעיף 18א לחוק ההתיישנות כפרשנות מרחיבה, שלפיה החריג חל גם בתביעות בשל תקיפה מינית והתעללות שהגיש הנפגע נגד הרשויות, ולא רק נגד הפוגע הישיר; אף אם יינתן פירוש מרחיב למונח "התעללות", לא ניתן לראות במעשי ההפקרה וההזנחה לכאורה של רשויות הרווחה במקרה הנדון משום "התעללות" בקטין בידי "אחראי", כאמור בסעיף 18א(א)(2).⁵⁵ בתביעה של קטין נגד פוגע בגין אחד מהמעשים המנויים בסעיף 18א(א) לחוק ההתיישנות, תקופת ההתיישנות (בת 7 שנים) מתחילה להימנות מהיום שבו הגיע הקטין לגיל 28. ברם, במקרה שבו הוגש כתב אישום נגד הפוגע בגין עבירה מהעבירות המנויות בסעיף 18ב, לא תחול הוראת סעיף 18א. עם זאת תקופת ההתיישנות לא תסתיים בכל מקרה לפני שעברה שנה מהיום שבו פסק הדין בהליך הפלילי הפך לחלוט.⁵⁶

51 רע"א 5165/10 עיזבון טאלב נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 6.8.2012).

52 רע"א 4302/16 עיריית ירושלים נ' פרידמן (פורסם בנבו, 16.4.2018).

53 בע"מ 1076/13 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 16.7.2015).

54 בע"מ 7814/12 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 3.3.2013).

55 ע"א 2805/13 פלונית נ' משרד העבודה והרווחה (פורסם בנבו, 16.4.2015).

56 רע"א 9504/17 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 20.2.2018).

תקופת התיישנות מוסכמת (סעיף 19 לחוק ההתיישנות) – הסעיף קובע:

19. רשאים בעלי הדין להסכים, בחוזה נפרד בכתב, על תקופת התיישנות ארוכה מן הקבועה בחוק זה, ובתביעה שענינה אינו מקרקעין – גם על תקופת התיישנות קצרה מן הקבועה בחוק זה, ובלבד שלא תקצר משה חדשים.

בעניין אחד נקבע כי פירושו הנכון של סעיף הבוררות הוא כי דרישת חברת הביטוח לקיום בוררות חייבת לבוא יחד עם סירובה להכיר בתביעת המבוטח. תניה המקצרת את תקופת ההתיישנות, ומובלעת כחלק מסעיף בפוליסת ביטוח, אינה עונה על דרישת סעיף 19 לחוק ההתיישנות ואין לה תוקף.⁵⁷

57 ע"א 270/75 רמד בע"מ נ' חברת ווסטצ'סטר בע"מ, פ"ד כט(2) 813 (1975).

פרק ד – השתק עילה והשתק פלוגתא

– השתק עילה – עקרונות כלליים	סימן א
– המבחנים לעניין השתק עילה	סימן ב
– "קרבה משפטית" בין בעלי הדין	סימן ג
– היבטים דיוניים	סימן ד
– מקרים המהווים השתק פלוגתא	סימן ה
– מקרים שאינם מהווים השתק פלוגתא	סימן ו
– השתק שיפוטי	סימן ז

סימן א – השתק עילה – עקרונות כלליים

המונח "השתק עילה" נגזר ממונח רחב יותר, הוא המונח "מעשה-בית-דין" – Res Judicata. המונח "עילת תביעה" במשמעותו בסוגיה של "מעשה-בית-דין", מתפרש באופן רחב. קיימת הבחנה בין השתק עילה לבין השתק פלוגתא.¹

"השתק עילה" – במקום שתביעה נדונה לגופה והוכרעה על ידי בית משפט מוסמך, שוב אסור להיזקק לתביעה נוספת בין אותם בעלי הדין או חליפיהם, אם זו מבוססת על עילה זהה. האינטרס העומד בבסיס ההשתק עולה בקנה אחד עם חלק ניכר מההצדקות לקיומה של מסגרת נורמטיבית פרוצדורלית. סדרי הדין אינם חלק נפרד משיטת המשפט, אלא קשורים הם בקשר אמיץ לזכויות המהותיות המוקנות על פי הדין. עמדה זו באה לידי ביטוי אף בהחלת דוקטרינת מעשה-בית-דין, במקרים שבהם נדחתה תובענתו של בעל דין על הסף, ולו גם מפאת אי-עמידתו בהוראות סדרי הדין.²

כאשר צד להליך מעלה טענה בדבר השתק עילה, המבחן שבית המשפט נזקק לו חורג מן הבחינה הפרטנית של שני כתבי התביעה זה מול זה. הוא בוחן אם על פי מהות הדברים מדובר בשתי התדיינויות הנוגעות לאותו עניין עצמו ואם הזכות או האינטרס המוגן שנפגעו בשתי התביעות זהים. כמו כן בוחן הוא את מידת הדמיון בתשתית העובדתית הניצבת ביסוד שני ההליכים.³ העובדה שתיק לא נדון לגופו והוכרע בהיעדר הגנה אינה מעלה או מורידה לעניין תחולת הדוקטרינה של "מעשה-בית-דין"; אכן, מעשה-בית-דין אינו עיקרון מוחלט והוכרו בפסיקה מצבים נדירים שבהם לא יוחל מעשה-בית-דין מטעמים של צדק.⁴

סימן ב – המבחנים לעניין השתק עילה

המבחן לקביעה אם קיים מעשה-בית-דין הוא מבחן של זהות העילה, ולא מבחן של זהות הסעד. לעניין "השתק העילה" המבחן הוא רחב יותר, בשל השיקול הקובע שלא מן הדין להטריד את הנתבע בתביעות רבות בשל אותו מעשה.⁵ בחינת זהות העילה, לעניין יישום הכלל בדבר "השתק עילה", מחייבת השוואה של רכיבי התביעות הנבחנות. גם אם היה מדובר בסעדים שונים.⁶

- 1 המ' 521/72 לאון נ' וייס, פ"ד כז(2) 337 (1973). ראו גם ע"א 1041/97 סררו נ' נעלי תומרס בע"מ, פ"ד נד(1) 642 (2000).
- 2 ע"א 4087/04 גורה נ' בנק לאומי לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 8.9.2005).
- 3 ע"א 3395/13 בלום נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 11.8.2014); ע"א 6982/12 עיזבון Corrie נ' משרד הביטחון (פורסם בנבו, 12.2.2015).
- 4 רע"א 6246/16 עיריית קריית שמונה נ' בוזורגי (פורסם בנבו, 12.9.2016). אולם אין הצדקה לכך בנסיבות, הן מאחר והטענה הועלתה לראשונה בתביעה הנוכחית והן לנוכח היעדר פירוט ראיות המוכיחות את הטענה.
- 5 ע"א 246/66 קלוז'נר נ' שמעוני, פ"ד כב(2) 561 (1968).

השוואת הרכיבים בשתי התביעות אינה בדיקה מתמטית; הכלל יחול וייושם גם אם נכללו בתביעה הנוספת רכיבים שלא פורטו בתביעה הקודמת.⁷ השתק עילה חל גם אם בתביעה המאוחרת נכללו פרטים ומרכיבים שלא פורטו בתביעה הקודמת. אין לדקדק בהקשר זה במרכיבים המשניים, יש לראות את העיקר.⁸ המבחן לקיום זהות בין עילות התביעה לעניין מעשה-בית-דין הוא אם יכול וחיוב היה התובע לרכו את כל טענותיו הנוגעות למעשה שבגיניו הוא תובע בתובענה אחת. אם התשובה לכך היא חיובית, קיים השתק עילה. כך לדוגמה אם מדובר בשתי תביעות בנוזיקין המבוססות על אותו מעשה, המהווה שני פרטי רשלנות נפרדים, חובה לכלול את מעשי הרשלנות בתביעה אחת, ואין לפצלם על פני שתי תביעות נפרדות. מדובר באותה עילה ראשית – עילת נזיקין – המבוססת על רשלנות.⁹ אם העילה כבר נדונה בהליך קודם, הרי היא נבלעה בפסק דין ואינה קיימת עוד. מכאן, שהתובע מושתק מלעורר אותה מחדש בהליך אחר. אם זכה התובע בתביעתו – העילה הובלעה בפסק הדין. נדחתה התביעה – מהווה פסק הדין מחסום בפני תביעה נוספת.¹⁰ בעניין אחד נקבע כי פסק דין שניתן בהליך קודם על ידי בית המשפט המחוזי, והחלטה בהליך של ביזיון בית המשפט, יצרו מעשה-בית-דין בהליך החדש שבין בעלי הדין, למעט לעניין החלק שהשתנה בפסק הדין על ידי ערכאת הערעור, כך שממצאי בית המשפט המחוזי בפסק הדין עומדים על כנם ויוצרים השתק.¹¹ במקרה אחר נקבע כי התקיימו השתק עילה והשתק פלוגתא לאור הסדר פשרה שנחתם בין הצדדים וקיבל תוקף של פסק דין.¹² בחינת העילות אינה תהליך של השוואה מתמטית. היא חורגת מבחינתם הפרטנית של שני כתבי התביעה ומתמקדת בשאלה אם מבחינה מהותית מדובר בשתי התדיינויות הנוגעות לאותו עניין עצמו והאם הזכות או האינטרס המוגן שבהם עוסקות שתי התביעות – זהים. לצורך כך יש לבחון, בין היתר, גם את מידת הדמיון בתשתית העובדתית הניצבת ביסוד שני ההליכים.¹³

סימן ג – "קרבה משפטית" בין בעלי הדין

ההלכה בדבר "השתק עילה" תחול גם מקום שאין מדובר במי שהיה שותף להליך הראשון, אך הוא בעל זיקת עניין לדיון הקודם או שהוא חליפו של מי שהיה בעל דין.¹⁴

- 6 ע"א 54/87 אמגר חברה לשיווק והשקעות בע"מ נ' ק.י.מ.א. להשקעות ובניין בע"מ, פ"ד מג(2) 347 (1989); ע"א 8/83 גורדון נ' כפר מונאש – מושב עובדים, פ"ד לח(4) 797 (1985).
- 7 עניין גורדון, שם.
- 8 ע"א 7183/13 ברק נ' דלתא קפיטל גרופ בע"מ (פורסם בנבו, 12.7.2015).
- 9 ע"א 457/87 ט' קרטין ושות' (1981) בע"מ נ' מדינת ישראל, פ"ד מד(4) 643 (1990).
- 10 המ' 521/72, לעיל ה"ש 1.
- 11 רע"א 5071/10 עיריית תל-אביב-יפו נ' ש.א.י. מועדונים בע"מ (פורסם בנבו, 18.10.2010).
- 12 ומאחר שהמערערים לא פעלו בדרך הראויה לבטל את פסק הדין. ראו ע"א 1545/08 מוסקונה נ' סולל בונה בע"מ (פורסם בנבו, 4.3.2010).
- 13 ע"א 608/15 עופר נ' גולן (פורסם בנבו, 25.2.2016).
- 14 ע"א 2360/99 בחר נ' דיוור בנין ופיתוח בע"מ, פ"ד נה(4) 18 (2001). לא נתקבלה טענת מעשה-בית-דין. ראו גם רע"א 10288/02 הבנק הבינלאומי הראשון לישראל בע"מ נ' פרחאת, פ"ד נו(3) 678 (2003).

מי שלא היה צד להליך אך עומד ביחסי "קרבה משפטית" עם מי מבעלי הדין, מנוע מלשוב ולהתדיין בעילת תביעה או בפלוגתא שהוכרעה לגוף העניין בפסק דין חלוט שנתן בית משפט מוסמך. באשר לקריטריונים להחלת הכלל בדבר "קרבה משפטית" נקבע כי מושג זה גודר בתוכו מצבים שבהם ראוי מטעמי צדק ומדיניות משפטית, לקשור במעשה-בית-דין גם מי שלא השתתף בהליך, מחמת "קרבת העניין" בין עניינו שלו לבין עניינו של אחד מבעלי הדין.¹⁵

בעניין אחד הורחב בדעת מיעוט, הכלל שלפיו מי שיש לו "קרבה משפטית" (privity) אינו בגדר זר להליך משום הקרבה המשפטית שבינו לבין מי שהיה בעל דין באותו הליך. על פי אותה הרחבה, בעל ה-privity נקשר לחובתו מכוח עקרון מעשה-בית-דין, ולפיכך אף נהנה מהעיקרון במקרים שבהם נקבע ממצא לטובתו, להבדיל ממי שהיה זר מוחלט לבעלי הדין ולהליך, ולכן אינו קשור כלל במעשה-בית-דין ואף אינו יכול ליהנות ממנו.¹⁶

סימן ד – היבטים דיוניים

האיסור על פיצול סעדים – הכלל בדבר מעשה-בית-דין קשור לכלל האוסר על פיצול הסעדים. אם לא ניתן היתר לפיצול סעדים, תהווה התביעה הראשונה "מעשה-בית-דין"; אם ניתן היתר כזה, הכלל של "מעשה-בית-דין" אינו נכנס לתוקפו.¹⁷

אי-התייצבות לדיון – כאשר תביעה נדחית (לא נמחקת) מחמת העובדה שהתובע לא התייצב לדיון, תיחסם דרכו של התובע מלהגיש תביעה חדשה עקב הכלל בדבר מעשה-בית-דין.¹⁸

העלאת הטענה בהזדמנות הראשונה – טענת מעשה-בית-דין, מעצם מהותה הדיונית, מחייבת בעל דין להעלותה בכתב ההגנה או בהזדמנות הראשונה לאחר שנודעו לו העובדות המקימות אותה.¹⁹

סמכות בית משפט שלערעור – לבית משפט שלערעור נתונה הסמכות, במקרים המתאימים, לסטות מהחלטות שקיבל בערעור קודם שנוהל במסגרת אותו הליך עצמו, על מנת לתקן טעות ברורה שנפלה ואשר עלולה לגרום לאי-צדק של ממש. על בית המשפט להפעיל סמכות זו תוך ריסון עצמי, בזהירות ובמתנות.²⁰

הסתמכות בית המשפט על עילה שונה – אין פסול בכך שבית המשפט הזדקק לעילה שונה משנטענה.²¹

15 רע"א 1422/07 מועלם נ' מינהל מקרקעי ישראל (פורסם בנבו, 6.3.2007).

16 רע"א 7831/99 צוריאנו נ' צוריאנו, פ"ד נז(1) 673 (2002).

17 ע"א 615/84 אברהם מרקוביץ – חברה לבנין ולהשקעות בע"מ נ' סתם, פ"ד מב(1) 541 (1988).

18 רע"א 309/89 פאיז נ' פאיז, פ"ד מג(2) 614 (1989).

19 ע"א 7085/98 סריגי ציביאק בע"מ נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, פ"ד נו(6) 493 (2002).

20 ע"א 5610/93 זלסקי נ' הוועדה המקומית לתכנון ולבנייה, ראשון לציון, פ"ד נא(1) 68 (1997).

21 ע"א 6157/08 אסמאעיל נ' מילאדי (פורסם בנבו, 5.9.2011).

סימן ה – מקרים המהווים השתק פלוגתא

השתק פלוגתא לא יחול אלא בהתקיים ארבעה תנאים עיקריים:

1. קיומה של זהות עובדתית ומשפטית בין הפלוגתא שהוכרעה במסגרת פסק הדין הראשון לבין זו העומדת לדיון במקרה הנדון;
2. קביעתו של ממצא פוזיטיבי באותה פלוגתא במסגרת פסק הדין הראשון, להבדיל ממצא שנקבע עקב היעדר הוכחה;
3. נדרש כי ההכרעה בפלוגתא הייתה חיונית לתוצאה הסופית שנקבעה בהתדיינות הראשונה;
4. תנאי רביעי הוא קיומה של זהות בין בעלי הדין בהתדיינות הראשונה שהוכרעה ובהתדיינות המאוחרת, או היות הצדדים בהתדיינות המאוחרת חליפיהם של הצדדים בהתדיינות הראשונה או היותם "קרובים משפטית" לבעלי הדין שהתדיינו במקרה הראשון.²²

במקום שמדובר בשאלה עובדתית או משפטית, שהייתה חיונית להכרעה בתוצאה הסופית והיא הוכרעה במפורש, יהיו אותם בעלי הדין וחליפיהם מושתקים מלהתדיין לגביה מחדש בהליך השני, חרף אי-הזהות בין העילות.²³

נקבעו תנאים מחייבים לתחולת הכלל בדבר השתק פלוגתא: א. קיומה של זהות עובדתית ומשפטית בין הפלוגתא העולה בכל אחת מההתדיינות; ב. בהליך הראשון קיימו הצדדים התדיינות בכל הנוגע לאותה פלוגתא, ולצד שנגדו מועלית טענת השתק היה יומו בבית המשפט; ג. ההתדיינות הראשונה כללה קביעה פוזיטיבית; ד. ההכרעה בפלוגתא הייתה חיונית לתוצאה הסופית של פסק הדין.²⁴

הפסיקה קבעה ארבעה תנאים מצטברים שבהתקיימם יחול הכלל בדבר השתק פלוגתא: א. הפלוגתא זהה עובדתית ומשפטית לפלוגתא שנדונה בהליך הראשון; ב. הפלוגתא הוכרעה בהליך הראשון ונקבע לגביה ממצא פוזיטיבי; ג. הממצא שנקבע בהליך הראשון היה חיוני להכרעה בה; ד. קיימת זהות (או קרבה משפטית) בין בעלי הדין בשני ההליכים. בכל הנוגע לתנאי הראשון נפסק כי אין די בדמיון בין שתי הפלוגות ונדרש כי תתקיים זהות של ממש ביניהן.²⁵

עוד נפסק כי אין מניעה שפסק דין שניתן בעתירה לבג"ץ ייצור השתק פלוגתא בהליך אזרחי, אולם יש לבחון, בשים לב להבדלים בין סדרי הדין בהליכים השונים, אם התאפשר לבעלי הדין להעלות את הטענות הרלוונטיות במסגרת עתירתם לבג"ץ ואם נערך הבירור העובדתי הנדרש.²⁶

תנאי החיוניות נעוץ בטעם ליצירת המניעות, דהיינו, אם הייתה ההכרעה בפלוגתא האמורה חיונית לצורך ההכרעה במשפט הראשון, חזקה על בעלי הדין שהביאו לפני השופט באותו משפט את כל ראיותיהם והשמיעו בו את כל טענותיהם לגביה. לכן, לא מן הראוי שיעוררו את המחלוקת בגינה מחדש, אפילו אם באים לפני בית המשפט בעילה שונה. יתר על כן, אם הייתה ההכרעה בפלוגתא

22 ע"א 9551/04 אספן בניה ופיתוח בע"מ נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 12.10.2009). בעניין זה התקיימו שלושת התנאים הראשונים, אולם לא התקיים התנאי הרביעי שבהם, דהיינו התנאי בדבר זהות בעלי הדין.

23 ע"א 3180/05 זריק נ' ג'רייס (פורסם בנבו, 29.4.2007).

24 רע"א 1945/17 המועצה המקומית עראבה נ' פלוני (פורסם בנבו, 1.6.2017).

25 רע"א 9771/16 נובל אנרג'י מדיטרניאן לימיטד נ' נזרי (פורסם בנבו, 28.9.2017).

26 שם; ע"א 9211/09 איזוטסט בע"מ נ' דריזין (פורסם בנבו, 4.7.2012).

האמורה דרושה לצורך ביסוס פסק הדין, חזקה על בית המשפט שנתן דעתו על כל פרטיה והקפיד בהפעלת שיקול דעתו השיפוטי לצורך קביעת הממצא העובדתי או המסקנה המשפטית.²⁷ כלל ההשתק בדבר מעשה בית-דין הוחל באופן רחב על כל טענה שהיה בעל דין יכול להעלות במסגרת ההתדיינות הראשונה בין בעלי הדין. אולם תנאי ראשון לקיומו של מעשה בית-דין מכוח הכלל של השתק פלוגתא, הוא שהפלוגתא העולה בכל אחת מההתדיינות אכן אחת היא, על רכיביה העובדתיים והמשפטיים.²⁸

כלל השתק הפלוגתא הוא מחסום דיוני המוקם בפני כל אחד מבעלי הדין המבקש להתדיין פעם נוספת על פלוגתא שכבר נדונה והוכרעה בפסק דין קודם, גם אם ההתדיינות הנוספת מבוססת על עילת תביעה שונה.²⁹

פסק דין שניתן במעמד צד אחד בבית המשפט לתביעות קטנות ולא הוגש עליו ערעור יהווה השתק פלוגתא.³⁰

במקרים נדירים יותר השימוש בטענת השתק פלוגתא אופנסיבית, ובלבד שכתוצאה מקבלתה לא ייגרם אי-צדק לצד שכנגדו היא מועילת.³¹

אם במשפט הראשון ניטשה מחלוקת בשאלה עובדתית מסוימת, שהייתה חיונית לתוצאה הסופית, והיא הוכרעה שם במפורש או מכללא, כי אז יהיו אותם בעלי הדין וחליפיהם מושתקים מלהתדיין לגביה מחדש במשפט השני, חרף אי-הזוהות בין העילות של שתי התביעות.³²

החלטה שיפוטית בפלוגתא שהייתה חיונית להכרעה במחלוקת, על ממצאיה העובדתיים ומסקנותיה המשפטיות, ואשר ניתנה לאחר שלצדדים הייתה הזדמנות להשמיע את טענותיהם ולהביא את ראיותיהם, מחייבת את בעלי הדין בכל התדיינות אחרת. בית המשפט אינו בודק בהליך הנוסף אם ההחלטה בהליך הקודם הייתה נכונה.³³

הכלל של השתק הפלוגתא הוא כלל גמיש, מעצם טיבו וטבעו. ההתחשבות בשיקולים המיוחדים לתחום הפיסיקלי מובילה למסקנה כי אין מקום לשלול בהם את תחולתו מכל וכול, אלא רק להכפיף אותה לחריגים משמעותיים – חריגים המבוססים על חריגים הכלליים לדוקטרינה של מעשה בית-דין, אך הולכים כברת דרך נוספת: א. שינוי באקלים המשפטי ב. גילויין של עובדות חדשות הרלוונטיות לפלוגתא או שהשתנו נסיבות המקרה בין ההתדיינות הראשונה להתדיינות השנייה. בית המשפט לא "יפתח" מחדש את הממצאים שנקבעו בהכרעה הקודמת במתכונת של de novo, אלא יבחן אם יש בראיות החדשות שהוצגו לו כדי להצדיק סטייה מהכרעה זו.³⁴

בעל דין המביא עובדה חדשה במסגרת התדיינות חדשה יצטרך להראות שעובדה זו לא הייתה בידיעתו במועד ההתדיינות הקודמת ואף לא הייתה אמורה להיות בידיעתו לו פעל בשקידה ראויה.

27 רע"א 8798/16 דוויק נ' זרביב (פורסם בנבו, 26.3.2017).

28 רע"א 10353/05 צרפתי צבי בע"מ נ' עיריית מודיעין (פורסם בנבו, 17.8.2006).

29 ע"א 9551/04, לעיל ה"ש 22.

30 רע"א 1170/08 עיריית חולון נ' הדר חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 9.6.2010).

31 רע"א 9307/09 אפולו אדקס בע"מ נ' סונסינו (פורסם בנבו, 7.2.2010).

32 ע"א 303/79 אבני נ' גליקסמן, פ"ד לה(1) 92 (1980).

33 רע"א 3416/02 לידו כנרת בע"מ נ' מקורות חברת מים בע"מ, פ"ד נו(6) 631 (2002).

34 ע"א 490/13 פלומין נ' פקיד השומה (פורסם בנבו, 24.12.2014).

בהקשר זה, ניתן להניח (אם כי חזקה זו ניתנת לסתירה) כי עובדות הנוגעות לבעל הדין עצמו היו בדיעתו.³⁵

בעלי דין שונים

השתק פלוגתא הוכר בפסיקה ככלל משפטי החוסם בעל דין מלשוב להתדיין בשאלה עובדתית או משפטית זהה שנדונה בין הצדדים בהליך קודם והייתה חיונית לתוצאה הסופית. אחת הדרישות לתחולתו של השתק הפלוגתא היא קיומה של זהות מבחינת הצדדים בשני ההליכים. דרישה זו מבטאת את כלל ההדדיות הדיונית, המושגת על ההנחה כי צד שאינו קשור בהתדיינות הקודמת אינו רשאי ליהנות מפירותיה אלא אם יריבו היה נהנה מהם אילו היה זוכה בדין.³⁶

עם הזמן הכירה הפסיקה בחריגים לכלל ההדדיות, והבולט שבהם הוא כאשר מועלית טענת השתק הפלוגתא כטענת הגנה על ידי זר להליך הראשון. הרציונל של חריג זה הוא שהפלוגתא הפסוקה כבר הוכרעה לחובת התובע לאחר שזכה ליזמו בבית המשפט בהליך הראשון ודיון מחודש בה יגביר את הסיכון להכרעות סותרות וירחיב את היקף ההתדיינות ללא הצדקה. לצד זאת, לנוכח החריגה מכלל ההדדיות נקבע כי טענת השתק פלוגתא מועלית על ידי זר להליך הראשון תיבחן בזהירות ובכפוף לחובת תום הלב.³⁷

כאשר מתבקשת קבלת טענת השתק פלוגתא, כשאין זהות בין הצדדים להליכים המשפטיים השונים וכאשר החיוב שבנדון הוא חיוב גברא, דהיינו כזה המחייב ככלל את הצדדים לאותו הדיון בלבד, יש לבחון קבלת הטענה בזהירות; הדברים נכונים גם כאשר הצד המושתק היה צד להליך הקודם, שכן מי שלא היה צד להליך הראשון כלל לא "היה לו יזמו בבית המשפט", ומי שהיה צד להליך הראשון לא "היה לו יזמו" כלפי אותו בעל דין מסוים, זר להליך הראשון.³⁸

סימן ו – מקרים שאינם מהווים השתק פלוגתא

כאשר לא נקבעו ממצאים בהליך הראשון, השתק פלוגתא אינו חל; מכל מקום, כאשר דנים בפסק דין הניתן בהסכמה, נוצר ספק מובנה באשר לכוחו להקים השתק פלוגתא.³⁹ קיים ספק באשר לכוחו של פסק דין שניתן בפשרה להקים השתק פלוגתא, שכן השתק פלוגתא מחייב, ככלל, קיומה של התדיינות אדוורסרית בין בעלי הדין שסופה בהכרעה שיפוטית בפלוגתא, דרישה שאינה מתקיימת בפסק דין שניתן בפשרה.⁴⁰

35 ש.ם.

36 רע"א 8954/12 נירוסופט תעשיות בע"מ נ' ימית סינון וטיפול במים בע"מ (פורסם בנבו, 5.6.2013).

37 ש.ם.

38 ע"א 1630/12 פלג נ' פבריקנט את סלנט גרופ בע"מ (פורסם בנבו, 22.9.2014).

39 ע"א 1351/06 ח'ורי נ' חברת ארמון ההגמון (קסר אלמוטראן) בע"מ (פורסם בנבו, 17.9.2007). גם השתק עילה אינו חל במקרה דנן, מטעמים שונים. בין היתר, החלטת בית המשפט שהסכם הפשרה הופר וכי הוא מבוטל, תוצאתה למעשה אף ביטול פסק הדין שאישרו. כך, לא נחסמו המשיבים מהגשת תביעה בגין המכתבים הקודמים.

40 ע"א 3820/03 דמארי נ' מינהל מקרקעי ישראל (פורסם בנבו, 5.9.2005).

החלה דווקנית של הכלל בדבר השתק הפלוגתא על פסק דין שניתן בדרך הפשרה עלולה להביא להימנעותם של בעלי דין מסיום המחלוקת בפשרה, מחשש להשפעת פסק הדין שבפשרה על הליכים עתידיים. על כן, יש לבחון בקפידה את טיב ההסכמה שהוצגה לבית המשפט ושעל פיה ניתן פסק הדין – בטרם יוחל השתק פלוגתא.⁴¹

קביעה שבגורא בפסק דינו של מפקח על רישום מקרקעין הנוגע לזכויות בעלות בנכס אינה מהווה השתק פלוגתא בפני בית המשפט המחוזי בתביעה הנוגעת לזכויות בעלות.⁴²

סימן ז – השתק שיפוטי

תורת ההשתק השיפוטי קובעת כי "בעל דין שטען טענה בהליך אחד וטענתו התקבלה, מושתק מלהתכחש לטענתו גם בהליך נגד יריב אחר (שבעניינו לא נוצר מעשה-בית-דין) ולטעון טענה הפוכה". בשיטתנו, אומץ מלכתחילה כלל "ההצלחה הקודמת" בתורת תנאי לתחולתה של תורת ההשתק השיפוטי. כלל זה קובע כי על מנת שטענת השתק שיפוטי תתקבל, על בעל הדין שטוען לתחולתה להראות כי לא רק שטענתו של בעל הדין שאותו הוא מבקש להשתיק סותרת באופן מפורש את שטען בהליך קודם, אלא גם כי טענה זו התקבלה באותו הליך.⁴³

הרובעו גישות שונות בפסיקה לגבי "כלל ההצלחה הקודמת", אך מכל מקום, ומבלי להידרש ליתרונותיה של גישה זו או אחרת, נראה שהיום הכול יסכימו כי בעל דין שטען טענה או נקט עמדה בפני בית המשפט וכתוצאה מכך צמחה לו "הנאה" כלשהי, במוכן הפשוט של המילה, בפסק הדין, אף אם טענתו לא התקבלה, הוא אינו רשאי לטעון, בשל כללי ההשתק השיפוטי, טענה מנוגדת לאותה טענה או עמדה שבה נקט במסגרת הליך קודם.⁴⁴

הדוקטרינה של השתק שיפוטי חלה במקום שבו צד מעלה טענות עובדתיות או משפטיות סותרות במסגרת אותו הליך עצמו או בשני הליכים שונים; נוכח החובה לנהוג הגינות ותום הלב מונעת ממנו לנקוט בעמדה מנוגדת והוא מושתק בעניין זה.⁴⁵

בית המשפט רשאי להעלות טענת השתק שיפוטי ואין הכרח שמי מן הצדדים דווקא יעלה טענה זו.⁴⁶

הכלל של השתק שיפוטי נועד להתמודד עם מצבים שבהם בעל דין מעלה טענות סותרות בהליכים שונים. על פי כלל זה, בעל דין הטוען טענה מסוימת מושתק, במצבים מסוימים, מלטעון טענה הפוכה בהליך אחר, בין שהטענות מופנות כנגד אותו בעל דין ובין שהטענות מופנות כנגד בעלי דין אחרים.⁴⁷

41 רע"א 682/07 לבייב נ' גילר (פורסם בנבו, 20.6.2007).

42 ע"א 7510/06 תמיר נ' הסל (פורסם בנבו, 11.10.2010).

43 רע"א 8297/12 הפניקס הישראלי לביטוח בע"מ נ' המוסד לביטוח לאומי (פורסם בנבו, 16.7.2013). אם

כי אין הכרח להראות שהוא זכה במשפט בסופו של דבר. שם.

44 רע"א 4533/14 חמדאן נ' בדר (פורסם בנבו, 29.6.2014).

45 בע"מ 2158/16 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 1.5.2016).

47 ע"א 1445/11 מרטינו נ' רילוב (פורסם בנבו, 25.11.2012).

התכלית ביסודו של השתק דיוני היא מניעת פגיעה בטוהר ההליך השיפוטי וניצול לרעה של בית המשפט. תכלית זו שני פנים לה: האחד, הפן המוסרי, שלפיו הדוקטרינה נגזרת משיקולי צדק ומעקרון תום הלב, ובתוך כך מבקשת למנוע פגיעה בבתי המשפט; השני, הפן המעשי בדבר מניעת קבלת החלטות הפוכות בידי טריבונלים שונים. נקבע בעבר: "ניתן לדמות את המבקשים ללהטוטן בקרקס הרוכב בעת ובעונה אחת על שני זוגות אופניים. הדבר אפשרי בקרקס אך לא בבתי המשפט".⁴⁸ בנוסבות מקרה שבהן מערכת היחסים בין הצדדים טובלת ברמייה מצד שניהם כאחד, לא היה מקום להפעיל את כלל ההשתק השיפוטי.⁴⁹

ההלכה בנוגע לאופיו ותנאי תחולתו של ההשתק השיפוטי עדיין לא גובשה עד תום השימוש בהשתק השיפוטי צריך להיעשות במשורה, ורק כאשר הדבר הכרחי לצורך שמירת טוהר ההליך השיפוטי ומניעת הכרעות סותרות. מבלי להביע עמדה נחרצת לגבי השימוש בהשתק שיפוטי כשהמצג הראשון הוצג בהליך שאינו שיפוטי, נראה כי שימוש כזה אף מחריף את הפגיעה בזכות של בעל הדין המושתק. יתרה מכך, בעניין זה מדובר במצב שבו השימוש שמבקשים המבקשים-התובעים לעשות בהשתק הוא שימוש של "חרב" להשתק טענות המשיבים-הנתבעים, ולא של מגן להשתק טענות התובע. שימוש זה מוסיף קושי על הקשיים הרגילים שבהשתק שיפוטי.⁵⁰

ע"א 7204/15 פקיד שומה תל אביב 4 נ' עיזבון לשם (פורסם בנבו, 2.1.2018). 48

ע"א 4170/14 כהן נ' כהן (פורסם בנבו, 14.1.2016). 49

בע"מ 8203/17 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 14.6.2018). 50

שער עשירי – דיון מקדמי בין בעלי הדין

פרק ד לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) הקים מכשיר משפטי חדש: "דיון מקדמי בין בעלי הדין" (תקנות 34–36).

מטרת הדיון המקדמי

תקנה 34 לתקנות החדשות קובעת את מטרת הדיון המקדמי וליבון יריעת המחלוקת היא מטרה מרכזית. בפגישה זו על בעלי הדין לשקול אפשרות של שימוש במנגנוני הכרעה חלופיים וכך קובעת תקנה 34 –

הצדדים יקיימו דיון מקדמי כמפורט בתקנה 35; מטרת הדיון המקדמי היא להביא לידי כך שבעלי הדין ייערכו היטב לקראת הדיון בתביעה וילבנו את יריעת המחלוקת תוך גילוי הדדי ושקיפות מלאה ביניהם, באופן שיאפשר להם להיות מוכנים כראוי לדיון וכן לבחון את האפשרות לפתור את המחלוקת באמצעות מנגנון חלופי ליישוב הסכסוך.

העניינים שיידונו בין בעלי הדין

תקנה 35 לתקנות החדשות מפרטת את הנושאים שעליהם ינהלו בעלי הדין את הדיון המקדמי. אם המחלוקת אינה מועברת למנגנון חלופי – יש לבדוק בין היתר, מינוי מומחים; הצגת שאלון ותשובה עליו ועיון במסמכים. וכך קובעת התקנה –

(א) בתוך ארבעה עשר ימים ממועד המצאת כתב הטענות האחרון ינהלו בעלי הדין, זולת בעל דין שאיננו מיוצג בידי עורך דין, דיון מקדמי, בין השאר יגיבו לעניינים האלה:

- (1) תיחום הפלוגתות שבין בעלי הדין, מיקודן והאפשרות לצמצמן;
- (2) האפשרות לפתור את המחלוקת באמצעות מנגנון חלופי ליישוב הסכסוך;
- (3) החליטו בעלי הדין שלא ניתן למנוע הליך שיפוטי בעניין הסכסוך שביניהם, יבחנו, לכל הפחות, את האפשרות להסכים על הצדדים שיש לנקוט כדי לצמצם ולייעל ככל האפשר את ההליך המשפטי, לרבות הקדמה של העמדת נושא חוות הדעת, אדם או חפץ, לבדיקה בידי מומחה מטעם בעל הדין שכנגד או מינוי של מומחה מוסכם.

(ב) במהלך הדיון המקדמי יאפשרו הצדדים עיון במסמכים הנחוצים וישיבו זה לזה על שאלות שהמענה להן נחוץ לצורך ליבון הפלוגתות וצמצום המחלוקות ביניהם תוך שהם נוהגים בשקיפות מרבית.

דיווח לבית המשפט

לפני הדיון בקדם משפט הראשון על בעלי הדין לדווח לבית המשפט על ההליך שקיימו. יש לשים לב כי הדיווח יבוצע לפי מתכונת קבועה (טופס 4 בתוספת הראשונה), ואם הצדדים אינם מגישים דוח משותף עליהם לדווח כל אחד בנפרד. וכך קובעת תקנה 36 לתקנות החדשות:

בתום הדיון המקדמי ולא יאוחר מארבעה עשר ימים לפני המועד שנקבע לשיבת קדם- המשפט הראשונה, יגישו בעלי הדין דיווח באשר לדיון המקדמי שביצעו, לפי טופס 4 שבתוספת הראשונה; באין הסכמה לדיווח משותף, יגיש כל בעל דין את הטופס האמור מטעמו בלבד.

שער אחד עשר – פגישת מהו"ת (מידע, היכרות ותיאום)

מבוא	–	סימן א
הגדרות	–	סימן ב
מינוי מגשר מהו"ת	–	סימן ג
עלות הפגישה עם מגשר המהו"ת	–	סימן ד
תפקידו של מגשר מהו"ת	–	סימן ה
התייצבות בעלי הדין	–	סימן ו
אי-מילוי הוראות הפרק	–	סימן ז
תחולת ההליך	–	סימן ח

סימן א – מבוא

בתקנות סדר הדין האזרחי (הוראת שעה), התשס"ח-2007 (ק"ת 6620) הוסף פרק ז' 1: "פגישת מהו"ת לבחינת האפשרות ליישוב התובענה בגישור". בתקנות אלה, שהיו בבחינת "הוראת שעה" הוארך תוקפן מפעם לפעם והמועד האחרון לתוקפן (במועד כתיבת דברים אלה) הוא 28.2.2019. בתקנה 99א שהיא תקנת ההגדרות הוקם מונח חדש שהוא "פגישת מהו"ת" והוא:

"פגישת מהו"ת" – פגישת מידע, היכרות ותיאום לבחינת האפשרות ליישוב התובענה בגישור בהתאם להוראות פרק זה.

פרק ד לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) הופך מוסד זה של פגישת מהו"ת להוראה של קבע ולא כהוראת שעה.

סימן ב – הגדרות

ההגדרות בתקנה 37 החדשה שונות מההגדרות שבתקנה 99א לתקנות התשמ"ד והן:

"יחידת הגישור" – כהגדרתה בתקנות רשימת המגשרים;

"מגשר מהו"ת" – כמשמעותו בתקנות רשימת המגשרים;

"ממונה" – עורך דין ביחידת הגישור, שופט או רשם, שנשיא בית המשפט הסמיך אותו לממונה מטעמו לנושא פגישת מהו"ת ומנגנון חלופי ליישוב סכסוך;

"פגישת מהו"ת" – פגישת מידע, היכרות ותיאום לבחינת האפשרות ליישב את הסכסוך באמצעות מנגנון חלופי ליישוב סכסוך;

"תקנות רשימת המגשרים" – תקנות בתי המשפט (רשימת מגשרים), התשע"ח-2017.

סימן ג – מינוי מגשר מהו"ת

בהמשך תקנה 37 החדשה נקבע דרך מינוי של מגשר המהו"ת –

(ב) לא יאוחר מעשרים ימים לאחר שהוגש כתב הטענות האחרון, ימנה הממונה מגשר מהו"ת לצורך קיום פגישת מהו"ת בתובענה שסכומה או ששווי נושאה עולה על 40,000 שקלים חדשים, בין אם בעל הדין באותה תובענה מיוצג בידי עורך דין ובין אם לאו; בית המשפט יודיע לצדדים על מינוי מגשר המהו"ת ויעביר אליו את כתבי הטענות; לעניין זה דין בקשת רשות להתגונן כדין כתב הגנה.
(ג) על מינוי מגשר מהו"ת יחולו הוראות אלה:

(1) יחידת הגישור תורה, בכל תובענה, על זהות מגשר המהו"ת שיקיים את פגישת המהו"ת בכל תובענה, מתוך רשימת המגשרים על יסוד השיקולים המפורטים להלן:

(א) תחומי התמחותו של מגשר המהו"ת ותחום עיסוקו;

(ב) אזורי פעילותו;

(ג) השפות שהוא דובר;

(ד) מאפיינים מיוחדים הנדרשים לצורך הגישור באותה תובענה;

(2) החלטה בדבר זהות מגשר המהו"ת תיעשה, ככל האפשר, באופן שוויוני, ובכפוף לשיקולים המפורטים בפסקה (1);

(3) פרטי מגשר המהו"ת שיקיים את פגישת המהו"ת יפורסמו באתר האינטרנט של בתי המשפט.

סימן ד – עלות הפגישה עם מגשר המהו"ת

בהמשך תקנה 37 החדשה נקבע לגבי החיוב בעלות הפגישה –

(ד) פגישת המהו"ת תתקיים בלא עלות, לא יאוחר משלושים ימים ממועד המצאת ההודעה על מינוי מגשר המהו"ת; דינה של פגישת מהו"ת כדין דיון בבית המשפט.

סימן ה – תפקידו של מגשר מהו"ת

בהמשך תקנה 37 החדשה נקבע לגבי תפקידו של מגשר המהו"ת –

(ה) בפגישת המהו"ת יסביר מגשר המהו"ת לבעלי הדין את עקרונות פגישת המהו"ת ואת היתרונות הגלומים ביישוב הסכסוך במנגנון חלופי ליישוב סכסוך, ויבחן עמם את הנושאים העיקריים שבמחלוקת ואת האפשרות ליישב את הסכסוך.

(ו) בתוך ארבעה עשר ימים מעת פגישת המהו"ת, יודיע מגשר המהו"ת לממונה אם בעלי הדין מסכימים להעביר את הסכסוך לגישור.

(ז) בכל עניין הנוגע למועד פגישת המהו"ת, מקומה, זהות מגשר המהו"ת או זהות המשתתפים, רשאי מגשר המהו"ת או אחד מבעלי הדין להביא את העניין להנחיית הממונה.

(ח) הרואה עצמו נפגע מהנחיית הממונה, שהוא עורך דין ביחידת הגישור, רשאי להעביר את העניין לעיונו ולהכרעתו של הממונה שהוא רשם או שופט.

סימן ו – התייצבות בעלי הדין

תקנה 37(ט) לתקנות החדשות קובעת את ההוראות לעניין "התייצבות בעל הדין" וכך היא קובעת –

- (ט) לפגישת מהו"ת יתייצבו בעלי הדין, ורשאים הם להתייצב עם עורכי דין; ואולם על בעלי דין המפורטים להלן יחול ההסדר המיוחד שלצדם:
- (1) לגבי בעל דין המתגורר דרך קבע מחוץ לגבולות המדינה, ולא נמצא בארץ, יתייצב לפגישת מהו"ת מיופה כוחו;
- (2) אם בעל הדין הוא מדינה או תאגיד, יתייצב לפגישת מהו"ת נציג מטעמו שהוא בעל תפקיד הבקיא בפרטי הסכסוך; לגבי תאגיד – יהיה נציג כאמור גם מוסמך להחליט בדבר העברת התובענה לגישור ורשאי הוא להתייצב עם פרקליט מטעם בעל הדין, ולגבי המדינה – יגיע הפרקליט המטפל בתיק עם עמדה מוסמכת בעניין העברת התובענה לגישור.
- (י) לא התייצב מי מבעלי הדין לפגישת מהו"ת, יחייבו הממונה בהוצאות מגשר המהו"ת ובהוצאות בעלי הדין שהתייצבו לפגישה, זאת בלי לגרוע מסמכויות בית המשפט לגבי אי-מילוי הוראות פרק זה, זולת אם מצא הממונה כי קיימים טעמים שלא לחייב בהוצאות כאמור.
- (יא) פגישת מהו"ת תתקיים בבתי המשפט המפורטים בתוספת השנייה.

סימן ז – אי-מילוי הוראות הפרק

ביקורתו של בית על פעילות בעל דין בהליך גישור המהו"ת נעשית במסגרת קדם המשפט וכך נקבע בתקנה 38 לתקנות החדשות –

- (א) בית המשפט רשאי בקדם-המשפט להורות לבעל דין שהפר הוראות תקנות 35 עד 37 למלאן, זולת אם מצא טעמים מיוחדים שלא לעשות כן; הפר התובע הוראות אלה, רשאי בית המשפט, מבלי לגרוע מיתר סמכויותיו, להתלות את ההליך עד שהוא ימלא אותן כנדרש ואף למחוק את התובענה מטעמים מיוחדים.
- (ב) סבר בית המשפט כי בעל דין לא מילא אחר הוראות פרק זה במלואן או בחלקן ולא הייתה סיבה מוצדקת להתנהלותו, יחייבו בהוצאות לאלתר לטובת בעל הדין שכנגד או לטובת אוצר המדינה, ולא יאוחר מתום ישיבת קדם-המשפט האחרונה, אף אם לאחר מכן מילא אחר ההוראות, זולת אם מצא טעמים מיוחדים שלא לעשות כן.
- (ג) בית המשפט יפסוק את שיעור ההוצאות בהתחשב, בין השאר, בהתנהגות בעל הדין בדיון המקדמי ותום לבו, ובכלל זה:
- (1) לא גילה לבעל הדין שכנגד מידע שהיה עליו לגלות;
- (2) פעילותו בהליך הייתה מועטה לעומת מורכבות המחלוקת בין בעלי הדין או לא הייתה כנה;
- (3) לא פעל כראוי וכנדרש מבעל דין הוגן.

סימן ח – תחולת ההליך

תקנה 39 לתקנות החדשות קובעת את ההוראות לעניין "תחולת ההליך" וכך היא קובעת –

(א) פרק זה לא יחול על ההליכים המפורטים להלן –

- (1) הליך שהוגש בהסכמת בעלי הדין;
- (2) תביעה לפינוי מושכר, תביעה אזרחית נגררת להרשעה בפלילים לפי סעיף 77 לחוק, ותביעה שנקבעו לגביה סדרי דין מיוחדים בחיקוק אחר;
- (3) הליך שבו נשיא בית המשפט או שופט שמינה לכך ולעניין השתתפות בפגישת מהור"ת אף ממונה שהוא שופט, התיר לבעל דין, מטעמים מיוחדים, שלא לפעול לפי הוראות פרק זה.

(ב) על אף האמור בתקנת משנה (א), בית המשפט רשאי בכל עת להורות לבעלי הדין לפעול לפי פרק זה, לרבות הפניית בעלי הדין לקיים פגישת מהור"ת.

בהתאם לתוספת השנייה לתקנות החדשות – הליך המהור"ת יופעל בבתי משפט השלום. בתקנות התשמ"ד חובת קיום ההליך הייתה מסויגת והייתה מוגבלת וצומצמה לבתי משפט אחדים.

שער שנים עשר – הליכים מקדמיים

פרק א – סילוק על הסף

- סימן א – עקרונות כלליים
- סימן ב – דחיית בקשה לסילוק על הסף וקבלת הבקשה

סימן א – עקרונות כלליים

הליך סילוקה של תביעה על הסף, בין במחיקה בין בדחייה, הוא הליך חריג. אכן מאפשרים לבית המשפט לדחות תובענה על הסף מטעמי מעשה בית דין. יש לעשות בסעד זה שימוש זהיר, במקרים יוצאי דופן בלבד, כשאין ולו אפשרות קלושה שביורר התובענה לגופה יניב לתובע את הסעד המבוקש.¹

הכלל המורה לנהוג בסמכות הסילוק על הסף בזהירות מופלגת ולהפעילה במקרים יוצאי דופן בלבד, כאשר אין ולו אפשרות קלושה שביורר התובענה לגופה יניב לתובע את הסעד המבוקש.² אין מניעה עקרונית להיעתר לבקשה לסילוק על הסף גם לאחר הגשת ראיות התביעה, אם בשלב זה נתבררו המחלוקות בין הצדדים באופן המאפשר לדון בכך כדבעי. עם זאת יש לזכור כי סעד הסילוק על הסף הוא קיצוני וקשה, והוא שמור למקרים נדירים בלבד. אמת המידה היא הבחינה אם יש אפילו סיכוי קלוש לתובע להצליח בתביעתו. כוחו של כלל זה אינו נחלש במקום שבו הגיש התובע את כלל ראיותיו.³

דעת רוב – אל לו לבית המשפט לסלק על הסף ביד רחבה תביעה שלא התיישנה. יש לייחד אפשרות זו רק למקרים שבהם המאזן בין הצדדים נוטה בכיורר לנתבע, מבחינת אופי ההתנהגות וההסתמכות שלו. אין די להוכיח השתהות, דהיינו חלוף הזמן, ואפילו במקרים שבהם הוגשה תביעה יום לפני מועד התיישנותה, יש צורך להוכיח במסגרת טענת השיהוי כי ההשתהות עולה לכדי ניצול לרעה של ההליך השיפוטי, באמצעות בחינת התנהגות הצדדים והנוק שנגרם לנתבע. דהיינו, יש לבחון את רכיב האשם ואת רכיב הנזק ביחס לשני הצדדים.⁴

אין מקום לערוך דיון נפרד בבקשה לאישור תובענה כייצוגית ובבקשה לסילוק בקשת האישור על הסף. הדיון בבקשה לאישור תובענה כייצוגית הוא עצמו הליך מקדמי ופיצולו לתת הליכים אינו רצוי ועלול לגרום רק לסרבול ההליך. יש היגיון בסילוק אפשרי של בקשה לאישור על הסף רק במקרים חריגים שבהם ברור על פני הדברים שאין בבקשה ולא כלום.⁵ אין זכות לנתבע כי טענתו בבקשה לסילוק על הסף תידון עוד בטרם הוגש כתב הגנה, ואין זה ראוי להאריך מועד להגשת כתב הגנה כשמוגשת בקשה לסילוק על הסף ובית המשפט מתבקש להקדים ולדון בבקשה.⁶

אין מניעה עקרונית להיעתר לבקשה לסילוק על הסף גם לאחר הגשת ראיות התביעה, אם בשלב זה נתבררו המחלוקות בין הצדדים באופן המאפשר לדון בכך כדבעי.⁷

- 1 רע"א 8076/16 בטאט נ' דיור ב.פ בע"מ (פורסם בנבו, 5.2.2017).
- 2 רע"א 1635/13 משרד הביטחון נ' אלדר (פורסם בנבו, 12.3.2013).
- 3 רע"א 6992/14 חברת החשמל לישראל בע"מ נ' קיבוץ אושה (פורסם בנבו, 29.12.2014).
- 4 ע"א 4352/15 קורן נ' הראל (פורסם בנבו, 2.8.2017).
- 5 רע"א 5154/08 קוסט פורר גבאי את קסירר רי"ח נ' קדמי (פורסם בנבו, 2.4.2009).
- 6 רע"א 2655/12 אסותא מרכזים רפואיים בע"מ נ' פלוני (פורסם בנבו, 29.5.2012).
- 7 רע"א 6992/14, לעיל ה"ש 3.

לבית המשפט סמכות טבועה למנוע שימוש לרעה בהליכי משפט. כן קנויה לבית המשפט סמכות טבועה לסלק תובענה על הסף – בין במחיקתה ובין בדחייתה – במקום שבו עשה בעל דין שימוש לרעה בהליכי משפט.⁸

מהותן והגיונן של בקשות לסילוק על הסף הם ייעול ההליכים השיפוטיים. הליכים אלה נועדו לאפשר לנתבע לעשות "קיצור דרך" כאשר בעטייה של טענת משפטית או אפילו טענה עובדתית קצרה ניתן לסיים את המשפט בלא שייערך דיון בכל השאלות השנויות במחלוקת.⁹ במקרים שבהם בית המשפט דוחה בקשה לסילוק על הסף ומורה על בירור התובענה לגופה, יש לסווג את החלטתו כהחלטת ביניים המורה על המשך בירור התובענה. בית משפט שלערעור אינו נוטה להתערב בהחלטה כגון זו, ובמיוחד לא ב"גלגול שלישי".¹⁰

סימן ב – דחיית בקשה לסילוק על הסף וקבלת הבקשה

דחיית בקשה לסילוק על הסף

ההצדקה לדון בטענות כלפי החלטת ביניים שדחתה טענה לסילוק על הסף במסגרת בקשת רשות ערעור, בטרם הסתיים ההליך כולו, מהטעם שיש אפשרות שהמשך הדיון יתברר בסופו של דבר כמיותר, שמורה למקרים קיצוניים, שבהם המשך הדיון כרוך בהשקעת משאבים יוצאת דופן.¹¹ בקשות רשות ערעור המופנות כלפי החלטות של הערכאה הדיונית אשר דוחות בקשות לסילוק על

הסף ומורות על המשך בירור ההליך תתקבלנה אך במקרים חריגים ונדירים.¹² אכן, ייתכנו מקרים שבהם יהיה זה מוצדק להתערב בהחלטה הדוחה בקשה לסילוק על הסף של תובענה, וזאת כדי לחסוך בזכויו זמן שיפוטי והוצאות עבור הצדדים ובעיקר עבור הנתבע, אלא שמקרים אלו הם נדירים.¹³

אמת המידה היא הבחינה אם יש אפילו סיכוי קלוש לתובע להצליח בתביעתו. כוחו של כלל זה אינו נחלש במקום שבו הגיש התובע את כלל ראיותיו; מידת השימוש בסעד של סילוק על הסף משפיעה גם על היקף ההתערבות המצומצם בהחלטות הדוחות בקשות לסילוק על הסף.¹⁴ בעניין אחד נדחתה בקשה לסלק על הסף תובענה כספית. נקבע שמדובר בהחלטה דיונית המבכרת את קיום ההליך, מה גם שההליך יידון בפני אותו מותב הדין גם בתביעת כינוס המתנהלת בין הצדדים.¹⁵

8 ע"א 2452/01 אורן נ' מגדל חברה לביטוח בע"מ, פ"ד נח(1) 577 (2003).

9 רע"א 1120/06 לאוור נ' ע.מ.ש חברה לבנין ופתוח בע"מ (בפירוק) (פורסם בנבו, 16.4.2007).

10 רע"א 7173/10 דושקין נ' זילכה (פורסם בנבו, 27.12.2010).

11 רע"א 7913/14 תרכובת ברום בע"מ נ' חצב (פורסם בנבו, 8.2.2015).

12 רע"א 7788/15 ברסלבסקי נ' פריימן (פורסם בנבו, 13.1.2016). במקרה זה, שעניינו דחיית בקשת המבקשים לסילוק על הסף של בקשת המשיב לחיובם בחובות של שתי חברות, לנוכח נסיבותיו הוא אינו נכנס בגדר מקרים אלה.

13 רע"א 6733/13 פקיד הסדר מקרקעין נ' אבולוף (פורסם בנבו, 5.11.2013).

14 רע"א 6992/14, לעיל ה"ש 3.

המקום להשיג על החלטות ביניים, לרבות החלטות הדוחות בקשה לסילוק על הסף, הוא בשלב הערעור על פסק הדין. על המבקש להשיג על החלטת ביניים לפני סיום ההליך להראות כי הדיון בערעור כבר בשלב זה נחוץ על אף שההליך העיקרי טרם הגיע לסיומו, כאשר נחיצות הדיון נבחנת, בין היתר, בהתחשב בהדירות ההחלטה ובהשפעתה על זכויות הצדדים; בסיכון שבניהול הליך ארוך ומורכב באופן יוצא דופן; ובמניעת קיומו של הליך שגוי.¹⁶

המגמה היא למעט להתערב בהחלטות אשר דוחות בקשות לסילוק על הסף. בית המשפט עשוי להידרש לבקשת רשות ערעור בעניינים כגון דא, למשל כשיש חשש ממשי לניהול הליך סרק או כשיש חשש שנפלה טעות מהותית בהחלטת הערכאה הדיונית.¹⁷

קבלת בקשה לסילוק על הסף

נדחתה בקשת רשות ערעור על החלטה שבגדרה התקבלה בקשת המשיבים לסלק על הסף בקשה שהגיש המבקש למתן צו אכיפה לפי סעיף 6 לפקודת ביזיון בית משפט, לפסק דין שנתן תוקף להסכם גישור. נפסק כי בין הצדדים קיימת מחלוקת כנה ומהותית ונדרשת הכרעה בכמה סוגיות משפטיות מהותיות, שאותן מוטב לברר בהליך אזרחי ולא בהליך של אכיפה מכוח הפקודה.¹⁸

- 15 רע"א 3068/12 ש.א.מ מרכז הגז בע"מ נ' החברה האמריקאית ישראלית לגז בע"מ (פורסם בנבו, 20.6.2012).
- 16 ראו רע"א 1833/15 תעשיות מזון תנובה נ' מאנה (פורסם בנבו, 25.3.2015), החלטה שלא לדחות תביעה על הסף, מסורה לשיקול דעת רחב של הערכאה הדיונית ואין דרכה של ערכאת הערעור להתערב בה.
- 17 רע"א 5630/17 טפחה נוואמה נ' כהן (פורסם בנבו, 27.3.2018). מקרה זה אינו נופל בגדרם של מקרים אלו. משכך, בקשת רשות הערעור נדחתה.
- 18 רע"א 1932/18 נמבר נ' רושל (פורסם בנבו, 29.3.2018).

פרק ב – מחיקה על הסף

סימן א	–	ההוראות החלות
סימן ב	–	עקרונות כלליים
סימן ג	–	היעדר עילת תביעה
סימן ד	–	אי־תשלום אגרה
סימן ה	–	מחיקת תובענה בקדם משפט
סימן ו	–	מחיקת קטעים מכתב טענות
סימן ז	–	מחיקה בהליכים שונים

סימן א – ההוראות החלות

תקנה 100 לתקנות התשמ"ד דנה במחיקה על הסף. ואלה המקרים שניתן לצוות בהם על מחיקה מכוח התקנה:

- א. כתב התביעה אינו מראה עילה;
  - ב. שוויו של נושא התביעה נשום בחסר והתובע לא תיקן את הכתב;
  - ג. אי-תשלום אגרה מספקת.
- עילה נוספת למחיקה היא כאשר התובענה היא טורדנית או קנטרנית.

בתקנה 41(א) לתקנות התשע"ט (התקנות החדשות) נקבעו הוראות אלה:

- (א) בית המשפט רשאי להורות על מחיקת כתב תביעה בכל עת על יסוד אחד מנימוקים אלה:
- (1) כתב התביעה אינו מגלה עילת תביעה;
  - (2) מכתב התביעה עולה כי התביעה היא טורדנית או קנטרנית;
  - (3) התובע מתמיד, באופן שאינו מניח את הדעת, להימנע מלקיים הוראה מתקנות אלה או נמנע מלקיים החלטה או הוראה של בית המשפט;
  - (4) כל נימוק אחר שלפיו הוא סבור שראוי ונכון למחוק את התביעה.

רשימת העילות למחיקה שהייתה בתקנה 100 לתקנות התשמ"ד אינה רשימה סגורה ובית המשפט רשאי, במסגרת סמכותו הטבעית, להיזקק גם לעילת מחיקה שאינה מנויה בתקנה, כמו לדוגמה במקרה שהתביעה הוגשה במועד מוקדם מדי. צעד כזה יינקט "רק במקרים חריגים, כאשר נסיבות מיוחדות מצדיקות ומחייבות זאת".¹

וכך נקבע במפורש בתקנה 41(א)(4) החדשה כי בית המשפט רשאי למחוק תביעה מ"כל נימוק אחר שלפיו הוא סבור שראוי ונכון למחוק את התביעה".

בית המשפט רשאי למחוק תובענה על הסף בגין עילות שונות המנויות בתקנות, מלבד רשימת העילות למחיקה, שאינה רשימה סגורה כאמור. תקנות נוספות מתירות לבית המשפט למחוק כתב טענות בעילות שונות: מפאת חוסר מעש, מפאת הפרת צו של בית המשפט, מפאת אי-התייצבותו של בעל דין ועוד.²

בתקנה 41(ג) החדשה נקבע כי –

בית המשפט רשאי להתנות את מחיקת כתב התביעה בתנאים, ובין השאר, להורות כי דיון בתביעה חדשה יימשך מהשלב שבו נמחקה התביעה הנוכחית.

1 ע"א 615/84 אברהם מרקוביץ חברה לבנין ולהשקעות בע"מ נ' סתם, פ"ד מב(1) 541 (1988).
2 ע"א 2452/01 אורן נ' מגדל חברה לביטוח בע"מ, פ"ד נח(1) 577 (2003).

עילת מחיקה נוספת היא "מחיקה מחמת שימוש לרעה בהליכי משפט". בעניין זה קובעת תקנה 42 לתקנות החדשות כך –

סבר בית המשפט שבעל דין עשה שימוש לרעה בהליכי משפט רשאי הוא, מטעם זה בלבד, למחוק את כתב טענותיו כולו או מקצתו.

בית המשפט רשאי ליזום הליך מחיקה מיוזמתו "בכל עת", דהיינו בכל שלב משלבי הדיון. בית המשפט רשאי למחוק את התובענה מיוזמתו, אפילו הנתבע אינו עותר לכך ואפילו הנתבע מתנגד לכך. התקנה "אינה מתנה את סמכות המחיקה ביוזמת בעלי הדין. שיקול הדעת הוא של בית המשפט, הרשאי להחליט מיוזמתו הוא, ואפילו בניגוד לעמדת הנתבעים"³. המלים "בכל עת" מופיעות גם בתקנה החדשה.

הוגשה תביעה נוספת על יסוד עילת הפסק. בהיעדר צידוק מיוחד להגשת תביעה כזו, דינה להימחק בהיותה טורדנית או קנטרנית. אי-תשלום החוב על פי ההליך הראשון אינו מאפשר פתיחה מחדש של תיק בית המשפט או הגשת תביעה נוספת בהיעדר טעם מוצדק לכך.⁴

התיישנות התביעה – קיימים מצבים שבהם כתב תביעה נמחק משום שאינו מגלה עילת תביעה, במקום שבו תובע מבקש לחזור בו מתביעתו בתנאים שלא ימנעו את הגשת התביעה מחדש, או במקום שתביעה נמחקת מחמת חוסר מעש. על פי סעיף 15 לחוק ההתיישנות, התשי"ח–1958, במצבים מסוג זה ברור כי תקופת ההתיישנות הראשונה בתובענה שנדחתה או שנמחקה לא תובא במניין תקופת ההתיישנות. פרשנות הדיבור "תובענה שנדחתה" בסעיף 15 הורחבה כדי לכלול בו מקרים שבהם מגיעה תובענה לקצה מכוח החלטת בית המשפט, גם אם לא נדחתה, כגון כאשר התובענה הופסקה.⁵

סימן ב – עקרונות כלליים

להליך המחיקה על הסף ולזה של דחייה על הסף מטרה אחת, והיא לסלק תביעה על הסף, אשר אפילו תחבר עד תומה, לא יהא בה בכדי להקנות לתובע את הסעד המבוקש.⁶ לבית המשפט סמכות למחוק את התובענה גם ביחס לבעלי זכויות, חרף העובדה שלא הצטרפו לבקשת המחיקה, ואף על פי שכלל לא טרחו להתגונן מפני התביעה. ברם לצד שאלת הסמכות.⁷ אמות המידה הרחבות יחסית שנקבעו בפסיקה ביחס למתן רשות ערעור על החלטות הדוחות בקשה לביטול פסק דין שניתן בהיעדר התייצבות, חלות בעוצמה פחותה יותר, כאשר מדובר בפסק דין המורה על מחיקת התובענה להבדיל מדחייתה.⁸

3 ע"א 109/84 ורבר נ' אורדן תעשיות, בע"מ, פ"ד מא(1) 577 (1987).

4 ע"א 427/89 מקור הנפקות וזכויות בע"מ נ' מרחב, פ"ד מו(4) 86 (1989).

5 ע"א 1650/00 זיסר נ' משרד הבינוי והשיכון, פ"ד נו(5) 166 (2003).

6 ע"א 455/06 חלקה 21 בגוש 6539 בע"מ נ' עיריית הרצליה (פורסם בנבו, 11.6.2009).

7 ע"א 9176/09 הנו נ' רשות הפיתוח (פורסם בנבו, 27.8.2013).

8 רע"א 7209/14 משה נ' לשכת עורכי הדין (פורסם בנבו, 10.2.2015).

סימן ג – היעדר עילת תביעה

תקנה 41(א) (1) לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) קובעת כי במצב ש"כתב התביעה אינו מגלה עילת תביעה" ניתן למחוק תביעה על הסף, כפי שקבעו גם התקנות הקודמות. המונח "עילה" מוגדר לצרכים שונים באופן שונה.⁹ למונח "עילת תביעה" משמעות מיוחדת בקשר לטענת "היעדר עילה" בבקשה למחיקת תובענה. אם התובענה נעדרת עילה, יש מקום למחיקה על הסף כדי לא לנהל הליך סרק ועקר. הכול – כאשר מדובר בתובענה, שהפגמים בה אינם ניתנים לתיקון. בתקנה 6 לתקנות החדשות (תקנות ההגדרות) מוגדרת "עילת תביעה" "מסכת העובדות הנדרשות כדי לזכות את התובע בקבלת הסעד שהוא מבקש". רמת ההפשטה של המושג "עילה" בנוגע לתיקון כתבי טענות הינה רחבה וגבוהה מזו של "עילה" לעניין סילוק על הסף.¹⁰

הכללים היסודיים שבסוגיה זו הם:¹¹

- א. כתב התביעה יכול את העובדות החשובות שעליהן מסתמך התובע;
- ב. כ"עובדות חשובות" ניתן להגדיר את העובדות הדרושות כדי לנסח עילת תביעה שלמה. בהיעדרן, תהיה התביעה פגומה והיא עלולה להימחק;
- ג. כתב התביעה אינו מגלה עילה אם התובע, בהנחה שיוכיח את העובדות הכלולות בו, לא יהיה זכאי לקבל את הסעד המבוקש על ידיו;
- ד. במחקר תביעה מחמת חוסר עילה מחליט בית המשפט על גורל התביעה, ללא שמיעת טענות לעצם העניין;
- ה. אמצעי חמור זה יש לנקוט רק במקרים שבהם ברור שהתובע אינו יכול בשום אופן לקבל את הסעד המבוקש, אפילו הוכיח את העובדות המפורטות בכתב התביעה ואף אם תינתן לו רשות לתקנו;
- ו. בית המשפט ירשה את התיקון רק אם הדבר יאפשר בירור השאלות האמיתיות השנויות במחלוקת בין בעלי הדין.

פרשת התביעה מגלה עילה אם התובע זכאי לקבל את הסעד המבוקש על ידיו, בהנחה שיוכיח את העובדות הכלולות בתביעתו. במחיקת תביעה מחמת חוסר עילה בית המשפט מחליט על גורל התביעה ללא שמיעת טענות לעצם העניין.¹²

הסמכות להכריע בבקשה לסילוק על הסף מסורה לבית המשפט. סמכות זו יכול שתהיה מופעלת גם ביוזמת בית המשפט, והיא מאפשרת לו להימנע משמיעת ראיות כאשר הדבר מיותר בהיעדר עילת תביעה. תכליתה של סמכות זו אינה משתנה על פי זהותו של מי שמבקש להפעילה – התובע, הנתבע או בית המשפט. ממילא, גם הזכות לערער על פסק דין שניתן תוך כדי הפעלת סמכות זו אינה צריכה

9 ע"א 167/63 ג'ראח נ' ג'ראח, פ"ד יז 2617 (1963).

10 רע"א 3319/06 כונס הנכסים הרשמי נ' ג'ברה (פורסם בנבו, 28.1.2007).

11 ע"א 109/49 חברה להנדסה ולתעשייה בע"מ נ' מזרח שירות לביטוח, פ"ד ה 1585 (1951).

12 ע"א 124/63 אחוזת גוש 6212 חלקה 429 בע"מ נ' חסין, פ"ד יז 1340 (1963). וראו גם ע"א 796/89 עיזבון חסיד נ' עיזבון וכת, פ"ד מה(5) 558 (1991).

להיות מושפעת מזהותו של מי שיוזם את מחיקת ההליך. המבחן אינו זהותו של יוזם המחיקה. המבחן הוא קיומה של פגיעה במערער כתוצאה מהחלטת בית המשפט.¹³ גם אם נמחקה תביעה כדין מחמת היעדר עילה, אך לאחר מתן פסק הדין של הערכאה הראשונה ולפני מתן פסק הדין של ערכאת הערעור התרחשו אירועים המקימים עילה לכאורה ניתן בנסיבות מיוחדות, לבטל את צו המחיקה ולקיים דיון בתובענה לגופה.¹⁴ די בכך שקיימת אפשרות, אפילו קלושה, שעל פי העובדות המהוות את עילת התביעה יזכה התובע בסעד שאותו הוא מבקש, כדי שהתביעה לא תימחק בעודה באיבה.¹⁵ גם בתביעה בסדר דין מקוצר ניתן להגיש בקשה למחיקה על הסף בגין היעדר עילה.¹⁶

הליך המחיקה הוא "בלית ברירה" – אמצעי חמור זה יש להפעיל בזהירות רבה ורק במקרים שבהם ברור כי בשום אופן אין התובע יכול לקבל, על יסוד הטענות שבתביעתו, את הסעד שאותו הוא מבקש.¹⁷

בית המשפט ישתמש בסמכותו למחוק תביעה על הסף רק במקרים שבהם ברור כי בשום פנים ואופן אין התובע יכול לקבל, על יסוד הטענות המבססות את תביעתו, את הסעד המבוקש. בית המשפט – בבואו לשקול אפשרות זו – ינהג בזהירות רבה וישתמש בסמכותו רק במקרים קיצוניים ויוצאי דופן.¹⁸

מחיקה על הסף של תביעה היא אמצעי קיצוני הננקט רק במקום שאין אפשרות, ולו קלושה, כי התובע יזכה בסעד המבוקש.¹⁹

הנחיה כללית שיש לראות בה את המדיניות השיפוטית הרצויה, היא כי מחיקת תובענה או דחייתה על הסף "הן בגדר אמצעים, הננקטים בלית ברירה".²⁰

מחיקת תובענה או דחייתה על הסף הן בגדר אמצעים הננקטים בלית ברירה. פתרון ענייני של כל מחלוקת לגופה לעולם הוא עדיף על פני פתרון דיוני פורמלי.²¹

אין לסלק על הסף תביעה מחמת היעדר עילה במקום שבו קיימת אפשרות ולו קלושה כי התובע יצליח בתביעתו; מחלוקת באשר לעובדות המקרה ולנפקותן המשפטית ראוי שיתבררו שלא במסגרת בקשה לסילוק על סף. סילוק תביעה אך בשל החשש כי ההליך יתברר כמיותר, ייעשה במקרים קיצוניים שבהם הדבר יגרור השקעת משאבים יוצאת דופן.²²

- 13 ע"א 6313/01 עיזבון שיאון נ' הכשרת היישוב חברה לביטוח בע"מ, פ"ד נו(1) 567 (2001).
- 14 ע"א 589/82 המגדר ברזלית וחוטני ברזל ורשתות נ' מדינת ישראל, פ"ד מ(2) 391 (1986).
- 15 ע"א 35/83 חסין נ' פלדמן, פ"ד לז(4) 721 (1983).
- 16 ע"א 80/68 ברנח בע"מ נ' צור, פ"ד כב(2) 633 (1968).
- 17 ע"א 124/63, לעיל ה"ש 12. העובדה שהעילה או השאלה היא חלשה וסיכוייה להצליח הם קלושים, אינה משמשת נימוק למחיקת התביעה. ראו גם ע"א 796/89, לעיל ה"ש 12.
- 18 ע"א 5634/05 צוקית הכרמל פרוייקטים בע"מ נ' מיכה צח חברה לקבלנות כללית בע"מ (פורסם בנבו, 4.6.2007).
- 19 רע"א 751/05 החברה הלאומית לאספקת פחם נ' צים חברה השיט (פורסם בנבו, 1.9.2005). כלל זה חל מטבע הדברים גם בבקשה לסלק על הסף תביעה המוגשת על יסוד עילת פסק בורות.
- 20 ע"א 693/83 שמש נ' רשם המקרקעין, פ"ד מ(2) 668 (1986).
- 21 ע"א 50/89 ליטן נ' אילתה, פ"ד מה(4) 18 (1991).
- 22 רע"א 661/17 אלמשרק חברה לביטוח בע"מ נ' אלסנדוק (הקרן) אלפלסטיני לפיצוי נפגעי תאונות דרכים (פורסם בנבו, 16.2.2017).

תובענה שנמחקה אינה מעשה בית דין – תובענה שנמחקה אינה מהווה מעשה בית דין, שכן בית המשפט לא פסק לגוף העניין במחלוקת בין הצדדים.²³ ככל אחד מן המקרים שבהם מוחק בית משפט תובענה על הסף, אין המחיקה מהווה מעשה בית דין. היינו, התובע אינו מנוע מלהגיש תובענה חדשה בשל אותה עילה.²⁴ מחיקה של תביעה, להבדיל מדחייתה, אינה יוצרת מעשה בית דין. משמעות הדברים היא כי תובע שתביעתו נמחקה יכול להגיש תביעה חדשה בשל אותה עילה, ודרכו לא תחסם אך בשל כך שהתביעה הקודמת שהגיש הסתיימה. עם זאת משניתן פסק דין והתביעה נמחקה, לא ניתן לבקש את חידושה על ידי פתיחת התיק מחדש ושלא באמצעות הגשת תביעה חדשה.²⁵ על עיקרון זה חוזרות התקנות החדשות (התשע"ט) בתקנה 41(ב) בנוסח הבא: "מחיקת כתב תביעה לפי תקנות אלה אינה מהווה מעשה בית דין".

היעדר עובדות מהותיות – כאמור בכלל השלישי שפורט לעיל, תובענה היא נעדרת עילה כאשר גם אם יוכיח התובע את כל העובדות המפורטות בה, הוא לא יהא זכאי לסעד המבוקש. בתביעה בגין הפרת חוזה יש לציין את העובדות המצביעות על גרימת ההפרה מצד הנתבעים "ביודעין ובלי צידוק מספיק". אם התובע לא יציין עובדות אלה – תימחק התביעה שכן בהיעדרן לוקה התביעה בחוסר עילה.²⁶

תובענה שאינה ניתנת לתיקון – כאמור בכלל החמישי שפורט לעיל, השימוש בסמכות המחיקה מחמת היעדר עילה ייעשה רק במקרים שבהם ברור כי התובע חסר סיכוי לקבל את הסעד שהוא עותר לו, אפילו יוכיח את העובדות המפורטות בתביעה ואפילו תינתן לו רשות לתקן את תביעתו. השימוש בסמכות זו ייעשה רק באותם מקרים שבהם התובע לא יוכל לקבל את הסעד המבוקש על פי העובדות שפירט בתביעתו, אלא אם ניתן לרפא את כתב הטענות על ידי הוספת פרטים בדרך של תיקון.²⁷ אם אך ניתן להציל תובענה מכיליון על דרך של תיקון אין מוחקים כתב תביעה על הסף.²⁸ אולם לא בכל מקרה בית המשפט יאפשר את ביצוע התיקון. לא יותר תיקון אם לא עלה בידי התובע לפרט, בדיון בבקשה למחיקה, מהו התיקון המבוקש.²⁹

החלטה למחוק תובענה בהיעדר עילה מבוססת על קביעה, שלפיה גם אילו היו העובדות שהובאו לביסוס העילה מוכחות במלואן, אין בנמצא עילה מצד הדין אשר מאפשרת היענות לתביעה.³⁰ אם חוסר העילה נובע מהיעדר טענות עובדתיות, ייטה בית המשפט לאפשר תיקון הפגם על ידי הוספת הטענה, כל עוד אין בתיקון זה כדי להזיק לזכויות הצד שכנגד או לגרום לעיוות דין.³¹

23	ע"א 455/06, לעיל ה"ש 6.
24	ע"א 2452/01, לעיל ה"ש 2. בדומה להפסקת תובענה אך בשונה מדחיית תובענה על הסף. וראו בנדון גם תקנה 527 לתקנות התשמ"ד.
25	רע"א 8566/14 גרבלי נ' עיריית אשדוד (פורסם בנבו, 5.5.2015).
26	ע"א 254/71 רנביט אימפורט בע"מ נ' לנגלייב, פ"ד כו(2) 12 (1972).
27	ע"א 335/78 שאלתיאל נ' שני, פ"ד לו(2) 151 (1981).
28	ע"א 556/84 קומפני פריזיין דה פרטיסיפסיון נ' פלאטו שרון, פ"ד מ(2) 298 (1986).
29	ע"א 109/84, לעיל ה"ש 3.
30	ע"א 6313/01, לעיל ה"ש 13.
31	ע"א 80/68, לעיל ה"ש 16.

הדיון בבקשת המחיקה הוא דיון משפטי – כאמור בכלל הרביעי, הדיון בבקשת המחיקה אינו מתייחס לאמיתות העובדות; המתדיינים מניחים כי התובע אכן יצליח להוכיח את כל העובדות שטען להן. כשבקשה למחיקה נדונה באופן כזה, אין צורך לצרף תצהיר בתמיכה לה, שכן הטענה היא שאפילו תוכנה כל העובדות המפורטות בתובענה גם אז אין להרשות את המשך קיומה עקב היעדר עילה.³² ערכאת הערעור ביקרה את הערכאה הדיונית, שאיפשרה "חקירה ודרישה בעובדות" בדיון בבקשה כגון זן.³³

השלב הוא שלב הבדיקה הטכנית פורמלית של כתב התביעה, שבו אין מתעוררת שאלה של נטל ההוכחה או של מידת הוכחה.³⁴

סימן ד – אי-תשלום אגרה

מכוח תקנה 100(4) לתקנות התשמ"ד בית המשפט היה רשאי להיעתר לבקשה למחיקת כתב תביעה על הסף מהטעם שלא שולמה אגרה מספקת בגין התובענה. הוראה כזו אינה מופיעה בתקנות התשע"ט, והפתרון לכך מצוי כנראה בתקנות בית משפט (אגרות), התשמ"ח-1987.

סימן ה – מחיקת תובענה בקדם משפט

השלב המתאים לבדיקת קיום העילה או היעדרה הוא קדם המשפט. התפקיד הראשוני של שופט בקדם משפט הוא לסנן את התובענות ולא להתיר העברת תיק לשלב הוכחות, אלא לאחר שנוכח לדעת כי לתביעה סיכוי להצליח. אם לא – יש להשתמש בסמכות המוענקת לו על פי תקנות 100 ו-143 לתקנות התשמ"ד בהתאם.³⁵

בתקנה 63(ב)(10) לתקנות החדשות נקבע כי בית המשפט מוסמך "להורות על צירוף בעלי דין ומחיקתם".

כאשר עניין קיום העילה או היעדרה מתעורר בקדם משפט, אין בית המשפט זקוק ליוזמת הנתבע, כדי להעלות עניין זה לדיון. בית המשפט מוסמך, וייתכן שגם חייב, לעורר את הדיון בנושא ולפעול מכוח סמכותו.³⁶

האם ניתן לעתור למחיקת תביעה על הסף לאחר שתם ונשלם הליך קדם המשפט – הליך שבו מסתיים הדיון בכל בקשות הביניים? בעניין אחד, לאחר קיומו של קדם משפט ביקשה המדינה למחוק תובענה על הסף. התובענה הוגשה בדרך של המרצת פתיחה ובה השיגה המבקשת על שומת מס קנייה. בבקשת המחיקה נטען כי אין להיזקק להליך מאחר שקיימות בחוק דרכים מיוחדות להשגה ולערעור.

32 לגבי הכלל הרביעי ראו ע"א 163/84 מדינת ישראל נ' חברת העובדים העברית השיתופית הכללית בארץ ישראל בע"מ, פ"ד לח(4) 1 (1984).

33 ע"א 194/87 סאלח נ' רשות הפיתוח, פ"ד מד(2) 185 (1990).

34 ע"א 2967/95 מגן וקשת בע"מ נ' טמפו תעשיות בירה בע"מ, פ"ד נא(2) 312 (1997).

35 ע"א 765/81 עומייסי נ' חסן, פ"ד לט(1) 556 (1985).

36 ע"א 109/84, לעיל ה"ש 3.

בערכאת הערעור נקבע כי יש להחזיר את התובענה לבירור מהותי של התובענה לאחר שהוחמץ המועד להעלות את הטענה.³⁷

ההכרעה המוקדמת בבקשה לסילוק על הסף מהווה אינטרס של בעלי הדין והמערכת השיפוטית כולה, ולכן בדרך כלל ראוי שתיעשה כבר בשלב קדם המשפט. אולם אין משמעות הדבר שהערכאה הדיונית מחויבת בכל מקרה להחליט בבקשה מקדמית שכזו כבר בשלב זה, ושיקולי יעילות יכולים לעיתים להביא לדחיית מועד ההכרעה בבקשה.³⁸

סימן ו – מחיקת קטעים מכתב טענות

לא תמיד העתירה היא למחיקת התובענה כולה. לפעמים מבקש בעל דין למחוק חלקים הימנה, חלקים שלדעתו אינם קשורים ודרושים למחלוקת בתובענה.³⁹

לעיתים ניתן לעתור למחיקת קטעים מכתב טענות עקב מחדל להמציא פירוט, כנדרש לגבי סעיפים בתובענה, לאחר שבית המשפט הוציא צו בנדון.⁴⁰

בערעור אחד נקבע כי לא היה מקום למחיקתם על הסף של סעיפים בכתב התביעה הנוגעים לנזק הנפשי הנטען על ידי המערערים.⁴¹

על בית המשפט לעשות שימוש זהיר בסמכות למחוק חלקים מכתבי הטענות, בין היתר, משום שאין זה מתפקידו לערום וכן מאחר שמשמעותה המעשית של מחיקת סעיפים בכתב טענות היא סילוק על הסף של חלק מן ההליך.⁴²

מחיקת קטעים מכתב הגנה – הכלל החל לעניין מחיקת כתב הגנה (כולו או מקצתו) זהה לכלל בעניין מחיקת תובענה – דהיינו, מחיקת הכתב או הטענה כאשר אין הם מעלים עילת הגנה.⁴³

אין פגם בהחלטה למחוק סעיפים מכתב הגנה שהגישה המבקשת-חברת ביטוח, בעקבות הודעת צד שלישי ששלח אליה המבוטח, בהיותם חורגים מנימוקי מכתב דחיית התביעה ששלחה לתובע בנוגע להיעדר כיסוי ביטוחי. מכתב הדחייה אינו עומד באמות המידה שנקבעו בהנחיות המפקח על הביטוח ובהגיון העומד בבסיסו.⁴⁴

סימן ז – מחיקה בהליכים שונים

רצוי להימנע ממחיקה על הסף, אפילו ניתן מבחינה דיונית-פורמלית להגיע לתוצאה זו. ברור שבמחיקת התובענה מטעמים כאלה לא יבוא הסכסוך לפתרון, ויש להעדיף תמיד את הדיון הענייני ואת ההכרעה בסכסוך לגופו של עניין. להלן מקרים מהפסיקה:

ע"א 504/86 מ.ל.ר.ג. אלקטרוניקה בע"מ נ' מדינת ישראל, פ"ד מג(3) 579 (1989).	37
רע"א 5270/08 סנוול ישראל בע"מ נ' סאפד דיבלופנטס לימיטד (פורסם בנבו, 19.11.2008).	38
ע"א 34/71 פרידמן נ' חן, פ"ד כו(1) 524 (1972).	39
ע"א 476/90 מיטב הנדסה בע"מ נ' מדינת ישראל, פ"ד מו(4) 411 (1992).	40
ע"א 642/89 עיזבון שניידר נ' עיריית חיפה, פ"ד מו(1) 470 (1992).	41
רע"א 9934/16 קרמנשהצי" נ' ביזאן (פורסם בנבו, 18.1.2017).	42
ע"א 34/71, לעיל ה"ש 39.	43
רע"א 2121/14 אליהו חברה לביטוח בע"מ נ' אייש (פורסם בנבו, 8.7.2014).	44

תובענה למתן חשבונות – תובענה מסוג זה אינה מוזכרת בתקנות התשע"ט ונצפה בעתיד לבדוק סיטואציה כזו. בעבר נטענה טענה כי תובענה למתן חשבונות נעדרת עילה מחמת שלא נדרש בה הסעד הנוסף והמשלים של חיוב כספי על פי החשבונות שיינתנו. נקבע כי החלטה למחוק תובענה היא החלטה דרסטית ואין למחוק תובענה אם הדבר אינו מחויב המציאות.⁴⁵

תביעה למזונות – בית המשפט דחה תביעת אישה למזונות מבעלה, מהטעם שהכנסתה מיגיעתה האישית באה תחת מזונותיה. לאחר מכן הגישה המערערת לאותו בית משפט תביעה נוספת למזונות, המבוססת על סירוב המשיב לתת לה גט פיטורין והתביעה נמחקה על הסף. נדונה השאלה אם התביעה השנייה מבוססת על עילה עצמאית או שמא היא נכללת בעילה הקודמת, שנדחתה. בנסיבות העניין נקבע שאכן מדובר בשתי עילות עצמאיות, שכן יש להבחין בין עילת מזונות הנובעת מתנאי הכתובה לבין עילת מזונות הנובעת מעילת "המעוכבת להינשא".⁴⁶

תביעה לסעד הצהרתי – העובדה שיש לתובע סעד מלא ממשי שאותו הוא יכול לתבוע, מהווה שיקול רב ערך נגד מתן סעד הצהרתי. התובע עשוי להתגבר על השיקול האמור רק אם יש בכוחו להצביע על אינטרס לגיטימי המצדיק את המהלך המשפטי. במקום שבו מתברר כי ההליך שבמסגרתו נתבקש הסעד ההצהרתי אינו אלא ראשיתה של ההתדיינות בין אותם צדדים, אין לראות את התובע בדרך כלל כמי שיש לו אינטרס לגיטימי כזה.⁴⁷

הסדר פשרה בעבר – הוברר כי תובע קיבל בעבר פיצוי על פי הסדר פשרה שקיבל תוקף של פסק דין. בית המשפט הורה למחוק את התביעה על הסף. ערכאת הערעור קבעה שלא הייתה באה בטרוניה עם הערכאה הדיונית אם הייתה מקיימת הליך כסדרו לגופו של עניין.⁴⁸

תובע חתם לטובת הנתבע על כתבי ויתור (עקב פשרה ביניהם מחוץ לכותלי בית המשפט). דעת הרוב סברה כי אין חובה למחוק את התובענה על אחר כשמתגלית עובדה זו, וכי אפשר לתת הזדמנות לתובע להסביר במהלך המשפט את זכותו להגיש את התביעה, למרות כתבי הויתור.⁴⁹

תובענה לביטול פסק דין בפשרה – כאשר מוגשת תובענה לביטול פסק דין הנותן תוקף להסכם פשרה, בית המשפט רשאי לסלקה על הסף אם מצא כי אין בעובדות שבכתב התביעה כדי להקים עילה לביטול אותו פסק דין.⁵⁰

45 ע"א 28/85 פיתוח יהודה בע"מ נ' עיזבון זיס, פ"ד מ(1) 78 (1986).

46 ע"א 132/84 קדוש נ' קדוש, פ"ד לח(4) 523 (1985). עם זאת נקבע כי כתב התביעה במקרה דנן לא גילה עילת תביעה נגד המשיב.

47 ע"א 9580/05 גליקלד נ' צ'ורני (פורסם בנבו, 10.9.2007). בעניין זה המערער לא הראה, ולו ברמה התחלתית, כי יש לו אינטרס לגיטימי המצדיק את מתן הסעד ההצהרתי שהתבקש. משכך, צדק בית משפט קמא במחוק את התביעה על הסף.

48 ע"א 280/84 עפרי נ' מדינת ישראל, פ"ד מ(3) 358 (1986).

49 ע"א 76/86 פיינשטיין נ' ה.ש. מלונות בע"מ, פ"ד מג(3) 124 (1989).

50 רע"א 816/11 שרותי בריאות כללית נ' ברנשטיין (פורסם בנבו, 8.12.2011).

הליכים מינהליים – כאשר ההליכים, שבקיומם מותנית סמכותה של הרשות המינהלית (שנגדה ניתן הסעד ההצהרתי) לפעול, טרם קוימו ובהיעדר החלטה מצד הרשות, לא קמה עילה לקיום ביקורת שיפוטית עליה. בהיעדר עילה, אין מקום לדון ולהכריע בתובענה לגופה ויש לסלקה.⁵¹

החלטת בית המשפט לעניינים מינהליים לגבי מחיקה על הסף אינה נכנסת לגדר "החלטה אחרת", כהגדרתה בסעיף 12 לחוק בתי משפט לעניינים מינהליים, התש"ס-2000. כאשר בית המשפט קיבל בקשה למחוק את העתירה להכריז על הצעתן של המבקשות במכרז כעל הצעה הזוכה, אך דחה את הבקשה למחוק את העתירה לביטול זכיית המשיבות במכרז, ההלכה היא שהחלטת בית המשפט למחוק מכתב התביעה חלק הנוגע לאחד הסעדים היא פסק דין חלקי.⁵²

ערבות לפי דרישה – אין מקום למחוק תביעה על הסף בעניין עצמאותה של ערבות לפי דרישה, מאחר שעל פי המצב המשפטי והעובדתי, כפי שעלה מכתבי הטענות שהגישו בעלי הדין קיים סיכוי כלשהו שהתביעה תתקבל.⁵³

תביעה נגד נושאי משרה בחברה – בקשות לרשות ערעור על פסק דינו של בית המשפט המחוזי הוגשו לאחר שדחה את בקשת המבקשים למחוק על הסף תביעה שהוגשה נגדם כנושאי משרה וכבעלי מניות בקרן נאמנות. זאת בגין אי-עמידת הקרן בהתחייבותה לפרוע אגרות חוב שבהן החזיקה. החלטת הסירוב אושרה בבית המשפט העליון ונקבע כי קיימת לכאורה אחריות המוטלת על המבקשים גם בעילה זו.⁵⁴

נדחתה בקשה לסילוק על הסף של תביעה שנטען בה כי הנאמן על הסדר נושים לא היה מוסמך להגיש תביעות כנגד בעלי שליטה, להבדיל מתביעות נגד נושאי משרה.⁵⁵

סכסוכים בגופים וולונטריים – בעניין אחד נקבע כי לא היה מקום למחוק על הסף המרצת פתיחה ולהעביר את הדיון בסוגיות העולות בה לבירור בפני בית דין חברים של ארגון המורים.⁵⁶

הגבלים עסקיים – ערעור על פסק דינו של בית הדין להגבלים עסקיים, שלפיו נמחק על הסף ערר המערערת נגד החלטת הממונה להתנגד להסכם מיזוג, דינו להתקבל. בנסיבות העניין אין לומר שהערר הפך תיאורטי עם ביטול הסכם המיזוג בעקבות החלטת הממונה ואין לומר כי מדובר בעניין חסר נפקות מעשית.⁵⁷

תביעת נזיקין של אויב – נדחתה בקשת המדינה לסילוק על הסף של תביעת נזיקין שהגיש נגדה איש אויב. נקבע כי העקרונות החוקתיים בדבר זכות הגישה לערכאות וההגנה על זכויות האדם מתיישבים

51 ע"א 524/98 משרד האוצר נ' ציון חברה לביטוח בע"מ, פ"ד נב(2) 145 (1998).

52 בר"מ 10999/02 קבוצת ברן בע"מ נ' מקורות חברת מים בע"מ, פ"ד נז(3) 187 (2003).

53 ע"א 590/74 חירם לנדאו עבודות עפר כבישים ופתוח בע"מ נ' פיתוח מקורות מים (ארצות חוץ) בע"מ, פ"ד כט(2) 141 (1975).

54 רע"א 9801/05 עיזבון הראל נ' לאומי פיא – חברה לניהול קרנות נאמנות בע"מ (פורסם בנבו, 26.2.2006).

55 רע"א 410/11 סלאלום פיתוח והשקעות בע"מ נ' ברדיצ'ב (פורסם בנבו, 3.10.2011).

56 ע"א 5382/10 פרידמן נ' המפקח על הבחירות (פורסם בנבו, 21.12.2010).

57 ע"א 6426/13 קבוצת עזריאלי נ' הממונה על הגבלים עסקיים (פורסם בנבו, 25.8.2014).

עם הותרת דלתות בית המשפט בישראל פתוחות לברר תביעות אויב הנוגעות לטענות בדבר פגיעה בזכויות אדם על ידי גורמים מוסמכים בישראל בעת החזקה במשמורת בישראל.⁵⁸

תביעה נגזרת – נדחתה בקשת רשות ערעור שעניינה דחיית בקשת המבקש להורות על מחיקה על הסף של בקשה לאישור הגשת תביעה נגזרת, שהגיש המשיב. נפסק כי התשתית הראייתית שהונחה במסגרת הבקשה מבססת את המסד הראייתי הנדרש כדי לדחות את הבקשה לסילוק על הסף, וכי בנסיבות העניין הבקשה לסילוק על הסף נדונה בצדק טרם דיון בבקשה לאישור הגשת תביעה נגזרת לגופה.⁵⁹

58 רע"א 993/06 מדינת ישראל נ' דיראני (פורסם בנבו, 18.7.2011).
59 רע"א 1365/17 בנק הפועלים בע"מ נ' נשר (פורסם בנבו, 9.3.2017).

פרק ג – דחייה על הסף

— עקרונות כלליים	סימן א
— תוצאות הדחייה: מעשה בית דין	סימן ב
— דחיית תובענה מחמת התיישנות	סימן ג
— שימוש לרעה בהליכים	סימן ד
— דחיית תובענה ייצוגית	סימן ה
— מקרים מהפסיקה	סימן ו

סימן א – עקרונות כלליים

בית המשפט הוסמך לדחות תובענה בהתאם לתקנה 101 לתקנות התשמ"ד בכל עת וגם ביוזמתו, ואין הוא חייב להמתין ליוזמת בעל דין בנדון. נימוקי הדחייה המפורטים בתקנה הנ"ל הם: מעשה בית דין, חוסר סמכות או כל נימוק אחר שעל פיו הוא סבור שניתן לדחות מלכתחילה את התובענה נגד אותו נתבע.

בתקנות התשע"ט בתקנה 43 שכותרתה "דחיית תביעה במקרים מיוחדים" נקבע כי בית המשפט רשאי לדחות תביעה בכל עת בשל קיומו של מעשה בית דין, התיישנות או מכל נימוק אחר, שלפיו הוא סבור כי ראוי ונכון לדחות את התביעה.

כאשר נטענת הטענה שעניינה חוסר סמכות, בית המשפט או הרשם עלול שלא להיעתר לבקשת הדחייה אם נראה לו שיש להעביר את התובענה לבית משפט או לבית דין מוסמך (ראו הסיפא לתקנה).¹ ההליך מיועד "...לאפשר לנתבע לעשות קפנדריה (קיצור דרך), כאשר מפני טענת חוק או אפילו טענה עובדתית קצרה ניתן לסיים את המשפט, בלא אשר ידון בית המשפט בכל השאלות השנויות במחלוקת". כוחו של הכלל יפה גם כאשר בעל דין מבקש לסלק תביעה על פי יותר מטעם אחד.² סילוק תובענה על הסף היא תוצאה קשה לתובע, במיוחד סילוק על הסף בדרך של דחייה, היוצרת מעשה בית דין וסותמת את הגולל על עילת התביעה. לפיכך יש לנהוג בבקשות לסילוק על הסף בזהירות רבה ולהשתמש בסמכות רק במקרים קיצוניים.³

זכות הגישה לערכאות היא מזכויות היסודיות של האדם בחברה דמוקרטית. התקנה מאפשרת הגבלה מסוימת של זכות זו, במובן של ניהול משפט לגופו, על מנת למנוע מקרים מובהקים של התדיינות סרק. אולם הגבלה זו צריכה להתפרש על דרך הצמצום ובהירות המרבית.⁴ ההלכה הפסוקה מורה כי על בית המשפט לנקוט זהירות רבה בבואו לדחות תביעה על הסף שמא תיפגע מעבר למידה הראויה זכות הגישה לערכאות.⁵

להליך המחיקה על הסף ולזה של דחייה על הסף מטרה אחת והיא – לסלק תביעה על הסף, אשר אפילו תתברר עד תומה, לא יהא בה בכדי להקנות לתובע את הסעד המבוקש.⁶ גם אם בית המשפט רשאי לדחות תביעה על הסף מיוזמתו, כללי הצדק הטבעי דורשים להעניק הזדמנות למתדיין להביע את עמדתו.⁷

הסמכות לדחות תובענה על הסף מוקנית גם לרשם שהוא שופט.⁸

- 1 ע"א 4272/91 ברבי נ' ברבי, פ"ד מח(4) 689 (1994).
- 2 ע"א 7261/97 שרבני נ' האחים שבירו בע"מ, פ"ד נד(4) 464 (2000).
- 3 ע"א 7218/10 שיליאן נ' בנק מזרחי טפחות בע"מ (פורסם בנבו, 29.1.2012).
- 4 ע"א 8945/09 לויין נ' דיסקונט ישראל שוקי הון והשקעות בע"מ (פורסם בנבו, 5.5.2011).
- 5 רע"א 7473/14 עלומים, קבוצת בני עקיבא להתיישבות חקלאית שיתופית בע"מ נ' זרובבלי (פורסם בנבו, 12.1.2015).
- 6 ע"א 455/06 חלקה 21 בגוש 6539 בע"מ נ' עירית הרצליה (פורסם בנבו, 11.6.2009).
- 7 רע"א 6617/14 תל אור ניהול ונכסים בע"מ נ' רשות מקרקעי ישראל (פורסם בנבו, 2.4.2015).

בית המשפט לענייני משפחה רשאי לדחות תביעה על הסף מיוזמתו אף ללא קבלת כתב הגנה.⁹ במקום שנתונה לרשמת בכירה הסמכות לדון בבקשה לביטול פסק הדין, עומדת לה גם הסמכות לדחותה על הסף. רשמת בכירה המוסמכת לדחות תובענה לגופה מוסמכת אף לדחותה על הסף. הדיבור "בית המשפט" כולל גם את הרשם הבכיר המשמש משפטית ומהותית כ"בית המשפט".¹⁰ בקשה לסילוק על הסף לא תינתן בנקל. החלטה בבקשה זו מצויה בצומת בין שיקול הדעת שמוענק לבית המשפט במסגרת פסק דין הצהרתי – המהות הדיונית, לבין שיקול הדעת שיש להפעיל בדחייה על הסף – העיתוי הדיוני. צומת זו דורש כי כל אחד מהמרכיבים הדיוניים יידון על פי אמות המידה הרלוונטיות. אלה דרישות מצטברות. על הנתבע להוכיח לא רק שדין התביעה להידחות בשל שיקולים שביושר, אלא כי הכרעה זו מקומה אף בשלב המקדמי של ההליך מבלי שייערך בירור עובדתי.¹¹

מקרים מהפסיקה – בית המשפט מוסמך לברר את שאלת חוסר הסמכות הנטענת לפניו במהלך המשפט על פי בקשה, ואף לשמוע עדים בנושא זה.¹² בקשה לדחייה על הסף המועלית מטעם בעל דין יש להגיש על פי הקבוע בתקנות הדנות בבקשות.¹³

העיקרון הכללי הוא שכאשר המחוקק מתווה מסלול ברור לבחינת חבותו של נישום בהליכי השגה ייחודיים לפני גופי ערר, אין הוא יכול להיזקק עוד להליכי התביעה הרגילים. לפיכך נדחתה תביעה על הסף עקב המחדל לנקוט את ההליך הנכון.¹⁴ כתביעה על פי פוליסה, גם אם תתקבל הטענה שלפיה קיימת תניית שיפוט ייחודית מחייבת, אין מקום לדחות את התביעה על הסף אלא יש לעכב את ההליכים בה.¹⁵

סימן ב – תוצאות הדחייה: מעשה בית דין

הליך הדחייה המקובל המעוגן בסדר הדין האזרחי, הוא ההליך שלפיו דחייתו של הליך משפטי גורמת להפסקת ההליך ולשלילת האפשרות לחדשו בעתיד.¹⁶ האינטרס העומד בבסיס ההשתק עולה בקנה אחד עם חלק ניכר מההצדקות לקיומה של מסגרת נורמטיבית פרודורלית. סדרי הדין אינם חלק נפרד משיטת המשפט אלא קשורים הם בקשר גורדי

- 8 בהבחנה בין רשם לבין רשם שהוא שופט ידון להלן בשער ארבעה עשר: קדם משפט; להלן שער שלושים ושמונה: הסגל השיפוטי.
- 9 בע"מ 10497/08 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 15.2.2009). לאחר שקבע כי לא הייתה בין הצדדים הסכמה חוזית, וכי גם אם ניתן לפסוק למבקשת מזונות מכוח עקרון תום הלב לאחר פרידת ידועים בציבור, הרי שמטרת מזונות אלה שיקומית ואין מקום לפסקם כשהתביעה הוגשה כשנתיים לאחר תום הקשר.
- 10 רע"א 3778/16 גבע נ' תנו לחיות לחיות (פורסם בנבו, 18.8.2016).
- 11 רע"א 2444/13 וליד נ' מאזן (פורסם בנבו, 21.8.2013).
- 12 בג"ץ 673/89 משולם נ' בית הדין הרבני הגדול, פ"ד מה(5) 594 (1991).
- 13 ע"א 215/91 אגתן בע"מ נ' לים בע"מ, פ"ד מח(2) 43 (1994).
- 14 ע"א 2801/06 מואטי נ' פקיד שומה תל אביב 4 (פורסם בנבו, 19.9.2007).
- 15 ע"א 4866/00 מדינת ישראל נ' חתמי לוידיס, פ"ד נו(4) 434 (2002).
- 16 ע"א 4012/96 בני שחף הובלות והשקעות (1976) בע"מ נ' הבנק הבינלאומי הראשון לישראל בע"מ, פ"ד נה(1) 492 (1999).

לזכויות המהותיות המוקנות על פי הדין. עמדה זו באה לידי ביטוי אף בהחלת הדוקטרינה בדבר מעשה בית דין, במקרים שבהם נדחתה תובענתו של בעל דין על הסף, ולו מפאת אי-עמידתו בהוראות סדרי הדין.¹⁷

חובת הזהירות מקבלת משנה תוקף, מקל וחומר, עת מדובר בדחייה על הסף היוצרת מטבעה, ככלל, מעשה בית דין. יתר על כן, הצורך בזהירות מיוחדת גובר בדחייה על הסף שעילתה מעשה בית דין אשר נוצר בהליך בוררות.¹⁸

בעניין אחד נדחתה על הסף תביעה מחמת מעשה בית דין, מאחר שהתקיימו השתק עילה והשתק פלוגתא לאור הסדר פשרה שנחתם בין הצדדים וקיבל תוקף של פסק דין.¹⁹ בתקנות התשע"ט בתקנה 43 שכותרתה "דחיית תביעה במקרים מיוחדים" נקבע כי בית המשפט רשאי לדחות תביעה בכל עת בשל קיומו של מעשה בית דין, התיישנות או מכל נימוק אחר, שלפיו הוא סבור כי ראוי ונכון לדחות את התביעה.

סימן ג – דחיית תובענה מחמת התיישנות

הסמכות על פי תקנה 101(א)(3) לתקנות התשמ"ד (תקנה 43 לתקנות התשע"ט) לדחות תובענה מ"כל נימוק אחר", מתייחסת גם לדחיית תובענה מחמת התיישנות. כאשר מוכח כי התביעה התיישנה, שומה על בית המשפט לדחותה על הסף.²⁰ כאמור גם תקנה 43 לתקנות החדשות קובעת כי התיישנות היא מקרה מתאים לדחייה על הסף.

האם יש לדחות תביעה נגד נתבע נוסף בתביעה קיימת, כשהבקשה לצירוף הוגשה בטרם חלפה תקופת ההתיישנות, אך החלטת התיקון ניתנה לאחר שחלפה תקופת ההתיישנות וממילא גם כתב התביעה המתוקן הוגש לאחר חלוף תקופת ההתיישנות? נקבע כי התביעה לא התיישנה נגד הנתבע החדש ויש לייחס את המועד להגשת כתב התביעה לאחר למועד הגשת הבקשה האמורה.²¹

בירור עובדתי

דחייה על הסף, פורשה על ידי הפסיקה באופן הכולל גם את טענת ההתיישנות, בהתאם למועדי קו הגבול הכמותי שנקבעו בחוק ההתיישנות, התשי"ח-1958.²²

כאשר הבירור העובדתי בתביעה עשוי להשליך על ההכרעה בסוגיית ההתיישנות, אין לדון בשאלת ההתיישנות כטענת סף. במקרה אחד לא היה מקום לדחיית התביעה מחמת התיישנות, באשר לא ניתן היה להכריע אם עילת התובענה התיישנה מבלי לערוך בירור עובדתי נוסף.²³

17 ע"א 4087/04 גורה נ' בנק לאומי לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 8.9.2005).

18 ע"א 5634/05 צוקית הכרמל פרויקטים בע"מ נ' מיכה צח חברה לקבלנות כללית בע"מ (פורסם בנבו, 4.6.2007); אורי גורן בוררות 45 (2018).

19 ע"א 1545/08 מוסקונה נ' סולל בונה בע"מ (פורסם בנבו, 4.3.2010).

20 ע"א 4600/91 מוסקוביץ נ' הבנק הבינלאומי הראשון לישראל בע"מ, פ"ד מח(3) 455 (1994).

21 ע"א 748/89 שפירא נ' חייט, פ"ד מח(2) 365 (1994).

22 ע"א 4352/15 קורן נ' הראל (פורסם בנבו, 2.8.2017).

23 ע"א 9063/12 עיזבון ריכטר נ' Harvey Delson (פורסם בנבו, 5.9.2017).

בבקשה לסילוק על הסף מחמת התיישנות נקבע, שהואיל והעובדות לא נתבררו במידה הראויה והואיל ולא ניתן להסתפק בטיעונים העובדתיים שבכתבי הטענות לצורך הכרעה בשאלה שעל הפרק, ראוי היה שלא לפסוק בסוגיית ההתיישנות על יסוד התשתית המוגבלת הקיימת.²⁴ בבקשה לסילוק על הסף של תביעה עקב התיישנות, כאשר התובע טוען שלא יכול היה לדעת על אודות מעשיו של המנוח (שעזבונו נתבע) עד לפטירתו, נחוץ שיגיש תצהיר בנדון.²⁵ החלטה בבקשה לדחות תובענה על הסף מחמת התיישנות יכולה להינתן על יסוד בקשת הנתבע, תשובת התובע ותגובת הנתבע לתשובה – בלא לקיים דיון בעל פה וחקירת מצהירים.²⁶ כשהכרעה בטענת ההתיישנות כטענת סף תביא לסיום ההתדיינות בתביעה כולה, יש מקום לדון בה כטענה מקדמית וכשהכרעה בשאלה זו כרוכה בכיורר העובדתי-ראייתי הנדרש ממילא לצורך ביורר התביעה עצמה, מוטב שלא להכריע בה כטענת סף.²⁷

סעיף 15 לחוק ההתיישנות – מהי משמעותה של "דחיית תובענה" לעניין חוק ההתיישנות? סעיף 15 לחוק ההתיישנות קובע שאם "הוגשה תובענה לפני בית משפט, לרבות בית דין דתי, והתובענה נדחתה באופן שלא נבצר מן התובע להגיש תובענה חדשה בשל אותה עילה, לא יבוא במניין תקופת ההתיישנות הזמן שבין הגשת התובענה ובין דחייתה". משמעות הדיבור "נדחתה" בסעיף זה היא רחבה ממשמעותה בתקנות והיא כוללת את כל המקרים שבהם מגיעה התובענה לקיצה מכוח החלטת בית המשפט, כגון שהתובענה הופסקה.²⁸ עיכוב מירון ההתיישנות על פי סעיף 15 לחוק ההתיישנות עניינו מצב שבו פסק הדין שניתן אינו מקים מעשה בית דין. במקורו הוחל סעיף 15 על מצבים שבהם נדחתה התביעה הראשונה מטעמים טכניים שונים ולא נתקיים כל דיון לגופה.²⁹

סימן ד – שימוש לרעה בהליכים

שימוש לרעה בהליכי בית המשפט הוא עילה לדחיית תובענה. כאשר תובענה מוגשת לבית המשפט שלא בהליך אחד אלא בשיעורין, כאשר אין היא פורשת את מלוא היריעה והיא לוקה בהיעדר תום לב, ובמיוחד כאשר מדובר בתובענה על פי דיני היושר, כמו תובענה לסעד הצהרתי – בנסיבות כאלה מוסמך בית המשפט לדחות את התובענה.³⁰ בעניין זה קובעת תקנה 42 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) שכותרתה "מחיקה מחמת שימוש לרעה בהליכי משפט" את ההוראה הבאה:

- 24 ע"א 1708/05 גרא נ' רוזנצוויג (פורסם בנבו, 31.1.2006).
- 25 ע"א 2167/94 בנק למסחר בע"מ נ' שטרן, פ"ד נ(5) 216 (1997).
- 26 ע"א 2582/09 גנאים נ' בית החולים רמב"ם (פורסם בנבו, 8.8.2010). עם זאת על בית המשפט להיות משוכנע כי יש בידיו מכלול הנתונים הדרושים להכרעה.
- 27 רע"א 7473/14, לעיל ה"ש 5.
- 28 רע"א 68/89 "צור" חברה לביטוח בע"מ נ' מחמוד, פ"ד מג(2) 624 (1989).
- 29 ע"א 1650/00 זיסר נ' משרד הבינוי והשיכון, פ"ד נז(5) 166 (2003).
- 30 ע"א 813/87 רוטברד נ' מדינת ישראל, פ"ד מג(3) 514 (1989).

סבר בית המשפט שבעל דין עשה שימוש לרעה בהליכי משפט רשאי הוא, מטעם זה בלבד, למחוק את כתב טענותיו כולו או מקצתו.

על הנתבע להוכיח לא רק שדין התביעה להידחות בשל שיקולים שביושר, אלא כי הכרעה זו מקומה אף בשלב המקדמי של ההליך מבלי שייערך בירור עובדתי. קרי, נדרש שחוסר תום לב וחוסר ניקיון כפיים של התובעים יהיה ניכר ברמה ובבהירות כזו, על סמך כתבי הטענות בלבד, שתצדקנה אי-שמיעה של טענותיהם לגופן.³¹

כאשר מדובר בהפרה חוזרת, הולכת ונמשכת של כללי הדיון, ואי-קיום שיטתי ומכוון של החלטות ביניים של בית המשפט, המציבות תנאים מסוימים לבירור התובענה העיקרית, בית המשפט רשאי לדחות את התובענה על הסף.³²

בעניין אחד נפסק כי אכן היה מקום לדחות על הסף את תביעת המערער למתן צו עשה המורה למשיבים לרשום על שמו את זכויות במקרקעין הנדונים, אך לא בשל השתק פלוגתא, אלא מחמת הגשת התביעה נגד המשיבים שאין ביניהם לבינו יריבות משפטית היכולה להצמיח לו את הסעד שביקש, שכן בהליכים המשפטיים שניהל כלל לא הוכרעה שאלת בעלותו במקרקעין, ובנוסף מחמת שימוש לרעה בהליכי משפט והיעדר תום לב.³³

בית המשפט הדן בתביעה רשאי, לפי שיקול דעתו, להורות על דחיית התביעה במקום שנחתם כתב ויתור וסילוק.³⁴

סימן ה – דחיית תובענה ייצוגית

יש לברר טענות סף נגד אישור תובענה ייצוגית בגדר הדיון בבקשה לאישור עצמה ולא בדיון מקדמי, קל וחומר לבקשות רשות ערעור המכוונות כלפי דחיית בקשה לסילוק בקשת אישור על הסף, שעה שהבקשה לאישור עצמה טרם נדונה והוכרעה. בנוגע לבקשות רשות ערעור שעניינן אי-דחייתה על הסף של בקשה לאישור תובענה כייצוגית, צריכה היד להיות קפוצה יותר.³⁵ בבקשה לדחיית תביעה רגילה על הסף נטל ההוכחה רובץ על מבקש הסילוק להראות לבית המשפט שגם אם יוכיח התובע את כל העובדות שבכתב תביעתו הוא לא יזכה בסעד המבוקש. אולם בבקשה לאישור התובענה הייצוגית הנטל מוטל על התובע להראות את סיכויי תביעתו.³⁶

- 31 ע"א 8986/10 מנאסרה נ' עבד אלרחים (פורסם בנבו, 21.1.2013).
- 32 ע"א 2328/07 גיל נ' דרזנר (פורסם בנבו, 3.5.2009). יש להניח כי צעד קיצוני כזה יינקט במצבים של הפרה דיונית בעלת משמעות חמורה, ואפשר אף מתמשכת, ותקנה 101(א)(3) לתקנות התשמ"ד נותנת בידי בית המשפט כלי דיוני להביא לתוצאה זו.
- 33 ע"א 6953/16 אבו חסן נ' פקיד הסדר המקרקעין חיפה (פורסם בנבו, 10.5.2018).
- 34 ע"א 134/77 גניסלב נ' אקמן, פ"ד לב(1) 748 (1978); ע"א 9207/04 כמיסה נ' גרטלר (פורסם בנבו, 14.8.2008).
- 35 רע"א 2598/08 בנק יהב לעובדי מדינה בע"מ נ' שפירא (פורסם בנבו, 23.11.2010). חרף האמור, שיקולי יעילות תומכים לדון ולהכריע בבקשות לגופן.
- 36 ע"מ 980/08 מנירב נ' משרד האוצר (פורסם בנבו, 6.9.2011).

בעוד שבית המשפט ינהג במשורה וביד קמוצה בקבלת בקשות דחייה על הסף על מנת לא לפגוע בזכות הגישה לערכאות, הרי שבהליך של בקשה לאישור תובענה ייצוגית יידרש רף גבוה יותר של שכנוע בסבירות סיכויי התביעה על מנת להצליח בבקשה.³⁷

בבקשה לסילוק תובענה ייצוגית על הסף, הרי ששאלת קיומה של עילת תביעה נבחנת ממילא תוך כדי בחינת התנאים לאישורה של התובענה כייצוגית, הכוללים, בין היתר, את הדרישה כי התובע יצביע על עילת תביעה אישית שקמה לו נגד הנתבעים. לפיכך אין מקום לדון בנפרד בבקשה לסילוק התובענה על הסף, באשר שאלה זו תיבדק בעת בחינת קיומם של התנאים הקבועים בחוק. בבקשה לסילוק הבקשה לאישורה של התובענה הייצוגית על הסף, הרי שצו כזה יינתן אם בכלל, במקרים חריגים וקיצוניים, שבהם ברור על פני הדברים שאין מאומה בבקשה.³⁸

אין לדון בבקשה לסילוק על הסף של תובענה ייצוגית בנפרד מהדיון בבקשה לאישורה. סעד של סילוק על הסף של בקשה לאישור תובענה יינתן במקרים חריגים וקיצוניים, שבהם ברור על פני הדברים שאין בבקשה ולא כלום. חקיקתו של חוק תובענות ייצוגיות, אשר שינה את דיני התובענות הייצוגיות בישראל, מחייבת לשקול מחדש את השאלה מהם אותם מקרים חריגים וקיצוניים המצדיקים סילוק על הסף של בקשה לאישור תובענה ייצוגית.³⁹

תביעה נגזרת – תביעה נגזרת מתבררת באופן השונה דיונית ומהותית מהאופן שבו מתבררת תביעה אישית. עצם האפשרות לברר תביעה כתביעה נגזרת מותנה בקבלת אישור בית המשפט, שיינתן אם שוכנע כי לכאורה התביעה וניהולה הן לטובת החברה, וכי התובע אינו פועל בחוסר תום לב. לעומת זאת בבקשה לסילוק על הסף מחמת היעדר עילה נבחנת האפשרות של התובע, ולו הקלושה ביותר, לקבל את הסעד שהוא עותר לו בהתבסס על העובדות שלהן טען.⁴⁰

סימן ו – מקרים מהפסיקה

להלן מקרים מהפסיקה שבהם נדון ההליך של דחייה על הסף:

אי־התייצבות התובע – כאשר מורה בית המשפט על דחיית התובענה עקב אי־התייצבות, מנוע התובע מלהגיש את התובענה מחדש וקיים כלפיו מעשה בית דין. הכלל הוא כי "בהבחינו בין מחיקה לדחייה לא השחית מתקין התקנות את מילותיו לשווא, ולפיכך דחיית התביעה בנסיבות אלה מהווה מעשה בית דין".⁴¹

ש.ם.	37
רע"א 8268/96 רייכרט נ' שמש, פ"ד נה(5) 276 (2001). פסק דין זה ניתן לפני חקיקתו של חוק תובענות ייצוגיות, התשס"ו-2006.	38
ע"א 2022/07 הבנק הבינלאומי הראשון לישראל בע"מ נ' אריאון השקעות בע"מ (פורסם בנבו, 13.8.2007).	39
רע"א 9070/11 אייזיקוביץ' נ' קלוגר (פורסם בנבו, 16.1.2012).	40
רע"א 309/89 פאיז נ' פאיז, פ"ד מג(2) 614 (1989).	41

חוסר יריבות – תביעה שנדחתה על הסף עקב חוסר יריבות, היא תביעה שנדונה לגופה לעניין השתק העילה. על כן דחייה כזו חוסמת את דרכו של התובע להגיש תובענה חדשה. די בקביעה בדבר חוסר יריבות בין בעלי הדין כדי להכריע את גורל התובענה לדחייה.⁴²

הפסקת תובענה – הליך שנדחה מקים מעשה בית דין ואין אפשרות לחדשו בשל אותה עילה. לעומת זאת הליכים שהופסקו דינם כדין הליכים שנמחקו וניתן לחדשם בתנאים שקבע בית המשפט.⁴³

אי-המצאת ערבויות – משהחליט בית המשפט לדחות ערבויות שהציע התובע על פי תקנה 519 לתקנות התשמ"ד, ומשלא הוגשה בקשה מטעם התובע להרשות לו להפסיק את התובענה, היה זה מחובתו של בית המשפט לדחות את התביעה ולא להסתפק בהפסקתה.⁴⁴ אי-מתן ערובה בתוך המועד שנקבע אינו מונע בעד בית המשפט מלהאריך את המועד, לאחר שהוברר כי למרות האיחור בהפקדה, הערובה כבר הופקדה ביום הדיון.⁴⁵ וראו תקנה 157 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) שכותרתה "ערובה לתשלום הוצאות":

(א) בית המשפט רשאי, אם נראה לו הדבר, לצוות על תובע לתת ערובה לתשלום הוצאותיו של נתבע.

(ב) לא ניתנה הערובה בתוך המועד שהורה, יימחק כתב התביעה.

"הליך תלוי ועומד" – ניתן להחיל את הכלל של "הליך תלוי ועומד" גם לגבי שתי תביעות, אשר מן הנמנע לבררן באותו בית משפט מחמת כללי הסמכות העניינית. אין דוחים תביעה על הסף מהטעם שעניין זהה תלוי ועומד לפני בית משפט אחר, כי אם מעכבים אותה.⁴⁶

בקשת רשות ערעור – נדחתה בקשת רשות ערעור שעניינה החלטה לדחות בקשה לדחיית תביעה על הסף. מדובר בהחלטה דיונית המורה על המשך בירור ההליך לגופו. ערכאת הערעור אינה נוהגת להתערב במקרים אלו, כל שכן לא בגלגול שלישי.⁴⁷

בגדר הערעור בזכות – ההשגה על החלטת ביניים שעניינה דחיית בקשה לסילוק תובענה על הסף תיעשה ככלל רק לאחר סיום הדיון בתובענה בגדר הערעור בזכות על פסק הדין. השימוש בסמכות הסילוק על הסף ייעשה בזהירות יתרה ובמקרים חריגים בלבד, שבהם ברור הוא כי אין כל אפשרות כי יעלה בידי התובע לקבל את הסעד לו הוא עותר בהתבסס על העובדות להן טען.⁴⁸

- 42 ע"א 54/87 אמגר חברה לשיווק והשקעות בע"מ נ' ק.י.מ.א. להשקעות ובניין בע"מ, פ"ד מג(2) 347 (1989).
- 43 ע"א 1628/92 גינזבורג נ' ירון פלסט (1981) בע"מ, פ"ד מח(2) 372 (1994).
- 44 ע"א 2877/92 אל לטיף נ' מורשת בנימין למסחר ולבניה (קרני שומרון) בע"מ, פ"ד מז(3) 846 (1993).
- 45 ע"א 3857/96 שגיא נ' תעשיות רוגוזין בע"מ, פ"ד נב(2) 706 (1998).
- 46 ע"א 9/75 אל-עוקבי נ' מינהל מקרקעי ישראל, פ"ד כט(2) 477 (1975).
- 47 בע"מ 2780/12 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 5.6.2012).
- 48 רע"א 4890/16 טריניטי מערכות מחשוב בע"מ נ' הוצאה מוכרת בע"מ (פורסם בנבו, 22.8.2016).

פרק ד – תיקון כתבי טענות

— עקרונות כלליים	— סימן א
— שיקולי בית המשפט	— סימן ב
— הגבלות הקשורות במבקש התיקון	— סימן ג
— הבקשה לתיקון	— סימן ד
— שיהוי בהגשת הבקשה	— סימן ה
— תיקון עילת התביעה	— סימן ו
— הוספת "עילה חדשה"	— סימן ז
— תיקון סעיף הסעדים	— סימן ח
— שינוי סכום התביעה	— סימן ט
— השפעת התיקון על הגנת ההתיישנות	— סימן י
— הזכות לתקן כתב טענות שכנגד	— סימן יא
— הוראה לתקן	— סימן יב
— נושאים דיוניים נוספים	— סימן יג

סימן א – עקרונות כלליים

תקנה 92 לתקנות התשמ"ד שכותרתה "רשות לתקן" קבעה:

92. בית המשפט או הרשם רשאי, בכל עת, להתיר לכל אחד מבעלי הדין לשנות או לתקן את כתבי טענותיו בדרך ובתנאים הנראים צודקים, וכל תיקון כזה ייעשה לפי הצורך, כדי שבית המשפט יוכל להכריע בשאלות שהן באמת השאלות השנויות במחלוקת בין בעלי הדין. תיקון של טענה עובדתית או הוספתה, טעונים הגשת תצהיר המאמת את העובדות.

ואילו תקנה 46 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) שכותרתה "הוראה לתיקון כתב טענות קובעת:

(א) בית המשפט רשאי בכל עת להורות כי יתוקן כל עניין בכתב טענות או כי יצורף בעל דין או יימחק שמו של בעל דין מכתב התביעה, לשם קיומו של הליך שיפוטי ראוי והוגן, תוך התחשבות, בין השאר, בהתנהלותו של מבקש התיקון, השלב הדיוני שבו מוגשת הבקשה, והמטרה שהתיקון המבוקש צפוי להשיג.

(ב) כתב טענות מתוקן יוגש בתוך ארבעה עשר ימים.

סוגיית התיקון של כתבי הטענות זכתה לפסיקה עקיבה, המלמדת כי גישת בתי המשפט לתיקון כתבי טענות היא ליברלית, מן הטעם כי בדרך כלל התיקון נועד להועיל לבעלי הדין להגיע לגיבוש השאלות האמיתיות השנויות במחלוקת ביניהם וכך לייעל את ההליך המשפטי.

לדוגמה: בתביעה לפינוי שהוגשה נגד אחד מבני הזוג המחזיקים בדירה, התברר בקדם המשפט בעת בחינת השאלות השנויות במחלוקת כי גם בן הזוג השני מתגורר בדירה. במקרה כזה, אם תוגש בקשה לתיקון לצורך צירוף נתבע נוסף (שהוא בן הזוג השני), הרי שבהיעדר נסיבות מיוחדות נוגדות, ייעתר בית המשפט לבקשה. אם לא כן אין טעם מעשי בהמשך ההליך, שכן אפילו יזכה התובע בתביעתו נגד הנתבע האחד, לא יעלה בידו לממש למעשה את פסק הדין לפינוי המושכר, בשל שהותו של בן הזוג האחר בדירה. אכן נפסק, שבקשה לתיקון שעניינה צירוף הצד המתאים להליך, תיענה בחיוב ביתר קלות מאשר בקשה לתיקון רגיל. תיקון זה מתייחס לשמותיהם של בעלי הדין הנחוצים.¹ ניתן להתייחס באותה מידה של ליברליות, לתיקון בעניין ציון הסעד הנדרש.

פרשנות התקנה מסווגת לשלושה: אינטרס בעל הדין מבקש התיקון להעלות טענה אמיתית, אינטרס המשיב שיריעת המשפט לא תורחב שלא לצורך ואינטרס הציבור (שבית המשפט מייצג) ביעילות ההליכים.²

1 המ' 134/57 הסוכנות היהודית לארץ-ישראל נ' הרשקוביץ, פ"ד יא 1457 (1957).
2 רע"א 3385/08 מרקט-פלייס מערכות בע"מ נ' טלטל ערוצי תקשוב בע"מ (פורסם בנבו, 25.9.2008).

בית המשפט ישקול את אינטרס בעל הדין מבקש התיקון להעלאת טענה אמיתית אל מול אינטרס המשיב שיריעת הדיון לא תורחב שלא לצורך ואינטרס הציבור ביעילות הליכים ושלא יוקצה לבעל דין שאינו מכלכל את ענייניו כהלכה זמן שיפוטי שלא לצורך.³

קיים גם אינטרס נוסף והוא זה של הצדדים השלישיים.⁴

לפעמים, מתוקן כתב טענות בדרך של שתיקת הצד שכנגד. דרך זו של תיקון מכונה "שינוי חזית". בעלי הדין יכולים גם להסכים במפורש ומראש לעניין זכותו של בעל דין לתקן את כתב טענותיו.⁵

הגשת חוות דעת רפואית נוספת לחוות הדעת שצורפה לתביעה המקורית, מחייבת הגשת בקשה לתיקון התביעה.⁶

כאשר בית המשפט שוכנע כי התיקון דרוש כדי להעמיד את הפלוגתה האמיתית לדיון, הוא רשאי, אגב מתן רשות לתקן, להרשות לבעל הדין לחזור בו מהודיה שהודה.⁷

בעניין אחד נקבע כי אין לקבל את טענת המבקשת כאילו תיקון כתב התביעה גורם לה לנוק ראיית.⁸

ככל שבמהלך הדיון התגלו ממצאים חדשים שלא היו בידי התובע עובר להגשת התביעה (כמו חשבונות הנתבע), על התובע לתקן את כתב תביעתו. לא עשה כן, הסעד הכספי לו הוא זכאי ושאותו יפסוק בית המשפט מוגבל לסעד הכספי שביקש בכתב התביעה.⁹

סימן ב – שיקולי בית המשפט

סמכותו של בית המשפט הינה סמכות ששיקול דעת רחב בצידה ושבת המשפט רשאי להפעילה בכל עת במהלך ההליך המשפטי בדרך ובתנאים שייראו לו צודקים, ובלבד שהשתכנע שהתיקון המבוקש נדרש כדי להכריע הכרעה מלאה במחלוקת שבין בעלי הדין. הגישה הנהוגה בפסיקה ביחס לבקשות תיקון הינה גישה מקלה וגמישה. כל עוד נזקו של הצד שכנגד מתמצה בטרחה הדיונית הנוספת שנגרמה לו עקב התיקון, הרי שתמיד ניתן לפצותו על ידי פסיקת הוצאות לזכותו.¹⁰

- 3 רע"א 7615/13 מובלי עטיה שבתאי בע"מ נ' מינהל מקרקעי ישראל (פורסם בנבו, 30.1.2014).
- 4 רע"א 4655/14 "אפיק" חברה לתעשייה ואחסנה בע"מ נ' עיריית תל אביב-יפו (פורסם בנבו, 7.9.2014).
- פגיעה בצדדים שלישיים: בעניין זה עלולים להיפגע מאות בעלי דין אחרים בתיק המאוחד המתנהל בבית המשפט המחוזי, אשר בירור עניינם יידחה באופן משמעותי כתוצאה מתיקון כתב התביעה.
- 5 ע"א 169/94 ורנר נ' Corticiara Amorim L.D.A., פ"ד (3) 119 (1996).
- 6 רע"א 6098/92 זכאי נ' מדינת ישראל, משרד הבריאות, פ"ד (3) 651 (1993). ראו גם להלן שער עשרים: מומחים רפואיים.
- 7 ע"א 351/61 זדרוייביץ נ' "חרות" מושב עובדים להתיישבות חקלאית שיתופית בע"מ, פ"ד טז 481 (1962).
- 8 רע"א 11137/05 אליהו חברה לביטוח בע"מ נ' מגן דוד אדום (פורסם בנבו, 21.3.2006).
- 9 ע"א 8250/11 קרד-גרד הישרדות מדעית בע"מ נ' פרמה לייף בע"מ (פורסם בנבו, 22.6.2015).
- 10 רע"א 7192/14 דוד צוקר ובניו חברה לבניין ולהשקעות בע"מ נ' צוקר (פורסם בנבו, 1.1.2015).

כאשר בעל דין מבקש לתקן את כתב תביעתו, כך שביט המשפט יוכל להכריע בשאלות השנויות במחלוקת בין בעלי הדין, נעתרים לו ברוחב לב, למעט במקרים חריגים.¹¹ אולם כאשר אין בתיקון תועלת לבירור הפלוגתות, לא יהיה בו צורך.¹²

למרות הגישה הליברלית בנושא זה, על בית המשפט להביא בחשבון גורמים נוספים, ובהם התנהלותו של מבקש התיקון, השלב הדיוני בו מוגשת הבקשה, הפגיעה הפוטנציאלית באפשרות של הצד שכנגד להתגונן, מידת התועלת שצפוי התיקון להשיג והאם היעדרות לבקשה תגרום להכבדה רבה והארכת הדיון וסרבולו.¹³

הסמכות להתיר תיקון כתב תביעה פורשה על ידי בתי המשפט באופן ליברלי, בהרחבה, כל עוד יש בתיקון המבוקש כדי לקדם את בירור השאלות השנויות במחלוקת בין הצדדים. בפרט ננקטה גישה מקלה זו שעה שהבקשה לתיקון מוגשת בשלב מוקדם של ההליך. ברם, גם גישה מקלה זו לא נותרה ללא גבול ונקבעו לה כמה חריגים.¹⁴

במסגרת עתירה לתיקון כתב טענות, נוהג בית המשפט להיענות כל עוד יש בתיקון כדי להביא לפניו את השאלות השנויות באמת במחלוקת; מדובר בשלב מקדמי ביותר ולכן ניתן יהיה להתמודד עם טענות ועם מסמכים שהוספו.¹⁵

כן יבחנו אם היעדרות לבקשה תגרום להכבדה ולהארכת הדיון ואם יהיה בפסיקת הוצאות פיצוי מספק לנוק ולטרחא שייגרמו מההיעדרות לבקשה.¹⁶

סימן ג – הגבלות הקשורות במבקש התיקון

ההתנהגות – יש להביא לפני הערכאה הדיונית ראיה למהות השגיאה שגרמה להשמטת הטענה מכתב ההגנה.¹⁷ חובה לשקול את התנהגות בעלי הדין עובר להגשת הבקשה לתיקון.¹⁸

בעניין אחד לא ניתן כל הסבר מספק באשר לסיבה בגינה עילות רבות לא הופיעו בכתב התביעה המקורי, כאשר העובדות היו ידועות למבקשת בטרם הגשתו. התיקונים והעילות החדשות המתבקשים, אינם מתיישבים עם קביעות עובדתיות שנקבעו בהליכי הביניים.¹⁹

בעניין אחד בתיקון המבוקש התעורר קושי הן ביחס לקביעות משפטיות בהליכים אחרים והן ביחס להודאות בעלי הדין. מצב העניינים העלה שאלות באשר לסיבת הבקשה לבצע את התיקונים האמורים,

- 11 רע"א 2345/98 דנגור נ' ליבנה, פ"ד נב(3) 427 (1998).
- 12 רע"א 5491/01 ארליך נ' ציון חברה לביטוח בע"מ, פ"ד נו(2) 871 (2002).
- 13 רע"א 6113/13 מירו נ' ועד האגודה השיתופית כפר ביאליק – כפר שיתופי להתיישבות חקלאית בע"מ (פורסם בנבו, 19.12.2013).
- 14 רע"א 5522/17 גוטמן נ' גולדשטיין (פורסם בנבו, 23.10.2017).
- 15 רע"א 2203/07 ארוך נ' כלל פיננסים בע"מ (פורסם בנבו, 13.8.2007).
- 16 עע"מ 5128/04 עיריית תל-אביב-יפו נ' פרידמן חכשורי חברה להנדסה ולבניה בע"מ (פורסם בנבו, 4.6.2008). גישה מרחיבה זו נוהגת גם בבג"ץ, ויש להחילה באופן מרחיב וגמיש גם בבית המשפט לעניינים מינהליים.
- 17 ע"א 180/62 שלוש נ' ג'ורזי, פ"ד טז 1824 (1962).
- 18 בר"ע 282/80 המגדר ברזלית חוטי ברזל ורשתות בע"מ נ' מדינת ישראל, פ"ד לו(4) 130 (1982).
- 19 רע"א 8134/13 חברת נג סלטי הנדסה וניהול פרויקטים נ' פינקלשטיין (פורסם בנבו, 5.9.2014).

וכן ספקות באשר לטיב התנהגות המבקשת ולתום לבה הדיוני. במקרה זה הנתונים עמדו בסתירה מסוימת לכאורה לבקשת התיקון, שהמבקשת לא הסבירה. אף ניכר כי אין מדובר בתיקון קל, אלא בהוספת עובדות ועילות חדשות לחלוטין, השונות במהותן מן הנשקף בכתב התביעה המקורי.²⁰ ואכן תקנה 46(א) לתקנות החדשות קובעת כי יש להתחשב "בהתנהלותו של מבקש התיקון".

סימן ד – הבקשה לתיקון

ניסוח הבקשה – תקנה 92 לתקנות התשמ"ד הייתה התקנה העיקרית הדנה בתיקון כתבי טענות והיא הסמיכה את בית המשפט להורות על תיקון כתבי הטענות בכל עת. בקשות יכולות להיות מוגשות מטעמו של כל בעל דין במשפט, ובכל שלב משלבי הדיון (בכפוף למגבלות שצוינו).

בשנת התשנ"א תוקנה אותה תקנה על ידי הוספת הפסקה הבאה בסיפא של התקנה, הקובעת:²¹ "תיקון של טענה עובדתית או הוספתה, טעונים הגשת תצהיר המאמת את העובדות". כלומר, בתצהיר התומך בבקשה לתיקון אין להסתפק בפירוט הנסיבות שהצריכו את התיקון לדעת המבקש, אלא יש לאמת בתצהיר או בתצהיר נוסף גם את העובדות עצמן שאותן מבקשים לצרף או לשנות בכתב הטענות.

הגשת כתב טענות מתוקן – לאחר קבלת החלטה חיובית בבקשה לתיקון כתב טענות, לדוגמה כתב תביעה, אין להסתפק בהישג זה ויש צורך להגיש גם כתב תביעה מתוקן. בלעדי פעולה נוספת זו החלטת התיקון אינה מגיעה לכלל מימוש. ואכן, תקנה 93 לתקנות התשמ"ד קבעה: "כתב טענות מתוקן יוגש תוך חמישה עשר ימים, אם לא קבע בית המשפט או הרשם מועד אחר".

על פי הוראות תקנה זו, התיקון אינו פועל יוצא מידי מקבלת רשות התיקון ויש להגיש כתב טענות מתוקן לאחר שאושר התיקון.²² וראו גם הדברים: "במקרה שלפנינו ניתנה רשות לתקן במועד מוקדם, אך כתב התביעה לא תוקן ללא כל טעם סביר".²³

הרשות שנתן בית המשפט לתקן את כתב התביעה – רשות שבעקבותיה לא תוקן כתב התביעה – אינה פוגמת בכתב התביעה הבלתי מתוקן, אם די בו כדי להעמיד עילת תביעה על כנה.²⁴ בתקנות החדשות נקבע בתקנה 47(ב):

(ב) התיר בית המשפט תיקון כתב הטענות של בעל הדין שכנגד כאמור בתקנת משנה (א), יוגש כתב הטענות כאמור בתוך ארבעה עשר ימים אלא אם כן הורה בית המשפט אחרת; לא תיקן בעל הדין שכנגד את כתב טענותיו בתוך הזמן האמור, יוכל להסתמך על כתב טענותיו המקורי ועל הכחשת המפורט בתיקון.

20 ש.ם

21 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 2), התשנ"א–1991, ק"ת 1228, מיום 29.8.1991.

22 ע"א 2778/90 איתן חברה לביטוח בע"מ נ' ונטורה, פ"ד מה(4) 855 (1991).

23 ע"א 132/85 אמרופא א.ג. נ' ה.ש.י. המגדר תעשיות פלדה בע"מ, פ"ד מא(4) 477 (1987).

24 ע"א 2196/93 מכתסת שלג חרמון בע"מ נ' סלע חברה לביטוח בע"מ, פ"ד נ(3) 744 (1996).

סימן ה – שיהוי בהגשת הבקשה

אחד הגורמים שיש להתחשב בהם הוא התנהגות בעלי הדין עובר להגשת הבקשה לתיקון. גורם נוסף הוא השלב שבו מוגשת הבקשה. אם השתהה העותר בהגשת בקשתו יתר על המידה ייחשב השיהוי לחובתו (אם כי נדונו בקשות לתיקון שנענו גם בשלב של ערעור). שני גורמים אלה שלובים זה בזה. השיהוי בהגשת הבקשה הוא, בדרך כלל, גם גורם בכחינת התנהגותו של מבקש התיקון. על גורמים אלה נאמר כי על בית המשפט החובה להביא בחשבון גורמים "כגון התנהגות בעלי הדין והשלב בו מובאת הבקשה לפניו".²⁵

חריגים לכך הם מקרים שבהם נהג המבקש בשיהוי רב או בחוסר תום לב או כאשר התיקון ישלול מהצד שכנגד הגנה שהייתה קמה לו אם הייתה מוגשת הבקשה מחדש.²⁶ יש לבחון אם בעל דין עשוי לרכוש על ידי התיקון יתרונות דינאיים שוויתר עליהם לפני כן מטעמי נוחות, ובכך שינה בעל הדין שכנגד את מצבו.²⁷

לא בכל שלב ולא בכל מקרה ראוי יהיה לאפשר תיקון כתב התביעה; בית המשפט ייטה שלא להתיר תיקון כתב טענות אם מטרת התיקון היא הוספת עילה חדשה, שהראיות להוכחתה שונות מהראיות הדרושות להוכחת העילה המקורית. נטייה זו מתחזקת ככל שהתביעה נמצאת בשלבים מתקדמים יותר וככל שהתרת התיקון תאריך ותסרב את הדין.²⁸

בית המשפט "לא יתיר בנקל במהלך הדיון, תיקון שהצורך בו הוברר למכביר חדשים קודם לכן..."²⁹. יש להתייחס לשיהוי ולהיעדר תום לב בסוגיה זו.³⁰ אמנם התקנה פורשה באופן ליברלי וברוחב לב, אך על בית המשפט לבחון, בין היתר, גם את השלב הדיוני שבו מוגשת הבקשה, האם נהג המבקש בשיהוי בהגשת הבקשה והאם היעדרות לבקשה תגרום להכבדה והארכת ההליך וסרבולו.³¹

נקבע שלא בכל שלב ולא בכל מקרה יתאפשר תיקון כתב התביעה, וכי יש להביא בחשבון בהקשר זה שיקולים שניתן להגדירם כרכיבים שונים של "המשחק ההוגן" – תום הלב והשיהוי מצד מבקש התיקון כמו גם את הפגיעה הפוטנציאלית בהגנתו של הצד שכנגד והשיקול הציבורי-מערכתי ובמסגרתו השאיפה לניצול יעיל ככל האפשר של זמן שיפוטי. שיקולים אלו תומכים במסקנה כי יש לבחון בקפידה את מועד הגשת הבקשה על פני ציר הזמן של ההליך המשפטי. דהיינו, ככל שבקשת התיקון מוגשת בשלב מאוחר יותר של ההליך, כך נטיית בית המשפט תהיה לדחותה, והכול כמובן במסגרת שיקול דעתו הרחב של בית המשפט, ובכפוף להפעלת שכל ישר והיגיון בריא, בשים לב לנסיבותיו של כל מקרה ומקרה.³²

ע"א 329/60 פנחס נ' תעשית אבן וסיד בע"מ, פ"ד טו 487 (1961).	25
ע"מ 5128/04, לעיל ה"ש 16. גישה מרחיבה זו נוהגת גם בבג"ץ, ויש להחילה באופן מרחיב וגמיש גם בבית המשפט לעניינים מינהליים.	26
רע"א 3385/08, לעיל ה"ש 2.	27
רע"א 867/17 פנינת הצומת בע"מ נ' ש. שלמה מכירת רכב (2000) בע"מ (פורסם בנבו, 22.3.2017)	28
ראו ע"א 180/62, לעיל ה"ש 17.	29
ע"א 3092/90 אגמון נ' פלדבוי, פ"ד מו(3) 214 (1992).	30
רע"א 3162/14 גזונטהייט נ' איזנברג (פורסם בנבו, 12.10.2014).	31
רע"א 7192/14, לעיל ה"ש 10.	32

מתן הרשות לתקן כתבי טענות מסור לשיקול דעתה של הערכאה הדיונית. בהפעילה שיקול דעתה זה, עליה להביא בחשבון, בין היתר, את השלב שאליו הגיע הדיון. במקרה אחד נקבע שבהתחשב בכך שהמערערים החמיצו את השעה להעלות בכתב תביעתם טענה בדבר בטלות סעיפי הוויתור שעליהם חתמו, בהיותם "תנאי מגביל" כמשמעותו בחוק החוזים האחידים ובהתחשב בכך שלא היה כל טעם שלא להעלות את הטענה מלכתחילה, אין לומר כי טענה הערכאה הדיונית בהחלטתה בנדון.³³

במקרה אחד עתרה הנתבעת-המערערת לתקן את כתב הגנתה בשאלת השערוך בשלב מאוחר של הדיון. הערכאה הדיונית סירבה להתיר את התיקון וערכאת הערעור אישרה את ההחלטה, בקובעה שהיה ברור לצדדים בנסיבות המקרה, ששאלת השערוך תידון כשאלה מקדמית.³⁴

הזמן הרב שחלף בין המועד להגשת התובענה לבין המועד להגשת הבקשה לתיקון אין בו, כשלעצמו, כדי למנוע את התיקון אם הבקשה לתיקון הוגשה בטרם החל קדם המשפט.³⁵ כאשר מתעורר הצורך בהגשת בקשה לתיקון, עקב העדויות שהובאו במהלך המשפט, לא תקובל טענה נגדית של שיהוי, שהרי הצורך בתיקון לא היה ידוע קודם לכן.³⁶

במקרה אחר, העובדות שעמדו בבסיס הבקשה לתיקון כתב התביעה היו ידועות למבקשים בשלב מוקדם יותר. לפיכך, חל שיהוי בהגשתה. ברם, אין בו בשיהוי בנסיבות דנן, משום מעוות שלא יוכל לתיקון.³⁷

צירוף תובעת נוספת יתרום ליעילות הדיונית, שכן חרף השיהוי בבקשת הצירוף, אין תועלת בכך שיתנהל הליך משפטי נפרד לגבי מסכת עובדתית זהה. כאשר ההליך עודנו בשלב מוקדם. אמנם תיקון כתב התביעה יביא לעיכוב נוסף בהליך ויחייב את תיקונם של כתבי ההגנה, אך על כך יכסה תשלום הוצאות על ידי המבקשים.³⁸

ואכן קובעת תקנה 46(א) לתקנות החדשות כי יש להתחשב גם ב"השלב הדיוני שבו מוגשת הבקשה".

סימן ו – תיקון עילת התביעה

מבוא – מאחר שאין מתירים, בדרך כלל, תיקון שיש בו הוספת עילה חדשה או החלפת העילה בעילה אחרת, יש חשיבות להכריע בכל מקרה בשאלה אם מדובר בתיקון המתייחס לעילה הקיימת אם לאו. בעקבות כך מתעוררת שאלה בדבר פרשנות המונח "עילת תביעה" לעניין הבקשה לתיקון כתב תביעה. המונח "עילת תביעה" מקבל משמעויות שונות בהקשרים שונים. כאשר הבקשה לתיקון אינה חורגת מהעילה המקורית, היסודית, גישת בית המשפט לבקשת התיקון היא ליברלית. המונח "עילה" מקבל את המשמעות הרחבה: "מגדירים את 'עילת התובענה' הגדרה רחבה, הכוללת את העסקה או המעשה

- 33 ע"א 867/86 שרון נ' שכון עובדים בע"מ, פ"ד מה(3) 617 (1991).
- 34 ע"א 339/88 חברת החשמל לישראל נ' ב.ג.ת. ושות' חב' לביצוע, ניהול ותיכנון פרויקטים בע"מ, פ"ד מד(4) 532 (1990). כלומר, השיהוי היה לרועץ בעתירה זו לתיקון כתב הגנה.
- 35 רע"א 2345/98, לעיל ה"ש 11.
- 36 ע"א 199/82 סניטובסקי נ' חברת החשמל לישראל בע"מ, פ"ד לט(1) 225 (1985).
- 37 רע"א 7466/17 אסיסקוביץ נ' מועצה אזורית הר חברון (פורסם בנבו, 20.12.2017).
- 38 שם.

המובא לדיון, וכן "אין מניעה להיעתר לבקשת התיקון והוא – כשהתיקון אינו חורג מגדר עילת התובענה כהגדרתה הרחבה".³⁹

רמת ההפשטה של המונח "עילה" בנוגע לתיקון כתבי טענות הינה רחבה וגבוהה יותר מזו של "עילה" לעניין סילוק על הסף.⁴⁰

חובתו של בית המשפט היא לאפשר ואף ליזום תיקון כתב תביעה כדי לברר מהן באמת השאלות השנויות במחלוקת. לנוכח ידיעתו של בית המשפט מהי השאלה השנויה במחלוקת, וכאשר כתב התביעה אינו מאפשר לברר את אחריות הנתבע על פי עסקת היסוד, עליו לתת לכך ביטוי בהחלטתו כדי לאפשר את תיקון כתב התביעה.⁴¹

השלמת החסר בעובדות העילה – תיקון לשם השלמת החסר בעובדות העילה (אם החסר ניתן להשלמה), וכדי למנוע את מחיקת התביעה מחמת היעדר עילה, נקבע כי "השאלה היא אך זאת: אם כלל כתב התביעה העיקרי מרכיבי יסוד כלשהם של העילה שמהם משתמעת, אפילו על דרך החסר, חבותו של הנתבע".⁴² תיקון זה יותר רק אם הסביר התובע-המבקש כיצד ישפיע התיקון על ריפוי העילה.⁴³

במקרה אחד צוין כי הבקשה לתיקון כתב תביעה מתמקדת בהיקף וסוג הנזק שנגרם למבקשת כתוצאה מההתרשלות הנטענת. נקבע כי כל עוד נשתמרו לאחר התיקון מרכיבי היסוד של העילה המקורית, שמהם השתמעה, אפילו על דרך החסר חבותו של הנתבע, אין מניעה עקרונית להתרת התיקון.⁴⁴

ואכן קובעת תקנה 46(א) לתקנות החדשות כי יש להתחשב גם ב"המטרה שהתיקון המבוקש צפוי להשיג".

סימן ז – הוספת "עילה חדשה"

על העותר לתיקון כתב תביעה לשכנע כי התיקון אינו מוסיף "עילה חדשה" לתביעה, שכן במקרה כזה קומץ בית המשפט את ידו במתן ההיתר.⁴⁵

אין מקום לאפשר את הפיכת התביעה לתביעה אחרת לחלוטין.⁴⁶

במקום שבו מבוקש להוסיף עילת תביעה חדשה בית המשפט ייעתר לכך בצמצום וככלל אין להפוך את התביעה לתביעה אחרת, בפרט בשלב מאוחר של ההתדיינות ולאחר שההליכים התנהלו סביב כתב התביעה המקורי.⁴⁷

- 39 ע"א 728/79 קירור אגודה שיתופית חקלאית מרכזית למשקי עמק חפר והשומרון בע"מ נ' זייד, פ"ד לד(4) 126 (1980). כן ראו לעיל שער תשיעי: עילת תביעה.
- 40 רע"א 3319/06 כונס הנכסים הרשמי נ' ג'ברה (פורסם בנבו, 28.1.2007).
- 41 ע"א 2508/93 מ' פלזן נ' יהלומי אוליראן שאול בוארון בע"מ, פ"ד נ(3) 655 (1996).
- 42 ראו ע"א 728/79, לעיל ה"ש 39.
- 43 ע"א 109/84 ורבר נ' אורדן תעשיות בע"מ, פ"ד מא(1) 577 (1987).
- 44 רע"א 8628/13 פלונית נ' אמודאי (פורסם בנבו, 10.4.2014).
- 45 ע"א 772/79 עיזבון שמרון נ' וסקביץ, פ"ד לו(4) 78 (1982). ראו גם ע"א 830/86 ס.א.ר. חרושת דפנה נ' ס.א.ר. סרט אלכסון בע"מ, פ"ד מב(4) 805 (1989).
- 46 רע"א 4040/11 ד"ר י.שגב ושות', עורכי דין נ' אנג'ל ג'נרל דיבלפורס בע"מ (פורסם בנבו, 28.8.2011).

נדחתה בקשה לתיקון כתב התביעה, הן מכיוון שהתיקון המבוקש אינו אלא הרחבת חזית המחלוקת מעבר לנדרש להכרעה במחלוקת שבין הצדדים להליך המקורי.⁴⁸

צירוף חוות דעת רפואית לכתב תביעה לאחר תום תקופת ההתיישנות אינו יכול לשמש כ"מקצה שיפורים" שעמו הוספת עילת תביעה, אלא אך תמיכה בטענות העובדתית שכבר נטענו בכתב התביעה המקורי.⁴⁹

במקום שבו עניינו של התיקון המבוקש בהוספת עילת תביעה חדשה שהראיות לגביה שונות מאלה הדרושות להוכחת העילה שבכתב התביעה המקורי, נוהג בית המשפט להיעתר לבקשה בצמצום.⁵⁰

מקרים שבהם התיקון מהווה הוספת עילה חדשה – אפילו יש בתיקון מסוים משום הוספת "עילה חדשה", גם אז אין בעובדה זו, כשלעצמה, משום שלילתה של זכות התיקון. במקרה כזה הקריטריונים לבחינת הבקשה לתיקון חמורים יותר. בבקשה לתיקון שבה עותרים להוספת "עילה חדשה", גורם חשוב בשיקולי בית המשפט הוא השיהוי בהגשתה.

כאשר תיקון התביעה מתייחס להוספת עילה חדשה, שהראיות לגביה שונות מאלה הדרושות להוכחת העילה שבכתב התביעה המקורי, והבקשה לתיקון מוגשת בשלב מאוחר, בית המשפט עלול שלא להתיר את התיקון.⁵¹

כאשר מדובר בנימוק שאינו נוסף לטענות שנטענו, אלא מדובר בעילה חדשה שהראיות להוכחתה שונות מן הראיות הדרושות להוכחת טענות ההתנגדות שנטענו, לא יתיר בית המשפט תיקון, אלא אם הוא חיוני להכרעה בשאלה השנויה במחלוקת.⁵²

בתובענה לפי חוק פיצויים לנפגעי תאונות דרכים, התשל"ה–1975, עתרה התובעת לתיקון התביעה על ידי הוספת עילה של רשלנות המתבטאת באבדן תיק הביטוח המתייחס לרכב. ההיתר לתקן את התביעה בוטל בערכאת הערעור.⁵³

בית המשפט השלום התיר למבקשות את תיקון כתב התביעה בגין נזקים שהצטברו לאחר הגשת כתב התביעה. אך בבית המשפט המחוזי נקבע כי בעוד שהתיקון מסב נזק למשיבים, אין בדחיית הבקשה לתיקון כדי לשלול מהמבקשות את האפשרות להגשת כתב תביעה נוסף בגין הנזק שהצטבר לאחר הגשת כתב התביעה המקורי.⁵⁴

- 47 רע"א 3162/14, לעיל ה"ש 31.
- 48 רע"א 3179/12 לנגוצקי נ' רציו חיפושני נפט (1992) – שותפות מוגבלת (פורסם בנבו, 16.7.2012).
- 49 רע"א 6863/12 מחאמיד נ' שירותי בריאות כללית (פורסם בנבו, 24.2.2013). הכלל הוא, שכאשר מתן רשות לתיקון כתב תביעה ישלול מהנתבע הגנה בה היה יכול להתגונן מפני התביעה המתוקנת אילו התביעה המקורית הוגשה לראשונה בעת שהוגשה הבקשה לתיקון כתב התביעה, לא יתיר בית המשפט את תיקון כתב התביעה.
- 50 רע"א 6113/13, לעיל ה"ש 13.
- 51 ע"א 721/84 משען נ' מדינת ישראל, פ"ד מא(1) 748 (1987).
- 52 ע"א 5016/91 שאוליאן נ' שאוליאן, פ"ד מט(5) 387 (1996).
- 53 ר"ע 773/86 לוי נ' לוי, פ"ד מא(1) 365 (1987). שכן דובר בשיהוי של כארבע שנים.
- 54 רע"א 7117/12 גרשוני נ' מפעלי מתכת החרשה רב כיפוף בע"מ (פורסם בנבו, 15.11.2012). לא נמצא מקום להתערבות בקביעת בית המשפט המחוזי, מאחר והתביעה מצויה בשלב דיוני מתקדם ומשלא ננעלה בפני המבקשות הדלת להליך אחר.

מקרים שבהם התיקון אינו מהווה הוספת עילה חדשה – המקרים הבאים ידגימו את הגישה הקיימת בפסיקה, שלפיה ניתן להתייחס לשינויים קיצוניים בעילה כאל שינויים הנכללים במסגרת העילה המקורית, כך שאין לראות בהם משום הקמת עילה "חדשה".

נדונה תובענה שהגיש סוכן-מפיץ של גז נגד החברה להספקת גז, שהפסיקה את התקשרותה עמו ואף סירבה לאפשר לו להציע סוכן אחר תחתיו. תביעתו הושתתה על זכות קניינית או מעין קניינית, שהייתה לו לדבריו, על פי הסכם. התובע עתר לתיקון התובענה ולהוספת טענה, שלפיה זכותו מושתתת גם על הנוהג ולא רק על ההסכם. נקבע כי אין במקרה זה משום עילה חדשה, שכן גם ההסכם וגם הנוהג קשורים לעילה אחת, והיא קיומה של זכות אשר לפי הטענה נשללה מהתובע על ידי החברה.⁵⁵ לפעמים גם בקשה לתיקון שנועדה להוסיף עובדות שאירעו לאחר הגשת התביעה, אין בה משום הוספת עילה חדשה אם הכוונה היא רק להצביע על המשך מעשה הרמאות של הנתבע.⁵⁶ הוגשה תובענה למתן חשבונות המבוססת על קיום יחסי שותפות בין בעלי הדין לייבוא בשר ישראל. נקבע כי בעלי הדין אינם שותפים, אולם לכאורה התובע זכאי לדמי תיווך, והתובע הופנה לעתור לתיקון תביעתו ולהוספת תביעה חלופית זו.⁵⁷

הוגשה תובענה מצד קבלן למתן חשבונות בגין עבודות שביצע, ונקבע בה שאין מקום למתן חשבונות. אולם הוכרה זכותו של התובע להסב את התביעה לתביעה כספית בגין החוב (על ידי הגשת בקשה לתיקון), שהרי הסכסוך האמיתי בין בעלי הדין הוא בשאלה אם קיים חוב של הנתבעת לתובע.⁵⁸

הלכת "השנים האבודות" – הדיון בעניין עתירה לתקן את כתב התביעה בעקבות הלכת "השנים האבודות" מתייטר, שכן נפסק כי הלכת "השנים האבודות" תחול הן רטרואקטיבית והן פרוספקטיבית על כל מעשה נזיקין שהתרחש לפני ולחריה, ויש לאפשר לצדדים שהגישו כתבי-ידן לפני פרשת אטינגר לתקנם בעקבותיה.⁵⁹ כן יש לאפשר להעלות טענות בעניין זה במסגרת הערעור, כל עוד פסק הדין לא הפך לסופי.⁶⁰

הפסיקה הכירה בתחולתה הרטרואקטיבית של הלכת "השנים האבודות", ונהגה גמישות בעניין זה עת התבקש להתיר תיקון כתבי תביעה או כתבי ערעור.⁶¹

סימן ח – תיקון סעיף הסעדים

בדרך כלל אין מעניקים לתובע סעד שלא עתר לו בכתב התביעה. במקרים מיוחדים, כאשר בית המשפט מבקש להעניק סעד הנובע מן הנסיבות במשפט, הדרך להתגבר על הפגם הפרוצדורלי בגין היעדר ציון

- 55 ע"א 498/83 אמירגו החברה האמריקאית ישראלית לגז בע"מ נ' מלבין, פ"ד מב(4) 269 (1988).
- 56 ע"א 91/49 עיזבון זיס נ' זיס, פ"ד ה 55 (1950).
- 57 רע"א 5479/90 פלקון נ' נפשי, פ"ד מה(2) 19 (1991).
- 58 רע"א 5064/90 סאסי נ' יקבי ארזה ת.ר.ז. בע"מ, פ"ד מה(2) 130 (1991).
- 59 ע"א 140/00 עיזבון אטינגר נ' החברה לשיקום ופיתוח הרובע היהודי בעיר העתיקה בירושלים בע"מ, פ"ד נח(4) 486 (2004).
- 60 רע"א 4385/04 פרוך נ' בית החולים מקאסד (פורסם בנבו, 21.8.2007).
- 61 ע"א 7644/02 עמר נ' מקור הירדן בע"מ (פורסם בנבו, 26.9.2006).

הסעד היא תיקון התובענה. סוג זה של תיקון ניתן להתיר אף בערעור ולפעמים אף בלא צורך בתיקון כתב התביעה.⁶²

על הגישה הליברלית הננקטת בסוג זה של בקשות לתיקון נאמר כי מדובר בתיקון של פגם פורמלי שבפורמלי, שאינו יכול לגרום לעוול לבעל הדין שכנגד.⁶³ בעניין אחד, בערעור על החלטה להתיר תיקון תביעה, בית משפט שלערעור הורה לתובע להמציא הודעת פרטים נוספת וטובה יותר, שבה ייתן תיאור של מהות הנזק אשר נגרם לו וינקוב את הסכומים שהוא תובע, ואם הוא תובע נזק ממון עליו לתת גם פרטים של נזק זה.⁶⁴

תיקון סעיף הסעדים בתביעות שונות

תיקון תביעה לסעד הצהרתי – כאשר הופר חוזה, התובע-הנפגע רשאי לעתים לנקוט הליך מקדמי ולהגיש תובענה מוקדמת לסעד הצהרתי. אם יזכה בתביעה הראשונה הוא עשוי להמשיך בהליך נוסף ולהגיש תביעה כספית לפיצויים.

אין צורך לעתור לתיקון התביעה הראשונה לסעד הצהרתי אם ניתן היה להגיש תביעה חדשה בגין הפרה נוספת (של הסכם למסירת ידע לתובעת).⁶⁵

תיקון כתב תביעה לסעד הצהרתי על ידי הוספת העתירה לסעד כספי יש בו כדי להביא את המחלוקת כולה אל קצה, ולא יהיה צורך לנקוט הליכים נוספים, כפי שהיה נדרש אם הסעד היה הצהרתי בלבד. ריכוז הדיון בסעד ההצהרתי ובסעד האופרטיבי תחת מטרייה דינונית אחת, עולה בקנה אחד עם הרציונל של מניעת התדיינות כפולה.⁶⁶

תיקון תביעה הדנה בהפרת חוזה – במקרה אחד ביקשה המבקשת (התובעת) לשנות את בסיס התביעה, באופן שבמקום האכיפה, שאותה תבעה בתביעה המקורית, ביקשה לצרף סעדים הקשורים לביטול החוזה על ידיה, בלי שנוזנח סעד האכיפה. בערכאת הערעור נקבע כי אין מניעה לקיומם של סעדים חלופיים כאמור, אך אין מקום לתבוע סעדים שאינם מתיישבים זה עם זה באופן מצטבר. בנתון לשינוי זה בבקשת התיקון, הערעור התקבל וניתן צו המתיר את התיקון כאמור.⁶⁷

תיקון חישוב ריבית וההצמדה – הוגשה בקשה לתיקון עתירה בכתב תביעה, בסמוך למתן פסק הדין, כך שההצמדה תהיה לדולר והריבית תחושב על פי ההסכם המקורי בין בעלי הדין (ולא ריבית והפרשי הצמדה כפי שצוינו בתביעה).⁶⁸

62 ע"א 253/84 ספיר נ' ספיר, פ"ד מב(3) 14 (1988).

63 ע"א 20/57 החברה לשימורי פירות וירקות שופרא דשופרא בע"מ נ' גוטמן, פ"ד יג 159 (1959).

64 ע"א 99/50 חברת הכשרת הישוב בא"י בע"מ נ' לוי, פ"ד ח 202 (1954). בית המשפט היתנה את ההיתר לתיקון התובענה בציות לצו בדבר פרטים נוספים.

65 ע"א 830/86, לעיל ה"ש 45.

66 רע"א 2345/98, לעיל ה"ש 11.

67 רע"א 244/89 מקור הנפקות וזכויות בע"מ נ' משה"ב משכנות פאר בע"מ, פ"ד מד(1) 710 (1990), ניתן להבין את הלכה זו כך, שלמרות הסתירה, כביכול, בין הסעדים, הרי אם הייתה הפרה מאוחרת יותר ונוספת, והסעדים הקודמים מתבקשים לחלופין ולא במצטבר, אין מניעה מלבצע את התיקון.

68 ע"א 132/85, לעיל ה"ש 23. אולם התובעת לא תיקנה את כתב התביעה. בסופו של דבר ניתן פסק דין לפי התביעה המקורית.

סימן ט – שינוי סכום התביעה

העיקרון הכללי – אם לאחר הגשת התביעה מתברר לתובע שסכום התביעה הוערך על ידיו בחסר ולמעשה הסכום המגיע לו (לטענתו) גבוה יותר, הדרך הדיונית הנכונה היא לעתור להגדלת סכום התביעה בדרך של תיקון התובענה. אין צורך ואין גם אפשרות להגיש תביעה חדשה, נוספת, לאור הוראותיה של התקנה, הקובעת: "תובענה תכיל מלוא הסעד", שהתובע זכאי לו בשל עילת התובענה. עקב החובה החלה על התובע למצות את מלוא סכום התביעה בתובענה, הרי שאם יתגלה בעתיד נזק נוסף, יש לעתור לתיקון התביעה, שאם לא כן לא יוכל התובע לתבוע את יתרת הנזק.⁶⁹ הציון בכתב התביעה כי הסכום הוקטן "לצרכי אגרה" בעת הגשת התביעה, אינו מקנה כשלעצמו זכות לתיקון עתידי של סכום התביעה.⁷⁰ אין בתיקון סכום התביעה על ידי הפחתתו ולא כלום עם עניין הפחתת האגרות, ואין הוא משפיע עליו. המתכונת הבסיסית של הטלת האגרות היא כי החיוב בתשלום האגרה חל ביום הגשת התובענה.⁷¹

שינוי הסכומים לאחר הגדלת הסמכות העניינית – בהתחשב בשינוי הסכומים שבסמכויות בתי המשפט, הרי כאשר מגדילים את סכומי התביעה הנתונים לסמכותו העניינית של בית משפט השלום, מתעוררות שאלות לעניין תיקון כתב התביעה עקב כך.

בין התביעות הנמצאות במאגר בית משפט השלום, לאחר המועד שבו הוגדלה הסמכות העניינית, מצויות תביעות שהוקטן בהן בזמנו סכום התביעה כדי להקנות סמכות שיפוט לבית משפט השלום. לאחר שינוי כללי הסמכות ניתן לעתור לתיקון סכום התביעה, להגדלתו ולהעמדתו על שיעורו הנכון (במסגרת התקרה החדשה של סמכות בית המשפט).⁷²

בית משפט השלום מוסמך להתיר תיקון של סכום התביעה בדרך של הגדלתו, כאשר, בעת הגשת התביעה בעבר צומצם סכום התביעה כדי להתאימו לסמכותו, וכאשר במהלך הדיון הוגדל הסכום הכספי שבסמכותו של אותו בית משפט. ניתן ללמוד מן האמור בסעיף 51(ב) לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד-1984, שהמחוקק צפה חלוקה מחדש של תובענות לפי מקום השיפוט על פי הסמכות שנתחדשה ומעת שנתחדשה כאמור.⁷³

הגדלת סכום התביעה ושינוי הסמכות העניינית – בית משפט השלום מוסמך לשקול אם להיזקק לבקשה לתיקון כתב תביעה המוציאה את העניין מסמכותו והמחייבת את העברתו לבית המשפט המחוזי.

עניין זה נדון בתובענה שבה המבקשת הגישה לבית משפט השלום תביעה לתשלום פיצויים בגין נזקי גוף שנגרמו לה בתאונת דרכים. לנוכח הנכות שנקבעה למבקשת על ידי מומחים רפואיים שמינה

69 ע"א 259/83 אריה חברה לביטוח בע"מ נ' סקום (ישראל) בע"מ, פ"ד לט(4) 141 (1985).

70 רע"א 3385/08 לעיל ה"ש 2.

71 רע"א 2623/02 סיס עיצוב ריהוט ציבורי בע"מ נ' בזק החברה הישראלית לתקשורת בע"מ, פ"ד נז(1) 717 (2002).

72 ע"א (מחוזי ת"א) 111/77 אלקסלסי נ' מחאקנה, פ"מ התשל"ח(2) 360.

73 רע"א 1146/91 נועם אורים, שותפות רשומה נ' ורמיג בע"מ (בפירוק מרצון), פ"ד מה(3) 410 (1991).

בית המשפט, העלו חישוביה שסכום הפיצויים המגיע לה עולה על הסכום שבתחום סמכותו של אותו בית משפט. לפיכך הגישה בקשה לתיקון כתב התביעה בהתאם ולהעברת הדיון בתובענה לבית המשפט המחוזי.⁷⁴

משתוקן כתב התביעה באופן שהסעד הכספי הנדרש בו חדל מלהיות בגדר הסמכות העניינית של בית משפט השלום, שהיה מוסמך לדון בתביעה ביום הגשתה, יעביר בית משפט השלום את הדיון בתביעה לבית המשפט המחוזי. אולם אין להחיל חריג זה גם במקרה ההפוך, שבו תוקן כתב תביעה שהוגש לבית המשפט המחוזי באופן שהסכום הנתבע המתוקן נמצא מתחת לתקרת סכום התביעות שבסמכות בית משפט השלום.⁷⁵

סימן י – השפעת התיקון על הגנת ההתיישנות

שיקול רלוונטי נוסף הנשקל בעת הדיון בבקשה לתיקון, הוא כי אין להתיר תיקון אם הוא יגרום נזק או עוול (שאינו ניתן לפיצוי בתשלום הוצאות) לצד שכנגד.

שיקול זה מתעורר, בין היתר, בקשר לשאלת ההתיישנות, כאשר קבלת הבקשה לתיקון תהא משום "עקיפת" תקופת ההתיישנות. כלומר, אם ניתן יהיה לדון בעילה שהתיישנה למעשה, הרי שתיקון כזה יגרום עוול לנתבע. הנתבע אינו יכול להסתמך על הגנת ההתיישנות, בעוד שעילה כזו, אם הייתה מוגשת בתובענה נפרדת, הייתה עלולה להידחות מחמת התיישנות. עוול זה עלול להיגרם מאחר שניתן לראות את החלק המתוקן כאילו הוגש עם התובענה המקורית, לפני חלוף תקופת ההתיישנות. נקבע כי "עילה שהתיישנה, תידחה הבקשה, שהרי לו הגיש תובענה אחרת חדשה, היא הייתה נדחית מטעם זה".⁷⁶

ככל שהייתה עומדת לצד שכנגד טענת התיישנות, במקרה שבו הייתה מוגשת תביעה חדשה תחת תיקון, לא יאפשר בית המשפט את התיקון.⁷⁷

במקרה שבו הוגשה התובענה המקורית למתן חשבונית בתוך תקופת ההתיישנות, אף שהתובענה המתוקנת לפירעון החוב תוקנה רק לאחר תקופת ההתיישנות, התיקון הותר מאחר שמדובר היה באותה עילת תביעה.⁷⁸

כאשר מדובר בתיקון העילה המקורית, הרי שלא תיכשל בקשת התיקון גם אם בינתיים חלפה תקופת ההתיישנות. המונח "עילת תביעה" לצורך העניין הנדון פורש בפסיקה בהרחבה, כלומר: "העסקה או המעשה המובא לדיון".⁷⁹

במקרה שבו חלה החמרה במצבו הרפואי של התובע לאחר שחלפה תקופת ההתיישנות, מאחר שהתביעה המקורית הוגשה במועדה לא נמצא מקום לנתק את עילת החמרה מהעילה הכללית, שהיא

74 רע"א 2992/98 ספקטור נ' מגדל חברה לביטוח בע"מ, פ"ד נב(3) 673 (1998).

75 רע"א 60/03 רובין נ' אפלבוים, פ"ד נז(3) 475 (2003). במקרה זה יישאר התיק בבית המשפט המחוזי.

76 ע"א 728/79, לעיל ה"ש 39.

77 רע"א 1118/06 הראש נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 2.7.2006); רע"א 1819/11 עיריית חולון נ' אלינוב (פורסם בנבו, 11.5.2011).

78 ע"א 3092/90, לעיל ה"ש 30.

79 רע"א 2607/12 אל על נתיבי אויר נ' כלל חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 29.4.2012).

מצבו הרפואי של התובע, והתיקון אושר. דהיינו, "כל עוד נשתמרו לאחר התיקון מרכיבי היסוד של העילה המקורית, שמהם השתמעה, אפילו על דרך החסר, חברותו של הנתבע – אין מניעה עקרונית שבית המשפט יתיר את התיקון, אפילו חלפה בינתיים תקופת ההתיישנות..."⁸⁰.

מה הדין כאשר תובע ביקש לצרף נתבע נוסף לתביעה קיימת עוד בטרם חלפה תקופת ההתיישנות, אך החלטת התיקון ניתנה לאחר שחלפה תקופת ההתיישנות וממילא גם כתב התביעה המתוקן הוגש לאחר חלוף תקופת ההתיישנות? נקבע כי יש לראות גם את בקשת הצירוף כ"תובענה" המפסיקה תקופת ההתיישנות.⁸¹

במקרה אחד נקבע כי קבלת הבקשה לא תכביד ותסרבל את ההליך מאחר שסוגיית ההתיישנות עודנה בשלבי בירור, וממילא בין הסוגיות שעתידות להתברר בשלב זה נמצאת גם שאלת מסוגלותו של המבקש להגיש את התביעה בשלב מוקדם יותר.⁸²

במקרה אחר נקבע באשר לטענת ההתיישנות כי זו מצריכה בירור עובדתי, כך שהדלת לא ננעלה בפני המבקשת.⁸³

בעניין אחד נקבע שאין מקום לאפשר לנתבע לתקן את כתב הגנתו כך שיכלול טענת התיישנות מאחר שהחמיץ את האפשרות להעלות את טענת ההתיישנות בהזדמנות הראשונה.⁸⁴

סימן יא – הזכות לתקן כתב טענות שכנגד

על פי תקנה 94 לתקנות התשמ"ד, משהוגש כתב טענות מתוקן, עמדו לרשות בעל הדין שכנגד 15 ימים להשיב עליו או להגיש כתב טענות מתוקן מטעמו.⁸⁵

לעומת זאת קובעות תקנות התשע"ט כי זכות בעל הדין שכנגד אינה אוטומטית וכך נקבע בתקנה

47(א):

החליט בית המשפט להתיר לבעל דין לתקן את כתב טענותיו לפי תקנה 46, יורה אם רשאי בעל הדין שכנגד לתקן כתב טענותיו ואת התנאים לכך.

האם ניתן לחזור מהודיה? – נתבע כלל בכתב הגנתו הודיה בעובדה מסוימת. לימים תוקן כתב התביעה (לבקשת התובע) ולנתבע קמה הזכות להגיש כתב הגנה מתוקן. האם רשאי הנתבע בכתב הגנתו החדש לחזור בו מאותה הודיה?

ניתן לחזור מהודיה רק אם הדין המהותי מתיר זאת, ולא ההוראה הדיונית. הכלל על פי הדין המהותי, דהיינו דיני הראיות, הוא כי אדם נתפס על הודאתו ואין הוא רשאי לחזור בו ממנה אלא ברשות. מתן רשות זו נתון לשיקול דעתו של בית המשפט.⁸⁶

80 ע"א 702/86 איטונג בטרם (אינוג) בע"מ נ' בן הרוש, פ"ד מד(1) 160 (1989).

81 ע"א 748/89 שפירא נ' חייט, פ"ד מח(2) 365 (1994).

82 רע"א 6513/13 פלוני נ' משרד הבריאות (פורסם בנבו, 19.1.2014).

83 רע"א 558/14 מדינת ישראל נ' סכאי (פורסם בנבו, 26.1.2014).

84 ע"א 5574/09 קזל נ' קרן קיימת לישראל (פורסם בנבו, 16.11.2011).

85 רע"א 4038/09 ברונשטיין נ' ד"ר בלינדר ג'ורג' – מ.א.ר בע"מ (פורסם בנבו, 19.7.2009). העובדה כי המשיבים בחרו שלא להגיש כתב הגנה מתוקן אינה מעלה ואינה מורידה לעניין זה.

תנאי הוא שהמורה ישכנע את בית המשפט בעדות או בתצהיר כי ההוריה ניתנה בטעות או מתוך תרמית או שלא מרצון חופשי או שלא מדעת או שתוכנה אינו אמת. ההסתמכות על ההוראה הדיונית, המאפשרת לנתבע לתקן את הגנתו ללא נטילת רשות בעקבות תיקון כתב התביעה, אין בכוחה לגבור על הדין המהותי, החולש על כוחה של הודיה ועל הצורך ברשות בית המשפט כדי לחזור ממנה.⁸⁷

סימן יב – הוראה לתקן

תקנה 91 לתקנות התשמ"ד דנה בסמכותו של בית המשפט להורות על מחיקה או על תיקון של כל עניין בכתב טענות, אם אין בו צורך או שהוא מביש או עלול להפריע לדיון הוגן בתובענה או עלול לסבכו או להשהותו. יישומה של תקנה זו קשור בעיקר לכתבי הגנה, שכן בכתב טענות מסוג כתב תביעה עומדת לנתבע האפשרות להגיש בקשות למחיקה על הסף ולדחייה על הסף. בנושא זה קובעת תקנה 32 לתקנות החדשות כי "כתב טענות ינוסח באופן שאינו מבה, מביך או משתלח".

תקנה 91 לתקנות התשמ"ד לא הייתה יכולה לשמש תרופה לפגיעה בזכות לשם הטוב עקב פרסום תוכן מסמכים המוגשים לבית המשפט בתביעה בגין הוצאת לשון הרע. ראשית, יכול הפרסום להקדים את הדיון בבקשה לפי התקנה האמורה. שנית, המבחן להפעלה הוא רלוונטיות הטענה המבישה, ובתביעות לשון הרע – טענות הנוגעות לשמו הרע של התובע נחשבות רלוונטיות, שכן הן משפיעות על שיעור הנזק.⁸⁸

יש לעשות שימוש זהיר בסמכות למחוק חלקים מכתבי הטענות, שכן אין זה מתפקידו של בית המשפט לערוך את כתבי הטענות ומשום שמשמעותה המעשית של מחיקת סעיפים היא סילוק על הסף של חלק מן ההליך.⁸⁹

טענה עשויה להיחשב מבישה עד כי יש להורות על מחיקתה מכתב הטענות, במקום שבו הטענה פוגעת בכבודו של אדם שיש לו זיקה להתדיינות, אך היא אינה רלוונטית להקשר בו הועלתה. על בית המשפט לבחון באופן פרטני את ההקשר הספציפי שבו הועלו הטענות.⁹⁰ חוות דעת רפואית אינה מגדירה את עילת התביעה אלא מיועדת לתמוך בה מבחינה ראייתית. על כן הוספה של חוות דעת רפואית בעניין שנכללה לגביו התייחסות בכתב התביעה אינה יוצרת עילה חדשה.⁹¹ הותר למבקשות לתקן את כתב ההגנה ולהגיש חוות דעת נוספת של מומחה מטעמן. התיקון והגשת חוות הדעת הנוספת נדרשים על מנת להביא לבירור ממצה של סוגיות המצויות במחלוקת בין הצדדים,

86 ע"א 375/84 עדן נ' אל פאגורי, פ"ד מב(4) 226 (1988). וראו בנדון להלן שער שלושה עשר: שאלונים וגילוי, פרק ה – פרטים והודיות.

87 שם.

88 רע"א 3614/97 אבי יצחק נ' חברת החדשות הישראלית בע"מ, פ"ד נג(1) 26 (1998).

89 רע"א 6060/14 תשובה נ' יוניון מוטורס בע"מ (פורסם בנבו, 2.11.2014).

90 שם.

91 רע"א 1527/09 משרד הביטחון נ' אבו עודה (פורסם בנבו, 14.10.2009). מכאן, שאין בהחלטה להתיר למשיב להגיש חוות דעת רפואית נוספת כדי לפגוע בזכות שעמדה לנתבעת להעלות טענת התיישנות.

ובהן השאלה הרפואית אם החמצת המום הלבבי נובעת מחמת התרשלות המבקשות. מה גם שבית המשפט טרם החל את שלב שמיעת הראיות.⁹²

סימן יג – נושאים דיוניים נוספים

תיקון בשלב קדם המשפט – השלב המתאים לדון בתיקון כתבי טענות ובבקשות בעניין זה הוא קדם המשפט.⁹³

לאחר קדם המשפט קשה יותר לעתור לתיקון כתבי טענות. זאת, לנוכח הוראותיה המחמירות, שלפיהן אין לדון בבקשה כלשהי, שבעל דין יכול היה להביא בקדם משפט, זולת מטעמים מיוחדים וכאשר דרוש הדבר למניעת עיוות דין.⁹⁴ המבחן להכרעה בשאלה אם להתיר לבעל דין לתקן את כתב טעותו, על פי בקשה המוגשת לאחר סיום קדם המשפט, מן הדין שיתבסס על איזון האינטרסים הנוגדים של בעלי הדין וכן על ההתחשבות בתקנת הציבור.⁹⁵

הודעה – במהלך הדיון, ההודעה שלפיה שומרים הנתבעים על זכותם לתבוע דמי שימוש ראויים שלא צוין בה הסכום שמבקשים המערערים לקזוז, אין משום תיקון כתב ההגנה.⁹⁶

הליכים לפי פקודת החברות – יש להחיל את הוראותיהן של תקנות סדר הדין האזרחי בנוגע לתיקון כתבי טענות, בהליכים מכוח סעיפים 373–374 לפקודת החברות [נוסח חדש], התשמ"ג–1983, בשינויים המחויבים לפי העניין ובהתחשב באופיו המיוחד של ההליך. סעיפים אלה יוצרים מסגרת דיונית מיוחדת לתביעה לחיוב אישי של נושאי משרה בחברה שבפירוק.⁹⁷

ערעור – החלטה בנושא של תיקון כתב תביעה היא מסוג ההחלטות הדיוניות הנתונות במובהק לשיקול דעתה של הערכאה הדיונית, אשר בית המשפט שלערעור יימנע מלהתערב בהן, אלא במקרים חריגים שבהם ההחלטה שהתקבלה עומדת בניגוד לדין, גורמת לעיוות דין לאחד הצדדים או שנתגלתה בה חריגה קיצונית ממתחם שיקול הדעת הסביר. אף השיקול המערכתי-ציבורי הוא שיקול שראוי להביאו בחשבון.⁹⁸

תביעה נגזרת – בית המשפט רשאי להתיר תיקון כתב תביעה נגזרת על דרך הוספת עובדות חדשות התומכות בעילות שאושרו, גם לאחר שהסתיים שלב אישור הבקשה; בקשה לתיקון תביעה נגזרת צריכה להיבחן בהתאם לאמות המידה הנהוגות ביחס לתיקון כתבי טענות "רגילים", תוך מתן משקל לאופיו המיוחד של הליך התביעה הנגזרת, האינטרס הציבורי שבבירור התביעה ופערי המידע שבין הצדדים.⁹⁹

92 רע"א 1598/18 הסתדרות מדיצינית הדסה נ' פלוני (פורסם בנבו, 5.6.2018).

93 ראו לעניין זה להלן שער ארבעה עשר: קדם משפט, סימן ד – סמכויות שיפוט בקדם המשפט.

94 ראו דיון בנושא זה להלן שער ארבעה עשר: קדם משפט, סימן ז – בקשות לאחר קדם משפט.

95 רע"א 4689/98 יוספזון נ' עירית קרית גת, פ"ד נב(5) 769 (1998).

96 ע"א 687/89 לירן נ' גבריאלי, פ"ד מה(2) 189 (1990).

97 רע"א 3319/06 לעיל ה"ש 40.

98 רע"א 3343/15 מזרחי נ' מי חיים אחזקות בע"מ (פורסם בנבו, 1.6.2015).

99 רע"א 3130/17 לבייב נ' כהן (פורסם בנבו, 11.12.2017).

פרק ה – בקשה בכתב

סימן א	– עקרונות כלליים
סימן ב	– רשימת בקשות
סימן ג	– הגשת בקשה בכתב
סימן ד	– מועדי הגשת בקשה בכתב
סימן ה	– תשובת המשיב
סימן ו	– צירוף תצהיר
סימן ז	– חקירת המצהיר
סימן ח	– סדר הטיעון, שמיעת עדים וסיכומים
סימן ט	– בקשות בהליכים מיוחדים
סימן י	– פניות לבית המשפט

סימן א – עקרונות כלליים

פרק כ לתקנות התשמ"ד עסק ב"בקשות בכתב" והכיל שני נושאים. הנושא הראשון, בסימן א, הוא "בקשה בכתב"; הנושא השני הוא "המרצות פתיחה". לנושא השני יוקדש דיון בפרק נפרד. פרק זה עוסק בבקשות רגילות בלבד. פרק זה תוקן בשנת התשנ"ז ובשנת התשנ"ח, ובמקום הגשת בקשות באמצעות "בקשה בדרך המרצה" הונהג ההליך של "בקשה בכתב".¹

תקנה 240 לאותן תקנות שכותרתה: "בקשה תהא בכתב", הורתה כי כל בקשה תוגש בכתב, אם אין הוראה מפורשת אחרת בתקנות אלה או בכל דין אחר. לפני התיקונים שצוינו לעיל, נקבע באותה תקנה (בנוסחה הקודם) כי כל בקשה תוגש בדרך המרצה. לפי סדרי הדין הקודמים, כשהוגשה בקשה בדרך המרצה הוזמנו בעלי הדין להשמיע טענותיהם בעל פה; רק לאחר שמיעתן ניתנה ההחלטה.² לפי סדרי הדין הנוכחיים, בית המשפט רשאי להחליט על יסוד הבקשה בכתב המוגשת לו ועל יסוד התשובה עליה.³ המונח "המרצה" בוטל והוחלף לא רק בתקנות סדר הדין האזרחי, אלא גם בחיקוקים אחרים.⁴

הוראות חדשות ומיוחדות מפורטות בתקנה 49 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) ויש לחלק את הוראות התקנה לנושאים שונים.

דיון בבקשות – פרק י"א לתקנות החדשות ("הדיון") יחול בשינויים המחויבים על הדיון בבקשות, אלא אם נקבע אחרת בפרק זה (תקנה 52).

סימן ב – רשימת בקשות

בתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) קיים חידוש בולט ומהפכני המגביל את בעלי הדין ברשימת הנושאים שניתן להעלות בבקשות בכתב ובמועדי הגשת הבקשה. התקנה המרכזית בנושא בקשות בכתב היא תקנה 49.

בתקנות משנה 49(ג)–(ה) – נקבעה רשימת הבקשות –

(ג) בעל דין יגיש רשימה שבה יציין את הבקשות שבהן הוא מבקש שבית המשפט ידון, וזאת לא יאוחר מארבעה עשר ימים לפני המועד שנקבע לשיבת קדם-המשפט הראשונה.

- 1 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 2), התשנ"ז–1997, ק"ת 5855, מיום 1.10.1997, עמ' 1262; תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון), התשנ"ח–1997, ק"ת 5858, מיום 28.10.1997, עמ' 34.
- 2 ע"א 362/81 פרידמן נ' פרידמן, פ"ד לו(1) 57 (1981).
- 3 תקנה 241(ד) החדשה.
- 4 ראו לדוגמה רשימת חיקוקים בק"ת 6174, מיום 11.6.2002, עמ' 804.

(ד) בעל דין אינו רשאי להגיש בקשה לבית המשפט או לציינה ברשימה, אלא אם כן פנה לבעל הדין שכנגד שבעה ימים מראש לפחות והודיעו על הכוונה להגיש בקשה בעניין; האמור לא יחול על בקשה לסעד זמני ארעי כמשמעותו בתקנה 97.

(ה) ברשימת הבקשות יציין בעל הדין את סוג הבקשה ויפרט בתמצית את עניינה של כל בקשה, לרבות את הטענות שהוא מבקש לטעון במסגרתה ואת הראיות שהוא מבקש להביא בתמיכה לה, אם אלה קיימות, ויבהיר מתי ובאיזו מתכונת הוא מבקש לדון בה; הפירוט לא יעלה על עמוד אחד לכל בקשה; בעל הדין שכנגד רשאי להשיב בכתב לרשימת הבקשות תוך שבעה ימים מיום שהומצאה לו והיקף התשובה לא יעלה על עמוד אחד לכל בקשה.

בתקנת משנה (ז) נקבע מה דינה של בקשה שלא נכללה ברשימת הבקשות –

(ז) בקשה שלא נכללה ברשימת הבקשות, לא יהיה ניתן להגישה במועד מאוחר יותר אלא ברשות בית המשפט, למעט בקשות המוגשות לאחר מתן פסק דין; רשות כאמור לא תינתן, אלא אם כן שוכנע בית המשפט כי לא ניתן היה לציין את הבקשה ברשימת הבקשות או כי לבעל הדין הצדק סביר למחדלו; אישר בית המשפט הגשת בקשה במועד מאוחר יותר, רשאי הוא להורות על דרך הדיון בה.

וכן נקבע –

(ט) מועד שנקבע לדיון בבקשה לא ייחשב כמועד ישיבת קדם-משפט לעניין תקנות אלה, זולת אם בית המשפט הורה אחרת.

סימן ג – הגשת בקשה בכתב

הגשת הבקשה – תקנת משנה 241(א) לתקנות התשמ"ד הורתה כי בבקשה בכתב יפרט בעל הדין את טיעוניו, כולל אסמכתאות.⁵

תקנת משנה 241(ה) הוספה בתקנות תיקון,⁶ והיא קבעה כי אם נדחתה בקשה בכתב ובעל דין הגישה מחדש או הגיש בקשה דומה, עליו לציין בבקשה החדשה את פרטי הבקשה הקודמת. תקנה 50 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) קובעת בעניין "הגשת בקשה בכתב והדיון בה" את ההוראות הבאות:

- (1) המבקש יפרט את טיעוניו כולל אסמכתאות, ויצרף לבקשה תצהיר לשם אימות העובדות שביסודה;
- (2) החליט בית המשפט, לאחר שעייין בבקשה, שאין היא מצריכה תשובה, ידחנה מיד;

5 הסדר זה דומה להסדר על פי תקנה 403 לתקנות התשמ"ד לעניין הגשת בקשת רשות לערער.
6 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 2), התשנ"ח-1998, ק"ת 5911, מיום 16.7.1998, עמ' 1024.

- (3) החליט בית המשפט שהבקשה מצריכה תשובה, המשיב רשאי להשיב לה בתוך ארבעה עשר ימים מיום שהומצאה לו, או בתוך מועד אחר שהורה בית המשפט; בתשובתו יפרט את טיעוניו כולל אסמכתאות, ויצרף לה תצהיר לשם אימות העובדות שביסוד התשובה;
- (4) בית המשפט רשאי להחליט על יסוד הבקשה והתשובות בלבד, או אם הדבר נדרש, לאחר חקירת המצהירים על תצהיריהם;

היקף הבקשה הוגבל –

- (5) הבקשה והתשובה, כל אחת בנפרד, לא יעלו בהיקפן על ארבעה עמודים; התצהירים המצורפים לא יעלו בהיקפם על שלושה עמודים;

תקנה 50(5) מורה כי –

(ח) בקשה שבית המשפט לא הורה על הדרך להגשתה, תוגש בכתב.

ותקנה 50(6) מורה כי –

(6) בית המשפט רשאי להורות כי הבקשה תידון בעל פה.

סימן ד – מועדי הגשת בקשה בכתב

גם בנושא מועדי הגשת הבקשה בכתב נקבעו בתקנות החדשות הוראות חדשות. וכך נקבע בתקנות משנה 49(א) ו- (ב) –

- (א) לא יוגשו בקשות כלשהן במועד שלאחר הגשת כתב הגנה עד מועד ישיבת קדם- המשפט הראשונה, זולת אם הבקשה היא אחת מאלה:
- (1) בקשה לסעד זמני לפי פרק ט"ו;
  - (2) בקשה לגביית עדות מוקדמת לפי תקנה 73;
  - (3) בקשה לעיכוב הליכים לפי סעיפים 5 או 6 לחוק הבוררות או על יסוד תניית שיפוט זר;
  - (4) בקשה לבדיקה על ידי מומחה מטעם הנתבע וכל הקשור אליה לפי תקנה 87;
  - (5) בקשה לצירוף צד להליך;
  - (6) בקשה לאיחוד הדיון בתובענות לפי תקנה 40;
  - (7) בקשה לתקן כתבי טענות לפי פרק ז';
  - (8) בקשה לפסלות שופט לפי תקנה 173.
- (ב) בקשות המנויות בתקנת משנה (א), זולת בקשה לסעד זמני ובקשה לגביית עדות מוקדמת ובקשה לפסלות שופט, יוגשו לא יאוחר מארבעים וחמישה ימים ממועד הגשת כתב הטענות האחרון.

סימן ה – תשובת המשיב

בתקנה 241(ג) לתקנות התשמ"ד נקבע כי המשיב רשאי להשיב לבקשה תוך 20 ימים מיום שהומצאה לו.

תקנת משנה (ג) תוקנה ואחרי המילים "מיום שהומצאה לו" הוספו המילים "או תוך מועד אחר שקבע בית המשפט או הרשם".⁷ במקביל, תוקן גם טופס 25 בהערת השוליים ובמקום "להאריך את התקופה" יבוא "לשנות את התקופה". מכאן, שהמועד של 20 ימים הוא "ברירת המחדל"; בית המשפט או הרשם רשאים לקבוע מועד אחר, בין מועד קצר יותר ובין מועד ארוך יותר.

המשיב יפרט בתשובתו את טיעוניו, כולל אסמכתאות. הוראה זו הקבילה להוראה לעניין החובה לפרט את הטענות ולצרף את האסמכתאות, המוטלת על המבקש.⁸ כאמור תקנה 50(3) לתקנות החדשות מתייחסת לנושא התשובה –

(3) החליט בית המשפט שהבקשה מצריכה תשובה, המשיב רשאי להשיב לה בתוך ארבעה עשר ימים מיום שהומצאה לו, או בתוך מועד אחר שהורה בית המשפט; בתשובתו יפרט את טיעוניו כולל אסמכתאות, ויצרף לה תצהיר לשם אימות העובדות שביסוד התשובה;

תשובת המבקש – תקנת משנה 241(ג), לתקנות התשמ"ד שהוספה בתקנות תיקון, קבעה שהמבקש רשאי להשיב לתשובת המשיב תוך 10 ימים או תוך מועד אחר שקבע בית המשפט או הרשם, ויחולו על התשובה, בשינויים המחויבים, הוראותיה של תקנת משנה (ג). הוספת תקנת משנה זו הייתה דרושה לאחר שהופקו לקחים מיישומה של תקנה 241 החדשה. כפי שבטיעון בעל פה אפשרו למבקש להשיב לטיעוני המשיב, כך מן הראוי ליתן אפשרות כזו בטיעונים שבכתב.⁹ לא מצאנו הוראות דומות בתקנות החדשות (תקנות התשע"ט). אולם יש לשים לב לתקנה 52 לתקנות החדשות הקובעת כי –

פרק י"א (פרק הדיון) יחול בשינויים המחויבים על הדיון בבקשות, אלא אם כן נקבע אחרת בפרק זה.

סימן ו – צירוף תצהיר

קיימת חובה לצרף תצהיר לשם אימות העובדות המשמשות יסוד לבקשה או לתשובה, הכול לפי העניין. אולם אם בקשה מבוססת על נימוקים משפטיים בלבד, כמו בקשה למחיקה על הסף של תביעה מחמת היעדר עילה, אין צורך לצרף לה תצהיר.

7 שם.

8 ראו תקנת משנה (ג) המקבילה לתקנת משנה (א).

9 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 2), התשנ"ח–1998, ק"ת 5911, מיום 16.7.1998, עמ' 1024.

בקשות בכתב הינן בקשות ביניים. הן עוסקות, על פי רוב, בשאלות דיוניות-משפטיות שמורכבותן אינה רבה והליך בירורן הינו הליך קצר ופשוט יחסית. כדי להבטיח דיון יעיל וקצר בבקשה בכתב, התקנות קובעות מגבלות מסוימות על אופן הגשת הראיות התומכות בבקשה. כך, כבהליכים מקוצרים אחרים, מגיש בקשה בכתב נדרש להגיש את התצהיר או את התצהירים התומכים בבקשתו יחד עם הבקשה עצמה (תקנה 241(א) לתקנות התשמ"ד).¹⁰ התקנה מורה כי תצהיר שלא צורף לבקשה (או לתשובה) בעת הגשתה, לא יצורף לה אלא ברשות בית המשפט.

אם העובדות הנדרשות עולות מהבקשה ומהמסמכים המצורפים לה או ממסמכים אחרים אשר הונחו לפני בית המשפט, אין צורך בתצהיר. בהתאם לכך, ניתן ליתן החלטה בבקשה גם בהיעדר תצהיר.¹¹

ניתן להוכיח את האמור בבקשה באמצעות מסמכים שאינם שנויים במחלוקת ואשר הוגשו על ידי התובע עצמו כנספחים לכתב התביעה. אם העובדות הנדרשות עולות מהבקשה ומהמסמכים המצורפים לה או ממסמכים אחרים אשר מונחים לפני בית המשפט, אין צורך בתצהיר.¹² בתקנה החדשה 50(3) נקבע בנושא התצהיר לגבי תשובה –

בתשובתו יפרט את טיעונו כולל אסמכתאות, ויצרף לה תצהיר לשם אימות העובדות שביסוד התשובה.

סימן ז – חקירת המצהיר

תקנת משנה 241(ד) קבעה כי "בית המשפט רשאי להחליט על יסוד הבקשה והתשובה בלבד או, אם ראה צורך בכך, לאחר חקירת המצהירים על תצהיריהם". בתקנות התשע"ט נקבע בתקנה 50(4) –

(4) בית המשפט רשאי להחליט על יסוד הבקשה והתשובות בלבד, או אם הדבר נדרש, לאחר חקירת המצהירים על תצהיריהם.

ניסוחה של תקנת משנה זו לא היה בהיר דיו כדי להבין מהן זכויות בעלי הדין לעניין חקירת המצהירים שתצהיריהם מצויים בתיק הבקשה בכתב. ואכן, הסוגיה הובהרה ונקבע כי כאז כן עתה, מכוח סעיף 17(א) לפקודת הראיות, עומדת לבעל הדין הזכות לחקור את המצהירים מטעם יריבו על תצהיריהם. מדובר בחקירה רלוונטית והוגנת אשר היקפה נתון לשיקול דעתו של בית המשפט. יש לציין שנוסח

10 רע"א 8562/06 פופיק נ' פזגו בע"מ (פורסם בנבו, 15.4.2007).

11 ע"א 8160/01 הבנק הבינלאומי הראשון לישראל בע"מ נ' פאן אל-א סחר בינלאומי פ' א' בע"מ (בפירוק), פ"ד נז"ד (6) 597 (2003), שם דנו בבקשה לביטול שעבודים.

12 רע"א 340/05 וינרוט נ' עורקבי (פורסם בנבו, 17.7.2005), שם דנו בבקשה לעיכוב דיון בתובענה בשל הסכם בוררות, שבה על המבקש להוכיח בתצהיר או בראיה שהוא היה ועודנו מוכן לעשות את הדרוש לקיום הבוררות ולהמשכה.

הסיפא של תקנה 241(ד) לתקנות התשמ"ד הטעה ואפשר היה לפרש למקרא האמור בה כי לכאורה אין לקיים חקירה שכנגד בהליכי ביניים, וכי חקירת המצהירים היא יוצא מן הכלל.¹³

הצורך בחקירת המצהירים קיים במקום שהגרסה העובדתית הבסיסית שנויה במחלוקת בין בעלי הדין. במקרים כאלה אין לשלול מבעל דין את זכותו לקיים חקירה שכנגד על תצהיר יריבו, ובלבד שבעל הדין הביע את רצונו לקיים חקירה כאמור.¹⁴

יש לפנות לבית המשפט בנושא הדרישה לחקירת המצהיר, וכל בעל דין רשאי להביע את רצונו בעניין זה בכל דרך סבירה.¹⁵

אין מניעה לקבל החלטה בבקשה שהוגשה לפי תקנה 241, אף בלא קיום דיון בעל פה, אם לא נתבקשה חקירת מצהירים.¹⁶

בנושא הדיון בבקשה קובעת תקנת משנה 49(ו) לתקנות החדשות –

(ו) במועד ישיבת קדם-המשפט יקבע בית המשפט את דרכי הדיון בבקשות המנויות ברשימת הבקשות; בית המשפט רשאי, בין השאר, להורות כי בקשות מסוימות יידונו בעל פה בישיבת קדם-משפט או במועד מאוחר יותר שורה, או שיידונו על דרך של בקשה בכתב ורשאי הוא לתת כל הוראה אחרת בנוגע לסדרי הדיון בבקשה, לרבות לעניין היקף הטיעון, בכתב או בעל פה.

בתקנה 51 לתקנות החדשות שכתרתה "דיון בעל פה בבקשה" נקבעו ההוראות:

- (א) הורה בית המשפט כי בקשה תידון בעל פה, ייתן הוראות לגבי היקף וסדר טענות בעלי הדין, חקירת עדים והגשת מסמכים במסגרת הדיון בה.
- (ב) ביקש בעל דין לתמוך את בקשתו בראיות, יורה בית המשפט על מועד להגשתן ואם לא הורה כאמור יוגש התצהיר לא יאוחר מארבעה עשר ימים לפני המועד שנקבע לדיון.
- (ג) בדיון בעל פה בבקשה יפתח המבקש והמשיב יהיה רשאי להשיב לטיעונו של המבקש, זולת אם בית המשפט הורה אחרת.

סימן ח – סדר הטיעון, שמיעת עדים וסיכומים

תקנה 245 לתקנות התשמ"ד קבעה את סדר הטיעון בדיון בבקשה בכתב. באופן אנלוגי לדיון בתובענה, הרי שלמבקש (כמו לתובע) הזכות להתחיל וכיו"ב. עוד נקבע בתקנה זו כי אין לשמוע עדים שתצהיריהם לא צורפו, אלא אם הורה בית המשפט או הרשם על כך מטעמים מיוחדים שיירשמו.

תקנה 245 נועדה להבטיח שביורר הבקשה לא יהפוך ארוך ומסורבל כתוצאה מחקירה ממושכת של עדים. בית המשפט יתיר זימון עדים חלף הגשת תצהיריהם במקום שבו הוא מוצא כי דרושה עדותו של אדם אשר אין לבעל הדין שליטה עליו והוא אינו יכול לקבל ממנו תצהיר.¹⁷

13 רע"א 2508/98 מתן י' מערכות תקשורת ואיתור בע"מ נ' מילטל תקשורת בע"מ, פ"ד נג(3) 26 (1998).

14 ע"א 823/08 חזן נ' פקיד שומה נתניה (פורסם בנבו, 4.1.2009).

15 רע"א 2508/98, לעיל ה"ש 13.

16 רע"א 6793/08 לואר בע"מ נ' משולם לוינשטיין הנרסה וקבלנות בע"מ (פורסם בנבו, 28.6.2009).

בתקנה 51 לתקנות החדשות שכותרתה "דיון בעל פה בבקשה" נקבעו ההוראות:

(א) הורה בית המשפט כי בקשה תידון בעל פה, ייתן הוראות לגבי היקף וסדר טענות בעלי הדין, חקירת עדים והגשת מסמכים במסגרת הדיון בה.

הוראת תקנה 245, שאין מזמינים עדים לדיון בבקשה בכתב אלא מטעמים מיוחדים שיירשמו, התווספה אל סעיף 1(ב) לפקודת הראיות [נוסח חדש], התשל"א–1971, המסמיך את בית המשפט לסרב ולהוציא הזמנה לעדים אם אין בה צורך.¹⁸

לאחר שנסתיים הדיון בבקשה ובעלי הדין מסמכים את טיעוניהם שלא על פי הסדר הנכון, וכאשר המערער הסכים בדיעבד להפיכת סדר הסיכומים, וכאשר למעשה, לא נגרם לו עיוות דין עקב כך, לא תתערב ערכאת הערעור בעניין.¹⁹

הוצאות – הוגשה בקשה במסגרת תובענה והיא לא נדונה. אם המבקש זכה בתובענה העיקרית הוא זכאי להוצאות גם בגין הגשת הבקשה.²⁰

תקנה 53 לתקנות החדשות דנות ב"הוצאות הבקשה" וכך נקבע:

בתום הדיון בכל בקשה יפסוק בית המשפט את הוצאות הבקשה ועל מי הן חלות, בלא קשר לתוצאות ההליך העיקרי, זולת אם מצא שקיימים טעמים מיוחדים שלא לחייב בהוצאות כאמור.

סימן ט – בקשות בהליכים מיוחדים

יש מקום להבחין בין בקשה המוגשת מכוח התקנות – ושבה בעלי הדין מעלים את נימוקיהם המפורטים, מציגים את הסוגיה המשפטית ומפנים אל האסמכתאות המתאימות – לבין בקשות אחרות המוגשות על פי תקנות שונות אחרות שבסדרי הדין, שבהן בית המשפט היה רשאי לדון על פי בקשה שבכתב, עוד לפני שתקנה זו הוחלפה.²¹ להלן דוגמאות אחדות:

בקשת מפרק למתן הוראות – בקשתו של מפרק למתן הוראות מוגשת על פי תקנה 39(א) לתקנות החברות (פירוק), התשמ"ז–1987. נקבע כי בקשה למתן הוראות של מפרק תוגש בכתב לבית המשפט. המפרק פטור במקרה זה מהחובה להגיש תצהיר לאימות דבריו, וודאי שאין בהיעדר תצהיר כדי להכשיל את בקשתו מלכתחילה.²²

17 רע"א 8562/06, לעיל ה"ש 10.

18 בר"ע 59/71 לוי נ' מיכלין, פ"ד כז(1) 827 (1973). אולם בית המשפט יכול גם להיענות לבקשה. ראו ע"א 323/73 אל עלמי נ' אל חוסיני, פ"ד כח(1) 497 (1974). ראו גם ע"א 141/80 גפני נ' מאירוב, פ"ד לה(3) 813 (1981).

19 ע"א 174/76 נצאר נ' נצאר, פ"ד לא(1) 401 (1976).

20 המ' 244/74 פחמיץ ביח"ר לאציד קרבניק נ' תעשיות אבן וסיד בע"מ, פ"ד כח(2) 243 (1974).

21 ע"א 362/81, לעיל ה"ש 2, בעמ' 61.

22 ע"א 673/87 סאלח נ' מפרץ את איסר, פ"ד מג(3) 57 (1989).

דחיית תובענה עקב אי-מתן תשובות לשאלון – בקשה לדחות תובענה עקב אי-מתן תשובות לשאלון אינה מחייבת הגשת בקשה בכתב לפני הדיון בדחיית התובענה.²³

בקשה לפסלות שופט – לכאורה יש להגיש בכתב בקשת פסלות בהליך אזרחי כפי שמוגשת כל בקשה אחרת. בגדרם של ה"שינויים המחויבים" ניתן להעלות טענת פסלות המתעוררת במהלך הדיון גם בעל פה. אך אם ידועה לבעל דין עילת הפסילה לפני תחילת הדיון, מן הראוי כי הבקשה תוגש בכתב, על פי התקנות, ובכך הדיון יהא יעיל יותר.²⁴

בקשה לעיכוב הליכים עקב הסכם בוררות – ניתן לדון בבקשה לעיכוב הליכים לפי סעיף 5(ב) לחוק הבוררות, התשכ"ח-1968 ללא הגשת בקשה נפרדת, אם נכללה בכתב ההגנה.²⁵

בקשה לביטול פסק בוררות – על הבקשה לביטול פסק בוררות להיות מלווה בתצהיר לאימות העובדות הכלולות בה. במסגרת זאת, על מבקש הביטול לצרף לבקשתו את המסמכים והנתונים שהוא משתית עליהם את בקשתו.²⁶

סימן י – פניות לבית המשפט

בתקנות החדשות הוסף מונח חדש והוא "פניות לבית המשפט". מדובר בהליך שאינו ניתן להגישו בדרך של כתב תביעה, ומכאן שניתן להגישו בדרך של "פנייה". ייתכן וניתן יהיה להיעזר בכלי זה כדי להגיש הליכים שהיו מוכרים בתקנות הקודמות ולא הוכללו בתקנות החדשות כדוגמת: טען ביניים; תביעה למתן חשבונות ועוד.

תקנה 54 לתקנות החדשות, שכותרתה "קביעה בדין בדבר פנייה לבית המשפט", קובעת את ההוראה הבאה:

נקבע בדין שניתן לפנות לבית המשפט בהליך עיקרי שלא על דרך כתב תביעה, לרבות, באבעיה או לקבלת חוות דעת, תוגש הפנייה כבקשה בכתב ויחולו עליה הוראות פרק זה.

פנייה נוספת בנושאים טכניים יכולה להיות מוגשת על פי הוראות תקנה 55 לתקנות החדשות – הקובעת –

פניות בעניינים טכניים הנוגעים לניהול שוטף של ההליך, לרבות פניות לשינוי מועדים, יוגשו אל בית המשפט בצירוף עמדת בעל הדין שכנגד, זולת אם לא ניתן לצרף כתוצאה מהתנהלותו של בעל הדין שכנגד או בשל נסיבות אחרות שלפונה לא הייתה שליטה עליהן ושצוינו בפנייה; בפנייה יצוין התאריך המבוקש לשינוי המועד וכן מספר הפניות הקודמות שהוגשו באותו עניין.

23 ע"א 377/71 הלרונג נ' מרזוק, פ"ד כה(2) 779 (1971).

24 בע"מ 4562/06 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 13.9.2006).

25 ע"א 286/83 קמר נ' רובינסון-ליפסקי, פ"ד לז(4) 245 (1983); אורי גורן בוררות 89 (2018).

26 רע"א 4764/07 נשיא נ' נשיא (פורסם בנבו, 20.1.2008); גורן, לעיל ה"ש 25, בעמ' 272.

**שער שלושה עשר – שאלונים
וגילוי מסמכים**

פרק א – שאלונים

— עקרונות כלליים	— סימן א
— הרלוונטיות והמהימנות	— סימן ב
— המועדים למשלוח שאלון	— סימן ג
— התנגדות למתן תשובה	— סימן ד
— תשובות לשאלון	— סימן ה
— נושאים דיוניים	— סימן ו
— שאלון בהליכים שונים	— סימן ז
— הפרת צו להשיב על שאלון	— סימן ח
— הליכי ערעור	— סימן ט

סימן א – עקרונות כלליים

בקשות להצגת שאלון הן בקשות שגרתיות המופנות לבעל דין יריב. אם בעל הדין שכנגד אינו עונה על השאלון בתוך המועד שבו הוא נדרש לעשות כן, או שהוא עונה באופן חלקי, אזי פונה שולח השאלון לבית המשפט למתן צו המחייב לענות על השאלון או על חלק ממנו. בית המשפט, בהליך מהיר, מכריע בין בעלי הדין במחלוקת עד כמה רלוונטית שאלה זו או אחרת. מתן צו בעניין הצגת שאלון נתון לשיקול דעתו של השופט הדין בבקשה ועליו להפעיל שיקול דעת ענייני. מטרת השאלות היא לחדד את השאלות השנויות במחלוקת ולהשיג הודיות, בהנחה שאם בעל דין יאלץ לומר דבריו בתצהיר הוא יקפיד יותר בגרסתו. גילוי ידיעות בדרך של תשובות לשאלון נועד למטרה משולשת:

א. לקבל מידע שיסייע למבקש בהוכחת טענותיו, או בסתירת עמדת יריבו;

ב. להשיג הודיות מהיריב;

ג. לחסוך בדרך זו את הטרחה ואת ההוצאות הכרוכות בהבאת עדים.¹

אין להרשות משלוח שאלות בנושאים שבעל הדין שכנגד מודה בהם.²

הליכים מקדמיים – הליכי גילוי מסמכים ושאלונים הינם הליכים מקדמיים שלא ניתן להפריז בחשיבותם. ברגיל, העובדה כי ניתן לקבל תשובות גם בחקירה נגדית בשלב ההוכחות אינה מייתרת את הצורך במתן תשובות לשאלון (להבדיל מסוגים של שאלות שאין לשאול אלא בחקירה נגדית ולא בשאלון). עם זאת ההליכים המקדמיים הם אך הפרוזדור לטרקלין, וכאשר נוכחת הערכאה הדיונית כי בעלי הדין מתעכבים בפרוזדור יתר על המידה, רשאית היא לומר "עד כאן" ולהורות על הגשת תצהירי עדות ראשית אף אם לא נסתיימו הליכי הגילוי המוקדם. לערכאה הדיונית שיקול דעת נרחב בכגון דא, ולא למוטר להזכיר את תקנה 120(ג) לתקנות התשמ"ד הקובעת כי "מתן צו לפי תקנה זו אינו עילה לעיכוב הדיון בבית המשפט".³ תקנה 56(א) לתקנות התשע"ט – שאלות "שהן נוגעות לעניין הנדון". הגבלת היקף השאלון (מספר השאלות) – תקנה 56(ב) לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) מגבילות את היקף השאלון, דהיינו את מספר השאלות שניתן לשלוח, וכך נקבע:

(ב) השאלון לא יכול יותר מ-25 שאלות כולל שאלות משנה, ואולם בתובענה לסעד

כספי בבית משפט מחוזי שסכומה עולה על שניים וחצי מיליון שקלים – השאלון לא

יכול יותר מ-50 שאלות כולל שאלות משנה.

1 ע"א 40/49 כיאט נ' כיאט, פ"ד ג 113 (1950).
2 בר"ע 36/74 מפעלי פלדה ישראליים בע"מ נ' לזימי, פ"ד כח(2) 245 (1974). וראו גם להלן פרק ה – פרטים נוספים והודיות, סימן ג – הודיות.
3 רע"א 6720/13 סופר מדיק בע"מ נ' Anton Hubner (פורסם בנבו, 16.10.2013).

סימן ב – הרלוונטיות והמהימנות

הרלוונטיות – התנאי בדבר הרלוונטיות של השאלון נסמכת על הוראותיה של תקנה 107 לתקנות התשמ"ד, הקובעת כי הרשות לא תינתן אלא לשאלות שהן לעניין הנדון. אמות המידה לעניין השאלונים נקבעו בתקנה המאשרת "שאלות שהן לעניין הנדון", כפוף לסייגים נוספים.⁴

שיקול הדעת שבית המשפט מפעיל בנושא זה הוא רחב ביותר. מצד אחד השאלון כפוף לתנאי שהשאלות תהיינה נוגעות לעניינים השנויים במחלוקת, אולם מצד אחר יש להראות כי השאלות אינן מכבידות מדי על הצד שכנגד.⁵

הזכות להציג שאלות אינה מצומצמת לעובדות השנויות במחלוקת במישרין והיא חלה גם לגבי העובדות שקיומן או שאי-קיומן נוגע לקיום או לאי-הקיום של העובדות השנויות במחלוקת במישרין.⁶ נושא השאלונים ממחיש את מגמת השקיפות בהליכים השיפוטיים. בהליך זה נדרש להציג את הרלוונטיות שבשאלות, זאת בכפוף לסייגים נוספים, כגון חיסיון או הוראות מיוחדות כגון אלה שבחוק העוולות המסחריות.⁷

לגבי הרלוונטיות נקבע בתקנה 56(א) לתקנות החדשות כי –

(א) לאחר שהוגש כתב הטענות האחרון, בעל דין רשאי לשלוח לבעל דין אחר שאלון שיכלול שאלות ובלבד שהן נוגעות לעניין הנדון וגם קבילות בחקירה שכנגד של עד בעל פה... [ההדגשה הוספה].

כן נקבע בתקנה 56(א) החדשה כי רשאי בעל דין להציג מסמך הנוגע לדברים הנדונים חלף מענה לשאלון.

דיון הוגן – סייג נוסף שקבע הדין הוא כי השאלון נחוץ "כדי לאפשר דיון הוגן או כדי לחסוך הוצאות", ויש משקל ונופך מיוחדים לרעיון של "דיון הוגן". השכל הישר ומידת ההגינות כלפי כולי עלמא הם יועצים טובים לבית המשפט בהפעלת שיקול הדעת, גם בבואו לבדוק אם השאלות נוגעות לעניינים הקשורים במחלוקת, קרי הן רלוונטיות.⁸

4 רע"א 3068/08 סונול ישראל בע"מ נ' ליזרוביץ (פורסם בנבו, 20.8.2008). דוגמת סעיף 23(ג) לחוק עוולות מסחריות, התשנ"ט–1999, המסייג מתן צו לאי-גילוי ראיות הכוללות סוד מסחרי, בשכנוע בית המשפט, "כי הענין שיש באי גילוי הראיה עדיף מן הצורך לגלות את הראיה לשם עשיית צדק" (ת"א (מחוזי ת"א) 38462-12-09 proneuron biotechnologies inc נ' טבע תעשיות פרמצבטיות בע"מ (פורסם בנבו, 15.4.2011). אין די בצו המבטיח אי-פרסום או בדינים מיוחדים להגשת ראיות (ראו סעיפים קטנים (א) ו-(ב) שם). ראו גם תקנה 1 לתקנות עוולות מסחריות (סעדים וסדרי דין), התש"ס–1999.

5 ע"א 40/49 לעיל ה"ש 1, בעמ' 122.

6 שם, בעמ' 121.

7 רע"א 3068/08, לעיל ה"ש 4. בעניין זה דובר בשאלות רלוונטיות, אשר על פניהן אינן מכבידות יתר על המידה (תוך הימנעות ממסירת פרטים מזהים). שם.

המהימנות – תקנה 107 לתקנות התשמ"ד קבעה כי לא די בכך שהשאלות תהיינה קבילות בחקירה שכנגד בעל פה של עד. תקנה 56 לתקנות התשע"ט קובעת כי השאלות "קבילות בחקירה שכנגד של עד בעל פה".

שאלה המוצגת בשאלון שיש בה התייחסות למהימנות בלבד, אינה מותרת (כמובן במהלך החקירה שכנגד, במשפט עצמו ניתן לשאול שאלות לעניין המהימנות)⁹. אולם כאשר מטרת השאלה היא גם להשיג ידיעות רלוונטיות לתביעה, כמו לעניין שיעור הנזק, אין מניעה לשאול בנושא ההשתכרות בעבר. בינתיים, הוכרו שאלות כאלה כשאלות הנשאלות כדבר שבשגרה.¹⁰ אפילו אין לאשר "שאלות היאות לחקירת עדים בבית המשפט" כשלעצמן. בעניין אחד נאמר כי "המקור היחיד למידע על מה שגרם לסטייתו של המשיב אל תוך מסלול נסיעתו של המערער, הוא המשיב עצמו; ואין כל סיבה סבירה למה לא ישאלוהו בשאלון כל העובדות על פרטיהן ודקדוקיהן שהן בתחום ידיעתו הייחודית".¹¹

סימן ג – המועדים למשלוח שאלון

תקנה 120 לתקנות התשמ"ד קבעה תנאים ומועדים למתן הצו, הן באשר למועדים הקבועים למשלוח הדרישות לשאלונים והן לעניין גילוי מסמכים.

כדי להפעיל את מנגנון הדרישה או הבקשה למסירת שאלון קיימת חובה לפנות תחילה לבעל הדין היריב בתוך 30 ימים ממועד המצאת כתב הטענות האחרון. אם אותו בעל דין אינו נענה לבקשה בתוך 30 ימים מיום שנמסר לו כתב הבקשה או הדרישה, ניתן להגיש את הבקשה לבית המשפט בתוך 15 ימים מתום מועד הארכה של 30 ימים שניתנה לבעל הדין להיענות לדרישה. קבלה במועד של התשובות לשאלון נועדה לאפשר דיון הוגן, היינו להקל על בעל דין שהשיג את הצו להתכונן לניהול המשפט. מטרה זו תושם לאל אם לא יקוימו הצווים בתוך זמן סביר לפני המועד שנקבע לבירור התובענה.¹²

בנושא זה קובעת תקנה 56(א) לתקנות החדשות את ההוראה הבאה:

התשובה לשאלון תינתן בתצהיר בתוך שלושים ימים מיום מסירת השאלון או בתוך מועד אחר שיורה בית המשפט.

ותקנה 56(ג) לתקנות החדשות קובעת את ההוראה הבאה:

(ג) בעלי הדין ישלימו את הליך המענה לשאלונים עד שלושים ימים לפני המועד שנקבע לקדם המשפט הראשון או במועד אחר שיורה בית המשפט.

9 אלא אם קבילות בחקירה שכנגד (תקנה 56(א) לתקנות החדשות).

10 ע"א 200/63 צוף נ' אושפיז, פ"ד יז 2400 (1963).

11 ע"א 687/70 עוזיאל נ' משה, פ"ד כו(1) 387 (1972).

12 ע"א 377/71 הלרונג נ' מרוזק, פ"ד כה(2) 779 (1971).

סימן ד – התנגדות למתן תשובה

תקנה 109(ב) לתקנות התשמ"ד קבעה כי התנגדות למתן תשובה על שאלה פלונית תירשם בתצהיר הנערך בתשובה על השאלות. תחולת התקנה מתפרשת וחלה על כל המתדיינים. כאמור, חיובו של המשיב להביע את התנגדותו דווקא בתצהיר, מצביע על הרצינות שיש להתייחס לצעדו זה של בעל הדין. לא מצאנו הוראה מקבילה בתקנות התשע"ט.

הורחב החיסיון והוחל גם על שאלונים ולא רק על עיון במסמך.¹³ גם אם השאלה היא רלוונטית ואין בה פגם, המשיב זכאי לסרב לענות עליה אם קיים לו חיסיון בנדון, לדוגמה מן הטעם שמתן הידיעה המבוקשת עלול להפילו.¹⁴

יש להבהיר את התחומים בין חיסיון מהפללה עצמית לבין זכות השתיקה של נאשם (המתדיין גם בהליך אזרחי). בעל דין רשאי להסתמך על החיסיון, כטעם לסירובו להשיב על שאלות שהתשובה עליהן עלולה להפילו. מנגד, אין הוא יכול להישמע בטענה שיש לפוטרו מלהשיב גם על שאלות שאינן מעוררות חשש להפללתו אלא פוגעות ב"זכותו" לשותוק.¹⁵

במקרה אחד נקבע כי השאלות נושא הדיון מתייחסות לדברים שהוחלפו בין עורך דין לבין לקוחו ואשר יש להם קשר ענייני לשירות המקצועי שניתן על ידי עורך הדין ללקוחו; לכן חל החיסיון ואין לחייבו להשיב עליהן.¹⁶

סימן ה – תשובות לשאלון

חובותיו של המשיב והמועד למתן התשובות – בעל דין חייב להשיב באופן מלא לשאלות בשאלון שהציג לו בעל הדין שכנגד. אם אינו עושה כן ולאחר וכאשר בית המשפט התבקש ליתן צו המחייב אותו לעשות כן, והשאלות הן רלוונטיות למחלוקות שבין בעלי הדין, הרי בהיעדר עילה שלא לחייב במתן תשובה לשאלות שומה על בית המשפט לחייב אותו בעל דין לענות לשאלות.¹⁷

כשבעל דין מפנה שאלות בשאלון לבעל דין אחר, אשר מענה להן ידרוש חשיפת מידע פרטי, חזקה על השואל כי הוא מסכים לכך שהמידע הפרטי ייחשף וכי לא יהיו לו טענות כלפי העונה רק בשל כך שענה לשאלות; נושא פרסום ההליך או שמות הצדדים אינו נתון לשליטת בעלי הדין בלבד. לבית המשפט, כמי שאמון על האינטרס הציבורי שבפומביות הדיונים יש אפשרות לסטות מהסכמות בעניין זה.¹⁸

בעל דין רשאי להציג מסמך הנוגע לדברים הנדונים חלף מענה לשאלון (תקנה 56(א) לתקנות החדשות).

13 הרחבה בנושא זה ראו להלן פרק ד – גילוי מסמכים – חיסיון.

14 ע"א 200/63, לעיל ה"ש 10.

15 רע"א 5381/91 חוגלה שיווק (1982) בע"מ נ' אריאל, פ"ד מו(3) 378 (1992).

16 ע"א 632/77 מוסקונה נ' מאור, פ"ד לב(2) 321 (1978) (חיסיון על פי סעיף 48(א) לפקודת הראיות [נוסח חדש], התשל"א-1971).

17 רע"א 4217/96 כל אל ערב בע"מ נ' אלסינארה בע"מ, פ"ד נ(1) 437 (1996).

18 רע"א 6090/15 פלונית נ' משרד הבריאות (פורסם בנבו, 8.2.2016).

תשובות לשאלון מטעם תאגיד ומטעם המדינה – תקנה 108 קבעה שאם הנשאל הוא תאגיד, תהא מסירת השאלון לחבר או לפקיד של התאגיד. נפסק כי "מן הראוי להעמיד את השופט בחזקה שהתכוון לתצהיר שיעשה על ידי מזכיר המעוררת".¹⁹

כאשר בעלי המידע אינם משרתים עוד בתאגיד – על התאגיד להגיש תצהיר שיפרט כי ניסה לקבל את המידע הדרוש מאלה שכבר אינם משרתים עבורו ומה המידע שניתן לו. הוא ייצא ידי חובתו אם יפרט בתצהיר שלא ניתן היה באופן סביר לאתר אנשים אלה או שהם סירבו להשיב לו.²⁰ בתקנה 108 נקבע גם כי אם המדינה נדרשה להשיב על שאלות – יורה הצו מי מעובדי הציבור מטעמה ישיב עליהן.²¹

תשובות לשאלון – השימוש בהן – השאלון והתשובות לשאלון אינם חלק מכתבי הטענות. אפילו יימצאו משום מה מבחינה טכנית בתיק בית המשפט. אין הם חלק מחומר הראיות שניתן לבסס עליו ממצאים, אלא אם הם מוגשים באופן פורמלי במהלך המשפט. ניתן להגיש כחומר ראיות שאלה מסוימת ואת התשובה עליה. במקרה כזה אין להתייחס ליתר השאלות והתשובות. בנדון זה עסקה תקנה 111 לתקנות התשמ"ד, שקבעה כי "בשעת הדיון רשאי כל בעל דין להשתמש לראיה במקצת מתשובותיו של בעל דינו על שאלות, ולא להגיש שאר תשובותיו...".

מקומו של תצהיר התשובות אינו בתיק בית המשפט. על פי הוראות התקנה הברירה בידי שואל השאלות להחליט אם ובאיזו מידה הוא חפץ להשתמש בתשובה על שאלותיו ולעשותה ראייה במשפט.²² אולם אם תצהיר התשובות הוגש, בעל הדין שהגישו הפך אותו לראיה ואין הוא רשאי לטעון לאחר מכן היפוכו של דבר.²³ התשובות לשאלון שהמערער לא הסתמך עליהן במהלך הדיון, אינן יכולות לשמש ראייה בתיק.²⁴

בתקנה 56(ד) לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) נקבע כך:

(ד) בשעת הדיון רשאי בעל דין להשתמש לראיה במקצת מתשובותיו של בעל הדין שכנגד, ולא להגיש לבית המשפט שאר תשובותיו; אך אם היה בית המשפט סבור שיש קשר בין תשובות אחרות לבין התשובות שהוגשו כראיה עד שאין להשתמש באלה בלעדי אלה, רשאי הוא להורות שיוגשו לבית המשפט גם התשובות האחרות.

החידוש בתקנות החדשות הוא שניתן להשתמש גם בתשובות נוספות לתשובות המוגשות אם הן קשורות אליהן.

19 בר"ע 36/74, לעיל ה"ש 2.

20 רע"א 7226/97 אנגל חברה לקבלנות ויזום פרוייקטים בע"מ נ' ענתבי (פורסם בנוב, 24.2.1998).

21 בתקנות התשמ"ד בוטלה זכותה של המדינה, כבעלת דין, לסרב לענות על שאלות מ"טעמים של נזק לציבור", כפי שהייתה זכאית על פי תקנה 131(ב) לתקנות סדר הדין האזרחי, התשכ"ג-1963.

22 ע"א 554/72 רופמן נ' יבלונסקי, פ"ד כח(1) 434 (1974). בסיפא לתקנה 111 לתקנות התשמ"ד נקבע כי אם היה בית המשפט סבור שיש קשר בין תשובות אחרות לבין התשובות שהוגשו כראיה, עד שאין להשתמש באלה בלעדי אלה, הוא רשאי להורות שיוגשו גם התשובות האחרות.

23 ע"א 646/77 לוי נ' עמיאל, פ"ד לב(3) 589 (1978).

24 ע"א 303/86 לביב נ' דנוך, פ"ד מב(2) 436 (1988).

סימן ו – נושאים דיוניים

צו להשיב על שאלון (כמו צווי עזר אחרים) ניתן בשלבי הדיון המקדמיים של התובענה, בדרך כלל במהלך קדם המשפט ובדרך כלל על ידי הרשם.²⁵

בעלי דין – הזכות להציג שאלון הוענקה ונהגה ביחסים שבין בעלי הדין הישירים בלבד, ולא הייתה לבעל דין זר זכות לבוא בדרישה בנדון. הלכה זו הייתה קיימת עד לתיקון התקנות.²⁶ בתיקון זה תוקנה, בין היתר, תקנה 105 לתקנות התשמ"ד כך שהביטוי "בעלי הדין שכנגד" הוחלף ל"בעלי הדין האחרים". מכאן, שאין צורך עוד בקיום יריבות ישירה בין בעלי הדין לעניין משלוח שאלון. הליכי גילוי מסמכים ושאלונים אינם נוהגים לפי התקנות אלא בין בעלי דין שבתובענה,²⁷ אולם ניתן לעתור לצו כלפי חברות שאינן בעלות דין, אם הן בבעלותן ובשליטתן המלאה של בעל הדין.²⁸ ואכן גם תקנה 56 לתקנות החדשות משתמשת בביטוי "בעל דין אחר".

בני משפחת קורבן לעבירה זכו לעיין בחוות דעת פסיכיאטרית המתייחסת לנאשם, וזאת לאחר שנקבע כי אין לדרוש מהם כי ישליכו את יהבם על בקשות להצגת שאלונים וגילוי מסמכים. בקשות כאלה יהיו רשאים להגיש רק בני המשפחה במסגרת התובענה, אם זו אכן תוגש על ידיהם; וכל עוד אין בידיהם המידע הדרוש לגיבוש עמדתם אם להגיש תובענה או להימנע מכך, אין הציפייה להליכי הביניים בתובענה אשר טרם הבשילה יכולה לספק.²⁹

שלבי הדיון – העובדה שהחלטה שיפוטית המתקבלת בשלב דיוני פלוני נועדה להשפיע, ומשפיעה, על החלטה שיפוטית המתקבלת בשלב דיוני אלוני, אינה הופכת בשל כך בלבד את שני השלבים הדיוניים לרצף דיוני אחד. כך הוא הדין ביחס שבין צווים בענייני שאלונים וגילוי מסמכים לבין ההליכים במשפט גופו, שאינם שני שלבים של הליך שיפוטי בעל רצף אחד.³⁰ במקרה אחד החליט רשם בית המשפט המחוזי לעכב את הדיון בבקשות בעניין סמכויות העזר (שאלונים וכיו"ב), עד שתתבררנה בקשות לדחייה או למחיקה על הסף של התביעה.³¹

סימן ז – שאלון בהליכים שונים

תביעה מפוצלת – כשבית המשפט מחליט לפצל את הדיון, כמו בתביעה בגין הוצאת לשון הרע שבה חולק הדיון לשלבים, לאחריות ולנזק, רשאי הוא לפצל גם את ההליכים המקדמיים (כמו שאלונים וגילוי מסמכים), במקביל.³²

- 25 דנ"א 21/89 כהן נ' אושיות חברה לביטוח בע"מ, פ"ד מה(3) 499 (1991).
- 26 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון), התש"ן-1990, ק"ת 598.
- 27 ע"א 174/88 גזולן נ' קומפני פריזיאן דה פרטיסיפסיון, פ"ד מב(1) 563 (1988).
- 28 רע"א 7264/95 ראש קש נסיר 88 בע"מ בע"מ נ' רוכביץ, פ"ד מט(5) 793 (1996).
- 29 ע"פ 7528/95 הלל נ' מדינת ישראל, פ"ד נ(3) 89 (1996).
- 30 רע"א 288/89 אושיות חברה לביטוח בע"מ נ' כהן, פ"ד מג(4) 427 (1989).
- 31 רע"א 266/88 סאן אינטרנשיונל לימיטד נ' מדינת ישראל, פ"ד מד(2) 206 (1990). לעניין פעילות הרשם בנושא זה ראו בג"ץ 507/85 תמימי נ' שר הביטחון, פ"ד מ(2) 505 (1986).

בהליך של שאלון, ייתכנו מקרים שבהם הפגיעה החמורה בפרטיותו ובשמו הטוב של התובע עשויה להצדיק פיצול הדיון גם בשאלה של התקיימות יסודות ההגנה. למצער היא עשויה לחייב הנחה לכאורית בדבר קיומו של עניין ציבורי לצורך חיובו של התובע כבר בשלב מקדמי לחשוף פרטים הפוגעים בפרטיותו ובשמו הטוב בשל האינטרס של הנתבע להוכיח את אמיתות הפרסום.³³

אין שאלונים בבג"ץ – תקנות מיוחדות קובעות את סדרי הדין בבג"ץ, שבהן הוכר ההליך של פרטים נוספים בלבד. התקנות אינן מכירות בהליכים שעניינם שאלונים וגילוי מסמכים אשר לדעת מתקין התקנות, עלולים לסרבל את הדיון בבג"ץ. הפרטים הנוספים הנדרשים בבג"ץ יכולים להתייחס גם לשאלות של חוק. עם זאת אין להסוות הליכים שבמהותם הם של שאלונים בבג"ץ, על ידי השימוש בהליכים שעניינם מתן פרטים נוספים. הפרטים הנוספים הם המכשיר היחיד שבעזרתו יכול בעל הדין לברר את העובדות.³⁴

למרות שבבג"ץ אין מתקיים הליך של שאלונים, הרי בהליכים מקדמיים שעניינם מתן צו גירוש בעבירות על פי חקיקת שעת חירום, ניתן להציג שאלון.³⁵

מכרזים – בנסיבות עניין אחד נקבע כי המערערת לא נדרשה להציג לפני המשיבה את הצעתה למכרז, שכן נטל ההוכחה היה מוטל על המשיבה. אם סברה כי חשיפת פרטיו של המכרז הייתה עשויה לסייע לה, היו פתוחות בפניה דרכים שונות כדי להשיג מטרה זו וביניהן עתירה למשלוח שאלונים.³⁶

תביעה לתשלום תכוף – ניתן לשלוח שאלון בתביעה לתשלום תכוף על פי חוק פיצויים לנפגעי תאונות דרכים, התשל"ה-1975.³⁷

סימן ח – הפרת צו להשיב על שאלון

תקנה 122 לתקנות התשמ"ד קובעת לעניין "הפרת הצו" סנקציות חמורות. בעל דין שאינו מקיים את הצו להשיב על שאלון, אם הוא התובע – ימחק בית המשפט או הרשם את תביעתו; אם הוא הנתבע – ימחק בית המשפט או הרשם את כתב הגנתו ודינו יהא כדין מי שלא הגיש כתב הגנה. בית המשפט או הרשם רשאי להאריך את המועד לקיום הצו.

בעניין זה קובעת תקנה 60 לתקנות התשע"ט (תקנה המיושמת גם בהפרת צו גילוי מסמכים) כי –

32	רע"א 3576/94 השיקמה הוצאה לאור בע"מ נ' רום, פ"ד מח(4) 388 (1994).
33	רע"א 9575/06 גיל נ' פרזנטי (פורסם בנבו, 21.11.2006).
34	בשג"ץ 58/86 מורגנשטרן נ' מורגנשטרן, פ"ד מ(2) 246 (1986); תקנות סדר הדין בבית המשפט הגבוה לצדק, התשמ"ד-1984. להיקף הזכות לפרטים נוספים ולהבחנה בינם לבין שאלון מוסווה ראו המ' 829/70 בוקסר נ' שר האוצר, פ"ד כד(2) 759 (1970).
35	בג"ץ 672/88 לבדי נ' מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית, פ"ד מג(2) 227 (1989); בג"ץ 765/88 שכשיר נ' מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית, פ"ד מג(2) 242 (1989).
36	ע"א 2216/04 מנורה איזו אהרון בע"מ נ' כור מתכת בע"מ (פורסם בנבו, 15.2.2006).
37	ר"ע 604/85 המגן חברה לביטוח בע"מ נ' גרנות, פ"ד לט(4) 634 (1985), וראו גם להלן פרק שני – גילוי מסמכים.

(א) הליכי גילוי ועיון נאותים מהווים תנאי בסיסי לקיומו של הליך שיפטי ראוי והוגן; סבר בית המשפט שבעל דין לא קיים כראוי את חובתו לפי פרק זה, רשאי הוא לחייבו באופן מידי בהוצאות ובמקרים מיוחדים אף למחוק את כתב טענותיו.

מחיקת התובענה – מחיקת הגנתו של נתבע (שלא קיים את הצו) נמסרה גם לסמכותו של רשם (אפילו אינו שופט).³⁸

התקנה שחלה בעניין הפרת צו להשיב על שאלון, חלה גם בהפרת צו לגילוי מסמכים או לעיון במסמכים וגם בהפרת צו לפרטים נוספים;³⁹ הפסיקה בנושאים אלה היא משותפת. אימתן תשובות מספקות על השאלות, על אף צו של בית המשפט, עלול לגרור כאמור בתקנה 122 לתקנות התשמ"ד, את מחיקת כתב טענותיו של אותו בעל דין.⁴⁰ לפי הנוסח המעודכן של התקנה, הסנקציה בגין אי-מילוי אחר הצו מטעמו של תובע היא מחיקת התובענה (אלא אם הוארך המועד לקיום הצו) ולא דחייתה. כך יהיה התובע רשאי להגיש את התובענה מחדש, בלא שתיטען נגדו טענת מעשה-בית-דין.

הסיפא לתקנה⁴¹ בא לווסת את חומרת הסנקציה לנוכח נטייתו הטבעית של בית המשפט שלא לחסום באופן קפדני מדי את דלתות בית המשפט (אפילו לפני מתדיין רשולן). אין דרכו של בית המשפט למחוק כתב הגנה מכוח התקנה, אלא אם סירב בעל דין בזדון לקיים צו של בית המשפט.⁴² אין לנקוט סנקציה זו כדבר שבשגרה, כאשר התשובות לשאלון אינן מספקות את רצונו של שולח השאלון.⁴³

מחיקת כתב טענות או חלקו על פי הסמכות המוקנית בתקנה 122 לתקנות התשמ"ד, בשל אי-ציות לצו בדבר מסירת פרטים נוספים (וגם צו לתשובות לשאלונים וכו'), מהווה סנקציה קשה וחמורה. ככלל, בית המשפט יימנע מנקיטתה אם לא נתבקש לכך במפורש על ידי בעל הדין שכנגד וכל עוד סבור בית המשפט כי יש בידו לכפות ציות לצו באמצעים מתונים יותר. אך שיקול הדעת הנתון לבית המשפט הוא צר למדי: יש בכוחו להאריך מועד שנקבע לקיום הצו, אך אין בכוחו לפטור את מפר הצו מהחובה לקיימו.⁴⁴

דחיית התובענה – לנוכח רתיעתו של בית המשפט מלנקוט צעד כה חמור כדחיית התובענה, לא נעשה שימוש רב במיזוי הוראותיה של תקנה זו. עם זאת בית המשפט לא היסס להשתמש בסמכות זו במקרים קיצוניים. במקרה אחד נקבע כי התובעת (המשיבה) ביססה את בקשתה על נימוקים שחוסר הכנות היה

38 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 4), התשמ"ו-1986, ק"ת 994 מיום 10.6.1986.
 39 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 2), התשנ"ו-1996, ק"ת 932 – לגבי תחולת תקנה 122 על פרטים נוספים.
 40 רע"א 4217/96, לעיל ה"ש 17.
 41 לעניין הסמכות להאריך את המועד לקיום הצו.
 42 ע"א 43/76 שדה אליעזר, מושב עובדים נ' סביר, פ"ד לא (1) 653 (1976).
 43 ע"א 267/81 מזרחי נ' מלון קזינו אילת בע"מ, פ"ד לח (1) 589 (1984).
 44 רע"א 3254/96 רשת שוקן בע"מ נ' חברת הכשרת הישוב בישראל בע"מ, פ"ד נא (1) 49 (1997).

גלוי על פניהם. גם על יחסה המעליב והפוגע שהשתקף בחצהירה, לא נשמעה עד לסוף הדיון מילה של התנצלות. בשום פנים ואופן לא ניתן היה לקבוע שהביאה טעמים מיוחדים כדי לתקן את המעוות.⁴⁵ נדחתה תובענה בשל אי-מתן תשובות לשאלון ונקבע שם כי התקנה אינה מחייבת הגשת הודעה בדרך המרצה (כיום – בקשה בכתב) עובר לדיון בדחיית התובענה.⁴⁶

סימן ט – הליכי ערעור

טענות בנוגע למענה על השאלון ולסדר הבאת העדויות אינן ניתנות לערעור ברשות ולפיכך דינן דחייה על הסף; טענות לעניין גילוי מסמכים ספציפיים אמנם ניתנות לערעור ברשות, אלא שאין זה מקרה חריג המצדיק התערבות בשיקול הדעת של בית המשפט קמא.⁴⁷ על פי צו בתי המשפט (סוגי החלטות שלא תינתן בהן רשות ערעור), התשס"ט–2009 אין ליתן רשות ערעור על החלטות ביניים העוסקות בשאלונים, אך במקרה אחד ניתנה רשות ערעור לנוכח הקביעה שלפיה נותרה למבקש אך עילת התביעה שעל פי חוק הפיצויים לנפגעי תאונות דרכים, ומשבוטלה קביעה זו – ממילא דין שאר חלקי החלטה, שלכאורה נסמכו עליה, להתבטל אף הם.⁴⁸ החלטה המחייבת להשיב על שאלה בשאלון או שדוחה בקשה לחייב בעל דין להשיב כאמור, היא החלטה לפי פרק ט' לתקנות התשמ"ד, שלפי סעיף 10(1) לצו בתי המשפט (סוגי החלטות שלא תינתן בהן רשות ערעור), אין מקום ליתן רשות ערעור עליה.⁴⁹

- 45 המ' 353/64 דלתה חברה למסחר בע"מ נ' מונן בע"מ, פ"ד יח(4) 331 (1964). באותה עת היה ניתן לדחות את התביעה.
- 46 ע"א 377/71, לעיל ה"ש 12. באותה עת היה ניתן לדחות את התביעה.
- 47 רע"א 3222/15 שני נ' בנק מזרחי-טפחות בע"מ (פורסם בנבו, 20.7.2015).
- 48 רע"א 678/16 סבינסקי נ' ליבנה (פורסם בנבו, 16.3.2016).
- 49 רע"א 3585/14 אבו מוך נ' המועצה האזורית חוף הכרמל (פורסם בנבו, 21.8.2014).

פרק ב – גילוי מסמכים

— עקרונות כלליים	סימן א
— התצהיר לגילוי מסמכים	סימן ב
— בעלי הדין בהליך	סימן ג
— מסמכים בחזקת צד שלישי	סימן ד
— רלוונטיות המסמכים	סימן ה
— מועדים	סימן ו
— גילוי מסמכים בקדם משפט	סימן ז
— עיון במסמכים	סימן ח
— הפרת צו לגילוי מסמכים	סימן ט
— ערעור בעניין צו לגילוי מסמכים	סימן י

סימן א – עקרונות כלליים

ההליך של גילוי מסמכים על פי תקנה 112 לתקנות התשמ"ד היה מצוי בין סמכויות העוזר הנתונות לבית המשפט, נועד לאפשר לבעל דין לדעת מראש אלו מסמכים רלוונטיים מצויים בידי יריבו, לרבות מסמכים שאין בעל הדין שכנגד מתכוון להגיש כהוכחה במשפט. הכוונה היא ל"מסמכים מועילים", שתוכנם עשוי לתמוך בגרסתו של המבקש וגם ל"מסמכים מזיקים", העלולים לפעול לרעתו של מבקש גילוי המסמכים ואשר יהיה עליו להפריכם או להסבירם.¹

הליכי הגילוי והעיון במסמכים, ניזונים מהתפישה כי החתירה לגילוי האמת עומדת ביסוד ההליך המשפטי וכי על הליך זה להתקיים "בקלפים גלויים".² חשיפת האמת מותנית בקיום דיון הוגן, שבו ניתן יהיה לפרוש את מלוא התשתית הראייתית הרלוונטית וליתן לכל צד אפשרות להתמודד באופן ראוי עם טענות הצד שכנגד.³

הליכי גילוי מסמכים הם הליכים מקדמיים שלא ניתן להפריז בחשיבותם. ההליכים המקדמיים הם אך הפרוזדור לטרקלין, וכאשר נוכחת הערכאה הדיונית כי בעלי הדין מתעכבים בפרוזדור יתר על המידה, רשאית היא לומר "עד כאן" ולהורות על הגשת תצהירי עדות ראשית אף אם לא נסתיימו הליכי הגילוי המוקדם. לערכאה הדיונית שיקול דעת נרחב בעניין זה.⁴

על הערכאה הדיונית לאזן בין שני האינטרסים העומדים בבסיס הליכי הגילוי, והם האינטרס של גילוי האמת ואינטרס היעילות, ולעתים הגשת בקשה להשלמת הליכים מקדמיים בשלב מאוחר של ההליך תצדיק דחיית הבקשה.⁵

תובע בתביעה אזרחית אינו נדרש, כדרישה עצמאית, להראות תשתית ראייתית להצלחה בתביעתו על מנת לבסס בקשה לגילוי מסמכים.⁶

לצד העיקרון הבסיסי שלפיו יש לגלות מסמכים רלוונטיים לתביעה, קיימים גם סייגים העשויים להביא לצמצום היקף עקרון הגילוי. אחד הסייגים הללו הוא מידת ההכבדה על הצד שכנגד. בין רלוונטיות המסמכים לבין ההכבדה על הצד שכנגד, ישנם יחסי גומלין; טענת ההכבדה היא טענה עובדתית שיש לבררה כשהנטל להוכיח את טענת ההכבדה מוטל על הטוען לה.⁷ תקנה 57 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) שכותרתה "גילוי מסמכים" קובעת:

לאחר שהוגש כתב הטענות האחרון ועד שישים ימים לפני המועד שנקבע לקדם- המשפט הראשון או במועד אחר שיורה בית המשפט, יחליפו בעלי הדין תצהירי גילוי

- 1 ע"א 27/91 קבלו נ' ק' שמעון, עבודות מתכת בע"מ, פ"ד מט(1) 450 (1995). ראו גם המ' 121/58 קרן קיימת לישראל נ' כץ, פ"ד יב 1472 (1958).
- 2 רע"א 4234/05 בנק המזרחי המאוחד בע"מ נ' פלץ (פורסם בנבו, 14.8.2005).
- 3 בג"ץ 844/06 אוניברסיטת חיפה נ' עוז (פורסם בנבו, 14.5.2008).
- 4 רע"א 6720/13 סופר מדיק בע"מ נ' Anton Hubner (פורסם בנבו, 16.10.2013).
- 5 שם.
- 6 רע"א 7586/15 בן צבי נ' אלשיך (פורסם בנבו, 24.1.2016).
- 7 רע"א 5452/16 רשות מקרקעי ישראל נ' עמותת קריית נווה שלום (פורסם בנבו, 8.8.2016).

מסמכים המאמתים את רשימת כל המסמכים הנוגעים לעניינים השנויים במחלוקת, המצויים או שהיו מצויים ברשותו או בשליטתו של בעל הדין ושאותרו על ידו לאחר חקירה ודרישה; אם המסמך אינו מצוי עוד ברשותו או בשליטתו, יפרט את הנסיבות הקשורות לכך.

מכאן אנו למדים כי הליך גילוי מסמכים שהיה מופעל על פי תקנות התשמ"ד לבקשות שהיה בעל דין חייב לבקש את גילוי המסמכים ואת המועדים לביצוע הבקשות – אינו קיים עוד וההליך הפך להליך חובה שאינו מצריך בקשה מקדימה. בוטלה ההבחנה שהייתה קיימת בתקנות התשמ"ד, בין גילוי מסמכים כללי לבין גילוי מסמך ספציפי.

סימן ב – התצהיר לגילוי מסמכים

איכות התצהיר – תקנה 112 לתקנות התשמ"ד הביאה למיסודם של הנוסח והמתכונת של התצהיר לגילוי המסמכים, שנהג עד אז מכוח הפסיקה. הרישא לתקנה קובע כי התצהיר יפרט "מה הם המסמכים הנוגעים לעניין הנדון המצויים, או שהיו מצויים ברשותו או בשליטתו ושאותרו על ידו לאחר חקירה ודרישה".

נוסחו של טופס 11 לתוספת מחייב את המצהירים העושים תצהיר לגילוי מסמכים. ניסוחו המשוכלל של הטופס מחייב את המצהיר להוסיף ולהצהיר (והדבר כלול גם בנוסח התקנה), כי חקר ודרש לשם איתור המסמכים. כלומר, נאסר על המצהיר להיות פסיבי עובר לעריכת התצהיר ולהתחמק בכך ממילוי הצו. יש לזכור כי התרת סטייה מן הנוסח הקבוע עלולה לאפשר למצהיר להתחמק ממילוי הצו.⁸

בעניין זה קובעת תקנה 57 החדשה שאזכרה מקודם כי בעלי הדין יחליפו –

תצהירי גילוי מסמכים המאמתים את רשימת כל המסמכים הנוגעים לעניינים השנויים במחלוקת, המצויים או שהיו מצויים ברשותו או בשליטתו של בעל הדין ושאותרו על ידו לאחר חקירה ודרישה; אם המסמך אינו מצוי עוד ברשותו או בשליטתו, יפרט את הנסיבות הקשורות לכך.

בעל דין המצהיר שהיו ברשותו מסמכים והם אינם עוד בידיו, חייב לגלות היכן הם נמצאים עכשיו. עוד עליו להצהיר שאין ולא היו בידיו כל מסמכים זולת אלה שגילה בתצהירו.⁹ בעניין אחד לא ענה התצהיר על דרישתן של התקנות. בסופו של דבר לא נמחקה התובענה, כפוף להגשת תצהיר כדין על ידי בעל הדין בתוך המועד שנקבע.¹⁰

8 על ליקויים בניסוח תצהיר לפני החיוב בשימוש בטופס ראו ע"א 356/68 פוה נ' ביגלמן, פ"ד כב(2) 981 (1968).

9 ע"א 59/67 חדד נ' הסוכנות היהודית לארץ ישראל, פ"ד כא(2) 277 (1967).

10 רע"א 1217/94 מגדל חברה לביטוח בע"מ נ' המועצה לשווק פרי הדר (פורסם בבנו, 1.5.1994).

על ניסוח לקוי של תצהיר נקבע בעניין אחר כי הוא נוסח במגמה ברורה להכשיל את גילוי המסמכים שנדרש מאת המצהיר; הוא לא פירט כראוי את המסמכים שברשותו ומנע בכך שימוש יעיל ברשימת המסמכים לשם דרישת עיון.¹¹

הצהרה כללית כגון "גיליתי את כל המסמכים הרלוונטיים שברשותי" אינה עונה על דרישה זו, שכן בעלי הדין עשויים להיות חלוקים בשאלה אם מסמך הוא רלוונטי.¹²

מיהות המצהיר – מי שעורך תצהיר לגילוי מסמכים בשמו של גוף משפטי, חייב להצהיר שהוא הוסמך לכך מטעמו. הרשאה להתדיין שניתנה לעורך דין אינה מרשה אותו, כשהיא לעצמה, לעשות תצהיר מטעם שולחו ובעבורו.¹³

מסמך שלא גילו אותו בתצהיר – תקנה 114 א לתקנות התשמ"ד שהוספה לתקנות בשנת התשנ"א קבעה את "התנאים לקבלת ראייה".¹⁴ דהיינו, בעל דין שאינו מגלה מסמך שיש לגלותו, או שאינו נענה לדרישה, לא יהא רשאי להגיש את המסמך כראיה מטעמו באותה תובענה.¹⁵ למרות האמור ברישא לתקנה, נקבע בסיפא שניתן יהיה להגיש את המסמך "ברשות שנתן בית המשפט לאחר שנוכח כי היה לבעל הדין הצדק סביר למחדלו; הרשה בית המשפט את הגשת המסמך, רשאי הוא להורות בכל הנוגע להוצאות או לעניינים אחרים". בית המשפט אינו משתמש בסמכותו להפעלת הסנקציה אם המחדל לא נגרם בזדון או במתכוון.¹⁶ כאשר בית המשפט מוצא כי הראיה רלוונטית לדיון שנערך לפניו, וכי יש ממש בטענות המשיב בדבר גילוייה האקראי – יש בכך "הצדק סביר למחדלו" כנדרש בתקנה.¹⁷ בתקנות התשע"ט נקבעו ההוראות הבאות בתקנה 60(ג):

מבלי לגרוע מהאמור בתקנת משנה (א), בעל דין שאינו מגלה מסמך שיש לגלותו או שאינו נענה לדרישה לעיין במסמך שגילה, לא יהיה רשאי להגיש את המסמך כראיה מטעמו באותה תובענה, אלא ברשות בית המשפט לאחר שנוכח לדעת כי היה לבעל הדין הצדק סביר למחדלו.

סימן ג – בעלי הדין בהליך

הליכי גילוי מסמכים אינם נוהגים אלא בין בעלי דין שבתובענה, אולם ניתן לעתור לצו כלפי חברות שאינן בעלות דין אם הן בבעלותן ובשליטתן המלאה של בעל הדין, כך שהעיון במסמכיהן הוא בגדר עיון במסמכים "המצויים, או היו מצויים ברשותו או בשליטתו" של בעל הדין.¹⁸

11	רע"א 5853/14 הנסון (ישראל) בע"מ נ' אל סייד ספאלדין (פורסם בנבו, 20.10.2014).
12	ש.ם.
13	ע"א 59/67, לעיל ה"ש 9.
14	תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 2), התשנ"א–1991, ק"ת 1228, מיום 29.8.1991.
15	לגבי המצב בעבר ראו ע"א 355/72 ארזובו נ' אילון, פ"ד כח(1) 222 (1973).
16	ע"א 270/86 רגובי נ' תנובה מרכז שיתופי לשווק תוצרת חקלאית בישראל בע"מ, פ"ד מה(1) 620 (1991).
17	רע"א 1935/03 קסטן נ' חינוזון, פ"ד נז(4) 554 (2003).
18	רע"א 7264/95 ראש קש נסיר בע"מ נ' רוכביץ, פ"ד מט(5) 793 (1996).

התקנות חלו גם על מסמכים הנמצאים ברשותה או בשליטתה של חברה הנמצאת בבעלותו המלאה של בעל דין והם נחשבים כמסמכים הנמצאים ברשותו או בשליטתו של בעל הדין. מכיוון שהחברה נמצאת בשליטתו המלאה של בעל הדין אין להימנע מן הגילוי בשל החשש לפגיעה באינטרס שלה.¹⁹ אולם בעל דין חייב בגילוי מסמכים בכלל, ומסמך פלוני בפרט, רק אם המסמך מצוי או היה מצוי ברשותו או בשליטתו ולא ברשותו או בשליטתו של אדם אחר.²⁰

הכלל הוא שבהתדיינות אזרחית יש להבטיח גילוי רחב ככל הניתן של מידע הרלוונטי למחלוקת הנדונה בבית המשפט. כנגדו ניצבים ערכים אחרים, ובהם יעילות ההליך המשפטי, הגנה על אינטרסים לגיטימיים של הצד המגלה ומניעת פגיעה באינטרסים של צדדים שלישיים. האיזון ההולם בין עקרונות אלה נגזר מנסיבותיו של כל מקרה.²¹

לאמות המידה המנחות לצורך איזון בין צורכי ניהולו של משפט צדק לבין הצגת חומר מוגן הכרוך בפגיעה בפרטיות מתוסף שיקול מיוחד עת מדובר במידע הנוגע לאדם זר להתדיינות המשפטית המתנהלת.²²

תקנה 59 החדשה, שכותרתה "בקשה בעניין הליך גילוי ועיון ומענה לשאלון", קובעת –

בקשה בעניין הליך גילוי ועיון, לרבות בקשה בעניין מענה לשאלון ובקשה לדחיית מועד העיון או לגילוי מסמך פלוני, תועלה ברשימת הבקשות לפי תקנה 49(ג).

סימן ד – מסמכים בחזקת צד שלישי

גילוי מסמכים נוהג בין בעלי הדין עצמם, ואין מקום למתן צו לגילוי מסמכים כנגד צד שלישי, אלא במקרים חריגים. ספציפית לגבי סכסוכים הנוגעים לענייני משפחה, שם רווחת התופעה של שימוש בחשבונות קרובי משפחה על מנת להעלים כספים מעיני הצד שכנגד. קודם למתן החלטה דיונית הכרוכה בפגיעה בפרטיות של צד שלישי על בית המשפט להשתכנע ברלוונטיות ובחיוניות של המסמכים לצורך ניהול המשפט וביסוס התובענה. אף יש לבחון אם הגשת החומר היא מידתית.²³

נדחתה בקשת רשות ערעור שעניינה חיוב המבקשים במסירת מסמכי הנהלת חשבונות של חברה שאינה צד להליך. בין היתר צוין כי לכלל שלפיו גילוי מסמכים נוהג בין בעלי הדין עצמם, חריגים אחדים. אחד החריגים הוא במקום שבו הצד השלישי נמצא בבעלותו או בשליטתו של בעל הדין. כן צוין הכלל שלפיו ערכאת הערעור לא תיטה להתערב בשיקול דעת הערכאה הדיונית ככל שהדבר נוגע להחלטות הנוגעות לגילוי מסמכים, אלא במקרים שבהם ההחלטה אינה מתקבלת על הדעת או מתעלמת מנסיבות שהיה מקום להתחשב בהן.²⁴

- 19 רע"א 11126/08 לבייב נ' רפאלי (פורסם בנבו, 7.5.2009).
- 20 רע"א 4256/98 ה.ל.ס. בע"מ נ' כור מתכת בע"מ, פ"ד נג(1) 621 (1999); רע"א 6715/05 מחסני ערובה נעמן בע"מ נ' איזנברג (פורסם בנבו, 1.11.2005).
- 21 רע"א 2534/02 שמשון נ' בנק הפועלים בע"מ, פ"ד נו(5) 193 (2002).
- 22 בע"מ 3542/04 סלס נ' סלס (פורסם בנבו, 20.6.2005).
- 23 בג"ץ 6863/15 פלונית נ' פלונית (פורסם בנבו, 18.10.2015).
- 24 רע"א 3816/15 ב.ש ברוש הקמת פרויקטים בע"מ נ' ת.ק.ש אלפיים (1997) בע"מ (פורסם בנבו, 23.8.2015).

יש לנקוט משנה זהירות בגילוי מסמכים המצויים בידי צד שלישי. חשיפת מסמכים בעלי מידע רגיש צריכה להיות מידתית והכרחית לבירור התובענה; בשים לב לחולשת הזיקה בין המסמכים המבוקשים לבין טענות המערער, מול העובדה שהמסמכים המבוקשים נמצאים בידי צד שלישי, הגם צד קרוב לבעל הדין, והכוללים סודות מסחריים, הכף נוטה לאי-חשיפת המסמכים.²⁵

סימן ה – רלוונטיות המסמכים

סמכות בית המשפט בנושא גילוי מסמכים היא "רחבה עד מאוד", וניתן להורות על גילוי מסמכים "ביחס לכל עניין השנוי במחלוקת הכלול בהם".²⁶

לנוכח הסמכות הרחבה שהוענקה לבית המשפט בעניין גילוי מסמכים, יש להשתמש בסמכות זו בזהירות. במסגרת שיקול דעת זה אין להורות על גילוי מסמכים "כשאינן זה דרוש לשם דיון הוגן בתביעה", וכאשר הגילוי "עלול לסכך את בירור התביעה ללא צורך".²⁷ יש לזכור כי הליכי הגילוי והעיון מקומם בשלב המקדמי המכין, שהרי הם הפרוזודור בדרך לטרקלין המשפט. על מנת שהליכים אלה לא יתמשכו מעבר לנדרש, לא יהיו כרוכים בהוצאות מיותרות ולא יפגעו ביעילות הדינית, הוטלו מגבלות מסוימות על היקף תחולתם.²⁸

רלוונטיות – הליך גילוי מסמכים מתנהל בשלביו המוקדמים של הדיון ולכן אין מבקש הגילוי נדרש להוכיח את הרלוונטיות של המסמכים שגילויים מבוקש בוודאות ודי בכך כי יוכיח שהם עשויים להיות רלוונטיים בהמשך ההליך.²⁹

בתקנה 57 לתקנות התשע"ט נקבע במפורש כי יוכנו תצהירי גילוי מסמכים לגבי "כל המסמכים הנוגעים לעניינים השנויים במחלוקת".

בעניין אחד, רלוונטיות המסמכים שלגביהם התבקש הגילוי הייתה חלשה. חשיפתם, ככל שאלה אכן מצויים בידי המשיבות, עלולה לפגוע בערכים מוגנים המוקנים לצדדים שלישיים. המבקשת לא העמידה תשתית עובדתית ראשונית, הנדרשת במצבים מעין אלה כתנאי סף לשקילת גילויים של סודות מסחריים. טעמים אלה כבדי משקל הם ויש בהם כדי להטות את כף המאזניים להצדקת החלטת בית המשפט לכך שאין להתיר את גילוי המסמכים.³⁰

25 רע"א 8571/16 מעברות נכסים אגודה שיתופית חקלאית בע"מ נ' מוטיבן בע"מ (פורסם בנבו, 19.1.2017).

26 ע"א 40/49 כיאט נ' כיאט, פ"ד ג 159 (1950).

27 המ' 11/51 דיסקין נ' האפורופוס על נכסי נפקדים, פ"ד ז 820 (1953). ככלל, נטיית בית משפט שלעצור היא שלא להתערב בשיקול דעתו של בית משפט קמא בנדון.

28 רע"א 6715/05, לעיל ה"ש 20.

29 רע"א 624/11 המוטטרנות היוונית קתולית נ' נח'לה (פורסם בנבו, 15.3.2011); רע"א 5482/11 חולית מחצבים 2004 בע"מ נ' הבינלאומי ליסינג בע"מ (פורסם בנבו, 27.11.2011).

30 רע"א 3860/16 וויספרס לאנז'רה בע"מ נ' אלרוב אזור מסחרי ממילא (1993) בע"מ (פורסם בנבו, 22.6.2016).

שאלת הרלוונטיות אינה מנותקת משאלה ההכבדה; פגיעה בפרטיותם של צדדים שלישיים אמנם אינה חוסמת את גילוי המסמכים, אך היא בעלת משקל בבחינת ההכבדה שיוצרת דרישת הגילוי.³¹ נקודת המוצא העקרונית של גילוי המסמכים עומדת על גילוי מרבי, מתוך תפישה של הגינות דיונית וחתירה לחקר האמת. לאור זאת ננקטת ביחס לחובות הגילוי גישה מרחיבה, שלפיה נפסק כי מבקש הגילוי אינו צריך להוכיח רלוונטיות ודאית של המסמך, אלא די בכך שיצביע על כך שלמסמך עשויה להיות רלוונטיות להליך. מנגד, אין לאפשר דרישה למסמכים שיש בגילויים הכבדה בלתי סבירה על הצד שכנגד, בהתחשב ברלוונטיות של המסמך. אחת מהנסיבות שאותן יש לבחון אפוא היא מידת תלותו של המבקש בגילוי המסמכים המבוקשים ביחס למחלוקת התלויה ועומדת.³² לצד העיקרון הבסיסי שלפיו יש לגלות מסמכים רלוונטיים, קיימים סייגים העשויים להביא לצמצום היקפו של עקרון הגילוי. אחד מסייגים אלו עניינו מקרה שבו יש בגילוי כדי להכביד על בעל הדין.³³ הרלוונטיות של המסמך היא תנאי הכרחי, אך לא מספיק לצורך חשיפתו. יש גם לבחון אם הצורך לגלות את המסמך לשם גילוי האמת גובר על האינטרס הנוגד ומה היקף החשיפה הנדרשת.³⁴ הרלוונטיות של מסמך לעניין גילוי רחבה משאלת קבילותו במשפט. כך לדוגמה נקבע כי דוח הביקורת הפנימית של הבנק ודוח בנק ישראל הם מסמכים רלוונטיים.³⁵

סימן ו – מועדים

תקנה 120 לתקנות התשמ"ד קבעה בעבר תנאים ומועדים הן למתן הצו והן באשר למועדים הקבועים לגילוי מסמכים.

כדי להפעיל את מנגנון הדרישה או הבקשה לגילוי מסמכים הייתה קיימת חובה לפנות תחילה לבעל הדין היריב בתוך 30 ימים ממועד המצאת כתב הטענות האחרון. אם אותו בעל דין לא נענה לבקשה בתוך 30 ימים מיום שנמסר לו כתב הבקשה או הדרישה, ניתן להגיש את הבקשה לבית המשפט בתוך 15 ימים מתום מועד הארכה של 30 ימים שניתנה לבעל הדין להיענות לדרישה.

לפי הוראות תקנה 57 לתקנות התשע"ט, אין עוד צורך להפעיל את מנגנון הגשת בקשות לגילוי מסמכים ונקבעה חובה להחלפת תצהירי גילוי מסמכים וזאת "לאחר שהוגש כתב הטענות האחרון ועד שישים ימים לפני המועד שנקבע לקדם-המשפט...".

גילוי מסמכים נועד לאפשר דיון הוגן, היינו להקל על בעל דין שהשיג את הצו להתכונן לניהול המשפט. מטרה זו תושם לאל אם לא יקוימו הצווים בתוך זמן סביר לפני המועד שנקבע לבירור התובענה.³⁶

רע"א 8181/15 אריה את עופר עבודות בניה נ' בנק מזרחי טפחות בע"מ (פורסם בנבו, 31.1.2016).	31
רע"א 6553/14 פלדמן נ' Deutsche Apotheker (פורסם בנבו, 16.3.2015).	32
רע"א 6297/97 רכאח נ' חברת טבע תעשיות פרמצבטיות בע"מ (פורסם בנבו, 26.1.1998).	33
בג"ץ 7793/05 אוניברסיטת בר-אילן נ' בית הדין הארצי לעבודה (פורסם בנבו, 31.1.2011).	34
רע"א 6546/94 בנק איגוד לישראל בע"מ נ' אזולאי, פ"ד מט(4) 54 (1995).	35
ע"א 377/71 הלרונג נ' מרוזק, פ"ד כה(2) 779 (1971).	36

סימן ז – גילוי מסמכים בקדם משפט

סמכות בית המשפט להורות בנושא סמכויות העזר, ובכללן מתן צווים לגילוי מסמכים, אינה תלויה דווקא ביוזמתו של צד זה או אחר. כך נקבע כי "אין ללמוד מכאן כוונה מצד מחוקק המשנה להצר את סמכויותיו של שופט המנהל קדם משפט, בבואו ליתן החלטות, כולל לגבי שאלון או גילוי מסמכים, לשם קיצור וייעול הדיון או חיסכון בהוצאות".³⁷

בשלב קדם המשפט בית המשפט אינו נתון בסד ההוראות הדיוניות החלות על הליכי הגילוי והעיון בשלבי המשפט, הגם שעליו להתחשב בהן. הליכי הגילוי והעיון במסמכים הם הליכים חשובים העשויים למנוע בזבוז זמן שיפוטי בהמשך הדיון, ומכאן גם החשיבות בניהול ההליכים בקדם המשפט ב"מבט רחב" הצופה את פני ההליך העיקרי.³⁸

הליכי גילוי מסמכים אמורים להסתיים בשלב קדם המשפט, במסגרתו ראוי שיתנהל הליך גילוי מוקדם, מקיף וממצה. בהתאם לכך, כל בקשה שניתן להגישה בשלב קדם המשפט צריכה להיות מוגשת בשלב זה ולא ניתן יהיה להעלותה לאחר סיומו אלא מטעמים מיוחדים שיירשמו וכדי למנוע עיוות דין.³⁹

תקנות התשע"ט שכאמור אינן דורשות הגשת בקשה לגילוי מסמכים אלא הגילוי הוא חובה, קובעות בתקנה 62 שכותרתה "מסמכים להגשה לקראת קדם המשפט" כך –

התובע יגיש עד ארבעה עשר ימים לפני ישיבת קדם המשפט הראשונה והנתבע יגיש עד שבעה ימים לפני ישיבה זו את המסמכים המפורטים להלן וכל מסמך נוסף שעליו יורה בית המשפט:

(1) ...

(2) רשימת המסמכים מתוך תצהיר גילוי המסמכים, שבכוונת בעל הדין להגיש כראיה במהלך המשפט.

סימן ח – עיון במסמכים

תקנה 114 לתקנות התשמ"ד קבעה כי מסמך שנזכר בכתבי טענותיו של בעל דין או בתצהירו, רשאי בעל דין אחר לדרוש ממנו בכל עת שיראה לו או לעורך דינו את המסמך לעיון ולהעתקה. תקנה 58 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) שכותרתה "עיון במסמכים" קובעת:

(א) עד שלושים ימים לפני המועד שנקבע לקדם המשפט הראשון או במועד אחר שיורה בית המשפט ישלימו בעלי הדין את הליכי העיון במסמכים ויאפשרו האחד

37 ר"ע 241/84 עטאללה נ' Universal Pictures Inc., פ"ד לח(2) 643 (1984).

38 רע"א 10538/08 המכללה האקדמית הערבית לחינוך בישראל בחיפה נ' כנעאן (פורסם בנבו, 12.4.2009).

39 רע"א 5424/16 טינקו בע"מ נ' הפדרציה הישראלית לתקליטים וקלטות בע"מ (פורסם בנבו, 13.10.2016).

למשנהו לצלמם על חשבון בעל הדין שביקש את העיון, אם לא ניתן למוסרם כשהם סרוקים.

(ב) בית המשפט רשאי לדחות את מועד העיון במסמכים מסוימים עד לאחר סיום פרשת התביעה אם שוכנע שעיון במועדו עלול להביא את התובע לשיבוש ראיותיו ולפגוע בגילוי האמת.

נקודת המוצא העקרונית לעניין גילוי מסמכים והעיון בהם היא גילוי מרבי. זכות העיון היא ברירת המחדל. אמנם, חריגה ממנה אפשרית בתנאים מסוימים כאשר הטעם לסירובו של בעל הדין לאפשר ליריבו עיון נמצא מוצדק על ידי בית המשפט. הצדקות לסירוב כזה יכולות להיות, בין היתר, טענה שלפיה בעל הדין מחזיק במסמך המבוקש בתורת שומר, מורשה או סוכן, או שחל על המסמך חיסיון שבדין.⁴⁰

בית המשפט רשאי לדחות את העיון למועד אחר.⁴¹

זכות העיון במסמכים – זכות זו עומדת במסמכים הנוגעים לעניין הנדון בבית המשפט, בדרך כלל, לבעל דין בהליך העיקרי. הזכות נגזרת מזכות היסוד שעניינה הנגישות למערכת השיפוטית, הטומנת בחובה גם את הזכות להליך ראוי.⁴²

בעל דין שמילא אחרי צו גילוי המסמכים יכול וחייב לדעת, כי הדרישה לעיון במסמכים לא תתמזמה לבוא. חובה היא להכין את המסמכים שגילה לעיון מקבלי הצו, בין על ידי הפקדתם בידי בא כוחם, בין על ידי הכנת העתקים או תצלומים מהם ובין בכל דרך אחרת.⁴³

תקנה 115 לתקנות התשמ"ד איפשרה למשיב להמציא את עותקי הרישום בפנקסי בנקים (במקום העיון בפנקסים עצמם). אפשרות זו הורחבה והוחלה גם על פנקסי עסקים ולא רק על פנקסי בנקים. הכוונה כנראה למאזנים ולספרים של חברות מסחריות, שהרי העיון בפנקסים עצמם עלול לפגוע בסודיות המסחרית.⁴⁴

תקנה 58 החדשה קובעת כי העיון יכול להתבצע על ידי צילום המסמכים "אם לא ניתן למוסרם כשהם סרוקים".

הנחת היסוד היא שיש להעדיף את זכות העיון על פני מניעתה, וכי אין להגביל את הזכות אלא במקרים נדירים. הכלל הוא שכל אדם שבידו ראיה הדרושה למשפט, חייב לגלותה על מנת שהאמת תצא לאור.⁴⁵

40 רע"א 290/13 עיריית קלנסווה נ' חברת ביצורית בע"מ (פורסם בנבו, 26.5.2013).

41 רע"א 4249/98 סוויסה נ' הכשרת הישוב חברה לביטוח בע"מ, פ"ד נה(1) 515 (1999).

42 רע"א 8473/99 כרטיסי אשראי לישראל בע"מ נ' שגב, פ"ד נה(1) 337 (1999). במקרה זה נדונה זכותו של דירקטור לעיון במסמכי החברה שבה הוא מכהן – במסגרת תביעה נגד דירקטורים אחרים.

43 אלא אם נטענה טענת חיסיון. ראו ע"א 166/63 "עורות" בית חרושת לעורות בע"מ נ' עיזבון בורשטיין, פ"ד יז 2648 (1963).

44 ראו גם תקנה 118 לתקנות התשמ"ד.

45 רע"א 7802/10 עמירם גרופ יזום והשקעות יזום והשקעות בע"מ נ' קרל אופנת גברים איכותית בע"מ (פורסם בנבו, 15.8.2012).

במקרה אחד בית המשפט קמא התייחס בהחלטתו בעניין גילוי המסמכים רק ל-24 מסמכים שהוזכרו באופן מפורש על ידי המבקשים בתצהיר גילוי המסמכים וכלל לא עסק במאות המסמכים הנוספים שבהם ביקשו המבקשים לעיין. הוחלט כי הפניות המבקשים למסמכים המסוימים, נעשו לשם הדגמה בלבד. בנסיבות אלו, הוחזר הדיון בבקשה לבית המשפט קמא, על מנת שיכריע בגורלם של יתר המסמכים.⁴⁶

סימן ט – הפרת צו לגילוי מסמכים

מחיקת כתב טענות של בעל דין עקב מחדלו לציית במועד לצו בית המשפט, היא סנקציה חריפה ובית המשפט נזהר מלנקוט אותה. תוקן המעוות, ולו גם באיחור, או נתבקשה ארכה לקיום הצו, בית המשפט יסתפק לרוב בחיוב המפר בהוצאות. אם נוכח בית המשפט כי המפר נמנע מקיום הצו בזדון או עקב זלזולו בצו, הוא עלול למחוק את כתב טענותיו של האחרון.⁴⁷

אין דרכו של בית המשפט לנקוט סנקציה חמורה זו, כל עוד נותר ספק בלבו שמא לא התכוון בעל הדין להמרות את פיו של בית המשפט או זלזול בחובתו. על כן יש לתת למשיבה ארכה להגשת תצהיר אחר ערוך כחוק.⁴⁸

בעניין אחד נקבע כי משנתגלתה האמת אפילו באיחור, רשאי בית המשפט להימנע מלהפעיל את סמכותו למחיקת ההגנה.⁴⁹

בעניין זה קובעת תקנה 60 לתקנות החדשות שכותרתה "אי מילוי הוראות הפרק" את ההוראה

– הבאה –

(א) הליכי גילוי ועיון נאותים מהווים תנאי בסיסי לקיומו של הליך שיפוטי ראוי והוגן; סבר בית המשפט שבעל דין לא קיים כראוי את חובתו לפי פרק זה, רשאי הוא לחייבו באופן מירי בהוצאות ובמקרים מיוחדים אף למחוק את כתב טענותיו.

(ב) לא נמסר תצהיר גילוי מסמכים כלל, יורה בית המשפט על מחיקת כתב הטענות של בעל הדין שלא מסר את התצהיר, זולת אם מצא טעמים מיוחדים שלא לעשות כן...

תקנה 114 א לתקנות התשמ"ד קבעה שלצד הסרבן לא תותר הגשת מסמך שלא גילה כראיה במהלך הדיון. כשמסרב צד לצו בדבר הצגת מסמכים, עומדת לצד המבקש את הצגת המסמכים הברירה לבקש את מחיקת כתב הטענות של הצד הסרבן (לפי תקנה 122 לתקנות התשמ"ד) או להסתפק בסנקציה, שעל פיה לא יוכל הצד הסרבן להגיש את המסמכים כראיה. הוא יעדיף בדרך כלל לבחור באפשרות השנייה

46 רע"א 2062/15 פלוני נ' הרשות לניירות ערך (פורסם בנבו, 3.6.2015).

47 ע"א 6528/99 בנק לאומי לישראל בע"מ נ' עמנואל חברה לסחר יבוא, יצור ויצוא עצים בע"מ, פ"ד נו(4) 817 (2002).

48 ע"א 59/67, לעיל ה"ש 9; רע"א 7620/04 נצר נ' זהבי כימיקלים בע"מ (פורסם בנבו, 5.10.2004).

49 ע"א 444/73 המועצה המקומית נשר נ' חברת דנו הישראלית בע"מ, פ"ד כח(2) 356 (1974).

לגבי מסמכים "מוזיקים" לעניינו, אך יעמוד על הצגת המסמכים כשמדובר במסמכים "המועילים" לעניינו.⁵⁰

בעניין זה קובעת תקנה 60(ג) לתקנות התשע"ט (התקנות החדשות) את ההוראה הבאה:

(ג) מבלי לגרוע מהאמור בתקנת משנה (א), בעל דין שאינו מגלה מסמך שיש לגלותו או שאינו נענה לדרישה לעיין במסמך שגילה, לא יהיה רשאי להגיש את המסמך כראיה מטעמו באותה תובענה, אלא ברשות בית המשפט לאחר שנוכח לדעת כי היה לבעל הדין הצדק סביר למחדלו.

לפי תקנה 122 לתקנות התשמ"ד, לצד שכנגד אף עמדה האפשרות לבקש מחיקת כתב טענותיו של יריבו כשהמסמכים מועילים לעניינו שלו ומניעת הצגתם מיטיבה עם הצד המפר.⁵¹ אין להחיל את הוראותיה של התקנה על מחדלו של המערער להמציא עותק מקורי של הצוואה בבקשה לקיום צוואה. מן הבחינה הדיונית ומן הטעם המהותי, אין למצוא דמיון בין בעל דין שלא מילא אחר הוראות סעיף 68(ב) לחוק הירושה, התשכ"ה–1965, לבין בעל דין שלא ציית לצו בדבר גילוי מסמכים לפי תקנה זו.⁵²

בעניין אחד הוגשה בקשה לפי סעיף 6 לפקודת ביזיון בית המשפט, ובה ביקש המערער לכופף את המשיבים לקיים את החלטתו של בית המשפט, שלפיה ניתן תוקף של פסק דין להסדר פשרה בין בעלי הדין, שעל פיו על המשיבים לגלות מסמכים שבידיהם. נטען כי אין לנקוט הליכי ביזיון שכן התקנה הקובעת סנקציה נגד מי שהפר צו לגילוי מסמכים, מאפשרת נקיטת הליכים חמורים פחות.⁵³ רק לאחר הגשת תביעה בגין רשלנות רפואית שצורפה לה חוות דעת רפואית נמצא התיק הרפואי.

נקבע כי ניתן להגיש חוות דעת מתוקנת על סמך התיק הרפואי שנמצא.⁵⁴ החלטת בית המשפט, הרוחה את בקשת הוועדה המקומית למחוק את כתב התביעה בהתאם לתקנה 122 לתקנות התשמ"ד, באה בגדרו של סעיף 1(10) לצו בתי המשפט (סוגי החלטות שלא תינתן בהן רשות ערעור), התשס"ט–2009, הקובע כי לא תינתן רשות ערעור על החלטות לפי פרק ט' לתקנות.⁵⁵

מחיקת כתב הגנה – משמצא בית המשפט במועד מסוים, שאין זה ראוי להאריך או להוסיף ולהאריך את המועד לקיום הצו, מחובתו להורות על מחיקת ההגנה.⁵⁶ אין למחוק הגנה בשל אי-גילוי מסמכים, כשהנתבע מצהיר כי אין ביכולתו לגלות את מקום הימצאם והוא מוכן להיחקר על כך.⁵⁷

50	רע"א 4217/96 כל אל ערב בע"מ נ' אלסינארה בע"מ, פ"ד נ(1) 437 (1996).
51	רע"א 9265/06 קלאב הוטל ניהול (1996) בע"מ נ' דגן (פורסם בנבו, 3.1.2007).
52	ע"א 4182/90 רענני נ' רענני, פ"ד מו(4) 348 (1992).
53	רע"א 3888/04 שרבט נ' שרבט, פ"ד נט(4) 49 (2004). בנסיבות המקרה, הפעלת מנגנון האכיפה הקבוע בפקודה הינה הדרך היעילה וההולמת.
54	רע"א 9763/08 קופל נ' שירותי בריאות כללית (פורסם בנבו, 10.1.2009).
55	רע"א 8607/16 הוועדה המקומית לתכנון ובניה בני ברק נ' שוב (פורסם בנבו, 19.1.2017).
56	ע"א 2271/90 ג'מבו חברה לבנין ומסחר (קרני שומרון) בע"מ נ' מרדכי, פ"ד מו(3) 793 (1992).
57	המ' 61/55 שצ'ופק נ' רפפורט, פ"ד ט 1933 (1955).

סימן י – ערעור בעניין צו לגילוי מסמכים

הכלל שנקבע בסעיף 1(10) בצו בתי המשפט (סוגי החלטות שלא תינתן בהן רשות ערעור), שלפיו אין ליתן רשות ערעור על כל החלטה לפי פרק ט' לתקנות (הודיות, שאלונים וגילוי מסמכים), למעט בשלושה סוגים, נועד שלא לשים מקל בגלגלי ההליך המשפטי. וכך נאמר:

(10) החלטה לפי פרק ט' לתקנות סדר הדין האזרחי, התשמ"ד–1984, למעט החלטה בעניין גילוי מסמך פלוני, עיון במסמכים ובעניין טענת חיסיון.

הצו אינו חוסם הגשת בקשת רשות ערעור על החלטה המורה על מתן צו לעיון ועל החלטה בה נדונה טענה להפרה של צו; ניתן להחיל את התקנה כדי להורות על מחיקת בקשה לאישור תובענה ייצוגית או של התשובה לבקשה; מחיקת כתבי טענות בשל הפרת צו גילוי ועיון במסמכים תופעל במקרים קיצוניים בלבד.⁵⁸

ייתכן ולהוראות הצו אין יותר צורך ותוקף לאור ביטול הצורך בהגשת בקשה לגילוי מסמכים ולאור ביטול האבחנה שבין גילוי מסמכים כללי וגילוי ספציפי.

הצו מחריג מתחולתו עניינים דיוניים מסוימים ומאפשר הגשת בקשת רשות ערעור לגביהם אף בעיצומו של ההליך העיקרי, מתוך התפישה כי קיימות החלטות דיוניות שיש בהן כדי להטות את הכף ולהוביל את ההליך בכיוון מסוים כך שקבלת ערעור עליהן בסוף ההליך תדרוש את ניהולו מחדש.⁵⁹ ערכאת הערעור אינה נוטה להתערב בהחלטות בנושאים של סדרי הדין ואופן ניהול הדיון, ובכללן החלטות הנוגעות לגילוי מסמכים.⁶⁰

לערכאה הדיונית נתון שיקול דעת רחב בעניינים הנוגעים לאופן ניהול ההליך ובכלל זאת בענייני גילוי ועיון במסמכים; בהתאם, גדר התערבותה של ערכאת הערעור צר ומוגבל למקרים שבהם החלטת הערכאה הדיונית אינה מתקבלת על הדעת בשום פנים, או שנעלמו מבית המשפט נסיבות שהיה חייב להתחשב בהן.⁶¹

בעניין אחד היה קשה להתערב בהכרעת בית המשפט המחוזי כאשר לא התקיים הליך מסודר של בקשה לגילוי מסמכים ואין זה ראוי ואפשרי כי ערכאת הערעור תבחן כל מסמך שבמחלוקת.⁶²

58 רע"א 1690/14 בן אדוה נ' חברת דואר ישראל בע"מ (פורסם בנבו, 10.4.2014).

59 רע"א 5161/13 ש.ב.א מפעלי מתכת בע"מ נ' שפרן (פורסם בנבו, 19.8.2013).

60 רע"א 1709/12 גוטקינד נ' אלקרא (פורסם בנבו, 31.5.2012).

61 רע"א 6955/16 חברת אולמי אחים סעיד אל הוד בע"מ נ' אולמות ומסעדות דאוד (2001) בע"מ (פורסם

בנבו, 9.11.2016).

62 רע"א 6830/15 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 12.1.2016).

פרק ג – גילוי מסמכים בהליכים מיוחדים

—	תובענה בענייני משפחה	—	סימן א
—	תובענה למתן חשבונות	—	סימן ב
—	תובענה ייצוגית	—	סימן ג
—	תביעה נגזרת	—	סימן ד
—	גילוי מסמכים בתובענות שונות	—	סימן ה

סימן א – תובענה בענייני משפחה

בהליכים בבית המשפט לענייני משפחה קיימים סדרי מיוחדים ותקנות התשע"ט (התקנות החדשות) אינן חלות על הליכים אלה. כדי להחריג את תקנות סדר הדין בענייני משפחה קבע המחוקק בתקנות תיקון¹ כי תקנות התשמ"ד יבוטלו כולן ואילו ענייני משפחה על פי התקנות הקודמות ימשיכו לחול וכך תקנות התשמ"ד ייקראו בעתיד "תקנות סדר הדין האזרחי (תובענות בענייני משפחה ואכיפת פסקי חוק)", התשמ"ד-1984".

כאשר מתקיים הדיון לפני בית המשפט למשפחה, חובה על בעל הדין לצרף את המסמכים שעליהם נסמך כתב טענותיו כאילו ניתן כבר צו לגילוי מסמכים נגדו. לכן קובעת תקנה 258ט(ג) שאם לא צורף מסמך כזה, תחול לגביו תקנה 114א לתקנות התשמ"ד. ההוראות האחרות של פרק ט' לתקנות לא תחולנה על תובענות בענייני משפחה, בכל הקשור לגילוי מסמכים.

ההליך בבית המשפט לענייני משפחה מתנהל באופן אחר מאשר הליך אזרחי רגיל. תקנה 258ט(א) לתקנות התשמ"ד קובעת כי בבית משפט לענייני משפחה "לכתב טענות יצרף בעל דין רשימת מסמכים שעליה נסמך כתב הטענות, בין שהם ברשותו ובין שאינם ברשותו"². ובהמשך נאמר: "מסמך כאמור בתקנת משנה (א) המצוי ברשותו של מגיש כתב הטענות, יצורף העתק או תצלום שלו לכתב הטענות, ואם אין הוא מצוי ברשותו, יציין בתצהיר המאמת את כתב הטענות בידי מי, למיטב ידיעתו, הוא מצוי" (תקנה 258ט(ב)).

עוד נקבע בתקנות כי "לתיק עיקרי שהוגשה בו תובענה בין בני זוג... תצורף הרצאת פרטים" (תקנה 258ד(ה) לתקנות התשמ"ד), וכן כי "לכתב תביעה, לכתב הגנה, לכתב תשובה לתביעה שכנגד, להודעה לצד שלישי ולכתב הגנה לה, יצורף תצהיר של בעל הדין שבו יאמת את העובדות שבכתב הטענות אשר ידועות לו מידעתו האישית" (תקנה 258ח(א)). חובות אלה נוספות על הליכים הקיימים ברגיל בתקנות סדר הדין האזרחי.

תקנה 258ט לתקנות התשמ"ד מעמידה במרכזה את חובתם של בעלי הדין בבית המשפט לענייני משפחה לצרף לכתבי הטענות את רשימת המסמכים שעליה נסמך כתב הטענות – בדומה לתקנה 75 לתקנות סדר הדין האזרחי, שחלה בהליכים אזרחיים, אך במתכונת מפורטת יותר (הכוללת צירוף של תצהיר באשר למחזיק במסמכים שאינם ברשותו של בעל הדין). לעומת זאת נקבע בה כי "הוראות פרק ט' בענין גילוי מסמכים לא יחולו על תובענות בענייני משפחה" (וזאת בהתייחס לפרק ט' לתקנות סדר הדין שעוסק ב"הודיות, שאלונים וגילוי מסמכים").³ אולם נקבע כי הסמכות המהותית לאשר גילוי מסמכים – גם אם לא זו כותרתה – טמונה לא בסעיף 8(א) לחוק בית המשפט לענייני משפחה, התשנ"ה-1995; הסמכות נשאבת בעיקר (ואולי לא רק) מפרשנותה של הוראת תקנה 258ט(א),⁴ הקובעת כי בבית המשפט לענייני משפחה "לכתב טענות יצרף בעל דין רשימת מסמכים שעליה נסמך

1 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון), התשע"ט-2018, ק"ת 8085 מיום 11.10.2018 עמ' 470.
2 בע"מ 8339/06 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 4.1.2007).
3 בע"מ 4738/13 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 3.9.2013).
4 שם.

כתב הטענות, בין שהם ברשותו ובין שאינם ברשותו; ראו גם תקנה 258ט(ב) לתקנות התשמ"ד, המחייבת צירוף מסמכים, תקנה 258ד(ה), המחייבת הרצאת פרטים, ותקנה 258ח(א), שעניינה צירוף "תצהיר של בעל הדין שבו יאמת את העובדות שבכתב הטענות אשר ידועות לו מידיעתו האישית". מכאן הבסיס ויתד לכל הנחון בגדרי גילוי המסמכים.

תקנות סדר הדין האזרחי מורות כי ההסדר הרגיל בנוגע לגילוי מסמכים אינו חל על הליכים בבית המשפט לענייני משפחה, אולם יש לפרש זאת כך שהליכי גילוי המסמכים בבית המשפט לענייני משפחה צריכים להיעשות במתכונת המאפשרת לבית המשפט לסטות מההסדרים הפרוצדורליים המקובלים בהליכים רגילים, ולא כהסדר שנועד למנוע גילוי מסמכים.⁵

לעניין גילוי מידע פרטי מוגן הנוגע לאדם שאינו בעל דין במסגרת האיזון הראוי, נודעת חשיבות מסוימת גם לעובדה כי הדיון בבית המשפט לענייני משפחה נערך בדלתיים סגורות, ולכן הפגיעה בפרטיות – אם ובמידה שהיא בלתי נמנעת – אינה הופכת נחלת הכלל.⁶

מתקין התקנות ביקש לעשות את ההליך בבית המשפט לענייני משפחה, שקוף וגלוי במיוחד, ולהטיל על בעלי הדין חובות מוגברות בכל הנוגע למסירת מידע. לעניין השקיפות, הכוונה ליחסים בין בעלי הדין ואל מול בית המשפט ולא לפומביות כלפי כולי עלמא, שהמחוקק הגבילה בענייני משפחה.⁷

סימן ב – תובענה למתן חשבונות

במסגרת תביעה למתן חשבונות, יש להורות אך על גילויים של מסמכים הנדרשים לבירור השאלה אם יש מקום להורות על מתן חשבונות, להבדיל ממסמכים המתבקשים לצורך הוכחת התביעה עצמה. אין לתת צו גילוי מסמכים שיש בו משום הגשמה של הסעד הנדרש בתביעה העיקרית.⁸ בתקנות התשע"ט לא מצאנו את ההליך של "תובענה למתן חשבונות" הליך שנעשה בו שימוש. ייתכן ונוכל לעשות שימוש בתקנה 54 החדשה בתקנות התשע"ט שכותרתה "קביעה בדין בדבר פנייה לבית המשפט" שבה נקבע:

נקבע בדין שניתן לפנות לבית המשפט בהליך עיקרי שלא על דרך כתב תביעה, לרבות, באבעיה או לקבלת חוות דעת, תוגש הפניה כבקשה בכתב ויחולו עליה הוראות פרק זה.

כלומר, אולי ניתן להגיש את ההליך כבקשה בכתב. מכל מקום הפרק נותר בספר לצורך המשתמשים בהליך עד 1.9.2019, המועד שבו תיכנסנה לתקפן התקנות החדשות.

במסגרת שלב גילוי המסמכים בתביעה למתן חשבונות, יש להורות רק על גילוי מסמכים הנדרשים לבירור השאלה אם יש מקום להורות על מתן חשבונות. אין להורות על צו גילוי מסמכים שיש בו משום הגשמה של הסעד הנדרש בתביעה.⁹

5 שם.

6 בע"מ 3542/04 סלס נ' סלס (פורסם בנבו, 20.6.2005).

7 בע"מ 8339/06, לעיל ה"ש 2; סעיף 68(ה) לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד-1984.

8 רע"א 1296/14 צוקר נ' דוד צוקר ובניו חברה לבניין ולהשקעות בע"מ (פורסם בנבו, 7.5.2014).

בתביעה הכוללת סעד למתן חשבונות אין ליתן בשלב המקדמי צו לגילוי המסמכים הכלולים בתביעה זו. בתביעה הכוללת סעד למתן חשבונות רשאי בית המשפט להורות אך על גילוי מסמכים הדרושים לביור השאלה אם יש מקום להורות על מתן החשבונות, להבדיל ממסמכים שמבוקשם נועד לצורך הוכחת התביעה עצמה או מסמכים שגילויים יממש את הסעד בתביעה.¹⁰

כאשר מדובר בתביעה למתן חשבונות, הכלל הוא כי יש להורות על גילוי מסמכים רק ככל שצד זה נדרש לליבון השאלה אם יש מקום ליתן סעד של מתן חשבונות.¹¹

כאשר בשלב מקדמי של תביעה למתן חשבונות מתבקש גילוי מסמכים ספציפי שעלול לחפור, ולו חלקית, למבוקש במסגרת הסעד למתן חשבונות הכלול בתביעה. אולם כאשר התביעה מצויה בשלביה המקדמיים וטרם הוכחה התשתית המקימה את הזכות הנטענת – גילויים של מסמכים אלה טעון הכרעה מקדמית במסגרת ביור השלב הראשון של התביעה למתן חשבונות.¹²

בתביעה למתן חשבונות שבה הפר הנתבע צו לגילוי מסמכים, יגרום מחדלו לדחיית טענותיו בכתב ההגנה, דהיינו מחיקת הגנתו, אך בית המשפט ימשיך בהליך לביור החשבונות. התוצאה תהא, שאם בית המשפט יקבע שעל פי החשבונות חייב הנתבע לתובעת כספים או שהוא חייב למסור ולהעביר לה נכסים, יצווה בית המשפט על התובע לשלם, להעביר או למסור רכוש. אולם עקב מחדלו לא יוכל הנתבע להסתמך על טענותיו בכתב ההגנה.¹³

בעניין אחד נדחתה טענה בדבר הצורך בפיצול ההליך, שכן לא היה מדובר בתביעה למתן חשבונות אלא בתביעה רגילה הכפופה לכללי הגילוי הרגילים.¹⁴

בעניין אחד נקבע כי החלטת בית המשפט המאפשרת למומחית מטעם המשיב גישה מלאה לתוכנת הסיילספורס תוכנת "ענן" הכוללת את כל סודותיהם המסחריים – פוגעת בקניינם של המבקשים באופן לא מידתי. בית המשפט העליון התווה פתרון שיאפשר למשיב גישה לכלל המסמכים הרלוונטיים מחד גיסא, וייצור הפחתה ניכרת בפגיעה בסודות המסחריים של המבקשים מאידך גיסא.¹⁵

סימן ג – תובענה ייצוגית

בהתאם לתקנה 4(ב) לתקנות תובענות ייצוגיות, התש"ע-2010, על המבקש צו לגילוי ועיון במסמכים, להראות כי המסמכים שגילויים מתבקש נוגעים לשאלות הרלוונטיות לבקשה, וכי הועמדה תשתית ראייתית ראשונית לכך שהתובענה מעוררת שאלות מהותיות של עובדה או משפט המשותפות לכלל חברי הקבוצה, ויש אפשרות סבירה שהן יוכרעו בתובענה לטובת הקבוצה. ההכרה בזכות התובע

9	רע"א 4822/16 בן שמחון נ' יקיר (פורסם בנבו, 16.8.2016).
10	רע"א 504/18 קסטנבוים עיבוד ושיווק בע"מ נ' רוזנטויס בע"מ (פורסם בנבו, 19.3.2018).
11	רע"א 9322/07 Gerber Products נ' רנדי בע"מ (פורסם בנבו, 15.10.2008).
12	רע"א 4862/11 אורט ישראל נ' Word ORT (פורסם בנבו, 21.12.2011).
13	ע"א 198/73 שרגאי נ' שרגאי, פ"ד כט(1) 159 (1974).
14	רע"א 624/11 המוטורנות היוונית קתולית נ' נח'לה (פורסם בנבו, 15.3.2011).
15	רע"א 2930/16 ארמוזה נ' ברודסקי (פורסם בנבו, 9.6.2016).

המייצג לגילוי מסמכים ולעיון בהם במסגרת הדיון בבקשה לאישור נועדה לגשר על פערי המידע בין הצדדים, ולאפשר לתובע להוכיח את תנאי הסף לאישור התובענה כייצוגית.¹⁶ הזכות לגילוי ועיון במסמכים בגדר דיון בבקשה לאישור תובענה ייצוגית מצומצמת מהיקפה של זכות זו בהליכים אזרחיים רגילים.¹⁷ תנאי יסודי למתן צו לגילוי ועיון במסמכים לטובת תובע ייצוגי הוא קיומה של תשתית ראייתית ראשונית.¹⁸ יש לאפשר גם לזה שמבקש כי תביעתו תאושר כתובענה ייצוגית לקבל צו לגילוי מסמכי הצד שכנגד (הנתבעים) ולעיון בהם. אולם כדי למנוע הכבדה יתרה ובלתי מוצדקת על הנתבעים, ראוי להתנות זכות זו בתנאים.¹⁹

זכות הגילוי מוגבלת, בין היתר, למצבים שבהם נמצאים באמתחתו של הנתבע מסמכים שיש בכוחם להשליך אור על השאלה אם מתקיימים תנאי הסף לאישורה של התובענה כייצוגית.²⁰ לעתים המידע הנדרש על מנת לעמוד בתנאי הסף לאישור התובענה כייצוגית נמצא בידי הנתבע. עם זאת בהליכים של בקשה לאישור תובענה ייצוגית חלים כללים מצומצמים יחסית של גילוי ועיון בהשוואה להיקף הזכות בהליכים אזרחיים רגילים.²¹ על המסמכים להיות רלוונטיים לזירת המחלוקת ולשלב של אישור הבקשה, על הגילוי לעמוד בתנאים ובמגבלות החלות באופן כללי על הליכי גילוי מסמכים ועל המבקש להציג תשתית ראייתית ראשונית ממנה ניתן ללמוד כי קיים סיכוי שהבקשה לאישור התביעה תתקבל.²²

רלוונטיות – החלטת בית המשפט קמא בעניין מתן צו גילוי מסמכים ועיון בהם במסגרת בקשת המשיבים לאישור תובענה ייצוגית סבירה ומאוזנת בנסיבות העניין בנוגע לרלוונטיות המסמכים שגילויים נדרש ולקיום יתר דרישות תקנות תובענות ייצוגיות.²³ אין להתיר הגשת ראיות שהיה ניתן בשקידה ראויה לצרפן לבקשה לאישור תובענה ייצוגית. במקרה זה מתקיימים התנאים לגילוי מסמכים בהליך לאישור תובענה ייצוגית. זאת משום שהמסמכים שעל גילויים הורה בית המשפט קמא רלוונטיים להליך ונחוצים לביורו.²⁴

צד שלישי – תנאי למתן צו לגילוי ועיון במסמכים בהליך לאישור תובענה ייצוגית הוא שהמסמכים המפורטים בו מצויים בחזקתו או בשליטתו של אחד מבעלי הדין בהליך. לכלל זה כמה חריגים המאפשרים מתן צו לגילוי ועיון במסמכים כלפי צד שלישי אשר יש לו זיקה לאחד מבעלי הדין המצדיקה להורות לו למסור מסמכים המצויים ברשותו. כך למשל ניתן להורות על גילוי ועיון במסמכים בצו המופנה כלפי חברה שבבעלותו או בשליטתו של צד להליך או כלפי צד שלישי אשר

16 רע"א 8900/13 תדיראן הולדינגס בע"מ נ' הבר (פורסם בנבו, 27.3.2014).

17 שם.

18 רע"א 6996/11 קומם נ' רוזובסקי (פורסם בנבו, 28.8.2012).

19 רע"א 10052/02 יפעת נ' דלק מוטורס, פ"ד נז(4) 513 (2003).

20 רע"א 6715/05 מחסני ערובה נעמן בע"מ נ' איזנברג (פורסם בנבו, 1.11.2005).

21 רע"א 8855/15 הראל חברה לביטוח בע"מ נ' קינג (פורסם בנבו, 24.2.2016).

22 שם.

23 רע"א 494/16 הראל חברה לביטוח בע"מ נ' עזר (פורסם בנבו, 19.5.2016).

24 רע"א 7734/16 דן חברה לתחבורה ציבורית בע"מ נ' שטיינברג (פורסם בנבו, 5.12.2016).

רקח קנוניה עם אחד מבעלי הדין. כמו כן, ניתן ליתן צו המורה לתאגיד בנקאי לאפשר לעיין במסמכים המצויים ברשותו אשר יש להם רלוונטיות להליך.²⁵

טענות סף – בעניין אחד נקבע כי בית המשפט קמא היה רשאי לדון בבקשה לגילוי מסמכים טרם הכרעה בטענות הסף שהעלו המבקשים כנגד הבקשה לאישור תובענה ייצוגית. לא זו בלבד שההכרעה בטענות הסף שהועלו אינה פשוטה כלל, אלא שגם אם טענות אלו יוכרעו לטובת המבקשים וייקבע כי עומדת להם ההגנה הקבועה בדין האמריקאי מפני תביעות בנושא דיווחים צופים פני עתיד, לא יהא בכך כדי לשמוט את הקרקע תחת בקשת האישור.²⁶

אין לשלול את האפשרות כי למרות שבבקשות לאישור תובענה ייצוגית חלים כללים מצומצמים יחסית לעניין גילוי מסמכים ועיון בהם, ייתכנו מקרים שבהם יהיה זה מוצדק, נוכח קשיי ההוכחה האינהרנטיים החלים לגבי שיטת ה-DCF, להרחיב מעט את כללי הגילוי והעיון. זאת כאשר מדובר בבקשה לאישור תובענה ייצוגית התוקפת הצעת רכש מלאה.²⁷

סימן ד – תביעה נגזרת

תשתית ראייתית ראשונית – סדרי הדין שבחוק החברות, התשנ"ט–1999 מאפשרים גם הגשת בקשה לגילוי מסמכים, אף טרם הגשת הבקשה לאישור תביעה כנגזרת. היקף שיקול הדעת של בית המשפט באישור הבקשה לגילוי מסמכים הוכוון בשני מישורים שלובים: על המבקש להעמיד תשתית ראייתית ראשונית, בניגוד לתשתית הראייתית הנדרשת בשלב הבקשה לאישור שהיא של ראיות "לכאורה"; התשתית האמורה צריכה לבסס את קיומם של התנאים לאישור התביעה כתביעה נגזרת: טובת החברה ותום הלב. מן האמור עולה כי הגשת בקשה לגילוי מסמכים טרם הגשת הבקשה העיקרית לאישור התביעה כתביעה נגזרת תגרור את בית המשפט לבחינת התנאים הנדרשים לאישור הבקשה העיקרית.²⁸ התשתית הראייתית הראשונית הדרושה לצורך הוצאת צו גילוי מסמכים מצויה ברף הנמוך בהיותה "ראשונית", להבדיל מעצם אישור הגשת התביעה הנגזרת עצמה, אשר כפוף לשיקול דעתו של בית המשפט ולמבחנים הקבועים בסעיף 198 לחוק החברות. אך גם בהינתן הרף הנמוך שנקבע, נותר המונח "תשתית ראייתית ראשונית" עמום ובית המשפט נדרש ליצוק בו תוכן לפי נסיבות כל מקרה.²⁹ מי שרשאי להגיש תביעה נגזרת רשאי לבקש מבית המשפט להורות על גילוי מסמכים הנוגעים להליך אישור התביעה הנגזרת. זאת הן בטרם הגשת הבקשה לאישור התביעה הנגזרת והן לאחריה. הגילוי מותנה בהעמדת "תשתית ראייתית ראשונית" באשר לקיום התנאים לאישור התביעה הנגזרת; אין די בהפסד כספי כשלעצמו על מנת לבסס את התשתית האמורה, שכן הפסדים הם חלק בלתי נפרד מהמציאות העסקית.³⁰

25 רע"א 1259/16 י. בראון ובניו בע"מ נ' אברהמי (פורסם בנבו, 12.4.2016).

26 רע"א 5653/16 סרגון נטוורקס בע"מ נ' חזן (פורסם בנבו, 13.10.2016).

27 רע"א 6762/12 אי די בי חברה לפתוח בע"מ נ' שמיע (פורסם בנבו, 3.12.2012).

28 רע"א 4121/14 טל נ' קו אופ ישראל אגודה שיתופית בע"מ (פורסם בנבו, 5.2.2015).

29 רע"א 7327/16 ברק נ' גזית-גלוב בע"מ (פורסם בנבו, 6.12.2016).

30 רע"א 5694/17 בנק הפועלים בע"מ נ' אהרוני (פורסם בנבו, 7.8.2017).

כללים – בהנחה כי הזכות להליכי גילוי ועיון בבקשה לאשר הגשת תביעה נגזרת היא מצומצמת יותר מאשר בתביעה רגילה, הרי בנסיבות של מקרה אחד נקבע כי בשל חשיבותן של חוות הדעת בטענות בעל הדין, נראה כי היה מקום להורות על העברתן לעיון המערערים.³¹

נדחתה טענה כי היה על בית המשפט לדחות את הבקשה בשל כך שהמשיב לא עמד בלוח הזמנים שנקבע. בנסיבות המקרה, הצורך בגילוי התעורר בשל המידע הנוסף שהתגלה ושכגיניו אישר בית המשפט את תיקון הבקשה לאישור תביעה נגזרת. אין חולק כי ביחס למועדים שבהם הוגשו כתבי הטענות המתוקנים לא היה שיהוי בנקיטת הליכי הגילוי.³²

סעיף 198 א לחוק החברות – סעיף 198 א לחוק החברות מדגיש את הצורך בקיומה של תשתית ראייתית ראשונית לצורך היעדרות לבקשה לגילוי מסמכים כחלק מהליך התביעה הנגזרת. זאת לצד התנאים הנוספים בדבר רלוונטיות המסמכים וקיומם של הכללים הרגילים לעניין הליכי גילוי ועיון. דרישת התשתית הראייתית הראשונית היא תנאי נוסף וייחודי, שהצדקתו בולטת בעיקר מקום שבו מוגשת הבקשה לגילוי מסמכים לפני שמוגשת בקשה לאישור תביעה כתביעה נגזרת.³³

על פי הוראות הסעיף נדרש מבקש הגילוי לעמוד במספר דרישות על מנת שבית המשפט ייעתר לבקשתו: א. על המסמכים המבוקשים לעמוד בדרישת הרלוונטיות לפלוגתאות שביסוד הבקשה לאישור התביעה הנגזרת; ב. על מגיש הבקשה להניח תשתית ראייתית ראשונית לקיום התנאים לאישור התביעה הנגזרת. הנטל להציב תשתית זו מוטל על מבקש הגילוי והתשתית צריכה להימצא בבקשת האישור עצמה.³⁴

על מבקש גילוי מסמכים לפי סעיף 198 א לחוק החברות לעמוד במספר דרישות: ראשית, על המסמכים המבוקשים לעמוד בדרישת הרלוונטיות לתביעה הנגזרת הפוטנציאלית. שנית, על מגיש הבקשה להניח תשתית ראייתית ראשונית לקיומם של התנאים לאישור התביעה הנגזרת (קרי כי התביעה וניהולה הן לטובת החברה, וכי התובע אינו פועל בחוסר תום לב). התשתית צריכה להימצא בבקשה עצמה.³⁵

מטרת סעיף 198 א לחוק החברות היא לסייע בידי המעוניין בהגשת בקשה כאמור, לגשר על פער המידע שבינו לבין החברה, ובכך להביא להגברת היעילות שבכלי התביעה הנגזרת, הממלאת תפקיד חשוב באכיפת זכויות החברה.³⁶

מועדים – אין לקבל את העולה מההחלטה שלפיה מבקש גילוי מסמכים בתביעה נגזרת שלא פנה להליכי הגילוי בהזדמנות הראשונה (עובר להגשת בקשת האישור) עלול שלא לזכות בסעד זה אם פנה להליכי הגילוי במועד מאוחר יותר, לאחר הגשתה. אין באפשרות הפניה להליכי גילוי מוקדמים

31 ע"א 9491/04 שטרית נ' אריסון השקעות בע"מ (פורסם בנבו, 23.8.2006).

32 רע"א 11126/08 לבייב נ' רפאלי (פורסם בנבו, 7.5.2009).

33 רע"א 8410/14 בנק הפועלים בע"מ נ' הרפז (פורסם בנבו, 6.5.2015).

34 שם.

35 רע"א 3487/16 יפעת נ' בנק לאומי לישראל (פורסם בנבו, 6.9.2016).

36 רע"א 4725/16 בוקסר נ' לנגהולץ (פורסם בנבו, 26.10.2016).

כשלעצמה כדי לחסום מהמבקש לפנות בשלב מאוחר יותר להליכי הגילוי. כך עולה מלשון הסעיף, תכליתו וההלכה הפסוקה.³⁷

החלטת ביניים – החלטה בדבר גילוי מסמכים הניתנת במסגרת הליך משפטי היא החלטת ביניים מובהקת. אין בכך שבסעיף 198 א לחוק החברות המחוקק נתן אפשרות להגיש בקשה בעניין גילוי מסמכים עוד טרם הגשת בקשת האישור, דבר אשר נועד לחזק את מעמדם של המבקשים לאשר הגשת תביעות נגזרות, כדי לשנות את אופי הבקשה כבקשת ביניים, וכך גם העובדה שייתכן ולא תוגש תביעה נגזרת.³⁸

בית המשפט עמד על שיקולי מדיניות שונים התומכים אף הם במסקנה שלפיה יש לסווג החלטה בבקשה הניתנת מכוח סעיף 198 א לחוק החברות כהחלטה אחרת ודחה את הטענה שלפיה כלל לא ניתן להשיג על החלטה לפי סעיף 198 א לחוק. כפועל יוצא מסיווג החלטת בית המשפט קמא כהחלטה אחרת נקבע כי היה על המערערות להשיג עליה בדרך של הגשת בקשה למתן רשות ערעור.³⁹

סימן ה – גילוי מסמכים בתובענות שונות

תביעה מפוצלת – כשבית המשפט מחליט לפצל את הדיון, כמו בתביעה שבה חולק הדיון לשלבים: לאחריות ולנזק, הוא רשאי לפצל בד בבד גם את ההליכים המקדמיים (כמו גילוי מסמכים).⁴⁰ בעניין אחד נקבע כי כאשר מדובר בשלב מקדמי ביותר של המשפט, יוכלו המבקשים להתמודד עם טענות ועם מסמכים שהוספו; הפגיעה בזכות הגילוי של המבקשים היא זמנית ומצומצמת.⁴¹

תביעה בגין הוצאת לשון הרע – אין מחייבים את הנתבע בתביעה בגין הוצאת לשון הרע להציג את יצירתו לבחינה מוקדמת לעיונו של התובע, במסגרת דיון לגילוי מסמכים; אין מעמידים אותו במצב, שאם לא יעשה כן תימחק הגנתו וינתן צו לתמיד נגדו. בית המשפט לא יעניק צו לעיון מוקדם בחומר שטרם פורסם, כתנאי מוקדם לדיון בזכות הפרסום.⁴²

פירוק חברות – בהיעדר הליך מובנה לעיון במסמכים בהליך לחיוב לפי סעיפים 373–374 לפקודת החברות, ולנוכח היות הליך זה הליך דינוי מהיר ויעיל, השאלה אם להיעתר לבקשה לעיון במסמכי המפרק נותרה לשיקול דעת בית המשפט של פירוק בהתאם לנסיבות כל מקרה. על בית המשפט של פירוק ליתן דעתו לצורך בגילוי מרבי שיאפשר לנתבעים להתגונן כראוי מפני הבקשה בשים לב לתוצאות המשמעותיות שעשויות להיות להליך זה, ומאידך גיסא להימנע מהעמסת דרישות פרוצדורליות שיחטאו לאופי הליך זה כהליך מהיר ויעיל.⁴³

37 ש.ם.

38 ע"א 2903/13 אינטרקולוני השקעות בע"מ נ' שקדי (פורסם בנבו, 30.6.2013).

39 ש.ם.

40 רע"א 3576/94 השיקמה הוצאה לאור בע"מ נ' רום, פ"ד מח(4) 388 (1994).

41 רע"א 2203/07 ארוך נ' כלל פיננסים ניהול בע"מ (פורסם בנבו, 13.8.2007).

42 ע"א 214/89 אבנרי נ' שפירא, פ"ד מג(3) 840 (1989).

43 רע"א 1885/13 שחם נ' כח עוצמה בע"מ (פורסם בנבו, 7.7.2013).

תביעה לתשלום תכופ – למרות שתביעות לתשלום תכופ לפי חוק פיצויים לנפגעי תאונות דרכים, התשל"ה-1975, יש לברר בדחיפות וללא סרבול, הוכרה הזכות להשתמש בסמכויות העזר, שעניינן גילוי מסמכים ושאלונים גם בתביעות מסוג זה.⁴⁴

ערעור בחירות – ערעור בחירות לרשויות המקומיות מתנהל על פי התקנות. לכן ניתנים בידי המערער הכלים הדיוניים הדרושים להוכחת תביעתו, ובגדרם הזכות לדרוש גילוי מסמכים שבידי בעל הדין שכנגד ועיון בהם.⁴⁵

הליכים בבג"ץ – ההליך של גילוי מסמכים אינו מקובל בבית משפט זה.⁴⁶

הגבלים עסקיים – מי שהוכרו כבעל מונופולין זכאי לעיין במסמכים ששימשו בסיס להכרזה זו, אף אם הם כוללים נתונים עסקיים של מתחריו. אולם יש לנקוט אמצעים להגנה על הסודות המסחריים של המתחרים.⁴⁷

ערעור מס ערך מוסף – בשלב הערעור לבית המשפט המחוזי על החלטת מנהל מס ערך מוסף בהשגה, מנהל בית המשפט את ההליך. לבית המשפט מוקנה שיקול הדעת אם להורות על גילוי מסמכים כללי או להגביל את העיון לפרטים מסוימים, בעניינים מסוימים או בנסיבות מסוימות.⁴⁸

מכרזים – בנסיבות עניין אחד נקבע כי אם חשיפת פרטיו של המכרז הייתה עשויה לסייע, היו פתוחות דרכים שונות כדי להשיג מטרה זו וביניהן עתירה לגילוי מסמכים ולעיון בהם.⁴⁹ כאשר תובענה בענייני מכרזים הייתה נדונה בבית משפט אזרחי בדרך של המרצת פתיחה, היה על בית המשפט לשקול שימוש בהליכים לגילוי מסמכים, תוך קציבת מועדים קצרים ביותר למילוי אחר הצווים.⁵⁰

44 ר"ע 604/85 המגן חברה לביטוח בע"מ נ' גרנות, פ"ד לט (4) 634 (1985).

45 בג"ץ 6502/93 חברוני נ' דרון, פ"ד מח (1) 645 (1994).

46 בג"ץ 6029/99 פולארד נ' ראש הממשלה, פ"ד נד (1) 241 (2000).

47 ע"א 4524/01 "מעריב" הוצאת מודיעין בע"מ נ' הממונה על ההגבלים, פ"ד נו (4) 521 (2003).

48 רע"א 291/99 ד.נ.ד. אספקת אבן ירושלים נ' מנהל מס ערך מוסף, פ"ד נח (4) 221 (2004).

49 ע"א 2216/04 מנורה איזו אהרון בע"מ נ' כור מתכת בע"מ (פורסם בנבו, 15.2.2006).

50 ע"א 6926/93 מספנות ישראל בע"מ נ' חברת החשמל בע"מ, פ"ד מח (3) 749 (1994).

פרק ד – גילוי מסמכים – חיסיון

– עקרונות כלליים	סימן א
– עיון בית המשפט במסמך שבמחלוקת	סימן ב
– מסמכים שהוכנו לקראת המשפט	סימן ג
– חיסיון שבין עורך דין ללקוחו	סימן ד
– משא ומתן לפשרה	סימן ה
– דוח חוקרים	סימן ו
– הגנת הפרטיות	סימן ז
– חובת הסודיות של בנקים	סימן ח
– זכויות החולה	סימן ט
– סודות מסחריים	סימן י
– ביקורת פנימית, תכתובת פנימית וביקורת המדינה	סימן יא
– חסיונות שונים	סימן יב
– בוררות וגישור	סימן יג

סימן א – עקרונות כלליים

נקודת המוצא העקרונית לעניין גילוי מסמכים והעיון בהם היא גילוי מרבי, שכן המשפט עומד על האמת וביסוד ההליך השיפוטי עומדת חשיפת האמת. גילוי האמת משרת את אינטרס בעלי הדין בהבטיחו עשיית משפט, והוא משרת גם את אינטרס הציבור בהבטיחו את תקינות פעילותה של המערכת החברתית כולה. עם זאת אין הזכות לעיון בלתי מוגבלת; לצדה עומדות טענות בדבר חיסיון שהדין והפסיקה מכירים בהן.¹ הזכות לעיון אינה בלתי מוגבלת, וכנגדה עומדות טענות חיסיון, שהדין והפסיקה מכירים בהן.²

החסינות הראייתיים נחלקים לשני סוגים: חסינות סטטוטוריים, ובצידם מוכרים חסינות הלכתיים פרי פיתוח של ההלכה הפסוקה, אשר נקבעו לצורך השגת תכליות חשובות שונות תוך הסדרת הדרכים והתנאים להחלתם.³

גישת הפסיקה כלפי חסינות היא במידה רבה חשדנית, ורק במצבים מיוחדים וחרגי יוכר חיסיון או אינטרס נוגד שבנסיבות העניין יהיה בו כדי לגבור על ערך גילוי האמת. במסגרת האיון הנדרש יש להביא בחשבון, בין השאר, את חשיבותם היחסית של השיקולים הנוגדים, מידת הרלוונטיות וחיוניותו של המסמך לגילוי האמת, קיומן של ראיות חלופיות ומידת ההשפעה של הגילוי על האינטרסים הנדונים.⁴

כלל היסוד לעניין גילוי ועיון במסמכים הוא של "משחק בקלפים גלויים", ולפיו נדרשים בעלי הדין לגילוי מרבי של מסמכיהם. עם זאת הכלל המבכר גילוי מרבי עשוי לסגת מפני ערכים או אינטרסים מנוגדים. מקובל להבחין בהקשר זה בין ערכים ואינטרסים החוסים בצלו של חיסיון (המעוגן בדין או בפסיקה) לבין ערכים ואינטרסים אחרים.⁵

יש לאבחן בין המושגים חיסיון, סודיות וקבילות ונקבעו הכללים הבאים כלהלן:

- א. סודיות אינה מקנה חיסיון, אך לעתים ניתן לגזור מחובת הסודיות את החיסיון;
- ב. אי-קבילות אין משמעה חיסיון ויכול שמסמך יהיה לא קביל אך לא יהא חסוי;
- ג. חיסיון של מסמך גורר אחריו, כפועל יוצא, אי-קבילות של המסמך. יצוין כי בעניין החיסיון נאמר, בין היתר, כי חיסיון יציר הפסיקה הוא תמיד חיסיון יחסי, ולמצער כל עוד לא נאמר במפורש אחרת, יש לראותו כחיסיון יחסי.⁶

ביסוד כל אחד מהחסינות השונים עומד איון בין הערך בדבר גילוי האמת מחד גיסא, לבין הערך שעליו מבקש החיסיון להגן מאידך גיסא. כאשר קיים חיסיון מכל סוג שהוא על מסמך, אך מובן הוא כי אין חובה לאפשר עיון בו במסגרת הליכי גילוי ועיון במסמכים.⁷

- 1 רע"א 4999/95 Alberici International נ' מדינת ישראל, פ"ד נ(1) 39 (1996); רע"א 6872/11 כהן נ' בן דוד (פורסם בנבו, 13.2.2012).
- 2 רע"א 302/09 ניסים נ' פקיד השומה (פורסם בנבו, 5.8.2009).
- 3 רע"א 2235/04 בנק דיסקונט לישראל בע"מ נ' שירי (פורסם בנבו, 27.6.2006).
- 4 שם.
- 5 רע"א 4776/13 Milgerd Nominees נ' Max Donnelly (פורסם בנבו, 29.9.2013).
- 6 רע"א 8943/06 יוחנן נ' סלקום ישראל בע"מ, פ"ד סג(3) 88 (2009).

אף אם קיים חיסיון או ערך מוגן אחר, חובה על בעל הדין ליתן תיאור של המסמך ולציין את נימוקי התנגדותו להצגתו. ככלל, עצם גילוי קיומו של מסמך אינו מביא לחשיפת תוכנו.⁸ עיקרון הוא שאין להתיר את הצגת המסמכים רק כדי להודיע לבעל דין שכנגד מי הם העדים אשר יעידו מטעם מתנגדו, אולם אם מבקשים את גילוי המסמכים למטרה אחרת הנוגעת לעניין הנדון, ניתן להתיר את העיון במסמכים אף אם ייתכן שיתגלו אגב כך לבעל הדין שכנגד שמותיהם של העדים.⁹ בעניין אחד המשיבים מילאו אחר חובת הגילוי, בהודיעם כי הפרוטוקולים מצויים בידיהם, אך הם חסויים. בהיעדר פנייה מוקדמת לבית המשפט בעניין החיסיון, נדחתה בקשת רשות ערעור בנושא העיון.¹⁰

חיסיון לגבי ראיה אינו מקנה לבעל החיסיון את החירות להציג הראיה החסויה במועד הנוח לו, בחריגה מסדר הבאת הראיות הרגיל הקבוע (תקנה 158 לתקנות התשמ"ד; תקנה 66 לתקנות החדשות). הסיכון שחשיפת נתבע לראיות התובע עלולה להוביל את הנתבע ליצירת גרסת בדים הוא סיכון כללי הקיים ברוב רובן של התביעות והוא לבדו לא יכול לשמש הצדקה לסטייה מסדר הבאת הראיות הרגיל.¹¹

צד שקיבל גילוי מסמכים אסור לו להשתמש בהם למטרות אחרות פרט מאשר למטרות ניהול המשפט שבו ניתן הגילוי, ואף אסור לו להעביר לאחרים את המידע שבמסמכים. איסור זה נובע מהתחייבות מכללא מצד מקבל הגילוי ומי שמפר אותו מתחייב בבזיון בית משפט.¹² בעת מחלוקת בקשר לסיווג ראיה – האם חוסה היא תחת תעודת חיסיון מטעמי ביטחון או מדיניות חוץ – יש להגיש עתירה לגילוי ראיה לבית המשפט העליון. אכן, דיון בהתנגדות צד לשאלה שנשאלה מצוי בסמכות הערכאה המבררת, אך זו אינה מוסמכת לחשוף ראיה חסויה.¹³ בעניין אחד נעשה ניסיון לסבך את העניינים סיבוך נוסף על ידי טענת "חיסיון" שאין לה שחר, דווקא לגבי מסמכים שבהם המבקשים מעוניינים.¹⁴

חיסיון יחסי – קיימת הבחנה בין חיסיון מוחלט, החוסם כליל את האפשרות לעיין במסמך פלוני, לבין חיסיון יחסי, שאז נתונה שאלת העיון לשיקול דעתו של בית המשפט.¹⁵ רק מספר חסיונות בודדים זכו להגנה מוחלטת, כדוגמת החיסיון החל על מסמכים שהוחלפו בין לקוח ועורך דין או חיסיון כהן דת. מרבית החסיונות זכו להגנה חלשה יותר המתבטאת בחיסיון יחסי, אשר קביעת היקפו נתונה לשיקול דעתו של בית המשפט בכל מקרה ומקרה.¹⁶

7 רע"א 7114/05 מדינת ישראל נ' חיזי (פורסם בנבו, 11.12.2007).

8 רע"א 6753/14 סופר נ' פרל (פורסם בנבו, 20.1.2015).

9 שם.

10 רע"א 5073/10 Berisford Investments נ' ג'אנופולוס – פטריאך הכנסייה (פורסם בנבו, 27.3.2011).

11 רע"א 5266/10 פלוני נ' מרכז רפואי פלוני (פורסם בנבו, 15.8.2010). בעניין מוגבל זה הוחזר הדיון לבית המשפט המחוזי כדי שיבחן, לאחר שמיעת טענות הצדדים, גם את האפשרות לבדוד את הנתון בדבר הלוואת בעלים.

12 ע"א 632/77 מוסקונה נ' מאור, פ"ד לב(2) 321 (1978).

13 רע"א 4990/17 מדינת ישראל נ' פלוני (פורסם בנבו, 26.9.2017).

14 המ' 600/64 עובדיה נ' גזית ושחם חברה לבניין בע"מ, פ"ד יט(2) 85 (1965).

15 רע"א 4776/13 לעיל ה"ש 5.

16 רע"א 6872/11 לעיל ה"ש 1.

במסגרת החסינות היחסיים ניתן למנות את החיסיון לטובת ביטחון המדינה, חיסיון לטובת הציבור, החיסיון הרפואי, חיסיון יחסי לקוח פסיכולוג או עובד סוציאלי. הנוסחה לגביהם היא אם הצורך לגלות לשם עשיית צדק עדיף מן העניין שיש לא לגלות. להגנה יחסית כזו זכה החיסיון העיתונאי, חיסיון שאינו מופיע בספר החוקים.¹⁷

סימן ב – עיון בית המשפט במסמך שבמחלוקת

כאשר נטענת טענת חיסיון לגבי מסמך פלוני, תקנה 119 לתקנות התשמ"ד הסמיכה את בית המשפט או את הרשם לעיין במסמך כדי להחליט אם יש ממש בטענה זו. במקרה מתאים רשאי בית המשפט לעיין בעצמו במסמך ולעמוד על הפער הקיים בין העובדות, כפי שפורטו בכתב התביעה, לבין תיאור העובדות, כפי שהוא מופיע בראיה שבמחלוקת.¹⁸

תקנה 119 הייתה מיועדת ליתן בידי בית המשפט כלי חשוב לעריכת איזון האינטרסים הנדרש בעימות שבין בעלי הדין. היא משרתת את התכלית בדבר צמצום החסינות והרחבת הגילוי.¹⁹ לא מצאנו תקנה מקבילה בתקנות החדשות (תקנות התשע"ט).

אין חשש שמא עיון של שופט במסמך עלול להשפיע על גיבוש עמדתו לגבי התוצאה, אפילו יגיע למסקנה שעל המסמך חל חיסיון, שכן "השופט, אשר השפיטה היא מקצועו וייעודו, מחנך עצמו ומפנים בתוכו את היכולת להבחין בין מידע קביל לבין מידע שאינו קביל. הוא מסוגל לבנות חומה בין ראיה לא קבילה הבאה לידיעתו לבין השימוש בה במשפט".²⁰

הדין הכיר באפשרות שלפיה התובע הפוטנציאלי זקוק לחומר רק לצורך החלטה אם להגיש את הבקשה לאישור תביעה נגזרת אם לאו. סעיף 198א לחוק החברות, התשנ"ט–1999 הם כלים דיוניים בבקשת תובע להיחשף למסמכים שונים בתביעה נגזרת שבה עולה טענת חיסיון.²¹

סימן ג – מסמכים שהוכנו לקראת המשפט

העיקרון – מסמך שהוכן לקראת משפט נהנה מחיסיון מפני גילוי.²² חיסיון מסמך, שנולד לצורך הליכים משפטיים, דוחה את זכותו של בעל דין שכנגד לגילוי תוכנו של המסמך ולעיון בו.²³ הטעם לכלל זה נעוץ בערך ההגנה על האוטונומיה הנתונה לצד למחלוקת להכין את קווי עמדתו במשפט בלא הפרעה. במתח הקיים בין חובת הגילוי לצורך חשיפת האמת במשפט, לבין ההגנה על

17 ש.ם.

18 רע"א 4249/98 סוויסה נ' הכשרת הישוב חברה לביטוח בע"מ, פ"ד נה(1) 515 (1999).

19 רע"א 5806/06 עיזבון נמירובסקי נ' שימקו (פורסם בנבו, 13.6.2007).

20 רע"א 637/00 בנק דיסקונט לישראל בע"מ נ' אברת סוכנות ביטוח בע"מ, פ"ד נה(3) 661 (2001).

21 רע"א 6122/14 בנק הפועלים בע"מ נ' נשר (פורסם בנבו, 6.5.2015).

22 ע"א 327/68 זינגר נ' ביינון, פ"ד כב(2) 602 (1968).

23 ע"א 407/73 גואנשיר נ' חברת החשמל לישראל בע"מ, פ"ד כט(1) 169 (1974).

זכותו של בעל דין להיערך כראוי כדי להציג את עמדתו במחלוקת בלא שייאלץ לחשוף לפני יריבו את חומר ההכנה שהכין לצורך כך, גובר הערך האחרון.²⁴

הערך המבקש לגונן על זכותו של אדם להכין את עמדתו לצורך התדיינות עם הצד שכנגד משתלב גם עם התפישה בדבר ערך הפרטיות של האדם אשר קיבל מעמד חוקתי בחוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו (סעיף 7). חומר הכנה כאמור שייך לפרטיותו של האדם ול"רשות היחיד" שלו, במובן הרחב והכולל של מושג זה. לחיסיון זה יש קשר ענייני הדוק וזיקה תכליתית לחיסיון הסטטוטורי הפרוש על דברים ומסמכים שהוחלפו בין עורך דין ללקוח. עם זאת אין ביניהם זהות והחיסיון על חומר הכנה למשפט הוא רחב ומקיף יותר.²⁵

הערך המוגן הטבוע בהגנה זו גובר על כלל הגילוי בהליכי משפט, והוא אמור לחול על בעל דין המכין את עמדתו לצורך התדיינות, בלי שים לב למתכונת ההתדיינות שבחרו בעלי הדין.²⁶

לפני המשפט – הלכה זו חלה ומיושמת לא רק לעניין מסמך שהוכן שעה שהמשפט היה תלוי ועומד, אלא גם מקום שבעת הכנת המסמך היה סיכוי של ממש כי אכן תוגש תובענה בעתיד.²⁷

אין די בכך שאחת המטרות המשניות שעמדו ביסוד הכנת המסמך היא הצפי של ההליך המשפטי. תנאי לתחולת החיסיון הינו כי המטרה העיקרית או הדומיננטית בהכנתו הייתה ההכנה לקראת משפט. בכך מושג איזון ראוי בין עקרון הגילוי לאחריו.²⁸

החיסיון יחול אם יוכח שהמטרה העיקרית אשר עמדה מאחורי הכנת המסמך הינה שימוש העתיד לצורכי המשפט. לשון אחר: החיסיון של מסמך שהוכן לקראת משפט אינו חל על מסמכים אשר היה נערכים בכל מקרה וללא תלות בצפי לקיומו של משפט, ואשר בעיקרם נועדו למטרות אחרות.²⁹

מסמך שהיה נערך בין כה וכה מטעמים ענייניים שאינם קשורים למשפט צפוי, אינו צריך ליהנות מחיסיון רק משום שאותו מסמך נערך גם משום תרומתו האפשרית למשפט צפוי.³⁰

מסמך אשר אדם מכין כחלק משגרת עיסוקו ותפקידו, אינו נופל לגדר החיסיון. מטרת החיסיון של מסמך שהוכן לקראת משפט הינה לאפשר לבעל דין להכין עצמו לקראת משפט, בלא חשש שהכנותו ייחשפו לצד השני.³¹

סימן ד – חיסיון שבין עורך דין ללקוחו

לצד החסיונות היחסיים קיימים גם חסיונות "מוחלטים". לגבי אלה האחרונים, כל אימת שמוכח לפני בית המשפט כי התקיימו תנאיו של החיסיון – אין לבית המשפט שיקול דעת להסירו. כזה הוא החיסיון שעניינו יחסי עורך דין-לקוח, המופיע בסעיף 48 לפקודת הראיות [נוסח חדש], התשל"א-1971, שאינו

רע"א 2235/04, לעיל ה"ש 3.	24
ש.ם.	25
ש.ם.	26
רע"א 1412/94 הסתדרות מדיצינית הדסה נ' גלעד, פ"ד מט(2) 516 (1995).	27
ש.ם.	28
רע"א 8221/05 המגן חברה לביטוח בע"מ נ' שרותי בריאות כללית (פורסם בנבו, 15.11.2005).	29
רע"א 1412/94, לעיל 27.	30
רע"א 6546/94 בנק איגוד לישראל בע"מ נ' אזולאי, פ"ד מט(4) 54 (1995).	31

כולל נוסחת איזון ועל כן מקובל לראותו כחיסיון שבית המשפט אינו מוסמך להסירו. החיסיון בא להבטיח כי הלקוח יוכל למסור לעורך הדין את כל המידע שברשותו, ללא חשש שמידע זה יגיע לידי אחרים. הגנה זו נתפשת כתנאי לכך שעורך הדין יוכל להעניק שירות נאות ללקוחו. החיסיון הוא של הלקוח ולא של עורך הדין, ולכן רק הלקוח רשאי לוותר עליו.³²

חיסיון עורך דין – לקוח עומד בתוקפו הן כאשר גילוי המסמך מתבקש מצד שלישי אליו התגלגל המסמך, הן כאשר הוא מתבקש מבעל החיסיון (הלקוח), והן כאשר הוא מתבקש מבעל המקצוע (עורך הדין).³³

כאשר בעל דין סבור כי אין להרשות את העיון במסמך שגילה בתצהירו מחמת חיסיון, כמו חליפת מכתבים בין לקוח לבין פרקליטו שיש לגביה חסינות על פי סעיף 48 לפקודת הראיות וסעיף 90 לחוק לשכת עורכי הדין, התשכ"א–1961, עליו לטעון את טענת החיסיון במפורש. אם לא יעשה כן, יראו אותו כמותר על זכות זו.³⁴

גם מסמכים שהוכנו לפני הגשת התובענה על ידי אדם שלישי, כשלוחו של הלקוח ולפי בקשתו או בקשת פרקליטו ראויים להיות חסויים, אם תתקבל הטענה שהוכנו למטרה (שאינה חייבת להיות היחידה) לשמש חומר הדרוש לקבלת ייעוץ משפטי בהליכים תלויים או צפויים.³⁵

החיסיון אינו מוחלט לגבי מידע שהגיע אל הפרקליט בתום יחסיהם, או שאין מטרתו לאפשר שירות מקצועי ללקוח, או שאין למידע זה כל קשר לאותו עניין שלגביו נעזר הלקוח בעבר בשירותים המקצועיים.³⁶

מסמכים המשקפים התייעצויות בין ועדה בין־משרדית והיועצים ההנדסיים לבין היועצים המשפטיים, יוצרים יחסי עורך דין – לקוח. בתור שכאלה הם יחסו בצילו של סעיף 90 לחוק לשכת עורכי הדין, החל על כל ייעוץ משפטי ועל כל מסמך שהוחלפו בין עורך דין לבין לקוח.³⁷

החיסיון הוכר כאשר עד שימש כמגשר בין הצדדים והמשיבים לא ויתרו על חיסיון הליכי הגישור, ולנוכח חיסיון עורך דין – לקוח שחל על תוכנו של מכתב ששלח העד והסיבות לשליחתו.³⁸

חיסיון עורך דין – לקוח נועד לאפשר תקשורת חופשית בין הלקוח לבין עורך דינו, על מנת לאפשר את יעילות הייצוג. העובדה כי שתי המשיבות מיוצגות על ידי אותו עורך דין אין בה כשלעצמה כדי לבסס טענת חיסיון.³⁹

אכן, חשיפה של פרטים מתוכן ההתקשרות שבין עורך הדין ללקוח עלולה להיחשב כוויתור על החיסיון.⁴⁰

32 רע"א 5806/06, לעיל ה"ש 19.

33 רע"א 6171/17 פלוני נ' קופת חולים מאוחדת (פורסם בנבו, 4.9.2017).

34 ע"א 240/73 וילקר נ' טישלר, פ"ד כח(1) 201 (1971).

35 ע"א 327/68, לעיל ה"ש 22. בעניין זה הוגשה תביעה המבוססת על פוליסה לביטוח יהלומים. לגבי כמה מסמכים, דוחות חקירה ומכתבים, שנערכו על ידי שמאים ומומחים מטעם סוכני המבטחת ועל פי בקשתם – לשם חקירת התביעה על פי הפוליסה ולפני הגשת התובענה לבית המשפט – העלתה המבטחת טענת חיסיון.

36 רע"א 10732/04 האלשטוק נ' בנק הפועלים בע"מ, פ"ד נט(3) 283 (2004).

37 רע"א 4999/95, לעיל ה"ש 1.

38 רע"א 1496/15 לוי נ' דרורי (פורסם בנבו, 21.5.2015).

39 רע"א 4876/16 קן נבון מדרגות בע"מ נ' יצחקי אוזל בע"מ (פורסם בנבו, 19.9.2016).

מתעוררת שאלה אם אדם שנחשף למסמכים המוגנים בחיסיון עורך דין–לקוח, רשאי להסתמך על האמור בהם במסגרת הליך משפטי הגם שהצגת המסמכים עצמם חסומה בפניו. בית המשפט קמא סבר כי יש לאפשר לבעל דין לסמוך את טענותיו על האמור במסמכים חסויים כאלה, אף שלא ניתן להציגם כראיה. גם בסוגיה זו טרם נפסקה הלכה מחייבת. על כן גם בעניין זה יש להתיר לערער על החלטתו של בית המשפט קמא ולהעביר את הדיון בה להרכב שלושה.⁴¹

יש לציין כי בספרות המשפטית ובפסיקה עלו גישות שונות באשר להמשך תוקפו של חיסיון עורך דין–לקוח במקום שבו המסמך יצא מידי אחד מהם והגיע בדרך כלשהי לצד שלישי.⁴²

סימן ה – משא ומתן לפשרה

מסמכים ודברים שמוחלפים בין צדדים במהלך משא ומתן לקראת פשרה אינם קבילים במשפט, וזאת בתנאי שהמסמך או האמרה הם פרי מגעים אמיתיים לפשרה בין בעלי הדין. החיסיון החל על חומר ההכנה למשפט מתפרש גם על חומר הכנה לצורך דרכים חלופיות ליישוב מחלוקות בין בעלי דין.⁴³ עצם אי-קבילותו של מסמך שהוכן לצורך הליך חלופי ליישוב מחלוקת אין פירושו בהכרח כי זה חסוי מפני גילוי לצד שכנגד.⁴⁴

סימן ו – דוח חוקרים

מועד העיון בדוח חוקר פרטי שנשכר על ידי בעל הדין שכנגד הוא בעל חשיבות לעניין חקירת מהימנותו של הנחקר-התובע בחקירה נגדית. שיקול דעתו של בית המשפט אם לדחות את העיון בראיה הוא בלתי מוגבל ותלוי בנסיבות, במחלוקת ובצפי להסתברות קיומן של נסיבות שבהן ניתן לשער שעיון מוקדם במסמכים על ידי בעל דין לא ישרת את מטרות הצדק.⁴⁵

החלטת בית המשפט של ערכאה ראשונה בשאלה אם לדחות את העיון במסמך של חוקר פרטי למועד אחר אם לאו נתונה לשיקול דעתו. במקרה אחד סבה המחלוקת שבין בעלי הדין על שאלת החבות, והראיות שבהן דובר היו ראיות שמקורן בתובע עצמו ואשר נוצרו על ידיו זמן קצר לאחר האירוע נושא התביעה. במקרה כזה, עמדת התובע מעוררת חשש שמא מסר לחוקרי המבטחת גרסה

- 40 רע"א 6701/17 שקל סוכנות לביטוח (2008) בע"מ נ' כלל חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 25.10.2017).
- 41 רע"א 5445/17 ניופאן בע"מ נ' רובנסקי (פורסם בנבו, 25.10.2017).
- 42 ש.ם.
- 43 רע"א 2235/04, לעיל ה"ש 3. בפסק הדין נמצא את פירוט התנאים לחיסיון בהליך חלופי.
- 44 רע"א 8320/08 א.ד. אסולין השקעות ופיננסים בע"מ נ' החברה העירונית לפתוח אשדוד בע"מ (פורסם בנבו, 27.1.2009).
- 45 רע"א 9288/07 איוב נ' שפיגל (פורסם בנבו, 7.11.2007).

שאינה תואמת את גרסתו שבכתב התביעה. לפיכך, יש לכאורה למבטחת יסוד לגיטימי לטעון שמן הראוי להעמיד עניין זה במבחן החקירה שכנגד.⁴⁶

צד שזכה לגילוי דוח שהכין חוקר פרטי אסור לו להשתמש בהם למטרות אחרות, פרט לניהול המשפט שבו ניתן הגילוי. אף אסור לו להעביר לאחרים את המידע שבמסמכים.⁴⁷

דוחות חוקרים – לגבי דוח חוקר דליקות, שעתיד להפוך לחוות דעת מומחה בהליך העיקרי, תנאי לתחולת החיסיון הינו כי המטרה העיקרית או הדומיננטית בהכנתו הייתה ההכנה לקראת המשפט. בסופו של דבר, בית המשפט לא שוכנע כי חוקר הדליקות הוזמן כשמטרתה הדומיננטית של הזמנתו היא הכנת משפט. אם עוסקים בנסיבות גבוליות, ידה של הגישה הבסיסית המתבטאת בתקנה הנ"ל – קרי גילוי – על העליונה.⁴⁸

במקרה אחר לא הוכחה הטענה כי דוח שנערך בקשר לפרויקט התפלת מים מליחים בקציעות הוכן למטרות המשפט. מעיון בדוח ובמכתב למינוי הוועדה, נראה כי המטרה שביסוד הדוח הייתה לימוד הנסיבות והפקת לקחים.⁴⁹

סימן ז – הגנת הפרטיות

ההגנה מפני פגיעה בפרטיות אינה ערך מוחלט. לפי סעיף 32 לחוק הגנת הפרטיות, התשמ"א–1981, בית המשפט רשאי להתיר, מטעמים שיירשמו, שימוש בחומר שהושג תוך כדי פגיעה בפרטיות. לפי סעיף 35 לחוק, אין הוראות החוק גורעות מהוראות כל דין אחר, וממילא גם לא מחובותיו של בעל דין לפי התקנות.⁵⁰

כדי להצדיק חשיפת ראייה הפוגעת בפרטיות, הצורך בגילוייה לשם עשיית צדק להיות עדיף על פני העניין שלא לגלותה.⁵¹

אמת המידה שעל פיה ייקבע היקף זכותו של תובע לפרטיות היא מידת הרלוונטיות שבמסמכים שגילויים נדרש לכירור המחלוקת, אולם תמיד קיימת האפשרות בידי התובע להעדיף את ההגנה על פרטיותו על פני ההכרח לחשוף לפני הנתבע ראיות רלוונטיות, וזאת על ידי מחיקת התביעה שהגיש נגד הנתבע.⁵²

46 רע"א 4249/98, לעיל ה"ש 18. בית המשפט שלערעור לא ייטה להתערב בה, אלא במקרים נדירים.
47 ע"א 632/77 לעיל ה"ש 12. במקרה דנן, הוכרה הצדקה להתנות את צו הגילוי במתן התחייבות מטעם המשיב לגבי השימוש המותר.

48 רע"א 5756/06 אליהו חברה לביטוח בע"מ נ' פי. אד בע"מ (פורסם בנבו, 21.1.2007).

49 רע"א 2498/07 מקורות חבת מים בע"מ נ' בר (פורסם בנבו, 27.6.2007).

50 רע"א 7264/95 ראש קש נסיר בע"מ נ' רוכביץ, פ"ד מט(5) 793 (1996); רע"א 10454/08 דוברונסקי נ' י.ד. עורקים והפצה בע"מ (פורסם בנבו, 22.1.2009).

51 בע"מ 3542/04 סלס נ' סלס (פורסם בנבו, 20.6.2005). מידע הנוגע להכנסתו ולמצבו הכלכלי של אדם חוסה תחת הגנת הפרטיות, ושימוש בו בלא הסכמתו פוגע בפרטיותו.

52 רע"א 8551/00 אפרופים שיכון ויזום (1991) בע"מ נ' מדינת ישראל – משרד הבינוי והשיכון, פ"ד נה(2) 102 (2000).

הזכות לפרטיות אינה זכות מוחלטת והיקפה נגזר ממידת הרלוונטיות של המסמכים שגילויים נתבקש לבירור המחלוקת. בעניין אחד בית המשפט התייחס לסוגיית הפרטיות והורה על מחיקת נתונים שיש בהם כדי לפגוע בפרטיות צדדים שלישיים.⁵³

הפגיעה בפרטיות אינה ערך מוחלט. הוראות חוק הגנת הפרטיות אינן גורעות מחובות בעל דין בעניין גילוי ועיון במסמכים. הדרישה כי המסמכים יהיו ברשותו או בשליטתו של בעל הדין מתקיימת גם כאשר המסמכים נמצאים ברשות חברה שהיא בשליטת בעל הדין, אף אם אינה בבעלותו המלאה.⁵⁴ כאשר מתבקש גילוי מסמכים לגבי מידע רגיש המצוי בלב לבה של הזכות, יש לנקוט בזהירות מרבית ותוך הבטחת מרב האמצעים כדי לוודא שהחשיפה אכן ראויה היא.⁵⁵ נדונה ההגנה המוקנית מכוח חוק הגנת הפרטיות, בהינתן העובדה כי המסמכים נושא הבקשה הגיעו לידי המשיב בעקבות הסגת גבול וחיתוט של בסל המחזור של עורכי דינה.⁵⁶

מקרים שונים

עיון במסמכי העירייה – זכותו של חבר מועצת עירייה לעיין במסמכי עירייה על פי פקודת העיריות [נוסח חדש], גוברת על זכות החיסיון על פי חוק הגנת הפרטיות, אם אותם מסמכים משמשים נושא לדיון במועצה או בוועדה מוועדותיה.⁵⁷

עיון במסמכים פיסקליים – נדחתה בקשה של מערערת בערעור מס לעיין במסמכים הנוגעים למחיר שבו אחרים מוכרים מצברים למוסכים. נקבע כי די בריכוז הנתונים שהעביר מנהל מע"מ למערערת, ואין חובה לגלות את המסמכים עצמם מפאת החשש לפגיעה בפרטיותם של נישומים אחרים.⁵⁸ בנושא גילוי דוחות כספיים ובדיווחים למס הכנסה – נראה שניתן למצוא פתרון מאזן יותר מצו גילוי גורף, פתרון שיסיר חשש בעניין פגיעה בסודות מסחריים.⁵⁹

משפט מינהלי – התנאים לחיסיון בתקנות ב"מסלול האזרחי" לבין חוק חופש המידע, התשנ"ח–1998, המצוי בגרדי המשפט המינהלי, אינם זהים. מדובר במטריות שונות, ולנוכח התכליות השונות והתנאים השונים, גם החסיונות אינם זהים.⁶⁰

- 53 רע"א 624/11 המטרנות היוונית קתולית נ' נח'לה (פורסם בנבו, 15.3.2011).
- 54 רע"א 6753/14, לעיל ה"ש 8.
- 55 רע"א 8019/06 ידיעות אחרונות בע"מ נ' לוי (פורסם בנבו, 13.10.2009). במקרה דנן, האיזון שערך בית המשפט המחוזי ראוי וכך גם התוצאה שאליה הגיע.
- 56 רע"א 5445/17, לעיל ה"ש 41.
- 57 בג"ץ 4402/91 מורדוב נ' ראש עיריית תל-אביב-יפו, פ"ד מו(3) 85 (1992).
- 58 רע"א 8722/03 וולקן מצברים בע"מ נ' מנהל המכס, מס קנייה ומע"מ חיפה, פ"ד נט(1) 769 (2004).
- 59 רע"א 8147/10 קים לוסיגמן ייזום ובניה בע"מ נ' בכר (פורסם בנבו, 22.2.2011). בעניין זה, מטרת הבקשה הייתה להתחקות אחר הדיווחים שהיו (או לא היו) בעניין הלוואת הבעלים לעסק. נתון זה (או היעדרו) ניתן לכאורה לבידוד בנקל משאר האינפורמציה, בין באמצעות עיון של בית המשפט עצמו, בין בעזרת רואה חשבון שיברר את הנתון, ואולי אפילו על ידי הודאת בעל דין.
- 60 רע"א 2498/07, לעיל ה"ש 49. מה גם שאף בגרדי חוק חופש המידע, נטה בית המשפט לגישה שלפיה היה מקום לחייב את המבקשת לחשוף את הדוח. כך, בין השאר, היות שמדובר היה בנושא הכרוך באיכות הסביבה המצטרף לשיקולים הנשקלים באיזון שבין העניין הציבורי בגילוי המידע לבין הטעם לדחיית הבקשה.

חברות שאינן בעלות דין – חברות שאינן בעלות דין בתובענה אינן זכאיות ליהנות מהגנת הפרטיות אם הן בשליטת בעלי הדין.⁶¹

סימן ח – חובת הסודיות של בנקים

ההגנה הנתונה ללקוח של בנק מפני חשיפת מידע בנקאי נובעת הן מהזכות לפרטיות הנתונה בדין והן מעקרון תום הלב המצוי, כתנאי מפורש או משתמע, בחוזה שבין הלקוח לבנק, כמו גם מן הנהוג הבנקאי, מיחסי שליחות ומחובת אמון כללית שבנק חב ללקוחו.⁶² היקף חובת הסודיות על פי סעיף 15א לפקודת הבנקאות, 1941, והחיסיון הנגזר ממנה מפני גילוי ידיעה או מסמך, נקבעו לאחר עריכת איזון עקרוני וקונקרטי.⁶³ הוגשה בקשה לרשות לעיין בספר בנקאי במעמד צד אחד, על פי סעיף 39 לפקודת הראיות לצורכי תובענה, שבה נתבקשה הצהרה בדבר זכות ירושה בחשבונות בנק. נדונה שאלת חיסיונם של חשבונות הבנק, לנוכח חובת הסודיות המוטלת על בנק. דעת הרוב הייתה כי מדובר בחובת חיסיון חלקית. דהיינו, לזכות הפרטיות של לקוח בבנק אין מעמד של בכורה בכל מקרה, אלא יישומו של חוק הגנת הפרטיות כרוך באיזון בין שני אינטרסים נוגדים: האינטרס האחד הוא זכות האדם לפרטיות והאינטרס האחר הוא זכות הציבור להשיג מידע למטרה זו או אחרת. לצורך קיום האיזון האמור יש לשקול את השיקולים הבאים:⁶⁴

א. מידת חיוניותו וחשיבותו של המידע המצוי בחשבונות הבנק להכרעה במחלוקת שבין בעלי הדין;
 ב. האם הונחה תשתית ראייתית לכאורית המצדיקה את גילוי החשבונות? שכן לא די בטענה בעלמא בדבר הרלוונטיות והחיוניות;
 ג. היעדר אפשרות להישען על ראיות חלופיות שאין בהן פגיעה בפרטיות;
 ד. היקפו של גילוי החשבונות אסור לו שיחרוג מעבר למתחייב לעשיית צדק באותו הליך שיפוטי.
 דעת המיעוט גרסה כי אין לדבר כלל על חיסיון בנקאי, שהרי הבנק הוא שלוחו של בעל הדין. לכן, במערכת היחסים שבין בעלי דין לעניין גילוי מסמכים, עיון במסמכים, שאלונים וכיו"ב, המבחן הוא מבחן הרלוונטיות. יש לברר שאלה זו לאחר הוכחת החבות העומדת לזכות התובע כפי שנוהגים בתביעה למתן חשבונות.

גילוי מידע הנוגע לחשבונות הבנק של אדם שאינו צד להליך המשפטי יותר רק במקרים נדירים ויוצאי דופן. חיסיון המידע הוא חיסיון יחסי ובנסיבות מסוימות, שבהן הועברו כספים לחשבוננו של צד שלישי שלא בתום לב, ניתן יהיה לגלות מידע על אודות חשבון זה לאחר שניתנה לצד השלישי, העלול להיפגע, הזדמנות להשמיע טענותיו והסתייגותיו לגילוי.⁶⁵

הזכות לפרטיות ולסודיות בנקאית מוגנת על ידי חיסיון יחסי. מכאן ששאלת העיון נתונה לשיקול דעתו של בית המשפט. במסגרת זו על בית המשפט לבחון את טענות הצדדים בנוגע למידת נחיצותו

61 רע"א 7264/95, לעיל ה"ש 50.

62 בע"מ 3542/04, לעיל ה"ש 51.

63 רע"א 6546/94, לעיל ה"ש 31.

64 רע"א 1917/92 סקולר נ' ג'רבי, פ"ד מז(5) 764 (1993).

65 רע"א 621/13 ליזרוביץ נ' בנק איגוד לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 17.4.2013).

של המסמך לשם ההכרעה במחלוקת, ולבחון אם הונחה תשתית ראייתית לכאורה המצדיקה את חשיפתו ואם לא ניתן להישען על ראיות חלופיות. היקף העיון אסור שיחרוג "מעבר למתחייב לעשיית צדק באותו הליך שיפוטי".⁶⁶

ככל שבית המשפט ימצא כי גילוי המסמכים שנתבקשו ואשר חלקם קשורים לצדדים שלישיים שאינם צד להליך הוא אכן מהותי להוכחת התביעה דנן, אין מניעה לכך שבית המשפט ישוב וישקול לגלותם לאחר שתתבקש ותתקבל עמדתם של הצדדים השלישיים הנ"ל.⁶⁷

כאשר העיון במסמך כרוך בפגיעה בזכותו של צד שלישי לפרטיות ולסודיות בנקאית ייעתר בית המשפט לבקשת העיון רק במקרים נדירים ויוצאי דופן. על בית המשפט ליתן לאותו צד שלישי לטעון לפניו בטרם ההיעתרות לבקשת העיון.⁶⁸

סימן ט – זכויות החולה

דוח בדיקה פנימי שהכין צוות רופאים בבית חולים בעקבות מקרה מוות שאירע שם, נדרש לעיון במסגרת תביעה בנוזיקין ובית החולים טען לחיסיון. נקבע כי ההלכה בדבר חיסיון חלה גם על מסמך שהכנה למשפט אינה צריכה להיות המטרה היחידה להכנתו.⁶⁹

מאוחר יותר חוקק חוק זכויות החולה, התשנ"ו-1996, שלפיו זכאי המטופל לעיין בממצאיה ובמסקנותיה של ועדת בדיקה, אולם לגבי עיון בפרוטוקול של הוועדה קיימות הגבלות.⁷⁰ את ממצאי ועדת הבדיקה ניתן להעביר למטופל, אך פרוטוקול מדיוני הוועדה יימסר למי שמינה את הוועדה. עם זאת בית המשפט רשאי להורות על מסירת הפרוטוקול למטופל אם מצא כי הצורך בגילוי לשם עשיית צדק עדיף מן העניין שיש לא לגלותו.

"עשיית צדק" בהקשר זה, עניינה קיום הליך משפטי הוגן בתביעת הנפגע, שיש בו כדי לחשוף את האמת לגבי כל העובדות הנוגעות לטיפול הרפואי שניתן למטופל ולתוצאותיו. העניין שיש לסירוב לגלות מתייחס לאינטרס הציבורי בקידום ובשיפור הרפואה בישראל. כל זאת על מנת שמערכות יבצעו "בדק בית" ויפיקו לקחים ממקרים שבהם הטיפול הרפואי לא צלח. הליך כזה מתבצע, בין היתר, באמצעות ועדות לבדיקת אירועים קונקרטיים.⁷¹

האיזון הסטטוטורי העקרוני קובע כי בית המשפט רשאי להורות על גילוי פרוטוקול הדיונים של ועדת בדיקה, אם מצא כי "הצורך בגילוי הפרוטוקול לשם עשיית צדק עדיף מן העניין שיש לא לגלותו". בכך ביקש המחוקק לאזן איוון אנכי בין הצורך בגילוי הפרוטוקול לבין עשיית צדק.⁷²

66	רע"א 4776/13, לעיל ה"ש 5.
67	ש.ם.
68	ש.ם.
69	רע"א 1412/94, לעיל 27. אולם במקרה דנן הוחלט כי יש לגלות את הדוח מחמת שיקולים שבגילוי האמת ובזכות החולה לדעת.
70	סעיף 21(ד) לחוק זכויות החולה.
71	רע"א 5806/06, לעיל ה"ש 19.
72	רע"א 4708/03 חנ' ג' משרד הבריאות (פורסם בנבו, 7.11.2005).

בסעיף 21 לחוק זכויות החולה, אין התייחסות לשאלה אם דוח של ועדת בדיקה, בניגוד לדוח של ועדת בקרה ואיכות, קביל כראיה. הפסיקה עברה תוך שנים לא רבות כברת דרך ארוכה מהמצב שבו קבילות הדוח תלויה בקיום תנאים מסוימים עד למצב שבו דוח של ועדת בדיקה קביל כמות שהוא, בלא תלות בקיומה של הודאה שילוחית, בהסכמה של מושא הבדיקה או בתנאי אחר. נראה כי כיום דוח כזה יהיה קביל כבר מן הטעם שמדובר בדוח שנערך על ידי ועדה שמונתה על ידי משרד הבריאות מכוח חוק זכויות החולה.⁷³

בעניין אחד נקבע כי אין לומר שאין רלוונטיות למכתב שכתב מנהל בית החולים למומחה לעניין חוות הדעת הרפואית, ולכן אין מנוס מהחזרת התיק לבית משפט קמא. המסמך נדון בחוות הדעת והוא חלק מתשתיתה של חוות דעת רפואית שהיא עיקר עמדתו של בעל הדין במשפט.⁷⁴ ניתן להזמין חבר בוועדת בדיקה לחקירה שכנגד.⁷⁵

דיוניה של ועדת בקרה ואיכות הם חסויים.⁷⁶

הצגת מסמך רפואי של מטופל שפרטיו המזהים מושחרים אינה עולה כדי פגיעה בזכותו לפרטיות ואינה מפרה את החיסיון הרפואי ממנו הוא נהנה. הגשת מסמך האמור אינה סותרת את סעיף 20 לחוק זכויות החולה או את דיני הקניין והבעלות ואינה משנה את כללי הרלוונטיות ואת הכללים החלים על הליכי גילוי מסמכים.⁷⁷

סימן י – סודות מסחריים

כאשר יש בגילוי ראייה כדי לפגוע באינטרסים לגיטימיים של בעל הדין, כגון הגנה על סודות מסחריים, יינתן צו לגילוי רק לגבי ראיות שהן רלוונטיות.⁷⁸

בעניין היקף הגילוי הראוי של מסמכים חל סעיף 23 לחוק עוולות מסחריות, התשנ"ט–1999, המשקף את אימוצו של עקרון המידתיות כבסיס לעיצוב כל הסדר לגילוי ראיות שיש בהן סודות מסחריים. סעיף זה מעניק לבית המשפט שיקול דעת לעצב הסדרי גילוי, השונים זה מזה בהיקפם ובמידת הפגיעה באינטרס של בעל הסוד המסחרי. הוא מאפשר לערוך איזון מדויק בין האינטרס של

73 רע"א 7731/04 משרד הבריאות נ' עיזבון הלפרין (פורסם בנבו, 21.6.2007). כן נדונה השאלה אם ניתן לזמן את יו"ר הוועדה ולחקור על הדוח בחקירה נגדית.

74 רע"א 4385/04 פרוך נ' בית החולים מקאסד (פורסם בנבו, 21.8.2007).

75 רע"א 7731/04 לעיל ה"ש 73. ניתן לסכם ולומר כי ככל שההליך לפני ועדה דוגמת זו שלפנינו מתרחק ממודל של הליך שיפוטי קלאסי, יש הצדקה רבה יותר להתיר חקירה נגדית של חבר ועדה. במיוחד, כאשר הפוטנציאל הראייתי של הדו"ח הוא מהותי. הפער בין ההתנהלות למעשה של ועדת הבדיקה לבין הנעשה בבית משפט, על רקע הפוטנציאל הראייתי של הדוח, הוא שמוביל למסקנה שיש לאפשר חקירה נגדית של יו"ר הוועדה. משאמרנו זאת, חובה לזכור את כוחו של בית המשפט להגביל את בעלי הדין בהבאת עדים ולקבוע גבולות לחקירה הנגדית. כך לדוגמה רשאי בית המשפט לקבוע כי די בכך שרק אחד מחברי הוועדה יחקר.

76 סעיף 22 לחוק זכויות החולה.

77 רע"א 7828/17 הסתדרות מדיצינית הדסה נ' פלוני (פורסם בנבו, 9.1.2018).

78 רע"א 918/02 ויטלזון נ' פנטאקום בע"מ, פ"ד נו(4) 865 (2002).

מבקש הגילוי כי ייקבע הסדר גילוי רחב ככל האפשר, לבין האינטרס של בעל הסודות המסחריים להגן על קניינו על ידי קביעת הסדר לגילוי מצומצם ככל הניתן.⁷⁹ אין לתת צו לגילוי מסמכים אשר יפגע בסוד מסחרי, לפני שמבקש הגילוי מניח תשתית ראייתית מינימלית לטענותיו. צו הגילוי והעיון יכלול רק את המסמכים שהם רלוונטיים לתובענה והכרחיים לבירורה.⁸⁰

במקום שבו קיים חשש של ממש כי מדובר בסוד מסחרי, ובמיוחד מקום שבו צד שלישי עשוי להיפגע עקב חשיפת הסוד המסחרי, ראוי כי טרם יורה בית המשפט על גילוי המסמך, תונח התשתית הראייתית בפניו ותתבהר יותר התמונה העובדתית והמשפטית.⁸¹ בנושא זה יש צורך לדון בפגיעה האפשרית בצדדים השלישיים ובעמדתם שצורפה לעיונו של בית המשפט; יש גם להידרש לטענות הצדדים לעניין שיקול הדעת המסור לו בסעיף 23 לחוק עוולות מסחריות.⁸²

על מנת לקבל החלטה מושכלת בעניין מתווה לעיון במסמכים המכילים מידע מסחרי רגיש, על בית המשפט לבחון את טענות הצדדים ואת האינטרסים השונים שלהם, ובפרט את עמדות הצדדים השלישיים (שהסודות המסחריים הנטענים שייכים להם). בית המשפט נדרש לבחון את השאלה הן מצד דיני גילוי המסמכים הכלליים והן מצד ההסדרים הקבועים בסעיף 23 לחוק עוולות מסחריות.⁸³ במקרה אחד פסק הדין של בית המשפט המחוזי, שבגדרו נקבע מתווה לגבי סודיות המסמכים שהמשיבה טענה שיש בהם סוד מסחרי, חרג מטענות הצדדים ומהסעדים שביקשו.⁸⁴ בתביעה נגזרת שהוגשה נגד בנק, נדחתה הבקשה לעיון במסמכים משני טעמים: המסמכים רצופים בנתונים שמהווים סוד מסחרי; המסמכים אינם רלוונטיים לשלב של אישור התביעה הנגזרת. בית המשפט השתכנע כי עניינו של הבנק באי-חשיפת הנספח לדוח ורוח הביקורת הפנימית גובר על הצורך של המבקש לעיין בו.⁸⁵

סימן יא – ביקורת פנימית, תכתובת פנימית וביקורת המדינה

ביקורת פנימית – היקף חובת הסודיות על פי חוק הביקורת הפנימית, והחיסיון הנגזר ממנה מפני גילוי ידיעה או מסמך, נקבעו לאחר עריכת איזון עקרוני וקונקרטי.⁸⁶

שם.	79
רע"א 3638/03 ביטום תעשיות פטרוכימיות בע"מ נ' כמיפרן ישראל בע"מ, פ"ד נח(1) 97 (2003).	80
רע"א 2376/13 רמי לוי שיווק השקמה תקשורת בע"מ נ' דהן (פורסם בנבו, 8.7.2013).	81
רע"א 3788/16 רמי לוי שיווק השקמה בע"מ נ' ברנד פור יו בע"מ (פורסם בנבו, 12.7.2016). לשיקולים אלו לא ניתן ביטוי במסגרת החלטת בית המשפט המחוזי.	82
רע"א 10108/16 רמי לוי שיווק השקמה בע"מ נ' ברנד פור יור בע"מ (פורסם בנבו, 1.3.2017).	83
ע"א 2502/16 נגריץ נ' RWL WATER LLC (פורסם בנבו, 26.3.2017).	84
רע"א 3389/12 פלוני נ' בנק הפועלים בע"מ (פורסם בנבו, 5.8.2012).	85
רע"א 6546/94 לעיל ה"ש 31.	86

תכתובת פנימית – העובדה כי הגילוי התבקש בנוגע לדיונים פנימיים או תכתובת עם גורמים שלישיים אינה מונעת מתן צו. יש היגיון בטענה כי לצורך הוכחת טענת חוסר תום לב יש רלוונטיות לתכתובת האמורה.⁸⁷

בעניין אחד המסמכים שגילויים התבקש אכן חסו תחת חסיונות. דובר בתכתובות בין גורמי הלשכה המשפטית של המשיבה לבין הגורמים המקצועיים במשיבה. ככאלו, ובשים לב למעמדה הנורמטיבי של המשיבה, חסו המסמכים תחת החיסיון שנשתרש בפסיקה החל על "מסמכים פנימיים" שהוכנו במהלך העבודה הרגיל של רשויות מינהליות, שתכליתו להגן על יכולתם של עובדי הרשויות להתבטא באורח חופשי ולקבל החלטות בלי שיהיו נתונים ללחצים חיצוניים, למען הבטחת תקינותה של פעילות המינהל הציבורי.⁸⁸

מדובר בחיסיון יחסי שאינו חקוק אלא בעיקרו יציר הפסיקה, ואת החלתו יש לבחון בכל מקרה לגופו. כעיקרון, התכתובות המכילות התייעצויות משפטיות הן חלק מחומר פנימי ומדיונים פנימיים שאין להקנות בהן זכות עיון. בנסיבות העניין, אף בהנחה שהמסמכים אכן רלוונטיים לשם הוכחת טענות המבקשת, אין להעדיף את גילויים על פני החיסיון, לנוכח הטעמים שעומדים בבסיס חיסיון פסיקתי זה.⁸⁹

עילות החיסיון מוגדרות בחוק, ואין בעל דין רשאי, על ידי סימון מסמך מסוים כפנימי או כסודי, להוסיף עליהן. משום כך, אין בעובדה שמדובר בחליפת מכתבים בין עובדי החברה בינם לבין עצמם, כדי לזכות את החברה בחיסיון.⁹⁰

לא די בקביעת הרשות כי מסמך מהוה "תרשומת פנימית" כדי להקים חיסיון; נדרש לבחון את נסיבותיו הקונקרטיות של כל מקרה לגופו. יש לבחון בהקשר זה רכיבים אחדים – טיב ההליך, טיב הגוף המינהלי וכמובן אופי המסמכים. על בית המשפט הדין להידרש, לאחר עיונו, לשאלה אם יש מן החומר שלפניו כזה שגילוי עולל "לצנן" אנשי רשות ממתן ביטוי לדעתם בדיונים פנימיים. עם זאת יבחן בית המשפט גם כי אין "צל הרים כהרים".⁹¹

תיקה של רשות ציבורית – התיקים פתוחים בפני כל אדם "הנוגע בדבר" – קרי, מי שיש לו עניין לגיטימי לעיין באותם מסמכים. ברם, זכות זו אינה בלתי מוגבלת, ולכך טעמים טובים מסוגים שונים, שמשותפת להם רגישות מיוחדת לצרכים ציבוריים שונים. על רקע זה, נשתרש בפסיקה חיסיון הפורס את תכולתו על מסמכים פנימיים אשר הוכנו במהלך העבודה הרגיל של רשויות – תכתובות, תרשומות וכיוצא באלה, המשקפות חילופי דעות וחוות דעת מקצועיות – שתכליתו להגן על יכולתם של עובדי

87 רע"א 9322/07 Gerber Products נ' רנדי בע"מ (פורסם בנבו, 15.10.2008). השוו רע"א 6823/05 רואימי נ' בנק לאומי לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 12.1.2006); רע"א 1359/04 עזאם נ' פז חברת נפט בע"מ (פורסם בנבו, 8.4.2004).

88 רע"א 4917/17 הסוכנות היהודית לארץ ישראל נ' רשות מקרקעי ישראל (פורסם בנבו, 5.3.2018).

89 ש.ם.

90 המ' 121/58 קרן קיימת לישראל נ' כץ, פ"ד יב 1472 (1958).

91 ש.ם.

הרשויות להתבטא באורח חופשי ולקבל החלטות בלא שיהיו נתונים ללחצים חיצוניים, למען הבטחת תקינותה של פעילות המינהל הציבורי.⁹²

מבקר המדינה – אין חיסיון למסמכים שהוכנו בתשובה לפניות משרד מבקר המדינה לצורך איסוף מידע על ידיו. אין זה השלב של הגשת ראיות ואין במתן האפשרות לעיין במסמכים כדי להשפיע על קבילותם במהלך המשפט.⁹³

סימן יב – חסיונות שונים

ועדות בדיקה במוסדות אקדמיים – בעניין אחד, המקור הנורמטיבי שעליו ביקשה העותרת לבסס את החיסיון היה זכותם החוקתית והחוקית של העדים והמתלוננים לפרטיות והאינטרס הציבורי הקיים בחיסוי של מידע הנמסר לוועדות בדיקה וולונטריות במוסדות אקדמיים. ערכים אלה לא הצמיחו עד כה חיסיון בדין הישראלי, וניתן לראות בבקשת העותרת ניסיון ליצור חיסיון הלכתי חדש. לשם כך עליה להוכיח גם את דבר קיומו של שיקול נכבד יותר שבטובת הכלל המצדיק את החלת החיסיון, במקום שבו נתון לבית משפט שיקול דעת אם להחילו.⁹⁴

רואה חשבון – שאלת קיומו של חיסיון על "ניירות עבודה" של רואה חשבון מבקר, במסגרת תביעת רשלנות מקצועית שהוגשה נגדו נענתה על כך בשלילה.⁹⁵

חסיונות דתיים – על מנת לסטות מכללי הגילוי המקובלים בהליכים אזרחיים, לא די בטענה כי חל איסור דתי על חשיפת תוכנו של ספר הסינוור ותוכן הדיונים ועל הפטריארכיה להוכיח כי אכן קיים איסור כזה, כאשר על בית המשפט לוודא את תוקפה של הנורמה המבקשת הגנה ולברר את מעמדה.⁹⁶

דואר אלקטרוני – העתקת תוכן של תכתובת דואר אלקטרוני פרטית-אישית שהושארה על מסך מחשב של הזולת (במקום העבודה לשעבר), על ידי הזולת (החברה), מהווה פגיעה בפרטיות, לפי חלופה 2(5) לחוק הגנת הפרטיות. בהתאם לסעיף 32 לחוק הגנת הפרטיות, הראיות תהיינה קבילות, אם לחברה עומדת אחת ההגנות שבחוק או שבית המשפט ייתן היתר לכך מטעמים מיוחדים שיירשמו.⁹⁷

יומן חקירות משטרתי – ניתן צו חיסיון על יומן החקירות בהינתן המסמכים הרבים שנזכרו בתצהירי גילוי מסמכים בתיק זה ושנמצאים ברשות המשיב; בהינתן העובדה שמדובר בתרשומת פנימית מובהקת שברגיל חל עליה חיסיון אפילו בהליכים פליליים; בהינתן שהחלטה הנוכחית עומדת

92 רע"א 7461/16 אגף המכס ומע"מ נ' פן דור תעשיות בע"מ (פורסם בנבו, 29.11.2016). אולם מדובר בחיסיון יחסי ואת החלתו יש לבחון בכל מקרה לגופו, בהתאם למהותו ולא לפי כותרתו בלבד.

93 רע"א 4999/95 לעיל ה"ש 1, בעמ' 47-ג.

94 בג"ץ 844/06 אוניברסיטת חיפה נ' עוז (פורסם בנבו, 14.5.2008).

95 רע"א 3184/16 קוסט פורר גבאי את קסירר נ' חפציבה ג'רוזלם גולד בע"מ (פורסם בנבו, 5.5.2016).

96 רע"א 5247/15 ג'אנופולוס נ' הימנותא בע"מ (פורסם בנבו, 28.8.2016).

97 רע"א 2552/16 זינגר נ' יהב חמיאס טכנולוגיות בע"מ (פורסם בנבו, 10.5.2016).

בסתירה להחלטה קודמת מבלי שחל שינוי נסיבות; ובהינתן שהתיק נמצא כבר בשלב של שמיעת ראיות לאחר שנים רבות במהלכם התנהלו הליכי גילוי מסמכים.⁹⁸

שינויים בסדר הבאת ראיות – אומנם ייתכנו מצבים שבהם יתיר בית המשפט סטייה מסדר הבאת הראיות הרגיל ויאפשר את דחיית העיון של הנתבע בראיות התובע, אולם מדובר במצבים חריגים שבהם קיימת הצדקה מיוחדת לכך.⁹⁹

בעניין אחד התעוררה השאלה אם ראוי להתיר למשיבה (הנתבעת) שלא להגיש תצהירי עדות ראשית (ובכללם "חומרי חקירה") עד לאחר סיום חקירתם הנגדית של עדי התובעת, או שמא יש לחייבה להגישם מיד לאחר שהתובעת הגישה תצהירי עדות ראשית מטעמה, אף אם טרם נחקרה נגדית. משילוב האמור בפסיקה,¹⁰⁰ לבית המשפט שיקול דעת לדחות את מועד הגשת תצהירי הנתבעת, או אף לפטור אותו כליל מהגשת תצהירי עדות ראשית, כשהחלטה עשויה להיות שלובה בהחלטה על דחיית מועד העיון במסמכי הנתבעת.¹⁰¹

סימן יג – בוררות וגישור

האם מסמכים שמקורם בהליך בוררות ואשר גילויים התבקש בהליך גילוי מסמכים על ידי צד שלישי שלא היה צד להליכי הבוררות, נהנים מחיסיון ולא ייחשפו לעיני הצד השלישי? בית המשפט עומד על השלבים שאותם יש לבחון בדיון בטענת חיסיון והורה להחזיר את הדיון לערכאה הדיונית, שתבחן אם בנסיבות העניין יש להורות על גילוי החומר אם לאו.¹⁰²

בקשת רשות ערעור נדחתה לגופה, לנוכח כך שהעד שימש כמגשר בין הצדדים והמשיבים לא ויתרו על חיסיון הליכי הגישור, ולנוכח חיסיון עורך דין-לקוח שחל על תוכנו של מכתב ששלח העד והסיבות לשליחתו.¹⁰³

- 98 רע"א 2097/16 משטרת ישראל נ' רופל (פורסם בנבו, 1.1.2017).
- 99 רע"א 6155/14 רשות שדות התעופה בישראל נ' דק איירפורט יזמות בע"מ (פורסם בנבו, 22.10.2014).
- 100 רע"א 4249/98, לעיל ה"ש 18; רע"א 3312/04 אשורנס גנרל דה פרנס נ' הכונס הרשמי, פ"ד ס(3) 245 (2005).
- 101 רע"א 5422/12 פינקלשטיין נ' הפול המאגר הישראלי לביטוח רכב בע"מ (פורסם בנבו, 12.8.2012).
- 102 רע"א 4781/12 י.מ. עיני קונדיטוריה בע"מ נ' בנק לאומי לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 6.3.2013); אורי גורן בוררות 436 (2018).
- 103 רע"א 1496/15, לעיל ה"ש 38.

פרק ה – פרטים נוספים והודיות

סימן א	–	עקרונות כלליים
סימן ב	–	מטרת הפירוט
סימן ג	–	הודיות

סימן א – עקרונות כלליים

ההוראות בעניין פרטים נוספים מצויות בפרק ו' לתקנות התשמ"ד, הדן ב"כתב-הגנה וכתבי טענות אחרים" (תקנות 49–66). הסימן הראשון באותו פרק הוא "כתב הגנה", הסימן השני הוא "קיצוץ ותביעה שכנגד" ואילו הסימן השלישי הוא "כתב תשובה וכתבי טענות נוספים". בסימן השלישי נכללות תקנות 65 ו-66, הקשורות לנושא.

דרישת בית המשפט – תקנה 65 לתקנות התשמ"ד שכותרתה הייתה "הוספת פרטים על פי דרישת בית המשפט", דנה בדרישה למתן פרטים נוספים שלא מיוזמתו של בעל הדין, אלא מיוזמת בית המשפט או הרשם. ניתן להעלות את הדרישה "בכל עת", דהיינו בכל שלב של המשפט, והיא יכולה להתייחס הן לכתב התביעה והן לכתב ההגנה. מטרת התקנה היא להורות על פירוט כתבי הטענות, כאשר הם מנוסחים באופן מעורפל או כללי מדי.

בתקנות התשע"ט לא מצאנו את ההליך של "פרטים נוספים", הליך שנעשה בו שימוש על פי תקנות 65 ו-66 ואילך לתקנות התשמ"ד. ייתכן ונוכל לעשות שימוש בתקנה 54 החדשה בתקנות התשע"ט שכותרתה "קביעה בדין בדבר פנייה לבית המשפט" שבה נקבע:

54. נקבע בדין שניתן לפנות לבית המשפט בהליך עיקרי שלא על דרך כתב תביעה, לרבות, באבעיה או לקבלת חוות דעת, תוגש הפניה כבקשה בכתב ויחולו עליה הוראות פרק זה.

כלומר, אולי ניתן להגיש את ההליך כבקשה בכתב. מכל מקום הפרק נותר בספר לצורך המשתמשים בהליך עד 1.9.2019, המועד שבו תיכנסנה לתקפן התקנות החדשות. יש לשים לב כי בתקנות החדשות קיימות דרישות מבעל דין לעמוד בדרישות הפרטים – אך אין מדובר בהליך מיוחד לדרישת פרטים.

תקנה 65 הוחלפה.¹ תיקון תקנה זו משתלב בתיקונים האחרים שבאותו קובץ. המשותף לרוב התיקונים הוא הרחבת מספר המקרים שבהם ניתן לחייב בעל דין לפעול בתצהיר. לנוכח גישה זו בתקנות, שונה נוסח התקנה והוספה בה הוראה, שלפיה הפרטים העובדתיים שיוגשו לאחר דרישת הפירוט על פי התקנה, יוגשו בדרך של תצהיר (אם אכן יורה כך בית המשפט).

בית המשפט רשאי להורות על אתר לתובע להגיש הרצאה מתוקנת של מהות התביעה, או להביא פרטים נוספים ומפורטים יותר, גם אם פרטים אלה כבר הובאו ונרשמו בפרוטוקול. עם זאת אין צורך להגיש בקשה מיוחדת לקבלת רשות לתקן את כתב התביעה לשם כך.²

כתב תביעה, שבו סתם התובע ולא פירש אם ההסכם נעשה בכתב או בעל פה, אינו תקין ובית המשפט רשאי לחייב את התובע בהמצאת פרטים.³

1 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 2), התשנ"א–1991, ק"ת 1228, מיום 29.8.1991.
2 ע"א 434/63 חרותי נ' שובס, פ"ד יח(1) 403 (1964).
3 ע"א 127/60 "שרונה" מושב עובדים להתיישבות שיתופית בע"מ נ' שיינברג, פ"ד יד 2191 (1960).

דרישת בעל דין – תקנה 66 לתקנות התשמ"ד, שכותרתה הייתה "מתן זמן לאחר פרטים נוספים", חלה על יוזמת בעל הדין ולא על יוזמת בית המשפט, דהיינו היא חלה על בעל דין שדרש פרטים נוספים ולא נענה. במקרה זה (אם לא נאמר אחרת), תינתן לדורש הפרטים ארכה להגשת כתב טענותיו, ממועד מתן הפרטים ולמשך הזמן שעמד לרשותו להגשת כתב הטענות, עד שהגיש את הבקשה לפרטים נוספים. דרישת הפרטים מתייחסת לכתב הטענות של הצד שכנגד; לאחר קבלת מכתב הפרטים הנוספים הופך המכתב לחלק מכתבי טענותיו של שולח הפרטים.⁴ החובה ליתן פרטים נוספים מתייחסת לכתבי טענות בלבד ולא לנספחים, כמו חשבונות גולמיים שצורפו לכתבי טענות.⁵

תקנה 143(3) לתקנות התשמ"ד קבעה כי לשופט בקדם משפט נתונות סמכויות נרחבות. בין היתר, הוא מוסמך "להחליט בדבר מתן פרטים נוספים".

בערעור אחר נטען שפרשת התביעה הייתה לקויה, אך ניתן היה לסלק את הספק על ידי בקשת פרטים מלאים יותר עוד בשלב מוקדם של הדיון. המערערת נמנעה מלהגיש בקשה כזו וטענתה הפורמלית, הבאה בשלב הסיכום, אין בה ממש.⁶

בעניין אחר הורה בית המשפט לתובע להמציא הודעת פרטים נוספת וטובה יותר, שבה ייתן תיאור של מהות הנזק אשר נגרם לו וינקוב בסכומים שהוא תובע, ואם הוא תובע נזק ממון – עליו לתת גם פרטים של נזק זה. באותו עניין התנה בית המשפט, בערכאת ערעור, את תיקון התובענה בציות לצו בדבר פרטים נוספים.⁷

במקרה אחד לא היה כתב ההגנה מפורט דיו. הנתבע ניסה לפטור את עצמו על ידי טענות סתמיות ומתחמקות. אילו הטריח עצמו והיה נותן פרטים על הסיבה לאירוע התאונה, בעניין הקלוקל בבלמים ועל המוסך שטיפל במשאית, היה מאפשר לתובע להגיש כתב תשובה ולהכחיש את מומחיותם של אנשי המוסך.⁸

סימן ב – מטרת הפירוט

הקו המנחה בסדרי הדין על פי כתבי טענות הוא כי העימות בין כתב התביעה לבין כתב ההגנה מגבש את הפלוגתות. ככל שכתבי הטענות יהיו כלליים יותר, כך יגדל מספר הפלוגתות, יסתבך הדיון ויימשכו הליכים מעל המידה הראויה. לכן, המגמה היא לצמצם את הפלוגתות ככל שאפשר. הדרך הראויה היא אפוא להגיש כתבי טענות מפורטים באופן שהשאלות השנויות במחלוקת תתגבשה באופן מדויק יותר. אין עניינו של הנושא רק בטיעון האלגנטי אלא גם בחובה המוטלת על מנסח כתב הטענות.

4 המ' 46/57 העצני נ' בן-גוריון, פ"ד יא 397 (1957). פרטים נוספים – חלק מכתבי הטענות הם, אך שום ראייה לא תהא שייכת לעניין, אלא אם הטענה אשר להוכיחה או לסתרה היא באה, שייכת בעצמה לעניין; היינו, אם קביעת העובדה שנטענה או שלילתה עשויה לחתוך את הדין לכאן או לכאן.

5 בר"ע 95/68 עממית חברה לביטוח בע"מ נ' בריטיש אנד אוברסיס אינשורנס קומפני לימיטד, פ"ד כב(2) 689 (1968).

6 ע"א 190/57 דרלי נ' פונפדר, פ"ד יב 304 (1958).

7 ע"א 99/50 חברת הכשרת הישוב בא"י בע"מ נ' לויז, פ"ד ח 202 (1954).

8 ד"נ 4/69 נוימן נ' כהן, פ"ד כד(2) 229 (1970).

טענה בדבר היעדר הרשאה נטענה באופן מעורפל. בית המשפט קבע כי מן הראוי היה לדרוש פרטים נוספים, שכן אלה לא נועדו רק לעודד את ה"טיעון היאה" אלא, ובעיקר, לגרום ליעילות הדין ולחיסכון בזמנם של בית המשפט ושל בעלי הדין.⁹

הפרטים הנוספים הנדרשים בבג"ץ ובבית המשפט לעניינים מינהליים יכולים להתייחס גם לשאלות של חוק.¹⁰

פרטים בנוגע לעובדות ולא בנוגע לחוק – כאשר טוען בעל דין בכתב הגנתו טענה עובדתית, אין מקום להציג לו בגדר בקשה לפרטים נוספים את השאלה מכוח מה הוא טוען את הטענה.¹¹

נטענה טענה שלפיה ניתן לדרוש פרטים נוספים רק בקשר לעובדות ולא בקשר לדין שעל פיו התאגדה המערערת, שהרי הדין הוא מן המפורסמות. נקבע כי על התובע להמציא לבית המשפט "את המידע המצוי בידו ולגלות לו, מאיזה חוק הוא יונק את ישותו המשפטית. גילה – יצא ידי חובתו; אין הוא חייב ל'הוכיח' לשופט חוק מקומי".¹²

סימן ג – הודיות

הודיה דיונית שונה מהודיה מחוץ לכותלי בית המשפט, המוכרת מדיני הראיות שקבעו את מעמדה של האחרונה כמעמדה של ראייה אחרת שבתיק. הודיה דיונית בכתבי הטענות מוציאה מהמחלוקת נושאים מסוימים אשר אינם זקוקים עוד להוכחה.

יש להבחין בין "הודיה פורמלית" לצורך הדין לבין הודאה מחוץ לכותלי בית המשפט. בעוד שהודיה מהסוג הראשון אינה ראייה כלל, אלא היא מוציאה עובדה מתחום המחלוקת ופותרת מן הצורך להוכיחה, הרי שההודאה מן הסוג השני הינה ראייה כשאר הראיות ובין שאר הראיות.¹³

ההודיות הפורמליות, הנעשות על ידי בעל דין או פרקליטו לצורך הדין, ידועות בשם: הודאות לצורך הדין (Admissions for Purposes of Trial); או הודאות משפטיות (Admissions Judicial).

תקנה 102 לתקנות התשמ"ד שכותרתה "הודעה על הודיה", קבעה כי בעל דין רשאי להודות באמיתות טענותיו של בעל הדין האחר, במקצת הטענות או ככולן. ניתן לעשות את ההודיה בכתב הטענות או בכל כתב אחר. זוהי הודיה מיוזמתו של בעל דין לגבי כתב טענותיו שלו.

בתקנות התשע"ט לא מצאנו את ההליך של "הודיות" הליך שנעשה בו שימוש על פי תקנות 102–103 ואילך לתקנות התשמ"ד. ייתכן ונוכל לעשות שימוש בתקנה 54 החדשה בתקנות התשע"ט, שכותרתה "קביעה בדין בדבר פנייה לבית המשפט" שבה נקבע:

- 9 ע"א 44/59 חכים נ' האחיות מנצרת, פ"ד טו 1093 (1961).
- 10 בשג"ץ 58/86 מורגנשטרן נ' מורגנשטרן, פ"ד מ(2) 246 (1986).
- 11 רע"א 2904/95 מדינת ישראל נ' אל הווייל, פ"ד מט(2) 40 (1995).
- 12 ע"א 207/74 The Russian Ecclesiastical Mission in Jerusalem נ' מדינת ישראל, פ"ד כט(1) 836 (1975); ע"א 250/76 The Russian Ecclesiastical Mission in Jerusalem נ' מדינת ישראל, פ"ד לא(2) 563 (1977).
- 13 ע"א 9605/03 יגלום נ' שר הבריאות, פ"ד נט(5) 278 (2005).

54. נקבע בדין שניתן לפנות לבית המשפט בהליך עיקרי שלא על דרך כתב תביעה, לרבות, באבעיה או לקבלת חוות דעת, תוגש הפניה כבקשה בכתב ויחולו עליה הוראות פרק זה.

כלומר, אולי ניתן להגיש את ההליך כבקשה בכתב. מכל מקום הפרק נותר בספר לצורך המשתמשים בהליך עד 1.9.2019, המועד שבו תיכנסנה לתקפן התקנות החדשות. ההודיות נהוגות בבתי המשפט האזרחיים ומיועדות לפטור את בעל הדין שכנגד מהוכחת עובדה או טענה מסוימת.¹⁴

לא כל התבטאות של בעל דין לחובת עצמו, בעניין השנוי במחלוקת במשפט, היא בבחינת הודאה (בעובדה או בזכות) שבעל הדין נתפס עליה. המבחן הוא שרק הודאה (הודיה) "פורמלית" (או "משפטית"), הנכללת בכתבי הטענות או הנמסרת בגדר הליך דיוני המיועד לכך (כגון בתשובה לדרישה להודות בעובדות או בהצהרה מפורשת במהלך הדיון), מובילה לצמצום המחלוקת ופוטרת את בעל הדין שכנגד מלהביא ראיות להוכחת עמדתו בנושא ההודיה.¹⁵

14 ע"א 211/63 יחזקאל נ' קלפר, פ"ד יח(1) 563 (1964).

15 ע"א 279/89 "הסנה" חברה ישראלית לביטוח בע"מ נ' דמתי, פ"ד מז(3) 156 (1993).

שער ארבעה עשר – קדם משפט

עקרונות כלליים	–	סימן א
מסמכים להגשה לקראת קדם המשפט	–	סימן ב
שופט בקדם משפט	–	סימן ג
סמכויות שיפוט בקדם המשפט	–	סימן ד
החובה להתייצב לשיבת קדם משפט	–	סימן ה
נושאים דיוניים	–	סימן ו
בקשות לאחר קדם משפט	–	סימן ז
תיקון כתבי טענות לאחר קדם משפט	–	סימן ח
הליכים נוספים לאחר קדם משפט	–	סימן ט

סימן א – עקרונות כלליים

מטרות קדם המשפט הוגדרו והן: "לייעל את הדיון, לפשטו, לקצרו ולהחישו" וכן גם "בירור אפשרות של פשרה".¹ הפסיקה מצדה ניסחה מטרות כמו: טיפול בשאלות המקדמיות,² הגברת שליטתו של השופט במשפט,³ ייעול הדיון,⁴ פישוט הדיון,⁵ קירוב עמדות בעלי הדין.⁶ ראוי שבמהלך קדם המשפט בית המשפט יגלה מעורבות ויוזמה שמעצם טבען כרוכות בבירור מוקדם של העמדות.⁷

סמכויות בית המשפט הן בחלקן רחבות וחורגות מהמסגרת האדוורסרית הרגילה, במיוחד כאשר מדובר בקדם משפט בבית משפט לענייני משפחה שלגביו נקבע "בכל ענין של דיני ראיות וסדרי דין, שאין עליו הוראה אחרת, לפי חוק זה, ינהג בית המשפט בדרך הנראית לו הטובה ביותר לעשיית משפט צדק".⁸

בישיבת קדם המשפט יורה בית המשפט על דרכי הדיון בתובענה במטרה לייעלו, לפשטו ולהחישו; בכלל זה רשאי הוא מיוזמתו או לבקשת בעל דין.⁹

סימן ב – מסמכים להגשה לקראת קדם המשפט

תקנה 62 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) שכותרתה "מסמכים להגשה לקראת קדם המשפט" קובעת את ההוראות הבאות –

התובע יגיש עד ארבעה עשר ימים לפני ישיבת קדם המשפט הראשונה והנתבע יגיש עד שבעה ימים לפני ישיבה זו את המסמכים המפורטים להלן וכל מסמך נוסף שעליו יורה בית המשפט:

(1) רשימת העדים שבכוונתו להזמין למתן עדות, לשם הצגת מסמכים או למתן תעודת עובד ציבור או תעודה ציבורית; הרשימה תכלול בצד כל עד פירוט תמציתי של הצורך והמטרה של העדתו; קיים חשש ממשי להשפעה על עד או

- 1 ראו תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 2), התשנ"ו–1996, ק"ת 932, שם תוקנה תקנה 140. למטרות שלשמן יש לקיים קדם משפט הוספה המטרה "כדי לברר אם יש מקום לפשרה בין בעלי הדין".
- 2 המ' 404/65 מקורות חברת המים בע"מ נ' מרדכי ברזילי, סולל בונה בע"מ, פ"ד כ(2) 65 (1966).
- 3 בר"ע 26/66 סוכנות מכוניות לים התיכון בע"מ נ' פרניו, פ"ד כ(3) 322 (1966).
- 4 ע"א 222/66 שוורץ נ' מדינת ישראל, פ"ד כ(4) 237 (1966); ע"א 541/66 גולדמן נ' גולדמן, פ"ד כ(א) 113 (1967).
- 5 ע"א 680/87 המגן חברה לביטוח בע"מ נ' אליהו, פ"ד מו(4) 154 (1992).
- 6 ע"א 5492/92 גאוני נ' בנק דיסקונט לישראל בע"מ, פ"ד מז(3) 223 (1993).
- 7 רע"א 2565/07 טלנית תעשיות סחר נדל"ן ופיננסים בע"מ נ' נציגות הבית המשותף (פורסם בנבו, 25.3.2007).
- 8 בע"מ 8339/06 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 4.1.2007). ראו סעיף 8 לחוק בית המשפט לענייני משפחה, התשנ"ה–1995 וכן תקנה 258ב(ג) לתקנות התשמ"ד.
- 9 תקנה 63(ב) לתקנות החדשות.

אם קיים טעם מספק אחר, רשאי בעל הדין לציין זאת ברשימה בלי לציין את שמו והפירוט הנדרש ובישיבת קדם-המשפט יבורר העניין;
 (2) רשימת המסמכים מתוך תצהיר גילוי המסמכים, שבכוונת בעל הדין להגיש כראיה במהלך המשפט.

תקנה 61(א) החדשה שכותרתה "מועד לקיום קדם-משפט" קובעת: (א) "ישיבת קדם המשפט תיקבע לאחר שהוגש כתב הגנה וחלף המועד להגשת כתב ההגנה האחרון".
 סמכויות השיפוט בקדם המשפט משתרעות גם על השלב הטורמי הקודם להליך קדם המשפט. דהיינו, הסמכויות משתרעות גם על קדם המשפט וגם על השלב של "לצורכי קדם המשפט".¹⁰ כך גם נקבע בתקנה 63(ג) לתקנות החדשות: (ג) אין באמור בתקנות משנה (א) או (ב) כדי לגרוע מסמכות בית המשפט לתת החלטות הנוגעות לניהול ההליך גם לפני ישיבת קדם-המשפט.
 כן נקבע באותה תקנה כי בית המשפט מוסמך "להורות על אופן ההגשה ועל דרכי הדיון בבקשות המנויות ברשימת הבקשות".
 בתקנה 63(א) לתקנות החדשות נקבע כי ככלל, ראוי שבית המשפט ישאף כי שלב קדם המשפט לא יעלה על שתי ישיבות בבית משפט השלום ועל שלוש ישיבות בבית המשפט המחוזי.

סימן ג – שופט בקדם משפט

אין חובה כי השופט שמנהל את קדם המשפט ישובץ כמי שעתידי לזון בתובענה עצמה ושיבוצו לניהול הדיון בקדם המשפט יכולה להיעשות מטעמים של נוחיות ויעילות.¹¹
 קדם המשפט הוא חולייה אחת מחוליות ההליך המשפטי, שכן לשופט המנהל את קדם המשפט יש סמכויות נרחבות, לרבות להכריע ישירות בשאלות השנויות במחלוקת, גם על דרך של קביעת ממצאים עובדתיים לגביהן, תוך התייחסות למהימנות עדים ומתן הוראות לגבי עריכת חקירות וחשבונות וברדיקת נכסים.¹²

בקשות לפסלות שופט הדין בקדם משפט – תקנה 140 לתקנות התשמ"ד קבעה כי קדם משפט נועד, בין היתר, "כדי לברר אם יש מקום לפשרה בין בעלי הדין". גם תקנה 63(ב)(16) לתקנות החדשות קובעת כי בית המשפט רשאי מיוזמתו או לבקשת בעל דין "להציע לבעלי הדין הצעת פשרה או להציע להם לפסוק על דרך הפשרה או מנגנון חלופי ליישוב הסכסוך".
 העובדה שבית המשפט מנסה להביא את בעלי הדין לידי פשרה, כשלעצמה, אין בה כדי להקים עילת פסלות נגד שופט, במיוחד כאשר ההצעה מועלית בראשית הדיון, במסגרת קדם המשפט ובטרם שמיעת הראיות. ברור כי בשלב זה אין השופט מגבש עמדה סופית בעניין.¹³

10 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 2), התשנ"ו-1996.

11 דנ"א 21/89 כהן נ' אושיות חברה לביטוח בע"מ, פ"ד מה(3) 499 (1991).

12 רע"א 288/89 אושיות חברה לביטוח בע"מ נ' כהן, פ"ד מג(4) 427 (1989).

13 ע"א 4601/07 חמדה נ' כיאל (פורסם בנבו, 7.1.2008).

בעניין אחד נקבע כי הדברים שאמר בית המשפט במסגרת הליך קדם המשפט בעניין נכותו של המערער אינם אלא דברים לכאורה, אשר נועדו לצורך ייעול הדיון והניסיונות לקדם פשרה בין בעלי הדין. אין בדברים אלה כדי להעיד כי בית המשפט "ננעל" בפני טענות המערער או כדי להצביע על קיומו של חשש ממשי למשוא פנים בניהול המשפט.¹⁴

על פי תקנה 140 לתקנות התשמ"ד בית המשפט היה רשאי בקדם משפט להפנות את תשומת לבו של בעל דין לקשיים בתביעתו. ההליך השיפוטי מחייב הנחות כלשהן בדבר סבירותן של טענות משפטיות. על הנחות אלה לשוב ולהיבחן בדיון המשפטי עד שהן הופכות למסקנות מגובשות היטב. מקצועיותו של בית המשפט מאפשרת לו להעמיד את הנחותיו המקדמיות תחת הביקורת הראויה. רק בנסיבות שבהן ברור כי בית המשפט מנוע מלשנות את הנחותיו המוקדמות וכי דעתו "נעולה", יש מקום להורות על פסילתו.¹⁵

סימן ד – סמכויות שיפוט בקדם המשפט

סמכויות השופט בקדם משפט היו מפורטות בהרחבה בתקנה 143 לתקנות התשמ"ד. התקנה מונה עשר סמכויות שונות ומגוונות, שאינן בגדר רשימה סגורה. סמכויות אלה על פניהן, עניינן ברור ראשוני והחלטות מקדמיות הנדרשות להכנת התיק ולהבאתו לשלב שבו יהיה בשל לדיון לגופו.¹⁶

בעניינים האמורים בתקנה 143 היו לשופט בקדם משפט כל הסמכויות הנתונות לבית המשפט לפי כל דין; בהתאם לתקנה 144 לתקנות התשמ"ד הוא היה רשאי להחליט בהם ללא צורך בבקשת בעל דין.

בקדם המשפט בית המשפט רשאי לתת החלטות ביניים אף מיוזמתו שלו ולהיזקק לבקשות שבעלי הדין העלו לפניו אף ללא בקשות בכתב, ובלבד שניתנה לבעל הדין שכנגד אפשרות סבירה להגיב. לפיכך שופט רשאי להיזקק לבקשה להארכת המועד אף ללא בקשה פורמלית ואפילו ללא תצהיר, אם אך נסיבות המקרה הצדיקו את הדבר.¹⁷

סמכויות השופט בקדם משפט מפורטות בהרחבה בתקנה 63 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט).

תיקון כתבי טענות ומחיקת דברים מיותרים

תקנה 143(1) לתקנות התשמ"ד קבעה כי שופט בקדם משפט מוסמך לבדוק אם כתבי הטענות ערוכים כדין, להתיר את תיקונם או להורות על כך. השלב המתאים לעתור לתיקון כתבי טענות הוא קדם

14 ע"א 4690/07 פלוני נ' או.פי.אס.איי (שינוע בינלאומי) בע"מ (פורסם בנבו, 28.10.2007).

15 ע"א 9658/06 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 14.12.2006).

16 דנ"א 21/89, לעיל ה"ש 11.

17 ע"א 3857/96 שגיא נ' תעשיות רוגוזין בע"מ, פ"ד נב(2) 706 (1998).

המשפט. תיקון כתבי טענות מקומו הרגיל הוא בשלב קדם המשפט.¹⁸ קדם המשפט "משמש שעת כושר ורצון לתיקון כתבי טענות".¹⁹

לבית המשפט סמכות רחבה להורות בקדם משפט על תיקון כתבי טענות על מנת שהוא יוכל להכריע בשאלות "שהן באמת השאלות השנויות במחלוקת בין בעלי הדין". תחום סוגיית תיקון כתבי טענות, נתון לשיקול דעת רחב של הערכאה הדיונית שבפניה מתנהל המשפט. בית משפט שלערעור יתערב בשיקול דעת זה רק לעיתים נדירות.²⁰

שיקול הדעת הרחב, המקובל על בית המשפט בבקשות לתיקון בכל שלב משלבי הדין, מסור לו גם בבקשה לתיקון הנדונה בשלב של קדם משפט.²¹

שופט בקדם משפט מוסמך למחוק כל דבר שאינו דרוש לעניין. הוראה זו מתיישבת עם ההלכה בעניין תיקון כתבי טענות והיא משולבת בה.

בעניין אחד נדונה תביעה לפיצויים בגין פרסום לשון הרע. בקדם המשפט התבררה עתירה למחיקת סעיפים אחדים מכתב ההגנה. נקבע שם כי אם נטענת טענה בכתב ההגנה שעל פי דין אינה משמשת הגנה, אין הטענה דרושה ויש למחקה.²² תקנה 63(ב)(11) לתקנות החדשות קובעת כי בית המשפט רשאי "להורות על תיקון כתבי הטענות, מחיקת כל דבר שאינו דרוש לעניין ובירור רשימת השאלות השנויות במחלוקת ועריכת הפלוגתות".

קביעת פלוגתות

תקנה 143(1) לתקנות התשמ"ד קבעה את סמכות בית המשפט בנושא קביעת הפלוגתות, דהיינו הסמכות לברר מהן השאלות השנויות באמת במחלוקת בין בעלי הדין ולערוך את רשימת הפלוגתות. גיבוש השאלות השנויות במחלוקת מהווה אמצעי עיקרי לייעול הדין, לפישוטו, לקיצורו ולהחשתו והוא נעשה תוך שימוש בשיקול דעת.²³ הפלוגתות מתגבשות כתוצאה מהעמדת כתבי הטענות של בעלי הדין זה מול זה. אילולא צמצום הפלוגתות, הייתה כל טענה שהוכחה בכתב ההגנה הופכת למעשה לשאלה שנויה במחלוקת. הוראה זו בעניין גיבוש הפלוגתות משיגה מטרה כפולה: בעלי הדין לא יופתעו באשר לטענות העובדתיות שעליהם להוכיח או להפריך, וזמנו של בית המשפט לא יבוזז לריק.²⁴

פעולת המיון הנערכת במסגרת קדם המשפט נועדה "להפריד בין הכחות שלצורך הכחשה ובין ההכחות שמן העניין".²⁵ כאשר נערכת רשימת פלוגתות והכחשה מסוימת של הנחבע לא הוכללה

18 ע"א 222/66, לעיל ה"ש 4.

19 ע"א 33/71 אדמסקי נ' אליהו חברה לביטוח בע"מ, פ"ד כה(1) 819 (1971).

20 רע"א 2607/12 אל על נתיבי אויר נ' כלל חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנוב, 29.4.2012). במקרה זה, השלמת החסר לא חרגה מהעילה המקורית, ועל מנת שניתן יהיה לדון במחלוקת האמיתית, היה מקום להתיר את התיקון. במצב זה גם לא נדרש תצהיר מטעם מבקש התיקון, שנעשה בגדר הפעלת הסמכות המסורה לשופט בקדם משפט.

21 ע"א 129/69 לה-פונסייר חברה לביטוח בע"מ נ' פרץ, פ"ד כג(1) 525 (1969).

22 ע"א 34/71 פרידמן נ' חן, פ"ד כו(1) 524 (1972).

23 ע"א 129/69 לעיל ה"ש 21.

24 ע"א 228/65 חברת החשמל לישראל בע"מ נ' חלקה 6 בגוש 7166 בע"מ, פ"ד כ(1) 253 (1966).

25 ע"א 142/71 אגבריה נ' מבנים רמים חברה קבלנית בע"מ, פ"ד כו(1) 400 (1972).

בה, יש לראות את הנתבע כמוותר על הכחשה זו. ברם, משלא נערכה רשימה כזו – אין בשתיקת הנתבע בקדם המשפט משום מניעה מצדו מלחזור ולטעון טענה זו.²⁶
 רצוי שפרוטוקול הדיון של קדם המשפט יכיל את רשימת הפלוגתות או יציין לפחות שהפלוגתות הממשיות הובררו והובהרו לבעלי הדין.²⁷
 יש לזכור כי קביעת השאלות שבמחלוקת בקדם משפט אינה מתירה הבאת ראיות בניגוד לדיני הראיות.²⁸
 תקנה 63(ב)(11) לתקנות החדשות קובעת כי בית המשפט רשאי הוא מיוזמתו או לבקשת בעל דין לברר את "רשימת השאלות השנויות במחלוקת ועריכת הפלוגתות".

בעלי דין והליכי הודעה לצד שלישי

תקנה 143(2) לתקנות התשמ"ד עוסקת בצירוף בעלי דין ובמחיקתם. קיימות בה הוראות לעניין בירורן של הודעות לצד שלישי וכן לעניין מתן הוראות לביורר תובענה שהוגשה על דרך הודעה לצד שלישי. הסמכות על פי תקנת משנה זו מתייחסת הן למשלוח הודעות צד שלישי והן למתן הוראות לביורר התובענה העיקרית, שהוגשה בה גם הודעת צד שלישי. מתן הודעה לצד שלישי הוא אכן אחד העניינים הראויים לדיון בקדם משפט.²⁹
 לגבי הודעות לצד שלישי נקבע בתקנה 63(ב)(2) לתקנות החדשות כי בית המשפט רשאי "להורות על דרך ועיתוי שמיעת הודעות לצד שלישי ותביעות שכנגד".
 לגבי צירוף בעלי דין קובעת תקנה 63(ב)(10) כי בית המשפט רשאי "להורות על צירוף בעלי דין ומחיקתם".

סמכויות עזר (גילוי מסמכים, שאלונים ועוד)

תקנה 143(3) לתקנות התשמ"ד דנה בסמכותו של שופט בקדם משפט להפעיל סמכויות עזר למיניהן, כמו מתן הוראת בדבר פרטים נוספים, הודיות, שאלונים, גילוי מסמכים, חקירות, בדיקות ומינורי מומחים.
 הליכי גילוי מסמכים אמורים להסתיים בשלב קדם המשפט, במסגרתו ראוי שיתנהל הליך גילוי מוקדם, מקיף וממצה. בהתאם לכך, כל בקשה שניתן להגישה בשלב קדם המשפט צריכה להיות מוגשת בשלב זה ולא ניתן יהיה להעלותה לאחר סיומו אלא מטעמים מיוחדים שיירשמו וכדי למנוע עיוות דין.³⁰

26 ע"א 234/81 ירמה נ' "מזרע" קבוץ השומר הצעיר להתישבות שתופית בע"מ, פ"ד לו(4) 113 (1982). מדובר בטענה לעיכוב הליכים עקב הסכם בוררות ושלא נכללה ברשימת הפלוגתות. כן ראו ע"א 5492/92, לעיל ה"ש 6.

27 בר"ע 26/66, לעיל ה"ש 3.

28 ע"א 503/65 דומב נ' "רסקו" חברה להתיישבות חקלאית ועירונית בע"מ, פ"ד כ(2) 677 (1966).

29 המ' 234/65 דיאב נ' דיאב, פ"ד יט(2) 319 (1965).

30 רע"א 5424/16 טינקו בע"מ נ' הפדרציה הישראלית לתקליטים וקלטות בע"מ (פורסם בנבו, 13.10.2016).

תקנה 143(3) לא הייתה תרופה לכל מכאוב ואינה פוטרת את המתדיינים מלעמוד במועדים הקבועים בתקנות לגבי הליכי גילוי מקדמיים. המצב הרצוי הוא, שהצדדים יגיעו לשיבת קדם המשפט לאחר שמיצו את ההליכים המקדמיים ביניהם, וככל שיש ביניהם מחלוקת לגבי מסמך מסוים או שאלה מסוימת בשאלון, היא תידון בישיבת קדם המשפט, לאחר שהוגשה בקשה בכתב על ידי הצד המעוניין. מכל מקום, סמכות השופט בקדם המשפט לחוד וחובות הצדדים לחוד.³¹

לעתים בעלי דין מחמיצים את המועדים להגיש ליריבם את הדרישה לגילוי מסמכים ונושא המועדים מועלה מפעם לפעם. כן נתקלים במחדלים, כמו איחור בפנייה ליריב ואיחור בפנייה לבית המשפט. לפעמים נתקלים גם במקרים שבהם הפנייה היא מוקדמת. אולם אפילו הוחמצו המועדים, ניתן לעתור לבית המשפט בבקשה לגילוי מסמכים כדי שיפעיל את סמכותו על פי תקנה 143(3), שכן סמכות זו אינה מוגבלת במועדים.³²

בשלב קדם המשפט בית המשפט אינו נתון בסד ההוראות הדיוניות החלות על הליכי הגילוי והעיון בשלבי המשפט, הגם שעליו להתחשב בהן. הליכי הגילוי והעיון במסמכים הם הליכים חשובים העשויים למנוע בזבוז זמן שיפוטי בהמשך הדיון, ומכאן גם החשיבות בניהול ההליכים בקדם המשפט ב"מבט רחב" הצופה את פני ההליך העיקרי.³³

כאשר המבקש גילה רצונו כבר במועד ישיבת קדם המשפט לקיים דיון בבקשה לגילוי מסמכים, רשאי היה בית המשפט לדון גם בלא שהוגשה בקשה.³⁴

בתביעה שהדיון בה פוצל לשניים: דיון באחריות ודיון בנוזק, ניתן להורות בקדם המשפט על פיצול השאלון.³⁵

גילוי מוקדם של הראיות ה"מזיקות" שבמחלוקת עשוי לעודד פשרות. אין לזלזל בשיקול זה שהוכר כשיקול לגיטימי בניהול קדם משפט.³⁶

בית המשפט המחוזי, הדין בערעור על החלטת מנהל מס ערך מוסף בהשגה, רשאי להורות בקדם המשפט על גילוי מסמכים ועל העיון בהם.³⁷

בשלב של קדם משפט יכול בית המשפט להרשות חזרה מהודיה, אם בעל דין טוען כי הודייתו נגרמה על ידי טעות.³⁸

בתקנות החדשות אין התייחסות לנושא זה מאחר וחלה חובה על פיהן לצרף את המסמכים לכתבי הטענות.

מינוי מומחים

תקנה 143(3) לתקנות התשמ"ד דנה בסמכותו של שופט בקדם משפט למנות מומחים.

- 31 רע"א 8113/14 קינג נ' אופיר טורס בע"מ (פורסם בנבו, 15.3.2015).
- 32 ר"ע 241/84 עטאללה נ' Universal Pictures Inc., פ"ד לח(2) 643 (1984).
- 33 רע"א 10538/08 המכללה האקדמית הערבית לחינוך בישראל בחיפה נ' כנעאן (פורסם בנבו, 12.4.2009).
- 34 רע"א 9051/00 ויטלזון נ' פנטאקום בע"מ, פ"ד נה(3) 185 (2001).
- 35 רע"א 3576/94 השיקמה הוצאה לאור בע"מ נ' רום, פ"ד מח(4) 388 (1994).
- 36 רע"א 4249/98 סוויסה נ' הכשרת הישוב חברה לביטוח בע"מ, פ"ד נה(1) 515 (1999).
- 37 רע"א 291/99 ד.נ.ד. אספקת אבן ירושלים נ' מנהל מס ערך מוסף, פ"ד נח(4) 221 (2004).
- 38 ע"א 129/69, לעיל ה"ש 21.

בתקנה 63(ב)(8) לתקנות החדשות נקבעה הסמכות "למנות מומחה לשם בירור מחלוקת שבין בעלי הדין".

בית המשפט אינו חייב להמתין ליוזמת בעלי הדין על מנת למנות מומחה מטעמו והוא רשאי למנותו ביוזמתו, אם כי יש לשמוע את תגובת בעלי הדין בטרם מינוי מומחה כאמור.³⁹ במקרה אחד במהלך ישיבת קדם המשפט התנגדה הנתבעת לבקשה למינוי מומחים רפואיים שהגיש התובע, בשל כך שהתובע לא פנה כלל למוסד לביטוח לאומי כדי שנכותו עקב התאונה תיקבע על ידי ועדה רפואית של המוסד לביטוח לאומי.⁴⁰

בגדר הנחיית הצדדים בשלב המקדמי של ההליך רצוי לחתור למצב שבו חומר מדעי התומך בחוות דעת מקצועית יוצג באופן ממוקד, תוך התייחסות להפניות ספציפיות בגוף חוות הדעת ותוך הבהרה באיזה מהטענות המוצגות בה תומך החומר המדעי.⁴¹

קביעת דרכי ההוכחה

תקנה 143(6) לתקנות התשמ"ד דנה בסמכות השופט, המנהל את קדם המשפט, לקבוע לאחר בירור עם בעלי הדין את הדרכים להוכחת הטענות ואת כשרותן של הראיות, כמו:

(א) הוראות בעניין הגשת פסק דין פלילי מרשיע שניתן נגד הנתבע.⁴²

(ב) איחוד הדיון בהמרצת פתיחה ובתובענה רגילה, הקשורות בנושא אחד ובין אותם בעלי דין.⁴³

(ג) הוראות בעניין הוכחת עובדה מקדמית לעניין רשלנות מעשיו של חייל.⁴⁴

(ד) הנחיות בעניין הגשת תיק מוצגים לצורך הדיון המקדמי.⁴⁵

הסדרת כל הנושאים הקשורים לשמיעת הראיות צריכה להסתיים בשלב קדם המשפט ואין להלוט מצב של אי-בהירות באשר להיקף הראיות לאחר תום שלב חשוב זה של ההליך.⁴⁶

אומנם לפי תקנה 143(6) לתקנות התשמ"ד, בית המשפט היה רשאי לקבוע את דרכי הוכחת הטענות בתביעה המתנהלת לפניו, אך דרכים אלו אינן יכולות לעמוד בסתירה להסדרים חקיקתיים ספציפיים. הוראת בית המשפט המחוזי, שלפיה המומחים מטעם הצדדים ייפגשו ללא נוכחות באי כוחם ויגבשו רשימת מוסכמות ופולוגות, אינה תואמת את תקנה 138 לתקנות התשמ"ד, שלפיה הצדדים רשאים להגיש בהסכמה רשימת פלוגות לבית המשפט. מדובר בזכות המוקנית לבעלי הדין להסכים על ניסוח בכתב של הפלוגות ולהגישו לבית המשפט כדי שיכריע בהן, ולא בחובה המוטלת עליהם או שניתן לכפותה בהיעדר הסכמה לכך. גם ההחלטה שלפיה המומחים יפנו שאלות האחד לשני

39 רע"א 2565/07, לעיל ה"ש 7.

40 רע"א 1619/93 "אליהו" חברה לביטוח בע"מ נ' טטרו, פ"ד מז(4) 89 (1993).

41 רע"א 8729/15 מדינת ישראל – משרד הבריאות (בית חולים רמב"ם) נ' פלוני (קטיין) (פורסם בנבו, 21.2.2016).

42 ע"א 350/74 חברת מ.ל.ט. בע"מ נ' ממך, פ"ד כט(1) 208 (1974).

43 ע"א 455/82 מאיר נ' מזרחי, פ"ד לז(3) 579 (1983).

44 ע"א 796/80 אוחנה נ' אברהם, פ"ד לז(4) 337 (1983).

45 ע"א 371/81 נוריאל נ' אלשיך, פ"ד לז(4) 600 (1983).

46 רע"א 8729/15, לעיל ה"ש 41.

במהלך החקירות הנגדיות אינה תואמת את סדרי הדין הנוהגים בישראל ונוגדת את סעיף 20 לחוק לשכת עורכי הדין, התשכ"א–1961.⁴⁷

קביעת שלבי הדיון

תקנה 143(7) לתקנות התשמ"ד דנה בקביעת שלבי הדיון. היא מסמיכה את השופט המנהל את קדם המשפט לקבוע את שלבי הדיון בתובענה ואת הסדר שבו יתבררו שאלות שבעובדה ושבמשפט, וכן את העניינים שיתבררו בנפרד כמו:

(א) חלוקת הדיון לשלבים, בתביעה בגין הוצאת לשון הרע: לשלב האחריות מחד גיסא, ולשלב הוכחת הנזק מאידך גיסא.⁴⁸

(ב) חלוקת הדיון בתביעת נזיקין מלכתחילה לשלבים: בדיקת קיומו של ביטוח תקף ולאחר מכן – דיון בפלוגנות האחרות.⁴⁹

(ג) בתביעת נזיקין נגד המדינה, יש לברר את השאלה המקדמית אם הנתבע האחר גויס לצה"ל בהיותו בלתי יציב מבחינה נפשית.⁵⁰

(ד) חלוקת הדיון בתביעה הקשורה בגניבת דברי ערך מכספת שהייתה בבנק. חלוקת הדיון שנקבעה היא: תחילה דיון בעניין הסעד ההצהרתי ולאחר מכן דיון בנושא הסעד הכספי.⁵¹

(ה) כאשר נתבע הוזמן לדין על פי צו המצאה אל מחוץ לתחום השיפוט, וכפר בכתב ההגנה שהגיש בסמכות השיפוט הבינלאומית, ניתן לחלק את הדיון לשלבים, באופן שראשונה תתברר הטענה בדבר סמכות השיפוט.⁵²

ואכן בתקנה 63(ב)(1) לתקנות החדשות נקבעה סמכות בית המשפט "להורות על שלבי הדיון בתובענה ועל המועדים לקיומם".

סילוק על הסף

תקנה 143(8) לתקנות התשמ"ד הסמיכה את בית המשפט לסלק תביעה על יסוד אחד הנימוקים המנויים בתקנות 100 ו-101 לתקנות התשמ"ד. אם בנסיבותיו של מקרה מסוים יש מקום לדחות או למחוק תובענה על הסף, מן הראוי לנהוג כך כבר בקדם המשפט ואין לנהל משפט סרק. כדי לחסוך התדיינות עקרה זו, נתונה לבית המשפט סמכות לסלק תביעה על הסף כבר בקדם המשפט.⁵³

תקנה 63(ב)(15) לתקנות החדשות קובעת כי בית המשפט רשאי "למחוק את כתב התביעה או לדחות את התובענה או לתת פסק דין אם מצא שכתב ההגנה אינו מגלה הגנה כלל".

ההכרעה המוקדמת בבקשה לסילוק על הסף מהווה אינטרס של בעלי הדין והמערכת השיפוטית כולה, ולכן ראוי, בדרך כלל, שתיעשה כבר בשלב קדם המשפט. אולם אין משמעות הדבר שהערכאה

47 רע"א 8590/17 ד.י. דוידי השקעות ונדל"ן בע"מ נ' חטב (פורסם בנוב, 19.11.2017).

48 ע"א 34/71, לעיל ה"ש 22; רע"א 3576/94, לעיל ה"ש 35.

49 המ' 159/65 אליהו סוכנויות לביטוח בע"מ נ' שכן, פ"ד יט (2) 79 (1965).

50 ע"א 796/80, לעיל ה"ש 44.

51 ע"א 227/77 בנק ברקליס דיסקונט בע"מ נ' ברנר, פ"ד לב (1) 85 (1977).

52 ע"א 74/83 ראד נ' חי, פ"ד מ (2) 141 (1986).

53 ע"א 541/66, לעיל ה"ש 4. ראו גם ע"א 98/80 נציגות הבית המשותף נ' קדמת לוד בע"מ, פ"ד לו (2) 21 (1981).

הדיונית מחויבת בכל מקרה להחליט בבקשה מקדמית שכזו כבר בשלב קדם המשפט, ושיקולי יעילות יכולים לעיתים להביא לדחיית מועד ההכרעה בבקשה.⁵⁴ הוגשה תביעה להצהיר בעניין זכות במניות של אגודת נהגים. כבר בשלב זה הוברר כי מבחינה משפטית התובע אינו יכול לזכות בסעד שאותו הוא מבקש, שכן על פי תקנון החברה, העברת מניות מוכרת רק באישור האסיפה הכללית ואישור כזה לא ניתן. התביעה נדחתה על הסף כבר בקדם המשפט.⁵⁵

מתן פסק דין

תקנה 143(9) לתקנות התשמ"ד קבעה כי שופט בקדם משפט מוסמך ליתן פסק דין (לרבות פסק דין חלקי) בתובענה, אם מתברר שאין לנתבע הגנה בפני התביעה. כשם שניתן לסלק על הסף בקדם המשפט תובענה שאינה ראויה להידון, כך גם אפשר לנהוג בדרך ההפוכה – ליתן פסק דין כבר בשלב זה אם מתברר שלנתבע אין הגנה ראויה לדיון.

במקרה אחד ניתן היה לאחר בירור הדברים וצמצום המחלוקת בקדם המשפט, להגיע למצב המאפשר מתן פסק דין על אתר. זאת כאשר ניתנה תשובה ברורה ומספקת על ידי מומחה שנתמנה בהסכמת בעלי הדין. כל שנותר לבית המשפט היה לפסוק את הדין על פי השווי שקבע המומחה, שהיה אמין ומקובל עליו ועל פי שיקול דעתו.⁵⁶

אולם בעניין אחר נדונה תביעה נגד המדינה לביטול חיוב בגין היטל מלאי. נקבע כי אין לומר שלא הייתה לנתבעת הגנה, ומכאן שעל בית המשפט היה להימנע מליתן פסק דין נגד הנתבעת בשלב זה.⁵⁷ דינה של אי-התייצבות לקדם משפט כדין אי-התייצבות למשפט. במקרה זה עלול בית המשפט ליתן פסק דין נגד הנתבע שלא התייצב, אם נתברר שלנתבע אין הגנה בתביעה או לאחר שהתובע יוכיח את תביעתו בנדון אם יש צורך בהוכחת התביעה.⁵⁸

במקרה אחד התעורר חשש כי השימוש שנעשה בתקנה 143(9) – היה בו, ולו לכאורה, כדי לפגוע בזכויותיהם של המבקשים וביכולתם להתגונן בפני התביעה.⁵⁹

הסמכה כללית

תקנה 143(10) לתקנות התשמ"ד הסמיכה באופן כללי את בית המשפט להורות כל הוראה לסדר הדין שיש בה כדי לפשט את הדיון או להקל עליו.⁶⁰

שאלה היא אם בקשה לפיצול סעדים היא ממין העניינים שחובה לעורר בקדם משפט. היא אינה מנויה עם העניינים המפורטים בתקנות המשנה לתקנה 143, שבית המשפט מוסמך לדון בהם בקדם

54 רע"א 5270/08 סונול ישראל בע"מ נ' סאפד דיבלופנטס לימיטד (פורסם בנבו, 19.11.2008).

55 ע"א 765/81 עומייסי נ' חסן, פ"ד לט(1) 556 (1985).

56 ע"א 680/87, לעיל ה"ש 5.

57 ע"א 175/77 מדינת ישראל נ' רמאדאן, פ"ד לב(2) 673 (1978).

58 ע"א 496/77 האפוטרופוס לנכסי נפקדים נ' אבו דאוד, פ"ד לג(2) 253 (1979). אם הורה בית המשפט על החובה להתייצב לדיון.

59 רע"א 10012/09 שניידר נ' מע"צ החברה הלאומית לדרכים בישראל בע"מ (פורסם בנבו, 9.2.2010).

60 ע"א 680/87 לעיל ה"ש 5.

משפט. הוראת הפיצול אינה נופלת גם בגדר תקנה 143(10), שכן אין היא נוגעת לניהולו של הדיון המתקיים בבית המשפט, אלא לאפשרות לפתוח בהליך נוסף, כתביעה שבה תידון העתירה לסעד אחר.⁶¹

עוד נקבעו סמכויות שיפוט נוספות בנושא עדות בתקנה 63(ב) לתקנות החדשות כדלקמן –

(6) להורות על סדר העדים שיתייצבו לדיון או יציגו מסמכים ואת משך זמן החקירות וכן לקבוע שחקירת עד מסוים היא מיותרת ואינה נדרשת;

(7) להורות על שמיעת עדות מוקדמת, עדות מחוץ לכותלי בית המשפט או בהיוועדות חזותית וכן על הפקדת ערובה להבטחת הוצאות העדים.

וכן:

(4) לפצל את הדיון ולתת כל הוראה דיונית בנוגע לדרך ליבון המחלוקות;

(5) להורות על מתכונת ניהול ההליך, משך זמן הוכחת הטענות וכשרותן של הראיות;

...

(9) להורות לבעלי הדין להגיש תיק מוצגים מאוחד או נפרד שיכלול את המוצגים של כל בעלי הדין;

...

(12) לתת סעד זמני.

סימן ה – החובה להתייצב לישיבת קדם משפט

תקנה 147 לתקנות התשמ"ד דנה בחובת בעל דין להתייצב לדיון בקדם המשפט, אם בית המשפט הורה על כך. ניתן להורות שבעל דין יתייצב וניתן להורות גם שבעל דין פלוני, שנוכחותו אינה דרושה לבירור, יהא פטור מלהתייצב. כאשר בעל הדין הוא תאגיד, תקבע ההוראה אם יתייצב המנהל או מנהל העסקים או ממלא תפקיד אחר בתאגיד. תקנה 61(ב) לתקנות החדשות נקבעו ההוראות הבאות:

בית המשפט רשאי להורות שבעלי הדין יתייצבו בעצמם; אם בעל הדין הוא תאגיד – יתייצב נציג מוסמך, ואם בעל הדין הוא מדינה – יתייצב נציג מטעמה הבקיא בפרטי ההליך, ונציג המוסמך להחליט בעניינה יהיה זמין בטלפון בזמן ישיבת קדם המשפט.

שופט בקדם משפט (כולל בערעור) רשאי להורות שבעל דין פלוני יתייצב בעצמו ואם היה תאגיד – מנהלו. על בית המשפט לשקול אם ומתי להפעיל סמכות זו תוך איזון שיקולי משפט, צדק ויעילות.⁶²

61 ע"א 466/89 צברי נ' מסוארי, פ"ד מה(1) 177 (1990).

62 רע"א 4187/06 מועצה אזורית עמק הירדן נ' עיזבון מגיד (פורסם בנבו, 13.9.2006).

במקרים מיוחדים בלבד קיימת חובת התייצבות של בעל הדין עצמו מכוח תקנה 147 (א) לתקנות.⁶³ על פי הוראותיה של תקנה 147 (ב) לתקנות התשמ"ד, אם בעל הדין אינו מתייצב לקדם משפט, דינו היה כדין בעל דין שאינו מתייצב למשפט עצמו, עם כל התוצאות הנובעות מכך על פי תקנה 157 (הדנה באי-התייצבות למשפט). להלן מקרים המתייחסים לנושא זה:

(א) המשיב לא התייצב ובית המשפט החליט "לדון במשפט לגופו של עניין שלא בפניו".⁶⁴

(ב) בית המשפט החליט לסיים את המשפט במתן פסק דין עקב אי-התייצבות.⁶⁵

(ג) עקב אי-התייצבות לקדם משפט ניתן פסק דין בהיעדר בעל דין והדיון נסב בעיקר על ביטול פסק דין שניתן עקב אי-התייצבות האמורה.⁶⁶

(ד) מן הראוי שנקיטת צעד כה דרסטי תהיה מבוססת על דרישת בית המשפט להתייצב אישית לצורך ולמטרה של ממש.⁶⁷

(ה) חובת ההתייצבות של בעל דין קיימת ומחייבת, אפילו הוא מיוצג על ידי פרקליט.⁶⁸

(ו) אם הנתבע אינו מתייצב, על התובע להמשיך ולהוכיח את תביעתו כמידת נטל הראיה המוטל עליו בנסיבות המקרה.⁶⁹

(ז) במקרה של אי-התייצבות לקדם משפט עלול בית המשפט ליתן פסק דין נגד הנתבע שלא התייצב.⁷⁰

בישיבת קדם משפט לא היה בידי עורך הדין ייפוי כוח מטעם המבקשת. עם זאת הוא הצהיר לפרוטוקול הדיון כי הוא מייצג את המבקשת. בנסיבות העניין, הפגם שבאי-מסירת ייפוי כוח לעורך הדין עובר לישיבת קדם המשפט אין בו כדי להצדיק מתן פסק דין ללא שמיעת טענות המבקשת.⁷¹

סימן ו – נושאים דיוניים

העדת עדים בקדם משפט – תקנה 146 לתקנות התשמ"ד הסמיכה שופט בקדם משפט להעיד לפניו את בעלי הדין או אדם אחר.⁷² פעולה משפטית זו ניתנת לנקוט ביוזמת בית המשפט או לבקשת בעל דין. חקירת העד צריכה להתייחס לשאלות השנויות במחלוקת או לחלק מהן. המקרה שבו נשמעות עדויות בקדם משפט הוא יוצא דופן וחריג. במקרה כגון זה, משהחל בשמיעת עדויות, גולש השופט העוסק בבירור המקדמי המכשיר את ההליך לקראת הדיון לגופו אל תחום המשפט עצמו.⁷³

- 63 ע"א 6092/00 כדורי פיתוח עירוני בע"מ נ' אוטמוגין, פ"ד נו(6) 786 (2002).
- 64 ע"א 355/64 מלאכי נ' הלל, פ"ד יט(1) 169 (1965).
- 65 ע"א 377/71 הלרונג נ' מרוזק, פ"ד כה(2) 779 (1971).
- 66 בר"ע 88/72 אורן נ' מיכאל, פ"ד כו(1) 772 (1972).
- 67 ע"א 274/74 רוזנברג נ' פריימן, פ"ד כח(2) 733 (1974). כך, שזימונו של קטין בעל דין לעניין זה – נחיצותו מוטלת בספק. ראו גם רע"א 7340/01 סיגנל טורס בע"מ נ' יובל, פ"ד נו(2) 1 (2001).
- 68 בר"ע 206/75 נרסון נ' משה"ב חברה לשכון בנין ופתוח בע"מ, פ"ד ל(1) 269 (1975).
- 69 ע"א 271/75 שושן נ' שושן, פ"ד ל(1) 473 (1975).
- 70 ע"א 496/77 לעיל ה"ש 58.
- 71 רע"א 7834/11 סעדיה נ' זסלבסקי (פורסם בנבו, 5.12.2011).
- 72 על פי הסמכויות בתקנה 147 – ראו בהמשך.
- 73 דנ"א 21/89, לעיל ה"ש 11.

שלב קדם המשפט הינו בעל אופי אינקוויזיטורי (ראו גם תקנות 146–147 לתקנות התשמ"ד). ניתן לעגן את הסמכות לזמן עד, גם במסגרת סמכותו הכללית של בית המשפט בקדם המשפט לפי תקנה 143(10) "להורות כל הוראה לסדר הדין שיש בה לפשט את הדיון או להקל עליו". מקור אחר לזימון עד הוא סמכותו הטבועה של בית המשפט.⁷⁴
בתקנה 63(ב) לתקנות התשע"ט נקבע –

(13) לשמוע על אתר עדות של כל הנוכח באולם בית המשפט, על עובדה שבמחלוקת ולקבל מענה לשאלות בעניינים הנוגעים לסכסוך נושא התובענה;

(14) להורות לבעל הדין להשיב בתצהיר על שאלות שונות או על עניינים שונים.

עדות, הודעה והחלטה בקדם משפט – תקנה 148 לתקנות התשמ"ד קבעה כי עדותו והודעתו של בעל דין שנרשמו בקדם משפט והחלטות השופט בקדם משפט דינן כדין עדות, הודעה והחלטה במשפט עצמו.

כאשר מונה מומחה אובייקטיבי, נייטרלי ומוסכם על שני בעלי הדין וכאשר אותו מומחה שמונה נחקר בבית המשפט על פי הוראות תקנה 148 לתקנות התשמ"ד, ניתן היה לפסוק את הדין בשלב קדם המשפט.⁷⁵ אין הוראה מקבילה בתקנות החדשות.

החזר תשלום אגרה – תובע פטור מתשלום מחצית האגרה כאשר נסתיים ההליך בפשרה לפני שהוחל "הדיון" בו. המונח "דיון" לצורכי קבלת הפטור מוגדר בתקנה 1 לתקנות בית משפט (אגרות), התשמ"ח–1987: שמיעת ראיות בעל פה או שמיעת טענות בעלי הדין אם אינם מביאים ראיות, ולמעט דיון בישיבת קדם המשפט הראשונה.⁷⁶

ישיבת קדם המשפט המסכמת

63. (ד) בישיבת קדם המשפט המסכמת יורה בית המשפט על סדרי הדיון בתובענה ובכלל זה, יורה על מועדי שמיעת העדים והסיכומים ויקצוב את משך העדות, זמני החקירות ומשך הסיכומים של כל אחד מהם.

סימן ז – בקשות לאחר קדם משפט

נושא זה אינו מופיע בתקנות התשע"ט והוא מובא לצרכי שימוש עד לכניסתן לתוקף של תקנות אלה. תקנה 149 לתקנות התשמ"ד קבעה לעניין תוצאיו של קדם משפט (כפוף לחריגים המוזכרים בתקנה):

74 ע"א 4810/15 משרד הפנים נ' י.י.ח.מ. השקעות ונכסים בע"מ (פורסם בנבו, 11.8.2015).

75 ע"א 680/87 לעיל ה"ש 5.

76 תקנות בית משפט (אגרות), התשמ"ח–1987. וראו תקנות בית משפט (אגרות), התשס"ז–2007; רע"א 118/02 ש. גוזלן, חברה לעבודות בנין ופיתוח בע"מ נ' היועץ המשפטי לממשלה, פ"ד נו(4) 631 (2002); רע"א 1364/03 עיזבון ליאור נ' מדינת ישראל, פ"ד נו(3) 606 (2003).

- (א) עניין שהוחלט בו בקדם משפט אין לפתוח שנית במשפט והמשפט יתנהל על פי ההכרעות בקדם משפט ;
- (ב) בית המשפט לא ידון בשום בקשה שבעל דין יכול היה להביאה בקדם משפט ולא הביאה.

מטרתו של קדם משפט היא לרכז את כל הדרוש לדיון במשפט עצמו ולכן נזקקים להוראות המשלימות של תקנה 149. על כל בעל דין לנהוג בעירנות ובזריזות לקראת קדם המשפט, כדי שבית המשפט יוכל להחליט בשלב זה בכל הבעיות המוקדמות, כך שהתובענה תהיה ערוכה ומוכנה למשפט.⁷⁷ אין לקבל את הטענה שלפיה תקנה 149 (א) כבלה את בית המשפט להחלטות קדם המשפט. אמנם, ניתן למצוא בספרות גישה המפרשת את תקנה 149 (א) כבעלת תחולה על בית המשפט ולא רק על בקשת בעל דין, אך שם מדובר ב"הכרעה" במחלוקת שקדם לה דיון, בהצגת עמדות סותרות וב"הכרעה" ולא ב"החלטה" (מוסכמת) בקדם משפט.⁷⁸

בהוראה בתקנה 149 (ב), היה חומרה דיונית המאפשרת פתיחת נושא שטופל בקדם משפט רק מטעמים מיוחדים וכדי למנוע עיוות דין. הרציונל לאותה הוראה ברור: גם להליכים מקדימים צריך שתהא סופיות משלהם.⁷⁹

לצד חשיבות ייעול הדיון קיימים מקרים שבהם מתעוררות לאחר סיום קדם המשפט נסיבות חדשות המצדיקות הגשת בקשה לבית המשפט.⁸⁰

תקנה 149 פורשה ככזו שבאה לאזן בין ההכרח לנהל את המשפט על פי פרוצדורה קבועה, לשם ייעול ההליך, לבין הגשמת המטרה שבסיס ההליך המשפטי, היא גילוי האמת בסכסוך.⁸¹

יש מקום להתיר הגשת בקשה לגילוי מסמכים לאחר תום שלב קדם המשפט, כאשר רק במהלך שמיעת הראיות התברר דבר קיומם של מסמכים מהסוג שאותו גילוי מבקשים, זאת בניגוד למה שהוצהר בתצהירי גילוי המסמכים שהוגשו בשלב קדם המשפט.⁸²

סימן ח – תיקון כתבי טענות לאחר קדם משפט

נושא זה אינו מופיע בתקנות התשע"ט והוא מובא לצרכי שימוש עד לכניסתן לתוקף של תקנות אלה. העיקרון שאין לדון בבקשות שהוגשו לאחר קדם משפט, אם ניתן היה להגישן בקדם המשפט, חל במיוחד בהליכים הקשורים לתיקון כתבי טענות. להלן דוגמאות:

(א) במקרה הרגיל, השלב המתאים לדון בתיקונם של כתבי טענות הוא קדם המשפט, כך שבאופן רגיל אין לדון בנושא זה לאחריו.⁸³

- 77 המ' 404/65, לעיל ה"ש 2.
- 78 רע"א 6092/04 י. מזרחי קבלנות כללית בע"מ נ' בנק דיסקונט למשכנתאות בע"מ, פ"ד נט (2) 198 (2004).
- 79 רע"א 3385/08 מרקט-פלייס מערכות נ' טלטל ערוצי תקשוב (פורסם בנבו, 25.9.2008).
- 80 רע"א 8730/10 יוסף נ' בינסון (פורסם בנבו, 23.3.2011).
- 81 רע"א 828/13 פלוטקין נ' SMITH KLINE BEECHAM (פורסם בנבו, 13.5.2013).
- 82 שם.

- (ב) אם יתעלם בית המשפט מהוראות תקנה 149(ב) וייענה לבקשת צירוף או תיקון, לאחר שבתום קדם המשפט בשלה התובענה לבירור, תסוכל המטרה שלמענה טרח בית המשפט וקיים קדם משפט.⁸⁴
- (ג) המבחן להכרעה בשאלה אם להתיר לבעל דין לתקן את כתב טענותיו על פי בקשה המוגשת לאחר סיום קדם המשפט, מן הדין שיתבסס על איזון האינטרסים הנגדיים של בעלי הדין ועל ההתחשבות בתקנת הציבור.⁸⁵
- (ד) במקרה אחד נעתרה בקשה לתיקון שהוגשה לאחר קדם משפט. הרשות לתקן בוטלה בערעור, שכן נושא זה כבר נדון בקדם המשפט.⁸⁶
- (ה) היחס הליברלי כלפי תיקון של תביעות בנוזיקין לעניין עדכון העליות בשיעור השכר (שחלו לאחר הגשת התביעה המקורית), אינו יכול לסייע לתובע אשר הזניח את ביצוע התיקון בשלב קדם המשפט.⁸⁷
- (ו) בקשה לתיקון נדחתה לאחר שנקבע כי החלפת פרקליט אינה מהווה טעם מיוחד כנדרש על פי תקנה 149(ב).⁸⁸
- (ז) נדחתה בקשה לתקן כתב תביעה בתביעת נזיקין, על ידי הוספת טענת "הדבר מדבר בעד עצמו" שהוגשה לאחר קיום קדם משפט.⁸⁹

מקרים שבהם נעתר בית המשפט לדון בבקשה

- (א) בעניין אחד הותר תיקונו של כתב תביעה בשל הספק שמא לא נסתיים קדם המשפט.⁹⁰
- (ב) תקנה 149(ב) לא תיושם במקרה שבו התובע היה מנוע, מבחינה עניינית, מלהגיש את הבקשה הנדונה בשלב קדם המשפט, משום שקדם המשפט נערך לפני שנים. הותר תיקונו של כתב תביעה, בעקבות חוות דעת רפואית מאוחרת המשקפת תמורות שיש בהן כדי להשפיע על התובע.⁹¹
- (ג) ניתן להיענות לבקשה לתיקון גם לאחר קדם המשפט, אם היו טעמים מיוחדים לכך.⁹²

סימן ט – הליכים נוספים לאחר קדם משפט

נושא זה אינו מופיע בתקנות התשע"ט והוא מובא לצרכי שימוש עד לכניסתן לתוקף של תקנות אלה. משלוח הודעה לצד שלישי – נדונה תביעה בנוזיקין, שבה הגישו המשיבים הנתבעים בקשה להארכת המועד למשלוח הודעת צד שלישי לאביו של תובע קטין על אשר התרשל בפיקוח על בנו ובכך תרם

- 83 ע"א 222/66, לעיל ה"ש 4.
- 84 ע"א 15/67 זלצר נ' עובון זלצר, פ"ד כא(2) 694 (1967).
- 85 רע"א 4689/98 יוספזון נ' עיריית קרית גת, פ"ד נב(5) 769 (1998).
- 86 ע"א 142/71, לעיל ה"ש 25.
- 87 ע"א 356/72 דהאן נ' קרפס, פ"ד כז(2) 303 (1973).
- 88 ר"ע 330/85 אלבו נ' רבינטקס תעשיות בע"מ, פ"ד לט(2) 556 (1985).
- 89 ע"א 40/87 נשר מפעלי מלט ישראל נ' אבוטבול, פ"ד מג(4) 49 (1989).
- 90 בר"ע 26/66, לעיל ה"ש 3.
- 91 ע"א 644/71 שאבי נ' בן יצחק, פ"ד כו(2) 291 (1972).
- 92 ר"ע 9/84 אגודת ארתור רובינשטיין למוסיקה נ' החברה הממשלתית למדליות ולמטבעות בע"מ, פ"ד לח(1) 566 (1984).

לגרימת התאונה. הבקשה הוגשה לאחר קיום קדם המשפט ובית המשפט נעתר לבקשה. רשות זו בוטלה בערכאת ערעור. נפסק שם כי תקנה 149 (ב) מטילה איסור מפורש על בית המשפט לדון בבקשה שניתן היה להביאה בקדם משפט.⁹³

דחייה ומחיקה על הסף – להלן התייחסות בפסיקה לבקשות, שעניינן דחייה על הסף או מחיקה על הסף, לאחר שנסתיים קדם המשפט:

(א) ההוראה האוסרת על דיון בבקשות לאחר קדם המשפט, לרבות בקשות למחיקה על הסף של תביעה, אינה מונעת מבית המשפט לעשות שימוש בסמכותו על פי תקנה 258 ולהורות, בשלב

מאוחר יותר כי התובענה אינה ראויה להתברר בדרך של המרצת פתיחה.⁹⁴

(ב) נדונה השאלה אם ניתן לעתור לדחייה על הסף של תובענה נגד חברה, בטענה שהליך להסדר חובותיה על פי סעיף 117 לפקודת החברות [נוסח חדש], התשמ"ג–1983 מהווה למעשה פסק דין חלוט בין החברה לבין המשיב-התובע. הטענה שנטענה לאחר קדם המשפט נדחתה ונקבע כי טיעון זה מקומו היה בשלב קדם המשפט.⁹⁵

(ג) בקשה לתיקון שהוגשה לאחר קדם המשפט הוכשרה לאחר שגם הבקשה למחיקה על הסף הוגשה לאחר שלב זה.⁹⁶

(ד) בוטלה החלטה לדון בבקשה למחיקת תובענה על הסף בשל הגשתה לאחר הדיון בקדם המשפט.⁹⁷
(ה) טענת מעשה בית דין, מעצם מהותה הדיונית, מחייבת כי בעל דין יעלה אותה בכתב ההגנה או בהזדמנות הראשונה לאחר שנודעו לו העובדות המקימות אותה. העלאת הטענה לראשונה בבקשה למחיקה על הסף, שהוגשה לאחר סיום קדם המשפט נדחתה בדין.⁹⁸

חריגה מהפולוגות שנקבעו בקדם משפט – הסדר דיוני שבעלי הדין הגיעו אליו בקדם המשפט לעניין ניסוח הפלוגתה בתביעת נזיקין, מחייב את בעלי הדין. לכן אין להגיש במהלך המשפט עדות רפואית בנושא מחלתו של התובע, כאשר המחלוקת כפי שנוסחה מתייחסת רק לנזקיו הרפואיים של התובע כתוצאה מהתאונה.⁹⁹

במקרה אחד רק לאחר חצי שנה ממועד הגשת תצהירי המבקשים ובחלוף שתי ישיבות קדם משפט, נשמעה הטענה על אודות הרחבת חזית וללא טעמים מיוחדים לכך. לכן יש לקבל את הערעור כלפי ההחלטה שקיבלה את התנגדות המשיבה להעדת עדי המבקשים לגבי סוגיות שיש בהן משום הרחבת חזית.¹⁰⁰

93 המ' 234/65, לעיל ה"ש 29.

94 ע"א 136/82 שכון עובדים בע"מ נ' רשות הפיתוח, פ"ד לח (4) 668 (1985).

95 ע"א 230/80 פנידר בע"מ נ' קסטרו, פ"ד לה (2) 713 (1981).

96 ע"א 98/80, ה"ש 53.

97 ע"א 504/86 מ.ל.ר.ג. אלקטרוניקה בע"מ נ' מדינת ישראל, פ"ד מג (3) 579 (1989).

98 ע"א 7085/98 סריגי ציביאק בע"מ נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, פ"ד נו (6) 493 (2002).

99 ע"א 617/80 גבאי נ' תע"ל, תעשית עץ לבוד קבוצת משמרות בע"מ, פ"ד לו (3) 337 (1982).

100 רע"א 9095/17 דוגל ייזום והשקעות בע"מ נ' רשות מקרקעי ישראל (פורסם בנבו, 31.1.2018).

שער חמישה עשר – הדיון

פרק א – הדיון – כללים

סימן א	– בית המשפט מנווט את הדיון
סימן ב	– ניהול הדיון
סימן ג	– חילופי שופט
סימן ד	– הגשת עדויות בתצהיר
סימן ה	– סיכומים
סימן ו	– הסכמה דיונית
סימן ז	– ביטול ההסדר או אי־כיבודו

סימן א – בית המשפט מנווט את הדיון

לפי הדין הנוהג, המשפט האזרחי מנוהל בשיטת המשפט האדוורסרית, שבה קובעים הצדדים את דרך ניהול המשפט.¹ על פי שיטה זו, עיקר הנטל של ניהול הדיון מוטל על בעלי הדין, אולם יישומה של השיטה אינו פוטר את בית המשפט משליטה על הדיון ומניווטו. בית המשפט רשאי לחסום את ניסיונו של בעל דין לפרוץ כל מסגרת סבירה ולהאריך מעבר לכל מידה מקובלת בחקירות ובטיעונים. האחריות לניהולו של המשפט מוטלת על בית המשפט והוא הקובע אלו שאלות מותרות ואלו אסורות, מהי ראייה קבילה ואיזו ראייה אינה קבילה, כי "גם בשיטה האדוורסרית בית המשפט הוא שחולש על מהלכי הדיון ומנווט אותם".²

האחריות לניהול המשפט מוטלת על בית המשפט ובמסגרת זו רשאי הוא להעיר לעניין ניהולו התקין והיעיל של המשפט. הזכות לביקורת כלפי בעל דין או פרקליטו גם היא חלק מהותי מן היכולת לנהל את המשפט.³

הצעות פשרה – פעמים רבות מעלה בית המשפט באופן לא פורמלי הצעות שונות למתדיינים בפניו. לא אחת הצעות אלה מוצעות לפני משורת הדין. כך למשל יהיו מקרים שבהם קיים ספק אם התערבות בפסיקה פיצויים תהא מוצדקת על פי כללי ההתערבות שעל פי דין, או שעל כף המאזניים עומדים שיקולים שונים שעדיין לא הוכרע בהם, ומוצע לצדדים להגיע לתוצאה מוסכמת גם אם בסופו של יום, לאחר שיקול נוסף ובפסיקה על פי דין, הפסק לא יהא בהכרח תואם את המוצע. כל צד עורך את חישוביו ו"קונה" את סיכוניו.⁴

מובן שבעל דין רשאי לסרב להצעת בית המשפט (או לקבלה). ברם, שעה שבית המשפט נדרש להכריע במחלוקת, שורת הדין היא זו שמכתיבה את התוצאה. מה שניתן היה "לשקלל" במסגרת הצעת פשרה, לא בהכרח יהא ישים וראוי בפסיקה על פי דין. בית המשפט אינו "נוקם" או מתנכל לאלו שאינם נענים להצעותיו, אלא מכריע בהתאם לדין.⁵

ערכאת ערעור – אין להתערב בשיקול דעתו של השופט, על פיו קבע את דרכי הדיון לגבי משפט התלוי ועומד לפניו. כאשר מדובר בשיקול דעת בעניינים שבסדרי דין, אין בית המשפט שלערוור מתערב, אלא אם ההחלטה הנדונה נוגדת את הדין או גורמת לעיוות דין.⁶ בהחלטות בתחום ניהול ההליך מסור לערכאה הדיונית שיקול דעת רחב, וערכאת הערעור תגלה ריסון בהתערבות בהחלטות מסוג זה.⁷

- 1 ר"ע 674/86 מדינת ישראל נ' נאות סיני כפר שיתופי מיסודם של גרעיני חרות בית"ר בע"מ, פ"ד מב(2) 527 (1988).
- 2 ע"א 1013/92 הרוש נ' (וגל) הרוש, פ"ד מו(2) 133 (1992).
- 3 ע"א 9658/06 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 14.12.2006). הבחינה תהא, בכל מקרה לגופו, אם יש בהתבטאות משום עמדה סופית היוצרת חשש ממשי למשוא פנים המצדיק פסילת השופט.
- 4 רע"א 1488/13 הלפרין נ' המועצה המקומית מודיעין עילית (פורסם בנבו, 3.7.2013).
- 5 שם.
- 6 רע"א 5476/10 פלוטקין נ' שירותי בריאות כללית (פורסם בנבו, 13.1.2011).
- 7 רע"א 5308/14 לוי נ' גרין (פורסם בנבו, 21.9.2014).

הגבלת חקירה – בית משפט של הערכאה הראשונה המנהל את הדיון רשאי, אם מוצא הוא לנכון, להפסיק חקירה של עד. חוק לתיקון סדר הדין (חקירת עדים), התשי"ח–1957, המורה לבית המשפט שלא להרשות חקירה אשר אינה לעניין ואינה הוגנת, מסמיך את בית המשפט להגביל בזמן את החקירה.⁸

זכות הטיעון – דיון שבו לא ניתן לבאי כוח הצדדים לטעון את טענותיהם לפני מתן פסק הדין, אינו תקין. הוא פוגם בפסק הדין ויש לבטלו.⁹

ראיות השופט – לבית המשפט נתונה הסמכות בכל שלב, להורות על הבאת ראיות לפניו, אם השתכנע כי הדבר דרוש לבירור האמת העובדתית ואם נראה לו כי אין להכריע במחלוקת ללא ליבון עובדתי נוסף.¹⁰

הרחבת חזית – לערכאה הדיונית מסור שיקול דעת רחב לגבי נושאים דיוניים-ניהוליים ובפרט בהחלטות העוסקות בטענות להרחבת חזית; קביעת יריעת המחלוקת בין הצדדים אינה טכנית כי אם מהותית ומביאה לידי ביטוי גם את עקרונות סופיות הדיון ויעילותו.¹¹

הליכי אימוץ – כאשר מדובר על הליכים מיוחדים שכרוכים בהם דיני נפשות, כמו הליכי אימוץ, זכותו של בית המשפט ("אביהם" של קטינים) להתערב בהליכים היא רבה יותר.¹²

סימן ב – ניהול הדיון

פומביות הדיון – סעיף 68 לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד–1984, קובע כללים להפעלתו של עקרון פומביות הדיון. לעקרון זה מעמד חוקתי בהיותו מעוגן בסעיף 3 לחוק-יסוד: השפיטה, שבו נקבע כי בית משפט ידון בפומבי זולת אם נקבע אחרת בחוק או אם הורה בית המשפט הוראה אחרת לפי חוק.¹³

עקרון פומביות הדיון מהווה מרכיב יסוד במשטר דמוקרטי, התורם לתקינותו של ההליך המשפטי, לביצור אמון הציבור בבתי המשפט ולמימוש חופש הביטוי. מעיקרון זה נגזרת גם הזכות לפרסם דברים שנאמרים בבית המשפט.¹⁴

איסור פרסום – על בית המשפט לבחון את מהות הזכות הנפגעת ואת עוצמת הפגיעה בה. אם יגיע למסקנה כי הפרסום יגרום לפגיעה בפרטיות וכי הפגיעה חמורה, שומה עליו לשקול אם יש מקום לאסור את הפרסום.¹⁵

8 רע"א 2993/97 חנניה נ' ברדה, פ"ד נא(3) 377 (1997).

9 ע"א 207/83 ועד הנאמנים לנכסי ההקדש המוסלמי בתל-אביב-יפו נ' יוסי חברה להשקעות בע"מ, פ"ד מב(2) 369 (1988).

10 ע"א 672/88 לב נ' פקיד השומה חיפה, פ"ד מו(5) 410 (1989). תקנה 524 לתקנות התשמ"ד היא התקנה הדנה ב"סמכות כללית לתקן פגם בהליך".

11 רע"א 6995/16 א. דורי בנייה בע"מ נ' נתיבים דרום בע"מ (פורסם בנבו, 6.11.2016).

12 ע"א 4189/91 פלונית נ' מדינת ישראל, פ"ד מו(4) 464 (1992).

13 רע"א 3007/02 יצחק נ' מוזס, פ"ד נו(6) 592 (2002).

14 רע"א 3788/06 יפת נ' ידיעות אחרונות בע"מ (פורסם בנבו, 19.1.2012).

חיסיון – ניתן להטיל חיסיון על הליך לבחינת כשירותו המשפטית של בעל דין. סמכות זו מעוגנת הן בסעיף 68(ג) לחוק בתי המשפט – המקנה לבית המשפט סמכות להורות על סגירת דלתיים במקרים שונים, ובין היתר, בהליכי ביניים – והן בסעיף 70(ד) לחוק המקנה לבית המשפט סמכות לאסור פרסום בקשר לדיוני בית המשפט לשם מניעת פגיעה חמורה בפרטיות של בעל דין או של אדם אחר שהוזכר בדיון.¹⁶

שמיעה מיום ליום – קיימים מקרים שבהם אמור ההליך להידון כחטיבה אחת, כמצוות תקנה 152 לתקנות התשמ"ד שחייבה שמיעה רצופה מיום ליום.¹⁷ יש לשבח את יתרונו של שמיעת ההליך ברציפות מיום ליום.¹⁸ חובה על בית המשפט שהתחיל בגביית הראיות לקיים את מצוות התקנה ולהמשיך בכך מדי יום ביומו עד לסיומה.¹⁹ נושא "רציפות הדיון" הוסדר בתקנות החדשות בתקנה 64:

(א) לאחר ישיבת קדם-המשפט המסכמת יתקיים דיון במועדים שבית המשפט יורה, ובמסגרתו יובאו ראיות בעלי הדיון.

(ב) הדיון בהליך שבו החלה שמיעת הראיות יתקיים ברצף והמשך הדיון במועד נדחה יתקיים בתוך ימים ספורים, זולת אם נסיבות העניין מחייבות אחרת; לעניין זה, על בית המשפט להבטיח, ככלל, שחקירה נגדית של עד תהיה מיד ובהמשך לחקירתו הראשית.

הפרעה לדיון – סעיף 72 לחוק בתי המשפט מקנה שיקול דעת לשופט היושב בדיון לענוש אדם המפריע לדיוני בית המשפט. התכלית שביסוד סמכות זו ושיקול הדעת שבצדה, נועדו לשמור על כבודם של בית המשפט ושל בעלי הדיון, להקפיד על יעילות הדיון ותקינותו וכן להגן על אמון הציבור בבית המשפט ובשלטון החוק. סמכות הענישה מתוחמת בסייגים פרוצדורליים ובסייגים מהותיים. אשר לסייגים הפרוצדורליים, תנאי יסוד לסמכות הענישה הוא כי יש לרשום בפרוטוקול הדיון את מהות ההפרעה ולהזהיר את האדם באופן מפורש כי תוטל סנקציה נגדו – או שעלולה להיות מוטלת סנקציה נגדו – אם לא יימנע מהפרעה לדיוני בית המשפט.²⁰

סימן ג – חילופי שופט

ניתן להחליף את הרכב השופטים של הערכאה הדיונית במהלך המשפט, בתנאים מסוימים. תקנה 177 לתקנות התשמ"ד קבעה את ההוראה לעניין רציפות הדיון, ולפיה אם נמנע (ויש המשתמשים בביטוי "נבצר") משופט מסיבה כלשהי לסיים את הדיון, רשאי שופט אחר להמשיך מן השלב שבו הפסיק קודמו. השופט האחר רשאי לנהוג בעדות, שנרשמה לפי התקנות, כאילו הוא עצמו שמע או רשם אותה.

15	ע"א 4963/07 ידיעות אחרונות בע"מ נ' פלוני (פורסם בנבו, 27.2.2008).
16	רע"א 3232/04 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 18.5.2005).
17	רע"א 6283/93 ד. דני חברה לבנין נ' מנהל מס ערך מוסף, פ"ד מח(1) 639 (1994).
18	בג"ץ 4974/92 רובין נ' השופט סגלסון, פ"ד מו(5) 772 (1992).
19	ע"א 61/68 וידבסקי נ' קיסר, פ"ד כב(2) 11 (1971); ע"א 451/70 בלכול ובוניפיאל נ' שם טוב, פ"ד כה(1) 272 (1971).
20	בש"פ 3348/98 בן-שמחון נ' בן-שמחון, פ"ד נב(2) 536 (1998).

קל וחומר, שהדבר אפשרי בחילופים הנעשים בהרכב של ערכאת הערעור.²¹ קיים דמיון בין חילופי שופט בהליך פלילי לבין חילופי שופט בהליך אזרחי.²² בעניין זה נקבעה הוראה דומה בתקנה 77 לתקנות החדשות שכותרתה "המשך דיון בפני מותב אחר" –

נבצר משופט, מכל סיבה שהיא, לסיים את הדיון, רשאי שופט אחר להמשיך מן השלב שבו הפסיק קודמו.

השיקולים שעל שופט שבא במקומו של שופט שישב בדיון לשקול בבואו להחליט, על פי שיקול דעתו שלו בלבד, אם לדון בתובענה מן השלב שאליו הגיע השופט הקודם או משלב אחר, הם שיקולים של יעילות ושל צדק. אין מדובר ב"הנחייה ו/או הלכה ברורה" אלא במערכת שיקולים רחבה יחסית, מאחר שתקנה 177 התייחסה לקשת רחבה מאוד של מצבים.²³ הוראות התקנה חלות גם כאשר השופט הראשון סיים את שמיעת הראיות בתיק אך טרם כתב פסק דין.²⁴

משמעות "נבצר" – בשל סטיית הוראותיה של תקנה 177 לתקנות התשמ"ד מן העיקרון המחייב את ניהולו הרצוף של המשפט לפני אותו מותב, היא טעונה פירוש מצמצם. בשל כך אין להעביר עניין משופט לשופט, במיוחד לא לאחר שהחלה הגשת הראיות, אלא במקרה של מניעה ממשית מצד השופט הראשון מלהמשיך בדיון.²⁵

כאשר נבצר מחבר מותב לסיים את הדיון, ניתן להחליפו בחבר אחר, והמותב החדש רשאי להמשיך בדיון מן השלב שבו הופסק, אולם יש לפרש כלל זה בצמצום.²⁶

הדיבור "נבצר" לפי פרשנותו המילולית בשפה העברית, דומה הוא לדיבור "נמנע", והוא מצביע על גורם שמעבר לשליטתו של האדם שמדובר בו. כך ברור ש"נבצר" מתייחס לסיבות פטירה, מחלה, היעדרות מהמדינה וכיוצא באלה. ממילא ברור שהיעדרות בשל עיסוק להנאה אינה כלולה ב"נבצר".²⁷

המשך הדיון – ביישום התקנה נאבקים שיקולים של יעילות ושל צדק. שיקולים של יעילות תומכים, בדרך כלל, בגישה שיש לשמוע ולסיים את המשפט במהירות, בלי לחזור על שלבים שהתקיימו. לעומתם תומכים שיקולים של צדק בגישה, שלפיה יש למצות מיצוי מלא את חומר הראיות לפני שופט אחד או מותב אחד, מתחילת המשפט ועד סופו.²⁸

- 21 ע"א 270/86 רגובי נ' תנובה מרכז שיתופי לשיווק תוצרת חקלאית לישראל בע"מ, פ"ד מה(2) 485 (1991).
- 22 ע"פ 189/88 שפיטלניק נ' מדינת ישראל, פ"ד מד(3) 795 (1989).
- 23 רע"א 963/16 ורקשטל נ' בנק דיסקונט לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 19.6.2016).
- 24 ע"א 444/94 אורות ייצוג אמנים והפקות נ' עטרי, פ"ד נא(5) 241 (1997).
- 25 בג"ץ 6334/96 אליהו נ' בית הדין הרבני האיזורי בתל אביב, פ"ד נג(2) 153 (1999).
- 26 עש"מ 1168/02 פלאח נ' שירות המדינה, פ"ד נו(6) 197 (2002).
- 27 על"ע 11/86 בן חיים נ' הוועד המחוזי של לשכת עורכי הדין בתל-אביב-יפו, פ"ד מא(4) 99 (1988).
- 28 על"ע 214/03 עטרי נ' לשכת עורכי הדין, פ"ד נח(2) 725 (2004).

תקנה זו טעונה פירוש מצמצם, במובן זה שברגיל לא ייעשה בה שימוש לשם העברת עניין משופט לשופט, אלא רק במקרה של מניעה ממשית מצד השופט הראשון מלהמשיך בדיון.²⁹ שופט הממשיך במשפט מפני שנבצר מן השופט שהחל בשמיעת העדויות לסיים את מלאכתו, רשאי לשקול את מהימנות העדים, על אף העובדה שאין בידיו היתרון של התרשמות בלתי אמצעית מהופעתם; עליו להתעלם מהערכות ומקביעות הנובעות מהתרשמות קודמו בקשר למהימנות העדים שהעידו לפניו.³⁰

את רציפות הדיון עקב חילופי שופט ניתן להסדיר לא רק מכוח הסמכות על פי התקנות, אלא גם מכוח הסדר דיוני, שלפיו בעלי הדין הסכימו כי שופט אחר יכתוב את פסק הדין על פי החומר שבתיק.³¹

מקל וחומר רשאי שופט או הרכב שופטים אחר לדון בתיק אם שמיעת התיק טרם החלה.³²

סימן ד – הגשת עדויות בתצהיר

בית המשפט רשאי להורות לבעל דין כי עד שהובא על ידיו יקדים ויגיש תצהיר על עדותו, אך אין בסדר הגשת התצהירים כדי לשנות מסדר הבאת הראיות.

הסמכות להורות על הגשת עדות בתצהיר על פי תקנות 143(5), 168 ו-169 לתקנות התשמ"ד, לא הייתה גורעת דבר מסדר הבאת הראיות הרגיל הנזכר בתקנות 158 ו-159. כל שהתקנות הראשונות מוסיפות לתקנות האחרונות הוא שהתצהיר ש"הוגש" לבית המשפט "יבוא במקום חקירה ראשית".³³ בתקנה 67 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) שכותרתה "דרך הבאת הראיות" הפרקטיקה של עדויות בתצהיר איבדה את ייחודה וכך נקבע –

(א) בית המשפט יחליט אם העדויות הראשיות תישמענה בעל פה או בכתב; בהחלטתו לגבי אופן שמיעת העדויות ישקול בית המשפט, בין השאר, את היקף הראיות בכתב ובעל פה, את מורכבותה של התביעה וטיב הסכסוך בין הצדדים תוך מתן עדיפות לשמיעת עדויות בעל פה, אם יש בכך כדי לסייע לגילוי האמת ולניהול יעיל של הדיון.

(ב) מבלי לגרוע מהאמור בתקנת משנה (א), בתובענה לסעד כספי בבית משפט מחוזי שסכומה עולה על שניים וחצי מיליון שקלים חדשים, תינתן עדיפות למתן עדות בכתב אם יש בכך כדי לסייע לגילוי האמת ולניהול יעיל של הדיון.

- 29 רע"א 7138/14 אגאקי נ' בכשישיאן (פורסם בנבו, 25.11.2014). אולם מכך אין ללמוד שבית המשפט אינו מוסמך לפעול בהתאם לאמור בתקנה.
- 30 ע"א 79/72 האפוטרופוס לנכסי נפקדים נ' פולק, פ"ד כז(1) 768 (1995).
- 31 ע"א 416/91 ממז' נ' טריקי, פ"ד מח(2) 652 (1993).
- 32 רע"א 4745/10 אלום דן תורג'מן בע"מ נ' אמסטר (פורסם בנבו, 3.10.2010). תיק זה נדון לפני כל חברי ההרכב, ולכן חזקה היא כי חברי ההרכב היו בקיאים היטב בנכחי התיק.
- 33 רע"א 6283/93, לעיל ה"ש 17.

בתקנה 158(ב) לתקנות התשמ"ד נקבע כי בית המשפט רשאי (בין ביוזמתו ובין לבקשת בעל דין), להורות שבעלי הדין יעידו לפניו לפני שיעידו שאר העדים במשפט. הוראה זו באה לסייע לבית המשפט בקביעת מהימנותן של גרסאות מנוגדות. שמיעה מוקדמת של בעלי הדין היריבים מאפשרת גם למצוא דרך לסיום מהיר יותר של המשפט.

חוות דעת מומחה – הבאת ראיות בהליך אזרחי כוללת הבאת ראיות בכתב. הגשת חוות דעת של מומחה רפואי, שהתמנה על ידי בית משפט כמוה, עם התקבלה בתיק בית המשפט, ככל ראייה אחרת.³⁴

עד נוסף – בנסיבות שבהן הנתבע טרם התחיל בהבאת הוכחותיו, הרשאת העדתו של עד נוסף מטעם התובע – על אף הודעתו הקודמת שסיים את פרשת הוכחותיו – אינה משבשת דבר בסדר הדין התקין. לכן הרשאה כזו – כשהיא דרושה – צריכה להינתן על ידי בית המשפט כדבר מובן מאליו, אלא אם קיימות נסיבות מיוחדות כבדות משקל המצדיקות סטייה מהשגרה.³⁵

עד שמיאן להגיש תצהיר – על פי תקנה 168(ב) לתקנות התשמ"ד בית המשפט היה מוסמך למנוע העדת עד שמיאן להגיש תצהיר, אלא אם שוכנע כי לא הוגש תצהיר מסיבות מוצדקות.³⁶ ראו גם להלן שער שבעה עשר: עדות, פרק א – גביית עדות.

סימן ה – סיכומים

סדר הגשתם – תקנה 158 לתקנות התשמ"ד קבעה כי בתום הבאת הראיות זכאי התובע לסכם את טענותיו ואחריו זכאי הנתבע לסכם את טענותיו, אלא אם הורה בית המשפט על סדר אחר של סיכומים. כלומר, ניתן לבית המשפט שיקול דעת לקבוע גם סדר אחר.

כאשר בעלי הדין לא סיכמו על פי הסדר הנכון, בנסיבות שבהן הסכים המערער בדיעבד להפיכת סדר הסיכומים ולמעשה לא נגרם לו עיוות דין, לא תתערב בכך ערכאת הערעור.³⁷ משהיו מונחים לפני בית המשפט ערעורים הדדיים, היה זה בסמכותו לקבוע את סדר הגשתם וההכרעה בעניין זה נתונה לשיקול דעתו.³⁸

יש גם היגיון וטעם בהחלטת בית המשפט קמא, אשר הפך את סדר הגשת הסיכומים לאחר שהמבקש לא הגישם והמשיבה הגישה אותם, כפי שנדרשה לעשות בהחלטת בית המשפט.³⁹

טענות בסיכומים – אימתן הזדמנות לתובע לסכם את טענותיו גרם לביטול פסק הדין בערכאת הערעור והדיון יוחזר לבית המשפט דלמטה.⁴⁰

רע"א 1619/93 אליהו חברה לביטוח בע"מ נ' טטרו, פ"ד מז(4) 89 (1993).	34
ע"א 189/66 ששון נ' קדמה בע"מ בית הרושת למכונות וציוד, פ"ד כ(3) 477 (1966).	35
רע"א 252/15 פטרוטק בע"מ נ' רשות מקרקעי ישראל (פורסם בנבו, 18.1.2015).	36
ע"א 174/76 נצאר נ' נצאר, פ"ד לא(1) 401 (1976).	37
ראו תקנות 447–448 לתקנות התשמ"ד.	38
בע"מ 8737/07 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 26.11.2007).	39
ע"א 579/90 רוזין נ' בן-נון, פ"ד מו(3) 738 (1992).	40

הכלל שלפיו בעל דין שאינו מעלה בסיכומיו טענה מסוימת נחשב כמי שנזנחה, אינו חל במקום שמדובר בסעד ברור ומפורש שאינו שנוי במחלוקת; או אז נדרשות נסיבות אחרות שמהן נוכל להסיק בביטחה מסקנה בדבר החלטה לזנוח את הטענה.⁴¹

דין טענה שנטענה בכתב הטענות אך לא הועלתה בסיכומים (בין בשגגה ובין במכוון), כדין טענה שנזנחה, לכן בית המשפט לא יתייחס אליה.⁴² לעומת זאת בנסיבות מסוימות, אין מקום לפרש את אי-התייחסותו המפורשת של בא כוח התובע בסיכומיו בכתב בערכאה קמא, כוויתור מצדו על פיצוי כללי של ריבית על הנזק הלא-ממוני שנפסק לו וכן על הוצאות העבר שנגרמו לו.⁴³

סיכומים בעל פה או בכתב – תקנה 160 (א) לתקנות התשמ"ד הורחה כי בית המשפט רשאי לצוות על סיכום טענות בכתב, נוסף על סיכום בעל פה או במקומו. התקנה אינה חורגת מסמכותו של מתקין התקנות ואינה נוגדת את מצוות המחוקק הראשי של חוק בתי המשפט בדבר פומביות הדיון.⁴⁴ תקנה 74 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) קובעת בעניין "דרך סיכום טענות":

(א) סיכומי טענות בעלי הדין יישמעו בעל פה בהקדם האפשרי לאחר סיום הבאת הראיות; בית המשפט רשאי במקרים המתאימים בלבד להורות שסיכומי הטענות על הפרשה כולה או על שאלה מסוימת שהורה, יוגשו בכתב.

(ב) בית המשפט יורה על סדר סיכומי הטענות, משך הטענות שבעל פה או היקף הטענות שבכתב.

(ג) דין אי-הגשת סיכומי הטענות בכתב במועד, כדין אי-התייצבות לדיון.

תקנת משנה 160 (ד) לתקנות התשמ"ד קבעה שדינו של בעל דין שלא הגיש את כתב סיכומיו במועד הקבוע, כדין בעל דין שלא התייצב במועד שנקבע לדיון, זולת אם הורה בית המשפט הוראה אחרת. אי-הגשת סיכומים בכתב תיחשב כאי-התייצבות למשפט, עם כל הסנקציות הנובעות מכך.⁴⁵ סמכותו של בית המשפט למחוק את התובענה או לדחותה מותנית בבקשה מתאימה מצד הנתבע. בהיעדר בקשה שכזו עובר למתן פסק הדין, אין מנוס מביטול פסק הדין של בית המשפט ומהחזרת הדיון אליו.⁴⁶

אי-הגשת סיכומים הינו מחדל ששקול כנגד אי-התייצבות. ייתכנו מקרים שבהם יהא ראוי לנקוט בסנקציה החריפה של דחיית התביעה בגין מחדל זה. בעניין זה על בית המשפט לשקול אם על פניו אין

41 ע"א 3250/02 וינצלברג נ' ש.א. דיזל פרטס בע"מ (פורסם בנבו, 7.6.2005). בנסיבות העניין, כאשר נדרש בסיכומים "מלוא סכום התביעה", אין לומר כי סעד הריבית המוסכמת וסעד הפיצויים המוסכמים נזנחו. היעדר אזכורם המפורט בסיכומי הטענות אינו מהווה זניחה וויתור עליהם כסעד, באשר שניהם מהווים סעד ברור שלא היה שנוי במחלוקת. זאת, להבדיל מטענות משפטיות אחרות שאינן מהוות סעד ברור ומפורש.

42 ע"א 447/92 רוט נ' אינטרקונטיננטל קרדיט קורפריישן, פ"ד מט(2) 102 (1995).

43 ע"א 971/90 חרושת ברזל פתח תקוה בע"מ נ' סמרי, פ"ד מו(4) 421 (1992).

44 בג"ץ 110/87 בלוי נ' שר המשפטים, פ"ד מא(2) 373 (1987).

45 ע"א 6092/00 כדורי פיתוח עירוני בע"מ נ' אוטמזגין, פ"ד נו(6) 786 (2002). על סיכומים בכתב בערכאה הערעור ראו להלן בשער עשרים וארבעה: הערעור – כללים.

46 רע"א 3379/09 נוראלדין נ' פקיד שומה חדרה (פורסם בנבו, 30.6.2009).

בכוחו של התובע להצביע על עילה בת תביעה העשויה להקים זכות לסעד, ועל כן דחיית התביעה ממילא לא תביא לעיוות דין.⁴⁷

בנסיבות מקרה אחד נקבע שלא היה פגם בכך שבית המשפט הורה על סיכומים שבעל פה על אתר ונתן את פסק דינו בלי שתשובת המערערים להמרצה תונח לפניו והדבר אף הולם את דחיפות ההליך.⁴⁸ הוראה מסוג זה לא נכללה בחוק סדר הדין הפלילי, ואפשר שהדבר נבע מרצון המחוקק לאפשר לצדדים בהליך פלילי לנסות לשכנע את בית המשפט שלערעור בצדקת השקפתם באופן ישיר ובלתי אמצעי.⁴⁹

סימן ו – הסכמה דיונית

בעלי הדין רשאים להסכים על דרך הדיון על ידי הסכמה דיונית או בכינוי האחר על ידי "הסדר דיוני", אך כל הסכמה כזו נתונה מטבעה לפיקוחו ולביקורתו של בית המשפט שלפניו מתבררת התביעה. אותו בית משפט רשאי להרשות לבעל דין לחזור בו מההסדר, אם קיים טעם לכך.⁵⁰ בעלי הדין רשאים להגיע ביניהם להסדר דיוני וכללי ההשתק יחולו על בעל דין המנסה לחזור בו מהסדר כזה.⁵¹ ניתן למצוא גם הסכמה דיונית מכללא או ויתור מכללא על זכות דיונית. ניתן לוותר על זכות דיונית בדרך של התנהגות.⁵²

הסדר דיוני עשוי לייעל את בירור המשפט. לכן ככלל יש לברך על הסדר כזה; כל עוד אין בו כדי לגרוע מיכולתו של בית המשפט לעשות משפט, בעלי הדין זכאים לצפות ולדרוש שההליך ינוהל על פי המתכונת שנקבעה בהסדר שעליו הסכימו מראש. אין בהסדר משום קדושה ואם מתברר שניהול ההליך על פי ההסדר הדיוני לא יאפשר לבית המשפט להכריע במחלוקת האמיתית שבין בעלי הדין, הוא רשאי להתיר סטייה ממנו.⁵³

הסכם דיוני של הצדדים אינו יכול לאיין את תפקידו של בית המשפט להכריע בסכסוך. אל לו לבית המשפט להתערב בדרך הדיונית שנבחרה על ידי הצדדים. משהתברר כי הדרך שנבחרה אינה מתאימה משום שהיא טומנת בחובה סתירה פנימית, מחובתו של בית המשפט לפנות אל השביל שלא נבחר, תוך שמירה על ההסכם הדיוני ככל שניתן.⁵⁴

רע"א 6551/14 פ.ס.ח. הובלות ומסחר בע"מ נ' בני עאדל ג'באלי בע"מ (פורסם בנבו, 30.11.2014).	47
ע"א 119/01 אקונס נ' מדינת ישראל, פ"ד נז(1) 817 (2003).	48
רע"פ 11160/03 זכריא נ' מדינת ישראל, פ"ד נט(2) 428 (2004).	49
ע"א 595/78 בלדרמן נ' אורנשטיין, פ"ד לה(1) 467 (1980).	50
ע"א 364/88 סופר נ' מוסק, פ"ד מב(4) 727 (1989). ראו גם ע"א 5267/03 פרג'גשורי נ' מיטל, פ"ד נט(5) 337 (2005).	51
ע"א 110/86 גברעם נ' יורשי מנג'ם, פ"ד מב(2) 193 (1988).	52
ע"א 4384/90 ואתורי נ' בית החולים לניאדו, פ"ד נא(2) 171 (1997).	53
ע"א 7067/11 חסיד נ' אפרמיאן (פורסם בנבו, 9.12.2013).	54

בהסכמת הצדדים להסדר הדיוני אין כדי לכבול את יכולתו של בית המשפט לסטות מן ההסדר ולאפשר לצד מהצדדים להביא לפניו ראיות נחוצות להכרעה, גם אם הגשתן חרגה מן ההסדר הדיוני המוסכם.⁵⁵

בית המשפט לא יתערב בהסדרים דיוניים כל עוד ההסכמה לסטות מן המקובל אינה כרוכה בפגיעה בחוק, בתקנת הציבור, בזכויות מי מן המתדיינים או ביעילות ותקינות ההליך השיפוטי. המקרים החריגים בהם תתערב הערכאה המבררת בהסכמה דיונית שאליה הגיעו הצדדים, הם מקרים שבהם יש בהסכמה כדי לפגוע בשורת הצדק כלפי אחד המתדיינים ובין אם יש בה כדי לפגוע באינטרס ציבורי רחב.⁵⁶

יש לכבד את רצונם של בעלי הדין לנווט בהסכמה הדדית את דרך ניהולו של המשפט ואת דרך סימומו, לסטות מדיני הראיות, להגיש כל ראיה שברצונם להגישה ואף ליטול בחזרה ראיה שכבר הוגשה, להצהיר על עובדות בלי להוכיחן וכל כיוצא באלה הסכמות שבסדרי דין ובמהות.⁵⁷ בעלי הדין רשאים להגיע להסדר דיוני ולהסכמה ביניהם לגבי עובדות המקרה ואז בית המשפט כבול בממצאיו. אולם בית המשפט אינו חייב לקבל הסדר דיוני בשאלה של חוק, אם הוא נוגד את החוק.⁵⁸

בית המשפט לא יתערב בהסכמות דיוניות שהושגו בין הצדדים, אלא במקרים בהן קיימות נסיבות מיוחדות המצדיקות זאת.⁵⁹

צדדים להליך אזרחי רשאים להגיע להסכמות דיוניות בדבר אופן ניהול ההליך, לרבות סוגיות ראייתיות. לצד זאת, לבית המשפט שיקול דעת ביחס לקבלת ההסדר הדיוני. שיקול הדעת ביחס להסכם הדיוני קיים לערכאה המבררת אך גם לערכאת הערעור, שאף היא אינה כבולה להסכמת הצדדים ויכולה לסטות ממנה במקרים מתאימים. בגדר סמכות ערכאת הערעור מצויה גם הסמכות להחזיר את התיק לערכאה המבררת לשם קבלת ראיות נוספות, גם במקום בו הצדדים הסכימו על מתן פסק דין ללא הצגת אותן ראיות.⁶⁰

מקרים מהפסיקה

נפגעי תאונות דרכים – הצדדים הגיעו להסדר דיוני בדבר הוכחת מצבו הרפואי של הנפגע שלא על פי הוראת סעיף 6ב לחוק פיצויים לנפגעי תאונות דרכים, התשל"ה–1975 (שהוא סעיף דיוני). משבחרו בדרך זו, הצדדים כבולים בכך ואין בעל דין רשאי לחזור לאחור מכן אל הדרך הדיונית האחרת שוויתר עליה למעשה באותו הסדר.⁶¹

ע"א 4140/97 האוניברסיטה העברית נ' הסתדרות נשים הדסה, פ"ד נג (3) 49 (1999).	55
ש.ם.	56
ע"א 61/84 ביאזי נ' לוי, פ"ד מב (1) 446 (1988).	57
ר"ע 674/86, לעיל ה"ש 1.	58
רע"א 4037/10 חברת הבית מרחוב הקשת נ' עיריית רמת גן (פורסם בנבו, 25.7.2010).	59
רע"א 5256/17 חאג' נ' אל חאג' (פורסם בנבו, 7.11.2017).	60
ע"א 415/87 מדינת ישראל נ' פול חברות הביטוח, פ"ד מג (2) 580 (1989).	61

טענת מעשה בית דין – בעלי דין הסכימו לוותר על העלאת טענה בדבר מעשה בית דין בנושא מסוים בהליכים צפויים בעתיד והסכם כזה מחייב.⁶²

בדיקת פולִיגרף – בעניין אחד נקבע כי ניסוחה של ההסכמה הדיונית היה כי בדיקת הפולִיגרף תשמש ראיה קבילה אך לא מכרעת. ההסכמה הדיונית "בחסות בית־המשפט" לא הפכה את הבדיקה לראיה מכרעת וניצחת.⁶³

שאלות הבהרה למומחה – מושכלות ראשונים הם כי בהליכים אזרחיים רשאים בעלי הדין להתנות על סדרי הדין, בתנאי שאין הדבר פוגע בתקינות ההליכים, לרבות לעניין הזכות הדיונית להגיש שאלות הבהרה למומחה.⁶⁴

סימן ז – ביטול ההסדר או אי־כיבודו

בתי המשפט יכבדו הסדרים דיוניים המושגים בהסכמה חופשית של הצדדים, כשהצדדים מיוצגים על ידי עורך דין וכשאינן מדובר בנסיבות יוצאות דופן. אי־כיבודו של הסדר יהא חריג.⁶⁵ בעניין אחד נקבע שאין הצדקה כלשהי לביטולו של ההסדר הדיוני שנתקבל, אשר המערער היה שותף מלא לו ואשר על פיו נתחמה מסגרת הדיון והבירור של הפלוגתות שנותרו להכרעה בין בעלי הדין. המערער הסכים להסדר הדיוני לאחר שלא עמד עוד על תיקון התביעה, והוא אינו רשאי לעורר טענות נגד הסדר זה לאחר שתוצאת פסק הדין אינה לרוחו.⁶⁶ בהיעדר שיקולים אחרים מושתקים הצדדים מלטעון נגד הסכמתם על אודות סדרי הדין. בית המשפט אינו כבול להסדרים כאלה שבין הצדדים וביכולתו לסטות מהם במקרים מסוימים.⁶⁷ בית המשפט רשאי להתיר לצדדים לחזור בהם מהסדר דיוני, על אחת כמה וכמה שעה שהתובע קיבל היתר לתקן את כתב תביעתו, כך שיריעת המחלוקת הנוכחית שונה בתכלית מזו שהתקיימה עת הוצגה ההסכמה לעניין שיעור הנכות הרפואית בגין אותה פגימה של יתר לחץ דם. הפשרה שהמשיבות היו נכונות להגיע אליה יסודה במצב דברים נתון, במסגרת סיכון בהיקף מסוים. משהשתנתה יריעת המחלוקת אין לומר שבית המשפט טעה כשהתיר למשיבות לחזור בהן מאותה הסכמה.⁶⁸

62 ע"א 5/88 אוריאל נ' פרנקל, פ"ד מג(4) 89 (1989).

63 רע"א 1647/06 אברהמי נ' פודים (פורסם בנבו, 25.04.2006).

64 בע"מ 658/04 א.צ. נ' י.נ. (פורסם בנבו, 31.5.2005).

65 רע"א 9071/05 שפירא נ' מאוטנר (פורסם בנבו, 23.4.2006). במקרה זה אין למבקשים, שערכו הסדר דיוני, להלין אלא על עצמם. הדעת נותנת כי בעריכת ההסדר נתנו דעתם לכך בהסכימם "כי בית המשפט ייתן את פסקו על פי החומר המצוי בתיק".

66 ע"א 8745/04 שם טוב נ' רבינוביץ (פורסם בנבו, 20.2.2006).

67 רע"א 6092/04 י. מזרחי קבלנות כללית בע"מ נ' בנק דיסקונט למשכנתאות בע"מ, פ"ד נט(2) 198 (2004).

68 רע"א 1581/13 פלוני נ' וקנין עמרם ובניו קבלני בניין בע"מ (פורסם בנבו, 1.5.2013). בוודאי שאין מדובר בטעות בולטת שתצדיק מתן רשות ערעור על החלטת ביניים.

פרק ב – איחוד הדיון והפרדת הדיון

סימן א – איחוד הדיון
סימן ב – הפרדת הדיון

סימן א – איחוד הדיון

תקנה 520 לתקנות התשמ"ד הסמיכה את בית המשפט או את הרשם להורות על איחוד עניינים התלויים ועומדים באותו בית משפט. התנאי הוא כי כרוכות בהם שאלות דומות של משפט או של עובדה. הוראת האיחוד יכולה להינתן לבקשת אחד מבעלי הדין או מיוזמת בית המשפט ובתנאים שייראו לו. התקנה מעניקה לבית המשפט סמכות לפעול למניעת כפל דיון, ואין הוא תלוי בעניין זה ביוזמתם של בעלי הדין או של אחד מהם.¹

תקנה זו מאפשרת לבית המשפט לאחד ביוזמתו עניינים התלויים ועומדים לפניו. הפעלת סמכות זו אפשרית אם – ורק אם – השופטים בהליכים השונים מיודעים בדבר ההליכים המקבילים. גם אם אין מקום לבצע איחוד עניינים, בית המשפט יכול באופנים שונים למנוע כפילות דיונית, בזבז זמן שיפוטי והכרעות סותרות. זאת על ידי קיום שני ההליכים לפני אותו שופט, על ידי השהיית פסיקה בתיק אחד עד לסיום הדיון בתיק השני וכדומה.²

בעניין זה קובעת תקנה 40 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) שכותרתה "איחוד דיון בתובענות" את ההוראות הבאות –

(א) בית המשפט רשאי להורות על איחוד הדיון בתובענה הנדונה בפניו עם תובענה התלויה ועומדת באותו בית משפט, אם סבר שיש בדבר כדי לייעל ולפשט את ההליכים או למניעת תוצאות סותרות; החל שופט אחר לדון בתובענה שמבקשים לאחדה, ניתן לאחדה רק בהסכמתו.

(ב) הוגשו תובענות בנושא אחד לבתי משפט אחדים של אותה דרגה במחוזות שיפוט שונים, יחליט נשיא בית המשפט העליון, או שופט אחר של בית המשפט העליון שהוא הסמיך לכך, למי מבתי משפט אלה יהיה שיפוט ייחודי והתובענות שבשאר בתי המשפט יועברו לבית המשפט האמור ויידונו בו במאוחד.

השיקול העיקרי לעניין איחוד הליכים הינו שיקול מערכת שיענינו ההשלכה של ניהול שני הליכים במקביל בבתי משפט שונים באותה דרגה, כאשר הסוגיות העובדתיות והמשפטיות קרובות וכשמדובר באותם בעלי דין, כך שאי-איחוד ההליכים יביא לבזבוז משאבים שיפוטיים.³ במקרה אחד בית המשפט לא הורה על איחוד פורמלי של התיקים, אלא הורה על "איחוד לשעה". כפי שנפסק בעבר, "גם אם אין מקום לבצע איחוד עניינים, יכול בית המשפט באופנים שונים למנוע כפילות דיונית, בזבז זמן שיפוטי והכרעות סותרות".⁴

בית המשפט מוסמך להורות על איחוד בקשות ועל בירורן המשותף.⁵ החלטת בית המשפט לאחד שתי תביעות תקינים כל עוד לא שוכנע בית משפט שלערעור כי במתן אותה החלטה השתמש בית המשפט בשיקול דעתו שלא כהלכה.⁶

1 ע"א 14/81 תעשיות רוגוזין בישראל בע"מ נ' נילית בע"מ, פ"ד לז(1) 664 (1983).

2 ע"ם 4778/06 ויזר נ' עיריית חדרה (פורסם בנבו, 4.2.2008).

3 בש"א 4436/13 בן שמואל נ' בן חיים (פורסם בנבו, 28.7.2013).

4 רע"א 368/13 הרשות הפלסטינית נ' נורז'יק (פורסם בנבו, 23.4.2013).

גם לאחר איחוד עניינים רשאי בעל דין לטעון את טענותיו המתייחסות למניעות, ועל בית המשפט להחליט בה כאילו לא בוצע האיחוד.⁷

החלטת הערכאה הדיונית בסוגיית איחוד הדיון נמנית עם אותן החלטות דיוניות אשר לגביהן מסור לערכאה הדיונית שיקול דעת רחב, שהרי נאמר בתקנה "לפי שיקול דעתו".⁸

נדחתה בקשה לאיחוד הדיון בשתי תביעות הנוגעות לניסוי קליני שנערך בקרב חולים במחלה מסוימת. זאת על אף הזיקה העניינית הקיימת בין שתי התביעות ועל אף ששתי התביעות מצויות עדיין בשלבים דיוניים מקדמיים.⁹

אין התקנות מכירות באפשרות להגיש מלכתחילה ערעור "מאוחד" על החלטות שניתנו בתיקים נפרדים על ידי שופטים שונים.¹⁰

אם קיימת הצדקה מבחינת יעילות הדיון לאחד את הדיון בעררים על שומות שונות, המסלול הדיוני הנכון הוא הגשת העררים בנפרד, ופנייה בבקשה לאיחוד הדיון בהם, החלה אף על עררי מס שבת.¹¹ בתביעה שכנגד קיימת זהות בין בעלי הדין. במצב דברים זה בדרך כלל יאוחד הדיון בשתי התביעות ובית המשפט ייתן "פסק דין סופי הן על התביעה העיקרית והן על התביעה שכנגד".¹²

הנטייה היא לא לאחד דיונים שההליכים בעניינם נמצאים בשלבים דיוניים שונים. במקרה אחד המדובר היה בשתי בקשות לאישור תובענה ייצוגית, בקשה לאישור תביעה נגזרת, תביעה כספית ותביעה נגזרת. שתי הבקשות לאישור תובענה ייצוגית נגד המבקשת והבקשה לאישור תביעה נגזרת בשם המבקשת טרם אושרו, בעוד שתביעה נגזרת אחרת כבר אושרה ונסתיימו בה הליכי ההוכחות. על כן, איחוד התובענות עלול לסרב את ההליכים, ולא לייעל אותם.¹³

סימן ב – הפרדת הדיון

תקנה 48 לתקנות התשמ"ד עסקה בנושא הפרדת הדיון.

בעניין "הפרדת הדיון" קובעת תקנה 76 לתקנות החדשות:

בית המשפט רשאי בכל עת להורות על הפרדת הדיון ולדון תחילה בחלק מהמחלוקות, העילות או הסעדים, לצורך ייעול ההליך וככל שיראה לנכון.

5	ע"א 129/54 האפוטרופוס על ריכטר נ' מנהל עיזבון פישור, פ"ד ח 986 (1989).
6	ע"א 5/54 ברנט נ' אבני, פ"ד ח 414 (1954).
7	המ' 207/53 טומשינסקי נ' קוטלרסקי, פ"ד ח 444 (1954).
8	רע"א 2292/11 זקס נ' בנק מזרחי טפחות בע"מ (פורסם בנבו, 25.7.2011). בעניין זה סבר בית המשפט כי איחוד הדיון בשתי התובענות יסרב את הדיון ויעכב שלא לצורך את ההכרעה בהמרצת הפתיחה. ראו גם בר"ם 6943/09 נכסי ויץ-דור בע"מ נ' עיריית תל-אביב (פורסם בנבו, 23.9.2009).
9	בש"א 1843/12 סבח נ' טבע תעשיות פרמצבטיות בע"מ (פורסם בנבו, 15.8.2012).
10	בש"א 2483/11 וגנר נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 8.9.2011).
11	רע"א 2629/18 מגורי הים האדום בע"מ נ' מנהל מיסוי מקרקעין (פורסם בנבו, 25.4.2018).
12	רע"א 210/00 שלומביץ נ' שיכון עובדים בע"מ, פ"ד נד(2) 69 (2000).
13	בש"א 3980/18 פסיפיקה אחזקות בע"מ נ' אנטורג (פורסם בנבו, 14.6.2018).

תקנה 48 לתקנות התשמ"ד הקנתה לבית המשפט סמכות נרחבת להורות על אופן ניהול הדיון ולהתאימו לנסיבותיה הקונקרטיות של התביעה המובאת בפניו. בהפעילו את סמכות הפרדת הדיון מבקש בית המשפט למצוא מסגרת דיונית אשר תהא הוגנת ויעילה כאחד.¹⁴

תקנה זו מקנה לבית המשפט סמכות נרחבת להורות על אופן ניהול הדיון ולהתאימו לנסיבותיה הקונקרטיות של התביעה המובאת בפניו. בהפעילו סמכות זו מבקש בית המשפט למצוא מסגרת דיונית אשר תהא הוגנת ויעילה כאחד. בהיבט היעילות, עליה להביא למיצוי מרבי של הזמן והמשאבים המושקעים בניהולו של ההליך על ידי בית המשפט ועל ידי בעלי הדין כאחד.¹⁵

סמכות בית המשפט מכוח תקנה זו, כפופה להבטחת זכויותיהם המהותיות של בעלי הדין תוך שמירה על כך שלכל צד יינתן יומו בבית המשפט.¹⁶

יש להימנע מפיצולי דיון, העלולים לגרום לתקלות ולסרבול ורק במיעוט המקרים יש בהם כדי לייעל. מדובר בסוגיה המסורה כל כולה לשיקול דעת בית המשפט ואין בהסכמת הצדדים להכריע את הכף, אף כי יש ליתן לה משקל.¹⁷

בעניין אחד הדיון בתובענת התובע הסתבך שלא לצורך. הגורם לסיבוך הוא עצם ההחלטה על פיצול הדיון, שלא ברור מה הייתה התועלת בה, שכן לפיצול עלולות להיות השלכות שליליות, הן באספקט של ההתנהלות הדיונית והן בפן המהותי וראוי לשקול נושא זה היטב בטרם מתקבלת בו החלטה.¹⁸

איסור לשון הרע – בתביעות לפי חוק איסור לשון הרע נהוג לפצל את המשפט לשלבים: שלב קביעת האחריות ושלב קביעת הנזק. אין כל יסוד, מבחינת הדיון או ההיגיון, לפיצול שלב החבות לשני שלבים נפרדים – שלב הצגת ראיות התובע ושלב הצגת הראיות האמורות לבסס את טענות ההגנה של הנתבע.¹⁹

פרשנות חוזה – ניתן להגיע להסדר דיוני לעניין פיצול הדיון. בעלי דין הסכימו להקדים ולדון בפרשנות סעיף בחוזה. על ידי מהלך זה פיצלו את הדיון והעמידו להכרעת בית המשפט בנפרד את הדיון בשאלה הפרשנית.²⁰

נפגעי תאונות דרכים – לעתים, במקום שבו מוגשת תובענה על פי חוק פיצויים לנפגעי תאונות דרכים ועולה השאלה אם האירוע הנדון הוא "תאונת דרכים", עשויה להיות הצדקה לברר את ההשגות עוד

14 רע"א 2301/01 פז חברת נפט בע"מ נ' רשקס, פ"ד נה(4) 245 (2001).

15 רע"א 1494/16 חברה ישראלית למובילים בע"מ נ' טרקס יונייטד קינגדום לימיטד (פורסם בנבו, 5.5.2016).

16 רע"א 6812/11 ווטאירפול הנדסה בע"מ נ' L-3 Communications Security (פורסם בנבו, 21.12.2011). לפיכך, החלטה לפיצול הדיון, שהינה החלטה פרוצדורלית על פי טיבה, אינה יכולה לשמש אכסניה לצמצום העילות שנטענו בכתב התביעה.

17 רע"א 1812/15 פלוני נ' הרשות לניירות ערך (פורסם בנבו, 16.3.2015).

18 רע"א 4878/12 מנהלת המחלקה לרפואה תעסוקתית נ' פלוני (פורסם בנבו, 10.10.2012).

19 רע"א 1813/12 חזה נ' אלוני (פורסם בנבו, 6.5.2012). כפי שנעשה כאן הלכה למעשה, ביוזמת בית המשפט וללא שהצדדים עתרו לכך או טענו בעניין.

20 ע"א 4651/95 בני סעיד חמודה בע"מ נ' המועצה המקומית עראבה, פ"ד נ(5) 81 (1997).

בשלב מוקדם. שכן הקביעה המוקדמת בשאלת קיומה או אי-קיומה של עילה לפי החוק עשויה לקבוע את אופי המסלול הדיוני כולו ועשויה להיות לכך השלכות של ממש על זכויות הצדדים.²¹

21 רע"א 4817/13 מגדל חברה לביטוח בע"מ נ' בר-און (פורסם בנבו, 17.10.2013).

פרק ג – הדיון – התייצבות

סימן א	–	אי-התייצבות לדיון
סימן ב	–	תובע שאינו מתייצב
סימן ג	–	בעלי דין אחרים שאינם מתייצבים

סימן א – אי-התייצבות לדיון

התוצאות המשפטיות הנובעות מאי-התייצבותו של אחד הצדדים למשפט, מפורטות בתקנה 157 לתקנות התשמ"ד, החלה על המקרים הבאים: (א) תובע שאינו מתייצב; (ב) נתבע שאינו מתייצב; (ג) איש מבעלי הדין אינו מתייצב.

כאשר דנים ב"אי-התייצבות לדיון", יש לוודא תחילה כי אכן בעלי הדין הוזמנו כדין "לדיון". התקנה פותחת במילים "בתאריך שנקבע לדיון" ובכל שלושת החלופות הנדונות בתקנה תנאי הכרחי הוא שלאותו בעל דין "נמסרה על הדיון הודעה כראוי".

הזמנת בעלי דין לתזכורת, תהא מטרתה אשר תהא, אינה הזמנה לדיון. בישיבה כזו אין מקום לדרוש מהם להשמיע את טענותיהם.¹

אי-התייצבות "לתזכורת" של בעלי הדין או של אחד מהם אינה מסמיכה את בית המשפט לדון בעניין על פי צד אחד. בית המשפט רשאי לנהוג על פי תקנה 157 לתקנות התשמ"ד רק כאשר הוזמן בעל דין "לדיון", להבדיל מהזמנה לתזכורת.²

פסק דין "על פי צד אחד" מכוח התקנה יכול להינתן אך בהיעדר התייצבות של בעל הדין מדיון כמשמעותו של המונח בפרק י"ד לתקנות התשמ"ד או מקדם משפט. ישיבת "תזכורת" אינה בגדרם של אלה. קיימת חובת ההנמקה בפסק דין שניתן בהיעדר התייצבות.³

אי-הגשת סיכומים הינו מחדל ששקול כנגד אי-התייצבות. ייתכנו מקרים שבהם יהא ראוי לנקוט בסנקציה החריפה של דחיית התביעה בגין מחדל זה. בעניין זה על בית המשפט לשקול אם על פניו אין בכוחו של התובע להצביע על עילה בת תביעה העשויה להקים זכות לסעד, ועל כן דחיית התביעה ממילא לא תביא לעיוות דין.⁴

סימן ב – תובע שאינו מתייצב

תובע שאינו מתייצב בתובענה רגילה – תקנה 157(3) לתקנות התשמ"ד קבעה כי כאשר הנתבע מתייצב והתובע אינו מתייצב לדיון, בית המשפט רשאי למחוק את התובענה או לדחותה. בנושא אי-התייצבות התובע לדיון נקבע בתקנה 75(1) לתקנות החדשות:

לא התייצב בעל דין ולא ניתן טעם סביר לאי-ההתייצבות, יחולו הוראות אלה:

(1) לא התייצב התובע, ימחק בית המשפט את כתב התביעה או ידחה את התביעה אם מצא טעמים מיוחדים לדחייה;

- 1 ע"א 541/66 גולדמן נ' גולדמן, פ"ד כא(2) 113 (1967).
- 2 בר"ע 138/70 "מבואות בית"ר" גרעיני בית"ר, "חד נס" נילי להתיישבות שיתופית בע"מ נ' תמר ציוד (1971) כבר בע"מ, פ"ד כד(2) 311 (1970).
- 3 ע"א 5333/14 נאות חן הנדסה ויזום בע"מ נ' לזרוב (פורסם בנבו, 28.3.2016).
- 4 רע"א 6551/14 פ.ס.ת. הובלות ומסחר בע"מ נ' בני עאדל ג'באלי בע"מ (פורסם בנבו, 30.11.2014).

קיימת הבחנה ברורה בין מחיקה לדחייה. דחיית התביעה בנסיבות אלה מהווה מעשה בית דין.⁵ בעניין אחד, חרף דחיית בקשותיו לדחיית מועד, לא התייצב פרקליטו של התובע לדיון ההוכחות.

כך נוצר מצב שבו התובע נעדר למעשה מהדיון ובית משפט היה מוסמך למחוק את התובענה.⁶ התקנה ניתנת ליישום גם כאשר התייצב פרקליט התובע, אולם זאת בנסיבות שבהן ניתק התובע את

הקשר עם פרקליטו, לא נתן לו הוראות לניהול המשפט והתנהג כמי שאין לו עניין בתובענה.⁷

מתי תידחה התובענה – אי-התייצבות לדיון אינה מהווה כשלעצמה עילה לדחיית התובענה אלא בנסיבות חריגות. דינה של תובענה להידחות מחמת אי-התייצבות התובע בהתקיים שני תנאים מצטברים: האחד, ברור על פני הדברים כי אין בכוחו של התובע להצביע על עילה בתביעה העשויה להקים זכות לסעד, ועל כן דחיית התובענה ממילא לא תגרום לעיוות דין; שנית, אי-ההתייצבות אינה תולדה של תקלה בלתי מכוונת מצד התובע, כי אם הבעת זלזול חמור ומופגן כלפי בית המשפט.⁸ הסמכות לדחות תובענה מחמת אי-התייצבותו של תובע בהתאם לתקנה 157(3) הינה סמכות שבשיקול דעת.⁹

מיהו תובע או נתבע לצורך ההתייצבות לדיון – התקנות אינן מפרשות לעניין תקנה 157 לתקנות התשמ"ד מיהו "תובע" או "נתבע" לצורך ההתייצבות לדיון. מכאן נשאלת השאלה אם לצורך קביעת היעדר התייצבות לדיון צריך להבחין בין בעל הדין עצמו לבין בא כוחו שמונה לייצגו כדין. לשאלה זו לא נמצאה התייחסות חד-משמעית בתקנות, בפסיקה או בספרות.¹⁰

הפרשנות למונח "תובע" או "נתבע" בהקשר לתקנה 157(3) לתקנות התשמ"ד צריכה להיגזר מתכלית התקנה – ליתן בידי בית המשפט כלי שיבטיח את ניהולו היעיל והתקין של הדיון, ללא עיכובים בלתי נחוצים, כדי למנוע פגיעה בבעל הדין שכנגד, בבית המשפט ובאינטרס הציבורי. על יסוד תכלית זו ניתן להתייחס לשלושה מצבים עיקריים שבהם התובע או המבקש עצמו מתייצב לדיון אך בא כוחו אינו מתייצב לדיון:

- א. בעל הדין מבקש לקיים את הדיון כסדרו ולייצג את עצמו ובית המשפט נוכח כי הדבר אפשרי ולא יגרום לפגיעה בבעל הדין עצמו, בבעל הדין שכנגד או בבית המשפט;
- ב. בעל הדין מבקש לדחות את הדיון ומסרב לייצג את עצמו או לשתף פעולה עם בית המשפט ועם הצד שכנגד, בהיעדר בא כוחו;
- ג. בעל הדין מבקש לקיים את הדיון ולייצג את עצמו אך בית המשפט סבור כי הדבר אינו אפשרי שכן יהיה בכך לפגוע בבעל הדין עצמו או בבעל הדין שכנגד או בבית המשפט.¹¹

5 רע"א 309/89 פאיז נ' פאיז, פ"ד מג(2) 614 (1989). יש לזכור כי קיימת גם אפשרות לדחות את התביעה למועד אחר.

6 ע"א 10271/05 קורניטוס ביזנס אינק-חברה זרה נ' כנף מפעלי הנדסה וטכסטיל בע"מ (פורסם בנבו, 6.3.2008).

7 ע"א 1628/92 גינזבורג נ' ירון פלסט (1981) בע"מ, פ"ד מח(2) 372 (1994). במקרה דנן – בהודעת צד שלישי ששלח. וראו גם בנדון תקנה 472 לתקנות התשמ"ד.

8 רע"א 1958/00 נדב נ' סלון מרכזי למכונות כביסה וטלוויזיה בבית אל על, פ"ד נה(5) 43 (2001).

9 רע"א 4431/06 מזרחי נ' ח'ורי (פורסם בנבו, 13.11.2006).

10 רע"א 3522/10 גני עינב בע"מ נ' בן דוד (פורסם בנבו, 6.3.2012).

11 שם.

במצב הדברים הנזכר בחלופה הראשונה, לא ניתן לראות באי-התייצבותו של עורך הדין כ"אי-התייצבות", שכן אם בעל הדין מסוגל לייצג את עצמו ולא נגרם נזק למי מהצדדים או לבית המשפט, כי אז ממילא מוגשמת תכליתה של התקנה היות שהדין אינו מתעכב ולא נגרמת דחייה מיותרת. ברם, לגבי מצב הדברים הנזכר בחלופות האחרות, על אף התייצבותו הפיסית של התובע או המבקש עצמו לדין, לא ניתן לראות בה כ"התייצבות" המגשימה את תכליתה של התקנה.¹²

סימן ג – בעלי דין אחרים שאינם מתייצבים

נתבע שאינו מתייצב – אם הנתבע אינו מתייצב, המצב המשפטי ברור: המשפט נמשך בלעדיו וניתן לדון בהיעדרו.¹³ כאשר עול ההוכחה מוטל על התובע, התובע מוכיח את תביעתו בהיעדר הנתבע ומקבל את הסעד המתאים בנסיבות המקרה. כאשר עול ההוכחה מוטל על הנתבע (כמו בנסיבות של "הודאה והדחה"), התובע זכאי לפסק דין גם ללא הוכחת תביעתו. בנושא אי-התייצבות הנתבע לדין נקבע בתקנה 75(2) לתקנות החדשות:

לא התייצב בעל דין ולא ניתן טעם סביר לאי ההתייצבות, יחולו הוראות אלה: ...

(2) לא התייצב הנתבע והתובע התייצב, רשאי התובע להוכיח את תביעתו, ויהיה זכאי לסעד שביקש לפי הראיות שהתקבלו.

לא בכל מקרה יפסוק בית המשפט לחובת נתבע שלא התייצב. בנסיבות שבהן הוברר כי הבסיס המשפטי של התביעה רעוע. בעניין אחד לא ניתן פסק דין הצהרתי כפי שנתבקש, למרות שהנתבעים הנוגעים בדבר לא התגוננו בחלקם.¹⁴

תקנה 157(2) לתקנות התשמ"ד קבעה כלל ברור: אם הנתבע לא התייצב לדין במועד שנקבע, אליו זומן כדין – עשוי המשפט להמשיך בלעדיו והתובע רשאי להוכיח את תביעתו עד כמה שחובת הראיה עליו. מקל וחומר חל כלל זה, כאשר התייצבות התובע הייתה כרוכה בהגעתו מארצות הברית ובמאמצים ניכרים מצדו.¹⁵

שני בעלי הדין אינם מתייצבים – במצב שבו שני בעלי הדין אינם מתייצבים, בית המשפט מוסמך למחוק את התובענה ולא לדחותה. ניתן גם לדחות את הדין למועד אחר. במקרה שבו שני הצדדים לא התייצבו לדין, יש לבית משפט סמכות למחוק מיוזמתו את התובענה.¹⁶

אי-התייצבות בהליכי בוררות – סעיף 15 לחוק הבוררות, התשכ"ח–1968 מסמיך בורר לדון בסכסוך בהיעדר צד בשני מצבים. הסמכות לדון במעמד צד אחד נתונה לבורר גם מכוח סעיף ט' לתוספת.

12 שם.

13 ע"א 172/86 בוחבוט נ' ויניגר, פ"ד מב(2) 173 (1988).

14 ע"א 416/86 אגבריה נ' עיזבון אגבריה, פ"ד מב(2) 408 (1988).

15 רע"א 1723/17 מגדלי שינקין יוזם ובניה והשקעות בע"מ נ' קוצר (פורסם בנבו, 21.4.2017).

16 ע"א 6786/05 גולובניץ נ' מנהל מס שבח (פורסם בנבו, 6.4.2008).

בסמכות מרחיקת לכת זו יש לעשות שימוש במשורה וכאמצעי אחרון, ולאחר מתן התראה. על ההתראה להיות ברורה וליתן לבעל הדין הזדמנות הולמת לקיים את הצו. השתת סנקציה של מתן פסק בוררות במעמד צד אחד, בלא שקוימה החובה ליתן התראה ברורה קודם לכן, מקימה עילה לביטול הפסק לפי סעיף 24(4) לחוק הבוררות.¹⁷

בעניין אחד נקבע כי מאחר שלא נערך דיון כלשהו בפני הבורר, והתביעה התקבלה על ידיו כמות שהיא בשל היעדר התייצבות, יש לבטל את פסק הבוררות משהוא ניתן בלא סמכות.¹⁸

17 רע"א 5163/10 ירחיב מושב עובדים להתיישבות שיתופית בע"מ נ' דקל (פורסם בנבו, 9.12.2012).

18 רע"א 2231/07 מוקטרן נ' בילסאן (פורסם בנבו, 19.3.2009); אורי גורן בורות 106 (2018).

פרק ד – רישום פרוטוקול

סימן א	– החקיקה והפסיקה הקודמות
סימן ב	– אופן רישום הפרוטוקול
סימן ג	– בקשה לתיקון פרוטוקול
סימן ד	– הפרוטוקול בבקשה לפסלות שופט
סימן ה	– הפרוטוקול בהליכי בוררות

סימן א – החקיקה והפסיקה הקודמות

בשנת התשס"ח תוקן חוק בתי המשפט, התשמ"ד–1984, בנושא רישום הפרוטוקול בדיונים בכל הערכאות. הוראות שנכללו בעבר בתקנות מצויות עתה בחוק עצמו.¹ מפאת החידוש בדבר נביא במלואו את נוסחו של סעיף 68 החדש, שכותרתו "ניהול פרוטוקול":

א.68. (א) בדיון בבית משפט ינוהל פרוטוקול שישקף את כל הנאמר והמתרחש בדיון והנוגע למשפט, לרבות שאלות והערות בית המשפט, ואולם בקדם משפט, בישיבה מקדמית או בדיון מקדמי אחר רשאי בית המשפט, בהסכמת בעלי הדין, לכלול בפרוטוקול את עיקרי הדברים שבדיון; בית המשפט יקבע את דרך רישום הפרוטוקול; בסעיף זה, "דיון מקדמי" – לרבות דיון שאין בו שמיעת ראיות בעל פה או שמיעת טענות בעלי הדין ושנועד לבחון את האפשרות לסיים את ההליך בהסדר מוסכם בין בעלי הדין.

(ב) בית המשפט רשאי להורות שלא יירשמו בפרוטוקול דברי גידוף, נאצה, השמצה או ביזוי, ובלבד ששוכנע כי אין טעם המצדיק את רישומם בפרוטוקול.

(ג) בעל-דין זכאי לקבל, בתום הדיון או בסמוך לאחר מכן, עותק של הפרוטוקול.

(ד) ראו בהמשך...

(ה) כתבי טענות וכל תעודה או מסמך שהוגשו בדיון ושביית המשפט קיבל אותם, יצורפו לפרוטוקול ויהיו חלק ממנו, למעט לעניין סעיפים קטנים (ב) עד (ד).

(ו) הוראות סעיף זה יחולו על כל דיון בבית משפט, לרבות בבית המשפט העליון, אלא אם כן נקבעה בחיקוק הוראה מפורשת אחרת באותו עניין.

ואכן תקנות 174–176 בוטלו.²

הפסיקה שהייתה קיימת ערב חקיקת החוק קבעה שפרוטוקול הדיון בערכאה הראשונה אמור לשקף את עיקרי הדברים שהתרחשו בבית המשפט: עדויות, טיעונים והתרחשויות. די בכך שהרישום משקף באופן מרוכז ותמציתי את עיקרי הדברים שנאמרו או שהתרחשו. דברים שלא נרשמו בפרוטוקול, חזקה עליהם שלא נאמרו או שביית המשפט לא מצאם ראויים להירשם, באשר לא היה בהם כדי להשפיע על הדיון.³ אין חובה על השופט האחראי על פרוטוקול הדיון, לרשום כל מילה בכל משפט היוצא מפיו של הפרקליט הטוען לפניו. הפרוטוקול מיועד לא רק לתועלת השופט המקיים את הדיון; הוא חשוב

1 חוק בתי המשפט (תיקון מס' 51), התשס"ח–2008, ס"ח 664, מיום 21.7.2008.

2 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 2), התשס"ט–2008, ק"ת 179, מיום 4.12.2008.

3 ע"א 579/90 רוזין נ' בן-נון, פ"ד מו(3) 738 (1992). וראו גם ע"א 166/63 "עורות" בית חרושת לעורות בע"מ נ' עיזבון בורשטיין, פ"ד יז 2648 (1963), שם נקבע כי על אף עומס העבודה הרובץ על בית המשפט, מן הראוי הוא שיירשמו בפרוטוקול לפחות עיקרי הדברים שנדונו לפניו.

לא פחות, ואולי אף יותר, לבית משפט שלרעור למקרה שהעניין יגיע לדיון לפניו.⁴ יש להניח כי הפסיקה בעתיד תתאים עצמה לנאמר בסעיף, שלפיו הפרוטוקול ישקף "את כל הנאמר והמתרחש בדיון".

יש לשים לב כי חלה חובה לנהל פרוטוקול גם בבית המשפט העליון. "פרוטוקול דיון", הוא "תעודה ציבורית", במשמעות ההגדרה שבסעיף 29 לפקודת הראיות [נוסח חדש], התשל"א-1971.⁵

בית המשפט בערעור פוסק את דינו גם על יסוד פרוטוקול המשפט.⁶ הוצאות הפרוטוקול כגון צילום דפיו וכיו"ב, מוכרות לעניין חישוב הוצאות המשפט בתום ההליך.⁷ כל עוד לא הותקנו תקנות מתאימות, תישא הנהלת בתי המשפט בהוצאות רישום פרוטוקול הדיון בדרך של הקלטה, אם ההקלטה היא פרי יוזמה של בית המשפט; ההחלטה מיהו בעל הדין שעליו יוטל לשאת בהוצאות אלה, אם בכלל, תינתן בתום הדיון ולפי תוצאותיו.⁸

סימן ב – אופן רישום הפרוטוקול

בפועל כיום, נרשם הפרוטוקול באמצעות קלדניות המקלידות את הפרוטוקול בתוכנה לעיבוד תמלילים, המופעלת בשלוחת מחשב הנמצאת באולם המשפטים. השיטה הישנה לרישום הפרוטוקול בידי השופט עצמו או בידי מתמחהו מתוארת בפסיקה, ונראה שאין להתגעגע לאותה תקופה.⁹ אין ספק ששיטת רישום הפרוטוקול אינה מבוססת על בחירה שבוחר השופט המסוים, אלא מדובר בהחלטה מערכתית שלפיה הרישום נעשה כיום על דרך הקלדה. אין צורך לומר שאין זה מתקבל על הדעת שכל שופט יחליט באופן עצמאי באיזו שיטה ייערך הפרוטוקול באולמו שלו. עם זאת רשאי השופט היושב לדין לקבוע כי בהליך מסוים רישום הפרוטוקול ייעשה בדרך שונה מאשר הקלדה במחשב. על בעל דין המעוניין שהרישום ייעשה בדרך שונה מהמקובל ומהנהוג מוטל נטל כבד לנמק את בקשתו.¹⁰

הקלטת הדיון – סעיף 68 החדש לחוק בתי המשפט דן בבקשת בעל דין להקליט דיון על חשבוננו, ולכן יש לבחון את הפסיקה הקיימת לאור הוראותיו. פסיקה זו קובעת כי אין להקליט את הדיון באולם המשפטים ללא ידיעתו של בית המשפט או ללא קבלת היתר ממנו.¹¹ יש לבקש רשות מבית המשפט לערוך הקלטה פרטית, השונה מרישום בכתב, ובדרך כלל בית המשפט ייעתר לבקשה כזו. עם זאת, בנסיבות מיוחדות, עשויות להיות סיבות ראויות לסירוב, כגון

4 ע"א 33/75 איר טרמו בע"מ נ' אתרים בחוף תל-אביב, פ"ד (1) 547 (1976).

5 ע"פ 236/88 איזמן נ' מדינת ישראל, פ"ד מד(3) 485 (1990).

6 ע"א 5407/91 ישיבת פורת יוסף נ' שאולוף, פ"ד מז(3) 265 (1993). וראו תקנה 453 לתקנות התשמ"ד.

7 המ' 508/71 בנין נ' פקיד השומה, פ"ד כה(2) 360 (1972), וכן תקנה 513 לתקנות התשמ"ד, הקובעת זאת במפורש.

8 רע"א 8532/14 דחלאן נ' עזבון אמיתי (פורסם בנבו, 31.3.2015).

9 המ' 508/71, לעיל ה"ש 7.

10 רע"א 2193/08 מגורה חברה לביטוח בע"מ נ' לובטון (פורסם בנבו, 16.3.2008).

11 בג"ץ 305/89 ניר נ' בית משפט השלום (תעבורה), פ"ד מה(3) 203 (1991).

כשיש חשש להפרעה למהלך התקין של הדיון באולם או חשש לפגיעה סבירה אחרת בדרך ניהול המשפט, או אם בית המשפט מספק פרוטוקול מילולי מלא. רשימת הנסיבות הראויות לסירוב אינה סגורה.¹²

החיסרון הגדול של רישום פרוטוקול באמצעות הקלטה הינו "התנפחותו" של הפרוטוקול לממדים אדירים. פרוטוקול ארוך מקשה מאוד על השופט היושב לדין בבואו לכתוב את פסק הדין. אותו קושי קיים אף כאשר ההליך מגיע לערכאת הערעור. ההקלטה גם יוצרת בעיות בעת שמספר אנשים מדברים בעת ובעונה אחת, בין היתר משום שנוצר קושי לזהות מיהו הדובר. יש כמובן להודות כי ההקלטה משקפת באופן מדויק יותר את המתרחש. עם זאת אין להתעלם משיקולי יעילות. הקלדה במהלך הדיון יעילה יותר מהקלטה.¹³

סימן ג – בקשה לתיקון פרוטוקול

אם טענה או התרחשות פלונית שאולי לא נראתה חשובה בזמנו בעיני השופט, אכן נטענה או התרחשה ונתברר כי היא בעלת חשיבות ממשית לנושא הדיון ורק בטעות הושמטה מתוך הפרוטוקול, אזי יש להיענות לבקשה לתיקון הפרוטוקול בנדון.¹⁴

על הצד המליץ לעתור ללא שיהוי לתיקון הפרוטוקול. על דחיית הבקשה לתיקון הפרוטוקול ניתן לבקש רשות ערעור כמו על כל "החלטה אחרת". טענה בעניין סירוב לבקשה להגשת תצהיר נדחתה, בנימוק שלא היה לבקשה זו ביטוי בפרוטוקול הדיון ובמיוחד, שהבקשה לתיקון הפרוטוקול נדחתה.¹⁵ אין זה מדרכו של בית משפט שלערעור להתערב בהחלטות לעניין תיקון הפרוטוקול.¹⁶ בקשה לתיקון פרוטוקול יש להפנות לשופט שדן בתיק.¹⁷

סעיף 68א(ד) לחוק בתי המשפט מאפשר לבעל דין לעתור לתיקון רישום בפרוטוקול תוך 10 ימים מיום המצאת הפרוטוקול לידיו ולא מיום העלאת הפרוטוקול למערכת נט המשפט. משחלפו 10 ימים מאז נמסר תמלול הפרוטוקול למבקשים ועד למתן פסק הדין. אין להסיק מהוראת סעיף 68א לחוק, כי על בית המשפט להמתין 10 ימים עד לאחר כל ישיבה לצורך מתן החלטה או פסק דין. ככל שבית המשפט ייתן הכרעתו תוך זמן קצר לאחר תום הראיות או לאחר שמיעת הסיכומים, וככל שבית המשפט גם שומע סיכומים בעל פה בתום שמיעת הראיות או תוך זמן קצר לאחר מכן, הרי זה משובח.¹⁸ וזה נוסח הסעיף:

12 בג"ץ 6371/94 דרעי נ' בית המשפט המחוזי, פ"ד מט(1) 133 (1995).

13 רע"א 2193/08, לעיל ה"ש 10.

14 ע"א 33/75, לעיל ה"ש 4. למקרה שבו רישום בפרוטוקול ופסק דין אינם מאפשרים ללמוד על אודות ההתרחשויות בשעת הדיון בערכאה הדיונית ראו ע"א 417/54 טרינצ'ר נ' הסנה חברה לביטוח בע"מ, פ"ד ט 586 (1955).

15 רע"א 254/88 קיבוץ קדרים נ' מורד, פ"ד מב(3) 74 (1990).

16 ע"א 834/87 מידאס מערכות ומחשבים בע"מ נ' טרנס גדרות בטחון בע"מ (פורסם בנבו, 31.12.87).

17 המ' 74/60 כהן נ' כהן, פ"ד יד 658 (1960).

18 רע"א 2623/14 מיטרי נ' דוברונסקי (פורסם בנבו, 7.5.2014).

(ד) בית משפט רשאי, לפי בקשת בעל-דין ולאחר שנתן לשאר בעלי הדין הזדמנות לטעון את טענותיהם, לתקן רישום בפרוטוקול כדי להעמידו על דיוקן; בעל-דין רשאי להגיש בקשה לתקן רישום בפרוטוקול בתוך עשרה ימים מיום שהומצא לו הפרוטוקול.

סימן ד – הפרוטוקול בבקשה לפסלות שופט

ההנחה היא כי הפרוטוקול משקף את שאירע במציאות ועל הטוען לפסלות הנטל להפריך הנחה זו. הדרך להתמודד עם פרוטוקול שאינו משקף, לדעת בעל דין, את שאירע בדיון היא באמצעות הגשת בקשה לתיקון הפרוטוקול. משנדחתה הבקשה, רשאים לערער עליה לפי סדרי הדין, אולם אין בכך כדי להקים עילה לפסלות השופט. טענות המערערים בדבר שינוי המכוון בדיעבד של הפרוטוקול על ידי בית המשפט לא הוכחו, ובית המשפט קמא דחה אותן בהחלטה שניתנה בבקשה לתיקון הפרוטוקול.¹⁹ כלל הוא כי היעדר תיעוד בפרוטוקול של טענות הטוען לפסילה בשל ביטויים שהושמעו לטענתו, במהלך הדיון, עלול לפעול לרעתו, במובן זה שבקשתו – ובמיוחד ערעורו – יהיו חסרי תשתית עובדתית מספקת. ההנחה היא כי פרוטוקול הדיון משקף את שאירע במציאות ועל הטוען לפסלות מוטל הנטל להפריך הנחה זו. לכן ככל שמבקש הפסלות מבסס את בקשתו על דברים שאינם באים לביטוי בפרוטוקול, עליו להגיש בקשה לתיקון הפרוטוקול.²⁰

סימן ה – הפרוטוקול בהליכי בוררות

כחלק מניהול מסודר של בוררות, רצוי וראוי שהבורר ינהל פרוטוקול. כאשר הדיונים אינם מוקלטים, קשה לנהל רישום מדויק ומפורט של כל הנאמר במהלך הישיבות. מכאן החשיבות של ניהול פרוטוקול המשקף, לכל הפחות, את עיקרי הדברים ואת בקשותיהם של בעלי הדין בעניינים השונים וההכרעה בהן. לרישום הפרוטוקול יש חשיבות הן עבור הבורר, בבואו לכתוב את פסק הבוררות, והן עבור בית המשפט, כאשר עולות לפניו טענות בנוגע לאופן ניהול הבוררות.²¹

19 ע"א 9658/06 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 14.12.2006).

20 ע"א 6361/07 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 8.8.2007).

21 רע"א 4912/09 מקסימוב נ' ריבלין (פורסם בנבו, 2.12.2009); אורי גורן בוררות 117 (2018).

פרק ה – שינוי מועד דיון

שינוי מועד דיון	–	סימן א
הגשת הבקשה לשינוי מועד דיון	–	סימן ב
דחייה ללא מועד	–	סימן ג
הנזק הטמון בדחיית הדיון	–	סימן ד
אי-היעתרות לבקשת דחייה	–	סימן ה

סימן א – שינוי מועד דיון

דחיית המשפט למועד אחר נתונה לשיקול דעתו של בית המשפט היושב בדיון. בעניין זה נקבעו בעבר בתקנה 152 לתקנות התשמ"ד ההוראות הבאות לעניין דחייה למועד:

א. בית המשפט רשאי לדחות את הדיון למועד, בתנאים שייראו לו, אם היה סבור כי מן הראוי לעשות כן למען הצדק;

ב. נדחה הדיון דחייה למועד, יקבע בית המשפט מועד להמשך ורשאי הוא לדון בדבר ההוצאות שנגרמו מחמת הדחייה.

בנושא זה הוספו הוראות מחמירות בתקנה 65 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט). ככלל מציינת תקנת משנה 65(א):

ככלל יש לקיים כל דיון הקבוע בבית המשפט במועד שנקבע.

בית משפט שלערעור אינו נוהג להתערב בהחלטות הערכאה הדיונית לגבי קביעת מועדים. במיוחד נכון הדבר שעה שאותה ערכאה הייתה מודעת היטב לרצונו של המבקש בקיום הדיון בהקדם. בנסיבות כאלה, אין לכפות עליה להקדים את מועד הדיון.¹

דיון שנקבע להוכחות, נדחה כאשר הצדדים לא התייצבו עקב טעות משותפת בתום לב בדבר ייעודה של הישיבה.²

בעניין אחד לא נפל פגם בהחלטת בית המשפט ליתן בנסיבות פסק דין במעמד צד אחד. המבקשים נמנעו מהגעה לחמישה דיונים שנקבעו בעניינם, ולאלו מתוכם שבהם היה נוכח בא כוחם, הוא התעקש על דחיית הדיון. שום מערכת שיפוטית לא תוכל לשאת משיכת הליכים שיפוטיים ללא סוף תוך ניצול לרעה של סדרי הדיון ובזבוז של משאביה. בית המשפט אינו "תכנית כבקשתך", שבעל דין יכול לפעול בהליכיו כאוות נפשו.³

בית המשפט רשאי להחליט שלא למנות מומחה רפואי, אלא להמתין לקביעתה של ועדה רפואית, ולדחות מאותו הטעם את הדיון בבקשה על פי סמכותו הקבועה.⁴

סימן ב – הגשת הבקשה לשינוי מועד דיון

אלה הוראותיה של תקנה 65 החדשה לעניין שינוי מועד דיון:

כותרת הפנייה:

- 1 רע"א 3541/08 ליפה נ' שפרנט (פורסם בנבו, 17.4.2008).
- 2 ע"א 700/87 מוסדות חינוך חב"ד נ' בנק ברקליס דיסקונט בע"מ, פ"ד מה(1) 285 (1990).
- 3 רע"א 5392/14 זכאי נ' מד אופ אסטטיק טכנולוגיה בע"מ (פורסם בנבו, 15.9.2014).
- 4 רע"א 1619/93 אליהו חברה לביטוח בע"מ נ' טטרו, פ"ד מז(4) 89 (1993).

(ב) ביקש בעל הדין לשנות את מועד הדיון, יציין בכותרת הפנייה את המועד שאותו הוא מבקש לשנות ואת מספר הפניות הקודמות לשינוי מועד הדיון וכן יצרף את המסמכים המאמתים את העובדות המפורטות בפנייתו.

(ג) טעמים כגון שיקולי נוחות, הסכמת בעלי הדין, עומס עבודה, קיום משא ומתן לפשרה או הליך גישור לא יהוו, ככלל, עילה מספקת לשינוי מועד הדיון.

נסיבות אישית:

(ד) בפנייה לשינוי מועד דיון שביסודה נסיבות אישיות של בעל דין או בא-כוחו יבחן בית המשפט האם היה ניתן למצוא פתרון סביר אחר שיאפשר את קיום הדיון או את הקדמתו.

מספר דיונים באותו מועד:

(ה) פנייה לשינוי מועד הדיון מחמת קיומם של מספר דיונים באותו מועד תוגש מיד עם היוודע קיומו של דיון מקביל; פנייה שלא תוגש כאמור יכול שתידחה מטעם זה בלבד; שינוי מועד דיון בשל קיומו של דיון מקביל ייעשה רק אם מתברר כי לא ניתן לקיים את שני הדיונים במועדם תוך מיצוי אמצעים סבירים אחרים.

הוראות נוספות:

(ו) בכל החלטה בפנייה לשינוי מועד דיון יבחן בית המשפט את מספר הפניות הקודמות שהוגשו בתיק ואת משך הזמן שבו התיק תלוי ועומד.

(ז) בית המשפט רשאי לחייב את הפונה בהוצאות לטובת בעל הדין שכנגד או לטובת אוצר המדינה אם סבר שהנסיבות מצדיקות זאת.

פנייה נוספת בנושאים טכניים יכולה להיות מוגשת על פי הוראות תקנה 55 לתקנות החדשות הקובעות:

פניות בעניינים טכניים הנוגעים לניהול שוטף של ההליך, לרבות פניות לשינוי מועדים, יוגשו אל בית המשפט בצירוף עמדת בעל הדין שכנגד, זולת אם לא ניתן לצרפן כתוצאה מהתנהלותו של בעל הדין שכנגד או בשל נסיבות אחרות שלפונה לא הייתה שליטה עליהן ושצוינו בפנייה; בפנייה יצוין התאריך המבוקש לשינוי המועד.

סימן ג – דחייה ללא מועד

תקנה 153 לתקנות התשמ"ד דנה בעניין "דחייה ללא מועד". תוצאתה של דחייה כזו היא כי התובענה נפלטת מרשימת המשפטים התלויים ועומדים. בעל דין רשאי לעתור להחזרת התובענה לרשימת המשפטים. אם לא נתבקשה החזרת התובענה לרשימה, תוך 6 חודשים מיום הדחייה האחרונה, רשאי בית המשפט להודיע לבעלי הדין שיתייצבו לפניו ויתנו טעם מדוע לא תימחק התובענה; לא ניתן טעם להנחת דעתו של בית המשפט, תימחק התובענה.

על פי תקנה 153 (א) לתקנות התשמ"ד בית המשפט היה רשאי לדחות דיון בתובענה ללא מועד, ובהתאם להוציאה מרשימת המשפטים התלויים ועומדים. בעל דין רשאי לבקש את החזרת המשפט, אך אם לא עשה כן בתוך 6 חודשים מיום הדחייה האחרונה רשאי בית המשפט למחוק את התובענה, לאחר שקיבל את עמדת בעלי הדין.⁵

החלטה בדבר הפסקת תובענה על פי תקנה 154 (א) לתקנות התשמ"ד כמוה כמחיקתה והתובע רשאי להגיש בעתיד תובענה חדשה מבלי שתישמע נגדו טענה בדבר השתק עילה. המחלוקת בין הצדדים נוגעת לפרשנות החלטתו של בית המשפט המחוזי – האם משמעותה הפסקת התובענה כמובנה בתקנה 154 או שמא יש לראות בהחלטה זו משום דחיית הדיון בתובענה ללא מועד לפי תקנה 153 לתקנות.⁶

בתקנה 44 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) שכותרתה "הפסקת תובענה" נקבע כך –

- (א) בית המשפט רשאי, לבקשת תובע, להפסיק תובענה, כולה או מקצתה.
(ב) הפסקת תובענה תהיה על דרך של מחיקת כתב התביעה.

סימן ד – הנזק הטמון בדחיית הדיון

בתי המשפט אינם נוטים להיעתר לבקשות לדחיית הדיון המוגשות להם ולו גם בהסכמה – כיוון שדחיית מועדים עלולה לשבש את ההליכים התלויים ועומדים בבית המשפט ולהאריך שלא לצורך את משך שמיעת התיקים בבית המשפט.⁷

אינטרס הציבור הוא שהמשפטים יתבררו במהירות ראויה ויתקיימו במועד שנקבע לשמיעתם. בדחיית דיון למועד אחר יש כדי לשבש את המהלך התקין של עבודת בית המשפט ולהאריך את תור המשפטים, וזאת כאשר אין אפשרות לשלב ביום הדיונים תיק אחר במקום התיק נושא הבקשה לדחייה. יש בה גם כדי להוסיף נטל מיותר על עבודת הדרג המינהלי של בית המשפט ולהאריך את בירורו של העניין נושא ההתדיינות, דבר שמנקודת הראות של האינטרס הציבורי יש למנוע ככל האפשר.⁸ אחד הגורמים העיקריים להתמשכות הליכים בבתי המשפט הוא דחיית מועדי דיון. לבד מאינטרס הפרט, מחייבת בקשת הדחייה אף את שקילתו של האינטרס הציבורי בדבר עבודתם התקינה של בתי המשפט, ניצול הזמן השיפוטי באופן המיטבי ובירורן המהיר של תובענות. בדין ינהג בית המשפט שיבקש לקיים דיון במועד שנקבע, על מנת לנצל את זמנו השיפוטי כדבעי.⁹

5 רע"א 7110/13 מלון מרחצאות מוריה ים המלח בע"מ נ' החברה הממשלתית להגנות ים המלח בע"מ (פורסם בנבו, 19.12.2013).

6 שם.

7 ע"א 3857/96 שגיא נ' תעשיות רוגוזין בע"מ, פ"ד נב(2) 706 (1998).

8 רע"א 3136/00 סלמאן נ' שוקייר, פ"ד נה(2) 97 (2000).

9 רע"א 5281/06 צ'מפיון מוטורס (ישראל) בע"מ נ' עוז (פורסם בנבו, 17.10.2006).

הכנון יעיל וראוי של יומן בית המשפט מחייב קביעת מועדי דיון תוך מתן הודעה מספקת מראש לכל המעורבים, בעלי הדין והעדים. דחיות הדיונים מונעות ניצול מיטבי של הזמן השיפוטי, שהינו המשאב היקר ביותר של הרשות השופטת.¹⁰

גם כשבעלי הדין מסכימים על דחיית דיון, בית המשפט רשאי, ולעתים הוא אף חייב, שלא להיענות לבקשה מוסכמת זו. קל וחומר כשמדובר בדחיית דיון הקבוע לשמיעת הוכחות.¹¹

סימן ה – אי-היעתרות לבקשת דחייה

בעל דין אינו זכאי להניח כי מועדים שנקבעו יידחו לבקשתו.¹² בסמכותו של בית המשפט לסרב לבקשה שעניינה דחיית מועד הדיון. משקבע בית משפט קמא כי הדיון בהתנגדות יתקיים במועד שנקבע והדבר הובא לידיעת בעל הדין ובא כוחו, אין לבעל הדין להלין על היעדרו של בא כוחו מהדיון.¹³

כשביית המשפט מסתמך בסירובו לדחות את הישיבה, על כך שהמבקש הזניח את הבקשה לדחייה ולא הגישה מבעוד מועד, או מתוך כך שלא היה מוכן עם יתר עדי לאותה ישיבה – אין להתערב בשיקול דעתו.¹⁴

אין חובה להיענות לבקשה לדחיית דיון המוגשת על ידי פרקליט הנאליץ להופיע בשני משפטים באותו מועד, מטעם זה בלבד. אם לא נענה בית המשפט לבקשת הדחייה, על הפרקליט להעביר לפרקליט אחר את הייצוג באחד משני התיקים.¹⁵

בבוא בית המשפט לשקול אימתי לסטות מטעמים שבצדק, מן הכלל שלא לדחות את קיום המשפט במועד שנקבע, עליו להביא בחשבון הן את טיב הנימוקים שעליהם מתבססת בקשת הדחייה והן את התוצאות העלולות לנבוע מאי-דחייתו של הבירור המשפטי.¹⁶

במקרה אחד ביקש פרקליטו של בעל דין להשתחרר מתפקידו ולצורך כך לדחות את הדיון למועד אחר. בית המשפט לא נעתר לבקשה והורה על המשך הדיון, בלא שנעתר לבקשת הדחייה.¹⁷

בית המשפט סירב לדחות את הדיון שנקבע כארבעה חודשים מראש.¹⁸

10 רע"א 8327/05 צדיק נ' פנימי (פורסם בנבו, 14.9.2005).

11 רע"א 1957/12 חלה נ' כהן (פורסם בנבו, 22.5.2012).

12 ע"א 3725/04 דיבה נ' עדווין (פורסם בנבו, 31.8.2006).

13 ע"א 6757/07 מהנא נ' קונספט שיווק מוצרי אופנה (1995) בע"מ (פורסם בנבו, 15.8.2007). אף אם נניח כי עורך הדין נוכח לדעת על הקושי להתייצב במועד שנקבע רק שבועיים לפני מועד הדיון, שנקבע כחודשיים מראש, אין בכך כדי להועיל למשיב. אי-הגעת עורך הדין לדיון יש בה משום עשיית דין עצמי, שאין לו מקום. המבקש החליט שלא לפנות לייצוג חלופי, ובכך נטל על עצמו את האחריות לתוצאות ההחלטה.

14 ע"א 298/62 פניץ נ' גלזמן, פ"ד יז 103 (1963).

15 ע"א 5124/90 איוב נ' ח'טיב, פ"ד מו(5) 834 (1992).

16 ע"א 653/80 יצירות ברנע בע"מ נ' דנית חברה לפיתוח בע"מ, פ"ד לו(1) 802 (1982). ראו גם רע"א 5281/06, לעיל ה"ש 9.

17 ע"א 577/88 מירון נ' ישראלי, פ"ד מו(2) 286 (1992).

ייתכן מקרה שהנימוקים כשלעצמם אין בהם כדי להצדיק את דחיית המועד לבירור המשפטי, אך אי־דחייתו של מועד זה תביא לתוצאות חמורות ומרחיקות לכת. במקרה כזה, מן הצדק יהא לדחות את שמיעת המשפט ולהתנות דחייה זו, בתנאים שייראו לבית המשפט, כגון הטלת הוצאות על בעל הדין המבקש את הדחייה.¹⁹

- 18 ע"א 1/89 אליעז נ' שנדור, פ"ד מד(4) 42 (1991). יש לציין כי המערער עזב את גבולות הארץ לפני שנודעו לו תוצאות הבקשה לדחייה. ההחלטה אושרה בערכאת הערעור.
- 19 ע"א 653/80, לעיל ה"ש 16.

פרק ו – עיכוב והפסקת הליכים

– עיכוב הדיון	סימן א
– הפסקת תובענה מיוזמת התובע	סימן ב
– הדיון בבקשה להפסקת הליכים	סימן ג
– הפסקה בתנאים	סימן ד
– מחיקת תובענה מחמת חוסר מעש	סימן ה
– עיכוב דיון עקב הליכי בוררות	סימן ו

סימן א – עיכוב הדיון

לערכאה הדנה בעניין מסורה סמכות שבשיקול דעת להורות על עיכוב דיון בהליך שלפניה עד להכרעה בהליך אחר המעורר שאלות דומות. הדרישה היא כי בשני ההליכים תידון סוגיה מהותית זהה, אם כי אין דרישה לחפיפה מוחלטת בין כל העניינים הנדונים. בית המשפט ישקול את זהות השאלות השנויות במחלוקת, את זהות בעלי הדין, את יעילות הדיון, את החיסכון במשאבים ובפרט בזמן שיפוטי, מניעת הכרעות סותרות, את נוחות בעלי הדין, הכרעה מהירה ואת מאזן הנוחות.¹ החלטה על עיכוב הליכים בשל קיומו של הליך תלוי ועומד הינה החלטה שבשיקול דעת המושפעת ממגוון שיקולים, בהם היקף השאלות המשותפות בשני ההליכים ומידת הזהות ביניהן, וכן השאלה אם אחד ההליכים עשוי לייתר את השני.²

הרציונל העומד בבסיס דוקטרינת ההליך התלוי והעומד הינו מניעת ניהול הליכי סרק וחסכון בזמן שיפוטי, וכן מניעת הכבדה מיותרת על הצד שכנגד. השיקולים שעל בית המשפט לשקול בבואו להורות על עיכוב הליכים בשל הליך תלוי ועומד חופפים לשיקולים בבסיס הדוקטרינה של מעשה בית דין, וביניהם זהות השאלות שבמחלוקת וזהות הצדדים.³

לצורך בחינת ההצדקה לעיכוב הליך בתובענה בשל הליך תלוי ועומד ניתן להסתפק באפשרות שבהליך התלוי והעומד ייקבעו ממצאים שיכולים להוות מעשה בית דין מסוג השתק פלוגתא בתובענה שערכובה מתבקש, ואף השתק פלוגתא שתשמש את הנתבע בהליך שערכובו מתבקש נגד התובע אף מבלי שהנתבע הוא צד להליך התלוי והעומד.⁴

בעניין אחד, תובענת הדיירים מעוררת שאלות המשיקות לשאלות המתעוררות בשתי התובענות האחרות והכרעה בה הייתה צפויה להשפיע על שתי התובענות ואולי אף לייתר את הדיון בהן. די בטעם זה על מנת להצדיק את עיכוב ההליכים שעליו הורה בית המשפט.⁵ בית המשפט ייטה להימנע מליתן רשות לערער על החלטות שעניינן עיכוב הדיון בתובענה.⁶

עיכוב דיון עקב הליכים פליליים – במקום שתלויות ועומדות שתי תובענות בין אותם בעלי הדין, שמתעוררות בהן אותן השאלות, ישתמש בית המשפט בסמכותו הטבעית לעכב את הדיון באחת מהן עד שתתברר עד תומה התובענה השנייה, או לדחות את התובענה שהוגשה באותו עניין. אין זה מובן

1 רע"א 5642/11 דובק בע"מ נ' מנהל מס ערך מוסף (פורסם בנבו, 21.11.2011).

2 רע"א 1573/16 הרט נ' חברת אורג'ניקס (פורסם בנבו, 24.5.2016).

3 רע"א 1514/13 נאות בית וגן נ' מועדון הכדורגל א.נ. בית"ר ירושלים (פורסם בנבו, 6.11.2013).

4 שם.

5 רע"א 488/15 אלנקרי נ' א.ה. נווה טל בע"מ (פורסם בנבו, 24.3.2015).

6 רע"א 1377/14 לאוניד נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 1.5.2014). במקרה הנדון לא נמצא להתערב בהחלטת בית המשפט המחוזי להמשיך ולעכב את הדיון כתביעת המבקשים עד לקבלת החלטה בהליכים המתנהלים בבית המשפט העליון ועוסקים בשאלות עקרוניות שמעלה תביעת המבקשים.

מאליו שהאינטרס הציבורי מחייב תמיד לברר תחילה את המשפט הפלילי ולהעמיד את הדיון במשפט האזרחי.⁷

סימן ב – הפסקת תובענה מיוזמת התובע

בקשה בדבר היתר להפסקת ההליך על פי תקנה 154 לתקנות התשמ"ד הייתה טעונה דיון ככל בקשה והיא נתונה לשיקול דעתו של בית המשפט. ההכרעה בה היא הכרעה שיפוטית לכל עניין ודבר. מכאן, שהבקשה צריכה להידון בנוכחות הצדדים או לפחות יש לקבל עליה את תגובת הצד שכנגד.⁸ ניתן לעתור להפסקת תובענה באופן הבא:

א. על התובע המבקש את הפסקת התובענה, להגיש בקשה מיוחדת בנדון;
ב. לחלופין, רשאי התובע להביא את בקשתו לפני בית המשפט גם במהלך הדיון, ללא הודעה מוקדמת, בנוכחות הצדדים המשמיעים את טענותיהם.

בעניין "הפסקת תובענה" נקבע בתקנה 44 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) כך –

(א) בית המשפט רשאי, לבקשת תובע, להפסיק תובענה, כולה או מקצתה.

(ב) הפסקת תובענה תהיה על דרך של מחיקת כתב התביעה.

הפסקת תובענה טעונה תשומת לב מצד בית המשפט לזכויות הנתבע, העלולות להיפגע על ידיה. משנגרר הנתבע להליכים ובינתיים רכש לו יתרון בתוכם, וניתן לשער כי לא אחת אותו יתרון הוא העילה לבקשת ההפסקה על ידי התובע, יש לנהוג זהירות שיפוטית בטיפול בבקשה. הפסקת ההליכים אינה צריכה לשמש פתח לשימוש לרעה בהליכי משפט, ולכן אין להתיר שתקופת עקב ההפסקה זכות מהותית או דיונית אחרת, שאותה רכש הנתבע.⁹

ההחלטה נתונה לבדיקתו של בית המשפט. בדיקה כזו, מטבע הדברים, תתייחס הן לעמדת התובע המבקש להפסיק את ההליכים והן לעמדת הנתבע שמתנגד לכך.¹⁰

המותב שדן והחליט על הפסקת ההליכים ועל התנאים לחידושם, הוא המותב שהחליט שלא לחדשם, ולאחר מכן נעתר לבקשה לחדשם, אחרי שבחן אם נתקיימו התנאים לעשות כן. מדובר בהחלטת ביניים שאינה סוף פסוק וניתן לשנותה. כידוע, דין הליכים שהופסקו בהיתר כדין הליכים שנמחקו וניתן לחדשם בתנאים לפי קביעת בית המשפט.¹¹

יש לבחון את הבקשה להפסקת התובענה מבעד לפריזמה של הגינות וצדק. השיקולים העיקריים שנמנו בפסיקה נוגעים למערכת היחסים שבין הצדדים ולהגינות הדיונית שביניהם, כדוגמת השלב שבו

7 המ' 804/75 מדינת ישראל נ' סימון, פ"ד ל(1) 744 (1976). ראו גם העיקרון של Lis Alibi Pendens או "העניין תלוי ועומד", לעיל שער תשיעי: עילת תביעה; רע"א 854/97 לופטין נ' מוניקה תכשיטים בע"מ (פורסם בנבו, 30.4.1997).

8 ע"א 571/79 דירות מקסים בע"מ נ' ג'רבי, פ"ד לז(1) 589 (1983)

9 רע"א 3876/09 ח'שבון נ' ח'שיכון (פורסם בנבו, 25.8.2009).

10 רע"א 6846/11 ויסמן נ' בעלי זכויות בחלקה 10 (פורסם בנבו, 13.12.2011).

11 רע"א 2392/13 בזק החברה הישראלית לתקשורת בע"מ נ' אלוני (פורסם בנבו, 13.5.2013).

מצוי הדיון כמו גם בחינת השאלה האם במהלך הדיון בתובענה רכש הנתבע יתרון כלשהו וכל מטרתו של התובע בהפסקת התובענה היא לגרום לביטולו של אותו יתרון.¹² לשיקולים אלו יש להוסיף גם את האינטרס הציבורי, למניעת השחתה לריק של זמן שיפוטי יקר. כך, בתובענה שבה הושקעו משאבים רבים, הן של הצדדים והן של בית המשפט, והיא בשלה (או כמעט בשלה) למתן פסק דין, מן הראוי גם לשקוד על כך שפירות ההשקעה לא ירדו לטמיון. מלאכת האיזון בין האינטרסים הנוגדים של הצדדים מסורה לבית המשפט הדין בתיק, כאשר האפשרות להתנות את הפסקת התובענה בתנאים, וכן לפסוק הוצאות לטובת הנתבע, מעניקה לו את הגמישות המרבית הנדרשת לשם קבלת החלטה מושכלת ומאוזנת, בהתאם לנסיבות העניין שעל הפרק.¹³ הוגשה תובענה כספית חדשה, בעוד תביעה קודמת שהגישו המשיבים שנים אחדות קודם לכן בעניין זהה הושעתה בהסכמת הצדדים בטרם שילמו את האגרה בגינה. בית המשפט הורה על מחיקת התובענה החדשה על הסף, והחזיר את הצדדים להתדיין בתובענה שהושעתה.¹⁴ כאשר נעתר בית המשפט לבקשת תובע להפסיק את התובענה, על התובע להגיש תביעה חדשה ואין לאפשר לו את חידוש התביעה בדרך של פתיחת התיק הקודם מחדש.¹⁵

סימן ג – הדיון בבקשה להפסקת הליכים

היענות לעתירה – בית המשפט ייעתר לבקשה להפסקת תובענה, לדוגמה כאשר נבצר מהתובע שלא באשמתו, להוכיח את תביעתו במועד שנקבע לשמיעה. ההיענות לבקשה נתונה לשיקול דעתו של בית המשפט, ובית המשפט המתבקש להפסיק הליכים, ייטה בדרך כלל להיענות לבקשה.¹⁶ בתביעות לפירוק שיתוף במקרקעין יש תוקף מיוחד לזהירות השיפוטית ביישום התקנה. בתביעות אלו, מעצם מהותן, אין מדובר במערכת יחסים רגילה של תובע ונתבע, אלא במהלך שגרעין מטרתו הוא הדדי – שכל שותף יוכל להמשיך בדרכו.¹⁷

סירוב לעתירה – בית המשפט לא ייעתר לבקשה להפסקת תובענה, אם היא בקבלת הבקשה כדי לשלול מנתבע יתרון של ממש שרכש תוך כדי ההתדיינות או אם יש בבקשה להפסקת התובענה משום שימוש לרעה של המבקש בהליכי בית המשפט. טעם מוצדק לסירוב הבקשה הוא, אם עקב הפסקת התובענה היה הנתבע מפסיד יתרון שבו זכה כבר, שנקבע במהלך הדיון.¹⁸ הוגשה בקשה להגשת ראיות נוספות בשלב הסיכומים וכשזו נדחתה, עתר פרקליט התובעים להפסקת התובענה. גם בקשה זו נדחתה והחלטה שלא לאשר את הפסקת התובענה בנסיבות אלה, בקבלת הבקשה היה כדי לשלול מהנתבע יתרון של ממש שרכש במהלך ההתדיינות.¹⁹

12 רע"א 7070/14 עיזבון אבו ליל נ' עיזבון אלפהום (פורסם בנבו, 14.1.2015).

13 ש.ם.

14 רע"א 1793/16 בנייני מ.י. גינדי הנדסה ופיתוח בע"מ נ' זלוטניק (פורסם בנבו, 10.7.2017).

15 רע"א 8566/14 גרבלי נ' עיריית אשדוד (פורסם בנבו, 5.5.2015).

16 רע"א 579/90 רוזין נ' בן-נון, פ"ד מו(3) 738 (1992).

17 רע"א 6846/11 לעיל ה"ש 10.

18 רע"א 579/90, לעיל ה"ש 16.

19 ש.ם. כן נקבע כי תסורב בקשה להפסקת תובענה שיש בה משום שימוש לרעה בהליכי בית המשפט.

הפסקת תובענה נגד נתבע עלולה להשפיע על גורל ההודעה לצד שלישי ששלח הנתבע. במקרה אחד נקבע שההחלטה על הפסקת ההליכים שללה מהצד השלישי יתרון דיוני שזכה בו, והפסקת ההליכים נתנה בידי שולח ההודעה יתרון שיש בו משום שימוש לרעה בהליכי בית המשפט.²⁰ בית המשפט העליון התערב בהחלטה דיונית של בית המשפט המחוזי שהורה על השעיית בירור תביעה שהגיש המבקש למספר שנים, על מנת לשוב ולבחון בהמשך האם הוא איתן בדעתו שלא לעבור ניתוח נוסף. נקבע כי לא ניתן מספיק משקל לצורך לסיים הליך בזמן סביר, וכי מן הראוי להמשיך בבירור התובענה.²¹

תוצאות משפטיות – דין הליכים שהופסקו בהיתר כדין הליכים אחרים שנמחקו. ניתן לחדשם בתנאים שיקבע בית המשפט. לעומת זאת הליכים שנדחו מחמת היעדר היתר, יוצרים מעשה בית דין ואין אפשרות לחדשם בשל אותה עילה.²²

התקנות אינן מכירות במושג "ביטול תובענה על ידי בעל דין". המושגים שבהם נעשה שימוש בתקנות הם: מחיקה, דחייה או הפסקת תובענה. שלא כמחיקה וכהפסקת תובענה, המסורות לשיקול דעתו של בית המשפט, אין בית המשפט רשאי לסרב לבקשת תובע לדחות תובענה שהגיש ובכך להביא את הסכסוך עם יריבו לידי סיום סופי.²³

משהחליט בית המשפט לדחות את הערבויות להבטחת הוצאות משפט שהוצגו מטעם התובע, ומשלא הוגשה בקשה מטעם התובע להרשות לו להפסיק את התובענה, חייב בית המשפט לדחות את התביעה ולא להסתפק בהפסקתה.²⁴

כאשר תובענה הופסקה כדין, תקופת ההתדיינות הראשונה בתובענה שהופסקה לא תובא במניין תקופת ההתיישנות כמשמעותה בסעיף 15 לחוק ההתיישנות, התשי"ח-1958.²⁵

מחיקת תובענה באמצעות הפסקתה משמעה ביטול ההליך על כל חלקיו. משמעות המחיקה היא כי כל שנעשה במסגרת ההליך, אין לו עוד כל תוקף משפטי מחייב, לרבות לחוות דעת רפואית. בהיעדר קביעה מפורשת כי חוות דעת שהוגשה בהליך שנמחק תשמש גם בהליך עתידי, או בהיעדר הסכמה של בעלי הדין בעניין הזה, ברירת המחדל היא היעדר נפקות לחוות הדעת.²⁶

כאשר הפסקת תובענה באה ביוזמת בית המשפט ולא המשיב, נעשתה ללא תנאים. לפיכך, תביעה חדשה שהוגשה היא הליך עצמאי ונפרד, ואין להחיל עליה הוראות דין שהיו יפות במסגרת התובענה שהופסקה.²⁷

20 ע"א 1628/92 גינזבורג נ' ירון פלסט (1981) בע"מ, פ"ד מח(2) 372 (1994). לכן הורה בית המשפט על דחיית ההודעה.

21 רע"א 1367/14 פלוני נ' הפניקס חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 20.5.2014).

22 שם.

23 ע"א 312/82 כנעאן נ' דיאב, פ"ד לט(3) 25 (1985).

24 ע"א 2877/92 אל לטיף נ' מורשת בנימין למסחר ולבניה (קרני שומרון) בע"מ, פ"ד מז(3) 846 (1993). הוראות תקנה 154 לתקנות התשמ"ד אינן רלוונטיות לעניין זה.

25 ע"א 1650/00 זיסר נ' משרד הבינוי והשיכון, פ"ד נו(5) 166 (2003). הלכה זו חלה גם מקום שתביעה נמחקת מחמת חוסר מעש (תקנה 156 לתקנות התשמ"ד).

26 רע"א 4921/09 הכשרת הישוב חברה לביטוח בע"מ נ' רשיד (פורסם בנבו, 21.9.2009).

27 ע"א 3771/12 המאגר הישראלי לביטוחי רכב ("הפול") נ' קבודי (פורסם בנבו, 8.7.2012).

סימן ד – הפסקה בתנאים

נעתר בית המשפט לבקשה, הוא רשאי להתנות את ההיתר בתנאים ועליו לפסוק בעניין הוצאות המשפט. לא נעתר בית המשפט לבקשה, הרי שבמקרה כזה – אם התובע (או התובע שכנגד) לא ימשיך בדיון – בית המשפט רשאי לדחות את התובענה.

הפסקת תובענה כמוה כמחיקת תובענה. אפשר שהפסקה זו תותנה בתנאים. תנאים אלה עשויים להיות מוגבלים בזמן. עם זאת הפסקת תובענה משמעותה שהדיון בתביעה המקורית הסתיים. כל התנאים שנקבעו חלים על התביעה החדשה שבאפשרות התובע להגיש.²⁸

קיימות נסיבות שבהן אין הכרח לסרב: אם הבקשה מועלית לדוגמה בשלב מוקדם ואם ניתן להגן על זכויות הנתבע על ידי קביעת תנאי, שיבטיח הכללתה של הראיה, הפועלת לטובת הנתבע, בין אלה שיובאו לפני בית המשפט בהליך האחר, אם יחודש הדיון.²⁹

במקרה אחד הבהיר בית המשפט מראש לבעלי הדין כי הבקשה תגורר אחריה ביטול ההליכים לרבות חוות הדעת הרפואית שהוגשה כבר לתיק.³⁰

בעניין אחר החליט בית המשפט להיעתר לבקשה להפסקת הליכים, בתנאי שלא תוגש תביעת פירוק נוספת תוך חמש שנים.³¹

סימן ה – מחיקת תובענה מחמת חוסר מעש

תקנה 156 לתקנות התשמ"ד הסמיכה את בית המשפט (או הרשם) למחוק תובענה על דעת עצמו, כאשר נבצר ממנו לדון בתובענה או להמשיך את הדיון בה מחמת חוסר מעש מצד בעל דין. לפני נקיטת צעד מחמיר כזה יש להודיע לבעלי הדין, או למי שבית המשפט הורה, ליתן טעם מדוע לא תימחק התובענה. אם לא יינתן טעם להנחת דעתו של בית המשפט, התובענה אכן תימחק.

תקנה 156 לתקנות התשמ"ד הקנתה לבית המשפט סמכות למחוק תובענה בשל חוסר מעש, בתנאי שנבצר ממנו לדון בתובענה או להמשיך את הדיון בה מחמת חוסר המעש של בעל הדין. בית המשפט לא יעשה שימוש בסמכות זו אלא במקרים חריגים והשיקולים שעליו להביא בחשבון הם, בין היתר, האם המשך בירור התובענה עלול לגרום עוול ממשי לצד שכנגד והאם לבעל הדין הסבר מניח את הדעת להתנהלותו.³²

בעניין זה קיים חידוש בתקנות החדשות כאשר המחיקה מחוסר מעש היא מחיקה מינהלית ולא שיפוטית, וכך נקבע בתקנה 45:

- 28 רע"א 9015/12 אישי ישיר חברה לביטוח בע"מ נ' שאטר (פורסם בנבו, 21.2.2013). במקרה זה נקטה ההחלטה הראשונה בלשון "חידוש" התובענה ולא הגשתה מחדש, אך הכוונה הייתה להגשת תובענה חדשה בתנאים שנקבעו.
- 29 ע"א 302/83 חשולי הכרמל בע"מ נ' נסחלהטשווילי, פ"ד לט(2) 831 (1985).
- 30 ע"א 746/88 בוזגלו נ' אוחנה, פ"ד מה(3) 690 (1991).
- 31 ע"א 613/78 אניס נ' פוירשטיין, פ"ד לד(1) 32 (1979). כן הוטל חיוב בתשלום.
- 32 ע"א 7033/13 אבידר נ' רשות מקרקעי ישראל (פורסם בנבו, 6.7.2015).

(א) תביעה או בקשה שלא נעשה בה כל מעש מצד בעל דין במשך שישה חודשים בלא הצדקה לכך, תיתן מזכירות בית המשפט התראה בכתב לבעל הדין ארבעה עשר ימים מראש לפחות, שעליו לתת טעם מדוע לא יימחק ההליך; לא ניתן טעם בתוך פרק הזמן האמור – יימחק ההליך ללא צורך בהחלטה שיפוטית; ניתן טעם כאמור – יחליט בית המשפט בעניין.

(ב) הורה בית המשפט שעל תובע או מבקש לעשות דבר שבסדרו דין או שבנוהג בתוך מועד או זמן, והתובע או המבקש לא עשה כן, בלא שהוארך המועד מראש, ניתן למחוק את כתב הטענות הנוגע בדבר, בלא החלטה שיפוטית, ובלבד שניתנה לו התראה כאמור בתקנת משנה (א); ניתן טעם מדוע לא יימחק ההליך – יחליט בית המשפט בעניין.

(ג) בעל דין רשאי להגיש לבית המשפט בקשה לביטול המחיקה המינהלית בתוך ארבעה עשר ימים מעת שהומצאה לו הודעת המחיקה ובית המשפט רשאי לבטלה מטעמים מיוחדים.

התקנה באה להוסיף לבית המשפט סמכות לפעול על דעת עצמו, אך אין היא מונעת מבעל דין להמריץ את בית המשפט לפעול לדחיית תובענה מחמת חוסר מעש של הצד שכנגד. העיקר הוא שלבעל הדין האחראי לכאורה בחוסר מעש ניתנה זכות טיעון לפני הפעלת הסנקציה האמורה.³³ סמכויות המחיקה מחמת חוסר מעש אינן סמכויות שגרתיות. הן נועדו לאפשר לבית המשפט לשלוט ביומנו. אין לעשות בכלים אלה שימוש שעלול לפגוע באורח קשה בזכות הגישה לבית המשפט, שכן יש לפרש בדרך דווקנית כל הוראה המעמידה מחסום ומגבלה על זכות הגישה של בעל הדין לבית המשפט.³⁴

עובר למתן צו על פי תקנה 156 לתקנות התשמ"ד היה על בית המשפט לעורר תחילה את "הישנים מתרדמתם". אם גם לאחר מכן ייבצר מבית המשפט להמשיך בדיון – כגון בהיעדר עניין או בהיעדר בעל דין או בהיעדר ראיות, או מחמת קיפוח אפשרות ההגנה של הנתבע או שקיים קושי אחר שאינו מאפשר המשך הדיון – רק אז תימחק התובענה. כאשר בית המשפט פועל ביוזמתו לפי תקנה זו בשעת "היקיצה" ולא בשעת "התרדמה", אין למחוק את התובענה מכוח חוסר המעש שבעבר.³⁵ ניתן להתנות לביטול פסק דין של מחיקה תביעה מחוסר מעש בתשלום הוצאות. אולם, נוכח השלכותיה המשמעותיות של ההחלטה על זכות הגישה לערכאות, אין להתנות את הביטול בתשלום ההוצאות בפועל, באופן שביצוע התשלום יהיה תנאי לביטול פסק הדין, אלא בנסיבות מיוחדות וחרירות המצדיקות זאת.³⁶

33 ע"א 530/72 מזרחי נ' בגדדי, פ"ד כז(2) 645 (1973).

34 ע"א 2237/01 עראידה נ' המועצה להסדר ההימורים בספורט, פ"ד נו(1) 865 (2001).

35 ע"א 5955/91 ברייטשטיין נ' אמנה, פ"ד מז(5) 301 (1993); ע"א 9318/03 שובל נ' גרי אלכסנדר בע"מ, פ"ד נט(1) 828 (2004).

36 רע"א 4838/12 מורדוב נ' טייב (פורסם בנבו, 13.8.2012).

הסמכות לסלק הליך בשל חוסר מעש, היא סמכות בלתי שגרתית, ויש לעשות בה שימוש מדוד ומידתי. בנסיבות מקרה אחד נעשה בדין שימוש בסמכות זו. בנסיבות שבהן במשך שנים ארוכות התביעה אינה בשלה לדיון, ולמעשה בית המשפט משמש אך כאכסניה בלבד לתביעה מבלי שיש בידו לקדם דיון ענייני בה, אין עוד מקום להותיר את התובענה תלויה ועומדת.³⁷

סימן ו – עיכוב דיון עקב הליכי בוררות

במקום שנתבע הגיש בקשה לעיכוב הדיון בתובענה בשל הסכם בוררות, עליו להוכיח בתצהיר או בראיה שהוא היה ועודנו מוכן לעשות את הדרוש לקיום הבוררות ולהמשכה.³⁸ בית המשפט רשאי שלא לעכב את ההליכים אם ראה טעם מיוחד שהסכסוך לא יידון בבוררות. כאשר עיכוב ההליכים יחייב ניהול שני הליכים מקבילים שעה ששני הסכסוכים נוגעים לאותה פרשה ולאותן עובדות, ופיצול ההליכים יסכל אפשרות להכרעה מלאה ויעילה במחלוקת בין כל המעורבים, מתעורר החשש כי פיצול ההתדיינות עלול להביא להכרעות סותרות. במקרה כגון זה מתקיימות נסיבות מיוחדות שלא להיעתר לבקשה לעיכוב הליכים.³⁹ אין לעכב את הדיון בתובענה בשל קיומו של סעיף בוררות כאשר קיומו של סעיף זה מוטל בספק.⁴⁰

ניתן לדחות בקשה לעיכוב הליכים על יסוד הסכם בוררות בהיעדר הסבר מניח את הדעת להימנעות מלצרף תצהיר. תצהיר זה אמור לכלול את פירוט כל העובדות המעידות על נכונות הבקשה והוא יסוד עיקרי הנדרש לשם הוכחת הנכונות לקיים את הליכי הבוררות.⁴¹ כאשר צד לחוזה אינו עומד על זכותו לברר את המחלוקת שנתגלעו בינו לבין הצד השני בבוררות, וכאשר הצד השני אינו מתעקש על קיום התנאי, הרי שבכך הביעו הצדדים את אומד דעתם כי התניה איבדה בפועל את כוחה.⁴²

סעדים זמניים בבוררות – שלב הדיון בסעדים זמניים הוא "ההזדמנות הראשונה" להעלאת טענה מכוח סעיף 5 לחוק הבוררות, התשכ"ח-1968. עם זאת יש להדגיש כי כל מקרה צריך להיבחן לפי נסיבותיו ולאור תכליתו של סעיף 5 לחוק הבוררות.⁴³ צד להליך בוררות המגיש בקשה לצו מניעה לעיכוב הליכי הבוררות נדרש לעמוד בנטל מוגבר לשכנע כי סיכויי התביעה ומאזן הנוחות נוטים לזכותו, וכי משקלם נושא עוצמה ניכרת. לצד כלל זה

37 רע"א 1378/18 מורד נ' עיריית רחובות (פורסם בנבו, 24.4.2018).

38 רע"א 340/05 וינרוט נ' עורקבי (פורסם בנבו, 17.7.2005). ניתן להוכיח את האמור בבקשה באמצעות מסמכים שאינם שנויים במחלוקת ואשר הוגשו על ידי התובע עצמו כנספחים לכתב התביעה. אם העובדות הנדרשות עולות מהבקשה ומהמסמכים המצורפים לה או ממסמכים אחרים אשר לפני בית המשפט, אין צורך בתצהיר. ראו אורי גורן בוררות 81 (2018).

39 רע"א 7159/05 תם נ' פרס (פורסם בנבו, 1.8.2007).

40 רע"א 9725/04 אשבורן חברה לסוכנויות ומסחר בע"מ נ' CAE Electronics Ltd (פורסם בנבו, 4.9.2007).

41 רע"א 11166/07 כהן נ' מינהל מקרקעי ישראל (פורסם בנבו, 5.3.2008).

42 רע"א 8613/10 כספי תעופה בע"מ נ' JSC Aeroavit Airlines (פורסם בנבו, 11.10.2012).

43 רע"א 300/13 קרדו נ' כלל יהלומים סוכנות לביטוח (1988) בע"מ (פורסם בנבו, 18.2.2013).

חל גם הכלל שלפיו לערכאה הדנה בעניין מסוים סמכות שבשיקול דעת להורות על עיכוב דיון בהליך שלפניה עד להכרעה בהליך אחר שתלוי ועומד לפני ערכאה אחרת ושמעורר שאלות דומות.⁴⁴

44 רע"א 627/13 סגל נ' פנינת מלכי ישראל בע"מ (פורסם בנבו, 19.2.2013).

פרק ז – סדר הטיעון והבאת ראיות

הבאת ראיות	–	סימן א
דרך הבאת הראיות	–	סימן ב
שינוי סדר הבאת ראיות	–	סימן ג
האם ניתן להגיש בקשת רשות ערעור	–	סימן ד
סדר הטיעון בתביעות מסוגים שונים	–	סימן ה
ראיות מפריכות	–	סימן ו
נזק ראייתי	–	סימן ז

סימן א – הבאת ראיות

תקנה 158 לתקנות התשמ"ד קבעה את סדר הטיעון בתובענה, שבה הנתבע לא הודה בעובדות שהתובע טען להן בתביעתו. תחילה יביא התובע את ראיותיו, אחריו יביא הנתבע את ראיותיו שלו. לעתים, ניתן להתיר לתובע להביא ראיות מפריכות. כל בעל דין רשאי להקדים ולפתוח בהרצאת עמדתו לפני הבאת ראיותיו.¹

סדר הטיעון נקבע בתקנה 66 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) כדלקמן:

באין קביעה אחרת המתחייבת מנסיבות העניין, בתחילה תבוא פרשת התביעה ולאחריה פרשת ההגנה; הבאת ראיות מפריכות טעונה רשות מבית המשפט.

התובע יפתח בהבאת ראיותיו, אלא אם מתקיימות נסיבות, המחייבות את הנתבע לפתוח בהבאת הראיות, הכול – על פי נטל השכנוע המוטל באותה תובענה.²

יש להבחין בין נטל השכנוע לבין חובת הראיה. נטל השכנוע מגלם את החובה העיקרית המוטלת על בעל דין להוכיח את טענותיו כלפי יריבו, כאשר אי-עמידה בנטל זה תוביל לדחיית טענותיו. חובת הראיה היא חובה נלווית ומשנית לנטל השכנוע. משמעה של חובה זו הינה כי על בעל הדין האחד חלה חובה להביא ראיות לעמידה בנטל השכנוע, ועל בעל הדין השני חלה חובה להביא ראיות השומטות את הבסיס תחת ראיות שהובאו לחובתו.³

בדרך כלל נותר נטל השכנוע כשהוא קבוע מתחילת ההליך ועד תומו. חובת הבאת הראיה הינה חובה נלווית ולפיה נדרש בעל הדין להביא ראיות מספיקות על מנת לעמוד בנטל השכנוע. מדובר בחובה דינאמית העשויה לעבור מבעל דין אחד למשנהו.⁴

כלל הוא כי על בעלי הדין להביא במרוכז את ראיותיהם, לרבות חוות דעת מומחה. הגיונו של הכלל הוא להבטיח את זכויותיו של הצד שכנגד ולשמור על ניהולו התקין של ההליך. במקרים חריגים בלבד יתיר בית המשפט סטייה מן הכלל, כאשר תרומתה של הראיה לגילוי האמת כה רבה, גם תוך פגיעה בכללי הפרוצדורה ושיקולים דיוניים.⁵

1 אולם אין מרבית להשתמש באפשרות זו.

2 ע"א 1436/90 גיורא ארד חברה לניהול בע"מ נ' מנהל מע"מ, פ"ד מו(5) 101 (1992). במקרה זה נקבע בדרך אנלוגית על מי מוטל הנטל בערעור שעניינו מס ערך מוסף. במקרה אחד נקבע כי אין מקום לסטות מן הכללים שנקבעו בתקנות 158 ו-159 לתקנות התשמ"ד. ראו רע"א 4418/02 מפעל הפיס נ' כהן, פ"ד נו(6) 577 (2006).

3 ע"א 8385/09 המועצה המקומית סאג'ור נ' סונול ישראל בע"מ (פורסם בנבו, 9.5.2011).

4 ע"א 1278/15 עבאס נ' מועצה מקומית ג'ת (פורסם בנבו, 30.8.2016).

5 רע"א 1441/17 חברת אולמי אחים סעיד אל-דאהוד בע"מ נ' אולמות ומסעדות דאוד (2001) בע"מ (פורסם בנבו, 27.3.2017).

השיקולים שיש להביא בחשבון בבחינת השאלה אם להתיר הגשת ראייה מסוימת באיחור, הם למשל אופי הראייה הנוספת, השלב שאליו הגיע המשפט, האם הצד המבקש את הבאת הראייה הנוספת ידע או היה עליו לדעת על קיומה של הראייה מוקדם יותר וכן תרומתה של הראייה לגילוי האמת.⁶

המוציא מחברו – עליו הראייה – הכלל הבסיסי הוא כי "המוציא מחברו – עליו הראייה", ולכן נושא התובע בנטל השכנוע לגבי כל יסודותיה העובדתיים של תביעתו, ועל מנת לזכות בה עליו להטות את מאזן ההסתברויות לטובתו על ידי הרמת נטל הוכחת התביעה בשיעור העולה על 50%. עם זאת אם מעלה הנתבע טענות הגנה מצדו, עליו לשאת בנטל השכנוע לגבי כל יסודותיהם העובדתיים של טענות אלה, ובמקרה שבו ראיות הצדדים ורמת הוודאות של שתי גרסאות סותרות שמעלים התובע והנתבע הן שקולות, יפעל הספק לחובת התובע.⁷

כלל יסוד לעניין חלוקת הנטלים המוטלים על הצדדים במשפט אזרחי, קובע כי התובע המבקש "להוציא מחברו" הוא המעורר את הטענות העומדות לדיון ועליו מוטל להוכיח את העובדות שהוא טוען להן. לכן גם ברגיל התובע הוא זה שפותח בהבאת הראיות במשפט.⁸ כדי לקבוע מי נושא בנטל השכנוע יש ללכת על פי הדין המהותי, כאשר הכלל הבסיסי הינו "המוציא מחברו – עליו הראייה". כך, בדרך כלל, על התובע הנטל להוכיח את הטענות בבסיס עילת תביעתו ועל הנתבע להוכיח את העובדות שבבסיס טענות הגנתו.⁹ בעל דין במשפט אזרחי נושא בנטל להוכיח את העובדות הנחוצות לביסוס טענתו.¹⁰

טענת מרמה או זיוף – הנטל להוכיח שחווה אינו אותנטי, שעה ששני הצדדים למשפט אינם צדדים ישירים לחווה, הוא על הטוען לזיוף. הנטל האמור הוא נטל מוגבר נוכח חומרת הטענה שנילווה לה גוון מעין-פלילי. נטל ההוכחה הוא כבד עוד יותר אם שני הצדדים להסכם שאמיתותו מוטלת בספק, אינם בין החיים ואינם יכולים לבאר את פני הדברים.¹¹

כאשר אחד הצדדים להליך מעלה טענת מרמה או זיוף, מוטל עליו נטל השכנוע להוכחת טענתו, אם מדובר בתובע או בנתבע. הגם שהנטל הוא של מאזן הסתברויות, כמקובל במשפט האזרחי, הרי שכמות הראיות ורף הראיות הנדרש לגבי טענת מרמה, אשר לה גוון מעין פלילי, הם גבוהים יותר ועל בית המשפט לבחון את הראיות בזהירות ובקפדנות.¹²

כללים נוספים – כאשר יסוד ההוכחה הוא שלילי וקשה יותר להוכחה, הנטל מופחת. אם לאחר הערכת מכלול הראיות מגיע בית משפט למסקנה כי לאחד מבעל הדין עדיפות ראייתית על משנהו, השאלה על מי מוטל נטל השכנוע מלכתחילה מאבדת מחשיבותה ובית משפט יפסוק נגד מי שעליו הנטל.¹³

6 רע"א 4729/16 משרד הבינוי והשיכון נ' מפלסי הצפון בע"מ (פורסם בנבו, 20.6.2016).

7 ע"א 8385/09, לעיל ה"ש 3.

8 ע"א 9792/02 פואז נ' מס הכנסה (פורסם בנבו, 13.9.2005).

9 ע"א 7456/11 בר נוי נ' מלחי (פורסם בנבו, 11.4.2013). כאשר תובע מבקש סעד הצהרתי בדבר תוקפה של עסקת מקרקעין שערך, מוטל נטל השכנוע עליו.

10 ע"א 1700/16 עמותת כספי הצדקה צור באהר נ' אלאטרש (פורסם בנבו, 31.7.2017). כלל זה נכון גם להוכחת האותנטיות של חוזה שטענת הזכות של התובע מבוססת עליו.

11 ע"א 45/15 נבולסי נ' נבולסי (פורסם בנבו, 15.5.2017).

12 ע"א 7456/11, לעיל ה"ש 9.

13 רע"א 4135/06 פרוידיגר נ' אשכנזי (פורסם בנבו, 28.3.2007).

עמידה בנטל השכנוע הנה החובה העיקרית המוטלת על בעל דין ולפיה הוא נדרש להוכיח את אמיתות טענותיו, כאשר אי־עמידתו במשימה זו משמעה דחיית טענותיו. נטל הבאת הראיות הוא משני והוא נועד להבהיר על מי מבעלי הדין רובצת חובה להציג את ראיותיו.¹⁴ דיני הראיות הולכים אחר המשפט המהותי ונטל השכנוע להוכחת טענה מסוימת מוטל על הצד שהטענה מקדמת את עניינו במשפט. בהוכחת עובדה בעלת יסוד שלילי ניתן להסתפק בכמות פחותה של ראיות.¹⁵

השאלה על מי מוטל נטל השכנוע רלוונטית ככלל רק מקום בו בעלי הדין לא הציגו ראיות, או במקום שבו לאחר הערכת מכלול הראיות שהונחו בפני בית המשפט, נקבע כי כפות המאזניים מעוינות, דהיינו שקיים "ספק שקול". כלומר, במקום שבו ניתן להגיע להכרעה על פי התשתית הראייתית שפרשו הצדדים בפני בית המשפט ולקבוע כי לאחד מבעלי הדין עדיפות ראייתית על משנהו – וכך ראוי שיעשה במרבית המקרים, אלא אם לא ניתן לעשות כן מטעמים טובים שיפורטו – השאלה על מי מוטל נטל השכנוע היא ככלל חסרת נפקות.¹⁶

לשאלה על מי מבעלי הדין מוטל הנטל להוכיח טענה מסוימת חשיבות מעשית רק במקום שבו בתום הערכת הראיות כולן מגיע בית המשפט למסקנה כי כפות המאזניים מעוינות או במקום שבו אף אחד מבעלי הדין לא הביא ראיות להוכחת טענתו. במקרים אלה, יפסוק בית המשפט נגד הצד שעליו הנטל. ואולם אם לאחר הערכת מכלול הראיות קובע בית המשפט כי אחד מבעלי הדין הצליח לשכנע בצדק טענתו לפי מאזן ההסתברויות, כך שניתן לקבוע קביעה פוזיטיבית בשאלה שבמחלוקת, הרי שמבחינה מעשית אין עוד חשיבות לשאלה על מי מוטל היה נטל ההוכחה מלכתחילה.¹⁷ ככל הנוגע לנטל הבאת הראיות ונטל השכנוע בערעורי מע"מ, "נטל השכנוע" על העוסק, המבקש לנכות את המס. נטל זה מלווהו מתחילת הדרך עד סופה, ואתו מוטל על העוסק "נטל הבאת הראיות". נטל אחרון זה עובר למנהל כאשר הפנקסים נוהלו כדין ולא נפסלו, והמנהל הוציא שומה לפי מיטב השפיטה. נטל זה עובר אל המנהל כאשר השאלה שבמחלוקת היא פנקסית, או שהצדדים חלוקים בשאלה אם המחלוקת היא כזו. כאשר המחלוקת היא לבר-פנקסית, "נטל השכנוע" ו"נטל הבאת הראיות" על העוסק.¹⁸

תקנה 158 לתקנות התשמ"ד, הקובעת שבאין הודיה בעובדות מצד הנתבע פותח התובע בהבאת ראיותיו, הוחלה על הליכים בוועדת הערר לעניין מס שבח.¹⁹

- 14 ע"א 2076/09 ח.י בלאושטיין בניין והשקעות בע"מ נ' משרד הבינוי והשיכון (פורסם בנבו, 2.9.2010).
- 15 רע"א 296/11 נג'אר נ' עליאן (פורסם בנבו, 23.2.2012). בעניין אחד, המשיב נדרש להוכיח עובדה חיובית והיא מכירת הדירה, אך לא הביא ראיה של ממש להוכחת טענתו זו.
- 16 רע"א 1530/13 גדלוב נ' הארגז מפעל תחבורה בע"מ (פורסם בנבו, 5.3.2013).
- 17 ע"א 8951/10 אורן יורם אריזות בע"מ נ' שקולניק ח.י. בע"מ (פורסם בנבו, 2.11.2014).
- 18 ע"א 3886/12 זאב שרון קבלנות בנין ועפר בע"מ נ' מנהל מע"מ (פורסם בנבו, 26.8.2014).
- 19 ע"א 3632/01 חדיגייה נ' מנהל מיסוי מקרקעין מחוז חיפה, פ"ד נז(2) 806 (2003); תקנה 12 לתקנות מס שבח מקרקעין (סדרי הדין בפני ועדות ערר), התשכ"ה-1965.

סימן ב – דרך הבאת הראיות

לגבי דרך הבאת הראיות מנחות התקנות החדשות הפרדה בין מקרים המתאימים לשמיעת עדויות בעל פה ובין עדויות בכתב. תקנה 67 החדשה קובעת כך –

עדויות בעל פה

(א) בית המשפט יחליט אם העדויות הראשיות יישמעו בעל פה או בכתב; בהחלטתו לגבי אופן שמיעת העדויות ישקול בית המשפט, בין השאר, את היקף הראיות בכתב ובעל פה, את מורכבותה של התביעה וטיב הסכסוך בין הצדדים תוך מתן עדיפות לשמיעת עדויות בעל פה, אם יש בכך כדי לסייע לגילוי האמת ולניהול יעיל של הדיון.

עדות בכתב

(ב) בלי לגרוע מהאמור בתקנת משנה (א), בתובענה לסעד כספי בבית משפט מחוזי שסכומה עולה על שניים וחצי מיליון שקלים חדשים, תינתן עדיפות למתן עדות בכתב אם יש בכך כדי לסייע לגילוי האמת ולניהול יעיל של הדיון.

סימן ג – שינוי סדר הבאת הראיות

סדר הבאת הראיות משתנה כאשר קיימת הודיה בעובדות. כאשר הנתבע מודה בעובדות, אך טוען כי למרות זאת אין התובע זכאי לסעד המבוקש, הנתבע הוא הפותח במסכת הראיות. למצב של "הודאה והדחה" – המתקיים כל אימת שנתבע מודה בעובדותיה המהותיות של עילת התביעה ומוסיף טענות אחרות העשויות להביא לדחייתה – יש פן מהותי ופן דינוני. הפן הדינוני הוא כי סדר הטיעון הרגיל הקבוע נהפך והנתבע הוא שיפתח בהבאת ראיותיו.²⁰

דוגמה להעברת נטל השכנוע ולחובת הנתבע להתחיל בהבאת ראיות, היא כאשר נטענת טענה שלפיה החיובים הישנים ככל שעומדים הם לעצמם, נבלעו בהסכם החדש ופקעו.²¹ כאשר המחלוקת העיקרית בין הצדדים לא נסבה על העובדות הנתענות בכתב התביעה, אלא על עובדות נוספות שטענו הנתבעים ושנדרשו לברור השאלה המשפטית אם הודעת ביטול החוזה ניתנה כדין, מצב זה נכלל בגדרה של תקנה 159 לתקנות התשמ"ד, הקובעת את סדר הטיעון כשיש הודיה בעובדות.²²

אין הסדר בתקנות סדר הדין האזרחי המתיר העלאת טענה כי "אין להשיב לאשמה" בהליך אזרחי עם סיום פרשת התביעה. בית המשפט יאפשר העלאת טענה מעין זו כאשר הנתבע מוותר על הבאת ראיות מטעמו.²³

20 רע"א 3592/01 עיזבון מנשה נ' ע. אהרנוב קבלנות בניין (1988) בע"מ, פ"ד נה(5) 193 (2001).

21 ע"א 530/89 בנק דיסקונט לישראל בע"מ נ' נופי, פ"ד מז(4) 116 (1993).

22 רע"א 3592/01, לעיל ה"ש 20.

23 רע"א 3312/04 אשורנס גנרל דה פרנס נ' הכונס הרשמי, פ"ד ס(3) 245 (2005).

בעניין אחד נקבע בפסק הדין כי התובע לא עמד בנטל השכנוע, אולם בית המשפט שלערעור קבע כי ייפוי הכוח, הכתוב והמפורש, נושא משקל די הצורך כדי להרים את נטל השכנוע.²⁴ טענות בנוגע לסדר הבאת העדויות אינן ניתנות לערעור ברשות ולפיכך דינן דחייה על הסף.²⁵ דחיית בקשת המבקש על ידי בית המשפט המחוזי מבוססת בראש ובראשונה על הקביעה כי אינה מתקיימת בעניין זה "הודאה והדחה" וממילא אין מקום לשינוי סדר הבאת הראיות. קביעה זו, בהמשך לקביעה דומה של בית משפט השלום, היא קביעה הנטועה בעובדות המקרה הקונקרטי ובתור שכזו אינה מצדיקה מתן רשות ערעור.²⁶

סימן ד – האם ניתן להגיש בקשת רשות ערעור

צו שניתן על ידי שר המשפטים²⁷ מגביל במפורש את סוגי החלטות שלא תינתן בהן רשות ערעור. לאור סעיף 1(6) לצו לא הוכרעה השאלה אם הוראות הצו חלות על החלטת הערכאה הדיונית בנושא סדר הבאת הראיות בהליך האזרחי. הדעה הנוכחית היא כי הוראות הצו אינן חוסמות את האפשרות לדון בבקשת רשות ערעור על החלטה בנושא סדר הבאת הראיות של הערכאה הדיונית, אך תוך יישום הכללים שנקבעו בעניין בעבר.²⁸

באשר לשאלה אם ההחלטה בדבר היפוך סדר הבאת הראיות נכנסת בגדרו של הצו, הקובע כי לא תינתן רשות ערעור על "החלטה בעניין סדר הבאת עדויות ואופן הגשת עדויות", צוין כי קיימות בפסיקה גישות שונות. גישה אחת נוטה לגישה המרחיבה את הנושאים לגביהם אין ליתן רשות ערעור וברוך זו מצמצמת את היקף בקשות הרשות לערער. לגבי הסוגיה הקונקרטית של היפוך סדר הראיות, ניתן להותיר את הדברים בצריך עיון.²⁹

הוראות הצו אינן חוסמות את האפשרות לדון בבקשת רשות ערעור על החלטה של הערכאה הדיונית בעניין סדר הבאת הראיות, אך זאת תוך יישום של הכללים שנקבעו בעניין סוויסה.³⁰ החלטת בית המשפט לדחות את המועד להגשת תצהירי עדות ראשית מטעם המבקשים נמנית על סוגי החלטות שלגביהן לא תינתן רשות ערעור, כהוראות הצו בתי המשפט, בית המשפט מסופק לגבי ההבחנה בין משמעות "טכנית" לבין משמעות "מהותית" באשר לתחולת הצו.³¹

24 ע"א 8837/05 מרשוד נ' אל שורטי (פורסם בנבו, 11.1.2009).

25 רע"א 3222/15 שני נ' בנק מזרחי-טפחות בע"מ (פורסם בנבו, 20.7.2015).

26 רע"א 2453/17 שטנדל נ' עיריית ערד (פורסם בנבו, 30.1.2018). במיוחד כאשר עוסקים בהחלטה דיונית של הערכאה הדיונית.

27 צו בתי המשפט (סוגי החלטות שלא תינתן בהן רשות ערעור), התשס"ט-2009 (להלן – הצו).

28 רע"א 4846/11 בר עידן יצור ופיתוח בע"מ נ' אברגיל (פורסם בנבו, 10.8.2011). ההפניה היא לכללים שנפסקו בעניין סוויסה (רע"א 4249/98 סוויסה נ' הכשרת הישוב – חברה לביטוח בע"מ, פ"ד נה(1) 515 (1999)).

29 רע"א 3149/14 זר.פור.יו (2000) בע"מ נ' פופ (פורסם בנבו, 1.6.2014).

30 רע"א 4249/98, לעיל ה"ש 28. ראו רע"א 2868/12 פולק נ' Allianz Versicherungs (פורסם בנבו, 9.5.2012). לאור האמור נקבע כי אין ממש בטענות המבקשים בדבר אי-חוקתיות הצו והפגיעה בזכות החוקתית להליך הוגן.

31 רע"א 3549/14 גרון נ' זלץ (פורסם בנבו, 5.6.2014).

בעניין אחד נקבע, ובצדק, כי בכל מקרה מדובר בהחלטה החוסה תחת הוראת סעיף 1(6) לצו, השולל מתן רשות ערעור על "החלטה בעניין סדר הבאת עדויות". טענת המבקש כי קיימת "הלכה מפורשת" שלפיה החלטות הנוגעות לשינוי סדר הבאת הראיות אינן חוסות תחת הצו, אין בה ממש. הדברים שנאמרו בעניין רוטר,³² עליהם מסתמך המבקש, היו בגדר הערת אגב במסגרת החלטה בדין יחיד והם אינם מהווים "הלכה". הדברים שנקבעו בפסק הדין בעניין ברנשטיין,³³ שניתן בהרכב, מהווים את ההלכה בסוגיות אלה הנוגעות לצו, ולפיהם – סעיף 1(6) לצו חל לא רק על שינוי פנימי בסדר הבאת הראיות של צד להליך אלא גם על שינוי סדר הבאת הראיות בין הצדדים.³⁴

סימן ה – סדר הטיעון בתביעות מסוגים שונים

טענת "פרעתי" – נטל השכנוע בטענת "פרעתי" קבוע ומוטל על החייב, הנחשב כמוציא מחברו הזוכה ועל כן עליו הראיה.³⁵

סעיף 19 לחוק ההוצאה לפועל, התשכ"ז-1967, מטיל את נטל השכנוע בטענת "פרעתי" על החייב. עם זאת במהלך הדיון עשוי הנטל לעבור אל הזוכה, אם החייב מביא ראיות התומכות לכאורה בטענותיו. במצב דברים כזה, על הזוכה להראות כי פני הדברים שונים ממה שהם נראים על פי טענת החייב; אולם תמיד מוטל נטל השכנוע העיקרי על החייב והוא אשר חייב להוכיח כי הופטר מלמלא אחר פסק הדין.³⁶

הימנעות הנתבע מהבאת ראיות – משסיים התובע להביא את ראיותיו, על הנתבע להחליט אם ברצונו להביא לפני בית המשפט את ראיותיו אם לאו. נתבע אשר מחליט להימנע באופן גורף מהבאת ראיות נוטל את הסיכון שבית המשפט יפסוק לחובתו על בסיס ראיות התובע בלבד, כאשר בהיעדרן של ראיות שכנגד יהיה קשה יותר לערער את אמינותן ולהחליט את חוזקן הראייתי. להימנעות מהצגת ראיות והבאת עדים קיים גם משקל ראייתי בלתי מבוטל. היא מקימה למעשה חזקה שבעובדה, שלפיה דין ההימנעות כדין הודאה בכך שלו הובאה אותה ראיה, היא הייתה פועלת לחובת הנמנע ותומכת בגרסת היריב.³⁷

הדבר מעיד על עצמו – הכלל "הדבר מעיד על עצמו" נועד לחול בנסיבות שבהן קיים קושי מובנה להוכיח את קיומו של יסוד ההתרשלות. הנסיבות שבהן חל הכלל הן כדלקמן: ראשית, לתובע לא הייתה ידיעה ואף לא הייתה לו היכולת לדעת מהן הנסיבות שגרמו לנזקו; שנית, הנזק נגרם על ידי נכס

32 רע"א 1379/14 רוטר נ' מקור ראשון המאוחד (הצופה) בע"מ (פורסם בנבו, 25.8.2014).

33 רע"א 6801/15 ברנשטיין נ' נכסים ח.מ.ג בע"מ (פורסם בנבו, 24.7.2016).

34 רע"א 2453/17 לעיל ה"ש 26.

35 רע"א 3149/06 בית מימון מוצרי חשמל בע"מ נ' קלינטון סחר בינלאומי 2000 בע"מ (פורסם בנבו, 1.11.2006).

36 רע"א 922/06 ויינשטיין נ' הפועלים אמריקאי ישראלי בע"מ (פורסם בנבו, 30.4.2006).

37 ע"א 8385/09 לעיל ה"ש 3.

שלנתבע הייתה שליטה מלאה עליו; שלישית, בית המשפט מוצא כי האירוע שגרם לנזק מתיישב יותר עם המסקנה שהנתבע לא נקט זהירות סבירה מאשר עם המסקנה שהוא נקט זהירות סבירה.³⁸ הפסיקה אימצה את "הגרסה החזקה" של הכלל Res Ipsa Loquitur, שלפיה הנטל המועבר מכוחו אל הנתבע הוא נטל השכנוע (ולא נטל הבאת הראיות), כך שאם כפות המאזניים נותרו מעוינות תוטל אחריות על הנתבע. במצב דברים זה הפכה חזקת הרשלנות המגולמת בכלל האמור ל"כלל הכרעה חרוץ גורלות במשפטים אפופי עמימות".³⁹

התנאי הראשון להחלת הכלל של "הדבר מעיד על עצמו ולפיו" לתובע לא הייתה ידיעה או לא הייתה לו יכולת לדעת מה היו למעשה הנסיבות שגרמו למקרה אשר הביא לידי הנזק, מתמקד בעמימות האובייקטיבית ולא בשאלה אם הניזוק ידע "בזמן אמת" מה פגע בו. עם זאת הודגש כי כאשר התובע יכול להביא ראיות והוא אינו עושה כן, לא יחול התנאי הראשון, וממילא לא יחול הכלל "הדבר מעיד על עצמו".⁴⁰

תביעה בדבר רשלנות רפואית – לא כל חוסר ברישום רפואי מעביר אוטומטית את נטל ההוכחה לכתפי הרופא הנתבע. על חוסר הרישום להיות קשור ללב השאלה שבמחלוקת. אין מדובר בהעברה כללית של נטל הראייה אל הנתבע אלא בהעברת הנטל לצורך הכרעה בסוגיה עובדתית קונקרטית.⁴¹

חיסיון – חיסיון לגבי ראייה אינו מקנה לבעל החיסיון את החירות להציג את הראייה החסויה במועד הנוח לו, בחריגה מסדר הבאת הראיות הרגיל.⁴²

עיון במסמכים – החלטה הדוחה את מועד העיון במסמכים היא לרוב החלטה דיונית ביסודה, הנוגעת לסדר הבאת הראיות. היפוך סדר הבאת הראיות בהליך האזרחי הוא החריג לכלל השמור לנסיבות חריגות ביותר. על בעל דין המבקש להביא להיפוך סדר הבאת הראיות להציג אפוא טעם מיוחד.⁴³

גרימה של מקרה ביטוח בכוונה – תנאי בסיסי לחבותו של מבטח הוא היסוד ה"תאונתי" שבמקרה הביטוח, וגרימה של מקרה הביטוח על ידי המבוטח עומדת בסתירה לכך. האם העובדה שמקרה הביטוח לא נגרם בידי המבוטח במכוון מהווה יסוד מיסודות מקרה הביטוח (יסוד שלילי) ולכן נטל השכנוע להראות זאת מוטל על המבוטח? שמא מדובר בחריג לפוליסה ולכן על המבטח להוכיח כי המבוטח גרם לכך בכוונה?⁴⁴

38 ע"א 10566/05 שלג נ' אמיר חברה להנדסה וסחר בע"מ (פורסם בנבו, 26.2.2009).

39 רע"א 7699/12 המרכז הרפואי א.ג.מ מדיקל סנטר באר שבע נ' אלפסי (פורסם בנבו, 13.11.2012). ואכן, במקרים כגון המקרה דנא, כשהנסיבות הממשיות של האירוע אינן ידועות, מוטלת על שכם הנתבע – עליו הוטל נטל השכנוע – משימה קשה, ויכול "שהוא יצא חייב במשפט בלי שתפורט הטעות שבהתנהגותו.

40 רע"א 7002/17 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 21.5.2018).

41 ע"א 5586/03 פרימונט נ' פלוני והמוסד לביטוח לאומי (פורסם בנבו, 29.3.2007).

42 רע"א 5266/10 פלוני נ' מרכז רפואי פלוני (פורסם בנבו, 15.8.2010).

43 רע"א 9155/07 רותם חברה לביטוח בע"מ נ' נחום (פורסם בנבו, 10.6.2009).

44 ע"א 78/04 המגן חברה לביטוח בע"מ נ' שלום גרשון הובלות בע"מ (פורסם בנבו, 5.10.2006).

נטישה – הנטל להוכיח את עילת הנטישה של נכס מושכר בשכירות מוגנת מוטל על בעל הנכס התובע את החזרת הנכס לחזקתו. אלא כאשר התובע הביא ראיות העשויות לשמש יסוד לקביעה כי השוכר נטש את הנכס, על הדייר להוכיח שלא הייתה נטישה.⁴⁵

מס ערך מוסף – הכלל הבסיסי בכל דיון משפטי הוא כי המוציא מחברו עליו הראיה. תקנה 10(א) לתקנות מס ערך מוסף ומס קנייה (סדרי הדין בערעור), התשל"ו-1976, מחילה על הליכי ערעור מס תקנות מסוימות מתקנות סדר הדין האזרחי, שעניינן סדר הבאת הראיות. תקנה 10(ב) לתקנות מס ערך מוסף ומס קנייה (סדרי הדין בערעור) קובעת כי יש לראות את המערער בערעור המס כ"תובע" על פי תקנות סדר הדין האזרחי.⁴⁶

סימן ו – ראיות מפריכות

על פי תקנה 158(א)(1) לתקנות התשמ"ד בית המשפט היה רשאי לפי שיקול דעתו, להרשות לתובע להביא ראיות מפריכות. התקנה לא נועדה לשיפור עמדות לאחר סיום שלב הראיות. בית המשפט לא יתיר הבאת ראיות מפריכות בתום פרשת ההגנה, אלא במקרים יוצאים מן הכלל, כאשר התובע הופתע מטיעונו או מראיותיו של הצד שכנגד או במקרים יוצאי דופן שבהם נדרש הדבר על מנת לערער את מהימנותו של עד מעדי ההגנה. ברם מדובר בשאלה של שיקול דעת המסור לערכאה הדיונית וערכאת הערעור לא תתערב בהחלטתה אלא בהתקיים נימוקים כבדי משקל.⁴⁷

תקנה 66 לתקנות החדשות קובעת:

באין קביעה אחרת המתחייבת מנסיבות העניין, בתחילה תבוא פרשת התביעה ולאחריה פרשת ההגנה; הבאת ראיות מפריכות טעונה רשות מבית המשפט.

אין לבקש הגשת ראיות מפריכות בשלב ראיות התביעה. על פי הסדר הקבוע, מקומה של בקשה להגיש ראיות מפריכות הוא לאחר סיום הוכחות ההגנה.⁴⁸

בעל דין אמור להגיש את ראיותיו ב"חבילה אחת" ולא בתפוזות. סטייה מכלל זה תתאפשר רק במצבים שבהם הוא מצביע על טעמים של ממש המצדיקים זאת, ובהקשר זה יתחשב בית המשפט, בין היתר, באופי הראיה הנוספת, בשלב שבו מצוי ההליך, בשאלה האם ידע או צריך היה המבקש לדעת על ראיותיו של יריבו ועוד.⁴⁹

לתובע אין זכות מוקנית להביא ראיות מפריכות בתום פרשת הנתבע, והדבר מסור לשיקול דעת בית המשפט, שלא יתיר לעשות כן אלא במקרים יוצאים מן הכלל, כאשר התובע הופתע מטיעונו או

45 רע"א 5250/10 זיידן (משי) נ' בנדר (פורסם בנבו, 29.7.2010). במקרה זה השתכנע בית המשפט השלום כי המשיב הביא ראיות כבדות משקל לתמיכה בטענת לפיה המבקש אינו עושה שימוש עסקי כלשהו בנכס וכי אין בכונתו לעשות שימוש כזה בעתיד.

46 ע"א 7909/16 סיף מתכות בע"מ נ' הממונה האזורי אגף המכס ומע"מ (פורסם בנבו, 26.4.2018).

47 רע"א 800/14 קרגל בע"מ נ' י.א. אריזות שיווק (1988) בע"מ (פורסם בנבו, 21.5.2014).

48 רע"א 1294/11 David Geller נ' בן-ימי (פורסם בנבו, 18.5.2011).

49 רע"א 8366/14 דפני נ' עמותת אוהל רחל (פורסם בנבו, 27.1.2015).

מראיותיו של הצד שכנגד, או במקרים יוצאי דופן שבהם נדרש הדבר על מנת לערער את מהימנותו של עד מעדי ההגנה.⁵⁰

במקום שבו רובץ נטל ההוכחה לפתחו של התובע, ייטה בית המשפט שלא להיעתר לבקשתו בדבר הגשת ראיות הזמה, אלא בנסיבות יוצאות דופן שבהן ניכר כי הופתע מטיעונו או מראיותיו של הנתבע. עם זאת לעתים יתיר בית המשפט להביא ראיות מפריכות על מנת לערער את מהימנותם של עדי ההגנה.

מכל מקום, מדובר בעניין המסור לשיקול דעתה הרחב של הערכאה הדיונית.⁵¹ הכלל האוסר קבלת ראיות לאחר שלב ההוכחות אינו כלל דיוני גרידא, אלא נועד גם להבטיח את זכויות הצד שכנגד ושלא יפגע ניהולו התקין של המשפט. לצד זאת יש מקרים שבהם הצורך בגילוי וחשיפת האמת כה רב, עד כדי להביא להטיית הכף לכיוון קבלת הראיה הנוספת.⁵² ערעור מהימנותו של עד הגנה עשוי, במקרים מסוימים, להצדיק היתר להבאת עדות מפריכה, אך הדבר נתון לשיקול דעתו של בית המשפט הדין בעניין.⁵³ לא תינתן רשות להביא ראיות מפריכות לאחר שהצד האחר כבר סיכם את טענותיו.⁵⁴

חוק איסור לשון הרע, התשכ"ה–1965 – הראיות שמטרתן לסתור את הראיות שהובאו על ידי הנתבע לצורך הוכחת הגנה תובאנה על ידי התובע רק לאחר הצגת הראיות על ידי הנתבע. נוכח הוראת סעיף 18 לחוק איסור לשון הרע המתירה לתובע – בכל מקרה וללא קשר לשאלה מי פתח בהבאת הראיות – להביא ראיותיו לשם הדיפת הראיות שהנתבע הציג לביסוס ההגנות רק לאחר שהנתבע סיים בהבאת הראיות. סעיף 18 מקנה לתובע את הזכות המלאה להביא ראיות לסתור את הראיות שהובאו על ידי הנתבע להוכיח קיומה של הגנה, פוטרת אותו מהצורך להציג ראיות אלה בשלב מוקדם יותר.⁵⁵

סימן ז – נזק ראייתי

דוקטרינת הנזק הראייתי, שהוכרה בשיטת המשפט הישראלית לעת הזו, אינה אלא מסוג ההוראות בדבר העברת נטל השכנוע במצבים שבהם התרשלותו של הנתבע מנעה מהתובע מידע חיוני להוכחת תביעתו. דוקטרינה זו שייכת לעולמם של סדרי הדין ודיני הראיות. היא מאפשרת, בנסיבות מסוימות, לקבוע חזקות עובדתיות.⁵⁶

מטרתה של דוקטרינת הנזק הראייתי הינה לרפא פגם ראייתי שיצר הנתבע בהתנהלותו, באופן שגרם לקושי ממשי בהוכחת יסודות תביעתו של התובע. במצב זה מוצדק לסטות מהעיקרון הקובע כי "המציא מחברו עליו הראיה", ולהעביר את נטל ההוכחה לשכמו של הנתבע, במובן זה שאם קיימת

50 רע"א 686/13 עמיעד מערכות מים בע"מ נ' טי אס טי סינרגי בע"מ (פורסם בנבו, 17.3.2013).

51 רע"א 8366/14, לעיל ה"ש 49.

52 רע"א 2715/13 ורדה נ' מינהל מקרקעי ישראל (פורסם בנבו, 28.11.2013). אף אם המקרה הנדון טומן בחובו טענות לכאן ולכאן, נראה כי יד הברור הנוסף על העליונה.

53 ע"א 365/81 אזולאי נ' לביא, פ"ד לח(4) 125 (1983).

54 המ' 18/63 לוי נ' פנר, פ"ד יז 1391 (1963).

55 רע"א 1379/14, לעיל ה"ש 32.

56 ע"א 754/05 לוי נ' מרכז רפואי שערי צדק (פורסם בנבו, 5.6.2007).

מחלוקת עובדתית, שיש להניח כי היא הייתה מתבררת אלמלא הנזק הראייתי שיצר הנתבע, יועבר נטל ההוכחה משכמו של התובע לשכמו של הנתבע, בהיקף התואם להיקפו של הנזק הראייתי שנגרם.⁵⁷ בשונה מסעיפים 38 ו-41 לפקודת הנזיקין [נוסח חדש], המעבירים את נטל השכנוע ביחס ליסוד ההתרשלות מהתובע בנזיקין לנתבע, דוקטרינת הנזק הראייתי מעבירה את נטל השכנוע ביחס לאותן עובדות שהנתבע פגע באפשרותו של התובע להוכיח. על מנת להעביר את נטל השכנוע לפי דוקטרינה זו, נדרש התובע להצביע על קיומם שני תנאים מצטברים: א. עליו להראות כי אכן נגרם לו נזק ראייתי אשר פגע ביכולתו להוכיח את טענותיו; ב. נדרש כי נזק ראייתי זה נגרם כתוצאה ממחדל רשלני של הנתבע.⁵⁸

לעתים ייתכן ויש קושי בהעלאת טענה לנזק ראייתי המובאת בגדרי תביעה המוגשת לקראת תום תקופת ההתיישנות, באופן שאין בידי הנתבע עוד יכולת להתגבר על אותו נזק ראייתי בדרך של איתור ראיות, איתור עדים שזיכרוןם טרי או בדרך אחרת.⁵⁹

תנאי בסיסי לחזקת נזק ראייתי הינו שהנתבע יצר עמימות סביב עובדה השנויה במחלוקת, שהיא בת נפקות להכרעה. רק בהתקיים תנאי זה עשוי בית המשפט (בכפוף לשיקולים שונים) לקבוע כי קמה חזקת נזק ראייתי, שתעביר את נטל הראייה אל כתפי הנתבע.⁶⁰

יש להיזהר בשימוש בדוקטרינת הנזק הראייתי המובנה כתחליף להוכחת השרשרת הסיבתית. הנזק הראייתי אינו משמש כתחליף מוחלט לקיומו של קשר סיבתי. הטענה במקרה אחד, שהמנוחה סבלה ממחלת לב משמעותית סבירה ומתקבלת על הדעת. במקרים כאלו, גם ללא הנזק הראייתי, יש יסוד סביר להניח את התקיימות החוליה הסיבתית הרלוונטית ולפיכך הקושי ביישום דוקטרינת הנזק הראייתי המובנה, התקשה. הנזק הראייתי במקרה זה משמש רק כ"מסייע" להוכחת התגבשות הקשר הסיבתי, ואינו מיתר את הבחינה העובדתית של השרשרת הסיבתית.⁶¹

- 57 ע"א 7895/08 קלינה אליעזר ובניו הנדסה תכנון וביצוע עבודות חשמל בע"מ נ' יאסין (פורסם בנבו, 31.8.2011).
- 58 ע"א 6991/09 פלוני נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 24.10.2011).
- 59 ע"א 10330/09 פלוני נ' קוגן (פורסם בנבו, 17.4.2012).
- 60 רע"א 7271/11 פלוני נ' משרד הביטחון (פורסם בנבו, 15.10.2012).
- 61 ע"א 1693/09 עיזבון פלונית נ' בית החולים אסף הרופא (פורסם בנבו, 3.9.2014).

שער שישה עשר – תובענות בדיון מהיר

סימן א	–	עקרונות כלליים
סימן ב	–	סוגי תובענות
סימן ג	–	כתב תביעה, כתב הגנה וכתב תשובה
סימן ד	–	הודעה לצד שלישי
סימן ה	–	הליכי טרום דיון
סימן ו	–	תצהירי עדות ראשית של עדים
סימן ז	–	פסק הדין
סימן ח	–	הליכי ערעור
סימן ט	–	נושאים דיוניים נוספים

סימן א – עקרונות כלליים

בתקנות החדשות משנת התשע"ט הוסב שמו של ההליך ובמקום "סדר דין מהיר" יבוא "דיון מהיר". תקנה 78 לתקנות התשע"ט קובעת את "תחולת ההוראות" של הליך זה:

(א) פרק זה יחול על תביעה, באחד ממקרים אלה:

(1) תביעה שסכומה או שווי נושאה אינו עולה על 75,000 שקלים חדשים, זולת כל אלה:

(א) תביעה שהוגשה בקשה לאשרה כתובענה ייצוגית;

(ב) תביעה שעילתה בחוק פיצויים לנפגעי תאונות דרכים, התשל"ה-1975;

(2) תביעה לפינוי מושכר.

(ב) בית המשפט רשאי להורות כי תביעה המוגשת לבית משפט השלום, שאינה תביעה הנדונה במסלול דיון מהיר, תידון כתביעה במסלול כאמור, אם סבר כי היא מתאימה לכך.

(ג) בית משפט רשאי בכל עת, להורות כי תביעה או תביעה שכנגד במסלול דיון מהיר תועבר למסלול דיון רגיל, אם מצא כי היא אינה מתאימה להתנהל בדיון מהיר.

תקנה 80 החדשה דנה במועד להגשת כתב הגנה –

80. (א) כתב הגנה במסלול דיון מהיר יוגש בתוך ארבעים וחמישה ימים ממועד המצאת כתב התביעה לידי הנתבע.

מכוח התקנות הוטלו הגבלות החלות והמופנות באופן ישיר כלפי בית המשפט, ולא כלפי בעלי הדין המתדיינים. אולם אין להסיק מכך שהתקנות בטלות, שהרי בית המשפט, כמו בעלי הדין, כפוף גם הוא לסדרי הדין. גם עליו מוטלת החובה לגדור עצמו במגבלות הדיוניות המוטלות על ההליך השיפוטי מכוח התקנות, גם אם יש באלה כדי לצמצם את חופש הפעולה או את שיקול הדעת שהיה מוקנים לו אלמלא אותן מגבלות.¹

סדר הדין האזרחי נועד לקבוע את דפוסי הדיון שבמסגרתם יקום ההליך השיפוטי. אלה חייבים, מטבעם, להתייחס גם למשך הזמן שבו יש לבצע פעולות שונות במהלך הדיון. פעמים מדובר בהוראות קשיחות, אשר מגבילות בהכרח לא רק את בעלי הדין אלא גם את שיקול דעתו של בית המשפט.² מטרתו של הדיון המהיר היא לקצר את משך ההתדיינות בתובענות בסכומים נמוכים ולהוזיל את העלות הכרוכה בניהולן, מתוך תפיסה שבתובענות אלה יש חשיבות למשך ההתדיינות ולעלויות הכרוכות בה לשם עשיית צדק עם בעלי הדין. קביעת דיון מהיר לתובענות בסכומים נמוכים כורכת את יישום עקרונותיו של הניהול השיפוטי עם הניסיון ליצור כללים פשוטים, ברורים ואחידים, שלא יחייבו

1 ע"א (מחוזי י-ם) 3350/02 היועץ המשפטי לממשלה נ' עיריית ירושלים (פורסם בנבו, 14.7.2003).
2 שם.

הפעלה נרחבת ומורכבת של שיקול דעת ושלא יהוו כשלעצמם מקור לשאלות משפטיות ולבירור משפטי.³

ההליך של דיון מהיר הינו יצירה חדשה של התקנות. מטרתו לדון בתביעות כספיות אשר שוויין אינו עולה על 75,000 ש"ח. מתקין התקנות ביקש לסלול דרך חדשה ולייעל את ניהולן של תביעות אלה, אשר שוויין אינו גבוה באופן יחסי. מיזוג השיקולים המעשיים עם השיקולים העקרוניים, המאפיינים את ההליך המשפטי, הוביל לקביעת סדר דין מיוחד שמטרתו לייעל את ההליך מצד אחד, ולשמור על כללי המשפט ועל האינטרס של בעלי הדין להציג את עמדתם מהצד האחר.⁴

כוונת מתקין התקנות הייתה שהליך בדיון מהיר יתנהל ביעילות ויסתיים תוך פרק זמן קצר יחסית. הכוונה האמורה צריכה להקריין גם על הליכי ההשגה.⁵

בעניין אחד נקבע שמתקבל הרושם כי לכאורה המבקשת נוקטת כל דרך אפשרית כדי להביא לדחיות בבירור התובענה שהוגשה לפני כשבע שנים. דובר בתובענה שאילו הייתה מוגשת היום הייתה חובה להגישה בדיון מהיר.⁶

סימן ב – סוגי תובענות

תביעה לפינוי מושכר הוראות מיוחדות

תקנה 81 לתקנות החדשות דנה בתביעה לפינוי מושכר והיא קובעת:

(א) תביעה לפינוי מושכר לפי פרק זה לא תכיל סעדים נוספים והתובע רשאי לתבוע בהליך נפרד, ללא צורך בקבלת רשות מבית המשפט, סעדים נוספים בשל אותה עילה; אם הוגשה תביעה נוספת, יודיע על כך התובע לבית המשפט ויידרש לציין אם מתקיימים בתביעה התנאים הנדרשים לצורך קיום דיון בה במסלול של דיון מהיר.

(ב) כתב הגנה בתביעה לפינוי מושכר יוגש בתוך שלושים ימים ממועד המצאת כתב התביעה.

(ג) נתבע בתביעה לפינוי מושכר אינו רשאי להגיש תביעה שכנגד או הודעה לצד שלישי.

(ד) בתביעה לפינוי מושכר לא תתקיים ישיבת קדם-משפט וההוראות לעניין ישיבה כאמור לא יחולו על הליך מסוג זה.

(ה) בית המשפט יורה על מועד לדיון בתביעה לפינוי מושכר שלא יהיה מאוחר משלושים ימים ממועד הגשת כתב ההגנה האחרון.

3 ראו רחמים כהן ומנחם קליין סדר דין מהיר בבית משפט השלום (2005).

4 בר"ע (מחוזי ב"ש) 803/04 אמר נ' כלל חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 29.3.2005).

5 רע"א 646/14 אשטרום חברת קבלנות בע"מ נ' ניו קופל בע"מ (פורסם בנבו, 8.5.2014).

6 בר"ע (מחוזי י-ם) 173/04 טיקטינר טמיר בע"מ נ' בזק החברה הישראלית לתקשורת בע"מ (פורסם בנבו, 1.6.2004).

הסבת מסלולי שיפוט – בית המשפט רשאי, לבקשת כל בעלי הדין, לקבוע כי תובענה רגילה שאינה תובענה בדיון מהיר, תידון כתובענה בדיון מהיר, אם סבר כי היא מתאימה לכך.⁷ הביטוי "סבר" משמעו הפעלת שיקול דעת, פעולה שאינה "מכנית". הוא מופיע פעמים רבות בחקיקה למיניה, לרבות בחקיקה מודרנית.⁸

מאידך גיסא ניתן להורות כי תובענה בדיון מהיר תוסב לדיון במסלול רגיל. אם מתברר כי התובענה בדיון מהיר אינה מתאימה להתנהל בסדר דין כזה, בית המשפט רשאי להורות בכל עת על העברת ההליך למסלול דיון רגיל.

שיקולי בית המשפט בדונו בעניין כזה הם, בין היתר:

- (א) מורכבות העובדות, הראיות והשאלות שבדין;
- (ב) מספר בעלי הדין, היקף העדויות והיקף חוות דעת המומחים;
- (ג) השפעתן של תוצאות התובענה על הציבור, ועוד.

סימן ג – כתב תביעה, כתב הגנה וכתב תשובה

תובענה בדיון מהיר, דוגמת תובענות מהירות אחרות, חייבה את בעלי הדין לצרף תצהיר מטעמם לשם אימות העובדות בכתב הטענות וכן לצרף חוות דעת של מומחה (אם יש צורך בחוות דעת כזו) ואסמכתאות משפטיות (תקנה 214ג לתקנות התשמ"ד). יש לזכור כי בתובענה בדיון מהיר מוטלת חובה על בעלי הדין לתמוך בתצהירים את כתבי הטענות עצמם.⁹

בהליכים מקוצרים נדרש המגיש בקשה בכתב להגיש את התצהיר או את התצהירים התומכים בבקשתו יחד עם הבקשה עצמה.¹⁰

בעניין אחד, מילאה המשיבה את המוטל עליה בתקנות הרלוונטיות באשר להגשת כתב התביעה והמסמכים שצורפו לו. לכתב התביעה צורף תצהיר מטעם עובד של המשיבה.¹¹

להבדיל מסדר דין רגיל, תצהיר האימות של התובע כולל את עדותו וכן את כל המסמכים הנדרשים להוכחת התביעה בדיון מהיר. אין מקום להציגם על ידי עדים, ומשצורפו לכתב התביעה והוגשו הרי שהם התקבלו. בעל דין המבקש להתנגד למסמכים אלה או מבקש לחקור מי מנותני המסמכים, חייב לציין זאת במפורש לפני בית המשפט בתחילת הדיון.¹²

התקנות ניסו להביא לפישוט ההליכים ולא לסרבולם. הם קבעו כללים שלפיהם על בעלי הדין להכין את התובענה כדבעי לפני תחילת הדיון על ידי הגשת כתבי טענות בצירוף תצהירים והכנת התביעה, ובמקרה אחד, המסמכים הרלוונטיים: פוליסה, חוות דעת שמאי, וכיוצא בזה. כל זאת כדי שבית המשפט יוכל לקיים דיון מהיר ויעיל, ולסיימו במהירות ככל האפשר.¹³

7 תקנה 214ב לתקנות התשמ"ד.

8 ע"פ 6070/04 שיח נ' מדינת ישראל, פ"ד נט(6) 76 (2005).

9 רע"א 3312/04 אשורנס ג'נרל דה פרנס נ' הכונס הרשמי (פורסם בנבו, 26.10.2005). בכך מתקצר משך ההליך, דוגמת הדיון בהמרצת פתיחה.

10 רע"א 8562/06 פופיק נ' פזגו 1993 בע"מ (פורסם בנבו, 15.4.2007).

11 ע"א (ת"א) 1845/06 מוחסן נ' כלל חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 2.12.2007).

12 ש.ם.

13 ש.ם.

צירופם של המסמכים לכתב התביעה בליווי התצהיר מהווה הגשת המסמכים לבית המשפט. הסתייגות מקבלת מסמך כראיה חייבת להיות במועד הדיון או בסמוך לו, במיוחד לעניין הדורש זימון עד לצורך הגשת המסמכים וחוות דעת השמאי. מיותר לציין כי זימונם של עדים כאמור, משמעו הארכת הדיון כמו הגדלת ההוצאות ולא זו הייתה כוונת המחוקק ביצירת ההליך לדיון מהיר.¹⁴ בנושא "צירופות לכתב טענות בתובענה בדיון מהיר" קובעת תקנה 79 לתקנות החדשות:

(א) בעל דין יצרף לכתב טענות בתובענה בדיון מהיר –

(1) תצהיר מטעמו ערוך לפי נוסח טופס 5 שבתוספת הראשונה לשם אימות

העובדות שבכתב הטענות, וכן חוות דעת מומחה, אם נדרש; תצהיר בעל דין שלא צורף לכתב הטענות בעת הגשתו, לא יוגש, אלא ברשות בית המשפט; בעל דין רשאי לצרף תצהיר של אדם אחר, ובלבד שיפרט בתצהיר מטעמו מדוע העובדות שבכתב הטענות אינן בידיעתו;

(2) רשימה של המסמכים הנוגעים לעניין הנדון, המצויים או שהיו מצויים ברשותו או בשליטתו, ושאינן לאחר חקירה ודרישה; אם המסמך מצוי ברשותו, יצרף העתק שלו לכתב הטענות; אם המסמך אינו מצוי עוד ברשותו או בשליטתו, יפרט את הנסיבות הקשורות לכך.

(ב) פרק ט' ותקנה 62(2) לא יחולו על תובענות בדיון מהיר ואולם, לא יצרף בעל דין מסמך כאמור בתקנת משנה (א)2, תחול לגבי תקנה 60 בשינויים המחויבים.

סימן ד – הודעה לצד שלישי

לגבי הודעה לצד שלישי נקט מחוקק המשנה דרך ביניים (תקנה 1214 לתקנות התשמ"ד) – דהיינו, ניתן היה ליתן הודעה לצד שלישי רק בדרך של רשות ולא בדרך של זכות. בתביעה רגילה שמוגש בה כתב הגנה רשאי הנתבע להגיש הודעה לצד שלישי ללא צורך בהיתר כלשהו, בעוד שלגבי תובענות אחרות מותנה משלוח ההודעה לצד שלישי בקבלת היתר.

בתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) נקבע בתקנה 80(ב) כדלקמן –

נתבע במסלול דיון מהיר רשאי עם הגשת כתב ההגנה לתת הודעה לצד שלישי לפי תקנה 22 ו-23, אם ניתנה לכך רשות בית המשפט, ואולם המועד להגשת כתב ההגנה על ידי הצד השלישי הוא ארבעים וחמישה ימים.

בתקנה 80(ח) נקבע כדלקמן –

נתבע במסלול דיון מהיר רשאי להגיש עם כתב ההגנה תביעה שכנגד נגד בעלי הדין בתובענה המקורית אם מתקיים בה אחד מאלה:
(1) היא מהווה תובענה במסלול דיון מהיר;

(2) נושאה ונושא התובענה המקורית הוא אחד או שהם נובעות מאותן הנסיבות, יהיה סכום התביעה שכנגד או שווי נושאה, אשר יהיה.

סימן ה – הליכי טרום דיון

קביעת מועד לדיון – בתובענה בדיון מהיר הייתה חלה הוראה מיוחדת (תקנה 214 לתקנות התשמ"ד) הקובעת שהדיון בתובענה, בין שמתקיים לגביה דיון מקדמי ובין אם לאו, ייקבע לא יאוחר מ-6 חודשים ממועד הגשת כתב ההגנה האחרון. תקנה 80 לתקנות החדשות קובעת "הוראות ומועדים מיוחדים". לגבי מועדי דיון נקבע בתקנה –

(ג) בית המשפט יורה על מועד ישיבת קדם משפט בדיון מהיר שלא יהיה מאוחר מתשעים ימים ממועד הגשת כתב ההגנה האחרון; בדיון מהיר ראוי שתתקיים ישיבה אחת בלבד של קדם משפט.

(ד) בית המשפט יורה על מועד לדיון במסלול דיון מהיר שלא יהיה מאוחר משישה חודשים ממועד הגשת כתב ההגנה האחרון.

קדם משפט – תקנה 214א לתקנות התשמ"ד ביטאה את רצונו של מחוקק המשנה להעניק בהליך הישיבה המקדמית בדיון מהיר סמכויות שיפוט נרחבות. בתקנות החדשות משתמש מחוקק המשנה במונח "קדם משפט" ולא במונח הקודם "דיון מקדמי".

80. (ג) בית המשפט יורה על מועד ישיבת-קדם משפט בדיון מהיר שלא יהיה מאוחר מתשעים ימים ממועד הגשת כתב ההגנה האחרון; בדיון מהיר ראוי שתתקיים ישיבה אחת בלבד של קדם-משפט.

בקשות ביניים – תקנה 214ג לתקנות התשמ"ד עוסקת בבקשות ביניים בהליך של דיון מהיר. תקנה זו מפנה לתקנה 241 החלה על בקשות במסלול הרגיל. בתקנות החדשות קובעת תקנה 80(ה) כי –

(ה) החלטה בבקשה שהוגשה במסלול דיון מהיר תינתן בתוך שבעה ימים ממועד הדיון בה, או ממועד הגשת תשובת המשיב לבית המשפט, לפי העניין.

סימן ו – תצהירי עדות ראשית של עדים

התובע והנתבע חייבים להגיש את תצהיריהם עם הגשת כתבי הטענות מטעמם. אם מדובר בעדים שאינם בעלי הדין, על בעלי הדין להגיש תצהירי עדות ראשית של אותם עדים, תוך 45 יום לאחר הגשת כתב ההגנה האחרון. אין להמתין לצורך כך להוראות מיוחדות של בית המשפט בדיון המקדמי, אם כי בית המשפט במהלך הדיון המקדמי רשאי, על פי תקנה 214א לתקנות התשמ"ד, לקבוע מועד להגשת תצהירי העדות הראשית של העדים.

בתקנות החדשות קיימת חובת צירוף תצהירים כקבוע בתקנה 79 החדשה:

(א) בעל דין יצרף לכתב טענות בתובענה בדיון מהיר –

- (1) תצהיר מטעמו ערוך לפי נוסח טופס 5 שבתוספת הראשונה לשם אימות העובדות שבכתב הטענות, וכן חוות דעת מומחה, אם נדרש; תצהיר בעל דין שלא צורף לכתב הטענות בעת הגשתו, לא יוגש, אלא ברשות בית המשפט; בעל דין רשאי לצרף תצהיר של אדם אחר, ובלבד שיפרט בתצהיר מטעמו מדוע העובדות שבכתב הטענות אינן בידיעתו;
- (2) רשימה של המסמכים הנוגעים לעניין הנדון, המצויים או שהיו מצויים ברשותו או בשליטתו, ושאינו לאחזקתו ודרישה; אם המסמך מצוי ברשותו, יצרף העתק שלו לכתב הטענות; אם המסמך אינו מצוי עוד ברשותו או בשליטתו, יפרט את הנסיבות הקשורות לכך.
- (ב) פרק ט' ותקנה 62(2) לא יחולו על תובענות בדיון מהיר ואולם, לא יצרף בעל דין מסמך כאמור בתקנת משנה (א)2, תחול לגביו תקנה 60 בשינויים המחויבים.

הכלל בתביעה בדיון מהיר הינו שהתצהיר יוגש בטרם שמיעת עד. נכון הוא שבית המשפט מוסמך לסטות מהכלל האמור, אך אל לו לעשות כן כדבר שבשגרה. הגשת התצהיר נועדה לקצר את ההליך, לחסוך מתן עדות ראשית ולאפשר לצד שכנגד להיערך כראוי לחקירה נגדית.¹⁵ אם נתקל בעל דין בקושי לקבל תצהיר, הוא רשאי לפנות לבית המשפט בבקשה מתאימה, אשר תישקל לאחר קבלת תגובתו של הצד שכנגד.¹⁶ נשאלה השאלה האם יש לקבל תצהיר התומך בראיות הנתבע כאשר התצהיר לא ניתן על ידי הנתבע בעצמו. בתקנות מובהר היטב מהם התצהירים אותם יש להגיש במסגרת דיון מהיר ובאיזו דרך יצורף תצהיר שנערך על ידי גורם שאינו בעל דין.¹⁷

סימן ז – פסק הדין

תקנה 214טז לתקנות התשמ"ד הורטה כי פסק דין יינתן לאלתר, ולכל המאוחר בתוך 14 ימים. פסק הדין יהיה מנומק בתמציתיות, אלא אם קיימים מקרים מיוחדים הדורשים הנמקה מיוחדת. תקנה 82 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) דנה בפסק הדין בתובענה בדיון מהיר והיא קובעת:

- (א) עם תום הדיון בתובענה ולכל המאוחר בתוך ארבעה עשר ימים, ייתן בית המשפט פסק דין, זולת אם נשיא בית המשפט אישר לתת את פסק הדין במועד מאוחר יותר.
- (ב) פסק הדין יהיה מנומק באופן תמציתי, זולת אם סבר בית המשפט כי יש צורך בהנמקה מפורטת משום שיש בפסק הדין חידוש או חשיבות מיוחדת לציבור או מטעמים מיוחדים אחרים.

15 שם.

16 שם. אך אין לחברת ביטוח זכות אוטומטית לעקוף את הדרישה בדבר הגשת התצהיר.

17 רע"א 3801/12 גדות נ' יפרח (פורסם בנבו, 27.9.2012).

בעניין אחד נאמר כי תקנה זו לוקה בקשיחות יתירה המתבטאת בכך שהיא קובעת פרק זמן של 14 ימים למתן פסק דין, בלא שהיא מותירה "פתח מילוט" כלשהו למקרים שבהם אין ביכולתו של השופט, מסיבות שונות, בין סיבות מינהליות ובין סיבות הקשורות לעניין נושא הדיון עצמו, לעמוד במועד שנקבע בתקנות.¹⁸

למרות חשיבות ההנמקה להליך השיפוטי, ניתן למצוא חריגים אחדים שבהם ניתן משקל רב יותר למהירות עשיית הצדק בין בעלי הדין על פני מתן הנימוקים המפורטים. במקרים מסוימים מוצא המחוקק או מחוקק המשנה לחייב את השופט ליתן נימוקים תמציתיים בלבד, במטרה שההליך יסתיים במהירות רבה יותר.¹⁹

חובת ההנמקה הכללית מחייבת פירוט רב יותר מההנמקה התמציתית הנדרשת לדוגמה בהליך של תביעות קטנות או בתובענה לפי דיון מהיר. ואולם, הקריטריון לקביעת היקף ההנמקה הנדרשת כדי לעמוד בחובת ההנמקה הכללית אינו אחיד. יהיו מקרים שבהם די בהנמקה קצרה ותמציתית ויהיו מקרים שבהם נדרש להרחיב יותר את היריעה, הכול לפי נסיבותיו של כל מקרה ומקרה.²⁰

סימן ח – הליכי ערעור

הגשת בקשת רשות ערעור ב"גלגול שלישי" צריכה להיעשות בזהירות ולאחר הפעלת שיקול דעת. במקום שהיא מוגשת ללא כל טעם מבורר, עלולה הבקשה להיחשב כמהלך לא מידתי שכמוהו כשימוש לרעה בהליך המשפטי, לא כל שכן כאשר הבקשה עוסקת בהליך שנדון במקורו בדיון מהיר, שנועד להסתיים ביעילות ובמהירות.²¹

נדחתה בקשה לרשות ערעור בגלגול שלישי בתביעת לשון הרע בעקבות תגובה של טוקבקיסט למאמר שפורסם באינטרנט. הבקשה נדחתה מחמת היעדר עמידה באמות המידה למתן רשות ערעור, תוך התייחסות בין היתר למשמעות שההליך בבית משפט השלום הוגש בדיון מהיר.²²

ראיה נוספת בערעור – בעניין אחד משנמנעה המבקשת מלהביא לפני בית משפט קמא את הראיה שאותה היא עותרת להגיש בערעור, למרות שיכולה הייתה לעשות כן, בית המשפט לא ישתמש בסמכותו. כך הם פני הדברים בדרך כלל. כאשר התנהל ההליך בדיון מהיר – על אחת כמה וכמה, שהרי היעדרות לבקשות מסוג זה תסכל את תכליתו של סדר הדין המהיר.²³

18 ע"א (מחוזי י-ם) 3350/02, לעיל ה"ש 1.

19 ע"א (מחוזי ת"א) 3426/04 הפניקס הישראלי חברה לביטוח בע"מ נ' שלבי (פורסם בנבו, 17.10.2006).

20 ע"א (מחוזי י-ם) 6143/05 ניידות חב"ד להפצת יהדות בארץ הקודש נ' חנניה (פורסם בנבו, 27.10.2005).

21 רע"א 6997/13 ממנ' נ' נחילה (פורסם בנבו, 25.5.2014).

22 רע"א 6311/15 שדה נ' גלברד (פורסם בנבו, 16.11.2015).

23 ע"א (מחוזי י-ם) 4491/03 אתגר ראשון בספורט בע"מ נ' הדר חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 18.3.2004).

סימן ט – נושאים דיוניים נוספים

מהלך הדיון – תקנה 214 יד לתקנות התשמ"ד התוותה את מהלך הדיון הרצוי בהליך זה וקבעה את ההנחיות הבאות:

(א) הדיון יסתיים ביום אחד;

(ב) אם יש צורך – יתנהל הדיון ברציפות ואין לדחותו מעבר ל-14 ימים;

(ג) התייצבות המצהירים היא חובה;

(ד) קיימת הגבלה על משך החקירה.

ניתנה סמכות לסגן הנשיא להתיר דחיית מועד לדיון בתובענה ביותר מ-14 ימים מיום הדיון האחרון בה.²⁴

בעניין זה קובעת תקנה 80(ו) החדשה:

(ו) הדיון בתובענה במסלול דיון מהיר יסתיים בתוך יום אחד; סבר בית המשפט כי יש צורך בכך, רשאי הוא להורות על ימי דיון נוספים, ככל האפשר, ברציפות עד גמר חקירת העדים; לא יידחה המועד לדיון בתביעה ביותר מארבעה עשר ימים מיום הדיון האחרון בה, אלא באישור נשיא בית המשפט או סגנו שהוא הסמיך לכך.

סיכום טענות והגשת עיקרי טיעון – סיכום הטענות על פי הוראות תקנה 214טו לתקנות התשמ"ד, היה בעל פה ולא בכתב, ביום הדיון בתובענה לאחר סיום הבאת הראיות. כדי ליעל את הליך הסיכומים רשאים בעלי הדין להגיש לבית המשפט, 7 ימים לפני הדיון, רשימת אסמכתאות ועיקרי טיעון בכתב. וכך קובעת תקנה 80(ז) החדשה:

(ז) בעלי הדין רשאים להגיש לבית המשפט, עד ארבעה עשר ימים לפני המועד שנקבע לדיון, רשימת אסמכתאות משפטיות ועיקרי טיעון בכתב בהיקף שלא יעלה על חמישה עמודים סך הכל; סיכום טענות בעלי הדין יהיה בעל פה ביום הדיון בתובענה לאחר סיום הבאת הראיות, אלא אם כן בית המשפט הורה אחרת מטעמים מיוחדים.

איחוד תובענות – בעניין אחד נתבקש איחוד דיון בשלוש תובענות. נקבע, כי יש לבדוק את התאמתו של בית משפט השלום, שבו מתנהל ההליך במתכונתו של דיון מהיר, לשמש כערכאה שאליה יועבר הדיון המאוחד.²⁵

24 בג"ץ 8691/06 התנועה למען איכות השלטון נ' שר המשפטים (פורסם בנבו, 18.6.2009)

25 בש"א 11279/02 איליאסוב נ' סהר חברה לביטוח בע"מ, פ"ד נז(2) 337 (2003).

שער שבעה עשר – עדות

פרק א – גביית עדות

סימן א	– גביית עדות
סימן ב	– חקירה ראשית, נגדית וחוזרת
סימן ג	– גביית עדות על אתר
סימן ד	– גביית עדות מחוץ לתחום השיפוט
סימן ה	– גביית עדות באמצעות היוועדות חזותית
סימן ו	– גביית עדות במקרים מיוחדים נוספים
סימן ז	– הצגת מסמכים
סימן ח	– שכר עדים והוצאותיהם
סימן ט	– חיסיון

סימן א – גביית עדות

כלל הוא כי עדים לא יעידו זה בפני זה וההיגיון שביסודו הוא החשש מ"זיהום" עדויות או תיאום עדויות, וצמצום האפשרות שעד יושפע מעדות קודמו. היגיון זה חל גם בהליכים אזרחיים, ולכן על אף היעדר הוראת חיקוק הנוגעת לדבר בכללי הדיון והראיות האזרחיים, נהוג להחילו גם בהם.¹

עדים מומחים – שונים הם פני הדברים כאשר מדובר בעדים מומחים, שעדותם הראשית נמסרת בכתב מבעוד מועד, שאז החשש מפני השפעת העדות על העד שיאזין לה ושאמור להעיד לאחר מכן פוחת עד מאוד, עד כדי איונו בדרך כלל. מנגד, יש יתרון לא מבוטל בנוכחות עד מומחה במהלך מסירת עדויות אחרות, ובהן עדות של מומחה אחר. לפיכך, אין להחיל באופן דווקני את הכלל שלפיו עד שטרם העיד לא יימצא באולם בעת מתן עדותו של עד אחר, כאשר "העד המאזין" הוא עד מומחה, ובכל מקרה, לערכאה הדיונית מסור שיקול דעת רחב ביותר בעניין זה.²

עדות יחידה – אין מניעה במשפט האזרחי להכריע על פי עדות יחידה של בעל דין או בעל עניין, אולם מטבע הדברים הערכת משקלה של עדות כאמור היא עניין שעל הערכאה הדיונית להידרש לו בזהירות מובנת, ומכל מקום מדובר בהכרעה שבמובהק היא תלויה נסיבות.³

פגם דיוני – במקום שבו בית המשפט שלערעור נעתר לבקשה להעדת עד שהערכאה הדיונית טרם נדרשה לה ואשר מסורה לשיקול דעתה הרחב, המדובר בפגם דיוני היורד לשורש ההליך באופן המצדיק התערבותו החריגה של בית המשפט העליון.⁴

מקבץ אחד – על בעל דין להגיש את מכלול ראיותיו במקבץ אחד ולפעול בהתאם לסדר הדין ולהחלטות בית המשפט, אך ייתכנו מקרים חריגים שיצדיקו סטייה מכלל זה ולהתיר לבעל דין הגשת ראיות נוספות כאשר מדובר בראיה משמעותית הנושאת משקל של ממש לגילוי האמת וחשיפתה. בהקשר זה על בית המשפט להביא בחשבון, בין היתר, את אופי הראיה הנוספת; את השלב שבו נמצא המשפט במובן זה שככל שהשלב מוקדם יותר תטה הכף אל עבר אישור הבקשה; האם בעל הדין יכול היה להביא את הראיות בשלב מוקדם יותר ומה הסיבה שלא עשה כן; ואת הנזק הדיוני שייגרם לצד המתנגד להגשת הראיה אל מול הנזק אשר עלול להיגרם למבקש אם תידחה בקשתו להגשתה. במקרה אחד, אופי הראיה הנוספת – שהינה אחת הראיות המהותיות אם לא המהותית ביותר להוכחת התביעה; וכן השלב בו מצוי ההליך – טרם קביעת מועדים לשלב ההוכחות – מטים את הכף אל עבר מתן ההיתר המבוקש.⁵

1 רע"א 1238/13 יושיע נ' רז (פורסם בנבו, 20.3.2013).

2 שם.

3 רע"א 3567/13 ע-מ-ס-ת ניהול והשקעות בע"מ נ' עטרה סחר רכב בע"מ (פורסם בנבו, 11.7.2013).

4 בע"מ 3890/15 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 30.6.2015).

5 רע"א 6165/15 אירוטל בע"מ נ' סלקום ישראל בע"מ (פורסם בנבו, 13.12.2015).

“הפרי המורעל” – בגדרו של חוק החוקרים הפרטיים, להבדיל מחוקים אחרים, אין כל הוראה הפוסלת ראיות שהושגו שלא כדין. לפיכך לא היה מקום להורות על פסילת הקלטת והתמליל מטעם זה, ואף לא מן הטעם כי הן הושגו תוך הפרה לכאורה של כללי האתיקה החלים על חוקרים פרטיים.⁶

אזהרת העדים – תקנה 162 לתקנות התשמ”ד חזרה על הוראותיו של חוק לתיקון דיני הראיות (אזהרת עדים וביטול השבועה), התש”ם–1980, כפי שתוקן בשנת התשמ”ד. ההוראה מבטאת את החלפת “השבועה” – שירדה מגדולתה כערובה הכרחית לאמירת אמת – ב”אזהרה”.⁷

תקנה זו קבעה כי לפני גביית עדותו של עד בית המשפט יזהיר אותו שעליו להעיד את האמת ואת האמת כולה. כן יזהר העד שאם לא יעשה כן, הוא צפוי לעונשים הקבועים בחוק. לאחר האזהרה ישיב העד כי הבין את האזהרה וכי הוא מתחייב לעשות כן. עוד נקבע כי מטעמים מיוחדים הנקובים בתקנה, רשאי בית המשפט להשביע את העד ולא רק להזהירו.⁸

תקנה 67(ג) לתקנות החדשות (תקנות התשע”ט) קובעת “לאחר שהוזהר הכד כדין...” על “סדר הטיעון והבאת הראיות” ראו בפרק נפרד.

סימן ב – חקירה ראשית, נגדית וחוזרת

על פי הוראות תקנה 164 לתקנות התשמ”ד סדר חקירת העדים הוא כדלקמן: בעל הדין הקורא עד יחקור אותו תחילה בחקירה ראשית; לאחר מכן רשאים בעלי הדין האחרים לחקור אותו בחקירה שכנגד. בעל הדין שזימן את העד רשאי לחזור ולחקור אותו בחקירה חוזרת בעניינים הנובעים מהחקירה שכנגד.

בתקנה 67(ג) לתקנות החדשות (תקנות התשע”ט) נקבע:

(ג) לאחר שהוזהר העד כדין, בעל הדין שזימן את העד יחקרוהו בחקירה ראשית ובעל הדין שכנגד רשאי לחקור את העד בחקירה נגדית; בעל הדין שזימן את העד רשאי לחזור ולחקור אותו בחקירה חוזרת, לגבי עניינים הנובעים מהחקירה הנגדית שנתרה לגביהם אי-בהירות; לעניין תקנת משנה זו “בעל דין שכנגד” – כל בעל דין המצוי בחזית מחלוקת מהותית עם בעל הדין שזימן את העד או שבית המשפט התיר לו לחקור את העד בחקירה נגדית.

בית המשפט יחליט בדבר קבילותן של שאלות המוצגות לעד וכי לאחר החקירה הראשית תתאפשר חקירה נגדית ולאחריה חקירה חוזרת.⁹

תקנה 68 החדשה מוסיפה לעניין “התנגדות לשאלות”:

6 רע”א 7219/11 הפניקס חברה לביטוח בע”מ נ’ נעים (פורסם בנבו, 11.6.2012).

7 ע”פ 712/94 ג’בארי נ’ מדינת ישראל, פ”ד מט(2) 332. (1995).

8 הוראות אלה מצויות גם בחוק לתיקון דיני הראיות (אזהרת עדים וביטול השבועה), סעיפים 2 ו-5.

9 רע”א 8590/17 ד.י. דוידי השקעות ונדל”ן בע”מ נ’ חטב (פורסם בנבו, 19.11.2017).

במקרה של התנגדות לשאלה שהוצגה לעד, יציין המתנגד את נימוקי התנגדותו לאלתר ובעל הדין המבקש להציג את השאלה ישיב מיד להתנגדות; בית המשפט יכריע בעניין ההתנגדות לשאלה ובעניין קבילותה מיד בתום טיעוני בעלי הדין.

חקירה ראשית – גורל עדותו הראשית של עד, שנמנעה חקירתו הנגדית עקב מוות, ייחתך על פי שיקול דעתו של בית המשפט, תוך בדיקת העדות הראשית והתרשמותו מהעד.¹⁰

חקיקה נגדית – בישראל אומצה השיטה האדוורסרית הנהוגה במדינות המשפט המקובל, ולפיה זכותו של בעל דין לחקור בחקירה שכנגד את עדיו של בעל הדין שכנגד באולם בית המשפט, לפני השופט היושב בדין, היא יסוד חיוני בהליך השיפוטי. העיגון המשפטי לחקירה שכנגד מצוי בסעיף 17 לפקודת הראיות [נוסח חדש].¹¹

כאשר עד מסרב להיחקר בחקירה נגדית, דינה של החקירה הראשית כאילו לא ניתנה.¹² החקירה שכנגד בהבדל מן החקירה הראשית משוחררת משתי מגבלות מרכזיות: האיסור לכוון את תשובות העד באמצעות שאלות מדריכות והאיסור לתקוף במישרין את מהימנות העד.¹³ כאשר בעל דין, מרצונו ומתוך מודעות לתוצאות מעשהו, מוותר על חקירה נגדית, יש לראותו כמי שאינו משיג על גרסת העד במקום שזו סותרת את גרסתו שלו.¹⁴

אין למצוא דופי בהגבלת חקירתו הנגדית של עד, שכן השופט הוא המופקד על ניהול הדיון. שעה שהוא התרשם, כי מוצתה חקירה ואין היא מחדשת דבר, הוא מוסמך להפסיקה.¹⁵ החלטה דיונית בדבר קיצור חקירת עד מצויה ככלל בגדר שיקול הדעת המסור לערכאה הדיונית לנוכח זיקתו של עניין זה למתרחש באולם בית המשפט. עם זאת ראוי להשתמש בזהירות בסמכות זו, על מנת שלא לפגוע באפשרות של בעל דין להוכיח את טענותיו.¹⁶

תצהירו של אדם שנפטר בטרם נחקר יהא קביל רק ככל שתוכנו נוגד את עניינו.¹⁷ חקירתו של מומחה שנתמנה מטעם בית המשפט על ידי הצדדים, בתובענה על פי חוק פיצויים לנפגעי תאונות דרכים, התשל"ה–1975, אינה אלא חקירה שכנגד ואין להתיר חקירה "חוזרת" ונוספת.¹⁸

עדות מפריכה – ראו לעיל בשער חמישה עשר: הדיון.

- 10 ע"א 642/87 הסתדרות אגודת ישראל נ' חזקיהו בע"מ, פ"ד מד(1) 686 (1992).
- 11 רע"א 3202/03 מדינת ישראל נ' יוסף, פ"ד נח(3) 541 (2004). ראו גם ע"א 250/69 הוצאת מודיעין בע"מ נ' חתוקה, פ"ד כג(2) 135 (1969).
- 12 ע"א 642/87, לעיל ה"ש 10. אם כי יש הסבורים כי ניתן להשאיר את העניין להכרעת השופט הדין במשפט.
- 13 ת"א (מחוזי ב"ש) 653/85 חמיד נ' צברי, פ"מ התשמ"ח(1) 45 (1987).
- 14 ע"א 9010/08 מרכז רפואי רבין נ' לוביאניקר (פורסם בנבו, 12.7.2011).
- 15 ע"א 2742/90 אהרונוב נ' עיזבון אהרונוב, פ"ד מה(3) 159 (1991).
- 16 רע"א 2365/12 וינברג נ' אברהם (פורסם בנבו, 9.5.2012).
- 17 רע"א 258/09 ג'נייס נ' יונס (פורסם בנבו, 30.4.2009).
- 18 ת"א (מחוזי ב"ש) 653/85, לעיל ה"ש 13.

סימן ג – גביית עדות על אתר

הסמכות להורות על גביית עדות על אתר – תקנה 171 לתקנות התשמ"ד הסמיכה את בית המשפט להורות על חקירתו המיידית של עד, אם הוא עומד לצאת מן הארץ או מכל טעם מוצדק אחר. התקנה פירטה את דרך גביית העדות. הוצאת צו לגבייה מיידית של העדות מסורה לשיקול דעתה של הערכאה הדיונית ובית המשפט שלערעור לא ימהר להתערב בהחלטתה. גביית העדות יכול שתיעשה על ידי בית המשפט או על פי הוראתו כי תיגבה בידי פקיד בית המשפט או אדם אחר שימונה לכך. בתקנות החדשות מכונה "עדות על אתר" כ"עדות מוקדמת" וכך קובעת תקנה 73 הדנה בנושא –

(א) בית המשפט רשאי בכל עת להורות על גביית עדות מוקדמת ועל אופן גבייתה, כל עוד קיים חשש סביר שלא יהיה ניתן לשמוע את העד במועד הרגיל או אם בעלי הדין, המיוצגים כולם בידי עורכי דין, הסכימו לכך.

(ב) העדות המוקדמת תיגבה בדרך שגובים עדות בבית המשפט ודינה כדין עדות שנשמעה בבית המשפט לכל דבר ועניין, ואם לא ניתן לגבות עדות בדרך כאמור – יכול שעוזר משפטי או מתמחה ישמעו אותה.

(ג) אם העדות המוקדמת לא נשמעה בפני שופט או לא הוקלטה – היא תיקרא לפני העד, ואם הודה בנכונותה – יחתום עליה, וכן יחתום עליה גובה העדות כאמור.

(ד) אם בשעת גביית עדות כאמור הובעה התנגדות לשאלה מסוימת, תתועד השאלה, ההתנגדות, הנימוקים בעד ונגד והתשובה בפרוטוקול; בסמוך לאחר קבלת הפרוטוקול יכריע בית המשפט אם יש לקבל את ההתנגדות או לנהוג בתשובה בדרך אחרת.

(ה) העדות המוקדמת תצורף לפרוטוקול תיק בית המשפט.

מקרה המתאים לשימוש בסמכות לגבייה מיידית של עדות הוא מקרה שבו העד עומד לעזוב את הארץ. התקנה מסתפקת בציון העובדה שהעד עומד לעזוב את הארץ.¹⁹ אין להתיר גביית עדות על אתר כאשר אי אפשר לגבות את העדות לאלתר מפאת מצב בריאותו של העד. במקרה כזה, יש לקבוע את המועד לגביית העדות לאחר שיוכח שניתן לגבותה.²⁰ כדי לאפשר לעד המתגורר בחוץ לארץ והמבקש לשוב לארצו, ממנה בית המשפט חוקרים מיוחדים לגביית העדות, עדות שאינה "עדות חיה".²¹ שיקול הדעת בעניין גבייה על אתר נתון לבית המשפט הדין בתובענה. במקרה אחד הוכח כי היה "טעם מספיק" לגביית העדות באופן מידי (לאור מצבו הבריאותי של המומחה).²²

19 המ' 222/56 קריסל נ' מילר, פ"ד יא 274 (1957). שלא כמו התקנה האנגלית בדבר גביית עדות.

20 ע"א 122/53 פולק נ' פולק, פ"ד ז 533 (1953).

21 ע"א 392/58 רובשיץ נ' הלר, פ"ד יג 1925 (1959).

22 ע"א 8954/06 ווקף עבדלרבו מעו נ' האפטרופוס הכללי (פורסם בנבו, 26.9.2010).

משקלה ומהימנותה של עדות שנגבתה על אתר – לגבי עדות שנגבתה על ידי אחר, אין בית משפט שלערעור מצווה לבטל דעתו מפני דעתה של הערכאה הראשונה, כדרך שהוא נוהג לגבי עדות שנגבתה לפני אותו בית משפט. בנדון זה, אין לערכאה הראשונה כל יתרון לעומת הערכאה השנייה, ולכן אין בית המשפט שלערעור חייב להימנע מבדיקת הממצאים העובדתיים.²³

בגביית עדות על אתר על ידי אדם אחר או בד בבית המשפט של ערכאה ראשונה היתרון הקיים בהתרשמות ישירה מאופן מתן העדות, יתרון שהוא חשוב לקביעת מידת האמון שבית המשפט מייחס לדברי העד.²⁴

סימן ד – גביית עדות מחוץ לתחום השיפוט

סמכות בית המשפט – סעיף 13 לפקודת הראיות [נוסח חדש] מסמיך את בית המשפט להורות על חקירת עד מחוץ לתחום שיפוטו של בית המשפט ועל דרך גביית העדות.²⁵

בעל דין הרוצה בגביית עדות מחוץ לתחום השיפוט חייב לפנות לבית המשפט ללא כל שיהוי לשם קבלת היתר לכך. אם יעכב את הגשת בקשתו עד לביור המשפט, הבקשה עלולה להידחות.²⁶

עוד מורה סעיף 13 (ב) לפקודת הראיות שגובה העדות רשאי לערוך דוח מיוחד לבית המשפט בדבר החקירה ובדבר התנהגות העד במהלכה.²⁷

לבית המשפט סמכות להורות "למען הצדק", על קיום חקירה מחוץ לתחום השיפוט.²⁸

במקרה של גביית עדות בחוץ לארץ, בית המשפט דן בחומר הראיות כפי שהונח לפניו ונותן משקל לדברי עדים שלא הופיעו לפניו על פי אמות מידה שמתור לבית המשפט להשתמש בהן לשם קביעת משקל הראיות.²⁹

שיקולי בית המשפט – ההכרעה אם מן הדין להיעתר לבקשה לגבות עדות מחוץ לתחום השיפוט או לסרב לה, נתונה בדרך כלל לשיקול דעת הערכאה השומעת את הראיות. בית המשפט שלערעור יתערב בהחלטת בית המשפט קמא רק במקרים מיוחדים.³⁰

העדת עד מחוץ לתחום השיפוט תתאפשר במקרים חריגים בלבד ו"דרך המלך" היא שמיעת העדים באולם בית המשפט בפני המותב המנהל את הדיון, על מנת שיוכל להתרשם באופן ישיר ובלתי אמצעי מן העדות.³¹

ע"א 396/59 שותפות "סים" נ' עיזבון מר, פ"ד יד 507 (1960).	23
ע"א 392/58, לעיל ה"ש 21.	24
רע"א 3005/02 Kline Smith Beecham נ' אוניפארם בע"מ, פ"ד נו(6) 865 (2002).	25
ע"א 543/79 לזר נ' פורצ'סטר בע"מ, פ"ד לו(1) 475 (1980).	26
ע"פ 694/83 דנינו נ' מדינת ישראל, פ"ד מ(4) 249 (1994).	27
ע"א 7516/02 פישר נ' יוכמן, פ"ד ס(1) 69 (2005).	28
ע"פ 694/83, לעיל ה"ש 27.	29
רע"א 4649/92 פקיד שומה למפעלים גדולים נ' גהל, פ"ד מז(1) 564 (1993). ראו גם ע"א 142/53 כהן נ' מוזס, פ"ד ט 307 (1955).	30
רע"א 2772/12 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 8.5.2012).	31

בכואו לשקול בקשה להעדת עד מחוץ לישראל, על בית המשפט לבחון, בין היתר, אם הבקשה הוגשה בתום לב, אם יש בידי העדים למסור עדות רלוונטית לשאלות העומדות במחלוקת ואם קיימת סיבה טובה המונעת את בואם של העדים לארץ ואת הופעתם לחקירה בבית המשפט בישראל. טעמים הנוגעים למצב הבריאותי של העדים עשויים להיחשב כ"סיבה טובה" לצורך זה.³² הוגשה בקשה לגביית עדות חשובה מעדה ניטרלית החיה באוקראינה, שסירבה לבוא לישראל. בית המשפט קיבל את הבקשה.³³

עדות נתבע – אם העדות שגבייתה נדרשת בחוץ לארץ היא עדות הנתבע, בית המשפט יענה ביתר קלות לבקשתו של זה ויצווה על גבייתה בחוץ לארץ; הרי חבותו של הנתבע עדיין לא הוכחה, ולא מן המידה היא כי בעל דינו יאלצו לכתת את רגליו ולבוא לארץ לשם השמעת עדותו.³⁴ אולם בית המשפט סירב להרשות גביית עדותו של נתבע בחוץ לארץ לנוכח התנהגותו כאשר לא דאג לכך כי עדותו, כתביעה התלויה ועומדת נגדו, תיגבה בארץ לפני יציאתו לחוץ לארץ.³⁵

עדות תובע – כאשר העדות שגבייתה נדרשת בחוץ לארץ היא עדותו של התובע גופו, הרי שהוא שהתניע את גלגלי בית המשפט והוא שביקש כאן בארץ להוכיח את תביעתו. משום כך, שומה עליו להגיש לבית המשפט שהוא בחר את העדות הטובה ביותר, הן בנוגע לחבותו של הנתבע והן בנוגע למהימנותו שלו בתור עד. עדות כזו לא תושג, אלא אם הוא יופיע בבית המשפט הן בעניין וימסור בעל פה את עדותו.³⁶

הוצאות – ההוצאות הכספיות הכרוכות בהגעתו של בעל דין לישראל אינן מהוות נימוק משפטי כדי להיעתר לבקשה.³⁷

בגלל אופיו המיוחד של סכסוך בעניין מזונות, אין זה רצוי שבעל דין ייתן את עדותו בחוץ לארץ ללא אפשרות לחקור אותו בחקירה נגדית. טענת בעל הדין שאין לו את האמצעים הכספיים לכיסוי הוצאות נסיעתו לארץ, מצביעה לכאורה על אי־יכולתו להפקיד את הפיקדון הנדרש מזה המבקש את גביית העדות בחוץ לארץ לכיסוי הוצאות היריב וזה נימוק נוסף לדחיית הבקשה.³⁸

סימן ה – גביית עדות באמצעות היוועדות חזותית

האמצעים הטכניים הקיימים כיום מאפשרים הקלטת העדות בעזרת מכשיר וידאו ואמצעים אלקטרוניים אחרים שיוכלו לתת תמונה על מהימנותו של עד, שאף חקירתו בחקירה שכנגד הוקלטה. השקול

32 ש.ם.

33 רע"א 8692/09 בנק דיסקונט לישראל בע"מ נ' חסן (פורסם בנבו, 13.10.2010).

34 ע"א 87/66 פולשנסקי נ' גולדבלום, פ"ד כ(3) 54 (1966).

35 ע"א 574/66 לוטן נ' לוגי (בניה) בע"מ, פ"ד כא(1) 496 (1967).

36 ע"א 87/66, לעיל ה"ש 34.

37 ע"א 185/67 נוסבאום נ' וויטלה, פ"ד כא(2) 100 (1967).

38 ע"א 301/66 גולדברג נ' גולדברג, פ"ד כ(4) 15 (1966).

שלפיו גביית העדות בחוץ לארץ תמנע מבית המשפט התרשמות ישירה מהעדות, פחת בהרבה בחשיבותו וכך גם ההבחנות בין התובע לנתבע.³⁹

האמצעים הטכנולוגיים כיום מאפשרים לבית המשפט להתרשם בצורה ישירה מהעד המעיד בכינוס וידאו ואף לפקח על חקירתו ולכוונה בזמן אמת ועל כן הוקטן החשש מפני היעדרה של התרשמות ישירה של בית המשפט מן המעיד ומן העדות.⁴⁰

ההתפתחויות הטכנולוגיות העכשוויות מחייבות התאמה של הכללים הדיוניים. תרומתם הפוטנציאלית של אמצעים להיוועדות חזותית לייעול ההליך צריכים להשפיע על מידת הנכונות של בית משפט להיזקק לאמצעים אלה. בצד היתרונות שיש לאמצעי היוועדות חזותית, יש גם חסרונות ובעיות המחייבים נקיטת מידה של זהירות בעת הפעלת שיקול הדעת לעניין התרת השימוש בהם.⁴¹

השיקולים המנחים בבחינת בקשה להעדה באמצעות כינוס וידאו הם שהבקשה הוגשה בתום לב, כי העדות רלוונטית למחלוקת וכי קיימת סיבה טובה לכך שבעל הדין או העד אינם יכולים למסור עדותם בבית המשפט.⁴²

בנושא זה קובעת תקנה 72 לתקנות החדשות "עדות בהיוועדות חזותית":

(א) בית המשפט רשאי להתיר שמיעת עדות בדרך של היוועדות חזותית בתוך שטחה של מדינת ישראל או מחוצה לה לפי הוראות שייתן, אם השתכנע כי התקיימו התנאים האלה –

- (1) הגעתו של העד לבית המשפט שבו נדונה התובענה שבעניינה הוא נדרש להעיד תקשה עליו מאוד, והוא נתן הסכמתו למתן עדות בדרך זו;
  - (2) עדותו של העד חיונית לשאלות השנויות במחלוקת;
  - (3) אין מניעה מבחינת מדינת החוץ לשמיעת עדות בדרך זו בתחומה.
- (ב) היוועדות חזותית תתאפשר אם המקום שבו ימסור העד את עדותו ואולם בית המשפט שבו נדונה התובענה יכלול, בין השאר –
- (1) מכשור המאפשר לעד לראות ולשמע במהלך עדותו את המתרחש באולם בית המשפט שבו נדונה התובענה שבעניינה הוא נדרש להעיד, אם בית המשפט מצא שהדבר דרוש בנסיבות העניין;
  - (2) מצלמה המאפשרת צילום תקריב של מסמכים;
  - (3) מסך צפייה מרכזי באולם בית המשפט וכן מסך צפייה אישי לשופט.

39 רע"א 3005/02, לעיל ה"ש 25. במקרה דנן, לנוכח העובדה כי אין באפשרות המבקשת לאכוף על העדים העיקריים מטעמה להגיע לארץ על מנת להעיד, הותרה שמיעת העדויות באמצעות "ועידת וידאו".

40 רע"א 4718/13 מדינת ישראל נ' בולפון יון (פורסם בנבו, 29.6.2014).

41 רע"א 3810/06 י. דורי את צ'יקובסקי בניה והשקעות בע"מ נ' גולדשטיין (פורסם בנבו, 24.9.2007).

42 רע"א 1920/12 לוינגר נ' פוזנר, כונסת (פורסם בנבו, 3.5.2012).

(ג) מנהל בתי המשפט רשאי להורות על דרישות טכניות לעניין האמצעים הנדרשים לשמיעת העדות בהיוועדות חזותית.

מצב ביטחוני – ההכרעה בבקשה להתיר גביית עדות באמצעות "ועידת וידאו" תלויה בנסיבותיו המיוחדות של כל מקרה. יש לשקול בין שאר הנתונים אף את המצב הביטחוני בתקופה המסוימת ואת ההשפעה העשויה להיות לאותו מצב על נכונותו להעיד של עד פוטנציאלי הנקרא להעיד בישראל.⁴³ נדחתה טענה כי בהעדה בכינוס וידאו העדות נגבתה בניגוד להוראות חוק עזרה משפטית בין מדינות, התשנ"ח–1998 ובניגוד לאמור בתקנות לביצוע אמנת האג 1970 (גביית ראיות), התשל"ז–1977. כן נטען כי לא הוגשה כל בקשה לחקירה לרשות זרה בגרמניה, ולפיכך סטייה מהוראות הדין היא "עיוות דין" ויש בה לפגוע "באופן חמור בהגנתו".⁴⁴

הליכי ערעור – אומנם מדובר בהחלטה הנוגעת לסדרי דין ואופן שמיעת הראיות לגביהם מסור לערכאה הדיונית שיקול דעת רחב, שאין דרכה של ערכאת הערעור להתערב בו, אלא שלגבי עדות באמצעות כינוס וידאו, בהתחשב באופייה המיוחד, שאינה בלתי אמצעית ושיש לה היבטים ייחודיים, היקף ההתערבות רחב מעט יותר.⁴⁵

החלטה בעניין ניהול הדיון בכינוס וידאו, היא החלטת ביניים הנוגעת לאופן ניהול ההליך. בהחלטות כגון דא נהנית הערכאה הראשונה משיקול דעת רחב שהתערבות ערכאת הערעור בה תיעשה במשורה.⁴⁶

סעיף 1(6) לצו בתי המשפט (סוגי החלטות שלא תינתן בהן רשות ערעור), התשס"ט–2009, קובע כי לא תינתן רשות ערעור על החלטה בעניין סדר הבאת עדויות ואופן הגשת עדויות, למעט החלטה בעניין מתן עדות מחוץ לכותלי בית המשפט, ובכלל זה בהיוועדות חזותית.⁴⁷ לאחרונה הותקנה בתקנות התשמ"ד תקנה חדשה בעניין "הגשת מוצג וידאו כראיה" תקנה 173א הקובעת:⁴⁸

173א. (א) בעל דין המבקש להציג כראיה לפני בית המשפט מוצג וידאו, יודיע לבית המשפט על כוונתו לעשות כן לא יאחר משלושה ימים לפני מועד הדיון.

(ב) מוצג וידאו יוגש בפורמט שיקבע מנהל בתי המשפט בהודעה שתפורסם באתר האינטרנט של מערכת בתי המשפט.

הצגת ראיות במדיה אלקטרונית או דיגיטלית על ידי בעל דין – בנושא זה הובא חידוש בתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) בתקנה 71 –

רע"א 6635/02 סופרפלסט בע"מ נ' Société Nouvelle de Chimie, פ"ד נו(6) 739 (2002).	43
רע"א 522/11 גולסו נ' קאלצ'י (פורסם בנבו, 8.12.2011).	44
רע"א 1920/12, לעיל ה"ש 42.	45
בע"מ 4176/12 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 8.11.2012).	46
רע"א 581/15 שאבי נ' עגיב (כחלון) (פורסם בנבו, 3.2.2015).	47
תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 5), התשע"ב–2012, ק"ת 1648, מיום 27.8.2012.	48

בעל דין המבקש להציג ראיה במדיה אלקטרונית או דיגיטלית, יודיע לבית המשפט על כוונתו לעשות כן לא יאוחר משלושה ימים לפני מועד הדיון; מנהל בתי המשפט רשאי להורות על המתכונת שבה תוגש ראיה ובאין הוראה כאמור – לפי הוראת נשיא בית המשפט.

סימן ו – גביית עדות במקרים מיוחדים נוספים

העדה בפעם נוספת – תקנה 166 לתקנות התשמ"ד הסמיכה את בית המשפט לשוב ולקרוא לעד כדי להעיד פעם נוספת, אף שכבר נחקר בשלב מוקדם יותר של המשפט. בעניין זה נקבע כי היתר להעדה מחדש של עד יינתן בניסבות חריגות בלבד.⁴⁹

ביקור במקום – תקנה 173 לתקנות התשמ"ד קבעה כי בית המשפט רשאי בכל שלב משלבי הדיון, לבדוק כל נכס או חפץ שנתעוררה לגביהם שאלה. ביקור במקום של בית המשפט מסור לשיקול דעתו.⁵⁰

דוח מביקור במקום שערך בית דין לשכירות במושכר, זמן רב לאחר מכן וכשהדברים נכתבו מהזיכרון – מהווה פגם רציני בפסק דינו של בית הדין לשכירות.⁵¹

דוח ועדת בדיקה – נראה שכיום דוח של ועדת בדיקה יהיה קביל, מן הטעם שמדובר בדוח שנערך על ידי ועדה שמונתה על ידי משרד הבריאות מכוח חוק זכויות החולה, התשנ"ו–1996.⁵²

הגשת מסמכים באמצעות קובצי מחשב – בית המשפט מוסמך להתיר הגשת העתקי מסמכים באמצעות קובצי מחשב. אופן ניהול הדיון נתון, ככלל, לשיקול דעתה של הערכאה הדיונית. לדרך זו, של שימוש במסמכים אלקטרוניים, יתרונות על פני שימוש במסמכים המקוריים בלבד, לרבות חיסכון בעלויות, ייעול ההליך, העלאת רמת הדיוק, פשטות האחזור ונוחות בהסקת המסקנות. על כן, ההיעזרות באמצעים הטכנולוגיים בכלל, ובמסמכים אלקטרוניים בפרט, היא רצויה ומבורכת.⁵³

גביית עדויות בהליך הבוררות – כללי הצדק הטבעי מחייבים גם בהליכי בוררות. פירוש הדברים הוא כי בורר חייב ליתן הזדמנות לבעלי הדין לעיין בחומר הראיות המצוי לפניו, לחקור עדים ולהוסיף ולטעון טענותיהם במלואן. כך אין לשמוע עדים בלי ליתן לצד השני הזדמנות ראויה לחוקרם, ואין לקבל מסמכים בלי שיוצגו לפני בעלי הדין כדי שאלה יוכלו להגיב עליהם.⁵⁴

49 ע"א 538/82 נצראל נ' רג'ואן, פ"ד לז(2) 722 (1983).

50 ע"א 280/65 מזרחי נ' שנון, פ"ד יט(4) 227 (1965). בעניין אחד, סירב השופט לבקר במקום, לאחר שסבר שמראה עיניו לא יועיל לקבוע דבר, בהתבססו על חומר הראיות שבאו לפניו. ערכאת הערעור לא התערבה בהחלטה.

51 ע"א 23/57 "אהל יעקב" אגודת גני ילדים ומעונות יום נ' שמש, פ"ד יב 33 (1957).

52 רע"א 7731/04 משרד הבריאות נ' עיזבון הלפרין (פורסם בנבו, 21.6.2007). כן נדונה השאלה אם ניתן לזמן ולחקור את יו"ר הוועדה על הדו"ח בחקירה נגדית.

53 רע"א 2450/01 רובינשטיין נ' עין טל בע"מ, פ"ד נה(4) 385 (2001).

54 רע"א 9808/02 כץ נ' מילמן, פ"ד נח(2) 901 (2001); אורי גורן בוררות תוספת (2018).

סימן ז – הצגת מסמכים

תקנה 170 לתקנות התשמ"ד הורחה כי בעל דין רשאי לדרוש בכל עת בכתב ערוך לפי טופס 15, מבעל דין אחר להציג בשעת הדיון מסמכים שברשותו או שבשליטתו. תקנה זו נועדה להכשיר הצגת עותק הנמצא בידי שולח הדרישה ובכך למנוע מהצד שכנגד מלהתנגד להגשתו בטענה כי מדובר בראיה משנית. זוהי למעשה משמעותה היחידה של תקנה זו; אין התקנה באה במקום הליך של גילוי מסמכים, שמשמעותו ומטרתו הן גילוי חומר ראיתי שאינו ידוע. לצורך מטרה מוגבלת זו אין דרך ההליך פתוחה, אלא לאחר ששולח הדרישה יוכיח כי אכן מקור המסמך נמצא אצל יריבו. הוראות התקנה לא יועילו להגשת ראיה משנית אם המקור אינו נמצא ברשות בעל הדין האחר. אין במשלוח ההודעה כדי לפטור את השולח מן הצורך להוכיח, לפחות לכאורה, כי המקור אומנם מצוי בידי הצד שכנגד.⁵⁵

בשנת התשע"ד הוספה תקנה 173 ב לתקנות התשמ"ד שקבעה כדלקמן:⁵⁶

הגשת העתק מסמך

173 ב. (א) בעל דין לא יצרף לכתב בידיו או לתצהיר ולא ימסור לבית המשפט מסמך מקורי אלא את העתקו, זולת אם הורה בית המשפט אחרת; הגיש בעל דין מסמך מקורי בהתאם להחלטת בית המשפט, יודיע על כך למזכירות בית המשפט בהודעה בכתב שתוכתר במילים "הודעה בדבר הגשת מסמך מקורי".

(ב) אין באמור כדי לגרוע מהחובה להציג מסמך מקורי מקום שבו קיימת חובה כזו.

בעניין זה קובעת תקנה 70 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) לעניין "הגשת העתק מסמך":

(א) בעל דין לא יצרף לכתב טענות נספח מקורי ולא ימסור כראיה לבית המשפט מסמך מקורי אלא את העתקו בלבד, זולת אם הורה בית המשפט אחרת.

(ב) הגיש בעל הדין נספח או מסמך מקורי לפי החלטת בית המשפט, יודיע על כך למזכירות בית המשפט בהודעה בכתב שתוכתר במילים "הודעה בדבר הגשת מסמך מקורי".

(ג) אין באמור כדי לגרוע מהחובה להציג מסמך מקורי מקום שבו קיימת חובה כזו.

סימן ח – שכר עדים והוצאותיהם

תקנה 187 לתקנות התשמ"ד עסקה בשכר עדים ובהוצאותיהם. בית המשפט אינו מוגבל עוד בקביעת שכר העדים והוא רשאי לפצות את העדים המופיעים לפניו בסכום כסף ריאלי. ההגבלה קיימת וחלה רק

55 ע"א 1046/90 ברוכיין נ' כלי, פ"ד מה(5) 345 (1991). במיוחד כאשר עובדה זו מוכחשת.

56 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 2), התשע"ד–2014, ק"ת 1188, מיום 11.6.2014.

מקום שהתשלום לעדים הוא מחשבון אוצר המדינה. כאשר ההתדיינות היא בין צדדים פרטיים והתשלום לעדים מבוצע שלא מאוצר המדינה, מסורה לבית המשפט הסמכות לקבוע פיצוי ריאלי לעד, במיוחד לעדים מומחים.

בעניין זה "שכר עדים והוצאותיהם" קובעת תקנה 86 לתקנות החדשות:

86. נענה אדם להזמנה להעיד בבית משפט, רשאי בית המשפט להורות לבעל הדין שביקש להזמין לשאת בהוצאותיו כפי שיפסוק.

תקנה 179 לתקנות התשמ"ד דנה במתן ערובה להוצאות עדים. קביעת הערובה נעשית בידי הרשם או המזכיר הראשי של בית המשפט. על סמכות המזכיר הראשי נאמר: "בחנית החקיקה מעלה כי משרצו המחוקק ומחוקק המשנה לכוון דבריהם אל מזכירו הראשי של בית המשפט, עשו כן בלשון מפורשת".⁵⁷

הנושא של הבטחת קיומם של תנאים על ידי מתן ערובה מופיע בחיקוקים שונים. אחד ההסדרים המוכרים בנושא הוא זה של "ערובה להוצאות העדים" על-פי תקנה 179 לתקנות.⁵⁸ בעניין "ערובה להוצאות העדים" קובעת תקנה 84 החדשה –

84. בעל דין המבקש מבית המשפט להזמין עד יתחייב בבקשה לשלם לו את הוצאותיו כפי שיפסוק בית המשפט, ורשאי בית המשפט להתנות את הזמנתו של עד בהפקדת ערובה בסכום שיוורה.

סימן ט – חיסיון

לצורך הכרעה בעתירה לגילוי ראיה שהוצאה לגביה תעודת חיסיון לפי סעיף 44(א) לפקודת הראיות יש לאזן בין האינטרס שבשמירה על ביטחון המדינה לבין אינטרס המבקשים בגילוי הראיה. על בסיס העיון בחומר החסוי והסברים מטעם המשיב. במקרה אחד, בית המשפט שוכנע כי האינטרסים הביטחוניים התומכים בהטלת החיסיון הם אכן כבדי משקל ביותר, כי החשש לפגיעה הנטענת אינו בגדר חשש רחוק, אלא חשש מבוסס ומשמעותי וכי מדובר בחיסיון נדרש ומתוחם בהיקפו שאינו חורג מן המקובל במקרים דומים אחרים. מנגד, יש אכן לשקול גם את ההשלכות שיש לחיסיון על הגינות ההליך וסיכוייו של בעל הדין התובע את הגילוי להתגונן במסגרתו.⁵⁹

ראיה חסויה – לבית המשפט הדין בעתירה לגילוי ראיה, הסמכות להכריע אם הצורך לגלות את אותה ראיה חסויה לשם עשיית צדק עדיף מן העניין שיש בהמשך החיסיון. בהקשר זה פותח מבחן דו-שלבי: בשלב הראשון יש לבחון אם החומר החסוי נכלל בגדר החומרים שהוגדרו כחסויים על פי תעודת

57 בש"פ 2708/95 שפיגל נ' מדינת ישראל, פ"ד מט(3) 221 (1995).

58 ע"א 630/97 הוועדה לתכנון נהריה נ' שיר הצפון חברה לבנין בע"מ, פ"ד נב(3) 399 (1998).

59 בש"א 7231/15 הוצאת עיתון הארץ בע"מ נ' שר הביטחון (פורסם בנבו, 25.11.2015).

החיסיון. בשלב השני יש לבחון את משקלן של הראיות החסויות ומידת חשיבותן לעותר. יישום מבחן זה נעשה באופן שונה מעט כאשר מדובר במסגרת של הליך אזרחי.⁶⁰

גישור – בקשת רשות ערעור נדחתה לגופה, לנוכח כך שהעד שימש כמגשר בין הצדדים, והמשיבים לא ויתרו על חיסיון הליכי הגישור, ולנוכח חיסיון עורך דין–לקוח שחל על תוכנו של מכתב ששלח העד ועל הסיבות לשליחתו.⁶¹

60 בש"א 2459/10 עיזבון והבה נ' משרד הביטחון (פורסם בנבו, 1.9.2010).

61 רע"א 1496/15 לוי נ' דרורי (פורסם בנבו, 21.5.2015).

פרק ב – עדים – זימונם

סימן א	–	עקרונות כלליים
סימן ב	–	רלוונטיות העדות
סימן ג	–	המועד להזמנת עדים
סימן ד	–	ערעור בנושא זימון עדים
סימן ה	–	סמכות השופט להעיד עדים
סימן ו	–	זימון הנתבע כעד תביעה
סימן ז	–	הזמנת עובד ציבור לעדות
סימן ח	–	מקרים שונים של זימוני עדים

סימן א – עקרונות כלליים

תקנות התשמ"ד עסקו בנושאי ה"עדות" בסימן ד: "עדות" בפרק יד: "הדיון". סימן זה (תקנות 162–177) דן בנושאים הקשורים לעדות בבית המשפט, כמו אזהרת עד, הזמנת עד, חקירת עד ועוד. כפיית ציות והטלת עונש בשל אי-ציות וכן הוצאת צו הבאה נגד עד סרבן, מוסדרים כיום בסעיפים 73 ו-73א לחוק בתי המשפט.¹ בתקנה 184 לתקנות התשמ"ד (אולי במגמה לקצר ולפשט את ההסדר) היפנה מתקין התקנות להוראות חוק בתי המשפט בנדון. כל צד רשאי לבקש כי בית המשפט יורה על הזמנת עד וכל עד חייב להתייצב למתן עדות אלא אם בית המשפט פטר אותו מחובה זו. כך עולה מהוראת סעיף 1 לפקודת הראיות. זימון עד נעשה ברגיל מכוח תקנה 178 לתקנות התשמ"ד. זימון עד יכול שיעשה גם ביוזמת בית המשפט.² בעניין "הזמנת עדים" קובעת תקנה 83 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) את ההוראות הבאות –

(א) בעל דין יודיע לעד המופיע ברשימת העדים שהגיש או ברשימת העדים שתוקנה ברשות בית המשפט, על כוונתו להזמין לעדות או לשם הצגת מסמכים; הודעה כאמור תימסר לעד זמן מספיק לפני מועד מתן העדות והיא תכלול את המקום והמועד שבו הוא נדרש להתייצב; לא התייצב העד לעדות לפי הודעת בעל הדין, לא תשמש אי-היענותו עילה לדחיית הדיון אלא מטעמים מיוחדים.

הודעת בעל דין לעד

(ב) על אף האמור בתקנת משנה (א) או נוסף על האמור בה, בעל דין רשאי להגיש לבית המשפט בקשה להזמנת עד בתוך ארבעה עשר ימים מעת קביעת מועד הדיון ובכל מקרה לא פחות מארבעה עשר ימים לפני מועד הדיון.

המצאת הזמנה

(ג) הוגשה בקשה להזמנת עד לפי תקנת משנה (ב), רשאי בית המשפט להמציא לעד הזמנה למתן עדות לפי הפרטים שמסר בעל הדין ורשאי הוא להורות לבעל הדין לבצע את ההמצאה באמצעות בא כוחו או מי מטעמו, שאינו בעל הדין; התבקש בעל הדין להשלים פרטים הדרושים להמצאה ולא עשה כן, יראוהו כמי שמוותר על ההזמנה באמצעות בית המשפט.

הזמנת עובד ציבור

(ד) עובד ציבור לא יידרש ליתן עדות בעל פה, אם ניתן לגבות את עדותו באמצעות תעודת עובד ציבור או תעודה ציבורית, זולת אם בית המשפט הורה אחרת.

1 כפי שתוקן בחוק בתי המשפט (תיקון), התשמ"ה–1985.

2 ע"א 4810/15 משרד הפנים נ' י.ח.מ. השקעות בע"מ (פורסם בנבו, 11.8.2015).

המחדל להזמין עדים – במקרה אחד לא זומנו עדים על ידי פרקליט, שציפה כי בקשתו לשחרור מתפקידו תיענה. למרות זאת בית המשפט לא נעתר לבקשה לדחיית המועד.³

זימון מחדש – בקשה להשלמה לחלק מעדות שעיקרה ברצף הכרונולוגי של התרחשויות המאורעות. חוסר הדיוק של העד בדבריו באשר למועדים המדויקים שבהם נעשו פניות מטעמו בעבור המבקש לבנק ולגורם חוץ בנקאי נוסף לצרכי מימון נמנע, משקיבל בית המשפט מסמכים המתעדים אותן פניות; במקרה זה לא נמצאה עילה להתערבות בהחלטה שבה נקבע לעניין הזימון מחדש.⁴

התייצבות לעדות – תקנה 85 לתקנות החדשות דנה בנושא "התייצבות לעדות" כדלקמן –

(א) עד שהוזמן למתן עדות לפי תקנות אלה, יתייצב לכל ישיבה שאליה יוזמן.

(ב) מי שהוזמן להציג מסמך רשאי לעשות כן באמצעות אדם אחר, זולת אם בית המשפט הורה אחרת.

סימן ב – רלוונטיות העדות

סעיף 1 (א) לפקודת הראיות [נוסח חדש] קובע כי מותר להזמין כל אדם ליתן עדות שהיא קבילה ושייכת לעניין; והוא – כשאין הוראה אחרת בפקודה זו. סעיף 1 (ב) קובע כי בית המשפט רשאי, לפי שיקול דעתו, לסרב להוציא הזמנה אם אין בה צורך או אם ראה שנתבקשה למטרה שאינה גילוי האמת. תקנה 178 (א) לתקנות התשמ"ד הורתה כי אם נקבע תאריך לדיון בתובענה בית המשפט רשאי, לבקשת בעל דין, להזמין עד בין למתן עדות ובין להצגת מסמכים; ההזמנה תפרש את הזמן ואת המקום שבהם נדרש המוזמן להתייצב ולשם מה הוא נדרש.

בעת שבית המשפט דן בבקשת בעל דין לזמן עד, הוא רשאי לסרב לבקשה אם התקיימה עילה לכך לפי סעיף 1 (ב) לפקודת הראיות. כאשר מדובר בעדות שהינה בלתי רלוונטית בעליל, בית המשפט רשאי לסרב לבקשה לזימון העד, שכן מדובר בעדות ש"אין בה צורך" כלשון הסעיף. עם זאת די בכך שלא ניתן לשלול על פני הדברים את הרלוונטיות של העדות על מנת לאשרה. אין לייחד שלב זה של אישור הזימון בידי בית המשפט לבדיקה קפדנית של התועלת העשויה לצמוח לבעל הדין מן העדות.⁵ בית המשפט אינו רשאי לסרב להזמין עד רק בגלל שעד זה לא יועיל, לדעתו, לצד שהזמין אותו. כפועל יוצא מהאמור לעיל, בית המשפט לא יסרב להוציא צו הבאה נגד עד כזה שהוזמן כדין ולא התייצב. אין על בית המשפט לצאת מראש בהנחה כי עד אשר יבוא להעיד לא יהיה מוכן לומר אמת, אף אם אמת זו עומדת בניגוד לאינטרסים שלו.⁶

ניתן לסרב זימון עד מסוים לעדות אם נמצא ש"אין בה צורך" או אם נמצא שהעדות נתבקשה למטרה "שאינה גילוי האמת". עם זאת נקבע כי סעיף 1 (ב) לפקודת הראיות מתייחס למצבים שבהם

3 ע"א 577/88 מירון נ' ישראל, פ"ד מו(2) 286 (1992).

4 רע"א 2355/17 עדיקה נ' אמסטר (פורסם בנבו, 8.6.2017).

5 רע"א 9055/07 שירותי בריאות כללית נ' נאצר (פורסם בנבו, 22.11.2007).

6 ע"א 207/83 ועד הנאמנים לנכסי ההקדש המוסלמי בתל-אביב-יפו נ' יוסי חברה להשקעות בע"מ, פ"ד מב(2) 369 (1988).

ניתן לקבוע כי זימונם העד התבקש לצורך מתן עדות ש"הינה בעליל לא רלוונטית", ואילו במצבים שבהם "על פני הדברים לא ניתן לשלול את הרלוונטיות של העדות" הרי שיש לאשרה ולצורך קביעה זו אין צורך להידרש לבדיקה קפדנית של התועלת העשויה לצמוח לבעל הדין מן העדות.⁷

סימן ג – המועד להזמנת עדים

תקנה 182(א) לתקנות התשמ"ד דנה במועד להזמנת עדים. היא קבעה כי ההזמנה לעדים תומצא להם זמן מספיק לפני המועד הקבוע להתייצבותם, כדי שיוכלו להתכונן ולהגיע למקום ניהול המשפט. התקנה קובעת את דרישות המינימום לגבי מועדי ההזמנה. אם דרישת בעל הדין להזמין עדים מוגשת במועד שהוא קצר מ-15 ימים לפני תאריך הדיון במשפט, בית המשפט רשאי שלא לאשר את הוצאת ההזמנה. אפילו התיר בית המשפט את ביצוע ההזמנה שהוגשה באיחור, הרי אי-היענות העדים להזמנה לא תשמש עילה לדחיית הדיון "אלא מטעמים מיוחדים שיירשמו".

אי-הקפדה על המועד להגשת הבקשה לעדות עלולה להשפיע על תוצאות המשפט. סירובו של בית המשפט לאשר בקשה להזמנת עדים שלא הוגשה במועד לא יבוטל בנקל על ידי בית משפט שלרעור. מכאן, שאין להתייחס לדחיית הדיון במקרה כזה כאל עניין שבשגרה. עם זאת ניתן לגלות גמישות, כפי שהתחייב במקרה שבו הוגשה הבקשה להזמנת עדים פחות מ-15 ימים לפני הדיון. למרות זאת גילה בית המשפט התחשבות, שכן בנסיבות המקרה, אותן עדויות עשויות היו לחשוף את האמת "בפרשה זו, שיש בה לא מעט תמיהות ושהנסתר בה רב".⁸

עקרונית, אין מניעה כי בעל דין יגיש בקשה נוספת לזימונם עדים ובמקרים חריגים ביותר, אפילו לאחר מתן צו לסיכומים. עם זאת בית המשפט רשאי לדחות את הבקשה אם הוא סבור כי הבקשה הוגשה באיחור או שהיא מהווה ניסיון פסול לשינוי חזית, או שהגשתה עומדת בסתירה להחלטה קודמת בעניין או מכל טעם אחר.⁹ וראו תקנה 83 לתקנות החדשות שצוטטה לעיל.

סימן ד – ערעור בנושא זימונם עדים

אין ליתן רשות ערעור לפי צו בתי המשפט (סוגי החלטות שלא תינתן בהן רשות ערעור), התשס"ט–2009 (להלן – הצו) בנושא "זימונם עדים".¹⁰ על פי סעיף קטן 1(5) לצו לא תינתן רשות ערעור על החלטה הנוגעת להזמנת עדים "למעט החלטה על דחיית בקשה לזמן עד".

7 רע"א 5642/15 פלוני נ' חיימי (פורסם בנבו, 17.9.2015).

8 ע"א 1347/90 ריכטר נ' בנק צפון אמריקה, פ"ד מז(2) 31 (1993).

9 רע"א 806/08 פזגו בע"מ נ' פופיק (פורסם בנבו, 7.9.2008). במקרה דנן, לא מצא בית המשפט קמא פסול בעצם הגשת הבקשה השלישית, הגם שהמשיבה לא פעלה בזריזות הראויה.

10 רע"א 4405/10 קרן לפיצוי נפגעי תאונות דרכים נ' עבד (פורסם בנבו, 2.8.2010). שאלת הסמכות לזמן את עורך התעודה לחקירה נגדית יכולה להידון במסגרת ערעור – אם יוגש – על פסק הדין הסופי. רע"א 1416/12 נתיבי איילון בע"מ נ' אחים מרגולין הנדסה וייעוץ בע"מ (פורסם בנבו, 26.2.2012).

החלטה על דחיית בקשה לזמן עד מחרגת בסעיף 1(5) לצו, כך שאין מניעה עקרונית ליתן רשות לערער עליה. עם זאת זימון עדים הוא עניין מובהק שבסדרי דין. לערכאה הדיונית מוקנה שיקול דעת רחב, למעט במצבים חריגים, שבהם החלטת הערכאה הדיונית מנוגדת לדין או טומנת בחובה עיוות דין.¹¹

לא תיחסם דרכו של מבקש להגיש בקשת רשות ערעור על החלטה בדבר דחיית הבקשה לזימון עדים, שכן היא נמנית על אותם עניינם דיוניים המוחרגים מתחולתו של הצו ואולם, מדובר בסוגיה שבסדרי דין הנתונה לשיקול דעתה של הערכאה המבררת, שאין דרכה של ערכאת הערעור להתערב בו, אלא במקרים חריגים.¹²

החלטות על דחיית בקשה לזימון עד או להגשת ראיה הוחרגו במפורש מרשימת ההחלטות שלגביהן לא תינתן רשות ערעור, בהתאם לצו. החרגה זו אינה מקרית. במקרים המתאימים, בקשת רשות ערעור על החלטה שלא להתיר זימון עד או הגשת ראיה יכולה להיות מוצדקת וזאת כדי למנוע – באמצעות בחינה ערעורית מידית חלף הגשת ערעור בסוף ההליך – ניהול הליך מיותר שיביא בסופו של דבר לפגיעה בצדדים וביעילות הדין.¹³

בית המשפט ייטה שלא להתערב בהחלטה הנוגעת לזימון עדים, אלא אם יש בה כדי להוביל להתנהלות מיותרת של ההליך או להתנהלותו בדרך שגויה.¹⁴ בעניין אחד נקבע כי גם לשיטה המרחיבה, ההחלטה נופלת ל'ד' אמותיו של סעיף 1(6) לצו, באשר אין מדובר בהחלטה שעניינה העברת נטל ההוכחה אלא החלטה דיונית גרידא שאינה בעלת משמעות מהותית.¹⁵

החלטה הדוחה בקשה לזימון עדים אף שהיא מוחרגת מתחולת הצו, עודנה החלטה דיונית מובהקת. לערכאה הדיונית שיקול דעת נרחב בעניין זה ומשכך ערכאת הערעור תמעט מלהתערב בהחלטה שכזו.¹⁶

בעניין אחד נקבע כי אין להרשות לערער על עצם ההזמנה להעיד, כאשר להחלטה זו לא קדם דיון מוקדם לגבי הזכות להציג לעד שאלה מסוימת.¹⁷

סימן ה – סמכות השופט להעיד עדים

תקנה 167 לתקנות התשמ"ד הורתה כי בית המשפט רשאי לדרוש מכל אדם הנוכח בבית המשפט להעיד או להציג מסמך המצוי ברשותו או בשליטתו באותו מעמד. תקנה זו פורשה על דרך ההרחבה,

- 11 רע"א 3718/14 לנואל נ' מאור (פורסם בנבו, 22.10.2014).
- 12 רע"א 271/14 רוז נ' פלד (פורסם בנבו, 27.1.2014).
- 13 רע"א 4010/13 ניצנים, קבוצה נ' קבוצת אפאל בע"מ (פורסם בנבו, 26.6.2013).
- 14 רע"א 271/14, לעיל ה"ש 12. המקרה דנא אינו נופל בגדרם של אותם מקרים חריגים ואין בהחלטה מושא הבקשה דנא כדי לפגוע בהליך.
- 15 רע"א 3211/16 נחלת יהודה בע"מ נ' בודסקי (פורסם בנבו, 19.4.2016).
- 16 רע"א 561/17 קוריאה מוטורס ישראל בע"מ נ' אונגר (פורסם בנבו, 26.1.2017).
- 17 רע"א 200/98 כלפוס נ' ברעם, פ"ד נב(2) 39 (1998). מדובר בחקירת "ידועה כציבור" של חייב, במסגרת חקירת החייב בהוצאה לפועל.

באופן ששופט רשאי גם להזמין עד על דעת עצמו, אלא שהשימוש בסמכות זו ייעשה במקרים נדירים בלבד, כדי שבית המשפט לא יהפוך לפרקליט הצדדים ויעשה את מלאכתם ויוכיח מיוזמתו את מה שבעל דין החסיר.¹⁸

בתקנה 69 לתקנות החדשות הדנה ב"סמכות בית המשפט בחקירה" נקבע:

- (א) בית המשפט רשאי לזמן כל אדם לתת עדות, לדרוש מכל אדם הנוכח באולם בית המשפט להעיד, ולשוב ולזמן לעדות נוספת עד שכבר נחקר.
- (ב) בית המשפט רשאי לתת כל הוראה במסגרת חקירת עד ובכלל זה, להציג לעד כל שאלה שתיראה לו או להורות לו להציג כל מסמך המצוי ברשותו או בשליטתו.

בית המשפט רשאי להזמין עד על דעת עצמו, אך עליו להשתמש בכוח זה במקרים נדירים בלבד.¹⁹ אל לו לבית המשפט להפוך לפרקליטם של הצדדים, לעשות את מלאכתו של אחד מהם ולקבל את הבאת העדויות לידיו. העיקרון הוא שהצדדים מנהלים את המשפט והשופט יתערב רק בנסיבות מיוחדות.²⁰ יכולים להיות מקרים נדירים, שבהם דורש הצדק הבאת עד ביוזמת בית המשפט, בין כדי להבהיר

דבר שנשאר סתום בעדויות שהביאו בעלי הדין ולפעמים כדי להשלימן.²¹

תקנה 183 לתקנות התשמ"ד שכותרתה "הזמנה להציג מסמך" קבעה שמי שהוזמן להציג מסמך בלבד, רואים אותו כאילו נענה להזמנה אם גרם להצגת המסמך, אף אם לא בא בעצמו להציגו. בעניין אחד במהלך קדם משפט הפעיל בית המשפט את יוזמתו, שעניינה סמכות להעיד כל נוכח, ולפי תקנה 183 שעניינה הזמנה להציג מסמך.²²

סימן ו – זימון הנתבע כעד תביעה

מותר להזמין כל אדם ליתן עדות שהיא קבילה ושייכת לעניין, כשאין הוראה אחרת בפקודת הראיות. סעיף 7 לפקודת הראיות קובע כי במשפט אזרחי יכול בעל דין להעיד לעצמו או להיות מוזמן להעיד ליריבו. מכאן שבאופן עקרוני רשאי תובע לזמן לעדות מטעמו את הנתבע.²³

העדת הנתבעים כעדי תביעה עלולה ליצור קשיים שונים בנוגע לאופי החקירה שתנוהל, אם על ידי פרקליט התובע ואם על ידי פרקליטם. הבעייתיות אינה קיימת מקום שמובטח כי העד בעל הדין יעיד מטעמו הוא; האפשרות האמורה תיצור אסימטריה בלתי מוצדקת בין התביעה לבין ההגנה, שכן עצם העובדה שהנתבע מעיד בגדר פרשת התביעה נותנת יתרון לתובע. כללי הפרוצדורה האזרחית ודיני הראיות בהליכים אזרחיים אינם אמורים להעניק יתרון לאחד מבעלי הדין. עליהם להתייחס באופן

18 רע"א 4256/98 ה.ל.ס. בע"מ נ' כור מתכת בע"מ, פ"ד נג(1) 621 (1999).

19 ע"א 55/89 קופל (נהיגה עצמית) בע"מ נ' טלקאר חברה בע"מ, פ"ד מד(4) 595 (1990).

20 ע"א 207/51 אגד בע"מ נ' ברנדס, פ"ד ו 1089 (1952); ע"א 8021/03 אלישע נ' אלישע, פ"ד נט(3) 337 (2004).

21 ע"א 232/59 בסוביץ נ' גפן (וינשטוק), פ"ד יד 2136 (1959).

22 שם.

23 רע"א 4197/06 שירותי בריאות כללית נ' אהרון משה (פורסם בנבו, 20.6.2006).

שווה לתובע ולנתבע. פתיחת פתח לזימון הנתבע כעד תביעה בעוד הוא אמור להעיד כעד הגנה, אינה מקדמת את השוויון בין בעלי הדין אלא דווקא מביאה להפרתו.²⁴ נוכח ההלכה שנקבעה,²⁵ המקרה דנא נמנה על החריגים לכלל הנ"ל. בעניין זה דן בית המשפט בשאלה מתי תובע רשאי לזמן את הנתבע להעיד מטעמו, ובפרט סיטואציה שבה הנתבע בוחר שלא להעיד במסגרת פרשת ההגנה למרות שהתחייב לעשות כן, תוך שסוכמו הכללים הבאים:

א. בעל דין רשאי לזמן לעדות את בעל הדין שכנגד;

ב. אף על פי כן, אם בעל דין מודיע כי הוא יעיד מטעמו, אין להתיר זימונו כעד על ידי הצד שכנגד;

ג. היה ובעל הדין שהודיע כי יתייצב למתן עדות מטעמו אינו עושה כן חרף הודעתו, אין מניעה שיזומן כעד מטעם יריבו.²⁶

סימן ז – הזמנת עובד ציבור לעדות

אין לשלוח הזמנה לעובד ציבור למתן עדות בעל פה אם ניתן לקבל את עדותו באמצעות תעודה של עובד הציבור או תעודה ציבורית, כמשמעותן בפקודת הראיות. החריג לכלל זה הוא שרק במקרה שאי אפשר ליתן את העדות כאמור, בית המשפט יתיר משלוח הזמנה לעובד הציבור לבוא וליתן עדות בעל פה. הוראה זו מצויה בפסקה (א1) שהוספה לתקנה 178 לתקנות התשמ"ד.²⁷

לא ניתן לעקוף את המועדים ואת הליכי גילוי המסמכים הקבועים בתקנות, בדרך של הזמנת עדים מטעמו של בעל הדין שכנגד, על מנת שאלה יציגו מסמכים שניתן היה לקבל בדרך המלך במסגרת הליכי גילוי מסמכים. להבדיל ממסמכים הנמצאים ברשותו של צד שלישי, שאז הדרך הדיונית הרגילה להמצאת המסמכים והצגתם כראיה במשפט היא באמצעות זימונו של הצד השלישי.²⁸

כאשר עוסקים בסכסוך שהרשות הציבורית אינה צד לו, זימונו לעדות של בעל תפקיד ציבורי לעדות לא ייעשה בנקל.²⁹

אין זה ראוי כי כל אימת שמתעוררת בעיה בין הפרט לרשות, קל וחומר בין שני גופים פרטיים, בית המשפט יזעיק את הדרג הבכיר ברשות על מנת לברר נקודה כזו או אחרת או על מנת לסייע בפתרון מחלוקת. זמנם של עובדי הרשות הציבורית הוא זמנו של הציבור ולא בנקל יורה בית המשפט על זימונם של בעלי התפקידים הבכירים בשירות הציבורי. כהנחיה נורמטיבית, ראוי שבית המשפט יפנה תחילה לדרג המקצועי-משפטי במשרד, שהוא הדרג הבקיא יותר בעובדות הרלוונטיות במקרה ספציפי ובמרבית המקרים הוא גם הדרג הממליץ למקבלי ההחלטות.³⁰

נדונה סוגיה עקרונית בקשר לסמכות בתי המשפט לפנות למאסדרים (רגולטורים) במטרה לקבל את עמדתם בנוגע לסוגיות שונות המתעוררות בהליכים הנדונים בפניהם. הסמכות לפנות במקרה זה

24 ש.ם.

25 ש.ם.

26 רע"א 1688/15 החברה המרכזית להפצת משקאות בע"מ נ' בן לולו (פורסם בנבו, 4.5.2015).

27 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 2), התשנ"ה-1995, ק"ת 1495, מיום 1.6.1995.

28 רע"א 2124/13 רבינוביץ נ' הפטריארך היווני (פורסם בנבו, 21.7.2013).

29 רע"א 561/17, לעיל ה"ש 16.

30 ע"א 4810/15, לעיל ה"ש 2.

מוקנית לבית המשפט מכוח סמכותו להורות על זימון עדים ועל מתן עדות בכתב באמצעות תעודת עובד ציבור.³¹

סימן ח – מקרים שונים של זימוני עדים

הזמנת פקיד בנק לעדות – סעיף 39 לפקודת הראיות, כפי שתוקן בשנת התשנ"ה, דן ברשות לעיין ברשומה מוסדית של תאגיד בנקאי ולהעתיק ממנה. הסעיף נועד גם לאפשר הוכחת רישום ברשומה של תאגיד בנקאי. כדי להוכיח רישום כזה אין צורך להטריח את פקיד הבנק לעדות וניתן להביא ראיה זו במתכונת הקבועה בפקודה. מטרת הסעיף היא לאפשר ניהולו של הליך שיפוטי ללא צורך בהבאת פקיד הבנק להעיד מכלי ראשון על פעולה בנקאית שנרשמה בחשבון פלוני.³²

חקירת שופט – שופט לא יחקר כעד על דוכן העדים על דבר הקשור בתפקידו השיפוטי. כך נדחתה בקשה לזמן שופט לעדות, לצורך הוכחת גרסה בעניין פרוטוקול הדיון, שהרי העדת השופטת התבקשה על דבר הקשור בתפקידה השיפוטי.³³

עדות ראש קהילה דתית – תקנה 172 לתקנות התשמ"ד הורחה כי עדות מפי ראש קהילה דתית, כשהיא נחוצה לבירור תובענה, גובים אותה במקום מגוריו או במקום אחר הנראה נוח יותר או בלשכת השופט, לפני שופט או לפני אדם מתאים אחר שימנה לכך בית המשפט, כדרך שגובים עדותו של עד העומד לצאת מישראל.

עמדת המשפט העברי היא כי גביית עדותו של תלמיד חכם בביתו תיעשה על ידי שלושה אנשים שימונו על ידי בית הדין לצורך זה. כן נקבע כי עדות מפי תלמיד חכם יכול שתניתן בכתב. הטעם לכך הוא, שסומכים על דעת רבנו תם המתיר לעדים לשלוח את עדותם בכתב. לכן, במקרה מיוחד שנדרשת עדותו של תלמיד חכם, סומכים על דעתו של רבנו תם כדי להימנע מהטרחתו של התלמיד החכם. מדברים אלה ניתן להקיש אף לעניינו של דיין או שופט.³⁴

עד הנמצא מחוץ לתחום השיפוט – בית משפט בישראל אינו רשאי להוציא הזמנה למתן עדות או להצגת מסמך לאדם הנמצא מחוץ לתחום השיפוט. עד הנמצא מחוץ למדינה ואין הוא מסכים ליתן עדות, לא יהא מנוס מלהשתמש בדרך הקבועה בחוק עזרה משפטית בין מדינות, התשנ"ח–1998 ובתקנות שהותקנו מכוחו.³⁵

הדין הרלוונטי לגבי הזמנת עד המתגורר מחוץ לישראל שאינו מסכים ליתן עדות הינו חוק עזרה משפטית בין מדינות, תקנות עזרה משפטית בין מדינות, התשנ"ט–1999 ותקנות לביצוע אמנת האג

- 31 רע"א 1534/16 בר אור נ' לאומי קארד בע"מ (פורסם בנבו, 14.4.2016) – פנייה למפקח על הבנקים.
 32 ע"א 174/88 גוזלן נ' קומפני פריזיאן דה פרטיסיפסיון, פ"ד מב(1) 56 (1988). במקרים מיוחדים וחריגים ניתן אף לעיין בחשבון של צד שלישי, לדוגמה אם הוכח כי כספי הנתבע מוחזקים בחשבון של הצד השלישי.
 33 ע"א 4331/07 ויסולי נ' מצנע (פורסם בנבו, 6.9.2007).
 34 רע"א 3202/03 מדינת ישראל נ' יוסף, פ"ד נח(3) 541 (2004).
 35 רע"א 3810/06 י. דורי את צ'יקובסקי בניה והשקעות בע"מ נ' גולדשטיין, פ"ד סב(3) 175 (2007).

1970 (גביית ראיות), התשל"ז–1977, ולא תקנות סדר הדין האזרחי. לצד הכלל שלפיו רק לעתים נדירות ידחה בית המשפט בקשה לזימון עד, ניצב הכלל שלפיו זימון עדים הוא מהעניינים המובהקים שבסדרי דין בהם מוקנית לערכאה הדיונית שיקול דעת רחב.³⁶

סירוב עד להעיד – מי שזומן למסור עדות בהליך משפטי ומבקש להימנע מכך הופך להיות "בעל דין למעשה" בהליך. אף הוכרה זכותו לערער על ההחלטה לזמנו לעדות, ברי כי יש לאותו אדם גם הזכות לפנות לבית המשפט שהורה על זימונו בבקשה לבטל את הזימון.³⁷

הזמנת בורר כעד על ידי בית המשפט – במקרה חריג רשאי בית המשפט לזמן בורר להעיד.³⁸ זימון בורר למתן עדות הנו צעד חריג ויש להמעיט בו, ככל שהדבר מתבקש על ידי אחד מהצדדים לבוררות, על מנת לשמור על מעמדו של מוסד הבוררות ולא לפגוע במעמדם "המעין שיפוטי" של הבוררים.³⁹

במקרה אחד נקבע כי אין להתערב בהחלטה שלא להזמין לעדות את הבוררת שהגישה כתב עמדה ובהנחה שתהיה לכך התייחסות מתאימה.⁴⁰

- 36 רע"א 5573/15 אברוכן נ' OTKRITIE INTERNATIONAL INVESTMENT (פורסם בנבו, 17.8.2015).
- 37 רע"א 2697/15 שרותי בריאות כללית נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 17.6.2015).
- 38 ע"א 256/54 ביאלי נ' רוזן, פ"ד י 133 (1956). לפי נסיבות המקרה, לא היה מקום למצוא בזה פסול.
- 39 רע"א 10174/09 אחים סלומון שחר סוכנות לביטוח נ' טרבלסי (פורסם בנבו, 8.3.2010); רע"א 1162/12 שכטר נ' מגן (פורסם בנבו, 26.3.2012).
- 40 רע"א 8229/10 צ'רלטון בע"מ נ' ההתאחדות לכדורגל בישראל (פורסם בנבו, 21.11.2010); אורי גורן בורות 193 (2018).

שער שמונה עשר – הליכים מיוחדים

פרק א – פיצול סעדים

עקרונות כלליים	–	סימן א
פיצול סעדים ופיצול עילות	–	סימן ב
פיצול סעד אחד לסעדי משנה	–	סימן ג
הבקשה להיתר לפיצול סעדים	–	סימן ד
שיקולי בית המשפט	–	סימן ה
הגדרת המונח "עילת תביעה" לצורכי פיצול סעדים	–	סימן ו
חווה כעילת תביעה	–	סימן ז
תובענה לסעד הצהרתי	–	סימן ח
תיקון התביעה במקום היתר לפיצול סעדים	–	סימן ט
הצורך בהיתר בהליכים מסוגים שונים	–	סימן י
תביעות המוגשות לטריבונלים שונים	–	סימן יא
תוצאות המחדל לקבלת ההיתר	–	סימן יב

סימן א – עקרונות כלליים

בנושא שעניינו פיצול סעדים קיימת אי-בהירות בקרב מתדיינים. לנוכח הסיכון הרב הקיים באי-נקיטתן של פעולות משפטיות נכונות, מן הראוי להפנים את ההלכות הקשורות בנושא זה.¹ תקנות 44 ו-45 לתקנות התשמ"ד עסקו בחובת התובע לכלול את כל הסעדים העומדים לרשותו בגין עילת התביעה שביסוד תובענה שהגיש, אלא אם קיבל היתר מבית המשפט לפצל את סעדיו.² לנושא חשוב זה מקדישות התקנות החדשות את תקנה 25 שכותרתה: "תביעת מלוא הסעד וכל הסעדים בשל עילה אחת" הקובעת –

(א) תובע יכול בכתב התביעה את מלוא הסעד שלטענתו הוא זכאי לו בשל עילת התביעה ולא יוכל להגיש תביעה בשל החלק שלא תבע.

(ב) תובע יכול בכתב התביעה את כל הסעדים המבוקשים בשל עילת תביעה אחת, אלא אם כן הרשה לו בית המשפט או הדין מתיר שלא לתבעו במסגרת אותה תביעה; רשות מבית המשפט לא תינתן אלא במסגרת בקשה לפיצול סעדים, שנכללה ברשימת הבקשות לפי תקנה 49(ג).

(ג) בית המשפט יכריע בבקשה לפיצול סעדים עד תום קדם-המשפט.

הסוגיה שבה אנו דנים עוסקת בפיצול סעדים שונים הנובעים מעילת תביעה אחת. כאשר עילת התביעה היא אחת – אין לפצל אותה לתביעות אחדות. יש למצות את מלוא הסעדים בהליך אחד.³ אם לדוגמה ה"עילה" מאפשרת הגשת תביעה שניתן לזכות בגינה הן בסעד של פיצויים והן בסעד של אכיפה, אין לפצל סעדים אלה בתביעות נפרדות, אלא אם נתקבל מבית המשפט היתר לכך. על פי ההוראות, התובע רשאי לתבוע את הסעדים הנובעים מעילת התביעה, כולם או מקצתם. אולם סעד שלא נדרש אין לתבוע בתביעה נוספת, מאוחרת יותר, אלא אם התיר לו בית המשפט שלא לתבעו.⁴ ההוראה בדבר האיסור על פיצול סעדים מונעת, בדרך כלל, תביעה נוספת בגין אותה עילה, גם אם כלול בה סעד נוסף או שונה מזה שנתבע בתביעה הראשונה, אלא אם ניתן היתר מיוחד לפצל את הסעדים.⁵

כאשר מדובר בסעדים מצטברים, תובע רשאי לוותר על חלק מן הסעדים הנובעים מאותה עילה, אך מעת שהוא ויתר על סעד הנובע מאותה עילת תביעה לא יוכל עוד לתבוע בגינו בעתיד.⁶

- 1 לדוגמה הסיכון שתימחק התובענה השנייה.
- 2 רע"א 2094/04 בנק לאומי למשכנתאות בע"מ נ' מושלב, פ"ד נט(3) 433 (2004). אין תקנות אלה גורעות מהכללים בדבר השתק עילה באשר לעסקה חוזית הכוללת חיובים חוזיים נפרדים המקימים עילות תביעה עצמאיות.
- 3 ע"א 466/89 צברי נ' מסוארי, פ"ד מה(1) 177 (1990).
- 4 רע"א 211/91 גולדין נ' כלל אינוסטמנס האוס בע"מ, פ"ד מה(3) 441 (1991).
- 5 ע"א 1650/00 זיסר נ' משרד הבינוי והשיכון, פ"ד נז(5) 166 (2003); ע"א 1020/06 קרצר נ' בנק לאומי לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 13.1.2010).

הניסיון מוכיח שפיצול של עניינים המובאים להכרעה גורם לרוב לבזבוז זמן ולריבוי התדיינות ואין לעודדו. הרשות לפצל את הסעדים רצוי שתיתן רק במקרים יוצאים מן הכלל.⁷ במניעת פיצול הדיון יש אינטרס לציבור ואין להפחית בערכו של אינטרס זה. לניהול יותר מהליך משפטי אחד בגין פרשה אחת יש מחיר: הן מחיר בזמן השיפוטי של ערכאות המשפט, ולכן – בזכות הציבור לגישה לערכאות והן בזמנם של בעלי הדין. ריבוי הליכים גובה מחיר כלכלי מהקופה הציבורית ומבעלי הדין וקיים חשש שיוביל להכרעות סותרות.⁸

מעשה בית דין

הוראת התקנות מבוססת על הרציונל המונח ביסודה של תורת מעשה בית דין (שאינו להטריד ללא צורך נתבע בשני הליכים או יותר באותו עניין), אך התקנה אינה קובעת מעשה בית דין או שקיומו של מעשה בית דין קשור עם השאלה אלו סעדים נתבעו בתביעה הראשונה ובתביעה הנוספת.⁹ מטרת התקנה היא למנוע במקרים ראויים, על ידי מתן רשות לפיצול הסעדים, טענה של מעשה בית דין, הנובעת ממיצוי העילה שבה נתבע רק אחד מהסעדים שנצמחו מאותה עילה או חלק מהם. אותם מקרים ראויים הם מקרים שבהם הכלל של מעשה בית דין עלול לפגוע במימוש זכויותיו המהותיות של התובע, עד שאין עוד הצדקה להחמיר עמו עד כדי כך באמצעים דינאיים.¹⁰

סימן ב – פיצול סעדים ופיצול עילות

יש להבחין בין "פיצול סעדים" לבין פיצול עילות או פיצול תביעות.¹¹ הרעיון העומד בבסיס ההליך הוא שלא יהא זה מן הדין להטריד את הנתבע ואת בתי המשפט בתביעות שונות בשל עילה אחת. לשאלה אם מסכת עובדות מסוימת הולידה שתי עילות תביעה, או רק עילה אחת המזכה את התובע במיני סעד שונים, נודעת לעיתים חשיבות רבה, שכן במקרה הראשון יוכל התובע לשוב ולהגיש תביעה לאחר שהגיש את תביעתו הראשונה, ובמקרה השני אין הוא רשאי יכול לעשות כן, אלא ברשות בית המשפט.¹² במקרה אחד נקבע שאפילו הייתה חפיפה בסכומים נושא שתי התביעות, ספק רב היה אם הגשת התביעה השנייה הייתה טעונה קבלת רשות, שהרי לא דובר בעילה אחת שהצמיחה שני סעדים.¹³

- 6 ע"א 7905/98 Aerocon C.C. נ' הוק תעופה בע"מ, פ"ד נה(4) 387 (2001).
- 7 ע"א 409/78 גולן נ' פרקש, פ"ד לד(1) 813 (1980).
- 8 ע"א 2618/03 פי.או.אס. (רסטורנט סוליושנס) בע"מ נ' ליפקונסקי, פ"ד נט(3) 497 (2004); בנימין רוטנברג "פיצול סעדים (תקנה 45 לתקנות סדר הדין האזרחי, תשמ"ד-1984) "משפטים טז 390 (1987).
- 9 ע"א 822/77 בסה נ' "אגוד" אגודה שיתופית לתחבורה בישראל בע"מ, פ"ד לב(3) 21 (1978).
- 10 רע"א 1399/11 קופת עליה – אגודה שיתופית לאשראי בע"מ נ' לזרום חברה קבלנית לבנין ופיתוח בע"מ (פורסם בנבו, 19.1.2012).
- 11 ראו את התחבטותו של בית המשפט בשאלה אם בעניין מסוים מדובר בשתי עילות נפרדות או בשני סעדים הנובעים מעילה אחת: ר"ע 236/84 אשתר נ' נפתלי, פ"ד לח(2) 665 (1984).
- 12 ע"א 9542/04 רותם חברה לביטוח בע"מ נ' נחום (פורסם בנבו, 2.1.2006).
- 13 ע"א 140/88 בנק דיסקונט לישראל בע"מ נ' אביצדק, פ"ד מד(1) 206 (1989). מכל מקום, עדיין ניתן היה לעתור לפיצול הסעדים כל עוד לא נסתים הדיון בתביעה הראשונה.

הציון בכתב התביעה כי הסכום הוקטן "לצרכי אגרה" בעת הגשת התביעה, אינו מקנה כשלעצמו זכות לתיקון עתידי של סכום התביעה.¹⁴

סילוק יד ודמי שימוש – אין צורך בהיתר לפיצול סעדים כאשר בעל מקרקעין תובע בנפרד סילוק יד וכן דמי שימוש ראויים. אין מדובר כאן בשני סעדים אלא בשתי עילות תביעה נפרדות: האחת, הרשות שניתנה לנתבע להתגורר בנכס בוטלה ולפיכך עליו לפנותו; השנייה, זכותו של התובע לקבל דמי שימוש ראויים תמורת החזקתו של הנתבע בנכס מיום ביטול הרשות ועד פינוי הנכס.¹⁵

הסגת גבול ודמי שימוש – הסגת גבול במקרקעין היא מעשה נזיקין נמשך, ומשום כך בעל המקרקעין רשאי לתבוע פיצויים בגלל הנזק שנגרם לו רק עד ליום הגשת התביעה. אם הנתבע ממשיך בהסגת הגבול גם לאחר הגשת התביעה, נוצרת בכך עילת תביעה נוספת והתובע רשאי לתבוע על פיה בתביעה נוספת. אולם במבט לאחור על עילות התביעה לדמי שימוש ראויים, הופכת התקופה כולה לתקופה נמשכת, ועילות התביעה, שהיו נפרדות בהיולדן, התמזגו בדיעבד לעילה אחת כוללת במובן הכללי.¹⁶

נזקי גוף ונזקי רכוש – כאשר מעשה נזיקין גורם נזק לפושט רגל, לגוף ולרכוש גם יחד, נוצרות שתי עילות תביעה נפרדות; עילת התביעה בשל נזקי הגוף נשארת בידי פושט הרגל הניזק ועילת התביעה בשל נזקי הרכוש עוברת לנאמן, והם רשאים לתבוע כל אחד את שלו.¹⁷

הפרות התחייבות – בנסיבות עניין אחד, עילות התביעה בשתי התביעות היו שונות הן מחמת השינוי בזכות והן מחמת השינוי בעובדות הטעונות הוכחה. בתביעה השנייה, העילה הייתה נעוצה בהפרת התחייבויות במסגרת הסדר העיבוד החקלאי המשותף, ואילו בתביעה הראשונה דנו בהפרת התחייבות המשיב לשלם לצד שלישי סכום כסף שהוא חייב למערער.¹⁸

שיתוף בנכסים ודמי מזונות – הוגשה תביעה שנסמכה על שיתוף בנכסים בין בני זוג המבוסס על איחוד משאבים במשך תקופה ארוכה. זו עילה שונה מזו ששימשה בסיס לתביעת המזונות והמוהר הנדחה או להחזרת המיטלטלין שבבעלות האישה.¹⁹

הפרת חוזה ודמי מזונות – עילות התביעה למזונות ולפיצויים בשל הפרת חוזה הן נפרדות זו מזו, ומי שקיימת לה עילת תביעה למזונות אינה חייבת לתבוע, באותה תובענה, גם תביעות אחרות נגד אותו נתבע הנובעות מחוזה שנכרת ביניהם.²⁰

ביטול צוואה וביטול הסכם – בעניין אחד דנו בשתי עילות נפרדות – האחת, השפעה בלתי הוגנת בעריכת צוואה; השנייה, העילות החוזיות השונות לביטול ההסכם – אין צורך בהיתר לפיצול סעדים.²¹

14 רע"א 3385/08 מרקט-פלייס מערכות בע"מ נ' טלטל ערוצי תקשוב בע"מ (פורסם בנבו, 25.9.2008).

15 רע"א 1156/02 חיר נ' לידאי, פ"ד נז(3) 949 (2003).

16 ע"א 477/68 הופמן נ' מיכאלי-לויטל, פ"ד כג(2) 52 (1969).

17 ע"א 38/68 הנאמן בפש"ר של ראובן נ' ראובן, פ"ד כב(2) 141 (1968).

18 ע"א 5/88 אוריאל נ' פרנקל, פ"ד מג(4) 89 (1989).

19 ע"א 77/77 ראבי נ' ראבי, פ"ד לג(1) 729 (1979).

20 ע"א 65/69 רביע נ' יחזקאלי, פ"ד כג(2) 141 (1969).

עסקת היסוד ותביעה על פי שטר – אין צורך בהיתר לפיצול סעדים כאשר תביעה אחת מבוססת על "עסקת היסוד", חוזה שכירות, וזכרו של שטר לא בא בתביעה זו, ואילו התביעה השנייה מבוססת על שטר. בכל שטר המבוסס על ערך, קיימים זה בצד זה עסקת היסוד והשטר שנכתב בעקבותיה, ואפילו ניתן השטר לביטחון בלבד, הרי עומדות שתי עילות תביעה נפרדות. התובע רשאי לאכוף כל עילת חבות לחוד או שתיהן ביחד ובלבד שלא ייגבה פעמיים.²²

סימן ג – פיצול סעד אחד לסעדי משנה

כשם שנאסר לפצל סעדים שונים לתביעות נפרדות כך אין גם לפצל סעד אחד לסעדי משנה אחדים (בתביעות נפרדות). אם נגרם לתובע נזק כספי הנובע מעילה אחת, אין התובע רשאי לתבוע חלק מהסכום בתביעה אחת ואת יתרת הנזק בתביעה שנייה, נוספת. בנושא זה, האוסר על פיצול הסעד האחד לחלקים, נקבע כי תובענה תכיל את מלוא הסעד. אם התובע אינו ממצה את זכותו למלוא הסעד, רואים אותו כמוותר על היתרה והוא מנוע מלתבוע את החלק הנותר לאחר מכן בתביעה נפרדת. קיים איסור לתבוע סעד של פיצויים על דרך חלוקתו לסכומים והגשת תביעה נפרדת בגין כל סכום.²³ נקבע שאין אפשרות לקבל היתר לפצל סעד אחד לסעדי משנה (דהיינו לסכומי כסף נפרדים).²⁴

הכלל הוא כי אין אפשרות ליתן היתר לפיצולו של סעד אחד לכמה חלקים. משעתרה המערערת במסגרת התביעה שכנגד לסעד כספי בגין ליקויי הבנייה בחלק המגורים, היא לא הייתה יכולה לזכות בהיתר להגשת תובענה כספית נוספת בגין עילה זו.²⁵

ויתור על חלק מהסעד כדי להקנות סמכות עניינית לבית משפט השלום, הוא צעד משפטי לגיטימי ומוכר. כדאי לוותר לפעמים על חלק מסכום התביעה כדי לקדם את תור ההתדיינות. עם זאת אם הוגדלה לאחר מכן סמכותו של בית משפט השלום שבו הוגשה התובענה והדיון בתובענה שם טרם נסתיים, התובע רשאי לעתור לתיקון סכום התביעה ולהכללתו של הסכום (שוויתרו עליו לצורך הענקת סמכות) מחדש.²⁶

תביעות קטנות – באופן חריג, קיים היתר מכוח החוק לפיצול סעד לנתבע שהגיש תביעה שכנגד לבית משפט לתביעות קטנות. אין מניעה שהתובע יגיש תביעה נפרדת לעודף תביעתו, בין לבית משפט לתביעות קטנות ובין לבית משפט אחר.²⁷

21 ע"א 733/88 אהרוניאן נ' אלישקה, פ"ד מה(5) 705 (1991).

22 ע"א 649/69 רכטמן נ' טכניכון מרכז להשתלמות טכנית ותיכונת שותפות רשומה, פ"ד כד(2) 60 (1970).

23 ע"א 61/77 אנגיל נ' מייש, פ"ד לא(3) 673 (1977). קיים גם איסור על הנושה לחלק את החוב לחלקים ולסכן את החייב בתביעות אחדות. ראו ע"א 472/63 מנדלביץ נ' רמט בע"מ, פ"ד יח(2) 158 (1964).

24 ע"א 532/86 המועצה לייצור ולשיווק של פרחי נוי נ' פרחי שומרון סלע בע"מ, פ"ד מג(1) 252 (1989). ראו גם רע"א 211/91, לעיל ה"ש 4.

25 ע"א 2035/03 לב יסמין בע"מ נ' ת.ג.י. בע"מ, פ"ד נח(6) 447 (2004).

26 עוד בנושא זה ראו לעיל שער שנים עשר: הליכים מקדמיים, פרק ד – תיקון כתבי טענות.

27 סעיף 61 לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד-1984.

עם זאת אי-החלת התקנות האוסרות פיצול סעדים ביחס לתביעות שהוגשו בבית המשפט לתביעות קטנות תחטא לתכלית שביסוד תקנות אלה, ואינה מתיישבת עם העקרונות שמוסד התביעות הקטנות מבקש לקדם. ודאי שאין בה להוביל "להכרעה צודקת ומהירה יותר", שלשמה ניתנה לבית המשפט לתביעות קטנות גמישות.²⁸

סימן ד – הבקשה להיתר לפיצול סעדים

הסמכות להיתר פיצול סעדים – בדרך כלל, בית המשפט אינו נדרש מיוזמתו לשאלת הצורך בפיצול סעדים ואין הוא מעניק היתר לפיצול כזה, אלא לאחר שנתבקש לכך במפורש ולאחר שנתן לנתבע הזדמנות להגיב על הבקשה. עם זאת נקבע שאין לפסול היתר לפיצול סעדים שניתן מיוזמתו של השופט, במקרים חריגים, במקום שבו הצורך בהיתר כזה מהווה חלק מפסק דינו ופועל יוצא מחלקיות הכרעתו בתובענה המצויה לפניו.²⁹

בעניין אחד נאמר שאין מקום להתערב בהחלטתו של בית המשפט המחוזי בעניין פיצול סעדים. החלטה זו התבססה על הנכונות להרחיב את הזכות לפיצול סעדים כפי שהיא באה לידי ביטוי בהלכה הפסוקה.³⁰

במקרה אחד הורחבה הרשות לפיצול סעדים באופן שבית המשפט, שידון בתביעה הכספית לפי הפיצול שהורשה, ידון בכל הסעדים הנובעים מהעילה בדבר הפרת ההסכם הנטענת, אם תוכח, בהתחשב בפרשנות התניה שבמחלוקת, ובכלל זה בתביעה לאכיפת ההסכם.³¹

המועד להגשת הבקשה – ניתן להגיש בקשה לפיצול סעדים כל זמן שהתובענה הראשונה תלויה ועומדת בבית המשפט.³² לעיתוי שבו מוגשת הבקשה להיתר לפיצול הסעדים נודעת חשיבות. הגישה שהייתה מקובלת עד כה מתבטאת בכך שניתן לבקש היתר לפיצול סעדים גם לאחר שהוגשה התביעה השנייה, ובלבד שטרם נסתיים הדיון בתובענה הראשונה.

ניכרת מגמה לשנות את הגישה האמורה ולתחום את המועד שבו ניתן יהיה להגיש את הבקשה, עד לפני הגשת התובענה השנייה. גישה זו תואמת את מטרתה הבסיסית של התקנה ל"ריכוזם ושילובם של ההליכים כדי למנוע כפל ושילוש הדיון בשל אותה עילה...".³³

ניתן לעתור לפיצול הסעדים כל עוד לא נסתיים הדיון בתביעה הראשונה.³⁴ בקשה להיתר לפיצול סעדים יכולה להינתן על ידי בית המשפט אשר דן בתובענה הראשונה בלבד, וניתן להגיש את הבקשה כל עוד התובענה המקורית תלויה ועומדת.³⁵

28 רע"א 7437/13 פלונית נ' שמריהו (פורסם בנבו, 5.3.2014).

29 ע"א 4646/90 בר חן נ' שמעון, פ"ד מו(5) 798 (1992).

30 ע"א 6846/98 בן משה נ' קפליוק, פ"ד נו(4) 494 (2002).

31 ע"א 2850/99 בן חמו נ' טנא נוגה בע"מ, פ"ד נד(4) 849 (2000).

32 ע"א 702/89 אליהו חברה לביטוח בע"מ נ' נועם אורים, פ"ד מה(2) 811 (1991). בעניין אחד הומלץ להגיש את הבקשה עוד לפני הגשת התביעה או בד בבד עם הגשתה. ראו ע"א 91/63 חברת המזקקים הישראלית בע"מ נ' זלסקי, פ"ד יז 2157 (1963).

33 ע"א 372/85 פרץ נ' פרץ, פ"ד מ(4) 781 (1986).

34 ע"א 140/88, לעיל ה"ש 13.

בתביעה אחת לא קדמה בקשה לפיצול סעדים בערכאה שדנה בתביעה הראשונה. התביעה השנייה הוגשה לאחר שניתן פסק הדין בתביעה הראשונה. נקבע שניתן להגיש בקשה לפיצול סעדים כל עוד התביעה הראשונה תלויה ועומדת.³⁶

בתקנה 25(ג) לתקנות החדשות נקבע:

(ג) בית המשפט יכריע בבקשה לפיצול סעדים עד תום קדם המשפט.

דרכי הגשת הבקשה – בקשה להיתר לפיצול סעדים צריכה להיערך ולהיות מוגשת בדרך של בקשה בכתב. את הבקשה יש לנסח במפורש ולא באופן סתמי ולאקוני. במקרה אחד, נטענה טענה "בעלמא" ושלא כראוי, ללא הגשת בקשה לפיצול סעדים וללא ניסיון להביא סוגיה זו להכרעת הערכאה הראשונה. מכאן, שאכן צדקה אותה ערכאה שלא התייחסה אליה בפסק דינה.³⁷

כיצד אין להגיש את הבקשה להיתר? אמירה בכתב הטענות שהטוען שומר לעצמו את הזכות להגיש תביעה נפרדת אין לה נפקות כלשהי. הקובע הוא ההיתר מטעם בית המשפט "ובעניין זה אין אדם מרים עצמו בשרוכי נעליו בשמרו לעצמו זכות שטרם הוענקה לו".³⁸

בעניין אחד נקבע כי הבקשה לפיצול סעדים הוגשה בחוסר פירוט, ולכן ספק אם עלה בידי המבקש להצביע על אינטרס לגיטימי לפיצול ההליך, שיש בכוחו לגבור על האינטרס בדבר ההגנה על המשיבים ועל בית המשפט מפני התדיינות כפולה.³⁹

הדיון בבקשה בידיעת כל בעלי הדין – חייבים לקבל תחילה את תגובת הצד שכנגד ואין להכריע בשאלה זו במעמד צד אחד בלבד.

הוגשה תביעה בבית המשפט המחוזי לאכיפת חוזה למכר דירה. נוסף על אכיפת החוזה ביקשה התובעת לתבוע גם פיצויים בשל הנזק שנגרם לה עקב השהיית ביצועו של החוזה. בית המשפט התיר לתובעת פיצול הסעדים, דהיינו נשמרה הזכות להגיש תביעה נפרדת לפיצויים. נקבע כי בקשה להיתר לפיצול סעדים, כמו בקשה להפסקת תובענה, צריכה להתברר בנוכחות כל בעלי הדין.⁴⁰

ניתן להגיש בקשה לרשות לערער על החלטת בית המשפט ליתן היתר לפיצול סעדים.⁴¹

סימן ה – שיקולי בית המשפט

על ידי מתן הרשות לתובע לפצל את תביעותיו, יהיו שתי התובענות המפוצלות דומות לתובענה ארוכה אחת, אשר רק הדיון בהן פוצל.⁴² להלן שיקולים אחדים:

ע"א 1282/05 רסקו חברה להתישבות חקלאית ועירונית בע"מ נ' ארוך (פורסם בנבו, 29.5.2006).	35
רע"א 812/14 קרמר נ' קרמר (פורסם בנבו, 27.2.2014).	36
ע"א 2821/90 שומרוני נ' רוזנבלום, פ"ד מז(1) 201 (1993).	37
ע"א 372/85, לעיל ה"ש 33.	38
ע"א 6637/05 נגאר נ' דולה (פורסם בנבו, 15.3.2007).	39
ע"א 571/79 דירות מקסים בע"מ נ' גרבי, פ"ד לז(1) 589 (1983).	40
רע"א 2345/98 דנגור נ' ליבנה, פ"ד נב(3) 427 (1998).	41
ע"א 329/73 מלון סטפניה בע"מ נ' עזובן מילר, פ"ד כח(1) 19 (1973).	42

תביעה להשבה ותביעה לפיצויים – כאשר מעילת תביעה אחת צומחות לתובע זכויות לסעד של השבה מחד גיסא, ולפיצויים מאידך גיסא, נסיבות כאלה נראו לבית המשפט כמצדיקות מתן היתר לפיצול סעדים.⁴³

התביעה הראשונה היא הודעה לצד שלישי – לנוכח המגבלות הדיוניות של ההודעה לצד שלישי הרי לו ביקש המערער רשות והיה מקבל אותה.⁴⁴

ייחוד סוגיה מסוימת לפי יוזמת בית המשפט – כאשר בית המשפט, מיוזמתו, מייחד סוגיה מסוימת לדיון נפרד – כמו שאלת בטלותה של עסקה בשל פסלות חוזה הקשור באי-קבלת אישור על פי חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות – הרי שפיצול כזה הוא לגיטימי; הוא עשוי לייתר את הדיון בסוגיות האחרות שהועלו במשפט זה וכך לגרום ליעול הדיון.⁴⁵

כאשר אחד הסעדים כרוך בהבאת ראיות נוספות – לעיתים יינתן היתר לפיצול סעדים שעה שאחד הסעדים כרוך בהבאת ראיות נוספות ורבות, שיתכן שיתברר כי הן מיותרות. כך, כאשר עומד לזכות התובע הסעד לקבל דמי שכירות ראויים, הכרוך בהוכחה בדרך של הגשת חוות דעת של מומחים, בעוד שבית המשפט טרם קבע כי הנתבע אכן הסיג את גבולו של התובע.⁴⁶

סימן ו – הגדרת המונח "עילת תביעה" לצורכי פיצול סעדים

הגדרת המונח "עילת תביעה" שונה מעניין לעניין. משמעות מונח זה לצורכי תקנה אחת אינה זהה בהכרח לצורכי תקנה אחרת.⁴⁷ להגדרת המונח יש חשיבות, שכן אם ייקבע כי התביעה השנייה מבוססת על עילה השונה מהעילה הראשונה, אין צורך במקרה כזה להצטייד בהיתר לפיצול סעדים. הסוגיה הנדונה עוסקת בסעדים שונים הנובעים מעילה אחת ואינה קשורה כלל לנושא של ריבוי עילות. אם עומדות לזכות התובע עילות תביעה שונות, הוא רשאי להפריד בין התביעות בלא צורך בהיתר. ברם, כאמור, לא תמיד קל ופשוט להגדיר אם התביעה הנוספת מתייחסת לסעד נוסף הנובע מעילה אחת או אם מדובר בעילה נוספת.

לעניין המושג "עילת תובענה" המבחן הקובע הינו: כל אשר בלשון בני אדם נחשב לסיבה הדומיננטית של התביעה שהוגשה.⁴⁸

מלכתחילה הוגדר המונח "עילה" לצורכי תקנה זו בצמצום, יחסית לפסיקה המאוחרת יותר.⁴⁹ בפסיקה החדשה יותר ניתנה הגדרה רחבה יותר למונח זה. הגדרת המונח "עילה" היא רחבה וחורגת

43 ע"א 89/64 האז נ' מני, פ"ד יח(3) 435 (1964).

44 ע"א 372/85, לעיל ה"ש 33.

45 ע"א 393/82 חיים נ' אביוב, פ"ד מא(1) 716 (1987).

46 בר"ע 384/88 מרגלית נ' כהן, פ"ד מז(2) 617 (1993).

47 ע"א 167/63 ג'ראח נ' ג'ראח, פ"ד יז 2617 (1963). ראו גם ע"א 246/66 קלוזנר נ' שמעוני, פ"ד כב(2) 561 (1968).

48 ע"א 477/68, לעיל ה"ש 16; ע"א 512/08 שופרסל בע"מ נ' מוחמד עבד אלקאדר ושות' (פורסם בנבו, 16.5.2011).

49 ע"א 436/74 קירשבאום נ' אריאל, פ"ד כט(1) 322 (1974).

מעבר למשמעותה הרגילה, כשהשיקול הקובע הוא שלא מן הדין להטריד את הנתבע בתביעות רבות בשל אותו מעשה.⁵⁰

לבחינת זהות העילות "אין צורך שתהיה חפיפה מוחלטת בין העניינים הנדונים בשתי התביעות, כל עוד השאלה המהותית בשתייהן זהה, על מנת שתיקבע זהות העילות".⁵¹ מבחן ה"עילה" לצורכי התקנה, הוא מבחן מרחיב, לאמור, העילה נחשבת לעילה אם הסכסוך בשאלה המהותית הוא זהה. כדוגמה למורכבותה של השאלה אם תביעה מסוימת מבוססת על עילה או שונה, נקבע במקרה אחד כי התחייבות הנתבעת לספק אריחי חרסינה מהווה עילת תביעה עצמאית, להבדיל מהתחייבותה לפרוע הלוואה שקיבלה כחלק מתנאי העסקה.⁵²

נדונה השאלה אם מנהל עיזבון, שתבע לבטל הסכם למכירת בניין שחתמה המנוחה וזכה בתביעתו, זכאי לעתור גם לפיצויים – הנובעים מקביעת בית המשפט כי הנתבעים הונו את המנוחה – כאשר לא נתבקש היתר לפיצול סעדים.⁵³

תיתכן זהות בעילה בנסיבות מקרה שבו תביעה אחת הייתה חוזית ובשנייה נטענה טענת רשלנות.⁵⁴

סימן ז – חוזה כעילת תביעה

האם חוזה אחד יכול להצמיח עילות תביעה שונות ונפרדות? האם חוזה מאפשר לא רק ריבוי סעדים אלא גם ריבוי תביעות?

אכן, במקרים מסוימים התשלומים בגין השלבים השונים של התקדמות הפעולות על פי החוזה מצמיחים עילות תביעה נפרדות, הכול בתנאי: "אם טרם שהוגשה התובענה הראשונה בהליך הראשון או בד בבד עם הגשתה בוטל החוזה, ממילא לא קמו עוד למערכת עילות תביעה חדשות על פיו, והיה עליה לתבוע כבר אז את כל מה שמגיע לה לטענתה עקב הפרת החוזה".⁵⁵ הזכות להגיש תביעות חדשות מבוססת על ההנחה כי בעת הגשת התביעה הראשונה לא גובשו עדיין הזכויות בגין הסעדים הנוספים. אם מדובר על הפרות נוספות של החוזה שאירעו לאחר הגשת התביעה הראשונה (אף לפני מתן פסק הדין בתביעה הראשונה), אין צורך בהיתר לפיצול סעדים. מכאן, שאין חובה לקבל היתר או לתקן את התביעה המקורית.⁵⁶

במקרה אחד נטען שאם אכן הפרו הנתבעים את התחייבותם, הניבה ההפרה שני סעדים לזכות התובעת – אכיפה וביטול. משנמנעה התובעת מלעתור לפיצול סעדיה וקיבלה פסק דין של אכיפה, שוב אין היא רשאית לעתור לביטול. אולם קביעת בית המשפט הייתה שאין לאמור בכלל זה ולא כלום

50 ע"א 527/80 שטורן – רגב מפעלי בניה ופיתוח בע"מ נ' מדינת ישראל, פ"ד לח(4) 51 (1984).

51 ע"א 259/83 אריה חברה לביטוח בע"מ נ' סקום (ישראל) בע"מ, פ"ד לט(4) 141 (1985).

52 ע"א 68/55 תעשיות א"י לנחושת נחושתן בע"מ נ' לובן בע"מ, פ"ד י 1298 (1956).

53 ע"א 638/84 קאסם נ' יואל, פ"ד מא(3) 678 (1987).

54 ע"א 259/83, לעיל ה"ש 51, בעמ' 147.

55 ע"א 367/83 מ' שושן חברה לבנין ופיתוח בע"מ נ' רמות גזית בע"מ, פ"ד לט(1) 633 (1985).

56 ע"א 830/86 ס.א.ר. חרושת דפנה נ' ס.א.ר. סרט אלכסון בע"מ, פ"ד מב(4) 805 (1989).

עם השאלה הנדונה: לא שני סעדים עמדו לרשות התובעת, אלא זכות ברירה בין שתי חלופות משפטיות.⁵⁷

כאשר שיטת החישוב שנקבעה לחישוב התמורה בעבור פעולותיו של התובע היא שיטת התמלוגים, מדובר במערכת יחסים חוזית המטילה על הנתבע חיוב לשיעורין תוך קיומן של עילות תביעה נפרדות. במקרה כזה אין לומר כי תביעה בשל אי-תשלום אחד (או יותר) מן השיעורים "בלעה" בתוכה את העילות כולן, ובכללן את העתידיות שבה.⁵⁸

בעבר נפסק כי תביעה להשבה לפי חוזה שבוטל, ותביעה שכנגד לדמי נזק מחמת הפרת חוזה, הן תביעות המבוססות על עילות שונות ומכאן שאין צורך בהיתר לפיצול סעדים.⁵⁹ נראה שהלכה זו הייתה תקפה רק על פי המצב המשפטי לפני חוק החוזים (תרופות בשל הפרת חוזה), התשל"א-1970. לפי אותו חוק, פיצויים והשבה מהווים שני סעדים הנובעים מאותה עילת תביעה (הפרת חוזה), ואין הם בגדר שתי "עילות" שונות.⁶⁰

סימן ח – תובענה לסעד הצהרתי

במקרה שבו הופר חוזה, יש שהתובע-הנפגע נוקט הליך מקדמי, דהיינו מגיש תובענה מוקדמת לסעד הצהרתי. אם אכן התובע זוכה בתביעה הראשונה, הוא עשוי להמשיך בהליך נוסף שעניינו תביעה כספית לפיצויים. השאלה היא אם במקרה כזה יש צורך בהיתר לפיצול סעדים.

נפסק בעבר כי ספק אם יש צורך בהיתר לפיצול סעדים, אם התביעה הראשונה היא תובענה לסעד הצהרתי.⁶¹ מאוחר יותר נאמרו דברים מפורשים יותר בעניין זה, לאמור שסעד הצהרתי שניתן אינו מונע הגשת תביעה לסעד אופרטיבי על סמך אותה עילה ואין צורך בהיתר לפיצול סעדים במקרה כגון זה.⁶² נקייטת הליך של תובענה מוקדמת למתן סעד הצהרתי, במקרים מסוימים, היא פעולה לגיטימית.⁶³

מי שזכה בסעד הצהרתי, ולו גם על יסוד עילה מוגדרת, רשאי לתבוע סעד אופרטיבי כ"השלמה" להצהרה על זכותו, ותביעתו הנוספת אינה טעונת היתר לפיצול סעדים.⁶⁴ הגישה הנכונה היא זו

- 57 ע"א 27/80 ישראל ארגמן חברה לבנין בע"מ נ' ברנדפלד, פ"ד לו(1) 393 (1981).
- 58 רע"א 7286/06 לבייב נ' גילר (פורסם בנבו, 15.4.2007).
- 59 ע"א 347/67 אוניקו בונה בע"מ נ' פורטוגו, פ"ד כא(2) 677 (1967).
- 60 ראו אורי ידין חוק החוזים (תרופות בשל הפרת חוזה), תשל"א-1970, 86 ה"ש 4 (מסדרת פירוש לחוקי החוזים, גד טדסקי עורך, 1978).
- 61 ע"א 830/86, לעיל ה"ש 56. ראו גם ע"א 227/77 בנק ברקליס דיסקונט בע"מ נ' ברנר, פ"ד לב(1) 85 (1977).
- 62 ע"א 466/89, לעיל ה"ש 3. על הגישה הקודמת ראו ע"א 351/82 אילון נ' אסרייכר, פ"ד מא(2) 673 (1987).
- 63 ע"א 734/83 חברת החשמל לישראל בע"מ נ' שפיר דוידוביץ (שותפות רשומה), פ"ד לח(1) 613 (1984); ע"א 571/88 בניני איפל בע"מ נ' סתוי, פ"ד מד(3) 636 (1990). ראו גם להלן פרק ג – סעד הצהרתי.
- 64 ע"א 4646/90, לעיל ה"ש 29. אולם מאחר שהייתה קיימת מחלוקת פוסקים בשאלה זו, יש בכך כדי להצדיק את החלטתו של בית המשפט קמא ליתן היתר כזה גם בלי שנתבקש.

הגורסת כי הזוכה בסעד הצהרתי רשאי לתבוע גם סעד אופרטיבי הנובע מאותו עילה, ואין לו צורך בהיתר לפיצול סעדים.⁶⁵

תובע שזכה בפסק דין הצהרתי אינו נזקק להיתר לפיצול סעדים על מנת שיוכל לממש את זכותו באמצעות תביעה לפיצולים או להשבה.⁶⁶

הפסיקה הקובעת כי הגשת תביעה כספית בעקבות תביעה לסעד הצהרתי אינה טעונה היתר לפיצול סעדים, עשויה להתאים למקרה שבו זכה התובע בתביעתו לסעד הצהרתי. במקרה זה אין הוא נזקק להיתר להגשת תביעה לקבלת סעד אופרטיבי, שעל פי ההצהרה הוא נמצא זכאי לקבלתו. אולם אין זה מצב הדברים במקרה שבו נדחתה תביעת התובע לקבלת סעד הצהרתי.⁶⁷

הסעד ההצהרתי עשוי לייתר את הצורך בקבלת היתר לפיצול סעדים שכן למעשה "טבוע" בו היתר כזה, ככל שמדובר בהגשת תביעה לסעד אופרטיבי המהווה השתלשלות טבעית של הסעד ההצהרתי שניתן. במקרים מסוימים, גם ההיפך נכון – מתן היתר לפיצול סעדים עשוי למנוע את הצורך במתן פסק דין הצהרתי, והממצאים ישמשו "הצהרה" בכל תביעה מאוחרת שתוגש מתוקף ההיתר לפיצול סעדים.⁶⁸

בעניין אחד נקבע כי אין מקום למנוע מהתובעת, בדרך דיונית, לממש את זכויותיה בהסתמך על פסק הדין ההצהרתי שניתן לטובתה.⁶⁹ הלכה פסוקה היא כי הזוכה בסעד הצהרתי רשאי לתבוע גם סעד אופרטיבי הנובע מאותה עילה, ואין לו צורך בהיתר לפיצול סעדים.⁷⁰

סימן ט – תיקון התביעה במקום היתר לפיצול סעדים

במקרה שלא ניתן לקבל היתר לפיצול סעדים, יכול התובע לעתור לתקן את התביעה הראשונה על ידי הכללת התביעה השנייה בה.⁷¹

במקרה אחד הוגשה תובענה לצו מניעה קבוע, ובסמוך לקדם המשפט עתרו לתיקון התביעה על ידי הוספת סעד של פיצולים (עם פירוט העובדות התומכות בסעד זה). נקבע כי העובדה שמדובר לכאורה בסעדים הקשורים לעילה אחת, הופכת את התיקון לדרוש ולרצוי, כדי לא להרבות בהתדיינות וכדי למנוע מצב שבו – בהיעדר נטילת רשות לפיצול סעדים – עלולה התביעה הנפרדת לפיצולים באותה עילה להידחות על הסף. שהרי אין מדובר בתביעה הנשענת על עילה עצמאית כי אם בתביעה המתייחסת לסעד מהסעדים הקשורים בתביעה התלויה ועומדת שמבקשים לתקנה.⁷²

- 65 ע"א 10474/03 הכהן נ' מלונות הים התיכון בע"מ (פורסם בנבו, 24.11.2005).
- 66 ע"א 4796/95 אלעזר נ' אלעזר, פ"ד נא(2) 669 (1997). ראו גם ע"א 1049/94 דור אנרגיה (1988) בע"מ נ' חמדן, פ"ד נ(5) 820 (1997).
- 67 ע"א 3790/02 אשורי נ' אביזאדה, פ"ד נ(4) 337 (2003).
- 68 ע"א 5233/08 רייניץ נ' מכבי שירותי בריאות (פורסם בנבו, 9.2.2010).
- 69 ע"א 702/89, לעיל ה"ש 32. ראו גם להלן פרק ג – סעד הצהרתי.
- 70 רע"א 7703/17 אחימן נ' המועצה המקומית פרדס חנה-כרכור (פורסם בנבו, 25.10.2017).
- 71 ע"א 557/75 אגקי נ' כהן, פ"ד ל(2) 64 (1976).
- 72 ר"ע 9/84 אגודת ארתור רובינשטיין למוסיקה נ' החברה הממשלתית למדליות ולמטבעות בע"מ, פ"ד לח(1) 566 (1984).

כאשר הוגשה תביעה נוספת לתשלום פיצויים בגין נזקים שנגרמו לתובעת מיום הגשת התביעה הקודמת ואילך, נקבע כי מדובר בפיצול הסעד הכספי לסעדי משנה. על כן, כל עוד לא נסתיים הדיון בתביעה הראשונה, ניתן לעתור לתיקונה על ידי הכללת הפיצוי הנוסף, ויש להניח כי בקשת תיקון כזו תיענה.⁷³

סימן י – הצורך בהיתר בהליכים מסוגים שונים

יש להבהיר את המצב המשפטי, לעניין הצורך בהיתר בהליכים מסוגים שונים, לפי הדוגמאות הבאות. **תביעה שכנגד** – הוגשה תביעה נגד נתבע לאחר שהתובע שלח בעבר תביעה שכנגד נגד אותו נתבע. האם ההליכים הקודמים ביניהם מחייבים את התובע לעתור להיתר לפיצול סעדים בתביעתו החדשה? אכן, על התובע להצטייד בהיתר, אפילו שונות התביעות זו מזו בסוגן (בהנחה שמדובר בעילה אחת, שממנה נובעים סעדים אחדים), ואין צורך כי שתי התביעות תהיינה מאותו הסוג. כלומר, הכלל יחול גם כאשר תביעה אחת תהיה תביעה רגילה ואילו השנייה – תביעה שכנגד, שכן שני ההליכים נכללים במונח "תובענה".

בתביעה שכנגד בבוררות עתרה היזמית למתן היתר לפיצול סעדים לעניין תביעתה נגד הקבלן בנוגע לליקויי הבנייה בחלק המגורים. פסק הבוררות לא כלל התייחסות כלשהי לבקשה למתן ההיתר. תחת זאת נפסק סכום אשר נועד להביא את המחלוקת בין בעלי הדין לידי סיום. משכך, הוחלט כי היעדר ההתייחסות לבקשה לפיצול סעדים שקול לדחיית הבקשה.⁷⁴

הודעה לצד שלישי – תובע הגיש תביעה רגילה נגד נתבע, לאחר שבעבר שלח אותו תובע הודעת צד שלישי נגד אותו נתבע. האם ההליכים הקודמים ביניהם, בדרך של הודעת צד שלישי, מחייבים את התובע לעתור להיתר לפיצול סעדים בגין התביעה השנייה?

גם כאשר הוגשה התובענה הראשונה כהודעה לצד שלישי והתביעה השנייה היא תביעה רגילה, יש להצטייד בהיתר לפיצול סעדים. במקרה אחד הוגשה תביעה של בת נגד אביה. האב שלח הודעה לצד שלישי אל האם ותובענה זו נסתיימה בפשרה. לימים הגיש האב תביעה לפיצוי נגד האם. התעוררה השאלה אם האב היה זקוק להיתר לפיצול סעדים. יש לזכור כי משלוח ההודעה לצד שלישי לא ננקט עקב תביעה יזומה של שולח ההודעה אלא עקב תביעה שהוגשה נגדו כנתבע. הסעד בהודעת צד שלישי הוא סעד מוגבל, דהיינו הוא מוגבל לשיפוי ולסעדים המפורטים שם. נקבע כי גם בנסיבות כאלה, יש צורך בהיתר. עם זאת יש להניח כי אם הייתה מוגשת בקשה להיתר לפיצול סעדים, ההיתר היה ניתן.⁷⁵

פיצול סעדים ונושא ההתיישנות – התובענה הראשונה מפסיקה ועוצרת את מרוץ ההתיישנות של התובענה השנייה (כאשר לגבי התובענה השנייה ניתן היתר לפיצול סעדים). כלומר, התקופה שבה התבררה התביעה הראשונה לסילוק יד, מיום הגשתה ועד למתן פסק הדין בה, לא תחושב לעניין

73 בר"ע 235/72 טאגרי קרה פיס ושות', מפעל עיבוד עורות נ' שנלר, פ"ד כז(1) 156 (1972).

74 ע"א 2035/03, לעיל ה"ש 25; אורי גורן בורות 546 (2018).

75 ע"א 372/85, לעיל ה"ש 33.

ההתיישנות.⁷⁶ לא תישמע טענת התיישנות מקום שבית המשפט התיר את פיצול הסעדים ותביעת הסעד השני מתעכבת עקב אי-סיומו של הדיון בסעד הראשי.⁷⁷

סימן יא – תביעות המוגשות לטריבונלים שונים

במקרה שלא ניתן להגיש את שתי התביעות לאותה מערכת שיפוטית, אין גם צורך בקבלת היתר לפיצול סעדים, שהרי הדין עצמו אינו מאפשר דיון מאוחד והוא מחייב דיונים נפרדים. מקום שדיני הסמכות מחייבים את התובע להגיש תובענות נפרדות, בבתי משפט שונים, ממילא אין הוא רשאי לרכז את כל מבוקשו בתביעה אחת.⁷⁸

תובע אינו זקוק לרשות לתבוע סעד אחר בנפרד כאשר בית המשפט שבו תבע אינו מוסמך ליתן לו גם את הסעד האחר. מקום שדיני הסמכות מחייבים את התובע להגיש תובענות נפרדות, ממילא אין הוא יכול לרכז את כל מבוקשו בכתב תביעה אחד.⁷⁹

כך לדוגמה כאשר עילת תביעה מאפשרת קבלת סעד אחד שבסמכות בית המשפט המחוזי ואילו הסעד האחר הוא בסמכות בית הדין לעבודה,⁸⁰ או כאשר עילת תביעה מאפשרת קבלת סעד אחד שבסמכות בית משפט השלום ואילו הסעד האחר הוא בסמכות בית הדין לשכירות.

במקרה שבו תובענה למסירת חזקה בחנות נתונה לסמכות בית משפט השלום ואילו הסעדים הממוניים (על פי ערכם במקרה הנדון) נתונים לסמכותו של בית המשפט המחוזי. במקרה כזה אין צורך בהיתר לפיצול סעדים, שכן כל אחת משתי התובענות נתונה לסמכות השיפוט הייחודית של ערכאה שיפוטית אחרת.⁸¹

שאלה היא אם כלל זה יפה גם למקרה שבו תביעה אחת הוגשה בבית המשפט לענייני משפחה ותביעה נוספת מאוחרת מוגשת בבית משפט השלום. כאמור, לשאלה זו פנים לכאן ולכאן.⁸²

סימן יב – תוצאות המחדל לקבלת ההיתר

כאשר לא נתקבל היתר לפיצול סעדים, תימחק התביעה השנייה שבה נתבע סעד נוסף על פי אותה עילת תביעה. בנסיבות מקרה מיוחד נקבע כי לנוכח חוסר הבהירות אשר שרר בכל הנוגע להלכה בסוגיה זו אין למחוק את התביעה השנייה.⁸³

- 76 ר"ע 695/85 עזבון מורטנפלד נ' בן יאיר השרון בע"מ, פ"ד מ(1) 337 (1986).
- 77 ע"א 615/84 אברהם מרקוביץ – חברה לבנין ולהשקעות בע"מ נ' סתם, פ"ד מב(1) 541 (1988).
- 78 ע"א 372/85, לעיל ה"ש 33. בע"א 510/82 חסן נ' פלדמן, פ"ד לז(3) 1 (1983), הובעה מורת רוח מהפיצול שנגרם כתוצאה מסמכויותיהם הנפרדות של בית המשפט המחוזי ובית משפט השלום בנושאי מקרקעין.
- 79 ע"א 4646/90, לעיל ה"ש 29. ראו גם ע"א 466/89, לעיל ה"ש 3.
- 80 ע"א 2618/03, לעיל ה"ש 8.
- 81 ע"א 588/87 כהן נ' שמש, פ"ד מה(5) 297 (1991).
- 82 רע"א 812/14, לעיל ה"ש 36.
- 83 ע"א 734/83, לעיל ה"ש 63.

בית המשפט נקט לשון זהירה וראה את השימוש בזכות לתקן את הפגם כמקרה חריג. זאת, כדי לא לעודד יתר על המידה את השימוש בתקנה. גם במקרה נוסף לא נפגע ההליך של תובענה שנייה, שלגביה לא נתבקש היתר לפיצול סעדים. בית המשפט הכשיר את ההליך וקבע כי התובע לא יכול היה לצפות, מחוסר ידיעה שיסודו בנסיבות אובייקטיביות, כי יאלץ להגיש בעתיד תובענה נוספת.⁸⁴

בעניין אחד נדונה אחריותו המקצועית של עורך דין שנהג ברשלנות בנושא קבלת היתר לפיצול סעדים. המשיב הגיש תביעה בשם המערער ואחרים נגד קבלנים וביקש לצוות עליהם לרשום את הבניין שבנו כבית משותף, למנותו ככונס נכסים וליתן לתובעים רשות לפצל סעדיהם. במהלך הדיון ניתן פסק דין בהתאם להסכמת בעלי הדין, ולפיו תינתן ארכה לביצוע הרישום. בפסק הדין לא הייתה התייחסות לסעדים האחרים שנתבעו, לרבות לסעד של פיצול סעדים. המערער טען שהמשיב התרשל בכך שלא עמד על הסעד של פיצול סעדים.⁸⁵

בעניין אחד נטענה טענה כי ההיתר לפיצול סעדים שניתן התייחס למשיב אחד בלבד, ובפועל הוגשה התביעה השנייה גם נגד משיבים נוספים.⁸⁶

כאשר המבקשת השיגה את ביטול פסק הדין בטענה שהסוגיה ראויה להתברר, אין למנוע את המשך הבירור בטענה פרוצדורלית. מכאן, שהחלטת בית המשפט לביטול הריהי כאשרורר הבקשה לפיצול סעדים, משיקולי צדק ושכל ישר בנסיבות מיוחדות אלה.⁸⁷

84 ע"א 450/82 מדינת ישראל נ' חירם לנדאו עבודות עפר כבישים ופיתוח בע"מ, פ"ד מ(1) 658 (1986).

85 ע"א 4166/00 שטרית נ' ובר, פ"ד נה(4) 958 (2001). התביעה נדחתה, אולם הערעור נתקבל.

86 ע"א 303/79 אבני נ' גליקסמן, פ"ד לה(1) 92 (1980).

87 רע"א 10475/05 עיריית קרית אתא נ' קופת חולים כללית (פורסם בנבו, 26.12.2005).

פרק ב – המרצת פתיחה

— עקרונות כלליים	סימן א
— התצהיר התומך בהליך	סימן ב
— סוגי העניינים – כללי	סימן ג
— תביעה בעניינים שונים	סימן ד
— סוגי הליכים שונים	סימן ה
— העברת הדיון בתובענה לפסים רגילים	סימן ו
— השתק מלכפור בכשרות ההליך	סימן ז
— הגשת ההליך	סימן ח
— תשובה מטעם המשיב	סימן ט
— השמעת עדים	סימן י
— כללים דיוניים נוספים	סימן יא

סימן א – עקרונות כלליים

בתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) לא מצאנו את ההליך של "המרצת פתיחה" הליך שנעשה בו שימוש על פי תקנות 248 ואילך לתקנות התשמ"ד. ייתכן ונוכל לעשות שימוש בתקנה 54 החדשה בתקנות התשע"ט שכותרתה "קביעה בדין בדבר פנייה לבית המשפט" שבה נקבע:

54. נקבע בדין שניתן לפנות לבית המשפט בהליך עיקרי שלא על דרך כתב תביעה, לרבות, באבעיה או לקבלת חוות דעת, תוגש הפניה כבקשה בכתב ויחולו עליה הוראות פרק זה.

כלומר, אולי ניתן להגיש את ההליך כבקשה בכתב. מכל מקום הפרק נותר בספר לצורך המשתמשים בהליך עד 1.9.2019, המועד שבו תיכנסנה לתוקפן התקנות החדשות. השימוש בהליך זה הוא פונקציה ישירה של העומס בבית משפט מסוים. הליך זה נוצר על ידי המציאות והפסיקה לצורך פתרון עניינים דחופים ובלתי מסובכים מבחינה עובדתית, שאין טעם להמתין לפתרונם בתור המשפטים הרגיל הממתין לדיון, שכן ייתכן שבהגיע המועד לדיון לא יהיה העניין אקטואלי עוד. יש לזכור כי סיבוך וקושי מבחינה משפטית אינם מונעים את השימוש בהליך. בדרך כלל, מי שמנסח את עניינו בקצרה ומבסס את תביעתו על מצהיר אחד, אין שום סיבה שבירור עניינו ימתין עם התיקים עבי הכרס, מרובי העדים והראיות, הממתנים לבירור. המרצת פתיחה אינה מיועדת לקבלת סעד כספי.¹

בית המשפט הדין בסוג זה של תביעות בודק מראש, בין ביוזמתו ובין ביוזמת המשיב, אם אכן מתאים ההליך לדיון בדרך של המרצת פתיחה. לבית המשפט הדין בהמרצת פתיחה יש שיקול דעת שלא לדון בהליך זה, גם אם מדובר בעניין מסוג העניינים הנהוגים להיכלל בו. מטרת הבדיקה היא למנוע העמסת המשפטים מסוג זה על סדר יומו של בית המשפט.

השאלה אם הליך של המרצת פתיחה הוא ההליך הראוי לבירור המחלוקת בין בעלי דין נתונה לשיקול דעת הערכאה הדיונית. ערכאת הערעור אינה נוטה להתערב, בדרך כלל, בשיקול דעת זה ותעשה כך רק אם שוכנעה כי ההליך מקפח מי מבעלי הדין או שנפלה טעות בולטת בשיקול דעת הערכאה הדיונית.²

ההוראות בנושא המרצת פתיחה מצויות בסימן ב' (תקנות 248–258 לתקנות התשמ"ד) בפרק כ', הנושא את הכותרת "בקשות בכתב" (בעבר נשא הפרק את הכותרת "המרצות").

1 ע"א 2801/06 מואטי נ' פקיד שומה תל-אביב (פורסם בנבו, 19.9.2007).
2 רע"א 1190/17 קסל נ' אבטן (פורסם בנבו, 20.3.2017). במקרה זה, דיון על דרך המרצת פתיחה היה נוח ויעיל, וזכויות המבקשים לא תקופחנה. בהינתן האפשרות לזמן עדים, לא הוכיחו המבקשים והעמותה כי תיגרם כל פגיעה בזכויותיהם.

סימן ב – התצהיר התומך בהליך

דרך הניסוח – יש לייחס חשיבות לתצהיר, התומך בהמרצת פתיחה ולדרך ניסוחו, מאשר לתצהיר התומך בבקשה רגילה.

בעוד שבתצהיר המצורף לבקשה רגילה ניתן להצהיר גם בעניינים לפי מיטב אמונתו של המצהיר, הרי שתצהיר דומה, שיוגש בהמרצת פתיחה, לא יקובל כלל. מכל מקום, לא תינתן לו כל משמעות. בנדון זה נקבעה ההוראה הבאה לעניין עריכת תצהיר: התצהיר יכיל רק עובדות שהמצהיר מסוגל להוכיחן מתוך ידיעתו שלו.³ בהליך ביניים (כמו בקשה), הוא רשאי להצהיר גם לפי מיטב אמונתו, ובלבד שיציין את הנימוקים לכך.

כתביעה בגין עוולה של גניבת עין, על פי סעיף 59 לפקודת הנזיקין [נוסח חדש], הסתפק המצהיר התובע בתצהיר התומך בתובענה באמירה סתמית כי "ציבור הקונים" או "קונה רגיל" טעה והוטעה למעשה. תצהיר כזה נפסל עקב הפגם שבו, שהרי לא בבקשת ביניים הוא הוגש; כדי שישמש ראיה בהמרצת פתיחה אסור לו שיכיל עובדות שהמצהיר אינו יכול להוכיחן מתוך ידיעתו שלו.⁴

התייצבות המצהיר – בהליך של המרצת פתיחה אין צורך (ולא היה צורך) בהזמנת בעל דין לחקירה על תצהירו, שכן אי-התייצבותו לחקירה כמוה כאי-התייצבותו למשפט. בהיעדר התייצבות לא יתייחסו כלל אל תצהירו, אלא אם יש בו הודיה בזכותו של הצד שכנגד.

מצהיר לא הופיע לחקירה על תצהירו, כשהתצהיר שימש כתחליף לעדות. מחדל זה נזקף לחובתו כאי-התייצבות למתן עדות.⁵

בעל נמנע מלהופיע, מלהעיד ומלהיחקר על תצהירו, מחשש שייאסר בשל אי-תשלום מזונות. נקבע כי לא היה צורך בזימונו להיחקר; במחדלו להתייצב לחקירה – תצהירו אינם עוד בגדר ראיות קבילות.⁶ באותו עניין דובר אומנם בתצהירים שהוגשו במקום חקירה ראשית, בעקבות הוראת בית המשפט. אולם גם בהמרצת הפתיחה מחליפים התצהירים את החקירה הראשית.

סימן ג – סוגי העניינים – כללי

בשלושה סוגים של עניינים עקרוניים ניתן לדון בהמרצת פתיחה:

(1) העניינים שבנוהג – עניינים שבהם השתמשו בהליך זה במשך השנים וכך נהגו ונוהגים כיום;

(2) העניינים שברשות – שאין חובה לבררם על ידי נקיטת הליך זה;⁷

(3) העניינים שבחובה – שבהם מחייבות התקנות במפורש דיון בהמרצת פתיחה, והם:⁸

א. עיזבונות ונאמנות;

ב. מכירה או קנייה של מקרקעין;

3 תקנה 474 לתקנות סדר הדין האזרחי, התשכ"ג-1963.

4 ע"א 679/77 גולן נ' נחושתי, פ"ד לב(2) 836 (1978).

5 ע"א 743/89 גולדווסר נ' קרביץ, פ"ד מו(1) 485 (1992).

6 ע"א 122/83 בסיליאן נ' בסיליאן, פ"ד מ(1) 287 (1986).

7 כמו הסעד ההצהרתי – ראו להלן פרק ג – סעד הצהרתי.

8 ע"א 571/88 בניני איפל בע"מ נ' סתוי, פ"ד מד(3) 636 (1990).

ג. ענייני שותפות;

ד. פירוש מסמכים.

עניינים שניתן להגישם – בעניינים שברשות קיימת ההגבלה על השימוש בהמרצת פתיחה כדרך לפתיחת הדיון. ואלה שני השיקולים המנחים:

(א) האם יתבררו העובדות השנויות במחלוקת די הצורך, אף בהיעדר כתבי טענות?
 (ב) האם יקופח אחד מבעלי הדין, במיוחד הנתבע, עקב ההגבלה המוטלת על העדת עדים ובשל הצורך בהיתר לכך?

אם ההליך אינו מתאים לבירור בדרך של המרצת פתיחה, תופעל תקנה 258 לתקנות⁹ על בית המשפט לשקול אם אומנם הדרך שנבחרה לבירור ההליך, דהיינו דיון בהמרצת פתיחה, היא דרך שלא תקפח את בעלי הדין ואם אומנם היא דרך נאותה להגיע להכרעה צודקת, יעילה ומהירה.¹⁰ על הנתבע המתנגד להליך זה להראות שהדיון על דרך של המרצת פתיחה יקפח אותו.¹¹ קיומה של מחלוקת עובדתית אינו שולל את ההצדקה לניהול ההליך בדרך של המרצת פתיחה, שכן אם המחלוקת אינה מסובכת ניתן לבררה גם במסגרת המוגבלת המאפיינת הליך זה.¹² קיומה של מחלוקת עובדתית אינו שולל את ההצדקה לניהול התובענה בדרך של המרצת פתיחה. השאלה אם תובענה ראויה להתברר על דרך המרצת פתיחה תוכרע על יסוד המורכבות העובדתית של ההליך.¹³

מורכבות עובדתית – תביעה על דרך המרצת פתיחה נועדה לתת סעד מהיר ויעיל, ועל כן היא מותנית בקיום דיון מקוצר ותמציתי. לכן, לא יעלה על הדעת לסכל את ייעודו של ההליך בהשמעת 14 עדים, שעדות רבים מהם אינה נחוצה ואין בה כדי לתרום דבר, מעבר לעדותם של העדים האחרים.¹⁴ בעניין אחר נקבע כי "שאלות מורכבות אלה, הקשורות עם ראיות רבות לעניין שיעורי השקעות של כל הנוגעים בדבר, הערכת פיצויים, קביעת זכויות וכדומה, אינן תואמות לבירור בהליך של המרצת פתיחה ובוודאי לא כאשר הבקשה לפתיחת חזית חדשה ומסובכת מוגשת בסיומו של הבירור בהליך, אשר צומצם לביטול הערות האזהרה".¹⁵ בתובענה בגין גניבת עין, הותר למערערים להשמיע עדויות בעל פה. כן ניתנה להם האפשרות לחקור ללא הגבלה את עדי המשיבה. לפיכך לא נתקבלה הטענה כי המערערים קופחו, וכי הנושא לא התאים לדיון בדרך של המרצת פתיחה.¹⁶

טענות תרמית – במסגרת המרצת פתיחה קיים קושי לברר תובענות ששלוכות בהן טענות מסוג תרמית. אין להרחיב את השימוש בהמרצת פתיחה לבירור תביעת בעלות, שתצריך דיון בטענה של תרמית.¹⁷

9 ראו בהמשך הפרק.

10 ע"א 137/74 פורת נ' סולומינסקי, פ"ד כח(2) 602 (1974).

11 ע"א 610/81 נוטקוביץ נ' נוטקוביץ, פ"ד לו(3) 495 (1982).

12 ע"א 1937/92 קוטלר נ' קוטלר, פ"ד מט(2) 233 (1995).

13 רע"א 1190/17, לעיל ה"ש 2.

14 ע"א 702/89 אליהו חברה לביטוח בע"מ נ' נועם אורים, פ"ד מה(2) 811 (1991).

15 ע"א 205/83 חובני נ' דיקלה חברה לבנין והשקעות בע"מ, פ"ד מא(3) 96 (1987).

16 ע"א 116/87 קרן כימיקלים בע"מ נ' ויטקו כימיקלים בע"מ, פ"ד מא(3) 505 (1987).

כשמתעוררות שאלות של תרמית ואי-חוקיות לעניין עצם קיום החוזה, נוסף על שאלת ביטול החוזה, אין התובענה ראויה להתברר בהליך זה.¹⁸

השאלה אם תובענה ראויה להתברר על דרך המרצת פתיחה תוכרע על יסוד המורכבות העובדתית של ההליך, הצורך לשמוע עדים רבים והחשש לפגיעה דיונית במשיב. אכן, כאשר מדובר בטענות בדבר תרמית או אי-חוקיות צפוי שהעניין יהיה מורכב מבחינה עובדתית.¹⁹ אף שבגדר המרצת הפתיחה הועלו טענות שעניין תרמית, בסופו של יום, השאלה אם תובענה ראויה להתברר על דרך המרצת פתיחה תוכרע על יסוד המורכבות העובדתית של ההליך.²⁰

רשימת העניינים – רשימת העניינים, שניתן לדון בהם בהמרצת פתיחה (להבדיל מרשימת העניינים שחובה לדון בהם), אינה רשימה סגורה. ככל שחולפות השנים, הולך מגוון הנושאים ומתרחב.²¹ חוג העניינים היכולים להתברר בהמרצת פתיחה אינו סגור; השיקול העיקרי צריך להיות אם הדיון בדרך מקוצרת זו יעשה צדק עם שני בעלי הדין ולא יקפח איש מהם.²² המבחן העיקרי שעל פיו קובעים אם תביעה פלונית ראויה לבוא בתחום המרצת הפתיחה הוא, אם בירורה בדרך זו נוח ויעיל. ההוראות, הכלולות בתקנות והמגדירות אלו נושאים ניתן לברר בהמרצת פתיחה, אינן רשימה סגורה.²³ בעניין אחד נקבע כי הסעדים המבוקשים בהמרצת הפתיחה הם סעדים הצהרתיים ואף אם ינבע מהם שווי כספי, אין מדובר בסעד כספי שנוסח כסעד הצהרתי על מנת להימנע מתשלום אגרה באופן שייצור פיצול הדיון שלא לצורך.²⁴

לערכאה הדיונית מסור שיקול דעת רחב בשאלה אם ראויה התובענה המונחת לפנייה להתברר בהמרצת פתיחה או בסדר דין רגיל, ואין הערכאה היושבת לערעור נוטה להתערב בכגון דא, אלא על יסוד טעמים כבדי משקל.²⁵

רשימת העניינים שיכולה להתברר בהמרצת פתיחה אינה רשימה סגורה.²⁶

סימן ד – תביעה בעניינים שונים

מכר או קנייה של מקרקעין – בנושא זה הורתה תקנה 250 לתקנות התשמ"ד כי "מוכר או קונה של מקרקעין זכאי בכל עת לבקש, בהמרצת פתיחה, החלטה בכל שאלה המתעוררת עקב דרישה או

17	ע"א 355/58 קוגוט נ' מקבל הנכסים הרשמי, פ"ד יג 94 (1959).
18	ע"א 6/79 ניב נ' משלי, פ"ד לד(2) 53 (1979).
19	רע"א 10227/06 בובליל נ' אינדיג (פורסם בנבו, 5.2.2007).
20	רע"א 1190/17 לעיל ה"ש 2.
21	מגוון נושאים זה יובא בחלקו בהמשך.
22	ע"א 206/79 ריטנברג נ' נסים, פ"ד לד(3) 314 (1980). במקרה דנן, לא נמנע מהמערערים מלהביא ראיות לעניין ערך המקרקעין והשערוך.
23	ר"ע 207/87 הוועדה המקומית לתכנון ובניה נתניה נ' לוטקר, פ"ד מא(2) 304 (1987).
24	רע"א 1190/17, לעיל ה"ש 2.
25	ע"א 17/84 מלכין אלקטרוניקס אינטרנשיונל אינק. נ' החברה אי.טי.טי. שאוב לורנץ, פ"ד מא(2) 417 (1985).
26	רע"א 1190/17, לעיל ה"ש 2.

התנגדות או תביעת פיצויים, או בכל שאלה אחרת הנובעת מתוך חוזה המכר או הכרובה בו ואינה נוגעת לקיומו או לתקפו של החוזה". מהי משמעותו של הסיפא הנ"ל? האם היא שוללת את הסמכות לדון בהליך זה גם כאשר מוכחשים קיומו או תוקפו של החוזה, או שאינה שוללת? בעניין זה רווחו בעבר גישות שונות:

תביעה לסעד הצהרתי – תובענה לסעד הצהרתי גרידא מותר להגיש בדרך של המרצת פתיחה.²⁷ בכל הקשור לבקשה לסעד ההצהרתי קיימת אפוא הזכות לבחור בין בקשה לסעד זה בדרך של המרצת פתיחה לבין בקשה לסעד זה בדרך של כתב תביעה רגיל.²⁸

פסק דין הצהרתי הוא סעד מקובל ליישוב סכסוכים, וניתן להפיג ספקות באמצעותו בדבר זכויותיהם וחובותיהם של הצדדים לחוזה. בין שאר הדברים ניתן להצהיר אם על פי פירושו הנכון של החוזה זכאי התובע לזכויות שהוא טוען להן.²⁹ כאשר מדובר בבקשה למתן סעד הצהרתי, שהוא סעד מדיני היושר, שומה על המבקש סעד זה לבוא לבית המשפט בכפיים נקיות.³⁰

בענייני שותפות – תקנה 251 לתקנות התשמ"ד דנה בהמרצת פתיחה מטעם שותף בשותפות. נושא זה הוא אחד הנושאים המפורשים שיש לדון בהם בהמרצת פתיחה. נין לבקש בהמרצת פתיחה את פירוק השותפות, את עריכת חשבונוטיה ואת חיסולה, אם התובענה מוגשת מטעם שותף (או יורשו). בתובענה כזו יש לבדוק אם אכן קיומה של השותפות או הזכות לשותפות או העובדה שהשותפות מתפרקת אינם שנויים במחלוקת. להבדיל מתביעה של מוכר או של קונה מקרקעין (ראו הסעיף הקודם), שבה מתעלמים מהכחשת תוקפו של החוזה, אין היתר להתעלם מטענה המכחישה את קיום השותפות.³¹ תקנה זו חלה וישימה גם לעניין שותפות בלתי רשומה. שותף זכאי לבקש חשבונוט משותפו בהליך זה גם כאשר השותפות אינה מתפרקת. ניתן לבקש חשבונוט בהמרצת פתיחה, גם בזמן קיומה של השותפות. במקרה כזה, המקור החוקי לסמכות לנקוט את ההליך לא יימצא בהוראות תקנה 251 לתקנות התשמ"ד אלא בהוראה הכללית.³² מקרה כזה נדון בעניין קיומם של יחסי שותפים ב"שותפות אד הוק" ודרישה לחשבונוט של שותף אחד נגד רעהו. נפסק כי תביעה למתן חשבונוט בדרך של המרצת פתיחה, בנסיבות כאלה, היא הליך נאות.³³ אין לראות כל טעם סביר לכך שבקשה לצוות על עריכתם של חשבונוט בשותפות לא תוכל להיות מוגשת בדרך של המרצת פתיחה, הפתוחה לפני המבקש גם לפירוק השותפות או לחיסולה, נוסף על עריכת החשבונוט.³⁴

27 ראו גם להלן פרק ג – סעד הצהרתי.

28 ע"א 571/88, לעיל ה"ש 8.

29 ע"א 288/64 יעקובוביץ נ' החברה להוצאת אנציקלופדיות בע"מ, פ"ד יח(4) 339 (1964).

30 ע"א 2801/06, לעיל ה"ש 1. בעניין זה, משהחלה המערערת בהליך של בירור מול המשיב, דומה כי היה עליה למצותו עד תום, עובר לבואה בשערי בית המשפט.

31 ע"א 484/86 הקיני נ' שרם, פ"ד מב(4) 734 (1989). במקרה זה, קיום השותפות העסקית לא היה שנוי במחלוקת.

32 ולפיה ניתן לדון בהליך זה בסוגי העניינים שצוינו לעיל.

33 ע"א 484/86, לעיל ה"ש 31.

34 ע"א 218/65 פרידמן נ' רובין, פ"ד יט(4) 64 (1965).

תביעה לפירוש מסמך – תקנה 252 לתקנות התשמ"ד הסמיכה את בית המשפט לדון בהמרצת פתיחה "בשאלה של פירוש הנובעת מתוך המסמך והצהרה על זכויות המעוניינים".³⁵ זהו אחד המקרים שבהם התקנות מפנות במיוחד לבירור בהליך זה.

שאלת פירושו של מסמך כלכלי שהמדינה הייתה צד לו, הובאה לדיון לפני בית המשפט המוסמך בהליך של המרצת פתיחה ולא לפני בג"ץ.³⁶

שאלת פירושה של שיטת החישוב של ההתייקרויות על פי הסכם פשרה שהמדינה צד לו, שקיבל תוקף של פסק דין, הובאה לדיון בהליך של המרצת פתיחה.³⁷

נדונה שאלת פירושם של יחסים חוזיים בין האוניברסיטה לבין תלמידיה לעניין משך תקופת הלימודים בפקולטה למשפטים לקראת התואר.³⁸

בית המשפט דחה בקשה לדון בהמרצת פתיחה בעניין תקפותה של ערבות בנקאית וקבע כי המחלוקת תתברר בהוכחות בעל פה, שכן אין זה מסוג העניינים המוכרעים בדרך של פירוש מסמך בלבד.³⁹

קביעת זכויות בעיזבון – עניינים הנדונים בבית משפט של עיזבונות נדונו בעבר בבית משפט של המרצות פתיחה.

עם זאת לאחר העברת נושאי הירושה והעיזבונות לשיפוטו של בית המשפט לענייני משפחה, ייתכן שאין עוד נפקות להוראות התקנות הקשורות בהמרצות פתיחה בענייני עיזבונות וירושה. זאת לאור הוראותיה של תקנה 258 לתקנות התשמ"ד, הקובעת כי התובענה המוגשת לבית המשפט לענייני משפחה תיפתח במסירת כתב תביעה. מכאן שאין לנקוט דרכים אחרות המוכרות לעניין פתיחת הליך. לכן נקבע באותה תקנה כי אין להגיש תובענות בדרך של סדר דין מקוצר ודרך של המרצת פתיחה.

סימן ה – סוגי הליכים שונים

להלן מספר עניינים שבהם התבררו נושאים הקשורים בהמרצות פתיחה:

מתן הוראות – תקנה 249(5) לתקנות התשמ"ד קובעת כי ניתן לבקש בהמרצת פתיחה מתן הוראות לנאמנים ולנושאי תפקידים אחרים, לעשות או להימנע מלעשות מעשה מסוים בתפקידם כאחד מאלה, וכן נקבע כי ניתן לעתור להכרעה בכל שאלה הנובעת במישורין מהנאמנות. הליך למתן הוראות נועד ביסודו לשמש מסגרת יעילה ומהירה, אשר בתחומה פועל בית המשפט כמנחה וכמפקח על פעילותם של נושאי תפקידים שונים בתחומי המשפט. עם נושאי תפקידים כאלה נמנים לדוגמה נאמנים בנאמנויות ובהקדשות ציבוריים, ועוד. פעולתם בתחומים שונים נתונה לפיקוחו של בית המשפט המוסמך ולאישורו. לצורך כך נדרש קיומו של הליך מקוצר, אשר ייתן בידי בית

35 ראו לדוגמה המ' 11/49 שצ'ופק נ' רפפורט, פ"ד ה' 260 (1950).

36 ע"א 204/83 שר החינוך נ' ארגון גני הילדים, פ"ד לז(3) 490 (1983).

37 ע"א 5403/90 מדינת ישראל נ' ר.א.ם. רבחי את איברהים, פ"ד מו(3) 459 (1992).

38 ע"א 319/65 אלברלה נ' האוניברסיטה העברית, פ"ד כ(1) 204 (1983).

39 ע"א 241/64 זיברט נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, פ"ד יח(3) 609 (1964).

המשפט אמצעי יעיל לפקח על בעל תפקיד בפעולותיו השוטפות. לשם כך הונהג ההליך למתן ההוראות, אשר מצא את עיגונו בחקיקה בהקשרים שונים.⁴⁰ בית המשפט נזקק להליכים בדבר מתן הוראות גם לנאמן שמונה מכוח הסדר נושים בקשר לחובותיו ולאופן מילוי תפקידו.⁴¹

מינוי כונס נכסים – נושא חדשני הוכלל ברשימת הנושאים הנדונים בהמרצת פתיחה, והוא מינוי כונס נכסים להשלמת פעולות בנייה. למרות שהסעד של מינוי כונס נכסים הוא בבחינת סעד עזר זמני במסגרת תובענה ראשית, נקבע כי ניתן למנות כונס נכסים כסעד עצמאי, כשלעצמו. בעניין אחד התברר כי הדרך הנאותה לבירור השאלות המהותיות שבמחלוקת היא המרצת פתיחה, ומינויו של כונס נכסים בנסיבות העניין אינו אלא פועל יוצא מכך. ההליך אינו מחייב בירור עניינים נוספים שבעובדה והוא מעורר רק שאלות משפטיות חדשות. לבירור שאלות משפטיות ודאי שהמרצת פתיחה היא המתאימה ביותר.⁴²

לא בכל מקרה, שעניינו עתירה למינוי כונס נכסים (לצורך ביצוע פעולות בנייה), ההליך ההולם הוא המרצת פתיחה. כאשר הנושא מצריך בירור עובדתי מפורט, וכאשר הקבלן לא חדל מלפעול, יש לדון בו בהליך הרגיל של תובענה המתנהלת על פי כתבי טענות.⁴³ נתבקשו סעדים שעניינם מתן הוראות לנאמנים ואף הסעד שעניינו מינוי כונס נכסים לצורך ביצוע פסק הדין הוכר כסעד שניתן לבקש במסגרת הליך של המרצת פתיחה.⁴⁴

ענייני משפחה – תקנה 258 לתקנות התשמ"ד קובעת כי התובענה המוגשת לבית המשפט לענייני משפחה תיפתח במסירת כתב תביעה. מכאן, שאין לנקוט דרכים אחרות המוכרות לעניין פתיחת הליך. כן נקבע באותה תקנה כי אין להגיש תובענות בדרך של סדר דין מקוצר ובדרך של המרצת פתיחה.

התנגדות לבקשה לפשיטת רגל של נושה – חייב המבקש להתנגד לבקשה לפשיטת רגל שהגיש נושה יגיש את התנגדותו כדרך שמגישים תצהיר נגדי בהמרצת פתיחה. כך נקבע בתקנה 11 לתקנות פשיטת הרגל, התשמ"ה-1985.

שומת מס הכנסה – המרצת פתיחה נדחתה על הסף, כיוון שאת הטענות נגד השומה יש להעלות במסגרת ערעור לפי פקודת מס הכנסה [נוסח חדש], ולא בתביעה אזרחית. הדרך הראויה להשיג על השומה הייתה באמצעות הגשת ערעור לפי הפקודה.⁴⁵

40 רע"א 259/99 פליצה'ה ראובן בע"מ נ' סופיוב, פ"ד נה(3) 385 (2001).

41 ע"א 6010/99 ששון, כמנהל נ' כונס הנכסים הרשמי, פ"ד נו(1) 385 (2001).

42 ע"א 846/75 עוניסון – חברה לבנין בע"מ נ' דויטש, פ"ד ל(2) 398 (1976). במקרה זה מונה כונס נכסים להשלמת פעולות בנייה, למרות שמינוי כזה הוא בדרך כלל בבחינת סעד זמני בתובענה ראשית. פסק דין זה הוא חדשני בסוגיית מינוי כונס נכסים (ראו להלן שער עשרים ושניים: סעדים זמניים – סוגים, פרק שמיני – מינוי לכונס נכסים).

43 ע"א 674/79 מרסל נ' פסג' העצמאות ברמת גן בע"מ, פ"ד לה(3) 789 (1981).

44 רע"א 1190/17, לעיל ה"ש 2.

45 ע"א 9168/06 יודי נ' פקיד שומה (פורסם בנבו, 19.1.2010).

בוררות – אין הכרח להעלות טענה שלפיה המסמך נשוא התובענה אינו פסק בוררות במסגרת בקשה לביטול פסק בוררות לפי סעיף 23(ב) לחוק הבוררות, התשכ"ח-1968, אלא ניתן להעלותה במסגרת בקשה לסעד הצהרתי, ועל בקשה שכזו, לא חלה המגבלה של 45 הימים הקבועים בסעיף 27(א) לחוק הבוררות.⁴⁶

כאמור, בתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) לא מצאנו את ההליך של "המרצת פתיחה" הליך שנעשה בו שימוש על פי תקנות 248 ואילך לתקנות התשמ"ד. ייתכן ונוכל לעשות שימוש בתקנה 54 לתקנות התשע"ט, שכותרתה "קביעה בדין בדבר פנייה לבית המשפט", שבה נקבע:

54. נקבע בדין שניתן לפנות לבית המשפט בהליך עיקרי שלא על דרך כתב תביעה, לרבות, באבעיה או לקבלת חוות דעת, תוגש הפניה כבקשה בכתב ויחולו עליה הוראות פרק זה.

כלומר, אולי ניתן להגיש את ההליך כבקשה בכתב. מכל מקום הפרק נותר בספר לצורך המשתמשים בהליך עד 1.9.2019, המועד שבו תיכנסנה לתוקפן התקנות החדשות. להלן תקציר ההוראות הדיוניות שהיו נהוגות באותו הליך:

סימן ו – העברת הדיון בתובענה לפסים רגילים

תקנה 258 לתקנות התשמ"ד הסמיכה את בית המשפט, בכל שלב משלבי הדיון, לבטל את המרצת הפתיחה ולהפנות את בעלי הדין לפסים של תובענה בדרך הרגילה. עוד הוסמך בית המשפט מוסמך גם לדון בה כאילו הייתה תובענה רגילה. לשם כך היה רשאי להורות על הגשת כתבי טענות. פעולות אלה ננקטות כאמור כאשר לא היה מן הראוי לדון בתובענה בדרך של המרצת פתיחה.⁴⁷

לפעמים מתחיל הליך להתברר בדרך של המרצת פתיחה, אך מאבד את אופיו בהמשך ההליך. בית המשפט יכול לחזור ולשקול אם המסגרת הדיונית של המרצת פתיחה עודנה יאה לבירורה של המחלוקת במתכונתה החדשה.⁴⁸

לשם בירור ההליך בדרך הרגילה רשאי בית המשפט להורות על הגשת כתבי טענות. אין להניח מראש, שהתצהיר התומך בהמרצת הפתיחה ותצהיר התשובה מהווים את כתבי הטענות בתובענה. לפיכך ראוי שבית המשפט, המחליט לדון בהמרצת פתיחה כאילו הייתה תובענה בדרך הרגילה, יפעיל את שיקול דעתו ויורה על הגשת כתבי טענות.⁴⁹

התערבות ערכאת הערעור – השאלה אם הליך של המרצת פתיחה הוא ההליך הראוי לבירור המחלוקת בין בעלי הדין נתונה לשיקול דעתה של הערכאה הדיונית. ערכאת הערעור אינה נוטה בדרך כלל

46 רע"א 11036/08 קנפולר נ' קרמר (פורסם בנבו, 16.3.2009); אורי גורן בוררות 266 (2018).

47 ראו הפרק הקודם, הדין בסוגי העניינים שניתן להגישם בהליך זה.

48 ע"א 475/87 אהרונוב נ' אהרונוב, פ"ד מג(3) 165 (1989).

49 ע"א 639/89 עיזבון דגני נ' חן, פ"ד מד(4) 744 (1990).

להתערב בשיקול דעת זה, ותעשה כן רק אם שוכנעה כי ההליך קיפח מי מבעלי הדין או שנפלה טעות בולטת בשיקול דעתה של הערכאה הדיונית.⁵⁰

סימן ז – השתק מלכפור בכשרות ההליך

קיימים מקרים שבהם צד אינו יכול לכפור בכשרותה של תביעה להידון בדרך של המרצת פתיחה, גם כאשר אין ההליך מתאים לכך מבחינה עיונית וזאת כאשר חלים דיני ההשתק (דיני המניעות). גם אם ההליך אינו מתאים כלל להמרצת פתיחה – ובכל זאת הוא נדון בהליך כזה (ללא הסתייגות הנתבע) – הרי שההליך לא ייפסל ולא ייפגם עקב כך. כאשר הנתבע לא התנגד לניהול הדיון בדרך של המרצת פתיחה, הוא אינו יכול לבוא בערעור ולטעון, שדרך דיונית זו לא הייתה הדרך הנאותה לניהול המשפט. השתק כאמור יחול אם הנתבע לא מחה במועד באותה תובענה.⁵¹

סימן ח – הגשת ההליך

הגשת ההליך – תקנה 255 לתקנות התשמ"ד הורתה כי המרצת פתיחה תוגש כדרך שמגישים בקשה בכתב ויחולו עליה הוראות תקנה 241(א); הבקשה תוכתר במילים "המרצת פתיחה" ותומצא למשיב יחד עם הזמנה ערוכה לפי טופס 26.

על הבקשה להיות מלווה לאימות העובדות הכלולות בה. במסגרת זאת על המבקש לצרף לבקשתו את החומר שעליו הוא משתית את בקשתו.⁵²

הזמנה לדין – בעת הגשתה של המרצת פתיחה יש לנסח את ההזמנה בהתאם להוראות טופס 26, הקובע בין היתר שיש לציין בהזמנה למשיב את זכותו להגיש תצהיר בתשובה להמרצת הפתיחה, ומסירת עותק ממנו למבקש בתוך 45 ימים ממועד המצאת המרצת הפתיחה או עד 14 ימים לפני הדיון הבא, לפי המוקדם.

סימן ט – תשובה מטעם המשיב

מאחר שההליך מסוג המרצת הפתיחה מתנהל שלא על פי כתבי טענות, הרי שתגובת המשיב נעשתה בדרך של הגשת תשובה, המהווה מעין כתב הגנה מטעמו. כאמור בתקנה 256 לתקנות התשמ"ד המשיב לא היה חייב להגיש תשובה, שכן נאמר בתקנה "משיב בהמרצת פתיחה הרוצה להגיש תשובה להמרצת הפתיחה". עם זאת אם לא תוגש תשובה מצד המשיב, תישאר גרסת המבקש-התובע על כנה

50 רע"א 8269/07 גונן נ' מע"צ החברה הלאומית לדרכים בישראל בע"מ (פורסם בנבו, 21.10.2007).

51 ע"א 137/74, לעיל ה"ש 10.

52 רע"א 4764/07 נשיא נ' נשיא (פורסם בנבו, 20.1.2008).

בלא הכחשה. אם מחליט המשיב להגיש תשובה, עליו לעשות זאת בתוך 45 ימים מהמועד שבו הומצאה המרצת הפתיחה או עד 14 ימים לפני מועד הדיון בה, לפי המוקדם.⁵³ הוספה תקנה 256א לתקנות התשמ"ד שהגבירה את היעילות בהליכים של המרצת פתיחה. תקנה זו, שכותרתה היא "החלטה בהיעדר תשובה ובקשה לקיום דיון", קובעת כי אם לא הגיש משיב תשובה כאמור בתקנה ולא ביקש לקיים דיון עד תום המועד להגשת תשובה, בית המשפט רשאי ליתן החלטה על יסוד המרצת הפתיחה בלבד אם שוכנע כי הדבר מוצדק בנסיבות העניין.⁵⁴ אי-הגשת תשובה להמרצת פתיחה אינה מזכה בפסק דין בהיעדר הגנה.⁵⁵

סימן י – השמעת עדים

ההליך של הזמנת עדים על פי תקנה 182 לתקנות התשמ"ד לא חל על המרצת פתיחה, שהרי זו מתנהלת על פי התצהירים שבתיק. אולם תקנה 257 לאותן תקנות קובעת לעניין ראיות בהמרצת פתיחה כי ניתן להביא ראיות נוספות בתמיכה להליך זה (לרבות השמעת עדים), בתנאי שיתקבל היתר מוקדם לכך מאת בית המשפט.⁵⁶

מחשש שבקשה להשמעת עדים תידחה, ראוי להקדים רפואה למכה על ידי הגשת תצהיר של העד הפוטנציאלי. הליך של המרצת פתיחה נועד מלכתחילה להתברר על פי תצהירים ובדרך מקוצרת.⁵⁷ בקשה על פי תקנה 257 בהליך של המרצת פתיחה ראויה להתייחסות מיוחדת מטעם המבקש, שאם לא כן הוא יהא מושקע מלטעון בנדון.⁵⁸

סימן יא – כללים דיוניים נוספים

גילוי מסמכים – כאשר נדונה בעבר תובענה בענייני מכרזים בבית משפט אזרחי (טרם הקמתו של בית המשפט לעניינים מינהליים) בדרך של המרצת פתיחה, על בית המשפט היה לשקול עשיית שימוש בהליכים לגילוי מסמכים.⁵⁹

פרטים נוספים – בית המשפט היה מוסמך ליתן צו לפרטים נוספים לא רק לגבי כתב תביעה, אלא גם לגבי המרצת פתיחה, שאינה אלא כתב תביעה בצורה אחרת.⁶⁰

טענת התיישנות – כאשר מתקיים ההליך על פי כתבי טענות, מוטלת על הנתבע החובה על פי חוק ההתיישנות, להעלות את טענת ההתיישנות בהזדמנות הראשונה. כאשר היה נפתח ההליך בדרך של

53	תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 3), התשס"א–2001, ק"ת 242, מיום 8.1.2001.
54	תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון), התשע"ג–2013, ק"ת 868, מיום 12.3.2013.
55	רע"א 4540/12 שוויקי נ' שוויקי (פורסם בנבו, 11.7.2012).
56	ע"א 156/76 שטרן נ' פרידמן, פ"ד לא(1) 572 (1976).
57	ע"א 163/89 צפר נ' מלמד, פ"ד מג(2) 495 (1989).
58	ע"א 1482/92 הגר נ' הגר, פ"ד מז(2) 793 (1993).
59	ע"א 6926/93 מספנות ישראל בע"מ נ' חברת החשמל בע"מ, פ"ד מח(3) 749 (1994).
60	המ' 684/76 היועץ המשפטי לממשלה נ' בן עזרא, פ"ד לא(1) 418 (1977).

המרצת פתיחה די לו לנחבע (המשיב) אם יטען את טענת ההתיישנות בתשובה מטעמו ובכך ייצא ידי חובתו.⁶¹

מחיקה מחמת היעדר עילה – כל הליך ניתן למחיקה מחמת היעדר עילה, בין שנפתח בכתב תביעה ובין בדרך של המרצת פתיחה (ובין בכל דרך אחרת).⁶²

איחוד הדיון בהמרצת פתיחה ובתובענה רגילה – לעיתים היו תלויות ועומדות שתי תובענות הקשורות בנושא אחד. האחת, שהוגשה בתביעה אזרחית רגילה, והשנייה בהמרצת פתיחה. יעילות הדיון מחייבת לאחד את התובענות. הדרך המומלצת היא לקיים קדם משפט בתיקים המאוחדים ובמסגרתו "לקבוע, אחרי בירור עם בעלי הדין, את דרכי הוכחת הטענות", תוך קביעה ברורה של השאלות שבעובדה, על יסוד התצהירים וחקירת המצהירים, ושל השאלות הטעונות הכרעה ושבעלי הדין יורשו להביא לגביהן ראיות.⁶³

61 ע"א 746/83 פרנקל נ' עיזבון פרנקל, פ"ד מב(1) 482 (1983).
 62 ע"א 207/74 The Russian Mission נ' מדינת ישראל, פ"ד כט(1) 836 (1982).
 63 ע"א 455/82 מאיר נ' מזרחי, פ"ד לז(3) 579 (1990).

פרק ג – סעד הצהרתי

מהות הסעד הצהרתי	—	סימן א
עקרונות ההליך	—	סימן ב
התועלת שתצמח מקבלת הסעד	—	סימן ג
אינטרס לגיטימי לפיצול הדיון	—	סימן ד
התיישנות הזכות לסעד הצהרתי	—	סימן ה
סעד הצהרתי נגד המדינה	—	סימן ו
סעד הצהרתי נגד רשות מינהלית	—	סימן ז
סדרי דין	—	סימן ח
הליכים שונים	—	סימן ט

בתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) לא מצאנו את ההליך של "סעד הצהרתי" הליך שנעשה בו שימוש על פי תקנות 253 ואילך לתקנות התשמ"ד. ייתכן ונוכל לעשות שימוש בתקנה 54 החדשה בתקנות התשע"ט שכותרתה "קביעה בדין בדבר פנייה לבית המשפט" שבה נקבע:

54. נקבע בדין שניתן לפנות לבית המשפט בהליך עיקרי שלא על דרך כתב תביעה, לרבות, באבעיה או לקבלת חוות דעת, תוגש הפניה כבקשה בכתב ויחולו עליה הוראות פרק זה.

כלומר, אולי ניתן להגיש את ההליך כבקשה בכתב. מכל מקום הפרק נותר בספר לצורך המשתמשים בהליך עד 1.9.2019, המועד שבו תיכנסנה לתוקפן התקנות החדשות.

סימן א – מהות הסעד הצהרתי

תובע עשוי לזכות בפסק דין הצהרתי בהתקיים שני תנאים מצטברים אלה:¹

האחד, בהוכיחו כי קנויה לו זכות או כי נתקיים "מצב" שעליו מבקש הוא להצהיר;

והאחר, בהוכיחו "כי מן הראוי ל'שריין' אותה זכות".

סעיף 75 לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד–1984, מסמיך כל בית משפט הדין בעניין אזרחי לתת פסק דין הצהרתי, צו עשה, צו לא תעשה, צו ביצוע בעין וכל סעד אחר, ככל שיראה לנכון בנסיבות שלפניו.

לבית משפט אזרחי סמכות רחבה לתת פסקי דין הצהרתיים. בית המשפט המחוזי בשבתו כבית משפט אזרחי, מוסמך ליתן סעדים הנוגעים לתחום המשפט הציבורי בנסיבות הנדרשות, ואף אין מניעה שייתן סעדים אופרטיביים נגד המדינה.²

שריון הזכות – במסגרת שיקול הדעת בית המשפט בוחן אם יש ליתן לתובע הצהרה כדי ל"שריין" את זכותו להגיש תביעה נוספת, שבה יידרש בית המשפט לעניין הסעד המהותי. שריון הזכות נועד למנוע כפירה או הכחשה עתידיות של אותה זכות. עם זאת אם תידחה התביעה לסעד הצהרתי, לא יוכל התובע להגיש תובענה נוספת המבוססת על אותה "זכות".³

אם בית המשפט העניק לתובע הצהרה כדי לשריין את זכותו, הדעת נותנת שייזקק לתביעה נוספת שבה יידרש לתבוע את הסעד המהותי, שאם לא כן לא תשמור ההצהרה על זכותו אלא תכשיל את ביצועה.⁴

1 ע"א 2447/93 מעיוף נ' אברהים, פ"ד מח(5) 206 (1994).

2 ע"א 1835/11 אבני נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 17.11.2011).

3 ע"א 440/70 עאנם נ' עאנם, פ"ד כו(2) 829 (1972).

4 שם בעמ' 837.

סעדים הצהרתיים הינם סעדים שהענקתם מסורה לשיקול דעתו של בית המשפט. שיקול דעת זה הוא רחב. בתי המשפט נזהרים מליתן סעדים הצהרתיים שליליים, אך בנסיבות מתאימות ניתן ליתן סעד כזה.⁵ בוודאי ראוייה גישה זהירה שעה שמועלות טענות שעניינן חוסר תום לב – עניין שיש לו משנה חשיבות כשעוסקים בסעד הצהרתי.⁶

זכויות חוזיות – פסק דין הצהרתי הוא סעד מקובל ליישוב סכסוכים. במיוחד ניתן להפיג ספקות בדבר זכויותיהם וחובותיהם של בעלי דין לחוזה על ידי פסק דין הצהרתי. בין שאר הדברים, ניתן להצהיר אם על פי פירושו הנכון של החוזה זכאי התובע לזכויות שהוא טוען להן.⁷ ניתן לעתור לבית המשפט כדי שיצהיר על תוקפו של מסמך, אך אין בהצהרה זו משום התייחסות לתוכן המסמך. אם המסמך תקף, אין מניעה להצהיר על תקפותו, ובהצהרה זו אין בית המשפט מצהיר שכל הכתוב במסמך הוא אמת.⁸ פסק דין לאכיפת התחייבות אובליגטורית של הסכם למכירת קרקע, מגלם הצהרה בדבר זכותו של הזוכה בפסק הדין לקבל את זכות הבעלות בקרקע. אלא שדבר זה נכון לגבי כל פסק דין אופרטיבי מובהק המגלם, בעצם החיוב שהוא מטיל על צד אחד כלפי רעהו, הצהרה כמוסה בדבר החבות עצמה. אין בהצהרה כמוסה הכלולה בכל חיוב כדי להפוך את פסק הדין לפסק דין הצהרתי.⁹

סימן ב – עקרונות ההליך

אין צורך בעילת תביעה במובנה המקובל – הסעד ההצהרתי אינו סעד שגרתי אלא סעד מיוחד במינו. על כן נקבע לגביו כי תביעה לסעד הצהרתי אינה נזקקת לעילת תביעה, במובנה המקובל. מאחר שפסק דין הצהרתי ניתן לתובע כדי לשמור על זכותו מפני כפירה והכחשה בעתיד, הרי שתביעת הצהרה אינה מחייבת את ביסוס העילה כפי שנדרש בתביעה של סעד מהותי.¹⁰ בתובענה מסוג זה אין להיזקק לבקשה למחיקת התביעה מחמת היעדר עילה, המקובלת בהליכים אחרים. לבית המשפט אכן מסורה הסמכות שלא להיעתר לתובענה כזו, אך דחיית התביעה היא עניין המסור לשיקול דעתו של בית המשפט, המכלכל צעדיו לפי הנסיבות, אם להיעתר לתובענה או לדחותה.¹¹

- 5 ע"א 3441/01 פלוני נ' פלונית, פ"ד נח(3) 1 (2004).
- 6 ע"א 1014/08 רמו נ' מיגון משאבי אנוש בע"מ (פורסם בנוב, 16.5.2010). למעשה, הבקשה היא להסרת העיקולים שהוטלו על זכויותיו של הבן (שטרם הוברר אילו זכויות אם בכלל נלכדו בהם), והדרך הנכונה לעשות זאת, במובן הדיוני, היא בבית המשפט שהטיל אותם.
- 7 ע"א 288/64 יעקובוביץ נ' החברה להוצאת אנציקלופדיות, פ"ד יח(4) 339 (1964).
- 8 ע"א 489/78 סנוב נ' סנוב, פ"ד לה(1) 401 (1980).
- 9 ע"א 288/95 לחאם נ' אל-זארובי, פ"ד נד(2) 598 (2000).
- 10 ע"א 440/70, לעיל ה"ש 3. בבית המשפט המחוזי נתבררו תביעות סותרות לגבי מקרקעין. טענת המערערת הייתה, כי המשיבים מנועים מלתבוע את המקרקעין מפאת מעשה בית דין, דהיינו, תביעתם לסעד הצהרתי נדחתה בהליכים קודמים. הערעור נתקבל בחלקו.
- 11 שם, בעמ' 837.

סעד מדיני היושר – מקורו של הסעד ההצהרתי הוא בתורת דיני היושר, הדורשת מהעותר, בין היתר, ניקיון כפיים.¹² מתן הסעד ההצהרתי נתון לשיקול דעתו של בית המשפט, הרשאי לתת דעתו בגדר שיקוליו לכללים שנקלטו עם השנים מעקרונות של יושר וצדק. בית המשפט יירתע מלהעניק סעד הצהרתי לתובע, שהתנהגותו בנושא המשפט לוקה בפגמים של שיהוי, חוסר תום לב והיעדר ניקיון כפיים.¹³

כאשר מדובר בבקשה למתן סעד הצהרתי, שהוא סעד הלקוח מדיני היושר, שומה על המבקש סעד זה לבוא לבית המשפט נקי כפיים.¹⁴

שיהוי בהגשת תביעה, כשלעצמו, אינו עומד כמכשול בפני התובע את הסעד ההצהרתי, אלא בהתקיים תנאים נוספים. בית המשפט לא ידחה תביעה בשל שיהוי אלא בנסיבות מיוחדות; על אחת כמה וכמה שלא יעשה כן עת מתבקש הוא להימנע מלהכיר בזכות קניינית רק בשל שיהוי בהגשת התביעה.¹⁵

בעניין אחד נקבע כי ההליך שנקטה המשיבה בבית משפט קמא הוא המרצת פתיחה. בגדר מושכלות יסוד, סעד הצהרתי יינתן כפוף לעקרונות היושר והצדק.¹⁶

בהינתן שנתבקש סעד הצהרתי, אי-ניקיון כפיו של המערער וחוסר תום ליבו בהסתרתו את ההסכם הנוסף ובתוך כך ניסיונו להטעות את בית המשפט, הם טעם מספיק לדחיית התביעה.¹⁷

אין להצהיר לגבי זכויות עתידיות – אין לעתור להכרה בזכויות העתידות להיוולד, שטרם באו לעולם.¹⁸

אדריכלים ומתכננים שתכננו תוספות לדירות עתרו להצהיר כי הפוליסה שהוציאה להם המבטחת בעניין אחריותם המקצועית – תקפה. הצורך בהצהרה הנדרשת היה קשור לחשש מפני תביעה שתוגש נגדם מצד בעלי דירות. התביעה נדחתה על הסף, בין היתר, מהטעם כי ייתכן ובעלי הדירות לא יגישו תובענה, ולכן ייתכן שההליך הנוכחי יהיה הליך סרק.¹⁹

במקרה אחר הוגשה עתירה מצד מבוטח נגד מבטחת להצהרה שתקבע את היקף זכויותיו על פי הפוליסה, שעה שהמבטחת שילמה לו באותו שלב את תגמולי הביטוח על פי אותה פוליסה, אך לא

12 ע"א 350/73 ג'ד חברה להפצה בע"מ נ' כהן, פ"ד כח(2) 413 (1974); ע"א 234/79 עמישי נ' עמישי, פ"ד לד(2) 332 (1980); ע"א 656/79 גרינפלד נ' קירשן, פ"ד לו(2) 309 (1982).

13 ע"א 132/81 ג"י.בי. טורס בע"מ נ' חאייק, פ"ד לח(2) 425 (1984). עם זאת, בנסיבות המקרה, לא נמצאו התובעים לוקים בהם.

14 ע"א 2801/06 מואטי נ' פקיד השומה (פורסם בנבו, 19.9.2007). משהחלה המערערת בהליך של ביורר מול המשיב דומה כי היה עליה למצותו עד תום, עובר לבואה בשערי בית המשפט.

15 ע"א 5793/96 חיים נ' חיים, פ"ד נא(5) 625 (1997). אולם ראו נסיבות שונות: ע"א 7853/02 דוידי נ' חברת מצפה אבו טור, פ"ד נח(5) 681 (2004).

16 ע"א 2464/04 עיריית תל אביב נ' שיכון אזרחי בע"מ (פורסם בנבו, 11.1.2007).

17 ע"א 9194/16 חלפון נ' לבני (פורסם בנבו, 29.4.2018).

18 ע"א 489/78, לעיל ה"ש 8.

19 רע"א 1810/90 הדר חברה לבטוח בע"מ נ' קנדי חברה להשקעות ולבנין בע"מ, פ"ד מד(2) 737 (1990).

הייתה מוכנה להתחייב להמשיך ולנהוג כך בעתיד. בית המשפט החליט על פי שיקול דעתו שמדובר בשלב זה בתביעה מוקדמת או תיאורטית אך בערכאת הערעור נקבע שיש להיזקק לתביעה ולדון בה.²⁰ בעניין אחד נקבע כי הסעד הצהרתי בדבר זכאות המערער בבעלות למחצית המקרקעין יותנה בתשלום בתוך מועד שנקבע מיום מתן פסק הדין. כיוון שהמערער טרם שילם את הסכום האמור, לכאורה פקע תוקפו של הסעד הצהרתי שניתן למערער.²¹

סימן ג – התועלת שתצמח מקבלת הסעד

על התובע להראות כי תצמח לו תועלת בקבלת הסעד ולשכנע שעל פי מאזן הנוחות מוטב לתת את הסעד מאשר לסרב לתת.²²

יש שפסק הצהרתי עשוי לפתור את הבעיה בדרך היעילה, הנוחה והזולה ביותר; אז ישתמש בית המשפט בשיקול דעתו וייתן את ההצהרה המבוקשת, בלא להפנות את בעל הזכות להליכים אחרים.²³ במקום שבו יש בפסק דין כדי להסיר מכשול העומד בפני המבקש או לפתור קושי שהוא ניצב בפניו, ניתן להיעתר לבקשה לסעד הצהרתי.²⁴

בית המשפט אינו מוגבל באשר להיקף או לסוג ההצהרות שהוא מוסמך לתת, ואין צורך להוכיח קשר חוזי או זכות במקרקעין דווקא, כל עוד ההצהרה המבוקשת אינה מתייחסת לעניין אקדמי בלבד וכל עוד ברור שלמבקש עניין משפטי בקבלת הסעד.²⁵

סעד הצהרתי הוא סעד שבשיקול דעת. על בית המשפט לבחון בבואו לשקול אם ליתן סעד הצהרתי, בין היתר, אם יש בידי המבקש לעתור לסעד אופרטיבי, ואם התשובה לכך היא חיובית, משמע שהסעד שנתבקש הוא חלקי, ובית המשפט יטה, בדרך כלל, שלא לתת.²⁶

בתביעה נגד חברת תעופה הוחלט כי על התובע להמתין עד שייתבע, אם ייתבע, ולהיווכח אם במסגרת ההגנה באותה תביעה יהיו לו צורך ותועלת בנתבעת כבעלת דין, שאז הוא יוכל לשלוח לה הודעה לצד שלישי.²⁷

- 20 ע"א 490/92 שאבי נ' אררט חברה לביטוח בע"מ, פ"ד מז(3) 700 (1993). אולם במקרה אחר הוחלט שלא להיזקק לתביעה לסעד הצהרתי נגד מבטחת, ראו ע"א 3182/02 אשד (1980) מהנדסים ויועצים תעשייה ניהול ומכון בע"מ נ' המגן חברה לביטוח בע"מ, פ"ד נח(2) 179 (2003).
- 21 ע"א 8479/08 מסעוד נ' הרפז (פורסם בנבו, 27.9.2011). עם זאת בית המשפט מצא לנכון להאריך את המועד שנקבע בפסק הדין.
- 22 ע"א 539/78 לואל נ' לויס, פ"ד לד(3) 286 (1987). ראו גם בע"מ 5879/04 פלוני נ' פלונית, פ"ד נט(1) 193 (2004); רע"א 7886/11 בנק לאומי למשכנתאות בע"מ נ' ביריאן (פורסם בנבו, 27.3.2012).
- 23 ע"א 287/78 לרר נ' קובר, פ"ד לד(1) 294 (1979). לא נמצא פגם בעתירה לסעד הצהרתי על קיום זכות על פי הסכם גירושין, שקיבל תוקף של פסק דין בבית הדין הרבני. כל מקרה ונסיבותיו.
- 24 ע"א 6291/95 בן יקר גת חברה להנדסה ובנין בע"מ נ' הועדה המיוחדת לתכנון ולבנייה מודיעין, פ"ד נא(2) 825 (1997).
- 25 ע"א 350/73 לעיל ה"ש 12.
- 26 רע"א 5321/09 ששון נ' בנק מזרחי טפחות בע"מ (פורסם בנבו, 6.9.2009).
- 27 ע"א 720/78 גב-אי נ' אל-על נתיבי אוויר לישראל בע"מ, פ"ד לג(3) 634 (1979). תובע ביקש להצהיר כי חברת התעופה (הנתבעת) לא עמדה בהתחייבותה שלא לנחות נחיתת ביניים בלונדון בטיסה ניו-יורק. אירע, שהנחיתה התאחרה ונגרם נזק לתובע שבגיניו הוא עלול להיתבע בעתיד. באותה עת, עדיין לא

בעניין אחד נקבע כי מתן הסעד לא יצמיח תועלת כלשהי, שהרי אם תינתן ההצהרה, לא ניתן יהיה לבצע את בניית השיכון.²⁸

בעניין אחר מתן הסעד ההצהרתי על ידי בית המשפט קמא לא קידם את פתרון המחלוקת באופן ממשי ובמידה רבה המדובר בהצהרה על "המובן מאליו" או למצער הצהרה על עניין שאינו במחלוקת. משכך, בוטל הסעד ההצהרתי שניתן.²⁹

בתי המשפט אינם נוטים לקבל תביעות לסעד הצהרתי כאשר התובע יכול לתבוע סעד מהותי אופרטיבי; במקרה אחד נתבע במפורש סעד כספי – דמי שימוש ממועד הגשת התביעה ועד לפינוי המקרקעין בפועל. גם אם מדובר בסכום שאינו מסוים, אין מדובר בסעד הצהרתי.³⁰

סימן ד – אינטרס לגיטימי לפיצול הדיון

מאחר שהסעד ההצהרתי אינו ממצה את זכויותיו של התובע – שהרי התביעה ההצהרתית מוגשת, בדרך כלל, כשלב מקדמי לתובענה הבאה – על התובע להראות כי יש לו אינטרס לגיטימי לנקוט דרך דיונית זו דווקא. עיקרון נוסף שהתגבש בסוגיה זו קובע כי בדרך כלל אין להיעתר לתובענה לסעד הצהרתי בלבד אם התובע יכול להשיג את מבוקשו בתובענה, שבה יתבע את מלוא הסעד הממשי. במקרה כזה תקובל תובענה הצהרתית רק אם התובע יצביע על קיומו של אינטרס לגיטימי לפיצול הדיון ועל הסתפקות בהצהרה בשלב זה.

כבואו לשקול אם ליתן סעד הצהרתי על בית המשפט לבחון, בין היתר, אם יש בידי המבקש לעתור לסעד אופרטיבי. אם התשובה לכך היא חיובית, משמע שהסעד שנתבקש הוא חלקי ובית המשפט ייטה בדרך כלל שלא לתתו.³¹

העובדה שיש לתובע סעד מלא ממשי שאותו הוא יכול לתבוע, מהווה שיקול רב ערך נגד מתן הסעד ההצהרתי. התובע יוכל להתגבר על השיקול האמור רק אם יש בכוחו להצביע על אינטרס לגיטימי המצדיק את הדבר. מקום שבו מתברר כי ההליך שבמסגרתו נתבקש הסעד ההצהרתי אינו אלא פרק א' של ההתדיינות בין אותם בעלי דין, בדרך כלל אין לראות את התובע כמי שיש לו אינטרס לגיטימי כזה.³²

הוגשה כל תביעה נגד התובע וההכרעה בתביעת התובע הייתה אמורה לקשור את התובע ואת הנתבעת בלבד.

28 ע"א 226/80 כאהן נ' מדינת ישראל, פ"ד לה (3) 463 (1984). נתבקשה הצהרה כי יש לקרוא לתוך חוזה שבין משתכנים לבין המדינה, כי על תכנית השיכון תחול תכנית המיתאר הקודמת.

29 ע"א 7219/13 קלאב הוטלס אינטרנשיונל (א.ק.ה) בע"מ נ' עמותת בעלי יחידות טיים שרינג (פורסם בנבו, 8.3.2016).

30 רע"א 6713/15 מפעלי תחנות בע"מ נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 23.12.2015).

31 ע"א 4076/00 נצחון צפורה בראשון בע"מ נ' מירח זמברובסקי בע"מ, פ"ד נו (3) 41 (2002)

32 ע"א 9580/05 גליקלד נ' צ'ורני (פורסם בנבו, 10.9.2007). המערער לא הראה, ולו ברמה התחלתית, כי יש לו אינטרס לגיטימי המצדיק את מתן הסעד ההצהרתי שהתבקש. משכך, צדק בית משפט קמא במוחקו את התביעה על הסף.

החלטה בבקשה לסילוק על הסף מצויה בצומת בין שיקול הדעת שמוענק לבית המשפט במסגרת פסק דין הצהרתי – המהות הדיונית, לבין שיקול הדעת שיש להפעיל בדחייה על הסף – העיתוי הדיוני. צומת זו דורש כי כל אחד מהמרכיבים הדיונים יידון על פי אמות המידה הרלוונטיות.³³

על מנת שבית המשפט ידון בתובענה למתן סעד הצהרתי על מבקש הסעד להראות אינטרס לגיטימי למתן הסעד המבוקש, וכן עליו להראות כי הגשת תובענה לסעד מהותי קונקרטי כגון סעד כספי אינה אפשרית או אינה יעילה. מבחני העזר שהותוו בהקשר זה עשויים לסייע גם לסווג את הסעד האמיתי שאליו חותר התובע במקרה נתון, לצורך הכרעה בסוגיית האגרה.³⁴

להלן דוגמאות שבהן הוכר אינטרס לפיצול:

זכות להפרשי הצמדה – הוגשה המרצת פתיחה להצהיר על זכותה של המבקשת להפרשי הצמדה. לאחר שהוכרה זכותה, בתובענה הראשונה, הוגשה תביעה שנייה בסדר דין מקוצר לחייב את הנתבעת (המערערת) בתשלום הסכומים המגיעים לתובעת, על פי חישוב ההצמדה שאושר. במקרה זה קבע בית המשפט כי עמדתה ושתיקתה של הנתבעת-המערערת בהליכים הדיוניים מצביעות על הסכמתה לפיצולם של ההליכים.³⁵

זכות לתגמולי ביטוח – משכירת נכס עתרה להצהיר כי היא זכאית לקבל את כל תגמולי הביטוח, בגין פוליסת הביטוח שבין השוכרת לבין המבטחת, הקשורים לנזקי שריפה. נקבע כי הסעד ההצהרתי הוא המתאים ביותר בנסיבות העניין. מתן הסעד ההצהרתי עשוי לסיים את הפרשה כולה, וזאת אם המבטחת תיאות לשלם בגין הנזק את הסכום שתדרוש המשכירה או שהשתיים תגענה להסדר כלשהו. הסעד ההצהרתי שניתן עולה גם בקנה אחד עם הוראות הדין המהותי, המסדיר את היחסים שבין בעלי הדין.³⁶

חבות בנק בנוזיקין – ראוי להושיט סעד הצהרתי ללקוח החייב כספים לבנק במקום שבו הוא מעלה טענה בדבר נזקים שגרם לו הבנק. טענה זו – אם תתברר כנכונה – תאפשר לו לקזז את סכום הנזק מן החוב שהבנק טוען לו ובכך להפחיתו.³⁷

הצהרה בדבר זכות קיזוז – תביעה להכיר בזכות קיזוז, מקום שבו לא קיימת חלופה של תביעה כספית, ראויה להידון כתביעה לסעד הצהרתי. בהתחשב במספר התובעים בתובענה הנדונה בהם ובסיוכו הדיוני שעשוי להתעורר אם תידחה ההכרעה עד לאחר שייפתחו הליכי גבייה, הרי הן משיקולים של יעילות מערכתית והן משיקולים הנוגעים לבעלי הדין יש הצדקה לנקוט מראש הליך של תביעה לסעד הצהרתי.³⁸

להלן דוגמאות שבהן לא הוכר אינטרס לפיצול:

חבות הבנק בשמירה – הוגשה עתירה למתן הצהרה כי הבנק-המערער הוא "שומר שכר", ולחלופין, "שומר חנם" של דברי הערך הנזכרים, כמשמעו של דיבור זה בחוק השומרים, וכי אחריותו של הבנק

33 רע"א 2444/13 ביאדסה נ' קעדאן (פורסם בנבו, 21.8.2013).

34 רע"א 8188/14 יורוטקס טקסטיל בע"מ נ' אגף המכס והמע"מ (פורסם בנבו, 31.3.2015).

35 ע"א 734/83 חברת החשמל בע"מ נ' שפיר דוידוביץ (שותפות), פ"ד לח(1) 613 (1984).

36 ע"א 66/91 בירמן חברה לביטוח בע"מ נ' י.ד. מטר בע"מ, פ"ד מו(5) 397 (1992).

37 ע"א 8409/04 יעקובי נ' בנק דיסקונט לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 19.9.2007).

38 רע"א 3027/07 רשות השידור נ' קיבוץ אורים (פורסם בנבו, 9.8.2009).

כלפי התובעים תיקבע בהתאם לכך. הפתרון שהוצע היה כי יש להגיש תובענה כספית, אולם ייתכן שהדיון בתובענה כספית זו יחולק לשלבים מכוח הוראות בית המשפט בהליכי קדם המשפט.³⁹

תקפותו של חוזה – הוגשה המרצת פתיחה כדי להצהיר כי החוזים שנחתמו בין בעלי הדין למכירת דירה וריהוט הם חוזים תקפים. התובענה נמחקה, שכן למבקשים המערערים הייתה אפשרות לתבוע את המשיבים ולקבל סעד ממשי ומלא בתביעה בדרך הרגילה.⁴⁰

ליקויים בסדרי מינהל – בית המשפט המחוזי נתבקש להצהיר כי פרקליט ואנשי מחלקתו אינם נושאים באחריות כלשהי לליקויים, שנתגלו בסדרי המינהל והביקורת של קופת חולים. העותר הופנה להגיש תביעה בנוזקין בגין הוצאת לשון הרע, שכן זוהי "דרך המלך" לטיהור שמו של אדם.⁴¹

פיצויי הפקעה – תביעה שעניינה דרישת פיצויים מרשות מקומית עקב הפקעה לבשה אצטלה של תביעה הצהרתית. נפסק שאין מעניקים סעד הצהרתי במקרה שבו מבקש בעל דין לעקוף את הצורך בהתדיינות ישירה ועניינית בנושא, אשר עליו סבה המחלוקת – קבלת פיצויי הפקעה.⁴²

הריסת בית על ידי רשות מקומית – על פי צו מינהלי, הרסה רשות מקומית בית שהיה בנוי על חלקה שבבעלות המערערת. המערערת ביקשה להצהיר כי הרשות המקומית הרסה את הבית שלא כדין ועל כן היא חייבת לשלם לה פיצויים והפרשי מסים. התביעה נמחקה על הסף, שכן אין להעניק סעד הצהרתי במקום שבו ההצהרה משמשת תחליף לתביעה כספית.⁴³

רישום מניות – נדחתה בקשה להצהיר על הזכות לרישומה של העברת מניות בחברה, מאחר שנמצא שהסעד ההצהרתי שנתבקש בתביעה היה אך סעד חלקי.⁴⁴

הצהרה בדבר אי-חוקיות – אין להעניק סעד הצהרתי במקרה שבו בעל דין מבקש לעקוף את ההליכים הישירים והענייניים לבירור הסכסוך.⁴⁵

סימן ה – התיישנות הזכות לסעד הצהרתי

אין לשלול את האפשרות שייתכנו מקרים שבהם בית המשפט יתבקש לקבל בקשה לסעד הצהרתי ומחסום התיישנות לא יעמוד לנתבע. כך לדוגמה במקרה שבו פונה אדם לבית המשפט על מנת שזה יצהיר על הסטטוס שלו. אין להשיב למבקש זה שמכיוון שאותו מעמד נוצר לפני שנים אין להעניק לו את מבוקשו בשל התיישנות, שכן הצורך במתן אותה הצהרה מתעורר בדרך כלל בשלב מאוחר יותר.

39 ע"א 227/77 בנק ברקליס דיסקונט בע"מ נ' ברנר, פ"ד לב(1) 85 (1977).

40 ע"א 6/79 ניב נ' משלי, פ"ד לד(2) 53 (1979).

41 ע"א 59/80 פלדי נ' קופת חולים, פ"ד לה(4) 378 (1980).

42 ע"א 136/82 שכון עובדים בע"מ נ' רשות הפיתוח, פ"ד לח(4) 668 (1985).

43 ע"א 279/82 פרידברג נ' עיריית תל-אביב-יפו, פ"ד לט(2) 502 (1983).

44 ע"א 4076/00, לעיל ה"ש 31.

45 ע"א 610/02 מפעל הפיס נ' לוטונט מועדון חברים בע"מ, פ"ד נו(5) 97 (2003). מלבד העתירה לסעד הצהרתי בדבר אי-חוקיות, פנה המערער במקביל למשטרה. נראה כי הסעד הצהרתי המבוקש חפף במידה רבה את ההליכים הפליליים הנדרשים להטלת אחריות פלילית.

תביעה הנשענת על דרישת ריבית מופרזת על ידי הבנק, הסעד הקבוע בצידה הוא סעד הצהרתי, שלפיו פטורות הטוענות מהחובה לשלם את הריבית המופרזת. אם בתביעה להשבה מתחיל מרוץ ההתיישנות לגבי כל תשלום של ריבית מופרזת עם תשלומה בפועל, הרי שניתן לקבל סעד הצהרתי לפני כל תשלום כזה, שלפיו פטורות הטוענות מהתחייבותן לשלם את הריבית המופרזת.⁴⁶

העברת מניות – אולם תביעה לתיקון פנקס חברים בחברה, נתונה להתיישנות. יש להגביל את מתן הסעד הצהרתי בדיני ההתיישנות, שכן קבלת תביעה להצהיר על זכות במניות בחברה תוביל לשינוי המצב הקיים שהנחה את בעלי הדין ושעליו הסתמכו במשך כל השנים.⁴⁷

כך נדחתה מחמת התיישנות גם תובענה להצהיר על בטלותה של העברת מניות בחברה, שהרי אין לתת הצהרה שתוביל לשינוי מצב קיים שהדריך את בעלי הדין ושעליו הסתמכו במשך שנים רבות.⁴⁸ על תביעה למתן הצהרה בדבר בעלות במניות או מתן צו עשה להירשם כבעל מניות חלים דיני ההתיישנות; תקופת ההתיישנות היא שבע שנים; תחילת מרוץ ההתיישנות בעילת תביעה שעניינה מתן סעד הצהרתי או צו עשה בקשר לבעלות במניות, היא במועד שהחל ממנו התובע זכאי, לגרסתו, לבעלות במניה או במועד שהחל ממנו מרשם בעלי מניות אינו משקף לטענתו את זכויותיו.⁴⁹

סימן ו – סעד הצהרתי נגד המדינה

הסעד הצהרתי התפתח במיוחד בתובענות אזרחיות נגד המדינה. מאחר שסעיף 5 לחוק לתיקון סדרי הדין האזרחי (המדינה כבעל דין), התשי"ח-1958, אשר בזמנו על מתן סעד "אפקטיבי" של צו עשה או של צו לא תעשה נגד המדינה בבתי המשפט האזרחיים, הרי שהסעד הנותר שהתבקש היה הסעד הצהרתי. אומנם לא ניתן היה להגיש פסק דין כזה לביצוע ולמימוש בלשכת ההוצאה לפועל, אולם חזקה על המדינה שתכבד הצהרה כזו לאחר שתהפוך לחלוטה.

בשנת התשנ"ט בוטל הסעיף הנ"ל ולעניין ההליך – דין המדינה כדין כל אדם. בעניין אחד הסכימו נציגי המדינה כי המבקשת תגיש תובענה לסעד הצהרתי כדי לפרש את שיטת חישובן של ההתייקרויות על פי הסכם פשרה שקיבל תוקף של פסק דין. בית המשפט הניח שאם אכן ייעתר לתובענה וייתן את ההצהרה המבוקשת, תכבד המדינה את ההצהרה ותיישם אותה.⁵⁰ לפני התיקון בחוק עתר אדם לסעד הצהרתי שיכריז כי המדינה התחייבה להשלים את בניית ביתו. נקבע בדעת הרוב כי מאחר שאין לתת נגד המדינה צו עשה, כפי שהמערער היה מקבל לולא ההוראה ההיא והדבר אינו תיאורטי מבחינתו, הרי שהפתרון הוא בסעד הצהרתי, שכן יש להניח שהמדינה לא תתעלם מפסק דין כזה.⁵¹

46	ע"א 2462/97 הפועלים ליסינג בע"מ נ' טיפול שורש, ניהול למרפאות ניהול ושירותים למרפאות שיניים (ישראל מספר 1) בע"מ, פ"ד נד(1) 529 (2000).
47	ע"א 630/90 רודינסקי נ' ארגון מובילי לוד (העולה) בע"מ, פ"ד מה(5) 365 (1991). הלכה זו חזרה ונשנתה בע"א 5634/90 פינטו נ' האפוטרופוס לנכסי נפקדים, פ"ד מז(4) 846 (1993).
48	ע"א 2140/01 נחמיאס נ' נכסי מושקוביץ בע"מ, פ"ד נו(6) 481 (2002).
49	ע"א 8376/10 חברת מוניות הטייסים בע"מ נ' סילקו (פורסם בנבו, 21.5.2013).
50	ע"א 5403/90 מדינת ישראל נ' ר.א.מ. רבחי את איברהים, פ"ד מו(3) 459 (1992).
51	ע"א 694/75 אלוש נ' מדינת ישראל, פ"ד ל(2) 382 (1976).

בתובענה שבה נדון סכסוך בין סוכן דואר לבין המדינה נקבע כי אם יקבל העותר פסק דין הצהרתי בבית משפט אזרחי, שלפיו ביטול ההסכם עמו היה שלא כדין, חזקה על המדינה שתפעל על פי האמור בפסק הדין.⁵²

סעד הצהרתי זמני נגד המדינה – כפי שלא ניתן בזמנו על פי החוק האמור לעתור לצו עשה או לצו לא תעשה (צו מניעה) נגד המדינה, ברור שאי אפשר היה לעתור גם לסעדים זמניים מסוג צו עשה זמני וצו מניעה זמני. הפתרון שמצאה הפסיקה לצורך מתן סעד זמני במקרים דחופים, הגם שמדובר בסעד עיקרי של הצהרה בלבד, נעוץ בסעד של "צו הצהרתי זמני". נקבע שבית המשפט האזרחי מוסמך לתת לעותר אף סעד ביניים בדרך של הצהרה זמנית.⁵³

חברה קבלנית ביקשה סעד הצהרתי זמני שימנע מהמדינה מימוש ערבויות בנקאיות המצויות בידיה. נקבע כי התנאים המקדמיים – נוסף על לכאוריות הזכות – למתן צו מניעה זמני צריכים להתקיים, בשינויים המחויבים, גם לשם מתן סעד הצהרתי זמני.⁵⁴ בית המשפט אכן מוסמך להעניק סעד הצהרתי זמני.⁵⁵ אולם כאמור, הלכות אלה אינן נוהגות עוד לאחר הסרת המגבלה שהייתה קיימת על פי סעיף 5 לחוק לתיקון סדרי הדין האזרחי (המדינה כבעל דין).

סימן ז – סעד הצהרתי נגד רשות מינהלית

אין ליתן סעד הצהרתי בעניינים המסורים לשיקול דעתה של הרשות המינהלית ואשר הדרכים לתקיפתם קבועות בחוק, אולם בית המשפט האזרחי מוסמך להעניק סעד הצהרתי בעניינים הנוגעים לתחום המשפט הציבורי.⁵⁶

נושאי מיסוי – נדחתה עתירה להצהיר מכוח הלכת השיתוף בנכסים, על בעלות העותרת במחצית המקרקעין הרשומים בפנקס המקרקעין על שם בעלה המנוח ובכך להשפיע על גובה מס העיזבון המוטל על העיזבון. נקבע כי קיימת דרך שהמחוקק קבע במיוחד לכירור עניינים הקשורים לקביעתו של מס העיזבון, וזאת בדרך של תקיפת שומת המס.⁵⁷

נדונה תביעת בן זוג אחד נגד רעהו למימוש הזכות על פי חזקת השיתוף בין בני זוג. לפעמים המחלוקת בנושא זה אינה בין בני הזוג אלא בין בני הזוג (או יורשיהם) לבין שלטונות מס שבח

52 בג"ץ 341/80 דוויק נ' בכר, פ"ד לה (2) 197 (1982).

53 ש.ם.

54 ע"א 144/79 יוטבין, מהנדסים וקבלנים בע"מ נ' מדינת ישראל, פ"ד לד (2) 344 (1980).

55 ב"ש 441/83 מעוף נתיבי אויר נ' מדינת ישראל, פ"ד לז (2) 732 (1983). נדחתה תובענה לסעד המצהיר על זכותן של המערערות להפעיל טיסות ליעדים מסוימים באירופה. עד להכרעה בערעור, ביקשו המערערות סעד הצהרתי זמני שיאפשר להן לבצע טיסות אלה.

56 רע"א 483/88 מפעלים פטרוכימיים בע"מ נ' אגף המכס, פ"ד מד (3) 812 (1990).

57 ע"א 306/78 קרוליק נ' עיזבון פנחס, פ"ד לג (1) 496 (1979).

מקרקעין, משום שהקביעה בנושא זה משפיעה על גובה החבות במס השבח. לפיכך נקבע כי יש להזמין לדיון את כל בעלי הדין הנוגעים בדבר, ובהם מנהל מס שבח.⁵⁸

בתובענה דומה טען מנהל מס שבח כי לא היה מקום לפנות לבית המשפט האזרחי בתובענה לסעד הצהרתי לשם הכרה בזכות היורשים בשם מורישם על פי חזקת השיתוף, שכן בחוק מיסוי מקרקעין (שבח, מכירה ורכישה), התשכ"ג–1963, נקבע מנגנון מיוחד להגשת השגה וערר. חוק זה והתקנות מכוחו מחייבים לנקוט את הדרך שנקבעה בהם, ולכן אין מקום להיזקק לתביעה אזרחית לסעד הצהרתי. טענה זו של מנהל מס שבח מקרקעין לא נתקבלה. נקבע כי נקיטת הליכים מיוחדים כמו השגה וערר תיעשה רק במקרה ששבו מדובר בעסקה נתונה שהיא "אירוע מס".⁵⁹

נושאים אחרים – בית המשפט המחוזי הוסמך לדון בנושאי תכנון ובנייה כאשר "פסק הדין ההצהרתי הפך לאכסניה מתאימה לנושאים מגוונים מן התחום המינהלי".⁶⁰

בהיעדר החלטה מצד הרשות לא קמה עילה לקיום ביקורת שיפוטית עליה, ובהיעדר עילה, לא היה כל מקום לדון ולהכריע בתובענה לגופה.⁶¹

סימן ח – סדרי דין

סמכות עניינית – זהותו של בית המשפט נקבעת בהקשר לכל מקרה בהתאם לתוכן הסעד ההצהרתי המבוקש. כאשר נסבה ההצהרה על זכות שניתן להעריך את שוויה הכספי, תיקבע הסמכות על פי סכום התובענה. כאשר לא ניתן להעריך את שוויה, על התובענה להידון בבית המשפט המחוזי מכוח סמכותו השיורית.⁶²

פיצול סעדים – תובע שזכה בפסק דין הצהרתי אינו נזקק להיתר לפיצול סעדים על מנת שיוכל לממש את זכותו באמצעות תביעה לפיצויים או להשבה.⁶³

יש לשים לב שהפסיקה הקובעת כי הגשת תביעה כספית בעקבות תביעה לסעד הצהרתי אינה טעונה היתר לפיצול סעדים, עשויה להתאים למקרה שבו זכה התובע בתביעתו לסעד הצהרתי. אולם אין זה מצב הדברים במקרה שבו נדחתה תביעת התובע לקבלת סעד הצהרתי.⁶⁴

- 58 ע"א 177/87 וינפלד נ' מנהל מס שבח מקרקעין נתניה, פ"ד מד(4) 607 (1990). אם הפנייה לבית המשפט נעשית לצורך השלמתה של עסקה עתידית במקרקעין.
- 59 ע"א 5774/91 יהלום נ' מנהל מס שבח מקרקעין, פ"ד מח(3) 372 (1994).
- 60 בג"ץ 4306/93 חלפון נ' הוועדה המחוזית לתכנון ולבנייה, תל-אביב, פ"ד מז(4) 37 (1993). פסק דין זה קדם לתיקון חוק התכנון והבניה (תיקון מס' 43), התשנ"ה–1995, ולחקיקת חוק בתי משפט לעניינים מינהליים, התש"ס–2000.
- 61 ע"א 524/98 משרד האוצר נ' ציון חברה לביטוח בע"מ, פ"ד נב(2) 145 (1998). בתובענה הקשורה בפיקוח על הביטוח במועד שבו נדונה בקשת המדינה לסילוק התובענה על הסף, לא היה עוד ספק שההליכים, שבקיומם מותנית סמכותה של הרשות המינהלית לפעול, טרם קוימו.
- 62 רע"א 7551/00 פוקס נ' קצנלנבוגן, פ"ד נו(1) 253 (2001).
- 63 ע"א 4796/95 אלעזר נ' אלעזר, פ"ד נא(2) 669 (1997). גם ע"א 4646/90 בר חן נ' שמעון, פ"ד מו(5) 798 (1992). וראו גם לעיל פרק א – פיצול סעדים.
- 64 ע"א 3790/02 אשורי נ' אביזאדה, פ"ד נו(4) 337 (2003).

הגישה הראויה היא זו הגורסת כי הזוכה בסעד הצהרתי רשאי לתבוע גם סעד אופרטיבי הנובע מאותו עילה, ואין לו צורך בהיתר לפיצול סעדים.⁶⁵

המרצת פתיחה – תובענה לסעד הצהרתי אינה חייבת להיות הוגשה בהמרצת פתיחה בלבד. עולה מן התקנה כי בכל הקשור לתובענה לסעד הצהרתי, רשאי תובע לבחור בין תובענה בדרך של המרצת פתיחה לבין בקשה בדרך של כתב תביעה רגיל.⁶⁶

פסק דין בהיעדר התגוננות – בתובענה לסעד הצהרתי לא ניתן פסק דין למרות שחלק מהנתבעים היורשים לא התגוננו, אולם מאחר שבסופו של דבר נדחתה התביעה, לא היה מקום ליתן פסק דין נגד אותם יורשים שלא התגוננו.⁶⁷

יריבות – תביעה לסעד הצהרתי לא תורשה להתברר אם בעלי הדין בתביעה אינם היריבים המתאימים. בעניין אחד לא הותרה תביעה לסעד הצהרתי, שכן המערערים הם "אחד" מתוך 255 מתקשרים במפעל בנייה. על פי עתירתם הם מבקשים להצהיר לא רק לגבי דירתם ולגבי הבניין שבו תמוקם, אלא הצהרה לגבי בניית השיכון כולו, המתייחס לדירות המתקשרים האחרים שאינם בעלי דין בתובענה.⁶⁸ כשבעל דין היה צד נכון ודרוש בתביעה לפסק דין הצהרתי, חלה חובה להזמין כדי להגן על זכויותיו. משלא צורף – אפילו אי-הצירוף היה בתום לב – אין פסק הדין מחייב אותו, ויש באי-צירופו יסוד המצדיק התערבות שיפוטית כדי לבטל את פסק הדין ההצהרתי מעיקרא במה שנוגע לזכויותיו. על אחת כמה וכמה שזה דינו של פסק הדין ההצהרתי אם אי-הצירוף נעשה במכוון ומתוך העלמת עובדה מהותית מידיעת בית המשפט.⁶⁹

כאשר פסק הדין נשוא הערעור הינו פסק דין הצהרתי, ככלל אין זה ראוי לעכבו.⁷⁰

דחייה על הסף – הכרעת בית המשפט לדחות על הסף תביעה למתן סעד הצהרתי, מצויה בצומת בין שיקול הדעת שמוענק לו במסגרת פסק דין הצהרתי – המהות הדיונית, לבין שיקול הדעת שיש להפעיל בדחייה על הסף – העיתוי הדיוני. צומת זו דורשת כי כל אחד מהמרכיבים הדיוניים יידון על פי אמות המידה הרלוונטיות. אלה דרישות מצטברות. על הנתבע להוכיח לא רק שדין התביעה להידחות בשל שיקולים שביישוב, אלא כי הכרעה זו מקומה אף בשלב המקדמי של ההליך מבלי שיערך בירור עובדתי. קרי, נדרש שחוסר תום לב וחוסר ניקיון כפיים של התובעים יהיה ניכר ברמה ובבהירות כזו, על סמך כתבי הטענות בלבד, שתצדקנה אי-שמיעה של טענותיהם לגופן.⁷¹

סעד שאינו כספי – תובענה לסעד הצהרתי לא תסווג בהכרח כתובענה שלא ניתן להעריך את שוויה. ישנם מקרים שבהם סעד שאינו כספי גורר עמו זכות שניתן בבירור לאמוד את שוויה; המבחן הקובע

65 ע"א 10474/03 הכהן נ' מלוונת הים התיכון בע"מ (פורסם בנבו, 24.11.2005).

66 ע"א 571/88 בניני איפל בע"מ נ' סתוי, פ"ד מד(3) 636 (1990).

67 ע"א 2742/90 אהרונוב נ' עיזבון אהרונוב, פ"ד מה(3) 159 (1991).

68 ע"א 226/80, לעיל ה"ש 28.

69 ע"א 504/83 זיתון נ' זערורה, פ"ד מא(2) 154 (1987).

70 ע"א 2289/08 אמיר-שלו נ' מגדל חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 4.1.2009).

71 ע"א 8986/10 מנאסרה נ' אלרחים (פורסם בנבו, 21.1.2013).

את הסמכות העניינית הוא מבחן הסעד, אך כאשר אין מדובר בסעד כספי נקוב והמחלוקת אינה על שווי הנושא אלא על הנושא עצמו, ייתכן ורצוי להגביה את נקודת המבט ולבחון מהי מהות הסכסוך.⁷²

סימן ט – הליכים שונים

להלן פירוט של הליכים שונים שבהם התעורר הנושא של סעד הצהרתי:

תשלום אגרה – נתבע בתביעה כספית שלח הודעת צד שלישי ובה ביקש סעד הצהרתי שלפיו הוא זכאי לקבל סעד כספי מהצד השלישי. נקבע כי אכן ניתן לעשות את חישוב האגרה לפי הסעד ההצהרתי ולא הסעד הכספי.⁷³

לפי תקנה 1(3) לתקנות בתי המשפט (אגרות), התשס"ז–2007, "צו הצהרתי" נחשב להליך ששוויו אינו ניתן לביטוי בכסף (כך גם בתקנות הישנות). בעבר הותר בית המשפט בצריך עיון את שאלת האגרה בתביעה לסעד הצהרתי על זכות קיזוז.⁷⁴

הליכי פשיטת רגל – בעוד שהדרך הדיונית של תביעת נאמן בפשיטת רגל למתן סעד הצהרתי לעניין בירור סוגיית השיתוף בנכסים היא דרך ראויה, הרי שלעניין בירור שאלת השיתוף בחובות, ספק רב אם דרך דיונית זו מתאימה בנסיבות המקרה. הליך פשיטת הרגל מיועד לפירעון חובותיו של פושט הרגל בלבד ולא לדון בעניין חובותיו של אחר.⁷⁵

הפרת זכות יוצרים – במקרה שבו ניתן סעד הצהרתי כי הנתבעים הפרו את זכויות היוצרים של התובע והדיון לעניין התרופות נקבע למועד אחר, הרי שסיווגה הנכון של החלטת בית המשפט המחוזי לעניין זכות ערעור הוא כ"החלטה אחרת". שלושה טעמים מצטברים לכך: ראשית, הקביעה בדבר הפרת זכויות יוצרים אינה בגדר סעד עצמאי העומד על רגליו שלו; שנית, הקביעה אינה קביעה אופרטיבית מיידית; שלישית, הקביעה במהותה נועדה לשמש שלב ראשון בדרך לקביעת הסעד הסופי.⁷⁶

ביטול בחירות – מי שמבקש לבטל בחירות (לרשויות מקומיות) עליו לפנות לבית המשפט המוסמך ולבקש סעד בדרך של מתן פסק דין הצהרתי בדבר בטלות הבחירות. בית המשפט מוסמך להעניק סעד הצהרתי כזה מכוח סעיף 75 לחוק בתי המשפט.⁷⁷

שכר פרקליטים – כאשר שכר פרקליטים בהתאם להסכם אמור היה להיגזר משווי הדירות שיימכרו בפרויקט, לא ניתן היה באותו שלב לקבוע את שיעור הפיצוי שהם זכאים לו. לפיכך, הסעד שאותו יש להעניק למערערים הינו סעד הצהרתי.⁷⁸

72 רע"א 6681/17 רשות המיסים נ' Three D Investments Ltd (פורסם בנבו, 2.10.2017).

73 רע"א 417/92 היועץ המשפטי נ' ליבוביץ, פ"ד מו(3) 414 (1992).

74 רע"א 3027/07, לעיל ה"ש 38.

75 ע"א 4374/98 עצמון נ' רפ, פ"ד נו(3) 433 (2002).

76 ע"א 4540/04 מט"ח המרכז לטכנולוגיה חינוכית נ' אורבוך (פורסם בנבו, 14.9.2006).

77 רע"א 83/94 חרזאללה נ' פקיד הבחירות למועצה זמר, פ"ד מט(3) 793 (1994).

78 ע"א 8854/06 קורפו נ' סרוצקין (פורסם בנבו, 20.3.2008).

פירוש צוואה – הוגשה תובענה לסעד הצהרתי לפירוש צוואה, דהיינו הוגשה בקשה להצהיר כי המערערת זכאית ליטול את חלקה של המנוחה בדירה מכוח צוואה, למרות צו ירושה חלקי לגבי אותה דירה שניתן לזכות המשיב.⁷⁹

סעד הצהרתי כהליך מוקדם להליכים בחוץ לארץ – אין בעובדה שהסכסוך העיקרי מתברר או עומד להתברר בבית משפט זר, כדי למנוע מתן הצהרה. בהצהרה זו ניתן לעשות שימוש גם בהליך שאותו עומד המבקש ליזום בחוץ לארץ.⁸⁰

פסק בוררות – אין הכרח להעלות טענה שלפיה המסמך נשוא התובענה אינו פסק בוררות במסגרת בקשה לביטול פסק בוררות לפי סעיף 23(ב) לחוק הבוררות, התשכ"ח-1968. ניתן להעלותה במסגרת בקשה לסעד הצהרתי, ועל בקשה שכזו לא חלה המגבלה של 45 הימים הקבועים בסעיף 27(א) לחוק הבוררות.⁸¹

דיני נזיקין – שאלת הטיפול הראוי במסגרת דיני הנזיקין בסיכון להיווצרות נזקים בעתיד היא לעיתים קשה. כבר נפסק כי אי-היכולת האובייקטיבית בהווה לקבוע אם ייגרם נזק בעתיד אינה סותרת את המסקנה שנגרם נזק בהווה. מתן היתר לפיצול סעדים עשוי למנוע את הצורך במתן פסק דין הצהרתי.⁸²

79 ע"א 239/89 שרש נ' גלילי, פ"ד מו(1) 861 (1992).

80 ע"א 539/78, לעיל ה"ש 22. מבחינה עובדתית, נוח יותר לברר את הקשרים בין בעלי הדין בהליכים בישראל, מאשר בהליכים לפני בית משפט בארצות-הברית, שייזקק – לשם קביעת העובדות – לחיקור דין בישראל או להבאת עדים בנושא זה לארצות-הברית.

81 רע"א 11036/08 קנפלו נ' קרמר (פורסם בנבו, 16.3.2009).

82 ע"א 5233/08 רייניץ נ' מכבי שירותי בריאות (פורסם בנבו, 9.2.2010).

פרק ד – טען ביניים

— עקרונות כלליים	סימן א
— התצהיר בתמיכה לבקשה	סימן ב
— הליכים מוקדמים	סימן ג
— הליכים המתאימים לטען ביניים	סימן ד
— הליכים שאינם מתאימים לטען ביניים	סימן ה

סימן א – עקרונות כלליים

בתקנות התשע"ט (התקנות החדשות) לא מצאנו את ההליך של "טען ביניים" הליך שנעשה בו שימוש על פי תקנות 224 ואילך לתקנות התשמ"ד. ייתכן ונוכל לעשות שימוש בתקנה 54 לתקנות התשע"ט, שכותרתה "קביעה בדין בדבר פנייה לבית המשפט", שבה נקבע:

54. נקבע בדין שניתן לפנות לבית המשפט בהליך עיקרי שלא על דרך כתב תביעה, לרבות, באבעיה או לקבלת חוות דעת, תוגש הפניה כבקשה בכתב ויחולו עליה הוראות פרק זה.

כלומר, אולי ניתן להגיש את ההליך כבקשה בכתב. מכל מקום חלק עיקרי מהפרק נותר בספר לצורך המשתמשים בהליך עד 1.9.2019, המועד שבו תיכנסנה לתוקפן התקנות החדשות. טען ביניים הוא הליך חריג שבו הפותח הוא הנתבע, להבדיל מהליך רגיל שבו התובע הוא שפותח את ההליך. הנתבע פועל כך בשל החשש שמא הוא עול להיתבע בתביעות מטעם תובעים אחדים לגבי אותו חוב. מכאן רצונו של הנתבע לגרור ולחסום את הסיכון האמור באופן שבית המשפט יורה לו למי עליו לשלם את החוב, וכך תימנע האפשרות לחייבו בתשלומו פעם נוספת. כך, הוא לא יהיה צפוי עוד להיתבע על ידי התובעים הפוטנציאליים, שהם בעלי הדין להליך זה. בנושא זה דן פרק י"ח לתקנות, שעניינו "טען ביניים". התקנה הראשונה בפרק זה היא תקנה 224 לתקנות התשמ"ד שיסודותיה הם:

- (א) המבקש הוא הנתבע, או שהוא אדם הצפוי להיות נתבע;
- (ב) המבקש זכאי, אך אינו חייב, להגיש הליך זה;
- (ג) דרוש שיהיו לפחות שני אנשים הטוענים לזכות על אותו עניין (ואפשר שיהיו יותר);
- (ד) דרוש כי תביעותיהם של התובעים הפוטנציאליים תהיינה סותרות, "מכחישות" זו את זו. תובעים אלה מכונים בלשון התקנה "טוענים".

הליך של טען ביניים נדון בבית המשפט המחוזי וגם בבית משפט השלום. הסמכות העניינית לדון בתובענה כגון זו נקבעת על פי שוויו של נושא התובענה.

הרעיון והתכלית העומדים ברקע ההליך של טען ביניים הם לקיים בירור של תביעות סותרות לכספי זוכה בפסק דין חלוט, שנועד ליתן לחייב על פי אותו פסק דין הנחיה למי עליו לשלם את כספי פסק הדין, כדי שלא יהא חשוף לדרישות נוגדות.¹

על פי הוראות תקנה 225 לתקנות התשמ"ד, הנתבע המבקש רשאי לפנות אל בית המשפט בהליך מסוג זה, אף שכבר נתבע מטעם אחד הטוענים. הוא יכול גם לנקוט הליך זה בטרם נתבע, ומחשש שהוא עלול להיתבע בעתיד. אם כבר הוגשה התביעה נגד המבקש, תוגש הבקשה לטען ביניים לאותו

1 רע"א 5168/04 עריית ערד נ' סתר (פורסם בנבו, 7.6.2005).

בית משפט שבו הוא נתבע. אם התביעה טרם הוגשה, תוגש הבקשה לאותו בית משפט שבו אפשר לתבעו.

בית משפט השלום, הנדרש לדון בטען ביניים המתייחס לסכום העולה על גבול סמכותו, נעדר סמכות לדון בו. ההוראה בתקנה הקובעת שהבקשה תוגש לבית המשפט שלפניו נתבע המבקש, מותנית בכך שלאותו בית משפט עניינית לדון בסכום המחלוקת שאותה מעורר המבקש. אם הסכום גבוה מהסכום שבסמכותו העניינית של בית משפט השלום, יש להגיש את ההליך לבית המשפט המחוזי ובינתיים יעוכבו ההליכים בבית משפט השלום.²

הוראה בתקנות סדר הדין המאפשרת לנתבע להגיש לבית המשפט שבו הוא נתבע בקשה בדרך של טען ביניים, אינה מאפשרת הגשת בקשה כזו בעניין החורג מגבולות הסמכות העניינית של בית המשפט לפי חוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד–1984.³

אין כל הגבלה בדבר נושא התביעה וניתן לפנות לבית המשפט בדרך של טען ביניים בכל נושא הראוי להכרעה. בעבר הייתה הגבלה שלפיה ניתן היה לפנות בעניין חוב או בעניין דבר אחר שבראוי, בין כספים ובין טובין. לא ניתן היה לדוגמה להכריע בסכסוך מקרקעין בדרך דיונית זו. אולם כאמור הגבלה זו אינה קיימת עוד.⁴

המבקש זכאי לחזור בו מן ההליך, למרות שבעצם הגשת הבקשה ניתן לראות הודאה מצדו בקיום החוב או החיוב.⁵

לעיתים מתייחסים להליכים דיוניים כאילו הוגשו בדרך של טען ביניים. במקרה אחד היו תלויות ועומדות שתי תביעות נפרדות של רוכש מקרקעין נגד בעלים של נכס, והן אוחדו על ידי בית המשפט. בעלי הנכס השאירו את ההכרעה לשיקול דעתו של בית המשפט. בית המשפט התייחס לבעלי הנכס כאל "מעין צד שלישי בהליכי טען ביניים, כי הם הביעו את נכונותם להעביר את הנכס למי שיהיה זכאי לו לפי החלטת בית המשפט".⁶

בעניין אחד השוכרים היו נכונים להפקיד את דמי השכירות בקופת בית המשפט והמשכירה היא זו שהתנגדה לכך.⁷

סימן ב – התצהיר בתמיכה לבקשה

כדי שהבקשה תקובל לדיון, המבקש חייב, על פי דרישותיה של תקנה 226 לתקנות התשמ"ד, לצרף לבקשתו תצהיר. על התצהיר להכיל שלושה יסודות הכרחיים:

- 2 רע"א 4692/92 בנק הבניה לישראל בע"מ נ' פרי העמק (שימורים וקפואים) 88 בע"מ, פ"ד מז(1) 653 (1993).
- 3 בג"ץ 336/99 דלתא להשקעות ולמסחר (קרני שומרון) בע"מ נ' בית המשפט לעניינים מקומיים באריאל, פ"ד נה(3) 246 (2001).
- 4 בתקנה 293 לתקנות סדר הדין האזרחי, התשכ"ג–1963 (קודמתה של תקנה 224 לתקנות).
- 5 ע"א 213/88 אור אלום בע"מ נ' אלמוג בע"מ, פ"ד מג(3) 99 (1990).
- 6 ע"א 432/79 חבשוש נ' שבדרון, פ"ד לד(3) 377 (1980).
- 7 רע"א 6374/13 משחקי כדורת בע"מ נ' תל אור ניהול נכסים בע"מ (פורסם בנבו, 29.9.2013).

א. המצהיר אינו תובע טובת הנאה כלשהי בנושא התביעות השנוי במחלוקת, פרט לכיסוי תשלומי חובה או להוצאות שהוציא;
 ב. המצהיר אינו מצוי בקנוניה עם אחד הטוענים;
 ג. המצהיר מוכן להעביר את נושא הבקשה לבית המשפט, או לטפל בו כפי שיוורה בית המשפט. שלושה יסודות אלה שלובים זה בזה ומיועדים להבטיח כי אכן דרך דינית מיוחדת זו תיושם במקרים ברורים בלבד, שבהם אין למבקש כל עניין או טובת הנאה בנושא שבמחלוקת; כל רצונו הוא לשחרר עצמו מתביעה קיימת או מתביעה צפויה, והוא מוכן לעשות בנושא המחלוקת ככל שיוורה לו בית המשפט, לרבות הפקדתו או העברתו.
 כאשר המבקש בטען ביניים הוא כבר נתבע יש להגיש את התצהיר לבית המשפט בתוך 10 ימים מיום שהומצאה למבקש ההזמנה למשפט.⁸

“היעדר הקנוניה” – התקנה קובעת את הדרישה שהמבקש לא יעשה קנוניה עם אחד מבעלי הדין. בדרך כלל השימוש במילה “קנוניה” הוא חמור, שכן אבק מזימה נודף ממנה. אולם לצורך תקנה זו פרשנותו של המונח “קנוניה” מוגבלת יותר. “קנוניה” או Collusion לעניין טען ביניים, אין פירושה מעשה ערמה הראוי לגנאי; כל גילוי של הפליה כלפי אחד הטוענים, או העדפת האחד על פני האחר, די בהם כדי להפקיע את הזכות להיזקק להליך.
 לא יינתן סעד של טען ביניים למי שלא הראה יחס של שוויון או ניטרליות מוחלטת כלפי שני הטוענים כאחד. גילוי הזדהות עם טוען אחד או כוונה להיטיב עמו פוסלים את הזכות לסעד בהליך כזה.⁹

נכונות לקבל את הכרעת בית המשפט והפקדה – היסוד הנוסף שאותו יש לכלול בתצהיר הוא כי המבקש נכון לקבל את הכרעת בית המשפט וגם מוכן להעביר פיסית את נושא הבקשה לבית המשפט. כדי להגשים את הנאמר בתצהירו של המבקש דהיינו, כדי להמחיש את כנות הצהרתו, שלפיה אינו תובע טובת הנאה בנושא הנדון, וכי הוא מוכן להעביר את נושא הבקשה לבית המשפט – באה תקנה 229 לתקנות התשמ”ד והסמיכה את הרשם להורות למבקש להביא את נושא הבקשה לבית המשפט או לעשות בו בדרך שתיראה לרשם ראויה לקיום את החלטת בית המשפט.

סימן ג – הליכים מוקדמים

כאשר התובענה כבר הוגשה נגד המבקש, יהיו לפני בית המשפט בעלי הדין הבאים: המבקש־הנתבע, התובע הקיים, הטוען־התובע הפוטנציאלי.

8 ראו תקנה 226(ב). להבדיל מאדם הצפוי להיתבע.

9 ע”א 372/72 טפרסון נ’ בן חורין, פ”ד כז(1) 461 (1973). בנסיבות מקרה זה, הגיש אדריכל תובענה בדרך של טען ביניים, בסכסוך שבין קבלן לבין מזמין, לגבי ערבות בנקאית שמומשה על ידיו. התנהגותו של האדריכל הוגדרה כ”קנוניה” שנעשתה בינו לבין המזמין על חשבון הקבלן. זאת, משום שהאדריכל נטל לידי, ללא צידוק, את התפקיד של שומר הכספים ואף גילה כוונתו להיטיב בכך עם המזמין.

כאשר התובענה טרם הוגשה נגד המבקש, יהיו לפני בית המשפט בעלי הדין הבאים: המבקש-הנתבע הפוטנציאלי; הטוען הראשון – התובע הפוטנציאלי; הטוען השני – תובע פוטנציאלי נוסף.

הודעת הסתלקות והודעת פרטים – על פי הוראות תקנה 231 לתקנות התשמ"ד, הטוען – שהוא התובע הפוטנציאלי – היה רשאי להגיב בשני אופנים: בהודעת הסתלקות או בהודעת פרטים.

כאשר הטוען אינו מעוניין בנושא המחלוקת, תהא הודעתו "הודעת הסתלקות". זוהי הודעה שבה הוא מציין שאינו תובע דבר לגבי נושא הבקשה. הודעה זו תוגש במספר עותקים מספיק לצורכי בית המשפט ולשם המצאה לכל בעלי הדין.

כאשר הטוען מעוניין בנושא המחלוקת, עליו להגיש "הודעת פרטים", המהווה למעשה את כתב תביעתו של התובע החדש (שהוא הטוען). בהודעה זו יפרט את נימוקי תביעתו לגבי נושא הבקשה.¹⁰ כל אחת מההודעות צריכה להיות מוגשת בתוך 7 ימים מהיום שהומצאה ההזמנה לטוען. ברור שאם המבקש הוא כבר בבחינת נתבע, הרי שהתובע המקורי אינו חייב להגיש הודעת פרטים, מאחר שכבר גילה בכתב התביעה את פרטי תביעתו.

שאלה היא אם קיימת אפשרות לתקן את "הודעת הפרטים" ושאלה היא אם ניתן לאמץ את הליכי "שינוי חזית" (החלים על כתיב טענות רגילים).¹¹

נקבע כי מחדל המבקשת באי-הגשת תצהיר כנדרש – כמוהו כהגשת הודעת הסתלקות מטעמה.¹²

צו גודר – המונח "צו גודר", על פי תקנה 233 לתקנות התשמ"ד, נגזר מהמילה "גדר" והוא החוסם את זכות התביעה בעתיד של הטוען (שלא הצליח בדיון בטען הביניים), נגד הנתבע או המבקש (או הבאים מכוחם). הצו הגודר אינו מונע התדיינות בעתיד של אותו טוען ושל התובע, בינם לבין עצמם. הצו הגודר יינתן גם נגד טוען שהגיש הודעת הסתלקות, כך שהצו ימנע ממנו לתבוע לא רק מהנתבע או מהמבקש, אלא גם מהתובע ומכל טוען אחר (או הבאים מכוחם).

סימן ד – הליכים המתאימים לטען ביניים

להלן מקרים של דרישות נוגדות, שבהם נקבע כי ההליך של טען ביניים הוא הליך ראוי:

שאיירו של פנסיונר – הוגשו שתי דרישות נוגדות לקופת פנסיה לתשלום פנסיית שאירים, פנסיה המיועדת ל"אלמנת" המנוח.¹³ הדרישה האחת הייתה של האלמנה "הרשמית", והשנייה, של "הידועה בציבור". הקופה לא כפרה בחבותה למלא אחר התחייבותה כלפי המנוח ולפרוע את התשלום לאחת

10 דוגמה להודעת פרטים שהוגשה בהליך של טען ביניים ראו ע"א 700/87 מוסדות חינוך חב"ד בירושלים נ' בנק ברקליס דיסקונט בע"מ, פ"ד מה(1) 285 (1990).

11 המ' (מחוזי ת"א) 11916/90 הסוכנות היהודית לארץ ישראל נ' ישראל אמריקן דולפר בע"מ, פ"מ התשנ"א(2) 102 (1991).

12 רע"א 2989/15 בן מרדכי נ' בודה (פורסם בנבו, 9.7.2015).

13 שעבר בחייו אצל הנתבעת.

משתי הטוענות, והייתה נכונה להעביר את נושא התביעה לבית המשפט או לטפל בו בהתאם להוראות שייתן בית המשפט.¹⁴

יורשים – קופת גמל הגישה תובענה בדרך של טען ביניים, על מנת שבית המשפט יורה לה למי מהיורשים עליה לשלם את הכספים שנצברו בחשבון המנוח בקופתה. בית המשפט קבע כי ההוראות שנתן המנוח בחייו לקופה, הן הקובעות.¹⁵

נהנים על פי צוואה – קופת גמל הגישה תובענה בדרך של טען ביניים וביקשה כי בית המשפט יורה לה כיצד לחלק את הכספים בחשבון המנוחה. לבקשה הוזמנו כטוענים כל הנהנים הנזכרים בצוואה.¹⁶

דרישות נוגדות לגבי שטרות מופקדים – בעקבות החלטת ביניים של בוררים אשר דנו בפירוק שותפות, הופקדו למשמרת בידי אחד מהם שטרי חוב חתומים על החלק על ידי אחד השותפים. הבורר נתבקש להחזיר את השטרות לשותף שמסרם והשותף השני התנגד לכך. הבורר הגיש תובענה בדרך של טען ביניים לפתיחת ההליך בדרך דיונית זו, בנסיבות אלה, הוכרה כלגיטימית.¹⁷

קבלנים ונושיהם – קבלן ראשי העביר את ביצוע העבודה לקבלן משנה, לרבות את הזכות לקבל ישירות את תמורת העבודה מאת מזמין העבודה. כאשר נתקבלו אצל המזמין צווי עיקול בגין חובותיו של הקבלן הראשי, הוגשה תובענה בדרך של טען ביניים, כדי שייקבע למי מהדורשים הזכות להיפרע מסכום התמורה.¹⁸

נמחה ונושי הממחה – חברה שהייתה זכאית לקבל כספים מבנק המחתה את זכותה לחברה אחרת. לאחר מכן נתקבלו אצל הבנק כ"מחזיק" צווי עיקול בגין חובותיה של החברה הראשונה. הבנק הגיש תובענה בדרך של טען ביניים.¹⁹

הוגשה תובענה בדרך של טען ביניים להכריע בין זכויות שהומחו לבנק לבין זכויות נושה שהטיל עיקול. נפסק כי משהומחו הזכויות לבנק, לא נותרה זכות כלשהי העשויה לשמש נושא לעיקול.²⁰

זכות להירשם כבעל מניות בחברה – חברה שנדרשה על ידי אחדים (החלוקים ביניהם) לרושםם בספריה כבעלי זכויות במניות החברה, רשאית להביא את העניין להכרעת בית המשפט בדרך של טען ביניים.²¹

14 ע"א 152/57 פיקסמן-נבנצל נ' שמן, תעשית שמנים ישראלית בע"מ, פ"ד יא 1439 (1957). ואכן, הדיון התנהל בהליך של טען ביניים.

15 ע"א 3807/90 פישור נ' תמר, קופת תגמולים מרכזית ליד בנק דיסקונט לישראל בע"מ, פ"ד מז(5) 104 (1993).

16 ע"א 5027/90 מילשטיין נ' אקוה, פ"ד מז(3) 560 (1993).

17 ע"א 522/61 פריד נ' פישור, פ"ד טז 678 (1962).

18 ע"א 614/67 חברה קבלנית חיפאית אספלט בע"מ נ' בית הספר הריאלי העברי בחיפה בע"מ, פ"ד כב(2) 309 (1968). גם פנייה זו הוכרה כלגיטימית.

19 ע"א 6/75 החברה לפיתוח באר שבע בע"מ נ' המחסן למלאכה באר שבע, פ"ד כט(2) 632 (1975). לעצם העניין, לא מצא בית המשפט תימוכין להיסוסי הבנק.

20 ע"א 568/85 Bank Hapoalim (switzerland) Ltd נ' חברה לנאמנות של הבנק הבינלאומי הראשון לישראל בע"מ, פ"ד מב(4) 507 (1989); ה"פ (מחוזי נצ') 611/90 רם און, מושב עובדים בע"מ נ' דגן מכוני תערוכת בע"מ, פ"מ התשנ"א(2) 441 (1990).

זכות להשבת דמי שכירות – הוגשה תובענה בדרך של טען ביניים על ידי רשות הפיתוח להכריע למי מבין שני שותפים יש להחזיר דמי שכירות שגבתה.²²

עובד ומעביד לגבי הזכויות בביטוח מנהלים – חברות ביטוח הגישו תובענה בדרך של טען ביניים לבית הדין לעבודה כדי שיכריע למי הזכות על פי פוליסות לביטוח מנהלים. התובענה הוגשה בעקבות דרישה מצד עובד, המבוטח בביטוח מנהלים בשלוש חברות ביטוח, למימוש זכויותיו לתגמולים ולפיצויים עם סיום עבודתו אצל מעבידתו, לאחר התפטרותו. מנגד, התנגדה המעבידה לדרישה והודיעה לחברות הביטוח כי העותר חשוד בהפרת אמונים ובגניבה, אשר גרמו לה נזקים רבים, וביקשה כי התשלומים על פי הפוליסות יועברו לידיה.²³

זכאים לפיצויים מהמדינה – הוגשה תובענה בדרך של טען ביניים על ידי המדינה נגד שמונה טוענים, כשהשאלה שם הייתה למי מביניהם יש לשלם פיצויים בגין עקירת עצים מחלקת אדמה.²⁴

פיקדון אצל פרקליט – עורך דין הורשע בהליכי דין משמעת בעיכוב כספים שנמסרו לו בנאמנות כדי להפעיל לחץ על לקוח שזה ישלם לעורך הדין שכר שהלה תובע לעצמו. עקב הספק למי עליהם לשלם את הפיקדון, היה עליהם לפנות לבית המשפט בבקשה בדרך של טען ביניים.²⁵

זכויות במקרקעין – עירייה הגישה בקשת סעד בדרך של טען ביניים על מנת שכל אלה הטוענים לזכויות רישום בחלקה יוכלו להשמיע את טענותיהם באשר לרישום הזכויות המוצע, ובית המשפט כריע ויעניק לעירייה צו גודר.²⁶

עיקולים – במסגרת טען ביניים בית המשפט פסק כי העיקולים שהטילו הנושים גוברים על המחאת הזכות, וכי על המבטחת לשלם לנושים את כספי הפיצויים.²⁷

סימן ה – הליכים שאינם מתאימים לטען ביניים

להלן מקרים של דרישות נוגדות, שבהם נקבע כי השימוש בהליך של טען ביניים אינו ראוי:

דרישות שאינן נוגדות של שאירי פנסיונר – להבדיל מהמקרה הראשון, שהובא בסימן הקודם והדומה לו בעובדותיו (תביעת אלמנה ותביעת "ידועה בציבור"), הרי שבמקרה זה נקבע כי על פי תקנונה של קרן פנסיה (המשיבה), הרי לכל אחת מהתובעות זכות עצמאית משלה.²⁸

21	ע"א 63/78 כהן נ' קוט, פ"ד לה (1) 337 (1980).
22	ע"א 314/60 מצא נ' מצא, פ"ד טו 1253 (1961). בית המשפט נתן את ההוראות המתאימות.
23	בג"ץ 846/93 ברק נ' בית הדין הארצי לעבודה, פ"ד נא (1) 3 (1994).
24	ע"א 283/67 הנאמנים לנכסי רפיח נ' מדינת ישראל, פ"ד כב (1) 124 (1968).
25	על"ע 6/72 סופרין נ' הועד המחוזי לשכת עורכי הדין, פ"ד כז (2) 125 (1973). הם לא הורשעו מפני שלא פנו לבית המשפט אלא משום שעייכבו את הפיקדון תחת ידיהם במשך זמן ממושך.
26	רע"א 9122/03 ניסן נ' עיריית רמלה (פורסם בנבו, 10.5.2004). בנסיבות מקרה זה, השימוש בהליך היה תקין.
27	רע"א 4395/14 כהן נ' הכשרה חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 19.8.2014). ערעור על פסק הדין נדחה וכן נדחתה בקשת רשות הערעור.

דרישות שאינן נוגדות של מתווכים – כאשר שני מתווכים תיווכו בנפרד והלקוח נדרש לשלם דמי תיווך לכל אחד מהם, הגיש הלקוח תובענה בדרך של טען ביניים כדי להכריע בין דרישותיהם של המתווכים. נפסק שלא היה מקום ליתן סעד של טען ביניים, שכן אין מדובר על תביעות נוגדות (Adverse Claims) לגבי אותו חוב. מדובר בשני הסכמים נפרדים עם שני מתווכים שונים, אשר יצרו שני חיובים. בנסיבות אלה אין לדבר על תביעות נוגדות לאותו סכום כסף.²⁹

אי-קיום מחלוקת אמיתית – כאשר אין בעניין מסוים משום מחלוקת אמיתית בין טוענים נוגדים – והפתרון לאותו "סכסוך" הוא ברור, בלא צורך בהכרעה בדרך של טען ביניים – אין לדון בסכסוך בדרך דיונית זו. כשניתן פסק דין, המחייב חברה נתבעת בתשלום פיצויים בצירוף ריבית, מחויבת החברה לנכות מס הכנסה מהריבית.³⁰ החובה לבצע את הניכוי אינה מצדיקה לפתוח בהליך של טען ביניים.³¹

דרישות נוגדות שטרם הגיעו לכלל גיבוש – התנגדותו של אדם (שמצא רכוש גנוב) לצו חילוט, שעתרה לו המשטרה, אינה הופכת את הדיון בנושא החזקה ברכוש להליך של טען ביניים, שכן בשלב זה טרם גובשו תביעות נוגדות בדבר הזכויות על רכוש זה.³²

- 28 ע"א 361/64 קרן הגימלאות המרכזית של עובדי ההסתדרות בע"מ נ' כנר, פ"ד יט(1) 134 (1965). במקרה של שמן, שהובא בסימן הקודם, היו שתי טוענות לגבי חוב אחד.
- 29 המ' (מחוזי י-ם) 1032/62 נרקיס נ' פרנקל, פ"מ לה 168 (1962).
- 30 על פי צו מס הכנסה (ריבית והפרשי הצמדה כהכנסה), התשל"ז-1977.
- 31 ע"א 370/80 "מרכז הדירות ברחובות" חברה לבנין בע"מ נ' פחימה, פ"ד לה(2) 148 (1980).
- 32 ה"פ (מחוזי ת"א) 933/79 רוטגר נ' מדינת ישראל, פ"מ התשמ"א(1) 265 (1980).

פרק ה – חשבונות, חקירות ובדיקות

– תביעה למתן חשבונות – הזכות להגישה	סימן א
– תובענה בשלבים	סימן ב
– ענייני שותפות	סימן ג
– הליכים נוספים	סימן ד
– גילוי מסמכים ושאלונים	סימן ה
– נושאים דיוניים	סימן ו
– חקירות וחשבונות	סימן ז
– בדיקת נכס	סימן ח

סימן א – תביעה למתן חשבונות – הזכות להגישה

בתקנות התשע"ט (התקנות החדשות) לא מצאנו את ההליך של "תביעה למתן חשבונות" הליך שנעשה בו שימוש על פי תקנות 123 ואילך לתקנות התשמ"ד. ייתכן ונוכל לעשות שימוש בתקנה 54 לתקנות התשע"ט, שכותרתה "קביעה בדין בדבר פנייה לבית המשפט", שבה נקבע:

54. נקבע בדין שניתן לפנות לבית המשפט בהליך עיקרי שלא על דרך כתב תביעה, לרבות, באבעיה או לקבלת חוות דעת, תוגש הפניה כבקשה בכתב ויחולו עליה הוראות פרק זה.

כלומר, אולי ניתן להגיש את ההליך כבקשה בכתב. מכל מקום חלק עיקרי מהפרק נותר בספר לצורך המשתמשים בהליך עד 1.9.2019, המועד שבו תיכנסנה לתוקפן התקנות החדשות. העתירה למתן חשבונות אופיינית לסוג מסוים של תובענות. החובה ליתן חשבונות חייבת להיות מעוגנת בראש ובראשונה בחוק המהותי. מכאן שבתביעה למתן חשבונות המבוססת לכאורה על קיום יחסי שותפות ואשר בה דחה בית המשפט את הגרסה בדבר קיום יחסים אלה, אין מקום למתן צו חשבונות כל עוד לא הובררה עילה אחרת למתן חשבונות.¹ תובע אינו רשאי לבקש צו למתן חשבונות כדי לברר כמה חייב לו הנתבע. תביעה למתן חשבונות צריך שתתבסס על קיומה של מערכת יחסים מיוחדת בין התובע לנתבע המצדיקה מתן חשבונות. כך למשל הזכות לקבלת חשבונות מוכרת כאשר בין הצדדים שררו יחסים של שליחות, הרשאה, שותפות או נאמנות, אך רשימה זו אינה סגורה.² בעל דין אינו זכאי להגיש תביעה למתן חשבונות בדרך של "מסע דיג" רק כדי לברר אם הנתבע אכן חייב לו כסף.³ אין מקום לחייב את הנתבע במתן חשבונות כאשר התובע הסתמך בתביעתו על הסדר מסוים שהיה קיים בינו לבין הנתבע, ולא הוכח קיום הסדר כזה.⁴ עילה למתן חשבונות היא עילה המתמשכת והמתחדשת מיום ליום.⁵

- 1 רע"א 5479/90 פלקון נ' נפשי, פ"ד מה(2) 19 (1991). עוד נאמר שם שאין מקום לכאורה ליתן סעד של מתן חשבונות בגדר תובענה לפיצויים או לדמי תיווך.
- 2 רע"א 127/95 מועצת הפירות ייצור ושיווק נ' מהדרין בע"מ, פ"ד נא(4) 337 (1997); רע"א 8266/11 יו.בי.אמ נ' מעוז נסיעות בע"מ (פורסם בנבו, 16.8.2012).
- 3 רע"א 5634/05 צוקית הכרמל פרויקטים בע"מ נ' מיכה צח חברה לקבלנות כללית בע"מ (פורסם בנבו, 4.6.2007).
- 4 רע"א 351/61 זדרויביץ נ' "חרות" מושב עובדים להתיישבות חקלאית שיתופית בע"מ, פ"ד טז 481 (1962).
- 5 רע"א 502/88 שמעון נ' עיזבון שמעון, פ"ד מד(3) 833 (1990). כך נקבע בתובענה בין שותפים בחנות לצורכי מכולת, שהתעוררה בה טענת התיישנות.

כאשר הבסיס לתביעתו של המערער נשמט, ממילא לא היה בידו להצביע על זכות לכאורה בכספים שלגביהם נתבע מתן החשבונות.⁶
 בחינת דרך ההשגה על החלטה בה ניתן סעד של מתן חשבונות. בבחינת סיווגו של סעד זה יש להוסיף ולבחון אם מדובר בסעד עצמאי-אופרטיבי העומד על רגליו או בסעד שנועד לשמש בסיס לקביעת "הסעד הסופי" (הוא הסעד הכספי), כמעין מדרגה בדרך אליו.⁷

סימן ב – תובענה בשלבים

תובענה למתן חשבונות מתנהלת בדרך כלל בשני שלבים: בשלב הראשון בית המשפט קובע אם התובע אכן זכאי לחשבונות מן הנתבע. אם קבע בית המשפט כי התובע זכאי לחשבונות, מוציא בית המשפט צו למתן חשבונות ועובר לשלב השני, ובו נדרש הנתבע לשכנע שהחשבונות שנמסרו – נאותים. רק לאחר מכן ייקבע אם הוא מחויב בתשלום על פי החשבונות.

כדי שהתובע למתן חשבונות יזכה בצו בשלב הראשון עליו להוכיח קיומם של שני תנאים: ראשית, עליו להראות קיומה של מערכת יחסים מיוחדת בינו לבין הנתבע המצדיקה מתן חשבונות. שנית, עליו להוכיח – ואפילו לכאורה – כי קמה לו הזכות לתבוע את הכספים שלגביהם הוא מבקש לקבל חשבונות. אם התקיימו תנאים אלה, ובהיעדר סיבה אחרת המצדיקה הימנעות ממתן החשבונות – כגון חיסיון או היעדר הצורך בחשבונות לצורך הבירור הכספי – ייתן בית המשפט צו למתן חשבונות.⁸
 קיימת חובה לעבור את המשוכה הראשונה לפני קבלת החשבונות, דהיינו יש להוכיח את הזכות לחשבונות. תנאי מוקדם למתן חשבונות הוא ההוכחה כי לתובע קמה זכות תביעה לגבי הכספים שעל אודותיהם הוא מבקש לקבל חשבונות.⁹ הדיון בתביעה למתן חשבונות מתנהל אפוא בשלבים.

בשלב הראשון, בית המשפט בוחן את גרסת התובע ובודק אם אכן הוא זכאי לחשבונות מן הנתבע. הצליח התובע במשימתו זו – מסתיים השלב הראשון בחיוב הנתבע בהגשת חשבונות. לאחר מכן באים השלבים הבאים:

בדיקת החשבונות – בשלב זה מוטל על הנתבע עול ההוכחה לשכנע שהחשבונות נאותים; חיוב הנתבע בתשלום לתובע על פי החשבונות – אם אכן הם מגלים יתרת זכות לטובת התובע.
 בתביעה למתן חשבונות יחייב בית המשפט את הנתבע לשלם סכום כסף לתובע רק אחרי שנקבע כי לתובע זכות לקבל חשבונות ואחרי בירור החשבונות.¹⁰
 חלוקת נטל השכנוע, בשלבים השונים של התביעה למתן חשבונות, היא:¹¹
התובע – נושא בנטל השכנוע בדבר קיומן של העובדות המקנות לו זכות לקבל את החשבונות מיריבו;

6 ע"א 4087/04 גורה נ' בנק לאומי לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 8.9.2005).

7 ע"א 5670/16 לונדון נ' ניר (פורסם בנבו, 22.12.2016).

8 ע"א 127/95, לעיל ה"ש 2.

9 ע"א 4724/90 א.ש.ת. כספים בע"מ נ' בנק המזרחי המאוחד בע"מ, פ"ד מו(3) 570 (1992).

10 ע"א 9099/96 ידיעות אחרונות בע"מ נ' פירסטנברג, פ"ד נג(5) 1 (1999).

11 ע"א 1842/90 בר לב נ' רפפורט, פ"ד מח(5) 221 (1994).

הנתבע – נושא בנטל השכנוע בדבר אמינותם של החשבונות שהוא מגיש. עמד הנתבע בנטל השכנוע שעניינו מהימנות החשבונות שהגיש, תוכרע תביעת התובע על פי חשבונות אלה; לא עמד הנתבע בנטל האמור – יקבע בית המשפט, בבירור שיקיים על פי הראיות שיוגשו לפניו, מהם החשבונות המהימנים או איזוהי היתרה המתחייבת על פי מידת השכנוע הנוהגת במשפט האזרחי.

בשלב השני, בעלי הדין חופשיים להוכיח פרטים שונים של החשבון שלא הוכחו בשלב הראשון, אולם אין בכך משום היתר לבעל דין להתכחש לעובדות יסודיות שנקבעו שבגינן ציווה בית המשפט על מתן חשבונות.¹²

יש להבחין בין שתי דרכים לעריכת ביקורת על החשבון המוגש לבית המשפט על ידי בעל דין החייב למסור חשבון (accounting party). דרך אחת היא לפתוח מחדש את כל החשבון, באופן שחובת ההוכחה מוטלת בדרך כלל על מגיש החשבון. הדרך השנייה היא להרשות לתובע, לאחר מסירת החשבון על ידי הנתבע, להוכיח כי זיכויים ידועים המצויים בו אינם נכונים (לזה ייקרא תהליך המחיקה – falsifying) או להראות כי יש להוסיף לחשבון חיובים אחרים החסרים בו (לזה ייקרא תהליך החיוב – surcharging). לפי השיטה השנייה נשאר החשבון עומד בעינו, ככל שהתובע אינו מצליח למלא אחר חובת ההוכחה המוטלת עליו.¹³

בתובענה אחת חויבו הנתבעים להגיש חשבונות והוברר כי החשבונות שהוגשו אינם נאותים. בית המשפט קמא לא חייב את הנתבעים בהגשת חשבונות טובים יותר, מאחר שלפי מצב ספרי החשבונות והאסמכתאות לספרים אלה סבר כי לא תצמח תועלת כלשהי מחיוב נוסף כזה. אולם ערכאת הערעור ציוותה על הגשת חשבונות נאותים, מלאים ואמינים יותר, למרות הקשיים האובייקטיביים.¹⁴

תביעה למתן חשבונות עשויה להיות בעלת קיום עצמאי אף בלא סעד כספי המתבקש בצידה. אכן תובענה למתן חשבונות מתנהלת בשני שלבים, אך שני השלבים שבהם מדובר מרכיבים את הסעד למתן חשבונות עצמו. רק לאחר שני שלבים אלה בא תורה של תביעה כספית. דהיינו, אין זה מן ההכרח שסעד למתן חשבונות יהיה סעד "ביניים" בדרך אל תביעה כספית, אלא ייתכן שסעד כזה יעמוד בפני עצמו.¹⁵

ויתור על שלב החיוב הכספי: תובענה למתן חשבונות הוגשה בלא שלווה בעתירה לחיוב כספי ונתבקש בה שכר ראוי ומינוי כונס נכסים. נקבע שלא היה בהיעדר העתירה לחיוב כספי משום השמטת הבסיס והעילה לתובענה. אומנם, רגיל ומקובל הוא שתביעות מסוג זה תלווינה בחיוב כספי על יסוד החשבונות, אולם העילה מתגבשת במסגרת הסעד הראשון למתן חשבונות ואילו החיוב הכספי אינו אלא סעד נלווה.¹⁶

אין לשנות את מתכונת השלבים – מתכונת השלבים בתביעה למתן חשבונות מקובלת מימים ימימה. כאשר נעשה ניסיון ל"קיצור דרך" על ידי מתן צווים אופרטיביים שונים כבר בשלב הראשון, עוד בטרם ניתן בו צו סופי, התערבה ערכאת הערעור והורתה על קיום התובענה ועל ניהולה בשלבים כדבעי, וזאת

12 ע"א 286/54 גולדנברג נ' דרויש, פ"ד י 1170 (1956).

13 ע"א 87/49 לויין נ' לויין, פ"ד ה 921 (1951).

14 ע"א 127/83 בר-לב נ' לוינון, פ"ד מ(3) 249 (1986).

15 רע"א 10720/07 יונה נ' ס.א.ד.ר חברה לעבודות בניין בע"מ (פורסם בנבו, 31.8.2008).

16 ע"א 28/85 פיתוח יהודה בע"מ נ' עיזבון זיס, פ"ד מ(1) 78 (1986).

כדי למנוע עיוות דין.¹⁷ בתום השלב הראשון אין ליתן פסק דין אלא החלטה בלבד, שכן סיום השלב הראשון אינו סיום ההליך.

אין לעקוף את הצורך בקיום התביעה בשלבים, בטענה שאין מדובר כלל בתביעה למתן חשבונות אלא בתביעה למתן הצהרה. זאת כאשר התביעה, על פי מהותה ותוכנה, היא תביעה מובהקת למתן חשבונות. כך התייחסו אליה בעלי הדין וכך התייחס אליה בית המשפט.¹⁸ עם זאת בית המשפט רשאי לערוך את החשבונות בעצמו ולהעניק לתובע את הסעד הסופי, בלי שטיל על הנתבע את עריכת החשבונות. זאת כאשר פרטי החשבונות עולים בבהירות מן הראיות שהובאו לפניו.¹⁹

סימן ג – ענייני שותפות

במסגרת יחסי שותפות – כאשר עילת התובע היא תביעה למתן חשבונות במערכת עסקי שותפות, די לו לתובע להוכיח את קיום השותפות ואינו נזקק להוכיח נוסף על כך גם מרמה או הונאה.²⁰ כדי להוכיח קיומם של יחסי שותפות, כמשמעם בפקודת השותפויות, על הטוען לשותפות להראות כי מהתנהגותם החיצונית של הצדדים נלמדת כוונה להיות שותפים. כך לדוגמה על הטוען לשותפות להראות כי הצדדים הוצגו לציבור הרחב כשותפים, כי השתתפו בניהול העסק, כי השתתפו בחזקה של נכסי העסק וכן כי השתתפו ברווחי העסק ובהפסדיו.²¹

סעיף 1 לפקודת השותפויות [נוסח חדש], התשל"ה–1975, מגדיר את המונח "קשרי שותפות" כקשרים שבין בני אדם המנהלים יחד עסק לשם הפקת רווחים, למעט את הקשרים שבין חברי תאגיד שהואגד לפי כל דין אחר. השאלה אם היסודות הנדרשים לקיומה של שותפות התמלאו במקרה נתון, היא שאלה מעורבת של עובדה וחוק. כך למשל ראוי לבחון, בין היתר, את כוונת הצדדים להיות שותפים; את הצגת הצדדים לציבור כשותפים; את השתתפות הצדדים בנכסים ובחזקה של העסק; את הזכות השווה של הצדדים לנהל את העסק; את הזכות ההדדית של הצדדים לחייב זה את זה בענייני העסק; את השתתפות הצדדים ברווחי העסק; את משך היחסים בין הצדדים.²² כאשר נדחית טענה בדבר קיום השותפות ובית המשפט מוצא כי קיימים רק יחסי תיווך בין הצדדים, אין לעתור למתן חשבונות. מכל מקום אין להמשיך בהליך כזה לפני שתתוקן התביעה והעילה תוסב לעילה חדשה.²³

בשותפות קיימת או שהייתה קיימת גובשו כבר זכויות השותף כלפי שותפו. כשם שאין אותו שותף יכול להסתלק ממילוי חובותיו, כך אין הוא מפסיד את זכויותיו לחשבונות מחמת שיהוי, אלא אם עלה השיהוי כדי ויתור על הזכות או זניחתה הגמורה.²⁴

ע"א 85/83 בניאל נ' תמ"י מכון למחקר ולפיתוח בע"מ, פ"ד מב(3) 606 (1986).	17
ש.ם.	18
ע"א 374/59 פרידמן נ' חסיד, פ"ד טו 1124 (1961).	19
ע"א 502/88 לעיל ה"ש 5.	20
ע"א 7202/12 חלאילה נ' ג'חוש (פורסם בנבו, 4.5.2015).	21
ע"א 7065/15 לוי נ' נחלת א.מ. בניה ויזום בע"מ (פורסם בנבו, 28.1.2018).	22
רע"א 5479/90 לעיל ה"ש 1.	23

בתובענה לחיוב שותף במתן חשבונות, נתבע סעד נוסף ונפרד למתן פסק דין הצהרתי על קיומה של שותפות ביניהם. ההחלטה החיובית בנושא זה הוכרה כפסק דין חלקי.²⁵ בעניין אחד בעלי הדין היו בעלים במשותף של מקרקעין. במסגרת סכסוך עסקי תבע שותף משותפו מתן חשבונות ודמי שימוש ראויים במקרקעין אלה. התביעה נתקבלה והשותף חויב במסירת חשבונות.²⁶

בתביעה למתן חשבונות במסגרת פירוק שותפות התעוררה הסוגיה אם ניתן לפתור גם שאלות אחרות הטעונות הכרעה. נקבע כי ניתן לפעול כך ובלבד כי השאלות אינן מסובכות, אחרת הן טעונות הליך נפרד.²⁷

במקום שבו שותף מחזיק בזכות לפרק את השותפות, אך בית המשפט השתכנע כי לא יהיה זה ראוי לחסל את עסקיה, ניתן במקרים המתאימים לערוך לשותפות מעין "פירוק טכני" המאפשר לבית המשפט להורות על עריכת חשבונות בין הצדדים ופדיון חלקו של השותף היוצא מבלי לחסל את עסקי השותפות.²⁸

הליך לפירוק שותפות – עתירה למתן חשבונות מטעם שותף בשותפות בהליך של פירוק שותפות היא עתירה לגיטימית. השימוש בהליך של המרצת פתיחה לצורך כך גם הוא הליך נכון. בעניין זה מכירה תקנה 251 לתקנות התשמ"ד בזכותו של שותף לבקש בהמרצת פתיחה את פירוק השותפות, את עריכת חשבונותיה ואת חיסולה.

שותף בשותפות קיימת בלתי רשומה ("שותפות אד הוק" להקמת בניינים) חויב בהמצאת חשבונות לשותף האחר, אפילו לא נתקיים הליך של פירוק שותפות. נקבע כי גם אם התביעה שהוגשה בדרך של המרצת פתיחה לא כללה עתירה לפירוק השותפות, אלא תביעה למתן חשבונות בין שותפים, גם אז הדרך שננקטה היא הדרך הראויה.²⁹

סימן ד – הליכים נוספים

נאמנות – תביעה למתן חשבונות, ככל שהיא מבוססת על זיקת נאמנות, תלויה בשאלה אם עלה בידי התובע להוכיח קיומם של יחסי נאמנות כלפיו במובנם "הקנייני", יחסים המניחים תשתית לחיוב במתן חשבונות.³⁰

אומנם בדרך כלל בתביעה למתן חשבונות נדרש בנוסף ליחסים המיוחדים, כי יוכח שלתובע זכות תביעה לגבי הכספים שבגינם הוא מבקש לקבל חשבונות; אולם, בהתקיים זיקת נאמנות, זכות זו עומדת בפני עצמה. זאת גם לאור סעיף 7(ב) לחוק הנאמנות, התשל"ט–1979, וסעיף 29 לפקודת

24 ע"א 420/76 עטרי נ' חלה, פ"ד לא(2) 365 (1977).

25 ע"א 609/78 קן-תור נ' גלבע, פ"ד לד(1) 239 (1979).

26 ע"א 9296/03 אהרוני נ' מנשה, פ"ד נח(2) 301 (2003).

27 ע"א 190/55 רוזנהיים נ' רוזנהיים, פ"ד י 903 (1956).

28 רע"א 8521/09 בירן נ' הרמוליץ (פורסם בנוב, 2.10.2014).

29 ע"א 484/86 הקיני נ' שרם, פ"ד מב(4) 734 (1989).

30 ע"א 5444/95 עמותת בני מוטרנות נ' הארכיבישוף שלום, פ"ד נא(4) 811 (1997).

השותפויות, התשל"ה–1975, ובהתחשב עם העובדה שיחסים מיוחדים כאלו מחייבים שקיפות; אך גם משום שיחסים כאלו עשויים לבסס מיניה וביה זכות תביעה לכאורית.³¹ יחסי הנאמנות ה"ציבורית" מטילים על רשות ציבורית חובה להעמיד מידע שברשותה לידיעת האזרח בנסיבות המתאימות. אולם חובת גילוי זו אינה לחובתו של נאמן במערכת יחסים מיוחדת המקימה יחסי נאמנות במשפט הפרטי. אין לומר כי חובת הנאמנות של רשות ציבורית כלפי האזרח יוצרת בכל הליך שבין אזרח לרשות ציבורית "יחסים מיוחדים" המצדיקים מתן חשבונות. גם אין לומר כי כל אזרח יוכל לתבוע "מתן חשבונות" מכל רשות מינהלית ולבסס את זכותו על חובת הנאמנות של הרשות.³²

זכויות יוצרים – בתביעה בגין הפרת זכות יוצרים ניתן לעתור להמצאת דין וחשבון על הכנסותיו של המפר.³³ אולם תביעה למתן חשבונות ולהשבת הרווחים סותרת הן את תביעת הפיצויים בגין הנזק והן את תביעת הגזל ואין היא יכולה לדור איתן בכפיפה אחת.³⁴

קבלנים – קבלן שביצע עבודות אינו רשאי לעתור למתן חשבונות בתביעה כספית רגילה ולטעון כי פרטיהם המדויקים של התשלומים שנתקבלו תמורת העבודות אינם ידועים לו. על התביעה להתייחס לחוב הידוע לתובע והנתבע יציג את גרסתו הנגדית בדרך הרגילה. בנסיבות אלה לא הייתה קיימת מערכת יחסים בין התובע לבין הנתבע המחייבת את הנתבע ליתן חשבונות.³⁵ קבלן ביצע עבודות עבור עירייה והגיש לה חשבונות לפירעון. הוברר כי החשבונות שהגיש היו נגועים בתרמית. עם זאת החוזה עצמו לא היה נגוע באותו פגם. נקבע שאם בסיס התביעה הוא החשבונות, התביעה תהא נגועה באי־חוקיות ובית המשפט עלול שלא להיזקק לה. אם בסיס התביעה הוא החוזה, עשוי בית המשפט להיזקק לה.³⁶

השבה – במסגרת הדיון בתביעה למתן חשבונות די בכך כי ניתן להצביע על כך כי לכאורה עומדת לתובע הזכות לתבוע השבה כדי שתקום הזכות הלכאורית למתן חשבונות.³⁷

כונס נכסים – כונס נכסים הנזקק לבירור תשלומים יפנה בבקשה למתן הוראות או יגיש תובענה מיוחדת לחשבונות.³⁸

סוכן – מי שהגיע לבית המשפט בחוסר ניקיון כפיים אינו זכאי לסעד של מתן חשבונות. כך נקבע בתביעת סוכן בגין הפסקת יחסי הסוכנות, שהוכח בה כי התובע התחרה בעסקי החברה הנתבעת במשך תקופת ההתקשרות ונהג עמה שלא ביושר.³⁹

31 רע"א 5685/17 זילכה נ' קלדרון (פורסם בנבו, 6.9.2017).

32 ע"א 127/95, לעיל ה"ש 2.

33 המ' 103/81 הרשקו נ' אורבך, פ"ד לה(2) 666 (1982).

34 ע"א 241/55 דפוס ניאוגרפיקה נ' מסדה בע"מ, פ"ד יא 890 (1955).

35 רע"א 5064/90 סאסי נ' יקבי ארזה ת.ר.ז. בע"מ, פ"ד מה(2) 130 (1991).

36 ע"א 716/82 עיריית הרצליה נ' אמר, פ"ד לט(4) 217 (1985). בנסיבות המקרה נקבע, כי בסיס העילה מעוגן בחוזה ולא בחשבונות.

37 ע"א 127/95, לעיל ה"ש 2.

38 ע"א 322/81 ינאי נ' יחיא, פ"ד לו(4) 365 (1982).

39 ע"א 687/76 בלייזס נ' פיק, פ"ד לב(2) 721 (1978).

לא כל מערכת יחסים שבין יצרן למפיץ מולידה זכות לקבל חשבונות. זכותו של יצרן לקבלת סעד המחייב מפיץ לתת לו חשבונות מותנית בכך שיראה שנתקיימו יחסי אמון שמהם עולה החובה למתן חשבונות.⁴⁰

עולות מסחריות – הסעד של מתן חשבונות מוכר גם בחקיקה ראשית.⁴¹ מדובר בחוק עולות מסחריות, התשנ"ט–1999, הקובע בסעיף 15 ש"בית המשפט רשאי לחייב את הנתבע, בדרך שנקבעה בתקנות,⁴² במתן דין וחשבון לתובע לגבי פרטי העוולה". בתקנה 1 לתקנות הנ"ל שכותרתה היא: "צו למתן דין וחשבון", בית המשפט הוסמך, אם ראה כי קיימת זכות לכאורה, ליתן צו למתן דין וחשבון, אשר בו יורה לנתבע למסור פרטים וחשבונות לתובע הנוגעים לבירור התובענה, לרבות פרטים בדבר מועדי ייצור וכמויות ייצור, בדבר מפיצים וכן בדבר מועדים וכמויות של רכישות ומכירות.

מתווך – בפסיקה הועלו ספקות אם מתווך זכאי לסעד של מתן חשבונות.⁴³

סימן ה – גילוי מסמכים ושאלונים

גילוי מסמכים – ההליכים לגילוי מסמכים ולעיון בהם חלים גם בתביעה למתן חשבונות, לרבות בחשבונות של חברות שלנתבעים יש שליטה עליהן ושאינן בעלות דין.⁴⁴ בתביעה למתן חשבונות, הפרת הצו לגילוי מסמכים מצד הנתבע תגרום לדחיית טענותיו בכתב ההגנה, דהיינו למחיקת הגנתו, אך בית המשפט ימשיך בהליך לבירור החשבונות. התוצאה תהא שאם בית המשפט יקבע שעל פי החשבונות חייב הנתבע לתובע כספים או שהוא חייב למסור ולהעביר לו נכסים, הוא יצווה על הנתבע לשלם, להעביר או למסור רכוש. הנתבע לא יוכל להסתמך על טענותיו בכתב ההגנה (שנמחק), כמו טענות הנוגעות לאי-קיומה של השותפות או שלא הגיע זמן לחיסול השותפות או טענות אחרות.⁴⁵

בעניין אחד בשלב מקדמי של תביעה למתן חשבונות, נתבקש גילוי מסמכים ספציפי שעלול לחפוף, ולו חלקית, למבוקש במסגרת הסעד למתן חשבונות הכלול בתביעה. התביעה הייתה עדיין מצויה בשלביה המקדמיים, וטרם הוכחה התשתית המקימה את הזכות הנטענת. גילויים של מסמכים אלה טעון הכרעה מקדמית במסגרת בירור השלב הראשון של התביעה למתן חשבונות.⁴⁶ ביישום לעניין אחד נקבע כי החלטת בית המשפט המאפשרת למומחית מטעם המשיב גישה מלאה לתוכנת הסיילספורס – תוכנת "ענן" הכוללת את כל סודותיהם המסחריים – פוגעת בקניינם של

40 ע"א 9099/96, לעיל ה"ש 10.

41 חוק עולות מסחריות, התשנ"ט–1999, ס"ח 146, מיום 29.4.1999.

42 תקנות עולות מסחריות (סעדים וסדרי דין), התש"ס–1999.

43 ע"א 7099/13 ג'רני הפקות בע"מ נ' אדרי (פורסם בנבו, 2.10.2014).

44 רע"א 7264/95 ראש קש נסיר בע"מ נ' רוכביץ, פ"ד מט(5) 793 (1996). בהליך זה עתר התובע להצהרה שהוא שותף באמצאה מסוימת וכן למתן חשבונות. העתירה נתקבלה, לרבות הזכות לעיין במסמכי החשבונות של החברות האמורות.

45 ע"א 198/73 שרגאי נ' שרגאי, פ"ד כט(1) 159 (1974).

46 רע"א 4862/11 אורט ישראל נ' Word ORT (פורסם בנבו, 21.12.2011).

המבקשים באופן לא מידתי. הוצע מתווה פתרון אשר מחד גיסא יאפשר למשיב גישה לכלל המסמכים הרלוונטיים, ומאידך גיסא ייצור הפחתה ניכרת בפגיעה בסודות המסחריים של המבקשים.⁴⁷ במסגרת תביעה למתן חשבונות, יש להורות רק על גילויים של מסמכים הנדרשים לבירור השאלה אם יש מקום להורות על מתן חשבונות, להבדיל ממסמכים המתבקשים לצורך הוכחת התביעה עצמה. אין ליתן צו גילוי מסמכים שיש בו משום הגשמה של הסעד הנדרש בתביעה העיקרית.⁴⁸ במסגרת שלב גילוי המסמכים בתביעה למתן חשבונות, יש להורות רק על גילוי מסמכים הנדרשים לבירור השאלה אם יש מקום להורות על מתן חשבונות. אין להורות על צו גילוי מסמכים שיש בו משום הגשמה של הסעד הנדרש בתביעה.⁴⁹

בתביעה הכוללת סעד למתן חשבונות אין ליתן בשלב המקדמי צו לגילוי המסמכים הכלולים בתביעה זו. בתביעה הכוללת סעד למתן חשבונות רשאי בית המשפט להורות אך על גילוי מסמכים הדרושים לבירור השאלה אם יש מקום להורות על מתן החשבונות, להבדיל ממסמכים שמבוקשם נועד לצורך הוכחת התביעה עצמה או מסמכים שגילויים יממש את הסעד בתביעה.⁵⁰

שאלון – בעניין אחד טענו הנתבעים שהשאלון שהוצג להם מכיל שאלות, שלפיהן הם נדרשים לגלות ולמסור לתובעים פרטי חשבונות בעסקה פלונית. לדעתם, דרישה זו פסולה שכן התביעה נגדם היא למסירת חשבונות לגבי אותה עסקה, והגנתם בתובענה עצמה היא שאין הם חייבים למסור חשבונות אלה. אכן נקבע כי כל עוד לא פסק בית המשפט שהתביעה בדין יסודה, ושהנתבעים אכן חייבים למסור את החשבונות, ממילא אין הם חייבים לענות על שאלון שכל תכליתו היא לגלות את אותם חשבונות.⁵¹

סימן ו – נושאים דיוניים

עיכוב ביצוע – ניתן לעתור למתן צו לעיכוב ביצועה של החלטת בית המשפט, המחייבת מסירת חשבונות, בתביעה שהתייחסה לגילוי חשבונות בלבד.⁵²

עוכב ביצוע של צו מתן חשבונות עד ההכרעה בערעור, במובן זה שהוא לא יימסר למשיבה, אם תצהיר מתן החשבונות שעליו הורה בית המשפט יופקד בכספת בית המשפט. אין מקום לחיוב פתיחת הספרים עד שהחובה לעשות כן תהיה חלוטה.⁵³

ככל שסיכויי הערעור אינם קלושים, ביצוע צו למתן חשבונות בטרם הוכרע הערעור יקים קושי בהחזרת המצב לקדמותו באופן המטה את מאזן הנוחות לטובת המבקש את עיכוב הביצוע. מנגד, אין להתעלם מהחשש מפני שינוי בנתונים החשבונאיים של החברה העלול להכביד על בחינת החשבונות שיוגשו בעתיד. באיזון בין השיקולים בית המשפט חייב את המבקשים בעניין אחד להפקיד את

47 רע"א 2930/16 ארמוזה נ' ברודסקי (פורסם בנבו, 9.6.2016).

48 רע"א 1296/14 צוקר נ' דוד צוקר ובניו חברה לבניין בע"מ (פורסם בנבו, 7.5.2014).

49 רע"א 4822/16 בן שמחון נ' יקיר (פורסם בנבו, 16.8.2016).

50 רע"א 504/18 קסטנבוים עיבוד ושיווק בע"מ נ' רוזנטויס בע"מ (פורסם בנבו, 19.3.2018).

51 בר"ע 32/70 פלדמן נ' קבלני קוים בע"מ, פ"ד כד(1) 496 (1970).

52 כ"ש 646/82 כהן נ' הלחמי, פ"ד לו(4) 15 (1982).

53 ע"א 1898/12 מרכז המתנות 2006 בע"מ נ' קארשי אינטרנשיונל בע"מ (פורסם בנבו, 14.5.2012).

המסמכים נושא הצו למתן חשבונות במעטפה חתומה במזכירות בית המשפט וזאת עד להכרעה בערעור.⁵⁴

פסק דין או החלטה אחרת – בעניין אחד הגיש המשיב נגד המערער תביעה, שהוגדרה כ"תביעה למתן חשבונות" ובה ביקש סעד של גילוי כל חשבונות המערער וכן סעד כספי. בית משפט קמא הורה למערער להמציא למשיב חשבונות מסוימים והבהיר כי מדובר בשלב זה במתן חשבונות בלבד. בעלי הדין נחלקו בשאלה אם מדובר בהחלטה אחרת או בפסק דין חלקי, מאחר שקבלת הפרטים והחשבונות אינה אלא צעד שנועד לאפשר קביעת הסכום הכספי שהמערער חב למשיב ומתן סעד בהתאם על ידי בית המשפט. נקבע כי אין מדובר בסעד העומד על רגליו שלו דהיינו, קביעת הסעד היא החלטה אחרת.⁵⁵

ראיה לכאורה – בית המשפט הנותן צו לעריכת חשבונות, רשאי להורות כי ספרי החשבונות המשמשים יסוד לעריכת החשבון יהיו ראיה לכאורה להוכחת הדברים האמורים בהם.⁵⁶

סימן ז – חקירות וחשבונות

שיקולי בית המשפט במינוי חוקר

תקנה 123 לתקנות התשמ"ד הסמיכה את בית המשפט להורות על חקירות או חשבונות. במסגרת סמכותו זו הוא רשאי, בין היתר, למנות אנשים לעריכת החקירה או החשבון, ככל שייראה לו; להורות הוראות מיוחדות בדבר אופן עריכת החשבון או ביקורתו.

אין צורך בהסכמת בעלי הדין כדי למנות אדם לעריכת חקירה או חשבונות בהתאם לתקנה זו ואין לפרשה פירוש מצמצם. השימוש בסמכות הניתנת לפי התקנה הוא עניין שבשיקול דעת ולא בנקל יתערב בית משפט שלעצור בשיקול דעת זה.⁵⁷

מינוי חוקר או מומחה מטעמו של בית המשפט, כדי שיערוך חשבונות וחקירות וימציא לו על כך דין וחשבון או חוות דעת, אין בו כדי למנוע מהצדדים להביא ראיות אחרות שיש להם. זאת – אף באותם עניינים אשר מי שנתמנה כאמור נתבקש לחקור בהם, אלא אם ויתרו הצדדים על זכותם זו בהסדר דיוני.⁵⁸

מינוי חוקר אינו בא למצוא ראיות לטענות בעלי הדין. הוא בא לברר ראיות שהניחו בעלי הדין, בין החוקר לבין בית המשפט, להוכחת טענותיהם. אין מינוי כזה יכול לבוא במקום הראיות אשר על בעלי הדין להביאן לבית המשפט. בדרך כלל בית המשפט לא ישתמש בסמכותו לפי התקנה אלא כאשר

54 ע"א 3658/16 הלוי נ' שמש (פורסם בנבו, 25.5.2016).

55 ע"א 1386/02 רבינוביץ נ' כץ, פ"ד נו(5) 857 (2002).

56 ע"א 58/63 קופילביץ נ' סוכנות השרון והספקת דלק בע"מ, פ"ד יז 1375 (1963).

57 ע"א 573/61 קורקידי נ' גרייבסקי, פ"ד יז 2198 (1963).

58 ע"א 332/80 חיטרמן נ' מוצרים כימיים בע"מ, פ"ד לז(1) 401 (1983).

הביאו בעלי הדין את ראיותיהם, אך ליבון הפרטים מחייב התעמקות רבה אשר מומחה ייטיב לעשותה.⁵⁹

כאשר מתמנה רואה חשבון כבודק וכחוקר מטעם בית המשפט לעניין המחלוקות הכספיות בין בעלי הדין, אין בית המשפט יכול להשאיר את ההכרעה בתביעה בידי מי שנתמנה כבודק וכחוקר מטעמו. על בית המשפט להכריע בעצמו בשאלות השנויות במחלוקת.⁶⁰

בדונו בתביעה למתן חשבונות בית המשפט היה מוסמך, במקרים מתאימים, לנקוט יוזמה מכוח הסמכות הנתונה לו בתקנה 123 לתקנות התשמ"ד ולהורות על עריכת חקירות או חשבונות ועל מינוי מומחים לצורך כך.⁶¹

התקנה אינה מאפשרת לבית המשפט להשלים את מלאכתם של בעלי הדין; במקום שאלה לא הוכיחו את אשר מוטל עליהם להוכיח, אין לספק להם את מה שהחסירו על ידי חקירה לפי תקנה זו.⁶² מטרתה של התקנה אינה למלא מה שהחסיר בעל דין.⁶³

בית המשפט מוסמך לתת את כל ההוראות הדרושות לשם חקירה לרבות הוראות בעניין המצאת המסמכים הדרושים לביורר.⁶⁴

לא הוכרעה השאלה אם בית המשפט מוסמך למנות מומחה לכתב יד על פי תקנה זו.⁶⁵

הליכים שמונו בהם חוקרים

מינוי חוקר בהליכי בג"ץ – הוגשה עתירה לבג"ץ שנסבה על החלטת שר הפנים שלא להורות על פיזור של המועצה האזורית תמר ועל מינוי ועדה קרואה למילוי תפקידיה. בעתירה פורטו מעשי שחיתות והפליה אשר חומרתם הצדיקה, לדעת העותרים, את הדחתו של ראש המועצה מתפקידו. נקבע שבג"ץ מוסמך לעשות שימוש באותה תקנה ולהורות על עריכת חקירה. לשם כך הוא רשאי אף למנות אנשים לעריכת החקירה.⁶⁶

מינוי חוקר בהליכי הפקעה – ניתן למנות חוקר בהליכים לקביעת פיצויים בגין הפקעה. אולם בית המשפט חייב לוודא בנוכחות בעלי הדין כי לחוקר אין נגיעה אישית בנדון.⁶⁷ מינוי חוקר לצורך עריכת חקירות וחשבונות בהליכים כאלה, אף מינוי שמאי במשמע.⁶⁸

מינוי חוקר לקביעת תנאי ערובה – לצורך שחרורו של אדם ממעצר כאשר אותו אדם טוען שאין ביכולתו להמציא את הערובה, ניתן לבדוק את יכולתו הכספית בכלים דוגמת תקנות סדר הדין האזרחי.

- 59 ע"א 429/60 פרישמן נ' ברנשטיין, פ"ד טו 512 (1961).
- 60 ע"א 444/94 אורות ייצוג אמנים והפקה נ' עטרי, פ"ד נא(5) 241 (1997).
- 61 ע"א 127/83, לעיל ה"ש 14.
- 62 ע"א 389/60 טרטקובר נ' האחים ברנט את בורכרד בע"מ, פ"ד טז 969 (1962), שם דובר בתביעה לפיצויי פיטורים.
- 63 ע"א 326/60 שירותי נמל מאוחדים בע"מ נ' ליבוביץ, פ"ד טו 15 (1961).
- 64 ע"א 269/63 גינת נ' סידס, פ"ד יז 2551 (1963).
- 65 ע"א 157/56 עקל נ' מנצור, פ"ד יא 1174 (1956).
- 66 בג"ץ 884/86 הוועד המקומי נווה זוהר נ' שר הפנים, פ"ד מב(4) 441 (1989).
- 67 ע"א 33/75 איר טרמו בע"מ נ' אתרים בחוף תל-אביב-יפו, פ"ד ל(1) 547 (1976).
- 68 ע"א 123/79 מדינת ישראל נ' קמינר, פ"ד לד(1) 617 (1979).

בעניין אחד נקבע שבהתחשב בהיקף הנכסים שמדובר בהם ובמורכבותה של בדיקה כזו, יש הצדקה לכך שבית המשפט ישקול מינויו של חוקר מומחה שיהיה רואה חשבון או מנהל חשבונות או כיוצא באלה, שיגיש לבית המשפט דין וחשבון בצירוף חוות דעת בנושאים שפורטו ובכל נושא שבית המשפט יורה לברוק.⁶⁹

מינוי חוקר לקביעת עסקאות במסגרת חוזה סוכנות – בתביעה נגד נתבעת המנהלת את עסקיה מחוץ לישראל בנושא הפרת חוזה סוכנות, נתבקש מינוי חוקר לקביעת עסקאות שנעשו שלא באמצעות התובע. נקבע כי העובדה שלא ניתן לפעול נגד הנתבעת מחוץ לישראל, אין בה כדי להצדיק סירוב למנות חוקר, שכן החוקר יוכל לצמצם את פעולותיו לישראל.⁷⁰

סימן ח – בדיקת נכס

תקנה 124 לתקנות התשמ"ד הסמיכה את בית המשפט או את הרשם לצוות על בעל דין להרשות לבעל הדין שכנגד לברוק כל נכס או חפץ שהתעוררה לגביהם מחלוקת בתובענה. הבדיקה יכולה להיעשות על ידי מומחה מטעם בעל הדין המבקש. כאשר בית המשפט דן בבקשה לפי תקנה הוא רשאי לשקול עובר למתן החלטתו, אם לנוכח העובדה שנערכו כבר בדיקות יש אכן הצדקה לבדיקה נוספת.⁷¹ התקנה הסדירה את סמכות בית המשפט להורות על בדיקת חפץ על ידי הצד שכנגד. אין מדובר בזכות מוקנית לבעל דין, אלא בסמכות שבשיקול דעת של הערכאה הדיונית.⁷²

69 בש"פ 9694/02 רביזדה נ' מדינת ישראל, פ"ד נז(1) 176 (2002). בדומה להסדר שבתקנות 123 ו-130.
70 ע"א 325/79 דנינו נ' פקסטרפיל חברה בע"מ, פ"ד לה(1) 51 (1980). אם כי במקרה זה לא היה מקום להורות על מינוי חוקר לנוכח השלב המוקדם של התביעה, כשהתובע טרם החל בהבאת ראיות לביסוס תביעתו.

71 ר"ע 227/85 חוסן ביח"ר לתעשיית מרצפות בע"מ נ' לוינסון, פ"ד לט(2) 390 (1987).

72 רע"א 686/13 עמיעד מערכות מים בע"מ נ' טי אס טי סינרגי בע"מ (פורסם בנבו, 17.3.2013).

פרק ו – אבעיה

סימן א	–	עקרונות כלליים
סימן ב	–	סדרי הדין
סימן ג	–	אבעיה בהליכי בוררות
סימן ד	–	אבעיה בהליכים שונים
סימן ה	–	ערעור על החלטה באבעיה

סימן א – עקרונות כלליים

המונח "אבעיה" מוזכר בתקנות התשע"ט פעם אחת בלבד, וכך נקבע בתקנה 54 שכותרתה "קביעה בדין בדבר פנייה לבית המשפט":

54. נקבע בדין שניתן לפנות לבית המשפט בהליך עיקרי שלא על דרך כתב תביעה, לרבות, באבעיה או לקבלת חוות דעת, תוגש הפניה כבקשה בכתב ויחולו עליה הוראות פרק זה.

אנו עוסקים בהליך שאינו נפוץ במיוחד, הוא הליך ה"אבעיה". אין בתקנות הגדרה למונח "אבעיה". המונח "אבעיה" או "בעיה" מקורו בשורש הארמי "בעי" שעניינו לבקש, לשאול. אבעיה במשנה היא השעה, אחת מהשעות שבה מתבקשת הפאה, אחת ממתנות העניים, בשדה (משנה פאה ד, ה) – "שלוש אבעיות ביום", כלומר, שלושה מועדים שבהם, על פי קביעת חכמים, ניתנת לעניים על ידי בעלי השדות רשות לתלוש את הפאה, וכדברי הפסוק "אם תבעיון בעיו" (ישעיהו כא 11). יש אומרים כי אבעיות הן בחינת הופעות, התגלותו של בעל הבית בשדה, שכן רק בנוכחותו רשאים העניים לקטוף. פירוש נוסף הוא "לקיטות". בעיה, במקורה בלשון חכמים מן הארמית, היא שאלה לימודית ("ארבע מאה בעי"א" (ארבע מאות קושיות) – בבלי סנהדרין קו, ב). מילון אבן שושן מביא את שני פירושיה של המילה "בעיה": עניין הדורש עיון לפתרו, ובתלמוד – שאלה שיש עמה טעמים לכאן ולכאן.¹ תקנה 234 לתקנות התשמ"ד שכותרתה "אבעיה בשאלה משפטית", הורתה שבמקום שנקבע בכל דין כי אדם חייב או רשאי להביא לחוות דעתו של בית המשפט שאלה משפטית המתעוררת במשפט או בהליך, יש להרצותה בצורת אבעיה. נוסח זה של התקנה מפנה אותנו לארבעה מרכיבים המתירים את השימוש בהליך זה, והם:

- (א) ניתן להגיש אבעיה רק "מקום שנקבע בכל דין כי אדם חייב או רשאי" לעשות כן;
- (ב) האבעיה מובאת "לחוות דעתו של בית המשפט" – כלומר מדובר בסוג של קבלת עצה או הנחיה מבית המשפט. לעובדה זו יש השפעה על השאלה אם אפשר לערער על "חוות הדעת" של בית המשפט הניתנת בהליך של אבעיה;
- (ג) אבעיה מוגשת לחוות דעתו של בית המשפט רק "בשאלה משפטית" – דבר המשפיע על דרך ניהול ההליך;
- (ד) אבעיה מוגשת "בשאלה משפטית המתעוררת במשפט או בהליך" – להבדיל ממחלוקת משפטית המתעוררת כאשר לא קיים משפט או הליך, והמצריכה הגשת הליך עצמאי חדש.

1 רע"א 6886/03 הדרן 2000 שיוק והפצת כרטיסים בע"מ נ' מכבי נתניה כדורגל (פורסם בנבו, 25.4.2006), בו הביא כב' השופט א' רובינשטיין את מחקרו במשפט העברי בקשר לסוגיה זו.

בעניין אחד חתמו בעלי הדין על ייפוי כוח נוטריוני בלתי חוזר לטובתו של פרקליט. זה פנה לבית המשפט המחוזי בדרך אבעיה וביקש את הנחייתו אם הוא רשאי לנהוג על פי ייפוי הכוח האמור או שמא פקעה השליחות. בית המשפט הורה לו בעניין השימוש בייפוי הכוח.²

בעניין אחר נקבע כי עמדה האפשרות למבקשות לבקש מהבורר לפנות באבעיה לבית המשפט או להגיש בקשה לפסק דין הצהרתי.³

סימן ב – סדרי הדין

צורת האבעיה – תקנה 235 לתקנות התשמ"ד הורתה כי אבעיה תהא ערוכה לפי טופס 24, תחולק לסעיפים מסומנים במספרים סידוריים, תכיל באורח תמציתי את העובדות ותפרט את המסמכים שיהא צורך בהם, כדי לאפשר לבית המשפט להחליט בשאלות המתעוררות בה. בטופס נדרש המבקש לפרט, בין היתר, את טענות בעל הדין האחד ואת טענות בעל הדין האחר, וכן את שאלות החוק המתעוררות והמובאות לחוות דעתו של בית המשפט.

תקנה 7 לתקנות סדרי הדין בעניני בוררות, התשכ"ט–1968 מוסיפה בעניין זה כי אבעיה תהא ערוכה כאמור בתקנה 235 לתקנות התשמ"ד; הבורר יחתום עליה והיא תוגש לבית המשפט בצירוף מספר עותקים כמספר המשיבים.

חתימה – תקנה 236 לתקנות התשמ"ד קבעה כי כל אבעיה תיחתם בידי בעלי הדין, בידי עורכי דינם או נציגיהם המורשים האחרים, ותוגש לבית המשפט בשלושה עותקים. אולם נפסק כי לעניין כתב אבעיה המוגש על ידי בורר, די בחתימת הבורר על הכתב.⁴ תקנה 236 נמנית בין תקנות אחרות, אשר גם בהן מדובר בעשיית מעשה דיוני בהסכמת בעלי הדין הנוגעים בדבר.⁵

השמעת טענות – תקנה 237 לתקנות התשמ"ד הורתה כי בשעת הדיון באבעיה רשאים בית המשפט ובעלי הדין להסתמך על תוכנם של המסמכים שפורטו, ובית המשפט רשאי להסיק מן העובדות ומהמסמכים כל מסקנה, עובדתית או משפטית, שאפשר היה להסיק מהם אילו הוכחו אגב דיון בתובענה. כלומר, ניתן להתייחס למסמכים המפורטים כאילו הוגשו כדין בהליך האבעיה.

תאריך הדיון – תקנה 239 לתקנות התשמ"ד הורתה כי אם ראה בית המשפט צורך לשמוע טיעון, הוא יודיע לבעלי הדין על התאריך שנקבע לדיון. ניתן להבין מתקנה זו שאם לא מצא צורך לשמוע טענות, בית המשפט מוסמך לקבוע את עמדתו לגבי הבקשה בהיעדר בעלי הדין.

בעל דין שהוא פסול דין – תקנה 238 לתקנות התשמ"ד קבעה כי אבעיה שפסול דין הוא בעל דין בה לא תובא לדיון בלא רשות מאת בית המשפט. בקשת הרשות תוגש בכתב ותהא נתמכת בראיות

2 ע"א 37/74 גלברט נ' טקץ', פ"ד כח(2) 530 (1974). אם כי אין זה ברור מהי ההוראה שבחוק שעליה התבססה החלטה זו.

3 רע"א 8984/09 ANGELMARINE נ' בר חמישה כוכבים בע"מ (פורסם בנבו, 14.2.2010).

4 ע"א 35/65 קאופמן נ' אפשטיין, פ"ד יט(2) 639 (1965).

5 המ' 637/76 כלאף נ' כלאף, פ"ד לא(1) 161 (1976). ראו לדוגמה תקנה 138 לעניין קביעת פלוגתות מוסכמות.

מספיקות, המוכיחות את אמיתות האמור באבעיה בנוגע לענייניו של פסול הדין. בעבר, בקשת הרשות הייתה מוגשת בדרך המרצה וכיום ההוראה היא להגיש בקשה בכתב.⁶

סימן ג – אבעיה בהליכי בוררות

מבוא – סמכותו של בורר לפנות לבית המשפט בשאלה משפטית בדרך של אבעיה קבועה בסעיף ט"ז לתוספת לחוק הבוררות, התשכ"ח-1968. סעיף זה קובע כי הבורר רשאי להביא שאלה משפטית המתעוררת במהלך הבוררות או את פסק הבוררות, כולו או מקצתו, לפני בית המשפט בדרך אבעיה לשם מתן חוות דעת. ההוראות שבתוספת לחוק הבוררות רואים אותן כנכללות בהסכם הבוררות, והוא כשאינן כוונה אחרת משתמעת מן ההסכם (סעיף 2 לחוק הבוררות).⁷

שני סוגי אבעיה הם: אחד, שאלת משפט שנתעוררה במהלך הבוררות והיא המכונה "בעיית עצה". השני, שאלת משפט שפסק הבוררות תולה עצמו בה, והפסק בשלמותו ועמו השאלה מובאים לבית המשפט לחוות דעתו ("אבעיית פסק").

הגשת אבעיה, בין אבעיית עצה ובין אבעיית פסק, מסורה לשיקול דעתו של הבורר.⁸

אבעיית פסק – בורר שמנסח את פסקו בצורת אבעיית פסק, פוסק בכל השאלות העובדתיות, כשהוא משאיר לבית המשפט את ההכרעה בשאלה המשפטית. כך לדוגמה הבורר יכול לפסוק בשאלת גובה הפיצויים המגיעים בגין הפרת חוזה, בהשאירו לבית המשפט את ההכרעה בשאלה אם החוזה היה חוקי או בלתי חוקי. משיפתור בית המשפט את השאלה – בין לכאן ובין לכאן – יושלם בכך פסק הבוררות ויימצא עונה על כל השאלות שבמחלוקת.⁹

אבעיית עצה – אבעיית עצה היא בעיה שמגיש בורר לבית המשפט, תוך כדי ניהול הבוררות, על מנת שיעץ לו בנושא כלשהו הנמצא בבירור לפניו. בדרך כלל אבעיית עצה תתייחס להיקף סמכותו של הבורר, בין מבחינת הנושאים שבמחלוקת ובין מבחינת מיהות בעלי הדין המעורבים בסכסוך. בעלי הדין רשאים להסכים שלא תוגש אבעיית עצה במהלך הבוררות, אולם בשל מהותה ומטרותיה, אין הם רשאים להסכים שתוגש אבעיית עצה בעניין המתייחס להמשך הליכי הבוררות לאחר שאלה כבר תמו והבורר סיים את תפקידו. זאת להבדיל אולי מעניינים שבהם מוסמך הבורר, על פי חוק הבוררות, לתת החלטה לאחר שנתן פסק סופי.¹⁰

אבעיית עצה נבדלת מאבעיית פסק בכך שכל מהותה של הראשונה היא בקשת הדרכה משפטית מבית המשפט בשאלה המתעוררת במהלך הבוררות. משנסתיימו הליכי הבוררות במתן פסק סופי והבורר סיים את תפקידו, אין עוד מקום להצגת אבעיית עצה.

6 זאת, על פי התיקון משנת התשנ"ז, שלפיו בקשת הרשות אינה מוגשת עוד בהמרצה אלא בבקשה בכתב.
7 אורי גורן בוררות 477 (2018).
8 בר"ע 179/73 קלעי נ' ורגלניק, פ"ד כח(2) 54 (1974).
9 ע"א 35/65, לעיל ה"ש 4.
10 ע"א 177/83 סב"מ – שיטות בניה מתוחכמות בע"מ נ' קבוץ גליל ים, פ"ד לח(4) 718 (1985).

בעניין אחד נקבע כי אין לראות טעם מעשי או גיוני לכך ששאלה מורכבת (משפטית או אחרת) או שאלה משפטית שיש לה השלכה כללית, לא תוכרע על ידי בורר, בין שהוא משפטן ובין שאינו כזה. קו הגבול המבדיל בין שאלות כאלה לבין שאלות הראויות להידון בבוררות הוא מטושטש ועלול להיות מקור לקשיים ולהתדיינות מיותרות. מכל מקום, אם מתעוררת שאלה משפטית, הרי שהבורר רשאי להגיש אבעיית עצה.¹¹

כאשר בורר שמאי פונה לבית המשפט בבקשת אבעיית עצה, על בית המשפט להסתפק במתן העצה, ואין הוא מוסמך לדון בתובענה עצמה ולהחליט בה.¹² על פי בקשת תובע הגיש בורר אבעיה, שבה ביקש את חוות דעתו של בית המשפט המחוזי בשאלה אם מנהלים של חברה כפופים לבוררות המתנהלת לפניו. בית המשפט המחוזי שדן באבעיה החליט כי המנהלים אינם כפופים לסעיף הבוררות.¹³

בעניין הקשור בקבלנות בניין הועבר סכסוך בין בעלות הדין להכרעת בורר. התעוררה השאלה אם הבורר מוסמך לפסוק במכלול השאלות השנויות במחלוקת בין בעלות הדין והוגשה אבעיית עצה בנדרן. בית המשפט המחוזי הבחין בין שאלות שבעובדה שהן לדעתו בגדר סמכותו של המהנדס, לבין שאלות חוק שהן בגדר סמכותו של הבורר.¹⁴

סימן ד – אבעיה בהליכים שונים

חוק מס ערך מוסף – סעיף 127(ה) לחוק מס ערך מוסף, התשל"ו–1975, שכותרתו "ועדה לקבילות פנקסים" קובע שהחלטתה של הוועדה בערר תהא סופית, אולם היא רשאית להביא שאלה משפטיות לחוות דעתו של בית המשפט המחוזי.¹⁵

פקודת פשיטת הרגל – סעיף 176 לפקודת פשיטת הרגל [נוסח חדש], התש"ם–1980, שכותרתו "אבעיה בשאלה משפטית", קובע כי אם נתעוררה שאלה משפטית באחד מהליכי פשיטת רגל בבית משפט השלום שהוסמך, וכל בעלי הדין להליך או צד אחד ובית משפט השלום מבקשים שבית המשפט המחוזי יחליט בשאלה תחילה, יביא בית המשפט את העובדות על דרך אבעיה לחוות דעתו של בית המשפט המחוזי, אשר יכריע בה.

- 11 רע"א 1139/99 מחולה – מושב עובדים של הפועל המזרחי להתיישבות שיתופית בע"מ נ' בית שאן חרוד – אגודה שיתופית של משקי עובדים לתובלה בע"מ, פ"ד נד(4) 262 (2000).
- 12 ע"א 4501/91 רמדאן נ' רמדאן, פ"ד מח(3) 287 (1994).
- 13 ע"א 363/76 בלמן נ' "עידן" חב' לייזום ולביצוע של מפעלים ושירותים בע"מ, פ"ד לא(2) 214 (1977). החלטה זו אושרה בבית המשפט העליון.
- 14 ע"א 449/66 כונס הנכסים הרשמי נ' גולוד, פ"ד כא(1) 179 (1967). בית המשפט העליון קיבל את הערעור בחלקו.
- 15 ר"ע 279/82 פרידברג נ' עיריית תל-אביב-יפו, פ"ד לט(2) 502 (1983). נקבע כי השאלה המשפטית הנמסרת לחוות דעתו של בית המשפט דינה כאבעיית עצה על פי המינוחים שמשמשים בהם בעניין בוררות.

פקודת הסדר זכויות במקרקעין – סעיף 41 לפקודת הסדר זכויות במקרקעין [נוסח חדש], התשכ"ט – 1969, שכותרתו היא "הפניית אבעיה לבית המשפט", וסעיף 42 לפקודה עוסק ב"דיון באבעיה שהופנתה".

פקיד ההסדר רשאי להפנות לבית המשפט המוסמך כל בעיה שנתעוררה בעניינים המפורטים בסעיף. בית המשפט שהופנתה אליו אבעיה כאמור ירשה לכל צד מעוניין להתייצב לפניו, והוא רשאי לפסוק באבעיה, להורות על פתיחת הליכים או ליתן לפקיד ההסדר הוראות או הנחיות בעניין הנדון.

חוק ההסדרים במגזר החקלאי המשפחתי – סעיף 13 לחוק ההסדרים במגזר החקלאי המשפחתי, התשנ"ב–1992, שכותרתו "הדיון לפני המשקם", קובע כי על דיון לפני משקם יחולו הוראות פרק ד' לחוק הבוררות והתוספת לו, בשינויים המחויבים, ולמשקם תהיינה הסמכויות הנתונות לבורר לפי החוק האמור. מכאן, שהמשקם מוסמך גם הוא לנקוט הליכי אבעיה.

נדונה השאלה אם בהליך שנפתח לפני משקם על פי חוק ההסדרים במגזר החקלאי המשפחתי, מוסמך המשקם לדון בשאלת סמכותו, שעה שהכרעתו אינה סופית והיא נתונה לביקורתו של בית המשפט. בית המשפט המחוזי קבע שהמשקם יא רשאי לפנות מיוזמתו לבית המשפט בדרך של אבעיה כדי שיכריע בשאלות הנוגעות לסמכות.¹⁶

סימן ה – ערעור על החלטה באבעיה

עיקר ההבדל בין "אבעיית עצה" לבין "אבעיית פסק" נעוץ בשאלת הביקורת על חוות דעתו של בית המשפט: אם ניתנת חוות הדעת לביקורתו של בית המשפט שלערעור אם לאו. אין חולקין כי חוות דעת ב"אבעיית פסק" ניתנת לביקורתו של בית משפט שלערעור (על דרך של בקשה למתן רשות ערעור), והשאלה הנשאלת היא אם ניתן ליישם אותו דין גם לאבעיית עצה.

בעניין אחד הבחינה דעת הרוב בין אבעיית עצה לבין אבעיית פסק באופן הבא: באבעיית עצה ההכרעה הסופית היא של הבורר והיא משלבת את ממצאי הבורר עם חוות הדעת המשפטית של בית המשפט. באבעיית פסק ההכרעה הסופית היא של בית המשפט והיא משלבת את פסק הבוררות עם חוות הדעת המשפטית. לעומת זאת דעת המיעוט סברה שמי שפונה לבית המשפט לקבל את חוות דעתו בסכסוך מסוים, הנתון לסמכותו של בית המשפט, חייב לפעול על פיה.¹⁷

הלכה זו שונתה וכיום ההלכה הנוהגת היא שכאשר בורר פונה לבית המשפט בשאלה משפטית במהלך ניהולה של הבוררות, חוות דעתו של בית המשפט כוחה הוא כהחלטה מחייבת, ואין הבורר רשאי לסטות ממנה שכן מדובר בחוות דעתו של בית משפט מוסמך. נימוק נוסף להכרה באפשרות הערעור על חוות דעתו של בית המשפט באבעיית עצה נעוץ בשיקולי יעילות הדיון, שכן תקיפת חוות הדעת רק במסגרת תקיפת פסק הבוררות תביא לסרבול ההליכים, לקיומם של הליכי סרק מיותרים ולבזבוז זמנם של הבורר ושל בעלי הדין. מכיוון שחוות דעתו של בית המשפט באבעיית עצה מהווה

16 ר"ע 4735/04 בנק המזרחי בע"מ נ' משקי עמק הירדן (פורסם בנבו, 22.9.2005).

17 ר"ע 279/82 מנהל המכס נ' ג'רעבה, פ"ד לז(4) 542 (1983).

החלטה שיפוטית מחייבת, נסללת ממילא הדרך להביא החלטה זו לביקורתו של בית המשפט שלערעור.¹⁸

כאשר עצות משפטיות של בית המשפט אינן חורגות מגדר אמרת אגב בלתי מחייבת, לא ניתן לראותן כהכרעה סופית אשר נועדה לקבוע מסמרות בין בעלי הדין בסוגיות הנדונות.¹⁹

18 רע"א 6886/03, לעיל ה"ש 1.

19 ע"א 1946/01 הקרן לטיפול בחסויים נ' האפוטרופוס הכללי, פ"ד נו(3) 311 (2007).

פרק ז – תביעות קטנות

— עקרונות כלליים	סימן א
— איסור על ייצוג משפטי	סימן ב
— סדרי הדין	סימן ג
— פסק הדין	סימן ד
— רשות ערעור	סימן ה
— העברת הדיון לבית משפט השלום	סימן ו
— העברת הדיון להליך של בוררות	סימן ז

סימן א – עקרונות כלליים

מטרתו של בית המשפט לתביעות קטנות היא לאפשר הליך מהיר ושאינו יקר לתביעות בסכומי כסף קטנים ולמנוע מהצרכן את הקשיים הכרוכים בהגשת תביעה בצינורות השיפוט המקובלים.¹

סימן ה' לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד-1984 מסמיך בית משפט שלום לכהן כבית משפט לתביעות קטנות. בעבר, נמצאו ההוראות לעניין תביעות קטנות בחוק שיפוט בתביעות קטנות, התשל"ו-1976 והן שולבו לאחר מכן בחוק בתי המשפט.

בית המשפט לתביעות קטנות דן בתביעות אזרחיות בלבד שהגיש יחיד. ניתן להגיש תביעה כספית שהסכום המרבי בה הוגבל בחוק, והוא ניתן לשינוי מפעם לפעם (33,500 ש"ח נכון ליום 1.1.2017), וכן תביעות להחלפת מצרך או לתיקונו או לביטול עסקה – במסגרת הסכום האמור.²

גם במסגרת הסכום המרבי אין חובה על התובע להגיש את התביעה בבית המשפט לתביעות קטנות, וניתן להגישה בבית משפט מוסמך אחר (סעיף 61(1) לחוק בתי המשפט).

בית המשפט לתביעות קטנות אינו מוסמך ליתן פסק דין לפינוי מושכר אף אם הנתבע הסכים למתן פסק דין נגדו.³

ניתן לאחד שתי תביעות בהליך של תביעות קטנות, ובלבד שסכום התביעה הכללי לא יעלה על סכום התביעה המרבי המותר.⁴

לבית המשפט לתביעות קטנות שלושה מאפיינים ייחודיים:⁵

(א) בית משפט לתביעות קטנות רשאי שלא לדרון בתביעה שהוגשה לו ולהעבירה לבית משפט השלום "אם ראה שהדיון בבית משפט לתביעות קטנות אינו מתאים".⁶

(ב) בעל דין בבית משפט לתביעות קטנות אינו רשאי להיות מיוצג על ידי עורך דין, אלא ברשות בית המשפט בלבד ומטעמים מיוחדים שיירשמו.⁷

(ג) על פסק דינו של בית משפט לתביעות קטנות ניתן לערער לפני בית המשפט המחוזי רק אם ניתנה רשות לכך מאת שופט של בית המשפט המחוזי.⁸

מטרת החוק היא שהדיון בתביעות קטנות יתנהל בלא פורמליות יתירה ויהיה מהיר וזול. בכל הנוגע לתביעות אלה, ביטא המחוקק את כוונתו בכל הזדמנות והתאים אותה למטרה העומדת מאחורי קבלת החוק. אין לדחוק מטרה זו מהתודעה, כי אם יש לפרש את סעיפיו של החוק פירוש פרגמטי התואם מטרה זו.⁹

- 1 רע"א 5711/08 פרטוק נ' סול טורג'מן בע"מ (פורסם בנבו, 17.3.2009).
- 2 עדכון הסכום מופיע באתר בתי המשפט.
- 3 בר"ע (מחוזי י-ם) 4198/02 רם נ' מיוסט (פורסם בנבו, 26.11.2002).
- 4 בר"ע (מחוזי חי') 749/03 שקד נ' שרוני (פורסם בנבו, 6.11.2003).
- 5 בג"ץ 2214/01 וינדזברג נ' בית המשפט לתביעות קטנות (פורסם בנבו, 4.4.2001).
- 6 סעיף 60(ב) לחוק בתי המשפט.
- 7 סעיף 63 לחוק בתי המשפט.
- 8 סעיף 64 לחוק בתי המשפט.
- 9 ע"א 596/84 קופת חולים של ההסתדרות הכללית של העובדים בארץ ישראל נ' גל, פ"ד לט(3) 477 (1985).

בית משפט לתביעות קטנות אינו כבול לסדרי דין נוקשים ולדיני הראיות הנוהגים.¹⁰ בסימן ה' לחוק בתי המשפט מצויות גם הוראות לעניין: ראיות וסדרי דין (סעיף 62); ייצוג (סעיף 63); ערעור (סעיף 64); בוררות (סעיף 65); מינוי שופט בקצבה (סעיף 66); מקום השיפוט (סעיף 67). שר המשפטים התקין תקנות סדר דין מיוחדות לצורך סדר הדין בהליך, והן תקנות שיפוט בתביעות קטנות (סדרי דין), התשל"ז-1976 (להלן – תקנות השיפוט).

בית המשפט לתביעות קטנות אינו כפוף לדיני הראיות החלים בהליך אזרחי, ולפיכך הוא מוסמך לקבל אף ראיה שלא הייתה עונה על דרישות ראייתיות בהליך אזרחי.¹¹ בעניין אחד נמסרו עובדות וראיות על ידי מי שלא קלט את העובדות בחושיו, אלא עורך דין של צד ש"העיד" על דברים שנמסרו לו ועל "מסקנות" שהסיק. משעמדה בפני בית המשפט רק גרסת המבקש ולא עמדה כל גרסה נגדית מטעם עד של מי מהמשיבות, היה עליו לאמץ את גרסתו העובדתית של המבקש.¹²

גם כאשר בית המשפט לתביעות קטנות חש כי דחיית התביעה בשל אי הוכחת שיעור הנזק אינה ראויה, אין בידו להתעלם מן הדין המהותי ולפסוק לתובע שלא השכיל להציג ראיות ממשיות לגבי שיעור הנזק פיצוי על סמך אומדנה. במצבים כאלה, עשוי בית המשפט "לנצל" את הגמישות בסדרי הדין ודיני הראיות על מנת לאפשר לתובע לתקן את מחדלו ולהוכיח את הנזק הנטען באמצעות ראיות מתאימות. פתרון זה מצוי בסמכותו, ובמידה רבה אף משרת את תכלית הקמתו. אולם מכאן ועד חריגה מהוראות הדין המהותי באשר לנטלי ההוכחה – ארוכה הדרך ובלתי עבירה.¹³

חוק התקשורת (בזק ושידורים), התשמ"ב-1982 (חוק הספאם) – בעניין אחד נקבע כי יש לכאורה טעם בטענה כי יש לפרש את דרישת הידיעה "שוגר דבר פרסומת ביודעין", בצמצום. אחרת קיים חשש שמא חברות העוסקות בדיוור הודעות פרסומת יקבלו את כתובות הדואר של פלונים מגורמים אחרים; ואותם פלונים לא יוכלו לתבוע בגין הפרת חוק הספאם, שכן חברות אלה יטענו כי לא ידעו שהדבר נעשה שלא בהסכמת פלוני. מצב זה אינו עולה בקנה אחד עם תכלית חוק הספאם.¹⁴

סימן ב – איסור על ייצוג משפטי

יש לשמור על שני עקרונות בבית המשפט לתביעות קטנות (סעיף 63(א) לחוק בתי המשפט): עקרון היעדר ייצוג משפטי של בעלי הדין ועקרון האיזון והשוויון בין בעלי הדין, כך שאם בעל דין אחד מקבל היתר להיות מיוצג על ידי ארגון מסוים, ירשה בית המשפט גם לבעל הדין שכנגד להיות מיוצג כפי שיוורה בית המשפט.¹⁵

10	בר"ע (מחוזי-י) 4125/02 דרש נ' בן חמו (פורסם בנבו, 21.12.2002); בר"ע (מחוזי-י) 732/03 עיריית ירושלים נ' טחורש (פורסם בנבו, 10.12.2003); סעיף 62 לחוק בתי המשפט ותקנה 13 לתקנות השיפוט.
11	רע"א 9527/09 שורשי נ' עיריית פתח תקווה (פורסם בנבו, 12.9.2010).
12	רת"ק (מחוזי חי') 37261/15 מאיר נ' גאלא טורס בע"מ (פורסם בנבו, 28.3.2016).
13	רע"א 10124/17 אשקן נ' סלימאן (פורסם בנבו 30.1.2018).
14	רע"א 1231/17 רז נ' אימפרשן מדיה בע"מ (פורסם בנבו, 20.4.2017).
15	רע"א 5711/08 לעיל ה"ש 1.

כאשר בית המשפט לתביעות קטנות מתיר את הייצוג לאחד מבעלי הדין עליו לעמוד על נסיבות העניין כולו על מנת להחליט האם להתיר את הייצוג גם לבעל הדין השני. לשם כך עליו קודם כל להציג את הסוגיה בפני הצד שכנגד ולברר את רצונו ויכולתו לשכור עורך דין מטעמו.¹⁶ יש לערוך את האיזון בין השיקולים העומדים על הפרק לצורך מתן מענה פרטני בכל מקרה ומקרה, ובהם רצונו ויכולתו של הצד הבלתי מיוצג לשכור עורך דין מטעמו; אופיו של הצד המיוצג; עניינה של התביעה, גובהה ומורכבותה המשפטית.¹⁷

המחוקק לא איפשר ייצוגם של בעלי דין בבתי המשפט לתביעות קטנות, וגם הגביל את הייצוג על ידי עורכי דין, כאמור בסעיף 63(א) לחוק בתי המשפט. בסיפא של הסעיף נאמר כי אם בעל דין אחד מקבל היתר להיות מיוצג על ידי ארגון מסוים, בית המשפט ירשה גם לבעל הדין שכנגד להיות מיוצג כפי שיוורה בית המשפט.¹⁸

הוראת סעיף 63(ב) לחוק בתי המשפט, המתירה במקרים מסוימים ייצוג בבית המשפט לתביעות קטנות, נועדה – לפי דברי ההסבר להצעת החוק – לאפשר לאנשים בעלי "קושי להתבטא בשפה העברית, דוגמת העולים החדשים" לממש את זכותם לפנות לבתי המשפט לתביעות קטנות; הסעיף לא נועד לפתוח פתח לגופים גדולים להיות מיוצגים בבתי המשפט לתביעות קטנות על ידי "מייצגים מקצועיים". ואומנם, הסיפא של סעיף 63(ב) לחוק בתי המשפט אוסרת על ייצוג בעל דין בתביעות קטנות אם המייצג עוסק בייצוג בדרך קבע; אם הייצוג נעשה במהלך הרגיל של עסקיו של המייצג; ואם הייצוג נעשה בתמורה.

סעיף 63 לחוק בתי המשפט נועד אפוא לשמור על שוויון ועל סימטריה בין בעלי הדין בבית המשפט לתביעות קטנות, ולמנוע סיטואציה שבה כוחו העדיף של צד אחד מביא לידי א-סימטריה בהיבט הייצוג.¹⁹

בעניין אחד לנוכח חשש ממשי כי ייצוג המשיבים בבית המשפט לתביעות קטנות נעשה על ידי מייצג שאינו עומד בתנאי הדין ולנוכח כך שבית המשפט לתביעות קטנות לא בדק את מיהות המייצג או למצער לא פירט זאת. מנגד לנוכח היות המבקש בקיא בתביעות מסוג זה, הופחתו ההוצאות שנפסקו לטובת המשיבים בערכאות קמא במחצית.²⁰

סימן ג – סדרי הדין

מועדים – המועדים הקשורים להליך המתנהל בבית משפט לתביעות קטנות הם קצרים מן המקובל. כך לדוגמה המועד להגשת כתב הגנה הינו 15 ימים.²¹

בעניין אחד הנתבעת לא טרחה להגיש כתב הגנה והסתפקה בהתייצבות של מנהלה לדיון. בית המשפט הביע את הספק אם מן הצדק היה להרשות לנתבעת לטעון (תקנה 10 לתקנות השיפוט), אולם

16 ש.ם.

17 ש.ם.

18 רע"א 6892/13 חיימוביץ' נ' אוריון (פורסם בנבו, 23.2.2014).

19 ש.ם.

20 רע"א 1868/16 רז נ' האפרתי (פורסם בנבו, 19.6.2016).

21 בהתאם לתקנה 4(ב) לתקנות השיפוט.

בהיעדר טענה מפי התובע בנדון ולנוכח חשיבותו העקרונית של העניין, נמנע בית המשפט מלפסוק נגדה על סמך כתב התביעה, בלא שתיתן לה תחילה זכות הטיעון.²² מאחר שבעניין הנזכר קיימת הוראה מיוחדת בתקנות השיפוט, הרי שהיא הגוברת.²³

תביעה שכנגד – הגבלת סכום התביעה בתביעה העיקרית שבהליך זה חלה גם על תביעה שכנגד (סעיף 60(א)(2) לחוק בתי המשפט). כפי שבית המשפט לתביעות קטנות מוסמך להעביר את התביעה לבית משפט השלום, כך מוסמך הוא להעביר את התביעה שכנגד (סעיף 60(ב) לחוק בתי המשפט). נתבע שהוא תובע שכנגד רשאי לשמור על זכותו לתבוע את עודף התביעה בבית משפט אחר (סעיף 61(2) לחוק בתי המשפט).

גוף שאינו "יחיד", כגון חברה בע"מ, רשאי בהיותו נתבע בבית משפט לתביעות קטנות, להגיש תביעה שכנגד (כמובן, במגבלת הסכום המרבי שניתן לתבועו בהליך זה).²⁴

הודעה לצד שלישי – תקנה 5(ג) לתקנות השיפוט מאפשרת לנתבע הסבור "שהוא זכאי להשתתפות או לשיפוי מאת צד שלישי בשל כל סכום שייפסק נגדו בתביעה, רשאי להגיש הודעה לצד שלישי, והוראות תקנות הסדר הדין האזרחי יחולו".²⁵

התייצבות – לשונה של תקנה 11 לתקנות השיפוט ותכליתה תומכות במסקנה כי לבית המשפט לתביעות קטנות הסמכות, ואף החובה, לדחות את התביעה גם כאשר הנתבע לא התייצב לדיון בעניינו אם העובדות המתוארות בכתב התביעה שעליהן הצהיר התובע אינן מקימות עילת תביעה.²⁶ פסק דין שניתן במעמד צד אחד בבית המשפט לתביעות קטנות ולא הוגש עליו ערעור יהווה השתק פלוגתא.²⁷

פיצול סעדים – אי-החלת התקנות בנושא "פיצול סעדים" ביחס לתביעות שהוגשו בבית המשפט לתביעות קטנות תחטא לתכלית שביסוד תקנות אלה, ואינה מתיישבת עם העקרונות שמוסד התביעות הקטנות מבקש לקדם. ודאי שאין בה להוביל "להכרעה צודקת ומהירה יותר", שלשמה ניתנה לבית המשפט לתביעות קטנות גמישות.²⁸

הוצאות – הוצאות המשפט אכן מהוות רכיב משמעותי בפיצויים להם זוכה התובע בבית המשפט לתביעות קטנות אם זכה בתביעתו וזאת במיוחד בתביעה על פי סעיף 30 לחוק הספאם. הפיצוי שניתן יכול אף את פסיקת ההוצאות – וזאת מתוך מכלול השיקולים הנוגעים הן לפיצוי (שיקולי ההרתעה האכיפה והתנהלות הצדדים) והן לקביעת ההוצאות.²⁹

22 ת"א (שלום ת"א) 2283/86 כהנא נ' עירית תל-אביב, פ"מ התשמ"ז(3) 79 (1986).

23 רע"א 6297/02 גולד נ' גאולת הכרך בע"מ, פ"ד נז(2) 108 (2003).

24 בר"ע (מחוזי ת"א) 1019/96 אגד – אגודה שיתופית לתחבורה בישראל בע"מ נ' שוחט (פורסם בנבו, 4.8.1997).

25 רע"א 4897/07 הראל חברה לביטוח בע"מ נ' בן עדי (פורסם בנבו, 9.3.2008).

26 רע"א 8821/09 פרוז'אנסקי נ' חברת לילה טוב הפקות בע"מ (פורסם בנבו, 16.11.2011).

27 רע"א 1170/08 עיריית חולון נ' הדר חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 9.6.2010).

28 רע"א 7437/13 פלוגתא נ' שמריהו (פורסם בנבו, 5.3.2014).

29 רע"א 9162/16 עזרא נ' הזנק להצלחה בע"מ (פורסם בנבו, 5.1.2017). לא נמצא שקביעתו חורגת באופן בלתי סביר משיקול הדעת הנתון לבית המשפט, המצדיק התערבות בגלגול שלישי.

הכללת ההוצאות בסכום הפיצויים ניתן לראות כפסיקת הוצאות לכל אחד מן המבקשים באופן יחסי לסעד שנפסק לטובתו. הוצאות המשפט אכן מהוות רכיב משמעותי בפיצויים להם זוכה התובע בבית המשפט לתביעות קטנות אם זכה בתביעתו וזאת במיוחד בתביעה על פי סעיף 30 לחוק הספאם.³⁰

המצאה – בתקנה 1 לתקנות השיפוט, במקום ההגדרה "מען" יבוא:³¹

"מען" – לעניין המצאת כתב בידין – כתובת לפי סעיפים 2(א)(11) ו-11(א) לחוק מרשם האוכלוסין, התשכ"ה-1965, לרבות מספרי הטלפון והפקסימילה באותו מען וכן כתובת דואר אלקטרוני, אם ישנם; בהעדר שם לרחוב או מספר לבית – סימן זיהוי אחר".

האמור בתקנה 2 יסומן "א" ואחריו יבוא:

(ב) על אף האמור בתקנת משנה (א), תובענה בשל פרסום או סחר ברשת האינטרנט תוגש לבית המשפט שבאזור שיפוטו מצוי מקום מגוריו או מקום עסקו של הנתבע או מקום מגוריו או מקום עסקו של התובע, בלבד.

סימן ד – פסק הדין

למרות חשיבות ההנמקה להליך השיפוט, ניתן למצוא חריגים אחדים שבהם ניתן משקל רב יותר למהירות שבעשיית הצדק בין בעלי הדין על פני מתן הנימוקים המפורטים. במקרים מסוימים מוצא המחוקק או מחוקק המשנה לחייב את בתי המשפט ליתן נימוקים תמציתיים בלבד, במטרה שההליך יסתיים במהירות רבה יותר.³²

כך הם לדוגמה פסקי הדין של בית המשפט לתביעות קטנות, שבהתאם לסעיף 62(ב) לחוק בתי המשפט "...אינו קשור בסדרי הדין הנוהגים בבית משפט אחר, ובכפוף לסדרי דין שהתקין שר המשפטים לעניין סימן זה, יפעל בדרך הנראית לו מועילה ביותר להכרעה צודקת ומהירה". על יסוד זאת נקבע בתקנות השיפוט כי בית המשפט ייתן את פסק דינו בתום הדיון בתביעה ולא יאוחר משבעה ימים, וכי "פסק הדין יהיה מנומק בצורה תמציתית" (תקנה 15 לתקנות השיפוט).³³

מעשה בית דין – ההליך מסוג התביעות הקטנות הוא בעל צביון ייחודי. לשם כך הגמיש המחוקק את סדרי הדין ואת דיני הראיות בהליך זה (סעיף 62 לחוק בתי המשפט) עד למרב, וכן הותקנו תקנות דיון מיוחדות – תקנות השיפוט. האם פסק דינו של טריבונל זה מהווה מעשה בית דין? בית המשפט לתביעות קטנות הוא בית משפט ששופטיו הם שופטי בית משפט השלום, ולכן אפיונם העיקרי הוא כשל כל בית משפט המכריע בסכסוכים. עם זאת ההבדל המסוים הנובע בכל זאת מקיומם של סדרי דין

30 שם.

31 תקנות שיפוט בתביעות קטנות (סדרי דין) (תיקון), התשע"ו-2016, ק"ת 1155, מיום 9.5.2016.

32 ע"א (מחוזי ת"א) 3426/04 הפניקס הישראלי חברה לביטוח בע"מ נ' שלבי (פורסם בנבו, 17.10.2006).

33 שם.

שונים ושל דיני ראיות גמישים, עשוי לבוא לידי ביטוי בגמישות מה גם בעניין השתק עילה (לא השתק פלוגתה) כדי לאפשר עשיית צדק במקרים המתאימים.³⁴

סימן ה – רשות ערעור

בית המשפט המחוזי דן בערעור על פסק דינו של בית המשפט לתביעות קטנות בשופט אחד (סעיף 64 לחוק בתי המשפט).

תקנה 411 לתקנות התשמ"ד שכותרתה "השגה על החלטות שאינן פסק דין", שקבעה כי בעל דין אינו חייב לבקש רשות ערעור על החלטה שניתנה לחובתו במהלך המשפט. הוא רשאי לשמור על זכותו לערער עליה במסגרת ערעור על פסק הדין, בתום ההליך. אולם תקנה זו לא תחול על הדיון בבית המשפט לתביעות קטנות.³⁵ מה גם שהתקנות החדשות אינן חלות על הליך זה.

יש להבחין בין פסק דין סופי של בית משפט לתביעות קטנות, שעליו ניתן לערער ברשות בלבד לפני שופט יחיד, לבין "החלטה אחרת" שאינה ניתנת לערעור, אף לא ברשות.³⁶ אמת המידה למתן רשות ערעור על פסק דין שניתן בתביעה קטנה היא מחמירה עוד יותר מאשר בבקשות רשות ערעור "רגילות".³⁷

רשות ערעור תינתן רק במקרים חריגים ביותר שעולה בהם שאלה משפטית בדרגת חשיבות גבוהה ביותר או שניכר בהם "עוול זועק". אימוץ אמת מידה זו מחויבת המציאות כשמדובר בתביעה קטנה, בהתחשב בתכליתו של הליך התביעות הקטנות שנועד להיות חסכוני, יעיל ופשוט.³⁸

בהליך התביעות הקטנות תיבחן בקשת רשות ערעור בקפידה יתרה ותינתן במשורה שבמשורה ואך בעוול זועק או בשאלה משפטית בדרגת חשיבות גבוהה ביותר.³⁹

העיקרון שהיה קבוע בתקנה 398 לתקנות התשמ"ד, שלפיו במקרה של הגשת בקשה לביטול החלטה/פסק דין שניתנו במעמד צד אחד נמנה המועד להגשת הערעור או בקשה לרשות ערעור מיום מתן ההחלטה בבקשת הביטול, ראוי שיחול גם בנוגע להחלטות ופסקי דין שניתנו במעמד צד אחד בבית המשפט לתביעות קטנות. מסקנה זו רצויה שכן היא מאפשרת ומעודדת להגיש בקשה לביטול פסק דין שניתן במעמד צד אחד בטרם יוגש ערעור על פסק הדין, ובכך תורמת ליעילות הדיונית. מסקנה זו אף מתיישבת עם תקנה 16 (ג) לתקנות שיפוט בתביעות קטנות (סדרי דין).⁴⁰

34	רע"א 1958/06 סויסה נ' חברת צ'מפיון מוטורס (ישראל) בע"מ (פורסם בנבו, 20.10.2006).
35	רע"א 292/93 סרבוז נ' ע' אופק בע"מ, פ"ד מח(3) 177 (1994).
36	שם. להיעדר אפשרות לבקש רשות ערעור על החלטת ביניים של בית המשפט לתביעות קטנות ראו ע"א 596/84 קופת חולים של ההסתדרות נ' גל, פ"ד לט(3) 477 (1985).
37	רע"א 6480/13 דיאס נ' חברת בזק לתקשורת בע"מ (פורסם בנבו, 1.12.2013).
38	רע"א 7220/13 אלראי נ' גולדמן (פורסם בנבו, 10.12.2013).
39	רע"א 9568/16 אסולין נ' הדקה ה-90 בע"מ (פורסם בנבו, 9.3.2017).
40	רע"א 8768/13 גרמה נ' עוזיר (פורסם בנבו, 12.1.2014).

המחוקק ראה לנכון להתנות את אפשרות ההשגה על פסקי דין של בית המשפט לתביעות קטנות בקבלת רשות מערכאת הערעור. בכך ניתן ביטוי לכוונתו שהדיון בעניינים הנדונים בבית המשפט לתביעות קטנות יסתיים וימוצה בערכאה הדיונית.⁴¹

שיקולים למתן רשות ערעור – העקרונות אשר לפיהם יש לנהוג במתן רשות ערעור על פסק דינו של בית המשפט לתביעות קטנות, צריכים להיגזר מהמטרה שלשמה הוקם בית משפט זה, שבו הותר לסטות מדיני ראיות ופרוצדורה, שבו אין מרשים בדרך כלל הופעת עורכי דין ושבו מדובר על סכסוכים בסכומים נמוכים יחסית.⁴²

רשות ערעור על פסק דינו של בית משפט לתביעות קטנות לא תינתן אלא כשמדובר על טעות משפטית או עובדתית גלויה, ברורה ופשוטה. כאשר מדובר על נושא משפטי שאין בו פסיקה משפטית ברורה וחד-משמעית, לא תינתן, בדרך כלל, רשות ערעור. זאת אפילו מדובר בשאלה בעלת חשיבות עקרונית או ציבורית, אלא אם מדובר בשאלה עקרונית שבית המשפט לתביעות קטנות מרבה לדון בה, כאשר רצוי שלא להנציח פסק דין מוטעה המשמש לאותו בית משפט תקדים לתביעות דומות.⁴³ המחוקק קבע מסגרת דיונית מיוחדת בתביעות קטנות. מחד גיסא ביקש לאפשר הליך מהיר שאינו יקר. מאידך גיסא כדי למנוע את הצפת בתי המשפט בהליכים בסכומים קטנים קבע מגבלות, כגון מועדים מקוצרים והליך ערעורי ברשות בלבד. בעל הדין רשאי לערער על החלטת הבהרה של פסק דין כשם שרשאי לערער על פסק הדין, שכן ה"פירוש" שניתן לפסק הדין אינו טפל לנושא פסק הדין והוא עשוי לשנות את מהות ההכרעה. כשמדובר בתביעות קטנות, ההליך בהבהרה דומה שהוא בקשה לרשות ערעור, כמו הליך ההשגה על פסק הדין עצמו. לכן המבקשת הייתה רשאית לבקש לערער על החלטת הבהרה של בית המשפט לתביעות קטנות.⁴⁴

ההליך המשפטי בבית המשפט לתביעות קטנות נועד להיות הליך פשוט ומהיר. לפיכך אמת המידה למתן רשות ערעור על פסקי דינו היא מחמירה במיוחד, קל וחומר כשמדובר בבקשת רשות ערעור שנייה, לבית המשפט העליון.⁴⁵

ערעור בגלגול שלישי – ההליך הערעורי הוא ברשות בלבד. נדרשת רשות אף בערעור ראשון, לבית המשפט המחוזי (סעיף 64 לחוק בתי המשפט), לא כל שכן ברשות ערעור בגלגול שלישי, לבית המשפט העליון שהרשות ניתנת רק במשורה מוקפדת.⁴⁶ רשות ערעור בגלגול שלישי ניתנת במקרים המעוררים שאלה עקרונית החורגת מעניינים הפרטי של הצדדים או מקום בו דחית הבקשה תגרום לעיוות דין. דברים אלה נכונים ביתר שאת שעה שעוסקים

41 רע"א 7535/16 דהרי נ' לדרמן (פורסם בנבו, 26.12.2016).

42 בר"ע (מחוזי י-ם) 244/90 יאיר נ' פרנקל, פ"מ התשנ"א(3) 309 (1990).

43 שם.

44 רע"א 7711/06 המכללה המשותפת בע"מ נ' מנדל (פורסם בנבו, 18.1.2007).

45 רע"א 2095/15 אולמי נפטון בת ים בע"מ נ' משיח (פורסם בנבו, 20.5.2015). מדובר בסכסוך שכנים שגרתי בעניין האחרייות לרטיבות שהתגלתה בקירות. ראוי שבני אדם ילמדו לפתור את בעיות היום יום בנושאים כגון אלה, בלי להזעיק לעזרתם את מערכת בתי המשפט.

46 רע"א 7255/11 וורמן נ' רוזנס (פורסם בנבו, 27.11.2011).

בבקשת רשות ערעור על פסק דינו של בית המשפט לתביעות קטנות, בהתחשב בתכלית הייחודית של הליך זה.⁴⁷

כידוע, רשות ערעור בגלגול שלישי תישקל במשורה, בנסיבות שבהן עולה שאלה משפטית או ציבורית עקרונית. קל וחומר כך, בתביעות קטנות. בתביעות מעין אלה, הרשות תינתן אך בנסיבות שבהן יש עולל זועק או בשאלה משפטית בדרגת חשיבות גבוהה ביותר.⁴⁸ אמת המידה בבקשות רשות ערעור שהורתן בתביעה קטנה היא מצמצמת אף יותר מאמות המידה "הרגילות" למתן רשות ערעור בגלגול שלישי.⁴⁹

מועדים להגשת הבקשה לרשות ערעור – תקנה 16 (א) לתקנות השיפוט באה, בין היתר, לקבוע מועד מיוחד להגשתה של בקשה לרשות ערעור.⁵⁰

סימן ו – העברת הדיון לבית משפט השלום

על פי סעיף 60(ב) לחוק בתי המשפט, רשאי בית המשפט לתביעות קטנות שלא לדון בתביעה ולהורות על העברת הדיון בה לבית משפט השלום.

בעניין אחד הועלתה טענה בערכאת הערעור, שלפיה ההליך לא התאים מלכתחילה לדיון בבית המשפט לתביעות קטנות. הטענה הועלתה במסגרת הבקשה לרשות הערעור בלבד, לאחר שלמבקשים נודעה כבר תוצאת ההליך. נקבע שלא מן הראוי היה לעשות כן, בלי שבקשה דומה הובאה לפני הערכאה הדיונית כדי שהיא עצמה תשקול נושא זה.⁵¹

במקרה נוסף נטען כי יש צורך להגדיר "נסיבות או כללים אשר לאורם על בית המשפט לתביעות קטנות להכריע אם תביעה אשר הועברה להכרעתו לא תידון בפניו ותחת זאת תועבר להכרעת בית משפט השלום", מכוח סמכותו לפי הוראות סעיף 60(ב) לחוק בתי המשפט. לדעת הטוען זוהי שאלה שנודעת לה חשיבות משפטית וציבורית עליונה, המצדיקה מתן רשות לערער. נקבע כי אפילו יש בטענה זו, אולי טעם, אין מקום לדון בה במקרה זה מאחר שלא הועלתה בכתב ההגנה בערכאה הראשונה. כמו כן לא נטען שהטענה הועלתה בדרך אחרת או שהועלתה לפני בית המשפט המחוזי במסגרת הבקשה לרשות ערעור.⁵²

סימן ז – העברת הדיון להליך של בוררות

יש להבחין בין שני מקרים, שבהם מועבר הדיון בתביעה מבית המשפט לתביעות קטנות להליך של בוררות. במקרה הראשון, אין הסכם בוררות בין בעלי הדין, אולם בית המשפט לתביעות קטנות מחליט

47 רע"א 2816/17 דהרי נ' לוי (פורסם בנבו, 10.5.2017).

48 רע"א 990/07 סלע נ' בית מעצר ניצן רמלה (פורסם בנבו, 18.6.2007).

49 רע"א 3311/15 זילברג נ' קניה טובה באינטרנט בע"מ (פורסם בנבו, 25.6.2015).

50 רע"א 6297/02 לעיל ה"ש 23.

51 בר"ע (מחוזי י-ם) 4125/02, לעיל ה"ש 10.

52 רע"א 1967/97 ויס נ' איכלוב (פורסם בנבו, 7.10.1997).

– בהסכמת בעלי הדין – לדון בתביעה כבורר או להעביר את הדיון בתביעה לבורר לפי סעיף 65(א) לחוק בתי המשפט.⁵³ במקרה האחר, קיים הסכם בוררות בין בעלי הדין ובית המשפט לתביעות קטנות מעכב את הדיון לפי סעיף 5 לחוק הבוררות, התשכ"ח–1968. לפי סעיף 65(ב) לחוק בתי המשפט, בית המשפט לתביעות קטנות מוסמך לדון בבקשה לביטול פסק הבוררות אשר הוגשה לפי סעיף 24 לחוק הבוררות.

שופט בית המשפט לתביעות קטנות רשאי, בהסכמת בעלי הדין, לדון בתביעה כבורר או להעבירה לבורר אחר שהסכים לדון בה בלא לקבל שכר מן הצדדים.⁵⁴

בוררות הנערכת במתווה זה שונה מבוררות "רגילה" הנערכת מכוח הסכם בין הצדדים בהתאם לסעיף 79 ב לחוק בתי המשפט. אלא אם בהסכם הבוררות מצוין אחרת. הוראות שונות של חוק הבוררות אינן חלות על בוררות זו – לרבות ההוראות העוסקות בביטול, אישור ותיקון פסקי בוררות.⁵⁵ מעמד פסק הבוררות כמעמד פסק דין של בית המשפט לתביעות קטנות "פרט לערעור". למעשה,

לא ניתן להשיג על פסק בוררות שניתן על פי סעיף 65(א) לחוק בתי המשפט.⁵⁶

איימתן האפשרות להשיג על פסק בוררות שניתן לפי הוראת הסעיף 65(ב) בא במובהק כדי לעגן את סופיותו של פסק הבוררות, ובכך להביא לידי ביטוי את אחת מהמטרות המובהקות של מוסד התביעות הקטנות, יעילות וסיום מהיר של סכסוכים בין צדדים באופן שאף יוזיל את עלות בירור הסכסוך.⁵⁷

53 בר"ע (מחוזי ב"ש) 29/94 אביב נ' חן מתכות בע"מ, פ"מ התשנ"ה(1) 166 (1997). כמוכן, יש צורך בהסכמת בעלי הדין. ראו אורי גורן בוררות 403 (2018).

54 רע"א 7255/11, לעיל ה"ש 46.

55 ש.ם.

56 ש.ם.

57 ש.ם.

פרק ח – אינטרנט

- סימן א – עקרונות כלליים
- סימן ב – מקרים שנדונו

סימן א – עקרונות כלליים

בתקנות שיפוט בתביעות קטנות (סדרי דין) (תיקון), התשע"ו–2016, נקבע כי:

בתקנה 1 לתקנות שיפוט בתביעות קטנות (סדרי דין), התשל"ז–21976, במקום ההגדרה תיקון תקנה 1 "מען" יבוא:

"מען" – לעניין המצאת כתב בידין – כתובת לפי סעיפים 2(א)(11) ו-11(א) לחוק מרשם האוכלוסין, התשכ"ה–1965, לרבות מספרי הטלפון והפקסימילה באותו מען וכן כתובת דואר אלקטרוני, אם ישנם; בהעדר שם לרחוב או מספר לבית – סימן זיהוי אחר.

האמור בתקנה 2 יסומן "(א)" ואחריו יבוא:

תיקון תקנה 2

"(ב) על אף האמור בתקנה משנה (א), תובענה בשל פרסום או סחר ברשת האינטרנט תוגש לבית המשפט שבאזור שיפוטו מצוי מקום מגוריו או מקום עסקו של הנתבע או מקום מגוריו או מקום עסקו של התובע, בלבד".

סימן ב – מקרים שנדונו

דואר אלקטרוני – העתקת תוכן של תכתובת דואר אלקטרוני פרטית-אישית, שהושארה על מסך מחשב של הזולת (במקום העבודה לשעבר), על ידי הזולת (החברה), מהווה פגיעה בפרטיות, לפי חלופה 2(5) לחוק הגנת הפרטיות, התשמ"א–1981. בהתאם לסעיף 32 לחוק הגנת הפרטיות, הראיות תהיינה קבילות, אם לחברה עומדת אחת ההגנות שבחוק או שביט המשפט ייתן היתר לכך מטעמים מיוחדים שיירשמו. על בית המשפט המחוזי להכריע בשאלות אלו, לאחר שיערך בירור עובדתי נדרש.¹ מעסיק אינו רשאי לעקוב אחר מידע הקשור בתכתובות דואר אלקטרוני של עובדו ואינו רשאי לעיין בו ככל שמדובר בתיבת דואר אלקטרוני פרטית-חיצונית של העובד.² ככל שמדובר בתיבת דואר שהעמיד המעסיק לרשות העובד לצרכי העבודה – בין שהתיר לו להשתמש בה גם לצרכיו האישיים ובין שלא – הוא רשאי לעיין בתכתובות האישיות רק בהתקיים נסיבות חריגות של חשש ממשי לביצוע פעולות לא חוקיות או פעולות שיש בהן כדי לפגוע בעסק מצד העובד ובהינתן הסכמתו מראש של העובד לכך.³

1 רע"א 2552/16 זינגר נ' חברת יהב חמיאס טכנולוגיות (1990) בע"מ (פורסם נבו, 10.5.2016).

2 ע"ע (ארצי) 90/08 איסקוב ענבר נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 8.2.2011).

3 רע"א 3661/16 חברת רמט בע"מ נ' רמי שמיר הנדסה אורחית בע"מ (פורסם בנבו, 23.8.2016).

חוק התקשורת (בזק ושידורים), התשמ"ב-1982 (חוק הספאם) – יש לכאורה טעם בטענה כי יש לפרש את דרישת הידיעה – "שוגר דבר פרסומת ביודעין" – בצמצום. אחרת, קיים חשש שמא חברות העוסקות בדיוור הודעות פרסומת יקבלו את כתובות הדואר של פלונים מגורמים אחרים; ואותם פלונים לא יוכלו לתבוע בגין הפרת חוק הספאם, שכן חברות אלה יטענו כי לא ידעו שהדבר נעשה שלא בהסכמת פלוני. מצב זה אינו עולה בקנה אחד עם תכלית חוק הספאם.⁴

חקיקת סעיף 30א לחוק התקשורת (בזק ושידורים) נועדה לתת מענה לבעיית הספאם, ונעשתה במקביל לחקיקה דומה במדינות רבות אחרות. בישראל התקבל המודל של opt in, לפיו משלוח של הודעות מסחריות שעליהן חל החוק חייב להיות מבוסס על הסכמה מראש. כמו כן התקבלה הגישה המחמירה, שלפיה משלוח דבר פרסומת חייב להיות מבוסס על הסכמה מפורשת.⁵

פייסבוק – פרסום מידי אינו ייחודי לפייסבוק אלא מאפיין אמצעי תקשורת מודרניים רבים, וכך גם לגבי יכולת התגובה. מאפיין זה, כשלעצמו, אינו שולל את זכות התביעה של הניזוק. להמחשה, תואר דיון שמשודר בטלוויזיה/רדיו בשידור חי, ובמהלכו אחד המשתתפים מתיר את חרצובות לשונו ומוציא דיבה על אחר שמתתף בדיון. מובן כי מיידיות הפרסום במקרה כזה, כמו גם יכולת התגובה של הנפגע, אינן שוללות מעיקרה את הזכות החוקית להגיש תביעת לשון הרע. הודגש כי אין מדובר בעניינינו בטוקבוק/LIKE/שיתוף, אלא ביצירת התוכן עצמו, שהוא מושא התגובות. הטענה של המבקש כי זירת הפייסבוק פטורה מתחולת איסור לשון הרע, עד כדי חסינות לכל מפרסם ולכל פרסום, היא גורפת ומרחיקת לכת.⁶

למרות שבהסכם ההצטרפות לשירותי פייסבוק נאמר כי כל סכסוך בין המשתמשים לבין המבקשות יוכרע בבית משפט בקליפורניה ועל פי דיני מדינת קליפורניה, נקבע כי תביעות של ישראלים כנגד חברת פייסבוק אירלנד יתבררו בבתי המשפט בישראל, על פי הדין המהותי של מדינת קליפורניה ואילו תביעות של ישראלים כנגד פייסבוק ארצות הברית יידונו בישראל על פי דיני ישראל.⁷

תביעת לשון הרע – נדחתה בקשה לרשות ערעור בגלגול שלישי בתביעת לשון הרע בעקבות תגובה של טוקבקיסט למאמר שפורסם באינטרנט. סוגית אחריותם של מפעילי אתר אינטרנט לפרסומים שהועלו לאתר על ידי צד שלישי הושארה בצריך עיון, שכן ההכרעה בהם לא נדרשה בגדר פרשה זו.⁸

פרסום מעוול – נדחתה בקשת רשות ערעור שעניינה אחריות המבקש, בעליו ומפעילו של אתר אינטרנט, לפרסום מעוול באתר. נפסק כי מרוץ ההתיישנות נפתח ביום הגילוי של המשיב אודות הפרסום, כי מעת שנודע למבקש כי נוצר פרסום מעוול התגבשה אחריותו, כי סירובו לתקן את הפרסום המעוול הביא לחיובו בנזקי המשיב. עוד נפסק כי על המבקש היה להסיר את הפרסום גם אם התוצאה המזיקה נגרמה כתוצאה מהשילוב שבין הילוכו שלו לאופן פעולת מנוע החיפוש.⁹

4 רע"א 1231/17 רז נ' אימפרשן מדיה בע"מ (פורסם בנבו, 20.4.2017).

5 רע"א 3599/18 שפירא נ' עופרי (פורסם בנבו, 30.5.2018).

6 רע"א 1688/18 סרנה נ' נתניהו (פורסם בנבו, 15.4.2018).

7 רע"א 5860/16 Facebook Inc נ' בן חמו (פורסם בנבו, 31.5.2018).

8 רע"א 6311/15 שדה נ' גלברד ויצחק (פורסם בנבו, 16.11.2015).

9 רע"א 4673/15 בר נוי נ' סביר (פורסם בנבו, 8.3.2016).

נדחה ערעור על פסק דין של בית המשפט המחוזי, בגדרו נדחתה תובענת המערער למתן צו עשה המורה להסיר את הפרסומים המופיעים באתרי האינטרנט של המשיבות ובמנוע החיפוש שמפעילה המשיבה, המתארים הליכים פליליים נגד עורך דין בעל שם זהה לשמו של המערער. זאת בהיעדר מקום לדחות את הממצאים העובדתיים שנקבעו בפסק הדין, התומכים במסקנה המשפטית שלפיה הכתבות הן בגדר פרסומים מותרים, והמשיבות אינן נושאות באחריות פלילית או אזרחית בגינן כלפי המבקש.¹⁰

10 ע"א 1139/17 מילר נ' הוצאת עיתון הארץ בע"מ (פורסם בנבו, 19.11.2017).

שער תשעה עשר – מומחים

פרק א – מומחים

— עקרונות כלליים	— סימן א
— החיקוקים המיושמים	— סימן ב
— קביעת מעמדו של אדם כמומחה	— סימן ג
— מינוי מומחה בהסכמה	— סימן ד
— מומחים מטעם בעלי הדין	— סימן ה
— המועדים להגשת חוות דעת של מומחה מטעם בעל דין	— סימן ו
— הגשת חוות דעת של מומחה	— סימן ז
— חקירת מומחה	— סימן ח
— שכרו של מומחה והוצאותיו	— סימן ט
— תיקון כתב טענות לאחר הגשת חוות דעת	— סימן י
— נושאים דיוניים נוספים	— סימן יא

סימן א – עקרונות כלליים

בפרק זה נדון בסוגיית המומחים באופן כללי. בהמשך נדון גם במומחים רפואיים. הצורך במינוי מומחים על ידי בית המשפט – בין ביוזמת הצדדים, בין בהסכמת הצדדים ובין בהתנגדות צד אחד או שני הצדדים גם יחד – מתעורר בבית המשפט לעתים קרובות, במיוחד בהליכי קדם משפט.

נזקקים למינוי מומחים כמו בתובענות המוגשות על ידי רוכש של דירה נגד קבלן בניין בגין ליקויי בנייה. במקרים כגון אלה מצרף התובע חוות דעת של מומחה – מהנדס המתמחה בליקויי בנייה. גם בנושאים אחרים יש מקום למינוי מומחים, לדוגמה שמאי מקרקעין לצורך קביעת ערכם של דמי מפתח בתביעות פינוי; שמאי מקרקעין לקביעת היטל השבחה; רואה חשבון או מנהל חשבונות בסכסוכים עסקיים וכיו"ב.

סעיף 20 לפקודת הראיות [נוסח חדש], התשל"א–1971 שכותרתו "חוות דעת מומחה ותעודת רופא", מסמיך את בית המשפט לקבל כראיה חוות דעת של מומחה. הסעיף קובע את המקרים בהם ניתן לקבל חוות דעת של מומחה, דהיינו:

בית המשפט רשאי, אם אין הוא רואה חשש לעיוות דין, לקבל כראיה, בכתב, חוות דעתו של מומחה בשאלה שבמדע, שבמחקר, באמנות או במדיעה מקצועית (להלן – חוות דעת), ותעודה של רופא על מצב בריאותו של אדם (להלן – תעודת רופא).

תקנה 125 לתקנות התשמ"ד הגדירה את המונח "מומחה" כך: רופא, מומחה רפואי, או מי שעוסק כמומחה בנושא שבמדע, במחקר, באמנות או במקצוע. בפרק זה ניוזקק לסיפא של ההגדרה ובפרקים הבאים ניוזקק לרישא.

אין בית המשפט חייב להישען על עדות מומחה דווקא שהרי כל עניין ונסיבותיו ונתוניו. בית המשפט הוא המכריע בשאלה, אם ואימתי תישמע עדות מומחה והוא גם המכריע במחלוקת בין המומחים.¹ ההחלטה אם לסמוך על ראיה מסוימת, היא עניין לבית המשפט ששמע את הראיות לענות בו, כך גם כאשר מדובר בחוות דעת בנושא שהמומחה התייחס אליו.² הנושא של "מומחים" זכה בתקנות התשמ"ד לפרק משלו, הכוונה לפרק י"א: מומחים (תקנות 125–137). פרק י"א מקדים במיקומו את פרק "הדיון", שכן בדרך כלל סוגיית המומחים מיושמת בהליכים מקדמיים שלפני הדיון עצמו.

בית המשפט שלפניו מונחות שתי חוות דעת של מומחים, רשאי לדחות או לקבל את כולן או חלקן או לבכר אחת על פני רעותה. העדפת חוות דעת מומחה אחד על פני מומחה אחר, נתונה לשיקול דעת הערכאה המבררת ואין מקום כעניין שבשגרה, להתערב בשיקול דעת זה.³

1 ד"נ 20/85 בחרי נ' פדלון, פ"ד לט (4) 463 (1985).
2 ע"א 2688/95 פנחס נ' כרם מהנדסים, פ"ד נ(5) 742 (1997).
3 ע"א 8069/13 ג'באלי נ' ג'באלי (פורסם בנוב, 19.12.2016).

בית הדין לחוזים אחרים אינו בית משפט רגיל, הוא בית דין מינהלי אשר חלק מחבריו הם בעלי מומחיות בעניינים שבית הדין דן בהם. המומחיות של בית הדין משפיעה גם על היקף ההתערבות של בית המשפט העליון בשיקול דעתו של בית הדין.⁴

בתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) מוקדש למושא ה"מומחים" פרק י"ד (תקנות 87–93).

סימן ב – החיקוקים המיושמים

בסוגיה זו של מומחים נזקקים בעיקר לחיקוקים הבאים:

סעיף 20 לפקודת הראיות [נוסח חדש];

סעיף 8 לחוק בית המשפט לענייני משפחה, התשנ"ה–1995;

פרק י' לתקנות התשמ"ד, הדין ב"חשבונות, חקירות ובידיקת נכסים" (תקנות 123 ו-124);

פרק י"א לתקנות התשמ"ד הדין ב"מומחים" לתקנות (תקנות 125–137);⁵

תקנה 143(3) לתקנות התשמ"ד, בעניין מינוי מומחים בקדם משפט;

תקנות 214 ו-214יא לתקנות התשמ"ד, בעניין מומחה בהליך דיון מהיר;

תקנה 258יב ו-258יבא לתקנות לגבי חוות דעת של מומחה בענייני משפחה;

תקנות פיצויים לנפגעי תאונות דרכים (מומחים), התשמ"ז–1986;⁶

תקנות סדרי הדין (עדות מומחים), התשט"ו–1954;

תקנות הרופאים (אישור תואר מומחה ובחינות), התשל"ג–1973.

סימן ג – קביעת מעמדו של אדם כמומחה

עדות רגילה נבדלת מעדות מומחה בכך שהמומחה מעיד על הממצאים שמצא על ידי הפעלת ידיעתו המקצועית המיוחדת, שבה הוא מצטיין לעומת אדם שאינו מומחה, וממנה נובעת העזרה שבכוחו להושיט לבית המשפט בתהליך בירור האמת.⁷

עדות של מומחה נבדלת מעדות רגילה בכך שהמומחה מעיד על ממצאים שמצא על ידי הפעלת ידיעתו המקצועית המיוחדת, וממנה העזרה המיוחדת שבכוחו להושיט לבית המשפט בבירור האמת.⁸

תקנה 129 לתקנות התשמ"ד קבעה כי בעל דין החפץ להביא עדות ב"עניין שבמומחיות", שאינו עניין שברפואה לביסוס טענה מטענותיו, יגיש לבית המשפט חוות דעת של מומחה לאותו עניין. נדונה

4 ע"א 3105/93 היועץ המשפטי נ' B.G. Financing Ltd., פ"ד נג' 14 (3) (1998).

5 בפרק זה קיימות הוראות הן לגבי מומחה רפואי והן לגבי מומחה בכלל.

6 תקנות אלה חלות רק בתביעות שחוק פיצויים לנפגעי תאונות דרכים, התשל"ה–1975 (להלן בפרק זה: חוק הפיצויים), מיושם בהן.

7 ע"פ 11/58 מנקס נ' היועץ המשפטי, פ"ד יב 1905 (1958).

8 רע"א 9172/17 בולווארד נדל"ן – שותפות מוגבלת נ' ע.ע. אבו ראס חברה לבניין ופיתוח בע"מ (פורסם בנבו, 15.2.2018).

השאלה מהו "עניין שבמומחיות" ועל מי חלות התקנות בענייני מומחים? נקבע כי קיימים שני סוגים של מומחים:

(א) "מומחים" במובן הקלאסי של המונח, היינו, אנשים שהתמחו במדע או במקצוע בעלי תארים ודיפלומות, אשר בתי המשפט נזקקים לעדותם, כאשר הם מחווים את דעתם בנושא שהוא בתחום מומחיותם המיוחדת;

(ב) אנשים אחרים, אשר בדרך זו או אחרת, תוך כדי עיסוק במקצועם או בעיסוקם כחובבים או בדרך מקרית אחרת, רכשו ידע כללי בנושא מסוים.

אין פסול עקרוני בהסתמכותו של בית המשפט על חוות דעתו של עד, אשר בדרך זו או אחרת, אם תוך עיסוק במקצועו או כחובב או בדרך מקרית אחרת, רכש מידע כללי בנושא מסוים.⁹ אין מקום להעמיד לפני בית המשפט מגבלות פורמליות ונוקשות להכרה בעד כבמומחה והמבחן היחיד של קבילות ראייה מסוג זה נעוץ במבחנים של רלוונטיות ושל משקל פוטנציאלי.¹⁰ על מינוי מומחה מטעם בית המשפט ראו להלן פרק ב.

סימן ד – מינוי מומחה בהסכמה

בהתאם לתקנה 130(ג) משנת התשס"ה,¹¹ אם מונה מומחה מטעם בית המשפט בהסכמת בעלי הדין, יראו הסכמה זו כהסדר דיוני ביניהם המחיל את ההוראות הבאות:

(א) לא יוגשו חוות דעת של מומחה מטעם בעלי הדין;

(ב) יראו חוות דעת של מומחה שהוגשו מטעם בעלי הדין, קודם למינוי המומחה מטעם בית המשפט, כאילו לא נתקבלו כראיה.¹²

תקנה זו נועדה לצמצם את מספר חוות הדעת העומדות בפני בית המשפט ולהקל על ההכרעה, לייעל את הליכי המשפט ולחסוך בזמן שיפוטי. התקנה קובעת כי אם מונה מומחה מטעם בית המשפט בהסכמת בעלי הדין, יראו הסכמה זו כהסדר דיוני לפיו לא יוגשו חוות דעת מומחה מטעם בעלי הדין, וחוות דעת שהגישו בעלי הדין קודם למינוי המומחה מטעם בית המשפט, יראו אותן כאילו לא נתקבלו כראיה – אלא אם קבע בית המשפט אחרת.¹³

בהתאם לתקנה 130(ד) לתקנות התשמ"ד, אין באמור בתקנה כדי לגרוע מכוחם של בעלי הדין להסכים שלא לחקור את המומחה מטעם בית המשפט, בין שמונה בהסכמה ובין שלא. במקרה כזה לא ייחקר המומחה מטעם בית המשפט, זולת אם ראה בית המשפט צורך בכך לשם בירור המחלוקת שלפניו.

9 ע"א 70/88 פז נ' אלון, פ"ד מד(3) 32 (1990). במקרה זה התבסס בית המשפט על עדותו של גרפולוג חובב שלמד את הנושא בלימוד עצמי, לעניין זיהוי כתב יד בצוואה בכתב.

10 ע"א 745/82 שחר נ' בור, פ"ד מ(2) 46 (1989). לאור מבחנים אלה אושרה עדותו של מנהל חברה להשכרת רכב כמומחה בשאלה בדבר רווחיותו של עסק מסוג זה.

11 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 3), התשס"ה-2005, ק"ת 658, מיום 31.5.2005.

12 הוראות אלה חלות אלא אם קבע בית המשפט או הרשם הוראה אחרת.

13 ע"א 8950/07 עיריית נצרת נ' כרדוש (פורסם בנבו, 24.11.2010).

במקרה אחד נקבע שהשמאי אינו מהווה מומחה מטעם בית המשפט, ומשכך אין כל תחולה למנגנונים הקבועים בתקנה זו, עם זאת על דרך ההיקש ניתן לקבל השראה מהמנגנונים הללו.¹⁴ ברירת המחדל הדיונית היא כי בהיעדר אמירה מפורשת של מי מהצדדים, מינוי מומחה מטעם בית המשפט נעשה בהסכמה וצד המבקש לשמור את זכותו להגיש חוות דעת מומחה מטעמו צריך להבהיר עמדתו זו, אחרת יראו את שתיקתו כהסכמה. ככלל, אין להתיר הגשת חוות דעת נוספת לאחר שהוגשה חוות דעת מומחה בית המשפט, ועל אחת כמה וכמה שאין מקום כי צד יגיש לראשונה חוות דעת מטעמו לאחר שהוגשה חוות דעת מומחה בית המשפט.¹⁵

סימן ה – מומחים מטעם בעלי הדין

הוראות התקנות החדשות (תקנות התשע"ט) בנושא "מומחים מטעם בעלי הדין" מפורטות בתקנה 87 באופן הזה:

- (א) רצה בעל דין להוכיח עניין שברפואה, יצרף לכתב טענותיו חוות דעת של מומחה בתחום מומחיותו.
- (ב) הגיש תובע חוות דעת בעניין שברפואה, רשאי נתבע לשלוח לו דרישה בכתב להעמיד את נושא חוות הדעת לבדיקה בידי מומחה מטעמו; נדרש תובע כאמור, ייעתר לדרישה בלא דיחוי, זולת אם קיימת הצדקה לסירוב; חוות הדעת תומצא לתובע גם אם לא הוגשה לבית המשפט.
- (ג) רצה תובע לחלוק על חוות דעת מומחה בעניין שברפואה שצורפה לכתב ההגנה, יגיש חוות דעת נגדית בתוך שישים ימים מהיום שהומצאה לו חוות הדעת או בתוך זמן אחר שהורה עליו בית המשפט.
- (ד) בית המשפט רשאי, אם מצא הצדקה לכך, לפטור בעל דין מצירוף חוות דעת בעניין שברפואה לכתב הטענות או לדחות את מועד הגשתה; התובע והנתבע יבקשו את הפטור או את הדחייה כאמור לכל המאוחר עם הגשת כתב התביעה וכתב ההגנה בהתאמה.
- (ה) רצה תובע להוכיח עניין שבמומחיות, שאינו עניין שברפואה, יגיש לבית המשפט חוות דעת של מומחה לאותו עניין לא יאוחר מתשעים ימים לפני המועד שנקבע לשמיעת ראיות או במועד אחר שהורה עליו בית המשפט.
- (ו) רצה נתבע שנמסרה לו חוות דעת כאמור בתקנת משנה (ה), להגיש חוות דעת מטעמו כראיה במשפט באותו עניין, יגיש אותה לבית המשפט לא יאוחר משלושים ימים לפני המועד שנקבע לשמיעת ראיות או במועד אחר שהורה עליו בית המשפט.

14 רע"א 6976/14 טייכמן נ' סובול (פורסם בנבו, 25.1.2015).

15 רע"א 4255/13 ירון שמעוני שחם מהנדסים יועצים בע"מ נ' א.א. הנדסה ותכנון מדרונות בע"מ (פורסם בנבו, 28.8.2013).

- (ז) חוות דעת המוגשת לבית המשפט לפי סעיף זה תיערך לפי סעיף 24 לפקודת הראיות ותצורף רשימת האסמכתאות שהמומחה מסתמך עליהן; אסמכתאות שלא ניתן לאתרוך בנקיטת אמצעים סבירים, יצורפו לחוות הדעת.
- (ח) בעל דין המגיש חוות דעת של מומחה מטעמו ידאג להתייצבותו לחקירה בבית המשפט, זולת אם בעל הדין שכנגד הודיע שהוא מוותר על חקירתו.
- (ט) לא יוגשו מטעם בעלי הדין חוות דעת נוספות מעבר לחוות הדעת שניתן להגיש לפי תקנה זו, אלא באישור בית המשפט.

סימן ו – המועדים להגשת חוות דעת של מומחה מטעם בעל דין

הסדר החדש – אולם בינתיים הונהג הסדר חדש עם החלפתה של תקנה 129 לתקנות התשמ"ד. בהתאם לתקנה 129 בעל דין המבקש להביא עדות בעניין שבמומחיות שאינו עניין שברפואה לביטוס טענה מטענותיו, מחויב להגישה לא יאוחר מהמועד שנקבע להגשת תצהירי העדות מטעמו, אלא אם קבע בית המשפט או הרשם אחרת. במקרה שבו לא ניתנו הוראות בעניין הגשת עדויות בדרך של תצהירים ונקבע מועד לשמיעת ראיות, על חוות הדעת להיות מוגשת עד תשעים ימים לפני ישיבת ההוכחות הראשונה, זולת אם קבע בית המשפט או הרשם אחרת.¹⁶

בהליך שאינו מתנהל לפי סדרי הדין הרגילים לא ניתן להחיל את המועדים הקבועים בתקנה 129 לתקנות התשמ"ד לעניין הגשת חוות דעת מומחה מטעם בעלי הדין, אולם אין משמעות הדבר שהזכות להגשת חוות דעת כזו היא בלתי מוגבלת או שאינה קיימת כלל. במצב זה יש להגיש את חוות הדעת יחד עם הגשת הבקשה או התשובה לה, לפי העניין; סטייה מכלל זה מחייבת את רשותו של בית המשפט.¹⁷

שיקול דעתו של בית המשפט בהקשר זה תלוי בין היתר בשאלה אם הגשת הבקשה פוגעת בכלל בדבר סדר הגשת ראיות. ניתן גם לשקול אם היה נימוק משכנע לאי-הגשת חוות הדעת במועד, את השלב הדיוני שבו מצוי ההליך, את משמעות ההחלטה על זכויותיהם הדיוניות של הצדדים ואת התנהלות הצדדים באופן כללי.¹⁸

על בעלי הדין להביא ראיותיהם, לרבות חוות דעת מומחה במרוכז. הגיונו של הכלל הוא להבטיח את זכויותיו של הצד שכנגד ולשמור על ניהולו התקין של ההליך. במקרים חריגים בלבד יתיר בית המשפט סטייה מן הכלל, כאשר תרומתה של הראיה לגילוי האמת כה רבה, גם תוך פגיעה בכללי הפרוצדורה ושיקולים דיוניים.¹⁹

התקנות החדשות קובעות הוראה דומה בתקנה 87 –

16 רע"א 3868/13 לחאם נ' בדוי (פורסם בנבו, 11.8.2013).

17 רע"א 10221/16 ויילר נ' שילוני (פורסם בנבו, 22.2.2017).

18 שם.

19 רע"א 1441/17 חברת אולמי אחים סעיד אל-דאהוד בע"מ נ' אולמות ומסעדות דאוד (2001) בע"מ (פורסם בנבו, 27.3.2017).

(ב) רצה בעל דין להוכיח עניין שבמומחיות, שאינו עניין שברפואה, יגיש לבית המשפט חוות דעת של מומחה לאותו עניין לא יאוחר מתשעים ימים לפני מועד הדיון לשמיעת הראיות או במועד אחר שהורה בית המשפט.

סימן ז – הגשת חוות דעת של מומחה

חוות דעת של מומחה נסמכת מטבע הדברים על שני עמודי תוך מרכזיים: עובדות והערכות. היא נועדה להציג לפני בית המשפט את העובדות לאשורן מעבר לגרסאות העובדתיות השונות, ולעיתים אף סותרות, של בעלי הדין הנצים. עם זאת ככל ממצא עובדתי, גם עובדות המובאות בחוות דעת של מומחה נתונות לפרשנות וכפופות להערכות. ניסיונו של המומחה מקנה לו את הסמכות המקצועית לתת הערכות כאלה. תוקפן של הערכות אלה הוא אמביוולנטי: מחד גיסא עם מינוי המומחה, כמוסכם על שני הצדדים לדיון המשפטי, יש בהסכמה ובהסמכה כדי לתת תוקף מחייב לא רק לעובדות שעתיד המומחה להציג לפני בית המשפט, אלא גם להערכות המקצועיות הנלוות אליהן. מאידך גיסא הערכות ככלל, ואף בתחומים מקצועיים בפרט, נתונות לביקורת.²⁰

המונח "חוות דעת של מומחה" כולל גם את העובדות, שעליהן מעיד המומחה בחוות דעתו, ככל שהן דרושות כבסיס למסקנות שהוא מסיק כמומחה.²¹

חוות דעת של מומחה אינה מסמך מהותי שיש לצרפו לכתבי הטענות והיא מהווה חלק מחומר הראיות.²²

מחוקק המשנה מתריע על מצב של "אי-קיום הוראות" בתקנה 93 לתקנות החדשות וקובע –

(א) בעל דין שלא צירף חוות דעת בעניין שברפואה לכתב טענותיו ובית המשפט לא פטר אותו מכך, לא רשאי להשמיע עדות של מומחה רפואי ולא יוכל להוכיח עניין שבמומחיות רפואית מטעמו לעניין הנדון, זולת אם היתה זו חוות דעת נגדית או אם בית המשפט סבר כי יש לאפשר לו לעשות כן מטעמים מיוחדים.

(ב) בלי לגרוע מסמכויות בית המשפט לפי תקנות אלה, בעל דין שלא נענה לדרישה או הוראה של בית המשפט לפי פרק זה או שלא נענה במידה מספקת, ואי-היענות הייתה בלא הצדק סביר, לא ייזקק בית המשפט להוכחה של עניין שבמומחיות מטעמו לעניין הנדון.

חוות דעת משלימה – בעניין הגשת חוות דעת נוספת-משלימה מטעמו של בעל דין שהגיש חוות דעת מטעמו באותו עניין. ההחלטה אם להגיש חוות דעת נוספת-משלימה לא תתאפשר אלא באישור בית המשפט כאמור בתקנה 129(ג) לתקנות התשמ"ד. ככלל רצוי לאפשר לבעל דין להגיש חוות דעת

20 ע"א 558/96 חברת שיכון עובדים בע"מ נ' רוזנטל, פ"ד נב(4) 563 (1998).

21 ע"פ 11/58, לעיל ה"ש 7.

22 רע"א 7431/96 יפת השמש חברה לבנין בע"מ נ' אלוני, פ"ד נא(2) 574 (1997). למעט תביעה להוכחת עניין שברפואה.

משלימה, זאת אם על מנת לחסוך בזמן ההוכחות ואם על מנת ליתן סיפק להבהיר דברים שהעד או המומחה יתקשה להבהיר במהלך עדות משלימה, הניתנת בתגובה לתצהיר נגדי או לחוות דעת נגדית.²³

צירוף אסמכתאות – בעניין אחד, חוות הדעת לא פירטה את המקורות והאסמכתאות שעליהן הסתמך השמאי בקובעו את שווי הקרקע מדי שנה בשנה, למעט הפניה לפרסומי הרשות בלבד. פשוטו של מקרא כי במילה "אסמכתאות", להבדיל מניירות עבודה של המומחה, נתכוון מתקין התקנות למאמרים, ספרים וכיו"ב ספרות מקצועית שהמומחה מסתמך עליהם בחוות דעתו, וכך עולה גם מהסיפא של התקנה לגבי אסמכתאות שלא ניתן לאתרן באמצעים סבירים. עם זאת יש ליתן פירוש מרחיב למילה "אסמכתאות", במובן זה שעל מומחה המגיש חוות דעת לבית המשפט לצרף את מסד הנתונים והחומרים עליהם הסתמך בחוות דעתו, כמו חשבונות, חוזים, קבלות וכיו"ב.²⁴

סימן ח – חקירת מומחה

כלל הוא כי עדים לא יעידו זה בפני זה וההיגיון שביסודו הוא החשש מ"זיהום" עדויות, או תיאום עדויות, וצמצום האפשרות שעד יושפע מעדות קודמו. היגיון זה חל גם בהליכים אזרחיים, ולכן על אף היעדר הוראת חיקוק הנוגעת לדבר בכללי הדיון והראיות האזרחיים, נהוג להחילו גם בהם.²⁵ שונים פני הדברים כאשר מדובר בעדים מומחים, שעדותם הראשית נמסרת בכתב מבעוד מועד, שאז החשש מפני השפעת העדות על העד שיאזין לה ושאמור להעיד לאחר מכן פוחת עד מאוד, עד כדי אינו בדרך כלל. מנגד, יש יתרון לא מבוטל בנוכחות עד מומחה במהלך מסירת עדויות אחרות, ובהן עדות של מומחה אחר. לפיכך אין להחיל באופן דווקני את הכלל שלפיו עד שטרם העיד לא יימצא באולם בעת מתן עדותו של עד אחר, כאשר "העד המאזין" הוא עד מומחה, ובכל מקרה לערכאה הדיונית מסור שיקול דעת רחב ביותר בעניין זה.²⁶

הודעה על רצון לחקור מומחה – ראו להלן בפרק ב – מומחה מטעם בית המשפט.

חקירה ראשית של מומחה – הערכותיו של המומחה אינן חסינות מפני ביקורת עניינית בדרכים המשפטיות המקובלות, קרי חקירת המומחה על חוות דעתו והעלאת טיעונים נגד קביעותיו.²⁷ כאשר מדובר בחקירתו הראשית של המומחה, יש לשים לב שאין במומחיות, כשלעצמה, כדי להכשיר באמצעותה ראיות פסולות כגון עדות שמיעה.²⁸

חקירה נגדית של מומחה – בהיעדר תניה השוללת את זכות החקירה, ניתן להעמיד במבחן את נכונותה של חוות דעת על ידי חקירתו של נותן חוות הדעת.²⁹

23 רע"א 1396/18 פלוני נ' בנק דיסקונט לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 13.3.2018).

24 ע"א 3079/08 מדינת ישראל נ' הקדש קרן עזרה (פורסם בנבו, 4.7.2012).

25 רע"א 1238/13 יושיע נ' רז (פורסם בנבו, 20.3.2013).

26 שם.

27 ע"א 558/96, לעיל ה"ש 20.

28 ת"א (מחוזי חי') 82/74 חסידוב נ' הועדה המקומית, פ"מ התשל"ה(1) 410 (1974). כללים אלה נקבעו לצורך קביעת פיצויים בגין הפקעת קרקעות.

29 ע"א 311/66 נחמיאס נ' "לקט" קואופרטיב לאיסוף נייר פסולת, פ"ד כ(4) 48 (1966).

בהליכי ביניים יכול כל בעל דין להביע את רצונו בעניין זה בכל דרך סבירה. במקרה אחד ביקשה המבקשת במפורש לחקור את המצהיר ואת המומחה מטעם המשיבות בחקירה שכנגד, אך לא נענתה. גרסאותיהם של בעלי הדין מכחישות זו את זו וזכותם של בעלי הדין הייתה לקיים חקירה שכנגד של המצהירים ושל המומחה.³⁰

בעניין אחד מונתה מומחית רפואית במהלך בירור המשפט (לפני תום ראיות התביעה). לאחר קבלת חוות דעתה נשמעו ראיות ההגנה ובסיום ראיות אלה הותרה חקירה נגדית של המומחית, על פי זכות החקירה מכוח הדין (סעיף 26 לפקודת הראיות).³¹

לאור סעיף י"ב לתוספת לחוק הבוררות, התשכ"ח-1968, יש לבעלי הדין בבוררות זכות לקבל עותק מחוות דעתו של המומחה וכן את הזכות לדרוש לחקור את המומחה כאילו היה עד מטעם הבורר.³²

שאלות הבהרה – נדחתה בקשת רשות ערעור על החלטה שבה פטר בית המשפט את המומחה מטעמו להשיב על שאלות הבהרה מטעם המבקשת והורה כי הן יומצאו למומחה כדי שיתכונן לדיון ההוכחות. נפסק כי ההחלטה באה בגדר הוראות צו בתי המשפט (סוגי החלטות שלא תינתן בהן רשות ערעור), כי מדובר בהחלטה הנוגעת לאופן ניהול ההליך שבה ייטה בית המשפט שלא ליתן רשות ערעור, כי מקומן של השאלות בחקירתו הנגדית של המומחה וכי ההחלטה אינה פוגעת בשוויון הדיוני.³³ קביעת העיתוי שבו תועברנה שאלות הבהרה למומחה, כמו גם קביעת העיתוי שבו המומחה ישיב על שאלות אלו, הם עניינים מובהקים שבסדרי דין, וככלל ערכאת הערעור תקפוץ ידה מלהתערב בכגון דא.³⁴

חובותיהם של עורכי הדין – מהי מידת הביקורת שעל עורכי הדין לנקוט על חוות דעתם המקצועית של מומחים. ביקורת כזו על חוות דעת מומחה היא דבר מקובל ומסוג הפעולות שנמצאות בגדר שיקול דעתו של עורך הדין. על עורך הדין לבחון את חוות הדעת ולהפעיל שיקול דעת סביר אם יש להסתמך עליה ובאיוז מידה. יש לזכור כי החובה של עורך הדין היא אינה החובה שלא לטעות בשיקול הדעת, אלא החובה היא לשיקול דעתו כמיטב יכולתו וידיעתו, וכך עליו גם לעשות עת הוא בוחן את חוות הדעת המקצועית.³⁵

מידת הביקורת של עורך הדין על חוות הדעת משתנה ממקרה למקרה, ותלויה במשתנים רבים, ובהם סוג המומחיות הנדרש, מקצועיותו של המומחה, ראיות נוספות התומכות בחוות הדעת וכן הלאה. כך למשל ככל שסוג המומחיות הנדרש רחוק יותר ממומחיותו של עורך הדין, מידת הביקורת הסבירה של עורך הדין על חוות הדעת היא פחותה יותר.³⁶

30 רע"א 2508/98 מתן י' מערכות תקשורת בע"מ נ' מילטל תקשורת בע"מ, פ"ד נג(3) 26 (1998).

31 ת"א (מחוזי ב"ש) 529/81 מועלם נ' אקר, פ"מ התשמ"ד(3) 217 (1984).

32 רע"א 300/89 ולקו חברה לבניין ועבודות עפר בע"מ נ' החברה לפיתוח חוף אילת בע"מ, פ"ד מה(4) 497 (1991); אורי גורן בוררות 554 (2018).

33 רע"א 2824/15 גאון נדל"ן בע"מ נ' כהן (פורסם בנבו, 19.8.2015).

34 רע"א 9172/17, לעיל ה"ש 8.

35 ע"א 7633/12 קבוצת גיאור בע"מ נ' גולדפרב לוי, ערן ושות', עורכי דין בע"מ (פורסם בנבו, 16.9.2014).

36 שם. במקרה הנדון נמצא כי עורכי הדין המועסקים במשיבה פעלו באופן סביר בהתנהלותם בקשר עם חוות דעת המומחה.

כדי לשכנע שאכן חקירתה של העדה המומחית הצדיקה לחייב את המשיבים לגלות מסמכים שלא גולו בעבר, היה על המבקשים להפנות לאמירות ברורות בעניין זה מפי העדה, המצביעות על קיומם בפועל אצל המשיבים של מסמכים שלא גולו למבקשים.³⁷

סימן ט – שכרו של מומחה והוצאותיו

תקנה 131(א) לתקנות התשמ"ד הסמיכה את בית המשפט לקבוע למומחה את שכרו והוצאותיו. הוראות בנוגע להפקדת סכומים לכיסוי עתידי של שכר המומחה והוצאותיו, רשאי להורות גם הרשם.³⁸ בית המשפט רשאי להורות לתובע להפקיד כסף לכיסוי הוצאותיו ושכרו של המומחה הרפואי שמונה מטעמו.³⁹

הוצאות שנשא בהן בעל דין בהעסקת מומחה, מובאות בחשבון בפסיקת הוצאות המשפט לבעל הדין שזכה בדין.⁴⁰

שכרו של מומחה אשר טרחתו נדרשה לצורך הוכחת טענותיו של בעל דין מהווה "הוצאות משפט", שאותן יש לפסוק כדבר שבשגרה בתום ההליך.⁴¹

בעניין אחד סכום הכסף שנפסק היה בשיעור גבוה וחריג בנוף פסקי הדין העוסקים בהוצאות משפט עבור חוות דעת מומחים, אולם שכרו הגבוה של המומחה נגזר מהשקעתו המקצועית הרבה ומהיותו מומחה בעל שם, והוא אינו בלתי פרופורציונלי להליך עצמו ולמהותו.⁴²

התקנה הסמיכה את בית המשפט למחוק את כתבי הטענות של מי מהצדדים משלא מילאו אחר חובת התשלום, ככל שהוטלה עליהם. יש לראות פסק דין שנתקבל עקב מחיקת כתבי טענות ככזה שניתן במעמד צד אחד, ומשכך הדרך הראויה להשיג עליו תהא באמצעות הגשת בקשה לביטולו מכוח התקנה לתקנות שכותרתה "ביטול החלטה על פי צד אחד".⁴³

בתקנות החדשות הנושא של שכר המומחה מוסדר בתקנה 92 וראו להלן פרק ב – מומחה מטעם בית המשפט.

סימן י – תיקון כתב טענות לאחר הגשת חוות דעת

תקנה 136 לתקנות התשמ"ד קבעה כי "בעל-דין רשאי, תוך חמישה עשר ימים מהיום שהומצאה לו חוות דעתו של המומחה, לתקן, בלי נטילת רשות מבית המשפט, את כתב טענותיו לאור האמור בחוות הדעת; היה בעל הדין תובע, רשאי הוא לתקן את הסעד שביקש, בין להעלאה ובין להפחתה, בין להרחבה ובין לצמצום".

אין הוראה דומה בתקנות החדשות (תקנות התשע"ט).

רע"א 4011/16 פלונית נ' בית חולים יוספטל (פורסם בנבו, 26.7.2016).	37
תקנה 131(ב) לתקנות התשמ"ד.	38
ע"א 71/68 רייס נ' קשמון, פ"ד כג(1) 639 (1968).	39
ת"א (מחוזי חי') 15340/83 פילרסקי נ' פרוס, פ"מ התשמ"ו(1) 63 (1983).	40
ע"א 2906/01 עיריית חיפה נ' מנורה חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 25.5.2006).	41
רע"א 5919/14 בכר נ' המברשת רוחמה אגודה שיתופית חקלאית בע"מ (פורסם בנבו, 29.1.2015).	42
רע"א 2373/17 אוריון נ' טולציס (פורסם בנבו, 27.4.2017).	43

סימן יא – נושאים דיוניים נוספים

אחריותו של מומחה – אדם עלול להתחייב בנוזיקין עקב היצג רשלני בעת משא ומתן לקראת כריתתו של חוזה. היצג רשלני כזה יכול שייעשה גם בחוות דעת של מומחה, אם מתברר שחוות הדעת ניתנה ברשלנות.⁴⁴

אחריותו של מחווה הדעה על פי עולות הרשלנות קמה אם חיווה את דעתו בתחום מומחיותו (או בתחום שבו התיימר להיות מומחה) ואם היה עליו לדעת שמקבל חוות הדעת יסתמך עליה. אם מקבל חוות הדעת אכן הסתמך עליה כאמור באופן סביר ועקב כך נגרם לו נזק; אם לא הייתה צפויה בדיקת ביניים של חוות הדעת לפני ההסתמכות עליה וכאשר חיווי הדעה היה בלתי סביר.⁴⁵

פסילת מומחה – כאשר מומחה נחשף לחומר שהיה אסור לו להיחשף אליו, הדבר מהווה עילה לפסילת חוות דעתו. עם זאת לא כל חשיפה לחומר שלא היה ראוי להיחשף אליו מובילה באופן אוטומטי לפסילת מומחה, ועל בית המשפט לאזן בין הגנה על הצדדים מפני עיוות דין לבין שיקולי מדיניות. באיזון הכולל במקרה הנדון, ולנוכח עיתוי הפגם שנפל, אין הצדקה להורות על ביטול חוות הדעת.⁴⁶

מומחים מחוץ לארץ – טענת פורום בלתי נאות – כאשר מכונה היא נושא תובענה נזיקית הממוקמת בישראל, הנחה סבירה היא כי מומחים מטעם שני בעלי הדין יידרשו לבדוקה בארץ. אם ייערך הדיון בארץ יאלצו רק מומחי המשיבה לערוך מסע אל מעבר לים לבדיקת המכונה. זאת ועוד – לבית המשפט בישראל תהיה נגישות אל המכונה מה שאין כן לבית המשפט בארצות הברית.⁴⁷

רשות ערעור – אין חובה להסיק מכך כי עקב מינוי שגוי של מומחה מתמלא התנאי הקבוע כיום בסעיף 41 לחוק בתי המשפט, בעניין ההגבלה בהגשת בקשת רשות ערעור.⁴⁸

מומחה שנפטר – פתולוג שערך דוח פטירה שעליו נסמכה תביעת נזיקין, נפטר. הדוח הוגש על ידי פתולוג אחר שהוסיף גם הסברים משלו. נקבע כי ניתן להסיק מסקנות ולקבוע ממצאים על סמך שילוב הדוח של הפתולוג שנפטר עם חוות הדעת ועם ההסברים שנמסרו על ידי הפתולוג שהעיד במשפט.⁴⁹ לא ניתן להגיש כראיה (אלא בהסכמה) חוות דעת של מומחה שנפטר בטרם נחקר על האמור בחוות דעתו, שכן במקרה כזה נמנעת מבעלי הדין האפשרות לחקרו עליה. על בעל הדין שיזם את מינוי המומחה לפעול למינוי מומחה חלופי, ככל שהוא מעוניין שלחוות הדעת יהיה ערך.⁵⁰

44 ע"א 397/88 דיממה בע"מ נ' קרטש, פ"ד מה(2) 413 (1991).

45 רע"א 8763/08 י.ג.ה. שמאים נ' ברגר (פורסם בנבו, 25.1.2010).

46 רע"א 3254/18 ש.ח.ן. כרמלי עבודות קבלניות בע"מ נ' חברת החשמל (פורסם בנבו, 10.5.2018).

47 רע"א 2705/97 הגבס א' סיני בע"מ נ' The Lockformer, פ"ד נב(1) 109 (1998). נקבע כי בית המשפט בישראל הוא פורום נאות וטבעי לדיון בתביעת המבקשת.

48 רע"א 4382/08 הועדה המקומית דרום השרון נ' רוטשילד (פורסם בנבו, 30.4.2009).

49 ע"א 506/82 זונטג נ' עיזבון מגדלסון, פ"ד מ(3) 113 (1986).

50 רע"א 3810/12 הפניקס הישראלי חברה לביטוח בע"מ נ' עיזבון יחזקאל (פורסם בנבו, 8.7.2012).

פרק ב – מומחה מטעם בית המשפט

סימן א	– מינוי המומחה – הכללים
סימן ב	– חקירת המומחה
סימן ג	– הזכות להציג שאלות הבהרה
סימן ד	– מינוי בקדם משפט
סימן ה	– כללים דיוניים
סימן ו	– תביעה נגד המומחה

סימן א – מינוי המומחה – הכללים

סמכותו של בית המשפט למנות מומחה מטעמו עוגנה בתקנה 130 לתקנות התשמ"ד המומחה מחווה את דעתו בעניינים מקצועיים שלבית המשפט אין המומחיות והידע המקצועי לגביהם. תכליתה של חוות דעת מומחה, הממונה מטעם בית המשפט לסייע לבית המשפט ולבעלי הדין להגיע לפתרון יעיל של הסכסוך. חוות דעתו של המומחה אינה כובלת את שיקול דעתו של בית המשפט.¹ ההוראות בתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) בנושא זה שכותרתה "מומחה מטעם בית המשפט" מפורטות בתקנה 88, כדלקמן –

- (א) בית המשפט רשאי בכל עת למנות מטעמו מומחה, כמה מומחים או צוות של מומחים למתן חוות דעת בעניין שבמומחיות, ולתת מזמן לזמן הוראות והנחיות בנוגע למילוי התפקיד.
- (ב) בהחלטתו למנות מומחה מטעם בית המשפט ישקול בית המשפט, בין השאר, את שווי נושא התביעה, עניינה, היקף וסוג המחלוקת שבין בעלי הדין או שבין המומחים מטעם בעלי הדין.
- (ג) מונה מומחה מטעם בית המשפט והוגשו באותו עניין גם חוות דעת מומחים מטעם בעלי הדין, לא ייחקרו המומחים מטעם בעלי הדין, זולת אם הודיע בעל דין על רצונו לחקור את כולם או מקצתם; הודיע כך בעל דין, ייחקרו המומחים כאמור באופן ובהיקף כפי שורה בית המשפט בהתחשב בנסיבות העניין, ובשים לב לחוות דעתו של המומחה מטעם בית המשפט ולעדויות.
- (ד) מונה מומחה מטעם בית המשפט בהסכמת בעלי הדין, יראו הסכמה זו כהסדר דיוני הכולל את ההוראות המפורטות להלן, אלא אם כן הורה בית המשפט אחרת:
- (1) לא יוגשו חוות דעת מומחה מטעם בעלי הדין;
- (2) יראו חוות דעת מומחה שהגישו בעלי הדין קודם למינוי המומחה מטעם בית המשפט, כאילו לא נתקבלו כראיה.

הגם שעדות מומחה אינה שונה מכל עדות הבאה בפני בית המשפט, יש להניח כי משהחליט בית המשפט למנות מומחה מטעמו בכדי שיביא בפני בית המשפט נתונים מקצועיים רלוונטיים להכרעה בסכסוך שבפניו, יאמץ הוא את ממצאי המומחה בהיעדר סיבה משמעותית ובולטת שלא לעשות כן.² משמונה מומחה מטעם בית המשפט ייטה בית המשפט לאמץ את חוות דעתו, אולם בסופו של יום חוות דעת המומחה מטעם בית המשפט היא ראייה ככל ראייה, והערכתה מסורה לשיקול דעת בית

1 אורי גורן ועופר דרורי "עדות מומחים – היבטים דיוניים ומהותיים" המשפט יב 167, 191 (2007).
2 ע"א 2099/08 עיריית אשקלון נ' תשל"ז השקעות בע"מ (פורסם בנבו, 28.10.2010). היקף התערבותה של ערכאת הערעור בפסק דינה של הערכאה הדיונית, המתבסס על חוות דעתו של מומחה מטעם בית המשפט, הוא מצומצם.

המשפט. בית המשפט רשאי לאמץ את חוות דעת המומחה מטעמו או לדחותה, בהינתן סיבה משמעותית לעשות כן. בית המשפט אף רשאי להעדיף את אחת מחוות הדעת שהגישו הצדדים.³ תקנה 89 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) שכותרתה "היעדר ניגוד עניינים" קובעת את ההוראות הבאות:

(א) לצורך מניעת ניגוד עניינים, יצהיר מומחה מטעם בית המשפט מיד עם קבלת המינני ובטרם יחל תפקידו על זיקות אישיות העשויות להיות לו בנוגע להליך, לבעלי הדין או לבית המשפט; ההצהרה תהיה ערוכה לפי הנוסח בטופס 6 שבתוספת הראשונה ותומצא לבית המשפט ולבעלי הדין.

(ב) מינני המומחה ייכנס לתוקף עם המצאת ההצהרה לבית המשפט, ואולם אם המומחה הצהיר על זיקות כאמור, רשאי בית המשפט, לבקשת בעל דין או מיזמתו, להתלות או לבטל את המינני.

חוות דעת המומחה מטעם בית המשפט אינה כובלת את שיקול הדעת של בית המשפט ואינה גורעת מסמכותו להכריע במחלוקת.⁴

העובדה שהיזומה להבאת עדות מומחה לא באה מצדו של אחד מבעלי הדין, עשויה להשפיע על דרך חקירתו הנגדית, אך לא לשלול את אופייה כראיה.⁵

בעניין אחד נקבע כי למרות קביעת בית המשפט, שלפיה החלטת המומחה מטעם בית המשפט תחייב את הצדדים, היה בית המשפט קשוב לטענותיהם של בעלי דין בעניין מושא הבקשה ואין לומר כי ביטל את שיקול דעתו השיפוטי בעניין זה.⁶

ראוי שהמומחה שמינה בית המשפט לא ימסור את חוות דעתו בטרם תומצאנה לו חוות דעת מטעם מי מהצדדים שיבקש להמציא כזו.⁷

בעניין אחד לא קיים המערער את הוראת בית המשפט ולא המציא למומחה מטעם בית המשפט את האסמכתה החשבונית שנדרש להמציא, למרות שההוראה הייתה חד-משמעית. המערער בחר מנימוקיו שלו, לפעול בדרך אחרת. לכן הוחלט כי חוות דעת המומחה היא סופית ומחייבת את הצדדים.⁸

מינני מומחה נעשה כדי לקבל תמונה מדויקת ומלאה בנושא הנדון. אם חוות דעתו של המומחה שמינה מקובלת על בית המשפט, הוא רשאי להסתמך על כל חלק הכלול בה, ולא להסתפק רק באותן נקודות בחוות הדעת שהוגשה, השנויות במחלוקת בין בעלי הדין.⁹ בית המשפט אינו חייב בכל מקרה לקבל במלואה את חוות הדעת המוגשת לפניו או לדחותה באופן מוחלט.¹⁰

3 ע"א 3173/12 עזרא נ' גאריביאן (פורסם בנבו, 4.9.2014).

4 רע"א 6920/14 תשעה חודשים בע"מ נ' בנק דיסקונט לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 4.1.2015).

5 רע"א 118/02 ש' גוזלן, חברה לעבודות בע"מ נ' היועץ המשפטי, פ"ד נו(4) 631 (2002).

6 רע"א 633/06 מוריס אנגבה קבלן בניין נ' אוחיון (פורסם בנבו, 26.6.2006).

7 רע"א 7431/96 יפת השמש חברה לבנין בע"מ נ' אלוני, פ"ד נא(2) 574 (1997).

8 ע"א 7975/03 בנק הפועלים בע"מ נ' לוי, פ"ד נט(4) 467 (2005).

9 ע"א 402/85 מרקוביץ נ' עיריית ראשון לציון, פ"ד מא(1) 133 (1987).

10 ע"א 792/88 ברזילי נ' הוועדה המקומית זמורה, פ"ד מד(3) 828 (1990).

תקנה 90 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) שכותרתה "סמכותו של מומחה מטעם בית המשפט" קובעת:

מומחה מטעם בית המשפט רשאי לדרוש מבעל דין להעמיד לבדיקה את נושא חוות הדעת; כמו כן הוא רשאי לדרוש מבעל דין לאפשר לו לשמוע את דעתו של מומחה שנתן חוות דעת מטעם בעל דין ולקבל מכל אדם או מוסד את העתקי הרשומות הנוגעות לנושא הבדיקה כאמור.

מתן הוראות – על פי תקנה 133 לתקנות התשמ"ד המומחה היה רשאי לבקש הוראות לעניין מילוי תפקידו מאת בית המשפט או הרשם. את ההוראות רשאי לבקש רק מומחה שמונה מטעם בית המשפט ולא מומחה אחר.

נדונו בקשות למתן הוראות למומחים שמונו מטעם בית המשפט במסגרת תביעה לסעד למקרה קיפוח.¹¹

הגשת חוות הדעת של המומחה – בעניין זה קובעת תקנה 91 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) שכותרתה "חוות דעת מומחה מטעם בית המשפט" את ההוראות הבאות:

(א) מומחה מטעם בית המשפט יגיש את חוות דעתו בתוך שישים ימים מיום שנודע לו על המיניו.

(ב) חוות דעת מומחה מטעם בית המשפט תוגש בצירוף רשימת האסמכתאות שהוא הסתמך עליהן בחוות דעתו; אסמכתאות שלא ניתן לאתרן בנקיטת אמצעים סבירים, יצורפו לחוות הדעת.

(ג) בעל דין רשאי לבקש מבית המשפט רשות לשלוח למומחה שאלות הבהרה בנוגע לחוות דעתו, לא יאוחר מארבעה עשר ימים ממועד קבלת חוות הדעת; המומחה ישיב על שאלות הבהרה בתוך שלושים ימים ממועד קבלת החלטת בית המשפט ויראו את תשובותיו כחלק בלתי נפרד מחוות דעתו.

סימן ב – חקירת המומחה

על בית המשפט לפעול מתוך נקודת מוצא שככלל יש לאפשר חקירה נגדית של מומחה, ויש להצביע על נסיבות מיוחדות בגינן יש לחרוג מהכלל האמור. זאת גם כאשר מדובר במומחה שמונה על ידי בית המשפט. דווקא העובדה שבית המשפט מעניק משקל רב למומחה מטעמו, מובילה למסקנה שיש לאפשר לבעלי הדין לאתגר את חוות דעתו של המומחה במבחן החקירה הנגדית.¹²

11 רע"א 4359/15 ס.ב. ניהול מקרקעין בע"מ נ' תינהב חברה לבניה בע"מ (פורסם בנוב, 3.9.2015).

12 רע"א 5376/12 אפולו אדקס בע"מ נ' סיטבון (פורסם בנוב, 23.10.2012).

הודעה על רצון לחקור – תקנה 130א לתקנות התשמ"ד שכותרתה: "הודעה על רצון לחקור מומחה שהגיש חוות דעת" דנה בעניין זה. לעתים מודיעים בעלי הדין בסמוך לדיון על רצונם לחקור מומחה שהגיש חוות דעת. הדבר משבש את עבודת בית המשפט ופוגע גם בבעלי הדין האחרים ובניהול ההליך. על כן מחייבת התקנה לחייב את בעל הדין, המבקש לחקור מומחה שהגיש חוות דעת, להודיע על רצונו לעשות כן 30 ימים לפני המועד שנקבע לשמיעת ראיות או 7 ימים מקבלת חוות הדעת, לפי המאוחר.

חוות דעת נוספות – משהגישו בעלי הדין את חוות הדעת מטעמם ומשהוגשה חוות דעת על ידי מומחה מטעם בית המשפט, אין הצדדים רשאים להוסיף ולהגיש חוות דעת נוספת מטעמם כדי לסתור את חוות דעתו של מומחה בית המשפט. מומחה בית המשפט מתייחס לחוות דעת המומחים מטעם בעלי הדין ולא להיפך. ניתן לשאול את המומחה מטעם בית המשפט שאלות הבהרה ולחקרו, ולהפנותו לאמור גם בחוות דעת המומחים מטעמם.¹³

בנושא זה קובעת תקנה 91(ד) לתקנות החדשות –

בעל דין רשאי לחקור מומחה מטעם בית המשפט ובלבד שהודיע על כך לבית המשפט ולבעלי הדין וביקש את הזימון לא יאוחר משיבת קדם המשפט המסכמת; ניתנה חוות דעת המומחה לאחר סיום קדם המשפט, יודיע בעל הדין על רצונו לחקור את המומחה ארבעים וחמישה ימים לפחות לפני המועד הקבוע לשמיעת הראיות או בתוך שבעה ימים ממועד קבלת חוות הדעת, לפי המאוחר.

סימן ג – הזכות להציג שאלות הבהרה

תקנה 134 לתקנות התשמ"ד קבעה הוראות גם בעניין זכותו של בעל דין להציג למומחה שאלות הבהרה. הוראות אלה חלות על מומחה שמינה בית המשפט ולא על מומחה בדרך כלל. התקנה קובעת כי לאחר שהמומחה בדק את הנבדק עליו להגיש את חוות הדעת לבית המשפט שמינה אותו לתפקיד. בעלי הדין רשאים לבקש בכתב הבהרות מהמומחה לגבי חוות דעתו באמצעות בית המשפט. בתקנה 91(ג) לתקנות החדשות נקבע:

בעל דין רשאי לבקש מבית המשפט רשות לשלוח למומחה שאלות הבהרה בנוגע לחוות דעתו, לא יאוחר מארבעה עשר ימים ממועד קבלת חוות הדעת; המומחה ישיב על שאלות הבהרה בתוך שלושים ימים ממועד קבלת החלטת בית המשפט ויראו את תשובותיו כחלק בלתי נפרד מחוות דעתו.

13 רע"א 1077/12 פלוני נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 26.6.2012). ואולם, בהתחשב באמור לעיל ובשלב המתקדם מאוד שאליו הגיע המשפט, אין מקום לאפשר עתה פתיחה של סבב מחודש של חוות דעת.

בפרקטיקה שהתפתחה בבתי הדין לעבודה – ניתן היתר לשאלות הבהרה כל אימת שהשאלה היא רלוונטית ומכוונת להבהיר את חוות הדעת או להשלימה, ואין היא מהשאלות הבאות לבחון את מידת מומחיותו של הרופא או את המקורות המדעיים למסקנתו.¹⁴

בעניין אחד נקבע כי עיון בנוסח שאלות הבהרה, מעלה, כי אין מדובר בשאלות הבהרה הדרושות לצורך הבנת קביעות המומחה, כי אם בערעור על אותן קביעות ויכוח עמן. אין להשיג על קביעות המומחה במסגרת "שאלות הבהרה".¹⁵

סימן ד – מינוי בקדם משפט

בית המשפט רשאי למנות מומחה לעניין שבמחלוקת בכל עת. אין מניעה למנות מומחה בשלב של קדם משפט ובדרך כלל אף רצוי לעשות כן. אין מניעה גם למנות מומחה בטרם המציאו הצדדים חוות דעת מטעמם.¹⁶

ראוי שבית המשפט יגלה במהלך קדם המשפט מעורבות ויוזמה שמעצם טבעם כרוכים בכירור מוקדם של העמדות ומינוי מומחים הוא מן הסמכויות שבתקנה 143(3) לתקנות התשמ"ד. בכוחו של שופט בקדם משפט להורות כל הוראה לסדר הדין שיש בה כדי לפשט את הדיון או להקל עליו, כולל מינוי מומחה. בית המשפט אינו חייב להמתין ליוזמת הצדדים על מנת למנות מומחה מטעמו והוא רשאי למנותו ביוזמתו, אם כי יש לקבל את תגובת בעלי הדין בטרם מינוי מומחה כאמור.¹⁷

תקנה 63(ב)(8) לתקנות החדשות קובעת את הסמכות למנות בשלב זה "מומחה לשם בירור מחלוקת שבין בעלי הדין".

מינוי כאמור עשוי ליעל את הדיון, לחסוך את הצורך בחקירת המומחים מטעם בעלי הדין, או לתרום לגיבוש פשרה. המינוי אף עשוי לתרום להבנת הסוגיה שבמומחיות ולהקל על ההכרעה במחלוקת. אין לראות במינוי כאמור משום קביעה שללא המינוי לא ניתן יהיה להכריע במחלוקת, לרבות אלו שנובעות מחוות דעת המומחים שמטעם בעלי הדין. קל וחומר כשהמינוי נעשה עוד בטרם נחקרו המומחים שמטעם בעלי הדין.¹⁸

במצב דברים שבו הערכאה המבררת ממנה מומחה מטעמה בגדר הסמכות הנתונה לה, ובמהלך המשפט מעורר מי מהצדדים השגות וטענות באשר לחוות הדעת או באשר למומחה, ראוי לדון

14 רע"א 3202/03 מדינת ישראל נ' יוסף, פ"ד נח(3) 541 (2004).

15 רע"א 6613/09 סלמן נ' אדלר (פורסם בנבו, 25.3.2010).

16 רע"א 7431/96, לעיל ה"ש 7.

17 רע"א 2565/07 טלנית תעשיות סחר נדל"ן ופיננסים בע"מ נ' נציגות הבית המשותף (פורסם בנבו, 25.3.2007). הוגשה בקשה לרשות ערעור בתביעה בגין ליקויי בנייה שעניינה מינוי מומחים נוספים, על המומחה שכבר מונה מטעם בית המשפט. המבקשים טענו כי ההחלטה בדבר מינוי המומחים כתוספת למומחה הראשון שמונה, ניתנה שלא כדין. בית המשפט העליון דחה את הבקשה.

18 רע"א 3356/12 מוסך פ.י.א. צפון בע"מ נ' י.ל. הסעים (פורסם בנבו, 24.5.2012).

בהשגות אלה לגופן ולהכריע בהן בסמוך לאחר שהועלו, ולא לדחות את ההכרעה בהן לשלב מתן פסק הדין.¹⁹

סימן ה – כללים דיוניים

בכל עת – בית המשפט רשאי למנות מומחים מטעמו לעניין שבמחלוקת אף לאחר הגשת הסיכומים. אך הגיוני הוא שבית המשפט יבקש להסתייע במומחה מטעמו על מנת לפלס את דרכו בסבך חוות הדעת הנוגדות שהניחו בעלי הדין לפניו.²⁰

בעניין אחד, מינוי המומחה על ידי הערכאה הראשונה נעשה במעמד צד אחד בלבד ומשכך נראה כי לא נתמלאה דרישת הדין למתן הזדמנות ראויה למשיבים להביע את עמדתם ביחס למינוי המומחה מטעם בית המשפט. המשיבים לא נתנו את הסכמתם המפורשת או המשתמעת למינוי המומחה מטעם בית המשפט. בנסיבות אלה לא ניתן להם יומם לפרוש את השגותיהם לעניין המינוי האמור ובית המשפט צדק כאשר ביטל את החלטת המינוי.²¹

אין חובה למנות – כשבאות לפני בית המשפט חוות דעת של מומחים אשר יש בהן, על פי מהימנותן וכוחן המשכנע, כדי לאפשר לבית המשפט לפלס את דרכו ולהגיע לממצאים ולמסקנות כנדרש לקביעת הדין, אין עליו כל חובה למנות מומחה מטעמו, רק מכיוון שאין הוא מוכן לסמוך אף לא על אחת מחוות הדעת במלואה והסתמכותו היא בחלקה על חוות הדעת האחת ובחלקה על חוות הדעת האחרת.²²

לכאורה יש במינוי שגוי של מומחה משום חשש לניהול הליך מיותר.²³

מומחה נוסף – במקרה רגיל עדיף וראוי היה שההחלטה למנות מומחה נוסף תיעשה לאחר חקירת המומחה הראשון. עם זאת על כל צעדי בית המשפט באשר למומחים שמינה ולמגע עם להיעשות בשקיפות בדיעת כל הצדדים.²⁴

בנסיבות שבהן המומחה מטעם המבקשים חלה ואינו יכול להיחקר על חוות דעתו, אין מנוס מהגשת חוות דעת מאת מומחה אחר. יש לאפשר למומחה החדש להפעיל שיקול דעת עצמאי בהתאם לידע שבידו, לכישוריו וליושרה המקצועית שהוא מחויב לה.²⁵

ערובה לשחרור ממעצר – לצורך שחרורו של אדם ממעצר, כאשר אותו אדם טוען שאין ביכולתו להמציא את הערובה, ניתן לבדוק את יכולתו הכספית בכלים דוגמת תקנות סדר הדין האזרחי. בעניין

19 רע"א 587/15 פלוני נ' תדמור (פורסם בנבו, 2.4.2015).

20 ע"א 3056/99 שטרן נ' המרכז הרפואי שיבא, פ"ד נו(2) 936 (2002).

21 רע"א 3050/04 בראזי נ' פירות ומשתלות בן דור (פורסם בנבו, 18.4.2005).

22 ע"א 974/91 עמיד חברה קבלנית נ' הוועדה המקומית זמורה, פ"ד נ(5) 104 (1997).

23 רע"א 4382/08 הועדה המקומית דרום השרון נ' רוטשילד (פורסם בנבו, 30.4.2009).

24 רע"א 2565/07, לעיל ה"ש 17. בעניין זה מינה בית המשפט – נוסף על המומחה הראשון – עוד זוג מומחים, משסבר כי יש לו צורך בחוות דעת של אנשי מקצוע מובהקים בתחום האיטום, והוא הגיע למסקנה כי המינוי נחוץ להכרעה ראויה ולקידום התיק, וזאת בלא שהמומחה הראשון נחקר.

25 רע"א 1178/10 א.ש. נכסים ובניין (1989) בע"מ נ' בנק לאומי לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 25.7.2010).

אחד נקבע שבהתחשב בהיקף הנכסים שמדובר בהם ובמורכבותה של בדיקה כזו, יש הצדקה לכך שבית המשפט ישקול מינוי של חוקר מומחה שיהיה רואה חשבון או מנהל חשבונות או כיוצא באלה, שיגיש לבית המשפט דין וחשבון בצירוף חוות דעת בנושאים שפורטו ובכל נושא שבית המשפט יורה לברוק אותם.²⁶

כתב המינוי – לפעמים מתמנה אדם מטעם בית המשפט לתפקיד שאינו מוגדר דיו. מתעורר אז ספק לעניין אופי התפקיד והיקפו. לעיתים קיים ספק אם המומחה מונה לתפקיד של בורר או של מעין בורר או שמא מונה לתפקיד של חוקר מומחה.²⁷ מן הראוי לפרט בכתב המינוי הן את תוארו של המתמנה והן את היקף תפקידו, ובכך תימנע אי-הבהירות בנדון.

מומחה שנדרש בעבר – תקנה 126 לתקנות התשמ"ד קבעה הוראה ברורה מאליה, והיא שבית המשפט לא ימנה מומחה מטעמו אם אותו מומחה נדרש בעבר לאותו עניין בייעוץ שנתן לבעל דין. עם זאת כאשר שאלה זו שנויה במחלוקת (אם אכן חיווה כבר המומחה את דעתו בעבור בעל דין), ניתן לדחות את ההכרעה בה לשלב שבו יחקר המומחה על חוות דעתו.²⁸

אותה תקנה הורתה כי מומחה שיייעץ בעבר לאחד הצדדים לא ישמש כמומחה מטעם בית המשפט. הוראה זו אינה חלה על מומחה מטעם מי מבעלי הדין. מכאן שהעובדה שהמומחה יעץ או חיווה דעה לבעל דין אינה פוסלת אותו, מלשמש כמומחה מטעמו בהליך משפטי המתנהל בעניינו.²⁹

חוות דעת כלכלית – במקרה אחד תחמו את סמכויות המומחה, מטעם בית המשפט, והוא לא הוסמך לבחון את התנהלות הבנק אלא לחוות דעה בנושאים כלכליים חשבונאיים בלבד. המומחה אישר את גרדי סמכותו כפי שנקבעו בהחלטה זו. למרות זאת חוות דעת המומחה מתייחסת במפורש לסוגיות לגביהן לא הוסמך.

כבר נפסק כי אין לשלול מקרים שבהם יוכל מומחה להידרש לסוגיה מסוימת אף שזו לא צוינה בהחלטת המינוי. כך למשל במקום שבו הסוגיה מהווה חלק בלתי נפרד מהסוגיות שלגביהן הוא נדרש לחוות דעתו, עד שניתן לומר כי מדובר בהסמכה משתמעת להרחבת תפקידו והיקף קביעותיו.³⁰

שכר טרחת המומחה – בעניין זה נקבע בתקנה 92 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) שכותרתה "שכרו והוצאותיו של מומחה מטעם בית המשפט" את ההוראה הבאה:

(א) בית המשפט רשאי להורות על שכרו והוצאותיו של מומחה מטעם בית המשפט ועל אופן תשלומם, לרבות בעניין המענה לשאלות ההבהרה והחקירה בבית המשפט ולהטילם על בעלי הדין או על מי מהם.

26 בש"פ 9694/02 רביזדה נ' מדינת ישראל, פ"ד נז(1) 176 (2002). בדומה להסדר שבתקנות 123 ו-130 לתקנות התשמ"ד.

27 אורי גורן בוררות 516 (2018).

28 ע"א 279/65 בן זכרי נ' האן, פ"ד יט(3) 514 (1965); ת"א (מחוזי ב"ש) 141/65 אטיאס נ' "פז" חברת הנפט בע"מ, פ"מ נ 190 (1966).

29 רע"א 9745/16 Comverse Technology נ' דויטש (פורסם בנבו, 8.8.2017).

30 רע"א 6920/14, לעיל ה"ש 4.

(ב) בית המשפט רשאי להורות בכל עת לבעלי הדין או למי מהם, להפקיד ערובה, להבטחת תשלום שכרו והוצאותיו של המומחה מטעם בית המשפט או לשלם למומחה במישרין, ובגמר המשפט יחליט בית המשפט מי יישא בשכר ובהוצאות אלה.

מומחה שמונה על ידי בית המשפט בהסכמת הצדדים, רשאי לבקש לערער על גובה שכר הטרחה שנפסק לו.³¹

תקנה 131(ג) לתקנות התשמ"ד הקובעת כי בדיון על החזקת קטין או אימוצו רשאי בית המשפט לקבוע ששכר מומחה והוצאותיו ישולמו מאוצר המדינה – תישאר בתוקף גם לאחר כניסתן לתוקף של התקנות החדשות.

סימן ו – תביעה נגד המומחה

הכרה באפשרות של הגשת תביעה נגד מומחה מטעם בית המשפט מחייבת ריסון וזהירות יתרים. אחד התנאים לכך הוא שבית המשפט ישתכנע שהתובע לא היה יכול למצות את זכויותיו בגדר הליך משפטי שבינו לבין מי שהיה יריבו בהליך שבגדרו מונה המומחה. הליך זה הוא "הזירה הטבעית" והראויה לבירור מחלוקת זו.³²

31 ע"א 453/81 קלוזנר נ' עמל הנגב, פ"ד לו(4) 225 (1982).

32 רע"א 1992/15 מ.ע.ג.ן ייעוץ וניהול נכסים בע"מ נ' ליפה (פורסם בנבו, 6.8.2015).

פרק ג – סוגי מומחים

— סוגי מומחים	סימן א
— מומחה לדין זר (חוץ)	סימן ב
— מינוי מומחים בהליכים מסוגים שונים	סימן ג
— סוגים שונים של מומחים	סימן ד
— מומחה כבורר או כמעין בורר	סימן ה

סימן א – סוגי מומחים

כאשר מדובר בעדים מומחים קיים הבדל נוסף בין מומחים – המומחים במישור המדע האובייקטיבי לעומת המומחים במישור המדע הסובייקטיבי.

לעתים נמצא מומחה המחווה דעתו על שאלה מדעית או מקצועית ספציפית, אשר לגביה ניתן לקבל חוות דעת אחת ולשלול את חוות הדעת הנוגדת (כגון דרגת נכות, ממצא בליסטי, זהות כתב יד, וכיו"ב). אולם נמצא גם מומחה מסוג אחר, כגון מומחה בתחום הפסיכולוגיה והפסיכיאטריה, המביע דעתו בדבר הסיכוי לשיקום חייהם המשותפים של הורה וילד. במקרה כזה, תחושה סובייקטיבית ואינטואיציה מהוות מרכיבים חשובים בגיבוש דעתו של המומחה.¹ חוות דעת מהסוג הנדון מבוססות מטבע הדברים, במידה רבה על שיקולים שבהיגיון, על ניסיון חיים ועל השקפת עולם. במישור זה אין יתרון של ממש לשיקול דעתו של השופט בערכאה הראשונה על הערכתו ושיקול דעתו של השופט בערכאת הערעור.²

מומחים בבית המשפט לענייני משפחה – ראו להלן בשער הדן בדיני משפחה.

סימן ב – מומחה לדין זר (חוץ)

הדרך המקובלת להוכחת תוכנו של דין זר בבית המשפט הישראלי היא הגשת חוות דעתו של מומחה לדין הזר. קשה להגדיר באופן ממצה מי יוכר כמומחה לדין זר. עורך דין או משפטן העוסקים – בין בפרקטיקה, בין באקדמיה ובין בדרך אחרת – בשיטת המשפט שאותה יש להוכיח, הם בעלי כישורים לשמש כעד מומחה שניתן להוכיח באמצעותו דין זר. מידת מומחיותו והמשקל שיש לייחס לה הם עניין הנתון להערכת בית המשפט.³

בבקשה על פי תקנה 343 לתקנות התשמ"ד,⁴ בהליכים של התרת נישואין (מקרים מיוחדים), כאשר נסמכת הבקשה על דין חוץ, תצורף לה חוות דעת של מומחה לדין החוץ המבססת את העילה להתרת הנישואין.

הדין הדתי בענייני מעמד אישי הוא חלק מהמשפט הישראלי ואינו דין זר ועליו להימצא בדיעתו השיפוטית של בית המשפט ככל דין פנימי אחר, והוא אינו עובדה הצריכה הוכחה. עם זאת לרוב, בית המשפט אינו בקי ברוי הדינים הדתיים של העדות השונות. לבית המשפט סמכות טבועה לפעול לבירור הדין בדרך של הזמנת חוות דעת משפטית בעניין הדין הדתי, שתהיה כלי עזר בידיו לזיהוי הדין החל

1 ע"א 325/87 פלונית נ' היועץ המשפטי, פ"ד מב(1) 848 (1988).
2 שם.

3 ע"א 6796/97 ברג יעקב ובניו (רהיטים) בע"מ נ' Berg East Imports Inc., פ"ד נד(1) 697 (2000).
4 שתישאר בתוקף גם לאחר כניסתן של תקנות התשע"ט.

וליישומו. חוות דעת כזו תהא שקולה למעשה לכרכי האסמכתאות שמצרפים צדדים לכתבי טענותיהם.⁵

דינה של תחיקת הביטחון, כמו הקביעה בדבר תחולתן של תקנות ההגנה (שעת חירום), 1945 ובדבר תחולת הצו בדבר הוראות ביטחון באזור יהודה ושומרון, כדין חקיקה ישראלית שאינה צריכה ראייה. בית המשפט רשאי להיבנות ממקורות הדין במישרין.⁶ האם מומחה אשר משמש כיועץ משפטי פנימי, המועסק דרך קבע על ידי בעל הדין, פסול מלשמש כמומחה לדין הזר מטעמה? מערכת יחסים זו אין בה כדי לפסול אותו מלשמש כמומחה לדין הזר מטעמה. עם זאת נתון זה יש לו השלכה ברורה על משקלה של חוות דעתו ועל בית המשפט לבחון אותה על כן בזהירות המתבקשת.⁷

סימן ג – מינוי מומחים בהליכים מסוגים שונים

הליכים בבג"ץ – כאשר רשות מינהלית פועלת בתחום סמכותה עליה להפעיל שיקול דעת עצמאי משלה. אולם אין פסול בכך שלצורך הפעלת שיקול דעתה תסתייע הרשות במידע ובחוות דעתם של מומחים בדבר. כשמתבקש בית המשפט להתערב בשיקול דעתה של הרשות, רתיעתו מלעשות כך תגבר באותם מקרים שבהם דנו בעניין מומחים מטעם הרשות המוסמכת. בית המשפט יהסס לשים את דעתו תחת דעת המומחים.⁸

עתירות מינהליות בנושאי מכרזים – בעניין אחד נקבע כי החלטותיה של ועדת המכרזים נתקבלו על בסיס חוות דעת של מומחים מקצועיים, בתום לב ובלא משוא פנים.⁹

דיון מהיר – בית המשפט מוסמך למנות מומחה מוסכם או מומחה מטעם בית המשפט בישיבה המקדמית על פי תקנה 214יא לתקנות התשמ"ד (תקנה 79 לתקנות החדשות).

משפטי פטנטים – בנושאים שבהם דרושים ידע והתמצאות מדעיים או טכניים, רשאי בית המשפט להיזקק לעדים מומחים. בנושאי פטנטים אף רצוי שבית המשפט יפנה כרגיל לדרך זו של הבהרת סוגיה מדעית או מקצועית מיוחדת.¹⁰

דיני חברות – דירקטור מקרב הציבור מתוקף תפקידו וחובותיו, עלול להיחשף לתביעה פלילית. על כן יש להבטיח את יכולתו לקבל סיוע של מומחים (יועץ משפטי חיצוני), אם הוא נדרש לעזרתם. ייעודם של אלה יאפשר לו לבצע את תפקידו כדין ולהימנע ממעשים ומהתנהגות שאינם ראויים.¹¹

5	ע"א 436/01 רכאב נ' רכאב, פ"ד נח(6) 913 (2004). לעניין ערעור ראו לדוגמה את תקנה 446 לתקנות התשמ"ד.
6	ע"פ 8019/96 עמיר נ' מדינת ישראל, פ"ד נג(4) 459 (1999).
7	רע"א 9745/16 Comverse Technology נ' דויטש (פורסם בנבו, 8.8.2017).
8	בג"ץ 678/88 כפר ורדים נ' שר האוצר, פ"ד מג(2) 501 (1989).
9	עע"מ 3190/02 קל בנין בע"מ נ' החברה לטיפול בשפכים רמת לבנים בע"מ, פ"ד נח(1) 590 (2003).
10	ד"נ 20/85 בחרי נ' פדלון, פ"ד לט(4) 463 (1985).
11	בש"א 3114/99 כרוך נ' תדביק בע"מ, פ"ד נג(3) 577 (1999).

ליקויי בנייה – בית המשפט מינה מומחה מטעמו, אשר על סמך חוות דעתו הוא קבע את האחריות לנזקים ואת גובה הפיצוי המגיע בגינם. בפסק הדין חויבו בעלי הדין באחריות בגין חלקים שונים של הליקויים.¹²

חוקר דליקות – דוח של חוקר דליקות שעתיד להפוך לחוות דעת מומחה בהליך העיקרי, תנאי לתחולת החיסיון הינו כי המטרה העיקרית או הדומיננטית בהכנתו הייתה ההכנה לקראת משפט. מדובר בנושא גבולי, בין מסמך שהוכן לקראת משפט לבין מסמך שגילויו נדרש על פי התקנות. בסופו של דבר לא שוכנע בית המשפט כי חוקר הדליקות הוזמן כשמטרתה הדומיננטית של הזמנתו היא הכנת משפט. אם עוסקים בסיטואציה גבולית, ידה של הגישה הבסיסית המתבטאת בתקנה הנ"ל – קרי גילוי – על העליונה.¹³

סימן ד – סוגים שונים של מומחים

גרפולוג – גרפולוג שמינה בית המשפט לבדיקת מסמך מסוים, ניתן למנותו מיוזמת בית המשפט גם להגשת חוות דעת נוספת בקשר למסמך אחר. במיוחד אם בבדיקה הקודמת רכש כבר המומחה ידע מיוחד בעניין הנדון.¹⁴

אם בית המשפט סבור כי אין צורך בעדות גרפולוג, הוא יכול לקבוע ממצא בדבר אוטנטיות של מסמך על בסיס בחינה עצמאית שלו. אולם במצבים בהם מתעוררת שאלה מורכבת, כגון אמיתות חתימה, רצוי כי הוא ייעזר בחוות דעת גרפולוג מומחה.¹⁵

אידיעה השפה בה נחתמה החתימה אינה פוגמת בהכרח ומחלישה את חוות דעת הגרפולוג המומחה. שכן אין לשפה בה נחתמה החתימה משקל רב לצורך זיהוי החתימות. הגרפולוג מבצע בדיקה טכנית של ההיבט הגרפי של החתימה על פי מאפיינים קבועים, תוך השוואה למסמכים אקראיים מאותה תקופה שבה הוטבעה החתימה שבמחלוקת.¹⁶

קיימים מספר דרכי הוכחה אשר באמצעותן ניתן להוכיח את אמיתות חתימתו של אדם על מסמך, כאשר המכנה המשותף להן הוא קיומם של רכיבים ראייתיים חיצוניים למסמך שהחתימה עליו שנויה במחלוקת. לבית המשפט מסור שיקול דעת נרחב להחליט אם להורות על מינויו של מומחה לניתוח כתב יד ולעשות שימוש בחוות דעת, כדי לבדוק טענות בדבר אמיתות חתימה.¹⁷

פוליגרף – מהימנותה של בדיקת הפוליגרף ומידתה שנויות במחלוקת בין המלומדים והמומחים, אולם אין לראות את הבדיקה כנוגדת את תקנת הציבור. בדרך כלל מתעוררות שאלות עובדתיות לא מעטות

ע"א 3392/93 אבולהיג'א נ' אלון הגליל, מושב עובדים להתיישבות חקלאית שיתופית בע"מ, פ"ד נד(5) 872 (2000). הערעור, שהתייחס לחלוקת האחריות בין הנתבעים, נדחה.	12
רע"א 5756/06 אליהו חברה לביטוח בע"מ נ' פי. אד בע"מ (פורסם בנבו, 21.1.2007).	13
ע"א 125/89 מפרק קופל טורס נ' עיזבון רוזנברג, פ"ד מו(4) 441 (1992).	14
ע"א 2032/06 האגי נ' עיזבון זיאן (פורסם בנבו, 1.2.2009).	15
ע"א 4175/12 תעשית אבן וסיד בע"מ נ' גריר (פורסם בנבו, 10.3.2014).	16
רע"א 1413/17 אדרי נ' לוצאטו (פורסם בנבו, 10.5.2017).	17

במהלך ההתדיינות בין בעלי הדין. פרקטיקה מוכרת היא שמועברת להכרעת הבדיקה שאלה אחת או שאלות אחדות, אשר על פי תוצאות בדיקתן מוכרעת המחלוקת בין הצדדים באותה שאלה.¹⁸

שמאי רכב – מומחה שהוא שמאי רכב אינו צריך להסתמך על חוות דעת של מומחה אחר, לרבות על מחירוני רכב. אין כל פסול בכך שאת פרטי הרכב ואת המועדים הרלוונטיים מקבל המומחה מאת התובע, שהרי מדובר בנתונים אובייקטיביים בלבד.¹⁹

מומחה הנדסי – מונה מומחה שלהכרעתו נמסרה, בין היתר, השאלה אם עבודות הקשורות בבניין אולם הספורט הן עבודות הכלולות בחוזה. בהיעדר הסמכת המומחה כבורר, הוא היה מנוע מלפרש את החוזה בשאלה שהתעוררה.²⁰

אדריכל – אין לייחס משקל מכריע לעדותו של עד מומחה מענף האדריכלות בדבר היווצרותו של הסכם בין הצדדים, שכן שאלת קיומו או אי-קיומו של הסכם היא עניין באחריותו של בית המשפט.²¹

אגרונום – סיווג הצימוח הצעיר בפרדסים (חנטיין), הוא נושא שבמומחיות. על פי חוות דעת המומחה שמונה בעניין אחד, לא נגרם כל נזק לעץ אלא רק ליבול. לפיכך קבעו הוועדות שהוקמו מכוח החוק כי אין הצימוח הצעיר מהווה עץ. נקבע שאין מקום להתערב בהחלטת הוועדות שהתבססו על חוות דעת כה ברורה, ולא היו לבית המשפט המחוזי שקיבל את הערעור על החלטת הוועדות כלים לקבוע שנוק זה נגרם לעצים.²²

סימן ה – מומחה כבורר או כמעין בורר

מומחה לעומת בורר – לפעמים קיים ספק בדבר מעמדו של המומחה: אם תפקידו מצטמצם להכנתה של חוות דעת מקצועית בלבד או שמא צריך הוא להכריע בסכסוך, דוגמת בורר. קביעת מעמדו של המומחה חשובה לעניין ההתייחסות לקביעותיו ולהכרעותיו. ההבדל העיקרי בין מומחה לבין בורר הוא בכך, שבעוד שמיוני מומחה מוסכם אינו פוטר את בית המשפט מחובתו להכריע בסכסוך, הרי שכאשר הוא מתמנה כבורר במטרה ברורה להכריע בסכסוך, מאבד בית המשפט אז את מעמדו המרכזי בדיון. גם יכולת התערבותו של בית המשפט בהחלטת הבורר לאחר הינתנה, היא מוגבלת.²³

- 18 ע"א 4027/97 סולפרד בע"מ נ' עמישי חברה לשיווק בע"מ, פ"ד נגד (2) 522 (1998).
- 19 ע"א 680/87 המגן חברה לביטוח בע"מ נ' אליהו, פ"ד מו(4) 154 (1992). באותו עניין, כתוצאה מחוות דעתו של המומחה ומחקירתו בקדם המשפט לא הייתה מניעה מלהוציא פסק דין נגד הנתבעת, באופן חריג, כבר בשלב זה של הדיון.
- 20 ע"א 665/86 רשות החינוך מושירפה נ' ברגמן-מדלג קבלני בניין שותפות רשומה, פ"ד מג(3) 793 (1989).
- 21 ע"א 739/86 שם-אור נ' עיריית קריית גת, פ"ד מד(2) 562 (1990).
- 22 ע"א 6106/98 מדינת ישראל נ' קיבוץ גבולות, פ"ד נד(1) 481 (2000).
- 23 ע"א 821/88 א' לוי קבלני בנין בע"מ נ' שמי את סמי אבו חמוד, פ"ד מד(2) 771 (1990); אורי גורן בוררות 205 (2018).

מאפייני הבוררות הם: קיומו של סכסוך; סמכות הבורר להטיל חיובים כספיים; סמכות הבורר לגבות ראיות ולנהל דיון בעל אופי שיפוטי; האפשרות שבעלי הדין יהיו מיוצגים לפני הבורר על ידי פרקליטים.²⁴

ההבחנה בין בורר לבין שמאי או לבין חוקר מומחה (מבחן התפקיד ומבחן תנאי המינוי) נקבעת כך: "אם תפקידו של האדם לערוך חקירה מעין שיפוטית על פי שמיעת ראיות וטענות לשם קביעת חיוב או חבות של אחד הצדדים, או שמא תפקידו אינו אלא לקבוע ממצא על פי מומחיותו המקצועית ללא עריכת חקירה מעין שיפוטית כזו".²⁵

בעניין אחד, כאשר על פי החוזה שבין בעלי הדין נקבע כי החלטת המהנדס מטעם הנתבעת באשר להערכה ולקביעת החשבונות של העבודות היא סופית, וכאשר המהנדס אכן פעל במסגרת זו – אין להתייחס לפעילותו כאל פעילות בורר.²⁶

בהסכם דיוני בין הצדדים הוענקו למומחה סמכויות נרחבות ונקבע כי מעמדו יהיה כשל מומחה מוסכם מכריע אשר רשאי גם להיפגש עם הצדדים, לשמוע את טיעוניהם ולצאת עימם לשטח כפי שנעשה על ידיו. דומה, כי מעמדו קרוב יותר למעמד של בורר, מעין בורר או שמאי מכריע וכיו"ב. התערבות בית המשפט בהכרעת שמאי מכריע/מערך/בורר/מעין בורר/מומחה מוסכם מכריע תיעשה רק בנסיבות יוצאות דופן של חריגה מסמכות, חוסר הגינות, חוסר תום לב, השפעה בלתי הוגנת וכיו"ב. ככלל, בית המשפט לא יתערב במסקנות הנוגעות במובהק לעניינים שבמקצועיות ולשיקול דעת. משהתרשם בית המשפט כי המומחה פעל בהגינות, מקצועיות וניטרליות, אין מקום להתערב בקביעותו לגופן.²⁷

מומחה מטעם הבורר – בהליכי בוררות זכאים בעלי הדין לקבל עותק מחוות דעתו של המומחה וזכותם לדרוש את חקירת המומחה כאילו היה עד מטעם הבורר.²⁸

בית הדין הרבני אינו ערכאה מוסמכת לאשר או לבטל פסקי בוררות לפי הדין הכללי. לפיכך הוגבלה באותו עניין השאלה לתפישת מעמדו של הבורר כמומחה מטעם בית הדין הרבני.²⁹ כאשר בורר מינה חשבונאית לקבוע את הסכום שעל המבקשת לשלם למשיבה, הגם שהבורר עצמו התווה את אופן החישוב, הרי שדינה של החשבונאית כדין מומחית מטעם הבורר, שיש לאפשר לבעלי הדין לחקרה על חוות דעתה. משעה שלא ניתנה לצדדים האפשרות לחקור את החשבונאית על התחשיב שערכה, למרות דרישתה המפורשת של המבקשת בעניין זה, רשאית הייתה המבקשת להתנגד לאישור

24 ע"א 821/88, לעיל ה"ש 23, בעקבות ע"א 241/81 שמן תעשיות בע"מ נ' תבלין בע"מ, פ"ד לט (1) 561 (1985).

25 בר"ע (מחוזי י-ם) 7/78 תמיר נ' דיליאן, פ"מ התשל"ט (2) 424 (1979).

26 ת"א (מחוזי חי') 836/66 Compagnie Dunkerquolse נ' מדינת ישראל, פ"מ ע"א 291 (1970).

27 ע"א 76/13 ש.ב. סופר בע"מ נ' ננמ"ח אגודת נחל נובע מקור חכמה להחייאת היישוב הדתי בגליל העליון (פורסם בנבו, 5.10.2014).

28 רע"א 300/89 ולקן חברה לבניין בע"מ נ' החברה לפיתוח חוף אילת בע"מ, פ"ד מה (4) 497 (1991). זאת, לאור הוראותיו של סעיף יב לתוספת לחוק הבוררות, התשכ"ח-1968.

29 בד"מ 2329/99 כפיר נ' כפיר, פ"ד נה (2) 518 (2001).

של פסק הבוררות מכוח העילה הקבועה בסעיף 24(5) לחוק הבוררות, התשכ"ח-1968 ולבקש להחזיר את פסק הבוררות אל הבורר לשם שמיעת טענות הצדדים והשלמתו של פסק הבוררות בעניין זה.³⁰ בשולי פסק הבוררות מתחת לחתימת הבורר, רשם המומחה שמונה על ידי הבורר "אני מסכים ומצטרף לפסק בורר זה" וחתם. נקבע כי המומחה לא פעל כבורר נוסף בנסיבות עניין זה. הבורר לא אימץ את חוות דעת המומחה "בעיניים עצומות" אלא ביקר את שיטת החישוב שערך המומחה, ואף ביצע בדיקה מדגמית מטעמו.³¹

ייתכנו מצבים שבמהלך כתיבת פסק הבוררות יגלה הבורר כי נושא מסוים לא נכלל בחוות דעת המומחה אך לדעת הבורר היועצות מאוחרת במומחה בנושא זה הכרחית לצורך הכרעה במחלוקות בין הצדדים. במקרים כאלו מן הראוי שהבורר יבקש מהמומחה להכין חוות דעת משלימה בה יחוה המומחה את דעתו בהתייחס לאותו נושא. אך חובה על הבורר להודיע לצדדים על כך שהורה למומחה להכין חוות דעת משלימה ולאפשר להם לחקור את המומחה עליה.³²

מומחה לעומת "מעין בורר" – קיים גם מעמד של "מעין בורר" שמעמדו "בכיר" יותר מזה של מומחה גרידא. בניסיון להגדיר את המונח "מעין בורר" נאמר: "קיום תנייה חוזית מפורשת, המסמיכה אדם להגיע להכרעה על סמך שיקול דעת עצמי ואשר קובעת, כי הצדדים להסכם יהיו כבולים על פי הכרעה זו".³³

אפילו מדובר ב"מעין בורר", לא יהיה בכך כדי לשלול מבית המשפט את הסמכות להכריע הכרעה סופית בסכסוך; או שההכרעה מועברת אל בורר ואז היא סופית כפוף להוראות חוק הבוררות, או שהמומחה אינו בורר ואז ההכרעה הסופית חייבת תמיד להישאר בידי בית המשפט.³⁴ אפילו מדובר ב"מעין בורר" – לא תישלל זכותו של בעל הדין לנסות ולתקוף את החלטתו בבית המשפט.³⁵ במקרה אחד התקשו בהגדרת מעמדו של רואה חשבון במסגרת בוררות בסכסוך שהיה קיים בין בעלי הדין. רואה החשבון מונה על ידי הבורר ולא על ידי בעלי הדין. בעקבות כך נקבע בין היתר שהוא לא פעל במעמד של "מעין בורר".³⁶

- 30 רע"א 336/08 שיכון ופיתוח לישראל בע"מ נ' ש.א.ב. חברה להשקעות ופיתוח בע"מ (פורסם בנבו, 10.3.2008).
- 31 רע"א 9635/06 נשר מפעלי מלט ישראלים בע"מ נ' מתכת זגורי בע"מ (פורסם בנבו, 30.3.2008). משכך, אין כל ממש בניסיון שניסתה מבקשת להיתלות בקוצו של ניסוח כזה או אחר של המומחה או הבורר כדי להסיק מסקנה אחרת, גם אם ניתן להסכים כי לא היה מקום לצרף את חתימתו של המומחה לפסק הבורר.
- 32 רע"א 3355/11 יבולים בשער הנגב נ' שמש אדמה ומים בע"מ (פורסם בנבו, 22.11.2012).
- 33 ע"א 241/81, לעיל ה"ש 23.
- 34 ע"א 821/88, לעיל ה"ש 23.
- 35 שם.
- 36 רע"א 300/89, לעיל ה"ש 28, בעמ' 519.

פרק ד – שמאים

סימן א	– מינוי שמאי מקרקעין
סימן ב	– קביעת שווי
סימן ג	– פסילת חוות דעת
סימן ד	– עדותו של שמאי
סימן ה	– מה בין שמאי לבורר

סימן א – מינוי שמאי מקרקעין

בתביעה לפיצויים בגין הפקעה, בנסיבות שבהן קיימות דעות סותרות של מומחים, בית המשפט רשאי למנות מומחה מטעמו כדי לקבל את המידע הדרוש מגורם אובייקטיבי. אולם בנסיבות מסוימות, אין פגם בהסתייעות בית המשפט בדבריו של עד שניסה לרכוש את השטח שהופקע.¹ סמכות בית המשפט להורות על מינוי מומחה מטעמו מעוגנת בתקנות, והיא מיושמת גם במינוי מומחים שמאים להערכת פיצויים.²

ההנחה העומדת בבסיס מינויו של שמאי מכריע היא כי הלה ניחן בכישורים מקצועיים מובהקים יותר לחוות דעה בשאלות שמאיות שהונחו לפתחו ביחס לוועדת הערר. מנגד יש לזכור כי ועדת הערר היא טריבוטל מנהלי שחבריו נהנים ממומחיות בתחום דיוניו ועל כן הם כשירים לבקר את חוות דעתו של שמאי מכריע במסגרת ערר. כפועל יוצא מכך, ועדת הערר תיטה לאמץ את חוות דעתו של השמאי וככלל התערבותה תוגבל למקרים שבהם נפלה בה טעות מהותית או דופי חמור.³

שמאי מכריע

אם קיימת מחלוקת בדבר שיעור ההשבחה בין שמאי של הוועדה המקומית לתכנון לשמאי הבעלים, וכאשר לא הושגה הסכמה בדבר שיעור ההשבחה, מועברת עריכת שומת ההשבחה לשמאי שלישי הממונה על ידי הצדדים. סעיף 14(ב) לתוספת השלישית לחוק התכנון והבניה, התשכ"ה-1965 קובע מנגנון לבחירת שמאי שלישי אשר שומתו תהא מכרעת, בלי שהחוק קובע כי על השמאי המכריע להיות קשור בדרך כלשהי לשומות השמאים מטעם הצדדים. מדובר בשומה של שמאי אשר נבחר על ידי הצדדים על פי מיטב ידיעתו, ניסיונו ומומחיותו. הגבלת שיקול דעתו אינה רצויה, על מנת שהשמאי יוכל להתייחס לכל נתון הבא לפניו, גם לכה שלא היה לפני השמאים מטעם הצדדים.⁴ אין לשמאי המכריע בנושא היטל השבחה סמכות כללית לפסוק לבעלי הדין הוצאות מעבר לסמכויות המיוחדות שנכללו במפורש בתקנות; השמאי המכריע מחויב להעביר לידיעת הצדדים כל מסמך שמתקיימים לגביו שני תנאים מצטברים: יש לו השפעה של ממש על ההכרעה במחלוקת והוא אינו ידוע לבעלי הדין.⁵

- 1 ע"א 576/85 מדינת ישראל נ' שטרן, פ"ד מב(2) 79 (1988).
- 2 ע"א 792/88 ברזילי נ' הוועדה המקומית לתכנון ולבניה זמורה, פ"ד מד(3) 828 (1990).
- 3 בר"ם 3644/13 משרד התחבורה נ' גלר (פורסם בנבו, 23.4.2014).
- 4 ע"א 4542/98 עיזבון היימן נ' הוועדה המקומית לתכנון ולבניה הדרים, פ"ד נד(5) 849 (2000). ראו חוק התכנון והבניה (תיקון מס' 84 והוראת שעה), התשס"ח-2008, ס"ח 632, מיום 10.7.2008. פסק דין זה ניתן לפני התיקון בחוק.
- 5 רע"א 1796/12 הוועדה המקומית לתכנון ולבניה נתניה נ' הררי (פורסם בנבו, 27.9.2012).

סימן ב – קביעת שווי

ניתן להעריך שוויה של קרקע בשתי שיטות מקובלות: "השיטה השוויית" ו"השיטה ההשוואתית". השיטה השוויית בנויה על הערכתו של שווי הנכס כאילו היה מוכן לשימוש מידי למטרתו, תוך ניכוי ההוצאות וההפחתות השונות הדרושות לשם הכנתם של המקרקעין לשימוש למטרתם. השיטה ההשוואתית בנויה על ההשוואה עם עסקאות הקרובות מבחינת המקום והזמן לעסקה הנדונה בדיון. השיטה מתירה התאמות המתחייבות מן השוני בנתונים של נושא ההשוואה. מבין שתי השיטות עדיפה השיטה ההשוואתית.⁶

קיימות שיטות אחדות לאמוד שווי של מקרקעין, בין היתר, על פי היוון ההכנסות המופקות מהמקרקעין, ההוצאות שהושקעו בפיתוחם ("השיטה השוויית"), ובהיעדר נתונים אחרים – על פי עליית המחירים הכללית של שוק הנדל"ן. ככלל, שיטת ההערכה המועדפת ביותר על בתי המשפט היא "השיטה ההשוואתית" המכונה לעיתים גם "שיטת שווי השוק". בשיטה זו נבחנו עסקאות סמוכות במקום ובמועד לעסקה הנבחנת, תוך התאמה לתכונותיהם המיוחדות של המקרקעין, כגון מיקום, ריחוק ממרכז העיר, פוטנציאל תכנוני וכד'.⁷

מחירי שוק של דירות אינם מדע מדויק וחזקה על מומחה כי נוקט הוא הערכה אפשורית על פי תנודות מקובלות בשוק. על בית המשפט להגיע לקביעת הפיצוי בנושא זה שלא יעלה על הנזק האמיתי.⁸

על מנת שחוות הדעת לא תהיה בבחינת תעלומה, רצוי כי שמאי, כמו כל מומחה אחר, יצרף לחוות דעתו את הבסיס העובדתי והמקצועי שעליו הוא מסתמך בחוות דעתו, וככל שדנים בעסקאות להשוואה, יש לפרט בחוות הדעת את העסקאות להשוואה שעליהן הסתמך לצורך קביעת שווי הנכס מושא חוות הדעת. בדרך זו מתאפשר לבית המשפט ולצד שכנגד לבקר ולבחון את הערכת השמאי.⁹ תקנות האתיקה של שמאי המקרקעין אינן מחייבות לפרט את העסקאות להשוואה, ויש בכך להסביר מדוע מרבית השמאים אינם נוהגים לפרט בחוות הדעת שלהם את העסקאות להשוואה שעליהן מבוססת חוות הדעת. אולם יש להבחין בין דוח שומה שנערך על ידי שמאי לבקשת לקוח, לבין חוות דעת שמאי הנמסרת לבית המשפט כעדות מומחה, שעליה תחול תקנה 134 א לתקנות התשמ"ד; תקנה 91(ב) לתקנות התשע"ט, הדנה ברשימת אסמכתאות.¹⁰

כשבת המשפט ממנה שמאי על מנת שחוות דעתו תספק נתונים מקצועיים לצורך הכרעה בדיון, סביר להניח שבית המשפט יאמץ את ממצאיו אלא אם קיימים נימוקים כבדי משקל שלא לעשות כן.¹¹

6 ע"א 323/85 מדינת ישראל נ' מזרחי, פ"ד לט(4) 185 (1985).

7 ע"א 738/10 דבח נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 17.11.2013).

8 ע"א 5/87 ליפשיץ נ' לוי, פ"ד מב(2) 177 (1988).

9 ע"א 3079/08 מדינת ישראל נ' הקדש קרן עזרה (פורסם בנבו, 4.7.2012).

10 שם.

11 בר"ם 5171/07 מנשה נ' הוועדה המקומית לתכנון ולבניה חולון (פורסם בנבו, 31.12.2007). בעניין זה היו קיימים נימוקים כאלה. השמאי הודה לפני בית המשפט כי שגה בעריכת חוות הדעת. לפיכך נקבע כי חוות הדעת כפי שהיא אינה יכולה לשמש בסיס לפסק הדין.

סימן ג – פסילת חוות דעת

רשלנות – לצורך הכרעה בהערכת דמי השימוש הראויים בעבור שימוש בקרקע חקלאית, התמנה שמאי. חוות הדעת שהוגשה הייתה בלתי מנומקת, למרות שהושלמה מאוחר יותר. חוות הדעת נפסלה ומונה שמאי אחר.¹²

בית המשפט אינו נדרש להביע כל עמדה באשר למשמעות ההבחנה בין שומה "רגילה" לשומה "מקוצרת" בכל הנוגע לתביעות רשלנות המוגשות כנגד שמאים.¹³

חריגה מסמכות – בעניין אחד נקבע כי השמאי המוסכם שמונה לקביעת שווי הפיצוי שיקבל המבקש בגין פינוי החלקות ששכר – חרג מסמכותו.¹⁴

חוות דעת שאינן מבוססות – בעניין אחר נקבע כי בהתחשב במכלול הראיות – חוות הדעת השמאיות של המערערים לא היו מבוססות ולכן אין להתחשב בהן. לכן, גם אם לא הייתה מוגשת חוות הדעת מטעם המשיבות ניתן היה לקבוע שהמערערים לא עמדו בנטל השכנוע המוטל עליהם.¹⁵

טעות – ככל שמסקנותיו של השמאי נוגעות במובהק לעניינים שבשיקול דעת, אין לאפשר בדיעבד לנהל דיון בשאלת אופן יישום שיקול הדעת, אף אם מדובר בטעות שטעה המערך בתום לב. אומנם, בפסיקה הוכרה האפשרות להתערב במקרים נדירים של "טעות גסה", אולם גם עילה זו צומצמה למקרים שבהם הטעות עולה באופן מובהק מהכתוב או מכוונתם הברורה של הצדדים.¹⁶

ממצאים בהליך קודם – בקביעת שווי המקרקעין לצורך חישוב הפיצויים הסתמך השמאי מטעם המערער על ממצאים עובדתיים ועל נתונים שהתבססו על ראיות שהובאו בהליכים קודמים. ממצאים אלה אינם מחייבים, שכן הערכת שוויים של מקרקעין מסוימים בהליך קודם אינה מקימה השתק פלוגתה כאשר בהליך המאוחר מבוקש להעריך שווי מקרקעין אחרים, אשר אינם אותם המקרקעין ששוויים הוערך בהליך הקודם.¹⁷

התערבות ועדת הערר – ועדת הערר תיטה לאמץ את שיקול דעתו של השמאי אם מסקנותיו הושתתו על שיטה שמאית מקובלת ועל מסד עובדתי הולם, וזאת אף אם קיימות גישות מקצועיות שונות בשאלה שבמחלוקת. לעומת זאת ועדת הערר תיטה להתערב בקביעות או בממצאים שקבע השמאי אם נמצא שהם נסמכים על מסד עובדתי בלתי הולם, או כשהוכח שההנחות העומדות בבסיס חוות הדעת לא הגיוניות, או שהשמאי לא סיפק הסבר מניח את הדעת לשאלות שנשאל, או כשחוות הדעת נסמכה על תשתית משפטית חסרה או שגויה. כמו כן, תקום עילה להתערב בחוות דעתו של שמאי מכריע אם

12 ע"א 409/84 מדינת ישראל נ' שגב, פ"ד מ(3) 706 (1986).

13 רע"א 541/13 סזיר נ' בנק דיסקונט למשכנתאות בע"מ (פורסם בנבו, 25.4.2013).

14 רע"א 8113/10 יעקובוביץ נ' סויסה (פורסם בנבו, 21.12.2010).

15 ע"א 9396/07 כסלו נ' חברת רכבת ישראל בע"מ (פורסם בנבו, 4.11.2010). זהו עניין שבעובדה, ואין עילה להתערב במסקנותיו של בית המשפט קמא בנוגע לכך ואין פגם במסקנותיו.

16 ע"א 4341/11 מזרה נ' דהן (פורסם בנבו, 31.12.2012).

17 ע"א 7225/03 אלפתיאני נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 21.8.2005).

נפל בה פגם היורד לשורש המעשה המנהלי, כגון ניגוד עניינים, משוא פנים, חוסר תום לב וכיוצא באלה.¹⁸

חוות דעת מכריעה – מתעוררת השאלה אם מכוח הסכמת הצדדים מוקנית להם הזכות להעלות טענות כנגד חוות הדעת, או שמא דווקא ההיפך הוא הנכון והסכמת הצדדים שוללת מהם זכות כזו, כשכל כוונתם הייתה שחוות דעת השמאי תהווה "סוף פסוק". בנסיבות העניין, בהיעדר אינדיקציה ברורה לכאן או לכאן באשר לאומד דעת הצדדים בנקודה זו, ראוי היה לנהוג בבקשת המבקש בגישה מקלה ולאפשר לו להעלות בקצרה טענותיו כנגד חוות הדעת ולהכריע אם יש בהן ממש או לא, והכל בכפוף לאמות המידה המצומצמות הנהוגות בפסיקה בדבר התערבות בחוות דעת מסוג זה.¹⁹

ניגוד עניינים – עילות ההתערבות בחוות דעת מקצועית אותה ערך שמאי מצומצמות למקרים חריגים שבהם פעל השמאי בניגוד לכללי הצדק הטבעי, כגון תחת השפעה בלתי הוגנת או עקב תרמית או כאשר פעל בחוסר תום לב. אין לקבל טענות של בעל דין המופנות כנגד שיקול דעת השמאי. בעלי דין שהסכימו למנות מומחה שיתן מענה לשאלה פלונית מחויבים להחלטתו מכוח ההסכם.²⁰

כשדנים בשמאי הממלא תפקיד מטעם בית המשפט, יפה הזהירות. אם היו קיימים קשרים כלשהם בין המומחה לבין בא כוחו של אחד הצדדים יוביל הדבר באופן אוטומטי לפסילת המומחה. ההחלטה בעניין זה תלויה בכמה משתנים, ובהם טיב מערכת היחסים המקימה חשד לניגוד עניינים, תכיפות הקשר בין הצדדים, סמיכות הזמנים ונכונותם של כל המעורבים לחשוף את המידע הרלוונטי בפני בית המשפט. גם המועד שבו מוגשת הבקשה לפסילת המומחה רלוונטי.²¹

יובאו בחשבון טיב מערכת היחסים בין השמאי לשותפו של המבקש, תכיפות הקשר ביניהם ונכונות השמאי לחשוף את המידע הרלוונטי בפני בית המשפט.²²

בעניין זה קובעת תקנה 89 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט), שכותרתה "היעדר ניגוד עניינים", את ההוראות הבאות:

(א) לצורך מניעת ניגוד עניינים, יצהיר מומחה מטעם בית המשפט מיד עם קבלת המינוי ובטרם יחל תפקידו על זיקות אישיות העשויות להיות לו בנוגע להליך, לבעלי הדין או לבית המשפט; ההצהרה תהיה ערוכה לפי הנוסח בטופס 6 שבתוספת הראשונה ותומצא לבית המשפט ולבעלי הדין.

(ב) מינוי המומחה ייכנס לתוקף עם המצאת ההצהרה לבית המשפט, ואולם אם המומחה הצהיר על זיקות כאמור, רשאי בית המשפט, לבקשת בעל דין או מיוזמתו, להתלות או לבטל את המינוי.

18 בר"ם 3644/13, לעיל ה"ש 3.

19 רע"א 6976/14 טייכמן נ' סובול (פורסם בנבו, 25.1.2015).

20 ע"א 1168/07 יפה נוף – תחבורה, תשתיות ובניה בע"מ נ' הפלר (פורסם בנבו, 1.2.2009). בעניין זה הצדדים התכוונו למנות את השמאי על מנת שיעריך את שווי החלקה תוך שסמכו על מומחיותו, על יושרו המקצועי וניסיונו.

21 רע"א 6234/09 חיות נ' הדר חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 17.11.2009).

22 בע"מ 9948/16 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 29.12.2016).

סימן ד – עדותו של שמאי

בתובענה לצורך קביעת פיצויים בגין הפקעת מקרקעין נקבעו כללים בדבר הנושאים שבהם ייתן שמאי מומחה את עדותו בחקירה הראשית, והם:²³

(א) המומחה יכול להביע את חוות דעתו על השווי, אף שדברים שאין לו עליהם ידיעה ממקור ראשון השפיעו השפעה של ממש על גיבוש חוות דעתו;

(ב) המומחה יכול להעיד על פרטי עסקות שהן בתחום ידיעתו האישית כדי להוכיח אותן;

(ג) המומחה יכול להביע את דעתו על משמעות עסקות, אשר תוכחנה בראיות קבילות (על ידיו או על ידי אחרים) בקשר לשמאות שהוא דן בה. אבל –

(ד) המומחה אינו יכול לתת עדות שהיא עדות שמיעה על פרטי עסקות שאינן בתחום ידיעתו האישית כדי להוכיח אותן;

(ה) כאשר עורך הדין מביא רשימה של עסקות להשוואה, ניתן לראותו כאילו הצהיר על כוונתו להביא ראיות קבילות על כל העסקות שברשימה.

בעניין אחד, מאחר שעסקאות ההשוואה שהתייחס אליהן שמאי המשיב היו כפופות לתכנית המתאר המנדטורית והמערער לא הוכיח אחרת, בית המשפט לא מצא טעם להתערב בממצאי שמאי המשיב ובהכרעת בית המשפט המחוזי כי השווי שנקבע משקף גם את פוטנציאל הבנייה.²⁴

מהן הדרישות החלות על קיומו של הליך ראוי בפני שמאי מכריע המתמנה לצורך קביעת גובהו של חיוב בהיטל השבחה וכן שאלות יישומיות הנגזרות ממנה: האם שמאי מכריע מחויב לערוך ביקור בנכס בעצמו לצורך עריכת השומה; ובנוסף, האם נכון לסווג "אומדן" שהוכן על ידי עובד של השמאי המכריע כ"חוות דעת", שמאי מכריע כמשמעה בתקנה 16 לתקנות?²⁵

סימן ה – מה בין שמאי לבורר

אחד המבחנים להבחנה בין בורר לשמאי הוא כי האם היה בכוונת בעלי הדין שמי שנתמנה על ידיהם יפסוק בסכסוך על סמך עדויות, שאז ייחשב בורר. אם הכוונה הייתה שיעריך את נושא הסכסוך על סמך ידיעותיו המקצועיות וניסיונו המעשי (בלי צורך לשמוע ראיות ועדויות), שאז יש הנחה לכאורה שנתמנה כמעריך (שמאי) ולא כבורר.²⁶

אם "הסכסוך" בין הצדדים מתמצה אך ורק במחלוקת, לדוגמה לגבי שוויים של מבנים, הרי שההכרעה במחלוקת מסוג זה הנוגעת לשאלה כספית, אינה הכרעה בהליך של בוררות כי אם בגדר חוות דעת של מומחה. על ההבדל בין התפקידים השונים, דהיינו בין הבורר לבין השמאי, נאמר:

23 ת"א (מחוזי חי') 82/74 חסידוב נ' הוועדה המקומית לתכנון ובנין חיפה, פ"מ התשל"ה(1) 410 (1974).

24 ע"א 9750/11 מסרי נ' מינהל מקרקעי ישראל (פורסם בנבו, 3.2.2014).

25 בר"ם 6744/14 ג"י ישראל מרכזים מסחריים בע"מ נ' הוועדה המקומית לתכנון ובניה ראשון לציון (פורסם בנבו, 5.3.2015).

26 ע"א 782/88 מסד חברה הדדית להלוואות וחסכונות בע"מ נ' הסוכנות היהודית לארץ ישראל, פ"ד מה(5) 625 (1991); אורי גורן בוררות 517 (2018).

”השמאי, תפקידו להעריך את נשוא הסכסוך על פי ידיעותיו ומומחיותו, כשהמחלוקת בין הצדדים נוגעת בעיקר לסכום כסף, או לכמות פריטים כלשהם. הבורר, לעומתו, תפקידו להכריע על פי ראיות והוכחות, כשהסכסוך נוגע בעיקרו לעצם קיום חוב, או חבות כלשהם.”²⁷

כאשר אין מחלוקת בין הצדדים על עצם קיומה של חבות מצד הנתבע לשלם לתובע בעד מבנים, אין חוות דעתו של השמאי בגדר פסק בוררות אלא היא חוות דעת של מומחה. העובדה שחוות דעתו של השמאי מבוססת על עובדות השנויות במחלוקת בין הצדדים, אינה הופכת את קביעתו להכרעה בסכסוך.²⁸

בית המשפט החליט כי מעריך (Valuer) או שמאי (Appraiser), אשר נתמנה לתפקידו בשל כישוריו כשמאי – כדי שיעריך מבנים על סמך ידיעותיו המקצועיות בלי לגבות ראיות ולנהל דיון בעל אופי שיפוטי – לא התאפיין במאפייניו של “מעין בורר”.²⁹

בעניין אחד נקבע כי אופי ההסכם בין הצדדים והתייחסות הצדדים לדרך ההכרעה באמצעות שמאי מכריע, מצביעים על כך שלא התכוונו לראות בהליך ליישוב המחלוקת ביניהם על פי ההסכם משום הליך בוררות הנשלט על ידי דיני הבוררות. לפיכך הפנייה לבית המשפט על פי חוק הבוררות, התשכ”ח–1968 בבקשה להתערב בהחלטת השמאי המכריע במסגרת אותו חוק הייתה מוטעית מיסודה.³⁰

כאשר בורר-שמאי פונה לבית המשפט בבקשה מסוג אבעיית עצה, על בית המשפט להסתפק במתן העצה ואין הוא מוסמך לדון בתובענה עצמה ולהחליט בה.³¹

- 27 סמדר אוטולנגי בוררות – דין ונוהל 245 (מהדורה שלישית מורחבת, 1991).
- 28 ע”א 241/81 שמן תעשיות בע”מ נ’ חברת תבלין בע”מ, פ”ד לט(1) 561 (1985).
- 29 ע”א 609/93 מרום שרותי תעופה בע”מ נ’ רשות שדות התעופה, פ”ד מח(5) 381 (1994). אולם במקרה דנן, הצדדים ככלו את עצמם לפסיקתו.
- 30 רע”א 9381/05 הוד מגדלי על בע”מ נ’ מדינת ישראל (פורסם בנבו, 16.9.2007).
- 31 ע”א 4501/91 רמדאן נ’ רמדאן, פ”ד מח(3) 287 (1994). ראו גם לעיל שער שמונה עשר: הליכים מיוחדים, פרק ו – אבעיה.

שער עשרים – מומחים רפואיים

פרק א – מומחים רפואיים – הליכים רגילים

סימן א	– עקרונות כלליים
סימן ב	– הגדרת מונחים
סימן ג	– מינוי מומחה רפואי
סימן ד	– מינוי מומחה רפואי – הוראות נוספות
סימן ה	– מומחים בתחומים רפואיים שונים
סימן ו	– מומחה רפואי אינו פוסק
סימן ז	– פסילת המומחה
סימן ח	– הבדיקה הרפואית

סימן א – עקרונות כלליים

בפרק זה נדון רק במומחים רפואיים על פי תקנות סדר הדין האזרחי. לעניין מומחים רפואיים לעניין נפגעי תאונות דרכים ראו בהמשך.

מומחה בכל תחום (למעט בתחום הרפואי) אינו חייב להיות אקדמאי או משכיל במיוחד. די בכך שיהא בעל ידע מיוחד בתחום העיסוק שהסכסוך בבית המשפט קשור אליו.¹ נושאים אלה נדונו בפרקים קודמים ואילו בפרק זה נדון במומחים רפואיים בלבד.

כסוגיה זו של מומחים רפואיים יש לפנות לארבעה מקורות חיקוק עיקריים:

א. חקיקה ראשית – פקודת הראיות [נוסח חדש], התשל"א–1971 ;

ב. תקנות סדר הדין האזרחי, התשמ"ד–1984, ככל שהיו חלות על מומחים רפואיים. תקנות אלה חלות בתביעות שאינן קשורות בתאונות דרכים, כמו תביעות בנוזיקין הקשורות לתאונות עבודה או לרשלנות רפואית או בכל משפט אזרחי שיש בו צורך בחוות דעת של מומחה רפואי.

ג. תקנות סדר הדין האזרחי, התשע"ט–2018.

ד. תקנות פיצויים לנפגעי תאונות דרכים (מומחים), התשמ"ז–1986 (להלן בפרק זה – תקנות המומחים). תקנות אלה חלות רק בתביעות שחוק פיצויים לנפגעי תאונות דרכים, התשל"ה–1975 (להלן בפרק זה – חוק הפיצויים), מיושם בהן.

בתקנות המומחים נקבע במפורש כי הוראותיהן של תקנות סדר הדין האזרחי לעניין מומחים לא תחולנה על תביעות מסוג זה (פיצויים לנפגעי תאונות דרכים). תקנה 23 לתקנות המומחים קובעת הוראות בעניין מועד תחולתן של תקנות אלה.

האמור בפקודת הראיות ובתקנות, באשר למינוי מומחה רפואי מטעם בית המשפט ובאשר לחקירתו הנגדית על חוות דעתו אינו חל בבתי הדין לעבודה.²

מומחה רפואי רשאי להסתמך על הידע הרפואי הכללי שלא על פי נסיבות המקרה הספציפי.³ כאשר מדובר בקביעות עובדתיות המתבססות על חוות דעת של מומחים, התערבות ערכאת הערעור תהא נדירה. בנסיבות שבהן מדובר בשאלה שבמומחיות, אין מקום להתערב בקביעות בית המשפט משנסמך הוא על מומחה שמינה, גם אם זה אימץ חוות דעת של המומחים מטעם המשיבים.⁴

נאסר על רופאים עובדי מדינה לתת חוות דעת רפואית שעשויה לשמש ראיה נגד המדינה בהליך שהמדינה צד לו. נדחתה עתירת ההסתדרות הרפואית בנוגע לפגיעה בחופש העיסוק ונתקבלה חלקית בנוגע לזכות הגישה לערכאות.⁵

- 1 ע"א 745/82 שחר נ' בור, פ"ד מ(2) 46 (1989).
- 2 בג"ץ 1199/92 לוסקי נ' בית הדין הארצי לעבודה, פ"ד מז(5) 734 (1993).
- 3 ע"א 702/86 איטונג בטרום בע"מ נ' בן הרוש, פ"ד מד(1) 160 (1989).
- 4 ע"א 916/05 כדר נ' הרישנו (פורסם בנבו, 28.11.2007).
- 5 בג"ץ 9198/02 ההסתדרות הרפואית נ' היועץ המשפטי (פורסם בנבו, 2.10.2008). על פי הוראת תקנון שירות המדינה.

סימן ב – הגדרת מונחים

בתקנה 1 לתקנות המומחים נקבע:

”מומחה” – רופא או מי שעוסק כמומחה בנושא רפואי, לרבות בנושא דרכי שיקומו של נפגע.

ובתקנה 125 לתקנות התשמ”ד נקבע:

”מומחה” – רופא, מומחה רפואי, או מי שעוסק כמומחה בנושא שבמדע, במחקר, באמנות או במקצוע;

”מומחה רפואי” – רופא בעל תואר מומחה ששמו כלול ברשימת הרופאים שנתפרסמה לפי תקנה 34 לתקנות הרופאים (אישור תואר מומחה ובחינות), התשל”ג–1973.

ותקנה 87 לתקנות החדשות (תקנות התשע”ט) נקבע –

87. (א) רצה בעל דין להוכיח עניין שברפואה, יצרף לכתב טענותיו חוות דעת של מומחה בתחום מומחיותו, שנערכה לפי סעיף 24 לפקודת הראיות; לחוות הדעת תצורף רשימת האסמכתאות שהמומחה מסתמך עליהן; אסמכתאות שלא ניתן לאתרן בנקיטת אמצעים סבירים, יצורפו לחוות הדעת.

על פי תקנות סדר הדין קיימת הבחנה בין מומחה סתם (אפילו בתחום הרפואה) לבין מומחה רפואי. מומחה הוא גם רופא שאינו בעל תואר של מומחה על פי תקנות הרופאים הנ”ל, ואילו ”מומחה רפואי” הוא בעל תואר של מומחה על פי תקנות הרופאים.

קיימת הבחנה בין חובת הזהירות המוטלת על רופאים מומחים לבין זו המוטלת על רופאים שאינם מומחים. חובת הזהירות המוטלת על רופאים מומחים משקפת את מכלול האינפורמציה המצויה ברשותם המבטא את ידיעותיהם המיוחדות. הדין מכיר בכך שנגישותם הרבה יותר למידע של רופאים מומחים צריכה למצוא את ביטויה בקביעת סטנדרט ההתנהגות הנדרש מהם. הסטנדרט הנדרש מרופאים מומחים עשוי לעלות על האמור בספרי היסוד אם הם היו מסוגלים להשיג את המידע הדרוש באורח סביר.⁶

הוכחת שאלות שברפואה נעשית באמצעות הגשת חוות דעת מומחה.⁷

לנפגע שאינו זכאי להגיש תביעה לפי חוק הפיצויים, עומדת הזכות להגיש תביעה לפיצויים לפי פקודת הנזיקין [נוסח חדש]; במקרה כזה לא יחולו על הנפגע המגבלות הקבועות בחוק הנ”ל.⁸

6 ע”א 3056/99 שטרן נ’ המרכז הרפואי שיבא, פ”ד נו(2) 936 (2002).

7 ע”א 8587/01 עיזבון גולדברג נ’ קופת חולים ההסתדרות הכללית (פורסם בנבו, 9.2.2011). במקרה זה לא צלחה דרכם של המערערים להוכיח טענותיהם בחוות דעת מומחה.

8 ע”א 2591/09 אלנסארה נ’ שליסל (פורסם בנבו, 22.2.2011).

סימן ג – מינוי מומחה רפואי

ההבדל העקרוני בין מינוי מומחה רפואי על פי תקנות סדר הדין, לבין מינוי מומחה רפואי על פי תקנות המומחים, נובע מרצונו של המחוקק לפשט את ההליכים בתביעות נזיקין, הנובעות או הקשורות בתאונות דרכים. השאלה, אם אכן הושגה מטרה זו על פי חוק הפיצויים ועל פי תקנות המומחים, שנויה במחלוקת בין משפטנים.

החלטת המינוי יכולה להיות בעלת משמעות ולעתים אף לחרוץ את גורל התובענה. לכן מינוי כאמור צריך להיעשות רק לאחר דיון, שמיעת הצדדים והפעלת שיקול דעת.⁹

כאשר המינוי נעשה בתביעת נזיקין שאין עניינה בתאונת דרכים, הפרקטיקה המוכרת על פי תקנות סדר הדין היא, שכל צד מצרף חוות דעת רפואיות מטעמו. פרקליטיהם של בעלי הדין נוהגים להפנות את הנבדק לרופא או לרופאים, שיש להם עמם ניסיון ושיתוף פעולה בעבר. כאשר מתגלה הפרש של ממש בקביעת אחוזי הנכות בין שתי חוות הדעת, מתעורר לעיתים קרובות הצורך במינוי מומחה רפואי נוסף ונייטרלי מטעם בית המשפט.

בית המשפט ישום את הנזק לאחר שיקבע את שיעור הנכות הרפואית, בין בהסתמך על מומחים שהעידו בעלי הדין ובין בהסתמך על מומחה שמינה בית המשפט.¹⁰

תקנה 130 לתקנות התשמ"ד העניקה לבית המשפט את הסמכות למנות מומחה רפואי מטעמו, הן מיוזמתו והן לבקשת בעל דין, בכל העניינים הנדונים במשפטים אזרחיים על פי תקנות סדר הדין.¹¹ רצוי שזהות המומחה שממנה בית המשפט תהיה מקובלת ככל שניתן על הצדדים. ברם מדובר בהחלטה שבשיקול דעת. ככלל ובהיעדר עילת פסלות ברורה, אין מקום להתערב באופן שבו הפעיל בית המשפט את שיקול דעתו כאשר החליט על זהותו של המומחה מטעמה.¹²

במקרה של מינוי מומחה רפואי על פי הסכמת בעלי הדין תלויה זכות התובע להביא עדויות רפואיות משלו בטיב ההסכמה ובכוונת המסכימים.¹³

בנסיבות של חוות דעת קוטביות, הדרך הראויה היא מינוי מומחה מטעם בית המשפט. במקרה אחד נדרש מינוי כזה נוכח הפער הגדול שבין עמדות המומחים מטעם בעלי הדין, הן לגבי הקשר סיבתי, הן לגבי האבחנה והן לגבי הנזק.¹⁴

למינוי מומחה בשלב מתקדם של ההליך, לאחר שמיעת העדים העובדתיים והמומחים מטעם הצדדים, יש יתרון מבחינה זו שבשלב האמור ניתן להעביר לעיונו את מלוא חומר הראיות הרלוונטי והתמונה שתפרש לנגד עיניו תהיה שלמה יותר. העברת החומר רק לאחר כתיבת חוות הדעת עלולה לפגום בעבודת המומחה ולהעמידו בפני צורך לשנות ממסקנותיו הראשוניות, מהלך שלעיתים אינו נקי

9 רע"א 2104/12 פלונית נ' וינברג (פורסם בנבו, 1.5.2012).

10 רע"א 3953/01 עמר נ' אליהו חברה לביטוח בע"מ, פ"ד נו(4) 350 (2003).

11 בג"ץ 1199/92, לעיל ה"ש 2. להרחבה בנושא תקנה 130 ראו לעיל בשער תשעה עשר: מומחים.

12 רע"א 8768/15 פלוני נ' AIG חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 1.5.2016).

13 ע"א 266/71 שקיר נ' אלוני, פ"ד כה(2) 800 (1983).

14 ע"א 4330/07 מוזס נ' בית חולים רמב"ם חיפה (פורסם בנבו, 5.3.2009). לפיכך, התיק הוחזר לבית המשפט המחוזי, כדי שיכריע בשאלת הקשר סיבתי, לאחר מינוי מומחה מטעם בית המשפט באשר לקביעת המחלה ממנה סובל המשיב ולשאלה האם קיים קשר סיבתי.

מקשיים. בהיעדר טעם טוב לנהוג אחרת, יש מקום לכלול מלכתחילה את מלוא הראיות והעדויות שהוגשו ונשמעו במהלך המשפט בין המסמכים שבעלי הדין רשאים להעביר למומחה מטעם בית המשפט, כשהמתמנה לאחר סיום שמיעת הראיות.¹⁵

רשלנות רפואית

מינוי מומחה מטעם בית המשפט בשאלת החבות בתביעות של רשלנות רפואית מעורר קשיים שונים. עם זאת ככל שהמחלוקת מתמקדת בנושא שאופיו רפואי מקצועי טכני במובן הצר או בשאלה שלכאורה אינה אמורה לעורר חילוקי דעות נורמטיביים ויש לה פתרון "מדעי" ופחות בעניין אופן הפעלת שיקול דעת רפואי או אימוצה של אסכולה, החשש מפני מינוי של מומחה יקטן והנטייה למנותו תגבר.¹⁶

כאשר ממנים מומחה מטעם בית המשפט ליתן חוות דעת בנושא האחריות בתביעות רשלנות רפואית, אין להתעלם מחששות בעלי הדין, ובעיקר של התובעים: החשש שהמומחה לא יהיה נטול פניות בהיותו שייך בעצמו למסד הרפואי שעמיתיו הנתבעים אף הם משתייכים אליו; החשש שהמומחה יתקשה או לא ירצה להתעמת עם המומחים מטעם הצדדים או מי מהם, במיוחד אם מדובר ברופאים בעלי שם, מעמד או השפעה; החשש שהמומחה משתייך לאסכולה רפואית מסוימת ויתקשה לקבל צמדה שאינה מתיישבת עם זו המקובלת עליו ושעליה התחנך; החשש שהלכה למעשה, ההכרעה מועברת מבית המשפט למומחה; החשש שיתמנה מי שאינו בעל מירב הכישורים והידע.¹⁷

סימן ד – מינוי מומחה רפואי – הוראות נוספות

המועד לדיון בבקשה למינוי מומחה – הפרקטיקה המקובלת היא כי הנושא נדון בעיקר בקדם המשפט. אכן, בתקנה הדנה בסמכויות שופט בקדם משפט, נקבע במפורש כי אחת הסמכויות המופעלות בהליך זה היא הסמכות למנות מומחים.¹⁸

ויתור על סודיות רפואית ואיסוף החומר הרפואי – בתקנה 132 לתקנות התשמ"ד נקבע כי המומחה הרפואי היה רשאי לדרוש מבעל דין ולקבל מכל אדם או מוסד, לעיון ולהעתקה, את הרשומות הרפואיות הנוגעות לנבדק.

מומחה המתמנה מכוח תקנות סדר הדין אינו מקבל אוטומטית טופס של ויתור על סודיות רפואית, כפי שמקבל אותו מומחה המתמנה על פי תקנות המומחים. אם הוא נתקל בצורך לחקור את עברו הרפואי של הנבדק, הוא מוסמך לדרוש כתב כזה. בשני המקרים רשאי המומחה לדרוש כי הנבדק יעבור בדיקות שונות, כמו צילומים וכיו"ב.

15	רע"א 3782/14 חבה נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 20.7.2014). מדובר בתיק רשלנות רפואית.
16	רע"א 4499/15 פלונית נ' שירותי בריאות כללית (פורסם בנבו, 21.12.2015). לכאורה נראה כי המקרה דנא נמנה על אותם עניינים.
17	רע"א 2104/12, לעיל ה"ש 9.
18	להרחבה בנושא זה ראו לעיל בשער תשעה עשר: מומחים.

מומחה יכול לאסוף את העובדות הדרושות לו להכנת חוות דעתו בדרך הנראית לו יעילה, בלי להיות קשור בסדרי דין מיוחדים, כפוף לאמור בתקנה. השמעת טענות לפני המומחה אינה באה במקום השמעתן לפני בית המשפט.¹⁹

שכרו של המומחה הרפואי – בתקנה 131 לתקנות התשמ"ד (תקנה 92 לתקנות התשע"ט) נקבע לעניין שכרו והוצאותיו של מומחה כי בית המשפט "רשאי להורות בכל עת לבעלי הדין או לאחד מהם, להפקיד סכומי כסף שייראו לבית המשפט או לרשם, לכיסוי שכרו והוצאותיו של מומחה או לשלם למומחה במישרין". במינוי על פי תקנות סדר הדין מותר מתקין התקנות שיקול דעת רחב לבית המשפט בשאלה על מי להטיל את נטל ההפקדה.

חקירה מיוחדת – בעניין אחד נתקבלה בקשה כי מומחית מטעם המשיבים בתחום הפסיכיאטריה תיפגש עם הקטין לבדו, ללא נוכחות הוריו. ההחלטה ניתנה במסגרת תביעה לפיצויים שהוגשה בטענה למסכת התעללויות מיניות שעבר הקטין בבית ספרו על ידי תלמידים אחרים.²⁰

מינוי מומחה שטיפל בחולה בעבר – כאשר ממנים או מציעים למנות מומחה רפואי מסוים, נטען לעיתים נגד המינוי כי אותו רופא טיפל בעבר בחולה או שאותו מומחה קשור לאותה מחלקה או לאותו בית חולים, שבהם אושפז או טופל הנבדק. אין לקבל טיעון זה ואין מניעה שמומחה רפואי המתמנה על ידי בית המשפט, יהיה רופא שטיפל בעבר בתובע. כאשר מדובר בחוות דעת רפואית לצורך הערכת דמי נזק, אין לראות בעובדה שהמומחה טיפל בעבר בתובע, סיבה הגיונית שיש בה כדי לפגום בכשרותו למלא את תפקיד המומחה, כאשר כל שנדרש ממנו הוא הערכה רפואית אובייקטיבית לעניין מצבו הגופני של האדם שהיה בטיפולו.²¹

תקנה 126 לתקנות התשמ"ד קבעה במפורש כי מי שיעץ לאחד הצדדים לא יוזמן כמומחה מטעם בית המשפט. תקנה זו זוכה לפרשנות מרחיבה, שלפיה פסלות המומחה היא גורפת ואינה תלויה בהוכחת חשש ממשי לניגוד עניינים או משוא פנים.²² הרצון להבטיח הרחבה מניגוד עניינים לעניין התקנה הביא לפרשנות שלפיה הוראת הפסלות גורפת, כאשר לבית המשפט אין שיקול דעת בעניין.²³

סימן ה – מומחים בתחומים רפואיים שונים

מומחה לענייני שיקום – יש למנות ברגיל רק לאחר שהמומחים בתחומים השונים השלימו את חוות הדעת שלהם והניחו את התשתית העובדתית רפואית לקביעת ההשלכות השיקומיות. הרופא בתחום

- 19 ע"א 16/68 רמת סיב בע"מ נ' עקום, פ"ד כב(2) 164 (1993).
- 20 רע"א 3263/16 פלוני נ' בית ספר הרוא"ה שדרות (פורסם בנבו, 7.6.2016). בית המשפט העליון הורה על החזרת הדין.
- 21 ע"א 279/65 בן זכרי נ' האן, פ"ד יט(3) 514 (1965).
- 22 רע"א 8335/10 יקירביץ נ' תרימה מוצרי רפואה ישראלים בע"מ (פורסם בנבו, 25.1.2011).
- 23 רע"א 10895/08 גולן נ' דלאל (פורסם בנבו, 23.4.2009). כשנושא זה מצוי במחלוקת, ניתן לדחות את ההכרעה לשלב שבו ייחקר המומחה.

השיקום מבסס את מסקנותיו בדבר צורכי הריפוי, הטיפול והשיקום של הנפגע על התשתית שהניחו הרופאים המומחים בתחומים השונים לעניין מצבו הבריאותי של הנפגע.²⁴

קלינאית תקשורת – שאלה היא אם קלינאית תקשורת נכללת בהגדרת "מומחה רפואי".²⁵

פסיכולוגית קלינית – במקרה של תרומת איברים מן החי יש צורך לערוך לתורם הערכה פסיכוסוציאלית לבדיקת כשירות, ובהמשך לכך אבחנה פסיכולוגית בידי פסיכולוגית קלינית מומחית.²⁶

ראיית הדני"א – להבדילה מראיה ישירה – היא ראייה נסיבתית והיא נמנית עם משפחת הראיות ה"מדעיות" המוצגות לפני בית המשפט בעדות מומחים. במקום שמדובר בשיטה מדעית חדשה, שטרם קיבלה את חותמה של הקהילה המדעית, עשויה ראייה להתקבל כראיה ראויה והחידוש יאצול אך על משקלה.²⁷

סימן ו – מומחה רפואי אינו פוסק

המומחה הרפואי שאותו מינה בית המשפט – המכונה לעיתים גם "פוסק רפואי" – אינו מקבל את סמכויותיו של בית המשפט להכריע בדין. בית המשפט אינו גורע מסמכויותיו ומחובותיו להכריע בסכסוך. מינוי המומחה או הפוסק לא נועד לפגוע במשימות בית המשפט, אלא לסייע לו ולהעמיד לרשותו כלי עזר בבואו להכריע את הדין. הפוסק הרפואי אינו מכהן כבורר שההכרעה בסכסוך עוברת אליו, ואין הוא בבחינת טריבונל שיפוטי. בית המשפט הוא הקובע סופית את העובדות על סמך הראיות שבאו לפניו, וחוות הדעת של המומחה או של הפוסק אינה אלא ראייה שכוחה ותוקפה המיוחדים נובעים מהסכמת בעלי הדין.²⁸

בית המשפט ולא המומחה, הוא הפוסק האחרון גם בשאלות הרפואיות שנמסרו לחוות דעתו של המומחה. להלכה, בית המשפט אינו חייב לפסוק על פי חוות דעתו של המומחה, אם כי למעשה ייתן לחוות דעת מוסמכת כזו את מלוא משקלה בכל הנוגע לצד הרפואי המקצועי.²⁹

על המומחה הרפואי להתייחס לנזק הרפואי ולא למידת הנזק הכספי הנובע מן הנכות שנגרמה לתובע עקב התאונה. התקנות לא הקנו למומחה מעמד של פוסק, אלא יצרו מעין משטר של דו-קיום בין המוסד של מומחים רפואיים, המתמנים מטעם בית המשפט, לבין השיטה הרגילה של הבאת עדויות מטעם שני בעלי הדין על השאלות הרפואיות, כמו על השאלות האחרות השנויות במחלוקת.³⁰

24 רע"א 1933/03 דהן והדר חברה לביטוח בע"מ נ' סאיג, פ"ד נז(5) 162 (2003).

25 רע"א 5682/92 עמר נ' קופת חולים הכללית של ההסתדרות, פ"ד מז(1) 14 (1993).

26 בג"ץ 5785/03 גדבאן נ' משרד הבריאות, פ"ד נח(1) 29 (2003). במקרה דנן הוחלט על פי הרוח הפסיכולוגי שלא לאשר את הבקשה להשתלה כליה מהעותרת.

27 ע"פ 9724/02 אבו-חמאד נ' מדינת ישראל, פ"ד נח(1) 71 (2003).

28 ע"א 311/66 נחמיאס נ' "לקט" קואופרטיב לאיסוף נייר פסולת, פ"ד כ(4) 48 (1966).

29 ע"א 2160/90 רו נ' לאץ, פ"ד מז(5) 170 (1993).

30 ע"א 16/68, לעיל ה"ש 19.

סימן ז – פסילת המומחה

כדי לפסול מומחה שמונה מטעם בית המשפט צריך שיתקיים חשש ממשי לכך שזכויות בעל הדין תיפגענה עקב אותה קירבה בין המומחה ליריבו.³¹

המומחה מטעם בית המשפט נדרש למלא את תפקידו בנאמנות בהתאם להוראות החוק והתקנות. יש להימנע מפתחת פתח ל"קיצורי דרך" ול"עיגול פינות" באשר לעקרונות העבודה שנועדו למנוע משוא פנים ולשמר את האובייקטיביות של המומחה.³²

פעולת המומחה לא תיחשב רשלנית אם עשייתה התבססה על העדפת תפישתה של אחת מבין האסכולות הרפואיות המוכרות.³³

משמונה מומחה מטעם בית המשפט, חזקה עליו שינהג באופן מקצועי, ויעשה מלאכתו נאמנה. פסילתו של מומחה מוסכם תיעשה רק בנסיבות חריגות כשמדובר בפגם היורד לשורשו של עניין, שיש בו כדי לגרום לעיוות דין.³⁴

כדי לסתור את חזקת המקצועיות של מומחה מטעם בית המשפט לא די בהצגת מקרים ספורים שבהם המומחה ערך חוות דעת מטעם הצד שכנגד ולא די בכך שיוכח כי המומחה עבד דרך קבע עם הצד היריב. סתירת החזקה מחייבת הוכחת אינדיקציות ברורות לניגוד עניינים המעלה חשש ממשי לכך שזכויות המשיב תיפגענה עקב הקרבה בין המומחה לצד שכנגד. לשם כך נדרש, לכל הפחות, להוכיח זיקה מהותית בין המומחה לבין הצד שכנגד על פני פרק זמן משמעותי.³⁵

במצב שבו מומחה מטעם בית המשפט מגבש חוות דעתו לאחר שנחשף לחוות דעת מטעם צד אחד בלבד (אף אם הדבר נעשה בשוגג), מדובר בפגם מהותי בחוות הדעת היורד לשורש ההליך, אשר ככלל, לא יהיה ניתן לרפאו ועל כן יצדיק את פסילת חוות הדעת ומינוי מומחה אחר.³⁶

סימן ח – הבדיקה הרפואית

עקרון "תום הלב" של בעל הדין האחר – תקנה 128(א) לתקנות התשמ"ד דנה בזכותו של בעל הדין האחר להעמיד את נושא חוות הדעת לבדיקה בידי רופא או מומחה רפואי מטעמו.

בהקשר לתקנה זו הוחדר עקרון תום הלב, המוכר מדיני החוזים, למישור המשפטי של תקנות סדר הדין. בנושא זה של מומחים רפואיים, הוכללו לראשונה לתקנות ויושמו המונחים בדבר "תום הלב" ו"הדרך המקובלת" שבחוק החוזים (חלק כללי). נקבע כי הוראות אלה תחולנה על כל פעולה משפטית

רע"א 7232/06 לוייה נ' שירותי בריאות כללית (פורסם בנבו, 11.1.2007).	31
בחינת טענות המבקשת, לא נמצא כי התגבש חשש ממשי למשוא פנים מצדו של המומחה.	
רע"א 9724/07 דן חברה לתחבורה ציבורית בע"מ נ' חביב (פורסם בנבו, 4.2.2008).	32
ע"א 5787/08 קפאח נ' משרד הבריאות (פורסם בנבו, 10.8.2010).	33
רע"א 7098/10 טביבזדה נ' שירותי בריאות כללית (פורסם בנבו, 31.1.2011).	34
רע"א 8869/13 פאור נ' כלל חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 19.1.2014).	35
רע"א 1834/18 שירותי בריאות כללית נ' פלונית (פורסם בנבו, 3.5.2018).	36

(לאו דווקא בענייני חוזים). התקנה דנה בזכותו של בעל דין לדרוש את העמדת מושא חוות הדעת לבדיקה בידי רופא מטעמו, ויש להפעיל את הדרישה בתום לב.³⁷
הוראה דומה נמצא בתקנה 90 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) הקובעת –

90. מומחה מטעם בית המשפט רשאי לדרוש מבעל דין להעמיד לבדיקה את נושא חוות הדעת; כן הוא רשאי לדרוש מבעל דין לאפשר לו לשמוע את דעתו של מומחה שנתן חוות דעת מטעם בעל דין ולקבל מכל אדם או מוסד את העתקי הרשומות הנוגעות לנושא הבדיקה כאמור.

התנהגות בית החולים – אין כלל גורף שלפיו היעדר תיעוד של הנימוקים לקבלת ההחלטה הרפואית "מעביר את הנטל אל בית החולים להסביר כי פעולותיו נעשו מסיבה טובה"; העובדה שהנימוקים ניתנו בדיעבד, במהלך המשפט אינה שומטת את הקרקע תחת מהימנותם. יש לבחון את הנימוקים לגופם, על פי המצב "בזמן אמת" ועל רקע התיעוד הקיים והידע הרפואי שהיה זמין באותה עת. בחינה זו צריכה להיעשות בהתאם לנסיבות המקרה.³⁸

התנהגות הנבדק – כשם שנדרשת רמת התנהגות נאותה מאת בעל הדין האחר, המבקש לבדוק את הנבדק בידי מומחה מטעמו על פי תקנה 128 ה"ל, כך גם על הנבדק להתנהג כיאור ולאפשר את הבדיקה, שאם לא כן, עלול בעל הדין שכנגד לעתור לשימוש בסנקציה על פי תקנה 137 לתקנות התשמ"ד (תקנה 93(ב) לתקנות התשע"ט).³⁹

במקרה אחד הנבדק התנהג אצל המומחה מטעם בעל הדין האחר באופן בוטה וגס. בית המשפט אומנם לא מצא מקום לנקוט את הסנקציה החמורה, עם זאת נקבע שזהו מקרה מתאים שבו יש להורות עקב כך על מינוי מומחה מטעם בית המשפט.⁴⁰
אין לאפשר הקלטה של בדיקת מומחה הנתבע בתביעות לפי פקודת הנזיקין, כאשר הנתבע או המומחה מתנגד לכך.⁴¹
להסתפק במתן העצה ואין הוא מוסמך לדון בתובענה עצמה ולהחליט בה.⁴²

37 בר"ע 305/80 שילה נ' רצקובסקי, פ"ד לה (3) 449 (1981).

38 ע"א 2538/15 הסתדרות מדיצינית "הדסה" נ' זר (פורסם בנבו, 15.1.2017).

39 הסנקציה היא שבית המשפט לא ייזקק להוכחה של עניין שברפואה מטעמו לעניין הנדון.

40 ע"א 662/89 מדינת ישראל נ' קרבון, פ"ד מה (2) 593 (1991).

41 רע"א 2948/10 גליצנשטיין נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 1.2.2012). למעט במקרים קיצוניים.

42 ע"א 4501/91 רמדאן נ' רמדאן, פ"ד מח (3) 287 (1994). ראו גם לעיל שער שמונה עשר: הליכים מיוחדים, פרק ו – אבעיה.

פרק ב – חוות דעת רפואיות

סימן א	– עקרונות כלליים
סימן ב	– הוספת חוות דעת
סימן ג	– החובה להגיש חוות דעת
סימן ד	– פטור מהגשת חוות דעת
סימן ה	– פסילת חוות דעת רפואית
סימן ו	– חקירת המומחה
סימן ז	– סדרי דין

סימן א – עקרונות כלליים

פרק זה מתייחס לחוות דעת רפואיות שלא בהקשר לתביעות על פי חוק פיצוי נפגעי תאונות דרכים. בית המשפט שלערעור לא יתערב על נקלה בפסק דין שניתן על יסוד חוות דעת של מומחה רפואי מטעם בית המשפט בערכאה הראשונה, במיוחד כאשר הממצאים סומכים על חוות דעת מומחה, לא כל שכן מומחה שנתמנה על ידי בית המשפט בהסכמת הצדדים. עדות מומחה כזו, המהווה כלי המאפשר לבית המשפט לקבל חוות דעת ברורה מטעמו שלו בנושאים הטעונים מומחיות, היא חשובה ביותר. דעת המומחה אינה בגדר תחליף לשיקול דעתו של בית המשפט, אך בתחומים מקצועיים מדובר בכלי עזר הכרחי.¹

חוות דעת רפואית היא תנאי מוקדם להעלאתה של תזה רפואית, אך משהוגשה חוות הדעת נפתח הפתח לעיון בראיות נוספות בתחום זה.²

נדחתה בקשת המבקשים לעשות שימוש בחוות דעת מומחים שהגישו המשיבים, חוות דעת שנמשכו מתיק בית המשפט לאחר שמשיבים אלה הגיעו להסכם פשרה עם התובע-המשיב. נפסק כי חוות הדעת הוגשו בהתחשב במערך מחלוקות מסויים, שהשתנה לאחר הסכם הפשרה ולכן היה על המבקשים להגיש בקשה לתיקון כתב טענות ולצרף חוות דעת מתוקנת.³

הכנת חוות דעת – בדיקת הנפגע בידי המומחה הרפואי היא שלב שבאופן רגיל אין מדלגים עליו לצורך הכנת חוות דעת. על המומחה לקבל את מרב המידע לקראת הכנת חוות דעת אמינה ויסודית, ובדיקת הנפגע היא חלק חשוב ממידע זה. חשוב גם שהנפגע יחוש כי נעשה כל שצריך להיעשות כדי לברר את מצבו לאשורו.⁴

ההסדר הקבוע בתקנה 132 לתקנות התשמ"ד (שאפשרה למומחה להימנע מעריכת בדיקה, אבל מחייב עריכתה לבקשת בעל דין) אינו נכלל בתקנות המומחים. אין להסיק מכך על שוני במגמת המחוקק ובתכלית התקנות. תכלית התקנות בשני המקרים זהה, והיא לפצות את הנפגע באופן המחזיר את המצב לקדמותו ככל שניתן.⁵

על המומחה בתחום הפסיכיאטריה להשתמש רק במידע אמין (כולל שיחות וראיונות), שיהיה גם בדוק ומאומת, במידת האפשר. עליו להזהיר את עצמו שלא להשתמש בסברות, בהשערות או במסקנות של נותני המידע. עליו לזכור שההיתר שניתן לו אסור שיסיח את דעתו ואת חוות דעתו מן העיקר, שהוא גיבוש חוות דעת מקצועית ואובייקטיבית בדבר מצבו של הנבדק.⁶

שקלול חוות דעת – כאשר מובאות חוות דעת של רופאים אחדים המתמחים כל אחד בתחום שונה, הרי שהתוצאה הכוללת תהא הצטברות וצירוף של חוות הדעת ושקלולן. אולם אם חוות דעת אחת מביאה

1 ע"א 9418/04 צוות ברקוביץ-מאגרי בניה בע"מ נ' דמארי (פורסם בנבו, 9.4.2006).

2 רע"א 2370/12 קורן נ' חיפה כימיקלים בע"מ (פורסם בנבו, 31.10.2012).

3 רע"א 1321/15 דיאמנט נ' לוי (פורסם בנבו, 7.7.2015).

4 רע"א 3811/96 כלל חברה לביטוח בע"מ נ' ליברמן, פ"ד נ(3) 191 (1996).

5 שם.

6 רע"א 7265/95 גלדשטיין נ' בראל, פ"ד נ(3) 214 (1996).

בחשבון גם נכות בתחום האחר, אין מקום לבצע שקלול חשבוני ואין מקום לחבר את שתי ההערכות, אפילו עולה מחוות הדעת שכל אחד מהמומחים ייחס חשיבות מיוחדת לליקוי הגופני המצוי בתחום התמחותו. במקרה כזה על בית המשפט לבדוק את חוות הדעת ולאמץ אחת מהן או להגיע למסקנה עצמאית משלו על פי שיקול דעתו, אך תוך התחשבות בשתי חוות הדעת גם יחד.⁷

חוות דעת נגדית – בעל דין שרוצה להוכיח עניין שברפואה לביסוס טענותיו, צריך לצרף לכתב טענותיו חוות דעת רפואית. תקנה 128(ב) לתקנות התשמ"ד הורתה כי ככל שברצונו של בעל דין לחלוק על טענותיו של הצד שכנגד, עליו להגיש חוות דעת מטעמו בתוך 60 ימים. המונח "בעל דין" אינו מבחין בין תובע לנתבע. שנית, התקנה לא התנתה הגשת חוות דעת נגדית להפרכת טענותיו של הצד שכנגד באישור בית המשפט ולמעשה בעל דין רשאי לעשות כן ככל שהוא עומד במועד האמור בתקנה – 60 ימים.⁸

הפעלת סמכות בית המשפט לפי אותה תקנה, לקבוע פרק זמן ארוך יותר להגשת חוות דעת נגדית מזה הקבוע בתקנה כברירת מחדל, אינה מותנית בקיומו של "טעם מיוחד". יש להפעיל סמכות זו כאשר הדבר מתחייב. דחיית בקשה תיעשה במקרים חריגים.⁹

העדפת חוות דעת – בעניין אחד בית המשפט אומנם לא ציין מפורשות בפסק דינו כי הוא מעדיף חוות דעת רפואית אחת על פני רעותה, אולם עיון בפסק הדין מלמד כי חוות דעתו של המומחה מטעם המשיבים הייתה מקובלת עליו. חוות דעת זו עמדה בבסיס קביעותיו ומסקנותיו כי בחירת דרך הטיפול במערער הייתה סבירה ותאמה את הפרקטיקה הרפואית המקובלת, וכן כי הליקויים שנמצאו במעקב אחר המערער לא החמירו את מצבו. ההלכה היא כי ערכאת הערעור לא תיטה להתערב בהחלטת הערכאה המבררת בדבר העדפת חוות דעת אחת על פני האחרת.¹⁰

סימן ב – הוספת חוות דעת

בעניין אחד נקבע כי בנסיבות המקרה, התרת תיקון כתב התביעה בדרך של הוספה של חוות דעת רפואית אינה אמורה להיחשב משום תיקון של עילת התביעה, אלא תמיכה בטענות העובדתיות המופיעות בכתב התביעה.¹¹

בקשה לתיקון כתב התביעה נענתה וזאת מחמת חוסר תשומת הלב של המומחה הרפואי מטעם המבקשים.¹²

במקרה אחר נקבע כי הוספה של חוות דעת רפואית בעניין שנכללה לגביו התייחסות בכתב התביעה אינה יוצרת עילה חדשה. אין בהחלטת בית המשפט להתיר לתובע להגיש חוות דעת רפואית נוספת כדי לפגוע בזכות שעמדה לנתבעת להעלות טענת התיישנות.¹³

7 ע"א 446/82 בלגשוילי נ' אלגבארין, פ"ד מב(2) 737 (1988).

8 רע"א 1023/16 פלוני נ' משרד הבריאות (פורסם בנבו, 19.6.2016).

9 רע"א 6435/15 בית החולים מאיר נ' פלוני (פורסם בנבו, 10.12.2015).

10 ע"א 7211/15 פלוני נ' בית החולים נהריה (פורסם בנבו, 6.2.2018).

11 רע"א 4046/09 התעשייה הצבאית נ' מונסונגו (פורסם בנבו, 5.10.2009).

12 רע"א 3258/11 בוסקילה נ' שירותי בריאות כללית (פורסם בנבו, 30.8.2011).

צירוף חוות דעת רפואית לכתב התביעה לאחר תום תקופת ההתיישנות אינו יכול לשמש כ"מקצה שיפורים" שעמו הוספת עילת תביעה, אלא אך תמיכה בטענות העובדתית שכבר נטענו בכתב התביעה המקורי. כיוון שרואים את כתב התביעה המתוקן כאילו הוגש במועד הגשת כתב התביעה המקורי, הכלל הוא שכאשר מתן רשות לתיקון כתב תביעה ישלול מהנתבע הגנה שבה היה יכול להתגונן מפני התביעה המתוקנת אילו התביעה המקורית הוגשה לראשונה בעת שהוגשה הבקשה לתיקון כתב התביעה, לא יתיר בית המשפט את תיקון כתב התביעה.¹⁴

בתביעות רגילות בנוזיקין (שלא על פי חוק הפיצויים), כאשר מגלה התובע את הצורך לצרף חוות דעת רפואית נוספת לחוות הדעת שצורפה לתביעה המקורית, הדרך הדיונית הנכונה והיחידה שאותה עליו לנקוט היא הגשת בקשה לתיקון התביעה לצורך צירוף חוות הדעת השנייה ואין מקום לצרף חוות דעת זו לתיק בית המשפט ללא רשות מיוחדת.¹⁵

במקרה אחד, חוות הדעת שביקש להגיש חרגה בהיקפה משאלת הקשר הסיבתי ומרחיבה את יריעת המחלוקת בנושא שלגביו המבקש לא "שמר על זכותו" להגיש חוות דעת נוספת.¹⁶ הוגשה בקשה לתיקון כתב התביעה על ידי הוספת חוות הדעת נגדית לאחר שהסתיימה הגשת חוות הדעת הרפואיות מטעם המשיבות, שבחרו להגיש חוות דעת בתחום שבו לא הוגשה חוות דעת רפואית מטעם המבקש. בכך נטלו סיכון מחושב כי המבקש יחפוץ בהגשת חוות דעת נגדית מטעמו באותו תחום.¹⁷

בעניין אחד נקבע כי מבחינת המבקש, קטין הסובל מנכות קשה, דחיית הבקשה עלולה להיות בעלת השלכות משמעותיות וקשות לעניין תוצאת ההליך, ודומה כי יש לנקוט בזהירות המתבקשת מחשש להכשלת התביעה, כאשר נזקי המשיבות בעקבות הגשת חוות הדעת הנגדית, ככל שיהיו, ניתנים לריפוי על ידי פסיקת הוצאות לחובת המבקש.¹⁸

ספרות מקצועית – הדרך שבה יש להוכיח "עניין שברפואה" ובכלל זה להגיש ספרות מקצועית לצורך כך, מוסדרת בתקנות ונדונה בעבר בהרחבה. דין ספרות רפואית כדין עדות שמועה ועל כן ספרות שבמדע הרפואה אינה יכולה להיות מוגשת כראיה לבית המשפט, בשלב כלשהו, אלא על ידי אימוצה בעדותו או בחוות דעתו של מומחה לדבר. אכן, לעיתים נוצר צורך להגיש ספרות מקצועית לאחר שהוגשו חוות הדעת הרפואיות, ולאחר שהסתיימה עדותו של המומחה מטעמו של בעל הדין. הדרך הנכונה להגשתה הספרות המקצועית היא על ידי הגשת חוות דעת משלימה של המומחה מטעם בעל הדין, וכיוון שחוות דעת רפואית צריכה להיות מצורפת לכתב הטענות ונחשבת לחלק הימנו, הרי שהשלמתה צריכה להיעשות בדרך של הגשת בקשה לתיקון כתבי טענות.¹⁹

13 רע"א 1527/09 משרד הביטחון נ' אבו עודה (פורסם בנבו, 14.10.2009).

14 רע"א 6863/12 מחאמיד נ' שירותי בריאות כללית (פורסם בנבו, 24.2.2013).

15 רע"א 6098/92 זכאי נ' מדינת ישראל, משרד הבריאות, פ"ד מז(3) 651 (1993).

16 רע"א 384/15 גאנם נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 3.6.2015).

17 רע"א 8033/16 פלוני נ' הסתדרות מדיצינית הדסה (פורסם בנבו, 4.1.2017).

18 שם. לאור כל האמור, יש להתיר למבקש לתקן את כתב תביעתו על דרך של הוספת חוות הדעת הנגדית בתחום המיילדות והגניקולוגיה.

19 ע"א 2142/15 עיזבון משרקי נ' MERCK SHARP AND DOHME (פורסם בנבו, 13.7.2015).

סימן ג – החובה להגיש חוות דעת

בעל דין המבקש להוכיח עניין שברפואה לביסוס טענה מטענותיו, יצרף לכתב טענותיו תעודת רפוא או חוות דעת של מומחה (תקנה 127 לתקנות התשמ"ד; תקנה 15(2) לתקנות התשע"ט). לחובה זו נפקות מיוחדת בתביעות בשל רשלנות רפואית, שאז תלויות הן הוכחת החבות והן הוכחת הנזק בחוות דעת כזו.²⁰

מומחה רפואי, שנתמנה מטעם בית המשפט, יגיש את חוות דעתו בכתב לבית המשפט שמינה אותו, וחוות דעת זו היא בגדר "עדות מומחה" כמשמעה לפי סימן ג' בפרק ב' לפקודת הראיות [נוסח חדש], התשל"א-1971.²¹

הגשתה של חוות דעת של מומחה רפואי שהתמנה על ידי בית משפט, עם התקבלה בתיק בית המשפט, כמוה ככל ראייה אחרת.²²

חוות דעת של מומחה רפואי אינה אלא ראייה במסגרת כלל הראיות המובאות לפני בית המשפט, ובית המשפט רשאי להסתמך עליה, אך גם לדחותה, כולה או בחלקה, כשהוא מוצא זאת לנכון בהתאם לשיקול דעתו.²³

החלטת בית המשפט להוציא מהתיק חוות הדעת לאחר שנתברר כי המבקשים אינם חולקים על קביעת שיעור אחוזי הנכות, היא החלטה סבירה שאינה גורמת עוול ואין בה בכדי לפגום בנייהול ההגנה.²⁴

בעל דין המצרף לכתב טענותיו חוות דעת רפואית עושה כן על מנת "להוכיח ענין שברפואה לביסוס טענה מטענותיו". חוות הדעת הרפואית נועדה אפוא לבסס את טענותיו של בעל הדין שמטעמו היא מוגשת והיא חלק מכתבי הטענות שלו. המומחה הרפואי נדרש אפוא לבסס את הטענות המועלות בכתב הטענות והוא עושה זאת על סמך החומר הכלול שמוצג לעינו ובגדר מסגרת דינית ספציפית.²⁵ אין די בהזכרת הטיעון בחוות דעת שצורפה לכתב התביעה. כשמדובר במומחה רפואי, חוות דעתו היא אומנם חלק מכתב הטענות, אך אין היא מחליפה אותו או מייצרת אותו. כפי שנפסק, חוות דעת רפואית אינה מגדירה את עילת התביעה אלא מיועדת לתמוך בה מבחינה ראיתית. על חוות הדעת להתייחס למערכת העובדתית הנלמדת מכתבי הטענות. כשמבוקש להוסיף חוות דעת רפואית המכילה מידע שניתן ללמוד ממנו על עובדות שאינן נכללות בכתב הטענות, אין להתיר הגשתה אלא אם יתוקן כתב הטענות.²⁶

- 20 ע"א 1146/99 קופת חולים כללית נ' סולן, פ"ד (נה) 898 (4) (2001).
- 21 ראו סעיפים 20 ו-24 לפקודת הראיות ותקנה 134 לתקנות התשמ"ד. כן ראו בג"ץ 1199/92 לוסקי נ' בית הדין הארצי לעבודה, פ"ד מז(5) 734 (1993).
- 22 רע"א 1619/93 אליהו חברה לביטוח בע"מ נ' טטרו, פ"ד מז(4) 89 (1993). הבאת ראיות בהליך אזרחי כוללת הבאת ראיות בכתב (תקנה 158(א)(1) לתקנות התשמ"ד).
- 23 ע"א 2160/90 רו נ' לאץ, פ"ד מז(5) 170 (1993).
- 24 רע"א 3614/08 וינר נ' מוקטרן (פורסם בנבו, 10.11.2008).
- 25 רע"א 3826/13 שיפטן נ' פלוני (פורסם בנבו, 12.8.2013).
- 26 רע"א 2232/14 פלוני נ' בזק החברה הישראלית לתקשורת בע"מ (פורסם בנבו, 10.8.2014).

”תחימת גבולות” נזקי הגוף שלהם טוען התובע נעשית במידה רבה באמצעות כתב התביעה וחוות הדעת שצורפו לה. במצב שבו תובע לא כלל בכתב תביעתו נזקים בתחום מסוים או, למצער, לא תמך טענותיו בעניין זה בחוות דעת רפואית כנדרש כדי להקים טענה בעניין שברפואה, אין מקום ”לדלג” על שלב הטיעון ולעתור למינוי מומחה מטעם בית המשפט באותו תחום.²⁷

סימן ד – פטור מהגשת חוות דעת

קיימים טעמים מיוחדים בתקנה 127 לתקנות התשמ”ד (תקנה 87(ה) לתקנות התשע”ט) אשר מאפשרים לפטור בעל דין מצירוף חוות דעת.

בעניין אחד נדונה האפשרות למינוי מומחה מטעם בית המשפט, בהתאם להמלצת מומחה קודם שמונה וזאת בלא שהוגשה חוות דעת על ידי הצד המעוניין. נקבע כי שילובן של תקנות 127 ו-130 מאפשר לבית המשפט לפטור בעל דין מהגשת חוות דעת רפואית ולמנות בנסיבות מיוחדות מומחה ביוזמתו, אף ללא הגשת חוות דעת על ידי הצד המעוניין במינוי המומחה. הדבר מתאפשר על ידי מתן פטור מהגשת חוות דעת מטעם הצדדים לפי תקנה 127, המשולב במינוי מומחה מטעם בית המשפט לפי תקנה 130 לתקנות.²⁸

על המבקש פטור מהגשת חוות דעת בעניין רפואי ומינוי מומחה מטעם בית המשפט מוטל ”נטל כבד” להראות מהם טעמיו המיוחדים המצדיקים את מתן הפטור ואת מינוי המומחה מטעם בית המשפט. טענות אלו אינן יכולות להיטען בעלמא, אלא עליהן להיות מגובות בראיות.²⁹

האפשרות למינוי מומחה מטעם בית המשפט, בצירוף פטור מהגשת חוות דעת מטעם התובע, מוגבלת רק למקרים יוצאי דופן. מעבר לכך שנדרש מן התובע ”טעם מיוחד”, עליו גם להראות כי תביעתו אינה תביעת סרק, וכי ”יש בה משהו”, טענה ממשית וברורה שיכולה, באופן לכאורי ובאם תיתמך על ידי חוות דעתו של מומחה רפואי, לבסס את תביעתו.³⁰

ככל שהבקשה לפטור מהגשת חוות דעת רפואית מבוססת על טענות המבקש ביחס למצבו הכלכלי, דינה להידחות מהטעמים שעמדו ביסוד דחיית בקשת המבקש לפטור מאגרה.³¹ ייתכן שכאשר התובע מוכיח שלא הצליח, מסיבות שונות, למצוא רופא או מומחה אחר שיחווה

דעתו, כי אז יתקבל דוח של ועדת בדיקה כתחליף לחוות דעת מטעמו.³² בעניין אחד בית המשפט הורה על מינוי מומחה רפואי מטעם בית המשפט ופטר את התובעים מהגשת חוות דעת מטעמם, לאחר שנתקבלה הטענה בדבר ”קשר שתיקה” בין הרופאים בתחום הרלוונטי לתביעה ולנוכח המסקנה כי הם הצליחו להראות כי קיים יסוד לתביעתם.³³

רע”א 79/14 טביזדה נ’ מכתשים מפעלים כימיים בע”מ (פורסם בנבו, 5.5.2014).	27
רע”א 10251/02 אפרים כץ – חמים וטעים נ’ דואני, פ”ד נז(1) 797 (2003).	28
רע”א 586/15 פלוני נ’ הסתדרות מדיצינית הדסה (פורסם בנבו, 12.2.2015).	29
רע”א 6614/12 פלונית נ’ בית חולים המשפחה הקדושה (פורסם בנבו, 23.10.2012).	30
רע”א 7865/14 חליבה נ’ הסתדרות מדיצינית הדסה (פורסם בנבו, 20.4.2015).	31
רע”א 7731/04 משרד הבריאות נ’ עיזבון הלפרין (פורסם בנבו, 21.6.2007).	32
רע”א 1358/12 מרכז רפואי רבין נ’ עיזבון אייזנבך (פורסם בנבו, 8.5.2012).	33

ועדה רפואית של הביטוח הלאומי – במקרה אחד לא חלק המוסד לביטוח לאומי על הצורך להגיש חוות דעת, אלא טען כי עקרונית יש לאפשר לו להגיש במקום חוות הדעת את חוות דעתן של הוועדות הרפואיות מטעמו. טיעונו של המוסד לא נתקבל מאחר והוא חורג מן ההסמכה שניתנה לבית המשפט בגדרי תקנה 127 לתקנות התשמ"ד, מה גם שבמתן האפשרות להגיש את חוות דעתן של הוועדות הרפואיות מוקנה לבעל הדין המגיש חוות דעת אלה יתרון שאינו ראוי, אף אם בעל הדין הוא רשות שלטונית. ברור כי לא יהיה ניתן לחקור בחקירה שכנגד את חברי הוועדה הרפואית, שאת חוות דעתם ביקש המוסד לביטוח לאומי להגיש.³⁴

דוח משרד הבריאות – דוח ועדת חקירה שמונתה על ידי משרד הבריאות קביל כחריג לכלל הפוסל עדות שמיעה. דוח כזה יהיה קביל בהתקיים שלושה תנאים: הדברים נמסרו מפיו של מי שהוסמך או שהורשה בשעתו על ידי בעל הדין לחקור את הנושא; נערכה חקירה בהתאם להרשאה כאמור והדברים נמסרו לרשות הממנה שהיא בעל הדין, או לגורם רשמי אחר.³⁵

פרוטוקול ועדת בדיקה – מבקש שלא עשה דבר כדי להוכיח את תביעתו בראיות אחרות ואף לא צירף לתביעתו חוות דעת רפואית, כנדרש על פי התקנות, יתקשה לשכנע את בית המשפט בנחיצותו של פרוטוקול הדיונים של ועדת בדיקה לשם עשיית הצדק.³⁶

סימן ה – פסילת חוות דעת רפואית

ערכאת הערעור אינה נוהגת להתערב בממצאים עובדתיים שנקבעו על ידי הערכאה הדיונית. כלל זה כוחו יפה גם במקרים שבהם ביכרה הערכאה הדיונית חוות דעת של מומחה רפואי פלוני על פני חוות דעתו של מומחה רפואי אלמוני.³⁷

פסילת חוות דעת רפואית – נדחתה בקשה לפסילת חוות דעת מומחה מטעם בית המשפט. לא הוכחה קיומה של זיקה מהותית בין המומחה לצד שכנגד על פני פרק זמן משמעותי, וכי בנסיבות העניין לא היה מקום להעלות טענות באשר לניגוד האינטרסים שבו מצוי המומחה רק לאחר הגשת חוות הדעת ולאחר חקירתו הנגדית.³⁸

בעניין אחד נקבע כי בקשה לרשות ערעור על ההחלטה בגדרה הוחלט על מחיקת חלקים מחוות הדעת המתוקנת, מהווה ניסיון "עקיף" להשיג על ההחלטה הראשונה. התנהלות זו מהווה ניצול לרעה של ההליך המשפטי.³⁹

34 רע"א 7474/00 עיריית תל אביב נ' המוסד לביטוח לאומי, פ"ד נו(2) 193 (2001).

35 ע"א 6160/99 דרוקמן נ' בית החולים לניאדו, פ"ד נה(3) 117 (2001).

36 רע"א 4708/03 חן נ' משרד הבריאות (פורסם בנבו, 7.11.2005).

37 ע"א 4210/16 פלוני נ' שירותי בריאות כללית (פורסם בנבו, 5.4.2017).

38 רע"א 6142/16 פלוני נ' מרכז רפואי ע"ש שיבא (פורסם בנבו, 28.9.2016).

39 רע"א 7530/15 פלוני נ' משרד הבריאות (פורסם בנבו, 3.2.2016).

בגדר הנחיית הצדדים בשלב המקדמי של ההליך רצוי מאוד לחתור למצב שבו חומר מדעי התומך בחוות הדעת מקצועית יוצג באופן ממוקד, תוך התייחסות להפניות ספציפיות בגוף חוות הדעת ותוך הבהרה באיזה מהטענות המוצגות בחוות הדעת תומך החומר המדעי.⁴⁰

סימן ו – חקירת המומחה

מונה מומחה מטעם בית המשפט – בעלי הדין רשאים לדרוש ממנו הבהרות בקשר לחוות דעתו ואף לחקור אותו בעל פה בבית המשפט בקשר לכך, כפי שעולה מתקנה 134(ג) לתקנות התשמ"ד, תקנה 91(ג) לתקנות התשע"ט ומסעיף 26(א) לפקודת הראיות.⁴¹ לבעל הדין שכנגד שמורה הזכות לחקירה נגדית של עורך חוות הדעת. זכות זו לא הוכרה כזכות חוקתית אך היא נתפשת כזכות דיונית מהמעלה הראשונה.⁴² כאשר בעל דין, מרצונו ומתוך מודעות לתוצאות מעשהו, מוותר על חקירה נגדית, יש לראותו כמי שאינו משיג על גרסת המומחה במקום שזו סותרת את גרסתו שלו.⁴³ הספרות המדעית היא חלק מחוות דעתו של המומחה ואין לה מעמד ראייתי עצמאי. ייתכנו מצבים שבהם יעלה הצורך להגיש ספרות מדעית לאחר שהוגשה חוות הדעת הרפואית ואף לאחר שהמומחה העיד. במצב דברים חריג זה הדרך הנכונה להגשתה היא על ידי השלמת חוות דעת המומחה בדרך של הגשת בקשה לתיקון כתב טענות.⁴⁴ ככלל, כאשר קיימות מחלוקות עובדתיות בנוגע לאופי האירוע במהלכו נפגע הניזוק (לטענתו) ויש למחלוקות אלה השלכה על הקביעות הרפואיות, ראוי להניח תחילה תשתית ראייתית עובדתית ורק לאחר מכן לקיים חקירות של המומחים הרפואיים. מכל מקום מדובר בסוגיה המסורה בעיקרה לשיקול דעתה הרחב של הערכאה הדיונית. לפיכך, אף אם ייתכן שמוטב היה שלא לפתוח את פרק ההוכחות בחקירת המומחה מטעם בית המשפט, אין לכך השלכה ישירה על ההחלטה להתיר למשיבה לתקן את כתב תביעתה.⁴⁵

סימן ז – סדרי דין

הודעה לצד שלישי – הודעה לצד השלישי תוגש בידי בעל הדין בתוך הזמן שנקבע להגשת כתב הגנתו. ברם נקבע כי מאחר וחוות דעת של מומחה רפואי היא חלק בלתי נפרד מכתבי הטענות בעניין שברפואה, הרי שלמעשה ומבחינה מהותית, אין לראות את יום הגשת כתב ההגנה עצמו, כשלא צורפה

40 רע"א 8729/15 משרד הבריאות נ' פלוני (קטיין) (פורסם בנבו, 21.2.2016).

41 בג"ץ 1199/92, לעיל ה"ש 21.

42 ע"פ 10736/04 כהן נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 26.9.2006). במקרה זה, החלטת בית משפט קמא שלא להתיר חקירה נגדית מוצדקת לנוכח הרושם כי הבקשה נועדה לעכב את ההליך המשפטי.

43 ע"א 9010/08 מרכז רפואי רבין נ' לוביאניקר (פורסם בנבו, 12.7.2011). מכאן, שהימנעותם של המשיבים מחקירת המומחה עומדת להם אפוא לרועץ.

44 רע"א 9014/12 פלוטקין נ' Smith Kline, Beecham (פורסם בנבו, 24.1.2013).

45 רע"א 4734/14 עיריית פתח תקוה נ' הינדי (פורסם בנבו, 7.9.2014).

לו חוות דעת רפואית, כיום שבו הסתיימה הגשת כתבי הטענות מטעם המשיבים ועל כן ראוי היה להתיר למשיבים לשלוח הודעה לצדדים שלישיים עם הגשתה.⁴⁶ נתבע בתביעה של רשלנות רפואית, שהגיש הודעת צד שלישי כנגד נתבע נוסף באותה תביעה, רשאי להישען על חוות הדעת הרפואית מטעם התובעים ועל חוות הדעת שצורפה על ידו לכתב הגנתו גם לצורך התובענה שבאה בגדרה של ההודעה לצד השלישי.⁴⁷

בית המשפט לענייני משפחה – סדרי הדין של בית המשפט לענייני משפחה קובעים ברירת מחדל שונה מזו החלה על תביעות דומות בבתי משפט אזרחיים. בתביעה אזרחית רגילה המנוהלת בבתי משפט אזרחיים, בעל דין המעוניין להוכיח עניין שברפואה נדרש לצרף לכתב טענותיו תעודת רופא או חוות דעת של מומחה. לעומת זאת בבתי משפט לענייני משפחה הדרך המתאימה לקבל חוות דעת מומחים היא לפנות לבית המשפט ולבקש למנות מומחה מטעמו.⁴⁸

באשר לאפשרות להגיש למומחה שמונה מטעם בית המשפט חוות דעת מוגמרות קיימות, ככל שמדובר בתביעות "רגילות" בבתי משפט אזרחיים, הרי שלפי הדין חובה על מומחה שמונה על ידי בית המשפט לשמוע את דעתו של רופא או מומחה רפואי אחר אם בעל דין ביקש זאת ממנו, וכן לעיין ברשומות הרפואיות אם הוגשו לו כאלה מטעם בעלי הדין. שונים הדברים בבית המשפט לענייני משפחה, שם אם הורה בית המשפט על מינוי מומחה מטעמו, בעל דין רשאי להביא בפניו מסמכים הנוגעים לעניין.⁴⁹

קדם משפט – ראוי היה שחוות הדעת השלמות מטעם כל הצדדים ובכלל זה רשימות האסמכתאות שאמורות להיות חלק מחוות הדעת, תגובשנה ותוגשנה לתיק בשלב קדם המשפט. אין מקום להורות על שמיעת ההוכחות בטרם "נקשרו כל הקצוות".⁵⁰

46 רע"א 5070/14 תייר נ' זר (פורסם בנבו, 18.2.2015).
 47 רע"א 2237/12 שירותי בריאות כללית נ' הסתדרות מדיצינית הדסה (פורסם בנבו, 14.6.2012).
 48 בע"מ 8412/14 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 18.1.2015).
 49 שם.
 50 רע"א 8729/15, לעיל ה"ש 40.

פרק ג – נפגעי תאונות דרכים

— מינוי על פי תקנות המומחים	— סימן א
— מהות התפקיד	— סימן ב
— הגשת המסמכים הרפואיים	— סימן ג
— טיפול רפואי מהר	— סימן ד
— האיסור להגיש חוות דעת רפואית	— סימן ה
— הוראות נוספות	— סימן ו
— מומחים בתחומים רפואיים שונים	— סימן ז
— מומחה רפואי נוסף	— סימן ח
— הגשת חוות דעת על פי תקנות המומחים	— סימן ט
— חקירת המומחה	— סימן י
— פסילת חוות דעת	— סימן יא

סימן א – מינוי על פי תקנות המומחים

בתביעה על פי חוק הפיצויים לנפגעי תאונות דרכים, התשל"ה-1975 (להלן – חוק הפיצויים), אין מקום שבית המשפט ינטוש את הדרך למינוי מומחים רפואיים הקבועה בתקנות פיצויים לנפגעי תאונות דרכים (מומחים), התשמ"ז-1986 (להלן בפרק זה – תקנות המומחים), וינקוט הליכים לפי תקנות סדר הדין. תקנות סדר הדין אינן חלות לצורך הוכחתו של עניין שברפואה בתביעות לפי חוק הפיצויים.¹ סעיף 6א לחוק הפיצויים מסמיך את שר המשפטים לקבוע בתקנות הוראות בדבר מינוי מומחה אשר יחוה דעתו בעניין הנכות הרפואית של נפגע או בכל נושא רפואי אחר, לרבות דרכי שיקומו של הנפגע ובדבר סמכויותיו וחובותיו של המומחה. אם אכן מונה מומחה על פי סמכות זו, חלות עליו הוראות בדבר חקירת המומחה, הפניית שאלות הבהרה בכתב וקביעת שכרו של המומחה הרפואי. תכליתם של סעיף 6א לחוק הפיצויים ושל תקנות המומחים היא להסדיר את דרך הוכחתם של נושאים שברפואה לרבות דרכי השיקום, המתייחסים לתובע בתביעות לפי החוק, כך שאלה יוכחו על ידי מומחים שימונו על ידי בית המשפט ולא על ידי העדת רופאים או מומחים מטעם בעלי הדין.² לעניין תקנה 2(ב) לתקנות המומחים, אין הכרח שהמסמך יתייחס דווקא לטיפול שהנפגע קיבל בפועל בתחום בו מתבקש המינוי. די בכך שהמסמך יערך בקשר עם טיפול רפואי.³ להלן נוסח התקנה:

2. (ב) לא אושפז הנפגע במוסד רפואי או שהוא טוען לנכות או לענין נושא רפואי אחר שאינם מתבטאים בסיכומי המחלה, יצרף לכתב התביעה מסמך שנערך לצורך טיפול רפואי בו ושיש בו ראיה לענין טענותיו.

מומחה בתחום הנפשי – ניתן לבסס בקשה למינוי מומחה בפסיכיאטריה גם על מסמך שנערך לצורך טיפול נירולוגי שיש בו ראיה לטענות בדבר פגיעה בתחום הנפשי.⁴ בעניין אחד נפגע המשיב בתאונת דרכים והגיש תביעה לפיצויים לבית משפט השלום. בקשותיו למינוי מומחה רפואי בתחום הנפשי סורבו ובפסק הדין לא נפסק פיצוי בגין נזק נפשי. בית המשפט שלערעור קיבל את הערעור בעניין זה ומינה מומחה רפואי.⁵ במצב שבו הנפגע מציג ראשית ראיה בדבר קיומו של טיפול נפשי, נראה כי ככלל יש מקום לבחון את נכותו בתחום זה באמצעות מומחה בתחום רפואת הנפש.⁶

אי־עשיית ביטוח – בעניין אחד נטען שאי־עשיית הביטוח על ידי המבקש והעובדה שהתיר לנפגע לעשות שימוש בקטנוע, הביאו לכך שהנפגע לא יכול היה להיפגע ממבטח הקטנוע על פי חוק

- 1 רע"א 504/90 בר זאב נ' מוחמד, פ"ד מד(2) 200 (1990).
- 2 רע"א 2985/96 מדלסי נ' גוני, פ"ד נ(2) 81 (2003). ראו גם רע"א 1933/03 דהן והדר חברה לביטוח בע"מ נ' סאיג, פ"ד נז(5) 162 (2003).
- 3 רע"א 4772/14 יורם נ' הכשרה חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 31.8.2014).
- 4 שם.
- 5 רע"א 5834/03 אריה חברה לביטוח בע"מ נ' חאדר, פ"ד נח(1) 854 (2003). הערעור נדחה.
- 6 רע"א 963/13 פלוני נ' "הפול" חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 23.5.2013).

הפיצויים ולפיכך הוא תבע את המשיבים. כלומר, רשלנותו של המבקש והפרת חובה חקוקה על ידו גרמו נזק למשיבים ועל כן הם רשאים לתבוע שיפוי מהמבקש, היה והם יחויבו לפצות את הנפגע. אין לומר על הטענה שהיא מופרכת מעיקרא ונראה שגם אין מדובר בטענת סף שסיכוייה להתקבל נעלים מכל ספק ושלפיכך ממש מתבקש לקבלה לאלתר.⁷

ראשית ראייה – אין לדחות בקשה של נפגע בתאונת דרכים למינוי מומחים רפואיים כשקיימת ראשית ראייה לאפשרות קיומה של נכות עקב התאונה.⁸

די בראשית ראייה לקיומה של נכות בעקבות התאונה על מנת להצדיק מינוי מומחה. במקרה של ספק באשר לצורך במינוי מומחה או באשר לקיומם של התנאים המצדיקים מינוי, עשוי בית המשפט לבקש כי מומחה שכבר מונה על ידו יחווה את דעתו בדבר הצורך במינוי המומחה בתחום האמור.⁹ בעניין אחד נקבע שאף שיש קושי לקבל את טענת המבקש כי עלה בידו להצביע על ראשית ראייה לקיומו של קשר סיבתי בין התאונה לבין מצבו הנוכחי, נראה כי ההחלטה לדחות את בקשתו למינוי מומחים אינה סופית.¹⁰

בית המשפט עשוי להכיר בקיומה של ראשית ראייה לקשר סיבתי בין הנכות הנטענת לתאונה גם בהיעדר אסמכתא חד-משמעית לכך במסמכים הרפואיים. בית המשפט עשוי להסתפק בהקשר זה גם ברמת סבירות נמוכה לקיומו של קשר סיבתי.¹¹

מומחה רפואי ימונה על ידי בית המשפט אם קיימת ראשית ראייה לנכות שנגרמה לתובע עקב תאונת הדרכים. כן נדרשת ראשית ראייה לקיום קשר סיבתי בין הנכות לתאונה. הנטייה היא להקל בדרישות להוכחת קיומה של ראשית ראייה.¹²

גישה מקלה של בית המשפט – בית המשפט הדן בבקשה למינוי מומחה רפואי בתביעה לפי החוק, אמור לבחון בקשה זו בהפעילו אמת מידה מקלה ומרחיבה. דחיית בקשה למינוי מומחה, כמוה, במידה מסוימת, כדחיית התביעה (או חלקה הנוגע לנכות מסוימת). מכאן הזהירות הרבה שעל בית המשפט לנהוג בה כאשר הוא בוחן בקשה למינוי מומחה.¹³

על מנת שלא לחסום בטרם עת את דרכו של הנפגע להוכחת נזקיו, נוקטים בתי המשפט גישה מקלה ביחס לרף הראייתי הנדרש לצורך מינוי מומחה רפואי. כך ככלל, וביחס להוכחת יסוד הקשר הסיבתי בפרט.¹⁴

על בית המשפט להישמר פן תיחסם דרכו של תובע להוכיח נכותו במסגרת תביעת פיצויים לפי חוק הפיצויים ולפיכך ראוי לנקוט בגישה ליברלית ביחס לבקשות למינוי מומחה רפואי מטעם בית המשפט בהליכים אלו.¹⁵

7 רע"א 1665/15 אטיאס נ' רוסו (פורסם בנבו, 26.8.2015).

8 רע"א 350/11 צ'פני נ' איילון חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 1.5.2011). עם זאת אין לרוקן מתוכן את הדרישה ועל הבדיקה להיעשות בוהירות בהתאם לנסיבותיו של כל מקרה.

9 רע"א 9246/16 פלוני נ' שלמה חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 11.1.2017).

10 רע"א 5070/13 פלוני נ' הראל חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 18.11.2013).

11 רע"א 7097/11 הפניקס חברה לביטוח בע"מ נ' קוואסמה (פורסם בנבו, 5.8.2012).

12 רע"א 4911/09 סהר ציון חברה לביטוח בע"מ נ' כשרי (פורסם בנבו, 29.7.2009).

13 רע"א 3007/12 פלונית נ' הראל חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 30.5.2012).

14 רע"א 7097/11, לעיל ה"ש 11.

סימן ב – מהות התפקיד

תפקידו של המומחה הרפואי, כמשמעו בתקנות המומחים הוגדר כ"מוסד" שהוקם על ידי חוק הפיצויים ותפקידו לסייע לבית המשפט להגיע לחקר מצב הנפגע לאשורו. יש להזרים אליו מידע אותנטי רלוונטי כדי לאפשר לו לבצע את תפקידו על הצד הטוב ביותר. יש לסמוך על הניסיון ועל הידע המקצועי של המומחה שיידע לבדוק, למיין ולסנן את המידע הנמסר לו, על סמך בדיקות שהוא עורך, על סמך החומר הרפואי שהוא מקבל ועל סמך התרשמותו המקצועית.¹⁶ תכליתן של תקנות המומחים היא ליצור כלי חינוכי, נייטרלי ואובייקטיבי, שיסייע בידי בית המשפט לפסוק לנפגע את המגיע לו בהתחשב במצבו לאשורו.¹⁷

סימן ג – הגשת המסמכים הרפואיים

החידוש שנתחדש בהליך המינוי של מומחים על פי תקנות המומחים הוא שהתובע אינו מחויב כלל להגיש חוות דעת של מומחה מטעמו, אלא רק את החומר הרפואי שבחזקתו. בדרך כלל מגיש התובע סיכומי מחלה הקשורים באשפוזו (אם אושפז), פירוט הטיפול שקיבל ובדיקות שנבדק, בלוויית תצהיר וטופס ויתור על סודיות רפואית – והוא עותר למינוי מומחה מטעם בית המשפט.

ההסדר בדבר מינוי מומחים רפואיים לפי תקנות המומחים, נועד למנוע מצב ששרר בעבר שבו כל אחד מבעלי הדין הגיש חוות דעת רפואית מטעמו ובית המשפט נאלץ להכריע במחלוקות רפואיות אלה. ההסדר בא לייעל את הדיון הן במישור הדיוני והן במישור העלויות, באזנו בין השאיפה להציג לפני המומחה מסכת עובדתית שלמה ומפורטת ככל האפשר לבין השאיפה שלא להציף אותו בחומר חד-צדדי ובלתי רלוונטי.¹⁸

תקנה 8(א) לתקנות המומחים קובעת כי על הנפגע להמציא למומחה שנתמנה (בתוך 15 ימים מיום שהודע לנפגע על המינוי) ולכל בעלי הדין האחרים את המסמכים שבידיו בעניין הטיפול הרפואי שקיבל והבדיקות שנבדק.

לפי תקנה 8(א) לתקנות המומחים, סויגה המצאתם של מסמכים בשלושה סייגים:

(א) עליהם להיות "בדבר הטיפול הרפואי", לרבות בדיקות לצורך הטיפול;

(ב) על אלה להיות "נוגעים לעניין שבמחלוקת";

(ג) נאסרה הגשת חוות דעת רפואית.

תקנה 8(א) לתקנות המומחים מונה את המסמכים אותם רשאי נפגע למסור למומחה וקובעת כי הנפגע ימציא למומחה "את כל המסמכים בדבר הטיפול הרפואי שניתן לו ובדבר הבדיקות שנבדק לצורך אותו טיפול... ובלבד שלא יגיש למומחה חוות דעת רפואית". הוראה זו מבטאת בין היתר את

15 רע"א 963/13, לעיל ה"ש 6.

16 רע"א 5638/95 מגדל חברה לביטוח בע"מ נ' שמור, פ"ד מט(4) 865 (1996).

17 רע"א 3811/96 כלל חברה לביטוח בע"מ נ' ליברמן, פ"ד נ(3) 191 (2006).

18 שם.

הצורך להבטיח את עצמאות שיקול הדעת של המומחה ואת השאיפה לשמור על האובייקטיביות של חוות הדעת.¹⁹

סימן ד – טיפול רפואי מהו

חוות דעת מומחה יכול שתהיה בעניין הנכות הרפואית של נפגע או בכל נושא רפואי אחר, לרבות דרכי שיקומו של הנפגע. הפרשנות ביחס למונח "נושא רפואי אחר" היא מרחיבה, ונכללים גם עניינים הנוגעים לדרך גרימת הנזק ולקשר הסיבתי שבין הפגיעה לנכות הנטענת.²⁰ טיפולים פיסיותרפיים הדרושים לנפגע, כדי לשמר את מצבו הרפואי או כדי לשפרו, נכללים במסגרת טיפולים רפואיים ומהווים "נושא רפואי" לעניין תקנות המומחים.²¹ את המונח "טיפול רפואי" יש לפרש פירוש מרחיב, ככולל גם טיפולים אחרים בגופו או בנפשו של הנפגע לרבות טיפול שיקומי.²²

למונח "טיפול רפואי" הקבוע בתקנות משמעות רחבה ואין הכרח שהמסמך ייערך על ידי רופא ודוקא; אין בכך שמדובר במטפל פרטי כדי לגרוע מהיכולת להציג את המסמך בפני המומחה; אין בכך שהמסמך מכיל "בדיקות ואבחנות" כדי ללמד שמדובר בחוות דעת והמבחן העיקרי הוא אם קיים חשש שיהיה במסמך כדי להשפיע על עצמאות שיקול דעתו של המומחה.²³ הסייגים בתקנות בדבר היות המסמכים "בדבר הטיפול הרפואי" ובדבר איסור המצאת חוות דעת למומחה הרפואי נועדו לאפשר למומחה הרפואי לעיין במסמכים הכוללים מידע מכלי ראשון על אודות הטיפול הרפואי בנפגע בעקבות הפגיעה, להבדיל מפרשנות וממסקנות של רופא אחר או של אדם אחר, שאינם בגדר מידע כזה ואינם מכלי ראשון. זאת על מנת שהמומחה הרפואי יוכל לגבש חוות דעת עצמאית משלו שתהיה פרי הבדיקה, המומחיות, העיון ושיקול הדעת שלו לבדו.²⁴

סימן ה – האיסור להגיש חוות דעת רפואית

מומחה המתמנה על פי תקנות אלה אינו מקבל חוות דעת של מומחים אחרים (אפילו נבדק התובע בדיקה מוקדמת כזו), ואין להעביר לידיעת המומחה חוות דעת כזו. בטופס המינוי שעליו חותם שופט או רשם מצוינת במפורש תקנה 8 לתקנות המומחים, הקובעת בנושא המצאת המסמכים המותרים למומחה.

- 19 רע"א 408/14 מגדל חברה לביטוח בע"מ נ' פלוני (פורסם בנבו, 9.2.2014).
- 20 רע"א 1138/12 אי.די.איי חברה לביטוח בע"מ נ' פלוני (פורסם בנבו, 9.4.2012). מטבע הדברים, במסגרת זאת, כדי לדרון במצבו הנפשי של המשיב ובקשר הסיבתי שבין האירועים לבין מצבו, נדרש המומחה גם לעובדות מסוימות ולסדר התרחשות האירועים.
- 21 רע"א 6706/95 ביטוח חקלאי, אגודה שיתופית הדדית בע"מ נ' לשם, פ"ד מט(5) 133 (1995).
- 22 רע"א 2339/96 אררט חברה לביטוח בע"מ נ' דלל, פ"ד נ(4) 529 (1996).
- 23 רע"א 6219/16 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 29.9.2016).
- 24 רע"א 2339/96, לעיל ה"ש 22, בעמ' 533.

היו מקרים שבהם נפסלה חוות דעתו של מומחה שמונה על פי תקנות המומחים ומונה מומחה חדש או מומחה חליף, עקב העובדה שבטעות או בכוונה הועברה למומחה חוות דעת מטעם בעל דין שהיה מעוניין להביא לידיעת המומחה את מסקנותיו של המומחה מטעמו.²⁵

היעזרות בחוות דעת מומחה אחר

ניתן להעביר חוות דעת של מומחה רפואי שנתמנה על ידי בית המשפט לעיונו של מומחה אחר, שגם הוא מונה על ידי בית המשפט, אך בתחום רפואי אחר. אין פסול בכך בגדר המטרה התחקיתית של סעיף 6א לחוק הפיצויים, שמומחה שנתמנה מטעם בית המשפט ייזקק לחוות דעת שנתן מומחה ממונה אחר. כשם שבית המשפט רשאי להורות על הגשת חוות דעת מקובצת אחת, שתוגש על ידי כמה מומחים בתחומים שונים.²⁶

מאותם טעמים, המומחה הממונה רשאי לעיין בחוות דעת של מומחים אחרים שנתמנו גם הם. דווקא בתחומים קרובים אך לא חופפים, כמו הפסיכיאטריה והנוירולוגיה, יש חשיבות לכך שכל אחד מהמומחים שמינה בית המשפט יוכל להניח כתשתית לחוות דעתו את הממצאים של רעהו, המומחה הרפואי המתמחה בתחום אחר.²⁷

אין מניעה להציג בפני מומחה רפואי שמונה על ידי בית המשפט, חוות דעת של מומחה רפואי אחר שמונה על ידי בית המשפט.²⁸

הפסיקה אינה מגבילה את המומחה בתחום הפסיכיאטריה לעיון ברשומות רפואיות בלבד. הטעם לכך הוא כי דברים שבנפש אינם נלמדים אך ורק מבדיקות קליניות.²⁹

במקרה אחד, הגם שניתן להניח שהמסמך שבמחלוקת הוזמן על ידי המבקשים והגם שהמסמך אינו מצוי בקצה ה"סקאלה" הכולל מסמכים שאין להם כל סממן של חוות דעת, אין מקום למנוע את הצגתו למומחה.³⁰

קיימת "סקאלה" של מסמכים שאותם רשאי נפגע בתאונת דרכים להציג למומחה, שבקצה האחד שלה מסמכים פסולים מדעיקרא ובקצה השני מסמכים שבבירור אין כל מניעה להציגם. בית המשפט נדרש להכריע על פי נסיבותיו הקונקרטיות של המסמך שבו מדובר, אם הוא כולל אלמנטים "חוות דעתיים" עד כי אלה גוברים ומטים את הכף לכיוון איסור הצגתו למומחה.³¹

משנקבע כי יש להעביר למומחה שמונה תחת מומחה שנפטר את חוות הדעת של קודמו, חלה על המומחה שמונה חובה לעיין בחוות דעת זו ולהתמודד עם ממצאיה. שיקול הדעת המסור למומחה הוא לעניין הסתמכות על חוות הדעת של קודמו, להבדיל מאשר בעניין עצם העיון בה.³²

25 מאידך גיסא, על פי תקנה 132 לתקנות התשמ"ד, לא זו בלבד שהמומחה מקבל את חוות הדעת מטעם הצדדים, אלא שהוא רשאי לדרוש ולשמוע את דעתם של מומחים אלה.

26 רע"א 333/89 שלוח חברה לבטוח בע"מ נ' ידידים, פ"ד מג(4) 375 (1989).

27 ש.ם.

28 רע"א 4244/13 פלונית נ' קרנית – הקרן לפיצוי נפגעי תאונות דרכים בע"מ (פורסם בנבו, 20.6.2013).

29 רע"א 6808/11 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 14.5.2012). במקרה הנדון, יש לאפשר למומחה לעיין בתיק המסמכים שנאספו במהלך תקופות משפטו ומאסרו של המבקש.

30 רע"א 3528/12 פלוני נ' הפניקס הישראלי חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 16.7.2012).

31 רע"א 6186/16 פלוני נ' הפול המאגר הישראלי לביטוח רכב (פורסם בנבו, 23.8.2016).

32 רע"א 5472/16 פלונית נ' פלונית (פורסם בנבו, 13.10.2016).

ועדות המוסד לביטוח לאומי – אין להתיר המצאת תיק המוסד לביטוח לאומי של נפגע בתאונת דרכים בשלמותו לעיונו של המומחה מטעם בית המשפט, זאת נוכח ההלכה הפסוקה לפיה בהתאם לתקנה 8(א) לתקנות המומחים, אין להציג בפני מומחה מטעם בית המשפט את קביעותיו של המוסד לביטוח לאומי לעניין דרגת נכותו של הנפגע או מסמכים שנערכו בידי רופאי המוסד לביטוח לאומי וזאת אף כאשר מדובר בהוכחתו של מצב רפואי שקדם לתאונת הדרכים.³³

גם את קביעותיהן של ועדות רפואיות של המוסד לביטוח לאומי אין להציג לפני המומחה הרפואי. חל איסור על הצגת חוות הדעת גם בשלב שאלות ההבהרה והחקירה הנגדית של המומחה הרפואי המתמנה על ידי בית המשפט.³⁴

סימן ו – הוראות נוספות

ויתור על סודיות רפואית – על פי תקנות המומחים, קיימת חובה לצרף לבקשה טופס ובו ויתור הנבדק על סודיות רפואית, המאפשר למומחה לחקור את עברו הרפואי של הנבדק. לעניין השימוש בטופס הויתור על הסודיות הרפואית נקבע במפורש בתקנה 9 לתקנות המומחים כי המומחה "רשאי הוא לדרוש מכל אדם או מוסד את הרשומות הרפואיות הנוגעות לנפגע לשם עיון והעסקה". כלומר, למומחה הסמכות והחובה לשמש גם כחוקר רפואי לגבי עברו הרפואי של הנפגע. הוא רשאי, מיוזמתו שלו ובעצמו, לפנות לכל אדם ולכל מוסד בדרישה להמציא לו מידע רפואי. בשני המקרים רשאי המומחה לדרוש כי הנבדק יעבור בדיקת שונות, כמו צילומים וכיו"ב.

שכרו של המומחה הרפואי – בתקנה 7 לתקנות המומחים נקבע כי על התובע להפקיד פיקדון להבטחת שכרו של המומחה הרפואי, אלא אם הופטר מחובה זו על ידי בית המשפט בהחלטה המנומקת בטעמים מיוחדים. הכלל הוא שהתובע מפקיד את דמי הבדיקה והשכר, אלא אם קבע בית המשפט הוראה אחרת "מטעמים מיוחדים שיירשמו".

עם מינוי המומחה וכיוון שיש לשלם את שכרו כבר עובר לקבלת חוות הדעת ולא בסיום ההליך, בתי המשפט מחויבים לקבוע על מי מבעלי הדין יוטל מימון הביניים של שכר המומחה. לפי תקנה 7(ב) לתקנות המומחים, בית המשפט יורה "לבעלי הדין או למי מהם" להפקיד פיקדון להבטחת שכר המומחה. התקנה אינה קובעת כיצד יש להחליט בשאלה מי יפקיד את שכר המומחה.³⁵

כפועל התמסד נוהג, שלפיו מטילים את המעמסה על חברת הביטוח ולא על הנפגע. אולם יש שמטילים את חובת ההפקדה על התובע, לדוגמה כאשר הוא עותר למינוי מומחה גם בתחום רפואי שלגביו קיים ספק אם הוא קשור לתאונה והמינוי נעשה כדי להפיס את דעתו. במקרה כזה, אין מקום להטיל על חברת הביטוח את המימון הכרוך בבדיקה שטרם הוכחה כחיונית. יש להטיל את מימון הביניים של שכר טרחת המומחה על המבטחת. לנוכח קיומה של ראשית ראיה לאפשרות קיומה של פגיעה נפשית במבקש ימונה פסיכיאטר וחוות דעתו תשמש בסיס לקביעה אם אכן נגרם לו נזק נפשי מהותי.³⁶

33 רע"א 1136/16 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 14.3.2016).

34 רע"א 1422/01 ציון חברה לביטוח בע"מ נ' אל רחמן, פ"ד נה(4) 153 (2001).

35 רע"א 3007/12, לעיל ה"ש 13.

36 רע"א 6904/14 פלוני נ' כלל חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 22.2.2015).

ערעור על החלטות בעניין מינוי מומחים רפואיים – צו בתי המשפט (סוגי החלטות שלא תינתן בהן רשות ערעור), התשס"ט–2009 מגביל הגשת בקשות רשות ערעור. הצו נועד לחול על החלטות בעניין אופן ניהול הדיון שאופיין הוא "טכני". ההחלטה על מינוי מומחה רפואי מטעם בית המשפט בתביעה לפי החוק אינה החלטה בעלת אופי טכני. בעת בחינת בקשה למינוי מומחה נדרשת הכרעה מהותית בשאלה אם יש "ראשית ראיה" התומכת בטענה שנגרמה נכות מן הסוג הרלוונטי, כתוצאה מהתאונה.³⁷ ניתן להגיש בקשת רשות ערעור על החלטה למנות מומחה לפי סעיף 6א לחוק הפיצויים, לפי הוראות צו בית המשפט (סוגי החלטות שלא תינתן בהן רשות ערעור).³⁸ החלטה שלא למנות מומחה רפואי עומדת לביקורת קפדנית של בית המשפט שלערעור. לעומת זאת ערכאת הערעור לא תמהר להתערב בהחלטה להיעתר לבקשת תובע למנות מומחה רפואי.³⁹ ערכאת הערעור אינה נוטה להתערב במסקנות בית משפט קמא בדבר העדפת חוות דעתו של מומחה פלוני על פני חוות דעתו של מומחה אלמוני.⁴⁰

המועד לדיון בבקשה למינוי – על פי תקנה 6 לתקנות המומחים, לא תידון הבקשה למינוי מומחה רפואי לפני תום 60 ימים ממועד המצאתו של הכתב האחרון (כתב ההגנה או כתב התשובה). מתקין התקנות קובע מתי אין לדון בבקשה כגון זו, דהיינו לא לפני שהצדדים מסיימים את החלפת כתבי הטענות ביניהם. אכן, קורה לפעמים שתובע מסוים יזום דיון בבקשה למינוי המומחה מיד בתום המועדים הנקובים לעיל. אין טעם בצילום מצבו הרפואי העכשווי של התובע, העשוי להשתנות עד המועד שבו יישמע המשפט, אם מבחינת שיפור המצב ואם מבחינת החמרה בו. את היוזמה להקדים את המינוי מנמקים פרקליטי התובעים בכך שאם תתבהר תמונת הנכות כבר בשלב זה, ייקל על בעלי הדין להידבר ביניהם לשם השגת פשרה. יש לבקש את מינוי המומחה עם הגשת כתב התביעה. לעיתים עשוי גם הנתבע לבקש כי ימונה מומחה לצורך קביעת שיעור הנכות של הנפגע. המועד להגשת בקשה כזו מטעם הנתבע תהיה ברגיל במועד הגשת כתב ההגנה.⁴¹

סימן ז – מומחים בתחומים רפואיים שונים

שיקולי בית המשפט – ויכוח נפוץ בין פרקליטים הוא בשאלה באלו תחומים רפואיים יש למנות מומחה. לדוגמה, בסיכום המחלה, שהוא המסמך העיקרי המצורף לבקשה למינוי מומחה, הממצאים היחידים הם ממצאים של פגיעות בגפיים, בעוד שהתובע מבקש מינוי מומחה גם בתחום הפסיכיאטרי. במקרה כזה תישאל השאלה אם יש להיעתר לבקשה. קבלת הבקשה למינוי כזה עלולה לפגוע בנתבעת-המבטחת הנחשפת לסיכון ולחזית שאותם לא צפתה מראש. דחיית הבקשה עלולה לפגוע בתובע-

- 37 רע"א 6802/10 הפניקס חברה לביטוח בע"מ נ' קוואסמה (פורסם בנבו, 26.1.2011).
- 38 שם. רק כך נפתחת הדרך בפני תובע להוכיח את נכותו, והוצאות הבדיקה כמו גם הטרחה הכרוכה בביצועה הן עליו.
- 39 רע"א 7135/11 המאגר הישראלי לביטוחי רכב בע"מ נ' מלכי (פורסם בנבו, 12.1.2012).
- 40 ע"א 2027/96 אוביץ נ' בית חולים ביקור חולים, פ"ד נד(2) 849 (2000).
- 41 רע"א 5670/10 פלוני נ' הכשרת הישוב חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 9.8.2010). ואולם, לעיתים עשויות להתקיים נסיבות שבהן יהיה זה מוצדק להיענות גם לבקשה שהוגשה במועד מאוחר יותר.

הנפגע, באשר נמנע ממנו בירור תלונה על פגיעה אשר, לטענתו, נגרמה בתאונה נושא התביעה. מכאן, שיש להפעיל שיקול דעת שיפוטי בנדרון.

אי-מינוי מומחה רפואי על ידי בית המשפט בתחום רפואי מסוים יסגור בפני התובע את הדרך להוכחת עניין רפואי החשוב לתביעתו.⁴² אין פסול בכך שבית המשפט בוחר להסתייע במומחה בתחום רפואי אחד לפני שיכריע בשאלה אם יש צורך במינוי מומחה רפואי בתחום אחר.⁴³

השאלה אם המחלות שמהן סבל המנוח לפני התאונה היו עשויות להשפיע על תוחלת חייו ועל כושר השתכרותו, מעלה נושא רפואי המתייחס למצב בריאותו של נפגע בתאונה. כיוון שכך, ניתן להוכיחו במסגרת הדיונית הקבועה בסעיף 6א לחוק ובתקנות האמורות.⁴⁴ במחלוקת בין המומחים הרפואיים יש להעדיף את עמדת המומחה הקושרת בין הפגיעה בתאונה להפרעות שמהן סובל הנפגע.⁴⁵

רופאים בעלי מומחיות מיוחדת – מאחר שנוק רפואי שנגרם בתאונת דרכים הוא בדרך כלל מסוג מסוים, על כן ברוב המקרים הבקשה למינוי מומחים רפואיים עוסקת בתחום האורתופדי ובתחום הנורולוגי. כאשר מדובר בנוזקים הקשורים לנושאים רפואיים אחרים, שאינם קשורים בדרך כלל לתאונת דרכים, כי אז ניתן לפגוש רופאים בעלי מומחיות בתחומי רפואה אחרים, כמו רופאי עיניים, רופאים פנימיים וכו'. כשבית משפט ממנה מומחה רפואי, חזקה עליו שימנה מומחה רפואי בתחום שלגביו הוא מתבקש ליתן חוות דעתו.⁴⁶

מומחה רפואי תעסוקתי – משמעות הביטוי "דרכי שיקומו" היא "דרכי שיקומו הרפואי". קיים קושי בשרטוט קו הגבול בין נושאים שהם בתחום הרפואה לבין נושאים שבתחום השיקום התעסוקתי גרידא. ככל שמדובר בחוות דעת "מעורבת", לא ניתן להציגה באמצעות מומחה מטעם בעלי הדין; במרבית המקרים יוכל הרופא השיקומי לחוות דעה גם בנושאים הקשורים לשיקום תעסוקתי. מינוי מומחה רפואי תעסוקתי ראוי שיעשה רק לאחר שמוצו האפשרויות לקבל הבהרות מהמומחים הרפואיים שמונו.⁴⁷

נכות נפשית – שאלת קיומה של נכות נפשית היא שאלה שבמומחיות רפואית. השאלה שעל בית המשפט לשאול היא אם עלה בידי התובע להוכיח ברמת ההוכחה המקובלת של מאזן ההסתברות כי נגרמה לו נכות נפשית.⁴⁸

כאשר מדובר במינוי מומחים בתחום הפסיכיאטרי, יש לנקוט זהירות בבחינת המסמכים המוגשים למומחה. במקרים שבהם קיים ספק בעניין זה יש לשקול, בין היתר, אם מדובר במסמך של גוף בלתי

42 רע"א 3497/98 רזין נ' המגן חברה לביטוח בע"מ, פ"ד נב(5) 136 (1998).

43 רע"א 1338/90 שיק נ' מטלון, פ"ד מד(2) 216 (1990).

44 רע"א 8796/99 הפניקס הישראלי חברה לביטוח בע"מ נ' בן יאיר, פ"ד נד(2) 460 (2000).

45 ע"א 7950/02 קלישבסקי נ' לויין ודולב חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 19.6.2007).

46 ע"א 2160/90 רז נ' לאץ, פ"ד מז(5) 170 (1993).

47 רע"א 7822/13 מגדל חברה לביטוח בע"מ נ' ניגרי (פורסם בנבו, 29.1.2014).

48 ע"א 7617/07 יומה נ' מגדל חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 12.10.2008). אף לא אחד מהמומחים הצביע מפורשות על התחזות אלא לכל היותר על אפשרות של הגזמה. נוכח אלה יש קושי לקבל את קביעת בית המשפט קמא.

תלוי בבעלי הדין, אם הפנייה אל אותו גוף נעשתה שלא ביוזמתם של בעלי הדין והאם המסמך משקף שלב טבעי של הטיפול בניזוק.⁴⁹

תשלומים עתיים – הוחלט למנות מומחה רפואי לצורך הכרעה בבקשת המשיבה להגדלת תשלום עתי. אין סיבה להתערב בהחלטה מבלי שיהיה בכך אישור לעצם זכותה של המשיבה לתבוע הגדלת התשלום העיתי בנסיבות העניין.⁵⁰ תשלום עתי מבוסס על הוראות סעיף 6 לחוק הפיצויים הקובע:

6. שר המשפטים רשאי, באישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת, לקבוע בתקנות –

(1) סמכות בית המשפט לפסוק, שהפיצויים בשל הפסד כושר השתכרות והוצאות מתמשכות, כולם או מקצתם, ישולמו בתשלומים עיתיים שיהיו צמודים למדד המחירים לצרכן;

(2) מקרים שבהם רשאי הנפגע לבקש הגדלת התשלומים שנפסקו;

(3) זכותם של תלויים בנפגע שנפטר לאחר שנפסקו לו תשלומים עיתיים.

תשלומים תכופים – תשלום תכופ מבוסס על הוראות סעיף 5(ב) לחוק הפיצויים הקובע:

(ב) מי שחייב בפיצויים לפי חוק זה ישלם, כחלק מהם, לנפגע או למי מהתלויים בו, תוך 60 ימים מקבלת דרישתו בכתב –

(1) הוצאות שהוציא הנפגע לצרכי ריפוי, לרבות הוצאות אישפוז בבית חולים;

(2) תשלומים חדשיים שיהיה בהם כדי לספק, עד להחלטה הסופית בענין הפיצויים, את צרכי ריפוי של הנפגע וסיעודו ואת צרכי מחייתו ומחיית בני משפחתו שפרנסתם עליו או את צרכי מחייתם של התלויים בו, לפי הענין; התשלומים לצרכי מחיה ייקבעו תוך התחשבות בהכנסתו של הנפגע עובר לתאונת הדרכים, ובלבד שאם הכנסתו עלתה על ההכנסה המרבית תילקח בחשבון ההכנסה המרבית בלבד.

דיון בבקשה לתשלום תכופ אמור להיות קצר ומהיר, ואת ההחלטה יש ליתן מיד בסיום הדיון. ההחלטה אינה יוצרת מצב בלתי הפיך. גם אם בית המשפט שגה, לא ייגרם למבקשת נזק שכן תשלום זה ינוכה מהפיצוי שייפסק בסיום ההליך.⁵¹

המסגרת הדיונית הקבועה בסעיף 6א לחוק הפיצויים ובתקנות שהותקנו על פיו, אינה מתירה מינוי מומחה לצורך דיון בתשלום תכופ.⁵²

סימן ח – מומחה רפואי נוסף

במקרים שבהם חש השופט, לאחר שעיין בחוות הדעת של המומחה הרפואי ולאחר שהתרשם מתשובות המומחה לשאלות ההבהרה ובתשובותיו במהלך החקירה הנגדית, כי נותרו בו ספקות וכי

49 רע"א 5662/08 הפניקס חברה לביטוח בע"מ נ' חנסב (פורסם בנבו, 10.11.2008). אכן, קיימת הגמשה ביישום הוראות סעיף 8(א) לתקנות המומחים.

50 רע"א 6601/13 דולב חברה לביטוח בע"מ נ' שוורץ (פורסם בנבו, 20.1.2014).

51 רע"א 369/15 מנורה חברה לביטוח בע"מ נ' אבו קרון (פורסם בנבו, 18.1.2015).

52 רע"א 1933/03, לעיל ה"ש 2.

הוא נזקק לחוות דעת נוספת כדי שיוכל להגיע להחלטה מושכלת בשאלות הרפואיות המונחות לפתחו, הוא רשאי למנות מומחה רפואי נוסף.⁵³

מומחה נוסף ימונה, בין היתר, כאשר נותרות בלב בית המשפט ספקות לאחר עיון בחוות דעת המומחה והוא חש כי הוא נזקק לחוות דעת נוספת על מנת שיוכל להגיע להחלטה מושכלת בשאלות הרפואיות המונחות לפתחו; או כאשר בית המשפט השתכנע שהבסיס העובדתי שעל יסודו גיבש המומחה את מסקנותיו אינו תואם את התמונה העולה מחומר הראיות.⁵⁴

ההחלטה על מינוי מומחה נוסף בשל קשיים באימוץ חוות הדעת היא בלבת שיקול הדעת של הערכאה המבררת; התערבות ערכאת הערעור תהא רק במקרים מיוחדים שבהם ההחלטה אינה מתיישבת עם חומר הראיות או עם שורת הצדק והגיונם של הדברים.⁵⁵

במקום שבו המשפט סבור כי המומחה טעה והתעוררו בו ספקות, שומה עליו לשקול אם יש צורך במינוי מומחה נוסף.⁵⁶

מינוי מומחה נוסף בתביעת פיצויים לנפגעי תאונות דרכים יכול וייעשה בכל שלב ואף בשלב הערעור, אך רק במקרים חריגים במיוחד. בהיעדר ספק בלבו של בית המשפט קמא לגבי מצבו של הנפגע ובהתחשב בכך שמסקנתו מעוגנת בחומר הראיות, אין מקום להיעתר לבקשת המערערים למינוי מומחה נוסף.⁵⁷

כאשר קיים פער בין קביעת המומחה לבין קביעת המוסד לביטוח לאומי, ובנסיבות המקרה, כאשר המומחה הרפואי נתן הסבר מניח את הדעת לפער זה, אין הצדקה למינוי מומחה נוסף.⁵⁸

בעניין אחד נפסק כי היה על המבקשת להגיש בקשה למינוי מומחה נוסף או חלופי בתחום שבו כבר מונה מומחה מטעם בית המשפט, בנסיבות שבהן ביקשה להתגבר על עמדת המומחה שמונה ולא בקשה למנות מומחה בתחום נוסף; בית המשפט קבע כי לעיתים המועד הנכון להעלות בקשה מסוג זה הוא רק לאחר שמיעת כלל הראיות, ומינוי כזה לא ייעשה כדבר שבשגרה.⁵⁹

סימן ט – הגשת חוות דעת על פי תקנות המומחים

תקנה 15 לתקנות המומחים קובעת כי המומחה יגיש את חוות דעתו ערוכה לפי סעיף 24 לפקודת הראיות [נוסח חדש], התשל"א–1971, תוך 30 ימים מיום שהגיעו לידי כל המסמכים ותוצאות הבדיקות שדרשו. לחוות הדעת יצרף המומחה בקשה לקביעת שכרו והוצאותיו. אין להרחיב את משמעות המונח "חוות דעת" אל מעבר למסמכים שמתקיימים בהם סממנים מובהקים של חוות דעת, כגון הערכת שיעור הנכות הצמיתה, הערכת סיכויי ההחלמה או ההחמרה בעתיד. מסמכים רפואיים רבים שאין חולק שניתנו בגדר טיפול, כגון תעודות שחרור מאשפוז או

53 רע"א 337/02 מזרחי נ' כלל חברה לביטוח בע"מ, פ"ד נו(4) 673 (2002).

54 רע"א 4102/15 שירביט חברה לביטוח בע"מ נ' אזברגה (פורסם בנבו, 27.10.2015).

55 רע"א 7863/17 פלונית נ' הפול חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 17.12.2017).

56 ע"א 8513/12 אברהם נ' עילית חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 18.3.2013).

57 ע"א 1534/12 זידאן נ' הראל חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 14.2.2013).

58 רע"א 4195/02 סהר-ציון חברה לביטוח בע"מ נ' ליפשיץ, פ"ד נו(5) 774 (2002).

59 רע"א 4007/13 גואלמן נ' בירו (פורסם בנבו, 2.7.2013).

תעודות חדר מיון, כוללים המלצות לטיפול בעתיד, הערכות, אבחנות וממצאים רפואיים, ואיש לא יגדירם כחוות דעת.⁶⁰

כאשר חלה התפתחות של ממש במצבו הרפואי של הנבדק, לאחר מתן חוות דעתו של המומחה הרפואי שנתמנה מטעם בית המשפט על פי תקנות המומחים, הופכת חוות הדעת להיות בלתי שלמה ובלתי מעודכנת. במקרה כזה ניתן ליישם את הוראות תקנה 8(א) לתקנות המומחים, אם כי תקנה זו עוסקת בהמצאה מלכתחילה של מסמכים למומחה לפני שנתן את חוות דעתו. במצב דברים זה יש להמציא למומחה כל מסמך רפואי אותנטי (המותר להמצאה), המתעד את האירועים הרפואיים שאירעו לאחר מתן חוות הדעת. על המומחה לעיין במסמכים, ואם יש צורך בכך עליו לבדוק את הנפגע ולהשלים את חוות דעתו. זאת בטרם יישאל שאלות הבהרה או ייחקר בבית המשפט.⁶¹

שיעור הנכות ופרטי המגבלות של הנפגע אינם ברורים עם הגשת התביעה, ואלה מתבררים רק לאחר קבלת חוות דעתם של המומחים הרפואיים. אם לא תוקנה לבית משפט השלום סמכות לתקן את התביעה במקרה שבו עולה מחוות דעתו של המומחה כי גובה הפיצוי עלול לעלות על תחום סמכותו הכספית, ויהיה עליו להעבירה לבית המשפט המחוזי, יהיה בכך תמריץ שלילי להגשת תביעות לבית משפט השלום. הדבר יגרום להנהגת פרקטיקה, אשר אין לעודדה, שלפיה תביעות אשר מקומן בבית משפט השלום תוגשנה לבית המשפט המחוזי.⁶² בתובענה אשר נמחקה לבקשת התובע, הרי שלנוכח המחיקה בטלים כל ההליכים בתיק, לרבות חוות הדעת הרפואית שהוגשה.⁶³

בדיקה חוזרת – במקרים שבהם חל שינוי במצבו של נפגע תאונת דרכים, ניתן להמציא למומחה מסמכים רפואיים המותרים בהמצאה לצורך בדיקה חוזרת או השלמת חוות הדעת.⁶⁴ הוראה בדבר עריכת בדיקה חוזרת היא פרי בחינת סבירות העניין במסגרת הנסיבות של כל מקרה לגופו. אין לקבוע קריטריונים נוקשים היפים לכל מצב ואין מדובר בשאלה שיש לה השלכות רוחב עקרוניות.⁶⁵

אם לאחר מתן חוות דעתו של המומחה הרפואי (שמינה בית המשפט על פי תקנות המומחים) חלה התפתחות של ממש במצבו הרפואי של הנבדק, הופכת חוות הדעת להיות בלתי שלמה ובלתי מעודכנת. במקרה כזה ניתן ליישם מחדש את הוראות תקנה 8(א), אם כי תקנה זו עוסקת בהמצאה מלכתחילה של מסמכים למומחה, לפני שנתן את חוות דעתו.⁶⁶

הסדר דיוני בנוגע לחוות דעת – כאשר בעלי הדין הסכימו שלא לחקור את המומחים הרפואיים על חוות דעתם, אין לחזור מהסכם זה ללא רשות בית המשפט.⁶⁷

60 רע"א 3007/12, לעיל ה"ש 13.

61 רע"א 3906/95 אמר נ' הדר חברה לביטוח בע"מ, פ"ד מט(3) 303 (1995).

62 רע"א 2992/98 ספקטור נ' מגדל חברה לביטוח בע"מ, פ"ד נב(3) 673 (1998).

63 ע"א 746/88 בוזגלו נ' אוחנה, פ"ד מה(3) 690 (1991). ראו בנרון להלן שער חמישה עשר: הדיון, פרק ו – עיכוב והפסקת הליכים.

64 רע"א 6219/16, לעיל ה"ש 23.

65 רע"א 8111/16 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 31.10.2016).

66 רע"א 3906/95, לעיל ה"ש 61.

67 ע"א 595/78 בלדרמן נ' אורנשטיין, פ"ד לה(1) 467 (1980).

בעלי הדין רשאים להעדיף את הוכחת מצבו הרפואי של אדם שנפגע בתאונה בדרך דיונית אחרת. משבחרו בדרך זו, הם כבולים בהסדר שבחרו ואין בעל דין יכול לאחר מכן להתעלם מהראיות שהציג לפני בית המשפט ולחזור אל הדרך הדיונית האחרת שעליה ויתר למעשה.⁶⁸

סימן י – חקירת המומחה

חוות דעת של מומחה רפואי שמינה בית משפט, עם התקבלה בתיק כמוה ככל ראייה אחרת; בעלי הדין רשאים לחקור את המומחה הרפואי על האמור בה או להפנות אליו שאלות הבהרה, אך הם לא יהיו רשאים להביא עדות נוספת של מומחה אלא בתנאים הנזכרים בסעיף 6א(ב)(1) לחוק הפיצויים.⁶⁹ כשהתברר מחומר הראיות בבית המשפט, שהתשתית העובדתית שהובאה לידיעתו של המומחה הרפואי לא הייתה מהימנה, רשאי כל אחד מהצדדים לבקש את חקירת המומחה, כדי לעמתו עם העובדות שלא היו לפניו ולבקשו שישקול מחדש את מסקנותיו בחוות דעתו. גם לבית המשפט נתונה סמכות להזמין לחקירה. לעיתים רצוי שבית המשפט ינהג כך אך אין הוא חייב לעשות כן. גם בעלי הדין אינם חייבים לעשות כן ויכולים הם לסמוך על כך שראיות אלה ידברו בעד עצמן, בנוטלם את הסיכון שלא יהיה בהן כדי לערער את מסקנותיו של המומחה הרפואי.⁷⁰

אין צורך בקבלת אישור בית המשפט לצורך משלוח שאלות הבהרה למומחה שהתמנה לפי חוק הפיצויים; מומחה אינו נחקר על חוות דעתו אלא אם נדרש לכך על ידי מי מהצדדים; משלוח שאלות הבהרה אינו תנאי להזמנת המומחה לחקירה; כאשר מדובר במומחה מטעם בית המשפט, המומחה נחקר על ידי שני הצדדים בחקירה נגדית; כאשר צד אינו שולח למומחה שאלות הבהרה ואינו מזמנו לחקירה, הדבר עלול להיזקף לחובתו במונח זה שבית המשפט רשאי להסיק כי חוות הדעת מקובלת עליו.⁷¹

במקום שבו בית המשפט מוצא כי יש בעייתיות בחוות הדעת, הוא רשאי ליזום את הזמנת המומחה לחקירה; הקביעה הסופית לגבי הקשר הסיבתי לתאונה ולגבי שיעור הנכות הרפואית והתפקודית לעולם מסורה לבית המשפט; אין בית המשפט העליון נוהג להתערב במסקנות הערכאה הדיונית במקום שבו זו מבכרת חוות דעת של מומחה אחד על פני רעהו, או כאשר הערכאה הדיונית מחליטה לאמץ במלואה או בחלקה את חוות דעת המומחה או לדחותה במלואה. כלל אי-ההתערבות לגבי קביעות הנוגעות למומחים, כוחו יפה בעיקר כאשר המומחה העיד בפני בית המשפט. מאחר שלפי חוק הפיצויים אין לתובע אפשרות להוכיח עניין שברפואה בדרך אחרת, על בית המשפט לנהוג משנה זהירות בכבואו לדחות את עמדת המומחה שמינה.⁷²

68 ע"א 415/87 מדינת ישראל נ' פול חברות הביטוח בע"מ, פ"ד מג(2) 580 (1989).

69 רע"א 1619/93 אליהו חברה לביטוח בע"מ נ' טטרו, פ"ד מז(4) 89 (1993).

70 ע"א 2160/90, לעיל ה"ש 46.

71 ע"א 8513/12, לעיל ה"ש 56.

72 שם.

סימן יא – פסילת חוות דעת

כאשר נתמנה רופא נייטרלי שקבע את אשר קבע, לא יתערב בית המשפט שלערעור בקביעותו אלא אם ייראה לו שהמומחה שגה שגיאה גסה עד כדי שניתן, אף בהיעדר ידע ברפואה, לומר שדעתו של המומחה הרפואי מופרכת.⁷³

בית המשפט רשאי שלא לסמוך על חוות דעת אם מצויות בה מסקנות אשר אינן יכולות לעמוד במבחן הביקורת של ההיגיון, לאחר עיון בחוות הדעת ובראיות האחרות שלפניו. כך קורה כאשר מתברר לבית המשפט שהתשתית העובדתית שעליה נשענת חוות הדעת אינה מהימנה.⁷⁴

לא כל פגם בהתנהלות המומחה או של אחד הצדדים יביא לפסילת המומחה. חזקה היא שמומחה מטעם בית המשפט פועל במקצועיות ובתום לב ובית המשפט לא יפסול בנקל את מינויו. הנחת המוצא היא כי המומחה פועל באופן הגון וללא משוא פנים. אומנם ייתכנו מקרים שבהם יהיה מקום לפסול את חוות הדעת של המומחה לאחר שהובאו לעיונו מסמכים האסורים להצגה, אך יש לבחון כל מקרה לגופו. ככל שחוות הדעת לא נפגעה בשל המצאת החומר ובמצב בו לא נגרם עיוות דין למי מהצדדים, אין סיבה לפסול את המומחה או את חוות דעתו. יש להישמר מפני פסילת מומחים אך בשל חשש רחוק של פגיעה בעצמאותם, מה שיפגע במעמדם של מומחים מטעם בית המשפט, ומפני ניצול פגמים לא משמעותיים כדי להביא לפסילת מומחה שמינויו נתפס על ידי מי מבעלי הדין כמינוי בעייתי.⁷⁵

לא כל פגם בחוות דעתו של מומחה מחייב לפסול אותה. שומה על בית המשפט לשקול אם כותצאה מאותו פגם אומנם נגרם עיוות דין לבעל הדין הנוגע בדבר.⁷⁶

בית המשפט הוא הפוסק האחרון בשאלות רפואיות שנמסרו לחוות דעתו של מומחה רפואי. מכאן שאם עולה ממכלול הראיות שמסקנה בחוות דעת רפואית הושתתה על עובדה שגויה, רשאי בית המשפט לסטות ממנה.⁷⁷

חוות דעת רפואית של מומחה רפואי שחרג מסמכותו דינה להיפסל ויש למנות מומחה חליף.⁷⁸ פסילת מומחה רפואי שמונה על ידי בית המשפט נעשית במקרים נדירים ביותר שבהם עלול להיגרם לאחד הצדדים עיוות דין, או במקרים שבהם פעל המומחה בחוסר תום לב.⁷⁹

בעניין אחד נקבע כי לגבי הנכות הרפואית אכן התעורר קושי לנוכח הטעות האריתמטית של המומחה הרפואי. חרף זאת, מסקנת בית משפט קמא ביטאה כראוי את העמדות הרפואיות שבאו לפניו ואת כלל הנסיבות.⁸⁰

לא בנקל יוחלט על פסילת חוות דעת מומחה מטעם בית המשפט. לעיתים המהלך הנכון הוא מינוי מומחה נוסף. אין למהר להגיע למסקנות לכאן או לכאן בטרם התמונה תתברר לאשורה; דחיית בקשה

73 ע"א 167/59 רוחוביץ נ' שורץ, פ"ד יג 1233 (1959).

74 ע"א 2160/90, לעיל ה"ש 46.

75 רע"א 408/14, לעיל ה"ש 19.

76 רע"א 7265/95 גלדשטיין נ' בראל, פ"ד נ(3) 214 (1996).

77 ע"א 2541/02 לנגר והמגן חברה לביטוח בע"מ נ' יחזקאל, פ"ד נח(2) 583 (2004).

78 רע"א 4482/95 סהר חברה לביטוח בע"מ נ' ברוך, פ"ד מט(5) 198 (1996).

79 רע"א 337/02, לעיל ה"ש 53.

80 ע"א 4196/06 המגן חברה לביטוח בע"מ נ' סאלם (פורסם בנבו, 8.8.2007).

לפסילת חוות דעת אינה יוצרת מצב בלתי הפיך, במובן זה שניתן לתקן טעות שנפלה בהחלטת הדחייה גם בגדר הערעור בזכות לאחר מתן פסק הדין.⁸¹

גם אם מתגלים פגמים בחוות הדעת אין המסקנה צריכה להיות בהכרח פסילתה, אלא על בית המשפט לשקול אם מדובר בפגם היורד לשורש העניין, שיש בו כדי לגרום לעיוות דין.⁸²

אף אם נפלו פגמים בחוות דעתו של מומחה, פסילת המומחה וחוות דעתו היא הסנקציה החריפה ביותר שבית המשפט יכול לנקוט בה מבין שורה של צעדים אפשריים והוא לא ימהר לעשות כן כשניתן להסתפק בהוראה מתונה יותר.⁸³

לנוכח מעמדו המיוחד של המומחה כידו הארוכה של בית המשפט לעניינים שברפואה, ואף שבית המשפט חופשי לסטות מחוות דעתו, הרי שבמצב הדברים הרגיל בית המשפט יעשה כן כחריג, במשורה ומטעמים מבוררים. זאת להבדיל ממצב בו הערכאה הדיונית מאמצת את חוות דעתו של המומחה, גם אם לא נחקר אודותיה. אך טבעי הוא שכאשר הערכאה הדיונית דוחה את חוות דעת מומחה בית המשפט, היא תעשה כן לאחר שניתנה לו הזדמנות להסבירה.⁸⁴

בית המשפט לא יפסול מומחה שנתמנה על ידו אלא אם נתגלו פגמים חמורים בשיקול דעתו, במהימנותו או במקרה שהימנעות מפסילה תגרום לעיוות דין. כשהמומחה הרפואי מורשע בפלילים, ניתן להשתכנע כי מדובר באינדיקציה לחוסר מהימנותו.⁸⁵

גם אם מתגלים פגמים בחוות דעת של מומחה מטעם בית המשפט, בית המשפט לא ימהר לפסול את חוות הדעת ועליו לשקול האם מדובר בפגמים מהותיים היורדים לשורשו של עניין ולבחון אם ניתן להסיר את הפגמים בעזרת כלים מתונים יותר. בעניין זה יש להביא בחשבון גם את הזהירות שיש לנקוט על מנת שלא לפגוע שלא לצורך במומחה בדרך של פסילתו המלאה. אחד הכלים הנמצא באמתחת השופט הוא "מינוי מומחה נוסף".⁸⁶

לא בכל מקרה שבו היו קיימים קשרים כלשהם בין המומחה לבין בא כוחו של אחד הצדדים, יוביל הדבר באופן אוטומטי לפסילת המומחה. ההחלטה בעניין זה תלויה במספר משתנים ובהם: טיב מערכת היחסים המקימה חשד לניגוד עניינים, תכיפות הקשר בין הצדדים, סמיכות הזמנים ונכונותם של כל המעורבים לחשוף את המידע הרלוונטי בפני בית המשפט. גם המועד שבו מוגשת הבקשה לפסילת המומחה רלוונטי.⁸⁷

81 רע"א 7709/15 אליהו חברה לביטוח בע"מ נ' פלוני (פורסם בנבו, 22.11.2015).

82 רע"א 1138/12, לעיל ה"ש 20.

83 רע"א 7819/16 המאגר הישראלי לביטוחי רכב ("הפול") נ' פלוני (פורסם בנבו, 25.12.2016).

84 ע"א 8513/12, לעיל ה"ש 56.

85 רע"א 7323/11 ועקנין נ' המאגר הישראלי לביטוחי רכב (פורסם בנבו, 28.12.2011). עוצמת האינדיקציה תלויה גם בזהות העבירה ובקשר בינה ובין המומחיות הנדרשת. הקשר האמור מהווה שיקול אחד מני רבים.

86 רע"א 4102/15, לעיל ה"ש 54.

87 רע"א 6234/09 חיות נ' הדר חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 17.11.2009).

פרק ד – קביעת דרגת נכות על פי דין

- סימן א – הדין החל
- סימן ב – בקשה להיתר להביא ראיות לסתור
- סימן ג – פטור מהחובה להפעלת הסעיף

סימן א – הדין החל

סעיף 6א לחוק פיצויים לנפגעי תאונות דרכים, התשל"ה-1975 (להלן – חוק הפיצויים) קובע:

6א. (א) שר המשפטים רשאי לקבוע בתקנות, באישור ועדת החוק חוק ומשפט של הכנסת, הוראות בדבר מינוי מומחה אשר יחווה דעתו בענין הנכות הרפואית של נפגע, או בכל נושא רפואי אחר, לרבות דרכי שיקומו של הנפגע, ובדבר סמכויותיו וחובותיו של המומחה.

(ב) מונה מומחה כאמור בסעיף קטן (א), יחולו הוראות אלה:

(1) בעלי דין יהיו רשאים להזמין את המומחה לבית-המשפט לחקירה, אולם לא יהיו רשאים להביא עדות נוספת של מומחה לענין הנדון אלא ברשות בית המשפט מטעמים מיוחדים שיירשמו;

(2) כל צד יהיה רשאי להפנות אל המומחה, בכתב, שאלות הבהרה לחוות הדעת שנתן;

(3) בית המשפט יקבע את שכרו של המומחה, והוא ישולם בידי בעלי הדין או אחד מהם, כפי שיורה בית המשפט.

על פי סעיף 6ב לחוק הפיצויים, חוות דעת בעניין דרגת נכות לנפגע בשל הפגיעה שנגרמה לו בתאונת דרכים, שנקבעה על פי כל דין, היא דרגת הנכות המחייבת (במגבלות של הסיפא לסעיף). סעיף 6ב לחוק הפיצויים קובע:

6ב. נקבעה על פי כל דין דרגת נכות לנפגע בשל הפגיעה שנגרמה לו באותה תאונת דרכים, לפני שמיעת הראיות בתביעה לפי חוק זה, תחייב קביעה זאת גם לצורך התביעה על פי חוק זה; ואולם בית המשפט יהיה רשאי להתיר לבעל-דין בתביעה לפי חוק זה, להביא ראיות לסתור את הקביעה האמורה, אם שוכנע שמן הצדק להתיר זאת מטעמים מיוחדים שיירשמו.

סימן ב – בקשה להיתר להביא ראיות לסתור

בקשה להביא ראיות לסתור תיענה רק במקרים יוצאי דופן ובעיקר כשנגרם לנפגע עיוות דין כתוצאה מהתנהלות הוועדה הרפואית.¹

מתן היתר להביא ראיות לסתור קביעה רפואית על פי דין שמור למקרים יוצאי דופן ואין לאפשר זאת באורח שיגרתי, על מנת שלא תסוכל כוונת המחוקק, שלפיה כאשר הנכות נקבעה על פי דין תשמש קביעה זו גם בתביעה שעל פי חוק הפיצויים.²

1 רע"א 7127/12 בן חמו נ' כלל חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 30.12.2012).

פגם מהותי בהליך – היתר להביא ראיות לסתור יינתן כאשר מתברר שנפל פגם מהותי בהליך שהתנהל בפני הרשות המוסמכת לקבוע את הנכות על פי הדין או כאשר קיימים טעמים עובדתיים ממשיים המצביעים על כך שהנכות שנקבעה אינה משקפת את המצב לאשורו.³

שינוי מהותי במצב הנפגע – בעל דין המבקש להביא ראיות לסתור אינו נדרש להוכיח בהכרח שחלה החמרה או הטבה במצבו של הנפגע, אלא די בכך שיוכיח כי חל שינוי מהותי במצבו ממועד בו ניתנה קביעת הוועדה, או למצער שקיים פוטנציאל אמיתי וממשי לכך. ייתכן שיסתבר בהמשך כי שינוי זה לא גרר אחריו גם שינוי בדרגת הנכות, אך עצם קיומו של השינוי המהותי במצב העובדתי מצדיק בחינה חוזרת של מצב הנפגע.⁴

חוות דעת מטעם אחד הצדדים – היתר להביא ראיות לסתור קביעת דרגת נכות יינתן במקרים חריגים שבהם קמה הצדקה לכך. קביעת ועדה רפואית הנסמכת על חוות דעת רפואית מטעם אחד הצדדים עשויה להצדיק מתן היתר כאמור. במקרה אחד קבע בית המשפט כי יש טעם בטענת המשיבה שלפיה הוצגה בפני הוועדה הרפואית של המוסד לביטוח לאומי חוות דעת רפואית מטעם המבקש, והוסף בהחלטתו נימוקים נוספים שלדעתו יש בהם כדי להצדיק מתן היתר להבאת ראיות לסתור.⁵

“פתיחת השער” – קבלת בקשה להביא ראיות לסתור משמעה “פתיחת השער” להגשת חוות דעת מומחה מטעם בית המשפט להוכחת נכותו של התובע ואין הכרח שהן תשרתנה דווקא את טענתו של הצד שביקש להביאן. אין הבדל לזהות הצד שביקש היתר להביא ראיות לסתור. שעה שניתן ההיתר, יש לאפשר את הבאת הראיות הנחוצות להכרעה במחלוקת ביחס לשיעור הנכות, כעולה מחוות דעת המומחה.⁶

ערכאת הערעור – התערבות ערכאת הערעור בהחלטה המתירה להביא ראיות לסתור את קביעות הוועדות הרפואיות של המוסד לביטוח לאומי מצומצמת למקרים חריגים ויוצאי דופן.⁷ יש להכריע בבקשת רשות לערער על החלטה להתיר או שלא להתיר הבאת ראיות לסתור, ואין לדחותה עד לסיום ההליך בערכאה הדיונית; הבאת ראיות לסתור את קביעת ועדות המוסד לביטוח לאומי תותר אך במקרים חריגים, שאחד מהם הוא כאשר לא עמדו לפני הוועדות עובדות חשובות ומהותיות בדבר מצב הניזוק עובר לתאונה או לאחריה העשויות היו להביא אותן לשנות ממסקנתן.⁸

נכות מעבודה – כשנבדקת דרגת נכות במסגרת תביעה לנכות מעבודה, מעצם קביעת דרגת נכות משתמעת גם קביעה באשר לקיומו של קשר סיבתי; ייתכנו מקרים שבהם אף שהוועדה הרפואית קבעה

2 רע"א 9018/12 סונול ישראל בע"מ נ' בוטרשווילי (פורסם בנבו, 8.4.2013).

3 שם.

4 רע"א 4396/13 אשכנזי נ' הפול חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 22.12.2013).

5 רע"א 7676/13 רבו נ' הראל חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 14.11.2013).

6 רע"א 1074/15 הכשרת הישוב חברה לביטוח בע"מ נ' פלונית (פורסם בנבו, 26.8.2015). במקרה זה, הכרעה במחלוקת הצריכה, למצער, מינויו של מומחה בתחום נוסף, כפי שהורה בית המשפט קמא.

7 רע"א 7295/16 פלוני נ' הפניקס החברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 13.10.2016).

8 רע"א 8908/17 קרנית – קרן לפיצוי נפגעי תאונות דרכים נ' פלונית (פורסם בנבו, 10.1.2018). לפיכך למבקשת הותרה הבאת ראיות לסתור את קביעות הוועדות הרפואיות בעניינה של המשיבה.

לתובע דרגת נכות מעבודה, יהיה מקום להתיר להביא ראיות לסתור את קביעותיה בעניין הקשר סיבתי. למשל אם לא הונחו בפני הוועדה הרפואית עובדות רלוונטיות וחשובות הקשורות במצב של הנפגע קודם לתאונה או אחריה.⁹

הסכמת הצדדים להבאת ראיות – הפעלתו של סעיף 6ב לחוק הפיצויים היא בבחינת הוראה דיונית. מכאן שבעלי הדין רשאים לוותר עליה בהסדר דיוני אחר, בין במפורש ובין מכללא.¹⁰ בנסיבות עניין אחד הושגה הסכמה בדבר מינוי מומחה רפואי אשר חוות דעתו תחייב את בעלי הדין. התעורר הצורך לעמוד על טיב ההסכמה בין בעלי הדין ועל השפעתה על הדיון המתקיים בתביעה לפני בית המשפט, שכן בעלי הדין רשאים להתנות על הוראות סעיף 6ב לחוק הפיצויים ולהגיע להסכמה דיונית בדבר הוכחת נכותו הרפואית של התובע.¹¹

סימן ג – פטור מהחובה להפעלת הסעיף

סעיף 6ב לחוק הפיצויים אינו מטיל חובה על הנפגע לפנות בתביעה לקביעת דרגת נכות על פי כל דין. הוראת הסעיף אך באה ללמד מהי התוצאה הדיונית מקום שבו קיימת קביעה כזו לפני שמיעת הראיות בתביעה לפי חוק הפיצויים. אין הצדקה להפלות לרעה נפגע אשר התאונה מהווה לגביו גם תאונת עבודה, ואין לכפות עליו עיכוב ההליכים בתביעתו לפי חוק הפיצויים עד למיצוי זכויותיו כנפגע בתאונת עבודה.¹²

החובה לקבוע דרגת נכות

הוראת סעיף 6ב לחוק הפיצויים חלה רק כשהגוף הפועל על פי דין נדרש לקבוע את דרגת הנכות העומדת בקשר סיבתי עם התאונה. בעניין אחד במסגרת קביעת נכותו הכללית של המשיב, הוועדה הרפואית לא נדרשה להתייחס לשאלת הקשר סיבתי שבין נכותו לבין תאונת הדרכים. מכאן שאף אם הוועדה התייחסה בפועל לשאלת הקשר סיבתי, לא תיחשב קביעתה כ"קביעת נכות על פי דין" לצורך סעיף 6ב.¹³

משבוטל הערעור שהגישה המבקשת לוועדת הערעורים של המוסד לביטוח לאומי כדין, אין בקביעות שניתנו בהחלטות ביניים בגדרי הערעור להוות קביעה על פי דין במובן סעיף 6ב לחוק הפיצויים, ומכאן שהבקשה להבאת ראיות לסתור מתייחסת אך לנכות שנקבעה בוועדה הרפואית מהדרג הראשון.¹⁴

9 רע"א 2993/14 רוטמן נ' הכשרת הישוב חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 11.9.2014).

10 ע"א 110/86 גברעם נ' יורשי מנג'ם, פ"ד מב(2) 193 (1988).

11 רע"א 8019/00 כלל חברה לביטוח בע"מ נ' שבלי, פ"ד נה(2) 372 (2001).

12 רע"א 7612/99 אלוני נ' ציון חברה לביטוח בע"מ, פ"ד נד(2) 404 (2000).

13 רע"א 2687/14 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 13.7.2014).

14 רע"א 3787/14 וינברג נ' המאגר הישראלי לביטוח רכב ("הפול") (פורסם בנבו, 18.8.2014).

בקשה להביא ראיות לסתור תיענה במקרים שבהם מתברר כי לא היו בפני הוועדה הרפואית שקבעה את הנכות עובדות רלוונטיות חשובות הנוגעות למצבו של הנפגע, או במקרים שבהם חל שינוי משמעותי במצבו של הנפגע לאחר שנקבעה נכותו על ידי הוועדה הרפואית.¹⁵

תכליתו של סעיף 6 לחוק הפיצויים היא למנוע את העלויות הכרוכות במינוי מומחה רפואי נוסף, לאחר שדרגת נכותו של הנפגע כבר נקבעה על פי דין. אולם במקרים שבהם כבר מונה מומחה שבדק את הנפגע והגיש את חוות דעתו לבית המשפט, עלויות אלה אינן נחסכות ואין סיבה מוצדקת לכך שבית המשפט לא יסתמך על חוות דעת של רופא שנתמנה על ידיו.¹⁶

המועד שבו הוגשה חוות הדעת של המומחה הרפואי לתיק בית המשפט ייחשב כתחילת שמיעת הראיות לצורך סעיף 6 לחוק. ממועד זה ואילך עדיפה חוות הדעת מטעמו של המומחה על כל קביעה אחרת על פי דין והיא המחייבת לעניין קביעת דרגת נכותו של התובע. עצם מינויו של המומחה אינו מהווה את תחילתה של שמיעת הראיות. עמדה זו מתחייבת משיקולים שבמדיניות משפטית.¹⁷

15 רע"א 6023/14 פקיה נ' אספיר (פורסם בנבו, 30.12.2014).

16 רע"א 5392/01 גבר נ' נסאסרה, פ"ד נו(1) 535 (2001).

17 ש.ם.

שער עשרים ואחד – סעדים זמניים – כללים

פרק א – סעדים זמניים – מטרות ושיקולים

סימן א	– מטרתם של הסעדים הזמניים
סימן ב	– שמירת המצב הקיים
סימן ג	– שימור המצב הראיתי
סימן ד	– שיקולי בית המשפט ותנאיו
סימן ה	– עילת תביעה וראיות לכאורה
סימן ו	– מאזן הנוחות
סימן ז	– שיקולי יושר
סימן ח	– שיהוי
סימן ט	– תביעה נגד מגיש בקשה לסעד זמני

סימן א – מטרתם של הסעדים הזמניים

ההתייחסות השיפוטית הראויה לבקשות למתן סעד זמני היא שאין הבקשה למתן סעד זמני בחינת "שביל צדדי" בלבד במערכת בירור הפלוגתות שבין בעלי הדין; אכן במישור התאורטי אין במתן צו זמני כדי לחתוך את זכויות בעלי הדין. מנגד, במישור המעשי עשויה לעיתים החלטה בבקשה למתן סעד זמני להכריע את הכף בתובענה עצמה.¹

החלטת הערכאה הדיונית בשאלת הסעד הזמני אינה חורצת את גורל התובענה העיקרית. על בית המשפט להקפיד על כך שהכרעתו בבקשה לסעד זמני – לחיוב או לשלילה – לא תאיין את הצורך בהמשך ניהול ההליכים. ההכרעה בבקשה לסעד זמני מתחשבת בסיכויי התובענה, כפי שאלו נראים לבית המשפט בנקודת הזמן הנוכחית, ובהם בלבד. אין בהכרעה כזו כדי לכבול את שיקול דעתו של בית המשפט בהמשך הדרך, בבואו להכריע לגופה של התובענה העיקרית.²

בשנת התשס"א תוקנו התקנות, ובין היתר הוחלף חלק ניכר מפרק כ"ח העוסק בסעדים זמניים.³ התיקון נועד לאחד את ההוראות הדנות בסעדים הזמניים השונים ובכך להקל על המתדיינים. כתוצאה מהשינוי שונו מספרי התקנות ולכן יש לשים לב בעת חיפוש פסיקה שניתנה לפני המועד הנ"ל מהו המספר הערכני של התקנה.

מטרתו של הסעד הזמני היא הבטחת קיומו התקין של ההליך המשפטי או הבטחת ביצועו היעיל של פסק הדין, ומכאן נמצאנו למדים כי על הסעד הזמני להלום את נושא התובענה העיקרית.⁴ בתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) הוגדרה "מטרת הסעד הזמני" בתקנה 94 בנוסח הבא –

מטרת הסעד הזמני היא להבטיח זכות לכאורה במהלך ההליך המשפטי ואת קיומו התקין והיעיל של ההליך או את ביצועו הראוי של פסק הדין.

סיווג החלטה שעניינה סעדים זמניים כ"החלטה אחרת" משמעותו היא כי בית המשפט אומנם רשאי להגיע בפסק הדין המסיים את הדיון בתובענה למסקנות עובדתיות ומשפטיות שונות מאלה שהובאו בהחלטת הזמנית.⁵

החלטה הניתנת בבקשת רשות ערעור על החלטת ביניים אינה קובעת מסמרות בממצאים העובדתיים הנדונים בתובענה ואינה יכולה לבוא תחת הצורך בשמיעת ראיות; לא הרי הטענות המועלות בבקשה המצומצם של הסעד הזמני כהרי הטענות בהליך העיקרי.⁶ בירור מהות הסעד העיקרי והיותו בר-ביצוע ואכיפה, אינו עניין למסגרת הדיונית של בקשה למתן סעד זמני. שאלות מסוג זה תתבררנה במסגרת ההליך העיקרי.⁷

- 1 רע"א 2508/98 מתן י. מערכות תקשורת ואיתור בע"מ נ' מילטל תקשורת בע"מ, פ"ד נג(3) 26 (1998).
- 2 רע"א 4187/12 עמית נ' בנק לאומי לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 29.5.2012).
- 3 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 6), התשס"א–2001, ק"ת 976, מיום 8.8.2001.
- 4 רע"א 8553/07 כתאני נ' שכטר (פורסם בנבו, 27.2.2008).
- 5 ע"א 10861/03 המועצה המקומית בנימינה נ' המועצה הדתית בנימינה (פורסם בנבו, 20.9.2006).
- 6 ע"א 6885/14 פלח נ' דרור (פורסם בנבו, 16.3.2016).
- 7 רע"א 7050/16 ספקטור נ' Emerson Process (פורסם בנבו, 27.11.2016).

לערכאה הדיונית שיקול דעת רחב בענייני סעדים זמניים, בין היתר, משום שהיא זו אשר בפניה מונחים התצהירים ונחקרים המצהירים מטעם בעלי הדין דבר המאפשר התרשמות ישירה ובלתי אמצעית מן הראיות הצריכות לשלב הביניים.⁸

צו זמני יהיה בתוקף עד למתן פסק דין, שאז ישתנה המצב המשפטי. ישנם מצבים שבהם ניתן להטיל צו זמני לאחר פסק הדין, זהו צו זמני מסוג אחר מאשר צו שניתן בתחילת המשפט טרם התבררה התוצאה.⁹

אין בספקות לגבי הסמכות העניינית כדי לשלול את סמכותו של בית המשפט ליתן סעד זמני.¹⁰ הסמכות להצבת תנאים לביטול פסק דין שניתן בהיעדר הגנה היא סמכות רחבה, העשויה לכלול תנאים שונים. עם זאת עדיין נדרשת זיקה לפסק הדין שביטולו מתבקש. החלטה על מתן סעד זמני קובעת פרק לעצמה, בנפרד מביטול פסק הדין, ואין להעמידו כתנאי לביטול. החלטה כאמור עומדת בפני עצמה, וראויה להתייחסות עצמאית מפורטת ומנומקת, לאחר קיום דיון והתחשבות בעמדות הצדדים ובתשתית העובדתית.¹¹

בתובענות שונות – אין בקיומה של תניית בוררות חוץ בהסכם שנכרת בין הצדדים כדי להפיק את סמכותו של בית המשפט בישראל ליתן סעד זמני.¹²

טענה לקיומו של הגבל עסקי יש לברר בגדר ההליך העיקרי, ולא בשלב הבקשה לסעדים זמניים שכן הכרעה בטענה שכזו מצריכה, פעמים רבות, בירור מעמיק שאינו יכול להתקיים בגדר בקשה לסעד זמני.¹³

סימן ב – שמירת המצב הקיים

רוב הסעדים הזמניים לסוגיהם השונים, בין שמדובר בצו מניעה, בצו עיקול או בצו עיכוב יציאה מן הארץ, מיועדים בעיקר לשמירת המצב הקיים (הסטטוס קוו), העלול להשתנות אם לא יינתן הצו הזמני. העתירה לסעד זמני מיועדת לשם הקפאת המצב שהיה קיים עובר להגשת התובענה. הענקתו של סעד זמני נועדה לשמור על המשך קיומה של מערכת הנסיבות השוררת בעת הגשת התובענה, שאם לא כן עלול הנתבע לנצל לרעה את תקופת הביניים שעד למתן פסק הדין בתובענה.¹⁴

8	רע"א 8055/08 ניו ג'ינס בע"מ נ' הנואר אופנה ייצור ושיווק (1993) בע"מ (פורסם בנבו, 2.4.2009).
9	בש"פ 10290/09 מדינת ישראל נ' גאווי (פורסם בנבו, 7.1.2009).
10	רע"א 1190/11 פלגי מוצקין בע"מ נ' גלי גיל מרכז ספורט ונופש בקרית מוצקין בע"מ (פורסם בנבו, 18.5.2011).
11	רע"א 4837/14 אסולין נ' אסולין בע"מ (פורסם בנבו, 21.10.2014).
12	רע"א 6934/10 כספי תעופה בע"מ נ' JSC AEROAVIT AIRLINES (פורסם בנבו, 28.10.2010); אורי גורן בוררות 533, 395 (2018).
13	רע"א 6724/09 כלל בריאות חברה לביטוח בע"מ נ' דיויד שילד – סוכנות לביטוח חיים (2000) בע"מ (פורסם בנבו, 4.1.2010). עם זאת הכלל האמור אינו מוחלט.
14	ע"א 732/80 ארנס נ' "בית אל – זכרון-יעקב", פ"ד לח(2) 645 (1984).

שאיפתו העיקרית של התובע היא להבטיח את ביצועו של פסק הדין כשיינתן. מכאן, שתפקידו של צו זמני הוא להסדיר מצב עניינים שיבטיח את ביצועו של פסק דין סופי שיינתן לאחריו.¹⁵ הסעד הזמני נועד לשמר מערכת נסיבות, הקיימת בעת הגשת התובענה עד למתן פסק הדין, כדי שבהינתן פסק דין לזכות התובע הוא לא יתייצב מול שוקת שבורה.¹⁶

שינוי המצב הקיים – כאשר מעוכבת יציאתו מן הארץ של נתבע תושב ישראל, יש בכך משום שמירת המצב הקיים, שהרי מדובר בנתבע שמרכז חייו מצוי בישראל. אולם כאשר מדובר בעיכוב יציאה של נתבע זר הנקלע לישראל, המצב שונה. אם תעוכב יציאתו מישראל יהיה בכך משום שינוי המצב הקיים, שכן המצב "הרגיל" של אותו נתבע הוא מגוריו בחוץ לארץ ולא שהותו הזמנית בישראל.¹⁷ במקרה אחד התקשו לסווג ולקבוע אם אכן נוהגים בו בעקבות הנורמה בדבר אי-שינוי המצב הקיים או שמא יש בו צמצום הנורמה על ידי קיום המצב האחרון בפועל, לפני הגשת התובענה (להבדיל מהמצב בעבר). דהיינו, אם יש בו שמירת המצב הקיים או שמא יצירת הסדר חדש בין בעלי הדין.¹⁸ בתביעה שהגישה חברה בגין שימוש בשם חברה הדומה לשמה, היא עתרה לצו מניעה זמני שיאסור על הנתבעת מלהשתמש בשמה, למרות שזו השתמשה בו כשנתיים. צו המניעה הזמני שהוציא בית המשפט המחוזי, בוטל. נקבע שם כי מתן הצו בנסיבות אלה מייתר את הצורך בהמשך המשפט, אם הנתבעת תחויב כבר בשלב זה להחליף את שמה ולשנות את ניירותיה ופרסומיה. מכאן, שמתן הצו במקרה זה, לא היה בו משום שמירת המצב הקיים אלא דווקא שינויו.¹⁹

סימן ג – שימור המצב הראייתי

שימור המצב לצורכי מימוש פסק הדין שיינתן בעתיד אינו המטרה היחידה. הסעד הזמני מיועד גם לשמר את המצב הראייתי לצורכי ניהול הדיון. הוספה לתקנת ההגדרות (תקנה 1 לתקנות התשמ"ד), ההגדרה של המונח "סעד זמני", בנוסח הבא:

סעד שניתן להבטחת קיומו התקין של ההליך או ביצועו היעיל של פסק הדין, לרבות צו עשה, צו לא תעשה, עיקול, עיכוב יציאה מהארץ, הגבלת שימוש בנכס, תפיסת נכסים, כינוס נכסים זמני, וכל סעד אחר שבית המשפט ייתן, בנסיבות העניין, לפי הוראות פרק כ"ח.

15 ע"א 37/68 גינז נ' (גינז) מאירי, פ"ד כב(1) 525 (1968).

16 ע"א 1226/90 בנק לאומי לישראל בע"מ נ' הסתדרות הרבנים דאמריקה, פ"ד מט(1) 177 (1995).

17 רע"א 18/89 פייכמן נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, פ"ד מב(4) 513 (1989). בעניין עיכוב יציאתו של תושב חוץ ראו ההוראה בתקנה 384 לתקנות התשמ"ד וכן להלן שער עשרים ושניים: סעדים זמניים – סעדים, פרק ד – עיכוב יציאה מן הארץ.

18 רע"א 140/88 גונשורק נ' תנובה מרכז שיתופי לשווק תוצרת חקלאית בישראל בע"מ, פ"ד מב(2) (1988). דעת הרוב הייתה שיש לשמר את המצב שהיה קיים עובר להגשת התובענה בפועל.

19 רע"א 4196/93 שפע בר ניהול ושירותים (1991) בע"מ נ' שפע מסעדות ייצור ושיווק ארוחות מוכנות 1984 בע"מ, פ"ד מז(5) 165 (1993).

הסעד הזמני נועד גם להבטחת קיומו של ההליך, ולא רק לביצועו היעיל של פסק הדין. אכן, "סעד שניתן להבטחת קיומו התקין של ההליך" הוא הסעד הזמני של "תופס נכסים" שנדון בו להלן בשער עשרים ושניים: סעדים זמניים – סוגים, פרק שמיני: מינוי לכונס נכסים.

סימן ד – שיקולי בית המשפט ותנאיו

על מנת שיינתן סעד זמני על בית המשפט להשתכנע, בין היתר, בדבר קיומה לכאורה של עילת תובענה. על בית המשפט להביא בחשבון גם את מאזן הנזקים אשר צפויים להיגרם לכל אחד מבעלי הדין. עוד עליו לבחון אם הבקשה הוגשה בתום לב ואם מתן הסעד צודק וראוי בנסיבות העניין ואין בו פגיעה במידה העולה על הנדרש.²⁰

התנאים המהותיים אשר נקבעו בתקנות למתן סעדים זמניים היו מפורטים בתקנה 362 לתקנות התשמ"ד. בעיקרם נדרש כי בית המשפט ישתכנע בקיומה של עילת תובענה ויביא בחשבון את הנזק שייגרם למבקש אם לא יינתן הסעד הזמני, לעומת הנזק שייגרם למשיב אם יינתן הסעד הזמני.²¹ השיקולים העיקריים שאותם שוקל בית המשפט בהכרעתו אם להיעתר לבקשת סעד זמני, הם סיכויי ההליך, מאזן הנוחות ושיקולים שביושר ובצדק.²²

על בעל דין המבקש לקבל סעד זמני בהליך אזרחי לעמוד בשני תנאים מצטברים: התנאי הראשון הוא קיומה של זכות לכאורה לקבלת הסעד. דהיינו, על המבקש להוכיח כי סיכוייו לזכות בהליך העיקרי טובים. התנאי השני הוא הוכחה כי מאזן הנוחות נוטה לטובתו. בין התנאים מתקיים יחס המוכר כ"מקבילית כוחות" – ככל שבית המשפט יתרשם כי סיכוייו של מבקש הסעד לזכות בתביעתו גבוהים, יקל עימו בדרישת מאזן הנוחות ולהיפך.²³

זהות הסעד – "זהות הסעד" אינה עוד אלא אחת הנסיבות שעל בית המשפט להביא בחשבון במתן סעד זמני; אם שוכנע כי מבחינת הדין המהותי עומדת למבקש עילה מבוססת לכאורה, ושמאזן הנוחות נוטה בבירור לטובתו, אין בזהות הסעד הזמני לסעד המבוקש בתובענה בלבד כדי להצדיק הימנעות ממתן הסעד הזמני.²⁴

ככל שהסעד הזמני המבוקש זהה לסעד העיקרי ייטה בית המשפט שלא להיעתר לבקשה, שכן אין זה תפקידו של בית המשפט להכריע בהליך העיקרי במסגרת מקדמית.²⁵

- 20 רע"א 5454/02 טעם טבע (1988) טיבולי בע"מ נ' אמברוזיה סופהרב בע"מ, פ"ד נז(2) 438 (2003).
- 21 רע"א 6448/01 חיר נ' לידאי, פ"ד נז(2) 562 (2003). דרישות אלה מקבילות והן דומות בבסיסן, בשינויים המחויבים, לדרישות הכרוכות במתן צו לעיכוב ביצוע.
- 22 רע"א 8415/07 חברת אנ.די סי. יצרני תכשיטים בע"מ נ' בנק הפועלים בע"מ (פורסם בנבו, 24.10.2007).
- 23 רע"א 3533/09 נציגות הבית המשותף נ' עיון (פורסם בנבו, 1.9.2009). עם זאת על המבקש לעמוד ברף מינימלי בנוגע לכל אחד מן התנאים בנפרד, שאם לא כן לא יהיה מקום למתן סעד זמני.
- 24 רע"א 2059/98 וולטה ייצוב קרקע בע"מ נ' P.R.S. מדיטרניין בע"מ, פ"ד נב(4) 721 (1998).
- 25 ע"א 5537/12 הוט מועדון צרכנות הסתדרות ההנדסאים והטכנאים בע"מ נ' ערוצי זהב ושות' (פורסם בנבו, 29.8.2012).

סוג הסעד, היקפו ותנאיו – לאחר שבית המשפט בדק את עילת תביעה ואת קיומן של ראיות מהימנות לכאורה – ובבואו להתייחס למתן הסעד הזמני, לסוג הסעד הזמני המתאים לנסיבות המקרה, להיקף הסעד ולתנאיו – עליו להביא בחשבון, בין השאר, את השיקולים של מאזן הנוחות ושיקולי יושר, כפי שיפורט בהמשך.

בדונו בבקשה לסעד זמני, בית המשפט שוקל במערכת שיקוליו אם להתנות את מתן הצו בתנאים. כך לדוגמה ניתן לקבוע דרך מסוימת להמצאת כתבי בי דין הקשורים לצו הזמני לצד שכנגד (לדוגמה בדרך של המצאה אישית). כמו כן ניתן להתנות כי התיק העיקרי יוגש בתוך מועד מסוים. אולם התנאי העיקרי עניינו בהפקדת ערבויות (ובו נדון בהמשך).

הפעלת שיקול הדעת לעניין התנאת הסעד הזמני בתנאים נועדה לאזן בין האינטרסים של מבקש הסעד הזמני לבין האינטרסים הנוגדים של בעל הדין שכנגד (הנתבע), אשר זכויותיו הוגבלו לפני שניתן פסק דין בעניינו.²⁶

במסגרת בחינת סיכויי ההליך לעניין מתן סעד זמני, לא די בכך שסיכויי ההליך גבוהים. יש לבחון את הסיכויים בהתייחס לסעד המבוקש. השאלה היא האם הסעד הזמני המבוקש עומד בהתאמה לסעד המבוקש בהליך או שהוא מתבקש ממנו באופן ישיר.²⁷

סימן ה – עילת תביעה וראיות לכאורה

תקנה 362(א) לתקנות התשמ"ד גיבשה את כללי הפסיקה שקדמה לה לעניין בדיקת זכויותיו לכאורה של התובע עובר למתן הסעד הזמני. להלן נוסח תקנת המשנה:

הוגשה בקשה למתן סעד זמני במסגרת תובענה, רשאי בית המשפט ליתן את הסעד המבוקש, אם שוכנע, על בסיס ראיות מהימנות לכאורה בקיומה של עילת התובענה ובקיום התנאים המפורטים בהוראות המיוחדות בפרק זה, הנוגעים לסעד הזמני המבוקש.

בתקנות החדשות, תקנה 95(ב) קובעת –

הוגשה בקשה למתן סעד זמני במסגרת תביעה, רשאי בית המשפט לתת את הסעד המבוקש, אם שוכנע, על בסיס ראיות מספקות לכאורה בקיומה של עילת תביעה, בקיום התנאים למתן הסעד כאמור בפרק זה ובנחיצות הסעד הזמני לצורך הגשמת המטרה.

קיומה של עילת תביעה – הכלל הבסיסי הנוהג לעניין סעד זמני הוא כי על המבקש להראות קיומה של זכות לכאורה.²⁸ מבקש הסעד הזמני חייב להוכיח עילת תביעה של ממש המתבססת לכאורה על זכות

26 ע"א 732/80, לעיל ה"ש 14.

27 רע"א 2815/16 בנק הפועלים בע"מ נ' חנאי (פורסם בנבו, 7.7.2016).

28 רע"א 3009/02 פלונית נ' פלוני, פ"ד נו(4) 872 (2002).

הקנויה לו.²⁹ על בית המשפט לבדוק אם התובענה שבגינה מתבקש הסעד הזמני אינה לכאורה מחוסרת יסוד וסיכויים.³⁰

השאלה הראשונה שיש לדון בה בבקשה לסעד זמני נוגעת לטיב התביעה ולסיכוייה. די בכך שהוכח שהתביעה אינה טורדנית ושקיימת שאלה רצינית שיש לדון בה. בשלב זה אין צורך לפסוק באורח סופי בדבר צדקתו של מי מן בעלי הדין.³¹

במקרה של צו למניעת פרסום, נדרש מהמבקש רף גבוה הרבה יותר. על המבקש להוכיח כי לא זו בלבד שהוא בעל סיכויים טובים לזכות בתביעה בגין לשון הרע שיגיש נגד המפרסם, אלא שהמפרסם גם הוא לא יוכל להעלות טענת הגנה של ממש בתשובה לתביעה.³²

ראיות מהימנות לכאורה – בדיון בבקשה לסעד זמני אין בית המשפט מתיר את הרחבת היריעה; הוא גם מגביל את חקירת המצהירים ומחיש את הדיון. הסיבה לכך נעוצה בעיקר בעובדה כי אין עליו חובה בשלב זה לבחון את הראיות ולדון לעיצומו של עניין. בדונו במתן סעד זמני אין בית המשפט דן בניתוח מקיף של הראיות.³³

תורת הסעדים הזמניים, על כלליה השונים, קובעת מהי התשתית הנורמטיבית המצדיקה מתן סעד זמני שלא על יסוד מערכת ראיות מלאה. השפעתה המעשית של תשתית זו על זכויות בעלי הדין עשויה להיות רבה. מן הראוי שבית המשפט לא יתייחס לבקשה למתן סעד זמני כאל מעין "בת חורגת" בהליך המשפטי אשר יש לסלקה מעל פניו כמין מטרד.³⁴

שיקול הדעת המופעל בדיון בבקשה לסעד זמני נועד רק לצורך קביעתה לכאורה של זכות ולא לצורך הכרעה סופית ומוחלטת בפלוגתה. על בית המשפט היושב לדין חלה החובה להימנע בשלב זה מלקבוע ממצאים סופיים, אם בניסוח ואם במחשבה.³⁵

תקנה 95(ב) לתקנות החדשות משתמשת בלשון "על בסיס ראיות מספקות לכאורה".

סימן ו – מאזן הנוחות

בהחלטה בדבר מתן הסעד הזמני יביא בית המשפט בחשבון, בין השאר, את "הנזק שייגרם למבקש אם לא יינתן הסעד הזמני לעומת הנזק שייגרם למשיב אם יינתן הסעד הזמני וכן נזק שעלול להיגרם למחזיק או לאדם אחר".

- 29 רע"א 5095/93 פ.א. ארבן בע"מ נ' גבי א.ג.ר. שותפות לבנין ופיתוח, פ"ד מט(1) 730 (1995).
- 30 ע"א 277/62 נאצר נ' כורי, פ"ד טז 2669 (1962).
- 31 רע"א 7139/96 טריגוב נ' "טפחות" בנק למשכנתאות לישראל בע"מ, פ"ד נא(2) 661 (1997).
- 32 רע"א 10771/04 רשת תקשורת והפקות (1992) בע"מ נ' אטינגר, פ"ד נט(3) 308 (2004). אם בית המשפט סבור, בבוחנו בקשה לצו למניעת פרסום, כי ייתכן שקיימת למפרסם הגנה כלשהי, אזי האינטרס הציבורי נוטה לטובת המפרסם, ועל בית המשפט לאפשר לו לפרסם את הפרסום השנוי במחלוקת, ולשאת בתוצאות פרסומו.
- 33 ע"א 342/83 גלזמן נ' גלזמן, פ"ד לח(4) 105 (1984).
- 34 רע"א 2508/98, לעיל ה"ש 1.
- 35 רע"א 160/89 קוטו שירותי מזון בע"מ נ' משכנות ים בהרצליה בע"מ, פ"ד מג(1) 579 (1989). בעניין זה נקבע כי בנסיבותיו המיוחדות, לא היה רצוי שאותו שופט שדן בבקשה לסעד הזמני, הן מבחינתם של בעלי הדין והן מבחינה אובייקטיבית, ידון בתובענה העיקרית.

על בית המשפט לבדוק את מידת הנזק העלול להיגרם לכל אחד מבעלי הדין, אם יינתן הצו או אם לא יינתן, ועליו להשוות את הנזקים זה לזה. על בית המשפט להתחשב באיזון שבין אינטרס התובע לקבל סעד זמני מידי לבין הפגיעה האפשרית בנתבע.³⁶ על בית המשפט להעריך אם במכלול הסיכויים והסיכונים הנלווים לתביעה העיקרית, עלול אי-מתן הצו להסב נזק גדול למבקש יותר מאשר למשיב המתנגד לו.³⁷

אי-הנוחות, שתיגרם לתובע אם לא יינתן הצו לעומת אי-הנוחות שתיגרם לנתבע אם יינתן הצו, כרוכה בשאלה אם ניתן לפצות את התובע בכסף מקום שלא יינתן לו הסעד הזמני, ומנגד – מהו הנזק שהסעד הזמני עלול לגרום לנתבע אם תידחה התביעה.³⁸

בית המשפט יביא גם בחשבון את הנזק שעלול להיגרם לצד שלישי. במקרה אחד הובאו בחשבון שיקולים של מאזן נוחות והסברה הייתה שמאזן זה נוטה לטובת המשיב. עם זאת לא ניתן היה לקבוע בוודאות כי מסקנת בית המשפט בעניין זה היא עצמאית, וכי אין היא קשורה לשיקולים אחרים.³⁹ קיימת "מקבילית כוחות" באשר ליחס בין הזכות לכאורה לבין מאזן הנוחות. משוזה נוטה באופן בולט לטובת בעל דין אחד, הרי יש בכך כדי לחפות על חולשה מסוימת באשר לטענת יריבו בעניין הזכות לכאורה.⁴⁰

בעניין "מאזן הנוחות" קובעת תקנה 95(ד) לתקנות החדשות –

(ד) בהחלטתו אם לתת סעד זמני וכן בקביעת סוג הסעד, היקפו ותנאיו, ישקול בית

המשפט, בין השאר, את השיקולים האלה:

(1) הנזק שעלול להיגרם למבקש אם לא יינתן הסעד הזמני לעומת הנזק שעלול

להיגרם למשיב אם יינתן הסעד הזמני, וכן נזק העלול להיגרם לאדם אחר או לעניין

ציבורי;

(2) אם אין סעד אחר שפגיעתו במשיב קלה יותר, המשיג את התכלית שלשמה

נועד הסעד הזמני;

סימן ז – שיקולי יושר

מבוא – בהחלטה בדבר מתן הסעד הזמני יביא בית המשפט בחשבון, בין השאר, "אם הבקשה הוגשה בתום לב ומתן הסעד צודק וראוי בנסיבות העניין, ואינו פוגע במידה העולה על הנדרש". הנחיה זו של מחוקק המשנה מגבשת את כללי דיני היושר ודיני תום הלב שיושמו בפסיקה בדיני סעדים זמניים.

36 רע"א 5095/93, לעיל ה"ש 29.

37 רע"א 6994/00 בנק מרכנתיל דיסקונט בע"מ נ' אמר, פ"ד נו(1) 529 (2001).

38 רע"א 2736/98 Habboub Bros. Co. נ' Nike International Ltd, פ"ד נד(1) 614 (2000).

39 רע"א 10910/02 פז חברת נפט בע"מ נ' פרץ, פ"ד נח(1) 385 (2003). על כן הורה בית המשפט העליון להחזיר את התיק לבית המשפט המחוזי על מנת שיבדוק בשנית את מאזן הנוחות בלי להתחשב בשיקולים האחרים.

40 רע"א 10066/04 נ.ו. ספאנטק תעשיות בע"מ נ' ד.ס.פ. ספיר אנטרפרייז בע"מ, פ"ד נט(4) 700 (2005).

בדונו בסעד זמני מכהן בית המשפט כבית משפט של יושר. עליו לבדוק אם קיימים שיקולים שלא להיעתר לתובע, דהיינו אם התובע בא לבית המשפט ביושר ובניקיון כפיים או שמא מעלים הוא עובדות חשובות מידיעת בית המשפט.⁴¹

כאשר המבקש בא לבית המשפט שלא בניקיון כפיים ושלא בתום לב, אין פותחים לפניו את שערי בית המשפט.⁴²

תום לב – מן הבחינה ההיסטורית נגזרת חובה זו ממידות תום הלב וניקיון הכפיים, שבהן חייב לעמוד כל התובע סעד שמקורו בדיני היושר. תום הלב שאליו מתייחסים בסוגיה זו, אינו תום ליבו ה"סובייקטיבי" של תובע הסעד, לא כל שכן של פרקליטו, אלא שורת תום הלב במובנה האובייקטיבי, שהפרתה אינה נמדדת רק במעשה זדוני, אלא עלולה להתבטא גם ב"עצימת עיניים" ואף במחדל רשלני מלבדוק כראוי את העובדות.⁴³

תנאי מוקדם למתן סעד זמני הוא תום ליבו של מבקש הסעד. די בהתנהגות המבקש ובשיהוי בהגשת הבקשה לרשות הערעור כדי לדחות את הבקשה.⁴⁴

מחובת תום הלב נגזרת חובתו של בעל דין להביא בפני בית המשפט את כלל העובדות הרלוונטיות לצורך הכרעה בעניין שבפניו. הימנעותו של בעל דין מהבאת עובדות רלוונטיות עשויה במקרים מסוימים להביא אף למחיקת התובענה על הסף. חובה זו מוגברת כאשר דנים בהליך במעמד צד אחד ובפרט כאשר דנים בבקשה לצו ביניים.⁴⁵

בתקנות החדשות קובעת תקנה 95(ד)(3) את ההוראה הבאה –

תום לבם של בעלי הדין, הן בקשר לגוף העניין והן בקשר להגשת התביעה ובקשת הסעד הזמני, והאם המבקש לא השתהה יתר על המידה בנסיבות העניין בהגשת כתב התביעה או בהגשת הבקשה לסעד הזמני.

חובת הגילוי – על המבקש מוטלת חובה לגלות את כל העובדות הרלוונטיות העשויות להשפיע על שיקול דעתו של בית המשפט.⁴⁶

על העותר לסעד זמני, במיוחד כשמדובר בבקשה המוגשת במעמד צד אחד, לפרוס בפניו את כל העובדות העשויות להיות רלוונטיות לבקשתו.⁴⁷

במקרה של ספק, עליו להשאיר את שאלת הרלוונטיות להחלטת בית המשפט ולא לקבוע בעצמו, מתוך ראיית האינטרס הצר שלו, מה יש לגלות לבית המשפט.⁴⁸

- 41 רע"א 5095/93, לעיל ה"ש 29. ראו עוד בנושא זה להלן שער עשרים ושניים: סעדים זמניים – סוגים, פרק ה – צו מניעה זמני.
- 42 רע"א 5072/00 איזי יוגב תעשיות בע"מ נ' מסגרת האחים אבו בע"מ, פ"ד נה(2) 307 (2000).
- 43 רע"א 8113/00 שפר נ' תרבות לעם (1995) בע"מ, פ"ד נה(4) 433 (2001). נדון גם נושא השיהוי.
- 44 רע"א 8873/05 בנק לאומי לישראל בע"מ נ' אלחדף (פורסם בנבו, 20.9.2005).
- 45 ע"א 999/09 זגייר נ' אלענאני (פורסם בנבו, 23.12.2010).
- 46 רע"א 8267/07 סאמר נ' סאמר (פורסם בנבו, 14.10.2007).
- 47 רע"א 5826/11 טל נ' חברת החשמל לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 17.8.2011). במקרה זה לא עמד המבקש בחובה זו, שכן הוא השמיט מידע חיוני רב מבית המשפט.
- 48 רע"א 4196/93, לעיל ה"ש 19. כתביעה שהגישה חברה נגד חברות אחרות בגין שימוש בשם הדומה לשמה, העלימה המבקשת פרטים על התכתבותה עם רשם החברות בנושא זה.

על הפונה לבית המשפט בבקשה לסעד זמני מוטלת החובה לגלות את כל העובדות העשויות להשפיע על שיקול דעתו של בית המשפט, במיוחד כשקיימת אפשרות כי הבקשה למתן סעד זמני תידון במעמד צד אחד.⁴⁹

השאלה אם הייתה העלמת עובדות אם לאו צריכה להישקל מנקודת המוצא של המועד שבו הוגשה הבקשה. אין לפסוק בה בדיעבד על יסוד בחינה מדוקדקת של העובדות ושל ההלכות המשפטיות.⁵⁰

סימן ח – שיהוי

החובה שלא להשתהות בפנייה לערכאות בבקשה לסעד זמני, נעוצה בעצם מהותו של הסעד. על המבקש צו ביניים מוטלת חובה לשכנע את בית המשפט בדוחק הנסיבות, שיש בו כדי להצדיק את ההתערבות המוקדמת. מבקש אשר השהה את בקשתו לסעד זמני אינו יוצא ידי חובה זו. בעצם השיהוי יש משום ראיה לסתור את טענתו שהצו חיוני ושהענקתו אינה סובלת דיחוי.⁵¹

מבקש שהשתהה בפנייתו לבית המשפט בבקשה למתן סעד זמני יתקשה לשכנע את בית המשפט בקיומה של דחיפות. לכן עשוי השיהוי לבדו לשמש לעיתים טעם מספיק לדחיית הבקשה לסעד הזמני, וזאת אף בנסיבות שבהן לא היה בשיהוי כדי לגרום נזק למשיב.⁵²

יש ליתן משקל למועד בו פנה המבקש לבית המשפט לקבלת הסעד. שיהוי בהגשת הבקשה חותר תחת הטענה בדבר הדחיפות הנטענת, ויש בו משום ראיה לסתור את טענות מבקש הסעד בדבר חיוניותו ונחיצותו המידית עבורו.⁵³

כאשר בקשה לרשות ערעור הוגשה רק לקראת המועד האחרון האפשרי, הרי התנהלות זו נגועה בשיהוי מהותי ושיהוי כזה בהגשת הבקשה (ואפילו היא מוגשת בתוך פרק הזמן הקצוב לכך בדין) מצביע על היעדר חיוניות בסעד הזמני.⁵⁴

גם אם ייטען כי לשיהוי עצמו אין משמעות לצורך התובענה עצמה, עדיין יש לו משמעות לצורך השאלה אם מתן הסעד הזמני צודק וראוי בנסיבות העניין. מי שמגיש תביעה ועמה בקשה לסעד זמני בשיהוי, חייב להביא בחשבון כי בשל כך בלבד, בדרך כלל, תידחה הבקשה לסעד זמני.⁵⁵

- 49 בהתקיים הנסיבות המנויות בתקנה 244.
- 50 רע"א 2267/95 היועץ המשפטי לממשלה במשרד האפטרופוס הכללי נ' הרטפלד, פ"ד מט(3) 854 (1995).
- 51 רע"א 5240/92 חלמיש חברה ממשלתית עירונית לשיקום הדיור בת"א יפו בע"מ נ' אשרו עיבוד נתונים בע"מ, פ"ד מז(1) 45 (1992).
- 52 רע"א 3851/11 נדב נ' לוי (פורסם בנבו, 7.6.2011).
- 53 רע"א 3569/10 אלו עוז בע"מ נ' קליל תעשיות בע"מ (פורסם בנבו, 28.6.2010). הדברים נכונים ביתר שאת כאשר נטען, כי הסעד הזמני נדרש לשם הגנה על זכות קניינית. לכך כמוכן עשויות להיות השלכות גם לבחינת מאזן הנוחות. רע"א 7547/16 לשכת עורכי הדין נ' זכותי – מומחים לזכויות רפואיות בע"מ (פורסם בנבו, 3.11.2016).
- 54 רע"א 8415/07 לעיל ה"ש 22.
- 55 רע"א 5841/11 אקסלרוד נ' בנק מזרחי (פורסם בנבו, 20.9.2011). אין לקבל התנהלות של בעל הדין השוקט על שמריו ורק כאשר "חרב" הפינוי מדירת המגורים מונחת על צווארו, בוחר הוא לפתוח בהליכים שונים שמטרתם לעכב או למנוע את הפינוי.

יש ליתן משקל למועד שבו פנה מבקש הסעד הזמני לבית המשפט. בית המשפט לא ייעתר לבקשה למתן סעד זמני במקום שבו לא שוכנע כי דוחק הנסיבות מחייב התערבות שיפוטית מוקדמת עוד בטרם הוכרעה התובענה.⁵⁶

לאחר חקיקת חוק החוזים (תרופות בשל הפרת חוזה), התשל"א–1970, ועיגונו של סעד האכיפה (ובכלל זה גם הסעד של צו מניעה) כסעד ראשון במעלה – נחלש מעמדן של טענות מן היושר, שעניינן שלילת הזכות לצו מניעה בשל שיהוי או העלמת פרטים, וכדומה. כאשר מקורה של זכות זו נסמך על חוזה בין בעלי הדין, חולשות הוראות החוק החרות על יישומה של תרופת האכיפה. שיהוי והעלמת פרטים עלולים לשלול מהתובע עילת תביעה מכוח דיני החוזים.⁵⁷

בית המשפט לא ייטה להיעתר לבקשה לסעד זמני במקום שבו לא שוכנע כי קיימת דחיפות במתן הסעד. מבקש אשר השתהה בפנייתו לבית המשפט בבקשה למתן סעד זמני – יתקשה לשכנע את בית המשפט בקיומה של דחיפות.⁵⁸

שיהוי בהגשת בקשה למתן סעד זמני עלול להוות טעם מספיק לדחיית הבקשה. כאשר השיהוי אינו מוסבר בהגשת הבקשה לרשות ערעור למדים מכך שהסעד הזמני המבוקש אין בו דחיפות.⁵⁹ וראו תקנה 95(ד)(3) לתקנות החדשות שצוטטה לעיל.

סימן ט – תביעה נגד מגיש בקשה לסעד זמני

תביעה שעניינה פיצויים בגין סעד זמני. במקרים כאלה, הזכות לפיצוי אינה מותנית כשלעצמה בקביעה כי הגשת הבקשה לסעד הזמני הייתה בגדר התנהגות רשלנית או חוסר תום לב. בעל דין המבקש סעד זמני נוטל על עצמו סיכון, כי אם יינתן הסעד ואם יתברר בסופו של ההליך כי התובענה נדחית, יהא עליו לשאת בנזקים שנגרמו עקב הסעד הזמני. זאת גם אם על פי הנתונים שהיו ידועים בזמן הגשת הבקשה לסעד זמני הבקשה הייתה סבירה.⁶⁰

56 רע"א 6126/12 ר.פ. אירועים וגנים בע"מ נ' חן (פורסם בנבו, 7.9.2012).
 57 ע"א 901/90 נחמיאס נ' קולומביה סחר ותעשייה בע"מ, פ"ד מז(1) 252 (1993).
 58 רע"א 9410/16 יורשי אלג'לאד נ' עבד אבו חמדה (פורסם בנבו, 29.12.2016).
 59 רע"א 6024/17 אברהמי נ' עיריית בני ברק (פורסם בנבו, 3.8.2017).
 60 רע"א 237/16 אסולין נ' כהן (פורסם בנבו, 14.3.2016). לפיכך, השאלה שאליה נדרשו המפקחת ובית המשפט המחוזי היא האם הוכיחו המשיבים כי נגרם להם נזק כתוצאה מצו המניעה הזמני. המפקחת פסקה כי המשיבים הוכיחו זאת, ובית המשפט המחוזי הצטרף לקביעה זו.

פרק ב – הגשת בקשה לסעד זמני

— עקרונות כלליים	סימן א
— הדיון בבקשה לסעד זמני	סימן ב
— ההליך הזמני וההליך העיקרי	סימן ג
— לפני הגשת התובענה ולאחר מתן הפסק	סימן ד
— תוקפו ומעמדו של הצו הזמני	סימן ה
— צו במעמד צד אחד	סימן ו
— הסמכות לעיון מחדש	סימן ז
— עיון מחדש עקב שינוי נסיבות	סימן ח
— בעלי דין	סימן ט
— תובענה המועברת לבית משפט אחר	סימן י

סימן א – עקרונות כלליים

תקנה 365 לתקנות התשמ"ד קבעה שבקשה לסעד זמני תתברר כדרך שמבררים בקשה בכתב. יש חובה לצרף לבקשה תצהיר מטעם המבקש.¹ אכן, במקום שהעובדות הרלוונטיות להכרעה בבקשה למתן סעד זמני שנויות במחלוקת, אין מנוס מקיום חקירה קצרה על התצהירים, חקירה ההולמת את מתכונת הדיון בבקשות לסעדים זמניים.²

בהליך ביניים, דוגמת בקשה לסעד זמני, ניתן להגיש תצהיר לפי "מיטב אמונתו" וידעתו של המצהיר ובלבד שפורט מקור הידיעה.

בעל דין יציין בפתח הבקשה אם הגיש את אותה בקשה או בקשה דומה באופן העניין; אם הגיש בקשה כאמור – יציין את פרטי הבקשה הקודמת.³

ערבויות – יש לצרף לבקשה גם התחייבות עצמית של המבקש על פי תקנת משנה 365(ב) ותקנה 364 לתקנות התשמ"ד.

כדי להגן על בעל הדין שכנגד, שמא יתגלה בסיומו של יום כי התביעה נדחתה, נקבעו מנגנונים אלה: המצאת התחייבות עצמית של המבקש; המצאת ערבות מספקת ועירבון נוסף.⁴

ההוראות לעניין הגשת בקשה לסעד זמני נקובות בפרק ט"ו לתקנות החדשות בתקנה 95 בנוסח הבא –

(א) בקשה לסעד זמני תוגש בכתב ובכפוף לפרק זה.

(ב) הוגשה בקשה למתן סעד זמני במסגרת תביעה, רשאי בית המשפט לתת את הסעד המבוקש, אם שוכנע, על בסיס ראיות מספקות לכאורה בקיומה של עילת תביעה, בקיום התנאים למתן הסעד כאמור בפרק זה ובנחיצות הסעד הזמני לצורך הגשמת המטרה.

(ג) על אף האמור בתקנת משנה (ב), בית המשפט רשאי לתת סעד זמני או ארעי גם בטרם הגשת כתב תביעה אם שוכנע כי הדבר מוצדק בנסיבות העניין, ובלבד שהתביעה תוגש בתוך שבעה ימים ממועד מתן הצו או בכל מועד אחר שעליו יורה בית המשפט.

(ד) בהחלטתו אם ליתן סעד זמני וכן בקביעת סוג הסעד, היקפו ותנאיו, ישקול בית המשפט, בין השאר, את השיקולים האלה:

(1) הנזק שעלול להיגרם למבקש אם לא יינתן הסעד הזמני לעומת הנזק שעלול להיגרם למשיב אם יינתן הסעד הזמני, וכן נזק העלול להיגרם לאדם אחר או לעניין ציבורי;

1 ראו לעיל שער שנים עשר: הליכים מקדמיים, פרק ה – בקשה בכתב.
2 רע"א 2508/98 מתן י. מערכות תקשורת ואיתור בע"מ נ' מילטל תקשורת בע"מ, פ"ד נג(3) 26 (1998).
3 תקנות סדר דין האזרחי (תיקון), התשע"ז–2017, ק"ת 717, מיום 16.2.2017.
4 בר"ע (מחוזי י-ם) 3403/01 זיוה נ' יעקב, פ"מ התשס"א(1) 756 (2002).

- (2) אם אין סעד אחר שפגיעתו במשיב קלה יותר, המשיג את התכלית שלשמה נועד הסעד הזמני;
- (3) תום לבם של בעלי הדין, הן בקשר לגוף העניין והן בקשר להגשת התביעה ובקשת הסעד הזמני, והאם המבקש לא השתהה יתר על המידה בנסיבות העניין בהגשת כתב התביעה או בהגשת הבקשה לסעד הזמני.

סימן ב – הדיון בבקשה לסעד זמני

בקשות לסעדים זמניים תידונה במעמד שני בעלי הדין, אלא אם כן קיים חשש סביר כי ההשהיה תסכל את מתן הצו או תגרום נזק אחר למבקש (תקנה 366 לתקנות התשמ"ד). לגבי עיקול זמני (כבעבר) וצו לתפיסת נכסים, יהיה הדיון במעמד צד אחד (כפוף לחריגים המוזכרים בתקנות). בתקנות החדשות ניתנו ההנחיות בנושא "הדיון בבקשה" בתקנה מפורטת – תקנה 97 –

- (א) מבלי לגרוע מסמכויות בית המשפט הנתונות לו לפי פרק ח', הבקשה למתן סעד זמני תידון במעמד בעלי הדין, ואולם בית המשפט רשאי, מטעמים מיוחדים, לתת סעד זמני ארעי במעמד צד אחד, אם שוכנע, על בסיס ראיות מספקות, כי קיים חשש סביר שהעיכוב שייגרם כתוצאה מקיום הדיון במעמד בעלי הדין או הבאת הבקשה לידיעת המשיב תסכל את מטרת הסעד הזמני או תגרום למבקש נזק חמור.
- (ב) הסעד הזמני הארעי יעמוד בתקפו לפי האמור בו או עד למתן החלטה אחרת.
- (ג) על אף האמור בתקנת משנה (א), יידונו בקשות לצו עיקול זמני וצו לתפיסת ראיות במעמד צד אחד, זולת אם סבר בית המשפט כי אין בקיום דיון במעמד בעלי הדין כדי לסכל את מטרת הצו.
- (ד) נתן בית המשפט סעד זמני ארעי במעמד צד אחד, יומצאו במסירה אישית למשיב העתקים של הצו, הבקשה והמסמכים המצורפים אליה וכן העתק כתב הערבות, ללא דיחוי ולא יאוחר משלושה ימים ממועד מתן הצו, אלא אם כן הורה בית המשפט על מועד מאוחר יותר מטעמים מיוחדים; לבקשת המחזיק, יורה בית המשפט למבקש להמציא למחזיק בהקדם האפשרי את העתק הבקשה והמסמכים המצורפים אליה; נקבע דיון במעמד בעלי הדין, תימסר הודעה על מועד הדיון למשיב ולמחזיק, אם ישנו, עם המצאת הצו הזמני.
- (ה) במסגרת החלטה המעניקה סעד זמני ארעי, למעט צו עיקול זמני או צו לתפיסת ראיות, יורה בית המשפט על מועד לדיון במעמד בעלי הדין בהקדם האפשרי ככל האפשרי, ולא יאוחר מארבעה עשר ימים מיום הגשת הבקשה לביטול; ימי פגרה יובאו במניין הימים; בית המשפט רשאי להורות על מועד מאוחר יותר לדיון, אם מצא טעמים מיוחדים לכך.
- (ו) ניתן צו עיקול זמני או צו לתפיסת ראיות, במעמד צד אחד, רשאי המשיב, והמחזיק, אם ישנו, לבקש את ביטול הצו בתוך שלושים ימים ממועד המצאתו; הוגשה בקשה לביטול הצו, יקיים בית המשפט דיון במעמד בעלי הדין בהקדם האפשרי, ולא יאוחר מארבעה עשר ימים מיום הגשת הבקשה לביטול; ימי פגרה

יובאו במניין הימים; בית המשפט רשאי להורות על מועד מאוחר יותר לדיון, אם מצא טעמים מיוחדים לכך.

(ז) בית המשפט יקיים את הדיון בבקשה למתן סעד זמני או לביטולו ללא דיחוי; בית המשפט יקיים, ככל האפשר, את הדיון ביום דיונים אחד וישמע את סיכום טענות בעלי הדין בעל פה מיד לאחר סיום הבאת הראיות.

(ח) בית המשפט הדין בבקשה לסעד זמני ייתן את החלטתו עם תום הדיון בבקשה, ולכל המאוחר בתוך ארבעה עשר ימים לאחר תום הדיון; לא נתן את החלטתו במועד האמור, ייתן על כך הודעה מנומקת בכתב לנשיא בית המשפט.

סעד זמני ניתן על סמך "ראיות מהימנות לכאורה" כאשר אין אפשרות לקיים בעת מתן הצו בירור יסודי של טענות המבקש. כלי דיוני זה מאפשר פגיעה בזכויות בעלות מעמד חוקתי. מחוקק המשנה נתן ליבו לסוגיה זו, שקיבלה משנה תוקף לאחר חקיקת חוקי היסוד, וקבע הסדרים המאזנים בין הצורך בהבטחת הרלוונטיות והיעילות של ההליך המשפטי לתוצאותיו.⁵

דחיית הבקשה על הסף – בקשה למתן סעד זמני תידון במעמד הצדדים. עם זאת אין בכך כדי לשלול את סמכותו הטבעית של בית המשפט לדחות על הסף בקשות שגם ברמה הלכאורית אינן מצדיקות את מתן הסעד הזמני. בית המשפט יעשה שימוש בסמכותו זו רק במצבים חריגים, כאשר הבקשה על פניה אינה מגלה עילה.⁶

בעניין אחד נקבע כי על פניה הבקשה אינה מגלה עילה למתן סעד זמני מאחר שמדובר בצווי עשה זמניים המשנים את המצב הקיים ומאחר שהם חופפים לאלו שנתבקשו בתביעה העיקרית.⁷

דיון בדלתיים סגורות – סעיף 68(א) לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד–1984, קובע ככלל כי בית המשפט ידון בפומבי. אולם סעיף 68(ג) לחוק בתי המשפט מסמיך את בית המשפט להורות על קיום הדיון בבקשות לצווי ביניים בדלתיים סגורות, לצווים זמניים ולהחלטות ביניים אחרות. בחיי המעשה נוהגים ליישם את ההוראה שבסעיף 68(ג) בצווים לעיקול זמני לתקופה שבה טרם בוצע צו העיקול, וכן באיסור זמני של פרסום בקשות לפירוק חברות, לתקופה שנקבעה בצו.⁸ ניתן להטיל חיסיון על הליך לבחינת כשירותו וכשרותו המשפטית של בעל דין. סעיף 68(ג) לחוק בתי המשפט מקנה לבית המשפט להורות על סגירת דלתותיו במקרים שונים, ובין היתר בהליכי ביניים. כמו כן סעיף 70(ד) לחוק בתי המשפט מקנה לבית המשפט לאסור פרסום בקשר לדיוני בית המשפט לשם מניעת פגיעה חמורה בפרטיותו של בעל דין או של אדם אחר שהוזכר בדיון.⁹

החלטה בבקשה – ההחלטה בבקשה לסעד זמני תינתן עם תום הדיון בבקשה, ולכל המאוחר – 15 ימים לאחר תום הדיון (תקנה 373 לתקנות התשמ"ד). אם לא ניתנה החלטה בתוך המועד שנקבע, יש לדווח

5 בע"מ 4808/04 פלונית נגד פלוני, פ"ד נט(3) 132 (2004).

6 רע"א 6830/15 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 12.1.2016).

7 שם.

8 ראו גם סעיף 154(ג) לפקודת מס הכנסה [נוסח חדש], הקובע כי כל ערעור לפני בית המשפט המחוזי לפי פרק זה יישמע בדלתיים סגורות, אם לא הורה בית המשפט הוראה אחרת לפי בקשת המערער.

9 רע"א 3232/04 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 18.5.2005).

על כך לנשיא בית המשפט או לסגנו.¹⁰ ראו גם את ההוראות בתקנה 367(ה) לתקנות התשמ"ד, בדבר דרך הדיון הדחופה בבקשה (יום שיפוט אחד; סיכום טענות בעל פה).

התקנות החדשות קובעות הוראות דומות אך לא זהות (תקנה 97(ז)–(ח) –

(ז) בית המשפט יקיים את הדיון בבקשה למתן סעד זמני או לביטולו בלא דיחוי; בית המשפט יקיים, ככל האפשר, את הדיון ביום דיונים אחד וישמע את סיכום טענות בעלי הדיון בעל פה מיד לאחר סיום הבאת הראיות.

(ח) בית המשפט הדן בבקשה לסעד זמני ייתן את החלטתו עם תום הדיון בבקשה, ולכל המאוחר בתוך ארבעה עשר ימים לאחר תום הדיון; לא נתן את החלטתו במועד האמור, ייתן על כך הודעה מנומקת בכתב לנשיא בית המשפט.

הדיון ברשות ערעור על החלטה בעניין סעד זמני –

139. ערעור על החלטה הדוחה בקשה למתן סעד זמני, שניתנה לפי צד אחד ושלא נדחה בלא צורך בתשובה, יידון במעמד צד אחד, זולת אם בית המשפט הורה אחרת.

סימן ג – ההליך הזמני וההליך העיקרי

הצורך בתביעה עיקרית – אין מקום ליתן סעד זמני אלא, ובעיקר, ככלי עזר לקיום ההליך העיקרי ולהצלחת מימושו של הסעד העיקרי הוא הסעד הקבוע. לפיכך כדי לקבל סעד זמני יש צורך להגיש גם תביעה עיקרית.¹¹ אין מקום ליתן צו ביניים שאין בו כדי להבטיח את מימושו של ההליך העיקרי. אין מקום ליתן צו זמני (או צו ביניים אחר) אלא בצמוד לתובענה שהוא בא לשרת.¹² לא ייתן סעד זמני נגד מי שלא הוגשה נגדו תביעה בהליך העיקרי.¹³ "מושכל ראשון הוא, שאין נותנים לבעל דין סעד זמני אלא בגדר תובענה שהוגשה, המגלה עילה".¹⁴

- 10 הוראה דומה נמצא בתקנה 214טז(א), הדנה בתובענות בדיון מהיר, בה נקבע, כי פסק הדין ייתן עם תום הדיון בתובענה ולכל המאוחר תוך 14 ימים.
- 11 ע"א 49/51 קופת חולים של ההסתדרות הכללית של העובדים העבריים בארץ ישראל נ' פישר, פ"ד ה 1406 (1951); ע"א 143/83 זלצמן נ' צורגאל, פ"ד לז(3) 805 (1983).
- 12 ע"א 3603/95 הממונה על ההגבלים העסקיים נ' דלק חברת הדלק הישראלית בע"מ, פ"ד מט(5) 423 (1996).
- 13 רע"א 6723/07 ג'רבי נ' הבנק למסחר בע"מ (פורסם בנבו, 26.11.2007). אלא אם מדובר במחזיק, בגדרה של בקשת עיקול.
- 14 רע"א 5805/90 רוט נ' אינטרקונטיננטל קרדיט קורפוריישן ניו-יורק, פ"ד מה(3) 45 (1991). בעניין זה נעשתה הבחנה בין הנסיבות הנדונות לבין פסק הדין בעניין עוניסון, שם ניתן צו לכינוס נכסים זמני להשלמת עבודות בנייה, לאחר שהקבלן נטשן, ללא צורך בהליך עיקרי. ראו ע"א 846/75 עוניסון – חברה לבנין בע"מ נ' דויטש, פ"ד ל(2) 398 (1976), וראו להלן בשער עשרים ושניים: סעדים זמניים – סוגים, פרק ח – מינוי לכונס נכסים.

בעניין אחד הסעדים שנתבקשו מבית המשפט, אף שהוצגו כסעדים זמניים היוו במהותם סעדים קבועים שנועדו להכריע בעצם המחלוקת בין הצדדים. כדי להביא את נושא המחלוקת להכרעה שיפוטית היה על המבקשים ליזום הליך שיפוטי עיקרי ולשטוח בו את מלוא טיעוניהם.¹⁵ כשהוגשה בקשה לצו מניעה זמני מבלי שהוגשה כל תביעה עיקרית די היה בעובדה זו כדי להצדיק את דחיית בקשת רשות הערעור ככל שהיא נוגעת לצו זה.¹⁶ בהליך שעניינו בקשה למתן הוראות, אין מפרק זמני של חברה רשאי לעתור לסעדים זמניים, שעה שסעדים אלה ראויים להידון בתביעה שהחברה בפירוק תוכל להגיש אם יש לה, לדעתה, עלילת תביעה ובאישור בית המשפט.¹⁷

הבחנה בין הדיון בהליך הזמני לבין ההליך העיקרי – ההפרדה וההבחנה בין התביעה לבין הבקשה לסעד זמני צריכות להתקיים גם בדיון עצמו. אין ליתן פסק דין המסיים את הדיון בתיק העיקרי אם התקיים דיון בבקשה בלבד, גם אם הדיון היה ממצה ביותר. עם זאת רשאים בעלי הדין להגיע להסדר דיוני שלפיו יתקיימו שני הליכים אלה ביחד. הדיון בבקשה לסעד זמני אינו דומה לדיון בתובענה. בנסיבות עניין אחד מצא בית המשפט שהייתה פגיעה דיונית יסודית בזכויותיו של המערער.¹⁸

הקדמת הדיון בתיק העיקרי – תקנה 369 לתקנות התשמ"ד גיבשה את הפרקטיקה הקיימת לכלל כתוב שלפיו כאשר הדיון בבקשה לסעד זמני צפוי להתארך, עקב נסיבותיו המיוחדות, ניתן להקדים את הדיון בתובענה העיקרית על פי אישור מאת נשיא בית המשפט, ובכך למנוע כפל דיון. בעניין זה קובעת תקנה 99 לתקנות החדשות, שכותרתה היא "שמיעת התובענה במקום דיון בסעד הזמני, כך –

בית המשפט רשאי להורות על הקדמת מועד הדיון בתובענה, חלף מתן סעד זמני, אם סבר כי יהיה בכך כדי לייעל את הדיון והדבר לא יפגע באופן בלתי מידתי בבעלי הדין.

בדיון אחד הסכימו בעלי הדין כי החלטת בית המשפט בעניין הצו הזמני תהווה הכרעה גם בתיק העיקרי. כלומר, למעשה מועד הדיון בתובענה העיקרית הוקדם בהסכמתם, בדומה להסדר הקיים על פי תקנה 369 לתקנות התשמ"ד.¹⁹

- 15 רע"א 7529/05 אגודת עטרה ליושנה נ' לויפר (פורסם בנבו, 23.12.2009). מהות הסעדים הזמניים שנתבקשו חרגו מטיבם של סעדי ביניים, ומהנתונים נראה כי הליך עיקרי לא הוגש.
- 16 רע"א 2191/11 אנואר נ' ש.א.פ בע"מ (פורסם בנבו, 27.9.2011).
- 17 רע"א 2906/96 מנהל מיוחד מ.ב. תשלובת הבניה של הקיבוץ הארצי בע"מ (בפירוק) נ' מכון התקנים, פ"ד נ(1) 298 (1996).
- 18 ע"א 89/76 ניר נ' מדינת ישראל, פ"ד לב(1) 82 (1977). בדיון בבקשה לסעד זמני העמיקו בעלי הדין בטענותיהם והרחיבו אותן, אולם בפרוטוקול הדיון לא נמצא זכר להסכמת המערער כי הדיון בבקשה לסעד זמני יבוא במקום הדיון בתיק העיקרי. הערעור נסב על פסק הדין, שבו נדחתה התובענה, ועל טענת המערער ש"לא היה לו יומרו" בבית המשפט.
- 19 רע"א 133/08 שמשית, אגודה שיתופית להתיישבות קהילתית בע"מ נ' עומרי עאהד חברה לבניין בע"מ (פורסם בנבו, 5.3.2008).

בנסיבות מקרה אחד, טוב היה עושה בית המשפט המחוזי לו היה מקדים את הדיון בתביעה העיקרית, במקום הדיון בבקשה לסעדים זמניים, ודן בה לגופה. אם בית המשפט לא ייעתר לבקשה לסעדים זמניים, הרי שעד שיתברר ההליך העיקרי תפוג תקופת אי-התחרות וההסכמה החוזית תרד לטמיון; אם ייתן בית המשפט סעדים זמניים, ולאחר בירור תידחה התביעה לאכיפה, פירוש הדבר כי הוחל על המשיבים האיסור להתחרות שלא לצורך, תוך פגיעה בחופש העיסוק שלהם.²⁰

סימן ד – לפני הגשת התובענה ולאחר מתן הפסק

לפני הגשת התובענה – תקנה 363(א) לתקנות התשמ"ד הסמיכה את בית המשפט ליתן סעד זמני גם בטרם הוגשה התובענה על פי שיקול דעתו ומטעמים מיוחדים שיירשמו, ובלבד שהתובענה העיקרית תוגש תוך 7 ימים ממועד מתן הצו (או בתוך מועד אחר שקבע בית המשפט). גם בתקנות התשע"ט נקבעה הוראה דומה וכך הן הוראות תקנת משנה 95(ג) –

על אף האמור בתקנת משנה (ב), בית המשפט רשאי לתת סעד זמני או ארעי גם בטרם הגשת כתב תביעה אם שוכנע כי הדבר מוצדק בנסיבות העניין, ובלבד שהתביעה תוגש בתוך שבעה ימים ממועד מתן הצו או בכל מועד אחר שעליו יורה בית המשפט.

במקרה אחד לא הוברר לבית המשפט מדוע לא הוגשה התביעה יחד עם הבקשה, שעה שנושא התובענה היה קצר ופשוט.²¹

בהליך לפי תקנה זו, אין מדובר בשלב זה בהכרעה בטענות לגופן, אלא בעיקר בשאלת מאזן הנוחות (בכפוף לסיכויי התביעה). ככל שקיימת האפשרות שהתביעה העיקרית תתקבל וככל שאפשר שהנזק בלתי הפיך, יש מקום לנטות במידת האפשר (ובהתחשב בנזק שעלול להיגרם למשיב) לטובת מבקש הסעד הזמני עד שתביעתו תתברר לגופה.²²

החלטה בבקשה למתן סעד זמני המוגשת טרם הגשתו של הליך עיקרי מהווה "החלטה אחרת", אף שיתכן ולבסוף לא יוגש כל הליך עיקרי. דומה כי הרציונל לכך הוא כי באותם המקרים, למרות שמדובר במעין הליך העומד בפני עצמו, במהות הדברים טפל הוא להליך עיקרי אשר הגשתו מתבקשת או מתוכננת ולמחלוקת האמיתית שבין הצדדים וגם הוא נועד במהותם של דברים להשגת הסעד נשוא ההליך העיקרי.²³

לאחר מתן פסק הדין – בתקנת משנה 363(ב) לתקנות התשמ"ד, הוסמך בית המשפט ליתן סעד זמני ללא התחייבויות או ביטחונות, בעת מתן פסק הדין או בסמוך לאחר נתינתו, וזאת מתוך מטרה להבטיח את ביצועו. גם אם ישנם מצבים שבהם ניתן להטיל צו זמני לאחר פסק הדין, זהו צו זמני מסוג אחר מאשר צו שניתן בתחילת המשפט טרם התבררה התוצאה.²⁴

- 20 רע"א 9623/17 גבע נ' ורינט מערכות בע"מ (פורסם בנבו, 23.1.2018).
- 21 בר"ע 59/71 לוי נ' מיכלין, פ"ד כז(1) 827 (1973); רע"א 5805/90, לעיל ה"ש 14.
- 22 בש"א 6803/09 פלונית נ' לוי (פורסם בנבו, 27.8.2009). בהתחשב בנזק שעלול להיגרם למשיב.
- 23 ע"א 2903/13 אינטרקולוני השקעות בע"מ נ' שקדי (פורסם בנבו, 30.6.2013).
- 24 בש"פ 10290/09 מדינת ישראל נ' גאווי (פורסם בנבו, 7.1.2009).

סימן ה – תוקפו ומעמדו של הצו הזמני

תוקפו של הצו הזמני – תוקפו של סעד זמני הוא, בדרך כלל, עד למתן פסק הדין בתיק העיקרי. מכאן שאין לנקוט הליכי ביזיון בית המשפט בגין הפרתו של צו זמני כאשר בינתיים נסתיים ההליך העיקרי וכאשר הסעד הזמני לא הוארך או לא אושרר מחדש.²⁵ צו זמני מתבטל עם מתן פסק הדין בערכאה הראשונה, יהיה אשר יהיה תוכנו, אלא אם הוארך תוקפו בפסק הדין.²⁶

פקיעת הסעד הזמני – תקנה 370 לתקנות התשמ"ד התייחסה לדרך פקיעתם של כל סוגי הסעדים הזמניים. ההוראות בתקנה זו פשוטות וברורות. הוראות אלה קובעות כי הצו יפקע עם הפסקת התובענה, עם ביצוע פסק הדין או בתום המועד שנקבע בו, לפי המוקדם, וכן במקרים נוספים. בעניין אחד נטענה טענה כי בצו הזמני נקבע שהוא יפקע אם לא יפקיד המבקש תוך 7 ימים מיום מתן הצו את הערבות לכתב התביעה, וכן אם לא ימציא את המסמכים הדרושים למשיבה בתוך 7 ימים או אם לא ישלם את האגרה עד ההמצאה בתוך אותם 7 ימים. כך שלכאורה, משחלפו שבעת הימים והמשיב לא נקט ולו אחת מן הפעולות הקבועות בצו, הצו פקע.²⁷ במקרה אחר נקבע כי אין לאיין את צו העיקול ולהכריזו כי פקע, כאשר אין חולק שלאחר כשבועיים נודע למבקש על קיום הצו. אם נגרם למבקש נזק, היה עליו לפנות בעניין זה לערכאה המתאימה.²⁸ צו מניעה קבוע, שאינו מוגבל בזמן, צומצם כאשר המשיבה לא הוכיחה כלל את טענתה כי מדובר בהסכם שאינו מוגבל בזמן.²⁹ בתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) קובעת תקנה 100 שכותרתה "פקיעת הסעד הזמני" את ההוראה הבאה:

סעד זמני יפקע –

- (1) בתום המועד שצוין בו או עם מתן פסק הדין, זולת אם בית המשפט הורה אחרת;
- (2) אם הצו ניתן במעמד צד אחד ולא הומצא למשיב כאמור בתקנה 97(ד), זולת אם בית המשפט הורה אחרת, מטעמים מיוחדים;
- (3) אם הצו ניתן לפני הגשת התביעה ולא הוגש כתב תביעה בתוך שבעה ימים ממועד מתן הצו או במועד אחר שהורה עליו בית המשפט;
- (4) אם בית המשפט הורה על ביטולו או שהוא בטל לפי כל דין.

האם חל הביטול למפרע? – כאשר ניתנים צווים זמניים בתביעות למזונות ובתביעות מסוג דומה והם בוטלו בפסק דין סופי, תהא תחולת הביטול לעיתים לא מיום הביטול אלא בתחולה למפרע. במקרה

25 ע"פ 197/75 סולימאן נ' אחיהוד, מושב עובדים להתישבות שיתופית בע"מ, פ"ד כט(2) 361 (1975).
 26 ע"א 533/81 "עגמון" חברה ליצור גומי ופולסטיקה בע"מ נ' עמית, פ"ד לו(3) 553 (1982).
 27 בע"מ 4808/04, לעיל ה"ש 5.
 28 בר"ע (מחוזי י-ם) 3403/01, לעיל ה"ש 4.
 29 ע"א 11900/05 אלומות חולון בע"מ נ' לחם חי בע"מ (פורסם בנבו, 19.6.2007).

כזה, מי שקיבל תשלומים "על חשבון" מכוח הצו הזמני, יהא חייב להשיבם או שיתרת הזכות במערכת היחסים שבינו לבין הנתבע תחויב וייערך קיזוז באותם סכומים.³⁰

סימן ו – צו במעמד צד אחד

תקנה 366 לתקנות התשמ"ד הורתה כי בקשות לסעדים זמניים תידונה במעמד שני בעלי הדין, אלא אם קיים חשש סביר כי ההשהיה תסכל את מתן הצו או תגרום נזק אחר למבקש.

החובה לנהוג בהגינות ובסבירות, החלה על בעלי דין בדרך כלל, משקלה רב במיוחד כשמדובר בבקשה לקבל סעד במעמד צד אחד.³¹

הדין במעמד צד אחד (בסעדים זמניים המאפשרים זאת) נועד למנוע מן הנתבע מלנצל את התמשכות ההליכים המשפטיים לקבלת הסעד הזמני שנוקט התובע, כדי לסכל את המטרה שלשמה נתבקש הסעד הזמני.³²

נקבע שם כי בכל מקרה שבו ניתן סעד זמני במעמד צד אחד בלבד, קיימת חובה לקבוע את הבקשה לדיון במעמד בעלי הדין. הוראה זו חלה על כל הסעדים הזמניים (למעט עיקול זמני) וחובה היא כי הדיון יתקיים לפחות תוך 14 ימים.

בתקנות החדשות אין חובה לקבוע את הבקשה לדיון אלא האפשרות היא רשות בלבד. וכך קובעת תקנה 97(1):

ניתן צו עיקול זמני או צו לתפיסת ראיות, במעמד צד אחד, רשאי המשיב, והמחזיק, אם ישנו, לבקש את ביטול הצו בתוך שלושים ימים ממועד המצאתו; הוגשה בקשה לביטול הצו, יקיים בית המשפט דיון במעמד בעלי הדין בהקדם האפשרי, ולא יאוחר מארבעה עשר ימים מיום הגשת הבקשה לביטול; ימי פגרה יובאו במניין הימים; בית המשפט רשאי להורות על מועד מאוחר יותר לדיון, אם מצא טעמים מיוחדים לכך.

קיימות הנחיות חדשות גם לעניין זכותו של המשיב להגיב בכתב לפני הדיון, וכן הנחיות לשופט או לרשם כיצד לנהל את הדיון במהירות ובדחיפות.³³

בקשה למתן סעד זמני תידון במעמד הצדדים ואם נתן בית המשפט סעד זמני במעמד צד אחד עליו לקיים דיון במעמד הצדדים בהקדם האפשרי ולא יאוחר מ־14 ימים מיום מתן הצו. אין לקשור בין החובה המוטלת על בית המשפט לקיים דיון בבקשה ובין אי-הגשת תגובה מטעם המשיב לבקשה טרם אותו הדיון.³⁴

30 ע"א 473/72 כרמלי נ' כרמלי, פ"ד כז(1) 538 (1973).

31 רע"א 8113/00 שפר נ' תרבות לעם (1995) בע"מ, פ"ד נה(4) 433 (2001).

32 רע"א 5855/01 ברן רביב טלקום בע"מ נ' מר התקנות לוויין בע"מ, פ"ד נו(1) 453 (2001).

33 השוו בנדון את הוראות תקנות 214ד–214ט לתקנות התשמ"ד, העוסקות בסדר דין מהיר. השוו גם לסעיף 17 לחוק עוולות מסחריות, התשנ"ט–1999, לעניין צו במעמד צד אחד.

34 רע"א 7563/15 לי ש.א.ק.ל בע"מ נ' יהודאי (פורסם בנבו, 15.12.2015).

סעד ארעי – סעד ארעי, שהוא הסעד שניתן במעמד צד אחד בלבד, אינו ניתן כדבר שבשגרה. כדי שבית המשפט ייענה לו חייבים להתקיים בו היסודות של נזק צפוי שאין לו תקנה או של נזק חמור. רק אם זימונם של המשיבים לבירור הבקשה עלולה לגרום לנזק כל יתוקן, בית המשפט רשאי לסטות מעיקרון זה. להוכחת נזק כזה יש להניח תשתית ראייתית מתאימה.³⁵

כאמור, הצו הארעי עומד בתוקפו עד לבירור הנושא במעמד שני בעלי הדין. ואז, אם הצו הארעי נשאר על כנו הוא הופך להיות צו זמני עד להכרעה הסופית בתובענה עצמה.³⁶

ענייני עיקול – בקשה לביטול צו עיקול תיקבע לדיון לא יאוחר מ־7 ימים מיום הגשת הבקשה³⁷ ויש לאמץ פרשנות פשוטה וברורה, כך שימי הפגרה³⁸ אינם באים במניין ימים אלה.³⁹ כאשר ניתן צו עיקול זמני, שהוא צו הניתן במעמד צד אחד, רשאי בעל הדין שכנגד לעתור לביטול הצו תוך 30 ימים. על הדיון להסתיים ברגיל ביום שיפוט אחד (תקנה 367(ג)–(ה) לתקנות התשמ"ד).

דיני משפחה – עם הגשתה של תובענה להחזרת ילד לחוץ לארץ לפי אמנת האג, ניתן לעתור לסעד ביניים. בתקנה 295 לתקנות התשמ"ד מפורטים סעדי הביניים על פי צד אחד, שאותם מוסמך ליתן בית המשפט לענייני משפחה בתובענה כזו, כמו צו עיכוב יציאה מן הארץ נגד הילד או נגד מי שמחזיק בו; צו האוסר על יציאתו של הילד ממקום שצוין בצו, ועוד.

יש ממש בטענה שלפיה בית המשפט לענייני משפחה אינו רשאי לחרוג מקביעת תקנות סדר הדין האזרחי כי ברגיל בקשה למתן סעד זמני תידון במעמד הצדדים, וכי במקרה שבו ניתן סעד זמני במעמד צד אחד על בית המשפט לקיים דיון במעמד הצדדים בהקדם האפשרי ולא יאוחר מ־14 ימים מיום מתן הצו.⁴⁰

סימן ז – הסמכות לעיון מחדש

הוספה תקנה חדשה שכותרתה "עיון מחדש" (תקנה 368 לתקנות התשמ"ד). התקנה קבעה כי בית המשפט רשאי, לבקשת בעל דין, לעיין מחדש בצו זמני שניתן, אם ראה כי הדבר מוצדק בשל נסיבות שהשתנו או בשל עובדות חדשות שנתגלו מאז מתן הצו או אם ראה כי מלכתחילה לא הייתה הצדקה למתן הצו. הבקשה לעיון מחדש תוגש ותתנהל על פי הנוהל להגשת בקשות בכתב והדיון החל בהן על פי התקנות.

בעניין זה קובעת תקנה 98 לתקנות החדשות, שכותרתה "עיון מחדש", את ההוראה הבאה –

לבקשת בעל דין רשאי בית המשפט לעיין מחדש בסעד זמני שניתן, או בתנאיו, אם סבר כי הדבר מוצדק בשל נסיבות שהשתנו או עובדות חדשות שנתגלו מאז מתן הצו ולא

35 ע"א 49/51, לעיל ה"ש 11.

36 שם.

37 תקנה 367(ג) לתקנות התשמ"ד.

38 תקנה 529 לתקנות התשמ"ד.

39 רע"א 6524/07 לווים הצפון בע"מ נ' פטישו (פורסם בנבו, 29.7.2007).

40 בע"מ 8536/13 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 3.2.2014).

ניתן היה לגלותן בשקידה סבירה קודם לכן או בשל חלוף הזמן או אם מצא שיש מקום לשנות את היקפו או התנאים שבהם ניתן.

בעיון מחדש בית המשפט רשאי לקיים, לשנות או לבטל את ההחלטה נושא העיון או לתת החלטה אחרת במקומה. בית המשפט רשאי בין השאר, להורות כי אם יפקיד המשיב סכום מסוים כעירבון או אם ימציא ערובה מספקת אחרת להבטחת ביצוע פסק הדין – יפקע הצו הזמני. אין מניעה שבית המשפט יעיין מחדש בהחלטת ביניים שנתן, שעניינה צו זמני, בהתקיים טעמים מיוחדים המצדיקים זאת. המקרים שבהם יתערב בית המשפט בהחלטת ביניים שנתן, ללא שינוי בנסיבות, הם נדירים ביותר ובית המשפט לא ייתן ידו לשימוש לרעה בהליך החריג של עיון חוזר. מנגד, אין לומר כי אין בידי בית המשפט סמכות לשוב ולעיין בהחלטתו – הדבר נתון לשיקול דעתו של בית המשפט.⁴¹

החלטה בעניין סעד זמני, ככל החלטת ביניים אחרת, ניתנת לביטול במהלך המשפט אם יוברר כי בטעות יסודה או מכל סיבה טובה אחרת.⁴²

צו זמני אינו מהווה מעשה בית דין והוא ניתן לביטול או לשינוי במהלך המשפט. בית המשפט שהוציא צו זמני רשאי לבטלו, לבקשת בעל דין ואף מיוזמתו שלו. המקרה השכיח שבו מבטלים צו של סעד זמני הוא במקרה של שינוי נסיבות, ולעיתים ניתן יהא לבטלו לא רק מחמת שינוי בנסיבות אלא גם במקרים אחרים.⁴³

הנטל לשכנע כי מתחייב שינוי בהחלטה שיפוטית על ידי אותה ערכאה שנתנה אותה, מוטל על מגיש הבקשה לעיון חוזר. עליו להוכיח את התקיימותם של "טעמים מיוחדים המצדיקים זאת" על מנת למנוע שימוש לרעה בהליך החריג של עיון מחדש.⁴⁴

לגבי החלטות ביניים בעניין סעדים זמניים ניתן להצדיק גישה "ליברלית" יחסית לגבי האפשרות להגיש בקשות לעיון מחדש.⁴⁵

נקודת המוצא הינה כי החלטה שאינה בגדר פסק דין אינה יוצרת מעשה בית דין, ולפיכך הערכאה שנתנה אותה רשאית לשוב ולדון בה ואף לשנותה. עם זאת ברי כי בקשה לעיון חוזר אינה דרך המלך להשיג על החלטה שניתנה, וכי שינוי החלטה שלא באמצעות הליך ערעורי לא ייעשה כדבר שבשגרה.⁴⁶

במסגרת עיון מחדש בית המשפט רשאי לקיים, לשנות או לבטל את החלטתו הקודמת.⁴⁷ על פי סעיף 14 לחוק עוולות מסחריות, זכאי הצד שניתן נגדו צו מניעה שייערך עיון מחדש בצו.

41 ע"א 9396/00 קרנית, קרן לפיצוי נפגעי תאונות דרכים נ' זנגי, פ"ד נה(3) 537 (2001); ע"א 3604/02 אוקו נ' שמי, פ"ד נו(4) 505 (2002).

42 ע"א 161/73 ארדה בע"מ נ' סמסונוב, פ"ד כח(2) 228 (1971).

43 ע"א 37/68 גינו נ' (גינז) מאירי, פ"ד כב(1) 525 (1968); רע"א 5088/96 Stoomhamer Amsterdam נ' שגב, פ"ד נ(3) 471 (1996).

44 רע"א 1056/10 קווי אשראי לישראל שירותים פיננסיים משלימים בע"מ נ' אליעד (פורסם בנבו, 2.8.2010).

45 רע"א 4472/10 Proneuron Biotechnologies נ' טבע תעשיות (פורסם בנבו, 6.10.2010).

46 רע"א 1056/10, לעיל ה"ש 44. זאת לנוכח האינטרס הציבורי והפרטי גם יחד, ליעילות ההליך השיפוטי, ליציבות החלטות שיפוטיות ולהגנה על ציפיות הצדדים המחזיקים בהחלטה שיפוטית שכבר ניתנה.

47 רע"א 1037/14 ית. עודן בע"מ נ' SLOVAK FINANCE (פורסם בנבו, 6.4.2014).

אין הליך של עיון חוזר על החלטה הדוחה בקשת רשות ערעור; לבית המשפט סמכות לעיין מחדש בצו זמני שניתן, אם ראה כי הדבר מוצדק בשל נסיבות שהשתנו או עובדות חדשות שנתגלו מאז מתן הצו או אם ראה כי מלכתחילה לא הייתה הצדקה למתן הצו.⁴⁸

סימן ח – עיון מחדש עקב שינוי נסיבות

שינוי נסיבות – עיון חוזר בהחלטת ביניים ייעשה עם שינוי נסיבות ובמקרים מתאימים (וחריגים) – גם בלעדיו.⁴⁹

תקנה 368(א) לתקנות התשמ"ד איפשרה עיון מחדש בצו זמני – כולל עיקול זמני – "בשל נסיבות שהשתנו או עובדות חדשות שנתגלו מאז מתן הצו" או אם "מלכתחילה לא הייתה הצדקה למתן הצו".⁵⁰

הטענה, שלפיה לא היה בית המשפט רשאי לעיין מחדש בהחלטתו ליתן צו מניעה זמני בלא שינוי נסיבות, אינה מדויקת. בית המשפט רשאי לעיין מחדש בצו זמני שנתן, בין היתר "אם ראה כי מלכתחילה לא הייתה הצדקה למתן הצו".⁵¹

במקרה אחד משלא נמצא כל שינוי בנסיבות שיצדיק עיון מחדש בהחלטה, לא הייתה עילה להתערב אף בקביעת בית המשפט קמא לעניין הערכות.⁵²

העילה המרכזית לעיון חוזר הינה נסיבות חדשות אשר התרחשו לאחר מתן ההחלטה. כאשר לא חל שינוי בנסיבות כאמור, עדיין נתונה לערכאה שנתנה את ההחלטה הסמכות לשנותה. הדבר ייעשה רק במקרים נדירים ביותר, כאשר מתברר לבית המשפט כי נתן החלטה מוטעית.⁵³

עיון חוזר מהותי הוא הליך נדיר. הוכרו שתי עילות אשר בהתקיימן יתאפשר עיון חוזר. האחת, שינוי נסיבות מהותי המצדיק בחינה מחדשת של ההחלטה המקורית. השנייה מתייחסת למצבים שבהם נתקבלה החלטה מחמת טעות טכנית באופייה והעמדתו של בית המשפט על טעותו תגרום לשינוי ההחלטה.⁵⁴

48 רע"א 2960/15 הרצנו נ' P-Kama International (פורסם בנבו, 1.12.2015).

49 רע"א 4825/08 פרס נ' תם (פורסם בנבו, 2.4.2009).

50 רע"א 6520/05 Kirkham Holdings נ' Albany Park (פורסם בנבו, 18.8.2005). משלא הוגשה במועדה בקשה לביטול צו העיקול שניתן במעמד צד אחד, הרי שבקשה ל"הרחבה" המוגשת על ידי מטיל העיקול אינה פותחת את העיקול מחדש. בקשה כזו לא הוגשה במקרה דנן. על כן המבקשים לא היו זכאים – בלא שעברו לביטולו של צו העיקול המקורי – לפתוח מחדש את הנושא בלא בקשה לעיון מחדש.

51 רע"א 8782/07 פורשטיין נ' דרור (פורסם בנבו, 31.10.2007).

52 רע"א 5302/09 טומשובר נ' ארט אופטיק בע"מ (פורסם בנבו, 3.9.2009). המבקשים אף לא הבהירו מהו הנזק הלגיטימי העלול להיגרם להם מהותרת צו המניעה הזמני על כנו. יתרה מכך, הצו שניתן, ניתן במתכונת מצומצמת מאוד, בהסכמת המבקשים ואף צו מצומצם זה הופר על ידיהם.

53 רע"א 1056/10, לעיל ה"ש 44.

54 רע"א 1687/17 קואופ ישראל סופרמרקטים בע"מ נ' ליברטי פרופרטיס בע"מ (פורסם בנבו, 7.3.2017).

אין לתקוף החלטות של בתי המשפט בדרך של הגשת "בקשה לעיון חוזר" כל עוד לא חל שינוי נסיבות המצדיק את העיון מחדש. כאשר לא חל שינוי נסיבות, רשאית הערכאה שנתנה את החלטה הראשונה לשנותה, רק במקרים נדירים כאשר מתברר לבית המשפט כי נתן החלטה מוטעית.⁵⁵ בקשה למתן סעד זמני בערעור. חרף כותרת הבקשה מדובר למעשה בבקשה לעיון מחדש בהחלטה קודמת למתן סעד זמני שנדחתה; ברם לא נמצא כי השתנו נסיבות, או כי נתגלו עובדות חדשות מאז מתן החלטה, נושא הבקשה הראשונה, באופן המצדיק עיון מחדש בהחלטה זו.⁵⁶ בית המשפט רשאי לעיין מחדש בסעד זמני שניתן אם ראה כי הדבר מוצדק בשל נסיבות שהשתנו, עובדות חדשות שהתגלו, או אם ראה כי מלכתחילה לא הייתה הצדקה למתן הסעד. כלל זה מבטא את סמכותו העקרונית של בית המשפט לעיין מחדש בהחלטות ביניים שנתן.⁵⁷ את מערך השיקולים של רשם הפטנטים למתן צווים זמניים, לשינויים או לביטולם, ניתן לתקוף בהגשת בקשה לעיון מחדש בצווים שניתנו, בשל השתנות הנסיבות.⁵⁸

סימן ט – בעלי דין

צו נגד אדם שאינו בעל דין בתובענה – השאלה אם ניתן ליתן סעד של צו מניעה זמני נגד צד שלישי, שאינו בעל דין במשפט, מוטלת בספק.⁵⁹ בעניין אחד בית המשפט המחוזי נעתר לבקשה בהסתמך על סעיף 39 לפקודת הראיות [נוסח חדש], התשל"א–1971. מתן הצו הוכשר בערכאת הערעור, אם כי נקבע שהשימוש בהליך כזה צריך להיות זהיר ובנסיבות נדירות ביותר.⁶⁰ השימוש במידע הנוגע לעניינו של אדם שאינו בעל דין בהליך, יותר רק במקרים נדירים ויוצאי דופן ביותר.⁶¹

הוגשה בקשה לסעד זמני האוסר פרסומן של הצעות עבודה מטעם מעסיקים כאשר המבקשת, שהיא מוציאה לאור של עיתון, אינה מדברת בשמם של מפרסמי המודעות אלא בשמה שלה. הספק היה אם למערערת עצמה יש זכויות במידע, ככל שקיימות זכויות כאלה. קיימים ספקות באשר ליכולתה של המבקשת לבסס במקרה זה עילה על פי דיני עשיית עושר ולא במשפט או בעילות נוספות, כגון הפרת

- 55 רע"א 1574/11 שטראוס שיווק בע"מ נ' אורמן (פורסם בנבו, 14.7.2011). בייחוד כאשר מדובר בתיקון שאין בו כדי לפגוע בזכויות הדיוניות והמהותיות של הצד שכנגד.
- 56 ע"א 3592/17 עוידאת נ' רשות מקרקעי ישראל מחוז הצפון – נצרת עלית (פורסם בנבו, 20.12.2017).
- 57 רע"א 8331/12 סגל נ' בנק איגוד לישראל (פורסם בנבו, 26.12.2012).
- 58 רע"א 4788/08 סלופארק טכנולוגיות בע"מ נ' מובידום בע"מ (פורסם בנבו, 26.4.2009).
- 59 ע"א 49/51, לעיל ה"ש 11.
- 60 ע"א 174/88 גוזלן נ' קומפני פריזיאן דה פרטיסיפסיון, פ"ד מב(1) 563 (1988). בהתדיינות שהמערערים לא היו בעלי דין בה, ביקשה התובעת צו המורה לברוק ולהעתיק רישומים בנקאיים מחשבונותיהם של המערערים בכמה בנקים. לטענת התובעת, "הזרים" הנתבע באותו הליך כספים דרך חשבונותיהם של המערערים ששימשו כ"אנשי קש" ונושא זה היה רלוונטי להתדיינות באותה תובענה.
- 61 רע"א 8873/05 בנק לאומי לישראל בע"מ נ' אלחדף (פורסם בנבו, 20.9.2005). במקרה זה בית המשפט לא שוכנע כי קיימת הצדקה להתרת השימוש כאמור, שכן הבנק לא הביא לפני בית המשפט את הנסיבות הרלוונטיות לעניין זה ואין לו לבנק להליך אלא על עצמו.

זכויות יוצרים והעוולה בדבר גניבת העין. טענות אלה יעמדו לדיון בהליך העיקרי, ובשלב זה אין מקום להתערב במסקנה זו.⁶²

אין כל מחסום דיוני המכשיל הוצאת צו מניעה זמני נגד צד שלישי המכוון למנוע העברת זכויות החייב במסגרת הליך פשיטת הרגל שבין הנושה לחייב.⁶³

זכותו של נתבע לעתור לסעד זמני – סעד זמני מיועד, לתמוך בסעד הקבוע ולסייע במימושו. מכאן, לכאורה, ססעד זמני יוענק לבקשת תובע בלבד. עם זאת ניתן לבקשתו של נתבע סעד זמני חריג של צו מניעה.

במקרה אחד ישן, נקבע כי הבקשה אומנם אינה צמודה או קשורה לתביעה או לתביעה נגדית. לפי סעיף 34 לחוק בתי המשפט, התשי"ז–1957, "כל בית-משפט הדין בעניין אזרחי מוסמך לתת פסק דין הצהרתי, צרעשה, צו לא-תעשה, צו ביצוע בעין וכל סעד אחר ככל שיראה נכון בנסיבות שלפניו".⁶⁴ על כן, דבר מתן הסעד – בין זמני ובין קבוע – נתון לשיקול דעתו של בית המשפט בלא הגבלה, שהרי התנאי היחיד הדרוש הוא "ככל שיראה נכון בנסיבות שלפניו".⁶⁵

סימן י – תובענה המועברת לבית משפט אחר

סעד זמני שניתן בתובענה נשאר בתוקפו גם כאשר התובענה מועברת מבית משפט אחד לבית משפט אחר, שהסמכות העניינית לדון בה מסורה לו. לעיתים מתעוררת שאלה בעניין קביעתה של ערכאת הערעור המתאימה, שלפניה תוגש הבקשה לרשות ערעור על ההחלטה בסעד הזמני לאחר שהתובענה הועברה.

תובענה שהועברה מבית משפט השלום לבית המשפט המחוזי – צו מניעה זמני ניתן במעמד צד אחד בתביעה שהוגשה בבית משפט השלום. לאחר שהוגש כתב התביעה ואף שהוגש כבר כתב הגנה, הועברה התובענה לבית המשפט המחוזי. ערכאת הערעור המוסמכת לדון בבקשה לרשות ערעור על הצו הזמני לאחר שהועבר, היא בית המשפט העליון, שכן רואים את הצו כאילו ניתן על ידי בית המשפט הנעבר (בית המשפט המחוזי) ולא על ידי בית המשפט המעביר.⁶⁶

ערעור על החלטתו של בית משפט השלום בעניין סעד זמני נדון בבית המשפט העליון (ולא בבית המשפט המחוזי), מכיוון שלאחר מתן הסעד הזמני הועברה התובענה כולה לבית המשפט המחוזי.⁶⁷

תובענה שהועברה מבית המשפט המחוזי לבית משפט השלום – כאשר בית המשפט המחוזי הוא זה שנתן את צו הביניים, והתובענה הועברה לבית משפט השלום, ערכאת הערעור המוסמכת לדון בבקשה

62 רע"א 2516/05 מעריב הוצאת מודיעין בע"מ נ' חברת אול יו ניד בע"מ (פורסם בנבו, 7.5.2006).

63 רע"א 8382/98 בנק לאומי לישראל בע"מ נ' גלפנד, פ"ד נג(2) 721 (1999).

64 קודמו של סעיף 75 לחוק מתשמ"ד.

65 ע"א 86/62 "עולי טהרן" (איראן) אגודה עתאמנית רשומה בישראל, תל-אביב נ' ועד בית הכנסת בנימין

חקאק לעולי איראן, פ"ד טז 1769 (1962).

66 ע"א 22/73 ברדא שבטא חברה קבלנית לבנין בע"מ נ' מאירסון, פ"ד כז(2) 604 (1973).

67 ע"א 199/82 סניטובסקי נ' חברת החשמל לישראל בע"מ, פ"ד לט(1) 225 (1985).

לרשות ערעור על הצו היא בית המשפט המחוזי. רואים את החלטתו של בית המשפט המחוזי כאילו ניתנה מלכתחילה על ידי בית משפט השלום.⁶⁸

תובענה שהועברה מבית המשפט המחוזי למפקח על רישום מקרקעין – כאשר תובענה מועברת מטריבונל אחד לטריבונל אחר, מחמת היעדר סמכות עניינית, הרי שהבקשה לביטולו של סעד זמני שנתן בית המשפט המעביר תידון על ידי הטריבונל הנעבר. כאשר ניתן צו מניעה זמני בבית המשפט המחוזי ולאחר מכן הועבר הדיון אל המפקח על רישום המקרקעין, תתברר בקשת הביטול לפני המפקח.⁶⁹

68 רע"א 459/89 סהר חברה לבטוח לישראל בע"מ נ' ששון, פ"ד מג(4) 557 (1989).
69 ר"ע 587/83 ועד הבית ברחוב תנועת המרי 2, קרית אונו המרי נ' ירדני, פ"ד לח(4) 487 (1984).

פרק ג – סעדים זמניים – ערבויות

סימן א	– המצאת ערובה
סימן ב	– סוגי ערובות
סימן ג	– חילוט עירבון, החזרת ערבות ועירבון
סימן ד	– תביעה למימוש ערובה

סימן א – המצאת ערובה

לערבות ולעירבון שבהם מותנה הסעד הזמני נודעת חשיבות רבה.¹ ניתן לראות בהם מעין "מחיר" שעל מבקש הסעד הזמני לשלם כתנאי לתוקפו של הסעד. הערבות והעירבון צריכים ליתן מענה מספק והגנה ראויה לזה שהצו מופנה כלפיו, אם בסופו של יום יוחלט בתובענה נגד מגישה, שביקש את הסעד הזמני. על כן, על בית המשפט לקבוע סכום נאות ואף סוג הערבות הינו בעל חשיבות (לדוגמה ערבות בנקאית או שניתן להסתפק בערבות צד שלישי).²

בתקנה 1, תקנת ההגדרות, הוספו בתקנות משנת התשס"א הגדרות למונחים "התחייבות עצמית", "עירבון" ו"ערבות".³ תקנה 364 לתקנות התשמ"ד מפרטת את ההוראות בעניין "ערבות" ו"עירבון". בתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) בתקנת ההגדרות נקבע –

"ערובה" – הפקדת סכום כסף בקופת בית המשפט או מתן ערבות צד שלישי לרבות ערבות של מוסד פיננסי.

יש להתחשב בנזק האפשרי העלול להיגרם לנתבע עקב הענקת הסעד הזמני נגדו בשלב שבו טרם נקבעו עדיין חבותו והיקפה, אם בכלל.⁴

הכללים באשר למתן ערובה כתנאי למתן סעד זמני באים לאזן בין האינטרסים המנוגדים של בעלי הדין. המבקש סעד זמני אינו זכאי לקבלו כלאחר יד ועליו ליתן משקל לאפשרות כי יחויב ליתן ערובה כתנאי למתן הצו.⁵

הסעד הזמני דן בעניינו של התובע אולם יש להתחשב גם בנזקו האפשרי של הנתבע ולכן נדרשת ערובה, שמטרתה להבטיח את זכותו של מי שכפו עליו את הקפאת המצב שנוצר בעקבות הענקת הסעד הזמני.⁶

אם ערובה מטעם מבקש הסעד הזמני היא המחיר שעל המבקש לשלם תמורת הסעד הזמני, כאשר זה מתבקש בטרם ניתן פסק דין בתביעתו של מבקש הסעד הזמני – ברי כי על מבקש הסעד הזמני, ככלל, "לשלם" מחיר זה כאשר הסעד הזמני מתבקש לאחר שניתן פסק דין המכריע בתובענה לטובת המשיב.⁷

הערובה משמשת בסיס לעילת התביעה בתביעת הנתבע נגד התובע בגין הנזקים העלולים להיגרם לנתבע. הנתבע יכול לזכות בפיצוי, והתובע יכול להיות מחויב בפיצוי זה מכוח התחייבות שקיבל עליו התובע או מכוח ערובה שנתן בעת שבית המשפט העניק לו סעד לפני בירור תביעתו.⁸

- 1 נוסף כמובן על ההתחייבות העצמית, כאמור בתקנות 364 (א) ו-365 (ב) לתקנות התשמ"ד.
- 2 רע"א 11964/04 צפי פרופיל חן (1983) בע"מ נ' אזולאי, פ"ד נט(6) 350 (2005).
- 3 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 6), התשס"א-2001, ק"ת 976, מיום 8.8.2001.
- 4 ע"א 732/80 ארנס נ' "בית אל – זכרון-יעקב", פ"ד לח(2) 645 (1984).
- 5 רע"א 8129/02 ארגיל שירותי הובלה (1993) בע"מ נ' טרבליסי, פ"ד נז(5) 481 (2003).
- 6 שם.
- 7 ע"א 427/13 דעוס נ' דופני (פורסם בנבו, 27.10.2013).
- 8 ע"א 280/73 פלאימפורט בע"מ נ' ציבה-גיגי לטרד, פ"ד כט(1) 597 (1974).

התקנות קבעו כי לא יינתן סעד זמני אלא בכפוף להפקדת התחייבות עצמית והפקדת ערבות, אלא אם מצא בית המשפט לנכון לפטור את התובע מכך כשראה שהדבר צודק וראוי. אם הדבר נדרש, בית המשפט רשאי לחייב את מבקש הסעד הזמני בהפקדת עירבון, נוסף על הפקדת הערבות וההתחייבות העצמית. סכום העירבון לא יעלה על סך של 50,000 ש"ח, אולם בית המשפט רשאי להגדיל סכום זה או לקבוע עירבון מסוג אחר אם ראה שהדבר מוצדק מטעמים מיוחדים.⁹

בעניין זה קובעת תקנה 96 לתקנות החדשות, שכותרתה "התחייבות עצמית וערובה", את ההוראות הבאות –

- (א) סעד זמני יותנה בהתחייבות עצמית של המבקש לפיצוי כמפורט בתקנת משנה (ב), וכן בערובה כמפורט בתקנת משנה (ג) לשם פיצוי בשל כל נזק שייגרם למי שמופנה אליו הצו כתוצאה ממתן הצו הזמני, אם יפקע הצו או יצומצם היקפו.
- (ב) התחייבות עצמית של מבקש תצורף לבקשה ותהא ערוכה לפי הנוסח בטופס 7 שבתוספת הראשונה; התחייבות עצמית לא תהיה מוגבלת בסכום, זולת אם בית המשפט הורה אחרת.
- (ג) המבקש יפקיד ערובה מספקת, להנחת דעתו של בית המשפט, ואולם בית המשפט רשאי, מטעמים מיוחדים, לפטור את המבקש מהפקדת ערובה, אם סבר שהדבר צודק וראוי בנסיבות העניין וכן רשאי להתנות את מתן הסעד הזמני במספר ערובות; הסעד הזמני יכנס לתקפו רק עם הפקדת כל הערובות שעליהן הורה בית המשפט, זולת אם בית המשפט הורה אחרת מטעמים מיוחדים.

סימן ב – סוגי ערובות

בפרקטיקה הנוהגת בית המשפט דורש ערבויות של ממש. נוסף על התחייבותו העצמית של המבקש (התובע) לשיפוי כל נזק, יש שהוא נדרש לערבויות נוספות, כמו הפקדת מזומנים בקופת בית המשפט, המצאת ערובה בנקאית, המצאת ערובה של חברת ביטוח או ערובה של צד שלישי. בקביעת הערבויות המתאימות יש לנהוג, בדרך כלל, לפי ההנחיה שלפיה התחייבותו של המבקש (התובע) צריכה להתייחס לכל נזק, לאמור, היא בלתי מוגבלת. מנגד, ערובה של צד שלישי תהיה מוגבלת בסכום קבוע.¹⁰

יש להתנות את הסעד הזמני במתן ערבות בצד ההתחייבות העצמית.¹¹ בחוק עוולות מסחריות, התשנ"ט–1999, קבע המחוקק הוראות בדבר המצאת ערובות ועירבון הכרוכה במתן צווים זמניים בנושאים שהחוק דן בהם (סעיפים 18 ו-19).

- 9 ע"א 954/15 י.ע דן סנטר ב.ב. שותפות מוגבלת נ' עלרונט דן בע"מ (פורסם בנבו, 30.3.2016).
- 10 רע"א 4078/90 פלג נ' פלג, פ"ד מה(2) 111 (1991); רע"א 4033/90 דנינו נ' חדד (פורסם בנבו, 22.11.1990).
- 11 רע"א 10509/05 בנק לאומי לישראל בע"מ נ' בגס (פורסם בנבו, 25.12.2005). כשלא הוברר מה היחס בין שווי הבית לבין גובה החוב, ובהתחשב בערבותו של המשיב לטובת המבקש, ניתן להסתפק בערבות צד שלישי.

התחייבות עצמית – ההתחייבות העצמית היא בבחינת קבלת סיכון לתשלום פיצויים במקרה של כישלון התביעה. בעל הדין מקבל על עצמו את הסיכון הנוכחי, ועליו לשקול בעת הגשת הבקשה, אם הוא מוכן לקבל על עצמו סיכון זה. ההתחייבות אינה מותנית בכל גורם אחר לכך מדחיית התביעה שבגינה ביקש את הצו הזמני.¹²

תקנה 364(א) רישה לתקנות התשמ"ד קבעה במפורש כי ללא התחייבות עצמית לא ייתן בית המשפט סעד זמני וזו גם גישת הפסיקה. הטעם לכך הוא שההתחייבות עצמית היא בגדר "מחיר" שאותו על מבקש הסעד הזמני "לשלם" בתמורה לכך שניתן לו סעד בטרם הוכיח באופן סופי את זכותו. לפי תקנה זו על המבקש סעד זמני להמציא, נוסף על ההתחייבות העצמית, גם ערבות מספקת. בית המשפט רשאי לפטור את מבקש הסעד הזמני מהפקדת ערבות מטעמים מיוחדים שיירשמו.¹³ כך גם קובעת תקנה 96 לתקנות החדשות.

לצד הדרישה להמציאת התחייבות עצמית, חייב המבקש סעד זמני להפקיד ערבות, אלא אם בית המשפט מצא לנכון לפטור את המבקש מחובה זו אם ראה שהדבר צודק וראוי, ומטעמים מיוחדים שיירשמו. חשיבותה של הערבות הוכרה, ונקבע כי אם בית המשפט לא הבטיח את הנתבע על ידי חיוב התובע במתן ערובה, הרי שזו עילה להתערבות ערכאת הערעור. כן נקבע כי יש לחייב את המבקש סעד זמני להמציא התחייבות וערובה וכי אין כרגיל לתת סעד זמני כנגד הנתבע ללא הבטחת נזקיו.¹⁴ התקנות בנושא סעדים זמניים חלות גם על הליכי פירוק בשינויים המחויבים. במסגרת הליך של בקשה למתן הוראות, על המפרק מוטלת החובה לצרף לבקשה התחייבות עצמית לשיפוי המבקשים על הנזקים העלולים להיגרם להם מן הצו הזמני.¹⁵ קיים הבדל בין התחייבות עצמית לשלם הוצאות שייפסקו בערעור לבין התחייבות עצמית לעניין סעד זמני.¹⁶

עירבון – קיימת חובה להמציאת עירבון נוסף על ערובה, כאשר הבקשה מוגשת במעמד צד אחד. בעבר, הוכר העירבון כתנאי נדרש בבקשות לצו עיכוב יציאה מן הארץ שניתן במעמד צד אחד.¹⁷ עתה חלה החובה להפקיד את העירבון לגבי כל הסעדים הזמניים. גם סכום העירבון הוגדל במידה ניכרת (סכום העירבון לא יעלה על 50,000 ש"ח). הפקדת העירבון היא חובה כאשר מדובר בבקשה במעמד צד אחד, והיא רשות בבקשה אחרת.

במקרה אחד בית המשפט הורה למשיב להפקיד ערובה "במזומן או בערבות בנקאית אוטונומית". בעצם מתן האפשרות להפקיד את הערובה על דרך של הפקדת כסף מזומן לקופת בית המשפט, גילה בית המשפט דעתו כי הערובה המבוקשת היא חפצית במהותה, קרי – עירבון.¹⁸

12 רע"א 2422/00 אריאל הנדסת חשמל רמזורים ובקרה נ' עיריית בת-ים, פ"ד נו(4) 612 (2002).

13 ע"א 409/13 שידורי קשת בע"מ נ' קופר (פורסם בנבו, 11.4.2013).

14 רע"א 3847/10 לחאם נ' לחאם (פורסם בנבו, 10.10.2010).

15 רע"א 3032/08 רייך נ' כהן (פורסם בנבו, 2.9.2009). מובן, כי בכל מקרה אין לחייב את המפרק להמציא התחייבות עצמית אישית, אלא מדובר בהתחייבות של קופת הפירוק.

16 בש"א 5385/09 עיריית חיפה נ' עמותת העדה היהודית הספרדית (פורסם בנבו, 16.7.2009).

17 תקנה 380 לתקנות התשמ"ד.

18 רע"א 9587/16 עמרם את מסיקה בע"מ נ' אלקאדר (פורסם בנבו, 19.1.2017).

בית המשפט רשאי לצוות על הפקדת עירבון נוסף על הערבות, אם שוכנע כי הדבר צודק וראוי בנסיבות העניין (ראו הרישא לתקנה 364(ב) לתקנות התשמ"ד). יתר על כן, בית המשפט לא ייתן סעד זמני במעמד צד אחד בלבד, אלא בכפוף להפקדת עירבון, אלא אם שוכנע כי בנסיבות העניין צודק וראוי לפטור מהפקדת העירבון.¹⁹

ערובה בנקאית – התניית הסעד הזמני בהפקדת ערבות בנקאית אינה יוצרת זכות מוקנית, שאין לפגוע בה, לכך שסכום הערבות לא ישתנה. סעד זמני, ככל החלטת ביניים אחרת, ניתן לשינוי במהלך המשפט, בין היתר בשל נסיבות חדשות שנתגלו או שנתבררו. קיימות נסיבות המצדיקות את הגדלתו של סכום הערבות.²⁰

אם נקבע כי תופקד ערבות בנקאית, חובה להבהיר אם היא תיחשב לצורכי התקנות כערבות או כעירבון, שהרי זו יכולה להיחשב כערבות או כעירבון ובתקנות יש כאמור שוני משמעותי בהסדרי המימוש של כל אחת מהבטוחות הנ"ל.²¹

מוטב שבית המשפט המטיל חובה להפקיד ערבות בנקאית יבהיר אם מדובר בבטוחה שתיחשב כ"ערבות" או כ"עירבון". זאת לאור ההבדלים המשמעותיים בין ההסדרים הנוגעים לחילוטו של עירבון לבין אלו הנוגעים למימושה של ערבות.²²

הערת אזהרה – הערת אזהרה נרשמה להבטחת פירעון חוב כספי. עד לסיום בירור המחלוקת בערכאות בשאלה האם החוב המובטח בהערה נפרע אם לאו. אין מקום שהערת האזהרה תוסיף ותעמוד בתקפה, אם המבקשת מעמידה כערובה לפירעון החוב, הפקדה כספית או הפקדת ערבות בנקאית אוטונומית, המבטיחה את המשיבים באותו אופן שבו הבטיחה אותם הערת האזהרה ואף משפרת את מצבם.²³

סימן ג – חילוט עירבון, החזרת ערבות ועירבון

בנושאים אלה דנה תקנה 371 לתקנות התשמ"ד. תקנה זו עסקה בשלושה נושאים שלא הוסדרו כדבעי עד היום:

- (א) חילוט העירבון – בנושא זה ידון בית המשפט הדין בתובענה, לאחר פקיעת הצו הזמני; חילוט העירבון אינו מונע את תביעת יתרת הנזק, אם נגרם, על ידי מימוש הערובה.
- (ב) הערובה תוחזר למבקש אם לא הוגשה תביעה לפיצוי תוך 6 חודשים ממועד פקיעת הצו;
- (ג) יתרת העירבון תוחזר תוך 60 ימים ממועד פקיעת הצו.

19 רע"א 9111/07 די.בי.קיו נתונים איכותיים בע"מ נ' די.סי.אל ישראל (1983) בע"מ (פורסם בנבו, 15.7.2009).

20 רע"א 5088/96 Stoomhamer Amsterdam נ' שגב, פ"ד נ(3) 471 (1996).
שם.

21 רע"א 5481/12 גרינבוים נ' ביאלסטוצקי (פורסם בנבו, 30.8.2012).

22 רע"א 1554/16 י.ש. אבן ישראל בע"מ נ' שולמן (פורסם בנבו, 5.6.2016) – דעת הרוב.

לפי התקנה, רשאי בית המשפט להורות על חילוט העירבון, אולם אינו מוסמך להורות על חילוט ההתחייבות או הערבות. מכאן, שהתנאת מתן הסעד הזמני בתנאים אלה צריכה להבחין היטב בין הוראה להמציא ערבות לבין הוראה להפקיד עירבון.²⁴

על המבקש לחלט עירבון להוכיח שנגרמו לו נזקים או הוצאות וכן להביא כמות מינימלית של ראיות להוכחת גובה הנזק. חילוט עירבון הוא מהלך קיצוני ואינו ניתן כסעד שבשגרה ובאופן "אוטומטי", אלא על פי שיקול דעתו של בית המשפט ועל פי הראיות שהובאו לפניו.²⁵

ערבות בנקאית עשויה לשמש הן כעירבון הן כערבות, אולם על בית המשפט או הרשם להידרש לנסיבות הספציפיות. במקרה אחד קבע הרשם כי במונחים עדכניים יש להתייחס אל הערבות כאל ערובה, והיה אפוא על המבקשת להוכיח את נזקה.²⁶

דרישה לחילוט ערבות בנקאית אוטונומית אשר נעשתה מתוך מניע זר יכולה לקיים את החריג של "נסיבות מיוחדות", באופן שיוביל למתן צו מניעה זמני נגד מימוש הערבות.²⁷

בעניין אחד נקבע כי ההחלטה שבה הורה בית המשפט קמא על חילוט העירבון אינה מנומקת דיה ולא צוין בה אם בקשת החילוט שהגישו המשיבים עומדת בתנאים לחילוט עירבון. התיק הוחזר לבית המשפט, להנמקת החלטתו.²⁸

בעניין אחד, המבקש לא הוכיח שהגשת הבקשה לצו המניעה הזמני מצידם של המשיבים הייתה בלתי סבירה בנסיבות העניין, ומשכך נשמטת הקרקע תחת בקשתו לחילוט מלוא כספי העירבון שהופקד. המבקש אף לא הוכיח כי המשיבים הגישו את הבקשה למתן הסעד הזמני בחוסר תום לב או מטעמים פסולים, ובנסיבות אלה בית המשפט לא ראה מקום להורות על חילוט סכומים נוספים מן העירבון שהופקד פרט לאלה שעליהם הורה בית המשפט קמא ואשר אינם במחלוקת לצורך בקשה זו.²⁹

ערבות בנקאית יכולה לשמש הן כערבות והן כעירבון. יש מקום לחילוט עירבון רק בנסיבות שבהן הבקשה למתן צו זמני לא הייתה סבירה (נוסף על התנאי שלפיו נגרם נזק או הוצאות עקב מתן הצו).³⁰ בעניין אחד היה על המבקשת להגיש את הבקשה לחילוט העירבון בתוך 60 ימים מהמועד שבו פקע הצו הזמני. המבקשת החמיצה את המועד האחרון להגשת הבקשה לחילוט העירבון בעניין זה אין לה להלין אלא על עצמה.³¹

בתקנה 371(ד) לתקנות התשע"ד, כפי שתוקנה בשנת התשע"ז, נקבע כי אחרי המלים "מהמועד שפקע הצו הזמני" יבוא "או בתוך 60 ימים ממועד המצאת ההחלטה לנתבע ולמחזיק – אם ישנו".³²

24	רע"א 98/03 מפעלי גרנסקי בע"מ נ' ברום תעשיות טקסטיל (1993) בע"מ, פ"ד נז(3) 727 (2003).
25	שם.
26	רע"א 3203/07 בני בנימין לקרץ בע"מ נ' ח'שיבון ח'ליל בע"מ (פורסם בנבו, 29.8.2007).
27	רע"א 5273/07 אמקור בע"מ נ' א. ארנסון בע"מ (פורסם בנבו, 12.8.2007).
28	רע"א 9430/11 גרינבוים נ' ביאליסטוצקי (פורסם בנבו, 9.5.2012).
29	רע"א 3208/13 פריוב נ' מתי בוטביקה (פורסם בנבו, 5.6.2013).
30	רע"א 3875/13 אבו קאשף סאלח נ' ניב אל בע"מ (פורסם בנבו, 9.12.2013).
31	רע"א 9587/16 לעיל ה"ש 18.
32	תקנות סדר דין האזרחי (תיקון), התשע"ז–2017, ק"ת 717, מיום 16.2.2017.

סימן ד – תביעה למימוש ערובה

ניתן להגיש תביעה להטבת נזקיו של נתבע בדרך של מימוש הערובה שנתן התובע בעת שעתר לצו לסעד זמני נגד הנתבע.³³

אין פגם דיוני בהגשת הבקשה לפיצויים במסגרת שבה נדונה הבקשה לסעד זמני. זוהי אחת מדרכי הדין האפשריות לאכיפת התחייבות לפיצוי בגין הנזקים שגרם הצו הזמני. ניתן לבקש מבית המשפט שנתן את הצו לקבוע את שיעור הפיצויים שהצד האחר יחויב בהם מכוח התחייבותו.³⁴ זכה התובע בתביעתו, תוחזר לו הערובה המופקדת. במקרה אחד זכה התובע בחלק מתביעתו, והנתבע ערער על פסק הדין. בקשת התובע להחזרת הערובה הבנקאית שהפקיד נתקבלה ואילו ההתחייבות העצמית נותרה עדיין בתיק בית המשפט. נאמר שם כי כאשר התביעה שהגיש מבקש הצו הזמני נדחת בחלקה, זכאי הנתבע לשיפוי בגין הנזק שגרם לו הצו הזמני שניתן להבטחת אותו חלק בתביעה שבו לא זכה התובע. עם זאת נזק זה אינו חייב תמיד להתבטא בסכום יחסי המתקבל מהשוואת שווי התביעה כולה לשווי החלק של התביעה שנדחה, ויש לקובעו על דרך הערכת הנזק שנגרם לנתבע על ידי אותו חלק של הצו הזמני שהסתבר בדיעבד, לאחר שזכויות בעלי הדין התבררו בפסק הדין, שלא היה מקום להעניקו.³⁵

בעניין זה קובעת תקנה 101 לתקנות החדשות, שכותרתה "מימוש ערובה או השבתה", את ההוראה הבאה:

לא הוגשה לבית המשפט תביעה או בקשה לפיצויים בשל נזק שנגרם עקב מתן הסעד הזמני, בתוך תשעים ימים ממועד פקיעת הסעד הזמני, תוחזר למבקש הערובה; בית המשפט רשאי להאריך מזמן לזמן את התקופה האמורה, אם מצא טעמים מיוחדים לכך.

33 ע"א 438/58 גרינבאום נ' הסוכנות היהודית, פ"ד יד 109 (1960).
 34 רע"א 2422/00, לעיל ה"ש 12. השוו ברוח זו את תקנה 371(ב) לתקנות התשמ"ד.
 35 ע"א 1149/97 חברת אוצר מפעלי ים בע"מ נ' תבירו בע"מ, פ"ד נא(1) 555 (1997).

פרק ד – סעדים זמניים שונים

— סעדים בתחום דיני המעמד האישי	סימן א
— צו החוסם הגשת תביעה	סימן ב
— סעדים זמניים נוספים	סימן ג
— סעדים זמניים בערעור	סימן ד
— סעדים זמניים בהליכי בוררות	סימן ה

סימן א – סעדים בתחום דיני המעמד האישי

מזונות זמניים – המונח "מזונות זמניים" כשמו כן הוא. הוא משקף סעד זמני שבו מחייב בית המשפט את הנתבע במזונות דחופים. בכך יובטח קיומו הכלכלי של התובע עד להכרעה בתובענה העיקרית. המזונות הזמניים אינם אלא צורה אחת מצורותיו של סעד זמני.¹

צו של סעד זמני אינו מהווה מעשה בית דין והוא ניתן לשינוי או לביטול במהלך המשפט, או בסופו.² מזונות זמניים הם מסוג הסעדים הזמניים המחוללים שינוי במצב הקיים, אולם בעובדה זו כשלעצמה אין עדיין כדי למנוע הענקת סעד זמני זה. מזונות זמניים, מעצם טיבם ומהותם, אמורים להטיל על החייב במזונות חובת עשה שלא הוטלה עליו עד כה, כדי להבטיח את קיומם של הזכאים למזונות עד לביטול המשפט. עם זאת יש באופיו של הצו לתשלום מזונות זמניים כדי להצדיק קביעת תנאים דווקניים להענקתו.³

כאשר מדובר על מזונות זמניים, יש שהביטול או השינוי הם בעלי תוקף למפרע ויש שפסיקת המזונות לתקופת הביניים היא קבועה וסופית (לאותה תקופת ביניים) ללא אפשרות לשנותה. סוגי הצווים בעניין מזונות זמניים – דהיינו, מזונות זמניים הניתנים לשינוי למפרע וכאלה שאינם ניתנים לשינוי כלל – נדונו בפסיקה.⁴

מתן סעד זמני נתון לשיקול דעתו של בית המשפט; גם אישה התובעת מזונותיה אינה זכאית משום כך בלבד בכל מקרה למזונות זמניים בדרך של סעד ביניים.⁵

משמורת קטין – אין ליתן סעד ארעי בעניין משמורתו של קטין, אלא אם נשקפת סכנה לשלומו או לבריאותו. הוראה בדבר שינוי מקום החזקתו שלא בנסיבות מיוחדות, שניתנה במעמד צד אחד, "זכתה" לביקורת.⁶

צו מניעה נגד בן זוג – צו האוסר על כניסתו של בן זוג לדירת בני הזוג יינתן שלא במעמד בן הזוג שנגדו הוא ניתן, רק במקרים נדירים ביותר של מעשי אלימות המעוררים חשש של ממש לפגיעה בנפש. לאחר שהצו ניתן, יש לקיים את הדיון בבקשה בנוכחות שני בני הזוג בתוך מועד קצר ביותר מעת הוצאתו.⁷

1 ע"א 342/83 גלזמן נ' גלזמן, פ"ד לח(4) 105 (1984).

2 ע"א 37/68 גינז נ' (גינז) מאירי, פ"ד כב(1) 525 (1968).

3 ע"א 2398/97 אייל נ' אייל, פ"ד נא(5) 608 (1997).

4 ע"א 473/72 כרמלי נ' כרמלי, פ"ד כז(1) 538 (1973).

5 ע"א 9/65 אלג'ם נ' אלג'ם, פ"ד יט 257 (1965).

6 בר"ע 90/82 לוי נ' לוי, פ"ד לו(1) 671 (1982). נפסק כי מתן צו על פי צד אחד בנסיבות מקרה זה מחד גיסא, ודחיית הדיון בבקשה לביטול לשלושה חודשים מאידך גיסא, מגלים סטייה מדאיגה מסדרי דין תקינים.

7 רע"א 521/88 כהן נ' כהן, פ"ד מד(3) 749 (1988). ראו גם חוק למניעת אלימות במשפחה, התשנ"א-1991, ותקנות מניעת אלימות במשפחה (סדרי דין), התשנ"א-1991.

מנהל עיזבון זמני – סעיף 77 לחוק הירושה, התשכ"ה–1965, הוא המקור החוקי להקניית סמכות למינוי מנהל עיזבון זמני שתפקידו העיקרי הוא שמירת העיזבון.

סימן ב – צו החוסם הגשת תביעה

בית משפט בישראל מוסמך לתת נגד כל מתדיין המצוי לפניו כדין צווים שונים ומגוונים מכוח סעיף 75 לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד–1984 ומכוח סמכותו הטבעית. הוא מוסמך לתת גם צו חוסם נגד מתדיין, המונע בעדו מלהגיש תביעה במדינה אחרת. נפסק שיש לנהוג משנה זהירות במתן צו כזה ולייחדו למקרים קיצוניים וחריגים בלבד.⁸

אין חולק על סמכותו של בית המשפט להוציא צו חוסם, אולם אופיו הקיצוני וייחודו של סעד זמני זה מחייבים את בית המשפט לנהוג משנה זהירות בהפעילו את שיקול הדעת המסור לו בהענקת הצו ולתיתו אך ורק במקרים נדירים וחריגים במיוחד. זאת בשל שני טעמים: ראשית, הצו החוסם פוגע בזכות הגישה של האדם לערכאות; שנית, אף שהצו החוסם הוא צו אישי המופנה נגד המתדיין ולא אל בית המשפט הזר יש בו משום התערבות ממשית בהליכים המתנהלים בבית משפט זר.⁹

צו חוסם יינתן רק כאשר הוכח כי התביעה שהוגשה בפורום הזר הינה קנטרנית או שהוגשה בכוונה רעה וההכרעה בשאלה זו תכתב על ידי שיקולי הצדק לפי נסיבותיו המיוחדות של כל מקרה.¹⁰ הוצא צו חוסם נגד המערערים מלבקש לתבוע בתביעה נגזרת בעילה של חלוקה אסורה. דעת הרוב: יוסר צו החוסם את המערערים מלבקש לתבוע בתביעה נגזרת בעילה של חלוקה אסורה ועילות נוספות כנגד דירקטורים, נושאי משרה בכירים בחברות.¹¹

נדונה בקשת רשות ערעור שעניינה החלטת בית המשפט המחוזי לעכב את ביצועו של צו חוסם שחייב את המשיב למחוק תביעה שהגיש בבית המשפט באריונה שבארצות הברית עד להכרעה בבקשת רשות הערעור שהגיש המשיב. נפסק כי בנסיבות המיוחדות של העניין ונוכח מאזן הנוחות יש להורות על ביטול החלטת עיכוב הביצוע, כך שהצו החוסם יעמוד על כנו עד להכרעה בבקשת רשות הערעור שהגיש המשיב.¹²

סימן ג – סעדים זמניים נוספים

רישום הערת אזהרה – אין לקבל את הטענה כי לאור לשון סעיף 130 לחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969, בית המשפט רשאי להורות על רישום הערת אזהרה כסעד זמני בלבד אגב הליך אחר עיקרי

8 רע"א 714/96 פריסקל נ' אורנשטיין, פ"ד מט(5) 759 (1996).

9 רע"א 778/03 אינטר-לאב בע"מ נ' Israel Bio Engineering Priject, פ"ד נז(5) 769 (2003). ראו גם תמ"ש (משפחה י-ם) 25202/10 (לא פורסם, 20.3.2011).

10 רע"א 5853/13 משכנות אורבניקה בע"מ נ' ב.ס.ר אירופה בע"מ (פורסם בנבו, 1.9.2013). בנסיבות העניין נראה על פניו כי נכון לראות את התביעה שהוגשה בהולנד כקנטרנית או ככזו שהוגשה בכוונה רעה, שמן הצדק למנוע את המשך הדיון בה.

11 רע"א 1091/15 רוזנפלד נ' Dolphin Fund Limited (פורסם בנבו, 13.7.2016).

12 רע"מ 1297/18 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 5.3.2018).

המתנהל לפניו. אין בהוראת הסעיף דבר אשר ימנע מבית המשפט את הסמכות לצוות על רישום הערת
אזהרה כשהמבקש זכאי לכך על פי דין.¹³

סעיף 130 לחוק המקרקעין קובע כי בית המשפט רשאי בכל הליך שלפניו בעניין זכות במקרקעין,
להורות על רישום הערה. החלטת בית המשפט להתיר רישום הערה לפי סעיף זה מצויה במתחם שיקול
דעתה של הערכאה הדיונית. מטרת סעיף 130 היא להבטיח את שימור המצב הקיים ולמנוע העמדת
הצדדים בתובענה בפני עובדות מוגמרות.¹⁴

רישום הערת האזהרה נחוץ על מנת לשמר את המצב הקיים עד להכרעה בתביעה וכן כדי למנוע
פגיעה אפשרית בצדדים שלישיים, העלולים להתקשר בעסקה הנוגעת למקרקעין נושא המחלוקת בלא
שיהיו מודעים לקיומו של ההליך המשפטי התלוי ועומד.¹⁵

תשלום תכופ – תשלום חכוף שנפסק על פי חוק פיצויים לנפגעי תאונות דרכים, התשל"ה–1975,
מהווה סעד זמני. סעד זה נועד לגשר על פרק הזמן שבין הגשת התביעה העיקרית לבין בירורה בפועל.
מטבע הדברים, הכרעה בהליך זה מחייבת קביעת ממצאים כלשהם, ולו לכאורה.¹⁶
דיון בבקשה לתשלום תכופ אמור להיות קצר ומהיר, ואת ההחלטה יש ליתן מיד בסיום הדיון.
הוראה זו משליכה גם על היקף ההתערבות הערעורית בהחלטת ביניים זו, שאינה יוצרת מצב בלתי
הפיך. גם אם שגה בית המשפט, לא ייגרם למבקשת נזק שכן תשלום זה ינוכה מהפיצוי שייפסק בסיום
ההליך.¹⁷

צו על פעילות מחוץ לישראל – אין להעניק סעד שיחול גם על פעילות מחוץ לגבולותיה של מדינת
ישראל. בדיון בבקשה לסעד זמני, אין מקום לקביעה נחרצת בשאלה אם קיימת עילה במשפט המקומי
מקום שנטען כי פעולה שנעשתה מחוץ לישראל מהווה הפרה של הזכות לקניין רוחני.¹⁸

סעד זמני מחוץ לשעות העבודה – כאשר בעל דין מעוניין לפנות לבית המשפט לשם קבלת סעד דחוף
מחוץ לשעות העבודה הרגילות, חל הסדר מיוחד הקבוע בתקנות סדרי דין (סעד מידי בימי מנוחה
ומחוץ לשעות העבודה הרגילות בבתי המשפט), לרבות לעניין תשלום האגרה.¹⁹

סעד כספי זמני – סעד כספי זמני הוא סעד חריג שבחריגים, שברגיל לא ניתן במסגרת תביעה כספית,
אלא במקרים בהם מתן הסעד מוסדר בדין כדוגמת מזונות זמניים או תשלום תכופ לפי חוק הפיצויים
לנפגעי תאונות דרכים. הנה כי כן, המחוקק ראה לנכון להסדיר עניין זה במפורש באותם מקרים שבהם
מצא זאת לראוי, ולכאורה ניתן לראות בכך אמירה שנדרש הסדר חקיקתי לצורך מתן סעד כספי זמני.²⁰

13 ע"א 886/97 בורשטיין נ' חודאד, פ"ד נב(4) 68 (1998).

14 רע"א 8531/13 נחלת יהודה בע"מ נ' האוניברסיטה העברית (פורסם בנבו, 16.7.2014).

15 רע"א 3838/10 יפתח בנאי ובניו ניהול ואחזקות (1995) בע"מ נ' כולל אברכים חיפה (פורסם בנבו,
17.9.2010).

16 ע"א 1327/99 שאבי נ' כלל חברה לביטוח בע"מ, פ"ד נג(2) 333 (1999).

17 רע"א 369/15 מנורה חברה לביטוח בע"מ נ' אבו קרון (פורסם בנבו, 18.1.2015).

18 רע"א 8831/05 הרר נ' דיאליט בע"מ (פורסם בנבו, 29.8.2006).

19 רע"א 4086/01 אלדר צוראל חברה להשקעות ולבנין בע"מ נ' אפרתי, פ"ד נו(1) 534 (2002). במקרה כזה
אפשרית פנייה באמצעות פקסימיליה, הגם שהעניין לא הוסדר במפורש.

20 רע"א 7373/16 פלוני נ' קופת חולים מאוחדת (פורסם בנבו, 7.11.2016).

פינוי מקרקעין – תובענה לביטול פסק דין המורה על פינוי מהנכס בטענת מירמה.²¹

סימן ד – סעדים זמניים בערעור

ערעור על החלטה הדוחה בקשה לסעד זמני – תקנה 406 לתקנות התשמ"ד קבעה כי בקשה לרשות ערעור על החלטה הדוחה למתן סעד זמני תידון במעמד צד אחד, אלא אם הורה בית המשפט להזמין את בעל הדין האחר.²²

תקנה זו מהווה חלק מהסדר דיוני דו-שלבי שנקבע בתקנות. הסדר זה נועד לאזן בין זכותו של התובע-העותר לסעד זמני לקבל את מבוקשו, בלי שהתמשכותם של ההליכים שהוא נוקט תאפשר לנתבע להכביד על בירור המשפט או על ביצוע פסק הדין שיינתן, לבין זכות הנתבע שנגדו נתבקש הסעד הזמני, להישמע על ידי בית המשפט השוקל אם להעניק סעד זמני שפגיעתו בחירויות הנתבע ובזכויותיו היא ניכרת וממשית.²³

תכליתה של התקנה היא לאפשר למבקש הסעד הזמני, אם סורבה בקשתו למתן סעד זמני, לערער על כך בלי שהגשת הערעור תחשוף לפני הנתבע את דבר הגשת הבקשה למתן הסעד הזמני. ניתן להחיל את ההוראה, בדבר קיום דיון בערעור במעמד צד אחד בלבד, גם כאשר מבחינה פורמלית נתקבלה הבקשה למתן סעד זמני. זאת אם יש בהחלטה המקבלת את הבקשה, הלכה למעשה ומנקודת מבטו של התובע, משום דחיית בקשתו לסעד זמני.²⁴

בעניין זה קובעת תקנה 139 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט), שכותרתה "רשות ערעור על החלטה בעניין סעד זמני", את ההוראה הבאה –

ערעור על החלטה הדוחה בקשה למתן סעד זמני, שניתנה לפי צד אחד ושלא נדחה בלא צורך בתשובה, יידון במעמד צד אחד, זולת אם בית המשפט הורה אחרת.

ימאות – כאשר מדובר בבקשה למתן סעד זמני לתקופת ערעור על פסק דין של בית המשפט לימאות בתביעת חפצא שהוגשה נגד אונייה, יש ליתן משקל לייחודיותו של המשפט הימי ולהגשמת מטרתו אף לתקופת הערעור זאת לצד השיקולים של סיכויי הערעור, זהות הצדדים, מקום מושבם, חוסנם הכלכלי (ככל שהובאו לגביו ראיות), היקף הסעד המתבקש וכדומה.²⁵

21 רע"א 1705/10 בר דוד נ' טייג (פורסם בנבו, 11.3.2010).

22 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 2), התשנ"ו–1996, ק"ת 932, מיום 30.5.1996. הכוונה היא לבקשה שלא נדחתה לפי תקנה 406(א) לתקנות התשמ"ד. תקנה זו קובעת כי אם החליט בית המשפט, לאחר שעניין בבקשה לרשות לערער, שאין היא מצריכה תשובה, יידחנה מיד.

23 רע"א 5855/01 ברן רביב טלקום בע"מ נ' מר התקנות לוויין בע"מ, פ"ד נו(1) 453 (2001).

24 שם.

25 ע"א 2675/14 O.W. BUNKER MALTA נ' M/V EMMANUEL TOMASOS (פורסם בנבו, 7.7.2014).

סימן ה – סעדים זמניים בהליכי בוררות

בבקשה לסעד ביניים המתבקש בהליך של בוררות יש להתחשב בתכלית המיוחדת של הבוררות כמוסד במשפט, שנועד לשמש אמצעי יעיל לפתרון סכסוכים בין בעלי הדין, המקדם את עניינם ומשרת אינטרס ציבורי חשוב כחלופה יעילה להתדיינות משפטית בערכאות.²⁶

במקום שבו טוען בעל דין כי אין בידיו של בורר סמכות לקיים הליכי בוררות בעניינו, הוא רשאי לפנות לבית המשפט בבקשה למתן צו מניעה זמני שיורה על עיכוב הליכי הבוררות. סעד זמני להפסקת הליכי הבוררות נדון בעיקרו על פי אמות המידה המקובלות בבתי המשפט, אולם בדרך יישומן לעניין זה קיימים מאפיינים מיוחדים המאפיינים את הליך הבוררות.²⁷

אישור פסק בוררות הופך את הפסק לבעל מעמד זהה לפסק דין של בית משפט, פרט לערעור. בכך שונה מעמדו ממעמד פסק דין שניתן בערכאה שיפוטית, שאותו ניתן לבצע בהוצאה לפועל גם כאשר הוא עומד לביקורת ערעורית, אלא אם ניתן צו לעיכוב ביצועו. להבדל זה יש השלכה על השיקולים שיש להפעיל לצורך מתן סעדים זמניים בעת בירור הליך של ביטול פסק בוררות.²⁸

אשר למתן סעד זמני שתכליתו להקפיא מצב קיים במהלך הליך לביטול פסק בוררות, בטרם הליך זה הסתיים, הכלל החל גם על פסק בוררות הוא כי לצורך מתן צו זמני תיבחנה השאלות מהם סיכויי ההליך להצליח ויישקל מאזן הנוחות בין בעלי הדין. כמו כן, יישקלו שיקולים הקשורים במהותו המיוחדת של ההליך השיפוטי העוסק בביקורת על פסק בוררות ובתכליותיו.²⁹

לערכאה שיפוטית הדנה בתובענה מכוח סמכותה השיפוטית נתון כוח שיפוטי ליתן סעדי ביניים כל עוד העניין נדון לפנייה, ובכלל זה גם סעדי ביניים הניתנים במשולב עם ההחלטה לעכב הליכים עקב קיום פסק בוררות. סמכות נלווית זו להושטת סעדים זמניים לבעלי הדין המתדיינים, הינה חיונית לקיום הליך הוגן בשל פער הזמנים הבלתי נמנע בין הבאת הסכסוך לפתחו של בית המשפט לבין ההכרעה בו. סעדים אלה הם תקפים ועומדים בעינם גם לאחר התליית התובענה עקב עיכוב הליכים והעברת העניין לבוררות, וכל עוד לא שונו או לא בוטלו בידי ערכאה מוסמכת.³⁰

סעיף 16(ב) לחוק הבוררות, התשכ"ח-1968, קובע כי בעל דין רשאי לבקש סעד מהסעדים המפורטים בו, ובהם סעד של צו לא תעשה, רק לאחר שנתן לבעל הדין האחר הודעה כאמור בסעיף 8(ב). סעיף 8(ב) קובע כי בית המשפט לא ימנה בורר, אלא לאחר שהמבקש נתן לבעל דינו הודעה בכתב ולא נענה תוך 7 ימים, ובמקרים שבהם לא נקבע כי כל אחד מהצדדים ימנה בורר, יציע המבקש בהודעה בורר וידרוש מבעל הדין להסכים למינויו.³¹

- 26 רע"א 10646/05 כלל פיננסים ניהול בע"מ נ' ארוך (פורסם בנבו, 8.1.2006); אורי גורן בוררות 531 (2018).
- 27 רע"א 5114/05 מינהל מקרקעי ישראל נ' חאן מנולי בע"מ (פורסם בנבו, 23.8.2005).
- 28 רע"א 8630/07 בייגל נ' צפירי (פורסם בנבו, 8.1.2008).
- 29 שם.
- 30 רע"א 6435/05 ז'אנו נ' יורו ישראל בע"מ (פורסם בנבו, 10.4.2006).
- 31 רע"א 5501/11 יפתח בנאי ובניו ניהול ואחזקות (1995) בע"מ נ' הבונים, מושב שיתופי להתיישבות של חיילים משוחררים בע"מ (פורסם בנבו, 8.9.2011). משלא נהגה המבקשת לפי הוראותיו של חוק הבוררות, אין לה אלא להלין על עצמה.

סמכויות בית המשפט המחוזי על פי סעיף 16(א)5 לחוק הבוררות מותנים – כל עוד לא מונה בורר לדון במחלוקת – במיצוי ההליך על פי סעיף 8(ב) לחוק הבוררות – קרי: הגשת הודעה בכתב על ידי בעל הדין המבקש מינוי בורר לבעל הדין שכנגד בדרישה להסכים למינוי בורר מוצע על ידיו.³² לבית המשפט המחוזי סמכות ליתן סעד ארעי של מניעת מימוש הערבויות עד להכרעת הבורר בנושא הערבויות. לבית המשפט סמכות מכוח חוק הבוררות ליתן צווי עשה ולא תעשה בענייני בוררות.³³

32 רע"א 7529/05 אגודת עטרה ליושנה בירושלים נ' לויפר (פורסם בנבו, 23.12.2009). הליך כזה לא נעשה במקרה זה.

33 רע"א 9389/06 מערכות דרכים מתקדמות נ' אפ. טי. אס. פורמולה (פורסם בנבו, 14.10.2009).

שער עשרים ושניים – סעדים זמניים – סוגים

פרק א – עיקול זמני – כללים

עקרונות כלליים	–	סימן א
החיקוקים המיושמים	–	סימן ב
הכללים הנוהגים בהטלת עיקול זמני	–	סימן ג
סוגי תובענות	–	סימן ד
אצל מי ניתן לעקל?	–	סימן ה
שיקולי בית המשפט	–	סימן ו
שיקולים חוקתיים	–	סימן ז
הנכסים המעוקלים	–	סימן ח
סוגי נכסים	–	סימן ט
חשבונות בנקים	–	סימן י
נכסים פטורים מעיקול	–	סימן יא
הליכי ערעור	–	סימן יב

סימן א – עקרונות כלליים

המונח "עיקול" מוגדר כפעולה משפטית, המופנית נגד בעליו של נכס או נגד המחזיק בו, והבאה להגביל את סחירות הנכס ואת יכולת השימוש בו, כדי שהתובע או הזוכה יוכל להיפרע מחוב המגיע לו.¹

משהוטל עיקול אין בעל הזכויות המעוקלות ואין המחזיק חופשיים לעשות בהן שינויים שאינם מתיישבים עם מהותו של העיקול. העיקול מהווה מחסום משפטי, שמטרתו למנוע מבעל הזכויות או מהמחזיק מלסכל את פירעון החוב לנושה.²

כשם שהחייב או המחזיק אינם רשאים להבריח את המעוקלים, כך נאסר עליהם לרוקן זכויות בנכס המעוקל, כמו הפחתת התמורה הכספית המוסכמת המגיעה לחייב מאת המחזיק.³

כאשר מוטל עיקול על זכות חוזית של הנתבע, המחזיק אינו חופשי לעשות פעולות שאינן מתיישבות עם מהותו של העיקול, והחייב החוזי "מוקפא" בתקופת העיקול.⁴

בעניין אחד בית המשפט פעל לאזן בין צדדים בדונו בעיקול, על ידי הוראה לפתיחת חשבון בניהול שני בעלי הדין. מטרתו של עיקול היא כידוע החשש ל"משיכת השטיח" מתחת לתביעה אם לא יהיו כספים או רכוש שבמחלוקת מצויים בפיקוח. במקרה זה הדגש במתן צו העיקול עבר אפוא מהצורך לייחד נכסים לשם ביצוע עתידי של פסק הדין, לצורך למנוע שינוי מצבו לרעה עד למועד פסק הדין.⁵

סימן ב – החיקוקים המיושמים

בהטלת עיקול זמני בית המשפט שואב את סמכויותיו מחיקוקים שונים. להלן רשימה ובה חיקוקים אחדים הקשורים בסוגיה זו:

חוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד-1984 – בנוגע לסמכויות רשם – חוק בתי המשפט מסמיך רשם של בית משפט להורות על הטלת עיקול זמני. הסמכה זו היא על פי חוק (ולא רק על פי התקנות). חוק זה כולל את ההוראות שהיו בעבר בפקודת הרשמים [נוסח חדש].⁶ הכוונה היא לסעיף 89 לחוק, הקובע לעניין עיקול זמני כי רשם רשאי ליתן צו עיקול זמני, לרבות צו לאיסור השימוש במעוקל ולשימורו. יש להניח כי הרשם מוגבל ביישום סמכותו מכוח החוק לקריטריונים ולכללים שנקבעו בתקנות.

- 1 ע"א 533/87 ארגון מושבי הפועל המזרחי בע"מ נ' ולך, פ"ד מג(2) 864 (1989).
- 2 ע"א 4360/90 בר חן נ' כוכבי, פ"ד מז(2) 311 (1993). ראו גם ע"א 564/73 בינבאום נ' בינבאום, פ"ד כח(1) 601 (1974).
- 3 ע"א 4360/90, לעיל ה"ש 2.
- 4 ע"א 6574/99 מדינת ישראל, משרד השיכון נ' קרייתי, פ"ד נח(3) 313 (2004).
- 5 רע"א 7559/15 לוי נ' ברק (פורסם בנבו, 6.12.2015).
- 6 פקודת הרשמים היוותה בעבר חיקוק עצמאי.

נראה שעיקול זמני שנתן שופט אינו ניתן לביטול על ידי רשם, אף שלרשם יש סמכות עצמאית משלו להטלת עיקול. צו עיקול זמני שהטיל רשם ניתן לביטול הן על ידי רשם והן על ידי שופט.⁷

דיני מסים – סעיף 194 לפקודת מס הכנסה [נוסח חדש] מסמיך את בית המשפט המחוזי לבקשת פקיד השומה לצוות על עיקול רכושו של נישום, אם הנישום לא שילם את המס או לא נתן ערובה לתשלומו. סעיף זה מסמיך את פקיד השומה להטיל עיקול על רכושו של הנישום אך לא על רכושו של אחרים. במקרה אחד נפסק כי אין בטענה בדבר שיתוף אשת הנישום בחובותיו כדי לסייע לפקיד השומה בעתירתו. אפילו היה נקבע כי האישה שותפה לחובות בעלה כלפי פקיד השומה, אין די בכך כדי להטיל עיקול על רכושה.⁸

תכליתו של ההסדר הקבוע בסעיף 194 לפקודת מס הכנסה הוא לאפשר לפקיד מס ההכנסה להבטיח את גביית המס באמצעים שונים. בעניין אחד, לא נמצא ממש בטענת המבקשים שלפיה לא התקיימו התנאים הנדרשים על פי סעיף 194 להגיש בקשת עיקול משום שלא נשלחה למבקשים הודעת דרישה להפקדת ערובה. המשיב הפעיל את סמכותו על פי סעיפים 194(א)(2) ו-194(ב), ושלא כטענת המבקשים שלפיה נשלחה ההודעה לפי סעיף 194(א)(1). בסעיף 194(א)(2) אין דרישה למשיב לשלוח הודעה בכתב לצורך מתן ערובה, ודי בהודעה על שומה לפי סכום ההכנסה המדווח, או לפי סכום סביר בעיני פקיד השומה, בתנאים המצוינים שם. הודעה שכזו נשלחה, בכך התמלאו התנאים הנדרשים מהמשיב על מנת לבוא בגדרו של סעיף 194(ג).⁹

דיני הוצאה לפועל – בית המשפט המחוזי¹⁰ הוסמך מכוח סעיף 34 לחוק ההוצאה לפועל, התשכ"ז–1967, להצהיר ולהורות על עיקול מקרקעין של חייב, שאינם רשומים על שמו, אם שוכנע כי אכן המקרקעין שייכים לחייב. גם ראש ההוצאה לפועל הוסמך להטיל עיקול על מקרקעין של חייב שאינם רשומים על שמו, אולם סמכותו מותנית בכך כי נרשמה תחילה הערת אזהרה לזכות החייב בספרי רישום המקרקעין.¹¹

דיני רשויות מקומיות – על פי סעיף 319 לפקודת העיריות [נוסח חדש], מוסמכת עירייה להטיל עיקול בגין חוב ארנונה לעירייה על זכויות חייב, המגיעות לחייב מצד שלישי.¹²

בית דין רבני – בסעיף 7ג לחוק בתי דין דתיים (כפיית ציות) (תיקון מס' 3), התשס"א–2001, נקבעו הוראות בעניין "עיקול זמני". הוראות הסעיף דומות לנוסח תקנה 374 לתקנות התשמ"ד. בית המשפט העליון הותיר בצריך עיון את שאלת סמכותו של בית הדין להטיל עיקול במסגרת תביעה לשלום בית.¹³

7 המ' (מחוזי ת"א) 7729/66 רוזנון נ' חברת "אבני יהודה", פ"מ נו 169 (1966).

8 רע"א 2071/00 פקיד השומה ת"א 3 נ' אינגביר, פ"ד נה(3) 189 (2001).

9 רע"א 3994/13 אבו לטיף נ' פקיד שומה יחידה ארצית (פורסם בנבו, 23.10.2013).

10 "בית המשפט" הוא בית המשפט המחוזי על פי סעיף 33 לחוק ההוצאה לפועל.

11 על פי תיקון החוק משנת התש"ן.

12 המ' (מחוזי ת"א) 11916/90 הסוכנות היהודית לארץ ישראל נ' ישראל אמריקן דוולפר בע"מ, פ"מ

התשנ"א(2) 102 (1991).

13 בג"ץ 304/04 יאיר נ' בית הדין הרבני האזורי (פורסם בנבו, 6.7.2005).

איסור הלבנת הון – בית המשפט מוסמך לחלט את רכושו של מי שהורשע בעבירה על חוק איסור הלבנת הון, התש"ס–2000. הוראות חוק זה מאפשרות הטלת עיקול זמני וצו מניעה זמני להבטחת חילוט הרכוש לאחר הרשעה.¹⁴

דיני בוררות – בחוק הבוררות, התשכ"ח–1968 קיימות הוראות מפורטות לעניין עיקול זמני. סעיף 16 לחוק מתייחס לסמכויות העזר של בית המשפט המופעלות בשלב המקדמי של הבוררות ובמהלך הבוררות עצמה. לבית המשפט מסורות סמכויות ליתן סעד זמני בהליכי בוררות בדומה לאלה המצויות בידי בתובענות המוגשות לבית המשפט. בין יתר הסעדים המפורטים בסעיף מצוי הסעד של "עיקול נכסים".¹⁵

לגבי השלב שלאחר פסק הבוררות (לאחר הגשת הבקשה לאישור הפסק או הבקשה לביטול הפסק) נקבעו הוראות מפורטות לעניין הטלת עיקול זמני ומתן סעדים אחרים בסעיף 29 לחוק הבוררות, שהן: (א) בעיקול על פי סעיף 29 לחוק רשאי בית המשפט לפטור את הזוכה ממתן ערובה ולהיענות גם לבקשה שהוגשה בעל פה;¹⁶

(ב) הוראת סעיף 29(א) דומה להוראה בדבר העיקול בתקנה 207 שבפרק סדר דין מקוצר; (ג) בעיקול על פי סעיף 29 לחוק הבוררות קיימת הוראה המפנה לדיני העיקול הכלליים (שלא כדוגמת ההוראה בסעיף 16 לאותו חוק).

סעיף 16 לחוק הבוררות הוחל גם על בוררות המתנהלת בחוץ לארץ,¹⁷ ונקבע שניתן להטיל צו עיקול בישראל בהליכי בוררות המתנהלים בלונדון.

סימן ג – הכללים הנוהגים בהטלת עיקול זמני

התקנה שדנה בהטלת עיקול זמני הייתה תקנה 374 לתקנות התשמ"ד (בתקנות החדשות היא תקנה 103).¹⁸

בתקנה זו שלובים ומצויים הכללים העיקריים הנוגעים לעיקול זמני, כמו סוגי תובענות שניתן להטיל בהן עיקול זמני, מועדים, שיקולים – והם יפורטו בסימנים הבאים. אין ההסדר בתקנות ממצה את דיני העיקול הזמני והוא מהווה הסדר שלילי באשר לאפשרות לתבוע את נזקי העיקול כתביעה בנזיקין, במיוחד על פי עוולת הרשלנות. דין שנקבע בתקנות אין בכוחו לשלול תחולת דין שנקבע בחקיקה ראשית.¹⁹

14 כש"פ 1542/04 מדינת ישראל נ' אדר, פ"ד נח(3) 600 (2004); כש"פ 3120/06 מדינת ישראל נ' פרץ (פורסם בנוב, 9.8.2006).

15 אורי גורן בוררות 539 (2018).

16 ראו הוראה דומה בתקנה 363 לתקנות התשמ"ד, לגבי מתן צו בתכוף לאחר מתן פסק דין.

17 רע"א 102/88 מעדני אווה הכסף בע"מ נ' Cent Or S.A.R.L., פ"ד מב(3) 201 (1988).

18 תקנה זו מחליפה את תקנה 360 הקודמת. תקנה 360 הקודמת תוקנה בעבר. ראו תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 2), התשנ"ו–1996, ק"ת 932, מיום 30.5.1996; תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון), התשנ"ז–1996, ק"ת 286, מיום 26.11.1996.

19 רע"א 1565/95 סחר ושרותי ים בע"מ נ' חברת שלום וינשטיין בע"מ, פ"ד נד(5) 638 (2000). פסק הדין התייחס לתקנה 360 הקודמת, אך אין מניעה שהוא יחול גם על התקנות המחליפות.

המועד להגשת הבקשה – קיימת ההוראה הכללית המתירה, בתנאים שקבעה, את הגשת הבקשה לסעד זמני לפני הגשת התביעה.

העיקול חל מיום הטלתו. פרקליט שערכב ברשותו כספי פיקדון עוד לפני הטלת העיקול ושלא בקשר לאותו עיקול, הועמד לדין משמעתי במוסדות לשכת עורכי הדין בגין עיכוב כספים שלא כדין שערכבו בתקופה שקדמה לעיקול.²⁰

סימן ד – סוגי תובענות

אחד הנושאים המוסדרים עניינו בסוגי התובענות שניתן לבקש בהן עיקול זמני. עיקול על פי התקנות מוגבל לתובענות שהסעדים בהן הם שניים בלבד: בתובענה לסכום כסף (תקנה 374(א) לתקנות התשמ"ד); בתובענה לדבר בעין (תקנה 374(א) סיפא לאותן תקנות). כך, כאשר מוגשת תובענה שאינה כספית, כמו תביעה הצהרתית או תביעה לפינוי או לפירוק שיתוף במקרקעין או כל תובענה שאינה כספית, אין מקום למתן הצו.

תובענה לסכום כסף – המונח "תובענה" מייצג מגוון רחב יותר של סוגי תביעות כספיות.²¹ בתובענה להתרת נישואין שנדונה בעבר לפני נשיא בית המשפט העליון אין תובענה לסכום כסף, ועל כן נשללת הזכות לעיקול בהליך זה.²² תקנה 103 לתקנות החדשות שכותרתה "צו עיקול זמני" קובעת:

(א) בתביעה לסכום כסף רשאי בית המשפט להטיל עיקול זמני על נכסים של המשיב שברשותו או ברשות המבקש או ברשות מחזיק, ובתביעה לדבר שבעין רשאי בית המשפט לצוות על עיקול הנכס הנחבע, והכול אם שוכנע כי קיים חשש סביר שאי-מתן הצו יכביד באופן ממשי על ביצוע פסק הדין.

(ב) הומר נכס שעוקל בערובה של המשיב או של צד שלישי, יחול על הערובה סימן זה.

(ג) נתן בית המשפט צו עיקול על מקרקעין, יורה בית המשפט על רישום הערה בפנקס המקרקעין, והמבקש יודיע על כך לרשם המקרקעין.

בית משפט לימאות הטיל עיקול זמני. הדיון הועבר לבית המשפט המחוזי וצו העיקול נשאר בעינו, שכן הסעד בתובענה היה, בין היתר, סעד כספי שיש לשלם למשיבות, סכום כסף שהן עלולות לחוב בו על פי ערבותן.²³

20 על"ע 17/86 פלוגית נ' לשכת עורכי הדין, פ"ד מא(4) 770 (1987).

21 ראו הגדרת "תובענה" בתקנה 6 לתקנות החדשות.

22 בה"נ 9447/00 אפרוס נ' אפרוס, פ"ד נה(2) 106 (2000).

23 ע"א 551/73 MARIOCA SHIPPING AND INVESTMENT COMPANY S.A. נ' סלע חברה לביטוח בע"מ, פ"ד כח(2) 136 (1974).

תובענת דבר שבעין – הרחבת המושג "תובענת דבר שבעין" נעשתה בתביעה למדור בהתדיינות בתחום המעמד האישי. לשם מימוש זכות המדור של האישה הוכרה זכותה לעקל מחצית מזכויות הבעלות של הבעל בדירה המשותפת לבני הזוג. הטעם לכך הוא כי אם יממש הבעל את זכותו הקניינית בדירה וימכור את חלקו בה לאדם זר, הוא עלול לפגוע בכך בזכות המדור של אשתו.²⁴ שימוש בהליך של עיקול זמני נעשה בתובענה שעילתה חזקת שיתוף הנכסים בין בני זוג.²⁵

שונות – בית המשפט בישראל הוכר כ"פורום נאות", כאשר דובר בתביעה בין תושבי חוץ (ארצות הברית) בעניין שטרות שנעשו באיראן וכאשר לנתבע יש בישראל רכוש הניתן לעיקול.²⁶ ניתן להטיל עיקול זמני בהליך של בקשה למתן הוראות המוגשת על ידי מפרק חברה. הליך למתן הוראות ניתן ליישום במקרים מסוימים כתחליף מהיר ויעיל לבידור תובענה בדרך הרגילה, ואפילו נגד בעלי דין חיצוניים לחברה.²⁷

סעיף 178 לפקודת פשיטת הרגל [נוסח חדש], התש"ם–1980, הינו סעיף סל, המקנה לבית המשפט סמכות רחבה ביותר של מעורבות בהליכי פשיטת רגל, לרבות מעורבות המתחייבת משיקולי צדק. במקרה הנדון, בית המשפט לא חרג מסמכותו עת ביטל צו עיקול זמני, והפעיל את שיקול הדעת הנתון לו באופן שקול וסביר.²⁸

סימן ה – אצל מי ניתן לעקל ?

על פי תקנה 374(ב) לתקנות התשמ"ד ניתן היה לבצע עיקול זמני על נכסים שברשות הנתבע (המשיב), על נכסי הנתבע שברשות התובע (המבקש) ועל נכסי הנתבע הנמצאים בידי אדם אחר (המכונה "מחזיק"). הגדרת "מחזיק" מצויה בסימן א' לפרק כ"ח לתקנות, שהוא הסימן הכללי המתייחס לסעדים הזמניים – כולם.²⁹

הגדרת מחזיק בתקנה 102 לתקנות החדשות –

בסימן זה – "מחזיק" – אדם, זולת המשיב בבקשה לסעד זמני, שברשותו מצויים נכסים שלגביהם נתבקש או ניתן סעד זמני.

אצל הנתבע – הנתבע מוחזק לכאורה כבעל הזכויות בנכסים שברשותו, בעוד שלעניין הנכסים המוחזקים בידי המחזיק שהוא צד שלישי, יש צורך בדרך כלל בהכרעה שיפוטית שאכן יש לנתבע זכויות בהם. הזכויות הנבדקות הן זכויותיו של הנתבע כלפי ה"זר" – המחזיק, וזכויות אלה יכולות להיות קנייניות או אובליגטוריות.³⁰

24 ע"א 340/85 מיזרוק נ' מיזרוק, פ"ד מ(1) 463 (1986).

25 רע"א 4078/90 פלג נ' פלג, פ"ד מה(2) 111 (1991).

26 ע"א 74/83 ראד נ' חי, פ"ד מ(2) 141 (1986).

27 רע"א 5540/97 שמחון נ' הכונס הרשמי ומפרק חברה סליל תעשיות נייר וכימיקלים בע"מ, פ"ד נא(5) 355 (1997). בכך נפתח הפתח להטיל עיקול זמני גם בהליך כגון זה, במקרים המתאימים.

28 רע"א 329/17 גונתר אנרגיית רוח בע"מ נ' מלמד (פורסם בנבו, 14.8.2017).

29 ראו תקנה 360 לתקנות התשמ"ד.

30 רע"א 2158/92 קליאוט נ' בנק הפועלים בע"מ, פ"ד מו(3) 804 (1992).

ניתן לעקל זכות בעלות במקרקעין הרשומה על שם הנתבע בלשכת רישום המקרקעין, ואין לשכת המקרקעין נחשבת "מחזיק". הוא הדין לעניין זכויות החכירה של החייב במשק כפי שהן רשומות בפנקסי מינהל מקרקעי ישראל.³¹

ניתן לעקל נכס אפילו אינו רשום על שם הנתבע, כאשר קיימת אפשרות להרים את המסך שבין הנתבע לבין החברה שבבעלותה נמצא הנכס. לשם כך יש לבחון בעת הגשת הבקשה לעיקול את מצב הזכויות בתאגידים הרלוונטיים. העיקול אפשרי אם הוכח כי החברה במבנה פעילותה הקיים מקיימת בפועל יחסים של יחידה כלכלית אחת עם הנתבע.³²

לצורך הרמת מסך ועיקול זמני של נכס שבבעלות החברה – לא די בכך שהמשיב הוא בעל החברה בשרשור ואף לא בניסיונו למזער את חלקו בחברה בהליך שמתנהל בבית המשפט, ללא רובד אחר המעיד על שימוש לרעה בעקרון האישיות המשפטית הנפרדת.³³

אצל המחזיק – המקרה הנפוץ שבו מוטל עיקול אצל "מחזיק" הוא עיקול חשבונות הנתבע במוסד בנקאי. ניתן לעתור גם לעיקול מניות של הנתבע.³⁴

לא ייתן סעד זמני נגד מי שלא הוגשה נגדו תביעה בהליך העיקרי, אלא אם מדובר במחזיק, בגדרה של בקשת עיקול.³⁵

לפי סעיף 45 לחוק ההוצאה לפועל, צו העיקול תקף רק לגבי נכס המוחזק בידיו של הצד השלישי, ואם אינו נמצא בידיו – רק משעה שהגיע לידיו. אין לפרש את הוראות החוק כאילו הן חלות על נכס של החייב שאינו נמצא בפועל בידיו של הצד השלישי, אלא בידי אדם אחר לרבות החייב עצמו, כאשר כל זיקתו של הצד השלישי לנכס היא, לכל היותר, הזכות לדרוש את מסירתו לידיו.³⁶

אף שלצד שלישי המקבל צו עיקול אין אינטרס אישי בהליך, אין הוא פטור ממילוי החובות המוטלות עליו בדין. מדובר בשתי חובות עיקריות: החובה למסור הודעה לאחר קבלת צו העיקול, והחובה המהותית יותר: "למסור לידי מנהל לשכת הוצאה לפועל את הנכסים המעוקלים".³⁷ לנוכח הכלל שלפיו אין לראות בעיזבון אישיות משפטית, ונוכח העובדה שנכסי המנוח מועברים ליורשיו מיד עם מותו, ממילא אין צורך לצרף את העיזבון כמחזיק במסגרת בקשה להטלת עיקול זמני על חלקו של היורש בנכסי המנוח.³⁸

- שם. 31
 רע"א 8472/96 ההסתדרות הכללית של העובדים בא"י נ' מושב שיתופי מולדת, פ"ד נא(1) 61 (1997). 32
 רע"א 996/17 חברת טקסס השקעות בע"מ נ' אינגדיג (פורסם בנבו, 31.8.2017). 33
 המ' 634/64 סולקין נ' כהן גינדי, פ"ד יט(4) 10 (1965). 34
 רע"א 6723/07 גרבי נ' הבנק למסחר בע"מ (בפירוק) (פורסם בנבו, 26.11.2007). דרך אחת לבירור המחלוקת בנוגע לזכויות בחשבון הבנק הייתה לציין את המבקשים כמחזיקים. 35
 רע"א 5211/97 חיטים מכון תערוכת בע"מ נ' טנא, אגודה שיתופית מרכזית לשיווק תוצרת חקלאית בישראל, פ"ד נב(1) 644 (1998). הגם שפסק דין זה דן בעיקול על פי חוק ההוצאה לפועל, יש להניח כי יחול על עיקול זמני לפי התקנות. 36
 רע"א 1016/08 ע.א.מ. קונדוס בע"מ נ' אגס ירוק מסחר ושירותים בע"מ (פורסם בנבו, 14.1.2010). פסק דין זה ניתן בעניין עיקול בהוצאה לפועל. 37
 רע"א 5059/10 אלום גולד בע"מ נ' דור (פורסם בנבו, 10.8.2010). במקרה דנן, במועד המצאת צו העיקול השני לא מונה מנהל לעיזבון וממילא לא הייתה המבקשת צריכה להמציא את צו העיקול לידיו. לפיכך, ביום שבו ניתן צו הירושה על ידי בית הדין הרבני עמד בתוקפו צו העיקול השני, שהומצא למשיב כדין. 38

פקיד בית המשפט אינו מוסמך לחתום על הודעת עיקול המופנית למחזיק כל עוד שופט או רשם לא חתם על צו העיקול.³⁹

אצל התובע – התובע רשאי לעקל נכס של הנתבע (לדוגמה כספים), המוחזקים אצל התובע עצמו, שכן התובע רשאי לבצע "עיקול עצמי". בעקבות פסיקה קודמת, נאמר עתה במפורש כי ניתן לעקל נכסים שבידי התובע עצמו.⁴⁰

סימן ו – שיקולי בית המשפט

שיקול דעת שיפוטי – תקנה 374(ב) לתקנות התשמ"ד הורתה כי על בית המשפט או הרשם לשקול אם "קיים חשש סביר שאי מתן הצו יכביד על ביצוע פסק הדין". על התובע להתייחס לנושא זה בתצהיר התומך בבקשה לעיקול. בתקנה 103 לתקנות החדשות נקבע –

...והכול אם שוכנע כי קיים חשש סביר שאי-מתן הצו יכביד באופן ממשי על ביצוע פסק הדין.

אין בית המשפט חייב ליתן את צו העיקול; הנושא הוא בגדר סמכותו ועליו לשקול אם להפעילה. מתקין התקנות משתמש בנוסח התקנה במונח: "רשאי". השימוש בשיקול הדעת ניתן להיעשות בשלבים שונים של הדיונים בנושא העיקול. שיקול הדעת מופעל גם כאשר מדובר בהרחבת צו עיקול.⁴¹

בעניין אחד נקבע כי משלא הוכחה עילת תביעה לכאורית נגד המשיבים, אין להטיל עיקול על נכסיהם, שכן על פניו נדרשת זיקה בין עילת התביעה לבין זהות הגורם שעל נכסיו מוטל העיקול.⁴² אין בית משפט שלרעור מתערב בשיקול דעתה של הערכאה הדיונית בנושא זה.⁴³

יסוד ההכבדה – ההכבדה על ביצוע פסק הדין נבחנת על רקע נסיבותיו של כל מקרה, בהתחשב בסכום התביעה, ביכולתו הכלכלית של הנתבע ובחשש מהברחת נכסים מצדו. החשש מפני ההכבדה שיש להוכיח בעיקול זמני הוא נמוך יותר בהשוואה לסעדים הזמניים האחרים.⁴⁴ תוחלת ההכבדה שאותה יש להוכיח במסגרת בקשה לעיקול זמני, נמוכה בהשוואה לתוחלת ההכבדה אותה יש להוכיח בבקשות לסעדים זמניים אחרים.⁴⁵

- 39 המ' (מחוזי ת"א) 11916/90, לעיל ה"ש 12.
- 40 רע"א 5169/93 בלוח נ' גילאור, פ"ד מח(2) 608 (1994); דנ"א 2439/94 בלוח נ' גילאור, פ"ד מח(3) 319 (1994).
- 41 רע"א 3773/91 ק.ד. תכשיטי דורינה אילת בע"מ נ' בנק המזרחי המאוחד בע"מ, פ"ד מו(3) 177 (1992). לאחר שניתן צו עיקול נגד לקוח, ביקש הבנק להרחיב את צו העיקול ולהחילו על נכסים נוספים. העיקול המורחב לא אושר לאחר שנשקלו סיכויי ההגנה של הנתבע.
- 42 רע"א 1162/17 ארכוב נ' Gennarino Caspasso (פורסם בנוב, 19.2.2017).
- 43 ע"א 364/65 טבשי נ' שקי, פ"ד יט(4) 104 (1965).
- 44 רע"א 10076/07 בנק דיסקונט לישראל בע"מ נ' ICC Industries (פורסם בנוב, 28.11.2007).

הכבדה אינה אך הוכחת כוונה להברחת נכסים. לעיתים אף גובה סכום התביעה עשוי להיות אות לקיומה. על המבקש עיקול זמני להצביע על "חשש סביר" להכבדה על ביצוע פסק הדין, כפוף לסיכויי התביעה גופה.⁴⁶

כאשר איתנותה הכלכלית של נתבעת שהיא חברה זרה מניו יורק לא נסתרה וכאשר בניו יורק אוכפים פסקי דין של בתי המשפט בישראל ולנוכח כתב ההתחייבות שעליו חתמה הנתבעת – לא שוכנע בית המשפט כי אכן קיימת הכבדה.⁴⁷

שלבי שיקול הדעת – שוקלים את הבקשה לעיקול הזמני כאשר היא נבחנת במעמד צד אחד. הבקשה נדונה במעמד צד אחד ככלל, ובנוכחות שני בעלי הדין, כחריג. שיקול הדעת מופעל מחדש כאשר מוגשת (אם מוגשת) בקשה לביטול העיקול – בקשה שניתן להגישה בתוך 30 ימים ממועד המצאת הצו.

השימוש בשיקול הדעת שונה בכל אחד משני המקרים שפורטו לעיל. בעוד שבמקרה הראשון מובאת לפני בית המשפט גרסת התובע בלבד (הבקשה נדונה בד בבד עם הגשת התביעה, ולפעמים גם לפני הגשתה). במקרה השני מונחת לפני בית המשפט גם גרסת הנתבע אם בבקשת הביטול, אם בתצהיר תשובה ואם בכתב ההגנה (שהוגשו לתיק בית המשפט, אם הוגשו).

שאלת אי-חוקיות – אין להביא בחשבון טענה בדבר אי-חוקיות העסקה אשר בבסיס התובענה ובדבר התוצאות של אי-החוקיות הנובעות ממנה, בשיקולי בית המשפט, עובר להחלטה בבקשה לעיקול.⁴⁸ עם זאת אם אי-החוקיות היא ברורה ומוחלטת ולא ניתן יהיה להיעזר בהוראת סעיף 31 לחוק החוזים (חלק כללי), התשל"ג-1973, כדי להתגבר עליה, יורה שיקול הדעת שלא להיענות לבקשת העיקול.⁴⁹

שיקולים הקשורים ביכולתו הכלכלית של הנתבע – בשיקולי בית המשפט לפני הטלת עיקול זמני יש גם להתחשב ביכולתו הכלכלית של הנתבע, דהיינו ביכולתו הכספית לפרוע את החוב על פי פסק הדין אם אכן יינתן נגדו. אין טעם להטיל עיקול בתביעה נגד מוסד פיננסי כמו בנק פעיל, שכן חזקה על בנק שהוא מסוגל לפרוע את החיובים אשר בפסק הדין והוא הדין בחברת ביטוח. כאשר מוגשת תובענה נגד בנק או חברת ביטוח ודומיהם שמושכם בישראל, קיימת חזקה שהם בעלי יכולת כספית שנוזלותה גבוהה. בהיעדר ראיה לסתור יימנע בית המשפט ממתן צו עיקול נגדם.⁵⁰

45 רע"א 6934/10 כספי תעופה בע"מ נ' Jsc Aeroavit Airlines (פורסם בנבו, 28.10.2010). ביסוד קביעתו זו עמדו התרשמותו הבלתי אמצעית מהתנהלותה של המבקשת בדיון בפניו וחוסר העקביות שאפיינה את גרסתה בדבר מצבה הכלכלי.

46 רע"א 7513/06 גב ארי פיתוח והשקעות בע"מ נ' גייר (פורסם בנבו, 29.1.2007). בעניין זה המשיבים היו אלה שרכשו דירות מהמבקשות, ובמאזן הזכויות עמדו זכויותיהם בקניינם מול זכות המשיבות בקניינן, ואין עדיפות מראש לנתבע. ראו גם רע"א 903/06 דלק חברת הדלק הישראלית בע"מ נ' אטיאס (עטיה) (פורסם בנבו, 19.3.2006).

47 רע"א 6614/06 כפרית תעשיות (1993) בע"מ נ' ICC Industries (פורסם בנבו, 4.1.2007). לא עוקלו בישראל מניות בחברה ישראלית שאותה נתבעת – שהיא חברה זרה – מחזיקה בהן.

48 רע"א 234/89 בנק ערבי ישראלי בע"מ נ' עיריית אום אל פחם, פ"ד מג(2) 617 (1989).

49 רע"א 5622/90 רפאלי נ' קמפ ישראל בע"מ, פ"ד מה(2) 104 (1991).

50 רע"א 246/85 "ארד" חברה לביטוח בע"מ נ' מ.ב.י. בע"מ, פ"ד מא(1) 586 (1985).

עם זאת אם מדובר ברשויות מקומיות – המצב שונה. לא תמיד מצבן הכספי של הרשויות המקומיות איתן. מכאן, שפסק דין שיינתן נגדן לא ימומש בהכרח באופן מיידי.⁵¹

סימן ז – שיקולים חוקתיים

מאז חקיקתו של חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו, שהכיר בזכות הקניין כזכות חוקתית, יש להקפיד הקפדת יתר במתן סעדים זמניים העלולים להתנגש עם עקרונותיו של חוק היסוד. על הסעד שעניינו עיקול זמני נתנה כבר הפסיקה את דעתה. נקבע כי אין ליתן צו עיקול זמני "על דרך שגרה". שומה על בית המשפט לייחס משקל רב מבעבר לאיכות הראיות שיש בהן כדי לתמוך בבקשת העיקול ולכמותן.⁵²

בבקשה למתן צו עיקול זמני יש לאזן בין האינטרס של התובע להגשים את זכויותיו כפי שייקבעו בפסק הדין, אם זכויות אלה יוכרו, לבין האינטרס של הנתבע שזכות הקניין שלו לא תיפגע. באיזון זה מוענק לאינטרס של הנתבע מעמד עדיף. עדיפות זו נובעת משתי סיבות: האחת, התובע נושא בנטל ההוכחה; השנייה, זכות הקניין היא זכות חוקתית.⁵³

בעריכת איזון זה יש לזכור שהתובע מבקש להקדים את הפגיעה בזכויות הנתבע עוד לפני שזכה בפסק דין לטובתו; וכן שזכות הקניין הינה זכות חוקתית אשר כל רשות מרשויות השלטון, ובכלל זה בית המשפט, חייבת לכבד אותה.⁵⁴

אולם לא בכל מקרה ניתן להלוס את הטענה שלפיה בעידן של חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו, לנוכח מעמדה החוקתי של זכות הקניין, זכויות הנתבע בעל הנכס זוכות לעדיפות.⁵⁵

סימן ח – הנכסים המעוקלים

תקנה 374(ג) לתקנות התשמ"ד דנה בנכסים פטורים מעיקול. הגדרת "נכסים" מצויה בתקנה 1 והייתה חלה על כל ההליכים בתקנות המתייחסים ל"נכסים". ההגדרה היא:

"נכסים" – לרבות כל חוב, בין אם הגיע מועד פירעונו ובין אם לאו, וכל זכות, בין אם הגיע מועד מימושה ובין אם לאו.

בתקנות התשע"ט בתקנת ההגדרות מוגדר "נכס" כך –

"נכס" – מקרקעין, מיטלטלין וזכויות, בין אם הגיע מועד מימושן ובין אם לאו.

חוב או זכות שעילתם טרם נתגבשה, אינם ניתנים לעיקול. כך לדוגמה "תקווה", "ציפייה" או "סיכוי" בעלמא לזכות אשר טרם באה לעולם, אינם ניתנים לעיקול.⁵⁶

51	רע"א 234/89, לעיל ה"ש 48.
52	רע"א 5242/95 סינגל שירותי אלקטרוניקה (1975) בע"מ נ' דנבאר בע"מ (פורסם בנבו, 2.10.1995).
53	בש"א 4459/94 סלמונוב נ' שרבני, פ"ד מט(3) 479 (1994).
54	רע"א 5935/97 סיני נ' גלנץ, פ"ד נב(1) 193 (1998).
55	רע"א 7513/06, לעיל ה"ש 46. ראו גם רע"א 903/06, לעיל ה"ש 46.

יש להבחין בין חוב עתידי שטרם הגיע זמן פירעונו, שהוא ניתן לעיקול, לבין סיכוי לאפשרות של היווצרות חוב עתידי, שאינו ניתן לעיקול. כאשר מדובר רק ב"ציפייה", לא ניתן לומר כי זכויות אלה ברות עיקול.⁵⁷

הגדרת המונח "נכסים" היא הגדרה רחבה והוא הדין בהגדרת המונח "נכס" בחוק ההוצאה לפועל – "לרבות זכות קיימת או עתידה". על כן, ככלל באה בגדר מונחים אלה גם זכות חוזית העומדת לנתבע ביחסיו עם המחזיק על פי חוזה שנערך ביניהם. היא ניתנת לעיקול אף אם המועד למימושה טרם הגיע, ובלבד שהתגבשה במועד הטלת העיקול. זאת להבדיל מ"תקווה" או "ציפייה" או "סיכוי" בלבד שאינם ניתנים לעיקול.⁵⁸

סימן ט – סוגי נכסים

זכויות חוזיות – זכויות חוזיות על פי הסכם שיש לנתבע אצל המחזיק, ניתנות לעיקול.⁵⁹ כאשר מוטל עיקול על זכות חוזית של הנתבע, המחזיק אינו חופשי לעשות פעולות שאינן מתיישבות עם מהותו של העיקול. החיוב החוזי "מוקפא" בתקופת תוקפו של העיקול.⁶⁰

מקרקעין – מטרת העיקול היא לאפשר לבעל החוב להיפרע מהנכס שעליו הוטל העיקול. רישומו של העיקול בפנקסי המקרקעין משמש גם הודעה לכל מי שמעיין בהם שהנכס עוקל. עיקול על מקרקעין אינו בגדר עסקה הטעונה רישום ואין המעקל רוכש זכויות בנכס המעוקל. הטלת העיקול אינה משעבדת לבעל החוב את הרכוש שעוקל והעיקול רק מונע מבעל הנכס מלהוציא מעוקל מרשותו או מלשעבדו לאחר.

משהוטל עיקול, אין עוד בידי בעל הנכס המעוקל – על אף זכות הבעלות שיש לו בנכס – לעשות בו עסקה שאינה מתיישבת עם מהותו של סעד העיקול ושתסכל את מטרתו, לרבות שעבודו של הנכס המעוקל במשכנתה.⁶¹

לא ניתן לקבל את הטענה כאילו עיקול ברישום על נכס מקרקעין אין בו כל הכבדה. מסקנה זו מתחזקת בדבר הקושי הפוטנציאלי לקבל אשראי לעסקים נוכח העיקול הרשום על הנכס.⁶²

פוליסת ביטוח – האם ניתן לעקל פוליסת ביטוח חיים בהיותה זכות עתידית? זכויות המבוטח על פי פוליסת ביטוח חיים; דין רכיב ה"ריסק" כדין רכיב החיסכון? נושה של המבוטח רשאי להטיל עיקול על זכויותיו של המבוטח על פי פוליסת ביטוח חיים, שהינן זכויות עתידיות, כאשר העיקול יתגבש רק כשהזכות העתידית תתגבש. זאת גם אם נקבע מוטב שאינו המבוטח על פי הפוליסה כמצוות סעיף 13 לחוק חוזה הביטוח, התשמ"א-1981, וכל עוד לא מדובר בקביעת מוטב בלתי חוזרת.⁶³

רע"א 1821/98 ניקו בדים בע"מ נ' בנק דיסקונט לישראל בע"מ, פ"ד נד(1) 773 (2000).	56
רע"א 6621/08 עיני נ' שיפריס (פורסם בנבו, 24.8.2008).	57
ע"א 1507/11 בנק מזרחי טפחות בע"מ נ' אלבס (פורסם בנבו, 16.1.2014).	58
ע"א 4360/90 לעיל ה"ש 2.	59
ע"א 6574/99 לעיל ה"ש 4.	60
ע"א 743/81 בנק ברקליס דיסקונט בע"מ נ' רוזנבוים, פ"ד לט(1) 12 (1985).	61
רע"א 1162/17 לעיל ה"ש 42.	62
רע"א 2083/12 הפניקס חברה לביטוח בע"מ נ' פדן (פורסם בנבו, 1.9.2013).	63

כל עוד לא מומש העיקול בדרך המקובלת בחייו של המבוטח, כאשר הפוליסה הייתה ניתנת לפדיון, עם קרות מקרה הביטוח של מות המבוטח, הזכות המהותית לתגמולי הביטוח הינה של המוטב על פי הפוליסה, והכל לפי הוראות חוזה הביטוח וכמצוות סעיף 12 לחוק חוזה הביטוח.⁶⁴

כספים שהומחו לפני הטלת העיקול – המחאה מוקדמת של זכויות בפיקדון אינה מותירה זכות כלשהי שעשויה לשמש נושא לעיקול.⁶⁵

דמי מפתח עתידיים – זכות לדמי מפתח אינה אלא תקווה או ציפייה בעלמא, ואין זו זכות הניתנת לעיקול. כל עוד החוב או הזכות טרם נתגבשו וטרם באו לעולם, אין להורות על עיקולם.⁶⁶ לעומת זאת בפסק דין אחר נקבעה הלכה סותרת, שלפיה ניתן לעקל זכות זו כפי שניתן לשעבד זכות לדיירות מוגנת.⁶⁷ מאוחר יותר נקבע כי דמי מפתח עתידיים בדיירות מגורים אינם ניתנים לעיקול, אך דמי מפתח עתידיים בבתי עסק ניתנים לעיקול בשל האפשרויות הרבות יותר לממשם. המסקנה היא כי קיימת הבחנה בין מושכר המשמש כדירת מגורים לבין מושכר המשמש כבית עסק.⁶⁸

מכסת חלב – מכסת החלב היא זכות מעורבת הכוללת יסודות כלכליים-רכושיים הניתנים לעיקול, ויסודות אישיים מובהקים שאינם ניתנים לעיקול. ערכה הכלכלי של מכסת החלב מתבטא, בין היתר, בזכות הנתונה לחקלאי לנייד את המכסה לאחר, כפוף להיתר מאת הרשות המוסמכת, ולקבל את תקבולי הנייד. המרכיב האישי של המכסה משתקף בזכות שהיא מקנה לבעליה לייצר חלב בהיקף מוגדר מכוח הדין.⁶⁹

נכסי דיפלומטים – מכוניות וחשבונות בנק המשמשים נציגות דיפלומטית חסינים מעיקול מכוח החסינות הדיפלומטית, גם כאשר אינם חסינים מכוח חסינות המדינה הזרה. במערך האיזונים המתבקש בהליכי בקשה לעיקול זמני, מן הראוי כי לא יינתן סעד של עיקול על נכסים אלה לפני שתתברר לאשורה שאלת החסינות הדיפלומטית.⁷⁰

ערבויות בהליך פלילי – השאלה האם ניתן, ככלל, להטיל עיקול על ערבויות וכספים שהופקדו במסגרת הליך פלילי אינה שאלה פשוטה. בנסיבותיו המיוחדות של מקרה אחד אותם כספים וערבויות שלגביהם התבקשה הטלת העיקול כלל לא היו שייכים למשיב. בנסיבות אלה, נשמטת מאליה ההצדקה לעקל כספים אלה.⁷¹

- 64 שם.
- 65 ע"א 568/85 Bank Hapoalim (Switzerland) Ltd נ' החברה לנאמנות של הבנק הבינלאומי הראשון לישראל בע"מ, פ"ד מב(4) 507 (1989). ראו גם ה"פ (מחוזי נצ') 611/90 רם און – מושב עובדים בע"מ נ' דגן – מכוני תערוכת בע"מ, פ"מ התשנ"א(2) 441 (1991).
- 66 בר"ע 232/75 אטבה נ' רצבי, פ"ד ל(1) 477 (1975).
- 67 ר"ע 416/86 דנוך נ' עמר, פ"ד מ(3) 775 (1986).
- 68 רע"א 134/88 לוי נ' כקשור, פ"ד מב(4) 198 (1988).
- 69 ע"א 3553/00 אלוני נ' זנד טל מכוני תערוכת בע"מ, פ"ד נז(3) 577 (2003). נסיבות פסק דין זה נדונו בהקשר לחוק ההוצאה לפועל.
- 70 רע"א 2060/08 היועץ המשפטי נ' זאבי אחזקות בע"מ (פורסם בנבו, 13.3.2008).
- 71 רע"א 4981/14 אלבנק אלעקארי אלמסרי אלערכי נ' ג'סאר (פורסם בנבו, 6.10.2014).

סימן י – חשבונות בנקים

כשמתנהל חשבון עובר ושב בבנק הרי כל סכום שהופקד בחשבון מאבד את "ישותו המיוחדת" והוא מתמזג עם הסכום שבחשבון. לבעל החוב מגיעה היתרה הנוצרת מזקיפת כל פריטי החשבון – לזכות ולחובה – זה מול זה, ורק יתרה כזו רשאי נושהו של בעל החשבון לעקל.⁷²

אין דינה של יתרת זכות, החופשית מכל שעבוד והנתפסת בעיקול, כדינו של פיקדון אשר משועבד בערבות מתמדת וחוזרת לחשבון אחר, כל עוד נמצא זה בירתת חובה. משנקבע כי אותו פיקדון משועבד כולו לחשבון האחר, לא ניתן להטיל עליו עיקולים אחרים.⁷³

קיים קושי בהטלת עיקול על הזכות לקבלת אשראי הן מנקודת ראותו של הלקוח והן מנקודת ראותו של הבנק. הטלת עיקול גורמת לכך שהסכם המסגרת משנה את מהותו ואת תוכנו, לרבות מנקודת ראותו של בעל החשבון. זאת במונח שהמעקל יחייב את הלקוח לקבל אשראי שהוא אינו בהכרח מעוניין בו; העובדה כי יש בידי הבנק בטוחות להבטחת פירעון חובותיו של הלקוח אין בה מענה לקשיים הרבים הכרוכים בהטלת עיקול כזה וזאת לא רק בהיבט העקרוני אלא גם בהיבט המעשי וכן מהיבט של שיקולי מדיניות משפטית ראויה.⁷⁴

הטעמים שצוינו שוללים את האפשרות להטלת עיקול על הזכות לקבלת אשראי לפי הסכם מסגרת שבין הבנק ללקוחו, וזאת בין שמדובר בעיקול זמני המוטל מתוקף תקנות סדר הדין האזרחי בהליך תלוי ועומד, ובין שמדובר בעיקול לגביית חוב פסוק בהליכי הוצאה לפועל או בהליכי גבייה על פי פקודת המיסים (גביה).⁷⁵

אשראי דוקומנטרי – בית המשפט ישקול את בקשתו של צד שלישי ליתן צו עיקול זמני על אשראי דוקומנטרי על יסוד שיקול משיקולים אלה: עיקול כספי האשראי הדוקומנטרי הוא בנסיבות העניין הבטוחה היחידה האפשרית; התובע הציג לפני בית המשפט ראיות איתנות במיוחד לצדקת תביעתו; בית המשפט בישראל קנה סמכות שיפוט על פי דיני ישראל והוא פורום ראוי להתדיינות.⁷⁶

סימן יא – נכסים פטורים מעיקול

תקנה 374(ג) לתקנות התשמ"ד קבעה כי אין לעקל נכס הפטור מעיקול באותה עת. הוראה זו פורשת עצמה על נכסים שנקבעו בדין החרות כנכסים פטורים מעיקול, וגם על נכסים שההלכה קובעת כי הם פטורים מעיקול.⁷⁷ להלן מקרים להדגמת סוגיה זו.

72	ע"א 323/80 אלחית בע"מ נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, פ"ד לז(2) 673 (1983).
73	רע"א 8365/05 קירמה נ' בנק ירוטרייד בע"מ (פורסם בנבו, 19.10.2006). אף אם באופן זמני, קטן סכום יתרת החובה בחשבון הנערב מסכום יתרת הזכות בפיקדון הערב לו. בעניין זה עסק בית המשפט בעיקול על פי חוק ההוצאה לפועל.
74	ע"א 1507/11, לעיל ה"ש 58.
75	שם.
76	רע"א 1821/98, לעיל ה"ש 56.
77	שם.

עיקול שכר עבודה – אין לעקל חלק ממשכורתו של נתבע המוגן מפני עיקול מכוח חוק הגנת השכר, התשי"ח–1958 (סעיף 8 לחוק).⁷⁸ הסכום המחוסן מעיקול מתעדכן מפעם לפעם.⁷⁹ חוק הגנת השכר קובע כי שכר עבודה הוא סכום בעל מעמד "משוריינ" שאין לעקלו או לשעבדו.⁸⁰

ביטוח לאומי – סעיף 303(א) לחוק הביטוח הלאומי [נוסח משולב], התשנ"ה–1995, קובע שזכות לגמלת כסף אינה ניתנת לעיקול. אין הבחנה בין קצבה שהתקבלה על ידי המוסד לביטוח לאומי ללא שהתנהלה התדיינות בין בעלי הדין, לקצבה שהתקבלה רק אחר דיון או הליך משפטי.⁸¹

עיקול נכסי אישה – אין לעקל נכסי אישה שנרכשו לפני נישואיה. בתביעה לשלום בית שהגיש הבעל, בית דין רבני הטיל עיקול על נכסיה האישיים של אישה שהם רהיטים וחפצים המצויים בדירת בני הזוג. נקבע כי נכסים אלה פטורים מעיקול לעניין תביעה מסוג זה, שכן סעיף 2 לחוק שיווי זכויות האשה, התשי"א–1951, קובע כי "לאישה נשואה תהיה כשרות מלאה לקניין ולעשייה בקניינים כאילו הייתה פנויה". על אף נישואיה, שולטת האישה הנשואה בנכסיה כאילו נשארה פנויה ולא נישאה כלל.⁸²

כספי מימון מפלגות – סעיף 15 לחוק מימון מפלגות, התשל"ג–1973, הדין במניעת שעבוד ועיקול קובע כי הסכומים המגיעים לסיעה לפי חוק זה אינם ניתנים לשעבוד או לעיקול.

פיצויים בגין נזקי גוף – פיצויים שמשלמת חברת ביטוח בגין נזקי גוף, אינם פטורים מעיקול.⁸³

אשכול של חברות – ניתן להתעלם בנסיבות מיוחדות מקיומן הנפרד לכאורה של חברות שונות באשכול חברות. כדי לעקל רכוש של חברה אחת באשכול החברות בגין חוב של חברה אחרת, יש להקים תשתית ראייתית מספקת לכך שהחברה, במבנה פעילותה הקיים, מקיימת בפועל יחס של יחידה כלכלית אחת עם הנתבעות.⁸⁴

מטרות חינוך – מטרת סעיף 10 לחוק הרשויות המקומיות (ייעוד כספי הקצבות למטרות חינוך), התש"ס–2000, הינה למנוע סיכול המטרה להבטיח את יציבותה של מערכת החינוך על ידי עיקול כספים בידי נושים שחובם נוצר ללא קשר למטרות החינוך. מטעם זה קובע הסעיף כי רק עובדי רשות חינוך מקומית יוכלו לבקש הטלת עיקול על כספי הקצבת החינוך.⁸⁵

קופת תגמולים – כספי קופת גמל לתגמולים אינם באים בגדר עיזבון המנוח, וזאת על פי סעיף 147 לחוק הירושה, התשכ"ה–1965. לשון החוק הנוקטת במונח "עקב מותו של אדם", מוציאה כספי קופת תגמולים ששולמו למוטב בעקבות מותו של העמית.

78 אולם אין הסעיף חל על עיקול לשם תשלום מזונות.

79 ראו סעיף 8 לחוק הגנת השכר, שכותרתו היא "עיקול, העברה ושעבוד".

80 רע"א 5935/07 מועצה מקומית ירכא נ' חביש (פורסם בנבו, 2.3.2008).

81 רע"א 7909/06 שפטלוביץ נ' המוסד לביטוח לאומי (פורסם בנבו, 1.1.2007).

82 בג"ץ 185/72 גור נ' בית-הדין הרבני האזורי ירושלים, פ"ד כו(2) 765 (1972).

83 בר"ע 75/71 פלדמן נ' שטייל, פ"ד כה(2) 29 (1971).

84 רע"א 8472/96, לעיל ה"ש 32.

85 רע"א 2094/07 אלחוף נ' מועצה מקומית טורעאן (פורסם בנבו, 4.3.2008). זאת לעומת נושים אחרים

שלא נתונה להם אפשרות זו.

הכספים מוצאים מגדר העיזבון, ובכך גם מחזקתם של נושי העיזבון. תכליתו של הסעיף, היא התכלית הסוציאלית. תכלית זו משתקפת גם מדיני קופות הגמל, אשר מצביעים על היות קופת הגמל, לרבות קופת הגמל לתגמולים, כלי סוציאלי מובהק שזוכה להגנות המחוקק.⁸⁶

סימן יב – הליכי ערעור

אין לראות בהסכמתו של בעל דין להסרת עיקולים שניתנו, במסגרת הסכמה דיונית בנוגע לאופן ביצוע פסק הדין, משום ויתור על הבקשה להטלת עיקולים חדשים לתקופת הערעור; לעניין מאזן הנוחות, כאשר דנים בהטלת עיקול לתקופת הערעור, הנטל להוכחת חשש ההכבדה הוא מוגבר.⁸⁷ בית המשפט קיבל בקשה למתן סעד זמני בערעור דהיינו, הותרתם על כנם של העיקולים הזמניים שהוטלו בבית המשפט המחוזי על נכסי המשיבים.⁸⁸

כאשר מוטל העיקול על ידי רשם, יש להעדיף שההליכים בעניין זה יימשכו לפניו ולא לפני שופט, וכך לא תישלל מבעלי הדין ערכאת ערעור אחת. מן הראוי שהדיון יימשך כפי שהתחיל כדי לאפשר לצד "המפסיד" לערער בזכות לבית המשפט.⁸⁹

הטלת עיקול זמני לעת ערעור על נכסיו של נתבע שזכה כבר בדינו אינה דבר הניתן דרך שגרה. בית המשפט יענה לבקשה רק אם השתכנע כי מתקיימים שני תנאים מצטברים אלה: כי יש סיכוי לערעור, וכי מאזן הנוחות נוטה לטובתו של מבקש העיקול משום ש"קיים חשש סביר שאי מתן הצו יכביד על ביצוע פסק הדין".⁹⁰

סעד זמני בערעור, ובכללו עיקול זמני לתקופת הערעור, אינו ניתן דרך שיגרה. על המבקש סעד זה מוטל הנטל להוכיח כי סיכויי הערעור שהגיש טובים, וכי במאזן הנוחות והנזק ידו על העליונה. במובן זה שיקשה להחזיר את מצב הדברים לקדמותו אם יזכה בערעור בסופו של יום, ועל כן יש להעדיף את עניינו על פני זה של המשיב שזכה בערכאה דלמטה.⁹¹

במסגרת שיקול הדעת שאותו מפעיל בית המשפט לעניין סעד של עיקול זמני בתקופת הערעור, עליו ליתן משקל למצבו הכספי של הזוכה, למצבו הכספי של המערער ולמידת הפגיעה היחסית שתיגרם לצדדים כתוצאה מן העיקול.⁹²

- 86 רע"א 8622/13 המוסד לביטוח לאומי נ' שחר (פורסם בנבו, 7.9.2016). משמוצאים כספי קופת הגמל של המנוח מגדר עיזבונו, הם משויכים למוטבת שקבע בעת ההתקשרות עם קופת הגמל – היא המשיבה.
 87 ע"א 2912/16 אלשיך הנדסה בע"מ נ' קוריץ (פורסם בנבו, 18.5.2016).
 88 ע"א 4536/16 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 27.7.2016).
 89 ע"א 134/72 גן לויטן בע"מ נ' רייך, פ"ד כו(2) 94 (1972).
 90 ע"א 8226/03 בנק איגוד לישראל בע"מ נ' לילוף, פ"ד נח(2) 193 (2003).
 91 ע"א 1356/09 בנק מזרחי-טפחות בע"מ נ' צוף יער בניין והשקעות בע"מ (פורסם בנבו, 25.3.2009).
 92 שם.

פרק ב – בקשה לעיקול זמני

סימן א	– בקשה לעיקול זמני
סימן ב	– ערובה לצו עיקול זמני
סימן ג	– המרת העיקול הזמני
סימן ד	– ביטול צו עיקול זמני
סימן ה	– כללים בבקשה לביטול צו עיקול זמני
סימן ו	– פקיעתו של צו עיקול זמני
סימן ז	– אין צורך באישור עיקול נגד נתבע
סימן ח	– אישור עיקול נגד מחזיק

סימן א – בקשה לעיקול זמני

עריכת הבקשה – לאופן עריכתה של בקשת עיקול, חלה תקנה 365 לתקנות התשמ"ד, שקבעה את ההנחיות החלות על כל הסעדים הזמניים.

הבקשה לסעד זמני תיערך בכתב, אולם קיימים חריגים לכלל, והם:

(א) ניתן לעתור בעל פה לסעד זמני בעת מתן פסק דין או בתכופ לאחריו;

(ב) עיקול על פי סעיף 29 לחוק הבוררות, התשכ"ח-1968.

בבקשה לסעד זמני, כמו בכל בקשה בכתב, יש לצרף תצהיר לשם אימות העובדות המשמשות יסוד לבקשה.

אין לבטל עיקול מן הטעם שהמשיב לא צירף תצהיר לבקשתו להטיל עיקול זמני לאימות העובדות המהוות את עילת הבקשה, בנסיבות שבהן המשיב שהוא מפרק החברה צירף לבקשתו דין וחשבון מטעמו.¹

סכום העיקול – קביעת סכום העיקול דרושה לצורך הגבלתו של צו העיקול מבחינת ההיקף הכספי (שהרי אין לעקל סכומים מעבר לתביעה ולהוצאותיה) ולצורך קביעת הערובות שעל המבקש להמציא. התובע חייב לבדוק, ולו לכאורה, את ההיקף ואת השווי של הנכסים שביקש את עיקולם. בקשה לעיקול זמני צריכה להתייחס למעוקלים ששוויים מביטיח את ביצוע פסק הדין, כשיינתן. אין להטיל עיקול זמני על נכסים בשווי העולה באופן ניכר על הסכום הנתבע. מבקש העיקול עלול לשאת בנזק שנגרם לנתבע, שנכסיו עוקלו בעיקול זמני, להבטחת סכום שהנתבע לא חב בו כלל.² בתיקון לתקנות משנת התשנ"ה הוספו הוראות לעניין ביצוע עיקול בבית המשפט לענייני משפחה. נקבעה הוראה מיוחדת לעניין צווי עיקול בתביעת מזונות (תקנה 258(ז): שיעורו הכספי של צו עיקול בתביעת מזונות הוגבל לסכום המזונות שאותו תובעים לתקופה של שנתיים.³

דיון על פי צד אחד – להבדיל מסעד זמני אחר, שבו הדיון על פי צד אחד הוא חריג, הרי כאשר מדובר בעיקול זמני קובעות התקנות כי דרך דיון זו היא דווקא הכלל. תקנה 366(ב) לתקנות התשמ"ד קבעה שהבקשה תידון על פי צד אחד "אלא אם כן שוכנע בית המשפט כי אין בקיום דיון במעמד בעלי הדין כדי לסכל את מתן הצו".⁴

בתקנות החדשות בתקנה 97(ג) נקבעה ההוראה הבאה –

- 1 רע"א 5540/97 שמחון נ' הכונס הרשמי ומפרק חברת סליל תעשיות נייר וכימיקלים בע"מ, פ"ד נא(5) 355 (1997). בכך יצא ידי החובה המוטלת עליו לפי תקנה 57(ב) לתקנות החברות (פירוק), התשמ"ז-1987.
- 2 ע"א (מחוזי חי') 239/93 סחר ושירותי ים נ' שלום וינשטיין בע"מ, פ"מ התשנ"ה(1) 410 (1995); רע"א 1565/95 סחר ושירותי ים בע"מ נ' חברת שלום וינשטיין בע"מ, פ"ד נד(5) 638 (2000).
- 3 נראה, שבהוראה זו החמיר מחוקק המשנה עם התובע.
- 4 ע"א 464/65 אונגר נ' פריס ישראל סרטים בע"מ, פ"ד כ(3) 6 (1966).

על אף האמור בתקנת משנה (א), יידונו בקשות לצו עיקול זמני וצו לתפיסת ראיות במעמד צד אחד, זולת אם סבר בית המשפט כי אין בקיום דיון במעמד בעלי הדין כדי לסכל את מטרת הצו.

התקנה מתירה דיון על פי צד אחד בבקשה לעיקול זמני, שכן ביסוד האמור בה מונח החשש שמא יוברח הרכוש שאותו מבקשים לעקל.⁵

אם שוכנע בית המשפט כי ייגרם נזק חמור למבקש אם הצו לא יינתן, יינתן הצו במעמד צד אחד.⁶ במקרה אחד נקבע כי הבקשה נדונה והוכרעה כדין בלי שהודיעו עליה מראש לבעל, לאחר שנודע לאישה כי הוא התבטא שיעשה הכל כדי להוציאה מהדירה שבה היא גרה.⁷

סימן ב – ערובה לצו עיקול זמני

סוגי הערובות – תקנה 364 לתקנות התשמ"ד דנה בנושא ערבות ועירובן, וחלה על כל סוגי הסעדים הזמניים.⁸

הערובה (הבטוחה) תהיה התחייבות המבקש, ערובה שלו או של צד שלישי או עירובן. התקנות מסמיכות את בית המשפט לדרוש, בסוגים מוגדרים, ערובה כתנאי להענקת סעד זמני במהלך ההתדיינות ולפני מתן פסק דין סופי, לרבות לעניין עיקול זמני.⁹ בית המשפט רשאי לפטור מבקש מהמצאת ערובה מטעמים מיוחדים שיירשמו.¹⁰

תקנה 96 לתקנות החדשות, החלה על כל הסעדים הזמניים, קובעת –

(א) סעד זמני יותנה בהתחייבות עצמית של המבקש לפיצוי כמפורט בתקנת משנה (ב), וכן בערובה כמפורט בתקנת משנה (ג) לשם פיצוי בשל כל נזק שייגרם למי שמופנה אליו הצו כתוצאה ממתן הצו הזמני, אם יפקע הצו או יצומצם היקפו.

ערובה, שאינה התחייבות עצמית, תומצא למזכירות בית המשפט לאחר מתן הצו השיפוטי ולפני מתן הצו הפורמלי לידי התובע. בדרך כלל, אין מקבלים צו פורמלי להטלת עיקול, אלא אם הופקדה הערבות שקבע בית המשפט.¹¹ פקיד בית המשפט אינו מוסמך לחתום על הודעת עיקול המופנית למחזיק, כל עוד שופט או רשם לא חתם על צו העיקול.¹²

5 רע"א 338/88 חמיס נ' שטרן, פ"ד מג(4) 552 (1989).

6 בג"ץ 598/77 דרעי נ' ועדת השחרורים, פ"ד לב(3) 161 (1978).

7 בג"ץ 155/65 גורביץ נ' בית הדין הרבני האזורי, תל-אביב, פ"ד יט(4) 16 (1965).

8 ראו ההוראות בנדון לעיל בשער עשרים ואחד: סעדים זמניים – כללים.

9 ע"א 732/80 ארנס נ' "בית אל – זכרון-יעקב", פ"ד לח(2) 645 (1984).

10 תקנה 364(א) לתקנות התשמ"ד.

11 על"ע 9/73 פלוני נ' הוועד המחוזי לשכת עורכי-הדין, תל-אביב-יפו, פ"ד כט(1) 7 (1974).

12 המ' (מחוזי ת"א) 11916/90 הסוכנות היהודית לארץ ישראל נ' ישראל אמריקן דוולפר בע"מ, פ"מ התשנ"א(2) 102 (1991).

התחייבות עצמית של התובע – מתן צו עיקול מותנה בהמצאת התחייבות מצד התובע לפצות את הנתבע על נזקיו, ויש להגישה יחד עם הבקשה.

החיוב בהתחייבות העצמית נועד להקים עילת תביעה לנתבע לפיצוי בגין נזקיו שנגרמו מהטלת עיקול שלא כדין או ממתן סעד זמני אחר שלא כדין. נקבע כי "חיוב התובע יכול במקרה כזה להתבסס רק על התחייבות שקיבל עליו, או ערובה שנתן, עת נתן לו בית המשפט סעד ארעי לפני בירור תובענתו".¹³

כתב התחייבות שמפקיד המבקש, שלבקשתו ניתן צו עיקול, אינו "ראש נזק" אלא מסמך המקים למשיב, שנכס שלו עוקל, עילת תביעה. העילה נוצרת בגין כל נזק שנגרם לו מן העיקול אם התובענה נגדו תידחה או תימחק או אם הצו שבגיניו הופקדה ההתחייבות יפקע מסיבה אחרת. מדובר בעילת תביעה שהיא עצמאית ושתחולתה מותנית בתוצאות המשפט. קיומה של עילה זו אינו שולל את קיומן של עילות תביעה אחרות – חוזיות, נזיקיות או אחרות – העשויות להיגזר מן המסכת העובדתית במקרה הנתון.¹⁴

מימוש, חילוט והחזרת הערובה – תקנה 371 לתקנות התשמ"ד קבעה הוראות בדבר חילוט עירבון והחזרתם של ערבות ועירבון, כאשר פוקע צו העיקול.¹⁵ ההוראה לעניין מימוש הערובה לגבי כל הסעדים הזמניים היא תקנה 101 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט), הקובעת –

לא הוגשה לבית המשפט תביעה או בקשה לפיצויים בשל נזק שנגרם עקב מתן הסעד הזמני, בתוך תשעים ימים ממועד פקיעת הסעד הזמני, תוחזר למבקש הערובה; בית המשפט רשאי להאריך מזמן לזמן את התקופה האמורה, אם מצא טעמים מיוחדים לכך.

הליך למימוש הערובה ניתן לנקוט כאשר התובענה נדחת או שהצו פוקע מסיבה אחרת. כאשר זוכה התובע בחלק מתביעתו בלבד ואינו זוכה בחלק אחר ממנה, תשמש הערובה לשיפוי הנזק שנגרם על ידי העיקול לגבי אותו חלק מהתביעה שהתובע לא זכה בו. אולם נזק זה אינו חייב להתבטא תמיד בסכום יחסי המתקבל מהשוואת כל סכום התביעה לסכום שבו זכה התובע. כל מקרה תלוי בנסיבותיו, ועל בית המשפט יהיה להעריך בכל מקרה מה הנזק שנגרם לנתבע מהעיקול בגין אותו חלק מהתביעה שבו לא זכה התובע.¹⁶ אומנם ערבות בנקאית ניתנת לשימוש הן כעירבון הן כערבות, אך על בית המשפט או הרשם להידרש לנסיבותיו המיוחדות של כל מקרה ומקרה.¹⁷

13 ע"א 280/73 פלאימפורט בע"מ נ' ציבה-גיגי לטד, פ"ד כט(1) 597 (1974).

14 ע"א 6528/99 בנק לאומי לישראל בע"מ נ' עמנואל חברה לסחר יבוא, יצור ויצוא עצים בע"מ, פ"ד נו(4) 817 (2002).

15 ראו ההוראות בנדון לעיל בשער עשרים ואחד: סעדים זמניים – כללים.

16 ע"א 690/69 בן יהודה נ' רוז, פ"ד כד(2) 537 (1970).

17 רע"א 3203/07 בני בנימין לקרץ בע"מ נ' ח'שיבון ח'ליל בע"מ (פורסם בנבו, 29.8.2007). במקרה דנן קבע הרשם כי במונחים עדכניים יש להתייחס אל הערבות כאל ערובה, והיה אפוא על המבקשת להוכיח את נזקה.

תובענה בנויקין נגד מבקש העיקול – אין ההסדר בתקנות בעניין זכות התביעה על פי ההתחייבות ממצה את דיני העיקול הזמני ואין הוא מהווה הסדר שלילי באשר לאפשרות לתבוע את נזקי העיקול בתביעת נזיקין במיוחד על פי עוולת הרשלנות. דין שנקבע בתקנות אין בכוחו לשלול את תחולתו של דין שנקבע בחקיקה ראשית.¹⁸

קיומה של עילת תביעה על פי כתב ההתחייבות אינה שוללת את קיומן של עילות תביעה אחרות – חוזיות, נזיקיות או אחרות – העשויות להיגזר מן המסכת העובדתית במקרה הנתון.¹⁹

וראו גם לעיל שער עשרים ואחד: סעדים זמניים – כללים, פרק ג – סעדים זמניים – ערבויות.

סימן ג – המרת העיקול הזמני

המושג "המרת עיקול" לא הופיע בעבר בתקנות עצמן ונולד מפרי הפסיקה. הסעד של המרת עיקול נגזר מן העובדה שהעיקול המקורי ניתן על פי צד אחד. על כן, אם מציע הנתבע נכסים שווי ערך כדי להמיר בהם את העיקול המקורי ונותן גם הסבר ראוי מדוע דרושה המרה כזו, הוא יצא ידי חובת השכנוע.²⁰ הנתבע רשאי לעתור לכך שהעיקול יומר ויוסב אל נכס אחר מכלל נכסיו, ובית המשפט יכריע בדבר.²¹ תקנה 103 לתקנות החדשות, שכותרתה "צו עיקול זמני", קובעת:

(ב) הומר נכס שעוקל בערובה של המשיב או של צד שלישי, יחול על הערובה סימן זה.

עניינו של התובע הוא להבטיח קיומם של נכסים שניתן יהיה לממשם לצורך תשלום החוב על פי פסק הדין, אם יינתן. אין לתובע זכות קנויה שהעיקול הזמני יוטל דווקא על נכס מסוים. מכאן שמכותו של בית המשפט להמיר נכס בנכס לצורכי העיקול הזמני.²²

במקרה אחד, כאשר נתבקשה המרת העיקול שהוטל על כספים שבידי מחזיק, בעיקול שיוטל על ביתו הפרטי של הנתבע, נדחתה הבקשה. החלטה זו היטיבה עם התובע בכך שעמידתו על הזכות לשמור בידיו נכסים נזילים אושרה על ידי בית המשפט.²³

במקום שהברירה היא בין נכס נזיל לבין נכס שאינו נוח למימוש, יש לתובע זכות לעקל את הנכס הנזיל. אולם לבית המשפט מסור שיקול דעת להורות לעניין המרת העיקול במקום שהברירה היא בין עיקול נכסים הנוחים למימוש לבין נכסים הפחות נוחים למימוש, ובלבד ששיקול הדעת מתגדר באמות מידה סבירות ואינו מפליג בחומרנותו.²⁴

- 18 רע"א 1565/95, לעיל ה"ש 2. פסק הדין התייחס לתקנה 360 הקודמת, אך אין מניעה שהוא יחול גם על התקנות המחליפות.
- 19 ע"א 6528/99, לעיל ה"ש 14.
- 20 ע"א (מחוזי ת"א) 862/79 לוי נ' kludi armaturen paul schffer, פ"מ התשמ"ב(1) 368 (1979).
- 21 רע"א 490/86 יונה נ' מקמילן, פ"ד מ(4) 115 (1986).
- 22 ע"א 96/60 "היוגב" ארגון פועלים להתישבות שיתופית בע"מ נ' גרינברג, פ"ד יד 1555 (1960). בית המשפט התיר המרת עיקול, שהוטל על עגלים, בצאן ובטלאים. החלטה זו היטיבה עם הנתבע.
- 23 ע"א 272/71 בן דוד נ' החברה לתפעול וניהול הימורי ספורט בע"מ, פ"ד כו(2) 97 (1972). בית המשפט נימק את החלטתו בכך שמימוש פסק דין סופי על דרך של מכירת הבית המעוקל נמשך זמן רב יותר ממימוש הכספים שבידי צד שלישי.
- 24 ע"א (מחוזי ת"א) 862/79, לעיל ה"ש 20.

ניתן להמיר עיקול זמני שהוטל על זכויותיה של חברה אצל צד שלישי בערבות של אחד ממנהליה (בהסכמתו). סירובו לאחר מכן לחתום על כתב הערבות, עלול לגרום לנקיטה של הליכי ביזיון בית המשפט נגדו.²⁵

הוראות תקנה 381 לתקנות התשמ"ד, הדנה באישור עיקול זמני ושעניינה דרך מימושו של נכס שהוטל עליו עיקול זמני לראשונה, חלות גם על נכס אחר שבית המשפט המיר בו את הנכס שעוקל לראשונה. לפיכך, זכאי תובע שזכה בתביעתו כי הליכי המימוש של הנכס האחר יימשכו גם הם במתכונת ההליכים הוצאה לפועל. אין להבחין בין מקרה שבו הומר הנכס המעוקל בנכס אחר, לבין מקרה שבו הומר בערובה. התוצאה היא, שאם זכה תובע בתביעתו "יאשר" בית המשפט את הערובה אשר הבטיחה את תביעתו, כאילו הייתה עיקול זמני.²⁶

תקנה 374(ד) לתקנות התשמ"ד קבעה כי "הומר נכס שעוקל בערובה של המשיב, יחולו על הערובה הוראות סימן זה".

במקרה רגיל של המרת עיקול בערובה חלות על הערובה אותן הוראות החלות על העיקול הזמני.²⁷

סימן ד – ביטול צו עיקול זמני

תקנה 367 לתקנות התשמ"ד הורתה לגבי כל סעד זמני, שניתן במעמד צד אחד, שיש לקיים דיון במעמד בעלי הדין תוך המועד שנקבע בה. לגבי ביטול צו עיקול זמני נקבע כי אם ניתן צו עיקול זמני במעמד צד אחד, רשאי המשיב לבקש את ביטול הצו בתוך 30 ימים ממועד המצאתו; מחזיק, אם ישנו, רשאי לבקש את ביטול הצו; הוגשה בקשה לביטול הצו – יקיים בית המשפט דיון במעמד בעלי הדין בהקדם האפשרי, ולא יאוחר מ-7 ימים ממועד הגשתה.

גם בתקנות החדשות אין חובה לקבוע את הבקשה לדיון אלא האפשרות היא רשות בלבד. וכך קובעת תקנה 97(ו):

ניתן צו עיקול זמני או צו לתפיסת ראיות, במעמד צד אחד, רשאי המשיב, והמחזיק, אם יש כזה, לבקש את ביטול הצו בתוך שלושים ימים ממועד המצאתו; הוגשה בקשה לביטול הצו, יקיים בית המשפט דיון במעמד בעלי הדין בהקדם האפשרי, ולא יאוחר מארבעה עשר ימים מיום הגשת הבקשה לביטול; ימי פגרה יובאו במניין הימים; בית המשפט רשאי להורות על מועד מאוחר יותר לדיון, אם מצא טעמים מיוחדים לכך.

לאחר מתן צו עיקול במעמד צד אחד מסתיים טיפולו של בית המשפט בתיק הבקשה ואין חובה לקבוע מועד לדיון בנוכחות שני בעלי הדין. דיון כזה יתקיים רק אם ייזום הנפגע מהטלת העיקול דיון חדש

25 ע"פ 658/82 שמד"ר מעליות בע"מ נ' בן-צבי, פ"ד לח(1) 136 (1984).

26 רע"א 2453/97 שחר נ' אומור חברה לבנין והשקעות בע"מ, פ"ד נא(5) 637 (1997).

27 ע"א 1562/09 מיס אל אופנה עילית לנשים (1992) בע"מ נ' PMN Verwaltungs-und eteiligungs (פורסם בנבו, 28.4.2011).

בנושא, בדרך של הגשת בקשה לביטול העיקול. אין לפנות פעם שנייה בבקשה לביטול עיקול כשאין מצליחים בפעם הראשונה.²⁸

בקשה לביטול צו עיקול תיקבע לדיון לא יאוחר מ-7 ימים מיום הגשת הבקשה,²⁹ ויש לאמץ פרשנות פשוטה וברורה כך שימי הפגרה³⁰ אינם באים במניין ימים אלה.³¹

אין להגיש בקשה לביטול עיקול זמני לראש ההוצאה לפועל כאשר, כנראה, העיקול הוטל על ידי בית המשפט.³²

כאשר מעקלים זכויות חוזיות, הרי עם ביטולו של העיקול הזמני נדרש המחזיק למלא אחר חוביו החוזיים כלפי הנתבע. כל עיכוב בביצוע התשלום החוזי הוא בבחינת הפרת חוזה המזכה את הנתבע בפיצויים.³³

תקנה 368(א) לתקנות התשמ"ד (תקנה 98 לתקנות התשע"ט) מאפשרת עיון מחדש בצו זמני כולל עיקול זמני "בשל נסיבות שהשתנו או עובדות חדשות שנתגלו מאז מתן הצו" או אם "מלכתחילה לא הייתה הצדקה למתן הצו".³⁴

לא ייתן סעד הצהרתי הקובע כי לפלוני אין זכויות במקרקעין ולפיכך יש לבטל עיקול שהוטל על זכויותיו, כאשר מבקש ההצהרה יכול לפנות לבית המשפט שנתן את העיקול ולעתור להסרתו.³⁵

בעניין אחד נקבע ביחס לרכיב מסוים, כי יש סיכוי לערעור וכן כי מאזן הנוחות נוטה לטובת המבקש. לפיכך, הבקשה התקבלה בחלקה באופן שהעיקול הוגבל, להבטחת תשלום בגובה הרכיב המסוים הנ"ל.³⁶

במקום שמבקש הביטול אינו סומך על עובדות, והוא תולה את יהבו אך בחקירת המבקש המקורי על תצהירו או בטענות משפטיות, אין צורך בתצהיר. די כי בית המשפט יכריע בטענות הצדדים על יסוד ברור מעמיק ולפי דיני הראיות כדי ליתן מענה לטענות המבקשים וכדי להסיר כל חשש לעיוות דין כלפיהם, שהרי בנסיבות העניין אין בעצם העלאת טענות על ידי צד כדי להעניק לו יתרון דיוני על פני הצד שכנגד.³⁷

בעניין אחד העיקול ארוך השנים על כלי הרכב הטיל עול כבד על המבקשים לנוכח הפגיעה בקניינם. אולם על מנת להביא לביטול העיקול היה עליהם לבסס טענות בנוגע לשינוי נסיבות, גילוי

28 ר"ע 505/86 שטרן נ' שיף, פ"ד מ(4) 555 (1986).

29 תקנה 367(ג) לתקנות התשמ"ד.

30 תקנה 529 לתקנות התשמ"ד.

31 רע"א 6524/07 לווים הצפון בע"מ נ' פטיטו (פורסם בנבו, 29.7.2007).

32 רע"א 379/90 שפירא נ' גזברות בית המשפט המחוזי, פ"ד מד(1) 727 (1990).

33 רע"א 6574/99 מדינת ישראל, משרד השיכון נ' קרייתי, פ"ד נח(3) 313 (2004).

34 רע"א 6520/05 Kirkham Holdings נ' Albany Park (פורסם בנבו, 18.8.2005). משלא הוגשה במועדה

בקשה לביטול צו העיקול שניתן במעמד צד אחד, אין בקשה ל"הרחבה" על ידי מטיל העיקול פותחת את

העיקול מחדש. בקשה כזו לא הוגשה במקרה דנן. על כן, המבקשים לא היו זכאים – בלא שעתרו לביטולו

של צו העיקול המקורי – לפתוח מחדש את הדיון בעיקול בלא בקשה לעיון מחדש.

35 רע"א 1014/08 רמו נ' מיגוון משאבי אנוש בע"מ (פורסם בנבו, 16.5.2010).

36 רע"א 2310/14 שוב נ' שחמון (פורסם בנבו, 29.5.2014).

37 רע"א 5289/14 ארוב נ' דליות (פורסם בנבו, 11.8.2014).

עובדות חדשות או לטעון כי לא היה מקום להטיל את העיקול, כנדרש במסגרת הבקשה לעיון מחדש, וזאת לא עשו.³⁸

סימן ה – כללים בבקשה לביטול צו עיקול זמני

עול ההוכחה – הוגשה בקשה לביטול העיקול במועד – מהו עול ההוכחה המוטל על המבקש? לאחר חקיקתו של חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו החליט בית המשפט העליון להעמיד את העיקול הזמני על בסיס משותף יחד עם שאר הסעדים הזמניים. כך, שלגבי כל הצווים הזמניים, רובץ נטל השכנוע על המבקש המקורי. סדרי הדין בבקשת הביטול הם כסדרי הדין בבקשה המקורית כאילו הוזמן המשיב מלכתחילה לדיון בבקשה.³⁹

נדחתה בקשה לביטול צו עיקול זמני שניתן לטובת המשיב. המבקש הודה בכך שמצבו הכלכלי אינו מאפשר לו לשלם סכומים הנמוכים בהרבה מסכום התביעה. לפיכך, קיים חשש סביר על פניו באשר ליכולת המשיב לגבות את סכום התביעה הניכר, במידה ויזכה בתביעתו. לצורך הוכחת יסוד ההכבדה אין צורך להוכיח כוונה ברורה להברחת נכסים ולעיתים גובה סכום התביעה כשלעצמו עשוי להיות אות לקיומה.⁴⁰

בעניין אחד נתקבלה הבקשה במוכן זה שהעיקול על חשבון הבנק הוסר עד להכרעה בערעור, תוך שצו עיקולם של כספים שנתפסו עד להחלטה זו יעמוד בעינו. בעיקול חשבון בנק והכספים המצויים בו יש כדי להכביד במידה לא מבוטלת על התנהלותו הכלכלית של המבקש ולהקשות על תשלום הוצאותיו השוטפות.⁴¹

ניסוח הבקשה – בקשה לביטול עיקול תיתמך בתצהיר כמו כל בקשה אחרת שבה יש להתייחס לעובדות. עם זאת, אם הבקשה מסתמכת על טיעון משפטי בלבד או על המסמכים שהתובע הגיש או צירף או על העובדות שטען התובע, אין חובה להיעזר בתצהיר.⁴²

ניתן גם לעתור לביטול עיקול לאחר חלוף המועד אם השתנו הנסיבות שהיו קיימות בעת מתן הצו. דהיינו, הבקשה תתבסס על נסיבות חדשות שמטבען לא יכולות היו לשמש יסוד לבקשה שהובאה בתוך המועד.⁴³

מי רשאי לבקש את הביטול? – את הבקשה לביטול העיקול רשאים להגיש הנתבע או המחזיק (כל אחד מהם על פי סדרי הדין המיוחדים החלים לגביו), ולא מעוניין אחר כלשהו. רק הנתבע או המחזיק זכאים להגיש בקשה לביטול העיקול. לפעמים הצד המעוניין בביטול העיקול אינו הנתבע ואינו המחזיק, ודווקא ממנו נמנעת האפשרות להגיש בקשה לביטול עיקול בגלל היעדר

38 רע"א 7025/17 אחים המאם הובלות ומסחר בע"מ נ' מחזור פלדה בע"מ (פורסם בנבו, 25.3.2018).
 39 רע"א 8420/96 מרגלית נ' משכן בנק הפועלים למשכנתאות בע"מ, פ"ד נא(3) 789 (1997); רע"א 5935/97 סיני נ' גלניץ, פ"ד נב(1) 193 (1998).
 40 רע"א 7076/17 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 22.10.2017).
 41 ע"א 3022/17 מזרחי נ' מנהל מס ערך מוסף (פורסם בנבו, 22.10.2017).
 42 ר"ע 505/86, לעיל ה"ש 28.
 43 בר"ע 52/69 מימון נ' רג'ואן, פ"ד כג(1) 661 (1969).

יריבות. כדי להביא את דברו לפני בית המשפט בנושא זה, נתונות לו שתי דרכים חלופיות: דרך אחת היא הגשת בקשה לביטול באותו תיק שבו הוטל העיקול – על ידי צירופו של המבקש כנתבע נוסף בתובענה. הדרך החלופית הייתה הגשת המרצת פתיחה לסעד הצהרתי שיכריז על בטלות העיקול.⁴⁴ במקרה אחד, כאשר המעוניין אחז בידו פסק דין המעיד על בעלותו בנכס המעוקל, למרות שהבעלות טרם נרשמה על שמו בלשכת רישום המקרקעין, הוחלט כי המבקש זכאי להגיש בקשה לביטול העיקול הזמני.⁴⁵

אדם המקבל צו עיקול על נכסים בהם הוא מחזיק ומעוניין לבטל את צו העיקול, יכול לעשות כן על דרך של הגשת בקשה לבית המשפט שהוציא את הצו. לכך מצטרף פרק ד' לחוק ההוצאה לפועל, התשכ"ז-1967, שעוסק בעיקול נכסים הנמצאים בידי צד שלישי והוחל על עיקולים זמניים. סעיף 48 לחוק קובע בהקשר זה כי צד שלישי שהוציא מידו נכס או שילם חוב שלא כדין בידיעה שיש עליו צו עיקול, עשוי להיות מחויב בתשלום החוב הפסוק עד לגובה הנכס שהוציא מידו או החוב ששילם על אף צו העיקול.⁴⁶

סימן ו – פקיעתו של צו עיקול זמני

מתי יפקע צו העיקול? – ההוראות לעניין פקיעת הסעדים הזמניים היו מצויות בתקנה 370 לתקנות התשמ"ד.

במקרים של פקיעת הצו, הנתבע אינו חייב מבחינה עיונית להגיש בקשה לביטול צו העיקול כדי לקבל אישור בכתב ממזכירות בית המשפט לשם הצגתו לפני המחזיק, שהרי צו העיקול פקע מאליו. ההוראות בתקנה פשוטות וברורות יותר בהשוואה להוראות בעבר. הוראות אלה קובעות כי הצו יפקע עם הפסקת התובענה, עם ביצוע פסק הדין או בתום המועד שנקבע בו, לפי המוקדם. כן יפקע צו העיקול הזמני (ככל סעד זמני אחר) במקרים הבאים: אם הצו ניתן לפני הגשת התובענה, והמבקש לא הגיש לבית המשפט את התובענה במועד שנקבע בתקנה 363(א) לתקנות התשמ"ד; אם הצו לא הומצא למשיב בהמצאה אישית, כאמור בתקנה 367(ב) לתקנות התשמ"ד, ואם ביטול הסעד הזמני על ידי בית המשפט.

תקנה 100 לתקנות החדשות שכותרתה "פקיעת הסעד הזמני" קובעת –

סעד זמני יפקע –

- (1) בתום המועד שצוין בו או עם מתן פסק הדין, זולת אם בית המשפט הורה אחרת;
- (2) אם הצו ניתן במעמד צד אחד ולא הומצא למשיב כאמור בתקנה 97(ד), זולת אם בית המשפט הורה אחרת, מטעמים מיוחדים;

44 ר"ע 34/87 רבינוביץ נ' רבינוביץ, פ"ד מא(2) 398 (1987).

45 ר"ע 383/86 בטארה נ' עיאש, פ"ד מא(2) 100 (1987).

46 רע"א 3634/14 רונס נ' אלי לין שילוח בינלאומי בע"מ (פורסם בנבו, 30.6.2014).

(3) אם הצו ניתן לפני הגשת התביעה ולא הוגש כתב תביעה בתוך שבעה ימים ממועד מתן הצו או במועד אחר שהורה עליו בית המשפט;

(4) אם בית המשפט הורה על ביטולו או שהוא בטל לפי כל דין.

בעניין הקשור בפסק דין שניתן בארצות הברית עתרו בישראל למתן צווים זמניים נגד החייב. נפסק שבמקרה זה נשמר העיקרון שלפיו אם לא הוגש כתב תביעה בתוך המועד הקבוע, יפקע העיקול.⁴⁷ במקרה אחד נקבע כי אין לאיין את צו העיקול ולהכריז כי פקע, שעה שאין חולק שלאחר כשבועיים נודע למבקש על קיום הצו.⁴⁸

בעניין אחד מאזן הנוחות היטה את הכף לעבר קבלת הבקשה להארכת תוקפם של העיקולים הזמניים עד להכרעה בערעור. המבקשת ביססה את טענתה לקשיים כלכליים של המשיבים, וכי דחיית הבקשה עלולה לגרום לקושי באכיפת פסק הדין שלערעור – ככל שזה אכן יתקבל – בפרט בשים לב לסכום המשמעותי הנתבע על ידי המבקשת.⁴⁹

צו פירוק – עיקול זמני פוקע עם הפסקת התובענה. אחת הנסיבות שבהן עשויה להיפסק תובענה המתנהלת נגד חברה היא כאשר ניתן צו פירוק או כאשר מתמנה מפרק זמני לחברה. עם זאת אין מקום לקביעה כי צו הפירוק כשלעצמו מפקיע את העיקול הזמני שהוטל באותו הליך.⁵⁰

מעמד אישי – בעניין אחד נקבע שצו העיקול הזמני פקע עם מתן פסק הדין שדחה את התביעה להגדלת שיעור המזונות, ולא היה יסוד בדין להחייאתו מחדש לגבי פסק מזונות קודם.⁵¹ בהליכים בבית המשפט לענייני משפחה הוספה הוראה לתקנות,⁵² שלפיה יפקע צו עיקול שאושר בפסק דין למזונות כתום 5 שנים מיום מתן פסק הדין.

עיקול שהוטל בהוצאה לפועל – כאשר ניתן צו עיקול אצל מחזיק על פי חוק ההוצאה לפועל, בטרם הוגשה התנגדות לביצוע שטר, אין בהחלטה על עיכוב ההליכים כתוצאה מהגשת ההתנגדות כדי להפקיע מאליה את העיקול. כל עוד בית המשפט לא קיבל החלטה המורה על שינוי או ביטול צו העיקול, על המחזיק להמשיך ולפעול על פי הוראותיו. בצד האמור, בית המשפט שאליו מוגשת בקשה לביטול עיקול שראשיתו בהליך גבייה לפי דיני ההוצאה לפועל יורה – ככלל – כי העיקול לא ימשיך ויחול במתכונתו לפי דיני ההוצאה לפועל, אלא בהתקיים נסיבות מיוחדות.⁵³

פקיעת הצו על זכות חוזית – כאשר מוטל עיקול על זכות חוזית – הרי עם פקיעתו של העיקול הזמני "מופשר" אותו חיוב חוזי, והמחזיק נדרש למלא אחר המוסכם בחוזה. אין חולק כי עליו לשלם לנתבע את סכום הקרן המבטא את התמורה החוזית המוסכמת.

47 רע"א 5805/90 רוט נ' אינטרקונטיננטל קרדיט קורפוריישן ניו-יורק, פ"ד מה(3) 45 (1991).

48 בר"ע (מחוזי י-ם) 3403/01 זיזה נ' יעקב, פ"מ התשס"א(1) 756 (2002).

49 ע"א 4683/16 חברת החשמל לישראל בע"מ נ' עיזבון כהן (פורסם בנבו, 20.7.2016).

50 ע"א 6574/99, לעיל ה"ש 33.

51 ע"א 623/77 איטן נ' איטן, פ"ד לב(2) 213 (1978).

52 תקנה 258(ב) לתקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 3), התשנ"ה–1995, ק"ת 1946, מיום 21.9.1995.

53 רע"א 6861/17 בשותי זאהר בע"מ נ' בנק מזרחי טפחות בע"מ (פורסם בנבו, 8.2.2018).

התעוררה השאלה אם אי-תשלום החיוב החוזי במועד שעליו הוסכם בחוזה – עקב קיומו של צו העיקול על הזכות החוזית – הוא בבחינת התעשרות של המחזיק. נקבע, שכל טובת הנאה שמפיק אדם מכספו של הנתבע היא בלתי צודקת ויש להשיבה לנתבע, בין שהיא בגדר "פירות" ובין שהיא בגדר "דמי שימוש בכסף".⁵⁴

סימן ז – אין צורך באישור עיקול נגד נתבע

תקנה 381 לתקנות התשמ"ד שכותרתה: "עיקול זמני לטובת תובע שזכה בתביעה" קבעה כי אם זכה התובע בתביעתו, ימשיך העיקול הזמני לעמוד בתוקפו עד שפסק הדין יבוצע. בנוסח הקודם נאמר כי אם זכה התובע בתביעתו, יאשר בית המשפט או הרשם בפסק הדין את העיקול הזמני. מכאן, שכאשר מדובר בעיקול זמני שהוטל אצל הנתבע אין עוד צורך באישור העיקול הזמני בפסק הדין, והעיקול הזמני יעמוד בתוקפו עד ביצוע פסק הדין. כפועל יוצא קבעה תקנה 382 לתקנות התשמ"ד הוראות בעניין החלת חוק ההוצאה לפועל על ביצועו של עיקול זמני, ובמקום המילים "אושר העיקול" יבואו המילים: "זכה התובע בתביעתו". כך גם קובעת תקנה 106 לתקנות החדשות שכותרתה "עיקול זמני לטובת תובע שזכה בתביעתו" את ההוראה הבאה –

זכה התובע בתביעתו, ימשיך העיקול הזמני לעמוד בתוקפו עד שפסק הדין יבוצע או עד להוראה אחרת של בית המשפט; בפסק הדין רשאי בית המשפט לתת הוראות בנוגע לעיקול הזמני ולפסוק הוצאות בקשר אליו.

במקום שבו התובע זכה בתביעתו ימשיך העיקול הזמני לעמוד בתוקפו עד לביצוע פסק הדין והוא הדין גם כאשר לערובה שהופקדה לצורך המרת העיקול הזמני.⁵⁵

סימן ח – אישור עיקול נגד מחזיק

ניתן צו עיקול על נכסי הנתבע שבידי מחזיק, יש להודיע למחזיק כי עליו להשיב בכתב אם אכן נכסי הנתבע מצויים בידיו. בנדון זה הייתה חלה תקנה 376 לתקנות התשמ"ד שכותרתה "הודעה למחזיק". על המחזיק להשיב בכתב אם בדעתו להגיש בקשה לביטול צו העיקול. אם הודיע כי בכוונתו לעתור לביטול צו העיקול ימציא לו התובע את המסמכים שליוו את בקשת העיקול (לרבות התצהיר) והמחזיק יהיה רשאי להגיש את בקשת הביטול תוך 30 ימים מיום המצאת המסמכים. על "הודעה למחזיק" מתייחסת תקנה 104 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) והיא קובעת –

(א) ניתן צו עיקול על נכסי המשיב שבידי מחזיק, יודיע בית המשפט למחזיק, עם הטלת העיקול, כי עליו להשיב בכתב, בתוך שלושים ימים או בתוך מועד אחר שהורה, אם

54 ע"א 6574/99, לעיל ה"ש 33.

55 ע"א 1562/09, לעיל ה"ש 27.

הנכסים מצויים בידו, אם הם שייכים למשיב ואם יש למחזיק טענה לזכות לגביהם; בהודעה למחזיק יצוינו פרטי המבקש ובא כוחו; תשובתו של המחזיק תוגש לבית המשפט והעתק ממנה ימציא המחזיק, במישרין, למבקש; הודה מחזיק בתשובתו כי מצויים בידו נכסי המשיב או כי הם שייכים למשיב, לא יחזור בו מהודאתו, זולת אם בית המשפט נתן לו רשות לכך מטעמים מיוחדים.

(ב) לבקשת המחזיק ימציא לו המבקש, בתוך שבעה ימים מיום בקשתו, העתק מבקשת העיקול והתצהיר.

(ג) המחזיק רשאי להגיש בקשה לביטול צו העיקול או להגבלתו, לא יאוחר משלושים ימים מיום שהומצא לו העתק מבקשת העיקול והתצהיר.

(ד) הודה המחזיק שהנכס שייך למשיב, יורה בית המשפט כיצד לנהוג לגביו.

תקנה 378 לתקנות התשמ"ד דנה במקרים שבהם המחזיק אינו מודה שנכסי הנתבע ברשותו או כאשר אינו מגיב כלל על צו העיקול שהומצא לו או כאשר הוא מתנגד לעיקול. בכל אחד ממקרים אלה, אם מבקש התובע להמשיך בהליכי עיקול, עליו לנקוט פעולה משפטית הנקראת "אישור העיקול". אם לא ביקש התובע את אישור העיקול הזמני, יהא העיקול בטל לגבי נכס שהמחזיק לא הודה כי הוא מצוי בידו. אם התובע לא ינקוט פעולה זו, ייחשב העיקול כבטל לגבי אותו מחזיק.⁵⁶ התכלית החקיקתית של סדרי הדין בעניין אישור עיקול היא לפתוח חזית מריבה ישירה בין התובע לבין המחזיק.⁵⁷ בעניין "מחזיק שלא הודה" קובעת תקנה 105 (א) לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) –

לא הודה המחזיק כי נכסי המשיב מצויים בידו, או התנגד מכל טעם אחר לאישור העיקול או לא השיב כלל בתוך המועד שנקבע לו, רשאי המבקש בתוך ארבעה עשר ימים מיום שהומצאה לו תשובת המחזיק או מתום המועד כאמור בתקנה 104 (א), להגיש לבית המשפט בקשה מנומקת בכתב לאישור העיקול; לא ביקש המבקש את אישור העיקול, העיקול בטל בתום ארבעה עשר הימים האמורים, לגבי כל נכס שהמחזיק לא הודה שהוא מצוי בידו.

עיקול זמני נגד מחזיק שלא אושר הוא בטל, מאחר שלא התקיימו בו ההליכים המקדמיים של אישור העיקול הזמני.⁵⁸

על פי תקנה 378 (ב) לתקנות התשמ"ד, דינה של בקשה לאישור העיקול כדין כתב תביעה והנתבע בה, שהוא המחזיק, יידרש להגיש כתב הגנה על פי הוראות תקנה 19 אם ברצונו להתגונן. הבקשה תנוסח כדרך שמנסחים כתב תביעה לתקנות.⁵⁹

56 ע"א 1796/90 פירר נ' מדינת ישראל, משרד הביטחון, פ"ד מו(3) 866 (1992).

57 רע"א 2158/92 קליאוט נ' בנק הפועלים בע"מ (פורסם בנבו, 31.12.1992).

58 ע"א 636/83 ש' חסיד בע"מ נ' מועצה אזורית גליל תחתון, פ"ד לט(4) 670 (1985). ראו תקנה 380 לתקנות התשמ"ד.

59 רע"א 2158/92, לעיל ה"ש 57.

התקנה הנ"ל קובעת את תחום המועדים שבו יש להגיש את הבקשה לאישור העיקול הזמני. את הבקשה יש להגיש "בתוך חמישה עשר ימים מיום שהומצאה לו תשובת המחזיק או בתוך חמישה עשר ימים מתום המועד האמור, הכל לפי נסיבות העניין".
תקנה 105(ב)–(ג) לתקנות החדשות קובעת בנדון –

(ב) דינה של בקשה כאמור כדין כתב תביעה; דינו של מחזיק לעניין אישור העיקול כדינו של נתבע, בשינויים המחויבים לפי העניין.

(ג) הדיון בבקשה כאמור יכול שיהיה בכל שלב של הדיון בתובענה, ואף לאחר שניתן בה פסק דין, כפי שבית המשפט יורה.

בבקשה לאישור עיקול, שכמוה כתובענה, רשאי התובע לעתור לעקל נכסים נוספים של המחזיק. ניתן לבקש את אישור העיקול על הנכס (מושא צו העיקול) של הנתבע שנמצא בידי המחזיק או על כספים שהמחזיק חב לנתבע.⁶⁰

התשתית הדיונית לביטול הבקשה לאישור העיקול היא כי המחזיק משיב לבקשה לא בתור חייב אלא, לכל היותר, כמחזיק של כספים המגיעים לנתבע. כאשר הוא כופר במעמדו כ"מחזיק" נזקקים להכריע בשאלה זו.⁶¹

גם אם לא אושר העיקול הזמני, אין להתייחס לעיקול כאל פעולה חסרת נפקות משפטית כלשהי; במקרים מסוימים, עלולה ההתעלמות ממנו מצד החייב להיחשב לעבירה פלילית. בית המשפט קבע שהעלמת קיומו של העיקול (אפילו לא אושר) מהווה מצג כוזב כלפי אחרים לקיומו של מצב דברים, שעל פיו אין עיקול או זכות לעיקול על נכס. מצג זה בהתנהגות הנתבע היה בו משום מרמה במובן החוק, ולא נתקבלה הטענה כי העיקול שהוטל כאמור הוא בטל.⁶²

בדיון על אישור עיקול ניתן היה לברר את שאלת החזקתם של יהלומים "מעוקלים", אם היו עותרים תחילה למתן צו עיקול.⁶³

כאשר עומדת למחזיק זכות קיזוז נגד הנתבע הוא רשאי להפעילה אף לאחר שקיבל את הודעת העיקול.⁶⁴

הודעת מחזיק כי בכוונתו להגיש בקשה לביטול העיקול אינה פוטרת את מבקש העיקול מלהגיש בקשה לאישורו, שכן המדובר בשני הליכים נפרדים, השונים במהותם ובתכליתם.⁶⁵ בקשת מחזיק לביטול העיקול ניתנת להגשה הן על ידי "מחזיק שהודה" הן על ידי "מחזיק שלא הודה". שאלת מעמדו של מחזיק – אם נמצא הוא במעמד של "מחזיק שהודה" או במעמד של "מחזיק

60 רע"א 2820/97 ויסקינד נ' א. עזרא יוזמים בע"מ (פורסם בנבו, 14.1.1998).

61 ע"א 8393/00 כור מתכת בע"מ נ' מי גולן אנרגיות רוח בע"מ, פ"ד נז(5) 721 (2003). במתכונת דינונית זו, אין מקום לברר את חבותה הישירה של המשיבה בעילה של זהות עסקית-כלכלית בינה לבין הנתבעת.

62 ע"פ 51/88 דון נ' מדינת ישראל, פ"ד מה(1) 144 (1990).

63 ע"א 1569/93 מאיה נ' פנפורד (ישראל) בע"מ, פ"ד מח(5) 705 (1994).

64 ע"א 1226/90 בנק לאומי לישראל בע"מ נ' הסתדרות הרבנים דאמריקה, פ"ד מט(1) 177 (1995).

65 רע"א 5592/07 לימן נ' כהן (פורסם בנבו, 21.5.2008).

שלא הודה – אינה קשורה להודעתו כי בכוונתו להגיש בקשה לביטול צו העיקול. מדובר בשתי שאלות נפרדות אשר אינן קשורות זו בזו.⁶⁶ כאשר המחזיקים הם המדינה או תאגיד בנקאי חלים כללי ההמצאה מכוח תקנה 108 לתקנות החדשות –

(א) המצאה למדינה של צו לפי סימן זה תהיה בהמצאתו למשרד חשב המשרד שבידיו נמצא הנכס נושא הצו.

(ב) המצאה לתאגיד בנקאי, כהגדרתו בחוק הבנקאות (רישוי), התשמ"א–1981, של צו לפי סימן זה, תהיה למשרד הראשי שלו.

מחזיק שהודה – אם הודה המחזיק כי נכסי הנתבע מצויים בידיו, ניתן לאשר את העיקול בפסק הדין ללא צורך בהתדיינות עם המחזיק, שכן לא נפתחה חזית מחלוקת בין התובע-המעקל לבין המחזיק.⁶⁷ מחזיק שהודה, אינו בעל דין דרוש להליך בין התובע לבין הנתבע ולכן אין לו זכות ערעור. אם הודה המחזיק בתשובתו כי מצויים בידו נכסי הנתבע, אין הוא רשאי לחזור בו אלא בהיתר מטעם בית המשפט ומטעמים מיוחדים שיירשמו (תקנה 377). אם ניתנה ההודאה מתוך טעות, יתיר לו בית המשפט לחזור בו ממנה.⁶⁸

אישור עיקול בדרך של "שינוי חזית" – לפעמים ניתן לראות את ההליך שעניינו "אישור עיקול" כמבוצע בדרך של "שינוי חזית". בעניין אחד נדונה השאלה אם ניתן לאשר את העיקול על נכס נוסף השונה מהנכס שעליו הוטל העיקול הזמני. אכן, אישור העיקול הזמני לגבי הנכס הנוסף הוכר במקרה זה בין על פי הכלל של "שינוי חזית" ובין על ידי מתן היתר לתקן את העתירה לאישור העיקול.⁶⁹

66 ש.ם.

67 ע"א 4360/90 בר חן נ' כוכבי, פ"ד מז(2) 311 (1993).

68 ע"א (מחוזי י-ם) 12/93 הלויים בע"מ נ' חברה לבנין מריו לזניק בע"מ, פ"מ התשנ"ד(3) 128 (1993).

69 ע"א 521/83 קרפינובסקי נ' המחלבות המאוחדות בע"מ, פ"ד מב(1) 525 (1988).

פרק ג – עיקול זמני – סוגים שונים

– צו להגבלת השימוש בנכס	סימן א
– עיקול זמני והערת אזהרה	סימן ב
– עיקול זמני והליכים אחרים	סימן ג
– החלת חוק ההוצאה לפועל	סימן ד

סימן א – צו להגבלת השימוש בנכס

תקנה חדשה הוספה לתקנות התשמ"ד (תקנה 383), שלא הייתה מוכרת בתקנות הקודמות אלא בפסיקה בלבד. התקנה מצויה בסימן הדין ב"עיקול זמני" בפרק כ"ח, אך אין היא מהווה סעד זמני של "עיקול זמני" במשמעותו הרגילה.

למרות שתקנה מבודדת זו אינה דנה בעיקול רגיל, היא הוכללה בסימן זה בשל קרבתה הרעיונית אליו. צו זמני זה מקורו במשפט האנגלי והוא אומץ בפסיקת בתי המשפט בישראל. מדובר בצו מסוג "מרווה" – Mareva Injunction.

בצו זה משולבים יסודות מדיני העיקול, שכן הוא מתייחס לחפץ, עם יסודות מדיני צו מניעה, שכן מדובר בחיוב אישי ולא חפצי.

תקנה זו קובעת כי בית המשפט או הרשם רשאי להורות למשיב להימנע בעצמו או באמצעות אדם מטעמו מלהוציא נכסים מרשותו או מרשות מחזיק, למכרם, לשעבדם או לשנות את מצבם או את זכויותיו בהם. זאת אם שוכנע – על בסיס ראיות מהימנות לכאורה – כי קיים חשש סביר שאי-מתן הצו יכביד באופן ממשי על ביצוע פסק הדין. בתקנה זו הוגדר המונח "נכסים" – לרבות נכסים המצויים מחוץ לתחום המדינה.

עניינה של התקנה הוא בצו in personam, ולכן אין חשיבות למיקום הנכס לצורך הפעלת הסמכות המוקנית לבית המשפט בתקנה זו. אין גם כל משמעות לאופיו של הנכס אשר לגבי השימוש בו ניתן הצו נגד הנתבע.¹

ניתן לקבל צו המגביל את השימוש שעושה בעל דין בנכס מחוץ לגבולות מדינת ישראל. אופיו של צו זה, המכונה "צו מרווה", הינו אישי. הצו עצמו אינו מכוון לנכס אלא כלפי בעל הדין. הוא אינו מונע את העברת הנכס אך הוא אוסר על בעל הדין להעבירו. על כן, אין חשיבות בהקשר זה למיקום הימצא הנכס.²

לא מצאנו את עקבות לתקנה זו בתקנות התשע"ט.

סימן ב – עיקול זמני והערת אזהרה

קיימים יחסי גומלין בין צו עיקול זמני המוטל על נכס מקרקעין לבין הערת אזהרה המוטלת על אותו נכס. כאשר רוכש דירה רשם הערת אזהרה לזכותו בלשכת רישום המקרקעין ולאחר מכן הוטל עיקול על הנכס בהליכי תביעה נגד המוכר, יש להכריע בזכויות הנוגדות שבין הרוכש לנושהו של המוכר על פי האמור בסעיף 127(ב) לחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969, הדין בנושא.³

1 רע"א 4556/03 בנק סטנדרט צ'רטר – תאגיד חוץ נ' קטב, פ"ד נז(6) 1 (2003).

2 רע"א 8831/05 הרר נ' דיאליט בע"מ (פורסם בנבו, 29.8.2006).

3 ע"א 693/83 שמש נ' רשם המקרקעין, פ"ד מ(2) 668 (1986). נקבע כי יש לקיים דיון לגופו במקום למחוק את התובענה על הסף.

הוראת סעיף 127(ב) לחוק המקרקעין נועדה להגן על זכויות רוכשי זכויות בעסקת מקרקעין מפני עיקולים המוטלים לאחר רישום הערת האזהרה ובטרם הושלם רישום העסקה. נפקותו של העיקול מותנית, ככלל, בכך שלא יהא בו כדי לפגוע בזכויות הנובעות מן ההתחייבות נשוא ההערה.⁴ התיקון לסעיף 127(ב) לחוק המקרקעין הוא בעל היקף מוגבל והוא דן במצב דברים שבו הקונה הראשון רשם הערת אזהרה. בכך הוא חיסן עצמו על פי האמור בסעיף מפני עיקול על ידי נושה. הוראה זו מיותרת עתה, שהרי גם בלא הערת אזהרה חסין הקונה הראשון מפני עיקול מצד הנושה. על כל פנים, אין בהוראה זו כדי לשנות מהדין מקום שהקונה הראשון לא רשם הערת אזהרה.⁵ עיקול שהוטל על הערת אזהרה לאחר שהחייב המחזיק את כל זכויותיו בנכס, בטל. הערת האזהרה נועדה להגן על הזכויות החוזיות אשר החייב רכש בנכס; כאשר הוא המחזיק את זכויותיו החוזיות לאחר, שוב לא נותרה בידי כל זכות שבכוחה של הערת האזהרה היה להגן עליה. בהטלת עיקול על הערת האזהרה היה, בנסיבות המתוארות, משום ברכה לבטלה ולכן יש להצהיר על בטלות העיקול.⁶

בעיקרון, במצב הדברים הטיפוסי אין הקונה מפר באי-רישומה של הערת אזהרה את חובת תום הלב כלפי מעקל שהטיל עיקול לאחר היווצרות זכויות הקונה. אי-רישום הערת אזהרה אינו שולל את עדיפותו הקניינית בנכס. ההתנגשות הכלכלית בין הקונה לבין הנושה הרגיל אינה מצדיקה, ככלל, שלילת העדיפות מכוח עקרון תום הלב. קביעה זו מבוססת על שורה של שיקולים ובהם: מאפייני מוסד העיקול וההתנגשות עם הקונה; טיב הסתמכותו של המעקל על מרשם המקרקעין ותרומתו של אי-רישום הערת אזהרה להיווצרות העימות; וכן עוצמת הזכויות של המעקל ומידת זיקתו לנכס.⁷ יש לפרש את סעיף 126(א) לחוק המקרקעין, כמאפשר רישום הערת אזהרה רק במקרים בהם הזכות המועברת רשומה אף היא (או כאשר ניתנה הסכמתה של בעלת הזכות הרשומה, כקבוע בסעיף 21(ב)(2) לתקנות המקרקעין (ניהול ורישום), התשע"ב–2011) ולעניין זה אין הבדל בין זכויות שנרכשו מכוח הפקעה לזכויות שנרכשו בדרכים אחרות.⁸ תקנה 103(ג) לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) שכותרתה "צו עיקול זמני" קובעת:

נתן בית המשפט צו עיקול על מקרקעין, יורה בית המשפט על רישום הערה בפנקס המקרקעין, והמבקש יודיע על כך לרשם המקרקעין.

- 4 רע"א 7527/16 לוי נ' קמפל (פורסם בנבו, 9.11.2016). לא נמצא מקום להתערב בשיקול דעת ערכאות קמא, שלפיו בנסיבות העניין, הערות האזהרה תקפות וגוברות על העיקול הזמני שנרשם על זכויותיו של המשיב בנכס.
- 5 ע"א 189/95 בנק אוצר החייל בע"מ נ' אהרונוב, פ"ד נג(4) 199 (1999). וראו גם בר"ע 178/70 בוקר נ' חברה אנגלו ישראלית לניהול ואחריות בע"מ, פ"ד כה(2) 121 (1971).
- 6 ע"א 2328/97 כוכבי נ' ארנפלד, פ"ד נג(2) 353 (1999).
- 7 ע"א 790/97 בנק המזרחי המאוחד בע"מ נ' אברהם, פ"ד נט(3) 697 (2004).
- 8 רע"א 7060/12 מדינת ישראל נ' Unitet Israel Appeal (פורסם בנבו, 30.4.2015).

עסקת מתנה – כאשר מדובר בתחרות הזכויות בין הנושה מבקש העיקול לבין מקבל התחייבות למתנה, נקודת המוצא בתחרות זו תהיה בהעדפת הנושה על פני מקבל המתנה.⁹ במקרה שבו נרשמה הערת אזהרה בעסקת מתנה בין המנוח לנכדה, העיקול המאוחר של הבנק ניגף מפני זכויותיה של הנכדה.¹⁰

סימן ג – עיקול זמני והליכים אחרים

זכויות בר רשות – בעניין אחד קבע בית המשפט המחוזי כי זכות המגורים שניתנה למשיבים על ידי ההורים היא בלתי הדירה והיא גוברת על זכות העיקול של המערער. בערכאת הערעור הוחלט להחזיר את הדיון לבית המשפט המחוזי כדי שיבסס את התשתית העובדתית הנדרשת לשם קביעת טיב הזכויות שבידי העותרים. עם קביעת הזכויות ניתן יהיה להכריע, בשלב שני, בשאלת התחרות בין העיקול לבין זכויותיהם.¹¹

זכויות משכון – כאשר עסקת מכר של דירה בוטלה הרי כתב התחייבות שחתם מוכר הדירה לטובת בנק, שמימן באמצעות הלוואה חלק ממחיר הדירה, מאפשר לבנק להגיש תביעה נגד המוכר להחזר הסכומים שקיבל. בתביעה מעין זו רשאי הבנק לבקש הטלת עיקול על הדירה וכן לעתור לרישום משכנתה לטובתו.¹²

הליכי כינוס נכסים ופירוק – כאשר מוגשת תביעה כספית, הסעד הזמני המתאים להבטחת פירות זכייתו של התובע הוא, בדרך כלל, הסעד שעניינו עיקול זמני, ולא הסעד המכוון למינוי כונס נכסים זמני. עם זאת במקרים מיוחדים, אין לשלול את סמכותו של בית המשפט ליתן סעד זמני שעניינו מינוי כונס נכסים בתביעה כספית.¹³

בנסיבות מקרה אחד מונה כונס נכסים והיו מונחים על כפות המאזניים שיקולים מנוגדים כבדי משקל: מחד גיסא, החוב הנטען היה עדיין מצוי בהליכי בירור בבית המשפט; מינוי כונס הנכסים פגע בקניינם של הנתבעים ומכאן שהיה ראוי, לכאורה, לנקוט סעד זמני חמור פחות. מאידך גיסא, דובר בתביעה בסכום ניכר, ובשל התנהגותם של הנתבעים נוכח צו העיקול שניתן בעבר ושלא השיג את מטרתו, היה קיים חשש שהתובעות לא יוכלו להיפרע מהם אם יזכו בתביעתן. לאחר שנשקלו כל נסיבות המקרה נותר מינויו של כונס הנכסים על כנו.¹⁴

- 9 ע"א 11502/05 לאניאדו נ' הולנר ישראל בע"מ (פורסם בנבו, 4.2.2008). אולם הדרך תהיה פתוחה בפני מקבל ההתחייבות למתנה לנסות ולהוכיח כי עניינו הקונקרטי נמנה על אותם החריגים, שבהם במאזן הציפיות המוגנות שלו ושל הנושה – תיטה הכף להעדפת עניינו. לא נרשמה הערת אזהרה.
- 10 ע"א 8630/08 בנק אגוד לישראל בע"מ נ' צרפתי (פורסם בנבו, 29.4.2010).
- 11 ע"א 7139/99 אלוני נ' ארד, פ"ד נח(4) 27 (2004).
- 12 רע"א 8792/00 שטיינמן נ' בנק "משכן", בנק הפועלים למשכנתאות, פ"ד נו(5) 593 (2002).
- 13 רע"א 7/89 רותם חברה לביטוח בע"מ נ' חברת נשר סוכנות לביטוח בע"מ, פ"ד מב(4) 683 (1989). נקבע שהטלת עיקול על מניות עלולה להיות אכיפה שהיא יעילה פחות מאשר מינוי כונס נכסים על המניות.
- 14 רע"א 9911/01 טלפז תדלוק והשקעות בע"מ נ' פז חברת נפט בע"מ, פ"ד נו(6) 550 (2002).

מפרכי חברה המצויה בהליכי פירוק וכינוס נכסים זכאים ליחס פחות נוקשה במגבלות התקנה, המחייבת את הגשת התובענה העיקרית במועד הקבוע כאשר צו העיקול הזמני ניתן לפני כן, וזאת כאשר ניתנו להם ארכות על ידי בית משפט של פירוק.¹⁵

הליכי פשיטת רגל – סעיף 178 לפקודת פשיטת הרגל [נוסח חדש], התש"ם–1980 הינו סעיף סל המקנה לבית המשפט סמכות רחבה ביותר של מעורבות בהליכי פשיטת רגל, לרבות מעורבות המתחייבת משיקולי צדק. במקרה אחד, בית המשפט לא חרג מסמכותו כאשר ביטל צו עיקול זמני והפעיל את שיקול הדעת הנתון לו באופן שקול וסביר.¹⁶

הליכים מתחום המעמד האישי – אם בעת רישום העיקול ידע הנושה על זכות האישה בנכס מכוח הלכת השיתוף, הוא אינו זכאי לגבור על זכותה. כשם שמוטל על הנושה להראות כי הלכת השיתוף אינה חלה בדירת מגורים, כך מוטל עליו להראות כי הוא פעל בתום לב בלא לדעת על זכותה של האישה מכוח חזקת השיתוף.¹⁷

הכרעה העוסקת בתחרות שבין זכויות נושה מעקל, לבין זכויות בת זוגו של החייב בנכס. הנכס הועבר לבת הזוג, בהתאם להסכם פירוד וגירושין שלא אושר כהסכם ממון, ואשר נחתם כשנה לפני שהוטל העיקול. בני הזוג התגרשו פורמלית, מספר חודשים לאחר הטלת העיקול. נפסק כי בת הזוג זכאית להירשם כבעלת מלוא הזכויות בבית, וכי דין העיקול להימחק.¹⁸

הליכי בוררות – אין לכאורה לבורר סמכות להטיל עיקול זמני, והסמכות מסורה לבית המשפט. מכאן, שתובע המבקש סעד ארעי בהליכי בוררות בכלל, וסעד של עיקול זמני בפרט, ייטיב לעשות אם יפנה בנדון לבית המשפט ולא לבורר.¹⁹

הוטל צו עיקול זמני מטעם בית המשפט ולאחר מכן הועבר הסכסוך לדיון בבוררות. העיקול יבוטל אם התובענה נדחתה על ידי הבוררים.²⁰ ניתן לעקל את נכסיה בישראל של חברה ישראלית, הנתבעת בבוררות המתנהלת בלונדון בינה לבין חברה זרה.²¹

סימן ד – החלת חוק ההוצאה לפועל

המשכיות העיקול בלשכת ההוצאה לפועל – תקנה 382 לתקנות התשמ"ד שכותרתה הייתה "החלת חוק ההוצאה לפועל", קבעה כי הוראות חוק ההוצאה לפועל, התשכ"ז–1967 יחולו על ביצועו של

15	רע"א 1686/05 בלקור מוצרי צריכה בע"מ נ' חכים (פורסם בנבו, 1.6.2005).
16	רע"א 329/17 גונתר אנרגיית רוח בע"מ נ' מלמד (פורסם בנבו, 14.8.2017).
17	ע"א 3002/93 בן-צבי נ' סיטין, פ"ד מט(3) 5 (1995).
18	ע"א 1629/11 יצחקי נ' וכטר (פורסם בנבו, 4.11.2012).
19	ע"א 603/80 אסטבלישמנט נאהאל נ' הולדיי אינס אינק, פ"ד לה(3) 393 (1981). החלטת בית המשפט ניתנה אגב אורחה. ראו גם אורי גורן בוררות 539 (2018).
20	ע"א 7/75 שיכוני צפון ירושלים בע"מ נ' גולדמינץ, פ"ד ל(1) 163 (1975).
21	רע"א 102/88 מעדני אווז הכסף בע"מ נ' Cent Or S.A.R.L, פ"ד מב(3) 201 (1988).

עיקול זמני. אם זכה התובע בתביעתו, ימשיכו בפעולות לפי אותו חוק. קיימת המשכיות בין הטלת העיקול הזמני על המעוקלים בהליכים האזרחיים לבין פעולות ההוצאה לפועל.²² כך גם קובעת תקנה 107 לתקנות החדשות שכותרתה "החלת חוק ההוצאה לפועל" בנוסח הבא:

חוק ההוצאה לפועל יחול על ביצוע עיקול זמני לפי סימן זה, ואם זכה התובע בתביעתו, ימשיכו בפעולות לפי אותו חוק, זולת אם בית המשפט הורה אחרת.

לגבי עיקול שהוטל בהליך האזרחי, רשאי התובע-הזוכה לנקוט גם הליכים של כינוס נכסים בהוצאה לפועל.²³

הקשר בין הליכי העיקול הזמני לבין הליכי ההוצאה לפועל נדון במקרה שבו הוגשה בקשה לראש ההוצאה לפועל לבטל עיקול זמני (שניתן כנראה על ידי בית המשפט), וראש ההוצאה לפועל סירב לבקשה.²⁴

לאחר קביעות בית המשפט כי התובע זכאי לסעדים אותם תבע, עובר הדיון המשפטי לזירת ההוצאה לפועל. בדרך זו, על אף שהסתיים ההליך העיקרי, ממשיך העיקול הזמני (שניתן מתוקף סמכותו של בית המשפט) להתקיים מתוקף סמכויות הביצוע של ראש ההוצאה לפועל, בהתאם להוראות חוק ההוצאה לפועל.²⁵

משהוטל עיקול זמני במהלך ההליך העיקרי, והעיקול נותר על כנו גם לאחר מתן פסק הדין, יש לקבוע כי כל פעולה הנובעת מעיקול זה הינה "פעולה על פי חוק ההוצאה לפועל", אם פנה הזוכה לפתיחת תיק הוצאה לפועל ואם לאו.²⁶

אין להבחין בין מקרה שבו הומר הנכס המעוקל בנכס אחר לבין מקרה שבו הומר בערובה. התוצאה היא שאם זכה תובע בתביעתו "יאשר" בית המשפט את הערובה אשר הבטיחה את תביעתו כאילו הייתה עיקול זמני, ומכאן ואילך יימשכו הפעולות בהוצאה לפועל.²⁷

בהליך לעיקול זמני יש לנקוט גישה זהירה, ככל שמדובר בהכרעה בזכויות קנייניות, גם בהתחשב בהוראות סעיף 28 לחוק ההוצאה לפועל. שאם לא כן, הוא עלול להפוך להליך מתמשך ורב ראיות.²⁸

בקשה לעיכוב פועלו של עיקול, כשהעיקול מוטל מטעמו של בעל דין לשם מימוש זכויותיו על פי פסק דין, נופלת בגדר בקשה ל"עיכוב ביצוע".²⁹

22 ע"א 493/62 רפאלוביץ נ' קרייזל, פ"ד יז 799 (1963); ע"א 213/89 מקור הנפקות וזכויות בע"מ נ' משה"ב משכנות פאר בע"מ, פ"ד מה(3) 91 (1991).

23 ע"א 4360/90 בר חן נ' כוכבי, פ"ד מז(2) 311 (1993).

24 רע"א 379/90 שפירא נ' גזברות בית המשפט המחוזי, פ"ד מד(1) 727 (1990).

25 רע"א 9779/06 חלאילה נ' עיריית אלשאגור (פורסם בנבו, 14.1.2009).

26 שם.

27 רע"א 2453/97 שחר נ' אומור חברה לבנין והשקעות בע"מ, פ"ד נא(5) 637 (1997).

28 רע"א 5102/07 י.ש.י. חברה לשיווק כלי בית בע"מ נ' בנק לאומי לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 28.11.2007).

29 בש"א 6801/95 הליליס בע"מ נ' מנהל המכס והמע"מ, פ"ד מט(3) 258 (1995).

עיקול על פי סעיף 34 לחוק ההוצאה לפועל – סעיף 34(ב) לחוק ההוצאה לפועל קובע כי בית המשפט רשאי, לבקשת זוכה ולאחר ששוכנע שמקרקעין שאינם רשומים על שם החייב הם שלו, להצהיר על כך ולצוות על עיקולם. נטל השכנוע הוא על מבקש ההצהרה. רמת ההוכחה הדרושה בכך בנויה על קיום "אותות מרמה", שהן חזקות שבעובדה ובהן: קשרים בין המעביר לנעבר; שמירת הנאה למעביר ושמירת החזקה בידיו; חקירות פליליות נגד המעביר; הגשת כתב אישום נגדו; הרשעתו בעבירות מרמה; חשדות להעלמות מס; חשאינות בפעילות הכלכלית; חריגה מדרכם המקובלת של עסקים; העברת כל נכסי החייב. הכוח הראייתי של אותות אלה הוא בהעברת הנטל לחייב להראות כי העסקאות נעשו בתום לב או להסבירן באופן מניח את הדעת.³⁰

יש להבחין בין רישום המשכיל קניין – כגון רישום בתום לב של עסקה נוגדת – לבין רישום הבא לשכלל עיקול. הרישום הראשון הוא בעל תוקף קנייני כאמור בחוק המקרקעין. הרישום השני נעשה על פי התקנות המפנות לחוק ההוצאה לפועל (סעיף 34(ג)).³¹

אחריות צד שלישי – סעיף 48(א) לחוק ההוצאה לפועל קובע כי צד שלישי אשר – ללא הצדק סביר – לא עשה כאמור בסעיף 47 או שהוציא מידו נכס או ששילם חוב שלא כדין בידעו שיש עליו צו עיקול בידי צד שלישי, ראש ההוצאה לפועל רשאי לחייבו בתשלום החוב הפסוק במידה שלא שילמו החייב. נפסק כי פירושה של דרישת ה"הצדק הסביר" כפי שהיא מופיעה בסעיף הוא כל נימוק מתקבל על הדעת שיהווה בסיס להתנהגותו של הצד השלישי, למעשיו ולמחדליו.³²

העיקול בהליכי ההוצאה לפועל הינו אמצעי דיוני להבטחת גבייתו של חוב שמוטל על החייב, המגיע כדין לזוכה. עם זאת, העיקול פוגע קשות בזכות הקניין של בעל הנכסים ומונע ממנו שימוש והנאה בנכסים השייכים לו כדין. פגיעה זו המכבידה על החייב קשה היא עוד יותר עת מדובר בצד שלישי אשר אינו מעורב ישירות בסכסוך שבין בעלי הדין.³³

פקודת המסים (גביה) – הליכי עיקול על פי פקודת המסים (גביה) דומים במהותם להליכי עיקול על פי חוק ההוצאה לפועל. על כן יש להסתייע בהסדר הסטטוטורי הקיים בחוק ההוצאה לפועל ולהקיש ממנו לעניין פירושן של ההוראות שבפקודה הנוגעות להטלת עיקולים. לחוב המסים הוענק מעמד מיוחד בפקודה, בכך שהוא מאפשר את גבייתו של המס שהוטל ללא צורך בהכרעה שיפוטית לגביו, וככזה – יש לראותו כחוב שמעמדו לעניין הגבייה הושווה על פי חוק למעמדו של חוב פסוק.³⁴

הליכי פירוק – החלטת ראש ההוצאה לפועל לביצוע השטר, לאחר שניתן צו הקפאת הליכים ולאחר מכן הסדר נושים, עלתה כדי הסגת גבול סמכותו של בית משפט של פירוק. זאת לאחר שנתברר בדיעבד כי החוב מושא השטר נמנה עם חובות החברה שהסדר הנושים חל עליהם, ומן הראוי היה לדרוש בעניין זה בבית משפט של הפירוק.³⁵

30 ע"א 8128/06 לוינזון נ' ארנון (פורסם בנבו, 3.2.2009). נקבע כי המערער מימן את בניית הבית.

31 ע"א 189/95, לעיל ה"ש 5.

32 רע"א 7909/06 שפטלוביץ נ' המוסד לביטוח לאומי (פורסם בנבו, 1.1.2007).

33 רע"א 5509/06 גולני נ' קלרמן (פורסם בנבו, 30.10.2006).

34 ע"א 1167/01 עיריית ראשון לציון נ' בנק הפועלים בע"מ (פורסם בנבו, 15.12.2005).

35 ע"א 6526/06 שחם, נאמן נ' התכוף בע"מ (פורסם בנבו, 31.7.2007). מכאן, שהיה מקום לבטל את הליכי העיקול ואת הליכי ההוצאה לפועל.

פרק ד – עיכוב יציאה מן הארץ

עקרונות כלליים	–	סימן א
החיקוקים המיושמים	–	סימן ב
שיקולי בית המשפט	–	סימן ג
שיקולים חוקתיים	–	סימן ד
יציאה לצמיתות או לתקופה ממושכת	–	סימן ה
הכבדה ממשית על קיום ההליך או על ביצוע פסק הדין	–	סימן ו
הבקשה למתן הצו	–	סימן ז
צו עיכוב יציאה נגד תושב חוץ	–	סימן ח
בית הדין הרבני	–	סימן ט
צו עיכוב יציאה נגד נתבעים שונים	–	סימן י

סימן א – עקרונות כלליים

“עיכוב יציאה מן הארץ” הוא סעד קיצוני, שתוצאתו המעשית היא הגבלה חמורה על חופש התנועה של הנתבע, העלולה לגרום לו לפגיעה בזכות חוקתית מהמעלה הראשונה. התקנתה של תקנה המתירה את השימוש בסעד זה אינה מהווה חריגה מסמכותו של מתקין התקנות (שר המשפטים). למרות המודעות לכך שהסעד הוא דרסטי ושיש להשתמש בו בזהירות רבה,¹ התרופה לתובע הניתנת בתקנה זו נועדה לסייע לו במימוש הסעד שהדין המהותי נותן בידו ואין היא קובעת סעד חדש; אם כי האמצעי שהיא נותנת בידי התובע, בדרך של הגבלת החופש האישי של הנתבע, הוא חריף.² נקודת המוצא היא כי לכל אדם זכות לצאת את גבולותיה של מדינת ישראל. על אף הסמכות שניתנה לבתי המשפט לפגוע בזכות זו לשם הגנה על זכויות ועל אינטרסים אחרים, טוב יעשו אם ישתמשו בסמכות זו במשורה ובזהירות.³

החובה להמצאת התחייבות עצמית וכן ערבות מספקת מקבלת משנה תוקף במקום שבו מתבקש צו עיכוב יציאה מן הארץ – סעד הפוגע בזכות החוקתית של חופש היציאה מישראל.⁴ התקנה העיקרית בסוגיה של עיכוב היציאה מהארץ הייתה תקנה 384 לתקנות התשמ”ד. תקנה זו קבעה את היסודות המקדמיים למתן הצו, שהם:

- (1) קיומן של ראיות מהימנות לכאורה לעניין חשש סביר;
  - (2) הנתבע עומד לצאת את הארץ;
  - (3) היציאה מן הארץ היא לצמיתות או לתקופה ממושכת;
  - (4) היעדרו של הנתבע מן הארץ עלול להכביד באופן ממשי על קיום ההליך או על ביצוע פסק הדין.
- תקנה 124 (א) לתקנות החדשות (תקנות התשע”ט) קובעת את ההוראה הבאה:

בית המשפט רשאי לתת צו עיכוב יציאה מן הארץ ולהורות על הפקדת הדרכון או תעודת המעבר של המשיב או להתנות תנאים ליציאתו, אם שוכנע כי קיים חשש ממשי שהמשיב עומד לצאת מן הארץ לתקופה ממושכת או לצמיתות, והעדרו מהארץ עלול להכביד באופן ממשי על ביצוע פסק הדין;

אם התביעה היא למזונות או לנזק גוף – די אם בית המשפט השתכנע שקיים חשש סביר שהעדרו של המשיב מן הארץ עלול להכביד על ביצוע פסק הדין.

סוגי תובענות – ניתן לעתור לבית המשפט לסעד של עיכוב יציאה בכל סוגי התובענות, ולא דווקא בתובענה כספית. אם לעניין הסעד של עיקול זמני קיימת הוראה שלפיה ניתן לעתור לסעד זה בתובענה ל”סכום כסף” (או לדבר שבעין), אין בסעד זה הגבלה כלשהי לעניין סוג התובענה המוגשת.

1 ע”א 303/57 רייך נ’ המר, פ”ד יא 1362 (1957).

2 ראו להלן סימן ד – שיקולים חוקתיים.

3 בע”מ 3458/07 פלונית נ’ פלוני (פורסם בנבו, 7.8.2007).

4 רע”א 7815/09 דוד נ’ אקסלנס נשואה שרותי בורסה בע”מ (פורסם בנבו, 3.11.2009).

בקשה לקביעת הטריבוטל השיפוטי שידון ב"התרת נישואין", שהייתה מוגשת לנשיא בית המשפט העליון, היא בבחינת "תובענה". בהליך זה יושמה ההוראה הדנה בתחולתן של תקנות סדרי הדין בכל עניין אזרחי המובא לפני בית המשפט וכך ניתן לעתור לעיכוב יציאה גם בהליך זה.⁵

סימן ב – החיקוקים המיושמים

בנושא עיכוב היציאה שואב בית המשפט את סמכויותיו מחיקוקים שונים:

דיני מסים – סעיף 194 לפקודת מס הכנסה [נוסח חדש] מסמיך את בית המשפט ליתן צו לעיכוב יציאה. ניתן להוציא את הצו נגד נישום העומד לעזוב את המדינה שעה שפקיד השומה חושש כי עקב כך ייבצר ממנו לגבות את המס מהנישום וכאשר הנישום לא שילם את המס או לא נתן ערובה לתשלום. הסמכות ליתן את הצו מסורה בידי בית המשפט המחוזי.

סעיף 115 לחוק מס ערך מוסף, התשל"ו–1975, מסמיך את בית המשפט ליתן צו לעיכוב יציאה. החלטתו של בית המשפט בנושא זה היא בגדר "החלטה אחרת", כמשמעה בדיני ערעור. כלומר ניתן לערער עליה ברשות בלבד ולפני דן יחיד.⁶

בית משפט לענייני משפחה – תקנה 258 יחיד קובעת כי עם מתן החלטה על צו עיכוב יציאה מן הארץ יקבע בית המשפט לענייני משפחה בצו את תאריך פקיעתו. כן נקבע כי אם ניתן צו עיכוב יציאה נגד קטין, יעמוד הצו בתוקפו עד שלקטין ימלאו 18 שנים (זולת אם הורה בית המשפט אחרת).⁷ משהוגדר אדם כחסוי כמשמעו בסעיף 68(א) לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, התשכ"ב–1962, רשאי בית המשפט לפעול לשמירת ענייניו, ובכלל זה – לעכב את יציאתו מן הארץ.⁸

הוצאה לפועל – הליך זה הוא הליך מקובל, מוכר ומיושם על פי חוק ההוצאה לפועל, התשכ"ז–1967. סעיף 14 לחוק מסמיך את ראש ההוצאה לפועל להוציא צו לעיכוב יציאה מן הארץ נגד חייב, אם הלה עומד לעזוב את הארץ כדי לסכל הליכים המתנהלים נגדו או כדי להימנע מביצוע פסק דין. בעניין אחד לא בוטל צו עיכוב יציאה נגד חייב שהוא תושב זר. זאת, עקב הימנעותו מלהתייצב לחקירה על תצהירו בעניינים שעשויה להיות להם השפעה על ההחלטה אם להותיר את צו העיכוב על כנו.⁹

פשיטת רגל – סעיף 57א לפקודת פשיטת הרגל [נוסח חדש], התש"ם–1980¹⁰ מסמיך את בית המשפט של פשיטת רגל לצוות על עיכוב יציאתו מן הארץ של חייב לאחר מתן צו הכינוס נגדו. הצו יעמוד בתוקפו עד לסיום הליכי פשיטת הרגל (אם לא ביטל אותו בית המשפט קודם לכן).¹¹

- 5 המ' 229/71 ג'ונס נ' ג'ונס, פ"ד כה(1) 619 (1971). כיום תובענות אלה מוגשות לבית המשפט לענייני משפחה.
- 6 ר"ע 298/89 מנהל מס ערך מוסף נ' קרטיס, פ"ד מג(2) 304 (1989). ראו את השימוש שעשה מנהל המכס בסמכות זו: רע"א 553/91 לב נ' מנהל המכס ומע"מ, פ"ד מה(4) 28 (1991).
- 7 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 3), התשנ"ה–1995, ק"ת 1946, מיום 21.9.1995.
- 8 בע"מ 3458/07, לעיל ה"ש 3.
- 9 רע"א 7474/06 לוי נ' בנק לאומי לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 12.12.2006).
- 10 כפי שהוסף לפקודה בשנת התשמ"ג.

בעניין אחד חדל החייב מלשלם את התשלום החדושי שהתחייב בו. החייב אף ידע כי אי-ביצועו של תשלום כלשהו לקופת הכונס הרשמי תקנה לנאמן את הזכות לבטל את השעייתו של צו עיכוב היציאה מן הארץ, ואכן, בקשת החייב להשעיית הצו נדחתה.¹²

אין לראות בהחלטה לדחות בקשה לביטול זמני של צו עיכוב יציאה מהארץ, "צו בפשיטת רגל" וזאת אף אם צו עיכוב היציאה מהארץ הוצא במסגרת צו הכינוס. דחיית הבקשה לביטול זמני של הצו הנדון נשענה על עקרונות משפט כלליים הנוגעים לסעדים זמניים. ההחלטה נמצאת מחוץ לתחום ההחלטות הנתונות לערעור בזכות לפי סעיף 182 לפקודת פשיטת הרגל, וחלים עליה דיני הערעור הרגילים, שלפיהם החלטה שלא לבטל באופן זמני צו עיכוב יציאה מהארץ מהווה החלטה ביניים המסווגת כ"החלטה אחרת" שהערעור עליה הינו ברשות.¹³

חופשה לצורכי "שינוי אווירה" בחלוף כחצי שנה בלבד מיום מתן צו הכינוס, אינה מצדיקה חריגה מהכלל שלפיו צו עיכוב היציאה מהארץ יעמוד בעיקרון בתוקפו עד לתום הליכי פשיטת הרגל או לתקופה ממושכת. ככל שבידי המבקש או מי מדורשי שלומו סכומי כסף שיש בהם כדי לסייע, הרי שמן הראוי כי סכומים אלה יופנו לכיסוי חובותיו של המבקש ולא להנאה ממותרות.¹⁴

דיני בוררות – בחוק הבוררות, התשכ"ח-1968 קיימות הוראות מפורטות לעניין עיכוב יציאה. סעיף 16 לחוק מתייחס לסמכויות העזר של בית המשפט המופעלות בשלב המקדמי של הבוררות ובמהלך הבוררות עצמה. לבית המשפט מסורות סמכויות למתן סעד זמני בהליכי בוררות, בדומה לאלה המצויות בידי בתובענות המוגשות לבית המשפט. בין יתר הסעדים המפורטים בסעיף מצוי הסעד של "עיכוב יציאה".¹⁵

לגבי השלב שלאחר פסק הבוררות (לאחר הגשת הבקשה לאישור הפסק או הבקשה לביטול) נקבעו הוראות מפורטות – לעניין עיכוב יציאה ומתן סעדים אחרים – בסעיף 29 לחוק שהן:

(א) בעיכוב יציאה על פי סעיף 29 לחוק רשאי בית המשפט לפטור את הזוכה ממתן ערובה ולהיענות גם לבקשה שהוגשה בעל פה;¹⁶

(ב) בעיכוב יציאה על פי סעיף 29 לחוק קיימת הוראה המפנה לדינים הכלליים (שלא כדוגמת ההוראה בסעיף 16 לאותו חוק).

בית משפט לימאות – בית המשפט לימאות מוסמך לתת צו לעיכוב יציאה מן הארץ.¹⁷

11 ראו תקנה 23 לתקנות פשיטת הרגל, התשמ"ה-1985, הדנה בעיכוב יציאתו של חייב מן הארץ.

12 רע"א 3541/08 ליפה נ' שפרנט (פורסם בנבו, 17.4.2008).

13 ע"א 4222/10 אלמקייס נ' אביאל (פורסם בנבו, 15.6.2010).

14 רע"א 3289/17 טאהא נ' כונס הנכסים הרשמי (פורסם בנבו, 30.4.2017).

15 אורי גורן בוררות 541 (2018).

16 ראו הוראה דומה בתקנה 363 החדשה לגבי מתן צו בתכוף לאחר מתן פסק דין.

17 ע"א 551/73 MARIOCA SHIPPING AND INVESTMENT COMPANY S.A. נ' סלע חברה

לביטוח בע"מ, פ"ד כח(2) 136 (1974).

סימן ג – שיקולי בית המשפט

בית המשפט הציב קו מנחה בקבעו את הכללים החלים להפעלת הסמכות להוצאת הצו, ואלה הם הכללים:¹⁸

- (א) על התובע, המבקש צו לעיכוב יציאה, להוכיח באופן דווקני את כל התנאים הכלולים בתקנה;
- (ב) הוכחת התנאים האמורים בתקנה יכולה להיות ישירה או נסיבתית;
- (ג) גם אם נתמלאו תנאי התקנה, אין בית המשפט או הרשם חייב לתת את הצו, והעניין נתון לשיקול דעתו;
- (ד) בכבאו לשיקול אם יש מקום ליתן את הצו, על בית המשפט או הרשם ליתן משקל רב לפגיעה בזכות התנועה של הנתבע העלולה להיגרם עקב מתן הצו; מאידך גיסא, יש לזכור כי התקנה אינה אמורה לשמש לנתבע מגן כדי להתחמק מנושיו ולהכשילם;
- (ה) נטיית בית משפט שלערעור היא שלא להתערב בשיקול דעתה של הערכאה הדיונית.

גם אם ממלאה הבקשה לעיכוב יציאה אחר כל התנאים שאותם מציבות התקנות בפני המבקש, גם אז אין חובה על בית המשפט הדין בבקשה לתת את הצו, ועליו לשיקול את הבקשה בזהירות ובכובד ראש.¹⁹ בהפעלת שיקול הדעת יש לבדוק אם מצויים בידי התובע אמצעים דרסטיים פחותים מאשר צו עיכוב יציאה מן הארץ, כדי למנוע הכשלת ההליך מצד הנתבע.

בכבאו להחליט אם להוציא צו עיכוב יציאה יביא בית המשפט בחשבון את כל נסיבות המקרה כפי שנטענו והוכחו לפניו. הוא רשאי לסרב להוציא את הצו כאשר התובע אינה מבוססת או שהיא מוקדמת ובלתי מוצדקת בשלב זה.²⁰

צו בדבר עיכוב יציאה מן הארץ לא יינתן כלאחר יד. כיוון שאין אפשרות לדרוש הגשתן של הוכחות החלטיות במקרים כאלה, די בחשש סביר שתיגרם תוצאה פלונית. אולם, אין די בקיומו של החיוב הכספי בלבד בלי שיש בצדו ראיה המצביעה על חשש לסיכול התביעה או להכבדה עליה.²¹ אין בית משפט שלערעור נוטה להתערב ביישום שיקול דעתה של הערכאה הראשונה ובהפעלתו.²²

18 רע"א 26/89 משרקי נ' "רותם" חברה לביטוח בע"מ, פ"ד מב(4) 548 (1989). הכללים נקבעו על פי תקנה 376 הקודמת, אך הם ישימים גם לעניין תקנה 384 החדשה.

19 שם בעמ' 552.

20 ע"א (מחוזי ת"א) 604/75 גרינברג נ' גרינברג, פ"מ התשל"ו(1) 338 (1975).

21 ע"א 244/82 ינאי נ' ינאי, פ"ד לט(1) 529 (1985). פסק הדין עוסק בעיקרו בעיכוב יציאה על פי חוק ההוצאה לפועל.

22 רע"א 26/89, לעיל ה"ש 18.

סימן ד – שיקולים חוקתיים

אין לפגוע בזכות היסוד לצאת מן הארץ באופן חופשי, אלא אם מוצדק הדבר בשל הצורך לשמור על זכות או על אינטרסים בני הגנה ובמידה הנדרשת לכך, לאחר שקלול כל הנסיבות והשיקולים הנוגעים לעניין ועשיית האיזון ביניהם.²³

עיכוב יציאתו מן הארץ של אדם, בלא שנבחנה השאלה אם יש ממש בתביעה שהוגשה נגדו, אינו עולה בקנה אחד עם דרישת המידתיות הגלומה בסעיף 8 לחוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו. לפיכך, האפשרות לקבוע – ולו לכאורה – כי אם לא יינתן הסעד הזמני כי אז יסוכל בירורה או מימושה של הזכות לה טוען מבקש הצו, מחייבת לבחון את סיכוייה של התביעה להצלחה.²⁴

מאז חקיקתו של חוק היסוד יש להקפיד הקפדת יתר במתן סעדים זמניים העלולים להתנגש עם עקרונותיו. לגבי הסעד הזמני של עיכוב יציאה מן הארץ, קיימות הנחיות ברורות. אמת המידה החוקתית שנקבעה היא שניתן לעכב יציאתו של בעל דין ממדינת ישראל רק אם קיים חשש כן ורציני שיציאתו תסכל או תכשיל את ההליך השיפוטי או תביא למניעת ביצועו של פסק הדין.²⁵

בהתייחס לנושא החוקתי נוכל למצוא שמונה אמות מידה שונות, שראוי לשקלן עובר למתן הצו:²⁶
 (א) אמת מידה חוקתית בהפעלת שיקול הדעת;
 (ב) החשש שמא היציאה מהארץ תשפיע באופן שלילי על ההליך השיפוטי חייב להיות "חשש כן ורציני";

(ג) הפגיעה העלולה להיגרם עקב היציאה מן הארץ צריכה להיות בעלת חומרה יתרה;

(ד) הפעלת הצו תיעשה כפוף לדרישות נוספות הקבועות בתקנה (כמו יציאה לצמיתות וכיו"ב);

(ה) השימוש בסמכות ייעשה בזהירות רבה;

(ו) יש להתחשב בטיבה של הזכות המהותית אשר להגשמתה מכוון ההליך השיפוטי;

(ז) יש לבדוק קיומם של סעדים זמניים אחרים, דרסטיים פחות;

(ח) יש לזכור כי מדובר בסעד ביניים הניתן עוד לפני שהתובענה הוכחה.

על מערכת האיזונים שנקבעה בפסיקה להיבחן מחדש, תוך מתן משקל ראוי לחופש היציאה מן הארץ – זכות אשר זכתה להגנה כנורמה חוקתית.²⁷

סימן ה – יציאה לצמיתות או לתקופה ממושכת

היסוד הראשון במעלה, שעל התובע להוכיח בבקשתו לעיכוב יציאה, הוא כי הנתבע "עומד לצאת מן הארץ לצמיתות או לתקופה ממושכת".

23 בג"ץ 4358/93 צוק נ' בית הדין הרבני הגדול, פ"ד מח(4) 563 (1994).

24 רע"א 6424/98 דוד נ' מפרק דגני עמירים בע"מ, פ"ד נג(1) 280 (1999).

25 בג"ץ 3914/92 לב נ' בית הדין הרבני האיזורי, פ"ד מח(2) 491 (1994).

26 שם. הכללים נקבעו בתקופת קיומה של תקנה 376 הקודמת, אך הם ישימים לדעתנו גם לעניין תקנה 384 החדשה.

27 רע"א 7208/93 וייסגלס נ' וייסגלס, פ"ד מח(4) 529 (1994).

יש להביא לפני בית המשפט הוכחה כלשהי המתייחסת לא רק לכוונתו של הנתבע לעזוב את הארץ בכלל, אלא גם לכך שהעזיבה היא לצמיתות או לתקופה ממושכת בפרט. אין חזקה על פי דין שלפיה אדם העומד לעזוב את הארץ מתכוון לעזוב את הארץ לצמיתות או לתקופה ממושכת, ויש להוכיח יסוד זה במפורש.²⁸ הראיה לכאורה, הדרושה לצורך הוכחת כוונתו של הנתבע לעזוב "לצמיתות או לתקופה ממושכת", יכולה להיות נסיבתית ולא דווקא ישירה.²⁹

מערכת הנסיבות המצטברות שנחשפו במקרה אחד ושניהן את בית המשפט לאשר את עיכוב יציאתו של הנתבע כללה: קיום חובות כספיים כבדים, הסתבכות עם רשויות המס, החזקת דרכון זר והיעדר נכסים במדינת ישראל.³⁰

בעניין אחד המבקש הצהיר בחקירתו כי הוא מתכוון לעזוב את הארץ תוך שהוא מסרב להסביר לאיזו מטרה או להעמיד ערובה. יתר על כן, ההחלטה בבקשה לחיוב אישי צפויה להינתן בקרוב ובנסיבות אלה, ככל שהמבקש ירצה לצאת מן הארץ לפני הינתנה או ככל שהצד יוותר על כנו לאחר הינתנה, פתוחה בפניו האפשרות לפנות אל בית המשפט בבקשה מתאימה בכפוף להפקדת ערובה הולמת.³¹

סימן ו – הכבדה ממשית על קיום ההליך או על ביצוע פסק הדין

יסוד מצטבר נוסף שעל המבקש להוכיחו הוא כי היעדרו של הנתבע עלול להכביד באופן ממשי על קיום ההליך או על ביצוע פסק הדין.

על החשש מפני הכבדה על בירור המשפט ניתן להתגבר באמצעות הסדר דיוני, שלפיו יסכים הנתבע כי כתובתו של פרקליטו תשמש כ"מען להמצאת כתבי-דין" בכל הקשור בתובענה ובבקשות הקשורות לה, לרבות לצורך הודעות מטעם לשכת ההוצאה לפועל. כן ניתן לקבוע כי מען זה לא יהיה ניתן לביטול אלא כנגד המצאת מען אחר במדינת ישראל. באופן זה – כל הודעה שתגיע לפרקליטו של הנתבע תיחשב כהודעה שהומצאה לו, ואם לא יופיע לדיונים שייקבעו הוא עלול להינזק.

עם זאת קיימים מקרים שבהם גם פתרון זה אינו מספק, לדוגמה כאשר הנתבע דרוש כדי לבצע פעולות אישיות הקשורות להליך כמתן תצהיר לגילוי מסמכים וכיו"ב. לעיתים נוכחותו של הנתבע דרושה גם בהליכים מקדמיים. בעניין אחד פתר הנתבע את הבעיה על ידי הפקדת יפוי כוח בידי פרקליטו.³²

הכבדה צפויה על ביצוע פסק דין עשויה להתבטא בכך שעזיבתו של הנתבע את הארץ עלולה להכביד על גילוי נכסיו לצורך מימוש פסק הדין.³³

אפילו הוכח שהנתבע עומד לצאת מישראל אין בכך ראייה מספקת כי הנסיעה תכביד על בירור המשפט או על ביצוע פסק הדין.³⁴

28 המ' 537/63 אברון נ' בלקין, פ"ד יט(4) 146 (1963).

29 ר"ע 451/85 עדין חברה לשיווק בע"מ נ' פלאטו שרון, פ"ד לט(3) 303 (1985).

30 ר"ע 558/85 אילין נ' רוטנברג, פ"ד מ(1) 553 (1985).

31 רע"א 763/13 ג'מאל נ' כונס הנכסים הרישמי (פורסם בנבו, 23.4.2013).

32 המ' 229/71, לעיל ה"ש 5.

33 ע"א 703/70 סומך נ' עוזר, פ"ד כד(2) 799 (1970).

כאשר מדובר בחוב פסוק בשיעור גבוה מאוד שלא נפרע (ולו גם באופן חלקי) וכאשר אין לחייב רכוש כלשהו בארץ, למרות שהחייב הוא מנהל חברה ומרבה בנסיעות עסקיות לחוץ לארץ, יש להשאיר בתוקפו את צו עיכוב היציאה.³⁵

במקום שהמדובר בעיקול זמני די בחשש סביר שאימתן הצו "יכביד" על ביצוע פסק הדין, בעוד שבעיכוב יציאה נדרש כי הדבר "יכביד באופן ממשי". המדובר בדרגה גבוהה יותר של הכבדה. דרישות השכנוע כשבעיכוב יציאה הן גבוהות יותר, לנוכח אותה זכות יסוד של חופש התנועה שעיכוב היציאה מגבילה.³⁶

סכום תביעה מינימלי – כאשר התובענה היא כספית, נקבע בתקנה 384(ג) לתקנות התשמ"ד כי הוצאת הצו מותנית בקיום סכום תביעה מינימלי.³⁷ כיום סכום התביעה המינימלי הוא 50,000 ש"ח, אלא אם התביעה היא למזונות.

תקנה 124(ב) לתקנות החדשות קובעת בעניין זה:

על אף האמור בתקנת משנה (א), לא יינתן צו עיכוב ליציאה מן הארץ בהתקיים אחד מהמפורטים להלן, זולת אם בית המשפט שוכנע שקיימים טעמים מיוחדים המצדיקים

זאת:

(1) ...

(2) שווי התביעה אינו עולה על 100,000 שקלים חדשים, זולת אם התביעה היא למזונות.

סימן ז – הבקשה למתן הצו

תקנה 125 לתקנות החדשות, שכותרתה "בקשה לצו עיכוב יציאה מן הארץ", קובעת את ההוראות הבאות:

בבקשה לצו עיכוב יציאה מן הארץ יציין המבקש גם את שמו ואת שם משפחתו של המשיב באותיות לטיניות, וכן מענו, מספר הזהות שלו ומספר הדרכון, ואם אלה אינם ידועים למבקש – פרטים אחרים שיש בהם, לדעת בית המשפט, כדי לזהותו; בית המשפט רשאי לדרוש פרטים נוספים כדי למנוע טעות בזיהוי.

הדיון במעמד בעלי הדין – תקנה 366 לתקנות התשמ"ד, שהייתה חלה על כל סוגי הסעדים הזמניים, קובעת כי הדיון בבקשה למתן סעד זמני תידון במעמד בעלי הדין, למעט עיקול זמני, צו להגבלת שימוש בנכס וצו לתפיסת נכסים ואין התקנה כוללת את צו עיכוב היציאה מן הארץ. עם זאת קיימת

34 רע"א 18/89 פיכמן נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, פ"ד מב(4) 513 (1989).

35 ר"ע 715/86 פרייזר נ' פרידמן, פ"ד מ(4) 670 (1986). יש לשים לב לכך שפסק דין זה מתייחס לעיכוב יציאה על פי חוק ההוצאה לפועל, ולא על פי התקנות.

36 רע"א 9877/08 טרויס נ' גאידמק (פורסם בנבו, 24.11.2008).

37 אולם בית המשפט מוסמך ליתן צו כזה בתובענה ששווייה פחות מסכום זה אם קיימים טעמים מיוחדים לכך.

אפשרות למתן הצו במעמד צד אחד בלבד בתנאים הנקובים באותה תקנה בדומה למתן סעדים אחרים, כאשר קיים חשש סביר שמא ההשהיה בקיום הדיון במעמד בעלי הדין תסכל את מתן הצו או תגרום למבקש נזק חמור.

אם ניתן צו במעמד צד אחד הייתה חלה ההוראה הכללית שבתקנה 367 לתקנות התשמ"ד, שלפיה יקיים בית המשפט דיון במעמד בעלי הדין בהקדם האפשרי ולא יאוחר מ-14 ימים מיום מתן הצו; לבקשת בעל דין ובמידת האפשר יקבע בית המשפט את הדיון במועד מוקדם יותר. ההוראה הכללית והמקובלת, החלה והמיושמת על פי התקנות לעניין סעדים זמניים, היא שהדיון בבקשה יתקיים תוך מיצוי זכות הטיעון של שני בעלי הדין ושהצו על פי צד אחד יינתן במקרה חריג בלבד.

למרות ההוראה, שלפיה הדיון הרגיל נעשה, ככלל בנוכחות בעלי הדין והחריג הוא דיון במעמד צד אחד, הרי שבחיי המעשה המצב שונה; צווים לעיכוב יציאה במעמד צד אחד ניתנים תוך קביעת מועד לדיון בנוכחות שני בעלי הדין. בדרך כלל, מתבקש עיכוב היציאה כאשר מתברר למבקש שהנתבע עומד לעזוב את הארץ וקיים חשש שמא הזמנתו לדיון עלולה להחיש את יציאתו. כאשר אין חשש להשהיה או לנזק שייגרם בעטייה, לא יחליט בית המשפט לקיים דיון בבקשה לעיכוב יציאה מן הארץ על פי צד אחד בלבד ויצווה על הזמנת הצד האחר.³⁸

ההוראה המחייבת לקבוע את הדיון בהקדם נועדה למנוע את עיכוב הנתבע שלא לצורך. בעניין אחד נאלצה העותרת לפנות לבג"ץ כדי שיורה לבית הדין הרבני לדון בבקשה לביטול צו עיכוב היציאה בתקופת הפגרה לאחר שבית הדין נמנע מלדון בבקשה לביטול הצו שניתן במעמד צד אחד.³⁹

ערבות ועירבון של התובע-המבקש – תקנה 385 לתקנות התשמ"ד דנה בערבות ובעירבון של המבקש, והיא מפנה לכללי הערבות והעירבון הכלליים שבתקנה 364.40 עם זאת מוסיפה התקנה כי הערבות שימצא המבקש תשמש לפיצוי בגין כל נזק שייגרם גם לאדם שאינו המשיב בשל עיכוב יציאתו על סמך הצו, משום שהמבקש מסר פרטים שאינם מדויקים או שאינם מספיקים לזיהוי המשיב. לגבי חובת העירבון, כתביעה למזונות קיים פטור מהפקדת עירבון.

כאשר הבקשה שהוגשה לעיכוב יציאה היא סבירה, אין מקום להפעיל את הסנקציה העונשית הקבועה בתקנה הנ"ל, דהיינו – חילוט העירבון.⁴¹

תקנה 126 לתקנות החדשות שכותרתה "התחייבות עצמית וערובה של המבקש" קובעת:

התחייבות עצמית וערובה שימצא המבקש צו עיכוב יציאה מן הארץ, יהיו גם לפיצוי כל נזק שייגרם לאדם שאינו המשיב עקב עיכוב יציאתו על סמך הצו, משום שהמבקש מסר פרטים לא נכונים או לא מספיקים לזיהוי המשיב.

38 ע"א 641/73 רון נ' חזן, פ"ד כח(2) 141 (1974).

39 בג"ץ 473/85 פלונית נ' בית הדין הרבני האזורי בפתח-תקוה, פ"ד לט(4) 558 (1985).

40 ראו בנדון לעיל בשער עשרים ואחד: סעדים זמניים – כללים.

41 המ' (מחוזי י-ם) 1477/74 האיגוד הארצי למסחר בישראל מחוז ירושלים נ' גרובא, פ"מ התשל"ה(2) 496 (1975).

עירבון של הנחבע-המשיב – תקנה 386 לתקנות התשמ"ד הורחה כי כאשר המשיב מבקש לצאת מן הארץ למרות קיומו של הצו, מוטלת עליו החובה להפקיד עירבון. במקרה כזה, יפנה המשיב לבית המשפט כדי שיוורה בצו כי אם יופקד בקופת בית המשפט או בקופת המשטרה סכום מסוים כעירבון לתביעה – יפקע צו עיכוב היציאה מן הארץ.

שב הנחבע למדינת ישראל לפני מתן פסק הדין או לאחר שפקע הצו, יוחזר לו העירבון לפי דרישתו; לא חזר עד שניתן פסק דין לזכות המבקש, ישמש העירבון לסיפוק התביעה. הסכום העודף על הסכום שבפסק הדין ועל הוצאות ההוצאה לפועל יוחזר לו לפי דרישתו.
תקנה 127 לתקנות החדשות שכותרתה "ערובה של המשיב" קובעת:

בצו עיכוב היציאה מן הארץ יורה בית המשפט, שאם ייתן המשיב ערובה, כפי שיוורה ובתנאים שיוורה – יפקע הצו; חזר המשיב לפני מתן פסק הדין, או לאחר שפקע הצו, תוחזר לו הערובה לפי דרישתו; לא חזר עד שניתן פסק דין לזכות המבקש תשמש לו הערובה לסיפוק התביעה, והעודף על הסכום שבפסק הדין ועל הוצאות ההוצאה לפועל יוחזר למשיב לפי דרישתו.

בעניין אחד החלטת הרשם, שבה התיר לנתבע לצאת מהארץ בתנאים שקבע, מבהירה באופן חד משמעי בסיפא להחלטה כי יציאתו מהארץ תתאפשר רק לאחר הפקדת ערבות כמובטח. עוד הודגש, וזה העיקר, כי הערבות תחולט אם הנחבע לא ישוב לארץ תוך שלושים ימים מיום מתן ההחלטה, ולעניין זה לא תישמע כל טענה הרלוונטית לעניין הסגרתו. במילים אחרות, החלטת הרשם קבעה כי אם ייצא המשיב מהארץ ויבחר לא לשוב, בכך הוא יוותר, הלכה למעשה, על טענותיו הקשורות בהסגרתו (ובהן: טענת "כלל הייחודיות"), והערבות שהפקיד – תחולט.⁴²

ביטול הצו – ערבות צד שלישי שניתנה לצורך ביטול צו עיכוב יציאה הינה ערבות תקפה המחייבת את הערב בתשלום החוב.⁴³

אין לבטל צו עיכוב יציאה כאשר המבקש טוען טענה כללית שלפיה עליו לצאת את הארץ לצורך מימוש עסקה פיננסית שעליה שקד, וכי נוכחותו האישית הכרחית לביצוע עסקה זו, בלא לפרט ובלא לפרש את הטענה.⁴⁴

פקיעת הצו – תקנה 384(ד) לתקנות התשמ"ד הורחה כי צו עיכוב היציאה מן הארץ יפקע בתום שנה מיום שניתן.

תקנה 124(ג) לתקנות החדשות קובעת –

צו עיכוב יציאה מן הארץ יינתן לשנה אחת בלבד, לכל היותר; ואולם בית המשפט רשאי להאריך את עיכוב היציאה מן הארץ במתן צו חדש לתקופה שלא תעלה על שנה בכל פעם.

42 רע"א 4552/15 האפרתי נ' ז'קונט (פורסם בנבו, 4.11.2015).
43 רע"א 3538/04 פרלמן נ' בוסלוביץ (פורסם בנבו, 25.5.2007).
44 רע"א 2050/06 ולדהורן נ' נרקיס (פורסם בנבו, 9.10.2007).

בעניין אחד נקבע כי הוראות התקנה תחולנה גם על צו עיכוב יציאה מטעם שלטונות מס ערך מוסף, אף שלא נקבעה בחוק מס ערך מוסף הוראת פקיעה.⁴⁵ תקנה 258'יח המיושמת בבית משפט לענייני משפחה מורה כי יש לציין בצו את מועד פקיעתו.

סימן ח – צו עיכוב יציאה נגד תושב חוץ

תקנת משנה 384(א) לתקנות התשמ"ד קבעה כי אם הנתבע הוא תושב חוץ לא יינתן נגדו צו עיכוב יציאה מן הארץ אלא בנסיבות חריגות ומטעמים מיוחדים שיירשמו. תקנה זו מגבשת את עיקרי הפסיקה לפני שנושא זה הוסדר בחקיקת המשנה. תקנה 124(ב) לתקנות החדשות קובעת:

על אף האמור בתקנת משנה (א), לא יינתן צו עיכוב יציאה מן הארץ בהתקיים אחד מהמפורטים להלן, זולת אם בית המשפט שוכנע שקיימים טעמים מיוחדים המצדיקים זאת –

(1) המשיב הוא תושב חוץ...

כאשר משתמשים במונח "תושב חוץ" או "תושב זר", מתכוונים לנתבע שמקום מושבו בחוץ לארץ. תושב חוץ הוא אדם שאינו יושב ישיבה של ממש במדינת ישראל.⁴⁶

אם הנתבע הוא תושב חוץ, אין הוא בגדר מי שעומד לעזוב את הארץ; יציאתו מן הארץ של אדם שאינו תושב הארץ אינה "עזיבה" אלא "חזרה" לארצו ונתבע שאינו יושב בארץ, אף אינו בורח ממנה.⁴⁷ בעיכוב תושב חוץ יש להביא נימוקים כבדי משקל לצידוק המעשה, שכן בית המשפט לא יעשה את המדינה מלכודת לתפיסת הנתבע.⁴⁸

נתון בדבר היעדרם של נכסים בישראל יכול להיות נתון בעל משקל. כך למשל כאשר מדובר בתושב חוץ.⁴⁹

טרם נאמרו הדברים בעניין הטלת הגבלה על תושבי חוץ בדרך של עיכוב יציאה מהארץ, מכוח סעיף 66א לחוק ההוצאה לפועל. מדובר בשאלה כבדת משקל הראויה לדיון.⁵⁰

התייצבות למתן עדות – תושב חוץ שהתייצב במדינת ישראל לצורך מתן עדות, ובהזדמנות זו התבקש בית המשפט לעכב את יציאתו, נאמר עליו כי מדובר בנתבע שמקום מושבו בחוץ לארץ; היעדרו מן הארץ לא נגרם בשל כך שהוא עומד – סמוך לבירור המשפט – לשנות את מקום מושבו. לכן, המסקנה הייתה שספק אם בית המשפט מוסמך למנוע את יציאתו מן הארץ.⁵¹

45 רע"א 4990/98 סדרס נ' מדינת ישראל, פ"ד נד(5) 588 (2000).

46 בג"ץ 129/63 מטלון (מזרחי) נ' בית הדין הרבני האזורי תל-אביב-יפו, פ"ד יז 1640 (1963).

47 ע"א 230/69 קנטי נ' יונייטד שוילי פילם, פ"ד כג(1) 505 (1969).

48 ע"א 703/70, לעיל ה"ש 33.

49 רע"א 3926/15 אברבוכ נ' Otkritie International Investment (פורסם בנבו, 10.9.2015). אך לא כך בהכרח כשמדובר בתושב הארץ.

50 רע"א 8477/16 ברקאי נ' גולדמן (פורסם בנבו, 15.1.2017).

51 המ' 565/62 הירשנברג נ' הירשנברג, פ"ד טז 2851 (1962).

הוחלט במקרה אחד שלא לעכב את יציאתו מן הארץ של נתבע, שהגיע למדינת ישראל למתן עדות.⁵² כך גם נפסק בעניין אחר שבו התייצב מצהיר לחקירה על תצהירו שניתן בתמיכה לבקשה לרשות להתגונן.⁵³

במקרה אחד לא בוטל צו עיכוב היציאה, אפילו דובר בחייב שהוא תושב חוץ. זאת לנוכח הימנעותו מלהתייצב לחקירה על תצהירו ובשל מניעת האפשרות לחקור אותו אודות עניינים שעשויה להיות להם השלכה על ההחלטה אם להותיר את צו עיכוב היציאה מן הארץ על כנו.⁵⁴

הכבדה על ביצוע פסק הדין – גם לעניין ההכבדה על ביצוע פסק הדין אין יציאתו של תושב חוץ יכולה לשנות דבר, שכן רכושו ועסקיו נמצאים בדרך כלל בחוץ לארץ. הקושי – או אף חוסר האפשרות – להושיב במאסר במדינת ישראל את מי שנעדר מן הארץ, אינו בגדר ההכבדה שהתקנה מדברת בה.⁵⁵ רק כשקיימות נסיבות שמתוכן ניתן ללמוד כי הנסיעה עלולה לשנות את המצב הקיים, כגון שנסיעתו של הנתבע כרוכה בהברחת רכוש לחוץ לארץ, יהא צידוק לעשות שימוש בתקנה האמורה.⁵⁶

מזונות קטין – נעשה ניסיון לצמצם את "חסינותו" של תושב החוץ, כך שלא תחול על תביעת קטין למזונות שלגביה טובת הקטין ורווחתו הן שיקולים מכריעים. נאמר שם כי אין להניח לראש משפחה להתנער מחובתו כלפי ילדיו על ידי חציית הגבולות ממדינה למדינה.⁵⁷

שיקולים שונים – ההלכות שלפיהן ניתן לעכב יציאתו מן הארץ של תושב חוץ במקרים מיוחדים בלבד, ראוי שיינתן להן משנה תוקף מטעמים חוקתיים.⁵⁸ במקרה אחד סירב בית המשפט להוציא צו עיכוב נגד תושב חוץ אף שכבר ניתן פסק דין לחובת אותו נתבע.⁵⁹

סימן ט – בית הדין הרבני

בסעיף 7 לחוק בתי דין דתיים (כפיית ציות) (תיקון מס' 3), התשס"א–2001, נקבעו הוראות בנדון. סמכותו של בית הדין הרבני להוציא צווי עיכוב יציאה מן הארץ, כמו כל סמכות אחרת שבסדרי הדין של בית הדין, כפופה לחובה להפעיל את הסמכות בסבירות ותוך כדי איזון בין האינטרסים

- 52 המ' (מחוזי ת"א) 9495/66 זילברברג נ' זונשיין, פ"מ נד 378 (1966).
- 53 המ' (מחוזי ת"א) 4834/85 ברונר נ' איתם א"י תעשיות מוקדמות, פ"מ התשמ"ה(3) 366 (1985). ראו שם את סיכום ההלכות בסוגיה זו.
- 54 רע"א 7474/06, לעיל ה"ש 9.
- 55 בר"ע 212/75 יפה נ' יפה, פ"ד (1) 333 (1975).
- 56 רע"א 18/89, לעיל ה"ש 34.
- 57 ר"ע 199/86 כהן נ' כהן, פ"ד מ(2) 53 (1986). במקרה דנן, העדיף בית המשפט לעקל את זכויות הנתבע בדירה המשותפת. עוד בעניין עיכוב יציאה בקשר לחוב מסוג מזונות לקטין ראו ע"א 232/89 לויאן נ' לויאן, פ"ד מג(4) 663 (1989).
- 58 רע"א 7208/93, לעיל ה"ש 27.
- 59 ע"א 219/64 רוזוב נ' דודא, פ"ד יח(3) 412 (1964).

השונים הנוגעים לעניין. ההוראות החלות על בית הדין הרבני נותנות ביטוי לאיזון המתחייב מן הנורמות החוקתיות החלות על כל הערכאות במדינת ישראל.⁶⁰

מטרת ההגבלה המוטלת על אדם, המונעת את יציאתו ממדינת ישראל, היא זהה לגבי בית משפט ולגבי בית דין רבני, פרט לתוספת של "חשש עיגון" שבתקנות בתי הדין הרבניים.⁶¹ ניתן להורות על עיכוב יציאה גם כאשר הנתבע, כתביעה לגירושין או לשלום בית, מתכוון לצאת מן הארץ ויש חשש ממשי כי הדבר יגרום לעיגון אשתו.

בית הדין הרבני רשאי להטיל צווי עיכוב יציאה מן הארץ במסגרת סמכותו לפי סעיף 4א לחוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), התשי"ג-1953. אמת המידה למתן צו כזה היא חשש כן וממשי שמא הימנעות ממתן הצו תביא לידי עיגון.⁶²

לא ניתן להתמודד עם סרבנות גט בין בני זוג יהודים, שאין להם זיקה למדינת ישראל, על דרך הטלת מרותו של בית הדין הרבני בישראל עליהם. בהיעדר זיקה פרסונלית וטריטוריאלית של בני זוג למדינת ישראל אין בית הדין הרבני יכול להחיל את סמכות שיפוטו על עניינם כדי להביא בן זוג סרבן ליתן גט לאשתו.⁶³

אולם כאשר מתקיים נגד המסרב לגט מבחן התושבות ויישומו בעידן "הכפר הגלובלי", הרי – ככל זכות יסוד – חופש התנועה מחוץ לישראל אינו זכות מוחלטת וייתכנו הגבלות לה. ההחלטה על עיכוב היציאה היא מידתית, שכן, בסופו של דבר, המפתח מצוי בידי המסרב – מילוי אחר פסקי הדין של בתי הדין הרבניים.⁶⁴

במקרה אחד, כאשר בית הדין הרבני לא פעל כלל בתוך המסגרת הראויה והצרה של סעיף 4א לחוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), אלא על בסיס סמכות לפי סעיף 1 לחוק שאינו מתאים לנסיבות המקרה, נקבע כי אין מקום להכשיר את צווי עיכוב היציאה שניתנו נגד העותרת ודינם של הצווים להתבטל.⁶⁵

סימן י – צו עיכוב יציאה נגד נתבעים שונים

צו גירוש או צו הסגרה – תקנה 387 לתקנות התשמ"ד קבעה כי בית המשפט יבטל צו עיכוב יציאה לבקשת היועץ המשפטי לממשלה, אם ניתן נגד אותו אדם צו גירוש לפי חוק הכניסה לישראל, או צו הסגרה לפי חוק ההסגרה. לדיון בבקשה זו יוזמן התובע שלבקשתו ניתן צו עיכוב היציאה.⁶⁶ תקנה 128 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט), שכותרתה "צו עיכוב וצו הרחקה", קובעת:

- 60 בג"ץ 4976/02 היועץ המשפטי נ' בית-הדין הרבני האזורי, נתניה, פ"ד נו(5) 345 (2002).
- 61 בג"ץ 578/82 נעים נ' בית הדין הרבני האזורי, ירושלים, פ"ד לז(2) 701 (1983).
- 62 בג"ץ 5387/13 פלונית נ' בית הדין הרבני האזורי בפתח תקוה (פורסם בנבו, 9.9.2014).
- 63 בג"ץ 6751/04 סבג נ' בית-הדין הרבני הגדול לערעורים, פ"ד נט(4) 817 (2004). אין בית הדין מוסמך להפעיל אמצעים של הגבלת תנועה ועיכוב יציאה מן הארץ על בן זוג כזה הנמצא במקרה בישראל לרגל ביקור.
- 64 בג"ץ 7075/04 פלונית נ' פלוני, פ"ד נט(3) 289 (2004).
- 65 שם.
- 66 ההוראה זהה לנוסח תקנה 384 הקודמת.

(א) נתן בית המשפט צו עיכוב יציאה על אדם, וכן נתן מי שהוסמך לכך צו הרחקה לפי חוק הכניסה לישראל, התשי"ב–1952, או צו הסגרה לפי חוק ההסגרה, התשי"ד–1954, יבטל בית המשפט את צו העיכוב, אם ביקש זאת היועץ המשפטי לממשלה.

(ב) הגיש היועץ המשפטי לממשלה בקשה כאמור בתקנת משנה (א), ימציא הודעה מספקת על כך לבעל הדין שלפי בקשתו ניתן צו עיכוב היציאה.

במקרה אחד עתר היועץ המשפטי לממשלה לבטל צו עיכוב יציאה שניתן בבית דין רבני. מעמדו של היועץ המשפטי לממשלה נשען על התקנה הנ"ל וכן על הסמכות הכללית המוגדרת בפקודת סדרי הדין (התייצבות היועץ המשפטי לממשלה) [נוסח חדש]. על פי צו מטעם שר המשפטים לפי סעיף 18 לחוק ההסגרה, התשי"ד–1954, רשאי היועץ המשפטי לממשלה לעתור לביטול צו עיכוב יציאה שניתן בבית דין רבני.⁶⁷

בעניין אחד הוצא נגד המשיב צו הסגרה קודם לפתיחת ההליכים בבית הדין הרבני. משכך, האינטרסים הנוגעים להוצאת צו עיכוב היציאה אינם כוללים את חופש התנועה של המשיב (שממילא כבר נשלל ממנו). אל מול החשש לעיגון האישה והשאיפה להבטיח את זכותה למזונות עמדו האינטרסים של כיבוד החלטותיהם של בתי המשפט (שקבעו כי המשיב הוא בר הסגרה) וכן כיבוד התחייבויותיה הבינלאומיות של מדינת ישראל להסגרת מבוקשים למדינות זרות לצורך העמדתם לדין.⁶⁸

קיימת עדיפות עליונה לקיום התחייבויותיה הבינלאומיות של מדינת ישראל במסגרת הליכי ההסגרה, שלפיהם הוסגר המשיב בזמנו בתנאים מסוימים מחוץ לישראל.⁶⁹

צו עיכוב יציאה נגד מנהל בחברה – כאמור, ניתן להורות על עיכוב יציאתו של נתבע או של חייב, לא רק על פי התקנות אלא גם על פי חיקוקים, כמו: חוק ההוצאה לפועל, חוק הבוררות, פקודת מס הכנסה [נוסח חדש], פקודת פשיטת הרגל [נוסח חדש], חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, ועוד. ניתן לעכב יציאה מן הארץ של מנהל בחברה כאשר החברה נקלעה להליכי פירוק והמנהל דרוש לשם חקירה בעסקי החברה, חקירה העלולה להכין תשתית ראייתית לתביעה אישית נגד אותו מנהל. הלכה זו חלה גם על חברה בכינוס נכסים, ולא דווקא בפירוק. הבסיס החוקי לשימוש בסמכותו זו של בית המשפט הוא "סמכותו הטבעית". יש להדגיש כי כאשר מופעלת סמכותו של בית המשפט בעניין עיכוב יציאה של מנהל בחברה, אין צורך להוכיח את כל היסודות הדרושים.⁷⁰ במסגרת תיק פירוק של חברה חויב המבקש, שהיה נושא משרה בחברה, בתשלום סכום כסף לקופת הפירוק. במהלך ההליך שנוהל נגד המבקש עוכבה יציאתו מהארץ. נקבע כי בנסיבות מקרה זה שבגינן עוכבה יציאתו מהארץ, יש ממש בטענתו נגד החיוב לגופו. לפיכך, נתקבלה בקשתו לעיכוב ביצועו של פסק הדין וכך גם לביטול הצו.⁷¹

67 בג"ץ 852/86 אלוני נ' שר המשפטים, פ"ד מא(2) 1 (1987); ב"ש (מחוזי ת"א) 641/73 קורבלי נ' מדינת ישראל, פ"מ התשל"ד(1) 361 (1973).

68 בג"ץ 4976/02, לעיל ה"ש 60.

69 רע"א 8934/03 דרזנר נ' גיל, פ"ד נח(3) 913 (2004).

70 רע"א 340/87 זיסר נ' נאמן, פ"ד מא(4) 666 (1987). בפסק דין זה קיימת גם הפניה לסעיפים בפקודת החברות [נוסח חדש], התומכים בגישה זו.

71 ע"א 1103/04 רוזנצוויג נ' מפרק גדרם שמנים בע"מ, פ"ד נט(3) 125 (2004).

פרק ה – צו מניעה זמני

—	התשתית המשפטית	—	סימן א
—	השיקולים בדיון בבקשה	—	סימן ב
—	מאזן הנוחות	—	סימן ג
—	דיני יושר	—	סימן ד
—	תובענה בענייני מקרקעין	—	סימן ה
—	בנקאות וחברות	—	סימן ו
—	צווים בתחום המשפט הציבורי	—	סימן ז
—	הפרת צו מניעה	—	סימן ח
—	סדרי דין	—	סימן ט
—	הליכי בוררות	—	סימן י

סימן א – התשתית המשפטית

בפרק כ"ח לתקנות התשמ"ד, שדן בסעדים זמניים, לא נמצאו הוראות מיוחדות בקשר לצו מניעה. לעומת זאת מצויות הוראות בקשר לסעדים זמניים אחרים, כמו עיקול זמני, עיכוב יציאה מן הארץ, מינוי כונס נכסים וכו'.

מקור הסמכות למתן צו המניעה הוא סעיף 75 לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד-1984, הקובע כי כל בית משפט הדין בעניין אזרחי מוסמך לתת פסק הוצאה, צו עשה, צו לא תעשה (שהוא למעשה צו מניעה), או ביצוע בעין (דהיינו אכיפה) וכל סעד אחר ככל שייראה לנכון בנסיבות שלפניו. במקביל הייתה קיימת גם תקנה 14 לתקנות התשמ"ד החוזרת במילים אחרות על אותן הוראות. מלבד תשתית חקיקתית זו הרי שהכללים למתן הסעד של צו מניעה הם פרי מלאכתה של הפסיקה.¹ אולם בתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) קיימת התייחסות לסוג זה של סעד זמני ותקנה 109, שכותרתה "צו מניעה זמני", קובעת:

בית המשפט רשאי להורות למשיב להימנע מלעשות או להימנע מלהוסיף ולעשות, בעצמו או באמצעות מי מטעמו, פעולה כלשהי, אם שוכנע כי קיים חשש סביר שאי-מתן הצו יכביד באופן ממשי על ביצועו הראוי של פסק הדין.

השקפת המחוקק היא כי יש מקום לאכיפת חוזה ולמתן צווי מניעה נוסף לתשלום פיצויים. כך עולה בבירור מסעיפים 2 ו-3 לחוק החוזים (תרופות בשל הפרת חוזה), התשל"א-1971, ומהמסורת המשפטית שהתפתחה סביב עולת גרם הפרת חוזה, כביטוי בסעיף 62(א) לפקודת הנזיקין [נוסח חדש]. גם אם יש משקל לשיקולים כלכליים, אין הם בבחינת חזות הכול במשפט הפרטי, שבמרכזו רעיון הצדק המתקן.²

על חשיבות הניסוח של צווי בית המשפט, ובמיוחד צווי מניעה לסוגיהם, אין צורך להכביר מילים. צוויים אלה נועדו לקבוע את המותר ואת האסור ולהכווין את התנהגות בעל הדין. על הצוויים להיות בהירים כך שבעלי הדין יוכלו להבינם ולקיימם, ועליהם להיות מדויקים כך שלא יוטל על כתפיו של אחד מהם נטל שבית המשפט לא התכוון להטילו.³

הסעד המבוקש – צו מניעה – הוא סעד שעל פי דיני הקניין ניתן לנקוט, מעצם הגדרתה של זכות הבעלות, כלפי כולי עלמא.⁴

יש למנוע מצב שבו הנתבע ינצל את תקופת הביניים בין היום שבו נפתח ההליך ליום שבו ניתן פסק הדין בפועל וימכור את הנכס.⁵

תקנה 110 לתקנות החדשות, שכותרתה "תחולה על צו מניעה זמני", קובעת כי –

- 1 ע"א 732/80 ארנס נ' "בית אל – זכרון-יעקב", פ"ד לח(2) 645 (1984).
- 2 ע"א 3668/98 בסט ביי רשתות שיווק בע"מ נ' פידיאס אחזקות בע"מ, פ"ד נג(3) 180 (1999).
- 3 רע"א 11756/05 אברבוך נ' קל בנין טרמק בע"מ (פורסם בנבו, 16.2.2006).
- 4 רע"א 327/13 כהן נ' מינהל מקרקעי ישראל (פורסם בנבו, 7.5.2013).
- 5 רע"א 4717/13 גאליה נ' חלאילה (פורסם בנבו, 21.1.2014). בעניין זה נדחתה בקשת רשות ערעור על החלטה בסעד זמני, בגדרה נאסר על המבקשים לבצע כל דיספוזיציה בנכס מושא ההכרעה.

תקנות 103(ג) (הדנה בעיקול מקרקעין) ותקנה 106 (הדנה בעיקול זמני לטובת תובעה שזכה בתביעה) יחולו על צו מניעה זמני בשינויים המחויבים.

סימן ב – השיקולים בדיון בבקשה

אם מתן פסק דין מסוג "עשה" או "לא תעשה" מסור לשיקול דעתו של בית המשפט, הרי שמתן צו זמני (בעניינים אלה) – על אחת כמה וכמה. קיימים ארבעה מבחנים למתן צו מניעה זמני, והם:⁶
(א) מתן הסעד הזמני הוא כה הכרחי עד כדי הצדקת התערבותו של בית המשפט בשלב מוקדם, לפני בירור התביעה (שמירת המצב הקיים);

(ב) התובע הוכיח לכאורה את זכותו, אשר למענה דורש הוא מתן סעד והגנה עד לתום הדיונים;
(ג) נטיית מאזן הנוחות – שקילת אי-הנוחות שתיגרם לתובע אם לא יינתן הצו, לעומת אי-הנוחות שתיגרם לנתבע אם יינתן, וכן בחינת השאלה אם נזקו של התובע ניתן להטבה על ידי פיצוי כספי;
(ד) קיום שיקולי יושר המונעים את מתן הסעד, כמו היעדר ניקיון כפיים, העלמת עובדות וכיו"ב.

בדונו בבקשה למתן צו מניעה זמני בית המשפט יבדוק את קיומן של ראיות לכאורה, אם למבקש יש סיכוי טוב לזכות בדיונו, וכן את מידת הנזק העלול להיגרם לבעל הדין האחד או לרעהו, אם יינתן או אם לא יינתן הצו, והשוואת הנזקים זה לזה.⁷

בניגוד לכללים הנקוטים בידי בית המשפט, באשר לאופן הערכתם של סיכויי התביעה בבקשות "רגילות" לסעדים זמניים, הרי שבמקרה של צו למניעת פרסום נדרש מהמבקש רף גבוה הרבה יותר. על המבקש להוכיח כי לא זו בלבד שהוא בעל סיכויים טובים לזכות בתביעה בגין לשון הרע שיגיש נגד המפרסם, אלא גם שלמפרסם אין כל טענת הגנה של ממש בתשובה לתביעה.⁸

ערכאת הערעור אינה נוהגת להתערב בהחלטות ביניים של הערכאה הדיונית הנוגעות לסעדים זמניים. הטעם בכך הוא כי לערכאה הדיונית שיקול דעת רחב בעניינים אלה, בין היתר, משום שהיא זו אשר בפניה מונחים התצהירים ונחקרים המצהירים מטעם בעלי הדין דבר המאפשר התרשמות ישירה ובלתי אמצעית מן הראיות הצריכות לשלב הביניים.⁹

6 יואל זוסמן סדרי הדין האזרחי 613 (שלמה לויין עורך, מהדורה 7, 1995).

7 ע"א 483/85 לב נ' דגם מערכות בע"מ, פ"ד לט(4) 729 (1986).

8 רע"א 10771/04 רשת תקשורת והפקות (1992) בע"מ נ' אטינגר, פ"ד נט(3) 308 (2004). אם סבור בית המשפט, בבוחנו בקשה לצו למניעת פרסום, כי ייתכן שלמפרסם קיימת הגנה כלשהי, אזי האינטרס הציבורי נוטה לטובת המפרסם, ועל בית המשפט לאפשר לו לפרסם את הפרסום השנוי במחלוקת ולשאת בתוצאות פרסומו.

9 רע"א 8055/08 ניו ג'ינס בע"מ נ' רנואר אופנה ייצור ושיווק (1993) בע"מ (פורסם בנבו, 2.4.2009). המבקשים עתרו למתן צווי מניעה נגד המשיבות באשר לשימוש במונח "Cargo" לצורך שיווק מכנסיים מתוצרתן. הבקשה לצו מניעה זמני נדחתה על ידי בית המשפט המחוזי ובית המשפט העליון דחה את הבקשה למתן רשות ערעור.

בקשה לצו מניעה זמני נדחתה מחמת קיומו של "מעשה עשוי" בשלב זה של היחסים בין בעלי הדין.¹⁰

במקרה אחד צו המניעה הזמני ניתן בהתאם להצעת בית המשפט לה הסכימו כל הצדדים. הם הסכימו לכך שניתן יהיה לחדש את הצו מעת לעת לפי בקשת מי מן הצדדים, תוך שתינתן למבקשות הזכות להגיב. כמו כן הוסכם ונקבע כי המבקשות תוכלנה לעתור לביטול הצו. משכך, יש לראות את המבקשות כמי שהסכימו לאפשרות שהצו יוארך על ידי בית המשפט גם ללא הסכמתן, כל עוד ניתנה להם הזכות להגיב. הגם שמדובר בצו מניעה זמני שלא ניתן על פי ההסדרים הרגילים הקבועים בתקנות סדר הדין האזרחי.¹¹

בעניין אחר הבקשה לצו מניעה הייתה חריגה בשל כך שהיא מהווה חלק מהמרצת הפתיחה המבקשת להגביל פרסומים עתידיים בטענה כי המפרסם ביצע את עבירת הסוב יודיזה, וייתכן כי אמות המידה לבחינתה שונות מעט מהכללים המקובלים בעניין בקשות למתן סעד זמני.¹²

צמצום צו המניעה – נדחתה בקשת רשות ערעור שעניינה צמצום צו מניעה זמני שניתן לטובת המבקשים במסגרת סכסוך בין הצדדים שבמרכזו הסכם קומבינציה. לא נמצא מקום להתערב בקביעת בית המשפט המחוזי כי אין מקום להורות על מתן צו מניעה זמני גורף.¹³

סימן ג – מאזן הנוחות

כאשר מאזן הנוחות נוטה בבירור לטובת המבקש, יש מקום להעניק לו את הסעד הזמני המבוקש.¹⁴ כאשר קיימת לכאורה שאלה רצינית המצריכה ליבון בהליך העיקרי נדחתה בקשת רשות ערעור על החלטה שלפיה ניתן צו מניעה זמני.¹⁵ אין להכריע בשאלות המשפטיות הלא פשוטות המתעוררות בגדר בקשה לסעד זמני.¹⁶

השאלות המשפטיות שמעלה המבקשת צריכות להתברר בהליך העיקרי ולא בבקשת רשות ערעור על החלטה להורות על מתן צו מניעה במיוחד כשצו המניעה נועד לשמר את המצב הקיים משך שנים.¹⁷

10	רע"א 11938/05 לשכת עורכי הדין נ' איילון חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 16.1.2006). מדובר סכסוך שנתגלע בלשכת עורכי הדין בנוגע להתקשרות עם חברת ביטוח בפוליסות אחריות מקצועית.
11	ע"א 2662/13 ב. גאון קמעונאות וסחר בע"מ נ' פלמר (פורסם בנבו, 6.5.2013).
12	רע"א 4783/13 כהן נ' יצחק (פורסם בנבו, 7.7.2013). נדחתה בקשה שעניינה דחיית בקשה למתן צו מניעה זמני האוסר על המשיב, בעל אתר אינטרנט, לפרסם פרסומים אודות המבקש.
13	רע"א 6368/17 מייזלס נ' סמט (פורסם בנבו, 1.11.2017).
14	רע"א 8226/11 באטה נ' מינהל מקרקעי ישראל (פורסם בנבו, 1.12.2011). כתביעה לבית המשפט המחוזי תבע המבקש להחריג חלקה מסוימת מהמכרז ולחייב את המינהל לחתום עמו על חוזה חכירה ביחס לחלקה זו בפטור ממכרז. לטענתו, ניתנה לו הבטחה שלטונית כי החלקה תוקצה לו. בקשתו למתן צו מניעה זמני נדחתה, אולם בית המשפט העליון נעתר לבקשה.
15	רע"א 6382/09 קרן קיימת לישראל נ' דימנט-יוסף (פורסם בנבו, 19.8.2009). הצו ניתן לעיכוב יישום הסכם עקרונות שנחתם בין מדינת ישראל לקרן הקיימת לישראל שעניינו רפורמה במינהל מקרקעי ישראל בנוגע לחילופי קרקעות.
16	רע"א 8304/09 בזק החברה הישראלית לתקשורת בע"מ נ' דפי זהב בע"מ (פורסם בנבו, 1.12.2009).

סימן ד – דיני יושר

אף שהסעד של צו מניעה ניתן מכוח הדין (חוק בתי המשפט), מתייחסים לתרופה זו כאל תרופה המועננת מכוח דיני היושר – המסורה לשיקול דעתו של בית המשפט. העלמת עובדות עלולה לפגוע בסיכוי לקבל את הסעד הזמני.

המסורת האנגלית, המכפיפה את שיקול דעתו של בית המשפט לעקרונות של יושר בהענקת סעד המניעה, נקלטה אצלנו במיוחד בנוגע להפעלת הסמכות במתן צו מניעה זמני.¹⁸ צו מניעה הוא סעד שיסודו בדיני היושר, אבל כאשר עותרים לו על יסוד זכות קניינית, אין לבית המשפט שיקול הדעת הרחב הנתון לו בתביעה לחזקה שעליה חלה פקודת הנזיקין.¹⁹ נקבע כלל מצמצם לעניין יישומם של דיני היושר. כאשר צו המניעה מיועד להגן על זכות קניינית, להבדיל לדוגמה מזכות לחזקה. בתביעה קניינית לצו מניעה קבוע לא יתרשמו יתר על המידה מטענת שיהוי. שונה המצב עת מדובר בצו מניעה זמני. כאשר מדובר בצו כזה גם בתביעה קניינית יחולו דיני היושר, לרבות טענות לעניין שיהוי, עקב אופיו המיוחד של הסעד הזמני.²⁰ בבקשה לסעד זמני מן הראוי להזכיר בצורה מפורשת, קיומו של הליך אחר (אם קיים) ואין די בכך שניתן היה ללמוד על קיומו מהנספחים לבקשה.²¹

סימן ה – תובענה בענייני מקרקעין

נדחתה בקשה למתן צו מניעה זמני נגד המשיבה לביצוע כל עסקה או דיספוזיציה ביחידות דיור שבנתה המשיבה במסגרת פרויקט תמ"א 38 שלא בהתאם לדין, עד להכרעה בתובענה העיקרית למתן צו הצהרתי על זכויות בעלות ביחידות הדיור. נפסק כי המבקשת השתהתה בבקשה, כי לא הוכח שסיכויי התביעה להתקבל גבוהים וכי מאזן הנוחות נוטה לטובת המשיבה.²² במקרה אחד לא ניתן צו מניעה קבוע שיאסור על המשיב (שקנה את זכויות הבניה בגג בבית משותף, בלא הצמדה ליחידת דיור בבניין) לבנות על גג הבית המשותף.²³ בתובענה המתבררת בין שניים בנושא שימוש במקרקעין או עסקה במקרקעין, לא ייתן בית המשפט צו מניעה זמני נגד אדם שלישי, כדי למנוע מאותו אדם להשתמש במקרקעין אם הוא לא צורף כבעל דין להליך.²⁴

17 רע"א 8526/09 בניני בנק בע"מ נ' דרור הדרום חברה לפיתוח בע"מ (פורסם בנבו, 18.3.2010).

18 ע"א 10717/05 פלוריסט דה קוואקל ב.וו. נ' חגיג (פורסם בנבו, 3.9.2013)

19 ע"א 389/64 קרוינסקי נ' גולדשטיין, פ"ד יט(1) 225 (1965).

20 רע"א 5240/92 חלמיש חברה ממשלתית עירונית לשיקום הדיור בת"א יפו בע"מ נ' אשרז עיבוד נתונים בע"מ, פ"ד מז(1) 45 (1992).

21 רע"א 4090/09 יעקב נטוביץ בע"מ נ' האחים בר נוי בע"מ (פורסם בנבו, 23.3.2010). עם זאת אין מדובר בחוסר ניקיון כפיים מן הסוג המצדיק דחיית בקשה לסעד זמני על הסף.

22 רע"א 1864/13 אשכנזי נ' ש.ג. דרור אחזקות בע"מ (פורסם בנבו, 10.4.2013).

23 רע"א 2912/11 יקיר נ' לוי (פורסם בנבו, 26.5.2011).

24 ע"א 594/76 בורוכוביץ נ' גניש, פ"ד לא(1) 526 (1976).

צו מניעה זמני האוסר לקדם ביצוע עסקת מכר מקרקעין, ימשיך לחול על הצדדים עד להכרעה בערעור. מדובר בבקשה לעיכוב ביצוע פעולות הנוגעות לנכס מקרקעין העלולות להיות בלתי הפיכות ולכן הכף נוטה לקבלת הבקשה.²⁵

התקבלה בקשה לעיכוב ביצוע פסק דין במסגרתו ניתן צו מניעה קבוע האוסר על המבקשים או מי מטעמם לנהל בחנות אשר בבעלותם עסק לממכר מזון. באשר למאזן הנוחות, נראה כי הנזק הצפוי למבקשים כתוצאה מקיום צו המניעה הוא משמעותי ואף כולל נזק שייגרם לצד שלישי – השוכר הנוכחי בחנות.²⁶

נדחתה בקשת רשות ערעור שעניינה ביטול צו מניעה זמני, שלפיו המבקשת מנועה להיכנס ליחידות דיור בפרויקט בנייה שבו היו מעורבים הצדדים, או לבצע בהן כל פעולה שתפגע בזכות העיכבון של המשיבה.²⁷

בעניין אחד, מאזן הנוחות חייב מתן צו מניעה האוסר על עשיית כל פעולה בדירת המגורים של המבקשת, אשר כשירותה המשפטית נדונה בבית המשפט לענייני משפחה. אין ספק כי הנזק הפוטנציאלי הטמון בהעברת זכות קניינית בדירת מגורים הינו רב ביותר וספק אם ניתן לתקנו באמצעות פיצוי כספי.²⁸

ניתן צו מניעה זמני בתביעה שעוררה שאלות מהותיות. כמו כן מאזן הנוחות נוטה במידת מה אל עבר המבקשת, משנמצא כי אין להקל ראש בערכו הסובייקטיבי של שטח המחלוקת עבור המבקשת (הגם שאינו משמש למגורים).²⁹

סימן ו – בנקאות וחברות

ערבות בנקאית – נדחתה בקשה למתן צו מניעה זמני שיאסור על המשיבות לחלט או לממש ערבות בנקאית עד להכרעה בתובענה שהגישה המבקשת. נפסק כי מדובר בערבות אוטונומית, וכי המבקשת לא הרימה את הנטל הלכאורי להראות כי חילוטה נעשה באופן שרירותי או בחוסר תום לב בולט וקיצוני המצדיק את מתן הצו.³⁰

בעניין אחד נקבע כי הערבות הנדונה היא ערבות בנקאית אוטונומית שלצורך חילוטה אין להיזקק לטענות הנוגעות לעסקת היסוד. המבקשת לא עמדה בנטל להראות כי מתקיימות נסיבות חריגות המצדיקות להימנע ממימוש הערבות.³¹

- ע"א 2673/16 נתן נ' עומר (פורסם בנבו, 12.4.2016). זאת גם כאשר המבקש אינו מתגורר בנכס והוא אינו הבעלים היחיד שלו ואף שמדובר בנכס מסחרי.
- רע"א 2195/16 כח ע.א. נכסים בע"מ נ' התחנה המרכזית החדשה בתל אביב (פורסם בנבו, 1.6.2016).
- רע"א 2258/14 בניני בר אמנה חברה לבניין ופיתוח בע"מ נ' עדיאל בע"מ (פורסם בנבו, 4.2.2015).
- רע"א 798/14 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 10.2.2014).
- רע"א 5284/17 עלי נ' עיזבון עלי (פורסם בנבו, 15.10.2017).
- רע"א 2502/13 האחים שגראוי ייזום ובניה בע"מ נ' גינדי החזקות דירות יוקרה בע"מ (פורסם בנבו, 10.4.2013).
- רע"א 5054/13 אדרי-אל ישראל נכסים בע"מ נ' עיריית טבריה (פורסם בנבו, 8.9.2013).

בנקאות – התקבלה באופן חלקי בקשת המבקשת למתן צו מניעה זמני האוסר על המשיב לסגור את חשבון הבנק שלה המנוהל באחד מסניפיו. בית המשפט הורה על הקפאת ההליך כל עוד מתנהל ההליך ולא תתאפשר בו כל פעילות, למעט משיכה חד פעמית של היתרה המצויה בו.³²

חברות – נותר על כנו צו ביניים לפיו לא תכונס האסיפה הכללית של בעלי המניות אשר נועדה לדון באישור שכרו של מנכ"ל החברה ולאשר את העסקתו.³³

נדחתה בקשה למתן צו מניעה זמני, שהסעד המבוקש בה הוא השעיית החלטת הבורסה בדבר מחיקת מניות מהמסחר. משנמחקו המניות מן המסחר ניצבים בפני "מעשה עשוי" ולא ניתן עוד להעניק את הסעד המבוקש.³⁴

סימן ז – צווים בתחום המשפט הציבורי

ניתן לעתור למתן צו מניעה זמני כדי לכפות על פרט או על גוף משפטי את החובה לקיים חביותיו על פי חוק או להימנע מביצוע עבירה, ובין היתר קיום חובה שהיא בגדר האינטרס הציבורי. בית המשפט המחוזי נעתר לבקשת המדינה ונתן צו זמני שבו נדרשה קופת חולים לחדול מלהעניק לרופאיה תוספת שכר או הטבה כספית הקשורה בהפעלת מבצע לקיצור תורים בבתי החולים. עוד ציווה עליה בית המשפט להימנע מתשלום שכר לרופאים על פי הדרגות שקודמו אליהן.

בערכאת הערעור נקבע כי הסעדים מסוג צו עשה או צו לא תעשה אינם מוגבלים לנושאים מתחום המשפט האזרחי הטהור. הם משמשים לדוגמה בבית המשפט הגבוה לצדק בתחומי המשפט החוקתי והמשפט המינהלי, ביני המעמד האישי ועוד. נקבע עוד כי בתי המשפט פתוחים לא רק לפניותיו של הפרט נגד הרשות הציבורית אלא גם לפניותיה של הרשות הציבורית נגד הפרט או נגד גוף משפטי נתמך. זאת כדי לאלצו בדרכים חוקיות שנועדו לכך, לרבות באמצעות צו עשה או צו לא תעשה לפי העניין, לכבד את האיסורים שבחוק.³⁵

בית המשפט הוסמך לחלט רכוש של מי שהורשע בעבירה על חוק איסור הלבנת הון, התש"ס–2000, והוא מחיל על החילוט הוראות מפקודת הסמים המסוכנים, בשינויים המחויבים. הוראות אלה מאפשרות הטלת עיקול זמני וצו מניעה זמני להבטחת חילוט הרכוש לאחר ההרשעה.³⁶

32 רע"א 5066/15 עמותת אלמסרא נ' בנק הפועלים בע"מ (פורסם בנבו, 6.8.2015).

33 רע"א 687/12 דרורי נ' אי.א.י.אל ישראל אקוויטי בע"מ (פורסם בנבו, 23.1.2013). עם זאת עד להכרעת בית המשפט קמא בדבר המשך תשלום המשכורת למנכ"ל החברה תמשיך החברה לשלם את משכורתו כפי שהייתה לפני שנדרש אישורה המחודש וזאת גם רטרואקטיבית, תוך חיוב המנכ"ל בהפקדת ערבות בנקאית; אשת המנכ"ל תמשיך להיות מועסקת ולקבל שכר ללא צורך בהבטחת החזרתו.

34 רע"א 875/14 לייפוייב בע"מ נ' הבורסה לניירות ערך (פורסם בנבו, 20.3.2014).

35 רע"א 2920/90 קופת חולים של ההסתדרות נ' מדינת ישראל, פ"ד מז(1) 397 (1991).

36 בש"פ 1542/04 מדינת ישראל נ' אדר, פ"ד נח(3) 600 (2004).

סימן ח – הפרת צו מניעה

קיים אינטרס ציבורי ראשון במעלה למצות עם המפר את דרך האכיפה החלופית הקובעת כי אי-קיום צו מניעה, שנתן יושב ראש ועדת הבחירות המרכזית, מהווה עבירה פלילית.³⁷ בעניין אחד נקבע כי לא היה מקום לאכוף הוצאות שנפסקו בבית משפט באנגליה ולהשיתן על הנאמן או על קופת פשיטת הרגל לפיכך, ויש צידוק הולם להגנה על הנאמן באמצעות הוצאת צו מניעה.³⁸

הליכי ביזיון בית המשפט – ניתן לנקוט הליכי ביזיון בית המשפט נגד המפר צו מניעה, שכן מטרתם של הליכים אלה אינה להעניש את הממרה על אירועי העבר כי אם לדאוג לכך שהצו יקיים בעתיד.³⁹ אפילו נעשו הפעולות המפרות נושא ההליך בתום לב ומתוך אמונה כנה שמעשים אלה אינם ממרים את הצו, אין טעם שלא לכפות על הממרה את ביצועו של צו המניעה בעתיד, לאחר שהובהר לו בהליכי הביזיון כי מעשיו אינם עולים בקנה אחד עם צו המניעה.⁴⁰ הסנקציה המוטלת על אדם המסרב לציית לצו שנתן בית המשפט נועדה לכפות עליו – בהטלת קנס או במאסר – לבצע את שנצטווה לעשות. הקנס והמאסר פניהם לעתיד ומימושם הוא פועל יוצא של ההפרה שתבוא לאחר הטלתם. ביישום הפקודה, אין אפוא להטיל מאסר מותנה בגין הרשעה בעבירה שכבר בוצעה. ניתן להתרות בשבט המאסר כדי למנוע הפרה בעתיד.⁴¹

תביעה בגין נזקי הצו – עילת התביעה בגין הנזקים שנגרמו בשל צו המניעה הזמני, קמה רק עם ביטולו.⁴²

סימן ט – סדרי הדין

סמכות עניינית – צו מניעה, קבוע כזמני, אשר שוויו עולה על הסכום שבסמכותו העניינית של בית משפט השלום או שאינו ניתן לביטוי כספי או להערכה, מצוי בגדר סמכותו של בית המשפט המחוזי.⁴³

- 37 תר"מ 144/98 טולדנו נ' פרץ, ראש עיריית קרית-אתא, פ"ד נב(4) 666 (1998).
- 38 ע"א 3907/14 בנאי נ' ארוז (פורסם בנבו, 10.8.2016). בנסיבות הייחודיות של המקרה, בצדק הותר לחייב לנהל בעצמו את ההליך נגד המערער גם במסגרת הליכי פשיטת הרגל.
- 39 ראו להלן שער עשרים ושלושה: פסק דין, פרק ט – ביזיון בית המשפט.
- 40 ע"פ 2351/95 "מובי" בירנבאום בע"מ נ' שמעוני, פ"ד נא(1) 661 (1997). כאשר מדובר בהפרתו של צו מניעה, שהוצא בגין גניבת עין, יש רלוונטיות לבחינת השינויים שנעשו במוצר המתחרה החדש לעומת הקודם. אין די בשינויים מינוריים במוצר שלגביו הוצא צו המניעה כדי לצאת ידי חובת הצו. כמו כן, אין לאפשר התחכמות כדי לעקוף צו מניעה על ידי הכנסת שינויים חסרי משמעות.
- 41 ע"פ 1160/98 שיז"פ שיווק יזום פרויקטים לבניה בע"מ נ' אשכנזי, פ"ד נד(1) 230 (2000). לגבי הטלת קנס ראו ע"פ 5177/03 מור נ' דנציגר – משק פרחים "דן", פ"ד נח(4) 184 (2004).
- 42 רע"א 2345/98 דנגור נ' ליבנה, פ"ד נב(3) 427 (1998).
- 43 רע"א 7589/98 הפדרציה הישראלית לתקליטים וקלטות בע"מ נ' שורץ, פ"ד נג(1) 670 (1999). בענייני עובד ומעביד – הסמכות לבית הדין לעבודה.

הצורך בתיק עיקרי – כדי להביא את נושא המחלוקת להכרעה שיפוטית יש ליזום הליך שיפוטי עיקרי ולשטוח בו את מלוא הטענות. בעניין אחד, מהות הסעדים הזמניים שנתבקשו חרגו מטיבם של סעדי ביניים, ומהנתונים נראה כי הליך עיקרי לא הוגש.⁴⁴

מתן ערובה – כלל נקוט הוא שמחייבים את התובע, שלפי בקשתו ניתן צו מניעה זמני, במתן ערובה או התחייבות אישית לפיצוי הנתבע על נזקיו עקב הצו. מטבע הדברים, הנזק העלול להיגרם בשל הענקתו של צו מניעה זמני הוא "תיאורטי", במובן זה שבעת מתן צו המניעה, מהותם והיקפם של הנזקים הצפויים אינם ידועים מראש במקרים רבים. אולם, אין בכך כדי לגרוע מן הטעם שביסוד התנייתו של הצו בערובה או בהתחייבות מתאימה.⁴⁵

כאשר סכומי הערבויות שנקבעו אינם מבטיחים כראוי את פיצוי הנתבעים בגין הנזקים הכספיים העלולים להיגרם להם עקב מתן הצו, נקבע כי יש להגדילם.⁴⁶ החלטה המורה כי סכום העירבון יושב במלואו למפקידו ככל שתידחה תביעתו, כמוה כהחלטה כי לא נדרש שיופקד עירבון מלכתחילה – שהרי אין כל טעם בהפקדת העירבון אם לא יהיה בו בסופו של יום כדי לפצות על הנזק שנגרם למי שהצו הופנה כלפיו.⁴⁷

סימן י – הליכי בוררות

סמכויות בית המשפט המחוזי למתן סעדים הזמניים, על פי סעיף 16(א)(5) לחוק הבוררות, התשכ"ח – 1968 מותנים – כל עוד לא מונה בורר לדון במחלוקת – במיצוי ההליך על פי סעיף 8(ב) לחוק הבוררות – קרי: הגשת הודעה בכתב על ידי בעל הדין המבקש מינוי בורר לבעל הדין שכנגד בדרישה להסכים למינוי בורר מוצע על ידיו.⁴⁸

צד להליך בוררות המגיש בקשה לצו מניעה לעיכוב הליכי הבוררות נדרש לעמוד בנטל מוגבר לשכנע כי סיכויי התביעה ומאזן הנוחות נוטים לזכותו וכי משקלם נושא עוצמה ניכרת. לצד כלל זה חל גם הכלל לפיו לערכאה הדנה בעניין מסוים, הסמכות שבשיקול דעת להורות על עיכוב דיון בהליך שלפניה עד להכרעה בהליך אחר שתלוי ועומד לפני ערכאה אחרת ושמעורר שאלות דומות.⁴⁹

- 44 רע"א 7529/05 אגודת עטרה ליושנה בירושלים נ' לויפר (פורסם בנבו, 23.12.2009).
- 45 רע"א 3753/99 רשת הריבוע הכחול (היפר היפר) בע"מ נ' סופר פארם (ישראל) בע"מ, פ"ד נג(4) 193 (1999). במקרה שבו בית המשפט קמא לא חייב את המשיבה בערובה או בהתחייבות, החלטתו נמצאה פגומה.
- 46 רע"א 1668/11 לוי נ' דור אלון אנרגיה בישראל (1988) בע"מ (פורסם בנבו, 27.7.2011).
- 47 רע"א 1925/16 שרביט נ' בנק מזרחי טפחות בע"מ (פורסם בנבו, 24.4.2016).
- 48 רע"א 7529/05, לעיל ה"ש 44. הצווים הזמניים שנתבקשו בבית המשפט המחוזי כללו, בין היתר, צו הצהרתי כי החלטות האסיפה הכללית על הדחתו של המשיב הן תקפות; כי כל צווי המניעה והחלטות הביניים שניתנו על ידי בית הדין לממונות, והמנוגדות להחלטת האסיפה הכללית, הן חסרות תוקף משפטי; ונתבקש צו מניעה זמני האוסר על המשיב לפעול בשם העמותה ולייצגה,
- 49 רע"א 627/13 סגל נ' פנינת מלכי ישראל בע"מ (פורסם בנבו, 19.2.2013); אורי גורן בוררות 538 (2018).

פרק ו – צו מניעה זמני – קניין רוחני

סימן א	– זכויות יוצרים
סימן ב	– גניבת עין
סימן ג	– סימני מסחר
סימן ד	– סעדי קניין רוחני נוספים

סימן א – זכויות יוצרים

בתובענה בגין הפרתה של זכות יוצרים, הסעד הראשוני הוא מתן אפשרות לבעל הזכות למנוע הפרה זו בדרך של עתירה לקבלת צו מניעה. סעד זה הוא מידי ויש לתתו מעת שעלה בידי היוצר להוכיח כי זכותו הופרה. פיצוי כספי אינו תחליף לסעד המניעה, ובהיעדר הסכמה לכך מצד בעל הזכות – הוא לא יוכל לבוא במקומו של סעד זה. על פי רוב הפיצויים יהיו בגין הפגיעה שגרמה ההפרה סעד משלים לסעד המניעה.¹

העתקת קטעים מהרצאות בעל פה ופרסומם בכתובים מהווה הפרת זכויות יוצרים בכפוף לדרישת המקוריות והקיבוע וזאת הן על פי הדין הקודם והן על פי הדין החדש – חוק זכות יוצרים, התשס"ח – 2007. בבחינת השאלה אם נתמלאה דרישת הקיבוע, בנסיבות שבהן היצירה לא הועלתה על הכתב, על בית המשפט לבחון אם מבחינה מהותית די בראיות שהוגשו כדי לשקף את תוכן היצירה בצורה מהימנה. בבחינה זו יש ליתן דגש לטיב ואיכות הראיות ולא רק לכמותן.²

נדחתה בקשת המבקשות לסלק על הסף את תביעת המשיבה בגין הפרת זכויות יוצרים וזכויות מוסריות בגין דמויות שעיצבה המשיבה ואשר בתביעה קודמת נקבע כי זכויות היוצרים בדמויות אלו הם קניינה הבלעדי של המשיבה.³

נדחתה בקשה למתן סעד זמני להצהיר כי משחקים שרכשה המבקשת בחוץ לארץ מותרים בייבוא לישראל מבלי שהדבר ייחשב להפרת זכויות קניין. מאחר שייבוא מקביל לפי חוק זכות יוצרים טרם הוכרע בפסיקה ואין הליך זה מתאים להכרעה בו.⁴

ניתן עיכוב ביצוע על חלק מפסק דין, שהעניק למשיבים צו מניעה קבוע נגד העלאת הצגת ילדים בשל הפרת זכויות יוצרים, בתנאי שישולמו להם תמלוגים מיד לאחר כל מופע.⁵

סימן ב – גניבת עין

מבחני העוולה – העוולה שעניינה גניבת עין אינה יכולה לשמש בסיס לתביעה בכל מקרה של תחרות בלתי הוגנת, בשל התפישה כי ההעתקה או החיקוי, כשלעצמם, אינם מהווים תחרות בלתי הוגנת, וכי עצם ההעתקה אינו מהווה הוכחה לכך שהתובע רכש מוניטין במוצר או שנתקיימה גניבת עין. לפיכך יש לבחון את נסיבותיו של כל מקרה לגופו ולשקול את שני יסודותיה הבסיסיים של העוולה: הוכחת קיומו של מוניטין; חשש סביר להטעיית הציבור לחשוב כי טובין שמציע הנתבע לציבור הם של התובע או שהם קשורים אליו.⁶

- 1 רע"א 6141/02 אק"ם בע"מ נ' גלי צה"ל, פ"ד נז(2) 625.
- 2 ע"א 8742/15 אסטרוולוג הוצאה לאור בע"מ נ' רון (שטיבלמן) (פורסם בנבו, 3.12.2017).
- 3 רע"א 6840/15 עיריית חולון נ' בילו (פורסם בנבו, 21.12.2015). בית המשפט העליון דחה את הבקשה.
- 4 רע"א 10119/09 אימפרית הצעצועים בע"מ נ' דיאמנט צעצועים בע"מ (פורסם בנבו, 7.2.2010).
- 5 ע"א 7798/10 גל נ' גולן (פורסם בנבו, 7.11.2010).
- 6 ע"א 9568/05 שמעוני נ' "מובי" בירנבאום בע"מ (פורסם בנבו, 25.6.2007).

עוולת גניבת עין תכליתה להגן על עוסק מפני פגיעה בזכותו הקניינית במוניטין שרכש לעסקו. על מנת ליהנות מהגנה זו על התובע להוכיח שני יסודות: רכישת מוניטין בטובין או בשירות; להראות כי מעשי הנתבע מובילים לכך שהציבור מוטעה או עלול להיות מוטעה לחשוב כי הטובין או השירות אשר סופקו על ידיו סופקו למעשה על ידי התובע.⁷

צו מניעה קבוע נתבקש בתביעות שעילותיהן גניבת עין. יסודותיה הבסיסיים של העוולה בדבר גניבת העין, כפי שנקבעו בהלכה, הם:

א. הוכחת מוניטין – כשמדובר בשם עסק, על התובע להוכיח כי הציבור משייך את השם המסוים אל העסק שבבעלותו.

ב. הוכחת קיומו של חשש סביר להטעיית הציבור, שמא יתבלבל בין הטובין של התובע לבין אלה של הנתבע. המבחנים לקיומה של הטעיה כוללים כמה רכיבים: צליל, חזות, סוג הטובין הנמכר, חוג הלקוחות של הטובין וצינורות השיווק של הטובין. על כל אלה מתווספים שני מבחנים כלליים – בחינת הנסיבות הכלליות הנוגעות לעניין ומבחן השכל הישר.⁸

עוולת גניבת עין מותנית בהוכחת שני יסודות מצטברים: המוניטין שרכש היצרן, והחשש הסביר להטעיית קהל הצרכנים כי השירות או הנכס שמציע הנתבע הם למעשה שירות או נכס של התובע; יש להימנע מפני מתן משקל יתר לבחינה פרטנית ומדוקדקת של הרכיבים החזותיים השונים. תחת זאת יש להתמקד ברושם הכללי המתקבל מהתבוננות במוצרים העומדים לבחינה.⁹

אפילו הוכח קיומו של מוניטין, עדיין יש להראות כי קיים חשש סביר להטעיית הציבור.¹⁰

יישום המבחנים – טענה בדבר פגיעה במוניטין או דילולו אינה יכולה להיזרק לחלל האוויר סתם כך ויש לגבותה בנתונים עובדתיים.¹¹

אין זה מתפקידו של בית המשפט להשלים את ההסכם שלפיו המוצר לא ישווק "כפי שהוא", ולקרוא לתוכו תנאים שאינם קיימים בו. מבחינה מהותית, לכאורה, התווית החדשה של המשיבים אינה דומה באופן מטעה לזו של המבקשות.¹²

נדחתה בקשה לצו מניעה נגד ייצור, אריזה ושיווק מוצרים המיוצרים בארץ אך משווקים בחוץ לארץ, בעוולה של גניבת עין. הבקשה נדחתה בעיקר לאור היעדר הוכחה מספקת באשר ליסודות העוולה.¹³

- 7 ע"א 1898/12 מרכז המתנות 2006 בע"מ נ' קארשי אינטרנשיונל בע"מ (פורסם בנבו, 9.9.2014).
- 8 ע"א 8981/04 אבי מלכה "מסעדת אווזי הזהב" נ' אווזי שכונת התקווה (1997) ניהול מסעדות בע"מ (פורסם בנבו, 27.9.2006).
- 9 רע"א 1065/18 רשת חנויות רמי לוי שיווק השקמה בע"מ נ' Barilla G. e R. Fratelli (פורסם בנבו, 22.4.2018).
- 10 רע"א 3577/09 ביבי נ' אייך אנד או אופנה בע"מ (פורסם בנבו, 11.6.2009). חשש זה אינו מתקיים כאן, בשל השוני בין התוויות.
- 11 רע"א 910/15 Societe des Produits Nestle נ' אספרסו קלאב בע"מ (פורסם בנבו, 12.5.2015).
- 12 רע"א 10540/09 Sapanan General Food נ' אמ.איי.אי. מייד אין יורופ (פורסם בנבו, 8.2.2010). הבקשה נדחתה.
- 13 רע"א 9485/09 פרמייר ים המלח מעבדות קוסמטיקה בע"מ נ' נבו ישראל (2005) בע"מ (פורסם בנבו, 24.8.2010).

בעניין אחד בית המשפט התייחס לאופן שבו מיושם המבחן לבדיקת חשש סביר להטעיה, כאשר נבחנת טענה להפרת סימן מסחר לעומת האופן שבו הוא מיושם כאשר נבחנת טענה לעוללת גניבת עין. בהתחשב במכלול הנסיבות כי מתקיימים לכאורה יסודות העוולה של גניבת עין.¹⁴ עילת גניבת עין תיתכן בקשר ליבוא מקביל. עילת תביעה זו דורשת הוכחת קיומו של מוניטין וחשש סביר להטעיית הציבור והיא עשויה לעמוד גם ליבואן ולא רק לבעל סימן המסחר. עוללת גניבת עין עשויה להיות רלוונטית למקרים של יבוא מקביל שבהם קיים חשש סביר להטעיית הציבור באשר לחסות שפורש היצרן על פעולת היבואן המקביל או באשר לקשר בין היבואן המקביל ליבואן הרשמי, ככל שהיבואן הרשמי מצליח להוכיח כי רכש מוניטין עצמאי.¹⁵ מקרה שהוכח כי המוצר לניקוי מערכות דלק לא הפר את סימן המסחר של המבקשות במוצר זהה שלהן, אולם לכאורה הוכחו יסודות עוללת גניבת העין. די בכך לשם מתן צו מניעה זמני האוסר על המשיבה לשווק, למכור או להפיץ בכל דרך את המוצר שלה באריזתו הנוכחית.¹⁶

סימן ג – סימני מסחר

הכללים למתן סעד זמני פורשים את כנפיהם גם מעל תביעה העוסקת בסימני מסחר; יש לזכור, בשדה הקניין הרוחני קיים צד שלישי לסכסוך – הציבור. כשם שיש להגן גם על האינטרס הציבורי בגדרי ההליך העיקרי, כך יש להביאו בחשבון גם במסגרת בקשה לסעד זמני. ככל שאימתן הסעד הזמני עלול להוביל להטעיית הצרכנים, יש לתת לכך משקל בגדרי ההכרעה לגבי מתן הסעד.¹⁷ "רשות שימוש" כשמה כן היא: רשות להשתמש בסימן המסחר ולא זכות להעביר את הרשות להשתמש בסימן המסחר לגורם אחר. כלל ידוע ובסיסי בדיני הקניין, ובכלל זאת בדיני הקניין הרוחני, הוא "שאינן אדם יכול להקנות לאחר יותר זכויות מאלה המוחזקות על ידיו (nemo dat quod non habet)".¹⁸

מבחני העוולה – בנושא סימני מסחר קיים מבחן משולב (מבחן העין, החזות והפרטים המבחינים ומבחן הצליל, מבחן חוג הלקוחות, מבחן סוג הטובין ומבחן צינורות השיווק, ולבסוף – מבחן כולל הבוחן את יתר הנסיבות העשויות להשפיע על שאלת הטעיה).¹⁹ נקבעו שלושה מבחנים עיקריים לצורך הכרעה בשאלת קיומו של דמיון מטעה בין סימני מסחר: מבחן המראה והצליל, מבחן סוג הסחורות וסוג הלקוחות, ומבחן יתר נסיבות העניין.²⁰

14 רע"א 2960/15 הרצנו נ' P-Kama International (פורסם בנבו, 7.9.2015).

15 ע"א 7629/12 סוויסה נ' TOMMY HILFIGER (פורסם בנבו, 16.11.2014).

16 רע"א 4322/09 ש.א. פורמט סחר ושירותים (1994) בע"מ נ' א.ש. שניר בע"מ (פורסם בנבו, 3.8.2009).

17 רע"א 10075/17 high adventure ministries נ' strategic group (פורסם בנבו, 7.5.2018).

18 רע"א 8113/13 יענקלה נ. סחר בע"מ נ' אסולין (פורסם בנבו, 8.1.2014).

19 ע"א 4116/06 Gateway Inc. נ' פסקול טכנולוגיות מתקדמות בע"מ (פורסם בנבו, 14.6.2007). בנסיבות מקרה זה, אין סיבה לחשוש מפני זיהוי שגוי של מוצר המשיבה עם בית היוצר של המערערת. אמנם, על פי מבחן העין ועל פי מבחן הצליל, הסימנים דומים, אך אין חשש כי דמיון זה יביא לבלבול או להטעייה של הצרכנים. השוני באופי הטובין, בסוג הלקוחות ובצינורות השיווק מביא לדחיית הטענה כי עומדים לפנינו סימנים דומים עד כדי הטעיה.

כאשר נדרשת בחינה של דמיון חזותי בין סימני מסחר, וכן דמיון בצליל, הרי שלערכאה הדיונית אין יתרון מובנה בהכרעה בשאלה זו ואין מניעה כי ערכאת הערעור תכריע בה.²¹

רישום סימן מסחר – רשם הפטנטים מוסמך ואף חייב, שלא לרשום סימן מסחר אם הסימן המבוקש עלול להטעות את הציבור; השאלה היא אם די בכך שהסימן המבוקש דומה עד כדי הטעיה לסימן אחר בעל מוניטין רב, או שמא יש להראות שהסימן האחר הוא סימן מסחר "מוכר היטב" כהגדרתו בסעיף 1 לפקודה (כלומר דרגה גבוהה יותר של מוניטין ומוכרות), אינה מצדיקה כשלעצמה מתן רשות ערעור.²² הוגשה בקשה לרשום בפנקס סימני המסחר את הסימן המילולי "Old Jaffa" עבור מוצרי מזון שאינם פירות הדר. בית המשפט פסק כי מכיוון שהמילה "Jaffa" נכללת בכינוי שאותו ביקש המבקש לרשום, מדובר בכינוי שיש לראותו כתיאור מסחרי כוזב מכוח פקודת סימני סחורות, והסימן אינו כשר לרישום בפנקס סימני המסחר.²³

במסגרת הבקשה לסעד זמני בית המשפט יכול להידרש לשאלת תוקף סימני המסחר. לנוכח זכותו הלכאורית של בעל הסימן המסחר, על המבקש להוכיח בראיות משכנעות שהסימן המסחרי נרשם שלא כדין, שאז נדרש בית המשפט, עוד בשלב הסעד הזמני, לבחון ברמה הלכאורית את כשרות סימן המסחר כחלק מבחינת סיכויי העתירה.²⁴

טענת הגנה – קיומו של סימן מסחר אינו מבטיח, כשלעצמו, מתן צו מניעה זמני בידי בעל הסימן, כאשר ליריבו עומדות לכאורה טענות הגנה מספקות מפני מתן הסעד הזמני המבוקש.²⁵

ההלכה היא כי ההגנה המוענקת ברישום סימן מסחר שאינו מעוצב, רחבה יותר, בהיותה מעניקה הגנה לכל סוגי "ההצגה" של המילה שמדובר בה. עם זאת קיים קושי במתן הגנה קניינית רחבה לסימן המסחר הכולל את צמד המילים "ביג דיל", במנותק מעיצובו. ההכרעה לא ניתנה אך על יסוד ההגנה הרחבה של סימן מסחר שאינו מעוצב, אלא על יסוד סכנת ההטעיה הנובעת מהדמיון הקונקרטי בין הסימנים שבהם עושים הצדדים שימוש הלכה למעשה.²⁶

הגנת שימוש אמת חלה גם בנוגע לשימוש בסימני מסחר באינטרנט.²⁷

במקרה אחד נקבע כי מתוך ההכרה בקושי שבהוכחת נזק בגין פגיעה בזכויות הקניין הרוחני, ובשים לב לשנים הארוכות בהן נהנו המבקשים מהגנת סימני המסחר ואף הביאו לפיתוח מותג עצמאי

20 רע"א 3577/09 לעיל. בעניין זה, סוג הסחורות דומה וכך גם סוג הלקוחות, אך מבחן המראה והצליל מצביע על כך שלא קיים דמיון מטעה בין התוויות. סימן המסחר לא מעניק למבקש זכות שימוש ייחודי במילים FASHION ו-SMART.

21 רע"א 4158/10 ונוס אופנה ד.ר. בע"מ נ' Hachette Filipacchi (פורסם בנבו, 25.7.2010). עם זאת, אין להסיק מדרך הילוך זו כי כך יש לפעול בכל סיטואציה מעין זו.

22 רע"א 9230/16 Al-Shurah Alwataneya נ' אקסטל בע"מ (פורסם בנבו, 7.6.2017).

23 רע"א 1042/17 מלכי נ' המועצה לייצור צמחים ולשיווקים – ענף ההדרים (פורסם בנבו, 19.11.2017).

24 רע"א 1581/14 ROSHEN Confectionery נ' Joint Stock Company Krasnyi (פורסם בנבו, 22.4.2014).

25 רע"א 4158/08 מעדני הצפון בע"מ נ' גואטה (פורסם בנבו, 9.12.2010).

26 רע"א 8545/17 ידיעות אינטרנט נ' ה.א.ב. טריידינג בע"מ (פורסם בנבו, 7.1.2018). ואכן עיון בשני סימני המסחר, זה לצד זה, מעלה דמיון מובהק העלול להטעות.

27 ע"א 7629/12 לעיל שם.

ויצרו לעצמם מוניטין – נראה כי ביצוע פסק הדין יקשה על השבת המצב לקדמותו היה ויתקבל ערעור המבקשים.²⁸

יישום המבחנים – הוצא צו מניעה קבוע האוסר על המשיבים לעשות שימוש בשם "סופר באבא" ביחס לסוג השירותים לגביהם נרשם הסימן.²⁹

בעניין אחד נקבע כי עצם היבוא המקביל ומכירת המוצרים אינו כרוך בהפרת סימני מסחר. השימוש שעשו המערערים בסימני המסחר לצורך שיווק הטובין ביבוא מקביל עומד במבחן הזיהוי ובמבחן חיוניות השימוש, ומרביתו עומד גם במבחן החסות. שם העסק עשוי להטעות את הצרכן הסביר, אך לא השימוש בצבעים. הצרכן הסביר לא היה מתרשם שהמערערים פועלים בחסות בעל סימן המסחר. לפיכך עומדת למערערים הגנת שימוש אמת.³⁰

נדחתה בקשת רשות ערעור שעניינה קבלת בקשת המשיבות למתן צו מניעה זמני נגד המבקשים, להימנע מלעשות שימוש בסימן המסחר BIG, ובמילה זו בעברית ובאנגלית לבד או בצירוף מילים נוספות ביחס לחנות או מרכז קניות.³¹

מחיקת סימן מסחר – העילות המוכרות בפקודת סימני המסחר למחיקת סימן מסחר הן אי-כשרות הסימן – כל עוד הטענה הועלתה בטרם חלפו 5 שנים מיום מתן תעודת הרישום של סימן המסחר; או שהבקשה לרישום סימן המסחר הוגשה שלא בתום לב – וטענה זו ניתנת להעלות בכל עת.³²

סימן ד – סעדי קניין רוחני נוספים

עוללות מסחריות – צו מניעה על פי טיבו, פועלו הוא לעתיד. אם חל שינוי חשוב במצב המשפטי, ראו כי בית המשפט יבחן את חילוקי הדעות בין בעלי הדין על פי הדין בלבד, ולא על פי הדין בלבד; שאם חל שינוי בדין – ולכאורה, אכן חל שינוי בדין לנוכח חקיקת חוק עוללות מסחריות, התשנ"ט-1999 – ממילא יהא על צו המניעה להתאים עצמו לדין בלבד החדש.³³

פטנטים – בבקשה לצו מניעה זמני בתובענה בעניין פטנטים, בית המשפט מדריך את עצמו בעקרונות שאינם שונים, ביסודם של דברים, מאלה החלים בנושאים אחרים, שבהם נדרש בית המשפט לתת סעד ביניים לשם הבטחת התביעה העיקרית.³⁴

כאשר נדרש בית המשפט לבקשה לסעד זמני המוגשת בתובענה בגין הפרת פטנט, נקודת המוצא לדיון הינה כי הפטנט תקף.³⁵

ע"א 9839/17 הביטאט בע"מ נ' GROUPE CAFOM (פורסם בנבו, 11.2.2018).	28
ע"א 7919/11 חברת מעדני הצפון בע"מ נ' גואטה (פורסם בנבו, 16.6.2013).	29
ע"א 7629/12 סוויסה נ' TOMMY HILFIGER (פורסם בנבו, 16.11.2014).	30
רע"א 1598/16 בריל אוטלט אילת בע"מ נ' ביג מרכזים מסחריים שותפות מוגבלת (פורסם בנבו, 11.4.2016).	31
רע"א 9711/17 Chain Stores of Izhiman Coffee נ' אוחמיאן (פורסם בנבו, 1.2.2018). הבקשה דנן מתמקדת בסוגיית חוסר תום הלב.	32
ע"א 5924/97 און הצפון (וינגרטן) נ' סודהפופ בע"מ, פ"ד נג(4) 488 (1999).	33
ע"א 342/64 אמריקן סינמדי נ' הירשהורן-גילרמן, פ"ד יט(1) 62 (1965).	34

מניעת תחרות – אין להתעלם מכך כי יש מאפיינים ייחודיים לצו זמני, וכי בפסיקה הובאה עמדה כי כאשר דנים בתניות אי־תחרות יש לנקוט משנה זהירות במתן סעד זמני, שכן הוא עלול במקרים רבים להיות חופף במידה רבה לסעד העיקרי. ועדיין, רוחב שיקול הדעת של הערכאה המבררת במתן צו זמני בכלל, ובסוג העניין דנן בפרט, אפילו והזהירות מתבקשת יותר – עומד ביחס הפוך לרוחב הביקורת של הערכאה הערעורית.³⁶

במקרה אחד נקבע כי אם בית המשפט לא ייעתר לבקשה לסעדים זמניים, הרי שעד שיתברר ההליך העיקרי תפוג תקופת אי־התחרות וההסכמה החוזית תרד לטמיון; אם ייתן בית המשפט סעדים זמניים, ולאחר בירור תידחה התביעה לאכיפה, פירוש הדבר כי הוחל על המשיבים איסור להתחרות שלא לצורך, תוך פגיעה בחופש העיסוק שלהם. בנסיבות כאלה, טוב היה עושה בית המשפט המחוזי לו היה מקדים את הדיון בתביעה העיקרית, במקום הדיון בבקשה לסעדים זמניים, ודן בה לגופה.³⁷ נדחתה בעיקרה בקשה לעיכוב ביצוע של צו מניעה האוסר על המבקשים, בין היתר, להמשיך בקמפיין שיווקי הידוע בכינויו "קמפיין שוקה". עם זאת בית המשפט מצא לחדד נקודה מסוימת לגבי רכיב אחד שנכלל בצו המניעה.³⁸

- 35 רע"א 920/05 חסין אש תעשיות בע"מ נ' קוניאל אנטוניו (ישראל) בע"מ (פורסם בנבו, 28.3.2005).
- 36 רע"א 6564/17 תומר נ' בנפיט קד"מ מערכות שיווק בע"מ (פורסם בנבו, 20.11.2017).
- 37 רע"א 9623/17 גבע נ' ורינט מערכות בע"מ (פורסם בנבו, 23.1.2018).
- 38 ע"א 3322/16 איי די איי חברה לביטוח בע"מ נ' לשכת סוכני ביטוח (פורסם בנבו, 8.6.2016).

פרק ז – צו עשה זמני

- סימן א – הכללים החלים
- סימן ב – תוזי הפצה
- סימן ג – מקרים מהפסיקה

סימן א – הכללים החלים

שינוי מצב קיים – קשה יותר לזכות בסעד זמני מסוג צו עשה זמני מאשר לקבל את הסעד ההפוך של צו מניעה זמני. בעוד שהסעד האחרון עומד בקריטריונים לעניין שמירת המצב הקיים, הרי שבמתן צו עשה זמני יש לכאורה משום שינוי המצב הקיים. גם קיומו של צו זה בא מכוח סעיף 75 לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד–1984, הקובע את סמכותו של בית המשפט במתן סעדים. דוגמות לסעד זה הן: חיוב הנתבע בהמשך אספקת מים או אמצעי אנרגיה (חשמל, דלק וכיו"ב).

הכלל הנהוג הוא כי צו עשה זמני הוא סעד חריג שניתן במשורה.¹

צו עשה זמני המשנה מצב קיים, ראוי שיינתן במקרים חריגים. אך כאשר נוכח בית המשפט כי התערבותו הינה חיונית כדי למנוע תוצאה קשה ביותר וכאשר הנזק שעלול להיגרם אינו ניתן לתיקון באמצעות פיצוי כספי הולם – הצו יינתן.²

רק במצבים חריגים יוענק סעד זמני שיש בו משום שינוי של המצב הקיים. בנסיבות מקרה אחד, הסעדים הזמניים שעליהם הורה בית המשפט המחוזי יש בהם משום שינוי של המצב הקיים, שהרי משמעותם בפועל היא, על פניו, הקפאה של עסקם של המבקשים במתכונתו הנוכחית.³

אכיפת התקשרות – בית המשפט לא יכפה על צדדים להסכם שיחסייהם עלו על שרטון להמשיך ולקיים שיתוף פעולה עסקי ביניהם, בניגוד לרצונו של מי מהם. הסעד המתאים בדרך כלל למצבים מעין אלה אינו צו מניעה או צו עשה המחייב המשך קיומו של ההסכם, כי אם סעד של פיצוי כספי. דברים אלה מקבלים משנה תוקף כאשר דנים בסעד זמני שכמוהו במידה רבה כסעד העיקרי.⁴

בעניין אחד, על אף שהסעד הזמני שניתן הוכתר כצו מניעה זמני, הרי שלמעשה מדובר בצו המשנה את המצב הקיים שכן הוא מורה לגלריה לחדול מהפעלת האתרים אותה ביצעה, לכאורה, ועד שלא ייקבע אחרת, כדין. במצב דברים זה חלה ההלכה לפיה צו עשה זמני המשנה את המצב הקיים יינתן רק במקרים חריגים. בניגוד לטענת המשיבה, שאין מדובר ב"אכיפת" המשך ההתקשרות כולה כי אם שמירה על זכות מסוימת של המבקשות מכוח ההסכם, וזאת בהתאם לאופי ההתקשרות בין הצדדים.⁵ בעניין אחד הבקשה למתן צו ארעי הייתה למעשה בקשה למתן "צו עשה" המחייב את המשיבה או מי מטעמה לבצע פעולה עסקית שאין היא מעוניינת לבצע. במצב דברים זה יש לאמץ גישה זהירה

- 1 רע"א 1868/15 יתדות ת.ש.מ.ו הוצאה לאור ופרסומים בע"מ נ' קוליאן (פורסם בנבו, 15.3.2015).
- 2 רע"א 5843/05 איגוד ערים לאיכות הסביבה דרום יהודה נ' שרון דן השקעות בע"מ (פורסם בנבו, 13.12.2005). במקרה דנן נקבע כי אין חולק כי לחברה, שעיסוקה בתחום שינוע והטמנת הפסולת, עשויים להיגרם נזקים כלכליים אם לא יתאפשר לה להטמין פסולת באתר. אולם נזקים אלה, חמורים ככל שיהיו, ניתן לתקן באמצעות פיצוי כספי שיוענק לה, אם כמובן תזכה בתובענה. רע"א 9213/12 רשת נגה בע"מ נ' ישראל 10 (פורסם בנבו, 20.1.2013).
- 3 רע"א 2047/16 אולמי אחים סעיד אל-דהאוד בע"מ נ' אולמות ומסעדות דאוד בע"מ (פורסם בנבו, 11.4.2016).
- 4 רע"א 4884/14 ארנון פז בע"מ נ' לשכת עורכי הדין (פורסם בנבו, 10.8.2014).
- 5 רע"א 7477/13 גלריית עדן בע"מ נ' פלד (פורסם בנבו, 3.12.2013).

במיוחד, ולהיעתר לבקשה רק כאשר דחייתה תגרום למבקשים לנזק חמור אשר אינו ניתן לפיצוי באמצעות תשלום כספי.⁶

סימן ב – חוזי הפצה

חווה הפצה הינו מסוג החוזים אשר לגביהם נפסק כי הם מבוססים על קשר אישי ועל יחסי אמון בין הצדדים וכי חזקה שהם אינם מיועדים לעמוד בתוקפם לצמיתות. נדחתה בקשה למתן סעד זמני וזאת בהתאם להלכה לפיה, אין לכפות על צדדים להסכם מסוג זה שיחסייהם עלו על שרטון, להמשיך ולקיים שיתוף פעולה עסקי ביניהם. התרופה המתאימה למקרים מעין אלה אינה צו מניעה או צו עשה זמני כי אם סעד של פיצוי כספי.⁷

סוגי ההסכמים שלגביהם הוכרה ההלכה, כהסכמי זיכיון והפצה, אינם בגדר רשימה סגורה. כל הסכם אשר יובא לפני בית המשפט ייבחן לגופו, תוך מתן משקל לאופיו של ההסכם לטיבו ולנושאו; ככל שההסכם מצריך יחסי אמון ושיתוף פעולה רב יותר בין הצדדים, כך תגבר הנטייה שלא לחייב צד להמשיך בעל כורחו בהסכם.⁸

בנסיבות של בקשות לצווי עשה שנועדו לשמר מצב עסקי קיים, לרבות בנסיבות של חוזי זכינות והפצה, אין לכפות על הצדדים להסכם שיחסייהם עלו על שרטון להמשיך ולקיים שיתוף פעולה עסקי בניגוד לרצונם וכי התרופה ההולמת למקרים אלו היא פיצוי כספי. היגיון זה יפה הן כאשר הזכיון הוא הפונה לבית המשפט בבקשה לאכוף את ההתקשרות שאותה בעל הזיכיון כבר קטע בפועל והן במקרים, בהם בעל הזיכיון פנה לבית המשפט בבקשה לסיום ההתקשרות העסקית.⁹

במקרה אחד, היקפו הרחב של צו המניעה שניתן על ידי בית המשפט קמא אוכף הלכה למעשה על המבקשת לקיים שיתוף פעולה עסקי עם המשיבה, או לחדול. אין צידוק להתיר את צו המניעה המלא על כנו. לצד זאת, אין גם צידוק לבטל את צו המניעה הזמני כליל. לעיתים דרך הביניים היא דרכו של סעד זמני. כאן, יש לצמצם את היקפו כך שיחול רק על אזורי ההפצה הבלעדיים והחלופיים.¹⁰

סימן ג – מקרים מהפסיקה

החניית רכב – בתובענה שבה עתרו לאסור על הנתבע החניית כלי רכב במגרש מסוים השייך לתובע, הוגשה בקשה לסעד זמני מסוג צו עשה זמני, לאסור על הנתבע להמשיך ולחנות במגרש. איסור זה הוא בבחינת צו עשה, מאחר שהוא משנה את המצב הקיים עובר להגשת התביעה.¹¹

6	רע"א 5534/14 לוגסי נ' ארגון מגדלי הדגים בישראל אגודה שיתופית ארצית בע"מ (פורסם בנבו, 19.8.2014).
7	רע"א 7246/11 חיים לוי סוכנות רכב ומוסך איזורי ירושלים (1998) בע"מ נ' קרסו מוטורס בע"מ (פורסם בנבו, 16.1.2012).
8	רע"א 4884/14 לעיל ה"ש 4.
9	רע"א 1760/15 הנדלניסט ייעוץ ניהול ושיווק נדל"ן בע"מ נ' פרש קיטשן בע"מ (פורסם בנבו, 2.4.2015).
10	רע"א 4848/13 דרים בוטס בע"מ נ' T.A.Y Technology (פורסם בנבו, 16.2.2014).
11	רע"א 338/88 חמיס נ' שטרן, פ"ד מג(4) 552 (1989). השאלה שהתעוררה היא אם אכן מתן הסעד הזמני הוא כה חיוני ומצדיק את שינוי המצב הקיים. ראו גם רע"א 160/89 קוטו שירותי מזון בע"מ נ' משכנות ים בהרצליה בע"מ, פ"ד מג(1) 579 (1989).

השבה לעבודה – בקשה לסעד זמני שתוצאתה הייתה כינונם מחדש של הסכמים בין המבקשים לבין המשיבה והשבה לעבודה של אלה מהם שאיבדו פרנסתם.¹²

אשרת ישיבה – הוגשה בקשה לקבלת מעמד בישראל המכוונת לשנות את המצב הקיים על ידי מתן צו עשה למשיבים, שיחייבם להעניק למבקשת אשרת ישיבה בישראל. נקבע כי הדבר חורג מגדרה של המסגרת המשפטית לה נועד צו הביניים.¹³

דירקטור בחברה – בקשה לחייב את המשיבים להותיר את המבקש בתפקידו כדירקטור בחברה. טעם חשוב לדחיית הבקשה, היה נעוץ בכך שהצו המבוקש הוא בפועל צו עשה זמני. צו כזה אינו ניתן בנקל, ובפרט אם נראה כי הוא מתלכד עם הסעד העיקרי המבוקש בתובענה.¹⁴

שותפות – בעניין אחד נקבע כי צווי המניעה שהתבקשו – לפיהם ייאסר על המשיבים לקיים כל קשר עם לקוחות השותפות – לא נועדו לשמור על המצב הקיים אלא לשנותו.¹⁵

אכיפת חוזה – אין לכפות על צדדים להסכם שיחסייהם עלו על שרטון, להמשיך ולקיים שיתוף פעולה עסקי בניגוד לרצונם במסגרת בקשה לסעדים זמניים. דברים אלו בוודאי נכונים מקום שבו מדובר באכיפת סעיף העוסק בקיום משא ומתן בתום לב, אשר מצריך אמון רב ורצון טוב בין הצדדים.¹⁶

פינוי דירה – בעניין אחד הסעד המבוקש היה צו עשה זמני של פינוי המשיבים מהדירות שבמחלוקת. במקרה זה הדירות מוחזקות בידי המשיבים – כדין או שלא כדין – מזה מספר חודשים. מדובר על נזק כספי למול נזק של פינוי מדירת מגורים. במצב זה מאזן הנוחות מכריע את הכף לדחיית הבקשה לסעד הזמני המבוקש.¹⁷

הפעלת מתקן – ניתן צו עשה להפעלת מתקן אף שמדובר בסעד חריג. זאת מכיוון שעל פי צו זה פועלים הצדדים כעת ובאין סעד זמני חלופי שפגיעתו תהא קטנה יותר.¹⁸

פרסום באינטרנט – נדחתה תובענה למתן צו עשה המורה להסיר את הפרסומים המופיעים באתרי האינטרנט של המשיבות ובמנוע החיפוש שמפעילה, המתארים הליכים פליליים נגד עורך דין בעל שם זהה לשמו של המערער. זאת בהיעדר מקום לדחות את הממצאים העובדתיים שנקבעו בפסק הדין, התומכים במסקנה המשפטית לפיה הכתבות הן בגדר פרסומים מותרים.¹⁹

12 רע"א 2479/06 ארגון סוכני הדואר נ' חברת דואר ישראל בע"מ (פורסם בנבו, 9.7.2007). מתן סעד כזה אינו אפשרי בגדרן של הבקשות דנן לרשות הערעור. את עניינם של אלה מבין המבקשים, אשר חתמו על הסכם חדש עם המשיבה, לא ניתן לברר בגדר ההליך הנוכחי.

13 ע"מ 8896/09 דרובובוז נ' שר הפנים (פורסם בנבו, 16.11.2009).

14 רע"א 8235/08 אנג'ל נ' שלמה א. אנג'ל בע"מ (פורסם בנבו, 16.4.2009).

15 ע"א 7339/10 עמידור נ' כהן (פורסם בנבו, 14.10.2010).

16 רע"א 9213/12, לעיל ה"ש 2.

17 רע"א 3897/16 ביטון נ' עיזבון מרק (פורסם בנבו, 24.5.2016).

18 רע"א 7396/16 גרין נט מחזור וטיפול בפסולת בע"מ נ' עיריית ירושלים (פורסם בנבו, 22.11.2016).

19 ע"א 1139/17 מילר נ' הוצאת עיתון הארץ בע"מ (פורסם בנבו, 19.11.2017). המשיבות אינן נושאות באחריות פלילית או אזרחית בגינת כלפי המבקש.

פרק ח – כינוס נכסים

— עקרונות כלליים	סימן א
— כינוס נכסים זמני	סימן ב
— מי ימונה לתופס נכסים או כונס	סימן ג
— סמכות הכונס	סימן ד
— ביצוע תפקיד כונס	סימן ה
— הליכים משלימים	סימן ו
— מחזיקים וצדדים שלישיים	סימן ז
— תפיסת ראיות	סימן ח

סימן א – עקרונות כלליים

בפרק כ"ח לתקנות התשמ"ד הדין ב"סעד זמני", הוסף סימן חדש,¹ והוא כולל סעד זמני חדש המכונה "תפיסת נכסים". בסימן זה מוסדרות גם דרכי פעילותו של "כונס נכסים זמני".
צו לתפיסת נכסים מאפשר למנות אדם לחיפוש ולתפיסה של נכסים המהווים ראיות או הדרושים לשם בירור התובענה. לעומת זאת, צו של כינוס נכסים זמני נועד לאפשר שמירה וניהול של נכסים הדרושים לביצוע פסק הדין. צו זמני לכינוס נכסים ולתפיסתם הינו צו חמור במיוחד המאפשר חדירה לחצריו של בעל הדין ובכך מאפשר פגיעה בפרטיותו ובקניינו.²
בעניין אחד הצדדים היו חלוקים בשאלה אם המינוי נעשה על יסוד תקנה 388 לתקנות התשמ"ד או שמא על יסוד תקנה 387 לאותן תקנות. לשאלה זו חשיבות רבה לעניין זהותו של הגורם הממונה, וראוי היה שבית המשפט ייתן דעתו על עניין זה. עם זאת, בית המשפט לא סבר כי נפל פגם בהחלטה לגופה. מעיון בתקנות הרלוונטיות ומהשתלשלות העניינים עולה כי המינוי עולה בקנה אחד עם הוראות תקנה 388 לתקנות התשמ"ד.³

סימן ב – כינוס נכסים זמני

מטרת תקנה 387 לתקנות התשמ"ד היא להבטיח נכסים לשם ביצוע פסק הדין. בית המשפט ימנה כונס נכסים זמני על נכסים, ולא יסתפק בעיקולם, כאשר:
(א) קיים חשש ממשי לפגיעה בערכם; או
(ב) כאשר המשיב עומד להעלים או להשמיד נכסים; או
(ג) כאשר הנכסים הופקו תוך כדי ביצוע המעשה או המחלל נושא התובענה או שימשו לביצוע – הכוונה, כנראה, לתובענות במישור הקניין הרוחני שחוק עוולות מסחריות אינו חל עליהן.
אפשר להסמיך את כונס הנכסים לבצע את הפעולות המפורטות בתקנה. למעשה, הסמכות הרחבה ביותר היא להפעיל את סמכויות בעל הנכסים, כולן או מקצתן.
התקנה מפרטת תנאים מצטברים שבהתקיים ימונה כונס נכסים זמני: קיום ראיות מהימנות לכאורה; חשש ממשי לפגיעה ניכרת בערך הנכסים, להעלמתם או להשמדתם, או שהנכסים הופקו תוך כדי ביצוע המעשה או המחלל נושא התובענה או שימשו לביצוע; אי-מתן הצו יכביד באופן ממשי על ביצוע פסק הדין.⁴

- 1 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 6), התשס"א-2001, ק"ת 976, מיום 8.8.2001.
- 2 רע"א 11356/05 דף רץ שירותי הדפסה בע"מ נ' דן אנד ברדסטריט (ישראל) בע"מ (פורסם בנבו, 10.4.2007).
- 3 רע"א 7396/16 גרין נט מחזור וטיפול בפסולת בע"מ נ' עיריית ירושלים (פורסם בנבו, 2.11.2016). דובר במינוי כונס נכסים קבוע לצורך מימוש הסעד הזמני, אשר כבר נקבע בהחלטה שיפוטית כי הערייה זכאית לו.
- 4 רע"א 9911/01 טלפז תדלוק והשקעות בע"מ נ' פז חברת נפט בע"מ, פ"ד נו(6) 550 (2002).

מינוי כונס נכסים על נכסי נתבע פוגע בזכות הקניין שלו, אולם מול זכות הקניין של הנתבע עומדת זכות הקניין של התובע שגם היא ראויה להגנה. מינויו של כונס נכסים אינו, כשלעצמו, סעד בלתי מידתי ויש לבחון כל מקרה לפי נסיבותיו. אם באיזון בין הזכויות המתנגשות של התובע ושל הנתבע ימצא כי הפגיעה בזכות הקניין של הנתבע היא מידתית, ניתן יהיה למנות כונס נכסים.⁵

תנאי למינוי כונס נכסים זמני הוא קיומן של ראיות מהימנות לכאורה להוכחת עילת התובענה, וקיומן של ראיות מהימנות לחשש ממשי מפני פגיעה בנכסים אילולא הצו המבוקש.⁶ התקנה הסמיכה את בית המשפט למנות כונס נכסים זמני בטרם מתן פסק דין בתובענה, בין היתר, אם שוכנע על בסיס ראיות מהימנות לכאורה, כי קיים חשש ממשי לפגיעה ניכרת בערכם של הנכסים וכי אימתן הצו יכביד באופן ממשי על ביצוע פסק הדין.⁷

סעד של כינוס נכסים זמני הוא "חמור במיוחד", שכן הוא מאפשר פגיעה בקניינו של הנתבע עוד בטרם התבררו הזכויות ובטרם הוכרע ההליך, וכי על בית המשפט השוקל לתת סעד כאמור לנקוט משנה זהירות. מטרתו העיקרית של המינוי היא לשמור על נכסים קיימים כדי להבטיח הנאה מהם או למנוע את השמדתם.⁸

התקנה מתירה לבית המשפט למנות כונס נכסים זמני כאשר קיים חשש ממשי לפגיעה ניכרת בערכם של הנכסים או לכך שהמשיב או אדם אחר מטעמו עומד להעלים את הנכסים או להשמידם או כי הנכסים הופקו תוך ביצוע המעשה או המחלל נושא התובענה או שימשו לביצועו, וכי אימתן הצו יכביד באופן ממשי על ביצוע פסק הדין.⁹

תכליתו העיקרית של צו זה היא לשמור על הנכסים הקיימים על מנת להבטיח הנאה מהם או למנוע את השמדתם. הסעד של כינוס נכסים זמני מאפשר פגיעה בקניינו של הנתבע עוד בטרם התבררו הזכויות ובטרם הוכרע ההליך, ולכן, כאשר בית המשפט שוקל להעניקו, עליו לנקוט במשנה זהירות.¹⁰ תקנה 111 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט), שכותרתה "מינוי כונס נכסים זמני", קובעת הוראה דומה. ס"ק (א) קובע –

בית המשפט רשאי למנות כונס נכסים זמני (להלן בסימן זה – כונס) על נכסים מסוימים שברשות המשיב או ברשות מחזיק, אם שוכנע כי קיים חשש ממשי לפגיעה ניכרת בערכם של הנכסים או ביכולת מימושם או לכך שהמשיב או אדם אחר מטעמו עומד להעלים את הנכסים או להשמידם או כי הנכסים הופקו תוך ביצוע המעשה או המחלל נושא התביעה או שימשו לביצועו, וכי אימתן הצו יכביד באופן ממשי על ביצוע פסק הדין.

על שיקולי בית המשפט עובר למתן הצו, קובע ס"ק (ב) לאותה תקנה את ההוראה הבאה –

ש.ם.	5
רע"א 1608/13 קרויז נ' אמיתי (פורסם בנבו, 8.4.2013).	6
רע"א 2676/13 ישי נ' שלום (פורסם בנבו, 9.9.2013).	7
ש.ם.	8
רע"א 7252/17 חשבים ה.פ.ס. מידע עסקי בע"מ נ' חשב מערכות מידע בע"מ (פורסם בנבו, 30.10.2017).	9
ש.ם.	10

בית המשפט הדן בבקשה למינוי כונס יביא בחשבון את סכום החוב או שווי הנושא, את הסכום שהכונס יכול להשיג לפי המשוער ממכירת הנכסים או ניהולם, את העלויות המשוערות הכרוכות במינויו ובביצוע תפקידו, ואת הנזק העלול להיגרם לנתבע עקב מכירת הנכסים או ניהולם בידי כונס, ורשאי הוא להורות על עריכת בדיקה או חקירה בכל עניין הקשור לכך.

סימן ג – מי ימונה לתופס נכסים או כונס

תקנה 387 לתקנות התשמ"ד קבעה מי לא ימונה כתופס נכסים או ככונס. נאמר שם כי לא ימונה אדם "אם יש בינו לבין מי מבעלי הדין קשר אישי או מקצועי, זולת אם הסכימו בעלי הדין למינוי, או אם סבר שיש בכך צורך ולא יהיה בדבר כדי לפגוע בביצוע יעיל והוגן של הצו, ומטעמים מיוחדים שיירשמו".

סביר להניח כי נוסח זה של התקנה לא ימנע את מינויים של פרקליטי הבנקים כתופסי נכסים או ככונסים, למרות הקשר שלהם לתובעים, וזאת אם בנוסח המקובל של איגרות חוב או של מסמכים בנקאיים אחרים קיימת הסכמה מראש מצד החייב למינוי כזה.

בית המשפט עשה שימוש בחריג שבתקנה לצורך מינוי כונס נכסים, על אף היותו של הכונס בא כוח של משיבה, לאחר שהגיע למסקנה כי בנסיבות המקרה כונס נכסים נייטרלי ככל הנראה לא יוכל לפעול לטובת פירוק השיתוף בצורה טובה יותר מאשר המשיב. בנסיבות אלה התקיימו התנאים, כלומר החריג לכלל שלפיו אין למנות אדם ככונס נכסים אם יש בינו לבין מי מבעלי הדין קשר אישי או מקצועי.¹¹

בעל דין המעוניין במינויו של כונס נכסים זמני לצורך תפיסת נכסים רשאי להציע לבית המשפט בעל תפקיד אחד, או יותר, אותו יוכל בית המשפט למנות. ראוי שיוצגו בפני בית המשפט מספר מועמדים לתפקיד. ככל שמוצע בעל תפקיד אחד בלבד, על הבקשה למינוי לכלול את פרטי ההסכמה עם בעל התפקיד ביחס לתשלום שכר טרחתו (ככל שיש הסכמה כזו), לרבות סכום שכר הטרחה המוסכם. בית המשפט רשאי כמובן למנות אדם אחר מזה שהוצע על ידי בעל הדין. כאשר מורה בית המשפט על מינוי כונס נכסים זמני עליו לקבוע, עוד במסגרת החלטת המינוי, מועד בו תוגש בקשה מטעם בעל התפקיד לקביעת שכרו.¹²

בעניין זה קובעת תקנה 112 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט), שכותרתה "סייגים למינוי כונס", את ההוראות הבאות –

(א) בבקשה למינוי כונס יציע המבקש, בכפוף לאמור בתקנת משנה (ב), מועמד לשמש ככונס, ויצרף את הסכמת המועמד בכתב למינוי.

11 רע"א 6707/08 ינאי נ' קטן (פורסם בנבו, 27.11.2008). אין בתקנה 387 לתקנות התשמ"ד כדי למנוע מבית המשפט מינוי כונסי נכסים המשמשים כבא כוח הנושים, במיוחד לעניין מינוי כונסי נכסים מכוח סעיף 194 לפקודת החברות. גם תקנה 3 לתקנות החברות (כללים בדבר מינוי כונסי נכסים ומפרקים ותשלום שכרם), אינה אוסרת באופן גורף על מינוי אדם בעל קשר מקצועי למי מהצדדים.

12 רע"א 8459/11 אגיאיר נ' פרזנטי כונס הנכסים (פורסם בנבו, 5.2.2012).

(ב) בית המשפט לא ימנה אדם לכונס אם יש בינו לבין מי מבעלי הדין קשר אישי או מקצועי, זולת אם הסכימו בעלי הדין למינוי, או אם סבר, מטעמים מיוחדים, שיש בכך צורך והדבר לא יפגע בביצוע יעיל והוגן של הצו או יפגע באופן בלתי הוגן במשיב.

תקנה 121 לתקנות החדשות דנה בעניין שכר שירותיו של הכונס ותקנה 122 דנה בחובותיו של הכונס כמו מתן ערובה, הגשת דוח ותשלומים.

סימן ד – סמכות הכונס

תקנה 113 לתקנות החדשות מפרטת את "סמכות הכונס" באופן הבא –

- (א) בית המשפט רשאי להסמיך כונס לעשות, בין השאר, את הפעולות האלה, כולן או מקצתן:
- (1) לחפש ולאתר את מקום הימצאם של הנכסים;
  - (2) להיכנס לחצרים לשם איתורם ותפיסתם;
  - (3) לגבי נכסים שהם מסמכים או מידע האגור במדיה אלקטרונית – לצלמם או להעתיקם;
  - (4) לתפוס את הנכסים, להחזיק בהם, לשמור עליהם, לנהלם ולהשביחם;
  - (5) להפעיל לגבי הנכסים כל סמכות, כוח או זכות הנתונים לבעל הנכסים או למחזיק בהם, לרבות ניהול הליכים משפטיים בנוגע אליהם וחתימה על כל מסמך בקשר אליהם.

(ב) בית המשפט רשאי להורות, בצו, לאדם לאפשר לכונס כניסה לחצרים שהוא מחזיק בהם לשם ביצוע הפעולות המפורטות בצו שניתן לפי תקנת משנה (א) וכן להורות לאדם להימנע מכל פעולה העלולה להפריע או לעכב את הכונס מביצוע הצו.

סימן ה – ביצוע תפקיד כונס

כניסה לחצרים, חיפוש ותפיסה – על פי הוראות תקנה 387ד לתקנות התשמ"ד, בטרם הכניסה לחצרים הייתה חלה חובה על התופס או על הכונס למסור את הצו וכן למסור הודעה על פי הנוסח שבטופס. יש ליידע את האחראי על החצרים בדבר זכותו להתייעץ טלפונית עם פרקליט וכן בדבר זכותו להצטרף להליך. אם מסרב האחראי על החצרים לביצוע הצו, עלולים להינקט נגדו הליכי ביזיון בית משפט. עובדת הסירוב תשמש גם ראיה במסגרת ההליך המשפטי.¹³ נוסח דומה של הוראות מצוי בתקנות החדשות (תקנות התשע"ט). תקנה 114, שכותרתה "כניסה לחצרים", קובעת –

13 הוראות דומות נמצא בתקנות 15 ו-16 לתקנות עוללות מסחריות (סעדים וסדרי דין), התש"ס-1999.

בטרם כניסתו לחצרים ימסור הכונס לאחראי על החצרים, לאדם שנגדרו ניתן הצו או לאדם הנחזה להיות בגיר אחר האחראי מטעמו, את צו הכניסה לחצרים והודעה המסבירה את משמעות הצו, ערוכה לפי הנוסח בטופס 8 שבתוספת הראשונה, וכן יידע אותו בדבר זכותו להתייעצות טלפונית עם עורך דין, אם אפשר, ובדבר זכותו להגיש הודעת הצטרפות להליך בתוך עשרים ימים; לבקשת האחראי על החצרים, יסביר לו הכונס בשפה ברורה את משמעות הצו, וכי סירוב לאפשר את ביצועו מהווה ביזיון בית משפט ועשוי לשמש ראיה במסגרת ההליך המשפטי.

פעילותו של הכונס בחצרים מפורטת בתקנה 115 החדשה שכותרתה "כניסה, חיפוש ותפיסה" בהוראות הבאות:

(א) כניסה לחצרים, חיפוש, צילום, העתקה או תפיסה של נכסים לפי פרק זה ייעשו בידי הכונס בנוכחות האחראי על החצרים, ובנוכחות שני עדים, זולת אם אישר האחראי על החצרים בכתב כי אינו מעוניין בנוכחות עדים או אם בית המשפט הורה אחרת מטעמים מיוחדים; לא ישמש עד, לצורך תקנה זו, מי שיש בינו לבין מי מבעלי הדין קשר אישי או מקצועי – זולת אם הסכים לכך בעל הדין שכנגד.

(ב) לא הצליח הכונס לאתר את האחראי לחצרים או ליצור איתו קשר על אף שפעל בשקיפה ראויה וסבירה או שהאחראי סירב לשתף פעולה עם הכונס לצורך ביצוע הצו, רשאי בית המשפט לתת לכונס הוראות שיאפשרו את ביצוע תפקידו.

חיפוש בחומר מחשב – תפיסה או חיפוש במחשב מחייבים קיומן של הוראות מיוחדות המתאימות לאופייה הטכנולוגי של הפעולה. לפיכך תקנה 387 לתקנות התשמ"ד קבעה כי חובה להצטייד בצו מפורש של בית המשפט בנדון. מאחר שחיפוש במחשב מצריך מיומנות מקצועית, יוטל התפקיד רק על אדם בעל כישורים מתאימים. מבצע החיפוש חייב להקפיד כי בזמן החיפוש ינותק המחשב מתקשורת. להלן הגדרות מונחים מתוך חוק המחשבים, שאוזכרו בתקנה זו:

חומר מחשב – תוכנה או מידע;

מחשב – מכשיר הפועל באמצעות תוכנה לביצוע עיבוד אריתמטי או לוגי של נתונים, וצידוד ההיקפי, לרבות מערכת מחשבים, אך למעט מחשב עזר;

פלט – נתונים, סימנים, מושגים או הוראות, המופקים, בכל דרך שהיא, על ידי מחשב.

חיפוש בחומר מחשב ייעשה על ידי "בעל תפקיד מיומן" בביצוע חיפוש כאמור.¹⁴

וכך נקבע בתקנות החדשות בנושא זה בתקנה 116 שכותרתה "חיפוש בחומר מחשב" את ההוראות הבאות:

הכונס לא יבצע חיפוש ותפיסה של מחשב, חומר מחשב או פלט כהגדרתם בחוק המחשבים, התשנ"ה–1995, אלא בהתקיים תנאים אלה:

(1) בית המשפט כלל בצו היתר מפורש לחיפוש ותפיסה כאמור;

- (2) בית המשפט מינה בעל תפקיד מיומן לביצוע החיפוש, זולת אם האחראי על החצרים הסכים לבצע את החיפוש בעצמו;
- (3) מבצע החיפוש יוודא תחילה כי במהלך החיפוש לא תתאפשר קבלת מידע מתקשורת בין מחשבים, זולת אם מבצע את החיפוש האחראי על החצרים.

סימן ו – הליכים משלימים

מתן דיין וחשבון מטעם הכונס – תקנה 1387 לתקנות התשמ"ד חייבה את תופס הנכסים או את הכונס לדווח לבית המשפט על ביצוע פעולותיהם. הדוח יכלול את רשימת הנכסים שנתפסו בעת החיפוש. יש לכלול בדוח גם את הערותיו של האחראי על החצרים שהיה נוכח בעת ביצוע הצו. הדוח יוגש תוך 7 ימים ממועד ביצוע הפעולות.

הוראה דומה מצויה בסעיף 16 לחוק עוולות מסחריות, התשנ"ט–1999, ובו נאמר כי הכונס יגיש לבית המשפט, בתוך 7 ימים מיום הביצוע, דיין וחשבון על החיפוש והתפיסה. כן מצויות הוראות בתקנות עוולות מסחריות (סעדים וסדרי דיין), התש"ס–1999. בתקנות אלה נקבע, בין היתר, כי מי שהיה נוכח בשעת החיפוש והתפיסה וסירב לחתום על הדין וחשבון, יציין כונס הנכסים בדין וחשבון את שמו ואת העובדה שסירב לחתום.

בתקנות התשע"ט קיימת הוראה דומה בתקנה 117, שכותרתה "מתן דיין וחשבון", הקובעת –

(א) הכונס יגיש לבית המשפט דיין וחשבון על ביצוע הפעולות, חתום בידי הנוכחים בעת הביצוע, בתוך שבעה ימים ממועד הביצוע, וימציא העתק ממנו למי שאליו מופנה צו הכניסה לחצרים ולבעלי הדין.

(ב) הדין וחשבון יכלול, בין השאר, רשימה של הנכסים שנתפסו בעת החיפוש, והערות של האחראי על החצרים שנכח בעת ביצוע הצו.

שמירת סודיות – תקנה 1387 לתקנות התשמ"ד הטילה חובת סודיות על הכונס וכן על העובדים בשירותו אין גלות מידע או מסמכים לאחרים ואין לעשות שימוש בנכסים, במידע או במסמכים שהגיעו אליהם במהלך התפיסה.

אם נטענת טענת חיסיון לגבי נכסים או מסמכים מסוימים, יש להכניסם לחבילה סגורה וחתומה שתועבר לבית המשפט בהקדם האפשרי. בתוך 7 ימים ממועד המסירה רשאי הטוען לחיסיון לפנות לבית המשפט בבקשה להכריע בשאלה זו. עקב הסודיות האופפת את הדיון, נקבע בתקנה כי הדיון יתקיים בדלתיים סגורות.

תקנה 18 לתקנות עוולות מסחריות (סעדים וסדרי דיין), דנה בשמירת סודיות ובטענה בדבר סוד מסחרי. אם נטען כי נכסים שנתפסו הם סוד מסחרי, על הכונס לשמור בסוד את תוכנם עד לקיום דיין במעמד כל בעלי הדין שבו יכריע בית המשפט מה ייעשה בהם.

הוראה דומה נמצא בסעיף 235 לפקודת מס הכנסה [נוסח חדש], שם נקבע בין היתר, כי לא יאוחר מ-7 ימים שלאחר התאריך שבו נלקח מסמך רשאי הלקוח או עורך הדין שממנו נלקח המסמך לפנות אל בית המשפט בבקשה להחליט ולהודיע אם המסמך הוא חסוי.

משלא הוכח כי כונס הנכסים נגוע בניגוד עניינים, והיות וכונס הנכסים פועל במסגרת תפקידו כידו הארוכה של בית המשפט, אין מקום לחשש כי יחרוג מהוראות בית המשפט ויפר את האמון שניתן בו.¹⁵

ההוראה בתקנות החדשות דומה לתקנה הקודמת. תקנה 119, שכותרתה "שמירת סודיות", קובעת:

(א) הכונס לא יעשה שימוש בנכסים, במידע או במסמכים שהגיעו אליו עקב תפקידו, ולא יגלה מידע או מסמכים כאמור לאח, אלא כפי שורה בית המשפט.

(ב) הכונס ינקוט אמצעים, ככל הדרוש, כדי להבטיח שהעובדים בשירותו והנוכחים בעת ביצוע הפעולות, ישמרו על סודיות כאמור בתקנת משנה (א).

(ג) נטענה טענת חיסיון לגבי נכסים או מסמכים מסוימים, יכניס הכונס את הנכסים או המסמכים, לפי העניין, לחבילה בלי שיעיין בהם, יסגור את החבילה, יסמן אותה באופן הניתן לזיהוי, וימסור אותה לבית המשפט, בהקדם האפשרי; הטוען רשאי, בתוך שבעה ימים ממועד מסירת החבילה, להגיש לבית המשפט בקשה להחליט בטענת החיסיון, ולפרט בה את טענותיו; בית המשפט יחליט בבקשה בתוך שבעה ימים מיום שהוגשה הבקשה, ולצורך כך הוא רשאי לעיין בנכס או במסמך; הדיון בבקשה לפי תקנת משנה זו יהיה בדלתיים סגורות; בתקנה זו, "חבילה" – מעטפה או כלי קיבול אחר.

הוראות בדבר הנכסים התפוסים – תקנה 387ח לתקנות התשמ"ד קובעת כי בכל עת במהלך המשפט ניתן לקבל הוראות מבית המשפט כיצד לנהוג בנכסים התפוסים. נסתיים הדיון, על בית המשפט להתייחס בפסק דינו לשאלת הנכסים התפוסים. פקע הצו ולא ניתנה הוראה מיוחדת של בית המשפט, יוחזרו הנכסים למקומם, לא יאוחר מ-7 ימים.

ההוראה בתקנות החדשות דומה לתקנה הקודמת. תקנה 118, שכותרתה "הוראות בדבר הנכסים התפוסים", קובעת –

(א) בית המשפט רשאי, בכל עת, לפי בקשת הכונס, בעל הנכסים, מי שמחזיק בהם או בעל דין, להורות מה ייעשה בנכסים התפוסים; הסתיים הדיון בתובענה, יורה בית המשפט מה ייעשה בנכסים שטרם הורה מה ייעשה בהם.

(ב) פקע צו כינוס נכסים זמני שניתן לפי פרק זה, ולא הורה בית המשפט מה ייעשה בנכסים התפוסים, יוחזרו הנכסים לחצרים שמהם נלקחו בהקדם האפשרי, ולא יאוחר מתום שבעה ימים ממועד פקיעת הצו.

סימן ז – מחזיקים וצדדים שלישיים

זכויות מחזיק וצד שלישי – "מחזיק" הוגדר בתקנה 360 לתקנות התשמ"ד כאדם (זולת המשיב בבקשה לסעד זמני), אשר ברשותו מצויים נכסים שלגביהם נתבקש או ניתן סעד זמני. מונח זה נמצא בשימוש

בכל הקשור לסעדים הזמניים ולא רק לעיקול זמני. תקנה 387ט לתקנות התשמ"ד איפשרה למחזיק להגיש הודעת הצטרפות להליך. גם צד שלישי הטוען לנכסים שנתפסו רשאי להגיש הודעת הצטרפות. התקנה מחייבת את בית המשפט לקיים דיון בהקדם האפשרי במעמד המצטרף. המחזיק או צד שלישי אחר רשאים להצטרף להליך באמצעות הודעת הצטרפות, אם טוענים הם לזכויות בנכסים. בית המשפט רשאי ליזום הליכי הצטרפות, אם מתברר לו כי לצד שלישי עשויות להיות זכויות. הוראה דומה מצויה בתקנה 20 לתקנות בחוק עוולות מסחריות. כאשר שמורים במחשבים מסמכים שיש לראות בהם כנכסים של צדדים שלישיים, המנגנון להגנה על זכויותיהם קבוע בתקנה 387ט לתקנות הנ"ל ובחוק עוולות מסחריות המאפשר לצד שלישי, הטוען לזכויות בנכסים שנתפסו, להצטרף להליך בפרק זמן קצוב.¹⁶ הסדר ההצטרפות כולל מגבלת זמן המחייבת את הצד השלישי להצטרף להליך, אם רצונו בכך, במהירות יחסית. הגיונה של מגבלה זו הוא בצורך לאזן בין ההגנה על זכויותיהם של צדדים שלישיים לבין הצורך במתן מענה משפטי מהיר.¹⁷ העלאת טענות על דרך ההצטרפות לטענות של בעל דין אחר הינה פרקטיקה שיש בה בעייתיות מסוימת, בפרט במקום שבו בית המשפט מגביל את היקף הטענות של בעלי הדין.¹⁸ בעניין אחד בית המשפט פעל במצוות התקנות וביקש את תגובת הדיירים בשל החשש שמא זכויותיהם עלולות להיפגע בעקבות מתן הסעד הזמני. משלא השתכנע כי זכויות לגביהן מתבקש כינוס הנכסים, שייכות לצד שלישי כלשהו, הרי שהיה רשאי להעניק סעד זה.¹⁹ בנושא זה קובעת תקנה 120 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט), שכותרתה "זכויות מחזיק וצד שלישי", את ההוראות הבאות:

- (א) נתן בית המשפט צו כינוס לגבי נכס שבידי מחזיק, יימסר לו העתק מצו הכינוס בתוך שלושה ימים ממועד נתינתו, זולת אם בית המשפט הורה אחרת כדי שלא לסכל או להפריע לביצוע הכינוס.
- (ב) המחזיק רשאי להגיש לבית המשפט הודעת הצטרפות להליך בתוך עשרים ימים ממועד שהומצא לו צו הכינוס או מיום שנודע לו על מתן הצו.
- (ג) טוען צד שלישי לזכויות בנכס שבית המשפט נתן לגביו צו כינוס לפי סימן זה, רשאי הוא להגיש לבית המשפט הודעת הצטרפות להליך בתוך עשרים ימים מיום שנודע לו על מתן הצו.
- (ד) התברר לבית המשפט כי לצד שלישי עשויות להיות זכויות בנכס שניתן לגביו צו כינוס, יודיע לו בית המשפט על זכותו להגיש הודעת הצטרפות להליך בתוך עשרים ימים ממועד המצאת ההודעה; הוכח כי הצד השלישי ידע על צו הכינוס לפני מועד המצאת ההודעה ולא הגיש הודעת הצטרפות בתוך עשרים ימים ממועד שנודע לו על

16 ש.ם.

17 ש.ם.

18 רע"א 1372/12 אגיאד נ' פרזנטי (פורסם בנבו, 13.5.2012).

19 רע"א 2676/13, לעיל ה"ש 7.

הצו, יהיה הצד השלישי רשאי להגיש הודעת הצטרפות רק ברשות בית המשפט ובית המשפט יתן רשות כאמור רק מטעמים מיוחדים.
 (ה) דין המצטרף כדין משיב בבקשה לסעד הזמני, ודין הודעת ההצטרפות כדין תשובה לבקשה בכתב, בשינויים המחויבים.
 (ו) הגיש מחזיק או צד שלישי הודעת הצטרפות, יקיים בית המשפט דיון במעמד המצטרף בהקדם האפשרי ולא יאוחר מארבעה עשר ימים מיום קבלת הודעת ההצטרפות.

הודעת הצטרפות – תקנה 387 לתקנות התשמ"ד קבעה את הנוהל להגשת הודעת ההצטרפות לבית המשפט. דינו של המצטרף כדין משיב בבקשה לסעד הזמני, ודין הודעת ההצטרפות כדין תשובה לבקשה בכתב, בשינויים המחויבים.
 הוראה דומה מצויה בתקנה 21 לתקנות עוולות מסחריות (סעדים וסדרי דין). בתקנות אלה נקבע, בין היתר, כי להודעת ההצטרפות יצורפו תצהיר לשם אימות העובדות המשמשות יסוד להודעה, וכן העתק מכל מסמך שעליו היא נסמכת.

סימן ח – תפיסת ראיות

סוג חדש של סעד זמני נמצא בתקנה 123 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) בשם "תפיסת ראיות".
 ס"ק (ד) לתקנה מגדיר את המונח "ראיות" לצורכי תקנה זו, באופן הבא –

(ד) בתקנה זו, "ראיות" – מסמך, לרבות מידע האגור במדיה דיגיטלית או אלקטרונית, וחפצים שיש יסוד סביר להניח כי ישמשו ראיות בתובענה או הדרושים לשם בירורה.

ס"ק (א) לתקנה קובע את דרך המינוי של הממונה על תפיסת הראיות –

(א) בית המשפט רשאי למנות אדם לממונה על תפיסת ראיות לשם ביצוע חיפוש, צילום, העתקה או תפיסה של ראיות המצויות בידי המשיב או בשליטתו אם שוכנע כי קיים חשש ממשי שהמשיב או אדם אחר מטעמו עלול להעלים את הראיות, לערוך בהן שינויים או להשמידן, וכי הדבר יכביד באופן ממשי על קיום ההליך או על גילוי האמת.

ס"ק (ב) לתקנה קובע את ההוראה בעניין מתן אפשרות למתמנה כניסה לחצרים –

(ב) בית המשפט רשאי להורות בצו לכל אדם לאפשר למתמנה כניסה לחצרים שהוא מחזיק בהם, לשם ביצוע הפעולות המפורטות בצו שניתן לפי תקנת משנה (א).

ס"ק (ג) לתקנה מרחיב את ההוראות וקובע את תחולת הפרק בעניין "כינוס נכסים זמני" גם על הנושא של "תפיסת נכסים" וכך נקבע –

(ג) על המתמנה על תפיסת הראיות לפי תקנה זו, יחולו תקנות 112 עד 122 בשינויים המחויבים.

שער עשרים ושלושה – פסק דין

פרק א – פסק דין – עקרונות

פסק דין – הגדרתו	–	סימן א
החלטה אחרת – עקרונות	–	סימן ב
החלטה אחרת – עיון חוזר	–	סימן ג
פסק דין בערכאה ראשונה	–	סימן ד
המועד למתן פסק דין	–	סימן ה
שימוע פסק דין	–	סימן ו
פסק דין ששומע על ידי שופט אחר	–	סימן ז
פסק דין בהיעדר הגנה	–	סימן ח
”משפט חוזר” בעניין אזרחי	–	סימן ט
פסק דין שהוצא במרמה	–	סימן י
פסק דין – הבהרתו	–	סימן יא
נושאים דיוניים נוספים	–	סימן יב
פסק בוררות	–	סימן יג

סימן א – פסק דין – הגדרתו

“פסק דין” הוא החלטה משפטית,¹ הקובעת סופית את המצב המשפטי בין צדדים בשאלה מסוימת לאחר שצד אחד טען שיש לו זכות לקבל החלטה זו.² אם ההחלטה מסיימת את הטיפול בעניינם של הצדדים וסוגרת למעשה את ההליך, מדובר ב”פסק דין” המזכה בערעור בזכות. המשמעות לסיווגה של החלטה כ”פסק דין” או החלטה אחרת היא בעיקר לעניין אופן ההשגה על זו – בערעור בזכות או ברשות.³ כותרתה של החלטה שיפוטית אינה מעידה על מהותה. כאשר סיווג ההחלטה של בית המשפט אינו תואם את הסיווג לפי הדין, האחרון הוא הקובע. המבחן הוא מבחן המהות וקיומו של סעד סופי שניתן במסגרת החלטה והשפעתו של זה על בעלי הדין להליך.⁴ לאחר מתן פסק הדין שוב אין בידיו להידרש פעם נוספת לנושא ההתדיינות, להוסיף על החלטתו, לגרוע ממנה או לתקנה אלא במסגרת המותרת לו בחוק והיא בגדרי תיקון טעות, כמשמעותה בסעיף 81 לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ”ד–1984, או במסגרת הבהרה לפסק הדין לצורך ביצועו על פי בקשתו של ראש ההוצאה לפועל. מסגרת צרה ודווקנית זו ברי כי אין בה כדי להסמיך את בית המשפט להוסיף עניינים מהותיים הקשורים להכרעה השיפוטית, לגרוע עניינים כאלה או לתקנם לאחר סיומה.⁵ בתום ההליך נבלעת עילת התביעה בפסק הדין כאשר פסק הדין תקף וסופי. לפעמים מקים פסק הדין עילת תביעה חדשה.⁶ אי-מתן אפשרות לצדדים לטעון טענותיהם לפני מתן פסק הדין עלול לפגום בפסק הדין.⁷ הדיבור “פסק דין סופי” הוא דר-משמעי ותלוי בהקשר העניין. לעיתים משמעותו היא פסק דין שאין עוד עליו ערעור לערכאה נוספת ולעיתים משמעותו היא פסק דין שהוא סופי באותה ערכאה, היינו שבית המשפט סיים לדון בעניין זאת להבדיל, דרך משל, מפסקי דין שאינם סופיים והניתנים לשינוי באותה ערכאה עצמה, אם נשתנו תנאים או נסיבות (כגון פסק דין בענייני מזונות).⁸ מעשה בית דין – פסק דין שניתן מהווה “מעשה בית דין”.⁹

- 1 בפרק זה נדון בעיקר בפסק דין בערכאה הראשונה, היא הערכאה הדיונית.
- 2 ע”א 1946/01 הקרן לטיפול בחסויים נ’ האפורופוס הכללי, פ”ד נו(3) 311 (2007).
- 3 בש”א 3452/10 אלדנפירי נ’ רמת חובב, מועצה (פורסם בנבו, 9.8.2010).
- 4 ש.ם.
- 5 רע”א 3608/17 הנסון (ישראל) בע”מ נ’ ספאלדין (פורסם בנבו, 10.9.2017).
- 6 ע”א 5323/90 שורקא נ’ אצטה, פ”ד מז(2) 857 (1993).
- 7 ע”א 207/83 ועד הנאמנים נ’ יוסי חברה להשקעות בע”מ, פ”ד מב(2) 369 (1988).
- 8 ע”א 3997/91 ועד הנאמנים לנכסי הוואקף המוסלמי נ’ יוסי חברה להשקעות בע”מ, פ”ד מט(5) 766 (1996).
- 9 ע”א 151/87 ש. ארצי, חברה להשקעות בע”מ נ’ רחמני, פ”ד מג(3) 489 (1989).

משניתן פסק דין, הוא מהווה סוף פסוק להתדיינות נוספת בעניין נושא הפסק. זהו העיקרון של "מעשה בית דין". ביסוד עיקרון זה עומד אינטרס הציבור, וכמותו אינטרס בעלי הדין להליך, כי יהיה סוף לדיון המשפטי, שלא יהיה נתון להליכים נוספים בשל אותה עילה או בשל אותה פלוגתה.¹⁰ אם התביעה הוכרעה בין בעלי הדין על ידי בית משפט מוסמך יש לפנינו "השתק עילה". אם המחלוקת העובדתית היא שהוכרעה ביניהם יש לפנינו "השתק פלוגתה". נתבע יכול לוותר בהסדר דיוני על טענת מעשה בית דין בנושא מסוים בהליכים צפויים בעתיד.¹¹

סימן ב – החלטה אחרת – עקרונות

המונח "החלטה" מוגדר בתקנות כ"פסק דין וכל החלטה אחרת של בית המשפט" (תקנה 1 לתקנות התשמ"ד. ממילא, מונח זה כולל גם פסק דין. לעניין סיווגה של החלטה לצורך הגשת ערעור כ"פסק דין" או כ"החלטה אחרת", המבחן הוא מהות ההחלטה ולא הכותרת שניתנה לה.¹² בתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) בתקנה 6 (תקנת ההגדרות) מוגדר המונח "החלטה" כ"פסק דין, פסק דין חלקי וכל החלטה אחרת".

קיים מבחן עזר שבאמצעותו ניתן יהיה לזהות "סופיות" הנובעת מתוצאת ההחלטה בהיבט הדיוני, להבדיל מתוכנה, קרי תוצאתה בהיבט המהותי. מבחן העזר הוא מבחן הסעד: אם ניתן או נשלל סעד כלשהו בהחלטת בית המשפט, הרי זה פסק דין (ואפשר שיוכתר "פסק דין חלקי"); ואם לאו – ב"החלטה אחרת".¹³

שני נימוקים עיקריים לאי־תחולת עיקרון הסופיות על החלטות ביניים: טיבה הלכאורי של התשתית הראייתית והמשפטית עליה מתבססות החלטות ביניים; מהותן של החלטות אלה, שאינן מכריעות בזכויות הצדדים.¹⁴

הבחינה אם החלטה היא "פסק דין" או "החלטה אחרת" אינה נעשית בהכרח על פי הכותרת שניתנה לה אלא בהתאם למהותה. השאלה בהקשר זה היא אם נסגר התיק או שמא נותר לבית המשפט עניין נוסף לרון בו בגדר ההליך, כך שטרם ניתנה הכרעה סופית בעניין נושא המחלוקת.¹⁵ בעניין אחד אומנם ההחלטה הוכתרה בכותרת "פסק דין" (ואף צוין בגוף ההחלטה כי מדובר בפסק דין חלקי), אך אין בנתון זה לבדו כדי להכריע את שאלת אופן סיווגה של החלטה, מה גם שסיווג ההחלטה שונה כלפי המשיבים, אשר חלק מן הסעדים להם עתרו נשללו בהחלטה.¹⁶

10 בג"ץ 3267/97 רובינשטיין נ' שר הביטחון, פ"ד נה(2) 241 (2000).

11 ע"א 5/88 אוריאל נ' פרנקל, פ"ד מג(4) 89 (1989).

12 ע"א 7346/01 שטנדל נ' בוק בינלאומי בע"מ, פ"ד נו(3) 61 (2002).

13 ע"א 8897/11 אלקיעאן נ' משרד הבריאות (פורסם בנבו, 17.1.2012); בש"א 3452/10, לעיל ה"ש 3.

14 רע"א 4472/10 Proneuron Biotechnologies Inc נ' טבע תעשיות פרמצבטיות בע"מ (פורסם בנבו, 6.10.2010). טעמים אלה פחות רלוונטיים ביחס להחלטות המכריעות בטענות מקדמיות משמעותיות דוגמת עיכוב הליכים לצורך בורות.

15 רע"א 3233/14 בראודה נ' פרבר (פורסם בנבו, 30.10.2014).

16 ע"א 5670/16 לונדון נ' ניר (פורסם בנבו, 22.12.2016).

המבחן המקובל לצורך הבחנה בין "פסק דין" לבין "החלטה אחרת" הוא מבחן סיום התיק. בפסיקה נשתרש מבחן עזר נוסף לעניין זה, הוא מבחן הסעד; כותרת ההחלטה של בית המשפט, כשלעצמה, אינה מעלה ואינה מורידה לעניין הסיווג.¹⁷

סימן ג – החלטה אחרת – עיון חוזר

נקודת המוצא הינה כי החלטה שאינה בגדר פסק דין אינה יוצרת מעשה בית דין, ולפיכך הערכאה שנתנה אותה רשאית לשוב ולדון בה ואף לשנותה. עם זאת בקשה לעיון חוזר אינה דרך הנכונה להשיג על החלטה שניתנה, וכי שינוי החלטה שלא באמצעות הליך ערעורי לא ייעשה כדבר שבשגרה. זאת לנוכח האינטרס הציבורי והפרטי גם יחד ליעילות ההליך השיפוטי, ליציבות החלטות שיפוטיות ולהגנה על ציפיות בעלי הדין שזכו בהחלטה שיפוטית שכבר ניתנה.¹⁸

החלטת ביניים (להבדיל מפסק דין) אינה יוצרת מעשה בית דין ולפיכך רשאית הערכאה שהחליטה לגביה בראשונה לשוב ולדון בה, ואף לשנותה. נסיבות חדשות אשר התרחשו לאחר מתן ההחלטה המקורית פותחות פתח לשינויה על ידי הערכאה שנתנה אותה.¹⁹

הנטל לשכנע כי מתחייב שינוי בהחלטה שיפוטית על ידי אותה הערכאה שנתנה אותה מוטל על מגיש הבקשה לעיון חוזר. עליו להוכיח התקיימותם של טעמים מיוחדים המצדיקים זאת על מנת למנוע שימוש לרעה בהליך החריג של עיון מחדש. העילה המרכזית לעיון חוזר הינה נסיבות חדשות אשר התרחשו לאחר מתן ההחלטה.²⁰

קיימים סוגים שונים של החלטות, למשל החלטות בעניין סעדים זמניים, החלטות בטענות מקדמיות אשר יש בהן כדי להכריע את גורלה של התביעה כולה, או החלטות שניתנו בטענות הצדדים לגופן לאחר דיון ממצה אך אין הן מקימות זכות ערעור. בעוד שלגבי החלטות ביניים בעניין סעדים זמניים ניתן להצדיק גישה "ליברלית" יחסית לגבי האפשרות להגיש בקשות לעיון מחדש, בכל הנוגע לשתי הקבוצות האחרות ראוייה גישה זהירה יותר.²¹

ערכאה שקיבלה החלטת ביניים רשאית לשוב ולדון בה ואף לשנותה במקרים מיוחדים. הטעם לכך הוא כי מצד אחד החלטת הביניים אינה יוצרת מעשה בית דין, אך מן הצד האחר החלטת ביניים היא החלטה שיפוטית על כל המשתמע מכך, מכאן הכלל והחריג.²²

- 17 בע"מ 1345/17 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 4.4.2017).
- 18 רע"א 1056/10 קווי אשראי לישראל שירותים פיננסיים משלימים בע"מ נ' אליעד (פורסם בנבו, 2.8.2010).
- 19 ע"א 3604/02 אוקו נ' שמי, פ"ד נו(4) 505 (2002).
- 20 רע"א 1056/10, לעיל ה"ש 18. כאשר לא חל שינוי בנסיבות כאמור, עדיין נתונה לערכאה שנתנה את ההחלטה הסמכות לשנותה, אולם הלכה פסוקה היא כי הדבר ייעשה רק במקרים נדירים ביותר, כאשר מתברר לבית המשפט כי נתן החלטה מוטעית.
- 21 רע"א 4472/10 לעיל ה"ש 14. הכותרת או הסיווג כהחלטת ביניים אינם ממצים את המשקל המעשי והמשפטי, ויש לשקול את הדברים במאזני מהות; לרבות של סופיות, יעילות והגינות כלפי כולי עלמא.
- 22 רע"א 6053/17 מישאל נ' פדר בתפקידו כנאמן על נכסי החייב (פורסם בנבו, 4.12.2017).

בעניין אחד, עיון בהוראות המעשיות שב"פסק הדין" מלמד כי, הלכה למעשה, מדובר בהחלטה שאינה סופית. קריאת סעיפי פסק הדין כמכלול מלמדת כי בית המשפט טרם נעל את השער באשר לזהות המדויקת של הארגון אשר תימסר לו זכות השימוש. שנית, גם אם יש לראות באמור בפסק הדין משום קביעה סופית בדבר זהות הגורם, הרי שבית המשפט לא צפה אפשרות של סירוב אותו גורם. כשהתמונה המלאה לא הייתה מונחת לפני בית המשפט, ניתן להכיר בסמכותו לעיין מחדש במסקנתו. על אחת כמה וכמה, כשהתמונה המלאה אינה מאפשרת (2004) את קיום הנקבע בפסק הדין.²³

סימן ד – פסק דין בערכאה ראשונה

תקנה 190 לתקנות התשמ"ד היא התקנה הראשונה בפרק ט"ו לתקנות הדין ב"פסק דין ופסיקתה". התקנה דנה במתן פסק דין או החלטה אחרת והיא קובעת לגבי פסק הדין את הכללים הבאים:
א. בתום הדיון ייתן בית המשפט את פסק דינו בהקדם האפשרי. פסק הדין יהיה בכתב ויחתם בידי השופט.²⁴

ב. כאשר המותב מונה שופטים אחדים, תהיה ההכרעה על פי דעת הרוב וניתן לרשום דעה חולקת; אם אין רוב לדעה אחת – תכריע דעתו של אב בית הדין.

ג. תאריך השימוע הוא תאריך ההחלטה.

ד. המועד למתן פסק הדין, יהיה בתוך 30 ימים מתום הדיון, שאם לא כן, על השופט להודיע על כך לנשיא בית המשפט.

להוראות לגבי פסק דין בערכאת ערעור ראו להלן שער עשרים וארבעה: הערעור – כללים. בתקנה 132 לתקנות החדשות הוספה ההוראה "סעד בעת מתן פסק הדין או בתכופ לו":

בית המשפט רשאי ליתן סעד להבטחת ביצוע פסק הדין בעת מתן פסק הדין או בתכופ לאחרי; הבקשה בעת מתן פסק הדין יכולה להיות בעל פה.

סימן ה – המועד למתן פסק דין

תקנה 129(א) לתקנות החדשות, שכותרתה "פסק דין או החלטה אחרת", קובעת: "בתום הדיון בכל הליך יתן בית המשפט את החלטתו בהקדם האפשרי". אימתן פסק הדין במועד שנקבע כאמור, אין בו כשהוא לעצמו כדי לפגום בפסק הדין ואין בה באותה הוראה כדי להקנות זכויות במישרין לבעל דין.²⁵ רצוי שפסק דין יינתן במהירות המרבית, כאשר התרשמותו של השופט מאופן מתן עדותם של העדים ומהתנהגותם הכללית עדיין "טרייה". פסק הדין שהושהה זמן ניכר מוקחה משהו, אם כי עדיין קיים טעמו של הכלל בדבר אי-ההתערבות מצד ערכאת הערעור במהימנות העדים. אם מדובר בשיהוי

23 רע"א 8671/16 דורון נ' גלעד (פורסם בנבו, 21.2.2017).

24 רע"א 5007/92 לוינ' ארנס, פ"ד מח(1) 653 (1994).

25 ע"א 45/90 עבאדה נ' עבאדה, פ"ד מח(2) 77 (1994).

של כמה שנים במתן פסק הדין, היתרון בשקילת מהימנות העדים שצבר השופט בערכאה הראשונה על פני השופט בערכאת הערעור הוא זעום.²⁶

שופט, בעיקר של ערכאה דיונית, חייב להזדרז במלאכתו, שהרי התרשמותו הבלתי אמצעית מן העדים העומדים לפניו מהווה חלק חשוב ולעיתים מכריע, של הבסיס שעליו הוא משתית את קביעת ממצאיו. חשוב אפוא שהזיכרון יהא עדיין חי או טרי בשעת ההכרעה. איחור בלתי סביר במתן פסק הדין עומד בסתירה להוראת תקנה 190 לתקנות התשמ"ד ועלול להוביל לביטול פסק הדין על ידי ערכאת הערעור.²⁷

במקרה אחד בוטל פסק דין שניתן באיחור של 27 חודשים לאחר גמר הגשת סיכומי בעלי הדין בכתב וכשלוש שנים לאחר מסירת עדותו של המשיב, שהיא זו אשר חרצה את גורל התביעה לרעת המערער.²⁸

איחור משמעותי במתן פסק הדין עלול להביא לביטולו, במיוחד במקום שבו פסק הדין נסמך על מהימנות עדים ונושא המהימנות בו הוא בעל חשיבות מכרעת.²⁹

סימן ו – שימוע פסק דין

תקנה 193 לתקנות התשמ"ד קבעה כי בעת שימוע החלטתו של בית המשפט יושמע החלק המפרט את הסעד או את ההכרעה שניתנו בעניין הנדון. זכות יסוד היא לכל מתדיין לדעת מה פסק בית המשפט בעניינו. זאת כדי שלא תהיה פסיקה נסתרת וכדי שבעל דין יוכל לכלכל את צעדיו כראוי ולבקש נגד פסק הדין את התרופות שהחוק מעניק.³⁰

ההלכה הקיימת כיום אינה מייחדת דרך אחת להבאתה של הכרעת הדין לידיעת הצדדים ואין לראות בדרך הקבועה בתקנה דרך אחת שבלעדיה אין.³¹

אפילו הושמע פסק דין בהיעדר בעל הדין (שלא הוזמן משום מה), אין בעובדה זו משום פגיעה בתוקפו של פסק הדין. עניין אי-השימוע רלוונטי רק לעניין המועד הקובע להגשת ערעור ומועד זה מתחיל מיום המצאת פסק הדין.³²

כאשר התקיים הדיון בדלתיים סגורות – בין מכוח הוראה קטגורית בחוק ובין על פי שיקול דעת שהחוק העניק בעניין זה לבית המשפט – בית המשפט לא יצווה על איסור פרסומו של פסק דינו, אלא אם שוכנע כי התכלית שלשמה נסגרו הדלתיים נותרה בעינה. על בית המשפט להקפיד שאיסור הפרסום

26 ע"א 188/89 עזאיזה נ' המועצה המקומית כפר דבוריה, פ"ד מז(1) 661 (1993).

27 ע"א 612/84 מרגלית נ' מרגלית, פ"ד מא(3) 514 (1987).

28 ע"א 322/74 ג'בור נ' סעד, פ"ד כט(1) 223 (1974).

29 ע"א 1117/06 אלקודס קורפוריישן נ' יורשי אלרחמן (פורסם בנבו, 14.4.2010). ביטולו של פסק הדין והחזרת התיק לערכאה הדיונית יהיה בהם כדי להחריף את הפגיעה בצדדים מהימשכות ההליכים, שכן במקרה כזה יחל בירור המחלוקת מבראשית ובנסיבות נכון יהיה להביא את המחלוקת ביניהם לכדי סיום.

30 ע"א 664/87 שירזי נ' ליבוביץ (לביא), פ"ד מה(3) 329 (1991).

31 ע"א 3380/92 פרג' נ' דוד, פ"ד מט(2) 61 (1995).

32 ע"א 366/88 זוננשטיין נ' אחים גבסו בע"מ, פ"ד מב(4) 414 (1989).

יהיה במידה שאינה עולה על הנדרש. על כן, במקום שבו ניתן להשיג את התכלית שלשמה התקיים הדיון בדלתיים סגורות על ידי פרסום חלקי של פסק הדין יורה בית המשפט על דרך זו.³³

סימן ז – פסק דין ששומע על ידי שופט אחר

לפי תקנה 194 לתקנות התשמ"ד "שופט או רשם רשאי להשמיע החלטה שנכתבה ונחתמה על ידי שופט אחר של אותו בית משפט אך לא הושמעה". מצירופה של הוראה זו להוראת תקנה 190(ג) משתמעת ההבחנה הברורה בין תאריך החתימה לבין תאריך השימוע, כאשר התאריך האחרון הוא הקובע.³⁴

שופט שבא במקומו של שופט שישב בדין לפניו, רשאי להחליט – לפי שיקול דעתו שלו בלבד – אם לדון בתובענה מן השלב שאליו הגיע השופט הקודם או משלב אחר. כאן, כמו בצמתים רבים במשפט נאבקים שיקולים של יעילות ושל צדק. שיקולים של יעילות תומכים, בדרך כלל, בגישה שיש לשמוע ולסיים את המשפט במהירות בלי לחזור על שלבים שהתקיימו. לעומתם, שיקולים של צדק תומכים בגישה שלפיה יש למצות במלואו את חומר הראיות שהונח לפני שופט אחד או מותב אחד, מתחילת המשפט ועד סופו. במאבק זה בין השיקולים יש להעדיף את שיקולי הצדק.³⁵ במקרה שבו שימע שופט אחד את החלטתו של שופט אחר שנפטר בטרם חתם על החלטה, יש להחזיר את הדיון לבית המשפט כדי שישקול אם להתחיל בדיון מחדש או להמשיך בו מן השלב שבו הפסיק השופט שנפטר.³⁶

סימן ח – פסק דין בהיעדר הגנה

אי-הגשת כתב הגנה – תקנה 97(א) לתקנות התשמ"ד קבעה כי נתבע שלא הגיש כתב הגנה בתוך המועד שנקבע לכך, ייתן בית המשפט (או הרשם) פסק דין שלא בפניו על יסוד כתב התביעה בלבד. אפילו לא התגונן הנתבע, אין מתן פסק הדין הופך לפעולה אוטומטית ובית המשפט רשאי לדרוש מהתובע הוכחות, בין הוכחה מלאה ובין הוכחה חלקית, לפי ההנחיות הקבועות בתקנה.³⁷ בעניין זה קובעת תקנה 130 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) את ההוראה הבאה:

נתבע שלא הגיש כתב הגנה בתוך המועד שנקבע לכך או שכתב ההגנה נמחק, רשאי בית המשפט לדרוש מהתובע הוכחה מספקת של התביעה, כולה או מקצתה, או לתת פסק דין על יסוד כתב התביעה בלבד.

33 ע"א 2800/97 ליפסון נ' גהל, פ"ד נג(3) 714 (1999).

34 רע"א 3017/97 י. מושקוביץ חברה לבנין בע"מ נ' מ.ר.פ.ר. בניה והשקעות בע"מ, פ"ד נא(3) 745 (1997).

35 ע"א 9099/96 ידיעות אחרונות בע"מ נ' פירסטנברג, פ"ד נג(5) 1 (1999).

36 ע"א 402/69 שמואלי נ' שמואלי, פ"ד כג(2) 450 (1969).

37 רע"א 5967/91 הופמן נ' הופמן, פ"ד מו(1) 784 (1992).

מתן פסק דין אינו אוטומטי גם כאשר הנתבע אינו מתגונן. כאשר לדוגמה תובענה לסעד הצהרתי בענייני ירושה שנשענה על בסיס משפטי שאינו מוצק, לא יינתן בה פסק דין למרות המחדל להתגונן.³⁸ כאשר נדחתה תביעה נגד יורשים שהתגוננו, אין מקום, בנסיבות מסוימות, ליתן פסק דין נגד היורשים שלא התגוננו.³⁹

העובדה שתיק לא נדון לגופו והוכרע בהיעדר הגנה אינה מעלה או מורידה לעניין תחולת הדוקטרינה של "מעשה בית דין".⁴⁰

סמכות רשם – הוראות סעיף 86 לחוק בתי המשפט קובעות כי רשם רשאי ליתן פסק דין ואין הוא חייב עוד להעביר את התביעה לשופט. הרשם הוסמך בסעיף זה לדרוש ראייה בכתב להוכחת התביעה וליתן פסק דין על פי סעיף 86 לחוק בתי המשפט, הדין בפסק דין באין הגנה. דהיינו, בתובענה שהנתבע אינו מתגונן בה (לרבות בתביעה בסדר דין מקוצר שלא ניתנה בה רשות להתגונן), רשאי הרשם לדרוש ראייה בכתב; ליתן פסק דין על פי צד אחד נגד אותו נתבע, לבטל פסק דין שנתן. ברור לכאורה, שנוסח הסעיף בחוק בתי המשפט גובר על האמור בתקנה.

הגשת כתב הגנה באיחור – אין להתעלם מכתב הגנה שהוגש באיחור ואין להתייחס אליו כלא היה. על כן, לא יזכה התובע בנסיבות אלה לפסק דין בהיעדר הגנה.⁴¹ עם זאת יש לשים לב להסתייגות מנוהג זה.⁴² ההתחשבות בנתבע שלא הגיש כתב הגנה במועד, צומצמה.⁴³ להרחבה בנושא זה ראו לעיל שער שביעי: כתבי טענות, פרק ג – כתב הגנה.

סימן ט – "משפט חוזר" בעניין אזרחי

ניתן לבטל פסק דין חלוט של בית משפט אזרחי במקרים שבהם שיקולי הצדק גוברים על שיקולי הסופיות, בהתקיים עילות תקיפה קונקרטיות ומצומצמות, ובראשן עילת התרמית. בהיבט הדיוני, בקשה לביטול פסק דין חלוט יש להגיש כהליך חדש בבית המשפט שנתן את פסק הדין ולא ניתן להסתפק בהגשת בקשה במסגרת ההליך הקודם.⁴⁴

ההסדר החקיקתי לקיומו של "משפט חוזר" שבגדרו ניתן להעמיד לדיון מחדש עניין שהוכרע בפסק דין חלוט, הוגבל להליכים פליליים ולא נקבע בדין החרות הסדר דומה לביטולו של עניין אזרחי. עם זאת נקבע כי חרף היעדרו של הסדר חקיקתי מקביל, נתונה לבית משפט אזרחי סמכות טבועה לבטל פסק דין חלוט בהתקיים נסיבות שבהן שיקולים של צדק עדיפים על פני שיקולים של מעשה בית דין.⁴⁵

38 ע"א 416/86 אגבריה נ' עזבון אגבריה, פ"ד מב(2) 408 (1988).

39 ע"א 2742/90 אהרונוב נ' עיזבון אהרונוב, פ"ד מה(3) 159 (1991).

40 רע"א 6246/16 עיריית קריית שמונה נ' בוזורגי (פורסם בנבו, 12.9.2016).

41 ע"א 12/86 עיזבון ריגלר נ' קזרו, פ"ד מב(3) 422 (1988).

42 ע"א 670/83 ציטרנבאום נ' פקיד השומה, נצרת, פ"ד לט(3) 685 (1983).

43 רע"א 5967/91 לעיל ה"ש 37; ע"א 392/89 עינצי נ' הסוכנות היהודית, פ"ד מד(4) 4 (1990).

44 ע"א 9369/12 איבי נ' צ.א.מ.א הובלות דלק בע"מ (פורסם בנבו, 22.7.2014).

45 ע"א 4682/92 עיזבון שיעיה נ' בית טלטש בע"מ, פ"ד נז(3) 366 (2003).

ההנחה כי תביעה לביטול הפסק בעילה של תרמית – המכונה גם בקשה ל"משפט חוזר" אזרחי – כפופה לחוק ההתיישנות, התשי"ח-1958, היא עצמה מוטלת בספק אך יש להותירה בצריך עיון.⁴⁶ נדחתה בקשת רשות ערעור שעניינה דחיית בקשות ל"משפט חוזר" אזרחי ולפסלות שופט. נפסק כי אין מקום להורות על קיומו של "משפט חוזר" אזרחי בהיעדר ראיות חדשות שיש בהן כדי לשנות את פני הכרעה מיסודה.⁴⁷

בקשה לביטול פסק דין חלוט המכונה בפסיקה גם "משפט חוזר אזרחי", יש להגיש לאותה ערכאה שבה ניתן פסק הדין אותו מבקשים לבטל. הסמכות לדון בהליך זה היא חלק מסמכותו הטבועה של בית המשפט שנתן את פסק הדין.⁴⁸

הדרך לביטול פסק דין חלוט בתיק אזרחי מצריכה הגשת הליך נפרד לאותה ערכאה שבה ניתן פסק הדין אותו מבקשים לבטל. כל עוד לא הגיע הליך שכזה לסיומו בהחלטה על ביטול פסק הדין החלוט, הרי שאותו פסק דין חלוט שריר וקיים וכך גם כל הליך אחר הנובע ממנו או המתבסס עליו.⁴⁹

סימן י – פסק דין שהוצא במרמה

מרמה כלפי בית המשפט – במקרה שבו ניתן פסק דין סופי, אשר מהווה מעשה בית דין בין בעלי הדין, בית המשפט רשאי לפתוח את הדיון מחדש אם מתברר לו שפסק הדין הושג במרמה.⁵⁰ בסמכותו של בית המשפט לבטל פסק דין חלוט בנסיבות בהן שיקולים של צדק עדיפים על פני השיקולים העומדים ביסוד כלל מעשה בית דין.⁵¹

בשיטות משפט רבות נתקבל העיקרון הרחב, שעיקרו: המרמה מבטלת את הכול. עיקרון זה תופס גם בפסקי דין שהושגו במרמה, על אף קיומו של העיקרון הנוגד הגלום ברעיון של מעשה בית דין ואשר שואף ליציבות ההחלטות השיפוטיות. עם זאת בשל הצורך לאזן בין שני העקרונות המנוגדים, פותחו הגבלות שונות על ביטול פסק דין מחמת עילה זו.⁵²

במקרים חריגים יש לאפשר תקיפה של פסק דין חלוט והעילה הקלאסית לכך היא תרמית.⁵³ כאשר מדובר בתרמית פנימית, דהיינו תרמית שגרמה לפגם בהליך השיפוטי עצמו כתוצאה ממעשה בלתי חוקי בעת ניהול המשפט. הסוגיה מעוררת מתח בין עקרון סופיות הדיון לרצון להגיע לחקר האמת ולהימנעות מלתת לאדם ליהנות מפירות עוולתו.⁵⁴

- 46 ע"א 9800/01 שאוליאן נ' אפרמיאן, פ"ד נח(4) 389 (2004).
- 47 רע"א 8702/16 רוזנבלט נ' פרקליטות מחוז המרכז (פורסם בנבו, 17.11.2016).
- 48 רע"א 3778/16 גבע נ' תנו לחיות לחיות (פורסם בנבו, 18.8.2016). בעניין זה נותבה הבקשה לרשמת הבכירה שנתנה את פסק הדין שלביטולו עתר המבקש, ולכן היה זה מסמכותה הטבועה לדון בה.
- 49 רע"א 3035/17 זילברשלג נ' דגן (פורסם בנבו, 14.5.2017).
- 50 המ' 445/80 אברהם נ' יוחאי, פ"ד לה(1) 505 (1993).
- 51 רע"א 2066/10 ג'אבר נ' מימון (פורסם בנבו, 11.8.2010).
- 52 ע"א 4958/99 עין גב קבוצת פועלים קבוצת פועלים להתיישבות שיתופית בע"מ נ' מקורות חברת מים בע"מ, פ"ד נה(2) 11 (2000).
- 53 ע"א 10564/05 גת נ' מתייתהו (פורסם בנבו, 19.9.2007).
- 54 ע"א 6019/07 טורג'מן נ' אחים עופר בע"מ (פורסם בנבו, 25.2.2010).

ניתן לעתור לביטול פסק דין שהושג במרמה, בתנאי שפסק דין זה הוא סופי, שאם לא כן ניתן לתקפו בדרך של ערעור על ידי הבאת ראיות נוספות בערעור.⁵⁵

הכוונה היא למרמה כלפי בית המשפט ולא כלפי הצד שכנגד, שכן, בעוד שטענת בעל דין אשר רומה תהא מושתקת, לא כן בית המשפט אם הוא רומה.⁵⁶

הוגשה תובענה לביטולו של פסק דין חלוט שאישר פסק בוררות, שבה נטען כי פסק הדין חסר תוקף משום שהושג במרמה וניתן בחוסר סמכות. לפי הנטען, המרמה התבטאה בכך שבבקשה לאישור פסק הבוררות ציין עורך דין את שמם של המערערים כבעלי דין בבוררות אף שלא היו כאלה.⁵⁷

המסלול הדיוני לביטול פסק דין מחמת תרמית הוא פניה לאותו בית המשפט שנתן את פסק הדין. אף שערכאת הערעור מוסמכת לדון בבקשה מעין זו, שהרי שמסור לה שיקול דעת אם לעשות כן.⁵⁸

הדרך הדיונית – הדרך הדיונית שבה יש לתקוף פסק דין שהושג במרמה, דהיינו הדרך לביטולו של פסק דין כזה, היא בהליך של תקיפה ישירה של פסק הדין על ידי תובענה לביטולו. את התובענה לביטול כאמור יש להגיש לבית המשפט שנתן את פסק הדין,⁵⁹ ולא בדרך של הגשת בקשה במסגרת ההליך המקורי.⁶⁰

במשפט הישראלי הפנימי אין הוראות מפורטות המסדירות את הליך הבקשה לביטול פסק דין שנפל בו פגם של תרמית. אין לומר כי פסק כזה בטל מעיקרו אלא נדרש לנקוט הליך לביטולו.⁶¹

כאשר מדובר בפסק זר, תקיפה ישירה שלו משמעה הגשת הליך בבית המשפט הזר שנתן את הפסק הזר. במקרים רבים, תקיפה של פסק כזה כרוכה בעלויות ניכרות לצד המעוניין לביטול הפסק ואינה מעשית. על רקע זה עולה השאלה אם בעל דין היושב בישראל יכול לנקוט הליך שבו בית המשפט מתבקש להצהיר כי הפסק הזר בטל בגין תרמית שנפלה בנתינתו. אין מדובר בבקשה להכיר בפסק. מדובר בבקשה שלא להכיר בו. כלומר, מתבקש סעד הצהרתי שלילי שלפיו אין לנתבע זכות או כוח.⁶²

התגלותן של ראיות חדשות – הפסיקה שבה נדונה האפשרות לעריכתו של משפט חוזר בעניין אזרחי התייחסה בעיקר למקרים שבהם הסתמך המבקש על עילת תרמית. אולם לאחרונה הוכרה האפשרות העקרונית לבטל פסק דין גם בשל עילות נוספות ובראשן העילה בדבר התגלותן של ראיות חדשות. מדובר במקרים שבהם לאחר שניתן פסק דין סופי, נתגלו ראיות חדשות, שבכוחן לשנות את פני ההכרעה מיסודה ואשר לא היה ניתן להשיגן בשקידה סבירה קודם למתן פסק הדין.⁶³

- 55 בר"ע 58/89 משה"ב משכנות פאר בע"מ נ' מקור הנפקות וזכויות בע"מ, פ"ד מג(1) 414 (1989).
- 56 ע"א 254/58 אינגסטור נ' לנגפוס, פ"ד יג 449 (1959).
- 57 ע"א 9318/05 בן גיאת נ' כהן (פורסם בנבו, 5.3.2007).
- 58 ע"א 3788/10 בנין נ' הניג (פורסם בנבו, 3.4.2013).
- 59 ע"א 417/89 אע'בריה נ' האפוטרופוס לנכסי נפקדים, פ"ד מה(4) 641 (1991).
- 60 בר"ם 2582/06 פריג' נ' עיריית אילת (פורסם בנבו, 29.6.2006); רע"א 2066/10, לעיל ה"ש 51.
- 61 ע"א 238/58 ירמיצקי נ' מעייני, פ"ד יג 1497 (1991).
- 62 ע"א 3441/01 פלוני נ' פלונית, פ"ד נח(3) 1 (2004). הוחלט כי ייתכנו מקרים כאלה.
- 63 ע"א 4682/92, לעיל ה"ש 45.

נקבעו תנאים מחמירים לביטול פסק דין בשל מרמה: אמינות לכאורית או משקל ממשי של הראיות המבססות את טענת המרמה; חיוניות הראיה, כלומר האם עשויה טענת המרמה להביא לתוצאה שונה מזו שנקבעה בהתדיינות הראשונה; ראיות חדשות ושקדנות סבירה.⁶⁴ בעניין אחד בתובענה לביטול פסק דין המורה על פינוי מנכס מחמת מרמה נדחתה בקשה למתן סעד זמני.⁶⁵

סמכותו של בית המשפט לבטל פסק דין חלוט מתנגשת עם עקרון סופיות הדיון. על כן היא שמורה למקרים חריגים ונדירים, כגון מקרים שבהם לאחר שניתן פסק דין סופי נתגלו ראיות חדשות שבכוחן לשנות את פני ההכרעה מיסודה ולא היה ניתן להשיגן בשקידה סבירה קודם למתן פסק הדין.⁶⁶

סימן יא – פסק דין – הבהרתו

בעל דין רשאי לערער על החלטת הבהרה כשם שהיה רשאי לערער על פסק הדין, שכן ה"פירוש" שניתן לפסק הדין אינו טפל לנושא פסק הדין אלא עשוי לשנות את מהות ההכרעה.⁶⁷ לא ניתן להתייחס לקביעות מהותיות בפסק דין במסגרת הבהרת פסק דין, כאשר פסק הדין הפך חלוט ולא הייתה התייחסות לשאלה הנדונה במסגרת ערעור.⁶⁸ אין מניעה מלערער על פסק דין המבהיר את פסק הדין המקורי. בעל דין רשאי לערער עליו באותה דרך שהיה רשאי לערער על פסק הדין עצמו.⁶⁹ כשמדובר בתביעות קטנות, ההליך בבקשה להבהרה דומה שהוא בקשת רשות ערעור, כמו הליך ההשגה על פסק הדין עצמו. לכן המבקשת הייתה רשאית לבקש לערער על החלטת הבהרה של בית המשפט לתביעות קטנות.⁷⁰

סעיף 12 לחוק ההוצאה לפועל, התשכ"ז-1967 – סעיף 12 לחוק ההוצאה לפועל דן בפסק דין הטעון הבהרה, והוא קובע כי אם היה רשם ההוצאה לפועל סבור שפסק הדין או חלק ממנו טעון הבהרה לשם ביצועו, הוא רשאי לפנות בכתב לבית המשפט שנתנו כדי לקבל הבהרה. אין בפנייה זו כדי לעכב ביצועו של אותו חלק של פסק הדין שאינו טעון הבהרה. כאשר קיימת אי-בהירות באשר לתוכנו של פסק הדין המבוצע, הרי שהערכאה הראויה ליתן הבהרה לפסק הדין אינה רשם ההוצאה לפועל אלא בית המשפט המוסמך. אכן, לעיתים נדרש רשם ההוצאה לפועל לאכוף פסק דין הניתן לפרשנויות שונות או שתוכנו אינו ברור די הצורך. לשם כך מוסמך רשם ההוצאה לפועל, מכוח סעיף 12 לחוק ההוצאה לפועל, לפנות בכתב בבקשה להבהרה אל בית המשפט אשר נתן את פסק הדין.⁷¹

64 ע"א 6019/07, לעיל ה"ש 54.

65 רע"א 1705/10 בר דוד נ' טייג (פורסם בנבו, 11.3.2010).

66 ע"א 3826/12 מיידאן נ' טורונצ'יק (פורסם בנבו, 26.11.2013).

67 רע"א 7711/06 המכללה המשותפת בע"מ נ' מנדל (פורסם בנבו, 18.1.2007).

68 ע"א 3922/08 שירותי בריאות כללית נ' וזאנה (פורסם בנבו, 8.7.2010).

69 רע"א 9501/10 איזולטי מונופורם איטום בע"מ נ' חופרי השרון בע"מ (פורסם בנבו, 2.8.2011).

70 רע"א 7711/06, לעיל ה"ש 67.

71 רע"א 3450/07 מרקין נ' שרה משה (פורסם בנבו, 22.11.2007).

אין מניעה להשיג על דרך הערעור, על פסק הדין המבהיר את פסק הדין המקורי (בהליך לפי סעיף 12 האמור), כאשר המערער, שהיה נכון להסכים עם פסק הדין על פי הפירוש שייחס לו מלכתחילה, אינו משלים עם הוראת פסק הדין כפי שפורשה בהחלטת ההבהרה. כשם שהייתה לו זכות ערעור על פסק הדין בנוסחו הראשוני, כך קמה לו זכות ערעור על ההבהרה המפרשת אותו.⁷²

בעל דין המוצא עצמו נפגע מהחלטת הבהרה שניתנה במסגרת סעיף 12 לחוק ההוצאה לפועל רשאי להגיש ערעור בזכות על ההחלטה; אין בעובדה כי בית המשפט סבר שפסק הדין אינו טעון הבהרה כדי להפוך את החלטתו ל"החלטה אחרת" שעליה לא ניתן להגיש ערעור בזכות.⁷³

כאשר בהחלטת ההבהרה הוסף סייג הזמן לביצוע התשלומים הוא בוודאי לא בבחינת פירוש והבהרה של פסק הדין, כי אם תיקון או תוספת מאוחרת – הפעלת שיקול דעת בנושא חדש. תיקונים מסוג זה, אינם כלולים בסמכות בית המשפט לפי סעיף 12 לחוק ההוצאה לפועל.⁷⁴

בעניין אחד, החלטת ההבהרה ניתנה על ידי בית המשפט לענייני משפחה בהתאם לסעיף 12 לחוק ההוצאה לפועל והיא חלק בלתי נפרד מפסק הדין. אכן המבקש היה רשאי לערער עליה כשם שהיה רשאי לערער על פסק הדין עצמו, אלא שזכות הערעור מוגבלת לחלק שהובהר בלבד.⁷⁵

המשמעות של הבהרת פסק דין על פי סעיף 12 לחוק ההוצאה לפועל, היא מתן הסבר ופירוש לפסק הדין ככל הנדרש לשם ביצועו במסגרת הליכי הוצאה לפועל. בקשת הבהרה מסוג זה אינה מסמיכה את בית המשפט להוסיף על פסק דינו או לתקנו, אלא להבהירו בלבד.⁷⁶

סימן יב – נושאים דיוניים נוספים

פסק דין – התיישנותו – סעיף 21 לחוק ההתיישנות קובע ברישא כי על פסק דין הטעון ביצוע חלה התיישנות אחרי 25 שנה, ואילו בסיפא נקבע כי פסק דין שאינו טעון ביצוע אינו נתון להתיישנות. את סיווגו של פסק דין יש לקבוע על פי תוכנו, על פי מהותו ועל פי מאפייניו. כאשר מדובר בפסק דין לאכיפת התחייבות אובליגטורית של הסכם למכירת קרקע, זהו פסק דין לאכיפת הסכם מכר, שהוא פסק דין גברא המחייב את הצדדים הישירים להתדיינות ואת חליפיהם. על כן תחול עליו הוראת הרישא לסעיף.⁷⁷

בעניין אחד סב הדיון על התיישנות בקשה להשבת כספים ששילם חייב ביתר לזוכה מכוח פסק דין. נקבע כי תחולת ההתיישנות על בקשת החייב להשבת סכומים ששולמו ביתר היא תופעה משפטית בעלת שני פנים: הפן האחד – הגשת הבקשה לצו השבה לפני מתן צו על ידי ראש ההוצאה לפועל. הפן האחר – הליך שבגיניו כבר ניתן צו כזה. משעה שניתן הצו, רואים אותו לצורך הוצאה לפועל כאילו היה

72 ע"א 7024/97 עדיקה נ' תמיר, פ"ד נד(5) 826 (2002).

73 בש"א 2076/18 פיוטרקובסקי נ' ארנון (פורסם בנבו, 16.5.2018).

74 ע"א 7774/11 עמותת ז.פ. נ' לוי רמות עבודות עפר, כבישים ופיתוח בע"מ (פורסם בנבו, 7.1.2013).

75 בע"מ 8350/13 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 6.3.2014).

76 רע"א 1904/17 ורגס נ' זינקובר (פורסם בנבו, 24.12.2017).

77 ע"א 288/95 לחאם נ' אל-זארובי, פ"ד נד(2) 598 (2000).

פסק דין לטובת החייב נגד הזוכה כלשון סעיף 20(א) לחוק ההוצאה לפועל. ככזה, חלה עליו הוראת ההתיישנות הארוכה בת 25 שנים, מכוח סעיף 21 לחוק ההתיישנות לצורך ביצוע פסק דין.⁷⁸ בנסיבות מיוחדות נקבע כי אי-מימוש פסק דין במשך תקופה ארוכה (20 שנים) אינו מצביע על ויתור.⁷⁹

פסק דין בערכאת הערעור – המאמץ פסק דין על פי תקנה 460(ב) לתקנות התשמ"ד. סמכותו של בית משפט שלערעור לאמץ את פסק דינה של הערכאה הראשונה, ראו להלן שער עשרים וארבעה: הערעור – כללים.

פסק דין – אכיפתו – יש לבסס אכיפה על פסק דין הכולל חיוב אופרטיבי. במצב שבו לא ניתן לבצע פסק באמצעות הליכי הוצאה לפועל מחמת שלא נכלל בו סעד אופרטיבי, על הנושה לנקוט בהליכים נוספים בערכאה השיפוטית המתאימה, לצורך קבלת סעד אופרטיבי לביצוע החיוב.⁸⁰

פסק דין פלילי במשפט אזרחי – אשר לשאלה אימתי ההכרעה בפלוגתא במסגרת הליך פלילי תהיה קבילה בהליך אזרחי ומהו משקלה הראייתי של ההכרעה. סעיף 42 לפקודת הראיות [נוסח חדש], התשל"א–1971, קובע כי ממצאים ומסקנות של פסק דין מרשיע יהיו קבילים כראיה לכאורה במשפט אזרחי שבו המורשע הוא בעל דין. סעיף 42 לפקודה משלים את ההסדר האמור, כך שרק ברשות בית המשפט ניתן להגיש ראיות לסתירת הממצא העובדתי שנקבע בהליך הפלילי.⁸¹

נדחתה בקשת רשות ערעור על החלטת בית המשפט המחוזי, שקבע כי ממצאי פסק דין שניתן בהליך פלילי נגד המבקשים יהיו קבילים בערעורים שהגישו על שומות מס לפי סעיף 42 לפקודת הראיות. נפסק כי אין זה מקרה חריג שבו יש להתיר הבאת ראיות לסתור, וכי לצורך תחולת סעיף 42 לפקודה אין משמעות לעובדה שהרשעת המבקשים מבוססת על הודאה בעובדות כתב האישום במסגרת הסדר טיעון ולא על שמיעת ראיות.⁸²

סימן יג – פסק בוררות

חוק הבוררות, התשכ"ח–1968, אינו קובע מועד מחייב החל על הזוכה בפסק בוררות לצורך הגשת בקשה לאישורו בידי בית המשפט. חרף האמור, אין פירוש הדבר כי אין כל הגבלת זמן על הגשת בקשה לאישור פסק בוררות, וכי זכותו הדיונית של הזוכה על פי הפסק עומדת לו לנצח. בעל דין שזכה בפסק בוררות אמור – מכוח דרישת תום הלב הדיונית – להגישו לאישור בתוך פרק זמן סביר

- 78 רע"א 6658/00 אבו רוקן נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, פ"ד נה(4) 66 (2001). בשלב שבו טרם ניתן הצו, חלה תקופת התיישנות רגילה בת 7 שנים המחושבת ממועד גיבושה של עילת התביעה.
- 79 ע"א 4398/90 קינדלר נ' עיזבון הניג, פ"ד מח(5) 403 (1994).
- 80 רע"א 4448/16 ארלנגר נ' היכל שלמה המרכז למורשת היהדות בירושלים (פורסם בנבו, 26.12.2016).
- 81 ע"א 6267/14 גולד נ' מנהל מע"מ (פורסם בנבו, 26.3.2017).
- 82 רע"א 9759/16 אבו מור נ' רשות המיסים (פורסם בנבו, 7.4.2017).

בנסיבותיו המיוחדות של המקרה הרלוונטי. בעל דין אשר התעלם במשך שנים רבות מהפסק, לא פעל על פיו ונחזה כמי ששוב אינו עומד עליו, צפוי להיתקל בטענת מניעות דיונית שתיטען נגדו.⁸³ אישור פסק הבוררות הופך אותו לבעל מעמד זהה לפסק דין של בית משפט, פרט לערעור. בכך שונה מעמדו ממעמד פסק שניתן בערכאה שיפוטית, הניתן לביצוע בהוצאה לפועל גם כאשר הוא עומד לביקורת ערעורית אלא אם ניתן צו לעיכוב ביצוע.⁸⁴ פסק בוררות בדומה לפסק דין רגיל, נדרש להיות מפורש דיו ובהיר כך שיכלול הוראה אופרטיבית ברורה וחד משמעית, שאפשר לתת לה תוקף ולכפות את ביצועה בהליכי הוצאה לפועל". במסגרת הכרעת בורר בפסק בוררות אשר קובע חובת תשלום כסף, נדרשת גם קביעת הסכום שאותו יש לשלם. ללא קביעה שכזו פסק הבוררות לוקה בחסר וקיים קושי לתת לו תוקף ולכפות את ביצועו בהוצאה לפועל.⁸⁵

83 רע"א 5793/05 אגודת בית הכנסת "שונה הלכות" נ' עיריית נתניה (פורסם בנבו, 11.9.2007); אורי גורן בוררות 238 (2018).

84 רע"א 8630/07 בייגל נ' צפירי (פורסם בנבו, 8.1.2008).

85 רע"א 2561/12 יגר נ' אופיס טקסטיל בע"מ (פורסם בנבו, 9.7.2012).

פרק ב – ניסוח פסק דין

סימן א – עקרונות ההליך
סימן ב – חובת הנמקה

סימן א – עקרונות ההליך

תקנה 192 לתקנות התשמ"ד קבעה את הפרמטרים הנדרשים במבנה פסק הדין, שהם:
הרצאה תמציתית של העניין;
ממצאי בית המשפט לגבי העובדות המהותיות;
השאלות השנויות במחלוקת;
ההחלטה ונימוקה.

תקנה 129(ב) לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) שכותרתה "פסק דין או החלטה אחרת" קובעת את ההוראה הבאה:

ההחלטה תכלול פירוט קצר של המחלוקת, ממצאי בית המשפט לגבי העובדות, השאלות המשפטיות הטעונות הכרעה, ההכרעה ותמצית הנימוקים; אם כללה ההחלטה חידוש משמעותי או שיש להחלטה חשיבות מיוחדת, רשאי בית המשפט ליתן הנמקה מפורטת.

עמדותיו ותפיסתו המשפטית של כל שופט באות לידי ביטוי בפסיקותיו. עמדות אלה הן ביטוי לדעתו, לגישתו, לניסיונו ולמומחיותו כמשפטן, ובעיקר הן תוצאה של שנים רבות שבמהלכן נצבר ניסיון שיפוטי רב ערך בכור ההיתוך של עשייתו השיפוטית המגבשת את השקפתו. הבעת עמדות אלה אינה "חיצונית" למלאכת השפיטה והיא חלק בלתי נפרד מתפקידו ומהכרעותיו של השופט. עם זאת, ככלל, בית המשפט נמנע ככל הניתן מהתבטאויות העשויות להתפרש כמייחסות מאפיין מכליל, שלילי או חיובי, לקבוצה כזו או אחרת, והתייחסותו גם אם יש בה אמירה כללית, מתמקדת בסופו של יום בכל מקרה הנמצא לפניו ובנסיבותיו.¹

אין חובה על בית המשפט להתייחס בפסק הדין לכל טענה הנטענת במהלך המשפט אלא לטענות מהותיות בלבד, הראויות להתייחסות עניינית מבחינת אופן הצגתן וסבירותן היחסית.² הקיצור שבו מצטיין פסק דין, הוא ראוי להערכה, ובלבד שלא יבוא על חשבון בהירות הכתיבה וסגנונה. צריך שתוכנו של פסק דין יהא מובן על פניו ומתוך מה שאמור בו, כשעומד הוא בפני עצמו וללא צורך בעיון בפרוטוקול הדיונים ובראיות האחרות.³

אין זה הכרחי כי ייכתבו בפסק הדין דווקא מילים מפורשות שלפיהן מאמין בית המשפט לעד זה ואינו מאמין לעד אחר. כל שופט וסגנונו, ואין כל פגם כאשר מניסוח הדברים עולה בבירור מהי הגירסה שאותה העדיף בית המשפט כאמינה.⁴

- 1 רע"א 8101/04 חוסיין נ' אלון טבעון בע"מ, פד נט(3) 646 (2004).
- 2 רע"א 478/88 בקר נ' שטרן, פ"ד מב(3) 679 (1988).
- 3 ע"א 377/81 נבואני נ' מדינת ישראל, פ"ד לז(4) 726 (1986). ראו ההוראות המיוחדות לגבי ניסוח פסק דין בהליך של "סדר דין מהיר".
- 4 ע"א 365/81 אזולאי נ' לביא, פ"ד לח(4) 125 (1983).

סימן ב – חובת הנמקה

חובה על בית המשפט לתת נימוקים להחלטה, בין שהוא מקבל את העתירה ובין שהוא דוחה אותה, אלא אם ההחלטה מקובלת על שני הצדדים. ההנמקה הנדרשת יכולה להיות, לפי נסיבות המקרה, קצרה ותמציתית.⁵

חובה על בית המשפט לנמק את פסק דינו ולהתייחס לשאלות שעמדו להכרעה. בכך יש משום עדות לכך שעניינו של פסק הדין זכה להתברר כיאות לפני בית המשפט ואשר היעדרה אף עלול לשמש עילה לביטול פסק הדין. אך אין פירוש הדבר כי על בית המשפט מוטלת חובה להידרש לכל טענה שהעלו הצדדים אלא לעובדות המהותיות, לשאלות שעמדו להכרעה, להחלטה ולנימוקיה.⁶ על חובת ההנמקה נאמר כי "ההנמקה היא חלק מהותי ובלתי נפרד מפסק הדין".⁷

חלק אופרטיבי – הכרעה שיפוטית מהווה טקסט משפטי מסוג אחר. היא בעלת מעמד נורמטיבי מיוחד. לכן נכון וראוי כי הגורם המכריע ינמק את הכרעתו. ברם החלק האופרטיבי בהכרעה עומד בפני עצמו ומחייב. חלק זה חייב להיות ברור. ככל שהחלק האופרטיבי אינו ברור הטקסט המשפטי בדמות ההכרעה טומן בחובו כישלון. הוא עשוי לדרוש הבהרה או תיקון, קרי טקסט משפטי נוסף.⁸

המטרה לצורך בדיקת הפסק בבית משפט שלערעור – מידת ההנמקה תלויה בטיב העניין, אבל דבר אחד בוודאי הכרחי – שתהא אפשרות לבית משפט שלערעור לעמוד על דעתה של הערכאה הראשונה ועל טעמי החלטתה.⁹

ההנמקה היא חלק מהותי ובלתי נפרד מפסק הדין, שנועדה לסייע לשופט לבחון את טענות הצדדים ולגבש את החלטתו, לאפשר לצדדים להבין את היסודות שעליהם עומד פסק הדין ולאפשר לבית משפט שלערעור לבקר את פסק הדין במידת הצורך.¹⁰

ההנמקה היא חלק מהותי ובלתי נפרד מפסק הדין, אשר נועדה לסייע לשופט לבחון את טענות הצדדים ולגבש את החלטתו, לאפשר לצדדים להבין את היסודות עליהם עומד פסק הדין ולאפשר לבית המשפט שלערעור לבקר את פסק הדין, במידת הצורך. לבית המשפט שיקול דעת המאפשר לו לברור את הבר מן התבן ולהימנע מלדון במפורש בכל טיעון וטיעון, תוך שהוא מתייחס לטענות הנראות לו ענייניות ורלוונטיות.¹¹

- 5 רע"ב 3019/98 מדינת ישראל נ' ארזי, פ"ד נב(2) 743 (1988). ראו גם רע"א 8996/04 שכטר נ' נציגות הבית המשותף, פ"ד נט(5) 17 (2004); ע"א 4973/16 צייגר נ' החברה לשיקום ולפיתוח הרובע היהודי (פורסם בנבו, 26.2.2018); רע"א 8228/08 סגל נ' יחזקאל קורן ובניו בע"מ (פורסם בנבו, 25.1.2009).
- 6 ע"א 4861/05 שיכון עובדים בע"מ נ' מנהל מיסוי מקרקעין (פורסם בנבו, 11.8.2008).
- 7 בע"מ 8500/12 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 20.6.2013).
- 8 רע"א 8567/12 פגירסקי נ' שפירא (פורסם בנבו, 5.8.2013).
- 9 ע"א 55/48 בלון נ' מילר, פ"ד ב 208 (1949).
- 10 רע"א 10141/07 חברת עובדי לוי תיעוש האבן והבנייה בע"מ נ' שושני (פורסם בנבו, 2.6.2008). במקרה שבו הוציאה הערכאה הדיונית תחת ידיה פסק דין שאינו מנומק דיו, יש בכך כדי להוות שיקול למתן רשות ערעור.
- 11 רע"א 9294/09 חן נ' בנק הפועלים בע"מ (פורסם בנבו, 25.3.2010).

חשיבותה של חובת ההנמקה, שהפרתה עשויה להצדיק במקרים המתאימים מתן רשות ערעור. היקפה של חובת ההנמקה עשוי להשתנות ממקרה למקרה, אולם עליה "לאפשר לצדדים להבין את היסודות עליהם עומד פסק הדין וכן לאפשר לבית המשפט שלערעור לבקר את פסק הדין, במידת הצורך".¹²

היעדר הנמקה – תוצאות – בעניין אחד הוחלט, כי בשל אי־בהירותו של פסק הדין יש לבטלו ולהחזיר את התיק לבית המשפט קמא.¹³

הנמקה נחוצה הן על מנת להבהיר לצדדים על מה מבוססת ההחלטה והן כדי לאפשר לערכאת הערעור לבקר אותה. היעדר הנמקה הולמת עשוי להצדיק כשלעצמו מתן רשות ערעור. חובת ההנמקה נגזרת בכל מקרה לגופו, בהתאם למהות ההחלטה ויהיו מצבים שבהם די בהנמקה קצרה ותמציתית; אם קיימים חילוקי דעות בין הצדדים, פסיקתה בלבד האומרת רק מה התוצאה של ההתדיינות, אינה בגדר הנמקה.¹⁴

חובת ההנמקה נגזרת בכל מקרה לגופו בהתאם למהות ההחלטה. במקרה אחד די היה בהתייחסות לשאלת קיומה של תשתית ראייתית מוצקה ומבוססת, כדי להכריע בשאלת התאמת הליך מסוג "בקשה למתן הוראות" לשם בירור המחלוקת שבין הצדדים; משלא ניתנו נימוקים למסקנה אליה הגיע בית המשפט לפיה ההליך אינו מתאים, לא ניתן היה להעביר את החלטתו תחת שבט הביקורת הערעורית.¹⁵ הנמקה נועדה לאפשר לצדדים להבין על מה מבוססת החלטת הערכאה הדיונית ולאפשר לערכאת הערעור לבקר את ההחלטה. היקף חובת ההנמקה משתנה ממקרה למקרה, בהתאם לנסיבותיו ובהתחשב עם מהות ההחלטה, ושיקול הדעת ביחס לאופן מימוש חובת ההנמקה והיקפה מסור לבית המשפט; בעניין זה החלטות בית המשפט קמא בעניין תיקון כתב התביעה ומחיקת כתב התשובה, אינן מנומקות די הצורך.¹⁶

- 12 רע"א 2569/16 רוזנבלום נ' רוזנשיין (פורסם בנבו, 15.5.2016). במקרה זה הנמקתו של בית המשפט המחוזי אינה מאפשרת להבין את האדנים שעליהם היא נשענת.
- 13 ע"א 19/82 וקסמן נ' גונן, פ"ד לח(1) 553 (1982).
- 14 רע"א 2308/16 Kleemann GmbH נ' רמי קיצוני – ק.ט.ע. חברה למסחר ושירותים בע"מ (פורסם בנבו, 15.5.2016). אין להלום את הטענה שמדובר בהחלטה פשוטה שאינה מצריכה כל הנמקה ואף אין בכך שמדובר בבקשה לסעד דרסטי כדי להצדיק הימנעות מהנמקה.
- 15 רע"א 5572/16 ש.י. שם טוב בע"מ (בפירוק) נ' שם טוב (פורסם בנבו, 17.11.2016).
- 16 רע"א 9680/17 אוניברסיטת תל אביב נ' אירווינג ה. פיקארד (פורסם בנבו, 8.4.2018).

פרק ג – פסיקתה

עקרונות כלליים	–	סימן א
פסיקתה משקפת ופסיקתה מבהירה	–	סימן ב
ניסוח הפסיקתה	–	סימן ג
מועדים בפסיקתה	–	סימן ד

סימן א – עקרונות כלליים

פסיקתה מהווה את התוצאה האופרטיבית של פסק הדין שכבר ניתן. היא מכילה את תמצית ההכרעה בסכסוך ללא צורך בפירוט הנימוקים להכרעה. פסיקתה היא: "תמצית של החלטה שניתנה, המפרשת את ההכרעה ללא נימוקים"¹. להלן נוסחה של תקנה 198 לתקנות התשמ"ד כפי שתוקנה בשנת התשע"ד:

198. (א) בית המשפט רשאי, לבקשת בעל דין, לערוך פסיקתה, שתכיל את מספר התיק, מועד ההחלטה, שמות בעלי הדין ומענם, הסעד או ההכרעה האחרת שניתנו והוצאות המשפט שנפסקו; הפסיקתה יכול שתהיה ערוכה לפי טופס 16.

(א1) בעל הדין ישלח העתק של הבקשה למתן פסיקתה כאמור בתקנת משנה (א), לבעל הדין שכנגד, זולת אם ההחלטה ניתנה במעמד צד אחד.

(א2) בעל הדין שכנגד רשאי להשיב לבקשה בתוך עשרה ימים מיום שהומצאה לו או בתוך מועד אחר שקבע בית המשפט.

(א3) השופט או הרשם החותם על הפסיקתה יהיה, ככל האפשר, זה שנתן את ההחלטה נושא הפסיקתה.

(ב) הומצאה פסיקתה לבעל דין, רואים כאילו הומצאה לו ההחלטה גופה.

בנושא זה קובעת תקנה 133 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) כדלקמן –

(א) בית המשפט רשאי, לבקשת בעל דין, לערוך פסיקתה, שתכיל את מספר התיק, מועד ההחלטה, שמות בעלי הדין ומענם, הסעד או ההכרעה האחרת שניתנו והוצאות המשפט שנפסקו.

(ב) בעל הדין ישלח העתק של הבקשה למתן פסיקתה כאמור בתקנת משנה (א), לבעל הדין שכנגד, זולת אם ההחלטה ניתנה במעמד צד אחד.

(ג) בעל הדין שכנגד רשאי להשיב לבקשה בתוך ארבעה עשר ימים מיום שהומצאה לו או בתוך מועד אחר שהורה בית המשפט.

(ד) השופט החותם על הפסיקתה יהיה, ככל האפשר, זה שנתן את ההחלטה נושא הפסיקתה; נתן הרכב שופטים את ההחלטה, יחתום ראש ההרכב על הפסיקתה.

1 ע"א 26/88 שמאי נ' טפחות בנק משכנתאות לישראל בע"מ, פ"ד מב(2) 837 (1988); ע"א (מחוזי ב"ש) 109/91 רשות הנמלים נ' טובול, פ"מ התשנ"ב(1) 294 (1992).

הפסיקתה על פי טיבה נסמכת על ההחלטה או על פסק הדין שלגביהם היא ניתנה ואין לה קיום עצמאי. תאריך שימוע ההחלטה הוא התאריך לפסיקתה. אם חתם השופט על הפסיקתה, היא יכולה לשמש לפירוש פסק דין סתום.²

הפסיקתה עשויה לחרוג מגדר שיקוף של פסק הדין גרידא. כך, פסיקתה שנחתמה על ידי השופט שנתן את פסק הדין יכול שתבהיר את פסק הדין או תפרש נקודה בלתי ברורה בו, כאשר במקרים מסוימים היא עשויה אף לשנות את ההכרעה בפסק הדין המקורי. עם זאת השימוש בפסיקתה כאמצעי פרשני הוא חריג.³

לפסיקתה אין כל קיום עצמאי, היא סמוכה להחלטה או פסק דין שניתנו והיא נערכת על פיהם.⁴ במקרה שבו נתן בית המשפט החלטה או פסק דין אשר תוצאותיהם האופרטיביות ברורות, אין הכרח כי לאחר מכן יידרש להוסיף וליתן פסיקתה, שהרי לפסיקתה אין קיום עצמאי ואין מטרתה להוסיף על החלטה או פסק דין שניתנו או להרחיבם, כל שכן לשנותם.⁵

בנסיבות מקרה אחד ולאור מהות הפסיקתה כמסמך המשקף ולעיתים מבהיר את פסק הדין, קביעת בית המשפט כי "הפסיקתה תואמת את פסק הדין" מהווה הנמקה מספקת. די לומר כי פסיקתא אמורה להכיל את "הסעד או ההכרעה האחרת שניתנו" ותו לא.⁶

בעניין אחד הודגש היעדר הקשר סיבתי בין אי-העברת הפסיקתה לעיונו של המערער טרם חתימתה, לבין הנזקים הנטענים על ידיו. למערער ניתנה הזדמנות להראות כי הפסיקתה אינה משקפת את החוב לבנק אך הדבר לא עלה בידיו.⁷

סימן ב – פסיקתה משקפת ופסיקתה מבהירה

לסיווגה של פסיקתה – פסיקתה משקפת או פסיקתה מבהירה (מתקנת) – יש השלכה על דרך ההשגה ולעיתים אף לעניין מועד הערעור. כאשר בית המשפט עורך פסיקתה משקפת, אין בכך כדי לשנות דבר בדרך הערעור או במועד הערעור על ההחלטה המקורית, ולגבי הפסיקתה – שהיא בגדר החלטה טפלה להחלטה המקורית – ניתן להגיש בקשת רשות ערעור תוך המועד הקבוע לכך בדין. לעומת זאת כאשר דנים בפסיקתה מבהירה או מתקנת, אין רואים בה בהכרח החלטה טפלה לפסק הדין. דרך ההשגה על הפסיקתה – ערעור בזכות או ערעור ברשות – נגזרת מדרך ההשגה על ההחלטה המקורית.⁸

- 2 בש"א 7132/94 בנק המזרחי המאוחד בע"מ נ' תעשיות מרסי עפולה בע"מ, פ"ד מט(1) 532 (1995)
- 3 ע"א 3832/10 מיטרני נ' מחלוף (פורסם בנבו, 10.8.2010).
- 4 רע"א 3417/12 תמיר נ' נובה ארנה בע"מ (פורסם בנבו, 28.10.2012).
- 5 רע"א 3808/14 חמזה נ' רשות הפיתוח – מינהל מקרקעי ישראל (פורסם בנבו, 30.6.2014).
- 6 ע"א 7891/13 רדוויל בע"מ נ' בתאור תעשיות אלקטרוכימיות בע"מ (פורסם בנבו, 7.1.2016). דא עקא, הפסיקתא שאימץ בית המשפט המחוזי מכילה, לצד ההוראות האופרטיביות, גם הנמקה. אלא שאין מקום לכך בפסיקתא ולפיכך יושמט ממנה חלק זה.
- 7 ע"א 6441/16 קופרשמידט נ' הנהלת בתי המשפט (פורסם בנבו, 13.8.2017). לרבות בהליך זה.
- 8 ע"א 533/11 אהובי נ' חבס ח.צ. השקעות (1960) בע"מ (פורסם בנבו, 17.3.2011). על כן בעניין זה, ובשים לב לכך שהבקשה לתיקון כתב הערעור הוגשה טרם שחלף המועד להגשת ערעור על הפסיקתה, יש להיעתר לבקשה לתיקון כתב הערעור באופן שיתייחס גם לפסיקתה. מסקנה זו עולה בקנה אחד גם עם

ברוב המקרים, הפסיקתה הינה "פסיקתה משקפת" המהווה שיקוף גרידא של הנאמר בפסק הדין ללא כל תוספת או פירוש. לעומת זאת, "פסיקתה מבהירה" או "מתקנת" מבהירה את פסק הדין או מפרשת נקודה סתומה ובלתי ברורה בו.⁹

נכון לסווג את הפסיקתה כ"מבהירה" כשבית המשפט עצמו מייחס לפסיקתה נפקות של הבהרה. הערעור על פסיקתה מבהירה (או מתקנת) הוא בזכות, ובלבד שהחלטה המקורית היא בגדר פסק דין שיש לגביו זכות ערעור.¹⁰

כאשר הפסיקתה נחתמת על ידי אותו שופט אשר נתן את פסק הדין או ההחלטה, הרי שבמקרים מסוימים ניתן להשתמש בה לשם הבהרת החלטה או פסק דין סתום.¹¹

פסיקתה צריכה לשקף את התוצאה האופרטיבית של ההחלטה ללא שינוי, גריעה או תוספת; כאשר הפסיקתה נחתמת על ידי אותו שופט אשר נתן את פסק הדין או ההחלטה, הרי שבמקרים מסוימים ניתן להשתמש בה לשם הבהרת החלטה או פסק דין סתום.¹²

בניגוד לפסיקתה המשקפת – אשר יכול ותינתן על ידי שופט אחר מזה אשר נתן את ההחלטה השיפוטית המקורית (קרי "החלטה" או "פסק דין") – על פסיקתה מבהירה או מתקנת להינתן על ידי אותו שופט אשר ישב בדין, כך שלמעשה הוא "מפצח" נקודה עמומה בהחלטתו המקורית או מכריע במחלוקת שנתגלעה בין הצדדים בכל הנוגע לפירושה הנכון. היא אף עשויה ליצוק "תוכן חדש" לתוך ההכרעה המקורית ובכך למעשה ליצור מצב דברים חדש.¹³

כפועל יוצא מכך, לעיתים תביא פסיקתה מסוג זה "למצב שבו בעל דין שלא ראה את עצמו קודם לכן מקופח על ידי פסק הדין, ישנה את עמדתו". פסיקתה מסוג זה הינה בגדר חריג, כאשר תפקידה המרכזי של פסיקתה היא לשקף את פסק הדין ולא להוות "מקצה שיפורים" לו. כי ההבדל בין שני סוגי הפסיקות הדין, אף הביא לקביעת הסדרים דיוניים שונים.¹⁴

סעיף ג – ניסוח הפסיקתה

פסיקתה תיערך על סמך החלטתו של בית המשפט. אין לחתום על הפסיקתה כאילו היא גם החלטה. כלומר, אין הפסיקתה בעת ובעונה אחת הן החלטה והן פסיקתה. מן הראוי הוא כי בית המשפט יכתוב תחילה החלטה בדבר הבקשה שהוגשה לו ורק לאחר מכן ייערך נוסח הפסיקתה.¹⁵

פסיקתה בלבד, המשקפת רק את תוצאת ההתדיינות, אינה בגדר הנמקה.¹⁶

שיקולי יעילות דיונית והחתימה לאפשר לערכאת הערעור לדון בכפיפה אחת בכלל השאלות השנויות במחלוקת.	
רע"א 5962/16 נווה נ' יוסף (פורסם בנבו, 21.11.2016).	9
שם.	10
רע"א 2886/17 טרקס אחזקות בע"מ נ' י. שומרני חברה לבנייה ופיתוח (2002) בע"מ (פורסם בנבו, 25.7.2017).	11
רע"א 426/09 סאלח נ' חברת אזהר, חברה לפיתוח נכסים (פורסם בנבו, 20.7.2009).	12
שם.	13
שם.	14
ע"א 3459/94 I.P. Enterprises נ' מילוזן בע"מ, פ"ד נב(1) 273 (1998).	15
רע"ב 3019/98 מדינת ישראל נ' ארזי, פ"ד נב(2) 743 (1998).	16

כאשר קיימת סתירה בין נוסח הפסיקתה לבין נוסח ההחלטה שאותה פסיקתה באה להמצת ולקצר, לשון ההחלטה היא הקובעת.¹⁷

אין כל פגם בפסק דין אשר מתווה את עקרונות החישוב ומותיר את מלאכת החישוב עצמה לפסיקתה שתיערך לאחר מכן על ידי התובע. אין בכך בלבד כדי להפוך את פסק הדין ל"החלטה אחרת" ואת הפסיקתה ל"פסק דין". עריכת החישוב אינה אלא פעולת לוואי שאותה הותיר בית המשפט לעורך הפסיקתה.¹⁸

כאשר בית המשפט המחוזי הכריע בעניין מסוים בנושא זכויות בנכס ולא קבע ממצאים בעניין של סילוק יד, הרי אין בהחלטתו משום התייחסות לשאלה זו ואין לציין בפסיקתה עניינים שלא הוחלט בהם.¹⁹

בעניין אחד פתח המערער בהליכי הוצאה לפועל נגד המשיבה וכשלוש שנים לאחר מכן, בעקבות פנייתו של ראש הוצאה לפועל להבהרת הפסיקתה, הבהיר בית המשפט את פסיקתו. זכות ערעור ניתנה על החלטת ההבהרה בלבד ולא על פסק הדין כולו.²⁰

בעניין אחר התעוררה מחלוקת לגבי המועד להגשת ערעור על פסק דין, כאשר קודם לחתימת הפסיקתה ניתן "פסק דין חלקי" ובו קביעות לעניין פיצויים, אך ביצועו הצריך חישובים של אקטואר והבהרות של בית המשפט.²¹

בעניין אחד נקבע כי הפסיקתה שניתנה מבטאת במהותה את האמור בפסק הדין ובהסכם. לשונו הברורה והחד משמעית של ההסכם היא כי קביעתו של השמאי תהא סופית ומחייבת. הסכום אשר קבע השמאי, אשר נכלל בפסיקתה, אינו אלא חזרה על הקביעה הסופית והחד משמעית של פסק הדין.²² דינה של ההחלטה למתן צו פירוק הינו כדין פסק דין וכזה הוא אף מעמדה של פסיקתה אשר מתקנת החלטה זו.²³

סימן ד – מועדים בפסיקתה

תקנה 198(א) לתקנות התשמ"ד קובעת שיש לציין את מועד ההחלטה. התעלם מתקין התקנות מן התאריך ה"אמיתי" שבו נחתמה הפסיקתה, כאילו לא היה, וייחס אותו לתאריך השימוע.²⁴ הגשת בקשה למתן פסיקתה אינה מביאה באופן אוטומטי להארכת המועד להגשת ערעור. לעניין זה יש להבחין בין פסיקתה המשקפת במדויק את שנפסק בפסק הדין לבין פסיקתה המשמשת כמכשיר

17 ע"א 519/59 צורף נ' פרידלנדר, פ"ד יד 2185 (1960).

18 בש"א 7132/94, לעיל ה"ש 2.

19 רע"א 2706/91 בראשי נ' בראשי, פ"ד מה(5) 793 (1991).

20 ע"א 3053/98 געדי נ' צור שמיר חברה לביטוח בע"מ, פ"ד נה(1) 933 (1999). ההבהרה הייתה כי במילים "לסך הפיצויים" לצורך חישוב 25% מהם, הכוונה לסכום הנזק לאחר ניכוי הפנסיה ולפני ניכוי שווי הקצבה מהמוסד לביטוח לאומי.

21 ע"א 7282/01 הנדל נ' מגדל חברה לביטוח בע"מ, פ"ד נו(6) 104 (2002).

22 רע"א 2919/01 אושרוביץ נ' ליפה (פריד), פ"ד נה(5) 592 (2001).

23 בש"א 7048/06 כץ נ' גוטליב (פורסם בנבו, 27.9.2006).

24 רע"א 3017/97 י. מושקוביץ חברה לבנין בע"מ נ' מ.ר.פ.ר. בניה והשקעות בע"מ, פ"ד נא(3) 745 (1997).

לפירושו של פסק הדין. רק במקרה האחרון קיימת הצדקה להאריך את המועד להגשת ערעור על ההחלטה המקורית. הרציונל לעניין פסיקתה מתקנת הוא לאפשר הגשת ערעור במועד בו מתעצב באופן סופי תוכנו של פסק הדין שבו משתלבת הפסיקתה.²⁵

25 בש"א 10652/07 פרבדה נ' דראי (פורסם בנבו, 9.1.2008).

פרק ד – פסק דין בהסכמה בפשרה

פסק דין בהסכמה	–	סימן א
אכיפת פסק דין בהסכמה	–	סימן ב
ביטול פסק דין בהסכמה	–	סימן ג
פסק דין בפשרה	–	סימן ד
פשרה על פי סעיף 79א לחוק בתי המשפט	–	סימן ה
הליכי גישור	–	סימן ו

סימן א – פסק דין בהסכמה

מרכיבי פסק הדין – תקנה 161(א) לתקנות התשמ"ד קובעת לעניין פסק דין מוסכם כי אם הסכימו בעלי הדין למתן פסק דין לפי נוסח מוסכם, בית המשפט או הרשם רשאי ליתן פסק דין כאמור. בתקנת משנה (ב) ניתנו הוראות לעניין שומת ההוצאות עת ניתן פסק דין מוסכם. לא מצאנו הוראה מקבילה בתקנות התשע"ט.

אין צורך בהסכמת בעלי הדין בשאלה מי מהם יישא בהוצאות. בית המשפט או הרשם רשאים להכריע בשאלה זו, לשום את ההוצאות ולקבען בפסק הדין (לאחר שהצדדים הסכימו ביניהם בדבר הנושאים האחרים, למעט ההוצאות). מהאמור בתקנה לעניין סמכות בית המשפט באשר לקביעת הוצאות המשפט, ניתן לטעון שמן ה"הן" אתה שומע את ה"לאו" באשר להשלמת ההסכם בין הצדדים על ידי השופט בנושאים אחרים שלא בדרך הפסיקה.¹

לפסק דין בהסכמה שני מאפיינים: הצד ההסכמי, שהוא הבסיס לפסק הדין; והצד השיפוטי, המאשר את פסק הדין. פסק דין המעניק תוקף להסכם שעשו בעלי דין הוא בבחינת יצור כלאיים: "ראשו של היצור הוא פסק הדין וגופו הוא ההסכם".²

כאשר הפגם הנטען נוגע לכריתתו של ההסכם שביסוד פסק הדין – ככלל הדרך לתקיפתו היא באמצעות תובענה עצמאית לביטול ההסכם.³

כאשר פסק הדין מאשר את הסכם הפשרה בלבד ואין בו ממצא שיפוטי הניתן לתקיפה, הרי שהפעולה השיפוטית מצטמצמת לאישור ההסכם בלבד.⁴

נוכח אופיו החוזי המובהק של פסק הדין בהסכמה, אך טבעי הוא כי פרשנותו תיעשה בהתאם לכללי הפרשנות הרגילים החלים על הסכמים. בתוך כך ניתנת לבית המשפט גם הסמכות לזהות טעות סופר בטקסט החוזי ולתקנה במידת הצורך.⁵

סימן ב – אכיפת פסק דין בהסכמה

לפני בעל דין המבקש לאכוף פסק דין מוסכם פתוחים שני מסלולי פעולה: האחד, הנשען על הפן השיפוטי של פסק הדין, היינו אכיפה של פסק הדין כפסק דין רגיל. השני, הנשען על הפן ההסכמי של פסק הדין, הינו הגשת תביעה חדשה ובה יתבקש סעד של אכיפת פסק הדין. מסלול זה מתבסס על התפיסה שלפיה ההסכם שאומץ בפסק הדין יוצר עילה חדשה אשר ניתן לתבוע על פיה.⁶

1 ע"א 4/76 חזום (חזון) נ' קריצמן, פ"ד לא(1) 340 (1977).

2 בג"ץ 6103/93 לוי נ' בית הדין הרבני הגדול, פ"ד מח(4) 591 (1994).

3 ע"א 8823/16 לוי נ' זייגר (פורסם בנבו, 29.1.2017).

4 ע"א 498/85 בנק דיסקונט לישראל בע"מ נ' טברי, פ"ד מב(1) 80 (1988); בג"ץ 5711/91 פורז נ' יור הכנסת, פ"ד מו(1) 299 (1991).

5 רע"א 7561/16 ת.ל.י.ס נכסים והשקעות בע"מ נ' קופת חולים מאוחדת (פורסם בנבו, 15.12.2016).

6 רע"א 5112/07 סיבוני נ' יזרעאלי (פורסם בנבו, 28.1.2008).

אם מבקש בעל דין לאכוף הסכם (שאושר בפסק דין כאמור), ואם מסיבות כלשהן פסק הדין אינו ניתן לאכיפה בהליכי הוצאה לפועל או בהליכי ביזיון בית המשפט (או אם אין דרך זו נראית יעילה ומעשית), הרי שבמקרה כזה יהא בעל הדין הטוען לאי-קיום פסק הדין רשאי להגיש תביעה חדשה על יסוד העילה שהקים פסק הדין.⁷

הועלתה טענה כי אין מקום לאכוף פסק דין מוסכם בלא לקיים בירור נוסף לפני בית משפט. זאת מכיוון שהאכיפה כרוכה בהכרעה בשאלות של פרשנות פסק הדין כמו גם בהכרעה במחלוקות עובדתיות מסוימות. טענה זו אינה נטולת יסוד, אך יהיה ניתן לענות על צורך זה בגדר פעולתו של כונס הנכסים על ידי הגשת בקשה לבית המשפט למתן הוראות.⁸

יש להיזקק להליך ביזיון בית המשפט מכוחו של פסק דין מוסכם במקרים מיוחדים, שבהם הצדדים אינם חלוקים בשאלת פרשנותו של פסק הדין המוסכם או כאשר עמדת אחד הצדדים נגועה בחוסר תום לב, ושבהם ההפרה היא ברורה וחד משמעית.⁹

סימן ג – ביטול פסק דין בהסכמה

העיקרון הכללי – פסק דין שניתן בהסכמה נתון לתקיפה בשתי דרכים. אם התקיפה מתייחסת לפגמים בהסכם עצמו, הרי שעל הצד העותר לביטול פסק הדין לנקוט את הדרך שבה עותרים לביטול חוזה על פי דיני החוזים. אם התקיפה מתייחסת להליך השיפוטי של אישור פסק הדין, כגון מחמת פגם שנפל בהליכי המשפט לרבות בסדרי הדין, יש לנקוט דרך של ערעור.¹⁰ המבקש לבטל פסק דין המושתת על הסכם, חייב להצביע על פגם מהותי שנפל בהסכם – פגם העשוי להביא לביטולו של הסכם על פי דיני החוזים, כגון תרמית, טעות, הטעיה, כפייה וכיוצא באלה.¹¹

פסק דין בהסכמה הוא הסכם מחייב שהוראותיו נוצרו ועוצבו בידי הצדדים. המסגרת הנורמטיבית לבירורה של טענת פגם בכריתת ההסכם, העומד בבסיסו של פסק הדין, נמצאת בדיני החוזים העוסקים בביטול חוזים בשל פגמים שונים בכריתתם. על כן חלותם של דיני החוזים נובעת מן האופי החוזי המובהק של פסקי דין בהסכמה.¹²

בעל דין המבקש לבטל פסק דין שניתן בהסכמה מחמת פגם בכריתתו או בשל הפרתו על ידי בעל הדין האחר, חייב להגיש תובענה עצמאית לבית המשפט המוסמך אשר נתן את פסק הדין, ואין הוא יכול להסתפק במתן הודעת ביטול בלבד. כל עוד לא בוטל פסק הדין, הוא שריר וקיים ואין כוחו נופל מכוחו של פסק דין אחר.¹³ תקיפת החלק ההסכמי נעשית בדרך של הגשת תובענה נפרדת, על דרך של תביעה מקורית שתוגש לערכאה השיפוטית שנתנה את פסק הדין הראשון.¹⁴

7 ע"א 4272/91 ברבי נ' ברבי, פ"ד מח(4) 689 (1994).

8 רע"א 5112/07, לעיל ה"ש 6.

9 בג"ץ 4299/13 ברקוביץ נ' שר האוצר (פורסם בנבו, 18.11.2014).

10 ע"א 151/87 ש. ארצי חברה להשקעות בע"מ נ' רחמני, פ"ד מג(3) 489 (1989).

11 ראו בג"ץ 6103/93, לעיל ה"ש 2.

12 ע"א 2495/95 בן לולו נ' אטראש, פ"ד נא(1) 577 (1997).

13 ע"א 4272/91, לעיל ה"ש 7.

14 בג"ץ 6103/93, לעיל ה"ש 2; רע"א 5821/05 בנק הפועלים בע"מ נ' גרינברג (פורסם בנבו, 15.12.2005).

שני מסלולי התקיפה של הסכם שקיבל תוקף של פסק דין, החוזי והערעורי, פתוחים, ככלל, רק למי שהיה צד לחוזה או להליך השיפוטי, למעט חריגים.¹⁵ בית המשפט המוסמך לדון בתובענה הוא בית המשפט שנתן את פסק הדין. בית משפט שלום אינו מוסמך לדון בתובענה לביטולו של פסק דין שניתן בבית המשפט המחוזי.¹⁶

פסק דין בהסכמה שניתן בבית המשפט העליון – כאשר פסק דין בהסכמה ניתן בבית המשפט הגבוה לצדק, יש להגיש את התביעה לביטולו לבית המשפט המחוזי, שכן הליכי בג"ץ אינם מיועדים ואינם מתאימים לדיון בתובענה רגילה שבה יש להשמיע ראיות ולחקור עדים.¹⁷ יש להגיש תובענה לביטול פסק דין מחמת עילה חוזית, שניתן בהסכמה בבית המשפט העליון, לבית המשפט המוסמך בערכאה הדיונית. בכך יהיה כדי לווסת את התביעות שאינן מתאימות לאופיו ולטיבו של בית המשפט העליון למקומן המתאים בערכאה הדיונית המיועדת לבירורן.¹⁸

פסקי דין בהסכמה בנושאים שונים – כאשר פסק דין בהסכמה ששותפות צד לה, ניתן ללא הסכמת אחד השותפים ובלא שהוזמן לדיון, הרי שנסיונות כאלה מצדיקות את ביטול פסק הדין נגד אותו שותף, אך אין בכך כדי לבטלו ככל שהוא נוגע ליתר בעלי הדין.¹⁹

משנקבע כי העילה של ביטול פסק דין הפשרה התיישנה, הגשת תובענה נפרדת באותה עילה שכבר נדחתה מחמת התיישנות, גובלת בשימוש לרעה בהליכי בית המשפט.²⁰

בעניין אחד פסק דין של הערכאה הדיונית לקה בחסר הנוגע לניתוח נורמטיבי של הפעולות שהתבצעו בקרקע נושא הדיון וכן לקה בחסר בכירור מידת התאמתן של פעולות אלה לדיני התכנון והבנייה ולדיני ההקצאות. במקרה כזה, אין די בהצהרות המשיבים בלא לבדוק בדיקה משפטית אם הצהרות אלה עולות בקנה אחד עם דיני התכנון והבנייה, ועם הכללים המחייבים בעניין הקצאות שטחי עירייה לגורמים פרטיים, ואכן פסק הדין בוטל.²¹

ייתכנו מקרים שבהם שתיקה, חוסר מעש והיעדר כל פעולה לביצוע החיובים הקבועים בהסכם הפשרה במשך תקופה ארוכה מאוד, יהא בהם כדי ללמד על כך שהצדדים זנחו את ההסכם וויתרו על ביצועו, ולכן יש לראותו כהסכם שפקע או בוטל בהסכמת הצדדים ועבר מן העולם.²²

- 15 ע"א 2564/07 עיזבון תקתוק נ' תקתוק (פורסם בנבו, 19.1.2012).
- 16 רע"א 8996/08 עיזבון נאסר נ' הקרן הקיימת לישראל (פורסם בנבו, 22.8.2011). בעניין זה בית המשפט המחוזי הוא בית המשפט המוסמך לדון בתביעת הביטול, שכן הוא בית המשפט שתחת ידו יצא פסק הדין, מסורה לו סמכות עניינית ייחודית לפי פקודת הסדר זכויות במקרקעין [נוסח חדש], התשכ"ט-1969.
- 17 ב"ש 215/83 ספטי נ' ספטי, פ"ד לז(2) 184 (1983).
- 18 ע"א 9344/04 אנגל נ' עידן מערכות כבלים ישראל בע"מ (פורסם בנבו, 10.9.2006).
- 19 ב"ש 1085/85 ריזה נ' באומל, פ"ד לט(4) 466 (1985). מדובר בפסק דין מוסכם שניתן בבית המשפט העליון מכוח תקנה 461 לתקנות התשמ"ד.
- 20 ע"א 4958/09 נעימי נ' בנק הפועלים בע"מ (פורסם בנבו, 22.8.2012).
- 21 ע"מ 5083/05 סוויסה נ' עיריית בני ברק (פורסם בנבו, 23.1.2008). התיק הוחזר לבית המשפט לדיון מחדש.
- 22 ע"א 10148/05 תדי ירושלים בע"מ נ' כץ-שיבאן (פורסם בנבו, 15.3.2010).

סימן ד – פסק דין בפשרה

פסק דין בפשרה גם הוא פסק דין בהסכמה וחלים עליו אותם כללים משפטיים. אולם מאחר שהפסיקה מייחדת הלכות לסוג זה של הסכמות, הוחלט להקצות סקירה בנדרון בנפרד.

אין חולק על חשיבות הרצון החופשי והבעת ההסכמה הנדרשת במקרים של פשרה בין בעלי דין ומתן פסק דין בהסכמה. מעצם היותו מבוסס על הסכמת הצדדים, נדרש בית המשפט למשנה זהירות באשר לכנות הסכמתם של בעלי הדין ותוקפה בטרם יפסוק את הדין. אומנם השופט רשאי להציע פשרה ואף להשפיע במידת מה על הצדדים על מנת שיקבלוה, אך עליו להישמר מהטלת לחץ פסול על הצדדים כדי שיגיעו להסדר.²³

טבע האנוש כי בבוא בעל דין להידרש להצעת פשרה הוא מתלבט; הרי הוא משוכנע בצדקתו ובגדר הפשרה עליו לוותר למצער חלקית על עמדתו; להתלבטות יש ביטוי לא אחת בניסיון לחזור בו או להשיג מקצה שיפורים.²⁴

מהות הפשרה – פשרה היא הסכם ליישוב סכסוך בין בעלי דין, בתנאים שהם רואים אותם כהוגנים, אשר נעשה מתוך מודעות לאי-ודאות עובדתית או משפטית ואשר יש בו ויתורים הדדיים של כל אחד מהם על חלק מטענותיו. אחת ממטרותיה העיקריות של פשרה היא למנוע תביעות נוספות בעתיד בקשר לנושא הפשרה. מנקודת מבטם של הצדדים להסכם הפשרה, תכונת הסופיות היא חיונית. ההגנה על הערך בדבר סופיותן של פשרות היא חיונית כדי להגשים את הציפיות הסבירות של הצדדים להסכמי פשרה. ניתן לאפשר פגיעה בסופיותן של פשרות בשל התגלותן של עובדות בשלב מאוחר יותר, רק במצב שבו קיימים טעמים כבדי משקל במיוחד.²⁵

בפשרה יש משום "קניית סיכון" או "קניית דין". הסיכון יכול שיתייחס לעובדה השנויה במחלוקת, להלכה משפטית או להתפתחות אפשרית בעתיד. הפשרה הוגדרה כהסכם ליישוב סכסוך בין שני צדדים בתנאים שאותם הצדדים רואים כהוגנים.²⁶

דרכם של הסכמי פשרה כי הם מבקשים להיות כוללניים וסופיים ולא חלקיים וזמניים. תכליתו של כל הסכם פשרה, ובמיוחד הסכם פשרה המנוסח באופן כוללני, תומכת בחזקה הפרשנית שלפיה הצדדים להסכם הפשרה התכוונו לסיים באופן סופי את כלל המחלוקת והתביעות ההדדיות שביניהם, כל עוד לא ציינו אחרת בלשון ברורה ומפורשת.²⁷

כל הכרעה על דרך הפשרה בדין האזרחי נשענת על הסכמת הצדדים לגבי פן מסוים של ההליך: יהא זה הפן המהותי שעניינו תוכן ההסדר לגופו, ויהא זה הפן הדיוני שעניינו בשאלה מי הגורם שיפסוק במחלוקת, מה תהיה המסגרת הדיונית שבתוכה יפעל ומה טיב האמצעים הדיוניים שיעמדו לרשותו בתהליך ההכרעה.²⁸

23 בע"מ 6832/15 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 4.1.2016).

24 שם.

25 ע"א 2495/95, לעיל ה"ש 12.

26 ע"א 8490/06 בדרה נ' מינהל מקרקעי ישראל (פורסם בנבו, 17.4.2011).

27 בע"מ 2514/07 הר-לב (בן-לולו) נ' בן-לולו (פורסם בנבו, 19.1.2010).

28 בג"ץ 2222/99 גבאי נ' בית הדין הרבני הגדול, פ"ד נדר (5) 401 (2002).

ויתור בהסכם הפשרה – ניתן להבחין בין שני סוגים של הסכמי פשרה: האחד, מפקיע את זכותו של הנושה (הניזוק) ואת חבותו של המזיק כך שאין נותרת עוד כל חבות שהיא בין הצדדים; ההסכם השני מקים – מכוח הסכמת הצדדים – מחסום דיוני בפני תביעה של מי מהצדדים, אך אינו מבטל את עצם קיומן של הזכויות.

אחד ממבחני העזר בסיווג הסכם פשרה לאחד משני הסוגים האמורים, הוא היותו של הסכם הפשרה מלווה בכתב ויתור. במקרה כזה יש לראות בפשרה מיצוי עילתו של הניזוק והפקעת זכותו. כאשר אין הסכם הפשרה מלווה בכתב ויתור, יש לראות בו מחסום דיוני, והכול – אם אין כוונה אחרת משתמעת.²⁹

אם תובע הסכים בהסכם הפשרה לתת לנתבע הנחה ניכרת ובלבד שישלם את יתרת החוב במועדים קבועים, הרי שמועדים אלה מהווים לכאורה עיקר מעיקרי ההתחייבות ואין מקום לטענה שלנוכח ויתור זה של התובע לא תהא קביעת המועדים מן התניות המהותיות ומעיקרי הפשרה.³⁰

ביטול הסכם פשרה – יש צורך לייחס משקל רב לסופיות של הסכמי פשרה שקיבלו תוקף של פסק דין על מנת להגשים את ציפיותיהם הסבירות של בעלי הדין לגבי אותם הסכמים. יש להצביע על טעמים משכנעים וכבדי משקל על מנת להצדיק ביטולו של הסכם פשרה שקיבל תוקף של פסק דין.³¹ על בעל דין המבקש לבטל פסק דין שניתן בהסכמה בעילה של פגם בכריתת ההסכם, המונח ביסודו ובשורשו, להגיש תובענה חדשה בעניין זה בערכאה שבה ניתן פסק הדין שנתן תוקף להסכם הפשרה. בהיעדר טעם מיוחד, כבד משקל ומשכנע, לא יתקבלו טענות נגד פסק הדין המעניק תוקף לפשרה, שניתן מתוך הבנת הצדדים באשר לויתוריהם ההדדיים ובהסכמתם.³²

בעניין אחד נקבע כי גם השתק עילה אינו חל מטעמים שונים. בין היתר, החלטת בית המשפט שהסכם הפשרה הופר וכי הוא מבוטל, משמעה למעשה אף ביטול פסק הדין שאישרו.³³ כללי – עם אישור הפשרה סיים בית המשפט את מלאכתו ואין לפנות אליו עוד לשם ביצועה, אלא אם נקבע כך בפשרה עצמה, כגון שהותנה בהסכם הפשרה שבית המשפט ימנה מומחה לקביעת שוויו של נכס.³⁴

מידת ההתערבות של ערכאת הערעור בפסק דין מנומק שניתן על דרך הפשרה תהא, ככלל, מצומצמת ותוגבל למקרים חריגים. גדר התערבות ערכאת הערעור בפסק דין שאינו מנומק שניתן בהסכמת הצדדים על דרך הפשרה, תוך שמירת הזכות לערער רק ביחס לחלקו המנומק של פסק הדין תהא מצומצמת עוד יותר.³⁵

29 רע"א 7817/99 אבנר איגוד לביטוח בע"מ נ' קופת חולים מכבי, פ"ד נו(3) 49 (2003).

30 ע"א 26/63 בדיחי נ' נחום, פ"ד יז 1597 (1963).

31 בע"מ 4820/12 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 19.7.2012); ע"א 10702/05 לוי נ' בנק איגוד לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 14.1.2007); רע"א 816/11 שרותי בריאות כללית נ' ברנשטיין (פורסם בנבו, 8.12.2011).

32 רע"א 9614/05 רז גל בע"מ נ' בנק לאומי לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 16.3.2006).

33 ע"א 1351/06 ח'ורי נ' חברת ארמון ההגמון (קסר אלמוטראן) בע"מ (פורסם בנבו, 17.9.2007).

34 רע"א 9442/00 שמשון קידוחים ובניין בע"מ נ' אלגד חברה להנדסה ולבנין בע"מ, פ"ד נה(4) 289 (2001).

35 ע"א 5963/13 מנורה חברה לביטוח בע"מ נ' פלוני (פורסם בנבו, 16.1.2014).

בפסק דין שבהסכמה נכללות כאמור שתי תכונות, של הסכם ושל פסק דין. להבחנה בין הפן ה"הסכמי" לפן ה"שיפוטי" של פסק הדין, חשיבות לעניין אכיפתו של הסכם פשרה שקיבל תוקף של פסק דין.³⁶

לא בנקל יבטל בית המשפט הסכם פשרה אשר קיבל תוקף של פסק דין. העובדה שמלים דוגמת "ניתן בזאת תוקף של פסק דין להסכם הפשרה" לא נכתבו מפורשות בפסק הדין, אין בה כדי לשלול את העובדה שמדובר בהסדר אשר בית המשפט ראה אותו כמחייב.³⁷

כאשר ההחלטות ניתנו לאחר שניתן להסכם הפשרה תוקף של פסק דין, ובמקום שבו ההחלטה נושא הערעור טפלה לפסק הדין העיקרי שקדם לה, וכאשר ההכרעה במחלוקת העיקרית בין הצדדים נעשתה כבר בפסק הדין המוקדם, אין בהחלטה המאוחרת משום פסק דין נוסף אלא רק החלטה אחרת שהערעור עליה הינו ברשות.³⁸

סימן ה – פשרה על פי סעיף 79 א לחוק בתי המשפט

בהבחנה מהסימנים הקודמים, שבהם תוארו נסיבות שבהן הצדדים הם שמסכמים ביניהם את תנאי חיטול ההתדיינות, הרי שבפשרה על פי סעיף 79 א לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד–1984, מסכימים הצדדים להסמיך את בית המשפט לפשר ביניהם על פי שיקול דעתו.

סעיף 79 א לחוק בתי המשפט קובע כי בית משפט הדין בעניין אורחי רשאי בהסכמת בעלי הדין, לפסוק בעניין שלפניו כולו או מקצתו, בדרך של פשרה. כן נקבע בסעיף כי אין באמור בו כדי לגרוע מסמכות בית המשפט להציע לבעלי הדין הסדר פשרה או לתת, לבקשת בעלי הדין, תוקף של פסק דין להסדר פשרה שעשו ביניהם.

להלן רשימה שאינה ממצה על כמה לקחים והמלצות לגבי דרך ההתנהלות הרצויה במסגרת הסכמה לדיון על דרך הפשרה:

- א. משהגדירו הצדדים את המוסכמות, רצוי לעיתים להגדיר גם את אי-ההסכמות מושא הפסיקה על דרך הפשרה;
- ב. רצוי לנקוב ככל שניתן, בטוחי ההסכמה לפשרה (בין סכום א' לבין סכום ב');;
- ג. משניתנה הסכמת הצדדים לדיון על דרך הפשרה, רצוי כי הטיעון ייעשה על אתר, ולמצער תוך ימים ספורים, מבלי להפוך את הטיעון לסיכומים בכתב ומבלי "לגרור" את הטיעונים משך חודשיים-שלושה.³⁹

במקרה אחד, בית המשפט הציע לצדדים להסמיך אותו לפסוק בתביעה על דרך הפשרה, באופן שימונה שמאי אשר יקבע את עלות הבנייה העדכנית ובאופן שהסכום שיידרש מהמשיבים לשלם עבור הבנייה, ינוע בין הסכומים שנקבעו בחוזה הפרטניים (בטרם עוכבה הבנייה), ובין העלות העדכנית שיקבע השמאי. בהסכמתה לקביעת רף המינימום שאותו יוסמך בית המשפט לפסוק קיבלה המערערת על

36 רע"פ 7148/98 עזרא נ' זלוניאק, פ"ד נג (3) 337 (1999).

37 ע"א 8184/12 מרכז תורני לאומי נ' קפלן (פורסם בנבו, 28.10.2015).

38 בש"א 8768/06 ינקוביץ נ' חברת הירקון 14 בע"מ (פורסם בנבו, 26.2.2007).

39 ע"א 3330/11 אגד אגודה שיתופית לתחבורה בישראל בע"מ נ' לוי (פורסם בנבו, 17.11.2011).

עצמה את הסיכון שבית המשפט יפסוק כי עלות הבנייה המגיעה לו היא העלות המינימלית שהוגדרה או קרובה לה.⁴⁰

כאשר בעלי הדין הסכימו לכך שיינתן פסק דין על דרך של פשרה, הסכמה זו חורגת לא אחת מעמדות מקוריות שהועלו מטעמם בהליכים שהתקיימו עד אותה עת.⁴¹ במקרה אחד נקבע כי אין דופי בהליך של פסק דין על דרך הפשרה, שכן לא נפל פגם בהסכמת הצדדים, למרות טענת המבקש כי לא ידע מהי עמדתו של השופט במקרים מעין אלה. עמדת השופט הופיעה בגלוי בפסקי דינו ואלה ניתנים לאיתור על ידי השקעת מאמץ ומשאבים סבירים.⁴² נערך הסדר דיוני בבית המשפט לעניינים מינהליים, שלפיו הכרעת בית המשפט בעתירות מינהליות בנוגע למכרז תינתן על דרך הפשרה לפי סעיף 79 לחוק בתי המשפט.⁴³

חובת ההנמקה – התכלית העיקרית העומדת בבסיס סעיף 79 לחוק בתי המשפט היא שתיתן לבית המשפט או לרשם ההוצאה לפועל סמכות לפעול לסיום הסכסוך המשפטי המובא בפניו באופן יעיל, מהיר ותוך מתן משקל לשיקולי פשרה שאינם בהכרח מבוססים על הוראות הדין. זאת כדי לסייע לצדדים המעוניינים בכך להגיע להכרעה מהירה בעניינם ולהקל על העומס בבתי המשפט. לפיכך חובת ההנמקה המוטלת על בית המשפט בתיקים אחרים, אינה חלה בהכרעות הניתנות על דרך הפשרה וככלל מוטב שהכרעות אלה לא ינומקו או ינומקו בקצרה.⁴⁴

אין בסעיף 79 לחוק בתי המשפט חובת הנמקה שבדין וכי הרעיון הוא הסמכת בית המשפט להכריע בסכסוך שלא על יסוד ראיות מלאות או ראיות בכלל, אלא על יסוד הערכת השופט בדבר סיכויי התיק, שבעלי הדין מוכנים לסמוך עליה מראש. הצדדים כמובן יכולים להסכים שההכרעה תכלול הנמקה.⁴⁵

אין בעובדה כי בית המשפט בחר לנמק את הכרעתו – גם אם הנמקה פסק דין מכוח סעיף 79 לחוק בתי המשפט אינה רצויה בהכרח ויש להעדיף הנמקה קצרה ביותר במידת הצורך – משום שיקול המצדיק סטייה מן השיקול המכיר בחשיבותה של סופיות הפשרה.⁴⁶

יש מקום להנמקה גם בפסקי דין הבאים על דרך הפשרה אך מרווח שיקול הדעת רחב ותלוי נסיבות אף הוא. פסק דין של פשרה מתאים במיוחד לסכסוך שבו נטושה בין בעלי הדין מחלוקת בסיסית בשאלה של עובדה או של חוק וסיכויי ההכרעה בסכסוך אינם ברורים. ואכן ביסודו של דבר ההחלטה השיפוטית בפסק דין של פשרה מכוח סעיף 79 לחוק בתי המשפט ניתנת, ככלל, ללא הצגת מלוא מסכת הראיות.⁴⁷

הדין המהותי – בעלי הדין המפקידים את ענייניהם בידי בית המשפט על מנת שיפסוק בהם על דרך הפשרה, מבקשים לקצר את משך ההתדיינות ביניהם. משום כך גם לא נקבעו סדרי דין ודיני ראיות

40 ע"א 8497/11 בן יחזקאל אמנון בע"מ נ' ברגר (פורסם בנבו, 29.5.2014).

41 ע"א 4298/13 עודתאללה נ' עיזבון אבו טפלה (פורסם בנבו, 15.7.2014).

42 רע"א 8101/04 חוסיין נ' אלון טבעון בע"מ, פד נט(3) 646 (2004).

43 עע"ם 7801/05 איגוד נותני שירותי סיעוד נ' המוסד לביטוח לאומי (פורסם בנבו, 7.2.2006).

44 רע"א 7366/15 קרייטר נ' לוטן (פורסם בנבו, 14.2.2016).

45 בע"מ 419/17 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 28.2.2017).

46 ע"א 10838/05 זקס נ' קלינגר (פורסם בנבו, 23.3.2008).

47 רע"א 11579/05 ניירות חב"ד להפצת יהדות ארה"ק נ' חנניה (פורסם בנבו, 28.11.2006).

להליך הפשרה (בניגוד להליך הגישור והבוררות). גם התדיינות שאינה מצריכה ניהול מסכת שלמה של הוכחות והבאת ראיות, ואפילו כל כולה נטועה בדין המהותי, באה בגדר הפסיקה בדרך של פשרה.⁴⁸ בעלי הדין יכולים למקד את העניינים שבהם מבקשים הם את הכרעתו של בית המשפט על דרך הפשרה, על ידי אמירה מפורשת בהסכם הפשרה, ובכך למנוע פסיקה שעל פי הדין המהותי; אולם משלא עשו כן ומסרו את העניין בשלמותו להכרעתו של בית המשפט, רשאי בית המשפט לפסוק על פי שיקול דעתו בין לדין ובין לפשרה.⁴⁹

החלטת פשרה בראייתן של הבריות היא במיצוע כזה או אחר (לאו דווקא באמצע ה"גאומטרי" או ה"אריטמטי"). זו גם משמעותה הלשונית הבסיסית של ה"פשרה". המקרים שבהם יקבע בית המשפט בהליך פשרה, בלכתו בעקבות הדין המהותי, כי יש מקום לקבל את התביעה או לדחותה בשלמותה, יהיו נדירים וחריגים. כהליך ראוי, טובה העצה בדבר מיקוד מראש של העניינים שיידונו בהליך לפי סעיף 79 לחוק בתי המשפט, ומחמת חילוקי דעות אפשריים יש לעשות מאמץ להבהיר מראש את המסגרת הדיונית באופן מפורט.⁵⁰

הסמכתו של בית המשפט לפסוק על דרך של פשרה על פי סעיף 79 לחוק בתי המשפט כרוכה במידה רבה בהרחבת שיקול דעתו של בית המשפט, לנוכח העובדה שבמצב דברים זה הוא רשאי אף לחרוג מהדין המהותי וכן אינו מחויב לפסוק על דרך האמצע אלא רשאי לפסוק את מלוא הסכום הנתבע או לדחות את התביעה במלואה, ככל שהוא מוצא לנכון בהתאם לנסיבות.⁵¹

הליכי ערעור – בפסק דין על דרך הפשרה קיים שיקול דעת ערעורי – ולו גם כזה שיפורש בצמצום.⁵² בעל דין אינו מנוע מלהגיש ערעור על פסק דין או החלטה שניתנו מכוח סעיף 79 לחוק בתי המשפט. אך התערבות ערכאת הערעור בהחלטות שכאלה שמורה למקרים חריגים ביותר, למשל מקרים שבהם בית המשפט חרג מהסמכות שהקנו לו הצדדים או סטה באופן קיצוני מגבולות הסבירות; המונח "בדרך פשרה" אין משמעותו עריכת ממוצע אריטמטי של דרישות הצדדים.⁵³

פסק דין על דרך הפשרה יכול להינתן גם על ידי ערכאת הערעור.⁵⁴ הסכמת בעלי הדין למתן פסק דין לפי סעיף 79 לחוק בתי המשפט אין בה כדי לשלול מהם מעיקרא את הזכות לשוב ולפנות לערכאת הערעור כדי להעלות לפנייה את השגותיהם בעניין תוצאותיה של הפשרה. עם זאת עילות ההתערבות בפסק דין שניתן על דרך הפשרה מצומצמות יותר מאשר

- 48 ע"א 1639/97 אגיאפוליס בע"מ נ' הקסטודיה אינטרנציונלה, פ"ד נג(1) 337 (1999).
- 49 שם. כך לדוגמה הם יכולים להסכים מראש על תשלום פיצויים לצד אחד מן הצדדים ולהשאיר את שאלת גובה הפיצוי לפסיקתו של בית המשפט על דרך הפשרה.
- 50 רע"א 4044/04 יצחק ועמוס בוקרה קבלנים בע"מ נ' סגל, פ"ד נח(6) 894 (2004). בפסק דין זה ניתן להבחין בהסתייגות מהלכת אגיאפוליס, לעיל ה"ש 48.
- 51 רע"א 2101/14 מדאר נ' משעול (פורסם בנבו, 8.4.2014).
- 52 רע"א 2237/03 אפרים שועלי בנין והשקעות בע"מ נ' המועצה תל מונד, פ"ד נט(4) 529 (2005).
- 53 ע"א 516/17 חברה קדישא גחש"א נ' קל בנין בע"מ (פורסם בנבו, 23.7.2017).
- 54 ע"א 398/99 קופת חולים של ההסתדרות נ' דיין, פ"ד נה(1) 765 (1999). במקרה זה הסתפק בית המשפט העליון בציון שתי הערות בלבד, ללא פירוט נימוקיו. ע"א 779/98 מדינת ישראל נ' גנטוס, פ"ד נו(6) 469 (2002).

במקרה של ערעור רגיל. בית המשפט ייטה להתערב בפסק דין של פשרה אך ורק במקרים של חריגה קיצונית מגבולות הסבירות בהסקת מסקנות או בקביעת הסכומים שנפסקו.⁵⁵ כעיקרון, בית המשפט לא יפסוק לתובע יותר מאשר ביקש אף אם מתברר כי היה זכאי לסעד רחב יותר. כלל זה נכון מקל וחומר לגבי יישוב מחלוקת בפסק דין על דרך הפשרה המבוסס על הסכמת הצדדים. ככל שהסכמה זו מושתתת על כתבי הטענות, הייתה לכאורה חריגה מסמכות; ואם כן, בא הדבר בגדר הקטגוריה המצומצמת של פסקי דין בפשרה שעליהם ניתן יהיה לערער.⁵⁶ התערבות בית משפט שלערוור על בסיס משפטי פרוצדורלי שעניינו סמכות, מוכרת כעילת התערבות גם בפסק דין על דרך הפשרה מכוח סעיף 79א לחוק בתי המשפט.⁵⁷ בית המשפט ייטה להתערב בפסק דין של פשרה אך ורק במקרים של חריגה קיצונית ביותר מגבולות הסבירות במסקנות או בקביעת הסכומים שנפסקו.⁵⁸ פסק דין על דרך הפשרה יכול להינתן רק "בעניין אזרחי". אפילו ייחשב ערעור בחירות כעניין אזרחי במובן סעיף 79א לחוק בתי המשפט, הכרעה בו על דרך הפשרה אינה ראויה. על מנת שהכרעת בית המשפט תשקף את רצון הבורח, מן ההכרח שהערעור יידון לגופו, וכי ההכרעה בו תינתן על פי הדיון ובמסגרת הסעדים שחוק הבחירות⁵⁹ מתיר את הענקתם.⁶⁰

השתק פלוגתה – קיים ספק באשר לכוחו של פסק דין הניתן בהסכמה להקים השתק פלוגתה. זאת בשל העוול העלול להיגרם לצד המושתק במקום שלא התקיים בפועל דיון אדוורסרי בין בעלי הדין לביורור הפלוגתה. הסכם פשרה מונע לרוב על ידי רצון הצדדים להביא לסיומה את ההתדיינות המשפטית ביניהם ובכך לחסוך זמן ומשאבים, והחלה דווקנית של כללי השתק הפלוגתה על פסק דין שניתן בדרך הפשרה עלולה להביא להימנעותם של בעלי דין מסיום המחלוקת בפשרה, מחשש להשפעת פסק הדין שבפשרה מכוח סעיף 79א לחוק בתי המשפט על הליכים עתידיים. על כן יש לבחון בקפידה את טיב ההסכמה שהוצגה לבית המשפט ושעל פיה ניתן פסק הדין, בטרם יוחל השתק פלוגתה.⁶¹

סימן ו – הליכי גישור

סעיף 79ג לחוק בתי המשפט הקים פורמלית את מוסד הגישור, ואלה הוראותיו:

79ג. (א) בסעיף זה, "גישור" – הליך שבו נועד מגשר עם בעלי הדין, כדי להביאם לידי הסכמה ליישוב הסכסוך, מבלי שיש בידו סמכות להכריע בו.

55	ע"א 1639/97, לעיל ה"ש 48.
56	בע"מ 7847/06 פלונים נ' פלוני (פורסם בנבו, 11.12.2006).
57	שם.
58	רע"א 11579/05, לעיל ה"ש 47.
59	חוק הרשויות המקומיות (בחירות), התשכ"ה-1965.
60	ע"א 6095/00 משרד הפנים נ' ח'באוי, פ"ד נה(2) 1 (2002).
61	רע"א 682/07 לבייב נ' גילר (פורסם בנבו, 20.6.2007).

“הסדר גישור” – הסכם בין בעלי הדין על יישוב סכסוך שביניהם שהושג בסיומו של הליך גישור;

“מגשר” – מי שתפקידו לסייע בידי בעלי הדין להגיע להסכמה על יישוב סכסוך שביניהם בהליך גישור בדרך של ניהול משא ומתן חופשי.

(ב) בית המשפט רשאי, בהסכמת בעלי הדין, להעביר תובענה לגישור.

(ג) בהליך הגישור רשאי מגשר להיוועד עם בעלי הדין, יחד או לחוד, ועם כל מי שקשור לסכסוך; ורשאי הוא להיפגש עם בעל דין, בהסכמתו, בלי עורך דינו.

(ד) דברים שנמסרו במסגרת הליך גישור, לא ישמשו ראיה בהליך משפטי אורחי.

(ה) העביר בית המשפט ענין לגישור, יעכב את ההליכים שלפניו לתקופה שיקבע, ורשאי הוא להאריך את התקופה בהסכמת בעלי הדין.

(ו) לא הגיעו בעלי הדין להסדר גישור עד תום התקופה האמורה בסעיף קטן (ה) יחודשו ההליכים בבית המשפט; אולם רשאי בית המשפט, על-פי בקשה של המגשר או של בעל דין, לחדשם בכל עת לפני תום התקופה האמורה.

(ז) הגיעו בעלי הדין להסדר גישור, יודיע על כך המגשר לבית המשפט, ובית המשפט יהיה רשאי ליתן להסדר תוקף של פסק דין.

(ח) הגיעו צדדים לסכסוך להסכמה על יישוב הסכסוך שביניהם בגישור שנערך לפי חוק זה, רשאי בית המשפט המוסמך לדון בתובענה נושא הסכסוך לתת להסדר הגישור שהושג ביניהם תוקף של פסק דין, אף אם לא הוגשה תובענה באותו סכסוך.

מתן תוקף של פסק דין להסכם הגישור – גם אם חתמו הצדדים על “הסדר גישור” כדת וכדין, בקשה למתן תוקף של פסק דין להסכם גישור צריכה להיות על דעת שניהם, וההסכם צריך להיות מוגש על ידי המגשר. מדובר בהסכמה נפרדת ועצמאית, שאינה תלויה בהסכמה לחתימה על “הסדר הגישור”. אין די שצד אחד מבקש ליתן תוקף של פסק דין להסדר פשרה, גם לאחר שבעלי הדין והמגשר חתמו על ההסכם. יש צורך ששני הצדדים יבקשו מבית המשפט ליתן להסכם תוקף של פסק דין.⁶² הסכמה חוזית להסדר גישור אינה כוללת הסכמה למתן תוקף של פסק דין, אלא אם נכתב בהסדר הגישור במפורש אחרת. אין להיעתר לבקשת המבקש למתן תוקף של פסק דין להסכם גישור, שהוגשה ללא הסכמת הצד שכנגד.⁶³

הסכמה חוזית להסדר גישור אינה כוללת הסכמה למתן תוקף של פסק דין, אלא אם נכתב בהסדר הגישור במפורש אחרת.⁶⁴

ההכרעה בעניין ביטול הסכם הגישור, אין בה משום קביעה כלשהי באשר לזכויותיהם המהותיות של הצדדים – אשר כמובן המקום לדיון בהן ולהכרעתן לגופו של עניין הוא בהליך עצמו.⁶⁵

62 ע"מ 8769/08 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 31.12.2008).

63 שם.

64 רע"א 1343/13 דוק השקעות 1998 בע"מ נ' ישיבה וכולל אבן חיים (פורסם בנבו, 4.3.2013).

בעניין זה ראו תקנות 9 ו-10 לתקנות בתי המשפט (גישור), התשנ"ג-1993:

הסדר הפישור הגישור

9. (א) הגיעו בעלי הדין להסדר פישור גישור, יערכו אותו בעלי הדין או המפשר המגשר בכתב, ויפרטו בו את כל התנאים לפיהם ייושב הסכסוך; בעלי הדין יחתמו על הסדר הפישור הגישור והמפשר והמגשר יקיימו בחתימתו.

(ב) נחתם הסדר הפישור הגישור, יודיע על כך המפשר המגשר לבית המשפט בהקדם האפשרי; ביקשו בעלי הדין לתת תוקף של פסק דין להסדר הפישור הגישור יצרף המגשר להודעתו עותק ממנו.

(ג) בית המשפט רשאי לתת תוקף של פסק דין להסדר הפישור הגישור, וכן רשאי הוא לזמן את בעלי הדין לבית המשפט כדי שיתנו לו הסברים על הסדר הפישור הגישור.

10. (א) בקשה למתן תוקף של פסק דין להסדר גישור לפי סעיף 79ג(ח) לחוק תוגש בדרך של המרצת פתיחה בידי הצדדים לסכסוך שחתמו על הסדר הגישור או מי מהם.

(ב) בבקשה יפורטו עובדות הסכסוך ופרטי הסדר הגישור, ויצורפו לה הסדר גישור, ההסכם שנחתם בין הצדדים לסכסוך לבין המגשר ותצהיר לאימות העובדות המשמשות יסוד לבקשה.

(ג) בקשה לפי תקנה זו תוגש לבית המשפט שהוא בעל הסמכות העניינית והמקומית לרון בתובענה נושא הסכסוך.

(ד) בתקנה זו, "סכסוך" – מצב שבו קיימת עילה לתביעת זכות.

חיסיון – על פי סעיף 79ג(ד) לחוק בתי המשפט, דברים שנמסרו בהליך הגישור לא יישמשו ראיה בהליך משפטי, ובכלל כך נכללים אף מסמכים שהוכנו במסגרת הליך הגישור וכן הצהרות הצדדים אשר נמסרו במהלכו. פרשנות המאפשרת הצגת מסמכים אלו עלולה לחתור תחת הרציונל של חזוק ועידוד מסגרות חלופיות ליישוב סכסוכים, משום שהצדדים עלולים לחשוש כי הצהרות, המצגים וויתוריהם כלפי הצד השני עלולים לשמש ראיה כנגדם בהליך המשפטי. עם זאת חיסיון זה על מסמכי הגישור הוא דיספוזיטיבי ועל כן ניתן הוא לויתור בהסכמת שני הצדדים להליך הגישור.⁶⁶ הפסיקה הכירה באי-קבילות ובחיסיון החלים על מסמכים שנוצרו במסגרת משא ומתן לפשרה, ובכלל זה בהליכי גישור. רק דברים שבעלי הדין הסכימו שיחצו חיץ זה יכולים לעבור מעולם לעולם. יש לקבוע כי כל מסמך שנוצר בחדר הגישור, למעט "הסדר גישור", אינו יכול לצאת מתחת כנפי אי-קבילות.⁶⁷

65 שם.

66 רע"א 4416/09 גבאי אדריכלות ובנין ערים בע"מ נ' א. רובין אדריכלים בע"מ (פורסם בנוב, 3.9.2009).

67 בע"מ 8769/08, לעיל ה"ש 62. השאלה אם מסמך מסוים הוא "הסדר גישור" היא שאלה עובדתית תלויה נסיבות.

פרק ה – פסק דין חלקי

עקרונות כלליים	–	סימן א
מה בין "פסק דין חלקי" ל"החלטה אחרת"	–	סימן ב
תביעה למתן חשבונות	–	סימן ג
תביעות נזיקין	–	סימן ד
דיני חוזים	–	סימן ה
ענייני מקרקעין	–	סימן ו
ענייני מעמד אישי	–	סימן ז
הליכים שונים	–	סימן ח
הליכי בוררות	–	סימן ט

סימן א – עקרונות כלליים

תקנה 191 לתקנות התשמ"ד עוסקת בסמכותו של בית המשפט ליתן פסק דין חלקי באחת התביעות שבתובענה או בחלק מהתביעה או בחלק מהסעדים.
סמכותו של בית המשפט ליתן פסק דין חלקי משתרעת על כל שלב משלבי הדיון. זאת בתנאי שבית המשפט ישוכנע שאין בהמשך הדיון בתובענה כדי לשנות את הממצאים לגבי העובדות המהותיות או לגבי השאלות העומדות להכרעה לעניין התביעה או הסעד כאמור.¹
להלן נוסח התקנה:

191. בית המשפט רשאי, בכל שלב משלבי הדיון, להוציא פסק דין באחת התביעות שבתובענה או בחלק מתביעה, וליתן את הסעד הנתבע, כולו או מקצתו, לאותה תביעה או לחלקה, או לסרב לתיתו, כל אימת שנראה לבית המשפט שאין בהמשך הדיון כדי לשנות את הממצאים לגבי העובדות המהותיות או לגבי השאלות העומדות להכרעה לענין התביעה או הסעד כאמור.

לא מצאנו הוראה דומה בתקנות החדשות (תקנות התשע"ט).

סימן ב – מה בין "פסק דין חלקי" ל"החלטה אחרת"

ההבחנה בין פסק דין חלקי לבין החלטה הניתנת באחד משלבי הדיון אינה ברורה דיה. המפתח להבחנה בין פסק דין חלקי לבין החלטה הניתנת באחד משלבי הדיון בין אותם בעלי דין, נעוץ בסעד המבוקש. אם בית המשפט פוסק לבעל דין את מלוא הסעד שאותו ביקש מבין כמה סעדים העומדים לדיון וסעד זה עומד בפני עצמו אף אם לא הסתיים הדיון בתובענה כולה, הרי שמדובר בפסק דין חלקי. במילים אחרות: כאשר החלטה מעניקה את מלוא הסעד המבוקש מבין כמה סעדים העומדים לדיון והיא אינה מהווה נדבך או שלב ביניים בקביעת הסעד הסופי – ואין בהמשך הדיון בתובענה כדי להביא לשינויה או לביטולה של ההחלטה האמורה – הרי מדובר בפסק דין חלקי.²
במלאכת ההבחנה והזיהוי של "החלטה" לעומת "פסק דין חלקי" אין להסתייע בכותרת שנתנה הערכאה הדיונית ויש לבחון את תוכן הדברים לגופו של עניין. המפתח להבחנה נעוץ בסעד המבוקש. אם בית המשפט פסק את הסעד שהתבקש וסעד זה עומד בפני עצמו כעניין שנפסק בחזקת סוף פסוק בנוגע לאותו סעד, הרי מדובר בפסק דין חלקי.³ לעומת זאת החלטה שהיא רק שלב ביניים – בבחינת

1 ע"א 9097/03 רוטו נ' הקרן קיימת לישראל (פורסם בנבו, 16.2.2006). בעניין זה, אם המשיב יזכה בסעד ההצהרתי, הדבר ישנה לחלוטין את התמונה.
2 בש"א 130/87 שנסני נ' גלעדי, פ"ד מא(4) 707 (1987).
3 למקרים שבהם כונתה החלטת בית המשפט "פסק דין חלקי", למרות היותה "החלטה" ראו ע"א 897/79 בנק לאומי לישראל בע"מ נ' רם בע"מ, פ"ד לה(1) 352 (1980); ע"א 3071/91 ג'ברין נ' ג'ברין, פ"ד מז(3) 361 (1993); ע"א 7424/96 בנק המזרחי המאוחד בע"מ נ' אליהו גרציאני בע"מ, פ"ד נד(2) 145 (2000).

נדבך ראשון לקראת פסיקת הסעד הסופי – היא "החלטת ביניים", שכן אין היא מוצר מוגמר שהדיון בו אכן הסתיים.⁴

פסק דין חלקי הינו החלטה המסיימת את הדיון לגבי חלק מבעלי הדין או לגבי חלק מהסעדים שהתבקשו בתובענה. סופיות ההחלטה נקבעת על פי השאלה אם התיק, או חלק רלוונטי שלו, נסגר או שמא נותר פתוח. המבחן הראוי לזיהוי "סופיות" שכזו הוא מבחן הסעד, המהווה נקודת ציון דיונית המאפשרת לקבוע כי תחום מוגדר של ההליך הסתיים.⁵

בעניין אחד נקבע כי הכרת ההחלטה כ"פסק דין חלקי" החטיאה את המטרה.⁶ בעניין אחר, החלטת בית המשפט לענייני משפחה בעניין מועד תחילתם של יחסי "ידועים בציבור" הוכתרה כ"פסק דין חלקי", וככל הנראה מסיבה זו דן בה בית המשפט המחוזי כבערעור, אך היה מקום לסווגה כ"החלטה" שכן מדובר בשלב ביניים והדיון לא הסתיים.⁷

כאשר הסעד ההצהרתי שניתן מחייב קביעה נוספת אשר תתחום את היקף הסעד ההצהרתי הראשוני, בנסיבות אלה אין לומר כי ניתן כאן פסק דין חלקי.⁸

קיים מבחן עזר, שבאמצעותו ניתן יהיה לזהות "סופיות" הנובעת מתוצאת ההחלטה בהיבט הדיוני, להבדיל מתוכנה, קרי תוצאתה בהיבט המהותי. מבחן העזר הוא מבחן הסעד: אם ניתן או נשלל סעד כלשהו בהחלטת בית המשפט, הרי זה פסק דין (ואפשר שיוכתר "פסק דין חלקי"); ואם לאו – ב"החלטה אחרת".⁹

אופן מתן פסק דין חלקי – יש להתייחס להליך זה שעניינו מתן פסק דין חלקי, בזירות הראויה; יש להימנע מלהיעתר לו במעמד צד אחד וללא הסתמכות על תצהיר. לצורך מתן פסק דין חלקי על בית המשפט לשמוע את בעלי הדין לגבי העניין בו הוא עומד לפסוק, ולאפשר לצד שכנגד להגיב על בקשה זו בטרם יפסוק.¹⁰

ערעור על פסק דין חלקי – המועד להגשת הערעור נמנה ממועד פסק הדין החלקי. אין לערער על פסק הדין החלקי במסגרת הערעור על פסק הדין הסופי כפי שניתן ואפשר לערער על "החלטה אחרת".¹¹ אין צורך ברשות ערעור על פסק דין חלקי, הערעור הוא בזכות.¹²

4 בש"א 2714/95 שחר נ' דוגה, פ"ד (1) 32 (1996).

5 רע"א 4608/13 סבח נ' קרבון (פורסם בנבו, 8.8.2013).

6 ע"א 1178/98 מיכל חולון בע"מ נ' הבנק הבינלאומי הראשון בע"מ, פ"ד נג(1) 849 (1999).

7 בע"מ 4832/06 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 27.9.2006). במקרה זה, ההחלטה הייתה נדבך ראשון בדרך לסעד שביקשה המשיבה, כאשר לפני בית משפט לענייני משפחה עדיין היו תלויות ועומדות כמה סוגיות. לפיכך, ההשגה עליה תיעשה על ידי הגשת בקשה לרשות ערעור לבית המשפט המחוזי.

8 ע"א 4540/04 מט"ח המרכז לטכנולוגיה חינוכית נ' אורבוך (פורסם בנבו, 14.9.2006).

9 ע"א 8897/11 משרד הבריאות (פורסם בנבו, 17.1.2012).

10 ע"א 171/88 דרוקר זכריה חברה קבלנית לעבודות אזרחיות בנין ופיתוח בע"מ נ' ברמן, פ"ד מד(2) 346 (1990).

11 ע"א 507/85 פנון נ' שטראוס – חברה לשיווק (חש"ל) בע"מ, פ"ד מג(1) 106 (1989). עיינו בתקנה 411 לתקנות התשמ"ד.

12 ע"א 400/85 גד-שט שותפות לבנין ולהשקעות נ' עבודי, פ"ד מג(3) 361 (1989).

להלן יובאו סוגים שונים של הליכים שבהם יושמו הכללים בדבר "פסק הדין החלקי".

סימן ג – תביעה למתן חשבונות

קיום יחסי שותפות – עתירה לפסק דין הצהרתי על קיומם של יחסי שותפות, כסעד מיוחד, נפרד ומקדים במסגרת תביעה למתן חשבונות – וכאשר בית המשפט מעניק סעד זה בפסק דין חלקי – הרי החלטתו היא החלטה סופית לעניין זה.

במקרה אחד, החלטת בית המשפט בעניין קיום השותפות סיימה את הדיון בקשר עם אחד הסעדים שנתבקשו בתביעה. לכן היא בגדר פסק דין חלקי שניתן לערער עליו ללא קבלת רשות.¹³ בתביעה למתן חשבונות ולחייב בתשלום על פיהם, הרי כאשר מתבקש גם סעד הצהרתי לאישור קיומם של יחסי שותפות, תהא החלטה בדבר קיום השותפות בבחינת פסק דין חלקי בהתייחסה לסעד מיוחד ונפרד.¹⁴

החלטה המחייבת בעל דין במתן חשבונות – החלטה המחייבת בעל דין במתן חשבונות על מנת שלאחר בירור החשבונות יחייב בתשלום הסכום המגיע ממנו, אינה מביאה ל"סגירת התיק" ואינה אלא צעד ביניים לקראת סיום הדיון. החלטה כזו היא "החלטה אחרת" שעליה רשאי בעל דין לערער בערעור נפרד, אם קיבל רשות לכך. ואם לא קיבל – יוכל להשיג עליה בערעור על פסק הדין העיקרי.¹⁵

החלטה להמציא חשבונות מסוימים, מפורטים ומדויקים – בתביעה שהוגדרה "תביעה למתן חשבונות", נתבקש סעד של גילוי כל חשבונות המערער וכן סעד כספי. בית המשפט העניק למשיב סעד של גילוי פרטים ומתן חשבונות. נקבע כי הסעד שניתן אינו סעד עצמאי אלא צעד שנועד לאפשר קביעת הסכום הכספי שהמערער חב למשיב ומתן סעד בהתאם. אין בהחלטת בית המשפט קביעה אופרטיבית החורגת מגדר היותה מנגנון לצורך חישוב הסעד הכספי שהמשיב זכאי לו, ולכן יש לראות בהחלטה משום החלטה אחרת.¹⁶

סימן ד – תביעות נזיקין

פסק דין חלקי בתביעה בגין נזקי תאונת דרכים – בתביעות המתנהלות לפי חוק פיצויים לנפגעי תאונות דרכים, קיימים שיקולים אחדים שבית המשפט חייב לתת עליהם את דעתו כבואו להחליט אם ליתן פסק דין חלקי:¹⁷

- (א) קיומם של ממצאים ברורים שלא יחול בהם עוד שינוי בהמשך המשפט;
- (ב) אם שולמו תשלומים תכופים לנפגע ומהו שיעורם;

13 ע"א 609/78 קן-תור נ' גלבע, פ"ד לד(1) 239 (1979).

14 בש"א 130/87, לעיל ה"ש 2.

15 ע"א 226/61 דורון נ' צחובל, פ"ד טז 1911 (1962).

16 ע"א 1386/02 רבינוביץ נ' כץ, פ"ד נו(5) 857 (2002).

17 רע"א 7725/02 מיכאלוביץ נ' כלל חברה לביטוח בע"מ, פ"ד נו(1) 379 (2002).

(ג) קיומם של סכומים נוספים המנוכים מן הפיצויים לטובת הנפגע בפסק הדין הסופי, כגון תגמולי המוסד לביטוח לאומי.

היעדר הסכמה בין בעלי הדין באשר לגובה הנכות הרפואית וחוסר הוודאות בדבר גובהה בעקבות עדכון חוות הדעת של המומחים, הם בסיס סביר לסירובו של בית המשפט ליתן פסק דין חלקי בשאלת הפיצוי בגין כאב וסבל. החלטה זו מתחזקת לנוכח העובדה שלמבקש שולמו כבר תשלומים תכופים.¹⁸

החלטה בדבר אחריות המזיקים – בתביעת נזיקין יש שמתבררת תחילה שאלת החבות ואחריה שאלת גובה הנזק. החלטה הניתנת בשלב הראשון של המשפט הינה בבחינת "החלטה אחרת", הניתנת לערעור נפרד ברשות או לערעור בזכות בערעור על פסק הדין הסופי.¹⁹

ההחלטה הקובעת את חבות הנתבע לפצות את התובע על מנת ששיעור החבות ייקבע בשלב השני אינה עומדת בפני עצמה. היא משמשת רק מנגנון כדי להכין את בירור הסעד הסופי שיינתן בתובענה.²⁰ מקרים שבהם "מפוצל הדיון שלא לצורך עילה נפרדת או סעד העומד בפני עצמו – אלא שהפולוגות שבאו להכרעה משמשות רק מנגנון, כדי להכין את בירור הסעד הסופי שיינתן בתובענה; כגון הכרעה בשאלת האחריות והחבות בנזיקין, המהווה רק שלב לקראת ההכרעה מהשיעור הפיצוי לו זכאי התובע" – אינם מהווים סעד סופי.²¹

קביעת החבות היא אומנם צעד חשוב, אך אין בה כדי לסיים את מלאכתו של בית המשפט.²²

פסק דין חלקי שפטר מקצת הנתבעים מאחריותם – הוגשה תביעת נזיקין של עובד נגד מעבידתו עקב פגיעה שנגרמה לו בעת שעסק בקשירת מנוף. התביעה הוגשה גם נגד חברת הביטוח בטענה כי מדובר ב"תאונת דרכים". התביעה נגד המבטחת נדחתה ב"פסק דין חלקי" עקב הקביעה שהתאונה אינה תאונת דרכים. המעבידה ערערה על פסק הדין החלקי רק בסיום ההליך. למרות זאת נקבע שאפילו צמחה למעבידה זכות ערעור פורמלית על פסק הדין החלקי, הרי שזכותה המהותית שהצמיחה את הערעור נושא הבקשה הבשילה רק עם מתן פסק הדין הסופי. משום כך אין לראות את המעבידה המערערת כמי שהגישה את ערעורה באיחור.²³

פסק דין המפנה את בעלי הדין לאקטואר לצורך חישוב פיצויים – בעניין אחד פסק הדין בתביעה בגין נזקי גוף כלל הכרעה סופית לגבי רוב הנושאים שנדונו; בסיומו נקבע כי החישובים הנדרשים יחושבו על ידי אקטואר מוסכם לפי השיטה המקובלת בבתי המשפט. רשם בית המשפט קבע כי הפנייה לאקטואר על מנת שיערוך חישובים בהתאם לעקרונות שנקבעו מראש, מהווה עניין טכני שאינו פוגם בסופיות פסק הדין שניתן לפני שהוגשה חוות הדעת.²⁴ בערעור על החלטת הרשם נפסק אחרת ונקבע שאין לראות בהחלטה האמורה משום פסק דין סופי. החובה עשויה לקום אך ורק אם בסופו של יום

18 ש.ם.

19 בש"א 130/87, לעיל ה"ש 2.

20 רע"א 10021/02 ט.ז. בינוי ונכסים להשכרה בע"מ נ' קרמיטל אי.אל. בע"מ, פ"ד נז(3) 181 (2003).

21 ע"א 609/78, לעיל ה"ש 13.

22 ע"א 226/65 אליהו נ' עזרא, פ"ד יט(3) 571 (1965).

23 ע"א 7341/98 רשות הנמלים והרכבות בישראל נ' סנדיד, פ"ד נד(1) 875 (2000).

24 ע"א 949/01 הנדל נ' מגדל חברה לביטוח בע"מ, פ"ד נה(4) 476 (2001).

ולאחר שנפתרו כל המחלוקות, נערכו כל החישובים הדרושים ונוכו כל הניכויים הרלוונטיים, מסתכם חשבון החובה והזכות ביתרה חיובית.²⁵

סימן ה – דיני חוזים

החלטה המוחקת בקשה למינוי כונס נכסים – בתביעה בגין הפרת חוזה נתבקשו סעדים שונים כאשר אחת העתירות למינוי כונס נכסים נמחקה על הסף. נקבע כי ההחלטה למחוק על הסף היא בגדר פסק דין חלקי, שכן בכך הסתיים סופית הדיון בעניין זה ולמבקש הוקנתה זכות ערעור.²⁶

תביעה המתנהלת בשלבים – ניתן פסק דין שביטל את הסכם הפשרה שבין בעלי הדין וכן את אישור בית המשפט שנתן לו תוקף. במסגרת אותה תובענה עתרו גם לפיצוי הכספי. לאחר שניתן פסק דין בשאלת הפיצויים הוגש ערעור על פסק הדין "על שני שלביו". רשם בית המשפט העליון קבע כי לגבי חלקו הראשון של הדיון, הערעור על פסק דין חלקי זה לא הוגש במועד ולכן אותו חלק מהערעור המתייחס לפסק הדין החלקי הוגש שלא כדין.²⁷

תביעה בגין ליקויי בנייה – בתביעה בגין ליקויי בנייה שהגישו רוכשי דירה נגד החברה הקבלנית, הגיעו בעלי הדין להסדר ביניים במהלך המשפט, שלפיו יינתן למשיבים דיור חלוף על חשבון המערער בזמן ביצוע התיקונים.²⁸

סימן ו – ענייני מקרקעין

תוקפו של הסכם פשרה במקרקעין – במסגרת תביעה בבית המשפט המחוזי ניתן פסק דין חלקי המצהיר על תוקפו של הסכם הפשרה שנכרת בעבר בהליך בבית משפט השלום בנושא פינוי מקרקעין. בערעור בבית המשפט העליון העלה המערער מחדש את נושא תוקפו של ההסכם וטענתו נדחתה, בין היתר, מאחר שלא ערער בזמנו על פסק הדין החלקי.²⁹

החלטתה של ועדת ערר לפי חוק מיסוי מקרקעין – המערער הגיש ערעור על פסק דין חלקי שנתנה ועדת ערר לפי חוק מיסוי מקרקעין (שבח, מכירה ורכישה), התשכ"ג-1973. בפסק הדין קבעה הוועדה כי שומת המס שהוצאה למערער בעל מניות בתאגיד הוצאה כדין, שכן המוכרים בעסקה נושא השומה הם המערער ובעלי מניות נוספים בתאגיד ולא התאגיד עצמו. נקבע כי אין לראות בהחלטה פסק דין

25 ע"א 7282/01 הנדל נ' מגדל חברה לביטוח בע"מ, פ"ד נו(6) 104 (2002).

26 ע"א 674/79 מרסל נ' פסג' העצמאות ברמת גן בע"מ, פ"ד לה(3) 1981(1981)789. משלא הוגש ערעור זה במועד, אין לצרף ערעור כזה לערעור על פסק הדין הסופי בנושאים האחרים.

27 בש"א 130/87, לעיל ה"ש 2.

28 ע"א 171/88, לעיל ה"ש 10. נקבע שאם בית המשפט מתבקש על ידי בעל דין ליתן פסק דין חלקי, עליו לאפשר לבעל הדין שכנגד להגיב על בקשה זו בטרם יפסוק לגביה. כאשר נסמכת הבקשה על טענות עובדתיות, יש לצרף לה תצהיר.

29 ע"א 1618/92 אבו נ' רשות הפיתוח, פ"ד מז(3) 839 (1993).

חלקי. מבחינה מהותית, הן ההכרעה בעניין זהות החייב והן ההכרעה בעניין סכום השומה לא נועדו אלא להוות תשתית לסעד אחד – החיוב בפועל בתשלומי המס.³⁰ תקנה 191 לתקנות התשמ"ד חלה על ההליכים לפני ועדת ערר לפי חוק מיסוי מקרקעין, לנוכח האמור בתקנה 12 לתקנות מס שבח מקרקעין (סדרי הדין בפני ועדות ערר), התשכ"ה–1965.

סימן ז – ענייני מעמד אישי

החלטה בעניין חבות במזונות – ההחלטה הראשונה שלפיה התובעת אינה מאבדת את זכותה למזונות, מהווה שלב ביניים בלבד בקביעת הסעד הסופי ואין היא מעניקה את הסעד, כולו או מקצתו. לכן אין היא בגדר "פסק דין חלקי" אלא "החלטה אחרת".³¹

פסק דין חלקי בנושא הלכת שיתוף בנכסים – בית המשפט קיבל בפסק דין "חלקי" את התביעה נגד הבעל וקבע שהאישה היא בעלת מחצית הזכויות בשווי הבית. לאחר מכן, המשיך לדון בתביעת האישה נגד הבעל ופסק את שווי הבית. נדונה השאלה אם ההחלטה הראשונה הייתה בבחינת החלטה אחרת או פסק דין חלקי וזאת לצורך בדיקת קיומו של הליך ערעור תקין מטעם הבעל.³²

צו ירושה חלקי ומעמדו כלפי הליך קיום צוואה – צו ירושה חלקי המתייחס לדירה שבעיזבון בוטל, מאחר שהזוכה על פי הצוואה לא צורפה לבקשה למתן צו ירושה, ודבר הגשת הבקשה לא הגיע לידיעתה מבעוד מועד. זאת בהסתמך על טענתה כי הצו שניתן סותר את הוראותיה של הצוואה שקוימה.³³

פקודת הירושה המנדטורית – התקנות מסמיכות את בית המשפט לתת פסקי דין חלקיים, אך אין התקנות חלות על הליכים שהוגשו לבית המשפט על פי פקודת הירושה.³⁴

סימן ח – הליכים שונים

דיני בנקאות – במהלך תביעת בנק נגד לקוח החליט בית המשפט, בין היתר, למנות רואה חשבון לבדיקת החשבונות. החלטה זו לא פסקה כל סעד לטובת הבנק, אך היא גם לא דחתה את תביעתו. שאלת הסעד התבררה, למעשה, רק לאחר שהוגשה לבית המשפט חוות הדעת מטעמו של רואה החשבון ובה החישובים שערך לפי הנחיות בית המשפט. רק בשלב זה ניתן היה לסיים את המחלוקת

- 30 בש"א 8435/01 מנהל מס שבח נ' סטרינסקי, פ"ד נז(2) 433 (2002); ע"א 5568/01 סטרינסקי נ' מנהל מס שבח, פ"ד נו(1) 337 (2001).
- 31 ע"א 277/81 גרינהאוז נ' גרינהאוז, פ"ד לו(3) 197 (1984).
- 32 ע"א 3071/91, לעיל ה"ש 3.
- 33 עוד נקבע שהמערערת הייתה מיטיבה לעשות לוא כללה בבקשתה לפירוש הצוואה גם בקשה לביטול צו הירושה החלקי, בהתאם לסעיף 72(א) לחוק הירושה, התשכ"ה–1965. אך בכך שלא כללה עתירה זו אין כדי להכשיל את בקשתה.
- 34 ע"א 511/62 נהרי נ' רודנקו, פ"ד יז 2702 (1963).

שביין בעלי הדין. מכאן, שהחלטה היא למעשה "החלטה אחרת" ולא פסק דין חלקי והערעור שהוגש עם מתן פסק הדין הסופי – הוגש במועד.³⁵

בתי משפט לעניינים מינהליים – החלטת בית המשפט לעניינים מינהליים הדנה במחיקת עתירה על הסף אינה נכנסת לגדר "החלטה אחרת" כהגדרתה בסעיף 12 לחוק בתי משפט לעניינים מינהליים, התש"ס-2000. מכאן, שהחלטת בית המשפט למחוק מהעתירה חלק הנוגע לאחד הסעדים היא פסק דין חלקי.³⁶

ערעורי מסים – נוכח הוראת תקנה 9 לתקנות בית המשפט (ערעורים בענייני מס הכנסה), התשל"ט-1978 – הקובעת כי ערעור על שומה או צו יידון לפי תקנות סדר הדין האזרחי (למעט מספר מצומצם של תקנות) – בידי בית המשפט מצויים כלים דיוניים, המאפשרים לו להידרש לסיטואציות כגון דא. בעניין זה, בית המשפט המחוזי היה יכול להידרש לתקנה המאפשרת לבית המשפט ליתן פסק דין חלקי.³⁷

סימן ט – הליכי בוררות

המונח "פסק ביניים" על פי חוק הבוררות, התשכ"ח-1968,³⁸ מקביל למונח "פסק דין חלקי". פסק ביניים ייחשב ככזה רק כאשר ברור כי הדיון במחלוקת נושא החלטה הושלם, התיק נסגר בכל האמור למחלוקת זו ובידי בעלי הדין נמצאת החלטה ברורה ומפורשת המכריעה במחלוקת מוגדרת, שלמה ובעלת קיום עצמאי משלה.³⁹ יש להתייחס לפסק ביניים בהליכי בוררות כאל פסק דין חלקי הניתן בהליכים אזרחיים. לצורך ההבחנה בין פסק ביניים לבין החלטה אחרת של הבורר יש להיזקק למבחנים שנקבעו לצורך ההבחנה בין פסק דין חלקי להחלטה אחרת של בית משפט.⁴⁰ בהגדרה זו של "החלטה אחרת" לעומת "פסק דין חלקי" השתמשו בתי המשפט גם לצורך ההבחנה בין "החלטה אחרת" של בורר לבין "פסק ביניים" (שהינו "פסק דין חלקי") של בורר.⁴¹ סופיות פסק הבוררות מתבטאת בכך שעם מתן הפסק, הבורר הוא *functus officio*, והוא אינו רשאי להוסיף עוד על הפסק דבר או לגרוע ממנו, גם אם הגיע למסקנה ששגה בפסקו.⁴² כאשר בורר נותן פסק ביניים, אין זו רק סמכותו להשלים את תפקידו ולהוציא פסק סופי אלא אף חובתו. השאלה אם מדובר בפסק ביניים או בפסק סופי, תתברר מתוך עיון בפסק עצמו ותוך התייחסות

35 ע"א 7424/96, לעיל ה"ש 3.

36 בר"מ 10999/02 קבוצת ברן בע"מ נ' מקורות חברת מים בע"מ, פ"ד נז(3) 187 (2003).

37 רע"א 1586/13 איצקובסקי נ' פקיד שומה (פורסם בנבו, 2.5.2013).

38 אורי גורן בוררות 275 (2018).

39 רע"א 300/89 ולקו חברה לבניין ועבודות עפר בע"מ נ' החברה לפיתוח חוף אילת בע"מ, פ"ד מה(4) 497 (1991).

40 ע"א 6058/93 מנדלבלית נ' מנדלבלית, פ"ד נא(4) 354 (1991).

41 רע"א 10021/02, לעיל ה"ש 20.

42 ע"א 3253/02 שירותי בריאות כללית נ' מייטלס, פ"ד נז(3) 404 (2003).

לשאלה אם הפסק מסיים כליל את הדיון בכל העניינים התלויים ועומדים לפני הבורר או שמא נותר עוד נושא כלשהו במסגרת נושא הבוררות שהבורר טרם פסק בו.⁴³ הזכות להגיש בקשה לביטול פסק משקם⁴⁴ לא הוגבלה לביטולו של פסק משקם סופי והפסיקה הכירה גם בבקשות לביטולו של פסק חלקי.⁴⁵

מה בין החלטה לפסק ביניים

החלטה מוקדמת של בורר – שאלה היא מהו "פסק ביניים" ומהי "החלטה" לצורך מחיקת קטעים מהבקשה לביטול הפסק. במהלך בוררות החליט הבורר למנות רואה חשבון לביצוע בדיקה ואימות נתונים לצורך הכרעה במספר סוגיות למרות מחאות המשיבה. רואה החשבון העביר את ממצאיו לבורר, וזה הוציא פסק בוררות על סמך תוצאות הבדיקה, בלי שתוצאות אלה הובאו לעיון בעלי הדין לבוררות קודם למתן פסק הבוררות. נקבע כי החלטת הבורר להעביר סוגיות אחדות לרואה חשבון היא החלטה אחרת ולא פסק ביניים. הבוררות נותרה עדיין פתוחה באותו שלב.⁴⁶

הבהרה מוקדמת של בורר בעניין אופן חישוב ההתייקרויות – הודעת הבורר במהלך הדיון בדבר דרך החישוב שינקוט אינה בגדר פסק או פסק ביניים, אף אם בעלי הדין הסכימו לכך. הבורר היה רשאי להגיע למסקנה אחרת לאחר ניתוח הנתונים.⁴⁷

החלטות בורר בעניין חלוקת עיזבון – בעניין אחד העבירו אחים, שהם גם יורשים, את המחלוקת ביניהם בעניין חלוקת נכסי העיזבון להכרעת בורר. אחד היורשים ביקש מבית המשפט לאשר החלטה מהחלטות הבורר בטענה שמדובר ב"פסק ביניים" והבקשה נדחתה. נקבע כי בהחלטה נושא הדיון לא חילק הבורר כל נכס מנכסי העיזבון ואף לא קבע את חלקו של איש מבעלי הדין בנכס כזה. לפיכך, על פי מבחן הסעד, אין הפסק מהווה פסק ביניים אלא החלטה אחרת של הבורר ומכאן שאין לאכפה.⁴⁸

פסק בוררות שניתנה בו אפשרות להעיר עליו הערות – במסגרת הליכי בוררות באשר לסכסוך כספי ניתן פסק בוררות ובו חויב המבקש בתשלום סכום כסף למשיב. הפסק לא היה חלוט, שכן נקבעה בו הוראה המאפשרת לבעלי הדין להעיר הערות בכתב המתייחסות לפסק. הוגש לבורר סבב שני של הערות, אולם לאחר בחינת כל ההערות החליט הבורר להותיר את פסק הבוררות על כנו. נקבע כי ההחלטה הראשונה אינה "פסק ביניים" ומרוץ הזמן לחישוב המועד לעניין בקשת הביטול החל עם מתן החלטתו השנייה של הבורר.⁴⁹

43 רע"א 5285/03 כהן נ' בונה, פ"ד נט(1) 39 (2004).

44 לפי סעיפים 27 ו-28 לחוק הסדרים במגזר החקלאי המשפחתי, התשנ"ב-1992, וסעיף 27 לחוק הבוררות.

45 רע"א 8818/03 שיכון ובינוי מימון בע"מ נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, פ"ד נט(1) 33 (2004). ראו בהקשר

זה גם רע"א 546/03 הסוכנות היהודית לארץ ישראל נ' שדה תרומות – מושב עובדים של הפועל המזרחי

להתישבות חקלאית שיתופית בע"מ, פ"ד נז(6) 673 (2003).

46 רע"א 300/89, לעיל ה"ש 39. כך לא החמיצה המשיבה את המועדים.

47 ע"א 76/89 ב.נ.ת. ושות' נ' דיור לעולה בע"מ, פ"ד מו(1) 851 (1990).

48 ע"א 6058/93, לעיל ה"ש 40.

49 רע"א 8092/02 אלוני נ' תקווה, פ"ד נז(1) 740 (2002).

פרק ו – תיקון פסק דין

– עקרונות כלליים	סימן א
– טעות מהותית לעומת טעות סופר	סימן ב
– הגשת הבקשה לתיקון	סימן ג
– המועדים להגשת הבקשה	סימן ד
– תיקון טעות בנושאי הוצאות, ריבית והצמדה	סימן ה
– תיקון טעות בהסכם שאושר בפסק דין	סימן ו
– תיקון בפסק דין של בית המשפט העליון	סימן ז
– תיקון טעות בהליכים אחרים	סימן ח
– הליכי ערעור על ההחלטה	סימן ט
– מועדי הערעור	סימן י
– תיקון פסק בוררות	סימן יא

סימן א – עקרונות כלליים

העיקרון בדבר "גמר המלאכה" ("Functus Officio") נועד להבטיח כי יהא סוף לדיונים ולמחלוקות בין צדדים כדי להגשים ערך של ודאות, ביטחון משפטי ומניעת הטרדת בעלי דין לאחר סיום משפטם. הוא נועד להבטיח גם את תקינות פעולתה של מערכת השיפוט ולמנוע את עיסוקה בעניינים חוזרים ונשנים במחלוקת שכבר הוכרעה, בעוד מחלוקות רבות שטרם הוכרעו ממתונות בשער.¹ למרות זאת, לאחר מתן פסק הדין מוגשות לעיתים בקשות לתיקונו. מאחר שעם מתן פסק הדין סיים בית המשפט לכאורה את הטיפול בתיק, היה צורך בקביעת כללים באשר לבקשות כאלה. סעיף 81 לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד–1984 (להלן בפרק זה גם: "החוק") מיושם בנושא תיקון פסק דין. בתקנות עצמן אין הוראה כיצד לנהוג במקרה שבו נוצר צורך בתיקון טעות בפסק דין; התקנה שהייתה הרלוונטית לענייננו בתקנות התשמ"ד (תקנה 525) הפנתה להוראות החוק בדרך של אזכור. סעיף 81(א) קובע:

מצא בית משפט כי נפלה טעות בפסק דין או בהחלטה אחרת שנתן, רשאי הוא, תוך עשרים ואחד ימים מיום נתינתם, לתקנם בהחלטה מנומקת, ורשאי הוא לשמוע טענות בעלי הדין לענין זה.

סעיף 81 לחוק הוא הדרך המרכזית המאפשרת לבית המשפט לתקן או לשנות מפסק דינו לאחר תום ההליך, והאפשרויות שהוא מציע אינן רחבות. הסעיף משקף נוסחת איזון בין העקרון גמר מלאכת השופט מזה, לבין שיקולי יעילות וצדק מזה. נוסחה זו נוטה יותר לצד הסופיות, אולי גם כדי למנוע חוסר ביטחון משפטי על ידי ניסיון "לתקן" פסקי דין שאינם נוחים לבעלי הדין.² ניתן לפנות לבית המשפט בבקשה להשתמש בסמכותו לתיקון הטעות ה"טכנית", בהתאם להגדרה הקבועה בסעיף 81 לחוק בתי המשפט. אם הטעות אינה "טכנית", בעל דין רשאי לערער על התוצאה שעולה מן ההכרעה. באותם מקרים בית המשפט עשוי להידרש לפרשנות של ההחלטה או פסק הדין. ברובד הכללי דרך דיונית נוספת היא תביעה חדשה לביטול פסק דין למשל במקרה מתאים של הטעיה בהסכם פשרה.³

קיימים יחסי גומלין בין בקשה לתיקון פסק דין על פי סעיף 81 לחוק, לבין בקשה להבהרת פסק דין לפי סעיף 12 לחוק ההוצאה לפועל, התשכ"ז–1967.⁴ לאחר שימוע פסק הדין ניתן להגיש גם בקשות להבהרה.

תיקון טעות במעמד מתן פסק הדין – הכללים הנדונים כאן הם הכללים לעניין תיקון פסק דין שנמצאה בו טעות לאחר שניתן. הכוונה היא לתיקון שלא במעמד מתן פסק הדין אלא כעבור זמן לאחריו. כאשר הטעות נגלית בעת מתן פסק הדין וכל עוד השופט טרם קם מכיסאו, בית המשפט מוסמך לתקן את פסק

- 1 רע"א 9085/00 שטרית נ' אחים שרבט חברה לבנין בע"מ, פ"ד נז(5) 462 (2003).
- 2 רע"א 5134/10 וינברג נ' הולצברג (פורסם בנבו, 14.9.2010).
- 3 רע"א 8567/12 פגירסקי נ' שפירא (פורסם בנבו, 5.8.2013).
- 4 בש"א 5738/91 בן דוד נ' גירבי, פ"ד מו(1) 317 (1991).

הדין, אפילו הטעות אינה טעות סופר אלא טעות מהותית. כל עוד לא קם השופט מכס המשפט רשאי הוא לתקן את פסק דינו על אתר. משלא עשה כן והודיע את פסק דינו – סיים מלאכתו. החלטתו שלאחר מכן אין כוחה עמה לתקן את פסק דינו.⁵

במקרה אחד שימע בית המשפט את הכרעתו שלפיה הצהיר על ביטול בחירות נושא הדין. בסיום הדברים הועלתה לפניו דרך משפטית המאפשרת להימנע מהצהרה כזו. בעלי הדין טענו בנדון ובית המשפט שימע את החלטתו השנייה, שבה התוצאה הייתה הפוכה. הוחלט כי לא היה בכך משום חריגה מסמכות.⁶

סימן ב – טעות מהותית לעומת טעות סופר

על אלו סוגים של טעויות חל סעיף 81 לחוק? האם ניתן לעתור לתיקון כל סוג של טעות, לרבות טעויות משפטיות שנתגלו לבית המשפט לאחר מתן פסק הדין? נקבע כי רק סוג מסוים של טעויות ניתן לתיקון, ו"טעות" כזו מוגדרת בסעיף הנ"ל כך:

לענין זה, "טעות" – טעות לשון, טעות בחישוב, פליטת קולמוס, השמטה מקרית, הוספת דבר באקראי וכיוצא באלה.⁷

אין כל אינדיקאטור בנוסח סעיף 81, שהכוונה הייתה להרחיב את תחומי סמכות התיקון על ידי הסמכת בית המשפט לתקן תיקונים מהותיים בפסק דין ולנגוס בעיקרון הכללי – המקובל עלינו מימים ימימה – של גמר מלאכת השופט.⁸

כל בקשה לתיקון טעות יש לבחון לעניין מהות הטעות: האם היא טעות שאת תיקונה עותרים בבקשה, נכללת בהגדרה האמורה או שמא היא חורגת ממנה ואז יחול הכלל של "סיום מלאכת השופט"? במקרה שבו הגיש צד בקשה להתייחס לסוגיה שלא הוכרעה בפסק הדין הראשון שניתן, הדרך הנכונה דורשת ודאי שלא להשלים את פסק הדין על ידי בית המשפט לענייני משפחה על ידי השלמה, תיקון או הבהרה – בדמות דיון בסוגיה שלא זכתה כלל להתייחסות בפסק הדין הראשון. תחת זאת היה על בית המשפט לענייני משפחה לדחות את הבקשה ולציין כי מלאכתו הסתיימה בעת מתן פסק הדין הראשון, וכי הצד המבקש רשאי לפנות לערכאת הערעור.⁹

- 5 ע"א 330/78 מהפך אגודה שיתופית בע"מ נ' פקיד השומה, פ"ד לה (2) 497 (1981).
- 6 בג"ץ 63/74 סעוד נ' בית המשפט המחוזי, פ"ד כח (2) 37 (1974). במקרה זה הייתה לתיקון פסק הדין משמעות רבה ביותר, שכן התוצאה שונתה.
- 7 ניסוח זה שונה מהגדרת ה"טעות" בתקנה 486 לתקנות התשכ"ג, שקבעה את ההגדרה הבאה: "טעויות סופר בפסיקה או בהחלטה או שגיאות שחלו בהן מחמת פליטת קולמוס או השמטה מקרית; והוא הדין לגבי הרשם בהחלטה שנתן".
- 8 ד"נ 29/83 סהר חברה לביטוח בע"מ נ' כהנא, פ"ד לט (4) 433 (1985).
- 9 בע"מ 1648/15 פלוני נ' פלונית (פורסם בבנו, 12.5.2015).

הסמכות הנתונה לשופט לתקן טעות בפסק דין לא נועדה לאפשר לו לתקן שגגות מהותיות בפסיקתו, אלא רק לבטא בצורה מתוקנת את שבעליל התכוון וגמר בדעתו לומר מלכתחילה. תיקונים מהותיים בפסק דין או בהחלטה ניתן להביא רק על דרך של ערעור.¹⁰

בקשה לתיקון טעות סופר אינה מיועדת לתיקון תקלות הנובעות משכחה, אלא דווקא לנושאים שבית המשפט היה ער להם בעת הדיון. אין להגיש בקשה לשינוי או לתיקון פסק דין במסווה של בקשה לתיקון טעות סופר. השמטה בתום לב בהחלטה או בפסק דין, אף שהיא תופעה מצערת, היא תופעה מוכרת ובית המשפט מוסמך לתקנה.¹¹ האפשרות לתקן מתייחסת בעיקר להשמטה טכנית, הנובעת מהיסח הדעת, ולעניינים אשר בית המשפט ביקש לכלול בהחלטתו ושהיה ער לקיומם.¹²

סמכות התיקון שנקבעה בסעיף 81(א) לחוק אינה מיועדת לאפשר תיקונים המהווים מסווה לכתיבת פסק דין חדש. גם באותם עניינים המנויים בסעיף, שומה על בית המשפט לנהוג בזהירות רבה בבואו לתקן את פסק הדין, משום שבעשותו כן, הוא עלול לגרוע מסופיותו.¹³

סוג מסוים של בקשות לתיקון טעות אכן הוכר כמתייחס להשמטה מקרית. לגבי סוג של בקשות, כמו לעניין קביעת הוצאות, השאלה היא אם מדובר בתיקון של טעות אריתמטית, שנכללת בגדר האפשרויות לתקן, או שמא מדובר בסוג אחר של השמטות, שלגביו אין הסעיף חל.

לגבי טעות בציון שם בעל דין לאחר מתן פסק הדין, נעשה שימוש בתקנה 524 לתקנות התשמ"ד.¹⁴ סמכות תיקון הטעות מתייחסת לטעויות טכניות בלבד כגון טעות לשון, טעות בחישוב או הוספת דבר באקראי, ואינה מסמיכה את בית המשפט לעסוק בעניינים מהותיים, לגרוע אותם או לתקנם.¹⁵

הגדרת המונח "טעות" בסעיף 81 שונה גם מהגדרת המונח בסעיף 22 לחוק הבוררות, התשכ"ח – 1968, שהוא חוק מוקדם יותר. משום מה התעלם המחוקק מניסוח המונח בחוק זה.¹⁶

בעניין אחד לא קבע בית המשפט מה יהא גורלו של מכשיר הקשר שבעבורו חויבה המבקשת לשלם. נקבע כי לא נפלה בהחלטה טעות גרידא אלא טעות מהותית.¹⁷

סימן ג – הגשת הבקשה לתיקון

בקשה לתיקון טעות יש להגיש בדרך של בקשה בכתב (על פי הדין בעבר – בדרך של המרצה) וללוותה בתצהיר. בית המשפט ישמע את טענות בעלי הדין בנדון.¹⁸ סעיף 81(א) קובע שבית המשפט, לפני

- 10 ע"א 159/90 סולל בונה בע"מ נ' ברק אור בע"מ, פ"ד מז(4) 17 (1993).
- 11 רע"א 476/87 קוקיא נ' עיריית ירושלים, פ"ד מב(1) 166 (1988).
- 12 ע"א 769/77 יוסיפוב נ' יוסיפוב, פ"ד לב(1) 667 (1978). בעניין זה נקבע שאין לעתור לתיקון פסק דין לתשלום מזונות לאחר שניתן פסק דין בתביעה כזו, ולחזור ולבקש שינוי סכום המזונות, אלא יש להגיש תביעה חדשה.
- 13 ע"א 3197/98 יורשי ברזל נ' כונס הנכסים הרשמי, פ"ד נה(5) 385 (2001).
- 14 רע"א 1332/98 אייבי טרנס ספנות בע"מ נ' מאירון שיפינג בע"מ, פ"ד נב(3) 476 (1998).
- 15 רע"א 9567/10 רסקו חברה להתיישבות חקלאית ועירונית בע"מ נ' Schiff R.E. International (פורסם בנבו, 25.9.11).
- 16 ראו לעניין זה להלן סימן יא – תיקון פסק בוררות, וכן אורי גורן בוררות (2018).
- 17 ע"א 519/86 שופנייה נ' חברת מוניות שפרעם בע"מ, פ"ד מג(1) 493 (1989).
- 18 ע"א 476/80 מאירוביץ נ' מאירוביץ, פ"ד לה(3) 548 (1980).

החלטתו לעניין התיקון, "רשאי הוא לשמוע טענות בעלי הדין לעניין זה". אולם למעשה המילה "רשאי" היא בעלת משמעות "חייב". יש צורך בקבלת תגובתו של הצד שכנגד, אם כי אין חובה לנקוט דרך זו או אחרת לקבלת התגובה.¹⁹

סימן ד – המועדים להגשת הבקשה

המועד להגשת הבקשה לתיקון הוא בתוך 21 ימים מיום מתן פסק הדין, בין שהתיקון נעשה ביוזמת בעלי הדין ובין שהוא נעשה ביוזמת בית המשפט.²⁰ הסמכות הקבועה בסעיף 81(א) לחוק מקנה לבית המשפט את הסמכות לתקן "טעות" בפסק הדין בתוך פרק זמן מוגדר.²¹ תיקון בהסכמת בעלי הדין אינו מוגבל בסד הזמנים של סעיף 81(א) לחוק הוא יכול להתבצע "בכל עת".²²

לפעמים בקשה לתיקון טעות עשויה לכלול גם בקשה להארכת מועד וניתן להתייחס אליה, במקרים מסוימים, כאל בקשה מכללא להארכת מועד. ניתן להאריך את המועד גם מיוזמת בית המשפט אף שלא הוגשה לו בקשה מיוחדת בנדון.²³ הוגשה בקשה לתקן טעות חשבונית שנפלה בפסק הדין על רקע המעבר המוניטרי משקלים ישנים לשקלים חדשים. הסכום בתביעתו של התובע, שננקב בשקלים ישנים, תורגם בטעות בפסק הדין לשקלים חדשים. הבקשה לתיקון התקבלה למרות שהוגשה לאחר 30 ימים.²⁴

מועד מתן ההחלטה בבקשה – כדי לעמוד במועדים הקבועים בהוראת סעיף 81 לחוק די בכך שהבקשה הוגשה תוך 21 יום מעת שניתן פסק הדין, ואין נפקות לשאלה מתי ניתנה בפועל החלטת בית המשפט בבקשה.²⁵

בהחלטת התיקון נקבע כי לא חלף המועד לתיקון פסק הדין, כיוון שהבקשה הוגשה בתוך 21 יום. המבקש טען כי הגבלת 21 הימים בסעיף 81 לחוק מתייחסת לא למועד הגשתה של בקשת התיקון אלא לסמכות בית המשפט לתקן את פסק הדין. ואולם, כבר נקבע כי הגבלת 21 הימים מתייחסת לפתיחת ההליך לשם התיקון ולא לסמכותו של בית המשפט לדון בבקשה. מכל מקום, בית המשפט מוסמך

19 ע"א 765/87 צ'סלר נ' מנהל עיזבון אופל, פ"ד מג(3) 81 (1989).

20 ד"נ 29/83, לעיל ה"ש 8, בעמ' 435.

21 ע"א 9357/09 חברת החשמל לישראל בע"מ נ' עמיר (פורסם בנבו, 10.3.2010).

22 ש.ם.

23 ע"א 441/88 ירחי נ' גולדגרבר, פ"ד מג(4) 378 (1989).

24 ש.ם.

25 ע"א 4395/06 עמותת ז.פ.נ' לוי רמות עבודות עפר, כבישים ופיתוח בע"מ (פורסם בנבו, 8.11.2006). בעניין זה, הבקשה הוגשה יום אחד לאחר מתן פסק הדין ולפיכך היא הוגשה בתוך המועד הקבוע בחוק. מהחלטת בית משפט קמא עולה כי הוא סבר שעסקינן בתיקון הנכלל בגדר התיקונים שניתן לבצע לפי סעיף 81(א) לחוק, והמשיבה לא חלקה על מסקנתו זו. מכאן, שסעיף 81 לחוק חלש על המקרה.

להאריך את המועד הקבוע בסעיף 81, וניתן לראות במתן ההחלטה לאחר חלוף מועד 21 הימים הארכה מכללא של המועד.²⁶

סעיף 81 קובע כי בית המשפט רשאי לתקן את פסק הדין בתוך 21 ימים "מיום נתינתם" (של פסק הדין או ההחלטה האחרת). כלומר ניתן לטעון, כביכול, כי אפילו הגיש העותר את בקשת התיקון במועד, הרי אם השתהה בית המשפט ולא נתן את החלטתו בתוך המועד האמור – פקעה סמכותו ואין הוא יכול להיזקק לבקשה. נקבע כי אם הוגשה בקשה לתיקון פסק דין במועד, בית המשפט מוסמך ליתן החלטתו לאחר המועד הקבוע.²⁷

סימן ה – תיקון טעות בנושא הוצאות, ריבית והצמדה

הפרשי הצמדה וריבית – משנפסק בבקשה למתן הוראות סעד כספי אשר צריך היה להיות משולם בתאריך מסוים, היה מקום לקבוע כי סעד זה יישא בהפרשי הצמדה וריבית עד למועד תשלומו בפועל. השמטת הוראה בדבר הפרשי הצמדה וריבית מהחלטה הפוסקת סעד כספי היא ככלל השמטה מקרית הניתנת לתיקון בהתאם לסעיף 81 לחוק בתי המשפט.²⁸

במציאות כלכלית שבה האינפלציה היא ניכרת ומתמשכת, שאלת ההצמדה היא נושא שכל שופט ער לו. אם הוא נמנע מלציין במפורש כי סכום ההוצאות שהוא פוסק יהיה צמוד, הרי שיש לפרש שתקנה זו כהשמטה גרידא, כמשמעותה בסעיף 81(א) לחוק.²⁹

כאשר לא היה נימוק כלשהו להימנע מלפסוק הפרשי הצמדה וריבית, וההימנעות אירעה בשל השמטה מקרית, יש להיעתר לתיקון הטעות גם לאחר שחלפו 21 ימים.³⁰ אולם, כאשר מדובר בשינוי אופן חישוב הפרשי הצמדה וריבית ובשינוי רכיבי החישוב, יש בתיקון כדי שינוי פסק הדין המקורי ומתן פסק דין חדש תחתיו. פעולה משפטית זו אינה בסמכותו של בית המשפט בהליך כזה.³¹

הוצאות ושכר טרחה – תקיפת החלטה רגילה בעניין הוצאות (במקום שאכן יש מקום לתקיפה), צריכה להיעשות בדרך של ערעור ולא בדרך של בקשה לתיקון פסק דין מחמת השמטה.³² בעניין אחד נקבע כי בית המשפט המחוזי טעה בפסק דינו כאשר לא קבע את סכום שכר הטרחה וההוצאות במפורש בסכום כולל. ברור היה שמדובר בטעות, שהרי מתדיין שזכה בפחות מ-10% מסכום תביעתו אינו אמור לזכות ב"הוצאות" על מלוא סכום תביעתו. טעותו של בית משפט קמא באה

- 26 רע"א 4024/06 קינן נ' הירשברנד (פורסם בנבו, 28.1.2007).
 27 בש"א 2832/90 לוי נ' לוי, פ"ד מד(4) 212 (1990). לפסק דין נוסף של רשם בית המשפט העליון בנושא המועדים להגשת ערעור, לאחר ההחלטה בבקשה לתיקון פסק דין, ראו ע"א 332/93 אבו-האני נ' מדינת ישראל, פ"ד מח(1) 286 (1993).
 28 רע"א 8309/13 ארנון נ' פיוטרקובסקי (פורסם בנבו, 5.2.2014). לכן לא הייתה על המבקש חובה לכלול את ההשגה עליה במסגרת בקשת רשות הערעור שהגיש על ההחלטה בבקשה למתן הוראות.
 29 ע"א 576/81 בן שמעון נ' ברדה, פ"ד לט(2) 589 (1984).
 30 ב"ש 1061/85 רובקין נ' קלאצ'ק, פ"ד לט(4) 252 (1985).
 31 ע"א 159/90, לעיל ה"ש 10.
 32 ע"א 554/87 מזור נ' אריאלי, פ"ד מה(1) 370 (1990).

בגדרו של סעיף 81(א) לחוק. במקרה כזה, בית המשפט היה רשאי לתקן את פסק הדין מיוזמתו, אף על פי שלא נתבקש לעשות כן.³³

אין מניעה להשקיף על חוסר ההתייחסות לשאלת שכר טרחת עורך דין והוצאות בפסק דין כעל השמטה מקרית הניתנת לתיקון על ידי בית המשפט שנתן את פסק הדין, ולא כעל עניין מהותי המצריך הגשת ערעור.³⁴

סימן ו – תיקון טעות בהסכם שאושר בפסק דין

התעוררה שאלה לעניין סמכות בית המשפט להורות על תיקון טעויות סופר שנפלו בהסכם שנערך בין בני זוג ושקיבל תוקף של פסק דין. כלומר טעויות הסופר לא נפלו בפסק הדין (שאישר את ההסכם) אלא בהסכם עצמו.³⁵ נקבע שכאשר מדובר בטעות קולמוס שנפלה בהסכם, ניתן לעתור לתיקון הטעות גם על פי הכללים הדיוניים החלים בסוגיה הדיונית וגם על פי דיני החוזים. זאת לאור הוראות סעיף 16 לחוק החוזים (חלק כללי), המתיר את תיקון החוזה לפי אומד דעתם של בעלי הדין.

בהליך אחד שהתנהל גובש הסכם פשרה בין בעלי הדין, ובהסכם שני חלקים. בית המשפט התבקש ליתן תוקף של פסק דין לחלק הראשון בלבד. עקב טעות ניתן תוקף לחלק השני של הסכם הפשרה. לאחר כשנתיים התגלתה הטעות שהייתה משותפת לשני בעלי הדין ובית המשפט התבקש לתקן את טעות הסופר. ערכאת הערעור קבעה כי כאשר המצב המשפטי הקיים שונה מן המצב המשפטי אשר בעל דין סבור שהוא קיים, וכאשר כל תכליתו של ההליך הנוסף שמבקשים לנקוט הוא להביא ליצירת המצב שבעל הדין טעה לחשוב כי היה קיים עד אותו מועד, הרי שבנסיבות אלה תיקון הטעות אינו מהווה מבחינתם של המשיבים, שינוי לרעה של המצב, כי אם תיקון העיוות שנגרם.³⁶

בעלי דין בחרו שלא לטעון טענות ובחרו להסמיך את בית המשפט לפסוק במחלוקת שביניהם על דרך הפשרה. חסרונו של מתווה זה הוא כי בית המשפט נמנע מלפרט את הדרך שבה הלך ואת הראיות והשיקולים שהנחו אותו לצורך פסיקתו. כאשר ניתן פסק דין על דרך הפשרה, בית המשפט הוא היחיד המסוגל כחלוף זמן לענות על השאלה אם נפלה בפסק דינו טעות סופר אם לאו.³⁷

סימן ז – תיקון בפסק דין של בית המשפט העליון

כשמדובר בפסק דין סופי של בית המשפט העליון, שלא ניתן להשיג עליו בדרך של ערעור, אין לומר בהכרח כי לנפגע אין "דרך אחרת" לבוא על תקנתו. ראשית, מפני שטענה בדבר חריגה מסמכות בפסק

33 ע"א 4308/00 עספור נ' ח'ורי, פ"ד נה(3) 865 (2001).

34 בר"ם 5720/05 גופר באמצעות כונס הנכסים נ' הועדה המקומית לתכנון ולבניה פתח תקווה (פורסם בנבו, 5.8.2007).

35 ע"א 476/80, לעיל ה"ש 18. המשיבה עתרה לתיקון שניים מסעיפי ההסכם, שבהם התחייב הבעל לקבל גט (במקום ליתן גט). ברור לכל, כי מדובר בטעות קולמוס שנפלה בהסכם.

36 בש"א 3079/04 באר טוביה, מושב עובדים להתיישבות חקלאית שיתופית בע"מ נ' נגב, פ"ד נח(6) 464 (2004). כיוון שהמשיבים לא ידעו על התקלה – ממילא לא הסתמכו עליה, וודאי שלא שינו את מצבם לרעה בהסתמך עליה, כך שאין בסיס לטענת הסתמכות.

37 בג"ץ 4181/04 קעטבי נ' פיברן קדימה בע"מ (פורסם בנבו, 11.1.2006).

דינו של בית המשפט העליון, שמשמעותה בטלות הקביעה השיפוטית, ראויה להישמע לפני כל ערכאה שיפוטית מוסמכת. שנית, מפני שלא מן הנמנע כי בנסיבות מיוחדות וכשאינן כל דרך אחרת לתיקון המעוות, יש להכיר בסמכותו הטבועה של בית המשפט העליון, שמלפניו יצא פסק הדין, לתקן פגם שנפל בו.³⁸

בית המשפט העליון קבע חישוב שונה של פיצויים בגין הפרת חוזה, והוגשה לו בקשה לתיקון פסק דין מחמת טעות סופר. לאחר דיון בבקשה הוחלט כי במקרה זה לא ניתן לראות במבוקש תיקון טעות היכול להיכנס לגדרו של סעיף 81 לחוק.³⁹

בבקשה לתיקון פסק דין בבג"ץ, טענות המדינה היו טענות ערעוריות מובהקות, הנוגעות למסקנות שאותן הסיק בית המשפט מהראיות שהוצגו לפניו, ולא היו טענות שניתן להכניסן בגדר תיקון טעות בפסק דין. זאת אף בהנחה שלבית משפט זה יש סמכות טבועה לתקן טעויות שנפלו בפסקי דינו, שאינן בגדר טעויות סופר לפי סעיף 81 לחוק.⁴⁰

טעות בפסק דינו של בית המשפט העליון תוקנה על פי בקשה שהוגשה לו לתיקון טעות. בעניין זה התייחס בית המשפט העליון להוצאות שהוטלו בבית המשפט המחוזי בלי שהייתה לו כוונה להתערב בגינן. לפיכך תוקנה הטעות בעניין זה.⁴¹

סימן ח – תיקון טעות בהליכים אחרים

תיקון טעות בפסק דין בטען ביניים – בהליך מסוג טען ביניים הפקידה המדינה את סכום המריבה שבין הטוענים בקופת בית המשפט המחוזי. טוען אחד (שבית המשפט פסק לו רק חלק מהסכום שנבצע על ידיו) ערער על פסיקה זו. בית המשפט העליון קבע כי הוא זכאי לסכום כסף נוסף מהפיקדון (העולה על הסכום שנפסק לזכותו בבית המשפט המחוזי). בינתיים הועברה יתרת הכסף מהפיקדון לטוען השני. המערער פנה לבית המשפט העליון בבקשה לתיקון פסק הדין, באופן שהטוען השני יחויב להשיב לו את הסכום הנוסף. הבקשה נדחתה ונפסק כי אין זה מקרה שניתן לתקנו על דרך של תיקון טעות בפסק דין.⁴²

אישור עיקול – כאשר התובע זכאי לפסק דין נגד הנתבע ולא הייתה מניעה לאישור העיקול, ניתן לתקן ולהוסיף את אשר הושמט, אפילו הוגשה הבקשה לאחר כמה חודשים.⁴³ באופן דומה נקבע שאי-אישור העיקול הזמני לא הייתה אלא טעות סופר הניתנת לתיקון.⁴⁴ יש לשים לב כי כיום אין צורך עוד באישור עיקול, כאשר מדובר בנכס המוחזק בידי הנתבע.

38 בג"ץ 6496/99 עמותת א.ל.ע.ד. אל עיר דוד נ' בית המשפט העליון, פ"ד נה(1) 193 (1999).

39 ע"א 313/85 דיינן נ' קור, פ"ד מא(4) 793 (1994).

40 בג"ץ 8397/06 ווסר נ' שר הביטחון (פורסם בנבו, 28.6.2007).

41 המ' 27/71 ערוסי נ' כהן, פ"ד כה(1) 276 (1971).

42 המ' 594/61 מצא נ' מצא, פ"ד טו 2308 (1961).

43 ע"א 634/68 עזבון מנסור נ' ז' ו-י' מרקוס, חברת מגדלי הדרי א"י בע"מ, פ"ד כג(1) 180 (1969).

44 ע"א 219/76 אזולאי נ' בנק עצמאות לפיתוח בע"מ, פ"ד לב(1) 365 (1978). על האפשרות לתקן טעות

לעניין אישורו של עיקול זמני ראו ע"א 23/83 יוחימק נ' קדם, פ"ד לט(2) 222 (1985).

הוצאה לפועל – תקנה 126א לתקנות ההוצאה לפועל, התש"ם-1979, המאפשרת לרשם ההוצאה לפועל לתקן טעויות שנפלו בהליכים שנדונו בפניו, מנוסחת בלשון רחבה. אולם ככל שעוסקים בהחלטות שיפוטיות שיצאו תחת ידו של רשם ההוצאה לפועל, לא ניתן לפרש את הסמכות שהוקנתה לו מכוח תקנה זו באופן שחורג מן הסמכות הקבועה בסעיף 81(א) לחוק בתי המשפט, שחל בשינויים המתחייבים על החלטות שיפוטיות של רשם ההוצאה לפועל. סעיף זה מאפשר תיקון של טעויות טכניות או טעויות סופר בלבד. אין הסעיף מדבר בטעות מהותית, כך שתיקון טעויות מהותיות בהחלטה שיפוטית של רשם ההוצאה לפועל יכול להיעשות, בהתאם לעיקרון סופיות פסק הדין, רק על ידי ערכאת הערעור.⁴⁵

ארנונה – בעניין אחד נקבע כי הוספת המילה "ארנונה" להגדרת הקבוצה בהחלטת ההבהרה, אין בה משום שינוי מהותי כלשהו של החלטת האישור. ההיפך הוא הנכון – היא מבהירה את החלטת האישור ומתקנת השמטה מקרית שנפלה בה כסמכותו של בית המשפט לפי סעיף 81(א) לחוק בתי המשפט.⁴⁶

סימן ט – הליכי ערעור על החלטה

בעל דין אשר הגיש בקשה לתיקון טעות סופר לפי סעיף 81 לחוק בתי המשפט אינו מנוע מהגשת ערעור על פסק הדין אף אם בקשתו נדחתה, אולם אינו רשאי לחזור ולבקש במסגרת ערעורו תיקון של טעויות סופר שאותן מיאנה הערכאה הדיונית לתקן. ככל שהמבקשת ביקשה לשוב ולטעון לקיומן של טעויות סופר שלגביהן כבר הוגשה ונדחתה בקשה לפי סעיף 81 לחוק בתי המשפט, עמדה בפניה אפשרות אחת בלבד: פנייה לבית המשפט קמא בבקשה למתן רשות ערעור. לו היו למבקשת טענות נוספות כנגד פסק הדין לא הייתה כל מניעה להעלותן במסגרת ערעור בזכות.⁴⁷

פסק דין והחלטה אחרת – אם נענה בית המשפט לבקשת התיקון – ניתן לערער על החלטה זו בזכות. אולם אם סירב – יש להיזקק לרשות ערעור, שכן מדובר ב"החלטה אחרת".⁴⁸ בדרך כלל, החלטות בבקשות המוגשות לאחר מתן פסק הדין (למעט מקרים חריגים) הן בבחינת "החלטה אחרת".⁴⁹ לעומת זאת הערעור על החלטה המתקנת טעות בפסק הדין, על פי הוראות סעיף 81(ג)–(ד), הוא בזכות, כאילו הערעור הוא על פסק הדין. מכאן, שבהחלטה מתקנת הערעור הוא בזכות.⁵⁰ דינה של החלטת תיקון כדין הטקסט השיפוטי שהיא חלק הימנו. החלטה שלאחר פסק דין הטעון בעצמו רשות ערעור אינה מקנה זכות ערעור והיא טעונה רשות. אין "דרגתה" הנורמטיבית של החלטת התיקון יכולה להיות גבוהה מזו של פסק הדין המתקן אותה עצמו.⁵¹

45 רע"א 4984/13 כוכבי נ' כוכבי (פורסם בנבו, 23.7.2013).

46 רע"א 2958/17 פקטורוביץ נ' עיריית חדרה (פורסם בנבו, 14.5.2017).

47 רע"א 1566/13 גליה הנדסה בע"מ נ' מלמוד (פורסם בנבו, 8.4.2013).

48 בש"א 2832/90, לעיל ה"ש 27.

49 ע"א 39/83 עיזבון אלאי נ' ליברמן, פ"ד לח(4) 428 (1986).

50 בש"א 2832/90, לעיל ה"ש 27.

51 רע"א 4024/06, לעיל ה"ש 26. בעניין זה, כאשר הבקשה לרשות הערעור אינה קרבה לקהל המקרים שבהם תישקל רשות ערעור בגלגול שלישי, דינה של הבקשה לעניין התיקון כדין הבקשה לרשות הערעור כולה, ואין מקום – וטעם – להיעתר לה.

בעל דין רשאי לערער על החלטת הבהרה לפסק הדין, כשם שהיה רשאי לערער על פסק הדין. הטעם לכך הוא כי ה"פירוש" שניתן לפסק הדין אינו טפל לנושא פסק הדין, אלא עשוי לשנות את מהות ההכרעה.⁵²

תיקון החלטות קודמות במסגרת תיקון פסק דין – האם ניתן לתקן, במסגרת תיקון פסק דין, גם החלטות קודמות שבעבר לא נתבקש לתקן? הכוונה היא לתיקון החלטות בעניין הוצאות משפט, כך שתהיינה צמודות למדד ותישאנה ריבית, וכן תוספת מע"מ במקום שתוספת זו לא נקבעה בהחלטות עצמן. בית המשפט החליט שלא לאשר את תיקון ההחלטות הקודמות, שהרי לגבי כל החלטה קודמת שאותה מבקשים לתקן קיימים מועדים מיוחדים, שהייתה חובה לעמוד בהם.⁵³

סימן י – מועדי הערעור

כשדנים בנושא הערעור על ההחלטה בבקשה לתיקון פסק דין, מן הראוי להתייחס למועדים. לפי סעיף 81(ג) לחוק: "יראו, לעניין ערעור, את מועד מתן החלטת התיקון כמועד מתן פסק הדין או ההחלטה האחרת". מכאן, שלעניין חישוב המועד להגשת הערעור, "מזיזה" החלטת התיקון את מועד פסק הדין קדימה למועד מאוחר יותר מהמועד שבו ניתנה ההחלטה. על פי סעיף קטן (ד), החלטה לתקן אינה ניתנת לערעור, והיא תידון בערעור על פסק הדין או ההחלטה האחרת.

אם תוקן "פסק הדין" בהחלטה המתקנת, הרי שפסק הדין המקורי אינו קיים עוד ואין טעם לערער עליו. יש לערער על פסק הדין המתוקן ולתקוף בגדר הערעור את ההחלטה המתקנת; מועד הערעור מתחיל מיום ההחלטה המתקנת שהוא, כרגיל, גם יום פסק הדין המתוקן.⁵⁴

סעיף 81 לחוק, הדין בתיקון פסק דין, קובע דחייה של תחילת מרוץ המועדים להגשת ערעור. תכליתו של ההסדר בדבר דחיית מניין הימים היא למנוע סרבול יתר וחוסר יעילות כתוצאה מהגשת ערעור בשלב מוקדם מדי. תחולת הוראה זו מותנית בכך שפסק הדין תוקן באופן שתוכנו השתנה. שאלת מירון המועדים נגזרת אפוא מתוצאתו של הליך התיקון ואינה נובעת באופן אוטומטי מהחלטתו. הסדר זה נועד למנוע שימוש לרעה במכשיר של בקשה לתיקון פסק דין, כדרך להביא להארכה בלתי מוצדקת לצורך הגשת ערעור.⁵⁵

מתעוררות אפוא בעיות קשות. אם לדוגמה תוקן פסק דין לאחר שהתברר רק כעבור כמה שנים כי נפלה בו טעות במספרי הגוש והחלקה, האם מן הראוי לאפשר ערעור על פסק הדין עצמו ופתיחת ההתדיינות מחדש? וכך נקבע:

שנית, לפי סעיף 81(ג) "יראו, לענין ערעור, את מועד החלטת התיקון כמועד מתן פסק הדין או ההחלטה אחרת". יש להבין, ככל הנראה, דברים אלה, הסתומים כלשהו,

52 ע"א 550/01 עיזבון אטינגר נ' החברה לשיקום ולפיתוח הרובע היהודי בעיר העתיקה בירושלים, פ"ד נה(3) 486 (2001).

53 ע"א 708/87 מאירוב נ' שיראזי, פ"ד מה(3) 37 (1991).

54 ע"א 4308/00, לעיל ה"ש 33.

55 ב"ש"א 10871/07 הכשרת היישוב חברה לביטוח בע"מ נ' נהור (פורסם בנבו, 9.1.2008).

כך שהחלטת התיקון מזיזה, לעניין הערעור, את מועד פסק הדין קדימה למועד ההחלטה; הרי לפי סעיף 81(ד) אין החלטת התיקון "ניתנת לערעור אלא בערעור על פסק הדין"...

אפשר לטעון, שלפי נוסח סעיף 81 מוארך אוטומאטית מועד הערעור על פסק הדין המקורי, למרות שניתן כבר לפני שנים רבות, ובעלי הדין כבר השלימו עמו ופעלו לפיו; אפשר שמנוסח סעיף 81 ניתן להעלות, במאמץ רב, גם כוונה אחרת, אך מהי כוונה זו ומה הטעם להעמיד לפני בעלי דין פוטנציאליים מוקדי התדיינות שאין בהם כל צורך?⁵⁶

ההוראות בסעיפים קטנים (ג)–(ד) מניחות כי בקשת התיקון תוגש בתוך המועד הקבוע להגשת הערעור, אולם כאמור, לא תמיד המצב הוא כזה.

על פי סעיף 81(ג) לחוק, החלטה לתקן פסק דין "מזיזה קדימה" את המועד להגשת הערעור ותקופת הערעור נמנית מיום החלטת התיקון. אולם תיקון טעות על יסוד הוראת סעיף 81 הינה דבר אחד והבהרת פסק דין על יסוד סעיף 12 לחוק ההוצאה לפועל הינה דבר אחר. על החלטת ההבהרה ניתן לערער, אך אין כל הוראה בדין הקובעת שלאחר החלטת הבהרה מוארך המועד להגשת ערעור על פסק הדין כולו. באין הוראה כזו אין במקרה כזה חריג למועד הקבוע להגשת ערעור על פסק הדין לפי תקנה 397 לתקנות התשמ"ד, שהוא 45 ימים מיום מתן פסק הדין.⁵⁷

החלטת הבהרה שניתנת על ידי בית המשפט שנתן את פסק הדין נחשבת כחלק בלתי נפרד ממנו, ובעל הדין רשאי לערער עליה כדרך שהיה רשאי לערער על פסק הדין עצמו. זכות הערעור בעקבות החלטת הבהרה מוגבלת להחלטת ההבהרה על ההשלכות הישירות הנובעות ממנה, כך שנושא הערעור הנוסף הוא פסק הדין כפי שבא לביטוי בהבהרה הנוספת.⁵⁸

סימן יא – תיקון פסק בוררות

סעיפים 22 ו-24 לחוק הבוררות, דנים בתיקון פסק בוררות.⁵⁹ סעיף 22 מסמיך את הבורר לתקן או להשלים את פסק הבוררות, אם היה ליקוי באחד מאלה:

(א) נפלו בפסק טעות סופר, פליטת קולמוס, השמטה, טעות בתיאור אדם או נכס, בתאריך, במספר, בחישוב, וכיוצא באלה;

(ב) הפסק לקוי בעניין שאינו נוגע לגוף הסכסוך;

(ג) אין בפסק הוראה בדבר תשלום ריבית;

(ד) אין בפסק הוראה בדבר הוצאות בעלי הדין, לרבות שכר טרחת עורך דין.

כן נקבעו בסעיף זה הוראות לעניין דרך הדיון בבקשה לתיקון הפסק ולעניין המועדים הרלוונטיים. את שני הליקויים הראשונים שנמנו לעיל בית המשפט יכול לתקן גם בהליך לאישור הפסק או בבקשה

56 ד"נ 29/83, לעיל ה"ש 8.

57 ע"א 3053/98 געדי נ' צור שמיר חברה לביטוח בע"מ, פ"ד נה(1) 933 (1999).

58 בר"ם 7724/08 הוועדה המקומית לתכנון ולבניה חולון נ' מנשה (פורסם בנבו, 11.11.2008).

59 גורן, לעיל ה"ש 16, בעמ' 251.

לביטולו. נוסף על סמכותו לבטל את פסק הבוררות, בית המשפט רשאי, בין היתר, גם לתקן את הפסק או להשלימו.⁶⁰

”טעות חישוב“ הנזכרת בסעיף 22(א)(1) לחוק, המונה את הליקויים בפסק הבוררות שהבורר רשאי לתקן, אינה רק שגגה אריתמטית שנפלה בפסק הבוררות, אלא גם טעות הנובעת מאי-התאמה חשבונאית בין סעיפיו השונים של הפסק, באופן שהסכומים אשר נקבעו בסעיף אחד אינם תואמים את קביעות הבורר המתמייחסות לאותם הסכומים בסעיף אחר.⁶¹

בעבר קבעה הפסיקה כי סמכות הבורר לתקן את פסק הבוררות קיימת רק מקום שבו אין ההחלטה – כפי שנוסחה – תואמת את ההחלטה שנתקבלה על ידי הבורר. אכן, מאז הורחבה סמכות הבורר לתקן את הפסק, אך בעיקרו של דבר נשמר העיקרון שלפיו הכוונה אינה לתיקון מהותי, אלא לתיקון השמטה מקרית או פליטת קולמוס בלבד.⁶²

אי-הבהרה לעניין הצמדה מהווה השמטה הבאה בגדרי סעיף 22(א) לחוק הבוררות.⁶³ סעיף 81 לחוק בתי המשפט אינו חל על תיקון פסק דין שאישר פסק בוררות, שכן על תיקון פסק בוררות בידי בית המשפט חולשות הוראות ספציפיות של חוק הבוררות. דעת הרוב בבית המשפט הביעה את הסתייגותה, הנשענת על ההלכה הפסוקה, מפני הרחבת סמכות התיקון של פסק בוררות.⁶⁴ הבורר לא חרג מסמכותו בקבעו בהחלטת התיקון כי לסכומים שנדרש המבקש להשיב תתווסף גם ריבית והצמדה כדין מיום היווצרות העילה. יש לראות בהחלטה הנופלת לגדר סעיף 22(א)(3) לחוק הבוררות.⁶⁵

- 60 סקירה על סמכויות הבורר וסמכויות בית המשפט בנושא תיקון פסק בורר נוכל למצוא בע"א 253/84 ספיר נ' ספיר, פ"ד מב(3) 14 (1988).
- 61 רע"א 2237/03 אפרים שועלי בנין והשקעות בע"מ נ' המועצה המקומית תל מונד, פ"ד נט(4) 529 (2005)
- 62 רע"א 5285/03 כהן נ' בונה, פ"ד נט(1) 39 (2004). וראו החלטת בורר בבקשות לתיקון טעויות חישוב בע"א 3253/02 שירותי בריאות כללית נ' מייטלס, פ"ד נז(3) 404 (2003).
- 63 רע"א 1285/05 אלון כהן בע"מ נ' פרומודקס בע"מ (פורסם בנבו, 14.5.2006).
- 64 רע"א 9765/11 י.א גלבווע חברה לבנין בע"מ נ' ביין (פורסם בנבו, 9.2.2011).
- 65 רע"א 1324/12 שגב נ' מאנה (פורסם בנבו, 8.4.2012).

פרק ז – ביטול פסק דין (או החלטה)

– עקרונות כלליים	– סימן א
– החלטה שניתנה במעמד צד אחד	– סימן ב
– ביטול מחובת הצדק	– סימן ג
– ביטול על פי שיקול דעת	– סימן ד
– הבקשה לביטול	– סימן ה
– ביטול פסק דין בתביעות שונות	– סימן ו
– הערעור על ההחלטה בבקשה לביטול	– סימן ז
– החלטה אחרת הטעונה רשות ערעור	– סעיף א
– הצו בעניין סוגי החלטות שלא תינתן בהן רשות ערעור	– סעיף ב
– החלטות בהליכים שונים	– סעיף ג
– הדיון בבקשה לביטול צו ארעי	– סימן ח
– מה בין בקשה לביטול לבין הגשת ערעור?	– סימן ט

סימן א – עקרונות כלליים

תקנה 201 לתקנות התשמ"ד דנה בביטול פסק דין או החלטה שניתנו במעמד צד אחד בלבד. אם וכאשר נעתר בית המשפט לבקשה ומורה על ביטולה של החלטה כזו "רשאי הוא, לפי הצורך, לעכב את ההוצאה לפועל או לבטלה". סמכות זו ישימה אם ההחלטה שניתנה במעמד צד אחד, הגיעה כבר להליכי מימוש על ידי פתיחת תיק הוצאה לפועל. תקנה 201 תוקנה בשנת התשנ"א בנושאים טכניים שאינם מהותיים, ואין בהם שינוי במצב המשפטי שהיה קיים לפני התיקון.¹ כאשר ניתנה החלטה על פי צד אחד, רשאי בעל הדין שנגדו ניתנה ההחלטה לעתור לביטולה בתוך 30 ימים מיום שהומצאה לו. בית המשפט מוסמך לבטל את ההחלטה שניתנה על פי צד אחד, בתנאים שייראו לו.² מלשון תקנה 201 לתקנות עולה כי אין בית המשפט רשאי להיזקק לבקשתו של תובע לבטל את פסק הדין שניתן לזכותו.³ בתקנה 131 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט), שכותרתה "ביטול החלטה לפי צד אחד", נקבעה ההוראה הבאה:

נתן בית המשפט החלטה לפי צד אחד והגיש בעל הדין שנגדו ניתנה ההחלטה בקשת ביטול בתוך שלושים ימים מיום שהומצאה לו ההחלטה, רשאי בית המשפט לבטלה, בתנאים שייראו לו; הוראה זו לא תחול על פנייה לבית המשפט לפי תקנה 33.

בדרך כלל פסק דין על פי צד אחד ניתן במקרים הבאים: בהיעדר כתב הגנה; עקב אי-התייצבותו של בעל דין. הוראות לעניין הסמכות ליתן פסק דין בהיעדר הגנה קיימות הן בסעיף 86 לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד-1984 והן בתקנה 97 לתקנות התשמ"ד. ההוראה האמורה בחוק בתי המשפט מתייחסת לסמכות הרשם ליתן פסק דין בהיעדר הגנה. בעניין אחד נפסק כי קשה לצפות כי שנים כה רבות לאחר מתן פסק הדין, הצד שכנגד יידרש לטענות עובדתיות לגופו של עניין, וכי לכאורה המבקש פנה לביטול פסק הדין באיחור ניכר.⁴ פגיעה מהותית בכללי הצדק הטבעי באופן שעלול לגרום לעיוות דין – כגון במקרה שבו נשללה מאדם האפשרות להשמיע את טענותיו ולהביא את ראיותיו בעניין הנוגע לו – היא בבחינת חריגה מסמכות העלולה להוביל לבטלות ההחלטה.⁵ שום מערכת שיפוטית לא תוכל לשאת משיכת הליכים שיפוטיים ללא סוף תוך ניצול לרעה של סדרי הדין ובזבוז של משאביה. בית המשפט אינו "תכנית כבקשתך", שבעל דין יכול לפעול בהליכיו כאוות נפשו.⁶

- 1 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 2), התשנ"א-1991.
- 2 ע"א 44/72 שם טוב נ' פריבר, פ"ד כו(1) 617 (1972); ע"א 464/71 אמסלם נ' שטיינברג, פ"ד כו(1) 328 (1972).
- 3 רע"א 6157/97 גראל בע"מ נ' גראל ערד בע"מ, פ"ד נא(4) 877 (1997).
- 4 רע"א 1297/13 כהן נ' בנק לאומי לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 21.3.2013).
- 5 בג"ץ 982/04 פלונית נ' בית הדין הרבני הגדול, פ"ד נח(6) 613 (2004).

תובענה התוקפת פסק דין, מן הטעם שהתובע נפגע מפסק הדין שניתן בהליך שבו הוא לא היה בעל דין, יש להגיש לערכאה שנתנה את פסק הדין.⁷

בהסדר זה גלום רעיון יסודי של עשיית צדק, זכותו של אדם לגישה לערכאות. החלטה הניתנת במעמד צד אחד היא בעלת אופי זמני, עד אשר ישמע בית המשפט את עמדתו של בעל הדין שכנגד.⁸

סימן ב – החלטה שניתנה במעמד צד אחד

מתי ניתן להגדיר החלטה כהחלטה שניתנה במעמד צד אחד ומתי יש להתייחס להחלטה כאילו ניתנה במעמד שני בעלי הדין?

במקרה שבו נתבע לא התייצב, אולם פרקליטו התייצב וניתנה החלטה בהיעדר הנתבע, אין לראות את ההחלטה כאילו ניתנה במעמד צד אחד, אלא כהחלטה שניתנה במעמד שני בעלי הדין (לנוכח התייצבות הפרקליט).⁹ במקרה דומה נפסק כי החלטה שניתנה כשהנתבע לא התייצב לדיון אך היה מיוצג על ידי עורך דין, אינה החלטה שניתנה על פי צד אחד.¹⁰

פסק דין שניתן לאחר שנדחתה בקשה לרשות ערעור, אין לראות בו כאילו ניתן במעמד צד אחד בלבד.¹¹

רואים החלטה כהחלטה שניתנה במעמד שני בעלי הדין ולא במעמד צד אחד בלבד, כאשר לאחר דחיית בקשה לביטול צו המצאה אל מחוץ לתחום השיפוט, ניתן פסק דין.¹²

פסק דין שניתן עקב אי־הגשת סיכומים במועד, הוא פסק דין שניתן במעמד צד אחד בלבד.¹³

בעניין אחד הגישו המערערים בקשה לביטול פסק הדין שניתן במעמד צד אחד. בית המשפט דחה את הבקשה בנמקו כי פסק הדין לא ניתן במעמד צד אחד, אלא לאחר עיון בבקשה ובתגובה שהוגשה מטעם המשיב, וכי נוכחותו של בא כוח המערערים לא הייתה משנה את החלטתו. על החלטה זו הוגש ערעור, שנתקבל.¹⁴

סימן ג – ביטול מחובת הצדק

כאשר פסק הדין שניתן במעמד צד אחד הוא פגום – ובדרך כלל נובע הפגם מהיעדר המצאה כדין למבקש – יבוטל פסק הדין בלי להתייחס כלל למשקל הטענות ולסיכויי ההצלחה. הלכה זו נסמכת על ההשקפה שלפיה בעל דין זכאי לקיומם התקין של ההליכים המקדמיים, עובר למתן פסק הדין. ביטול

6	רע"א 5392/14 זכאי נ' מד אופ אסטטיק טכנולוגיה בע"מ (פורסם בנבו, 15.9.2014).
7	רע"א 5852/11 שנהר נ' בנק לאומי לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 18.4.2012).
8	רע"א 3075/17 שירביט חברה לביטוח בע"מ נ' ארד (פורסם בנבו, 21.5.2017).
9	ע"א 146/85 גמליאל נ' מנורה חברה לביטוח בע"מ, פ"ד מא(3) 746 (1978).
10	רע"א 589/88 שר נ' קובה, פ"ד מב(4) 395 (1989).
11	ע"א 400/85 גר-שט שותפות לבנין ולהשקעות נ' עבודי, פ"ד מג(3) 361 (1989). בנסיבות המקרה ניתן היה להגיש בקשה לביטול על פי תקנה 201 לתקנות התשמ"ד.
12	רע"א 2478/90 ברק מתכת אשקלון בע"מ נ' הקו פי.וי.בי.הא., פ"ד מד(3) 624 (1990).
13	רע"א 442/89 עלאלדין נ' מדינת ישראל, פ"ד מג(3) 824 (1989).
14	ע"א 1747/04 אלפי נ' לב (פורסם בנבו, 20.12.2005).

כזה נעשה "מתוך חובת הצדק": *ex debito justitiae*. פסק דין כזה הוא פגום ומשום כך אין לקיימו, תהא אשר תהא הגנת הנתבע לגופו של עניין. בידי כל אדם קנויה הזכות שלא יינתן נגדו פסק דין, אפילו פסק דין נכון וצודק אלא בדרך משפטית תקינה.¹⁵

פסק דין שניתן שלא בפני הנתבע, כשלא הוכח שהנתבע אומנם הוזמן כדין, חייב בית המשפט לבטלו מתוך חובת הצדק. קל וחומר כשהנתבע הוא תושב חוץ ולא ננקטו נגדו ההליכים הפורמליים של המצאה מחוץ לתחום השיפוט כדי להקנות לבית המשפט בישראל סמכות שיפוט, וכאשר ההזמנה שנסלחה אליו הייתה פגומה מלכתחילה.¹⁶

פסק דין שניתן במעמד צד אחד בשל היעדר המצאה כדין למבקש הוא פסק דין פגום מעיקרו הטעון ביטול מחובת הצדק "שכן בידי כל אדם קנויה הזכות שלא יינתן נגדו פסק דין, אפילו פסק דין נכון וצודק, אלא בדרך משפטית תקינה".¹⁷

פגם בהליך ההמצאה משמש, כשלעצמו, עילה מספקת לביטול ההחלטה, אולם כאשר ההמצאה לא נפסלה, אין מקום להורות על ביטול ההחלטה מחובת הצדק.¹⁸

בעניין אחד אחת העילות לביטול הייתה מחמת חובת הצדק, שכן ההחלטה ניתנה טרם המצאת הבקשה למבקש, שאז אין חשיבות לסיכויי הצלחתו של מבקש הביטול בהליך. אלא ששני מכשולים עמדו בדרכו של המבקש לביטול ההחלטה בעילה זו והם כי הבקשה לא נתמכה בתצהיר וכן האיחור בהגשתה.¹⁹

יש לדחות את הטענה שלפיה ביטול פסק דין מחובת הצדק אינו כפוף למועד הקבוע בתקנה. אכן לבית המשפט יש סמכות לביטול פסק דין מחובת הצדק, אולם סמכות זו מופעלת במסגרת התקנה ולכן כפופה למועדים המנויים בתקנה.²⁰

כשנושא שכרו של נאמן נדון ללא נוכחות החייב, לאחר שנעתרה בקשת הדחייה שהגיש, הרי בקשת הביטול נכללת בגדר המקרים שבהם עומדת למבקש עילת ביטול מחובת הצדק.²¹ בית המשפט המחוזי ביטל פסק דין שניתן בשנת 1946 (!) בבית משפט השלום ביפו, ואשר בו הועמד נכס מקרקעין למכירה פומבית. באותו מקרה, הצו שקבע תחליף המצאה נפסל למפרע, ועקב פסילת הליך ההמצאה, בוטל פסק הדין מחובת הצדק.²²

סימן ד – ביטול על פי שיקול דעת

בבקשה לביטול פסק דין על פי צד אחד, שניתן בשל אי-התייצבותו של המבקש, יש לבחון מהי הסיבה לאי-ההתייצבות ומהם סיכויי הצלחה של המבקש, אם יבוטל פסק הדין. ככל שהתשובה לאחת מן

15	ע"א 64/53 כהן נ' יצחקי, פ"ד ח 395 (1954).
16	ע"א 713/75 פרנקל נ' קאופמן, פ"ד ל(3) 449 (1976). ראו גם ע"א 7785/99 ארוך נ' פארייניטי, פ"ד נה(3) 85 (2001).
17	רע"א 5448/14 חברת אלגיר טכנולוגיות (2003) בע"מ נ' לדרמן (פורסם בנבו, 5.10.2014).
18	ר"ע 526/83 פרושינובסקי נ' שירסון כלל אינבסטמנט האוס בע"מ, פ"ד לז(4) 485 (1983).
19	בע"מ 8674/10 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 25.1.2012).
20	רע"א 4538/11 צמח נ' גבאי (פורסם בנבו, 3.1.2013).
21	ע"א 5000/92 בן-ציון נ' הנאמן על נכסי י" בן-ציון, פ"ד מח(1) 830 (1994).
22	ע"א 36/75 גיבריל נ' מוזדן, פ"ד לא(1) 757 (1977).

השאלות משכנעת יותר ובעלת משקל, קטן המשקל שיש לייחס לתשובה האחרת. אלא שכך או כך, יש לתת את הדעת על שתי השאלות ולבחון את התשובות לגופן.²³

על מי שמבקש ביטול פסק דין שניתן במעמד צד אחד, הנטל להראות כי יש לו אינטרס לבטל את הפסק, וכי קיים סיכוי טוב כי התוצאה תשתנה אם ינוהל דיון לגופה של התביעה. עליו לשכנע עוד כי לא השתמש לרעה בהליך השיפוטי ולא התעלם במכוון מקיומו. בצד המשקל הרב הניתן לזכותו של בעל דין למיצוי יומו בבית המשפט, בבחינת זכות בעלת אופי חוקתי, מוטל על מבקש הביטול נטל שכנע להראות כי לא החמיץ את זכות הגישה לבית המשפט, וכי יש ממשות עניינית בבירור התביעה נגדו בהתייחס למשקל קו ההגנה שהוא עומד להעלות.²⁴

בדיון בבקשה לביטול פסק דין שניתן במעמד צד אחד, על בית המשפט ליתן דעתו לשני שיקולים: א. מה הייתה הסיבה לאי־ההתייבחות לדיון והאם היה הדבר נעוץ בולזול בבית המשפט; "צירוף נסיבות אומלל"; אי־הבנה; היסח הדעת או רשלנות; ב. מהם סיכויי ההגנה או התביעה של מבקש הביטול ודי בכך שיוכיח קיומה של הגנה לכאורית.²⁵

כאשר פסק הדין אינו פגום, סמכותו של בית המשפט לבטל את פסק הדין אינה סמכות שבחובה, אלא סמכות המסורה לשיקול דעתו. לעניין שיקול הדעת יש להציב את שני המבחנים הבאים: א. סיבת מחדלו של המבקש להתייבב או להתגונן; ב. סיכויי הצלחה כי הגנתו תתקבל. התשובה לשאלה השנייה היא החשובה יותר.²⁶

בבקשות לביטול פסק דין שניתן בהיעדר הגנה או אי־ההתייבחות הגישה היא ליברלית. אף על פי כן, משנמצא כי הבקשה להורות על בטלות פסק הדין מחמת הצדק היא חסרת יסוד, לא היה מקום להורות על ביטול פסק הדין.²⁷

עדיין קיימים מקרים קיצוניים שבהם יש להעדיף את האינטרס הציבורי של סופיות הדיון והצורך למצות את ההתדיינות על פני עניינו האישי של מבקש הביטול, אשר הביא במו ידיו למצב זה, בחוסר תום לב ותוך זלזול בוטה בכללים הדיוניים של מערכת המשפט.²⁸

סיבת המחדל

אם המבקש מצביע על סיכויי הצלחה, הרי שבגין המחדל יסתפק בית המשפט, בדרך כלל, בהטלת הוצאות על המבקש (אפילו יזכה בבקשה לביטול). בדונו בשאלה זו ייטה בית המשפט להיעתר לה, אלא אם שוכנע כי אין בתשלום ההוצאות משום פיצוי הולם לנוק אשר נגרם ליריבו.²⁹ אם ניתן לפצות

- 23 ע"א 3645/92 קלנר נ' לופוביץ, פ"ד מז(4) 133 (1993).
- 24 רע"א 8292/00 יוספי נ' לוינסון (פורסם בנבו, 27.2.2001); רע"א 1273/15 מאירפלד השקעות וניהול בע"מ נ' סטרפלאסט תעשיות 1967 בע"מ (פורסם בנבו, 21.4.2015).
- 25 רע"א 9565/09 מרגוליס נ' גנץ (פורסם בנבו, 10.8.2010).
- 26 ע"א 64/53, לעיל ה"ש 15.
- 27 רע"א 5736/15 עובד נ' פקיד שומה טבריה (פורסם בנבו, 8.10.2015).
- 28 רע"א 1838/16 החבובות חנות הצעצועים של בע"מ נ' פקיד שומה פתח תקווה (פורסם בנבו, 9.5.2016).
- 29 ע"א 64/53, לעיל ה"ש 15.

את התובע בפסיקת הוצאות בגין הנוק והטרחת המיותרים שנגרמו לו על ידי הפיגור, וכאשר מגלה הנתבע-המבקש סיכויי הצלחה – יש להיענות לבקשת הביטול.³⁰ כאשר התנהגות המבקש אינה רשלנית בלבד, אלא עולה היא כדי התעלמות מדעת מההליך המשפטי ומגלה יחס של זלזול כלפי חובתו כבעל דין, לא תמיד יוכל הוא לכפר על מחדליו בתשלום הוצאות (אפילו הראה סיכויי הצלחה).³¹ מבקש שלא טרח להמציא מסמך או אישור מטעם גורם מוסמך, המעידים שיש ממש בטענה שהוא אושפז ביום הדיון בבית חולים, ואם התעורר ספק לגבי נכונות הטענה – אין לומר עליו שהוא עמד בתנאי הראשון.³² בעניין אחד, מחדלו של בעל הדין היה כה משמעותי, עד שהיה בו כדי להאפיל על התשובה לשאלת הסיכויים.³³

סיכויי הצלחה

הנתבע אינו חייב להראות כי הגנתו היא איתנה ובטוחה, ודי לו אם יראה כי ההגנה אפשרית. אם נתבע אינו מסוגל להצביע על הגנה אפשרית, מה טעם להיעתר לו ולפתוח את המשפט מחדש? הרי מיד לאחר מכן יינתן נגדו אותו פסק דין ממש.³⁴ על המבקש להראות כי לגופו של עניין עשוי הביטול להצמיח לו תועלת; לאמור, שמיעת עמדתו בנושא המחלוקת אכן עשויה להוביל את בית המשפט ליתן החלטה שונה מזו שניתנה.³⁵ סיכויי הצלחה ראויים להתייחסות מיוחדת ואוהדת מקום שמדובר בטענת הגנה שעניינה היעדר סמכות עניינית.³⁶ כאשר הנתבע לא התייצב וניתן נגדו פסק דין בהיעדרו, הרי שבדיקת סיכויי הצלחה נעשית על פי כתב ההגנה המצוי כבר בתיק בית המשפט. לעומת זאת כאשר הוא לא התגונן כלל, נלמדים סיכויי הצלחה מהבקשה לביטול ומהתצהיר התומך בה.³⁷ בבקשה לביטול פסק דין שניתן במעמד צד אחד, אשר לגביו אין טענה לפגם המחייב ביטול מחובת הצדק, ככלל יינתן משקל רב יותר לשאלת סיכויי ההגנה על פני השיקול שעניינו בסיבה לאי-

- 30 ע"א 184/63 קול העם בע"מ נ' קסטנר, פ"ד יח(1) 136 (1964).
- 31 ע"א 625/68 מפעל הבניה של הקיבוץ המאוחד ושות' נ' החברה הדרומית בע"מ, פ"ד כג(2) 721 (1969). על מקרה נוסף של זלזול מטעם המבקש, כלפי בית המשפט וכלפי יריבו, ראו בר"ע 88/72 אורן נ' מיכאל, פ"ד כו(1) 772 (1972).
- 32 ע"א 3645/92, לעיל ה"ש 23.
- 33 רע"א 7657/11 גריסרו נ' ברמן (פורסם בנבו, 18.6.2012).
- 34 ע"א 276/62 פרידמן נ' פרידמן, פ"ד יז 349 (1963); ע"א 32/83 אפל נ' קפח, פ"ד לז(3) 431 (1983); רע"א 5904/10 אנדרסון מדיקל בע"מ נ' אוניפארם בע"מ (פורסם בנבו, 14.12.2010).
- 35 ע"א 5000/92, לעיל ה"ש 21.
- 36 ע"א 84/81 גולדפרב נ' גולדפרב, פ"ד לו(3) 253 (1982). במקרה אחד הכיר בית המשפט בסיכויי הצלחה וקיבל את ההסבר לעניין האיחור בהגשת הסיכומים. ראו רע"א 476/87 קוקיא נ' עירית ירושלים, פ"ד מב(1) 166 (1988).
- 37 ע"א 184/63, לעיל ה"ש 30.

ההתייצבות. אך ייתכנו מקרים שבהם מחדלו של בעל הדין הוא כה משמעותי, כך שהתנהלותו מלמדת על זלזול בבית המשפט ובהוראותיו עד ששיקול זה יאפיל על שאלת סיכויי הגנתו.³⁸ בעל דין אינו זכאי לצאת מן ההנחה כי מועדים שנקבעו יידחו לבקשתו; במקרה של נתבע אשר התעלם מדעת מההליך המשפטי וגילה יחס של זלזול כלפי חובתו כבעל דין, רשאי בית המשפט לדחות את הבקשה לביטול פסק דין שניתן בהיעדר, על אף סיכויי הנתבע להצליח בהגנתו.³⁹ נדחתה בקשה לביטול פסק דין שניתן בהיעדר המבקש, ובמסגרתו ניתן צו לפירוק החברה, מאחר והוא לא עמד בנטל להראות כי טובים הסיכויים לזכות בהליך אם יתקיים דיון מחודש.⁴⁰ המשיבות, הרשות הפלשתינית ואחרים, הגישו בקשה לביטול פסק הדין משני טעמים: אי-ביצוע המצאה כדין; אופיו של פסק הדין מחייב בחינת התובענה לגופה. הטעם הראשון נדחה, אך הטעם השני התקבל לנוכח טענותיהן כבדות המשקל של המשיבות.⁴¹ כאשר מבסס המבקש סיכויים להגנתו יש להיעתר לבקשתו לביטול פסק דין שניתן בהיעדר הגנה, תוך חיובו לשאת בהוצאות המיותרות שגרם לבעל הדין שכנגד; כאשר דנים בזלזול בוטה בבית המשפט, ייתכן שמחדל המבקש יהיה כה גדול עד כדי כך שיאפיל על השיקול של סיכויי הגנתו לגופו של עניין.⁴²

סימן ה – הבקשה לביטול

הגשת הבקשה לביטול – את הבקשה לביטול יש לתמוך בתצהיר. במקרים נדירים בלבד ייעתר בית המשפט לבקשת ביטול בהיעדר תצהיר.⁴³ ביטולו של פסק דין מחמת חוסר הגנה מותנה בכך שבעל הדין שנגדו ניתן פסק הדין, הוא ולא אחר, יבקש לבטל את פסק הדין.⁴⁴

התנאת צו הביטול בתנאים – בסמכות בית המשפט להתנות את צו הביטול בתנאים. סמכות זו היא רחבה ביותר, ואם אין המבקש עומד בתנאים אלה, צו הביטול אינו נכנס כלל לתוקפו.⁴⁵ בעניין אחד ניתן צו לבטל פסק דין שניתן בהיעדר הגנה, כשהצו מותנה בתשלום הוצאות במועד שנקבע. משלא שולמו ההוצאות, הפך פסק הדין לחלוט.⁴⁶

- 38 רע"א 706/15 המועצה המקומית באר יעקב נ' שלו (פורסם בנבו, 22.4.2015). בעניין זה נקבע כי נימוק של "עומס עבודה" וחופשת החג, אינם מהווים צידוק מספיק למחדל להגשת תגובה במועד.
- 39 רע"א 6905/11 גולדנברג בפש"ר נ' רובנר (פורסם בנבו, 31.12.2012). במקרה הנדון, התנהלותו החריגה של המבקש מספיקה לדחיית בקשתו לביטול פסק הדין שניתן בהיעדר התייצבות.
- 40 רע"א 3374/11 מקובר בע"מ נ' נחום (פורסם בנבו, 25.7.2011).
- 41 רע"א 8274/05 פלד נ' הרשות הפלשתינית (פורסם בנבו, 25.1.2006).
- 42 רע"א 7612/16 עיזבון עבאס נ' עיזבון עבאס (פורסם בנבו, 21.12.2016).
- 43 ע"א 64/53, לעיל ה"ש 15.
- 44 ע"א 604/72 יורמן נ' הסנה חברה ישראלית לביטוח בע"מ, פ"ד כח(1) 141 (1973).
- 45 ע"א 436/83 לוי נ' דקו, פ"ד מ(4) 589 (1986).
- 46 רע"א 83/01 וייס נ' מרדכי, פ"ד נה(3) 730 (2001).

כאשר נבצר מהמבקש לעמוד בתנאים שנקבעו, תנאים שאינם מוחלטים ואינם סופיים, הוא רשאי לפנות לבית המשפט בבקשה לשוב ולדון בסיווג התנאים ובהקלתם.⁴⁷ בית המשפט מוסמך להתנות את ביטול פסק הדין בתנאים ובכלל זה לקבוע ביטול חלקי.⁴⁸ הסמכות להצבת תנאים לביטול פסק דין שניתן בהיעדר הגנה היא סמכות רחבה, העשויה לכלול תנאים שונים. עם זאת, עדיין נדרשת זיקה לפסק הדין שביטולו מתבקש. החלטה על מתן סעד זמני קובעת פרק לעצמה, בנפרד מביטול פסק הדין, ואין להעמידו כתנאי לביטול. החלטה כאמור עומדת בפני עצמה, וראויה להתייחסות עצמאית מפורטת ומנומקת, לאחר קיום דיון והתחשבות בעמדות הצדדים ובתשתית העובדתית. החלטה על מתן סעד זמני כתנאי לביטול פסק הדין אינה ממלאת אחר הדרישות הללו, ונראה כי היא חורגת מגבולות המותר בתקנות.⁴⁹

עיון חוזר בבקשה שניתנה במעמד צד אחד – החלטה שניתנה במעמד צד אחד ניתנת לעיון חוזר ולשינוי. ההחלטה הניתנת במעמד בעל דין אחד היא בעלת אופי זמני, ולא ייגרם כל עוול לבעל הדין שביקש את החלטה אם לאחר מתן ההחלטה ישמע בית המשפט את הצד שכנגד ויחליט בעניין מחדש.⁵⁰

בעניין אחד נקבע כי מתן החלטה (או פסק דין) בבקשה לביטול החלטתו של בית המשפט, המקבלת את עמדת המבקשת בהיעדר התייצבותו של המשיב, אינה מונעת מבית המשפט, באופן קטגורי, מלדון בבקשה נוספת. בנסיבות מקרה אחד, דחיית הבקשה על הסף נעשתה מחמת טעות "טכנית" – בית המשפט סבר כי הבקשה הוגשה באיחור אף על פי שהיא הוגשה במועד. מכאן שהבקשה לעיון חוזר מהווה "ספיח" לבקשה לביטול החלטה. היא אינה עוסקת בטיעונים לגופה של הבקשה לביטול ואף אינה מעלה טענה חדשה לעניין הביטול. כל תכליתה היא להעמיד את בית המשפט על הטעות ה"טכנית" שנפלה בהחלטתו.⁵¹

סימן ו – ביטול פסק דין בתביעות שונות

ביטול פסק בורר שניתן במעמד צד אחד – גם בהליכי בוררות קיים הכלל,⁵² שלפיו ניתן לעתור לפני הסמכות השיפוטית הוא הבורר, לביטול פסק בוררות שניתן במעמד צד אחד, בתוך 30 ימים מהיום שבו הומצא למבקש עותק של פסק הבוררות. ההוראה מצויה בסעיף 15(ב) לחוק הבוררות, התשכ"ח – 1968. התקנה מיושמת בהליכי בוררות על פי אמות המידה שנוכרו לעיל (סיבת המחלוקת וסיכויי ההצלחה).⁵³

47	ע"א 436/83, לעיל ה"ש 45, בעמ' 605.
48	רע"א 10475/05 עיריית קרית אתא נ' קופת חולים כללית (פורסם בנבו, 26.12.2005). במקרה זה האריך הרשם רטרואקטיבית את המועד להגשת הבקשה.
49	רע"א 4837/14 אסולין נ' פלאפל אסולין בע"מ (פורסם בנבו, 21.10.2014).
50	ב"ש 899/86 מקס גרינהוט גמבה ושות' נ' אלבני ישראל פרייט בע"מ, פ"ד מ(4) 365 (1989).
51	ע"א 3537/03 זאב בר בע"מ נ' מנהל מס ערך מוסף, פ"ד נט(4) 568 (2005).
52	אורי גורן בוררות (2018).
53	בר"ע 66/74 כללביט (סוכנות לביטוח) בע"מ נ' רמד בע"מ, פ"ד כח(2) 300 (1974).

האם רשאי המבקש לנקוט שני הליכים מקבילים: בקשה המופנית לבורר לביטול פסקו, על פי האמור בסעיף 15(ב) הנ"ל, ובמקביל – לעתור לבית המשפט לבטל את פסק הבורר על פי הוראות סעיף 24 לחוק? הפנייה לבורר עדיפה.⁵⁴

ביטול פסק דין נגד נתבע אחד מבין כמה נתבעים, שלא התגונן – בהיעדר טעמים מיוחדים, אין מקום לביטול פסק דין נגד אחד הנתבעים רק מן הטעם כי פסק הדין נגד הנתבע האחר, בוטל. המבקש יכול למצוא את תרופתו בדרך של שיפוי מן הנתבע האחר בתביעה נפרדת, אף שדרך זו מסובכת וארוכה יותר.⁵⁵

זכייתו של נתבע אחד עשויה, בנסיבות מסוימות, לשמש כעילה לבקשה לביטול של נתבע אחר. הוגשה תובענה לפסק דין הצהרתי, שלפיו זכאית התובעת למחצית מנכסיו של בעלה המנוח. התובענה הוגשה נגד יורשיו (דובר בנישואים שניים). היורשים בחלקם לא התגוננו, אולם בסופו של דבר התביעה נדחתה.⁵⁶

ביטול פסק דין בבית המשפט לעניינים מינהליים – המועדים הקבועים בהליכים מינהליים קצרים מאלה שנקבעו בתקנות סדר הדין האזרחי. בתקנה 18(ב) לתקנות בתי משפט לעניינים מינהליים (סדרי דין), התשס"א–2000, נקבע כי על המבקש להגיש את הבקשה לביטול בתוך שבעה ימים מיום המצאת פסק הדין.⁵⁷

ביטול פסק דין בהליכי הסדר מקרקעין – אף אם נפלה טעות בהליכים לזימון בעלי הדין הרי שקיומה אינו עילה מספקת לבטל פסק דין שניתן בהליכי הסדר מקרקעין ושהורה על רישומה של זכות בפנקסי המקרקעין. יש להיעתר לבקשה לתיקון הרישום במקרים חריגים בלבד בשל העובדה שהביטול הוא חריג לעקרון סופיות המרשם.⁵⁸

שמיעת ראיות – בנסיבות שבהן בירור הבקשה לביטול פסק דין מותנה בשמיעת ראיות וקביעת ממצאים עובדתיים, נקבע כי אותה בקשה אינה מתאימה להתברר בערכאת הערעור. ככל שדין בבקשה דורש בירור עובדתי, יש להגישה כתובענה לערכאה הדיונית המוסמכת; לבית המשפט העליון בשבתו כבית המשפט לערעורים אזרחיים, מסור שיקול דעת האם לדון בעצמו בבקשה לביטול פסק דינו אם לאו.⁵⁹

העברת הליך – הוראת התקנה אינה עומדת בסתירה להוראת סעיף 79(ב) לחוק בתי המשפט, וזאת כאשר ההחלטה שממנה נגזר הכלל לפיו הערכאה השיפוטית אליה הועבר העניין "לא יעבירו עוד", ניתנה כאמור במעמד צד אחד. ככזו, אין ניתן לומר לגביה כי "מצא בית המשפט" (כלשון סעיף 79(א)). מבלעדי עמדת הצד השני אין ניתן "למצוא" כאמור. ועוד זאת, שהנחיית סעיף 79(ב) לחוק "לא

54 בר"ע 37/74 כללביט (סוכנות לביטוח) בע"מ נ' רמד בע"מ, פ"ד כח(2) 165 (1974).

55 ע"א 580/71 בולדו נ' שחיבר, פ"ד כו(1) 763 (1972).

56 ע"א 2742/90 אהרונוב נ' עיזבון אהרונוב, פ"ד מה(3) 159 (1991). במקרה כזה אין מקום למתן פסק דין נגד היורשים שלא התגוננו.

57 בר"מ 1299/02 תפנית אורטופדיה בע"מ נ' קופת חולים לאומית, פ"ד נו(4) 769 (2002).

58 רע"א 5436/02 מדינת ישראל נ' עבוד, פ"ד נו(2) 721 (2003).

59 ע"א 3788/10 בנין נ' הניג (פורסם בנבו, 3.4.2013).

יעבינו עוד" מוסבת כלפי "בית המשפט... שאליו הועבר ענין כאמור"; בית המשפט המחוזי היה בענייננו המעביר; לא הנעבר. לפיכך נפסק כי הדיון בתובענה יתקיים בבית המשפט המחוזי.⁶⁰

סימן ז – הערעור על החלטה בבקשה לביטול

סעיף א – החלטה אחרת הטעונה רשות ערעור

החלטת בית המשפט, הדוחה בקשה לביטול לאחר דיון בה,⁶¹ מסווגת כ"החלטה אחרת", אף שמבחינה רעיונית ניתן לחשוב כי מדובר ב"פסק דין" המסיים את הטיפול בתיק (כאשר ההחלטה אינה נעדרת לבקשת הביטול). מכאן, שאין ניתן לערער על החלטה בנושא בקשת הביטול, אלא רק לאחר נטילת הרשות ובמועדים הקבועים לבקשה לרשות ערעור שהם קצרים יותר (להבדיל מערעור).⁶² החלטה בבקשה לביטול פסק דין, בין שנתקבלה ובין שנדחתה, מהווה "החלטה אחרת" אשר ניתן לערער עליה אך ברשות.⁶³

החלטה המסרבת לבטל פסק דין שניתן במעמד צד אחד בלבד היא "החלטה אחרת" ובערעור עליה דיון בית המשפט בשופט אחד.⁶⁴

החלטה כזו היא "החלטה אחרת", שכן החלטת ביניים זו אינה באה לשנות את הזכויות שבית המשפט כבר פסק בהן.⁶⁵ הוגשה עתירה לשינוי ההלכה בעניין סיווגה של ההחלטה כ"החלטה אחרת", אך בית המשפט העליון קבע שאינו מוצא מקום לסטות מהלכה זו.⁶⁶

אכן, הן החלטה המבטלת פסק דין שניתן על פי צד אחד והן החלטה הדוחה את הבקשה לביטול, הן בגדר "החלטה אחרת". הגשת ערעור עליהן מותנית בקבלת רשות לכך. כל זה נכון עת מדובר במצב שבו בעל הדין, מבקש הביטול, היה בעל דין באותו הליך שבו ניתן פסק הדין שאותו הוא מבקש לבטל. אולם מי שלא היה בעל דין בהליכים שניתן בהם פסק הדין, הפוגע, לטענתו, בזכויותיו, רשאי לתבוע את תיקון המעוות רק על דרך של הגשת תובענה "עצמאית".⁶⁷

ערעור על החלטה בבקשה לביטול פסק דין הוא ברשות, אך במקרה אחד הערעור הוגש ביום שבו נתקבלה החלטה בבקשה לביטול פסק הדין וטרם חלוף המועד להגשת הערעור בזכות על פסק הדין, כך שאין מניעה להידרש הן לפסק הדין והן להחלטה הדוחה את ביטולו.⁶⁸

ערעור הנסב על החלטת רשם בית המשפט השלום לדחות בקשה לביטול פסק דין בהיעדר הגנה שניתן על ידיו צריך להתברר בבית המשפט השלום ולא בבית המשפט המחוזי, שכן החלטה הדוחה

60 רע"א 3075/17, לעיל ה"ש 8.

61 כמובן, גם החלטה הנעדרת לבקשה.

62 בר"ע 37/74, לעיל ה"ש 54.

63 רע"א 5089/07 נציגות הבית המשותף נ' רביד (פורסם בנבו, 9.1.2008).

64 המ' 28/75 ליאו גולדברג בע"מ נ' סלמה, פ"ד כט(2) 188 (1984).

65 ע"א 197/83 בצלאל נ' שפרינגר, פ"ד לז(4) 99 (1983).

66 ע"א 39/83 עיזבון אלראי נ' ליברמן, פ"ד לח(4) 428 (1986); המ' 953/78 כהן נ' זליג ושות', פ"ד לג(1)

362 (1979); רע"א 34/89 גלצר נ' גלצר, פ"ד מג(1) 329 (1989).

67 ע"א 215/91 אגתן בע"מ נ' לים בע"מ, פ"ד מח(2) 43 (1994)

68 ע"א 2503/11 עיזבון בועז נ' בנק אוצר החייל בע"מ (פורסם בנבו, 18.12.2011).

בקשה לביטול פסק דין היא בגדר "החלטה אחרת". זאת, להבדיל מערעור על פסק הדין עצמו שניתן בהיעדר הגנה על ידי רשם בית המשפט השלום, שמקומו להתברר בבית המשפט המחוזי.⁶⁹

סעיף ב – הצו בעניין סוגי החלטות שלא תינתן בהן רשות ערעור

צו בתי המשפט (סוגי החלטות שלא תינתן בהן רשות ערעור), התשס"ט–2009 (להלן – הצו), שניתן על ידי שר המשפטים, מגביל במפורש את סוגי ההחלטות שלא תינתן בהן רשות ערעור. החלופה הקבועה בסעיף 1(7) לצו עניינה ביטול פסק דין או ביטול החלטה.⁷⁰

החלטה המקבלת בקשה לביטול פסק דין בהיעדר הגנה היא החלטה דיונית שלגביה נקבע בסעיף 1(7) לצו כי אין להעניק רשות ערעור. יתרה מזאת, בהחלטה לביטול פסק דין או החלטה אחרת ניתן לערכאה הדיונית שיקול דעת רחב ביותר. לפיכך, אף ללא הוראת הצו, על ערכאת הערעור להזהיר עצמה בטרם תתערב בהחלטה כזו.⁷¹

סעיף 1(7) לצו חוסם את הדרך בפני הגשת בקשת רשות ערעור על קבלת בקשה לביטול פסק דין או החלטה, אך אינו חוסם הגשת בקשה דומה על דחייתה. זאת, בשל מידת הפגיעה במי שבקשתו לביטול פסק דין שניתן מטעמים דיוניים נדחית ומשמעות הדבר היא סיום ההליך מבחינתו, אל מול מידת הפגיעה הפחותה יותר בצד שפסק הדין שניתן לטובתו מטעמים דיוניים בוטל ונאלץ לקיים את ההליך לגופו. לצד עיקרון זה, יש להבין את סעיף 1(7) לצו לאור מטרתו הכללית של הצו שהיא ליצור רצף דיוני.⁷²

על פסק דין שניתן בהיעדר הגנה, ככל פסק דין, ניתן לערער בזכות. השאלה שתיבחן היא אם היה מקום למתן פסק דין בהיעדר הגנה, בשים לב לחומר שהיה בתיק בית המשפט עובר למתן פסק הדין. החלטה בבקשה לביטול פסק דין שניתן בהיעדר הגנה היא "החלטה אחרת", שהערעור עליה הוא ברשות. בכל הנוגע להשגה על החלטה הדוחה בקשה לביטול פסק דין, על המבקש לצלוח ראשית את המבחן המקדמי לקבלת רשות לערער ולהראות כי נתקיימו התנאים לביטול פסק דין שניתן בהיעדר הגנה.⁷³

סעיף 1(7) לצו לא חל במישרין בעניין אחד, כיוון שהבקשה בגינה ניתנה ההחלטה הוכתרה כבקשה לעיון חוזר ולא לביטול פסק דין. אולם דין הבקשה להידחות משום שאין היא עומדת בתנאי סעיף 41(ב) לחוק בתי המשפט למתן רשות ערעור לגבי החלטה אחרת.⁷⁴ הגם שלהחלטה על ביטול פסק דין שניתן בהיעדר הגנה עשויות להיות השלכות מרחיקות לכת, עדיין היא נותרה החלטה בעלת אופי דיוני מובהק.⁷⁵

69 רע"א 4085/14 דוכנוב נ' אור עידו החזקות בע"מ (פורסם בנבו, 9.7.2014).

70 בש"א 5692/10 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 9.11.2010).

71 רע"א 4837/14 לעיל ה"ש 49.

72 רע"א 8256/13 מגדלי שינקין יוזם ובניה והשקעות בע"מ נ' קוצר (פורסם בנבו, 16.1.2014).

73 ע"א 7882/14 אהרון נ' (סלמן) עובדיה (פורסם בנבו, 27.11.2014).

74 רע"א 1632/15 גני באר שבע בע"מ נ' חבר (פורסם בנבו, 28.3.2016).

75 בג"ץ 364/16 פלונית נ' בית משפט לענייני משפחה (פורסם בנבו, 21.1.2016).

סעיף ג – החלטות בהליכים שונים

תביעות קטנות – יש להבחין בין פסק דין סופי של בית המשפט לתביעות קטנות, שעליו ניתן לערער ברשות בלבד לפני שופט יחיד, לבין "החלטה אחרת" שאינה ניתנת לערעור, אף לא ברשות, אלא כחלק מבקשת הערעור על פסק הדין גופו.⁷⁶

סמכות רשם – רשם של בית המשפט המחוזי, שדן בבקשה לביטול פסק דין, נתמנה במהלך הדיונים גם כשופט בפועל באותו בית משפט, והחליט לבטל פסק דין. לנוכח אי-בהירות לעניין קביעת ערכאת הערעור במקרים כאלה, אומץ כלל שלפיו רשאי בעל דין המעוניין לתקוף את ההחלטה לבחור בין הגשת ערעור לבית המשפט המחוזי (ערעור על החלטת רשם) לבין הגשתה של בקשה לרשות ערעור לבית המשפט העליון (רשות ערעור על החלטת שופט).⁷⁷

הפקדת עירבון – רשם של בית המשפט המחוזי נתן החלטה הדוחה בקשה ל"החייאת הערעור", ערעור שנדחה מחמת אי-הפקדת עירבון. סיווג ההחלטה הוא לכאורה כ"החלטה אחרת", שכן הרשם דחה את הבקשה להחייאת הערעור במסגרת הדיונית של בקשה לביטול החלטה שניתנה במעמד צד אחד. אולם כדי להשיג על ההחלטה ניתן היה להגיש ערעור לבית המשפט המחוזי.⁷⁸

מחיקה לעומת דחייה – אמות המידה הרחבות יחסית שנקבעו בפסיקה ביחס למתן רשות ערעור על החלטות הדוחות בקשה לביטול פסק דין שניתן בהיעדר התייצבות, חלות בעוצמה פחותה יותר, כאשר מדובר בפסק דין המורה על מחיקת התובענה להבדיל מדחייתה.⁷⁹

סימן ח – הדיון בבקשה לביטול צו ארעי

לפעמים ניתנת החלטה במעמד צד אחד בלבד, לא בגלל מחדלו של הצד שכנגד להתייצב או להתגונן אלא בגלל אופי ההחלטה, כמו לדוגמה החלטה בנושא סעד ארעי.⁸⁰ החלטה כזו ניתנת במשורה.⁸¹ כאשר מגיע הנושא לדיון בנוכחות שני בעלי הדין, ייערך ההליך מחדש ומלכתחילה, כאילו טרם ניתן הסעד הארעי. בדיון כזה ייחקר לראשונה המצהיר-התובע, שכן הוא "המוציא מחברו" ועליו להביא את ראיותיו תחילה. יש להחזיר את הנתבע לאותו מצב שבו היה אלמלא ניתן לתובע בזמנו צו על פי צד אחד.⁸²

76 רע"א 292/93 סרבוז נ' ע' אופק בע"מ, פ"ד מח(3) 177 (1994) פסק הדין ניתן ברוב דעות.

77 רע"א 1067/04 רולן בע"מ נ' מדינת ישראל, פ"ד נח(6) 427 (2004).

78 ע"א 10264/06 ליבוביץ נ' מיסטר מאני ישראל (1977) בע"מ (פורסם בנבו, 27.3.2007). לכן, סיכויי הערעור שהוגש לבית המשפט העליון להתקבל – נמוכים ביותר.

79 רע"א 7209/14 משה נ' לשכת עורכי הדין (פורסם בנבו, 10.2.2015).

80 ראו הרחבה לעיל שער עשרים ואחד: סעדים זמניים – כללים, פרק ב, סעיף א – צו במעמד צד אחד. כן ראו שם דיון בהוראותיה של תקנה 244 לתקנות התשמ"ד בנדון.

81 למעט החלטות בנושא עיקול זמני, שלגביהן נקבע במפורש שהן ניתנות במעמד צד אחד.

82 בר"ע 29/74 נציגות הבית המשותף נ' בביוף, פ"ד כח(2) 188 (1974).

הוראה זו תקפה גם לגבי הליך לפירוק חברה, הנדון מלכתחילה על פי צד אחד. כאשר מוגשת בקשה לבטל את החלטת הפירוק דנים בבקשת הפירוק מלכתחילה, כאילו לא ניתן צו הפירוק. התוצאה הנובעת מביטול החלטה היא חזרה למצב שהיה קיים לפני מתן ההחלטה.⁸³

סימן ט – מה בין בקשה לביטול לבין הגשת ערעור?

פסק דין שניתן על ידי הערכאה הדיונית, ניתן לשינוי בדרך של ערעור עליו לערכאת הערעור. פסק דין שניתן בהיעדר הגנה או מחמת אי-ההתייצבות, ניתן לביטול גם על ידי הערכאה הדיונית עצמה, כאשר החלטתה לעניין זה גם היא נתונה לביקורת ערעורית.⁸⁴

מה בין זכותו של המבקש לעתור לביטול פסק הדין לבין זכותו לערער על פסק הדין? בדרך כלל, הדרך הראויה היא הגשת בקשה לביטול, אלא אם השאלה המתעוררת היא שאלה משפטית בעיקרה.⁸⁵ הגשת ערעור במקום הגשת בקשה לביטול היא "נוהג נפסד".⁸⁶ כברירה בין הליך הביטול לבין בקשת הרשות לערער, יש לבכר את הליך הביטול.⁸⁷

כאמור, עדיף לנקוט הליך של ביטול ולא הליך של ערעור. האם ניתן לנקוט את שני ההליכים גם יחד, דהיינו, אם נדחתה בקשת הביטול, האם ניתן לערער אז על ההחלטה נושא הבקשה לביטול? או במקרה הפוך (תאורטית), שבו נדחה הערעור, האם ניתן להגיש בקשה לביטול?

מלכתחילה נקבע בפסיקה כי אין לנקוט הליכים מקבילים ועל בעל הדין לבחור לו את הדרך הנראית לו מועילה יותר ו"אין בידו הזכות לבקש את שתי התרופות גם יחד. זאת אומרת, על בעל הדין הנ"ל לבחור את התרופה שברצונו להפעילה. אם תרופת הערעור ואם תרופת ה'התנגדות'.⁸⁸ מכאן שלכאורה אין אפשרות לנהוג בשתי הדרכים כאחת.

בפסיקה מאוחרת יותר הובהר כי ההגבלה האוסרת על נקיטתן של שתי הדרכים מיועדת להגביל את נקיטתן בעת ובעונה אחת.⁸⁹ אולם אם תאמר למבקש "עליך למצות קודם את זכויותיו על פי שיטה אחת ורק לאחר מכן על פי השיטה השנייה", ייווצר מצב שבו הוא יחמיץ את המועד הקבוע להליך האחר. "גם אם הגיש צד בקשת ביטול על פי תקנה 201 לתקנות, אין נחסמת בפניו הדרך להגיש ערעור, ובלבד שלא חלף המועד לכך".⁹⁰ על כן, הומלץ, בין היתר, לעתור, לפני חלוף התקופה, להארכת מועד להגשת הערעור.⁹¹

83 ע"א 463/73 בנק ברקליס דיסקונט בע"מ נ' רוזנטל חברה לבנין, פ"ד כח(2) 589 (1974).

84 ע"א 8625/06 עותמי נ' מעברי (פורסם בנבו, 5.11.2008).

85 ע"א 255/74 המוסד לביטוח לאומי נ' אלמוהר, פ"ד כט(1) 11 (1974).

86 ע"א 31/88 סביחאת נ' פקיד השומה, פ"ד מה(3) 262 (1991).

87 ר"ע 505/83 יהלום נ' עירית רמת גן, פ"ד לז(4) 357 (1983).

88 ע"א 221/51 פריש נ' מנדלבלית, פ"ד ו 181 (1952).

89 בש"א 356/89 בריק נ' בנק אוצר החייל בע"מ, פ"ד מג(4) 22 (1989).

90 ע"א 171/88 דרוקר זכריה חברה קבלנית לעבודות אזרחיות בנין ופיתוח בע"מ נ' ברמן, פ"ד מד(2) 346 (1990).

91 בש"א 356/89, לעיל ה"ש 89, פס' 8.

הקושי בסוגיית המועדים נפתר עם הוספת תקנה 398א לתקנות התשמ"ד. התקנה הוספה בתקנות התיקון משנת התשנ"א,⁹² ונוסחה שונה בשנת התשנ"ב.⁹³ התקנה הוחלפה פעם נוספת בשנת התשנ"ה ובשנת התשנ"ז.⁹⁴ הנוסח האחרון הוא:

המועד להגשת ערעור על החלטה במעמד צד אחד

398א. (א) המועד להגשת ערעור או בקשת רשות ערעור על החלטה במעמד צד אחד או בהעדר כתבי טענות מהצד השני (בתקנה זו – ההחלטה הראשונה), שהוגשה לגביה בקשת ביטול לפי תקנה 201 או תקנה 214, יימנה מיום מתן ההחלטה בבקשת הביטול (בתקנה זו – ההחלטה השנייה).

(ב) מניין המועדים להגשת הערעור או בקשת רשות הערעור, לפי הענין, על ההחלטה הראשונה או ההחלטה השנייה יהיה לפי הוראות סימן זה.

בתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) נקבעה הוראה דומה בתקנה 137(ג) –

המועד להגשת ערעור על החלטה שניתנה במעמד צד אחד שהוגשה לגביה בקשת ביטול לפי תקנה 131, יימנה מיום ההמצאה של ההחלטה בבקשת הביטול.

תקנה 398א לתקנות התשמ"ד תקנות באה למנוע את הצורך להגיש, מחמת זהירות, בו זמנית גם בקשה לביטול פסק דין שניתן במעמד צד אחד וגם ערעור על אותו פסק דין. בכל מקרה שבו מוגשת בקשה לביטול פסק דין שניתן במעמד צד אחד, יתחיל המרוץ לחישוב הזמן להגשת ערעור על פסק הדין ממועד ההחלטה בבקשת הביטול.⁹⁵ כשמוגשת בקשה לביטול – ממילא מוארך המועד להגשת הערעור מכוח התקנה.⁹⁶

תקנה 398א(א) לתקנות התשמ"ד קובעת הסדר סטטוטורי של הארכת מועד, שלפיו המועד להגשת ערעור או בקשת רשות ערעור, על החלטה במעמד צד אחד או בהיעדר כתבי טענות מהצד השני, שהוגשה לגביה בקשת ביטול, יימנה מיום מתן ההחלטה בבקשת הביטול. תכליתו של הסדר זה להביא ליעילות דיונית ולחסוך בזמן שיפוטי.⁹⁷

לשון תקנה 398א לתקנות התשמ"ד סובלת פירוש צר, שלפיו חלה התקנה רק על הליכים שאין בהם מחלוקת כי ההחלטה שהותקפה הייתה החלטה שניתנה במעמד צד אחד. ניתן לאמץ גם פירוש רחב, שלפיו חלה התקנה במקום שבו הוגשה בתום לב בקשה לפי תקנה 201 לתקנות התשמ"ד, גם אם נקבע בדיעבד שתקנה זו אינה חלה על המקרה.⁹⁸

92 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 2), התשנ"א–1991, ק"ת 1228.

93 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 2), התשנ"ב–1992, ק"ת 1147.

94 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 2), התשנ"ה–1995, ק"ת 1495.

95 רע"א 296/96 ירושליבט סוכנות לביטוח בע"מ נ' סוכנויות פלתורס ביטוח בע"מ, פ"ד מט(5) 876 (1996).

96 רע"א 8420/96 מרגלית נ' משכן בנק הפועלים למשכנתאות בע"מ, פ"ד נא(3) 789 (1997).

97 רע"א 1162/14 דה-קאלו נ' סלע סלוצקי (פורסם בנבו, 16.3.2014).

98 בש"א 5028/04 מטטוף נ' בנק דיסקונט למשכנתאות בע"מ, פ"ד נט(1) 91 (2004). ראו גם רע"א 1555/08 היועץ המשפטי נ' כונס הנכסים הרשמי (פורסם בנבו, 15.7.2008).

העיקרון הקבוע בתקנה זו במקרה של הגשת בקשה לביטול החלטה/פסק דין שניתנו במעמד צד אחד נמנה המועד להגשת הערעור או בקשת רשות הערעור מיום מתן ההחלטה בבקשת הביטול, ראוי שיחול גם בנוגע להחלטות ופסקי דין שניתנו במעמד צד אחד בבית המשפט לתביעות קטנות. מסקנה זו רצויה שכן היא מאפשרת ומעודדת להגיש בקשה לביטול פסק דין שניתן במעמד צד אחד בטרם יוגש ערעור על פסק הדין, ובכך תורמת ליעילות הדיונית. מסקנה זו אף מתיישבת עם תקנה 16(ג) לתקנות שיפוט בתביעות קטנות (סדרי דין), התשל"ז-1976.⁹⁹

99 רע"א 8768/13 גרמה נ' עוזיר (פורסם בנבו, 12.1.2014).

פרק ח – אכיפת פסק חוץ והכרה בו

– החוק המסמיך	סימן א
– אכיפת פסק חוץ	סימן ב
– הדרישה להדדיות באכיפה	סימן ג
– סדרי דין באכיפה	סימן ד
– הכרה בפסק חוץ	סימן ה
– הכרה בפסק חוץ בתובענה ייצוגית	סימן ו
– פסק בורות חוץ	סימן ז

סימן א – החוק המסמיך

חוק אכיפת פסקי חוץ, התשי"ח-1958 (להלן בפרק זה – החוק), קובע שני מסלולים לקליטת פסק חוץ בישראל. האחד הוא אכיפת פסק החוץ, והשני הוא הכרה בפסק החוץ. בקשה לאכיפה של פסק חוץ היא למעשה בקשה לאכיפה של חיוב הקיים בין שני צדדים, בעוד שהכרה בפסק חוץ תתבקש במצבים אשר אינם נכנסים למסגרת האכיפה ומתבקשת כלשונו הכרה בפסק החוץ ובזכויות שהוא מגלם בקרבו.¹

תקנות התשע"ט (התקנות החדשות) אינן חלות על נושא זה, מאחר ותקנות התשמ"ד נותרו בתוקפן.

בחוק נקבעו שני מסלולי קליטה עיקריים לפסק חוץ: אכיפה והכרה. פסק חוץ המטיל חיוב אישי נועד לאכיפה. פסק חוץ שאינו מטיל חיוב אישי, אלא למשל קובע סטאטוס אינו ניתן לאכיפה אלא להכרה.²

לפסק חוץ אין כל כוח משל עצמו בארץ, אף אם כשר הוא מכל הבחינות ובית המשפט שבחוץ לארץ היה מוסמך לתתו. על הפסק הזר לעבור הליך קליטה על ידי בית המשפט בארץ, אם לצורך אכיפתו ואם להכרה בו. כל כולה של האכיפה לא באה אלא כדי להקנות לפסק החוץ כוח של פסק דין הניתן להוצאה לפועל. חוק אכיפת פסקי חוץ אינו מאפשר אכיפתו של פסק חוץ קנייני או מעין קנייני, אלא את אכיפתם של פסקים המטילים חיוב אישי בלבד.³

המחוקק קבע תנאים מצטברים שונים עבור כל אחד מהמסלולים. באשר לאכיפה, נדרש לבחון בעיקר את מידת הישימות של אכיפת פסק החוץ הן במדינת המוצא והן בישראל. באשר להכרה ישירה, המחוקק מיקד את הבחינה בשאלה אם ישנה אמנה דו צדדית בין ישראל לבין המדינה שבה ניתן פסק החוץ, והאם באותה אמנה התחייבה ישראל להכיר בפסק חוץ מאותו סוג. לעומת זאת, התנאי להכרה אגבית הוא ש"מן הדין והצדק לעשות כן".⁴

נטען כי שגיא שמקורה ב"השמטת" התניה המגבילה מלשון הפסק אינה מלמדת על כך שהוא ניתן בהיעדר סמכות, שאינו בר ביצוע במקום נתינתו, שסופיותו נגרעה, או שהוא סותר את תקנת הציבור. טענות בדבר אי-התאמות בין פסק החוץ לבין הסכם הפשרה מקומן בהשגה בפני בית המשפט הזר ודרך זו לא הובילה לתיקון הפסק או לביטולו.⁵

הכרה בפסק חוץ תיתכן רק מכוח חוק אכיפת פסקי חוץ, ולא ניתן לבצע הכרה ישירה בפסק חוץ בדרך פסיקתית, מחוץ לגדרי החוק. יש מקום להחילה על פסקי חוץ הנוגעים להליכי פשיטת רגל על דרך העיקרון.⁶

- 1 ע"א 4525/08 בתי זיקוק לנפט בע"מ נ' New Hampshire Insurance Co (פורסם בנבו, 15.12.2010).
- 2 ע"א 1297/11 לוי'ן נ' זוהר (פורסם בנבו, 29.12.2013).
- 3 ע"א 970/93 היועץ המשפטי לממשלה נ' אגם, פ"ד מט(1) 561 (1995).
- 4 שם.
- 5 ע"א 7850/11 א.מ. יוקה בע"מ נ' קבוצת יודשקין ולנטין אינטרנשיונל (פורסם בנבו, 13.6.2013).
- 6 דנ"א 304/14 לוי'ן נ' זוהר (פורסם בנבו, 20.7.2014).

סימן ב – אכיפת פסק חוץ

בהליכים בבית המשפט לענייני משפחה קיימים סדרי מיוחדים ותקנות התשע"ט אינן חלות על הליכים אלה. כדי להחריג את תקנות סדר הדין בענייני משפחה קבע המחוקק כי תקנות התשמ"ד יבוטלו, מלבד ענייני משפחה שעליהם ימשיכו לחול התקנות הקודמות והן ייקראו בעתיד "תקנות סדר הדין האזרחי (תובענות בענייני משפחה ואכיפת פסקי חוץ)", התשמ"ד–1984.⁷

כאשר המדובר אכן ב"פסק חוץ", יש לבחון את הטענות בנוגע להתקיימותם של התנאים הקבועים בסעיפים 3(1) ו-3(3) לחוק. הנטל להוכחת תנאים אלו רובץ על המבקש לאכוף את פסק החוץ, וכי בית המשפט לא ייזקק, ככלל, לנימוקים ולטענות שלא הועלו בבקשה עצמה או בתשובת המשיב (תקנה 357 לתקנות התשמ"ד).⁸

תנאים לאכיפה

3. בית משפט בישראל רשאי להכריז פסק חוץ כפסק אכיף אם מצא שנתקיימו בו תנאים אלה:
- (1) הפסק ניתן במדינה שלפי דיניה בתי המשפט שלה היו מוסמכים לתתו;
  - (2) הפסק אינו ניתן עוד לערעור;
  - (3) החיוב שבפסק ניתן לאכיפה על פי הדינים של אכיפת פסקי דין בישראל, ותכנו של הפסק אינו סותר את תקנת הציבור;
  - (4) הפסק הוא בר-ביצוע במדינה בה הוא ניתן.

בית המשפט הדין בבקשה לאכיפת פסק חוץ אינו יושב כערכאת ערעור על בית המשפט הזר ואינו אמור לבקר את תוכן הפסק לגופו. משכך, טענה בדבר שגיאה שנפלה בפסק החוץ עשויה למנוע את אכיפתו בישראל רק אם היא נוגעת לאחד מתנאי היסוד לאכיפתו או מקימה את אחת ההגנות.⁹

הניסיון לקרוא לתוך סעיף 3(3) לחוק אכיפת פסקי חוץ תנאי המונע אכיפת פסקי חוץ כל אימת שלא הוכח כי החייב יכול לפרוע את חובו מבחינה כספית, אינו מתיישב עם לשון החוק, עם כוונת המחוקק ועם הגיונם של דברים; השיקול של אכיפה אפקטיבית הוא רלוונטי מבחינת התובע, לא הנתבע.¹⁰

סימן ג – הדרישה להדדיות באכיפה

הדרישה להדדיות באכיפה נקבעה בסעיף 4(א) לחוק, בזו הלשון: "פסק חוץ לא יוכרז אכיף אם ניתן במדינה שלפי דיניה אין אוכפים פסקים של בתי המשפט בישראל".¹¹

7	תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון), התשע"ט–2018, ק"ת 470, מיום 11.10.2018.
8	ע"א 1268/07 גרינברג נ' במירה (פורסם בנבו, 9.3.2009).
9	ע"א 7850/11, לעיל ה"ש 5.
10	ע"א 9474/16 אברבוך נ' Otkritie International Investment Management (פורסם בנבו, 18.2.2018).
11	ע"א 1268/07, לעיל ה"ש 8.

נטל ההוכחה באשר לדרישת ההדדיות, מוטל על המתנגד לאכיפה. אין לקבל בעניין זה את טענת המערערת כאילו דברים אלה אמורים רק במצבים שבהם קיימת מעין ידיעה שיפוטית באשר לכך שפסקי דין ישראליים נאכפים במדינה מסוימת. נוסחו של סעיף 4 מעיד על כך שנטל ההוכחה מושט בעניין זה על כתפיו של המתנגד לאכיפה – ללא הבחנות נוספות.¹²

דרישת ההדדיות באכיפת פסקי דין זרים מעוגנת בסעיף 4(א) לחוק אכיפת פסקי חוץ. הספרות המשפטית כבר עמדה על כך שנוסחו של סעיף 4 אינו מבהיר באופן ברור דיו מהי מידת ההדדיות הנדרשת לצורך עמידה בדרישותיו. רבות מהשאלות בעניין זה לא זכו עדיין להתברר בפסיקה. עם זאת באותם מקרים שבהם הגיעה דרישת ההדדיות לכלל דיון, הגישה הכללית ביחס אליה התאפיינה כמקלה, תוך מתן ביטוי לתפיסה של עידוד לשיתוף פעולה עם שיטות אחרות.¹³

הגישה המקלה ליישומה של דרישת ההדדיות, שנתמכת גם בכתיבה האקדמית בנושא, היא בעלת יתרונות ברורים: היא מאפשרת לצד שכבר זכה בהליך לקבל את המגיע לו לכאורה; תורמת ליעילות בכך שאינה מובילה לקיום התדיינויות כפולות באותו נושא וכן תורמת לוודאות המשפטית. יש בה גם כדי לסייע לגורמים עסקיים לכלכל את צעדיהם. יש בה גם כדי לתרום לאכיפת פסקי דין ישראליים בחוץ לארץ באותן שיטה שנוקטות אף הן בגישה של הדדיות ביחס לאכיפת פסקי חוץ.¹⁴

על אף שלא קיימת אמנה ישראלית-רוסית בנושא אכיפת פסקי חוץ, קיים "פוטנציאל סביר" שפסק דין ישראלי ייאכף ברוסיה ובכך יש כדי לענות על דרישת ההדדיות לעת הזו.¹⁵

לשאלה אם עומדת למתנגד לאכיפת הפסק הזר ההגנה הקבועה בסעיף 6(א)(2) לחוק אכיפת פסקי חוץ, יש לבחון האם מבחינה אובייקטיבית ניתנה לנתבע אפשרות סבירה לטעון טענותיו ולהביא ראיותיו בפני הערכאה הזרה לפני מתן הפסק. השאלה נבחנת בעניינים ישראליות על פי השקפת המשפט הישראלי ביחס לשאלת התקיימות הליך הוגן.¹⁶

הסעיף קובע: פסק חוץ לא יוכרז אכיף אם הוכח לבית המשפט אחד מאלה:

האפשרות שניתנה לנתבע לטעון טענותיו ולהביא ראיותיו לפני מתן הפסק לא היתה, לדעת בית המשפט, סבירה.

די בפוטנציאל סביר לאכיפת פסק דין ישראלי בסין, על מנת למלא אחר דרישת ההדדיות המעוגנת בסעיף 4(א) לחוק אכיפת פסקי חוץ. מבחן הפוטנציאל הסביר מתקיים בנסיבות העניין, כאשר המערער לא הרים את הנטל להראות כי דרישת ההדדיות אינה מתקיימת ולפיכך לא הוכח התנאי השלילי שבסעיף 4(א) הני"ל; המערער לא עמד בנטל להראות כי קמו ההגנות המונעות אכיפת פסק החוץ מכוח סעיף 6(א)(1) ו-6(א)(3) לחוק.¹⁷

12 ע"א 3081/12 דאבל קיי מוצרי דלק נ' גזפרום טרנסגז אוכטה (פורסם בנבו, 9.9.2014).

13 שם.

14 שם.

15 דנ"א 6300/14 דאבל קיי מוצרי דלק נ' גזפרום טרנסגז אוכטה (פורסם בנבו, 25.11.2014).

16 ע"א 1948/15 Jsc Vtb Bank נ' מרגוליס (פורסם בנבו, 6.3.2017).

17 ע"א 7884/15 רייטמן נ' Jiangsu Overseas (פורסם בנבו, 14.8.2017). לאור כל האמור, פסק הדין הסיני הוכרז כאכיף.

סימן ד – סדרי דין באכיפה

תקנה 353 לתקנות התשמ"ד (שנותרה בתוקף כאמור) קובעת את צורת הבקשה להכריז על פסק חוץ כאכיף ומורה כי הבקשה תוגש בכתב ותכלול את שמו ומענו של בית המשפט שנתן את פסק החוץ וכן את תאריך הפסק. תקנה 354 מוסיפה וקובעת כי על המבקש לצרף לבקשתו עותק מפסק החוץ שאישרה רשות מוסמכת של המדינה שבה ניתן הפסק וכן תצהיר שיאשר את "העובדות המוכיחות את קיומם של כל אחד מהתנאים הנקובים בסעיף 3 לחוק" (תקנה 354(ב)).¹⁸

התצהיר התומך בהליך לאכיפת פסק חוץ על פי תקנה 354 לתקנות התשמ"ד, מן הראוי שיתמוך בעובדות הרלוונטיות לתנאי סעיף 3 לחוק, לרבות הדין הזר שאף הוא עובדה הטעונה הוכחה. אין להסתפק בטענה סתמית מצד המצהיר כי נתקיימו תנאי סעיף 3 לחוק.¹⁹

על פי תקנה 356 לתקנות התשמ"ד, משיב העומד להתנגד לאכיפה, יגיש תשובה אם הוא כופר בקיומו של אחד התנאים הנקובים בסעיף 3 לחוק ועליו לצרף תצהיר על כך לתשובתו. אם לא הגיש תשובה כאמור, לא יורשה להתנגד לבקשה ולא יורשה להעלות טענת כפירה כזו בדיון. עם זאת נותנת הדעת כי אם העלה כפירה כזו וטען והצהיר כי תנאי כלשהו הקבוע בסעיף 3 לחוק לא נתקיים, חוזר הנטל הראשוני לשכם המבקש לבסס את טענתו כי התנאי אכן התקיים.²⁰

הדין מסדיר את חלוקת הנטלים לצורך סעיפים 3 ו-6 לחוק, כך שהנטל להוכחת התנאים הנקובים בסעיף 3 לחוק מוטל על המבקש לאכוף פסק חוץ, ואילו הנטל להוכחת טענות ההגנה מפני אכיפה מוטל על מי שמבקש להתגונן מפני אכיפת פסק החוץ, היינו המשיב (סעיף 6 לחוק; תקנה 356 לתקנות התשמ"ד).²¹

מקרים שנדונו – ניתן להתייחס עקרונית לשתי אפשרויות ליישם בישראל פסק דין שניתן ברשות הפלסטינאית. הראשון בהם הוא המסלול הספציפי הקבוע בסעיף 6(א) לצו שעת חירום (יהודה והשומרון וחבל עזה – שיפוט בעבירות ועזרה משפטית) (שטחי המועצה הפלסטינית – עזרה משפטית בעניינים אזרחיים), התשנ"ט–1999, אולם מסלול זה חסום לעת הזאת. אפשרות תאורטית שנייה היא באמצעות המסלול הכללי הקבוע בחוק אכיפת פסקי חוץ, אולם האפשרות המהותית מוטלת בספק רב.²²

בעניין אחד המערערת לא הצליחה להוכיח כי עומדת לה אחת ההגנות הקבועות בסעיף 6 לחוק. לא הוכח כי נפגעה זכותה שלה להתגונן (ההגנה שבסעיף 6(א)(2) לחוק) ולא הוכח שפסק החוץ ניתן על ידי בית משפט נעדר סמכות (ההגנה שבסעיף 6(א)(3) לחוק).²³

18 ע"א 1268/07, לעיל ה"ש 8.

19 ע"א 6796/97 ברג יעקב ובניו (רהיטים) בע"מ נ' Berg East Imports Inc., פ"ד נד(1) 697 (2000).

20 רע"א 2214/00 נובילי נ' משה קטן בע"מ, פ"ד נד(4) 403 (2000). אם לא השכיל לבססה, נשמט היסוד מבקשת האכיפה.

21 ע"א 1268/07, לעיל ה"ש 8.

22 רע"א 3608/10 מסאלחה נ' בנק פלסטין (פורסם בנבו, 29.6.2010).

23 ע"א 10854/07 פיקהולץ (ברנו) נ' Jaime Sojacheski (פורסם בנבו, 17.3.2010).

סימן ה – הכרה בפסק חוץ

סעיף 11 לחוק קובע:

הכרה בפסקי-חוץ

11. (א) בית משפט או בית דין בישראל יכיר בפסק חוץ שנתמלאו לגביו כל אלה:
- (1) חל עליו הסכם עם מדינת חוץ;
  - (2) ישראל התחייבה באותו הסכם להכיר בפסקי חוץ מאותו סוג;
  - (3) ההתחייבות אינה חלה אלא על פסקי חוץ הניתנים לאכיפה על פי חוק בישראל;
  - (4) נתמלאו בו תנאי ההסכם.
- (ב) אגב דיון בענין הנמצא בסמכותו ולצורך אותו ענין רשאי בית משפט או בית דין בישראל להכיר בפסק חוץ, אף אם סעיף קטן (א) אינו חל עליו, אם ראה שמן הדין והצדק לעשות כן.
- (ג) בהליכים לענין הכרה בפסק חוץ לפי סעיף זה יחולו הוראות סעיף 6(ב) ר"ג.

במסגרת מסלול ההכרה קיימים בחוק שני מסלולי משנה. הראשון מוסדר בסעיף 11(א) לחוק ועל פיו ניתן להכיר בפסק חוץ במסגרת הליך שנפתח במיוחד לשם כך, והשני מוסדר בסעיף 11(ב) לחוק ומאפשר הכרה בפסק חוץ אגב דיון ולצורך אותו דיון בלבד.²⁴

במסלול ההכרה הבחין המחוקק בין שני מסלולי משנה: הכרה ישירה (סעיף 11(א)) והכרה אגבית (סעיף 11(ב)). הכרה ישירה אפשרית כאשר פסק החוץ מהווה את עיקר עילת התביעה בבית המשפט המקומי, בעוד שהכרה אגבית רלוונטית כאשר פסק החוץ עולה אגב דיון בנושא אחר. ההבדל בין המסלולים נובע מטיב הפסק הנקלט ומנסיבות הקליטה.²⁵

אין להכיר הכרה אגבית לפי סעיף 11(ב) לחוק אכיפת פסקי חוץ, בצו ירושה שהוצא בגרמניה, במסגרת תביעה קניינית במזוודה של אוסקר שינדלר שהגישה המבקשת נגד המשיבה. נפסק כי שאלת זכאותה של המבקשת במזוודה עומדת בלב העניין ואין מדובר בשאלה אגבית וכי אין זה "מן הדין והצדק" להעניק לפסק החוץ הכרה לפי סעיף 11(ב) לחוק.²⁶

בפסק דין חלוט מגרמניה המוכר בישראל, נקבע כי לא עומד למערערת כל שעבוד ימי על האונייה נשוא ההליך. משכך, נחסמה יכולתה של המערערת לתבוע בישראל את מימוש השעבוד על האונייה, וכתוצאה מכך בדין סולקה על הסף תביעת החפצא של המערערת בבית משפט לימאות נגד האונייה בגין אי-תשלום עבור אספקת חומרי דלק.²⁷

24 ע"א 4525/08, לעיל ה"ש 1.

25 ע"א 1297/11, לעיל ה"ש 2.

26 רע"א 9296/16 Professor Marta(Erika) Band De Rosenberg נ' יד ושם – רשות הזיכרון לשואה ולגבורה (פורסם בנבו, 4.12.2017).

27 ע"א 7138/16 PRAXIS ENERGY AGENTS נ' האונייה M/V CAPTAIN HARRY (פורסם בנבו, 7.5.2018).

סימן ו – הכרה בפסק חוץ בתובענה ייצוגית

ניתן להכיר באופן אגבי בפסק חוץ שניתן בתובענה ייצוגית, וזאת לפי סעיף 11(ב) לחוק. שיקול ראשון שיש לקחת בחשבון הוא אם פסק הדין במדינה הזרה ניתן בבית המשפט שלו נתונה סמכות לדון בהליך. בכלל זאת, יש לבחון גם אם לבית המשפט הזר קשר ממשי לנושא הנדון בתובענה הייצוגית. השתתפות התובע המייצג או מבקש אישור התובענה הייצוגית בהליך שהתנהל בבית המשפט הזר עשויה להיחשב כהסכמה לסמכותו של בית המשפט הזר.²⁸

שיקול נוסף הוא אם נפגעה זכותם להליך הוגן של חברי הקבוצה המיוצגת. בגדר שיקול זה, יש ליתן את הדעת לשלושה אלמנטים מרכזיים: מתן הודעה נאותה לחברי הקבוצה על דבר קיומו של ההליך הייצוגי בבית המשפט הזר ומתן הזדמנות לחברי הקבוצה להשתתף בו; מתן הזדמנות לחברי הקבוצה לפרוש מן ההליך; וכן ייצוג הולם של חברי הקבוצה על ידי התובע המייצג (ובא כוחו) בבית המשפט הזר לכל אורך ניהול ההליך.²⁹

בחנינת תוצאת התובענה הייצוגית בבית המשפט הזר לגופה (או בחנינת הסדר פשרה שאושר במדינה זרה לגופו) תיעשה רק במקרים שבהם התוצאה חורגת באופן ברור וכולט מהסביר. גם אי-הכרה של פסק החוץ מן הטעם שהדבר נוגד את תקנת הציבור תיעשה במקרים חריגים בלבד. כן יש ליתן משקל לכך שטענות המועלות נגד הכרה בפסק החוץ כבר נדונו והוכרעו בבית המשפט הזר. בנוסף, יש ליתן משקל מכריע לכך שבעל הדין המעלה בישראל את הטענות נגד ההכרה בפסק החוץ העלה את טענותיו אלו בעצמו בבית המשפט הזר וטענותיו שם נדחו.³⁰

סימן ז – פסק בוררות חוץ

אמנת ניו-יורק בדבר הכרתם ואכיפתם של פסקי בוררות חוץ, 1958, הינה האמנה הבינלאומית העיקרית שבה נעשה שימוש לצורך הכרה ואכיפה של פסקי בוררות זרים, בייחוד פסקים הניתנים בבוררות בינלאומיות. האמנה מגדירה את העילות שלפיהן יסרב בית המשפט להכיר או לאכוף פסק בוררות חוץ שעליו חלה האמנה, ומבחינה בין עילות שעל בעל דין להעלותן לבין עילות שיכול שיועלו ביוזמת בית המשפט. האמנה קובעת כי לבעל דין זכות לבקש הכרה ואכיפה של פסק הבוררות, וכי לבעל הדין שכנגד זכות להתנגד לבקשה זו.³¹

סעיף 3 לחוק אכיפת פסקי חוץ מונה את ה"תנאים לאכיפה" של פסק החוץ בבית המשפט בישראל, בעוד שסעיף 6 לחוק קובע כללים ל"הגנה מפני אכיפה". על מבקש האכיפה הנטל להוכיח את קיומם של התנאים המנויים בסעיף 3 ועליו להוכיח את העובדות המנויות בתנאים אלה באמצעות תצהיר. למשיב, המתנגד לאכיפת הפסק, עומדת האפשרות להביא ראיות לסתור את ראיות המבקש בנוגע

28 רע"א 3973/10 שטרן נ' Verifone Holdings (פורסם בנבו, 2.4.2015).

שם 29

שם. 30

31 רע"א 4320/11 אי.איי.אם אחזקות תקשורת בע"מ נ' Michael Wilson & Partners Ltd (פורסם בנבו,

15.2.2012); אורי גורן בוררות 396 (2018).

לקיומם של התנאים המנויים בסעיף 3 לחוק, וכן הוא רשאי להוכיח את קיומן של ההגנות המנויות בסעיף 6 לחוק.³²

הן סעיף 3(1) והן סעיף 6(א)(3) לחוק מתייחסים לדרישת קיומה של סמכות שיפוט לערכאה הזרה כתנאי לאכיפת פסק החוץ וההבחנה בין שני הסעיפים מתבססת על ההבדל בין סמכות השיפוט על פי הדין הזר לבין סמכות בינלאומית על פי הדין הישראלי. משמעותה של הדרישה הקבועה בסעיף 3(1) היא כי על המבקש את אכיפת פסק החוץ להוכיח כי בית המשפט במדינה הזרה היה מוסמך להכריע במחלוקת לפי הדין הזר החל באותה המדינה. מאידך גיסא, סעיף 6(א)(3) נוגע לסמכות של בית המשפט הזר לדון במחלוקת לפי כללי המשפט הבינלאומי הפרטי החלים בישראל ולא על פי הדין הזר, כאשר טענה הנוגעת לסמכות זו צריכה לעלות מפי המתנגד.³³

במקרים שבהם אין לתובע דרך לנקוט נגד הנתבע בהליך של אישור פסק בוררות חוץ משום שאותו הנתבע לא היה בעל דין בהליך הבוררות או משום שהתובע אינו הזוכה על פי אותו פסק, כי אז ככלל אין לחסום את דרכו של התובע מלהציג כראיה את פסק הבוררות הזר בהליך המתנהל בינו ובין הנתבע ולאפשר לו לבסס באמצעות אותו הפסק את עילת התביעה, שעליה הוא נסמך.³⁴

נדחתה בקשת רשות ערעור על פסק דין, במסגרתו אושר פסק בוררות חוץ שניתן על ידי בורר המתגורר בשטחי הרשות הפלסטינית. בהתאם לסעיף 39א לחוק הבוררות, התשכ"ח-1968. מאחר שלא חלה בנסיבות העניין אמנה בינלאומית המכילה הוראות בדבר אישורם וביטולם של פסקי בוררות, חלים בעניין זה סדרי הדין הישראליים בנושא של אישור וביטול פסקי בוררות.³⁵

32 ע"א 8632/12 ולדהורן נ' Emily Shipping Company Ltd (פורסם בנוב, 6.7.2014). שם. 33

34 ע"א 1650/10 גד כימיקלים נ' BIP Chemicals (פורסם בנוב, 27.12.2012).

35 רע"א 3051/11 גאבר נ' אגבריה (פורסם בנוב, 16.6.2011). בנסיבות המקרה חלף המועד להגשת בקשת ביטול הפסק.

פרק ט – ביזיון בית משפט

סימן א	–	עקרונות כלליים
סימן ב	–	אופי ההליך
סימן ג	–	הליך שיורי
סימן ד	–	תנאים למתן הצו
סימן ה	–	טעמי התגוננות
סימן ו	–	פסק דין מוסכם
סימן ז	–	סדרי דין
סימן ח	–	הליכי ערעור

סימן א – עקרונות כלליים

פקודת ביזיון בית המשפט (להלן בפרק זה – הפקודה), פקודה משנת 1929, נותרה עדיין במתכונת מצומצמת, לאחר שחלק ממנה כבר בוטל בעבר. מטרת הפקודה – כמנוסח בה: "פקודה הקובעת עונש על ביזיון בית המשפט", ובסעיף 2 לפקודה הוגדר המונח "בית משפט" – כל בית משפט אזרחי ובית משפט עירוני. סעיפים 3 ו-4 בוטלו. סעיף 5 דן בסירובו של עד להעיד, סעיף 7 דן בירידה לנכסים – ובנושאים אלה נדון בהמשך.

סעיף 6 לפקודה, שכותרתו "המסרב לציית לצווי בית המשפט", הוא הסעיף העיקרי בפקודה. להלן נוסח שתי הפסקאות הראשונות של הסעיף:

6. (1) בית המשפט העליון, בית משפט מיוחד שנתכונן על-פי סעיף 55 של דבר המלך במועצה על ארץ ישראל, 1922, בית המשפט המחוזי ובית משפט השלום, תהא להם הסמכות לכוף אדם בקנס או במאסר לציית לכל צו שניתן על ידם והמצוה לעשות איזה מעשה או האוסר לעשות כל מעשה.

(2) לא יינתן צו המטיל קנס או מאסר אלא אם כן הוזמן הממרה להופיע ונענה להזמנה, או כשלא בא מעצמו, הובא לפני בית המשפט בצו תפיסה כדי להראות טעם מדוע לא ינתן נגדו צו כזה.

ההליך על פי הפקודה יכונה בפרק זה "הליך הביזיון".

מבזים את בית המשפט, כאשר לא עושים את שהוא ציווה לעשות או אם עושים את שהוא ציווה לא לעשות.¹

סעיף 6 לפקודה מונה רשימה של הגופים המוסמכים להפעיל את הסעיף. גופים אלה, ואלה בלבד, הם גם הגופים אשר כלפי הוראותיהם ייעשה שימוש בפקודה.² ההבחנה הקובעת לעניין הסמכות לכוף את הציות לצו היא בין גופים שהם בגדר ערכאות שיפוטיות, בתי משפט ובתי דין, לבין גופים שנתונה בידיהם סמכות שיפוטית או מעין שיפוטית, אך אין הם ערכאות שיפוטיות. לערכאות השיפוטיות לסוגיהן הוקנתה סמכות לכוף את צויהן, בין במפורש במסגרת סעיף 6 לפקודת ביזיון בית משפט, ובין במעשי חקיקה אחרים. גם ביחס לצוים שניתנו על ידי גופים שהם בעלי סמכות שיפוטית או מעין שיפוטית, יש שהחוק מקנה להם מעמד של צווי בית המשפט, אך הסמכות לכוף את הציות לצוים אלה אינה נתונה בידיהם.³ הליכים לפי סעיף 6 לפקודה מכונים גם "ביזיון אזרחי". תכליתם של הליכים אלה היא ליצור מערכת תמריצים, שתביא לאכיפתו של פסק הדין. הטכניקה שנוקטת הפקודה היא להביא לאכיפת פסק

1 ע"פ 409/86 אדורם מהנדסים בע"מ נ' אחים אפרים מוריס וששון בכור – חברה לקבלנות ובנין בע"מ, פ"ד מא(1) 829 (1987).

2 ע"פ 3829/90 אריאלי נ' אריאלי, פ"ד מה(1) 210 (1990)

3 תר"מ 144/98 טולדנו נ' ראש עיריית קרית-אתא, פ"ד נב(4) 666 (1998). יושב ראש ועדת הבחירות המרכזית מצוי בקטגוריה של רשויות מעין שיפוטיות.

הדין בדרך של הטלת קנס או מאסר, אם יופר צו שניתן על ידי בית המשפט במסגרת הליך הביזיון. בשלב ראשון, על בית המשפט לקבוע כי אומנם הייתה הפרה של צו שיפוטי.⁴ אם קבע כי כך היה, מוציא בית המשפט צו לתיקון ההפרה ובו סנקציה עתידית למקרה שהפרת הצו לא תתוקן. מבחינה זו מדובר במנגנון אשר האפקט המעשי של הפעלתו אינו שונה מזה של השתת עונש בהליך פלילי. עם זאת מדובר בשלב ראשון של עונש מותנה בלבד, אשר ניתן להפעילו רק במקרה של הפרה עתידית של הצו השיפוטי הניתן בהליך הביזיון.⁵ משנקבע כי אי-הציות מצד המערער לצו המניעה מתבטא בעיקר במחדל, הרי שזוהי הפרה נמשכת, ועל כן מתאפשרת אפוא הפעלת סמכותו של בית המשפט לאכוף ציות לצו המניעה לגבי העתיד.⁶ בשיקולי בית המשפט אם להפעיל את מנגנון האכיפה לפי הפקודה, נדון גם האינטרס הציבורי שבקיום פסק דין.⁷ הכללים בדבר הנסיבות שבהן ניתן לנקוט בהליך לפי פקודת ביזיון בית המשפט הינם כללים מורששים וידועים היטב ושאלת התאמתן של נסיבות ספציפיות לנקיטת הליך לפי פקודת ביזיון בית המשפט הינה שאלה של יישום הדין.⁸ במקרה אחד הוחזר הדיון לבית המשפט המחוזי על מנת לקבוע אם יש מקום בנסיבות העניין למנות כונס נכסים בבחינת "הוצאה לפועל מן היושר" או שמא סעדיו של המבקש מצויים במסגרת מנגנון ההוצאה לפועל, לרבות מינוי כונס נכסים בהתאם לסעיף 53 לחוק ההוצאה לפועל, התשכ"ז–1967, או שמא במסגרת הליך לפי פקודת ביזיון בית המשפט.⁹ על הצו השיפוטי שאכיפתו מתבקשת במסגרת הליך הביזיון להיות ברור, בלתי משתמע לשתי פנים, ונטוע היטב בקרקע משפטית או עובדתית. ככל שצו שיפוטי אינו עומד ברף זה, אין מקום להניע את גלגלי הליך הביזיון.¹⁰ בשל חומרת הסנקציה המוטלת מתוקף הפקודה, נקבע כי כאשר פרשנותו של צו שיפוטי אינה ברורה וחד משמעית, אין זה ראוי לעשות שימוש בפקודה לשם אכיפת הצו.¹¹

סימן ב – אופי ההליך

הליך לפי סעיף 6 לפקודה, המסמיך את בתי המשפט לכוף אדם בקנס או במאסר לציית לצו שניתן על ידיהם, נושא אופי מיוחד, באשר אין הוא מטיל אחריות פלילית, אך הוא גם אינו הליך אזרחי "טהור".

- 4 כש"פ 4445/01 גל נ' קצובשווילי, פ"ד נו(1) 210 (2001).
- 5 שם.
- 6 ע"פ 423/88 נלבנדיאן נ' נלבנדיאן, פ"ד מד(3) 126 (1990). המחדל היה הימנעותו של המשיב מלהזהיר את מפיצי צילומי המוכרים והידועים לו לבל יצמידו לאותם צילומים את שם GARO.
- 7 ע"פ 6482/09 לביא נ' נרקיס (פורסם בנבו, 27.8.2009).
- 8 רע"א 5540/12 פוניאצ'ק נ' נציגות הבית שד' בן גוריון (פורסם בנבו, 11.9.2012). ככזו אינה מצדיקה מתן רשות ערעור ב"גלגול שלישי" הניתנת במשורה.
- 9 רע"א 4462/12 לנגנטל נ' יהד יזמות ובניין בע"מ (פורסם בנבו, 2.8.2012).
- 10 רע"א 4036/14 מסעודין נ' מנהל הרשות הממשלתית למים (פורסם בנבו, 29.12.2014).
- 11 רע"א 6858/14 צדוק נ' שיכון ופיתוח לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 11.1.2015).

ההליך אינו עונשי במהותו, ומטרתו העיקרית היא להביא לאכיפת החלטה השיפוטית במבט צופה עתיד. הסנקציה בהליך זה היא סנקציה של כפייה.¹² לא נמצא טעם טוב להבחין בין הליכי הביזיון, שמקובל לאפיינם כהליכים "מעין פליליים", לבין הליכי הוצאה לפועל אשר, לפי חוק ההוצאה לפועל, המתאפיינים כהליכים אזרחיים שלא דבק בהם שמץ פליליות או מעין פליליות. השאלה בשני המקרים היא שאלה הנסבה על אכיפת החלטה שנתן בית המשפט לזכותו של תובע, ואמת המידה חייבת שתהא – על דרך העיקרון – אמת מידה אזרחית. הכינוי "מעין פלילי" דבק בהליך ביזיון בית משפט, וזאת בשל הסנקציות של מאסר וקנס הכרוכות בו. אולם מאסר וקנס אלה טיבם הוא אזרחי: נמשכים הם מתוך הליך אזרחי, כמוהם כהליכי הוצאה לפועל שלפי חוק ההוצאה לפועל, ומטרתם מטרה אזרחית היא: להביא נתבע לכך שיכבד את זכויות התובע.¹³ כאשר המחלוקת בין הצדדים לגופו של עניין אינה מורכבת, הרי אין מניעה לבררה במסגרת הליך לפי הפקודה.¹⁴ בעניין אחד נקבע כי פסק דין שניתן בהליך קודם על ידי בית המשפט המחוזי, והחלטה בהליך ביזיון, יצרו מעשה בית דין בהליך החדש שביין הצדדים.¹⁵ בית המשפט הורה למבקשים להסיר את סרטון במסגרת קמפיין פרסומי תוך שימוש בסמכותו הטבעה, לאחר שקבע שלא ראה מקום לעשות שימוש בסמכותו לפי סעיף 6 לפקודת ביזיון בית המשפט או להורות על סעד אופרטיבי אחר לפי הפקודה.¹⁶

סימן ג – הליך שיורי

הליך הביזיון נחשב כהליך אכיפה קיצוני, שכן הסנקציה שהוא גורר בעקבותיו – קנס או מאסר – עשויה להיות קשה ופוגעת. לכן מקובל לראות בו הליך שיורי, לאחר שההליכים האחרים האפשריים נבחנו או מוצו. את השימוש בכלי אכיפה זה, שפגיעתו עלולה להיות קשה, מן הראוי להגביל למקרים מתאימים בלבד ואין להיזקק להליכי ביזיון בית המשפט שעה שקיימת דרך אחרת לביצוע ההוראה השיפוטית.¹⁷ ההליך לפי סעיף 6 לפקודה נחשב להליך אכיפה קיצוני, המצוי באזור הדמדומים שבין המשפט הפלילי לבין המשפט האזרחי. אמצעי האכיפה הזמינים במסגרתו – קנס או מאסר – עשויים להיות קשים ופוגעניים כלפי הנאכף. מטעם זה השימוש בהם ייעשה ככלל במשורה ובלבד שאין בנמצא אמצעים פוגעניים פחות לאכיפת ההוראה השיפוטית הרלוונטית. במובן זה, מדובר בהליך שיורי באופן.¹⁸

12 רע"א 3888/04 שרבט נ' שרבט, פ"ד נט(4) 49 (2004).

13 ע"פ 2351/95 "מובי" בירנבאום בע"מ נ' שמעוני, פ"ד נא(1) 661 (1997).

14 רע"א 9182/08 פאנדנגו איסוף ומיחזור בע"מ נ' דהן (פורסם בנבו, 12.4.2009).

15 רע"א 5071/10 עיריית תל-אביב-יפו נ' ש.א. מועדונים בע"מ (פורסם בנבו, 18.10.2010).

16 רע"א 4863/16 איי.די.איי חברה לביטוח נ' לשכת סוכני ביטוח בישראל (פורסם בנבו, 4.8.2016).

17 ע"פ 517/06 מנור נ' KPMG Inc. (פורסם בנבו, 30.1.2006).

18 רע"א 6858/14, לעיל ה"ש 11.

אין להיזקק להליך הביזיון עת קיימת, כאמור, דרך אחרת לביצוע ההוראה השיפוטית. כלל זה משמעו כי כאשר קיימת אפשרות לבחור בין כמה דרכים חלופיות לאכיפתה של הוראת בית המשפט, יש לנסות תחילה את הדרך המחמירה פחות עם החייב, ורק אם יתברר שדרך זו אינה יעילה להשגת המטרה, יהיה ניתן להיעזר בדרך המכבידה עמו יותר.¹⁹

יש לנקוט הליך שיורי רק כאשר השימוש בהליך החמור פחות הינו מעשי וממשי. קל וחומר שניתן להיעזר בהליך חמור יותר לאחר הניסיון לאכוף את הוראת בית המשפט בהליך חמור פחות, והניסיון נכשל.²⁰

על הפעלת מנגנון הביזיון להתבצע במשורה, בזהירות ובאיפוק ויש לאכוף צו שיפוטי על ידי אמצעי הכפייה החמור פחות מבין אלה האפשריים.²¹

מקובל לראות בהליך ביזיון כהליך שיורי, אשר יופעל במשורה ובמקרים חריגים בלבד.²² לערכאה הדיונית מסור שיקול דעת רחב לעניין הוצאת צווים מכוח פקודת ביזיון בית משפט. מדיניות שיפוטית ראויה דורשת לתת צווים אלה במשורה. בשל הפגיעה הקשה שעלולה להתרחש בעקבות הסנקציה המצויה בצדו, הליך לפי פקודת ביזיון בית משפט הוא למעשה הליך שיורי ותו לא.²³

חיוב כספי – כאשר מדובר בחיוב כספי אשר ניתן לאכיפה בדרך הרגילה באמצעות לשכות ההוצאה לפועל, הנטייה הרווחת היא לא להיזקק להליכי ביזיון בית המשפט. זאת מאחר שקיימת דרך אחרת לאכיפת ביצועה של הוראה שיפוטית.²⁴

בעניין אחד, הצו שלא צייתו לו היה צו של פינוי דירה שניתן על ידי בית המשפט לענייני משפחה ולא צו לתשלום חוב כספי, שלגביו נוטה בית המשפט שלא לעשות שימוש בהליך ביזיון.²⁵

הסכם פשרה – צד הטוען להפרת הסכם פשרה שאושר, פתוחה לפניו דרך אכיפה חלופית, והיא התדיינות אזרחית רגילה בבית המשפט המוסמך, שבה ילובנו שאלת הפרת ההסכם הנטענת והסעד הראוי בעקבותיה.²⁶

סימן ד – תנאים למתן הצו

אין לאכוף צו שניתן על ידי בית המשפט בהליכי ביזיון, אלא אם הוא מצווה במילים חד משמעיות את אשר חייב להיעשות. בדרך כלל אין בית המשפט נזקק לראיות חיצוניות בדבר כוונות בעלי הדין או בית

19 רע"א 3888/04, לעיל ה"ש 12.

20 ש.ם.

21 ע"פ 6482/09, לעיל ה"ש 7.

22 רע"א 4036/14, לעיל ה"ש 10.

23 רע"א 2881/15 קנפלר נ' אברהם (פורסם בנבו, 11.5.2015).

24 ע"א 8659/99 נוף ים כחול השקעות נ' פיינרו, פ"ד נד(2) 625 (2000). טענת המשיב כי דחיפות מיוחדת עקב קשייו הכספיים הצדיקה את העדפת הליכי ביזיון בית משפט על פני הליכי הוצאה לפועל, אינה מושתתת על בסיס איתן.

25 ע"פ 6482/09, לעיל ה"ש 7.

26 רע"פ 7148/98 עזרא נ' זלזניאק, פ"ד נג(3) 337 (1999).

המשפט כדי לפרש את הצו ולהעניק לו, לאחר מעשה, משמעות שלא הייתה בו על פניו. מדובר בהליכים מעין פליליים, וכל ספק בדבר משמעותו של צו בית המשפט צריך לפעול לטובת הנחבע-הנאשם העומד בחזקתו שלא הפר את הצו.²⁷

הליכי אכיפה לפי הפקודה מיועדים מעצם טבעם להתברר כמהירות וביעילות כדי לאכוף צווים הברורים על פניהם או שניתן ללמוד על משמעותם ללא טרחה יתרה. אין מקום להפוך את הדיון בהם למשפט מלא עם ראיות ועדויות של מומחים כדי להתחקות על כוונתם הקונקרטי או המשווערת של בעלי הדין.²⁸

הליך לפי הפקודה נועד להיות הליך מהיר ויעיל, שיוביל לקיום צו בית המשפט, כאשר פסק הדין שאכיפתו מתבקשת הוא ברור וחד משמעי.²⁹

אין לנקוט הליכי ביזיון כלפי אדם או גוף שמלכתחילה אינו מחויב על פי הצו. היבט זה של העניין עשוי להתברר במישור משפטי נפרד, שעניינו חורג מהליכי ביזיון.³⁰

כדי לאכוף קיומו של פסק דין באמצעות הליכי ביזיון, פסק הדין צריך לקבוע סעד אופרטיבי ולא הצהרתי.³¹

אם בית המשפט הצהיר הצהרה גרידא, אין זו ניתנת לאכיפה, וממילא אין תחולה לסנקציות האכיפה שקבעה הפקודה.³²

סימן ה – טעמי התגוננות

חוסר יכולת לבצע חיוב שבפסק דין משמש הגנה מפני הליכים של ביזיון בית המשפט.³³ אפילו נעשו האקטים המפרים, נושא ההליך, בתום לב ומתוך אמונה כנה שמעשים אלה אינם ממרים את הצו, אין טעם שלא לכפות על הממרה את ביצועו של צו המניעה בעתיד, לאחר שהובהר לו במסגרת אותו הליך כי מעשיו אינם עולים בקנה אחד עם צו המניעה. לעניין חיובו של נתבע בהליכי ביזיון שנועדו לאכיפת צווי בית משפט, אין הכרח כי בלב הנתבע תשכון "מחשבה פלילית" ספציפית של "כוונת הפרה" או של מצב נפשי בדומה לה.³⁴

די בכך שהנתבע מודע למעשיו או למחדליו ו"ביזיון בית המשפט" קם ונהיה. קרוב להניח כי אם פעל המפר בתום לב או בלא משים – ושאלות אלה תוכרענה בנסיבותיו של כל עניין ועניין – יינתן לדבר ביטוי בסנקציה שתוטל על המפר.³⁵

המסקנה שאין להורות על סנקציה עונשית מכוח פקודת ביזיון בית המשפט אינה קובעת בהכרח שלא הייתה הפרה, ואינה קובעת שלא ניתן לפנות לבית המשפט בבקשה למתן צו מניעה חדש, שבמסגרתה ניתן אף לבקש מבית המשפט להגדיר בצורה ברורה יותר על איזה תוכנות נוספות יחול.³⁶

רע"א 4231/90 אתת טכנולוגיות (1985) בע"מ נ' מכ"ש – מפסקי כרם שלום, פ"ד מה(1) 617 (1990).	27
שם.	28
בר"ם 7374/09 משרד הפנים נ' אגימורה (פורסם בנבו, 21.10.2009).	29
רע"א 9191/05 מלר נ' כהן (פורסם בנבו, 6.1.2010).	30
ע"פ 7809/10 המשביר לצרכן החדש בע"מ נ' קופיץ (פורסם בנבו, 14.4.2011).	31
ע"פ 409/86, לעיל ה"ש 1.	32
ע"פ 221/88 פנחסי נ' חזקי, פ"ד מב(2) 722 (1988)	33
ע"פ 2351/95, לעיל ה"ש 13.	34
שם.	35

היעדר אפשרות לביצוע – חוסר אפשרות למלא אחר פסק הדין מהווה הגנה טובה בהליכים על פי הפקודה. טענה זו מקומה אומנם בשעת הערעור, אך נראה כי היא ראויה להישקל גם בעת בירורה של הבקשה לעיכוב ביצוע.³⁷

היעדר אפשרות לביצוע החלטה משמש כהגנה מפני נקיטת הליכים לפי הפקודה. טענה בדבר היעדר אפשרות לביצוע ההחלטה היא בבחינת טענת "הוראה והדחה", ומשכך על הטוען אותה הנטל להוכיחה.³⁸

קיום מחלוקת – לשם הגשמת המטרה האכיפתית, חיוני הוא שהליכי האכיפה לפי סעיף זה יתבררו במהירות וביעילות. עניינו של הצד הנפגע – הפונה בבקשה לאכוף את הצד המפר לקיים את פסק הדין – הוא ביצוע פסק הדין במהירות האפשרית. כאשר בעלי הדין חלוקים בשאלת פרשנותו של ההסכם שבבסיס פסק הדין, הצורך לשמוע ראיות ועדויות, שמטרתן להתחקות אחר כוונתם הקונקרטית או המשוערת של בעלי הדין, עשוי לסכל זאת.³⁹ הסכם פשרה שקיבל תוקף של פסק דין, שבעלי הדין חלוקים בשאלת פרשנותו ובשאלה אם הופר, אינו ניתן לאכיפה בהליכים לפי הפקודה.⁴⁰

נדחתה בקשת רשות ערעור על החלטה בגדרה התקבלה בקשת המשיבים לסלק על הסף בקשה שהגיש המבקש למתן צו אכיפה לפי סעיף 6 לפקודת ביזיון בית משפט לפסק דין שנתן תוקף להסכם גישור. נפסק כי בין הצדדים קיימת מחלוקת כנה ומהותית ונדרשת הכרעה במספר סוגיות משפטיות מהותיות אותן מוטב לברר בהליך אזרחי ולא בהליך של אכיפה מכוח הפקודה.⁴¹ יש להיזקק להליך ביזיון מכוחו של פסק דין מוסכם במקרים מיוחדים, שבהם הצדדים אינם חלוקים בשאלת פרשנותו של פסק הדין המוסכם או כאשר עמדת אחד הצדדים נגועה בחוסר תום לב, ושבהם ההפרה היא ברורה וחד משמעית.⁴²

סימן ו – פסק דין מוסכם

פסק דין שניתן בהסכמת בעלי הדין, כמוהו ככל פסק דין אחר והוא ניתן לאכיפה בהליכי ביזיון. המסגרת הדינית לפי פקודת ביזיון בית המשפט מטרתה לקיים הליך מהיר ויעיל שיוביל לקיום צו של בית המשפט, כאשר פסק הדין שאכיפתו מתבקשת הוא ברור וחד משמעי.⁴³ באותם מקרים שבהם צד להסכם פשרה שאושר כפסק דין מבקש לאכוף את ההסכם בשל הפרתו על ידי הצד האחר, רואים את פסק הדין המאשר את הפשרה כאילו הוא עצמו מורה על עשיית המעשים

רע"א 1068/12 דנ"א פתרונות תוכנה מתקדמים בע"מ נ' גיל סנפיר – סנפיר תוכנה וייעוץ (פורסם בנבו, 21.6.2012).	36
בש"פ 62/89 פולק נ' יעיש, פ"ד מד(3) 449 (1989). גם אם הכספים נושא הצו משועבדים, ניתן להסיר שעבוד זה על ידי שעבוד כספים אחרים.	37
בע"מ 8644/13 פלונית נ' פלונית (פורסם בנבו, 27.1.2014).	38
רע"פ 7148/98 לעיל ה"ש 26.	39
רע"א 4319/12 שאוליאן נ' מליבו בניה בע"מ (פורסם בנבו, 18.6.2012).	40
רע"א 1932/18 נמבר נ' רושל (פורסם בנבו, 29.3.2018).	41
בג"ץ 4299/13 ברקוביץ נ' שר האוצר (פורסם בנבו, 18.11.2014).	42
בר"ם 4717/06 אדם טבע ודין – אגודה ישראלית להגנת הסביבה נ' עיריית קרית אתא (פורסם בנבו, 6.8.2006).	43

המפורטים בהסכם הפשרה או אוסר אותה, אף שמעשים אלה אינם מפורטים בפסק הדין. לפיכך – כעיקרון – פסק דין שניתן בהסכמת בעלי הדין כמוהו ככל פסק דין אחר והוא ניתן לאכיפה בהליכי ביזיון.⁴⁴

אין להבחין בין פסק דין שניתן בהסכמה לבין פסק דין שניתן שלא בהסכמתם של בעלי הדין: גם פסק דין שאישר הסכם הריהו פסק דין לכל דבר ועניין, ובלבד שיורה הוראה.⁴⁵ ייתכנו מקרים, גם אם אין הם שכיחים, שבהם ניתן לאכוף בהליך של ביזיון, פסק דין שהושג בדרך של פשרה.⁴⁶

פסק דין שניתן בהסכמת הצדדים כמוהו ככל פסק דין אחר, וניתן לאכוף את ביצועו בדרך של הליכי ביזיון; חוסר יכולת לבצע חיוב שבפסק הדין נשוא ההליך, משמש הגנה במסגרת הליכי ביזיון בית המשפט.⁴⁷

סימן ז – סדרי דין

יש מקום לקיים דיון בעל פה בבקשה לפי הפקודה, אלא אם בית המשפט הדין בבקשה מתרשם כי מדובר בבקשה חסרת שחר שדינה להידחות בכל מקרה. במקום שבו, על פני הדברים, נראה כי ייתכן והבקשה מגלה עילה או מצריכה בירור, מתקרבת הבקשה לאותו "תחום דמדומים" המקרין עליה צביון של הליך פלילי, ולכן ראוי שתתברר בדיון על פה בפני אותו בעל דין שמיוחסת לו הפרה של צו שיפוטי, על פי הכלל שאין דנים אדם אלא בפניו. מעבר לכך, דיון בבקשה עשוי לסייע בכירורה באופן מהיר ויעיל. מכל מקום, לא למותר להזכיר כי קבלת בקשה לפי פקודת הביזיון מחייבת שקודם לכן יתקיים דיון בבקשה.⁴⁸

דיון בבקשה לפי הפקודה ייערך בנוכחות ה"מְמַרָה" – מפר הצו השיפוטי. אם הממרה אינו מתייצב לדיון בבקשת הביזיון, הדרך היא הבאתו בצו הבאה.⁴⁹

בהליכי ביזיון, הנושאים סממנים פליליים, ישנה חשיבות רבה להקפדה על סדרי הדין וכללי הדיון. על פי סעיף 6(2) לפקודה, אין ליתן צו המטיל קנס או מאסר, אלא אם המפר הוזמן לדיון כדי "להראות טעם מדוע לא יינתן נגדו צו כזה". מכאן, שאין לקבוע "מראש" שאם החייב יפר הוראה שניתנה לו, הוא ייאסר לתקופה מסוימת או יחויב בתשלום סכום מסוים כקנס, שכן בטרם יינתן צו למאסר או לתשלום קנס יש לשמוע את החייב-המפר. אופי הסנקציה ומידת חומרתה אמורים להיגזר מעוצמת ההפרה ונסיבותיה, ואלו בהכרח לא יכולות להתברר אלא לאחר שההפרה התקיימה.⁵⁰

44 רע"פ 7148/98, לעיל ה"ש 26.

45 ע"פ 409/86, לעיל ה"ש 1.

46 רע"א 3888/04, לעיל ה"ש 12.

47 בר"ם 5657/12 דידי נ' הוועדה המקומית לתכנון ובניה רמלה (פורסם בנבו, 16.10.2012).

48 רע"א 8008/12 וכתל נ' שטיגליץ (פורסם בנבו, 8.1.2013).

49 ע"פ 2595/13 סופר נ' ארז (פורסם בנבו, 29.9.2014). בנסיבות העניין המיוחדות לא נפל פגם בהחלטה לקיים דיון בבית המערערת-הממרה, אך מאחר שההחלטה שניתנה בסיומו מסכלת את מטרת אכיפת הצו השיפוטי, הורה בית המשפט על שינויו.

50 רע"א 6119/16 סירוקס ישראל בע"מ נ' בהא (פורסם בנבו, 2.1.2017).

בקשת צד שלישי – בעניין אחד בקשת הביזיון הוגשה על ידי גורם שאינו צד להליך, כלפי מפר שאף הוא אינו צד להליך. אומנם, הלכה היא כי כאשר הנסיבות מחייבות בית המשפט רשאי להוציא צו לפי פקודת הביזיון כלפי כל אדם שסייע או הביא להפרת הצו השיפוטי, לרבות "גורם זר" להליך העיקרי, אולם שאלה היא אם למי שאינו צד להליך יש זכות להגיש בקשה לפי פקודת הביזיון. החשש מפתחת הדלת בפני גורמים חיצוניים, להגשת בקשות לפי פקודת הביזיון שנועדו להטלת סנקציה בעלת גוון מעין פלילי במטרה לאכוף צו שיפוטי, הוא שהדבר יביא להכבדה ולסרבול של ההליך השיפוטי וכן לניצול לרעה שלו. משכך, על בתי המשפט לנקוט משנה זהירות בעת שמונחת לפתחם בקשה מעין זו ולעמוד על האינטרסים שביסודה. לצד האמור, ובהינתן התוצאה שנקבעה לעיל, שאלת מעמדו של "הזר" כיוזם ההליך הושארה בצריך עיון.⁵¹

סימן ח – הליכי ערעור

דחיית בקשה לביזיון לפי הפקודה על ידי בית משפט השלום, מקנה למגיש הבקשה זכות להשיג על החלטתה באמצעות בקשה לרשות ערעור (אזרחי) לפני בית המשפט המחוזי. את החלטתה של ערכאת הערעור (בית המשפט המחוזי) ניתן לתקוף אך ורק ברשות ולא בזכות, בין שהערעור מתקבל בסופו של דבר ובין שהערעור נדחה (או שבקשת הרשות נדחתה).⁵²

כאשר מתקבלת בקשת ביזיון בבית משפט השלום, קיימת זכות ערעור (פלילי) לבית המשפט המחוזי. תקיפת פסק דינה של ערכאת הערעור תיעשה באמצעות בקשה לרשות ערעור.⁵³

בעוד שקבלת בקשה לפי הפקודה מקנה זכות ערעור (פלילי), החלטה הדוחה את הבקשה ניתנת לתקיפה באמצעות בקשת רשות ערעור (אזרחי). תקיפת החלטת בית המשפט המחוזי בבקשת רשות ערעור שהוגשה על החלטת בית המשפט השלום לדחות בקשה לפי פקודת הביזיון, תיתכן רק לאחר קבלת רשות, בין שבקשת רשות הערעור נדחתה לבסוף ובין שהבקשה והערעור התקבלו.⁵⁴

הליך הכפייה המופעל מכוח פקודת ביזיון בית משפט נושא אופי מיוחד במינו. מחד גיסא אין הוא מטיל אחריות פלילית, אך מאידך גיסא אין הוא הליך אזרחי גרידא. זוהי הוראה המצויה באזור הדמדומים שבין ההליך האזרחי לבין ההליך הפלילי. הערעור על החלטה בשאלת הפעלת אמצעי כפייה על פי הפקודה נדון כערעור פלילי, ככל שהוא מופנה נגד החלטה לנקוט אותם אמצעים, להבדיל מערעור על החלטה שלא לנקוט אותם.⁵⁵

השיקולים שינחו את בית המשפט בשאלת עיכוב ביצועו של פסק בעניין ביזיון בית המשפט שיסודו בהליכים אזרחיים, הם אותם שיקולים הנוהגים ברגיל לגבי עיכוב ביצוע פסק דין אזרחי. עם זאת כאשר מדובר בהליך ובו מאסר, יש לנהוג זהירות מיוחדת.⁵⁶

- 51 רע"א 8718/17 אקטיב ויז'ן בע"מ נ' מוקד הפרסום הארצי פרסום מטרה בע"מ (פורסם בנבו, 25.3.2018).
- 52 ע"פ 4793/05 נבון נ' עצמון (פורסם בנבו, 6.2.2007).
- 53 שם.
- 54 רע"א 4876/13 זאהר נ' הועדה המקומית עיר הכרמל (פורסם בנבו, 5.8.2013).
- 55 ע"פ 1160/98 שיז"פ שיוק יזום פרויקטים לבניה בע"מ נ' אשכנזי, פ"ד נד(1) 230 (2000).
- 56 רע"א 6920/08 חנון נ' ועד עדת הספרדים (פורסם בנבו, 13.8.2008).

אם קביעתה של הערכאה הדיונית היא כי עד הוא סרבן, הסנקציה הקבועה בסעיף 5 לפקודה היא בגדר "פסק דין". בקביעתה של הערכאה הראשונה יש משום סיום ההליך בכל הנוגע לסירובו של העד הסרבן להעיד.⁵⁷

סעיף 8 לפקודה מקנה זכות ערעור על צו שניתן בגדרו לפי סעיף 6, אך לא על צו שניתן בגדר סעיף 5 לפקודה.⁵⁸

בעניין אחד לא נמצאה הצדקה לקבל את טענת המבקשים שלפיה החלטת בית המשפט המחוזי מהווה פרשנות חדשה של פסק הדין. פסק הדין עצמו שניתן בהסכמה ברור לחלוטין. מכך שלא הוטלה סנקציה לפי הפקודה, אין להסיק שלא הייתה הפרה או כי הדיון יצא מגדר הליך הביזיון לפי הפקודה.⁵⁹

57 בש"פ 658/88 חסן נ' מדינת ישראל, פ"ד מה(1) 670 (1991).

58 669/87 חסן נ' מדינת ישראל, פ"ד מב(1) 548 (1988).

59 רע"א 6448/15 וינברג נ' דורון (פורסם בנבו, 7.10.2015).

פרק י – ביזיון – הסנקציה הננקטת

סימן א	– הסנקציה הננקטת – מבוא
סימן ב	– הטלת קנסות
סימן ג	– הטלת מאסר
סימן ד	– כפיית ציות בהליכים שונים
סימן ה	– ירידה לנכסיו של הנעדר מִישראל
סימן ו	– סירוב עד להיחקר

סימן א – הסנקציה הננקטת – מבוא

הסנקציה המוטלת על אדם המסרב לציית לצו בית המשפט נועדה לכפות עליו, על ידי הטלת קנס או מאסר, לבצע את שנצטווה לעשות. הקנס הוא לעתיד והמאסר הוא לעתיד, ומימושם הוא פועל יוצא של הפרה שתבוא לאחר הטלתם.¹

תכליתה של הוראת סעיף 6(1) לפקודת ביזיון בית משפט (להלן בפרק זה – הפקודה) היא לכפות ציות בעתיד להוראות בית המשפט המופרות, ולא לענוש על מה שאירע בעבר. עניינו של הסעיף ב"ביזיון האזרחי" שמטרתו הינה אכיפתית ולא עונשית.²

הסנקציה המוטלת חייבת להיות סבירה ומידתית. על בית המשפט לבחון אם הטלת סנקציה על תנאי יהיה די בה, בנסיבות העניין, כדי להשיג את מטרות האכיפה. עליו לציית להוראותיו של חוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו ולעמוד על המשמר מפני פגיעה שאינה נאותה בקניינו של המפר את פסק הדין לצד שמירה נאותה על זכויותיו של הנהנה ממנו.³

סעיף 6 לפקודה אינו קובע גבול עליון או גבול תחתון לגובה הקנס או למשך המאסר שבית המשפט רשאי להטיל לצורך כפיית הציות. אולם ברור כי בית המשפט אינו בלתי מוגבל בגובה הקנס או במשך המאסר שהוא רשאי להטיל על בעל דין המסרב לציית להחלטותיו. המגבלה החלה על בית המשפט נובעת מהמהות ומהמטרה של הקנס והמאסר כאמצעי לכוף אדם לציית לצו. הטלת הקנס או המאסר לא נועדה להעניש את בעל הדין הסרבן בשל אי-הציות לצו אלא להביאו לידי קיום הצו. מטרה זו דורשת, בראש ובראשונה, שהקנס או המאסר לא יהיו סמליים, אלא יכבידו על הסרבן ויקשו עליו במידה ממשית שיהיה בה כדי לאלץ אותו לציית לצו השיפוטי. אולם במקביל, מטרה זו דורשת גם שמידת ההכבדה או הקושי לא תחרוג מעל המידה הנחוצה כדי להשיג את הציות לצו. חריגה מעל למידה זו עלולה להיחשב לפגיעה בחירות האישית או בקניין הפרטי במידה העולה על הנדרש, וכפועל יוצא מכך, כפי שנקבע בסעיף 8 לחוק-יסוד: כבוד האדם וחירותו, לפגיעה בלתי חוקית בחירות או בקניין.⁴

אין מבזים את בית המשפט בגדר סעיף 6, אלא אם אין עושים את שהוא ציווה לעשות או אם עושים את שהוא ציווה לא לעשות.⁵

- 1 ע"פ 5177/03 מור נ' דנציגר – משק פרחים "דן", פ"ד נח(4) 184 (2004). על כן הוחלט במקרה זה, כי יש לבטל את הקנס שהטיל בית המשפט המחוזי ויש להשית על המערער קנס מותנה כדי לכפותו לציית לצו. ש.ם.
- 2 ש.ם.
- 3 ש.ם.
- 4 ע"פ 8000/98 מינא נ' ז'ובינו, פ"ד נה(4) 481 (2000).
- 5 ע"פ 669/87 חסן נ' מדינת ישראל, פ"ד מב(1) 548 (1988).

סימן ב – הטלת קנסות

בנסיבות מתאימות, בית המשפט יכול להטיל קנס בפועל על אתר על פי סעיף 6 לפקודה, בלא להמתין להפרה שתבוא לאחר הטלתו, בשל התנהגות המפר עד להטלת הקנס, ובלבד שמטרת הקנס אינה ענישה על התנהגות בעבר אלא הרתעה מפני הפרה בעתיד. האפשרות להטיל סנקציה של קנס שתוקפו מידי עולה בקנה אחד עם תכליתו (האזרחית) של סעיף 6 לפקודה, הנוגעת לאכיפה יעילה של צווי בית המשפט. אין בעובדה כי קיים בקנס המוטל על אתר יסוד עונשי מסוים כדי לשלול ממנו את תכליתו האכיפתית לגרום לצד המפר את הוראות בית המשפט לחזור בו מהתנהגותו ולמלא אחריהן.⁶

מאחר שהמשיבות הפרו פסק דין שנתן תוקף להסכם פשרה ומאחר שההפרה נמשכה גם בעת הגשת בקשת המבקשות לבית המשפט קמא לפי פקודת ביזיון בית המשפט, הורה בית המשפט העליון כי על המשיבות יוטל קנס בסך 500 ש"ח בגין כל יום שבו יפרו בעתיד את פסק הדין.⁷ נדחתה בקשת רשות ערעור שעניינה קנס לפי הפקודה בגין כל יום שבו המערער ימשיך להפר צו מניעה קבוע שאסר עליו להשתמש במקרקעין לשימוש שאינו חקלאות או מגורים. זאת בהיעדר שאלה עקרונית, בהיעדר עיוות דין ואף לגופו של עניין בהיעדר טעות בנוגע להוצאת הצו.⁸

קנס לאוצר המדינה – כשבית המשפט מטיל בהליכים אלה קנס בגין הפרת צו בעתיד, אין בכך חריגה מהסמכות שניתנה באותו סעיף. יש להשתמש בסמכות להטיל עונש מראש במקרים נדירים בלבד. משהוטל קנס לפי סעיף 16(1) לפקודה, הוא מהווה חוב המגיע לאוצר המדינה.⁹ חיוב בקנס לפי הפקודה אינו נעשה לטובת בעל דין אלא לטובת המדינה. כל הליך לגבייתו של קנס, אם הוטל קנס, ייעשה על ידי המדינה בדרך שנקבעה לכך.¹⁰

הסכומים המוטלים בגין הביזיון משולמים כקנס לאוצר המדינה ולא למשיבה. חיוב קנס לפי הפקודה אינו נעשה לטובת בעל דין אלא לטובת המדינה.¹¹

עיכוב ביצוע תשלום קנס – ההלכות הנוגעות לגבי עיכוב ביצוע פסק דין כספי חלות על סנקציה פלילית של קנס במסגרת פקודת ביזיון בית משפט, בין היתר, משום שתשלום הקנס מועבר לקופת המדינה ואין חשש שזו לא תוכל להשיב למערער את כספי הקנס אם יזכה בערעורו.¹² בית המשפט יימנע מעיכוב ביצוע תשלום קנס או כל חיוב כספי אשר לגביו ניתן להשיב את המצב לקדמותו אם יתקבל הערעור כי הוא מועבר לקופת המדינה. אין חשש כי המדינה לא תוכל להשיב למבקשים את כספי הקנס אם יזכו בסופו של יום בערעורם. גם לא הוכחה טענה כי תשלום הקנס יביא לקריסת המבקשת ברמה הנדרשת לצורך קבלת הבקשה.¹³

6 ע"פ 5177/03, לעיל ה"ש 1.

7 רע"א 3901/12 Fundacio Gala-Salvador Dali נ' וי. אס מרקטינג (ישראל 2005) בע"מ (פורסם בנבו, 25.7.2012).

8 רע"פ 8031/14 אבדר נ' רשות מקרקעי ישראל (פורסם בנבו, 1.2.2015).

9 ע"א 88/71 צסקלה נ' מדינת ישראל, פ"ד כו(1) 351 (1972).

10 רע"א 4953/92 בבילה נ' דרון, פ"ד מז(1) 658 (1993).

11 ע"פ 10288/09 רכס פרוייקטים חינוכיים בע"מ נ' קבלי (פורסם בנבו, 17.5.2010).

12 ע"א 4113/17 אנטואן שוקחה ובניו בע"מ נ' בני ג'ורג' שוקחה בע"מ (פורסם בנבו, 8.6.2017).

13 ע"פ 391/18 בני פאווי שמשום (2009) בע"מ נ' אנטואן שוקחה ובניו בע"מ (פורסם בנבו, 31.1.2018).

סימן ג – הטלת מאסר

מאסר על תנאי – הכפייה מצד בית המשפט יכולה להיעשות בדרך של כליאתו של הסרבן במאסר, אך המוסד המיוחד של מאסר על תנאי הינו זר להליך זה. שינוי במצב משפטי זה להתהוות ניתן לעשות רק בדרך של חקיקה, ולא תיתכן השתלה מלאכותית של אותה סנקציה לתוך סעיף 6 לפקודה בדרך של "יצירה שיפוטית". אם בכל זאת מבקש בית המשפט להביא לתוצאה הדומה להטלת מאסר על תנאי, הרי שהדרך היחידה הפתוחה בפניו היא להתרות בנילון ולהזהירו שהמשך אי-הציות לצו עלול להביא להטלת קנס או מאסר עליו. אך הטלת סנקציה זו לא תנבע אוטומטית מהפרה עתידה נוספת, אלא היא חייבת להישאר בשיקול דעתו של בית המשפט, אם וכאשר תוגש לפניו בקשה נוספת מצד זה שנפגע מהפרת הצו.¹⁴

אין להטיל מכוח הפקודה מאסר מותנה בגין הרשעה על עבירה שכבר בוצעה. ניתן להתרות בעונש המאסר כדי למנוע הפרה בעתיד. לפיכך לא יהא מימוש העונש המרתיע בעתיד אוטומטי והוא יופעל על פי שיקול דעת בית המשפט במקרה של הפרה נוספת.¹⁵

במקרה אחד היה מקום להמיר את עונש המאסר בעונש של מאסר על תנאי. אם אומנם הפסיק המערער כל פעילות עסקית בישראל – אין עוד צורך וטעם במאסר כסנקציה הצופה הפרת הצו בעתיד. אם לא הפסיק והוא ממשיך לעסוק, ממקום מושבו בחוץ לארץ, בהפצה בישראל של המכשירים שעליהם חל הצו. העובדה שלא הפר את הצו הפרה נוספת מזה כשנתיים וחצי מעידה על כך כי המאסר הינו אמצעי מרחיק לכת ועולה על הנדרש בנסיבות העניין.¹⁶

כללים נוספים – סעיף 6(5) לפקודה דן בהליך המיוחד המכונה "שיקול נוסף" ואשר על פיו מוסמך השופט לשקול פעם נוספת אם לשנות את צו המאסר שמרצה הסרבן או לקיימו, אך אין הוא מוסמך לבטל את הצו המופר גופו.¹⁷

בעניין אחד, בית המשפט הפעיל את הפקודה וקבע כי המערער ייאסר לתקופה של 45 ימים כל עוד לא יגרום להעברת המניות לידי המשיב. המערער לא נקט אפילו צעדים מינימליים כדי לקיים את הצו למרות שיכול היה במשך שבועות לא מעטים לפעול להעברת המניות טרם כניסתו לכלא.¹⁸

הוראה שלפיה בגין כל יום של הפרה ייאסר המפר במשך יומיים מהווה ענישה ואינה מתיישבת עם תכלית של אכיפה. לפיכך בוטל חלק זה בהחלטתו של בית המשפט.¹⁹

בטרם ינקוט בעל דין נגד חולה נפש יריבו, הליכי ביזיון בשל אי-קיום צו מניעה האוסר השתוללות פרנואידיה, ייטיב לעשות אם יפנה לפסיכיאטר המחוזי תחילה כדי שזה ישתמש בסמכותו לפי החוק

14 ע"פ 423/88 נלבנדיאן נ' נלבנדיאן, פ"ד מד(3) 126 (1990).

15 ע"פ 1160/98 שיז"פ שיווק יזום פרוייקטים לבניה בע"מ נ' אשכנזי, פ"ד נד(1) 230 (2000).

16 ע"פ 58/86 ריין נ' FUJI ELECTRONICS, פ"ד מב(1) 86 (1990).

17 ע"א 422/77 בן ארי נ' שפירא, פ"ד לב(2) 309 (1978). שיקול הדעת, אם להוציא את צו המניעה הזמני, הוא של השופט המברר את התובענה, ולא של שופט אחר המברר רק בקשה לאכיפתו.

18 ע"פ 7174/09 רייפמן נ' ארז (פורסם בנבו, 13.10.2009).

19 שם.

לטיפול בחולי נפש לאשפו את החולה אף בעל כורחו. אין שום סיבה חוקית שלא לכפות גם על חולה נפש במאסר את קיומם של צווי בית המשפט.²⁰

סימן ד – כפיית ציות בהליכים שונים

בתי משפט מינהליים – סמכויות הנתונות לבית משפט מחוזי בנושא ביזיון בית המשפט נגררות גם לבית משפט לעניינים מינהליים, שהרי אין בית המשפט לעניינים מינהליים אלא בית משפט מחוזי היושב כבית משפט לעניינים מינהליים. יש לקבוע כי בית המשפט לעניינים מינהליים מוסמך, על פי סעיף 6 לפקודה, לכופף אדם לציית לצו שנתן.²¹

עבירות תכנון ובנייה – אין מניעה עקרונית לנקוט בהליכי ביזיון לשם אכיפת צו שניתן בעקבות הרשעה בעבירות תכנון ובנייה, חרף האפשרות להגיש כתב אישום, הן בשל כך שהתכלית הראשונית של הגשת כתב אישום בגין אי-קיום צו הריסה היא ענישתית ולא אכיפתית, והן בשל כך שקיים קושי בהגדרתו של כתב אישום פלילי כ"אמצעי חמור פחות".²²

מעמד אישי – אם הורה או אדם אחר שבידו המשמורת על הילד מונע את המגע עמו מן ההורה שזכות הראייה בארץ הובטחה לו, תבוצע הזכות בדרך ההוצאה לפועל או גם בדרך של הליכי ביזיון בית המשפט.²³

אכיפה נגד זרים להליך – הסנקציה המוטלת על פי הפקודה משמשת אמצעי כפייה שיש בו כדי לאכוף את ביצוע צווי בית המשפט בעתיד גם על אלה הזרים להליך. רשימת ה"זרים" אינה סגורה, והיא כוללת את כל אלה אשר התנהגותם עלולה להביא לידי המריית צו בית המשפט בעתיד, כמו אורגנים של תאגיד, עובדים או מסייעים להפרת הצו בכללם. המצב הנפשי הנדרש מהזור הוא מודעות בפועל על דבר קיום הצו השיפוטי, על תוכנו והפרתו.²⁴

הליך מעין קיבוצי – בהליך שהוא למעשה הליך מעין קיבוצי – אין אפשרות לברר בקשה פרטנית לפי פקודת ביזיון בית המשפט.²⁵

20 ע"א 422/77, לעיל ה"ש 17.

21 בש"א (מחוזי חי') 951/07 המרכז לטניס בישראל (אי.טי.סי) נ' מועצה מקומית סאג'ור (פורסם בנבו, 14.2.2007). הפרשנות שטוענים לה מובילה לתוצאה שלפיה לא ניתן יהיה לאכוף מכוח הפקודה צוויים של

בתי משפט לעניינים מינהליים, כמו גם של בג"ץ. תוצאה פרשנית זו היא בלתי סבירה ובלתי ראויה.

22 רע"א 4876/13 זאהר נ' הועדה המקומית לתכנון ובניה עיר הכרמל (פורסם בנבו, 5.8.2013).

23 ד"נ 23/72 גולדשטיין נ' גולדשטיין, פ"ד כז(2) 197 (1973).

24 ע"א 371/78 מוניות הדר לוד בע"מ נ' ביטון, פ"ד לד(4) 232 (1980).

25 רע"א 2479/06 ארגון סוכני הדואר נ' חברת דואר ישראל בע"מ (פורסם בנבו, 9.7.2007).

סימן ה – ירידה לנכסיו של הנעדר מישראל

סעיף 7 לפקודה מתייחס למעשה הפרה שנעשה לכאורה על ידי מפר שלא אותר בישראל. האכיפה הננקטת נגד אדם כזה היא על דרך הירידה לנכסים, וכך נאמר:

7. (1) מי שהאשימוהו בהמראה ואי אפשר למצוא אותו בתוך תחומי שיפוטו של כל בית משפט בישראל, רשאי בית המשפט ליתן צו המטיל קנס או מאסר ככל אשר ימצא לצודק, או לצוות שינתן כתב ירידה לנכסיו, ואותו כתב ירידה לנכסים ישעבד את נכסי המקרקעים שלו באותו אופן ובאותו שיעור מכל הבחינות כדין צו ירידה לנכסים במשפט אזרחי.

סעיף 6 לפקודת ביזיון בית המשפט דן בממרה הנמצא בישראל, וסעיף 7 לפקודה עניינו בממרה הנמצא מחוץ לתחום השיפוט של ישראל, שבו אין נוהגת ההגבלה האמורה בסעיף 6(2) לפקודה, ולפיה לא ניתן להשית קנס על הממרה כאשר לא ניתן להביאו לבית המשפט.²⁶ בסעיף 7 לפקודת ביזיון בית המשפט מדובר אומנם בדרכי כפייה חלופיות, אך בית המשפט מוסמך לשקול את נקיטתן במקביל או נגד האחת מהן על פי צרכיו ונסיבותיו של כל מקרה נתון.²⁷ סעיף 6 לפקודה דורש את הזמנת האדם בטרם ייקנס או ייאסר, ואילו סעיף 7 אינו כולל דרישה כזו, שכן תחולתו מוגבלת למקרה שבו אי אפשר לאתר את האדם המואשם בהמריית צו בית המשפט.²⁸ בעניין אחד נקבע כי צו ירידה לנכסי המשיב הינו, בנסיבות העניין הנדון, אמצעי הכפייה היחיד האפקטיבי העומד לרשות בית המשפט להניע את המשיב לחזור בו מהמרייתו ולקיים את צו בית המשפט.²⁹

סימן ו – סירוב עד להיחקר

סעיף 5 לפקודה קובע:

דין עד המסרב להשיב על שאלות

5. סירוב עד להיחקר על-פי החוק או להשיב על אותן שאלות שהוצגו לפניו כחוק, ולא הראה כל טעם צודק לסירובו, רשאי בית המשפט לתתו מיד במאסר למועד שלא יעלה על חודש אחד, חוץ אם הסכים בינתיים, לפני סיום המשפט, להיחקר ולהשיב על שאלות.

- 26 בשג"ץ 488/88 דואר נ' דואר, פ"ד מב(4) 453 (1991). במקרה זה, ירידה לנכסי המשיבה, אילו היו לה נכסים בישראל, יש בה אולי כדי להפיח תקווה שהמשיבה תגיע ארצה, דבר שיאפשר קיומו של בירור משפטי בדבר המשמורת על הקטין.
- 27 בש"א 214/89 גלצר נ' גלצר, פ"ד מג(2) 89 (1989).
- 28 ע"א 534/73 טננהולץ (כהן) נ' כהן, פ"ד כח(2) 490 (1974).
- 29 המ' 90/76 ליפובסקי נ' ליפובסקי, פ"ד ל(2) 586 (1976).

מאסר, שהושת לפי פקודת ביזיון בית המשפט, נחשב – לעניין סעיף 47 לחוק העונשין, התשל"ז–1977 – כ"מאסר אזרחי", וממילא נפסק המאסר הפלילי לשם ריצוי המאסר האזרחי. המאסר האזרחי אינו מצטבר למאסר הפלילי, אך הוא מפסיקו. הפעלת הסנקציה של מאסר לתקופה של 30 יום כלפי עד סרבן, לפי סעיף 5 לפקודת ביזיון בית המשפט, היא חד פעמית ואין להפעילה מחדש לאחר שמוצתה.³⁰ יש להבחין בין מעשי ביזיון בית המשפט, שיש בהם משום הפרעה לעבודת בית המשפט (בין השאר, סעיף 5 לפקודה), לבין הפעלת סנקציות בשל אי-ציות לצו שניתן לטובת בעל דין (סעיף 6 לפקודה). מטרותיהם של סעיפים 5 ו-6 לפקודה הן שונות, וסדרי הדין על פיהם שונים. סעיף 5 לפקודה נועד לגרום לעד סרבן להעיד, שהחובה להעיד מוטלת עליו מכוח הדין, בעוד שסעיף 6 נועד לחול על בעל דין שאינו מצייט לצו בית המשפט.³¹

בהליכים לפי סעיף 5 לפקודה, אין לוותר על הזמנה פורמלית לעד, שרק היא קובעת את חובתו הכפולה להופיע ולהעיד.³²

בית המשפט רשאי לכפות ציות על עד המסרב להשיב על שאלה בחקירת שתי וערב, כאמור בסעיף 5 לפקודת ביזיון בית המשפט.³³

30 ע"פ 669/87, לעיל ה"ש 5.

31 שם.

32 ע"א 51/70 חסון נ' עמוץ, פ"ד כד (1) 404 (1970).

33 ע"א 98/74 רון נ' חזן, פ"ד כח (2) 238 (1974).

אורי גורן
סוגיות בסדר דין אזרחי
מהדורה שלוש עשרה
כרך ב

אורי גורן

נשיא בית המשפט המחוזי בתל אביב (לשעבר)

סוגיות בסדר דין אזרחי

מהדורה שלוש עשרה

כרך ב

נבו

מהדורה ראשונה, תשמ"ח–1987
מהדורה שנייה, תשנ"ב–1991
מהדורה שלישית, תשנ"ה–1994
מהדורה רביעית, תשנ"ז–1997
מהדורה חמישית, תשנ"ט–1999
מהדורה שישית, תשס"א–2001
מהדורה שביעית, תשס"ג–2003
מהדורה שמינית, תשס"ה–2005
מהדורה תשיעית, תשס"ז–2007
מהדורה עשירית, תשס"ט–2009
מהדורה אחת עשרה, תשע"ג–2013
מהדורה שתים עשרה, תשע"ו–2015
מהדורה שלוש עשרה, תש"פ–2020

הפקה: ענת זקון

מסת"ב 978-965-442-193-5 ISBN

©

זכויות היוצרים שמורות למחבר

נבו הוצאה לאור בע"מ

ת"ד 43 צפירים 9983000

טל' 02-9992099 ; פקס' 02-9992088

nevo@nevo.co.il

www.nevo.co.il

מוגשת בזה המהדורה החדשה (מהדורה שלוש עשרה) של ספרנו סוגיות בסדר דין אזרחי, פרי עטו של נשיא בית המשפט המחוזי (לשעבר) אורי גורן.

ההוצאה הייתה מוכנה כבר להוציא את הספר בשנת 2018, אך לפתע הופיעו תקנות חדשות (ק"ת 8085, מיום 11.10.2018), אשר נתקבלו בביקורת אצל חלק מהמשתמשים. תקנות אלה פורסמו בחודש אוקטובר 2018 אולם כניסתן לתוקף נדחה ליום 5.9.2019. לאחר מכן המועד נדחה ליום 2.2.2020 (ק"ת 8213) ולאחר מכן נדחה פעם נוספת ליום 5.9.2020 (ק"ת 8285).

לנוכח תקופת ביניים כה ארוכה וכדי לעזור למשתמשים בספרנו, הוחלט לצאת במהדורה זו שמשלבת בתוכה את המצב הקודם ומשווה אותו לעקרונות החדשים. בעתיד כנראה צפויים שינויים נוספים בתקנות החדשות והוצאה זו תעדכן את קוראיה בנדון בדרך שתמצא לנכון.

יש לזכור כי סדר הדין האזרחי אינו מבוסס רק על תקנות סדר האזרחי. נושא זה כולל חיקוקים נוספים שהתעדכנו במשך הזמן. חיקוקים כמו חוק בתי המשפט, חוק בית המשפט לענייני משפחה, חוק תובענות ייצוגיות; חוק החברות בנושא תביעה נגזרת; חוק נפגעי תאונות דרכים ועוד, ואין סיבה שהחומר המעודכן בנושאים אלה יימנע בפני המשמשים.

לראשונה הספר מופק בשני כרכים, נוכח ריבוי החומר שהצטבר.

תוכן עניינים כללי

כרך א

1	שער ראשון – עקרונות יסוד
5	שער שני – הגדרות
9	שער שלישי – נושאים כלליים
47	שער רביעי – סמכות עניינית
69	שער חמישי – סמכות מקומית
79	שער שישי – נושאי סמכות נוספים
131	שער שביעי – כתבי טענות
197	שער שמיני – נושאים נוספים
221	שער תשיעי – עילת תביעה
273	שער עשירי – דיון מקדמי בין בעלי הדין
277	שער אחד עשר – פגישת מהור"ת (מידע, היכרות ותיאום)
283	שער שנים עשר – הליכים מקדמיים
341	שער שלושה עשר – שאלונים וגילוי מסמכים
403	שער ארבעה עשר – קדם משפט
421	שער חמישה עשר – הדיון
483	שער שישה עשר – תובענות בדיון מהיר
493	שער שבעה עשר – עדות
519	שער שמונה עשר – הליכים מיוחדים
617	שער תשעה עשר – מומחים
659	שער עשרים – מומחים רפואיים
703	שער עשרים ואחד – סעדים זמניים – כללים
749	שער עשרים ושניים – סעדים זמניים – סוגים
843	שער עשרים ושלושה – פסק דין

כרך ב

959.....	שער עשרים וארבעה – הערעור – כללים
1027.....	שער עשרים וחמישה – בקשת רשות ערעור
1075.....	שער עשרים ושישה – עיכוב ביצוע
1129.....	שער עשרים ושבעה – משפחה – בגירים
1211.....	שער עשרים ושמונה – משפחה – קטינים
1255.....	שער עשרים ותשעה – דיני ירושה
1289.....	שער שלושים – תובענות ייצוגיות
1345.....	שער שלושים ואחד – תובענות ייצוגיות שונות
1373.....	שער שלושים ושניים – תביעה נגזרת
1391.....	שער שלושים ושלושה – פירוק חברות ושותפויות
1413.....	שער שלושים וארבעה – הליכי פשיטת רגל
1437.....	שער שלושים וחמישה – המצאות
1489.....	שער שלושים ושישה – תצהירים ומועדים
1529.....	שער שלושים ושבעה – פסלות שופטים
1563.....	שער שלושים ושמונה – הסגל השיפוטי
1589.....	שער שלושים ותשעה – הוצאות משפט
1621.....	שער ארבעים – עורכי דין
1647.....	שער ארבעים ואחד – אגרות משפט
1677.....	שער ארבעים ושניים – הוראות מעבר
1681.....	מפתחות

תוכן עניינים מפורט

כרך א

1	שער ראשון – עקרונות יסוד
5	שער שני – הגדרות
9	שער שלישי – נושאים כלליים
11	פרק א – נושאים כלליים ומבוא
13	סימן א – זכויות וחובות דיוניות
14	סימן ב – השאיפה ליציבות
14	סימן ג – התייחסות בית המשפט לסדרי הדין
15	סימן ד – השיטה האדוורסרית
16	סימן ה – אי-קיום התקנות
16	סימן ו – הסמכות להטיל סנקציות
17	סימן ז – העומס בבית המשפט
18	סימן ח – תחולתן של התקנות על נושאים משפטיים מיוחדים
21	פרק ב – זכות הגישה לערכאות
23	סימן א – עקרונות כלליים
23	סימן ב – אגרת משפט
24	סימן ג – מועדים שבדין
24	סימן ד – נושאים אחרים
27	פרק ג – עקרון תום הלב
29	סימן א – עקרונות כלליים
29	סימן ב – ניצול לרעה של הליכי משפט
30	סימן ג – הסתרת פרטים מבית המשפט
31	סימן ד – טיעון סותר
32	סימן ה – מקרים נוספים
35	פרק ד – פומביות הדין ואיסור פרסום
37	סימן א – עקרונות כלליים
38	סימן ב – פגיעה בפרטיות
38	סימן ג – הליכי מסים
39	סימן ד – נושאים נוספים
41	פרק ה – עיון במסמכי בית המשפט
43	סימן א – עקרונות כלליים

43	סימן ב – הבקשה לעיון.....
44	סימן ג – מקרים שנדונו.....
47	שער רביעי – סמכות עניינית.....
49	פרק א – סמכות עניינית.....
51	סימן א – עקרונות כלליים.....
52	סימן ב – בדיקת הסמכות העניינית.....
52	סימן ג – הגבלת זכות הטיעון.....
54	סימן ד – חלוקת הסמכויות בין בתי המשפט.....
55	סימן ה – שווי התובענה.....
56	סימן ו – שינוי סכום התביעה.....
56	סימן ז – שווי התובענה בהליכים שונים.....
57	סימן ח – סמכות טבועה.....
59	פרק ב – סמכות עניינית – מקרקעין.....
61	סימן א – ענייני מקרקעין.....
62	סימן ב – סעדים המתפצלים לבתי משפט שונים.....
62	סימן ג – תביעות מטרד.....
64	סימן ד – תביעות שימוש במקרקעין.....
65	סימן ה – תביעות חזקה במקרקעין.....
65	סימן ו – תביעות שונות במקרקעין.....
67	סימן ז – המפקח על רישום מקרקעין.....
69	שער חמישי – סמכות מקומית.....
71	סימן א – עקרונות כלליים.....
72	סימן ב – החלופות השונות למקום השיפוט.....
72	סימן ג – מקום מגוריו או מקום עסקו של הנתבע.....
74	סימן ד – סמכות מקומית בתביעת מקרקעין.....
74	סימן ה – הסכם שיפוט.....
76	סימן ו – טענה בדבר היעדר סמכות מקומית.....
76	סימן ז – סמכות מקומית שירית.....
77	סימן ח – הסמכות המקומית בתביעות בבית המשפט למשפחה.....
78	סימן ט – העברה מינהלית של הליכים אזרחיים.....
79	שער שישי – נושאי סמכות נוספים.....
81	פרק א – סמכות בינלאומית.....
83	סימן א – עקרונות כלליים.....
83	סימן ב – הסכם (תניית) שיפוט זר.....
84	סימן ג – סמכות שיפוט ייחודית או מקבילה.....

85	סימן ד – עיכוב הליכים בישראל עקב הסכם שיפוט זר
86	סימן ה – עיכוב הליכים בישראל עקב הסכם בוררות זר
87	סימן ו – פורום לא נאות (Forum Non Convenience) ופורום טבעי (Natural Forum)
89	סימן ז – הציפיות הסבירות של הצדדים
90	סימן ח – שיקולים נוספים בשאלת "טבעיות הפורום"
90	סימן ט – הקניית סמכות בינלאומית באמצעות המצאה
92	סימן י – מקרים שנדונו
93	פרק ב – בתי משפט שונים
95	סימן א – יחסי גומלין עם בית המשפט הגבוה לצדק
96	סימן ב – יחסי הגומלין עם בית המשפט לענייני משפחה
97	סימן ג – יחסי הגומלין עם בית הדין הרבני
99	סימן ד – המחלקה הכלכלית בבתי המשפט המחוזיים
100	סימן ה – טריבונלים שונים
101	סימן ו – הליכי בוררות
103	פרק ג – בית הדין לעבודה
105	סימן א – עקרונות כלליים
105	סימן ב – תביעות שונות
109	פרק ד – העברות הליך
111	סימן א – העברת הליך מחמת היעדר סמכות
113	סימן ב – העברת הליך מחמת זיקה לבית המשפט הנעבר
115	סימן ג – העברה מינהלית
116	סימן ד – תובענות בנושא אחד בבתי משפט אחדים
119	סימן ה – העברות שונות
121	פרק ה – סמכות שבגררא
123	סימן א – עקרונות כלליים
123	סימן ב – מקרים שנדונו
125	סימן ג – הכללים בדבר מעשה בית דין
127	פרק ו – Forum Shopping
129	סימן א – עקרונות כלליים
129	סימן ב – מקרים שנדונו
130	סימן ג – תובענות ייצוגיות
131	שער שביעי – כתבי טענות
133	פרק א – כתבי טענות – כללי
135	סימן א – הנחיות מסגרת
136	סימן ב – הגדרות
136	סימן ג – מן הפסיקה

137	סימן ד – העלאת טענות המייחסות כזב ותרמית
138	סימן ה – העלאת טענות אחרות
141	פרק ב – כתב תביעה
143	סימן א – עקרונות כלליים
143	סימן ב – ניסוח כתב התביעה
145	סימן ג – נתוני כתב תביעה
146	סימן ד – רשימת מסמכים
147	סימן ה – מסמך מהותי
149	סימן ו – סכום התביעה
150	סימן ז – ריבית והפרשי הצמדה
151	סימן ח – סעדים
153	סימן ט – הסתמכות על עובדות שונות
154	סימן י – הוראת דין
156	סימן יא – תנאי מוקדם להקמת העילה וחזקה שבדין
157	סימן יב – הזמנה לדין ופתיחת ההליך
157	סימן יג – תביעה לסכום קצוב בהוצאה לפועל
159	פרק ג – כתב הגנה
161	סימן א – עקרונות כלליים
161	סימן ב – הטיעון בכתב הגנה
163	סימן ג – "הודאה והדחה"
164	סימן ד – טענות נוספות
166	סימן ה – כתב הגנה שהוגש באיחור
167	סימן ו – מתן פסק דין בהיעדר כתב הגנה
169	פרק ד – תביעה שכנגד
171	סימן א – סמכויות שיפוט
172	סימן ב – כללים דיוניים
175	פרק ה – כתב תשובה
177	סימן א – עקרונות כלליים
178	סימן ב – האיסור על נימוק תביעה חדש
178	סימן ג – המשמעות של אי-הגשת תשובה
179	סימן ד – כתב תשובה בהליכים מיוחדים
181	פרק ו – הודעה לצד שלישי
183	סימן א – מהות ההליך
185	סימן ב – נושאי ההודעה לצד שלישי
187	סימן ג – עריכת ההודעה וכללי הסמכות
188	סימן ד – החובה להתגונן ולהתייצב בהליך
190	סימן ה – עיכוב הליכים של הודעה לצד שלישי

191	סימן ו – מעוולים במשותף בנוזקין
192	סימן ז – הליכים לפי התקנות
193	סימן ח – הליכים אחרים
194	סימן ט – הליכי ערעור
197	שער שמיני – נושאים נוספים
199	פרק א – פלוגתות ושינוי חזית
201	סימן א – גיבוש הפלוגתות
202	סימן ב – הכלל בדבר "שינוי חזית"
204	סימן ג – "שינוי חזית" בהליכים שונים
205	פרק ב – בעלי דין
207	סימן א – עקרונות כלליים
207	סימן ב – צירוף תובעים
209	סימן ג – צירוף נתבעים
210	סימן ד – צירוף בעלי דין דרושים
212	סימן ה – צירוף צד שלישי
213	סימן ו – שינוי בעלי דין
213	סימן ז – בעלי דין נחוצים
214	סימן ח – חילופי בעלי דין
215	סימן ט – בעלי דין נציגים
215	סימן י – אפוסטרופוס או ידיד קרוב
216	סימן יא – תביעת יורשים
217	סימן יב – נציגים שונים
219	סימן יג – בעלי דין בבוררות
221	שער תשיעי – עילת תביעה
223	פרק א – עילת תביעה – עקרונות
225	סימן א – עקרונות כלליים
226	סימן ב – הגדרתה של עילת תביעה
226	סעיף א – דיני נזיקין
227	סעיף ב – דיני חוזים
227	סעיף ג – דיני קבלנות
228	סעיף ד – דיני בנקאות
228	סעיף ה – דיני שטרות
229	סעיף ו – תחומי משפט שונים
230	סימן ג – יישומים שונים של המונח "עילה"
231	סימן ד – תנאי מוקדם להקמת העילה
232	סימן ה – צירוף עילות

234	.....	Lis Alibi Pendens – “הליך תלוי ועומד”	סימן ו –
235	.....	.....	סימן ז – סעדים
236	.....	.....	סימן ח – תיקון עילת תביעה
237	.....	.....	פרק ב – עילת תביעה – התיישנות
239	.....	.....	סימן א – העילה לשם חישוב התיישנות
242	.....	.....	סימן ב – המועד הקובע בתביעות נזיקין
244	.....	.....	סימן ג – המועד הקובע בנושאי מקרקעין
245	.....	.....	סימן ד – המועד הקובע בתביעות על פי התקנות
246	.....	.....	סימן ה – המועד הקובע בתביעות מסוגים שונים
251	.....	.....	פרק ג – עילה – התיישנות – סעיפים מחוק ההתיישנות
253	.....	.....	סימן א – העלאת הטענה בהזדמנות הראשונה
253	.....	.....	סימן ב – תביעה שכנגד וקיומו
254	.....	.....	סימן ג – התיישנות במקרקעין
255	.....	.....	סימן ד – תרמית והונאה
256	.....	.....	סימן ה – התיישנות שלא מדעת
259	.....	.....	סימן ו – הודאה בזכות
260	.....	.....	סימן ז – סעיפים רלוונטיים נוספים מחוק ההתיישנות
263	.....	.....	פרק ד – השתק עילה והשתק פלוגתא
265	.....	.....	סימן א – השתק עילה – עקרונות כלליים
265	.....	.....	סימן ב – המבחנים לעניין השתק עילה
266	.....	.....	סימן ג – “קרבה משפטית” בין בעלי הדין
267	.....	.....	סימן ד – היבטים דיוניים
268	.....	.....	סימן ה – מקרים המהווים השתק פלוגתא
270	.....	.....	סימן ו – מקרים שאינם מהווים השתק פלוגתא
271	.....	.....	סימן ז – השתק שיפוטי
273	.....	.....	שער עשירי – דיון מקדמי בין בעלי הדין
277	.....	.....	שער אחד עשר – פגישת מהו”ת (מידע, היכרות ותיאום)
279	.....	.....	סימן א – מבוא
279	.....	.....	סימן ב – הגדרות
279	.....	.....	סימן ג – מינוי מגשר מהו”ת
280	.....	.....	סימן ד – עלות הפגישה עם מגשר מהו”ת
280	.....	.....	סימן ה – תפקידו של מגשר מהו”ת
280	.....	.....	סימן ו – התייצבות בעלי הדין
281	.....	.....	סימן ז – אי-מילוי הוראות הפרק
282	.....	.....	סימן ח – תחולת ההליך

283	שער שנים עשר – הליכים מקדמיים
285	פרק א – סילוק על הסף
287	סימן א – עקרונות כלליים
288	סימן ב – דחיית בקשה לסילוק על הסף וקבלת הבקשה
291	פרק ב – מחיקה על הסף
293	סימן א – ההוראות החלות
294	סימן ב – עקרונות כלליים
294	סימן ג – היעדר עילת תביעה
298	סימן ד – אי-תשלום אגרה
298	סימן ה – מחיקת תובענה בקדם משפט
299	סימן ו – מחיקת קטעים מכתב טענות
299	סימן ז – מחיקה בהליכים שונים
303	פרק ג – דחייה על הסף
305	סימן א – עקרונות כלליים
306	סימן ב – תוצאות הדחייה: מעשה בית דין
307	סימן ג – דחיית תובענה מחמת התיישנות
308	סימן ד – שימוש לרעה בהליכים
309	סימן ה – דחיית תובענה ייצוגית
310	סימן ו – מקרים מהפסיקה
313	פרק ד – תיקון כתבי טענות
315	סימן א – עקרונות כלליים
316	סימן ב – שיקולי בית המשפט
317	סימן ג – הגבלות הקשורות במבקש התיקון
318	סימן ד – הבקשה לתיקון
319	סימן ה – שיהוי בהגשת הבקשה
320	סימן ו – תיקון עילת התביעה
321	סימן ז – הוספת "עילה חדשה"
323	סימן ח – תיקון סעיף הסעדים
325	סימן ט – שינוי סכום התביעה
326	סימן י – השפעת התיקון על הגנת ההתיישנות
327	סימן יא – הזכות לתקן כתב טענות שכנגד
328	סימן יב – הוראה לתקן
329	סימן יג – נושאים דיוניים נוספים
331	פרק ה – בקשה בכתב
333	סימן א – עקרונות כלליים
333	סימן ב – רשימת בקשות
334	סימן ג – הגשת בקשה בכתב

335	סימן ד – מועדי הגשת בקשה בכתב
336	סימן ה – תשובת המשיב
336	סימן ו – צירוף תצהיר
337	סימן ז – חקירת המצהיר
338	סימן ח – סדר הטיעון, שמיעת עדים וסיכומים
339	סימן ט – בקשות בהליכים מיוחדים
340	סימן י – פניות לבית המשפט
341	שער שלושה עשר – שאלונים וגילוי מסמכים
343	פרק א – שאלונים
345	סימן א – עקרונות כלליים
346	סימן ב – הרלוונטיות והמהימנות
347	סימן ג – המועדים למשלוח שאלון
348	סימן ד – התנגדות למתן תשובה
348	סימן ה – תשובות לשאלון
350	סימן ו – נושאים דיוניים
350	סימן ז – שאלון בהליכים שונים
351	סימן ח – הפרת צו להשיב על שאלון
353	סימן ט – הליכי ערעור
355	פרק ב – גילוי מסמכים
357	סימן א – עקרונות כלליים
358	סימן ב – התצהיר לגילוי מסמכים
359	סימן ג – בעלי הדין בהליך
360	סימן ד – מסמכים בחזקת צד שלישי
361	סימן ה – רלוונטיות המסמכים
362	סימן ו – מועדים
363	סימן ז – גילוי מסמכים בקדם משפט
363	סימן ח – עיון במסמכים
365	סימן ט – הפרת צו לגילוי מסמכים
367	סימן י – ערעור בעניין צו לגילוי מסמכים
369	פרק ג – גילוי מסמכים בהליכים מיוחדים
371	סימן א – תובענה בענייני משפחה
371	סימן ב – תובענה למתן חשבונות
373	סימן ג – תובענה ייצוגית
375	סימן ד – תביעה נגזרת
377	סימן ה – גילוי מסמכים בתובענות שונות
379	פרק ד – גילוי מסמכים – חיסיון
381	סימן א – עקרונות כלליים

383	סימן ב – עיון בית המשפט במסמך שבמחלוקת.....
383	סימן ג – מסמכים שהוכנו לקראת המשפט .....
384	סימן ד – חיסיון שבין עורך דין ללקוחו.....
386	סימן ה – משא ומתן לפשרה.....
386	סימן ו – דוח חוקרים.....
387	סימן ז – הגנת הפרטיות.....
389	סימן ח – חובת הסודיות של בנקים.....
390	סימן ט – זכויות החולה.....
391	סימן י – סודות מסחריים.....
392	סימן יא – ביקורת פנימית, תכתובת פנימית וביקורת המדינה.....
394	סימן יב – חסינות שונים.....
395	סימן יג – בוררות וגישור.....
397	פרק ה – פרטים נוספים והודיות.....
399	סימן א – עקרונות כלליים.....
400	סימן ב – מטרת הפירוט.....
401	סימן ג – הודיות.....
403	שער ארבעה עשר – קדם משפט.....
405	סימן א – עקרונות כלליים.....
405	סימן ב – מסמכים להגשה לקראת קדם המשפט .....
406	סימן ג – שופט בקדם משפט.....
407	סימן ד – סמכויות שיפוט בקדם המשפט.....
414	סימן ה – החובה להתייצב לשיבת קדם משפט.....
415	סימן ו – נושאים דיוניים.....
416	סימן ז – בקשות לאחר קדם משפט.....
417	סימן ח – תיקון כתבי טענות לאחר קדם משפט.....
418	סימן ט – הליכים נוספים לאחר קדם משפט.....
421	שער חמישה עשר – הדיון.....
423	פרק א – הדיון – כללים.....
425	סימן א – בית המשפט מנווט את הדיון.....
426	סימן ב – ניהול הדיון.....
427	סימן ג – חילופי שופט.....
429	סימן ד – הגשת עדויות בתצהיר.....
430	סימן ה – סיכומים.....
432	סימן ו – הסכמה דיונית.....
434	סימן ז – ביטול ההסדר או אי-כיבודו.....
435	פרק ב – איחוד הדיון והפרדת הדיון.....
437	סימן א – איחוד הדיון.....
438	סימן ב – הפרדת הדיון.....

441	פרק ג – הדיון – התייצבות
443	סימן א – אי-התייצבות לדיון
443	סימן ב – תובע שאינו מתייצב
445	סימן ג – בעלי דין אחרים שאינם מתייצבים
447	פרק ד – רישום פרוטוקול
449	סימן א – החקיקה והפסיקה הקודמות
450	סימן ב – אופן רישום הפרוטוקול
451	סימן ג – בקשה לתיקון פרוטוקול
452	סימן ד – הפרוטוקול בבקשה לפסלות שופט
452	סימן ה – הפרוטוקול בהליכי בוררות
453	פרק ה – שינוי מועד דיון
455	סימן א – שינוי מועד דיון
455	סימן ב – הגשת הבקשה לשינוי מועד דיון
456	סימן ג – דחייה ללא מועד
457	סימן ד – הנזק הטמון בדחיית הדיון
458	סימן ה – אי-היעתרות לבקשת דחייה
461	פרק ו – עיכוב והפסקת הליכים
461	סימן א – עיכוב הדיון
464	סימן ב – הפסקת תובענה מיוזמת התובע
465	סימן ג – הדיון בבקשה להפסקת הליכים
467	סימן ד – הפסקה בתנאים
467	סימן ה – מחיקת תובענה מחמת חוסר מעש
469	סימן ו – עיכוב דיון עקב הליכי בוררות
471	פרק ז – סדר הטיעון והבאת ראיות
473	סימן א – הבאת ראיות
476	סימן ב – דרך הבאת הראיות
476	סימן ג – שינוי סדר הבאת ראיות
477	סימן ד – האם ניתן להגיש בקשת רשות ערעור
478	סימן ה – סדר הטיעון בתביעות מסוגים שונים
480	סימן ו – ראיות מפריכות
481	סימן ז – נזק ראיתי
483	שער שישה עשר – תובענות בדיון מהיר
485	סימן א – עקרונות כלליים
486	סימן ב – סוגי תובענות
487	סימן ג – כתב תביעה, כתב הגנה וכתב תשובה
488	סימן ד – הודעה לצד שלישי
488	סימן ה – הליכי טרום דיון

489	סימן ו – תצהירי עדות ראשית של עדים
490	סימן ז – פסק הדין
491	סימן ח – הליכי ערעור
492	סימן ט – נושאים דינוניים נוספים
493	שער שבעה עשר – עדות
495	פרק א – גביית עדות
497	סימן א – גביית עדות
498	סימן ב – חקירה ראשית, נגדית וחוזרת
500	סימן ג – גביית עדות על אתר
501	סימן ד – גביית עדות מחוץ לתחום השיפוט
502	סימן ה – גביית עדות באמצעות היוועדות חזותית
505	סימן ו – גביית עדות במקרים מיוחדים נוספים
506	סימן ז – הצגת מסמכים
506	סימן ח – שכר עדים והוצאותיהם
507	סימן ט – חיסיון
509	פרק ב – עדים – זימונם
511	סימן א – עקרונות כלליים
512	סימן ב – רלוונטיות העדות
513	סימן ג – המועד להזמנת עדים
513	סימן ד – ערעור בנושא זימון עדים
514	סימן ה – סמכות השופט להעיד עדים
515	סימן ו – זימון הנתבע כעד תביעה
517	סימן ז – הזמנת עובד ציבור לעדות
517	סימן ח – מקרים שונים של זימוני עדים
519	שער שמונה עשר – הליכים מיוחדים
521	פרק א – פיצול סעדים
523	סימן א – עקרונות כלליים
524	סימן ב – פיצול סעדים ופיצול עילות
526	סימן ג – פיצול סעד אחד לסעדי משנה
527	סימן ד – הבקשה להיתר לפיצול סעדים
528	סימן ה – שיקולי בית המשפט
529	סימן ו – הגדרת המונח "עילת תביעה" לצורכי פיצול סעדים
530	סימן ז – חוזה כעילת תביעה
531	סימן ח – תובענה לסעד הצהרתי
532	סימן ט – תיקון התביעה במקום היתר לפיצול סעדים
533	סימן י – הצורך בהיתר בהליכים מסוגים שונים

534	סימן יא – תביעות המוגשות לטריבונלים שונים	534
534	סימן יב – תוצאות המחלף לקבלת ההיתר	534
537	פרק ב – המרצת פתיחה	537
539	סימן א – עקרונות כלליים	539
540	סימן ב – התצהיר התומך בהליך	540
540	סימן ג – סוגי העניינים – כללי	540
542	סימן ד – תביעה בעניינים שונים	542
544	סימן ה – סוגי הליכים שונים	544
546	סימן ו – העברת הדיון בתובענה לפסים רגילים	546
547	סימן ז – השתק מלכפור בכשרות ההליך	547
547	סימן ח – הגשת ההליך	547
547	סימן ט – תשובה מטעם המשיב	547
548	סימן י – השמעת עדים	548
548	סימן יא – כללים דיוניים נוספים	548
551	פרק ג – סעד הצהרתי	551
553	סימן א – מהות הסעד הצהרתי	553
554	סימן ב – עקרונות ההליך	554
556	סימן ג – התועלת שתצמח מקבלת הסעד	556
557	סימן ד – אינטרס לגיטימי לפיצול הדיון	557
559	סימן ה – התיישנות הזכות לסעד הצהרתי	559
560	סימן ו – סעד הצהרתי נגד המדינה	560
561	סימן ז – סעד הצהרתי נגד רשות מינהלית	561
562	סימן ח – סדרי דין	562
564	סימן ט – הליכים שונים	564
567	פרק ד – טען ביניים	567
569	סימן א – עקרונות כלליים	569
570	סימן ב – התצהיר בתמיכה לבקשה	570
571	סימן ג – הליכים מוקדמים	571
572	סימן ד – הליכים המתאימים לטען ביניים	572
574	סימן ה – הליכים שאינם מתאימים לטען ביניים	574
577	פרק ה – חשבונות, חקירות ובדיקות	577
579	סימן א – תביעה למתן חשבונות – הזכות להגישה	579
580	סימן ב – תובענה בשלבים	580
582	סימן ג – ענייני שותפות	582
583	סימן ד – הליכים נוספים	583
585	סימן ה – גילוי מסמכים ושאלונים	585
586	סימן ו – נושאים דיוניים	586
587	סימן ז – חקירות וחשבונות	587
589	סימן ח – בדיקת נכס	589

591	פרק ו – אבעיה
593	סימן א – עקרונות כלליים
594	סימן ב – סדרי הדין
595	סימן ג – אבעיה בהליכי בוררות
596	סימן ד – אבעיה בהליכים שונים
597	סימן ה – ערעור על החלטה באבעיה
599	פרק ז – תביעות קטנות
601	סימן א – עקרונות כלליים
602	סימן ב – איסור על ייצוג משפטי
603	סימן ג – סדרי הדין
605	סימן ד – פסק הדין
606	סימן ה – רשות ערעור
608	סימן ו – העברת הדיון לבית משפט השלום
608	סימן ז – העברת הדיון להליך של בוררות
611	פרק ח – אינטרנט
613	סימן א – עקרונות כלליים
613	סימן ב – מקרים שנדונו
617	שער תשעה עשר – מומחים
619	פרק א – מומחים
623	סימן א – עקרונות כלליים
624	סימן ב – החיקוקים המיושמים
624	סימן ג – קביעת מעמדו של אדם כמומחה
625	סימן ד – מינוי מומחה בהסכמה
626	סימן ה – מומחים מטעם בעלי הדין
627	סימן ו – המועדים להגשת חוות דעת של מומחה מטעם בעל דין
628	סימן ז – הגשת חוות דעת של מומחה
629	סימן ח – חקירת מומחה
631	סימן ט – שכרו של מומחה והוצאותיו
631	סימן י – תיקון כתב טענות לאחר הגשת חוות דעת
632	סימן יא – נושאים דיוניים נוספים
633	פרק ב – מומחה מטעם בית המשפט
635	סימן א – מינוי המומחה – הכללים
637	סימן ב – חקירת המומחה
638	סימן ג – הזכות להציג שאלות הבהרה
639	סימן ד – מינוי בקדם משפט
640	סימן ה – כללים דיוניים
642	סימן ו – תביעה נגד המומחה

643	..... סוגי מומחים	פרק ג –
645	..... סימן א – סוגי מומחים	
645	..... מומחה לדין זר (חוץ)	סימן ב –
646	..... מינוי מומחים בהליכים מסוגים שונים	סימן ג –
647	..... סוגים שונים של מומחים	סימן ד –
648	..... מומחה כבורר או כמעין בורר	סימן ה –
651	..... שמאים	פרק ד –
653	..... מינוי שמאי מקרקעין	סימן א –
654	..... קביעת שווי	סימן ב –
655	..... פסילת חוות דעת	סימן ג –
657	..... עדותו של שמאי	סימן ד –
657	..... מה בין שמאי לבורר	סימן ה –
659	..... שער עשרים – מומחים רפואיים	
661	..... מומחים רפואיים – הליכים רגילים	פרק א –
663	..... עקרונות כלליים	סימן א –
664	..... הגדרת מונחים	סימן ב –
665	..... מינוי מומחה רפואי	סימן ג –
666	..... מינוי מומחה רפואי – הוראות נוספות	סימן ד –
667	..... מומחים בתחומים רפואיים שונים	סימן ה –
668	..... מומחה רפואי אינו פוסק	סימן ו –
669	..... פסילת המומחה	סימן ז –
669	..... הבדיקה הרפואית	סימן ח –
671	..... חוות דעת רפואיות	פרק ב –
673	..... עקרונות כלליים	סימן א –
674	..... הוספת חוות דעת	סימן ב –
676	..... החובה להגיש חוות דעת	סימן ג –
677	..... פטור מהגשת חוות דעת	סימן ד –
678	..... פסילת חוות דעת רפואית	סימן ה –
679	..... חקירת המומחה	סימן ו –
679	..... סדרי דין	סימן ז –
681	..... נפגעי תאונות דרכים	פרק ג –
683	..... מינוי על פי תקנות המומחים	סימן א –
685	..... מהות התפקיד	סימן ב –
685	..... הגשת המסמכים הרפואיים	סימן ג –
686	..... טיפול רפואי מהו	סימן ד –
686	..... האיסור להגיש חוות דעת רפואית	סימן ה –
688	..... הוראות נוספות	סימן ו –

689	סימן ז – מומחים בתחומים רפואיים שונים
691	סימן ח – מומחה רפואי נוסף
692	סימן ט – הגשת חוות דעת על פי תקנות המומחים
694	סימן י – חקירת המומחה
695	סימן יא – פסילת חוות דעת
697	פרק ד – קביעת דרגת נכות על פי דין
699	סימן א – הדין החל
699	סימן ב – בקשה להיתר להביא ראיות לסתור
701	סימן ג – פטור מהחובה להפעלת הסעיף
703	שער עשרים ואחד – סעדים זמניים – כללים
705	פרק א – סעדים זמניים – מטרות ושיקולים
707	סימן א – מטרתם של הסעדים הזמניים
708	סימן ב – שמירת המצב הקיים
709	סימן ג – שימור המצב הראיתי
710	סימן ד – שיקולי בית המשפט ותנאיו
711	סימן ה – עילת תביעה וראיות לכאורה
712	סימן ו – מאזן הנוחות
713	סימן ז – שיקולי יושר
715	סימן ח – שיהוי
716	סימן ט – תביעה נגד מגיש בקשה לסעד זמני
717	פרק ב – הגשת בקשה לסעד זמני
719	סימן א – עקרונות כלליים
720	סימן ב – הדיון בבקשה לסעד זמני
722	סימן ג – ההליך הזמני וההליך העיקרי
724	סימן ד – לפני הגשת התובענה ולאחר מתן הפסק
725	סימן ה – תוקפו ומעמדו של הצו הזמני
726	סימן ו – צו במעמד צד אחד
727	סימן ז – הסמכות לעיון מחדש
729	סימן ח – עיון מחדש עקב שינוי נסיבות
730	סימן ט – בעלי דין
731	סימן י – תובענה המועברת לבית משפט אחר
733	פרק ג – סעדים זמניים – ערבויות
735	סימן א – המצאת ערובה
736	סימן ב – סוגי ערובות
738	סימן ג – חילוט עירבון, החזרת ערבות ועירבון
739	סימן ד – תביעה למימוש ערובה

741	.....	סעדים זמניים שונים	פרק ד –
743	.....	סימן א – סעדים בתחום דיני המעמד האישי	
744	.....	סימן ב – צו החוסם הגשת תביעה	
744	.....	סימן ג – סעדים זמניים נוספים	
746	.....	סימן ד – סעדים זמניים בערעור	
747	.....	סימן ה – סעדים זמניים בהליכי בוררות	
749	.....	שער עשרים ושניים – סעדים זמניים – סוגים	
751	.....	סימן א – עיקול זמני – כללים	פרק א –
753	.....	סימן א – עקרונות כלליים	
753	.....	סימן ב – החיקוקים המיושמים	
755	.....	סימן ג – הכללים הנוהגים בהטלת עיקול זמני	
756	.....	סימן ד – סוגי תובענות	
757	.....	סימן ה – אצל מי ניתן לעקל ?	
759	.....	סימן ו – שיקולי בית המשפט	
761	.....	סימן ז – שיקולים חוקתיים	
761	.....	סימן ח – הנכסים המעוקלים	
762	.....	סימן ט – סוגי נכסים	
764	.....	סימן י – חשבונות בנקים	
764	.....	סימן יא – נכסים פטורים מעיקול	
766	.....	סימן יב – הליכי ערעור	
767	.....	בקשה לעיקול זמני	פרק ב –
769	.....	סימן א – בקשה לעיקול זמני	
770	.....	סימן ב – ערובה לצו עיקול זמני	
772	.....	סימן ג – המרת העיקול הזמני	
773	.....	סימן ד – ביטול צו עיקול זמני	
775	.....	סימן ה – כללים בבקשה לביטול צו עיקול זמני	
776	.....	סימן ו – פקיעתו של צו עיקול זמני	
778	.....	סימן ז – אין צורך באישור עיקול נגד נתבע	
778	.....	סימן ח – אישור עיקול נגד מחזיק	
783	.....	עיקול זמני – סוגים שונים	פרק ג –
785	.....	סימן א – צו להגבלת השימוש בנכס	
785	.....	סימן ב – עיקול זמני והערת אזהרה	
787	.....	סימן ג – עיקול זמני והליכים אחרים	
788	.....	סימן ד – החלת חוק ההוצאה לפועל	
791	.....	עיכוב יציאה מן הארץ	פרק ד –
793	.....	סימן א – עקרונות כלליים	
794	.....	סימן ב – החיקוקים המיושמים	

795	סימן ג – שיקולי בית המשפט
797	סימן ד – שיקולים חוקתיים
797	סימן ה – יציאה לצמיתות או לתקופה ממושכת
798	סימן ו – הכבדה ממשית על קיום ההליך או על ביצוע פסק הדין
799	סימן ז – הבקשה למתן הצו
802	סימן ח – צו עיכוב יציאה נגד תושב חוץ
803	סימן ט – בית הדין הרבני
804	סימן י – צו עיכוב יציאה נגד נתבעים שונים
807	פרק ה – צו מניעה זמני
809	סימן א – התשתית המשפטית
810	סימן ב – השיקולים בדיון בבקשה
811	סימן ג – מאזן הנוחות
812	סימן ד – דיני יושר
812	סימן ה – תובענה בענייני מקרקעין
813	סימן ו – בנקאות וחברות
814	סימן ז – צווים בתחום המשפט הציבורי
815	סימן ח – הפרת צו מניעה
815	סימן ט – סדרי דין
816	סימן י – הליכי בוררות
817	פרק ו – צו מניעה זמני – קניין רוחני
819	סימן א – זכויות יוצרים
819	סימן ב – גניבת עין
821	סימן ג – סימני מסחר
823	סימן ד – סעדי קניין רוחני נוספים
825	פרק ז – צו עשה זמני
827	סימן א – הכללים החלים
828	סימן ב – חוזי הפצה
828	סימן ג – מקרים מהפסיקה
831	פרק ח – כינוס נכסים
833	סימן א – עקרונות כלליים
833	סימן ב – כינוס נכסים זמני
835	סימן ג – מי ימונה לתופס נכסים או כונס
836	סימן ד – סמכות הכונס
836	סימן ה – ביצוע תפקיד כונס
838	סימן ו – הליכים משלימים
839	סימן ז – מחזיקים וצדדים שלישיים
841	סימן ח – תפיסת ראיות

843.....	שער עשרים ושלושה – פסק דין
845	פרק א – פסק דין – עקרונות.....
847	סימן א – פסק דין – הגדרתו .....
848	סימן ב – החלטה אחרת – עקרונות.....
849	סימן ג – החלטה אחרת – עיון חוזר .....
850	סימן ד – פסק דין בערכאה ראשונה .....
850	סימן ה – המועד למתן פסק דין .....
851	סימן ו – שימוע פסק דין.....
852	סימן ז – פסק דין ששומע על ידי שופט אחר .....
852	סימן ח – פסק דין בהיעדר הגנה .....
853	סימן ט – "משפט חוזר" בעניין אזרחי .....
854	סימן י – פסק דין שהוצא במרמה.....
856	סימן יא – פסק דין – הבהרתו .....
857	סימן יב – נושאים דיוניים נוספים .....
858	סימן יג – פסק בוררות .....
861	פרק ב – ניסוח פסק דין .....
863	סימן א – עקרונות ההליך .....
864	סימן ב – חובת הנמקה.....
867	פרק ג – פסיקתה .....
869	סימן א – עקרונות כלליים.....
870	סימן ב – פסיקתה משקפת ופסיקתה מבהירה.....
871	סימן ג – ניסוח הפסיקתה.....
872	סימן ד – מועדים בפסיקתה .....
875	פרק ד – פסק דין בהסכמה-בפשרה .....
877	סימן א – פסק דין בהסכמה.....
877	סימן ב – אכיפת פסק דין בהסכמה .....
878	סימן ג – ביטול פסק דין בהסכמה .....
879	סימן ד – פסק דין בפשרה .....
882	סימן ה – פשרה על פי סעיף 79א לחוק בתי המשפט .....
885	סימן ו – הליכי גישור.....
889	פרק ה – פסק דין חלקי .....
891	סימן א – עקרונות כלליים.....
891	סימן ב – מה בין "פסק דין חלקי" ל"החלטה אחרת".....
893	סימן ג – תביעה למתן חשבונות.....
893	סימן ד – תביעות נזיקין.....
895	סימן ה – דיני חוזים.....
895	סימן ו – ענייני מקרקעין.....

896	סימן ז – ענייני מעמד אישי
896	סימן ח – הליכים שונים
897	סימן ט – הליכי בוררות
899	פרק ו – תיקון פסק דין
901	סימן א – עקרונות כלליים
902	סימן ב – טעות מהותית לעומת טעות סופר
903	סימן ג – הגשת הבקשה לתיקון
904	סימן ד – המועדים להגשת הבקשה
905	סימן ה – תיקון טעות בנושאי הוצאות, ריבית והצמדה
906	סימן ו – תיקון טעות בהסכם שאושר בפסק דין
906	סימן ז – תיקון בפסק דין של בית המשפט העליון
907	סימן ח – תיקון טעות בהליכים אחרים
908	סימן ט – הליכי ערעור על ההחלטה
909	סימן י – מועדי הערעור
910	סימן יא – תיקון פסק בוררות
913	פרק ז – ביטול פסק דין (או החלטה)
915	סימן א – עקרונות כלליים
916	סימן ב – החלטה שניתנה במעמד צד אחד
916	סימן ג – ביטול מחובת הצדק
917	סימן ד – ביטול על פי שיקול דעת
920	סימן ה – הבקשה לביטול
921	סימן ו – ביטול פסק דין בתביעות שונות
923	סימן ז – הערעור על ההחלטה בבקשה לביטול
923	סעיף א – החלטה אחרת הטעונה רשות ערעור
924	סעיף ב – הצו בעניין סוגי החלטות שלא תינתן בהן רשות ערעור
925	סעיף ג – החלטות בהליכים שונים
925	סימן ח – הדיון בבקשה לביטול צו ארעי
926	סימן ט – מה בין בקשה לביטול לבין הגשת ערעור?
929	פרק ח – אכיפת פסק חוץ והכרה בו
931	סימן א – החוק המסמיך
932	סימן ב – אכיפת פסק חוץ
932	סימן ג – הדרישה להדדיות באכיפה
933	סימן ד – סדרי דין באכיפה
935	סימן ה – הכרה בפסק חוץ
936	סימן ו – הכרה בפסק חוץ בתובענה ייצוגית
936	סימן ז – פסק בוררות חוץ
939	פרק ט – ביזיון בית משפט
941	סימן א – עקרונות כלליים
943	סימן ב – אופי ההליך

943	סימן ג – הליך שיורי
944	סימן ד – תנאים למתן הצו
945	סימן ה – טעמי התגוננות
946	סימן ו – פסק דין מוסכם
947	סימן ז – סדרי דין
948	סימן ח – הליכי ערעור
951	פרק י – ביזיון – הסנקציה הננקטת
953	סימן א – הסנקציה הננקטת – מבוא
954	סימן ב – הטלת קנסות
955	סימן ג – הטלת מאסר
956	סימן ד – כפיית ציות בהליכים שונים
957	סימן ה – ירידה לנכסיו של הנעדר מִישראל
957	סימן ו – סירוב עד להיחקר

כרך ב

959	שער עשרים וארבעה – הערעור – כללים
961	פרק א – כללי הערעור
963	סימן א – מהותה של זכות הערעור
965	סימן ב – מותב בית משפט של ערעור
965	סימן ג – מותב דן יחיד
966	סימן ד – טריבונלים שונים
967	סימן ה – הליך ההגשה
968	סימן ו – המועדים להגשת ערעור
970	סימן ז – מועדים בהליכים מיוחדים
970	סימן ח – נימוקי הערעור
972	סימן ט – תיקון כתב הערעור
973	סימן י – עיקרי טיעון ותיק מוצגים
977	פרק ב – בעלי הדין בערעור
979	סימן א – למי ניתנת זכות הערעור
981	סימן ב – צירוף משיב על ידי בעל דין
982	סימן ג – צירוף משיב בהוראת בית המשפט
984	סימן ד – חילופי בעל דין
984	סימן ה – איחוד בעלי דין וערעור בתובענות שאוחדו
987	פרק ג – הדיון בערעור
989	סימן א – דיון מקדמי בערעור
990	סימן ב – סיכום טענות בכתב
991	סימן ג – אי-התייצבות לערעור
992	סימן ד – פסק הדין בערעור

995	סימן ה – בקשה להחלטת ביניים בערעור
996	סימן ו – נושאים דיוניים נוספים
999	פרק ד – סמכותו של בית המשפט בערעור
1001	סימן א – עקרונות כלליים
1003	סימן ב – סעד לבעל דין שלא ערער
1004	סימן ג – מקרים שונים
1005	פרק ה – ערעור שכנגד
1007	סימן א – עקרונות כלליים
1007	סימן ב – הוראות דיון שונות
1009	סימן ג – ערעורים שכנגד בנושאים שונים
1011	פרק ו – ערובה להוצאות המשיב בערעור
1013	סימן א – עקרונות כלליים
1014	סימן ב – חלופת ערובה
1015	סימן ג – פטור מחובת הפקדת ערובה
1016	סימן ד – הפקדת ערובה לעומת תשלום אגרה
1017	סימן ה – דחיית הערעור מחמת היעדר ערובה
1018	סימן ו – הליכים שונים
1021	פרק ז – ראיות נוספות בערעור
1023	סימן א – עקרונות כלליים
1024	סימן ב – שיקולי תום לב
1025	סימן ג – החזרת הדיון
1025	סימן ד – מקרים מהפסיקה
1027	שער עשרים וחמישה – בקשת רשות ערעור
1029	פרק א – בקשת רשות ערעור
1031	סימן א – הגשת הבקשה לרשות ערעור
1033	סימן ב – היקף הבקשה
1034	סימן ג – המועדים להגשת הבקשה
1035	סימן ד – החלטת בית המשפט בבקשה לרשות ערעור
1036	סימן ה – רשות ערעור בגלגול נוסף
1039	סימן ו – רשות ערעור על החלטה בעניין סעד זמני
1039	סימן ז – הליכי הוצאה לפועל
1040	סימן ח – רשות ערעור בנושאים שונים
1041	סימן ט – הגשת בקשה לרשות ערעור כהגשת ערעור
1042	סימן י – המרת בקשה לרשות ערעור לכתב ערעור
1043	פרק ב – בקשת רשות ערעור – החקיקה החדשה
1045	סימן א – עקרונות כלליים

1047.....	סימן ב – קביעת מועדים
1047.....	סימן ג – הארכת מועדים
1048.....	סימן ד – היקף כתבי טענות
1048.....	סימן ה – פיצול דיון
1049.....	סימן ו – החלטה בעניין זימון עדים
1051.....	סימן ז – החלטה בעניין סדר הבאת הראיות
1052.....	סימן ח – ביטול פסק דין
1053.....	סימן ט – הוצאות משפט
1054.....	סימן י – החלטה בעניין רשות להתגונן
1054.....	סימן יא – החלטה בעניין גילוי מסמכים
1057.....	פרק ג – ערעור בזכות וערעור ברשות
1059.....	סימן א – עקרונות כלליים
1060.....	סימן ב – בקשה לתיקון פסק דין
1061.....	סימן ג – בקשה לביטול פסק דין
1062.....	סימן ד – הליכים בדיני מקרקעין
1062.....	סימן ה – הליכים בדיני פירוק חברות
1063.....	סימן ו – אישור תביעה ייצוגית ותביעה נגזרת
1064.....	סימן ז – צו בפשיטת רגל
1065.....	סימן ח – הליכים על פי התקנות
1067.....	סימן ט – הליכים לפי חיקוקים אחרים
1069.....	סימן י – פסק דין חלקי ו"החלטה אחרת"
1070.....	סימן יא – ערעור על "החלטה אחרת" במסגרת ערעור על פסק הדין
1072.....	סימן יב – החלטה או פסק דין בענייני בוררות
1075.....	שער עשרים ושישה – עיכוב ביצוע
1077.....	פרק א – עיכוב ביצוע פסק דין
1079.....	סימן א – עקרונות ההליך
1080.....	סימן ב – עיכוב ביצוע – מהו?
1081.....	סימן ג – ההליך הדיוני בבקשה לעיכוב ביצוע
1082.....	סימן ד – שיקולי בית המשפט
1083.....	סימן ה – מימוש בטוחות
1084.....	סימן ו – נושאים דיוניים נוספים
1086.....	סימן ז – סוגי מקרים
1089.....	סימן ח – בתי משפט לעניינים מינהליים
1091.....	פרק ב – עיכוב ביצוע פסקי דין כספיים
1093.....	סימן א – עקרונות כלליים
1094.....	סימן ב – עיכוב ביצוע חלקי
1095.....	סימן ג – חוסנו הכלכלי של התובע

1096.....	סימן ד – חוסנו הכלכלי של הנתבע.....
1097.....	סימן ה – מימוש נכסים לצורך ביצוע פסק דין כספי .....
1099	פרק ג – עיכוב ביצוע – מקרקעין ועסקים .....
1101.....	סימן א – עיכוב ביצוע פסקי דין בענייני מקרקעין .....
1102.....	סימן ב – מניעת העברת רישום המקרקעין .....
1104.....	סימן ג – פינוי מדירת מגורים – היעדרות לבקשת העיכוב .....
1105.....	סימן ד – פינוי מדירת מגורים – סירוב לבקשת העיכוב .....
1107.....	סימן ה – מימוש נכס .....
1108.....	סימן ו – פינוי מנכס עסקי .....
1111	פרק ד – עיכוב ביצוע – דיני חברות .....
1113.....	סימן א – רכישת ומכירת מניות .....
1114.....	סימן ב – נתונים חשבונאים .....
1114.....	סימן ג – חברת חוץ .....
1114.....	סימן ד – נושאים נוספים .....
1115	פרק ה – עיכוב ביצוע – מידע וחשבונות .....
1117.....	סימן א – מסירת חשבונות .....
1117.....	סימן ב – חופש המידע .....
1118.....	סימן ג – מידע נוסף .....
1119	פרק ו – סעד זמני בערעור .....
1121.....	סימן א – עקרונות ההליך .....
1122.....	סימן ב – שיקולי בית המשפט .....
1123.....	סימן ג – מאזן הנוחות .....
1124.....	סימן ד – צו מניעה זמני בערעור .....
1126.....	סימן ה – צו עיקול זמני בערעור .....
1127.....	סימן ו – נושאים נוספים .....
1129.....	שער עשרים ושבעה – משפחה – בגירים .....
1131	פרק א – משפחה – סמכויות .....
1133.....	סימן א – עקרונות כלליים .....
1133.....	סימן ב – סמכות בינלאומית .....
1134.....	סימן ג – סמכות עניינית .....
1134.....	סימן ד – סמכות מקומית .....
1135.....	סימן ה – תחולת תקנות סדר הדין האזרחי על ההליכים .....
1136.....	סימן ו – רשימת הנושאים .....
1138.....	סימן ז – המונח "ענייני משפחה" .....
1139.....	סימן ח – סכסוך בתוך המשפחה .....

1141	מזונות בני זוג	פרק ב –
1143	הכללים החלים	סימן א –
1144	מזונות זמניים	סימן ב –
1146	מדור ספציפי	סימן ג –
1146	סמכות בית משפט של פשיטות רגל	סימן ד –
1149	יחסי ממון בין בני זוג	פרק ג –
1151	חזקת שיתוף בנכסים ויחסי ממון בין בני זוג	סימן א –
1152	דיני השיתוף בנכסים	סימן ב –
1153	סעיף 8 לחוק יחסי ממון בין בני זוג	סימן ג –
1154	השפעת החוק על יחסים עם גורמים חיצוניים	סימן ד –
1155	נושאים דיוניים	סימן ה –
1155	אישור הסכם ממון	סימן ו –
1156	הזכות לגימלה	סימן ז –
1158	דירת מגורים	סימן ח –
1158	סוגי נכסים שנרוננו	סימן ט –
1161	תובענות שונות בענייני משפחה	פרק ד –
1163	פירוק שיתוף בנכסים	סימן א –
1164	בקשה ליישוב סכסוך	סימן ב –
1164	כשרות משפטית ואפורופסות	סימן ג –
1165	מניעת אלימות במשפחה – צו הגנה	סימן ד –
1166	תביעת גירושין	סימן ה –
1167	תובענות נוספות	סימן ו –
1169	מומחים בענייני משפחה	פרק ה –
1171	הסמכות למנות מומחים	סימן א –
1172	מומחים בתחומי משפטים שונים	סימן ב –
1175	סדרי דין בנושאי משפחה	פרק ו –
1177	עקרונות כלליים	סימן א –
1177	פתיחת הליכים	סימן ב –
1178	בעלי דין	סימן ג –
1179	גילוי מסמכים	סימן ד –
1181	קדם משפט	סימן ה –
1181	תצהירים	סימן ו –
1182	הדיון	סימן ז –
1183	עדות	סימן ח –
1184	החלטה ופסק דין	סימן ט –
1184	נושאים דיוניים נוספים	סימן י –

1187	סעדים זמניים בנושאי משפחה	פרק ז –
1189	עיקול זמני	סימן א –
1189	עיצוב יציאה מן הארץ	סימן ב –
1190	צו מניעה	סימן ג –
1190	כונס נכסים	סימן ד –
1191	סעדים זמניים נוספים	סימן ה –
1193	דיני ערעור בדיני משפחה	פרק ח –
1195	ערעור על פסקי דין של בית המשפט לענייני משפחה	סימן א –
1196	סמכות בית המשפט בערעור	סימן ב –
1197	בית המשפט לענייני משפחה כערכאת ערעור	סימן ג –
1199	בית דין רבני	פרק ט –
1201	יחסי גומלין עם בית הדין הרבני	סימן א –
1201	חיקוקים רלוונטיים	סימן ב –
1202	כללי הכריכה ומרוץ הסמכויות	סימן ג –
1203	כריכה בענייני מזונות וחינוך	סימן ד –
1204	כריכה בענייני רכוש	סימן ה –
1205	אישור הסכם בין בני הזוג ומשמעותו	סימן ו –
1206	תושבי חוץ	סימן ז –
1206	יישום חוק יחסי ממון בין בני זוג	סימן ח –
1207	הליכי ערעור	סימן ט –
1207	סמכויות מיוחדות	סימן י –
1209	בית הדין השרעי	סימן יא –
1211	שער עשרים ושמונה – משפחה – קטינים	
1213	אימוץ ילדים	פרק א –
1215	עקרונות כלליים	סימן א –
1216	השלב הראשון: האם הקטין הוא בר-אימוץ	סימן ב –
1218	השלב השני: צו אימוץ לקטין שהוכרז כבר-אימוץ	סימן ג –
1219	קרובי הקטין	סימן ד –
1220	מועדים ועיצוב ביצוע	סימן ה –
1221	מומחים	סימן ו –
1223	מזונות קטינים	פרק ב –
1225	עקרונות כלליים	סימן א –
1226	סכום המזונות	סימן ב –
1227	בית דין רבני	סימן ג –
1228	קטינים מאומצים חלקית	סימן ד –
1228	פשיטת רגל של ההורה	סימן ה –

1229	משמורת קטינים	פרק ג –
1231	סימן א – עקרונות כלליים	
1232	סימן ב – הסדרי ראייה	
1232	סימן ג – שיקולי בית המשפט	
1235	סימן ד – משמורת מחוץ לישראל	
1236	סימן ה – משמורת נכדים	
1236	סימן ו – הליכי ערעור	
1239	תובענות להחזרת ילד לחוץ לארץ	פרק ד –
1241	סימן א – עקרונות האמנה	
1243	סימן ב – מקום מגורים רגיל	
1244	סימן ג – תנאים למתן הצו	
1244	סימן ד – הימשכות ההליכים	
1245	סימן ה – חריג לחובת ההחזרה המידית	
1246	סימן ו – מינוי מומחים	
1246	סימן ז – סדרי דין	
1249	תובענות שונות	פרק ה –
1251	סימן א – עקרונות כלליים	
1251	סימן ב – אבהות	
1252	סימן ג – הורות	
1254	סימן ד – פונדקאות	
1254	סימן ה – שינוי שם	
1255	שער עשרים ותשעה – דיני ירושה	
1257	סמכויות בענייני ירושה	פרק א –
1259	סימן א – עקרונות כלליים	
1260	סימן ב – סמכותו של בית המשפט לענייני משפחה	
1261	סימן ג – סמכות בינלאומית	
1262	סימן ד – סמכות בית הדין הדתי	
1262	סימן ה – סמכויות הרשם לענייני ירושה	
1263	סימן ו – הליכי התנגדות	
1263	סימן ז – תביעת יורש ותביעה נגד העיזבון	
1265	סימן ח – ידועה בציבור	
1265	סימן ט – קופת גמל	
1266	סימן י – הליכי ערעור	
1267	בקשות בענייני ירושה	פרק ב –
1269	סימן א – בקשות לצו ירושה	
1270	סימן ב – הסתלקויות	
1271	סימן ג – מסמכים שחובה לצרפם	
1272	סימן ד – הוכחת מוות	

1275	פרק ג – צוואות
1277.....	סימן א – עקרונות כלליים
1277.....	סימן ב – כשרות הצוואה
1278.....	סימן ג – פרשנות צוואה
1279.....	סימן ד – ביטול צוואה
1280.....	סימן ה – צוואה בנוכחות עדים
1280.....	סימן ו – סדרי דין לעניין צו קיום צוואה
1283	פרק ד – מנהל עיזבון
1285.....	סימן א – בקשה למינוי מנהל עיזבון
1286.....	סימן ב – מינוי מנהל עיזבון
1287.....	סימן ג – פיקוח על מנהל עיזבון
1287.....	סימן ד – שכרו של מנהל עיזבון
1289	שער שלושים – תובענות ייצוגיות
1291	פרק א – תובענות ייצוגיות – עקרונות ההליך
1293.....	סימן א – חקיקת חוק תובענות ייצוגיות
1294.....	סימן ב – נושאי התובענה הייצוגית
1294.....	סימן ג – עילת התביעה
1296.....	סימן ד – הכללים לאישור התובענה
1298.....	סימן ה – אישור תובענה בהיעדר תנאים
1298.....	סימן ו – הסתלקות מההליך
1299.....	סימן ז – אישור הסדר פשרה
1301	פרק ב – הקבוצה ומייצג הקבוצה
1303.....	סימן א – הגדרת הקבוצה
1304.....	סימן ב – מייצג הקבוצה
1305.....	סימן ג – החלפת התובע המייצג
1307	פרק ג – הגשת הבקשה
1309.....	סימן א – הגשת בקשה בכתב
1309.....	סימן ב – בקשה קודמת לאישור
1311	פרק ד – קביעת הפיצוי
1313.....	סימן א – שיקול הדעת בקביעת הפיצוי
1314.....	סימן ב – גמול לתובע המייצג
1315.....	סימן ג – הגמול לתובע המייצג גם אם לא אושרה התובענה
1316.....	סימן ד – שכר טרחתו של בא כוח התובע המייצג
1319	פרק ה – תובענות ייצוגיות – סדרי דין
1321.....	סימן א – תיקון הבקשה לאישור תובענה ייצוגית
1322.....	סימן ב – סילוק על הסף

1323.....	סימן ג – איחוד תובענות.....
1325.....	סימן ד – הוצאות משפט.....
1325.....	סימן ה – נושאים דיוניים נוספים.....
1329.....	סימן ו – פסק חוץ בתובענה ייצוגית.....
1331.....	פרק ו – תובענות ייצוגיות – גילוי מסמכים.....
1333.....	סימן א – צו לגילוי מסמכים.....
1335.....	סימן ב – השלב המקדמי.....
1335.....	סימן ג – צו כלפי צד שלישי.....
1335.....	סימן ד – הליכי ערעור בנושא צו גילוי מסמכים.....
1337.....	פרק ז – תובענות ייצוגיות – הליכי הערעור.....
1339.....	סימן א – ערעור על החלטה המאשרת תביעה ייצוגית.....
1340.....	סימן ב – ערעור על החלטה הדוחה אישור תביעה ייצוגית.....
1340.....	סימן ג – עיכוב ביצוע.....
1342.....	סימן ד – נושאים אחרים.....
1345.....	שער שלושים ואחד – תובענות ייצוגיות שונות.....
1347.....	פרק א – תובענות ייצוגיות נגד רשות.....
1349.....	סימן א – עקרונות ההליך.....
1350.....	סימן ב – גבייה שלא כדין.....
1351.....	סימן ג – הודעת חדילה.....
1353.....	סימן ד – בקשות לאישור תובענה ייצוגית בענייני ארנונה.....
1354.....	סימן ה – קביעת גמול ושכר טרחה.....
1355.....	פרק ב – תובענה ייצוגית על פי חוק הגנת הצרכן.....
1357.....	סימן א – תכלית חוק הגנת הצרכן.....
1358.....	סימן ב – קבוצה צרכנית.....
1359.....	סימן ג – הטעיית הצרכן.....
1360.....	סימן ד – הטעיית הצרכן כעולה נזיקת.....
1361.....	סימן ה – דרישת הקשר הסיבתי.....
1363.....	פרק ג – תובענה ייצוגית בנושא ניירות ערך.....
1365.....	סימן א – עקרונות כלליים.....
1366.....	סימן ב – חובת דיווח.....
1367.....	פרק ד – סוגים נוספים של תובענות.....
1369.....	סימן א – בנקאות.....
1370.....	סימן ב – תקשורת.....
1370.....	סימן ג – תובענות נוספות.....

1373.....	שער שלושים ושניים – תביעה נגזרת.....
1375	פרק א – תביעה נגזרת – עקרונות.....
1377.....	סימן א – עקרונות כלליים.....
1378.....	סימן ב – המצב המשפטי לפני חקיקת החוק.....
1379.....	סימן ג – הגנה נגזרת.....
1381	פרק ב – תביעה נגזרת – סדרי דין.....
1383.....	סימן א – בעלי דין.....
1384.....	סימן ב – גילוי מסמכים.....
1386.....	סימן ג – עיון במסמכים.....
1387.....	סימן ד – הגשת ערעור.....
1388.....	סימן ה – נושאים דיוניים נוספים.....
1391.....	שער שלושים ושלושה – פירוק חברות ושותפויות.....
1393	פרק א – פירוק חברות.....
1395.....	סימן א – הקפאת הליכים.....
1395.....	סימן ב – חדלות פירעון.....
1396.....	סימן ג – מכירת פעילות החברה.....
1397.....	סימן ד – אחריות אישית של בעל תפקיד.....
1399.....	סימן ה – אחריות אישית של הנאמן.....
1399.....	סימן ו – שכר טרחתו של הנאמן.....
1401	פרק ב – סדרי דין בפירוק חברות.....
1403.....	סימן א – סדרי דין.....
1406.....	סימן ב – החלטה בהליכים לפירוק חברה.....
1407.....	סימן ג – דיני הערעור.....
1409	פרק ג – שותפויות ואגודות שיתופיות.....
1411.....	סימן א – שותפויות.....
1412.....	סימן ב – אגודות שיתופיות.....
1413.....	שער שלושים וארבעה – הליכי פשיטת רגל.....
1415	פרק א – הליכי פשיטת רגל.....
1417.....	סימן א – עקרונות כלליים.....
1417.....	סימן ב – הנאמן בפשיטת רגל.....
1419.....	סימן ג – פושט הרגל.....
1420.....	סימן ד – תביעת חוב.....
1421.....	סימן ה – נושה מובטח.....
1422.....	סימן ו – הסדר נושים.....
1422.....	סימן ז – ביטול הענקה.....

- 1424..... סימן ח – חדלות פירעון
- 1424..... סימן ט – קציבת מזונות.....
- 1427 ..... פרק ב – הליכי פשיטת רגל – סדרי דין
- 1429..... סימן א – סעדים זמניים.....
- 1429..... סימן ב – עיכוב ביצוע.....
- 1431..... סימן ג – עיון מחדש.....
- 1432..... סימן ד – סדרי דין.....
- 1433..... סימן ה – מועדים.....
- 1434..... סימן ו – דיני הערעור.....
- 1436..... סימן ז – כונס הנכסים הרשמי.....
- 1437 ..... שער שלושים וחמישה – המצאות.....
- 1439 ..... פרק א – דרכי המצאה.....
- 1441..... סימן א – עקרונות כלליים.....
- 1442..... סימן ב – הגדרות.....
- 1443..... סימן ג – דרכי המצאה לפי תקנות התשמ"ד.....
- 1445..... סימן ד – המצאה אישית.....
- 1445..... סימן ה – המצאה בדואר.....
- 1446..... סימן ו – תחליף המצאה.....
- 1447..... סימן ז – המצאה בפקסימיליה.....
- 1448..... סימן ח – המצאה בפקסימיליה לעורך דין.....
- 1449..... סימן ט – המצאה בפקסימיליה לבית המשפט.....
- 1450..... סימן י – המצאת כתב בי-דין אלקטרוני באמצעי אלקטרוני.....
- 1453 ..... פרק ב – הנמענים השונים.....
- 1455..... סימן א – מען להמצאת כתבי בי-דין.....
- 1456..... סימן ב – המצאה לידי מורשים.....
- 1458..... סימן ג – המצאה לידי עורך דין.....
- 1459..... סימן ד – המצאה לבן משפחה.....
- 1460..... סימן ה – המצאה לתאגיד.....
- 1460..... סימן ו – המצאה למדינה.....
- 1461..... סימן ז – המצאה למדינה זרה.....
- 1462..... סימן ח – המצאות שונות.....
- 1463..... סימן ט – המצאה בהליכי בוררות.....
- 1465 ..... פרק ג – המצאה מתוך לתחום המדינה.....
- 1467..... סימן א – עקרונות כלליים.....
- 1467..... סימן ב – הכללים בדבר הליכי ההמצאה.....
- 1470..... סימן ג – נאותות הפורום.....
- 1471..... סימן ד – התזהיר התומך בבקשה.....

1473.....	סימן ה – הודעה לצד שלישי.....
1473.....	סימן ו – ביצוע ההמצאה בפועל.....
1474.....	סימן ז – בקשה לבטל צו המצאה.....
1476.....	סימן ח – ערעור על החלטה המבטלת צו המצאה.....
1479	פרק ד – תובענות הטעונות היתר המצאה מחוץ לתחום המדינה.....
1481.....	סימן א – סוגי תובענות.....
1483.....	סימן ב – סכסוכים בין צדדים לחוזה.....
1484.....	סימן ג – תובענות הקשורות למעשה או למחדל בתחום המדינה.....
1486.....	סימן ד – תובענות הקשורות לצירוף בעל דין דרוש.....
1489.....	שער שלושים ושישה – תצהירים ומועדים.....
1491	פרק א – תצהירים.....
1493.....	סימן א – עקרונות כלליים.....
1494.....	סימן ב – החובה לצרף תצהיר.....
1495.....	סימן ג – חקירת מצהיר.....
1495.....	סעיף א – דרישה לחקירת מצהיר.....
1495.....	סעיף ב – החובה להתייצב לחקירה.....
1496.....	סימן ד – צירוף תצהיר לבקשה בכתב.....
1497.....	סימן ה – חקירת המצהירים בבקשה בכתב.....
1497.....	סימן ו – תצהיר במקום עדות.....
1498.....	סימן ז – תצהיר בהליכים על פי התקנות.....
1501.....	סימן ח – תצהיר בהליכים אחרים.....
1505	פרק ב – המועדים.....
1507.....	סימן א – עקרונות כלליים.....
1507.....	סימן ב – מועדים בכתבי טענות.....
1508.....	סימן ג – דחיית הדיון.....
1508.....	סימן ד – המועדים בהליך הערעור.....
1509.....	סימן ה – "יום מתן ההחלטה".....
1509.....	סימן ו – השפעת הפגרה על המועדים.....
1511.....	סימן ז – המועדים בהליכים לפי התקנות.....
1512.....	סימן ח – המועדים בהליכים אחרים.....
1517	פרק ג – הארכת מועדים.....
1519.....	סימן א – הסמכות להארכת מועדים.....
1520.....	סימן ב – הארכת מועדים שנקבעו בחיקוק – טעם מיוחד.....
1521.....	סימן ג – הארכת מועדים בהליך הערעור.....
1523.....	סימן ד – טעות כטעם מיוחד להארכת מועדים.....
1523.....	סימן ה – סמכות טבועה להארכת מועדים.....
1525.....	סימן ו – הארכת מועדים – מקרים בפסיקה.....

1529.....	שער שלושים ושבעה – פסלות שופטים
1531.....	פרק א – פסלות שופט
1533.....	סימן א – עקרונות ההליך
1534.....	סימן ב – החיקוקים המיושמים
1535.....	סימן ג – חשש ממשי למשוא פנים
1537.....	סימן ד – פסילה עצמית
1539.....	סימן ה – בקשת הפסילה
1540.....	סימן ו – תיעוד בפרוטוקול
1540.....	סימן ז – המועד להעלאתה של טענת הפסלות
1541.....	סימן ח – תגובת השופט וזימונו לעדות
1543.....	סימן ט – החלפת השופט
1543.....	סימן י – פסילת בורר
1545.....	פרק ב – עילות פסלות שופט
1547.....	סימן א – היכרות קודמת
1548.....	סימן ב – הערות הקשורות בניהולו התקין של המשפט
1549.....	סימן ג – החלטות קודמות
1551.....	סימן ד – החזרת הדיון מערכאת הערעור
1552.....	סימן ה – ניהול קדם משפט
1553.....	סימן ו – הגשת תלונות נגד השופט
1554.....	סימן ז – מקרים שונים של בקשות פסילה
1557.....	פרק ג – ערעור על החלטת פסלות שופט
1559.....	סימן א – הגשת הערעור
1560.....	סימן ב – סדרי דין
1561.....	סימן ג – אגרת ערעור ועירבון
1563.....	שער שלושים ושמונה – הסגל השיפוטי
1565.....	פרק א – רשמים – כללי
1567.....	סימן א – עקרונות כלליים
1568.....	סימן ב – ערעור על החלטת הרשם
1569.....	סימן ג – נושאים שנדונו
1570.....	סימן ד – החלטות בית המשפט המחוזי בערעור על החלטות הרשם
1571.....	סימן ה – רשם המכהן גם כשופט בפועל
1572.....	סימן ו – רשם של בית המשפט העליון
1572.....	סימן ז – החלטת רשם בענייני משפחה ופשיטת רגל
1575.....	פרק ב – רשמים – סמכויות
1577.....	סימן א – סמכויות השיפוט של הרשם
1578.....	סימן ב – רשם בכיר

1579.....	סימן ג – שומת הוצאות
1579.....	סימן ד – סעדים זמניים
1580.....	סימן ה – הארכת מועדים
1581.....	סימן ו – סמכויות נוספות
1582.....	סימן ז – סמכויות הרשם בנושאי ערעור
183	פרק ג – מנהל בתי המשפט
1585	פרק ד – עוזר משפטי
1587	פרק ה – מזכיר משפטי
1589	שער שלושים ותשעה – הוצאות משפט
1591	פרק א – הוצאות משפט
1593.....	סימן א – עקרונות כלליים
1594.....	סימן ב – הטלת הוצאות
1595.....	סימן ג – קביעת סכום ההוצאות וחישובן
1598.....	סימן ד – שיקולי בית המשפט
1599.....	סימן ה – התערבותה של ערכאת הערעור
1601.....	סימן ו – הצו המגביל הגשת בקשות רשות ערעור
1601.....	סימן ז – דרך ניהול המשפט
1602.....	סימן ח – הוצאות לטובת אוצר המדינה
1604.....	סימן ט – שכר מומחים
1604.....	סימן י – תביעה ייצוגית
1605.....	סימן יא – חיוב בהוצאות בתביעות ובקשות
1605.....	סימן יב – חיוב בהוצאות בהליכי ערעור
1606.....	סימן יג – הוצאות אישיות לחובת עורך דין
1609	פרק ב – ערובה להוצאות משפט
1611.....	סימן א – חיוב התובע בערובה – אימתי
1613.....	סימן ב – מניעת תביעות סרק
1614.....	סימן ג – תובע שהוא תושב חוץ
1615.....	סימן ד – נושאים דיוניים
1616.....	סימן ה – ערובה להוצאות כשהתובעת היא חברה
1617.....	סימן ו – התיקון בחוק החברות
1621	שער ארבעים – עורכי דין
1623	פרק א – עורכי דין – זכויות וחובות
1625.....	סימן א – עקרונות כלליים
1625.....	סימן ב – התנהגות הפרקליט

1627.....	סימן ג – רשלנות עורך דין .....
1628.....	סימן ד – חיסיון עורך דין .....
1629.....	סימן ה – שכר טרחת עורך דין.....
1631.....	סימן ו – השכר בתובענות מיוחדות אחרות .....
1632.....	סימן ז – הוצאות אישיות לחובת עורך דין.....
1633.....	סימן ח – בתי משפט מינהליים.....
1635	פרק ב – עורכי דין – ייצוג .....
1637.....	סימן א – הקשר עם הלקוח .....
1638.....	סימן ב – חובותיו של הפרקליט המייצג .....
1639.....	סימן ג – ייצוג בהליכים מיוחדים .....
1640.....	סימן ד – כתב הרשאה – ייפוי כוח .....
1642.....	סימן ה – החלפת עורך דין והסתלקותו מייצוג.....
1643.....	סימן ו – הסדר נושא שכר הטרחה.....
1644.....	סימן ז – התייצבות בעל דין והתייצבות פרקליט .....
1647.....	שער ארבעים ואחד – אגרות משפט.....
1649	פרק א – אגרות משפט – החובה והפטור .....
1651.....	סימן א – החובה לשלם אגרת משפט.....
1653.....	סימן ב – פגיעה בזכות הגישה לערכאות.....
1654.....	סימן ג – בקשה לפטור מתשלום האגרה.....
1656.....	סימן ד – יש להראות עילת תביעה.....
1656.....	סימן ה – עניינים פטורים מאגרה.....
1658.....	סימן ו – פטור מתשלום אגרה מול פטור מעירבון .....
1659.....	סימן ז – המדינה כבעלת דין .....
1660.....	סימן ח – מעמד בעלי הדין .....
1661.....	סימן ט – סמכויות הרשם.....
1663	פרק ב – אגרות משפט – סיווג האגרות.....
1665.....	סימן א – החיוב באגרה בתביעה לסכום קצוב .....
1665.....	סימן ב – החזר אגרה ששולמה.....
1666.....	סימן ג – פטור מתשלום המחצית השנייה.....
1667.....	סימן ד – החיוב באגרה בתובענה לפיצויים בשל נזקי גוף .....
1668.....	סימן ה – פטור מתשלום יתרת האגרה בתביעה לפיצויים .....
1669.....	סימן ו – הליך שהתקיים בבית המשפט המחוזי .....
1670.....	סימן ז – הליכים ששוויים אינו ניתן לביטוי בכסף .....
1671.....	סימן ח – הליכים בבית המשפט למשפחה .....
1671.....	סימן ט – תובענות מסוגים שונים.....
1674.....	סימן י – נושאים דיוניים.....
1675.....	סימן יא – הליכי ערעור .....

1677.....	שער ארבעים ושניים – הוראות מעבר
1681.....	מפתחות
1683.....	מפתח חקיקה
1741.....	מפתח פסיקה
1853.....	מפתח ספרים ומאמרים
1855.....	מפתח נושאים

שער עשרים וארבעה – הערעור – כללים

פרק א – כללי הערעור

— מהותה של זכות הערעור	סימן א
— מותב בית משפט שלערעור	סימן ב
— מותב דן יחיד	סימן ג
— טריבונלים שונים	סימן ד
— הליך ההגשה	סימן ה
— המועדים להגשת ערעור	סימן ו
— מועדים בהליכים מיוחדים	סימן ז
— נימוקי הערעור	סימן ח
— תיקון כתב הערעור	סימן ט
— עיקרי טיעון ותיק מוצגים	סימן י

סימן א – מהותה של זכות הערעור

בפרק זה נדון בעיקר בכללי הערעור הקבועים בתקנות. הכללים הנוגעים לדיני ערעור מצויים גם בחוקים עצמם, כמו חוק בתי המשפט, התשמ"ד-1984; חוק בית המשפט לענייני משפחה, התשנ"ה-1995; חוק הירושה, התשכ"ה-1965 ועוד.

זכות ערעור – בין בזכות בין ברשות – אינה נתונה אלא במקום שבו הוענקה במפורש. במקום שהחוק שותק באשר לזכות הערעור, אין היא קיימת.¹
סעיף 17 לחוק-יסוד: השפיטה מעניק זכות ערעור כללית, בעלת עיגון חוקתי, במערכת בתי המשפט הכלליים על פסקי דין של הערכאה הראשונה, להוציא פסק דין של בית המשפט העליון.² חשיבותה של זכות הערעור, בדומה לחשיבותה של זכות יסוד, די בה כדי להטות את הכף בעת יישום כללי הפרשנות. דהיינו, יש להעדיף פירוש המקיים את זכות הערעור.³
הזכות לערער על פסק דין מעוגנת בחוק-יסוד: השפיטה, וככזו יש להקנות לה משקל ניכר במלאכת האיזון כנגד האינטרסים המתחרים בה. עם זאת היקפה של הזכות טרם הוכרע; על אף שזכות הגישה לערכאות היא זכות יסוד במשפט, יש לזכור כי ניהול הליך משפטי כרוך בעלויות המוטלות הן על בעל הדין שכנגד והן על הקופה הציבורית.⁴

עקרונות הזכות

זכות מהותית – למרות אופייה הדיוני, זכות הערעור מהווה גם זכות מהותית.⁵ זכות הערעור אינה קמה אלא אם הוענקה בחוק ובמידה שהחוק העניקה.⁶ זכות הערעור קמה מכוח הוראה מפורשת ולא מכוח היקש.⁷

זכות הערעור היא זכות מהותית. השאלה אם היא זכות חוקתית לא הוכרעה בפסיקה וניתן לראותה כזכות חוקתית מוגבלת.⁸

לזכות הערעור, בדומה לזכות הגישה לערכאות, משקל מהותי. מקורה של זכות זו נעוץ בתפיסה כי החלטה אנושית עלולה להיות שגויה, וכמוה גם החלטות שיפוטיות. להבדיל מגלגול ערעורי נוסף, זכות זו לגבי ערעור ראשון היא זכות מהותית.⁹

תפקיד הערעור – הערעור מהווה מעין רשת ביטחון ומערכת בקרה המקטינים פגיעה בבעלי דין.¹⁰

- 1 רע"א 7665/06 לנציאנו נ' עיריית אריאל (פורסם בנבו, 11.9.2007).
- 2 רע"א 9572/01 דרון נ' וייסברג, פ"ד נו(6) 918 (2002).
- 3 בג"ץ 1520/94 שלם נ' בית הדין הארצי לעבודה, פ"ד מח(3) 227 (1994).
- 4 רע"א 3088/13 פלקסר נ' בנק דיסקונט למשכנתאות בע"מ (פורסם בנבו, 3.4.2014).
- 5 בג"ץ 87/85 ארגיזוב נ' מפקד כוחות צה"ל באזור יהודה ושומרון, פ"ד מב(1) 353 (1988).
- 6 רע"א 292/93 סרבוז נ' ע' אופק בע"מ, פ"ד מח(3) 177 (1994).
- 7 בש"פ 3049/95 אבו עדרה נ' מדינת ישראל, פ"ד מט(4) 146 (1995).
- 8 רע"א 5208/06 דייויס נ' מלכה (פורסם בנבו, 29.6.2006).
- 9 בע"מ 8194/08 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 10.12.2008).
- 10 רע"א 10044/09 בוטח נ' ובר (פורסם בנבו, 11.4.2010).

עיקר תפקידו של בית משפט שלערעור הוא תפקיד של ביקורת. דהיינו, עליו לבחון אם הממצאים שנקבעו בפסק הדין מעוגנים בחומר ראיות אמין, לבדוק אם המסקנות שהוסקו עומדות במבחן ההוכחות, ההיגיון ומכלול הנסיבות, ואם אכן התוצאה מתחייבת מבחינת הוראות הדין החלות על העניין.¹¹

בעניינים דיוניים מובהקים ראוי לערכאת הערעור לנהוג בריסון. הערכאה המבררת היא הבקאה בנסיבות הייחודיות של התיק והיא המכירה את הנפשות הפועלות בו, ויש ליתן לה "מרחב תמרון" במסגרת האוטונומיה הניהולית של התיק.¹²

פרשנות המקיימת את זכות הערעור – בשל חשיבותה של זכות הערעור נקבע עיקרון פרשני ולפיו מבין אפשרויות פרשניות שונות, המתיישבות עם לשונה של הנורמה הכללית, יש לבכר את הפרשנות המקיימת את זכות הערעור. מדיניות שיפוטית זו נקבעה משיקולים שעניינם הגינות דיונית ומניעת טעויות בהחלטות שיפוטיות. מדיניות זו נועדה בעיקרה לשמש במקרי גבול, שבהם הנטייה היא לפרש אי-בהירות לטובת זכות הערעור.¹³

מהותו של הליך כלשהו, אם "ערעור" הוא או דיון מקורי, אינה יכולה תמיד להיגזר מכינויו בחיקוק הקובע אותו. בכל מקרה של ספק יש לאפיין את סוג הביקורת השיפוטית על פי טיב ההליך שבגדרו ניתנה ההחלטה המקורית.¹⁴

תיקון ממצאים – בעניין אחד, במישור האופרטיבי לא הייתה עוד משמעות לסעדים שנתבקשו, אולם בית המשפט מצא לקבל את הערעור בכל הנוגע לחלק מהממצאים העובדתיים והמסקנות שבפסק הדין קמא, אשר אילולא תוקנו היו מהוות מעשה בית דין.¹⁵

ערעור חלקי – בעל דין שהפסיד בדינו ובפסק הדין נקבעו מסקנות משפטיות המנוגדות לדעתו, רשאי להחליט שהוא מקבל על עצמו חלק מקביעותיו של בית המשפט ולהגיש ערעור על החלק הנותר בלבד.¹⁶

שונים – שאלת היחס שבין סעיף 38 לחוק הבוררות, התשכ"ח-1968 לבין סעיף 17 לחוק-יסוד: השפיטה ראויה, וייתכן כי יש מקום לבררה, ואולם אין זו האכסניה המתאימה. בקשת המבקש היא כי תינתן לו רשות לערער ב"גלגול שלישי", וזכות הערעור שבסעיף 17 לחוק-יסוד: השפיטה, אינה חלה על בקשה כזו.¹⁷

ערעור על הכרעה בעניין זכות בחפץ, המחולט בהליכים על פי פקודת סדר הדין הפלילי (מעצר וחיפוש) [נוסח חדש], התשכ"ט-1969, מוגש כערעור אזרחי.¹⁸

11	בג"ץ 1082/02 המוסד לביטוח לאומי נ' בית הדין הארצי לעבודה, פ"ד נז(4) 443 (2003); בעקבות ע"א 586/84 מקלף נ' זילברברג, פ"ד מג(1) 138 (1989).
12	רע"א 5585/17 הרשות הפלסטינית נ' עיזבון אמיתי (פורסם בנבו, 29.8.2017).
13	ע"א 1946/01 הקרן לטיפול בחסויים נ' האפוטרופוס הכללי, פ"ד נו(3) 311 (2007).
14	ע"א 998/92 בן ציון נ' בנק ארץ ישראל בריטניה בע"מ, פ"ד מו(2) 749 (1992).
15	ע"א 6472/10 דקל נ' בנק מזרחי-טפחות בע"מ (פורסם בנבו, 25.12.2011).
16	ע"א 9287/07 דנוך נ' נגר (פורסם בנבו, 1.3.2011).
17	בע"מ 1520/14 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 3.8.2014).
18	ע"פ 1982/93 בנק לאומי לישראל בע"מ נ' מדינת ישראל, פ"ד מח(3) 238 (1994).

סימן ב – מותב בית משפט שלערעור

בסעיף 26 לחוק בתי המשפט נקבע כי בית המשפט העליון ידון בערעור אזרחי בשלושה שופטים (למעט החריגים שנקבעו בהמשך הסעיף). בסעיף 37(א) לחוק נקבע כי בערעורים על פסקי דינו של שופט בית משפט השלום ידון בית המשפט המחוזי בשלושה שופטים (למעט החריגים כאמור שם).

פסלות שופט – בערעור על החלטת שופט בנושא פסלות מוסמך לדון הנשיא או שופט יחיד של בית המשפט העליון (שנקבע לכך על ידי הנשיא), וזאת מכוח הוראות סעיף 77 לחוק בתי המשפט.¹⁹ הדרך הראויה להעלאת השגות בדבר חשש למשוא פנים של השופט אשר ישב בדין היא במסגרת ערעור על פסק הדין, ולא על ידי הגשת בקשה לפסלות. במסגרת דיון בערעור כאמור, רשאי בית המשפט להורות על ביטול פסק הדין ועל החזרת התיק לערכאה הדיונית, לשמיעה לפני אותו שופט או לפני שופט אחר.²⁰

הוצאה לפועל – בבקשת רשות הערעור עצמה מוסמך לדון שופט אחד (בהתאם להוראותיו של חוק ההוצאה לפועל, התשכ"ז–1967). אך מכללי המותב המוסמך לדון בערעור לגופו – לאחר שתינתן רשות ערעור – הוא הרכב שלושה, בהתאם לעיקרון הבסיסי הקבוע בסעיף 37(א)(2) לחוק בתי המשפט, שלפיו ערעורים על "פסקי דין" של בית משפט השלום ידונו בבית משפט המחוזי על ידי מותב תלתא.²¹

בגדר הליך ב"גלגול שלישי" בבית המשפט המחוזי שתחילתו בהחלטת רשם ההוצאה לפועל, המותב המוסמך לדון בערעור לגופו – כלומר, לאחר שניתנה רשות ערעור – הוא מותב תלתא, ואילו בבקשת רשות הערעור עצמה מוסמך לדון שופט יחיד, ובכלל זה גם לדחותה. לא ניתנת כלל רשות ערעור, הסמכות לדון בבקשה עצמה – לרבות קבלת החלטה על דחייתה – נתונה לדין יחיד. אין בכך כדי לשלול את העברת הבקשה לדיון בפני מותב.²²

סימן ג – מותב דן יחיד

חוק בתי המשפט מתיר לשופט בית המשפט המחוזי דן יחיד לדון בערעור על פסקי דין של בית משפט השלום בתביעות שהוגשו עד לסכום של 300,000 ש"ח.²³ סעיף 37(ב)(9) לחוק בתי המשפט קובע כי ערעורים על פסקי דין של בתי משפט שלום בדין יחיד בתביעות שסכומן או ששווי נושאן, ביום הגשת התובענה, אינו עולה על 300,000 ש"ח, והוא אף אם

- 19 ע"א 6581/94 זק נ' ספר אלקטרוני ממוחשב ס.א.מ. בע"מ, פ"ד מח(5) 837 (1995). אולם ערעור על הוצאות שהוטלו בדיון בבקשה לפסילת שופט, אינו מתברר בהליך על פי סעיף 77 לחוק בתי המשפט. באותם מקרים, שבהם יש מקום לערעור כזה, הוא מתברר בדרך הרגילה לפני הרכב של שלושה שופטים.
- 20 רע"א 5022/07 יאמפולסקי נ' בלצקי (פורסם בנבו, 11.11.2007).
- 21 רע"א 5797/14 דוד נ' אהרון (פורסם בנבו, 14.5.2015).
- 22 רע"א 7864/16 כהן נ' מילגרום (פורסם בנבו, 21.11.2016). בית המשפט מוצא להבהיר את שנאמר ברע"א 5797/14, לעיל ה"ש 21.
- 23 חוק בתי המשפט (תיקון מס' 52), התשס"ח–2008, ס"ח 668, מיום 27.7.2008.

עלה הסכום או השווי לאחר מכן בשל שורת גורמים. במקרה שבו מתוקן סכום התביעה, ולאחר ששולמה אגרה בהתאם, יראו את יום תיקון התובענה כ"יום הגשתה" לצורך הסעיף האמור. לפיכך, מרגע שתוקנה תובענה וסכומה עבר את הסכום שקבע המחוקק, היא תידון בפני הרכב שופטים.²⁴ בעניין אחד נקבע כי לא נפל פגם בהחלטתו של בית המשפט המחוזי לדון בערעור בהרכב דן יחיד מאחר ומדובר בערעור שעניינו תובענה כספית בסכום שאינו עולה על 300,000 ש"ח.²⁵

עקרונות פסיקטיים – העובדה שפסק דין בערעור ניתן על ידי דן יחיד אינה עילה לשנות מהעקרונות הפסיקטיים שנקבעו לעניין מתן רשות ערעור ב"גלגול שלישי". עקרונות אלה אינם תלויים ואינם קשורים למספר חברי ההרכב שפסק בערעור, אלא עניינם הוא במהות ההחלטה שניתנה. אם עולה ממנה סוגיה ציבורית או חוקתית בעלת משקל החורגת מהעניין שיש לצדדים הישירים בהליך, הרי שתינתן רשות ערעור, בלי תלות או קשר לשאלת מספר חברי ההרכב, ואם לא עולה שאלה כאמור, לא תינתן רשות ערעור, יהא זה פסק דין שניתן בדן יחיד או על ידי מותב תלתא.²⁶ במקרה אחר נקבע כי פסק הדין של בית המשפט המחוזי ניתן בסמכות, על אף שערעורו של המבקש נדון בפני דן יחיד.²⁷ בעניין אחר בית המשפט המחוזי דן בתיק בדן יחיד אפילו שעל פני הדברים היה מקום לדון בתיק בשלושה שופטים.²⁸

סימן ד – טריבונלים שונים

בית משפט לתביעות קטנות – בית המשפט המחוזי ידון בערעור על פסק דינו של בית משפט לתביעות קטנות בשופט אחד (סעיף 64 לחוק בתי המשפט).²⁹

המפקח על רישום המקרקעין – בערעור על החלטת המפקח לפי סעיף 72(ב) לחוק המקרקעין, התשכ"ט-1969 (סכסוך בין בעלי הדירות בבית משותף בדבר הסגת גבול מצדו של בעלים של דירה), אמור בית המשפט המחוזי לדון בערעור בהרכב של שלושה שופטים. בערעור על שאר החלטות המפקח תחול הוראת החוק החריגה שנקבעה בסעיף 37(ג) לחוק בתי המשפט, ולפיה אמור בית המשפט המחוזי לדון בערעור בשופט אחד.³⁰

ראש ההוצאה לפועל – ערעורים על החלטות של ראש ההוצאה לפועל לפי סעיפים 19 (טענת "פרעתי"),²⁵ 48 ו-58 לחוק ההוצאה לפועל, יידונו לפני שופט אחד של ערכאת הערעור.³¹

24 רע"א 2528/15 שמחי נ' שעיבי (פורסם בנבו, 21.5.2015).

25 רע"א 2903/09 אברהם נ' ברקוביץ (פורסם בנבו, 9.9.2009).

26 רע"א 1250/13 חנייפס נ' פלונית (פורסם בנבו, 28.4.2013).

27 רע"א 7746/09 כהן נ' בנק לאומי לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 26.11.2009).

28 רע"א 5061/11 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 24.11.2011).

29 אם נתקבלה רשות ערעור.

30 רע"א 7112/93 צודלר נ' יוסף, פ"ד מח(5) 550 (1994).

31 סעיף 37(ב)(2) לחוק בתי המשפט.

סימן ה – הליך ההגשה

התקנות החדשות (תקנות התשע"ט) חידשו רבות בנושא ההוראות לקראת הגשת ערעור (ראו תקנה 134). ראשית, יש לציין כי מחוקק המשנה איחד באופן ההגשה בין הגשת ערעור ובין הגשת בקשת רשות לערעור. שנית, על הבקשה לכלול שני חלקים: כותרת הערעור וגוף הערעור. לגבי כותרת הערעור נקבע:

- (1) הכותרת של הערעור תכלול את הפרטים האלה ולפי הסדר המפורט להלן:
- (א) הפרטים שנכללו בכותרת כתב התביעה, בשינויים המחויבים;
  - (ב) סוג ההליך – ערעור או בקשת רשות לערער, לפי העניין;
  - (ג) שם הערכאה שנתנה את ההחלטה שעליה מערערים, סוג ההליך, מספר התיק שבו ניתנה ותאריך ההחלטה;
  - (ד) המועד שבו הומצאה ההחלטה שעליה מערערים;
  - (ה) המותב המוסמך לדון בערעור וציון סעיף החיקוק המסמך כאמור;
  - (ו) סכום אגרת בית המשפט שיש לשלם תוך הפניה לפרט בתוספת לתקנות האגרות שלפיו יש לגבות אגרה; אם המערער פטור מאגרה, יפנה לתקנה הפוטרת אותו מתשלומה לפי תקנות האגרות;
  - (ז) דבר קיומו של הליך נוסף בבית משפט או בבית דין בקשר לאותה מסכת עובדתית.

לגבי גוף הערעור נקבע:

- (2) גוף הערעור יכלול את הפרטים הבאים ולפי הסדר המפורט להלן:
- (א) הסעד שניתן או שהתבקש ולא ניתן בהחלטה שעליה מערערים;
  - (ב) עיקרי ההחלטה שעליה מערערים;
  - (ג) סיכום הטענות ונימוקי ההתנגדות להחלטה והפנייה למובאות משפטיות התומכות בכל נימוק שירשם לצידו;

לגבי היקף הערעור נקבע:

- (3) גוף הערעור לא יעלה על שישה עמודים, אם הוגש לבית משפט השלום או לבית המשפט המחוזי, ועל עשרה עמודים, אם הוגש לבית המשפט העליון.

לגבי המסמכים המצורפים נקבע:

- (ב) המערער יצרף לערעור מסמכים אלה בלבד:
  - (1) העתק ההחלטה שעליה מערערים;
  - (2) העתקי המסמכים שהמערער מבקש להסתמך עליהם שהוגשו והתקבלו כדין בערכאה הקודמת.

לגבי האמור בתקנות התשמ"ד בנושא זה, נקבע כי לכתב ערעור ניתן לצרף רק את המסמכים הנקובים בתקנה 419 לאותן תקנות, ואין לצרף אליו מסמכים נוספים, בין שמדובר בראיה ובין שמדובר באסמכתה משפטית.³²

אין מקום לכך שבעל דין ינקוט בהליכי ערעור כפולים, בשתי ערכאות שונות, על מנת "לכסות את עצמו". על בעל הדין לבחור את הערכאה הנכונה לפי שיטתו ולהגיש בה את ההליך. נקיטה בכפל הליכים בערכאות שונות מעמיסה על הצד שכנגד ועל המערכת השיפוטית, ואף עלולה לגרום לתוצאות בעייתיות, כגון החלטות סותרות.³³

לפי תקנה 419(1) לתקנות התשמ"ד היה מקום לצרף לכתב הערעור העתקים או תצלומי העתקים של החלטות הערכאות הקודמות הנוגעות לאותו עניין. אולם אי-צירוף ההחלטה שעליה מערערים אינו צריך להוביל לדחיית הערעור. מדובר בעניין טכני, אשר ניתן להורות על תיקונו בנקל והוא אינו יכול לגבור על זכות הערעור המהותית, אם גם תוך פסיקת הוצאות במקרים המתאימים.³⁴

סימן ו – המועדים להגשת ערעור

בהליך האזרחי נקבעו מועדים קצובים להגשת ערעור על מנת שבעל הדין שכנגד יידע בוודאות כי בחלוף המועד שנקבע להגשת הערעור – ומשלא הוגש ערעור – הוא לא יוטרד עוד באותו עניין.³⁵ ערעור יש להגיש בתוך 45 ימים מיום מתן ההחלטה שעליה מערערים. בעל דין אינו יכול להביא בעצמו להארכת מועד על דרך הגשת בקשה לעיון חוזר. המועד להגשת ערעור אמור להימנות מיום ההחלטה המקורית ולא מיום ההחלטה בבקשה לעיון חוזר.³⁶

יש לצפות מבעל דין המעוניין לערער ואשר מודע למחלוקת סביב המועד להגשת ערעורים לפנות ביוזמתו לבית המשפט – אפילו בבחינת "למען הסר ספק" – וזאת כדי לחסוך התדיינויות מיותרות. יפים הדברים בפרט כאשר מדובר בהליכי חדלות פירעון ופירוק.³⁷ פסק דין המפנה את בעלי הדין לאקטואר לצורך חישוב פיצויים, לאחר שנקבעו בו כל ההחלטות המהותיות, אינו בגדר הכרעה סופית בשאלות שבמחלוקת.³⁸

פירוט המועדים – על פי הוראות תקנה 397 לתקנות התשמ"ד, המועד להגשת ערעור בזכות היה 45 ימים מ"יום מתן ההחלטה".

בעניין מועדים קובעת תקנה 137 החדשה –

ע"מ 3512/06 הרשקו נ' עירית אשדוד (פורסם בנבו, 1.2.2007).	32
ע"א 3059/09 שעה נ' אקסטל בע"מ (פורסם בנבו, 12.6.2011).	33
רע"א 1162/14 דה קאלו נ' סלע סלוצקי (פורסם בנבו, 16.3.2014).	34
בש"פ 822/99 שכטר נ' מדינת ישראל, פ"ד נד(1) 1 (2000).	35
רע"א 1743/17 סובול נ' חברת ביטוח "דקלה" בע"מ (פורסם בנבו, 11.6.2017).	36
הכרוכים לעתים בהכרעות חוב רבות שכל אחת מהן משפיעה במישרין על הסכום שיוותר בידי שאר הנושים. ראו רע"א 6557/14 שחם נ' כפיר (פורסם בנבו, 9.6.2015).	37
ע"א 7282/01 הנדל נ' מגדל חברה לביטוח בע"מ, פ"ד נו(6) 104 (2002).	38

(א) המועד להגשת ערעור על החלטה הוא ארבעים וחמישה ימים מיום שהומצאה.
 (ב) על אף האמור בתקנת משנה (א), משיב בערעור רשאי להגיש ערעור תוך ארבעים וחמישה ימים מהיום שבו הומצא לו הערעור, או מהיום שבו הומצאה לו הודעה על הפקדת ערובה לפי תקנה 135, או מהיום שבו הומצאה לו החלטה על פטור מהפקדת ערובה, לפי המאוחר.
 (ג) המועד להגשת ערעור על החלטה שניתנה במעמד צד אחד שהוגשה לגביה בקשת ביטול לפי תקנה 131, יימנה מיום ההמצאה של החלטה בבקשת הביטול.

מניין המועדים להגשת ערעור – "יום מתן החלטה" – לעניין מניין המועדים להגשת ערעור (בין בזכות ובין ברשות), או להגשת בקשה לרשות לערער – הוגדר בתקנה 402 לתקנות התשמ"ד, שעניינה ב"מניין הימים". את מניין הימים יש להתחיל מיום שימוע החלטה, בין שהמערער היה נוכח בעת השימוע ובין שלא, ובלבד שהזמן לצורך כך. אם ניתנה החלטה שלא בנוכחות המערער, בלי שהוזמן כאמור, יראו כיום מתן החלטה את היום שבו הומצא עותק ממנה למערער או לבא כוחו.³⁹ תקנה 179 (א) לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) "מנין הימים" קובעת לעניין זה –

המועד הקובע לתחילת מנין הימים לפרק הזמן שנקבע הוא יום המצאת המסמך כמפורט בתקנות אלה; אם ניתנה החלטה במעמד בעלי הדין, יימנה המועד ממועד הדין.

קיים עיקרון שלפיו אי-הזמנתו של צד לשימוע פסק דין אינה מאיינת את פסק הדין; חישוב המועד להגשת הערעור יימנה מיום המצאת פסק הדין.⁴⁰ הודעה טלפונית למשרד פרקליטים – בין לעורך דין ובין לפקידה – אינה יכולה להיחשב כהמצאה. אומנם, אם נמסרה הודעה טלפונית על דבר שימוע פסק הדין לעורך דין (להבדיל מפקידה), והוא לא מחה, הוא יהיה מנוע מלטעון שלא בוצעה לו המצאה, אך מי שמבקש לסמוך על מניעות – עליו הראיה.⁴¹

הארכת מועדים – כשמתבקשת הארכת מועד להגשת ערעור יש לשקול את השיקולים הבאים: הסיבה לעיכוב בהגשת ההליך, משך האיחור, קיומו של הליך תלוי ועומד, מהות ההליך, הסתמכות בעל דין שכנגד וסיכויי הלכאוריים של ההליך הערעורי שלגביו מוגשת הבקשה.⁴² לבית המשפט נתונה סמכות להאריך את המועד להגשת ערעור, אך זאת בערעור שבית המשפט טרם פסק בו. ערעור שנמחק או שנדחה – הדיון בו הסתיים, והארכת המועד להגשת ערעור אינה יכולה להועיל עוד, שכן אין בעל דין רשאי לערער שתי פעמים על אותה החלטה.⁴³

39 ע"א 691/88 אגבאריה נ' אגבאריה, פ"ד מד(4) 265 (1990).

40 בש"א 366/88 זוננשטיין נ' אחים גבסו בע"מ, פ"ד מב(4) 414 (1989). וראו בנדון תקנה 402 לתקנות התשמ"ד.

41 בש"א 1890/00 מנורה איזו אהרון בע"מ נ' אוליפקי כריה (1990) בע"מ, פ"ד נד(2) 840 (2000).

42 בש"א 954/11 הוליס תעשיות בע"מ נ' רשות המיסים (פורסם כנבו, 14.3.2011).

43 בש"מ 1893/03 צינור דרום 82 תעשיות בע"מ נ' ראש עיריית עכו, פ"ד נז(3) 123 (2003).

סימן ז – מועדים בהליכים מיוחדים

הוצאה לפועל – ערעור על פסק דינו של ראש ההוצאה לפועל, בדיון המתנהל לפי סעיף 19 לחוק ההוצאה לפועל, כמוהו כערעור על פסק דינו של בית משפט השלום. המועד להגשת אותו ערעור נקבע בתקנות ההוצאה לפועל, התש"ם-1979, ולא בתקנות סדר הדין האזרחי.⁴⁴

תיקון פסק דין – החלטה לתקן פסק דין על פי סעיף 81(ג) לחוק בתי המשפט, "מזיזה קדימה" את המועד להגשת הערעור ותקופת הערעור נמנית מיום החלטת התיקון, אולם הבהרת פסק דין על יסוד סעיף 12 לחוק ההוצאה לפועל היא שונה. על החלטת ההבהרה ניתן לערער, אך אין כל הוראה בדיון הקובעת שלאחר החלטת ההבהרה מוארך המועד להגשת ערעור על פסק הדין כולו. באין הוראה כזו, יחול המועד הרגיל להגשת ערעור על פסק הדין.⁴⁵

חיוב עורך דין בהוצאות אישיות – חיוב עורך דין בהוצאות אישיות בפסק דין שניתן על ידי בית המשפט לעניינים מנהליים, מבחינה לשונית, אכן עשוי העניין להיכלל בגדרה של תקנה 33(א) לתקנות בתי המשפט לעניינים מנהליים (סדרי דין), התשס"א-2000, הקובעת כי: "המועד להגשת ערעור בזכות ובקשת רשות לערער על פסק דין של בית המשפט הוא שלושים ימים". מאידך גיסא, מן ההלכה הפסוקה עולה כי חיוב עורך דין בהוצאות אישיות נחשב לעניין אזרחי, שסדרי הדין החלים לגביו (לרבות המועד להגשת ערעור) הם אלה הקבועים בתקנות סדר הדין האזרחי.⁴⁶

סימן ח – נימוקי הערעור

תקנה 413 לתקנות התשמ"ד קבעה כי כתב הערעור יכלול, בין היתר, את נימוקי הערעור. תקנה 414 דנה באופן שבו יש לנסח את נימוקי הערעור.

תקנה 414 דנה במהות התמציתיות בנימוקי הערעור, משמעותה כי חירות הטיעון אינה בלתי מוגבלת, ולא פעם יש לאזנה כנגד אינטרסים חשובים אחרים: השמירה על זכויותיו של הצד שכנגד כך שיוכל לדעת מהי חזית המחלוקת ומפני מה עליו להתגונן; השוויון בין בעלי הדין; והניהול היעיל של ההליך, לטובת בעלי הדין להליך עצמו כמו גם התפקוד התקין של מערכת השפיטה בכלל.⁴⁷

בתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) נקבע בתקנה 134 הדנה ב"הגשת ערעור או בקשת רשות לערער" המחלקת את המסמך לשני חלקים: כותרת הערעור וגוף הערעור ההוראה היא כי כתב הערעור יכלול את "ג) סיכום הטענות ונימוקי ההתנגדות להחלטה והפנייה למוכאות משפטיות התומכות בכל נימוק שיירשם לצידו". ככלל הגשת ערעור ללא נימוקים לא תביא באופן אוטומטי לפסילתו ובית המשפט מוסמך להורות למערער ליתן נימוקים.⁴⁸

44 רע"א 3878/96 חברת בניני קסטנברג בע"מ נ' עיריית הרצליה, פ"ד נ(2) 571 (1996).
45 שהוא 45 ימים מיום מתן פסק הדין. ראו ע"א 3053/98 געדי נ' צור שמיר חברה לביטוח בע"מ, פ"ד נה(1) 933 (1999).

46 בש"ם 7415/11 וגנר נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 27.2.2012).

47 ע"א 1501/05 כהן נ' מס שבח תל אביב (פורסם בנבו, 8.5.2005).

48 בע"מ 4658/16 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 13.10.2016).

בעל דין אינו רשאי להעלות טענות חדשות בערעורו. כלל זה מופנה בעיקרו כלפי טענות עובדתיות – או טענות המשלבות עובדה ומשפט – וכן כלפי טענות משפטיות שיש בהן משום שינוי מהותי של חזית הטיעון. הסיבה לכך היא כי אין אפשרות לבררן כהלכה בלא תשתית ראייתית שאותה ניתן להניח בערכאה המבררת בלבד, ואף יש פגיעה ביכולת הצד השני להתמודד עם טענות שלא הועלו בשלב הראוי.⁴⁹

אין מקום לסטות מן הכלל שאין לדון בטענה שלא נטענה בכתב הערעור, כאשר ההיזקקות לטענה פוגעת במשיב.⁵⁰

אין להעלות טענה חדשה לראשונה בשלב הסיכומים בערעור.⁵¹ הוראה זוהי חלה גם על ערעור שכנגד. אין להעלות בסיכומי הטענות בערעור שכנגד טענה שלא הועלתה בנימוקיה של הודעת הערעור שכנגד.⁵²

הכלל האוסר על הרחבת חזית משקף עקרונות חשובים של ייעול הדיון וסופיות הדיון והוא חל גם בהליך הערעורי.⁵³

נימוקים שלא נטענו בערכאה הראשונה – בית המשפט של ערעור לא ידון בנימוק ערעור שלא נטען בערכאה הראשונה.⁵⁴ טענה אשר לא נטענה לפני הערכאה הדיונית, שוב אין זכות לטעון אותה בערכאת הערעור, אלא במקרים חריגים ויוצאי דופן בלבד.⁵⁵

כאשר מדובר בטענות הנטענות בשלב הערעור והסותרות טענות שנטענו לפני הערכאה הדיונית, מגולמים כללי ההשתק השיפוטי לרבות בכלל המושרש לפיו ערכאת הערעור לא תידרש, ככלל, לטענות שלא נטענו לפני הערכאה הדיונית. כלל זה חל ביתר שאת כשמדובר בטענות עובדתיות, ותחולתו תהא קשיחה במיוחד כשמדובר בטענות עובדתיות שאינן רק חדשות, אלא גם סותרות את טענות הטוען לפני הערכאה הדיונית.⁵⁶

התעוררה שאלה דיונית, אם ניתן להעלות לראשונה בערכאת הערעור טענה, שלפיה יש להתחשב בתכנית המתקנת לצורך קביעת פיצוי לפי סעיף 197 לחוק התכנון והבניה, התשכ"ה–1965. זאת, כאשר שאלה זו לא נדונה בערכאה הראשונה וכאשר פסיקה בנדון, המתירה התחשבות בתכנית המתקנת, ניתנה לאחר פסק דינו של בית המשפט המחוזי.⁵⁷

צדדים אינם רשאים לטעון בערעור טענות העומדות בסתירה לגרסה העובדתית שהציגו בכתבי הטענות שהגישו בערכאה דלמטה, אף אם זו דנה בה ודחתה אותה.⁵⁸

- 49 ע"א 2962/13 חברת רהיטי פורת בע"מ נ' מסיקה (פורסם בנבו, 5.10.2014).
- 50 ע"א 5209/91 מדינת ישראל נ' רמיד את בנימין בע"מ, פ"ד מט(4) 830 (1996).
- 51 רע"א 294/88 רכטר נ' מפרק חיים שכטר חברה לבנין והשקעות בע"מ, פ"ד מו(1) 362 (1991).
- 52 ע"א 277/89 צ'אם מוצרי מזון ישראל בע"מ נ' טעמיקו בע"מ, פ"ד מו(3) 288 (1992).
- 53 ע"א 546/04 עיריית ירושלים נ' שרותי בריאות כללית (פורסם בנבו, 20.8.2009).
- 54 ע"א 499/85 עיזבון שפייר נ' מנהל מס שבח מקרקעין, חיפה, פ"ד מד(3) 256 (1990); ע"א 4491/97 ג'ינו נ' האגודה האיטלקית, פ"ד נג(1) 673 (1999).
- 55 ע"א 879/92 מקור הנפקות וזכויות בע"מ נ' רוסמן, פ"ד נ(1) 774 (1996); ע"א 499/85, לעיל ה"ש 54; ע"א 4491/97, לעיל ה"ש 54.
- 56 ע"א 9056/12 קינג נ' פקיד השומה ירושלים (פורסם בנבו, 4.8.2014).
- 57 ע"א 6826/93 הועדה המקומית לתכנון ולבנייה כפר-סבא נ' חייט, פ"ד נא(2) 286 (1997).
- 58 ע"א 8687/13 פלוני נ' קרן המחקרים הרפואיים במכון הגנטי בתל השומר (פורסם בנבו, 17.12.2015).

דוגמאות מהפסיקה בסוגיית הנימוקים שלא פורשו – אפשר שבית המשפט יפסוק על יסוד טענת חוסר תום לב, שלא נטענה על ידי המערער בשלב כלשהו, אך הוא יעשה כך לא כדבר שבשגרה אלא כחריג.⁵⁹

טענה חלופית שלא הועלתה בבית משפט קמא, שלפיה העסקה האמיתית שהשתכללה היא עסקת שאילה, אינה מונעת את העלאתה בבית משפט שלערעור, בהיותה טענה משפטית המבקשת ליתן לבוש משפטי חדש לעובדות, אשר נטענו והוכחו בבית משפט קמא.⁶⁰

בעניין אחד העלה המערער לראשונה בסיכומיו בערעור טענה בעניין ניכוי הפיצוי שנפסק לו ממלוא תקבולי המוסד לביטוח לאומי. נקבע שם כי אין להידרש לטיעון זה, אלא אם הראה המערער טעם מספיק לכך. במיוחד אין לקבל את הטענה כאשר אין מדובר בטענה משפטית בלבד אלא בטענה המצריכה בחינת תשתית עובדתית שלא נדונה בערכאה הדיונית.⁶¹

סימן ט – תיקון כתב הערעור

תקנה 417 לתקנות התשמ"ד קבעה הוראות לעניין תיקון כתב הערעור ולעניין מחיקת נימוקי ערעור ותיקונם. בית המשפט מוסמך להתיר תיקון כתב ערעור, והאמור בתקנה סובל גם הוספת נימוק ערעור, ולא דווקא תיקון נימוק קיים.⁶²

בעניין זה קובעת תקנה 142 החדשה שכותרתה "תיקון ערעור או תשובה בכתב" את ההוראה הבאה:

בית המשפט רשאי להתיר תיקון של ערעור או של תשובה בכתב, לפי העניין, בתנאים שיוורה.

ככל שמדובר בתיקון הנעשה לפני שהחל הדיון בערעור, גישת בית המשפט היא ליברלית. הסמכות להתיר את התיקון אינה מוגבלת לעניינים מסוימים, והיא משתרעת על תיקונו של נימוק קיים, על הוספת נימוק, על תיקון פריט סעד או הוספתו ועל כל תיקון דרוש אחר. עם זאת יש לבחון תמיד אם התיקון המבוקש אינו חורג ממסגרת העניינים שנפרשה בערכאה הדיונית ואם אין בו כדי לגרום עינוי דין לצדדים או עיכוב בתהליך הטיפול בערעור.⁶³

שיקול הדעת השיפוטי בבקשה לתיקון הודעת ערעור הינו רחב ומושגת על מגוון שיקולים שיש לבחנם בכל מקרה לגופו. בין היתר, ראוי לבחון את מידת הכרחיותו של התיקון לצורך תחימת המחלוקת בין הצדדים; הסיבה שבעטיה נשוא התיקון לא נכלל מלכתחילה בכתב הערעור המקורי; הטעמים שהציג המבקש להצדקת התיקון לאחר הגשת הערעור; אם הבקשה לתיקון הודעת הערעור הוגשה בתוך המועד הקבוע לכך בדין או מחוצה לו; השלב הדיוני בהליך שבו הועלתה הבקשה ואם

59 ע"א 4839/92 גנו נ' כץ, פ"ד מח(4) 749 (1994).

60 ע"א 5997/92 מלק נ' מנהל עיזבון דויטש, פ"ד נא(5) 1 (1997).

61 ע"א 8155/00 טיפוגרף נ' קרברסקי, פ"ד נו(5) 563 (2002).

62 ב"ש 63/86 ממנ נ' קעטבי, פ"ד מ(1) 194 (1986); ע"א 4593/09 סעיד נ' יורשי סעיד (פורסם בנבו, 15.11.2011).

63 ע"א 7019/97 סופר נ' סופר, פ"ד נג(5) 187 (1999).

היעתרות לה תוביל לפגיעה בלתי מידתית בזכות הטיעון של יוזם הערעור, ומנגד – אם היעתרות לבקשה תוביל לפגיעה בלתי מוצדקת בזכויות הצד שכנגד.⁶⁴

שיקול הדעת השיפוטי בבקשה לתיקון הודעת ערעור הינו רחב ומושתת על שיקולים רבים שאותם יש לבחון בכל מקרה לגופו, בהם היקף התיקון המבוקש; עיתוי הגשת הבקשה; הפגיעה בוודאות הדיונית ובזכויות הדיוניות של המשיב; והיות המערער מיוצג בעת הגשת הודעת הערעור.⁶⁵

ניתן לעתור לתיקון כתב ערעור רק אם הוא ניתן לתיקון, שאם לא כן, יש למחקו על הסף.⁶⁶ אין אפשרות לתקן כאשר ערעור הטעון רשות הוגש, בטעות, כערעור שבזכות. במקרה כזה אין מקום להפעיל את הוראותיה של התקנה האמורה.⁶⁷

השימוש בסמכות הקבועה להתיר תיקון הודעת הערעור בשלב בו טרם הוגשו סיכומים בכתב או טרם התקיים דיון בערעור, הוא ליברלי.⁶⁸

בקשה לתיקון כתב הערעור המוגשת בשלב מקדמי של ההליך נבחנת על פי גישה ליברלית. עם זאת אין לראות בבקשה לתיקון הודעת ערעור משום אמצעי לעקיפת סדרי הדין.⁶⁹

כאשר הבקשה לתיקון כתב הערעור הוגשה טרם שחלף המועד להגשת ערעור על פסיקתה מבהירה, יש להיעתר לבקשה לתיקון כתב הערעור באופן שיתייחס גם לפסיקתה. מסקנה זו עולה בקנה אחד גם עם שיקולי יעילות דיונית והחתירה לאפשר לערכאת הערעור לדון בכפיפה אחת בכלל השאלות השנויות במחלוקת.⁷⁰

בית המשפט העליון הכיר בתחולתה הרטרופקטיבית של הלכת ה"שנים האבודות", ונהג גמישות בעניין זה עת התבקש להתיר תיקון כתבי תביעה או כתבי ערעור.⁷¹

סימן י – עיקרי טיעון ותיק מוצגים

עיקרי טיעון – המטרה המונחת ביסוד החובה להגיש עיקרי טיעון, היא כפולה. "מחד גיסא, יש בה כדי להודיע לבעל הדין שכנגד על קו הטיעון בערעור, בכדי לאפשר לו להתכונן לדיון כראוי, ומאידך גיסא, יש בעיקרי הטיעון כדי להעמיד את בית המשפט מראש על הפלוגתות שיידונו, על מנת לאפשר לשופט להקדים ולבחון את הטיעון והאסמכתאות עליהם בעל הדין משליך את יהבו. בשני אלה יש כדי לקדם

- 64 ע"א 2734/09 פיוטרקובסקי נ' ארנון (פורסם בנבו, 20.6.2010); ע"א 2051/10 רייכרט נ' עיזבון שמש (פורסם בנבו, 7.3.2011).
- 65 בש"א 4946/15 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 20.7.2015).
- 66 ע"א 26/88 שמאי נ' טפחות בנק משכנתאות לישראל בע"מ, פ"ד מב(2) 837 (1988).
- 67 הוגשה בקשה למחיקת ערעור על הסף. מאחר שהערעור התייחס להחלטה בדבר דחיית הבקשה לרשות להתגונן, שלא ניתן לערער עליה בזכות אלא ברשות – לא ניתן היה לתקן את כתב הערעור. למקרה הפוך, שבו ביקש מערער רשות ערעור בעוד שהייתה לו זכות ערעור.
- 68 רע"א 4501/07 איזנברג נ' בנק אוצר החייל בע"מ (פורסם בנבו, 13.11.2007).
- 69 ע"א 3832/10 מיטרני נ' מחלוף (פורסם בנבו, 26.4.2011).
- 70 ע"א 533/11 אהובי נ' חבס – ח.צ. השקעות (1960) בע"מ (פורסם בנבו, 17.3.2011).
- 71 ע"א 7644/02 עמר נ' מקור הירדן בע"מ (פורסם בנבו, 26.9.2006).

את היעילות, שכן אין בעלי הדין ובית המשפט סבים סביב נקודות צדדיות אשר אינן דרושות להכרעה במשפט".⁷²

תקנה 446 לתקנות התשמ"ד הורתה כי בעל דין בערעור נדרש להגיש כתב של עיקרי טיעונו עוד לפני הדיון בערעור. על עיקרי הטיעון לכלול בצורה תמציתית את טענותיו של בעל הדין בנושאים שהוא רשאי לטעון ואת האסמכתאות שבדעתו להסתמך עליהן. ואילו בתקנות החדשות תקנה 134(א)(1) קובעת את כותרת הערעור. תקנה 134(א)(2) קובעת את נושאי גוף הערעור באופן הבא:

- (2) גוף הערעור יכלול את הפרטים הבאים ולפי הסדר המפורט להלן:
- (א) הסעד שניתן או שהתבקש ולא ניתן בהחלטה שעליה מערערים;
- (ב) עיקרי ההחלטה שעליה מערערים;
- (ג) סיכום הטענות ונימוקי ההתנגדות להחלטה והפנייה למובאות משפטיות התומכות בכל נימוק שיירשם לצידו.

מתוך נוסח התקנה ניתן להבין כי מחוקק המשנה קובע הוראות חדשות וחדישות המשנות כליל את המוסדות המקובלים של "סיכומים", "עיקרי טיעון" ובהמשך גם את "תיק המוצגים"

תיק מוצגים – תקנה 437 לתקנות התשמ"ד דנה בהגשת העתקי מוצגים מטעם המערער, ותקנה 441 לאותן תקנות דנה בהגשת העתקי מוצגים מטעם המשיב. התקנות חייבו הגשת תיק מוצגים לבית משפט שלערעור ובו העתקי המוצגים, שבעל דין מבקש להסתמך עליהם. יש לנהוג כך גם כאשר הדיון נערך על פי סיכומים בכתב.⁷³

כאשר מדובר במסמכים הבאים להוכיח עניין שבעובדה, בעל דין רשאי לצרף מסמכים אלה לתיק המוצגים בערעור רק אם התקבלו כדין כראיה בערכאה הדיונית, או לחלופין, התקבלו כראיה עקב החלטה המתירה הגשת ראיות נוספות בערעור.⁷⁴

הכלל הוא כי כאשר מדובר במסמכים הבאים להוכיח עניין שבעובדה, רשאי בעל דין לצרף מסמכים אלה לתיק המוצגים בערעור רק אם אלה התקבלו כדין כראיה בערכאה הדיונית, או לחלופין, התקבלו כראיה לפי החלטה המתירה הגשת ראיות נוספות בערעור.⁷⁵

מתוך נוסח התקנות החדשות (תקנות התשע"ט) ניתן להבין כי מחוקק המשנה קובע הוראות חדשות וחדישות המשנות את המוסדות המקובלים של "עיקרי טיעון" ובהמשך גם את "תיק המוצגים".

תקנה 134(ב) לתקנות החדשות קובעת את חובתו של המערער לצרף את המסמכים הרלוונטים ללא צורך בהגשה נפרדת של תיק מוצגים.

72 אורי גורן "הפרוצדורה האזרחית בראי פסיקתו של הנשיא שמגר" ספר שמגר חלק ג – מאמרים ג 632 (2003).

73 ע"א 436/82 מיסטריאל נ' מ' פיינברג בע"מ, פ"ד לט(4) 348 (1985). ראו גם ע"א 230/80 פנידר בע"מ נ' קסטרו, פ"ד לה(2) 713 (1981); ע"א 69/77 הלפרין נ' גולדברג, פ"ד לב(3) 701 (1978).

74 ע"א 6540/05 סולל בונה בע"מ נ' אברמוביץ' (פורסם בנבו, 6.8.2006).

75 ע"א 8320/09 אלחדד נ' שמיר (פורסם בנבו, 13.12.2010).

134. (ב) המערער יצרף לערעור מסמכים אלה בלבד:

- (1) העתק ההחלטה שעליה מערערים;
- (2) העתקי המסמכים שהמערער מבקש להסתמך עליהן שהוגשו והתקבלו כדין בערכאה הקודמת.

תקנה 140(א)(2) לתקנות החדשות קובעת את חובתו של המשיב לצרף את המסמכים הרלוונטיים ללא צורך בהגשה נפרדת של תיק מוצגים.

לתשובה יצורפו העתקי המסמכים שהמשיב מבקש להסתמך עליהם שהוגשו והתקבלו כדין בערכאה הקודמת, זולת המסמכים שצורפו לערעור.

יכול שמסמך יובא על מנת להניח יסוד לטענה נורמטיבית של בעל דין, ולא על מנת להוכיח עניין עובדתי. במצב כזה, אין מדובר בראיה כי אם באסמכתה משפטית, ועל הגשת מסמך כזה לא יחולו הנורמות הנוגעות להגשת ראיות נוספות.⁷⁶

ערכאת הערעור עצמה רשאית להידרש לראיות שהוצגו בפני הערכאה הדיונית ולפרוטוקולים של הדיונים שהתקיימו בפניה, גם אם אלה לא צורפו לתיקי המוצגים מטעם בעלי הדין. ברי כי הדבר אינו פוגע בזכויותיו הדיוניות של מי מן הצדדים, שראיות אלה מוכרות להם ועל כן אינן "מפתיעות" מבחינתם. אדרבה, בעלי דין אינם יכולים להניח כי ערכאת הערעור תתעלם מראיות שהוצגו לערכאה הדיונית.⁷⁷

76 ע"א 11307/04 ב. דני חברה לבניין והשקעה (1992) בע"מ נ' הועדה המחוזית לתכנון ולבנייה (פורסם בנבו, 22.1.2007).

77 רע"א 3394/13 בנק הפועלים בע"מ נ' שפיגל מנהל עזבון (פורסם בנבו, 17.6.2013).

פרק ב – בעלי הדין בערעור

– למי ניתנת זכות הערעור	סימן א
– צירוף משיב על ידי בעל דין	סימן ב
– צירוף משיב בהוראת בית המשפט	סימן ג
– חילופי בעל דין	סימן ד
– איחוד בעלי דין וערעור בתובענות שאוחדו	סימן ה

סימן א – למי ניתנת זכות הערעור

מי שהיה בעל דין בערכאה הראשונה ונפגע על ידי פסק הדין הוא הרשאי לערער עליו. הזכות להגשת הערעור לבית המשפט העליון נקבעת לפי הדין הכללי (סעיף 41 ל חוק בתי המשפט, התשמ"ד-1984), אשר אינו קובע את ה"פגיעה" בבעל דין כתנאי להגשת הערעור. עם זאת מקובל כי מי שלא "נפגע" מפסק הדין אינו רשאי לערער עליו.¹

התנאים לקיומה של זכות ערעור למי שנפגע מהחלטה שיפוטית, הם שניים: ראשית – צריך שיתקיים בעניינו "הליך", ושנית – שהליך זה יסתיים בהכרעה שיפוטית הפוגעת בזכות המוקנית לו.² "צד" הוא מי שנתקיים בעניינו הליך אשר הכריע בדבר "זכותו ההופלדיאנית". זוהי דרישה הכרחית להקמת זכות ערעור, שכן אין ליתן זכות זו לכל אדם שנפגע כתוצאה מהליך שנוהל בעניינו של אחר. לכן חייב אותו אדם להראות שבמסגרת ההליך התנהל "משפט נלווה" בעניינו, אשר הוכרע בפסק הדין.³

כדי שתקום זכות ערעור לאדם שלא היה בעל דין פורמלי בהליך, לא די בכך שאותו אדם חש פגוע מן האמור בו; גם לא די בכך שנפגע אינטרס של אותו אדם. השאלה היא אם התקיים בעניינו הליך שהכריע באשר לזכות הופלדיאנית שלו, כלומר האם פסק הדין שינה את מערך הזכויות שהיו נתונות לו או החובות שחלו עליו עובר לנתינתו.⁴

מי שזכה בדין וקיבל מבית המשפט את מלוא הסעד שביקש ושהיה זכאי לקבל, אינו רשאי לערער על ממצאי פסק הדין ועל נימוקיו. עם זאת יש לזכור כי הממצאים שנפסקו לחובתו של בעל דין שזכה, אשר לא ניתן לו לערער עליהם, לא יהיו בהליך עתידי נגדו בגדר מעשה בית דין.⁵ מערער זכאי אומנם לצמצם את ערעורו לסוגיה ספציפית וצרה, אולם אין בכך כדי להגביל את כוחו של משיב לתמוך את התוצאה שאליה הגיעה הערכאה הראשונה. מותר למשיב להציע שהתוצאה תישאר בעינה שלא מטעמה של הדרגה הראשונה, אלא מטעם אחר, שראוי היה לו שיאומץ על ידי בית המשפט.⁶

הכלל הוא כי מי שהיה בעל דין בערכאה הראשונה ורואה עצמו נפגע מההחלטה או מפסק הדין, רשאי לערער. לא די בתחושה סובייקטיבית של פגיעה, אלא על בעל הדין להראות, ולו לכאורה,

- 1 ע"א 761/85 ליפשיץ נ' הוועדה המקומית לתכנון ולבנייה, ראשון-לציון, פ"ד מו(1) 342 (1991).
- 2 בג"ץ 188/96 צירינסקי נ' סגן נשיא בית משפט השלום בחדרה, פ"ד נב(3) 721 (1998).
- 3 זכות שמולה חובה. ראו ע"מ 7064/03 אדם, טבע ודין – אגודה ישראלית להגנת הסביבה נ' שקל, פ"ד נח(1) 913 (2003); ע"א 5956/03 אוזן נ' האפורופוס הכללי, פ"ד נח(2) 433 (2003).
- 4 ע"א 716/12 ניב נ' דבוש (פורסם בנבו, 8.3.2012).
- 5 ע"א 6138/93 הארגון למימוש האמנה על ביטחון סוציאלי נ' אברהמי, פ"ד נ(1) 441 (1996); ע"א 756/82 קיבוץ יגור קבוצת עובדים להתיישבות שיתופית בע"מ נ' שירותי נפט בע"מ, פ"ד מא(1) 85 (1987).
- 6 שם.

שקופח או שנפגעה זכותו, שבעל דין אחר קיבל סעד נגדו או שלא ניתן לו הסעד שביקש, כולו או מקצתו.⁷

נהוג להתייחס לשני מבחנים לקיומה של פגיעה: במסגרת המבחן הדיוני, רואים בעל דין כנפגע, אם טען בערכאה מושא התקיפה את היפוך התוצאה שהתקבלה. לפי המבחן המהותי, רואים אדם כנפגע אם זכותו קופחה באופן מהותי. לעניין זה, קיומו של סעד חלופי עשוי לשמש אחת האינדיקציות לשאלה אם פלוני נפגע מהחלטה מסוימת אם לאו.⁸

בהליך שהגישו המערערים, הם ביקשו הוראות וסעדים לשם מניעה והסרה של הקיפוח. בסופו של דבר נפסק כי אכן החברה התנהלה תוך קיפוח המערערים והסעד שניתן הוא הפרדת כוחות על דרך של התמחרות. בנסיבות אלה ניתן לומר כי המערערים "נפגעו" מפסק הדין שכן הסעד שניתן אינו הסעד שביקשו. גם לפי המבחן המהותי, ניתן לטעון כי זכותם של המערערים קופחה, שעה שלפי תוצאת פסק הדין מניות החברה נלקחו מהם במכירה כפויה לאחר התמחרות. על כן המערערים זכאים לערער על פסק הדין.⁹

בעל דין נוסף

מעבר לשני התנאים המצטברים שקובע המבחן הפונקציונלי, קיים תנאי נוסף להכרה בזכותו של מי שלא היה צד פורמלי להליך בפני בית המשפט המחוזי, לערער על החלטה שניתנה בו. לפי תנאי זה, על המעוניין לערער להסביר מדוע לא פעל להצטרף להליך בערכאה הדיונית ולשכנע כי לא השתתף ולא החמיץ את השעה להפוך לבעל דין באותו הליך.¹⁰

המבחן לצירוף בעל דין נוסף בשלב הערעור הוא מבחן משולש ונטל ההוכחה רובץ על המבקש להצטרף כצד להליך. כחלק ממבחן זה, קיים תנאי שלפיו על המבקש להצטרף להוכיח כי לא השתתף ולא החמיץ את השעה להפוך לבעל דין בערכאה הקודמת.¹¹ צירופו של בעל דין שלא היה צד להליך בערכאה הדיונית הוא חריג השמור לנסיבות המצדיקות זאת.¹²

דוגמאות

במקום שבו נדחתה תביעה ועמה נדחתה הודעת הצד השלישי, אך התובע מערער על דחייתה, הנתבע זכאי להגיש ערעור מותנה נגד הצד השלישי, כפי שעמדה לו זכותו להגיש הודעה מותנית בהליך המקורי.¹³

בשבתו כערכאת ערעור על החלטות המשיבים לפי סעיף 83 לחוק מס ערך מוסף, התשל"ו-1975 וסעיף 156 לפקודת מס הכנסה [נוסח חדש], לבית המשפט המחוזי מסורה סמכות רחבה להיכנס לגדרי

7 ע"א 3662/17 כהן נ' פסגות זיו השקעות ופיתוח (פורסם בנבו, 1.2.2018).

8 ש.ם.

9 ש.ם.

10 בש"א 7240/15 יצחקי נ' ארז (פורסם בנבו, 9.2.2016).

11 רע"א 2526/17 בית הספר החקלאי סליסין נ' קדמת עדן בע"מ (פורסם בנבו, 25.4.2017).

12 ש.ם.

13 בש"א 8904/05 גרניט הנדסה לתעשייה נ' כלל חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 2.7.2006).

שיקול הדעת עצמו ולקבל את ההחלטה שהיה על המשיב לקבל מעיקרא. סמכות בית המשפט בהקשר זה תחומה לשומה הנדונה בפניו ואין הוא מוסמך להורות על חיובו של הנישום במס בגין אירוע שאינו קשור בשומה הנדונה.¹⁴

הממונה על ההגבלים העסקיים הוא "בעל דין הרואה עצמו נפגע" מהחלטת בית הדין להגבלים עסקיים, כלשון סעיף 39 לחוק התחרות הכלכלית, התשמ"ח-1988. על כן נתונה לו זכות ערעור.¹⁵

סימן ב – צירוף משיב על ידי בעל דין

תקנה 424 לתקנות התשמ"ד קבעה כי כל מי שהיה בעל דין בתובענה שנדונה בערכאה הראשונה ואינו מערער, יהיה משיב בערעור.¹⁶

מטרת התקנה היא ליידע את בית המשפט שלערעור על אודות בעלי הדין העלולים להיפגע על ידי הערעור. צירופם של המשיבים, שהיו בעלי דין בערכאה הקודמת, מקנה להם זכות טיעון.¹⁷

בתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) קובעת תקנה 136 שכותרתה "משיבים בערעור" את ההוראות הבאות:

(א) כל מי שהיה בעל דין בתובענה לפני הערכאה הקודמת ואינו מערער יהיה משיב בערעור.

(ב) בית המשפט רשאי להורות שלא יומצא ערעור למי מהמשיבים שאינו נוגע בדבר; אם הבקשה מטעם המערער, תומצא הודעה לאותם המשיבים, זולת אם ההמצאה תגרום להכבדה ניכרת על המערער.

על חשיבותה של התקנה ותוצאות הפרתה נקבע כי אין מדובר בתקנה טכנית, הואיל ואם בעל דין העשוי להיפגע מתוצאת הערעור לא יצורף, יכול שתיגרמנה תקלות חמורות בהליך, כגון שתוצאת פסק הדין לא תחייב אותו.¹⁸

הפיכת צד למשיב רגיל בערעור היא בעלת נפקות ממשית: המערער חייב לערוב להוצאות המשיב, חשוף להגשת ערעור שכנגד מטעם המשיב וכן עשוי להיות מחויב בהוצאות משפט לטובת המשיב, אם יידחה ערעורו.¹⁹

נוכחותו של אדם בדיון בערכאה הדיונית עשויה להצדיק את צירופו להליך הערעור. עם זאת אין מדובר במסקנה אוטומטית, ועצם הנוכחות בדיון אינה הופכת בהכרח את הנוכח ל"בעל דין" לצורך תחולת התקנות.²⁰

14	ע"א 4160/13 סלע בנגב חברה לעבודות עפר, כבישים ופיתוח בע"מ נ' מנהל מע"מ באר שבע (פורסם בנבו, 10.5.2015).
15	ע"א 2247/95 הממונה על הגבלים עסקיים נ' תנובה מרכז שיתוף לשיווק תוצרת חקלאות בישראל בע"מ, פ"ד נב(5) 213 (1998).
16	ע"א 1439/90 רכבת ישראל נ' הום חברה לביטוח בע"מ, פ"ד מז(2) 346 (1993).
17	בש"א 4553/01 שיכון ופיתוח לישראל בע"מ נ' ברזילי, פ"ד נה(5) 357 (2001).
18	רע"א 6586/11 כרמל כימיקלים בע"מ נ' Bip Chemicals (פורסם בנבו, 25.1.2012).
19	רע"א 8231/09 איילון חברה לביטוח בע"מ נ' המוסד לביטוח לאומי (פורסם בנבו, 24.1.2010).

התקנה הקובעת כי כל מי שהיה בעל דין בתובענה לפני הערכאה הקודמת ואינו מערער, יהיה משיב בערעור, היא ישימה גם ביחס לבקשות רשות ערעור אזרחיות.²¹

מחיקת משיבים – מחיקת משיבים אינה יוצרת פגם בערעור; אין טעם בהותרת בעלי דין ברשימת המשיבים אם לא נתבקש סעד נגדם והם אינם חפצים להשתתף בהליך. אפילו חויב המערער לצרף מלכתחילה את כל מי שהיה בעל דין בתובענה לפני הערכאה הדיונית, הרי שמחיקת בעל דין לאחר הגשת הערעור על פי החלטה של בית משפט אינה פוגמת בערעור.²²

ראוי כי בית המשפט יפעיל את שיקול הדעת המסור בידיו ויאפשר פטור מחובת ההמצאה של כתב הערעור, בהתקיים שני תנאים מצטברים: ראשית, כאשר בית המשפט שוכנע כי מדובר במשיב שאין לו עניין ישיר בהליך הערעורי שהוגש, ושאינן אפשרות כי זכויותיו יוגבלו או ייפגעו בגין אותו הליך. שנית, כאשר ביצוע ההמצאה לאותו משיב כרוך במורכבות מיוחדת העלולה להוביל לסרבול ולהתמשכות ההליך.²³

משיב נוסף – ניתן היה לעתור לצירוף בעל דין נוסף בהליך של ערעור, אם הוא בעל דין "דרוש", אף אם המערער לא העמיד נגדו סעד קונקרטי וזאת מכוח תקנה 424 לתקנות התשמ"ד.²⁴ במקרה אחד לא נמנתה בעלת דין עם המערערים. המערערים גם לא צירפו אותה כמשיבה, הואיל וערעור שכנגד דינו כדין ערעור רק לצורך אותו עניין שהוא נושא הערעור ורק כלפי המערער עצמו, לא היו המשיבים רשאים לצרפה כמשיבה בערעורם שכנגד, כפי שעשו.²⁵ זכות הערעור על החלטת בית המשפט המחוזי בערעור על החלטת נאמן בפירוק חברות, המכריעה בתביעת חוב לגופה, נתונה רק לצדדים שהיו חלק בהליך.²⁶ מי שנמחק מן התביעה בזמנו, ולא צורף כצד להליך בשלב כלשהו בהמשך הדיון, לא יהיה משיב בערעור.²⁷

סימן ג – צירוף משיב בהוראת בית המשפט

תקנה 425 לתקנות התשמ"ד דנה בצירוף משיב והסמיכה את בית המשפט שלערעור להורות על צירוף משיב שלא היה בעל דין, ועל החובה להמציא לו כתב ערעור מתוקן. נקבעו כללים בפסיקה, במסגרת

- 20 רע"א 2599/10 אלון נ' נגר (פורסם בנבו, 2.2.2011).
- 21 רע"א 7324/10 ינובסקי נ' שמואליאן (פורסם בנבו, 30.1.2011).
- 22 ע"א 8495/00 ברזילי נ' שיכון ופיתוח לישראל בע"מ, פ"ד נה(4) 721 (2001); בש"א 1770/91 אליהו חברה לביטוח בע"מ נ' ברנע, פ"ד מה(3) 875 (1991).
- 23 ע"א 7774/11 עמותת ז.פ. נ' לוי רמות עבודות עפר, כבישים ופיתוח בע"מ (פורסם בנבו, 12.2.2012).
- 24 בש"א 4553/01 לעיל ה"ש 17.
- 25 ע"א 7261/97 שרבני נ' חברת האחים שבירו בע"מ, פ"ד נד(4) 464 (2000).
- 26 רע"א 9473/12 בבאי נ' קוטלר (פורסם בנבו, 6.8.2013).
- 27 ע"א 3906/07 אחים טופז יהלומים נ' בנק הפועלים בע"מ (פורסם בנבו, 4.11.2007).

שיקול דעתו של בית משפט שלערעור לצרף משיב לערעור כבעל דין נוסף בערעור.²⁸ ואלה השאלות שהיו מונחות ביסוד הכללים לעניין זה:

(א) האם מי שמבקשים לצרפו, או בעל דין המבקש את הצירוף או התומך בו, עלול להיפגע ישירות מתוצאות ההכרעה במחלוקת נושא הערעור אם לא יוחלט על הצירוף המבוקש?

(ב) כאשר קיים סיכון כאמור, האם מן הראוי כי תוצאות ההכרעה במחלוקת נושא הערעור – כולן או לפחות חלק מהותי מהן – יכבלו גם אותו אדם במעשה בית דין?

(ג) בהנחה שהתשובה לשאלה האמורה חיובית – האם שיקולים של יעילות וסדר הדיונים מצדיקים את הצירוף האמור?

בצירוף משיב לפי תקנה 425 לתקנות התשמ"ד היה לבדוק את אמות המידה הבאות: האם האדם שצירופו מתבקש עלול להיפגע ישירות אם לא יצורף לערעור; האם ראוי שפסק הדין יכבול כמעשה בית דין את אותו אדם; האם שיקולי יעילות תומכים בצירוף. הנטל להוכחת קיומם של תנאים אלה מוטל על מבקש הצירוף.²⁹

המבחן לצירוף בעל דין נוסף בשלב הערעור הוא משולש ונטל ההוכחה רובץ על המבקש להצטרף: האם המבקש להצטרף עלול להיפגע ישירות מתוצאות ההכרעה בערעור אם לא יוחלט על הצירוף המבוקש; ככל שקיים סיכון כאמור, יש לבחון אם ראוי שתוצאות ההכרעה בערעור תכבולנה גם את המבקש להצטרף במעשה בית דין; ככל שהתשובה חיובית, יש לבחון האם שיקולי יעילות וסדר דיוני מצדיקים את הצירוף.³⁰

הוגשה בקשה להצטרף להליך מן הטעם שצפויה להיות לתוצאתו השפעה על עתירה שהגיש המבקש באותו עניין. הבקשה נדחתה.³¹

שיקול הדעת בבקשת הצירוף מתבסס על איזון בין מידת הפגיעה שעלולה להיגרם לצד המבקש במקרה שתידחה בקשתו להצטרף, לבין מידת ההכבדה שתיגרם לבית המשפט ולבעל הדין אם יצורף המבקש כצד לאותו הליך.³²

מתדיין ציבורי – על הדרישות והתנאים שנקבעו לעיל יש להוסיף את העקרונות המאוחרים יותר, המכירים, בנסיבות מסוימות שגבולותיהן טרם נתחמו באופן מוחלט, בקיומו של מתדיין ציבורי. זאת אפילו אין הוא בעל ריבם הישיר של בעלי הדין המקוריים להליך – ובלבד שמהותו, כישוריו וניסיונו של מתדיין זה מצביעים על תרומתו הפוטנציאלית הרבה להליך.³³

28 בש"א 3973/91 אליהו חברה לביטוח בע"מ נ' קרנית – קרן לפיצוי נפגעי תאונות דרכים, פ"ד מה(5) 457 (1991); ע"א 2442/95 מ.ל.ת. מבנים לתעשייה בע"מ נ' בנק המזרחי המאוחד בע"מ, פ"ד מט(5) 85 (1996); בש"א 292/98 ג'רייס נ' המועצה לייצור ולשיווק של ירקות, פ"ד נג(2) 29 (1999) (בפסק הדין נפלה טעות בציון מספר התקנה).

29 רע"א 2599/10, לעיל ה"ש 20.

30 רע"א 689/17 דן חברה לתחבורה ציבורית בע"מ נ' ניב (פורסם בנוב, 25.5.2017).

31 בר"ם 10823/07 נור סטאר בע"מ נ' עמותת "פעולה ירוקה" (פורסם בנוב, 30.12.2007).

32 רע"א H.Lundbeck 5267/09 נ' אוניפארם בע"מ (פורסם בנוב, 15.3.2010).

33 ע"א 3066/97 הרטבי נ' שר הפנים, פ"ד נד(2) 1 (2000).

סימן ד – חילופי בעל דין

תקנה 426 לתקנות התשמ"ד החילה את הוראותיהן של תקנות 36–43 גם על ערעורים, ולעניין זה כל מקום שנאמר באותן הוראות "תובע" – לרבות מערער; "נתבע" – לרבות משיב; "תובענה" – לרבות ערעור. התקנות המוזכרות מצויות בסימן ד': "חילופי בעל דין" הכלול בפרק ד': "בעלי הדין וייצוגם". במקרה אחד הפעיל בית המשפט את סמכותו על פי תקנות 38 ו-426 לתקנות התשמ"ד והורה על צירוף קרן נאמנות מסוימת באמצעות הנאמן, כבעל דין דרוש לצורך הדיון בערעור כמשיב נוסף בערעור.³⁴

נדחתה בקשה לחילופי בעלי דין בערעור, כאשר הכרעה בעניין זה הצריכה בירור עובדתי והסקת מסקנות משפטיות, שאין מקומם במסגרת דיון בערכאת הערעור.³⁵ תקנה 426 לתקנות התשמ"ד החילה על הליכי הערעור את הוראות תקנה 37, המאפשרת לבית המשפט להתיר המשך המשפט נגד אדם אחר, כאשר הזכות העומדת לדיון הוסבה. נסיבות שבהן הועבר במהלך הדיון הנכס השנוי במחלוקת לאדם אחר, עשויות להצדיק חילופי בעל דין.³⁶ תקנה 36 לתקנות התשמ"ד קבעה כי תובענה ואף גם ערעור אינם נפגעים על שום שאחד מבעלי הדין נפטר, כל עוד העילה בעינה עומדת.³⁷ תקנה 38 לתקנות התשמ"ד קבעה כי במקרה של פטירת בעל דין רשאי בית משפט או הרשם להורות – אם ראה צורך בכך לשם יישוב מלא של כל השאלות הכרוכות בדבר – כי מנהל העיזבון, או היורשים, הנאמנים או חליף אחר של בעל הדין, כולם או מקצתם, יהיו לבעלי הדין.³⁸

סימן ה – איחוד בעלי דין וערעור בתובענות שאוחדו

תקנה 422 לתקנות התשמ"ד קובעת כי בעלי דין אחדים בתובענה אחת רשאים להצטרף יחד בערעור אחד. בעניין "איחוד ערעורים" קובעת תקנה 143 החדשה –

תקנה 40 תחול על ערעור, בשינויים המחויבים.

תקנה 40 לתקנות החדשות, שכותרתה "איחוד דיון בתובענות", קובעת –

(א) בית המשפט רשאי להורות על איחוד הדיון בתובענה הנדונה בפניו עם תובענה התלויה ועומדת באותו בית משפט, אם סבר שיש בדבר כדי לייעל ולפשט את ההליכים

34 ב"ש 940/86 רוט נ' Deak & Co. Inc., פ"ד מא(1) 217 (1987); ע"א 2008/07 לוטן נ' ירמייב (פורסם בנבו, 14.2.2011).

35 ע"א 10630/07 חביב אללה נ' סרחאן (פורסם בנבו, 21.12.2008).

36 ע"א 8954/06 ווקף מוחמד ואברהים עבדלרבו מעו נ' האפורופוס הכללי (פורסם בנבו, 26.11.2007).

37 ע"א 4923/09 ערפאת נ' בנק הפועלים בע"מ (פורסם בנבו, 12.12.2010). צו לחילופי בעל דין יינתן במעמד צד אחד, אולם החליף שצורף רשאי להגיש בקשה לביטול הצו או לשינויו (ראו תקנות 39 ו-42 לתקנות התשמ"ד).

38 ע"א 4923/09, לעיל ה"ש 37.

או למניעת תוצאות סותרות; החל שופט אחר לדון בתובענה שמבקשים לאחדה, ניתן לאחדה רק בהסכמתו.

במקרה אחד הופעלה תקנה 423 לתקנות התשמ"ד, שכן ההחלטה נושא הבקשה היא החלטה מאוחדת בשני התיקים.³⁹

39 רע"א 118/02 ש. גוזלן, חברה לעבודות בנין ופיתוח בע"מ נ' היועץ המשפטי, פ"ד נו(4) 631 (2002).

פרק ג – הדיון בערעור

– דיון מקדמי בערעור	סימן א
– סיכום טענות בכתב	סימן ב
– אי־התייצבות לערעור	סימן ג
– פסק הדין בערעור	סימן ד
– בקשה להחלטת ביניים בערעור	סימן ה
– נושאים דיוניים נוספים	סימן ו

סימן א – דיון מקדמי בערעור

תקנה 445 לתקנות התשמ"ד הייתה התקנה הראשונה בסימן ז "הדיון בערעור". התקנה דנה במינוי שופט שינהל דיון מקדמי לצורך הכנת הערעור וקובעת גם את סמכויותיו. הדיון המקדמי נועד לייעל את הדיון בערעור, לפשטו, לקצרו ולהחישו וכן לברר אם יש מקום לפשרה בין בעלי הדין. יש לתת לדיבור "דיון מקדמי בערעור" פרשנות מרחיבה. בכך אין פגיעה בעקרונות כלליים, שכן הדיון בערעור, עדיין יתברר לגופו בהרכב של שלושה שופטים כשהוא "מנופה" מטענות טרומיות. כך מצטמצם הצורך לדון לפני מותב של שלושה בערעורים שלא היה מקום להגישם מלכתחילה.¹ תכליתה של תקנה 445(ג) הייתה להקנות לבית המשפט את הסמכות לזמן בעל דין לדיון, כאשר נוכחותו האישית עשויה לתרום תרומה של ממש להמשך ניהולו היעיל וההוגן של ההליך, וכאשר אין בייצוגו על ידי בא כוחו כדי לפתור את הסוגיה הדורשת פתרון. אולם כאשר זימונו של בעל הדין אינו אמור להשיג תכלית זו, מן הדין להימנע מהפעלת הסמכות הקבועה בתקנה.² על פי נוסחה המתוקן של התקנה, הוענקה לשופט המנהל דיון מקדמי בערעור הסמכות לתת תוקף של פסק דין להסדר פשרה.³ בדיון מקדמי בערעור שופט רשאי להגדיר משיב כ"בעל דין פורמלי", אם נוכח לדעת כי קבלת הערעור אינה עלולה לפגוע בו.⁴ בית המשפט מוסמך ליתן פסק דין במסגרת קדם הערעור. כמו כן מוסמך בית המשפט לתת סעד זמני במסגרת הדיון המקדמי בערעור.⁵ תקנה 138 לתקנות החדשות קובעת את ההוראות בנושא "דיון בערעור" כך –

(א) בית המשפט שלערעור רשאי:

- (1) לדחות את הערעור בלא צורך בתשובה, אם סבר שאין לערעור סיכוי להתקבל;
  - (2) להורות על הגשת תשובה בכתב, בכלל או לגבי עניין מסוים;
  - (3) לקיים דיון מקדמי בערעור לפי סמכות שופט בקדם-משפט, בשינויים המחויבים;
  - (4) להורות על השלמה לסיכומים בכתב;
  - (5) להכריע בערעור על יסוד החומר בכתב שלפניו;
  - (6) להורות על קיום דיון בעל פה בנוסף לחומר שבכתב שלפניו.
- (ב) תקנה 65 תחול על הדיון בערעור, בשינויים המחויבים.

1 רע"א 5007/92 לוינ' נ' ארנס, פ"ד מח(1) 653 (1994). בפסק דין זה מפורטות דוגמאות לטענות סף כאלה.
2 רע"א 7340/01 סיגנל טורס בע"מ נ' יובל, פ"ד נו(2) 1 (2001); ע"א 4187/06 מועצה אזורית עמק הירדן נ' עיזבון מגיד (פורסם בנבו, 13.9.2006).
3 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 2), התשנ"ו–1996, ק"ת 932, מיום 30.5.1996.
4 על יסוד תקנה 445(ב)(5) לתקנות. ראו בש"א 4553/01 שיכון ופיתוח לישראל בע"מ נ' ברזילי, פ"ד נה(5) 357 (2001).
5 רע"א 9522/09 טוף מרום הגולן (2000) בע"מ נ' מינהל מקרקעי ישראל (פורסם בנבו, 20.1.2010).

תקנה 138(א)(3) לתקנות החדשות מתייחסת לסמכות לקיים דיון מקדמי בערעור, וזאת לפי סמכות שופט בקדם משפט (בשינויים המחויבים).

סימן ב – סיכום טענות בכתב

תקנה 447 לתקנות התשמ"ד קבעה שבמועד שנקבע לדיון ישמיע המערער את טענותיו, ואם יהיה צורך – ישמיע המשיב את טיעוניו (עם זכות תשובה למערער). תקנה 448 דנה בהוראה בנוגע להגשת סיכום הטענות בכתב. התקנה קובעת, כי ניתן להורות לבעלי הדין, לפני תחילת הדיון בערעור, לסכם את טענותיהם בכתב על הפרשה כולה או בשאלה מסוימת – בין נוסף על הטענות שבעל פה ובין במקומן. אולם כאמור, הקונספציה בתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) היא שונה, מאחר ובתקנה 134(א)(2)(ג) החדשה, התקנה הדנה בהגשת הערעור, עם הגשת הערעור חייב המערער לכלול בגוף הערעור את סיכום טענותיו, ובדיון המקדמי על פי תקנה 138(א)(4) "להורות על השלמה לסיכומים בכתב":

134... (2) גוף הערעור יכלול את הפרטים הבאים ולפי הסדר המפורט להלן:

(א) הסעד שניתן או שהתבקש ולא ניתן בהחלטה שעליה מערערים;

(ב) עיקרי ההחלטה שעליה מערערים;

(ג) סיכום הטענות ונימוקי ההתנגדות להחלטה והפנייה למובאות משפטיות התומכות

בכל נימוק שיירשם לצידו.

אין די בהטלת הוצאות, כסנקציה על הפרת הוראות בית המשפט בנוגע לצו סיכומים בכתב, ואפשר שבית המשפט יחזיר את הסיכומים למחברם אגב הטלת הוצאות כבדות לטובת הצד שכנגד ולטובת אוצר המדינה.⁶

ניסוח הסיכומים בכתב – אין לנסח סיכומים בכתב בטיעון על דרך ההפניה. טיעון כזה אינו ראוי לפיכך, אמירה בשולי הסיכומים כי בעל הדין חוזר על כל הטענות המפורטות בכתב הערעור, בסיכומיו בערכאה הדיונית ובכתב הגנתו, אין בה כדי למלא אחר הדרישה לסכם את טענותיו של בעל דין בערעור.⁷

אין להתערב בכתב סיכומים הכולל אזכור של סעיפים בהודעת הערעור או בכתבי בידין שהוגשו בערכאה הדיונית, בנסיבות שבהן הסיכומים עומדים בפני עצמם ומבהירים את הטענות הדרושות להכרעה בערעור באופן שאינו מחייב עיון בכתבי טענות אחרים.⁸

טענה תיחשב כנזנחת רק אם מצטרפות להיעדר ההתייחסות אליה נסיבות אחרות, שמהן ניתן להסיק בבירור את החלטתו של בעל הדין לוותר על הטענה.⁹ הלכה זו מתייחסת להשמטתו מהסיכומים של סעד שנתבע בערכאה הדיונית, כאשר ההשמטה נבעה מפשטות הסעד ומחיותו ברור ומפורש וללא

6 ע"א 700/89 חברת החשמל לישראל בע"מ נ' מליבו ישראל בע"מ, פ"ד מז(1) 667 (1993). הצו קבע הנחיות לעניין אורך הסיכומים וצפיפות הכתב.

7 ע"א 172/89 סלע חברה לביטוח בע"מ נ' סולל בונה בע"מ, פ"ד מז(1) 311 (1990).

8 ע"א 5378/11 פרנק נ' אולסייל (פורסם בנבו, 10.5.2012).

9 ע"א 172/89, לעיל ה"ש 7.

כל מחלוקת, או כאשר הצד שכנגד מחל על ההשמטה והייתה התייחסות לעובדות ולטענות משפטיות שהועלו.

סיכומי המשיב – בהמשך להוראות החדשות בנוגע להגשת כתב הערעור וצירוף הטיעון (הסיכומים) מיד עם הגשת הערעור – גם בנוגע התנהגות המשיב חלו שינויים משמעותיים. על המשיב חלה חובת טיעון רק כאשר בית משפט שלערעור מחליט כי על המשיב חלה חובת תשובה. כלומר, חובת התשובה אינה אוטומטית ויש צורך בהוראה מפורשת של בית המשפט. במסגרת אותה תשובה שחב בה המשיב (אם חויב), על המשיב לסכם את טענותיו. בעניין זה תקנה 140 לתקנות החדשות מתייחסת לנושא "תשובה בכתב והשלמה לסיכומים בכתב" כדלקמן –

- (א) הורה בית המשפט על הגשת תשובה בכתב לערעור, יחולו הוראות אלה:
- (1) התשובה תוגש בתוך ארבעים וחמישה ימים מעת המצאת ההחלטה והיא לא תעלה על שישה עמודים, אם הוגשה לבית משפט השלום או לבית המשפט המחוזי, ולא תעלה על עשרה עמודים, אם הוגשה לבית המשפט העליון;
  - (2) לתשובה יצורפו העתקי המסמכים שהמשיב מבקש להסתמך עליהם שהוגשו והתקבלו כדין בערכאה הקודמת, זולת המסמכים שצורפו לערעור;
  - (3) הורה בית המשפט על הגשת תשובה בעניין מסוים, התשובה תינתן בעניין זה בלבד;
- (ב) הורה בית המשפט על השלמה לסיכומים בכתב, רשאי הוא ליתן כל הוראה, לרבות בעניין הגשת סיכומי המערער והמשיב ומתן זכות תשובה למערער, המועד להגשה והיקף המסמך.
- (ג) דין אי-הגשת תשובה בכתב או השלמה לסיכומים בכתב במועד – כדין אי-התייצבות לדיון בערעור.

ההוראה הרלוונטית היא ההוראה בס"ק (ב) לעיל.

סימן ג – אי-התייצבות לערעור

קיימות הוראות בדבר אי-התייצבותו של בעל דין בערעור, והתקנה הקובעת הייתה תקנה 450 לתקנות התשמ"ד.

על פי פסקה (1), כאשר איש מבעלי הדין לא התייצב לדיון בערעור, על בית המשפט לחוקק את הערעור ולא לדחותו.

תקנה 450(3) לתקנות התשמ"ד קבעה הסדר גמיש המקנה לבית המשפט שלערעור שיקול דעת רחב כיצד לנהוג במצב שבו נמנע בעל דין מלהופיע לדיון בערעור, או איחר להגיע אליו. על בית המשפט להפעיל שיקול דעת זה, בין היתר, על פי עקרון המידתיות.¹⁰

10 רע"א 6983/02 סוכנות ימית ישראלית סקנדינבית בע"מ נ' Malmed Maritime, פ"ד נו(6) 827 (2002).

בתקנות החדשות ההתייחסות לנושא התייצבות בערעור היא תקנה 138. בתקנה זו נקבעה ההוראה הבאה –

138. (ג) לא התייצב בעל דין לדיון בעל פה ולא ניתן טעם סביר לאי-התייצבות, יחולו הוראות אלה:
 (1) לא התייצב המערער, ימחק בית המשפט את הערעור;
 (2) לא התייצב המשיב והמערער התייצב, יברר בית המשפט את הערעור על סמך טיעוני המערער בלבד.

מערער שאינו מתייצב – תקנה 450(3) לתקנות התשמ"ד הקנתה לבית המשפט שיקול דעת רחב – כאשר מערער, על אף שנמסרה לו הודעה כראוי, אינו מתייצב לדיון בעוד המשיב התייצב – לברר את הערעור, למחקו או לדחותו למועד אחר. על בית המשפט להפעיל שיקול דעת זה, בין היתר, על פי עקרון המידתיות. דין זה חל גם כאשר בא כוח אחד הצדדים התייצב, אולם בעל הדין עצמו לא התייצב, חרף הוראה מפורשת של בית המשפט.¹¹

משיב שאינו מתייצב – על פי תקנה 450(2) לתקנות התשמ"ד, אם המשיב אינו מתייצב (ואילו המערער התייצב), יתברר הערעור בהיעדר המשיב או יידחה למועד אחר. כלל הוא כי אי-התייצבות מערער משמעותה מחיקת ההליך שהוזנח, ואילו אי-התייצבות משיב בערעור מחייבת דיון בטענות לגופן.¹²
 תקנה 451 לתקנות התשמ"ד איפשרה לבעל דין, שנגדו ניתנה החלטה על פי צד אחד לפי תקנה 450, לעתור לביטול ההחלטה. תקנה 451 מפנה לתקנה 201 לעניין יישום בקשת הביטול.¹³

סימן ד – פסק הדין בערעור

בנושא זה קובעת תקנה 148 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט), שכותרתה "פסק הדין בערעור", את ההוראה הבאה –

(א) פסק הדין בערעור יכיל את השאלות המשפטיות הטעונות הכרעה, את ההכרעה ואת תמצית הנימוקים.
 (ב) על אף האמור בתקנת משנה (א), בית משפט שהחליט לדחות ערעור רשאי לכלול בנימוקיו רק את קביעתו בדבר דחיית הערעור, ובלבד שנוכח כי מתקיימים התנאים הבאים לגבי ההחלטה שעליה מערערים:
 (1) אין מקום לדחות את הממצאים העובדתיים שנקבעו בה;
 (2) הממצאים שנקבעו בה תומכים במסקנה המשפטית;
 (3) אין בה טעות שבחוק.
 (ג) תקנות 131 עד 133 יחולו על ערעור בשינויים המחויבים.

11 רע"א 5491/10 ויליגר נ' רייפמן (פורסם בנבו, 25.8.2010).

12 בע"מ 7784/12 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 28.7.2013).

13 רע"א 3136/00 סלמאן נ' שוקייר, פ"ד נה(2) 97 (2000).

ואלה התקנות שאליהן מתייחס סעיף 148 –

ביטול החלטה לפי צד אחד

131. נתן בית המשפט החלטה לפי צד אחד והגיש בעל הדין שנגדו ניתנה ההחלטה בקשת ביטול בתוך שלושים ימים מיום שהומצאה לו ההחלטה, רשאי בית המשפט לבטלה, בתנאים שייראו לו; הוראה זו לא תחול על פנייה לבית המשפט לפי תקנה 33.

סעד בעת מתן פסק הדין או בתכוף לו

132. בית המשפט רשאי ליתן סעד להבטחת ביצוע פסק הדין בעת מתן פסק הדין או בתכוף לאחריו; הבקשה בעת מתן פסק הדין יכולה להיות בעל פה.

פסיקתה

133. (א) בית המשפט רשאי, לבקשת בעל דין, לערוך פסיקתה, שתכיל את מספר התיק, מועד ההחלטה, שמות בעלי הדין ומענם, הסעד או ההכרעה האחרת שניתנו והוצאות המשפט שנפסקו.

ערעור שנדחה וערעור שנמחק, שניהם מהווים מעשה בית דין, שכן בעקבות הדחייה או המחיקה נעשה פסק הדין אשר מערערים עליו סופי. בכפוף לסמכויותיו של בית המשפט לבטל את פסק הדין הרוחה או המוחק את הערעור, יש בדחייה או במחיקה כדי למנוע התדיינות נוספת.¹⁴ אופן ההכרעה הראוי במקום שבו "נחלקו דעות השופטים", כלשון סעיף 80(א) לחוק בתי המשפט, התשמ"ד-1984, ושאלת פרשנות הביטויים "דעות (השופטים)" ו"דעת הרוב" שבסעיף זה – מצב שבו שופטי המותב נחלקים ביניהם בדבר ההנמקה המבססת את עמדתם כלפי התוצאה הראויה של ההליך – הם מעשה של יום ביומו בבתי המשפט. זאת אף כאשר אין בין שופטי ההרכב כל מחלוקת באשר לתוצאה הסופית עצמה. במקרה הרגיל, דעת רוב השופטים באשר לתוצאת ההליך היא הקובעת.¹⁵ אין כל בעייתיות בכך שפסק הדין ניתן "בו במקום". שופטים מתכוננים לקראת הדיון, ולא אחת יש ביכולתם להכריע במחלוקת לאחר שמיעת טיעוני הצדדים, בעיקר אם אלה שיקפו באופן מלא את האמור בכתבי הטענות. אם כן, במקרים המתאימים, מתן פסק דין מיד עם תום הדיון אינו פסול ועשוי אף להיות רצוי.¹⁶

כאשר נקבע בפסק הדין שניתן בערעור כי הוא בא "חלף פסק הדין של בית המשפט קמא", הרי שפסק הדין של ערכאת הערעור בא לכל דבר ועניין במקום פסק הדין של ערכאה קמא.¹⁷ תקנה 459 לתקנות התשמ"ד קובעת, כדוגמת תקנה 190 לתקנות אלו, כי אכן דין הוא שהחלטת בית המשפט תהיה בכתב.¹⁸

14 רע"א 340/94 חברת חלקה 41 בגוש 6415 נ' בסן, פ"ד (1) 636 (1996).

15 רע"א 8016/05 סבא נ' מסעוד (פורסם בנבו, 13.7.2006).

16 רע"א 5126/14 פנחסוב נ' טאוב (פורסם בנבו, 28.8.2014).

17 רע"א 7602/16 סלקום ישראל בע"מ נ' גרינברג (פורסם בנבו, 11.1.2017).

18 רע"א 5007/92, לעיל ה"ש 1.

יסודות ההכרעה בערעור – בית משפט שלערעור פסק את דינו על יסוד כתבי הטענות של בעלי הדין, ההודיות שהודו והראיות שהביאו לפני בית המשפט בערכאה הקודמת, כפי שאלה מתגלים מפרוטוקול המשפט (תקנה 453 לתקנות התשמ"ד).¹⁹

תקנה 454 לתקנות התשמ"ד הסמיכה את בית המשפט שלערעור לפסוק בתובענה מנימוק שונה של הערכאה הקודמת, אם הראיות שבתיק מאפשרות לעשות כן.²⁰ בתביעה בנוזיקין, אין זה מתפקידה של ערכאת הערעור לבחון לעומק כל ראש נזק, אם מסתבר כי הסכום הכולל של נזקי הממון הינו סביר, אלא במקום שבו מתגלית טעות בולטת.²¹

אימוץ פסק דין של הערכאה הנמוכה – תקנה 460(ב) לתקנות התשמ"ד הסמיכה את בית המשפט שלערעור, אשר החליט לדחות את הערעור, שלא לנמק מחדש את פסק דינו, אלא לאמץ את פסק דינה של הערכאה הנמוכה כחלק בלתי נפרד מההכרעה בערעור. שימוש בסמכות זו ייעשה אם מתקיימים התנאים המצטברים הבאים:

(א) אין מקום לדחות את הממצאים העובדתיים שנקבעו בהחלטה;

(ב) הממצאים שנקבעו בהחלטה תומכים במסקנה המשפטית;

(ג) אין לגלות בהחלטה טעות שבחוק.²²

אין הכרח שבית משפט שלערעור ישוב וינסח במילותיו שלו את אשר כבר הוסבר לפני כן במפורט על ידי ערכאה שיפוטית אחרת, אם הוא מסכים עמה באותה מידה ובאותם גבולות שהותוו בתקנה.²³ אימוץ דעתה של הערכאה שעליה מערערים אף הוא כלול בגדר הנמקה.²⁴

בעניין זה קובעות התקנות החדשות (תקנות התשע"ט) בתקנה 148(ב) את ההוראה הבאה –

(ב) על אף האמור בתקנת משנה (א), בית משפט שהחליט לדחות ערעור רשאי לכלול

בנימוקיו רק את קביעתו בדבר דחיית הערעור, ובלבד שנוכח כי מתקיימים התנאים

הבאים לגבי ההחלטה שעליה מערערים:

(1) אין מקום לדחות את הממצאים העובדתיים שנקבעו בה;

(2) הממצאים שנקבעו בה תומכים במסקנה המשפטית;

(3) אין בה טעות שבחוק.

19 ע"א 5407/91 אגודת ישיבת מדרש פורת יוסף נ' שאולוף, פ"ד מז(3) 265 (1993); רע"א 5693/98 בנק לאומי לישראל בע"מ נ' ארט בי, חברה בערבות מוגבלת, פ"ד נב(5) 793 (1998).

20 ע"א 284/98 אלנתן נ' עיריית ירושלים, פ"ד נד(5) 721 (2000); ע"א 1946/01 הקרן לטיפול בחסויים נ' האפוטרופוס הכללי, פ"ד נו(3) 311 (2007). לשימוש בתקנה ראו ע"א 5634/05 צוקית הכרמל פרויקטים בע"מ נ' מיכה צח חברה לקבלנות כללית בע"מ (פורסם בנבו, 4.6.2007); רע"א 7474/06 לוי נ' בנק לאומי לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 12.12.2006).

21 ע"א 10842/02 ביטוח חקלאי, אגודה שיתופית מרכזית בע"מ נ' סייג (פורסם בנבו, 20.9.2006). בעניין זה, הסכומים שנפסקו לא חרגו מהסביר ולא היה מקום להתערב בהם.

22 לשימוש בסמכות על פי תקנה 460(ב) לתקנות התשמ"ד, שבה נאמר: "אין לנו אלא לאמץ את פסק הדין של הדרגה הראשונה, על קביעותיה, מסקנותיה ונימוקה, בלא להוסיף", ראו ע"א 284/88 גבאי נ' פוגל, פ"ד מו(4) 837 (1992); ע"א 3699/13 ר.א חברה פיתוח גני יבנה בע"מ נ' מועצה מקומית גן יבנה (פורסם בנבו, 2.2.2015).

23 רע"א 478/88 בקר נ' שטרן, פ"ד מב(3) 679 (1988).

24 רע"א 209/88 ז'אן נ' אפריקה ישראל להשקעות בע"מ, פ"ד מג(1) 341 (1989).

הגישה ביסוד התקנה נובעת מהצורך במבט כולל על ההליך השיפוטי ומהניסיון לייעלו, תוך חיסכון בזמן שיפוטי ובעומס שבו פועלים תדיר בתי המשפט. אם נחוץ הדבר, והוא אפשרי והולם, יעשה בית המשפט כמיטב יכולתו כדי לנמק את פסק דינו. אולם אם מגלה העיון בתיק ובנספחיו כי אין מקום להוסיף על נימוקי הערכאה הקודמת או לגרוע מהם – די באימוצם.²⁵

השימוש בתקנה הינו בבחינת "הכרח בל יגונה" נוכח העומס הרב המוטל על בתי המשפט. "אין כאן אפוא זניחה של תהליך בדיקת נימוקי הערעור, אלא אך הימנעות ממלל חוזר ומיותר, מקום בו רואות שתי הערכאות עין בעין".²⁶

אין לראות בשימוש בתקנה משום היעדר הנמקה. אם עולות לפני בית המשפט, בשני הליכים נפרדים או יותר, סוגיות שהן זהות במהותן, אין כל מניעה לכך, שבית המשפט, הדן בעניין בשלב מאוחר יותר, יסתפק בהכרעתו בהפניה אל ההנמקה הקודמת אשר עמה הוא מסכים.²⁷

סימן ה – בקשה להחלטת ביניים בערעור

בקשה בערעור

141. בקשה בערעור תוגש בכתב.

הוראה על פי תקנה 465 לתקנות התשמ"ד זכתה לסימן מיוחד (סימן ט') בפרק "הערעור". ההנחה היא כי כוונת התקנה היא לאפשר לבית המשפט שלערעור לדון בבקשות ביניים, כמו צו מניעה זמני, בקשות תיקון למיניהן, צירופי צדדים, סעדים זמניים וכיו"ב.

אין זכות תגובה לתשובה – קיים הבדל בין בקשת ביניים בהליך העיקרי, המוסדרת בתקנה 241 לבין בקשת ביניים בהליך ערעור המוסדרת בתקנה 465 לתקנות התשמ"ד. שוני זה נלמד מההבדל בנוסח שתי התקנות. מנוסח תקנה 241 עולה כי בבקשה בהליך העיקרי קיימת למשיב זכות להשיב בכתב לבקשה, ולאחר מכן קמה למבקש זכות תגובה לתשובה. מנוסח תקנה 465 עולה כי בהליך הערעור – בניגוד להליך העיקרי – אין למבקש זכות קנויה להגיב לתשובת משיב. הדבר מסור לשיקול דעתו של בית המשפט שדן בערעור. השוני בין התקנות נגזר מכך שמדובר בשני שלבים שונים בהליך המשפטי.²⁸

תקנה 465 לתקנות התשמ"ד קובעת כי בית המשפט רשאי לדחות בקשה להחלטת ביניים ללא בקשת תשובה, אם מצא שהבקשה אינה מצריכה אותה, או להורות על טענות בעל פה או על תשובה בכתב, אם מצא לנכון לעשות כן. אין בגדר סדרי דין אלה הענקת זכות שבדין למבקש להשיב לתגובה שניתנה לבקשתו.²⁹

25 רע"א 8996/04 שכטר נ' נציגות הבית המשותף, פ"ד נט(5) 17 (2004).

26 רע"א 7200/12 דקר נ' לאונרד (פורסם בנבו, 13.11.2012).

27 רע"א 8808/12 איילון חברה לביטוח בע"מ נ' תדיראן בע"מ (פורסם בנבו, 6.2.2013); רע"א 20/15 פרץ נ' ורטיס (פורסם בנבו, 18.1.2015).

28 רע"א 3095/12 גולובנצ'ין נ' אבני דרך חברך חברה לבניה (פורסם בנבו, 2.9.2012).

29 רע"א 9123/07 מעייני נ' עכו ביי בע"מ (פורסם בנבו, 30.10.2007).

על בקשות להחלטת ביניים בערעור חלה תקנה 465 לתקנות התשמ"ד, שאינה מעניקה זכות תגובה. תקנה 241(ג) המעניקה זכות כאמור מתייחסת לערכאה הדיונית ולכן לא חלה לעניין תקנה זו.³⁰ בית המשפט דן בבקשת עיכוב הביצוע במסגרת ערעור שהוגש באותו עניין; לכן חלה תקנה 465 שעניינה בקשות ביניים בערעור, והיא אינה מחייבת את בית המשפט לקבל את תגובת המבקש לתשובת המשיב (ואף לא את תגובת המשיב מתחילה) טרם מתן החלטה לדחות את הבקשה.³¹ כבר נקבע כי תקנה 241(ג) אינה חלה על בקשות המוגשות בגדר ערעורים ובגדר בקשות רשות ערעור. התקנה הרלוונטית הינה תקנה 465. תקנה זו אינה מקנה למבקש זכות להגיב לתשובת המשיב כך שבית המשפט המחוזי היה רשאי להכריע בבקשת התיקון על יסוד הבקשה ותגובת המשיב.³²

סימן ו – נושאים דיוניים נוספים

בקשה להחלטת ביניים בערעור – לגבי תקנה 465 לתקנות התשמ"ד אין זכות לתשובה כדוגמת ההליך בערכאה הדיונית. קיים הבדל בין בקשת ביניים בהליך העיקרי, המוסדרת לבין בקשת ביניים בהליך ערעור. שוני זה נלמד מההבדל בנוסח שתי התקנות. מנוסח תקנה זו עולה כי בהליך הערעור – בניגוד להליך העיקרי – אין למבקש זכות קנויה להגיב לתשובת משיב. הדבר מסור לשיקול דעתו של בית המשפט שדן בערעור. השוני בין התקנות נגזר מכך שמדובר בשני שלבים שונים בהליך המשפטי.³³ לעניין "בקשה בערעור" נקבע בתקנה 141 לתקנות החדשות –

141. בקשה בערעור תוגש בכתב.

טענת פגם או אי-קיום תנאי – תקנה 449 לתקנות התשמ"ד שכותרתה "טענת פגם או אי-קיום תנאי" קבעה, בין היתר, כי יש להמציא הודעה מוקדמת בכתב 7 ימים מראש, לפני השמעת טענה כזו בערעור. טענה זו דנה בפגם או בתנאי קודם, הניתנים לתיקון.³⁴

ביטול הערעור – מערער המבקש לחזור בו מהערעור ולבטלו, זקוק לרשות בית המשפט שלערעור לצעדו זה. בית המשפט ייתן, בדרך כלל, רשות כאמור ויחייב את המערער בתשלום הוצאות המשיב. המשיב בערעור אינו רשאי, ככלל, להתנגד לביטולו של הערעור לבקשת המערער, אך הוא זכאי כי ייפסקו לטובתו הוצאות בגין ביטול ההליך.³⁵ ערעור שנמחק בהסכמה, אי אפשר להגישו מחדש בטענה שהצד שכנגד לא קיים התחייבות שעל בסיסה ניתנה ההסכמה למחיקת הערעור.³⁶

ע"א 7493/10 טנצר נכסים והשקעות בע"מ נ' בנק כרמל אגוד למשכנתאות בע"מ (פורסם בנבו, 17.2.2011).	30
רע"א 7229/14 אחים נ. נתנאל נ' גבריאלי (פורסם בנבו, 16.12.2014).	31
רע"א 2108/13 אלבו נ' מיטל (פורסם בנבו, 21.4.2013).	32
רע"א 3095/12 לעיל ה"ש 28.	33
ע"א 691/88 אגבאריה נ' אגבאריה, פ"ד מד(4) 265 (1990).	34
ע"א 455/88 חדר נ' א' דהן חברה לבניין בע"מ, פ"ד מה(5) 655 (1991).	35
בש"מ 1893/03 צינור דרום 82 תעשיות בע"מ נ' ראש עיריית עכו, פ"ד נז(3) 123 (2003).	36

איחוד ערעורים – יש מקום להורות על איחוד דיון בערעורים באותו מועד ובפני אותו מותב, כאשר קיימת זהות בין בעלי הדין והפרשה נשוא הערעורים וכן: הזיקה ההדוקה בין הערעורים מבחינה עובדתית ומשפטית; השלב הדיוני שבו מצויים הערעורים וכן היעדר התנגדות של המשיבה לאיחוד המבוקש.³⁷

תקנה 40 לתקנות החדשות החלה על איחוד תובענות תחול על איחוד ערעורים, בשינויים המחויבים.

דחיית ערעור על הסף – אל למשיב בערעור לצפות כי ערכאת הערעור תספק לו מעין "Pre-ruling" או קיצור דרך בדמות ניהול "הליך בתוך הליך". הגשת בקשה לדחיית הערעור על הסף, שלא מטעמי סדרי דין מובהקים, אינה יעילה או ראויה.³⁸

העברת סכסוך לבוררות – במסגרת הדיון בערעור מוסמך בית המשפט שלערעור להפעיל אותן סמכויות הנתונות לערכאה הדיונית. ממילא, ניתן לראות את החלטתה של ערכאת הערעור להעביר עניין מסוים לבוררות, לפי סעיף 79 לחוק בתי המשפט, כאילו ניתנה על ידי הערכאה הדיונית.³⁹

37 ע"א 7790/10 Mobileye N.V. נ' טלקורפ קומיוניקיישין (פורסם בנבו, 2.12.2010).

38 ע"א 7986/17 אלוק נ' אפרת (פורסם בנבו, 14.11.2017).

39 ע"א 689/02 שרבט נ' שרבט (פורסם בנבו, 8.6.2006); אורי גורן בורות 33 (2018).

פרק ד – סמכותו של בית המשפט בערעור

- סימן א – עקרונות כלליים
- סימן ב – סעד לבעל דין שלא ערער
- סימן ג – מקרים שונים

סימן א – עקרונות כלליים

תקנה 462 לתקנות התשמ"ד שכותרתה "סמכותו של בית המשפט בערעור", הסמיכה את בית המשפט שלערעור ליתן כל החלטה שצריך היה לתת וכן סמכויות נוספות.¹ סמכותו של בית משפט שלערעור כוללת את סמכותה של הערכאה הדיונית. התקנה מאפשרת לבית משפט שלערעור ליתן כל החלטה שהיה צריך לתת או לאשר או לבטל את ההחלטה שניתנה, ולהורות על דיון חדש או ליתן החלטה נוספת או אחרת, ככל שיחייב העניין. הוראה זו מתפרשת על כל בעלי הדין ולא רק על אלה אשר כלפיהם נדרש סעד אופרטיבי בערכאת הערעור.² תקנה 146 לתקנות החדשות מתייחסת לנושא "סמכות בית המשפט בערעור" וקובעת –

(א) בית המשפט שלערעור רשאי –

- (1) לתת כל החלטה שצריך היה לתתה;
  - (2) לאשר את ההחלטה שעליה מערערים מאותו נימוק או מנימוק שונה;
  - (3) לבטל את ההחלטה שניתנה ולהורות על דיון חדש;
  - (4) להחזיר את העניין לערכאה שנתנה את ההחלטה לצורך השלמה;
  - (5) ליתן החלטה נוספת או אחרת אם הדבר דרוש.
- (ב) בית המשפט רשאי להשתמש בסמכויות אלה אף אם הערעור נוגע רק לחלק מן ההחלטה, ורשאי להשתמש בהן לטובת המשיבים או בעלי הדין האחרים, כולם או מקצתם, אף אם לא הגישו ערעור.

במקרה מסוים נטענה טענה משפטית לראשונה לפני בית המשפט העליון, לאחר שהעניין נדון בשתי ערכאות קודמות. בית המשפט לא נמנע מלדון בטענה החדשה, בקובעו כי הוא מוסמך לפסוק את אשר צריך היה להיפסק אילו נטענו הטענות המשפטיות כדבעי.³ אין בעובדה שבית משפט שלערעור עושה שימוש בסמכותו זו כדי להקים זכות ערעור לנפגע מהחלטה שניתנה תוך שימוש בסמכות זו.⁴ בעניין אחד השתמש בית משפט שלערעור בסמכות להיזקק לחלקים אחרים בפסק דינה של הערכאה הקודמת, אשר לא שימשו נושא לערעור, סמכות שיש להשתמש בה באיפוק.⁵

- 1 ע"א 1326/91 הבורסה לניירות ערך בתל אביב בע"מ נ' כץ, פ"ד מו(2) 441 (1992). ראו גם ע"א 1932/90 פרץ בוני הנגב – אחים פרץ בע"מ נ' בוחבוט, פ"ד מז(1) 357 (1993). במקרה זה נעשה שימוש בסמכות על פי התקנה
- 2 ע"א 8495/00 ברזילי נ' שיכון ופיתוח לישראל בע"מ, פ"ד נה(4) 721 (2001); רע"א 5834/03 אריה חברה לביטוח בע"מ נ' חאדר, פ"ד נח(1) 854 (2003).
- 3 רע"א 7669/96 עירית נהריה נ' קזס, פ"ד נב(2) 214 (1998).
- 4 רע"א 2857/10 דרעי נ' כהן (פורסם בנבו, 14.7.2010).
- 5 ע"א 375/87 מנהל מס שבח נ' גרינהולץ, פ"ד מג(3) 187 (1989). במקרה זה נקבע שהוועדה הייתה מוסמכת, לכאורה, להיזקק לשיעור המס, אף שנושא זה לא אוזכר בכתב הערור.

לביית משפט שלערעור נתונה הסמכות, במקרים המתאימים, לסטות מהחלטות שקיבל הוא עצמו בערעור קודם שנוהל במסגרת אותו הליך, על מנת לתקן טעות ברורה שנפלה ואשר עלולה לגרום לאי-צדק של ממש. על בית המשפט להפעיל סמכות זו תוך ריסון עצמי, עליו לנהוג בסמכות זו בזהירות ובמתינות.⁶

תיווצר בעייתיות בהיבט של סופיות הדיון, אם תתקבל הפרשנות שלפיה בכל נושא שבו פעל בית משפט שלערעור באופן שונה מן הערכאה הראשונה, יזכו הצדדים בזכות ערעור נוספת.⁷

החזרת הדיון – מתוקף תקנה 462 לתקנות התשמ"ד בית המשפט שלערעור היה רשאי להחזיר את הדיון לערכאה הדיונית לבחינה ולהתייחסות נוספת. אף שכעניין שבמדיניות שיפוטית ראוי להמעט ככל הניתן בהחזרת הדיון, לעיתים אין מנוס מכך. זאת למשל כאשר יש צורך בקבלת ראיה או ראיות נוספות על ידי הערכאה הדיונית וכן באותם המקרים שבהם פסק הדין אינו בהיר או אינו מנומק דיו. לעיתים יכולה ערכאת הערעור להסתפק בהנמקה או בהבהרה נקודתית ובהשלמה לעניין מסוים בלבד, אך לעיתים היא נדרשת להורות כי פסק הדין כולו ייכתב מחדש וינומק כדבעי על בסיס חומר הראיות שהוצג.⁸

תקנה 455 לתקנות התשמ"ד קבעה שאם בית המשפט בערכאה הדיונית לא הכריע בפלוגתה פלונית או בשאלה של עובדה, והיא נראית לבית המשפט שלערעור כמהותית למתן החלטה נכונה במשפט לגופו של עניין, הוא רשאי לנסח פלוגתות או שאלות ולהעבירן לדיון לערכאה הדיונית.

כאשר בשלב הערעור חסרות קביעות שיפוטיות בנתונים עובדתיים מהותיים לצורך הכרעה, הרי בהיעדר תשתית מלאה וברורה עשויה ההכרעה המשפטית להימצא ערטילאית ואקדמית. אין זה רצוי לפסוק בשאלות המהותיות המתעוררות בערעור בטרם יושלם פסק הדין של הערכאה הדיונית באשר לנתונים העובדתיים המהותיים החסרים, ולפני שתתקבל תמונה מלאה של הערכים הרלוונטיים שאותם יש לקבוע בקביעות הניתנות ליישום מעשי.⁹

משנמצא כי בית המשפט השלום לא הכריע בסוגיה עובדתית, בסמכותו של בית המשפט שלערעור להחזיר את הדיון לערכאה המבררת, ואין הוא מחויב לקבל את טענותיו של המערער במלואן.¹⁰ תקנה 146(א)(4) לתקנות החדשות קובעת כי בית המשפט שלערעור רשאי "להחזיר את העניין לערכאה שנתנה את ההחלטה לצורך השלמה".

התערבות בממצאים – ערכאת הערעור לא תבטל בנקל קביעות עובדתיות שקבעה הערכאה הראשונה, אשר בידיה הופקדו הערכת מהימנותם של העדים וקביעת הממצאים העובדתיים. התערבות בממצאים אלה תיעשה במקרים חריגים וקיצוניים בלבד, כגון במקרים שפגם היורד לשורשו של עניין נפל בהכרעתה של הערכאה הראשונה או כשהדברים אינם מבוססים על פניהם.¹¹

6 ע"א 5610/93 זלסקי נ' הוועדה המקומית לתכנון ולבנייה, ראשון לציון, פ"ד נא(1) 68 (1997).

7 בע"מ 8346/08 מעטוף נ' מעטוף (פורסם בנבו, 7.7.2009).

8 ע"א 1910/07 מרשי נ' קרן קיימת לישראל (פורסם בנבו, 29.12.2008).

9 ע"א 8796/03 נגל נ' מועצה המקומית גני תקווה, פ"ד נט(3) 849 (2005).

10 רע"א 1396/15 כלל חברה לביטוח בע"מ נ' שירביט חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 26.7.2015).

11 ע"א 3601/96 בראשי נ' עזבון בראשי, פ"ד נב(2) 582 (1998); ע"א 6616/04 ברונפמן-אלון בע"מ נ' הממונה על מס הבולים (פורסם בנבו, 13.6.2007). המקרה השני נמנה עם אותם מקרים חריגים שבהם יש

בית משפט שלערוור לא יתערב בנקל בממצאים עובדתיים שנקבעו, כאשר אלה מושתתים על חומר ראיות שאומץ על ידי הערכאה הראשונה. כך גם בשאלות מקצועיות, כאשר בתחום הרפואה מתחייבת זהירות מיוחדת.¹²

ביטול פסק דין – במקום שבו מבטלת ערכאת הערעור את פסק דינה של הערכאה הדיונית ומאפשרת לבעלי הדין לנהל את ההליך המשפטי מחדש, וכאשר הדבר נעשה בלשון פשוטה וברורה מבלי לסייג את הביטול או לציין במפורש שהקביעות העובדתיות יוותרו על כנן, אין מקום לפרשנות יצירתית שחותרת תחת לשונו הברורה של פסק הדין.¹³

סימן ב – סעד לבעל דין שלא ערער

בית המשפט היה רשאי להשתמש בסמכותו על פי תקנה 462 לתקנות התשמ"ד אף אם הערעור מתייחס רק לחלק מן ההחלטה, והיה רשאי להשתמש בה לטובת המשיבים או בעלי הדין האחרים, כולם או מקצתם, אף אם לא הגישו ערעור או ערעור שכנגד.¹⁴

הסיפא של תקנה זו קובעת כי בית המשפט שלערוור רשאי להשתמש בסמכות האמורה לטובת המשיבים או בעלי דין אחרים אפילו לא הגישו ערעור. הסמכות בסיפא רחבה, ואינה מסויגת. נוכח הסטייה מן הכלל שלפיו אין בית המשפט פוסק סעד לטובת צד שלא ביקש אותו, השימוש בסמכות זו מוגבלת. זוהי סמכות שבשיקול דעת ובית המשפט מפעילה בצורה זהירה, כאשר רק במקרים נדירים יושיט סעד לבעל דין שלא ערער. תנאי הכרחי אך לא מספק להפעלת התקנה הוא שאילולא יחילו החלטה גם כלפי בעלי דין להליך שלא ערערו, ייגרם חוסר צדק משווע.¹⁵

בהליך הערעור נפתחת לכל אורכה ורוחבה אותה חזית שהייתה קיימת בדרגה הראשונה, ובגבולותיה מוסמך בית המשפט לפסוק גם לטובת בעל דין שלא ערער.¹⁶

במקרה אחד נקבע כי אין להעניק סעד בהיעדר ערעור מצד המבקש. המבקש השלים עם תוצאת פסק הדין ולא ערער עליו, ובמקרה כזה אין לבית המשפט להשתמש בסמכותו זו.¹⁷

בתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) נקבע בתקנה 146(ב) כי –

מקום להתערב בעובדות שקבעה הערכאה הראשונה. שגיאות עובדתיות אלה מכרסמות ומערערות את בסיס פסק הדין.

12	ע"א 2989/95 קורנץ נ' מרכז רפואי ספיר – בית חולים "מאיר", פ"ד נא(4) 687 (1997).
13	רע"א 7167/12 בני הנגב בניה ועפר בע"מ נ' בנק מרכנתיל דיסקונט בע"מ (פורסם בנבו, 26.12.2012).
14	רע"א 10394/06 בן דוד נ' המאגר הישראלי לביטוחי רכב בע"מ (פורסם בנבו, 5.2.09). לפיכך, מוסמך היה בית המשפט על פי האמור בתקנה, להגדיל את סכום הפיצויים שבהם חבה "הפול". אכן, ראוי כי בית המשפט יעשה שימוש בסמכות המסורה לו בתקנה 462 רק במקרים נדירים.
15	רע"א 7116/11 בורשטיין נ' שריקי (פורסם בנבו, 24.6.2012).
16	ע"מ 4515/08 מדינת ישראל נ' נאמן (פורסם בנבו, 6.10.2009).
17	בע"מ 9518/08 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 20.1.2010).

בית המשפט רשאי להשתמש בסמכויות אלה אף אם הערעור נוגע רק לחלק מן ההחלטה, ורשאי להשתמש בהן לטובת המשיבים או בעלי הדין האחרים, כולם או מקצתם, אף אם לא הגישו ערעור.

סימן ג – מקרים שונים

הוצאה לפועל – בנסיבות מקרה אחד בית המשפט שלערעור קבע מתוקף סמכותו, כי ראש ההוצאה לפועל היה חייב להורות מיוזמתו על חקירת מצהיר. עקב מחדל זה הוחזר התיק להשלמה.¹⁸ בית המשפט המחוזי בשבתו לדין כבית משפט שלערעור על החלטת ראש ההוצאה לפועל, אינו מוסמך לשנות חיוב בפסק דין שנקבע על ידי מותב אחר של בית המשפט המחוזי.¹⁹ בית משפט שלערעור רשאי להבהיר את פסק דינה של הערכאה הראשונה, בהליך לפי סעיף 12 לחוק ההוצאה לפועל, התשכ"ז–1967, שהרי סמכותה של ערכאת הערעור כוללת כל מה שבסמכותה של הערכאה הראשונה.²⁰

בערעורים על החלטות רשם ההוצאה לפועל ולפיו בהליך הערעור מתקיימת "שמיעה מחדש" של כל העניינים שנדונו בערכאה הראשונה ובית המשפט שלערעור רשאי לשמוע מחדש טענות עובדתיות. עם זאת בית המשפט יקבל וישמע טענות עובדתיות וראיות חדשות רק ככל שהדבר נדרש לצורך בירור עובדתי.²¹

תביעה נגד מבטחת – נעשה שימוש בתקנה זו בשלב של ערעור על פסק דין בתביעה נגד מבטחת ונגד המפקח על הביטוח, כאשר צורף כמשיב הנהג שגרם לתאונה, שלא אותר בזמנו בערכאה הראשונה.²²

מינוי ועדה – בשלב הערעור בבית משפט העליון הוחלט על הקמת ועדה. סמכותה הרחבה של ערכאת הערעור עשויה, גם אם בנסיבות חריגות, לכלול גם מהלך מעין זה.²³

פשרה – מידת ההתערבות של ערכאת הערעור בפסק דין מנומק שניתן על דרך הפשרה תהא, ככלל, מצומצמת ותוגבל למקרים חריגים. גדר התערבות ערכאת הערעור בפסק דין לא מנומק שניתן בהסכמת הצדדים, על דרך הפשרה, תוך שמירת הזכות לערער רק ביחס לחלקו המנומק של פסק הדין תהא מצומצמת עוד יותר.²⁴

18	ע"א 457/89 כהן נ' שפילברג, פ"ד מה(2) 177 (1990).
19	רע"א 773/97 טנקרידרי ארנקיל בע"מ נ' חיפה כימיקלים בע"מ, פ"ד נ(5) 657 (1997).
20	רע"א 6856/93 חוטר נ' מוקד, פ"ד מח(5) 785 (1994).
21	רע"א 406/15 קורץ נ' מפעלי תחנות בע"מ (פורסם בנבו, 4.8.2015).
22	ע"א 915/91 מדינת ישראל נ' לוי, פ"ד מח(3) 45 (1994).
23	ע"א 8888/00 וירצבורגר, נאמן הקרן נ' היועץ המשפטי (פורסם בנבו, 15.11.2007).
24	ע"א 5963/13 מנורה חברה לביטוח בע"מ נ' פלוני (פורסם בנבו, 16.1.2014).

פרק ה – ערעור שכנגד

- סימן א – עקרונות כלליים
- סימן ב – הוראות דיון שונות
- סימן ג – ערעורים שכנגד בנושאים שונים

סימן א – עקרונות כלליים

תקנה 434 לתקנות התשמ"ד דנה ב"ערעור שכנגד טעון הודעה". ניתן היה להגיש ערעור שכנגד על פי התקנה, רק אם מבקשים לשנות את החלטה שנתן בית המשפט המקורי, להבדיל משינוי בנימוקי החלטה.¹ הוראת תקנה זו חייבה את בעל הדין, אשר בדעתו לטעון בשעת הדיון שהחלטת בית המשפט בערכאה הקודמת טעונה שינוי, להגיש הודעה בדבר טיעונו זה.² להלן נוסח התקנה:

ערעור שכנגד טעון הודעה

434. היה בדעת המשיב לטעון בשעת הדיון בערעור שהחלטת בית המשפט בערכאה הקודמת טעונה שינוי, יגיש על כך הודעה לבית המשפט בפירוט נימוקים, תוך שלושים ימים מהיום שבו הומצא לו כתב הערעור לפי תקנה 420 או ניתנה החלטת הפטור לפי תקנה 432(א) אם ניתנה במעמד המשיב, או נמסרה ההודעה לפי תקנה 432(ב) אם ניתנה שלא במעמד המשיב, אולם לא יאוחר משבעה ימים לפני התחלת הדיון בערעור, והעתק מההודעה יומצא לכל בעל דין העלול להיפגע מטענה זו.

בתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) מחוקק המשנה אינו משתמש במונח "ערעור שכנגד" והוא קובע בתקנה 137(ב) את ההוראה הבאה –

(א) המועד להגשת ערעור על החלטה הוא ארבעים וחמישה ימים מיום שהומצאה.

(ב) על אף האמור בתקנת משנה (א), משיב בערעור רשאי להגיש ערעור תוך ארבעים וחמישה ימים מהיום שבו הומצא לו הערעור, או מהיום שבו הומצאה לו הודעה על הפקדת ערובה לפי תקנה 135, או מהיום שבו הומצאה לו החלטה על פטור מהפקדת ערובה, לפי המאוחר....

סימן ב – הוראות דיון שונות

ערעור שכנגד צריך לתחום את עצמו לעניינים שעלו בגדרי הערעור העיקרי. לכן אין בעל דין רשאי להעלות בערעור שכנגד כל השגה לגבי פסק הדין של הערכאה הקודמת; ניתן להעלות רק השגות שיש להן זיקה למסגרת העניינית שהותוותה בערעור העיקרי. בגדרי הערעור שכנגד אפשר להציג טיעונים רק לגבי העילות המונחות ביסודו של הערעור העיקרי. עם זאת, דרישת ההקבלה או הזיקה העניינית

1 ע"א 259/86 נגה נ' מנהל מס ערך מוסף, פ"ד מג(4) 147 (1989).
2 ע"א 8495/00 ברזילי נ' שיכון ופיתוח לישראל בע"מ, פ"ד נה(4) 721 (2001). וראו מקרה שבו לא ניתנה למשיב רשות להעלות טענות בהיעדר ערעור שכנגד: ע"א 2622/01 מנהל מס שבח נ' לבנון, פ"ד נו(5) 309 (2003). ראו גם בש"א 4691/91 מדינת ישראל נ' אוזן, פ"ד מה(5) 695 (1991).

אינה דרישה דווקנית ומצמצמת. הערעור שכנגד עשוי לעסוק גם בנושאים שלא הועלו בערעור העיקרי.

נדרשת זיקה עניינית, אך לא זהות בנושאים.³

הערעור שכנגד לא יופנה כלפי בעל דין שלא ערער בערעור העיקרי.⁴ אולם בעניין אחד נפסק כי הזכות לערעור שכנגד אינה מוגבלת לנושאים שהועלו בערעור העיקרי והמערער שכנגד זכאי לתקוף כל הכרעה הקשורה בנושא הערעור.⁵

הכלל בעניין ערעור שכנגד הוא כי דינו כדין ערעור רק לצורך אותו עניין שהוא נושא הערעור ורק כלפי המערער עצמו. אומנם, הדרישה בדבר "אותו עניין" מתפרשת על דרך ההרחבה ונפסק כי על מנת לעמוד בה אין צורך שהערעור שכנגד יוגבל לנושאים המועלים בהודעת הערעור, אך עדיין צריכה להתקיים זיקה כלשהי, ולו מצומצמת בהיקפה, בין הערעור העיקרי לבין הערעור שכנגד.⁶

המערער שכנגד אינו רשאי להעלות כל טענה, גם אם היא צודקת, נגד המערער, שאין לה זיקה

לערעור. ערעור שכנגד לא יוגש נגד בעל דין שאינו המערער בערעור העיקרי.⁷

הליך הערעור שכנגד מאפשר לבעל דין שמלכתחילה היה סבור שהחלטת הערכאה הקודמת

"טעונה שינוי", אולם הוא מוכן להשלים עמה, לחזור בו ולהשיג על החלטתה של הערכאה

הקודמת, אם נוכח לדעת שיריבו לא השלים עם החלטתה והביא את העניין לפני ערכאת הערעור.⁸

בעניין אחד נקבע שאין זיקה בין הטענות שהועלו במסגרת הערעור שעניינן שווי ההענקה והצורך

לדון בו, לבין הטענות שהועלו במסגרת הערעור שכנגד שעניינן עצם ביצוע ההענקה והיותה הענקה

פסולה. הלכה פסוקה היא כי בהיעדר זיקה לעניין שנזכר בהודעת הערעור הראשי, לא תותר הגשתו של

ערעור שכנגד.⁹

בעלי דין – משיב בערעור שהערעור לא הוגש נגדו אינו רשאי להשיג על פסק הדין בערעור שכנגד.¹⁰

הנמקה שונה – משיב שזכה כדין בערכאה הדיונית והמבקש לתמוך את פסק הדין בהנמקה שונה מזו

שניתנה בגוף פסק הדין, אינו חייב להגיש לצורך זה ערעור שכנגד. הוא רשאי להעלות טיעון זה

בתשובתו לערעור הראשי.¹¹

3 ע"א 2579/11 בנק הפועלים בע"מ נ' סולכור חברה לשיווק וקניות בע"מ (פורסם בנבו, 20.12.2011).
בש"א 3868/90 יעד אלקטריק שירות ובצוע עבודות חשמל בע"מ נ' לה טלמכניק אלקטריק, פ"ד מה(1)
256 (1990).

4 שם.

5 ע"א 5187/91 מקסימוב נ' מקסימוב, פ"ד מז(3) 177 (1993).

6 ע"א 4835/07 קן טק וניצ'רס בע"מ נ' אברבנאל (פורסם בנבו, 1.1.2008).

7 ע"א 1490/08 קו מוצרי דלק בע"מ נ' צינורות המזרח התיכון בע"מ (פורסם בנבו, 5.9.2010).

8 ע"א 2400/11 מויאל נ' חברת החשמל לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 30.8.2011).

9 ע"א 8760/14 חבר נ' סלור (בפשיטת רגל) (פורסם בנבו, 27.1.2016). אשר לערעור שכנגד, דינו להימחק על סף. מכאן שאילו חפצה להשיג על החלטתה היה עליה לעשות כן בערעור נפרד, במגבלות הזמן הקבועות לכך.

10 בש"א 5546/95 Vaw Vereinigte Aluminium werke ag נ' אלומיניום פיין אליהו בע"מ, פ"ד מט(4)
827 (1996).

11 ע"א 664/81 הווארד נ' ארז, פ"ד לח(3) 301 (1984); ע"א 48/89 בוים נ' וילאר אינטרנשיונל בע"מ, פ"ד
מו(3) 473 (1992); ע"א 284/98 אלנתן נ' עיריית ירושלים, פ"ד נד(5) 721 (2000); ע"א 1946/01 הקרן
לטיפול בחסויים נ' האפוטרופוס הכללי, פ"ד נו(3) 311 (2007).

הוגש ערעור שכנגד מטעם המשיבות כדי לתמוך את התוצאה בטעמים אחרים. אכן, למטרה זו לא היה צורך בהגשת ערעור שכנגד.¹²

סיכומים בערעור שכנגד – אין להעלות טענה חדשה לראשונה בשלב הסיכומים בערעור.¹³ הוראה זהה חלה גם על ערעור שכנגד. אין להעלות בסיכומי הטענות בערעור שכנגד טענה שלא הועלתה בנימוקיה של הודעת הערעור שכנגד.¹⁴

תיקון הודעת הערעור – העובדה שהמבקש הורשה לתקן את הודעת הערעור, אינה מקנה למשיבה זכות להגיש ערעור שכנגד, ומניין המועדים להגשת ערעור שכנגד מתחיל מיום המצאת הודעת הערעור המקורית למשיב.¹⁵

בדיקת הרשם – רשם של בית משפט שלעצמו מוסמך לבדוק אם ערעור מוגש בהתאם להוראות. סמכות זו מתייחסת גם לכשרות הגשתו של ערעור שכנגד.¹⁶

כשניתנה רשות ערעור – משניתנה למערער רשות ערעור, ממילא ניתנה למשיב רשות להגשת ערעור שכנגד.¹⁷

סימן ג – ערעורים שכנגד בנושאים שונים

תקיפתה של החלטת ביניים – שאלה היא, אם יש צורך בהגשת ערעור שכנגד, כאשר המשיב בערעור אינו תוקף את פסק הדין אלא תוקף החלטת ביניים בלבד.¹⁸

האחריות בתביעת נזיקין – ניתן להגיש ערעור שכנגד בשאלת האחריות למעשה נזיקין, מקום שהערעור נסב רק על גובה הפיצויים שנפסקו באותה תביעת נזיקין.¹⁹

מיעוט הוצאות – כאשר מוגש ערעור עיקרי מטעם הצד הזוכה לעניין מיעוט הוצאותיו, רשאי המשיב להגיש ערעור שכנגד על עצם חיובו בדין, שכן נושאים אלה הם בגדר "אותו עניין".²⁰

החלטת ראש ההוצאה לפועל – אין להגיש ערעור שכנגד בערעור על החלטת ראש ההוצאה לפועל המוגש לפי תקנה 120 לתקנות ההוצאה לפועל, התש"ם-1979.²¹

12 ע"א 284/98, לעיל ה"ש 11; ע"א 1946/01, לעיל ה"ש 11.

13 רע"א 294/88 רכטר נ' מפרק חיים שכטר חברה לבנין והשקעות בע"מ, פ"ד מו(1) 362 (1991).

14 ע"א 277/89 צ'אם מוצרי מזון ישראל בע"מ נ' טעמיקו בע"מ, פ"ד מו(3) 288 (1992).

15 ע"א 7019/97 סופר נ' סופר, פ"ד נג(5) 187 (1999).

16 בש"א 3868/90 יעד אלקטריק שירות ובצוע עבודות חשמל בע"מ נ' לה טלמכניק אלקטריק ס.א, פ"ד מה(1) 256 (1990).

17 רע"א 2874/08 עיריית הרצליה נ' אברהם יצחק בע"מ (פורסם בנבו, 15.5.2008).

18 ע"א 345/87 Hughes Aircraft Company נ' מדינת ישראל, פ"ד מד(4) 45 (1990).

19 בש"א 4691/91, לעיל ה"ש 2.

20 בש"א 7182/94 זילברמן נ' שנפלד, פ"ד מט(2) 1 (1995).

21 והוראות תקנה 434 לא תחולנה. ראו רע"א 7768/95 רוזנר נ' פי.אפ.איי. אסטבלישמנט, פ"ד מט(5) 159 (1996).

בית משפט לעניינים מינהליים – בערעור על פסק דין שניתן בבית משפט לעניינים מינהליים, נתונה למשיב זכות להגיש ערעור שכנגד.²²

22 בש"א 5537/98 חוף הכרמל נופש ותיירות (1989) בע"מ נ' עמותת אדם טבע ודין – אגודה ישראלית להגנת הסביבה, פ"ד נג(1) 385 (1999). כן ראו פסק דינה של הרשמת בע"א 1054/98 חוף הכרמל נופש ותיירות (1989) בע"מ נ' עמותת אדם טבע ודין אגודה ישראלית להגנת הסביבה, פ"ד נו(3) 385 (2002).

פרק ו – ערובה להוצאות המשיב בערעור

סימן א	– עקרונות כלליים
סימן ב	– חלופת ערובה
סימן ג	– פטור מחובת הפקדת ערובה
סימן ד	– הפקדת ערובה לעומת תשלום אגרה
סימן ה	– דחיית הערעור מחמת היעדר ערובה
סימן ו	– הליכים שונים

סימן א – עקרונות כלליים

מערער היה חייב לערוב להוצאות המשיב בערעור (תקנה 427 לתקנות התשמ"ד); את סכום הערובה קובע רשם של בית משפט שלערעור (תקנה 428). הרשם רשאי להחזיר מתן ערובה במקום ערובה (תקנה 429). הסמכויות על פי תקנות 428 ו-429 נתונות גם למזכיר הראשי של אותו בית משפט (עם זכות לעיון נוסף לפני הרשם).

תקנה 427 לתקנות התשמ"ד אינה בלתי חוקית (או בלתי חוקתית). אין היא סותרת את הוראות החוק ויש לה עיגון בסעיף 108 לחוק בתי המשפט, התשמ"ד-1984. לכן, אין בה גם סתירה לסעיף 16(4) לפקודת הפרשנות [נוסח חדש]. גם אם אין הסמכה ישירה המפנה לקביעת ערובה, ניתן להסיק את הסמכות להתקנת התקנה מתוך סעיף 108 לחוק בתי המשפט.¹

בעניין זה קובעת תקנה 135 לתקנות החדשות, שכותרתה "הבטחת הוצאות המשיב", את ההוראות הבאות –

(א) עם הגשת הערעור יפקיד המערער ערובה להבטחת הוצאות המשיבים בסכום הנקוב בתוספת השלישית וימציא הודעה על כך למשיב.

(ב) על אף האמור בתקנת משנה (א), בית המשפט רשאי להורות על פטור ממתן ערובה או על שינוי סכומה.

(ג) לא קיים המערער הוראה בדבר הערובה, רשאי בית המשפט להורות על מחיקת הערעור או על דחיית המועד להפקדתה.

החובה להפקיד ערובה להבטחת הוצאות היא פועל יוצא של החלטת בית המשפט ושל מצוות התקנות. חובה זו נועדה להבטיח שהמשיב יוכל להיפרע מן המערער ללא צורך בהליך משפטי נוסף ומסורבל.² מוסד הערובה נועד להבטיח את הוצאות המשיב בהליך הערעור ומהווה חלק בלתי נפרד מהערעור עצמו. שיקול הדעת המוענק לבית המשפט בשאלה אם לחייב מערער בהפקדת ערובה הינו רחב. השיקולים שעליו לשקול הם מחד גיסא כי אין לחסום בפני מערער את שערי בית המשפט רק משום שהוא דל באמצעים, ומנגד יש להבטיח שאם הערעור יידחה לא יצאו המשיבים נפסדים בשל חוסר יכולתם לגבות את ההוצאות שייפסקו לטובתם.³

בית המשפט השלום מוסמך לחייב מבקש רשות ערעור על החלטת רשם הוצאה לפועל בהפקדת ערובה וזאת על אף שתקנות ההוצאה לפועל, התש"ם-1979, לכאורה מסדירות הפקדת ערובה ב"מערער" ולא ב"מבקש רשות לערער".⁴

1 רע"א 5208/06 דייויס נ' מלכה (פורסם בנבו, 29.6.2006)

2 ע"א 1646/98 מצדה חברה להנדסה בע"מ נ' רסקו חברה להתיישבות חקלאית ועירונית בע"מ, פ"ד נה(2) 481 (2000). ראו גם בש"א 2824/04 אכטמן חברה להנדסה בע"מ נ' אבגל טכנולוגיה בע"מ (כפירוק), פ"ד נט(2) 188 (2004).

3 רע"א 3088/13 פלקסר נ' בנק דיסקונט למשכנתאות בע"מ (פורסם בנבו, 3.4.2014).

4 רע"א 2041/16 כוכבי נ' עיריית רחובות (פורסם בנבו, 6.7.2016).

גובה הערובה – אמת המידה לקביעת גובה הערובה היא גובה ההוצאות הצפויות אם יידחה ההליך. לצורך אומדן גובה ההוצאות נשקלים מכלול שיקולים. בין היתר מובאים בחשבון מורכבות ההליך, היקפו, מספר המשיבים, קיומו של ייצוג נפרד עבור בעלי דין שונים, שווי נשוא המשפט, טיב ההליך וגובה ההוצאות שבהן חויב יוזם ההליך בערכאה הקודמת.⁵

הוצאות בערכאה הקודמת – הערובה נועד להבטחת הוצאות המשיב בערעור. כאשר מתבקש פטור מהפקדת ערובה על ידי מי שלא פרע הוצאות בעבר, הנטל להוכיח התקיימות התנאים המצדיקים פטור מערובה הוא נטל מוגבר.⁶

אכן, תקנות 427 ו-428 לתקנות התשמ"ד קבעו כי ערובה יופקד לשם הבטחת הוצאותיו של משיב בערעור ולא לשם הבטחת תשלום ההוצאות שנפסקו בערכאה הדיונית.⁷

מקרים שונים – סכום כסף המחולט מתוך הערובה, שייך לבעל הדין אשר לטובתו נפסקו ההוצאות ולא לעורך דינו; זאת בהיעדר הסכם אחר בין הצדדים.⁸

יש לפרש את התקנה, המחייבת מערער בהפקדת ערובה, כחלה גם על ערעור שכנגד. השלכת היקפו המוגבל והמיוחד של הערעור שכנגד, צריכה לבוא לידי ביטוי במסגרת שיעור הערובה.⁹

סימן ב – חלופת ערובה

הגדרת המונח "ערובה" בתקנה 5 לתקנות החדשות (תקנת ההגדרות) היא –

"ערובה – הפקדת סכום כסף בקופת בית המשפט או מתן ערבות צד שלישי לרבות ערבות של מוסד בנקאי.

שאלת המצב הכלכלי וסיכויי הערעור, על אף שהיא שייכת גם לבקשות לחלופת ערובה, רלוונטית יותר לבקשות לפטור מערובה או להפחתתו. חלופת ערובה טובה אינה משנה דבר מבחינת המשיבים, שכן היא מקנה להם את שווי זכיותם בה כפי שערובה עצמו היה מקנה זאת. לכן, הדגש בהליך זה מצוי בשאלה אם המבקש הציג חלופת ערובה ראויה.¹⁰

גם על המבקש להפקיד חלופת ערובה, אשר אינה שקולה להפקדת ערובה כספית או ערבות בנקאית מבחינת בטיחותה, נזילותה וזמינותה, מוטל הנטל לפרוש לפני בית המשפט תשתית עובדתית בדבר

5 רע"א 7399/09 סוסנוביק נ' הנהלת בתי משפט (פורסם בנבו, 6.12.2009). גובה העירבון, כפי שנקבע על ידי הרשם, אינו חורג ממתחם הסבירות. אין מקום להתערב בקביעה זו. ראו ע"א 8553/08 ואלדמן נ' ביאליסטוצקי (פורסם בנבו, 30.4.2009).

6 ש.ם.

7 רע"א 3121/08 נדב נ' עובדיה (פורסם בנבו, 25.8.2008).

8 רע"א 6172/06 נורדיה מושב שיתופי של חיילים משוחררים בע"מ נ' חזן (פורסם בנבו, 31.8.2010).

9 ע"א 807/08 שקמים בינוי ופיתוח בע"מ נ' שמאי (פורסם בנבו, 23.4.2009).

10 רע"א 2242/05 קבץ נ' שבת (פורסם בנבו, 17.4.2005). התחייבות של בעל דין כי יקיים את פסק הדין בנוגע לפסיקת הוצאות אינה מהווה בטוחה נוספת, שכן חובתו לקיים את פסק הדין שרירה וקיימת גם ללא התחייבות.

מצבו כלכלי, אשר תצדיק זאת. במיוחד כאשר הבקשה היא להסתפק בהתחייבות עצמית, אשר אינה מהווה "ערובה" כאמור בתקנה 429 לתקנת התשמ"ד, ותוצאתה למעשה היא פטור מהפקדת ערובה.¹¹ אותה תקנה מאפשרת המרה של הפקדת סכום כסף (או ערבות בנקאית), הנחשבת לבטוחה מהדרגה הגבוהה ביותר, בחובה לספק בטוחה מסוג נחות יותר. אולם התחייבות עצמית של בעל דין לפרוע הוצאות שיכול כי ייפסקו לחובתו אינה יכולה לשמש כבטוחה לעניין תקנה זו.¹² אין מניעה מלהמיר את החובה להפקיד ערובה לטובת המשיבה בהפקדת הודעת קיזוז, זאת אף בלא קשר למצבם הכלכלי של המערערים ולסיכויי ההליך. שכן, המשיבה אינה חולקת על חיובה בפיצוי המערערים והקיזוז מעניק למשיבה בטוחה שערכה אינו נופל מהפקדת ערובה.¹³

סימן ג – פטור מחובת הפקדת ערובה

תקנה 432 לתקנות התשמ"ד הסמיכה את הרשם לפטור מערער מהחובה להפקיד ערובה.¹⁴ תקנה זו נועדה להבטיח כי דרכו של אדם לבית המשפט לא תיחסם רק משום שאין בידו לעמוד בדרישות הכספיות המופנות כלפי המבקש לקבל סעד.¹⁵ להלן נוסח פסקה (א):

פטור מחובת ערבון

432. (א) החליט הרשם, לפי בקשת המערער, לדחות את תשלומה של אגרת הערעור, כולה או מקצתה, ישקול אם אין זה מן הצדק לפטור את המערער מחובת ערבון לכל הוצאות הערעור או למקצתן, לאחר שניתנה למשיב הזדמנות להשמיע דברו בענין זה, ולא יינתן הפטור אם הראה המשיב טעם מספיק לכך.

תקנה 135 לתקנות התשע"ט קובעת את ההוראה הבאה –

135 (ב) על אף האמור בתקנת משנה (א), בית המשפט רשאי להורות על פטור ממתן ערובה או על שינוי סכומה.

כדי לזכות בפטור מהפקדת ערובה, תוך חשיפת בעל הדין שכנגד לסיכון כי הוא יתקשה בגביית הוצאותיו, נדרש מבקש הפטור לעמוד בהוכחת שני תנאים מצטברים: היעדר יכולת כלכלית להפקיד ערובה, וקיומם של סיכויים לכאוריים טובים להליך. באשר לתנאי הראשון, אין די בכך שיוזם ההליך יוכיח כי אין באפשרותו הכלכלית להפקיד את הערובה. מוטל עליו גם להוכיח כי אין באפשרותו לגייס

11	רע"א 10472/07 דאהוד נ' הועדה המקומית מבוא עמקים (פורסם בנבו, 14.1.2008); דנ"א 9803/07 תמרי נ' קרן הגמלאות של חברי דן (פורסם בנבו, 3.1.2008).
12	בש"א 5385/09 עיריית חיפה נ' עמותת העדה היהודית הספרדית (פורסם בנבו, 16.7.2009).
13	ע"א 8526/08 סולומוביץ נ' אירוסים ייזמות ובנין בע"מ (פורסם בנבו, 4.1.2009).
14	בש"א 198/92 קופת חולים של ההסתדרות הכללית נ' עאזם, פ"ד מו(1) 642 (1992).
15	ע"א 3115/93 יעקב נ' מנהל מס שבח מקרקעין חיפה, פ"ד נ(4) 549 (1997).

את הממון הנדרש ממעגל קרוביו. כאשר מבקש הפטור הוא גוף מאוגד, עליו להוכיח שלא עלה בידי לגייס את כספי הערובה, בין היתר, מבעלי מניותיו.¹⁶

בבחינת בקשה לפטור מערובה, על בית המשפט לשקול את מצבו הכלכלי של המבקש ואת סיכויי הערעור. מדובר בתנאים מצטברים ודי שאחד מהם אינו מתקיים כדי להצדיק סירוב לבקשת הפטור.¹⁷ על המבקש פטור מערובה – תוך חשיפת בעל הדין שכנגד לסיכון כי הוא לא יוכל לגבות את הוצאותיו, אם תיפסקנה כאלה – מוטל הנטל לפרוש תשתית עובדתית אשר תצדיק זאת.¹⁸

בעניין אחד לא התקיימו התנאים שנקבעו בפסיקה בנוגע להיעתרות לבקשה להפקדת ערבות צד שלישי, אותם מיישם בית המשפט אך במקרים חריגים ביותר כמו: איתנותו הפיננסית של המערער, המבקש להעמיד ערבות חלף הערובה; היותו בעל דין בעל מוניטין, שאין ספק כי לא יערים קשיים מקום בו יידרש לשלם את ההוצאות אשר חויב בהן.¹⁹

אין פטור מערובה בערעור על החלטה בתובענה ייצוגית.²⁰

סימן ד – הפקדת ערובה לעומת תשלום אגרה

קיים הבדל משמעותי ומהותי בשיקולים המנחים בין תשלום אגרת משפט להפקדת ערובה. הערובה, בשונה מן האגרה, נועדה להגן על אינטרס פרטני של בעל הדין שכנגד מפני חיסרון כס, טרדה, אובדן זמן ומפני ניצול לרעה של זכות הגישה לערכאות; בעוד פניה של האגרה לתכלית ציבורית כללית והיא נועדה להגן על אינטרס כלל מערכתי. הערובה נועדה להגן על בעל הדין שכנגד הזכאי להבטחת הוצאותיו בגין גרירתו להליך ערעורי שכשל. לפיכך, לגבי פטור מהפקדת ערובה נשקלת הן יכולתו הכלכלית של מבקש הפטור והן סיכויי ההצלחה של ההליך.²¹

התכלית השונה של תשלום האגרה ושל הפקדת הערובה, מצדיקה הבחנה בין התנאים שבהם צריך לעמוד בעל דין המבקש פטור מהם. החלטת רשם לפטור את המערער מאגרה ולחייבו בהפקדת ערובה מבוססת ומוצדקת ואין מקום להתערב בה.²²

בעוד שבעניין האגרה די בסיכוי כלשהו להצליח בהליך כדי להצדיק פטור, הרי שלעניין פטור מערובה נדרש סיכוי בעל ממשות גבוהה יותר.²³

הטלת ערובה, כאשר ניתן פטור מתשלום אגרה, עלולה להוביל בפועל למצב שבו תיחסם זכות הגישה לערכאת הערעור. מתקין התקנות קשר ישירות בין הפטור מאגרה לבין הפקדת הערובה.²⁴

- 16 ע"א 9709/09 סירת נץ בטחון בע"מ נ' קרמין (פורסם בנבו, 4.3.2010).
- 17 רע"א 3704/17 מימוני נ' ש. שלמה רכב בע"מ (פורסם בנבו, 10.5.2017).
- 18 ע"א 10271/05 קורינטוס ביזנס אינק נ' כנף מפעלי הנדסה וטכסטיל בע"מ (פורסם בנבו, 20.9.2006).
- 19 שם.
- 20 ע"א 8463/99 קדם נ' בזק החברה הישראלית לתקשורת בע"מ, פ"ד נד(1) 668 (2000).
- 21 רע"א Al Zafar General Contracting 8998/08 נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 23.11.2008).
- 22 בש"א 6411/11 שני נ' חבר (פורסם בנבו, 3.10.2011).
- 23 רע"א 10376/07 ל. נ הנדסה ממוחשבת בע"מ נ' בנק הפועלים בע"מ (פורסם בנבו, 29.1.2008).
- 24 ע"א 4385/01 אלון נ' כונס הנכסים הרשמי, פ"ד נה(5) 361 (2001).

סימן ה – דחיית הערעור מחמת היעדר ערובה

אי-קיום ההוראה בדבר הפקדת הערובה או הערובה, תגרוור אחריה את רישום הערעור לדחייה (תקנה 431 לתקנות התשמ"ד).

תקנה 147 לתקנות החדשות, שכותרתה "מחיקה או דחייה של ערעור", קובעת –

- (א) הוראות התקנות בעניין מחיקה או דחייה של תביעה כאמור בפרק ו' יחולו על ערעור, בשינויים המחויבים.
- (ב) מבלי לגרוע מן האמור בתקנת משנה (א), בית המשפט רשאי למחוק ערעור אף מן הטעמים האלה:
- (1) הערעור הוגש לאחר המועד הקבוע כדין ולא ניתנה הארכת מועד להגשתו;
- (2) אין למערער זכות להגישו.

בעניין אחד נפסק כי במקרה דנן לא התקיים השלב הפורמלי שבו הערעור שהגיש המבקש על פסק דין של בית משפט השלום "נרשם לדחייה" כאמור בדין ובפסיקה, דהיינו שבית המשפט ישלח לצדדים "הודעת התראה" בחלוף המועד להפקדת הערובה ובטרם יידחה הערעור בשל אי-הפקדתו. התנהלות המערער שאינה חפה מקשיים אינה מצדיקה את מחיקת הערעור. לפיכך, התיק יוחזר לבית המשפט המחוזי לדון בסוגיית הערובה.²⁵

המועד להפקדת ערובה אינו מועד קבוע בחיקוק. לפיכך, די בהסבר מתקבל על הדעת לשם היענות להארכתו.²⁶

הערובה מהווה חלק בלתי נפרד מהערעור עצמו, וחובת הפקדתו קבועה בתקנות. בהתאם לכך, אי-הפקדת ערובה עשויה בנסיבות מסוימות להצדיק את דחיית הערעור.²⁷

נדחתה בקשת רשות ערעור שעניינה סילוק ערעור, בהיעדר הפקדת ערובה. זאת כאשר למבקש ניתנו הארכות מועד רבות להפקדת הערובה והוא לא עמד בהן, התמשכות ההליכים ואינטרס המשיב, שזכה בערכאה קמא שלא להיות מוטred מהשתהות המבקש, וסיכויי הערעור שאינם נראים מבטיחים.²⁸

קיום דיון עצמאי – לשון התקנה 431 שנקטה בתיבה "יירשם הערעור לדחייה" ולא בלשון "יידחה הערעור". לאור ניסוח זה נפסק כי מצוות התקנות היא כי על בית המשפט שלערעור להפעיל שיקול דעתו טרם יידחה הערעור, במגמה שלא להורות על דחייתו באופן אוטומטי רק בשל כך שהערובה לא הופקד במועד, כך שבטרם ייסגרו שערי ערכאת הערעור בפני בעל דין, תינתן לו הזכות להביע עמדתו בנדרון.²⁹

אין לדחות ערעור על בסיס אי-הפקדת ערובה במועד בלי לתת לצדדים הזדמנות לשטוח את טיעוניהם, תוך קיום דיון עצמאי המתמקד בבירור מחדלי המערער. אם מצא בית המשפט כי הטעמים

25 רע"א 2563/18 ראיף אבו יונס נ' קאסם אבו יונס (פורסם בנבו, 24.4.2018).

26 ע"א 2061/99 ישורון נ' ויצ"ו הסתדרות עולמית לנשים ציוניות, פ"ד נד(3) 193 (2000).

27 רע"א 5350/17 פלוני נ' משטרת ישראל (פורסם בנבו, 8.11.2017).

28 בע"מ 4175/14 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 18.9.2014).

29 רע"א 9422/10 חטיב נ' אזברגה (פורסם בנבו, 14.3.2012).

למחדלים אינם מצדיקים מתן הארכה להפקדת הערובה, יורה על דחיית הערעור. יוער כי התקנה עוסקת בדחיית ערעור, אך נפסק כי היא מקימה לבית המשפט גם סמכות למחיקת הערעור.³⁰

זכות הגישה לערכאות – הסמכויות לדחות הליך בשל אי-הפקדת ערובה אינן סמכויות שגרתיות. אין לעשות בכלים אלה שימוש שעלול לפגוע באורח קשה בזכות הגישה לערכאות, שכן יש לפרש באורח דווקני כל הוראה המעמידה מחסום ומגבלה על זכות גישה זו. על כן, צריכה הפעלת הסמכות לתאום את התכלית העומדת ביסודה.³¹

תקנה זו מעוררת את השאלה, אם האיזון הראוי בין הזכויות החוקתיות הנוגעות בדבר לבין האינטרסים שכנגדן צריך להוביל למסקנה שלפיה אי-הפקדת ערובה משמעה דחיית הערעור כולו בשל כך.³²

הנוק באי-הפקדת ערובה – אי-הפקדת ערובה במועדו עלולה אומנם לגרום לשיבוש ההליכים, לדיונים מיותרים, ובסופו של דבר להארכת הדין בערעור.³³

איחור בהפקדת ערובה מאריך את ההליך שלא לצורך, פוגע בצד שכנגד ופוגע גם באינטרס הציבורי. טעות או רשלנות סתם אינן אמורות להצדיק פגיעה מעין זו – ודאי כשטענת הטעות אינה נתמכת בתצהיר. מצוות התקנות היא כי על בית המשפט להפעיל שיקול דעתו טרם יידחה הערעור, במגמה שלא להורות על דחייתו רק בשל כך שהערובה לא הופקד במועד. לפיכך נקבע כי מערער המבקש להאריך את המועד להפקיד את הערובה אינו נדרש להציג טעם מיוחד, ודי אם יציג טעם סביר.³⁴

“החייאת ערעור” – הותוותה אמת המידה להכרעה בבקשה “להחייאת ערעור” שנמחק מחמת אי-הפקדת ערובה. יש לבחון אם המבקש הציג הסבר מניח את הדעת אשר למחדלו באי-הפקדת ערובה במועד. אין די בטענות המבקש על “קשיים כלכליים”, מבלי שהוצג הסבר המפרט מדוע היה בקשיים אלה כדי למנוע את הפקדת הערובה במועד; וכי מנגד אין די בטענת המשיבים להסתמכות על פסק הדין, מבלי שהצביעו על אינטרס שיש בו כדי להביא לדחיית הבקשה – לבד מעצם האינטרס בהכשלת הערעור – כגון שינוי מצב לרעה או נקיטת פעולות מכבידות. שיקולים נוספים שיש לשקול הם חלוף הזמן שעבר מעת שהומצא למבקש פסק הדין ועד להגשת הבקשה לביטולו; הפגיעה שתיגרם למבקש ביטול פסק הדין אם בקשתו תידחה ואת סיכויי הערעור לגופם.³⁵

סימן ו – הליכים שונים

הוצאה לפועל – מבלי להכריע בסוגיה העקרונית בדבר אמות המידה להפקדת ערובה להבטחת הוצאות משיב בערעור, מכוחה של תקנה 120(ז) לתקנות הוצאה לפועל, נקבע כי יש לפטור את

רע"א 7670/16 קוואס נ' ורד ירושלים תעשיות ומפעלי פיתוח בע"מ (פורסם בנבו, 7.5.2017).	30
ע"א 2237/01 עראידה נ' המועצה להסדר ההימורים בספורט, פ"ד נו(1) 865 (2001).	31
ע"א 9663/04 אלמלם נ' לה נסיונל חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 6.6.2005).	32
בש"א 3780/98 רוזן נ' כפר הרי"ף כפר שיתופי להתיישבות חקלאית, פ"ד נב(3) 625 (1998).	33
רע"א 4981/14 אלבנק אלעקארי אלערכי נ' ג'סאר (פורסם בנבו, 6.10.2014).	34
רע"א 8908/15 אליאב נ' בנק לאומי למשכנתאות בע"מ (פורסם בנבו, 1.6.2016).	35

המבקש מהפקדת ערובה נוכח המסקנה כי הוא עומד באמות המידה המחמירות יותר הנוהגות ביחס להליך של בקשה לפטור מהפקדת ערובה בערעור על הליכים אזרחיים – סיכויים לכאוריים טובים לקבלת הערעור וקיומם של אינדיקציות לקשייו הכלכליים.³⁶

גביה מהערובה – כאשר בעל הדין שיוזם את ההליך הערעורי והפקיד את הערובה, טוען כי ההוצאות בהן חויב במסגרת הערעור שולמו לצד שכנגד, הרי ככלל נטל ההוכחה בעניין זה עליו. כאשר המערער לא עמד בנטל זה, אין מקום למנוע מהמשיבים לגבות מהערובה את הוצאותיהם (שנפסקו בהחלטה בעניין עיכוב הביצוע), שהרי זו הייתה תכלית הפקדתו מלכתחילה.³⁷

איסור הלבנת הון – ניתן לערער על החלטה של בית המשפט המחוזי בעניין חילוט אזרחי בהליך, שהוגש לפי סעיף 22(ג) לחוק איסור הלבנת הון, התש"ס–2000, ואין חובה להפקיד בערעור כזה ערובה.³⁸

ערעור בחירות – קיימת חובה לערוב להוצאות המשיב גם בהליך של ערעור בחירות, שהינו ערעור מינהלי.³⁹

עתירות אסיר – לאור הזכויות העומדות על הפרק ואופיים המיוחד של ערעורים בעתירות אסיר, אין לדרוש מהאסיר המבקש רשות לערער בעתירת אסיר בכלל, ובערעור פסלות בעתירת אסיר בפרט, כי יפקיד ערובה.⁴⁰

פסלות שופט – הטעמים לדרישה בדבר הפקדת ערובה מתקיימים גם בערעור בעניין פסלות שופט.⁴¹ טענות שלפיהן אין לבקש הפקדת ערובה בערעור פסלות או כשהמדינה היא המשיבה, דינן להידחות.

42

- 36 רע"א 7450/14 פלוני נ' מעדני כרמל בע"מ (פורסם בנבו, 23.12.2014).
- 37 ע"א 5811/09 גאון נ' מעגלות הפקות בע"מ (פורסם בנבו, 19.12.2010).
- 38 לדעת רשם בית המשפט העליון ברע"א 4096/04 בוטח נ' פרקליטות מסוי וכלכלה תל אביב, פ"ד נט(1) 913 (2004).
- 39 בר"מ 31/04 קרליץ נ' פקיד הבחירות לעיריית באר שבע, פ"ד נח(4) 101 (2004). ראו תקנה 28 ל תקנות בתי המשפט לעניינים מינהליים (סדרי דין), התש"ס–א–2000, אשר מחילה את תקנות סדר הדין האזרחי על ערעור מינהלי.
- 40 בשג"ץ 6470/09 פלד נ' שירות בתי הסוהר (פורסם בנבו, 11.9.2011).
- 41 בש"א 10064/03 זריפי נ' כהן, פ"ד נח(4) 97 (2004).
- 42 בש"א 4485/14 דוד נ' משרד האוצר (פורסם בנבו, 30.6.2014).

פרק ז – ראיות נוספות בערעור

סימן א	–	עקרונות כלליים
סימן ב	–	שיקולי תום לב
סימן ג	–	החזרת הדיון
סימן ד	–	מקרים מהפסיקה

סימן א – עקרונות כלליים

תקנה 457 לתקנות התשמ"ד הסמיכה את בית המשפט שלערעור להתיר הבאת ראיות נוספות בערעור, כפי שנאמר בה: "אם בית המשפט שבערכאה קודמת סירב לקבל ראיות שצריך היה לקבלן, או אם בית המשפט שלערעור סבור שכדי לאפשר לו מתן פסק דין, או מכל סיבה חשובה אחרת, דרושה הצגת מסמך או חקירת עד".¹

בעניין זה קובעת תקנה 144 לתקנות החדשות, שכותרתה "ראיות חדשות בערעור", את ההוראות הבאות –

בעל דין אינו רשאי להגיש ראיות חדשות לבית המשפט שלערעור; ואולם בית המשפט רשאי להתיר הגשת ראיות חדשות אם שוכנע שהן עשויות להשפיע על תוצאות הערעור וכן שמתקיים אחד מאלה:

- (1) לא ניתן היה לאתר את הראיה בשקידה סבירה ולהגישה בערכאה הראשונה במועד המתאים לכך;
- (2) הגשת הראיה דרושה כדי למנוע עיוות דין.

בעלי הדין בערעור אינם זכאים לצרף ראיות נוספות לפני בית המשפט שלערעור. עם זאת, ולאחר שהוגשה בקשה מתאימה, יכולה ערכאת הערעור להתיר הוספת ראיה באם קיימת סיבה חשובה לעשות כן. מלאכת קביעת רמת החשיבות מוטלת על המותב הדין בערעור ולא על הרשם.²

היתר להבאת ראיות – יש שהגשת ראיה נוספת בשלב הערעור תפגע בסדרו של ההליך הדיוני ובניהולו היעיל. אולם יש הצדקה של ממש להגשת ראיות נוספות גם בשלב זה של המשפט "מסיבה חשובה" כלשון תקנה 457(א) לתקנות תשמ"ד,³ או מניעת עיוות דין כלשון תקנה 144 החדשה. הגשתן של ראיות בשלב הערעור אפשרית, במקרים המתאימים גם אם מחדלו של בעל הדין המבקש הוא שהביא לידי כך שהראיות לא הוגשו במועד לערכאה הדיונית. אולם הגשתן תתאפשר רק

1 ע"א 597/89 טויטו נ' כמאל, פ"ד מז(2) 874 (1993). ראו גם ע"א 188/89 עזאזיה נ' המועצה המקומית כפר דבוריה, פ"ד מז(1) 661 (1993); ע"א 1581/92 ולנטין נ' ולנטין, פ"ד מט(3) 441 (1995). בית משפט שלערעור רשאי לסרב להתיר הגשת ראיות נוספות בערעור: ע"א 4272/91 ברבי נ' ברבי, פ"ד מח(4) 689 (1994).

2 בש"מ 6614/17 קפלן את לוי בע"מ נ' החברה למשק וכלכלה של השלטון המקומי בע"מ (פורסם בנבו, 3.9.2017).

3 ע"א 2723/05 עאצי נ' רשות הפיתוח (פורסם בנבו, 18.12.2007). בנסיבות העניין, הגיע בית המשפט למסקנה שיש להתיר את הגשתם של נסחי הרישום, מחמת חשיבותם המכרעת לצורך בירור האמת העובדתית וקביעת הזכויות המהותיות של בעלי הדין. כך נפסק גם בשל העובדה שהמעוררים, לא היו יכולים או חייבים לחזות את הטעות הטכנית שנפלה בפסק דינו של בית המשפט קמא בעניין שטח החלקות הללו.

באותם מקרים שבהם ניכר כי לראיות שהגשתן מתבקשת תהא חשיבות ניכרת לעניין ההכרעה בפסק הדין.⁴

סירוב היתר להבאת ראיות – בית משפט שלערעור לא יתיר הבאתה של ראיה חדשה, אם לדעתו אין בהבאת הראיה כדי לסייע לו במתן פסק דין.⁵
 אין לאשר הגשת ראיות שאין בהן כדי לתרום לבירור המחלוקת בערעור, וכשאין להן נפקות ממשית שתאפשר הפיכת הקערה על פיה בשלב הערעור.⁶
 במקרה אחד נקבע כי הראיות אינן נוגעות לעניינים המצויים בלבת המחלוקת בין הצדדים; קבלתן אינה הכרחית לצורך בירור הסוגיות העומדות להכרעה, ולצורך מתן פסק הדין; אין מדובר גם בראיות "פשוטות" או "מכריעות", מן הסוג שלא יצריך בירורים נוספים.⁷
 נדחתה בקשה שבה נקבע כי התרת הגשתן של הראיות הנוספות בשלב זה לא רק שתפגע בניהולו היעיל של ההליך, אלא גם לא תתרום תרומה משמעותית לבירור המחלוקת.⁸
 לא תתאפשר הגשת ראיות שניתן היה להגישן בפני הערכאה הדיונית לו פעלו בשקידה סבירה.⁹

סימן ב – שיקולי תום לב

המבקש להגיש ראיות נוספות נדרש להוכיח כי אי-הבאת הראיה נבעה מסיבות שאינן תלויות בו, ועליו לשכנע את בית המשפט בדבר תום לבו בעת הגשת הבקשה.¹⁰
 החלטת בית המשפט בנושא צירוף ראיות בערעור צריכה לקחת בחשבון גם את שיקולי ההגיונות, היעילות והתועלת.¹¹

בסוגיה זו יש להבחין בין ראיות להוכחת עובדה שאירעה לפני פסק הדין שעליו מערערים, לבין ראיות להוכחת עובדה שאירעה אחריו. ניתן להתיר הבאת ראיות המתייחסות למה שקדם למתן פסק הדין, אם המבקש לא ידע על אודות הראיות ולא יכול היה לגלותן בשקידה ראויה, ובהנחה שנהג בתום לב.¹²

- 4 רע"א 1609/13 גולן נ' קיבוץ כפר בלום (פורסם בנבו, 23.4.2013). במקרה דנא בית המשפט מצא כי מתקיים החריג הנ"ל ולא נמצא מקום להתערב בכך. ע"א 105/05 דהאן נ' קסון (פורסם בנבו, 10.11.2005).
- 5 רע"א 378/96 וינבלט נ' משה בורנשטיין בע"מ, פ"ד נד(3) 247 (2000).
- 6 ע"א 9011/09 מקור הנפקות וזכויות בע"מ נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 6.10.2010).
- 7 ע"א 1773/06 אלף נ' קיבוץ איילת השחר (פורסם בנבו, 19.12.2010). הבקשה נדחתה אפוא.
- 8 שם.
- 9 ע"מ 5447/06 דב גראו חברה לבנין ופיתוח בע"מ נ' הועדה המקומית לתכנון ובניה – השומרון (פורסם בנבו, 14.12.2008).
- 10 ע"א 27/91 קבלו נ' ק' שמעון, עבודות מתכת בע"מ, פ"ד מט(1) 450 (1995); ע"א 8021/03 אלישע נ' אלישע, פ"ד נט(3) 337 (2004).
- 11 ע"א 9011/09, לעיל ה"ש 6.
- 12 ראו ע"א 801/89 כהן נ' שבאם, פ"ד מו(2) 136 (1992), שבא בעקבות ע"א 538/82 נצראל נ' רג'ואן, פ"ד לז(2) 722 (1983). ראו גם ע"א 3911/01 כספי נ' נס, פ"ד נו(6) 752 (1983).

במקרה אחד לא נשמעו עדויות לפני בית המשפט המחוזי והכרעתו התבססה כולה על הגרסאות ועל הראיות שהוצגו לפני בית המשפט בכתובים. הטענה שמבקשות המשיבות להסיק בדבר חוסר תום ליבם של המערערים נטענה גם לפני בית המשפט המחוזי כטענה עיקרית. ניתן לשער כי במקרה זה הגשת הראיות הנוספות נחוצה לצורך בחינת טענה זו, וכי יש בה כדי לסייע בידי המשיבות בטענתן.¹³ כאשר נעשה "דיג ראיות" או "בניין ראיות" לאחר פסק דין של הערכאה הדיונית, הגישה אליהן זהירה במיוחד. במקרה אחד נראה כי תכלית הגשת הראיה היא לערער על מהימנות מי שהעידו לפני בית המשפט למשפחה. הגם שאין מניעה עקרונית להבאת ראיה מעין זו בערעור במקרים מתאימים, אין הראיה בעלת חשיבות ממשית ומשמעותית להכרעה, כנדרש לשם היעילות לבקשה להגשתה.¹⁴

סימן ג – החזרת הדיון

למרות שסמכות זו לא נאמרה במפורש בתקנות החדשות – יש להניח כי ערכאת הערעור מוסמכת להחזיר את הדיון לערכאה הדיונית לשם גביית הראיה הנוספת. סמכות בית המשפט שלערעור להתיר הבאת ראיות נוספות אינה מוגבלת רק להגשת ראיות לפניו, אלא כוללת סמכות גם להחזיר את ההליך לבית המשפט קמא לשם הבאת הראיות הנוספות לפני אותו בית משפט.¹⁵ לפעמים, מעדיף בית המשפט את החזרת ההליך לבית משפט קמא במקום הגשת ראיה נוספת בערעור.¹⁶ לערכאת הערעור שמורה הסמכות להחזיר לערכאה הראשונה סוגיה מסוימת, על מנת שזו תדון בה תוך הקפדה על הזכויות הדיוניות של כל הצדדים. סמכות זו עומדת לה גם כאשר היא מחליטה להשתמש בסמכותה, ולא לדון בכל הטענות שהועלו (בבקשה או בערעור) לגופן.¹⁷

סימן ד – מקרים מהפסיקה

נזיקין – בערעור לעניין גובה הנזק, עובדת פטירתה של התובעת משנה את הבסיס שעליו עמדו חישובי הפיצוי אותם ערכה הערכאה הדיונית, והיא מהווה שינוי נסיבות קיצוני המצדיק את קבלת הראיה בדבר פטירתה.¹⁸ בעניין אחד נקבע כי יש להידרש לראיה החדשה כיוון שאין עליה מחלוקת לגופה, וכיוון שבהתעלמות ממנה יהא כדי לפגום בשורת הצדק. אחד החריגים הוא: "בית המשפט שלערעור יטה

13	ע"א 10474/03 הכהן נ' מלונות היס התיכון בע"מ (פורסם בנבו, 24.11.2005); בע"מ 946/08 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 26.5.2008).
14	בע"מ 9935/16 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 18.1.2017).
15	ע"א 82/88 שמואלי נ' קצב, פ"ד מו(4) 129 (1992).
16	ע"א 4836/90 פמ"ר חברה לבנין ולעבודות ציבוריות בע"מ נ' הבנק הבינלאומי הראשון בע"מ, פ"ד מח(2) 560 (1994).
17	בע"מ 288/15 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 13.5.2015).
18	ע"א 8312/04 יורשי שני נ' המרכז הרפואי תל-אביב ע"ש סוראקי (פורסם בנבו, 12.8.2008).

להתיר הבאת ראיות נוספות בערעור במשפטי נזיקין, מקום שמתברר כי כל הבסיס שעל יסודו נערך חשבון הפיצויים בערכאה הראשונה התערער.¹⁹

רשלנות בעל דין – רשלנותו של בעל דין, שבגינה לא הובאה הראיה בערכאה הראשונה, אינה יכולה לשמש עילה להבאת ראיות בשלב מאוחר.²⁰

סימני מסחר – על ערעורים לפי פקודת סימני המסחר [נוסח חדש], התשל"ב–1972, חלה גם התקנה הקובעת הוראות לעניין הגשת ראיות נוספות בערעור. כשמדובר בהליכי ערעור המתנהלים על פי הפקודה דנן תפחת חומרת המבחנים, שכן למחלוקת בין בעלי הדין עשויה להיות השפעה גם על ציבור רחב יותר מאשר בעלי הדין לסכסוך הספציפי, ומכיוון שמדובר במטריה דינמית יותר באופייה.²¹

פטנטים – השוני בניסוח שבין חוק הפטנטים ותקנות סדר הדין האזרחי, אין משמעו כי בהליך המתנהל לפי חוק הפטנטים מחויבת ערכאת הערעור לקבל כל בקשה להגשת ראיות חדשות. שוני זה מוביל למסקנה כי המבחן המשפטי בקבלת ראיות על ידי ערכאת הערעור בהליך המתנהל לפי חוק הפטנטים, גמיש יותר מאשר בהליכים אזרחיים רגילים.²²

דיני עבודה – הוגשה בקשה להגשת ראיה חדשה בערעור, הנוגעת לפיטורי המערערת בסמוך לאחר מתן פסק הדין, אשר יש בה כדי לערער את הבסיס לחישוב הפיצויים. אלא שעובדה זו אינה מצדיקה מתן היתר להבאת ראיות בערעור.²³

מומחים – מאמרים רפואיים צורפו לסיכומים. נקבע כי הם חייבים לעבור את כור ההיתוך של בדיקת החומר בידי שני המומחים ומתן אפשרות לכל בעל דין להתייחס לעניין במסגרת חקירת המומחים, כך שלא ניתן בשלב זה לפתוח את המשפט מחדש.²⁴

תיקי אימוץ – התקנה חלה גם בערעורים בתיקי אימוץ.²⁵

- 19 ע"א 443/09 עאטף נ' כלל חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 4.5.2010).
- 20 רע"א 9524/00 הדר חברה לביטוח בע"מ נ' שלוח, פ"ד נו(3) 831 (2002).
- 21 ע"א 8987/05 מלכי נ' סבון של פעם (2000) בע"מ (פורסם בנבו, 9.10.2007).
- 22 רע"א 5041/13 גבאי נ' עמינח תעשיית רהיטים ומזרונים בע"מ (פורסם בנבו, 21.1.2014).
- 23 ע"א 7950/02 קלישבסקי נ' לוין ודולב חברה לביטוח (פורסם בנבו, 19.6.2007).
- 24 במיוחד כאשר לא ברור איזו תועלת תצמח למערער מכך. ראו ע"א 5787/08 קפאח נ' משרד הבריאות (פורסם בנבו, 10.8.2010).
- 25 ע"א 604/89 פלונים נ' היועץ המשפטי לממשלה, פ"ד מה(1) 156 (1990).

שער עשרים וחמישה – בקשת רשות ערעור

פרק א – בקשת רשות ערעור

— הגשת הבקשה לרשות ערעור	סימן א
— היקף הבקשה	סימן ב
— המועדים להגשת הבקשה	סימן ג
— החלטת בית המשפט בבקשה לרשות ערעור	סימן ד
— רשות ערעור בגלגול נוסף	סימן ה
— רשות ערעור על החלטה בעניין סעד זמני	סימן ו
— הליכי הוצאה לפועל	סימן ז
— רשות ערעור בנושאים שונים	סימן ח
— הגשת בקשה לרשות ערעור כהגשת ערעור	סימן ט
— המרת בקשה לרשות ערעור לכתב ערעור	סימן י

סימן א – הגשת הבקשה לרשות ערעור

סעיף 41(ב) לחוק בתי המשפט, התשמ"ד-1984, מסדיר את נושא רשות הערעור לבית המשפט העליון על החלטות ועל פסקי הדין של בית המשפט המחוזי.

סעיף 52(ב) לחוק בתי המשפט מסדיר את נושא רשות הערעור על החלטות בית משפט השלום לבית המשפט המחוזי. נקבע שם כי "החלטה אחרת של בית משפט שלום בעניין אזרחי ניתנת לערעור לפני בית משפט מחוזי, אם ניתנה רשות לכך מאת שופט של בית המשפט המחוזי".
לבית משפט שלעצור מסור שיקול דעת אם ליתן רשות לערער אם לאו. במקרים מסוימים, העובדה שהמבקש העלים עובדות רלוונטיות בבקשתו, תשמש כשלעצמה נימוק לדחיית הבקשה.¹
סעיפים 41 ו-52 לחוק בתי המשפט תוקנו ובכל אחד מסעיפים אלה הוספה הפסקה הבאה:²

רשות כאמור בסעיף קטן זה³ לגבי החלטה אחרת תינתן אם שוכנע בית המשפט כי אם הערעור על החלטה יידון במסגרת הערעור על פסק הדין ולא באופן מיידי, יהיה בכך כדי להשפיע באופן ממשי על זכויות הצדדים או שעלול להיגרם לצד הליך נזק של ממש, או שעלול להתנהל הליך מיותר או בדרך שגויה.

הליך בקשת רשות ערעור נועד להותיר בידי בית המשפט שיקול דעת אם ליתן רשות ערעור ולקיים ברור "ערעורי" ביחס לטענות שהועלו. בכך, מתאפשרת יכולת סינון מסוימת לגבי בקשות מסוג זה, שמקורה ברצון למנוע ריבוי התדיינויות והטרדת בעלי הדין ובית המשפט. על העותר להרשות לו לערער לשכנע את בית המשפט שקיימת הצדקה לדון בעניין מסוים לגופו כשהחוק אינו מחייב זאת. אמות המידה למתן רשות ערעור עשויות להשתנות בהתאם לאופי החלטה שעליה מבקשים לערער ולתכלית העומדת ביסוד ההגבלה על זכות הערעור, לפי סוג העניין.⁴

הרציונל העומד בבסיס הדרישה בחוק לקבלת רשות מבית המשפט לשם הגשת ערעור על החלטות ביניים הוא למנוע "פיצול בלתי-נסבל של המשפט ולהארכת הדיונים". העיקרון המנחה הוא שמועדו של הערעור הוא לאחר תום ההליך בערכאה הראשונה. לפיכך על המבקש רשות ערעור על החלטה אחרת "להראות במקרה זה שהדיון בעניינו בשלב זה הוא בעל חשיבות כה רבה עד שהוא מתגבר על שיקולים של אדמיניסטרציה שיפוטית שלכאורה מצדיקים מניעת דיון כפול בשתי הערכאות בעניין שלא קבע באופן סופי את זכויות בעלי הדין".⁵

המונח בקשת רשות ערעור מדבר בעד עצמו. בית המשפט מוסמך אף לשקול שיקולים מעשיים בבואו להכריע באשר למתן הרשות. במקרה המתאים, שיקולים כאלו עשויים לתפוס מקום מרכזי, עד כדי הטיית הכף מצד לצד. הטענה שלפיה שגה בית המשפט המחוזי בהחלטתו, אין בה כשלעצמה כדי

- 1 רע"א 221/88 אברהם נ' עומר מפעלי אטריות מאוחדים בע"מ, פ"ד מד(3) 756 (1988).
- 2 חוק בתי המשפט (תיקון מס' 52), התשס"ח-2008, ס"ח 668, מיום 27.7.2008.
- 3 הכוונה לס"ק (ב) בשני הסעיפים הנ"ל.
- 4 רע"א 4036/14 מסעודין נ' מנהל הרשות הממשלתית למים (פורסם בנבו, 29.12.2014).
- 5 רע"א 2856/12 כהן נ' מע"צ החברה הלאומית לדרכים בישראל בע"מ (פורסם בנבו, 20.5.2012).

להצדיק מתן רשות ערעור בפני בית המשפט. בית המשפט העליון מוסמך לדחות את הבקשה, בין היתר אם לא שוכנע כי נגרם למבקשת עיוות דין חמור או כאשר שיקולים מעשיים פועלים נגד שינוי המצב הקיים.⁶

החלטה אחרת של בית המשפט המחוזי – ההוראות החוקיות לגבי רשות ערעור על החלטה אחרת של בית המשפט המחוזי מצויות בסעיף 41(ב) לחוק בתי המשפט, לפי נוסחו המעודכן. הרי –

החלטה אחרת של בית משפט מחוזי בענין אזרחי, ופסק דין של בית משפט מחוזי בערעור, ניתנים לערעור לפני בית המשפט העליון, אם ניתנה רשות לכך מאת נשיא בית המשפט העליון או מאת שופט אחר של בית המשפט העליון שנשיאו קבע לכך, או מאת בית המשפט העליון, ובפסק דין – גם אם ניתנה רשות לכך בגוף פסק הדין. רשות כאמור בסעיף קטן זה לגבי החלטה אחרת תינתן אם שוכנע בית המשפט כי אם הערעור על החלטה יידון במסגרת הערעור על פסק הדין ולא באופן מיידי, יהיה בכך כדי להשפיע באופן ממשי על זכויות הצדדים או שעלול להיגרם לצד להליך נזק של ממש, או שעלול להתנהל הליך מיותר או בדרך שגויה.

מלשון סעיף 41(ב) לחוק בתי המשפט עולה כי ככלל ידונו השגות בעלי דין על החלטות ביניים של הערכאה הדיונית במסגרת הערעור על פסק הדין, למעט חריגים, ועל יסוד שיקולים שנמנו בהחלטה הנ"ל. ניסיון החיים מלמד כי לא אחת נחסך בסופו של דבר הדין בנושאי בקשת רשות הערעור. לעיתים מתגבשת בהמשך ההתדיינות הסכמה לגוף העניין מבלי צורך לערער, ומכל מקום במסגרת הערעור ניתן לבחון את החלטה באופן טוב ומקיף יותר על רקע מכלול החומר, כל הקביעות והתוצאה האופרטיבית של ההליך.⁷

סעיף 41(ב) לחוק בתי המשפט קובע כי רשות ערעור על "החלטה אחרת" של בית המשפט המחוזי תינתן אם ערכאת הערעור שוכנעה כי אם הערעור על החלטה יידון במסגרת הערעור על פסק הדין ולא באופן מיידי, יהיה בכך כדי להשפיע באופן ממשי על זכויות הצדדים או שעלול להיגרם לצד להליך נזק של ממש, או שעלול להתנהל הליך מיותר או בדרך שגויה. הרציונל העומד בבסיס כלל זה הוא כי המועד להשיג על החלטות שונות של הערכאה הדיונית הוא בתום הדיון בתובענה כולה, במקרים שבהם אין להחלטה השפעה מכרעת על זכויות הצדדים או על אופן ניהול הדיון. כל זאת, בכפוף לכך כי ככל שיתברר שאכן התקיימו הליכים מיותרים או כי נגרם כתוצאה מהחלטות, נזק שאינו בלתי הפיך, ניתן יהיה לפצות על כך את הצד הנפגע.⁸

הוראות תקנות התשמ"ד – תקנה 403 לתקנות התשמ"ד, שכותרתה הייתה: "הגשת בקשת רשות לערער לבית המשפט של ערעור", חלה על כל הבקשות לרשות ערעור לסוגיהן, הן על החלטות בית משפט השלום לפני בית המשפט המחוזי והן על החלטות בית המשפט המחוזי בשבתו כערכאת ערעור

6 רע"א 4290/12 עמותת מוסדות חזון ישעיה נ' רשם העמותות (פורסם בנבו, 4.7.2012).

7 רע"א 9385/12 הנאמנות לתכנון ופיתוח אשקלון נ' אורלן הנדסת בנין ופיתוח בע"מ (פורסם בנבו, 2.5.2013).

8 רע"א 1706/14 בן אהרון נ' בן דוד (פורסם בנבו, 20.7.2014).

על החלטות בית משפט השלום. היא חלה גם בבקשות רשות לערער על החלטות בית המשפט המחוזי (כערכאה ראשונה) לפני בית המשפט העליון.

רשות ערעור על פסק דין של ערכאת ערעור ראשונה – תקנה 403(ב) לתקנות התשמ"ד דנה ברשות לערער על פסק דינו של בית משפט מחוזי בשבתו כבית משפט שלעריער על החלטתו של בית משפט השלום. נאמר בה שהרשות יכול שתינתן בגוף פסק הדין או על פי בקשה המוגשת לבית משפט שלעריער. המילים "שתוגש בדרך המרצה" הושמטו מהסיפא בתיקון משנת התשנ"ב.⁹ בעבר נתקיימו הליכים מהסוג הנדון על דרך של הליכים בעל פה, בדרך המרצה, אך נוהג זה שונה בתיקון הנ"ל.¹⁰

הוראות תקנות התשע"ט – תקנה 134 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) שכותרתה "הגשת ערעור או בקשת רשות ערעור" איחדה את דרך הגשת שני ההליכים: ערעור ובקשת ערעור (ראו בנדון בפרק "הערעור"). תקנה 149 המובאת להלן קובעת את ההוראות המיוחדות שיחולו על הבקשה לרשות ערעור. תקנות משנה (1) ו-(2) של תקנה 149 קובעות את ההוראות הבאות –

- (1) בלי לגרוע מהאמור בתקנה 134, בבקשת רשות ערעור יפרט המבקש בפתח הבקשה את הנימוקים שבשלהם יש לתת רשות לערער וזאת במסגרת מניין העמודים הקבוע בתקנה 134(א)(3);
- (2) בלי לגרוע מיתר סמכויותיו, בית המשפט הדין בבקשה לרשות ערעור רשאי –
  - (א) לתת רשות לערער, אם בכלל או אם לגבי עניין מסוים שפירש; ניתנה רשות ערעור, יראו את נימוקי הבקשה לרשות ערעור כנימוקי הערעור;
  - (ב) לדון בבקשה כאילו ניתנה רשות והוגש ערעור לפי הרשות שניתנה;
  - (ג) להורות כי הבקשה תידון לפני הרכב של שלושה שופטים;

וכן –

- (3) נתנה הערכאה שמבוקש לערער על החלטתה רשות ערעור, יצוין הדבר בכותרת הערעור בנוסף לכל הפרטים האחרים הנדרשים;

...

- (5) תקנה 137(ב) לא תחול על בקשת רשות לערער.

סימן ב – היקף הבקשה

תקנה 403 לתקנות התשמ"ד מחייבת פירוט הנימוקים עליהם סומך המבקש את בקשתו "בצורה תמציתית". במקרה אחד הבקשה לא עלתה בקנה אחד, ולו בדוחק, עם דרישת התקנות. יש בכך כדי ליצור עומס מיותר על בית המשפט, שזמנו אינו הפקר והוא מוחזק על ידיו בנאמנות עבור כלל ציבור המתדיינים; כמו כן יש בכך כדי להקשות עד מאוד על בית המשפט לרדת לעומקן של הטענות ולמקדן.

9 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 2), התשנ"ב–1992, ק"ת 1147.
10 בג"ץ 4652/95 שאול נ' שר המשפטים, פ"ד מט(3) 827 (1995).

ובכך גלומה אפשרות של פגיעה במבקש עצמו. ככלל, הצגת טעם ראוי למתן רשות ערעור יכולה להיעשות בתמציתיות רבה. כאשר נדרש המבקש למלל רב, לעיתים קרובות הדבר מצביע על כך שאין בידו טענה מובהקת שאמורה להביא את עניינו בקהל העניינים המתאימים לדיון ב"גלגול שלישי".¹¹ בקשה השתרעה על פני 40 עמודים, וזאת בניגוד להוראות תקנה 403(א) לתקנות התשמ"ד, המורה כי בקשת רשות ערעור תפרט בצורה תמציתית את נימוקי הבקשה. יתירה מכך, הבקשה חזרה כמעט במלואה על הטענות שהועלו בבית המשפט המחוזי. מדובר במקרה העלול להצדיק, בכפוף לזכות טיעון, הטלת הוצאות לטובת אוצר המדינה.¹²

בקשה השתרעה על פני 25 עמודים. על פני הדברים, דובר במקרה המצדיק לשקול הוצאות לטובת אוצר המדינה.¹³

בקשה המשתרעת על לא פחות מ-20 עמודים (על החלטה של 4 עמודים והחלטה נוספת של שורות אחדות), וזאת בניגוד לתקנה 403(א) לתקנות התשמ"ד, הקובעת כי בקשות רשות ערעור יפרטו "בצורה תמציתית" את נימוקי הערעור.¹⁴

הוראות הגשת בקשה לערער על פי התקנות החדשות זהה להוראות בעניין הגשת ערעור הרי לפי תקנה 134(א)(3) היקף המסמך הוא –

גוף הערעור לא יעלה על שישה עמודים, אם הוגש לבית משפט השלום או לבית המשפט המחוזי, ועל עשרה עמודים, אם הוגש לבית המשפט העליון.

סימן ג – המועדים להגשת הבקשה

המועד להגשת בקשה לרשות ערעור על החלטה הוא 30 ימים מיום מתן החלטה (תקנה 399 לתקנות התשמ"ד).

בקשת רשות ערעור שהוגשה רק לקראת המועד האחרון האפשרי לפי תקנה 399 לתקנות התשמ"ד נגועה בשיהוי מהותי. שיהוי כזה בהגשת הבקשה (ואפילו היא מוגשת בתוך פרק הזמן הקצוב לכך בדין) מצביע על היעדר חיוניות בסעד – מבחינתו של המבקש עצמו.¹⁵

העובדה שבקשת רשות ערעור הוגשה תוך מיצוי מקסימלי של הזמן להגשתה, עלולה להיות שיקול המביא לדחייתה. דחיית בקשת רשות ערעור מטעמי שיהוי בלבד היא תגובה שיפוטית חריפה שנעשית במשורה והיא תהא מוצדקת במקרה של שיהוי משמעותי, במיוחד מבחינת ההשלכה על ההתנהלות הדיונית של הערכאה הראשונה.¹⁶

11 רע"א 1671/15 אלמליח נ' עיריית לוד (פורסם בנבו, 17.5.2015).

12 רע"א 1715/13 ש.ע.ר חברה להשקעות בע"מ נ' שיפר (פורסם בנבו, 20.3.2013).

13 רע"א 3567/13 ע-מ-ס-ת ניהול והשקעות בע"מ נ' עטרה סחר רכב בע"מ (פורסם בנבו, 11.7.2013).

14 בע"מ 3240/13 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 14.7.2013).

15 רע"א 8415/07 אנ.די סי. יצרני תכשיטים בע"מ נ' בנק הפועלים בע"מ (פורסם בנבו, 24.10.2007).

16 רע"א 6819/15 אהרן נ' רובע 1 בע"מ (פורסם בנבו, 18.12.2015).

בעניין אחד המבקשים לא הצביעו על טעם מיוחד שיצדיק הארכת המועד להגשת בקשת רשות ערעור. אף על פי כן נעתרו לבקשה, בין היתר משום שלא נוצרה אצל המשיבים ציפייה לסופיות הדיון.¹⁷

בתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) אוחד כאמור נוהל הגשת ההליך בין ערעור ובין בקשה לרשות לערער, לפיכך מחייבת לעניין זה תקנה 137(א) החדשה, הקובעת כי "המועד להגשת ערעור על החלטה הוא ארבעים וחמישה ימים מיום שהומצאה".

רשות ערעור בהליכי בוררות – המועד להגשת רשות הערעור בהליכי בוררות לא נקב בחוק הבוררות. הוא נובע מהוראת תקנה 2 לתקנות סדרי הדין בענייני בוררות, התשכ"ט–1968, המחילה את תקנות סדר הדין האזרחי על סדרי הדין בבית משפט בענייני בוררות, ככל שאין בתקנות האמורות הוראה אחרת. באין הוראה אחרת כאמור, חלה לעניין המועד תקנה 399 לתקנות התשמ"ד, ועל פיה המועד להגשת בקשת רשות הערעור הוא 30 יום מעת ההמצאה.¹⁸

סימן ד – החלטת בית המשפט בבקשה לרשות ערעור

לנוכח החלטת בית המשפט שלערעור, לאחר שעיין בבקשה לפי תקנה 403 לתקנות התשמ"ד, שאין היא מצריכה תשובה, הוא מוסמך, לפי תקנה 406(א), לדחות אותה מיד. כל שמוסמך בית משפט שלערעור לעשות הוא לדחות בקשה לרשות ערעור, בלי להזמין תשובה מאת המשיב. אולם ספק אם קיימת סמכות לדון בבקשה במעמד צד אחד.¹⁹

אם נוכח שהבקשה מצריכה תשובה – רשאי הוא להורות על הבאת טענות בעל פה או על תשובה בכתב (תקנה 406(ב) לתקנות התשמ"ד). נתקבלה תשובת המשיב בכתב – רשאי בית המשפט להורות על טענות נוספות לפניו בעל פה או בכתב (תקנה 406(ג)).

בית המשפט אינו חייב להורות על קיום טיעונים בעל פה.²⁰

כפי שהבאנו בתחילת פרק זה, הרי התקנות החדשות קובעות כי נוסף לתקנה 134 לתקנות החדשות המאחדת את דרך ההליך של הגשת בקשת רשות לערעור לדרך הגשתו של ערעור – הרי בתקנה 149 לתקנות החדשות הוספו הוראות ספציפיות לגבי "בקשת רשות לערער" – הוראות מיוחדות כדלקמן –

(1) בלי לגרוע מהאמור בתקנה 134, בבקשת רשות ערעור יפרט המבקש בפתח הבקשה את הנימוקים שבשלהם יש לתת רשות לערער וזאת במסגרת מניין העמודים הקבוע בתקנה 134(א)(3);

(2) בלי לגרוע מיתר סמכויותיו, בית המשפט הדין בבקשה לרשות ערעור רשאי –

17 בש"א 1795/10 עדיקה נ' עדיקה (פורסם בנבו, 9.3.2010).

18 רע"א 7978/07 חבר לחייל בע"מ נ' האגודה למען החייל (פורסם בנבו, 3.12.2007); אורי גורן בוררות 459 (2018).

19 רע"א 133/87 רותם נ' Taprogge, Gessellschaft MBH, פ"ד מא(3) 1 (1987).

20 רע"א 8320/08 א.ד. אסולין יצרני תכשיטים בע"מ נ' החברה העירונית לפיתוח אשדוד בע"מ (פורסם בנבו, 27.1.2009).

- (א) לתת רשות לערער, אם בכלל או אם לגבי עניין מסוים שפירש; ניתנה רשות ערעור, יראו את נימוקי הבקשה לרשות ערעור כנימוקי הערעור;
 (ב) לדון בבקשה כאילו ניתנה רשות והוגש ערעור לפי הרשות שניתנה;
 (ג) להורות כי הבקשה תידון לפני הרכב של שלושה שופטים.

החלטה שדוחה בקשה של רשות לערער אינה קובעת ממצא ואינה משמשת מעשה בית דין או תקדים; כל פועלה האופרטיבי הוא אך לקבוע שאין קיימת עילה מספקת לתת למבקש רשות לערער. ממילא, אין מקום להבחין בין החלטה הדוחה בקשה לרשות לערער לגופו של עניין לבין החלטה הדוחה בקשת רשות לערער שלא לגופו של עניין. בשני המקרים אין החלטת שופט, הדין בבקשה לרשות לערער כדן יחיד, קושרת את הרכב השופטים.²¹

סימן ה – רשות ערעור בגלגול נוסף

הערעור השני ברשות, דהיינו, ערעור על פסק דינו של בית המשפט המחוזי בשבתו כערכאת ערעור, נועד לביורר שאלות משפטיות בעלות משמעות וחשיבות כלליות, המשמשות לפיתוח המשפט בדרך כלל. הערעור השני לא נועד לביורר פרטני של השאלה אם במקרה מסוים יושמה כדן ההלכה המשפטית הקיימת.²²

שיקולי בית המשפט ב"ערעור שני" – כאשר מדובר ב"ערעור שני", קיימים כללים ליישום שיקולי בית המשפט בדונו בבקשה לרשות ערעור מסוג זה. קשה להגדיר באופן ממצה ומראש את סוגי המקרים שבהם תוענק רשות לערער מפאת חשיבותם, אך מדובר בעיקר באלה:²³

- (1) שאלות בעלות חשיבות חוקתית;
- (2) נושאים שבהם ניתנו החלטות סותרות של ערכאות נמוכות יותר ואשר טרם נפסקה בהם הלכה בערכאת הערעור הגבוהה ביותר, ולכן יש לתרום לאחידות ההלכה;
- (3) מקרים שבהם נודעת חשיבות עניינית לבעיה המשפטית המועלית בהם, בין כאשר היא עומדת לעצמה ובין מבחינת הקשרה או זיקתה לנושאים משפטיים אחרים;
- (4) מקרים שבהם טמונה חשיבות ציבורית בעניין; דהיינו, מקרים שבהם החשיבות המשפטית חורגת מן העניין שיש לצרדים הישירים בהכרעה במחלוקת.

כאשר רשות ערעור מוגשת בעניין שכבר נדון בשתי ערכאות – הן בבית המשפט השלום והן בבית המשפט המחוזי – נקודת המוצא לדיון בה צריכה להיות אמת המידה שנקבעה בעניין חניון חיפה לגבי בקשות רשות ערעור ב"גלגול שלישי". הלכה זו תוחל במקרה מסוג זה באופן מרוכך יותר, כך שרשות

21 רע"א 7152/94 שידלוב נ' קיהן, פ"ד מט(5) 309 (1996).

22 רע"א 385/93 בית נח – בית החלמה מזור בע"מ נ' מדינת ישראל – משרד הבריאות, פ"ד מז(3) 221 (1993).

23 ר"ע 103/82 חניון חיפה בע"מ נ' מצת אור (הדר חיפה) בע"מ, פ"ד לו(3) 123 (1982) (להלן: הלכת חניון חיפה). על דברים אלה חזר בית המשפט העליון. ראו רע"א 6418/93 בנק לאומי לישראל בע"מ נ' כונס נכסים ומנהל של החברות, פ"ד מט(2) 685 (1995).

ערעור תוכל להינתן לא רק כאשר מתעוררת שאלה משפטית כללית המחייבת העמדת הלכה על מכונה אלא גם כאשר קיים חשש לעיוות דין או כאשר ההחלטה שעליה מבקשים לערער פוגעת פגיעה חמורה, יוצאת דופן ובלתי הפיכה במבקש.²⁴

גם העובדה שבית המשפט המחוזי ביושבו כערכאת ערעור הגיע למסקנות עובדתיות שונות מאלו של בית המשפט לענייני משפחה אינה מקימה כשלעצמה עילה לדיון בערעור נוסף, לא כל שכן כאשר התוצאה האופרטיבית שאלה הגיעו שתי הערכאות זהה.²⁵

גם בנסיבות שבהן בקשת רשות הערעור מתייחסת לפסק דין של בית המשפט המחוזי בערעור על החלטה אחרת של רשם חלות אמות המידה שנקבעו בהלכת חניון חיפה והבקשה הנדונה אינה עומדת באמות מידה אלו. השאלה המתעוררת במקרה זה, אם קיימת עילת תביעה המצדיקה דחיית הבקשה לביטול היתר ההמצאה אם לאו, היא שאלה עובדתית הקשורה לנסיבות המקרה הספציפי.²⁶

שאלת פרשנותו של חיקוק מסוים עשויה להצדיק לעיתים מתן רשות ערעור, בהיותה חורגת מעניינים הפרטני של הצדדים, אולם זו תינתן ככלל רק במקום שמדובר בחיקוק שנחלקו בו הדעות בערכאות הקודמות וכשהפרשנות שניתנה על ידי בית המשפט בפסק הדין אינה סבירה. עם זאת, כשהשאלה המשפטית העומדת במוקד הבקשה תחומה במאפייניו העובדתיים של המקרה הספציפי והפרשנות שמציעים המבקשים לחיקוק אינה סבירה על פניו ועלולה להוביל למצב אבסורדי, או כשהטענות המועלות נוגעות לאופן יישום הדין על ידי הערכאות הקודמות – אין מקום למתן רשות ערעור בגלגול שלישי, אפילו אם נפלה בקרב הערכאות הקודמות טעות ביישום הדין.²⁷

אמת המידה החלה על בקשה מסוג זה – בקשת רשות ערעור על החלטה של בית המשפט המחוזי בבקשה לעיכוב ביצוע של פסק דין של בית המשפט השלום לאחר שבקשה דומה נדונה קודם לכן על ידי בית המשפט השלום עצמו – הינה בהתאם לאמות המידה המנחות לדיון בבקשות ב"גלגול שלישי".²⁸

אין לקבל את הטענה שלפיה ניתנה להלכת חניון חיפה פרשנות מרחיבה יתר על המידה. במקרים המתאימים הוענקה רשות ערעור אף אם זו לא נפלה לקטגוריות שפורטו באותו פסק דין כמצדיקות מתן רשות ערעור.²⁹

הדרישה כי הבקשה לרשות ערעור תעורר סוגיה משפטית כללית או ציבורית, הינה תנאי הכרחי למתן רשות ערעור, אך לא תנאי מספיק. השער נפתח, אך ההחלטה אם התיק יוכנס פנימה לדיון לגופו תלויה בבדיקה פרטנית של המקרה, והתאמתו לרציונל של הכלל בדבר מתן רשות ערעור. לשם כך יש לשקול היבטים מעשיים וההשלכות של מתן רשות הערעור.³⁰

24 רע"א 2717/13 פלמר נ' עיריית תל-אביב-יפו (פורסם בנבו, 5.5.2013).

25 בע"מ 3213/16 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 24.5.2016).

26 רע"א 4330/15 להט נ' קוברסקי (פורסם בנבו, 9.12.2015).

27 בר"מ 9161/11 החקלאי באר יעקב – אגודה שיתופית בע"מ נ' הועדה המקומית לתכנון ולבניה מצפה אפק (פורסם בנבו, 4.8.2014). יישום אמות מידה אלה כאן מעלה כי אין מקום לתת רשות לערער.

28 בע"מ 3142/13 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 5.5.2013).

29 רע"א 7216/09 בנייני ישקו לבניין ומקרקעין בע"מ נ' בנק דיסקונט לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 6.12.2009).

30 רע"א 5838/07 עארף נ' עווד (פורסם בנבו, 27.6.2012).

אין לקבוע כלל גורף לפיו בכל פעם שערכאת הערעור מתערבת בקביעות העובדתיות של הערכאה הדיונית, יהיה בכך כדי להצדיק מתן רשות ערעור בגלגול שלישי.³¹

נטיית בית המשפט שלא להיעתר לבקשת רשות ערעור בגלגול שלישי חזקה ביתר בשאת במקום שהבקשה נסבה על פסק דין של בית המשפט המחוזי בערעור לאחר נטילת רשות על החלטה אחרת, כאשר בית המשפט הדיוני טרם סיים את מלאכתו ופסק הדין לא הכריע עדיין בזכויות הצדדים.³²

לא תינתן לבעל דין רשות ערעור לערכאה שלישית רק בשל העובדה כי הערכאה השנייה הגיעה לתוצאה הפוכה מהתוצאה שאליה הגיעה הערכאה הראשונה.³³

בכך שהערכאות הקודמות נחלקו בתוצאת ההליך אין כדי להוציא את המקרה מגדר ההלכות הנקוטות והידועות בנוגע לרשות ערעור בגלגול שלישי.³⁴

לאחרונה תוקנו תקנות התשמ"ד והוספה תקנה 407 הדנה ב"גלגול שלישי", הקובעת³⁵ –

החלטה בבקשת רשות ערעור לאחר שתי ערכאות

407א. החליט בית המשפט העליון לדחות בקשת רשות ערעור על החלטה של בית משפט מחוזי בשבתו כבית משפט לערעורים, רשאי בית המשפט לכלול בהחלטתו רק את קביעתו בדבר דחיית בקשת רשות הערעור, ובלבד שלדעתו מתקיימים שני אלה לגבי ההחלטה שעליה מערערים:

(1) הקביעות בהחלטה אינן מעוררות שאלה משפטית עקרונית החורגת מעניינם של הצדדים;

(2) מתן רשות ערעור אינו דרוש כדי למנוע עיוות דין.

במקביל תוקנו התקנות החדשות (תקנות התשע"ט) בהוראה זהה בתקנה 148א –

החלטה בבקשת רשות ערעור לאחר שתי ערכאות

148א. החליט בית המשפט העליון לדחות בקשת רשות ערעור על החלטה של בית משפט מחוזי בשבתו כבית משפט לערעורים, רשאי בית המשפט לכלול בהחלטתו רק את קביעתו בדבר דחיית בקשת רשות הערעור, ובלבד שלדעתו מתקיימים שני אלה לגבי ההחלטה שעליה מערערים:

(1) הקביעות בהחלטה אינן מעוררות שאלה משפטית עקרונית החורגת מעניינם של הצדדים;

(2) מתן רשות ערעור אינו דרוש כדי למנוע עיוות דין.

- 31 רע"א 6230/14 י. אסלאן שיווק בע"מ נ' אולגה (פורסם בנבו, 16.11.2014). קביעה זו נכונה גם כאשר מדובר במקרה שבו ערכאת הערעור התערבה בממצאי מהימנות שקבעה הערכאה הדיונית.
- 32 רע"א 6513/14 ש.י. גיל פרויקטים בע"מ נ' דולב מוצרי פלסטיק (אחזקות בע"מ) (פורסם בנבו, 9.11.2014).
- 33 רע"א 9168/08 לזניק נ' ענבר ליס בע"מ (פורסם בנבו, 3.2.2009).
- 34 בע"מ 422/14 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 11.2.2014).
- 35 תקנות סדר הדין האזרחי, התשמ"ד-1984 (תיקון מס' 2), התשע"ט-2018, ק"ת 1482, מיום 11.12.2018.

סימן ו – רשות ערעור על החלטה בעניין סעד זמני

תקנה 406 לתקנות התשמ"ד קבעה כי בקשה לרשות ערעור על החלטה הדוחה בקשה למתן סעד זמני, שלא נדחתה לפי תקנה 406(א), תידון במעמד צד אחד אלא אם הורה בית המשפט על הזמנת בעל הדין האחר.³⁶ תכליתה של התקנה היא לאפשר למבקש הסעד הזמני, אם בקשתו למתן סעד זמני סורבה, לערער על כך בלי שהגשת הערעור תחשוף לפני הנתבע את דבר הגשת הבקשה נגדו. ההוראה בדבר קיום דיון בערעור במעמד צד אחד עשויה לחול גם כאשר, מבחינה פורמלית, הבקשה למתן סעד זמני נתקבלה, וזאת אם יש בהחלטה המקבלת את הבקשה, הלכה למעשה, ומנקודת מבטו של התובע, משום דחיית בקשתו לסעד זמני.³⁷

בתקנות החדשות קובעת תקנה 139, שכותרתה "רשות ערעור על החלטה בעניין סעד זמני", את ההוראה הבאה –

ערעור על החלטה הדוחה בקשה למתן סעד זמני, שניתנה לפי צד אחד ושלא נדחה בלא צורך בתשובה, יידון במעמד צד אחד, זולת אם בית המשפט הורה אחרת.

ההסדר על פי תקנה 406 לתקנות התשמ"ד נועדה לאזן בין זכויות. מחד גיסא זכותו של התובע העותר לסעד זמני לקבל את מבוקשו, בלי שהתמשכותם של ההליכים שהוא נוקט תאפשר לנתבע להכביד על בירור המשפט או על ביצוע פסק הדין שיינתן. מאידך גיסא זכותו של הנתבע, שנגדו נתבקש הסעד הזמני, להישמע על ידי בית המשפט השוקל אם להעניק סעד זמני שפגיעתו בחירויות הנתבע ובזכויותיו היא ניכרת.³⁸

סימן ז – הליכי הוצאה לפועל

התיקון לחוק ההוצאה לפועל, התשכ"ז–1967, הביא לכך שתעמוד לבעל דין הטוען את סוגי הטענות המנויות בתקנה 80(ב) (ער וערעור) זכות ערעור אחת, וכי ההשגה על בית המשפט השלום תהיה בדרך של בקשת רשות ערעור ולא בדרך של ערעור בזכות.³⁹

המבחנים שעל בית המשפט המחוזי להפעיל במסגרת בקשת רשות ערעור על החלטה אחרת של בית המשפט השלום שהורתה על השבת הדיון בתיק הוצאה לפועל לרשם ההוצאה לפועל, אינם מבחני הלכת חניון חיפה, אלא עליו לבחון אם הכרעה לגוף העניין נדרשת על מנת למנוע נזק למבקשת או קיום הליך דיוני מיותר.⁴⁰

הוספה בתקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 2), התשנ"ו–1996, ק"ת 932, מיום 30.5.1996.	36
רע"א 5855/01 ברן רביב טלקום בע"מ נ' מר התקנות לוויין בע"מ, פ"ד נו(1) 453 (2001).	37
שם.	38
רע"א 8915/11 חאלד נ' מוסקוביץ (פורסם בנבו, 4.4.2012).	39
רע"א 411/13 מפעלי מתכת ש.כהן בע"מ נ' מנורה מבטחים ביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 20.5.2013).	40

כאשר מדובר בבקשה לרשות ערעור על החלטת ראש ההוצאה לפועל, על פי תקנות 119 ו-120 לתקנות ההוצאה לפועל, אין סמכות לדחות את הבקשה מיד ויש צורך בקיום דיון עם טיעון.⁴¹ בקשת רשות ערעור שהוגשה לבית המשפט המחוזי על החלטת ראש ההוצאה לפועל נסמכה על טענות עובדתיות לרוב. משכך, הרי שבהתאם להוראות תקנה 119(ה) לתקנות ההוצאה לפועל, היה על המבקש לתמוך טענותיו אלה בתצהיר. משלא התייצב המבקש במועד הדיון לחקירה על תצהירו, הרי שתצהירו לא ישמש כראיה, אלא ברשות מיוחדת מאת בית המשפט.⁴² בגדר הליך ב"גלגול שלישי" בבית המשפט המחוזי שתחילתו בהחלטת רשם ההוצאה לפועל, המותב המוסמך לדון בערעור לגופו – כלומר, לאחר שניתנה רשות ערעור – הוא מותב תלתא, ואילו בבקשת רשות הערעור עצמה מוסמך לדון שופט יחיד ובכלל זה גם לדחותה. אולם כאשר להבדיל, לא ניתנת כלל רשות ערעור, הסמכות לדון בבקשה עצמה – לרבות קבלת החלטה על דחייתה – נתונה לדין יחיד. אין בכך כדי לשלול את העברת הבקשה לדיון בפני מותב, אך מובהר שכאשר דין יחיד סבור כי דינה להידחות הוא מוסמך להחליט כך לבדו.⁴³

סימן ח – רשות ערעור בנושאים שונים

ערובה להוצאות – ראו לעיל שער עשרים וארבעה: הערעור – כללים, פרק ו – ערובה להוצאות.

ערעור על החלטה הדוחה בקשה לרשות ערעור – תקנה 409 לתקנות התשמ"ד קבעה כי החלטה המרשה לערער אינה ניתנת לערעור. אולם, ניתן לערער על החלטה הדוחה בקשת רשות ערעור; החלטה הדוחה בקשת רשות ערעור היא "החלטה אחרת" מסוג "החלטות הביניים" המהותיות האמורות, שניתן להשיג עליה ברשות.⁴⁴

רשות ערעור חלקית – ניתן להגביל את הרשות לערער לנימוק או לנימוקים מסוימים. אם בית המשפט מוסמך להיענות לבקשה מסוימת, הוא מוסמך להיענות גם למשהו שהוא פחות הימנה מבחינה כמותית.⁴⁵ תקנה 408 לתקנות התשמ"ד, שכותרתה "הרשות לערער מסויגת", קבעה כי בית המשפט הנותן רשות לערער רשאי לפרש את הבעיה שעליה ניתנת הרשות לערער.⁴⁶

רשות ערעור על פסק דינו של בית משפט לתביעות קטנות – יש להבחין בין פסק דין סופי של בית משפט לתביעות קטנות, שעליו ניתן לערער ברשות בלבד לפני שופט יחיד, לבין "החלטה אחרת" שאינה ניתנת לערעור, אף לא ברשות.⁴⁷

41 רע"א 5252/93 פ.ר. המספק בע"מ נ' בנק מרכנתיל לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 2.1.1994).

42 רע"א 7036/06 מיידנברג נ' בנק הפועלים בע"מ (פורסם בנבו, 21.5.2008).

43 רע"א 7864/16 כהן נ' מילגרום (פורסם בנבו, 21.11.2016).

44 רע"א 34/89 גלצר נ' גלצר, פ"ד מג(1) 329 (1989).

45 ע"פ 3785/90 שפאר נ' מדינת ישראל, פ"ד מה(5) 397 (1991).

46 כפוף לסמכותו של בית משפט שלערוער על פי תקנות 415 ו-462.

47 רע"א 292/93 סרבוז נ' ע' אופק בע"מ, פ"ד מח(3) 177 (1994). להיעדר אפשרות לבקש רשות ערעור על החלטת ביניים של בית המשפט לתביעות קטנות ראו ע"א 596/84 קופת חולים של ההסתדרות הכללית של העובדים בארץ ישראל נ' גל, פ"ד לט(3) 477 (1985).

ביטול פסק דין – אמות המידה למתן רשות ערעור על החלטה הדוחה בקשה לבטל פסק דין מצריכות התייחסות למספר שיקולים ואיזון ראוי ביניהם: ראשית, ככל שלא תינתן רשות ערעור, ההחלטה הופכת סופית וחלוטה; שנית, יש לבחון באיזו מידה טומנת ההחלטה השלכות מהותיות ומשמעותיות על זכויות הצדדים להליך; שלישית, האם קבלת בקשת רשות הערעור ודיון בערעור יסבו סרבול רב וניצול משאבים לא ראוי מבחינת בית המשפט ובעלי הדין.⁴⁸

הסכמת בעלי הדין לערעור בזכות – אין תוקף להסכמת בעלי הדין כי הערעור יהיה בזכות, כאשר על פי הדין ניתן לערער על פסק דין או על החלטה ברשות בלבד. מחסום הכניסה אינו ניתן למעבר מכוח הסכמת בעלי הדין, אם אותו מחסום מתלה קבלת רשות ערעור למעבר זה.⁴⁹ במקרה אחד הסכימו בעלי הדין לנהל את הדיון בהליכי האישור והביטול של פסק הבוררות במסגרת תובענה רגילה. נקבע כי בעלי הדין אינם יכולים להרחיב את סמכויות בתי המשפט. על אחת כמה וכמה שאין בהסכמה זו כדי ליצור זכות ערעור לבעלי הדין.⁵⁰

סילוק על הסף – ההצדקה לדון בטענות כלפי החלטת ביניים שדחתה טענה לסילוק על הסף במסגרת בקשת רשות ערעור, בטרם הסתיים ההליך כולו, מהטעם שיש אפשרות שהמשך הדיון יתברר בסופו של דבר כמיותר, שמורה למקרים קיצוניים בהם המשך הדיון כרוך בהשקעת משאבים יוצאת דופן.⁵¹

עיון חוזר – לא קיים הליך של עיון חוזר על החלטה הדוחה בקשת רשות ערעור.⁵² אין להאריך באופן מלאכותי את המועד להגשת בקשת רשות ערעור באמצעות הגשת בקשה לעיון חוזר או בדרך של הגשת בקשה למתן הוראות. הארכת מועד בדרך זו שמורה רק למקרים שבהם נמצא צידוק להגשת הבקשה לעיון החוזר.⁵³

סימן ט – הגשת בקשה לרשות ערעור כהגשת ערעור

תקנה 410 לתקנות התשמ"ד קבעה כי כאשר מוגשת בקשה לרשות ערעור לבית משפט שלערעור, רשאי בית המשפט לדון בה כאילו ניתנה הרשות והוגש ערעור על פי הרשות שניתנה, אם הסכים לכך בעל הדין לערעור. רשות זו ניתנת למימוש אף ללא הסכמת בעל דין לאחר שניתנה לו ההזדמנות להביע התנגדותו ונראה לבית המשפט שזכותו כבעל דין לא תיפגע.

- 48 ע"א 3725/08 חזן נ' חזן (פורסם בנבו, 3.2.2011). בנסיבות העניין ולאור השיקולים שנמנו, נראה כי ראוי ליתן רשות ערעור. אלא שדין הערעור להידחות.
- 49 בש"א 358/89 זלוטי נ' זלוטי, פ"ד מג(4) 41 (1989).
- 50 ב"ש 748/86 ב.ס.ט. חברה לעבודות בנייה ופתוח בע"מ נ' קבוץ יפעת, פ"ד מ(4) 379 (1986).
- 51 רע"א 7913/14 תרכובת ברום בע"מ נ' חצב (פורסם בנבו, 8.2.2015).
- 52 רע"א 2960/15 הרצנו נ' P-Kama International (פורסם בנבו, 1.12.2015).
- 53 רע"א 8766/16 אבו ג'אנם נ' נכסי רמלה 3 בע"מ (פורסם בנבו, 5.1.2017).

על אף התנגדות המשיב, הוחלט במקרה אחד שהבקשה תידון כאילו הייתה ערעור שהוגש לאחר נטילת רשות וכי כתבי בידין שהוגשו מטעמם של בעלי הדין בקשר לבקשה ייחשבו ככתבי בידין לעניין הערעור.⁵⁴

במקרה אחר נקבע כי זכות המשיב כבעל דין לא תיפגע אם ידונו בבקשה לרשות לערער כאילו הייתה ערעור שהוגש לאחר נטילת רשות.⁵⁵

בית המשפט הפעיל את סמכותו על פי התקנה על אף התנגדותה של הרשות המוסמכת. המחלוקת באותו עניין הייתה משפטית, ומשמונחים לפני בית המשפט כתבי טענות מטעם בעלי הדין שהוגשו במסגרת ההליכים השונים בהתייחס לנקודה דנן, לא נמצא כי זכותו של מי מבעלי הדין תיפגע.⁵⁶ בתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) הסמכות של בית המשפט אינה חייבת התייחסות של המבקש ובית המשפט מוסמך על פי התקנה החדשה 149(2)(ב) "ב) לדון בבקשה כאילו ניתנה רשות והוגש ערעור לפי הרשות שניתנה".

סימן י – המרת בקשה לרשות ערעור לכתב ערעור

תקנה 410 לתקנות התשמ"ד הסמיכה את בית המשפט שלערעור "לדון בבקשה ככתב ערעור, בתנאים שיקבע". החלטה כזו תינתן רק לאחר שניתנה למשיב אפשרות להביע התנגדות לשימוש בסמכות זו.

תקנה 149(4) לתקנות החדשות קובעת –

הוגשה בקשה לרשות ערעור במקום שהמבקש רשאי לערער בזכות, רשאי בית המשפט לדון בבקשה כבערעור, בתנאים שיוורה; הוגש ערעור בזכות במקום שבו היה על המערער להגיש בקשת רשות ערעור, רשאי בית המשפט לדון בערעור כבקשת רשות ערעור וליתן הוראות לפי העניין.

בית המשפט מוסמך להימנע ממחיקת בקשה לרשות ערעור ולהחליט לדון בבקשה ככתב ערעור, אם ראה כי הבקשה הוגשה בטעות משום שלמערער הייתה זכות ערעור.⁵⁷

54	רע"א 3154/94 עאסי נ' עאסי, פ"ד מט(2) 250 (1995). עם זאת ניתנה לצדדים האפשרות להשלים טענותיהם בכתב, וכך אכן הם פעלו.
55	רע"א 83/01 וייס נ' מרדכי, פ"ד נה(3) 730 (2001).
56	רע"א 1021/08 אבירם נ' הרשות המוסמכת לפי חוק נכי רדיפות הנאצים (פורסם בנבו, 29.5.2008).
57	בר"ם 9749/07 עואודה נ' מועצה מקומית כפר כנא (פורסם בנבו, 7.1.2008).

פרק ב – בקשת רשות ערעור – החקיקה החדשה

סימן א	– עקרונות כלליים
סימן ב	– קביעת מועדים
סימן ג	– הארכת מועדים
סימן ד	– היקף כתבי טענות
סימן ה	– פיצול דיון
סימן ו	– החלטה בעניין זימון עדים
סימן ז	– החלטה בעניין סדר הבאת הראיות
סימן ח	– ביטול פסק דין
סימן ט	– הוצאות משפט
סימן י	– החלטה בעניין רשות להתגונן
סימן יא	– החלטה בעניין גילוי מסמכים

סימן א – עקרונות כלליים

סעיף 41(ג) לחוק בתי המשפט, התשמ"ד-1984, קובע כי על אף האמור בסעיף קטן (ב), לא תינתן רשות ערעור –

(1) על סוגי החלטות ששר המשפטים קבע, בצו, באישור ועדת החוקה חוק ומשפט של הכנסת; נקבע סוג החלטה בצו כאמור, יחול הצו על החלטה שהתקבלה לאחר תחילתו.

אכן, צו שניתן על ידי שר המשפטים – צו בתי המשפט (סוגי החלטות שלא תינתן בהן רשות ערעור), התשס"ט-2009 (להלן – הצו) מגביל במפורש את סוגי ההחלטות שלא תינתן בהן רשות ערעור כדלקמן:

לא תינתן רשות ערעור על החלטה מן הסוגים המפורטים להלן:

- (1) החלטה בעניין קביעה ושינוי של מועדי דיון ומועדים להגשת בקשות, תגובות, כתבי טענות, מסמכים, סיכומים ותצהירים (להלן בצו זה – כתבי טענות);
- (2) החלטה בבקשה להארכת מועד הקבוע בחיקוק, למעט החלטה שמשמעותה שלילת האפשרות לפתוח בהליך;
- (3) החלטה בנוגע להיקף כתבי טענות;
- (4) החלטה בעניין שלבי הדיון בהליך, למעט החלטה שהדיון יישמע במפוצל או שיתקיים דיון נפרד בתביעה שכנגד ובהודעה לצד שלישי;
- (5) החלטה בעניין הזמנת עדים, סדר שמיעת עדים, ושאלות המוצגות לעדים לרבות קבלה או דחייה של התנגדות בעניין זה, למעט החלטה על דחיית בקשה לזמן ער או להגיש ראייה, או החלטה בעניין בקשה לעדות מוקדמת;
- (6) החלטה בעניין סדר הבאת עדויות ואופן הגשת עדויות, למעט החלטה בעניין מתן עדות מחוץ לכתלי בית המשפט, ובכלל זה בהיוועדות חזותית;
- (7) החלטה שהיא קבלת בקשה לביטול פסק דין או לביטול החלטה;
- (8) החלטה בעניין הטלת הוצאות משפט ושכר טרחת עורך דין ושיעורם, למעט אם ניתנה לאחר מתן פסק הדין ואינה נבלעת בו;
- (9) החלטה ליתן רשות להגן ולקבל התנגדות לביצוע שטר או התנגדות לביצוע תביעה על סכום קצוב לפי סעיף 1א81 לחוק ההוצאה לפועל, התשכ"ז-1967;
- (10) החלטה לפי פרק ט' לתקנות סדר הדין האזרחי, התשמ"ד-1984, למעט החלטה בעניין גילוי מסמך פלוני, עיון במסמכים ובעניין טענת חיסיון.

תכלית הוראות הצו היא להקל בעומס התיקים הרובץ לפתחן של הערכאות, באמצעות חסימת האפשרות לדרון בבקשות רשות ערעור המתמקדות בעניינים דיוניים גרידא, אשר דחיית הדיון בהם

ולא תגרום נזק בלתי הפיך למי מבעלי הדין בכללותו, לא תשפיע באופן משמעותי ומהותי על תוצאת ההליך המשפטי והיא מקום ליתן רשות ערעור על "החלטה אחרת", שאינה נופלת בגדר העניינים הנמנים בצו, רק כאשר בכוחו של המבקש להראות כי הדיון בערעור עליה נחוץ על אף שההליך העיקרי טרם הגיע לסיומו. מבין הנסיבות שאותן ניתן למנות לעניין נחיצות הדיון הן: הדירותה של ההחלטה, היינו, האם ההחלטה עשויה להשפיע באופן בלתי הפיך על זכויות הצדדים; ההכרעה עשויה לייתר הליך משפטי ארוך ומורכב במיוחד; ההכרעה תמנע קיומו של הליך שגוי.

ייתכן כי גם באותם מקרים נדירים, שבהם ניתן לומר מיד כי הערכאה המבררת טעתה טעות ברורה, יהיה מקום לפתוח את שערי ערכאת הערעור עוד בטרם ניתן פסק הדין.²

השאלה אם יש מקום להכיר בחריגים לצו בתי המשפט היא שאלה נכבדה, שלכאורה הובעו בה עמדות שונות.³

אין לומר על פסק דין שניתן לכאורה בניגוד להוראות הצו (כלומר, כשניתנה רשות ערעור במקום שבו הצו קובע שלא תינתן רשות כאמור), שפסק דין זה ניתן "בחוסר סמכות".⁴

הצו אינו מתייחס כלל להחלטות שנוגעות לסיכומים, למעט ייתכן נושא היקף הסיכומים. לכן, אין מניעה מקדמית מכוח הצו להעניק רשות ערעור על החלטת בית המשפט קמא להתיר למשיב להביע את עמדתו במסגרת הסיכומים.⁵

היעדר הנמקה

האם מוסמך בית המשפט שלערעור ליתן רשות ערעור על החלטה עליה אסר צו בתי המשפט ליתן רשות ערעור מהטעם שההחלטה נעדרת נימוק?⁶

הצו מבקש לקדם יעילות על ידי כך שהוא מונע מהצדדים לקיים הליכים ערעוריים בזמן שההליך נשמע בערכאה הדיונית במספר סוגים של החלטות, אך אינו מונע מערכאת הערעור לבחון פגם החורג מתוכן ההחלטה, כגון היעדר נימוק, במקום שבו סוג ההחלטה חייב הנמקה, ולהשיב את הנושא הנדון לערכאה הדיונית לצורך מתן הנמקה.⁷

הוכרעה מחלוקת הפוסקים בסוגיה אם יש לסטות מהצו וליתן רשות ערעור, כאשר ההחלטה אינה מנומקת הגם שהיא נמנית עם הסוגים המנויים בצו. נקבע כי ככלל, יש לאפשר מתן רשות לערער בסוגי החלטות המפורטים בצו רק במקום שבו ההחלטה נושא הבקשה לוקה בהיעדר הנמקה כלשהי, וזאת

- 1 רע"א 4846/11 בר עידן יצור ופיתוח בע"מ נ' אברג'ל (פורסם בנבו, 10.8.2011).
- 2 רע"א 2856/12 כהן נ' מע"צ – החברה הלאומית לדרכים בישראל בע"מ (פורסם בנבו, 20.5.2012).
- 3 רע"א 862/14 אלי בר לב בע"מ נ' מיסטר עוף בע"מ (פורסם בנבו, 27.2.2014).
- 4 רע"א 1379/14 רוטר נ' מקור ראשון המאוחד (הצופה) בע"מ (פורסם בנבו, 25.8.2014).
- 5 רע"א 4104/12 מטרת מיזוג חברות בע"מ נ' גולדשטיין (פורסם בנבו, 19.6.2012).
- 6 רע"א 3337/12 ליברפול נכסים והשקעות בע"מ נ' עידן פרוביזור אחזקות בע"מ (פורסם בנבו, 23.4.2013).
- 7 שם.

להבדיל מהנמקה חלקית או קצרה ותמציתית. ככל שתינתן רשות ערעור, הסעד היחיד שאותו יוכל המבקש לקבל הוא ביטול ההחלטה והחזרתה להנמקה על ידי הערכאה הדיונית.⁸ במקום שבו ההחלטה נושא הבקשה לוקה בהיעדר הנמקה כלשהי, הצו אינו מקים "מחסום בלתי עביר" מפני מתן רשות ערעור. עם זאת הובהר כי היעדר הנמקה הוא תנאי הכרחי, אך לא מספיק למתן רשות ערעור בסוגי ההחלטות המנויות בצו, וכי על המבקש לקבל רשות ערעור להוסיף ולהראות ש"מדובר בסוגיה שיש לה חשיבות של ממש בהליך וכי יקשה להעמיד את פגם אי ההנמקה על תיקונו אם ידחה הערעור לסוף ההליך". במקרה שבו ערכאת הערעור תסבור כי יש ליתן רשות ערעור על החלטה מהסוגים שנמנו בצו שאינה מנומקת, הסעד היחיד שאותו יוכל המבקש לקבל הוא ביטול ההחלטה והחזרתה לערכאה הדיונית למתן הנמקה.⁹ להלן סוגי החלטות:

סימן ב – קביעת מועדים

סעיף 1(1) לצו:

החלטה בעניין קביעה ושינוי של מועדי דיון ומועדים להגשת בקשות, תגובות, כתבי טענות, מסמכים, סיכומים ותצהירים (להלן בצו זה – כתבי טענות).

אין לומר כי החלטה בעניין עיכוב הליכים היא החלטה "בעניין קביעה ושינוי" של מועדי דיון או של מועדי הגשת כתבי טענות (סעיף 1(1) לצו).¹⁰ על פי הוראת סעיף 1(1) לצו, לא תינתן רשות ערעור על החלטה בעניין קביעה ושינוי של מועדי דיון ומועדים להגשת תצהירים.¹¹

סימן ג – הארכת מועדים

סעיף 1(2) לצו:

החלטה בבקשה להארכת מועד הקבוע בחיקוק, למעט החלטה שמשמעותה שלילת האפשרות לפתוח בהליך.

שאלת תחולת הצו על בקשה להארכת מועד להגשת הודעת צד שלישי טרם נדונה במפורש. עם זאת דומה כי בית המשפט ראה כמובן מאליו שענייננו נופל לחריג שבסיפא של סעיף 1(2), באשר משמעות דחיית בקשה להארכת מועד להודעת צד שלישי משמעה שלילת האפשרות לפתוח בהליך.

- 8 רע"א 290/15 ברנד פור יו בע"מ נ' רמי לוי שיווק השקמה בע"מ (פורסם בנבו, 8.12.2015).
 9 רע"א 195/18 מנשה בן פורת נ' קווים תחבורה ציבורית בע"מ (פורסם בנבו, 23.1.2018).
 10 רע"א 7471/09 אי די בי חברה לפתוח בע"מ נ' שמיע (פורסם בנבו, 20.10.2009); בע"מ 4176/12 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 8.11.2012).
 11 רע"א 6115/12 קל-בנין בע"מ נ' אינטל אלקטרוניקה בע"מ (פורסם בנבו, 26.8.2012).

החלטה הדוחה בקשה למשלוח הודעת צד שלישי אינה חוסמת דרכו של בעל דין להביא ענייניו בפני ערכאות שיפוטיות. עם זאת מדובר בהחלטה מהותית, באשר היא עשויה לגרום נזק בלתי הפיך לבעלי הדין ולמצער נזק של ממש, ולו בשל הצורך לנהל בעתיד התדיינות נוספת ונפרדת באותן שאלות. מכאן, שאין מדובר בהחלטה בעלת אופי ניהולי-דיוני טכני מובהק.¹²

סימן ד – היקף כתבי טענות

סעיף 1(3) לצו:

החלטה בנוגע להיקף כתבי טענות.

החלטת בית המשפט בעניין הגבלת היקף הסיכומים – בכתב ובעל פה – לכאורה באה בגדרי סעיף 1(3) לצו. ממילא, דין הבקשה לרשות ערעור להידחות כיוון שהיא מכוונת כנגד החלטה שמצויה בלב שיקול הדעת של הערכאה הדיונית ושאינה עומדת בניגוד לדין או גורמת לעיוות דין.¹³

סימן ה – פיצול דיון

סעיף 1(4) לצו:

החלטה בעניין שלבי הדיון בהליך, למעט החלטה שהדיון יישמע במפוצל או שיתקיים דיון נפרד בתביעה שכנגד ובהודעה לצד שלישי.

כשהערכאה הדיונית מחליטה לפצל את ההליך והנזק שייגרם מקיום הליכים מיותרים, ככל שיהיו, אינו מצדיק, ככלל, סטייה מהכלל לפיו זמנו של הערעור הכולל השגות על החלטות בית המשפט, הוא בתום הדיון בתובענה כולה. החלטה זו אינה מצדיקה חריגה מן הכלל האמור.¹⁴ בית המשפט יטה להימנע מלידת רשות לערער על החלטות שעניינן עיכוב הדיון בתובענה.¹⁵ לא הוכרעה השאלה האם ההחלטה שלא לפצל דיון נכנסת בגדר החלטות שלא תינתן עליהן רשות ערעור במסגרת סעיף 1(4) לצו (אף כי לכאורה התשובה לכך חיובית).¹⁶

פיצול מתביעה שכנגד – סעיף 1(4) אוסר על מתן רשות ערעור על החלטה בעניין שלבי הדיון בהליך, למעט החלטה שיתקיים דיון נפרד בתביעה שכנגד. כלומר, כאשר ניתנת החלטה לקיים דיון נפרד בתביעה שכנגד ניתן ליתן רשות ערעור.¹⁷

12 רע"א 7978/13 עיריית חיפה נ' קהילת ציון אמריקאיות (בפירוק) (פורסם בנבו, 21.2.2014).

13 רע"א 3642/15 שלמה אדרי שירותי חשמל בע"מ נ' אדרי (פורסם בנבו, 9.6.2015).

14 רע"א 8946/12 חברת נמל חיפה בע"מ נ' בתי זיקוק לנפט בע"מ (פורסם בנבו, 21.3.2012).

15 רע"א 1377/14 לאוניד נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 1.5.2014). לא נמצא כי יש להתערב בהחלטת בית המשפט המחוזי להמשיך ולעכב את הדיון בתביעת המבקשים עד לקבלת החלטה בהליכים המתנהלים בבית המשפט העליון ועוסקים בשאלות עקרוניות שמעלה תביעת המבקשים.

16 רע"א 1812/15 פלוני נ' הרשות לניירות ערך (פורסם בנבו, 16.3.2015).

סימן ו – החלטה בעניין זימון עדים

סעיף 1(5) לצו:

החלטה בעניין הזמנת עדים, סדר שמיעת עדים, ושאלות המוצגות לעדים לרבות קבלה או דחייה של התנגדות בעניין זה, למעט החלטה על דחיית בקשה לזמן עד או להגיש ראייה, או החלטה בעניין בקשה לעדות מוקדמת.

שאלות לעדים

על כך שאין הצו מכיל בגדריו גם החלטות בנוגע לפסילת ראיות ניתן ללמוד מן החרג שבסעיף 1(5) לו, האוסר על הגשת בקשת רשות ערעור על החלטות "בעניין הזמנת עדים, סדר שמיעת עדים, ושאלות המוצגות לעדים"¹⁸.

סעיף 1(5) לצו עוסק בהחלטות שעניינן למשל דחייה או קבלה של שאלות קונקרטיות המוצגות לעדים. אולם בעניין שבו הוענקה לפלוני מעין "זכות עמידה" במובן זה שהוא זכאי לחקור עדים, החלטה מעין זו אינה מתייחסת לעד ספציפי או לשאלה ספציפית, ובכך היא שונה מהחלטה שעניינה פסילה או אישור של שאלה קונקרטית המוצגת לעד מסוים, ועל החלטה כעין זו לא יחול סעיף זה.¹⁹ כאשר בית המשפט לא התיר במסגרת החקירה הנגדית קו חקירה המתמקד בטענת המרמה ולא התיר למבקשים להציג למשיבים שאלות בנושא זה, הוחלט כי מדובר בהחלטה המצויה בתחום ניהול ההליך וסדרי הדין של הערכאה הדיונית, שערכאת הערעור לא תתערב בה אלא במקרים חריגים.²⁰ בעניין אחד, ההחלטות נשוא הבקשה ניתנו אומנם בהמשך לשאלות שהופנו למומחה בחקירתו, אך הן המשך ישיר להחלטות קודמות של בית המשפט בעקבות בקשה לפסילת חלקים מחוות דעת המומחה שהגישו המבקשים ושאותה דחה בית המשפט, בציינו כי ישוב ויבחן את טענות המבקשים לעניין זה לאחר חקירת המומחה.²¹

בקשה לזימון עדים

לעניין החלטה בנושא זימון עורך תעודה לחקירה נגדית, נקבע כי אף אם אין בקשה זו מסוג הבקשות המנויות בצו בתי המשפט ככאלה שאין ליתן עליהן רשות ערעור, הרי שאין הבקשה מקיימת את

- 17 רע"א 4917/13 פלונית נ' פלונית (פורסם בנבו, 28.11.2013).
- 18 רע"א 7724/16 מפעלי מתכת קרשין שלו בע"מ נ' איילון חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 23.11.2016).
- 19 רע"א 4104/12, לעיל ה"ש 5.
- 20 רע"א 6368/17 מייזלס נ' סמט (פורסם בנבו, 1.11.2017).
- 21 רע"א 6920/14 תשעה חודשים בע"מ נ' בנק דיסקונט לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 4.1.2015). טענת המשיבים כי הבקשה חוסה תחת סעיף 1(5) לצו, העוסק בין היתר באימתן רשות ערעור על החלטות בעניין שאלות המוצגות לעדים, נדחתה.

התנאים הכלליים למתן רשות ערעור על "החלטה אחרת". שאלה זו יכולה להידון במסגרת ערעור, אם יוגש, על פסק הדין הסופי.²²

החלטה הדוחה בקשה לזימון עדים, אף שהיא מוחרגת מתחולת הצו, עורנה החלטה דיונית מובהקת. לערכאה הדיונית שיקול דעת נרחב בעניין זה ומשכך ערכאת הערעור תמעט מלהתערב בהחלטה שכזו.²³

השאלה לעניין זימונו של עד בשנית מצויה בתפר שבין סוג ההחלטות שבהן לא תינתן רשות ערעור, לפי הרישא לסעיף, קרי כאלה שעניינן זימון עדים, סדר שמיעתם והשאלות המוצגות להם, לבין ההחלטות המוגדרות בסיפא לסעיף, והמוחרגות מן הכלל, ובהן ההחלטה על דחיית בקשה לזמן אדם ליתן עדות.²⁴

לא תיחסם דרכו של מבקש להגיש בקשת רשות ערעור על החלטה בדבר דחיית הבקשה לזימון עדים, שכן היא נמנית על אותם עניינים דיוניים המוחרגים מתחולתו של הצו. בית המשפט ייטה שלא להתערב בהחלטה הנוגעת לזימון עדים, אלא אם יש בה כדי להוביל להתנהלות מיותרת של ההליך או להתנהלותו בדרך שגויה.²⁵

החלטות על דחיית בקשה לזימון עד או להגשת ראיה הוחרגו במפורש מרשימת ההחלטות שלגביהן לא תינתן רשות ערעור, בהתאם לצו. החרגה זו אינה מקרית. במקרים המתאימים, יכולה בקשת רשות ערעור על החלטה שלא להתיר זימון עד או הגשת ראיה, להיות מוצדקת, וזאת כדי למנוע – באמצעות בחינה ערעורית מידית חלף הגשת ערעור בסוף ההליך – ניהול הליך מיותר שיביא בסופו של דבר לפגיעה בצדדים וביעילות הדיון.²⁶

החלטה על דחיית בקשה לזמן עד מוחרגת בצו, כך שאין מניעה עקרונית ליתן רשות לערער עליה. עם זאת, זימון עדים הוא עניין מובהק שבסדר די. כידוע, אין זה מדרכה של ערכאת הערעור להתערב בהחלטות מעין אלה.²⁷

מינוי מומחה – החלטות בית המשפט בדבר עדכון חוות דעת שמאי נופלת בגדרו של סעיף 1(5) לצו מהטעם שחוות דעת השמאי מהווה עדות לכל דבר ועניין ובהיות החלטה נשוא בעניין זה "שאלות המוצגות לעדים".²⁸

נדחתה בקשת רשות ערעור על החלטה בה פטר בית המשפט את המומחה מטעמו להשיב על שאלות הבהרה והורה כי הן יומצאו למומחה כדי שיתכונן לדיון ההוכחות. ההחלטה באה בגדר הוראות הצו, כי מדובר בהחלטה הנוגעת לאופן ניהול ההליך שבה יטה בית המשפט שלא ליתן רשות

22 רע"א 4405/10 קרנית קרן לפיצוי נפגעי נ' עבד (פורסם בנבו, 2.8.2010); רע"א 1416/12 נתיבי איילון בע"מ נ' אחים מרגולין הנדסה וייעוץ בע"מ (פורסם בנבו, 26.2.2012).

23 רע"א 561/17 קוריאה מוטורס ישראל בע"מ נ' אונגר (פורסם בנבו, 26.1.2017).

24 רע"א 2355/17 עדיקה נ' אמסטר (פורסם בנבו, 8.6.2017).

25 רע"א 271/14 רוז נ' פלד (פורסם בנבו, 27.1.2014).

26 רע"א 4010/13 "ניצנים" קבוצה ארץ ישראלית א' של הנוער הציוני קבוצת פועלים להתיישבות שיתופית בע"מ נ' קבוצת אפאל בע"מ (פורסם בנבו, 26.6.2013).

27 רע"א 3718/14 לנואל נ' מאור (פורסם בנבו, 22.10.2014).

28 רע"א 3695/14 ג'בילי נ' גבריאלי (פורסם בנבו, 8.9.2014). בהקשר זה בית המשפט מוצא לחדד כי מעמדן של חוות דעת מומחה אינו עשוי מקשה אחת בכל הנוגע לחלותו של הצו.

ערעור, כי מקומן של השאלות בחקירתו הנגדית של המומחה וכי ההחלטה אינה פוגעת בשוויון הדיוני.²⁹

ההחלטה על מינוי מומחה רפואי מטעם בית המשפט אינה החלטה שאופייה טכני. בעת בחינת בקשה למינוי מומחה לפי סעיף 6א לחוק הפיצויים לנפגעי תאונות דרכים, התשל"ה–1975, נדרשת הכרעה מהותית בשאלה אם יש "ראשית ראיה" התומכת בטענה שנגרמה נכות מן הסוג הרלוונטי כתוצאה מהתאונה. מכאן שניתן להגיש בקשת רשות ערעור על החלטה כזו (סעיף 1(5) לצו).³⁰

תצהירי עדות ראשית – החלטת בית המשפט לדחות את המועד להגשת תצהירי עדות ראשית נמנית על סוגי ההחלטות שלגביהן לא תינתן רשות ערעור, כהוראות הצו.³¹

סימן ז – החלטה בעניין סדר הבאת הראיות

סעיף 1(6) לצו:

החלטה בעניין סדר הבאת עדויות ואופן הגשת עדויות, למעט החלטה בעניין מתן עדות מחוץ לכתלי בית המשפט, ובכלל זה בהיוועדות חזותית.

השאלה אם הוראות הצו חלות על החלטת הערכאה הדיונית בנושא סדר הבאת הראיות בהליך האזרחי טרם הוכרעה בפסיקה. הדעה הנוכחית היא כי הוראות הצו אינן חוסמות את האפשרות לדון בבקשת רשות ערעור על החלטה כזו של הערכאה הדיונית בעניין סדר הבאת הראיות, אך תוך יישום הכללים שנקבעו בעניין בעבר (סעיף 1(6) לצו).³²

דעה אחת קובעת כי הוראות הצו אינן חוסמות את האפשרות לדון בבקשת רשות ערעור על החלטה של הערכאה הדיונית בעניין סדר הבאת הראיות.³³ דעה אחרת נוטה לגישה המרחיבה את הנושאים שלגביהם אין ליתן רשות ערעור, באשר לשאלה אם ההחלטה בדבר היפוך סדר הבאת הראיות ובדרך זו מצמצמת את היקף בקשות הרשות לערער.³⁴

- 29 רע"א 2824/15 גאון נדל"ן בע"מ נ' כהן (פורסם בנבו, 19.8.2015).
- 30 רע"א 6802/10 הפניקס חברה לביטוח בע"מ נ' קוואסמה (פורסם בנבו, 26.1.2011). עם זאת, לא ננקל יתערב בית המשפט לערעור בהחלטה להיעתר לבקשה למנות מומחה, שכן רק כך נפתחת הדרך בפני תובע להוכיח את נכותו, והוצאות הבדיקה כמו גם הטרחה הכרוכה בכיצועה הן עליו.
- 31 רע"א 3549/14 גרון נ' זליץ (פורסם בנבו, 5.6.2014).
- 32 רע"א 4846/11, לעיל ה"ש 1. לפסק דין מהעבר ראו רע"א 4249/98 סויסה נ' הכשרת הישוב – חברה לביטוח בע"מ, פ"ד נה(1) 515 (1999).
- 33 רע"א 7447/13 קרנית קרן לפיצוי נפגעי תאונות נ' אבו עראר היאם (פורסם בנבו, 10.11.2013).
- 34 רע"א 3149/14 זר.פור.יו (2000) בע"מ נ' פופ (פורסם בנבו, 1.6.2014). ספציפית לגבי הסוגיה הקונקרטית של היפוך סדר הראיות, ניתן להותיר את הדברים בצריך עיון שכן אף לשיטתו של אחד השופטים לפיה אין מדובר בהחלטה הנכנסת בגדרו של הצו.

מאחר ונושא סדר הבאת הראיות הוא נושא שיכולות להיות לו השלכות בלתי הפיכות, נראה שראוי לפרש את הוראות הצו באופן שלא תחולנה על החלטה שעניינה בשינוי סדר הבאת הראיות לעומת הסדר הרגיל.³⁵

בעניין אחד, ההחלטה מושא הבקשה אינה לעניין עצם מתן העדות מחוץ לכותלי בית המשפט, אלא באופן מתן העדות. על כן ספק אם היא נופלת בגדר החריג שבסיפא לסעיף 1(6) לצו.³⁶ ככל שהחלטה משפיעה על סדר המסגרת של הבאת הראיות, לא תינתן הרשות על סמך הוראת הסעיף.³⁷

בעניין אחד, אחד השופטים היה סבור כי הצו אינו מכוון רק להחלטות לגבי סדר שמיעת העדים בתוך פרשת התביעה או בתוך פרשת ההגנה. לשיטתו של השופט האחר, ההחלטה בעניין זה נופלת לדי אמותיו של סעיף 1(6) לצו, באשר אין מדובר בהחלטה שעניינה העברת נטל ההוכחה, אלא החלטה דיונית גרידא שאינה בעלת משמעות מהותית.³⁸

במקרה אחד דובר בהחלטה החוסה תחת הוראת סעיף 1(6) לצו. הטענה כי קיימת "הלכה מפורשת", שלפיה החלטות הנוגעות לשינוי סדר הבאת הראיות אינן חוסות תחת הצו, אין בה ממש. ההלכה בסוגיות אלה הנוגעות לצו, ולפיהם סעיף 1(6) לצו חל לא רק על שינוי פנימי בסדר הבאת הראיות של צד להליך, אלא גם על שינוי סדר הבאת הראיות בין הצדדים.³⁹

סימן ח – ביטול פסק דין

סעיף 1(7) לצו:

החלטה שהיא קבלת בקשה לביטול פסק דין או לביטול החלטה.

החלופה הקבועה בסעיף זה עניינה ביטול פסק דין או ביטול החלטה מבחינה דיונית מובהקת, אך לא מבחינה מהותית (סעיף 1(7) לצו).⁴⁰

הכרעה לבטל דחייה על הסף של תביעה מחמת התיישנות היא אינה החלטה דיונית מובהקת הנופלת לגדרי סעיף 1(7) לצו.⁴¹

הסעיף חוסם את הדרך בפני הגשת בקשת רשות ערעור על קבלת בקשה לביטול פסק דין או החלטה, אך אינו חוסם הגשת בקשה דומה על דחייתה. זאת, בשל מידת הפגיעה במי שבקשתו לביטול פסק דין שניתן מטעמים דיוניים נרחבת ומשמעות הדבר היא סיום ההליך מבחינתו, אל מול מידת

רע"א 1379/14, לעיל ה"ש 4.	35
רע"א 581/15 שאבי נ' עגיב (כחלון) (פורסם בנבו, 3.2.2015).	36
רע"א 6801/15 ברנשטיין נ' נכסים ח.מ.ג. בע"מ (פורסם בנבו, 24.7.2016).	37
רע"א 3211/16 נחלת יהודה בע"מ נ' בודסקי (פורסם בנבו, 19.4.2016).	38
רע"א 2453/17 שטנדל נ' עיריית ערד (פורסם בנבו, 30.1.2018).	39
בש"א 5692/10 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 9.11.2010).	40
רע"א 4539/12 כהן נ' טויטו (פורסם בנבו, 11.1.2013).	41

הפגיעה הפחותה יותר בעל הדין שפסק הדין שניתן לטובתו מטעמים דיוניים בוטל ונאלץ לקיים את ההליך לגופו.⁴²

החלטה המקבלת בקשה לביטול פסק דין בהיעדר הגנה היא החלטה דיונית שלגביה נקבע בסעיף 1(7) לצו כי אין להעניק רשות ערעור.⁴³

לא ניתן עוד להשיג על החלטה על קבלת בקשה לביטול פסק דין לאור הוראת סעיף 1(7) לצו. בכל הנוגע להשגה על החלטה הדוחה בקשה לביטול פסק דין, על המבקש לצלוח ראשית את המבחן המקדמי לקבלת רשות לערער, בהתאם לאמות המידה שנקבעו, ולהראות כי נתקיימו התנאים לביטול פסק דין שניתן בהיעדר הגנה.⁴⁴

סעיף 1(7) לצו לא הוחל במישרין בעניין אחד, כיוון שהבקשה בגינה ניתנה החלטה נשוא בקשת רשות הערעור הוכתרה כבקשה לעיון חוזר ולא לביטול פסק דין. לגישת בית המשפט, במצבים הדומים באופיים למצבים המנויים בצו בתי המשפט, הרי שאף שאין דרכו של המבקש נחסמת באופן אוטומטי, יש לתת לכך משקל במסגרת שיקול דעת ערכאת הערעור בבואה להכריע בבקשה.⁴⁵

הוראות מחוקק המשנה לעניין סעיף 1(7) לצו הן מפורשות וחזקה על בית המשפט כי יכבדן. הגם שלהחלטה על ביטול פסק דין שניתן בהיעדר הגנה עשויות להיות השלכות מרחיקות לכת, עדיין היא נותרת החלטה בעלת אופי דיוני מובהק.⁴⁶

סעיף 1(7) מתייחס לתוצאת ההחלטה.⁴⁷

סימן ט – הוצאות משפט

סעיף 1(8) לצו:

החלטה בעניין הטלת הוצאות משפט ושכר טרחת עורך דין ושיעורם, למעט אם ניתנה לאחר מתן פסק הדין ואינה נבלעת בו.

סעיף 1(8) לצו קובע כי לא תינתן רשות ערעור על החלטה בעניין הוצאות ושכר טרחה למעט אם ניתנה לאחר שניתן פסק הדין ואינה נבלעת בו.⁴⁸

מלשון הצו ותכליתו עולה, כי כאשר מדובר בהחלטה בעניין הוצאות שניתנה לאחר פסק הדין, שאז אין אפשרות לערער עליה אלא במסגרת בקשת רשות ערעור על החלטה אחרת, הצו מחריג זאת וקובע שזו בקשת רשות ערעור על החלטה אחרת שניתן לדון בה הגם שעניינה הטלת הוצאות.⁴⁹

42 רע"א 8256/13 מגדלי שינקין יזום ובניה והשקעות בע"מ נ' קוצר (פורסם בנבו, 16.1.2014).

43 רע"א 4837/14 אסולין נ' פלאפל אסולין (פורסם בנבו, 21.10.2014).

44 רע"א 7882/14 אהרון נ' (סלמן) עובדיה (פורסם בנבו, 27.11.2014).

45 רע"א 1632/15 גני באר שבע בע"מ נ' חבר (פורסם בנבו, 28.3.2016).

46 בג"ץ 364/16 פלונית נ' בית משפט לענייני משפחה (פורסם בנבו, 21.1.2016).

47 רע"א 862/14, לעיל ה"ש 3.

48 רע"א 6868/12 דן חברה לתחבורה ציבורית בע"מ נ' ניב (פורסם בנבו, 28.10.2012).

49 רע"א 6269/11 חמדאן נ' עיזבון וקים (פורסם בנבו, 22.11.2011).

כאשר מדובר בפסיקת הוצאות שהיא חלק מפסק הדין, הצו אינו עוסק בה כלל, וניתן למקד בה את הערעור – הן כאשר מדובר בערעור בזכות (ערעור ראשון) והן כאשר מדובר בערעור ברשות.⁵⁰ הוראות הצו לעניין שלילת האפשרות ליתן רשות ערעור על החלטות הנוגעות לתשלום הוצאות ולשכר טרחת עורכי דין חלות על החלטות הניתנות במסגרת הליכים לפי חוק הבוררות (סעיף 1(8) לצו).⁵¹ ההוראה על קביעת ערובה להבטחת הוצאות עתידיות, להבדיל מחיוב תשלום עבור הוצאות שהוצאו בפועל, אינה נכללת בסעיף 1(8) לצו.⁵²

סימן י – החלטה בעניין רשות להתגונן

סעיף 1(9) לצו קובע:

החלטה ליתן רשות להגן ולקבל התנגדות לביצוע שטר או התנגדות לביצוע תביעה על סכום קצוב לפי סעיף 1א81 לחוק ההוצאה לפועל, התשכ"ז–1967.

הוראת סעיף 1(9) לצו הקובעת כי לא תינתן רשות ערעור על החלטות ליתן רשות להתגונן, אינה חלה לגבי השגה על התנאים שנקבעו לצד מתן הרשות להתגונן.⁵³

סימן יא – החלטה בעניין גילוי מסמכים

סעיף 1(10) לצו:

החלטה לפי פרק ט' לתקנות סדר הדין האזרחי, התשמ"ד–1984, למעט החלטה בעניין גילוי מסמך פלוני, עיון במסמכים ובעניין טענת חיסיון.

בעניין אחד, בקשת רשות הערעור נסבה על דחייה כללית של בקשת המבקשים לגילוי מסמכים. שאלה מקדמית הייתה אם ניתן להגיש בקשת רשות ערעור על החלטה מעין זו. בית המשפט הותיר את השאלה בצריך עיון כיוון שבנסיבות המקרה, דין הבקשה להידחות מהטעם שהמבקשים לא עמדו במועדים שנקבעו בתקנות לצורך הליכים מקדמיים.⁵⁴ יש להניח שהצו יחול גם על הליכי גילוי מסמכים ועיון במסמכים וכן על שאלונים על פי התקנות החדשות (תקנות התשע"ט).

שם	50
רע"א 8557/10 ש.י. מובילי מרחבים בע"מ נ' משואות יצחק, מושב שיתופי להתיישבות של הפועל המזרחי בע"מ (פורסם בנבו, 31.7.2011); אורי גורן בוררות 466 (2018).	51
רע"א 8590/17 ד.י. דוידי השקעות ונדל"ן בע"מ נ' חטב (פורסם בנבו, 19.11.2017).	52
רע"א 804/16 וויספרס לאנז'יה בע"מ נ' אלרוב אזור מסחרי (פורסם בנבו, 3.4.2016).	53
רע"א 8113/14 קינג נ' אופיר טורס בע"מ (פורסם בנבו, 15.3.2015).	54

גילוי מסמכים ספציפי – בצו זה, מחוקק המשנה ערך אבחנה בעניין בקשה שהוגשה מכוח תקנה 112 לתקנות התשמ"ד – גילוי מסמכים כללי – לבין בקשה שהוגשה מכך תקנה 113 שעניינה בגילוי מסמך ספציפי. בעוד שבקשה שהוגשה מכוח תקנה 112 נכנסה תחת הכלל של סוגי החלטות שלגביהן לא תינתן רשות ערעור, נקבע כי בקשה שהוגשה מכוח תקנה 113 לתקנות התשמ"ד בעניין גילוי מסמך ספציפי, תהווה חריג, שאינו נועל את הדלת בפני בקשה מערכאת הערעור למתן רשות ערעור עוד בטרם הסתיים ההליך העיקרי.⁵⁵

בנוגע להחלטות בדבר גילוי מסמך ספציפי, ככלל לא תיחסם האפשרות להגיש בקשת רשות לערעור, אך יש לבחון באופן מהותי את המסמכים שהתבקשו בה ולסווג את הבקשה ככללית או ספציפית.⁵⁶

במקרה אחד בחינת בקשת המבקש לגילוי מסמכים מעלה כי הוא ציין מסמכים ספציפיים. על כן לא תחולנה על הבקשה הוראות סעיף 1(10) לצו, ככל שהיא עוסקת בגילוי המסמכים הספציפיים.⁵⁷ בעניין אחד, המסמכים הספציפיים שגילויים מבוקש כוללים קבוצות מסמכים, כאשר העובדה שהבקשה כוללת רשימה של "סוגי" מסמכים, אין בה כדי ללמד שאין מדובר בבקשה לגילוי מסמכים ספציפיים. הטענה שלפיה מדובר בגילוי מסמכים כללי נדחתה, ונקבע כי הבקשה נכנסת בגדרי החריגים הקבועים בסיפא של סעיף 1(10) לצו ואין לדחותה על הסף.⁵⁸

עיון במסמכים – הצו אינו חוסם הגשת בקשת רשות ערעור על החלטה המורה על מתן צו לעיון במסמכים ועל החלטה בה נדונה טענה להפרה של צו.⁵⁹

החלטה שעניינה עיון במסמכים מוחרגת מתחולת הצו. משכך, ככל שהדבר נוגע לסוגיית העיון במסמכים, אין מחסום דיוני המונע מתן רשות ערעור.⁶⁰

החלטה לגבי דחיית מועד העיון במסמכים ברוב המקרים היא החלטה דיונית ביסודה, הנוגעת לסדר הבאת הראיות; ככזו היא נתונה, ככלל, לשיקול דעת הערכאה המבררת.⁶¹ על אף שהמבקש ציין כי הוא מבקש מענה על שאלונים, החלטת בית המשפט שלא להיעתר לבקשתו להמצאת המסמכים הנזכרים בשאלונים עניינה למעשה בגילוי ועיון במסמכים ספציפיים, ועל כן לגביהם ניתן לבקש רשות ערעור.⁶²

שאלון – החלטה המחייבת להשיב על שאלה בשאלון או שדוחה בקשה לחייב בעל דין להשיב כאמור, היא החלטה שלפי סעיף 1(10) לצו אין מקום ליתן רשות ערעור עליה.⁶³

- 55 רע"א 9162/12 ח'ורי נ' הקסטודיה די טרה סנטה (פורסם בנבו, 3.6.2013); רע"א 8834/13 גרון נ' זלץ (פורסם בנבו, 13.3.2014).
- 56 רע"א 5161/13 ש.ב.א מפעלי מתכת בע"מ נ' שפרן (פורסם בנבו, 19.8.2013).
- 57 רע"א 1869/15 שמש נ' פארם אפ שיווק (1966) בע"מ (פורסם בנבו, 14.4.2015).
- 58 רע"א 1151/18 מפעלי תובלה בע"מ נ' מע"צ החברה הלאומית לדרכים (פורסם בנבו, 24.4.2018).
- 59 רע"א 1690/14 בן אדוה נ' דואר ישראל (פורסם בנבו, 10.4.2014).
- 60 רע"א 8834/13, לעיל ה"ש 55.
- 61 רע"א 4846/11, לעיל ה"ש 1.
- 62 רע"א 4729/17 לוי נ' אברגיל (פורסם בנבו, 22.5.2018).
- 63 רע"א 3585/14 אבו מוך נ' המועצה האזורית חוף הכרמל (פורסם בנבו, 21.8.2014).

יש לדחות על הסף בקשה בכל הנוגע לטרוניות בעניין המענה על השאלון, שכן עניין זה אינו נתון לרשות ערעור על פי הוראות סעיף 1(10) לצו.⁶⁴

אכן, על פי הצו אין ליתן רשות ערעור על החלטות ביניים העוסקות בשאלונים, אך במקרה זה ניתנה רשות ערעור נוכח הקביעה שלפיה נותרה למבקש אך עילת התביעה שעל פי חוק הפיצויים ומשבוטלה קביעה זו – ממילא דין שאר חלקי ההחלטה, שלכאורה נסמכו עליה, להתבטל אף הם.⁶⁵

טענות המבקשים באשר להחלטת בית המשפט קמא שלא לחייב את המשיבה להשיב על חלק מהשאלות שלא זכו למענה מפורט או בכלל, נופלות לגדר סעיף 1(10) לצו, כך שאין לגביהן רשות ערעור.⁶⁶

טענות בנוגע למענה על השאלון ולסדר הבאת העדויות אינן ניתנות לערעור ברשות ולפיכך דינן דחייה על הסף.⁶⁷

64 רע"א 1869/15, לעיל ה"ש 57.

65 רע"א 678/16 סבינסקי נ' ליבנה (פורסם בנבו, 16.3.2016).

66 רע"א 6955/16 אולמי אחים סעיד אל הוד נ' אולמות ומסעדות דאוד (פורסם בנבו, 9.11.2016).

67 רע"א 3222/15 שני נ' בנק מזרחי-טפחות בע"מ (פורסם בנבו, 20.7.2015).

פרק ג – ערעור בזכות וערעור ברשות

— עקרונות כלליים	סימן א
— בקשה לתיקון פסק דין	סימן ב
— בקשה לביטול פסק דין	סימן ג
— הליכים בדיני מקרקעין	סימן ד
— הליכים בדיני פירוק חברות	סימן ה
— אישור תביעה ייצוגית ותביעה נגזרת	סימן ו
— צו בפשיטת רגל	סימן ז
— הליכים על פי התקנות	סימן ח
— הליכים לפי חיקוקים אחרים	סימן ט
— פסק דין חלקי ו"החלטה אחרת"	סימן י
— ערעור על "החלטה אחרת" במסגרת ערעור על פסק הדין	סימן יא
— החלטה או פסק דין בענייני בוררות	סימן יב

סימן א – עקרונות כלליים

כלל ידוע הוא כי על "פסק דין" ניתן לערער בזכות ואין צורך ברשות לכך. עם זאת על "החלטה אחרת" ניתן לערער רק לאחר קבלת רשות ערעור. החלטה של בית משפט אשר אין בה משום פסק דין המסיים סופית את הדיון, אינה נתונה לערעור אלא ברשות.¹

"פסק דין" הוא החלטה המסיימת את הטיפול בתיק ואילו "החלטה אחרת" היא החלטת ביניים שאינה מסיימת את הדיון בתיק. עם זאת ישנם קשיים ביישום כללים אלה. המונח "החלטה" מוגדר בתקנות כ"פסק דין וכל החלטה אחרת של בית המשפט" (תקנה 1 לתקנות התשמ"ד). ממילא כולל מונח זה גם פסק דין. זאת ועוד, בשורה ארוכה של החלטות נקבע כי לעניין סיווגה של החלטה לצורך הגשת ערעור כ"פסק דין" או כ"החלטה אחרת", המבחן הוא מהות ההחלטה ולא כותרתה.² כותרתה של החלטה שיפוטית, אינה מעידה על מהותה. במקום שיש שוני בין סיווגו של בית המשפט לסיווג לפי הדין, האחרון הוא הקובע. המבחן הוא מבחן המהות וקיומו של סעד סופי שניתן במסגרת ההחלטה והשפעתו של זה על הצדדים להליך.³ השגה על החלטה הכוללת הן מאפיין של "החלטה אחרת", הן מאפיין של "פסק דין", תוגש על דרך של ערעור בזכות, משום שההחלטה האחרת "נבלעת" בפסק הדין.⁴ החלטה המעבירה את הדיון לערכאה שסמכויותיה אינן קבועות בחוק בתי המשפט, התשמ"ד – 1984 (כגון לבית הדין רבני או לבית הדין לעבודה) הינה החלטה המקנה זכות ערעור.⁵

זכות ערעור אחת – במקום שבו הוגש ערעור בזכות וערכאת הערעור החליטה על החזרת התיק לערכאה הדיונית לשם הכרעה בעניינים מסוימים, הרי שפסק דינה השני של הערכאה הדיונית לא יקים זכות ערעור נוספת על הסוגיות שהוכרעו בפסק דינה הראשון של הערכאה הדיונית. על סוגיות אלה קיימת זכות ערעור אחת, שמוצתה בערעור הראשון שהוגש, וניתן להשיג עליהן רק בדרך של הגשת בקשת רשות ערעור.⁶

בנושא המהות – אם מדובר בהליך שיפוטי ראשון – קיימת בדרך כלל זכות ערעור. לפיכך "ערעור" שנדון בבית המשפט המחוזי בעניין החלטה מינהלית, שדחתה בקשה לגמלאות ברשויות מקומיות, נחשב להליך ראשוני מאחר שהדיון הקודם שהתקיים לפני הממונה לא היה בגדר בירור בעל אופי משפטי.⁷

- 1 ע"א 511/62 נהרי נ' רודנקו, פ"ד יז 2702 (1963).
- 2 ע"א 7346/01 שטנדל נ' בזק בינלאומי בע"מ, פ"ד נו(3) 61 (2002).
- 3 כש"א 3452/10 אלדנפירי נ' רמת חובב, מועצה (פורסם בנבו, 9.8.2010).
- 4 רע"א 1963/13 דוק נ' מגא בטון בע"מ (פורסם בנבו, 7.7.2013).
- 5 רע"א 3930/14 ורסנו נ' ניניו (פורסם בנבו, 26.6.2014).
- 6 רע"א 8629/08 עטר נ' אשל (פורסם בנבו, 5.10.2011) (נפסק ברוב דעות).
- 7 ע"א 2765/95 סגל נ' מנכ"ל משרד הפנים, פ"ד נ(1) 876 (1996).

פסק דינו של בית משפט מחוזי בערעור על "החלטה אחרת" של בית משפט השלום, שתוצאתו דחיית התובענה שהוגשה לבית משפט השלום, נתון לערעור בזכות לבית המשפט העליון ואין צורך ברשות.⁸

החלטה לאחר מתן פסק הדין – גם החלטה לאחר מתן פסק הדין ניתנת לסיווג כ"החלטה אחרת" או כ"פסק דין". סיווג זה תלוי בשאלה אם נושא ההחלטה הוא טפל לנושא המחלוקת גופה, אף אם כשלעצמו חשוב ונכבד הוא אם לאו. אם הוא טפל – ההחלטה היא בגדר "החלטה אחרת".⁹ כאשר ההחלטות ניתנו לאחר שניתן תוקף של פסק דין להסכם פשרה ובמקום שבו ההחלטה נושא הערעור טפלה לפסק הדין העיקרי שקדם לה, וכאשר ההכרעה במחלוקת העיקרית בין בעלי הדין נעשתה כבר בפסק הדין המוקדם, אין בהחלטה המאוחרת משום פסק דין נוסף אלא רק החלטה אחרת שהערעור עליה הינו ברשות.¹⁰

זכות ערעור על החלטת "תיקון" או "הבהרה" נתונה, במקרה שבית המשפט נעתר לבקשה לתיקון או להבהרה ומורה על תיקון פסק הדין או הבהרתו, ואילו במקרה שבו דוחה בית המשפט את הבקשה לתיקון או להבהרה, תסווג הדחייה כהחלטה אחרת ומכאן שאין זכות ערעור על ההחלטה כחלק מן הפסק.¹¹

סימן ב – בקשה לתיקון פסק דין

הדרך לתקוף את ההחלטה בבקשה לתיקון פסק דין, על פי הוראות סעיף 81 לחוק בתי המשפט, נקבעת לאחר בחינת מהות ההחלטה שאותה תוקפים. אם נעתר בית המשפט לבקשת התיקון, קיימת זכות ערעור לנפגע, שכן רואים את ההוראות המתוקנות כחלק מפסק הדין הניתן לערעור בזכות. במקרה האחר, כאשר בית המשפט דוחה את הבקשה לתיקון פסק הדין, יש להיזקק לרשות ערעור כדי לתקוף החלטה כזו.¹²

בעל דין רשאי לערער על החלטת הבהרה לפסק הדין, כשם שהיה רשאי לערער על פסק הדין. הטעם לכך הוא כי ה"פירוש" שניתן לפסק הדין אינו טפל לנושא פסק הדין, והוא עשוי לשנות את מהות ההכרעה.¹³

כאשר החלטה של בית המשפט המחוזי, שניתנה לאחר מתן פסק דין, עוסקת במחלוקת מהותית בין הצדדים, העומדת על רגליה שלה ואשר לא התעוררה וממילא לא הוכרעה בפסק הדין, הרי ההחלטה מהווה "פסק דין" שהערעור עליו הוא בזכות.¹⁴

- 8 כך פסק רשם בית המשפט העליון. ראו ע"א 8154/03 אלטורי נ' אריה חברה לביטוחי רכב בע"מ, פ"ד נח(1) 295 (2003). ראו גם בע"מ 1066/11 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, (פורסם בנבו, 26.4.2011).
- 9 בש"א 7697/95 אבנר – איגוד לביטוח נפגעי רכב נ' אליהו חברה לביטוח בע"מ, פ"ד מט(5) 78 (1996).
- 10 בש"א 8768/06 ינקוביץ נ' חברת הירקון 14 בע"מ (פורסם בנבו, 26.2.2007).
- 11 רע"א 2081/13 ויסקינד נ' נידר, חברה לבניין ולפיתוח בע"מ בע"מ (פורסם בנבו, 21.6.2013).
- 12 בש"א 2832/90 לוי נ' לוי, פ"ד מד(4) 212 (1990). ראו לעיל שער עשרים ושלושה: פסק דין, פרק ו – תיקון פסק דין.
- 13 ע"א 550/01 עיזבון אטינגר נ' החברה לשיקום ופיתוח הרובע היהודי בעיר העתיקה בירושלים בע"מ, פ"ד נה(3) 486 (2001).

החלטת הבהרה שניתנת על ידי בית המשפט שנתן את פסק הדין, נחשבת כחלק בלתי נפרד ממנו, ובעל הדין רשאי לערער עליה כדרך שהיה רשאי לערער על פסק הדין עצמו. שכן, בעל הדין שלא ראה עצמו מקופח על ידי פסק הדין שלפני הפירוש, יכול להיפגע על ידי פסק הדין כפי שפורש ומן הראוי שתהא לו לגביו אותה זכות ערעור שהייתה לו לגבי פסק הדין המקורי. זכות הערעור בעקבות החלטת הבהרה מוגבלת להחלטת הבהרה על ההשלכות הישירות הנובעות ממנה, כך שנושא הערעור הנוסף הוא פסק הדין כפי שבא לביטוי בהבהרה הנוספת.¹⁵

סימן ג – בקשה לביטול פסק דין

החלטה בבקשה לביטול פסק דין, בין שנתקבלה ובין שנדחתה, מהווה "החלטה אחרת" אשר עליה ניתן לערער אך ברשות.¹⁶

החלטתו של רשם בית המשפט מחוזי הדוחה את הבקשה ל"החייאת הערעור" תסווג לכאורה כ"החלטה אחרת", שכן הרשם דחה את הבקשה להחייאת הערעור במסגרת הדיונית של בקשה לביטול החלטה או פסק דין שניתנו במעמד צד אחד. כדי להשיג על החלטה היה על המבקשות להגיש ערעור לבית המשפט המחוזי, ולכן סיכויי הערעור שהוגש לבית המשפט העליון להתקבל – נמוכים ביותר.¹⁷ החלטה בבקשה לביטול פסק דין היא "החלטה אחרת", אולם כאשר במסגרת דחיית הבקשה לביטול פסק דין, בית המשפט ביטל (תיקן) גם חלק מסוים בפסק הדין המקורי, בהוראה אופרטיבית שבוטלה על ידיו. בנסיבות אלו, ההחלטה למעשה יצקה תוכן חדש לפסק הדין המקורי ולפיכך קיימת לגבי החלטה זכות ערעור.¹⁸

ערעור על החלטה בבקשה לביטול פסק דין הוא ברשות, אך כאשר הערעור הוגש ביום שבו נתקבלה החלטה בבקשה לביטול פסק הדין וטרם חלוף המועד להגשת הערעור בזכות על פסק הדין, אין מניעה להידרש הן לפסק הדין והן להחלטה הדוחה את ביטולו.¹⁹ על פסק דין שניתן בהיעדר הגנה, ככל פסק דין, ניתן לערער בזכות. השאלה שתיבחן היא אם היה מקום למתן פסק דין בהיעדר הגנה, בשים לב לחומר שהיה בתיק בית המשפט עובר למתן פסק הדין. החלטה בבקשה לביטול פסק דין שניתן בהיעדר הגנה היא "החלטה אחרת", שהערעור עליה הוא ברשות.²⁰

יש לשים לב כי לא ניתן עוד להשיג על החלטה על קבלת בקשה לביטול פסק דין לאור הוראת סעיף 7(1) לצו בתי המשפט (סוגי החלטות שלא תינתן בהן רשות ערעור), התשס"ט–2009. בכל הנוגע

14 ע"א 7800/10 מטרי נ' אלקון (פורסם בנבו, 4.1.2011).

15 בר"ם 7724/08 הוועדה המקומית חולון נ' מנשה (פורסם בנבו, 11.11.2008).

16 רע"א 5089/07 נציגות הבית המשותף נ' רביד (פורסם בנבו, 9.1.2008). ראו בנדון גם ראו לעיל שער עשרים ושלושה: פסק דין, פרק ז – ביטול פסק דין. יחסי הגומלין בין בקשה לביטול פסק דין שניתן במעמד צד אחד לבין הגשת ערעור, נדונים באותו הפרק.

17 ע"א 10264/06 ליבוביץ נ' מיסטר מאני ישראל (1977) בע"מ (פורסם בנבו, 27.3.2007).

18 ע"א 2751/11 דביר נ' הבנק הבינלאומי הראשון בע"מ (פורסם בנבו, 3.7.2011).

19 ע"א 2503/11 עיזבון בועז בחיה נ' בנק אוצר החייל בע"מ (פורסם בנבו, 18.12.2011).

20 ע"א 7882/14 אהרון נ' עובדיה (פורסם בנבו, 27.11.2014).

להשגה על החלטה הדוחה בקשה לביטול פסק דין, על המבקש לצלוח ראשית את המבחן המקדמי לקבלת רשות לערער, בהתאם לאמות המידה שנקבעו, ולהראות כי נתקיימו התנאים לביטול פסק דין שניתן בהיעדר הגנה.²¹

סימן ד – הליכים בדיני מקרקעין

החלטת רשם המקרקעין – בית המשפט המחוזי מכהן כערכאת ערעור על החלטתו של רשם המקרקעין, על פי הוראת סעיף 41(ב) לחוק בתי המשפט. במקום שניתנה לבעל דין זכות ערעור לבית המשפט המחוזי מכוח חיקוק.²²

החלטת המפקח על המקרקעין – סעיף 121 לחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969, קובע כי הרואה עצמו נפגע מהחלטתו של מפקח על המקרקעין, רשאי לערור עליה לפני הממונה. סעיף 122 לחוק קובע כי הרואה עצמו נפגע מהחלטתו של הממונה, לרבות מהחלטה בערר לפי סעיף 121, רשאי לערער עליה לבית המשפט המחוזי. החוק אינו קובע את אופן ההשגה על פסק דינו של בית המשפט המחוזי בערעור. ואולם, נקבע בפסיקה כי ערעור על פסק דינו של בית המשפט המחוזי בתביעה נגד הממונה על מרשם המקרקעין טעון בקשת רשות לערער.²³

סעיף 77(א) לחוק המקרקעין, קובע שכל צד לסכסוך הרואה עצמו נפגע מהחלטת המפקח רשאי לערער עליה לפני בית המשפט המחוזי שבאזור שיפוטו נמצא הבית המשותף, מקנה זכות ערעור על כל החלטה שיפוטית של המפקח – הן על פסק דין והן על החלטה אחרת. צמצום האפשרות לעשות כן יכול להיעשות רק בתיקון החוק.²⁴ אולם הצו זה חל אך במקום שבו מלכתחילה הערעור מוגש ברשות, ואינו חל על ערעור בזכות, כגון זה המוגש מכוח סעיף 77(א) לחוק המקרקעין.²⁵

החלטה לפירוק שיתוף בדירה – החלטת בית משפט לענייני משפחה לפרק שיתוף בדירה היא בגדר החלטת ביניים ולא פסק דין. לפיכך הערעור עליה הוא ברשות ולא בזכות.²⁶

סימן ה – הליכים בדיני פירוק חברות

החלטה בהליכים לפירוק חברה – סעיף 291 לפקודת החברות [נוסח חדש], התשמ"ג–1983, קובע את הליכי הערעור על צו או על החלטה, שניתנו במהלך פירוקה של חברה.²⁷ על פי סעיף זה, חלים דיני הערעור המקובלים והרגילים על החלטות הניתנות במסגרת הפירוק ובמהלכו, וכל החלטה כזו צריכה

ש.ם.	21
בש"א 9410/05 גן הדר קורפורטיב נ' הממונה על המרשם (פורסם בנבו, 15.12.2005). כמו במקרה זה.	22
רע"א 5069/13 זלינגר נ' הממונה על המרשם (פורסם בנבו, 27.8.2013).	23
ס' 1(4) לצו בתי המשפט (סוגי החלטות שלא תינתן בהן רשות ערעור), התשס"ט–2009.	24
רע"א 1862/14 זיסמן נ' נציגות הבית המשותף (פורסם בנבו, 31.3.2014).	25
רע"א 6810/97 בן-שושן נ' בן-שושן, פ"ד נא(5) 375 (1997).	26
סעיף זה נותר עומד בתוקפו גם לאחר חקיקת חוק החברות, התשנ"ט–1999.	27

להיבדק לגופה. אם אכן מסיימת ההחלטה את הטיפול בנושא (למרות שתיק הפירוק נשאר תלוי ועומד), הערעור הוא ערעור בזכות, כאילו מדובר ב"פסק דין".²⁸

לעניין החלטות הניתנות במסגרת הליכי פירוק חלים דיני הערעור הרגילים המבחינים בין "פסק דין", שעליו ניתן לערער בזכות, לבין "החלטה אחרת", עליה ניתן להשיג ברשות בלבד. כאשר במסגרת הליכי פירוק מכריע בית המשפט במחלוקת מתוחמת שיש לראות בה משום "יחידה דיונית" העומדת בפני עצמה, אזי הכרעה בה "הסוגרת" מבחינה מהותית את העניין הנתון במחלוקת בין הצדדים תהא בגדר "פסק דין", וזאת גם אם הליכי הפירוק בכללם טרם באו אל קיצם.²⁹

יש לבחון בהקשר זה כל מקרה לגופו ולבור מתוך ההחלטות הניתנות לאורך חייו של תיק הפירוק את אותן החלטות אשר ה"משקל הסגולי" שאותו הן נושאות הוא של פסק דין.³⁰

השגה על החלטה המקבלת בקשת מפרק לזמן אדם לחקירה לפי סעיף 288 לפקודת החברות, הינה במסגרת הליך של בקשת רשות ערעור כיוון שמדובר ב"החלטה אחרת" על פי המבחנים שנקבעו לכך בפסיקה. לעומת זאת השגת המפרק על החלטה לרדות את בקשתו לקיום החקירה לפי סעיף 288 הינה במסגרת ערעור בזכות, וזאת משום שדחיית הבקשה קוטעת את הליך הכירור באיכו ומביא אותו לכדי סיומו.³¹

החלטה בדבר עיכוב הליכים משפטיים נגד חברה, עקב תחילת הליכי פירוק לגביה, משמעותה סיום מלאכתו של בית המשפט בתובענה שנדונה לפניו, ככל שהיא נוגעת לחברה. החלטה זו מהווה "פסק דין" שהערעור עליו הוא בזכות.³²

סימן ו – אישור תביעה ייצוגית ותביעה נגזרת

בסעיף 8(ד) לחוק תובענות ייצוגיות, התשס"ו–2006, נקבע שהחלטה לאשר תובענה ייצוגית ניתנת לערעור אם ניתנה רשות לכך בגוף החלטה או מאת בית המשפט שלערעור. החלטה המאשרת תובענה ייצוגית מהווה "החלטה אחרת".³³

החלטה שלא לאשר הגשת תובענה כייצוגית מסיימת את הדיון בעניין זה. אין באפשרות כי התביעה האישית תיוותר על כנה, כדי לשנות מן המסקנה שהדיון בשאלת ההליך הייצוגי בא על סיומו.³⁴

דרך התקיפה הראויה של החלטה הדוחה בקשה לאשר תובענה כתובענה ייצוגית היא ערעור. מאחר שהחלטה בבקשה לאישור תובענה ייצוגית עשויה להכריע את גורל התובענה הייצוגית כולה הרי שדחיית בקשה כאמור מהווה "פסק דין", הניתן לערעור בזכות.³⁵

- 28 רע"א 627/88 סולל בונה בע"מ נ' אחים גולדשטיין חברה לשיכון ופיתוח בע"מ, פ"ד מב(4) 393 (1989).
פסק דין זה ביטל את ההלכה שהייתה מקובלת עד אז: ר"ע 338/83 חפציבה חברה לבנין עבודות ופיתוח בע"מ נ' המפרקים של ככר לוינסקי, פ"ד מא(3) 449 (1984).
- 29 רע"א 7390/13 עו"ד אמיר פלמר ורו"ח בועז גזית נ' ב. גאון קמעונאות וסחר בע"מ (פורסם בנבו, 17.11.2013).
- 30 שם.
- 31 בש"א 6428/12 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 4.12.2012).
- 32 ע"א 400/88 סוקול נ' כלנית ניהול ואחזקה בע"מ (בפירוק), פ"ד מה(2) 866 (1990).
- 33 בר"ם 9749/07 עואודה נ' מועצה מקומית כפר כנא (פורסם בנבו, 7.1.2008).
- 34 ע"א 8521/03 תאגיד לאיסוף כלי משקה בע"מ נ' קראוס, פ"ד נח(3) 289 (2004).

תביעה נגזרת – אין בכך שבסעיף 198א לחוק החברות איפשר המחוקק הגשת בקשה בעניין גילוי מסמכים עוד טרם הגשת בקשת האישור (דבר אשר נועד לחזק את מעמדם של המבקשים לאשר הגשת תביעות נגזרות), כדי לשנות את אופי הבקשה כבקשת ביניים, וכך גם העובדה שייתכן ולא תוגש תביעה נגזרת.³⁶

בית המשפט עמד על שיקולי מדיניות שונים התומכים אף הם במסקנה שלפיה יש לסווג החלטה בבקשה הניתנת מכוח סעיף 198א לחוק החברות כהחלטה אחרת, ודחה את הטענה שלפיה לא ניתן כלל להשיג על החלטה לפי סעיף 198א לחוק. בשים לב לכך שדנים בפירוש הוראת חוק חדשה יחסית שטרם ניתנה החלטה לעניין דרך ההשגה עליה, נראה כי קיימת הצדקה להארכת המועד.³⁷

סימן ז – צו בפשיטת רגל

דיני הערעור בהליכי פשיטת רגל הם דינים מיוחדים.³⁸

זכות ערעור על "צו בפשיטת רגל" – סעיף 182(א) לפקודת פשיטת הרגל [נוסח חדש], התש"ם–1980, קובע כי "הנפגע על ידי צו בפשיטת רגל רשאי לערער עליו לפי סעיף זה". דרך ההשגה על החלטת בית המשפט המחוזי היא בערעור בזכות. בגדר "צו בפשיטת רגל" באים צו כינוס, הכרזת פשיטת רגל וצו הפטר והחלטות אחרות הניתנות בגדר הליך זה.³⁹

החלטות בעלות אופי דיוני והחלטות הנשענות על עקרונות משפט כלליים, אף שניתנו במהלך הליך פשיטת הרגל, אינן מהוות צווים בפשיטת רגל. על החלטות שאינן "צו בפשיטת רגל" חלים דיני הערעור הרגילים המבחינים בין פסק דין להחלטה אחרת.⁴⁰

במקרה אחד, ההחלטה נשוא הערעור הייתה החלטה של בית משפט של פשיטת רגל, אשר דחה בקשה ליתן צו הפטר בשלב זה. ההחלטה היא בגדר "צו בפשיטת רגל" בהתאם לסעיף 182(ג) לפקודת פשיטת הרגל. מסלול התקיפה של "צו בפשיטת רגל" הוא באמצעות ערעור בזכות.⁴¹

ההליך הראוי להשגה על החלטת בית המשפט המחוזי בשני עניינים: שיעור שכר הטרחה שאושר למבקש (חייב בהליכי פשיטת רגל), לשלם לעורך דינו; ועל היעתרות חלקית בלבד לבקשתו לתיקון צו הכינוס לצורך הפחתת שיעור התשלום החודשי בו חויב – הינו ערעור בזכות. בכל הנוגע לשיעור שכר הטרחה, אין צורך להכריע אם מדובר "צו בפשיטת רגל". שכן, החלטת בית המשפט המחוזי מהווה פסק דין שהערעור עליו הוא בזכות. במסגרת הערעור בזכות רשאי המבקש להשיג גם על חלקים אחרים של אותה החלטה, וזאת אף אם ערעור על אותם חלקים לו ניתנו בנפרד, היה טעון רשות.⁴²

35 בר"ם 9749/07, לעיל ה"ש 33.

36 ע"א 2903/13 אינטרקולוני השקעות בע"מ נ' שקדי (פורסם בנבו, 30.6.2013).

37 ש.ם.

38 רע"א 4569/91 סבג נ' כונס הנכסים הרשמי, פ"ד מו(3) 811 (1992).

39 ע"א 4222/10 אלמקייס נ' אביאל (פורסם בנבו, 15.6.2010); ע"א 11117/07 אריכא נ' חבר (פורסם בנבו, 3.11.2008).

40 ע"א 4222/10, לעיל ה"ש 39.

41 רע"א 8054/08 לזר נ' כונס הנכסים הרשמי (פורסם בנבו, 8.1.2009).

42 רע"א 2481/11 קוה נ' הכונס הרשמי (פורסם בנבו, 19.6.2011).

בעניין אחר נקבע כי גם אם אין לראות בהחלטה משום "צו בפשיטת רגל" הרי שהיא מהווה פסק דין שכן היא מכריעה בשאלה אם הנכס יימכר לבנק ובאילו תנאים.⁴³
הדרך להשיג על החלטה שעניינה ביטול העברת מניות, המהווה צו בפשיטת רגל, היא בהגשת ערעור בזכות ולכן בקשת רשות הערעור עליה תידון כערעור.⁴⁴

תשלומים חודשיים של החייב – הקביעה או השינוי של התשלום החודשי של פושט הרגל אינם נעשים כחלק מצו הכינוס, קרי כאשר קביעה של תשלום חודשי, וביתר דיוק שינוי של שיעורו, עומדת בפני עצמה, אין מקום לומר שמדובר ב"צו בפשיטת רגל" לעניין ערעור. במצב זה, כאמור, יש לחזור לדיני הערעור הרגילים.⁴⁵

קביעה של בית המשפט שעל החייב לשלם סכום פלוני במקום סכום אלמוני היא קביעה שמטבעה היא בעלת אופי זמני (התלויה בנתונים עדכניים), שאינה מביאה בשום מקרה לסגירתו של הליך פשיטת הרגל. מכאן, שהדרך להשיג על החלטה בעניין שינוי שיעורו של התשלום החודשי היא זו של בקשת רשות ערעור ולא של ערעור.⁴⁶

החלטות הנאמן בפשיטת רגל – רק צו שבו מתייחס בית המשפט אל מעשהו או אל החלטתו של הנאמן כאחת הדרכים האמורות בסעיף 150 לפקודת פשיטת הרגל – דהיינו: אישור, ביטול או שינוי – יש בו משום מימוש סמכותו של הנאמן לפי הפקודה כבית משפט בענייני פשיטת רגל. מכאן, שרק סוג זה של צווים נכלל בהגדרת "צו בפשיטת רגל", שניתן לערעור עליו בזכות. על החלטות אחרות, שאינן בבחינת צווים בפשיטת רגל, ניתן לערער לאחר נטילת רשות בלבד.⁴⁷
החלטת בית המשפט בבקשת נאמן לאשר את מכירת דירתו של פושט הרגל היא "החלטה אחרת", שסעיף 150 לפקודת פשיטת הרגל חל עליה. לכן, הערעור עליה הוא ברשות בלבד.⁴⁸

החלטות אחרות – בעבר היו מקרים שבהם הליך ערעורי על החלטה לפי סעיף 128 לפקודת פשיטת הרגל נדון כערעור. ייתכן שהסוגיה טעונה בחינה מחודשת, אולם לאור הגישה בעבר, ובמיוחד מאחר שהליך ערעורי קודם שהגישו המערערים נדון בגדרו של ערעור, אין לקבוע כי חובה הייתה על המערערים לבקש רשות ערעור.⁴⁹
יש להשיג על החלטה לביטול הענקה לפי סעיף 96 לפקודת פשיטת הרגל, בהליך של ערעור.⁵⁰

43 ע"א 11117/07, לעיל ה"ש 39. נמצא שהערעור הוגש כדין.

44 רע"א 592/13 דודאי נ' חבר (פורסם בנבו, 24.3.2013).

45 רע"א 4746/11 גרוזמן נ' כונס הנכסים הרשמי (פורסם בנבו, 26.10.2011).

46 שם. כלומר, החייבת פעלה בדרך הדיונית הנכונה שעה שהגישה בקשת רשות ערעור.

47 ע"א 998/92 בן ציון נ' בנק ארץ ישראל בריטניה בע"מ, פ"ד מו(2) 749 (1992).

48 בש"א 869/93 דומני נ' כונס הנכסים הרשמי, פ"ד מז(1) 532 (1993).

49 ע"א 8993/04 פלונית נ' פלוני, בפשיטת רגל (פורסם בנבו, 20.9.2007).

50 רע"א 8010/09 אלאחד נ' נשר (פורסם בנבו, 30.6.2010).

סימן ח – הליכים על פי התקנות

סילוק על הסף – במקרים שבהם בית המשפט דוחה בקשה לסילוק על הסף, ומורה על בירור התובענה לגופה, יש לסווג את החלטתו כהחלטת ביניים המורה על המשך בירור התובענה ובהחלטות כאלה אין בית המשפט שלערעור נוטה להתערב, ובמיוחד לא ב"גלגול שלישי".⁵¹

החלטה המקבלת בקשה למחיקת תובענה מהווה "פסק דין" שסוגר את הטיפול בתיק.⁵²

הודעה לצד שלישי – החלטה המוחקת על הסף הודעה לצד שלישי הינה פסק דין.⁵³

החלטה המבטלת צו המצאה – החלטה המבטלת צו שהתיר המצאת כתב בידין אל מחוץ לתחום השיפוט היא "החלטה אחרת" ולא "פסק דין", והערעור הוא ברשות בלבד. מבחינת הנתבע הנמצא בחוץ לארץ, נסתיים לכאורה הקשר לתובענה, מאחר שהוא שוחרר מהחובה להגיש כתב הגנה וגם לא יחויב להתייצב לדיון. אולם עם ביטול צו המצאה, לא חדל הנתבע להיות בעל דין והתובענה נגדו עדיין תלויה ועומדת. לכאורה, אין גם מניעה שהתובע יעתור בהמשך להמצאה נוספת אל מחוץ לתחום השיפוט או יבצע המצאה בדרך אחרת.⁵⁴

בקשה לעיון חוזר – הדרך המתאימה לתקיפת החלטות של בתי המשפט אינה בדמות הגשת "בקשה לעיון חוזר", כל עוד לא חל שינוי נסיבות המצדיק את העיון מחדש. עם זאת כאשר לא חל שינוי נסיבות רשאית הערכאה שנתנה את ההחלטה הראשונה לשנותה, אולם זאת רק במקרים נדירים כאשר מתברר לבית המשפט כי החליט החלטה מוטעית.⁵⁵

החלטה בעניין עיכוב הליכים – החלטה לעכב הליכים (עקב קיומו של הסכם שיפוט להתדיינות בבית משפט זר) היא פסק דין, ויש עליה ערעור בזכות. כאשר החלטת בית המשפט כורכת ביטול ההמצאה אל מחוץ לתחום השיפוט עם עיכוב ההליכים, הרי ש"ההחלטה האחרת" "נבלעת" בפסק הדין וניתן לערער על השניים בזכות.⁵⁶

ערעור על החלטת הרשם – במקרה שבו נושא הבקשה הוא החלטתו של בית משפט מחוזי בערעור על החלטה אחרת של רשם, אשר אינה מסיימת את ההליך השיפוטי, על פי סעיף 96(ד) לחוק בתי המשפט, ניתנת ההחלטה לערעור ברשות.⁵⁷

החלטת רשם הדוחה בקשה להארכת מועד – דחיית בקשה להארכת מועד להגשת ערעור לבית המשפט המחוזי שהובילה גם למחיקת הערעור על ידי רשם היא בבחינת "החלטה אחרת" ולא "פסק

51 רע"א 7173/10 דושקין נ' זילכה (פורסם בנבו, 27.12.2010).

52 בש"א 3452/10 לעיל ה"ש 3.

53 רע"א 2903/09 אברהם נ' ברקוביץ (פורסם בנבו, 9.9.2009).

54 ע"א 430/85 סהר חברה לביטוח בע"מ נ' City Merchants Limited, פ"ד מא(1) 561 (1987).

55 רע"א 1574/11 שטראוס שיוק בע"מ נ' אורמן (פורסם בנבו, 14.7.2011).

56 ע"א 5666/94 סנקרי נ' Julius Blum G.M.B.H., פ"ד נ(4) 73 (1996).

57 רע"א 1102/04 וולך נ' עמירון סי.טי.אל. מימון והשקעות בע"מ (פורסם בנבו, 3.7.2005).

דין". אולם ככל החלטה אחרת של רשם בהתאם לסעיף 96(ב) לחוק בתי המשפט, הערעור עליה הוא בזכות לבית המשפט שבו מכהן הרשם.⁵⁸

סימן ט – הליכים לפי חיקוקים אחרים

החלטה בענייני ירושה – בחוק הירושה, התשכ"ה–1965 (סעיף 152) היו קיימות הוראות מיוחדות שקבעו מהן ההחלטות שניתן לערער עליהן בזכות ומהן האחרות שניתן לערער עליהן ברשות בלבד. ההוראות היו מצויות בחוק המהותי עצמו. בינתיים בוטל הסעיף הנ"ל בסעיף 17 לחוק בית המשפט לענייני משפחה, התשנ"ה–1995.

במקרה אחד החל הליך להתנהל בבית המשפט המחוזי בטרם הוסמך בית המשפט לענייני משפחה באותו מחוז לדרון בתובענות לפי חוק הירושה, ולפיכך הוחל סעיף 152 לחוק הנ"ל.⁵⁹ כאשר בית המשפט לענייני משפחה הכריע בשני הסעדים שנתבקשו: החליט על שחרור המבקש מתפקידו כמנהל עיזבון ופסק לו את שכרו, הרי שהחלטתו הייתה בבחינת "פסק דין" לגבי מנהל העיזבון, ומשכך – עמדה לו זכות ערעור והוא לא היה זקוק לרשות.⁶⁰

ערעור לעניין החלטה בנושא אגרה – החלטה שיפוטית בענייני אגרת בית המשפט נחשבת, באופן עקרוני, לפסק דין, באשר היא מסיימת את ההתדיינות בין הפרט לבין המדינה בנושא זה.⁶¹ עניינה של המדינה בתובענה (בהנחה שאינה נתבעת) מוגבל לסוגיית האגרה. ההחלטה בעניין מסיימת את ההליך בשאלת זכותה לכספי האגרה, ולפיכך מהווה "פסק דין" שההשגה עליו מוגשת לערכאת ערעור, בזכות, בסמוך לאחר נתינתו.⁶²

ככל שנוגע הדבר לתובע ולנתבע, יש לסווג החלטה בבקשה למתן פטור מאגרה כ"החלטה אחרת". פתרון זה מתיישב היטב עם שיקולי יעילות ועולה בקנה אחד, ולו חלקית, עם השאיפה ליצירת כללים פשוטים. אין באימוץ חלופה זו כדי להותיר תובע המבקש להשיג על החלטה הדוחה בקשה לפטור מאגרה וידיו על ראשו. אם ניתנה החלטה על ידי רשם, פתוחה הדרך להגשת ערעור בזכות לבית המשפט שבו מכהן הרשם. אם שופט הכריע בעניין התובע רשאי לבקש מערכאת הערעור רשות לערער בסמוך לאחר מתן החלטה.⁶³

במקרים שבהם המדינה נתבעת בתובענה חובשת המדינה שני "כובעים": האחד – גורם הזכאי לקבלת אגרה, האחר – נתבעת. במקרים כאלה תסווג החלטה כ"החלטה אחרת" אף לגביה.⁶⁴

ביזיון בית משפט – כאשר נדחת בקשה בהליך לפי פקודת ביזיון בית משפט על ידי בית משפט השלום, מגיש הבקשה רשאי להשיג על החלטה באמצעות בקשת רשות ערעור (אזרחי) לפני בית

58 רע"א 10640/04 גיא המוביל באשדוד בע"מ נ' סהר חברה לביטוח בע"מ, פ"ד נט(3) 189 (2005).
 59 רע"א 3920/02 היועץ המשפטי נ' מנהל עיזבון גורדון, פ"ד נו(1) 106 (2002).
 60 בע"מ 3390/04 גבאי נ' מורג, פ"ד נח(5) 913 (2004).
 61 ע"א 10537/03 הנהלת בתי המשפט נ' יש-גד תעשיות לחשתית (1993) בע"מ, פ"ד נט(1) 642 (2004).
 62 רע"א 8813/05 עמותת כמות נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 17.8.2006).
 63 ש.ם.
 64 ש.ם.

המשפט המחוזי. את החלטתה של ערכאת הערעור (בית המשפט המחוזי) ניתן לתקוף אך ורק ברשות ולא בזכות, בין שהערעור מתקבל בסופו של דבר ובין שהערעור נדחה (או שהבקשה לרשות ערעור נדחת). כאשר מתקבלת בקשה בעניין ביזיון בבית משפט השלום, קיימת זכות ערעור (פלילי) לבית המשפט המחוזי. תקיפת פסק דינה של ערכאת הערעור תיעשה באמצעות בקשת רשות ערעור.⁶⁵

הוצאה לפועל – בהיעדר הסדר ספציפי בחוק, חל סעיף 52(א) לחוק בתי המשפט, שלפיו "פסק דין של בית המשפט שלום ניתן לערעור לפני בית המשפט מחוזי". על כן לבעל דין, בהליך שהחל טרם תיקון סעיף 33 לחוק ההוצאה לפועל, התשכ"ז-1967 – עומדת זכות ערעור על פסק דין של בית משפט השלום, שניתן ביושבו כערכאת ערעור בזכות על החלטת רשם ההוצאה לפועל.⁶⁶

החלטת הבהרה לפי סעיף 12 לחוק ההוצאה לפועל – אין מניעה מלהשיג על דרך הערעור, על פסק דין המבהיר את פסק הדין המקורי, כאשר המערער, שהיה נכון להסכים עם פסק הדין על פי הפירוש שייחס לו מלכתחילה, אינו משלים עם הוראתו כפי שפורשה בהחלטת הבהרה. כשם שהייתה לו זכות ערעור על פסק הדין בנוסחו הראשוני, כך קמה לו זכות ערעור על ההבהרה המפרשת אותו.⁶⁷ בעל דין המוצא עצמו נפגע מהחלטת הבהרה שניתנה במסגרת סעיף 12 לחוק ההוצאה לפועל ראשי להגיש ערעור בזכות על ההחלטה; אין בעובדה כי בית המשפט סבר שפסק הדין אינו טעון הבהרה כדי להפוך את החלטתו ל"החלטה אחרת" שעליה לא ניתן להגיש ערעור בזכות.⁶⁸

קניין רוחני – סעד הצהרתי לעניין הפרת זכויות יוצרים – במקרה שבו ניתן סעד הצהרתי כי הנתבעים הפרו את זכויות היוצרים של התובע, והדיון לעניין התרופות נקבע למועד אחר, הרי שהסיווג הנכון להחלטת בית המשפט המחוזי לעניין זכות הערעור הוא כ"החלטה אחרת". שלושה טעמים מצטברים לכך: ראשית, הקביעה בדבר הפרת זכויות יוצרים אינה בגדר סעד עצמאי העומד על רגליו שלו; שנית, הקביעה אינה קביעה אופרטיבית מידית; שלישית, הקביעה במהותה נועדה לשמש כשלב ראשון בדרך לקביעת הסעד הסופי.⁶⁹

ענייני פטנטים – ניתן לערער מכוח זכות ערעור בלתי מסויגת. על החלטתו של רשם הפטנטים, על פי חוק הפטנטים, התשכ"ז-1967.⁷⁰

מנהל מס ערך מוסף – פנייה לבית המשפט המחוזי ב"ערעור" על החלטתו של מנהל המכס ומס ערך מוסף, נחשבת כתובענה המוגשת לערכאה ראשונה. מכאן, שקיימת זכות ערעור לבית המשפט העליון על החלטת בית המשפט המחוזי, ואין נדרשת רשות ערעור.⁷¹

65 ע"פ 4793/05 נבון נ' עצמון (פורסם בנבו, 6.2.2007).

66 רע"א 1853/12 אבניאל נ' פולק (פורסם בנבו, 28.2.2013).

67 ע"א 7024/97 עדיקה נ' תמיר, פ"ד נד(5) 826 (2000).

68 בש"א 2076/18 פיוטרקובסקי נ' ארנון (פורסם בנבו, 16.5.2018).

69 ע"א 4540/04 מט"ח המרכז לטכנולוגיה חינוכית נ' אורבוך (פורסם בנבו, 14.9.2006).

70 רע"א 886/93 Eli Lilly and Company נ' טבע תעשיות פרמצבטיות בע"מ, פ"ד מז(2) 105 (1993).

71 רע"א 3641/94 ביטוח חקלאי, אגודה שתופית מרכזית בע"מ נ' מנהל המכס, פ"ד מט(3) 657 (1995).

שכר כונס נכסים – על החלטה הקובעת את שכרו של כונס נכסים ניתן לערער בזכות. אפילו שבענייני הכינוס נותרו לדיון נושאים נוספים אחרים, הרי בנושא הצר, שעניינו שכר הכונס, נסתיים הדיון והחלטה זו הכריעה סופית בהליך.⁷²

הלכה זו חלה גם על מפרק זמני, המערער בעניין ביטול הפירוק והוצאות הפירוק הזמני.⁷³ אולם ההלכה לא תחול על החלטה בעניין שכרו של עד, שהרי עד אינו בעל דין.⁷⁴

הגבלים עסקיים – פרשנותו של סעיף 39 לחוק התחרות הכלכלית, התשמ"ח–1988, היא כזו שלפיה הסעיף אינו מאפשר הגשתו של ערעור שבזכות או ערעור שברשות על החלטת בית הדין להגבלים עסקיים אשר מהווה "החלטה אחרת" ושאינה מהווה "פסק דין".⁷⁵

חוזים אחידים – התיבה "החלטת בית הדין" שבסעיף 10 לחוק החוזים האחידים, התשמ"ג–1982, מכוונת אך ורק להחלטות סופיות של בית הדין ולא להחלטות ביניים. על החלטות ביניים של בית הדין ניתן להשיג בדרך של הגשת בקשה לרשות ערעור לבית המשפט העליון.⁷⁶

פקודת הרופאים – ההליך הנכון להשגה על פסק דין של בית המשפט המחוזי בערעור על החלטות שר הבריאות לפי סעיף 41 לפקודת הרופאים [נוסח חדש], התשל"ז–1976, המתקבלות על בסיס המלצות וועדה, הינו בקשת רשות ערעור לבית המשפט העליון.⁷⁷

בית המשפט לעניינים מינהליים – החלטתו של בית המשפט לעניינים מינהליים לגבי מחיקה על הסף אינה נכנסת לגדר "החלטה אחרת", כהגדרתה בסעיף 12 לחוק בתי המשפט לעניינים מינהליים, התש"ס–2000.⁷⁸

סימן י – פסק דין חלקי ו"החלטה אחרת"

ההבחנה בין "פסק דין" לבין "החלטה אחרת" היא זו הנוהגת גם בין "פסק דין חלקי" לבין "החלטה אחרת", בשנייה המחויבים. אם סעד מסוים בתביעה מגיע אל פתרונו באופן מוחלט, הוא ניתן לערעור בזכות, כאילו הוא פסק דין מלא לכל עניין ודבר. אולם, כלל זה יחול רק אם ההחלטה היא אכן בבחינת "פסק דין חלקי", תהא כותרתה של ההחלטה אשר תהא. יש שהחלטתו של בית המשפט מכונה "פסק דין חלקי" למרות היותה "החלטה" בלבד.⁷⁹

- 72 ע"א 621/83 בנק לאומי לישראל בע"מ נ' כונס הנכסים של חברת בני דן, קבלני הנדסה ימית, פ"ד מא(2) 660 (1987). לדרכי הערעור על החלטה בעניין קביעת שכר טרחתו של כונס נכסים ראו ע"א 2817/91 מימון נ' שאולי, פ"ד מז(1) 152 (1993).
- 73 ע"א 1205/93 בנק המזרחי המאוחד בע"מ נ' מ.ל.ת. מבנים לתעשייה בע"מ, פ"ד מז(2) 26 (1993).
- 74 ע"א 453/81 קלזנר נ' עמל הנגב בע"מ, פ"ד לו(4) 225 (1982). ראו הבחנה בין שני המקרים (מפרק זמני או כונס נכסים לעומת עד) בעניין בש"א 1205/93, לעיל ה"ש 73.
- 75 ע"א 10079/08 אקו"ם בע"מ נ' הממונה על ההגבלים העסקיים (פורסם בנבו, 4.5.2009).
- 76 ע"א 3977/07 מדינת ישראל נ' גרנות, אגודה שיתופית חקלאית מרכזית בע"מ (פורסם בנבו, 18.5.2008).
- 77 ע"א 9312/08 גולדנברג נ' שר הבריאות (פורסם בנבו, 9.11.2008).
- 78 בר"מ 10999/02 קבוצת ברן בע"מ נ' מקורות חברת מים בע"מ, פ"ד נז(3) 187 (2003).
- 79 ע"א 3071/91 ג'ברין נ' ג'ברין, פ"ד מז(3) 361 (1993).

מערער, המבקש לערער על "פסק דין חלקי", יעשה זאת בתוך המועד הקבוע בתקנות להגשת ערעור. לעניין זה אין הבדל בין פסק דין חלקי לבין פסק דין סופי.⁸⁰

חיוב בתשלום שיקים – חיוב בתשלום הסכומים הנקובים בשני שיקים היווה "פסק דין חלקי". לכן, לשם תקיפת הכרעה זו, היה מקום להגיש ערעור ולא לנסות לתקפו במסגרת הערעור על פסק הדין הסופי.⁸¹

זכויות במקרקעין – החלטה אינה יכולה לעמוד לעצמה כפסק דין חלקי בשאלת זכויות צדדים במקרקעין, כאשר חסר בה החלק האופרטיבי, דהיינו, הצייווי המשפטי.⁸²

תביעת בנק – בעניין אחד הכתיר בית המשפט את החלטתו במילים "פסק דין חלקי", אולם למעשה לא נתן סעד כלשהו בהחלטתו זו. הסעד היחיד שאותו תבע הבנק בכתב תביעתו היה סעד כספי, אך במה שכוונה "פסק דין חלקי" לא נפסק סכום כלשהו לטובת הבנק.⁸³

מועד יחסי "ידועים בציבור" – בעניין אחד החלטת בית המשפט לענייני משפחה בעניין מועד תחילתם של יחסי "ידועים בציבור" הוכתרה כפסק דין חלקי. ככל הנראה, מטעם זה דן בה בית משפט המחוזי כבערעור, אך היה מקום לסווגה כהחלטה, שכן מדובר בשלב ביניים והדיון בסכסוך לא הסתיים. במקרה זה, ההחלטה הייתה נדבך ראשון בדרך לסעד שביקשה המשיבה, כאשר לפני בית משפט לענייני משפחה היו עדיין תלויות סוגיות אחדות. לפיכך, הדרך להשגה הייתה צריכה להיות בהגשת בקשה לרשות ערעור לבית המשפט המחוזי.⁸⁴

סימן יא – ערעור על "החלטה אחרת" במסגרת ערעור על פסק הדין

עקרונות – בעל דין אינו חייב לבקש רשות ערעור על החלטה שניתנה לחובתו במהלך המשפט. הוא ראוי לשמור על זכותו לערער עליה במסגרת ערעור על פסק הדין, בתום ההליך. בנדון זה דנה תקנה 411 לתקנות התשמ"ד, שכותרתה "השגה על החלטות שאינן פסק דין".⁸⁵ אולם החלטה שלא לעכב הליכים, במסגרת בקשה לפי סעיף 5 לחוק הבוררות, התשכ"ח-1968, אין להרשות לערער עליה לאחר מתן פסק הדין ויש למחות עליה מיד.⁸⁶ להלן נוסח התקנה:

- 80 ע"א 1618/92 אבו נ' רשות הפיתוח, פ"ד מז(3) 839 (1993).
- 81 ע"א 507/85 פנון נ' שטראוס חברה לשיווק (חש"ל) בע"מ, פ"ד מג(1) 106 (1989).
- 82 בש"א 2714/95 שחר נ' דוגה, פ"ד נ(1) 32 (1996).
- 83 ע"א 897/79 בנק לאומי לישראל בע"מ נ' רם בע"מ, פ"ד לה(1) 352 (1980). בעניין אחר התקשו לסווג את החלטתו של בית המשפט המחוזי כ"פסק דין חלקי" או כ"החלטה אחרת". ראו ע"א 674/83 דניאלסה חברה זרה נ' ס.א. "גד-שט" שותפות לבניין ולהשקעות, פ"ד מא(4) 113 (1987).
- 84 בע"מ 4832/06 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 27.9.2006).
- 85 ראו מיכאיל קרייני "תקנה 411 לתקנות סדר האזרחי: גבולות כבישת אופציית הערעור על החלטות ביניים" משפטים כט 139 (1998).
- 86 ע"א 205/87 ס.מ.ל סוכנות לביטוח בע"מ נ' מגדל חברה לביטוח בע"מ, פ"ד מג(4) 680 (1989). ואכן, התקנה תוקנה בתקנות סדר הדין האזרחי (תיקון), התש"ן-1990.

411. לא ערער בעל דין על החלטה שאינה פסק דין והיא ניתנת לערעור ברשות בלבד, אין בכך כדי לפגוע בזכותו להשיג על אותה החלטה בבואו לערער על פסק הדין במשפט. האמור בתקנה זו לא יחול על החלטה לפי סעיף 5 לחוק הבוררות, תשכ"ח-1968.

תקנה 150 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) שכותרתה "השגה על החלטות שאינן פסק דין" מתייחסת לנושא זה בדרך הבאה –

לא ערער בעל דין על החלטה שאינה פסק דין והיא ניתנת לערעור ברשות בלבד, או שביקש רשות לערער עליה והבקשה נדחתה בלא שניתנה רשות ערעור, אין בכך כדי לפגוע בזכותו להשיג על אותה החלטה בבואו לערער על פסק הדין במשפט; על החלטה בעניין סמכות מקומית או על החלטה לפי סעיפים 5 או 6 לחוק הבוררות שבעל הדין מבקש להשיג עליה, יש להגיש בקשת רשות ערעור.

בעבר הוחלט שכאשר ניצל בעל הדין את זכותו לבקש רשות ערעור על החלטה שאינה פסק דין, ובקשתו סורבה, הוא מיצה את זכותו לעניין זה ואין הוא רשאי לערער עליה במסגרת הערעור על פסק הדין הסופי.⁸⁷ אולם ההלכה התעדכנה, וכיום נוהגת ההלכה שלפיה מי שביקש רשות ערעור על החלטה אחרת, ובקשתו לא נענתה ועל כן נמנע ממנו לערער, כמוהו כמי ש"לא ערער". לפיכך, על פי לשון התקנה, בעל דין שהגיש בקשה לרשות ערעור וזו נדחתה, אף אם נעשתה מנימוקים לגוף העניין, יהיה רשאי להשיג על אותה החלטה בבואו לערער על פסק הדין.⁸⁸ אפילו נדחתה הבקשה לרשות ערעור על "החלטה אחרת" ניתן לערער עליה במסגרת פסק הדין.⁸⁹

כאשר ניתן כבר פסק דין בתיק העיקרי בערכאה הדיונית, בעוד שערעור הביניים על החלטת הביניים טרם נדון, הרי שבמקרה כזה "נעלם כמו מעצמו" ערעור הביניים על החלטת הביניים.⁹⁰ התקנה אינה חלה על הדיון בבית המשפט לתביעות קטנות.⁹¹ התקנה אינה מסדירה הגשת ערעור על החלטות הניתנות לאחר פסק דין.⁹²

מקרים מהפסיקה

הפקעה – הכרעה בשאלת הזכאות לפיצויים בהליכי הפקעה, כשאלה מקדמית בעניין גובה הפיצויים, מהווה החלטה אחרת; על כן היא ניתנת לערעור ברשות בלבד או במסגרת הערעור הכולל על פסק הדין. כאשר הוגש ערעור ללא רשות לגבי השאלה המקדמית, יכול הפגם להירפא אם ההליך בבית

87 ע"א 339/86 ארל אורינט שפינג קומפני נ' או.טי.סי. אויל טריידינג קומפני, פ"ד מב(1) 506 (1988).

88 רע"א 5834/03 אריה חברה לביטוח בע"מ נ' חאדר, פ"ד נח(1) 854 (2003).

89 רע"א 4385/04 פרוך נ' בית החולים מקאסד (פורסם בנבו, 21.8.2007).

90 ע"א 476/90 מיטב הנדסה בע"מ נ' מדינת ישראל, פ"ד מו(4) 411 (1992).

91 רע"א 292/93 סרבוז נ' ע' אופק בע"מ, פ"ד מח(3) 177 (1994).

92 בש"א 7697/95, לעיל ה"ש 9.

המשפט קמא הסתיים בינתיים והוגש ערעור גם על גובה הפיצויים שנפסקו, ואין מניעה ששני העניינים יידונו כאחד.⁹³

פסלות שופט – אין מקום לטענה כי ניתן לערער על החלטת שופט שלא לפסול את עצמו מלדון בתיק, במסגרת הערעור על פסק הדין. מדובר בהחלטה הניתנת לערעור בזכות לפי סעיף 77(ג) לחוק בתי המשפט ולכן אין רלוונטיות לתקנה.⁹⁴

מכרזים – בתובענה בנושא מכרזים זכאי בעל דין לערער על החלטת ביניים, לעניין הדרישה להשלמת הערבות, במסגרת הערעור על פסק הדין.⁹⁵

סימן יב – החלטה או פסק דין בענייני בוררות

הצורך ברשות ערעור – החלטת בית המשפט לפי חוק הבוררות, ניתנת לערעור ברשות. על פי סעיף 38 לחוק הבוררות, יש להצטייד ברשות ערעור, בין שמדובר ב"פסק דין" ובין שמדובר ב"החלטה אחרת". סעיף 38 לחוק הבוררות חל בין שמדובר בהחלטה המכריעה באופן סופי בתובענה ובין שמדובר ב"החלטה אחרת".⁹⁶

בעניין אחד החלטת בית המשפט המחוזי כרכה בחובה הן ביטול היתר המצאה אל מחוץ לתחום והן עיכוב הליכים בשל סעיף בוררות. בהנחה שהחלטת בית המשפט המחוזי אומנם מתייחסת לשתי הבקשות גם יחד, הרי שקמה לה לכאורה זכות ערעור.⁹⁷

לא נתקבלה הטענה באשר למשמעותו של סעיף 29 לחוק הבוררות, הקובע כי צדדים להסכם בוררות, אשר התנו שעל הבורר לפסוק בהתאם לדין, רשאים להסכים כי ניתן לערער על פסק הבוררות אם נפלה בו טעות יסודית ביישום הדין אשר יש בה כדי לגרום לעיוות דין, ולפיה יש בסעיף זה כדי להרחיב את תחולת סעיף 24 לחוק.⁹⁸

החלטות שלא על פי חוק הבוררות – פרישתו של הביטוי "החלטה של בית המשפט לפי חוק זה" אשר בסעיף 38 לחוק הבוררות, הינה רחבה וחובקת עניינים שונים ומגוונים של בוררות. זאת, אף שהליכים בגינם לא הוגדרו במפורש בחוק, וסדר הדין שעל פיו הם נדונים הוא סדר דין רגיל. על כן, סעיף 38 לחוק חל הן על פסקי דין של בית המשפט, הניתנים בהליכים המוגדרים במפורש בחוק, והן על פסקי דין בעניינים אחרים של בוררות שאינם בגדר הליכים כאלה, אך הם כפופים להסדר המשפטי המהותי

93 ע"א 977/91 הוועדה המקומית לתכנון ולבנייה, ירושלים נ' נוסייבה, פ"ד מו(5) 758 (1992).

94 רע"א 6231/05 קנמוני נ' בנק פועלי ישראל בע"מ (פורסם בנבו, 11.9.2005).

95 ע"א 3744/94 אבן הבונים בע"מ נ' ארבל הנדסה וקבלנות (1984), פ"ד נ(5) 59 (1996).

96 בש"א 7457/10 ש.י. מובילי מרחבים בע"מ נ' משואות יצחק מושב שיתופי להתיישבות (פורסם בנבו,

1.11.2010); אורי גורן בוררות 459 (2018).

97 רע"א 2901/10 ווטאירפול הנדסה בע"מ נ' Ceneral Electric (פורסם בנבו, 7.6.2010).

98 רע"א 749/10 אבר-חצירא נ' חודדי (פורסם בנבו, 4.8.2010).

של החוק. הסעיף חל הן על הליכים שקדמו למתן פסק הבוררות והן על הליכים לאחר שניתן – הכול בהתאם לעניין.⁹⁹

החלטה בהליכי בוררות כוללת גם ענייני בוררות הקשורים בקשר ענייני והדוק לחוק הבוררות, בין שההליך שבגדרו ניתנה ההחלטה מעוגן במפורש בחוק הבוררות ובין שלא. פרשנות זו תואמת את המגמה לחיזוק מוסד הבוררות, לייעולו ולהגבלת התערבות בית המשפט בו.¹⁰⁰

לשוננו של סעיף 38 לחוק הבוררות אינה מעידה על היקף פרישתו והיא חובקת אף הליכים שלא הוגדרו במפורש בחוק הבוררות, וסדר הדין שעל פיו הם נדונים הוא סדר דין רגיל.¹⁰¹ פרשנות זו של הוראת סעיף 38 חלה לא רק על החלטות בענייני בוררות המנויים במפורש בחוק, אלא גם על "החלטות חיצוניות" הנוגעות בענייני בוררות אך נדונות במסגרת תובענה עצמאית שהוגשה בסדר דין רגיל.¹⁰²

לסעיף 38 לחוק הבוררות ניתנה פרשנות מרחיבה, שלפיה לא המסגרת הדיונית היא הקובעת לצורך תחולתו ואף לא הדין המהותי החל על הסוגיה, כי אם עוצמת הזיקה העניינית שבין ההליך הנדון לבין מוסד הבוררות.¹⁰³

כאשר נשזרו בהמרצת הפתיחה טענות ועילות (חלופיות) מחוק הבוררות, בעל דין הבוחר להשתית את בקשתו, בין היתר, על עילת ביטול לפי חוק הבוררות – אינו יכול לאחר מכן לפתור עצמו מההשלכות שיש לבחירתו מבחינת תחולתה האפשרית של הוראת סעיף 38 לחוק.¹⁰⁴

שיקולי בית המשפט – רשות ערעור על פסק דין, שניתן בבקשה לאשר פסק בוררות או לבטלו, אינה ניתנת על דרך השגרה, אלא רק במקרים שבהם עומדת להכרעה שאלה בעלת היבט עקרוני-כללי. על ההתערבות השיפוטית בפסק הבוררות להיות צרה ומוגבלת לעילות שהוגדרו בחוק, שאותן יש ליישם בזהירות ועל דרך של פירוש דווקני, במגמה לתת תוקף לפסק הבוררות ולא לבטלו.¹⁰⁵ בקשות רשות ערעור בענייני בוררות ניתנות אך בנסיבות מיוחדות, במקום שבו עולה שאלה בעלת חשיבות משפטית או ציבורית מיוחדת.¹⁰⁶

ערעור על החלטה לאשר פסק בוררות חוץ הוא ערעור ברשות.¹⁰⁷

- 99 ע"א 4886/00 גרוס נ' קידר, פ"ד נז(5) 933 (2003). ראו גם ע"א 4777/04 דן נ' ל.נ. חממות טכנולוגיות בע"מ, פ"ד נח(6) 680 (2004).
- 100 בש"א 4936/06 ארוך נ' כלל פיננסים בע"מ (פורסם בנבו, 25.9.2006).
- 101 בש"א 1938/06 כלל פיננסים בע"מ נ' ארוך (פורסם בנבו, 22.5.2006).
- 102 רע"א 169/10 באבאזדה נ' באבאזדה (פורסם בנבו, 28.3.2010).
- 103 ע"א 1196/11 בן שמן מושב עובדים להתיישבות חקלאית שיתופית בע"מ נ' פישלר (פורסם בנבו, 4.5.2011). יישום לעניין זה מוביל למסקנה כי הערעור על פסק הדין נשוא ההליך, טעון רשות בהתאם להסדר הקבוע בסעיף 38 לחוק הבוררות.
- 104 ע"א 3931/10 גני עינב (בניה מעולה) בע"מ נ' בן דוד (פורסם בנבו, 2.11.2010).
- 105 רע"א 5991/02 גוירצמן נ' פריד, פ"ד נט(5) 1 (2004); רע"א 8914/05 עזריאל, מושב עובדים להתיישבות חקלאית שיתופית בע"מ נ' שרעבי (פורסם בנבו, 8.10.2007). הלכה זו חלה גם על פסק משקם.
- 106 רע"א 11667/05 מימי מבואות ירושלים, אגודה חקלאית מרכזית שיתופית בע"מ (בפירוק) נ' כהן (פורסם בנבו, 17.10.2007); רע"א 7973/06 בנק הפועלים בע"מ נ' דגני, כונס (פורסם בנבו, 16.4.2007); רע"א 8502/06 גולן נ' גן יאשיה מושב עובדים של חיילים משוחררים להתיישבות חקלאית שיתופית (פורסם בנבו, 12.10.2009). כלל זה חל בדומה גם על בקשות לביטול פסקי משקם המתבררות על פי חוק הבוררות, בשינויים המתחייבים, מכוחו של סעיף 28 לחוק ההסדרים במגזר החקלאי המשפחתי.
- 107 ע"א 11322/04 The State Property Fund of Ukraine נ' TMR Energy (פורסם בנבו, 13.7.2005).

שער עשרים ושישה – עיכוב ביצוע

פרק א – עיכוב ביצוע פסק דין

– עקרונות ההליך	– סימן א
– עיכוב ביצוע – מהו?	– סימן ב
– ההליך הדיוני בבקשה לעיכוב ביצוע	– סימן ג
– שיקולי בית המשפט	– סימן ד
– מימוש בטוחות	– סימן ה
– נושאים דיוניים נוספים	– סימן ו
– סוגי מקרים	– סימן ז
– בתי משפט לעניינים מינהליים	– סימן ח

סימן א – עקרונות ההליך

במימוש החלטות שיפוטיות העיקרון הוא כי הזוכה בדין זכאי לקבל לידיו את פירות זכייתו מיד עם הינתן ההחלטה המזכה. כלל זה מוצא את ביטויו בתקנה 466 לתקנות התשמ"ד, הקובעת כי הגשת ערעור לא תעכב את ביצוע ההחלטה שעליה מערערים.¹
וכך נקבע גם בתקנה 145 לתקנות החדשות:

(א) הגשת ערעור לא תעכב את ביצוע ההחלטה שעליה מערערים.

פסק הדין חורץ בשלב זה את הדין ויש צורך בטעם מיוחד כדי שבית המשפט שלערעור ימנע בעד מי שזכה בדין את ההנאה מפרי הזכייה.²

ההסדר בקשר לעיכוב ביצוע מורה מחד גיסא על מימוש מידי של ההחלטה המזכה. מאידך גיסא הוא מאפשר עיכוב ביצוע במקרים ובתנאים מתאימים לפי שיקול דעת בית המשפט, על פי כללים מנחים שנקבעו בתקנות ובפסיקה. בדרך זו נשמר האיזון בין זכותו של אדם לממש את זכייתו מצד אחד, לבין השמירה על האינטרס של החייב שהגיש ערעור שלא לעמוד לפני שוקת שבורה אם יזכה בערעורו מצד אחר.³

קודם להגשת ערעור/בקשת רשות ערעור, בהליך אזרחי, רשאי בעל דין לפנות אל הערכאה הדיונית בבקשות לעיכוב ביצוע ולמתן סעדים זמניים לתקופת הערעור. עשה כן, לא תישמענה השגותיו אלא במסגרת בקשת רשות ערעור. לעומת זאת, ככל שעתר לעיכוב ביצוע קצר מועד או למתן סעדים ארעיים בלבד, לצורך הבאת בקשותיו לפני ערכאת הערעור, הרי שזו תידרש לטענותיו כבמסגרת של "גלגול" ראשון.⁴

לא ניתן לבקש עיכוב ביצוע של פסק דין הדוחה תובענה או אינו כולל בחובו סעד אופרטיבי כלשהו.⁵

אין אפשרות להגיש בקשת עיכוב ביצוע "מקורית" לערכאת הערעור, באופן המתעלם מקיומה של החלטה שיפוטית תקפה; במקרה אחד, בית המשפט קמא דן בבקשת המשיבים לעיכוב ביצוע כבקשה "מקורית" וקבע תנאים לעיכוב פנימי המשיבים מהדירה בתנאים מקלים. בנסיבות אלה יש לראות בבקשה ככזו המוגשת "בגלגול שלישי", אשר אין מקום להיעתר לה בנסיבות העניין.⁶
בית המשפט דחה בקשה לעכב את ביצוע החלטת בית המשפט לענייני משפחה שהורתה על העברת אמו של המבקש מביתה למוסד סיעודי.⁷

1 בג"ץ 5580/98 סופר נ' שר העבודה, פ"ד נד(4) 319 (2000).

2 בש"א 2966/96 עטיה נ' עיריית תל-אביב-יפו, פ"ד נ(1) 668 (1996).

3 בג"ץ 5580/98, לעיל ה"ש 1.

4 ע"א 2631/15 הראל חברה לביטוח בע"מ נ' מסארה (פורסם בנבו, 17.6.2015).

5 ע"א 7909/16 סיף מתכות בע"מ נ' הממונה האזורי אגף המכס ומע"מ (פורסם בנבו, 21.11.2016).

6 רע"א 7325/16 אליהו נ' שירי (פורסם בנבו, 29.11.2016).

7 בע"מ 9569/16 פלוני נ' החסויים (פורסם בנבו, 18.12.2016).

עיכוב מטעם גוף ציבורי – כאשר מי שמבקש את עיכוב הביצוע הוא גוף ציבורי המופקד על שמירת האינטרס הציבורי – יש מקום להתחשב גם בנוק העלול להיגרם לצדדים שלישיים או לכלל הציבור, כתוצאה מהחלטה לדחות בקשה לעיכוב ביצוע של פסק הדין.⁸ כאשר מי שמבקש עיכוב ביצוע פסק דין הוא גוף ציבורי המופקד על שמירת האינטרס הציבורי, בית המשפט רשאי לשקול גם בגדר "מאזן הנוחות" את האינטרס הציבורי ואינטרסים של צדדים שלישיים.⁹

ריבית לתקופת עיכוב – עיכוב ביצוע פסק דין במהלך ערעור מעכב גם את הוספת ריבית הפיגורים על הסכום לתשלום שנפסק, וזאת עד למועד מתן פסק הדין בערעור.¹⁰ המשמעות של עיכוב ביצוע פסק הדין היא כי מועד הוצאת פסק הדין מן הכוח אל הפועל הוקפא ונדחה למועד אחר. דחייה זו מעבירה יחד עם העברת מועד הביצוע אף את מועד התווספות ריבית הפיגורים על החוב לאותו מועד נדחה אחר.¹¹

עיכוב ביצוע פסקי דין כספיים; עיכוב ביצוע פסקי דין בענייני מקרקעין ועסקיים; עיכוב ביצוע דיני דיני חברות; עיכוב ביצוע העברת מידע – ראו להלן סימנים נפרדים.

סימן ב – עיכוב ביצוע – מהו ?

תקנה 470 לתקנות התשמ"ד קבעה כי המונח "עיכוב ביצוע" כמשמעו באותו סימן כולל: עיכוב פעולות הוצאה לפועל; עיכוב ביצוע בכל דרך אחרת והתליית פעולתה של החלטה. המונח "עיכוב ביצוע" כולל אפוא כל דרך של הוצאה מן הכוח אל הפועל של החלטה שעליה הוגש הערעור. כך ניתן לעכב את ביצועם של פסקי דין שאינם מבוצעים כלל על ידי לשכת ההוצאה לפועל, כגון צווי מניעה וצווי אכיפה וכן צו ירושה או צו פירוק ואפילו צו הצהרת. המשך הליכי הוצאה לפועל לא ייחשב כנוק בלתי הפיך. על כן, אין לקבל את הטענה כי אי-היענות לבקשה תסתום את הגולל על הערעור.¹² הכלל כי הגשת ערעור אינה מעכבת את ביצוע החלטה אשר עליה מערערים, מיושם הן באשר לדרך הביצוע הראשית – היא מערכת ההוצאה לפועל – והן באשר לדרך הביצוע השנייה, היא ההוצאה לפועל מן היושר.¹³

- 8 ע"א 1900/13 המועצה האזורית רמת נגב נ' עמישב נחום (פורסם בנבו, 5.5.2013). בנוסף ניתן לסמוך על כך שיהא בידי אותו גוף ציבורי לשלם את חובו אם יפסיד בערעור.
- 9 ע"מ 9352/16 ועדת הערר המחוזית לתכנון ובנייה נ' אלבר ציי רכב בע"מ (פורסם בנבו, 22.12.2016).
- 10 רע"א 369/10 אוהיון נ' חממי (פורסם בנבו, 30.5.2009).
- 11 רע"א 7777/09 בראנץ נ' כנפי (פורסם בנבו, 7.1.2013).
- 12 ע"א 2925/08 בר-אדם נ' כונס הנכסים הרשמי (פורסם בנבו, 3.4.2008).
- 13 רע"א 5222/04 פישר נ' יוכמן, פ"ד נט(3) 481 (2004). עם זאת, היותו של פסק הדין נתון לערעור מהווה שיקול חשוב בין יתר השיקולים שעל בית המשפט להביא בחשבון במסגרת החלטתו בעניין מינוי כונס נכסים.

בקשה לעיכוב פועלו של עיקול, כשהעיקול מוטל מטעמו של בעל דין לשם מימוש זכויותיו על פי פסק דין, נופלת בגדר בקשה ל"עיכוב ביצוע".¹⁴

החלטה בעניין עיכוב ביצוע פסק דין, שערכה חלק מהסכום הפסוק, דוחה את "מועד הפירעון" למועד מתן פסק הדין בערעור.¹⁵

גם כאשר מדובר בבקשה לעיכוב ביצוע צו כינוס נכסים יש להוכיח שאם לא יעוכב פסק הדין לא יהא ניתן להשיב את מצב הדברים לקדמותו, היה והערעור יתקבל.¹⁶

סימן ג – ההליך הדיוני בבקשה לעיכוב ביצוע

בעניין זה חלה תקנה 467 לתקנות התשמ"ד, כפי שתוקנה בשנת התשע"ג, הקובעת:¹⁷

(א) בית המשפט רשאי להורות על עיכוב ביצועה של החלטה שנתן, וכן על מתן סעד זמני בנוגע להחלטה כאמור, למועד שיקבע ובתנאים שייראו לו, והוא כל עוד לא הוגשו ערעור או בקשת רשות לערער; בקשה למתן סעד לפי תקנה זו אפשר שתידון בלא מתן הודעה עליה, אם הוגשה מיד לאחר שימוע ההחלטה.

(ב) הוגש ערעור או בקשת רשות לערער, רשאי בית המשפט שלערעור להורות על עיכוב ביצועה של החלטה שהיא נושא ערעור או נושא בקשת רשות לערער, וכן על מתן סעד זמני בנוגע להחלטה כאמור, למועד שיקבע ובתנאים שייראו לו.

(ג) בית המשפט רשאי לצוות על מתן סעד או על עיכוב ביצוע לפי תקנה זו בתנאים שייראו לו, לרבות מתן ערובה מאת המבקש להבטחת נזק העלול להיגרם בשל הצו.

לפי נוסחה הנ"ל של תקנה 467 לתקנות התשמ"ד, לבית המשפט שלערעור יש סמכות כללית ובלעדית להורות על עיכוב ביצוע ההחלטה מושא הערעור או בקשת רשות לערער, שהוגשו ועומדים לפניו.¹⁸ בעקבות התיקון שנערך בתקנות, הסמכות לעכב את ביצועו של פסק דין שטרם הוגש עליו ערעור נתונה לערכאה הדיונית, ורק לאחר הגשת הערעור מסורה סמכות זו לידי ערכאת הערעור.¹⁹ וכך נקבע בתקנה 145 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט):

(ב) בית המשפט רשאי להורות על עיכוב ביצועה של החלטה שנתן, וכן על מתן סעד זמני בנוגע להחלטה כאמור, בתנאים שייראו לו, וזאת כל עוד לא הוגש ערעור במועד

14 בש"א 6801/95 הליליס בע"מ נ' מנהל המכס והמע"מ, פ"ד מט(3) 258 (1995).

15 רע"א 5420/07 דמארי נ' צוות ברקוביץ מאגרי בנייה בע"מ (פורסם בנבו, 4.3.2008).

16 ע"א 2766/15 פרגון נ' בנק לאומי לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 6.5.2015). המבקשת כלל לא הסבירה, מעבר לטענות בעלמא, כיצד ובאיזה אופן יגרם לה נזק בלתי הפיך במידה ולא יעוכב ביצוע ההחלטה.

17 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון), התשע"ג-2013, ק"ת 868, מיום 12.3.2013.

18 ע"א 9060/11 בנק לאומי לישראל בע"מ נ' ארנברג (פורסם בנבו, 17.4.2013).

19 רע"א 3779/13 יעקובי נ' תעשה (פורסם בנבו, 28.7.2013) (בעקבות תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון), התשע"ג-2013).

הגשת הבקשה לעיכוב ביצוע; בקשה לפי תקנה זו אפשר שתידון בעל פה אם התבקשה במועד הדין, מיד לאחר שימוע ההחלטה.

(ג) הוגש ערעור, רשאי בית המשפט שלערעור להורות על עיכוב ביצועה של החלטה שעליה מערערים וכן על מתן סעד זמני בנוגע להחלטה כאמור, בתנאים שייראו לו.

יש לנהוג איפוק בהפעלת רשות הערעור בהחלטות בדבר עיכוב ביצוע, כדי שלא להציפו עד כדי טביעה, ולהגבילו בעיקר למקרים של טעות קשה וגרימת עוול.²⁰ אומנם אין חובה שבקשה לעיכוב ביצוע תגובה בתצהיר, אך בפסיקה הובע הצורך לצרף הוכחות וראיות לטענות בדבר פגיעה צפויה בשל ביצוע פסק הדין, והוכחות באשר לנזק שייגרם למבקש לנוכח הביצוע, למצער ביחס לנזק שייגרם למשיבים בעקבות אי-ביצועו.²¹ ברגיל אין מקום להידרש לבקשה לעיכוב ביצוע או לסעד זמני בטרם צירופה של התחייבות עצמית.²²

כאשר מוגשת לערכאה המבררת בקשה לעיכוב ביצוע פסק דינה עד להכרעה בערעור, להבדיל מדחיית בקשת עיכוב ביצוע קצרה עד להגשת הערעור, ובקשה זו נדחית – הדרך היחידה הפתוחה בפניו של המבקש היא הגשת בקשת רשות ערעור על החלטה זו ולא הגשה של בקשה מקורית חדשה לעיכוב ביצוע פסק הדין.²³

שיהוי בהגשת הבקשה – בעניין אחד בית המשפט המחוזי דחה בקשה לעיכוב ביצוע פסק הדין אך ציווה על עיכוב ביצוע של 14 ימים כצו ארעי על מנת לאפשר למבקש לעתור לעיכוב ביצוע לבית משפט העליון. המבקש השתהה 12 ימים לפני שהגיש בקשה זו, בהותירו לבית המשפט יומיים בלבד למתן החלטה טרם פקיעת הצו הארעי. מפאת השתהותו אף הוגשה הבקשה במעמד צד אחד, ובניגוד להנחיות נשיאת בית המשפט העליון לא נתבקשה תגובת הצד שכנגד.²⁴

סימן ד – שיקולי בית המשפט

בדונו בעיכוב ביצוע שוקל בית המשפט את השיקולים הבאים: הראשון – סיכויי ההצלחה בערעור; השני – אם יזכה המערער בערעורו לאחר שפסק הדין כבר בוצע, יהא זה מן הנמנע או קשה להשיב את המצב לקדמותו.²⁵

20	רע"א 3663/13 ה.ע.ם יזום והשקעות בע"מ נ' גי.אל.אי – מרכז רוטשילד בע"מ (פורסם בנבו, 25.6.2013).
21	ע"א 1191/14 עיריית תל אביב-יפו נ' ש.א.י מועדונים בע"מ (פורסם בנבו, 2.4.2014).
22	בע"מ 586/14 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 2.2.2014).
23	ע"א 3343/17 יקבי ירושלים אגודה חקלאית שיתופית בע"מ נ' אנטיווד השקעות (פורסם בנבו, 1.8.2017).
24	רע"א 10123/07 צביק נ' מולד את מולדבסקי (פורסם בנבו, 25.12.2007).
25	בש"א 86/89 הרפו נ' אחיטוב, פ"ד מג(1) 334 (1989).

הנטל להצדיק מתן צו לעיכוב ביצוע מוטל על מי שמבקש למנוע בעד הזוכה מלפעול על פי פסק הדין, ואין זה נטל קל. הנטייה להימנע ממתן סעד כאמור תגבר שעה שהסעד אינו אמור לשמור על המצב הקיים אלא לשנותו וכאשר הסעד המבוקש, אף שהוא זמני, הוא לפי מהותו הסעד הסופי.²⁶ הדרישות אשר נקבעו בתקנות למתן סעדים זמניים והמפורטים בתקנה 362 לתקנות התשמ"ד, הן מקבילות ודומות בבסיסן – בשינויים המחויבים – לדרישות למתן צו לעיכוב ביצוע.²⁷ כאשר מאזן הנוחות מביא למצב שבו כפות המאזניים מעוינות או קרובות לכך, הרי שבמצב כזה תוכרע הכף, ככלל, לטובת הזוכה בפסק הדין.²⁸ במצב דברים שבו דומה כי מאזן הנוחות אינו נוטה באופן מובהק לעבר אף אחד מהצדדים, יש להכריע בבקשה על יסוד סיכויי הערעור.²⁹ תקנה 467(ב) לתקנות התשמ"ד הסמיכה את בית המשפט שלערעור להורות על עיכוב ביצוע "בתנאים שייראו לר". התקנה אומנם אינה מונה את השיקולים שעל בית המשפט להביא בחשבון בעת קביעת תנאים אלה, אולם ניתן ללמוד עליהם בהיקש – בשינויים המתחייבים – מהשיקולים העומדים בבסיס מתן סעד זמני בערכאה הדיונית. על התנאים לעיכוב ביצוע להבטיח כי המשיב לא ייפגע מעיכוב הביצוע אם יידחה הערעור, ולקיים קשר ענייני לערעור ולנוקים העלולים להיגרם למשיב כתוצאה מעיכוב הביצוע.³⁰

סימן ה – מימוש בטוחות

עיכוב ביצוע של פסק דין הכרוך במימוש בטוחות הוא אפשרי למרות שהינו חריג. הוא מותנה, בדרך כלל, בקיומם של שלושה תנאים שעל מבקש העיכוב לבססם: ראשית, קיום תשתית עובדתית מוצקה, אמינה ומספקת, כאשר לאופיים, לטיבם ולעוצמתם של הנזקים העלולים להיגרם לחייב ממימוש הנכסים; שנית, קיימים סיכויים טובים לזכות בערעור; שלישית, אין בעיכוב המימוש משום פגיעה של ממש בזוכה.³¹ אין די בכך שהמבקש ישכנע כי מימוש הבטוחה לאלתר יגרום לו נזק רב או בלתי הפיך; עליו לשכנע את בית המשפט שעיכוב מימושה של הבטוחה לא יגרום נזק לזוכה ולא יגרע מסיכויי להיפרע מן הבטוחה גם אם יושעה המימוש. נוסף על כך, על המבקש להניח תשתית עובדתית מספקת לטענותיו בדבר היעדר יכולתו לשלם את חובו שלא מתוך הנכסים שאת מימושם הוא מבקש לעכב.³²

- 26 בש"א 2966/96, לעיל ה"ש 2.
 27 רע"א 6448/01 חיר נ' לידאי, פ"ד נז(2) 562 (2003). הכוונה לדרישות בעניין קיום עילה ולעניין מאזן הנזקים בין בעלי הדין.
 28 ע"א 10052/07 סולומון נ' כפר גדעון – אגודה חקלאית שיתופית בע"מ (פורסם בנבו, 23.12.2007).
 29 ע"א 5365/14 המאגר הישראלי לביטוח רכב (הפול) נ' מור (פורסם בנבו, 24.10.2014).
 30 רע"א 3228/14 פנונו נ' מסדר האחיות "סנט אנא" חיפה (פורסם בנבו, 29.5.2014).
 31 ע"א 7221/01 י.ג. רובינשטיין יצור וסחר בע"מ נ' שובל (נ.י.ב.) שווק מוצרים והפצתם בע"מ, פ"ד נו(4) 178 (2002).
 32 ע"א 1363/04 צאלים החזקות בע"מ נ' דלק חברת הדלק הישראלית בע"מ, פ"ד נט(1) 325 (2004).

בקשה לעיכוב הליכי ההוצאה לפועל התקבלה, שכן אם יתקבל הערעור והנכס ימומש בינתיים לא ניתן יהיה להחזיר את המצב לקדמותו.³³

מאזן הנוחות נוטה לטובת חייבים העלולים לאבד את דירתם עקב מימוש המשכנתה. מנגד, הבנק אינו צפוי לנזק ממשי אם יעוכב מימוש המשכנתה.³⁴

עיכוב הביצוע, שבגדרו כרוך עיכוב מימושה של בטוחה, מותנה בכך שהדבר לא יסב לזוכה נזק ולא יגרע מסיכוייו להיפרע מן הבטוחה, באותה המידה שבה יכול היה להיפרע ממנה מיד לאחר פסק הדין.³⁵

ככל שעיכוב הביצוע של פסק הדין כרוך בעיכוב מימוש בטוחה שבידי הזוכה, על המבקש להוכיח כי העיכוב לא יסב לזוכה נזק ולא יגרע מסיכוייו להיפרע מן הבטוחה.³⁶

אין הדעת נותנת, שמזוכה בעל בטוחה יימנע מלעשות כן דווקא ביחס לנכס שהחייב העמיד לו כבטוחה. גם המקרה שבו שיעבד החייב נכס עסקי אינו יוצא מכלל זה, שכן, משהעמיד החייב נכס עסקי שלו כבטוחה, יקשה עליו להישמע בטענה, שמיומש הבטוחה עלול להסב לו נזק חסר תקנה.³⁷

יש משמעות לכך שהמבקשות נמנעו עד כה להביא את שאלת בעלותן בנכס להכרעה בפני ערכאה מוסמכת. בנסיבות אלה יש להורות על עיכוב ביצוע החלטת מימוש הנכס לפרק זמן קצר בלבד, כדי לאפשר למבקשות לנקוט בהליך מתאים בפני ערכאה מוסמכת, לשם הצהרה על זכויותיהן בנכס.³⁸

סימן ו – נושאים דיוניים נוספים

מה בין עיכוב ביצוע לסעד זמני בערעור – עיכוב ביצוע מיועד למקרה שבו התובענה התקבלה, היינו ניתן פסק דין נגד הנתבע והוא מבקש לדחות את ביצועו עד אשר יתברר הערעור או בקשת רשות הערעור. לעומת זאת, סעד זמני בערעור יתבקש, בדרך כלל, מקום שבו נדחתה תובענת התובע ועם דחייתה פקע הסעד הזמני שניתן לתובע על ידי הערכאה הדיונית.³⁹

הערוכה המופקדת בעיכוב ביצוע – הערוכה בהליך עיכוב הביצוע נועדה להבטיח את נזקיהם של המשיבים, ככל שלא לה יש נגיעה לעיכוב הביצוע עצמו. כך, שהוצאות שנפסקו במסגרת הערעור אינן יכולות להיחשב כנזק במובן זה, שכן אין זיקה ישירה בינן לבין עיכוב הביצוע כשלעצמו. את סכום ההוצאות ניתן לגבות אפוא על דרך של הליכי הוצאה לפועל.⁴⁰

בעניין זה נקבע בתקנה 145(ד) לתקנות החדשות:

- 33 ע"א 10297/06 רוזנבלום נ' תוסף קומפאונדס בע"מ (פורסם בנבו, 5.9.2007). שאלת היחס בין הזכויות של בעלת העיקול לבין בעלי הזכויות בנכס מכוח החוזה תאבד מחשיבותה.
- 34 רע"א 7139/96 טריגוב נ' "טפחות" בנק למשכנתאות לישראל בע"מ, פ"ד נא(2) 661 (1997).
- 35 ע"א 10189/07 ששון נ' בנק מזרחי טפחות בע"מ (פורסם בנבו, 7.1.2009).
- 36 ע"א 9128/11 טנוס נ' בולוס ובניו חברה לאירוח ותיירות בע"מ (בפירוק) (פורסם בנבו, 25.2.2014)
- 37 ע"א 1699/13 שיכון אזורי בע"מ נ' ברגמן (פורסם בנבו, 13.3.2013).
- 38 ע"א 7774/12 ד.כ. חניות להשכרה בהרצליה הצעירה בע"מ נ' חברת אברהם כהן ושות' חברה קבלנית (פורסם בנבו, 30.12.2012).
- 39 ע"א 8935/09 ופא טורס בע"מ נ' כהן (פורסם בנבו, 10.11.2009).
- 40 ע"א 10329/07 קשתי נ' פייגין (פורסם בנבו, 24.8.2010).

תקנה 96 תחול על בקשה לפי תקנה זו, בשינויים המחוייבים [המדובר בהתחייבות עצמית ובערובה].

התניית העיכוב בתשלום – תקנה 467 לתקנות התשמ"ד הסמיכה את בית המשפט להתנות את העיכוב בתנאים שייראו לו. אולם צריך שיהיה לתנאים שנקבעים קשר ענייני כלשהו לערעור, למכלול הנדון או לנזק שעיכוב הביצוע עלול לגרום לצד שכנגד. התניית עיכוב הביצוע בתשלום ההוצאות ושכר טרחת עורכי הדין שנפסקו כנגד המבקשים בפסק הדין אינה עומדת בדרישה זו, אלא מהווה מעין אמצעי אכיפה, מעבר לאלה הקבועים בדין.⁴¹

עיון חוזר – החלטה בבקשה לעיכוב ביצוע היא החלטת ביניים, וככזו אינה מהווה מעשה בית דין וניתן להביאה לעיון מחדש בפני הערכאה שדנה בה לראשונה, הרשאית לשנותה אם השתנו הנסיבות מאז מתן ההחלטה הראשונה.⁴²

הערכאה שנתנה את ההחלטה רשאית לשוב ולדון בה ואף לשנותה למשל עם שינוי נסיבות או במקרים נדירים כאשר מתברר לבית המשפט כי ניתנה החלטה מוטעית.⁴³ בקשה לעיכוב ביצוע המוגשת לבית משפט שלערוור היא בקשת ביניים. ככל בקשת ביניים שבית המשפט מחליט בה – יהא זה בית משפט היושב כערכאת ערעור או בית משפט היושב כערכאה דיונית – רשאי הוא לשנותה אם השתנו הנסיבות שהיו קיימות עת ניתנה ההחלטה הראשונה.⁴⁴ ניתן לחזור ולעיין בהחלטה בבקשה לעיכוב ביצוע ואם קיימת הצדקה לכך לשנותה. זאת ייעשה למשל אם חל שינוי בנסיבות מאז מתן ההחלטה הקודמת. נטל ההוכחה כי יש לשנות מההחלטה שניתנה מוטל על מבקש העיון החוזר ועליו להוכיח כי מתקיימים טעמים מיוחדים המצדיקים זאת.⁴⁵

עניין תלוי ועומד – החלטה בעניין עיכוב הליכים בשל הליך תלוי ועומד מוכרעת על יסוד שיקולים של יעילות הדיון, חיסכון במשאבי בית המשפט ומניעת הכבדה מיותרת על הצד שכנגד. בהקשר זה, על בית המשפט לבחון, בין היתר, את מהות השאלות שבמחלוקת, זהות בעלי הדין, יעילות הדיון, חיסכון בזמן שיפוטי, הימנעות מכפל התדיינות ומאזן הנוחות.⁴⁶

נושאים אחרים – נתבע שהגיש תביעה נגד התובע שזכה בדין בתביעה אחרת, אינו רשאי להשתמש בעובדה זו כעילה לעכב את ביצועו של פסק הדין בתביעה אחרת.⁴⁷ עוכב ביצוע פסק דין מאחר שהמצב המשפטי בין הצדדים עלול להביא לניהול בו־זמנית של שני הליכים שיפוטיים שאינם מתיישבים זה עם זה, להכרעות סותרות, לעלויות יתירות ולהכבדת יתר על המערכת השיפוטית, וייתכן אף שייתר התדיינות נוספת בין הצדדים.⁴⁸

- 41 ע"א 644/10 עיזבון רוידאן נ' נג'אר (פורסם בנבו, 26.10.2010).
- 42 ע"א 533/11 **Blenheim Properties** נ' חבס – ח.צ השקעות (1960) בע"מ (פורסם בנבו, 27.4.2011).
- 43 רע"א 8205/08 מצלח נ' כלל חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 12.11.2008).
- 44 ע"א 9396/00 קרנית, קרן לפיצוי נפגעי תאונות דרכים נ' זנגי, פ"ד נה(3) 537 (2001); ע"א 3604/02 אוקו נ' שמי, פ"ד נו(4) 505 (2002).
- 45 ע"א 6240/15 לונטר נ' זנדר (פורסם בנבו, 15.5.2016).
- 46 רע"א 8018/15 לקח נ' דובינצקי (פורסם בנבו, 14.1.2016).
- 47 בש"א 216/89 אברהמי ובניו חברה לבנין בע"מ נ' בנק המזרחי המאוחד בע"מ, פ"ד מג(2) 172 (1989).
- 48 ע"א 6082/10 גרינברג נ' אילן (פורסם בנבו, 15.9.2010).

בעניין אחד נקבע כי הבקשה אינה נמנית על המקרים החריגים המצדיקים התערבות ערכאת הערעור בהחלטות הנוגעות לסעדים זמנים למעט לעניין היקף תחולתו של הצו. בהקשר זה נקבע כי החלת הצו הזמני על הליכים אחרים המתנהלים בפני ערכאות אחרות עד למתן פסק דין חלוט בהליכים אלה, מנוגדת להוראות סדר הדין בעניין עיכוב ביצוע פסקי דין. על כן על הצו לצמצם את עצמו אך להליך העיקרי שבמסגרתו ניתן הצו, והוא יעמוד בתוקפו עד להחלטה אחרת בהליך זה.⁴⁹ העירייה לא הצליחה להצביע על נזק חמור שעלול להיגרם לה, ומצדיק את ביטול הכנס של המשיבה בהתראה כה קצרה. אף סיכויי הערעור אינם נוטים לטובת העירייה. חובתה של רשות מקומית לנהוג בשוויון בהקצאת שטח ציבורי לצרכים דתיים, והעירייה לא הצביעה על טעם טוב לחריגה במקרה הנדון מחובת השוויון החלה עליה כאמור.⁵⁰

סימן ז – סוגי מקרים

כינוס נכסים – נדחתה בקשה לעכב הליך של כינוס נכסים, לשם ביצוע תיקוני רטיבות שנגרמו בביתם של המשיבים.⁵¹

גם כאשר מדובר בבקשה לעיכוב ביצוע צו כינוס נכסים יש להוכיח שאם לא יעוכב פסק הדין לא ניתן יהא להשיב את מצב הדברים לקדמותו, היה והערעור יתקבל. בעניין אחד המבקש לא הרים נטל זה. מנגד, הבנק אוחז בפסק דין לטובתו, בגדרו הוטל חיוב משמעותי ביותר על המבקש – שבו המבקש לא עמד, חרף כך שלא הגיש בקשה לעיכוב ביצוע בד בבד עם הגשת הערעור על פסק הדין.⁵²

פשיטת רגל – בערעור שהגיש חייב על ביטול הליכי פשיטת רגל נגדו הוא עתר לעיכוב ביצוע. נקבע כי המבקש הצביע על חשש של ממש שאם לא יוענקו לו ההגנות שעמדו לו בעבר במסגרת צו כינוס הנכסים, והליכי ההוצאה לפועל יימשכו, נשקפת סכנה של ממש לבריאותו וליכולתו לרכוש תרופות.⁵³ עצם מתן התראת פשיטת רגל ואף מתן צו כינוס על פי פקודת פשיטת הרגל אינם מטילים מגבלות על עיסוק, להבדיל ממתן צו פשיטת רגל בהמשך ההליך. בשלב זה הנזק הנטען למשלח ידו של המבקש הוא במידה רבה נזק תאורטי, כל עוד לא יוכרו המבקש כפושט רגל.⁵⁴ נדחתה בקשה דחופה לעיכוב ביצוע פקודת מאסר שהוצאה בעניינו של המבקש בגין אי-עמידתו בתשלומים החודשיים שנקבעו לו במסגרת הליכי פשיטת הרגל המתנהלים נגדו, עד להכרעה בערעור שהגיש.⁵⁵

רע"א 2042/15 הרשות לשמירת הטבע נ' מצדה פרנצ'יסז בע"מ (פורסם בנבו, 3.6.2015).	49
ע"מ 2981/15 עיריית רעננה נ' עמותת המצפה לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 1.5.2015).	50
ע"א 807/08 שקמים בניו ופיתוח בע"מ נ' שמאי (פורסם בנבו, 20.5.2008).	51
ע"א 4195/16 דיין נ' בנק דיסקונט לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 26.9.2016).	52
ע"א 2212/07 פריצקר נ' חיון (פורסם בנבו, 28.6.2007). עם זאת נקבע כי ההליך המתאים שהיה על המבקש לנקוט הוא סעד זמני בערעור.	53
ע"א 1287/12 זהר נ' י.זינגר טכנולוגיות בע"מ (פורסם בנבו, 14.6.2012).	54
ע"א 3477/13 שריה נ' גולן (פורסם בנבו, 23.5.2013).	55

הסדר נושים – אין להסיק כי בכל מקרה שבו מאושר הסדר נושים יעוכב ביצועו של פסק הדין של בית המשפט המחוזי עד להכרעה בערעור.⁵⁶

קניין רוחני – מאזן הנוחות נוטה לטובת המבקשים. ביצוע פסק הדין עלול לגרום למבקשים לנזק כלכלי, הן כתוצאה מהטעיית ציבור הצרכנים ככל שמותג המשיבות ייכנס לשוק, והן כתוצאה מפעילות צדדים שלישיים שעלולים לערוך שימוש בסימן "הביטאט" או בסימן דומה, במצב דברים שבו ימחקו סימני המסחר הרשומים. נראה כי ביצוע פסק הדין יקשה על השבת המצב לקדמותו היה ויתקבל ערעור המבקשים.⁵⁷

הפרת פטנט – בעניין אחד נקבע כי תוקפו של פטנט יפקע תוך תקופה קצובה ובשל מורכבות העניין ועומס העבודה המוטל על בית המשפט העליון קיימת אפשרות כי ההכרעה בערעור לא תיפול עד אז. לכן יש ליתן משקל מסוים – אם כי לא מכריע – לכך שאם יעוכב ביצוע פסק הדין ייתכן שהמשיבה לא תוכל ליהנות מהמונופול בפטנט אותו פיתחה, אף אם הערעור יידחה.⁵⁸

פרסום באינטרנט – נדחתה בקשה להסיר מהאינטרנט החלטה, שניתנה בעבר – בבקשה לעיכוב ביצוע פסק דין שדחה את בקשת המבקש להכריז עליו כפושט רגל – אשר לדברי המבקש מכילה מידע "ישן" הפוגע בו ובעיסוקו; פרסום החלטות בתי המשפט ופרסום שמות הנוטלים חלק בהליך המשפטי הם חלק מעקרון פומביות הדיון, שהינו כלל יסוד בעל מעמד חוקתי.⁵⁹

תגמולים חודשיים – אין זה בלתי סביר להניח כי התגמולים החודשיים לפי חוק נכי רדיפות הנאצים אשר יינתנו למפרע לתובעים יכול שיכריעו, במקרים רבים, בין רמת חיים נאותה לבין חיי "צמצום" מבחינה כלכלית. לכן, אין מקום לעיכוב ביצוע כאשר ניתן יהיה להשיב את המצב לקדמותו, ולו בחלקו, בין באמצעות סעיף הקיזוז שבחוק ובין בדרך אחרת.⁶⁰

ביזיון בית המשפט – השיקולים שינחו את בית המשפט בשאלת עיכוב ביצוע פסק של ביזיון בית המשפט, שיסודו בהליכים אזרחיים, הם אותם שיקולים הנוהגים ברגיל לגבי עיכוב ביצוע פסק דין אזרחי. עם זאת כאשר מדובר, הלכה למעשה, בהליך של מאסר, יש לנהוג זהירות מיוחדת.⁶¹ בית המשפט יימנע מעיכוב ביצוע תשלום קנס או כל חיוב כספי אשר לגביו ניתן להשיב את המצב לקדמותו אם יתקבל הערעור. הקנס מועבר לקופת המדינה ואין חשש כי המדינה לא תוכל להשיב

56 ע"א 6261/10 בנק מרכנתיל דיסקונט בע"מ נ' אלרן (ד.ד.) השקעות בע"מ (פורסם בנבו, 28.9.2010).

57 ע"א 9839/17 הביטאט בע"מ נ' GROUPE CAFOM (פורסם בנבו, 11.2.2018).

58 ע"א 4507/05 נקה חימיקלים (1952) בע"מ נ' סנו מפעלי ברונו בע"מ (פורסם בנבו, 26.6.2005). גם העובדה שהמבקשות הזמינו חוות דעת בנוגע לאפשרות שהמוצר שלהן מפר את הפטנט של המשיבה, מצביעה על כך שהן נטלו על עצמן את הסיכון שהמוצר שבו הן עוסקות הינו מוצר מפר ושהשימוש בו ייאסר עליהן.

59 ע"א 2763/09 לוי נ' כונס הנכסים הרשמי (פורסם בנבו, 21.2.2013).

60 רע"א 1021/08 אבירם נ' הרשות המוסמכת לפי חוק נכי רדיפות הנאצים (פורסם בנבו, 29.5.2008).

61 רע"א 6920/08 חנון נ' ועד עדת הספרדים (פורסם בנבו, 13.8.2008).

למבקשים את כספי הקנס אם יזכו בסופו של יום בערעורם. גם לא הוכחה טענה כי תשלום הקנס יביא לקריסת המבקשת ברמה הנדרשת לצורך קבלת הבקשה.⁶²

הוצאה לפועל – אין בהמשך קיומם של הליכי הוצאה לפועל כנגד חייב כדי להוות נזק בלתי הפיך, המטה את מאזן הנוחות לטובתו של אותו חייב.⁶³

בית המשפט למשפחה – בקשת רשות ערעור נסבה על החלטה בבקשה לעיכוב ביצוע פסק דין של בית המשפט לענייני משפחה שהוגשה במישרין לבית המשפט המחוזי.⁶⁴

נדחתה בקשה לעיכוב ביצוע פסק דין לפיו תועבר המשמורת על ילדיהם בני הזוג לידי המשיב. לא נפל פגם בפסק הדין אשר התבסס על טובתם של הקטינים כפי שזו עלתה מחוות הדעת השונות.⁶⁵

חוזים אחידים – התקבלה בחלקה בקשה לעיכוב ביצוע פסק דין של בית הדין לחוזים אחידים, במסגרתו הורה בית הדין על עריכת שינויים במספר סעיפים בחוזה הלוואה, משכון וערבות של הבנק, אשר לגביהם נקבע כי הם מקפחים. זאת בהתחשב באופי ההליך וההשפעה מרחיקת הלכת שיש לפסק הדין על פעילות הבנק, כמו גם על המערכת הבנקאית בכללותה.⁶⁶

הגבלים עסקיים – הכלל לפיו הגשת ערעור לא תעכב את ביצוע ההחלטה עליה מערערים, חל אף בערעור על החלטת בית הדין להגבלים עסקיים. סעד זמני יינתן רק אם שוכנע בית המשפט כי סיכויי הערעור טובים, וכי מאזן הנוחות נוטה לטובת המבקש. כאשר מתבקש סעד זמני כלפי החלטת בית הדין להגבלים עסקיים, תתחשב ערכאת הערעור לעניין מאזן הנוחות גם באינטרס הציבורי כדי שלא ייוותר על כנו הסדר הפוגע בתחרות בשוק.⁶⁷

שומה – נדחתה בקשה למתן סעד זמני לתקופת הערעור, לעיכוב תשלום חיובים שנקבעו בשומה שהוציא המשיב, אשר פסק דין של בית המשפט קמא לא מצא מקום להתערב בהם, עד להכרעה בערעור.⁶⁸

ערבות בנקאית – הפסיקה צמצמה את החריגים לחילוט ערבות בנקאית אוטונומית למקרים חריגים שבחריגים, מתוך שאיפה לשמור על מוסד הערבות הבנקאית האוטונומית מפני כרסום, ולפיכך מדובר במשוכה גבוהה מאוד לעיכוב ביצוע של חילוט ערבות בנקאית.⁶⁹

62 ע"פ 391/18 בני פאווי שמשום (2009) בע"מ נ' אנטואן שוקחה ובניו בע"מ (פורסם בנבו, 31.1.2018). לסיכום, המקרה דנן אינו מקרה חריג המצדיק עיכוב ביצוע קנס כספי.

63 ע"א 52/13 נתני נ' הכונס הרשמי (פורסם בנבו, 11.3.2013).

64 בע"מ 6373/14 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 28.9.2014).

65 בע"מ 1149/09 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 8.2.2009).

66 בש"א 10004/09 הבנק הבינלאומי הראשון לישראל בע"מ נ' המפקח על הבנקים (פורסם בנבו, 13.6.2010).

67 ע"א 958/16 עצמון נ' הממונה על הגבלים עסקיים (פורסם בנבו, 6.3.2016).

68 ע"א 4946/16 סעד נ' פקיד שומה אשקלון (פורסם בנבו, 12.9.2016).

69 ע"א 8227/12 ד. לוי אלברט (2000) חברה לבניין (1997) בע"מ נ' שפטלר (פורסם בנבו, 3.2.2013).

פסק דין הצהרתי – ביצוע פסק הדין הצהרתי על בעלות אין בו כדי ליצור מצב בלתי הפיך, אך יש מקום לאסור על המשיבים לבצע דיספוזיציה במקרקעין עד להכרעה בערעור.⁷⁰

כאשר פסק הדין נשוא הערעור הינו פסק דין הצהרתי, אין זה ראוי לעכבו.⁷¹

אגודות – התקבלה בקשה לעיכוב ביצוע פסק דין שבו נקבע כי על המושב (האגודה) להעניק למשיב – אשר לפי הרשום בספרי הסוכנות ובספרי המינהל כי קיבל זכויות בנחלה במושב כ"בר רשות" – זכויות מלאות בנחלה כמו שניתנו ליתר בעלי הנחלות חברי האגודה, על אף שמעולם לא היה חבר באגודה. הבקשה נתקבלה בכפוף להפקדת ערבות בנקאית.⁷²

נכסי עמותה – ככל שיימכרו נכסים מנכסי העמותה לצדדים שלישיים קודם להכרעה בערעור, עשוי לעלות חשש כי אם יתקבל הערעור לא ניתן יהיה להשיב את המצב לקדמותו. כמו כן לא נמצא כי הכרחי לערוך שינויים בנכסי העמותה על מנת למנוע פגיעה בעמותה בפרק הזמן שעד להכרעה בערעור, בפרט לנוכח העובדה שאין בסעד הביניים המבוקש כדי למנוע החלטות הנוגעות לניהול השוטף של העמותה. לפיכך, ברי שהנוק שעלול להיגרם כתוצאה מקבלת הבקשה נופל מזה שעתיד להיגרם במידה שהבקשה תידחה.⁷³

סימן ח – בתי משפט לעניינים מינהליים

ההסדר שנקבע בתקנה 43 לתקנות בתי משפט לעניינים מינהליים (סדרי דין), התשס"א–2000, הינו, כאשר מדובר בפסק דין או בהחלטה של בית המשפט לעניינים מינהליים וכל עוד לא הוגשו ערעור או בקשה לרשות ערעור, תובאנה הבקשות לעיכוב ביצוע ולסעד זמני לתקופת הערעור לפני הערכאה הדיונית. לעומת זאת אם כבר הוגשו ערעור או בקשה לרשות ערעור הרי שבקשות כאלה יובאו לפני ערכאת הערעור.⁷⁴

הוגשה בקשה לעיכוב ביצוע של פסק דינו של בית המשפט לעניינים מינהליים שבו נתקבלה עתירה מינהלית ונקבע בו כי העירייה תפעיל מיד את מפעל ההזנה בשני בתי הספר שעליהם נסבה העתירה. הבקשה לעיכוב ביצוע נדחתה ונפסק כי הפעלתו של מפעל ההזנה שעליו הוחלט צריכה לזכות לעדיפות ראשונה ולהתממש.⁷⁵

70 ע"א 1981/13 אסעיד נ' חליל (פורסם בנבו, 4.6.2013).

71 ע"א 2289/08 אמיר-שלו נ' מגדל חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 4.1.2009).

72 ע"א 7019/14 שזור מושב עובדים להתיישבות חקלאית שיתופית בע"מ נ' פרג'י (פורסם בנבו, 9.3.2015).

73 ע"א 9981/17 צוויקלר נ' הרב בן נון (11.2.2018).

74 ע"מ 8689/03 ממונה על העמדת מידע לציבור במשרד הבריאות נ' העמותה למען מדע מוסרי, פ"ד נז(6) 953 (2003). ראו גם ע"מ 10549/02 מדינת ישראל, מחלקת עבודות ציבוריות נ' כהן, פ"ד נז(4) 114 (2003).

75 ע"מ 592/06 רשות החינוך המקומית עכו נ' ח'ליל (פורסם בנבו, 24.1.2006). את ההתאמות הנדרשות לעניין גבייה וכיוצא בזה, תערוך העירייה ללא שיהוי.

חופש המידע – צו המורה לרשות לפרסם מידע לפי חוק חופש המידע, התשנ"ח–1998, הוא סעד בלתי הדיר, שהרי משעה שנמסר המידע לא ניתן יהיה להשיב את הגלגל לאחור. בנסיבות שבהן רשות ציבורית נדרשת בפסק דין של בית המשפט לעניינים מינהליים למסור לעותר מידע מסוים מכוח חוק חופש המידע, ראוי להוציא צו לעיכוב ביצוע עד להכרעה בערעור, שכן ברגע שיבוצע פסק הדין, יהפוך הערעור לתאורטי.⁷⁶

76 ע"מ 4886/14 הנתיב המהיר בע"מ נ' כביש חוצה ישראל בע"מ (פורסם בנבו, 11.8.2014).

פרק ב – עיכוב ביצוע פסקי דין כספיים

סימן א	– עקרונות כלליים
סימן ב	– עיכוב ביצוע חלקי
סימן ג	– חוסנו הכלכלי של התובע
סימן ד	– חוסנו הכלכלי של הנתבע
סימן ה	– מימוש נכסים לצורך ביצוע פסק דין כספי

סימן א – עקרונות כלליים

כאשר מדובר בחיוב כספי, הנטייה היא שלא לעכב את ביצוע פסק הדין.¹ אין מעכבים ביצועו של פסק המחייב בתשלום כספים אם ניתן להבטיח את השבת הכספים למערער למקרה שיזכה בערעור.² נסיבות שבהן הנימוק הבלעדי של בית המשפט לדחיית בקשת עיכוב הביצוע התייחס אך להיבט הכספי של פסק הדין, תוך התעלמות מנושא הנכסים, הובילו למתן צו עיכוב ביחס לחלקי פסק הדין העוסקים בחלוקת הזכויות במקרקעין.³ לא יידרש תצהיר במקום שבו ניתן ללמוד על החשש להיווצרותו של מצב בלתי הפיך מן הנתונים הקיימים, ולצורך כך ניתן אף להסתמך גם על פרוטוקולים מהדיון.⁴ נדחתה בקשה לעיכוב ביצוע פסק דין כספי בגובה 50 מיליון ש"ח. נפסק כי על מנת ליהנות מעיכוב ביצוע של פסק דין הקובע חיוב כספי, על המבקש להראות שבמידה ויזכה בערעור לא יוכל לגבות בחזרה את הסכומים ששילם לצד שמנגד. גובה הסכום עשוי להוות שיקול הן בהערכת מידת הקושי בהשבתו והן בהערכת הנזק שעשוי להיגרם למבקש אם לא יעוכב פסק הדין. עם זאת אין מדובר בשיקול המכריע את הכף והדברים תלויים במכלול הנסיבות.⁵ במקרה אחד עוכב ביצוע פסק דין כספי, שניתן במסגרת סכסוך מסחרי מורכב בין הצדדים, בכפוף להפקדת הסכום הפסוק בקופת בית המשפט קמא. זאת לנוכח מאזן הנוחות הנוטה במובהק לטובת המשיבים, לנוכח אופי הסכסוך המקשה על הערכת סיכויי הערעור וכאשר יש לתת משקל לצורך להגן על האינטרסים של המבקש לנוכח נכונותו להבטיח את האינטרסים של המשיבים.⁶ ההלכות הנוגעות לגבי עיכוב ביצוע פסק דין כספי חלות גם על סנקציה פלילית של קנס במסגרת פקודת ביזיון בית משפט, בין היתר, משום שתשלום הקנס מועבר לקופת המדינה ואין חשש שזו לא תוכל להשיב למערער את כספי הקנס אם יזכה המבקש בערעור.⁷ אין לעכב ביצועו של חיוב כספי אלא במקרים חריגים, וזאת בפרט שעה שעוכב הביצוע המבוקש הוא כלפי תשלום של שכר טרחת עורך דין והוצאות משפט.⁸ ביצוע פסק דין כספי יעוכב רק במקרים חריגים, שבהם הוכח חשש של ממש כי אם יתקבל הערעור לא ניתן יהיה להחזיר את הגלגל לאחור ולהיפרע מן הזוכה. עם זאת, בהתאם למודל הכוחות, כאשר

- 1 ע"א 9296/03 אהרוני נ' מנשה, פ"ד נח(2) 301 (2003).
- 2 בש"א 7875/96 ע.ר.מ. רעננה לבניה והשכרה בע"מ נ' שוקר, פ"ד נב(3) 285 (1996).
- 3 רע"א 2114/15 עיני נ' עיני (פורסם בנבו, 13.5.2015).
- 4 רע"א 7799/13 כלל חברה לביטוח בע"מ נ' פלוני (פורסם בנבו, 26.11.2013).
- 5 ע"א 4768/15 בן דב נ' רייכבך-סגל (פורסם בנבו, 8.10.2015).
- 6 ע"א 3381/17 אשכנזי נ' בן שלמה (פורסם בנבו, 24.5.2017).
- 7 ע"א 4113/17 אנטואן שוקחה ובניו בע"מ נ' בני ג'ורג' שוקחה בע"מ (פורסם בנבו, 8.6.2017).
- 8 ע"א 4972/17 עמרה נ' אביתר (פורסם בנבו, 16.7.2017).

ניתן להתרשם כבר בעת הגשת הבקשה כי סיכויי הערעור גבוהים, יהיה מקום לעכב ביצוע פסק דין כספי גם אם מאזן הנוחות אינו נוטה במובהק לזכות המבקש.⁹

נושה בעל אזרחות זרה – בנסיבות עניין אחד, עצם העובדה שמדובר בנושה בעל אזרחות זרה אין פירושה כי לא ניתן יהיה לאכוף עליו להשיב את הכספים בבוא היום, ככל שיתקבל הערעור.¹⁰ תושבות זרה יכולה להוות שיקול רלוונטי לבחינת יכולת הפירעון או ההחזר.¹¹

סימן ב – עיכוב ביצוע חלקי

כאשר צדדים הצביעו על קשיים כספיים של הצד שכנגד, סיטואציה מורכבת ובעייתית כגון זו מחייבת מציאת פיתרון המאזן בין זכויות שני הצדדים, בדמות עיכוב ביצוע חלקי.¹² במקרה אחד, לנוכח מכלול השיקולים יש להורות על פתרון ביניים, אשר יבטיח מחד גיסא את תשלומם של סכומי הכסף ומאידך גיסא יבטיח את אפשרות השבתם במידת הצורך.¹³ בעניין אחד התובעים קיבלו רק את הפיצוי שאינו שנוי במחלוקת, המהווה מעט יותר ממחצית סכום הפיצוי שלו הם זכאים. לא נמצא כי נזקי הנתבעות, אם תידחה בקשתן, עולה על הנזק שייגרם למשיבים, אם הבקשה תתקבל.¹⁴

בית המשפט מוסמך להורות על "עיכוב ביצוע חלקי".¹⁵

גובה הסכום שנפסק לטובת המשיב מהווה שיקול בהערכתה של מידת הקושי שבהשבתו במקרה שתוצאות פסק הדין ישתנו בערעור. בנסיבות מקרה אחד נראה כי לא ייגרם לזוכה נזק אם תעוכב העברת חלק מהסכום עד להכרעה בערעור. לעומת זאת העברת מלוא סכום התביעה תסב לנתבעת נזק רב אם היא תזכה בערעור ויתברר כי המשיב אינו מסוגל להשיב לה סכום כה גבוה.¹⁶ לצד השיקול הציבורי ומצבה הכלכלי הקשה של הזוכה, אין לשכוח את הכלל הנזכר שלפיו אין לעכב ביצוע חיוב כספי. מכאן עיכוב ביצוע חלקי של פסק הדין מהווה איוון הולם.¹⁷ בית המשפט העליון הורה על עיכוב ביצוע חלקי של פסק דין, שמשמעותו הכספית היא כי המבקשים חויבו בתשלום מס המצטבר לסך של כ-285 מיליון ש"ח. בית המשפט סבר כי יש לתת בנסיבות בכורה לשיקולי מאזן הנוחות, לנוכח חריגותו של הסכום, כמו גם העובדה שהנזק מאי-עיכוב הביצוע עשוי לחרוג מגבולות המבקשים עצמם, ולגרור גם לתגובות שרשרת ביחס לקבוצה כולה.¹⁸

- 9 ע"א 2235/18 נאות חן הנדסה וייזום בע"מ נ' לזרוב (פורסם בנבו, 22.4.2018).
- 10 ע"א 6952/12 ביו נ' קלמנסון (פורסם בנבו, 7.1.2013). יש להראות תשתית עובדתית לטענה זו.
- 11 ע"א 5483/16 הורביץ נ' רבינוביץ (פורסם בנבו, 25.12.2016).
- 12 בש"א 1045/12 דלק נדל"ן בע"מ נ' וינמן (פורסם בנבו, 22.2.2012).
- 13 ע"א 5971/14 קציר נ' דוידסקו (פורסם בנבו, 4.11.2014).
- 14 ע"א 7116/14 הועדה המקומית לתכנון ובניה הרצליה נ' יהודה (פורסם בנבו, 19.1.2015).
- 15 ב"ש 503/82 אלקיים נ' אלקיים, פ"ד לח(1) 337 (1982).
- 16 בש"א 7637/06 כלל חברה לביטוח בע"מ נ' פלוני (פורסם בנבו, 13.11.2006).
- 17 ע"א 2138/10 מועצה מקומית דלית אל כרמל נ' סונול ישראל בע"מ (פורסם בנבו, 26.4.2010).
- 18 ע"א 918/15 פישמן רשתות בע"מ נ' פקיד שומה למפעלים גדולים (פורסם בנבו, 17.6.2015).

לנוכח חשש מפני נזק בלתי הפיך למצבו של המבקש, התקבלה באופן חלקי בקשה לעיכוב ביצוע פסק דין – שבגדרו נפסק כי על המבקש לשלם למשיב את שומות המס, אותם העריך המשיב בכ־ 500,000 ש"ח – כך שהמבקש ישלם למשיב 250,000 ש"ח לביצוע חלקי של פסק הדין קמא והיתרה תעוכב עד להכרעה בערעור.¹⁹

בנסיבות חריגות, כאשר ברור כי יישום מיידי של פסק הדין שניתן כנגד רשות מקומית יפגע בציבור, ייתכן שבית המשפט יראה בכך עילה לעיכוב ביצוע, ולו עיכוב חלקי.²⁰

בתביעה לנזקי גוף – פסק דין חייב את הנחבעות לשלם לתובע פיצויים בגין נזקי גוף. בנסיבות מקרה זה עוכב רק חלק מסכום הפיצויים שנפסק.²¹

כאשר מאזן הנוחות, ככל שהוא נוגע לפחות לחלק מהכספים שבהם זכה התובע, נוטה לטובת הנחבעת, הרי שכאשר דנים בסכומים כה ניכרים, מדובר בחשש מובנה, שלעיתים די בו כשלעצמו כדי להצדיק עיכוב ביצוע חלקי של סכום הפיצוי.²²

בקשה לעיכוב ביצוע פסק דין שחייב את המבקשת בתשלום למשיבה נתקבלה בחלקה, זאת לנוכח סכום הפיצוי הגבוה ולנוכח כך שחלק בלתי מבוטל מהסכום שנפסק מהווה פיצוי בגין צרכים עתידיים והמשיבה לא טענה כי עלולים להיגרם לה נזקים כלשהם מעיכוב חלקי.²³

נתקבלה בחלקה בקשה לעיכוב ביצוע פסק דין כספי שבו נפסקו למשיב פיצויים בגין נזקי גוף, כך שתעוכב העברת מחצית מיתרת הפיצוי. אומנם המבקשת לא הוכיחה כי מאזן הנוחות נוטה לטובתה והסכום שעיכובו מבוקש הינו למעלה ממחצית סכום הפיצוי הכולל. עם זאת מדובר בסכום שאדם ממוצע יתקשה להחזיר היה ויידרש לעשות כן ולא נראה כי למשיב ייגרם נזק של ממש.²⁴

סימן ג – חוסנו הכלכלי של התובע

כאשר חוסנו הכלכלי של הזוכה על פי פסק הדין מוטל בספק, יורה בית המשפט על עיכוב ביצועו של פסק הדין.²⁵

במקרה אחד הנתבעת עמדה במעין "נטל ראשוני" להראות כי התובעת (חברת הפצה) אינה חברה פעילה, וכי קיים חשש שאם לא יעוכב הביצוע, ירדו הכספים לתהום הנשייה והמבקשת תמצא עצמה עומדת בפני שוקת שבורה.²⁶

- 19 ע"א 1538/18 פלוני נ' פקיד שומה אשקלון (פורסם בנבו, 23.4.2018).
- 20 ע"א 6398/11 עיריית עכו נ' אחים אנטון, חברה לעבודות בנין בע"מ (פורסם בנבו, 14.2.2012).
- 21 ע"א 4623/06 פז גז 1993 בע"מ נ' חודדה (פורסם בנבו, 7.8.2006).
- 22 ע"א 3617/11 המאגר הישראלי לביטוחי רכב נ' פלוני (פורסם בנבו, 13.9.2011).
- 23 כך שמאזן הנוחות נוטה לטובת המבקשת ואף לא ניתן לומר שמדובר בערעור נטול סיכוי. ראו רע"א 6524/16 שירותי בריאות כללית נ' פלונית (פורסם בנבו, 29.9.2016).
- 24 ע"א 3223/15 המאגר הישראלי לביטוח רכב נ' מוספי (פורסם בנבו, 10.6.2015).
- 25 ע"א 4733/11 סקפאה אירועים על הים בע"מ נ' ניו אלי בנמל בע"מ (פורסם בנבו, 26.10.2011). בעניין זה, החלטת בית המשפט קמא להורות על הפקדת מלוא סכום פסק הדין, מאזנת נכוחה בין החשש שהמבקשת תסכל את אפשרות הגביה לבין החשש לגבי חוסנה הכלכלי של המשיבה.
- 26 ע"א 3198/12 מעריב הוצאת מודיעין בע"מ נ' חברת נעם ברש בע"מ (פורסם בנבו, 22.8.2012).

בעניין אחר, הסכום שנפסק לטובת התובע יכול לעורר קושי בהשבה גם לאדם ממוצע. קל וחומר למשיב, שנקבע כי אינו עובד ואף הצהיר כי הפך להיות תלתי, מתגורר בבית הוריו וזקוק לעזרה שוטפת. דברים אלו מעוררים חשש ממשי ליכולת להיפרע ממנו בעתיד, ככל שערעור המבקש יתקבל והסכום שנפסק לטובת המשיב יופחת.²⁷

במקרה אחד אומנם אין חולק כי דחיית הבקשה תכביד על המבקשים מבחינה כלכלית ואף ייתכן שינקטו נגדם הליכי גבייה, אולם כבר נקבע כי נקיטת הליכי גבייה של חוב אינה מסבה נזק בלתי הפיך לאדם שנגדו מתנהלים ההליכים. אין בנקיטת הליכי גבייה על ידי המשיבה כדי להטות את מאזן הנוחות לטובת המבקשים.²⁸

סימן ד – חוסנו הכלכלי של הנתבע

התחשבות במצבו הכלכלי של הנתבע ובאפשרות שיתמוטט כלכלית בעקבות ביצוע פסק הדין נעשית במקרים חריגים, ורק בתנאי שהמבקש הניח תשתית עובדתית מספקת לטענותיו באשר לנזקים שיגרמו לו עקב מימוש פסק הדין.²⁹ לא מתקיים חשש כאשר מול המבקש עומדת המדינה, שחזקה עליה כי אם תפסיד בערעור היא תשיב למבקש את כספו.³⁰

עיכוב ביצועו של פסק דין כספי עלול לגרום לכך שסיכויו של התובע להיפרע מהחייב-המבקש עלולים להיפגע, שכן קיימים נושים נוספים העלולים לעקל את נכסי המבקש. כך שאם ערעורו של המבקש יידחה יהיה על המשיב לחלוק את נכסי המבקש עם נושים נוספים.³¹ ככלל, מצבו הכלכלי של הנתבע אינו מהווה שיקול במסגרת שקילת הבקשה לעיכוב ביצוע פסק דין שבו הוטל עליו חיוב כספי.³²

כאשר מדובר בבקשה לעיכוב ביצוע פסק דין הקובע חיוב כספי, ההתחשבות במצבו הכלכלי של המבקש או באפשרות להתמוטטותו הכלכלית בעקבות ביצוע פסק הדין, תיעשה רק במקרים חריגים.³³ בנסיבות עניין אחד נראה כי מאזן הנוחות נוטה לטובת המבקשים באופן שמצדיק היעדרות חלקית לבקשה לעיכוב ביצוע, ככל שהדברים נוגעים לסכום כסף בסיסי שישמש אותם לצורכי מחיה.³⁴

- 27 ע"א 3113/15 המאגר הישראלי לביטוחי רכב נ' ערוה (פורסם בנבו, 12.5.2015). בנוסף, חלק בלתי מבוטל מהסכום שנפסק למשיב הינו פיצוי בגין צרכים עתידיים ובגין תקופות שלאחר המועד שבו צפויה ההכרעה בערעור. נתון זה נושא אף הוא משקל בקביעה כי מאזן הנוחות נוטה לטובת המבקש.
- 28 ע"א 8200/16 מוסך אליק ובניו נ' הכשרה חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 12.1.2017).
- 29 ע"א 5671/11 אנדרסון מדיקל בע"מ נ' אוניפארם בע"מ (פורסם בנבו, 1.9.2011). בעניין זה לא הרימו המבקשים נטל זה, ואף בק שותם לפטור מעירבון נדחתה מן הטעם שלא הונחה תשתית עובדתית מלאה המפרטת את מצבם הכלכלי. מדובר בהפרת סימן מסחר של המשיבה.
- 30 בש"א 8240/96 חנני נ' פקיד השומה, פ"ד נ(5) 403 (1997); ע"א 6647/98 גנן נ' פקיד שומה, פ"ד נ(1) 187 (1999).
- 31 ע"א 9750/05 אליהו נ' אלנר (פורסם בנבו, 14.2.2006).
- 32 ע"א 9351/07 הועדה המקומית לתכנון ובניה מצפה אפק נ' נגל (פורסם בנבו, 23.12.2007).
- 33 ע"א 8721/16 אס.פי.גי מוקד תקשורת בע"מ נ' אלחא מערכות בע"מ (פורסם בנבו, 23.1.2017).
- 34 רע"א 6989/17 מלול נ' פקיד שומה אילת (פורסם בנבו, 8.11.2017).

בבקשה לעיכוב ביצוע נקבע כי התובענה הייצוגית אינה כתובענה רגילה בין שני בעלי דין, ובית המשפט רשאי לשקול במסגרת פסק הדין את איתנותו הכלכלית של הנתבע ואת הפגיעה הצפויה בו.³⁵

סימן ה – מימוש נכסים לצורך ביצוע פסק דין כספי

הוגשה בקשה לעכב ביצועו של פסק דין המחייב את המבקש בחיוב כספי, ונטען בה כי מדובר למעשה בהליכים למימוש נכסים של החייב, כמו תמונות יקרות ערך. על כן, עלול לכאורה להיווצר מצב בלתי הפיך, דהיינו אובדן הבעלות בנכסים. למרות שיקול זה שהובא בחשבון במערכת השיקולים, בית המשפט לא הורה על עיכוב הביצוע.³⁶

גם אם ביצוע פסק דין כספי יגרור אחריו מכירת נכס כלשהו, הרי שעובדה זו כשלעצמה לא תשמש הצדקה לעיכוב ביצוע. אולם כאשר הנתבע טוען כי לצורך ביצוע פסק הדין הוא יאלץ למכור נכס מסוים, שכן אין לו כל מקור אחר לתשלום החוב – והנכס הוא נכס אשר לנתבע יש בו עניין מיוחד – יש לשקול טענה זו.³⁷

אפשר שבית המשפט יגיע למסקנה כי עניין מיוחד זה מצדיק את עיכוב הביצוע, כגון כאשר מדובר בדירת מגורים או במכירת המיטלטלים המעוקלים בדירת הנתבע. אולם כשמדובר במכירת נכס אחר, כגון נכס אשר הנתבע מחזיק בו לשם השקעה ומכירתו אינה כרוכה בהסבת נזקים מיוחדים לבעליו, לא יהא בדרך כלל צידוק להורות על עיכוב ביצוע כדי למנוע את מכירת הנכס.³⁸ כאשר לצורך מימוש החיוב הכספי שהוטל עליו, החייב יאלץ למכור נכס מסוים שיש לו בו עניין מיוחד, יכול שבית המשפט יגיע למסקנה כי עניין מיוחד זה מטה את מאזן הנוחות לטובתו.³⁹

ע"א 385/18 מאפיית אריאל בע"מ נ' אהרוני (פורסם בנבו, 29.1.2018).	35
בש"א 3158/91 פלאטו שרון נ' קומפני פריזיין דה פרטיסיפסיון, פ"ד מה(5) 499 (1991).	36
רע"א 214/88 טוויל נ' דויטש, פ"ד מד(3) 752 (1988).	37
שם.	38
ע"א 6525/13 כהן נ' נשר (פורסם בנבו, 24.3.2014).	39

פרק ג – עיכוב ביצוע – מקרקעין ועסקים

– עיכוב ביצוע פסקי דין בענייני מקרקעין	סימן א
– מניעת העברת רישום המקרקעין	סימן ב
– פינוי מדירת מגורים – היעדרות לבקשת העיכוב	סימן ג
– פינוי מדירת מגורים – סירוב לבקשת העיכוב	סימן ד
– מימוש נכס	סימן ה
– פינוי מנכס עסקי	סימן ו

סימן א – עיכוב ביצוע פסקי דין בענייני מקרקעין

בתי המשפט אינם שוללים עיכוב ביצוע של החלטות הכרוכות במכירת מקרקעין, כאשר מוגש ערעור עליהן וזאת בשל החשש שלא יהיה ניתן להחזיר את המצב הקיים לקדמותו.¹

בית המשפט ייטה לעכב ביצוע של החלטות המורות על מכירת נכסי מקרקעין, בשל החשש שלא ניתן יהיה להשיב את המצב לקדמותו אם יתקבל הערעור, במקרה שהנכס יועבר לצדדים שלישיים בטרם ההכרעה. שיקול זה משמעותי במיוחד בנסיבות שעניינן הוראה על העברת נכסים מידיים ציבוריות לידיים פרטיות.²

החשש מפני מכירת מקרקעין לצדדים שלישיים, באופן שיאיין את האפשרות להשיב את המצב לקדמותו ככל שיתקבל הערעור, עשוי להטות את הכף לטובת עיכוב ביצוע פסק דין. בעניין אחד, על אף שהמקרקעין אינם משמשים למגורי המבקש, דחיית הבקשה, תוך הנחה כי במידה שיתקבל ערעורו של המבקש הוא יפוצה בשווי המקרקעין, אינה בהכרח מאפשרת השבת המצב לקדמותו באופן מלא. זאת משום שהמבקש לא יוכל לקבל לידייו את אותם מקרקעין, שלטענתו נועדו להבטיח את פרנסתו ואת פרנסת משפחתו בעתיד, אלא את ערכם.³

חשש לנזק בלתי הפיך כתוצאה מקבלת ערעור על פסק דין בענייני מקרקעין אינו מוביל באופן "אוטומטי" להיעתרות לסעד הזמני המבוקש וטיבו של חשש זה יתברר בהתאם לנסיבות העניין.⁴ החשש לנזק בלתי הפיך בענייני מקרקעין אינו קם באופן "אוטומטי", והכרעה בבקשה לעיכוב ביצוע תלויה בנסיבות המקרה.⁵

נדחתה בקשה לעיכוב ביצוע פסק דין שהורה לבטל הסכם מכר מקרקעין ולמחוק הערת אזהרה שנרשמה לטובת המבקשת. נקבע כי זיקת המבקשת לנכס הייתה קלושה.⁶ בית המשפט עיכב ביצוע סעד של איתור קרקע חלופית עבור המשיבה עד להכרעה בערעור. נפסק כי הסעד עלול להכביד על מדיניות הקצאת הקרקעות של המדינה ולא הוכח כי קיים חשש לכך שסעד זה לא יהיה ניתן לביצוע אם יידחה ערעור המדינה.⁷

עיכוב ביצוע פסק דין שעניינו מימוש מקרקעין תלוי במהות המקרקעין ובזיקת בעלי הדין כלפיהם. כאשר מדובר במקרקעין המשמשים למגורי המבקש, ייטה בית המשפט לעכב את ביצוע פסק הדין עד להכרעה בערעור. כשאין זה המצב, התמונה מורכבת יותר. ככל שיש לראות במקרקעין נכס מסחרי

- 1 רע"א 667/01 עיזבון דרביה נ' היפר מטל בע"מ, פ"ד נו(2) 5 (2001). במיוחד כאשר דובר בדירת מגוריו של המבקש. ראו ע"א 7824/03 פרנקל נ' ידין, פ"ד נח(3) 337 (2004).
- 2 ע"א 620/16 רשות מקרקעי ישראל נ' מזרחי (פורסם בנבו, 27.3.2016).
- 3 ע"א 1204/15 איפרגן נ' ז'רדד (פורסם בנבו, 26.3.2015).
- 4 ע"א 8545/16 ליאם מימון השקעות בע"מ נ' יניב (פורסם בנבו, 13.7.2017). במקרה הנדון דובר בהעברה אפשרית של זכויות בנכס בתמורה בשווי גבוה, כאשר מקבל התמורה הוא אדם מן הישוב, ועל כן עלול היה להתעורר חשש כי יהיה קושי בהשבת תמורה זו.
- 5 ע"א 107/18 בביוף את בביוף בע"מ נ' א. ארנסון בע"מ (פורסם בנבו, 8.4.2018).
- 6 ע"א 7442/11 פוטונים ירוקים בע"מ נ' מיטבית סיבל באר שבע (פורסם בנבו, 9.11.2011).
- 7 ע"א 9117/11 משרד הבטחון נ' דווקא בע"מ (פורסם בנבו, 3.12.2012). מדובר בסעד חריג שהפעלתו מעוררת שאלות כבדות משקל.

בלבד, הרי שאם יתקבל הערעור יקבל המבקש את כספו בחזרה, ולכן ככלל אין לעכב את ביצוע פסק הדין במצבים אלו.⁸

פינוי בית כנסת – נכון שפינוי בית כנסת על פניו כרוך בקשיים מובנים, אך אין באלה – הניתנים לפתרון – כדי להטות את הכף אל עבר עיכוב ביצוע פסק הדין. זאת הואיל ומולם עומדת זכות המשיבה ליהנות מפסק הדין שניתן לטובתה, המכיר בזכותה הקניינית בכנס נשוא הסכסוך וברשות שבידיה לנהוג בו מנהג בעלים.⁹

סילוק פולשים – יש לזכור את תכליתו של חוק מקרקעי ציבור (פינוי קרקע), התשמ"א-1981 – מתן כלי אפקטיבי למדינה להילחם בתופעה של השתלטות שלא כדין על מקרקעי ציבור באמצעות נקיטת הליכים מחוץ לבית המשפט לסילוק פולשים בדרך של "עזרה עצמית".¹⁰

מיזם בנייה – מאז הנוחות אינו תומך בקבלת הבקשה לעיכוב ביצוע. התנהלות המבקשת גורמת למשיבה נזק מתמשך, שכן היא אינה נהנית מפירות ההסכם שנחתם ביניהן ומנועה מלממש את זכויותיה בחלקה בדרך אחרת. מנגד, הנזק הנטען על ידי המבקשת – אובדן האפשרות להשלים את מיזם הבנייה – אינו אלא נזק כספי הנובע מאובדן העסקה, גם אם מדובר בעסקה במקרקעין.¹¹

סימן ב – מניעת העברת רישום המקרקעין

מניעת רישום הנכס – נדחתה בקשה לעיכוב ביצוע הסעדים האופרטיביים הלא כספיים, שנקבעו בפסק הדין מושא הערעור, קרי אותם סעדים שמכוחם הוסמך בא כוח המשיבה לבצע פעולות בשם המבקשת להעביר את רישום הנכס.¹²

כאשר מדובר בערעור על פסק דין הנוגע לזכויות בכנס מקרקעין, נוצר חשש שאם לא יינתן הסעד הזמני המבוקש ויבוצעו עסקאות במקרקעין מבלי שיוכרו זכויותיהם הנטענות של המבקשים בקרקע באמצעות רישום, יהיה קושי ניכר להשיב את המצב לקדמותו. במצב דברים זה עלולים המבקשים, המחזיקים בקרקע ומעבדים אותה מזה שנים, לאבד את זכויותיהם הנטענות בקרקע לטובת רוכשים תמי לב, בלא שיהיו בידיהם כלים משפטיים להגן על קניינם הנטען, והשבת המצב לקדמותו עלולה להיות בלתי אפשרית. למבקשים עלול אפוא להיגרם נזק משמעותי, שאינו ניתן לריפוי באמצעות תביעה כספית.¹³

8 ע"א 6636/15 קריסטל נ' רוט (פורסם בנבו, 27.10.2015). עם זאת במצבים שבהם למבקש אינטרס במקרקעין המסוימים (הם בעלי ערך מיוחד עבורו או בעלי איכויות ייחודיות), יש מקום להורות על עיכוב הביצוע.

9 רע"א 2949/15 מאירוביץ נ' עמותת בית התנועה להסתדרות פא"י בני ברק (פורסם בנבו, 30.4.2015).

10 רע"א 2983/15 בוסקילה נ' מינהל מקרקעי ישראל (פורסם בנבו, 20.5.2015).

11 ע"א 9143/17 גזיאל את אבנר (2007) בע"מ נ' ישראל (פורסם בנבו, 20.12.2017).

12 ע"א 8486/12 אלי רוני ואבי, יוזמה בע"מ נ' מורן לויט בע"מ (פורסם בנבו, 14.4.2013).

13 ע"א 8488/12 יורשי חטיב נ' יורשי יאסין (פורסם בנבו, 27.8.2013).

בשאלת זכויות במקרקעין קיים חשש שאם יבוצעו שינויים במצב הזכויות במקרקעין עובר להכרעה בערעור, לא ניתן יהיה להשיב את המצב לקדמותו אם הערעור יתקבל, משכך נוטה הכף לעיכוב ביצוע פסקי דין אלה משיקולי מאזן הנוחות.¹⁴

אין בביצועו של פסק דין שעניינו תיקון רישום זכויות במקרקעין כדי ליצור מצב בלתי הפיך ולכן אין מקום לעיכוב ביצוע פסק הדין. עם זאת חשש מפני מכירתם של המקרקעין לצדדים שלישיים, באופן שיאיין את האפשרות להשיב את המצב לקדמותו ככל שיתקבל הערעור, עשוי להטות את הכף לטובת עיכוב ביצועו של פסק הדין. לפיכך, במקביל לדחיית הבקשה ניתן בעניין זה סעד זמני למניעת דיספוזיציה במקרקעין, עד להכרעה בערעור.¹⁵

עוכבה מחיקת הערת אזהרה שנרשמה לטובת המבקש על המקרקעין נשוא ההליך ומחיקת רישומו כבעלים של שישית מהזכויות במקרקעין, עד להכרעה בערעור שהגיש. זאת לנוכח מאזן הנוחות הנוטה לכיוונו של המבקש ועל אף שאין מדובר בנכס מקרקעין המיועד למגורים.¹⁶

עסקאות בנכס – בנסיבות עניין אחד והגם שנראה כי סיכויי הערעור אינם מבטיחים במיוחד, יש מקום להורות על מתן סעד זמני שיבטיח כי המשיבה לא תעשה כל דיספוזיציה במקרקעין, באופן שהמשיבה תימנע מביצוע שינויים במקרקעין ותמנע מהעברת הזכויות בנכס לצד שלישי עד להכרעה בערעור.¹⁷ הוצא צו האוסר על ביצוע כל דיספוזיציה במקרקעין נשוא ההליך, שבהם זכה המבקש במסגרת הליך התמחרות, עד להכרעה בערעור.¹⁸

קיים חשש כי אי-מתן הסעד הזמני יקשה על המבקש להשיב את המצב לקדמותו לו תועברנה הזכויות בנכס לצד שלישי בתקופת הערעור ובכך יתייתר הערעור. חשש זה מקבל משנה תוקף בעניין זה, שכן בתשובת המשיבים צוין כי אלה מעוניינים גם באפשרות למכור את הזכויות בנכס היה ויחפצו בכך.¹⁹

שילוב הדברים, מבחינת סיכויי הערעור ומבחינת מאזן הנוחות, מוביל למסקנה שיש לעכב את ביצוע פסק הדין, אך זאת בכפוף לכך שלא תתבצע כל דיספוזיציה בזכויות בדירות הנבנות בקומה העליונה בבניין או כל פעולה שתוביל לכך שאיחוד שתי הדירות לדירה אחת יהפוך לבלתי אפשרי.²⁰ במקרה אחר נקבע כי המשיבים לא יוכלו להעביר את זכויותיהם בדירה לצד שלישי או לשעבדן לטובת צד שלישי. המבקשים יוכלו לרשום הערת אזהרה לעניין זה בלשכת רשם המקרקעין.²¹ במקרה אחד נקבע כי אין לעכב את ביצוע פסק הדין. עם זאת נאסר על רוכשי המקרקעין להעביר את זכויותיהם בהם, לשעבדם או לבצע דיספוזיציה, עד למתן החלטה אחרת או עד לסיום הליכי הערעור.²²

14 ע"א 105/15 חברת מבני תעשייה בע"מ נ' סבאג (פורסם בנבו, 4.2.2015).

15 ע"א 752/15 ביאדסה נ' ביאדסה (פורסם בנבו, 23.3.2015).

16 ע"א 2777/17 בחאש נ' מרעי (פורסם בנבו, 23.5.2017).

17 ע"א 5480/16 א.ג.י. השרון אחזקות והשקעות בע"מ נ' בן הפנדי בע"מ (פורסם בנבו, 25.9.2016).

18 ע"א 1062/17 קרבסי נ' וקנין (פורסם בנבו, 19.6.2017).

19 ע"א 9409/16 שטולץ נ' רבין (פורסם בנבו, 18.1.2017).

20 ע"א 2264/17 רישן בניין והשקעות בע"מ נ' נתנאל (פורסם בנבו, 28.2.2018).

21 ע"א 5086/11 לוי נ' כובני (פורסם בנבו, 14.8.2011).

כשמדובר בבקשה לעיכוב ביצוע פסק דין לפינוי מקרקעין, גוברת הנטייה להיענות לבקשה. אולם במקרה אחד לא דנו בפינוי בית מגורים או מקום עסק, כי אם בחורשה שבה המערערת אינה עושה כל שימוש.²³

סימן ג – פינוי מדירת מגורים – היעדרות לבקשת העיכוב

מגורי החייב – ביסוד הלכה זו ניצב החשש שמא אי-מתן הסעד המבוקש יגרום לפינוי המבקשים מביתם וזה יימכר לצד שלישי, כך שאף אם המבקשים יזכו לבסוף בערעור, לא ניתן יהיה עוד להשיב את המצב לקדמותו.²⁴

הנוק הנגרם לאדם המפונה מביתו חורג מנוק כספי גרידא בשל ההשלכות הכרוכות בפינוי במישור האישי.²⁵

כאשר המקרקעין משמשים למגורי החייב או אם בעל דין הראה זיקה מיוחדת למקרקעין המסוימים דווקא, כך שאין הם עבירו בגדר נכס גרידא, מאזן הנוחות ייטה לטובת עיכוב ביצוע.²⁶ במקרים שבהם מאזן הנוחות נוטה באופן כה קיצוני ובלתי הפיך לעברם של הדיירים המועדים לפינוי, נוטה בית המשפט להורות על עיכוב ביצועם של ההליכים עד שתוכרע הסוגיה באופן סופי על ידי ערכאת הערעור.²⁷

מידת הקושי להחזיר את המצב לקדמותו גוברת במקום שבו מדובר במכר נכס מקרקעין, במיוחד בשל הקושי הכרוך בפינוי המחזיק בנכס.²⁸

כאשר מתבקש סעד בערעור על פסק דין שמשמעותו פינוי מדירת מגורים, בית המשפט ייטה להיעתר לבקשה, אולם כאשר מדובר בהעברת זכויות בנכס שאינו משמש כדירת מגורים, ובמיוחד במקרה של נכס המשמש לצרכים מסחריים, הנזקים שעלולים להיגרם הם בני פיצוי.²⁹ במקרה אחד, על אף שהמקרקעין בחלקה אינם משמשים למגורי המבקש, נראה כי מאזן הנוחות שבין הצדדים נוטה דווקא לטובת המבקש, שכן הימנעות ממתן צו המניעה עלולה להסב למבקש נזק

22 ע"א 7007/16 איי. איי. איתמר השקעות בע"מ נ' באראט אחזקות ונכסים בע"מ (פורסם בנבו, 25.10.2016).

23 ע"א 3799/17 מקור הנפקות וזכויות בע"מ נ' עיריית ירושלים (פורסם בנבו, 3.10.2017).

24 ע"א 7370/06 שני נ' ברדיצבסקי (פורסם בנבו, 29.1.2007). בנסיבות אלה ראוי להתנות את עיכוב ביצוע פינויים של המבקשים מהדירה בהפקדת חלק מסכום חוב הפיגורים שהצטבר לחובתם ובעמידתם בתשלומים השוטפים של המשכנתה. אי-קיומו של תנאי מתנאים אלה יגרום לביטולו של צו עיכוב הביצוע.

25 ע"א 7189/09 הלר נ' כהן (פורסם בנבו, 26.1.2011).

26 ע"א 2082/12 אבו סיאם נ' א.ט.א.מ.א.ר. ניהול ושיווק מקרקעין (2004) בע"מ (פורסם בנבו, 11.4.2012).

27 רע"א 11880/04 פלונית נ' בנק לאומי לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 16.11.2009). ראו גם ע"א 4502/17 אביגור יזמות ופיתוח גדל"ן בע"מ נ' בוגנים (פורסם בנבו, 3.10.2017).

28 ע"א 3333/07 אנ.די.סי. יצרני תכשיטים בע"מ נ' בנק הפועלים בע"מ (פורסם בנבו, 16.10.2007). במקרה זה המבקשים לא החזיקו בנכס תקופה ארוכה והמשך הליכי כינוס הנכסים לא גרר את פינויים מהנכס. כמו כן, אף במקרים שבהם מדובר בפינוי המבקש מהנכס, עשוי מאזן השיקולים שלא להצדיק מתן צו לעיכוב ביצוע.

29 ע"א 7769/15 אנקורי נ' גל-ער (פורסם בנבו, 3.12.2015).

חמור מזה העשוי להיגרם ליורשי המשיב, ככל שיינתן הסעד המבוקש. במידה שיתקבל ערעורו של המבקש הוא לא יוכל לקבל לידי את אותם המקרקעין עצמם, אלא את ערכם בלבד.³⁰ הנכס שבמחלוקת לא שימש למגורי המבקשת, אשר על שמה היה רשום הנכס עובר למתן פסק הדין, אולם אין ליתן משקל מכריע לטענת הבנק, שלפיה הנכס לא היה בעל ערך מיוחד למבקשת באופן המצדיק את קבלת הבקשה, שכן דובר בנכס ששימש למגורי נכדיה הקטינים וכלתה לשעבר, כאשר ברי שהאינטרס של המבקשת במקרקעין אינו כלכלי גרידא.³¹ הבקשה לעיכוב ביצוע פסק דין, שבגדרו התקבלה תביעת המשיבים לאכיפת חוזה למכירת בית המבקשים, דינה להתקבל (בכפוף להפקדת ערבויות). במוקד המחלוקת היה מצוי בית מגורים שבו מתגוררת משפחת המבקשים. כלומר, משמעות דחיית הבקשה היא פינוי בני המשפחה מביתם. הסיבה המרכזית שבגינה יש לקבל את הבקשה טמונה בשיקולי מאזן הנוחות ובטיב האינטרסים שהיו מוטלים על הכף.³² כאשר התעורר חשש שהמקרקעין מושא הערעור יועברו לצדדים שלישיים טרם ההכרעה הסופית, בית המשפט נטה לעכב את ביצוע פסק הדין.³³

סימן ד – פינוי מדירת מגורים – סירוב לבקשת העיכוב

במקרה אחד פלש המבקש שלא כדין למקרקעי ציבור לאחר שניתן לו סכום ניכר כפיצוי בהסכמה, תמורת הפקעת בית מגוריו, והוא שב והתיישב במקום. יש לבקר את הקלות הבלתי נסבלת שבה מניחים אנשים את ידם על מקרקעי הציבור.³⁴ נדחתה בקשה לעיכוב ביצוע החלטה, לפיה על המבקשת, לפנות דירה שזכויות החכירה לדורות בה רשומות על שם חברה בפירוק שבשליטת המבקשת ולמסור את החזקה בה למפרק הזמני. עם זאת, ועל מנת לאפשר למבקשת לאתר דירה המתאימה לצרכיה ולצרכי משפחתה, בית המשפט עיכב את ההחלטה בשבועיים.³⁵ אין מקום לעכב ביצועם של פסקי דין שעניינם פינוי דירת מגורים, כאשר המבקשים לא הביאו ראיה בדבר הנזק העלול להיגרם להם.³⁶ מכירת דירת המגורים היחידה של המבקש כנכס פנוי עשויה, לכאורה, לגרום לו נזק בלתי הפיך. ואולם בנסיבות המקרה, שוויו הגבוה יחסית של הנכס וחלקה של אשת המבקש בו, יאפשרו לו לרכוש בית מגורים ראוי.³⁷

- 30 ע"א 7424/15 חליליה נ' בנאת (גאנם) (פורסם בנבו, 30.11.2015).
- 31 ע"א 6988/16 מייליק נ' בנק לאומי לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 31.10.2016).
- 32 ע"א 5210/13 אלכסנדרו נ' זילברדיק (פורסם בנבו, 16.9.2013).
- 33 ע"א 8797/16 אובצ'ינקוב נ' סופר (פורסם בנבו, 28.5.2018).
- 34 רע"א 3146/06 גלבוץ נ' מינהל מקרקעי ישראל (פורסם בנבו, 25.4.2006). מה גם שהמשיב היא המדינה, אשר תוכל כמוכחן לשפות כנדרש את המבקש, אם יתקבל הערעור בסופו של יום.
- 35 ע"א 3793/16 אור נ' ארז (פורסם בנבו, 26.5.2016).
- 36 ע"א 6139/11 עזרן נ' בנק הפועלים בע"מ (פורסם בנבו, 1.9.2011).
- 37 דבר שיעניק קורת גג אף למבקש. ראו ע"א 2752/14 גיא נ' פריימן (פורסם בנבו, 18.8.2014).

השכרת הדירה – כאשר מדובר בבקשה לעיכוב ביצוע של פסק דין שתוצאתו פינוי מדירת מגורים – ייטה בית המשפט להיעתר לה, לנוכח שיקולי מאזן הנוחות. ברם, כאשר מדובר בדירה המושכרת למטרות כלכליות גרידא, הרי שאם יתקבל הערעור, הנזק הכספי יהיה ניתן לפיצוי.³⁸ בעניין אחד נקבע כי המבקש אינו מתגורר במקרקעין, והפינוי יגרום לו לכל היותר נזק כספי. אשר לשוכרים המצויים לטענתו במקרקעין, הטענה בדבר שוכרים הועלתה באופן כוללני בלבד.³⁹ חשיפת המבקש לתביעות מצד שוכר הדירה אינה עולה בגדר נזק בלתי הפיך, שכן מדובר בנזק כספי שבמידת הצורך ניתן יהיה לרפא בסעדים כספיים. גם טענת המבקש כי יתקשה למצוא שוכר חלופי ראוי לדירה אינה מגלמת טענה לנזק בלתי הפיך, שכן גם נזק זה ניתן לכימות כספי. כלומר, ככל שערעורו של המבקש יתקבל ויימצא שיש בידיו זכויות בנכס, ניתן יהיה לתקן את הנזקים שלטענתו עלולים להיגרם לו מדחיית בקשה זו בפיצוי כספי. הדברים אמורים ביתר שאת במקום שבו הדירה אינה משמשת למבקש לצורך מגורים, אלא מושכרת.⁴⁰

אין מתגוררים בדירה – כאשר מדובר במקרה של פינוי מדירת מגורים, ייטה מאזן הנוחות לטובת הענתק הסעד הזמני, שאלמלא כן ייווצר קושי ברור להחזיר את המצב לקדמותו אם יתקבל הערעור. ברם, כאשר מדובר בדירה המיועדת למגורים שאין המבקשים מתגוררים בה, הרי אם יזכו המבקשים בערעור תוכל המשיבה להשיב את המצב לקדמותו באמצעות השבת הסכומים ששילמו או על ידי מתן דירה חלופית.⁴¹

נראה כי מאזן הנוחות מטה את הכף לעבר דחיית הבקשה, שכן אין מדובר בדירה אשר המבקש מתגורר בה או שיש למבקש זיקה מיוחדת אליה.⁴²

נכס רחב – בעניין אחד היה מדובר בנכס המשמש למגורי המבקשת וילדיה. ברם, מדובר בנכס יוקרתי ורחב ידיים. קיימת אפשרות לחלוקה בעין של הנכס ואז פינויה של המבקשת מביתה אינו מתחייב בהכרח מן הנסיבות.⁴³

דיוור חלופי – נדחתה הבקשה לעכב את ביצוע מכירת הבית שבו החייב מתגורר ואשר שייך לעיזבון הוריו. עיקר הדיון נסב אודות טענת החייב שלפיה זכותו להישאר דייר בנכס מכוח סעיף 33(א) לחוק הגנת הדייר [נוסח משולב], התשל"ב-1972, הקובע כי מי שהחזיק בנכס כשהוא בעליו ופקעה זכותו בנכס מחמת מכירתו בהליך של פשיטת רגל – יהיה המחזיק לדייר של בעליו החדש של הנכס.⁴⁴ במכירת בית מגורים במסגרת הליך פשיטת רגל, בית המשפט נדרש מכוח סעיף 86א(א) לפקודת פשיטת הרגל [נוסח חדש], התש"ם-1980, לשאלת קיומו של דיוור חלופי לחייב ולבני משפחתו הגרים עמו ולאיוון הנדרש בין החשש שפושט הרגל ומשפחתו יוותרו ללא קורת גג לראשם לבין טובת

38 רע"א 1188/13 כהן נ' רחימוב (פורסם בנבו, 18.2.2013).

39 רע"א 6072/13 סגל נ' מסעי בני ישראל בע"מ (פורסם בנבו, 8.9.2013).

40 ע"א 6832/14 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 12.11.2014).

41 ע"א 6917/07 נחום נ' אופרה על הים בע"מ (פורסם בנבו, 11.10.2007). הדברים מקבלים משנה תוקף לנוכח העובדה שהמבקשים שילמו סכום מזערי ביחס לערכה המלא של הדירה.

42 ע"א 9915/16 קצירי נ' גר. נוף תל אביב בע"מ (פורסם בנבו, 29.5.2018).

43 ע"א 7326/10 אגמון נ' אטלס (פורסם בנבו, 16.6.2011).

44 רע"א 8660/15 טסה נ' גרינברג (פורסם בנבו, 27.1.2016).

הנושים, במסגרת שיקול הדעת הרחב שניתן לו בהקשר זה. גם בכך ולמרות שהמבקשת אינה נמנית עוד על "משפחתו" של החייב, יש אפוא כדי לתמוך בדחיית הבקשה לעיכוב ביצוע.⁴⁵

דירה "על הנייר" – בעניין אחד היה מדובר ברכישת דירה "על הנייר", כך שלא עומד על הפרק פינוי אדם מדירת מגוריו. המערערת גם מודה כי הדירה לא יועדה עבור גורם ספציפי. שעה שאיש אינו מתגורר בדירה העתידית, ואף לא פיתח ציפייה של ממש להתגורר בה, אין במטרתה הכללית של הרכישה כדי להטות את מאזן הנוחות לזכות המערערת.⁴⁶

סימן ה – מימוש נכס

נכס להשקעה – לנוכח העובדה שהדירה אינה דירת מגוריו של המערער אלא נכס נטוש שאותו ביקש לרכוש לצורכי השקעה, מכירתה לצד שלישי לא תגרום לו נזק בלתי הפיך אלא נזק כספי בלבד שניתן יהיה לפצות עליו במקרה שהערעור יתקבל. המשיב הינו פושט רגל, כל עיכוב במימוש הדירה כרוך בהוצאות ויקטין את הסכומים שבקופת פשיטת הרגל ובנסיבות אלו אין לומר כי מאזן הנוחות נוטה לטובת המבקש; ככל שהדירה תמומש טרם ההכרעה בערעור יועברו כספי התמורה לחשבון נאמנות עד למתן פסק הדין בערעור.⁴⁷

קיימות גישות שונות לעניין מתן סעדים זמניים בערעור לגבי מקרקעין שאינם משמשים למגורי המבקש, הנעות בין תפיסת הנכס כנכס "רגיל" שאין בו מאפיין מיוחד המצדיק סטייה מהכלל שלפיו זכאי הזוכה ליהנות מפירות זכייטו, לבין גישה הנותנת משקל לייחודיות הנכס המסוים ומכירה בתוצאה הבלתי הפיכה הנובעת ממימוש דווקא.⁴⁸

התמחרות – בית המשפט הורה על עיכוב ביצוע החלטה שביטלה אישור למימוש מקרקעין והורה לערוך התמחרות מחודשת. נפסק כי אם לא תעוכב ההתמחרות יימכרו המקרקעין למשיבה טרם ההכרעה בערעור שהגישה המבקשת, ובכך ייווצר מצב בלתי הפיך שיסכל מראש את תוצאות הערעור שהגישה המבקשת על ההחלטה, ככל שיתקבל.⁴⁹

מימוש משכנתה – בקשה לעיכוב ביצוע פסק דין נתקבלה למניעת מימוש משכנתה על נכס לגביו טוענת המבקשת למחצית מהזכויות, ולמתן סעד זמני שלפיו המבקשת לא תפונה מהנכס עד להכרעה בערעור.⁵⁰

45 ע"א 866/17 חן נ' כונס נכסים הרשמי (פורסם בנבו, 25.10.2017).

46 ע"א 7932/17 מונטגי יעוץ ושיווק ביטחוני בע"מ נ' בי. אי. טי יזום ופיתוח נדל"ן בע"מ (פורסם בנבו, 6.11.2017).

47 ע"א 2870/16 דרעי נ' וואנס (פורסם בנבו, 31.5.2016).

48 ע"א 8506/15 ריכטר נ' כהן (פורסם בנבו, 27.3.2016).

49 ע"א 1267/16 בלו סקאי ליסינג תפעולי בע"מ נ' מיטבית סיבל באר שבע 1995 בע"מ (פורסם בנבו, 15.3.2016). כל זאת בכפוף להפקדת ערובה על ידי המבקשת להבטחת הנזקים העלולים להיגרם למשיבה, כתוצאה מעיכוב האפשרות לרכוש את המקרקעין.

50 ע"א 6151/10 אראל נ' בנק המזרחי המאוחד בע"מ (פורסם בנבו, 12.12.2010).

סימן ו – פינוי מנכס עסקי

לא הרי פינוי אדם מדירת מגוריו כהרי פינויו מנכס עסקי. למרות שקיימת אפשרות שהנכס יושכר לאדם אחר, מדובר, בסופו של הליך, בנזקים כספיים שחזקה על המשיבה כי תוכל לפצותו בגינם כראוי.⁵¹ כאשר דובר בפינוי בית עסק נקבע כי למבקשים ייגרם לכל היותר נזק כספי הניתן לפיצוי ואין גם ספק כי המשיב יהיה מסוגל במידת הצורך להשיב המצב לקדמותו.⁵² כאשר מדובר במקרקעין המשמשים למטרות מסחר, הנחת המוצא הינה שהעברתם בעין אינה בלתי הפיכה ומגלמת בחובה נזק כספי הניתן לפיצוי. לפיכך אין הצדקה, בדרך כלל, להיענות לבקשת עיכוב ביצוע.⁵³

היעתרות לבקשה – במקרה אחד, מתן היתר בנייה עלול לגרום למצב חדש ובלתי הפיך של בניית מרכז מסחרי ללא דיון בפיתרון מצוקת החניה באזור. מצב זה עלול להעמיד את הוועדה המקומית בפני שוקת שבורה אם תזכה בערעורה, וכן לגרום נזק לכלל הציבור. מנגד, כפי שנטען על ידי הוועדה המקומית, ככל שייגרם נזק למשיבה הרי שזהו נזק כספי הניתן לפיצוי. לפיכך ניתן צו עיכוב ביצוע.⁵⁴ בעניין אחד נקבע שקיים חשש מפני העמקת התבססותה של המבקשת במקרקעין נושא המכרז, שטרם זכתה בהם כדין. המשך פיתוחם של המקרקעין ושל הבנוי עליהם עלול להכביד הכבדה של ממש על היכולת להורות על פינויה של המבקשת מן המקום ושיווקו של המגרש לזוכה אחר.⁵⁵ במקרה אחד דובר בפינוי נכס עסקי, הנכס הוא בעל אופי ייחודי ובשים לב להשלכות שעשויות להיות לאי-מתן הסעד הזמני בתקופת הערעור, יש מקום להיעתר לבקשה בתנאים מסוימים.⁵⁶ יש להיעתר לבקשה לעיכוב ביצוע פינויים של המבקשים מן הטיילת הצפונית באילת, לנוכח הנזק שעלול להיגרם למבקשים אם יבוצע הפינוי והקושי להחזיר את המצב לקדמותו.⁵⁷ השיקול המכריע שבגיניו החליט בית המשפט להיעתר לבקשות ולעכב את ביצוע פסקי הדין שבגדרם ניתנו צווים למסירת חזקה במקרקעין, הוא שאם לא יינתנו עיכובי הביצוע כמבוקש – ייתכן שלא יהא עוד טעם בבירור הערעורים, כאשר הנזקים הצפויים למבקשים בעקבות ההפקעה הם קשים.⁵⁸

פירוק חברה – נוכח מאזן הנוחות, נדחתה בעיקרה בקשה לעיכוב ביצוע החלטה שניתנה במסגרת הליך פירוק של חברה ועניינה ביטול שיעבוד שנרשם על זכויות הבעלות של החברה בנכס מקרקעין. מכיוון שהמקרקעין לא שימשו למגוריו של המבקש והזכות למשכנתה נרכשה על ידיו לדבריו כהשקעה בלבד,

51	רע"א 10559/06 דבוש נ' עיריית הרצליה (פורסם בנבו, 25.12.2006).
52	רע"א 2397/06 אברג'יל נ' מינהל מקרקעי ישראל (פורסם בנבו, 6.8.2006).
53	ע"א 46/12 אסייג נ' אדרת (פורסם בנבו, 5.3.2012).
54	ע"מ 8256/12 הועדה המקומית לתכנון ובניה ראשון לציון נ' נאות מזרחי בע"מ (פורסם בנבו, 12.12.2012).
55	ע"מ 11189/07 אירוס הגלבוע בע"מ נ' אוקנין (פורסם בנבו, 7.4.2008).
56	ע"א 5374/13 אגרסקו כרמל חברה ליצוא חקלאי בע"מ נ' עין יהב, מושב עובדים להתישבות חקלאית שיתופית בע"מ (פורסם בנבו, 11.8.2013).
57	ע"א 8706/12 אוחנה נ' מנהל מקרקעי ישראל (פורסם בנבו, 24.2.2013).
58	ע"א 7975/15 שרף נ' הועדה המקומית לתכנון ובניה בירושלים (פורסם בנבו, 7.4.2016).

בית המשפט לא שוכנע כי מכירת הזכויות במקרקעין לצד שלישי תסב למבקש נזק בלתי הפיך. מדובר בנזק כספי גרידא, שניתן לפיצוי אם יתקבל הערעור.⁵⁹

בכל הנוגע למכירת נכסים שהמערער מחזיק בו לשם השקעה ומכירתו אינה כרוכה בגרימת נזק מיוחד לבעליו, אין הצדקה להורות על עיכוב ביצוע כדי למנוע את מכירת הנכס. יתרה מזאת, עיכוב ביצוע פסק הדין יסב נזק משמעותי לכלל הנושים, שלא ניתן יהיה לקדם את המיזמים שבהם השקיעו את כספם, עד להכרעה בערעור.⁶⁰

דיירות מוגנת – בעניין אחד, במוקד הסכסוך עמדה זכות שכירות בנכס מקרקעין, שאומנם לא שימש את המבקשים למגורים, אולם זכותם בחנות הייתה זכות של דיירות מוגנת. אם יתקבל הערעור ותאבד למבקשים זכות זו, ספק אם ניתן יהיה להשיב את המצב לקדמותו; ודי בכך כדי להביא לקבלת הבקשה לעיכוב ביצוע של פינוי החנות.⁶¹

פירוק שיתוף – בנסיבות העניין, עיכוב הביצוע של המשך הליך פירוק השיתוף על דרך של מכירת הנכס מאיינת את החשש מפני גרימת נזק בלתי הפיך למבקשים. בצד זאת, התניית עיכוב הביצוע מביאה לביטוי שיקולים רלוונטיים נוספים, ובכללם זכויות יתר הצדדים בנכס.⁶²

59 ע"א 3926/16 אוסטרוביצקי נ' מקובר 24 (1995) בע"מ בפירוק (פורסם בנבו, 10.8.2016).

60 ע"א 8263/16 אור סיטי נדל"ן נ' ארז (פורסם בנבו, 4.1.2017).

61 ע"א 8823/16 לוי נ' זייגר (פורסם בנבו, 29.1.2017).

62 בע"מ 8119/17 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 12.3.2018).

פרק ד – עיכוב ביצוע – דיני חברות

סימן א	– רכישת ומכירת מניות
סימן ב	– נתונים חשבונאיים
סימן ג	– חברת חוץ
סימן ד	– נושאים נוספים

סימן א – רכישת ומכירת מניות

להעברת מניות עלולות להיות השלכות אשר יצדיקו את עיכוב ביצועו של פסק דין.¹ התקבלה בקשה לעיכוב ביצוע פסק דין, בגדרו אישר בית המשפט המחוזי הצעה לרכישת מניותיה של חברה בפירוק וקבע כי הצעה זו תבוא תחת הסדר נושים שאושר לחברה לפני 4.5 שנים. הבקשה התקבלה בהתחשב במורכבות ההליך, בטיב המחלוקת ובנסיבותיה הייחודיות.² בעניין אחד הערעור התמקד בסעד המכירה הכפויה ובנגזרותיו. יש טעם בטענת המבקשת כי ככל שהמכר יבוצע טרם ההכרעה בערעור והערעור יתקבל, עלולים להיווצר קשיים של ממש בהחזרת המצב לקדמותו למשל בהיבטי המס, בהיבטים הנוגעים לניהול החברה ולקבלת החלטות בה, וכן בשל הפרשי שווי אפשריים של המניות, ככל שתידרש השבה הודנית.³ בית המשפט קיבל בחלקה בקשה לעיכוב ביצוע פסק דין שהורה למבקשת להקצות למשיב 2.5% מהון מניותיה על בסיס דילול מלא. נפסק כי האיוון הנכון הוא שעד להכרעה בערעור יישארו המניות בידי המבקשת, אך שווי ערכן ביום ההחלטה יועבר לבא כוח המשיב בנאמנות.⁴ העברת בעלות במניות אינה כשלעצמה אקט בלתי הפיך. אומנם להעברה כזו עשויות להיות השלכות נוספות, שלעיתים יצדיקו עיכוב ביצוע של פסק הדין. החשש העיקרי הוא שהעברת הבעלות ושינוי הרישום במניות ייצרו "תאונה משפטית" שתערב צדדים שלישיים ושתוביל להתדיינות משפטית חדשה.⁵

בעניין אחר נקבע כי הנפקות של הקצאת מניות החברה לעמותה, היא העברה של השליטה בחברה מבעלי המניות בה לידי העמותה. עם קבלת השליטה לידיה תוכל העמותה לעשות בחברה כראות עיניה, ובכלל זה להכתיב את האופן שבו תנהל החברה את עסקיה, לפעול בנכסיה, ייתכן שאף לשמוט את חובותיה הנטענים של העמותה כלפי החברה וכיו"ב. קיים חשש ממשי להיווצרות נזקים בלתי הפיכים לחברה במקרה שבו יתקבל הערעור.⁶ אומנם קיימת הבחנה בין עיכוב ביצוע של פסק דין המטיל חיוב כספי גרידא לבין עיכוב ביצוע של פסק דין המורה על העברת בעלות במניות. ברם, עצם העובדה שהסעד האופרטיבי שניתן בגדר פסק דין הורה על העברת בעלות במניות, אינו מטה בהכרח את מאזן הנוחות באופן אוטומטי לטובת המבקשים את עיכוב הביצוע.⁷

- 1 ע"א 9336/16 וקסמן נ' לויט (פורסם בנבו, 5.1.2017).
- 2 ע"א 5778/16 אהרוני נ' ארז (פורסם בנבו, 17.8.2016).
- 3 ע"א 1282/15 ס.ב. ניהול מקרקעין בע"מ נ' תינהב חברה לבניה ופיתוח (1990) בע"מ (פורסם בנבו, 24.3.2015).
- 4 ע"א 7432/13 אינטק פארמה בע"מ נ' כהן (פורסם בנבו, 19.11.2013).
- 5 ע"א 8147/13 גרנות ונצ'ורס בע"מ נ' גיצלטר (פורסם בנבו, 25.3.2014).
- 6 ע"א 1657/17 קרית טעלז אירווינג סטון שבקרית יערים בע"מ נ' ישיבת טעלז בישראל (ע"ר) (פורסם בנבו, 29.6.2017).
- 7 ע"א 2841/18 דגמי נ' אהרון (פורסם בנבו, 10.6.2018).

סימן ב – נתונים חשבונאיים

בית המשפט חייב את המבקשים להפקיד את המסמכים נושא הצו למתן חשבונות במעטפה חתומה במזכירות בית המשפט המחוזי וזאת עד להכרעה בערעור. אין להתעלם מהחשש מפני שינוי בנתונים החשבונאיים של החברה העלול להכביד על בחינת החשבונות שיוגשו בעתיד.⁸

הגשת דוח למשקיעים – המערערת חויבה להגיש דוחות למשקיעיה. בנסיבות מקרה זה גובר העיקרון שלפיו הגשת הערעור אינה מעכבת את ביצוע פסק הדין, במיוחד כאשר עלול להיגרם נזק לציבור המשקיעים הגדול אם דוחות רווח והפסד לא ייחשפו.⁹

סימן ג – חברת חוץ

אין בעובדת היותה של הזוכה בפסק דין חברה זרה כשלעצמה, כדי לעכב ביצוע של פסק דין שניתן לטובתה. לא נמצא טעם מדוע היות המבקשת חברה בריטית, מצדיקה את החרגתה.¹⁰ העובדה שהזוכה בפסק דין הינה חברה זרה אינה סיבה מספקת לעיכוב ביצוע פסק דין; הנטל להוכיח שיש חשש בדבר חוסר יכולת לגבות בעתיד בחזרה את הכספים שישולמו לפי פסק הדין מוטל על מבקש עיכוב הביצוע, ועליו להראות כי לזוכה לפי פסק הדין אין פעילות או נכסים בישראל.¹¹ אין זה סביר לקבוע כלל גורף המאלץ בעל מניות תושב חוץ שזכה בפסק דין כספי בערכאה הראשונה להמתין למימושו עד לאישור זכייתו בערכאת הערעור אך בשל היותו תושב חוץ.¹²

סימן ד – נושאים נוספים

מינוי דירקטור – פסק דין הורה כי המשיב וכאי להתמנות כמנהל/דירקטור. במקרה זה הנזק העלול להיגרם למשיב בעיכוב ביצוע פסק הדין גובר על זה שייגרם למבקשים אם לא יעוכב הביצוע.¹³

פירוק חברה – במקרה אחד מאזן הנוחות הטוה את הכף לעבר קבלת הבקשה לעיכוב ביצוע צו הפירוק. החשש הוא כי פירוק החברה יגרור את מימוש הנכס ומכירתו לצדדים שלישיים טרם שיוכרע הערעור, באופן העלול ליצור מצב בלתי הפיך. במקרה זה, בהינתן נסיבות הפירוק ולנוכח העובדה כי אי-קבלת הבקשה עלול לסכל מראש את תוצאות הערעור ואף ליתרו, מאזן הנוחות נוטה במובהק לכיוון המבקש.¹⁴

8 ע"א 3658/16 הלוי נ' שמש (פורסם בנבו, 25.5.2016).

9 בש"א 219/96 ישקר בע"מ נ' חברת השקעות דיסקונט בע"מ, פ"ד מט(5) 284 (1996).

10 רע"א 1260/12 Special Metals Wiggin Limited נ' נתנאל (פורסם בנבו, 5.7.2012).

11 ע"א 8374/13 איי.פי.סי טכנולוגיות ייבוא ושיווק בע"מ נ' Geo Vision Inc (פורסם בנבו, 10.3.2014). ככל שהמבקש מבסס טענה בתשתית עובדתית אף אם ראשונית, ניתן לדרוש מהמשיבה להציג תשתית עובדתית נגדית להפרכת הטענה.

12 ע"א 1344/13 האחים ישראל בע"מ נ' פרישטה בע"מ (פורסם בנבו, 25.4.2013).

13 ע"א 4444/10 חברת דפוס מאור ולך בע"מ נ' עדי (פורסם בנבו, 21.6.2010).

14 ע"א 3620/17 ידיד נ' ידיד (פורסם בנבו, 8.6.2017).

פרק ה – עיכוב ביצוע – מידע וחשבונות

סימן א	–	מסירת חשבונות
סימן ב	–	חופש המידע
סימן ג	–	מידע נוסף

סימן א – מסירת חשבונות

מתן חשבונות – חיוב שהוטל על המבקש למסור מידע וחשבונות לחברה שבכינוס עלול לשים לאל את תוצאות זכייתו בערעור, אם אומנם יזכה בו.¹

בית המשפט המחוזי הורה שאם יופקד תצהיר מתן החשבונות שעליו הורה בכספת בית המשפט, יעוכב ביצוע צו מתן החשבונות עד ההכרעה בערעור, (במובן זה שהוא לא יימסר למשיבה). שכן אין מקום לחייב את המבקשים לפתוח בפני המשיבה את ספריהם עד שחובתם לעשות כן תהיה חלוטה.² ביצוע צו למתן חשבונות בטרם הוכרע הערעור יקים קושי בהחזרת המצב לקדמותו באופן המטה את מאזן הנוחות לטובת המבקש את עיכוב הביצוע.³

חשבוניות – הליך הוצאת חשבוניות המס אמור להתבצע על ידי המבקשות מול רשויות מס ערך מוסף. על כן, ובמידה שבסופו של דבר יתקבל הערעור, יוכלו המבקשות לבטל את חשבוניות המס שהוצאו על ידן לטובת המשיבה ולהוציא תחתן חשבוניות זיכוי, תוך התקזזות ישירה מול הרשויות וללא מעורבות של המשיבה.⁴

סימן ב – חופש המידע

חופש המידע – צו המורה לרשות לפרסם מידע לפי חוק חופש המידע, הוא סעד בלתי הדייר, שהרי משעה שנמסר המידע לא ניתן להשיב את הגלגל לאחור. כבר נפסק כי בנסיבות שבהן רשות ציבורית נדרשת בפסק דין של בית המשפט לעניינים מינהליים למסור לעותר מידע מסוים מכוח חוק חופש המידע, ראוי להוציא צו לעיכוב ביצוע עד להכרעה בערעור, שכן ברגע שיבוצע פסק הדין יהפוך הערעור לתאורטי. אומנם, אין מדובר בכלל מוחלט, ומקום בו ישתכנע בית המשפט כי מדובר בערעור סרק או כי סיכויי הערעור נמוכים, לא ייעתר לבקשה.⁵

החשש המתעורר בדרך כלל בבקשה לעיכוב ביצוע בענייני חופש מידע – כי עצם חשיפת המידע לפלוני תיצור מצב בלתי הפיך בהיעדר אפשרות "למחוק" מידיעתו את המידע.⁶ במקרים שבהם מתבקש עיכוב ביצוע בנוגע למסירת מידע לפי חוק חופש המידע, כי מסירת המידע יוצרת מצב בלתי הפיך, כך שהערעור עלול להפוך לתאורטי.⁷

- 1 ע"א 8935/01 פרידמן נ' כונס נכסים זמני של מוביילקום תקשורת בע"מ, פ"ד נו(2) 769 (2002).
- 2 ע"א 1898/12 מרכז המתנות (2006) בע"מ נ' קארשי אינטרנשיונל בע"מ (פורסם בנבו, 14.5.2012).
- 3 ככל שסיכויי הערעור אינם קלושים. ראו ע"א 3658/16 הלוי נ' שמש (פורסם בנבו, 25.5.2016).
- 4 ע"א 2043/17 מעוז נסיעות בע"מ נ' יו.בי.אמ. טרוול בע"מ (פורסם בנבו, 9.4.2017). לפיכך, מאזן הנוחות אינו נוטה לטובת המבקשות.
- 5 ע"מ 4886/14 הנתיב המהיר בע"מ נ' כביש חוצה ישראל בע"מ (פורסם בנבו, 11.8.2014).
- 6 ע"מ 3601/16 רשות המיסים נ' גרוס (פורסם בנבו, 28.7.2016).
- 7 ע"מ 2668/15 משרד המשפטים נ' וייס (פורסם בנבו, 12.5.2015).

במקרים בהם מתבקש עיכוב ביצוע בנוגע למסירת מידע על פי חוק חופש המידע – נטיית בית המשפט היא לקבל את הבקשה.⁸

התקבלה בקשה לעיכוב ביצוע החלטה בגדרה הורה בית המשפט למבקשים להמציא לידי המנהל המיוחד לנכסי החייב, מסמכים שונים הנוגעים לעסקאות שביצעה חברה בבעלות המבקשים והחייב. שכן ברור כי אם יחשפו המסמכים לא יהיה ניתן להשיב את הגלגל לאחור ולא יהיה עוד טעם בערעור.⁹

סימן ג – מידע נוסף

רשימת תלמידים – הצדדים הגישו תביעה בגין הפרת זכויות יוצרים, כשהמחלוקת שנתגלעה ביניהם סבה סביב השאלה מי כתב שני מאמרים שהועלו לאתרים באינטרנט. נראה שקיימת תשתית ראייתית מינימלית לבקשת המשיבים להורות למבקש למסור להם את רשימת התלמידים שלמדו בקורס שלימד בשנים מסוימות, וכי החלטת בית המשפט שלפיה יש להעביר את רשימת התלמידים מאזנת כראוי בין האינטרסים הנוגדים.¹⁰

התייצבות למסירת מידע – בעניין אחד, המבקש לא הציג תשתית ראייתית הולמת לתמיכה בטענתו כי במידה שיתייצב למסירת מידע לא ניתן יהיה להחזיר את הגלגל לאחור, ואף לא הצביע על הנזק שייגרם לו, ככל שיתייצב למסירת המידע.¹¹

- 8 ע"מ 6198/15 חברת מחצבות ורד בע"מ נ' רשות מקרקעי ישראל (פורסם בנבו, 14.2.2016).
- 9 ע"א 6654/14 שרבט נ' חבר (פורסם בנבו, 18.2.2015).
- 10 רע"א 5840/13 יניב נ' אתיקה השקעות בע"מ (פורסם בנבו, 12.9.2013).
- 11 ע"א 8450/13 שטייסל נ' הכונס הרשמי (פורסם בנבו, 12.1.2014).

פרק ו – סעד זמני בערעור

עקרונות ההליך	–	סימן א
שיקולי בית המשפט	–	סימן ב
מאזן הנוחות	–	סימן ג
צו מניעה זמני בערעור	–	סימן ד
צו עיקול זמני בערעור	–	סימן ה
נושאים נוספים	–	סימן ו

סימן א – עקרונות ההליך

תקנה 467 לתקנות התשמ"ד החדשה קובעת:¹

(א) בית המשפט רשאי להורות על עיכוב ביצועה של החלטה שנתן, וכן על מתן סעד זמני בנוגע להחלטה כאמור, למועד שיקבע ובתנאים שייראו לו, והוא כל עוד לא הוגשו ערעור או בקשת רשות לערער; בקשה למתן סעד לפי תקנה זו אפשר שתידון בלא מתן הודעה עליה, אם הוגשה מיד לאחר שימוע ההחלטה.

(ב) הוגש ערעור או בקשת רשות לערער, רשאי בית המשפט שלערעור להורות על עיכוב ביצועה של החלטה שהיא נושא ערעור או נושא בקשת רשות לערער, וכן על מתן סעד זמני בנוגע להחלטה כאמור, למועד שיקבע ובתנאים שייראו לו.

(ג) בית המשפט רשאי לצוות על מתן סעד או על עיכוב ביצוע לפי תקנה זו בתנאים שייראו לו, לרבות מתן ערובה מאת המבקש להבטחת נזק העלול להיגרם בשל הצו.

וכך נקבע בתקנה 145 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט):

(ב) בית המשפט רשאי להורות על עיכוב ביצועה של החלטה שנתן, וכן על מתן סעד זמני בנוגע להחלטה כאמור, בתנאים שייראו לו, וזאת כל עוד לא הוגש ערעור במועד הגשת הבקשה לעיכוב ביצוע; בקשה לפי תקנה זו אפשר שתידון בעל פה אם התבקשה במועד הדיון, מיד לאחר שימוע ההחלטה.

(ג) הוגש ערעור, רשאי בית המשפט שלערעור להורות על עיכוב ביצועה של החלטה שעליה מערערים וכן על מתן סעד זמני בנוגע להחלטה כאמור, בתנאים שייראו לו.

מכאן שכל הפסיקה שהתפתחה בקשר להבחנה בין הדרך הדיונית להגשת בקשה לעיכוב ביצוע והדרך הדיונית המיוחדת להגשת הבקשה לסעד זמני בערעור – אינה אקטואלית יותר וכיום הנושא הופשט והבנתו הוקלה מאחר ואוחדו ההוראות בקשר לשני ההליכים.

גם אם אין הסעד הזמני בערעור מכוון ליצירת מצב חדש כשלעצמו, מנגד אין לנעול את הדלת כלפי התמודדות עם מצבים חדשים ולא צפויים העשויים להתעורר בגדרי ערעור. לכן יש לבחון כל מקרה לנסיבותיו, ואין לומר כי סעד זמני בערעור מותנה "הרמטית" בסעד זמני שניתן בהליך הדיוני.²

כאשר פסק הדין נושא הערעור אינו נושא כל הוראה אופרטיבית אותה ניתן לעכב. הבקשה היא "להחיות" את הסעד הארעי שניתן בבית המשפט קמא, שבוטל עם דחיית התביעה, ועל כן המסגרת הדיונית המתאימה היא הגשת בקשה למתן סעד זמני בערעור.³

1 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון), התשע"ג–2013, ק"ת 868, מיום 12.3.2013.

2 רע"א 3281/11 אלמוג נ' אלמוג (פורסם בנבו, 21.2.2012).

3 ע"א 7493/10 טנצר נכסים והשקעות בע"מ נ' בנק כרמל אגוד למשכנתאות והשקעות בע"מ (פורסם בנבו, 17.2.2011).

עיכוב ביצוע מיועד למקרה בו התובענה התקבלה, היינו ניתן פסק דין נגד הנתבע והוא מבקש לדחות את ביצועו עד אשר יתברר הערעור או בקשת רשות הערעור. לעומת זאת, סעד זמני בערעור יתבקש בדרך כלל במקום שבו נדחתה תובענת התובע ועם דחייתה פקע הסעד הזמני שניתן לתובע על ידי הערכאה הדיונית.⁴

נדחתה בקשה לסעד זמני לתקופת הערעור לאחר שנקבע כי יש פגם בעצם הגשת הליך של ערעור בזכות, כיוון שהחלטה עליה משיגים היא למעשה "החלטה אחרת" – אשר הערעור עליה הינו ברשות.⁵

מחוקק המשנה החיל את ההסדר הקבוע בערכאה הראשונה בקשר להתחייבות עצמית, ערבות ועירבון. אין מקום להידרש לבקשה לעיכוב ביצוע או לסעד זמני בטרם צירופה של התחייבות עצמית.⁶ סעד זמני מטרתו הבטחת קיומו התקין של ההליך או ביצועו היעיל של פסק הדין ומשכך עליו להלוט את נושא התביעה העיקרית. בעניין אחד, הנכס הנדון נמכר במלואו למבקשת בהליך שאיש אינו מערער על תקינותו ואין מחלוקת כי למשיבה אין כל זכות קניינית בו, אלא טענה לזכות כספית לגביו בלבד. במצב דברים זה, ברי כי אין כל עילה למנוע מהמבקשת לממש את זכותה הקניינית בו, ובעניין זה אין כל חשיבות לסיכויי תביעת המשיבה העוסקת אך במישור הכספי ביחסיה מול המבקשת.⁷

סימן ב – שיקולי בית המשפט

כאשר נדחתה התביעה בערכאה הראשונה, הרי היא לכאורה בלתי מבוססת. לכן, לא בנקל יינתן סעד זמני למערער (התובע) לתקופת הערעור.⁸ צו מניעה זמני בערכאת הערעור, הבא להגן על בעל דין לאחר שנדחתה תביעתו, לא יינתן כדבר שבשגרה.⁹ כדי לזכות בסעד הזמני המבוקש במסגרת ערעור על פסק דין הדוחה את התביעה, יש להראות שקיים צידוק להגן על התביעה הדחוייה בטרם יתברר הערעור.¹⁰

אין די בטענת המבקש לעניין הטעות שנפלה בפסק הדין נושא הערעור, אפילו נחזית הטענה כרצינית וכממשית, כדי להביא את בית המשפט להעניק לו סעד זמני המנוגד לקביעותיה של הדרגה הראשונה. עד שבית המשפט יעניק סעד זמני, כאמור, נדרש מהמבקש להוכיח לא רק את זכאותו הלכאורית לקבלת הסעד, דהיינו את סיכויי הצלחתו בערעור – אלא גם את ההצדקה המיוחדת להושטת אותו סעד עוד לפני שהערעור הוכרע.¹¹

4	ע"א 8935/09 ופא טורס בע"מ נ' כהן (פורסם בנבו, 10.11.2009).
5	ע"א 3299/12 הוט מועדון צרכנות הסתדרות ההנדסאים והטכנאים בישראל נ' ערוצי זהב ושות' (פורסם בנבו, 15.5.2012).
6	בע"מ 586/14 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 2.2.2014).
7	בע"מ 1594/17 פלונית נ' פלונית (פורסם בנבו, 26.7.2017).
8	בש"א 243/88 המוטראן הקופטי של הכסא הקדוש נ' עדילה, פ"ד מב(3) 208 (1988).
9	המ' 537/62 רפיח נ' סולוף ושות' בע"מ, פ"ד טז 2828 (1962).
10	בש"א 951/96 גולן נ' גולן, פ"ד מט(4) 877 (1996).
11	ע"א 2398/97 אייל נ' אייל, פ"ד נא(5) 608 (1997).

בעניין אחד נקבע כי לאור הסיכוי בהליך העיקרי אשר תומך על פניו בעמדת המבקשות, הנוק שעלול להיגרם להן מקבל משנה תוקף וגובר על הטענות שמנגד. למרות כי בית המשפט לא התעלם מכך שבמהלך הבקשה הושלם ביצוע העסקה.¹²

מקרקעין

בעניין אחד בקשה למתן סעד זמני בערעור חרף כותרת הבקשה מדובר למעשה בבקשה לעיון מחדש בהחלטה קודמת למתן סעד זמני שנדחתה; ברם, לא נמצא כי השתנו נסיבות, או כי נתגלו עובדות חדשות מאז מתן ההחלטה, נושא הבקשה הראשונה, באופן המצדיק עיון מחדש בהחלטה זו.¹³ נדחתה בקשה לסעד זמני לתקופת הערעור. בית המשפט לא שוכנע כי עלול להיגרם למבקש נזק בלתי הפיך. הטענה היחידה בהקשר זה נסבה סביב האפשרות שהמשיב יעביר את הזכויות בחלקה לצד שלישי. אכן, העברה כאמור, עלולה לגרום למבקש נזק מסוים אם ערעורו יתקבל. ואולם, לא נראה כי יהיה קושי לפצות את המבקש בגין נזק זה באמצעות פיצוי כספי.¹⁴ ערעור על פסק דין הנוגע לזכויות קנייניות בנכס מקרקעין. במצב כזה עולה החשש שאם יבוצעו שינויים במקרקעין עובר להכרעה בערעור, לא ניתן יהיה להשיב את מצב הדברים לקדמותו במידה והערעור יתקבל, ומשכך נוטה הכף למתן צו לעיכוב ביצוע או למתן סעד זמני בערעור.¹⁵ הוגשה בקשה למתן סעד זמני לאיסור ביצוע דיספוזיציה בנכס מקרקעין. בדרך כלל, במצבים מסוג זה נוטה מאזן הנוחות לטובת מתן הסעד הזמני, שכן אם יתקבל ערעור המבקשת לאחר שלא ניתן הסעד הזמני, עלול להיווצר מצב בלתי הפיך. אלא שבמקרה זה הדברים אינם פשוטים שכן לאחרונה הושלם הליך רישום הקרקע על שמם של המשיבים ואף הוסרה המשכנתה שרבצה על המקרקעין, כך שכבר עתה ניצבת המבקשת בפני קושי לממש זכויותיה אם תזכה בערעור.¹⁶

סימן ג – מאזן הנוחות

סעד זמני לתקופת הערעור לא יינתן כדבר שבשגרה, אלא "מטעמים מיוחדים שיירשמו". כלל זה תקף, במקרה הטיפוסי בו מתבקש סעד זמני בערעור, לאחר שתביעתו של המבקש נתבררה לגופה ונדחתה. אולם במקרה שבו נדחתה התביעה מבלי לקיים דיון לגופו של עניין, אין צורך לדרוש קיומם של "טעמים מיוחדים" לשם קבלת הסעד, וניתן להחיל את המבחנים למתן סעד זמני, באופן דומה

- 12 רע"א 1896/12 מטרת מיזוג חברות בע"מ נ' אולטרה שייפ מדיקל (פורסם בנבו, 13.3.2012). כאשר מתן הצו משמעו מסירת "מפתחות השליטה" למבקשות, בעוד שאי-מתן הצו עלול לשלול מהמבקשות את האפשרות החוקית לנסות ולהשיג שליטה בחברה.
- 13 ע"א 3592/17 עווידאת נ' רשות מקרקעי ישראל מחוז הצפון – נצרת עלית (פורסם בנבו, 20.12.2017).
- 14 ע"א 9042/12 אבו עיסא נ' סרחאן (פורסם בנבו, 30.1.2013).
- 15 ע"א 9370/12 קלקשטיין נ' ויטליס (פורסם בנבו, 7.2.2013).
- 16 ע"א 4445/10 ישיבה וכולל אבן חיים נ' חברת צמרות המושבה יזום והשקעות בע"מ (פורסם בנבו, 15.8.2010).

למבחנים החלים בעת בחינת בקשה מעין זו בערכאה הדיונית. היינו, קיומם של שני תנאים מצטברים: סיכויים טובים לקבלת הערעור ומאזן הנוחות.¹⁷

על מנת לשכנע את בית המשפט להעניק סעד זמני לתקופת הערעור, על מבקש הסעד הזמני להראות כי סיכוייו להצליח בערעור טובים וכי מאזן הנוחות נוטה לטובתו.¹⁸

על מבקש סעד זמני בערעור רובץ הנטל להוכיח כי סיכויי הזכייה בערעור הם טובים, וכי מאזן הנוחות נוטה באופן ברור לטובת מתן הסעד. בין תנאים אלה מתקיימת מקבילית כוחות.¹⁹

מאזן הנוחות היה השיקול המכריע את הכף במקרה אחד לטובת קבלת הבקשה למתן סעד זמני לתקופת הערעור. המשך ניהול ההליך האזרחי במקביל לביורר הערעור בפני בית המשפט שלעצור עלול להביא לסיכול הערעור, במובן זה שבתקופה זו עשוי להיגרם נזק בלתי הפיך להליך הפלילי.²⁰

בעניין אחד שיקול מאזן הנוחות מטה את הכף לטובת קבלת הבקשה. לצורך שלב זה ניתן להניח כי משלא נסתרה טענת החברה בדבר היעדר אפשרות לבצע העברות כספים בהיקפים נמוכים שלא דרך החשבון, אזי איסור פעילות מסחר בביטקוין בחשבון הבנק – שהיא ליבת עיסוקה של החברה – עלול לפגוע בהכנסות החברה, ולהזיק לתדמיתה, לשמה הטוב ולאמון לקוחותיה. במצב דברים זה, נראה כי החלטת הבנק עלולה להוביל להפסקת פעילות החברה, שאז הערעור יהפוך במידה רבה לתאורטי עבורה. משכך, דומה כי אי-היעדרות לבקשה למתן סעד זמני יכול שתסב לחברה נזקים מוחשיים, שלפחות חלקם עלולים להיות בלתי הפיכים.²¹

הוגשה בקשה למתן סעד זמני בערעור לחברה הנמצאת (בפירוק) להימנע, באמצעות מפרקה, מביצוע כל פעולה למימוש זכויות באתר אינטרנט מסוים עד להכרעה בערעור. הבקשה נדחתה משיקולי מאזן הנוחות, שהרי לא ייגרם למבקשים נזק בלתי הפיך מאחר שאם יימכר האתר לגורם שלישי בהליכי הפירוק, התמורה תופקד בקופת הפירוק. לכן, אין חשש ממשי שמא המבקשות לא תקבלנה סעד הולם.²²

סימן ד – צו מניעה זמני בערעור

בית משפט שלעצור מוסמך להעניק כל סעד שבית משפט של ערכאה ראשונה היה מוסמך לתת, לרבות צו מניעה זמני, עד להכרעה בערעור.²³ במקרה אחד ניתן צו מניעה עד לתום הדיון בערעור האוסר על הבעלים של המקרקעין לעשות בהם כל עסקה ולהעביר בהם זכויות קנייניות לאחרים, בטרם יוכרע העניין.²⁴

- 17 ע"א 2745/14 פלוני נ' ניידיק (פורסם בנבו, 28.5.2014).
- 18 ע"א 8510/08 רוכמן נ' קיבוץ מענית (פורסם בנבו, 25.1.2009).
- 19 ע"א 268/14 הררי נ' מדרמן (פורסם בנבו, 25.3.2014).
- 20 ע"א 8577/16 היועץ המשפטי לממשלה נ' פלוני (פורסם בנבו, 9.1.2017).
- 21 ע"א 6389/17 ביטס אופ גולד בע"מ נ' בנק לאומי לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 25.2.2018).
- 22 ע"א 1403/07 תשובת היידנט – שרותים דנטליים (1996) בע"מ נ' היידנט ישראל תעשיות שיניים בע"מ (פורסם בנבו, 14.3.2007).
- 23 בש"א 2966/96 עטיה נ' עיריית תל-אביב-יפו, פ"ד נ(1) 668 (1996).
- 24 ב"ש 1222/85 נחשון נ' שי, פ"ד מ(1) 103 (1986).

דחיית הבקשה – אין נותנים צו מניעה זמני או צו ביניים בערעור אם סיכויי הערעור קלושים ואם מתן הצו עלול לגרום לזוכה נזק העולה על הנזק שיישא בו המבקש אם יזכה בערעור. שיקולים אלה, סיכויי הערעור והנזק הצפוי, תלויים זה בזה ומושפעים זה מזה.²⁵

בקשה לסעד זמני למניעת ביצוע דיספוזיציות בדירה נדחתה נוכח העובדה שאף אם יזכה המבקש בערעור, הרי גם בהיעדרו של סעד זמני ניתן יהיה לפצותו על הנזק שנגרם לו.²⁶ בקשה למתן סעד זמני בערעור נדחתה, כי אין לכפות המשך התקשרות בין צדדים לחוזה שהיחסים ביניהם עלו על שרטון. מדובר בחוזה לאספקת שירותים ולכן ככל שיתקבל הערעור, ניתן יהיה "להפקיע" את הזכייה מהזוכה ולפצות את המבקש.²⁷

נדחתה בקשת רשות ערעור על דחיית בקשת המבקשים לצו מניעה זמני הנוגע להליכי מימוש נכס מקרקעין מניב שאינו משמש למגורים. ככל שייגרמו להם נזקים כספיים, ניתן יהיה לפצותם על כך.²⁸ אף שיש טעם רב בכך שחייבים יוכלו לפדות משכון, חלף מימושו, הדבר תלוי גם בשלב שבו מצויים הליכי מימוש המשכון, וזאת בשל השלכות שיש לפדיון על צדדים שלישיים ועל התמריצים של מתמודדים פוטנציאליים להשתתף בהתמחרות.²⁹

על יסוד מאזן הנוחות שבין הצדדים, נמצא לדחות את בקשתה של yes למתן צו מניעה זמני שיאסור על המשיבות לעשות שימוש בסדרת הטלוויזיה "מריו". בחינת הפגיעה האפשרית בשני הצדדים, מזה ומזה, מלמדת כי משהחלה הסדרה להיות משודרת, אין הצדקה בשלב מקדמי זה להורות על הפסקת השידורים.³⁰

קבלת הבקשה – בית המשפט קיבל בקשה למתן צו מניעה זמני והורה כי הליכי מימוש המשכנתא על דירת המבקש יעוככו עד לסיום הליכי הערעור שהגיש על פסק דין שדחה את תביעתו להצהיר על בטלות שטר המשכנתא. זאת, נוכח מאזן הנוחות הנוטה בנסיבות לטובת המבקש.³¹

חשש להכבדה על ביצועו של פסק דין עתידי יכול להתקיים, ואף להצדיק מתן צו המגביל בעל דין מלעשות שימוש באלו מנכסיו, בין השאר, כאשר אותו בעל דין, צפוי להיות נעדר אמצעים לקיום פסק הדין, אפילו מבלי שיתכוון להבריח את נכסיו, או לעשות מעשה אחר לסיכול ביצועו של פסק הדין העתידי.³²

במקרה אחד, נדון סעד זמני בדמות עיכוב המשך ההליכים בתביעה עד לקבלת פסק דין בערעור על פסק דינו החלקי של בית המשפט קמא – בו נדחתה על הסף התביעה כנגד חלק מהמשיבים – היה

25	ע"מ 9177/01 אהים שרבט יוזמים ובונים 1989 בע"מ נ' עיריית תל-אביב-יפו, פ"ד נו(2) 163 (2001).
26	ע"א 6472/10 דקל נ' בנק מזרחי-טפחות בע"מ (פורסם בנבו, 27.9.2010).
27	ע"מ 6969/11 בן גורי נ' חברת דואר ישראל (פורסם בנבו, 6.10.2011). צו שימנע מהמשיבה להפעיל סוכנות דואר, כפועל יוצא מזכייתה במכרז.
28	רע"א 1270/12 מנשה לוי חברה לבנין בע"מ נ' בנק לאומי לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 27.2.2012).
29	ע"א 8851/14 כהן נ' צמיר (פורסם בנבו, 5.5.2015). בנסיבות מקרה זה נקבע כי בקשה כאמור הוגשה במועד מאוחר ולפיכך נדחתה.
30	רע"א 1639/18 די.בי.אס. שרותי לוויין בע"מ נ' נגה תקשורת בע"מ (פורסם בנבו, 28.2.2018).
31	ע"א 7145/14 פרייס נ' בנק אוצר החייל בע"מ (פורסם בנבו, 12.11.2014).
32	ע"א 6735/10 גרנות נ' בנייני המשתלה בע"מ (פורסם בנבו, 2.11.2010).

מרחיק לכת. עם זאת ועל מנת למנוע מצב בו הערעור יתייתר, יש מקום יינתן צו כי לא יינתן פסק דין בתביעה עד להכרעה בערעור.³³

במקרה אחר, המבקשת מתגוררת בדירה עם החייב ועם ילדיהם ואין להם כל דירה חלופית אחרת למגורים. בנסיבות אלו, נקבע כי מאזן הנוחות נוטה לכיוונה של המבקשת ומטה את הכף לעבר היענות לבקשה למתן סעד זמני למניעת מימוש הדירה, המעכב את הליכי מימוש הדירה המתנהלים בהוצאה לפועל, עד להכרעה בערעור.³⁴

בית המשפט הורה למשיבים להימנע מכל פעולה שתוביל לשינוי מהותי בעסקי החברה או לשינוי ייעודה המקורי, ומכל פעולה שעלולה להביא לאובדן הזיכיון לשירותי רדיו.³⁵

ניתן צו זמני האוסר על ביצוע דיספוזיציה בחלקה, לרבות מחיקת הערת האזהרה שרשומה לטובת המבקשת. עם זאת, הצו הארעי האוסר על ביצוע פעולה תכנונית בחלקה, בטל.³⁶

מתן סעד זמני בערעור. במקרה הבקשה ניצב נכס מקרקעין ועל פניו קיים חשש כי המקרקעין יועברו לצדדים שלישיים תמי לב, באופן שיקשה ואף יאייץ את האפשרות להשיב את המצב לקדמותו. כך ביתר שאת בהינתן שעסקינן בנכס היחיד שיכול להיזקף לטובת קופת פשיטת הרגל שבשלב זה אין בה מאום; ובשווי כלכלי בלתי מבוטל שאין זה מובן מאליו כי המשיב יוכל לעמוד בהשבת תמורתו אם הערעור יתקבל.³⁷

סימן ה – צו עיקול זמני בערעור

הטלת עיקול זמני במהלך ערעור על נכסיו של נתבע שזכה בדינו אינה דבר הניתן דרך שגרה. בית המשפט ייענה לבקשה רק אם השתכנע כי מתקיימים שני תנאים מצטברים אלה: הראשון, כי יש סיכוי לערעור; השני, כי מאזן הנוחות נוטה לטובתו של מבקש העיקול משום ש"קיים חשש סביר שאי מתן הצו יכביד על ביצוע פסק הדין".³⁸

עיקול זמני לתקופת הערעור, אינו ניתן דרך שגרה. במסגרת שיקול הדעת אותו מפעיל בית המשפט לעניין סעד זה בתקופת הערעור, עליו ליתן משקל למצבו הכספי של הזוכה, למצבו הכספי של המערער ולמידת הפגיעה היחסית שתיגרם לצדדים כתוצאה מן העיקול.³⁹

סעד של עיקול זמני בתקופת הערעור אינו ניתן דרך שגרה. בבוא בית המשפט לדון בבקשה למתן צו עיקול כזה, עליו להביא במסגרת שיקוליו את סיכויי ההליך, מאזן הנוחות ושיקולים שביישר ובצדק.

33 ע"א 5242/16 שטרק נ' סונינו (פורסם בנבו, 16.11.2016).

34 ע"א 5547/16 כוכבי נ' עיריית רחובות (פורסם בנבו, 5.9.2016).

35 ע"א 3066/17 אורגד נ' אורגד (פורסם בנבו, 22.11.2017).

36 ע"א 8389/17 דניאל אלכס א.ש אחזקות בע"מ נ' לקסל אסטבלישמנט (14.12.2017).

37 ע"א 976/18 עו"ד גיסין הנאמן לנכסי כהן נ' בר חן (פורסם בנבו, 7.5.2018).

38 ע"א 8226/03 בנק איגוד לישראל בע"מ נ' לילוף, פ"ד נח(2) 193 (2003).

39 ע"א 1356/09 בנק מזרחי-טפחות בע"מ נ' צוף יער בניין והשקעות בע"מ (פורסם בנבו, 25.3.2009).

בגדרי בחינת מאזן הנוחות על בית המשפט לבחון ארבעה יסודות ולאזן ביניהם: א. רכיב ההכבדה; ב. איזון בין הפגיעה שתיגרם לכלל הצדדים; ג. תום הלב של מגיש הבקשה; ד. מידתיות הסעד.⁴⁰ בית המשפט קיבל בקשה למתן סעד זמני בערעור – הותרתם על כנם של העיקולים הזמניים שהוטלו בבית המשפט המחוזי על נכסי המשיבים – עד להכרעה בערעור.⁴¹ בקשה להותיר על כנם את הסעדים הזמניים שעליהם הורה בית המשפט ושעמדו בתוקף במועד מתן פסק הדין – עיקולים על נכסי מקרקעין ועל כלי רכב של המשיבים – וזאת עד להכרעה בערעור. הבקשה נתקבלה.⁴²

סימן ו – נושאים נוספים

סעד זמני בקדם ערעור – אין לקבל את הטענה שלפיה בית המשפט קמא לא היה מוסמך ליתן את פסק הדין במסגרת קדם הערעור. בית המשפט מוסמך לתת סעד זמני במסגרת הדיון המקדמי בערעור.⁴³

הפקדת ערבות בנקאית – ערבות בנקאית אשר הופקדה כתנאי למתן רשות להתגונן, תעמוד בעינה עד להכרעה בערעור שהגישה המבקשת על פסק דינו של בית המשפט המחוזי. אין מדובר בהותרת הערבות הקודמת על כנה ככזו אלא בהפקדת ערבות בנקאית חדשה להבטחת תשלום החוב בערעור, בהתאם לסמכות הנתונה לבית המשפט שלערעור.⁴⁴

יש לדחות את טענת המשיבים שלפיה תנאי להטלת סעד זמני בשלב הערעור הוא הטלת ערבות מתאימה. לבית המשפט מוקנה שיקול דעת בהטלת ערובה במתן סעד זמני לערעור, ובנסיבות העניין לא נמצא מקום להטיל ערובה על המבקש.⁴⁵

הליכי הוצאה לפועל – עצם קיומם של הליכי הוצאה לפועל אינו מהווה נזק בלתי הפיך, הואיל ולמבקשים שמורה האפשרות לבקש חקירת יכולת לפני ראש הוצאה לפועל, אשר תוצאותיה יקבעו את יכולתם לשלם את חובם לנושים השונים.⁴⁶

הבקשה מתמקדת למעשה במניעת נקיטת הליכי הוצאה לפועל נגד המבקש. זאת בין היתר בהתחשב בהלכה לפיה קשה לראות בנקיטת הליכי הוצאה לפועל, כשלעצמם, כמסכים נזק בלתי הפיך.⁴⁷

- 40 ע"א 9692/16 שאול אסרף ובניו חברה לבנייה בע"מ נ' יעקב ואלעזר אברהמי חברה לבנייה בע"מ (פורסם בנבו, 18.1.2017).
- 41 ע"א 4536/16 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 27.7.2016).
- 42 ע"א 4117/15 בן דוד נ' גרעון (פורסם בנבו, 17.8.2015).
- 43 רע"א 9522/09 טוף מרום הגולן (2000) בע"מ נ' מינהל מקרקעי ישראל (פורסם בנבו, 20.1.2010).
- 44 ע"א 1794/09 אלומיניום החזקות (א.ה.) נ' אפל (פורסם בנבו, 31.3.2009).
- 45 ע"א 8194/14 חסיד נ' אפרמיאן (פורסם בנבו, 18.1.2015).
- 46 ע"א 6347/08 יונה נ' כונס הנכסים הרשמי (פורסם בנבו, 11.12.2008).
- 47 ע"א 8771/15 עזרן נ' כונס הנכסים הרשמי (פורסם בנבו, 24.1.2016).

בנקיטת הליכי הוצאה לפועל אין כדי להטות את מאזן הנוחות לטובת מבקש הסעד הזמני לתקופת הערעור. זאת משפתוחה בפניו הדרך לפנות לרשם הוצאה לפועל בבקשה שזה יעמוד על מידת יכולתו הכלכלית לשלם את החובות המיוחסים לו.⁴⁸

סעד זמני בעניין סעד הצהרתי – בקשה למתן סעד זמני לתקופת הערעור שהוגשה על פסק דין של בית המשפט המחוזי, שנתן סעד הצהרתי בעניין "המועד הקובע" לצורך ביצוע הפרטה של נכסי קיבוץ. אין מדובר בבקשה "קלאסית" למתן סעד זמני, משתביעת המבקשים למתן סעד הצהרתי נתקבלה בבית המשפט המחוזי ומשהסעד המבוקש על ידם אינו מוכר מפורשות בדין.⁴⁹

מזונות זמניים – מזונות זמניים הם סעד זמני. לפיכך אין למצוא, מן הבחינה העקרונית, מניעה לפסיקתם גם על ידי ערכאת הערעור, בתנאים המתאימים.⁵⁰

הקפאת פיקדונות – הקפאת פיקדונות נדרשת לא רק לשם הבטחת התוצאות בערעור, אלא גם לצורך הבטחת תוצאותיו של ההליך העתידי שיתברר לאחר מכן.⁵¹

תקבולי אירועים – נזק שעלול להיגרם למשיבים ונזק שעלול להיגרם למבקשים בשל חששות מהותיים וממשיים להעלמת הכנסות מהאירועים שמפעילה חברה. על אף שהנזק הוא כספי, בלא יכולת מעקב אמיתית אחר הכנסות אלו לא יהיה בידי המשיבים לפצות את המבקשים פיצוי ההולם את הנזק שייגרם להם, במידה והערעור יתקבל. לכן יש לאפשר למבקשים מעקב צמוד אחר תקבולי האירועים.⁵²

ביטול פסק בוררות – אישור פסק בוררות הופך את הפסק לבעל מעמד זהה לפסק דינו של בית משפט, פרט לערעור. בכך שונה מעמדו ממעמד פסק דין שניתן בערכאה שיפוטית הניתן לביצוע בהוצאה לפועל גם כאשר הוא עומד לביקורת ערעורית, אלא אם ניתן צו לעיכוב ביצועו. להבדל זה יש השפעה על השיקולים שיש להפעיל לצורך מתן סעדים זמניים בעת בירור הליך של ביטול פסק בוררות.⁵³

48 ע"א 9895/16 קידר נ' קידר (פורסם בנבו, 2.2.2017).

49 ע"א 8510/08, לעיל ה"ש 18.

50 ע"א 2398/97, לעיל ה"ש 11.

51 בש"א 951/96, לעיל ה"ש 10.

52 ע"א 1385/13 בן דוד נ' ר.פ. אירועים וגנים בע"מ (פורסם בנבו, 24.3.2013).

53 רע"א 8630/07 בייגל נ' צפירי (פורסם בנבו, 8.1.2008); אורי גורן בוררות 467 (2018).

שער עשרים ושבעה – משפחה – בגירים

פרק א – משפחה – סמכויות

— עקרונות כלליים	— סימן א
— סמכות בינלאומית	— סימן ב
— סמכות עניינית	— סימן ג
— סמכות מקומית	— סימן ד
— תחולת תקנות סדר הדין האזרחי על ההליכים	— סימן ה
— רשימת הנושאים	— סימן ו
— המונח "ענייני משפחה"	— סימן ז
— סכסוך בתוך המשפחה	— סימן ח

סימן א – עקרונות כלליים

סעיף 2 לחוק בית המשפט לענייני משפחה, התשנ"ה–1995 (להלן בפרק זה – החוק), דן ב"כינון בית המשפט לענייני משפחה". החוק קובע, בין היתר, כי שר המשפטים – בהסכמת נשיא בית המשפט העליון – רשאי להסמיך בצו בית משפט שלום מסוים לשבת כבית משפט לענייני משפחה, אשר ידון ב"ענייני משפחה". "ענייני משפחה" מוגדרים בסעיף 1 לחוק, שהוא סעיף ההגדרות. הסמכת בית משפט שלום מסוים לכהן כבית משפט למשפחה, מחייבת שהשופטים שיכהנו בו יהיו שופטים בעלי ידע וניסיון מקצועיים בתחום זה. אותם שופטים אינם מנועים מלעסוק בנושאים אחרים שבתחום סמכותו של בית משפט השלום. פעילותו של בית המשפט לענייני משפחה אינה מצטמצמת לחריצת הדין. תפקידו הוא להתחקות גם אחר הבעיות במשפחה ולהעמיד לרשות המתדיינים עזרה טיפולית "כדי לעזור להם ולארגן את חלוקת התפקידים במשפחה ולשפר את התפקוד, התקשורת והאמון במשפחה".¹ ההליך השיפוטי של בית משפט זה אינו מתנהל בדלתיים פתוחות והוא חריג לעיקרון בדבר פומביות הדיון. מטרתו היא להגן על הפרטיות בעניינים משפחתיים אינטימיים וכן על קטינים.² פרסום תוכן ההליך לא ייאסר אם אין בפרסום פגיעה בקטינים או בעניינים משפחתיים אינטימיים.³ טיפול בתיקי משפחה והכרעה בסוגיות שהם מעלים מלווים רגישות ומתח אותם חווים הצדדים, בפרט שעה שמדובר בהכרעות הנוגעות לילדי בני הזוג. בשל רגישות זו, יש היגיון בריכוז כל ענייניה של המשפחה תחת מטרייה אחת ובפני שופט אחד.⁴

סימן ב – סמכות בינלאומית

סמכותו הבינלאומית של בית המשפט לענייני משפחה מתעוררת בעיקר בנושאים הקשורים לקטינים, למזונותיהם ולמשמורתם. סמכות זו משתרעת גם על תובענה לאכיפתו של פסק חוץ בענייני משפחה או להכרה בו.⁵ הזכות המוחלטת העומדת לקטין שמקום מושבו בישראל לתבוע את החייב במזונותיו, עומדת לזכותו ללא קשר למקום מושבו של החייב במזונותיו. חובתו של החייב במזונותיו חלה באשר הוא נמצא.⁶

- 1 בר"ע (מחוזי ת"א) 14324/95 ק' נ' ק' (לא פורסם, 29.1.1996).
- 2 ראו סעיף 68(ה) לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד–1984. החריג לא יחול על תובענות לפי חוק הירושה, התשכ"ה–1965, שעילתן אינה סכסוך בתוך המשפחה, על תובענות לפי חוק השמות, התשט"ו–1956, ועל הליכים לפי חוק קביעת גיל, התשכ"ד–1963.
- 3 רע"א 3007/02 יצחק נ' מוזס, פ"ד נו(6) 592 (2002).
- 4 ע"א 585/10 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 10.5.2010).
- 5 ראו סעיף 13(ב) לחוק וכן בה"נ 9447/00 אפרוס נ' אפרוס, פ"ד נה(2) 106 (2000).
- 6 תמ"ש (משפחה ת"א) 6150/99 פלוני נ' אלמוני, משפחה התש"ס 202 (1999).

לבתי המשפט בישראל, המוסמכים לכך, סמכות לדון במשמורתם ובהחזקתם של קטינים בכל מקרה שבו הצורך לדון בכך התעורר בישראל, היינו – כאשר הקטינים נמצאים בישראל ואף כאשר הקטינים אינם נמצאים בישראל אך הצורך לדון בכך התעורר בישראל.⁷

סימן ג – סמכות עניינית

הנושאים הנתונים לסמכותו העניינית הייחודית של בית המשפט לענייני משפחה הם:

- (א) דיון ב"עניני משפחה";⁸
 (ב) תובענה לאכיפה של פסק חוץ בענייני משפחה או להכרה בו;⁹
 (ג) אישור הסכם ומתן תוקף של פסק דין להסכם בענייני משפחה, אף אם אין תלויה ועומדת אותה שעה תובענה בין בעלי הדין להסכם;¹⁰
 (ד) תביעה שכנגד;¹¹
 (ה) ענייני משפחה של מי שנקבעה לגביו סמכות שיפוט ייחודית בסימנים 52 או 54 לדבר המלך במועצה על ארץ ישראל, למעט ענייני נישואין וגירושין.¹²

על מנת שבית המשפט לענייני משפחה ירכוש סמכות שיפוט ייחודית לדון בתובענה אזרחית, על בני המשפחה לעמוד משני צדי המתרס. יתר על כן, כדי שניתן יהיה לראות את עילת התובענה כסכסוך בתוך המשפחה, על הסכסוך המשפחתי לתרום תרומה נכבדה וחשובה להיווצרות עילת התביעה.¹³

סימן ד – סמכות מקומית

תקנות סדר הדין האזרחי החדשות אינן חלות על הליכים בענייני משפחה לאור הוראות תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון), התשע"ט–2018.¹⁴ החלק הנותר יהווה חיקוק עצמאי ושמו "תקנות סדר הדין האזרחי (תובענות בענייני משפחה ואכיפת פסקי חוץ)", התשמ"ד–1984.
 על תובענה בענייני משפחה חלות הוראות מיוחדות לעניין הסמכות המקומית. ההוראות בפרק כ' לתקנות התשמ"ד, לעניין הסמכות המקומית, גוברות על התקנות הכלליות בנושא זה, אם הן סותרות את התקנות הכלליות.

- 7 בש"א (משפחה ת"א) 13945/99 פלוני נ' פלונית, משפחה התש"ס 160 (1999). ראו סעיף 76(2) לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, התשכ"ב–1962.
 8 כהגדרתם בסעיף 1 לחוק.
 9 סעיף 3(ב) לחוק.
 10 סעיף 3(ג) לחוק.
 11 סעיף 10 לחוק.
 12 סעיף 3(1) לחוק.
 13 רע"א 6750/15 דדון נ' אוליאל (פורסם בנבו, 4.1.2016). במקרה הנדון, הסכסוך עיקרו במחלוקת מסחרית בדבר זכויות במקרקעין.
 14 ק"ת 470, מיום 11.10.2018.

תקנה 3 לתקנות התשמ"ד קבעה כי הסמכות המקומית מוקנית לאותו בית משפט שבאזור שיפוטו מתגורר הנתבע או שבו הוא מנהל את עסקיו. אולם הפסיקה בענייני תביעת מזונות קבעה דווקא כי בית המשפט המוסמך הוא זה שבתחום שיפוטו מתגורר הקטין-התובע או האישה-התובעת. סמכות זו מבוססת על התקנה שלפיה מוסמך בית המשפט שבתחומו נמצא המקום שנועד או שהיה מכוון לקיום ההתחייבות; חובת האב לזון את צאצאיו ואת זוגתו מתקיימת ומתממשת במקום הימצא התובעים.¹⁵ בתקנות שהוספו לתקנות סדר הדין האזרחי לצורך הדיון בבתי המשפט לענייני משפחה,¹⁶ נקבע בתקנה 258ג לעניין "מקום השיפוט" כדלקמן:

(א) כאשר התובענה בענייני משפחה מתנהלת בין בעלי-דין שהם בני-זוג או בעניין סכסוך בין הורים לילדיהם – תתנהל התובענה בבית המשפט שבתחום שיפוטו מצוי מקום מגוריהם המשותף או מקום מגוריהם המשותף האחרון. ואולם הייתה התובענה בעניין מזונות של קטין, רשאי בית המשפט להורות על העברת הדיון בתיק העיקרי, כמשמעו בתקנה 258ד, לבית משפט אחר.¹⁷

(ב) תובענה אחרת בענייני משפחה תוגש לבית המשפט שבתחום שיפוטו מצוי מקום מגורי התובע (ולא מקום מגורי הנתבע, על-פי תקנה 3).

תקנה 258ג(ב) מדברת בפתיחת הליכים חדשים בין צדדים בענייני משפחה, בדומה לתקנה 258ג(א) הקודמת לה ושהיא המשכה. בעניין אחד עסקו בהליכים שבהם, במישור הרחב של יחסי המשפחה, כבר נמצא עניינה של המשפחה בפני ערכאות שיפוטיות; זאת בהגדרה הרחבה שבדין, ובמקרה אחד "הורי בן זוגו..." שבסעיף 1(2)ג לחוק, הנכללים בהגדרת "בן משפחתו". עם זאת נראה כי גם סעיף 6(ד) (איחוד תיקים) אכן אינו חל בעניין זה, באשר הוא מדבר באותם בעלי דין, הצדדים המקוריים, שעניינם נדון כבר בתובענה הראשונה.¹⁸ במקרה שבו מוגשת לבית המשפט לענייני משפחה תובענה חדשה, בעוד בית המשפט לענייני משפחה המצוי במחוז שיפוט אחר דן בתובענה קודמת בין בני אותה משפחה, אך אין זהות בין בעלי הדין בשתי התובענות. במקרה זה, אין מקום שהערכאה הדיונית תפעיל את סמכותה לפי סעיף 6(ד) לחוק ותקנה 258ג(ד) לתקנות התשמ"ד, והסמכות להורות על העברה ואיחוד של הדיון נתונה לבית המשפט העליון, לפי סעיף 6(ב) לחוק.¹⁹

סימן ה – תחולת תקנות סדר הדין האזרחי על ההליכים

תקנות סדר הדין האזרחי תוקנו והוספו בהן תקנות מיוחדות המיועדות ליישום בבית המשפט לענייני משפחה.²⁰ הוסף פרק כ' (תקנות 258א–258יח). בשנת התשנ"ו הוספו תקנות (תקנות 258יט–

15 ע"א 671/79 פ.ש. נ' י.ש., פ"ד לד(2) 337 (1980).

16 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 3), התשנ"ה–1995, ק"ת 1946, מיום 21.9.1995.

17 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 2), התשנ"ז–1997, ק"ת 1262, מיום 1.10.1997.

18 בע"מ 1444/13 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 29.5.2013).

19 בש"א 2311/17 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 3.4.2017).

20 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 3), התשנ"ה–1995, ק"ת 1946, מיום 21.9.1995.

258כה).²¹ בשנת התשנ"ז הוספו תקנות נוספות (תקנות כו-258לג).²² בשנת התשס"ח הוספו תקנות נוספות (258לג-13258).²³ שהוחלפו בשנת התשע"ב. כן בוצעו תיקונים בשנים התשע"ד והתשע"ו.

על פי הוראות תקנה 258ב, יחולו הוראות הפרק בתקנות המיוחדות על תובענות בענייני משפחה הנדונות בבית המשפט לענייני משפחה. תקנות סדר הדין האחרות שמחוץ לפרק תחולנה רק אם אין הן סותרות את ההוראות המיוחדות ובשינויים המחויבים לפי העניין. ניתנה סמכות גם לסטות מההוראות בסייגים המופיעים באותה תקנה "ולנהוג בדרך הנראית לו הטובה ביותר לעשיית משפט צדק". הסמכות לסטות מההוראות נובעת מכוח הסמכות בחוק המסמך, דהיינו – הוראות סעיף 8 לחוק. כבוא בית המשפט לשקול סטייה מסדרי הדין ומדיני הראיות לשם עשיית צדק, מכוח סעיף 8(א) לחוק בית המשפט לענייני משפחה, הוא מחויב לשקול את מחדלי הצד שעתר לסטייה מסדרי הדין. מכל מקום, שיקול הדעת בעניין זה מסור לבית המשפט לענייני משפחה.²⁴ במקום שבו התערבה ערכאת הערעור בממצאיו העובדתיים של בית המשפט לענייני משפחה. משנימקה ערכאת הערעור את הטעמים להתערבותה בממצאיו ופעלה בהתאם לסמכותה לפי סעיף 9 לחוק בית המשפט לענייני משפחה, אין טעם להתערבות.²⁵ אין כוונת החיקוקים הנ"ל²⁶ לבטל במחוי יד אחת את כל תקנות סדרי הדין, שהותקנו ברובן כדי לאפשר קיומו של דיון משפטי הוגן והולם ושווה בערכאות השיפוטיות. הכוונה היא לאפשר לבית המשפט לענייני משפחה, שהוא בית משפט מיוחד ושעניינו מיוחד, אף לסטות מכללים אלה (ולא לבטלם), שעה שהנושא המיוחד הנדון לפניו מחייב – מבחינת עשיית משפט צדק – לסטות מהם.²⁷ אין לקבל את הגישה, שלפיה כל נושא אשר נדון בתקנות בפרק שנושאו תובענות בענייני משפחה, נדון באופן ממצה שם, ואין לתקנות אחרות בסדר הדין האזרחי הדנות באותו נושא תחולה לגביו באופן מצטבר.²⁸

סימן ו – רשימת הנושאים

בסעיף 1 לחוק מפרט המחוקק מהם "ענייני משפחה" המסורים לסמכותו של בית המשפט לענייני משפחה. מלכתחילה פורטו בו ענייני המעמד האישי הרגילים שנדונו בעבר בבית המשפט המחוזי, כמו:

- (א) תובענות בענייני מעמד אישי כמשמעם בחיקוקי דברי המלך השונים (פסקה 1);
 (ב) תובענה למזונות או למדור (פסקה 3);

- 21 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 3), התשנ"ו-1996, ק"ת 989, מיום 11.6.1996.
 22 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון), התשנ"ז-1996, ק"ת 136, מיום 26.11.1996.
 23 תקנות סדר הדין האזרחי (הוראת שעה) (מס' 2), התשס"ח-2007, ק"ת 238, מיום 24.12.2007.
 24 בע"מ 150/15 פלונית נ' פלונית (פורסם בנבו, 17.2.2015).
 25 בע"מ 1468/15 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 13.4.2015).
 26 סעיף 8(א) לחוק ותקנה 258ב(ג) לתקנות.
 27 ע"א (מחוזי ת"א) 1751/95 סנגבי נ' סנגבי, פ"מ התשנ"ו(2) 517 (1996).
 28 בר"ע (מחוזי ב"ש) 754/00 רוזנטל נ' רוזנטל (פורסם בנבו, 30.3.2001).

(ג) תובענה לאבהות או לאמהות (פסקה 4);

(ד) תובענות בעניין החזרתו של קטין חטוף (פסקה 5).

לאחר מכן מונה המחוקק עשרה חוקים שתובענות על פיהם יידונו בבית המשפט לענייני משפחה. חוקים אלה דנים בנושאים הבאים: (א) גיל הנישואין; (ב) שמות; (ג) כשרות משפטית ואפורופוסות; (ד) קביעת גיל; (ה) ירושה; (ו) התרת נישואין; (ז) יחסי ממון בין בני זוג; (ח) אימוץ ילדים; (ט) מניעת אלימות במשפחה; (י) נשיאת עוברים ועוד.

חוק בית המשפט לענייני משפחה מקנה לבית משפט שהוקם על פיו סמכות כללית לדון בכל ענייני המשפחה. סמכות בית המשפט הורחבה ונעשה ניסיון לקבוע כתובת אחת ואחידה ככל האפשר, כפוף לדין האישי. כך, לדוגמה, בית המשפט לענייני משפחה מוסמך לדון גם בסכסוכים שעניינם בעלות במקרקעין.²⁹ כן הוסמך בית המשפט לדון באכיפת פסק חוץ אם נושאו הוא "ענייני משפחה".³⁰ מלאכת סיווגו של עניין כמצוי בסמכות בית משפט רגיל או בית משפט לענייני משפחה מחייבת, על פי טיבה, ברור נתונים עובדתיים בעלי אופי אובייקטיבי וסובייקטיבי. בצד הנתונים האובייקטיביים קיימת חשיבות גם לפן הסובייקטיבי, הבוחן את התייחסות בעלי הדין עצמם לסכסוך שביניהם: כיצד הם משקיפים על המחלוקת ביניהם – כסכסוך בעל אופי משפחתי או שמא כמחלוקת שעיקרה אזרחית – אשר פתרונה אמור להימצא במסגרת הכרעה אזרחית רגילה. הדגשים שבעלי הדין עצמם מניחים על אופי היריבות ביניהם חשובים במלאכת איתור היסוד הבולט במחלוקת, לצורך ניווט הנושא לסמכות העניינית של הערכאה המתאימה.³¹

כללי הסמכות העניינית הינם כללים קוגנטיים היורדים לשורשו של עניין. עם זאת המגמה הרווחת היא כי בית המשפט רשאי להיזקק לעקרון תום הלב בהכרעהו בסוגיות מעין אלו, בכדי למנוע עיוות דין.³²

נדחתה בקשת רשות ערעור שעניינה אי-העברת דיון לבית המשפט לענייני משפחה, לאחר שהועבר כבר מבית המשפט המחוזי למחלקה הכלכלית בבית המשפט זה.³³ במקום שדיני הסמכות מחייבים את התובע להגיש תובענות נפרדות, ממילא אין הוא יכול לרכז את כל מבוקשו בכתב תביעה אחד. שאלה טובה היא אם דברים אלה יפים גם למקרה שבו תביעה אחת הוגשה בבית המשפט לענייני משפחה ותביעה נוספת מאוחרת הוגשה בבית משפט השלום. כאמור, לשאלה זו פנים לכאן ולכאן.³⁴

29 סעיף 51(א)(5) לחוק בתי המשפט.

30 בה"נ 9447/00, לעיל ה"ש 5.

31 ע"א 1662/99 חיים נ' חיים, פ"ד נו(6) 295 (2002).

32 רע"א 9343/08 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 24.3.2009). במקרה דנן, התנהגותו של המבקש, שאינה יכולה להתפרש אלא כרצון לשבש את ההליך ולהשהותו, לצד רגישות הסוגיה בבסיס התביעה, מצדיקים יישום זה של עקרון תום הלב.

33 רע"א 5645/13 דוד צוקר ובניו נ' צוקר (פורסם בנבו, 8.9.2013). משסווג העניין כ"עניין כלכלי", לא עומדת למבקשים רשות ערעור בסוגיה זו עד למתן פסק דין סופי.

34 רע"א 812/14 קרמר נ' קרמר (פורסם בנבו, 27.2.2014). התביעה השנייה הוגשה לאחר שניתן פסק הדין בתביעה הראשונה. ניתן להגיש בקשה לפיצול סעדים כל עוד התביעה הראשונה תלויה ועומדת. לנוכח הגשת התביעה השנייה בבית המשפט לענייני משפחה, מושתק המבקש מלטעון לתחולת הכלל הנ"ל.

נדחתה טענה כי הסמכות העניינית לרון בבעלות על חלקות מקרקעין היא של בית המשפט לענייני משפחה, משום שדנים בניהול רכוש העיזבון וחלוקתו. שכן, בית המשפט המחוזי נתן צו לרישום המקרקעין בהסתמך על צו הירושה. אין דנים בסוגיות של ניהול עיזבון, או בהכרעה בסכסוך ירושה בין יורשים, אלא בשאלת הבעלות במקרקעין המתעוררת במסגרת הדיונית של סעיף 34(ב) לחוק ההוצאה לפועל, התשכ"ז–1967. הסמכות העניינית לכך נתונה אפוא לבית המשפט המחוזי.³⁵

בוררות – על פי צו בית המשפט לענייני משפחה (בוררות בענייני משפחה), התשנ"ו–1996, נדרשים שני תנאים כדי שהסמכות העניינית בתובענה תהיה נתונה לבית המשפט לענייני משפחה. התנאי הראשון הוא, שמדובר בתובענה לפי חוק הבוררות, התשכ"ח–1968. התנאי השני – שנושא התובענה הינו ענייני משפחה.³⁶

סימן ז – המונח "ענייני משפחה"

"עילתה סכסוך בתוך המשפחה" – הקושי העיקרי נעוץ בערך המוסף של חוק זה, שלא היה קיים במצב המשפטי לפניו, והכוונה היא להגדרת המונח "ענייני משפחה". בנוסח המקורי של החוק נקבע שבגדר "ענייני משפחה" כלולה גם:

תובענה אזרחית שהגיש אדם נגד בן משפחתו או נגד עזבונו של בן משפחתו שעילתה סכסוך בתוך המשפחה, יהא נושאה או שוויה אשר יהא.

פסקה זו הוחלפה בשנת התשנ"ח בנוסח הבא:³⁷

תובענה אזרחית בין אדם או עזבונו לבין בן משפחתו או עזבונו, שעילתה סכסוך בתוך המשפחה, יהא נושאה או שוויה אשר יהא.

שאלת השאלה מה פירוש המילים "שעילתה סכסוך בתוך המשפחה" שבהגדרה זו. למעשה, דורש המחוקק מאת מי שהגיש תובענה אזרחית בבית המשפט לענייני משפחה להעמיד עילת תביעה במובנה הרגיל, כנדרש בכל תובענה אזרחית. נוסף על כך עליו להעמיד את "העילה השנייה" המתייחסת להוכחת היסוד הנדרש הנוסף, דהיינו, קיומו של סכסוך בתוך המשפחה באשר לנושא התובענה האזרחית.

הדיבור "עילה" בהקשר זה משמעו קיומו של קשר בין התובענה האזרחית לבין הסכסוך המשפחתי. עילתה של תובענה אזרחית היא "סכסוך בתוך המשפחה", אם סיבת הסכסוך או מקורו היא ביחסי המשפחה, ורק פירוש זה מגשים את התכלית המונחת ביסוד הוראת החוק.³⁸

35 ע"א 7849/11 יורשי חטאב נ' אבו דהים (פורסם בנבו, 9.12.2014).

36 רע"א 10586/07 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 24.4.2008). במקרה דנן מתקיימים שני התנאים. לפיכך, הסמכות העניינית לרון בתובענה שהגיש המבקש הינה בגדר סמכותו הייחודית של בית המשפט לענייני משפחה. ראו גם אורי גורן בורות 377 (2018).

37 תיקון החוק בוצע אגב תיקון חוק אחר, דהיינו – חוק הירושה (תיקון מס' 7), התשנ"ח–1998.
38 רע"א 6558/99 חבס נ' חבס, פ"ד נד(4) 337 (2000).

בעניין אחד אושרה החלטתו של בית משפט השלום להעביר את הדיון בתביעת נזיקין שהגישו צאצאים נגד אביהם (בגין רצח אמם), לבית משפט לענייני משפחה, שכן הקובע לעניין הסמכות הוא "לא עילת התביעה אלא עילת הסכסוך צריכה להיות בתוך המשפחה". צוין שם כי הגדרת "עניני משפחה" בחוק היא "רחבה ביותר וחורגת מעל ומעבר לכל מה שנכלל בעבר בענייני המעמד האישי".³⁹

המבחן שנקבע לקיומה של תובענה אזרחית "שעילתה סכסוך בתוך המשפחה" הוא "מבחן המקור או הסיבה". על הסכסוך המשפטי לתרום תרומה משמעותית לגיבוש עילת התביעה. במקרה זה ההיבט המשפחתי של הסכסוך לא תרם תרומה כזו.⁴⁰

סימן ח – סכסוך בתוך המשפחה

די בכך שהסכסוך המשפחתי תרם תרומה נכבדה וחשובה להיווצרותה של עילת התביעה, כדי שנראה את עילתה של התובענה כסכסוך בתוך המשפחה.⁴¹

ניתן לקבוע כי אופיו המשפחתי של הסכסוך תרם תרומה של ממש לגיבושה של עילת התביעה, לאחר שיאותרו גורמי הסכסוך השונים, תוך בחינת השאלה אם לגורמים המשפחתיים הייתה השפעה נכבדה וחשובה בהיווצרותה של עילת התביעה. בעניין זה ניתן לסמוך על מספר הנחות (עובדתיות) המשקפות את מציאות החיים:

(א) ככל שיחסי המשפחה קרובים יותר (כגון בני זוג), כך השפעתם על גיבושה של התובענה היא רבה יותר;

(ב) ככל שמספרם של גורמים לבר משפחתיים (כגון זרים ליחסי המשפחה) רב יותר, כך קטנה תרומתם של יחסי המשפחה על עיצובה של עילת התביעה;

(ג) אם בין בני המשפחה קיימים קשרים עסקיים שונים ורק באחד מהם התגלה סכסוך, בעוד שהאחרים מתנהלים כסדרם, יש להניח כי השפעת הקשר המשפחתי על התובענה שבה התגלה הסכסוך אינה מהותית.

הנחות (עובדתיות) אלה עשויות להוביל כולן יחד למסקנה אחת ויחידה, ובמצב דברים תואם – לא יתקשה בית המשפט בהחלטתו. אך לעיתים, ההנחות מובילות לכיוונים שונים, ובמצב דברים כזה יידרש איזון בין השיקולים המתנגשים.⁴²

אופיו של הסכסוך המשפחתי יישקל, בין היתר, מבחינת הצורך כי ערכאה מיוחדת המצוידת במנגנון מקצועי מיוחד תדון בו, או מבחינת היותו עניין שעיקרו אזרחי שערכאה בעלת סמכות רגילה ערוכה לפסוק בו.⁴³

39 בר"ע (מחוזי ת"א) 40/96 לוי נ' עזבון מונירה (פורסם בנבו, 18.9.1996).
 40 רע"א 5462/14 ברזלי נ' ברזילי (פורסם בנבו, 11.9.2014). לאור כל האמור בבקשה נדחתה. כפועל יוצא נדחתה גם הבקשה לעיכוב הליכים.
 41 רע"א 6558/99, לעיל ה"ש 38.
 42 בש"א (משפחה ת"א) 7028/98 עוז נ' עזיז, משפחה התש"ס 34 (1998).
 43 ע"א 1662/99, לעיל ה"ש 31.

אשרה העברת הדיון בסכסוך שבין המבקש למשיב, לבית המשפט לענייני משפחה, וזאת על אף שאחייני אינו נכלל בהגדרת "בן משפחה" בסעיף 1(2) לחוק בית המשפט לענייני משפחה. נקבע כי אין מדובר בעניין זה בתביעה אזרחית טהורה. כתב התביעה מלמד כי עוסקים בטענות לפי חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, התשכ"ב-1962, ובתביעה לפי חוק הירושה, אשר הסמכות לדון בהן מסורה לבית המשפט לענייני משפחה וגם בחינת העניין בכללותו מעלה כי לפנינו סכסוך שבתוך המשפחה, הנוגע לחלוקת עיזבון המנוחה בין המבקש לבין אחותו וצאצאיה.⁴⁴

בעלי דין – דעת רוב: אין ליתן למונח "בן זוג" שבסעיף 1(2)(1) לחוק בית המשפט לענייני משפחה ובסעיפים 1(2)(ב) ו-1(2)(ג), פרשנות מרחיבה, הכוללת גם בן זוג לשעבר. לפיכך, אין סמכות לבית המשפט לענייני משפחה לדון בתביעת המשיב נגד המבקשת, אחותה של רעייתו לשעבר.⁴⁵ לבית המשפט המחוזי סמכות לדון בתביעה שהגיש אח נגד אָחִיו, שכן עניינה בסוגיית ניהול העסק ולא בסכסוך משפחתי. לא הוצגה תשתית עובדתית בדבר סכסוך משפחתי שתום תרומה משמעותית לגיבוש עילת התביעה, ואין די בטענה כי מדובר ב"חברה משפחתית" שהתנהלה על בסיס יחסי אמן בין האחים.⁴⁶

לצורך הקביעה אם מסורה לבית המשפט לענייני משפחה הסמכות העניינית לדון בסוגיה כלשהי, יש לבחון קיומם של שני תנאים מצטברים: זהות הצדדים – האם מדובר בבני משפחה; מהות הסכסוך – האם מקורו ועילתו ביחסים המשפחתיים. במקרה אחד לא התקיים התנאי הראשון שכן המשיב, שהוא אחיו של בעלה לשעבר של המבקשת, אינו נחשב ל"בן משפחה" כהגדרת חוק בית המשפט לענייני משפחה.⁴⁷

המסגרת הדינית – הנתונים העובדתיים לבחינת השאלה אם אופיו המשפחתי של הסכסוך תרם תרומה של ממש לגיבוש עילת התביעה, נקבעים עם תחילת המשפט. אין להמתין בעניין זה להתקדמות בניהול המשפט או לסיומו. השאלה היא עניין של סמכות והיא חייבת להיקבע בטרם יתחיל בית המשפט בדיונים לגופו של עניין. כך הדבר אם שאלת הסמכות מתעוררת בבית המשפט לענייני משפחה, שאם לא כן – אין הוא בר סמכות לדון בתובענה אזרחית. כך גם הדבר אם שאלת הסמכות מתעוררת בבית משפט אזרחי, שאם לא כן – אין הוא רשאי להשתחרר מחובת השיפוט.⁴⁸ ניתן להיזקק לעקרון תום הלב בכל הנוגע להעלאת טענה של סמכות עניינית גם במישור היחסים שבין בית המשפט השלום לבין בית המשפט לענייני משפחה, מה גם שהמחוקק עצמו הכיר במקרים שבהם יוכל בית המשפט השלום לדון בנושאים שבסמכותו של בית המשפט לענייני משפחה.⁴⁹

44 רע"א 7277/15 תגר נ' בר (פורסם בנבו, 16.11.2015).

45 בע"מ 164/11 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 29.4.2012).

46 רע"א 1839/13 קולפניצקי נ' קולפניצקי (פורסם בנבו, 6.6.2013).

47 רע"א 5462/14 לעיל ה"ש 40.

48 רע"א 6558/99 לעיל ה"ש 38.

49 רע"א 557/14 דוקורסקי נ' דוקורסקי (פורסם בנבו, 29.1.2014).

פרק ב – מזונות בני זוג

סימן א	– הכללים החלים
סימן ב	– מזונות זמניים
סימן ג	– מדור ספציפי
סימן ד	– סמכות בית משפט של פשיטות רגל

סימן א – הכללים החלים

חובתו של גבר לשאת במזונות אשתו על פי הדין האישי פוסקת, כאשר האישה חייבת בקבלת הגט אך היא מסרבת לקבלו. משקבע בית הדין הרבני מכוח סמכותו קביעה פוזיטיבית, שלפיה על בני הזוג להתגרש, מחייבת קביעתו זו כמעשה בית דין את הערכאה האזרחית הבוחנת את שאלת החיוב במזונות.¹

גם אם רשאים בני הזוג להסכים ביניהם על הסדרים מיוחדים בסוגיית המזונות (בראשית דרכם המשותפת או לאחר מכן), ההסכמה הנדרשת היא מפורשת וברורה; עליה להתייחס גם למצב של פירוד ולא לפגוע בזכויות הילדים.²

במזונות בגיר בשונה ממזונות קטין, החיוב אינו אוטומטי ואינו נובע מעצם יחסי הורה וילד אלא מותנה בקיומם של שלושה תנאים מצטברים המפורטים בסעיף 5 לחוק המזונות (הבטחת תשלום), התשל"ב-1972, שעניינם ביכולת הנתבע, יכולת התובע ובחלופות העומדות לו. לגבי אלו צריך להביא ראיות, ובית המשפט צריך לקבוע בעניין זה ממצאים, המבססים את החיוב.³

חוק לתיקון דיני המשפחה (מזונות), התשי"ט-1959, קובע:

2. (א) אדם חייב במזונות בן-זוגו לפי הוראות הדין האישי החל עליו, והוראות חוק זה לא יחולו על מזונות אלה.

א2. על אף האמור בחוק שיווי זכויות האשה, תשי"א-1951, בקביעת מידת המזונות שאדם חייב לספק לבן-זוגו רשאי בית המשפט להתחשב בהכנסותיו של בן הזוג מעבודה ומנכסים, ואם ראה לנכון – גם מכל מקור אחר.

סמכות בית משפט לענייני משפחה – תובענה למזונות או למדור נכללת בהגדרת "ענייני משפחה" שבסעיף 1 לחוק בית המשפט לענייני משפחה, התשנ"ה-1995 (להלן בפרק זה – החוק). כאשר מזונות אישה נדונו בבית המשפט לענייני משפחה, שרכש סמכות לעניין זה, אין בית דין רבני מוסמך לדון בעניין זה. לפיכך החלטתו של בית הדין כי לנוכח החיוב בגט הפסידה העותרת את מזונותיה, ניתנה בחוסר סמכות.⁴

התקנות החדשות אינן חלות על הליכים בענייני משפחה לאור הוראות תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון), התשע"ט-2018.⁵ החלק הנותר יהווה חיקוק עצמאי ושמו "תקנות סדר הדין האזרחי (תובענות בענייני משפחה ואכיפת פסקי חוץ)", התשמ"ד-1984.

- 1 בע"מ 8372/07 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 10.3.2008).
- 2 בע"מ 57/08 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 6.3.2008).
- 3 בע"מ 2375/17 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 7.6.2017).
- 4 בג"ץ 6533/05 פלונית נ' בית הדין הרבני הגדול (פורסם בנבו, 17.7.2006).
- 5 ק"ת 470, מיום 11.10.2018.

הרצאת פרטים – פרק כ"א לתקנות הדין ב"הכביעה למזונות", מחייב צרוף הרצאת פרטים לכתב התביעה (תקנה 261), וכן לכתב ההגנה (תקנה 262). ההוראות לעניין הרצאת הפרטים מוסדרות בתקנה 264. החובה שנקבעה בתקנה 262(ב) אינה מותנית בהיותו של בעל הדין מיוצג והיא מחייבת.⁶ יש לנקוט צעדים דיוניים שיבטיחו כי בעלי הדין בתיקי מזונות יגישו הרצאת פרטים כנדרש, ובמקרה הראוי לא תיפסל מחיקתו של כתב טענות כאמור בתקנה 264(ד).⁷

בהיעדר הרצאת פרטים קמה ההנחה הקבועה בתקנה 264(א), שלפיה בעל דין שלא מסר פרט בהרצאת הפרטים והפרט הוא בתחום ידיעתו האישית, יראוהו כמי שמודה בפרט שמסר בעל הדין שכנגד. בעל דין שלא צירף להרצאת הפרטים מסמך שהיה עליו לצרפו, יראוהו כמי שלא מסר פרטים הנוגעים לתוכן המסמך והוא לא יורשה להביא ראיות בפרטים אלה, אלא אם התיר לו בית המשפט, מטעמים מיוחדים שיירשמו, לצרף את המסמך לאחר הגשת כתבי טענותיו.⁸

כאשר נתבע לא הגיש כתב הגנה מטעמו והתובעת עתרה לפסק דין על פי תקנה 97, נקבע שניתן לקבוע מזונות טרום זמניים. אולם מן הראוי שלא ליתן עדיין פסק דין קבוע, שכן ההליך נועד לדון בסכסוך המשפחתי לגופו ולא להסתפק בהכרעה בנושא המזונות.⁹

ביטול דמי המזונות – בית הדין הרבני הגדול רשאי מכוח סמכותו להתיר לבעל להשליש גט ובכך לפתוח בפניו פתח לפנות לערכאה האזרחית בבקשה לפטור אותו מתשלום מזונות. בכך מותר בית הדין את האישה ללא בסיס כלכלי עתידי. עם זאת שמורה לה הזכות להמשיך ולנסות לגבות את חובות הבעל אשר נפסקו בערכאות האזרחיות.¹⁰

נקבע ברוב דעות כי בתי המשפט לענייני משפחה רשאים לקצוב מזונותיה של אישה בגין סרבנות גט, גם בהיעדר חיוב בגט על ידי בית הדין הרבני.¹¹

שינוי דמי המזונות – בעידן בית המשפט לענייני משפחה אין להתייחס לסוגיית המזונות באופן מנותק לחלוטין מסוגיית הרכוש ופירוק הזוגיות. על כל מקרה להיבחן לפי נסיבותיו. לבית המשפט לענייני משפחה כלים הן במסגרת שיקול דעתו הדיוני והן במסגרת הדין האישי להתחשב במכלול הנתונים שלפניו.¹²

הפחתת המזונות – מבחינת הדין המהותי, על בית המשפט לבחון אם יש מקום להפחתת המזונות ומה גובה המזונות החדשים שיש לשלם על פי הדין.¹³

דחיית חביעת מזונות – בית המשפט לענייני משפחה רשאי לדחות תביעת מזונות על הסף מיוזמתו אף ללא קבלת כתב הגנה.¹⁴

6 ע"א 337/88 לוי נ' לוי, פ"ד מד(4) 289 (1990).

7 שם.

8 ע"א 108/79 עמון נ' עמון, פ"ד לד(1) 314 (1979).

9 בר"ע (מחוזי ת"א) 84/96 פלוני נ' אלמוני (פורסם בנבו, 3.11.1996).

10 בג"ץ 1791/07 פלונית נ' בית הדין הרבני הגדול (פורסם בנבו, 3.7.2007).

11 בע"מ 3151/14 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 5.11.2015). הערעור התקבל. נקבע ברוב דעות כי לא היה מקום בנסיבות לקציבת מזונותיה של המבקשת.

12 בע"מ 3148/07 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 13.6.2007).

13 בע"מ 9789/06 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 15.7.2007).

סימן ב – מזונות זמניים

פסיקת מזונות זמניים, בדומה לכל סעד זמני אחר, נועדה לשמור על המצב הקיים, שלא ישנה אותו אחד מבעלי הדין באורח חד צדדי.¹⁵

המונח "מזונות זמניים" – כשמו כן הוא. הוא משקף סעד זמני שבו מחייב בית המשפט את הנתבע במזונות דחופים. בכך יובטח קיומו הכלכלי של התובע עד להכרעה בתובענה העיקרית. המזונות הזמניים אינם אלא צורה אחת מצורותיו של סעד זמני.¹⁶

אישה התובעת מזונותיה אינה זכאית משום כך בלבד ובכל מקרה למזונות זמניים בדרך של סעד זמני.¹⁷

ההכרעה בבקשה למזונות זמניים חייבת להיות מהירה, עניינית ומטבעה נשענת על תמונה חלקית. התוצאה היא כי קביעת בית המשפט בנושא זה ניוונה מממצאים עובדתיים חלקיים.¹⁸

רוחב שיקול הדעת המוענק לבית המשפט לענייני משפחה בבואו לקבוע מזונות זמניים עומד ביחס הפוך לצמצום שיקול הדעת של ערכאת הערעור בסוגיה. בשלב זה אין את הכלים להיכנס לעובי הקורה, לערוך בירור מקיף ולהכריע במחלוקת העובדתית שנתגלעה בין הצדדים.¹⁹

תקנה 265 הוחלפה והיא מורה לעניין פסיקת מזונות זמניים:²⁰

265. (א) בעל דין שהגיש תביעה למזונות ומבקש שיפסקו לו מזונות זמניים יגיש בקשה לפסיקת מזונות זמניים (להלן – הבקשה); בבקשה יפרט המבקש את טיעוניו, ויצרף תצהיר שבו יאמת את העובדות שביסוד הבקשה וכן אסמכתאות.

(ב) בקשה למזונות זמניים תוגש כבקשה לסעד ביניים כאמור בתקנה 258ד(ד).

(ג) המשיב יגיש את תשובתו לבקשה בצירוף הרצאת פרטים (להלן – התשובה) בתוך עשרה ימים מיום שהבקשה הומצאה לו אלא אם כן הגיש עד למועד האמור בקשה ליישוב סכסוך לעניין המזונות הזמניים; בתשובה יפרט המשיב את טיעוניו ויצרף תצהיר שבו יאמת את העובדות שביסוד הבקשה וכן אסמכתאות.

(ד) ...

(ה) ...

(ו) לא הגיש המשיב תשובה במועד כאמור בתקנות משנה (ג) עד (ה), רשאי בית המשפט לפסוק מזונות זמניים על יסוד הבקשה ובלבד שנוכח בית המשפט שהיתה המצאה כדין של הבקשה למשיב.

14 בע"מ 10497/08 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 15.2.2009). לאחר שקבע כי לא הייתה בין הצדדים הסכמה חוזית, וכי גם אם ניתן לפסוק למבקשת מזונות מכוח עקרון תום הלב לאחר פרידת ידועים בציבור, הרי שמטרת מזונות אלה שיקומית ואין מקום לפסקם כשהתביעה הוגשה כשנתיים לאחר תום הקשר.

15 בר"ע (משפחה ת"א) 49/96 פלוני נ' אלמונית (פורסם בנבו, 15.10.1996).

16 ע"א 342/83 גלזמן נ' גלזמן, פ"ד לח(4) 105 (1984).

17 ע"א 9/65 אלג'ם נ' אלג'ם, פ"ד יט 257 (1965).

18 בע"מ 1078/11 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 27.4.2011). הגבלה זו תורמת לריסון שעל ערכאת הערעור לנקוט בבואה לבקר החלטת הערכאה המבררת.

19 בע"מ 7935/11 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 15.1.2012).

20 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 9), התשע"ב–2012, ק"ת 1704, מיום 13.9.2012.

סימן ג – מדור ספציפי

עקרון הכיבוד ההדדי בין הערכאות מחייב כי משניתנה החלטה בבית הדין בעניין המדור, על בית המשפט הדין בעניין פירוק השיתוף להתחשב בהחלטה זו.²¹

מכוח האמור בסעיף 40 לחוק המקרקעין, התשכ"ט-1969, בית משפט השלום מוסמך לדון בעניין המדור, אם החליט על פירוק השיתוף בדירת בני הזוג בדרך של מכירה. סמכות זו אינה עוד סמכות אגבית אלא זו סמכות ראשה. במקרה מעין זה, מחזיקות שתי ערכאות בסמכויות שוות מעמד, זו שמסורה לה הסמכות לדון בנושא המדור כנושא לעצמו וזו שבסמכותה לדון בנושא המדור בהליכי פירוק השיתוף.²²

שאלת זכאותה של אישה למדור ספציפי נדונה בבתי הדין הרבניים כדבר שבשגרה, ובהיעדר בסיס לטענות בדבר חריגה מסמכות או פגיעה בעקרונות הצדק הטבעי, נותרים עם שאלת יישום הזכות למדור ספציפי על מערכת הנסיבות של המקרה.²³

סימן ד – סמכות בית משפט של פשיטת רגל

סעיף 128 לפקודת פשיטת הרגל [נוסח חדש], התש"ם-1980 לא בא להסמיך את בית המשפט שלפניו מתנהלים הליכי חדלות הפירעון לקבוע מזונות, במקום בית המשפט למשפחה או בית הדין הדתי. רק כאשר יצא פסק מזונות תחת ידי הערכאה המוסמכת, ניתן לפנות לבית המשפט של פשיטת הרגל על מנת שיקצוב את המזונות. הקצבת המזונות חלה אך ורק לגבי התקופה שמיום צו הכינוס ואילך. עם זאת, ברור כי האיזון בין הצרכים המתחרים יישקל באופן אחר על ידי בית המשפט של פשיטת הרגל. בית המשפט האמור חייב למצוא את נקודת האיזון הראויה בין האינטרסים של הזכאי למזונות, של נושי החייב ושל החייב עצמו.²⁴

הפטור מחוב מזונות – רק במקרים חריגים יינתן לחייב הפטור מלא או חלקי מחוב מזונות (לאשתו ולבתו), אולם נוכח כלל הנסיבות החריגות שפירט, ובהן: גילו המתקדם של המשיב; מצבו הרפואי הלקוי; מצבו הכלכלי הירוד; הימשכות הליכי פשיטת הרגל למעלה מ-12 שנים; והעובדה שלא הוכח כי ברשותו נכסים נוספים או כי צפוי שינוי ביכולתו לפרוע את החוב בעתיד – בית המשפט הגיע למסקנה כי עניינו של המשיב אכן בא בגדר אותם מקרים חריגים אשר בהם יש מקום להפטור מלא מחוב המזונות.²⁵

לפי לשון סעיף 69(א)(3) לפקודת פשיטת הרגל, במצב הדברים הרגיל, צו הפטור אינו פוטר את פושט הרגל מחבותו לפי פסק דין בתובענת מזונות, זולת אם הורה בית המשפט אחרת. במקרה אחד מבקש המוסד לביטוח לאומי ליהנות מזכויות היתר המוקנות לנושה בתובענת מזונות מכוח סעיף 14

21 בג"ץ 304/04 יאיר נ' בית הדין הרבני האזורי (פורסם בנבו, 6.7.2005). בית הדין לא חרג מסמכותו בהחלטתו כי האישה זכאית למדור ספציפי, וזאת למרות שתביעת האישה הוגשה לאחר תביעתו של הבעל.

22 בג"ץ 5969/94 אקנין נ' בית הדין הרבני האזורי בחיפה, פ"ד נ(1) 370 (1996).

23 בג"ץ 8435/13 פלוני נ' בית הדין הרבני (פורסם בנבו, 3.2.2014). שאלה זו אינה מצדיקה התערבות בג"ץ.

24 ע"א 8993/04 פלונית נ' פלוני, בפשיטת רגל (פורסם בנבו, 20.9.2007).

25 ע"א 6456/13 ישעיהו נ' גמזו (פורסם בנבו, 3.5.2015).

לחוק המזונות (הבטחת תשלום), אשר מעמיד את המוסד בנעליו של הנושה. משעה ששילם המוסד לגרושתו של פושט רגל תשלומי מזונות לפי חוק, קמה למוסד זכות סוברוגציה כלפי הנאמן בפשיטת רגל, כמי שבא "בנעליה של האישה" לעניין אותם תשלומים. כלומר, במצב הדברים הרגיל נכנס המוסד לנעלי הנושה. עם זאת בסיפא לסעיף 69(א)(3) לפקודת פשיטת הרגל הותיר המחוקק לבית המשפט שיקול דעת להורות כי חבות לפי פסק דין בתובענת מזונות לא תחול על "מה שהורה בית המשפט במפורש לגבי החבות, במידה שהורה ובתנאים שהורה".²⁶

השיקולים הרלוונטיים כפי שהתגבשו עד כה להחלת החרוג המאפשר את הכללת דמי המזונות בצו ההפטר – ואלה הם: כושר הפירעון הנוכחי של החייב, ועד כמה הוא צפוי להשתנות בעתיד; קיומם של נכסים בבעלותו; גילו ומצב בריאותו; מצבו האישי והמשפחתי; נסיבות היווצרות החוב; אם המדובר בחוב לעבר בלבד, או בחוב שוטף שממשיך להיצבר; חלוף הזמן מעת יצירת החוב, בשים לב לשאלת "תרומתו" של החייב להתמשכות ההליכים בעניינו, כדי למנוע מצב שבו יעדיף חייב להשתמש מתשלום במשך זמן ממושך, על מנת שבסופו של יום יופטר ממנו; אם החייב עשה מאמצים לפרוע את החוב מיוזמתו, או שמא החוב נפרע במקצתו רק בעקבות הליכים שנקטו הזכאים; אם החייב עודנו חב בסיפוק צורכי המחיייה השוטפים של הזכאים למזונות, ובפרט קטינים, לעומת מצב שבו החוב נוגע לעבר הרחוק, שאז חוב המזונות הפסוק מאבד מאופיו המקורי ומתקרב יותר במהותו לחוב כספי רגיל; מצבם הכלכלי הנוכחי של הזכאים למזונות; האם תיפגע זכותם של החייב או של הזכאים לקיום מינימלי בכבוד; אם החייב מיצה את האפשרויות העומדות לרשותו בגדרי הליכי ההוצאה לפועל ואם יהיה באלה כדי להביא תועלת ממשית לנושים ועמדותיהם של בעלי התפקידים בהליך פשיטת הרגל. רשימה זו עודנה חלקית והושמט ממנה שיקול מרכזי, הוא עקרון תום הלב.²⁷

בקשת פשיטת רגל יזומה – בעניין אחד בית המשפט שוכנע כי הגשתה של בקשת פשיטת הרגל על ידי המשיב, מיד בסמוך לאחר שעלה בידי המערערת לאתרו וננקטו הליכי גבייה אפקטיביים כנגדו – נעשתה בחוסר תום לב, תוך שימוש לרעה בהליכי פשיטת הרגל, במשמעותם ובנפקותם המשפטית של מונחים אלה לעניין סעיף 18(א)(2) לפקודת פשיטת הרגל. הכל נעשה לכאורה מתוך כוונה להתחמק מתשלום חוב המזונות למערערת, אשר אינו בר הפטר.²⁸

העדפת הליכי ההוצאה לפועל – האיזון הראוי בעניין זה, בין האינטרס של המשיב (מבלי להתעלם מגילו וממצבו הבריאותי) לבין אינטרס הנשייה של המערערת, הראוי להתחשבות מיוחדת, הינו המשך קיומם של הליכי ההוצאה לפועל כנגד המשיב, שמהם צפויה לצמוח למערערת תועלת רבה יותר מהמשך קיומם של הליכי פשיטת הרגל נגדו.²⁹

26 רע"א 7940/13 קצקה נ' כונס הנכסים הרשמי (פורסם בנבו, 29.1.2014).

27 ע"א 5628/14 סלימאן נ' סלימאן (פורסם בנבו, 26.9.2016).

28 ע"א 7092/13 ד.מ. נ' י.מ. (פורסם בנבו, 12.10.2015).

29 שם.

פרק ג – יחסי ממון בין בני זוג

— חזקת שיתוף בנכסים ויחסי ממון בין בני זוג	סימן א
— דיני השיתוף בנכסים	סימן ב
— סעיף 8 לחוק יחסי ממון בין בני זוג	סימן ג
— השפעת החוק על יחסים עם גורמים חיצוניים	סימן ד
— נושאים דיוניים	סימן ה
— אישור הסכם ממון	סימן ו
— הזכות לגימלה	סימן ז
— דירת מגורים	סימן ח
— סוגי נכסים שנדונו	סימן ט

סימן א – חזקת שיתוף בנכסים ויחסי ממון בין בני זוג

דיני "שיתוף הנכסים" בישראל הם פרי ההלכה הפסוקה ודוגמה מובהקת של חקיקה שיפוטית. השתלבותה של הלכה זו בחקיקה האזרחית עוררה קשיים ואלה הורגשו בעבר לעניין השפעתה של הלכת שיתוף הנכסים על צדדים שלישיים. כן התעוררה שאלה – ומתעוררים קשיים ניכרים – לעניין ההתאמה בין הלכת שיתוף הנכסים לבין משטר השיתוף העולה מחוק יחסי ממון בין בני זוג, התשל"ג – 1973 (להלן בסימן זה – "חוק יחסי ממון" או "החוק").¹

חוק יחסי ממון נועד להסדיר את חלוקת הרכוש בין בני זוג באופן שמעמיד במרכזו את המאמץ הכלכלי המשותף שלהם במסגרת היחידה המשפחתית. ההסדר שבחוק ביקש, בעיקרו של דבר, לנטרל שיקולים הנוגעים לאשם במערכת היחסים הזוגית, בהתחשב בתכליתו הכלכלית של החוק.² מבלי לסטות מן הרציונל הבסיסי של החוק, עשוי להיות מקום, במקרים קיצוניים של אלימות, להביא עובדה זו בחשבון איזון המשאבים או חלקם. הכרה בכך, באופן מתוחם, זהיר ומוגבל, אינה גורעת מן התפישה ששיקולים של אשם במערכת היחסים הזוגית נותרים מחוץ לאיזון המשאבים.³

תיקון החוק משנת התשס"ט – התיקון המשמעותי של החוק (תיקון מס' 4) – הביא לחידושים משפטיים במצב המשפטי.⁴ החידוש העיקרי הוא הקדמת מועד איזון המשאבים. עד לתיקון, מועד איזון המשאבים שנקבע בחוק, דהיינו, המועד שבו ניתן לחלק את הרכוש בין בני הזוג היה מועד פקיעת הנישואין עקב גירושין או מוות. התיקון הקדים את מועד איזון המשאבים. סעיף 5 לחוק יחסי ממון קובע:

הקדמת המועד לאיזון המשאבים

א5. (א) הזכות לאיזון משאבים לפי סעיף 5 תהיה לכל אחד מבני הזוג אף בטרם פקיעת הנישואין אם הוגשה בקשה לביצועו של הסדר איזון משאבים לפי פרק זה והתקיים אחד מהתנאים המפורטים להלן:

(1) חלפה שנה מיום שנפתח אחד מההליכים האלה:

(א) הליך להתרת נישואין;

(ב) תביעה לחלוקת רכוש בין בני הזוג, לרבות תביעה לפירוק שיתוף במקרקעין המשותפים לבני הזוג לפי חוק המקרקעין, התשכ"ט–1969, תביעה לפסק דין הצהרתי

1 ע"א 3002/93 בן צבי נ' סיטין, פ"ד מט(3) 21 (1995). ראו חוק יחסי ממון בין בני זוג (תיקון מס' 4), התשס"ט–2008, ס"ח 18, מיום 12.11.2008, בעניין הקדמת המועד לאיזון המשאבים.
2 בע"מ 7272/10 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 7.1.2014).
3 שם.
4 חוק יחסי ממון בין בני זוג (תיקון מס' 4).

בדבר זכויות בני הזוג ברכוש, בקשה לביצוע הסדר איזון משאבים לפי פרק זה או בקשה לפי סעיף 11;

(2) קיים קרע בין בני הזוג או שבני הזוג חיים בנפרד אף אם תחת קורת גג אחת במשך תקופה מצטברת של תשעה חודשים לפחות מתוך תקופה רצופה של שנה; בית המשפט או בית הדין רשאי לקצר את התקופה האמורה בפסקה זו אם ניתנה החלטה שיפוטית המעידה על קיומו של קרע בין בני הזוג.

התיקון בחוק אימץ למעשה מודל של גירושין אזרחיים ללא צורך להוכיח עילת גירושין, כאשר צד שרוצה להתגרש יכול להביא לחלוקת רכוש, גם אם הצד השני מסרב להתגרש. תיקון זה נטרל למעשה את יכולתו של הצד שאינו מעוניין להתגרש ללחוץ את הצד השני באמצעות מניעת חלוקת הרכוש. בעניין אחד נקבע כי התיקון אינו חל, שכן ההסכמות בסוגיות הרכוש בין העותרת לבעלה קיבלו תוקף של פסק דין שנים לפני כניסתו לתוקף של התיקון.⁵

תקנות סדר הדין האזרחי, התשע"ט–2018 אינן חלות על הליכים בענייני משפחה לאור הוראות תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון), התשע"ט–2018.⁶ החלק הנותר יהווה חיקוק עצמאי ושמו "תקנות סדר הדין האזרחי (תובענות בענייני משפחה ואכיפת פסקי חוץ)", התשמ"ד–1984.

סימן ב – דיני השיתוף בנכסים

גם לאחר חקיקת החוק ודחיית אפשרות החלטה של חזקת השיתוף במקביל להסדר איזון המשאבים הקבוע בו, עדיין ניתנת אפשרות לצד להוכיח כוונת שיתוף בנכס מסוים על יסוד הדין הכללי, להבדיל מחזקת השיתוף הכללית. אך השאלה האם הוכחה כוונת שיתוף ספציפית היא שאלה עובדתית ורשאי בית המשפט המחוזי להסיק מסקנות שונות מבית המשפט לענייני משפחה מן הנסיבות שהוכחו בפניו.⁷ הלכת השיתוף מבוססת על הסכם בין בני הזוג. לעיתים ההסכם ביניהם הוא מפורש, אך לרוב ההסכם הוא משתמע. הלכת השיתוף הוחלה על כלל הנכסים של בני זוג. אלא שמועד התגבשותו של השיתוף אינו אחיד. כאשר מתמלאים התנאים של הלכת השיתוף, כלומר ניהול אורח חיים תקין ומאמץ משותף, מתגבש השיתוף בנכסים המשפחתיים המובהקים ובמרכזם דירת המגורים.⁸ השיתוף בשאר הנכסים מתגבש במועד קריטי של חיי הנישואין, כגון מות אחד הצדדים או המועד בו חיי הזוגיות עומדים בפני סכנה משמעותית להמשכם התקין, בשל משבר חמור בין בני הזוג. עד

5 בג"ץ 749/09 פלונית נ' בית הדין הרבני הגדול (פורסם בנבו, 25.1.2009). בית הדין הרבני האזורי, שהמשיך לדון בעניינם של בני הזוג, דן בסוגיית הגירושין עצמם, ולא בסוגיית הרכוש, ופסק דינו ניתן אף הוא לפני כניסת התיקון לתוקף.

6 ק"ת 470, מיום 11.10.2018.

7 בע"מ 4545/09 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 7.1.2010).

8 ע"א 3352/07 הפועלים בע"מ נ' הורש (פורסם בנבו, 7.12.2009).

למועד הקריטי הלכת השיתוף אומנם "מרחפת" על כלל הזכויות והחובות, כעין שעבוד צף, אך היא מתגבשת רק במועד הקריטי.⁹

לנוכח ההכרה בעובדה שלא ניתן לגבש מתכונת אחת וקריטריונים מדויקים למונח "חיי משפחה" ולמונח "ניהול משק בית משותף" נקבע בעבר כי שאלת קיומם של תנאים אלה ראוי שתיבחן על פי קריטריונים סובייקטיביים השונים מזוג לזוג, בהתאם לגילם, השכלתם, השקפת עולמם, הרגלי חייהם, מקצועם, מצבם הכספי, מצב בריאותם וכיוצא באלה. דהיינו, כיצד ראו בני הזוג עצמם את מערכת היחסים ביניהם.¹⁰

הכלל בחוק הינו איזון שווה של הנכסים בני האיזון בין בני הזוג. סטייה מכלל זה תיעשה רק בנסיבות מיוחדות לאחר שנבחן מכלול נסיבות המקרה ובהתחשב בכל השיקולים הרלוונטיים. נטישת הבית או בגידה עשויות ליצור קרע בין בני הזוג ובדרך זו לשים קץ לשיתוף, אך אין נענשים עליהן למפרע על ידי נטילת הזכויות ברכוש המשותף.¹¹

אין בכפיפות של בני זוג להסדר איזון המשאבים הקבוע בחוק יחסי ממון, כדי לגרוע מיכולתם לערוך ביניהם הסכמים שיחריגו מאיזון המשאבים לעת התרת נישואיהם, נכסים שבני הזוג הסכימו בכתב ששוויים לא יאוזן ביניהם. הסכם כזה אינו צריך שיהיה "הסכם ממון" כהגדרתו בחוק האמור אלא רק שיהיה "בכתב".¹²

סימן ג – סעיף 8 לחוק יחסי ממון בין בני זוג

סעיף 8(2) לחוק יחסי ממון מסמיך את בית המשפט לפעול בניגוד לברירת המחדל שבסעיף 5 לחוק, באופן המאפשר להפחית מחלקו של בן זוג באיזון, אל מתחת למחצית, אם ראה שקיימות נסיבות מיוחדות המצדיקות זאת. המחוקק הותיר לשיקול דעתם של בתי המשפט ובתי הדין פיתוח כללים מתאימים באשר לנסיבות הספציפיות לשימוש בסמכות זו, ואין מדובר ברשימה סגורה. נסיבות מיוחדות, כאמור, התפתחו בחלוף הזמן והותאמו למצבי המשפחה החדשים שאותם הביאה בכנייה "רוח העידן".¹³

השימוש החריג בסעיף 8 לחוק יחסי ממון ייעשה בזירות רבה, אולם יישומו תחום לנסיבות כל תיק. המחוקק הותיר לשיקול דעת בתי המשפט פיתוח כללים מתאימים באשר לנסיבות הספציפיות לשימוש בסמכות זו, ואין מדובר ברשימה סגורה. השינויים החברתיים יצרו מגוון מצבים בחיי משפחה שלא שערום בעבר, וסעיף 8 שהוא חריג, בא לאפשר עשיית צדק ותיקון עיוותים. בית המשפט מנה אמות מידה אפשריות להפעלת הסעיף, כאשר עיקר העיקרים – עשיית צדק בנסיבות מיוחדות וחריגות.¹⁴ להלן נוסח הסעיף:

9 ש.ם.

10 בע"מ 3497/09 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 4.5.2010).

11 בג"ץ 8928/06 פלונית נ' בית הדין הרבני הגדול (פורסם בנבו, 8.10.2008).

12 בע"מ 1048/17 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 12.3.2017).

13 בע"מ 8206/14 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 14.4.2015).

14 בע"מ 2045/15 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 21.5.2015).

8. ראה בית המשפט או בית הדין נסיבות מיוחדות המצדיקות זאת, רשאי הוא, לבקשת אחד מבני הזוג – אם לא נפסק בדבר יחסי הממון בפסק דין להתרת נישואין – לעשות אחת או יותר מאלה במסגרת איזון המשאבים:
- (1) לקבוע נכסים נוספים על המפורטים בסעיף 5 ששוויים לא יאוזן בין בני הזוג;
  - (2) לקבוע שאיזון שווי הנכסים, כולם או מקצתם, לא יהיה מחצה על מחצה, אלא לפי יחס אחר שיקבע בהתחשב, בין השאר, בנכסים עתידיים, לרבות בכושר ההשתכרות של כל אחד מבני הזוג;
  - (3) לקבוע שאיזון שווי הנכסים, כולם או מקצתם, לא יהיה לפי שוויים במועד איזון המשאבים, אלא לפי שוויים במועד מוקדם יותר שיקבע;
  - (4) לקבוע שאיזון המשאבים לא יתייחס לנכסים שהיו לבני הזוג במועד איזון המשאבים אלא לנכסים שהיו להם במועד מוקדם יותר שיקבע.

בתביעה לאיזון משאבים נקבע כי לא נפל דופי בשימוש החלופי בסמכות שהוקנתה בסעיף 8 לחוק יחסי ממון, שכן מדובר בהליך רכושי וזכויות הצדדים נקבעו לנוכח המידע שהובא בפני בית המשפט באשר לרכוש המבקש ולעסקיו. סעיף 8(2) מאפשר לבתי המשפט גמישות וטעון חשיבה יצירתית. יש לעשות בו שימוש זהיר ומושכל, כדי לאפשר בנסיבות חריגות מתאימות, עקרונות של "צדק חלוקתי" בעת פירוק השיתוף בין בני זוג, על פני חלוקה שווה.¹⁵

אכן, אין מקום להתחשבות באשם של מי מהצדדים בעת איזון משאבים, אולם בנימוקי בית הדין הרבני בעניין הפעלת הסמכות המוקנית לו לפי סעיף 8(2) לחוק יחסי ממון בין בני זוג כמשתקפים בפסק דינו, אין זכר לנימוק בדבר אשם כביכול של העותרת בפירוק הנישואין.¹⁶

סימן ד – השפעת החוק על יחסים עם גורמים חיצוניים

במצב שבו נכס המקרקעין הוא דירת המגורים של בן הזוג "תום הלב של צד שלישי נשלל אם הוא ידע או עצם עיניו מלראות כי הנכס הוא נכס מגורים אשר חלה עליו הלכת השיתוף", בפרט כאשר מדובר בבנק, שעליו מוטלת חובה אקטיבית לבדוק את מצב החזקה בנכס. כאשר מדובר בזוג שחל עליו חוק יחסי ממון במובחן מחזקת השיתוף, אין מצפים מהבנק שיניח כי הצדדים הסכימו ביניהם על שיתוף ספציפי.¹⁷

בעניין אחד נקבע כי בתחרות בין זכותה של המערערת מכוח הלכת השיתוף לבין זכותה של המשיבה מכוח המשכנתא הרשומה, ידיה של המערערת על העליונה. זאת מאחר שהמשיבה נהגה בחוסר תום לב שבא לידי ביטוי בכך שלא נהגה כנושה מקצועי, לא שלחה שמאי מטעמה לבחון את הנכס הממושכן, ולא החתימה את המערערת על הסכמה לרישום המשכנתא על דירת המגורים.¹⁸

15 בע"מ 7172/12 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 24.12.2012).

16 בג"ץ 1370/18 פלונית נ' בית הדין הרבני האזורי חיפה (פורסם בנבו, 29.4.2018).

17 ע"א 11120/07 שמחוני נ' בנק הפועלים בע"מ (פורסם בנבו, 28.12.2009).

18 ע"א 7750/10 בן גיא נ' הכשרת היישוב ביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 11.8.2011).

אשר לאופן שבו יוכל נישום לסתור את החזקה, כי בעניינם של בני הזוג חלה הפרדה רכושית, הוא יידרש הנישום להציג – כתנאי מקדמי – הסכם יחסי ממון, ובנוסף הוא יידרש להוכיח כי בני הזוג פעלו על פי ההסכם הלכה למעשה, דהיינו כי ההפרדה הרכושית לא נותרה "על הנייר" אלא התקיימה בפועל. לאחר הוכחת שני תנאים אלה, גם אם מכרו בני הזוג את דירותיהם לאחר נישואיהם, בזה אחר זה ובתוך פחות מארבע שנים, יהיו שניהם פטורים ממס שבח.¹⁹

סימן ה – נושאים דיוניים

עיכוב הדיון בעילות הקנייניות – ככל שקיימת אפשרות להגיע להסדר כולל וסופי של מערכת היחסים הכלכלית בין בני הזוג בתוך זמן סביר, בית המשפט לענייני משפחה רשאי לעכב את הדיון בעילות הקנייניות ולאחר עם הדיון בתביעות שיסודן בדיני המשפחה (הלכת השיתוף או יחסי ממון).²⁰

עיכוב ביצוע – התקבלה בקשה לעיכוב ביצוע שכוונה לעיכוב החזרתו של תיק לבית המשפט לענייני משפחה לצורך התדיינות באיזון המשאבים שבין הצדדים – בנות זוג ידועות בציבור. בית המשפט הורה כי עיכוב הביצוע יהיה מותנה בכך שלא תבוצע כל דיספוזיציה הן לגבי הדירות שבבעלות המבקשת והן לגבי הדירה שבבעלות המשיבה.²¹

חיובי ריבית – מדובר בכספים השייכים, בחלקים שווים, לשני בעלי הדין – ושעליהם להתחלק בהם לפי עקרונות חוק יחסי ממון בין בני זוג. בנסיבות אלה, אין עילה לפסיקת ריבית והצמדה לשנה מוקדמת, שכן מדובר בהוראה לתשלום לפי הסדר איזון משאבים היכולה לשאת ריבית (אם בכלל) מיום האיזון בלבד.²²

סימן ו – אישור הסכם ממון

תקנה 258כז לתקנות הדנה באישור הסכם בענייני משפחה, הוספה בשנת התשנ"ז,²³ ותוקנה בשנת התש"ע, ועם התקנתה בוטלו תקנות סדרי דין (אישור הסכם ממון בין בני זוג), התשל"ד–1973.²⁴ וזה נוסח התקנה:

19	ע"א 3178/12 שלמי נ' מנהל מיסוי מקרקעין (פורסם בנבו, 17.11.2014).
20	בע"מ 8873/06 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 7.6.2007). פגיעה זו נעשית לתכלית ראויה, ועל בית המשפט לוודא שהיא נעשית אך במידה שאינה עולה על הנדרש ובאופן המשרת את התכלית האמורה.
21	בע"מ 2478/14 פלונית נ' פלונית (פורסם בנבו, 29.5.2014).
22	בג"ץ 7078/05 פלוני נ' בית הדין הרבני הגדול (פורסם בנבו, 3.2.2008).
23	תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון), התשנ"ז–1996, ק"ת 136, מיום 26.11.1996.
24	ע"א 3868/95 ורבר נ' ורבר, פ"ד נב(5) 817 (1998).

אישור הסכם בענייני משפחה

258כו. הוגשה תובענה לאישור הסכם או לשינוי הסכם בענייני משפחה לפי סעיף 3(ג) לחוק, יסביר בית המשפט לבעלי הדין, לפני אישור ההסכם, את משמעות הוראות ההסכם, ויברר שהם ערכו אותו בהסכמה חופשית, ואולם ראה בית המשפט כי נבצר מבעל דין להתייצב לפניו, רשאי הוא לערוך את הבירור האמור באמצעות בא כוחו או בדרך אחרת, זולת לגבי בירור לפי סעיף 2(ב) לחוק יחסי ממון בין בני זוג, התשל"ג–1973, שעריכתו באמצעות בא כוח או בדרך אחרת תיעשה מטעמים מיוחדים שיירשמו.

אף שתוקפו של הסכם ממון – וכפועל יוצא גם היכולת לגבור על הלכת השיתוף – אינם תלויים באישור ההסכם על ידי בית המשפט, הרי שלבעלי הדין עשוי להיות עניין כי ההסכם יאושר על ידי גורם שיפוט. האישור עשוי לתרום לכוחו המחייב של ההסכם, לצמצם את היכולת לבטל בשל פגמים בכריתתו ולהפחית את הסיכון כי אחד מבעלי הדין יקופח, שכן בגדרי הבחינה מסביר בית המשפט לבעלי הדין את משמעותן של הוראות ההסכם.²⁵

יש צורך באישור בית המשפט להסכם ממון לפי חוק יחסי ממון בין בני זוג אף אם בני הזוג נישאו לפני כניסת החוק לתוקף. תביעה לביטול הסכם בשל היעדר אישור נדחתה לאור הקביעות כי ההסכם אינו בגדר הסכם ממון לפי החוק וכן לאור יישום חלקי של ההסכם על ידי הצדדים.²⁶ על צד העורך הסכם ממון לדעת כי יהא עליו לערוך גם צוואה אם אין הוא מעוניין בחלוקת רכושו בהתאם לחוק הירושה, התשכ"ה–1965. הבחירה שלא לכתוב צוואה מותירה את החלוקה לירושה על פי דין.²⁷

תביעה לביטול הסכם בין בני זוג, אשר אושר על ידי ערכאה שיפוטית וניתן לו תוקף של פסק דין, תוגש לאותה ערכאה אשר אישרה את ההסכם. זהו אף הדין באשר לתביעה לתיקון או לשינוי הסכם מסוג זה. שונים הם פני הדברים בנוגע לתביעה שעניינה פרשנות הסכם או אכיפתו, שכן הערכאה המאשרת את ההסכם אינה רוכשת סמכות נמשכת לדון בתביעה מסוג זה.²⁸

גם אם נקבע כי להתחייבות האישה בהסכם הממון אין תוקף נוכח הוראת סעיף 8 לחוק הירושה, הרי שהעיקר בפסק הדין הוא כי המבקש – שערך את הסכם הממון עבור המבקש ואשתו – נמנע מלקבוע מנגנון לאכיפת התחייבות האישה.²⁹

ברי שהסכם ממון הוא הסכם רב משמעות ולעיתים אף הרה גורל ממש, עבור הצדדים לו. על כן, קיימת חובה להקפיד הקפדה יתרה כי הצדדים להסכם מבינים בטרם החתימה על ההסכם את משמעותו ואת השלכותיו. כך מורה סעיף 2(ב) לחוק, וכך ראוי.³⁰

25 בעניין תקנה 258כו לתקנות ראו רע"א 6854/00 היועץ המשפטי נ' זמר, פ"ד נז(5) 491 (2003).

26 בע"מ 5142/10 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 25.7.2010).

27 בע"מ 7468/11 פלוני נ' אלמונית (פורסם בנבו, 3.7.2012).

28 בג"ץ 1607/11 פלונית נ' בית הדין הרבני הגדול (פורסם בנבו, 18.4.2012).

29 רע"א 1458/15 שורצברג נ' רוזנר (פורסם בנבו, 20.4.2015).

30 בע"מ 2277/15 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 21.5.2015).

סימן ז – הזכות לגמלה

הזכויות הפנסיוניות הן זכויות בנות שיתוף או איזון בין בני זוג, בהיותן חלק מנכסי העתודה הכלכלית של המשפחה אפילו טרם הגיע מועד מימושן. זהו עקרון החלוקה השוויונית. ביחס להלכת השיתוף נקבע כי היא חלה גם ביחס לזכויות סוציאליות כזכויות פנסיה. ביחס לחוק נקבע כי זכויות פנסיה שצבר בן זוג בעבודתו במהלך חיי הנישואין הן נכסים בני איזון. קביעות אלה חלות ביחס לבני זוג שחלה עליהם הלכת השיתוף או הסדר איזון המשאבים לפי חוק יחסי ממון, כל עוד לא קבעו הצדדים אחרת.³¹

סעיף 5(ג) לחוק יחסי ממון, החל על הצדדים, קובע כי בין הנכסים שיאוזנו בין בני הזוג יכלולו, בין היתר, זכויות עתידיות לפנסיה. השאלה כיצד יאוזנו זכויות אלה בנסיבותיו הספציפיות של המקרה הינה שאלה שעניינה בנסיבות הקונקרטיות.³²

אין בחוק לעניין חלוקת חיסכון פנסיוני בין בני זוג שנפרדו, כדי לשנות מן הדין המהותי בנוגע לאיזון זכויות הפנסיה ומהאופן שבו איזנו עד כה בתי המשפט את הזכויות הפנסיוניות של בני זוג.³³ נדחתה בקשת רשות ערעור שעניינה תביעת המבקשת לקבל מחצית מדמי הפנסיה החודשית המשולמת למשיב. נקבע כי המבקשת ויתרה במודע על דמי הפנסיה, וכי תביעתה הוגשה בשיהוי ניכר.³⁴

אין להבדיל בין פנסיה שמקבל אדם בהגיעו לגיל פרישה לבין פנסיה שמקבל אדם בעת פרישה מוקדמת ועד גיל הפרישה מכוח החוק. מדובר בהטבה שמוענקת לעובד בעת פרישתו כחלק מיחסי העבודה שהיו, ולכן אם הושגה בעת הנישואים, יש לכלול אותו באיזון המשאבים בין בני זוג שנפרדו.³⁵

הזכות לגמלה לפי חוק שירות הקבע בצבא הגנה לישראל (גימלאות) [נוסח משולב], התשמ"ה–1985, היא זכות אישית אשר מוקנית לחייל (או לזכאים האחרים הנקובים בחוק) בלבד, ועל פי סעיף 62 לחוק – אין היא ניתנת להעברה. אופייה של הזכות לגמלה, כזכות אישית שאינה ניתנת להעברה, מונע את החלתה של הלכת השיתוף בפן הקנייני שלה על הזכות לגמלה לפי חוק זה. בשלילת עבירותה של הזכות לגמלה אין כדי לפגוע בזכות השיתוף לגבי הזכות לגמלה ביחסים שבין בני הזוג.³⁶

יש לשים לב לחוק לחלוקת חיסכון פנסיוני בין בני זוג שנפרדו (תיקון מס' 3), התשע"ח–2018.³⁷

31	בג"ץ 2673/06 שאוה-שוע נ' בית הדין הארצי לעבודה (פורסם בנבו, 21.4.2009).
32	בע"מ 5060/10 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 11.8.2010).
33	בע"מ 4860/16 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 5.9.2017).
34	בע"מ 3610/12 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 10.6.2012).
35	בע"מ 3514/13 פלונית נ' פלונית (פורסם בנבו, 18.12.2013).
36	בע"מ 10916/03 מדינת ישראל נ' פלונית (פורסם בנבו, 14.6.2007). העתירה לדיון נוסף נדחתה:
	דנ"א 6618/07 פלונית נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 5.5.2008).
37	ס"ח 692, מיום 17.6.2018.

סימן ח – דירת מגורים

אין באמור בסעיף 5(א)(1) לחוק יחסי ממון כדי למנוע הכרה בשיתוף בנכס חיצוני קונקרטי בהינתן כוונת שיתוף מכוח הדין הכללי; כך במיוחד, כאשר מדובר בדירת מגורי בני הזוג. נקבע כי על הטוען לשיתוף להצביע על "דבר מה נוסף" לחיי הנישואין עצמם המלמד על כוונת השיתוף, תוך שיש להקל בדרישה זו ככל שמדובר בדירת המגורים. בין הפרמטרים אותם יש לקחת בחשבון נכללים משך הנישואין ומשך התקופה שבה התגוררו הצדדים בדירה המשותפת, אווירת השיתוף הכלכלי במהלך הקשר ושיפוץ משמעותי משותף בנכס.³⁸

פותרת דוקטרינת השיתוף הספציפי שבה התמקדו, רובם ככולם, בנכס חיצוני מסוג מסוים – קרי דירת מגורים. המחלוקת בין הצדדים יכולה לעלות שאלה בדבר הרף ההוכחתי שיש להציב במקום שבו עוסקים בנכס חיצוני מסוג אחר, שאינו דירת מגורים.³⁹

סימן ט – סוגי נכסים שנדונו

נכסי קריירה – חזקת השיתוף בנכסים חלה על נכסי קריירה, לרבות מוניטין אישי. הצורך להיזקק לחלוקת נכסי קריירה יתעורר בעיקר, במקרים שבהם נוצר פער ממשי וברור בין בני הזוג מבחינת כושר ההשתכרות שלהם, פער שנובע מכך שאחד מבני הזוג נטל על עצמו ויתור של ממש מבחינת התפתחותו המקצועית והתמקד במרחב הביתי. בכך איפשר לבן הזוג האחר להשיא את כושר השתכרותו.⁴⁰

"נכסי הקריירה" שנצברו אצל אחד מבני הזוג הינם פרי השילוב בין מקורות שונים, שתמיכתו של קשר הנישואין הוא אך אחד מהם. חלק זה ראוי להביא בחשבון בעת הערכת המשאבים העומדים לרשותם של בני הזוג עובר לפירוק הקשר הזוגי.⁴¹

הלכת השיתוף חלה גם ביחס ל"נכסי קריירה" שנצברו אצל אחד מבני הזוג, אלא אם התנו על כך הצדדים לפי הדין.⁴²

פיצויי פיטורים – בהיעדר הסכמה אחרת בין בעלי הדין ובהיעדר נסיבות מיוחדות, יש לראות בפיצויי הפיטורים נכס בר חלוקה ביחסים הרכשיים בין בני הזוג. זאת בשל היותם של פיצויי הפיטורים חלק מפירות ההשתכרות הכוללת הנובעים מתקופת עבודתו של בן הזוג. בעניין זה, אין חשיבות לשאלה אם המעביד שילם את פיצויי הפיטורים באופן ישיר או שמא שולמו הפיצויים על ידי קרן מתוך כספים שהמעביד הפריש בעבור העובד הקונקרטי או בעבור עובדיו כמכלול.⁴³

38 בע"מ 1059/17 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 9.2.2017).

39 בע"מ 9884/16 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 22.2.2017).

40 בע"מ 3664/07 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 10.12.2007).

41 בע"מ 4623/04 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 26.8.2007). זאת, כברירת מחדל שעליה רשאים בעלי הדין להתנות לפי הוראות הדין.

42 בג"ץ 8928/06 לעיל ה"ש 11.

43 בג"ץ 7716/05 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 27.8.2007).

הזכות לגבות את הכתובה – בעניין אחד נקבעה בהסכם הממון תניית ויתור כללית על דרישות או על תביעות, מלבד אלה הנובעות מהסכם הממון. אך תניה זו היא סתמית ואין בה כדי להצביע על כוונה מפורשת לוותר על הכתובה באופן הסותר את ההתחייבות בכתובה. במצב דברים זה, יש להניח שהסכם הממון לא בא לגרוע מזכויות האישה לפי כתובתה.⁴⁴

שיתוף בחובות – הדרך היוגית של תביעת נאמן בפשיטת רגל למתן צו הצהרתי היא דרך ראויה לעניין בירור סוגיית השיתוף בנכסים. אך לעניין בירור שאלת השיתוף בחובות, ספק רב אם דרך היוגית זו מתאימה בנסיבות המקרה. הליך פשיטת הרגל מיועד לקדם את פירעון חובותיו של פושט הרגל בלבד, ולא לפירעון חובותיו של אחר.⁴⁵

בעניין אחד חתימת הבעל על שעבוד הדירה נעשתה בטרם התרחש "מועד קריטי" בחיי בני הזוג. מכאן, ששעבוד הדירה באותה עת נעשה כדין והוא קודם לזכותה של האישה בדירה מכוח חזקת השיתוף. מכל מקום, בעת התרחשות המועד הקריטי מתגבש – לצד שיתופו של בן הזוג בזכויות בן הזוג השני – גם שיתוף בחובותיו. כל עוד לא נסתרה החזקה בדבר שיתוף בחובות וכלל שהתגבש "מועד קריטי" בחיי בני הזוג, הרי שהאישה שותפה אף לחובות העסקיים של בעלה.⁴⁶

נכסים שנרכשו לפני הנישואים – קיימת אפשרות ליצור שיתוף בנכס ספציפי במקביל למשטר הרכושי הקבוע בחוק יחסי ממון. הדברים יפים גם כאשר לנכסים שהיו בבעלות אחד מבני הזוג לפני הנישואים. אי אפשר לקבוע מראש כללים ברורים לגבי כל האפשרויות שמזמנת המציאות האנושית.⁴⁷ בעניין אחד הדירה הייתה נכס שהביאה עימה המשיבה לנישואין ואין מדובר בנכס בר איזון לפי חוק יחסי ממון. ככל שטוען העותר לקיומו של שיתוף בדירה, היה עליו להביא ראיות מספקות המלמדות על גמירות דעת של הצדדים לשיתוף כאמור.⁴⁸

זכויות בנכס שאינו רשום על שם אחד מבני הזוג – בעניין אחד בית המשפט ייחס למבקש ולמשיבה ידיעה כי המשיבה היא שותפה לבית המשפחה ויתכן שיש בקביעה זו כדי לגבש כוונת שיתוף ישירות בין המבקש והמשיבה.⁴⁹

לנוכח הוראת סעיף 5(א) לחוק יחסי ממון, לשם הכרה מכוח דין כללי, בשיתוף בדירת מגורים שהובאה לנישואין על ידי אחד מבני הזוג (הרשומה על שמו), יש להראות נסיבות עובדתיות נוספות, מעבר לעצם קיומם של חיי נישואין משותפים ממושכים. קיומו של "דבר מה נוסף" יכול להתבטא בהשקעות כספיות בנכס מצידו של בן הזוג הטוען לשיתוף, אך גם בהבטחות ובמצגים אקטיביים שעשויים להביא להסתמכות מצד בן הזוג הלא רשום ולהקים טענת מניעות לבן הזוג הרשום.⁵⁰

44 בע"מ 9692/02 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 21.8.2007).

45 ע"א 4374/98 עצמון נ' רפ, פ"ד נז(3) 433 (2002).

46 ע"א 8497/06 לחמן נ' בנק דיסקונט לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 4.8.2008).

47 בע"מ 10734/06 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 14.3.2007).

48 בג"ץ 287/16 פלוני נ' בית הדין הרבני הגדול (פורסם בנבו, 27.3.2016). שאלה זו היא שאלה עובדתית, תלויה נסיבות. העותר לא הרים את הנטל המוטל עליו.

49 בע"מ 9167/08 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 27.11.2008).

50 בע"מ 1398/11 אלמונית נ' אלמוני (פורסם בנבו, 26.12.2012).

במקרה אחד נפסק כי לא הוכח שלמבקשת זכויות כלשהן בבית או במגרש נשוא ההליך או כי המבקשת והמשיב, בני זוג לשעבר, השקיעו בהם מכספם. לכן יש לחייב את המשיב לשלם למבקשת את חלקה בהשקעות בנכס מכוח כוונת שיתוף ביניהם.⁵¹

נכס ספציפי – ניתן ליצור שיתוף בנכס ספציפי במקביל למשטר הרכושי הקבוע בחוק יחסי ממון. הדברים נכונים גם כאשר לנכסים שהיו בבעלות אחד מבני הזוג לפני הנישואין. השאלה אם הוכחה כוונת שיתוף בנכס ספציפי היא שאלה עובדתית תלויה נסיבות. אין חולק, שההכרעה אינה פשוטה כל עיקר ונבחנת בהתאם לאומד דעתם של בני הזוג בהתאם להסכמתם (המפורשת או המשתמעת), וכן לנסיבות חייהם ביחס לנכס הספציפי.⁵²

אין מקום להחלת מנגנוני האיזון השונים הקבועים בחוק יחסי ממון מקום שענייננו בנכס הרשום על שם שני הצדדים ומצוי בבעלותם המשותפת.⁵³

ידועים בציבור – אצל בני זוג ידועים בציבור, הקמתה של הלכת השיתוף מעידה בעיקר על שיתוף בנכסים המשמשים את בני הזוג בחייהם היום יומיים, כגון דירת המגורים או בכאלה שנרכשו על ידיהם במשותף.⁵⁴

שאלה לא פשוטה היא האם בגדר הסכמי ממון ניתן להתייחס למצב שבו יחיו בני הזוג כידועים בציבור וכיצד. אולם משנקבע עובדתית כי בעת אישור הסכם הממון היה בכוונת הצדדים לבוא בברית נישואין, אין שאלה זו מצריכה הכרעה כאן, ומכל מקום מדובר בעניין תלוי נסיבות.⁵⁵ על כלל בני הזוג שמקיימים ביניהם מערכת יחסים של ידועים בציבור ראוי להחיל אותן אמות מידה בכל הנוגע לבדיקת הכוונה לשיתוף בנכסים; אין מקום לקבוע כי רמת ההוכחה הנדרשת לכוונת שיתוף בין בני הזוג אמורה להיות שונה מכלל המקרים שבהם קיימת מניעות "חיצונית" לנישואיהם.⁵⁶

איזון משאבים בדרך של אומדנה – בית המשפט לענייני משפחה קבע כי חלק מן התמורה שקיבל המערער בעבור עיסוקיו ושהסתיר מהמשיבה, ייקבע על דרך האומדנה, לאחר שהמבקש לא חשף בפני בית המשפט נתונים באשר להכנסותיו. האומדנה הוא כלי ראוי כגון זה.⁵⁷

מכסת ביצים הרשומה על שם הבעל – נדחתה טענה כי מכסת הביצים היא חלק בלתי נפרד מנכסי המשק "צמודה לו" ו"הולכת אחריו" ולא כי מדובר בזכות כלכלית בעלת קיום משל עצמה.⁵⁸ נIOD מכסת הביצים היא "זכות כלכלית בעלת מעמד עצמאי ונפרד מהמשק" ואין היא "הולכת אחרי המשק". לאמור: אין היא מהווה זכות הנכרכת אחר הנחלה שבתחומה היא משמשת אמצעי ייצור.⁵⁹

51	בע"מ 1627/17 פלוגית נ' פלוני (פורסם בנבו, 21.2.2017).
52	בע"מ 2991/13 פלוגית נ' פלוני (פורסם בנבו, 21.8.2013).
53	בע"מ 1955/17 פלוגית נ' פלוני (פורסם בנבו, 18.4.2017).
54	ע"א 3352/07, לעיל ה"ש 8.
55	בע"מ 1381/14 פלוגית נ' פלוני (פורסם בנבו, 16.3.2014).
56	בע"מ 2478/14 פלוגית נ' פלוגית (פורסם בנבו, 20.8.2015).
57	בע"מ 7172/12, לעיל ה"ש 15.
58	בע"מ 5141/09 פלוגית נ' פלוני (פורסם בנבו, 27.1.2010).
59	בע"מ 4937/11 עמרם נ' עמרם (פורסם בנבו, 2.7.2012).

פרק ד – תובענות שונות בענייני משפחה

פירוק שיתוף בנכסים	–	סימן א
בקשה ליישוב סכסוך	–	סימן ב
כשרות משפטית ואפוטרופסות	–	סימן ג
מניעת אלימות במשפחה – צו הגנה	–	סימן ד
תביעת גירושין	–	סימן ה
תובענות נוספות	–	סימן ו

תקנות סדר הדין האזרחי, התשע"ט–2018 (התקנות החדשות) אינן חלות על הליכים בענייני משפחה לאור הוראות תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון), התשע"ט–2018.¹ החלק הנותר יהווה חיקוק עצמאי ושמו "תקנות סדר הדין האזרחי (תובענות בענייני משפחה ואכיפת פסקי חוץ)", התשמ"ד–1984.

סימן א – פירוק שיתוף בנכסים

החלטות לפירוק שיתוף נכסים – סעיף 7 לחוק בית המשפט לענייני משפחה, התשנ"ה–1995, קובע כי הליכי ביצוע בתובענה לאיזון משאבים בין בני זוג או בתובענה לפירוק שיתוף בנכס של בני זוג או בתובענה בענייניו של קטין, למעט בענייני רכוש, יינקטו על פי החלטת בית המשפט לענייני משפחה ובפיקוחו.²

ככלל, הגשת תביעה לבית הדין הרבני בעניין המדור, אינה שוללת את סמכות בית המשפט האזרחי לדון בפירוק השיתוף.³

בעניין אחד עתר המבקש לצו מניעה זמני בנושא פירוק השיתוף בדירה, אך לא נקבע מועד לדיון בנוכחות בעלי הדין. המשיבה עתרה לביטול הצו בשלב מאוחר יותר. עתירתה נדחתה מאחר שהשתהה את פנייתה לבית המשפט למשך למעלה משנתיים.⁴

נתקבלה בקשה לעיכוב ביצוע פסק דין שהורה על פירוק שיתוף בדירת המגורים, ועל פינויה על ידי המבקשת, המתגוררת בה יחד עם בנה הקטין, זאת עד להכרעה בערעור שהגישה המבקשת על פסק הדין.⁵

כאשר היה מדובר בדירה משותפת היה מקום להורות על פירוק השיתוף בה.⁶ במקרה אחר החליט בית המשפט לענייני משפחה על פירוק נכסים בחברה, על דרך התשלום למבקשת בגין חלקה בחברה. כן הורה על כך שהביצוע יהיה על ידי לשכת ההוצאה לפועל. ההחלטה נומקה שמדובר בחיוב כספי שאינו כרוך בפעולות ובהליכים נוספים על ידי בית המשפט.⁷ הוראות חוק המקרקעין, התשכ"ט–1969 – במסגרת פירוק שיתוף בנכס – היא זה בחלוקה בעין, במכירה, ברישום כבית משותף או בכל דרך אחרת – על החלוקה להיות בהתאם למנותיהם של השותפים. כך אף קובע סעיף 42 לחוק המקרקעין, הדן בפירוק על דרך רישום כבית משותף.⁸

- 1 ק"ת 470, מיום 11.10.2018.
- 2 זולת אם הורה בית המשפט על ביצועם באמצעות לשכת ההוצאה לפועל. כן רשאי בית המשפט להורות על ביצועם בדרך אחרת הנראית לו יעילה וצודקת יותר בנסיבות העניין.
- 3 בג"ץ 304/04 יאיר נ' בית הדין הרבני (פורסם בנבו, 6.7.2005).
- 4 בע"מ 4808/04 פלונית נגד פלוני, פ"ד נט(3) 132 (2004).
- 5 רע"א 6689/10 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 11.10.2010). יצוין כי נחתם הסכם למכירת דירת המגורים, שבו נקבע כי במידה והערעור יתקבל יבוטל הסכם המכר.
- 6 בע"מ 4495/13 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 19.1.2014). ברם, הצדדים בחרו לכלכל את ענייניהם אחרת והמבקש ויתר על זכויותיו.
- 7 ההחלטה אושרה בבית המשפט העליון. ראו בע"מ 1681/04 פלונית נ' פלוני, פ"ד נט(4) 614 (2005).
- 8 רע"א 9552/06 סטרולוביץ נ' לורוביץ (פורסם בנבו, 25.5.2008).

סימן ב – בקשה ליישוב סכסוך

תקנה 258כ2 (לאחר תיקונה) קובעת כי בן זוג רשאי להגיש לבית המשפט בקשה ליישוב סכסוך עם בן זוגו ולהפניה ליחידת הסיוע. ניתן להשוות את הוראות תיקון התקנה להוראות התיקון של סעיף 79 לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד-1984, שם הוספה סמכות דומה.⁹ התכלית הכללית של התקנות ליישוב סכסוך היא מניעת החרפתו של הקרע בין בני הזוג ועידוד פתרון המחלוקת ביניהם בדרכי שלום במקום בדרך של הכרעה שיפוטית. הגשת בקשה ליישוב סכסוך מקנה לבית המשפט לענייני משפחה סמכות שיפוט בענייני חלוקת רכוש, מזונות ומדור, וכן משמורת וחינוך קטינים בנסיבות בהן הדבר נובע מהקשר שבין בני הזוג.¹⁰

תקנה 258כ2(ג) קובעת כי הגשת בקשה ליישוב סכסוך תיחשב כהגשת תובענה נגד בן הזוג האחר בכל העניינים המפורטים בתקנה 258(1)–(3). שאלת תוקפה של תקנת משנה זו עוררה מחלוקת אקדמית. יש שטענו כי התקנה הותקנה בחריגה מסמכות, בהיותה נוגדת את הוראות חוק בית המשפט לענייני משפחה. על פי דעה זו, אין בהגשת בקשה ליישוב סכסוך כדי לגרוע מסמכויותיו של בית הדין הרבני.¹¹

כאשר אחד מבני הזוג מגיש בקשה ליישוב סכסוך, נחשבת הבקשה ליישוב סכסוך כהגשת תובענה כנגד בן הזוג האחר בכל העניינים המפורטים בתקנות.¹² משמעותן של התקנות הנדונות היא כי אין בכוחה של תביעת גירושין שהוגשה לבית הדין הרבני לאחר הגשת הבקשה ליישוב סכסוך, כדי להקנות לבית הדין סמכות שיפוט בעניינים שנכרכו בפניו; זאת, למעט בנסיבות שבהן בן הזוג נמנע מלהגיש בפני בית המשפט לענייני משפחה כתבי תביעה בתקופת הזמן שנקבעה לכך בתקנה 258כא, שאז הבקשה ליישוב סכסוך נמחקת.¹³

סעדים זמניים בבקשה ליישוב סכסוך – תקנה 258כח, שכותרתה: "בקשה לסעד זמני בעת עיכוב ההליכים", קובעת שבן זוג שהגיש בקשה ליישוב סכסוך, לא יגיש בקשה לסעד זמני נגד בן זוגו בקשר לעניינים המפורטים בתקנה 258כ (התקנה הדנה בבקשה ליישוב סכסוך) עד תום התקופה שבה ההליכים מעוכבים, למעט צו מניעה לשמירת המצב הקיים או צו לעיכוב יציאה מן הארץ.

סימן ג – כשרות משפטית ואפורופוסות

סעיף 67 לחוק הכשרות המשפטית והאפורופוסות, התשכ"ב-1962, עוסק באפורופוס למעשה. נקבע כי "מי שפועל כאפורופוס – חובותיו ואחריותו כלפי החסוי יהיו לפי הוראות פרק זה, אף אם לא

9 חוק בתי המשפט (תיקון מס' 30), התשס"א-2001, ס"ח 498, מיום 7.8.2001. הגיעו צדדים לסכסוך להסכמה על יישוב הסכסוך שביניהם בגישור שנערך לפי חוק זה, בית המשפט המוסמך לדון בתובענה נושא הסכסוך, רשאי לתת להסדר הגישור שהושג ביניהם תוקף של פסק דין, אף אם לא הוגשה תובענה באותו סכסוך.

10 בג"ץ 5918/07 פלונית נ' בית הדין הרבני הגדול (פורסם בנבו, 23.6.2009).

11 בג"ץ 9834/01 פלונית נ' בית-הדין הרבני הגדול, פ"ד נח(2) 913 (2003).

12 בג"ץ 5918/07, לעיל ה"ש 10.

13 שם.

נתמנה כלל". ברם החוק אינו מפרש אימתי ייחשב אדם לאפוטרופוס למעשה וטרם ניתנה בפסיקה תשובה גורפת לשאלה: היכן עובר הגבול בין גמילות חסדים נטולת מעמד משפטי מחייב, לבין הקטגוריה הפורמלית של אפוטרופוסות למעשה.¹⁴

בהיעדר תשובה חד משמעית, יש לבחון בכל מקרה ומקרה אם נסיבות העניין מצביעות על כך שהתקיימה מערכת יחסים של אפוטרופוס וחסוי. נראה כי כמה מבחני עזר יכולים לסייע במשימה זו. ראשית, עוצמת הקשיים הפיזיים והמנטליים שמהם סובל החסוי. שנית, מידת רצונו וכוונתו של המיטיב לשמש כאפוטרופוס. שלישית, מעשיו בפועל של המיטיב. רביעית, מידת הקירבה והזיקה הראשונית בין החסוי למיטיב.¹⁵

בעניין אחד מונתה למבקש אפוטרופא לדין, כלומר לניהול ענייניו, לפי סעיף 33(א)(4) לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופוסות, ובהתאם לכך הוא מוגדר כ"חסוי" לפי סעיף 80 לחוק זה. אולם בכפוף לכך מוסיפים לחול עליו העקרונות הרגילים של המשפט האזרחי.¹⁶

חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופוסות מאפשר לבית המשפט, באופן חריג, להטיל את ההכרעה בסכסוך הנוגע לאפוטרופוסות על "מי שימצא לנכון"; כאשר מבקש בית המשפט להקנות סמכות ספציפית לעובדות הסוציאליות, יעשה כן כאמור תוך קביעה מפורטת של המסגרת והאפשרות להשיג אליו; החלטות המשנות את הסדרי המשמורת לטווח הארוך ייעשו על ידי בית המשפט ולא על ידי העובדת הסוציאלית.¹⁷

סימן ד – מניעת אלימות במשפחה – צו הגנה

על פי סעיף 1(6)(ט) לחוק בית המשפט לענייני משפחה, הוסמך בית המשפט לדון בתובענות על פי חוק למניעת אלימות במשפחה, התשנ"א–1991.

על פי סעיף 4(א) לחוק למניעת אלימות במשפחה, רשאי בית המשפט לתת צו הגנה במעמד צד אחד. במקרה כזה, יתקיים הדיון בנוכחות בעלי הדין בהקדם האפשרי ולא יאוחר מ-7 ימים מיום מתן הצו. לפיכך לא היה מקום לחייב את הבעל – שנכח בבית המשפט בדיון בנושא אחר – ליתן את תגובתו לעתירה, כאשר לא הומצאו לו תחילה כתבי בי-דין בנדון.¹⁸

יש להיזהר מהסתמכות על תסמונת הניכור ההורי, לצורך קביעה כי טענות אלימות של הורה אחד כלפי השני הן טענות שווא. לקביעת המצב לאשורו יש להסתייע בבחינת הגורמים המקצועיים, תוך בחינה ביקורתית של בית המשפט.¹⁹

ערכאת הערעור ביקרה את ניהולו של דיון שנסב על מתן צו הגנה, משום שניתן ללא חקירת המצהירים ורק על פי התרשמות השופט במהלך הטיעון.²⁰

14 בע"מ 4513/12 פלונית נ' פלונית (פורסם בנבו, 2.12.2012).

15 שם.

16 בע"מ 7909/14 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 15.12.2014).

17 בע"מ 421/17 פלונית נ' פלונית (פורסם בנבו, 21.3.2017).

18 עמ"ש (משפחה ת"א) 29/96 ט' נ' ט' (לא פורסם, 21.10.1996). במיוחד שבדיון פסול זה ניתן נגדו צו הגנה לשלושה חדשים.

19 בע"מ 6327/08 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 10.9.2008).

אין מקום ליתן צו מניעה נגד הבעל להרחקתו מבית המשפחה לתקופה של כחמישה חודשים ללא חקירת בעלי הדין ובהחלטה שאין בה כמעט פירוט של העובדות.²¹ כשתלויות ועומדות בקשות לצו מניעה ולצו הגנה, יש לאחד את הדיון בהן ואין צורך למחוק אחת מהן. עם זאת אין לקיים דיון במשמורת קטין ובצו הגנה בדיון אחד, ויש להפריד ביניהם.²² במקרה אחד הבקשה התמקדה באי-ביטול צו מניעה זמני שניתן נגד המבקש, שלפיו עליו להימנע מלהגיע לדירת המשיבה או למוסדות החינוכיים שבהם לומדות הבנות וכן נאסר עליו להימצא ברדיוס של 30 מטר מהמשיבה ומהבנות, ולהימנע מלהטרידן בכל דרך.²³ נדונה השאלה אם מגוריהם של המבקשים בבית מונעים מהמשיב (אביהם) "ניהול סביר ותקין של חייו" בהתאם לאמור בסעיף 3 לחוק למניעת אלימות במשפחה. החלטה זו נמצאת במתחם שיקול הדעת של הערכאה הדיונית.²⁴

ניסוח צו הרחקה – כאשר מנסחים החלטה בעניין צו להרחקת בעל מבית המשפחה, מן הראוי להביא – ולו בקצרה – פרופיל של המשפחה, עם תיאור מפורט ככל האפשר של מערכות היחסים, תיאור של מעשי האלימות והתייחסות לשאלות אם יש אשמה אף במבקשת, אם מעשי האלימות הם נמשכים או חד פעמיים והשערה מדוע התרחשו. יש לכלול את תיאור הבית על מנת לאפשר לשקול הפרדה בין כותלי הבית בגין מעשי האלימות או פירוט מדוע ההפרדה אינה מבטיחה מדור שקט. לבסוף, יש למנות את השיקולים למתן הסעד אשר ניתן.²⁵

סימן ה – תביעת גירושין

חוק בתי דין רבניים (קיום פסקי דין של גירושין), התשנ"ה–1995, נועד להוות נדבך חקיקתי נוסף בגדר המסגרות הנורמטיביות המשמשות לאכיפת פסקי דין של גירושין. הוא לא נועד להחליף החוקים שקדמו לו, בכל הנוגע לכפיית מתן גט, אלא להוסיף עליהם. משמוצו האפשרויות להשתמש בכלים שמעמיד החוק הקיים – ניתן לפנות להליך שיורי זה.²⁶ נדחתה בקשה למתן רשות ערעור בעניין פסק דין שבו חויב המבקש בפיצוי נזיקי למשיבה בגין סרבנות ליתן גט במשך למעלה מ-10 שנים. נטען על ידי המבקש שבתי הדין הרבניים נמנעים מליתן גט גם כשהצדדים מסכימים לכך, אם קיים פסק דין המחייב את הבעל בנוזיקין בשל סרבנות גט. משכך ומשיקולי מדיניות, על בית המשפט להימנע מפסיקה שתסב נזק לבעלי הדין.²⁷

20	עמ"ש (משפחה ת"א) 32/96 לוי נ' לוי (לא פורסם, 10.10.1996).
21	בר"ע (משפחה ת"א) 57/96 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 28.10.1996).
22	עמ"ש (משפחה ת"א) 29/96, לעיל ה"ש 18.
23	בע"מ 4921/15 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 7.10.2015). הבקשה נדחתה.
24	בע"מ 3838/18 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 12.6.2018).
25	בר"ע (משפחה ת"א) 57/96, לעיל ה"ש 21.
26	בש"פ 4072/12 פלוני נ' בית הדין הרבני הגדול (פורסם בנבו, 7.4.2013).
27	בע"מ 2374/11 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 15.2.2011).

כתובה – לבית המשפט אזרחי הדין בתביעה שביסודה חוב הכתובה שיקול דעת להורות על שערוך חוב הכתובה וזאת בהתבסס על שני מסלולים עיקריים אפשריים, שהם חלופיים: הדין האזרחי והדין הדתי. שיקול הדעת המסור לבית המשפט אם להורות על שערוך הכתובה ובאמצעות איזה מנגנון הוא רחב מאוד ובית המשפט עומד בהכרעה זו על השיקולים המנחים בעניין.²⁸

התרת נישואים – הדין החל בהתרת נישואים של בני זוג אזרחי ישראל ותושביה, שאינם בני אותה עדה דתית ושנישאו בנישואים אזרחיים מחוץ לישראל, הוא הדין הפנימי של מקום עריכת הנישואים.²⁹

סימן ו – תובענות נוספות

הפריית ביצית – המצב החוקי אינו מאפשר לבצע את מלוא פרוצדורה זו בישראל, לבנות זוג המבקשות להביא לעולם צאצא בדרך של הפריית ביצית שתילקח מגופה של עותרת אחת ותושלת ברחמה של עותרת שנייה, אשר תישא את ההיריון ותלד.³⁰

פונדקאות – בג"ץ החליט להשעות את הכרעתו בעתירה להרחבת היקף מעגל הזכאים לפונדקאות בישראל, גם לגברים יחידים ולזוגות גברים וזאת בשל הליכי החקיקה התלויים ועומדים ובשים לב לעקרון הכיבוד ההדדי בין הרשויות; עם זאת הוער כי הסדר הפונדקאות הנוהג מעורר קשיים עקרוניים לא מבטלים וצוינו שיקולים שראוי שיישקלו על ידי הכנסת בהליך החקיקה.³¹

נדחתה בקשה לרשות ערעור על פסק דין של בית המשפט המחוזי, בגדרו התקבל ערעור המדינה ונקבע כי לא תותר למבקשים עשיית שימוש בזרע בנם המנוח לצורך הולדת ילד, באמצעות אם פונדקאית (שאינה בת זוגו של המנוח), אותו יגדלו המבקשים בעצמם ובביתם, כסביב-הוריו של הילד. נקבע בהלכת פלונית,³² אשר ניתנה על ידי בית המשפט העליון בהרכב מורחב של 5 שופטים, כדי להכריע כי אין המבקשים רשאים לעשות שימוש בזרע המנוח לשם הפרייתיה של אם פונדקאית.³³

בדיקה גנטית – שאלות הנוגעות לאיזון בין הזכות לכבוד ולפרטיות מחד גיסא, לבין זכותו של אדם לברר את זהותו מאידך גיסא, מתעוררות באופן פוטנציאלי בכל מקרה שבו מורה בית המשפט על עריכת בדיקה גנטית חרף התנגדות הנבדק לפי סעיף 128 לחוק מידע גנטי, התשס"א–2000. בית המשפט לענייני משפחה הורה על עריכת הבדיקה לאחר שהביא בחשבון את מכלול השיקולים הרלוונטיים לאיזון האמור על סמך הראיות שהוצגו לו.³⁴

זרע – נפסק ברוב דעות כי מקום שבו נפטר אדם שהייתה לו בת זוג קבועה מבלי שנתן ביטוי מפורש (בכתב או בדרך אחרת) לרצונו או להסכמתו לעניין נטילת זרע מגופו ושימוש בו לאחר מותו, קמה

28 בע"מ 9606/11 עיזבון פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 20.5.2013).

29 בע"מ 5640/16 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 22.6.2017).

30 בג"ץ 5771/12 משה נ' הוועדה לאישור הסכמים לנשיאת עוברים (פורסם בנבו, 18.9.2014).

31 בג"ץ 781/15 ארד-פנקס נ' הוועדה לאישור הסכמים לנשיאת עוברים (פורסם בנבו, 3.8.2017).

32 בע"מ 7141/15 פלונית נ' פלונית (פורסם בנבו, 22.12.2016).

33 בע"מ 1943/17 שחר נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 15.8.2017).

34 בע"מ 9773/17 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 22.1.2018).

חזקה הניתנת לסתירה לקיומו של "רצון משוער" של הנפטר להביא ילדים לעולם גם לאחר מותו עם בת זוגו. לכן, ככלל, תהא בת הזוג ולא איש מלבדה – לרבות הורי הנפטר – רשאית לעשות שימוש בזרע לצורך הפרייתה היא.³⁵

תיקון גיל – כדי לקבל בקשה לתיקון גיל לפי חוק קביעת גיל, התשכ"ד–1963, הנטל המוטל על המבקש הוא כפול: לא מספיק להוכיח כי קיימת שגיאה ברישום הגיל במרשם האוכלוסין שבמשרד הפנים, אלא שיש להוכיח את הגירסה האמיתית לגבי גיל המבקש את תיקון המרשם.³⁶

נזיקין – נושא תביעות הנזיקין בגדרי סרבנות גט הוא נושא נכבד, אשר טרם נדון בהרחבה. קיימת דעה כי ככלל אין לנעול את הדלת בפני תביעת נזיקין בענייני סרבנות בבית המשפט לענייני משפחה – שהרי קשה מאוד לטעון וגם השכל הישר אינו סובל, כי נזק אינו נגרם לאישה אשר מסורבת גט על ידי הבעל לאורך שנים, משנקבעה סרבנות. גם אם פסיקת פיצוי עשויה להפוך את סידור הגט למורכב יותר, אין בכך לשלול זכות תביעה ממי שנגרם לו נזק. ברי, כמובן כי ראוי שבתי המשפט לענייני משפחה ישקפו את המורכבות באוזני התובעות – כדי שהחלטותיהן יתקבלו בשיקול ובתבונה. אף שאין הדלת נעולה כאמור וכמובן כל מקרה נבחן לגופו, ראוי להמשיך לחפש פתרונות מערכתיים מוסכמים ביישוב הדעת, כדי להשיג הרמוניה בין בתי המשפט לענייני משפחה לבתי הדין.³⁷

נאמנות – בענייני נאמנות פועל בית המשפט לענייני משפחה מכוח הסמכות המוקנית לו בסעיף 68 חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, ובית המשפט המוסמך לפי חוק זה יש לו גם הסמכות להמשיך וללוות את פעולות הנאמנים וליתן להם הוראות בכל הנוגע לביצוע תפקידם.³⁸

תביעה לפיצויים עקב ניאוף – נשללה האפשרות לתבוע פיצויים בעקבות ניאוף ביחסים בין בני זוג. סוגיית הניאוף נותרה במישור החברתי-מוסרי-דתי, לצד החשש מהצפת בית המשפט בתביעות מסוג זה והרצון שלא להחזיר את יסוד האשם לחלוקת משאבים לאחר פירוק נישואין.³⁹

ענייני ירושה – בנושא זה ראו להלן שער עשרים ותשעה: ענייני ירושה

- 35 בע"מ 7141/15, לעיל ה"ש 32.
- 36 רע"א 19/13 פלוני נ' היועץ המשפטי (פורסם בנבו, 16.7.2013).
- 37 בע"מ 7557/15 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 15.12.2015).
- 38 רע"א 9093/09 גלזרמן נ' תמיר (פורסם בנבו, 24.12.2009). סעיף 42 לחוק הנאמנות, התשל"ט–1979, מורה כי הוראות חוק הנאמנות יחולו כשאין בחוק אחר הוראות מיוחדות לעניין הנדון.
- 39 בע"מ 7939/17 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 9.11.2017).

פרק ה – מומחים בענייני משפחה

- סימן א – הסמכות למנות מומחים
- סימן ב – מומחים בתחומי משפטים שונים

סימן א – הסמכות למנות מומחים

בסעיף 8(ג) לחוק בית המשפט לענייני משפחה, התשנ"ה–1995, נקבע כי אם מונה מומחה או יועץ מטעם בית המשפט, בעל דין לא יהיה רשאי להביא עדות נוספת של מומחה מטעמו אלא ברשות בית המשפט. פירוט סדרי הדין בנושא זה נמצא בתקנות המתייחסות לבית המשפט לענייני משפחה. בתקנה 258(ב) בולטת הוראת תקנת משנה (א), הקובעת שבית המשפט רשאי למנות מומחה מטעמו, בכל עניין הנוגע לענייני המשפחה אף שלא בהסכמת בעלי הדין.

פורסמו תקנות חדשות בנוגע למומחים בבית המשפט לענייני משפחה.¹

לבית המשפט לענייני משפחה סמכות ייחודית ורחבה למנות מומחים. מוטעמת הרשות שבידי בית המשפט למנות מומחה שלא בהסכמת בעלי הדין (שאומנם הוא אפשרי על פי התקנות הכלליות, אלא שבתקנה 258(ב) אף אין נזכרת זכות הטיעון לבעלי הדין, למעט לעניין זהות המומחה (להבדיל מעצם המינוי)).²

תקנות סדר הדין האזרחי, התשע"ט–2018 (התקנות החדשות) אינן חלות על הליכים בענייני משפחה לאור הוראות תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון), התשע"ט–2018.³ החלק הנותר יהווה חיקוק עצמאי ושמו "תקנות סדר הדין האזרחי (תובענות בענייני משפחה ואכיפת פסקי חוץ), התשמ"ד–1984".

תקנה 258(ב) א קובעת עוד הוראות נוספות לעניין מומחה בענייני משפחה (שלא בלשון התקנה):
(א) הורה בית המשפט על מינוי מומחה מטעמו רשאי בעל דין להביא לפניו מסמכים הנוגעים לעניין;
(ב) המומחה יגיש לבית המשפט את חוות דעתו לפי הטופס שבתוספת הראשונה לפקודת הראיות;
(ג) מומחה שמינה בית המשפט לא יוזמן להיחקר על חוות דעתו אלא ברשות בית המשפט;
(ד) בעל דין רשאי להגיש למומחה שאלות הבהרה בכתב על חוות דעתו;
(ה) בית המשפט רשאי לחייב את בעלי הדין או מי מהם, לשאת בתשלום הוצאותיו של המומחה שמונה מטעם בית המשפט.

כדי שניתן יהיה להגיש חוות דעת מומחה בבית המשפט לענייני משפחה יש ליטול רשות מוקדמת מבית המשפט.⁴

בבתי משפט לענייני משפחה דרך המלך לקבלת חוות דעת מומחים היא לפנות לבית המשפט ולבקש למנות מומחה מטעמו.⁵

בתקנות תיקון משנת התשס"ה תוקנו תקנות משנה (א) ו-(ג) בנושאי בחירת המומחה והגשת חוות הדעת מטעמו. כן הוספה תקנה חדשה (258(ב1)), העוסקת בקביעת שכר טרחתו של מומחה.⁶

- 1 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון), התשס"ה–2004, ק"ת 3, מיום 19.9.2004.
- 2 ראו גם תקנה 258(ז). בהסתמך על תקנה 258(א) ממנים בתי המשפט לענייני משפחה גם מומחים בתחום הכלכלי.
- 3 ק"ת 470, מיום 11.10.2018.
- 4 בע"מ 8457/11 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 3.1.2012).
- 5 בע"מ 8412/14 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 18.1.2015).
- 6 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון), התשס"ה–2004.

לאחר מינוי מומחה על ידי בית המשפט לענייני משפחה, הכלל הוא כי לא יהא בעל דין רשאי להביא עדות נוספת של מומחה מטעמו, אלא במקרים חריגים. השאלה אם יש לפתוח את הדלת לחריג היא שאלה קונקרטית תלויה נסיבות. ניתן רק לומר כי הדבר עשוי להתממש אם אין בית המשפט חש בנוח כלפי מה שהוצג בפניו על ידי המומחה, לאחר כלל ההליכים שהתנהלו בפניו, ומבקש הוא להשלים את התמונה בטרם יכריע.⁷

אשר לגישת של בית המשפט לענייני משפחה לעניין עצם יכולתו להכריע בין עמדות המומחים שהובאו מטעם הצדדים, הרי שזו מהות תפקידו של השופט היושב בדין – להכריע; בהחלט ייתכן מצב של "מאזניים מאוזנות", דהיינו שבסופו של ההליך ולאחר שנשמעו העדים והובאו הראיות, לא ניתן לקבוע כי גירסה אחת מסתברת יותר מהאחרת, אלא שגם כאן אין השופט פטור מהכרעה ומשלא הורם נטל הראיה, נכשל התובע.⁸

חקירת המומחה – אין לבעלי הדין זכות קנויה להעיד עדים מומחים מטעמם, אלא הם כפופים בעניין זה להחלטת בית המשפט. זכות הטיעון נשמרת באמצעות האפשרות לחקור את המומחה, ולטעון טיעוניהם בפני בית המשפט לרבות הצגת הסתייגויותיהם מחוות הדעת של המומחה.⁹

במקרה אחד לא היה ספק באשר לפגיעה שעלולה להיגרם למבקשת אם תימנע ממנה האפשרות להעמיד את חוות דעתו של המומחה לחקירה נגדית. בהתייחס לאינטרסים של המשיבות, לא ברור מהו הנזק הדיוני שייגרם להן כתוצאה מאימתן האפשרות לחקור את המומחה, בוודאי שלא ניתן לומר כי הייתה הסתמכות מצדן על כך שהמומחה לא יחקר. שיקול נוסף הוא השלב הדיוני שבו מצוי ההליך: הבקשה לחקור את המומחה הוגשה למעלה מ-7 חודשים לפני ישיבת ההוכחות הראשונה, והיענות לה לא הייתה מחייבת עיכוב בניהולו.¹⁰

סימן ב – מומחים בתחומי משפטים שונים

בנושא אימוץ – העדפת חוות דעת פסיכיאטרית אחת על רעותה והערכתה על ידי בית המשפט של הערכאה הראשונה, אינן מונעות את ערכאת הערעור מלהתערב, שהרי אין מדובר בקביעות הערכאה הראשונה בדבר מהימנות עדים.¹¹ בית המשפט הכריז בהסתמך על חוות דעת של מומחים על אי-מסוגלותם ההורית של בני זוג, וילדיהם הקטינים הוכרו כבני אימוץ והועברו למשפחות מאמצות. לאחר קיום דיון נוסף, ניתן פסק דין שני ובהסתמך על חוות דעת של מומחים שמונו בהסכמת הצדדים נפסק, כי הקטינים הם בני אימוץ וכי בשלב זה האימוץ יהא אימוץ "סגור", אך האב יוכל לפנות אל בית המשפט שידון במתן צו האימוץ, בבקשה לצמצום תוצאות האימוץ.¹²

7 בע"מ 5471/13 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 28.8.2013).

8 בע"מ 861/17 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 30.3.2017).

9 בע"מ 4177/08 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 28.9.2008). דבר זה נכון פי כמה במקרה זה, עת עדות המומחה מטעם בית המשפט מתבססת על מסמכים אשר יצאו ברובם תחת ידם של עדי המבקשים עצמם.

10 בע"מ 8793/13 פלונית נ' פלונית (פורסם בנבו, 3.2.2014).

11 ע"א 325/87 פלונית נ' היועץ המשפטי לממשלה, פ"ד מב(1) 848 (1988).

12 ע"א 6953/94 פלוני נ' היועץ המשפטי לממשלה, פ"ד נג(3) 418 (1999).

מומחה רפואי – ככל שמדובר בתביעות "רגילות" בבתי משפט אזרחיים, הרי שלפי הדין חובה על מומחה שמונה על ידי בית המשפט לשמוע את דעתו של רופא או מומחה רפואי אחר, אם בעל דין ביקש זאת ממנו וכן לעיין ברשומות הרפואיות, אם הוגשו לו כאלה מטעם בעלי הדין. שונים הדברים בבית המשפט לענייני משפחה שם אם הורה בית המשפט על מינוי מומחה מטעמו, רשאי בעל דין להביא בפניו מסמכים הנוגעים לעניין.¹³

בתביעה אזרחית רגילה, המנוהלת בבתי משפט אזרחיים, בעל דין המעוניין להוכיח עניין שברפואה נדרש לצרף לכתב טענותיו תעודת רופא או חוות דעת של מומחה. לעומת זאת, בבתי משפט לענייני משפחה דרך המלך לקבלת חוות דעת מומחים היא לפנות לבית המשפט ולעתור למינוי מומחה מטעמו.¹⁴

מומחה כלכלן – בתי המשפט לענייני משפחה ממנים גם מומחים בתחום הכלכלה. מונה מומחה בעל סמכויות חקירה שיקבע את היקף נכסיו של המבקש.¹⁵

בעניין אחד, מונה מומחה שהוא אקטואר לשם חקירה בזכויותיו הסוציאליות של הנתבע וגילויין.¹⁶ קביעתו של בית המשפט לענייני משפחה לפיה לא ניתן היה להסתמך על מכתב יועץ המס מתיישבת עם הדין הקובע שכדי שניתן יהיה להגיש חוות דעת מומחה יש ליטול רשות מוקדמת מבית המשפט.¹⁷

משמורת קטינים – ההכרעה אם להתיר את הגירת קטין עם אמו לחוץ לארץ או להעביר את הילד למשמורתו של האב, מצריכה תשתית עובדתית רחבה ככל הניתן. במקרה אחד הממצאים העובדתיים נקבעו על ידי בית המשפט לענייני משפחה, אשר בדין העניק משקל רב לחוות דעתה של המומחית לפסיכולוגיה התפתחותית. מתוך ממצאים אלה עולה חד משמעית כי טובת הקטין מחייבת את הישארותו עם האם על ידי מתן היתר ההגירה המבוקש.¹⁸

בהתדיינות על משמורת קטין, מינויו של מומחה נוסף על ידי ערכאת הערעור לביצוע בדיקת המסוגלות ההורית הוא עניין הנתון לשיקול דעתה של ערכאת הערעור. יש לעיתים וערכאת הערעור תידרש למינוי מומחה נוסף מטעמה במטרה להגיע לחקר האמת וכדי להכריע באופן הנכון והצודק ביותר בנסיבות העניין, בהתחשב בטובת הילד. הדברים מקבלים משנה תוקף שעה שמדובר בילדים רכים בשנים או כאשר חולף זמן ניכר מיום מתן חוות הדעת הראשונה ועד לדיון בערעור.¹⁹

מומחה למסוגלות הורית – מומחה רשאי להסיק מסקנות על סמך הנחות עובדתיות. כאשר עובדות אלו אינן מדויקות או לפחות אינן איתנות, כי אז מסקנת המומחה נחלשת. במקרה אחד, עיון בחוות הדעת

13 בע"מ 8412/14, לעיל ה"ש 5.

14 שם.

15 בע"מ 8339/06 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 4.1.2007).

16 בר"ע (מחוזי ת"א) 65/96 ר.נ. ג' מ.ג. (פורסם בנבו, 25.9.1996).

17 בע"מ 8457/11, לעיל ה"ש 4.

18 רע"א 4575/00 פלונית נ' אלמוני, פ"ד נה(2) 321 (2001). בנושא של משמורת קטינים, בהכרעה במחלוקת בשאלת חינוך הילדים יש לפעול לאור עקרון טובת הילד ולכך יש צורך בחוות דעת מומחה. ראו בג"ץ 4238/03 לוי נ' בית-הדין הרבני הגדול בירושלים, פ"ד נח(1) 481 (2003).

19 בע"מ 6014/07 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 8.8.2007).

מעלה תמונה שאינה מתיישבת מבחינה עובדתית עם התרשמות בית המשפט לענייני משפחה, עם חוות הדעת שניתנה לפני חוות דעתה ולאחריה, ועם האמור בתסקירי העובד הסוציאלי לאורך תקופת ההיכרות עם בני הזוג טרם הולדת הילדים.²⁰

החזרת ילדים חטופים – בית המשפט הדן בהליך מכוח חוק אמנת האג (החזרת ילדים חטופים), התשנ"א–1991, נדרש להשתית את החלטתו על מסד נתונים, על תשתית עובדתית ועל בסיס תיאורטי ואמפירי רחבים ככל הניתן. לצורך כך יש לפנות לעזרתם של מומחים בתחום הרלוונטי שייפגשו עם בעלי הדין, יערכו ראיונות ומבדקים; יעמדו על מאפייניהם ודפוסייהם על בסיס ניסיונם והכתיבה התיאורטית בנושא; יאספו וינתחו ויעבדו את הנתונים. על יסוד כל אלה יחוו את דעתם המקצועית באשר לרצונו של הילד ובאשר להיבטים האחרים הקשורים בילד והמשפיעים על טובתו, ובכלל זה אלה הקשורים בחריגים האחרים המנויים באמנה.²¹

אלימות במשפחה – בנסיבות מתאימות, ניתן לקבל חוות דעת מקצועית של פסיכולוגים בעניין המשך קיומו של צו האוסר את כניסתו של בעל לבית המגורים של בני הזוג מחמת אלימותו.²²

20 בע"מ 9739/11 פלוני נ' היועץ המשפטי לממשלה (פורסם בנבו, 17.1.2012)

21 בע"מ 5579/07 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 7.8.2007).

22 ע"א 360/88 אלדומי נ' אלדומי, פ"ד מה(3) 148 (1991).

פרק ו – סדרי דין בנושאי משפחה

סימן א	–	עקרונות כלליים
סימן ב	–	פתיחת הליכים
סימן ג	–	בעלי דין
סימן ד	–	גילוי מסמכים
סימן ה	–	קדם משפט
סימן ו	–	תצהירים
סימן ז	–	הדיון
סימן ח	–	עדות
סימן ט	–	החלטה ופסק דין
סימן י	–	נושאים דיוניים נוספים

סימן א – עקרונות כלליים

היחס בין התקנות הייחודיות לבתי המשפט לענייני משפחה לבין תקנות סדר הדין הכלליות מוסדר בתקנה 258 לתקנות סדר הדין. תקנה זו קובעת כי במישור העקרוני, יחולו על תובענות שנדונות בבית המשפט לענייני משפחה "הוראות פרק זה" (סעיף קטן (א)). לכאורה, לא חלות על תובענות אלה כלל תקנות סדר הדין האזרחי, אם כי התקנה מוסיפה וקובעת כי "הגדרות והוראות אחרות שבתקנות אלה... יחולו על תובענות בענייני משפחה ככל שאינן סותרות חלק זה, ובשינויים המחויבים לפי העניין", בכפוף לחריג שעניינו ההליכים בנושא החזרת ילדים חטופים (סעיף קטן (ב)). כלומר, מתקין התקנות הסדיר כללים דיוניים ייחודיים לבתי המשפט לענייני משפחה, בכפוף לקביעה שתקנות סדר הדין "הכלליות" מהוות הסדר שיורי לאותם תחומים שלא הוסדרו בתקנות הייחודיות, ככל שאין סתירה, כאמור, בין השניים.¹

לבית המשפט לענייני משפחה שיקול דעת רחב בכל הנוגע לסדרי הדין ולדיני ראיות. נוכח שיקול הדעת הרחב האמור, גם בית המשפט העליון ייטה שלא להתערב בהחלטות דיוניות של בית המשפט לענייני משפחה, אלא במקרים שבהם נמצא כי פעולתו של האחרון אינה הדרך הטובה ביותר לעשיית משפט צדק – כגון פגיעה בכללי הצדק הטבעי.²

תקנות סדר הדין האזרחי, התשע"ט–2018 (התקנות החדשות) אינן חלות על הליכים בענייני משפחה לאור הוראות תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון), התשע"ט–2018.³ החלק הנוותר יהווה חיקוק עצמאי ושמו "תקנות סדר הדין האזרחי (תובענות בענייני משפחה ואכיפת פסקי חוץ), התשמ"ד–1984".

סימן ב – פתיחת הליכים

פתיחת תיקים – תקנה 258 הדנה ב"פתיחת תיק", מורה על צירוף תובענות שונות שהוגשו בין בני זוג או בין הורים לילדיהם באותו בית משפט לענייני משפחה, כך שייפתח תיק משפחה אחד שיכלול תיק עיקרי ותיקי משנה. התיקים הקשורים באותה משפחה אמורים להידון לפני שופט אחד, דיון המבטיח ראייה כוללת של הסכסוך.⁴

איחוד תיקים – סעיף 6 לחוק בית המשפט לענייני משפחה, התשנ"ה–1995 (להלן בפרק זה גם – החוק), דן באיחוד תיקים המפוזרים בבתי משפט אחדים באותו אזור. הסעיף דן גם במקרה שבו תיקים מפוזרים בבתי משפט באזורים שונים והם קשורים לאותם "ענייני משפחה" שבמחלוקת בין בעלי הדין. הסעיף קובע הוראות לעניין איחודם וריכוזם תחת קורת גג אחת.

1 בע"מ 4738/13 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 3.9.2013).

2 בע"מ 2764/16 פלונית נ' פלונית (פורסם בנבו, 6.7.2016).

3 ק"ת 470, מיום 11.10.2018.

4 ע"א (מחוזי ת"א) 1751/95 סנגבי נ' סנגבי, פ"מ התשנ"ו(2) 517 (1996).

כתב תביעה – תובענה (למעט בקשת ביניים) תיפתח במסירת כתב תביעה לבית המשפט לענייני משפחה (תקנה 258ה). מכאן, שאין לנקוט דרכים אחרות המוכרות לעניין פתיחת הליך. נקבע גם באותה תקנה כי אין להגיש תובענות בדרך של סדר דין מקוצר ובדרך של המרצת פתיחה.

כתב טענות נוסף – בתקנה 258 נקבע כי לאחר הגשת כתב הגנה לא יוגש כתב טענות נוסף (אלא ברשות בית המשפט). אולם, יש לשים לב לכך שעל פי תקנה 258 מוכרים גם ההליכים הבאים: תביעה שכנגד; כתב תשובה לתביעה שכנגד; הודעה לצד שלישי וכתב הגנה להודעה לצד שלישי.

סעדים – בית המשפט יעניק לתובע סעד שלא נתבקש במקרים חריגים ובהתקיים מספר תנאים, בהם כי מדובר בסעד הנובע ישירות מהסעד המקורי שהתבקש, וכן כי כל העובדות הדרושות להענקת אותו הסעד נתבררו והצדק או הצורך ללבן את השאלות המהותיות שבמחלוקת מחייבים את מתן הסעד. השכל הישר מורה כי האפשרות ליתן סעד שלא נתבקש, אפילו אם מכוח סעיף 8 לחוק בתי המשפט לענייני משפחה, צריך שתהא מעוגנת בתשתית המאפשרת מתן סעד זה.⁵

סדר דין מקוצר – לשונה של תקנה 258ה(ב) קובעת כי הוראות פרק ט"ז (העוסק בתביעות בסדר דין מקוצר) וסימן ב' בפרק כ' לתקנות אלה לא יחולו על תובענות בענייני משפחה.⁶ מלשון התקנה אין ניתן ללמוד, כי אין לברר תביעות לפינוי מושכר בבית המשפט לענייני משפחה, באשר הללו מוסדרות בפרק ט"ז לתקנות. פרק ט"ז נוסף בשנת התשס"ט, והוא אינו חוסה תחת פרק ט"ז אלא נפרד ממנו; אף בהיבט התכליתי קיים קושי לקבוע באופן גורף שאין ניתן להגיש תביעה לפינוי מושכר לפי פרק ט"ז 41 בבית המשפט לענייני משפחה ומכאן שתקנה 258ה(ב) אינה נועלת את השער בפני הגשת תביעות לפינוי מושכר בבית המשפט לענייני משפחה.⁷

בקשת ביניים – תקנה 258 קובעת כי כל בקשת ביניים תוגש בכתב ותאומת בתצהיר, כאמור בתקנה 258ח. יש לציין בבקשה את סוג התובענה שבמסגרתו הוגשה, כמפורט בתקנה 258ז. תקנה זו תוקנה במסגרת התיקון הכללי שהמיר את הליך ההמרצה בבקשה בכתב.⁸

סימן ג – בעלי דין

סעיף 6(ו) לחוק קובע כי בית המשפט לענייני משפחה רשאי לצרף לתובענה אדם אשר לצורך בירור התובענה וההכרעה בסכסוך, נדרש שיהיה צד לה – יהא נושא התובענה או שוויה אשר יהא. קטין רשאי להגיש תביעה לבית המשפט לענייני משפחה באמצעות אחד מהוריו שהם האפוטרופוסים הטבעיים שלו ובעלי הסמכות לייצגו, כל עוד לא הורה בית המשפט אחרת.⁹

5 בע"מ 2222/14 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 22.6.2014).

6 התקנות החדשות (תקנות התשע"ט) ביטלו את ההליך של "סדר דין מקוצר".

7 בע"מ 8671/13 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 30.12.2013).

8 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון), התשנ"ח-1997, ק"ת 34, מיום 28.10.1997.

9 בג"ץ 2898/03 פלוני נ' בית הדין הרבני הגדול, פ"ד נח(2) 550 (2004). ראו סעיפים 14 ו-15 סיפא לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, התשכ"ב-1962; סעיף 3(א) רישא לחוק שיווי זכויות האשה, התשי"א-1951; תקנה 32(א) רישא לתקנות.

לעיתים לא רחוקות, דיני משפחה שקולים כדיני נפשות, ובמקרים אלה נודעת חשיבות מן המעלה הראשונה לייצוג משפטי ראוי. על המבקש להסדיר את סוגיית הייצוג, ככל שהוא מגיע לו על פי דין, באמצעות הלשכה לסיוע המשפטי.¹⁰

הסמכות המוקנית לבית המשפט לענייני משפחה בסעיף 6(ו) לחוק לשקול צירופו של צד שלישי (שאינו "בן משפחה") לצורך בירור תובענה שמתנהלת לפניו, דומה במהותה לסמכות המוקנית לבית המשפט בתקנה 24 לתקנות התשמ"ד. מדובר בהחלטה בעלת "צבע" דיוני מובהק, וככזו הערעור עליה הינו, ככלל, ערעור ברשות.¹¹

בעניין אחד צורפה חברת מניות שאותה ניהל הבעל, כבעלת דין בתובענה, לפי הסמכות הקבועה בסעיף זה.¹²

וראו תיקון עקיף לחוק משנת התשע"א בעניין זכות הגשת תביעה לעובד סוציאלי או לידיד קרוב.

סימן ד – גילוי מסמכים

בנושא גילוי מסמכים ביצע מחוקק המשנה "קיצור דרך". בהליך דיוני רגיל חובה לנקוט פעולות מקדמיות כדי לזכות בתצהיר לגילוי מסמכים מאת בעל הדין שכנגד. כך הייתה קיימת החובה לפנות לבעל הדין בתוך המועדים הנקובים בתקנה 120 לתקנות התשמ"ד, ואם אין הפנייה נענית יש לפנות אל בית המשפט או אל הרשם בעניין זה. בהליכים בבית המשפט לענייני משפחה, רואים כל כתב טענות כאילו כבר ניתן לגביו צו לגילוי מסמכים. על כן חובה לגלות מיד את המסמכים על ידי צירוף עותקים מהם לכתבי הטענות.

תקנה 258ט, שכותרתה "גילוי מסמכים מוקדם", מחייבת את בעל הדין לצרף לכתב טענותיו את רשימת המסמכים שעליה נסמך כתב טענותיו, בין שהם ברשותו ובין שאינם ברשותו. יש לצרף לכתב הטענות עותק או צילום של המסמכים שברשותו.

אם המסמך אינו ברשותו של בעל הדין, יש לציין בתצהיר את מקום הימצאו. הסנקציה בגין המחדל מלצרף מסמך נקבעה בדרך של הפניה לתקנה 14 א לתקנות התשמ"ד, המצויה בפרק "גילוי מסמכים", והיא שבעל הדין "לא יהא רשאי להגיש את המסמך כראיה מטעמו באותה תובענה אלא ברשות שנתן בית המשפט לאחר שנוכח כי היה לבעל הדין הצדק סביר למחדלו".

תקנה 258ט מעמידה במרכז את חובתם של בעלי הדין בבית המשפט לענייני משפחה לצרף לכתבי הטענות את רשימת המסמכים שעליה נסמך כתב הטענות – בדומה לתקנה 75 לתקנות התשמ"ד, שהייתה חלה בהליכים אזרחיים, אך במתכונת מפורטת יותר (הכוללת צירוף של תצהיר באשר למחזיק במסמכים שאינם ברשותו של בעל הדין). לעומת זאת נקבע בה כי "הוראות פרק ט' בענין גילוי מסמכים לא יחולו על תובענות בעניני משפחה".¹³

10 בע"מ 4562/06 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 13.9.2006).

11 בע"מ 6975/12 ב.ח.מ.ח. ניהול ואחזקות בע"מ נ' שפירא (פורסם בנבו, 28.10.2012).

12 בר"ע (מחוזי ת"א) 73/97 דלומי נ' דלומי (פורסם בנבו, 5.12.1997).

13 בע"מ 4738/13, לעיל ה"ש 1.

עם זאת יש להעיר כי הדמיון בין הליך זה לבין הליך לגילוי מסמכים "רגיל" אינו מוחלט, שכן בגילוי מסמכים "רגיל" יש לגלות גם מסמכים "מזיקים" ולא רק מסמכים "מועילים", שעליהם נסמך כתב הטענות.

מידע הנוגע להכנסתו ולמצבו הכלכלי של אדם חוסה תחת הגנת הפרטיות, והשימוש בו בלא הסכמתו פוגע בפרטיותו. לאמות המידה, המנחות לצורך איזון בין צורכי ניהולו של משפט צדק לבין הצגת חומר מוגן הכרוך בפגיעה בפרטיות, מתווסף שיקול מיוחד עת מדובר במידע הנוגע לאדם זר להתדיינות המשפטית המתנהלת.¹⁴

ההליך בבית המשפט לענייני משפחה מתנהל בין בעלי הדין בשקיפות רבה יותר מאשר הליך אזרחי רגיל.¹⁵

מתקין התקנות ביקש לעשות את ההליך בבית המשפט לענייני משפחה לשקוף ולגילוי במיוחד, ולהטיל על בעלי הדין חובות מוגברות בכל הנוגע למסירת מידע. הכוונה לשקיפות ביחסים בין בעלי הדין ואל מול בית המשפט, ולא לפומביות כלפי כולי עלמא שהמחוקק הגביל אותה בענייני משפחה.¹⁶ הסמכות המהותית לאשר גילוי מסמכים – גם אם לא זו כותרתה – טמונה לא בסעיף 8(א) לחוק בתי המשפט לענייני משפחה; הסמכות נשאבת בעיקר (ואולי לא רק) מפרשנותה של הוראת תקנה 258ט(א), הקובעת כי בבית המשפט לענייני משפחה "לכתב טענות יצרף בעל דין רשימת מסמכים שעליה נסמך כתב הטענות, בין שהם ברשותו ובין שאינם ברשותו"; ראו גם תקנה 258ט(ב) המחייבת צירוף מסמכים, תקנה 258ד(ה) המחייבת הרצאת פרטים ותקנה 258ח(א) שעניינה צירוף "תצהיר של בעל הדין שבו יאמת את העובדות שבכתב הטענות אשר ידועות לו מידיעתו האישית". מכאן הבסיס ויתד לכל הנחוץ בגדרי גילוי המסמכים.¹⁷

תקנות סדר הדין האזרחי מורות כי ההסדר הרגיל בנוגע לגילוי מסמכים אינו חל על הליכים בבית המשפט לענייני משפחה, אולם יש לפרש זאת כך שהליכי גילוי המסמכים בבית המשפט לענייני משפחה צריכים להיעשות במתכונת המאפשרת לבית המשפט לסטות מההסדרים הפרוצדורליים המקובלים בהליכים רגילים, ולא כהסדר שנועד למנוע גילוי מסמכים.¹⁸

גילוי מסמכים נוהג בין בעלי הדין עצמם ואין מקום למתן צו לגילוי מסמכים כנגד צד שלישי, אלא במקרים חריגים. ספציפית לגבי סכסוכים הנוגעים לענייני משפחה, שם רווחת התופעה של שימוש בחשבונות קרובי משפחה על מנת להעלים כספים מעיני הצד שכנגד. קודם למתן החלטה דיונית הכרוכה בפגיעה בפרטיות של צד שלישי על בית המשפט להשתכנע ברלוונטיות ובחיוניות של המסמכים לצורך ניהול המשפט וביסוס התובענה.¹⁹

14 בע"מ 3542/04 סלס נ' סלס (פורסם בנבו, 20.6.2005). הוגשה בקשה לרשות ערעור על פסק דינו של בית המשפט המחוזי, שהתיר המצאת מסמכים בנקאיים של אימו ובת זוגו של המבקש לצורך הצגתם במשפט במסגרת תביעה לביטול מזונות. לטענת המבקש, חשיפת המסמכים פוגעת בזכות לפרטיות של האם ושל בת הזוג וכי, מכל מקום, היה מקום לשמוע את טענותיהן.

15 בע"מ 8339/06 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 4.1.2007).

16 שם.

17 בע"מ 4738/13, לעיל ה"ש 1.

18 שם.

19 בג"ץ 6863/15 פלונית נ' פלונית (פורסם בנבו, 18.10.2015).

סימן ה – קדם משפט

בהליכים רגילים שופט בקדם משפט רשאי להורות שבעל דין יתייצב בעצמו (תקנה 147א) לתקנות התשמ"ד, תקנה 61א) לתקנות התשע"ט), בהליכים לפני בית משפט לענייני משפחה קיימת הוראת קבע בעניין חובת ההתייצבות לקדם משפט של בעלי הדין (תקנה 258א).²⁰ בשני המקרים,²¹ תקנה 258כז קובעת כי בית המשפט רשאי בהליכי קדם המשפט לקיים ישיבה להצעת הסדר פשרה, לפי סעיף 79א(ב) לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד–1984. ישיבה כזו יכול שתתקיים אף לפני קדם המשפט, במסגרת הדיון בבקשה ליישוב סכסוך או בבקשת ביניים.

שופט של בית משפט לענייני משפחה רשאי למנות בקדם משפט חוקר מטעמו, דהיינו: "אקטואר שתפקידו יהיה לחקור ולגלות זכויות סוציאליות שונות וכספים שונים שקיבל הנתבע" במשך שנות עבודתו ובמהלך הנישואין. שימוש כזה בסמכויות השופט בקדם המשפט מוצדק בהליכים בבית המשפט לענייני משפחה, שם רמת מעורבותו של השופט חייבת להיות גבוהה ונגישותו לחומר הראיות צריכה להתממש בהיקף רחב.²²

סמכויות כל בית משפט הן בקדם משפט רחבות וחורגות מהמסגרת האדוורסרית הרגילה. במיוחד כאשר מדובר בקדם משפט בבית המשפט לענייני משפחה, שלגביו נקבע "בכל עניין של דיני ראיות וסדרי דין שאין עליו הוראה אחרת לפי חוק זה ינהג בית המשפט בדרך הנראית לו הטובה ביותר לעשיית משפט צדק".²³

סעיף ו – תצהירים

תצהיר בתמיכה לבקשה – על פי תקנה 1258 יש לתמוך בקשה בכתב בתצהיר. המשיב המעוניין להגיש תצהיר תשובה לבקשה בכתב, יגיש אותו לבית המשפט וימסור עותק ממנו למבקש.²⁴ תצהירו של המשיב יוגש תוך 15 ימים מיום שהומצאה לו הבקשה; נקבע מועד מוקדם יותר לדיון בבקשה – יוגש התצהיר לכל המאוחר יומיים לפני הדיון בבקשה, אלא אם הורה בית המשפט על מועד אחר.

תצהיר בתמיכה לכתבי טענות – יש להבחין בין ההיזקקות לתצהיר בבקשות ביניים לבין ההיזקקות בכתבי הטענות עצמם.

כתבי הטענות בהליכים לפני בית המשפט לענייני משפחה הם כתבי טענות רגילים. עם זאת שולבו בהם סממנים המאפיינים הליכי המרצת פתיחה, בכך שקיימת חובה לצרף לכתב הטענות תצהיר של בעל הדין (תקנה 258חא), שיאמת את העובדות שבכתב הטענות הידועות לו מידיעתו האישית.²⁵ עוד נאמר בתקנה 258ח (שלא בלשון התקנה):

20	כך גם בהליך של סדר דין מהיר, על פי תקנה 214א.
21	כאשר ניתנת הוראה להתייצב על פי תקנה 147, או כאשר חלה תקנה 258א.
22	בר"ע (מחוזי ת"א) 65/96 ר.ג.נ' מ.ג. (פורסם בנבו, 25.9.1996).
23	בע"מ 8339/06, לעיל ה"ש 15.
24	תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון), התשנ"ח–1997, ק"ת 34, מיום 28.10.1997.
25	הוראות תקנה 521, בנוגע ל"עריכת תצהיר", לא תחולנה על תצהיר זה.

(א) היה בעל דין פסול דין, יצהירו במקומו אפוטרופסו או ידידו הקרוב.
 (ב) ראה בית המשפט שנבצר מבעל דין לתת תצהיר או להיחקר על תצהירו, הוא רשאי, מטעמים מיוחדים שיירשמו, להרשות לאדם אחר להצהיר במקומו, ובלבד שהמצהיר יידע מידיעתו שלו את הפרטים הנוגעים לתובענה.

סימן ז – הדיון

הליכים בענייני משפחה הם בגדר "דיני נפשות" ממש. לפיכך נקבע בעניין אחד שיש הצדקה לכך שתוכר גם זכותו של בעל דין בסכסוך בענייני משפחה להיות מיוצג. בעקבות ההכרה באופיים המיוחד של הליכים אלה ועקב הצורך להעניק סיוע מיוחד למתדיינים, נקבעו, בין היתר, הוראות סעיף 5 לחוק בית המשפט לענייני משפחה בדבר הקמתן של יחידת סיוע בבית המשפט לענייני משפחה. במקרים רבים, חיוני הסיוע המשפטי לא פחות מכל סיוע אחר.²⁶

כאשר מדובר בפירוק השיתוף בדירת בני זוג, בית המשפט חייב לנהוג במשנה זהירות בבואו לקבוע את ממצאיו ולשקול אותם בטרם יסיק את מסקנותיו. חובת זהירות זו אינה יכולה להתקיים במצב של חוסר שוויון קיצוני בין המתדיינים, שעה שאחד מהם טוען לעצמו ואילו האחר מיוצג על ידי עורך דין. על בתי המשפט ליחס משקל רב יותר מבעבר לחשיבות הייצוג על ידי עורך דין בהליכים בענייני משפחה.²⁷

פרקליטו של תובע קטין עתר להפסקת הליכים בתביעה שהגיש בבית המשפט לענייני משפחה, שכן, לדעתו, גובה המזונות הזמניים שנפסקו היה נמוך מדי.²⁸ הפרקליט הצהיר כי הפסקת ההליך נועדה להגיש את התובענה מחדש באזור אחר. מאחר שהעתירה להפסקת ההליך לא הייתה "כנה", בית המשפט לענייני משפחה לא נעתר לה והחלטה זו אושרה בערכאת הערעור.²⁹

דלתיים סגורות – לעניין גילוי מידע פרטי מוגן, הנוגע לאדם שאינו בעל דין, הרי שבמסגרת האיזון הראוי, קיימת חשיבות מסוימת גם לעובדה כי הדיון בבית המשפט למשפחה המוסמך לדון בהליך נערך בדלתיים סגורות. לכן, הפגיעה בפרטיות – אם ובמידה שהיא בלתי נמנעת – מוגבלת בהיקפה ואינה הופכת לנחלת הכלל.³⁰

חריגה מהשיטה האדוורסרית – סדרי הדיון בבית המשפט לענייני משפחה מטרתם להביא לשקיפות יתרה בהליכים בין בעלי הדין. לפיכך סדרי הדיון בענייני משפחה מסמיכים את בית המשפט לחרוג מהשיטה האדוורסרית ולחקור אף ללא בקשה מטעם בעל דין.³¹

26 רע"א 6810/97 בן-שושן נ' בן-שושן, פ"ד נא(5) 375 (1997).

27 שם.

28 בדרך של הפסקת התובענה על פי תקנה 154.

29 בר"ע (משפחה ת"א) 62/96 ל' נ' ל' (פורסם בנבו, 23.10.1996).

30 בע"מ 3542/04, לעיל ה"ש 14.

31 בע"מ 8339/06, לעיל ה"ש 15.

בבוא בית המשפט לשקול סטייה מסדרי הדין ומדיני הראיות לשם עשיית צדק, מכוח סעיף 8(א) לחוק הוא מחויב לשקול את מחדלי הצד שעתר לסטייה מסדרי הדין. מכל מקום, שיקול הדעת בעניין מסור לבית המשפט לענייני משפחה.³²

סימן ח – עדות

חריגה מדיני ראיות ומסדרי דין – גביית עדויות בהליך השיפוטי בבית המשפט לענייני משפחה מוסדרת בהוראות מיוחדות, ואפילו חריגות. קביעת סמכות כה קיצונית בחקיקת משנה שואבת את כוחה ואת סמכותה מסעיף 8 לחוק הקובע כי בכל עניין של דיני ראיות וסדרי דין, שאין עליו הוראה אחרת, ינהג בית המשפט בדרך הנראית לו הטובה ביותר לעשיית משפט צדק.³³

תקנה 258ד מסמיכה את בית המשפט לקבל כראיה כל עדות שהובאה לפניו, אפילו אין היא קבילה בבית משפט אחר. קביעת הממצאים תיעשה לפי הראיות המסתברות יותר.

התערבות בשיקול דעתו של בית המשפט לענייני משפחה בתחום סדרי הדין והראיות תיעשה רק במקרה שנמצא כי פעל בדרך שאינה הדרך הטובה ביותר לעשיית משפט צדק, כגון כאשר פגע בכללי הצדק הטבעי. במקרה אחד נקבע כי אין להתערב בשיקול הדעת של הערכאות קמא בסוברן כי קבלת מסמכים מבלי שהעידו עורכיהם תוביל ל"עשיית משפט צדק".³⁴

בבוא בית המשפט לשקול סטייה מסדרי הדין ומדיני הראיות לשם עשיית צדק, מכוח סעיף 8(א) לחוק בית המשפט לענייני משפחה, הוא מחויב לשקול את מחדלי הצד שעתר לסטייה מסדרי הדין. מכל מקום, שיקול הדעת בעניין מסור לבית המשפט לענייני משפחה.³⁵

דלתיים סגורות – סעיף 68 לחוק בתי המשפט, הדין בנושא פומביות הדיון, קובע כי ענייני משפחה (למעט חריגים שצוינו) יידונו בדלתיים סגורות, אלא אם הורה בית המשפט לדון בעניין כולו או מקצתו בפומבי.

זימון עדים מטעם בית המשפט – בית המשפט מוסמך להזמין עד מטעמו, ובלבד שהוא סבור שעדותו דרושה לבירור המשפט (תקנה 258ג).

רישום הפרוטוקול – הפרוטוקול שמנהל בית המשפט לענייני משפחה והחלטותיו אמורים לשקף את מלוא הדיון ולספק נתונים על תמונת המצב כדי שניתן לקבל תשובות למרב השאלות.³⁶

- 32 בע"מ 150/15 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 17.2.2015).
- 33 הוראות אלה לא יחולו על תובענה לפי חוק הירושה, התשכ"ה-1965, שעילתה אינה סכסוך בתוך המשפחה.
- 34 בע"מ 1179/13 פלוני נ' היועץ המשפטי לממשלה (פורסם בנבו, 19.8.2013).
- 35 בע"מ 150/15, לעיל ה"ש 32.
- 36 בר"ע (משפחה ת"א) 57/96 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 28.10.1996). ראו התיקון בחוק בתי המשפט לענייני עריכת פרוטוקול הדיון בפרק: "הדיון".

סימן ט – החלטה ופסק דין

פסק דין בהיעדר הגנה – כאשר נתבע לא הגיש כתב הגנה מטעמו, והתובעת עתרה לפסק דין על פי תקנה 97 לתקנות התשמ"ד, נקבע שניתן היה לפסוק מזונות טרום זמניים. אולם מן הראוי שלא ליתן עדיין פסק דין קבוע, שכן ההליך נועד לדון בסכסוך המשפחתי לגופו ולא להסתפק בהכרעה בנושא המזונות.³⁷

פסק דין חלקי – החלטת בית המשפט לענייני משפחה בעניין מועד תחילת קיומם של יחסי "ידועים בציבור", הוכתרה כפסק דין חלקי. ככל הנראה, מסיבה זו, דן בה בית המשפט המחוזי כבערעור, אך היה מקום לסווגה כהחלטה, שכן מדובר בשלב ביניים והדין לא הסתיים. במקרה זה, ההחלטה הייתה נדבך ראשון בדרך לסעד שביקשה האישה, כאשר לפני בית המשפט לענייני משפחה עדיין היו תלויות ועומדות סוגיות אחדות. מכאן, שהדרך הראויה להשגה היא הגשת בקשה לרשות ערעור לבית המשפט המחוזי.³⁸

במקרה שבו הגיש צד בקשה להתייחס לסוגיה שלא הוכרעה בפסק הדין הראשון שניתן, דרך המלך ודאי דורשת שלא להשלים את פסק הדין על ידי בית המשפט לענייני משפחה על ידי השלמה, תיקון או הבהרה – בדמות דיון בסוגיה שלא זכתה כלל להתייחסות בפסק הדין הראשון. תחת זאת, על בית המשפט לענייני משפחה לדחות את הבקשה ולציין כי מלאכתו הסתיימה בעת מתן פסק הדין הראשון, וכי הצד המבקש רשאי לפנות לערכאת הערעור.³⁹

סימן י – נושאים דיוניים נוספים

תביעה שכנגד – סעיף 10 לחוק בית המשפט לענייני משפחה מתקן סעיפים אחדים בחוק בתי המשפט, הקשורים לכינונו של חוק בית המשפט לענייני משפחה. אחד העניינים מתייחס לנושא התביעה שכנגד בבית המשפט המחוזי, על פי סעיף 40 לחוק בתי המשפט. זכות הנתבע להגיש תביעה שכנגד בתובענה המתבררת בבית המשפט המחוזי רחבה יותר מאשר הזכות להגיש בבית משפט השלום, וניתן להגיש שם תביעה שכנגד אף אם אותו עניין או אותה תביעה הוא בסמכותו של בית משפט השלום. להוראה זו הוספה ההגבלה הבאה:

ואולם אם היתה התביעה שכנגד בסמכותו של בית-משפט לענייני משפחה, רשאי בית המשפט להעביר את התביעות לבית-משפט לענייני משפחה שבאזור שיפוטו היתה מוגשת התביעה שכנגד, יהא שוויה אשר יהא, אם לדעתו הצדק והתועלת בהעברה עולים על הפגיעה בעניינו של אדם אחר שהוא צד לתובענה.

במקרה כזה, אין מדובר בסמכות ייחודית של בית המשפט לענייני משפחה אלא בסמכות מקבילה.

37 בר"ע (מחוזי ת"א) 84/96 פלוני נ' אלמוני (פורסם בנבו, 3.11.1996).

38 בע"מ 4832/06 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 27.9.2006).

39 בע"מ 1648/15 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 12.5.2015).

אגרות – סעיף 26(א) לחוק בית המשפט לענייני משפחה משמש מקור הסמכות להתקנת תקנות בית המשפט לענייני משפחה (אגרות), התשנ"ו–1995, שלפיו שר המשפטים רשאי להסדיר בתקנות את סדרי הדין והנהוג לפני בית המשפט לענייני משפחה. הנוסח "סדרי הדין והנהוג לפני בית המשפט לענייני משפחה" מלמד לכאורה כי התקנות יחולו בבית המשפט לענייני משפחה, ובו בלבד (להבדיל מהליכים בענייני משפחה באופן כללי).⁴⁰

גם נוסח התקנות שהותקנו מכוח החוק מלמד כי הן נועדו לחול על הליכים המתקיימים בבית המשפט לענייני משפחה בלבד. התוספת הראשונה אליה מפנה התקנה כוללת רשימה ארוכה ומפורטת של הליכים, אך אינה כוללת ערעור על פסק דין או על החלטה של בית המשפט לענייני משפחה. ההליכים הערעוריים היחידים המופיעים שם הם הליכים ערעוריים המתקיימים בבית המשפט לענייני משפחה עצמו.⁴¹

בתי המשפט ובכלל זה בית המשפט לענייני משפחה, אינם מוסמכים לדחות את מועד תשלום האגרה עד לאחר מתן פסק הדין; ככל שיש בתקנות בתי המשפט (אגרות) כדי להקל עם בעלי הדין בהשוואה לתקנות האמורות בבית המשפט לענייני משפחה, למשל, באפשרות פריסת האגרה לתשלומים, בית המשפט לענייני משפחה אינו מנוע מעשיית שימוש בתקנות אלה.⁴²

40 בע"מ 6276/13 פלוני נ' היועץ המשפטי לממשלה (פורסם בנבו, 8.7.2014).

41 שם.

42 בע"מ 1818/16 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 5.7.2016).

פרק ז – סעדים זמניים בנושאי משפחה

סימן א	– עיקול זמני
סימן ב	– עיכוב יציאה מן הארץ
סימן ג	– צו מניעה
סימן ד	– כונס נכסים
סימן ה	– סעדים זמניים נוספים

סימן א – עיקול זמני

נקבעה הוראה מיוחדת לעניין צווי עיקול בתביעה למזונות: היקפו הכספי של צו העיקול בתביעת המזונות הוגבל לסכום המזונות הנתבע לתקופה של שנתיים (תקנה 258ז). נראה שבהוראה זו החמיר מחוקק המשנה עם התובע יתר על המידה. כן הוספה הוראה לעניין פקיעתו של צו עיקול שאושר בפסק דין למזונות, כתום חמש שנים מיום אישורו (תקנה 258ז(ב)).

אין לקבל את הגישה שלפיה כל נושא אשר נדון בפרק התקנות בנושא תובענות בענייני משפחה, נדון באופן ממצה שם ואין תקנות אחרות בסדר הדין האזרחי הדנות באותו נושא חלות לגביו באופן מצטבר. אם נקבל גישה זו ייצא לדוגמה שאין כללים להטלת צו עיקול או צו עיכוב יציאה מן הארץ בענייני משפחה. ההתייחסות לצו עיקול ולצו עיכוב יציאה מן הארץ מוגבלת לסעיף אחד של כל נושא בלבד (תקנות 258ז–258ח). יוצא שבכל הליך בענייני משפחה רשאי כל שופט לקבוע את הדרישה הראייתית למתן צו זמני על פי שיקול דעתו בלבד.¹

הסמכות להטיל עיקול בסכום גבוה יותר מהיקף העיקול הקבוע בתקנה 258ז נתונה על פי לשון התקנה לבית המשפט, ולכאורה לא לרשם. תקנה 258ז אינה נוקטת לשון "בית המשפט או הרשם" כפי שהייתה נוקטת תקנה 374(ב) לתקנות התשמ"ד, המקנה את הסמכות לרשם להטיל עיקול זמני. עם זאת דומה שסמכות זו אכן נתונה שופט מכוח תקנה 360 לאותן תקנות. אין זה ברור על מה ולמה נעשתה הבחנה זו שיש בה כדי ליצור פיצול מיותר. מן הראוי שסמכות זו תוענק גם לרשם, שכן החלטותיו נתונות ממילא לביקורתו של בית המשפט לענייני משפחה היושב כערכאת ערעור על החלטות הרשם.² שאלת סמכותו של בית הדין להטיל עיקול במסגרת תביעה לשלום בית, נותרה בצריך עיון.³

סימן ב – עיכוב יציאה מן הארץ

תקנה 258ח(א) קובעת הוראה מיוחדת לעניין צווי עיכוב יציאה מן הארץ הניתנים בבית המשפט לענייני משפחה.⁴ עם מתן ההחלטה קובע בית המשפט את המועד לפקיעת הצו. לגבי קטין הצו פוקע בגיל 18 שנים. ההוראה שהייתה מצויה בדין הכללי בתקנה 384(ד) לתקנות התשמ"ד, שלפיה יפקע הצו כעבור שנה לא תחול שכן תקנות בית המשפט לענייני משפחה הן בבחינת דין מיוחד. הסמכות להוציא צו לעיכוב יציאת קטין מן הארץ לבקשת הורה מהוריו, אינה נשאבת מתקנות סדר הדין האזרחי שעניינן עיכוב יציאה אלא מחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופוסות, התשכ"ב–1962. זכותו של הורה לעתור לצו לעיכוב יציאת ילדו מן הארץ נשאבת מזכותו כאפוטרופוס לקטין הקבועה

- 1 בר"ע (מחוזי ב"ש) 754/00 רוזנטל נ' רוזנטל (פורסם בנבו, 30.3.2001).
- 2 שם.
- 3 בג"ץ 304/04 יאיר נ' בית הדין הרבני האזורי (פורסם בנבו, 6.7.2005).
- 4 ראו את האמור בסעיף הקודם, בעניין "עיקול זמני". כן ראו בר"ע (מחוזי ב"ש) 754/00, לעיל ה"ש 1.

בסעיף 15 לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות. בין צורכי הקטין ניתן לכלול את הזכות והחובה לדאוג לשלומם ולביטחונם של הקטין.⁵

ההוראות לגבי עיכוב יציאתו מן הארץ של חסוי מצויות בסעיף 68(א) לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, שלפיהן משהוגדר אדם כחסוי בית המשפט רשאי לפעול לשמירת ענייניו, ובכלל זה לעכב את יציאתו מן הארץ.⁶

סימן ג – צו מניעה

בעניין אחד המבקש עתר לצו מניעה זמני בנושא פירוק השיתוף בדירה, אך לא נקבע מועד לדיון בנוכחות בעלי הדין. המשיבה עתרה לביטול הצו בשלב מאוחר יותר. עתירתה נדחתה מאחר שהשהתה את פנייתה בעניין הצו למשך למעלה משנתיים.⁷

תקנה 367 לתקנות התשמ"ד קבעה כי בכל מקרה שבו ניתן סעד במעמד צד אחד, כאשר מתקיימים היסודות של חשש לסיכול מתן הצו או לנזק חמור, קיימת חובה לקבוע את הבקשה לדיון במעמד שני בעלי הדין.

בעניין אחד נקבע כי יש צדק ענייני בקיומו של צו מניעה נגד המבקש, המונע ממנו עשיית דיספוזיציה בדירה. צו המניעה מתייחס לעשיית פעולות משפטיות בלבד, ולא לעצם השימוש בדירה, באופן שהפגיעה בזכויותיו של המבקש מצטמצמת.⁸

סימן ד – כונס נכסים

תקנה 390 לתקנות התשמ"ד שהייתה דנה בחובה הכללית לפרסם את מינויו של כונס נכסים, לא תחול על מינוי כונס נכסים בבית המשפט לענייני משפחה. זאת על פי הוראות תקנה 258טו. כונס הנכסים ירשום הערת אזהרה בדבר מינויו על כל נכס שלגביו מתנהל פנקס על פי דין (תקנה 258טו(ב)).

כאשר מדובר בכונס נכסים שמינה בית המשפט לענייני משפחה, קיימת הגבלה על שכר הכונס ש"לא יעלה על 4 אחוזים מתקבולי מימוש בדרך של מכירה ולגבי ניהול נכס אחר שאינו כרוך במכירה לא יעלה על 2 אחוזים מתקבולי הכנסה" (תקנה 258טז). לאור הוראה זו, קיבל בית המשפט את טענות המבקש בנוגע לשכרם של כונסי הנכסים וקבע כי הוא יעמוד על סך של 4% בלבד מתמורת המכירה.⁹

- 5 בש"א (משפחה ת"א) 12421/03 מ' ש' נ' י' ש', משפחה התשס"א 742 (2003).
- 6 בע"מ 3458/07 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 7.8.2007).
- 7 בע"מ 4808/04 פלונית נ' פלוני, פ"ד נט(3) 132 (2004).
- 8 בע"מ 3794/13 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 13.12.2013).
- 9 רע"א 2595/06 גיז נ' אורלינסקי (פורסם בנבו, 12.6.2007).

סימן ה – סעדים זמניים נוספים

בית המשפט לענייני משפחה אינו רשאי לחרוג מקביעת תקנות סדר הדין האזרחי כי ברגיל בקשה למתן סעד זמני תידון במעמד הצדדים וכי במקרה בו ניתן סעד זמני במעמד צד אחד על בית המשפט לקיים דיון במעמד הצדדים בהקדם האפשרי ולא יאוחר מ-14 ימים מיום מתן הצו.¹⁰ להלן דוגמאות נוספות ליישום נושא ה"סעדים הזמניים" בבית המשפט לענייני משפחה:

צו "אנטון פילר" (צו לתפיסת נכסים) – נדחתה בקשת רשות ערעור על החלטת בית המשפט לענייני משפחה שלא להתיר צו זמני מסוג "אנטון פילר".¹¹ בית המשפט התרשם כי מטרת הבקשה הייתה "לדוג" ראיות לצורך ביטולו של הסכם ממון בין בני הזוג, בשל טענת האישה כי הועלמו ממנה עובדות בתרמית.¹²

עיכוב ביצוע – בקשה לרשות ערעור נסבה על החלטה בבקשה לעיכוב ביצוע פסק דין של בית המשפט לענייני משפחה שהוגשה במישרין לבית המשפט המחוזי. השאלה איזו אמת מידה צריכה לחול על בחינת בקשות מסוג זה, טרם הוכרעה באופן מחייב. עם זאת דומה שאפילו הלכת חניון חיפה¹³ אינה חלה במישרין על בקשות אלה, יש לגלות ריסון בקבלתן ולעשות כן רק כשמתעורר צורך למנוע עוול או נזק בלתי הפיך לבעל דין.¹⁴

מנהל עיזבון זמני – ברגיל, בית המשפט ימנה מנהל עיזבון ניטרלי שאין לו זיקה ליורש זה או אחר, על מנת למנוע מראית עין של ניגוד עניינים. עם זאת בנסיבות בהן מדובר במינוי זמני לתקופת ביניים קצרה של מספר חודשים, לא נמצא מקום להתערב בהחלטה אף בעניין זה. יוזכר כי מנהל עיזבון זמני אינו מוסמך לחלק את נכסי העיזבון בין היורשים.¹⁵

מזונות זמניים – ראו לעיל פרק ב – מזונות בני זוג.

10	בע"מ 8536/13 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 3.2.2014)
11	ראו תקנה 387 החדשה "תפיסת נכסים", המהווה קודיפיקציה של הכלל האמור. כן ראו לעיל שער עשרים ושניים: סעדים זמניים – סוגים, פרק ח – מינוי לכונס נכסים.
12	בר"ע (מחוזי ת"א) 200510/98 לזניק נ' לזניק (פורסם בנבו, 17.7.1998). על מהותו של הצו ראו לעיל שער עשרים ושניים: סעדים זמניים – סוגים, פרק ח – מינוי לכונס נכסים.
13	ר"ע 103/82 חניון חיפה בע"מ נ' מצת אור (הדר חיפה) בע"מ, פ"ד לו(3) 123 (1982).
14	בע"מ 6373/14 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 28.9.2014).
15	בע"מ 8536/13, לעיל ה"ש 10.

פרק ח – דיני ערעור בדיני משפחה

- סימן א – ערעור על פסקי דין של בית המשפט לענייני משפחה
- סימן ב – סמכות בית המשפט בערעור
- סימן ג – בית המשפט לענייני משפחה כערכאת ערעור

סימן א – ערעור על פסקי דין של בית המשפט לענייני משפחה

אפיוניה המיוחדים של ערכאת הערעור המבקרת את פסקי הדין של בית המשפט לענייני משפחה ועל החלטותיהם, נוסחו בזו הלשון:

ערכאת הערעור על החלטותיו של בית המשפט למשפחה אינה אלא אותו בית משפט מחוזי היושב כערכאת ערעור על בית משפט השלום בעניינים אזרחיים רגילים שאינם ענייני משפחה. מן ההיבט הפרוצדורלי, אפוא, אין לכאורה כל ייחוד בביקורת השיפוטית או בעילות ההתערבות של בית המשפט המחוזי בערעורים מעין אלו, בהשוואה לערעורים אזרחיים אחרים, "רגילים", ואף לא באופי הדיון בערעור גופו, זולת הדינים המהותיים המופעלים במסגרתו, שהם, בין השאר, דיני המשפחה. זאת ועוד, בשבתו כערכאת ערעור על בית המשפט למשפחה, אין בית המשפט המחוזי מוגדר בהגדרה מיוחדת, כגון זו שלה זוכה, לדוגמה, בית המשפט המחוזי כשהוא יושב על מדין מכוח חוק בתי משפט לעניינים מינהליים, התש"ס–2000 ומשמש כ"בית משפט לעניינים מינהליים".¹

ערעור על פסקי דינו של בית המשפט לענייני משפחה היה נדון בעבר לפני שופט (דן יחיד) של בית המשפט המחוזי לפי סעיף 37(ב)(6) לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד–1984. חוק בתי המשפט תוקן בשנת התשס"ו ופסקה (6) נמחקה, כך שבכל ערעור – יש צורך במותב שופטים ואין די בשיפור של דן יחיד.²

החלטת בית המשפט לענייני משפחה שסיימה את בירור המחלוקת שבין הצדדים – "פסק דין" היא. הערעור על פסק דין של בית המשפט לענייני משפחה הוא בזכות, ועליו לידון לפני מותב תלתא בהתאם להוראת סעיף 37(א)(2) לחוק בתי המשפט. משלא נעשה כך – יש להורות על ביטול החלטת בית המשפט המחוזי.³

עיכוב ביצוע – הוגשה בקשת רשות ערעור על החלטת בית המשפט המחוזי אשר דחה בקשה לעכב את ביצוע החלטת בית המשפט לענייני משפחה שהורתה על העברת אמו של המבקש מביתה למוסד סיעודי. בית המשפט העליון דחה את הבקשה.⁴

- 1 אורי גורן ועופר דרורי "בית המשפט המחוזי כערכאת ערעור על בית המשפט לענייני משפחה: סוגיות דיוניות ומודל ההתערבות הראוי" ספר מנשה שאוה 321 (אהרן ברק ודניאל פרידמן עורכים, התשס"ו).
- 2 ס"ח 284, מיום 12.3.2006. ראו גם את הוראות המעבר בסעיף 4 לחוק התיקון. כאשר הערעור התייחס להכרעות, הן בנושאי משמורת והן בנושא מזונות, יש לדון בהרכב של שלושה. ע"א (מחוזי ת"א) 1751/95 סנגבי נ' סנגבי, פ"מ התשנ"ו(2) 517 (1996).
- 3 בע"מ 5279/16 פלוני נ' האפוטרופוס הכללי (פורסם בנבו, 1.2.2017).
- 4 בע"מ 9569/16 פלוני נ' החסיים (פורסם בנבו, 18.12.2016).

סימן ב – סמכות בית המשפט בערעור

סעיף 9 לחוק בית המשפט לענייני משפחה כי לבית המשפט הדן בערעור על פסק דין או החלטה של בית המשפט לענייני משפחה, יהיו הסמכויות הנתונות לבית המשפט לענייני משפחה, לרבות שמיעת עדויות או הבאת ראיות נוספות, אם לדעתו הדבר דרוש לבירור הערעור.⁵

על פי סעיף 9 לחוק בתי המשפט לענייני משפחה, לערכאת הערעור הדנה בערעור על פסק דין של בית המשפט לענייני משפחה, יהיו מוקנות סמכויות כגון שמיעת עדויות והבאת ראיות נוספות. אולם הסיפא של הסעיף קובעת כי השימוש בסמכויות אלו יעשה אם בית המשפט סבור שהדבר דרוש לבירור הערעור. משמע, לערכאת הערעור מוקנה שיקול דעת בעניין זה, ואין חובתה לשמוע ולבחון ראיות נוספות. ההיפך, תפקיד הערכאה הערעורית להקפיד כי השימוש ייעשה בזהירות במקרה המתאים.⁶ המחוקק ביקש להקנות לבית המשפט המחוזי בדונו בערעורי משפחה שיקול דעת רחב מן הרגיל בהתדיינות האזרחית בקשר להגשת ראיות נוספות. לפיכך, אף שמלאכת הראיות לעיצומה מסורה ביסודה לערכאה הדיונית, אין הדלת נעולה גם בבית המשפט המחוזי. המדובר ב"שמיעה מחדש" במובן הרחב ביותר, ואין בית המשפט שלערעור כפוף לכללים המסדירים את דרך בירור הערעור בבתי המשפט הרגילים; למעשה חל כאן הכלל של הערכאה הכפולה כמעט במלוא עוצמתו.⁷

כעולה מסעיף 9, ערכאת הערעור במסלול דיני המשפחה מוסמכת לשמוע ראיות באופן רחב יותר מערכאת ערעור אזרחית רגילה, הגם שאינה הערכאה המבררת.⁸

על פי סעיף 9 לחוק רשאי בית משפט שלערעור – דהיינו, בית המשפט המחוזי – לדון בתיק לגופו של עניין. למרות קיומה של סמכות זו, סירב בית המשפט המחוזי לקיים בהליך של ערעור (דן יחיד) את חקירת בעלי הדין לפניו, אף שלא נעשתה חקירה כדבעי בעת מתן צו הגנה לפי חוק למניעת אלימות במשפחה, התשנ"א–1991, אשר נדון בבית המשפט לענייני משפחה.⁹

מכוח סעיף 9 לחוק, קיבל בית משפט שלערעור ראייה חדשה, בהליך של בקשת רשות ערעור, לעניין החלטה למזונות זמניים, שלפיה אירעה לבעל תאונת עבודה ימים אחדים לאחר הדיון. באותו עניין, מכוח הסמכות כאמור, הוזמן תסקיר על המשפחה כדי שיהיה לנגד עיני בית המשפט קמא, שאליו הוחזר הדין.¹⁰

נטען בעניין אחד כי על בית המשפט העליון לבחון את המסכת העובדתית מחדש, לאור הסמכות בסעיף 9 לחוק בית המשפט לענייני משפחה, התשנ"ה–1995. כך ניתן להקיש מסמכותו של בית

5 רע"א 3190/12 בן דוד נ' בן דוד (פורסם בנבו, 25.6.2012).

6 בע"מ 7635/17 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 24.10.2017).

7 בע"מ 6489/13 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 15.10.2013).

8 בע"מ 6308/12 עיזבון פלונית נ' פלונית (פורסם בנבו, 30.4.2013). אולם גמישות זו בקבלת הראיות, אינה גוזרת גמישות בהתערבות בממצאים עובדתיים שנקבעו.

9 עמ"ש (משפחה ת"א) 32/96 לוי נ' לוי (לא פורסם, 10.10.1996).

10 בר"ע (מחוזי ת"א) 14324/95 ק' נ' ק' (לא פורסם, 29.1.1996).

המשפט המחוזי כערכאת הערעור על בית המשפט לענייני משפחה. ברי כי השאלה, אימתי בירור הערעור מצריך בחינה מחודשת של הראיות, מסורה לשיקול דעתה של ערכאת הערעור.¹¹ סעיף 9 מהווה חריג שבדין לכללים בדבר אי-התערבות בממצאי עובדה של בית המשפט בערכאה הראשונה. סמכות בית המשפט שלערעור בעניין זה רחבה, וכך יש לפרש את יכולת התערבותו הערעורית.¹²

העובדה שבית המשפט המחוזי ביושבו כערכאת ערעור הגיע למסקנות עובדתיות שונות מאלו של בית המשפט לענייני משפחה אינה מקימה כשלעצמה עילה לדיון בערעור נוסף, לא כל שכן כאשר התוצאה האופרטיבית שאליה הגיעו שתי הערכאות זהה.¹³ האם רשאי בית המשפט המחוזי, במסגרת דיון מקדמי בערעור בענייני משפחה, להורות לכל המוסדות הפיננסיים בהם נוהלו חשבונות בני הזוג, להמציא לעיונו את היתרות המצויות בחשבונות, בהיעדר הסכמת הצדדים? נקבע כי בית המשפט אינו רשאי להורות למוסדות הפיננסיים בהם נוהלו חשבונות בני הזוג, לחשוף מידע כלכלי בהיעדר הסכמת הצדדים וכאשר הדבר אינו נדרש לקיומו התקין של ההליך המשפטי.¹⁴

סימן ג – בית המשפט לענייני משפחה כערכאת ערעור

בית המשפט לענייני משפחה מכהן גם כערכאה דיונית וגם כערכאת ערעור, במקרים הבאים:

(א) ערעור על החלטה אחרת של רשם, לפי סעיף 96(ב) לחוק בתי המשפט, בתובענה בענייני משפחה, יידון לפני שופט של בית המשפט לענייני משפחה (סעיף 4(ד) לחוק);

(ב) ערעור על החלטה או על צו של ראש ההוצאה לפועל לגבי פסק דין בענייני משפחה, יידון לפני שופט של בית המשפט לענייני משפחה (סעיף 4(ד) לחוק);

(ג) על פי סעיף 151 לחוק הירושה, התשכ"ה–1965:¹⁵ "הרואה עצמו נפגע מהחלטת רשם לענייני ירושה רשאי לערער עליה לפני בית המשפט המוסמך לפי סעיף 151 שידון בערעור בשופט אחד". בית המשפט המוסמך לפי סעיף זה הוא בית המשפט לענייני משפחה.

ערעור על החלטת הרשם או ערעור על החלטת ראש ההוצאה לפועל יוגש לבית המשפט לענייני משפחה תוך 15 ימים מיום שהחלטה נושא הערעור הומצאה למערער.¹⁶ בדיון מקדמי בערעור ניתן להורות לעניין היקף הערעור והגשת סיכומים בכתב.¹⁷ לכתב הערעור יצורפו עיקרי טיעון ותיק מוצגים.¹⁸ המשיב בערעור יגיש את עיקרי הטיעון ואת תיק המוצגים תוך 15 ימים מיום קבלת כתב הערעור.¹⁹

11	ע"א 4151/99 בריל נ' בריל, פ"ד נה(4) 709 (2001). במקרה זה הוחלט שאין לקבל שבירור הערעור מצריך בחינה כזו.
12	בע"מ 4383/09 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 29.6.2009).
13	בע"מ 3213/16 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 24.5.2016).
14	בע"מ 6169/17 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 14.9.2017).
15	כפי שהוסף בחוק הירושה (תיקון מס' 7), התשנ"ח–1998, ס"ח 244.
16	תקנה 258כח.
17	ע"א (מחוזי ת"א) 1751/95, לעיל ה"ש 2.

לא יישלח כתב ערעור למשיב, אלא לאחר שהמערער הפקיד במזכירות בית המשפט ערובה להנחת דעתו של בית המשפט ובמועד שקבע להפקדה לשם הבטחת הוצאות המשיב, אלא אם הורה בית המשפט אחרת. לא הפקיד המערער ערובה במועד שנקבע, יירשם הערעור לדחייה לפני בית המשפט; הודעה על כך תומצא לבעלי הדין.²⁰

בעת הדיון בערעור רשאי כל צד להשלים את טיעונו בעל פה.²¹

בבית המשפט לענייני משפחה לא יחולו ההוראות לעניין ערעור שכנגד.²²

תקנה 258.ל.	18
תקנה 258.לא.	19
תקנה 258.לב.	20
תקנה 258.לג.	21
תקנה 258.כט.	22

פרק ט – בית דין רבני

– יחסי גומלין עם בית הדין הרבני	סימן א
– חיקוקים רלוונטיים	סימן ב
– כללי הכריכה ומרוץ הסמכויות	סימן ג
– כריכה בענייני מזונות וחינוך	סימן ד
– כריכה בענייני רכוש	סימן ה
– אישור הסכם בין בני הזוג ומשמעותו	סימן ו
– תושבי חוץ	סימן ז
– יישום חוק יחסי ממון בין בני זוג	סימן ח
– הליכי ערעור	סימן ט
– סמכויות מיוחדות	סימן י
– בית הדין השרעי	סימן יא

סימן א – יחסי גומלין עם בית הדין הרבני

בית המשפט הגבוה לצדק אינו יושב כערכאת ערעור על החלטות בתי הדין הדתיים. התערבות בג"ץ בהחלטותיהם מוגבלת למקרים קיצוניים, שבהם אירעה חריגה מסמכות, סטייה מהוראות החוק החלות על בית הדין הדתי, פגיעה בעקרונות הצדק הטבעי או כאשר נדרש מתן סעד מן הצדק, שאינו בסמכות בית המשפט או בית דין אחר.¹

פגיעה בצדק הדיוני יכולה להוות עילה להתערבות בג"ץ.²

סמכות בית הדין קבועה בסימן 53(3) לדבר המלך במועצה על ארץ-ישראל, 1922 עד 1947, ולפיו לבית הדין הרבני שיפוט ייחודי בכל הנוגע ליצירתו או התנהלותו הפנימית של הקדש דתי שנוצר לפני בית הדין הרבני לפי הדין היהודי; מינוי נאמנים נכלל בסמכותו החוקית של בית הדין הרבני, כחלק מניהולו הפנימי של הקדש. מסקנת בית הדין הרבני, שלפיה הוא מוסמך לדון בשאלת ביטולם של הסכמי הפשרה העוסקים בין היתר במינוי נאמנים – אינה חורגת מסמכותו ולכן אינה מצריכה את התערבותו של בג"ץ.³

במקרה אחד לא נטען כי בית הדין סטה מהחוק או מפסיקת בית המשפט. נהפוך הוא, התלונה הייתה שבית הדין הסתייע בהוראות החוק בניגוד לדין העברי לגבי ביטול מתנה במקרה של מורד או מורדת. ברי כי על פי דיני המתנה, העברת מחצית המגרש לבעל היא מתנה גמורה ומושלמת על פי חוק המתנה, התשכ"ח-1968, וגם התנהגות "רעה לתפארת" של הבעל אינה מאפשרת חזרה ממתנה גמורה. בית הדין מצא, בדעת רוב, כי כך גם על פי הדין העברי "שבמתנה גמורה לא אומרים אדעתא למיפק לא יהיב". בית משפט העליון אינו אמור להידרש לדעות השונות בסוגיה זו בדין העברי, ולבחינת הטענות שלפיהן גם על פי הדין העברי אין מדובר במתנה שרירה, קיימת וחלוטה.⁴

פגיעה בכללי הצדק הטבעי – פגיעה מהותית בכללי הצדק הטבעי באופן שעלול לגרום לעיוות דין – כגון במקרה שבו נשללה מאדם האפשרות להשמיע את טענותיו ולהביא את ראיותיו בעניין הנוגע לו – היא בבחינת חריגה מסמכות המובילה לבטלות ההחלטה. במקרה הנדון, החלטת בית הדין הרבני הגדול לדחות בקשה להארכת מועד להגשת ערעור, ניתנה ללא כל הנמקה.⁵

סימן ב – חיקוקים רלוונטיים

אין מקום להורות על הקמת בית דין מיוחד על פי סימן 55 לדבר המלך במועצה על ארץ ישראל, כאשר בית המשפט לענייני משפחה ובית הדין הרבני חלוקים ביניהם בדבר הסמכות לדון בעניין.⁶

- 1 בג"ץ 749/09 פלונית נ' בית הדין הרבני הגדול (פורסם בנבו, 25.1.2009).
- 2 בג"ץ 10655/08 פלונית נ' בית הדין הרבני הגדול (פורסם בנבו, 25.1.2009). כן נדחתה העתירה בטענה לסטייה מתקנות הדיון בבתי הדין הרבניים, מאחר שלא נגרם עיוות דין.
- 3 ע"א 3020/10 וינברג נ' קרמר (פורסם בנבו, 26.3.2014).
- 4 בג"ץ 5512/13 פלונית נ' בית הדין הרבני הגדול (פורסם בנבו, 22.8.2013).
- 5 בג"ץ 1986/06 פלונית נ' בית הדין הרבני הגדול (פורסם בנבו, 27.5.2008).
- 6 בד"מ 4174/02 גזית נ' גזית, פ"ד נו(5) 385 (2002).

בתיקון מס' 3 לחוק בית המשפט לעניני משפחה, התשנ"ה–1995, המופיע כתיקון עקיף בחוק הירושה (תיקון מס' 7), התשנ"ח–1998, הוספה פיסקה לסעיף 25 לחוק הראשון ובה נקבע: "בענין הנתון לסמכותו המקבילה של בית דין דתי יהיה בית המשפט לעניני משפחה מוסמך לדון כל עוד אין בית הדין הדתי דן בו".⁷

חוק בתי דין רבניים (קיום פסקי דין של גירושין), התשנ"ה–1995, נועד להוות נדבך חקיקתי נוסף בגדר המסגרות הנורמטיביות המשמשות לאכיפת פסקי דין של גירושין. הוא לא נועד להחליף החוקים שקדמו לו, בכל הנוגע לכפיית מתן גט, אלא להוסיף עליהם. משמוצו האפשרויות להשתמש בכלים שמעמיד חוק הקיום – ניתן לפנות לרעהו השיורי – חוק בתי דין דתיים (כפיית ציות ודרכי דיון), התשט"ז–1956.⁸

סימן ג – כללי הכריכה ומרוץ הסמכויות

"מרוץ הסמכויות" שבין בית המשפט האזרחי לבין בית הדין הרבני היה קיים עוד מלפני כינונו של בית המשפט לעניני משפחה. גם לאחר כינונו ממשיכה הפסיקה לעסוק בעניין זה, דהיינו, בסמכותו של בית הדין הרבני לעסוק בנושאים נוספים שבמחלוקת בין בני הזוג, ובלבד שהוגשה לבית הדין הרבני תביעה כנה לגירושין.

כדי שהכריכה בתביעת גירושין בבית הדין הרבני תשמש נימוק לשלילת הסמכות של בית המשפט האזרחי בעניין הכרוך, נדרש בעל הדין המסתמך עליה לעמוד בשלושה תנאים: עליו לתבוע בכנות גירושין; עליו לכרוך כדין את העניין הנוסף; עליו לכרוך בכנות את העניין הנוסף.⁹ מכוחם של כללי הכיבוד ההדדי פותח כלל "הסמכות הנמשכת", לפיו הערכאה שדנה בסוגיה בעלת אופי מתמשך בגלגולה ראשון, עשויה בתנאים מסוימים לרכוש סמכות להמשיך ולעסוק בה גם בגלגולה המאוחר. סמכות נמשכת זו מהווה חריג לכלל הקובע ברירה חופשית בין ערכאות.¹⁰ בנושא "מרוץ הסמכויות" שבין בית המשפט האזרחי לבין בית הדין הרבני, ספק אם די היה בחפיפה החלקית הקיימת בין תביעת הרכוש לתביעת המדור כדי לחסום את זכותו של אותו בן זוג – שהגיש את התביעה הראשונה – להגיש תביעה נוספת בנושא השני. אומנם ככלל, פיצול ההתדיינות אינו תופעה רצויה, ובפרט בתחום המשפחה, אך כנגדו עומדת זכותו של מגיש התביעה לבחור את העיתוי ואת ההליך הרצוי לו לביורור זכויותיו ולמימושו. באיזון עדין זה חשוב לקבוע מבחן ברור וחד.¹¹

7 ס"ח התשנ"ח 244.

8 בש"פ 4072/12 פלוני נ' בית הדין הרבני הגדול (פורסם בנבו, 7.4.2013). מכאן, שאין לקבל טענת המבקש לפיה משנעשה שימוש נגדו בחוק הקיום, שוב אין להפעיל נגדו אמצעי אכיפה מכוחם של מקורות נורמטיביים חלופיים.

9 בג"ץ 5679/03 פלוני נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 9.5.2005).

10 בג"ץ 2621/11 פלונית נ' בית הדין השרעי לערעורים (פורסם בנבו, 27.12.2011).

11 בג"ץ 304/04 יאיר נ' בית הדין הרבני האזורי (פורסם בנבו, 6.7.2005).

ברוב דעות שופטי ההרכב המורחב בבג"ץ נקבע כי נושא עריכת ברית מילה לקטין אינו יכול להיות כרוך בתביעת גירושין.¹²
 לטענת העותרת, תביעת המשיב לגירושין לא עמדה בתנאי הסף הפרוצדורליים של הגשת תביעה לבית הדין הרבני. גם התביעה וגם הכריכה לא היו כנות ובית המשפט העליון בשבתו כבג"ץ דחה את העתירה.¹³

סימן ד – כריכה בענייני מזונות וחינוך

מזונות קטין – העתירה נגד קביעת בית הדין הרבני הגדול ולפיה בית הדין האזורי קנה סמכות לדון במזונות הילדים, דינה להתקבל. זאת, בין היתר, משום שהעותרת (שלא הייתה מיוצגת) לא התיימרה לכרוך את נושא מזונות הקטינים בתביעה שהגישה, והיא אף עוררה את הסתייגותה מסמכות בית הדין כבר בפתח הדיון ובהודמנות הראשונה.¹⁴
 כאשר עניין מזונות קטין נכרך תחילה וכדין לתביעת גירושין שהוגשה לבית הדין הרבני, אין בעובדה שהוגשה לאחר מכן, בטרם שהעניין הספיק להתברר עד תומו בבית הדין תביעה בשם הקטין למזונותיו לבית המשפט לענייני משפחה, בכדי לשלול את סמכותו של בית הדין הרבני לדון במזונות מכות כריכה.¹⁵

בעניין אחד, בית הדין האזורי קנה את הסמכות לדון במזונות הילדים מכות סעיף 9 לחוק שיפוט בתי דין הרבניים (נישואין וגירושין), התשי"ג–1953, ולנוכח הסכמת הצדדים בנדון; במצב זה אין עוד חשיבות לשאלה אם תביעת המשיב למזונות ילדים נכרכה כדין בתביעת הגירושין; ניתן להביע הסכמה למסור עניין מענייני המעמד האישי לסמכותו של בית הדין רבני באופן מפורש, בכתב או בעל פה; אפשר אף שההסכמה תהא מכללא, הנלמדת למשל, מעצם הופעת הנתבע בבית הדין בלא שהביע התנגדות או הסתייגות מסמכות בית הדין בהודמנות הראשונה; אין נדרשת הסכמה גם מצידם של הילדים עצמם. אפוטרופסו של קטין מוסמך להביע את ההסכמה הדרושה.¹⁶
 תוקף הכריכה מותנה בעמידתה בשלושה מבחני עזר שנועדו למנוע את ניצולה לרעה בידי בעל דין המבקש לחסום את דרכו של הצד שכנגד אל הערכאות האזרחיות: יש להוכיח כי תביעת הגירושין שבה נכרך עניין המזונות הוגשה בכנות ומתוך כוונה להתגרש; כי הכריכה עצמה כנה ואינה אלא אמצעי להתחמקות מתשלום המזונות וכי הכריכה נעשתה כדין.¹⁷

12	בג"ץ 8533/13 פלוגית נ' בית הדין הרבני הגדול (פורסם בנבו, 29.6.2014).
13	בג"ץ 2862/14 פלוגית נ' בית הדין הרבני האזורי (פורסם בנבו, 15.10.2015).
14	בג"ץ 7751/11 פלוגית נ' בית המשפט לענייני משפחה (פורסם בנבו, 26.1.2014).
15	בג"ץ 5933/14 פלוגית נ' פלוני (פורסם בנבו, 11.9.2014).
16	בג"ץ 6598/16 פלוגית נ' בית הדין הרבני הגדול (פורסם בנבו, 14.2.2017).
17	בג"ץ 787/14 פלוגית נ' פלוני (פורסם בנבו, 26.10.2015).

חינוך – בית דין רבני יכול לקנות סמכות לדון בשאלת חינוך הילדים, בדרך של כריכת שאלת החינוך בתביעת הגירושין שמוגשת לו על ידי אחד מבעלי הדין או מכוח הסכמת בעלי הדין להעניק סמכות שיפוט ייחודית. יכול שההסכמה תהא מפורשת ויכול שתלמד מכללא.¹⁸

סימן ה – כריכה בענייני רכוש

סמכות בית הדין הרבני הנובעת מכללי ה"כריכה" מוסיפה להתקיים בידי בית הדין, כל עוד התובע את הגירושין נוהג בעצמו כמתחייב מן הכריכה שאת גבולותיה – וכפועל יוצא של זה, אף את גדר סמכותו הייחודית של בית הדין הרבני – תחם הוא עצמו בתביעתו. מכאן, שאם בעוד תביעתו תלויה ועומדת בבית הדין הרבני, תבע את בן זוגו בבית המשפט האזרחי בעניין מענייני הרכוש שנכרכו על ידיו בתביעתו לגירושין, מן הדין לראותו כמי שוויתר על הכריכה.¹⁹

מבלי להידרש לשאלה אם נושא הרכוש נכרך כדין במסגרת ההליך בפני בית הדין הרבני, נקבע בעניין אחד שבמועד שבו העלתה העותרת את הטענה – לראשונה בבית המשפט לענייני משפחה – לא ניתן היה עוד להידרש אליה. שכן, היה עליה לערר שאלה זו מיד כשקיבלה לידה את פסק דינו של בית הדין הרבני.²⁰

לא התערבו בפסק דין של בית הדין הרבני האזורי שאושר בידי בית הדין הרבני הגדול, בגדרם נקבע, שלא נוצר שיתוף בין הצדדים בדירה הרשומה על שם המשיב. זאת בין היתר כיוון שאין המדובר במצב שבו בית הדין התעלם מהלכה שנקבעה בבתי המשפט האזרחיים.²¹

בדונו בענייני רכוש הנכרכים בענייני גירושין, על בית הדין הרבני להכריע בסכסוך באשר למהותו של הרכוש העומד לחלוקה לפי המשפט האזרחי הכללי.²²

במקרה אחד פסק בג"ץ כי החלטת בית הדין הרבני להפסיק את הדיון בתביעה הרכושית בין הצדדים משמעה הפסקה דיונית זמנית ולכן הסמכות הייחודית לדון בתביעה נותרה לו.²³

אין מניעה כי בית המשפט לענייני משפחה יקבע ככל הנוגע לתביעות הרכושיות של העותרת, המתייחסות לשנים שבאו לאחר ההסכמים שאליהם הגיעה בעבר עם משיב.²⁴

- 18 בג"ץ 7395/07 פלוגית נ' בית הדין הרבני הגדול (פורסם בנבו, 21.1.2008). בעניין זה הסכימה העותרת בהסכם הגירושין כי בית דין רבני יהיה מוסמך לדון בשאלה זו ולא העלתה כל טענה באשר להיעדר סמכותו. מכאן נלמדת אף הסכמתה מכללא.
- 19 בג"ץ 772/00 זקס נ' בית הדין הרבני האזורי בפתח-תקוה, פ"ד נה(2) 49 (2000).
- 20 בג"ץ 7855/08 פלוגי נ' בית הדין הרבני (פורסם בנבו, 7.1.2009). בנסיבות אלו בדין דחה בית המשפט לענייני משפחה את תביעתה.
- 21 בג"ץ 2533/11 פלוגית נ' בית הדין הרבני הגדול (פורסם בנבו, 26.10.2011). אף לגופה של הכרעה לא ניתן לומר שבית הדין האזורי שגה ביישום הדוקטרינה.
- 22 בג"ץ 5416/09 פלוגית נ' פלוגי (פורסם בנבו, 10.2.2010). במקרה זה הכריעו בתי הדין בשאלת חלוקת רכוש הצדדים באופן שאינו עולה בקנה אחד עם חוק יחסי ממון בין בני זוג.
- 23 בג"ץ 5376/08 סמיה נ' בית הדין הרבני (פורסם בנבו, 8.4.2010). לפיכך, בית המשפט למשפחה לא יכול להפעיל את סמכותו השיפוטית לדון בתביעה.
- 24 בג"ץ 4935/08 פלוגית נ' בית הדין הרבני הגדול (פורסם בנבו, 4.11.2008).

אף כי יש מחלוקת בפסיקה לגבי פירוש החלטה של בית הדין הרבני בדבר "סגירת תיק" המתנהל בפניו, בג"ץ לא התערב בפסיקת ערכאות קמא שלפיה ההחלטה על סגירת תיק תביעת הגירושין שהגיש בעלה של העותרת, אליו כרך את ענייני הרכוש, אינה מעשה המפקיע את סמכותו הנמשכת של בית הדין הרבני לדון בתביעה הרכושית.²⁵

למרות שסוגית היקף סמכותו של בית הדין הרבני לדון בענייני רכוש לאחר מתן גט עומדת על המדוכה בבית המשפט העליון, אין להתערב בהחלטת בית הדין לפיה נתונה לו סמכות לדון בענייני הרכוש שבין העותרת והמשיב מחמת אי-מיצוי הליכים, מניעות וחוסר ניקיון כפיים.²⁶

סימן ו – אישור הסכם בין בני הזוג ומשמעותו

אישור הסכם – סמכות נמשכת – אין באישור הסכם בין בני זוג כפסק דין כדי להקנות לבית משפט לענייני משפחה סמכות דיון נמשכת, שכן הוא לא דן בתביעות לגופן ולא רכש סמכות נמשכת. גם בהנחה שנרכשה סמכות, די היה בהסכמת בעלי הדין כדי להקנות סמכות לבית דין רבני.²⁷

בעת הגשת הסכם לחלוקת רכוש בין בני זוג לאישורו של בית המשפט לענייני משפחה, לא הייתה תלויה ועומדת לפניו תביעה למזונות האישה. כמו כן לא נערך בבית המשפט לענייני משפחה דיון לגופן של הסוגיות הממוניות והכספיות הנכללות בהסכם בין בני הזוג, וההסכם אושר כלשונו כפי שנוסח על ידי באי כוח בעלי הדין. בהתחשב בכך, אין באישור ההסכם כפסק דין,²⁸ כשלעצמו, כדי להקנות לבית המשפט לענייני משפחה סמכות נמשכת לדון בסוגיה.²⁹

בעניין אחד הסכימו בני זוג להסמיך הרכב מיוחד של בית הדין הרבני הגדול לדון בענייניו של קטין במסגרת הליכי הגירושין ביניהם. נדונה השאלה אם הסכמה זו מחייבת את הקטין ואם הוא מנוע מלהיזקק להתדיינות בבית המשפט לענייני משפחה. נקבע כי בענייניו של קטין, קיימת סמכות מקבילה לבית הדין הרבני – אם נתקבלה הסכמת בעלי הדין לכך – ולבית המשפט לענייני משפחה. בנסיבות העניין, אין לראות בקטין כמי שהצטרף להסכם בין הוריו בדבר הקניית הסמכות לבית הדין הרבני לדון בענייניו וההסכם אינו מחייב אותו.³⁰

בעניין אחד נתקבלה עתירה ונקבע כי בתי הדין הרבניים לא רכשו סמכות לדון במחלוקות הרכושיות שבין הצדדים. בתי הדין ייסדו את סמכותם על הסכם גירושין ועל בקשה משותפת לגירושין, שאין בהם לא הסכם ולא בקשה משותפת. מנגנון הענקת הסמכות לבית הדין על דרך של "כריכה" "נכנס לפעולה" רק כשנעשה בו שימוש בתום לב, למטרות ולתכליות לשמן הוא נועד.³¹

25 לנוכח נסיבות המקרה בבג"ץ 6984/12 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 18.10.2012).

26 בג"ץ 488/12 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 5.6.2012).

27 בג"ץ 7341/06 פלוני נ' בית הדין הרבני אשקלון (פורסם בנבו, 14.2.2008). בכך מושתק העותר מלעורר כעת טענה בדבר חוסר סמכות.

28 לפי סעיף 2(ב) לחוק יחסי ממון בין בני זוג, התשל"ג-1973, ולפי סעיף 3(ג) לחוק.

29 בג"ץ 8578/01 חליוה נ' חליוה, פ"ד נו(5) 634 (2002).

30 בג"ץ 78/03 כץ נ' בית הדין הרבני הגדול, פ"ד נו(2) 875 (2003).

31 בג"ץ 10991/07 פלונית נ' בית הדין הרבני הגדול (פורסם בנבו, 9.10.2012).

סימן ז – תושבי חוץ

התרת נישואין – סמכותו של בית הדין הרבני לדון בהתרת נישואיהם של זוג יהודים שנישאו בנישואים דתיים, גם כאשר רק הנתבע הינו תושב ישראל, נובעת ישירות מהוראת סעיף 4א(א)(1) לחוק שיפוט בתי דין הרבניים (נישואין וגירושין). בנסיבות העניין מדובר גם בבני זוג ששניהם אזרחי ישראל כנדרש על פי סעיף 4א(2) לחוק זה וקיים גם ההסכם ביניהם המעגן את הסכמת העותרת להתדיין בסוגיית הגירושין בבית הדין הרבני.³²

תביעת מזונות בין בני זוג – נדונה שאלת סמכותו של בית הדין הרבני בישראל בתביעת מזונות של בני זוג תושבי צרפת שהגיעו כתיירים. נקבע כי אין מקום להתערבות בג"ץ ושאלות הסמכות צריכות להתברר לגופן כדבעי בבית הדין הרבני.³³

סמכות לדון בגירושין לבתי הדתיים בלבד – כאשר מרכז חייה של העותרת הוא מחוץ לישראל מזה כ- 25 שנה, נקבע כי סמכות בית הדין לדון בגירושין של הצדדים נובעת אך מסעיף 4א לחוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין). ההשלכה מכך היא שלבית הדין הרבני אין כל סמכות לדון בפן האזרחי של הגירושין, אלא אך בגירושין הדתיים.³⁴

כך, על פי הסעיף אין לבית הדין הרבני סמכות לדון בעניינים הכרוכים בגירושין, לרבות מזונות האישה, וכמובן שאין סמכות לדון בשאר עניינים הרכשיים שביניהם. במצב זה שיקולים רכשיים ואזרחיים אינם אמורים להנחות את בית הדין הרבני בכואו להכריע בנדון שבפניו. האפשרות לערוך גירושין דתיים בבית הדין מחוץ לישראל, אינה משפיעה על סמכותו הייחודית של בית הדין הרבני לדון בעניין הגירושין הדתיים של הצדדים.³⁵

סימן ח – יישום חוק יחסי ממון בין בני זוג

פסיקת בית הדין הרבני הגדול עולה בקנה אחד עם הפרשנות שניתנה לסעיף 8 לחוק יחסי ממון בין בני זוג, התשל"ג-1973, ולפיה ניתן, בנסיבות מיוחדות המצדיקות זאת, לקבוע מועד איזון מוקדם ממועד פקיעת הנישואין.³⁶

אין עילה להתערב בפסק הדין של בית הדין הרבני האזורי שאושר בידי בית הדין הרבני הגדול, בגדרם נקבע, בין היתר שלא נוצר שיתוף בין הצדדים בדירה הרשומה על שם המשב. זאת בין היתר, כיוון שאין מדובר במצב בו בית הדין התעלם מהלכה שנקבעה בכתי המשפט האזרחיים בעניין הדוקטרינה המאפשרת ליצור שיתוף בנכס חיצוני.³⁷

בג"ץ 7739/08 פלונית נ' בית הדין הרבני הגדול (פורסם בנבו, 19.1.2009).	32
בג"ץ 8121/11 פלוני נ' בית הדין הרבני הגדול (פורסם בנבו, 24.1.2012).	33
בג"ץ 5387/13 פלונית נ' בית הדין הרבני האזורי (פורסם בנבו, 9.9.2014).	34
שם.	35
בג"ץ 2642/08 פלונית נ' בית הדין הרבני הגדול (פורסם בנבו, 8.4.2008).	36
בג"ץ 2533/11 לעיל ה"ש 21.	37

סימן ט – הליכי ערעור

תקנה קלח(1) לתקנות הדיון בבתי הדין הרבניים בישראל קובעת כי תקופת הערעור על פסק דין של בית דין אזורי היא עד 30 ימים מיום מתן פסק הדין. בעניין אחד ערעור העותר כוון כלפי שלוש החלטות של בית הדין האזורי, שרק לגבי האחרונה טרם חלף (כנראה) מועד הערעור עליה. שתי ההחלטות האחרות ניתנו זמן רב לפני הגשת הערעור, ועל כן העותר לא היה רשאי לערער עליהן בזכות. אומנם, בית הדין הגדול רשאי היה להחליט על קבלת הערעור למרות שעברו יותר מ-30 ימים מאז שניתנו ההחלטות נשוא הערעור (בהתאם לתקנה קלט), אך הדבר נתון לשיקול דעת בית הדין הגדול, והוא רשאי להחליט כך בנסיבות מיוחדות בלבד.³⁸ בית הדין פעל בהתאם לסמכותו גם בכך שדן בערעור העותר בדרך יחיד. העותר לא היה רשאי לערער על ההחלטות במועד שהגיש את הערעור. משהתעקש העותר על הגשת הערעור בצורתו המקורית, החליט בית הדין לדון בערעור "כבקשה לערער" או כבקשה להארכת מועד להגשת ערעור. בית הדין היה מוסמך לעשות כן בהתאם לתקנה קלג(3), הקובעת כי בבקשות לרשות ערעור ובבקשות להארכת מועד להגשת ערעור מוסמך להחליט בית הדין או נשיא בית הדין הרבני הגדול או אחד מדייני בית הדין הרבני הגדול שהוסמך לכך.³⁹

סימן י – סמכויות מיוחדות

פסילת דיין – סעיף 19א(ח) לחוק הדיינים, התשט"ו-1955, קובע כי בעל דין שבדעתו לערער על החלטת דיין או בית הדין על דחיית טענת פסלות שנטענה נגדו יודיע על כך לבית הדין, ומשעשה כן יופסק הדיון עד להחלטה בערעור, זולת אם החליט הדיין או בית הדין שיש להמשיך בהליך, מנימוקים שיירשמו. במקום שבו הוחלט להמשיך בדיון והוגש ערעור, רשאי נשיא בית הדין הרבני הגדול או מי שדן בערעור להורות, לבקשת המערער, על הפסקת ההליך עד להכרעה בערעור.⁴⁰

עיכוב יציאה – בית הדין רשאי להטיל צווי עיכוב יציאה מן הארץ במסגרת סמכותו לפי סעיף 4 לחוק שיפוט בתי דין הרבניים (נישואין וגירושין) (סמכות מבחינה בין לאומית בתביעה לגירושין). אמת המידה למתן צו עיכוב יציאה מן הארץ במסגרת סעיף 4 היא חשש כן וממשי שמא הימנעות ממתן הצו תביא לידי עיגון. ברם, הואיל ובית הדין הרבני כלל לא פעל בתוך המסגרת הראויה והצרה של סעיף 4 לחוק, אלא על בסיס סמכות לפי סעיף 1 לחוק שיפוט בתי דין הרבניים (נישואין וגירושין) שאינו מתאים לנסיבות הקונקרטיות של המקרה, נקבע כי אין מקום להכשיר את צווי עיכוב היציאה שניתנו נגד העותרת ודינם של הצווים להתבטל.⁴¹

38 בג"ץ 250/15 פלוני נ' בית הדין הרבני הגדול (פורסם בנבו, 26.3.2015).

39 שם.

40 בג"ץ 6144/14 צ'רטקוב נ' בית הדין הרבני הגדול (פורסם בנבו, 15.9.2014).

41 בג"ץ 5387/13 לעיל ה"ש 34. כן בטלים יתר ההחלטות שניתנו בענייני הצדדים על ידי בית הדין הרבני ובית הדין הרבני הגדול בכל מה שאינו נוגע לגט הדתי בלבד. על בית הדין הרבני לדון בעניינם של הצדדים במסגרת סעיף 4 בלבד.

תביעה לכתובה – כל תביעה כספית הנובעת ממעמד הנישואין, לרבות תביעה לכתובה, נכללת בגדרי הביטוי "ענייני נישואין". על כן, עניין תביעת הכתובה הוא, באופן מהותי, בסמכותו של בית הדין הרבני.⁴²

דיון בתיק שהוכרע כבר בעבר – בית דין רבני מוסמך לדון מחדש בתיק שהכריע בו בעבר ונתן בו פסק דין. תקנות הדיון בבתי הדין הרבניים בישראל קובעות כי בית דין רשאי לשנות פסק דין שנתן, ובכלל זה גם להבהירו.⁴³

אין מקום לטענה כי אין לבית דין רבני סמכות עניינית לדון בסכסוך שדן בו בעבר. יתרה מכך, מפורץ הסכסוך ועד עתה הושקעו כבר תשומות רבות מצד בתי הדין השונים בניסיון להביא לפתרון ובקשת המבקש לסגת מהסכמתו אינה ראויה גם על פי המבחן של תום לב דיוני.⁴⁴

בית דין רבני כבורר – טענה בדבר הפרת הסכם הגירושין על ידי אחד מבני הזוג, האם מסורה היא לסמכות בית דין רבני או שמא מצויה היא בסמכות בית המשפט לענייני משפחה? לא ניתן להסמך ערכאת שיפוט רבנית להכריע במחלוקת בהליכי בורות בעניין שאינו מצוי בסמכותה העניינית לפי החוק.⁴⁵

סימן יא – בית הדין השרעי

בשנת 2001 תוקן חוק בית המשפט לענייני משפחה (סעיף 3) ונקבעה בו ההוראה הבאה:

(1ב) על אף הוראות סעיף 25, בית המשפט לענייני משפחה יהא גם הוא מוסמך לדון בענייני משפחה של מי שנקבעה לגביו סמכות שיפוט ייחודית סימנים 52 או 54 לדבר המלך במועצה על ארץ ישראל 1922–1947, למעט ענייני נישואין וגירושין.

עד שנת 2001 היו ענייני המעמד האישי של מתדיינים מוסלמים בסמכותם הייחודית של בתי הדין השרעיים. אך בתיקון לחוק בתי המשפט לענייני משפחה, הוענקה לבתי המשפט לענייני משפחה סמכות מקבילה לדון בכל אותם ענייני המעמד האישי של מוסלמים. בעקבות התיקון, הושווה מעמדם של מתדיינים מוסלמים למעמדם של מתדיינים יהודים במובן זה שכאשר עניין נמצא בסמכותן העניינית

42 בג"ץ 9858/07 פלוני נ' בית הדין הרבני הגדול (פורסם בנבו, 30.3.2008).

43 בג"ץ 6250/06 פלונית נ' בית הדין הרבני האזורי (פורסם בנבו, 28.6.2007). במקרה דנן, ההבהרה ניתנה בסמכות, בהרכב מלא תוך כדי הכרעת דעת רוב והישענות על פסק דין אשר ניתן על פי כל הכללים המחייבים. ממילא אין מקום לבטלה.

44 רע"א 556/13 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 3.7.2013).

45 בג"ץ 8638/03 אמיר נ' בית הדין הרבני הגדול (פורסם בנבו, 6.4.2006). בעניין הנדון, עלה אף מהסכם הגירושין כי אין לראות באמור בו משום סעיף בורות, השקול כ"הסכם בורות" בין בעלי הדין. סמכותו של בורר להכריע במחלוקת בין צדדים נובעת מהסכם הבוררות. התנאי המוקדם לקיומה של בורות הוא קיומו של הסכם למסור סכסוך לבוררות. אם הסכימו צדדים למסור את המחלוקת שנתגלעו ביניהם להכרעת גורם כלשהו, ואין זה נהיר כי מדובר בהכרעה במסגרת בורות, כי אז אין לפנינו הסכם בורות. ראו גם אורי גורן בורות 382 (2018).

של שתי הערכאות המקבילות, תוקנה הסמכות לערכאה שלה הוגש העניין מלכתחילה. כתוצאה מכך, גם המתדיינים המוסלמים, כמו היהודים, חוסים תחת המשטר המשפטי של "מרוץ הסמכויות".⁴⁶ מכוחם של כללי הכיבוד ההדדי בין הערכאות פותח כלל "הסמכות הנמשכת". אותה הלכה חלה גם על בתי הדין השרעיים ובית המשפט למשפחה.⁴⁷

בג"ץ אינו יושב כערכאת ערעור על בית הדין השרעי לערעורים, כאשר הלכה היא כי בג"ץ לא יתערב, ככלל, בהחלטותיהם של בתי הדין הדתיים, ובתי הדין השרעיים בכללם. המקרים שבהם יתערב בג"ץ בהחלטות בתי הדין הדתיים נדירים ביותר ומצטמצמים למקרים של חריגה מסמכות, פגיעה בעיקרי הצדק הטבעי, סטייה מהוראת חוק המכוונת לבית הדין הדתי או כאשר נדרש סעד מן הצדק מקום שהעניין אינו בסמכותו של בית המשפט או בית דין אחר.⁴⁸

לאור עקרון כיבוד הערכאות, בית הדין השרעי קנה את סמכות לזון בעניין הסדרי הראיה של קטינים; לא נמצא פגם בהחלטתו של בית הדין השרעי לערעורים לגופה ואין מקום להתערב בה. חוות דעת הגורמים המקצועיים ניתנת כהמלצה בלבד ועל בית המשפט להכריע בסוגיה בהתאם למכלול השיקולים שעניינם בטובת הילד. מכאן שאין כל בסיס לקבוע שבית הדין השרעי לערעורים פעל בניגוד לסמכותו או חרג מכללי הצדק הטבעי.⁴⁹

בעניין אחד קיומה של סמכותו הנמשכת של בית הדין השרעי התבסס על הקביעה כי בית הדין השרעי קיים דיון לגופו של עניין, שמע טענות הצדדים, בחן הסכם המשמורת והאפוטרופסות לגופו ואישר אותו במובן זה שהאישור ניתן לאחר בירור ושקילה מעמיקים המקנים "סמכות נמשכת". בית הדין השרעי בדק את הסוגיה בצורה מהותית, שהוא המבחן הקובע.⁵⁰

בג"ץ 2621/11, לעיל ה"ש 10. 46

שם. 47

בג"ץ 758/12 פלוגית נ' בית הדין השרעי הגבוה (פורסם בנוב, 31.1.2012). 48

בג"ץ 1318/11 פלוגית נ' בית הדין השרעי לערעורים (פורסם בנוב, 23.11.2011). 49

בע"מ 7864/12 פלוגי נ' פלוגית (פורסם בנוב, 6.2.2013). 50

שער עשרים ושמונה – משפחה – קטינים

פרק א – אימוץ ילדים

— עקרונות כלליים	סימן א
— השלב הראשון: האם הקטין הוא בר-אימוץ	סימן ב
— השלב השני: צו אימוץ לקטין שהוכרו כבר-אימוץ	סימן ג
— קרובי הקטין	סימן ד
— מועדים ועיכוב ביצוע	סימן ה
— מומחים	סימן ו

סימן א – עקרונות כלליים

על פי סעיף 1 לחוק בית המשפט לענייני משפחה, התשנ"ה–1995, תובענה על פי חוק אימוץ ילדים, התשמ"א–1981, היא בגדר סמכותו של בית המשפט לענייני משפחה.

תקנות סדר הדין האזרחי, התשע"ט–2018 (התקנות החדשות) אינן חלות על הליכים בענייני משפחה לאור הוראות תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון), התשע"ט–2018.¹ החלק הנותר (תקנות 258א–359) יהווה חיקוק עצמאי ושמו "תקנות סדר הדין האזרחי (תובענות בענייני משפחה ואכיפת פסקי חוץ), התשמ"ד–1984".

מודל האימוץ הקבוע בדין הישראלי הוא ככלל, מודל של אימוץ סגור, שלפיו מנותק הקשר בין הקטין לבין הוריו הביולוגיים עם מתן צו האימוץ. עם זאת החוק מכיר בחריגים ומאפשר לבית המשפט להורות במקרים מתאימים על אימוץ פתוח, ואז על בית המשפט לשקול גם שיקולים הנוגעים להורים הביולוגיים ולהורים המאמצים, כאשר השיקול המרכזי בהקשר זה הוא השיקול הנוגע לטובת הקטין המאומץ.²

התערבות המדינה ביחסי הורים–ילדים הינה חריג לעיקרון האוטונומיה של המשפחה. אולם המדינה תתערב במקום שבו ההורה אינו ממלא את חובתו הבסיסית להגן על הילד ומותיר אותו בסיכון, ההכרעה בין הכאב הכרוך בניתוק הילד מהוריו ומזהותו לבין הצורך בהגנה עליו, מחייבת זהירות בהפעלת שיקול הדעת והקפדה רבה.³

צו לפי חוק אימוץ ילדים ניתן לאחר קבלת תסקיר בכתב מאת פקיד סעד (סעיף 22 לחוק אימוץ ילדים); על פקיד הסעד לדרוש ולחקור במסגרת תסקירו, בין השאר, גם היבטים הנוגעים לקרוביו ומבקשי טובתו של הקטין, במיוחד במקרים שבהם אלה מילאו תפקיד רב חשיבות בחייו.⁴ יש לשים לב כי תקנות 272–274 בוטלו ובמקומן באו תקנות אימוץ ילדים (הסכמת הורה), התשע"ב–2011.⁵

הדין הישראלי מכיר בהורות על בסיס ארבעה אדנים חלופיים ומשלימים – א. זיקה גנטית מתוקף יצירת התינוק מהביצית והזרע של ההורים המיועדים; ב. זיקה פיזיולוגית מתוקף נשיאת ההיריון; ג. אימוץ על פי אחת מעילות ההכרזה על קטין כבר-אימוץ המנויות בסעיף 13 לחוק אימוץ ילדים; ד. זיקה לזיקה, מתוקף קשר זוגיות עם בעל או בעלת הזיקה הגנטית.⁶

אימוץ סגור – הכלל הוא אימוץ סגור, למעט במקרים החריגים שבהם החוק מכיר באפשרות לשקול אימוץ "פתוח". בראש השיקולים עומדת טובת הקטין. בית המשפט יסטה מהכלל לאחר בחינת שלושה

- 1 ק"ת 470, מיום 11.10.2018.
- 2 בע"מ 5807/10 פלוגית נ' היועץ המשפטי (פורסם בנבו, 26.9.2010).
- 3 בע"מ 3741/11 פלוגית נ' היועץ המשפטי (פורסם בנבו, 14.9.2011).
- 4 בע"מ 9752/08 פלוגית נ' היועץ המשפטי (פורסם בנבו, 19.1.2009).
- 5 ק"ת 14, מיום 5.10.2011.
- 6 בע"מ 1118/14 פלוגית נ' משרד הרווחה (פורסם בנבו, 1.4.2015).

שיקולים מנחים: אופי הקשר בין הקטין להוריו הביולוגיים והאם הוא מיטיב ומשמעותי עבורם; עמדת המשפחה המאמצת וכן מסוגלות ההורה הביולוגי לכבד את מערכת האימוץ.⁷ תיק הוחזר לבית המשפט לענייני משפחה על מנת שיבחן את אפשרותם של אֶחֶיה הקטינים של הקטינה – שהוכרזה בת אימוץ כלפי הוריה, ונקבע שהאימוץ ייעשה במתכונת של "אימוץ סגור" – לפגוש בה.⁸

בעניין אחד נקבע כי התמלאו תנאי סעיף 13(א)(7) לחוק אימוץ ילדים, ביחס לאם הביולוגית ובנה הקטין הוכרו כבר אימוץ כלפיה. נקבע כי האימוץ יהיה אימוץ סגור.⁹

אימוץ פתוח – בתי משפט נתנו דעתם למכלול השיקולים הרלוונטיים לסוגית תוצאות האימוץ, תוך שקלול חוות הדעת המקצועיות. האחריות היא על בית המשפט, שאף כי יטה ככלל להישען על חוות דעת המומחים, בידי אף לסטות מהן. במקרה זה אין מקום להתערבות בחוות הדעת שאומצו על ידי בתי משפט קמא לעניין אימוץ פתוח. אכן "אימוץ פתוח" הוא החריג ולא הכלל, אף שכבר הובעה הדעה כי יש לבחון אפשרות צמצומן של תוצאות האימוץ (דהיינו אימוץ "פתוח"), במקרים מתאימים.¹⁰

במקרה אחר נקבע כי השיקולים הנוגעים למשפחה הביולוגית, להורים המיועדים לאימוץ ולקטינה, מובילים למסקנה כי אין להורות על אימוץ פתוח.¹¹

הכרזה על קטין כבר אימוץ משמעה אימוץ סגור. עם זאת, במקרים חריגים בית המשפט יורה על אימוץ פתוח. בהחלטות מעין אלו העיקרון המנחה הוא טובת הקטין; בסוגיות הקשורות לאימוץ על בית המשפט לסמוך ידיו על חוות דעת המומחים שמונו מטעמו. רק טעמים ממשיים ונכבדים יצדיקו סטייה מהמלצות מומחה הנוגעות לטובת הקטין, אם כי בית המשפט הוא המכריע בדיון.¹²

סימן ב – השלב הראשון: האם הקטין הוא בר-אימוץ

כתובענה בענייני אימוץ, נבחנת בשלב הראשון השאלה אם הקטין הוא בר-אימוץ. בחינה זו נעשית על רקע היעדר הסכמתם של ההורים למסירת ילדם לאימוץ או על רקע חזרתם מההסכמה לאימוץ. בעלי הדין לדיון בשלב הראשון הם ההורים הביולוגיים ובא כוחו של היועץ המשפטי לממשלה. כך, בקשה להכרזה ילד כבר-אימוץ מוגשת בידי היועץ המשפטי לממשלה או נציגו (תקנה 276). כל הורה שלא הסכים לאימוץ הוא משיב לבקשה (תקנה 277). הורה שנפטר או שאין אפשרות סבירה לזהותו או למוצאו, אין צורך לציינו כמשיב (תקנה 277(ב)). בקשה לחזרה מההסכמה לאימוץ מוגשת על ידי הורה,

7	בע"מ 1675/13 פלוני נ' היועץ המשפטי (פורסם בנבו, 30.4.2013).
8	רע"א 9192/12 פלוני נ' היועץ המשפטי (פורסם בנבו, 17.2.2013). זאת לנוכח עמדתו המחודשת של המשיב ובשים לב לאמור בתסקיר המשלים שצירף לתגובתו.
9	בע"מ 2709/17 פלוני נ' משרד הרווחה (פורסם בנבו, 7.5.2017).
10	בע"מ 997/14 פלונית נ' היועץ המשפטי (פורסם בנבו, 19.3.2014). במקרה זה נקבע שאימוץ פתוח עלול להכביד על הקטינה ועל התערותה במשפחה המיועדת לאימוץ.
11	רע"א 7535/11 פלונית נ' היועץ המשפטי (פורסם בנבו, 29.1.2012).
12	בע"מ 2795/18 פלונית נ' היועץ המשפטי ממשלה (פורסם בנבו, 10.5.2018).

המבקש לפסול את הסכמתו או לחזור בו ממנה (תקנה 274). המשיב לבקשה הוא היועץ המשפטי לממשלה.¹³

בשל עוצמת ההתערבות של הליך האימוץ בתא המשפחתי הטבעי ובשל המשמעויות המשפטיות והאנושיות הכרוכות בו, בהיעדר הסכמה של ההורים לאימוץ, יורה בית המשפט על ניתוק קשר ההורות הטבעי רק במקרים מיוחדים שבהם הוכחה עילת אימוץ וכשטובת הילד מחייבת זאת. כדי שתקום עילה להכרזת ילד כבר-אימוץ בשל חוסר מסוגלות הורית, על מבקש ההכרזה להוכיח כי ההורה אינו מסוגל למלא את תפקידו ולדאוג לילד, על מגבלותיו, בעיותיו וצרכיו הקונקרטיים. לצורך גיבוש העילה בדבר חוסר מסוגלות, נדרש גם כי יוכח שההורה אינו מסוגל לדאוג לילדו כראוי בהווה ושאינן סיכוי כי יחול שינוי במסוגלותו בעתיד. קביעת המסוגלות צריכה להיבחן על פי אמות מידה אובייקטיביות.¹⁴ על מנת להכריז על קטין כבר-אימוץ יש להוכיח תחילה כי מתקיימת אחת מעילות האימוץ הקבועות בסעיף 13 לחוק אימוץ ילדים. אם מתקיימת אחת מעילות האימוץ על בית המשפט לבחון אם אימוצו של הקטין הוא אכן לטובתו.¹⁵

בעניין אחד, נוכח שיקולים של טובת הקטין, נותרה על כנה הכרזת הקטין כבר-אימוץ אף שהתברר בדיעבד כי במועד הרלוונטי, דהיינו במועד ההכרזה, לא התקיימה עילת אימוץ בעניינו.¹⁶ המסגרת הנורמטיבית התוחמת את המצבים שבהם ניתן להכריז על קטין כבר-אימוץ, מצויה בדלת אמותיו של סעיף 13 לחוק אימוץ ילדים. סעיף 13(א)(7) לחוק, עניינו הורה שאינו מסוגל לגדל את ילדו – חרף רצונו בכך.¹⁷

אין לשנות מתפיסתו הבסיסית של חוק אימוץ ילדים באשר לשלבויות הסדורה בו. בשלב המשפטי, יש לבחון קיומה של עילה לפי סעיף 13 לחוק, להכרזה על קטין כבר-אימוץ ובשלב זה אין טובת הקטין – שאין להקל ראש ולו לרגע בחשיבותה – נתפסת כעילה עצמאית אלא כנדבך בקיום אחת העילות.¹⁸

נפסק ברוב דעות כי רשימת העילות שבסעיף 13(א)(1) לחוק אימוץ ילדים היא רשימה סגורה, ובהתקיים האמור בה קמה חזקה חלוטה כי: "אין אפשרות סבירה לזהות את ההורה, למצאו או לברר דעתו" כדרישת הסעיף.¹⁹

בחנינת המסוגלות ההורית נבחנת מנקודת מבט אובייקטיבית, דהיינו אם ההורה מסוגל לדאוג לילדו ולא אם הוא מעוניין בכך. הפרשנות שניתנה לעילה זו היא כי מדובר בחוסר מסוגלות אשר אין סיכוי לשינוי בה בעתיד הקרוב, וכי אין בעזרה כלכלית וטיפולית סבירה כדי להביא לשינוי המצב בתקופה זו.²⁰

13 בע"מ 6509/04 ההורים הביולוגיים נ' פלונית ופלוני, פ"ד נט(1) 596 (2004).

14 בע"מ 1179/13 פלוני נ' היועץ המשפטי (פורסם בנבו, 19.8.2013).

15 רע"א 5055/09 פלונית נ' היועץ המשפטי (פורסם בנבו, 13.1.2010).

16 בע"מ 778/09 היועץ המשפטי נ' פלוני (פורסם בנבו, 29.11.2009).

17 בע"מ 3741/11, לעיל ה"ש 3.

18 רע"א 4896/15 פלוני ופלונית נ' היועץ המשפטי לממשלה (פורסם בנבו, 6.10.2015).

19 בע"מ 9447/16 פלוני נ' משרד הרווחה (פורסם בנבו, 28.2.2017).

20 רע"א 5055/09, לעיל ה"ש 15.

לעניין העילה שהועלתה שבסעיף 13(א) (7) לחוק אימוץ ילדים, שלפיה "ההורה אינו מסוגל לדאוג לילדו כראוי בשל התנהגותו או מצבו, ואין סיכוי שהתנהגותו או מצבו ישתנו בעתיד הנראה לעין על אף עזרה כלכלית וטיפולית סבירה". במקרה אחד היה מדובר במצב מיוחד – לאב מסוגלות הורית כללית, אשר אף היא השתפרה עם הזמן, אך ישנו ספק במסוגלות העכשווית של האב הביולוגי לגידול הילדות. במצב שכזה דחיקת האב הביולוגי לתוך ההגדרה שבסעיף 13(א) (7) כמי שאין לו מסוגלות לדאוג לקטינות "בשל התנהגותו או מצבו" וכי אין סיכוי שאלה ישתנו בעתיד הנראה לעין – היא גישה מרחיקת לכת ואין להלמה.²¹

בעלי דין – חוק אימוץ ילדים ותקנות סדר הדין האזרחי, עושים שימוש במונחים "הורה" ו"הורים" לעניין הכרזת קטין ככר-אימוץ; סעיף 13 לחוק אימוץ ילדים מזכיר בקשר להליך זה את הורי הקטין ("באין הסכמת הורה") ואת היועץ המשפטי לממשלה, והם המוגדרים כצדדים להליך בתקנות סדר הדין האזרחי (תקנה 276).²²

אין להורים המיועדים לאמץ מעמד פורמאלי בשלב הראשון להליך האימוץ, ובייחוד בדיון בבקשת ההורים הביולוגיים לבטל הסכמתם לאימוץ, והאינטרס שלהם מיוצג על ידי היועץ המשפטי לממשלה.²³

ביטול הסכמה – להסכמת הורה לאימוץ יש סייגים. בהתקיים התנאים המנויים בסעיף 10 לחוק אימוץ ילדים, בית המשפט רשאי לבטל הסכמה שניתנה או לאפשר להורה לחזור בו מהסכמתו. לעניין החלופה האחרונה, מדובר למעשה בשלושה תנאים: א. טעמים מיוחדים; ב. טרם חלפו 60 יום מחתימת ההורה על ההסכמה או ממסירת הילד למשפחה המאמצת, לפי המאוחר מביניהם; ג. טרם ניתן צו אימוץ.²⁴

סימן ג – השלב השני: צו אימוץ לקטין שהוכרז ככר-אימוץ

השלב השני של האימוץ הוא הליך נפרד. עניינו במתן צו אימוץ לקטין שהוכרז ככר-אימוץ. בית המשפט לא ייתן צו אימוץ, אלא אם נוכח לדעת שהורי המאומץ הסכימו שהילד יאומץ או שהוא הוכרז ככר-אימוץ. הבקשה לצו אימוץ מוגשת על ידי אלה המבקשים לאמץ את הקטין (תקנה 284(א)). היועץ המשפטי הוא המשיב לבקשה (תקנה 285). על פקיד הסעד מוטל, בשלב זה, למסור תסקיר לבית המשפט ובו פרטים על הקטין ועל ההורים המיועדים לאמץ (תקנה 287 לתקנות).²⁵ במסגרת הליכי האימוץ יש להגן על הזכות לפרטיות של כל בעלי הדין המעורבים. ההפרדה בין שני שלבי הדיון היא אחד האמצעים להבטיח פרטיות. ביטוי נוסף לשמירה על זכותם של בעלי הדין לפרטיות מצוי בהסדרים בדבר סודיות ומידור. התקנות קובעות כי שני שלבי האימוץ יתנהלו בתיקים

21 רע"א 4896/15, לעיל ה"ש 18.

22 בע"מ 9752/08 לעיל ה"ש 4.

23 בע"מ 865/12 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 7.2.2012). מקרה זה אינו מקרה חריג המצדיק ליתן להורים המיועדים לאמץ מעמד עצמאי בהליך.

24 בע"מ 4224/15 פלוני נ' המחלקה לשירותים חברתיים (פורסם בנבו, 2.12.015).

25 בע"מ 6509/04, לעיל ה"ש 13.

נפרדים (תקנה 269). תקנה 290 מורה כי בית המשפט לא יורה על גילוי זהותו של המאמץ להורי המאומץ. צירופם של ההורים המיועדים לאמץ בשלב הראשון עלול לפגוע בשמירת הפרטיות והסודיות.²⁶

בנסיבותיו המיוחדות של מקרה אחד נקבע כי אין טעם של ממש שלא ליתן פרסום לשמות המערערות, מבקשות האימוץ. מדובר במסגרת חיים משותפת שהינה ממושכת ביותר והידועה בפועל לכל סביבתן של המערערות ושל ילדיהן. במצב זה אין עוד צורך להגביל את הפרסום.²⁷ בעניין אחר נקבע כי בהעברת הקטינות לידי המשפחה המאמצת גלום שינוי מהותי של מצב הדברים הקיים, יותר מאשר בהשבתן לידי ההורים. בהתחשב באפשרות הקיימת כי הערעור שהוגש על ידי ההורים יתקבל, וכי הקטינות תיאלצנה בסופו של דבר לחוות ניתוק נוסף, אין זה הפתרון המידתי ביותר.²⁸

בית משפט שלערעור רשאי לתת דעתו על כל שינוי והתפתחות שנטען כי חלו לאחר מתן פסק הדין לגבי הכרזתה של קטינה כבת-אימוץ בעילה של היעדר מסוגלות הורית.²⁹ במקרה אחד, בוטלה הכרזה על קטינה כבת-אימוץ, וזאת בהסתמך על חוות דעת עדכנית ממנה עולה כי חל שינוי דרמטי בהתנהגות המבקשת, אשר יש בה ללמד על הסיכוי לעתיד.³⁰ קיימת חובה לתת את הדעת על כל שינוי והתפתחות נטענים שחלו לאחר ההכרזה על קטין כבר-אימוץ בעילה של היעדר מסוגלות הורית, ולבדוק האם, בשעת מתן החלטתו, מתקיימים התנאים אם לאו. במקרה אחד, בית המשפט המחוזי קבע שלא מתקיימת העילה של היעדר מסוגלות הורית על סמך בדיקה עדכנית של האם. אולם בית המשפט לא סיים את המלאכה ונדרשת גם בדיקה עדכנית ביחס לקטין וצרכיו. שכן, הבחינה לעולם קונקרטי. היא קיימת בזיקה שבין ההורה לבין הילד הספציפי בנקודת הזמן הרלוונטית.³¹

סימן ד – קרובי הקטין

על פקיד הסעד לדרוש ולחקור במסגרת תסקירו, בין השאר, גם היבטים הנוגעים לקרוביו ומבקשי טובתו של הקטין, במיוחד במקרים שבהם מילאו הללו תפקיד רב חשיבות בחייו.³² בנסיבות של פטירת הורה (תקנה 280(ב)), קיימת חובה לשמוע את דעתם של הורי ההורים ולהתחשב בהם, אך ספק אם ניתן להם מעמד של בעל דין להליך.³³

שם. 26

ע"א 10280/01 ירוס-חקק נ' היועץ המשפטי לממשלה, פ"ד נט(5) 64 (2005). 27

בע"מ 3509/08 היועץ המשפטי נ' פלונית (פורסם בנבו, 16.4.2008). 28

דנ"א 1892/11 היועץ המשפטי נ' פלונית (פורסם בנבו, 22.5.2011). אלא שמחויב הוא לעשות כן. 29

בע"מ 7204/10 פלונית נ' היועץ המשפטי (פורסם בנבו, 22.2.2011). נקבע כי לא נתקיימו תנאי הסעיף ולפיכך לא הוכחה קיומה של עילת אימוץ. 30

בע"מ 1906/17 פלוני (קטין) נ' פלונית (פורסם בנבו, 6.4.2017). 31

בע"מ 9752/08, לעיל ה"ש 4. 32

שם. 33

בעניין אחד נקבע כי תיערך בדיקה מעמיקה של מסוגלות האמנה של דודי הקטינים שהוצעו; ככל שיימצא כי הדבר ראוי, יועברו הקטינים למשפחת הדודים לאומנה. ככל שתהא התרשמות אחרת, רשאי בית המשפט למשפחה לחזור לאופציה של אמנה בכוונת אימוץ.³⁴

אימוץ על ידי הדודה – במקרה אחד נפסק כי יש להותיר את הכרזת הקטין כבר-אימוץ לגבי האם, אך יש להורות על החזרתו של הקטין (ממוצא אתיופי) אל חיק משפחתו, לאימוץ על ידי דודתו (אחות האם) ובעלה, עם צמצום תוצאות האימוץ באופן שהקטין יוכל לקיים מפגשים עם אמו ומשפחתו.³⁵

מעמדם של ההורים המיועדים לאימוץ – ככלל לא יינתן להורים המיועדים לאימוץ מעמד בהליכים המתנהלים במסגרת השלב שעניינו הכרזה על הקטין כבר-אימוץ, אלא במקרים חריגים ביותר. ברם, נוכח העובדה שחלפו כתשעה חודשים מהיום שבו הוכרז הקטין כבר-אימוץ וניתן לידיהם של המבקשים ותקופה זו חרגה מסד הזמנים שהציב המחוקק בסעיף 13א(ג) לחוק אימוץ ילדים, בית המשפט סבור כי יש מקום לילך בדרך האמצע, כך שיותר לבא כוח המבקשים להופיע בפני בית המשפט המחוזי, אולם מבלי לצרפם כצד להליך הערעור.³⁶

הורים אומנים שהתגרשו – העובדה שמדובר בבני זוג גרושים היא נסיבה רלוונטית אותה יש להביא בחשבון בבחינת טובתו של קטין לעניין אימוץ. ברם בנסיבות החריגות של מקרה אחד, כאשר אין חולק כי אין מקום להפריד את הקטינה מההורים האומנים (שהתגרשו במהלך הליכי האימוץ), אין מדובר בבחירה ראשונית בין אימוץ על ידי בני זוג החיים יחדיו לבין אימוץ על ידי בני זוג פרודים, אלא אך בשאלה אם קיימת עדיפות להמשך שהות הקטינה במסגרת של אמנה עם ההורים האומנים, על פני אימוצה של הקטינה על ידיהם. בשאלה זו נמצא כי טובת הקטינה בנסיבות הנוכחיות היא באימוצה בידי ההורים האומנים.³⁷

בעניין אחד הכיר בית המשפט באימוץ יחיד על ידי כל אחד מהורי האומנה. אין מדובר בהלכה חדשה לעניין אימוץ על ידי הורים גרושים, אלא ביישום של ההלכה הנוהגת.³⁸

סימן ה – מועדים ועיכוב ביצוע

עצם העובדה כי ההליך העומד ביסוד הבקשה הוא הליך אימוץ, אינה מצדיקה את הארכת המועד להגשת ערעור על פסק דין שקבע כי בנה של המבקשת בר-אימוץ באופן אוטומטי, תוך ויתור מלא על הדרישה לקיומו של "טעם מיוחד".³⁹

בתיקון מס' 8 לחוק אימוץ ילדים, ביקש המחוקק לקבוע לוחות זמנים קצרים וליצוק תוכן אל המונח "אפשרות סבירה" וקבע כי אם ננקטו הפעולות המנויות סעיף 13(א) ס"ק (א)–(ג), ללא

34 בע"מ 5024/10 פלוני נ' היועץ המשפטי (פורסם בנבו, 22.8.2010).

35 בע"מ 4486/13 פלונית נ' משרד הרווחה (פורסם בנבו, 27.8.2013).

36 בע"מ 8514/16 ההורים המיועדים לאימוץ נ' ההורים הביולוגיים (פורסם בנבו, 8.11.2016).

37 בע"מ 575/17 פלונית נ' היועץ המשפטי לממשלה (פורסם בנבו, 28.3.2017).

38 דנ"א 3392/17 פלונית נ' היועץ המשפטי לממשלה (פורסם בנבו, 30.7.2017).

39 בע"מ 2205/09 פלונית נ' היועץ המשפטי (פורסם בנבו, 22.4.2009).

הצלחה, חזקה שאין אפשרות סבירה לזהות את ההורה, למצאו או לברר את דעתו. במקביל, קצב המחוקק בסעיף 13א(ג) מועד מרבי שבו יותר להורה הביולוגי להגיש בקשה לביטול הכרזת בר-אימוץ כלפיו על פי סעיף 13א(1) – 60 ימים מיום מסירת הילד למי שהסכים לקבלו לביתו בכוונה לאמצו או מיום ההכרזה על הילד כבר-אימוץ לפי סעיף 13א(1), לפי המאוחר, ובלבד שטרם ניתן צו אימוץ.⁴⁰ בהליכי אימוץ קבע המחוקק במכוון סד זמנים קצר יותר מאשר בהליכים אחרים בכדי להגשים את עקרון טובת הילד, ולאפשר לו יציבות והישארות במסגרת שנקבעה בבית המשפט הדיוני, מבלי לערער את עולמו שלא לצורך. בבוא בית המשפט להכריע בבקשת להארכת מועד להגשת ערעור בענייני אימוץ, על בית המשפט של ערעור לבחון את סיכויי הערעור, וככל שנמצא כי יש סיכוי ממשי לקבלתו, יהיה מקום לקבל את הבקשה.⁴¹

במקרה אחד נקבע כי על אף דיני נפשות החלים על המקרה, ובעיקר לשם טובת הקטין, מתבקשת המסקנה כי לא נתקיימו התנאים הנדרשים להארכת מועד להגשת ערעור.⁴² פסק דין בעניין אימוץ שניתן באיחור אינו בטל מעיקרא; אף כי אין הוראה בדבר נפקות אי-עמידה במועד מתן פסק דין בעניין אימוץ, הציע בית המשפט העליון מנגנון נקיטת צעדים מינהליים פנימיים לבית המשפט, אשר יתנו את מרב הדגש לצורך בטיפול מהיר בתיקי אימוץ.⁴³ כאשר דיון בתובענה להכרזה על קטין כבר-אימוץ מתארך יותר מן הצפוי, על בית המשפט לבסס את הכרעתו על חוות דעת עדכנית של גורם אובייקטיבי שנערכה במועד קרוב יותר למתן פסק הדין, וזאת להבדיל מדיווחי גורמי הרווחה עצמם שאומנם פועלים לטובת האינטרס הציבורי אך נוטלים חלק פעיל בטיפול במקרים המובאים להחלטתו של בית המשפט.⁴⁴ בקשת המבקשים לעכב ביצוע פסק דין שהכריז על בנותיהן הקטינות כבנות אימוץ, עד להגשת ערעור על פסק דין, ולהשבתן לחזקתן עד להכרעה בערעור, התקבלה הן לאור עקרון טובת הילד והן לאור סיכויי הערעור.⁴⁵

בעניין אחד נפסק כי אם חפצה המבקשת לנתק את הקטין מהמשפחה המועמדת לאימוץ, אין היא רשאית להתעלם ממסגרת הזמנים שקבע המחוקק ולכך יש להוסיף את סיכויי הערעור ואת ההיבט של השפעת האיחור בהגשת הערעור על הקטין.⁴⁶

סימן ו – מומחים

מומחה רשאי להסיק מסקנות על סמך הנחות עובדתיות. ברם, היה ועובדות אלו אינן מדויקות או לפחות אינן איתנות, כי אז מסקנת המומחה נחלשת. במקרה אחד, עיון בחוות דעת המומחית העלה תמונה שאינה מתיישבת מבחינה עובדתית עם התרשמות בית המשפט לענייני משפחה, עם חוות הדעת

40	בע"מ 6243/16 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 18.8.2016).
41	בע"מ 7719/14 פלוני נ' היועץ המשפטי (פורסם בנבו, 23.12.2014).
42	רע"א 9382/10 פלוני נ' היועץ המשפטי (פורסם בנבו, 19.7.2011).
43	בע"מ 934/13 פלונית נ' היועץ המשפטי (פורסם בנבו, 9.5.2013).
44	בע"מ 2585/14 פלונית נ' היועמ"ש משרדי הרווחה (פורסם בנבו, 21.5.2014).
45	בע"מ 7360/08 פלונית נ' משרד הרווחה (פורסם בנבו, 9.9.2008).
46	בע"מ 5553/16 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 10.8.2016).

שניתנה לפני חוות דעתה ולאחריה, ועם האמור בתסקירי העובד הסוציאלי לאורך תקופת ההיכרות עם בני הזוג טרם הולדת התאומים.⁴⁷

בכואו של בית המשפט להכריע בתיקי אימוץ, ניצבת לנגד עיניו בראש וראשונה טובת הילד. בחינה זו מחייבת ככלל הסתייעות במומחים, ולחוות דעתם נודעת משמעות רבה, אם כי לא בלעדית. במקרה אחד, פסקי הדין של בתי המשפט הקודמים בגדרם הוכרזה הקטינה בת-אימוץ כלפי שני הוריה, נוכח היעדר מסוגלות הורית, נתמכו במספר חוות דעת מקצועיות, ונפרשה בפניהם מסכת עובדתית מפורטת; הם נתנו דעתם למכלול השיקולים הרלוונטיים, תוך שקלול חוות הדעת. מהחומר שהוגש ומהדיון עולה המסקנה כי אף לא אחת מן האפשרויות שהוצעו בקרב המשפחה הביולוגית, יכולה לספק את הנחוץ לקטינה, וכפי שקבעו בתי המשפט הקודמים, אין צפי לשינוי בעתיד הנראה לעין.⁴⁸

במקרה אחד לנוכח הפגמים המשמעותיים שנפלו בחוות דעת המומחה – שהותירו סימני שאלה רבים בדבר מסוגלותה ההורית של האם בזיקה לצורכי הקטין הספציפי – ניתנה הוראה על קבלת חוות דעת מומחה נוסף, בטרם תינתן הכרעה בשאלת הכרות הקטין בר-אימוץ.⁴⁹

47 בע"מ 9739/11 פלוני נ' היועץ המשפטי (פורסם בנבו, 17.1.2012).

48 בע"מ 1998/14 פלונית נ' היועץ המשפטי (פורסם בנבו, 1.6.2014).

49 בע"מ 786/18 היועץ המשפטי לממשלה נ' פלוני (פורסם בנבו, 17.4.2018).

פרק ב – מזונות קטינים

סימן א	– עקרונות כלליים
סימן ב	– סכום המזונות
סימן ג	– בית דין רבני
סימן ד	– קטינים מאומצים חלקית
סימן ה	– פשיטת רגל של ההורה

סימן א – עקרונות כלליים

חוק לתיקון דיני המשפחה (מזונות), התשי"ט–1959, קובע לעניין "מזונות לילדים קטינים", בסעיף 3:

(א) אדם חייב במזונות הילדים הקטינים שלו והילדים הקטינים של בן-זוגו לפי הוראות הדין האישי החל עליו, והוראות חוק זה לא יחולו על מזונות אלה.

(ב) אדם שאינו חייב במזונות הילדים הקטינים שלו והילדים הקטינים של בן-זוגו לפי הוראות הדין האישי החל עליו, או שלא חל עליו דין אישי, חייב במזונותיהם, והוראות חוק זה יחולו על מזונות אלה.

סעיף 3א קובע בעניין "מזונות קטין":

(א) אביו ואמו של קטין חייבים במזונותיו.

(ב) בלי להתחשב בעובדה בידי מי מוחזק קטין יחולו המזונות על הוריו בשיעור יחסי להכנסותיהם מכל מקור שהוא.

תקנות סדר הדין האזרחי, התשע"ט–2018 (התקנות החדשות) אינן חלות על הליכים בענייני משפחה לאור הוראות תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון), התשע"ט–2018.¹ החלק הנוטר (תקנות 258א–359) יהווה חיקוק עצמאי ושמו "תקנות סדר הדין האזרחי (תובענות בענייני משפחה ואכיפת פסקי חוץ), התשמ"ד–1984".

בהרכב מורחב של שופטים, נקבע כי בגילאי 6–15 חבים שני ההורים באופן שווה במזונות ילדיהם מדין צדקה, תוך שהחלוקה ביניהם תיקבע על פי יכולותיהם הכלכליות היחסיות מכלל המקורות העומדים לרשותם, לרבות שכר עבודה, בנתון לחלוקת המשמורת הפיזית בפועל ובשים לב למכלול נסיבות המקרה. יישום עיקרון זה במקרה הטיפוסי של משמורת פיזית משותפת, ייעשה ברוח העקרונות שנקבעו, כברירת מחדל שניתן לסטות ממנה. בצד האמור, על בית המשפט לענייני משפחה להפעיל את שיקול דעתו בנסיבות כל מקרה ומקרה.²

נטען כי הדין האישי החל על הצדדים מחייב את האם לזון את ילדיה מעל גיל 6 מדין צדקה – ואכן, בנסיבות מסוימות, האם עשויה להיות חייבת במזונות הילדים מדין צדקה, באופן יחסי ליכולתה הכלכלית בהשוואה לזו של האב. בעולם משתנה, נושבת רוח העידן במקרים המתאימים, אך יש להתייחס אליה תוך הבנת המורכבות שלא פסה מן העולם.³

1 ק"ת 470, מיום 11.10.2018.

2 בע"מ 919/15 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 19.7.2017).

3 בע"מ 8915/15 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 27.1.2016).

נדון עניין שעניינו בהשבת כספי מזונות שנגבו ביתר במסגרת הליכי הוצאה לפועל. סעיף 20(ב) לחוק ההוצאה לפועל, התשכ"ז-1967, מעניק לרשם ההוצאה לפועל שיקול דעת רחב להסדיר השבת סכומים שנגבו ביתר במסגרת הליכי ההוצאה לפועל באופן שיראה לנכון בנסיבות העניין.⁴

זכות תביעה עצמאית של הקטין – במסגרת סכסוכי גירושין קם חשש טבוע כי עיסוקם של בני הזוג בסכסוכם עלול להוביל לכך שאינטרס הקטינים וצרכיהם ייפגעו, אולי מבלי דעת. משכך ובמקרים שבהם מוכח כי ענינם של הקטינים לא נדון או כי זכויותיהם קופחו, נפתחת בפני הקטינים האפשרות להגיש תביעה עצמאית, תוך שאינם כבולים לערכאה שבה נדון ענינם בראשונה.⁵ השאלה המרכזית הנדרשת להכרעה בבקשה שכזו, היא אם התביעה בבית המשפט לענייני משפחה היא תביעה עצמאית, כנטען, או שמא מדובר למעשה בתביעה להגדלת דמי מזונות אשר היה עליה להידון בפני בית הדין הרבני שקנה סמכות בנושא, כטענת המשיב.⁶ בעניין אחד נקבע כי יש להכיר ביכולתה של המבקשת-הקטינה להגיש תביעת מזונות עצמאית נגד המשיב – אביה. שופטי ההרכב נחלקו בנימוקים לכך. לגישת אחת מעיקרא לא הייתה עומדת למבקשת הזכות לתביעה העצמאית, אך יש לדון מחדש בעניינה מכוח שינוי נסיבות מהותי בעובדות שהיו תשתית להסכם. לעמדת האחרים לפי כל הגישות, יש להכיר בתביעה עצמאית של המבקשת.⁷

סימן ב – סכום המזונות

קביעת גובה מזונות הוא עניין הנגזר מנסיבותיו ומעובדותיו של המקרה המסוים, ולפיכך ההתערבות בהחלטות הערכאות הדיוניות אינה שכיחה, לא כל שכן בגלגול שלישי; אשר לטענה כי יש מקום לנקוט בגישה שוויונית יותר בקביעת דמי המזונות ההכרחיים נוכח התמורות החברתיות – אכן מדובר בסוגיה בעלת משקל.⁸

התחשבות בהוצאותיהם של ההורים אינה מנוגדת לאמור בסעיף 3א לחוק לתיקון דיני המשפחה (מזונות), התשי"ט-1959, והיא מתחייבת לכאורה מפרשנות תכליתית של המונח "הכנסות" בהקשר זה. ניתן לסבור כי ישנן דרכים שונות למימוש המעשי של ההתחשבות בהוצאותיהם של ההורים לצורך חלוקת נטל מזונות הילדים, ויש להכריע בנוגע לדרך המיטבית לעשות כן, אם על פי המודל שהוצע בעניין פלוני ואם בדרך אחרת.⁹

בעת חישוב יכולת כלכלית לשם קביעת גובה מזונות קטינים, ראוי להכיר בניכויים שנעשו במשכורת (כגון הפרשה לתוכנית חסכון). על בית המשפט לבחון את מכלול הנסיבות המיוחד, ולהגיע

4	בע"מ 920/16 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 1.5.2016).
5	בע"מ 6295/15 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 25.10.2015).
6	שם.
7	בע"מ 3984/15 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 13.9.2016).
8	בע"מ 8719/13 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 5.2.2014).
9	בע"מ 2783/14 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 8.6.2014).

לפתרון המאזן באופן מרבי בין היתרון שבהכרה בכספים הללו לעניין ניכוי, לבין החיסרון שבאובדן ההטבות במבט לעתיד אם לא יוכרו.¹⁰
 השאלה אם להורות על השבת סכום מזונות ששולם ביתר היא שאלה המסורה לשיקול דעתה של הערכאה הדיונית. שיקול דעת זה נגזר מנסיבותיו הפרטניות של מקרה ומקרה.¹¹

סימן ג – בית דין רבני

הלכה פסוקה היא כי לבית הדין המאשר הסכם גירושין, ללא דיון לגופו של עניין, אין סמכות נמשכת לדון בתביעה להפחתת מזונות הילדים. יש להתמיד בהלכה זאת מהטעמים הבאים: הכלל בדבר בחירה חופשית בין הערכאות; ראיית הסמכות הנמשכת כעניין של מדיניות שיפוטית; החשש מהחרפת מרוץ הסמכויות ומעידוד מחלוקות; והשמירה על מעמדו העצמאי של הקטין בהתדיינויות המשפטיות.¹² בעניין אחד, סוגיית מזונות הקטין לא נכרכה בתביעת הגירושין, והצדדים לא הסכימו להסמיך את בית הדין לדון בעניין מזונות הילדים. בעניין זה אף לא מתקיימים התנאים להכרה ב"סמכות נמשכת" של בית הדין לדון בהפחתת סכום המזונות.¹³

קטינים הגישו תביעת מזונות נגד אביהם וביקשו כי תידון כתביעה חדשה. האב טען כי מדובר בתביעה לשינוי דמי מזונות שנפסקו, היות שמזונות הקטינים הוסדרו בהסכם גירושין אשר אושר כפסק דין בבית הדין הרבני. נקבע כי בנסיבות המקרה אין פסק דין רלוונטי בהליך קודם, שעליו יכול האב לסמוך שנתייחד לעניין מזונות המבקשים.¹⁴

כאשר עניין מזונות קטין נכרך תחילה וכדין לתביעת גירושין שהוגשה לבית הדין הרבני, אין בעובדה שהוגשה לאחר מכן, בטרם שהעניין הספיק להתברר עד תומו בבית הדין, תביעה בשם הקטין למזונותיו לבית המשפט לענייני משפחה, בכדי לשלול את סמכותו של בית הדין הרבני לדון במזונות מכוח כריכה.¹⁵

בעניין אחד, בית הדין הרבני קנה את הסמכות לדון במזונות הילדים מכוח סעיף 9 לחוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), התשי"ג-1953, ולנוכח הסכמת הצדדים בנדון; במצב זה אין עוד חשיבות לשאלה אם תביעת המשיב למזונות ילדים נכרכה כדין בתביעת הגירושין; ניתן להביע הסכמה למסור עניין מענייני המעמד האישי לסמכותו של בית הדין רבני באופן מפורש, בכתב או בעל פה. אפשר שההסכמה תהא מכללא, הנלמדת למשל מעצם הופעת הנתבע בבית הדין, בלא שהביע התנגדות או הסתייגות מסמכות בית הדין בהודמנות הראשונה; אין נדרשת הסכמה גם מצידם של הילדים עצמם ואפורופסו של קטין מוסמך להביע את ההסכמה הדרושה.¹⁶

10 בע"מ 3432/09 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 23.6.2009).

11 בע"מ 3315/12 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 17.6.2012).

12 שם.

13 בג"ץ 6929/10 פלונית נ' בית הדין הרבני הגדול (פורסם בנבו, 20.3.2013).

14 בע"מ 7916/03 פלונית נ' פלוני, פ"ד נט(5) 183 (2005).

15 בג"ץ 5933/14 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 11.9.2014).

16 בג"ץ 6598/16 פלונית נ' בית הדין הרבני הגדול (פורסם בנבו, 14.2.2017).

סימן ד – קטינים מאומצים חלקית

בית המשפט רשאי על פי הדין הקיים במישור המשפטי-עקרוני, לחייב אדם במזונות ילדיו הקטינים של בן זוגו הידוע בציבור (שאינם ילדיו הביולוגיים או המאומצים של בן הזוג "הראשון") מכוח קונסטרוקציה חוזית אם הנסיבות המיוחדות מצדיקות זאת. במקרה אחד דובר בקטינות שאומצו על ידי המשיבה (בלבד), במהלך הקשר עם המבקש ובהסכמתו, ועד לפרוץ הסכסוך עם המשיבה, המבקש ראה בקטינות בנותיו. המבקש חויב במזונות הקטינות ולא נמצא מקום להתערב בכך.¹⁷

סימן ה – פשיטת רגל של ההורה

הסמכות לקצוב מזונות לפי סעיף 128 לפקודת פשיטת הרגל [נוסח חדש], התש"ם-1980, הינה אחת מהסמכויות הייחודיות הנתונות לבית המשפט של פשיטת רגל. סמכויות ייחודיות אלה יונקות קיומן מצו הכינוס ומצו פשיטת הרגל. מעת שצווים אלו מתבטלים, מתבטלות מאותו מועד גם סמכויותו הייחודיות של בית המשפט של פשיטת רגל.¹⁸

נדחתה בקשה לעיכוב ביצוע פסק דין, בגדרו נדחו בקשותיו של המבקש להכרזתו כפושט רגל ולקציבת מזונות ילדיו. נקבע כי קשה לראות בנקיטת הליכי הוצאה לפועל, כשלעצמם, כמסבים נזק בלתי הפיך, זאת מכיוון שהמבקש יכול לבקש כי תקום חקירה בפני ראש ההוצאה לפועל, אשר על פיה תיקבע יכולתו לשלם את חובותיו.¹⁹

יש חשיבות להנמקת החלטות בעניין קציבת מזונות לצורך הפעלת ביקורת ערעורית אפקטיבית; לא ניתן לקבל הסתמכות גורפת ובלתי מנומקת על תגובת הנאמן או עמדת כונס הנכסים הרשמי, מבלי להתייחס כלל לנימוקי ההתנגדות של הזכאי למזונות.²⁰

הוחזר הדיון לבית משפט קמא למתן החלטה חדשה בבקשת המבקשים לקציבת מזונות. זאת, ראשית, משום שהחלטתו ניתנה מבלי שהתאפשר למבקשים לממש זכותם להגיש תשובה לתגובת המנהל המיוחד; ושנית, משום שבית המשפט לא נימק כראוי את קביעתו.²¹ וראו גם דיון בנושא זה להלן שער שלושים וארבעה: הליכי פשיטת רגל.

17 בע"מ 4751/12 אלמוני נ' אלמונית (פורסם בנבו, 29.8.2013).

18 רע"א 1437/15 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 11.6.2015).

19 ע"א 8806/15 פלג נ' כונס הנכסים הרשמי (פורסם בנבו, 18.5.2016).

20 רע"א 3483/15 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 18.8.2015). במקרה זה בהיעדר הנמקה מספקת התיק הוחזר לבית המשפט המחוזי להנמקת החלטתו.

21 רע"א 2674/15 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 5.7.2015).

פרק ג – משמורת קטינים

— עקרונות כלליים	סימן א
— הסדרי ראייה	סימן ב
— שיקולי בית המשפט	סימן ג
— משמורת מחוץ לישראל	סימן ד
— משמורת נכדים	סימן ה
— הליכי ערעור	סימן ו

סימן א – עקרונות כלליים

סמכותם של בתי המשפט בישראל לדון במשמורתו של קטין מעוגנת בהוראות סעיף 76(2) לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, התשכ"ב-1962. על פי חוק זה, יש לבתי המשפט בישראל המוסמכים לכך, סמכות לדון במשמורתם ובהחזקתם של קטינים בכל מקרה שבו הצורך לדון בכך התעורר בישראל. היינו, כאשר הקטינים נמצאים בישראל ואף כאשר הקטינים אינם נמצאים בישראל, אך הצורך לדון בכך התעורר בישראל.¹

חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות מאפשר לבית המשפט, באופן חריג, להטיל את ההכרעה בסכסוך הנוגע לאפוטרופסות על "מי שימצא לנכון"; כאשר בית המשפט מבקש להקנות סמכות ספציפית לעובדות הסוציאליות, יעשה כן כאמור תוך קביעה מפורטת של המסגרת והאפשרות להשיג אליו; החלטות המשנות את הסדרי המשמורת לטווח הארוך ייעשו על ידי בית המשפט ולא על ידי העובדת הסוציאלית.²

תקנות סדר הדין האזרחי, התשע"ט-2018 (התקנות החדשות) אינן חלות על הליכים בענייני משפחה לאור הוראות תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון), התשע"ט-2018.³ החלק הנוטר (תקנות 258א-359) יהווה חיקוק עצמאי ושמו "תקנות סדר הדין האזרחי (תובענות בענייני משפחה ואכיפת פסקי חוץ), התשמ"ד-1984".

המטריה הרגישה של יחסי הורים וילדים מחייבת מעט גמישות מחשבתית ופרוצדורלית כאשר נבחנת בקשת רשות ערעור ב"גלגול שלישי", ואין לעמוד במקרים מסוג זה על "קוצו של יוד". אך אין לומר כי רשות הערעור ניתנת אוטומטית בענייני הורים וילדים (בעניין משמורת קטינים), בבחינת יצירת מסלול ייחודי של ערעור שני בזכות.⁴

אכן ראוי לשמוע קטינים בעניינים הנוגעים להם (משמורת קטין), אולם הדבר אינו מנדטורי והוא תלוי נסיבות כל מקרה. בעניין אחד, שני בתי המשפט לא ראו להטיל על "כתפיו הצרות" של הקטין את ההכרעה בסכסוכים בין הוריו.⁵

רצוי שבפני בית המשפט המכריע בתיק תבוא חוות דעת מקצועית רחבה הכוללת את האפשרויות השונות שעל הפרק, בהתאם לנסיבותיו הקונקרטיות.⁶

1 בש"א (מחוזי ת"א) 13945/99 פלוני נ' פלונית, משפחה התש"ס 160 (1999).

2 בע"מ 421/17 פלונית נ' פלונית (פורסם בנבו, 21.3.2017).

3 ק"ת 470, מיום 11.10.2018.

4 בע"מ 3039/12 פלונית נ' משרד הרווחה (פורסם בנבו, 19.4.2012).

5 בע"מ 4539/13 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 26.6.2013).

6 בע"מ 1896/16 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 31.3.2016). בנסיבות מקרה זה, הנוגעות למשמורת ילדי הצדדים, אין מקום להתערבות בכך שבית המשפט המחוזי ביקש לבחון גם את סוגיית העברת הילדים לחו"ל והחזיר את התיק לבית המשפט לענייני משפחה לקבלת חוות דעת משלימה.

סימן ב – הסדרי ראייה

הטענה כי הסדרי ראייה "נרחבים" הם למעשה משמורת משותפת אין לה על מה שתסמוך שכן חובותיו ואחריותו של הורה משמורן הם מקיפים ובעלי משמעות רחבה יותר מאלו של הורה שמתאפשר לו להיפגש ולשהות עם ילדו במסגרת הסדרי ראייה. המשמורת היא עניין משפטי שלו השלכות רבות, וכאשר זו נקבעה בהתבסס על עמדתם של גורמי המקצוע לא תיטה ערכאת הערעור להתערב בקביעותיה של הערכאה הדיונית.⁷

החלטות בעניין הסדרי ראייה אינן סוף פסוק. ככל שהמבקש חפץ לקחת חלק משמעותי יותר בגידול בנותיו, עליו להראות רצון כן לכך בפני הגורמים המקצועיים הרלוונטיים, וחזקה עליהם כי ישקללו זאת בין שיקוליהם, והכל כמובן בהתאם לעיקרון המנחה של טובת הילד.⁸ נדחתה בקשת רשות ערעור על החלטה בגדרה נדחתה בקשת המבקשת לעיכוב ביצועו של פסק דין שניתן בבית המשפט לענייני משפחה בדבר הרחבת הסדרי השהייה של ילדיהם הקטינים של הצדדים עם המשיב בלילה נוסף.⁹

הסדרי ראייה בפיקוח – בית המשפט אינו מחויב לקבוע פוזיטיבית כי האב תקף את הילדה מינית, על מנת לאפשר את קיומם של הסדרי ראייה בפיקוח; הדבר מובנה בסל הסעדים שיכול בית המשפט לענייני משפחה ליתן. עם זאת גם לקיומו הנמשך של הפיקוח על ידי גורם שלישי כשלעצמו יש השפעה רגשית לא מבוטלת על הילדה, וקשה להלום קיומם של מפגשים תחת פיקוח לעד.¹⁰

סימן ג – שיקולי בית המשפט

מומחים ופקידי סעד – כשמדובר בשאלות הנוגעות לענייני משמורת, הכרעתו של בית המשפט לענייני משפחה נסמכת, בין היתר, על התרשמות בלתי אמצעית משיחה שיקיים עם הקטין עצמו, כמו גם על חוות דעת מקצועיות.¹¹

בהתדיינות על משמורת קטין, מינויו של מומחה נוסף לביצוע בדיקת המסוגלות ההורית על ידי ערכאת הערעור הוא עניין הנתון לשיקול דעתה. הדברים מקבלים משנה תוקף שעה שמדובר בילדים רכים בשנים או כאשר חלף זמן ניכר מיום מתן חוות הדעת הראשונה ועד לדיון בערעור.¹² אחד מתפקידיו של פקיד הסעד, כידו הארוכה של בית המשפט, להניח בפני בית המשפט תמונה כוללת אודות מצבו של הקטין. לשם כך, פקיד הסעד אמור לאסוף וללקט מידע מגורמים שונים המכירים את הקטין ובני המשפחה, כמו גורמי חינוך ורווחה, בני משפחה, מורים, רופאים, מכרים ושכנים, מעבידים, מוסדות ציבור וכל גורם אחר אשר פקיד הסעד סבור כי יש ברשותו מידע רלוונטי

7	בע"מ 3315/12 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 17.6.2012).
8	בע"מ 7548/14 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 25.11.2014).
9	בע"מ 4490/18 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 11.6.2018).
10	בע"מ 533/15 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 12.2.2015).
11	בע"מ 3490/11 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 4.9.2011).
12	בע"מ 6014/07 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 8.8.2007).

שיכול לתרום לתמונה הכוללת. תפקיד פקיד הסעד הוא לרכז את המידע מהגורמים השונים, ולהניחו בפני בית המשפט בצירוף המלצה.¹³

עיכוב ביצוע – בית המשפט דחה בקשה לעיכוב ביצוע פסק דין לפיו תועבר המשמורת על ילדיהם של המבקשת והמשיב לידי המשיב. על פניו לא נראה כי נפל משום פגם בפסק הדין אשר התבסס על טובתם של הקטינים כפי שזו עלתה מחוות הדעת השונות.¹⁴

חזקת הגיל הרך – לפי חזקת הגיל הרך, בית המשפט רשאי לקבוע בענייני אפוסטרופוסות, משמורת וזכויות ההורה הלא משמורן כפי שייראה לו לטובת הקטין, ובלבד שילדים עד גיל 6 יהיו אצל אמם, אם אין סיבות מיוחדות להורות אחרת. החזקה כפופה לטובת הקטין, אשר היא בראש כל השיקולים.¹⁵

הוצאה ממשמורת – הוצאתו של ילד ממשמורת אצל הוריו צריכה להיות צעד קיצוני שמופעל רק כשכלו כל הקיצין. ברגיל ובאופן טבעי מקומו של ילד הוא עם הוריו, ולרוב זוהי גם טובתו, אולם לא תמיד אלה הם פני הדברים.¹⁶

ניתנה הוראה על פי סעיף 3(4) לחוק הנוער (טיפול והשגחה), התש"ך–1960, על הוצאת קטינים ממשמורת האם והעברתם לרשות הסעד, על מנת שתקבע את מקום חסותם.¹⁷

לא בנקל ולא במהרה יוציאו רשויות הרווחה ילד מביתו בניגוד לדעתם של הוריו, האפוסטרופוסים הטבעיים. אלא שבמקרה אחד, בית המשפט התרשם כי הצירוף של הזנחה פיזית ורגשית והיחסים הטעונים בין האם לבין הקטינה, לאחר שנים של ניסיונות התערבות מתונים יותר של רשויות הרווחה, הביאו למצב שהקטינה מפצירה ומתחננת בפני בתי המשפט שיאפשרו לה להיקלט בפנימייה. במצב דברים זה, בית המשפט סבור כי יש ליתן משקל לרצונה האוטנטי של הקטינה.¹⁸

הוצאת ילד ממשמורת הוריו צריכה להיות המוצא האחרון. עם זאת, בנסיבות העניין נמצא כי מצב הקטין היה קשה, כי ניסיונות לתת מענה למצבו במסגרת הבית והקהילה לא צלחו וכי כעת יש ניצני הטבה במצבו.¹⁹

יש להקפיד הקפדה יתרה על סיווגו של קטין כקטין נזקק; לאחר מכן, נדרשת מידתיות בהפעלת האמצעים הננקטים תוך התמקדות בטובתו של הקטין. במקרה אחד, בית המשפט נדרש לסיווג קטין נזקק, על פי סעיף 2(2) לחוק הנוער (טיפול והשגחה), שעניינו מצב שבו "האחראי על הקטין אינו

13 בע"מ 4746/13 פלונית נ' עו"ס לחוק הנוער (פורסם בנבו, 4.7.2013).

14 בע"מ 1149/09 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 8.2.2009).

15 בע"מ 1858/14 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 3.4.2014).

16 רע"א 5657/13 פלונית נ' המחלקה לשירותים חברתיים (פורסם בנבו, 22.8.2013). נראה שבמקרה דנא שיקולים אלו נשקלו היטב על ידי הערכאות הקודמות, ולכאורה נראה שלא נפל פגם בשיקול דעתן, בייחוד בשים לב לכך שההוצאה ממשמורת היא לתקופה מוגבלת ולצורך אבחון. ראו גם רע"א 1088/16 פלונית נ' עו"ס לחוק נוער (פורסם בנבו, 7.3.2016).

17 רע"א 369/08 פלונית נ' פקידת הסעד לשכת הרווחה (פורסם בנבו, 10.4.2008).

18 רע"א 4852/16 פלונית נ' פקיד סעד לחוק הנוער (פורסם בנבו, 16.8.2016).

19 רע"א 5737/15 פלונית נ' משרד הרווחה (פורסם בנבו, 4.11.2015).

מסוגל לטפל בו או להשגיח עליו או שהוא מזניח את הטיפול או ההשגחה; הודגש כי ההזנחה בטיפול או חוסר היכולת חייבות להיות ברמה שפוגעת בגרעין טובת הילד.²⁰

העתקת מקום מגורים – כאשר הורים פרודים וילדם המשותף נתון למשמורת אצל אחד מהם, החלטות מהותיות הנוגעות לילד צריכות להתקבל במשותף. מובן כי החלטה להעתיק את מקום מגורי הקטין למען אחר היא החלטה מהותית הדורשת את הסכמת שני הוריו, ובהיעדר הסכמה יוכרע הדבר על ידי בית המשפט. הורה שעבר דירה עם ילדו ללא הסכמת ההורה השני, קיבל החלטה מהותית הנוגעת לילד והוציאה אל הפועל. כנגד החלטה זו רשאי ההורה השני לפעול בערכאות המתאימות.²¹

עם זאת, רישום שינוי המען של הקטין במרשם האוכלוסין אינו משנה את מצבו המשפטי בשום צורה, אלא רק משקף את המציאות הקיימת. בנסיבות אלו אין הכרח לדרוש את הסכמת ההורה השני לשינוי הרישום, משמדובר בהחלטה לא מהותית כלל.²²

בחירת הפורום הנאות לדון בענייני משמורת ילדים מושפע במישורין מהיבט טובת הילדים, המשתלב בבחינת מרב הזיקות לפורום הנאות. ככלל, אין זה ראוי לדון בענייני משמורת ילד במנותק ממקום מגוריו, והרחק מסביבת חייו הטבעית. הדיון במשמורת במקום המגורים הרגיל של הילד משרת את טובתו, שכן שם מצויים העדים ואנשי המקצוע שיכולים לסייע לבית המשפט בקבלת החלטה ראויה בדבר המשמורת. שם ניתן לבחון את מאפייני אורח חייו של הילד, את צורכי חינוכו והתפתחותו, ולגבש הסדרי משמורת שיהיו גזורים על פי מידותיו, בהתחשב בשגרת חייו, לבל תופר מעבר למידה הראויה עקב הפירוד שחל בין הוריו.²³

משמורת של בני אותו מין – אין לומר כי לא ניתן להכיר במשמורת משותפת של בני אותו המין ביחס לילדים אשר הובאו למסגרת הקשר המשותף. במצב דברים זה, היענות לבקשה למתן סעד זמני בנוגע להסדרי הראייה מבטיחה שלא תישלל בענייניו האפשרות למתן סעד עיקרי אפקטיבי, אם כך יוחלט. די בשיקול זה כדי להטות את הכף לעבר אי-התערבות בעצם קביעתם של הסדרי הראייה.²⁴

שוונות – נדחתה (בהליך שני) בקשת רשות ערעור על פסק דין של בית המשפט לענייני משפחה, שהורה להשיב את בתם של בעלי הדין לחזקת המשיבה. זאת גם בשל עשיית דין עצמית ואי-הפקדת כספים על ידי המבקש.²⁵

האיזון בין השיקולים השונים שיש בו כדי להכריע את עניינו של קטין פלוני והורה אלמוני נגזר מנסיבותיו הקונקרטיות של כל מקרה.²⁶

20	רע"א 8081/17 פלוני נ' המחלקה לשירותים חברתיים פרדס חנה (פורסם בנבו, 8.11.2017). בנסיבות המקרה נקבע כי אין מנוס מהוצאת הקטינים ממשמורת הוריהם.
21	בג"ץ 7248/14 עמותת הורות משותפת נ' משרד הפנים (פורסם בנבו, 17.12.2014).
22	שם.
23	בע"מ 9769/09 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 20.1.2010).
24	בע"מ 4890/14 פלונית נ' פלונית (פורסם בנבו, 2.9.2014).
25	בע"מ 8403/10 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 16.11.2010).
26	רע"א 1525/12 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 10.5.2012).

סימן ד – משמורת מחוץ לישראל

חוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, מעניק בסיס רחב לסמכותם של הערכאות בישראל מבחינה בינלאומית לדון במשמורתו של קטין "בכל מקרה שהצורך לעשות כן התעורר בישראל". גם אם נניח כי ישנה סמכות לערכאות בישראל הרי שככלל יש לקבוע כי ישראל אינה הפורום הנאות לדון בעניין כאשר מקום מגוריהם הרגיל של הילדים הינו בחוץ לארץ.²⁷

מקרה שבו הועלתה הטענה כי הדיון בארה"ב בשאלת המשמורת אינו מעשי מבחינת המבקש בשל החשש שיעצר שם ובשל צווי עיכוב יציאה מהארץ העומדים ותלויים נגדו. נקבע שאם מכשולים אלו לא יוסרו על ידי המשיבה על מנת שיתאפשר למבקש לפנות לערכאות בארה"ב לקביעת הסדרי ראייה עם ילדיו, הרי שיוכל לשוב ולפנות לערכאות המשפט בישראל על מנת שיבחנו אם יש בכך כדי לאפשר את הדיון בנושא הסדרי הראייה בישראל מבחינת כללי המשפט הבינלאומי הפרטי.²⁸

עיקרון זה של בירור סוגיית המשמורת במדינת המושב הרגיל של הילד שריר וקיים עוד ביתר שאת כאשר הליך משמורת נפתח במדינה שאינה מדינת המושב של הקטין, ושבה הוא מוחזק על פי החלטה חד צדדית של אחד ההורים, תוך הפרת זכויות ההורה המשמורן האחר, ואפשר אף למרות רצונו של הקטין.²⁹

מקרה שבו הועלתה הטענה כי הדיון בארה"ב בשאלת המשמורת אינו מעשי מבחינת המבקש בשל החשש שיעצר שם ובשל צווי עיכוב יציאה מהארץ העומדים ותלויים נגדו. בעניין אחד נקבע שאם המכשולים לא יוסרו על ידי המשיבה על מנת שיתאפשר למבקש לפנות לערכאות בארה"ב לקביעת הסדרי ראייה עם ילדיו, הרי שיוכל לשוב ולפנות לערכאות המשפט בישראל על מנת שיבחנו אם יש בכך כדי לאפשר את הדיון בנושא הסדרי הראייה בישראל מבחינת כללי המשפט הבינלאומי הפרטי.³⁰

הגירה מישראל – עקרון טובת הילד הוא המנחה בהכרעה בשאלת הגירה של ההורה המשמורן מישראל, כאשר בחינתו יתבצע יחד עם בחינת השפעת ההגירה על הוריו.³¹

בית המשפט הוא שמכריע בסופו של יום בשאלת ההגירה, לא המומחה. בדרך כלל, נוטים בתי המשפט לאמץ את הממצאים שאותם קבעו המומחים ואת מסקנותיהם, אולם ייתכנו מקרים שבהם ההכרעה מנוגדת לאמור בחוות הדעת, כאשר קיימות ראיות בעלות משקל מהותי המצדיקות זאת.³² על בית המשפט להכריע בשאלת ההגירה לפי עקרון טובת הילד. בהכרעה בעניין אחד עמדו מספר הנחות יסוד והן: כי סוגיית המשמורת הוכרעה ונקבע כי הקטין יהיה במשמורת האם; כי העותר אינו יכול לשאת בגידול הקטין לבדו; כי זיקתה היחידה של האם לארץ נובעת משהותו של הקטין כאן ומהימשכות ההליכים המשפטיים בעניינו.³³

27 בע"מ 8872/09 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 1.12.2009). המבקש לא העלה טענות המצדיקות לסטות מכלל זה ולהצדיק את הדיון בישראל במקרה דנן.

28 שם.

29 בע"מ 9769/09, לעיל ה"ש 23.

30 בע"מ 8872/09, לעיל ה"ש 27.

31 בע"מ 5072/10 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 26.10.2010). במקרה זה, התוצאה הטובה ביותר לכל המעורבים, בדגש על הקטינים, היא כי המשיבה-ההורה המשמורן תהגר עם הקטינים.

32 בע"מ 10060/07 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 2.10.2008).

33 דנ"א 9201/08 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 5.4.2009).

לא נמצא מקום להתערב בקביעת הערכאות קמא לאשר את מעבר האם עם הקטינים לארצות הברית בהתאם לתנאים שקבע בית המשפט לענייני משפחה ושאושרו על ידי בית המשפט, בכפוף לרישום הודעת המשיבה בעניין חינוך הילדים בבית ספר יומי יהודי. המדובר בילדים שגדלו עד כאן בישראל, וחשוב שהמטען החינוכי היהודי ומטען העברית ולימודי ישראל שיקבלו יהא ראוי, שכן ברור כי מרכז חייהם בפועל יהא בחברה אמריקנית.³⁴

לא נמצא מקום להתערב בקביעה כי המשמורת על הקטינים תיוותר בידי המשיבה, אימם, ואושרה הגירתם עמה לרוסיה. בית המשפט לענייני משפחה השתכנע שבנסיבות העניין זו טובת הילדים, בשל זיקתה של המשיבה לרוסיה ואף על פי הסכמת הצדדים בהסכם הגירושין, ותוך התחשבות ברצון הילדים כפי שהשתקף בחוות דעת המומחים. הבקשה אינה מעוררת שאלה החורגת מעניינם של הצדדים – ועניינם נידון לגופו תוך התייחסות למלוא התמונה.³⁵

הכרעה בגלגול שלישי בתביעת האם להגירת קטין בן 8 לארצות הברית – שם מתגוררת האם עם בן זוגה. לאחר שנבחנו נסיבות המקרה לגופו, בית המשפט דחה את הבקשות לרשות ערעור לאור מסקנתו כי טובת הילד בהינתן נסיבות חייו הוא בשמירה על הקיים. דהיינו, כי משמורת הבן תיוותר בידי האב.³⁶

סימן ה – משמורת נכדים

אין מקום לביטול הסדרי ראייה וקשר עם הסבים מצד האם, לאור טובת הקטינים כי הקשר החיוני (שאין להותירו לרצונה הטוב של משפחת האב) עם משפחת האם יישמר וכן היא מאפשרת את מעורבותם הנחוצה של שירותי הרווחה.³⁷

בעניין אחד נפסק כי קטינים, נכדיהם של הצדדים, יישארו במשמורת המשיבים (הסבים מצד האב), בכפוף להכרזת נזקקות לפי סעיף 2(6) לחוק הנוער (טיפול והשגחה). הכרזת הנזקקות תוודא את הטיפול הנחוץ לקטינים ולמשיבים, על ידי פקידי הסעד ותבטיח את היחס הנאות למבקשים (הסבים מצד האם).³⁸

סימן ו – הליכי ערעור

במקרים הנוגעים למשמורת קטינים, ייטה בית המשפט להעניק רשות ערעור באופן רחב יותר כך שגם ב"גלגול שלישי" ייטה בית המשפט לתת את הדעת לנסיבות המקרה. במסגרת בקשה זו, אין להתמקד בסוגיות דיוניות כגון עיתוי הגשת הבקשה והרקע לה, אלא לבחון אם ההחלטה לגופה משרתת את עקרון טובת הילד.³⁹

34	בע"מ 4028/12 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 10.7.2012).
35	בע"מ 2070/13 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 22.4.2013).
36	בע"מ 9911/16 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 11.6.2017).
37	בע"מ 9417/09 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 5.8.2010).
38	בע"מ 9417/09 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 16.2.2010).
39	בע"מ 948/15 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 11.3.2015).

בעניין אחד בית המשפט המחוזי שינה את החלטת בית המשפט לענייני משפחה, והורה על הסדרי ראייה זמניים החורגים מההסכם בין הצדדים. אולם גם אם אין זו דרכה של ערכאת הערעור להתערב בהחלטות זמניות של הערכאה הדיונית, אין ספק שהיא רשאית לעשות כן.⁴⁰

אכן, במקרים שבמרכזם ניצבת שאלת טובת הילד ואשר מעוררים קושי רגשי מיוחד, יש מקום לגמישות מסוימת במתן רשות ערעור. עם זאת גמישות זו אינה שקולה להענקת רשות ערעור ב"גלגול שלישי" באופן אוטומטי וכל תיק נבחן לגופו.⁴¹

נדחתה בקשה לרשות ערעור בגלגול שלישי על החלטת בית המשפט לענייני משפחה כסעד זמני שבה הורה להתחיל ב"הליך יצירת קשר" בין המשיבה לבין הקטין – בנה הביולוגי של המבקשת שהיא בת זוגה לשעבר של המשיבה.⁴²

40 בע"מ 1211/15 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 30.3.2015).

41 רע"א 949/18 פלוני נ' המחלקה לשירותים חברתיים (פורסם בנבו, 5.2.2018).

42 בע"מ 2788/18 פלונית נ' פלונית (פורסם בנבו, 1.5.2018).

פרק ד – תובענות להחזרת ילד לחוץ לארץ

סימן א	–	עקרונות האמנה
סימן ב	–	מקום מגורים רגיל
סימן ג	–	תנאים למתן הצו
סימן ד	–	הימשכות ההליכים
סימן ה	–	חריג לחובת ההחזרה המידית
סימן ו	–	מינוי מומחים
סימן ז	–	סדרי דין

סימן א – עקרונות האמנה

התקנות הרלוונטיות לסוגיה זו הן תקנות 295א–כב. תקנה 295ב שכותרתה "בית המשפט שאליו תוגש התובענה" קובעת:

תובענה להחזרת ילד לחוץ לארץ לפי האמנה תוגש במסירת כתב תביעה (להלן – התביעה) לבית המשפט שבתחום שיפוטו מצוי הילד; לא היה המקום ידוע לתובע יחולו הוראות תקנה 258ג.

התקנות מיישמות את החוק שמאמץ את אמנת האג. הכוונה לחוק אמנת האג (החזרת ילדים חטופים), התשנ"א–1991 (להלן – החוק). החוק קובע לעניין סמכות בית המשפט בסעיף 6 לחוק:

בית המשפט המוסמך לענין חוק זה הוא בית המשפט לעניני משפחה, והוא יהיה מוסמך לפעול לענין כל הוראה באמנה שמדובר בה ברשות שיפוטית או מינהלית; ולענין זה יהיו נתונות לו גם הסמכויות של בית משפט לגבי קטין או קטין נזקק לפי חוק הנוער (טיפול והשגחה), התש"ך–1960.

תקנות סדר הדין האזרחי, התשע"ט–2018 אינן חלות על הליכים בעניני משפחה לאור הוראות תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון), התשע"ט–2018.¹ החלק הנותר (תקנות 258א–359) יהווה חיקוק עצמאי ושמו "תקנות סדר הדין האזרחי (תובענות בעניני משפחה ואכיפת פסקי חוץ), התשמ"ד–1984".

ביסוד החוק, ניצבות מספר תכליות הקשורות זו בזו:

ראשית, השגת שיתוף פעולה בין מדינות בהתמודדות עם חטיפת ילדים, תוך הפרת זכויות המשמורת שנקבעו במדינת המוצא.

שנית, כיבוד שלטון החוק לא רק בתוך המדינה פנימה, אלא גם ביחסים שבין מדינות העולם. שלישית, הרתעה מפני עשיית דין עצמי על ידי אחד ההורים.

ולבסוף, מניעת פגיעה בטובתו של הקטין הנעקר מסביבתו הטבעית בעקבות מעשה החטיפה.² בכדי לממש את תכלית האמנה נקבע בה סעד המוגדר "עזרה ראשונה" למעשה החטיפה, המחייב את המדינות המתקשרות להורות על החזרת הילד אל המדינה ממנה נחטף בדחיפות ובמהירות האפשרית, תוך הותרת מרחב שיקול דעת מצומצם ביותר לבית המשפט הדין בבקשת ההחזרה.³ מסגרת הדיון בהליך לפי אמנת האג אינה מיועדת לדיון מקיף ואינה מאפשרת אותו. מקומן של טענות אלה בדיון המצוי הוא בבית המשפט במדינת המוצא. כאשר לא נטען לחריג הקבוע בסעיף 13(ב) לאמנה,⁴ וחומר הראיות אינו מצביע על כך, אין לשנות מן הקביעה כי יש להשיב את הקטין לארצו.⁵

1 ק"ת 470, מיום 11.10.2018.

2 בע"מ 741/11 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 17.5.2011).

3 שם.

4 "קיים חשש חמור שהחזרתו של הילד תחשוף אותו לנזק פיזי או פסיכולוגי או תעמיד את הילד בדרך אחרת במצב בלתי נסבל".

במקרה אחד, במסגרת הליכים קודמים בין הצדדים נקבע כי לא הייתה כל הפרה של זכויות משמורת או ביקור. מכאן שאמנת האג אינה חלה בעניין זה.⁶

נדחתה בקשת רשות ערעור על פסק דינו של בית המשפט המחוזי במסגרתו נקבע כי על האם להשיב את בנה הבכור להולנד בהתאם לחוק אמנת האג ואילו את האח הצעיר – עליו לא חלה האמנה – רשאי להישאר בארץ. בית המשפט פסק כי הנזק הנובע מהפרדת האחים, אינו בא בגדרו של סעיף 13(ב) לאמנה.⁷

עוד נקבע כי אומנם אין האם מחויבת להשיב את האח הצעיר להולנד, אולם אין כל מניעה לפי האמנה כי תעשה כן. משקיימת האפשרות להשיב את הבן הבכור למקומו הרגיל מבלי שיופרד מאחיו, הצגת ההחזרה כמחייבת הפרדה בין האחים מלאכותית היא, ואין קבלת הטענה עולה בקנה אחד עם תכליות האמנה.⁸

הרשויות, ולא הפרט, הן שרשאיות לדרוש החלטה בדבר הרחקה או אי-החזרה שלא כדין. אולם יש שהעניקו פרשנות מרחיבה לסעיף 15 על יסוד האמור בסעיף 29 לחוק אמנת האג, שלפיה גם לבעלי הדין קיימת האפשרות לדרוש החלטה לפי סעיף 15 לאמנה והחוק הישראלי עיגן זאת מפורשות בתיקון סעיף 295כב לתקנות סדר הדין האזרחי.⁹

בקשה לקבלת החלטה בדבר הרחקה שלא כדין

295כב. בקשה לקבלת החלטה בדבר הרחקה או אי-החזרה שלא כדין, לפי סעיף 15 לתוספת לחוק, תוגש על ידי הטוען כי ילד הורחק ממנו או לא הוחזר אליו שלא כדין, בין אם היתה דרישה של הרשות המרכזית במדינת החוץ אליה הורחק הילד ובין אם לאו.

סיוע בית המשפט במדינת המוצא – סעיף 15 לאמנה מאפשר לרשויות המוסמכות במדינה שבה מתנהל ההליך העיקרי לפי האמנה, לפנות למדינת מקום המגורים הרגיל של הילד, ולהיעזר בה על מנת לברר אם הקטין יצא ממנה שלא כדין לפי סעיף 3 לתוספת לאמנה. על מנת לקבוע אם ילד הורחק שלא כדין נדרש בית המשפט לבחון קיומה של הפרת זכות משמורת. לעניין זה, רשויות מדינת מקום המגורים הרגיל של הילד משמשות כבית המשפט מסייע ונלווה לבית המשפט שבו מתנהל ההליך העיקרי, כאשר מתחם הסיוע נגזר ממומחיותו בדין המקומי, ככל שהוא רלוונטי ונדרש להכרעה בהליך העיקרי.¹⁰

5 בע"מ 356/15 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 20.1.2015).

6 בע"מ 8872/09 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 1.12.2009).

7 (ב)...הרשות השיפוטית או המינהלית רשאית כמו כן לסרב לצוות על החזרת הילד אם התברר לה כי הילד מתנגד להחזרתו וכי הוא הגיע לגיל ולרמת בגרות שבהם מן הראוי להביא בחשבון את השקפותיו. בבואן לשקול את הנסיבות הנזכרות בסעיף זה, יביאו הרשויות השיפוטיות והמינהליות בחשבון את המידע בדבר רקעו החברתי של הילד, כפי שהומצא על ידי הרשות המרכזית או רשות מוסמכת אחרת שבמקום מגוריו הרגיל של הילד.

8 בע"מ 2270/13 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 30.5.2013).

9 בע"מ 1930/14 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 5.6.2014); תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון), התשס"ט–

2008, ק"ת 86, מיום 12.11.2008.

10 בע"מ 1930/14, לעיל ה"ש 9.

מסגרת טיפולית חוץ ביתית – בקביעה שקטינים מצויים בסיכון גבוה לנוכח חשיפתם המתמשכת למאבק הקשה בין הוריהם, ניתנה המלצה חד משמעית של גורמי הרווחה לשים אותם במסגרת טיפולית חוץ ביתית – השאלה היחידה הדרושה הכרעה היא היכן יתבצע טיפול זה, בישראל או בשוודיה? משמדובר בהעברה לרשות גורמי הרווחה בשוודיה לצורך אבחון (במנותק משני ההורים), לא מתקיים החריג הקבוע בסעיף 13(ב) לאמנת האג ויש להורות על השבת הקטינים לשוודיה.¹¹

צו הביאס קורפוס – לבג"ץ נתונה הסמכות העקרונית להוציא תחת ידיו צו מסוג הביאס קורפוס גם במקרים שבהם חל חוק אמנת האג. אולם כאשר העותר פנה לרשות המרכזית בישראל לשם אכיפת הסדרי הראייה בינו לבין הקטינים, ומשהתביעה לביטול פסק הדין בעניינו (אשר התיר למשיבה להגר עם הקטינים) תלויה ועומדת בבית המשפט לענייני משפחה, על העותר למצות הליכים אלו בטרם יינתן סעד מסוג הביאס קורפוס.¹²

ניהול משא ומתן – אין בניהול משא ומתן כשלעצמו, אף אם מועלית ונידונה האפשרות שהילד יישאר בארץ אליה נחטף, כדי להצביע, בדרך כלל, על השלמה וויתור על זכות החזרה המיידית הנתונה להורה הנחטף.¹³

סימן ב – מקום מגורים רגיל

תחולת האמנה לפי חוק אמנת האג, תלויה בכך שהאירוע מושא ההליך מהווה ניתוק של הילד ממקום מגוריו הרגיל. שכן, פעולה של העברת ילד ממקום למקום תיחשב כפעולה שלא כדין רק מנקודת מבטה של המדינה שמהווה את מקום מגוריו הרגיל. לכן, השאלה היסודית הטעונה הכרעה במקרה כזה אינה אם ייתכן מצב שבו לקטין אין כלל מקום מגורים רגיל במשך שנים רבות, אלא הסוגיה המכרעת היא אם מקום מגוריו הרגיל של הקטין עובר לאי־החזרתו היה למדינה שבה גר עובר לאירוע – הא ותו לא.¹⁴

נקודת המבט של אמנת האג הינה לעבר המדינה הנחטפת ולהחזרת המצב לקדמותו. פרשנות המונח "מקום המגורים הרגיל" הקבוע בסעיף 3 לאמנה, נשענת על כלל זה.¹⁵ בעניין אחד נקבע כי ספק אם ניתן לומר שבהסכמת המשיבה היה כדי להשפיע על סוגיית "מקום מגוריה הרגיל" של הקטינה, כפי שקובעת אמנת האג.¹⁶

במקרה אחר נפסק כי השאלה מהו מקום המגורים הרגיל של קטינה היא שאלה עובדתית במהותה ומטבע הדברים שהיא תחומה לנסיבות הקונקרטיות של המקרה; לגופו של עניין, קשה להלום תוצאה

11 בע"מ 6390/13 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 10.10.2013).

12 בג"ץ 205/15 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 30.3.2015).

13 בע"מ 9624/17 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 24.12.2017).

14 בע"מ 5548/14 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 2.10.2014).

15 דנ"א 10136/09 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 21.12.2009). במקרה הנדון, קביעתו של בית המשפט בדבר החזרת הקטינים לשבדיה נסמכה על נקודת מוצא פרשנית זו, והיא אינה מבטאת הלכה חדשה.

16 בע"מ 356/15, לעיל ה"ש 5.

שלפיה יוכל האב לכבול את בתו הקטינה ואת האם לישראל, לאחר שהות של מספר חודשים בלבד בישראל, גם אם זו נעשתה לצורך בחינת העתקת מקום מגורים הרגיל לכאן.¹⁷ מכלול העובדות מלמד כי מקום מגוריהם הרגיל של הקטינים עובר להבאתם לישראל היה ארצות הברית. מצבם הרגשי הנוכחי של הקטינים הוא מעורער, והחזרתם לארצות הברית כשהאם נותרת מאחור עלולה בוודאות קרובה להסב להם נזק חמור ומשמעותי. התנאים שהשית בית המשפט המחוזי על האב נדרשים כדי שהאם לא תהא מנועה מלחזור לארצות הברית וכדי שלא ייווצר הסיכון הממשי מפניו התריעו הגורמים המקצועיים.¹⁸

סימן ג – תנאים למתן הצו

כאשר התנאי שנקבע בפסק הדין כי על המבקש להמציא אישור בכתב מהרשויות המוסמכות בהולנד, שלפיו עם חזרתה להולנד היא לא תיעצר או תיאסר, וכי אישור זה ייבחן על ידי הרשות המרכזית בישראל. הרי בניסבות מקרה כאלה ניתן להסתפק בשליחת מכתב מטעם המבקש לרשות המוסמכת בהולנד, לרבות רשויות התביעה, שלפיו הוא אינו מעוניין ואין לו כל רצון לפעול לקיומם של הליכים פליליים כנגד המשיבה. כמו כן אינו חפץ בכך שהמשיבה תיעצר או תיאסר, וכי הוא מבקש שיינתן משקל מרבי לעמדתו זו. כמו כן הוא יודיע כי אין בכוונתו להגיש כל תלונה כנגד המשיבה בסוגיית החטיפה.¹⁹

במקרים שונים בית המשפט הסתפק בשליחת מכתב מטעם ההורה הזר לרשות המוסמכת, שבו הצהיר כי אין בכוונתו לפעול לקיום הליכים פליליים כנגד ההורה החוטף וכי הוא אינו חפץ במעצרו או במאסרו. נפסק כי אף שאין במכתב מסוג זה בכדי לאיין לחלוטין את הסיכון שההורה החוטף ייעצר, לא די בכך על מנת למנוע את החזרת הקטין למדינתו.²⁰

סימן ד – הימשכות ההליכים

הימשכות ההליכים מנוגדת לעיתים לדרך המתחייבת מתכלית האמנה, ולפיה על הטיפול בחטיפת ילדים להיות יעיל, מהיר ותכליתי, כדי למנוע את השתלבות הילד במקום שאליו נחטף והמאפשרת לחוטף להיכנס ביתר קלות בגדרי הסייגים שבאמנה הפוטרים מהחובה להחזיר את הילד.²¹ לפי האמנה יש להחזיר ילד שהורחק שלא כדין על ידי אחד מהוריו באופן מידי להורה המשמורן, ואין לבית המשפט שיקול דעת בעניין, כפוף לחריגים השמורים למצבים נדירים וקיצוניים.²²

17	רע"א 5726/16 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 24.7.2016); סעיפים 13, 3 לחוק אמנת האג.
18	בע"מ 2499/18 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 14.5.2018).
19	בע"מ 5582/14 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 23.9.2014).
20	דנ"א 6603/14 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 14.10.2014).
21	בע"מ 9114/07 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 30.10.2007).
22	בע"מ 1855/08 ביטון נ' וינסנט (פורסם בנבו, 8.4.2008). ראו תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון), התשס"ט-2008, ק"ת 86, מיום 12.11.2008.

בתקנות הוסדרו חובות מתן הודעות לנשיא או לסגן הנשיא בית המשפחה לענייני משפחה בעניין עיכובים במתן החלטות בעניין החזרת ילדים חטופים לחוץ לארץ (תקנה 295ג).²³

סימן ה – חריג לחובת ההחזרה המידית

האמנה מכשירה את בדיקת השתלבותו של הילד עם סביבתו החדשה רק בתנאי שחלפה שנה ממועד ההרחקה ועד למועד פתיחת ההליך. אין לקבל את העמדה ולפיה "פתיחת ההליך" היא מהשלב שבו המשפט מגיע לביורר לגופו. פרשנות כזו יש בה כדי לעודד את ההורה החוטף למשוך את ההליך ולמנוע את תחילת הביורר לגופו.²⁴

באשר לחריגים להחזרת הקטין חרף הוצאתו ממקום מגוריו הרגיל שלא כדין, מתייחס סעיף 13 לאמנה. הראשון מבין החריגים שבסעיף 13 הוא, בעיקרו, ביטול התנגדות ההורה ה"נחטף" – הסכמה או השלמה שלו עם הוצאת הקטין. לכן הוא נוגע ללב העניין – קיומה של מחלוקת בין הצדדים באשר למקום מגוריו של הקטין.²⁵

אשר לחריג השני, המסקנה שלפיה קיים חשש ממשי לגרימת נזק לקטין היא כה חריפה, עד שקשה להתעלם ממנה. אין זה בגדר "טובת הילד", אלא בגדר "מניעת רעת הילד".²⁶

אשר לחריג השלישי – התנגדות הקטין, יש לבדוק את טיב ההגנה ואת העומד ביסודה. בשל חששות שונים, נוצר מתח טבעי בין קבלת התנגדות הקטין לבין תכליות חשובות של האמנה. זאת בשונה מהחריגים הראשונים, שאינם מתנגשים עם תכליותיה באופן ישיר. אשר לחריג זה, כאשר קטין בגיל וברמת הבגרות המתאימה מתנגד להשבתו למדינה ממנה הוצא שלא כדין, הרשות השיפוטית רשאית להתחשב בכך ולסרב לצוות על החזרתו.²⁷

סעיף 13 (א) לאמנת האג, קובע חריג לחובת ההחזרה המידית. חריג זה טומן בחובו שתי חלופות: הסכמה או השלמה. החריג, על שתי חלופותיו, משתלב עם התכלית העיקרית של האמנה – סיוע מידי ויעיל להורה ממנו נחטף הילד. במקום שבו הורה מסכים או משלים עם מקום הימצאותו של הילד, אין הצדקה להפעיל את הוראות האמנה.²⁸

יש הבדל בין חלופת ההסכמה לבין חלופת ההשלמה. הראשונה ניתנת מראש, והשנייה בדיעבד. ברם המרכיב המאחד בין שתי החלופות הוא שהחריג ייבחן על יסוד המצב הסובייקטיבי של ההורה ממנו נחטף הילד.²⁹

23 בג"ץ 8691/06 התנועה למען איכות השלטון נ' שר המשפטים (פורסם בנבו, 18.6.2009).

24 בע"מ 5690/10 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 18.8.2010) (סעיף 12 לאמנה).

25 בע"מ 2808/15 פלונית נ' פלונית (פורסם בנבו, 20.5.2015).

26 ש.ם.

27 ש.ם.

28 בע"מ 8540/11 פלונית נ' פלונית (פורסם בנבו, 1.12.2011).

29 ש.ם.

סימן ו – מינוי מומחים

בית המשפט הדין בהליך מכוח חוק אמנת האג נדרש להשתית את החלטתו על מסד נתונים, על תשתית עובדתית ועל ביסוס תאורטי ואמפירי, רחבים ככל הניתן. לצורך כך יש לפנות לעזרתם של מומחים בתחום הרלוונטי שייפגשו עם בעלי הדין, יערכו ראיונות ומבדקים ויעמדו על מאפייניהם ודפוסיהם על בסיס ניסיונם והכתיבה התאורטית בנושא. כמו כן המומחים יאספו נתונים, ינתחו ויעבדו אותם, ועל יסוד כל אלה יחוו את דעתם המקצועית באשר לרצונו של הילד ובאשר להיבטים האחרים הקשורים בו והמשפיעים על טובתו, ובכלל זה – אלה הקשורים בחריגים האחרים המנויים באמנה.³⁰

בית המשפט הדין בהליך מכוח חוק אמנת האג נדרש להשתית את החלטתו על מסד נתונים, על תשתית עובדתית ועל ביסוס תאורטי ואמפירי רחבים ככל הניתן.³¹

נשאלת השאלה מהו היקף החובה או שיקול הדעת המוקנים לבית המשפט במסגרת הסיפא לסעיף 13 לחוק אמנת האג להידרש למידע בדבר רקעו החברתי של הילד ולהמתין לקבלת תסקיר בינלאומי – טרם נדונה בבית המשפט העליון. קביעה שלפיה בכל תביעה יידרש בית המשפט להמתין לתסקיר בינלאומי, אף כשההורה החוטף לא הרים את נטל ההוכחה הראשוני בדבר חשש ממשי לנוק שייגרם לקטין מידי ההורה האחר, תהפוך את החריג לכלל ותחתור תחת תכלית החוק.³²

נדחה טיעון שלפיו לא היה צורך למנות מומחה בתיק לנוכח מינוי המומחה על ידי בית המשפט האמריקאי. בהתאם להוראת תקנה 258(ב)א, מוסמך בית המשפט לענייני משפחה למנות מומחה מטעמו לצורך הגשת חוות דעת בכל עניין הנוגע לדיני משפחה, אף ללא הסכמת בעלי הדין.³³

בעניין אחד לא נמצא מקום להתערב בקביעה שלפיה אין מקום למנות מומחה לצורך בחינת החריג הקבוע בסעיף 13(ב) לאמנת האג.³⁴

סימן ז – סדרי דין

חוק אמנת האג נועד לתת מענה מהיר ויעיל במקרים של חטיפת ילד ממדינה למדינה, ובמקרה שבו מדובר בהליך על פי חוק אמנת האג יש חשיבות כפולה ומכופלת לשמירה על סדרי הדין המיוחדים שנקבעו לשם כך.³⁵ סעיף 8 לחוק קובע:

כל אדם, מוסד או גוף אחר הטוען כי ילד הורחק או לא הוחזר תוך הפרת זכויות משמורת, רשאי לפנות אל הרשות המרכזית שבמקום מגוריו הרגיל של הילד או אל הרשות המרכזית של כל מדינה מתקשרת אחרת, בבקשה לסייע להחזרתו של הילד.

30 בע"מ 5579/07 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 7.8.2007).

31 רע"א 6512/10 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 7.9.2010); בע"מ 5579/07, לעיל ה"ש 30.

32 בע"מ 6039/12 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 13.8.2012).

33 רע"א 6512/10, לעיל ה"ש 31; בע"מ 5579/07, לעיל ה"ש 30.

34 בע"מ 5627/14 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 2.9.2014).

35 בע"מ 1035/14 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 31.3.2014).

הבקשה תכיל –

- (א) מידע על זהותם של כל אחד מאלה: המבקש, הילד והאדם אשר כנגדו נטען שהרחיק את הילד או שלא החזירו;
- (ב) תאריך הלידה של הילד, אם ניתן לבררו;
- (ג) הנימוקים לביסוס תביעתו של המבקש את החזרת הילד;
- (ד) כל מידע שניתן להשיג באשר למקום הימצאו של הילד וזהותו של האדם אשר משערים כי הילד נמצא עמו;
- לבקשה ניתן לצרף או להוסיף:
- (ה) העתק מאומת של החלטה או הסכם הנוגעים לענין;
- (ו) תעודה או תצהיר מאת רשות מרכזית או רשות מוסמכת אחרת של המדינה שבה נמצא מקום מגוריו הרגיל של הילד, או מאדם מוסמך לכך בדבר הדין הנוגע לענין של מדינה זו;
- (ז) כל מסמך אחר הנוגע לענין.

התייצבות – תקנה 258ב(ג) קובעת כי "בית המשפט רשאי לסטות מהוראות שבפרקים אחרים שבתקנות אלה, ולנהוג בדרך הנראית לו הטובה ביותר לעשיית משפט צדק". באופן ספציפי באשר לסדרי הדין הנוגעים לחוק אמנת האג נקבע בתקנה 295א(א) כי "לא התייצב התובע לדין והמשיב התייצב, לא ידחה בית המשפט את התביעה וידון בה לגופה", וזאת להוציא מהאמור בתקנה 157. אין מדובר ב"אי-התייצבות" גרידא, אולם לחוסר תום הלב של המשיב, מובהק ככל שיהיה, צריכה להיות השפעה על זכויותיו הדיוניות שאחרי הכל קשורות קשר בל יינתק לזכויותיהם המהותיות של הקטינים.³⁶

סעדי ביניים – עם הגשתה של תובענה להחזרת ילד לחוץ לארץ מכוח חוק אמנת האג, ניתן לעתור גם לסעדי ביניים. בתקנה 295 מפורטים סעדי הביניים על פי צד אחד שאותם מוסמך ליתן בית המשפט לענייני משפחה בתובענה כזו, כמו צו עיכוב יציאה מן הארץ נגד הילד או נגד מי שמחזיק בו; צו האוסר על יציאתו של הילד ממקום המפורט בצו, ועוד.

ערעור – אין די בכך שפסק דין של בית המשפט המחוזי לפיו אין להורות על החזרת ילדי הצדדים להולנד הפך פסק דין של בית המשפט לענייני משפחה כדי ליתן רשות ערעור. בנוסף, ערכאות קמא נחלקו בפרשנות המשפטית הראויה נוכח הוראות הדין וייתכן כי בנסיבות היו מגיעים לתוצאה זחה; אף אין עילה להתערב בפסק הדין של בית המשפט המחוזי.³⁷

במקרה אחד, לנוכח קיומה של זכות ערעור גם על החלטה להשיב קטין לארץ ממנה נחטף, לנוכח העובדה שהקטינה מצויה בישראל תקופה ניכרת ולנוכח הטענות שמעלה המבקש לגבי יחסה של המשיבה ובן זוגה החדש לקטינה, ראוי לאפשר את מימוש זכות הערעור כשהקטינה עדיין בישראל.³⁸

36 בע"מ 7784/12 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 28.7.2013). על כן יש טעם והצדקה לבררו.

37 בע"מ 9441/12 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 17.2.2013).

38 בע"מ 5372/10 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 18.7.2010). לפיכך, הערעור לעניין עיכוב הביצוע התקבל, בכפוף לתנאים. הערעור יתקיים לפי הוראות תקנה 295ד.

מפגש עם קטין – אומנם תקנה 295ט(ה) קובעת כי בית המשפט ישמע את דבריו של ילד אשר הגיע לגיל ורמת בגרות שמצדיקה התחשבות בהשקפותיו, למעט מטעמים מיוחדים שיירשמו. אלא שלפני שהשופט היושב בדין נפגש עם ילד פנים מול פנים, עליו לשקול שיקולים נוספים.³⁹

פיצויים – קיימים שלושה מודלים לפיצוי עקב חטיפת קטין: המודל הנוזקי, המודל הפלילי והמודל המופיע באמנת האג; במקרה אחד, לא היה ולא יכול להיות חולק שהמשיב הוא ניזוק ישיר, בין בעילת רשלנות ובין בעילת הפרת חובה חקוקה על בסיסן הגיש את תביעתו, וכי המבקשת הפרה את חובת הזהירות הקונקרטית כלפיו, בכך שמנעה ממנו מלגדל את הקטינה במשך כארבע שנים.⁴⁰

39 בע"מ 2338/09 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 6.3.2009).

40 בע"מ 5668/17 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 10.12.2017).

פרק ה – תובענות שונות

סימן א	–	עקרונות כלליים
סימן ב	–	אבהות
סימן ג	–	הורות
סימן ד	–	פונדקאות
סימן ה	–	שינוי שם

סימן א – עקרונות כלליים

מעמדו של הקטין וסמכויותיו להגיש תביעות בשמו שופרו באמצעות תיקון סעיף 3 לחוק בתי המשפט לענייני משפחה (תיקון מס' 9), התשע"א–2010. נקבע בס"ק (ד) כי בעניין מענייני המשפחה הנוגע לקטין, רשאי עובד סוציאלי שמונה לפי חוק, באמצעות או באישור היועץ המשפטי לממשלה או בא כוחו, להגיש תובענה לפי חוק זה; כמו כן הקטין רשאי, בעצמו או על ידי ידיד קרוב, להגיש תובענה כאמור בכל עניין שבו עלולה זכותו להיפגע פגיעה של ממש; לעניין סעיף זה.

תקנות סדר הדין האזרחי, התשע"ט–2018 (התקנות החדשות) אינן חלות על הליכים בענייני משפחה לאור הוראות תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון), התשע"ט–2018.¹ החלק הנותר (תקנות 258א–359) יהווה חיקוק עצמאי ושמו "תקנות סדר הדין האזרחי (תובענות בענייני משפחה ואכיפת פסקי חוק), התשמ"ד–1984".

"הגשת תובענה" – לרבות הגשת בקשה במסגרת תובענה שהוגשה על ידי אחר ולרבות הופעה בבית המשפט.

הותקנה תקנה חדשה בתקנות התשמ"ד, תקנה 520א, שכותרתה "מידע על אודות קטין" הקובעת:²

היה בעל דין או עד קטין שטרם מלאו לו 18 שנה, יציין מגיש כתב ביי-דין את עובדת היותו קטין בראש כתב ביי-דין בסמוך לשם הקטין; כלל כתב ביי-דין שהוגש לבית המשפט מידע על אודות מצבו הבריאותי, הגופני או הנפשי של הקטין או שיש חשש שפרסמו אסור לפי דין, לרבות מידע לפי סעיף 24 לחוק הנוער (טיפול והשגחה), התש"ך–1960, יגיש בעל הדין הודעה על כך לבית המשפט.

ניתן להקל במידה מסוימת את הנטל הראשוני המוטל על מגישי בקשות רשות ערעור ב"גלגול שלישי", כאשר מדובר בהחלטות שנוגעות להפרדתם של ילדים מהוריהם – בהתאם לסמכויות המיוחדות שנתונות לבתי המשפט בחוק הנוער (טיפול והשגחה), התש"ך–1960, ובחוק אימוץ ילדים, התשמ"א–1981 – כגון הכרות קטין כ"קטין נזקק", הוצאת קטין ממשמורת הוריו, הכרות אימוץ וכיו"ב. מתחייבת במקרים אלו מעט גמישות מחשבתית ופרוצדורלית ואין לעמוד בהם על "קוצו של יוד".³

סימן ב – אבהות

סקירת החקיקה מלמדת כי ה"אבהות" האזרחית – היא האבהות הטבעית, האבהות הביולוגית – פוקדת את חוקי הכנסת לעיתים תכופות וניתן אף לומר – בכל עניין שנושא של אבהות עשוי לעלות בו.⁴

- 1 ק"ת 470, מיום 11.10.2018.
- 2 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 5), התשע"ב–2012, ק"ת 1648, מיום 27.8.2012.
- 3 בע"מ 8007/12 פלוני נ' היועץ המשפטי לממשלה (פורסם בנבו, 8.11.2012).
- 4 ע"א 3077/90 פלוני נ' פלוני, פ"ד מט(2) 574 (1995).

ההחלטה בדבר קביעת אבהות היא הכרעה גורלית ויש בה גם מבחינתו של מי שנטען לאבהות, והרבה מעבר לחובה הכספית של חיוב מזונות וכיוצא בחיובים ממוניים. הדעה המקובלת היא כי מידת ההוכחה הדרושה היא זו הנהוגה במשפט אזרחי.⁵

דחיית התובענה לאבהות בעניין אחד, לא נשענה רק על שיקול גורף ויחיד של חשש למזוזר הקטינה. שיקול זה אומנם היווה שיקול בעל משקל אולם הוא לא עמד לבדו. משטובת הקטינה היא השיקול המרכזי, בחן בית המשפט לענייני משפחה ובעקבותיו בית המשפט המחוזי את טובתה לדעת מיהו אביה מולידה על סמך הראיות שהונחו בפניו, לרבות חוות דעתם של גורמים מקצועיים וגורמים אובייקטיביים. טובתה של הקטינה מושא הבקשה היא זו שהביאה לדחיית התביעה.⁶

במקרה אחד בנושא אבהות, משמעות קביעתו של בית המשפט המחוזי הייתה כי טענות המשיב מסתברות יותר מטענות המבקש. נקבע שאין כל אפשרות לעשות שימוש בפסק דין זה לחובת הקטינה בדיון עתידי, ככל שיתקיים, לגבי כשרותה להינשא. בית המשפט העמיד "חומה בצורה" בין הכרעתו "האזרחית" לעניין רישום האבהות לבין דיון "דתי" עתידי אפשרי בשאלת הכשרות להינשא.⁷

בדיקת רקמות ומידע גנטי

השאלה אם תאפשר בדיקת רקמות טרם הוכרעה, וטובת הקטין תהיה אמת המידה להכריע בה. בנסיבות שבהן ייתכן שיוחלט שלא לאפשר את בירור תביעת האבהות לאשורה, ראוי לנקוט משנה זהירות באשר לקביעות משפטיות, שיש בהן כדי לערער על מערכת הזכויות והחובות ההוריות שבין הקטין והמבקש.⁸

חוק מידע גנטי (תיקון מס' 3), התשס"ח–2008, מסדיר את סוגית "בדיקה גנטית לקשרי משפחה" והתנאים לעריכתה.⁹

האם סעיף 28 לחוק מידע גנטי משתרע רק על בדיקת רקמות, או שמא חל גם על הוכחת אבהות בדרך של ראיות אחרות, ואשר יש בהן כדי ליצור חשש לפגיעה בכשרות הקטין לנישואין? שאלה זו היא לכאורה שאלה בעלת חשיבות משפטית, שעומדת באמות המידה לדיון בערעור שני.¹⁰

סימן ג – הורות

צו הורות פסיקתי – אין מגיעה עקרונית למתן סעד של צו הורות פסיקתי במקרים המתאימים. צו הורות מעין זה מעגן את הקשר המשפטי בין הורים ממשפחות חד מיניות לבין ילדיהם, ויש בו כדי להקל ולקצר את הליך ההכרה בהורה הלא ביולוגי שלו.¹¹

5 ע"א 548/78 פלונת נ' פלוני, פ"ד לה (1) 736 (1980).

6 בע"מ 2685/11 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 13.3.2012).

7 בע"מ 7038/12 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 16.10.2012).

8 בע"מ 10465/08 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 15.2.2009).

9 בע"מ 9638/08 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 21.12.2008). החוק נכנס לתוקפו ביום 30.11.2008 ונסקף בפסק דינו של בית המשפט המחוזי.

10 בע"מ 4369/11 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 11.10.2011). אולם פסק דינו של בית המשפט המחוזי אינו סוגר למבקש את הדלת, ולעת הזאת הכף נוטה לכיוון דחיית בקשת רשות הערעור.

הורות ביולוגית – לאחר שהוכחה זיקה ביולוגית, ההכרה בהורותם של שני ההורים (הביולוגי והלא ביולוגי), ורישום שניהם כהורים במרשם האוכלוסין יבוסס על הוראות חוק מרשם האוכלוסין, התשכ"ה–1965, ועל דרישתו להצגת "תעודה ציבורית". כאשר עותרים ביצעו בדיקה גנטית המוכיחה הורות של אחד מהם, הציגו תעודה ציבורית תקפה ועילות הסירוב שהעלו המשיבים נדחו לגופן, יש לרשום את שני העותרים כאבות לקטינה שנולדה להם בהליך פונדקאות שביצעו מחוץ לישראל.¹² כעולה מסעיף 77 לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, התשכ"ב–1962, הדין החל בשאלת הקניית מעמד ההורות נקבע לפי מקום מושבו של הקטין. כאשר אין מחלוקת שהקטינה נולדה בארץ, מתוך כוונה ורצון, הן של המבקשת ואף של המשיבה, שהיא תגדל בישראל, בצדק קבעו הערכאות קמא, כי הדין החל במקרה זה על שאלת הקניית מעמד ההורות הוא הדין הישראלי ולא הדין ההודי.¹³ הדין הישראלי מכיר בהורות על בסיס ארבעה אדנים חלופיים ומשלימים –

- א. זיקה גנטית מתוקף יצירת התינוק מהביצית והזרע של ההורים המיועדים;
- ב. זיקה פיזיולוגית מתוקף נשיאת ההיריון;
- ג. אימוץ על פי אחת מעילות ההכרזה על קטין כבר אימוץ המנויות בסעיף 13 לחוק אימוץ ילדים, התשמ"ה–1981;
- ד. זיקה לזיקה, מתוקף קשר זוגיות עם בעל או בעלת הזיקה הגנטית.

שלושת האדנים הראשונים הוכרו בעבר בחקיקה, בפסיקה ובספרות. האדן הרביעי הינו חדש יחסית, ובתקופה האחרונה הוא אף פותח בפסיקה.¹⁴ בעניין אחד נקבע כי לא ניתן להכיר בהורות המבקשת בדרך של צו הורות פסיקתי מכוח ההתקשרות החוזית הפרטית שנעשתה בין המבקשת לבין יתר המעורבים בהליך ההולדה. הקושי הרב בהורות הסכמית באופן כללי, הוא בהיעדר פיקוח ובקרה על הסכמים אלו מצד גורמים חיצוניים כגון ועדה, פסיכולוגים, עובדים סוציאליים ועורכי דין, זאת על מנת למנוע ניצולם של המעורבים בהליך וכן העובדה שאותם הסכמים ישפיעו באופן ישיר על היילוד, שאינו צד להסכם.¹⁵ פיקוח על פי דין הוא הכרחי גם על מנת לאיין את החשש החברתי והמוסרי מפני סחר בילדים, וממצב שבו כל אדם שידו משגת יוכל ליצור לעצמו יילוד ולקבלו לחזקתו, ובכך כביכול "לרכוש" אותו. השארת נושא ההורות להסכמים פרטיים תוצאתם תהיה פגיעה בילד, גם אם אין שום כוונה לכך ואף אם לא בהכרח בכל מקרה ומקרה. המשפט בהקשר זה ממלא תפקיד חברתי בקביעת מסגרות משפטיות לטכנולוגיה החדשה בהבאת ילדים לעולם. לפיכך, ומבלי לטעת מסמרות באשר לשאלה העקרונית אם ראוי יהא להכיר בעתיד במודלים נוספים של הורות בכלל ובהורות הסכמית בפרט, נקבע כי הכרה שכזו מחייבת הליך חקיקתי סדור, שיבחן את מכלול השיקולים הצריכים לעניין.¹⁶

11	בע"מ 4890/14 פלונית נ' פלונית (פורסם בנבו, 2.9.2014).
12	בג"ץ 566/11 ממש-מגד נ' משרד הפנים (פורסם בנבו, 28.1.2014).
13	בע"מ 1118/14 פלונית נ' משרד הרווחה (פורסם בנבו, 1.4.2015).
14	ש.ם.
15	ש.ם.
16	ש.ם.

סימן ד – פונדקאות

אין לומר ששלב ההשתלה הוא בהכרח השלב המכונן, וכי יש לסווג את ההליך כפונדקאות ישראלית או כפונדקאות חוץ לארץ לפי מבחן מרב הזיקות של ההליך הפרטני שהתקיים. מבחן מרב הזיקות בהקשר זה יבחן את כל האלמנטים הקיימים בהליך, כגון זהות ההורים המיועדים, האם הנושאת ותורמי החומרים הגנטיים (ככל שנתרמו כאלו); מקום חתימת הסכם הפונדקאות, המדינה שבה בוצעה ההפריה, התקיים הליך ההשתלה ועברו ההיריון והלידה; והמדינה שבה מתכוונים ההורים לגדל את היילוד פרי ההליך.¹⁷

סימן ה – שינוי שם

נדחתה בקשת רשות ערעור שעניינה קבלת בקשת המשיב לשינוי שם משפחתן של שתי קטינות כדי להגן עליהן מפני התעניינות התקשורת לאור הליכים פליליים שנוהלו נגד המבקשים (הוריהן), בעבירות חמורות. מדובר בנושא פרטני, ולא נפל פגם בהכרעות ערכאות קמא שפסקו כך לאור שיקול טובת הקטינות.¹⁸

17 שם.

18 בע"מ 2064/12 פלונית נ' היועץ המשפטי (פורסם בנבו, 14.6.2012).

שער עשרים ותשעה – דיני ירושה

פרק א – סמכויות בענייני ירושה

— עקרונות כלליים	— סימן א
— סמכותו של בית המשפט לענייני משפחה	— סימן ב
— סמכות בינלאומית	— סימן ג
— סמכות בית הדין הדתי	— סימן ד
— סמכויות הרשם לענייני ירושה	— סימן ה
— הליכי התנגדות	— סימן ו
— תביעת יורש ותביעה נגד העיזבון	— סימן ז
— ידועה בציבור	— סימן ח
— קופת גמל	— סימן ט
— הליכי ערעור	— סימן י

סימן א – עקרונות כלליים

החיקוקים המיושמים – המקורות החוקיים הקובעים את סדרי הדין בענייני ירושה הם חוק הירושה, התשכ"ה–1965 (להלן גם – החוק) ותקנות הירושה, התשנ"ח–1998. החוק תוקן בשנת התשנ"ח,¹ בתיקון רב היקף שנועד להסדיר את העברת הטיפול בנושא מתן צווי ירושה וצווים לקיום צוואה, לרשמים לענייני ירושה במשרדי האפוטרופוס הכללי. תיקון זה הסדיר גם את נושא התובענות בענייני ירושה במסגרת בית המשפט לענייני משפחה.

במקביל, תוקנו תקנות סדר הדין האזרחי, התשמ"ד–1984,² ובוטל פרק כ"ג שם, הוא הפרק שהסדיר את הגשת הבקשות לצווים האמורים. תחת התקנות שבוטלו – הותקנו תקנות נפרדות והן תקנות הירושה.³

תקנות סדר הדין האזרחי, התשע"ט–2018 (התקנות החדשות) אינן חלות על הליכים בענייני משפחה לאור הוראות תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון), התשע"ט–2018.⁴ החלק הנותר (תקנות 258א–359) יהווה חיקוק עצמאי ושמו "תקנות סדר הדין האזרחי (תובענות בענייני משפחה ואכיפת פסקי חוץ), התשמ"ד–1984".

מעורבות היועץ המשפטי לממשלה – סעיף 153 לחוק קובע כי כל המעוניין בדבר רשאי לפנות אל בית המשפט בכל נושא הקשור לחוק הירושה. כן קובע הסעיף כי היועץ המשפטי לממשלה או בא כוחו, רשאים להתייצב ולטעון בכל הליך לפי חוק זה ואף לפתוח בהליך כזה, ובלבד שיש בדבר עניין לציבור.

בתקנה 54(א) לתקנות הירושה (כפי שתוקנה בשנת התשס"א) פורטו היקף פעולותיו של היועץ המשפטי לממשלה והחובה להמציא לו עותקי הבקשות או התובענות. נקבע שם כי יומצא העתק מכל בקשה או תובענה לצו ירושה, לצו קיום צוואה, להוכחת צוואה, להוכחת מותו של אדם וזמן מותו ולמינוי מנהל עיזבון, לרבות בקשה למתן הוראות. כן צוינו בקשות לקביעת שכר טרחה והוצאות של מנהל עיזבון, לרבות שכר ביניים.

תיקון או ביטול של צו ירושה או של צו קיום צוואה המוגשים לבית משפט, לבית דין דתי או לרשם לענייני ירושה, יומצאו לבא כוחו של היועץ המשפטי לממשלה, במשרד האפוטרופוס הכללי שבאזור סמכותו של הרשם לענייני ירושה.

תקנה 54(ב) לתקנות הירושה קובעת כי אם הודיע היועץ המשפטי לממשלה או בא כוחו, בתוך 45 ימים מיום שהומצא לו עותק מהבקשה או מהתובענה, שברצונו להתייצב או לטעון בעניין – יקבע בית המשפט או בית הדין מועד לדיון ויזמין אליו את היועץ המשפטי לממשלה או את בא כוחו. המועד על פי תקנה 54(ב) ניתן להארכה על פי תקנה 54(ג).

- 1 חוק הירושה (תיקון מס' 7), התשנ"ח–1998, ס"ח 240, מיום 30.6.1998.
- 2 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 3), התשנ"ח–1998, ק"ת 1290, מיום 1.9.1998.
- 3 תקנות הירושה, התשנ"ח–1998, ק"ת 1256, מיום 1.9.1998.
- 4 ק"ת 470, מיום 11.10.2018.

סימן ב – סמכותו של בית המשפט לענייני משפחה

בעקבות חקיקתו של חוק בית המשפט לענייני משפחה, התשנ"ה–1995, ותיקון מס' 7 לחוק הירושה, נקבע הסדר חדש בחוק לגבי תובענות בענייני ירושה. בית המשפט המוסמך הוא בית המשפט לענייני משפחה.⁵

על פי סעיף 151 לחוק הירושה, בית המשפט לענייני משפחה מוסמך לדון בכל נושא הקשור לחוק הירושה. מדובר בנושאים שאינם בתחום פעולתו של הרשם לענייני ירושה. בסעיף 67א לחוק נקבעו העניינים שבהם הרשם לענייני ירושה אינו מטפל, המועברים לבית המשפט לענייני משפחה. תיקון מס' 7 לחוק הירושה תיקן גם את סעיף 1 (סעיף ההגדרות) לחוק בית המשפט לענייני משפחה. בהגדרת "ענייני משפחה", במקום המילים "תובענה אזרחית שהגיש אדם נגד בן משפחתו, או נגד עזבונו של בן משפחתו" באו המילים "תובענה אזרחית בין אדם או עזבונו לבין בן משפחתו, או עזבונו". כמו כן, בסופה של פסקה 6(ה) יבוא "לרבות תובענה שעילתה סכסוך בקשר לירושה, יהיו הצדדים אשר יהיו".

בגדר תובענה שעילתה סכסוך בקשר לירושה באה גם תובענה בנושא היקף העיזבון הנובע מהירושה, ובלבד שהסכסוך ה"ירושתי" תרם תרומה ממשית ליצירת עילת התביעה. תפיסה זו עולה בקנה אחד עם תכלית סעיף 1(6)(ה) סיפא לחוק בית המשפט לענייני משפחה, שהרחיב את סמכות בית המשפט לענייני משפחה במגמה לרכז את המחלוקות הנוגעות לאותו סכסוך ירושה במלואן, לרבות הליכים שונים הקשורים בירושה וסובבים סביבה, במסגרת שיפוטית אחת שלה מומחיות בעניינים מסוג זה.⁶

ככל שעילת הסכסוך ומקורו בעניינים הקשורים בקשר הדוק יותר לענייני הירושה, כך גובר הצידוק לרכז בבית המשפט לענייני משפחה את הדיון בתובענה יחד עם היבטים אחרים הקשורים לסכסוך בקשר לאותה ירושה. ככל שהיווצרות עילת התביעה נוגעת לאספקטים אזרחיים, שאינם קשורים לירושה ואינם במומחיות בית המשפט לענייני משפחה, כך פוחת הצידוק להכיר בסמכותו לדון בתובענה. כשעילת התביעה נוצרה טרם מות המנוח, ולפיתרתו לא הייתה השפעה על היווצרות העילה, הנטייה לקבוע כי אין מדובר בסכסוך בקשר לירושה.⁷

אין הצדקה להגביל את סמכות בית המשפט לענייני משפחה לדון בתובענות שבהן הצדדים הם יורשים בלבד. הגבלה זו אינה עולה בקנה אחד עם תכלית הסעיף למנוע מצב שבו סכסוך ירושה ידון הן בבית המשפט לענייני משפחה והן בבית המשפט אזרחי, וודאי שאינה מתיישבת עם לשונו המפורשת של הסעיף. אין סיבה לצמצם את מעגל המתדיינים בבית המשפט לענייני משפחה דווקא לעניין תובענות שעילתן סכסוך בקשר לירושה.⁸

5 בש"א 470/96 חלילי נ' גמליאלי, פ"ד מט(5) 145 (1996). נקבעה חלוקת סמכויות בין בית משפט השלום לבין בית המשפט לענייני משפחה. בכך נקבע הסדר משולב כולל בענייני ירושה, למשך תקופת ביניים בלבד.

6 רע"א 5267/14 לוינ' נ' שויביץ (פורסם בנבו, 5.10.2014).

7 ש.ם.

8 ש.ם.

כך, מן הראוי להתייחס לתביעות של צדדים שלישיים זרים נגד מנהל העיזבון, הקשורות לעצם מילוי תפקידו, כתובענות שעילתן סכסוך בקשר לירושה. עם זאת זהות הצדדים, בפרט היותם יורשים, צפויה להשפיע במידה ממשית על הערכת מידת תרומת הסכסוך ה"ירושתי" להיווצרות עילת התביעה.⁹

סימן ג – סמכות בינלאומית

על פי סעיף 136 לחוק הירושה, קיימת סמכות שיפוט לבית משפט בישראל, אם מקום מושבו של המנוח היה בישראל או שהניח נכסים בישראל. אם הסמכות נקנית בשל קיומם של נכסים בישראל, על המבקש להמציא הוכחות לקיום הנכסים (נסחי מקרקעין, חשבונות בנק וכד'). במקרה כזה יצוין בפסיקתה כי הצו חל על הנכסים המצויים בישראל בלבד.

הדין החל בהפעלת הסמכות על פי סעיף 136 לחוק הירושה – אם מקום מושבו של המנוח היה בחוץ לארץ – יחול על הירושה הדין הזר. יש להגיש לבית המשפט חוות דעת על הדין הזר החל ולציין את עמדתו של הדין הזר בשאלה איזה דין חל על נכסים המצויים מחוץ למקום מושבו של המנוח (סעיפים 137, 138 לחוק). על הכשרות לצוות יחול דין מושבו של המצווה בעת עשיית הצוואה (סעיף 139 לחוק).¹⁰

הוראת סעיף 136 לחוק הירושה באה להגביל את העיקרון הכללי הנוהג לעניין סמכות בינלאומית, ואשר לפיו נרכשת הסמכות על ידי המצאה לנתבע של כתב הטענות הפותח את ההליך. במקרה שחל עליו סעיף 136, הרי אף אם בוצעה המצאה – אין די בכך כדי להקנות סמכות בינלאומית.¹¹ פרשנות החלופה השנייה הקבועה בסעיף 136 לחוק הירושה נדונה בעניין אחד, שבו המנוח נפטר במקום מושבו הקבוע באקוודור והותיר נכסים בישראל. נטען כי חלופה זו מקנה סמכות רק לגבי נכסים המצויים בישראל. כן נטען כי אף אם לבתי המשפט בישראל סמכות מכוח הסעיף, אין הם הפורום הנאות לדון בירושת המנוח שמחוץ לישראל.¹²

הוראת סעיף 137 לחוק מסדירה את שאלת ברירת הדין בירושה בישראל. המחוקק קבע כי הזיקה המכרעת בבחירת הדין שיחול על ירושה היא זיקת המושב. סעיף זה הינו קוגנטי, ולא יינתן כל משקל לכל זיקה אחרת (למעט עניינים שיבואו בגדרו של אחד הכללים המיוחדים שבסעיפים 138–140 לחוק).¹³

שם	9
תע"ז (מחוזי ת"א) 1773/87 פיש נ' עזבון סקרזינסקי, פ"מ התשמ"ט(2) 20 (1988).	10
ע"א 2846/03 אלדרמן נ' ארליך, פ"ד נט(3) 529 (2004).	11
בע"מ 9914/09 פלונית נ' פלונית (פורסם בנבו, 19.1.2010). בית המשפט המחוזי ברוב דעות, דחה את שתי הטענות ובית המשפט העליון דחה את בקשת רשות הערעור.	12
בע"מ 594/04 היועץ המשפטי לממשלה נ' פלונית, פ"ד נט(3) 297 (2004).	13

סימן ד – סמכות בית הדין הדתי

סמכותו הכללית של בית המשפט האזרחי אינה שוללת בחירה מדעת של בעלי הדין להתדיין לפני בית הדין הדתי.¹⁴ כדי להקנות סמכות לבית הדין הרבני בענייני ירושה, יש לקבל הסכמה פוזיטיבית בכתב של כל הנוגעים בדבר, לרבות של אלה אשר מעמדם, כנוגעים לעניין הירושה, שנוי במחלוקת. לעניין זה, אין מקום להבחין בין מצב הסמכות לפני הוצאת צו הירושה לבין מצב הסמכות לאחריה. כל עוד בעל דין הנוגע בדבר לא הביע את הסכמתו המפורשת בכתב לסמכותו של בית הדין הרבני, אין להכפיפו לסמכות זו.¹⁵

סמכותו הכללית של בית המשפט האזרחי אינה שוללת בחירה מדעת של בעלי הדין להתדיין לפני בית הדין הדתי.¹⁶

לפי סעיף 155 לחוק הירושה, מוסמך בית דין דתי לתת צו קיום צוואה רק "אם כל בעלי הדין הנוגעים בדבר לפי חוק זה הביעו בכתב הסמכתם לכך". נשאלה השאלה האם עותרת – שהיא נושה של אחד היורשים לפי דין – באה בגדרי "הנוגעים בדבר", ובהיעדר הסכמה כתובה מצידה, אין לבית הדין סמכות לדון בבקשה.¹⁷

שאלת מעמדו האישי של המבקש לרשת כבן זוג לפי סעיף 10 לחוק הירושה נקבעת לפי הדין הדתי. דיני המעמד האישי של אזרחי ישראל נתונים לסמכותם הייחודית של בתי הדין הדתיים של העדות השונות. אך, לכל בית משפט מוקנית סמכות נגררת להכריע – לצורך העניין שלפניו – בשאלות שמחוץ לסמכותו העניינית, ושהכרעתן דרושה לבירור העניין.¹⁸

"בן זוג" לעניין סעיף 11 לחוק הירושה, הוא מי שנישא למוריש בנישואים "פורמליים" (להבדיל מידועים בציבור). בגדר זה נכללים גם נישואי מוריש יהודי למי שאינה יהודייה, אשר נישאו מחוץ לישראל בנישואין אזרחיים התקפים במקום עריכתם. פירוש זה נותן ללשון החוק אותו מובן המגשים את התכלית המונחת ביסוד החוק.¹⁹

סימן ה – סמכויות הרשם לענייני ירושה

סעיף 66 לחוק הירושה קובע בנוגע לסמכות הרשם לענייני ירושה ליתן צווי ירושה וצווי קיום צוואה. לפי הוראות סעיף 67 א בכל אחד מהנושאים המפורטים להלן, חייב הרשם להעביר את הבקשה לטיפולו של בית המשפט (לענייני משפחה) ולדיון בו:

(1) הוגשה התנגדות לבקשה;

(2) המדינה או מוסד ממוסדותיה הם צד לבקשה;

14	ע"א 513/98 דוד נ' גביש (הרצנשטיין), פ"ד נג(2) 385 (1999).
15	בג"ץ 4122/02 גרוני נ' בית הדין הרבני הגדול, פ"ד נז(1) 537 (2002).
16	ע"א 513/98, לעיל ה"ש 14.
17	בג"ץ 8550/06 פלונית נ' בית הדין הרבני הגדול (פורסם בנבו, 25.12.2006).
18	ע"א 436/01 רכאב נ' רכאב, פ"ד נח(6) 913 (2004). כך גם בשאלה זו.
19	בע"מ 9607/03 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 29.11.2006).

- (3) היועץ המשפטי לממשלה או בא כוחו ראו לנכון לזווג הליך לעניין הבקשה או להצטרף להליך;
- (4) האפוטרופוס הכללי מייצג בבקשה חסוי, קטין או נעדר;
- (5) הצוואה נושא הבקשה היא צוואה בעל פה, כמשמעה בסעיף 23;
- (6) בצוואה נושא הבקשה קיים פגם או חסר, כמשמעו בסעיף 25;
- (7) על הירושה חלות הוראות הפרק השביעי (משפט בינלאומי פרטי);
- (8) הרשם לענייני ירושה ראה לנכון להעביר את הבקשה לבית המשפט.

בקשה שהדיון בה הועבר לבית המשפט תיחשב כתובענה לפי סעיף 1 לחוק בית המשפט לענייני משפחה, ובית המשפט רשאי להצהיר על זכויות היורשים.

סימן ו – הליכי התנגדות

הודעה על הגשת בקשה לצו ירושה או לצו קיום צוואה תפורסם בעיתון יומי וב"רשומות" והפרסום בעיתון יומי יכלול הזמנה להגשת כתב התנגדות בתוך מועד של שבועיים מיום הפרסום.²⁰ המבקש להתנגד למתן הצו יגיש כתב התנגדות במספר עותקים מספיק לבית המשפט ולבעלי הדין, ויפרט בו את נושא התנגדותו ואת נימוקיו.²¹ יש להגיש את ההתנגדות בתוך המועד שנקבע וכל עוד לא ניתן הצו (סעיף 67). העובדות הנטענות בכתב ההתנגדות יאומתו בתצהיר.²²

לא הוגשה התנגדות בתוך המועד הקבוע בתקנה 17, יובא העניין לפני הרשם לענייני ירושה לשם מתן הצו המבוקש; הוגשה התנגדות, ידון בעניין בית המשפט לענייני משפחה (סעיף 67 לחוק), ובמקרה כזה מוענקת סמכות השיפוט לשופט אחד בלבד.

הדיון בהתנגדות (וגם בהליכים שהיועץ המשפטי לממשלה יזום אותם) יתנהל, כאילו היה המבקש תובע והוא יירשם כתובע והדיון יתנהל בבית המשפט כמפורט בתקנה 21 לתקנות הירושה. הודעה על מועד הדיון תומצא לתובע, לנתבע ולמנהל העיזבון, אם נתמנה קודם לכן.²³

סימן ז – תביעת יורש ותביעה נגד העיזבון

תביעה בשמו של "עיזבון המנוח" וכו', שנהגה בזמנו מכוח המג'לה ופקודת הירושה, אינה מקובלת עוד. כיום, כאשר היורשים מבקשים לתבוע, הם מציינים את שמותיהם שלהם, ובגוף התביעה הם מציינים את היותם יורשים. אם מונה מנהל עיזבון – הרי שהיורשים אינם יכולים לתבוע מכוח עצמם אלא באמצעותו או בהרשאתו.

20 סעיף 67 לחוק, תקנה 17 לתקנות הירושה.

21 תקנה 19 לתקנות הירושה.

22 לכתב ההתנגדות יצורפו: קבלה המעידה על תשלום האגרה שנקבעה, ייפוי כוח וטופס לפתיחת הליך.

23 תקנה 21(ב) לתקנות הירושה.

לאור הוראת סעיף 122(ב) לחוק הירושה ולאור התקנות, על התובע להראות כי כל היורשים האחרים מסכימים לכך או שניתן לו אישורו של בית המשפט מראש – ולפחות הוא חייב לבקש אישור למפרע.²⁴

על פי סעיף 122(ב) לחוק הירושה, מוטלת על כל יורש המתכוון לעשות פעולה הקשורה בנכסי העיזבון להביא את הדבר לידיעת היורשים האחרים ולקבל את הסכמתם לכך או את אישור בית המשפט בהיעדר הסכמה כזו. סעיף זה נועד למנוע את קיפוח יכולתו של יורש להגן על זכויותיו.²⁵ היורש חייב לפרט במפורש מי הם היורשים האחרים שהסכימו להגשת התביעה, או לציין את עובדת הסמכתו על ידי בית המשפט להיות נציג היורשים (אם אכן הוסמך לכך). כאשר מדובר ביורש יחיד, הדרישה הפורמלית בנדון היא פחותה.²⁶

כל יורש רשאי לעמוד בדין לבדו, לזכותו של המת או לחובתו, אם ניתנה לכך הסכמת כל יורש היורשים או אישור בית המשפט, מראש או למפרע. התכלית המונחת ביסוד הדרישה מאזנת בין שני אינטרסים: האחד, מניעת הכרעה בדין שעה שטענותיהם של כלל היורשים אינן מונחות לפני בית המשפט והם עלולים להיות קשורים על ידיו במעשה בית דין. השני, מתן אפשרות לחלק מהיורשים לנקוט הליכים בעניין העיזבון ולהגן על האינטרס הלגיטימי שלהם ושל שאר היורשים בו.²⁷ אין תחולה לזכות קדימה בעלמא המוקנית ליורשים לאחר תום תקופת ההתמחרות וגם זכות קדימה שתחולתה נמשכת על פי הסכם גם לאחר סיום ההתמחרות, אינה יכולה להתקיים לעד.²⁸

תביעה נגד העיזבון – כאשר מדובר בתביעה כנגד עיזבון, רובץ על התובע נטל הוכחה גבוה מזה המוטל על תובע בהליך אזרחי רגיל. בהתאם לסעיף 54(4) לפקודת הראיות, נדרש סיוע לעדותו של התובע להוכחת תביעה כנגד עיזבון.²⁹

בעניין אחד המנוחה הייתה שותפה בשותפות רשומה. סעיף 20(א) לפקודת השותפויות קובע כי כל שותף חב, יחד עם שאר השותפים ולחוד, בכל החיובים שהשותפות חבה בהם בהיותו שותף. נדחתה הטענה הנסמכת על סעיף 30 לפקודת השותפויות [נוסח חדש], התשל"ה–1975, כיוון שהייתה הסכמה בין השותפים כי האם הייתה שותפה פורמלית גרידא בשותפות, ועל כן אין לחייב את עיזבון המנוחה בחובות השותפות.³⁰

במקרה אחר בית המשפט לענייני משפחה קיבל את הטענה ולפיה רישום האם כבעלת שליש ממניות החברות אינו משקף את האמת העובדתית, ולפיכך קבע כי אין למבקשת כל זכויות "לרשת" ככל שמדובר ברישום האם המנוחה כבעלת מניות בחברה.³¹

24 ע"א 777/80 שרייבר נ' שטרן, פ"ד לח(2) 143 (1984).

25 ע"א 3024/10 ויינר נ' מויאל (פורסם בנבו, 2.4.2013).

26 ע"א 4396/90 רוזנמן נ' קריגר, פ"ד מו(3) 254 (1992).

27 ע"א 5685/94 עמותת א.ל.ע.ד. אל עיר דוד נ' עיזבון אלעבסי, פ"ד נג(4) 730 (1999).

28 בע"מ 8349/13 פלונית נ' פלונית (פורסם בנבו, 22.5.2014).

29 ע"א 2556/05 זלוטי נ' אינדיבי (פורסם בנבו, 8.2.2009). ברם, בהיעדר סיוע יכול בית המשפט להסתפק בעדותו של התובע בלבד תוך נימוק החלטתו.

30 רע"א 1291/13 אימבר נ' שי-שינובסקי (פורסם בנבו, 19.6.2013).

31 בע"מ 8974/12 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 26.1.2014).

סימן ח – ידועה בציבור

סעיף 55 לחוק הירושה, שכותרתו היא "מעין צוואה", קובע:

איש ואשה החיים חיי משפחה במשק בית משותף אך אינם נשואים זה לזה, ומת אחד מהם ובשעת מותו אף אחד מהם לא היה נשוי לאדם אחר, רואים את הנשאר בחיים כאילו המוריש ציווה לו מה שהנשאר בחיים היה מקבל בירושה על-פי דין אילו היו נשואים זה לזה, והוא כשאין הוראה אחרת, מפורשת או משתמעת, בצוואה שהשאיר המוריש.

בעניין אחד, קביעתו הקונקרטית של בית המשפט לענייני משפחה, שלפיה מעת שמדובר באדם שהוכרז כפסול דין ומונה לו אפוטרופוס, אזי מתעורר ספק אם ניתן לייחס לו כוונה ובחירה רצונית להיכנס לחיי משפחה. כך נדחתה תביעת המבקשת להכיר בה כידועה בציבור של פלוני המנוח שזכאית לרשת אותו מכוח סעיף 55 לחוק הירושה.³²

הבאת ילדים משותפים לעולם היא אינדיקציה חזקה, גם אם לא בהכרח מספקת, להכרה בבני זוג כידועים בציבור; אף אם בנסיבות רגילות מדובר בגידול משותף של הילדים. נפל נטל כבד על פלוני להראות כי כל כוונתו הייתה לקבל מהמשיבה חסדים מיניים ותו לא.³³

סימן ט – קופת גמל

כספי קופת גמל לתגמולים אינם באים בגדר עיזבון המנוח וזאת על פי סעיף 147 לחוק הירושה. לשון החוק הנוקטת במונח "עקב מותו של אדם", מוציאה כספי קופת תגמולים ששולמו למוטב בעקבות מותו של העמית. אין בלשון החוק בכדי להצביע על הוצאת כספים מגדר העיזבון רק אם העילה היחידה לתשלומם היא מותו של העמית. גם כספים אשר היה ביכולתו של העמית למשוך עוד בחייו, אולם משלא עשה כן שולמו הם למוטב עת פטירת העמית, מוצאים מגדר העיזבון, ובכך גם מידיהם של נושי העיזבון.³⁴

מסקנה זו מתבקשת כאמור גם מתכליתו של הסעיף היא התכלית הסוציאלית. תכלית זו משתקפת גם מדיני קופות הגמל, אשר מצביעים על היות קופת הגמל, לרבות קופת הגמל לתגמולים, כלי סוציאלי מובהק שזוכה להגנות המחוקק.³⁵

32 בע"מ 8401/12 אלמונית נ' האפוטרופוס הכללי (פורסם בנבו, 11.3.2013).

33 בע"מ 7252/14 עיזבון פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 15.12.2014). פלוני לא עמד בנטל זה.

34 רע"א 8622/13 המוסד לביטוח לאומי נ' שחר (פורסם בנבו, 7.9.2016). בעניין זה, משמוצאים כספי קופת הגמל של המנוח מגדר עיזבונו, משויכים הם למוטבת שקבע בעת ההתקשרות עם קופת הגמל.

35 שם.

סימן י – הליכי ערעור

כאשר בית המשפט לענייני משפחה הכריע בשני הסעדים שנתבקשו: החליט על שחרור המבקש מתפקידו כמנהל עיזבון ופסק לו את שכרו, הרי שהחלטתו הייתה בבחינת פסק דין לגבי המבקש. משכך – עמדה למבקש זכות ערעור ואין הוא זקוק לרשות.³⁶

ערעור על החלטות הרשם לענייני ירושה – סעיף 151 לחוק הירושה, כפי שתוקן בשנת התשנ"ח, קובע כי בית המשפט המוסמך לפי חוק זה הוא בית המשפט לענייני משפחה. סעיף 151 א לחוק דן בערעור על החלטת הרשם לענייני ירושה וקובע כי הרואה עצמו נפגע מהחלטת הרשם לענייני ירושה, רשאי לערער עליה לפני בית המשפט, המוסמך לפי סעיף 151, שידון בערעור בשופט אחד. בנושא זה מפרטת תקנה 46 לתקנות הירושה כי המועד להגשת ערעור על החלטת הרשם לענייני ירושה הוא 15 ימים מיום המצאת ההחלטה. תקנה 47 מסמיכה את הרשם לענייני ירושה להורות על עיכוב ביצוע החלטתו.

ערעור על החלטת הרשם של בית המשפט לענייני משפחה או ערעור על החלטת ראש ההוצאה לפועל, יוגש לבית המשפט לענייני משפחה בתוך 15 ימים מיום שההחלטה נושא הערעור הומצאה למערער.³⁷

36 בע"מ 3390/04 גבאי נ' מורג, פ"ד נח(5) 913 (2004).

37 תקנה 258כח.

פרק ב – בקשות בענייני ירושה

סימן א	– בקשות לצו ירושה
סימן ב	– הסתלקויות
סימן ג	– מסמכים שחובה לצרפם
סימן ד	– הוכחת מוות

סימן א – בקשות לצו ירושה

צו הירושה הוא פסק דין מסוג In Rem, כלומר, הוא מחייב כלפי כל העולם. הצו המתוקן, כמו הצו המקורי, מכריז הוא כלפי כל העולם שהירושים הם אלה המפורטים בו, ובלתם אין.¹ צו הירושה אינו בא להקנות זכויות, אלא רק להכריז ולשמש הוכחה בשאלה מי הם הנחשבים כירושים מזמן פטירתו של המנוח.²

מי שתובע זכות בירושה אינו יוצא ידי חובתו על ידי הוכחת קירבתו המשפחתית למוריש. עליו להביא ראיות לכך שאין יורשים אחרים זולתו ולהצביע על החלק בירושה המגיע לו. אין די בהצהרה, כי לא ידוע ליורש דבר קיומם של יורשים אחרים, כדי לזכות בכל הירושה. דרישה זו מבוססת על העיקרון שלפיו התובע זכות בעיזבון עליו חובת הראיה, והוכחותיו אינן שלמות אם אינו מראה שאין יורשים על פי הדין, הקודמים לו או הזכאים לרשת איתו.³

יכול שצו ירושה חלקי ישתנה כתוצאה מתובענה לסעד הצהרתי, שהוגשה לצורך פירוש צוואה.⁴ על צד העורך הסכם ממון לדעת כי יהא עליו לערוך גם צוואה אם אין הוא מעוניין בחלוקת רכושו בהתאם לחוק הירושה, התשכ"ה–1965. הבחירה שלא לכתוב צוואה מותירה את החלוקה לירושה על פי דין.⁵

בעניין אחד, נדונה תחולתו של הכלל בעניין השתק עילה על פסק דין בהסכמה בהליך לקבלת צו ירושה. האם מהווה הוא מעשה בית דין בכל הנוגע להיקף נכסיו של המנוח?⁶

מעמד המבקש – על המבקש להיות בעל עניין בקבלת הצו, כגון יורש, נושה של העיזבון או נושה של יורש. לכאורה, אין בנמצא אסמכתה כלשהי לנוהג בדבר הגשת בקשה מטעם מנהל עיזבון מיועד (לדעתו).

יורש, שטרם קיבל את חלקו בעיזבון, אין נושהו יכול לנקוט הליכים נגדו לפי סעיף 34 לחוק ההוצאה לפועל, התשכ"ז–1967, אך אין מניעה כי הנושה ינקוט הליכי בקשה לצו ירושה ולמינוי מנהל עיזבון.⁷

אין ליורשי נפקד אף אם הם אינם נפקדים, זכויות בנכסי המנוח. ביום שבו הופך אדם לנפקד, הופך אף הנכס לנפקד. נפקדות האדם היא אשר מקנה את הנכס לאפוטרופוס הכללי בלא צורך בצעדים פורמליים.⁸

סעיף 5(א)(1) לחוק הירושה פוסל לצורך ירושה את מי שגרם במתכוון למות המוריש.⁹

- 1 ד"נ 43/74 מוניץ נ' דקלו, פ"ד ל(1) 242 (1975). ראו גם ע"א 3706/91 שאולוב נ' שאולוב, פ"ד מז(2) 865 (1993).
- 2 ע"א 62/50 גוטטר נ' פרידמן, פ"ד ז 746 (1953).
- 3 ע"א 9694/01 האפוטרופוס הכללי נ' פרידמן, פ"ד נח(2) 65 (2003).
- 4 ע"א 239/89 שרש נ' גלילי, פ"ד מו(1) 861 (1992).
- 5 בע"מ 7468/11 פלוני נ' אלמונית (פורסם בנבו, 3.7.2012).
- 6 ע"א 601/88 עזבון רודה נ' שרייבר, פ"ד מז(2) 441 (1993).
- 7 ע"א 110/89 הכונס הרשמי כמפרק בנק צפון אמריקה נ' גלבווע, פ"ד מו(3) 638 (1992).
- 8 ע"א 8753/07 עיזבון בהיג' נ' האפוטרופוס הכללי (פורסם בנבו, 16.11.2010).

קיומו של סעיף בחוזה המשולש (האגודה, הסוכנות והמינהל) החל על משק באגודה שיתופית המחריג את הנחלה מהעזובון מאפשר קיומה של התחייבות למינוי בן ממשך חרף היותו סותר את חוק הירושה וזאת מכוח חוק המתנה, התשכ"ח–1968.¹⁰

הליכים לתיקון הצו – תקנה 27 לתקנות הירושה, התשנ"ח–1998, קובעת כי המבקש תיקון או ביטול של צו ירושה או של צו קיום צוואה, יגיש בקשה בכתב לבית המשפט או לרשם לענייני ירושה שנתן את הצו. העובדות הכלולות בבקשה יאומתו בתצהיר. אם הבקשה הוגשה לרשם לענייני ירושה, והוא ראה כי נתקיים אחד מן התנאים הקבועים בסעיף 67א(א) לחוק הירושה, או אם ראה שלא להיזקק לבקשה לפי סעיף 72 לחוק, יעביר הרשם את הבקשה לבית המשפט כדי שידון בה. בדיון בבקשה לתיקון או לביטול צוים, יש להתחשב בשיהוי שבהגשת הבקשה,¹¹ באיחור בהגשתה¹² ובשיקולים אחרים.¹³

בעניין אחד הוכח שאין יורשים מצד אם המנוח ובית המשפט הורה על תיקון צו הירושה בכפוף למתן התחייבות בכתב של המשיבים כי אם יתגלו יורשים נוספים, יעבירו להם את חלקם בעזובון.¹⁴

סימן ב – הסתלקויות

כאשר מוגשים כתבי הסתלקות של יורשים פוטנציאליים,¹⁵ על המסתלק להודיע את דבר הסתלקותו בתצהיר. כתב הסתלקות יפרט את זהותו של המסתלק ואת שיעור ההסתלקות. אם הסתלק לטובת בן זוגו של המוריש, ילדו או אחיו, יציין המסתלק במפורש לטובת מי הסתלק. יש לציין בכתב ההסתלקות אם המסתלק קטין או פסול דין.¹⁶

ניתן להסתלק רק לאחר מות המוריש ולפני חלוקת העזובון. ניתן להסתלק גם באופן כללי ואז יתחלק חלקו של המסתלק בעזובון בין כל היורשים הנוותרים (סעיף 15 לחוק הירושה). ניתן להסתלק באופן כללי מחלק של מנה שזכה בו המסתלק ואין להסתלק על תנאי. יש לבטא את ההסתלקויות בנוסח הצו.

על פי סעיף 6(א) לחוק הירושה, יורש רשאי להסתלק "ממנה שהוא זכאי לה על פי צוואה, כולה או מקצתה". "מנה" מוגדרת בסעיף 40 לחוק כך: "נכס מנכסי עזובונו או טובת הנאה מעזובונו". שאלה היא, אם יורש רשאי על פי צוואה להסתלק מנכס אחד מבין נכסים מסוימים שהוריש לו המנוח.

9	בע"מ 9447/07 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 29.7.2009)
10	בע"מ 3795/11 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 13.7.2011).
11	ע"א 671/88 בנדה נ' שצ'רנסקי, פ"ד מה(1) 288 (1990).
12	ע"א 601/88, לעיל ה"ש 6.
13	ע"א 4714/90 ויספלד נ' ויספלד, פ"ד מח(3) 104 (1994).
14	ע"א 9694/01, לעיל ה"ש 3. בעתירה לסעד זמני נתבקש בית המשפט להורות למשיבים להימנע מלדרוש את שחרור הכספים המגיעים ליורשים הנעדרים.
15	תקנה 16 לתקנות וסעיף 6 לחוק.
16	תקנה 16 לתקנות הירושה.

הסתלקות קטין שהוא פסול דין טעונה אישורו של בית המשפט (סעיף 6(ג) לחוק) – הכוונה היא לבית משפט של אפוטרופסות. לפיכך יש לציין במפורש בתצהיר ההסתלקות כי המסתלק הוא קטין פסול דין.¹⁷

הסתלקות אינה יכולה לבטל למפרע את צו הירושה. רק יורש חי יכול להסתלק מחלקו בירושה, והסתלקות יכולה להיעשות רק לפני שניתן צו ירושה.¹⁸

סימן ג – מסמכים שחובה לצרפם

הטפסים – התקנות קובעות את מתכונת הבקשה ואת הטפסים התואמים. בקשות לצו ירושה מוגשות לפי טופס 1 לתוספת;¹⁹ בקשות לצו קיום צוואה – לפי טופס 2.

לעניין סוגיית הנטל הראייתי הנדרש לשם ביסוס מערך היורשים על פי דין – הרי שעל פי תקנה 14 לתקנות הירושה, על המגיש בקשה למתן צו ירושה לפרט בבקשתו את יורשי המנוח, ואם מת מי מהם – את יורשיו. על המבקש להצהיר כי אלה הם היורשים היחידים ואין זולתם. על כן, אם לא ידוע למבקש אם היורשים הם היורשים היחידים או אם יורש פלוני או אלמוני מצוי בחיים, עליו להצהיר על כך בבקשתו.²⁰

בתקנה 14(ד) החדשה ניתנו הוראות בעניין הגשת הבקשה באופן מקוון.²¹

פרסומים – בהליכי ירושה נודעת חשיבות יתירה לפומביות הדיון. סימוכין לכך יש בהוראות סעיף 67 לחוק ובהוראות התקנות.²² תקנה 17 לתקנות הירושה קובעת כי הודעה על הגשת הבקשה (בקשה למתן צו ירושה או בקשה לקיום צוואה), תפורסם בעיתון יומי אחד וב"רשומות". ההודעה תכלול הזמנה להגיש כתב התנגדות בתוך תקופה של שבועיים מיום הפרסום. הוצאות הפרסום יחולו על המבקש. חובת הפרסום חלה לא רק לגבי הבקשה המקורית אלא גם לגבי בקשה מתוקנת.²³ להלן נוסחה המעודכן של תקנה 17:

הודעה על הגשת בקשה לצו ירושה או לצו קיום תפורסם בעתון יומי אחד וכן ברשומות; ההודעה בעתון היומי תכלול הזמנה להגשת כתב התנגדות בתוך תקופה של שבועיים מיום הפרסום בעיתון היומי או תקופה ארוכה יותר, לפי קביעת הרשם לענייני ירושה; הוצאות הפרסום יחולו על המבקש, ואולם ניתן למבקש פטור מחובת תשלום אגרה לפי תקנה 4 לתקנות הירושה (אגרות הרשם לענייני ירושה), התשנ"ח–1998, יחולו הוצאות הפרסום על הממונה הארצי.

17	תקנה 16(ג) לתקנות הירושה.
18	ע"א 1134/06 רושורש נ' מנסור (פורסם בנבו, 10.11.2009).
19	תקנה 14(א) לתקנות הירושה.
20	ע"א 9694/01, לעיל ה"ש 3.
21	תקנות הירושה (תיקון), התשע"ה–2014, ק"ת 46, מיום 8.11.2014.
22	ע"א 5185/93 היועץ המשפטי נ' מרום, פ"ד מט(1) 318 (1995).
23	ע"א 3706/91, לעיל ה"ש 1. וראו פטור מפרסום במקרים שפורטו בתקנות הירושה (תיקון מס' 3), התשע"ה–2014, ק"ת 74, מיום 11.11.2014.

תצהיר – כל הפרטים הכלולים בבקשה יאומתו בתצהירים של המבקש ושל אדם אחר (אם כלולות בבקשה עובדות שאינן בידעתו האישית של המבקש).²⁴
 "אדם אחר" הוא אדם שאינו מעוניין בעיזבון (ואינו מעוניין גם בעקיפין בעיזבון, כגון שהוא יורש של יורש), אך הכיר את המנוח היטב ויכול להצהיר על הפרטים הנדרשים בטופס. עד לצוואה יכול להיות מוכר כ"אדם אחר" לצורך מתן תצהיר "אדם אחר".

תעודת פטירה – לבקשה תצורף תעודת פטירה רשמית של משרד הפנים. אם המנוח נפטר בחוץ לארץ – יש צורך בתעודת פטירה רשמית של המדינה הזרה, בהתאם לפקודת הראיות [נוסח חדש].²⁵
 אם בן זוגו של המוריש נפטר לפני המוריש: יש להמציא את תעודת הפטירה של בן הזוג. בהיעדר תעודת פטירה או בהיעדר הצהרת מוות ניתן לפנות לבית המשפט או לרשם לענייני ירושה, על פי הסמכות בסעיף 68 לחוק, בבקשה לקבלת היתר להוכיח את המוות באופן אחר.²⁶ במתן ההיתר יש לפרט נימוקים שיירשמו. תקנה 15(א) לתקנות הירושה משלימה את הוראת סעיף 68 לחוק וקובעת, כי בקשה להיתר תלווה בתצהירים של המבקש ושל אדם אחר, שבהם יפורטו נסיבות המוות וזמנו והטעמים לאי המצאת תעודת המוות או הצהרת המוות.

ייפוי כוח – אם הבקשה מוגשת בידי עורך דין המייצג את המבקש, יש לצרף לבקשה ייפוי כוח.²⁷
נוסח הצו – לבקשה יצורף נוסח הצו (פסיקתה) בנוסח מיוחד המיועד לצווים בענייני ירושה.²⁸ צו ירושה ייערך לפי טופס 4; צו קיום צוואה ייערך לפי טופס 5. הצו יכלול גם את מספרי תעודות הזהות של היורשים. לא אחת נתקלים בבקשות לתיקון צווי ירושה ישנים, המיועדות להוסיף לצווים את מספרי תעודות הזהות בשל דרישותיו של רשם המקרקעין. אם נתמנה מנהל עיזבון, יש לציין עובדה זו בצו.

הצו יכלול את עובדת מותו ומועד פטירתו של המנוח. כן יפורטו בו שמות היורשים וחלקו היחסי של כל יורש בעיזבון. פרטים בעלי ערך משני, הם: מענו של הנפטר בעת פטירתו ומספר תעודת הזהות שלו. פרטים על מקום הפטירה אינם נחוצים.²⁹
 אם השאיר המנוח צוואה, החלה רק על חלק מנכסיו, בעוד שלגבי יתר נכסי העיזבון נקבעים היורשים על פי דין, ניתן לכלול בפסיקתה אחת צו ירושה וצו קיום צוואה.³⁰

סימן ד – הוכחת מוות

הדרכים השונות להוכחת פטירה ניתנות למיון על פי סדרי העדיפות והחשיבות הראייתיים הבאים:

24	תקנה 14(א) לתקנות הירושה.
25	סעיף 68 לחוק.
26	ראו גם להלן סימן ד – הוכחת מוות.
27	תקנה 14(5) לתקנות הירושה.
28	תקנה 24 לתקנות הירושה.
29	ע"א 54/79 אבו אלפול נ' האפוטרופוס לנכסי נפקדים, פ"ד לה(2) 273 (1981).
30	טופס 6 (תקנה 24(ג), סעיף 66(ב) לחוק).

(א) הראשונה, המקובלת והעדיפה, היא "תעודת מוות" הניתנת מטעם הרשות המוסמכת לכך ;
 (ב) השנייה, אף היא ניתנת על ידי גוף שהוסמך במיוחד לכך, והיא "הצהרת מוות", היינו פסק דין שניתן על פי חוק מיוחד שנקבע לשם כך ;

(ג) השלישית, המנויה בסעיף 68(א) לחוק – הוכחת המוות וזמנו "באופן אחר" – יכולה להיעשות רק אם בית המשפט שדן בבקשה למתן צו ירושה התיר לפעול כך, וצריך שנימוקיו יירשמו במיוחד.³¹

סדרי דין – כאמור, עובדת מותו של אדם ומועד פטירתו טעונים הוכחה בתעודת מוות או בהצהרת מוות, זולת אם בית המשפט התיר, מנימוקים שיירשמו, להוכיחם באופן אחר.³² בקשה לקבלת היתר מבית המשפט להוכיח את עובדת מותו של אדם ואת זמן מותו (שלא על ידי תעודת מוות או הצהרת מוות), תיערך על פי תקנה 14(ב)(2) לתקנות הירושה.

תעודת מוות – זוהי תעודת פטירה רשמית שמנפיק משרד הפנים או תעודה רשמית של המדינה שבה נפטר המנוח (אם לא נפטר בארץ).³³

הצהרת מוות – בית המשפט לענייני משפחה רשאי, לבקשתו של מעוניין או לבקשת היועץ המשפטי לממשלה או בא כוחו, להצהיר על מותו של נספה, על נספה מתקופת השואה או על נעדר, אם נתקיים בו אחד מאלה:³⁴

(א) מושבו האחרון או מקום מגוריו האחרון היה בארץ ישראל ;

(ב) רכשו נמצא בישראל ;

(ג) עקבותיו נעלמו בארץ ישראל ;

(ד) מושבו או מקום מגוריו של המבקש הוא בישראל.³⁵

בעת הדיון בבקשה להצהרת מוות רשאי בית המשפט לסטות מדיני הראיות, אם הוא משוכנע שבנסיבות העניין הסטייה מוצדקת.³⁶ הבקשה תוגש על פי תקנות הצהרות מוות (סדרי הדין).

לעניין מעמדו של פסק חוץ להוכחת פטירה,³⁷ יש להחיל את הוראות סעיף 11 לחוק אכיפת פסקי חוץ, התשי"ח-1958.

31 ע"א 212/78 פלד נ' מדינת ישראל, פ"ד לג(1) 540 (1979).

32 סעיף 68(א) לחוק.

33 הכול על פי הוראות סימן ד (סעיפים 29–34) לפקודת הראיות.

34 חוק הצהרות מוות, התשל"ח-1978.

35 סעיף 2 לחוק הצהרות מוות.

36 סעיף 5 לחוק הצהרות מוות.

37 ע"א 603/75 קאויפלו נ' וקס, פ"ד לג(1) 785 (1979).

פרק ג – צוואות

סימן א	–	עקרונות כלליים
סימן ב	–	כשרות הצוואה
סימן ג	–	פרשנות צוואה
סימן ד	–	ביטול צוואה
סימן ה	–	צוואה בנוכחות עדים
סימן ו	–	סדרי דין לעניין צו קיום צוואה

סימן א – עקרונות כלליים

עקרון העל המנחה את בית המשפט בדיני הירושה הוא כיבוד רצון המנוח. הצעד הראשון בכיבוד רצון המת הוא זיהויו. לגמירות הדעת נודעת חשיבות מרכזית בכך.¹ על פי סעיף 42 לחוק הירושה, התשכ"ה-1965, אומד דעתו של מצווה אשר קבע הוראת צוואה על דרך "יורש-אחר-יורש", הוא כי במות היורש הראשון יזכה היורש השני במה ששייר הראשון. מוריש רשאי מצדו להורות אחרת, כאמור בסעיף 53 לחוק הירושה, שלפיו "הוראות הסעיפים 41 עד 52, פרט לסעיף 42(ד) לחוק הירושה, חלות במידה שאין בצוואה הוראות אחרות". לאמור: אם הגביל המוריש את כוחו של הראשון, הגבלתו תופסת, והראשון חייב לעשות כפי שצויה המצווה. כדי לשלול את תוצאותיו של סעיף 42 לחוק הירושה יש צורך בהוראה (מפורשת או משתמעת).² למצווה חופש לקבוע את תוכן צוואתו ויש לקיים את דברו. חזקה על מצווה כי בעת עשיית צוואתו ידע להבחין בטיבה של צוואה. הטוען כי בעת עריכת צוואה לא ידע המצווה להבחין בטיבה של צוואה – עליו הנטל להוכיח טענתו. לעניין זה יש צורך בראיות ממשיות וברורות. בחינת השאלה אם ידע מצווה או לא ידע להבחין בטיבה של צוואה, היא לעולם בחינה עובדתית בנסיבותיו של כל מקרה.³

סימן ב – כשרות הצוואה

אין לקיים צוואה שכשרותה מוטלת בספק – על בית המשפט להימנע מקיום צוואה כל עוד עומדת טענה בדבר היעדר כשרותו של המנוח לצוות, שלא נתבררה עדיין לגופה.⁴ בעניין אחד נקבע כי המבקשים לא עמדו בנטל להוכיח כי המנוח לא היה כשיר לצוות את צוואתו המאוחרת. נוכח מסקנה זו הורה בית המשפט על קיום הצוואה המאוחרת, שעל פיה המשיבה היא היורשת היחידה לכל רכושו של המנוח.⁵ במקרה אחר, בית המשפט לענייני משפחה ביסס את פסק דינו על שני אדנים חלופיים – חוסר כשירות המנוחה לחתום על צוואה ונושא זיוף חתימתה על הצוואה. קביעות אלה התבססו על חוות דעת מומחים וכן על עדים רלוונטיים, ומנגד גרסתו של המבקש נדחתה לחלוטין.⁶

- 1 בע"מ 7049/15 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 17.12.2015). במקרה הנדון לא נמצא ספק בגמירות הדעת של המנוחה להוריש את כלל נכסיה למשיב.
- 2 בע"מ 9085/16 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 2.3.2017).
- 3 בע"מ 3539/17 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 11.6.2017).
- 4 ע"א 1393/92 קזצ'קוב נ' קזצ'קוב, פ"ד מח(4) 353 (1994).
- 5 בע"מ 1856/16 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 30.5.2016).
- 6 בע"מ 4244/15 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 21.7.2015). גם אם הצוואה לא קוימה למבקש והירושה היא על פי דין. בית המשפט המליץ למשיבים לעשות להנצחת שמה של המנוחה, כדי שבהיעדר צאצאים, לפחות ייחרת שמה במעשה צדקה מתאים. גם אם חובה משפטית אין כאן, חובה מוסרית יש ויש.

נדחתה טענה שלפיה היה מקום לבחון את היקף העיזבון של המנוחה במסגרת הדיון בתוקף הצוואה, מהטעם שדיני הירושה מבחינים בין הליך שעניינו היקף העיזבון לבין הליך שעניינו תוקף הצוואה.⁷

הכרעת בורר במסגרת הליך שהתקיים בין בעלי הדין בחיי האם המנוחה – בנוגע לכשרותה של המנוחה, אינו מהווה מעשה בית דין (השתק פלוגתא) בנוגע לכשרותה של המנוחה, במסגרת הליך של התנגדות לקיום צוואת המנוחה בבית המשפט לענייני משפחה.⁸

בעניין אחד, תוצאת פסק דינו של בית המשפט קמא מעוררת אי-נוחות, לנוכח המסקנה כי תוכן הצוואה משקף את רצונו האמיתי של המנוח. ואולם, קיום צוואה חרף פגם או חסר שנפלו בה אינו יכול להיעשות בכל מקרה בו שוכנע בית המשפט באמיתותה, אלא אך בהינתן ש"התקיימו מרכיבי היסוד בצוואה" (סעיף 25(א) לחוק הירושה). בנסיבות המצביעות על כך שהמצווה הציג בפניו עד אחד בלבד את צוואתו תוך הצהרה כי זו צוואתו, ברי כי תנאי היסוד לפיו "המצווה הביאה בפני שני עדים" (סעיף 25(ב)(2) לחוק הירושה) – לא התקיים, ומשכך נשללת סמכותו של בית המשפט להורות על קיומה.⁹

תניית סילוקין – בעניין אחד עיקר המחלוקת נעוצה בסעיף בצוואה, שבו קבע המנוח תניית סילוקין שהורתה כך: "במידה ומי מיילדי... או מי מטעמם יתנגד לקיומה של צוואה זו, או לכל סעיף מסעיפיה... הרי המתנגד לא יירש כל חלק מעיזבוני וזאת למרות כל האמור לעיל בצוואתי זו, וחלקו של המתנגד יתחלק בחלקים שונים" בין אחרים. נטען כי הבקשה לרשות ערעור מעוררת שאלות נכבדות בכל הנוגע למתח שבין תניות סילוקין בצוואות לבין זכות הגישה לערכאות. אכן, אין לכחד כי הסוגיה של תניית סילוקין מעוררת מתח מורכב על רקע חשיבותה ומעמדה הנכבד של זכות הגישה לערכאות.¹⁰

סימן ג – פרשנות צוואה

בעל דין רשאי לערער על פסק דין אם נפגע כתוצאה ממנו, אולם במקרה זה זכותו של המבקש לא נפגעה, וכי פסק הדין מתיישב עם ההלכה הפסוקה לעניין פרשנות צוואות ואופן קיומן.¹¹ בבוא בית המשפט לפרש צוואה, יש להעניק את המשקל העיקרי לרצון המת ולשאיפה לפענח את כוונותיו בנוגע לחלוקת הרכוש בצוואה; יש להעדיף לכתוב בצוואה סעיף חיובי, דהיינו להבהיר על אלו נכסים היא חלה, מאשר לכתוב סעיף שלילי בצוואה, דהיינו על אלו נכסים היא אינה חלה.¹² נדחתה בדין תביעת המערערים ליתן סעד הצהרתי לפיו הם זכאים להירשם כבעלים של המקרקעין נשוא ההליך, לאחר שפרשנותם לצוואה, שנערכה לפני כמאה שנה, אינה מתיישבת עם לשון הצוואה ועם נסיבות עריכתה.¹³

7 בע"מ 612/16 פלוגית נ' פלוני (פורסם בנבו, 30.3.2016).

8 רע"א 4870/12 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 25.7.2012); אורי גורן בורות 381 (2018).

9 בע"מ 10223/17 מזור נ' בלחסן (פורסם בנבו, 8.4.2018).

10 בע"מ 9413/17 פלוני נ' פלוגית (פורסם בנבו, 3.1.2018).

11 בע"מ 5962/15 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 6.10.2015).

12 בע"מ 1471/15 פלוגית נ' פלוני (פורסם בנבו, 9.12.2015).

לשון הצוואה במקרה אחד יצרה שילוב בין הסדר של יורש אחר יורש הקבוע בסעיף 42 לחוק הירושה (ולעניין זה אפשרי גם הסדר סעיף 45) לבין סעיף 29 לחוק, המאפשר למצווה לקבוע קבוצה של אנשים שרק מתוכם אפשר לבחור יורש, והאדם אשר נבחר על ידי המצווה זכאי לבחור את היורש מתוכם. אמנם המקרה השכיח של הסדר מסוג יורש אחר יורש הוא בהיות היורש השני מוגדר, אולם אין מניעה לשלב בין שני ההסדרים, בהתאם לסעיף 53 לחוק.¹⁴

סימן ד – ביטול צוואה

סעיף 36 לחוק הירושה, מונה שלוש דרכים שבהם ניתן לבטל צוואה: השמדת הצוואה; ביטולה במפורש באחת הצורות לעשיית צוואה; וביטולה מכללא, על דרך של יצירת צוואה חדשה.¹⁵ סעיף 8 לחוק הירושה, שכותרתו "עסקאות בירושה עתידה", קובע:

(א) הסכם בדבר ירושתו של אדם וויתור על ירושתו שנעשו בחייו של אותו אדם – בטלים.

(ב) מתנה שאדם נותן על מנת שתוקנה למקבל רק לאחר מותו של הנותן, אינה בת־תוקף אלא אם נעשתה בצוואה לפי הוראות חוק זה.

יש ליתן להוראת הבטלות שבסעיף 8(ב) לחוק הירושה פרשנות זהירה ומצמצמת ולהחילה על אותן עסקאות שבהן ברור כי כוונת הצדדים היא שדבר המתנה יועבר לרשות המקבל רק לאחר מותו של הנותן. אין להחיל את הוראת הבטלות כל אימת שכוונת הצדדים הינה שדבר המתנה יועבר לרשות המקבל לאלתר, תוך שהנותן מותיר בידו שליטה מסוימת בדבר המתנה באמצעות הטלת מגבלות או חיובים על המקבל.¹⁶

במקרה אחד נאמר כי גם אם נקבע כי להתחייבות האישה בהסכם הממון אין תוקף נוכח הוראת סעיף 8 לחוק הירושה, הרי שהעיקר בפסק הדין הוא כי המבקש, שערך את הסכם הממון עבור המבקש ואשתו, נמנע מלקבוע מנגנון לאכיפת התחייבות האישה.¹⁷ סעיף 34 לחוק הירושה קובע:

צוואה בלתי חוקית וכו'

34. הוראת צוואה שביצועה בלתי חוקי, בלתי מוסרי או בלתי אפשרי – בטלה.

במקרה אחד נקבע שאין להלום את טענת המבקש באשר לפסילת הצוואה על פי סעיף 34 לחוק הירושה. הוראות סעיף 34 עוסקות בתניות המורות לבצע פעולה שאינה חוקית או אינה מוסרית או

13	ע"א 7631/12 אמסטר נ' קרן קיימת לישראל (פורסם בנבו, 12.8.2015). בין השופטים התגלעה מחלוקת באשר לאופן פרשנות צוואות, אשר לא הוכרעה ונותרה לעת מצוא.
14	בע"מ 6251/15 הופה נ' קסוטו (פורסם בנבו, 7.8.2016).
15	בע"מ 11116/08 פלוני נ' אלמוני (פורסם בנבו, 5.7.2012).
16	ע"א 879/14 נחשון נ' נחשון (פורסם בנבו, 5.5.2016). פסק הדין ניתן ברוב דעות.
17	רע"א 1458/15 שורצברג נ' רוזנר (פורסם בנבו, 20.4.2015).

שלא ניתן לבצעה או נוגדת את תקנת הציבור. אולם לא נטען כי הורשת הנחלה סותרת סעיף חוק, או שביצועה אינו מוסרי או אפשרי. כל שנטען הוא שעל פי הסכם המשבצת זכויות המנוח במשק הן זכויות בר רשות שאינן חלק מעיזבון האב, ולכן לא היה יכול להורישן.¹⁸ אין מקומה של שאלה זו, התלויה בפרשנות הסכם המשבצת והדין, בהליך זה העוסק אך בשאלת תוקף הצוואה ולא בשאלת היקף העיזבון. פיצול הנחלה הנטען אינו פוסל אף הוא את הוראות הצוואה, שכן האב הורה כי תינתן למשיבה זכות שימוש בדירה ולא נטען כי הסדר זה אינו חוקי או בר ביצוע. מדובר בטענות הרחוקות מהתוכן שיש ליצוק בסעיף 34 לחוק הירושה.¹⁹ סעיף 72 לחוק קובע:

תיקון וביטול של צו ירושה ושל צו קיום

72. (א) נתן רשם לעניני ירושה או בית משפט צו ירושה או צו קיום, רשאי כל אחד מהם, לגבי צווים שנתן, לפי בקשת מעוניין בדבר, לתקנם או לבטלם על סמך עובדות או טענות שלא היו בפניו בזמן מתן הצו; ואולם ראה רשם לעניני ירושה שלא להיזקק לעובדה או לטענה שהמבקש יכול היה להביאה לפני מתן הצו, או שיכול היה להביאה לאחר מכן ולא עשה כן בהזדמנות הסבירה הראשונה, יעביר את הבקשה לבית המשפט.

על צד המעוניין בביטול צו קיום צוואה להגיש בקשה לביטולו לפי סעיף 72 לחוק הירושה. הזכות לבקש את ביטולו של צו הקיום עומדת למבקש אף אם חלפו למעלה משלושים ימים מאז נודע לו על הצו, שכן בחוק לא נקבע מועד קצוב להגשתה של בקשת הביטול.²⁰

נדחתה בקשה למתן רשות ערעור על פסק דין של בית המשפט המחוזי שקבע כי צוואת אימם המנוחה של הצדדים בטלה, ובכך הפך את פסיקת בית המשפט לענייני משפחה. נפסק כי אין מקום להתערב בקביעה בדבר בטלות הצוואה, וכי בית המשפט המחוזי בחן את סוגיית ההשפעה הבלתי הוגנת כמכלול, כפי שראוי לנהוג.²¹

בעניין אחד, אכן על פי הצוואה, נראה כי רצון המנוחה היה כי הזכויות במשק תעבורנה למבקשת בתמורה לטיפול שהעניקה לה ולבעלה, חרף מינויו של המשיב כבן ממשין. אולם עקרון כיבוד רצון המת אינו מוחלט ולעתים אינו אפשרי. כך, בין היתר, לנוכח הכלל שלפיו אין אדם יכול לצוות ולהוריש אלא במה שיש לו.²²

משניתנה זכות הבן הממשיך, אין הזכויות במשק נכללות בעיזבון המנוחה, תהא פרשנות צוואתה אשר תהא, והזכויות בו אינן ניתנות להעברה בירושה. לכן אין מתאפשר כיבוד רצונה המאוחר לגמול טובה למבקשת.²³

18 בע"מ 4297/16 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 25.8.2016).

19 שם.

20 רע"א 8920/08 חמזה נ' האפוטרופוס הכללי (פורסם בנבו, 13.5.2010).

21 בע"מ 4459/14 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 6.5.2015). הבקשה אינה עומדת באמות המידה למתן רשות ערעור בגלגול שלישי.

22 בע"מ 3872/14 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 8.9.2014).

23 שם.

סימן ה – צוואה בנוכחות עדים

סעיף 35 לחוק הירושה, שעניינו צוואה בנוכחות עדים, הינו סעיף נוקשה המחייב פסילה בכל מקרה שמי מהמנויים בו נוטלים חלק בעריכת הצוואה, בין שהשפיעו על תוכנה ובין שלא. את סעיף 35 יש לפרש על דרך הצמצום. לא כל אדם שעשוי להפיק הנאה מהצוואה בא אוטומטית בגדרי הסעיף.²⁴ סעיף 35 לחוק הירושה מקים חזקה חלוטה, שלפיה מי שהתערב בעריכת הצוואה או לקח חלק בעריכתה מוחזק כמשפיע שלא כדין על המצווה; העילה השלישית בסעיף, שעניינה מי ש"לקח באופן אחר חלק בעריכתה", מנוסחת באופן המאפשר לכלול בגדרו מגוון מצבים ואינו כובל את בית המשפט ברשימה סגורה.²⁵ בעניין אחד נפסק כי הצוואה נערכה לפי חוק הירושה ולכן ספק אם תקנות הנוטריונים בדבר אישור פעולה בפני נוטריון רלוונטיות, אך משום שאחת מהעדות לצוואה היא עורך דין ונוטריון.²⁶

סימן ו – סדרי דין לעניין צו קיום צוואה

צירוף הצוואה – המחוקק ומחוקק המשנה בעקבותיו, מייחסים חשיבות רבה להוכחת הצוואה ודורשים את הגשת המסמך המקורי. הכלל הוא כי תמיד יוגש מקור הצוואה. רק אם הוכיח המבקש שהמקור נשמד בנסיבות המתוארות בסעיף 68(ב) לחוק או כי אי אפשר להגישו, רשאי בית המשפט (אך לא חייב) להתיר הוכחת הצוואה בהגשת עותק או באופן אחר.²⁷ לא צורפה הצוואה המקורית – יש להגיש בקשה להתיר את הוכחת הצוואה בדרך אחרת.²⁸ בעניין אחד נסב הערעור על שתי שאלות שונות: האחת, האפשרות להגיש עותק של הצוואה, והשנייה – על שאלת ביטולה של הצוואה הראשונה בידי המנוח. נקבע כי מי שמבקש להגיש ראייה משנית, עליו הנטל להוכיח שאין בידי להגיש את המקור. נטל זה אינו פוטר את מי שטוען כי המצווה ביטל את צוואתו. עניין לנו בנטלים שונים המוטלים לתכלית שונה על כתפיהם של בעלי הדין השונים.²⁹ אין אפשרות על פי הדין לדון בתוקף צוואת אדם בעודו בחיים – קביעה זו נגזרת ממהות מוסד הצוואה וממדיניות משפטית ראויה. לעניין זה, אין מקום להבחין בין מצווה כשיר ובין מצווה חסוי.³⁰

24	בע"מ 6349/08 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 2.2.2009).
25	בע"מ 1801/16 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 30.3.2016). בנסיבות המקרה, מסכת האירועים עשויה לעלות כדי התערבות אסורה לפי סעיף 35 לחוק.
26	בע"מ 6001/14 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 9.11.2014).
27	ע"א 4182/90 רענני נ' רענני, פ"ד מו(4) 348 (1992).
28	תקנה 14(ב)(3) לתקנות הירושה.
29	ע"א 27/86 היועץ המשפטי לממשלה נ' זגה, פ"ד מב(4) 588 (1989).
30	בע"מ 2035/13 פלוני נ' חסויה (פורסם בנבו, 8.8.2013).

הודעות לזוכים – קיימת חובה לשלוח בדואר רשום או בהמצאה אישית, הודעות לזוכים על פי הצוואה על דבר זכאותם, על פי טופס 3 או טופס 3א לתוספת.³¹ יש לצרף את האישור על משלוח ההודעות לתיק בית המשפט.³² לאחרונה הוספה הוראה בעניין צירוף הצוואה להודעה.³³

צוואה בעל פה – במקרה אחד הופקד זיכרון הדברים באיחור. למרות זאת הורה בית המשפט לקיים את הצוואה בנסיבותיו המיוחדות של אותו מקרה.³⁴

צוואה שכבר קוימה בחוץ לארץ – כשמבקשים לקיים צוואה שכבר קוימה בחוץ לארץ יש להגיש, בדרך כלל, את המקור של צו קיום הצוואה הזר או עותק מאושר על ידי קונסול (על פי פקודת הראיות [נוסח חדש]).

יש לבדוק אם קיימת אמנה בין מדינת ישראל לבין המדינה הזרה בדבר הכרה הדדית בהחלטות בתי המשפט בעניינים אזרחיים ומסחריים ובדבר ביצוען ההדדי של החלטות אלה, לרבות בנושאי ירושה.³⁵

הקראת מסמך הצוואה – ניתן להתגבר על היעדר הקראת מסמך הצוואה למנוח ותרגומו וזאת באמצעות הסמכות המוקנית לבית המשפט מכוח סעיף 25 לחוק הירושה. אולם לנוכח היותו של פגם זה פגם מהותי, סעיף זה אינו מהווה מקור לריפוי הפגם. על מנת להתגבר על הפגם שנפל בצוואתו של המנוח, יש להעביר את נטל ההוכחה אל המשיב להוכיח כי הצוואה אכן משקפת את רצונו של המנוח.³⁶

נאמנות – הקדש – הקדש הוא נאמנות שנוצרה באופן חד צדדי על ידי יוצר הנאמנות. יצירה כזו אפשרית רק על פי אחת משלוש הדרכים הקבועות בסעיף 17 לחוק הנאמנות, התשל"ט–1979. שתיים מהן מאפשרות יצירת הקדש שייכנס לתוקף רק לאחר מיתה, ואחת – בחיים. בעוד יצירת הקדש בחיים תיעשה בכתב נוטריוני, הקדש לאחר מיתה ייעשה בצוואה או בהוראת תשלום על פי סעיף 147 לחוק הירושה.³⁷

דין תשלומים על פי ביטוח וכו'

147. סכומים שיש לשלם עקב מותו של אדם על פי חוזה ביטוח, על פי חברות בקופת קיצבה או בקופת תגמולים או על פי עילה דומה, אינם בכלל העזבון, זולת אם הותנה שהם מגיעים לעזבון.

31	תקנה 14(ב)(4) לתקנות הירושה.
32	ע"א 4714/90 ויספלד נ' ויספלד, פ"ד מח(3) 104 (1994).
33	תקנות הירושה (תיקון מס' 3), התשע"ה–2014, ק"ת 74, מיום 11.11.2014.
34	תע"ז (ת"א) 3272/87 טובים נ' היועץ המשפטי, פ"מ התשמ"ט(1) 507 (1988).
35	ע"א 587/85 שטרק נ' בירנברג, פ"ד מא(3) 227 (1987).
36	בע"מ 3779/10 עזבון פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 28.9.2010).
37	בע"מ 7033/15 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 1.9.2016).

פרק ד – מנהל עיזבון

סימן א	– בקשה למינוי מנהל עיזבון
סימן ב	– מינוי מנהל עיזבון
סימן ג	– פיקוח על מנהל עיזבון
סימן ד	– שכרו של מנהל עיזבון

סימן א – בקשה למינוי מנהל עיזבון

לבקשה למינוי מנהל עיזבון (בין קבוע ובין זמני) יש לצרף תצהיר שבו תינתן הסכמת בעלי הדין למינוי.¹ אך, אם מתייחסת הבקשה לאדם שהמנוח ציווה על מועמדותו לתפקיד (לפי סעיף 81 לחוק הירושה, התשכ"ה–1965), אין צורך בהסכמת כל הנוגעים בדבר. בבקשה יש לפרט את הטעמים שעל יסודם יש צורך במינוי מנהל עיזבון (תקנה 32 לתקנות הירושה, התשנ"ח–1998). התנגדות לבקשה תתברר בדרך שמתנגדים לבקשה לצו ירושה או לצו לקיום צוואה.²

קבע המוריש בצוואתו אדם שיבצע צוואתו או שינהל עזבונו, ימנה בית המשפט או הרשם לעניני ירושה, לפי הענין, אותו אדם כמנהל עזבון, זולת אם אינו יכול או אינו מסכים לקבל את המינוי או שבית המשפט או הרשם לעניני ירושה משוכנע, מטעמים מיוחדים שיירשמו, שיש סיבות מיוחדות שלא למנותו.

אין לראות בעיזבון אישיות משפטית, ונוכח העובדה שנכסי המנוח מועברים ליורשיו מיד עם מותו, ממילא אין צורך לצרף את העיזבון כמחזיק במסגרת בקשה להטלת עיקול זמני על חלקו של יורש בנכסי המנוח. מקום בו מונה מנהל עיזבון, אין היורשים רשאים לעשות בעיזבון, אלא ברשות מנהל העיזבון או בית המשפט.³

בעניין אחד נקבע כי אין לשאוף להרמוניה בין היורשים ומנהל העיזבון; בית המשפט נקט איזון קונקרטי בין יורשים שהתנהלותם אינה תמת לב, לבין התנהלות מנהל העיזבון והאינטרסים של הנושים בתיק פשיטת הרגל.⁴

בעניין אחד נקבע כי בית המשפט אינו עוסק בסוגיות של ניהול עיזבון, או בהכרעה בסכסוך ירושה בין יורשים, אלא בשאלת הבעלות במקרקעין המתעוררת במסגרת הדיונית של סעיף 34(ב) לחוק ההוצאה לפועל, התשכ"ז–1967. הסמכות העניינית לכך נתונה לבית המשפט המחוזי.⁵ סעיף 77 לחוק הירושה קובע:

אמצעים לשמירת העזבון

77. בכל עת לאחר מות המוריש וכל עוד לא נתמנה מנהל עזבון רשאי בית המשפט, לפי בקשת מעונין בדבר או מיזמת עצמו, לנקוט אמצעים הנראים לו לשמירת העזבון או לשמירת זכויות בעזבון, לרבות עיכוב זמני של פעולות בנכסי העזבון, מתן צו למכירתם של נכסים פסידיים שבעזבון ומינוי מנהל עזבון זמני.

- 1 תקנה 31 לתקנות הירושה (תיקון), התשס"א–2000, ק"ת 42, מיום 25.10.2000.
- 2 שם, תקנה 33, יחד עם תקנה 19.
- 3 רע"א 5059/10 אלום גולד בע"מ נ' דור (פורסם בנבו, 10.8.2010).
- 4 בע"מ 2005/10 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 14.4.2010).
- 5 ע"א 7849/11 יורשי חטאב נ' אבו דהים (פורסם בנבו, 9.12.2014).

סימן ב – מינוי מנהל עיזבון

אם לא נקבע אחרת בצו המינוי, יהא תוקף המינוי של מנהל העיזבון למשך שנתיים, ושל מנהל עיזבון זמני – למשך שישה חדשים.⁶ מועדים אלה ניתנים להארכה. מנהל העיזבון (לרבות מנהל עיזבון זמני) יציין בכל מסמך, בכל הליך משפטי או פעולה, כי פעילותו היא מכוח תפקידו זה (תקנה 39 לתקנות הירושה). בקשה למתן הוראות שמגיש מנהל העיזבון תוגש בצירוף תצהיר והמסמכים הרלוונטיים (תקנה 40 לתקנות הירושה).

עוד נמצא באותו פרק בתקנות הירושה, בין היתר, הוראות בעניין הגשת דו"חות, אכיפת תשלום וקביעת משיבים בבקשות.

בהליך רגיל, בית המשפט ימנה מנהל עיזבון ניטרלי שאין לו זיקה ליורש זה או אחר, על מנת למנוע מראית עין של ניגוד עניינים. עם זאת בנסיבות שבהן מדובר במינוי זמני לתקופת ביניים קצרה של מספר חדשים, לא נמצא להתערב בהחלטה. יוזכר כי מנהל עיזבון זמני אינו מוסמך לחלק את נכסי העיזבון בין היורשים.⁷

נקודת המוצא בדיני הירושה היא אכן כיבוד רצון המת, אך עיקרון זה אינו מוחלט ולעתים הדבר אינו אפשרי. ייתכן כי במקרים אלה יש להבחין בין לבת הצוואה, קרי מי יזכה ברכוש, לבין שוליה, כגון מינוי מנהל עיזבון, מבלי להקל ראש בנושא זה.⁸

על פי הדין, במקום שהשתכנע בית המשפט כי היחסים בין הממונה בצוואה לבין היורשים משובשים ביותר, יטה שלא למנותו, וזאת במסגרת סמכותו מכוח סעיף 81 לחוק הירושה שלכך נועד, בין השאר. כאשר מוסכם בין היורשים כי אינם מעוניינים במינוי מנהל לעיזבון, בית המשפט ייטה להיעתר לבקשתם אף אם המוריש קבע בצוואתו שפלוגי יתמנה כמנהל עיזבון.⁹

את סמכות בית המשפט שבסיפה לסעיף 81 לחוק הירושה יש לפרש באופן תכליתי ועל פי השכל הישר. כך בית המשפט יכול לחרוג מרצון המנוח ולא למנות את המנהל שיועד על ידיו כאשר היחסים בין המעוניינים בדבר משובשים ביותר או כשהיורשים מגיעים להסכם ביניהם שהם אינם מעוניינים במנהל עיזבון.¹⁰

בית המשפט מוסמך להכריע בפלוגתה בין בעל תפקיד לבין צד שלישי במסגרת בקשה למתן הוראות, וזאת בהתקיים שלושה תנאים מצטברים: בירור המחלוקת בהליך מסוג זה נחוץ לבעל התפקיד לשם ביצוע יעיל וראוי של תפקידו; ליבון המחלוקת אינו מצריך בירור עובדתי מורכב; והבירור בדרך זו אינו גורם לעיוות דין או לפגיעה בזכויות דיוניות או מהותיות של בעל הדין.¹¹ החלטה בבקשה לעיון מחדש בצו ניהול עיזבון היא החלטה אחרת, שהערעור עליה טעון רשות.¹²

6 תקנה 37 לתקנות הירושה.

7 בע"מ 8536/13 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 3.2.2014).

8 בע"מ 7081/14 עיזבון פלונית נ' פלוניות (פורסם בנבו, 30.10.2014).

9 שם.

10 בע"מ 4884/15 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 11.10.2015).

11 בע"מ 7075/12 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 5.5.2013).

12 רע"א 592/13 דודאי נ' חבר (פורסם בנבו, 24.3.2013).

סימן ג – פיקוח על מנהל עיזבון

לאפוטרופוס הכללי תפקיד חשוב בהליכי פיקוח על ניהול העיזבון בידי מנהל עיזבון שנתמנה.¹³ האפוטרופוס הכללי מקבל עותק מהבקשה למינוי מנהל עיזבון וכן מוגשים לו פרטה של נכסי העיזבון ודו"חות של מנהל העיזבון. בית המשפט לא ידון בבקשתו של מנהל עיזבון להשתחרר מתפקידו או לפסוק שכרו בטרם קיבל את תגובת האפוטרופוס הכללי בדבר בדיקת הפרטה והדו"חות (או בדבר החלטתו להימנע מבדיקתם).

תקנה 37 לתקנות הירושה דנה בצו למינוי מנהל עיזבון. בפסקה (ה) לתקנה זו הוטלה החובה על מזכירות בית המשפט או על מזכירות הרשם לענייני ירושה, להמציא לאפוטרופוס הכללי עותק מכל צו מינוי לפי תקנה זו וכן מכל צו להארכת תוקפו.

בעניין אחד נקבע כי יש לדחות טענה שלפיה שרויים הכונסים בניגוד עניינים מובנה, הואיל והם מייצגים הן את יורשי העיזבון והן את נושיו. החוב מיוחס לעיזבון ויורשי העיזבון, לרבות המבקש, נדרשים לפרעו. משכך, אין יריבות אינטרסים בין המבקש לשאר היורשים.¹⁴

סימן ד – שכרו של מנהל עיזבון

בשנת התשס"א הוסף פרק חדש לתקנות הירושה, פרק ז'¹, בעניין פסיקת שכר טרחה של מנהל עיזבון ואישור על סיום תפקידו.

לצורך מילוי תפקידו מבצע מנהל העיזבון פעולות שלמקצתן אופי משפטי מובהק – כמו בקשות שהוא מגיש לבית המשפט לצורך מילוי תפקידו – ולמקצתן אופי מינהלי ביצועי, כמו כינוס נכסים ותשלום חובות. בית המשפט פוסק לו שכר בגין כלל הפעולות שהן חלק "טבעי" ממילוי תפקידו, בין שהיו בעלות אופי משפטי ובין שנשאו אופי מינהלי ביצועי. אם מנהל העיזבון הסיר מעל שכמו פעולות שהן חלק "טבעי" ממילוי תפקידו והעבירן לאחר – עורך דין, רואה חשבון או בעל מקצוע אחר – לא יהיה זכאי לשכר נוסף בעד פעולות אלה. כמו כן, אותו אדם אחר לא יהיה זכאי לתשלום מן העיזבון בעבור פעולותיו, והשכר לאותו אחר ישולם מתוך שכרו של מנהל העיזבון.¹⁵

כאשר בית המשפט לענייני משפחה הכריע בשני הסעדים שנתבקשו: החליט על שחרור המבקש מתפקידו כמנהל עיזבון ופסק לו את שכרו, הרי שהחלטתו הייתה בבחינת פסק דין לגבי המבקש, ומשכך – עמדה למבקש זכות ערעור ואין הוא זקוק לרשות ערעור.¹⁶

על סמך נוסח תקנות הירושה, באו הערכאות הקודמות למסקנה כי החלופה הרלוונטית לשיעור שכר הטרחה שהמשיב זכאי לו היא סעיף 1(א)(4) לתוספת לכללי לשכת עורכי הדין (התעריף המינימלי המומלץ), התש"ס–2000, הקובעת כי שכר הטרחה יהיה כמוסכם בין עורך הדין ללקוח אך לא פחות

13 סעיפים 84, 85, 86, 87, 90, 96 לחוק הירושה.

14 רע"א 10420/07 כהן נ' מצליח מושב עובדים להתישבות חקלאית שיתופית בע"מ (פורסם בנבו, 28.4.2008).

15 ע"א 2886/00 הקרן לטיפול בחסויים נ' היועץ המשפטי, פ"ד נה(5) 62 (2001).

16 בע"מ 3390/04 גבאי נ' מורג, פ"ד נח(5) 913 (2004).

מהסכום שננקב בו. הערכאות הקודמות לא מצאו בלשון הכללים יסוד לטענת המבקשים לפיה יש לפרש את התיבה "בהתאם למוסכם בין עורך הדין ללקוח, אך לא פחות מ-49,361 ש" באופן שמגביל את שכר הטרחה בחלופה זו לגבול העליון של שכר הטרחה שנקבע בסעיף 1(א)(3) לתוספת לכללי לשכת עורכי הדין (התעריף המינימלי המומלץ).¹⁷

שער שלושים – תובענות ייצוגיות

פרק א – תובענות ייצוגיות – עקרונות ההליך

סימן א	– חקיקת חוק תובענות ייצוגיות
סימן ב	– נושאי התובענה הייצוגית
סימן ג	– עילת התביעה
סימן ד	– הכללים לאישור התובענה
סימן ה	– אישור תובענה בהיעדר תנאים
סימן ו	– הסתלקות מההליך
סימן ז	– אישור הסדר פשרה

סימן א – חקיקת חוק תובענות ייצוגיות

החוק המסמך הוא חוק תובענות ייצוגיות, התשס"ו–2006 (להלן בפרק זה – חוק התובענות או החוק),¹ הקובע בסעיף 3:

”לא תוגש תובענה ייצוגית אלא בתביעה כמפורט בתוספת השנייה או בעניין שנקבע בהוראת חוק מפורשת כי ניתן להגיש בו תובענה ייצוגית.”

בתוספת השנייה לחוק הורחבה קשת העניינים שניתן לברר בהליך לפי חוק זה, והורחבה גם הגדרת העילה המשפטית שבתחומה ניתן לסווג את התביעה. חוק התובענות, נועד כפי שמעיד עליו סעיף 1 שבו, לקבוע כללים אחידים לעניין הגשה וניהול של תובענות ייצוגיות.

תכלית החוק – מוסד התובענה הייצוגית נושא חשיבות רבה בצמצום הפער הקיים שבין התמריץ הפרטי לעשיית שימוש במערכת אכיפת החוק האזרחית לבין התמריץ החברתי הכולל לעשיית שימוש שכזה. מוסד זה מאפשר התפתחותן של תביעות שאף כי קיים אינטרס חברתי בכיורון, ייתכן ולא היו יוצאות לפועל בהיעדרו.²

תכלית החוק מתממשת הן במתן פיצוי לניזוקים שתמריצי ההשקעה שלהם נמוכים, כך שבהיעדרו של מוסד התובענה הייצוגית עלולים היו להימנע מלהשקיע את המאמץ הכרוך בהגשת תביעה, והן בהרתעתם של מעוולים פוטנציאליים, שבהיעדרו של מוסד זה אינם נושאים ב”מחיר” הנזקים שגרמו.³ אין לקבל את הדעה כי תכליתו של מוסד התובענה הייצוגית אינה פיצוי כי אם אכיפה. אמירה זאת מצמצמת יתר על המידה את תכליות התובענה הייצוגית.⁴

שיקולים – השיקול הראשון הוא – הגנה על אינטרס הפרט באמצעות מתן תרופה ליחיד שנפגע. במקרה כזה, ריכוז תביעותיהם של מספר נפגעים יחד הופך את תביעתם לכדאית.⁵ השיקול השני עניינו באינטרס הציבורי. התובענה הייצוגית מאפשרת אכיפת החוק והרתעה מהפרתו. אינטרס הציבור מושג גם באמצעות חיסכון במשאבים של הצדדים ושל בית המשפט אשר דנים בסוגיה מסוימת במסגרת תובענה אחת, דבר היוצר גם אחדות בהחלטות בתי המשפט.⁶

מערכת איזונים – החוק כולל מערכת של איזונים ובלמים שנועדו להבטיח כי לא ייעשה שימוש לרעה בכלי עוצמתי זה. בשלב אישור התובענה כייצוגית נדרש בית המשפט לוודא קיומם של תנאים מסוימים: סעיף 3(א) קובע את מסגרת הנושאים שבהם ניתן להגיש תובענה ייצוגית. סעיף 4(א) קובע

1 ס"ח 264, מיום 12.3.2006.

2 ע"מ 980/08 מנירב נ' משרד האוצר (פורסם בנבו, 6.9.2011).

3 ש.ם.

4 ע"א 10262/05 אביב שירותים משפטיים בע"מ נ' בנק הפועלים בע"מ (פורסם בנבו, 11.12.2008).

5 ע"מ 980/08, לעיל ה"ש 2.

6 ש.ם.

מיהם הרשאים להגיש לבית המשפט בקשה לאישור תובענה כייצוגית, ואילו סעיף 8(א) קובע באילו תנאים בית המשפט הדין בבקשה רשאי לאשר את התובענה כייצוגית.⁷

סימן ב – נושאי התובענה הייצוגית

סעיף 3 לחוק דן בנושאים שניתן להעלותם בתביעה הייצוגית, וזה לשונו:

הגשת תובענה ייצוגית

3. (א) לא תוגש תובענה ייצוגית אלא בתביעה כמפורט בתוספת השניה או בענין שנקבע בהוראת חוק מפורשת כי ניתן להגיש בו תובענה ייצוגית; על אף האמור, לא תוגש נגד רשות תובענה ייצוגית לפיזויים בגין נזק שנגרם על ידי צד שלישי, שעילתה הפעלה או אי הפעלה של סמכויות פיקוח, הסדרה או אכיפה של הרשות ביחס לאותו צד שלישי; בסעיף קטן זה ובסעיפים 5(ב)(2), 9 ו-21, "רשות" – כהגדרתה בסעיף 2 לחוק בתי משפט לענינים מינהליים.

(ב) הגשת תובענה ייצוגית טעונה אישור בית המשפט, ויחולו על הגשתה וניהולה ההוראות לפי חוק זה.

מאז קבלת החוק הורחבה במעט רשימת העניינים שבהם ניתן להגיש תובענה ייצוגית. ההשקפה הבסיסית היא, שלא בכל עניין ניתן להגיש תובענה ייצוגית, ומה שלא הותר במפורש – אסור. השקפה זו מיישמת זהירות מפני התרה כללית של רסן התביעות הייצוגיות.⁸ הנמקת בית המשפט קמא לדחיית התובענה הייצוגית – שלפיה כוונת המחוקק לא הייתה להשתמש בחוק התובענות הייצוגיות כדי למגר את העבירה הפלילית של איסור עישון במקומות ציבוריים – אינה יכולה לעמוד.⁹

סימן ג – עילת תביעה

ס"ק (א) לסעיף 4 לחוק קובע:

4. (א) אלה רשאים להגיש לבית המשפט בקשה לאישור תובענה ייצוגית כמפורט להלן:

7	ע"א 3506/09 צאייג נ' קסלמן וקסלמן (פורסם בנבו, 4.4.2011).
8	רע"א 2598/08 בנק יהב לעובדי מדינה בע"מ נ' שפירא (פורסם בנבו, 23.11.2010).
9	ע"א 414/14 אפרתי נ' י.ע.ד. אספרסו בר בע"מ (פורסם בנבו, 11.5.2015).

(1) אדם שיש לו עילה בתביעה או בענין כאמור בסעיף 3(א), המעוררת שאלות מהותיות של עובדה או משפט המשותפות לכלל החברים הנמנים עם קבוצת בני אדם – בשם אותה קבוצה.

סעיף 4(א)(1) לחוק קובע כתנאי ראשון להגשת תובענה ייצוגית, כי למבקש עצמו קיימת עילת תביעה. עילת תביעה אישית זו מחייבת את בחינתה של עילת התביעה.¹⁰

תשתית עובדתית ומשפטית – על מנת שבית המשפט יאשר את ניהול התביעה כייצוגית על המבקשים לנהלה להניח כבר בשלב בקשת האישור תשתית עובדתית ומשפטית ראשונית לכך שמתקיימים התנאים המצטברים הקבועים לעניין זה בחוק, ובראשם דבר קיומה לכאורה של עילת תביעה ואפשרות סבירה כי התובענה תוכרע לבסוף לטובת הקבוצה.¹¹

המבקש אישור לניהול ההליך ייצוגי אינו חייב להציג ראיות ישירות על מנת לעמוד בנטל הראייתי הלכאורי המוטל עליו בשלב זה של הדיון. לצורך כך ניתן בהחלט להציג ראיות נסיבתיות.¹² חשוב להניח תשתית לכאורית לעילות התביעה כבר בשלב האישור של התובענה הייצוגית; בעניין אחד, נוכח התשתית העובדתית הרעועה שלא אפשרה הכרעה בשאלות המשפטיות העומדות בלב בקשת האישור, ומאחר שההתדיינות היו משמעויות כלכליות וציבוריות, הוחזר הדיון בבקשה לאישור התובענה כייצוגית נשוא ההליך לבית המשפט קמא.¹³

על בקשה לאישור תובענה ייצוגית להיתמך בתשתית ראייתית מוצקה. במקום שבו המבקש לא צירף לבקשה ראיות בתמיכה לטענות המועלות בה, אף שבשקידה ראויה היה בידיו לעשות כן, יידרשו טעמים כבדי משקל להתיר לו לתקן את מחדלו מאוחר יותר; לערכאה הדיונית שיקול דעת רחב בשאלה אם להתיר או שלא להתיר צירופן של ראיות חדשות במסגרת הליכים לאישור תובענה ייצוגית.¹⁴

נטל השכנוע – במסגרת ההליך הבקשה לאישור תובענה ייצוגית יש ליצור איזון בנושא נטל ומידת ההוכחה הנדרשים מהתובע הייצוגי, על מנת לא להטיל עליו נטל כבד מדי מחד גיסא, אך לא לפטור אותו מחובת שכנוע מאידך גיסא. אין להעמיד דרישות מחמירות מדי לעניין מידת השכנוע, משום שאלה עלולות להטיל על הצדדים ועל בית המשפט עומס יתר בבירור הנושא המקדמי.¹⁵ נטל השכנוע להוכיח קיומה של קבוצת אנשים שנפגעה מהתנהגות הנתבע הייצוגי באופן לכאורי מוטל על התובע הייצוגי. ואולם, כאשר הנתבע הייצוגי טוען ל"טעות נקודתית" וניכרים פערי מידע,

10 ע"א 3955/04 ריזל נ' בנק לאומי לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 4.7.2005).

11 ע"א 5378/11 פרנק נ' אולסיל קום בע"מ (פורסם בנבו, 22.9.2014).

12 שם. אולם הקושי המתעורר במקרה דנן אינו נעוץ בכך שהמעוררים הציגו ראיות נסיבתיות ולא ראיות ישירות, אלא בכך שהראיות הנסיבתיות שהוצגו אינן עומדות בנטל הנדרש ולו לכאורה.

13 רע"א 3489/09 מגדל חברה לביטוח בע"מ נ' חברת צפוי מתכות עמק זבולון בע"מ (דעת הרוב) (פורסם בנבו, 11.4.2013).

14 רע"א 1162/15 אשכנזי נ' JAMES RICHARDSON (פורסם בנבו, 3.5.2015).

15 ע"מ 980/08, לעיל ה"ש 2.

מוצדק להעביר אל הנתבע הייצוגי את נטל הבאת הראייה, אך לא את נטל השכנוע. לאור האמור, נטל הבאת הראייה להוכיח כי מדובר בטעות נקודתית, מוטל על הנתבע הייצוגי.¹⁶

שונות – מידת הוכחה קלה מדי עלולה לפגוע בנתבע שייאלץ לעמוד בהוצאות כבדות של ההליך, ואף להביאו להסכים לפשרה גם בתביעה אשר אין בה ממש. כך גם עלולים להיפגע הפרטים שייצגו על ידי הקבוצה ואשר דחיית התביעה תיצור מעשה בית דין לגביהם ותחסום אותם מלהגיש את תביעתם האישית באופן מבוסס יותר.¹⁷

קיים אינטרס ציבורי המצדיק בירור של תביעה בהליך ייצוגי, כאשר קיימת התערבות שיטתית בלתי הוגנת במכירות הפומביות המקוונות על דרך של הפעלת משתתפים פיקטיביים, בין מטעם האתרים ובין מטעם הספקים. אם תוכח התופעה, היא תופעה פסולה העשויה להצמיח עילות תביעה וסעדים במישור דיני החוזים והנזיקין כאחד למשתתף הנפגע מכך.¹⁸

סימן ד – הכללים לאישור תובענה

סעיף 8(א) לחוק התובענות קובע את הכללים לאישור תובענה בידי בית המשפט, כדלקמן –

- (1) התובענה מעוררת שאלות מהותיות של עובדה או משפט המשותפות לכלל חברי הקבוצה, ויש אפשרות סבירה שהן יוכרעו בתובענה לטובת הקבוצה;
- (2) תובענה ייצוגית היא הדרך היעילה וההוגנת להכרעה במחלוקת בנסיבות העניין;
- (3) קיים יסוד סביר להניח כי ענינם של כלל חברי הקבוצה ייוצג וינהל בדרך הולמת;
- (4) קיים יסוד סביר להניח כי ענינם של כלל חברי הקבוצה ייוצג וינהל בתום לב.

נקבעו חמישה תנאים לאישור תובענה כייצוגית על פי חוק התובענות: א. עילת התביעה נמנית על העילות המוזכרות בחוק כעילות שניתן להגיש בגינן תובענה ייצוגית; ב. התובענה מעוררת שאלות מהותיות של עובדה או משפט המשותפות לכלל חברי הקבוצה; ג. יש אפשרות סבירה שהשאלות הנדונות יוכרעו בתובענה לטובת הקבוצה; ד. תובענה ייצוגית היא הדרך היעילה וההוגנת להכרעה במחלוקת בנסיבות העניין; ה. קיים יסוד סביר להניח כי ענינם של כלל חברי הקבוצה ייוצג וינהל בדרך הולמת ובתום לב.¹⁹

תום לב – הפסיקה אינה מצביעה על קיומו של מבחן גורף להתנהלות בתום לב כנדרש בסעיף 8(א) בהקשר של תובענות ייצוגיות: במקרה אחד נקבע כי חוסר תום לב עשוי להתגבש מקום שהתובענה הוגשה מתוך מניעים פסולים, כגון רצון לפגוע בחברה מתחרה או רצון "לסחוט פשרה"; במקרה אחר נקבע כי עצם העובדה שהתובע המייצג פועל ממניעים כלכליים וצפוי להפיק רווח לעצמו, אין בה

16 ע"א 7187/12 צמח נ' אל על נתיבי אויר לישראל (פורסם בנבו, 17.8.2014). במקרה דנן עלה בידי המשיבה להראות שהטעות שנפלה בעניינו של המערער מהוה טעות נקודתית ולא "טעות שיטתית", ולמצער להטיל ספק של ממש בכך.

17 ע"מ 980/08, לעיל ה"ש 2.

18 ע"א 5378/11, לעיל ה"ש 11.

19 רע"א 2128/09 הפניקס חברה לביטוח בע"מ נ' עמוסי (פורסם בנבו, 5.7.2012).

כשלעצמה כדי לשלול את תום לבו ובהחלטה נוספת, שניתנה לאחר חקיקתו של החוק, נקבע כי חובת תום הלב החלה על התובע המייצג כוללת גם תום לב דיוני. כן קיימת התייחסות גם לשאלת תום לבו של בא כוח התובע המייצג – להבדיל מהתובע המייצג עצמו – וזאת בנסיבות שבהן עורך הדין יוזם באופן אקטיבי פנייה לתובעים מייצגים פוטנציאליים.²⁰

התובענה מעוררת שאלות מהותיות – על מנת להשתכנע כי, לכאורה, קיימת אפשרות סבירה ששאלות מהותיות של עובדה ומשפט יוכרעו בתובענה לטובת הקבוצה, נדרש בית המשפט להיכנס לעובי הקורה כבר בעת הדיון בבקשת האישור ולבחון את התובענה לגופה, אם היא מגלה עלילה טובה ואם יש סיכוי סביר להכרעה לטובת התובעים.²¹

כאשר לצד השאלות המשותפות לחברי הקבוצה ישנן שאלות שאינן משותפות. בסיטואציה כזו, בית המשפט יכול להתגבר על בעיית היעדר האחידות על ידי הגדרת תת קבוצה בתוך הקבוצה.²²

הדרך היעילה וההוגנת להכרעה במחלוקת – התנאי המנוי בסעיף 8(א)(2) לחוק מטיל על מי שמבקש לאשר תובענה כייצוגית את הנטל להוכיח כי התובענה הייצוגית היא "הדרך היעילה וההוגנת להכרעה במחלוקת בנסיבות הענין". כאשר בירורה של התובענה ידרוש בירור עובדתי ומשפטי נפרד לגבי כל אחד מחברי הקבוצה, וייתכן אף בשאלות נוספות, אין מקום לאישור התובענה.²³

כאשר בגדר התובענה הייצוגית או לאחריה יהיה צורך לקיים חקירה פרטנית בענייניו של כל אחד מחברי הקבוצה, הכוללת בירורים עובדתיים מורכבים, הכרעות מהימנות וכיוצא בזה, כך שמבחינה מעשית מדובר בפיצול ההליך הייצוגי לסדרה של משפטים נפרדים, אין לאשר את התובענה כייצוגית.²⁴

על המבקש אישור תובענה כייצוגית להציג בטיעונים ובראיות לכאוריות בסיס ממשי, עובדתי ומשפטי, התומך בתביעתו. כאשר למשיבים היה מענה מספק לטענות שהועלו נגדם, אין די כדי לבסס ולו לכאורה אפשרות סבירה כי התביעה הייצוגית שמבקשים להגיש תוכרע לטובת הקבוצה.²⁵ לפני חוק התובענות נקבע בעניין אחד כי המערער נחפז בהילוכו, וחפזונו זה היה לו לרועץ. לו פנה המערער למשיבה כראוי וכנדרש, בטרם החל בהליכים המשפטיים.²⁶

בעניין אחד נקבע כי יש מקום לאשר תובענה ייצוגית כנגד חברת החשמל, בגין הכללת עלויות הטבות שכר בתעריף החשמל, אך אין מקום לאשר את התובענה בגין הכללת הטעות האקטוארית סביב התחייבויותיה הפנסיוניות של החברה.²⁷

20 ע"א 4534/14 דניאל נ' דירקט טבע בע"מ (פורסם בנבו, 14.6.2015).

21 רע"א 729/04 מדינת ישראל נ' קו מחשבה בע"מ (פורסם בנבו, 26.4.2010).

22 ע"א 6887/03 רוניק נ' ניר שיתופי, אגודה ארצית שיתופית להתיישבות עובדים, פס"ג 10 (פורסם בנבו, 20.7.2010).

23 בש"א (מינהלי חי) 2448/07 רדיד נ' מועצה מקומית פרדס חנה (פורסם בנבו, 5.6.2008).

24 ע"א 6887/03, לעיל ה"ש 22.

25 ע"א 7510/15 ברנדיס נ' בבילון בע"מ (פורסם בנבו, 15.3.2017).

26 ע"א 3074/03 בן דרור נ' קו-אופ ירושלים, אגודה צרכנית שיתופית בע"מ (פורסם בנבו, 20.7.2005).

27 רע"א 3456/13 חברת חשמל לישראל בע"מ נ' שליידר (פורסם בנבו, 29.8.2017).

סימן ה – אישור תובענה בהיעדר תנאים

סעיף 8(ג) לחוק תובענות ייצוגיות קובע את הכללים לאישור תובענה בידי בית המשפט, גם בהיעדר חלק מהתנאים, כדלקמן –

(ג) (1) בית המשפט רשאי לאשר תובענה ייצוגית אף אם לא התקיימו התנאים האמורים בסעיף קטן (א)3 או (4), אם מצא כי ניתן להבטיח את קיומם של תנאים אלה בדרך של צירוף תובע מייצג או בא כוח מייצג או החלפתם, או בדרך אחרת; אישר בית המשפט תובענה ייצוגית בהתאם להוראות פסקה זו, יתן בהחלטתו הוראות לשם הבטחת ייצוג וניהול ענינם של חברי הקבוצה בדרך הולמת ובתום לב כאמור באותו סעיף קטן.

(2) מצא בית המשפט כי התקיימו כל התנאים האמורים בסעיף קטן (א), ואולם לא מתקיימים לגבי המבקש התנאים שבסעיף 4(א)1 עד (3), לפי הענין, יאשר בית המשפט את התובענה הייצוגית אך יורה בהחלטתו על החלפת התובע המייצג.

בעוד שבעבר היעדרה של עילת תביעה אישית היה מביא לדחייתה של בקשה לאישור תובענה ייצוגית, כיום, לאור הוראת סעיף 8(ג)2, הרי טעם הנוגע לעילתו האישית של התובע המייצג – ולה בלבד – לא יוביל בהכרח לסילוק על הסף של הבקשה לאישור תובענה ייצוגית. לפיכך קיים כיום משקל מופחת, אם בכלל, לטיעון כי ראוי לדון בטענות המכוונות נגד העילה האישית עוד לפני הדיון בבקשה לאישור התובענה הייצוגית.²⁸

סימן ו – הסתלקות מההליך

סעיף 16(א) לחוק תובענות ייצוגיות מורה כי הסתלקות מהליך ייצוגי וקבלת טובת הנאה מהנתבע או מאדם אחר בקשר להסתלקות, לא תיעשה אלא באישור בית המשפט. לעניין פסיקת גמול למבקש להסתלק מבקשה לאישור, קובע סעיף 22(ג)1 לחוק כי מקום שבו לא אושרה התובענה הייצוגית או שלא ניתנה הכרעה בתובענה הייצוגית לטובת הקבוצה, בית המשפט רשאי לפסוק גמול לטובת המבקש במקרים מיוחדים ומטעמים מיוחדים שיירשמו.

התנאים לאישור הסתלקות מהליך ייצוגי רלוונטיים גם לבקשה מוסכמת לדחיית ערעור על פסק דין הדוחה בקשה לאישור תובענה ייצוגית. יש לייחס חומרה רבה למקרים שבהם הצדדים אינם מגלים לבית המשפט את מלוא ההסכמות הקשורות להסתלקות.²⁹

28 ע"א 2022/07 הבנק הבינלאומי הראשון לישראל בע"מ נ' אריאון השקעות בע"מ (פורסם בנבו, 13.8.2007).

29 ע"א 9585/11 יערי נ' מגדל חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 1.10.2013). במקרה זה אושרו הסכמות הצדדים אך לאור התנהלותם הוטלו עליהם הוצאות לטובת המדינה.

אין בהסתלקות כדי לפגוע בחברי הקבוצה, שעניינם ממשיך להתברר, כי בקשת הסתלקות אינה מקימה מעשה בית דין כלפי חברי הקבוצה, וכי לא מתעורר צורך להרתיע מפני הגשת הליכי סרק. באי הכוח המייצגים לא יזכו להטבה כפועל ישיר מן ההסתלקות.³⁰

סימן ז – אישור הסדר פשרה

סעיף 18 לחוק דן בבקשה לאישור הסדר פשרה קובע שלא ייעשה הסכם ליישוב הסכסוך שבעניינו הוגשה בקשה לאישור או שבעניינו אושרה תובענה ייצוגית, אלא באישור בית המשפט. בקשה לאישור הסדר פשרה תוגש לבית המשפט בצירוף תצהירים מטעם באי כוח הצדדים, אשר בהם יגלו, בגילוי נאות, את כל הפרטים המהותיים הנוגעים להסדר הפשרה. הוגשה לבית המשפט בקשה לאישור הסדר פשרה ובית המשפט לא מצא טעם לדחות אותה על הסף, הוא יורה על פרסום הודעה בדבר הגשת הבקשה לפי הוראות סעיף 25 לחוק.³¹

במקרה אחד, הגם שלא היה מקום לעשות שימוש במינוח "הסכם פשרה", לא היה בכך כדי לשנות את הכרעת בית המשפט קמא לגופה כאשר בסוגיה המרכזית נתנה המשיבה הסכמתה להחיל את החוזה על כל לקוחותיה, וניתן לה תוקף של פסק דין.³²

אושר הסדר פשרה בתובענה ייצוגית, שעניינה בטענה כי תשלום שדרשה חברה עבור "פתיחת" מכשירים סלולריים שהיו נעולים לשימוש בחברות סלולר אחרות, נגבה על ידיה שלא כדין. בית המשפט קשר את תשלום חלק משכר הטרחה של בא כוח התובע המייצג לקצב ביצוע ההשבה בפועל לחברי הקבוצה. זאת על מנת לקרב את האינטרסים של פרקליטו של התובע לאלו של הקבוצה המיוצגת, ועל מנת ליצור תמריץ לפרקליט לפעול למען מימוש ההטבה לקבוצה המיוצגת בפועל ולפקח עליו.³³

במקרה אחד, לא מן הנמנע שביטול הסדר הפשרה משמעותו ניהול התובענה הייצוגית עד תום, וכי ספק אם בנסיבות העניין ניהול הליך ארוך, מורכב ויקר, שתוצאתו אינה ידועה, ייטיב עם חברי הקבוצה המיוצגת. זאת, בשים לב לזמן שחלף ממועד קרות האירועים נושא בקשת האישור, כמו גם לעובדה שהחברה הפכה לפרטית. האפשרות שמי מחברי הקבוצה יגיש כיום תביעה אישית בגין הנזקים שקרו לו על יסוד העילות שהועלו בבקשת האישור אינה סבירה. בנוסף, לא הוגשו התנגדויות על ידי חברים בקבוצה המיוצגת להסדר ולא הוגשה בקשה לצאת מן הקבוצה.³⁴

הוכנסו שינויים משמעותיים בתצורתו הסופית של הסדר הפשרה לתועלת חברי הקבוצה. עם זאת, יש להתחשב בכך שהסכמת הצדדים משקפת גם את הסיכונים והסיכויים של כל אחד מהצדדים בניהול

- 30 ע"א 7809/12 חזאן נ' קלאב הוטל אינטרנשיונלס (א.ק.ה) (פורסם בנבו, 31.12.2013). המערערים זכו אומנם להטבה כפועל יוצא מן ההסתלקות, אך היא אינה חורגת מן הראוי.
- 31 ראו הוראות נוספות בסעיף 25.
- 32 ע"א 7094/09 ברוזובסקי הובלות בע"מ נ' איתוראן איתור ושליטה בע"מ (פורסם בנבו, 14.12.2010).
- 33 רע"א 6735/13 פרטנר תקשורת בע"מ נ' זנין (פורסם בנבו, 27.6.2014).
- 34 רע"א 4129/14 דור כימיקלים בע"מ נ' גילמן (פורסם בנבו, 2.4.2015).

התובענה הייצוגית. הסדר פשרה אינו אמור לשקף מצב כאילו בקשת האישור והתביעה התקבלה, אלא לשקף איזון בין הסיכונים והסיכויים בתיק.³⁵

מינוי בודק – סעיף 19(ב)(1) לחוק קובע כי בית המשפט לא יאשר הסדר פשרה אלא לאחר שקיבל חוות דעת מאדם שמינה לשם כך, שהוא בעל מומחיות בתחום שבו עוסקת הבקשה לאישור או התובענה הייצוגית, אלא אם בית המשפט סבר שחוות הדעת אינה נדרשת, מטעמים מיוחדים שיירשמו; שכרו והוצאותיו של בודק, וכן אופן תשלומם, ייקבעו בידי השר.

אין מקום להורות על הגשת חוות דעת נוספת מטעם הבודק, שהרי הדבר היה מאריך עוד את התקופה עד לאישור הסדר הפשרה וקבלת הפיצוי, כאשר התועלת בחוות דעת נוספת מוטלת בספק. יש במקרה הנדון די נתונים על מנת לאשר את הסדר הפשרה וזוהי הדרך היעילה וההוגנת לסיום ההליך.³⁶ ראוי לעודד ולתמך הסדרי פשרה במסגרת בקשות לאישור תובענה כייצוגית, ככל שהם ראויים. ספקות והשגות בנוגע למידת סבירותו והגינותו של הסכם פשרה, אף אם ניתן להבינם, אינם עילה שלא לאשרו, ככל שיש בידי בית המשפט כלים להסירם באמצעות הכלים שהועמדו לרשות בית המשפט בסעיפים 18 ו-19 לחוק תובענות ייצוגיות.³⁷

מאחר שהסכמת בעלי הדין לפנות להליך של גישור גובשה בעקבות הערותיו של בית משפט העליון, כערכאת ערעור, ניתן לאשר את הסדר הפשרה, בלא להידרש להסדרים שנקבעו לצורך אישור הסכם פשרה בהליך ייצוגי בסעיפים 18 ו-19 לחוק תובענות ייצוגיות. עיון בהסדר מלמד כי בעלי הדין הצליחו לגבש הסדר ראוי וסביר המשרת את עניינם של חברי הקבוצה.³⁸ קביעת הפיצוי – סעיף 20 – ראו פרק נפרד

ש.ם. 35

ש.ם. 36

רע"א 1644/15 גור נ' דור אלון אנרגיה בישראל (1998) בע"מ (פורסם בנבו, 27.5.2015).

רע"א 9167/10 סמייל טלקום בע"מ נ' Myrna Mandap (פורסם בנבו, 26.5.2013).

פרק ב – הקבוצה ומייצג הקבוצה

סימן א	– הגדרת הקבוצה
סימן ב	– מייצג הקבוצה
סימן ג	– החלפת התובע המייצג

סימן א – הגדרת הקבוצה

סעיף 10 לחוק תובענות ייצוגיות, התשס"ו–2006 קובע:

10. (א) אישר בית המשפט תובענה ייצוגית, יגדיר בהחלטתו את הקבוצה שבשמה תנוהל התובענה; לא ייכלל בקבוצה אדם שעילת תביעתו נוצרה לאחר המועד שבו אושרה התובענה הייצוגית כאמור.

(ב) על אף הוראות סעיף קטן (א), רשאי בית המשפט להתיר צירוף של אדם לקבוצה שאותה הגדיר לפי אותו סעיף קטן, אף שלא נכלל בה במסגרת החלטת בית המשפט כאמור באותו סעיף קטן, וזאת עד למועד שיקבע; התיר בית המשפט כאמור, יורה על האופן שבו תימסר הודעה על כך למי שצורף לקבוצה, ורשאי הוא להורות על פרסום הודעה על כך גם לחברי הקבוצה או לגורם אחר אם מצא שהדבר מוצדק בנסיבות הענין; הודעה לפי סעיף קטן זה תימסר גם למנהל בתי המשפט לשם רישומה בפנקס.

(ג) בית המשפט רשאי להגדיר תת-קבוצה, אם מצא שלגבי חלק מחברי הקבוצה מתעוררות שאלות של עובדה או משפט, אשר אינן משותפות לכלל חברי הקבוצה; הגדיר בית המשפט תת-קבוצה כאמור, רשאי הוא להורות על מינוי תובע מייצג או בא כוח מייצג לתת-הקבוצה, אם מצא שהדבר דרוש כדי להבטיח שענינם של חברי תת-הקבוצה ייוצג וינוהל בדרך הולמת.

בכל הנוגע להגדרת הקבוצה כאמור בסעיף 10 לחוק תובענות ייצוגיות, נקבע בין היתר, כי קיומו של נזק לחברי הקבוצה המיוצגת אינו תנאי לגיבושה של קבוצה. כשמדובר בתובענה צרכנית בגין פגיעה באוטונומיה של הצרכן בעקבות הטעיה או הפרת חובת גילוי מצד העוסק – עילת התביעה נוצרת, עם רכישתו של המוצר, שלא מדעת, בתקופה שלגביה הייתה הטעיה, ועם עשיית השימוש במוצר, בניגוד לאמונתיו או להשקפת עולמו של הצרכן בעקבות הטעיה.¹

במקרים מסוג זה זכאי להיכלל בגדרי הקבוצה, כל מי שעילת התביעה שלו נוצרה עד למועד הגשת הבקשה לאישור התובענה כייצוגית, וזאת גם נזקו יתגבש במועד מאוחר יותר (למשל לאחר חשיפת דבר ההטעיה בעקבות אישור התובענה). אף אם בסופו של יום ייתכן והוא לא יהיה זכאי לקבל איזה מבין הסעדים שנחבעו (כגון פיצוי אישי). שכן, "עילת תביעה" לחוד – והתגבשות של נזק המצמיח זכאות לפיצוי – לחוד.²

יציאה מהקבוצה – ראוי שבית המשפט יתחום באופן ברור, ככל הניתן, את הקבוצה שבשמה תנוהל התובענה כבר בשלב אישורה. זאת לנוכח הוראת סעיף 10(א) רישה לחוק תובענות ייצוגיות ולאור

1 ע"א 8037/06 ברזילי נ' פריניר (הדס 1987) בע"מ (פורסם בנוב, 4.9.2014).

2 שם. ברם, לידיעה המאוחרת, כדיעבר ובחלוף שנים רבות, עשויה בהחלט להיות השפעה על גובה הפיצוי האישי, הראוי להיפסק בשל הפגיעה באוטונומיה.

ההוראה הקבועה בסעיף 11(א) לחוק, המאפשרת למי שנמנה עם הקבוצה שהגדיר בית המשפט להודיע על רצונו לצאת מן הקבוצה תוך פרק זמן מוגבל.³

הרחבת הקבוצה – במקרים מתאימים, בית המשפט רשאי גם לאחר החלטת האישור, להרחיב את הקבוצה ולהורות על צירוף אדם נוסף. זאת בהתאם להוראה שבסעיף 10(ב) לחוק תובענות ייצוגיות. תכליתה של הוראה זו היא לחסוך בהתדיינות נוספות, ולשפר את נגישותם של אנשים נוספים לבית המשפט, שיש להם עילת תביעה דומה לעילה בתובענה הייצוגית שאושרה.⁴

אחד הטעמים לכך, הוא הרצון לייתר את הצורך בהגשת תובענה ייצוגית נוספת נגד אותו נתבע, שתהא למעשה זהה מבחינה עובדתית ומשפטית לתובענה שאושרה, כאשר ההבדל היחיד יהיה פרק הזמן שבו נולדו עילות התביעה של חברי הקבוצה. מצב זה עשוי להתרחש כאשר הנתבע, אינו משנה את מדיניותו או התנהלותו לאחר שאושרה הגשתה של התובענה הייצוגית.⁵

סימן ב – מייצג הקבוצה

בסעיף ההגדרות שבתחילת חוק תובענות ייצוגיות נקבע:

“בא כוח מייצג” – עורך דין, המייצג מבקש או תובע מייצג, בבקשה לאישור או בתובענה ייצוגית, לפי הענין;

“תובע מייצג” – מי שאושר על ידי בית המשפט, לפי הוראות חוק זה, כתובע מייצג בתובענה ייצוגית.

על חשיבותו של מייצג הקבוצה ניתן ללמוד מהוראות החוק הבאות: סעיף 7(ב) לחוק תובענות ייצוגיות, מאפשר להחליף מבקש או בא כוח ייצוגי לשם ניהולה היעיל של התביעה. סעיף 8(ג)(1) לחוק מאפשר לבית המשפט לאשר תובענה ייצוגית גם אם לא נתקיימו כל התנאים הקבועים בחוק, ובלבד שמצא כי ניתן להבטיח התקיימותם של התנאים בדרך של צירוף או החלפת תובע מייצג או בא כוח מייצג.⁶

סעיף 17 לחוק תובענות ייצוגיות קובע כי במילוי תפקידיו, יפעל בא כוח מייצג בנאמנות ובמסירות לטובת הקבוצה שבשמה הוגשה הבקשה לאישור או הקבוצה שבשמה מנוהלת התובענה הייצוגית, לפי העניין.

3 רע"א 6142/14 בזק בינלאומי בע"מ נ' Myrna Mandap (פורסם בנבו, 9.12.2014).

4 ש.ם.

5 ש.ם.

6 ע"א 3022/08 ליבל נ' נ.ד. יישום פתרון פרקטיים בע"מ (פורסם בנבו, 8.4.2010). בעניין זה נקבע כי המערער אינו מתאים לייצג את הקבוצה.

במקרים קיצוניים, שבהם פגם שנפל בהתנהלותו של התובע המייצג או בא כוחו הוא כה משמעותי עד שיורד הוא לשורש התביעה, עלול הדבר להביא לסילוק הבקשה, זאת כאשר אין בנמצא אמצעי מתון יותר לריפוי הפגם.⁷

במקרה אחד לא נמצא מקום להתערב בהחלטת בית המשפט שלא למנות את המבקשים כבאי כוח הקבוצה המיוצגת. סעיפים 8(א)(3) ו-8(א)(4) לחוק תובענות ייצוגיות קובעים כי בית המשפט לא ימנה עורך דין לשמש כבא כוח מייצג אם אין יסוד סביר להניח כי הוא ינהל את עניינה של הקבוצה בדרך הולמת ובתום לב. התנהלותם הדיונית של המבקשים במסגרת הליכי האישור מלמדת כי הם אינם עונים לדרישה זו.⁸

לא נמצא לקבוע מסמרות בשאלה אם תובע מייצג רשאי לשמש גם כבא כוח מייצג. סוגיה זו טרם הוכרעה בבית המשפט העליון, אך בפסיקת בתי המשפט המחוזיים ניתן ביטוי מובהק לגישה כי אין לאפשר לתובע מייצג שהוא גם עורך דין לשמש כבא כוח מייצג וזאת, בין היתר, בשל חשש לניגוד עניינים ובשל קשיים אתיים המתעוררים בעקבות כפל התפקידים האמור. גישה זו טעמיה עמה, אף שחוק תובענות ייצוגיות אינו אוסר על כך.⁹

סימן ג – החלפת התובע המייצג

על אף שמבקש האישור חייב להראות כי יש לו עילת תביעה אישית נגד הנתבע, תנאי זה אינו חורץ את דין ההליך. לבית המשפט נתונה הסמכות להורות על החלפת התובע המייצג בהיעדר עילת תביעה אישית למבקש האישור, ובלבד ששוכנע, בין היתר, כי התקיים התנאי שבסעיף 8(א)(1) לחוק תובענות ייצוגיות, שלפיו התובענה מעוררת שאלות מהותיות של עובדה או משפט המשותפות לכלל חברי הקבוצה, ויש אפשרות סבירה שהן יוכרעו לטובת הקבוצה.¹⁰

נקיטת יוזמה המכוונת להגשת הליך ייצוגי, גם כשהמניע המונח ביסודה הוא כלכלי, היא כשלעצמה אינה פסולה. אולם כשתובע פוטנציאלי נוקט יוזמה כזו כמהלך מקדים להגשת בקשת אישור, ניתן לצפות כי יפעל ביושר ובהגינות. בכלל זה ניתן לצפות כי לא יטעה את הצד שכנגד להאמין כי הוא קונה סיכון בהסדר, שהוצע לו בעוד שמדובר בתחבולה.¹¹

7 רע"א 2094/16 אל על נתיבי אוויר לישראל בע"מ נ' הצלחה התנועה הצרכנית לקידום חברה כלכלנית הוגנת (פורסם בנבו, 30.3.2016).

8 רע"א 9169/16 חלפון נ' שמן משאבי גז ונפט בע"מ (פורסם בנבו, 26.3.2017).

9 שם.

10 ע"א 5378/11 פרנק נ' אולסייל קום בע"מ (פורסם בנבו, 22.9.2014). במקרה הנדון, וגם בלא להידרש לסוגיית קיומה של עילה אישית בידי המערערים, הם לא צלחו את הרף התחילי הנדרש ולא הרימו את הנטל המוטל עליהם כדרישת סעיף 8(א)(1), ודי בכך כדי לאמץ את התוצאה שאליה הגיע בית המשפט קמא.

11 רע"א 4363/17 נקניק נהריה כשר זוגלובק בע"מ נ' שגב (פורסם בנבו, 24.8.2017).

סעיף 15(א) לחוק תובענות ייצוגיות קובע שלושה מבחנים מצטברים שבהם נדרש לעמוד המבקש להצטרף להליך הייצוגי במעמד של מעין "ידיד בית משפט": מבחן הזיקה לתובענה; מבחן התרומה להליך ומבחן ההגנה על עניינם של חברי הקבוצה.¹²

על פי הוראות סעיף 8(ג)(1) לחוק תובענות ייצוגיות, בית המשפט רשאי לאשר תובענה כייצוגית גם אם לא התקיים תנאי מהתנאים שבסעיפים 8(א)(3) או (4) – אם מצא כי ניתן להבטיח את קיומם באמצעות צירוף או החלפה של תובע מייצג או בא כוח מייצג או בכל דרך אחרת. אופן המינוי של תובע מייצג חלופי היא החלטה דיונית מובהקת. ככלל, ערכאת הערעור תיטה שלא להתערב בהחלטות מסוג זה.¹³

12 ע"א 7842/16 אדם טבע ודין אגודה ישראלית להגנת הסביבה נ' פירסק (פורסם בנבו, 27.9.2017).

13 רע"א 7110/17 נקניק נהריה כשר זוגלובק נ' שגב (פורסם בנבו, 3.10.2017).

פרק ג – הגשת הבקשה

- סימן א – הגשת בקשה בכתב
- סימן ב – בקשה קודמת לאישור

סימן א – הגשת בקשה בכתב

הבקשה לאישור תוגש כבקשה בכתב – סעיף 5(א) לחוק תובענות ייצוגיות, התשס"ו–2006 קובע שמי שמבקש להגיש תובענה ייצוגית, יגיש לבית המשפט בקשה לאישור התובענה הייצוגית ויצרף אליה את נוסח התובענה.

תקנה 2 לתקנות תובענות ייצוגיות, התש"ע–2010, מפרטת את הנושאים שעל הבקשה להכיל. את השאלה אם ניתן להגיש ראיות נוספות (על דרך של זימון עדים או בדרך אחרת) לאחר שהוגשה בקשה לאישור תובענה ייצוגית, יש לבחון על רקע הוראות הדין הנוגעות לבקשות בכתב. כך, כל עוד שר המשפטים לא קבע הוראות מיוחדות בעניין זה, על פי סמכותו הקבועה בסעיף 5(א)(1) סיפא לחוק תובענות ייצוגיות.¹

הודעה למנהל בתי המשפט – סעיף 6 לחוק תובענות ייצוגיות קובע כי משהוגשה בקשה לאישור תובענה ייצוגית ישלח מגיש הבקשה הודעה למנהל בתי המשפט על אודות הגשתה לשם רישום בפנקס התובענות. סעיף 5(א)(2) לחוק מחייב את המבקש אישור תובענה ייצוגית לבדוק בפנקס זה, אם מצויה בו בקשה לאישור תובענה ייצוגית בנדון. סעיף 7 עניינו בתובענות בנושאים דומים. תכלית הרישום היא ליתן פומבי לדבר הגשת בקשה לאישור תובענה ייצוגית, ולאפשר ריכוז שקוף של המידע על תובענות ייצוגיות לטובת הציבור.²

היעדר רישום בפנקס של תובענה ייצוגית וכן אי-ידועו של בית המשפט בדבר קיומה של תובענה ייצוגית דומה המתנהלת במקביל – בניגוד לקבוע בחוק – עלולים לעלות כדי חוסר תום לב וכן להעלות ספק לגבי יכולתו של בא כוח הקבוצה לייצגה באופן הולם; כך במיוחד במקרים שבהם מדובר באותו בא כוח המייצג בהליכים השונים או באותם תובעים מייצגים. כאשר ימצא כי ההתנהלות עולה כדי חוסר תום לב קיצוני ובין היתר, גם בהתחשב בשלב הדיוני שבו נמצאת הבקשה, הדבר עלול להביא את בית המשפט לדחות את בקשת האישור על הסף.³

סימן ב – בקשה קודמת לאישור

בעניין זה נקבע בסעיף 7 לחוק תובענות ייצוגיות שכותרתו היא "בקשה לאישור קודמת או תובענה ייצוגית קודמת":

7. (א)(1) מצא בית המשפט שאליו הוגשה בקשה לאישור כי תלויה ועומדת בקשה לאישור קודמת או תובענה ייצוגית קודמת, אשר מתעוררות בה שאלות משותפות של

- 1 רע"א 8562/06 פופיק נ' פזגו 1993 בע"מ (פורסם בנבו, 15.4.2007); רע"א 9030/04 אירופה ישראל (מ.מ.ש) בע"מ נ' גדיש קרנות גמולים בע"מ (פורסם בנבו, 25.6.2007).
- 2 ע"א 5503/11 דבח נ' דינרי (פורסם בנבו, 18.1.2012).
- 3 רע"א 3698/11 שלמה תחבורה (2007) בע"מ נ' ש.א.מ.ג.ר. שירותי אכיפה בע"מ (פורסם בנבו, 6.9.2017).

עובדה או משפט, הזהות או דומות בעיקרן לשאלות המתעוררות בבקשה לאישור, רשאי הוא, אם מצא שהדבר מוצדק בנסיבות הענין, להורות על העברת הדיון בבקשה לאישור לבית המשפט שאליו הוגשה הבקשה לאישור הקודמת או התובענה הייצוגית הקודמת, ואם נקבע השופט או המותב שידון בבקשה הקודמת או בתובענה הקודמת – לאותו שופט או מותב.

התכלית המונחת ביסודו של סעיף 7 לחוק תובענות ייצוגיות היא מניעת כפל התדיינות בבקשות אישור או בתובענות ייצוגיות המעוררות עילות תביעה דומות – וזאת הן על מנת למנוע פסיקות סותרות של מותבים שונים, והן מטעמים של יעילות עבודה בית המשפט וחיסכון במשאבים.⁴ את סעיף 6 לחוק תובענות ייצוגיות יש לקרוא יחד עם סעיף 7. כאשר מוגשות מספר תובענות באותו עניין וביחס לאותה קבוצה או חלקה, מעניק המחוקק לבית המשפט שיקול דעת אם למחוקק חלק מן התובענות או לאחדן. התכלית שביסוד סעיף 7 לחוק היא לרכז בידי מותב אחד את הדיון בתובענות שבבסיסן שאלות דומות, בפרט כשהקבוצה שבשמה הוגשה הבקשה זהה, מטעמי יעילות הדיון והמערכת השיפוטית, וטובת הקבוצה שעניינה נדון.⁵ אין לראות את סעיף 7(א)(1) כ"הוראה אחרת לעניין הנדון", השוללת את תחולת תקנה 7 לתקנות התשמ"ד הדנה בסמכות נשיא בית העליון לקבוע את מקום השיפוט כאשר קיימות תובענות בנושא אחד בבתי משפט אחדים על תובענות ייצוגיות או בקשות לאישור תובענות ייצוגיות; מקרה מובהק לצורך בשימוש בתקנה 7 בנוגע לתובענות ייצוגיות הינו כאשר עוסקים בעשרות בקשות לאישור תובענות ייצוגיות המפוזרות בין בתי המשפט המחוזיים.⁶ ההכרעה בבקשה להתליית הליכים בבקשה אחת לאישור תובענה ייצוגית עד להכרעה בערעור על דחיית בקשה אחרת, צריכה להתבסס, בין היתר, על שיקולי יעילות, אם כי לא ניתן להתעלם מההשלכות האפשריות על הצדדים ועל טובת הקבוצה.⁷

4 ת"צ (ת"א) 2020/09 אהרוני נ' דקל (פורסם בנבו, 3.7.2011).

5 ע"א 5503/11, לעיל ה"ש 2.

6 בש"א 8226/12 דיפלומט מפיצים בע"מ נ' בשתאוי (פורסם בנבו, 30.1.2013).

7 ע"א 395/13 ובר נ' בירנבוים (פורסם בנבו, 12.5.2013).

פרק ד – קביעת הפיצוי

- סימן א – שיקול הדעת בקביעת הפיצוי
- סימן ב – גמול לתובע המייצג
- סימן ג – הגמול לתובע המייצג גם אם לא אושרה התובענה
- סימן ד – שכר טרחתו של בא כוח התובע המייצג

סימן א – שיקול הדעת בקביעת הפיצוי

סעיף 20 לחוק תובענות ייצוגיות, התשס"ו–2006, דן בנושא: "הוכחת הזכאות לסעד ותשלום פיצוי כספי". ס"ק (א) קובע כך:

20. (א) הכריע בית המשפט בתובענה הייצוגית, כולה או חלקה, לטובת הקבוצה שבשמה נוהלה התובענה הייצוגית, כולה או חלקה, רשאי הוא במסגרת החלטתו על מתן פיצוי כספי או סעד אחר לחברי הקבוצה להורות, בין השאר, הוראה כמפורט להלן, לפי הענין, ובלבד שלא יהיה בכך כדי להכביד במידה העולה על הנדרש על חברי הקבוצה או על בעלי הדין.

בסעיף 20(ג) לחוק תובענות ייצוגיות נקבע כי אם מצא בית המשפט כי פיצוי כספי לחברי הקבוצה, כולם או חלקם, אינו מעשי בנסיבות העניין, בין משום שלא ניתן לזהותם ולבצע את התשלום בעלות סבירה ובין מסיבה אחרת, רשאי הוא להורות על מתן כל סעד אחר לטובת הקבוצה, כולה או חלקה, או לטובת הציבור, כפי שימצא לנכון בנסיבות העניין. משלא ניתן לקבוע את הנזק על בסיס ראיות פרטניות או חישוב מדויק ומשלא ניתן לזהות את חברי הקבוצה הזכאית לפיצוי, פונים למנגנון הפיצוי הקבוע בסעיף 20(ג) לחוק תובענות ייצוגיות המאפשר קביעת פיצוי כולל על דרך האומדנה לטובת הקבוצה או לטובת הציבור.¹ בסעיף 20(ד) לחוק תובענות ייצוגיות נקבע:

הכריע בית המשפט לטובת הקבוצה, כולה או חלקה, בתובענה ייצוגית, כולה או חלקה, שהוגשה נגד נתבע שאינו מנוי בפסקה (1), רשאי הוא, בבואו להחליט בדבר שיעור הפיצויים ואופן תשלום הפיצויים, להתחשב גם בנוק העלול להיגרם, בשל תשלום הפיצוי, שיעורו או אופן תשלומו, לנתבע, לציבור הנזקק לשירותי הנתבע או לציבור בכללותו, כתוצאה מפגיעה ביציבותו הכלכלית של הנתבע, לעומת התועלת הצפויה מכך לחברי הקבוצה או לציבור.

ביישום שיקול הדעת המופעל לפי סעיף 20(ד) לחוק תובענות ייצוגיות, אין מקום להגביל את בית המשפט לשיקולים כלכליים בלבד. יש לאפשר לבית המשפט להפעיל קשת רחבה של שיקולים בבואו לקבוע את גובה הפיצוי שיושת על הנתבע בתובענה הייצוגית.² שונות בין חברי הקבוצה, המחייבת בירור אינדיווידואלי של אחריות הנתבע לנזק שנגרם לכל אחד מחברי הקבוצה, עשויה אומנם להוביל לעיתים למסקנה כי התביעה אינה מתאימה להתברר בדרך

1 ע"א 10085/08 תנובה מרכז שיתופי – לשיווק תוצרת חקלאית בישראל בע"מ נ' עיזבון ראבי (פורסם בנבו, 4.12.2011).

2 ע"א 345/03 רייכרט נ' יורשי שמש (פורסם בנבו, 7.6.2007). בעניין זה עניינו של המערער בא בגדר אותם מקרים המצדיקים הגבלת האחריות. את הקביעה בדבר שיעור חלקו המדויק של המערער יש להותיר לבית המשפט המחוזי.

ייצוגית. ואולם, שונות שכונו בנוגע לנתונים שאינם מהותיים להכרעה בשאלת האחריות, אלא רלוונטיים בעיקרם לקביעת שיעור הפיצוי שייפסק לכל אחד מחברי הקבוצה, אם התובענה תתקבל – אינה גורעת מכשירותה של התובענה להתברר כתובענה ייצוגית, וזאת אף אם תידרש (בשלב של קביעת הפיצוי) בחינת זכאות פרטנית לקבלת סעד, ביחס לכל אחד מחברי הקבוצה או לבעלי מאפיינים שונים בקרבם.³

המחוקק הכיר באפשרות להתחשב בנוזק הכלכלי העלול להיגרם לנתבע גם אם הוא אינו נמנה על הגופים "הייצוגיים" המנויים בסעיף 8(ב)(2) לחוק תובענות ייצוגיות, אך זאת רק בשלב של קביעת שיעור הפיצויים ואופן תשלומם, לאחר ההכרעה בתובענה (להבדיל משלב האישור). מכלל ההן – נלמד לאו.⁴

בגדרי הדיון בבקשה לאישור תובענה כייצוגית, שהוגשה כנגד גוף "פרטי" – אין, ככלל, מקום לכך שבית המשפט יעניק משקל מכריע לשיקולים מהסוג של פגיעה כלכלית בנתבע או במוניטין שלו. עם זאת אין לשלול על הסף את האפשרות כי ייתכן ויתקיימו מקרים חריגים וקיצוניים שבהם בית המשפט עשוי, לפרקים, לבסס את החלטתו לדחות בקשה לאישור תובענה ייצוגית גם על שיקולים של "מאזן נוחות", וזאת במסגרת בחינת השאלה אם התובענה הייצוגית היא הדרך היעילה וההוגנת להכרעה במחלוקת בנסיבות העניין.⁵

סימן ב – גמול לתובע המייצג

סעיף 22 לחוק תובענות ייצוגיות קובע שאם בית המשפט הכריע בתובענה הייצוגית, כולה או חלקה, לטובת הקבוצה, כולה או חלקה, לרבות בדרך של אישור הסדר פשרה, יורה על תשלום גמול לתובע המייצג בהתחשב בשיקולים המפורטים בהמשך הסעיף, אלא אם מצא, מטעמים מיוחדים שיירשמו, שהדבר אינו מוצדק בנסיבות העניין.

במסגרת החלטת הנוגעת לקביעת שכר טרחה וגמול לתובע בתובענה ייצוגית על בית המשפט לבחון מגוון שיקולים. כך, סעיפים 22–23 לחוק תובענות ייצוגיות קובעים כי יש להתחשב, בין השאר, בטרחה שטרחה התובע הייצוגי ובא כוחו ובסיכון שלקחו על עצמם בניהול התביעה; בתועלת שהביאה התובענה הייצוגית לקבוצה ובחשיבות שבניהול התביעה הייצוגית. על בית המשפט לשקול שיקולים הנוגעים לתמריצים להגשת התובענה הייצוגית ולרצון למנוע הגשת תביעות סרק. כך, שומה על בית המשפט לבחון אם התביעה הגשימה את האינטרסים של הקבוצה ושל הציבור בכללותו. כן עליו לבחון מהו היקף ההשקעה והסיכון בניהול התובענה מחד גיסא, ואת היחס בין הסעדים שנתבעו לבין אלו שאושרו מאידך גיסא.⁶

קיימת הצדקה ליתן תמריץ לתובע הייצוגי, החורג מתמריציו הנובעים מאפשרות לזכות בתביעה. הגמול נועד לפצות את התובע על עמלו בהביאו לבית המשפט עניין בעל השפעה על קבוצה גדולה של

3 ע"א 8037/06 ברזילי נ' פרינר (הדס 1987) בע"מ (פורסם בנבו, 4.9.2014).

4 ש.ם.

5 ש.ם.

6 רע"א 2362/08 תדיראן מוצרי צריכה בע"מ נ' שאול (פורסם בנבו, 14.12.2011).

אנשים ועל הסיכון שנטל על עצמו אם התביעה תידחה. על רקע זה נקבעו בחוק שיקולים לפסקת גמול.⁷

לבית המשפט ניתן שיקול דעת רחב בעצם מתן הגמול ובשיעורו. ספק אם יש לערוך היקש בין סוגי התביעות (ייצוגית ונגזרת), ויש להותיר לבית המשפט שיקול דעת רחב בגובה הגמול המגיע לתובע בתביעה נגזרת.⁸

בהתחשב בעובדה כי המשיב הינו תובע שכבר "מילא תפקידו" והצליח בתביעתו לטובת הקבוצה כולה, ובכך כי עליו להמשיך ולהגן עליה גם במסגרת הערעור, לא נמצאה סיבה מוצדקת למנוע ממנו את זכותו ליהנות מפרי זכייתו באופן מדי.⁹

סימן ג – הגמול לתובע המייצג גם אם לא אושרה התובענה

ניתן לפסוק גמול לתובע מייצג במקרים מיוחדים ומטעמים מיוחדים שיירשמו, גם אם לא אושרה התובענה הייצוגית או לא הוכרעה לטובת הקבוצה.¹⁰

חדילת הרשות הציבורית לגבות – במקרה אחר על אף שתובענה ייצוגית לא אושרה ולא נוהלה, עקב הודעת הרשות הציבורית על הפסקת הגבייה של התשלומים שבגינם הוגשה התובענה, נפסק גמול לתובע המייצג. סעיף 9(ג) לחוק תובענות ייצוגיות מפנה לשיקולים המפורטים בהוראות הכלליות בדבר גמול מיוחד ושכר טרחה, המקרינים על מהות הגורמים שיש לשקלם לעניין זה.¹¹

סעיף 9(ב) לחוק תובענות ייצוגיות קובע כי לא תאושר בקשה לתובענה ייצוגית, במקום שבו הודיעה הרשות, בתוך המועד הקבוע בחוק, כי תחדל מן הגבייה, מושא הבקשה. עם זאת, סעיף 9(ג) לחוק מוסיף הוראה מיוחדת, הקובעת כי במקרים שבהם חדלה הרשות מן הגבייה כאמור, רשאי בית המשפט לפסוק גמול לתובע המייצג ושכר טרחה לבאי כוחו.¹²

אי־חוקיות בפעילות הרשויות – בנסיבות העניין יש מקום לפסוק גמול למערער ושכר טרחה לבא כוחו, אף שנדחתה בקשתו לאישור התובענה הייצוגית. המסקנה בשאלה הפרשנית מעידה כי היה טעם בהגשת התובענה הייצוגית. נפלה אי־חוקיות בפעילות הרשויות המקומיות, ויש להניח שהנושא לא היה מתעורר בתביעה אישית של מי מהנישומים נוכח הנזק הכספי הקטן שנגרם לכל נישום. ההליך הייצוגי שיזם המערער תרם לליבון הסוגיה ולקביעת הלכה חדשה.¹³

7	ע"א 7094/09 ברוזובסקי הובלות בע"מ נ' איתוראן איתור ושליטה בע"מ (פורסם בנבו, 14.12.2010).
8	ע"א 2850/08 Check Point Software נ' בוגנר (פורסם בנבו, 5.7.2010).
9	ע"מ 2748/15 מי אביבים 2010 בע"מ נ' ליבוביץ (פורסם בנבו, 10.5.2015).
10	ע"א 9134/05 לויט נ' קו אופ צפון, אגודה שיתופית לשירותים בע"מ (פורסם בנבו, 7.2.08). אך בעניין זה לא התקיים טעם מיוחד כזה, שכן נחיצות התובענה הייצוגית הוטלה בספק ותרומתה הייתה מוגבלת ביותר.
11	ע"מ 2395/07 אכדיה סופטוור סיסטמס בע"מ נ' מנהל המכס (פורסם בנבו, 27.12.2010). סכום הגמול הוקטן בערעור.
12	ע"מ 6687/11 מדינת ישראל נ' אבוטבול (פורסם בנבו, 25.12.2012).
13	רע"א 2453/13 עמר נ' עיריית חדרה (פורסם בנבו, 14.4.2015).

כאשר התובענה אינה ראויה – אף שהחוק מותיר פתח לפסוק גמול לתובע גם אם לא זכה בתובענה, בהתקיים הצדקה מיוחדת לכך, אין מקום לפסוק גמול לתובע מייצג או שכר טרחה לבא כוחו כאשר התביעה שהוגשה אינה ראויה, וכאשר אין לקבוצה או לציבור עניין לעוררה. בהקשר זה הובעה הדעה בספרות כי אין מקום לפסוק גמול למבקש להסתלק מבקשה לאישור תובענה ייצוגית (או שכר טרחה לבא כוחו), כשמדובר בהליך שסיכוייו היו קלושים. זאת על מנת שלא לתמרץ הגשת בקשות לאישור תובענות ייצוגיות מסוג זה.¹⁴

סימן ד – שכר טרחתו של בא כוח התובע המייצג

שיקול חשוב הינו השיקול הנוגע להתנהלותו של בא כוח התובע המייצג. פסיקת שכר הטרחה הינה מנגנון חשוב באמצעותו ניתן ליצור תמריצים לניהול תובענות ייצוגיות בדרך יעילה והגונה. על בית המשפט ליתן דעתו לקיומו של יחס הולם בין שכר הטרחה לבין התביעה הייצוגית בכללותה. יש להימנע מפסיקת שכר טרחה שיעקר את טובת ההנאה אשר אמורה לצמוח לקבוצה או יפחית ממנה באופן בלתי סביר.¹⁵ סעיף 23 לחוק תובענות ייצוגיות קובע:

שכר טרחה של בא כוח מייצג

23. (א) בית המשפט יקבע את שכר הטרחה של בא הכוח המייצג בעד הטיפול בתובענה הייצוגית, לרבות בבקשה לאישור; בא הכוח המייצג לא יקבל שכר טרחה בסכום העולה על הסכום שקבע בית המשפט כאמור.
- (ב) בקביעת שיעור שכר הטרחה של בא כוח מייצג לפי סעיף קטן (א), יתחשב בית המשפט, בין השאר, בשיקולים אלה:
- (1) התועלת שהביאה התובענה הייצוגית לחברי הקבוצה;
  - (2) מורכבות ההליך, הטרחה שטרח בא הכוח המייצג והסיכון שנטל על עצמו בהגשת התובענה הייצוגית ובניהולה, וכן ההוצאות שהוציא לשם כך;
  - (3) מידת החשיבות הציבורית של התובענה הייצוגית;
  - (4) האופן שבו ניהל בא הכוח המייצג את ההליך;
  - (5) הפער שבין הסעדים הנתבעים בבקשה לאישור לבין הסעדים שפסק בית המשפט בתובענה הייצוגית.
- (ג) בית המשפט רשאי לקבוע לבא כוח מייצג שכר טרחה חלקי על חשבון שכר הטרחה הכולל, אף בטרם הסתיים הליך הבירור של התובענה הייצוגית, אם מצא שהדבר מוצדק בנסיבות הענין, וככל הניתן, בהתחשב בשיקולים כאמור בסעיף קטן (ב).

שכר טרחתו של עורך הדין ייגזר מהסכום שנגבה בפועל על ידי הקבוצה ולא מהסכום שנפסק. בנוסף, הוגדרו מספר כללים מנחים: שיעור שכר הטרחה בהליך שהסתיים בפסק דין לטובת הקבוצה המייצגת

14 ע"א 4714/13 דיאב נ' חברת איי דיגיטל סטור בע"מ (פורסם בנבו, 29.9.2013).

15 רע"א 2362/08, לעיל ה"ש 6.

יהא גבוה משיעור שכר הטרחה בהליך שהסתיים בדרך של הסכם פשרה; שכר הטרחה ייפסק בשיעור מדורג, כאשר ככל שסכום הזכייה גדל, אחוז שכר הטרחה קטן.¹⁶ ככל הנוגע לייזומה של תובענה ייצוגית על ידי עורך הדין המייצג, ממניעים של רצון להפיק רווח אישי, קיימת מחלוקת בין השופטים. עמדה אחת – ייזום כאמור אינו עולה כדי חוסר תום לב או התנהלות בלתי הולמת שיש בהם כדי לגרוע מסיכוייה של הבקשה לאישור תובענה כייצוגית להתקבל. החוק הכיר באפשרות יזמות זו מצד עורך הדין, וכי במקרים ראויים גם פעולה של עורך דין המייצג לאיתורם של נפגעים בפועל לצורך הגשת תובענה ייצוגית – אין בה בהכרח כדי להכשיל מניה וביה את הבקשה לאישור התובענה כייצוגית. לעומת זאת קיימת עמדה אחרת, שלפיה אין לעודד התנהגות פעלתנית זו מצד עורך הדין, מתוך חשש שהדבר יהפוך לתת התמחות ומעין תעשייה מקצועית להשאת רווחים בלבד.¹⁷

בעניין אחד בית המשפט המחוזי אישר הסדר פשרה, אך קבע כי אין לאמץ את המלצת בעלי הדין בנוגע לגובה שכר הטרחה לבאי הכוח המייצגים.¹⁸ כאשר מתייחר הצורך בתובענה ייצוגית, אך ניתן להיווכח כי במועד הגשתה הייתה התובענה מוצדקת ולכאורה ראויה להתאשר כתובענה ייצוגית, היה ראוי להידרש לקביעת שכר טרחתו של פרקליט התובעים במסגרת הבקשה לאישור התובענה כתובענה כייצוגית.¹⁹

שיטת האחוזים – מן הראוי ליישם את שיטת האחוזים באופן שאינו מחמיר, שעה שמוגשת לבית המשפט בקשת אישור ראויה, בסכום נמוך יחסית, וזו מסתיימת בהודעת חדילה, בפשרה או בדרך אחרת (ובלבד שלא קיימים שיקולים נגדיים המצדיקים את הפחתת שכר הטרחה). במקום שבו הוגשה הודעת חדילה והוכח קשר סיבתי בין הגשת בקשת האישור לבין הפסקת הגבייה, הרי מן הראוי לזקוף זאת לטובת התובע המייצג ובא כוחו.²⁰

השיטה המקובלת לפסיקת שכר טרחה בתובענות ייצוגיות היא "שיטת האחוזים", שבמסגרתה נקבע שכר הטרחה כאחוז מסוים מתוך הסכום שנפסק לטובת הקבוצה בהסכם הפשרה. במקרה הנדון נמצא להפחית מיתרת שכר הטרחה לה זכאים באי הכוח המייצגים, משהתברר כי סכום הפיצוי הפוטנציאלי הינו נמוך משמעותית מזה שהוצג ערב אישור הסדר הפשרה.²¹ אכן נקבע כי השיטה הראויה לפסיקת שכר טרחה בתובענות ייצוגיות היא שיטת האחוזים, במסגרתה נפסק שכר הטרחה כאחוז מסוים מתוך הסכום שנפסק לטובת הקבוצה בהסכם הפשרה. אך

- 16 ע"א 2046/10 עיזבון שמש נ' רייכרט (פורסם בנבו, 23.5.2012).
- 17 ע"א 8037/06, לעיל ה"ש 3.
- 18 ע"א 7615/11 גלבוש נ' החברה המרכזית לייצור משקאות קלים בע"מ (פורסם בנבו, 16.12.2012). אף לגופם של דברים אין עילה להתערב בהחלטת בית המשפט המחוזי. נקבע כי דין הערעור להידחות מחמת הפגם הדיוני שנפל באי-צירוף היועץ המשפטי לממשלה כמשיב לערעור.
- 19 ע"א 8905/02 ארגוב נ' קו אופ צפון אגודה שיתופית לשירותים בע"מ, פ"ד נח(2) 865 (2004).
- 20 ע"א 9237/12 עיריית מודיעין נ' א.ש. ברקאי בע"מ (פורסם בנבו, 18.5.2014).
- 21 רע"א 2652/13 אפריקה ישראל השקעות בע"מ נ' אסולין (פורסם בנבו, 13.1.2015).

ישנם מקרים שבהם התועלת הצומחת מהסדר הפשרה אינה כזו שניתנת לפימות או לאומדן כספי – שאז שיטת האחוזים לא תסכון. כאלה הם הליכים ייצוגיים המשמשים ככלי לשינוי חברתי.²²

תביעות סרק – התביעה הייצוגית הצרכנית היא כלי דיוני חשוב ויעיל, אך יש להישמר מפני ניצולו לרעה לצורך הגשתן של תביעות סרק נגד נתבעים בעלי "כיס עמוק" העלולות להביא להיחלשותו. משיקולים אלה ואחרים, מוצאות הערכאות המבררות לנכון להשית בהליכים אלה הוצאות בשיעורים גבוהים.²³

אין מקום לקבוע מסמרות באשר לאופן חישוב שכר הטרחה, אך שיקול חשוב נוגע לשאלה אם היה צורך להגיש את התובענה הייצוגית כדי לזכות בסעד המבוקש.²⁴

22 וכזה הוא המקרה הנדון בע"א 689/16 עבדאלקאדר נסאר נ' עיר השעשועים בע"מ (פורסם בנבו, 7.5.2018).

23 ע"א 1509/04 דנוש נ' Chrysler Corporation (פורסם בנבו, 22.11.2007). בעניין זה נקבע כי ככלל, בהיעדר פגם יסודי או טעות משפטית בהחלטת הערכאה המבררת, תיטה ערכאת הערעור להימנע מלהתערב בשיעור ההוצאות שנפסקו.

24 ע"א 9134/05 לויט נ' קו אופ צפון אגודה שיתופית לשירותים בע"מ (פורסם בנבו, 7.2.2008). כאשר נראה כי הצורך הנ"ל מוטל בספק.

פרק ה – תובענות ייצוגיות – סדרי דין

– תיקון הבקשה לאישור תובענה ייצוגית	סימן א
– סילוק על הסף	סימן ב
– איחוד תובענות	סימן ג
– הוצאות משפט	סימן ד
– נושאים דיוניים נוספים	סימן ה
– פסק חוץ בתובענה ייצוגית	סימן ו

סימן א – תיקון הבקשה לאישור תובענה ייצוגית

עתירה לתיקון של בקשה לאישור תובענה ייצוגית תיבחן לפי אמת המידה שהתוותה בפסיקה לתיקון כתבי טענות, ואולם זאת תוך מתן משקל למאפייניו הייחודיים של הליך התובענה הייצוגית והשלכתם על האינטרסים המתחרים: אינטרס הציבור בניהול תובענות ייצוגיות מוצדקות, בעיית הנציג המובנית, פער המידע האינהרנטי בין הצדדים, והצורך לפרוש במועד הגשת בקשת האישור את התשתית העובדתית, המשפטית והראייתית כולה.¹

צירוף בעל דין – נדחתה בקשת רשות ערעור על החלטה המורה על ביטול צירופו של משיב כבעל דין בבקשה לאישור תובענה ייצוגית. נפסק כי יש ליתן משקל רב לעובדה כי בבקשה לאישור התובענה הייצוגית לא מבוקש כל סעד כלפיו, ומשכך אין מקום להורות על צירופו כנתבע בהליך, וכי אין בעובדה שאותו משיב לא יהיה נתבע בהליך, כדי לגרוע מכל טענת הגנה שהמבקשת להעלות, לרבות ביחס אליו.²

הגשה בחיפזון – בעניין אחד, הבקשה לאישור תובענה ייצוגית הוגשה בחופזה, בלא בדיקה מספקת ובלא הכנה ראויה. דומה כי מקצי השיפורים החוזרים ונשנים שנערכו בבקשה לאישור נובעים מהחיפזון שבו הוגשה. בנסיבות העניין הוגדשה הסאה, ולכן העתירה לתיקון הבקשה לאישור נדחתה.³

נתונים ניתנים להשגה – יש לנקוט גישה ליברלית בנוגע לתיקון בקשת אישור המוגשות בשלבים המוקדמים של ההליך. ככל שבקשת האישור אינה בקשת סרק ויש יסוד סביר להניח שתיקון כתבי הטענות יתרום להכרעה בפלוגתות האמיתיות השנויות במחלוקת, אלא אם הצורך בתיקון נבע מכך שהמבקש לא כלל בבקשת האישור נתונים שניתן היה להשיגם קודם להגשתה.⁴

בעניין אחד נדחתה בקשה לתיקון הבקשה מאחר והמבקש לא כלל בבקשת האישור עובדות או נתונים שניתן היה להשיגם קודם להגשת הבקשה, וכי הבקשה הוגשה בשיהוי ניכר; ככלל על תובע ייצוגי להקדים ולפנות אל הרשות שנגדה הוא מתעתד להגיש בקשה לאישור תובענה ייצוגית, בין היתר, על מנת לברר עמה אם יש ממש בטענות המועלות על ידיו בבקשה.⁵

צירוף ראיות – לערכאה הדיונית שיקול דעת רחב בשאלה אם להתיר צירוף ראיות חדשות במסגרת הליכים לאישור תובענה ייצוגית; אכן, ככלל אין להתיר הגשת ראיות שהיה ניתן בשקידה ראויה לצרפן לבקשה לאישור תובענה ייצוגית. אך אין זה כלל בל יעבור, וייתכנו מקרים בהם תהא הצדקה להתיר

1 בר"ם 4303/12 אינסלר נ' המועצה האיזורית עמק חפר (פורסם בנבו, 22.11.2012). מנגד, בית המשפט יביא בחשבון את הסכנות הטמונות בניצול לרעה של מוסד התובענה הייצוגית לציבור ולנתבע: החשש מתובענות סרק שאינן מגלות עילה והחשש לשימוש בתובענה הייצוגית לצורך יצירת לחץ בלתי הוגן על הנתבע.

2 רע"א 6723/13 אגד אגודה שיתופית לתחבורה בישראל בע"מ נ' אמבר (פורסם בנבו, 17.12.2013).

3 רע"א 4253/14 חלפון נ' שמן משאבי גז ונפט בע"מ (פורסם בנבו, 29.12.2014).

4 רע"א 1494/15 עמוסי – נגר יבוא ושיווק עוגן בע"מ נ' הר פז (פורסם בנבו, 15.7.2015).

5 בר"מ 582/15 יושע נ' עיריית הוד השרון (פורסם בנבו, 17.8.2015).

הגשת ראיות נוספות אף שניתן היה לכאורה להשיגן טרם הגשת הבקשה לאישור וגם אם כבר הוגשה לה תגובה.⁶

בכואו להכריע אם להתיר את הגשתן של ראיות שצורפו לתגובה לתשובה לבקשה לאישור תובענה ייצוגית, על בית המשפט לבחון, בין היתר, האם מדובר בראיות אשר היה מקום לצרפן מלכתחילה לבקשת האישור או שמא בראיות המהוות מענה לטענות שהועלו בתשובה לבקשת האישור אשר הצורך בצירופן התעורר רק לאחר הגשת התשובה.⁷

אין לאפשר למבקש בבקשה לאישור תובענה ייצוגית לצרף, תוך כדי הליך האישור, ובלא קבלת היתר מבית המשפט, חומר שלא צורף לבקשה עם הגשתה ואשר על פי טיבו ואופיו היה אמור להיות חלק מבקשת האישור; על המבקש להגיש בקשה למתן היתר לצירוף החומר או בקשה לתיקון בקשת האישור.⁸

סימן ב – סילוק על הסף

במקרים חריגים וקיצוניים אין לדון בבקשה לסילוק על הסף של תובענה ייצוגית בנפרד מהדיון בבקשה לאישור התובענה. סעד כזה יוענק במקרים חריגים וקיצוניים, שבהם ברור על פני הדברים שאין בבקשה לאישור ולא כלום. חקיקתו של חוק תובענות ייצוגיות, התשס"ו–2006, אשר שינה את דיני התובענות הייצוגיות, מחייב לשקול מחדש את השאלה מהם אותם מקרים חריגים וקיצוניים המצדיקים סילוק על הסף של בקשה לאישור תובענה ייצוגית.⁹

אין מקום לערוך דיון נפרד בבקשה לאישור תובענה ייצוגית, ובבקשה לסילוק בקשת האישור על הסף. הדיון בבקשה לאישור תובענה ייצוגית הוא עצמו הליך מקדמי ופיצולו לתת הליכים אינו רצוי ועלול לגרום רק לסרבול ההליך. יש היגיון בסילוק אפשרי של בקשה לאישור על הסף רק במקרים חריגים שבהם ברור על פני הדברים שאין ממש בבקשה.¹⁰

על פי המדיניות הנוהגת, אין לסלק תביעה על הסף אלא במקרים קיצוניים ויוצאי דופן. בכל הנוגע לסילוק על הסף של בקשות לאישור תובענות ייצוגיות נוהגת גישה המצמצמת עוד יותר. ככלל, אין לדון בטענות סף נגד אישור התובענה הייצוגית בגדר הליך של בקשה לסילוק על הסף, אלא בגדר הבקשה לאישור עצמה. בהקשר זה על בית המשפט לבחון האם מדובר בבקשת סרק שאין בה ולא כלום. באותה רוח נפסק כי יש לנקוט יד "קפוצה" כאשר לבקשת רשות ערעור על החלטה הדוחה בקשה לסילוק על הסף של בקשת אישור, ובאופן כללי יש לשקול רשות ערעור רק אחרי שבית המשפט הכריע בבקשה לאישור התובענה ייצוגית.¹¹

6 רע"א 1200/15 יוניון מוטורס בע"מ נ' ברליצהיימר (פורסם בנבו, 30.3.2015).

7 רע"א 3600/16 אלמוג נ' נוגם תמרוקים בע"מ (פורסם בנבו, 8.8.2016).

8 רע"א 4778/12 תנובה מרכז שיתופי לשיווק תוצרת חקלאית בישראל בע"מ נ' נאור (פורסם בנבו, 19.7.2012).

9 ע"א 2022/07 הבנק הבינלאומי הראשון לישראל בע"מ נ' אר-און השקעות בע"מ (פורסם בנבו, 13.8.2007).

10 רע"א 5154/08 קוסט פורר גבאי רו"ח נ' קדמי (פורסם בנבו, 2.4.2009).

11 רע"א 9771/16 נובל אנרג'י מדיטרניאן לימיטד נ' נזרי (פורסם בנבו, 28.9.2017).

התשתית הלכאורית שעל המבקש להציג לביסוס בקשת האישור אינה נבחנת על פי אמות המידה ועל פי הכללים המקלים הנוהגים לעניין סילוק תובענה על הסף בהיעדר עילה. הכללים שנקבעו לצורך אישור בקשה לניהול תובענה כייצוגית מחמירים יותר ולפיהם לא ניתן להסתפק בעובדות הנטענות בכתב התביעה ועל מבקש האישור להציג בטיעונים ובראיות לכאוריות בסיס ממשי – עובדתי ומשפטי – התומך בתביעתו.¹²

לפני אישור הבקשה – בבקשות רשות ערעור שעניינן אי־דחייתה על הסף של בקשה לאישור תובענה כייצוגית, צריכה היד להיות קפוצה. יש לשקול בקשת רשות ערעור, רק אחרי שבית המשפט המחוזי הכריע בבקשה לאישור התובענה כייצוגית ולא בהליכי ביניים, במסגרת הליך אישור הבקשה.¹³

סיכויי התביעה – בעוד שבבקשה לדחיית תביעה רגילה על הסף נטל ההוכחה רובץ על מבקש הסילוק להראות לבית המשפט שגם אם יוכיח התובע את כל העובדות שבכתב תביעתו לא יזכה הוא בסעד המבוקש, הרי שבבקשה לאישור התובענה הייצוגית הנטל מוטל על התובע להראות את סיכויי תביעתו.¹⁴

רף גבוה יותר – בעוד שבית המשפט ינהג במשורה וביד קפוצה בקבלת בקשות דחייה על הסף על מנת לא לפגוע בזכות הגישה לערכאות, הרי שבהליך בקשה לאישור תובענה ייצוגית יידרש רף גבוה יותר של שכנוע בסבירות סיכויי התביעה על מנת להצליח בבקשה.¹⁵

לא להפריד – אין לדון בנפרד בסילוק על הסף של התובענה הייצוגית, מפני שבחינת השאלה אם קיימת עילת תביעה נערכת בדיון באישור התובענה כייצוגית.¹⁶

מבחנים – השאלה אם יש לדחות בקשת רשות ערעור על החלטת אישור תובענה כייצוגית על הסף, תוך שמירת זכויות למבקשים להגיש ערעור בסופו של ההליך, או שמא יש לדון בערעור כבר בשלב המקדמי, תוכרע בהתחשב בשלושה שיקולים עיקריים: משמעות קבלת התובענה הייצוגית מבחינת הנתבע; משקלן של השאלות המשפטיות והעובדתיות המתעוררות בגדר בקשת רשות הערעור ביחס לשאלות שנתר לדון בהן בגדר התובענה הייצוגית וסיכויי בקשת רשות הערעור.¹⁷

תניית פטור – בעניין אחד החלטת בית המשפט המחוזי שעניינה בתניית פטור במסגרת תיקון להסדר החוב בקונצרן אי.די.בי. בהחלטה האמורה פירש בית המשפט את תניית הפטור באופן שיש בכוחה כדי לסלק על הסף את הבקשה לאישור תובענה ייצוגית ככל שהיא נסבה על הסדר הצעת הרכש. מנגד, נקבע כי אין בתניית הפטור כדי לסלק את בקשת האישור ככל שהיא נוגעת להסדר התמורות. בית המשפט העליון דחה את הערעור ואת הבקשה.¹⁸

12 ע"א 5378/11 פרנק נ' אולסייל קום בע"מ (פורסם בנבו, 22.9.2014).

13 רע"א 2598/08 בנק יהב בע"מ נ' שפירא (פורסם בנבו, 23.11.2010). חרף האמור, שיקולי יעילות תומכים לדון ולהכריע בבקשות לגופן.

14 עע"מ 980/08 מנירב נ' משרד האוצר (פורסם בנבו, 6.9.2011).

15 שם.

16 רע"א 6996/11 קומם נ' רוזובסקי (פורסם בנבו, 28.8.2012).

17 רע"א 1671/16 קבוצת קידום בע"מ נ' בידרמן (פורסם בנבו, 18.5.2016).

18 רע"א 5938/16 אי.די.בי. חברה לפתוח בע"מ נ' אלוני (פורסם בנבו, 16.11.2017).

סימן ג – איחוד תובענות

שתי קבוצות – כאשר חלק עיקרי של הדיון הינו ביסודו משותף לשתי קבוצות, וכאשר הדיון המשפטי בשאלת עמידתה של התובענה בתנאים הקבועים בחוק תובענות ייצוגיות צפוי להיות דומה בשתייהן – ראוי ששאלות משותפות בגדרה של תובענה ייצוגית יידונו בפני הערכאה הדיונית פעם אחת בלבד.¹⁹

סעיף 7 לחוק תובענות ייצוגיות – דרך המלך לאיחוד הליכים המתבררים לפי חוק התובענות הייצוגיות היא בהליך לפי סעיף 7(א) לחוק. בעניין אחד, בית המשפט לא מצא צורך להכריע בשאלת היחס שבין הוראת סעיף 7(א) לחוק התובענות לבין תקנה 7 לתקנות התשמ"ד.²⁰

(1) מצא בית המשפט שאליו הוגשה בקשה לאישור כי תלויה ועומדת בקשה לאישור קודמת או תובענה ייצוגית קודמת, אשר מתעוררות בה שאלות משותפות של עובדה או משפט, הזהות או דומות בעיקרן לשאלות המתעוררות בבקשה לאישור, רשאי הוא, אם מצא שהדבר מוצדק בנסיבות הענין, להורות על העברת הדיון בבקשה לאישור לבית המשפט שאליו הוגשה הבקשה לאישור הקודמת או התובענה הייצוגית הקודמת, ואם נקבע השופט או המותב שידון בבקשה הקודמת או בתובענה הקודמת – לאותו שופט או מותב.

(2) מצא בית המשפט כי מתקיים האמור בפסקה (1), והיתה הקבוצה שבשמה הוגשה הבקשה לאישור המאוחרת זהה או דומה בעיקרה לקבוצה שבשמה הוגשה הבקשה לאישור הקודמת או התובענה הייצוגית הקודמת, יורה בית המשפט על העברת הדיון בבקשה לאישור המאוחרת לבית המשפט שאליו הוגשה הבקשה לאישור הקודמת או התובענה הייצוגית הקודמת, ואם נקבע השופט או המותב שידון בבקשה הקודמת או בתובענה הקודמת – לאותו שופט או מותב.

ייתכנו מקרים שבהם היה מקום לדון בבקשה לאיחוד דיון במספר תובענות ייצוגיות בהתאם לתקנה 7 לתקנות התשמ"ד, על אף קיומו של ההסדר הספציפי הקבוע בסעיף 7(א) לחוק תובענות ייצוגיות. הוא הדין במקרה זה – העוסק בארבע בקשות לאישור תובענות ייצוגיות שהוגשו באירוע דליפת נפט גולמי מקו צינור הנפט של קצא"א, הנדונות בבתי משפט שונים.²¹

הנטייה היא לא לאחד דיונים שההליכים בעניינם נמצאים בשלבים דיוניים שונים. במקרה אחד המדובר היה בשתי בקשות לאישור תובענה ייצוגית, בקשה לאישור תביעה נגזרת, תביעה כספית ותביעה נגזרת. שתי הבקשות לאישור תובענה ייצוגית נגד המבקשת והבקשה לאישור תביעה נגזרת בשם המבקשת טרם אושרו, בעוד שתביעה נגזרת אחרת כבר אושרה ונסתיימו בה הליכי ההוכחות. על כן, איחוד התובענות עלול לסרב את ההליכים, ולא לייעל אותם.²²

19 רע"א 8959/08 קריסטל מכונות קריסטל ומוצרי חשמל בע"מ נ' פרנק (פורסם בנבו, 5.1.2009).

20 בש"ס 6141/12 פסיפיק מערכות מחשב נ' עיריית הרצליה (פורסם בנבו, 25.11.2012). שכן הוא לא סבר כי איחוד הדיון לפי תקנה 7 מוצדק לגופו של עניין במקרה זה.

21 בש"א 599/15 פירסק נ' חברת קו צינור אילת אשקלון בע"מ [קצא"א] (פורסם בנבו, 29.4.2015).

22 בש"א 3980/18 פסיפיקה אחזקות בע"מ נ' אנטורג (פורסם בנבו, 14.6.2018).

Forum Shopping – הנתבעות לא הציגו כל נימוק באשר לסיבה שבגינה הן מבקשות בגדר הבקשה דנא לשנות את הפורום הדין בבקשות לאישור תובענות ייצוגיות שהוגשו נגדן. בנסיבות אלה צין החשש שמא הגשת הבקשה נבעה בין היתר מ"שיקולים בלתי ראויים, כגון בחירה של בית המשפט או שופט (Forum Shopping). בנסיבות אלו בית המשפט שבפניו ראוי לשמוע את הבקשות המאוחדות הוא בית משפט מחוזי מסוים. קביעה זו מתיישבת גם עם רוחה של הוראת סעיף 7(א)(1) בחוק תובענות ייצוגיות.²³

עוסקות באותו נושא – לבית המשפט הדין בבקשות לאישור תובענה ייצוגית העוסקות באותו נושא נתון שיקול דעת רחב להחליט אם לאחד בהן את הדיון או להורות על מחיקתה של אחת מהן. על כן לא בנקל תתערב ערכאת הערעור בהחלטותיו בעניין זה. עיון בהוראות סעיף 7(ב) לחוק תובענות ייצוגיות מעלה כי המחוקק לא ביקש לצמצם את גדר המקרים בהם יורה בית המשפט על איחוד הדיון בבקשות לאישור תובענה ייצוגית העוסקות באותו נושא אך ורק לאותם מקרים שבהם הבקשה המאוחדת מעניקה יתרון משמעותי לקבוצה המיוצגת. הוא העניק שיקול דעת רחב לבית המשפט להורות על איחוד הדיון בבקשות כל אימת שהוא סבור שיהיה בכך כדי לתרום לניהול עניינה של הקבוצה בדרך הטובה והיעילה ביותר.²⁴

העברת בית משפט – בקשה מכוח הוראת סעיף 78 לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד–1984, להעברת מקום דיון בבקשה לאישור תובענה ייצוגית שהוגשה נגד המבקשת, מבית משפט מחוזי אחד, לבית משפט מחוזי אחר. הנימוק שנטען הוא שהמותב שם כבר דן בתביעה דומה ובית המשפט השקיע משאבים שיפוטיים בלמידת עובדות המקרה וטענות הצדדים. יצוין כי במקביל לבקשת האישור הגישה המשיבה לבית המשפט המחוזי הראשון בקשה לפי סעיף 7 לחוק תובענות ייצוגיות, לאיחוד הדיון עם בקשה לאישור תביעה ייצוגית.²⁵

בית דין לעבודה – הסמכות העניינית לדון בבקשה לאישור תובענה ייצוגית שהגיש המבקש נגד המשיבה נתונה לבית הדין לעבודה וזאת חרף העובדה שבבית המשפט מתנהלת בקשת אישור נוספת בעילות זהות, כנגד חברת אחרת וזאת לאור ההלכה הקובעת כי "יש ליתן פירוש רחב לסמכות בית הדין לעבודה בנושאי ביטחון סוציאלי, נוכח התמחותו בתחום זה, ולמעט חריגים בנסיבות מיוחדות מאוד, להעביר אליו את הטיפול בנושאי ביטחון סוציאלי, כמו התדיינות בין מבוטחי קופות גמל – למשל – לקופות".²⁶

23 בש"א 3193/15 ניופאן בע"מ נ' רחמים (פורסם בנבו, 11.5.2015).

24 רע"א 6208/15 באייר ישראל בע"מ נ' טייטלר (פורסם בנבו, 26.11.2015). בית המשפט קמא בחן את סוגיית איחוד הדיון של שתי הבקשות שבפניו על פי אמות מידה אלה והגיע למסקנה כי כך הדבר במקרה דנן. מסקנה זו אינה מצדיקה התערבות.

25 בש"א 1715/16 סופר פארם (ישראל) בע"מ נ' מלכה (פורסם בנבו, 12.4.2016).

26 רע"א 4499/17 בקר נ' מגדל חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 22.8.2017).

סימן ד – הוצאות משפט

הוצאות לתובע – בית המשפט אינו נוטה להתערב בסכומים שנפסקו כהוצאות או כשכר טרחת עורך דין על ידי הערכאה הדיונית, אף בהליכי תובענה ייצוגית, אלא מקום בו נפלה טעות משפטית מהותית או פגם יסודי אחר, המצדיקים התערבות שכזו.²⁷

חוב המבקשים בהוצאות – במסגרת השאיפה לשמר ולקדם את השימוש במכשיר התובענה הייצוגית, על בית המשפט לנהוג במתינות בבואו לחייב בהוצאות מבקשים שבקשתם נדחתה. ככל שלא מדובר בתובענת סרק שהוגשה בחוסר תום לב, יש מקום להימנע מהטלת הוצאות אשר עלולות להרתיע תובעים פוטנציאליים מלנסות להגן על אינטרסים ציבוריים. במקרה זה, דומה כי מדובר בתביעה המבוססת על אמונה אמיתית כי קיים קושי בלשון הרישיון המצריך בירור משפטי, על בסיס אינטרס ציבורי רחב של הגנת הצרכן, ועל כן יש לבטל את החוב בהוצאות.²⁸

אין ללמוד הלכה חדשה לפיה בכל מקרה בו הוגשה תובענה ייצוגית בתום לב ונדחתה, יש מקום להימנע מהטלת הוצאות כדי שלא להרתיע תובעים ייצוגיים פוטנציאליים. הנכון הוא שיש לנהוג במתינות בבוא בית המשפט לחייב בהוצאות מבקשים שבקשתם נדחתה, בשל היות תובענה הייצוגית כלי דיוני חשוב.²⁹

על בית המשפט לנהוג במתינות בבואו להטיל הוצאות בגין דחיית בקשה לאישור תובענה ייצוגית. כלל זה אינו חל לגבי מקרים בהם מוגשת בקשת סרק בחוסר תום לב. במקרים כאלה חשוב להרתיע בדרך של פסיקת הוצאות ריאליות מפני ניצול לרעה של מוסד התובענה הייצוגית.³⁰ הוצאות משפט צריכות להיות יחסיות להליך ולמהותו. ככל שהדבר נוגע להליכי תובענה ייצוגית יש להטיל הוצאות מתונות על המבקשים לאשר ניהול תובענה כייצוגית שבקשתם נדחתה, למעט במקרים שבהם ההליך הייצוגי שננקט היה הליך סרק שהוגש בחוסר תום לב.³¹

סימן ה – נושאים דיוניים נוספים

הזמנת עדים – ניתן לזמן עדים בהליך אישור תובענה כייצוגית, בהתקיים המבחנים המפורטים ובהם: האם ניתן היה לאתר את העדים המבוקשים בשקידה ראויה לפני הגשת הבקשה לאישור; האם לא ניתן היה לקבל תצהירים מהעדים המבוקשים ולצרפם לבקשה; האם מדובר בעדים הדרושים לבירור המחלוקת בין בעלי הדין; מידת השתהותו של המבקש בהגשת בקשתו לזימון עדים והצדקותיה; האם מטרת זימנם של העדים היא להביא ראיות לביסוס הבקשה לאישור התובענה הייצוגית או שמא מדובר

27 ע"א 2408/13 רוטמן נ' פלאפון תקשורת בע"מ (פורסם בנבו, 30.5.2013).
 28 ע"א 7928/12 אי. אר. אמ טכנולוגיות בע"מ נ' פרטנר תקשורת בע"מ (פורסם בנבו, 22.1.2015).
 29 דנ"א 944/15 פלאפון תקשורת בע"מ נ' אי.אר. אמ טכנולוגיות בע"מ (פורסם בנבו, 29.3.2015).
 30 ע"א 2729/14 ארומה אספרסו בר בע"מ נ' נג'ם (פורסם בנבו, 24.3.2016).
 31 רע"א 5188/16 אי. די. בי. חברה לפתוח בע"מ נ' שמיע (פורסם בנבו, 13.10.2016).

בניסיון אסור לתיקון בדיעבד של אותה בקשה; האם זימון העדים יגרום לסרבול הדיון בבקשת האישור, ועוד.³²

ניתן לזמן עדים בהליך לאישור תובענה ייצוגית בהתקיים המבחנים הדרושים לכך. מבחנים אלה נקבעו תוך מתן הדעת להוראת תקנה 245 לתקנות התשמ"ד, אך גם תוך מתן הדעת למאפייניו הייחודיים של הליך בקשת האישור; האפשרות לזמן עדים בהליך לאישור תובענה ייצוגית אינה באה להחליף את הליך גילוי המסמכים ולא ניתן לעקוף הליך זה באמצעות בקשה לזימון עדים.³³

הודעה לצד שלישי – יש להכיר בהליך צד שלישי בגדרה של תובענה ייצוגית. התכליות העומדות בבסיס הגשת הודעה לצד שלישי בהליך אזרחי רגיל מתקיימות גם בתובענות ייצוגיות, ולעיתים אף ביתר שאת. עם זאת לא ניתן להתעלם משיקולי נגד ובייחוד החשש כי נתבעים ישתמשו בכלי זה שלא לצורך ורק לשם הכבדה על ניהול ההליך. בסופו של יום, בית המשפט סבור כי העובדה כי מדובר בתובענה ייצוגית אינה מהווה "שינוי מחויב" (בלשון תקנה 19 (א) לתקנות תובענות ייצוגיות, התש"ע–2010) המצדיק אי-החלה של פרק י"ז לתקנות התשמ"ד, העוסק בהודעה לצד שלישי.³⁴

בידי גוף פרטי שנתבע בתובענה ייצוגית להגיש נגד הרשות תביעת השתתפות או שיפוי, ככל שיש בידו עילה לכך. זאת בין על דרך של הודעת צד שלישי במסגרת התובענה הייצוגית, ובין בדרך של הגשת תביעה נפרדת.³⁵

הגשת כתב הגנה – אין כל הצדקה להמתין עד לתום הליך האישור של התובענה כתובענה ייצוגית ורק אז להגיש כתבי הגנה.³⁶

פסק דין – פסק הדין של ערכאת הערעור בא לכל דבר ועניין במקום פסק הדין של ערכאה קמא; במקרה אחד, פסק דין שניתן בתובענה ייצוגית ראשונה לעניין חיוב המבקשת בהשבת תשלום שגבתה בגין שירות מסוים, נותר בעינו להוציא שינויים נקודתיים שהם בלבד באו חלף האמור באותו פסק דין.³⁷

פסק דין חלקי – כאשר נקבע בהחלטה מאשרת כי אין מקום לנהל תובענה ייצוגית בשם תובעים מסוימים או בעילות תביעה מסוימות, קביעה זו מסיימת את הדיון בנוגע לאותם תובעים או עילות ומהווה פסק דין חלקי אשר הערכאה הדיונית אינה רשאית לדון בו מחדש או לשנות ממנו.³⁸

- 32 רע"א 2417/08 בן בשט נ' קדמי (פורסם בנבו, 5.4.2009).
- 33 רע"א 3839/15 זליכה נ' תנובה מרכז שיתופי מרכז שיתופי לשיווק תוצרת חקלאית בישראל בע"מ (פורסם בנבו, 6.8.2015).
- 34 רע"א 5635/13 קורל-תל בע"מ נ' רו (פורסם בנבו, 1.4.2015).
- 35 ע"א 7115/14 סירוגה-ברניר נ' סלקום ישראל בע"מ (פורסם בנבו, 3.7.2017).
- 36 רע"א 9030/04 אירופה ישראל (מ.מ.ש) בע"מ נ' גדיש קרנות גמולים בע"מ (פורסם בנבו, 25.6.2007). נראה כי בנסיבות המקרה, ממילא יש לחייב את המבקשים להגיש כתבי הגנה, אף בטרם אושרה התביעה הנגזרת. עיון בכתב התביעה מלמד כי כל כולה של התביעה נסמך על מסכת עובדתית אחת שאינה ניתנה להפרדה באופן שאינו מלאכותי.
- 37 רע"א 7602/16 סלקום ישראל בע"מ נ' גרינברג (פורסם בנבו, 11.1.2017).
- 38 רע"א 7739/16 ג'ונסון נ' פרטנר תקשורת בע"מ (פורסם בנבו, 28.12.2016).

סעדים זמניים – ניתן לעתור לקבלת צו מניעה זמני בטרם התקבלה הבקשה. תקנה 362(א) קבעה כי אם הוגשה בקשה למתן סעד זמני במסגרת תובענה, בית המשפט רשאי ליתן את הסעד המבוקש. בקשה שהוגשה לפי סעיף 5(א)(1) לחוק תובענות ייצוגיות מהווה תובענה.³⁹

התיישנות – סעיף 45(ג) לחוק תובענות ייצוגיות הדין בהוראות מעבר קובע כי בקשה לאישור תובענה כייצוגית שלא התבססה על אחד מהסדרי החקיקה הספציפיים שקדמו לחוק, יראו אותה לצורך התיישנות כאילו הוגשה ביום חקיקת החוק.⁴⁰

פטור מאגרה – מחזיקי אגרות החוב הורו לנאמן להגיש תביעה נגד נושאי משרה ובעלי תפקידים בחברה. הנאמן הגיש לרשם בית המשפט המחוזי בקשה לפטור מאגרה, בטענה שיש להתייחס אליו כאל תובע ייצוגי ולהחיל עליו את הפטור מתשלום אגרת משפט הקבוע בסעיף 45(ד)(1) לחוק תובענות ייצוגיות. הבקשה נדחתה.⁴¹

מסלול הבקשה – הבקשה לאישור תובענה ייצוגית צריכה להתברר במסלולה הנכון, בפני בית המשפט המחוזי. אין מקום לתת "פסיקה מקדימה" (pre-ruling) תיאורטית בהליך אינדיבידואלי בבית המשפט העליון, שנועדה אך ורק להכתיב – ולו חלקית – את תוצאותיה של בקשה תלויה ועומדת לאישור תובענה ייצוגית בבית המשפט המחוזי.⁴²

תגובה לתשובה – אין מקום לכלול בתגובה לתשובה לבקשה לאישור תובענה ייצוגית טיעונים משפטיים חדשים שלא הופיעו בבקשת האישור, בלא נטילת רשות מבית המשפט וזאת גם לא בדרך של הפניה לדברי חקיקה או פסיקה.⁴³

אין מניעה לכלול במסגרת תגובה לתשובת המשיבים בבקשה לאישור תובענה ייצוגית, ראיות וטענות המהוות מענה ישיר לטענות הגנה שהעלה המשיב לבקשת האישור בתשובתו; אין חובה לכלול בבקשה לאישור תובענה ייצוגית מענה מראש לטענות הגנה גם אם צפוי כי תיטענה על ידי הצד שכנגד. מענה זה מקומו "הטבעי" הוא בתשובה לתגובה.⁴⁴

ערובה להוצאות – את המבקש אישור תובענה ייצוגית ניתן לחייב בהפקדת ערובה בכפוף ל"מבחן אינטגרטיבי", המציב מספר תנאים מצטברים: לבקשת האישור סיכויים דלים; מצבו הכלכלי של המבקש רעוע והוא התנהל בצורה לא ראויה. על הנתבע להציג הוכחות ברורות ונחרצות לקיום פרמטרים אלה, ורק כאשר ניכר על פני השטח כי המבחן האינטגרטיבי מתקיים, יהיה מקום לסטות מן הכלל ולחייב את מבקש האישור בהפקדת ערובה.⁴⁵

פשרה – מטרת המסלול שהתווה המחוקק לאישור הסכם הפשרה בתובענה ייצוגית הוא לוודא שבית המשפט אינו מאשר את הסדר הפשרה כ"חותמת גומי" אלא בוחן ובודק, עד שהוא מגיע למסקנה כי

- 39 בש"א (ת"א) 17537/07 פרנק נ' אולסייל. קום בע"מ (פורסם בנבו, 15.10.2007).
 40 ע"א 1349/05 שוב נ' בנק ירושלים בע"מ (פורסם בנבו, 18.3.2009). יום חקיקת החוק – 12.3.06.
 41 רע"א 7882/11 הרמטיק נאמנות (1975) בע"מ נ' אלקלעי (פורסם בנבו, 20.12.2011).
 42 רע"א 8339/08 חברת כביש חוצה ישראל בע"מ נ' פורת (פורסם בנבו, 3.12.2012).
 43 רע"א 9018/16 סולמונוב נ' לאומי קארד בע"מ (פורסם בנבו, 1.3.2017).
 44 רע"א 2224/17 חברת החשמל לישראל בע"מ נ' פרוידמן (פורסם בנבו, 27.6.2017).
 45 רע"א 4381/17 תועלת לציבור נ' בנק הפועלים בע"מ (פורסם בנבו, 2.10.2017).

ההסדר ראוי, הוגן וסביר בהתחשב בעניינם של חברי הקבוצה. אחת החובות שהטיל המחוקק על בית המשפט היא חובת הנמקה מוגברת להחלטה לאשר או לדחות הסדר פשרה.⁴⁶

סימן ו – פסק חוץ בתובענה ייצוגית

ניתן להכיר באופן אגבי בפסק חוץ שניתן בתובענה ייצוגית, וזאת לפי סעיף 11(ב) לחוק אכיפת פסקי חוץ. שיקול ראשון שיש להביא בחשבון הוא האם פסק הדין במדינה הזרה ניתן בבית המשפט שלו נתונה סמכות לדרון בהליך. בכלל זאת, יש לבחון גם אם לבית המשפט הזר קשר ממשי לנושא הנדון בתובענה הייצוגית. השתתפות התובע המייצג או מבקש אישור התובענה הייצוגית בהליך שהתנהל בבית המשפט הזר עשויה להיחשב כהסכמה לסמכותו של בית המשפט הזר.⁴⁷

שיקול נוסף הוא אם נפגעה זכותם להליך הוגן של חברי הקבוצה המיוצגת. בגדר שיקול זה, יש ליתן את הדעת לשלושה אלמנטים מרכזיים: מתן הודעה נאותה לחברי הקבוצה על דבר קיומו של ההליך הייצוגי בבית המשפט הזר ומתן הזדמנות לחברי הקבוצה להשתתף בו; מתן הזדמנות לחברי הקבוצה לפרוש מן ההליך; וכן ייצוג הולם של חברי הקבוצה על ידי התובע המייצג (ובא כוחו) בבית המשפט הזר לכל אורך ניהול ההליך.⁴⁸

בחנינת תוצאת התובענה הייצוגית בבית המשפט הזר לגופה (או בחנינת הסדר פשרה שאושר במדינה זרה לגופו) תיעשה רק במקרים שבהם התוצאה חורגת באופן ברור וכולט מהסביר. גם אי-הכרה של פסק החוץ מן הטעם שהדבר נוגד את תקנת הציבור תיעשה במקרים חריגים בלבד. כן יש ליתן משקל לכך שטענות המועלות נגד הכרה בפסק החוץ כבר נדונו והוכרעו בבית המשפט הזר. בנוסף, יש ליתן משקל מכריע לכך שבעל הדין המעלה בישראל את הטענות נגד ההכרה בפסק החוץ העלה את טענותיו אלו בעצמו בבית המשפט הזר, וטענותיו שם נדחו.⁴⁹

46 רע"א 3832/17 לויז'ני אלסינט בע"מ (פורסם בנבו, 4.7.2017). וראו גם דיון בנושא לעיל בפרק א – תובענות ייצוגיות – עקרונות ההליך.

47 רע"א 3973/10 שטרן נ' Verifone Holdings (פורסם בנבו, 2.4.2015).

48 ש.ם.

49 ש.ם.

פרק ו – תובענות ייצוגיות – גילוי מסמכים

– צו לגילוי מסמכים	סימן א
– השלב המקדמי	סימן ב
– צו כלפי צד שלישי	סימן ג
– הליכי ערעור בנושא צו גילוי מסמכים	סימן ד

סימן א – צו לגילוי מסמכים

תקנה 4(ב) לתקנות תובענות ייצוגיות, התש"ע-2010 קובעת:

(ב) לבית המשפט בדונו בבקשה תהיה הסמכות למתן צו לגילוי ועיון במסמכים, ובלבד שנתקיימו תנאים אלה:

(1) המסמכים שגילויים נדרש נוגעים לשאלות הרלוונטיות לאישור התובענה כתובענה ייצוגית;

(2) המבקש העמיד תשתית ראייתית ראשונית לגבי קיומם של התנאים הקבועים בסעיף 8(א) לחוק.

(ג) הורה בית המשפט על גילוי ועיון במסמכים, רשאי הוא לתת כל הוראה לשם שמירה על סודיות המסמכים שיימסרו למבקש, בלי לגרוע מהוראות כל דין.

בהתאם לתקנה 4(ב) לתקנות תובענות ייצוגיות, על המבקש צו לגילוי ועיון במסמכים להראות כי המסמכים שגילויים מתבקש, נוגעים לשאלות הרלוונטיות לבקשה וכי הועמדה תשתית ראייתית ראשונית לכך שהתובענה מעוררת שאלות מהותיות של עובדה או משפט המשותפות לכלל חברי הקבוצה, ויש אפשרות סבירה שהן יוכרעו בתובענה לטובת הקבוצה. ההכרה בזכות התובע המייצג לגילוי מסמכים ולעיון בהם במסגרת הדיון בבקשה לאישור נועדה לגשר על פערי המידע בין הצדדים, ולאפשר לתובע להוכיח את תנאי הסף לאישור התובענה כייצוגית.¹

בעניין אחד לא היה מקום לסרב לבקשה לגילוי מסמכים כאשר הסירוב עלול למנוע מבעל הדין מלהוכיח טענה או אם הסירוב יקשה עליו להוכיחה. זאת כאשר המידע הנדרש לשם הוכחת חלק מתנאי הסף לאישור התובענה כייצוגית נמצא בידי המשיב והמבקשים אינם יכולים להשיגם בכוחות עצמם.²

יש לאפשר לתובע לקבל צו לגילוי מסמכי הצד שכנגד (הנתבעים) ולעיון בהם, אולם כדי למנוע הכבדה יתרה ובלתי מוצדקת על הנתבע, ראוי להתנות זכות זו בתנאים.³

תקשורת – בעניין אחד נקבע חיסיון יחסי בהתחשב בכך שדו"חות משרד התקשורת הן ראייה מרכזית בתביעה, בהתחשב באופי הציבורי צרכני של התובענה אם תוכר כייצוגית, בהתחשב בכך שהדו"חות מסתמכים בעיקר על נתונים פומביים ולא על נתונים שהועברו על ידי המשיבות, ובהתחשב בכך שהדו"חות פורסמו והפכו לנחלת הכלל.⁴

כאשר המבקש הציג תשתית ראייתית ראשונית לקיום התנאים הנדרשים לאישור התובענה כייצוגית, לצורך מתן צו לגילוי ועיון במסמכים. ככל שיוכיח כי חבילות התקשורת שמשווקת

1 רע"א 8900/13 תדיראן הולדינגס נ' הבר (פורסם בנבו, 27.3.2014).

2 רע"א 6753/14 סופר נ' פרל (פורסם בנבו, 20.1.2015).

3 רע"א 10052/02 יפעת נ' דלק מוטורס, פ"ד נז(4) 513 (2003).

4 רע"א 8943/06 יוחנן נ' סלקום ישראל בע"מ (פורסם בנבו, 18.11.2009).

המשיבה מאפשרות לה לגבות כספים שלא ניתנת המורה בעדם, יכול שייקבע כי מדובר בתניות מקפחות.⁵

רלוונטיות – בעניין אחד נקבע כי החלטת בית המשפט קמא בעניין מתן צו גילוי מסמכים ועיון בהם במסגרת בקשת המשיבים לאישור תובענה ייצוגית סבירה ומאוזנת בנסיבות העניין בנוגע לרלוונטיות המסמכים שגילויים נדרש ולקיום יתר דרישות תקנות תובענות ייצוגיות.⁶ אין להתיר הגשת ראיות שהיה ניתן בשקידה ראויה לצרפן לבקשה לאישור תובענה ייצוגית. אלא, שהמשיבה פעלה בשקידה ראויה כנדרש. במקרה זה מתקיימים התנאים לגילוי מסמכים בהליך לאישור תובענה ייצוגית. זאת משום שהמסמכים שעל גילויים הורה בית המשפט קמא רלוונטיים להליך ונחוצים לכירורו.⁷

מחיר מונופוליסטי מופרז – יש הצדקה עקרונית לאפשר עיון במסמכים ומידע סודי מסחרי במסגרת הליכים לאישור תובענה ייצוגית שעילתה גביית מחיר מונופוליסטי מופרז. העובדה שבמקרה אחד הוגשה בקשת העיון מתוך רצון לקבל מידע ומסמכים שיסייעו להדוף טענות הגנה, אין בה כדי לשנות ממסקנה זו; העובדה שלא ניתן לקבל מסמך מסוים מכוח הוראות חוק חופש המידע, התשנ"ח–1998, אין משמעותה בהכרח שלא ניתן לקבלו במסגרת הליכי גילוי ועיון בתביעה אזרחית.⁸ אין לשלול את האפשרות כי למרות שבבקשות לאישור תובענה ייצוגית חלים כללים מצומצמים יחסית לעניין גילוי מסמכים ועיון בהם, ייתכנו מקרים שבהם יהיה זה מוצדק, נוכח קשיי ההוכחה האינהרנטיים החלים לגבי שיטת ה-DCF, להרחיב מעט את כללי הגילוי והעיון. זאת כאשר מדובר בבקשה לאישור תובענה ייצוגית התוקפת הצעת רכש מלאה.⁹

היקף הזכות – בהליכים של בקשה לאישור תובענה ייצוגית חלים כללים מצומצמים יחסית של גילוי ועיון בהשוואה להיקף הזכות בהליכים אזרחיים רגילים. על המסמכים להיות רלוונטיים לזירת המחלוקת ולשלב של אישור הבקשה; על הגילוי לעמוד בתנאים ובמגבלות החלות באופן כללי על הליכי גילוי מסמכים ועל המבקש להציג תשתית ראייתית ראשונית ממנה ניתן ללמוד כי קיים סיכוי שהבקשה לאישור התביעה תתקבל.¹⁰

הזכות לגילוי ועיון במסמכים בבקשה לאישור תובענה ייצוגית מצומצמת בהשוואה להליכים אזרחיים אחרים. במקרה אחד, המידע שנתבקש על ידי המבקשים בבקשת האישור נועד להקים את התשתית הראייתית שלא הונחה, מכאן שבקשת הגילוי מהווה "מסע דיג" פסול שאין להתירו.¹¹

- 5 רע"א 2155/17 קליאוט נ' פרטנר תקשורת בע"מ (פורסם בנבו, 24.8.2017).
- 6 רע"א 494/16 הראל חברה לביטוח בע"מ נ' עזר (פורסם בנבו, 19.5.2016). עם זאת, הדיון בחלק מהטענות שטענו המבקשות, בעניין אפשרות הפגיעה בסודות מסחריים ובהכבדה שגילוי המסמכים תוך שמירה על סודיות המבוטחים תיצור, יוחזר לבית המשפט קמא.
- 7 רע"א 7734/16 דן חברה לתחבורה ציבורית נ' שטיינברג (פורסם בנבו, 5.12.2016).
- 8 רע"א 10170/16 תנובה מרכז שיתופי לשיווק תוצרת חקלאית בישראל בע"מ נ' המועצה הישראלית לצרכנות (פורסם בנבו, 7.4.2017).
- 9 רע"א 6762/12 אי די בי חברה לפתוח בע"מ נ' שמיע (פורסם בנבו, 3.12.2012).
- 10 רע"א 8855/15 הראל חברה לביטוח בע"מ נ' קינג (פורסם בנבו, 24.2.2016).
- 11 רע"א 8649/17 חברת פרטנר תקשורת בע"מ נ' תגר (פורסם בנבו, 16.4.2018).

סימן ב – השלב המקדמי

אין למנוע מן התובע את הזכות לגילוי ולעיון במסמכים עוד בשלב המקדמי של אישור התובענה כייצוגית. עם זאת זכות הגילוי מוגבלת, בין היתר, למצבים שבהם נמצאים באמתחתו של הנתבע מסמכים שיש בכוחם כדי לשפוך אור על שאלת קיומם של תנאי הסף לאישורה של התובענה כייצוגית.¹²

בנושא גילוי מסמכים בשלב של אישור בקשה לתובענה ייצוגית, הזכות לגילוי ולעיון במסמכים עוד בשלב המקדמי של הבקשה לאישור, נובע מכך שלעיתים המידע הנדרש על מנת לעמוד בתנאי הסף לאישור התובענה כייצוגית נמצא בידי הנתבע.¹³

בית המשפט רשאי לדון בבקשה לגילוי מסמכים טרם הכרעה בטענות הסף שהעלו המבקשים כנגד הבקשה לאישור תובענה ייצוגית. לא זו בלבד שההכרעה בטענות הסף שהועלו אינה פשוטה כלל, אלא שגם אם טענות אלו יוכרעו לטובת המבקשים וייקבע כי עומדת להם ההגנה הקבועה בדין האמריקאי מפני תביעות בנושא דיווחים צופים פני עתיד, לא יהא בכך כדי לשמוט את הקרקע תחת בקשת האישור.¹⁴

סימן ג – צו כלפי צד שלישי

תנאי למתן צו לגילוי ועיון במסמכים בהליך לאישור תובענה ייצוגית הוא שהמסמכים המפורטים בו מצויים בחזקתו או בשליטתו של אחד מבעלי הדין בהליך. לכלל זה מספר חריגים המאפשרים מתן צו לגילוי ועיון במסמכים כלפי צד שלישי אשר יש לו זיקה לאחד מבעלי הדין המצדיקה להורות לו למסור מסמכים המצויים ברשותו. כך, למשל, ניתן להורות על גילוי ועיון במסמכים בצו המופנה כלפי חברה שבבעלותו או בשליטתו של צד להליך או כלפי צד שלישי אשר רקח קנוניה עם אחד מבעלי הדין. כמו כן ניתן ליתן צו המורה לתאגיד בנקאי לאפשר לעיין במסמכים המצויים ברשותו אשר להם רלוונטיות להליך.¹⁵

סימן ד – הליכי ערעור בנושא צו גילוי מסמכים

מחיקת כתבי טענות בשל הפרת צו גילוי ועיון במסמכים תופעל במקרים קיצוניים בלבד.¹⁶ החלטה בדבר מתן צו לגילוי ועיון במסמכים היא החלטה בעניין שבסדרי דין שלגביו מסור לערכאה הדיונית שיקול דעת רחב, ומשכך ערכאת הערעור אינה נוטה להתערב בהחלטות מעין אלו אלא במקרים חריגים. עקרון זה חל אף ביחס לצווים לגילוי ועיון במסמכים הניתנים במסגרת דיון

12	רע"א 6715/05 מחסני ערובה נעמן בע"מ נ' איזנברג (פורסם בנבו, 1.11.2005).
13	רע"א 8855/15, לעיל ה"ש 10.
14	רע"א 5653/16 סרגון נטוורקס בע"מ נ' חזן (פורסם בנבו, 13.10.2016).
15	רע"א 1259/16 י. בראון ובניו בע"מ נ' אברהמי (פורסם בנבו, 12.4.2016).
16	רע"א 1690/14 בן אדוה נ' חברת דואר ישראל בע"מ (פורסם בנבו, 10.4.2014).

בבקשה לאישור תובענה כייצוגית. הזכות לגילוי ועיון במסמכים בגדר דיון בבקשה לאישור תובענה ייצוגית מצומצמת מהיקפה של זכות זו בהליכים אזרחיים רגילים. ככלל אין דרכה של ערכאת ערעור להתערב בשיקול הדעת הרחב המוקנה לערכאה הדיונית בנוגע להליכי גילוי מסמכים במסגרת בקשה לאישור תובענה ייצוגית.¹⁷

פרק ז – תובענות ייצוגיות – הליכי הערעור

- סימן א – ערעור על החלטה המאשרת תביעה ייצוגית
- סימן ב – ערעור על החלטה הדוחה אישור תביעה ייצוגית
- סימן ג – עיכוב ביצוע
- סימן ד – נושאים אחרים

סימן א – ערעור על החלטה המאשרת תביעה ייצוגית

בסעיף 8(ד) לחוק תובענות ייצוגיות, התשס"ו–2006, נקבע שעל החלטה לאשר תובענה ייצוגית אפשר לערער אם ניתנה רשות לכך בגוף ההחלטה או מאת בית המשפט שלערעור.

השגה על החלטה לאשר תובענה ייצוגית יכולה להיעשות בהגשת בקשת רשות ערעור לפי סעיף 8(ד) לחוק תובענות ייצוגיות או בערעור על פסק הדין הסופי בתובענה הייצוגית. לבית המשפט שלערעור שיקול דעת בדבר המועד המתאים לבחינת הטענות הערעוריות לעניין האישור.¹

שיקולים – ההחלטה אם להיעתר לבקשת רשות ערעור על החלטה המאשרת הגשת תובענה ייצוגית הינה פרי בחינה של מספר שיקולים. בעניין אחד, השיקולים הטו את הכף לדחות את הבקשה. החלטת בית המשפט המחוזי הכריעה במחלוקת העיקרית המתעוררת. יתר השאלות המתעוררות בהליך ואשר צפויות להתברר בדיון בתובענה הייצוגית, אינן שאלות מורכבות במידה גבוהה.²

רשות ערעור על החלטה בעניין אישור תובענה ייצוגית ניתנת, בין השאר, כפועל יוצא מאיזון בין האינטרסים של הנתבע, החשוף לסיכון לא מבוטל מעצם קיומה של התובענה הייצוגית, לבין האינטרסים של התובע, שבעניינו כבר ניתנה החלטה שיפוטית חיובית על ידי הערכאה הדיונית, בגדרה נקבע כי טענותיו כנגד הנתבע ראויות לביטול במסגרת התובענה שהגיש. להלן רשימה שאינה ממצה של תבחינים, ואלה העיקריים שבהם:

(א) האם משמעות קבלת התובענה הייצוגית היא חמורה במיוחד מנקודת המבט של הנתבע, בהתחשב בסכום התביעה, איתנותו הפיננסית של הנתבע וכיו"ב;

(ב) מהו היחס שבין השאלות המתעוררות במסגרת הבקשה לרשות ערעור, לבין השאלות שנתרו פתוחות ודינן להתברר במסגרת התובענה הייצוגית. ככל שהשאלות שנתרו לדיון רבות ומורכבות, תיטה הכף לטובת דיון מידי בהשגות על החלטה לאשר את התובענה כייצוגית – על מנת ליתר את הצורך לדון בהמשך ההליך בסוגיות הקשות שנתרו;

(ג) מהם סיכויי בקשת רשות הערעור. בנוגע לשיקול זה צוין כי אין טעם ותוחלת בבחינה מקדמית מדוקדקת של סיכויי הבקשה לרשות ערעור. לשיקול הנוגע לסיכויי ההליך יש מקום רק במקרי קצה.³

בעניין אחד בית המשפט העליון קיבל ערעור וקבע כי התאמת הבקשה לאישור תביעה ייצוגית תיבחן בבית המשפט המחוזי, תוך מתן דגש מיוחד, אך לא רק לסוגיות שעלו בערעור – קיומן של שאלות משותפות, והיות הליך התביעה הייצוגית הדרך היעילה וההוגנת לניהול התובענה.⁴

מועדים – מהו העיתוי הראוי לדון בו בהשגות על החלטת האישור: האם יש לבחון את הטענות נגד החלטה בגדר בקשת רשות הערעור, או שמא יש לדחות את הבקשה לרשות ערעור שלא לגופה, תוך

- 1 ע"מ 4115/10 עיריית תל אביב-יפו נ' סריגי שלום ומלכה בע"מ (פורסם בנבו, 21.7.2010).
- 2 רע"א 2536/10 הדר חברה לביטוח בע"מ נ' בן עמי (פורסם בנבו, 12.9.2011).
- 3 בר"מ 6985/11 עיריית מודיעין-מכבים-רעות נ' שדה (פורסם בנבו, 4.11.2013).
- 4 ע"א 9494/08 פן נ' רכבת ישראל (פורסם בנבו, 27.6.2013).

שטענות הצדדים שמורות להם והם יוכלו להעלותן בגדר ערעור על פסק הדין בתובענה ייצוגית, ככל שיוגש.⁵

יש לבכר את הפרשנות המרחיבה, שעל פיה חלה תקנה 19 לתקנות תובענות ייצוגיות, התש"ע–2010 על הערעור הראשי, שממנה נבע כי המועד להגשת הערעור הוא עד תום 45 ימים, על אף שתוקפה של התקנה פג לאחר מתן פסק הדין. בעת הגשת הערעור, חל סעיף 33 לתקנות בתי המשפט לעניינים מנהליים (סדרי דין), התשס"א–2000, הקובע כי הערעור יוגש תוך 30 ימים.⁶ בעניין אחד בית המשפט העליון קיבל ערעור וקבע כי התאמת הבקשה לאישור תביעה ייצוגית תיבחן בבית המשפט המחוזי, תוך מתן דגש מיוחד, אך לא רק לסוגיות שעלו בערעור – קיומן של שאלות משותפות, והיות הליך התביעה הייצוגית הדרך היעילה וההוגנת לניהול התובענה.⁷ בבקשות רשות ערעור שעניינן אי־דחייתה על הסף של בקשה לאישור תובענה ייצוגית, צריכה היד להיות כפוצה. יש לשקול בקשת רשות ערעור, רק אחרי שבית המשפט המחוזי הכריע בבקשה לאישור התובענה כיייצוגית ולא בהליכי ביניים, במסגרת הליך אישור הבקשה.⁸

סימן ב – ערעור על החלטה הדוחה אישור תביעה ייצוגית

דרך התקיפה הראויה של החלטה, הדוחה בקשה לאשר תובענה כתובענה ייצוגית, היא ערעור. מאחר שהחלטה בבקשה לאישור תובענה ייצוגית עשויה להכריע את גורל התובענה הייצוגית כולה, הרי שדחיית בקשה כאמור מהווה "פסק דין" הניתן לערעור בזכות.⁹ החלטה שלא לאשר הגשת תובענה כיייצוגית מסיימת את הדיון בעניין זה. אין אפשרות כי התביעה האישית תיוותר על כנה כדי לשנות מן המסקנה שהדיון בשאלת ההליך הייצוגי בא על סיומו.¹⁰

סימן ג – עיכוב ביצוע

נושא עיכוב הביצוע של החלטה לאשר תובענה ייצוגית מעורר שאלות נכבדות והוא טרם זכה לדיון ממצה בפסיקת בית המשפט. בנסיבות מקרה אחד נתקבלה הבקשה לעיכוב ביצוע, בלא להיכנס לשאלה הכללית מתי יש לעכב את ביצוען של החלטות מהסוג הנדון. במיוחד, כאשר נוסף לנתבע משיג גם התובע על ההחלטה לאשר את התובענה כיייצוגית וכאשר לקבלת עמדתו עשויה להיות השלכה ניכרת על אופי הדיון בתובענה.¹¹

- 5 רע"א 8761/09 סלקום ישראל בע"מ נ' פתאל (פורסם בנבו, 6.5.2010). בית המשפט העליון דחה את הבקשה, תוך שטענות המבקשת נשמרות לה במלואן.
- 6 בש"מ 1070/13 עיריית גבעתיים נ' התחדשות אורבנית יזום ונדל"ן (פורסם בנבו, 17.3.2013).
- 7 ע"א 9494/08 פן נ' רכבת ישראל (פורסם בנבו, 27.6.2013).
- 8 רע"א 2598/08 בנק יהב בע"מ נ' שפירא (פורסם בנבו, 23.11.2010).
- 9 בר"ם 9749/07 עואודה נ' מועצה מקומית כפר כנא (פורסם בנבו, 7.1.2008).
- 10 ע"א 8521/03 תאגיד לאיסוף כלי משקה נ' קראוס, פ"ד נח(3) 289 (2004).
- 11 רע"א 2362/08 תדיראן מוצרי צריכה בע"מ נ' שאול (פורסם בנבו, 11.5.2008).

התקבלה בקשה לעיכוב ביצוע החלטות במסגרתן שינה בית המשפט – מבלי שניתנה לכך הסכמת הצדדים – את דרך יישומו של הסדר פשרה שנערך במסגרת הליך של תובענה ייצוגית, לעניין אופן חלוקת סכומי הכסף שלא נדרשו על ידי חברי הקבוצה והורה לחלק את היתרה לחברי הקבוצה שפוצו כבר, באופן חלקי.¹²

תקנה 466 לתקנות התשמ"ד, שהייתה חלה גם על תובענות ייצוגיות מכוח תקנה 19 (א) לתקנות תובענות ייצוגיות, קבעה כי אין בהגשת ערעור כדי לעכב ביצועו של פסק דין. מאחר ועיכוב ביצוע פסק דין הוא חריג לכלל האמור, על מבקש העיכוב מוטל הנטל להראות כי סיכויי ערעורו להתקבל טובים, וכי מאזן הנוחות נוטה באופן ברור לטובתו, במובן זה שביצוע פסק הדין יגרום לו נזק שאינו בר תיקון או כי יהיה קושי ממשי להשיב את מצב הדברים לקדמותו במידה והערעור יתקבל.¹³

השבת כספים – בית המשפט עיכב בחלקו ביצוע פסק דין כספי שניתן בתובענה ייצוגית. נפסק כי מאחר שמדובר בקבוצה המונה אנשים רבים, שההשבה לכל אחד מהם צריכה להיעשות באופן פרטני, נוטה מאזן הנוחות לעבר המבקשת. מדובר בסכום נמוך יחסית לאדם, למול סכום גבוה שעל המבקשת להשיב במצטבר ונראה כי לא ייגרם נזק בלתי הפיך אם סכומים אלה לא יועברו לחברי הקבוצה בשלב זה.¹⁴

בעניין אחד הנזק למבקשת עלול היה להיות גדול – אם תזכה בערעור יהיה עליה לגבות בחזרה באופן פרטני מכל אחד מחברי הקבוצה את סכום הכסף ששילמה לו, המצטבר יחדיו לסכום משמעותי ביותר. לעומת זאת, הנזק לקבוצת הלקוחות מעיכוב הביצוע אינו גדול כלל, בשים לב לכך שמדובר בהשבת סכום כסף לא גדול מנקודת מבטו של כל אחד מיחיד הקבוצה, ובנסיבות בהן ערך הכסף יישמר על ידי חיוב המבקשת בהפרשי ריבית והצמדה והתשלום עצמו יובטח באמצעות הפקדת ערבות בנקאית אוטונומית.¹⁵

התקבלה בקשה לעיכוב ביצוע ההוראות האופרטיביות בפסק הדין בגדרו התקבלה תביעה ייצוגית כנגד המבקשים וזאת נוכח מאזן הנוחות. בשל קשיים הצפויים בגביית הכספים חזרה מאת אלפי חברי הקבוצה, אם הביצוע לא יעוכב.¹⁶

בית המשפט העליון הורה על עיכוב ביצוע פסק דין בגדרו התקבלו תביעות ייצוגיות נגד עירייה, שעניינן חישוב הנחה מארגוניה לזכאים מסוימים. אף שמדובר בפסק דין כספי, נקבע כי מאזן הנוחות נוטה לטובת המבקשת. בין היתר נוכח שעות העבודה הכרוכות בהשבת הכסף, לנוכח הסכום הגבוה להשבה שיגרע מהקופה הציבורית באופן מידי וכן לנוכח סיכויי הצלחת ההשבה והעלות הכרוכה בכך, ככל שהערעור יתקבל.¹⁷

תביעות בניירות ערך – בסעיף 41(ה) (1) לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד–1984, שנחקק במסגרת תיקון 59, קבע המחוקק כי ביחס להחלטה המאשרת תביעה נגזרת או תובענה ייצוגית בזיקה

12 ע"א 2727/13 מכבי שירותי בריאות נ' ישראלי (פורסם בנבו, 4.6.2013).

13 ע"מ 2748/15 מי אביבים 2010 בע"מ נ' ליבוביץ (פורסם בנבו, 10.5.2015).

14 ע"א 7141/13 קונקטיב גרופ נ' דבוש (פורסם בנבו, 14.11.2013).

15 ע"א 939/14 אקסלנס נשואה נ' פירט (פורסם בנבו, 23.3.2014).

16 ע"א 7679/15 קרית ספר (דיוור מודיעין) בע"מ נ' ארלבוים (פורסם בנבו, 15.12.2015).

17 ע"מ 8129/15 עיריית מודיעין-מכבים-רעות נ' שדה (פורסם בנבו, 14.1.2016).

לניירות ערך, אין אפשרות להגיש בקשת רשות ערעור. יש אפשרות להשיג על החלטה המאשרת לפני בית המשפט העליון, במסגרת הערעור על פסק הדין הסופי.¹⁸ בסעיף 41(ה)(1) לחוק בתי המשפט נקבע כי ביחס להחלטה המאשרת תובענה ייצוגית בזיקה לניירות ערך, אין אפשרות להגיש בקשת רשות ערעור. יש אפשרות להשיג על החלטה המאשרת תובענה ייצוגית בזיקה לניירות ערך לפני בית המשפט העליון, במסגרת הערעור על פסק הדין הסופי, גם על החלטה המאשרת את התובענה ייצוגית.¹⁹

מקרים אחרים – שעה שמבוקש עיכוב ביצוע של החלטה שעניינה תשלום כספים, אשר נפסקו כהוצאות משפט ושכר טרחת עורך דין. אין מקום להתערב בסכומים שנפסקו כהוצאות או כשכר טרחת עורך דין על ידי הערכאה הדיונית, אף בהליכי תובענה ייצוגית, אלא במקום שבו נפלה טעות משפטית מהותית או פגם יסודי אחר, המצדיקים התערבות שכזו.²⁰

החלטתו של בית המשפט קמא בעניין עיכוב ההליכים בתביעתו האישית של המבקש עד להכרעה בתביעה הייצוגית כנגד המשיבה שאישורה מתבקש, היא החלטה דיונית מובהקת אשר ערכאת הערעור תתערב בה במקרים חריגים בלבד.²¹

שיקולי יעילות דיונית תומכים בעיכוב ההליכים בבקשה לאישור תובענה ייצוגית שהגישו המשיבים נגד המבקשות.²²

עיכוב ההליכים התבקש בטענה כי המסמכים הדרושים להם כדי להתגונן מפני טענות המועצה לצרכנות נתפסו על ידי המשטרה במסגרת חקירה פלילית המתנהלת בעניינם. עוד נטען כי אין במסמכים שהושבו להם כדי לסייע להם להתגונן מפני בקשת האישור.²³

בבקשה לעיכוב ביצוע נקבע כי התובענה הייצוגית אינה כתובענה רגילה בין שני בעלי דין, ובית המשפט רשאי לשקול במסגרת פסק הדין את איתנותו הכלכלית של הנתבע ואת הפגיעה הצפויה בו.²⁴

סימן ד – נושאים אחרים

קביעת עירבון – בעתירה להגדלת העירבון נקבע כי יש ליתן משקל כי המדובר בערכאת ערעור, והן למספר באי הכוח המייצגים בתיק זה – ארבעה בסך הכל, חרף מספרם הרב של המשיבים.²⁵

ערעור על החלטה בעניין הודעת חדילה – יש לסווג את ההליך כבקשת רשות ערעור.²⁶

18	ע"א 461/14 רוזן נ' ביטון (פורסם בנבו, 14.1.2015).
19	ש.ם.
20	ע"א 2408/13 רוטמן נ' פלאפון תקשורת בע"מ (פורסם בנבו, 30.5.2013).
21	רע"א 225/16 פולק נ' קבוצת א' דורי בע"מ (פורסם בנבו, 4.5.2016).
22	רע"א 7357/16 Sanofi נ' לרום (פורסם בנבו, 5.12.2016).
23	רע"א 896/16 איקיוטק דיגיטל וויזין בע"מ נ' המועצה הישראלית לצרכנות (פורסם בנבו, 4.5.2016). בית המשפט העליון דחה את הבקשה.
24	ע"א 385/18 מאפיית אריאל בע"מ נ' אהרוני (פורסם בנבו, 29.1.2018).
25	ע"א 2718/09 גדיש קרנות גמולים בע"מ נ' אלסינט בע"מ (פורסם בנבו, 19.11.2009).
26	ע"מ 4676/08 עיריית חולון נ' משטא (פורסם בנבו, 8.1.2009).

דיון חוזר במחלקה הכלכלית – בעל דין המבקש להשיג על אחת מן ההחלטות האמורות, עוד לפני מתן פסק הדין הסופי בהליך יוכל לעתור ל"דיון חוזר", שייערך בבית המשפט בו ניתנה ההחלטה, ולפני מותב של שלושה שופטים. (הליך כאמור יכול להתקיים הן בית המשפט במחוזי שהוקמה בו מחלקה כלכלית והן בבית משפט מחוזי שלא הוקמה בו מחלקה כלכלית). באופן חריג, במסגרת הליך של "דיון חוזר" ניתן להעלות גם טענות ערעוריות "רגילות", וזאת בפני אותה ערכאה שנתנה את ההחלטה עליה מבקשים להשיג. שופט של בית המשפט המחוזי, אשר הכריע בבקשה לאישור תביעה נגזרת או תובענה ייצוגית בזיקה לניירות ערך, אינו יכול להימנות עם הרכב השופטים שידונו בדיון חוזר המופנה נגד ההחלטה שניתנה על ידיו.²⁷

שער שלושים ואחד – תובענות ייצוגיות שונות

פרק א – תובענות ייצוגיות נגד רשות

— עקרונות ההליך	— סימן א
— גבייה שלא כדין	— סימן ב
— הודעת חדילה	— סימן ג
— בקשות לאישור תובענה ייצוגית בענייני ארנונה	— סימן ד
— קביעת גמול ושכר טרחה	— סימן ה

סימן א – עקרונות ההליך

בית המשפט לעניינים מינהליים מוסמך לדון בסוג מסוים של תובענות ייצוגיות, דהיינו, בתובענות מינהליות ייצוגיות כמשמען בסעיף 5(ב)(2) לחוק תובענות ייצוגיות, התשס"ו-2006. נאמר שם כי בקשה לאישור נגד רשות בתביעה שעילתה החלטה של הרשות ושהסעד המבוקש בה הוא פיצויים או השבה, לרבות השבת סכומים שגבתה הרשות כמס, כאגרה או כתשלום חובה אחר, תוגש לבית משפט לעניינים מינהליים. בסעיף קטן זה "החלטה של רשות", היא כהגדרתה בסעיף 2 לחוק בתי משפט לעניינים מינהליים, התש"ס-2000.

בעניין אחד נקבע כי הוא נכנס להגדרה של "גופים ואנשים אחרים הממלאים תפקידים ציבוריים על פי דין" – אחת החלופות להגדרת "רשות" על פי סעיף 2 לחוק בתי משפט לעניינים מינהליים.¹ התוספת לחוק תובענות ייצוגיות מונה רשימה של תביעות שניתן להגישן כתביעה ייצוגית. בכלל זה, קובע פרט 11 כי ניתן להגיש תביעה ייצוגית כאשר מדובר בתביעה נגד רשות להשבת סכומים שגבתה שלא כדין, כמס, כאגרה או כתשלום חובה אחר. עבירות הקנס שבגינן הוטלו הקנסות במקרה זה מוגדרות כעבירות של "ברירת משפט".²

העיקרון שמבטא חוק תובענות ייצוגיות (ככל שמדובר בתביעות ייצוגיות נגד המדינה או רשויות ציבור אחרות) הוא כי אין המדינה מוחרגת מתחולתו. עם זאת שזורות לכל אורך החוק הוראות המבחינות בין הרשות לנתבעים אחרים לעניין הגשת וניהול תובענה ייצוגית.³ הסמכות העניינית לדון בתובענה ייצוגית כנגד הרשות כ"עוסק", ובבקשה לאישורה, נתונה לבית משפט אזרחי. בנסיבות מקרה זה אין מקום להסב את התיק לבית משפט אזרחי, ולכן ההליך יימשך בבית המשפט לעניינים מינהליים.⁴

קמה חזקה שלפיה עתירה מינהלית או תביעה להשבה שבהן נטען לפגם "משורשר" שנפל בצו ארנונה, המוגשות בחלוף שבע שנים ממועד התקנת הצו הפגום, לוקות בשיהוי אובייקטיבי המביא לדחיית ההליך; לפיכך, בית המשפט לעניינים מינהליים יבחן את טענות המשיבה המבקשות לסתור את החזקה האמורה, ויכריע אם יש מקום לדחות על הסף את בקשתה לאישור תובענה ייצוגית נגד המבקשת בגין גביית ארנונה לא חוקית מחמת שיהוי.⁵

- 1 בש"א (מחוזי חי') 2827/07 מאהר נ' המוטרנות של העדה היוונית (פורסם בנבו, 16.4.2008). בעניין זה העותרים לא הציבו תשתית ראייתית מספקת על מנת להוכיח, לכאורה לפחות, כי התשלומים הנגבים מהורי התלמידים הם בגדר מס, ולא תשלום תמורת ערך השירות שאותו מספקים בתי הספר של המשיבים.
- 2 בש"א (מחוזי ת"א) 32378/06 ברגר נ' עיריית תל אביב-יפו (פורסם בנבו, 18.11.2007). הסכומים שהשבתם נדרשת על ידי המבקשים אינם בגדר "מס, אגרה או תשלום חובה אחר". הם אף אינם בגדר סכומים שהרשות גבתה שלא כדין, כפי שטענו המבקשים. מדובר בעונש הנגזר על אדם בגין עבירת קנס לאחר קיומו של הליך שיפוטי. כמו כן, אין מדובר בהחלטה של רשות. מדובר בהכרעה שיפוטית המקימה מעשה-בית-דין. על כן אין למבקשים עילת תביעה אישית, כנדרש בסעיף 4(א) לחוק.
- 3 רע"א 6340/07 עיריית תל אביב נ' טיומקין (פורסם בנבו, 13.2.2011).
- 4 עע"מ 7752/12 אסל נ' מינהל מקרקעי ישראל (פורסם בנבו, 2.11.2014).
- 5 בר"מ 1215/14 עיריית ראשון לציון נ' מילניום לייז פתרונות תקשורת בע"מ (פורסם בנבו, 24.3.2015).

בקשות לאישור תובענה ייצוגית נגד רשות – הכלל הוא שבתובענה ייצוגית נגד רשות מינהלית, יש להקדים פנייה לרשות ורק במקרים חריגים תתקבל תובענה ייצוגית נגד רשות חרף אי־פנייה. כל מקרה ייבחן על פי נסיבותיו ובמקרים חריגים היעדר פנייה לא ייזקף לחובת התובע המייצג ובא כוחו.⁶ יש אפשרות סבירה שהמבקשת תחויב בהשבת חלק מהסכומים שגבתה כאגרת פינוי אשפה, כי אין בכך שמתנהל ערעור שמעורר שאלות זהות או דומות לשאלות המתעוררות בבקשה כדי לקבוע בהכרח שההליך הייצוגי אינו הליך יעיל והוגן.⁷

נתקבלה בקשה לאישור תובענה ייצוגית כנגד עירייה, שבה נטען כנגד חוקיות אגרת פינוי האשפה שגובה העירייה מכוח חוק עזר, מבלי שקבעה בחוק העזר קריטריונים אשר יבטיחו כי אגרה זו תיגבה רק ממפעלים המייצרים כמויות אשפה חריגות ורק בעבור פינוי כמויות חריגות של אשפה כאמור.⁸

סימן ב – גבייה שלא כדין

סעיף 11 לתוספת השנייה לחוק תובענות ייצוגיות קובע: תביעה שניתן להגיש בה בקשה לאישור תובענה ייצוגית היא גם תביעה נגד רשות להשבת סכומים שגבתה שלא כדין, כמס, אגרה או תשלום חובה אחר.

כדי להיכנס תחת כנפו של סעיף 11 לתוספת לחוק תובענות ייצוגיות יש לעמוד בשני תנאים מצטברים – הדרישה לקיום גבייה על ידי הרשות והדרישה כי בוצעה גבייה שלא כדין. במקרה זה, הצדדים חלוקים בשאלה אם בוצעה גביית קנס פיגורים על ידי הרשות ב־24 החודשים שקדמו למועד הגשת התובענה, כדרישת סעיף 21 לחוק.⁹

סעיף 21 לחוק תובענות ייצוגיות, שכותרתו: "סעד של השבה בתובענה ייצוגית נגד רשות – הוראות מיוחדות", קובע כי אישר בית המשפט תובענה ייצוגית בתביעת השבה נגד רשות, לא יחייב את הרשות בהשבה לגבי תקופה העולה על 24 החודשים שקדמו למועד שבו הוגשה הבקשה לאישור; אין בהוראות סעיף זה כדי לגרוע מזכותו של כל חבר בקבוצה שבשמה מנוהלת התובענה הייצוגית לתבוע, בשל אותה עלה, סעד גם לגבי תקופות נוספות.

ניכוי סכומי פרמיות הביטוח (ביטוח חיים וביטוח תאונות אישיות) מגמלת המערער שבוצעו על ידי מעסיקתו לשעבר (המדינה), הוא אינו בגדר "מס, אגרה או תשלום חובה אחר" שבגינם ניתן להגיש תובענה ייצוגית לפי פרט 11 של התוספת השנייה לחוק תובענות ייצוגיות.¹⁰

נדחתה בקשה לאישור תביעה בגין אי־ביצוע הפרשות לפנסיה, בהתאם להוראות ההסכם הקיבוצי בענף השמירה כתובענה ייצוגית. זאת על יסוד החריג הקבוע בפרט 10(3) לתוספת השנייה לחוק תובענות ייצוגיות, המגביל הגשת תובענות ייצוגיות במקרה של "תביעה של עובד שחל עליו הסכם

6 ע"מ 2978/13 מי הגליל – תאגיד והביוב האזורי בע"מ נ' יונס (פורסם בנבו, 23.7.2015).

7 בר"מ 6085/16 עיריית חיפה נ' בכבוד ראש בע"מ (פורסם בנבו, 27.11.2016).

8 בר"מ 4091/15 עיריית נצרת עילית נ' אבי סופר בע"מ (פורסם בנבו, 20.8.2015).

9 ע"א 4345/10 מחלב נ' רשות המיסים (פורסם בנבו, 20.11.2012). אולם לא היה צורך בהכרעה בעניין זה, שכן בין שמולאה דרישת הגבייה ובין שלא, נקבע כי גביית קנסות הפיגורים על ידי רשות המיסים בוצעה כדין, ועל כן אין מתמלאת דרישתו השנייה של סעיף 11 לתוספת לחוק תובענות ייצוגיות.

10 ע"מ 7373/10 לוי נ' צבא הגנה לישראל (פורסם בנבו, 13.8.2012).

קיבוצי המסדיר את תנאי עבודתו, והמעסיק של אותו עובד או ארגון מעבידים שהוא חבר בו, צד להסכם הקיבוצי".¹¹

בעניין אחד למבקשות לא קמה עילת תביעה אישית נגד המדינה מכוח חוק עשיית עושר ולא במשפט, התשל"ט–1979, בקשר להפחתת דמי ההבראה משכר עובדי המגזר הציבורי כחלק מתכנית חירום כלכלית ולשיהוי בהקמת קרן הסיוע קרן למתן סיוע למפעלים שנקלעו למצוקה בשל המצב הכלכלי. לפיכך לא היה מקום לקבל את הבקשה לאישור תובענה ייצוגית.¹²

טענות, ככל שעולה מהן שהמשיבות אומנם גבו סכומים ביתר מחייבים שכנגדם הופעלו אמצעי אכיפה לפי סעיף 12ט לפקודת המסים (גביה) – ניתן עקרונית וראוי לברר במסגרת של תובענה ייצוגית.¹³

פרשנות תכליתית של המונח "תשלום חובה" מוליכה אל המסקנה כי קנסות בגין ביצוע עבירות, ובכלל זה עבירות חניה, אינם באים בקהל "תשלומי החובה" שאליהם מכוון פרט 11 לתוספת.¹⁴ אין מקום לכלול את שווי ההנחות שניתנו על ידי רשות המיסים למייצגי נישומים בעבור השימוש במערכת שירות עיבודים ממוכנים (שע"מ), כחלק מסכום ההשבה אותו חבה רשות המיסים להשיב למייצגי הנישומים מכוח פרט 11 לתוספת השנייה לחוק תובענות ייצוגיות; תקופת ההשבה המרבית שבה יכולה להיות מחויבת רשות בהשבה במסגרת תובענה ייצוגית היא 24 החודשים שקדמו להגשת בקשת אישור תובענה ייצוגית בלבד, והיא לא תכלול את התקופה שלאחר הגשת בקשת האישור.¹⁵

סימן ג – הודעת חדילה

על פי הוראת סעיף 9 לחוק תובענות ייצוגיות, משהוגשה תביעת השבה נגד רשות ועמה בקשה לאשרה כתובענה ייצוגית, ניתנת לרשות תקופה בת 90 ימים שתחילת מניינה ביום הגשת הבקשה לאישור, על מנת לחדול מהגבייה שבשלה הוגשה הבקשה. ככל שהרשות הודיעה כי תחדל מאותה הגבייה והוכח כי כך הוא, לא תאושר התביעה להשבה כתביעה ייצוגית נגד אותה הרשות בגין הגבייה כאמור.¹⁶

על מנת שיקום ויעמוד המחסום מפני אישור התביעה כייצוגית, על הרשות לחדול מן הגבייה בתוך 90 ימים מיום הגשת הבקשה. אלא שמהלך כרונולוגי זה אינו משמיע בהכרח דרישה לקיום קשר סיבתי בין הגשת הבקשה לאישור לבין החדילה מהגבייה.¹⁷

על מנת ליהנות מהגנת סעיף 9 לחוק תובענות ייצוגיות, המבסס פטור מתביעת השבה נגד רשות, על הרשות להוכיח כי במועד הקובע חדלה מהגבייה שבשלה הוגשה הבקשה לאישור התובענה הייצוגית.¹⁸

11	בג"ץ 106/16 קוזק נ' ג'י פור אס פתרונות אבטחה בע"מ (פורסם בנבו, 12.7.2016). כן דחה את הבקשה מחמת אי-התקיימות התנאים לאישור תובענה ייצוגית.
12	בר"ם 6372/15 זרביב נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 16.1.2017).
13	עע"מ 6192/13 אברהם נ' עיריית טבריה (פורסם בנבו, 26.2.2017).
14	בר"מ 7302/16 עיריית תל אביב יפו נ' איגרא (פורסם בנבו, 15.3.2018).
15	עע"מ 7741/15 מנירב נ' רשות המיסים (פורסם בנבו, 22.10.2017).
16	רע"א 6340/07 לעיל ה"ש 3.
17	שם.

בעניין אחד, לאחר שנדחתה בקשת המבקשת להאריך את המועד להגשת הודעת החדילה, הוגשה הודעת החדילה בתוך תקופת 90 הימים הקבועה לשם כך בסעיף 9 לחוק תובענות ייצוגיות, זאת בלא צורך בהארכת המועד. על כן, הודעת החדילה הוגשה במועד.¹⁹

תקופת 90 הימים שבמהלכה רשות רשאית להודיע על חדילה מגבייה לפי סעיף 9 לחוק תובענות ייצוגיות מתחילה במועד הגשת הבקשה לאישור תובענה ייצוגית לבית המשפט; עם זאת אם בקשת האישור הומצאה לרשות לאחר המועד שבו הוגשה לבית המשפט, יהווה הדבר טעם המצדיק את הארכת "המועד הקובע" על ידי בית המשפט.²⁰

הודעת החדילה עשויה לעורר קושי כחלק מן הדרישה בסעיף 9(ב) לחוק תובענות ייצוגיות, שלפיה על הרשות גם לחדול בפועל מן הגבייה בתוך תקופת 90 הימים: כאשר הגעת כספים לקופת המבקשת נמשכת לאחר יום הגשת הודעת החדילה, משום שדרישות התשלום של הארנונה כבר נשלחו קודם לכן. הרשות טוענת כי אין בעובדה זו כדי לשלול את הקביעה כי המבקשת חדלה בפועל מן הגבייה, שהרי ממועד הודעת החדילה ואילך לא עשתה הרשות פעולה אקטיבית כלשהי מצידה לשם גביית תשלום החובה.²¹

קושי נוסף המתעורר מהודעת החדילה נוגע לנישומים אשר שילמו מראש את כל הארנונה לגבי שנת הכספים. לנוכח קשיים אלה המבקשת הודיעה כי לגבי נישומים ששילמו את התוספת לארנונה עבור שני החודשים האחרונים בשנת הכספים, תושב להם התוספת בדרך של קיזוז מחובות עתידיים של ארנונה. ההסדר שעליו הודיעה המבקשת מסיר את הקושי בקשר לדרישה בחוק כי הגבייה תופסק בפועל ומתקיימים התנאים הקבועים בסעיף 9(ב) לחוק תובענות ייצוגיות להגשת הודעת חדילה.²²

לא ניתן לראות ברשות כמי שחדלה מהגבייה שבעטייה הוגשה בקשת האישור, כל עוד היא ממשיכה לגבות חובות עבר.²³

תשלום שנגבה מאדם עבור קבלת מידע רפואי מבית חולים ממשלתי או מצה"ל, יסווג כמחיר ולא כ"אגרה או תשלום חובה אחר". לכן בקשת אישור התביעה שהוגשה כתובענה ייצוגית אינה עומדת בתנאי הסף שקבע המחוקק להגשת תובענה ייצוגית להשבת סכומים שגבתה רשות.²⁴

העמדה שלפיה כל תשלום הנגבה בעבור שירות או מוצר חיוניים אשר אין אפשרות מעשית להימנע מרכישתם, ייחשב לתשלום חובה כאמור בתוספת השנייה לחוק תובענות ייצוגיות, מבלי שהמבחן אומץ.²⁵

18	ת"מ (מחוזי ת"א) 102/06 עיריית חולון נ' משטא (פורסם בנבו, 14.4.2008). בנסיבות מקרה זה סירב בית המשפט להאריך את המועד.
19	בר"מ 5438/14 עיריית קרית מוצקין נ' חזות (פורסם בנבו, 13.1.2015).
20	בר"מ 7689/13 מינהל מקרקעי ישראל נ' דהאן (פורסם בנבו, 29.6.2014).
21	בר"מ 5438/14, לעיל ה"ש 19.
22	שם. על כן דין הערעור להתקבל.
23	בר"מ 7701/16 עיריית רחובות נ' הרמן (פורסם בנבו, 12.2.2017).
24	עצ"מ 1859/15 קפלן נ' משרד הבריאות (פורסם בנבו, 9.8.2016).
25	בר"מ 6591/15 עיריית קרית ביאליק נ' רווה (פורסם בנבו, 9.3.2016).

סימן ד – בקשות לאישור תובענה ייצוגית בענייני ארנונה

מחזיק בנכס מקרקעין בתחום השיפוט של המשיבה הגיש תביעה מינהלית נגד המשיבה, שלה צורפה בקשה לאישור התביעה כייצוגית. התביעה הייתה להשבת מלוא הארנונה הכללית ששולמה לנתבעת לשנת הכספים 2006 מכוח דבר חקיקה נסתר שלא פורסם. בית המשפט לעניינים מינהליים דחה את הבקשה לאשר את התביעה כייצוגית. כן דחה את התביעה וקבע כי תנאי בלעדיו אין לאישור תובענה כייצוגית הינו קיומה של עילת תביעה. בנסיבות מקרה זה יש לדחות את הבקשה לאישור התביעה כתובענה ייצוגית, ומשכך – נדחית גם התביעה.²⁶

הוגשה תובענה מינהלית ייצוגית שעניינה גביית תשלומי ארנונה באופן בלתי חוקי, בכל הקשור להצמדה למדד בשני אופנים: הצמדת תשלומים לפי המדד שפורסם בחודש דצמבר שקדם לחיוב, והצמדה למדד שפורסם סמוך ליום התשלום במקום ל"מדד הקובע". העירייה הגיבה בטענה שהפסיקה לגבות את הארנונה בדרך המתוארת, וכי על בית המשפט לדחות את הבקשה לאישור התובענה כייצוגית, בהתאם לסעיף 9(ב) לחוק תובענות ייצוגיות. בית המשפט דחה את הבקשה לאישור התובענה כייצוגית, מאחר שהמשיבה אכן תיקנה את אופן ההצמדה.²⁷ לא ניתן לברר טענות הנוגעות לסיווג נכסים לצורכי ארנונה במתכונת של תובענה ייצוגית מחמת קיומו של מסלול סטטוטורי חלופי שנקבע בדין לצורך כך בחוק הרשויות המקומיות (עור על קביעת ארנונה כללית).²⁸

האישור שניתן למשיבה לנהל תובענה ייצוגית נגד העירייה בשם כל מחזיקי הנכסים העסקיים שחויבו בארנונה בגין גלריה או יציע שבנו בנכס שבהחזקתם, הנו גורף מדי, שכן במקרים מתאימים ניתן להתייחס לגלריה או יציע, כאל חלק מהשטח הבנוי של הנכס שבו הוקמו ולחייב בגינם בארנונה על פי צו הארנונה בנוסחו הנוכחי. הדיון הוחזר לבית המשפט קמא לקביעת אמות מידה מבדילות, ולו לכאוריות וראשוניות בעניין ובהמשך לכך לקביעה ביחס לחברי הקבוצה לגביהם תאשר הבקשה.²⁹ אין למנות מומחה לביצוע סקר הנכסים עד שייקבעו אמות המידה הסופיות להבחנה בין גלריות ויציעים שאותם הייתה העירייה רשאית לחייב בארנונה, לבין גלריות ויציעים שאותם לא הייתה העירייה רשאית לחייב בארנונה.³⁰

בעניין אחד נקבע כי תכליותיו של מסלול ההשגה שבחוק מצדדות בסטייה ממנו. הקבוצה המיוצגת מונה מאות נישומים, שמא אלפים, הנדרשים לנהל אלפי הליכי השגה פרטניים, לשם הכרעה בשאלה אחת משותפת. מצב כזה אינו עולה בקנה אחד עם השאיפה להליך יעיל ומהיר, ובייחוד לאור השלב המתקדם שבו היה מצוי ההליך בבית המשפט קמא. כמו כן, מנהל הארנונה וועדת הערר נעדרים מומחיות משפטית הדרושה לשם פרשנות צו הארנונה, לעומת בית המשפט הבקי במלאכת הפרשנות.

26	ת"מ (מינהלי ת"א) 118/06 מיוחס נ' עיריית תל-אביב (פורסם בנבו, 14.3.2007).
27	ת"מ (מינהלי ת"א) 125/06 אלוני נ' עיריית חולון (פורסם בנבו, 29.5.2007).
28	בר"מ 7683/16 עיריית מודיעין מכבים רעות נ' יפת (פורסם בנבו, 18.12.2016).
29	בר"מ 8562/15 עיריית נשר נ' מוסך התאומים (פורסם בנבו, 15.3.2016).
30	בר"מ 3956/16 עיריית נשר נ' מוסך התאומים (פורסם בנבו, 12.9.2016).

בנוסף, הסתמכותם הלגיטימית של חברי הקבוצה על החלטת האישור, והפגיעה שיסב להם פסק הדין של בית המשפט קמא, מטות גם הן את הכף לטובת חריגה ממסלול ההשגה הסטטוטורי.³¹

סימן ה – קביעת גמול ושכר טרחה

חוק תובענות ייצוגיות מסמיך את בית המשפט לפסוק למבקש גמול ושכר טרחה גם כאשר הרשות המינהלית הודיעה, בתגובה לתביעת השבה שהוגשה נגדה, כי תחדל מהגבייה שבשלה הוגשה הבקשה לאישור.³²

היעדר פנייה מוקדמת לרשות המינהלית מהווה שיקול רלוונטי בעת פסיקת גמול ושכר טרחה, אולם כל מקרה ייבחן על פי נסיבותיו ובמקרים חריגים היעדר פנייה לא ייזקף לחובת התובע המייצג ובא כוחו.³³

במקרים של דחיית תובענה עקב הודעת חדילה יש להותיר את שיטת חישוב הגמול ושכר הטרחה לשיקול דעת בית המשפט, בהתאם לנסיבות המיוחדות של כל מקרה. בית המשפט רשאי, אך אינו חייב, לפסוק על פי שיטת האחוזים, הן בהתבסס על התועלת העתידית המשוערת והן בהתבסס על סעד ההשבה שהיה נפסק אם הייתה מתקבלת התובענה, אך הכל בשימת לב לשיקולים המנויים בסעיפים 22–23 לחוק תובענות ייצוגיות ותוך שמירה על הקופה הציבורית.³⁴

בית המשפט הפחית את שכר הטרחה שנפסק לבאי כוח המערערים שכנגד בייצוגם במסגרת תובענה ייצוגית שנדחתה לאחר מתן הודעת חדילה מטעם המערער בגין גביית יתר של דמי ביטוח בריאות ממבוטחים שזכאים לקצבת זקנה ועודם עובדים. זאת לנוכח כך שבית המשפט קמא שגה בקביעתו כי שיקול ה"הנאה" של המערער מגביית היתר מוצדק כטעם לשכר טרחה גבוה, לנוכח ההליך המשפטי המהיר והאינטרס בשמירה על הקופה הציבורית, וכלל נסיבות העניין.³⁵

31	ע"מ 728/17 רחמים שמואל נ' עיריית רעננה (פורסם בנבו, 4.2.2018).
32	סעיף 9(ג) לחוק תובענות ייצוגיות.
33	ע"מ 2978/13, לעיל ה"ש 6.
34	שם. בנסיבות המקרה דנן, בכלל זה היעדר פנייה מוקדמת, סכומי הגמול ושכר הטרחה שנקבעו למשיב ובא כוחו גבוהים ויש להפחיתם לכדי מחצית.
35	ע"מ 7484/16 המוסד לביטוח לאומי נ' מוחני (פורסם בנבו, 21.2.2018). הגמול שנפסק למערערים שכנגד נותר על כנו.

פרק ב – תובענה ייצוגית על פי חוק הגנת הצרכן

סימן א	– תכלית חוק הגנת הצרכן
סימן ב	– קבוצה צרכנית
סימן ג	– הטעיית הצרכן
סימן ד	– הטעיית הצרכן כעוולה נזיקית
סימן ה	– דרישת הקשר הסיבתי

סימן א – תכלית חוק הגנת הצרכן

עיקר תכלית חוק הגנת הצרכן, התשמ"א-1981 הוא להשליט אורחות התנהגות על המגזר העסקי ולקבוע כללי משחק הוגנים ביחסים שבין הצרכן לעוסק. החוק בא להבטיח כי העוסק לא ינצל את מעמדו הכלכלי העדיף כדי להתעשר שלא כדין על חשבוננו של הצרכן. החוק נועד לצמצם את פערי הכוחות והמידע בין ספקים שיש להם מומחיות בתחום עיסוקם, לבין הפרט.¹

בתוספת השנייה לחוק תובעות ייצוגיות, התשס"ו-2006, שהוספה מכוח סעיף 3(א) (תביעה שניתן להגיש בה בקשה לאישור תובענה ייצוגית) פורטה בראש וראשונה הסמכות לדון בתביעה נגד עוסק, כהגדרתו בחוק הגנת הצרכן, בקשר לעניין שבינו לבין לקוח, אם התקשרו בעסקה ואם לאו. בעקבות זאת נקבעה ההוראה (סעיף 33) כי פרק ו' לחוק הגנת הצרכן – בטל.

חוק תובעות ייצוגיות חל על המדינה. פרט 1 לתוספת השנייה לחוק מאפשר להגיש תובענה כנגד "עוסק", כהגדרתו בחוק הגנת הצרכן בקשר לעניין שבינו לבין לקוח, אם התקשרו בעסקה ואם לאו. בסעיף 1 לחוק הגנת הצרכן מוגדר "עוסק" כ"מי שמוכר נכס או נותן שירות דרך עיסוק, כולל יצרן"; ו"נכס" מוגדר כ"טובין, מקרקעין, זכויות...". דין המדינה כעוסק כדין כל עוסק אחר, כמשמעו בחוק הגנת הצרכן.²

התובענה הייצוגית הצרכנית מאפשרת להתגבר על הפערים ביחסי הכוחות המובנים שבין העוסק לצרכן ועל חוסר הכדאיות הטמון לעיתים בניהול הליך נקודתי על ידי צרכן בודד שזקוק מועט, מתוך ניסיון להתמודד עם מצבים העלולים להביא לאכיפת חסר.³

טרם הוכרעו שאלת פרשנותו של המונח "הטעיה" בסעיף 2 לחוק הגנת הצרכן והיחס בינו לבין עילת הטעיה שבדיני החוזים.⁴

פרט 1 בתוספת השנייה אינו מגביל את עילות התביעה רק לאלו שהן מכוח חוק הגנת הצרכן.⁵ גם בהליך של תובענה ייצוגית התשובה לשאלה אימתי מדובר בפגיעה מזערית שאינה מצדיקה פיצוי, תלויה בנסיבותיו של המקרה והיא עשויה להשתנות בהתחשב במכלול הנסיבות האופפות אותו.⁶

לא בכל מקרה שבו לקוח צרך מוצר בעקבות מעשה הטעיה, לכאורה, מצד עוסק – יהיה הצרכן זכאי להשבת הסכום ששילם בעד המוצר – כולו, או חלקו. הדבר אפשרי, רק במקרים חריגים ביותר שבהם תכונותיו של המוצר שנצרך בפועל (בעקבות הטעיה מצד העוסק ותוך הסתמכותו על מצג מטעה) שונות באופן מהותי מתכונותיו של המוצר שהצרכן התכוון לצרוך, עד כי מתקיים למעשה מעין

- 1 רע"א 2701/97 מדינת ישראל נ' צ'רטוק, פ"ד נו(2) 876 (2002).
- 2 ע"מ 7752/12 אסל נ' מינהל מקרקעי ישראל (פורסם בנבו, 2.11.2014).
- 3 ע"א 4333/11 סלומון נ' גורי יבוא בע"מ (פורסם בנבו, 12.3.2014).
- 4 רע"א 2837/98 ארד נ' בוק החברה לתקשורת, פ"ד נד(1) 600 (2000).
- 5 ע"א 4696/08 גפני נ' עמותת אגודת בעלי מוניות התחנה (פורסם בנבו, 5.8.2010).
- 6 ע"א 10085/08 תנובה מרכז שיתופי לשיווק תוצרת חקלאית בישראל בע"מ נ' עיזבון ראבי (פורסם בנבו, 4.12.2011).

”כישלון תמורה מלא”. בסיטואציה כזו השבה היא כמוכן בלתי אפשרית ועל אף זאת הצרכן יהיה זכאי לפיצוי בגין מחיר המוצר.⁷

בקשה לאישור תובענה ייצוגית לפי סעיף 2(א)(13) לחוק הגנת הצרכן נדחתה. לא הוכח שהמבקשת הפרה חובתה להמיר לשקלים את המחיר הדולרי של כרטיס טיסה לפי שער העברות והמחאות; לא הוכח כי בוצעה עוולה כלשהי על ידי המבקשת או סוכנויות הנסיעות.⁸

סימן ב – קבוצה צרכנית

בכל הנוגע להגדרת הקבוצה כאמור בסעיף 10 לחוק תובענות ייצוגיות, נקבע בין היתר כי קיומו של נזק לחברי הקבוצה המיוצגת אינו הנאי לגיבושה של קבוצה. כשמדובר בתובענה צרכנית בגין פגיעה באוטונומיה של הצרכן בעקבות הטעיה, או הפרת חובת גילוי מצד העוסק – עילת התביעה נוצרת, עם רכישתו של המוצר, שלא מדעת, בתקופה שלגביה הייתה הטעיה ועם עשיית השימוש במוצר, בניגוד לאמונותיו או להשקפת עולמו של הצרכן בעקבות הטעיה.⁹

בגדרי הקבוצה זכאי להיכלל כל מי שעילת התביעה שלו נוצרה עד למועד הגשת הבקשה לאישור התובענה כייצוגית, וזאת גם אם נזקו יתגבש במועד מאוחר יותר (למשל לאחר חשיפת דבר הטעיה בעקבות אישור התובענה), ואף אם בסופו של יום ייתכן והוא לא יהיה זכאי לקבל איזה מבין הסעדים שנתבעו (כגון פיצוי אישי), שכן ”עילת תביעה” לחוד – והתגבשות של נזק המצמיח זכאות לפיצוי – לחוד.¹⁰

ההערכה שלפיה מספרם של חברי הקבוצה יהיה קטן יחסית אינה מחייבת בהכרח את הקביעה כי התובענה הייצוגית אינה הדרך היעילה וההוגנת להכרעה במחלוקת. כשמדובר בתובענה צרכנית העיקר – בהקשר זה – הוא בכך שבית המשפט ישתכנע בדבר קיומה של קבוצה רלוונטית של בני אדם ושמתקיימים לגבי התובענה יתר התנאים הנדרשים בחוק לאישורה כייצוגית.¹¹

במקום שבו מתרשם בית המשפט בשלב הדיון בבקשה לאישור התובענה כייצוגית, כי גודלה של הקבוצה ”לא ברור”, אך אין בידיו נתונים לקבוע כי מדובר בקבוצה קטנה שאין קושי מובנה לאתר את חבריה – הכף צריכה לנטות לעבר אישור הבקשה (בכפוף להתקיימותם של יתר התנאים הנדרשים).¹² העובדה שקבוצת תובעים גדולה טוענת בתובענה ייצוגית לצבר של נזקים קטנים, היא כשלעצמה אינה שוללת בהכרח את האפשרות כי מדובר בזוטי דברים גם בהיבט הקבוצתי.¹³

בחוקים העוסקים בתובענה הייצוגית (לרבות חוק הגנת הצרכן) צופה החוק את האפשרות שלא יהיה ניתן לזהות את הקבוצה או את חלקה. במקרה כזה נקבעת אפשרות להעניק פיצוי לטובת הקבוצה, כולה או חלקה, או לטובת הציבור.¹⁴

7 ע”א 8037/06 ברזילי נ’ פרינר (הדס) בע”מ (פורסם בנבו, 4.9.2014).

8 רע”א 5765/02 אל על נתיבי אויר לישראל בע”מ נ’ זילברשלג (פורסם בנבו, 26.8.2009).

9 ע”א 8037/06, לעיל ה”ש 7.

10 ש.ם.

11 ש.ם.

12 ש.ם.

13 ע”א 10085/08 לעיל ה”ש 6.

בביטול עסקה צרכנית רגילה או חלק ממנה על ידי צרכן, אין לפרק את העסקה לתת-עסקאות בהתאם למהות רכיביה אלא יש לבחון את פעולת הביטול כמכלול. זכות הביטול חלה גם על ביטול מוצר מסוים מתוך עסקה הכוללת מספר מוצרים ובמקרה כזה, דמי הביטול לא יחולו על כל מוצר אלא על כל פעולת ביטול.¹⁵

בית המשפט לא ידחה בקשה לאישור בשל קיומה של שונות בין חברי הקבוצה, אלא במקרים שבהם ברור כבר בשלב בקשת האישור כי לא ניתן להתגבר על הקשיים שמעוררת שונות זו.¹⁶

סימן ג – הטעיית הצרכן

הפסיקה הגדירה "הטעיה" כ"הצהרה כוזבת ... [ה]נוצרת כאשר קיים פער בין הדברים הנאמרים (או המוסתרים) לבין המציאות. הטעיה יכולה ללבוש שתי צורות: האחת, הטעיה במעשה על דרך של מצג שווא הכולל פרטים שאינם תואמים את המציאות; השנייה, הטעיה במחדל, קרי: אי גילוי פרטים מקום שיש חובה לגלותם".¹⁷

יצירת רושם מוטעה בנוגע למהות העסקה ותנאיה על ידי הצגתם בדרך המקשה על הבנתם, מהווה הטעיה; אישור של לקוח כי קרא את תנאי הרכישה והבין אותם אינו חוסם אותו מלהעלות טענה של הטעיה, כאשר מוכח לכאורה כי אישור זה ניתן על יסוד מצג מטעה; הטענה שלפיה על מי שמבצע רכישה באינטרנט מוטלת אחריות מוגברת לעיין בתנאי העסקה ולהבין אותם, דינה להידחות.¹⁸

סעיפים 2(א)(1), 2(א)(2) ו-2(א)(4) לחוק הגנת הצרכן קובעים כי הטיב, הכמות, המהות, המידה והתועלת שניתן להפיק מהנכס או מהשירות המסופקים בעסקה צרכנית הם פרטים מהותיים שיש חובה לגלות אותם לצרכן. יש מקום לפרש הוראות אלו באופן מרחיב.¹⁹

משמדובר בפגם הנוגע לפונקציה הבסיסית אותה נועד "הנכס" למלא, אין מדובר בפגם של מה בכך. ממילא המוקד הינו הנזק המצרפי שנגרם לקבוצה.²⁰

מצופה מעוסק לספק לצרכנים מידע רלוונטי ונכון בנוגע לטובין המשווקים על ידיו לפני מועד הרכישה; עוסק אינו יכול להצדיק פרסום מטעה במקום אחד בטענה שפרסום מידע מדויק במקום אחר.²¹

14	ע"א 1338/97 תנובה מרכז שיתופי לשיווק תוצרת חקלאית בישראל בע"מ נ' ראבי, פ"ד נז(4) 673 (2003).
15	דנ"א 5783/14 צמח נ' אל על נתיבי אויר לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 12.9.2017).
16	רע"א 4114/17 כמיפל בע"מ נ' זוהר (פורסם בנבו, 2.11.2017).
17	רע"א 2047/17 אגד אגודה שיתופית נ' נאור (פורסם בנבו, 27.6.2017). במקרה זה נקבע כי ישנה אפשרות סבירה שייקבע כי לקוחות של אגד אשר ביקשו לקבל מידע באמצעות המענה הטלפוני שמפעילה אגד או באמצעות חיפוש מלל חופשי וחיפוש תחנת מוצא באתר האינטרנט שלה, קיבלו רושם מוטעה בנוגע לאפשרויות הנסיעה העומדות בפניהם ובמסקנה זו לא נמצא מקום להתערב.
18	רע"א 3425/16 אל על נתיבי אוויר נ' ברנד (פורסם בנבו, 11.7.2016).
19	רע"א 3922/17 פליי רקורדס שיווק נ' ערוץ הופ! בע"מ (פורסם בנבו, 21.8.2017).
20	רע"א 3814/14 חוגלה קימברלי שיווק נ' מיה ג'ד מסטיי (פורסם בנבו, 6.7.2015).
21	רע"א 4114/17, לעיל ה"ש 16.

מקרים שנדונו

בקשת רשות ערעור על החלטת בית המשפט המחוזי בה נתקבלה בקשת המשיב לאישור תובענה ייצוגית נגד המבקשות בשתי עילות: הפרת חובה חקוקה בשל הפרת הוראות תקן ישראלי מס' 327 חלק 1 "מוצרי גלידה, קרחונים ותערובות להכנתם: דרישות למוצר" אותה היא מפרסמת כ"גלידת שמנת אמיתית", על אף שאינה מכילה שמנת; הטעיה לפי סעיף 2(א) לחוק הגנת הצרכן. בית המשפט העליון קיבל את הבקשה בחלקה.²²

נותרה על כנה בקשה לאישור תובענה ייצוגית בטענה כי המבקשת אינה מיידעת כנדרש מהמרים בכך שמקדמי הזכייה המפורסמים על ידיה עלולים להשתנות, וכי עליהם להתעדכן בנתוני המערכת המקוונת טרם ביצוע ההימור.²³

אין להתערב בהחלטה לאשר תובענה ייצוגית כנגד חברה המייצרת מחסניות דיו למדפסות, וכנגד המשווקות המורשות של המחסניות בישראל בגין הפרת חובת הסימון בעברית על מוצרים שעה שהמידע הרשום על המחסניות לא תורגם לעברית. סעיף 31(א) לחוק הגנת הצרכן מקנה לכאורה לצרכן שנפגע מהפרת הוראות חוק הגנת הצרכן זכות לתבוע את העוסק המפר ואינו מגביל זכות זו רק לצרכנים שהתקשרו עם אותו עוסק בעסקה.²⁴

נדחתה בקשת רשות ערעור על החלטת בית המשפט מחוזי בה התקבלה בקשה לאישור תובענה ייצוגית כנגד חברת דואר ישראל בטענה כי החברה מציעה ללקוחותיה שירות דואר 24, מבלי ליידע שתקן האיכות שנקבע ברשיונה לשירות זה מחייב אותה למסור את פריטי הדואר בתוך פרק הזמן המובטח רק ב-87% מהמקרים, וכי כתוצאה מכך נגרם ללקוחותיה נזק.²⁵

בהתאם לחוק הגנת הצרכן, והוראות צו הגנת הצרכן (סימון טובין), התשמ"ג-1983, במצרך מיובא יש צורך בהוראות שימוש בעברית ככל שיש הוראות שימוש בשפה אחרת. החברה מספקת ללקוחות הוראות הרכבה המבוססות על איורים (ללא מלל). נקבע כי האיורים אלה מייתרים את הצורך בהוראות שימוש בעברית. לעומת זאת בכל הנוגע לחובת סימון רכיבי היסוד של המוצר וצירופם לטובין או לאריזותיהם החברה אינה עומדת בהוראות הדין. לא די בכך שהלקוח מגיע לקופה בחנות כשהוא אוחד בידו את תווית המוצר, שעליה מפורטים רכיבי היסוד של המוצר. הסימון צריך להיות על המוצר או על אריזתו.²⁶

סימן ד – הטעיית הצרכן כעוולה נזיקית

השדה המשפטי שבו תיבחן הטעיית הצרכן כעוולה נזיקית בהקשר הייצוגי הוא דין הנזיקין, שאליו מפנה סעיף 31(א) לחוק הגנת הצרכן. על מנת שהתובע על פי עוולה צרכנית זו יזכה בסעד כספי עליו להוכיח נזק וכן עליו להראות כי קיים קשר סיבתי בין ההתנהגות העוולתית לבין הנזק הנטען.²⁷

רע"א 3721/15 אסם תעשיות מזון נ' שור (פורסם בנבו, 11.8.2015).	22
רע"א 3418/16 המועצה להסדר ההימורים בספורט נ' אבידן (פורסם בנבו, 1.9.2016).	23
רע"א 5119/17 Hewlett Packard Company נ' עזרא (פורסם בנבו, 25.12.2017).	24
רע"א 3068/15 דואר ישראל בע"מ נ' טנוס (פורסם בנבו, 3.9.2015).	25
רע"א 6909/16 הלפרין נ' ליבנה צפוני בע"מ (פורסם בנבו, 5.6.2018).	26
רע"א 10085/08 לעיל ה"ש 6.	27

שעה שמדובר בתובענה ייצוגית נדרש בית המשפט לשלב בין דין הנזיקין הכללי לבין עקרונות וכללים השאובים מדיני התובענות הייצוגיות. בין היתר, על דרך של ריכוך הדרישות הנוגעות להוכחת הנזק שנגרם לבני הקבוצה. בית המשפט לא יצמצם עצמו לבחינת הסעד על פי דיני הנזיקין הכלליים החלים על תביעה אינדיבידואלית ויהא עליו לשלב בהכרעתו עקרונות וכללים השאובים מדיני התובענות הייצוגיות.²⁸

סימן ה – דרישת הקשר הסיבתי

הדרישה לקיומו של קשר סיבתי הקבועה בסעיף 64 לפקודת הנזיקין [נוסח חדש] חלה גם לגבי עוולות צרכניות הנוגעות לפרסום מטעה וגם כאשר עוולה כזו מהווה עילה לתובענה ייצוגית. אולם נקבע כי כאשר עוסקים בעוולות צרכניות יש לפרש את דרישת ההסתמכות הנובעת מדרישת הקשר הסיבתי "בפרישה רחבה, ככולל לא אך הסתמכות ישירה בלבד" אלא "קשר סיבתי עקיף על דרך של שרשרת סיבתית ראויה מן הפרסום ועד לצרכן".²⁹

בהליך של תובענה ייצוגית המבוססת על הוראות חוק הגנת הצרכן עשוי להידרש ריכוך של דרכי ההוכחה בהתחשב במהותו של הליך ייחודי זה, וכי "בית המשפט רשאי לקבוע דרכים ראויות כנראה לו לדרכי הוכחתו של יסוד הקשר הסיבתי בין הפירסום המטעה לבין הנזק שנגרם לכל אחד מבני הקבוצה, לרבות לגבי הנזק שנגרם לכל אחד ואחד מהם".³⁰

ככל שהעוולה הצרכנית שעליה נסמכת התובענה הייצוגית היא הטעיה שבמחדל על דרך של אי-גילוי, להבדיל מהטעיה שבמעשה – יש בכך כדי להצדיק ריכוך והגמשה לעניין הוכחת הקשר הסיבתי בין ההתנהלות העולתית לבין הנזק הנטען.³¹

ש.ם. 28

ש.ם. 29

ש.ם. 30

ש.ם. 31

פרק ג – תובענה ייצוגית בנושא ניירות ערך

סימן א – עקרונות כלליים

סימן ב – חובת דיווח

סימן א – עקרונות כלליים

לתובענות הייצוגיות בתחום ניירות ערך נודעת חשיבות מיוחדת לנוכח תרומתן הפוטנציאלית לאמון המשקיעים בשוק ההון, המהווה את הבסיס לקיומו של שוק ההון ויציבותו. עם זאת בתחום ניירות הערך באים לידי ביטוי גם חסרונותיו המרכזיים של מכשיר התובענה הייצוגית, וכיניהם החשש מיצירת מעשה בית דין כלפי בעלי ניירות ערך המיוצגים בקבוצה שלא מדעתם; חשש מריבוי תביעות שלא היו מוגשות באופן אינדיבידואלי אשר עלול להוביל לבזבז משאבים של כלל הגורמים במשק ולעלייה בפרמיית הביטוח של תאגידים ונושאי משרה בהם; כן מתעורר החשש מפני שימוש לרעה בתביעה הייצוגית כאמצעי סחיטה כלפי נתבעים שיעדיפו להתפשר מול התובע הייצוגי על מנת לחסוך את עלויות ניהול ההליך.¹

אין להסכים עם מצב שבו בעלי המניות ברצותם יסווגו את עצמם כמחזיקים בנפרד וברצותם יסווגו עצמם כמחזיקים יחד; "החזקה יחד" על פי חוק ניירות ערך, התשכ"ח-1968, משמעותה שיתוף פעולה בין בעלי ניירות הערך, לפי הסכם בכתב או בעל פה.² עמדה שמביעה סגל הרשות הישראלית לניירות ערך במענה לפנייה בהליך של פרה-רולינג, אין לה מעמד של אישור או הרשאה חוקית לפעולה שהפונה מבקש לבצע.³

אושרה תובענה

אושרה תובענה ייצוגית שהגישו גופים מוסדיים שהחזיקו במניות חברה, כנגד בעלי השליטה בחברה ונושאי משרה שמונו מטעמם. עילות התביעה שבהן עסקה התובענה הן קיפוח בעלי מניות המיעוט באופנים הבאים: מכירת שליטה חובלת (מכירת שליטה בתאגיד, כאשר המוכר יודע שרוכש השליטה עלול לגרום נזק לתאגיד) והתקשרות בעסקאות נגועות בעניין אישי של בעלת השליטה אגב הימנעות מחלוקת דיבידנד. בנוסף, תיבחן בתביעה הטענה כי נושאי המשרה בחברה הפרו בהתנהגותם את חובת האמונים וחובת הזהירות שהוטלו עליהם.⁴

נדחו בקשות לרשות ערעור על החלטת בית המשפט מחוזי לאשר הגשת תובענה ייצוגית לפי עילת ההטעיה בתשקיף לפי חוק ניירות ערך. בירור התביעה לגופה כבר בשלב אישור התובענה הייצוגית אינו ראוי ואינו יעיל. בית המשפט התייחס בקצרה לחלק מהסוגיות שהועלו וקבע כי דווקא נוכח חשיבותן, המועד הנכון לדון בהן, הוא במסגרת הדיון בתביעה לגופה לאחר שמלוא התשתית העובדתית תיפרס בפני הערכאה הדיונית.⁵

- 1 ע"א 3506/09 צאייג נ' קסלמן וקסלמן (פורסם בנבו, 4.4.2011).
- 2 ע"א 4154/14 הצלחה התנועה הצרכנית לקידום חברה כלכלית הוגנת נ' כהן (פורסם בנבו, 16.5.2017).
- 3 שם.
- 4 ע"א 2718/09 "גדיש" קרנות גמולים בע"מ נ' אלסינט בע"מ (פורסם בנבו, 28.6.2012).
- 5 רע"א 979/13 לנדמארק גרופ בע"מ נ' הראל פיא קרנות נאמנות בע"מ (פורסם בנבו, 25.6.2015).

אושרה חלקית

נתקבל בחלקו ערעור בעניין אישור בקשות לתובענה ייצוגית כנגד המבקשת, בגין נזקים נטענים שנגרמו לקבוצה בשל הקפאת אופציות של המבקשת שניתנו לחברי הקבוצה תמורת עבודתם בחברות פרטיות ישראליות הקשורות למבקשת. הערעור התקבל בכל הנוגע לטענות שהעלתה המבקשת לעניין קבילות חוות דעתו של המומחה לדין הזר מטעם המבקשת; כמו כן נפסק בין היתר כי הגדרת המונח "נייר ערך" בחוק החברות ובחוק ניירות ערך אינה מוציאה מתחולתה ניירות ערך של תאגידים זרים דוגמת האופציות שהנפיקה המבקשת.⁶

סימן ב – חובת דיווח

לשאלה מהי הידיעה הנדרשת לשם הקמת חובת דיווח לפי תקנה 36 לתקנות,⁷ הרי שככל שהדבר נוגע לדיווחים מידיים בשוק המשני, משטר האחרייות הוא של ידיעה בפועל או עצימת עיניים ולא של רשלנות. במקרה דנן נפסק כי לא הופרה חובת הדיווח המוטלת עליהם ומשכך אין מקום להתערב בתוצאה שאליה הגיע בית המשפט המחוזי.⁸

המבקשת הפרה את חובת הדיווח והגילוי באי-הגשת דו"ח מידי על השינוי במדיניות ההשקעות שעליה הצהירה בניגוד לחוק ניירות ערך. בנוסף, קיימת אפשרות סבירה שייקבע כי יש קשר סיבתי בין היעדר דיווח נאות בנוגע לשינוי במדיניות ההשקעות לבין נזקיהם הנטענים של חברי הקבוצה המיוצגת. לפיכך, יש לאפשר ניהול תובענה ייצוגית נגד המבקשת ומייסדיה, שהפרו את חובות הדיווח בעילות הנטענות לפי דיני ניירות ערך ולפי הדין האזרחי הכללי.⁹

- 6 רע"א 9745/16 Comverse Technology נ' דויטש (פורסם בנבו, 8.8.2017).
 7 תקנות ניירות ערך (דוחות תקופתיים ומידיים), התש"ל-1970.
 8 ע"א 7510/15 ברנדיס נ' בבילון בע"מ (פורסם בנבו, 15.3.2017).
 9 רע"א 3800/15 טי.אר.די אינסטרומ בע"מ נ' זאבי (פורסם בנבו, 8.2.2017).

פרק ד – סוגים נוספים של תובענות

סימן א	–	בנקאות
סימן ב	–	תקשורת
סימן ג	–	תובענות נוספות

סימן א – בנקאות

שינוי שנובע מחקיקתו של חוק תובענות ייצוגיות, התשס"ו–2006, הינו הרחבת עילות התביעה שמכוחן ניתן לאשר תובענה ייצוגית נגד תאגיד בנקאי. בעוד שבעבר הוגבלו עילות התביעה לעילות חוק הבנקאות (שירות ללקוח), התשמ"א–1981, הרי שכיום הגבלה זו אינה קיימת עוד, וניתן להגיש תובענה ייצוגית נגד תאגיד בנקאי "בקשר לעניין שבינו לבין לקוח, בין אם התקשרו בעסקה ובין אם לאו".¹

בקשות שאושרו

אושר לקבוצה המיוצגת לתבוע את המבקשת בגין הפרת הוראות חוק הסדרת הלוואות חוץ-בנקאיות, התשנ"ג–1993, ובעילה זו בלבד. השאלות המשותפות לחברי הקבוצה המיוצגת הן: האם חייבה המבקשת את חברי הקבוצה המיוצגת בתשלום דמי גבייה; האם היה בחיוב זה או בהתנהלות המבקשת בקשר לאותו חיוב משום הפרה של הוראות חוק הסדרת הלוואות חוץ-בנקאיות; האם יש לבטל את הסעיף שמכוחו נגבו דמי הגבייה בחוזי ההלוואה שכתרה המבקשת עם חברי הקבוצה המיוצגת; האם יש להשיב לחברי הקבוצה את דמי הגבייה שנגבו מהם ב-7 השנים שקדמו לבקשת האישור ולהורות למבקשת לחדול מלחייב בתשלום דמי גבייה.²

הסעדים שייטבעו במסגרת התובענה הייצוגית שאושרה יהיו: ביטול הסעיף בחוזי ההלוואה שכתרה חברי הקבוצה עם המבקשת ומכוחו נגבו דמי הגבייה; השבת דמי הגבייה שבהם חויבו חברי הקבוצה המיוצגת ב-7 השנים שקדמו למועד הגשת בקשת האישור; צו מניעה קבוע המורה למבקשת להימנע מלחייב בתשלום דמי גבייה.³

בעניין אחד הותר למשיב לנהל נגד המבקשת תביעה ייצוגית בעילה של הפרת חובת הגילוי המוטלת עליה בחוק הסדרת הלוואות חוץ-בנקאיות.⁴

בקשות שנדחו

נדחה ערעור על דחיית בקשה לאשר תובענה, שעניינה חיוב שנתי בעמלת "דמי הגבלת אחריות" הנגבית ממחזיק כרטיס אשראי כתובענה ייצוגית. זאת בהיעדר עילות תביעה, בשל התיישנות ובהיעדר הוכחת עילת תביעה אישית.⁵

- 1 ע"א 9590/05 רחמן-נוני נ' בנק לאומי לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 9.7.2007). לפיכך, אין מניעה כיום מלברר את טענות המערערים באשר לקיומה של עילת תביעה מכוח הוראות המפקח על הבנקים בדבר ניהול בנקאי תקין.
- 2 רע"א 9599/16 פמה סוכנויות בע"מ נ' רון (פורסם בנבו, 3.4.2017).
- 3 שם.
- 4 רע"א 7142/15 פמה סוכנויות בע"מ נ' רון (פורסם בנבו, 24.1.2016). לפיכך, הדיון בבקשת האישור הוחזר לבית המשפט קמא על מנת שידון בשאלת סיכויי התובענה הייצוגית להתקבל בעילות התביעה בהן לא דן בהחלטתו.
- 5 ע"א 3690/07 ירדני נ' בנק הפועלים בע"מ (פורסם בנבו, 31.8.2009).

רישום פעולה נפרדת בגין הפקדה של כל שיק דחוי והימנעות הבנק מלגלות ללקוח כי קיימת אפשרות "הנחה" בגביית עמלת השורה על ידי רישום משותף של פעולות ההפקדה של השיקים הדחויים, אינה נחשבת כ"הטעייה" על פי הוראות סעיף 3 לחוק הבנקאות (שירות ללקוח), ועל כן התובענה לא אושרה כתובענה ייצוגית.⁶

סימן ב – תקשורת

נדחה ערעור כנגד ההחלטה שלא לאשר תביעה ייצוגית כנגד בזק בינלאומי, בעקבות טיעון על פרסום "מטעה" מטעמה. המערער לא הראה כי תובענה ייצוגית היא הדרך היעילה להכרעה במחלוקת בנסיבות העניין, מכאן שלא קיים את התנאי הקבוע בסעיף 8(א)(2) לחוק תובענות ייצוגיות.⁷

בקשות שאושרו

אושר לארגון "קולך", להגיש תובענה ייצוגית נגד תחנת הרדיו "קול ברמה בע"מ" בטענה כי מדיניות מוצהרת שבה נקטה תחנת הרדיו בשנים 2009–2011, שלפיה לא תושמענה נשים בשידוריה, היא בבחינת הפליה אסורה לעניין חוק איסור הפליה במוצרים, בשירותים ובכניסה למקומות בידור ולמקומות ציבוריים, התשס"א–2000.⁸

הותר למשיבים לנהל נגד המבקשים תובענה ייצוגית בטענה כי הם אחראים למשלוח דברי פרסומת בניגוד להוראות סעיף 30 לחוק התקשורת (בזק ושירותים), התשמ"ב–1982. עם זאת יש מקום לצמצם את הגדרת הקבוצה המיוצגת.⁹

הותר למשיבים לנהל תובענה ייצוגית נגד המבקשים בטענה כי שיגרו דברי פרסומת בניגוד להוראות סעיף 30 לחוק התקשורת (בזק ושירותים).¹⁰

סימן ג – תובענות נוספות

קופות גמל – אושרה תביעה ייצוגית נגד המבקשת בעילה של אי-מתן הודעה למוטבים של עמיתים שנפטרו וכן ליורשים על פי דין של עמיתים שנפטרו, את דבר היותם בעלי זכויות בכספים המוחזקים בידיה ואי-משלוח הודעות ודיווחים שוטפים או הודעה על העלאת דמי הניהול. קוימו במקרה זה שאלות מהותיות המשותפות לקבוצה שהגדיר בית המשפט קמא, וכי קיימת אפשרות סבירה ששאלות אלו תוכרענה לטובת הקבוצה.¹¹

רע"א 4619/08 בנק מרכנתיל דיסקונט בע"מ נ' מעונות עזרת ישראל (פורסם בנבו, 21.6.2012).	6
ע"א 458/06 שטנדל נ' חברת בזק בינלאומי בע"מ (פורסם בנבו, 6.5.2009).	7
רע"א 6897/14 רדיו קול ברמה בע"מ נ' קולך – פורום נשים דתיות (פורסם בנבו, 9.12.2015).	8
רע"א 1621/16 Mega Advanced Mathematical נ' זילברג (פורסם בנבו, 14.6.2016).	9
רע"א 2059/16 א.א. קליניקות כרמל בע"מ נ' כהן (פורסם בנבו, 27.7.2016).	10
רע"א 2282/15 פסגות קופות גמל נ' לוי (פורסם בנבו, 8.7.2015).	11

תעופה – נדונו סוגיות נכבדות באשר ליחסים שבין חוק שירותי תעופה, התשע"ב–2012, חוק התובלה האווירית, התש"ם–1980 וחוק הטיס, התשע"א–2011, אשר טרם הוכרעו בפסיקה. ברם, סוגיות אלו אינן מצדיקות מתן רשות ערעור על החלטתו של בית המשפט קמא להתיר למשיבים לנהל נגד המבקשת תובענה ייצוגית. ראוי שסוגיות אלו יתלבנו במסגרת הדיון בתובענה הייצוגית.¹²

ביטוח – בוטל אישורה של תביעה ייצוגית נגד חברות ביטוח שעניינה גביית תשלום נוסף בגין פריסה לתשלומים חודשיים של התשלום המוטל על המבוטח וזאת בשל עמדת הבכורה שיש לתת לפרשנות המאסדר – המפקח על הביטוח בענייננו – ביחס לפרשנות הנחיותיו. נפסק כי אם מצא בית המשפט כי עמדתו של המאסדר סבירה ומתיישבת עם לשון הנחיותיו, ברירת המחדל תהיה לאמץ עמדה זו. סטייה מברירת המחדל האמורה, תתאפשר בהתקיים טעמים כבדי משקל, למשל במקום שבו עמדת המאסדר נובעת משיקולים שאינם ענייניים או גנועה בניגוד עניינים.¹³

12 רע"א 8491/16 Alia Royal Jordanian Airlines נ' ממן (פורסם בנוב, 23.2.2017). הבקשה אושרה.

13 ע"א 7488/16 זליגמן נ' הפניקס חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנוב, 31.5.2018).

שער שלושים ושניים – תביעה נגזרת

פרק א – תביעה נגזרת – עקרונות

– עקרונות כלליים	סימן א
– המצב המשפטי לפני חקיקת החוק	סימן ב
– הגנה נגזרת	סימן ג

סימן א – עקרונות כלליים

כל בעל מניות או דירקטור רשאי להגיש תביעה נגזרת בשם החברה. סעיף 194 לחוק החברות, התשנ"ט–1999 (להלן – החוק) (סימן א' לפרק השלישי) קובע את התנאים המקדמיים להגשת תביעה נגזרת:¹

תנאים מוקדמים להגשת תביעה

194. (א) כל בעל מניה וכל דירקטור בחברה רשאים להגיש תביעה נגזרת אם התקיימו הוראות סימן זה.
- (ב) המעוניין להגיש תביעה נגזרת יפנה לחברה בכתב וידרוש ממנה כי תמצה את זכויותיה בדרך של הגשת תובענה (בפרק זה – דרישה).
- (ג) דרישה תופנה ליושב ראש דירקטוריון החברה, ויפורטו בה העובדות היוצרות את עילת התביעה והנימוקים להגשתה.

לאחר משלוח הדרישה על החברה להגיב על הדרישה אם תבצע את הפעולות הבאות (סעיף 195):

א. לבצע פעולה או לקבל החלטה אשר כתוצאה ממנה נשמטת עילת התביעה;

ב. לדחות את דרישת התובע בנימוקים שיפורטו בהחלטתה;

ג. להחליט על הגשת תביעה.

החברה תודיע למבקש את תגובתה (סעיף 196), רק אז קמה הזכות להגשת התביעה. התביעה תוגש על פי הכללים שנקבעו (סעיף 197). ובית המשפט מוסמך לדון בתביעה נגזרת זו על פי הכללים שנקבעו (סעיף 198).

סעיף 198(ג) לחוק החברות קובע כי בית המשפט המוסמך לדון בתביעה נגזרת הוא בית המשפט בעל הסמכות לדון בתובענה.

החוק כולל דרישות פורמליות באשר לבעל הזכות להגיש תביעה נגזרת – כל בעל מניה וכל דירקטור בחברה; סדרי דין בדבר הדרך לפנייה מקדמית לחברה; תגובת החברה ותשובתה והתנאים להגשת התביעה. בנוסף להוראות דין המופנות לתובע ולחברה, נקבעו אמות מידה לבית המשפט שאותן עליו לבחון בטרם יאשר את התביעה הנגזרת, דהיינו התביעה וניהולה הם לטובת החברה והתובע פועל בתום לב.²

התביעה הנגזרת מתבררת באופן השונה דיונית ומהותית מהאופן שבו מתבררת תביעה אישית. האפשרות לברר תביעה כתביעה נגזרת מותנה בקבלת אישור בית המשפט, שיינתן אם שוכנע כי לכאורה התביעה וניהולה הן לטובת החברה, וכי התובע פועל בתום לב.³

1 ראו (2008) ARAD REISBERG, DERIVATIVE ACTIONS AND CORPORATE GOVERNANCE.
2 רע"א 4121/14 טל נ' קו אופ ישראל אגודה שיתופית בע"מ (פורסם בנבו, 5.2.2015).
3 רע"א 9070/11 איזיקוביץ נ' קלוגר (פורסם בנבו, 16.1.2012).

על מנת להמציא כדין את בקשת האישור למבקשים באופן שיקנה לבית המשפט סמכות בינלאומית לדיון בבקשה לאישור תובענה נגזרת, יש לפנות לבית המשפט בבקשה לקבלת היתר המצאה אל מחוץ למדינת ישראל.⁴

ניתן להורות על מחיקת בקשה של גורם המבקש לתבוע בשם החברה (תביעה נגזרת), מן הטעם שיש גורם שמתאים יותר למשימה.⁵

ועדה בלתי תלויה – "כלל שיקול הדעת העסקי" חל גם על החלטה של דירקטוריון אם להפעיל או לא להפעיל את כוח התביעה של החברה על רקע בקשה של בעל מניות (אך לא על מחדל), שהיא החלטה עסקית לכל דבר ועניין; כפועל יוצא, תצומצם התערבות בתי המשפט בהחלטה אודות הגשה או אי-הגשה של תביעה נגזרת, שתסייע במניעת תביעות סרק והצפה של בתי המשפט.⁶

בכפוף לסעיף 110(ג) לחוק החברות ולתקנון החברה, חברה אינה צריכה לקבל אישור מבית המשפט על מנת להקים ועדה בלתי תלויה לבחינת טענות שהועלו בעניין עילת תביעה העומדת לה. כאשר חברה סבורה שטענות שהועלו כלפיה מצריכות בירור, וכי הדרך הנאותה לבררן היא באמצעות הקמת ועדה חיצונית שתמליץ לדירקטוריון, אין מניעה חוקית שתעשה כן בכל שלב דיוני. ועדה כזו מוסמכת לייעץ לדירקטוריון, שמקבל בסופו של דבר את ההחלטה הסופית. עם זאת כאשר מוקמת ועדה כזו, על בית המשפט לדון בהשלכותיה על הדיון בבקשה לאישור תובענה נגזרת שהוגשה לו.⁷

הוראות פטור לנושאי משרה – נותרה בצריך עיון הסוגיה אם ניתן בכלל ליתן פטור בדיעבד לנושא משרה בגין פעולות עבר. מתן פטור בדיעבד צריך לעמוד הן בדרישה הפרוצדורלית של אישור מיוחד, הן בתנאי של חובת הגילוי והן בתנאי כי על ההחלטה להלום את טובת החברה.⁸

לאור תניות פטור בהסדר חוב שאושר על ידי בית המשפט, אין מקום לאישור תביעה נגזרת נגד בעל השליטה והדירקטורים בחברה בעילה של רשלנות והפרת חובת הזהירות בקשר עם עסקת מקרקעין באוקראינה שביצעה חברה בת של המבקשת. עם זאת תניית הפטור אינה חוסמת תביעה בעילה של תרמית והפרת חובת אמונים שלא בתום לב, שלגביה יש תשתית ראשונית ולכאורית להוכחתה, כנגד בעל השליטה בלבד.⁹

סימן ב – המצב המשפטי לפני חקיקת החוק

להליך משפטי מסוג "תביעה נגזרת", לא הייתה התייחסות בחוק ובתקנות. הליך זה שהוא מתחום דיני החברות שבו בעל מניות תובע בשם החברה ובתי המשפט נאלצו להציב לגביו כללים מכוח "חקיקה שיפוטית".

4	רע"א 415/13 Roland Hecht נ' שפירא (פורסם בנבו, 10.4.2013).
5	ע"א 5967/15 לייטקום (ישראל) בע"מ נ' "בזק" החברה הישראלית לתקשורת בע"מ (פורסם בנבו, 12.1.2016).
6	ע"א 4857/16 אפרים מנשה נ' יוז'ין אייר בע"מ (פורסם בנבו, 24.4.2018).
7	רע"א 905/18 כימיקלים לישראל בע"מ נ' שיירי (פורסם בנבו, 2.5.2018).
8	רע"א 5296/13 אנטורג נ' שטבינסקי (פורסם בנבו, 24.12.2013).
9	רע"א 4024/14 אפריקה ישראל להשקעות בע"מ נ' כהן (פורסם בנבו, 26.4.2015).

בעבר נשאלה השאלה אם חובה על תובע, המבקש לתבוע בשם החברה, להצייד מראש ברשות מבית המשפט כדי לפתוח בהליך. אם חובה היא או רק רשות בלבד. בכל מקרה, ההליך שהתאים אז לקבלת רשות כזו היה המרצת פתיחה. זאת במסגרת סמכותו הייחודית של בית המשפט המחוזי המוסמך לדון בענייני חברות מכוח דיני החברות. לעומת זאת אם הרשות להגיש את התביעה בשם החברה נבלעה בתוך כתב התביעה ואינה מובאת בהליך נפרד, ייתכן שהמוסמך לדון בבקשה הוא בית המשפט בעל הסמכות העניינית לדון בתובענה. נקבע בעבר כי מן הראוי (אם כי אין חובה) לבדוק בהליך מקדמי בדרך של המרצת פתיחה אם אכן רשאי ומוסמך המבקש להגיש תובענה בשם החברה.¹⁰ מאוחר יותר נקבעה הלכה אחרת, שהייתה נהוגה לאחרונה, ולפיה אין מקום עוד לפיצול ההליכים לשני הליכים נפרדים, ושאלת זכותו של בעל המניות לתבוע בשם החברה תתברר במסגרת התביעה גופא בדרך של דיון דר-שלבי.¹¹

השאלה שהתעוררה בעבר, מהי הדרך הדיונית הראויה להגשת בקשה לאישור תביעה נגזרת, הייתה כרוכה במידה רבה בדרישות שיש לעמוד בהן על מנת שבית המשפט ישוכנע כי התביעה וניהולה משרתים את טובת החברה. היקפן של דרישות אלה, טרם נקבעו בעבר. בהיעדרה של הוראת דין המורה על הגשת בקשה בכתב לאישור תביעה נגזרת, אין מקום לקבוע כי לא ניתן לכלול את הבקשה לאישור התביעה הנגזרת בכתב התביעה עצמו.¹² כל זאת עד לחקיקת חוק החברות בשנת התשנ"ט.

סימן ג – הגנה נגזרת

סעיף 203 לחוק מתייחס להגנה נגזרת, דהינו בעל המניות או הדירקטור המבקש להתגונן בשם החברה, במקום שהחברה נמנעת מלהתגונן:

הגנה נגזרת

203. (א) הוגשה תובענה נגד חברה, רשאי בית המשפט לבקשת בעל מניה או דירקטור (בפרק זה – מתגונן), להתיר לו להתגונן בשם החברה (להלן – הגנה נגזרת) ובלבד שהשתכנע, כי ניהול ההגנה הנגזרת הוא לטובת החברה, וכי המתגונן אינו פועל בחוסר תום לב.

בכל הזמן הקודם למתן צו פירוק של חברה בעלי המניות יכולים, בדרך המקובלת בחברה ובאמצעות האורגנים שלה, לפעול כדי שהחברה תתנגד למתן הצו. ככל שבעלי מניות אינם מרוצים מהתנהלות הנהלת החברה בהליך הפירוק, פתוחה בפניהם הדלת לפעול באמצעות הליך של "הגנה נגזרת".¹³

10 ע"א 52/79 סולימני נ' בראונר, פ"ד לה(3) 617 (1980); ע"א 215/91 אגתן בע"מ נ' לים בע"מ, פ"ד מח(2) 43 (1994); ע"א 570/84 חברת לירן – עסקי בידור ובתי מלון בע"מ נ' אלתר, פ"ד לט(4) 613 (1985).

11 ע"א 324/88 ברבלק נ' שביט, פ"ד מה(3) 562 (1991).

12 רע"א 9030/04 אירופה ישראל (מ.מ.ש) בע"מ נ' גדיש קרנות גמולים בע"מ (פורסם בנבו, 25.6.2007).

13 ע"א 1938/11 מגדל הזוהר לבנין בע"מ נ' גוב גיא בע"מ (פורסם בנבו, 1.12.2011).

ההתנגדות למתן צו פירוק היא חיצונית להליך הפירוק. כאשר מוגשת בקשה להגנה נגזרת, תחת ההנחה שהמערערת הייתה עומדת בתנאים הפורמליים של סעיפים 194–197 לחוק החברות, עדיין יש לקבל אישור מבית המשפט לביצוע הפעולה.¹⁴

ראוי לאבחן בין הגנה נגזרת על ידי בעל מניות בהתנגדות או ערעור על עצם הליך הפירוק, לבין הגנה נגזרת נגד החלטות ופעולות במסגרת הפירוק. בפעולות במסגרת הפירוק, הרי שנוכח סעיף 205 לחוק החברות בעל מניות לא יכול להגיש בקשה לאישור הגנה נגזרת.¹⁵

הגנה ייצוגית – בהיעדר הסדר נורמטיבי בחוק של מוסד ההגנה הייצוגית, אין מקום שבית המשפט יצור מנגנון מהותי ודיוני למוסד זה בדרך של חקיקה שיפוטית ועניין זה הוא למחוקק לענות בו. מה עוד, שהמחוקק לא מצא לנכון לכלול את ההגנה הייצוגית במסגרת חוק תובענות ייצוגיות, מה שעשוי להצביע על הסדר שלילי. זאת לדוגמה בניגוד להחלת ההוראות הנוגעות לתביעה נגזרת גם על הגנה נגזרת, מכוח סעיף 203(ב) לחוק החברות, הקובע כי "הוראות סימן זה בענין תביעה נגזרת יחולו, ככל שלא נקבעו הוראות על ידי השר, על הגנה נגזרת, בשינויים המחויבים".¹⁶

14 ש.ם.

15 ע"א 1246/12 נמי נאמנויות בע"מ נ' חבר (פורסם בנבו, 5.3.2012).

16 רע"א 331/17 להב נ' בזק חברה ישראלית לתקשורת בע"מ (פורסם בנבו, 22.2.2017). להגנה הנגזרת עוד טרם התיקון לחוק ראו סמדר אוטולנגי "ההגנה הנגזרת בהתפתחותה" הפרקליט מ' 43 (1991).

פרק ב – תביעה נגזרת – סדרי דין

– בעלי דין	סימן א
– גילוי מסמכים	סימן ב
– עיון במסמכים	סימן ג
– הגשת ערעור	סימן ד
– נושאים דיוניים נוספים	סימן ה

סימן א – בעלי דין

לחברה יש זכות עמידה עצמאית בשלב ניהול התביעה הנגזרת, כאשר היא סבורה כי אופן ניהול התביעה על ידי התובע הנגזר פוגע באינטרסים שלה – יש להטיל על החברה נטל משמעותי בכובאה לממש זכות זו, לנוכח החשש הממשי מפני ניסיונות מצד הנהלת החברה לסכל את בירורה של התביעה הנגזרת, כי הרי לא כל חשש ולא כל נזק יצדיקו התערבות בשיקול דעתו של התובע הנגזר; על החברה להראות כי מהלך מסוים שנקט בו התובע הנגזר יגרום בסבירות גבוהה וממשית לנזק חמור ובלתי הפיך לחברה. על החברה לבסס את טענותיה על תשתית עובדתית קונקרטית, סדורה ומפורטת, המגובה בתצהיר ובאסמכתאות רלוונטיות.¹

המשך פעילות החברה – אישור בקשה לתביעה נגזרת יוצר מצב מיוחד של פיצול אישיות משפטית, שבו שני גורמים נפרדים רשאים לדבר בשמה של החברה: ככל שהדבר מתייחס לניהול התביעה הנגזרת, נתונה הסמכות באופן בלעדי לתובע הנגזר, שהוא ורק הוא רשאי לדבר בשמה של החברה; אולם, ככל שהדבר מתייחס לפעילותה השוטפת של החברה, כי אז ממשיכים האורגנים המוסמכים להיות אלו אשר מייצגים את האינטרסים של החברה.²

שיתוף פעולה עם התובע הנגזר – מחובתה של החברה לשתף פעולה עם התובע הנגזר. בבקשו לנקוט פעולה מסוימת בקשר עם ניהול התביעה, אשר דורשת שיתוף פעולה מצד החברה (כגון קבלת מסמכים מאת החברה, העדת עדים מטעם החברה וכיוצא באלו פעולות). אין התובע הנגזר נדרש לשכנע את החברה כי צעדים אלו חיוניים או רלוונטיים לשם ניהול התביעה. נטל ההוכחה רובץ על שכמה של החברה ואם היא סבורה כי יש בבקשה מסוימת של התובע הנגזר משום פגיעה באינטרסים שלה, מוטל עליה הנטל לשכנע את בית המשפט מדוע יש לדחות בקשה זו בצירוף ראיות ותצהיר כדבעי. משאורשה הבקשה לתביעה נגזרת, אזי השאלות אם נכון ומוצדק לבצע פעולה מסוימת, או האם יש בפעולה מסוימת כדי לקדם את בירור המחלוקת אם לאו, נתונות לשיקול דעתו הבלעדי של התובע הנגזר.³

אי-יישום חוק ביטוח בריאות ממלכתי, התשנ"ד-1994 – בחינת הדין המצוי ועיון בהסדרים החוקיים הייחודיים החלים על קופות החולים, מלמדים כי אין "לייבא" – מחוק החברות, התשנ"ט-1999, אל חוק ביטוח בריאות ממלכתי – בדרך של פסיקה, את הפרק העוסק בתביעה נגזרת. המפתח לאפשר לחבר קופת חולים להגיש תביעה נגזרת בשמה, נמצא בידי המחוקק, ולו נתונה הסמכות לקבוע אם יש להסתפק במנגנוני הפיקוח הקיימים, או שמא יש להוסיף עליהם או להעדיף על פניהם מנגנוני פיקוח אחרים.⁴

- 1 שם.
- 2 רע"א 729/17 אפריקה ישראל להשקעות בע"מ נ' אפריקה ישראל להשקעות בע"מ (פורסם בנבו, 31.7.2017).
- 3 שם.
- 4 רע"א 4958/15 שירותי בריאות כללית נ' אהרון (פורסם בנבו, 23.10.2017).

תובענה נגזרת מרובה – בעל מניות בחברת אם יכול להגיש תביעה בשם חברה המצויה במורד שרשרת ההחזקות (תביעה נגזרת מרובה). בנסיבות שבהן מתקיימת שליטה לכל אורך שרשרת ההחזקות – יהא זה צודק ונכון לאפשר הגשת תובענה נגזרת מרובה; מהזכות להגיש תביעה נגזרת מרובה צומחת גם הזכות לגילוי מסמכים לפי סעיף 198 א לחוק החברות, כנגד כל אחת מבין החברות בשרשרת ההחזקות, בהתאם לנסיבות המקרה.⁵

מועד ההגשה – יש להעניק משקל בהכרעה, לגורם שהגיש ראשון את בקשתו. אולם כלל זה אינו מכריע בכל מקרה. כלל נוסף הוא כי הגשת הבקשה לאישור תביעה כתביעה נגזרת מוקדם מדי ובטרם מיצוי ההליכים, תפעל נגד מי שמיהר להגיש ראשון.⁶

סימן ב – גילוי מסמכים

סדרי הדין שבחוק החברות מאפשרים גם הגשת בקשה לגילוי מסמכים, אף טרם הגשת הבקשה לאישור תביעה כנגזרת. היקף שיקול הדעת של בית המשפט באישור הבקשה לגילוי מסמכים הוכוון בשני מישורים שלובים: על המבקש להעמיד תשתית ראייתית ראשונית, בניגוד לתשתית הראייתית הנדרשת בשלב הבקשה לאישור שהיא של ראיות "לכאורה"; התשתית האמורה צריכה לבסס את קיומם של התנאים לאישור התביעה כתביעה נגזרת: טובת החברה ותום הלב. הגשת בקשה לגילוי מסמכים טרם הגשת הבקשה העיקרית לאישור התביעה כתביעה נגזרת תגרור את בית המשפט לבחינת התנאים הנדרשים לאישור הבקשה העיקרית.⁷ וזהו נוסח סעיף 198 א לחוק החברות:

בקשה לגילוי מסמכים

198 א. (א) מי שרשאי להגיש תביעה נגזרת לפי סעיף 197, רשאי לבקש מבית המשפט, לפני הגשת הבקשה לאישור התביעה או לאחר הגשתה, כי יורה לחברה לגלות מסמכים הנוגעים להליך אישור התביעה הנגזרת.

(ב) בית המשפט רשאי לאשר בקשה כאמור בסעיף קטן (א) אם שוכנע כי המבקש העמיד תשתית ראייתית ראשונית לגבי קיומם של התנאים לאישור התביעה הנגזרת המנויים בסעיף 198 א.

הפעלת ההליך

לפי סעיף 198 א לחוק החברות ניתן להיעתר לבקשה למתן צו לגילוי מסמכים בשלב הדיון בבקשה לאישור תביעה נגזרת, ובלבד שהבקשה עומדת בתנאים הבאים: המסמכים רלוונטיים לשלב זה של

5 רע"א 2903/13 אינטרקולוני השקעות בע"מ נ' שקדי (פורסם בנוב, 27.8.2014).

6 שם.

7 רע"א 4121/14 טל נ' קו אופ ישראל אגודה שיתופית בע"מ (פורסם בנוב, 5.2.2015).

ההליך; הוצגה תשתית ראייתית ראשונית שניתן ללמוד ממנה כי קיים סיכוי שהבקשה לאישור תביעה נגזרת תתקבל; על הגילוי יחולו המגבלות החלות באופן כללי על גילוי מסמכים.⁸ מי שרשאי להגיש תביעה נגזרת יש ביכולתו לפנות לבית המשפט בבקשה לגילוי מסמכים, אף בטרם הגשת בקשת האישור עצמה. מטרת הסעיף היא לסייע ביד המעוניין בהגשת בקשה כאמור, לגשר על פער המידע שבינו לבין החברה, ובכך להביא להגברת היעילות שבכלי התביעה הנגזרת, הממלאת תפקיד חשוב באכיפת זכויות החברה. על פי הוראות הסעיף, נדרש מבקש הגילוי לעמוד במספר דרישות על מנת שבית המשפט יעתר לבקשתו:

א. על המסמכים המבוקשים לעמוד בדרישת הרלוונטיות לפלוגתאות שביסוד הבקשה לאישור התביעה הנגזרת;

ב. על מגיש הבקשה להניח תשתית ראייתית ראשונית לקיום התנאים לאישור התביעה הנגזרת. הנטל להציב תשתית זו מוטל על מבקש הגילוי, והתשתית צריכה להימצא בבקשת האישור עצמה.⁹

השיקולים המנחים להוספת ראיות במסגרת בקשה לגילוי מסמכים לפי סעיף 198א לחוק החברות, הם אלו שנקבעו בפסיקה לגבי הוספת ראיה בשלב מאוחר של ההליך בהם: אופייה של הראיה הנוספת; השלב הדינוני שבו נמצא ההליך; מידת ה"אשמה" של המבקש בעיכוב בהבאת הראיה; תרומתה של הראיה לגילוי האמת; תום לבו של המבקש. יש לגלות גמישות יתרה בהוספתן של ראיות לפני ההכרעה בהליך לגילוי מסמכים לפי סעיף 198א לחוק החברות. זאת, הן משום שמדובר בהליך מקדמי שבמקדמי והן נוכח פערי המידע שבין הצדדים.¹⁰

תשתית ראייתית ראשונית

סעיף 198א לחוק החברות מדגיש את הצורך בקיומה של תשתית ראייתית ראשונית לצורך היעדרות לבקשה לגילוי כחלק מהליך התביעה הנגזרת. זאת לצד התנאים הנוספים, בדבר רלוונטיות המסמכים וקיומם של הכללים הרגילים לעניין הליכי גילוי ועיון. דרישת התשתית הראייתית הראשונית היא תנאי נוסף וייחודי, שהצדקתו בולטת בעיקר מקום שבו מוגשת הבקשה לגילוי מסמכים לפני שמוגשת בקשה לאישור תביעה כתביעה נגזרת.¹¹

על מבקש גילוי מסמכים לפי סעיף 198א לחוק החברות, לעמוד במספר דרישות: ראשית, על המסמכים המבוקשים לעמוד בדרישת הרלוונטיות לתביעה הנגזרת הפוטנציאלית. שנית, על מגיש הבקשה להניח תשתית ראייתית ראשונית לקיומם של התנאים לאישור התביעה הנגזרת והתשתית צריכה להימצא בבקשה עצמה.¹²

התשתית הראייתית הראשונית הדרושה לצורך הוצאת צו גילוי מסמכים מצויה ברף הנמוך, בהיותה "ראשונית", להבדיל מעצם אישור הגשת התביעה הנגזרת עצמה, אשר כפוף לשיקול דעתו של בית

8 רע"א 6122/14 בנק הפועלים בע"מ נ' נשר (פורסם בנבו, 6.5.2015).

9 רע"א 4725/16 בוקסר נ' לנגהולץ (פורסם בנבו, 26.10.2016).

10 רע"א 5403/17 רבקה טכנולוגיות בע"מ נ' חברת כימיקלים לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 5.12.2017).

11 רע"א 8410/14 בנק הפועלים בע"מ נ' הרפז (פורסם בנבו, 6.5.2015).

12 רע"א 3487/16 יפעת נ' בנק לאומי לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 6.9.2016). במקרה זה נקבע כי המבקש העמיד תשתית ראייתית ראשונית כנדרש בשלב זה, וכי יש להיעתר לבקשת הגילוי חלקית.

המשפט ולמבחנים הקבועים בסעיף 198 לחוק החברות. אך גם בהינתן הרף הנמוך שנקבע, נותר המונח "תשתית ראייתית ראשונית" עמום ובית המשפט נדרש ליצוק בו תוכן לפי נסיבות כל מקרה. יש המציעים כי באשר לעילות שיסודן בהפרת חובת אמון, ניתן להסתפק בראיות חלקיות שבחלקיות כדי לצלוח את השלבים המקדמיים בבקשת אישור לתביעה נגזרת ובפרט הבקשה לגילוי מסמכים.¹³ מי שרשאי להגיש תביעה נגזרת רשאי לבקש מבית המשפט להורות על גילוי מסמכים הנוגעים להליך אישור התביעה הנגזרת. זאת הן בטרם הגשת הבקשה לאישור התביעה הנגזרת והן לאחריה. הגילוי מותנה בהעמדת "תשתית ראייתית ראשונית" באשר לקיום התנאים לאישור התביעה הנגזרת; אין די בהפסד כספי כשלעצמו על מנת לבסס את התשתית האמורה, שכן הפסדים הם חלק בלתי נפרד מהמציאות העסקית.¹⁴

הדין הכיר באפשרות שלפיה התובע הפוטנציאלי זקוק לחומר רק לצורך החלטה אם להגיש את הבקשה לאישור תביעה נגזרת, אם לאו. סעיף 198א לחוק החברות הוא כלי דיוני בבקשת תובע בתביעה נגזרת להיחשף למסמכים שונים, שבה עולה טענת חיסיון.¹⁵ אין באפשרות הפנייה להליכי גילוי מוקדמים כשלעצמה כדי לחסום מהמבקש לפנות בשלב מאוחר יותר להליכי הגילוי, כך עולה מלשון הסעיף, תכליתו וההלכה הפסוקה.¹⁶ דוח הוועדה הבלתי תלויה הוא בגדר תשתית מקצועית שעל סמכה קיבל הדיקטוריון החלטה, שהיא החלטה רלוונטית לדיון, ושביט המשפט צריך ליתן דעתו עליה. מדובר במסמך רלוונטי, שאין הצדקה שבדין למנוע את הגשתו כראיה לבית המשפט.¹⁷ נשייה פוטנציאלית, שכלל לא ברור שתבוא לעולם, אינה מעניקה מעמד כנושה לצורך הגשת תביעה נגזרת בשל חלוקה אסורה שבוצעה בחברה. בשים לב למאפיינים הייחודיים של התביעה הנגזרת והחשש מפני הרחבה יתרה של מוסד זה, ניתנה הזכות לתבוע בשם החברה בגין כך – רק לנושה ממשי, שחובה של החברה כלפיו הוא ודאי.¹⁸

סימן ג – עיון במסמכים

סעיף 198א לחוק החברות, המאפשר הגשת בקשה לגילוי מסמכים עובר להגשת בקשה לאישור תביעה נגזרת, חל גם על עיון בהם. כל אחד מההליכים עומד על רגליו שלו. הליך הגילוי עניינו בדרישת הרלוונטיות של המסמכים להליך. זוהי "דלת הכניסה" להליכי הגילוי והעיון. אולם לצורך עיון במסמך אין די במעבר דרכה. רלוונטיות של מסמך היא תנאי הכרחי אך לא מספיק לצורך חשיפתו. בשלב זה

13 רע"א 7327/16 ברק נ' גזית-גלוב בע"מ (פורסם בנבו, 6.12.2016).

14 רע"א 5694/17 בנק הפועלים בע"מ נ' אהרוני (פורסם בנבו, 7.8.2017).

15 רע"א 6122/14 לעיל ה"ש 8.

16 שם.

17 רע"א 905/18 כימיקלים לישראל בע"מ נ' שירי (פורסם בנבו, 2.5.2018). לפיכך, דוח הוועדה יוגש כראיה לבית המשפט המחוזי.

18 רע"א 8259/17 צנציפר חברה ליבוא תבואות ומספוא בע"מ נ' א. דורי בניה בע"מ (פורסם בנבו, 18.1.2018). ממילא ברור כי מי שאוחז בכתב אחריות לתיקון ליקויי בנייה שטרם התגלו, כבענייננו, אינו רשאי לתבוע בשם החברה בתביעה נגזרת.

על בית המשפט לבחון את טענות בעל הדין שכנגד התומכות באי־חשיפת המסמך, מול האינטרסים לגילוי. באיזון ביניהם נשקלת גם חיוניות המסמך להליך.¹⁹

בקשה לעיון במסמכים בתביעה נגזרת שהוגשה נגד בנק, נדחתה משני טעמים: המסמכים רצופים בנתונים שמהווים סוד מסחרי; המסמכים אינם רלוונטיים לשלב של אישור התביעה הנגזרת. אשר לנימוק הראשון. עקב טענת הבנק כי שני המסמכים חסויים מפאת סודיותם, הם הובאו לעיון לפני בית המשפט קמא. בית המשפט השתכנע כי עניינו של הבנק באי־חשיפת הנספח לדוח ודוח הביקורת הפנימית גובר על הצורך של המבקש לעיין בו.²⁰

בהנחה כי הזכות להליכי גילוי ועיון בבקשה לאשר הגשת תביעה נגזרת היא מצומצמת יותר מאשר בתביעה רגילה, הרי בנסיבות של מקרה אחד נקבע כי בשל חשיבותן של חוות הדעת בטענות בעל הדין, נראה כי היה מקום להורות על העברתן לעיון המערערים.²¹

סימן ד – הגשת ערעור

החלטה בדבר גילוי מסמכים הניתנת במסגרת הליך משפטי היא החלטת ביניים מובהקת. אין בכך שבסעיף 198 א איפשר המחוקק הגשת בקשה בעניין גילוי מסמכים עוד טרם הגשת בקשת האישור, כדי לשנות את אופי הבקשה כבקשת ביניים.²²

יש לסווג החלטה בבקשה הניתנת מכוח סעיף 198 א לחוק החברות כהחלטה אחרת ונדחתה הטענה שלפיה לא ניתן כלל להשיג על החלטה כזו. ניתן להשיג עליה בדרך של הגשת בקשה למתן רשות ערעור.²³

בסעיף 41(ה) (1) לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד–1984, קבע המחוקק כי ביחס להחלטה המאשרת תביעה נגזרת או תובענה ייצוגית בזיקה לניירות ערך, אין אפשרות להגיש בקשת רשות ערעור. יש אפשרות להשיג על החלטה המאשרת כאמור לפני בית המשפט העליון, במסגרת הערעור על פסק הדין הסופי.²⁴

אגרת משפט בערעור – המחוקק ומחוקק המשנה קבעו הסדרים מיוחדים לגבי תשלום אגרה בערכאה הדיונית מצד בעל מניות היוזם הליך של תביעה נגזרת. לא נמצא הסדר חקיקתי כלשהו, הקובע הסדר מיוחד בעניין תשלום אגרה בערעור על החלטה שלא לאשר תביעה נגזרת. על יוזם ההליך הערעורי לשלם אגרה בשיעור האגרה בגין ערעור אזרחי רגיל על פסק דין של בית המשפט מחוזי.²⁵

19	רע"א 6122/14, לעיל ה"ש 8.
20	רע"א 3389/12 פלוני נ' בנק הפועלים בע"מ (פורסם בנבו, 5.8.2012).
21	ע"א 9491/04 שטרית נ' אריסון השקעות בע"מ (פורסם בנבו, 23.8.2006).
22	ע"א 2903/13 אינטרקולוני השקעות בע"מ נ' שקדי (פורסם בנבו, 30.6.2013).
23	רע"א 2903/13, לעיל ה"ש 5.
24	ע"א 461/14 רוזן נ' ביטון (פורסם בנבו, 14.1.2015).
25	ע"א 781/09 בן יקר נ' נצבא חברה להתנחלות בע"מ (פורסם בנבו, 12.10.2009).

סימן ה – נושאים דיוניים נוספים

סילוק על הסף – תביעה נגזרת מתבררת באופן השונה דיונית ומהותית מהאופן שבו מתבררת תביעה אישית. עצם האפשרות לברר תביעה כתביעה נגזרת מותנה בקבלת אישור בית המשפט. לעומת זאת, בבקשה לסילוק על הסף מחמת היעדר עילה נבחנת האפשרות, ולו הקלושה ביותר, של התובע לקבל את הסעד שהוא עותר לו בהתבסס על העובדות שלהן טען.²⁶ בעניין אחד נדחתה הבקשה לסילוק על הסף, וכי בנסיבות העניין נדונה בצדק הבקשה לסילוק על הסף טרם דיון בבקשה לאישור הגשת תביעה נגזרת לגופה.²⁷

תיקון כתב תביעה – בית המשפט רשאי להיתיר תיקון כתב תביעה נגזרת על דרך הוספת עובדות חדשות התומכות בעילות שאושרו, גם לאחר שהסתיים שלב אישור הבקשה. בקשה לתיקון תביעה נגזרת צריכה להיבחן בהתאם לאמות המידה הנהוגות ביחס לתיקון כתבי טענות "רגילים", תוך מתן משקל לאופיו המיוחד של הליך התביעה הנגזרת, האינטרס הציבורי שבבירור התביעה ופערי המידע שבין הצדדים.²⁸

זימון עדים – זימון עדים הוא עניין מובהק שבסדרי דין. אין זה מדרכה של ערכאת הערעור להתערב בהחלטות מעין אלה, אף מבלי להידרש למאפייניה הייחודיים של התביעה הנגזרת.²⁹

עילת תביעה אישית – יכול שלתובע תקום עילת תביעה אישית ובו זמנית תקום לו גם עילה לתביעה נגזרת, והכל תלוי בטיב העילה ובנסיבות היווצרה. שאלת קיומה של עילת תביעה אישית ראוי שתתברר במסגרת ההליך שיתקיים בתביעה לגופה.³⁰ הוגשה תביעה במסגרת תביעה אישית ולא תביעה נגזרת. בעיקרון, כאשר הנזק שבגיננו נתבע הסעד בגרם לבעל ניירות הערך באופן אישי, הרי שיש מקום להגיש תביעה אישית.³¹

ערובה למתן הוצאות – בחוק החברות החדש משנת התשנ"ט, ההוראה בסעיף 199(3) לחוק החברות מסמיכה את בית המשפט להטיל על חברה להפקיד ערובת הוצאות והיא חלה גם על תביעה נגזרת.³²

צו חוסם – צו חוסם שהוצא נגד המערערים מלבקש לתבוע כתביעה נגזרת בעילה של חלוקה אסורה את "איי.די.בי חברה לפיתוח בע"מ" יוותר על כנו; דעת רוב: יוסר צו החוסם את המערערים מלבקש

- 26 רע"א 9070/11 איזיקוביץ' נ' קלוגר (פורסם בנבו, 16.1.2012).
- 27 רע"א 1365/17 בנק הפועלים בע"מ נ' נשר (פורסם בנבו, 9.3.2017).
- 28 רע"א 3130/17 לבייב נ' כהן (פורסם בנבו, 11.12.2017).
- 29 רע"א 3718/14 לנואל נ' מאור (פורסם בנבו, 22.10.2014).
- 30 רע"א 9070/11, לעיל ה"ש 26. במקרה זה דחה בית המשפט קמא את הבקשה לאישור תביעה נגזרת וקבע כי התביעה תימחק.
- 31 בע"מ 7760/08 קוגלר נ' קוגלר (פורסם בנבו, 23.12.2008).
- 32 רע"א 2808/00 שופר סל בע"מ נ' ניב, פ"ד נד(2) 845 (2000). ראו פירוט להלן בשער שלושים ותשעה: הוצאות משפט.

לתבוע בתביעה נגזרת בעילה של חלוקה אסורה ועילות נוספות, דירקטורים, נושאי משרה בכירים בחברת "דיסקונט השקעות בע"מ" ורואי החשבון המבקרים שלה.³³

הגמול לתובע – לבית המשפט ניתן שיקול דעת רחב בעצם מתן הגמול ובשיעורו. ספק אם יש לערוך היקש בין סוגי התביעות (נגזרת וייצוגית) ויש להותיר לבית המשפט שיקול דעת רחב בגובה הגמול המגיע לתובע בתביעה נגזרת.³⁴

הליכי פירוק – בית המשפט של חדלות פירעון אינו רשאי להתיר למשתתף (מי שהיה בעל מניות) או לדירקטור לשעבר, להגיש תביעה נגזרת תחת החברה בפירוק.³⁵

33 שהייתה בבעלות "איי.ד.בי. חברה לפיתוח בע"מ". ראו ע"א 1091/15 רוזנפלד נ' **Dolphin Fund Limited** (פורסם בנבו, 13.7.2016).

34 ע"א 2850/08 **Check Point Software** נ' בוגנר (פורסם בנבו, 5.7.2010).

35 ע"א 7602/09 **בנק הפועלים בע"מ** נ' **Cibel Financiere** (פורסם בנבו, 10.2.2011).

שער שלושים וארבעה – הליכי פשיטת רגל

פרק א – הליכי פשיטת רגל

— עקרונות כלליים	סימן א
— הנאמן בפשיטת רגל	סימן ב
— פושט הרגל	סימן ג
— תביעת חוב	סימן ד
— נושה מובטח	סימן ה
— הסדר נושים	סימן ו
— ביטול הענקה	סימן ז
— חדלות פירעון	סימן ח
— קציבת מזונות	סימן ט

סימן א – עקרונות כלליים

לצד התכלית השואפת לאפשר לחייב לפתוח דף חדש בחייו, להליך פשיטת הרגל תכלית נוספת – הגנה על זכות הקניין של הנושים.¹ הליך פשיטת הרגל הוא ההליך היעיל להסדרת חובותיו של החייב ולהבטחת התשלום לנושיו. לא נמצא כל פגם בהחלטה להתיר לנאמן לפתוח בהליכים למימוש נכסיו של המערער.² עם הכניסה להקפאת הליכים מועברת לבית המשפט של פשיטת רגל הסמכות לדון בתביעות נגד הגוף מוקפא ההליכים, ואין נפקא מינא מה הערכאה בה היו ראויות להתברר אלמלא הכניסה להקפאה. בית המשפט של פשיטת רגל ידון גם בשאלה הנתונה ברגיל לסמכות בית המשפט לענייני משפחה, אם היא עולה בעניין פשיטת הרגל שלפניו או שראה צורך להחליט בה למען השלמות בעשיית צדק או בחלוקת הנכסים.³ אין חובה למצות הליכי הוצאה לפועל טרם כניסה להליכי פשיטת רגל. שני ההליכים אינם סותרים זה את זה, אלא עומדים זה לצד זה.⁴ ככל הנוגע להוראות פקודת פשיטת הרגל [נוסח חדש], התש"ם–1980, יש להעניק למושג "פסק דין חלוט" פרשנות גמישה.⁵

סימן ב – הנאמן בפשיטת רגל

הכרעת נאמן בתביעת חוב – התערבות שיפוטית בהכרעות של נאמן בקשר לתביעות חוב תופעל במשורה ותוגבל לחריגה קיצונית מסבירות ותקינות הפעולה, תוך הותרת מתחם שיקול דעת רחב לנושא התפקיד לאור היקף סמכויותיו, מומחיותו, וחשיבות גורמי היעילות הדיונית הפועלים בעניין זה.⁶ בית המשפט של ערעור ייטה שלא להתערב בשיקול דעתו של נאמן בהליכי פשיטת רגל, אלא אם מצא כי נפל פגם מהותי בהתנהלותו או באופן הפעלת שיקול דעתו.⁷ לכונס הנכסים המתמנה במסגרת צו הכינוס נתונה הסמכות לפעול בנכסי החייב, אך זאת בכפוף לאישורו של בית המשפט ולפיקוחו. במקרה זה החייב – טרם הוכרז פושט רגל, והנכסים טרם יצאו מבעלותו מכוח הדין, רשאי המנהל המיוחד לפעול לגבי נכסי המערער, לרבות עשיית עסקאות לגביהם, בכפוף לאישורו של בית המשפט.⁸

1 רע"א 295/16 לוי נ' כונס הנכסים הרשמי (פורסם בנבו, 25.1.2016).

2 ע"א 8011/13 כוכבי נ' כונס הנכסים הרשמי (פורסם בנבו, 25.1.2016).

3 רע"א 4258/17 מגן נ' ענבי (פורסם בנבו, 29.6.2017).

4 רע"א 8131/17 מזרחי נ' הכשרה חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 14.11.2017).

5 שם.

6 ע"א 7575/12 יפת נ' זלצמן (פורסם בנבו, 4.8.2014).

7 ע"א 2400/16 מ.א. עליאן בע"מ נ' אברהמי (פורסם בנבו, 12.6.2017).

8 ע"א 2454/13 פרייהר נ' חורש (פורסם בנבו, 24.2.2015).

סמכותו הרחבה של הכונס לפנות לצדדים שלישיים לקבלת מידע על אודות מצבו הכלכלי של חייב, היא כלפי צד שלישי המחזיק את המידע. "ענייניו של החייב" מוגדרים באופן רחב – הכנסותיו, הוצאותיו, חבויותיו ונכסיו. אם החייב מסרב, רשאי הנאמן לפנות לבית המשפט שנדרש לאזן בין זכויות ואינטרסים של צדדים שלישיים, של הנושים ושל החייב, ולהכריע בשאלה אם ליתן צו המורה על מסירת המידע המבוקש.⁹

אחריות אישית של בעל תפקיד – בית המשפט אינו נוטה להיענות לבקשות להטלת אחריות אישית על בעל תפקיד בהליכי חדלות פירעון אלא במקרים חריגים, שבהם נהיר לבית המשפט שאין המדובר בתביעת סרק ובמקום שבו אין לשלול כי המבקש-התובע יצליח להוכיח פעולה בזדון, ברשלנות או בחריגה מסמכות.¹⁰

על המבקש לקבל היתר להגשת תביעה נגד בעל תפקיד, להניח תשתית ראייתית לכאורית, אשר תיבחן על ידי בית המשפט הדין בהליך חדלות הפירעון, ובית המשפט רשאי לצורך כך לערוך "שמיעה מקדמית וחלקית של הראיות". על בית המשפט לשקול, בין היתר, אם התביעה נסבה על פעולות שביצע בעל התפקיד באישור בית המשפט – שאז קמה מעין חזקה הניתנת לסתירה כי בעל התפקיד פעל כדין; מהי עמדת הכונס הרשמי; קיומן של סנקציות חלופיות דוגמת הפחתה משכר בעל התפקיד או העברתו מתפקידו; וכן מיהות התובע ותום לבו – במובן זה שתינקט יתר זהירות כאשר הטענות מועלות מצד החייב, שכלל האינטרסים שלו נוגדים את האינטרסים של בעל התפקיד.¹¹

עסקאות הנאמן – נדונה השאלה אם נאמן רשאי להתקשר עם צד שלישי בהסכם, שלפיו כנגד מסירת מידע על נכסיו של החייב יקבל צד שלישי תמורה מהרכוש שיאותר וימומש? נקבע כי אין מקום לקבוע עיקרון גורף בשאלה האמורה, וכי כל מקרה יש לבחון לפי נסיבותיו. כעיקרון אין לשלול אפשרות לתגמל צד שלישי שמוסר לבעל תפקיד מידע שיש בו כדי להעשיר את קופת הכינוס.¹²

במקום שבו נמכר נכס מקרקעין טרם כניסת המוכר להליכי פשיטת רגל והמוכר התחייב לשאת בהיטל השבחה, אין הוועדה המקומית חייבת ליתן לרוכש אישור לצורך השלמת הרישום כל עוד לא שולם היטל השבחה.¹³

עיון בתיקי הנאמן – העובדה שהמבקשת הייתה נושה בתיק פשיטת הרגל אינה מקנה לה באופן אוטומטי את הזכות לעיין בפרוטוקולים ובמסמכים המצויים אצל הנאמן. מסמכים אלו אינם חלק מתיק פשיטת הרגל בבית המשפט, והם חוסים תחת הוראת סעיף 18ג(ה) לפקודת פשיטת הרגל. משהליך פשיטת הרגל הסתיים במתן צו הפטר, הנאמן סיים הלכה למעשה את תפקידו, והמידע המבוקש אינו נדרש להליך עצמו או לשם ביצוע הוראות הפקודה, אלא לצורך הליך חיצוני שמתנהל בין הצדדים

9 רע"א 129/17 ריחני נ' סטריקובסקי (פורסם בנבו, 7.4.2017).

10 ע"א 608/15 עופר נ' גולן (פורסם בנבו, 25.2.2016).

11 שם.

12 ע"א 7876/17 הכונסת הרשמית נ' עו"ד קוטלר, נאמן לנכסי החייב (פורסם בנבו, 18.2.2018). במקרה זה נפסק כי הצטברות הנתונים מטה את הכף כנגד אישור ההסכם, וכי כפועל יוצא מוסרי המידע העלומים אינם מחויבים בחשיפת זהותם.

13 ע"א 4260/15 אלעזר נ' עירית הוד השרון (פורסם בנבו, 11.4.2018).

בבית המשפט לענייני משפחה, יש להעדיף את הזכות לפרטיות של המשיב על פני עקרון הפומביות שבחשיפת המסמכים.¹⁴

חקירת הנאמן – הלכה היא כי אין מזמינים לחקירה נושאי תפקידים מטעם בית המשפט, דוגמת מפקדים או כונסי נכסים, אלא לעיתים נדירות ובמקרים המצדיקים זאת. על צד המבקש לחקור בעל תפקיד להצביע על נימוק כבד משקל אשר יצדיק זאת; בעל דין המעוניין לחקור בעל תפקיד, מן הראוי שיגיש בעניין זה בקשה מנומקת בכתב עוד בטרם יתקיים הדיון.¹⁵

סימן ג – פושט הרגל

ניהול הליכים משפטיים על ידי פושט הרגל – הכלל לעניין ניהול הליכים משפטיים על ידי פושט רגל לגבי חיובי ממון הנוגעים לקופת פשיטת הרגל, הוא שלא תינתן לפושט הרגל אפשרות לנהל בעצמו התדיינויות משפטיות הנוגעות למקצת מחובותיו.¹⁶

חתימה על הסכם בורות – חתימתו של החייב על הסכם הבוררות אינה מאיינת את הליך הבוררות משום שתחילתו קדמה לחתימת המסמך. ואולם, ההנחה היא כי חתימתו של החייב אינה מחייבת את הנאמן, אלא אם יורה לו בית המשפט, שלפניו מתנהלת פשיטת הרגל, להמשיך בבוררות.¹⁷

תום לבו של החייב – בחינת תום לבו של החייב צריכה להיעשות לאחר ביצוע חקירות על ידי המנהל המיוחד ומתן חוות הדעת, במועד בחינת הבקשה להכריז עליו כפושט רגל.¹⁸

הוגשה בקשת פשיטת הרגל על ידי חייב, מיד בסמוך לאחר שעלה בידי המערערת לאתרו ונגקטו הליכי גבייה אפקטיביים כנגדו. הבקשה הוגשה בחוסר תום לב, תוך שימוש לרעה בהליכי פשיטת הרגל, במשמעותם ובנפקותם המשפטית של מונחים אלה לעניין סעיף 18(א)(2) לפקודת פשיטת הרגל. הכול נעשה לכאורה מתוך כוונה להתחמק מתשלום חוב המזוונות למערערת.¹⁹

ביטול הכרזה – בנסיבות מקרה אחד בית המשפט קבע כי האיזון הראוי בין האינטרס של המשיב לבין אינטרס הנשייה של המערערת, הינו המשך קיומם של הליכי ההוצאה לפועל כנגד החייב, שמהם צפויה לצמוח תועלת רבה יותר מהמשך קיומם של הליכי פשיטת הרגל נגדו.²⁰

כושר החזור של החייב – החלטה בדבר כושר החזור של החייב בהליכי פשיטת רגל וקביעת הסכום שעל החייב להפריש לטובת הנושים, נגזרות מן הראיות והטיעונים שהובאו לפני הערכאה הדיונית

14 רע"א 1784/18 אמיר נ' אמיר (פורסם בנבו, 17.5.2018).

15 רע"א 3044/18 דייין נ' שפיר (פורסם בנבו, 8.5.2018).

16 רע"א 148/17 תמרי נ' הראל – הנאמן (פורסם בנבו, 29.3.2017). במקרה דנן הותר למבקש, חייב בפשיטת רגל, להמשיך בניהול שני הליכים משפטיים שהגיש, בתנאים.

17 המ' (מחוזי ת"א) 13215/95 שטרית נ' שלוש, פ"מ התשנ"ו(3) 345 (1996); אורי גורן בורות 547 (2018).

18 רע"א 5290/17 איזכנבערג נ' אנוור (פורסם בנבו, 22.4.2018).

19 ע"א 7092/13 ד.מ. נ' י.מ. (פורסם בנבו, 12.10.2015).

20 שם. לפיכך, בית המשפט מקבל את הערעור ומבטל את הכרזתו של המשיב פושט רגל.

בנוגע ליכולותיו הקונקרטיות של פושט הרגל, ומשכך ערכאת הערעור לא תתערב בנקל בהחלטות מסוג זה. ערכאת הערעור תיטה להתערב בהחלטות מסוג זה רק במקרים שבהם הערכאה הדיונית לא איזנה באופן ראוי בין צורכי החייב לבין האינטרסים של הנושים.²¹

מקרה של סירוב למסור את שמות הנושים להם מסרה את תמורת דירותיה, אלא בשל חשש לחייה ולחיי ילדיה. משמעה למעשה מתן עדיפות לנושה שפעל שלא כדין על פני נושה שפעל כדין במסגרת הליך פשיטת רגל. לזאת לא ניתן להיעתר.²²

סימן ד – תביעת חוב

ביטול הוכחת חוב – לעניין הוראת תקנה 95(ב) לתקנות פשיטת הרגל, התשמ"ה-1985, כי תקנה זו חלה כאשר מדובר במצב שבו נאמן נמנע מלהגיש לבית המשפט בקשה לבטל תביעת חוב כאשר הוא מוצא שתביעת החוב אושרה שלא כיאות, או אז רשאים החייב, כל נושה או הכונס הרשמי לבקש מבית המשפט לבטל תביעת חוב שאושרה שלא כיאות. הערכאות הדיוניות פירשו אף הן את הוראת תקנה 95(ב) כהוראה השלובה בתקנה 95(א) וכמציבה תנאי מקדים להגשת בקשה על פיה, והוא כי הנאמן מצא שתביעת החוב אושרה שלא כיאות, אך נמנע מלהגיש לבית המשפט בקשה בנדון. זאת להבדיל מהגשת ערעור לפי סעיף 150 לפקודת פשיטת הרגל, אשר אינו מציב תנאי מקדמי כאמור.²³

הוכחת חוב מבוססת על פסק דין – סעיף 13 לפקודת פשיטת הרגל קובע כי "בית המשפט, בדונו בבקשת הנושה, רשאי לברר מה הייתה התמורה לחוב פסוק ואם הייתה לפניו ראייה למרמה, לקנוניה או לעיוות דין, או שהוכח קיומו של חוב בר-תביעה מלבד החוב הפסוק, רשאי הוא לברר תקפותו של החוב הפסוק".²⁴

במקום שבו החוב מושא התביעה מבוסס על פסק דין שניתן נגד החייב, רשאי הנאמן, הממלא תפקיד שיפוטי במעמד זה, לבדוק את התמורה שניתנה בעדו. אם הובאה בפניו ראייה שפסק הדין הושג בנסיבות שיש בהן משום תרמית, קנוניה או עיוות דין, יהא הנאמן רשאי לדחות את תביעת החוב כולה או מקצתה.²⁵

אולם מכיוון שיש בסמכות זו של הנאמן משום חריגה מעקרון סופיות הדיון, ראוי שהיא תופעל במשורה ובמקרים חריגים בלבד. תהיה הצדקה להפעלת סמכות זו במקרים שבהם פסק הדין ניתן מבלי שנפרסה לפני בית המשפט התמונה המלאה, או מבלי שנערך דיון כלשהו לגופו של עניין, כגון פסק דין שניתן בו תוקף לפשרה שנערכה בין הנושה לבין החייב, וכן פסק דין שניתן בהיעדר כתב הגנה או בהיעדר התייצבות.²⁶

21 רע"א 10181/17 בנק לאומי לישראל נ' פנסו (פורסם בנבו, 30.5.2018).

22 ע"פ 8287/14 פלונית נ' פדר (פורסם בנבו, 29.3.2015).

23 רע"א 5077/16 שיבר נ' כונס הנכסים הרשמי (פורסם בנבו, 14.3.2017).

24 ע"א 6561/15 דבורצקי נ' זפט – נאמנת (פורסם בנבו, 29.1.2017).

25 ש.ם.

26 ש.ם.

הארכת מועד להגשת הוכחת חוב – במצבים שבהם בשל צירוף נסיבות שונות ובהן היעדר מחלוקת של ממש על אודות החוב, אי-גרימת נזק למי מהצדדים, אי-חלוקת דיבידנד לנושים והיעדר פגיעה באינטרס ההסתמכות מצד מי מבעלי הדין, יש להיעתר לבקשה להארכת המועד להגשת תביעת החוב.²⁷

חלוקת דיבידנד – נאמן רשאי לחלק דיבידנד לנושים עובר להכרעה הסופית בתביעות חוב נוספות שהוגשו על ידי הנושים. ככל שלאחר חלוקת הדיבידנדים תתקבל תביעת חוב של נושה וייפסקו לזכותו כספים, אזי אותו נושה ייהנה מקדימות בחלוקת הדיבידנדים הבאה. אולם אם לא ימצאו בקופת הנאמן די כספים כדי לפרוע את החוב שהוכר לנושה, אזי אין להורות על השבת הדיבידנדים שחולקו לנושים בעבר לקופת הנאמן.²⁸

סימן ה – נושה מובטח

הנאמן מפקח על המימוש – נושה מובטח שבידיו שעבוד קנייני להבטחת חובו, יכול לממש את הבטוחה שבידו במנותק מהליכים אחרים, לרבות הליכי פשיטת הרגל. בית המשפט של פשיטת רגל משמש כמפקח באופן של "פיקוח מטריה" על הליכי המימוש, בעיקר לשם מניעת פגיעה יתרה באינטרסים של החייב ושל הנושים הבלתי מובטחים או ניצול לרעה של כוח הנושה המובטח ונשייתו. בכך משמש בית המשפט כגורם מאזן בין האינטרסים השונים של הצדדים המעורבים.²⁹

מגבלות – נושה מובטח רשאי לפעול במנותק מנושיו האחרים של החייב ואף במנותק מהליכי חדלות הפירעון שמתנהלים בעניינו של החייב. עם זאת הנושה המובטח אינו רשאי להתעלם לחלוטין מהליכי חדלות הפירעון, ובממשק שבין הליכי המימוש של הנושה המובטח לבין בית המשפט של חדלות פירעון מוטלות על הנושה המובטח מגבלות מסוימות.³⁰

חובת דיווח – הנושה המובטח נדרש לדווח לכונס הנכסים הרשמי ולבעל התפקיד שהתמנה בהליכי חדלות הפירעון על הליכי המימוש. זוהי המגבלה המינימלית המוטלת על הנושה המובטח. במקרים מסוימים, כאשר שווי הנכס המשועבד נמוך מגובה החוב לנושה המובטח, תוטל על הנושה המובטח מגבלה גדולה יותר, בדמות פיקוח של בית המשפט על הליכי המימוש שנוקט הנושה המובטח. מטרת פיקוח זה הינה למנוע ניצול לרעה של כוחו של הנושה המובטח, על רקע ניגוד האינטרסים המובהק בין הנושה המובטח לנושים הבלתי מובטחים.³¹

27 רע"א 3702/17 חג'אזי נ' מזור (פורסם בנבו, 27.6.2017).

28 רע"א 9524/16 כהן נ' סגלוביץ' עבודות עפר בע"מ (פורסם בנבו, 19.4.2017).

29 רע"א 3526/14 כהן נ' בנק הפועלים בע"מ (פורסם בנבו, 17.11.2014).

30 רע"א 4839/14 אמיתי נ' בנק מזרחי טפחות בע"מ (פורסם בנבו, 7.9.2014).

שם 31

הנאה מקיזוז – מההנאה הצומחת מקיזוז הפסד ההון של החייב בשל מכירת הנכס כנגד רווחי השבח על הנכס, רשאים ליהנות כלל נושיו של החייב באמצעות הנאמן, ולא הבנק באמצעות הכונס של הנושה המובטח.³²

סימן ו – הסדר נושים

התנגדות להסדר – קבלת דיבידנד לפי הסדר נושים שאושר אינה מאיינת את התנגדותו של הנושה להסדר, ואינה מונעת הגשת תביעה בגין יתרת חוב שלפי הדין אינו בר הפטר.³³ בנסיבות מקרה אחד בית המשפט של פשיטת רגל קנה סמכות לדון בבקשת אשת החייב בשאלה אם הסדר הנושים כולל מתן הפטר לנושות החייבים מחובות כלשהם, ואם כן – האם החוב שנתבע מן המבקשת נכלל במסגרת הסדר זה. זאת לנוכח העובדה שהסדר הנושים שאושר על ידיו מתייחס מפורשות לחובות של נושות החייבים ולזכויותיהן ונושות החייבים אף הוגדרו כמשיבות בהליך האישור.³⁴

ביטול הסדר – בית המשפט המחוזי מוסמך לדון בביטול הסדר נושים והפטר מותנה לפי סעיף 54(א) לפקודת פשיטת הרגל, אף כי ההסדר שלוב עם הסכם פשרה שקיבל תוקף של פסק דין שלגביו יש מחלוקת באשר לזהות בית המשפט המוסמך לדון בביטולו.³⁵

בקשות הפטר – סעיף החוק מתווה את דרך המלך לדיון בבקשות הפטר, והיא לאחר קיום דיון בבקשה. ואולם, לבית המשפט עדיין עומדת סמכותו הטבועה לדחות על הסף בקשות אשר כבר בהסתכלות לכאורית נראה שאין בהן ממש או כאשר מצב הדברים עדיין אינו בשל לדיון במעמד הצדדים כולם. דומה כי כך גם נוהגים בתי המשפט הלכה למעשה. אחרת, הדבר יוביל לעומס בלתי רגיל על בתי המשפט ולהצפתם בבקשות נעדרות בסיס ומתוך כך לסרבול הליך פשיטת הרגל שלא לצורך.³⁶

הוצאה לפועל – הגשת הצעת הסדר נושים לפי סעיף 19א האמור, אינה מחייבת ביטול הגבלות שהוטלו על המציע במסגרת ההוצאה לפועל, וכי יש לבחון כל עניין לגופו.³⁷

סימן ז – ביטול הענקה

לפי סעיף 96(ב) לפקודת פשיטת רגל, אם אדם נעשה פושט רגל אחרי שעברו שנתיים אך טרם עברו עשר שנים מיום ההענקה, ההענקה בטלה רק אם בזמן ההענקה לא היה פושט הרגל כשר פירעון מבלי להתחשב בנכס המוענק. ברם, במקרה מעין זה נטל ההוכחה להוכיח כי החייב (המעניק) היה אכן כשר

ע"א 9060/11 בנק לאומי לישראל בע"מ נ' ארנברג (פורסם בנבו, 22.9.2014).	32
רע"א 1685/14 סדן נ' פנינסולה נכסים בע"מ (פורסם בנבו, 20.1.2015).	33
רע"א 7665/14 שושן נ' לאומי קארד אשראים בע"מ (פורסם בנבו, 4.3.2015).	34
רע"א 5605/17 מוסאיוף נ' מולכו (פורסם בנבו, 23.10.2017).	35
רע"א 477/18 קדישוב נ' גוטליב (פורסם בנבו, 26.3.2018).	36
רע"א 5500/16 עבאס נ' כונס הנכסים רשמי (פורסם בנבו, 7.11.2016).	37

פירעון בעת ההענקה, מוטל על המבקש (מקבל ההענקה). כך גם לגבי החריג עליו מבקש המבקש להיבנות, שעניינו הענקה לקונה בתום לב ובתמורה.³⁸

העברה לגרושה – החייב העביר למשיבה את זכויותיו בדירה במסגרת הסכם גירושין, כחמש שנים קודם להכרזתו כפושט רגל. המשיבה לא עמדה בנטל להוכיח כי אין מדובר בהענקה פסולה. היא אף אינה נכנסת בגדרי החריג הקבוע בסעיף 96(ג)(2) לפקודת פשיטת הרגל, משלא ניתן לקבוע כי הייתה "תמת לב". הכלל הוא כי די בכך שמקבל ההענקה ידע כי מעניק הנכס נתון במצב כלכלי קשה שממנו הוא יכול להסיק כי הנושים ייפגעו אם ההענקה תבוצע, ולא נדרשת ידיעה פוזיטיבית לחדלות הפירעון או לפגיעה בנושים.³⁹

חובות לחברות – נדחה ערעור על פסק דין שקיבל בקשה של מנהלים מיוחדים לפי סעיף 96(א) לפקודת פשיטת הרגל, והורה על ביטול הענקה שנתן המשיב החייב למערעת. נפסק כי החברות המערערות לא הציגו ראיה להוכחת יסוד התמורה הנדרש לצורך תחולת הסייג הקבוע בסעיף 96(ג)(2) לפקודה הנ"ל, וכי אין לקזז את הענקה שבוטלה לפי סעיף 96 לפקודה מחוב שחב החייב למקבל ההענקה.⁴⁰

התקבלה בקשת המשיבים להורות למערערים להעביר לידיהם 50% מהאחזקות בחברת BBOOK LTD, משנמצא כי מדובר בהענקה בטלה. המערערים טוענים כי לא היה מקום לאפשר בירור של סכסוך קנייני בין חברות סולבנטיות, בדרך של מתן הוראות אגב הליך פשיטת רגל. לגופו של עניין טוענים הם כי כל העסקאות בקשר לחברה הן עסקאות לגיטימיות שנעשו בתום לב ועבור תמורה בת ערך. הערעור נתקבל.⁴¹

המועדים להגשת הבקשה – לפי הוראות הדין התקופה ארוכה באופן מובהק. מבנה זה מאפשר הגשת בקשה כדין לביטול הענקה אף בחלוף כמעט 17 שנים מיום ההענקה. העיסוק הוא במטריה המיוחדת של פשיטת רגל, שבה המחוקק התייחס במפורש לסד זמנים רחב. ניתן לבטל הענקה גם אם עברו כמעט עשר שנים עד למעשה פשיטת הרגל, וברגיל עובר פרק זמן נוסף בין מועד זה למועד שבו מגיש הנאמן את הבקשה לביטול ההענקה. בהקשר המיוחד של סעיף 96(ב) לפקודת פשיטת הרגל, הכרעה מפורשת זו של המחוקק צריכה לזכות למשקל גם בעת בחינת החריג לה – טענת השיהוי.⁴²

במוקד הערעור הנדון עומד נכס מקרקעין המהווה חלק ממצבת נכסיו של אדם המצוי בהליכי פשיטת רגל. הן המערער והן המשיבה טענו כי רכשו את נכס המקרקעין האמור לפני שבעליו הוכרז פושט רגל. בית המשפט שדן בהליך של פשיטת הרגל קבע כי מכירת הנכס למשיבה הייתה כדין, וכי המערער אינו זכאי לו. על קביעה זו נסב הערעור. המחלוקת העיקרית הדרושה הכרעה היא אם הסכם המכר בין החייב לבין המשיבה עולה כדי הענקה פסולה, כמשמעה בסעיף 96 לפקודת פשיטת הרגל.⁴³

38 ע"א 9494/16 עבדאלמונעם נ' נשר (פורסם בנבו, 26.9.2017).

39 ע"א 4619/15 אינסל נ' ינקוביץ (פורסם בנבו, 14.8.2017).

40 ע"א 1660/16 טרקס אחזקות בע"מ נ' הר-אל (פורסם בנבו, 1.1.2017).

41 ע"א 8147/13 גרנות ונצ'ורס בע"מ נ' גיצלטר (פורסם בנבו, 8.11.2015).

42 ע"א 4352/15 קורן נ' הראל (פורסם בנבו, 2.8.2017).

43 ע"א 2887/13 נאור נ' חברת אל-יה נר השקעות בע"מ (פורסם בנבו, 16.8.2015). הערעור נתקבל והוחזר הדיון לבית המשפט קמא.

חריגים – בית המשפט קמא שגה כאשר שלל את תחולתם של החריגים לביטול ההענקה המצויים בסעיף 96(ג) לפקודת פשיטת הרגל. לא היה מקום לקבוע שהמערערת לא קיבלה את הזכויות מהחייב בתום לב ושלא בעד תמורה בת ערך לפי החריג הקבוע בסעיף 96(ג)(2) לפקודה. הנטל להוכיח כי יסודות אלה לא התקיימו מוטל על המנהל המיוחד. אין מדובר בנטל כבד, שכן ההוכחה הנדרשת היא של יסודות "שליליים", אך המנהל המיוחד לא עמד בנטל זה.⁴⁴

נתקבלה בקשתו של הנאמן לנכסי החייב למתן סעד זמני בערעור כשנדחתה הבקשה לביטול הענקה פסולה של בית מגורי החייב למשיב. במוקד הבקשה ניצב נכס מקרקעין ועל פניו קיים חשש כי המקרקעין יועברו לצדדים שלישיים תמי לב, באופן שיקשה ואף יאיין את האפשרות להשיב את המצב לקדמותו.⁴⁵

סימן ח – חדלות פירעון

המצב החוקי בתחום חדלות הפירעון השתנה, שכן חוק חדלות פירעון ושיקום כלכלי, התשע"ח–2018 (להלן: החוק החדש), יצר מסגרת חקיקתית אחת המתייחסת להליכי חדלות פירעון של יחיד ותאגיד, כאשר במסגרת המתווה החוקי החדש ניתן משקל משמעותי להליכי שיקום. עם זאת ההסדר החוקי הרלוונטי למקרה זה הוא זה שחל לפני חקיקת החוק החדש.⁴⁶

בעת פתיחת הליך פשיטת רגל על ידי נושה, אין הנושה נדרש להוכיח חדלות פירעון של חייב. החריג לכלל הוא ב"מעשה פשיטת רגל" המושתת על "העדפת מרמה". כל זאת בשונה מהחוק החדש, המשמיט את הדרישה ל"מעשה פשיטת רגל" ומעמיד את התנאי של חדלות פירעון החייב, כתנאי מרכזי לפתיחת ההליך. במקרה דנן, אם לפי סעיף 15(א) לפקודת פשיטת הרגל – "העברת מרמה", ואם לפי סעיף 15(ב) לאותה פקודה – "העדפת מרמה", לא נמצאה כל עילה להתערב בקביעת בית המשפט קמא כי בעלת השליטה ביצעה "מעשה פשיטת רגל". אף קיומו של חוב אינו מוטל בספק בנסיבות העניין.⁴⁷

סימן ט – קציבת מזונות

ההנמקה בהחלטות לקציבת מזונות – ההנמקה בהחלטות לקציבת מזונות במסגרת הליך פשיטת הרגל, אינה נדרשת בדרך כלל להיות ארוכה במיוחד, ואין פסול עקרוני בהנמקה קצרה ותכליתית. עם זאת לא ניתן לקבל הסתמכות גורפת ובלתי מנומקת על תגובת הנאמן או עמדת כונס הנכסים הרשמי, מבלי להתייחס כלל לנימוקי ההתנגדות של הזכאים למזונות.⁴⁸

44 ע"א 5822/16 שמיר נ' חבר (פורסם בנבו, 24.1.2018).

45 ע"א 976/18 עו"ד גיסין הנאמן לנכסי כהן נ' בר חן (פורסם בנבו, 7.5.2018).

46 ע"א 8263/16 אור סיטי נדל"ן מקבוצת ענבל אור בע"מ נ' ארז (פורסם בנבו, 19.3.2018).

47 שם.

48 רע"א 7677/14 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 19.4.2015).

הוחזר הדיון לבית המשפט קמא למתן החלטה חדשה בבקשת המבקשים לקציבת מזונות. זאת ראשית, משום שהחלטתו ניתנה מבלי שהתאפשר למבקשים לממש זכותם להגיש תשובה לתגובת המנהל המיוחד; ושנית משום שבית המשפט לא נימק את קביעתו כראוי.⁴⁹ יש חשיבות להנמקת החלטות בעניין קציבת מזונות לצורך הפעלת ביקורת ערעורית אפקטיבית; לא ניתן לקבל הסתמכות גורפת ובלתי מנומקת על תגובת הנאמן או עמדת כונס הנכסים הרשמי, מבלי להתייחס כלל לנימוקי ההתנגדות של הזכאי למזונות.⁵⁰

חוב מזונות בעבר – אין בעצם קיומו של חוב מזונות לעבר (חיובי מזונות שהתגבשו בתקופה שלפני צו הכינוס והחייב פיגר בתשלום), כדי לגרוע מסמכותו של בית המשפט של פשיטת רגל ליתן צו כינוס על נכסיו של חייב, לבקשתו. אין בקיומו של חוב מזונות לעבר, כשלעצמו, כדי להחריג הליכים לגבייתו של חוב מזונות לעבר מגדרי פעולתו של צו הכינוס.⁵¹

ביטול סמכות קציבת המזונות – הסמכות לקצוב מזונות לפי סעיף 128 לפקודת פשיטת הרגל הינה אחת מהסמכויות הייחודיות הנתונות לבית המשפט של פשיטת רגל לפי הפקודה. סמכויות ייחודיות אלה יונקות חיותן מצו הכינוס ומצו פשיטת הרגל. מעת שצווים אלו מתבטלים, מתבטלות מאותו מועד גם סמכויותיו הייחודיות של בית המשפט של פשיטת רגל. כפועל יוצא, אין עוד מקום לדון בבקשת רשות ערעור שמטרתה לשנות מסכום המזונות שקצב בית המשפט המחוזי. שכן מעת שבוטל צו הכינוס, התבטלה יחד עמו – מבחינה אופרטיבית, ומכאן ואילך – גם ההחלטה לקצוב את שיעור המזונות החדשי.⁵² סעיף 128(א) לפקודת פשיטת הרגל קובע:

128. (א) ניתן צו כינוס, רשאי בית המשפט, לפי בקשתו של אדם שמגיעים לו מחייב על פי פסק דין מזונות שזמן פרעונם חל אחרי מתן צו הכינוס, להקציב לאותו אדם מזמן לזמן מתוך נכסי החייב או מתוך הכנסותיו סכומי כסף שימצא לנכון.

קיום פסק דין מזונות – סעיף 128 לפקודת פשיטת הרגל מקנה לבית המשפט של פשיטת רגל סמכות לקצוב דמי מזונות, ובלבד שקיים פסק דין מזונות שניתן על ידי הערכאה המוסמכת לעניין. החלטה של בית משפט לפשיטת רגל בדבר קציבת מזונות מצריכה עריכתו של איזון בין האינטרסים המתחרים של נושי החייב, הזכאים למזונות והחייב עצמו. מלאכת איזון זו הינה מטבעה תלויה בנסיבות הקונקרטיות של כל מקרה.⁵³

הפטר מחוב מזונות – רק במקרים חריגים יינתן לחייב הפטר מלא או חלקי מחוב מזונות (לאשתו ולבתו), אולם נוכח כלל הנסיבות החריגות שפורטו ובהן: גילו המתקדם של החייב; מצבו הרפואי הלקוי; מצבו הכלכלי הירוד; הימשכות הליכי פשיטת הרגל והעובדה שלא הוכח כי ברשותו נכסים

49 רע"א 2674/15 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 5.7.2015).

50 רע"א 3483/15 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 18.8.2015). במקרה זה בהיעדר הנמקה מספקת התיק הוחזר לבית המשפט המחוזי להנמקת החלטתו.

51 ע"א 7092/13, לעיל ה"ש 19.

52 רע"א 1437/15 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 11.6.2015).

53 רע"א 295/18 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 16.5.2018).

נוספים או כי צפוי שינוי ביכולתו לפרוע את החוב בעתיד – הגיע למסקנה כי עניינו של חייב זה אכן בא בגדר אותם מקרים חריגים אשר בהם יש מקום להפטר מלא מחוב המזונות.⁵⁴

השיקולים הרלוונטיים כפי שהתגבשו להחלת החריג המאפשר את הכללת דמי המזונות בצו ההפטר – ואלה הם: כושר הפירעון הנוכחי של החייב, ועד כמה הוא צפוי להשתנות בעתיד; קיומם של נכסים בבעלותו; גילו ומצב בריאותו; מצבו האישי והמשפחתי; נסיבות היווצרות החוב; אם המדובר בחוב לעבר בלבד, או בחוב שוטף שממשיך להיצבר; חלוף הזמן מעת יצירת החוב, בשים לב לשאלת "תרומתו" של החייב להתמשכות ההליכים בעניינו, כדי למנוע מצב שבו יעדיף חייב להשתמש מתשלום במשך זמן ממושך, על מנת שבסופו של יום יופטר ממנו; אם החייב עשה מאמצים לפרוע את החוב מיוזמתו, או שמא החוב נפרע במקצתו רק בעקבות הליכים שנקטו הזכאים; אם החייב עודנו חב בסופוק צורכי המחיייה השוטפים של הזכאים למזונות, ובפרט קטינים, לעומת מצב שבו החוב נוגע לעבר הרחוק, שאז חוב המזונות הפסוק מאבד מאופיו המקורי ומתקרב יותר במהותו לחוב כספי רגיל; מצבם הכלכלי הנוכחי של הזכאים למזונות; האם תיפגע זכותם של החייב או של הזכאים לקיום מינימלי בכבוד; אם החייב מיצה את האפשרויות העומדות לרשותו בגדרי הליכי הוצאה לפועל, ואם יהיה באלה כדי להביא תועלת ממשית לנושם; ועמדותיהם של בעלי התפקידים בהליך פשיטת הרגל. רשימה זו עודנה חלקית והושמט ממנה שיקול מרכזי, הוא עקרון תום הלב, שהדיון בו נערך בנפרד.⁵⁵

אין מקום לשנות מן ההלכה הפסוקה, שלפיה חוב מזונות נותר חוב בר תביעה לכל דבר ועניין, ולפיכך אינו נכלל על דרך הכלל בצו ההפטר, אף אם לא הוגשה בעניינו תביעת חוב במסגרת הליך פשיטת הרגל.⁵⁶

מצבו הרפואי של המבקש שימש נדבך משמעותי בהחלטה המקורית של בית המשפט שלא להחיל את צו ההפטר על חוב המזונות של המבקש. משהשתנו הנסיבות ומצבו הרפואי של המבקש הידרדר, היה על בית המשפט לשקול אם יש בכך כדי לשנות את החלטתו ולנמק את החלטתו.⁵⁷

הוראות נוספות – סעיף 128 לפקודת פשיטת הרגל קובע כי בית המשפט רשאי להורות על קציבת המזונות מתוך נכסי החייב או מתוך הכנסותיו. מנוסח ההחלטה במקרה הנדון לא עולה באופן מפורש כי תשלום המזונות ישולם באופן ישיר על ידי החייב מתוך הכנסותיו וכי הוא לא יועבר למבקשים מכספי קופת הכינוס.⁵⁸

גם החייב עצמו רשאי להגיש בקשה לקציבת מזונות לפי סעיף 128 לפקודת פשיטת הרגל.⁵⁹

54 ע"א 6456/13 ישעיהו נ' גמזו (פורסם בנבו, 3.5.2015).

55 ע"א 5628/14 סלימאן נ' סלימאן (פורסם בנבו, 26.9.2016).

56 ע"א 2837/17 ברדה נ' כונס נכסים הרשמי (פורסם בנבו, 6.6.2018).

57 רע"א 7885/17 אלבו נ' הכונס הרשמי מחוז באר שבע והדרום (פורסם בנבו, 19.12.2017).

58 רע"א 892/18 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 17.4.2018).

59 רע"א 3239/18 בנוקר נ' גבור (פורסם בנבו, 31.5.2018).

פרק ב – הליכי פשיטת רגל – סדרי דין

סימן א	–	סעדים זמניים
סימן ב	–	עיכוב ביצוע
סימן ג	–	עיון מחדש
סימן ד	–	סדרי דין
סימן ה	–	מועדים
סימן ו	–	דיני הערעור
סימן ז	–	כונס הנכסים הרשמי

סימן א – סעדים זמניים

הוצאה לפועל – אף נניח כי יש ממש בטענות המבקשת כי חובותיה נוצרו בתום לב, אין הדבר מטה בהכרח את הכף למתן הסעד הזמני לעיכוב פעולות הוצאה לפועל, לנוכח התנהלותה חסרת תום הלב בהליך שלאחר מכן. שאלת תום הלב של החייב לצורך הכרזתו כפושט רגל נבחנת בשתי תקופות שונות, האחת לפני הגשת הבקשה (במיוחד בכל הנוגע ליצירת החובות) והאחרת מאז הגשת הבקשה. קיימים יחסי גומלין בין שאלת תום הלב של החייב במשך שתי התקופות, וייתכנו מצבים שבהם בית המשפט לא ייעתר לבקשה גם כאשר החובות נוצרו בתום לב אך החייב לא התנהג כמצופה ממנו בהליך.¹

עיכוב יציאה – חופשה לצרכי "שינוי אורח", בחלוף כחצי שנה בלבד מיום מתן צו הכינוס, אינה מצדיקה חריגה מהכלל לפיו צו עיכוב היציאה מהארץ יעמוד בעיקרון בתוקפו עד לתום הליכי פשיטת הרגל או לתקופה ממושכת. ככל שבידי המבקש או מי מדורשי שלומו סכומי כסף שיש בהם כדי לסייע, הרי שמן הראוי כי סכומים אלה יופנו לכיסוי חובותיו של המבקש ולא להנאה ממותרות.²

עיקול זמני – סעיף 178 לפקודת פשיטת הרגל [נוסח חדש], התש"ם–1980, הינו סעיף סל, המקנה לבית המשפט סמכות רחבה ביותר של מעורבות בהליכי פשיטת רגל, לרבות מעורבות המתחייבת משיקולי צדק. במקרה הנדון, בית המשפט לא חרג מסמכותו עת ביטל צו עיקול זמני והפעיל את שיקול הדעת הנתון לו באופן שקול וסביר.³

סימן ב – עיכוב ביצוע

חשיפת מסמכים – התקבלה בקשה לעיכוב ביצוע החלטה בגדרה הורה בית המשפט למבקשים להמציא לידי המנהל המיוחד לנכסי החייב, מסמכים שונים הנוגעים לעסקאות שביצעה חברה בבעלות המבקשים והחייב. שכן ברור כי אם ייחשפו המסמכים לא יהיה ניתן להשיב את הגלגל לאחור ולא יהיה עוד טעם בערעור.⁴

גם כאשר מדובר בבקשה לעיכוב ביצוע צו כינוס נכסים יש להוכיח שאם לא יעוכב פסק הדין לא ניתן יהא להשיב את מצב הדברים לקדמותו, היה והערעור יתקבל.⁵

1 ע"א 733/14 אבו טפלא נ' לביא (פורסם בנבו, 21.11.2014). הדברים האמורים נכונים גם לגבי המבקש.

2 רע"א 3289/17 טאהא נ' כונס הנכסים הרשמי (פורסם בנבו, 30.4.2017).

3 רע"א 329/17 חברת גונתר אנרגיית רוח בע"מ נ' מלמד (פורסם בנבו, 14.8.2017).

4 ע"א 6654/14 שרבט נ' חבר (פורסם בנבו, 18.2.2015). הבקשה התקבלה בכפוף להפקדת ערובה להבטחת נזקי קופת פשיטת הרגל היה והערעור יידחה.

5 ע"א 2766/15 פרגון נ' בנק לאומי לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 6.5.2015). המבקשת לא הסבירה כלל, מעבר לטענות בעלמא, כיצד ובאיזה אופן יגרם לה נזק בלתי הפיך במידה ולא יעוכב ביצוע ההחלטה.

התנגדות לביטול צו הכינוס – נדחתה בקשה לעיכוב ביצוע פסק דין, בגדרו נדחו בקשותיו של המבקש להכרזתו כפושט רגל ולקציבת מזונות ילדים וכן בוטל צו הכינוס שניתן בעניינו. בין היתר צוינה ההלכה לפיה קשה לראות בנקיטת הליכי הוצאה לפועל, כשלעצמם, כמסכים נזק בלתי הפיך, זאת מכיוון שהמבקש יכול לבקש כי תקום חקירה בפני ראש ההוצאה לפועל, אשר על פיה תיקבע יכולתו לשלם את חובותיו.⁶

עיכוב צו לביטול הענקה – בית המשפט קיבל בחלקה בקשה לעיכוב ביצוע פסק דין – בגדרו התקבלה בקשת נאמן "לביטול הענקה" לפי סעיף 96 לפקודת פשיטת הרגל – באופן שבית המשפט הורה כי ככל שהמקרקעין יימכרו טרם ההכרעה בערעור מלוא כספי התמורה יישמרו בקופת פשיטת הרגל ולא יחולקו לנושים עד להכרעה בערעור שהגישה המבקשת.⁷

עיכוב ביטול צו ההפטר – לא נמצא כי מאזן הנוחות נוטה במובהק לטובת המבקש, עד כדי עיכוב ביטול צו ההפטר. המבקש לא עמד בנטל להציג תשתית ראייתית הולמת לתמיכה בטענתו כי דחיית הבקשה לעיכוב ביצוע "תפגע בו קשות". אמנם, ביטול צו ההפטר וחידוש הליך פשיטת הרגל יקשו על המבקש מבחינה כלכלית, ויביאו גם להמשך הליכי הוצאה לפועל שננטו נגדו. עם זאת בהינתן העובדה כי חוב המבקש כלפי המשיבה מהווה את החלק המרכזי מסך חובות החייב, יש לשקול את הנזק שעלול להיגרם לה ככל שהבקשה תתקבל, ובסופו של יום יידחה ערעור המבקש. יש לזכור כי המשך נקיטת הליכי הוצאה לפועל אינו מסב נזק בלתי הפיך לאדם נגדו מתנהלים ההליכים, ואין בנקיטת הליכי הוצאה לפועל כדי להטות את מאזן הנוחות לטובת המבקש.⁸

בקשה לעיכוב ביצוע פסק דינו של בית המשפט המחוזי, המורה על מתן הפטר מותנה לחייב, שיהפוך להפטר חלוט לאחר שהחייב יממש את זכויותיו בדירת מגורים – שבה הוא מתגורר יחד עם אשתו הנוכחית – כדירה תפוסה, וזאת עד להכרעה בערעור שהמבקשת הגישה על פסק דין זה. הבקשה התקבלה, בכפוף להפקדת ערבות בנקאית.⁹

פינוי מדידת מגורים – בעניין אחד נקבע כי פינוי המבקש ורעייתו מדידת המגורים הינו צעד שאין להקל בו ראש, אולם מנגד ניצבים שיקולים כבדי משקל התומכים בדחיית הבקשה לרשות ערעור, ובהם: הימשכות הליכי פשיטת הרגל, התנהלותו בחוסר תום לב של המבקש והעובדה כי לא הצביע על מקורות אחרים לתשלום החוב.¹⁰

במכירת בית מגורים במסגרת הליך פשיטת רגל, בית המשפט נדרש מכוח סעיף 86א(א) לפקודת פשיטת הרגל לשאלת קיומו של דיור חלופי לחייב ולבני משפחתו הגרים עמו ולא יזון הנדרש בין החשש שפושט הרגל ומשפחתו יוותרו ללא קורת גג לראשם לבין טובת הנושים, במסגרת שיקול הדעת

6 ע"א 8806/15 פלג נ' כונס הנכסים הרשמי (פורסם בנבו, 18.5.2016).

7 רע"א 3817/16 עואד נ' עואד (פורסם בנבו, 16.6.2016).

8 ע"א 2558/17 מיכאל נ' אלמוג (פורסם בנבו, 25.10.2017).

9 ע"א 5432/16 סמואל נ' רונן (פורסם בנבו, 18.1.2017).

10 רע"א 1320/15 פרוכטר נ' הכונס הרשמי (פורסם בנבו, 14.4.2015). מכירת הדירה לא תותיר את המבקש ורעייתו ללא קורת גג.

הרחב שניתן לו בהקשר זה. גם בכך ולמרות שהמבקשת אינה נמנית עוד על "משפחתו" של החייב, יש אפוא כדי לתמוך בדחיית הבקשה לעיכוב ביצוע.¹¹

המשיב הינו פושט רגל, כל עיכוב במימוש הדירה כרוך בהוצאות ויקטין את הסכומים שבקופת פשיטת הרגל ובנסיבות אלו אין לומר כי מאזן הנוחות נוטה לטובתו; ככל שהדירה תמומש טרם ההכרעה בערעור יועברו כספי התמורה לחשבון נאמנות עד למתן פסק הדין בערעור.¹²

נדחתה בקשת רשות ערעור שעניינה דחיית בקשה לביטול צו פינוי נכס במסגרת הליך פשיטת רגל בעניינם של החייבים. נפסק כי המבקשים הם בני משפחה של החייבים, שלא נטלו חלק בהליכי פשיטת הרגל וטוענים כי התגוררו בנכס עובר לפינוי, כאשר אין מקום לקיים במסגרת הליך ערעור דיון ראשוני בטענותיהם, וכי עליהם לתקוף את צו הפינוי בערכאה הדיונית בטרם יפנו לערכאת הערעור.¹³

צו מאסר

אכן, סעד המאסר של חייב בפשיטת רגל הינו סעד קיצוני שלא יינתן בנקל אלא כמוצא אחרון. קודם שיינתן ויבוצע צו מאסר, על בית המשפט לנקוט משנה זהירות: עליו להשתכנע שהחייב מסוגל לקיים את הצו ואף על פי כן נמנע מלקיימו בכוונה תחילה; עליו לוודא שאין אפשרות לגרום לחייב לבצע את חיובי ההליך בדרכים אחרות, מידתיות יותר; על בית המשפט ליתן לחייב התראה מספקת שאם לא יקיים את הצו – ייאסר; תקופת המאסר צריכה להיות מידתית בהתחשב בכל נסיבות העניין. יש להדגיש: תכלית מאסרו של החייב מאחורי סורג ובריח אינה ענישה אלא כפייה לביצוע החלטות בית המשפט במסגרת הליך פשיטת הרגל.¹⁴

סימן ג – עיון מחדש

סעיף 181 לפקודת פשיטת הרגל מקנה לבית המשפט את הסמכות "לחזור ולעייין בכל צו שנתן מכוח סמכותו בפשיטת רגל, לבטלו או לשנותו". ישנה הצדקה לעיון מחדש בצו שניתן בהליכי פשיטת רגל, רק אם חל שינוי במצב הדברים או שהתבררה עובדה חדשה שלא עמדה בפני בית המשפט בעת הדיון המקורי. מדובר בסמכות שבשיקול דעת שתינקט במשנה זהירות, בין היתר, על מנת שלא לסטות מכלל סופיות הדיון.¹⁵

העובדה כי כבר בעבר קיבל החייב הזדמנות לתיקון מחדליו והוא לא השכיל לנצלם והליכי פשיטת הרגל בעניינו אף חודשו לפני משורת הדין לאחר שבוטלו בשל מחדליו, לא נמצא מקום להתערב בהחלטת בית המשפט קמא לפיה אין מקום להעניק לו הזדמנות נוספת לתיקון מחדליו.¹⁶

11 ע"א 866/17 חן נ' כונס נכסים הרשמי (פורסם בנבו, 25.10.2017).

12 ע"א 2870/16 דרעי נ' וואנס (פורסם בנבו, 31.5.2016).

13 רע"א 2771/18 פלוני נ' כהן (פורסם בנבו, 29.4.2018).

14 ע"א 530/18 אזולאי נ' המנהל המיוחד (פורסם בנבו, 22.1.2018).

15 רע"א 2381/14 שחורי נ' כונס הנכסים הרשמי (פורסם בנבו, 7.7.2014).

16 שם.

על בית המשפט להפעיל סמכותו לעניין סעיף 181 לפקודת פשיטת הרגל בזהירות. הגשת בקשה לעיון חוזר יש לה מקום רק אם חל שינוי במצב או התבררה עובדה חדשה, שלא הובאה לידיעת בית המשפט בעת הדיון המקורי.¹⁷ הסעיף מקנה לבית המשפט לפשיטת רגל סמכות לעיין מחדש בהחלטה שניתנה על ידיו. מדובר בסמכות רחבה במיוחד, המאפשרת לבית המשפט שיקול דעת לשנות גם צווים שיפוטיים שניתנו, אם כי על בית המשפט לעשות בה שימוש זהיר על מנת שלא לסטות מכלל סופיות הדין.¹⁸

נשמעה הדעה כי סעיף 181 לפקודת פשיטת הרגל אינו חל בהליכי פירוק חברות. וכך גם, דרך המלך לתקיפת החלטה הדוחה בקשה למתן צו פירוק, היא בדרך של הגשת ערעור, כאשר דיני הערעור הרגילים הם אלו שחלים בתחום של פירוק חברות. מכל מקום, סוגיה זו יכולה להישאר לעת עתה בצריך עיון, שכן אין צורך במקרה זה להידרש לה.¹⁹

סימן ד – סדרי דין

היעדר תצהיר – בקשות המוגשות על ידי מפרק, אינן חייבות תמיד להיות כבתצהיר. עם זאת הובהר כי אין בכך כדי להקל על הנטל שעל המפרק לעמוד בו על מנת לקבל את המבוקש על ידיו. בכל מקרה בית המשפט מוסמך לחייב את המפרק לתמוך בקשה למתן הוראות בתצהיר כשהוא סבור שיש הצדקה לכך. הדברים כוחם והגיונם יפה גם ביחס לבקשות נאמן על פי תקנות פשיטת הרגל.²⁰

בקשה למתן הוראות – ערכאת הערעור אינה נוהגת להתערב בהחלטות הנוגעות לבירור סכסוכים בדרך של בקשה למתן הוראות, אלא במקרים חריגים. אין מקום להתערב במסקנת בית המשפט קמא, שלפיה ניתן לדון במחלוקת דנן במסגרת בקשה למתן הוראות.²¹

הוצאות משפט – לא היה מקום לאכוף הוצאות שנפסקו בבית משפט באנגליה ולהשיתן על הנאמן או על קופת פשיטת הרגל לפיכך, ויש צידוק הולם להגנה על הנאמן באמצעות הוצאת צו מניעה; וכך, בנסיבות הייחודיות של המקרה, בצדק הותר לחייב לנהל בעצמו את ההליך נגד המערער גם במסגרת הליכי פשיטת הרגל.²²

שכר הנאמן – סעיף 87(א) לפקודת פשיטת הרגל מהווה מגן ולא חרב. הוא אוסר על הנאמן לטרוף שכר טרחה ששולם לפרקליט של החייב בהתנגדותו להליכי הכינוס ופשיטת הרגל – אך מכאן ועד לחיוב קופת הכינוס לממן את הוצאות עורך דינו של החייב, ארוכה הדרך. משניתן צו כינוס, תשלום שכר טרחת עורך דינו של החייב מקופת הכינוס בא על חשבון הנושים, ונוגד את סדרי הנשייה שנקבעו בכללי חדלות הפירעון.²³

17	רע"א 320/15 דוויק נ' כונס הנכסים הרשמי (פורסם בנבו, 14.4.2015).
18	רע"א 7869/17 אי.אר.אמ. נכסים בע"מ נ' אור (פורסם בנבו, 23.11.2017).
19	שם.
20	רע"א 7791/14 מסיקה נ' שטרנבך (פורסם בנבו, 14.1.2015).
21	רע"א 5156/17 קובלנץ נ' קובלנץ (פורסם בנבו, 24.8.2017).
22	ע"א 3907/14 בנאי נ' ארוז (פורסם בנבו, 10.8.2016).
23	רע"א 6764/15 ארוז נ' קרויז (פורסם בנבו, 3.1.2016).

צו כינוס – למתן צו כינוס השלכות משמעותיות מרחיקות לכת, המחייבות כי בחינת התקיימות התנאים המוקדמים למתן צו הכינוס תיעשה בקפידה המתבקשת; במקרה הנדון, שני נושאים לא נבחנו באופן ממצה בהחלטת בית המשפט קמא: שאלת קיומה של "מחלוקת כנה" בעניין החוב, ומועד ביצוע מעשה פשיטת הרגל.²⁴

הוצאה לפועל – סעיף 91 לפקודת פשיטת הרגל מתווה את מערכת היחסים בין נושי החייב שהחלו לנקוט בהליכי הוצאה לפועל, לבין מנהל נכסיו שמונה לו בהליך פשיטת הרגל. נקבע כי חייב להיקבע קו גבול בין הליך הוצאה לפועל לבין הליך פשיטת רגל. קו גבול זה נקבע לעניין גביית חוב על ידי נושה בקבלתו על ידיו. אם הנושה לא קיבל את החוב לפני מתן צו כינוס או לפני אחת החלופות האחרות, אלא רק לאחר נקודות הציון הנזכרות, עליו להשיב הכספים לקופה, לטובת כלל הנושים.²⁵

פסק דין חלוט – המונח "פסק דין חלוט" בהקשרו של סעיף 3 לפקודת פשיטת הרגל כולל בחובו אף מצבים בהם ניתן פסק דין נגד החייב וטרם ניתנה הכרעה בערעור עליו.²⁶

קיזוז – לא מתקיים במקרה אחד תנאי ההדדיות הנדרש על פי סעיף 74 לפקודת פשיטת הרגל, שכן החוב שמבקשים לקזז הוא חוב כלפי חברות בשליטתו, ואילו ההודעה על מימוש האופציה נמסרה לו אישית כחייב "ביחד ולחוד" והחייב אינו רשאי להעלות טענות קיזוז בשם חייבים אחרים שלא נתבעו על ידי הנושה.²⁷

כתבי טענות – נדחתה בקשת רשות ערעור על החלטת בית המשפט לפיה נאסר על המבקשת להגיש כתבי טענות מבלי לקבל את אישורו המוקדם של הנאמן בתיק פשיטת הרגל. נפסק כי אף שהחלטה המכפיפה את יכולתו של חייב להגיש כתבי טענות לאישור מוקדם של גורם כלשהו אינה דבר שבשגרה ויש בה כדי לפגוע במידת מה בזכות הערעור ובזכות הגישה לערכאות, נסיבות העניין חריגות ביותר, ולפיכך מצדיקות את ההחלטה.²⁸

סימן ה – מועדים

החריג המאפשר הארכת מועד להגשת תביעת חוב על ידי נושה בהליך פשיטת רגל, יחול בנסיבות שבהן הנושה לא ידע בפועל אודות מתן צו הכינוס או הפירוק ויעילות ההליך וקידומו לא ייפגעו משמעותית כתוצאה מהארכת המועד.²⁹

את דבר צו הכינוס ואת ההודעה על הכרזת פשיטת רגל יש לפרסם ברשומות ובעיתון; על מנת להאריך המועד להגשת תביעת חוב מעבר לששת החודשים, על הנאמן להשתכנע "כי הנושה לא יכול

24 ע"א 7375/15 כיאל נ' ג'מאל יאסין בע"מ (פורסם בנבו, 27.11.2016). לפיכך הוחזר הדיון לבית המשפט המחוזי.

25 רע"א 6012/16 בבנקו נ' כונס הנכסים הרשמי (פורסם בנבו, 11.12.2016).

26 ע"א 2234/16 ריאר נ' רבבי (פורסם בנבו, 12.7.2017).

27 ע"א 4768/15 בן דב נ' רייכבך סגל (פורסם בנבו, 21.2.2018).

28 רע"א 4620/17 סופר נ' ארז (פורסם בנבו, 21.1.2018).

29 רע"א 2063/14 מחמוד נ' טאטור (פורסם בנבו, 14.5.2014). בנסיבות העניין, אין מקום להתערב בהחלטה כי התקיים "טעם מיוחד" המצדיק את הארכת התקופה להגשת תביעת חוב מצד המשיב.

היה" להגיש את תביעת החוב במועד. לעניין זה, יש להבחין בין אי-יכולת חיצונית-אובייקטיבית, למשל, כאשר נפל פגם בפרסום דבר צו הכינוס, לבין אי-יכולת סובייקטיבית, כאשר הנושה לא ידע בפועל אודות מתן צו הכינוס.³⁰

סעיף 71(ב) לפקודת פשיטת הרגל קובע כי נושה רשאי להגיש תביעת חוב תוך ששה חודשים מיום מתן צו הכינוס. כפי שנפסק בעבר, מדובר במגבלה מהותית ולא פורמלית-טכנית בלבד. בתום התקופה של ששה חודשים, בית המשפט רשאי להכריז על החייב פושט רגל ולתת לו הפטר, כך שחריגה במועד הגשת תביעות החוב עלולה לפגוע ביעילות ההליך.³¹

יש להגיש תביעת חוב תוך שישה חודשים מיום מתן צו הכינוס. מדובר במגבלה מהותית ולא טכנית. לצורך הארכת מועד להגשת תביעת חוב, על הנושה להוכיח "טעמים מיוחדים". יש לבחון את כלל הנסיבות בכל מקרה לגופו, תוך מתן משקל לכך שהנושה לא ידע על צו הכינוס והאם הארכת המועד לא תפגע ביעילות ההליך או בנושים האחרים.³²

סימן ו – דיני הערעור

דיני הערעור בהליכי פשיטת רגל הם דינים מיוחדים.³³

זכות ערעור על "צו בפשיטת רגל" – סעיף 182(א) לפקודת פשיטת הרגל קובע כי "הנפגע על ידי צו בפשיטת רגל רשאי לערער עליו לפי סעיף זה". דרך ההשגה על החלטת בית המשפט המחוזי היא בערעור בזכות. בגדר "צו בפשיטת רגל" באים צו כינוס, הכרזת פשיטת רגל וצו הפטר והחלטות אחרות הניתנות בגדר הליך זה.³⁴

החלטות בעלות אופי דיוני והחלטות הנשענות על עקרונות משפט כלליים, אף שניתנו במהלך הליך פשיטת הרגל, אינן מהוות צווים בפשיטת רגל. על החלטות שאינן "צו בפשיטת רגל" חלים דיני הערעור הרגילים המבחינים בין פסק דין להחלטה אחרת.³⁵

במקרה אחד, ההחלטה נשוא הערעור הייתה החלטה של בית משפט של פשיטת רגל, אשר דחה בקשה ליתן צו הפטר בשלב זה. ההחלטה היא בגדר "צו בפשיטת רגל". בהתאם לסעיף 182(ג) לפקודת פשיטת הרגל, מסלול התקיפה של "צו בפשיטת רגל" הוא באמצעות ערעור בזכות.³⁶ בעניין אחר נקבע כי גם אם אין לראות בהחלטה משום "צו בפשיטת רגל" הרי שהיא מהווה פסק דין שכן היא מכריעה בשאלה אם הנכס יימכר לבנק ובאילו תנאים.³⁷

שם. 30

רע"א 8855/14 דבריקו נ' הנדל (פורסם בנבו, 29.3.2015). 31

רע"א 1860/15 אורות העמקים בע"מ נ' אלגבסי (פורסם בנבו, 21.5.2015). 32

רע"א 4569/91 סבג נ' כונס הנכסים הרשמי, פ"ד מו(3) 811 (1992). 33

ע"א 4222/10 אלמקייס נ' אביאל (פורסם בנבו, 15.6.2010); ע"א 11117/07 אריכא נ' חבר (פורסם בנבו, 3.11.2008). 34

שם. 35

רע"א 8054/08 לזר נ' כונס הנכסים הרשמי (פורסם בנבו, 8.1.2009). 36

ע"א 11117/07, לעיל ה"ש 34. נמצא שהערעור הוגש כדין. 37

ההליך הראוי להשגה על החלטת בית המשפט המחוזי בשני עניינים: שיעור שכר הטרחה שאושר למבקש (חייב בהליכי פשיטת רגל), לשלם לעורך דינו; ועל היעדרות חלקית בלבד לבקשתו לתיקון צו הכינוס לצורך הפחתת שיעור התשלום החודשי בו חויב – הינו ערעור בזכות. בכל הנוגע לשיעור שכר הטרחה, אין צורך להכריע אם מדובר "צו בפשיטת רגל", שכן, החלטת בית המשפט המחוזי מהווה פסק דין שהערעור עליו הוא בזכות. במסגרת הערעור בזכות רשאי המבקש להשיג גם על חלקים אחרים של אותה החלטה, וזאת אף אם ערעור על אותם חלקים לו ניתנו בנפרד, היה טעון רשות.³⁸ הדרך להשיג על החלטה שעניינה ביטול העברת מניות, המהווה צו בפשיטת רגל, היא בהגשת ערעור בזכות ולכן בקשת רשות הערעור עליה תידון כערעור.³⁹ ערעור על החלטת רשות, שבמסגרתה נקבע כי החלטת בית המשפט מחוזי בה בוטלה ההכרה בתביעת החוב שהגישה המערערת במסגרת הליכי פשיטת רגל של חייב – היא "החלטה אחרת" אשר הערעור עליה הוא ברשות.⁴⁰ החלטת בית המשפט של פשיטת רגל, הדוחה בקשת הבהרה של החלטה קודמת ואינה משנה דבר מן החלטה הקודמת, אינה מהווה משום צו בפשיטת רגל ודרושה רשות על מנת לערער על החלטה שכזו.⁴¹

תשלומים חודשיים של החייב – הקביעה או השינוי של התשלום החודשי של פושט הרגל אינם נעשים כחלק מצו הכינוס, קרי כאשר קביעה של תשלום חודשי, וביתר דיוק שינוי של שיעורו, עומדת בפני עצמה, אין מקום לומר שמדובר ב"צו בפשיטת רגל" לעניין ערעור. במצב זה, כאמור, יש לחזור לדיני הערעור הרגילים.⁴²

קביעה של בית המשפט שעל החייב לשלם מעתה סכום פלוני במקום סכום אלמוני היא קביעה שמטבעה היא בעלת אופי זמני (התלויה בנתונים עדכניים), שאינה מביאה בשום מקרה לסגירתו של הליך פשיטת הרגל. מכאן, שהדרך להשיג על החלטה בעניין שינוי שיעורו של התשלום החודשי היא זו של בקשת רשות ערעור ולא של ערעור.⁴³

ככלל, אין להתבונן על בני זוג המנהלים בנפרד תיקי פשיטת רגל כמכלול. כאשר בקופת ההליך שמנהל אחד מבני הזוג מצוי סכום כסף המספיק לכיסוי כל חובותיו ולכיסוי כל הוצאות ההליך – דרך המלך היא, ליתן דיבידנד לנושים, שכר לנאמנת, והפטר לאותו חייב. בכדי לגרוע כספים מקופתו של אותו חייב, לקופת בן/בת זוגו, לחייבו להמשיך ולשלם תשלום חודשי, ולהמשיך את הכרזתו כפושט רגל עד שיצטבר די כסף להחזרת החובות באופן משותף, נדרש טעם כבד משקל ביותר.⁴⁴

החלטות הנאמן בפשיטת רגל – רק צו שבו מתייחס בית המשפט אל מעשהו או אל החלטתו של הנאמן באחת הדרכים האמורות בסעיף 150 לפקודת פשיטת הרגל, דהיינו אישור, ביטול או שינוי, יש בו

38 רע"א 2481/11 קוה נ' הכונס הרשמי (פורסם בנבו, 19.6.2011).

39 רע"א 592/13 דודאי נ' חבר (פורסם בנבו, 24.3.2013).

40 בש"א 6808/15 גני באר שבע בע"מ נ' חבר (פורסם בנבו, 30.12.2015). בית המשפט העליון דחה את הערעור.

41 ע"א 5730/16 סופר נ' ארז (פורסם בנבו, 12.1.2017).

42 רע"א 4746/11 גרוזמן נ' כונס הנכסים הרשמי (פורסם בנבו, 26.10.2011).

43 שם. כלומר, החייבת פעלה בדרך הדיונית הנכונה שעה שהגישה בקשת רשות ערעור.

44 רע"א 4382/16 כרמל נ' גוטליב (פורסם בנבו, 11.8.2016).

משום מימוש סמכותו של הנאמן לפי הפקודה כביטול משפט בענייני פשיטת רגל. מכאן, שרק סוג זה של צווים נכלל בהגדרת "צו בפשיטת רגל", שניתן לערעור עליו בזכות. על החלטות אחרות, שאינן בבחינת צווים בפשיטת רגל, ניתן לערער לאחר נטילת רשות בלבד.⁴⁵

החלטת בית המשפט בבקשת נאמן לאשר את מכירת דירתו של פושט הרגל היא "החלטה אחרת", שסעיף 150 לפקודת פשיטת הרגל חל עליה. לכן הערעור עליה הוא ברשות בלבד.⁴⁶

למרות שהחלטות בית המשפט בערעור על החלטות הנאמן מוגדרות כ"החלטות", יש להבחין בין החלטה שיש לסווגה כ"פסק דין" לבין החלטה שיש לסווגה כ"החלטה אחרת". על הראשונה ניתן להגיש ערעור בזכות.⁴⁷

החלטה של בית המשפט בערעור על החלטת נאמן, אשר מכריעה בתביעת החוב של נושה ניתנת לערעור בזכות, אך החלטה הדוחה בקשה להארכת מועד להגשת תביעת חוב מסווגת כ"החלטה אחרת", שעליה ניתן להגיש בקשת רשות ערעור.⁴⁸

החלטות אחרות – בעבר היו מקרים שבהם הליך ערעורי על החלטה לפי סעיף 128 לפקודת פשיטת הרגל נדון כערעור. ייתכן שהסוגיה טעונה בחינה מחודשת, אולם לאור הגישה בעבר, ובמיוחד מאחר שהליך ערעורי קודם שהגישו המערערים נדון בגדרו של ערעור, אין לקבוע עתה כי חובה הייתה על המערערים לבקש רשות ערעור.⁴⁹

השגה של חייב על החלטה בעניין תשלום חודשי לקופת פשיטת רגל היא בגדר בקשת רשות ערעור.⁵⁰

יש להשיג על החלטה לביטול הענקה לפי סעיף 96 לפקודת פשיטת הרגל, בהליך של ערעור.⁵¹

סימן ז – כונס הנכסים הרשמי

מעמדו של הכונס הרשמי בהליכי חדלות פירעון: "הכונס הרשמי הוא גורם מקצועי, בעל מעמד סטטוטורי בהליכי פשיטת רגל. הוא גוף אובייקטיבי, הממלא תפקיד ציבורי על פי דין, ומהווה זרוע של המדינה לצורך פיקוח על הליכי פשיטת רגל המתנהלים ברחבי המדינה. אחד מתפקידיו של הכונס הרשמי הוא לתת חוות דעת ותסקירים לבית המשפט לצורך הליכים שיפוטניים בענייני פשיטת רגל. לחוות דעת הכונס משקל נכבד בשיקולי בית המשפט, ועל האמור בהן חלה חזקת התקינות (סעיף 68 לפקודה)". בהינתן עמדת הכונס הרשמי לא ניתן לקבוע כי סיכויי הערעור מבוטלים.⁵²

45 ע"א 998/92 בן ציון נ' בנק ארץ ישראל בריטניה בע"מ, פ"ד מו(2) 749 (1992).

46 בש"א 869/93 דומני נ' כונס הנכסים הרשמי, פ"ד מז(1) 532 (1993).

47 רע"א 8855/14, לעיל ה"ש 31.

48 שם.

49 ע"א 8993/04 פלונית נ' פלוני, בפשיטת רגל (פורסם בנבו, 20.9.2007).

50 רע"א 4025/15 שאני נ' אוגיניץ (פורסם בנבו, 25.6.2015). כזאת לא אירע בעניין זה.

51 רע"א 8010/09 אלחדד נ' נשר (פורסם בנבו, 30.6.2010).

52 ע"א 3709/17 כיאל נ' ג'מאל יאסין בע"מ, פס' 25 (פורסם בנבו, 6.6.2017).

שער שלושים וחמישה – המצאות

פרק א – דרכי המצאה

— עקרונות כלליים	סימן א
— הגדרות	סימן ב
— דרכי המצאה לפי תקנות התשמ"ד	סימן ג
— המצאה אישית	סימן ד
— המצאה בדואר	סימן ה
— תחליף המצאה	סימן ו
— המצאה בפקסימיליה	סימן ז
— המצאה בפקסימיליה לעורך דין	סימן ח
— המצאה בפקסימיליה לבית המשפט	סימן ט
— המצאת כתב בי-דין אלקטרוני באמצעי אלקטרוני	סימן י

סימן א – עקרונות כלליים

תקנה 158 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) שכותרתה "מטרת ההמצאה והמצאה כדין" קובעת:

(א) מטרת ההמצאה היא להביא לידיעת הנמען את תוכנו של מסמך שנדרש שיהיה בידעתו, ולעניין כתב הטענות הראשון המוגש – גם להחיל על הנתבע את מרות בית המשפט.

(ב) הנמען ייחשב כמי שיודע את תוכנו של מסמך אם הומצא לו לפי תקנות אלה.

הפרק בתקנות התשמ"ד הדין בהמצאת כתבי בידין היה פרק ל"ב (תקנות 475–503). ההוראות בדבר המצאה חלות על כל כתבי בידין: הן כתב תביעה, הן כתב טענות אחר, הן הזמנה לעדות והן החלטה או פסיקתה, וכיו"ב.¹

הפרק בתקנות החדשות הוא פרק י"ט (תקנות 158–169).

תקנות סדר הדין האזרחי אינן המקור החוקי היחיד שממנו למדים על עול ההוכחה בדבר קיום ההמצאה ועל המקרים שבהם קיימת חזקה שעול זה הורם. פקודת הראיות [נוסח חדש], התשל"א–1971, קובעת לעניין המצאה על ידי הדואר (סעיף 57 לפקודה) כי אם התקיימו הליכי המשלוח המקובלים בדואר, כמו רישום מען נכון, תשלום אגרת המשלוח ועוד, תיחשב ההמצאה כהמצאה שהתבצעה במועד הרגיל המקובל, אלא אם הוכח היפוכו של דבר.²

סעיף 57 לפקודת הראיות מקים אמנם חזקה שלפיה אם התקיימו התנאים המנויים בסעיף רואים את ההמצאה כמבוצעת במועד שבו היה המכתב מגיע ליעדו בדרך הרגילה, אולם חזקה זו הינה חזקה לכאורית בלבד וניתנת לסתירה.³

מלבד התקנות קיימים חיקוקים אחרים המסדירים ענייני המצאה, כמו לדוגמה סעיף כ לתוספת לחוק הבוררות, התשכ"ח–1968.

סמכות השיפוט של בית משפט בישראל קמה מכוחה של המצאת כתב בידין בתחומה של ישראל לידיו של הנתבע.⁴

תקנות התשמ"ד קובעות כי על בעל דין מוטלת החובה להציא את כתבי טענותיו ליתר הצדדים להליך (תקנות 215, 475–499).⁵

יש לשים לב לתקנות 160 ו-165 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט).

תקנה 160 דנה ב"חובת המצאה" והיא קובעת –

1 להמצאת פסק דין לבעל דין ראו גם לעיל שער עשרים ושלושה: פסק דין, בהוראות תקנה 193 – "שימוע החלטה".

2 ע"א 203/84 יעיש נ' אהרן, פ"ד מ(1) 328 (1986); אורי גורן בורות 561 (2018).

3 רע"א 6713/08 בנק דיסקונט למשכנתאות בע"מ נ' שיף (פורסם בנבו, 19.1.2009).

4 ע"א 4601/02 ראדא תעשיות אלקטרוניות בע"מ נ' Bodstray Company Ltd, פ"ד נח(2) 465 (2004).

5 רע"א 4776/13 Max Donnelly נ' Milgerd Nominees Pty Limited (פורסם בנבו, 29.9.2013).

המציא בעל דין המיוצג בידי עורך דין מסמך לבית המשפט, ימציא עורך הדין את העתקו לבעל הדין שכנגד בלא דיחוי ולא יאוחר משלושה ימים ממועד ההמצאה לבית המשפט או זמן סביר לפני מועד הדיון שנקבע, לפי המוקדם; אם בעל הדין אינו מיוצג בידי עורך דין, יגיש את המסמך למזכירות בית המשפט, שתפעל להמצאתו.

תקנה 165 דנה ב"הוראות כלליות להמצאה" והיא קובעת –

(א) אישור המשלוח בפקסימילה, אישור המסירה בדואר והודעת אימות המסירה יישמרו בידי השולח והעתקם יוגש לבית המשפט לפי הצורך או לפי החלטת בית המשפט.

(ב) מנהל בתי המשפט רשאי לפרסם הוראות טכניות בעניין אופן הגשת מסמך אלקטרוני ובין השאר בדבר מאפייני מסמך אלקטרוני ומצורפיו, דרישות חומרה ותוכנה, דרישות צורניות וכן בדבר דרכי תשלום אגרת בית משפט או כל תשלום שיש לשלם לבית המשפט, לפי תקנות אלה והכל לצורכי פרק זה.

סימן ב – הגדרות

בתקנות החדשות מפורטות בהרחבה ההגדרות הבאות הקשורות להמצאה (תקנה 159):

"הודעה אלקטרונית" – הודעה בדבר קיומו של מסמך במערכת נט המשפט הכוללת קישור אליו, שפתיחתו אפשרית באמצעות מנגנון הזדהות;

"הודעת אימות המסירה" – הודעה שנערכה בידי מוסר המסמך סמוך ככל האפשר לאחר המצאתו, הכוללת פרטים בדבר אופן ההמצאה, ובכלל זה מקום ההמצאה, מועד ההמצאה ושעת ההמצאה ושמו של האדם שהמסמך נמסר לידי;

"המצאה" – מסירת מסמך לידי הנמען או הגשתו לבית המשפט, לפי העניין;

"המצאה אלקטרונית" – המצאה באמצעות תקשורת בין מחשבים שדרכה ניתן להעביר או לקבל מסמך אלקטרוני;

"כתובת דואר אלקטרוני" – כתובת במערכת המאפשרת העברת מסרים אלקטרוניים, שבעליה מפעיל אמצעים סבירים לצורך הגנה על תיבת הדואר שבה מפני שיבוש בעבודתה העלול לפגוע במהימנות המידע שבה;

"כתובת דואר אלקטרוני מאובטחת" – כתובת במערכת המשמשת להעברת מסרים אלקטרוניים שמתקיימים בה כל אלה:

(1) היא מאפשרת גישה לכתובת הדואר האלקטרוני רק באמצעות מנגנון הזדהות ומתעדת גישה כאמור;

(2) המערכת נוקטת, באורח סדיר, אמצעי הגנה סבירים מפני חדירה אליה ומפני שיבוש בעבודתה, העלולים לפגוע במהימנות המידע שבה.

”מנגנון הזדהות” – מנגנון מאובטח המשלב אמצעי חומרה ותוכנה, הניתן לשליטתו הבלעדית של בעליו והמאפשר את זיהויו באופן ייחודי;

”מסמך אלקטרוני” – מסמך שהוא מסר אלקטרוני החתום בחתימה אלקטרונית מאושרת כהגדרתם בחוק חתימה אלקטרונית, התשס”א–2001, הניתן לשמירה אלקטרונית ולהפקה כפלט ואולם –

(1) אם המסמך הוא תצהיר –

(א) יכול שייחתם בחתימת יד של המצהיר ושל מקבל התצהיר, ובלבד שהוצמדה לו חתימה אלקטרונית של המגיש אותו;

(ב) יכול שייחתם בחתימת יד של המצהיר וחתימה אלקטרונית של מקבל התצהיר;

(2) אם המסמך בחתימת יד פקיד בית משפט, יראוהו כמסמך משפטי חתום כנדרש אם הודפסו בו שמו ותפקידו של הפקיד;

”מערכת נט המשפט” – מערכת מחשבים שבאמצעותה פועלים בתי המשפט ומתנהלים הליכים משפטיים.

סימן ג – דרכי המצאה לפי תקנות התשמ”ד

תקנה 476 לתקנות התשמ”ד קבעה כי המצאתו של כתב בידין היא במסירתו או בהושטתו של עותק או של העתק הימנו, לפי העניין, חתומים כדין, והוא – כשאין הוראה אחרת בתקנות אלה. תקנה 477 קובעת כי ההמצאה תהא, ככל האפשר, מבחינה מעשית לנמען גופו.

תקנה 490 לתקנות התשמ”ד הורתה כי אם הצליח שליח בידין במשימתו והמציא כתב לפי התקנות, עליו לרשום על גבי עותק של הכתב או שיצרף אליו סמוך ככל האפשר לאחר ההמצאה, הודעה המציינת את זמן ההמצאה ואת דרכה. אם היה נוכח מי שזיהה את האדם שהכתב הומצא לו או את הבית שבו הודבק הכתב וראה שהכתב נמסר הושם או הודבק – יציין גם את שמו ומענו של המזהה ויבקשו לחתום.

תקנה 490 לתקנות התשמ”ד (ועימה תקנה 488 הדנה באישור קבלה) חלה על כל סוגי ההמצאה. השליח המוסר את המסמך חייב לתעד את דרך המסירה, ובכלל זה את זהות מקבלו. הגיונה של הוראה זו ברור, שכן היא מאפשרת במקרה הצורך לקיים בירור של ממש בדבר אופן ביצוע ההמצאה. גם אם לא חויב המוסר בהמצאה אישית לבא כוחו של בעל דין, אין הוא פטור מן הצורך להצביע על זהותו של מקבל המסמך העובד במשרד המקבל.⁶

6 רע”א 5985/03 מדינת ישראל נ’ אפרופים שיכון ויזום (1991) בע”מ, פ”ד נח(1) 394 (2003).

תקנה 488 לתקנות התשמ"ד, אשר עניינה אישור קבלה, קובעת כי מי שהומצא לו כתב בידיו על פי הוראות התקנות יידרש לאשר את הקבלה בכתב. תכליתה של הדרישה לאישור כתוב היא בקביעת נקודת ייחוס ברורה ובלתי שנויה במחלוקת בדבר מועד ההמצאה.⁷

על פי האמור בתקנה 476 לתקנות התשמ"ד, יהא כתב בידיו הנמסר לנמען "חתום כדין". דרישה זו מבחינה בין שני מצבים אפשריים: האחד – הושטתו של עותק, קרי: אחת הגרסאות המקוריות של מסמך הנושאת חתימה מקורית של עורך המסמך. השני – מסירתו של עותק של אותו כתב בידיו, דהיינו: צילום, שכפול וכדומה, ללא חתימה מקורית. במקרה כזה אין די בצילום חתימתו של עורך המסמך ונדרש אישור של גורם מוסמך, כגון מזכיר בית המשפט, כי העותק נאמן למקור.⁸

המצאת צו של החלטה שיפוטית שאינו חתום, לא תיחשב כהמצאה כדין.⁹

הודעה טלפונית לפרקליט שלא על פי כללי ההמצאה, שנתקבלה ללא מחאה מצדו, עשויה לפעמים להיחשב כהמצאה חוקית. אולם הודעה טלפונית למזכירת הפרקליט לא תיחשב כהמצאה כדין.¹⁰

בתובענה לאכיפת פסק חוץ בודק בית המשפט בישראל אם ניתנה אפשרות סבירה לנתבע לטעון טענותיו ולהביא ראיותיו לפני מתן הפסק בבית המשפט הזר. בהקשר זה נבדקת גם ההמצאה לדין שבוצעה על פי הוראותיו של בית המשפט הזר.¹¹

להלן דרכי ההמצאה:

מיהו "פקיד מסירה"? – על פי הוראות תקנה 475 "שליח בידיו" הוא:

(א) פקיד בית המשפט;

(ב) עורך דין, פקידו או שליח מטעמו;¹²

(ג) אדם אחר שבית המשפט או מנהל בית המשפט הסמיכו לכך בכתב;

(ד) שליח מטעמו של אדם שהוסמך כאמור.

תקנה זו תוקנה בשנת התש"ן והוספה בה הוראה, שלפיה גם שליח מטעם עורך דין נחשב לפקיד מסירה או ל"שליח בידיו".¹³

המצאה שביצע מזכיר ראשי של בית משפט לידי פרקליט, שעה שהאחרון הופיע במשרדו של המזכיר, היא המצאה כדין, שהרי המזכיר הראשי נכלל בהגדרת "פקיד בית המשפט".¹⁴

בעניין אחד הודעה על הדין שנמסרה על ידי חוקר פרטי לא מילאה אחר דרישותיה של תקנה זו, שכן החוקר הפרטי לא הוסמך כדין לתפקיד זה.¹⁵

7	ע"א 3135/03 אובייקטיבי מחקרים עולמיים לישראל בע"מ נ' קליניקה אריאל בע"מ, פ"ד נח(2) 197 (2003).
8	ע"א 6092/03 בזק בינלאומי בע"מ נ' א.י.ק.ס תקשורת בע"מ, פ"ד נח(1) 673 (2003).
9	בש"א 795/96 חברה לבנין מריו לזניק בע"מ נ' יצחקי, פ"ד מט(5) 291 (1996).
10	רע"א 5007/92 לוי'ן נ' ארנס, פ"ד מח(1) 653 (1994).
11	ע"א 4721/95 רימון נ' A.E.L. Leasing, פ"ד נ(5) 99 (1997).
12	ע"א 267/86 מנהל מס ערך מוסף נ' ראובן פליצה בע"מ, פ"ד מב(3) 744 (1989).
13	תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון), התש"ן-1990, ק"ת 598, מיום 10.5.1990.
14	בש"א 366/88 זוננשטיין נ' אחים גבסו בע"מ, פ"ד מב(4) 414 (1989).
15	ע"א 1068/91 איבגי (לביטון) נ' איבגי, פ"ד מו(5) 218 (1992).

המצאה על ידי עורך דין – תקנה 475א שהוספה לתקנות התשמ"ד בשנת התשנ"ז,¹⁶ מטילה על בעל דין המיוצג על ידי עורך דין להמציא כתבי בי-דין בעניינו באמצעות עורך דינו: על פי הוראת בית המשפט – בהמצאה אישית. בהיעדר הוראה לכך – בדואר רשום עם אישור מסירה. חובת הפרקליט היא לשמור את אישורי המסירה ברשותו ולהגיש את העתקיהם לבית המשפט בעת הגשת בקשתו לסעד נגד בעל הדין האחר.¹⁷

יש לנהוג על פי מצוות תקנה 475א(2) לתקנות התשמ"ד ולהמציא את כתב התביעה לנתבעים בתוך חמישה ימים. במקרה אחד משלא עשו כן, נקבע כי הדרך הראויה להביע את מורת רוחו של בית המשפט מהתנהגות זאת הינה בדרך של פסיקת הוצאות, ולא בדרך של דחיית התביעה בשל התיישנות.¹⁸

חובה היא לשמור את אישורי המסירה ולהגיש עותקיהם לבית המשפט בעת הגשת בקשתו לסעד נגד בעל הדין האחר.¹⁹

סימן ד – המצאה אישית

בעניין המצאה אישית נקבע בתקנה 161 לתקנות החדשות:

(4) המצאה במסירה אישית –

- (א) ההמצאה תהיה במסירת המסמך לידי הנמען שיידרש לאשר את קבלתו בכתב והיא תיעשה באמצעות עורך דין או אדם שבית המשפט או מנהל בתי המשפט הסמיכו לכך; יראו את המועד שצוין בהודעת אימות המסירה כמועד ההמצאה;
- (ב) על אף האמור בתקנת משנה (א), יראו מסמך כמסמך שהומצא כדין, אם הוא הונח במקום נראה לעין בסמוך לדלת ביתו או עסקו של הנמען בהתקיים אחד מאלה:
- (1) הנמען סירב לקבל את המסמך או סירב לאשר את קבלתו בכתב;
  - (2) לא נמצא שום אדם שניתן להמציא לו את המסמך לפי תקנות אלה על אף שהשולח פעל בשקידה ראויה וסבירה כדי למוסרו.

סימן ה – המצאה בדואר

תקנה 495א(א) לתקנות התשמ"ד קבעה כי המצאת כתבי בי-דין בדואר תהיה בדואר רשום עם אישור מסירה. תקנה 495ב(ב) – פקיד בית המשפט ישלח את הכתב חתום בחותם בית המשפט וירשום בתיק

16 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון), התשנ"ז–1996, ק"ת 136, מיום 26.11.1996.
 17 ע"א 500/00 לשכת עורכי הדין נ' שר המשפטים, פ"ד נה(3) 453 (1992).
 18 ע"א 878/06 טרויהפט נ' עטיה (פורסם בנבו, 4.1.2009). התובע נהג באופן לא ראוי בהמצאת התביעה לנתבעים כחודש וחצי לאחר הגשתה לבית המשפט.
 19 רע"א 6713/08, לעיל ה"ש 3.

התובענה, או בתעודה שתצורף לתיק, מהו כתב ביהדין, אופן המשלוח ותאריכו. תקנה 495(ג) – אישור המסירה יצורף לתיק התובענה.

תקנה זו עניינה המצאה בדואר בתוך המדינה. במקום שממציאים בדואר בחוץ לארץ, הדואר שמבצע את ההמצאה שם נוהג על פי הלכות ארצו שלו, ולא על פי התקנות המקומיות. כך גם נאמר בטופס של אישור המסירה, היינו אישור המסירה צריך חתימה על ידי הנמען בעצמו או "על ידי אדם שהוסמך על ידו לפי התקנות הפנימיות בארץ הייעוד, או על ידי פקיד בית דואר הייעוד, אם התקנות מרשות זאת".²⁰

בעניין זה של המצאה בדואר, קובעת תקנה 161(3) לתקנות החדשות את ההוראה הבאה:

המצאה בדואר – המצאה של מסמך בדואר תהיה באמצעות שליחתו בדואר רשום עם אישור מסירה לכתובת שציין הנמען בכותרת כתב טענותיו או למענו; באין אפשרות להמציא כאמור – לכתובת הידועה לשולח של מגוריו או עסקו של הנמען; יראו את מועד המסירה שצוין באישור המסירה כמועד ההמצאה; מסמך שהומצא למען שהנמען ציין בכותרת כתב טענותיו ולא נדרש, יראוהו כמסמך שהומצא כדין, זולת אם בית המשפט הורה אחרת.

סימן ו – תחליף המצאה

תקנה 498 לתקנות התשמ"ד הסמיכה את בית המשפט להורות על ביצוע ההמצאה בדרכים חלופיות שעה שאי אפשר לבצעה באמצעים הרגילים שנקבעו בתקנות. הדרכים החלופיות הן לדוגמה פרסום מודעה בעיתון או הדבקה על לוח המודעות בבית המשפט, או בדרכים אחרות. המצאה המבוצעת בדרך של תחליף המצאה שאושרה – כוחה יפה כהמצאה לנמען גופו.²¹

תקנה 164 לתקנות החדשות, שכותרתה "תחליף המצאה", קובעת:

- (א) נוכח בית המשפט שאי אפשר להמציא מסמך לנמען בדרך שנקבעה, רשאי הוא להורות על המצאתו בכל דרך אחרת הנראית לו מתאימה בנסיבות העניין.
- (ב) בקשה להוראה על תחליף המצאה תוגש בכתב ויצורף לה תצהיר לאימות הסיבה המונעת את ביצוע ההמצאה בדרך שנקבעה ויחולו ההוראות האלה:
- (1) אם הנמען הוא תושב ישראל שאין לו מען ידוע, יציין המבקש בתצהיר כי למיטב ידיעתו הנמען נמצא בישראל ולא ידוע לו היכן בדיוק הוא מתגורר, ויצרף תדפיס של פרטי הנמען ממרשם האוכלוסין;
- (2) אם הנמען הוא תושב ישראל ויש לו מען בתחומי מדינת ישראל אך לא ניתן היה להמציא לו את המסמך, יציין המבקש בתצהיר כי למיטב ידיעתו הוא

²⁰ ע"א 713/75 פרנקל נ' קאופמן, פ"ד ל(3) 449 (1976).

²¹ התיקונים בנוסח התקנה: תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 7), התשע"ב–2012, ק"ת 1692, מיום 13.9.2012.

נמצא בישראל ויצרף תדפיס ממרשם האוכלוסין; כמו כן יציין בתצהיר את הפעולות שבהן נקט כדי להמציא לו את המסמך;
 (3) אם הנמען אינו תושב ישראל אך נמצא בתחומי המדינה, יציין המבקש בתצהיר כי למיטב ידיעתו הנמען נמצא בישראל ויצרף ראיה על כך, וכן יציין את הפעולות שנקט כדי להמציא לו את המסמך.

תקנה 499 לתקנות התשמ"ד מורה שיש להגיש בקשה לתחליף המצאה בדרך של בקשה בכתב המלווה בתצהיר, והמבקש אינו נדרש כלל להתייצב בבית המשפט לבירור בקשתו זו. מתירים תחליף המצאה (במדינת ישראל או מחוצה לה) מקום שהתובע אינו יודע היכן נמצא הנתבע; משום כך הוא נאלץ לבקש פטור מחובת ההמצאה האישית להודיע לנתבע על דבר הגשת התובענה.
 בקשה לתחליף המצאה מוגשת בכתב חתום בידי בעל דין או בידי פרקליטו.²² בית המשפט מוסמך לדחות את הבקשה ואף למחוק את התביעה נגד בעל הדין שכתב בידיו לא הומצא לידיו.²³
 כאשר מדובר בנתבע ששוהה מחוץ לישראל, ואין יודעים את מענו, יש לנקוט שני הליכים: הגשת בקשה לבית המשפט להיתר המצאה אל מחוץ לתחום השיפוט וכן בקשה לתחליף המצאה.²⁴
 יש לפעול לפי המדרג המקובל בהסדרי ההמצאה ובדרכיה ורק אם המצאה בדרכים אלה אינה אפשרית, ניתן לפנות לבית המשפט בבקשה לתחליף המצאה. תכליתו של הליך זה היא להביא כתב בידיו לידיעת בעל הדין. על בית המשפט או הרשם לדעת למצער באיזו מדינה נמצא המשיב, הגם שמענו אינו ידוע.²⁵

בית המשפט המחוזי ביטל פסק דין שניתן בשנת 1946 (!) בבית משפט השלום ביפו שהעמיד נכס מקרקעין למכירה פומבית. במקרה זה, נפסל למפרע צו שקבע תחליף המצאה וכך גם נפסלה ההמצאה. נפסלה ההמצאה – בוטל פסק הדין מחובת הצדק.²⁶
 חייבים בהוצאה לפועל נקלעים לעיתים למצבם המביך, בין היתר עקב העובדה שלא תמיד הם מקבלים את האזהרות לידיהם ולידיעתם, לרבות מסמכים ש"הומצאו" בדרך של תחליף המצאה.²⁷

סימן ז – המצאה בפקסימיליה

היתר לבצע המצאה באמצעות מכשיר הפקסימיליה ניתן לראשונה בשנת התשנ"ז.²⁸ הוסף סימן ג' בפרק ל"ב לתקנות התשמ"ד (הפרק הדין בהמצאת כתבי בידיו) הכולל שתי תקנות: תקנה 497א, הדנה בהמצאה בפקסימיליה לעורך דין ותקנה 497ב הדנה בהמצאה לבית המשפט.

- 22 ע"א 713/75, לעיל ה"ש 20. הבקשה הייתה מוגשת בכתב גם לפני החלפת תקנה 240.
 23 ע"א 362/81 פרידמן נ' פרידמן, פ"ד לו(1) 57 (1981). זאת, כאמור, גם בהיעדר המבקש ובלא שיוזמן להתייצב בבית המשפט.
 24 ר"ע 526/83 פרושינובסקי נ' שירסון כלל אינבסטמנט האוס בע"מ, פ"ד לז(4) 485 (1983); ע"א 271/61 החברה הלאומית לביטוח ולאחריות בע"מ נ' חיים, פ"ד טו 2241 (1961); ע"א 4588/96 חרמץ נ' מרגוליס, פ"ד נו(6) 742 (2002).
 25 על"ע 6869/06 הועד המחוזי לשכת עורכי הדין נ' ויניצקי-לבהר (פורסם בנבו, 8.5.2007). לפיכך לא ניתן להיעתר לבקשת המערער במתכונתה הנוכחית; לאחר השלמת פרטים יימשך הטיפול בבקשה.
 26 ע"א 36/75 גיבריל נ' מוזדן, פ"ד לא(1) 757 (1977).
 27 בג"ץ 5304/92 פר"ח סיוע לנפגעי חוקים נ' שר המשפטים, פ"ד מז(4) 715, 724 (1993).

תקנה 497 לתקנות התשמ"ד נועדה ליצור הסדר המותאם למאפייניה של דרך המצאה באמצעות מכשיר פקסימיליה. לשם כך, מונה תקנה 497א שורה של דרישות שיש לקיימן לצורך המצאת כתב בידין לעורך דין בדרך של משלוח פקס.²⁹

תקנה 161(2) לתקנות החדשות קובעת את הכללים הבאים:

- (א) המצאה של מסמך בפקסימיליה תהיה למספר הפקסימיליה שציין הנמען בכותרת כתב טענותיו;
- (ב) המצאה בפקסימיליה מוגבלת למסמך בהיקף של עד חמישה עשר עמודים והיא אינה חלה על המצאת המסמך הראשון המוגש בתיק ועל כתב תביעה וכתב הגנה;
- (ג) יראו את המועד שצוין באישור משלוח הפקסימיליה כמועד ההמצאה ובלבד שבוצע וידוא טלפוני כי המסמך התקבל ואולם –
- (1) מסמך שהומצא כאמור אחרי השעה 15:00 בימים א' עד ה' בשבוע או ביום ו' או ביום מנוחה שנקבע בחיקוק, יראוהו כאילו הומצא ביום החול שלאחריו;
- (2) אם השולח הוא בית המשפט ולא בוצע וידוא טלפוני, תיחשב השליחה כהמצאה כדין אלא אם כן הגיש הנמען תצהיר בדבר אי-קבלת המסמך בפקסימיליה.

כאשר חבר מועצת הערייה ביקש להודיע שחזר בו מהתפטרותו – הודעה שיש להגישה בתוך 48 שעות על פי הוראות סעיף 124 לפקודת העיריות [נוסח חדש] – הוכשרה הודעתו ששוגרה למשרדי הערייה במכשיר הפקסימיליה.³⁰

הסדר השעות המותרות למשלוח נועד להבטיח כי כתב בית דין יישלח למשרדי עורכי דין באמצעות הפקסימיליה במסגרת זמני העבודה שצוינו בתקנה, ולא בזמנים שבהם ייתכן שלא יהיה במשרדים מי שיקבל לידיו את שדר הפקס.³¹

בעניין אחר נקבע כי שמשלא צירף המשיב כל אישור בדבר ביצוע המשלוח בפקס, או את תרשומת ההודעה הטלפונית לנמען, לא ניתן לראות בהמצאה זו כעונה על הדרישות המנויות, המסדירה את נושא ההמצאה בפקסימיליה.³²

סימן ח – המצאה בפקסימיליה לעורך דין

תקנה 497 לתקנות התשמ"ד דנה בהמצאה לעורך דין המייצג בעל דין בתובענה. התקנה קובעת את הימים ואת השעות שבהם ניתן לבצע את ההמצאה, וכן כללים נוספים להבטחת נכונות המסמך הנשלח ומקוריותו.

28	תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 2), התשנ"ז-1997, ק"ת 1262, מיום 1.10.1997.
29	בש"א 2287/11 וינברג נ' רייסנר (פורסם בנוב, 13.4.2011).
30	ע"א 5813/96 דיאב נ' עירית תמרה, פ"ד נא(1) 241 (1996).
31	בש"א 2287/11, לעיל ה"ש 29.
32	רע"א 6713/08, לעיל ה"ש 3.

בעניין אחר נטען כי לנוכח העובדה שלא נעשה וידוא טלפוני בדבר קבלת הפקס, אין מדובר בהמצאה כדין. נטען גם כי בשעה שבה נשלחה ההחלטה לא נמצאו עובדים במשרד, וכי גם בעובדה זו יש כדי להצביע על חוסר הידיעה הנטען. נקבע שלא עלה בידי המשיב להראות שנתקיימה במבקשת אותה "ידיעה" העשויה – בנסיבות מסוימות – להוות תחליף לכללים הקבועים בתקנות.³³

מסמך ששוגר בפקסימיליה לאחר השעה 13:30, יראו אותו כאילו נשלח ביום למחרת.³⁴

פסק דין שניתן במעמד צד אחד בשל היעדר המצאה כדין למבקש הוא פסק דין פגום מעיקרו הטעון ביטול מחובת הצדק. במקרה אחד נפל פגם בהמצאת הבקשה לעורך דין ועל כן היה מקום להיעתר לבקשת הביטול ולהורות על ביטול פסק הדין מחובת הצדק.³⁵

אין לשלול את האפשרות כי לקוח השוכר את שירותיו של עורך דין לטפל בעניין טרום הליך משפטי, אכן יסמך את אותו עורך דין ואף ייתן בידי ייפוי כוח לייצגו ככל שבעקבות אותה דרישה ינקוט הדורש הליך משפטי נגדו, אולם אין מדובר בהסמכה אוטומטית וככלל שמורה ללקוח הזכות להחליט בעניין. בהתקיים נסיבות מתאימות ניתן יהיה להגיע למסקנה שהלקוח הסמך מראש את עורך הדין אשר טיפל בעניין טרום ההליך, לייצגו גם בהליך לכשיינקט. ברם, הסמכה כזו טעונה הוכחה.³⁶

סימן ט – המצאה בפקסימיליה לבית המשפט

לאחר תיקון תקנה 497א לתקנות התשמ"ד אין חובה עוד על בית המשפט, להבדיל מחובת עורך הדין, לוודא טלפונית קבלת מסמך ששוגר בפקס לבעלי הדין. תחולתה של זכות דיונית היא למפרע, באופן שעל תובענה המתנהלת לפני בית משפט בגין עילת תביעה שנתגבשה בעבר, חלות ההוראות הדיוניות התקפות בעת ניהול התובענה. לכאורה, לאור הלכה זו ומהשוואת נוסח תקנה 497א לפני התיקון ולאחריו, הרי שהתיקון נוגע לעניין שבסדר הדין. עם זאת מאחר שיש לקבל את טענת המבקשת כי ההחלטה מעולם לא התקבלה במשרד בא כוחה, אין מקום להכריע בשאלה אם התיקון לתקנה 497א חל למפרע, אם לאו.³⁷

נקבע בתקנה 161(2)(ג) לתקנות החדשות כי –

(2) אם השולח הוא בית המשפט ולא בוצע וידוא טלפוני, תיחשב השליחה כהמצאה כדין אלא אם כן הגיש הנמען תצהיר בדבר אי-קבלת המסמך בפקסימיליה.

כאשר בעל דין פונה לבית המשפט לשם קבלת סעד דחוף מחוץ לשעות העבודה הרגילות, חל הסדר מיוחד הקבוע בתקנות סדרי דין (סעד מידי בימי מנוחה ומחוץ לשעות העבודה הרגילות בבתי המשפט), התשל"א–1971. במקרה כזה, אפשרית פנייה לבית המשפט באמצעות פקסימיליה, הגם שהעניין לא הוסדר במפורש.³⁸

רע"א 6858/06 מדינת ישראל נ' אבו שקיר (פורסם בנבו, 31.12.2006).	33
ע"א 1379/11 בן עמי נ' א.ג.מ תפן בע"מ (פורסם בנבו, 11.5.2011).	34
רע"א 5448/14 חברת אלגיר טכנולוגיות (2003) בע"מ נ' לדרמן (פורסם בנבו, 5.10.2014).	35
שם.	36
רע"א 10141/07 חברת עובד לוי תיעוש האבן והבנייה בע"מ נ' שושני (פורסם בנבו, 2.6.2008).	37
רע"א 4086/01 אלדר צוראל חברה להשקעות ולבנין בע"מ נ' אפרתי, פ"ד נו(1) 534 (2002).	38

בעניין נוסף נפל פגם בהמצאת פסק הדין בפקסימיליה היורד לשורש העניין, שכן פסק הדין נשלח לפרקליטו הקודם של המבקשים. גם לא נעשה וידוא טלפוני בדבר הגעתו לתעודתו ואין נתונים המאפשרים לאמת את קבלת ההחלטה במכשיר הפקסימיליה.³⁹

סימן י – המצאת כתב בי-דין אלקטרוני באמצעי אלקטרוני

תקנה 161(1) לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) דנה בנושא "המצאה אלקטרונית" כדלקמן –

- (א) המצאה אלקטרונית של מסמך אלקטרוני מבית המשפט לנמען תהיה באמצעות משלוח הודעה אלקטרונית לכתובת הדואר האלקטרוני שהוא ציין בכותרת כתב טענותיו ואם הייתה זו כתובת דואר אלקטרוני מאובטחת, יכול שתהיה אף באמצעות משלוח המסמך האלקטרוני עצמו;
- (ב) המצאה אלקטרונית של מסמך אלקטרוני לבית המשפט תהיה באמצעות מערכת נט המשפט; המבקש להמציא לבית המשפט מסמך אלקטרוני, ימסור לבית המשפט כתובת דואר אלקטרוני או כתובת דואר אלקטרוני מאובטחת לצורך המצאה אלקטרונית כאמור בתקנת משנה (א);
- (ג) המצאה אלקטרונית של מסמך אלקטרוני מעורך דין לעורך דין תהיה באמצעות משלוח המסמך האלקטרוני לכתובת הדואר האלקטרוני של עורך הדין הנמען שצוינה בכותרת כתב טענותיו ועל עורך הדין השולח לוודא את קבלתו בידי עורך הדין הנמען;
- (ד) מועד שליחת המסמך האלקטרוני או ההודעה האלקטרונית, כפי שמופיע בשעון פנימי של מערכת המחשוב של השולח המכויל לפי כללים מקובלים, יהיה מועד ההמצאה של המסמך האלקטרוני, ואולם אם היה המועד אחרי השעה 17:00 בימים א' עד ה' בשבוע או ביום ו' או ביום מנוחה שנקבע בחיקוק, ייחשב המסמך האלקטרוני כאילו הומצא ביום החול שלאחריו;
- (ה) שליחת ההודעה האלקטרונית או המסמך האלקטרוני כאמור בתקנות משנה (א) או (ג), לא תיחשב כהמצאה כדין במועד השליחה אם הגיש הנמען תצהיר בדבר אי-קבלתו או בדבר קבלתו במועד מאוחר יותר.

"חריגים להמצאה באמצעי אלקטרוני" מפורטים בתקנה 162 החדשה:

המצאה באמצעי אלקטרוני לא תחול במקרים אלה:

- (1) אם זה המסמך הראשון המוגש בתיק או כתב תביעה או כתב הגנה, יומצא לנמען שאינו בית המשפט בדואר או במסירה אישית, זולת אם היתה הסכמה אחרת בכתב של הנמען;

39 בש"א 8768/06 ינקוביץ נ' חברת הירקון 14 בע"מ (פורסם בנבו, 26.2.2007).

- (2) אם הנמען בעל דין שאינו מיוצג בידי עורך דין, זולת אם נתן הסכמתו לכך בכתב;
 (3) על מסמך שבשל טיבו לא ניתן להמציאו באמצעי אלקטרוני;
 (4) על מסמך ראשון המוגש בתיק המתנהל בבית המשפט העליון.

בשנים התשס"ה והתשס"ו הוסף סימן ג' 2 בפרק ל"ב בתקנות התשמ"ד (הפרק הדין בהמצאת כתבי בי-דין),⁴⁰ הכולל את תקנה 1497ב; תקנה 1497ג, הדנה בהמצאת כתב בי-דין אלקטרוני באמצעי אלקטרוני; תקנה 1497ד הדנה בהחלת הוראות הסימן. תקנה 1497ג הוחלפה שנה לאחר מכן.⁴¹ תקנה 1497ג(1) לתקנות קובעת את התנאים שקיומם נדרש על מנת שיראו בצפייה של בעל דין בהחלטה במערכת ממוכנת כהמצאה כדין של אותה החלטה.

בעניין אחד המשיב לא טען כי תנאים אלה התקיימו במקרה דנא, ומשכך לא ניתן לקבוע כי צפייתו של בא כוח המערער בפסק הדין במערכת "נט המשפט" מהווה המצאה כדין המתניעה את מרוץ הימים להגשת ערעור על פסק דינו של בית המשפט המחוזי.⁴²

40 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 2), התשס"ה-2004, ק"ת 202, מיום 14.12.2004.
 41 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 3), התשס"ו-2006, ק"ת 834, מיום 14.6.2006.
 42 ע"א 1948/15 JSC VTB BANK נ' מרגוליס (פורסם בנבו, 6.3.2017).

פרק ב – הנמענים השונים

– מען להמצאת כתבי בי-דין	סימן א
– המצאה לידי מורשים	סימן ב
– המצאה לידי עורך דין	סימן ג
– המצאה לבן משפחה	סימן ד
– המצאה לתאגיד	סימן ה
– המצאה למדינה	סימן ו
– המצאה למדינה זרה	סימן ז
– המצאות שונות	סימן ח
– המצאה בהליכי בורות	סימן ט

לאחר שפרטנו את דרכי ההמצאה נדון להלן בנמענים השונים, כמו מען להמצאת כתבי בידיין, מורשים, עורכי דין, בני משפחה, תאגיד, מדינה ועוד.

סימן א – מען להמצאת כתבי בידיין

בהליך שנמסר בו מען להמצאת כתבי בידיין, הרי כל עוד לא הודיע בעל דין על שינוי במענו זה, ייחשב כל כתב שהומצא לפי המען האמור כאילו הומצא כראוי (תקנה 480 לתקנות התשמ"ד). ההיגיון של תקנה זו נעוץ בעקרונות ההשתק. התקנה מבוססת על כך שבמקום שבו מסר בעל דין מען לשם המצאת כתבי בידיין, הוא יהיה מושתק מלטעון נגד המצאה שבוצעה לאותו מען.¹ תקנה 163(א) לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) שכותרתה "ביצוע ההמצאה" קובעת:

(א) ההמצאה תהיה ככל האפשר לנמען עצמו; אם הנמען מיוצג בידי עורך דין, יש להמציא לו במקומו; אם מינה לשם ההמצאה מורשה מטעמו – ניתן להמציא למורשה במקומו.

תקנה 163(ג) לתקנות החדשות קובעת –

(ג) התגורר הנמען מחוץ לתחומי המדינה ויש לו בתחומי המדינה נציג מטעמו המייצג אותו באופן קבוע בקשר לענייניו בישראל, ניתן להמציא לנציג אם התביעה נוגעת לאותו עניין; תקנה 169 תחול בשניונים המחויבים גם על תקנת משנה זו.

נתבע שקיבל לידיו כתב טענות מטעם התובע ואף הגיש כתב הגנה, מחובתו לציין בו מען שישימש למסירת כתבי בידיין באותו הליך, בין שהוא מתגורר באותה כתובת ובין שלא.² במקום שבעל דין יוצג על ידי עורך דין ומסר את מען הפרקליט להמצאת כתבי בית דין, הרי הוא מושתק מלטעון כנגד המצאה שבוצעה לאותו המען, כל עוד לא נמסרה מטעמו הודעה לבית המשפט על שינוי הייצוג או המען.³ בעניין אחד המשיבה לא התגוררה בישראל והמען שמסרה לבית המשפט לצורך מסירת כתבי בידיין לידה היה מענו של משרד פרקליטה. המשיבה לא עמדה בחובתה היסודית ולא מסרה הודעה לבית המשפט על כתובת שונה מזו של פרקליטה. בנסיבות אלה נקבע שהיעתרות בשלב זה לשחרור הפרקליט מייצוגה פירושה מתן תמריץ להתנהגות פסולה מצד בעלי דין אשר מקום מושבם מחוץ לגבולות המדינה, שיש בה כדי להכביד במידה ניכרת על ניהולו התקין של הליך, אם לא לסכלו לגמרי.⁴

- 1 ע"א 3135/03 אובייקטיבי מחקרים עולמיים לישראל בע"מ נ' קליניקה אריאל בע"מ, פ"ד נח(2) 197 (2003).
- 2 רע"א 5059/10 אלום גולד בע"מ נ' דור (פורסם בנבו, 10.8.2010).
- 3 ע"א 377/10 אבני נ' שילר (פורסם בנבו, 11.7.2010).
- 4 ע"א 4588/96 חרמץ נ' מרגוליס, פ"ד נו(6) 742 (2002).

אין לדרוש מבית המשפט או מבעלי הדין שכנגד לעקוב אחר מערכת היחסים שבין צד להליך לבין באי כוחו או נציגים המבקשים לפעול בשמו. גישה אחרת עלולה להכביד במידה ניכרת על ניהולו התקין של ההליך, ואף להביא לסיכולו.⁵

ציון מען המצאה חדש בראש כתבי בידין המוגשים במהלך ההליך המשפטי, בלא הגשת הודעה ברורה ומפורשת בעניין, אינה יכולה להיחשב הודעה על שינוי מען. מזכירות בית המשפט וכן יתר הצדדים להליך אינם אמורים לעקוב אחר שינוי כתובות בפתיח כתבי בידין המוגשים במהלך ההליך לבית המשפט.⁶

בעניין אחד נקבע כי מאחר שהמבקשים היו מודעים להליכים שהתנהלו נגדם והוטל עליהם לעדכן את מענם החדש, יש לראות במסירות שבוצעו כמסירה כדין.⁷

במקרה אחד היה קושי ביישום התקנה: עסקינן בהליך חדש של ערעור, ואילו התקנה מתייחסת ל"הליך שניתן בו מען להמצאת כתבי בידין". כלומר, התקנה מתייחסת לנסיבות בהן תוך כדי אותה ההליך שינה הצד את מענו בלי למסור על כך הודעה. ערעור על פסק דין אינו אותו הליך.⁸

למרות האמור, בנסיבות מיוחדות, אפילו ראוי היה לקבוע כי ההמצאה לחייב נעשתה כדין, היה מקום לביטול פסק דינו של בית המשפט קמא אשר ניתן בלא שנשמעו טענות המבקש, וזאת בגדרו של שיקול הדעת המסור לבית המשפט.⁹

סימן ב – המצאה לידי מורשים

המצאה לידי מורשה לקבלת כתבי בידין – תקנה 477 לתקנות התשמ"ד קבעה כי ההמצאה תהא, ככל האפשר מבחינה מעשית, לנמען גופו. היא מוסיפה וקובעת כי ניתן לבצע את ההמצאה גם לידי מורשה: "אולם אם יש לו מורשה לקבלת כתבי בידין לשם המצאה לפי תקנות אלה – דיה ההמצאה למורשה".

אם בעל הדין מיוצג על ידי עורך דין אפשר שההמצאה תהיה לידיו.¹⁰

על פי תקנה 478 לתקנות התשמ"ד, ניתן היה למנות מורשה במינוי מיוחד לשם קבלת כתבי בידין על פי כתב מינוי או במינוי כללי (המצריך את הפקדת הכתב בבית המשפט). מורשה יכול להתמנות רק אם הוא גר בתחום המדינה. תפקידם של מורשים לפי התקנות הוא למסור את המסמכים לידי הנמען או להביאם לידיעתו. זוהי השליחות היחידה שהמחוקק מצפה לה מהם, וזאת בשל ההנחה כי דבר המצאתו של כתב בידין עשוי להגיע באמצעותם לידיעת הנמען.¹¹

5. שם. בוודאי כאשר מדובר בבעל-דין שהינו תושב חוץ ואשר לא מסר מען חליפי להמצאה בארץ.

6. בש"א 9228/10 אביטן נ' מינהל מקרקעי ישראל (פורסם בנבו, 27.4.2011).

7. רע"א 8410/13 כלב נ' שם טוב (פורסם בנבו, 2.10.2014).

8. שם.

9. רע"א 8402/05 בית-און נ' עיריית תל אביב (פורסם בנבו, 2.8.2006).

10. רע"א 4594/13 אביטן נ' קצין (פורסם בנבו, 20.8.2013).

11. ע"א 403/64 לוינסון נ' חברת בית תמר בע"מ, פ"ד יט(1) 108 (1965); ע"א 362/66 הופמן נ' Fordham

Fuel Oil, פ"ד כ(4) 222 (1966).

סמכותם של בתי המשפט בישראל נקנית, ככלל, בהמצאת הזמנה לדין. המצאה יכולה להתבצע גם כאשר הנתבע עצמו אינו מצוי בישראל אך מצויים בה מורשהו או עורך דינו בנושא ההתדיינות.¹²

המצאה לידי מורשה בהנהלת עסקים – כאשר מדובר במורשה "עסקי" תחול הוראת תקנה 482 לתקנות התשמ"ד, שדנה ב"המצאה למורשה בהנהלת עסקים".

התיבה "אזור השיפוט" שבתקנה הורחבה גם למצבים שבהם מצוי הנתבע מחוץ לשטח השיפוט של מדינת ישראל. לפיכך ניתנה פרשנות מרחיבה גם למונח "מורשה".¹³

השאלה המרכזית היא אינטנסיביות הקשר בין הגורם לו הומצא כתב בידין לבין הנתבע. האינטנסיביות צריכה להיות ברמה כזו שניתן להניח כי הגורם שנמצא בארץ יביא לידיעת הנתבע הנמצא מחוץ לישראל את דבר הגשת התובענה ואת תוכנה.¹⁴

כאשר יש לנתבע שהוא תושב חוץ או חברת חוץ, מורשה בישראל, ניתן לבצע המצאה לידי המורשה ללא צורך בצו המצאה אל מחוץ לתחום המדינה. השאלה שתיבדק היא אם הנמען הוא אכן "מורשה". השאלה אם פלוני הינו מורשה לעניין התקנה נחתכת לפי מידת האינטנסיביות של הקשר שבין המורשה לנתבע, עד שיש להניח כי המורשה יעביר לידיעת הנתבע את דבר ההליכים שהוגשו נגדו.¹⁵

קיימים שני מבחנים מצטברים לשם הגדרת "מורשה" כאמור בתקנה: לפי המבחן הראשון – החשוב והעיקרי מהשניים – "מורשה" הוא מי שדרגת האינטנסיביות של הקשר שבינו לנתבע הגיעה לרמה כזו, שמתור להניח, כעניין שבדין, שהוא יעביר לידיעת הנתבע את דבר ההליכים שהוגשו נגדו. אינטנסיביות זו היא עניין של דרגה, לא ניתן לטעת בה מסמרות מראש ויש לבחון אותה מנקודת מבט נורמטיבית, כל עניין לפי נסיבותיו; המבחן השני מכונה מבחן "אותו העסק". כל שנדרש להוכיח במסגרתו הוא זהות בין עניינה של התובענה לבין עסקו של המורשה.¹⁶

בעניין אחר נקבע כי המשיב לא הניח לפני בית המשפט תשתית ראייתית כדי להראות שדרגת האינטנסיביות של הקשר שבין הנתבעת לבין המורשה הגיעה לרמה המצדיקה את החלתה בנסיבות העניין.¹⁷

תקנה 482 לתקנות התשמ"ד הדנה בהמצאת כתבי בידין למורשה, עניינה היה אזור שיפוטו של בית המשפט בישראל (סמכות מקומית), אך בפסיקה הורחבה תחולתה, שכן משנתרחבה הפעילות הבינלאומית ולאחר שהאמצעים הטכנולוגיים למיניהם – בתנועה, בתקשורת ובשינוע – נשתפרו וקיצרו באופן דרמטי את המרחקים בין מדינות, הרי שהמבקש למכור מוצריו במדינה פלונית חייב להניח כי הוא אף ייחשף בה לתביעות.¹⁸

12 רע"א 5150/02 וינברג נ' ביילס, פ"ד נח(2) 205 (2003)

13 רע"א 2737/08 ארבל נ' TUI AG (פורסם בנבו, 29.1.2009).

14 רע"א 8957/09 ארון נ' קיובי (פורסם בנבו, 8.3.2011).

15 ע"א 4588/96, לעיל ה"ש 4; ע"א 4601/02 ראדא תעשיות אלקטרוניות נ' Bodstray Company, פ"ד נח(2) 465 (2004).

16 רע"א 7804/17 כרמל דיירקט בע"מ נ' R.H. PETERSON CO. (פורסם בנבו, 28.12.2017). שני מבחנים אלו הוכחו בעניינו ולפיכך הערעור התקבל.

17 רע"א 1947/91 שטיין נ' כץ, פ"ד מה(4) 705 (1991).

18 רע"א Philip Morris 11822/05 נ' אלרואי (פורסם בנבו, 8.5.2006). כמובן, כל מקרה ייבחן לנסיבותיו.

ביצוע המצאה באופן אישי למנהל חברה – בעת שהתייצב לדיון בעניין הדיון בבקשה לסעדים זמניים – מהווה המצאה כדין למבקשת.¹⁹

בית המשפט הכיר בחברה הישראלית "ג'נרל מהנדסים" כמורשה או כסוכנת של החברה האמריקנית "ג'נרל אלקטריק". כך שההמצאה של כתבי בידיון המיועדים לחברה הזרה לחברה הישראלית הייתה המצאה כדין. מידת האינטנסיביות של הקשר בין הנתבע לבין ה"מורשה", הנדרשת כדי לעשות את ההמצאה בת פועל, היא שאלה שבדרגה.²⁰

בעניין אחד, טענתה של חברת אמזון ביחס לפרשנות המצממת שיש ליתן לתקנה, לא הייתה יכולה להועיל לה, אפילו הייתה מתקבלת. זאת, בשים לב לכך שהאדם אשר לו בוצעה ההמצאה הוא סגן נשיא באמזון, היינו נושא בתפקיד בכיר ורם דרג במיוחד. ניתן אפוא לומר כי הוא מהווה "מורשה" אפילו הייתה מוחלת אמת מידה מצממת בעניין זה.²¹

סימן ג – המצאה לידי עורך דין

תקנה 477 לתקנות התשמ"ד קבעה, בין היתר, כי אם מינה הנמען עורך דין, די בהמצאה לעורך הדין או למתמחה שלו או בהנחה במשרדו, והכול – אם לא הורה בית המשפט הוראה אחרת. המצאה למשרד פרקליטו של בעל דין במען שאותו ציין על גבי כתבי בידיון היא המצאה כדין.²²

תקנה 163 (א) לתקנות החדשות קובעת:

ההמצאה תהיה ככל האפשר לנמען עצמו; אם הנמען מיוצג בידי עורך דין, יש להמציא לו במקומו; אם מינה לשם ההמצאה מורשה מטעמו – ניתן להמציא למורשה במקומו.

יש להוכיח כי משרד הפרקליטים שבו בוצעה ההמצאה אכן מייצג את הנמען. אם אותו מען נקבע בחוזה שבין הנתבע לבין תושב חוץ רק כמען לצורך המצאה לנתבע – אין בכך משום המצאה כדין.²³ כאשר ביפוי כוח שניתן לפרקליט הוגבלה במפורש סמכותו לקבל כתבי בידיון אם ייעשה ניסיון להמציא מסמכים במשרדו (שעה שהלקוח עצמו נמצא מחוץ לישראל) – אין פגם בשליחות מצומצמת זו על פי יפוי הכוח המוגבל ואין מקום להכיר בהמצאה שבוצעה במשרד הפרקליט.²⁴

על עורך דין הקובע לו מען להמציאת כתבי בידיון, למלא אחר חובתו היסודית ולדאוג לכך שבשעות העבודה המקובלות יהיה משרדו מאויש כדי שיוכל לקבל כתבי בידיון.²⁵

הודעה טלפונית לפרקליט שלא על פי כללי ההמצאה, שנתקבלה ללא מחאה מצדו, עשויה לפעמים להיחשב כהמצאה חוקית, אולם הודעה טלפונית למזכירת הפרקליט לא תיחשב כהמצאה כדין.²⁶ אכן,

- 19 רע"א 2736/98 Habboub Bros. נ' Nike International, פ"ד נד(1) 614 (2000)
- 20 רע"א 39/89 General Electric נ' מגדל חברה לביטוח בע"מ, פ"ד מב(4) 762 (1989).
- 21 רע"א 1607/16 Amazon.com. Inc נ' פרימיר ים המלח מעבדות קוסמטיקה בע"מ (פורסם בנבו, 10.4.2016).
- 22 ב"ש 927/85 ברקוביץ נ' בודניה, פ"ד לט(3) 838 (1985).
- 23 רע"א 1947/91, לעיל ה"ש 17.
- 24 בש"א 33/87 אוסטפלד נ' בהירי, פ"ד מד(3) 221 (1987).
- 25 ע"א 100/67 לוי נ' לוי, פ"ד כא(1) 690 (1967).

אם הפרקליט אינו מוחה הוא יהיה מנוע מלטעון שלא בוצעה לו המצאה, אך מי שמבקש לסמוך על מניעות זו עליו הראיה.²⁷

סימן ד – המצאה לבן משפחה

תקנה 481 לתקנות התשמ"ד קבעה כי אם לא ניתן היה לבצע המצאה אישית מעשית לנמען עצמו (גופו), ניתן לבצע המצאה לבן משפחה הגר עמו שלפי מראית עין מלאו לו 18 שנים. לצורך תקנה זו, היעדרות זמנית של אדם מביתו – שהוא המקום שבו חי בעבר עם משפחתו וכנראה ימשיך לחיות בו בעתיד – אינה מפסיקה את מגוריו שלו ואת מגורי בני משפחתו עמו באותו מקום.²⁸ המצאה לבן משפחה כזה נחשבת כהמצאה חוקית לנמען.²⁹

תקנה 163(ב) לתקנות החדשות קובעת כי –

אם אין אפשרות למצוא את הנמען, די בהמצאת המסמך בביתו לאחד מבני משפחתו הגרים עמו שם ושלפי מראית עין מלאו לו שמונה עשרה שנים.

במשפט מקרקעין אחד לא נסתרה חוקיותה של המצאה לבת משפחה (אשת האח).³⁰ כשהודיע בית המשפט על המועד הנדחה של הדיון המשפטי לבת משפחה (אשת הנתבע), לאחר שעתרה בשמו בעל פה לדחיית הדיון עקב מחלתו, הוכרה ההמצאה כהמצאה "כדין". משהודע לאשת הנתבע על מועד הדיון האמור, לא היה הכרח לשלוח במקביל הודעה נוספת לעורך דינו.³¹ בעניין אחד כתב התביעה הומצא לבית מגוריו של המבקש בישראל לידי בתו הבגירה. לא נמצא מקום להתערב בקביעת בית המשפט שלפיה המצאה זו הינה המצאה כדין.³² עותק מפסק הבוררות נמסר ל"בנו הגדול" של המבקש, אולם לא נטען כי הוא נחזה להיות בן שמונה עשרה שנים. מכאן כי המצאה זו אינה כדין.³³ כאשר מקום מגורי הנמען אינו בישראל, הרי שלא ניתן להסתמך על ההוראה שבתקנות ההמצאה מבלי שניתנה תחילה רשות להמצאת הכתב אל מחוץ לתחומי המדינה. שליח בית הדין אינו מוסמך לפנות לבית הנמען המצוי מחוץ לישראל אלא אם הצטייד ברשות מבית המשפט.³⁴

26 רע"א 5007/92 לוינ' ארנס, פ"ד מח(1) 653 (1994).

27 בש"א 1890/00 מנורה איזו אהרון בע"מ נ' אוליצקי כריה בע"מ, פ"ד נד(2) 840 (2000).

28 ר"ע 526/83 פרושינובסקי נ' שירסון כלל אינבסטמנט האוס בע"מ, פ"ד לז(4) 485 (1983); ע"א 362/66, לעיל ה"ש 11.

29 ע"א 403/64, לעיל ה"ש 11.

30 ע"א 102/62 כל אילה נ' מדינת ישראל, פ"ד טז 2796 (1962).

31 אם כי אולי היה הדבר רצוי. ראו רע"א 129/91 נגר נ' מדינת ישראל, פ"ד מה(3) 599 (1991).

32 רע"א 10250/08 קציב נ' Raiffeisenbank Zao (פורסם בנבו, 18.3.2010).

33 רע"א 5617/09 פורוש נ' דייטש (פורסם בנבו, 26.10.2010).

34 רע"א 8204/16 גלמור נ' בר לב (גאידמק) (פורסם בנבו, 5.12.2016).

סימן ה – המצאה לתאגיד

תקנה 484 לתקנות התשמ"ד דנה בכיצוע המצאה של כתב בי-דין לתאגיד. תקנה זו תוקנה והוספו לה הוראות בקשר ל"תאגיד שהוקם בחוק", בשונה מתאגידים אחרים.³⁵ המצב המשפטי היה כי המצאה לתאגיד תבוצע בהנחת הכתב במשרד התאגיד או במענו הרשום. אולם אם מדובר "בתאגיד שהוקם בחוק", תיעשה ההמצאה במשרדו של מנהל התאגיד. ניתן להמציא כתבי בי-דין למנהל החברה באופן אישי וההמצאה תיחשב כהמצאה כדין אף אם הם לא הומצאו למשרדה הרשום של החברה.³⁶ בתקנה 163(ה) לתקנות החדשות נקבע:

אם הנמען תאגיד, יומצא המסמך למשרד או למען הרשום של התאגיד, ולתאגיד שהוקם בחוק – למשרדו של מנהל התאגיד.

בעניין אחד נקבע כי המשיבים היו רשאים להסתפק בהמצאת ההזמנה במען הרשום של משרד החברה ואף עשו למעלה מהנדרש עת נקטו תחליף המצאה על ידי פרסום בעיתון.³⁷ כאשר מדובר בתאגיד שהוא שותפות שאין לה מען רשום תבוצע ההמצאה על פי אחת משתי הדרכים הבאות: בהנחת הכתב במקום העסק הראשי של השותפות או במסירתו לאחד השותפים.

סימן ו – המצאה למדינה

תקנה 485 לתקנות התשמ"ד כפי שהוחלפה בשנת התשנ"ו,³⁸ קבעה שהמצאה למדינה תבוצע במשרד פרקליט המחוז שבו נמצא מקום מושבו של בית המשפט הדין בתובענה.³⁹ אם מדובר בהליך בבית המשפט העליון, תבוצע ההמצאה במשרדי פרקליטות המדינה. בנוסחים הקודמים של התקנה השתמש מחוקק המשנה במונחים של המצאה ל"יועץ המשפטי לממשלה", ולא למדינה. בעניין אחד נקבע כי לכאורה קיימת אי-התאמה בין מקום ההמצאה (תל אביב) לבין מקום ההתדיינות (בית המשפט המחוזי בירושלים), בניגוד לאמור בתקנה. עם זאת נראה כי מתקין התקנות הניח קיומה של זהות בין המחוז שבו מתברר ההליך לבין המחוז של פרקליטות המדינה המטפל בהליך. על כן קבע שיש להמציא כתבי בי-דין למשרדו של פרקליט המחוז שבו נמצא מקום מושבו של בית המשפט הדין בתובענה. במקרה זה נדון ההליך בירושלים, אך טופל על ידי פרקליטות מחוז תל אביב יפו. הגיונה של התקנה מאפשר – ואף מחייב – המצאה לפרקליטות המטפלת בעניין, היא פרקליטות מחוז תל אביב יפו, ולכן לא נפל פגם בהמצאה מבחינה זו.⁴⁰ בתקנה 163(ד) לתקנות החדשות נקבע:

35	תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 2), התשנ"א–1991, ק"ת 1228, מיום 29.8.1991.
36	ר"ע 526/83, לעיל ה"ש 28.
37	ע"א 23/83 יוחימק נ' קדם, פ"ד לח (4) 309 (1985). בנסיבות המקרה חויבו מנהלי החברה אף בהוצאות הפרסום.
38	תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 2), התשנ"ו–1996, ק"ת 932, מיום 30.5.1996.
39	בין שמדובר בבית המשפט המחוזי ובין שמדובר בבית משפט השלום.
40	רע"א 5985/03 מדינת ישראל נ' אפרופים שיכון ויזום (1991) בע"מ, פ"ד נח (1) 394 (2003).

אם הנמען היא המדינה, יומצא המסמך למשרד פרקליט המחוז שבו נמצא מקום מושבו של בית המשפט הדין בתובענה; אם התובענה נדונה בבית המשפט העליון – יומצא למשרד פרקליטות המדינה.

סימן ז – המצאה למדינת זרה

תקנה 494 לתקנות התשמ"ד הייתה תקנה ספציפית הקובעת את אופן ההמצאה כאשר אחד הצדדים להתדינות הינו מדינת חוץ. משנעשתה המצאה לפי תקנה זו, הרי שאין צורך להיזקק לאישור בית המשפט למתן המצאה מחוץ לתחום ישראל.⁴¹

ביום 16.11.2008 נכנס לתוקפו חוק חסינות מדינות זרות, התשס"ט–2008. חוק זה מסדיר את שאלת חסינותן של מדינות זרות בפני הליכים משפטיים בישראל, ובין יתר הוראותיו עוסק בשאלת ההמצאה למדינות אלה ואף הוא נותן ביטוי לעיקרון המעוגן, שלפיו המצאה של כתבי בידין תהיה באמצעות משרד החוץ למשרד החוץ של המדינה הזרה.⁴²

ייחודיות ההמצאה תפורש ככזו המקנה למשרד החוץ את הסמכות לקביעת דרכי ההמצאה על פי שיקול דעתו המקצועי. על אף שהתקנה אינה נוקטת בלשון "ערוצים דיפלומטיים" על מנת להכתיב את דרכי ההמצאה למדינות זרות בדרך זו בלבד, הרי שהדבר מתחייב שעה שהתקנה ייחדה את ביצוע ההמצאה לידי משרד החוץ.⁴³

הכפפת מדינה זרה לסמכות שיפוטה של מדינת הפורום באמצעות אקט ההמצאה הינה עניין מורכב אשר השלכותיו ניכרות בשדה המשפט הבינלאומי ובשדה יחסי החוץ והדיפלומטיה. ייחודיות זו המשלבת מורכבות משפטית לצד רגישות מדינית היא שעומדת ביסוד החרגת הליך ההמצאה למדינה זרה מן המקרים המובאים בתקנה.⁴⁴

יש לפרש את התקנה כך שהמצאת כתבי בידין למדינות זרות באמצעות משרד החוץ מוגבלת לערוצים הדיפלומטיים העומדים לרשותו של משרד החוץ ועל פי שיקול דעתו המקצועי.⁴⁵ בתקנה 163(ט) לתקנות החדשות נקבע:

אם הנמען מדינה זרה כהגדרתה בחוק חסינות מדינות זרות, לרבות נציגות של מדינה זרה, או עובד בהן שהוא בעל חסינות דיפלומטית או קונסולרית, יומצא המסמך לפי חוק חסינות מדינות זרות.

41 רע"א 1721/09 הרפובליקה של בולגריה נ' זאבי החזקות בע"מ (פורסם בנבו, 10.6.2009).

42 רע"א 1104/09 היועץ המשפטי לממשלה נ' AILAN B STEEN (פורסם בנבו, 8.12.2011).

43 ש.ם.

44 ש.ם.

45 דנ"א 1497/12 Alan Steen נ' היועץ המשפטי לממשלה (פורסם בנבו, 10.7.2012).

סימן ח – המצאות שונות

המצאה לבעלי דין אחדים – תקנה 479 לתקנות התשמ"ד קבעה כי כתב בידין שיש להמציאו לבעלי דין אחדים יומצא לכל אחד מהם, אם אין הוראה אחרת. עוד נקבע כי היו בעלי דין אחדים מיוצגים על ידי פרקליט אחד, די בהמצאת כתב בידין אחד לפרקליט בשביל כל בעלי הדין האמורים. בעניין אחד נקבע כי במקום שבו ידועים בעלי הדין הנוגעים בעניין וניתן לזמנם אישית לדיונים, מן הראוי לעשות זאת. עם זאת מאחר שמדובר במספר רב של בעלי דין מעוניינים, לא ניתן לצפות כי יומצא לכל אחד מהם זימון לכל דיון. בייחוד כאשר בעלי הדין הרלוונטיים כבר ידעו אודות ההליכים המתנהלים וכל שנותר להם הוא לעקוב אחריהם. לפיכך אין להתערב בהחלטה שלא לדרון בטענות שהעלו המערערת בעניין זה.⁴⁶

המצאה לרשות מקומית – תקנה 486 לתקנות התשמ"ד הסדירה את נושא ההמצאה לרשות מקומית בדרכים חלופיות אחדות המפורטות בה. חבר מועצת עירייה ביקש להודיע שחזר בו מהתפטרותו. הודעתו ששוגרה במכשיר הפקסימילה למשרדי העירייה נמצאה כשרה.⁴⁷ בתקנה 163(ו) לתקנות החדשות נקבע:

אם הנמען רשות מקומית, יומצא המסמך ללשכת ראש הרשות או למשרד היועץ המשפטי של הרשות.

המצאה בעניין מקרקעין – תקנה 483 לתקנות התשמ"ד קבעה כי בתובענה בעניין מקרקעין ניתן לבצע את ההמצאה למורשהו של בעל הדין הממונה על המקרקעין. בתביעה להחזרת חזקה במקרקעין "כל כתב בידין שאי אפשר להמציאו בדרך אחרת די בהדבקות העתק ממנו על דלת בית המגורים או על מקום אחר נראה לעין שבמקרקעין".

מורשה במוכן התקנה אינו חייב להיות מי שהוסמך גם לייצג בדין את שולחו. התקנה אינה מטפלת אלא בהמצאת כתבי בידין לבעל דין באמצעות מורשה ובהמצאה בלבד; אין היא דנה כלל בייצוגו של בעל הדין או בהתדיינות בשמו. העיקר הוא שהמורשה יהיה אדם שניתן להניח שהוא עומד בקשר עם מרשהו או שיש בידיו להתקשר עמו ולהביא לידיעתו את קיום הליכי הפינוי נגדו.⁴⁸

המצאה למוסד – תקנה 492 לתקנות התשמ"ד הנחתה כיצד להמציא עותקים של כתבי בידין לעובדי מוסדות שונים. אחדים מאלה הם:

- (1) לנמען שהוא עובד הציבור – לראש המשרד שבו הוא עובד;
- (2) לנמען שהוא עובד של תאגיד – למנהל התאגיד או לאדם אחר הממונה על המען הרשום של התאגיד.

כן נקבעו הוראות בתקנה 163 לתקנות החדשות בנוגע להמצאה לאפוטרופוס והמצאה לאסיר:

46 ע"א 10483/07 אומטיים הפצה נ' המשביר הישן בע"מ (פורסם בנבו, 11.8.2008).
 47 ע"א 5813/96 דיאב נ' עירית תמרה, פ"ד נא(1) 241 (1996). הודעה שיש להגישה תוך 48 שעות על פי הוראות סעיף 124 לפקודת העיריות [נוסח חדש].
 48 ע"א 403/64, לעיל ה"ש 11.

(ז) אם לנמען מונה אפוטרופוס, יומצא המסמך לאפוטרופוס שנתמנה לו כדין.
 (ח) אם הנמען כלוא בבית סוהר, יומצא המסמך באמצעות מחלקת האסיר בשירות בתי הסוהר.

סימן ט – המצאה בהליכי בוררות

מלבד התקנות קיימים חיקוקים אחרים המסדירים ענייני המצאה, כמו לדוגמה סעיף כ' לתוספת לחוק הבוררות.

בסעיף כ' לתוספת לחוק הבוררות נקבע כי "מסמך בענין הבוררות שנשלח לבורר או לבעל דין בדואר רשום עם אישור מסירה, יראוהו כנמסר לנמען בתאריך הרשום באישור המסירה או באישור הסירוב לקבל את המסמך". יוער כי הוראה זו נוגעת לנטל ההוכחה בלבד ואינה שוללת את אפשרות העברתו של מסמך בדרך אחרת, ולפיכך אין בהוראה זו כדי לגרוע מהדרכים הנוספות להמצאה הקבועות בתקנות סדר הדין האזרחי.⁴⁹

הנחת פסק הבוררות בתיבת הדואר של אחי המבקש, אינה דרך המצאה מוכרת בתקנות, אשר קובעת – ביחס להמצאה בדואר – כי יש לעשות כן "בדואר רשום עם אישור מסירה".⁵⁰

49 רע"א 5617/09, לעיל ה"ש 33.
 50 שם; אורי גורן בוררות 487 (2018).

פרק ג – המצאה מחוץ לתחום המדינה

סימן א	– עקרונות כלליים
סימן ב	– הכללים בדבר הליכי ההמצאה
סימן ג	– נאותות הפורום
סימן ד	– התצהיר התומך בבקשה
סימן ה	– הודעה לצד שלישי
סימן ו	– ביצוע ההמצאה בפועל
סימן ז	– בקשה לבטל צו המצאה
סימן ח	– ערעור על החלטה המבטלת צו המצאה

סימן א – עקרונות כלליים

המצאת כתב תביעה מחוץ למדינה אינה אלא ביטוי דיוני להטלת מרות שיפוטם של בתי המשפט בישראל על נתבע היושב מחוץ לתחום השיפוט, מרות שכרוכה בה סכנה להתנגשות סמכויות ולפגיעה בכללי הנימוס הבינלאומי.¹

במקרים שונים המוסדרים בתקנות עשוי הנתבע שלא להימצא במדינה. אף על פי כן, אם בוצעה ההמצאה למי שנחשב בעיני התקנות לידו הארוכה, היא תיחשב בת פועל.² על המבקש את היתר המצאה מחוץ לתחום המדינה היה להראות כי עניינו בא בגדר עילות ההמצאה המנויות בתקנה 500 לתקנות התשמ"ד, וכי עמדה לו עילה לגופו של עניין. כאשר בית המשפט בוחן את עילות ההמצאה, עליו לבחון אם יש למבקש "תביעה הראויה לטיעון". זוהי רמת הוכחה נמוכה מזו הנדרשת בהליך אזרחי רגיל, קרי מאזן ההסתברות. בבחינת העילה לגופו של עניין, על בית המשפט להשתכנע שמתעוררת "שאלה רצינית" שיש לדון בה. השאלה נועדה לוודא כי התובענה אינה טורדנית או תובענת סרק. רק אם שוכנע בית המשפט שהתשובה לשתי הדרישות, עילת ההמצאה ועילת התובענה, הינה חיובית בהתאם לרמת ההוכחה הנדרשת, יעניק למבקש את היתר ההמצאה בכפוף לבדיקתה של נאותות הפרוים.³ בתי משפט אזרחיים הם שלוחה של הריבון, ולכן מוגבל בית משפט אזרחי בדרך זו או אחרת לטריטוריה של הריבון.⁴

שעה שבית המשפט דן בבקשה להיתר המצאה מחוץ למדינה עליו לנקוט זהירות, שהרי כל ספק פועל לטובת תושב החוץ ונגד הזמנתו להתדיין בישראל. אמנם הסוגיה מוסדרת בתקנות, אך אין זו שאלה דיונית גרידא כי אם מהותית.⁵

סימן ב – הכללים בדבר הליכי ההמצאה

הצורך בהיתר המצאה מחוץ לתחום המדינה – כאשר נתבע אינו כפוף לשיפוט המדינה, אין להביאו לדין בישראל אלא בעניינים המנויים בתקנה 500 לתקנות התשמ"ד (תקנה 166 לתקנות התשע"ט). תקנה זו קובעת רשימה סגורה של עילות שבהן מוסמך בית המשפט להרחיב את יריעת השיפוט על ידי כך שיתיר המצאת הזמנה מחוץ למדינה.⁶ בעל דין הפותח בהליך נגד אדם הנמצא מחוץ לתחום השיפוט חייב לקבל היתר להמצאה.⁷

- 1 ע"א 837/87 הוידה נ' הינדי, פ"ד מד(4) 545 (1990).
- 2 רע"א 39/89 General Electric נ' מגדל חברה לביטוח בע"מ, פ"ד מב(4) 762 (1989).
- 3 ע"א 9725/04 אשבורן חברה לסוכנויות ומסחר בע"מ נ' CAE Electronics (פורסם בנבו, 4.9.2007).
- 4 ראו והשוו תקנה 500 לתקנות התשמ"ד.
- 5 ע"א 837/87, לעיל ה"ש 1; בר"ע 210/81 Holz & Sohn-Rapid נ' שעין, פ"ד לו(3) 633 (1982).
- 6 ע"א 271/61 החברה הלאומית לביטוח ולאחריות בע"מ נ' חיים, פ"ד טו 2241 (1961).
- 7 ע"א 4601/02 ראדא תעשיות אלקטרוניות נ' Bodstray Company, פ"ד נח(2) 465 (2004).

המצאה לחברות זרות צריכה להיעשות, בדרך כלל, על פי הוראות התקנה. נתבע שהוזמן בלא שניתן היתר המצאה כאמור אינו נכפף, בדרך כלל, לשיפוטו של בית משפט בישראל.⁸ התבררה תביעתו של פרקליט ישראלי שתבע בישראל את שכרו בגין פעולות משפטיות שביצע בשם יורשים מארצות הברית. במקרה זה קנה בית המשפט בישראל סמכות בינלאומית לדון בתביעה. זאת מכוח המצאת ההזמנה כהלכה למשיב על פי היתר שנתן בית המשפט להמצאה מחוץ לתחום השיפוט.⁹

בהליכים משמעתיים נגד עורך דין אין מקום ליישם את התקנה ואת התנאים המוקדמים לה. יישום ההליך המשמעתי על חבר לשכה הנמצא מחוץ למדינה אינו עלול לפגוע בסמכויותיה של מדינה זרה או לפגוע בכללי הנימוס הבינלאומיים.¹⁰

בקשה להיתר המצאה מחוץ לתחום המדינה מגישים בדרך של בקשה בכתב.¹¹ "התנעת" התקנה מותנית בהגעת שליח ביהדין למקום מגורי הנמען. מכאן נובע שכאשר מקום מגורי הנמען אינו בישראל, הרי שלא ניתן להסתמך על ההוראה מבלי שניתנה תחילה רשות להמצאת הכתב מחוץ לתחומי המדינה במסגרת הוראת התקנה. שליח בית הדין אינו מוסמך לפנות לבית הנמען המצוי מחוץ לישראל אלא אם הצטייד ברשות מבית המשפט.¹² תקנה 167(א) לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) שכותרתה "הליך ההמצאה מחוץ למדינה" קובעת כי –

בעל דין המעוניין להמציא כתב טענות מחוץ לתחום המדינה, יגיש בקשה בכתב לשם קביעת דרך ביצוע ההמצאה; בתצהיר התומך בבקשה יפורטו העובדות המבססות את עילת התביעה, העובדות המבססות את עילת ההמצאה מחוץ לתחום המדינה ופירוט המקום שבו נמצא הנמען או ייתכן שנמצא.

תקנה 167(ב) לתקנות החדשות מנסחת באופן שונה את נושא ההיתר.

בית המשפט יורה על דרך ביצוע ההמצאה, לרבות הגשת כתבי הטענות, והוא רשאי להורות שבנסיבות העניין אין להמציא את המסמכים מחוץ לתחום המדינה.

ויתור על הצורך בהיתר המצאה – על חוסר סמכות בינלאומית, להבדיל מחוסר סמכות עניינית, רשאי הנתבע לוותר אף בשתיקה, ולעניין זה דומה הדבר לחוסר סמכות מקומית.¹³ אם הסכימו לוותר על טענות בדבר היעדר סמכות בינלאומית, כבר בדיון בבקשה למתן צו מניעה זמני, אין צורך בהיתר המצאה מחוץ לתחום ובהמצאה מחוץ לישראל.¹⁴

8 ר"ע 526/83 פרושינובסקי נ' שירסון כלל אינבסטמנט האוס בע"מ, פ"ד (4) 485 (1983).

9 ע"א 83/87 מילמן נ' עיזבון שרגה, פ"ד מד (2) 45 (1990).

10 על"ע 6869/06 הועד המחוזי לשכת עורכי הדין נ' ויניצקי-לבהר (פורסם בנבו, 8.5.2007).

11 ע"א 713/75 פרנקל נ' קאופמן, פ"ד ל (3) 449 (1976).

12 רע"א 8204/16 גלמור נ' בר לב (גאידמק) (פורסם בנבו, 5.12.2016).

13 ע"א 23/83 יוחמק נ' קדם, פ"ד לח (4) 309 (1985).

14 רע"א G+H Schallschutz GmbH 2035/06 נ' התכוף בע"מ (פורסם בנבו, 31.7.2006). התיק הוחזר לבית משפט קמא כדי לדון בבקשה לעיכוב הליכים בשל קיומה של תניית בוררות זרה לגופה. ראו גם אורי גורן בוררות 490 (2018).

עניין סמכותו של בית המשפט לדון תושב חוץ ניתן להתנאה אפילו בשתיקה. מששתק הנתבע מוכן לכך גם בית המשפט.¹⁵

המצאות זמנית בישראל של נתבע זר – בית המשפט הישראלי קונה לעצמו סמכות שיפוט בינלאומית אפילו אם ההמצאה בוצעה בזמן הימצאות אקראית וזמנית של הנתבע בארץ. רק בנסיבות חריגות ויוצאות דופן ייפסל תוקפה של המצאה לנתבע בתחומי המדינה.¹⁶

אין צורך בהגשת בקשה, כאשר בוצעה המצאה לתייר שהגיע באקראי ארצה. מדובר בהמצאה כשרה אפילו אין בינו או בין התובענה לבין מדינת ישראל כל קשר ואף אם לא ניתן היה לקבל נגדו צו להמצאה מחוץ לתחום השיפוט.¹⁷

בית משפט יכול שירכוש סמכות שיפוט על נתבע זר באחת מדרכי ההמצאה הקבועות בפרק ל"ב לתקנות התשמ"ד, לרבות המצאה אישית של כתב בידין בישראל, וזאת אף ללא קבלת היתר בית המשפט.¹⁸

אין לקבוע כלל קטגורי השולל תמיד המצאת כתבי בידין לנתבע המגיע לישראל כדי להשתתף בהליך משפטי. יש לבחון מהו ההליך המשפטי שלשמו הנתבע הגיע לארץ ומיהם הצדדים לו. יש ליתן הדעת גם לתועלת הציבורית הטמונה בהגעת הנתבע לארץ כדי להעיד.¹⁹

המצאה בוצעה בזמן הימצאות אקראית וזמנית של הנתבע בארץ. רק בנסיבות חריגות ייפסל תוקפה של המצאה לנתבע בתחומי המדינה, למשל כאשר התובע הוא אשר הביא להגעתו של הנתבע לארץ ובדרכי רמייה.²⁰

היתר המצאה בשטחים – אין צורך בהיתר המצאה מחוץ לתחום השיפוט כדי להמציא כתבי בידין בשטחים. מבצעים את ההמצאה מכוח תקנה 2 לתקנות סדרי דין (המצאת מסמכים לשטחים המוחזקים), התש"ל-1969.²¹

בעניין אחד ניתן צו מניעה בגין הפרת סימני מסחר כשהנתבעים הם תושבי הרשות הפלשתינית. נקבע שמשנמצא שהייתה המצאה כדין לנתבעים בישראל הרי שבית המשפט קנה לו סמכות בינלאומית לדון בתביעות ובבקשות לצווים זמניים של התובעות מכוח העיקרון של המשפט הבינלאומי הפרטי, שלפיו יש לבתי משפט בישראל סמכות בינלאומית על נתבע ה"נמצא" בישראל.²²

סמכות מקומית – משנקתה סמכות בינלאומית ובאין מקום שיפוט אחר המתאים לה, דינה של התובענה להתברר בבית המשפט המחוזי בירושלים.²³

15 ע"א 291/61 צ'יזוס נ' ברשל (צ'יזוס), פ"ד טו 2087 (1961).

16 רע"א 9810/05 Martin J. Hecke נ' Pimcapco Limited (פורסם בנבו, 30.8.2009).

17 רע"א 39/89, לעיל ה"ש 2.

18 רע"א 3238/10 צוף נ' קווי אשראי (פורסם בנבו, 16.9.2010).

19 רע"א 9810/05, לעיל ה"ש 16.

20 רע"א 5765/14 פנינג נ' עו"ד קראוס (פורסם בנבו, 19.2.2015).

21 ע"א 489/85 סאלחאת נ' עיריית שכם, פ"ד מב(1) 497 (1988).

22 רע"א 2736/98 Habboub Bros. נ' Nike International, פ"ד נר(1) 614 (2000). ואין צורך בנקיטת אמצעים על פי תקנה 500 לתקנות.

23 ע"א 300/84 אבו עטייה נ' ערבטיסי, פ"ד לט(1) 365 (1985).

עילה שאושרה – כאשר ניתן היתר המצאה על יסוד עילה אחת, לא ניתן להרחיבו אף לגבי העילה האחרת אשר אינה מצדיקה כשלעצמה מתן היתר המצאה.²⁴

בתי דין רבניים – הם שונים מטיבם ומטבעם. בית דין דתי בתור שכזה, שכמוהו כדין הדתי – אין הוא יודע גבולות לא של ארצות וימים ולא של זמנים.²⁵

משמורת קטין – בתביעה למשמורת קטין אין לבסס את הסמכות הבינלאומית על חלופותיה של התקנה, שכן סעיף 76(2) לחוק הכשרות המשפטית והאפוטרופסות, התשכ"ב–1962, מעניק את הסמכות לבית המשפט במדינה.²⁶

התיישנות – כאשר תובענה מוגשת לבית המשפט יום לפני התיישנותה, ויחד עמה מוגשת בקשה להמצאה מחוץ לתחום השיפוט, ברור כי ההמצאה אל הנתבע הנמצא מחוץ לתחום השיפוט תתבצע מאוחר למועד ההתיישנות, אולם אין בכך כדי לקבוע כי התביעה התיישנה.²⁷

דחיית הבקשה – כאשר נדחית בקשה למתן היתר המצאה מחוץ לתחום השיפוט, אין בכך צידוק למחוק על אתר את התובענה נגד הנתבע הזר. ייתכן שניתן להמציא את ההזמנה בדרך אחרת.²⁸

סימן ג – נאותות הפורום

גם כאשר מתמלאים התנאים שנקבעו באחת מתקנות המשנה של תקנה 500 לתקנות התשמ"ד, מסור לבית המשפט שיקול דעת אם להתיר המצאה מחוץ לתחום השיפוט. בין שיקוליו של בית המשפט למתן היתר כאמור מצוי השיקול אם בית המשפט הישראלי הוא הפורום הנאות לדיון בתובענה.²⁹ גם בהתקיים עילה המאפשרת רכישת סמכות שיפוט בינלאומית, עדיין רשאי בית המשפט להימנע מהפעלת סמכותו, אם שוכנע על ידי בעל הדין הזר כי בית משפט בישראל הינו "פורום לא נאות". היעדר נאותות הפורום יוכרע על יסוד מכלול הנסיבות, לרבות מרב הזיקות – שהן העובדות האובייקטיביות המעידות על קשריהם של אירועים ושל בעלי הדין לכל אחד מן הפורומים המתחרים – ובהתחשב בציפיותיהם הסבירות של בעלי הדין.³⁰

השאלה אם מן הראוי שהתובענה תתברר בישראל אם לאו, אין בינה לבין תוקפה של ההמצאה ולא כלום: גם אם בוצעה לנתבע המצאה כדין, אפשר שיהיה בכוחו לשכנע את בית המשפט להעמיד את הדיון בתובענה, על יסוד טענת "פורום לא נאות" או טענות אחרות.³¹

ע"א 9725/04, לעיל ה"ש 3.	24
בג"ץ 1480/01 חג'ג' נ' בית הדין הרבני הגדול, פ"ד נה(5) 214 (2001).	25
ע"א 86/82 חלו נ' חלו, פ"ד לז(4) 525 (1983).	26
ע"א 878/06 טרויהפט נ' עטיה (פורסם בנבו, 4.1.2009).	27
ע"א 548/79 ורנבוט נ' "אלבה" חברה לציוד וחמרים בע"מ, פ"ד לד(4) 337 (1980).	28
רע"א 2705/97 הגבס א' סיני נ' The Lockformer, פ"ד נב(1) 109 (1998).	29
רע"א Lang 9141/00 נ' מרכס, פ"ד נו(1) 118 (2001).	30
רע"א 39/89, לעיל ה"ש 2.	31

יש לנהוג זהירות בהפעלת שיקול הדעת המסור לבית המשפט בנושא זה. ככל שהטענה בדבר פורום לא נאות מועלית במסגרת דיון בבקשה למתן היתר המצאה מחוץ לתחום השיפוט, הנטל הוא על מבקש ההיתר להראות כי ראוי שההליך יתנהל בישראל.³² על המבקש להראות כי עולה "שאלה רצינית" ביחס לתובענה העומדת לנתבע כנגד בעל הדין הזר. בבחינה זו יש להתחשב, בין היתר, גם באמור בכתב התביעה בתובענה העיקרית, אך אין בדבר זה כשלעצמו די כדי להתיר את ההמצאה. גם לאחר שמצא בית המשפט כי התקיימו שני היסודות הנ"ל, עליו לבחון אם הפורום הנאות לדיון בתובענה הוא בית המשפט בישראל.³³

סימן ד – התצהיר התומך בבקשה

תקנה 501 לתקנות התשמ"ד הורחה כי בתצהיר התומך בבקשה להיתר המצאה מחוץ למדינה, על המבקש היה לאמת את העובדות הרלוונטיות לתביעתו.³⁴ לעניין קביעתן של אותן עובדות אין די בהפניה לכתב התביעה. התצהיר הנדרש אינו פורמלי גרידא ויש לבסס את האמור בו על מידע מידיעה אישית או ממקור מוסמך.³⁵ התצהיר המוגש לשם תמיכה בבקשה נדרש כראיה לכאורה להוכחת עילת התביעה, המצדיקה מתן היתר המצאה מחוץ למדינה. אין צורך שהתצהיר והחומר האחר שיגיש המבקש יהיה בהם משום הוכחה מספקת לביסוס התביעה. אין גם חובה שהתצהיר יהווה ראיה קבילה מבחינת דיני הראיות.³⁶ יש מקום לדרוש ראיה חיצונית כלשהי לאמור בתצהיר, אם מתגלים ספקות לגבי משקלו של התצהיר ולגבי אמינותו.³⁷ כאשר התביעה מתבססת על מסמכים פותחות הדרישות לעניין התצהיר.³⁸ הדרישות לעניין טיב התצהיר מופחתות גם כאשר מדובר במשלוח הודעה לצד שלישי.³⁹ יש להכריע בשאלה אם מן הראוי ליתן לבעל דין היתר להמצאה מחוץ לתחום המדינה על יסוד האמור בתצהירו ולא על יסוד האמור בכתב הגנתו של בעל דין אחר; בשלב שבו עותר בעל דין למתן ההיתר, אין בית המשפט עורך חקירה יסודית ואין המבקש חייב להראות שיש לו עילה טובה באותה מידת ודאות הדרושה במשפט עצמו. המבחן הוא אם יש לו "תביעה ראויה לטיעון".⁴⁰

- 32 ע"א 3908/08 תיקו בע"מ נ' *Forem Bagco* (פורסם בנבו, 26.8.2010). בנטל זה לא עמדה המערערת במקרה זה. אדרבא, נראה כי מבחן "מרב הזיקות" כמו גם ציפיותיהם הסבירות של הצדדים מטים את הכף במקרה דנן באופן ברור אל עבר הפורום האמריקאי.
- 33 רע"א 7205/12 אקולין טכנולוגיות נ' *EAZ PRODUCTS INC DRI* (פורסם בנבו, 11.9.2014).
- 34 בעבר נקבע כי אם די בעובדות שבכתב התביעה או במקצתן כדי לבסס את הבקשה, לא ייפסל התצהיר מפני שהמבקש לא חזר והעתיק אותן עובדות אל תוך התצהיר. ראו ע"א 98/67 ליבהר נ' גזית ושחם חברה לבנין, פ"ד כא(2) 243 (1967).
- 35 להתייחסות בפסיקה לעניין פגמים בתצהיר ראו ע"א 837/87, לעיל ה"ש 1.
- 36 בר"ע 210/81, לעיל ה"ש 5.
- 37 ע"א 694/86 אוסטפלד נ' בהירי, פ"ד מג(3) 95 (1989).
- 38 ע"א 481/84 אטלנטיק חברה לדיג וספנות בע"מ נ' *Astilleros Y. Talleres*, פ"ד מב(3) 102 (2003).
- 39 רע"א 3765/90 אלבה מכונות לעיבוד מתכת נ' *Clogar S.P.A*, פ"ד מה(1) 353 (1990).
- 40 ע"א 548/79, לעיל ה"ש 28; ע"א 98/67, לעיל ה"ש 34.

התצהיר המוגש בתמיכה לבקשה להיתר המצאה מחוץ לתחום המדינה אינו נדרש כעניין פורמלי גרידא. בעניין אחד צורפה לבקשה חוות דעת רפואית, אשר בכוחה ללמד על עילת תביעה טובה, על מיקומו של הנתבע-הצד השלישי ועל נימוקי הבקשה.⁴¹

משלא היה קיים תצהיר שתמך בבקשה להיתר, היה על בית המשפט לסרב לבקשה להיתר ההמצאה. אין זה מן הראוי להרחיב את יריעת השיפוט הישראלי על יסוד כתב תביעה לקוי.⁴² התצהיר הנדרש לתמיכה בבקשה להיתר, כאשר הבקשה מוגשת על ידי התובע נגד יצרן זר, מותר לו להינתן, בנסיבות מקרה אחד, על ידי הנתבע שביקש גם הוא בעבר צו המצאה נגד אותו יצרן זר כצד שלישי.⁴³

החלטה בבקשה למתן היתר המצאה ניתנת על פי צד אחד. בשלב הדיון בבקשה זו ניצבת בפני בית המשפט גרסתו של המבקש בלבד והוא רשאי להסתמך על תצהירו, ובלבד שהתצהיר אינו מעלה תהיות או מגלה סתירות ניכרות לעין. לאחר שניתן היתר במעמד צד אחד, רשאי הנתבע (או המשיב) לבקש את ביטולו של ההיתר.⁴⁴

גם בשלב ביטול היתר ההמצאה מוטל נטל ההוכחה על מגיש הבקשה למתן היתר המצאה. על המבקש להוכיח שלושה תנאים מצטברים: ראשית, על המבקש להראות כי מתקיימת אחת מעילות ההמצאה ברמת הוכחה של "תביעה הראויה לטיעון". מדובר ברמת הוכחה הנמוכה מרף מאזן ההסתברויות הנדרש במשפט אזרחי. שנית, על המבקש להראות כי יש לו עילת תביעה טובה לגופה של התביעה. רכיב זה יש להוכיח ברמת הוכחה של "תביעה רצינית" שיש לדון בה. נטל זה אף נמוך מהנטל להוכחת עילת ההמצאה. שלישית, על בית המשפט לבחון אם הפורום הישראלי הוא הפורום הנאות לדון בתביעה. בהתאם לפסיקה, בעת בחינת הבקשה להיתר המצאה, עיקר המשקל ניתן לתצהירו של התובע (המבקש).⁴⁵

תקנה 167(א) לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) שכותרתה "הליך ההמצאה מחוץ למדינה" מתייחסת לנושא התצהיר באופן הבא –

בעל דין המעוניין להמציא כתב טענות מחוץ לתחום המדינה, יגיש בקשה בכתב לשם קביעת דרך ביצוע ההמצאה; בתצהיר התומך בבקשה יפורטו העובדות המבססות את עילת התביעה, העובדות המבססות את עילת ההמצאה מחוץ לתחום המדינה ופירוט המקום שבו נמצא הנמען או ייתכן שנמצא.

41 רע"א 4038/09 ברונשטיין נ' ד"ר בלינדר ג'ורג' – מ.א.ר. בע"מ (פורסם בנבו, 19.7.2009). לא נמצא טעם טוב לבטל את הבקשה רק כדי שהמשיבים יגישו בקשה חדשה, כאשר כאמור, חוות הדעת מצביעה לכאורה על קיומה של עילה נגד צד שלישי.

42 ע"א 565/77 מזרחי נ' Nobel's Explosives, פ"ד לב(2) 115 (1978).

43 רע"א 11119/05 Invensys Powerware נ' אריה חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 25.4.2006).

44 רע"א 1739/17 Michael Flacks נ' Stephen Bisk (פורסם בנבו, 31.12.2017).

45 שם.

סימן ה – הודעה לצד שלישי

ניתן היה להמציא מחוץ לתחום השיפוט הודעה לצד שלישי, ואף להפעיל את החלופה של תקנה 500(10) לתקנות התשמ"ד, ובלבד שההודעה נשלחת לפחות לשני בעלי דין שהם צדדים שלישיים, כאשר אחד מהם הוא "נתבע ישראלי", על פי כללי תקנת משנה זו.⁴⁶ אולם בפסק דין מאוחר יותר נקבע כי ניתן לפרש את המונח "תובענה" בתקנה כמכוון עצמו אל ההליך העיקרי, על ענפיו השונים, ובכללם הליכי צד שלישי שאינם אלא הליכי לוואי לתובענה העיקרית. מנקודת מבט רחבה זו די בכך שהצד השלישי, הזור, עונה על הקריטריונים הקבועים בתקנה 216 לתקנות התשמ"ד (לעניין הגשת הודעה לצד שלישי) (תקנה 22 לתקנות החדשות), על מנת שייחשב כ"בעל דין דרוש, או בעל דין נכון, בתובענה".⁴⁷

כדי להמציא הודעה לצד שלישי מחוץ לתחום השיפוט. עילת ההמצאה הרלוונטית לדיון היא זו המצויה בתקנה. כדי להוכיח את עצם התקיימות עילת המצאה זו, על המבקש להראות כי בעל הדין הזור הינו בעל דין "דרוש" או "נכון" בתובענה. במקרה של היתר להמצאת הודעה לצד שלישי, על המבקש לעמוד במבחנים הקבועים בתקנה. עוד עליו להראות כי התובענה הוגשה כהלכה בישראל.⁴⁸ אין מניעה עקרונית לעשות שימוש בתקנה לצורך המצאת הודעה לצד שלישי. הבחינה צריכה להיעשות בהתאם לקריטריונים הקבועים בתקנה.⁴⁹

על המבקשים להצביע על כך שהמשיב (הזור) הינו בעל דין "דרוש" או "נכון" בהליך, עליהם להראות כי לו היה שווה בתחום השיפוט ניתן היה לצרף את המשיב כבעל דין לתובענה. ככל שמדובר בבקשה להמציא הודעת צד שלישי מחוץ לתחום, בחינה זו תיעשה בהתאם לקריטריונים הקבועים בתקנה, המגדירה באילו נסיבות ניתן להגיש הודעה לצד שלישי.⁵⁰

סימן ו – ביצוע ההמצאה בפועל

תקנות המצאת מסמכים לפי אמנת האג – תקנה 5 לתקנות המצאת מסמכים לפי אמנת האג 1965, התשל"ו-1975, קובעת את הכללים להגשת בקשה להמצאת מסמך מחוץ לישראל. נקבע שם כי בקשה להמציא מסמך לנמען שמענו באחת ממדינות האמנה תהיה ערוכה לפי הטופס הראשון שבנספח לאמנה. כן נקבעו שם הוראות בדבר העברת הבקשה ונספחיה למנהל בתי המשפט ובדבר השימוש בשפה רשמית של המדינה המתבקשת.

אמנת האג והתקנות שהותקנו על פיה, עוסקות בדרך המצאתם של כתבי בידיין מישראל לשטחה של מדינה זרה. בהתאם להוראותיהן, לאחר קבלת היתר המצאה מחוץ לתחום (במעמד צד אחד) יש להגיש למנהל בתי המשפט – המשמש כרשות המרכזית לצורכי אמנת האג – בקשה באמצעות טופס

46 רע"א 3765/90, לעיל ה"ש 39.

47 רע"א 5150/02 וינברג נ' ביילס, פ"ד נח(2) 205 (2003).

48 רע"א 7205/12, לעיל ה"ש 33.

49 רע"א 7102/10 רואים עולם החברה להגנת הטבע נ' פרלמוטר (פורסם בנבו, 12.4.2012).

50 רע"א 8042/12 רייפמן נ' Marc Richter (פורסם בנבו, 15.1.2013).

מיוחד המצורף כנספח לאמנה, להמצאת כתב ביהדין הרלוונטי למען ידוע באחת המדינות שהן צד לאמנה. בהתאם להוראות האמנה, קיימות דרכים נוספות להמצאת כתבי ביהדין למדינה זרה, למעט במקרים שבהם מדינת היעד הצהירה על התנגדותה לדרכי ההמצאה הנוספות.⁵¹

המצאה על פי האמנה הבינלאומית – בהליך משפטי שהתקיים בארצות הברית נגד חברה ישראלית ניתן פסק דין שאכיפתו נתבקשה בישראל. נקבע שמשלוח כתבי ביהדין במישירין באמצעות הדואר, המבוצע ללא התערבות רשויות המשפט בישראל, הוא מסלול המצאה מקובל מבין אלה הקבועים באמנה. מדובר באמנת האג בדבר המצאתם בחוץ לארץ של כתבי ביהדין. האמנה אומצה בישראל ללא הסתייגות והייתה לחלק מהתקנות שהותקנו לצורך הסדרתה של המצאת מסמכים על פיה.⁵²

תחליף המצאה – ניתן לעתור לבית המשפט בבקשה לתחליף המצאה גם בהליכי המצאה מחוץ לתחום השיפוט מכוח שילובן של תקנות 498 ו-500 לתקנות התשמ"ד.⁵³

סימן ז – בקשה לבטל צו המצאה

תקנה 502 לתקנות התשמ"ד עסקה בדרך הדיונית שבה תוגש עתירה לביטול צו המצאה או לכפירה בסמכות בית המשפט לדון בתובענה.

כלל ההזדמנות הראשונה – תקנה זו קובעת כי משהומצא לבעל דין כתב ביהדין מחוץ לתחום המדינה, רשאי הוא לבקש את ביטול הצו המתיר את ההמצאה או לכפור בכתב הטענות בסמכות בית המשפט לדון בתובענה, והכול – לא יאוחר מהיום שבו הוא טוען לראשונה לגופה של התובענה. נתבע שלא כפר בסמכותו הבינלאומית של בית המשפט בהזדמנות הראשונה, לא יישמע בטענה זו מאוחר יותר.⁵⁴

כפירה בסמכות

בנושא זה דנות התקנות החדשות 168 ו-169.

תקנה 168 דנה ב"בקשה לכפירה בסמכות מכוח המצאה מחוץ לתחום המדינה" והיא קובעת –

הומצא לבעל דין כתב טענות מחוץ לתחום המדינה, רשאי הוא לכפור בסמכות בית המשפט לדון בתובענה או לטעון כי הפורום הישראלי אינו הפורום הנאות לדון בתובענה; רצה הנתבע לכפור או לטעון כאמור, יגיש בקשה בכתב לא יאוחר מהמועד הקבוע להגשת כתב ההגנה; עשה כן, יימנה המועד להגשת כתב הגנה מיום ההחלטה בבקשה.

51 רע"א 1056/10 קווי אשראי לישראל שירותים פיננסיים משלימים בע"מ נ' אליעד (פורסם בנבו, 20.7.2010).

52 ע"א 6796/97 ברג יעקב ובנו בע"מ נ' Berg East Imports, פ"ד נד(1) 697 (2000); תקנות המצאת מסמכים לפי אמנת האג, התשל"ו-1975, התוספת.

53 ע"א 4588/96 חרמץ נ' מרגוליס, פ"ד נו(6) 742 (2002); ר"ע 526/83, לעיל ה"ש 8.

54 ע"א 6796/97, לעיל ה"ש 52.

תקנה 169 דנה ב"המצאה לנתבע שכפר בסמכות" והיא קובעת –

כפר הנתבע בסמכותו הבין-לאומית של בית המשפט, טען להיותו של הפורום הישראלי פורום בלתי נאות או מינה עורך דין בישראל לשם כך, לא יהיה ניתן להמציא לו את כתבי הטענות בתחום המדינה, אם הגיע לישראל והוא שוהה בה לצורך הדיון; כמו כן לא יהיה ניתן להמציא לעורך הדין המייצג אותו, ולא יראו בכל פעולה שלו או של עורך דינו ויתור על הכפירה בסמכותו הבין-לאומית של בית המשפט, זאת עד ארבעה עשר ימים לאחר מתן החלטה בטענות הנתבע בעניין זה, או מועד אחר כפי שיורה בית המשפט בעת מתן ההחלטה.

אי-העלאת הטענה בדבר היעדר סמכות בית המשפט, יש בה משום הסכמה להכפיף את הטוען לסמכות זו, שכן מקומה של טענה זו הוא בפתיחת הדיון.⁵⁵

היעתרות לבקשה לביטול – בעניין אחד הורו על ביטולו של צו המצאה לנוכח משקלם המצטבר של שלושה פגמים שהבקשה להיתר המצאה מחוץ לתחום השיפוט לקתה בהם: האיחור הבלתי סביר שבו הוגשה הבקשה, חוסר ניקיון כפיים המתבטא בגילוי שאינו מלא של העובדות, הפגמים בתצהיר התומך.⁵⁶

שאלה שנותרה ב"צריך עיון" היא אם בעל דין, שבקשתו לביטול צו להיתר המצאה נדחתה מטעמים פורמליים, רשאי לחזור ולהגיש בקשה חדשה בנדון.⁵⁷

פסק דין שניתן שלא בפני הנתבע, כשלא הוכח שהנתבע אמנם הוזמן כדין, חייב בית המשפט לבטלו מתוך חובת הצדק, ללא כל שיקול דעת. במיוחד יש לפעול כך כאשר הנתבע הוא תושב חוץ ולא ננקטו ההליכים הפורמליים המתאימים על פי התקנה לשם הקניית סמכות שיפוט לבית המשפט בישראל.⁵⁸

משהותר צירוף הנתבע הזר, אין הסמכות נפגמת בדיעבד, משום שרק בסוף הדיון נמצא הנתבע המקורי חייב.⁵⁹

דחיית הבקשה – משנדחתה בקשה לביטול צו המצאה מחוץ לתחום השיפוט מצד הנתבע (כפוף לרשות ערעור), הופכת סמכות השיפוט של בית המשפט לסמכות סופית.⁶⁰

ויתור – בבקשה אחת לביטול היתר המצאה נקבע כי אם המבקשת הסכימה, כבר בדיון בבקשה למתן צו מניעה זמני, לוותר על טענותיה בדבר היעדר סמכות בינלאומית, אין צורך בהיתר המצאה מחוץ לתחום ובהמצאה מחוץ לישראל.⁶¹

55 ע"א 493/85 פדידה (ואן דאלן) נ' פדידה, פ"ד לט(3) 578 (1985).

56 ע"א 837/87, לעיל ה"ש 1.

57 רע"א 2478/90 ברק מתכת אשקלון נ' הקו פי.וי.בי.אה., פ"ד מד(3) 624 (1990).

58 ע"א 7785/99 ארוך נ' פאריינטי, פ"ד נה(3) 85 (2001).

59 ע"א 601/82 בנק לאומי לישראל בע"מ נ' Continent Israel Schiffahrts g.m.b.h – c.i.s., פ"ד מ(2) 673 (1986).

60 ע"א 74/83 ראד נ' חי, פ"ד מ(2) 141 (1986). ראו פסיקה קודמת: ע"א 613/70 גדומסקי נ' רוזמאיטי, פ"ד כה(1) 798 (1971).

נאותות הפורום – ספק אם צד להליך שאינו בעל הדין הזר יכול להעלות טענת "פורום בלתי נאות". באופן טבעי, טענה זו מועלית על ידי בעל הדין הזר, לאחר שהומצאה לו התביעה נגדו. ההיגיון מלמד שהעלאת טענה בדבר אי-נאותות הפורום שמורה לנתבע הזר בלבד, שכן לו העניין בהוכחת הדבר ואין מקומה להישמע מפי צד אחר לתובענה.⁶²

יפויי כוח מוגבל – אם וכאשר תומצא התביעה לנתבעת הזרה, היא רשאית היא רשאית להסמיך מי מטעמה ולצמצם את היקפו של יפוי הכוח אך ורק לצורך העלאת טענת חוסר סמכות או טענת פורום בלתי נאות, זכות שהייתה מוקנית לה מכוח תקנה 502(ב) לתקנות התשמ"ד. זאת בדומה לבקשה לביטול סעד זמני אשר ניתן במעמד צד אחד, שאז מתקיים דיון במעמד הצדדים, שאינו אלא דיון בבקשה המקורית בה מונח הנטל על כתפי התובע-מבקש היתר ההמצאה.⁶³

לאחרונה הוספה תקנה 503 לתקנות התשמ"ד שכותרתה "המצאה לנתבע שכפר בסמכות":

503א. כפר הנתבע בסמכותו הביין-לאומית של בית המשפט או ביקש לבטל המצאה שנעשתה על פי סימן זה או מינה עורך דין בישראל לשם כך, לא יהיה ניתן לבצע את ההמצאה לנתבע במסירה אישית, אם הגיע לישראל והוא שוהה בה לצורך התובענה, ולא יהיה ניתן לבצע את ההמצאה לעורך הדין המייצג אותו, ולא יראו בכל פעולה שלו או של עורך דינו ויתור על הכפירה בסמכותו הביין לאומית של בית המשפט, זאת עד למתן החלטה בטענות הנתבע בעניין זה.⁶⁴

סימן ח – ערעור על החלטה המבטלת צו המצאה

החלטה המבטלת צו שהתיר המצאת כתב בידין מחוץ לתחום השיפוט היא "החלטה אחרת" ולא "פסק דין", והערעור הוא ברשות בלבד. מבחינת הנתבע הזר, נסתיים לכאורה הקשר לתובענה, מאחר שהוא שוחרר מהחובה להגיש כתב הגנה, והוא גם לא יחויב להתייצב בעתיד לדיון.⁶⁵

אולם עם ביטול צו המצאה לא חדל הנתבע מלהיות בעל דין, והתובענה נגדו עדיין תלויה ועומדת. בהיות החלטה נושא הערעור החלטת ביניים, אין גם מניעה לכאורה שהתובע יעתור שוב להמצאה מחוץ לתחום השיפוט או יבצע המצאה בדרך אחרת.⁶⁶

בעוד שהחלטה לבטל את ההמצאה מחוץ לתחום השיפוט היא "החלטה אחרת", שעליה יש לבקש רשות ערעור, ההחלטה לעכב הליכים (עקב קיומו של הסכם שיפוט להתדיינות בבית משפט זר) היא "פסק דין" ויש עליה ערעור בזכות. כאשר החלטת בית המשפט כורכת ביטול המצאה מחוץ

61 רע"א 2035/06, לעיל ה"ש 14. התיק הוחזר לבית משפט קמא כדי לדון בבקשה לעיכוב הליכים בשל קיומה של תניית ברורות זרה לגופה.

62 רע"א 4038/09, לעיל ה"ש 41.

63 רע"א 9328/12 נירימליק בע"מ נ' חברה באחריות מוגבלת סובורובה (פורסם בנבו, 21.4.2013).

64 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 2), התשע"ד-2013, ק"ת 250 מיום 21.11.2013.

65 ע"א 430/85 סהר חברה לבטוח בע"מ נ' City Merchants, פ"ד מא(1) 561 (1987).

66 שם.

לתחום השיפוט עם עיכוב הליכים, הרי ש"ההחלטה האחרת" "נבלעת" בפסק הדין וניתן לערער על השתיים בזכות.⁶⁷

המצאת הזמנה מחוץ לתחום השיפוט לפי רשות שניתנה אינה נוגעת להגשת התביעה אלא מיועדת רק להחיל את כוח השיפוט של בית המשפט הישראלי על תושב חוץ. לא נמסרה התביעה – או אפילו נמסרה אך הרשות למסירתה בוטלה – לא ייזקק בית המשפט לתביעה. אולם בזה לא באה התביעה לקצה, כשם שתביעה נגד תושב המדינה לא באה לקצה רק מכיוון שלא נמסרה לו הזמנה.⁶⁸

67 ע"א 5666/94 סנקרי נ' Julius Blum, פ"ד נ(4) 73 (1996).

68 ע"א 124/55 פולק נ' חברת הנפט המלכותית ההולנדית, פ"ד י 707 (1956). ראו גם ע"א 348/69 נתיב עם בע"מ נ' א.מ.ט. אי-מר טורס, פ"ד כג(2) 166 (1969).

פרק ד – תובענות הטעונות היתר המצאה מחוץ לתחום המדינה

- סימן א – סוגי תובענות
- סימן ב – סכסוכים בין צדדים לחוזה
- סימן ג – תובענות הקשורות למעשה או למחדל בתחום המדינה
- סימן ד – תובענות הקשורות לצירוף בעל דין דרוש

סימן א – סוגי תובענות

ואלה סוגי התובענות שניתן לבקש בהן היתר המצאה מחוץ לתחום המדינה. יש לפרש את עילות ההמצאה שבתקנה 500 לתקנות התשמ"ד לתקנות בצורה מצמצמת, נוכח הרגישות הכרוכה ברכישת סמכות שיפוט על נתבע זר.¹ בתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) קיים שינוי בקריטריונים, בתקנה 166 הדנה ב"המצאה מחוץ לתחום המדינה".
ואלה העילות –

א. חיקוק מבחינה בין-לאומית – העילה הראשונה בתקנה 166(1) לתקנות החדשות:

נקבע בחיקוק שמבחינה בין-לאומית בית משפט בישראל מוסמך לדון בהליך פלוני או אם הוסכם בין בעלי הדין על סמכות כאמור.

ב. תובענות נגד אדם שמושבו הרגיל בישראל – תקנה 500(1) לתקנות התשמ"ד קבעה הוראות בעניין היתר להמציא כתבי בידין אל מחוץ לתחום המדינה, כאשר מבקשים סעד נגד אדם שמקום מושבו או מקום מגוריו הרגיל הוא בתחום המדינה.
תקנה 166(2) לתקנות החדשות:

מבוקש סעד נגד אדם שמקום מושבו הוא בתחום המדינה.

ג. תובענות הקשורות למקרקעין – תקנה 500(2) לתקנות התשמ"ד קבעה הוראות בעניין סמכותו של בית המשפט להתיר המצאת כתבי בידין אל מחוץ לתחום המדינה, כאשר נושא התובענה הוא כולו מקרקעין המצויים בתחום המדינה.

בעניין אחד הוגשה תביעה בנוגע לנכס מקרקעין בתל אביב שחלקים בו שייכים לאנשים שונים הנמצאים מחוץ למדינה. מאחר שנושא התובענה הוא מקרקעין המצויים בתחום המדינה, הרי בית המשפט היה רשאי להתיר את המצאת כתבי בידין לנתבעים אף מחוץ לתחום השיפוט של המדינה.²
תקנה 166(3) לתקנות החדשות:

נושא התובענה הוא מקרקעין המצויים בתחום המדינה.

ג. מעשה או מחדל – התובענה מבוססת על מעשה או על מחדל שאירע בתחום המדינה. ראו סימן ג להלן.

ד. סכסוכים בין צדדים לחוזה – תקנה 500(4) – ראו סימן ב להלן.

ה. תובענות הקשורות להפרת חוזה – תקנה 500(5) – ראו סימן ב להלן.

1 רע"א 1739/17 Michael Flacks '1 Stephen Bisk (פורסם בנבו, 31.12.2017); אורי גורן בורות 490 (2018).

2 ע"א 660/66 אילון נ' שוב, פ"ד כב(1) 640 (1968).

ו. תובענות הקשורות לצו מניעה – תקנה 500(6) לתקנות התשמ"ד קובעת הוראות בעניין התרת המצאתם של כתבי בידן אל מחוץ למדינה, כאשר מבקשים צו מניעה לגבי דבר הנעשה או העומד להיעשות בתחום המדינה או מבקשים למנוע או להסיר מטרד בתחום המדינה. זאת – בין שמבקשים גם דמי נזק בקשר לכך ובין שלא. תקנה 166(6) לתקנות החדשות:

מבוקש צו מניעה לגבי דבר הנעשה או עומד להיעשות בתחום המדינה, או מבוקש למנוע או להסיר מטרד בתחום המדינה, בין אם מבקשים דמי נזק בקשר לכך ובין אם לא.

ז. תובענות הקשורות למעשה או למחדל בתחום המדינה – תקנה 500(7) – ראו להלן בסימן ג.

ח. תובענות הקשורות לאכיפת פסק חוץ – תקנה 500(8) לתקנות התשמ"ד קובעת הוראות בעניין אכיפת פסק חוץ, כמשמעו בחוק אכיפת פסקי חוץ, התשי"ח-1958, או פסק בוררות חוץ כמשמעו בחוק הבוררות, התשכ"ח-1968. תקנה 166(7) לתקנות החדשות:

מבוקש לאכוף פסק-חוץ, כהגדרתו בחוק אכיפת פסקי-חוץ, או פסק בוררות חוץ כהגדרתו בחוק הבוררות או מבוקש להכיר בהם.

ט. תובענות הקשורות לביטול פסק בוררות חוץ – תקנה 500(א8) לתקנות התשמ"ד הוספה לתקנות בשנת התשנ"ט.³ התקנה קובעת הוראות לעניין בקשה לבטל פסק בוררות חוץ כמשמעותו בחוק הבוררות, שניתן נגד תושב ישראל, אם שוכנע בית המשפט כי אין למבקש סיכוי לזכות בדין צדק בבית המשפט של המדינה שבה – או שלפי דיניה – ניתן הפסק.⁴ תקנה 166(8) לתקנות החדשות:

מבוקש שלא לאכוף פסק בוררות חוץ, כהגדרתו בחוק הבוררות, שניתן נגד תושב ישראל, אם שוכנע בית המשפט כי אין למבקש אפשרות לזכות בדין צדק בבית המשפט של המדינה שבה ניתן הפסק.

י. תובענות לצירוף בעל דין דרוש – תקנה 500(10) – ראו להלן בסימן ד.

יא. זיקה לתובענות – תקנה 166(10) לתקנות החדשות:

האדם שמחוץ לתחום המדינה הוא בעל דין בתובענה שלגבי אחת מעילותיה יש זיקה מהזיקות המפורטות בתקנה זו.

יב. תובענות הקשורות להתרת נישואין – תקנה 500(9) לתקנות התשמ"ד הוחלפה בשנת התשס"ו, והיא קבעה כי בית המשפט או רשם שהוא שופט רשאי להתיר המצאת כתב בידן אל מחוץ לתחום

3 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון), התשנ"ט-1999, ק"ת 568, מיום 30.3.1999.
4 גורן, לעיל ה"ש 1, בעמ' 396.

המדינה, אם מגישים בקשה על פי חוק שיפוט בעניני התרת נישואין (מקרים מיוחדים וסמכות בין-לאומית), התשכ"ט–1969. חוק זה אינו מטיל הגבלה טריטוריאלית כלשהי, ולעניין הסמכות רשאים אף שני בני הזוג לשהות מחוץ לשטח השיפוט. עילה זו לא נכללה בתקנות התשע"ט.

יג. תובענות הקשורות לפרשנות מסמכים – תקנה 500(3) קבעה הוראות בעניין התרת המצאתם של כתבי בידיין אל מחוץ למדינה, כאשר מבקשים לפרש, לתקן, לבטל או לאכוף פעולה, שטר, צוואה, חוזה, התחייבות או חבות בנוגע למקרקעין הנמצאים בתחום המדינה. עילה זו לא נכללה בתקנות התשע"ט.

סימן ב – סכסוכים בין צדדים לחוזה

תקנה 500(4) לתקנות התשמ"ד קבעה הוראות לעניין תובענות הקשורות לחוזים, כמו אכיפת חוזה, ביטולו וכיו"ב. אחד המקרים שבהם ניתן להתיר המצאה אל מחוץ לתחום המדינה הוא כאשר החוזה נעשה בתחום המדינה.

תקנה 166(4) לתקנות החדשות:

(4) התובענה היא בקשר לחוזה, ומתקיים אחד מהמקרים האלה:

(א) החוזה, כולו או מקצתו, נעשה או הופר בתחום המדינה או שנשללה

האפשרות לקיימו בתחומה;

(ב) על החוזה חלים דיני מדינת ישראל.

תקנה 500(4) הציעה כמה דרכים שבהן יכול חוזה להיות קשור מספיק למדינה כדי להצדיק נטילת סמכות על ידי המצאת מסמכים מחוץ לתחום המדינה: אם החוזה נכרת בתחום המדינה, או שהוא נכרת בידי מורשה בעל קשר חזק למדינה בשמו של בעל חוזה שאין לו קשר למדינה, או כאשר מדובר בחוזה שהופר בתחום המדינה או כפוף לדין ישראל. אולם הרישא של התקנה – שלפיה מדובר בתובענה לאכיפת חוזה, ביטולו, הפקעתו, או תביעה לסעד כספי או אחר בשל הפרתו – גודרת את סמכותו של בית המשפט להתיר המצאה מחוץ לתחום השיפוט לפי תקנה זו, בעילות חוזיות.⁵

במקרה אחד, ההתקשרות בחוזים בין בעלי הדין נערכה בישראל וכך היא הכשירה את הגשת הבקשה להמצאה אל מחוץ לתחום השיפוט למשיב, כאמור בתקנה זו.⁶ בעניין אחר נקבע כי ככל שמדובר בעילה החוזית, אכן נכון היה לבטל את היתר המצאה. זאת משום שהמערכת לא עמדה בנטל המסוים המוטל על מבקש היתר באשר לקיומו של חוזה בינו לבין הצד השני.⁷

בסכסוך בין ייצואן ישראלי שקיבל לטובתו אשראי דוקומנטרי מבנק מחוץ לישראל לבין הבנק, שהובא לערכאות בישראל, ניתן היתר המצאה המתבסס לא רק על קיומה של העילה הפורמלית, אלא גם על שיקולי מדיניות הקשורים למהותו של מכתב האשראי.⁸

5 רע"א 1739/17, לעיל ה"ש 1.

6 ע"א 32/80 ד.א.ג.ה. חברה להשקעות בע"מ נ' S.H. Nihom, פ"ד לה (3) 489 (1981).

7 ע"א 9725/04 אשבורן חברה לסיכנויות ומסחר בע"מ נ' CAE Electronics (פורסם בנבו, 4.9.2007).

תביעה שטרית – כאשר בוחנים אם התקיימו לגבי תביעה שטרית התנאים הנדרשים על פי תקנה זה, אין להידרש להסכם המהווה את עסקת היסוד, משום שלא זה החוזה שאת אכיפתו תובעים. השאלה שיש להציב היא אם ניתן לראות בתביעה לפירעון שיקים שחוללו, תביעה לאכיפת חוזה, ובהנחה כי התשובה לשאלה זו חיובית, יש להוסיף ולבחון האם החוזה נעשה בישראל.⁹

הסכם הפצה – בעניין אחד המבקשות לא הוכיחו ברמה הנדרשת קיומו של חוזה כלפיהן. טענות המבקשות שהסתמכו על הסכם הפצה שנערך בין המפיץ ליצרן כהסכם מכליל שנעשה עמן, ביקשו למעשה להתעלם מעקרון האישיות המשפטית הנפרדת.¹⁰

מערך שירות – אשר לטענה כי מדובר בחוזה לטובת צד שלישי, נקבע כי עצם העובדה שהדין מחייב יצרן בקיומו של מערך שירות, אין משמעה כי קיימת התחייבות ישירה של היצרן כלפי נותן שירות זה או אחר. לפיכך אין מדובר בחוזה לטובת המבקשות.¹¹

תובענות הקשורות להפרת חוזה – ניתן לרכוש סמכות שיפוט מקום שבו הופר החוזה בישראל. בתביעה שהוגשה על ידי רוכש של מכונה נגד יצרנית המכונה מארצות הברית בגין תקלות שנתגלו בה, נקבע כי נסיבות המקרה נופלות בגדר התקנה.¹²

תובענות הקשורות לפסק בוררות – בקשה לאישור פסק בוררות (כמו גם בקשה לביטול) אינה מהווה עילת המצאה לפי תקנה 500(4) לתקנות התשמ"ד. בד בבד, אין לשלול כי בנסיבות מסוימות – שעניין זה אינו נכנס בגדרן – ניתן יהיה להתיר המצאה מחוץ לתחום של בקשה לאישור או לביטול פסק בוררות שניתן בישראל.¹³

כאשר בחוזה קיימת תניית בוררות הרי הבקשה למינוי בורר היא "תובענה לאכוף חוזה" כמשמעות החלופה הקבועה בתקנה. כמו כן סירובן של המבקשות לקיום בוררות מהווה הפרת חוזה.¹⁴

סימן ג – תובענות הקשורות למעשה או למחדל בתחום המדינה

תקנה 500(7) לתקנות התשמ"ד הקנתה סמכות להיתר המצאה אם התובענה מבוססת על מעשה או על מחדל בתחום המדינה.¹⁵

הוספה תקנה 500(7א) בנוסח של תקנה 166(5) לתקנות החדשות כפי שיובא להלן.
פסקה (4א) לתקנות החדשות (כפי שהוספה לאחרונה לתקנות החדשות).¹⁶

ע"א 182/82 גיינג'ט בע"מ נ' ברקליס בנק אינטרנשיונל לימיטר מלונדון, פ"ד לט(3) 785 (1985); ע"א 151/89 בנק לאומי לישראל בע"מ נ' מ.ג. ברין ובניו בע"מ, פ"ד מו(4) 101 (1992).	8
ע"א 3908/08 תיקו בע"מ נ' Forem Bagco (פורסם בנבו, 26.8.2010).	9
רע"א 6403/14 שירות מזור א' לתקן ושפון מוצרי חשמל ביתיים בע"מ נ' Whirlpool Europe (פורסם בנבו, 7.1.2015).	10
ש.ב.	11
רע"א 2705/97 הגבס א' סיני נ' The Lockformer, פ"ד נב(1) 109 (1998).	12
רע"א 1739/17, לעיל ה"ש 1; גורן, לעיל ה"ש 1, בעמ' 490.	13
רע"א 2129/10 Atlas Estates נ' Stronginfo Consultants (פורסם בנבו, 8.6.2010).	14
ראו ע"א 9725/04, לעיל ה"ש 7.	15
ק"ת 8120, 11.12.18 עמ' 1482.	16

התובענה מבוססת על מעשה או על מחדל שאירע בתחום המדינה.

תקנה 166(5) לתקנות החדשות (כפי תוקנה בק"ת 8120) קובעת –

(5) התובענה מבוססת על נזק שנגרם לתובע בישראל ממוצר, משירות או מהתנהגות של הנתבע, ובלבד שהנתבע יכול היה לצפות שהנזק ייגרם בישראל וכן ושהנתבע, או אדם הקשור לו, עוסק בסחר בין-לאומי או במתן שירותים בין-לאומיים בהיקף משמעותי; לעניין זה, "אדם קשור" – אם הנתבע הוא תאגיד, כל אחד מאלה:

- (1) אדם השולט בתאגיד;
- (2) תאגיד הנשלט בידי אדם כאמור בפסקה (1);
- (3) תאגיד הנשלט בידי מי מהאמורים בפסקאות (1) ו-(2).

נדחתה בקשת רשות ערעור שעניינה דחיית בקשת המבקש, שמקום מושבו בארה"ב, לביטול היתר המצאה של בקשה למתן צו לפשיטת רגל ולכינוס נכסים שהוגשה כנגדו. נפסק כי תקנה 500(7) לתקנות התשמ"ד, שעליה התבססה ההחלטה, חלה על המצאת בקשה לפשיטת רגל, ושהמשיב שכנע את בית המשפט כי יש בידיו תביעה הראויה לטיעון כי מתעוררת שאלה רצינית שיש לדון בה (מעשה פשיטת רגל) לגופו של עניין, וכי בית המשפט בישראל הוא הפורום הנאות לדיון.¹⁷

הזיקה הקבועה בתקנה זו מתקיימת במקרים שבהם "התובענה מבוססת על מעשה או מחדל בתחום המדינה". לשון התקנה אינה מגבילה את תחולתה על ענף משפט מסוים, ואכן בתי המשפט יישמוה לגבי תביעות בעילות מתחומי משפט שונים. אולם לא אחת נפסק כי המעשה או המחדל צריכים להתרחש בישראל, ואין די בכך שהנזק אירע בישראל כדי להקים עילת המצאה על פי תקנה זו.¹⁸ הכלל הוא שהדין החל על העוולה הוא דין מקום ביצועה. החריג לכלל האמור הוא כאשר לא יהא זה צורך להחיל את דינו של מקום ביצוע העוולה, כאשר הקשר בין מקום ביצוע העוולה לעוולה הוא מקרי. במקרה חריג ונדיר כזה, יהיה על בית המשפט להחיל את דין המדינה שלה הקשר ההדוק ביותר לאותה העוולה. הפסיקה תעמוד גם בפני הצורך לקבוע מבחנים לקביעת מיקומה של עוולה חוצת גבולות (בעיה דומה קיימת גם בקשר לפרשנותה של תקנה זו, שעניינה בכללי הסמכות).¹⁹ עדיין עומדת ההלכה כי לשם אישור המצאה אל מחוץ לתחום המדינה יש צורך במעשה או במחדל שאירעו בישראל, ולא די בקרות הנזק בישראל.²⁰

אך בעניין אחד נקבע כי אם לא תתקיים הדרישה לקיומו של מעשה או מחדל בתחום המדינה, אין לומר שלמבקש לא תעמוד עילת רשלנות לכאורית כלפי המשיבה, הראויה על פניה להתברר.²¹ פרשנות השוללת את תחולתה של התקנה בהיעדר מעשה או מחדל שאירעו בישראל, אומצה על ידי בית המשפט העליון.²²

17	רע"א 2939/13 פלדמן נ' בנק דיסקונט לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 19.5.2013)..
18	רע"א 925/17 הצלחה התנועה הצרכנית לקידום חברה כלכלית הוגנת (ע"ר) נ' AU Optron Corporation (פורסם בנבו, 31.7.2017).
19	ע"א 1432/03 ינון יצור ושיווק מוצרי מזון בע"מ נ' קרעאן, פ"ד נט(1) 345 (2004).
20	רע"א 11119/05 Invensys Powerware נ' אריה חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 25.4.2006).
21	רע"א 3872/04 וילנסקי נ' Metallurgique de Gerzat, פ"ד נט(1) 24 (2004).
22	רע"א 8195/02 שיטריט נ' Sharp Corporation, פ"ד נח(1) 193 (2003).

בעניין אחד נטענה טענה שלפיה התובענה הייתה מבוססת על מעשה נזיקין שבוצע לפחות בחלקו בתחום המדינה, וההמצאה אושרה.²³ לעומת זאת בכל הנוגע לעילה הטרם חוזית, קרי: ניהול משא ומתן בחוסר תום לב, הרימה המערערת את הנטל, ומתקיימת בענייננו עילת ההמצאה שעניינה – "התובענה מבוססת על מעשה או על מחדל בתחום המדינה".²⁴

איסור הלבנת הון – בקשה לחילוט רכוש שהוגשה לפי סעיף 22 לחוק איסור הלבנת הון, התש"ס–2000, הומצאה למשיבים על דרך של המצאה אל מחוץ לתחום השיפוט לפי תקנה 500(7), ואלה הגישו את תגובתם.²⁵

הגנת הצרכן – באשר לחלותן של התקנות הגנת הצרכן על יצרן זר, הרי שאין חולק כי תקופת האחריות הרלוונטית לצורך תקנות הגנת הצרכן (אחריות ושירות לאחר מכירה), התשס"ו–2006 היא תקופה של שנה מיום מסירת הטובין לצרכן. בהתאם לכך, הרי שתקופת האחריות הרלוונטית לפי הדין היא תקופת האחריות הראשונית בלבד. עובדה זו מצמצמת מאוד את היקף חבותה של היצרנית כלפי המבקשות, אף לשיטתן, וגם בכך יש כדי להשפיע על שיקול הדעת לגבי מתן היתר ההמצאה.²⁶ הדיבור "מעשה" בתקנה כוונתו היא כי לא די בקרות הנזק בישראל על מנת להצמיח עילה למתן היתר המצאה מחוץ למדינה. יצרן זר, אשר ייצר כנטען מוצר פגום בחוץ לארץ, אינו בא בגדרי התקנה.²⁷

בעניין אחד המבקשות לא טענו לפני בית המשפט מהו מקום המעשה או המחדל הנטענים על ידיהן. בפסיקה נטען כי אין די בקרות הנזק בישראל על מנת להצמיח עילה למתן היתר המצאה לחוץ לארץ. על אף שנמתחה ביקורת על עיקרון זה, זוהי ההלכה הנוהגת.²⁸ האם עצם העובדה שאדם בישראל יכול לצפות בפרסום אשר נעשה באתר אינטרנט בינלאומי, מובילה למסקנה שהפרסום בוצע בישראל, וכפועל יוצא – שאתר האינטרנט הבינלאומי כפוף לסמכותם של בתי המשפט בישראל ולדין הישראלי בכל הנוגע לאותו פרסום? השאלה האמורה טרם זכתה למענה מקיף בפסיקת בית המשפט העליון.²⁹

סימן ד – תובענות הקשורות לצירוף בעל דין דרוש

תקנה 500(10) לתקנות התשמ"ד הורתה כי בתובענה ש"הוגשה כהלכה" נגד נתבע אחד הנמצא בתחום המדינה, ניתן לבקש המצאת כתבי בידין לאדם אחר הנמצא מחוץ למדינה, שהוא בעל דין דרוש או בעל דין נכון לדיון בתובענה זו.

- 23 ע"א 98/67 ליבהר נ' גזית ושחם חברה לבנין בע"מ, פ"ד כא(2) 243 (1967); גלעד רוגל "מיקומה של עוולת הרשלנות לעניין המצאת כתב בידין אל מחוץ לתחום השיפוט" משפטים י 150 (התש"ס). שם. 24
25 ע"א 9796/03 שם טוב נ' מדינת ישראל, פ"ד נט(5) 397 (2005).
26 רע"א 6403/14, לעיל ה"ש 10.
27 רע"א Metallurgique de Gerzat 2752/03 נ' וילנסקי, פ"ד נז(6) 145 (2003). שם. 28
29 רע"א Booking.com B.V. 7820/17 נ' חוטה (פורסם בנבו, 2.11.2017).

תקנה 166(9) לתקנות החדשות מורה:

האדם שמחוץ לתחום המדינה הוא בעל דין דרוש או נכון בתביעה שהוגשה כהלכה נגד אדם אחר.

בתקנה זו קבועים שלושה תנאים למתן היתר ההמצאה: בעל הדין הזר הוא בעל דין "דרוש" או "נכון"; התובענה הוגשה "כהלכה" כלפי בעל הדין המקומי. היינו, תובענה שהגשתה עומדת בכל הדרישות הפורמליות והפרוצדורליות הכלולות בתקנות. בנוסף, תובענה כזו אינה פסולה או משוללת יסוד על פניה, גם לגופו של עניין.³⁰

יש לשקול את הבקשה בשני שלבים: בשלב הראשון, יש לבדוק אם התובענה הוגשה "כהלכה" לגבי הנתבע המקומי. אם התשובה היא חיובית, ייבחן המקרה בשלב השני "מתוך ראייה כוללת של כל הנסיבות".³¹

כאשר צירוף הנתבעת הישראלית היה מבוסס על השערות מעורפלות, התקבל הרושם שהמטרה הדומיננטית בהגשת התובענה נגד אותה נתבעת הייתה לאפשר את זימונה של חברה זרה להישפט לפני בית משפט בישראל.³²

המבחן שעל פיו תיבחן השאלה אם בעל הדין הנמצא מחוץ למדינה הינו צד נכון לתביעה שהוגשה גם נגד הצד היושב בארץ, כמובן התקנה, הוא: בהנחה ששניהם היו יושבים בארץ, האם היו שניהם צדדים נכונים לתביעה?³³

הביסוס המקומי הנדרש לתביעה בא מן התביעה נגד הנתבע מישראל, ורק בדרך זו רוכש לעצמו בית המשפט את הסמכות לדון גם בתביעה נגד הנתבע הזר.³⁴

בהיות התקנה "סעיף סל" יש להיזהר בעניין זה מפני פריצת הגבולות ומפני ערוב היוצרות בין בעל דין דרוש בעל חבות עצמאית, ובין עד או מקור מידע חיוני בנסיבות התובענה.³⁵

30 רע"א 4038/09 ברונשטיין נ' ד"ר בלינדר ג'ורג' – מ.א.ר בע"מ (פורסם בנבו, 19.7.2009). גם כאשר התנאים הללו מתקיימים, כבענייננו, ההחלטה מסורה לשיקול דעתו של בית המשפט.

31 ע"א 481/84 אטלנטיק חברה לדיג וספנות בע"מ נ' Astilleros Y. Talleres, פ"ד מב(3) 102 (2003).

32 שם.

33 ע"א 98/67, לעיל ה"ש 23; רע"א 481/89 מארק פקגינג סיסטמס נ' מהדרין בע"מ, פ"ד מד(1) 113 (1989).

34 ע"א 98/67, לעיל ה"ש 23.

35 רע"א 6403/14, לעיל ה"ש 10.

שער שלושים ושישה – תצהירים ומועדים

פרק א – תצהירים

סימן א	–	עקרונות כלליים
סימן ב	–	החובה לצרף תצהיר
סימן ג	–	חקירת מצהיר
סעיף א	–	דרישה לחקירת מצהיר
סעיף ב	–	החובה להתייצב לחקירה
סימן ד	–	צירוף תצהיר לבקשה בכתב
סימן ה	–	חקירת המצהירים בבקשה בכתב
סימן ו	–	תצהיר במקום עדות
סימן ז	–	תצהיר בהליכים על פי התקנות
סימן ח	–	תצהיר בהליכים אחרים

סימן א – עקרונות כלליים

תקנה 6 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) – היא תקנת ההגדרות – מגדירה את המונח "תצהיר" באופן הבא:¹

"תצהיר" – תצהיר לפי סעיף 15 לפקודת הראיות, לרבות הצהרה בכתב, בדבר אמיתות הדברים שנכתבו בה, באחת מן הדרכים האלה:

- (1) בפני נציג דיפלומטי או קונסולרי של ישראל;
- (2) לפי דין המקום שבו ניתנה ואושרה בידי נציג כאמור בפסקה (1);
- (3) לפי הסדר שנקבע מכוח הסכם בין מדינת ישראל לבין מדינה זרה;
- (4) בפני נוטריון המוסמך לפי דין המדינה הזרה שבה ניתנה ההצהרה לאמת את החתימה על ההצהרה, ובלבד שצורך להצהרה אישור נוטריוני של תעודה מזהה של החותם וכן תעודה מאותה מדינה לפי האמנה כהגדרתה בתקנות לביצוע אמנת האג (ביטול אימות מסמכי חוץ ציבוריים), התשל"ז–1977, שמאמתת את חתימת הנוטריון על גבי ההצהרה ומאשרת כי הוא אכן נוטריון לפי דיני אותה מדינה.

התצהיר הוא היוצר את התשתית העובדתית עליה נשענות בקשות בכתב בהליכים אזרחיים. בלא תצהירים לתמיכה בבקשה, אין בידי בית המשפט לקבוע ממצאים עובדתיים ולהכריע בתיק. הסכנה הנובעת מהכרעה שלא על בסיס תצהירים ותשתית עובדתית מלאה הינה שבית המשפט יעשה שימוש ב"ידיעתו הפרטית" אודות הצדדים או הטענות המועלות בפניו.²

השימוש בתצהיר מחייב הקפדה על הדרישות הפורמליות הקבועות בסעיף 15 (א) לפקודת הראיות [נוסח חדש], התשל"א–1971, על מנת להבטיח שהמצהיר מבין את משמעות הצהרתו ושהתצהיר נחתם על ידי המצהיר עצמו ולא על ידי אחר.³ הגדרה זו מתייחסת לסעיף 15 לפקודת הראיות הקובע:

תצהיר שבכתב כראיה בדיון

15 (א) מקום שמותר לאדם על פי דין, או שנדרש אדם, להוכיח דבר על ידי תצהיר בכתב, בשבועה או בהן צדק, יהיה תצהירו בכתב ראיה כשרה, אם הוזהר המצהיר כי עליו להצהיר את האמת וכי יהא צפוי לענשים הקבועים בחוק אם לא יעשה כן.

וכך קובעת תקנה 178 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) –

(א) תצהיר יהיה ערוך בגוף ראשון, מחולק לסעיפים ומכיל רק עובדות שהמצהיר יכול להעיד מתוך ידיעתו הוא; בתצהיר המצורף לכתב טענות רשאי הוא להצהיר גם לפי מיטב ידיעתו או אמונתו ובלבד שיציין את מקור אמונתו או ידיעתו.

1 ראו תיקון ההגדרה תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 3), התשע"ב–2012, ק"ת 1318, מיום 25.6.2012.
2 ע"א 409/13 שידורי קשת בע"מ נ' קופר (פורסם בנבו, 11.4.2013).
3 ע"א 9722/07 ציינווירט נ' כהן (פורסם בנבו, 10.11.2008).

מי שהגיש תצהיר לבית משפט בהתדיינות קודמת והסתמך על תוכנו, לא יישמע לאחר מכן בטענה כי אותו תצהיר חסר נפקות.⁴

אדם השוהה מחוץ למדינה יכול לעשות תצהיר לפני אחד הנציגים הקונסולריים של ישראל, בלי להתחשב בחוק השורר בארץ שהותו לגבי תצהירים.⁵

בהליך ביניים לא יתקבל לראיה תצהיר שנעשה "לפי מיטב ידיעתו ואמונתו" של המצהיר, אלא אם גילה בו המצהיר את מקור אמונו.⁶

ליקויים בתצהיר – תנאי סעיף 15(א) לפקודת הראיות אינם מתקיימים לגבי תצהיר שנחתם ואומת באמצעות פקסימיליה ודין התצהיר להימחק.⁷

אין מצרפים תצהיר לבקשה אלא לאימות העובדות הדרושות לביסוס הבקשה.⁸

המצהיר חייב להביא בתצהירו את כל העובדות שהוא מבקש להוכיח. אין לערוך תצהיר על ידי איזכור מסמך אחר והפניה אליו כגון: "כל העובדות המפורטות בכתב התביעה הן נכונות". תצהיר כזה הוא פסול ולא יתקבל.⁹

סימן ב – החובה לצרף תצהיר

הכלל הוא כי תצהיר, במקום שבו הוא דרוש, מיועד לטענות עובדתיות שיש לאמתן בשבועה או בדרך אחרת. טענות שאינן טענות עובדתיות, אין צורך לאמת ולכן אין לדרוש הכללתן בתצהיר.¹⁰

גם אם אין חובה לצרף תצהיר במקרים מסוימים – עלולה ההימנעות מצד אותו בעל דין, מלהגיש תצהיר תשובה או ראיה כלשהי לעניין היעדר תום הלב, לשלול ממנו את ההזדמנות להוכיח את גרסתו בנדרון.¹¹

החובה לצרף תצהיר אינה באה אל סיפוקה כאשר צורף תצהיר לבקשה אך נפל פגם בצירופו. לדוגמה, אם בבקשה להגשת תביעה ייצוגית צורף תצהיר שנערך שלוש שנים לפני הגשתו, לצורך הליך אחר, והוא מתיימר לתמוך בבקשה הנוכחית, לא תקובל הבקשה ולו מטעם זה בלבד. צירוף כזה גובל בהטעיית בית המשפט.¹²

- 4 ע"א 202/70 אליהו נ' יחזקאלי, פ"ד כה(2) 425 (1971).
- 5 ע"א 263/61 קולבינגר נ' רענני, פ"ד טו 1744 (1961); רע"א 722/09 קולומביה ציוד וצרכי צילום בע"מ נ' Samsung Techwin Co. (פורסם בנבו, 11.3.2009). בעניין זה נפל פגם בתצהיר שצורף לבקשת העיכוב שכן תצהיר זה לא אושר על ידי נציג קונסולארי או דיפלומטי של מדינת ישראל כנדרש לפי תקנה 1 לתקנות.
- 6 ע"א 576/61 בראון נ' רוגוזינסקי, פ"ד טז 1460 (1962).
- 7 ש.ם.
- 8 ע"א 96/74 רון נ' חזן, פ"ד כח(2) 235 (1974).
- 9 ע"א 166/90 אזולאי נ' א"ב מפעלי תיירות אילת בע"מ, פ"ד מו(5) 344 (1992). אולם ניסוח תצהיר כזה מקובל בבג"ץ ובבתי המשפט לעניינים מינהליים.
- 10 ע"א 80/68 ברנח בע"מ נ' צור, פ"ד כב(2) 633 (1968).
- 11 ע"א 5578/93 נדב נ' הנאמן על נכסי פושט הרגל נדב, פ"ד מט(2) 459 (1995).
- 12 בש"א 329/89 קרן הופר נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, פ"ד מג(4) 756 (1989).

סימן ג – חקירת מצהיר

סעיף א – דרישה לחקירת מצהיר

הימנעות מחקירה – סעיף 17 לפקודת הראיות מסדיר את חקירת המצהיר על תצהירו. להלן נוסח הסעיף:

חקירה בעל-פה

17. (א) הוראות סעיף 15 אינן גורעות מכוחו של בית המשפט לצוות כי המצהיר יחקר בבית המשפט, ובית המשפט ייעתר לבקשתו של בעל דין לצוות על כך; לא התייצב המצהיר, רשאי בית המשפט לפסול תצהירו מלשמש ראיה.

(ב) נתברר לבית המשפט, שבקשתו של בעל דין לחקור מצהיר בבית המשפט באה לשם קנטור או קלות דעת, רשאי הוא להטיל על המבקש את הוצאות החקירה.

מההימנעות מחקירה נובעות תוצאות משפטיות. בהתדיינות אחת המערער לא נקט אמצעים נאותים כדי להעמיד במבחן את תצהיריהם של עדי המשיבה, באמצעות חקירה שכנגד של מצהירים אלה. נקבע שמי שהייתה לו הזדמנות לחקור את המצהיר ולא ניצל אותה, לא יישמע בהשגות על אמינות המצהיר וגרסתו, כשזו לא הועמדה במבחן בעת הדיון.¹³ במקרה אחד סברה הערכאה הדיונית כי די בבדיקת המסמכים שבכתב, אולם בערכאת הערעור נקבע כי בהתקיים מחלוקת, יש וראוי לאפשר לבעל דין לחקור את עדי יריבו.¹⁴

סעיף ב – החובה להתייצב לחקירה

תקנה 178 לתקנות החדשות דנה בהתייצבות לחקירה של מצהיר –

(ב) דין מצהיר בתצהיר חלף עדות ראשית כדין עד במשפט, אולם התצהיר ייחשב כראיה רק אם המצהיר התייצב לחקירה נגדית.

(ג) נמנע המצהיר מלהתייצב לחקירה על תצהיר שצורף לכתב טענות – לא ישמש תצהירו ראיה לטובת בעל הדין שהגיש אותו, אלא ברשות בית המשפט שתניתן מטעמים מיוחדים.

(ד) בית המשפט רשאי בכל עת לדרוש מיוזמתו את ההתייצבות של מצהיר לשם חקירה.

13 ע"א 296/82 נבנצאל נ' גרסי, פ"ד מ(3) 281 (1986).

14 ע"א 7338/00 תנובה מרכז שיתופי לשיווק תוצרת חקלאית בישראל בע"מ נ' המנוח שרעבי ויורשיו, פ"ד נז(2) 745 (2003).

כאשר התצהיר משמש תחליף לחקירה הראשית של עד בהליך העיקרי (לרבות של בעל דין), אין חובה על הצד שכנגד לדרוש את חקירת המצהיר. על מי שהגיש את התצהיר מוטלת החובה להעמיד את המצהיר לחקירה שכנגד.

מצהיר לא הופיע לחקירה על תצהירו ששימש כתחליף לעדות. מחדל זה נזקף לחובתו כאי-התייצבות למתן עדות.¹⁵

אם מצהיר אינו מתייצב לחקירה, תצהירו אינו משמש כראיה.¹⁶ אי-התייצבות של המצהיר מטעם מבקש אין תוצאתה אלא סילוק התצהיר מגדר הראיות, אבל אין בכך כדי לסלק את הבקשה גופה, הניתנת להוכחה גם על ידי הראיות האחרות שבאו לפני בית המשפט. כל בעל דין זכאי לבסס את טענותיו לא רק על הראיות שהוא הביא, אלא גם על הראיות שהביא בעל הדין שכנגד.¹⁷

סימן ד – צירוף תצהיר לבקשה בכתב

תקנה 241 לתקנות התשמ"ד, שכותרתה היא "הגשת בקשה בכתב והדיון בה", חייבה צירוף תצהיר לבקשה בכתב לאימות עובדות המשמשות יסוד לבקשה. מכאן, שאם בקשה מבוססת על נימוקים משפטיים בלבד – כמו בקשה למחיקה על הסף של תביעה מחמת היעדר עילה – אין צורך לצרף לה תצהיר. תקנה זו הוחלפה בשנת התשנ"ז ונקבע בה, בין היתר, כי: "תצהיר שלא צורף לבקשה בעת הגשתה כאמור, לא יצורף לה אלא ברשות בית המשפט".

במקום שהייתה חובה לצרף תצהיר והוא לא צורף, טעונה הגשתו במועד מאוחר יותר אישור של בית המשפט.¹⁸

תקנה 50 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט), שכותרתה "הגשת בקשה בכתב והדיון בה", קובעת את ההוראה הבאה –

50. על בקשה שיש להגיש בכתב, יחולו הוראות אלה:

(1) המבקש יפרט את טיעונו כולל אסמכתאות, ויצרף לבקשה תצהיר לשם אימות העובדות שביסודה.

בקשות בכתב הינן בקשות ביניים. הן עוסקות, על פי רוב, בשאלות דיוניות־משפטיות שמורכבותן אינה רבה והליך בירורן הוא קצר ופשוט יחסית. כדי להבטיח דיון יעיל וקצר בבקשה בכתב, קובעות התקנות מגבלות מסוימות על אופן הגשת הראיות התומכות בבקשה. כך, כבהליכים מקוצרים אחרים, נדרש מגיש הבקשה בכתב להגיש את התצהיר או את התצהירים התומכים בבקשתו יחד עם הבקשה עצמה.¹⁹

15 ע"א 743/89 גולדווסר נ' קרביץ, פ"ד מו(1) 485 (1992).

16 ע"א 52/87 הראל נ' הראל, פ"ד מג(4) 201 (1989). בעניין מעמדו הראייתי של התצהיר, אין נפקא מינה אם מדובר בשמיעה ראשונה או בשיבה נדחית.

17 ע"א 403/64 לוינסון נ' חברת בית תמר בע"מ, פ"ד יט(1) 108 (1965).

18 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 2), התשנ"ז–1997, ק"ת 1262, מיום 1.10.1897.

19 רע"א 8562/06 פופיק נ' פוגז 1993 בע"מ (פורסם בנבו, 15.4.2007).

אם העובדות הנדרשות עולות מהבקשה ומהמסמכים המצורפים לה או ממסמכים אחרים אשר לפני בית המשפט – אין חובה להגיש תצהיר. בהתאם לכך ניתן לתת החלטה בבקשה גם בהיעדר תצהיר שצורף לבקשה.²⁰

בעניין אחד לא התעלמו מכך שגם המערערים לא תמכו את תשובתם בתצהיר. עם זאת המערערים אינם אלו שפתחו בהליך, ועל כן המחלוקת רובץ בעיקרו לפתחו של המשיב.²¹

סימן ה – חקירת המצהירים בבקשה בכתב

כאז כן עתה, עומדת לבעל דין הזכות לחקור את המצהירים מטעם היריב על תצהיריהם מכוח סעיף 17(א) לפקודת הראיות, ובלבד שמדובר בחקירה רלוונטית והוגנת אשר היקפה נתון לשיקול דעתו של בית המשפט.²²

הודעה לבית המשפט – יש לפנות לבית המשפט בנושא חקירת המצהיר, וכל בעל דין רשאי להביע את רצונו בעניין זה בכל דרך סבירה.²³

במקום שהגרסה העובדתית הבסיסית בבקשה שנויה במחלוקת, אין לשלול מבעל דין את זכותו לחקור את המצהירים מטעם יריבו בחקירה, ובלבד שבעל הדין הביע את רצונו לחקורם.²⁴

בעניין אחד המערערים לא ידעו מתי ובאיזה אופן עליהם להודיע לבית המשפט בדבר רצונם לחקור את המצהירים מטעם הצד שכנגד. לכן הוחזר הדיון לערכאה קמא לדיון מקדמי וככל שהדבר נדרש אף לשם חקירת המצהירים.²⁵

סימן ו – תצהיר במקום עדות

לעיתים מסירת התצהיר היא תנאי מוקדם להצגתו במשפט בשלב הבאת הראיות.²⁶ התצהיר אינו נחשב ל"מוגש" עד לשלב הגשת הראיות ורשאי בעל דין להודיע כי אין הוא מביא את נותן התצהיר לעדות. במקרה כזה אין התצהיר שנמסר לתיק בית המשפט משמש כחומר ראיה. משלא עמד עושה התצהיר לחקירה נגדית ולא העיד בחקירה ראשית, אין התצהיר יוצא מגדר עדות מפי השמועה, ככל שהוא

- 20 ע"א 8160/01 הבנק הבינלאומי הראשון לישראל בע"מ נ' פאן אל-א סחר בינלאומי פ' א' בע"מ (בפירוק), פ"ד נז"ד (6) 597 (2003).
- 21 ע"א 409/13, לעיל ה"ש 2.
- 22 רע"א 2508/98 מתן י' מערכות תקשורת ואיתור בע"מ נ' מילטל תקשורת בע"מ, פ"ד נג"ד (3) 26 (1998). נוסח הסיפא של תקנה 241(ד) הוא מטעה ואפשר היה להבין למקרא האמור בה כי לכאורה, אין לקיים חקירה שכנגד בהליכי ביניים וכי חקירת המצהירים היא יוצא מן הכלל.
- 23 שם.
- 24 רע"א 3753/99 רשת הריבוע הכחול (היפר היפר) בע"מ נ' סופר פארם (ישראל) בע"מ, פ"ד נג"ד (4) 193 (1999).
- 25 ע"א 1927/10 בידור נאה מפעלי בתי קולנוע בע"מ נ' רשף (פורסם בנבו, 24.11.2011).
- 26 על תצהיר כעדות ראשית ראו לעיל שער שבעה עשר: עדות.

מובא להוכחת אמיתותו, ואין הוא קביל, אולם ניתן לשקול עשיית שימוש בתצהיר זה כראיה בתביעה אחרת הסומכת על טענה בדבר קיומו של נזק ראייתי.²⁷

האפשרות שיוגש תצהיר במקום שעד ייחקר בחקירה ראשית בבית המשפט הוסדרה בתקנה 143(5) ובתקנה 168(א) לתקנות התשמ"ד. אם בעל דין אינו מקיים את הדרישה בעניין הגשת תצהיר, כאמור, התוצאה היא שהוא "...לא יורשה להביא את העד או להוכיח את העובדה אלא אם כן שוכנע בית המשפט על פי בקשת בעל הדין הנתמכת בתצהירו כי התצהיר לא הוגש מסיבות מוצדקות".²⁸ בנושא זה קובעת תקנה 178(ב) לתקנות החדשות –

דין מצהיר בתצהיר חלף עדות ראשית כדין עד במשפט, אולם התצהיר ייחשב כראיה רק אם המצהיר התייצב לחקירה נגדית.

אין זה מן הראוי לפצל את ההליך, באופן שבהחלטה אחת יצוו על התובע להגיש תצהירים, וכי ציווי דומה יושט על הנתבע בהחלטה נפרדת ומאוחרת. ראוי שבית המשפט יקבע בהחלטה אחת בקדם המשפט שעל שני בעלי הדין להגיש תצהירי עדות ראשית. כן יש לקבוע כי התצהירים מטעם הנתבע יימסרו לאחר הגשתם של התצהירים מטעם התובע, ולא בעת ובעונה אחת.²⁹ כבוא בית המשפט לבחון אם אי-הגשה במועד של תצהירי עדים מטעם בעל דין שאינו מקיים את החלטת בית המשפט נבעה מ"סיבות מוצדקות", עליו לשקול את מידת אחריותו של המבקש לכך, כולל משך הזמן שחלף והנסיבות לאיחור, ואת מידת הפגיעה הצפויה לבעל הדין שכנגד מכך.³⁰ בית המשפט רשאי לשקול אם אי-ההיענות לבקשה להאריך את המועד להגשת תצהירים עלולה לגרום לעיוות דין וישקול שיקולים הנוגעים לניהול יעיל של ההליך. כן רשאי הוא לשקול חיוב המבקש בהוצאות תוך קבלת בקשתו.³¹

הגשת תצהיר משלים – במקום שבו נטענת טענת זיוף הנוגעת למסמך, אין להסתפק בטענות כלליות, אלא שיש חשיבות למקד את הטענות ולהצביע על האינדיקציות המלמדות על הזיוף הנטען, שאם לא כן, לא תינתן בידי הנתבע האפשרות להתגונן כרבעי כנגד הטענות. על כן יש לאפשר הגשת תצהיר משלים בנוגע לעניינים אלו.³²

סימן ז – תצהיר בהליכים על פי התקנות

להלן דוגמות להליכים שונים שבהם קיימת התייחסות לנושא התצהיר:

- 27 רע"א 7953/99 פילבר נ' המרכז הרפואי שערי צדק, פ"ד נד(2) 529 (2000). עקב מותה של המצהירה בתאונת דרכים, לא ניתן היה לעשות שימוש בתצהירה בתביעה שהגישו ילדיה בתובענה אחרת.
- 28 ע"א 6092/00 כדורי פיתוח עירוני בע"מ נ' אוטמזגין, פ"ד נו(6) 786 (2002).
- 29 רע"א 3312/04 אשורנס גנרל דה פרנס נ' הכונס הרשמי (פורסם בנבו, 26.10.2005).
- 30 ע"א 10687/07 אלמשרק חברה לביטוח בע"מ נ' חגי'ג' (פורסם בנבו, 5.8.2010).
- 31 שם. בעניין זה המערערת לא הראתה כי הטעמים שביסוד בקשתה להגיש את התצהירים באיחור "מוצדקים" ובנסיבות לא היה מקום ליתן היתר להגשת תצהירים תוך חיוב בהוצאות. אף אין בהחלטות בית המשפט קמא כדי לגרום למערערת עיוות דין.
- 32 רע"א 4548/10 '1 Clanport International Citybank N.A (פורסם בנבו, 12.9.2010).

בקשה לתיקון כתבי טענות – תקנה 92 לתקנות התשמ"ד, הדנה בתיקון כתבי טענות, קבעה כי תיקון של טענה עובדתית או הוספתה טעונים הגשת תצהיר המאמת את העובדות. כלומר, בתצהיר התומך בבקשת התיקון אין להסתפק רק בפירוט הנסיבות שהצריכו, לדעת המבקש, את התיקון; יש גם לאשר בתצהיר את העובדות, שאותן מבקשים לצרף או לשנות בכתב הטענות. כפי שטענה עובדתית חדשה או מתוקנת בכתב הטענות המתוקן חייבת להיתמך בתצהיר, כך חייבת גם טענה עובדתית חדשה או מתוקנת בכתב הטענות הנגדי להיתמך בתצהיר.

בעניין זה קובעת תקנה 48 לתקנות החדשות שכותרתה "תצהיר לתיקון טענה עובדתית" את ההוראה הבאה –

תיקון של טענה עובדתית או הוספתה, טעונים תצהיר תמציתי מטעם בעל הדין שתיקן או הוסיף אותה, המאמת את העובדות האמורות בלבד, בהיקף ובתנאים שיוורה בית המשפט בעת מתן ההיתר לתיקון.

בעניין אחד הוגשה בקשה לתיקון תובענה באמצעות הוספת טענות עובדתיות חדשות. זאת, לטענת המבקש, כתגובה לעובדות מסוימות שנכללו בתצהירי התשובה של המשיבים.³³

בקשה להיתר פיצול סעדים – בקשה להתיר פיצול סעדים יש לתמוך בתצהיר לאימות העובדות בה, אולם כאשר הבקשה הועלתה בשלב הסיכומים כשכל העובדות כבר ידועות, אין חובה להיזקק לתצהיר.³⁴

בקשה לסילוק על הסף מחמת התיישנות – בבקשה לסילוק על הסף של תביעה עקב התיישנות, כאשר התובע טען שלא יכול היה לדעת על מעשיו של המנוח (שעזבונו נתבע) עד לפטירתו, יש להגיש תצהיר בנדון.³⁵

הליכים להצגת שאלון – תקנה 109 (א) לתקנות התשמ"ד קבעה כי התשובות לשאלון תינתנה בתצהיר לפי טופס 9, ויש להגישן בתוך 7 ימים מיום מסירת השאלון (או בתוך מועד אחר שקבע בית המשפט). אותה תקנה קבעה כי התנגדות למתן תשובה על שאלה פלונית תירשם בתצהיר התשובה. בתקנה 56 לתקנות החדשות נקבע כי –

התשובה לשאלון תינתן בתצהיר בתוך שלושים ימים מיום מסירת השאלון או בתוך מועד אחר שיוורה בית המשפט.

הליכים לגילוי מסמכים – תקנה 112 לתקנות התשמ"ד הביאה למיסודם של הנוסח והמתכונת של התצהיר לגילוי מסמכים, שנהג עד אז מכוח הפסיקה ולא מכוח הוראה שבדין. הרישא לתקנה קובע כי

33 רע"א 4689/98 יוספזון נ' עירית קרית גת, פ"ד נב(5) 769 (1998). הבקשה אושרה בערכאת הערעור.

34 ע"א 466/89 צברי נ' מסוארי, פ"ד מה(1) 177 (1990). ראו גם לעיל שער שמונה עשר: הליכים מיוחדים, פרק א – פיצול סעדים.

35 ע"א 2167/94 בנק למסחר בע"מ נ' שטרן, פ"ד נ(5) 216 (1997).

התצהיר יפרט "מה הם המסמכים הנוגעים לעניין הנדון המצויים או שהיו מצויים ברשותו או בשליטתו ושאותרו על ידו לאחר חקירה ודרישה".³⁶

על תצהיר גילוי מסמכים לפי התקנות החדשות, ראו תקנה 57.

מי שעורך תצהיר לגילוי מסמכים בשמו של גוף משפטי חייב להצהיר שהוא הוסמך לכך מטעמו. הרשאה להתדיין שניתנה לעורך דין אינה מרשה אותו כשהיא לעצמה לעשות תצהיר מטעם שולחו ובעבורו.³⁷

אכיפת פסק חוץ – התצהיר התומך בהליך לאכיפת פסק חוץ, על פי תקנה 354 לתקנות התשמ"ד, מן הראוי שיתמוך בעובדות הרלוונטיות לתנאי סעיף 3 לחוק אכיפת פסקי-חוץ, התשי"ח–1958, לרבות הדין הזר שאף הוא עובדה הטעונה הוכחה. אין להסתפק בטענה סתמית שטוען המצהיר, שלפיה נתקיימו תנאי הסעיף.³⁸

על פי תקנה 356 לתקנות התשמ"ד, משיב העומד להתנגד לאכיפה יגיש תשובה אם הוא כופר בקיומו של אחד התנאים הנקובים בסעיף 3 לחוק, ועליו לצרף תצהיר על כך לתשובתו. אם לא הגיש תשובה כאמור, לא יורשה להתנגד לבקשה ולא יורשה להעלות טענת כפירה כזו בדיון. עם זאת, נותנת הדעת כי אם העלה כפירה כזו וטען והצהיר כי תנאי כלשהו הקבוע בסעיף 3 לחוק אכיפת פסקי-חוץ לא נתקיים, חוזר הנטל הראשוני לשכם המבקש לבסס את טענתו כי התנאי אכן התקיים. אם לא השכיל לבססה – נשמט היסוד מבקשת האכיפה.³⁹

בקשה לסעד זמני – במסגרת הליך ביניים דוגמת בקשה לסעד זמני, ניתן להגיש תצהיר לפי מיטב אמונתו וידיעתו של המצהיר ובלבד שפורט מקור הידיעה (תקנה 521 לתקנות התשמ"ד וראו גם תקנה 178 לתקנות החדשות).⁴⁰

הליכי עיקול זמני – בסוגיה זו נתקלים בשני סוגים של תצהירים: תצהיר מסוג אחד הוא זה התומך בבקשה לעיקול. התצהיר האחר הוא זה של הנתבע, התומך בבקשה לביטול העיקול אם הבקשה מתייחסת גם לטיעון עובדתי.⁴¹

פסלות שופט – השופט שפסילתו נתבקשה קובע את התשתית העובדתית. לשם כך אין הוא חותם על תצהיר ואין הוא מעיד, שהרי אין הוא בעל דין.⁴²

בעניין אחד, כמו הבקשה, גם הערעור הוגש בלא תצהיר התומך בו כנדרש בתקנה 471ג(ב) לתקנות התשמ"ד. העובדה שהמערער אינו מיוצג אינה פוטרת אותו מצירוף תצהיר התומך בערעור כדרישת התקנות.⁴³

36 דיון בנדון ראו לעיל שער שלושה עשר: הליכים מיוחדים, פרק ב – גילוי מסמכים.

37 ע"א 59/67 חדד נ' הסוכנות היהודית לארץ ישראל, פ"ד כא(2) 277 (1967).

38 ע"א 6796/97 ברג יעקב ובניו (רהיטים) בע"מ נ' Berg East Imports Inc., פ"ד נד(1) 697 (2000).

39 רע"א 2214/00 נובילי נ' משה קטן בע"מ, פ"ד נד(4) 403 (2000).

40 רע"א 5273/07 אמקור בע"מ נ' א. ארנסון בע"מ (פורסם בנבו, 12.8.2007).

41 רע"א 234/89 בנק ערבי ישראלי בע"מ, נ' עיריית אום אל פחם, פ"ד מג(2) 617 (1989).

42 ע"פ 344/99 בשן נ' מדינת ישראל, פ"ד נג(2) 599 (1999).

43 ע"א 10129/06 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 3.6.2007).

על התצהיר התומך בבקשה לפסלות שופט נקבע בתקנה 174 החדשה –

...ויצורפו לו תצהיר המאמת את העובדות שביסוד הבקשה.

בקשה להיתר המצאה אל מחוץ למדינה – התצהיר התומך בבקשה להמציא כתב בידין אל מחוץ לתחום השיפוט, הוא בעל משקל רב בשיקולי בית המשפט הדין בבקשה. כך, כאשר התצהיר הוא "מגומגם" ומתוקן מפעם לפעם, הנטייה היא להיזקק גם לראיה חיצונית נוסף על תצהיר.⁴⁴ התצהיר הנדרש לתמיכה בבקשה להיתר המצאה אל מחוץ לתחום המדינה, כאשר הבקשה מוגשת על ידי התובע נגד יצרן זר, יכול שיינתן בנסיבות מיוחדות על ידי הנתבע, שגם הוא ביקש בעבר צו המצאה נגד אותו יצרן זר כצד שלישי.⁴⁵

ערוכה להוצאות – תובעת, חברה בפירוק, הגישה תביעה כספית באמצעות מפרקה. בתגובה לבקשה למתן ערובה הגיש המפרק תצהיר. בנסיבות המקרה נקבע כי את חקירת המפרק על תצהירו ניתן לערוך בעת שיופיע כעד במשפט.⁴⁶

עיכוב ביצוע – לעיתים יידרש בעל דין העותר לעיכוב ביצוע פסק דין לתמוך בתצהיר את טענתו כי עלול להיווצר מצב בלתי הפיך אם פסק הדין יבוצע. תצהיר לא יידרש במקום שבו ניתן ללמוד על החשש להיווצרותו של מצב בלתי הפיך מן הנתונים הקיימים.⁴⁷

סימן ח – תצהיר בהליכים אחרים

להלן דוגמאות להליכים שונים שבהם קיימת התייחסות לנושא התצהיר:

הליכים בבג"ץ – תצהיר המוגש כתמיכה בעתירה לבג"ץ צריך שיהיה תצהיר מקורי ולא תצלום. סדרי הדין אינם מתירים לתמוך את העתירה בתצהיר-מגירה שמחזיק בא כוחו של העותר מכוח יפוי כוח כללי לתמיכה בכל עתירה, אשר יעלה בדעתו להגיש מעת לעת.⁴⁸

בקשת מפרק למתן הוראות – בקשת מפרק למתן הוראות מיועדת בדרך כלל להדריך את המפרק כיצד לפעול במילוי תפקידו. על פי הוראות תקנות החברות (פירוק), התשמ"ז-1987, אין חובה לצרף תצהיר לבקשה.⁴⁹

בקשה לפטור מתשלום אגרה – תקנה 14 (א) לתקנות בתי המשפט (אגרות), התשס"ז-2007, קובעת כי בעל דין, הטוען שאין ביכולתו לשלם אגרה, יצרף לתובענה עם הבאתה לראשונה לבית המשפט, בקשה לפטור מתשלום אגרה בגין אותה תובענה בצירוף תצהיר. בתצהיר יפרט בו את רכושו, את רכוש בן זוגו

44 ע"א 694/86 אוסטפלד נ' בהירי, פ"ד מג(3) 95 (1989).

45 רע"א 11119/05 Invensys Powerware נ' אריה חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 25.4.2006).

46 רע"א 5693/98 בנק לאומי לישראל בע"מ, נ' ארט בי, חברה בערכות מוגבלת, פ"ד נב(5) 793 (1998).

47 לצורך כך ניתן אף להסתמך גם על פרוטוקולים מהדיון. ראו רע"א 7799/13 כלל חברה לביטוח בע"מ נ' פלוני (פורסם בנבו, 26.11.2013).

48 בג"ץ 6029/99 פולארד נ' ראש הממשלה, פ"ד נד(1) 241 (2000).

49 ע"א 673/87 סאלח נ' מפרץ את איסר, פ"ד מג(3) 57 (1989).

ואת רכוש הוריו, אם הוא סמוך על שולחנם ואת מקורות הכנסתו בששת החודשים שקדמו לתאריך הבקשה.⁵⁰

תצהירים לבית דין לשכירות – תצהירו של דייר יוצא ותצהירו של דייר נכנס מוצע הם "מסמך מהותי" לעניין תקנה 78 לתקנות התשמ"ד, בבקשה המוגשת בנדון לבית דין לשכירות.⁵¹

ערעור על החלטת ראש ההוצאה לפועל – בערעור על החלטת ראש ההוצאה לפועל, יש להגיש תצהיר מטעם המערער לבית משפט שלערעור לצורך תמיכה בעובדות שהוא טוען להן.⁵²

בית המשפט שלערעור קבע בעניין אחד כי ראש ההוצאה לפועל היה חייב להורות על חקירת מצהיר מיוזמתו. בעקבות מחדל זה, הוחזר התיק להשלמה.⁵³

בקשה לרשות ערעור שהוגשה לבית המשפט המחוזי על החלטת ראש ההוצאה לפועל נסמכה על טענות עובדתיות לרוב. משכך, הרי שבהתאם להוראות תקנה 119(ה) לתקנות ההוצאה לפועל, התש"ם–1979, היה על המבקש לתמוך טענותיו אלה בתצהיר. משלא התייצב המבקש במועד הדין לחקירה על תצהירו, הרי שתצהירו לא ישמש כראיה אלא ברשות מיוחדת מאת בית המשפט.⁵⁴

הליכים לפני רשם סימני המסחר – בהליכי רישום והתנגדות לפני רשם סימני המסחר, על פי הוראות פקודת סימני מסחר [נוסח חדש], התשל"ב–1972, מסור עניין חקירתו הנגדית של המצהיר לשיקול דעתו של הרשם.⁵⁵

בקשה להתקבל כחבר בלשכת עורכי הדין – המערער הגיש תצהיר שאף שתוכנו הרשום אינו כוזב – הוא תצהיר מטעה. יש בו העלמת עובדה, שהיה ברור למערער כי הלשכה מוצאת אותה רלוונטית: העובדה שהוגש נגדו כתב אישום.⁵⁶

בקשה לביטול פסק בוררות – בקשה לבטל פסק בוררות יש ללוות בתצהיר לאימות העובדות הכלולות בה, לפי תקנה 9 לתקנות סדרי הדין בעניני בוררות, התשכ"ט–1968. אם המחלוקת אינה בדבר העובדות אלא בדבר פרשנותן המשפטית בלבד, אין צורך בתצהיר.⁵⁷

בקשה לביטול פסק בוררות מוגשת בדרך של המרצה.⁵⁸ משכך, על הבקשה לביטול פסק הבוררות להיות מלווה בתצהיר לאימות העובדות הכלולות בה. במסגרת זאת, על מבקש הביטול לצרף לבקשתו

- 50 בש"א 3304/90 בושאר נ' מדינת ישראל, פ"ד מד(3) 743 (1990).
- 51 ע"א 516/89 אחוזות והשקעות (חיפה) בע"מ נ' פלדמן, פ"ד מו(1) 529 (1992).
- 52 רע"א 5485/99 פינטו נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, פ"ד נד(3) 337 (2000). כאשר לקה ערעור כזה בפגם של אי-צירוף תצהיר, הרי שבנסיבות מסוימות חייבה שורת הצדק תיקון הפגם בדרך של שימוש בתקנה 524 לתקנות.
- 53 ע"א 457/89 כהן נ' שפילברג, פ"ד מה(2) 177 (1990).
- 54 רע"א 7036/06 מיידנברג נ' בנק הפועלים בע"מ (פורסם בנבו, 21.5.2008).
- 55 ע"א 6181/96 קרדי נ' Bacardi & Company, פ"ד נב(3) 276 (1998).
- 56 על"ע 9846/03 כהן נ' לשכת עורכי הדין, פ"ד נט(1) 154 (2004).
- 57 רע"א 2979/98 קמינר נ' בן-משה, פ"ד נב(4) 274 (1998); אורי גורן בוררות 272 (2018).
- 58 ראו תקנה 9 לתקנות סדרי הדין בעניני בוררות.

את החומר שעליו הוא משתית את בקשתו. תצהיר שלא צורף להמרצה בעת הגשתה, לא יצורף לה אלא ברשות בית המשפט.⁵⁹

בקשה לעיכוב בשל הליכי בוררות – מקום שנתבע הגיש בקשה לעיכוב הדיון בתובענה בשל הסכם בוררות, עליו להוכיח – בתצהיר או בראיה – שהוא היה ועודנו מוכן לעשות את הדרוש לקיום הבוררות ולהמשכה. ניתן להוכיח את האמור בבקשה באמצעות מסמכים שאינם שנויים במחלוקת ואשר הוגשו על ידי התובע עצמו כנספחים לכתב התביעה. אם העובדות הנדרשות עולות מהבקשה ומהמסמכים המצורפים לה או ממסמכים אחרים אשר לפני בית המשפט, אין צורך בתצהיר.⁶⁰

59 רע"א 4764/07 נשיא נ' נשיא (פורסם בנבו, 20.1.2008).

60 רע"א 340/05 וינרוט נ' עורקבי (פורסם בנבו, 17.7.2005).

פרק ב – המועדים

— עקרונות כלליים	סימן א
— מועדים בכתבי טענות	סימן ב
— דחיית הדיון	סימן ג
— המועדים בהליך הערעור	סימן ד
— "יום מתן ההחלטה"	סימן ה
— השפעת הפגרה על המועדים	סימן ו
— המועדים בהליכים לפי התקנות	סימן ז
— המועדים בהליכים אחרים	סימן ח

סימן א – עקרונות כלליים

מטרת סדרי הדין הקבועים בחוקים ובתקנות היא שכל בעל דין יביא את טענותיו בסדר מסוים ובאופן מסוים, כדי שיריבו יוכל להתגונן כראוי. לכן קובע המחוקק מועדים כדי לשים קץ לסכסוכים.¹ במישור הדיוני יש ליתן חשיבות רבה למועדים סטטוטוריים, שנקבעו בסדרי הדין לצורך עשיית פעולות במסגרת ההליך השיפוטי. חריגה ממועדים טעונה הגשת בקשה להארכת מועד, תוך הצגת הטעמים לכך וקיום טעמים מיוחדים למתן הארכה. הקפדה נאותה על לוחות זמנים בהליך השיפוטי היא כורח המציאות, שאחרת לא ניתן יהיה לנהל מערכת שיפוט סדירה, יעילה ותקינה. סופן של חריגות כגון אלה, שהן עלולות לפגוע בזכויות דיוניות ואף בזכויות מטריליות של בעלי הדין, ולעיתים אף להסב נזק לציבור הרחב.²

ההקפדה על המועדים הקבועים בדין תורמת להגשמת המטרות של יעילות, ודאות וסופיות ההליך. היא מבטיחה שוויון בין בעלי הדין הכפופים כולם לסדרי דין זהים. ההקפדה על לוחות הזמנים שהותוו בדין הכרחית לשם ניהול מערכת שיפוט סדירה, יעילה ותקינה, והיא חיונית לצורך הבטחת אינטרס ההסתמכות של בעלי הדין ויכולתם לכלכל את צעדיהם. היא נדרשת על מנת לשים סוף לסכסוכים ולפנות את משאבי המערכת העמוסה של בתי המשפט לבעלי דין אחרים.³ על פי סעיף 108(א)(2) לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד–1984, רשאי שר המשפטים לקבוע בתקנות סדרי דין בנוגע ל"הארכת מועדים לעשיית דבר שבסדרי דין או בנוהג אף אם נקבעו בחיקוק".⁴

אין לקבוע שגורל הליך משפטי יוכרע על פי אמות מידה פורמליות קשיחות בלבד. יש גם לבחון אם קיימים אמצעים חלופיים שירפאו את הנזק שנגרם על ידי הפגם הדיוני, שפגיעתם בזכות היסוד לא תעלה על הנדרש, וביניהם חיוב בהוצאות שיוטל על בעל הדין שלא עמד במועדים.⁵

סימן ב – מועדים בכתבי טענות

על התובע לציין בכתב התביעה את היום שבו נולדה עילת התביעה לפי סעיף 6 לחוק ההתיישנות, התשי"ח–1958, וכמצוות תקנה 9(5) לתקנות התשמ"ד. בעניין אחד, כאשר המועד שציין התובע לא היה נכון, עיין בית המשפט בראיות שהובאו לפניו על מנת לקבוע את המועד הנכון, ובסופה של הבדיקה קבע את המועד.⁶

- 1 המ' 797/72 מלון מלכת שבא בע"מ נ' כרמל, פ"ד כז(1) 255 (1973).
- 2 רע"א 1643/00 פנינת טל השקעות ובנייה בע"מ נ' פקיד שומה ירושלים, פ"ד נה(4) 198 (2001). מועדים שלא נדונו בפרק זה, שולבו בפרקי הספר השונים.
- 3 בש"א 3294/09 בריסק, בפש"ר נ' בן איון (פורסם בנוב, 15.9.2011).
- 4 בר"מ 2340/02 הוועדה לתכנון ולבנייה, רמת השרון נ' וכט, פ"ד נז(3) 385 (2003).
- 5 רע"א 6265/04 כסיף נ' רובין, פ"ד נט(3) 913 (2004).
- 6 ע"א 7261/97 שרבני נ' האחים שבירו בע"מ, פ"ד נד(4) 464 (2000).

בתקנה 11(3) לתקנות החדשות הוטלה החובה לפרט את "תמצית העובדות הנחוצות לביסוסה של עילת התביעה ומתי נולדה".

אִי־הגשת כתב הגנה – תוצאות מחדליו של נתבע שלא הגיש כתב הגנה במועד. במקרה כזה יינתן נגדו פסק דין שלא בפניו על יסוד כתב התביעה בלבד. במקרים מיוחדים, בית המשפט רשאי לדרוש מן התובע הוכחה מלאה או חלקית, לפני מתן פסק הדין, אך ככלל, הנתבע לא יוזמן לדיון כזה אף שהתובע נדרש להביא הוכחה כאמור.⁷

כתב הגנה שהוגש באיחור – אף שהמועד להגשת כתב הגנה נקבע בחיקוק (במקרים מסוימים, רשאי בית המשפט או הרשם לקבוע מועד אחר) – הרי אפילו לא הוגש כתב הגנה במועד שנקבע לו, אין נוהגים להתעלם ממנו. זוהי המציאות שעמה התפשרו למרות שאין לעודדה. הוגש כתב הגנה באיחור – לא יינתן בדרך כלל פסק דין נגד הנתבע, ומחדלו של הנתבע עלול לבוא בחשבון רק לעניין החיוב בהוצאות.⁸

סימן ג – דחיית הדיון

ראו לעיל שער חמישה עשר: הדיון – כללים, פרק ה – שינוי מועדי דיון.

סימן ד – המועדים בהליך הערעור

בהליך האזרחי נקבעו מועדים קצובים להגשת ערעור, כדי שבעל הדין שכנגד יידע בוודאות כי בחלוף המועד שנקבע להגשת הערעור – ומשלא הוגש ערעור – הוא לא יוטרד עוד באותו עניין.⁹ על פי הוראות תקנה 397 לתקנות התשמ"ד, המועד להגשת ערעור בזכות הוא 45 ימים מ"יום מתן החלטה". כך גם קובעת תקנה 137 לתקנות החדשות כי "המועד להגשת ערעור על החלטה הוא ארבעים וחמישה ימים מיום שהומצאה".

בעל דין נדרש לקיים את המועדים הקבועים כדין לשם הגשת הליך ערעורי מטעמו. מדובר בכלל יסודי בסדרי הדין, ומונחות בבסיסו תכליות חשובות הנוגעות הן לבעלי הדין הישירים והן לציבור בכללותו.¹⁰

סעיף 1(1) לצו בית המשפט (סוגי החלטות שלא תינתן בהן רשות ערעור), התשס"ט–2009, קובע כי לא תינתן רשות ערעור על "החלטה בעניין קביעה ושינוי של מועדי דיון...".¹¹

7	על סמכות הרשם ליתן פסק דין בהיעדר הגנה ראו להלן שער שלושים ושמונה: הסגל השיפוטי.
8	ע"א 12/86 עיזבון ריגלר נ' קזרו, פ"ד מב(3) 422 (1988).
9	בש"פ 822/99 שכטר נ' מדינת ישראל, פ"ד נד(1) 1 (2000).
10	בש"א 3294/09, לעיל ה"ש 3.
11	רע"א 7471/09 אי די בי חברה לפתוח בע"מ נ' שמיע (פורסם בנבו, 20.10.2009).

סימן ה – "יום מתן ההחלטה"

לעניין מניין המועדים להגשת ערעור (בין בזכות ובין ברשות) או להגשת בקשה לרשות לערער – הוגדר בתקנה 402 לתקנות התשמ"ד שעניינה ב"מניין הימים". את מניין הימים יש להתחיל מיום שימוע ההחלטה, בין שהמערער היה נוכח בעת השימוע ובין אם לאו, ובלבד שהזמן לצורך כך. אם ניתנה ההחלטה שלא בפני המערער, בלי שהזומן כאמור, יראו כיום מתן ההחלטה את היום שבו הומצא למערער או לבא כוחו עותק ממנה.¹²

מניין הימים יתחיל מעת ההמצאה כדין של פסק דין או של ההחלטה לידי בעל הדין היוזם את הליך הערעור. ממילא ידיעתו של בעל הדין אודות פסק הדין או ההחלטה נושא הערעור קודם למועד ההמצאה כדין, אינה צריכה לפעול, ככלל, לחובתו. עם זאת, במצבים חריגים ומיוחדים, ובעיקר מצבים העולים כדי השתק או חוסר תום לב, בית המשפט רשאי לסטות מכלל זה ולמנות את הימים מעת ידיעתו של בעל הדין ולא מעת ההמצאה, ובלבד שאין חולק כי הייתה ידיעה בפועל של אותו בעל דין, ידיעה מלאה וברורה.¹³

בתקנות החדשות קובעת תקנה 179 שכותרתה "מנין הימים" כי –

(א) המועד הקובע לתחילת מנין הימים לפרק הזמן שנקבע הוא יום המצאת המסמך כמפורט בתקנות אלה; אם ניתנה החלטה במעמד בעלי הדין, יימנה המועד ממועד הדיון.

"יריית הפתיחה" למניין 45 הימים לצורך הגשת ערעור הוא בהתקיים של המצאה כדין. לשון תקנה 402 לתקנות התשמ"ד מתנה את תחילת מניין הימים להגשת ערעור בהמצאת ההחלטה בלבד, מבלי לעמוד על שיקולים נוספים. דרישה בלעדית זו כונתה פעמים רבות "כלל ההמצאה". בתחילה עמדה הפסיקה על כך שיש לקיים את דרישת ההמצאה כדין על כל דקדוקיה, על אף ידיעת בעל הדין על פסק הדין שניתן בעניינו.¹⁴

תקנה 179 לתקנות החדשות דנה בהמצאת "מסמך". הגדרת מסמך לפי תקנה 6 החדשה היא "כל כתב לפי תקנות אלה, ובכלל זה החלטה והזמנת עד".

סימן ו – השפעת הפגרה על המועדים

תקנה 529 לתקנות התשמ"ד קבעה כי תקופת הפגרה של בתי המשפט לא תובא במניין הימים שנקבעו בתקנות או שנקבעו בידי בית המשפט, אלא אם הורה בית המשפט או הרשם הוראה אחרת. הוראה זוהי נמצא בתקנה 179(ב) לתקנות החדשות הקובעת כי –

12 ע"א 691/88 אגבאריה נ' אגבאריה, פ"ד מד(4) 265 (1990).

13 רע"א 11286/05 זמיר נ' בנק לאומי למשכנתאות בע"מ (פורסם כנבו, 8.7.2007).

14 רע"א 8467/06 אבו עוקסה נ' בית הברזל טנוס בע"מ (פורסם כנבו, 8.7.2010).

תקופת פגרה של בית המשפט לא תובא במניין הימים שנקבעו בתקנות אלה או שנקבעו בידי בית המשפט, זולת אם בית המשפט הורה אחרת.

מטרתה והגיגונה של הוראת התקנה הם בדחייה במישור הזמן של פעולות השלובות עם עבודת בית המשפט ותפקודו. יש לפרשה גם בדרך שלא תסכל את הוראות בית המשפט הנוגעות ליחסים שבין בעלי הדין, בינם לבין עצמם, ואשר אין בינן לבין עבודת בית המשפט והפגרה בו ולא כלום.¹⁵ "הוראה אחרת" פירושה שבית המשפט או הרשם מורים במפורש כי "תקופת הפגרה תמנה במניין הימים"; היינו, מנוסח ההחלטה צריך לעלות באופן ברור וגלוי כי הכוונה היא לכך שהפגרה לא תפסיק את מרוץ הזמן. אם לא הורו כאמור יחול הרישא לתקנה זו כפשוטו.¹⁶

כוונת ההוראה היא לסוגי מועדים או תקופות שנקבעו בתקנות או שנדונו בהן ואשר לגביהם הוענקה לבית המשפט או לרשם, בנסיבות מוגדרות, הסמכות לקבוע מועדים שאינם אלה שנקבעו בתקנות. משמע, שמבחינת סיווג הנושאים שהתקנה דנה בהם, הכוונה היא לאלה שבהם נדרשת או מותרת קביעת מועדים לפי האמור בתקנות.¹⁷ התקנה משתרעת בתחולתה גם על פעולות של מתדיין הכרוכות בהגשת מסמך כלשהו לבית המשפט או בהפקדתו בו.¹⁸

במקרה אחד לא הייתה טעות שבהיסח הדעת – מדובר היה באיחור שמקורו בהוראת חיקוק הקובעת את מועד תחילת הפגרה (תקנות בתי המשפט וההוצאה לפועל (פגרות), התשמ"ג–1983 (להלן – תקנות הפגרות). מאחר שמדובר בטעות הנוגעת לתוכנו של דבר חיקוק, טעות כזו אינה מצדיקה את הארכת המועד.¹⁹

השילוב של תקנות הפגרות עם תקנות סדר הדין האזרחי הוא שיוצר את הכלל, שלפיו הפגרות האמורות לא יובאו במניין הימים שנקבעו בתקנות סדר הדין האזרחי או שנקבעו בידי בית המשפט או הרשם.²⁰

יש להבחין בין הוראה שעניינה חיובים כספיים בין בעלי הדין לבין עצמם, לבין הוראה הקשורה לעבודת בית המשפט, כמו הפקדת עירבון או ערובה. על הוראה מהסוג הראשון לא תחול הוראת תקנה 529 לתקנות התשמ"ד, אולם הפקדת ערובה להבטחת הוצאות היא פעולה המערבת את עבודת בית המשפט ואין לראותה כעניין שבין הצדדים בלבד. משכך, תקופת הפגרה לא נכללת במניין.²¹ על פי תקנות הפגרות, המועדים נמנים לפי התאריך העברי.²²

הליכים בטריבונלים אחרים

ועדת ערר – פגרת בתי המשפט "רלוונטית" גם לוועדת הערר הפועלת לפי חוק הרשויות המקומיות. ועדת הערר אומנם לכאורה אינה "בית משפט" לעניין תקנות הפגרות, אולם מבחינה ארגונית-

15	רע"א 5814/90 זילברשטיין נ' חברה לאחזקה ונאמנות בני משה אברהם בע"מ, פ"ד מו(1) 285 (1991).
16	ע"א 290/84 לב-טוב נ' זמיר, פ"ד מ(3) 836 (1986).
17	רע"א 5814/90, לעיל ה"ש 15.
18	שם.
19	בש"א 169/87 וינשטיין נ' הפועלים ליסינג בע"מ, פ"ד מא(4) 785 (1987).
20	רע"א 6297/02 גולד נ' גאולת הכרך בע"מ, פ"ד נו(2) 108 (2003).
21	ע"א 7193/13 ש.א. פתרונות בע"מ נ' ברנע (פורסם בנבו, 22.9.2014).
22	בש"א 8768/06 ינקוביץ נ' חברת הירקון 14 בע"מ (פורסם בנבו, 26.2.2007).

מינהלתית משתייכת ועדת הערר למערכת בתי המשפט. אף אם ועדת הערר עצמה אינה נמצאת בפגרה, שורה בה "אוירת פגרה". מבחינת הציבור, "בתי המשפט" – היינו, המערכת השיפוטית כולה – נמצאים בפגרה.²³

בית המשפט לעניינים מינהליים – הוראות תקנה 529 לתקנות התשמ"ד, עניינה פעולות הצדדים השלובות עם עבודת בית המשפט ותפקודו. מתן רישיון אינו שלוב בעבודת בית המשפט, כך שהפגרה כשלעצמה לא הצדיקה אי-הוצאת הרישיון בתוך התקופה שקבע לכך בית המשפט לעניינים מינהליים.²⁴

ענייני בוררות – תקנה 529 חלה גם על לוח הזמנים הקבוע בתקנה 10 לתקנות סדרי הדין בענייני בוררות, התשכ"ט–1968 וגם על לוח הזמנים הקבוע בסעיף 27 לחוק הבוררות, התשכ"ח–1968. קיימת סמכות לקבוע בחקיקת משנה שתקופה מסוימת לא תבוא במניין הימים לגבי מועדים לנקיטת הליך בפני בית המשפט שנקבעו בחקיקה ראשית.²⁵

סימן ז – המועדים בהליכים לפי התקנות

בקשה לפיצול סעדים – לעיתוי שבו מוגשת הבקשה להיתר פיצול סעדים נודעת חשיבות. הגישה שהייתה מקובלת עד כה מתבטאת בכך שניתן לבקש היתר לפיצול סעדים גם לאחר הגשת התביעה השנייה, ובלבד שטרם נסתיים הדיון בתובענה הראשונה. ניכרת מגמה לשנות את הגישה האמורה ולתחום את המועד שבו ניתן יהיה להגיש את הבקשה עד לפני הגשת התובענה השנייה. גישה זו תואמת את מטרתה הבסיסית של התקנה ל"ריכוזם ושילובם של ההליכים כדי למנוע כפל ושילוש הדיון בשל אותה עילה..."²⁶

ניתן להגיש בקשה לפיצול סעדים כל עוד התובענה תלויה ועומדת בבית המשפט.²⁷ ספק אם בקשה להיתר לפיצול הסעדים חייבת להתברר בקדם המשפט.²⁸

זימון עדים – ראו לעיל שער שבעה עשר: עדות, פרק ב – עדים וזימונם.

מתן פסק דין במועד – ההוראה תקנות התשמ"ד שלפיה על בית המשפט בערכאה ראשונה ליתן את פסק דינו בתוך 30 ימים לאחר תום הדיון, מופנית לשופט ומטילה עליו חובה לפעול על פיה, אך אין ההוראה מקנה זכויות כלשהן לבעלי הדין. הוראה זו "לא באה אך ורק לעטר את ספרי החוקים בסדרי

23 לפרשנות שלפיה סעיף 10(ג) לחוק הפרשנות, התשמ"א–1981, חל על ועדת הערר בנוגע לפגרת בתי המשפט, היא ראויה ראו רע"א 4990/05 ממנ' נ' עיריית הרצליה (פורסם בנבו, 7.10.2009).

24 ע"מ 3416/09 עיריית ירושלים נ' כהן (פורסם בנבו, 4.5.2009).

25 רע"א 5617/09 פורוש נ' דייטש (גרליץ) (פורסם בנבו, 26.10.2010); אורי גורן בוררות 507 (2018).

26 ע"א 372/85 פרץ נ' פרץ, פ"ד מ(4) 781 (1986). ראו גם לעיל שער שמונה עשר: הליכים מיוחדים, פרק א – פיצול סעדים.

27 ע"א 702/89 אליהו חברה לביטוח בע"מ נ' נועם אורים, פ"ד מה(2) 811 (1991).

28 ע"א 466/89 צברי נ' מסוארי, פ"ד מה(1) 177 (1990). במקרה אחד, הוכשרה בקשה שהוגשה רק בסיומם וללא תצהיר.

דין נאים ומתוקנים".²⁹ אימתן פסק הדין במועד שנקבע כאמור אין בו, כשלעצמו, כדי לפגום בפסק הדין ואין באותה הוראה כדי להקנות זכויות במישרין לבעל דין.³⁰ איחור בלתי סביר במתן פסק הדין עומד בסתירה להוראת תקנה 190 ועלול לגרום לביטול פסק הדין בערכאת הערעור.³¹ בתקנות התשע"ט נקבע בתקנה 129(א): "בתום הדיון בכל הליך יתן בית המשפט את החלטתו בהקדם האפשרי".

בקשה בדבר פסלות שופט – בתקנה 471ב לתקנות התשמ"ד נקבע כי טענת פסלות ניתן לטעון בתחילת הדיון (תובענה או ערעור) ולפני כל טענה אחרת. כאשר נבצר מבעל דין מלטעון את הטענה בשלב האמור, ניתן לטעון אותה גם לאחר מכן, ובלבד שהיא תיטען מיד לאחר שנודעה למבקש עילת הפסלות. בעל דין אינו רשאי לשמור בלבו טענות פסול על מנת להעלותן כשיראה לו נוח לעשות כן, ולכן אין להשהות את הבקשה לפסול.³² בתקנות התשע"ט (תקנה 173(א)) נקבע –

בקשה לפסלות שופט לפי סעיף 77א לחוק תוגש בכתב או אם הועלתה במהלך הדיון תשמע בעל פה, מיד לאחר שנודע לבעל הדין על עילת הפסלות ולפני כל טענה אחרת.

ערובה למתן הוצאות – אימתן ערובה של התובע על פי תקנה 519 לתקנות התשמ"ד תוך המועד שנקבע, אינו מונע בעד בית המשפט או הרשם מלהאריך את המועד, ואז "המועד שנקבע" יהיה המועד שנקבע לפי ההחלטה המאריכה את המועד.³³ תקנה 157(ב) לתקנות התשע"ט קובעת כי "לא ניתנה הערובה בתוך המועד שהורה, יימחק כתב התביעה".

אימוץ ילדים – יש מקום לנהוג גמישות בהחלתם של כללים שבסדרי הדין על הליכי אימוץ גמישות זו באה לידי ביטוי גם בהוראת תקנה 258ב(ג) לתקנות התשמ"ד. התקנה מאפשרת לבית המשפט הדין בענייני משפחה לחרוג מתקנות סדר הדין "ולנהוג בדרך הנראית לו טובה ביותר לעשיית משפט צדק". עם זאת עצם העובדה כי ההליך העומד ביסוד הבקשה הוא הליך אימוץ, אינה מצדיקה הארכת מועדים באופן אוטומטי, תוך ויתור מלא על הדרישה לקיומו של "טעם מיוחד".³⁴

סימן ח – המועדים בהליכים אחרים

הליכים כבג"ץ – תקנה 528 לתקנות התשמ"ד אינה חלה על בקשה המוגשת לבית המשפט הגבוה לצדק. על הארכת מועדים בהליכים שם, חל הסעיף בחוק בתי המשפט אשר אינו מגביל את סמכות

29 ע"א 373/89 מסרי (שאהין) נ' ח'לף, פ"ד מה(1) 729 (1991).

30 ע"א 45/90 עבאדה נ' עבאדה, פ"ד מח(2) 77 (1994).

31 ע"א 612/84 מרגלית נ' מרגלית, פ"ד מא(3) 514 (1987).

32 ע"א 3778/94 גרפינקל נ' לין, פ"ד מט(1) 309 (1995).

33 ע"א 3857/96 שגיא נ' תעשיות רוגוזין בע"מ, פ"ד נב(2) 706 (1998).

34 בע"מ 2205/09 פלונית נ' היועץ המשפטי (פורסם בנבו, 22.4.2009).

הרשם להאריך מועדים בהוכחת טעם מיוחד מצד המבקש. מקום שאין חובה מפורשת על המבקש להראות טעם מיוחד כדי לזכות בהארכת מועד, די לו למבקש אם יסתפק במתן הסבר מתקבל על הדעת להצדקת האיחור.³⁵

מי שמבקש הארכת מועד בהליך בבג"ץ, גם אם לא נדרש להראות "טעם מיוחד", חייב להראות סיבה להחמצת המועד, וחשיבות הבעיה כשלעצמה אינה מספקת.³⁶

הליכים בדיון נוסף – אין לשלול בכל מקרה בקשה למתן ארכה בשל טעות בדין בדבר המועד להגשת העתירה לדיון נוסף. הכרה זו בטעות תיעשה בלא שתיפגע העמדה העקרונית הנוקטת גישה קפדנית ונוקשה המוחלת על בקשות להארכת מועד להגשת עתירה לדיון נוסף. גישה זו מוזנת מהצורך להגן על ציפיות בעל הדין האחר באשר לסופיות ההליכים. מקום שעוצמת הפגיעה בציפיות אלה היא פחותה, ניתן יהיה להכיר בטעות.³⁷

בקשה למתן ארכה לצורך הגשת עתירה לדיון נוסף טעונה "טעם מיוחד" (תקנה 4 לתקנות סדר הדין בדיון נוסף, התשמ"ד–1984). לעניין זה ננקטה אמת מידה קפדנית אף יותר מזו הנקוטה במסגרת הדרישה לטעם מיוחד בגדרי תקנה 528 לתקנות התשמ"ד, על מנת למנוע השהיית תוקפו של פסק דין סופי.³⁸

קיומן של תקנות מיוחדות לדיון נוסף בבית המשפט העליון מלמד על כוונה שלא יחולו ההוראות הכלליות שבתקנות סדר הדין האזרחי, ואין להן תחולה מכוח הוראת הסיפא לתקנה 2 לתקנות סדר הדין האזרחי. תקנה 529 לתקנות התשמ"ד (הקובעת שתקופת הפגרה לא תבוא במניין המועדים), אינה חלה על הליכי דיון נוסף.³⁹

תשלום אגרה – בהחלטה הדוחה את הבקשה לפטור מתשלום אגרה, אין תקנות בתי המשפט (אגרות), התשס"ז–2007, מחייבות את מחיקת ההליך, לאחר שלא שולמה האגרה במועד הקבוע. ההחלטה בעניין זה עורונה נתונה לשיקול דעתו של בית המשפט. מתן שיקול הדעת בעניין מחיקת ההליך מחייב מנייה וביה הכרה בכך שנתונה סמכות להאריך את המועד לתשלום האגרה.⁴⁰

הגשת בקשה לתיקון פסק דין – המועד להגשת הבקשה לתיקון פסק דין הוא בתוך 21 ימים מיום מתן פסק הדין, בין שהתיקון נעשה ביוזמת בעלי הדין ובין שהוא נעשה ביוזמת בית המשפט.⁴¹ על פי סעיף 81(ג) לחוק בתי המשפט, החלטה לתקן פסק דין "מזיזה קדימה" את המועד להגשת הערעור, ותקופת הערעור נמנית מיום החלטת התיקון.

35 המ' 881/72 המועצה המקומית זכרון יעקב נ' ברגר, פ"ד כז(1) 158 (1972).

36 ב"ש 123/75 אנגלדר נ' אשכנזי, פ"ד כט(2) 447 (1975).

37 ב"ש 6708/00 אהרון נ' אהרון, פ"ד נד(4) 702 (2000).

38 ב"ש 3401/02 הרץ נ' עזובון מנטל, פ"ד נו(4) 589 (2002).

39 ב"ש 4719/93 Her Majesty The Queen in Right of Canada נ' ריינהולד, פ"ד מז(5) 646 (1993);

ב"ש 544/88 חזקי נ' פנחסי, פ"ד מב(3) 795 (1988).

40 רע"א 8317/07 בית הכנסת הגדול בירושלים נ' היכל שלמה – המרכז למורשת היהדות בירושלים (פורסם בנבו, 25.12.2007).

41 ד"נ 29/83 סהר חברה לביטוח בע"מ, נ' כהנא, פ"ד לט(4) 433 (1985).

המועדים להגשת ערעור לאחר החלטה בבקשה לתיקון פסק דין תלויים בתוצאות הדיון בבקשה, אם נעתרה או נדחתה.⁴²

העילה לשם חישוב התיישנות – קביעת המועד לתחילת היווצרות העילה, חשובה לעניין חישוב ההתיישנות. על פי סעיף 6 לחוק ההתיישנות, מתחילה תקופת ההתיישנות ביום שבו נולדה עילת התובענה.

לשם קביעה אם הצד הטוען טענת התיישנות עמד בדרישת סעיף 3 לחוק ההתיישנות (כלל ההזדמנות הראשונה), יש חשיבות למהות הדיון או ההליך הראשון שהתקיים, אשר על פי הנטען, היווה את ההזדמנות הראשונה לעורר בה את טענת ההתיישנות. יש חשיבות לעניין שהיה לנתבע באותו דיון ויש חשיבות לעובדה אם השתתף בו אם לאו.⁴³

הליכים לפני רשם הפטנטים – הסמכות שהקנה המחוקק לרשם הפטנטים – להתנות את הארכת המועד בתנאים שימצא לנכון – היא סמכות שבסדרי דין, וה"תנאים" צריכים אף הם להיות תנאים שבסדרי דין, כגון תשלום הוצאות.⁴⁴

בית משפט לתביעות קטנות – המועדים הקשורים בהליך המתנהל בבית משפט לתביעות קטנות, קצרים מן המקובל.⁴⁵

בתי משפט לעניינים מינהליים – המועדים הקבועים בהליכים בבתי משפט אלה, קצרים מאלה שנקבעו בתקנות סדר הדין האזרחי. כך נקבע כי בקשה לביטול החלטה שניתנה ללא התייצבות בעל דין תוגש תוך 7 ימים ממועד המצאתה. תקנה 18(ב) לתקנות בתי משפט לעניינים מינהליים (סדרי דין), התשס"א-2000, קובעת שיש להגיש את בקשת הביטול תוך 7 ימים מיום המצאת פסק הדין.⁴⁶

הליכי ירושה – על צד המעוניין בביטול צו קיום צוואה להגיש בקשה לביטולו לפי סעיף 72 לחוק הירושה, התשכ"ה-1965, ולא בקשה לביטול החלטה על פי צד אחד על פי תקנות סדר הדין. הזכות לבקש את ביטולו של צו הקיום עומדת למבקש אף אם חלפו למעלה מ-30 ימים מאז נודע לו על הצו, שכן לא נקבע בחיקוק מועד קצוב להגשתה של בקשת הביטול.⁴⁷

תביעת חוב בפשיטת רגל – התנאי שקבע המחוקק להארכת המועד להגשת תביעת חוב הוא שהכונס הרשמי או הנאמן (ובחברה המפרק) שוכנעו כי הנושה "לא יכול היה" להגיש את תביעת החוב במועד

42 ע"א 332/93 אבו-האני נ' מדינת ישראל, פ"ד מח(1) 286 (1993). ראו לעיל שער עשרים ושלושה: פסק דין, פרק 1 – תיקון פסק דין.

43 רע"א 4049/97 אסורנס ג'נרל דה פרנס נ' הכונס הרשמי, בתפקידו כמפרק בנק צפון אמריקה בע"מ (בפירוק), פ"ד נא(4) 716 (1997).

44 רע"א 2826/04 רשם הפטנטים נ' Recordati Ireland, פ"ד נט(2) 85 (2004).

45 רע"א 6297/02, לעיל ה"ש 20.

46 בר"מ 1299/02 תפנית אורטופדיה בע"מ נ' קופת חולים לאומית, פ"ד נו(4) 769 (2002).

47 רע"א 8920/08 חמזה נ' האפוטרופוס הכללי (פורסם בנבו, 13.5.2010). במקרה הנדון החלטה בבקשה להארכת מועד אכן נסמכה, בין היתר, על שיקולים שעשויים להיות רלוונטיים גם להכרעה בבקשה לביטול צו קיום צוואה. עם זאת נראה כי החלטה, אשר סתמה בפועל את הגולל על הבקשה לביטול, הכריעה בשאלה משפטית אשר לא היה מקום להכריע בה, והיא ההצדקה להארכת המועד ככזו.

שנקבע לכך. בנסיבות אלה ניתן להאריך את המועד להגשת תביעת החוב "מטעמים מיוחדים". השאלה הפרשנית המתעוררת בהקשר זה היא מהן אותן נסיבות שבהן יוכל בית המשפט לקבוע כי הנושה "לא יכול היה" להגיש את תביעת החוב במועד שנקבע לכך.⁴⁸

סעיף 71(ב) סיפא לפקודת פשיטת הרגל [נוסח חדש], התש"ם-1980, קובע כי הכונס הרשמי בתפקידו כנאמן על נכסי החייב או הנאמן, רשאים מטעמים מיוחדים שיירשמו, להאריך את התקופה להגשת תביעת החוב של נושה לפרק זמן שיקבעו בהחלטתם, אם שוכנעו כי הנושה לא יכול היה להגישה במועד שנקבע.⁴⁹

הליכי בוררות – סעיף 27(א) לחוק הבוררות קובע כי בית משפט לא ייזקק לבקשת ביטול שהוגשה כעבור 45 ימים מיום מתן פסק הבוררות. כן נקבע כי בית המשפט רשאי להאריך את התקופה האמורה, אף אם כבר חלפה, מטעמים מיוחדים שיירשמו.⁵⁰

בעל דין שזכה בפסק בוררות אמור, מכוח דרישת תום הלב הדיונית, להגישו לאישור בתוך פרק זמן סביר. בעל דין אשר במשך שנים רבות התעלם מהפסק, לא פעל על פיו ונחזה כמי ששוב אינו עומד עליו, צפוי להיתקל בטענה בדבר מניעות דיונית שתטען נגדו.⁵¹

בהיעדר נסיבות מיוחדות, טעות בסוג ההליך המוגש אינה עילה להארכת מועד. ברם, אין להחיל כלל זה במקום שקיימת מלכתחילה אי-בהירות מסוימת לגבי תחולתו של סעיף 38 לחוק הבוררות. טעותן של המבקשות הייתה סבירה ודחיית הבקשה – שנפקותה המעשית הינה דחיית ההליך בלי שיישמע לגופו רק עקב טעות כאמור – אינה תוצאה מידתית.⁵²

48 רע"א 9802/08 הוועדה המקומית לתכנון ולבניה עיריית ירושלים נ' א.ר. מלונות רותם (1994) בע"מ (פורסם בנבו, 21.8.2012).

49 רע"א 4240/12 בן טוב נ' בנק דיסקונט לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 20.8.2012).

50 בש"א 9164/01 ר.א.מ. מהנדסים קבלנים בע"מ נ' עמותת שכונת קוטג'ים בשועפאט, פ"ד נו(2) 481 (2001); אורי גורן בוררות 505 (2018).

51 רע"א 5793/05 אגודת בית הכנסת הגדול – "שונה הלכות" נ' עיריית נתניה (פורסם בנבו, 11.9.2007).

52 בש"א 1938/06 כלל פיננסים בע"מ נ' ארוך (פורסם בנבו, 22.5.2006).

פרק ג – הארכת מועדים

—	הסמכות להארכת מועדים	—	סימן א
—	הארכת מועדים שנקבעו בחיקוק – טעם מיוחד	—	סימן ב
—	הארכת מועדים בהליך הערעור	—	סימן ג
—	טעות כטעם מיוחד להארכת מועדים	—	סימן ד
—	סמכות טבועה להארכת מועדים	—	סימן ה
—	הארכת מועדים – מקרים בפסיקה	—	סימן ו

סימן א – הסמכות להארכת מועדים

פירושו הלשוני של המושג "הארכה" אינו מחייב תמיד – ובכל הקשר – רציפות בין הדבר המקורי לבין הארכתו, ויש "הארכה" שאינה מחייבת רציפות דווקא. מבחינה לשונית נראה כי השימוש במונח "הארכה" אינו שולל את הפירוש שלפיו יכול שהסמכות תתייחס גם לפעולה שהמועד לביצועה כבר חלף.¹

תקנה 528 לתקנות התשמ"ד הסמיכה את בית המשפט או את הרשם להאריך מועדים, בין מועד שקבע בית המשפט ובין מועד שנקבע בחיקוק.² בשני המקרים קיימת ההגבלה של הביטוי "באין הוראה אחרת בתקנות אלה", שהרי אם יש הוראה מיוחדת בתקנות היא גוברת על ההוראה הכללית שבתקנה.

בתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) לא מצאנו תקנה מקבילה. לפיכך הותרנו את הפרק הדין בהארכת מועדים לצורכי המשתמשים עד לכניסתן לתוקף של התקנות החדשות. בקשה להארכת מועד יש להגיש ללא שיהוי, עוד לפני תום המועד או בסמוך ככל האפשר לפקיעתו. מחובתו של עורך הדין לדאוג להגשת הבקשה להארכת מועד כשהוא נוכח לדעת שלא יהיה מסוגל לעמוד במועד שהוקצב, או בסמוך ככל האפשר לאחר חלוף המועד.³ הבקשה נבחנת בשני שלבים: קיומו של טעם מיוחד המצדיק את קבלתה; בשלב שני, אם קיים טעם כזה נבחנים שיקולים לדחיית הבקשה חרף קיומו של טעם מיוחד. במסגרת השלב הראשון, טעם מיוחד יכול ויבוסס בהסתמך על אינטרס פנימי, של מבקש הבקשה או על אינטרס ציבורי. במסגרת השלב השני יש לבחון טעמים המצדיקים את דחיית הבקשה, בין היתר את אינטרס ההסתמכות של הצדדים, מועד הגשת הבקשה להארכת מועד, סיכויי הצלחת ההליך שבגיננו הוגשה הבקשה.⁴ הפסיקה הקשורה לתקנה מיישמת תפישת עולם הרואה באיחור בהגשת הליך, בדומה למחדלים דיוניים אחרים, גורם הפוגע בניהולו התקין של ההליך, פגיעה שבמהות ולא רק בצורה. לפיכך, בהחלטה כיצד יש לנהוג במחדלים כאלה יש להביא בחשבון לא רק את העובדות הצרות – טיב המחדל – שנעשה, כי אם גם את השפעתו של אותו מחדל על הדיון המהותי.⁵ לאינטרס הסתמכות זה יש משקל נכבד בשקילת ההיענות לבקשה להארכת מועד, לא כל שכן כשדובר באיחור העולה על שנה. מטבע הדברים כי עם חלוף הזמן, הופך אינטרס זה לכבד משקל יותר ויותר.⁶

- 1 ע"מ 2647/05 פז חברת נפט נ' הועדה המחוזית לתכנון (פורסם בנבו, 20.3.2007).
- 2 להתייחסות מיוחדת לסמכות הרשמים להאריך מועדים ראו להלן שער שלושים ושמונה: הסגל השיפוטי, פרק ב – סמכויות הרשמים.
- 3 ע"א 725/81 ענתבאווי נ' חסון, פ"ד לו(4) 663 (1982).
- 4 בש"א 724/13 א.פ.א.מ. אר. מחשבים נ' שטיין (פורסם בנבו, 17.4.2013).
- 5 בש"א 3079/04 באר טוביה, מושב עובדים להתיישבות חקלאית שיתופית בע"מ נ' נגב, פ"ד נח(6) 464 (2004).
- 6 ע"א 1085/03 מיכלים לתעשייה נ' בנק לאומי לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 10.7.2006).

קיימים מקרים יוצאים מן הכלל, שבהם ראוי לבית המשפט להאריך את המועד מיוזמתו. הטעם המיוחד להארכת המועד נעוץ לא רק בחשש לעיוות דין העלול להיגרם אם לא יוארך המועד, אלא גם – ובעיקר – בקיומו של אינטרס כללי החורג מעניינם של בעלי הדין, שלפיו פסק דין שהוצאתו נמצאה נגועה בתרמית חמורה, לא יוסיף לעמוד על כנו.⁷

אין בכוחו של בעל דין להביא למעשה להארכת מועד על ידי כך שיגיש בקשה חדשה לערכאה הדיונית כך שזו תאפשר לו להשיג על ההחלטה הקודמת בלא שיעתור להארכת מועד.⁸

משנקבע מועד מוגדר להגשת כתב בי דין, הרי שהמדובר במועד קשיח, שאין לסטות ממנו אלא ברשות בית המשפט.⁹

סימן ב – הארכת מועדים שנקבעו בחיקוק – טעם מיוחד

הארכת מועד שנקבע בחיקוק מותנית בקיומם של טעמים מיוחדים שיירשמו. אלה נבחנים בכל מקרה לפי נסיבותיו על פי מכלול של שיקולים, ובין היתר: הסיבה לעיכוב בהגשת ההליך, משך האיחור, קיומו של "הליך תלוי ועומד", מהות ההליך, הסתמכות בעל הדין שכנגד וכן סיכויי הלכאוריים של ההליך שלגביו מתבקשת הארכת מועד.¹⁰

טעם מיוחד ייבחן לפי נסיבותיו של כל מקרה לגופו. לצד משכו של האיחור יש ליתן את הדעת למכלול שיקולים ובהם: האם הבקשה להארכת מועד הוגשה בתוך המועד הקבוע בדין להגשת ההליך; מהות הטעם שהציג המבקש להגשתו של ההליך באיחור; מידת ההסתמכות של בעל הדין שכנגד על האיחור; וכן סיכויי הלכאוריים של ההליך לגביו מוגשת הבקשה להארכת מועד.¹¹

תקנה 528 לתקנות התשמ"ד איפשרה הארכת מועד שנקבע בחיקוק, מטעמים מיוחדים שיירשמו. המועד להגשת ערעור נקבע אף הוא בתקנות, כך שהארכת מועד זה דורשת טעם מיוחד. העובדה שמדובר באיחור בן יום אחד בלבד אינה מפחיתה מן הדרישה למתן טעמים מיוחדים.¹²

תקלות הנובעות משביתה או מהשבחה בתקופה שאין לגביה הודעה – המחילה את תקנות בתי המשפט, בתי הדין לעבודה ולשכות ההוצאה לפועל (סדרי דין בתקופת שביתה או השבתה של עובדים), התשמ"א-1981 – אינן מפסיקות כשלעצמן את מרוץ הזמנים.¹³

ככל שמשך האיחור בהגשת ההליך רב יותר, כך גובר בהתאמה כובד הטעמים הנדרשים על מנת להיעתר לבקשת הארכה. חלוף הזמן מעצים את האינטרס הציבורי ואת האינטרס של בעל הדין שכנגד לסופיות הדיון.¹⁴

7 ע"א 9800/01 שאוליאן נ' אפרמיאן, פ"ד נח(4) 389 (2004).

8 רע"א 5390/10 יוסף נ' גונן (פורסם בנבו, 6.10.2010).

9 בר"ם 6926/10 גילי ויואל עזריה בע"מ נ' נמלי ישראל פיתוח (פורסם בנבו, 22.11.2010). וזאת גם כאשר בעל הדין האחר הגיש את כתב ביהדין מטעמו באיחור.

10 בש"א 482/08 פייכמן נ' כונס הנכסים הרשמי (פורסם בנבו, 28.1.2008).

11 רע"א 7092/11 איוב מ.ט.ח. בצוע נ' קרן הסיטי בע"מ (פורסם בנבו, 16.8.2012).

12 בש"א 7378/98 נתנוון נ' הועדה המקומית לתכנון ולבנייה חולון, פ"ד נג(1) 856 (1999).

13 בש"א 223/91 עיזבון פיינגולד נ' המגן חברה לביטוח בע"מ, פ"ד מה(2) 420 (1991).

14 ע"א 1271/11 סמיר נ' Nike International (פורסם בנבו, 24.5.2011).

מהו "טעם מיוחד" – "טעם מיוחד" המצדיק את הארכת המועד הינו קיום נסיבות חיצוניות שאינן בשליטת בעלי הדין. ואילו כאשר טעמי האיחור נעוצים בבעלי הדין עצמם או בבא כוחם, אין צידוק להאריך את המועד שהוחמץ.¹⁵

"טעם מיוחד" יוכר במקרה שבו סוכלה הכוונה להגיש ערעור עקב אירועים מחוץ לשליטתו הרגילה של בעל הדין, כמו מוות או מחלה. טעם מיוחד קיים אף במקרה שבו התרחש אירוע שאינו צפוי מראש ולא ניתן היה להיערך לקראתו מראש.¹⁶

מחוקק המשנה לא הגדיר את המונח "טעם מיוחד". הפסיקה השלימה את החסר תוך שימת דגש על מידת שליטתו של בעל הדין בסיבת האיחור.¹⁷

מקרים שונים שנדונו – במקרה אחד ניתן היה להיעתר לבקשה להארכת מועד, גם בהיעדר טעם מיוחד, בין היתר משום שלא נוצרה אצל המשיבים צפייה לסופיות הדין.¹⁸

לעומת זאת איחור של יום אחד בהגשת ערעור לבית המשפט העליון עקב מחדלה של חברת שליחיות שנשכרה למסירת המסמכים במזכירות, נמחל לאחר היסוס.¹⁹

במקום שאין חובה מפורשת על המבקש להראות טעם מיוחד כדי לזכות בהארכת מועד, הוא רשאי להסתפק במתן הסבר מתקבל על הדעת להצדקת האיחור.²⁰

סימן ג – הארכת מועדים בהליך הערעור

בית המשפט מוסמך להאריך את המועד להגשת ערעור, אך זאת בערעור שבית המשפט עוד לא פסק בו. ערעור שנמחק או נדחה – הדיון בו הסתיים והארכת המועד להגשת הערעור אינה יכולה עוד להועיל, שכן אין בעל דין רשאי לערער פעמיים על אותה החלטה.²¹

בקשה להארכת מועד נבחנת בשני שלבים. תחילה יש לבסס קיומו של טעם מיוחד המצדיק מתן ארכה. רק אם נמצא טעם שכזה, יש לעבור לשלב השני, בו נבחנים קיומם של שיקולים לדחיית הבקשה חרף קיומו של הטעם המיוחד שנמצא. במסגרת שלב זה, יינתן משקל לאינטרס הצד שכנגד בהסתמכות על סופיות הדין, ובהקשר זה יש משמעות לשאלה האם הבקשה להארכת מועד הוגשה במסגרת תקופת הזמן להגשת ההליך המרכזי. שיקול נוסף במסגרת זו הוא סיכויי הערעור.²²

השיקולים שיש להביא בכלל חשבון בבקשה להארכת מועד להגשת ערעור בזכות: הסיבה לעיכוב בהגשת ההליך, משך האיחור, קיומו של הליך תלוי ועומד, מהות ההליך, הסתמכות בעל הדין שכנגד וסיכויי הלכאוריים של ההליך הערעורי.²³

15 רע"א 10436/07 הראל נ' בנק הפועלים בע"מ (פורסם בנבו, 28.4.2008).

16 ע"א 6842/00 ידידיה נ' קסט, פ"ד נה(2) 904 (2001).

17 בש"א 3915/10 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 18.1.2011).

18 בש"א 1795/10 עדיקה נ' עדיקה (פורסם בנבו, 9.3.2010).

19 בש"א 304/91 כלל סחר בע"מ נ' קאונטר טרייד אנד ברטר בע"מ, פ"ד מה(2) 878 (1991).

20 המ' 881/72 המועצה המקומית זכרון יעקב נ' ברגר, פ"ד כז(1) 158 (1972).

21 בש"מ 1893/03 צינור דרום 82 תעשיות בע"מ נ' ראש עיריית עכו, פ"ד נז(3) 123 (2003).

22 בש"א 2487/14 ביבי נ' ליפר (פורסם בנבו, 14.5.2014).

23 בש"א 954/11 הוליס תעשיות נ' רשות המיסים (פורסם בנבו, 14.3.2011).

בהליך של ערעור בזכות, שעניינו שאלה משפטית-פרשנית בתחום דיני המס שעשויות להיות לה השלכות רוחב, יש לקבל את הבקשה להארכת מועד באופן חלקי ובכפוף לפסיקת הוצאות.²⁴ המגמה המסתמנת בפסיקה היא הגמשת המדיניות כלפי הארכת המועד. מהות ההליך שבו מדובר, ערעור בזכות, מהווה אף היא שיקול לטובת ההארכה.²⁵ בקשה להארכת מועד להגשת "ערעור מאוחד" נעדרת כל בסיס בהוראות סדרי הדין. אין התקנות מכירות באפשרות להגיש מלכתחילה ערעור "מאוחד" על החלטות שניתנו בתיקים נפרדים על ידי שופטים שונים. ממילא, לא ניתן לבקש אורכה להגשת הליך של "ערעור מאוחד" שאינו קיים בסדרי הדין.²⁶ כדי להאריך מועד להפקדת עירבון בערעור על המבקש להציג טעם סביר המצדיק זאת. בבקשה להארכת מועד להפקדת העירבון עד למתן פסק דין בערעור על החלטת הרשם בבקשת הפטור – השיקולים בדבר הגשמת זכות הערעור, שיקולי יעילות וניצול נכון של משאבי שיפוט, מטים את הכף להיעתר לבקשה.²⁷ בבקשה להארכת מועד להפקדת עירבון נדרש המבקש להראות טעם סביר לאיחור.²⁸ אין לאפשר את עקיפת הוראותיהן של התקנות בעניין המועד שבו ניתן להגיש ערעור או לבקש מבית המשפט שלערעור רשות לערער, על ידי הגשת בקשה לעיון חוזר לבית המשפט שנתן את פסק הדין או את ההחלטה, אלא במקרים חריגים.²⁹ במקרה אחד, החלטת בית הדין הרבני הגדול לדחות את בקשת העותרת להארכת מועד להגשת ערעור, ניתנה ללא הנמקה. נקבע כי פגיעה מהותית בכללי הצדק הטבעי, באופן שעלול לגרום לעיוות דין – כגון במקרה שבו נשללה מאדם האפשרות להשמיע את טענותיו ולהביא את ראיותיו בעניין הנוגע לו – היא בבחינת חריגה מסמכות הגורמת לבטלות ההחלטה.³⁰

- 24 בש"א 56/11 רשות המיסים נ' הוליס תעשיות (פורסם בנבו, 30.1.2011). מדובר באיחור שנבע משביתת הפרקליטים.
- 25 בש"א 10934/05 הסתדרות העובדים נ' בנק הפועלים בע"מ (פורסם בנבו, 1.2.2006). בנסיבותיו המיוחדות של העניין (מועד מתן ההחלטה בבקשה לעיכוב ביצוע, סברתו של בא כוח המשיב כי קיבל את הסכמתו של הצד שכנגד להארכת מועד, העובדה שמדובר באיחור מינימלי של 3 ימים), ועל רקע השיקולים הנזכרים מתקיים "טעם מיוחד" להארכת המועד להגשת הערעור, כדרישת תקנה 528 לתקנות התשמ"ד.
- 26 בש"א 2483/11 וגנר נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 8.9.2011).
- 27 רע"א 121/12 פלקסר נ' בנק אוצר החייל בע"מ (פורסם בנבו, 4.6.2012).
- 28 ע"א 502/82 קלעאני נ' פרזילינגר, פ"ד לח(2) 696 (1984). בנימוק שעניינו טעות משרדית אין משום טעם סביר כזה.
- 29 רע"א 9728/04 עצמון נ' חיפה כימיקלים, פ"ד נט(3) 760 (2005).
- 30 בג"ץ 1986/06 פלונית נ' בית הדין הרבני הגדול (פורסם בנבו, 27.5.2008).

סימן ד – טעות כטעם מיוחד להארכת מועדים

טעות כשלעצמה, גם אם היא טעות תמת לב, אינה בבחינת טעם אופרטיבי, כלומר טעות המצדיקה הארכת מועד. כלל נוקשה זה עבר תהליך של שחיקה אך ניסיון למצוא כלל אחיד, היפה לכל המקרים, עלול להתקל בקושי לנוכח מספרם הרב של החריגים.³¹

ניתן להכיר בטעות בדין כטעם מיוחד להארכת מועד, במקרה שבו הציפייה הלגיטימית של בעל הדין האחר לסופיות ההליכים, אינה נפגעת. כאשר הערפל הדיוני שנוצר על ידי בעלי הדין במשותף הוא שהוביל לטעות, לא יכולה להיווצר ציפייה לגיטימית לסופיות רק בשל הכשל הדיוני.³² נמחלה טעות בתום לב שנגרמה עקב הגשת בקשה לרשות ערעור במקום כתב ערעור, וכשנתגלה הטעות חלף המועד להגשת הערעור. הטעות נגרמה מחמת העובדה שבית המשפט שעליו ערערו הכתיר בטעות את פסק דינו כ"החלטה", מה גם שהשאלה שהתעוררה בערעור הייתה שאלה משפטית חשובה.³³

מצב דברים שבו טעה בעל הדין באשר למצב המשפטי או העובדתי כלול בקטגוריה זו, ובלבד שהטעות אינה טעות הניתנת לגילוי על ידי בדיקה שגרתית. עם סוג זה של מצבים נמנים המקרים של שינוי בהלכה שפסק בית המשפט או טעות שטעה עורך הדין.³⁴

סבירותה של הטעות שבדין נמדדת בשתיים. ראשית, במישור האובייקטיבי, ככל שהדין עמוס יותר וניתן לפרשנות בדרכים רבות יותר (אשר טרם הוכרעו בפסיקה) ייטה בית המשפט לראות בטעות שנעשתה טעות סבירה. שנית, במישור הסובייקטיבי, ככל שיצליח המבקש להוכיח כי עשה מאמץ כן למניעת הטעות, כך ייטה בית המשפט לראות בטעותו כטעות סבירה, וכל שנדרש בעל הדין להוכיח הוא שהטעות נבעה מפרשנות אפשרית של הדין ושנעשתה בתום לב.³⁵

עם השנים השתנתה ההלכה הפסוקה בעניין זה תוך שחל בה ריכוך. הוטעם כי ככל שמדובר בטעות אנוש שאין מקורה ברשלנות, הזנחה או זלזול בבית המשפט יהיה מקום בנסיבות המתאימות להכיר בטעות שבדין כ"טעם מיוחד" המצדיק הארכת המועד.³⁶ טעות של עורך דין או של בעל דין שגרמה לאיחור, אינה מונעת לחלוטין הארכת מועד, ובלבד שבית המשפט ישתכנע כי היה מחדל שניתן לכפר עליו בהוצאות.³⁷

סימן ה – סמכות טבועה להארכת מועדים

קיימים מועדים שאינם בגדר מועדים בעניין סדרי דין, דהיינו, מועדים שלא נקבעו בחיקוק (חוק או תקנות), אלא מועדים הקשורים בהסכם בין בעלי הדין או מועדים לביצוע שנקבעו בפסק דין. אכן, יש

31	בש"א 8967/00 מדינת ישראל נ' ויסמן, פ"ד נה(2) 397 (2001).
32	בש"א 5925/01 נסימי נ' הודיה מושב עובדים להתיישבות שיתופית בע"מ, פ"ד נו(1) 193 (2001).
33	בש"א 1424/90 מנהל עיזבון סטרולביץ נ' שורץ, פ"ד מד(3) 369 (1990).
34	ע"א 6842/00, לעיל ה"ש 16.
35	בש"מ 6229/11 דון יחיא נ' הועדה לתכנון, חיפה (פורסם בנבו, 10.1.2012).
36	בע"מ 1406/12 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 20.3.2012).
37	רע"א 3776/16 גנים נ' דרור (פורסם בנבו, 15.8.2016).

לבית המשפט סמכות טבועה להאריך מועדים, אך השימוש בסמכות זו ייעשה רק במקרים מיוחדים ויוצאי דופן.

ההלכה הפסוקה הכירה בקיומה של סמכות טבועה הנתונה לערכאת שיפוט להעניק ארכת חסד לבעל דין, לאחר שניתן פסק דין סופי בעניינו. זאת כחריג לכלל הרגיל בדבר "גמר מלאכה" ובמקום שהענקת הסעד נדרשה לשם מניעת תוצאות קשות, שחוש הצדק אינו יכול להשלים עימן. חריג זה הוחל במקרים נדירים של כורח המציאות, שאחרת היו נגרמות תוצאות קשות של עוול ואי-צדק.³⁸ נתגבש הכלל כי במקרים מיוחדים וחריגים בלבד, ובהתקיים נסיבות כבדות משקל ויוצאות דופן,

בית המשפט רשאי לעשות שימוש בסמכותו האמורה.³⁹

ראוי שבית המשפט יעשה שימוש בסמכותו הטבועה להארכת מועדים כדי למנוע תוצאות קשות שחוש הצדק אינו יכול להשלים עימן. אך אין הכוונה לפריצת גדר ולהתרת אי-קיום התחייבויותיהם של צדדים לחוזה.⁴⁰

סמכות טבועה זו להארכת מועדים נועדה ל"עשיית צדק", כלומר במקרים יוצאי דופן היא מאפשרת לבית המשפט לסטות מהכללים אשר עשויים לעיתים להביא לתוצאות שקשה להשלים עימן. הדברים

אמורים בעיקר – אך לא רק – במקרים שבהם קיימות נסיבות שאינן בשליטת החייב.⁴¹

בית המשפט יעשה שימוש בסמכותו הטבועה לשם הארכת מועד שנקבע בפסק דין, הן בהיבט האזרחי והן בהיבט המינהלי, במקרים יוצאי דופן כאשר הארכת המועד נחוצה למניעת אי-צדק משווע. לדוגמה, כאשר קיימות נסיבות שאינן בשליטת החייב לבצע את פסק הדין המונעות ממנו מלקיימו בעתו. לבית המשפט סמכות לקבוע "השעיה שיפוטית", שמטרתה להקפיד זמנית הצהרה על אי-חוקיות, כדי לאפשר לגורמים המוסמכים לשקול במהירות מהן הפעולות הנדרשות בעקבות הצהרה כזו.⁴²

על השימוש בסמכות הטבועה לעלות בקנה אחד עם הוראות החוק ותכליתו. כמו כן, ניתן להשתמש בסמכות טבועה על מנת למנוע אי-צדק פרטי, ומקל וחומר כי ניתן לעשות כן לשמירה על הצדק הציבורי.⁴³

בית המשפט מוסמך להאריך מועד לביצוע התחייבות שנקבעה בפסק דין, שהוא תולדה של הסכם פשרה בין הצדדים. ברם, השימוש בסמכות הטבועה מותנה בהתקיימותם של שני תנאים מצטברים: האחד, "שאי העשייה נובעת מסיבות שלא הייתה למבקש שליטה עליהן"; השני, "שהארכת המועד נחוצה כדי למנוע אי-צדק".⁴⁴

- 38 רע"א 9085/00 שטרית נ' אחים שרבט חברה לבנין בע"מ, פ"ד נז(5) 462 (2003).
- 39 ע"א 230/87 שקולניק נ' זכאי, פ"ד מו(3) 279 (1992).
- 40 ע"א 346/88 אביבי נ' בן זכריה, פ"ד מו(4) 684 (1992). בעניין זה דובר באופציה לרכישת המושכר הניתנת למוכר.
- 41 רע"א 3143/04 וילאר נכסים נ' קרמיטל אי. אל, פ"ד נח(6) 789 (2004).
- 42 בר"ם 10823/07 נור סטאר בע"מ נ' עמותת "פעולה ירוקה" (פורסם בנבו, 30.12.2007).
- 43 רע"א 4088/14 בדיר נ' רשות מקרקעי ישראל (פורסם בנבו, 2.7.2014).
- 44 רע"א 7890/15 דודאי נ' חבר (פורסם בנבו, 22.11.2015); רע"א 3418/13 קבוצת בראל תדמור נ' בן פורת (פורסם בנבו, 12.2.2014).

ל בית המשפט הקוצב מועד בעניין מסוים יש סמכות טבועה להאריך אותו מועד, אף כשמדובר במועד שנקבע בהסכמה וקיבל תוקף של פסק דין. עם זאת ברי כי כשמדובר בפסק דין מוסכם אין "לפתוח" אותו אלא במקרים נדירים בהם חל שינוי נסיבות מהותי שעלול להוביל לאי-צדק מובהק.⁴⁵ בית המשפט מוסמך לדחות מועד שנקבע בפסק דין הנותן תוקף להסכם פשרה, אך נוכח החשיבות המיוחדת לחופש ההתקשרות של בעלי הדין סמכות זו שמורה למקרים נדירים בהם הנסיבות שהובילו לשיהוי בפירעון החוב לא היו בשליטתו של החייב וכאשר הצדק והיושר מצדיקים זאת.⁴⁶

מקרים שנדונו – איחור קל בתשלום סכום כסף, שנגרם בשל נסיבות חיצוניות שאינן תלויות בחייב ולא נעשה על ידיו בכוונה או מתוך יחס של זלזול או לא-אכפתיות לקיום התחייבות – לא ייחשב כהפרה יסודית של החוזה.⁴⁷

יש במציאות החיים אירועים, בהם נופלת טעות שולית פורמלית, שאינה גורמת נזק לאיש, ורגש הצדק אינו מרשה, כי ייאמר בנסיבות כאלה, כי הדין ייקוב את ההר ותשלום בתום לב שנעשה לשם ביצועה של תניה חוזית ייחשב כנטול תוצאות משפטיות.⁴⁸

בהיעדר התנאה מפורשת בזיכרון הדברים לגבי יסודיות העמידה במועדי התשלום – איחור קל אינו מהווה הפרה יסודית.⁴⁹

סימן ו – הארכת מועדים – מקרים בפסיקה

הלכה חדשה – בשינוי בהלכה על פי פסיקה עדכנית של בית המשפט, וגם בפסיקה חלוצית של הלכה בסוגיה חדשה, יש משום טעם מיוחד להארכת המועד. זאת בהתקיים שני תנאים מצטברים: האחד – סמיכות זמנים בין ההחלטה שעליה מבקשים לערער לבין ההלכה הפוסקה החדשה, והאחר – פניית בעל דין לבית המשפט בסמוך לאחר פסק הדין המחדש.⁵⁰

ביזיון בית המשפט – מקום שבו התוצאה של אי-הארכת המועד להגשת ערעור על החלטה בהליך של ביזיון בית המשפט תהא מאסרו של המערער, בין שיש לבחון את הבקשה על פי אמת מידה אזרחית ובין על פי אמת מידה פלילית, יש להיעתר לבקשה להארכת מועד. זאת, כאשר ההשתהות לא הייתה ארוכה בנסיבות המקרה.⁵¹

- 45 בר"ם 1255/15 יד הרמב"ם, מושב עובדים של הפועל המזרחי להתיישבות חקלאית נ' הוועדה המחוזית לתכנון ולבניה המרכז (פורסם בנבו, 7.6.2015).
- 46 רע"א 6859/16 עיריית פתח תקוה נ' ל.י.ד. בניה (פורסם בנבו, 23.11.2016).
- 47 ע"א 91/75 פרץ נ' ביטון, פ"ד (1) 367 (1975). מן המפורסמות שהתופעה של פיגור בתשלומי כסף במועדם נפוצה למדי, ובכלל המוסר של קיום חבויות והתחייבויות אינו עומד על הגובה הדרוש.
- 48 רע"א 1233/91 גרבי נ' בן דוד, פ"ד מה(5) 661 (1991). בית המשפט אינו צריך לסייע במקרה כגון זה לעמידה על קוצו של יוד.
- 49 ע"א 315/79 אלפרוביץ נ' מזרחי, פ"ד לד(4) 729 (1980).
- 50 ב"ש 1069/86 הסנה בע"מ נ' שטרית, פ"ד מא(1) 533 (1987).
- 51 בש"פ 5631/02 שמר נ' הנאמן להסדר של אימפריאל, פ"ד נו(5) 577 (2002).

הליך אחר תלוי ועומד – הליך אחר התלוי ועומד לפני בית המשפט, מהווה טעם מיוחד להארכת המועד להגשת הליך אחר באותו עניין. אם ממילא עניין מסוים תלוי ועומד לפני בית המשפט וטרם נדון, אין הצדקה למנוע הגשת הליך אחר שהוגש באיחור, הנסב על אותו עניין.⁵² קיומו של הליך תלוי ועומד יכול לשמש, בנסיבות מסוימות, "טעם מיוחד" למתן ארכה להגשת ערעור. לעיתים הכרעה בהליך התלוי ועומד יכול ותייתר את עצם הגשת הערעור או תשפיע באופן ממשי על הדרך שבה הוא יתברר.⁵³

המצאת ערבות – לא הוארך מועד להמצאת ערבות להבטחת הוצאותיהם של המשיבים בערעור, שנשלחה באיחור באמצעות הדואר. נקבע כי המועד להמצאת מסמכים לבית המשפט הוא המועד שבו נתקבלו במזכירות בית המשפט ולא המועד שבו הונחו בתיבת הדואר או שנמסרו לפקיד הדואר. מה גם שבנסיבות אותו מקרה, התנהגות המבקש לקחה בהזנחה חמורה.⁵⁴

שיקולי צדק מיוחדים – במסגרת שיקול הדעת, יש מקום לתת משקל נכבד לשיקולי צדק מיוחדים, עת מדובר בתביעתם לתגמולים של ניצולי השואה.⁵⁵

משא ומתן לפשרה – כישלון של משא ומתן שמתנהל בין בעלי הדין, אשר במהלכו נעשה ניסיון ליישב את הסכסוך שביניהם מחוץ לכותלי בית המשפט, אינו מהווה טעם מיוחד להאריך את המועד להגשת הליך.⁵⁶

מות הניזוק – מות הניזוק אינו מהווה טעם מיוחד להארכת מועד להגשת ערעור. זאת גם כאשר הנחת היסוד לפיצויים שנפסקו בפסק הדין של הערכאה הדיונית – ולפיה הניזוק יחיה עוד תקופה של שנים ארוכות – לא התממשה והניזוק נפטר זמן קצר לאחר מתן פסק הדין.⁵⁷

הסכם דיוני – בעלי הדין הגיעו להסכם דיוני באשר להימנעותם מהגשת ערעור על פסק הדין, ולהסכמה זו ניתן תוקף של החלטה. המדינה הודיעה לבית המשפט, כי בשל פטירת המנוח בטרם אושר ההסכם המהותי עומדת לה הזכות להגיש ערעור מכוח ההסכם הדיוני. לחלופין – ביקשה המדינה הארכת המועד להגשת ערעור על פסק הדין.⁵⁸

- 52 ע"א 550/01 עיזבון אטינגר נ' החברה לשיקום ופיתוח הרובע היהודי בעיר העתיקה בירושלים בע"מ, פ"ד נה(3) 486 (2001).
- 53 בש"מ 7792/08 הוריון גולד השקעות נ' הועדה המחוזית לתכנון ירושלים (פורסם בנבו, 23.11.2008).
- 54 בש"א 2511/90 רום נ' עיזבון שריער, פ"ד מד(3) 589 (1990).
- 55 רע"א 2620/07 הרשות המוסמכת נ' ארלזוב (פורסם בנבו, 10.6.2007).
- 56 ע"א 402/06 מדינת ישראל נ' עיזבון אמזלג (פורסם בנבו, 14.6.2006). נסיבותיו המיוחדות של מקרה זה מצדיקות היעדרות לבקשה, חרף האיחור שחל בהגשתה, וזאת בהסתמך על מכלול הנימוקים המצטברים. שם.
- 58 בש"א 6645/06 עיזבון אמזלג נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 12.11.2006). בקשת המדינה להארכת מועד להגשת ערעור התקבלה.

הליך פלילי – מקום שמדובר בהליך פלילי, אין בסעיף 201 לחוק סדר הדין הפלילי דרישה לטעם מיוחד. בהתאם לכך, שיקול הדעת ליתן ארכה בהליכים פליליים אינו מוגבל בטעמים מיוחדים והוא רחב יותר.⁵⁹

ענייני משפחה – נדחתה בקשת להארכת מועד להגשת ערעור על פסק דינו של בית המשפט לענייני משפחה, על פיו הוכרו קטין כבר אימוץ. נקבע כי על אף דיני נפשות שונים בהם, ובעיקר לשם טובת הקטין, מתבקשת המסקנה כי לא נתקיימו התנאים הנדרשים להארכת מועד.⁶⁰

היעדר ייצוג משפטי – היעדר ייצוג משפטי כשלעצמו אינו מהווה "טעם מיוחד" להארכת מועד. טענה בדבר היעדר ידיעה אודות האפשרות להגיש הליך ערעורי מטעמו, מהווה חלק מהסיכון שנטל המבקש כשבחר שלא להיעזר בשעת אמת בייצוג משפטי.⁶¹

59 בש"פ 4445/01 גל נ' קצובשווילי, פ"ד נו(1) 210 (2001).

60 רע"א 9382/10 פלוני נ' היועץ המשפטי לממשלה (פורסם בנבו, 19.7.2011).

61 בש"א 5583/12 עיזבון עמרם נ' עמרם (פורסם בנבו, 26.8.2012).

שער שלושים ושבעה – פסלות שופטים

פרק א – פסלות שופט

— עקרונות ההליך	סימן א
— החיקוקים המיושמים	סימן ב
— חשש ממשי למשוא פנים	סימן ג
— פסילה עצמית	סימן ד
— בקשת הפסילה	סימן ה
— תיעוד בפרוטוקול	סימן ו
— המועד להעלאתה של טענת הפסלות	סימן ז
— תגובת השופט וזימונו לעדות	סימן ח
— החלפת השופט	סימן ט
— פסילת בורר	סימן י

סימן א – עקרונות ההליך

בקשת הפסילה נובעת בעיקרה מחוסר שביעות רצון מאופן ניהול הדיון ומהחלטות בית המשפט. הלכה היא כי השגות על עניינים אלה מקומן בהליכי ערעור רגילים על פי סדרי הדין, ולא במסגרת הליכי פסלות.¹

הליך פסלות שופט מוסדר בסעיף 77א לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד–1984. על פי הליך הפסלות הקבוע בחוק, על הצד הטוען לפסלות שופט להגיש בקשה לאותו שופט, וניתנת לו זכות ערעור על ההחלטה בבית המשפט העליון.²

הזכות להעלות טענת פסלות נתונה למי שהוא "בעל דין". כך לכאורה נובע גם מן החיקוקים המסדירים את סדרי הדיון בטענת הפסלות ובערעור על החלטת שופט בטענת פסלות. שאלה היא אם קיימת לעותר זכות להישמע בטענה לפסלות שופט בהליך שבו אין הוא בעל דין.³

חובת תום הלב חלה על הטוען לעילת פסלות ועליו לעשות שימוש בהליך הפסילה רק במקום שבו טענתו רצינית, היורדת לשורש התפקוד המשפטי, ואין להעלותה כדבר של מה בכך ועל מנת להאריך את הדיון שלא לצורך. חובת תום הלב אף מחייבת כי בעל הדין לא ישתהה בהגשת טענת הפסלות.⁴ מעצם היות הבקשה לפסילת שופט בקשה רצינית, המטילה צל כבד על השופט אישית ועל מערכת השפיטה, הראיות שיש להביא לשם הוכחת קיומה של עילת פסלות חייבות להיות משמעותיות. חשדות, תחושות והשערות, הנעדרים בסיס עובדתי מעבר לאמירתם, אינם יכולים לשמש בסיס לטענת פסלות.⁵

הגישה הנוהגת היא דרישה מיוזם ההליך להוכיח רמה גבוהה של סיכון של משוא פנים. לשיטה זו, ההנחה היא שרק אם יש משוא פנים בפועל או חשש מהותי למשוא פנים, קיימת גם בעיה של מראית פני הצדק.⁶

חרף קיומה של עמדה לכאורית נותר השופט פתוח בדרך כלל לשנות את דעתו בהתאם לטיב הראיות והטיעונים. לא בנקל ניתן לסתור הנחה זו. עם זאת ישנם מקרים שבהם לא ניתן עוד לראות בהתבטאות מסוימת כמשקפת עמדה לכאורית בלבד וקיים חשש, ברמת ההסתברות הנדרשת, כי עמדה זו היא גם עמדתו הסופית של השופט היושב בדין. אף אם עמדה זו היא עמדה משפטית המבוססת על חומר הראיות, אין זה ראוי כי היא תהא סופית ומגובשת בטרם נסתיים ההליך.⁷

- 1 ע"א 1365/07 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 11.6.2007).
- 2 רע"א 5022/07 יאמפולסקי נ' בלצקי (פורסם בנבו, 11.11.2007).
- 3 בג"ץ 1622/00 יצחק נ' נשיא בית המשפט העליון, פ"ד נד(2) 54 (2000).
- 4 רע"א 296/08 ארט-בי חברה בערבות מוגבלת נ' עיזבון ליברמן (פורסם בנבו, 5.12.2010).
- 5 ע"א 11146/08 עיריית אור עקיבא נ' בן נעים (פורסם בנבו, 18.1.2009).
- 6 ע"פ 10478/09 פלוני נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 1.8.2010).
- 7 ע"א 9391/11 מולקנדרוף נ' וייס (פורסם בנבו, 28.12.2011).

בעל דין אינו מוגבל במספר הפעמים שבהם הוא רשאי להגיש בקשה לפסילת שופט, אך העלאת טענת פסלות נוספת באותו הליך מחייבת לסמוך על עילת פסלות חדשה שלא נדונה בעבר ושצמחה למן ההחלטה הקודמת בעניין הפסלות ואף נטענה במועד.⁸

בחוק המקרקעין, התשכ"ט–1969 אין הוראה המחילה במפורש על הליך לפני המפקח על רישום מקרקעין את ההסדר הקבוע בסעיף 77א לחוק בתי המשפט. אולם העובדה כי המפקח על רישום המקרקעין כשיר להיות שופט של בית משפט השלום; העובדה כי ההליך שבו התבקשה פסילת המפקח עניינו יישוב סכסוך בין בעלי דירות שלשמו מוקנות למפקח הסמכויות שיש לשופט של בית משפט השלום הדין בתביעה אזרחית; העובדה שערכאת הערעור על החלטות המפקח בסכסוך היא בית המשפט המחוזי – כל אלה מצביעות על האופי השיפוטי של התפקיד שאותו ממלא המפקח בדונו בסכסוך בין בעלי דירות. לפיכך מקימות עובדות אלה סמכות לבית המשפט העליון לדון בערעור על החלטת המפקח שלא לפסול עצמו.⁹

תקנות 173 ו-174 לתקנות התשע"ט החליפו את תקנות 471א–471ג לתקנות תשמ"ד.

סימן ב – החיקוקים המיושמים

חוק בתי המשפט תוקן בשנת התשנ"ב והוספו לו הוראות לעניין פסלות שופט.¹⁰ על פי הוראות סעיף 77א(א), רשאי בעל דין לבקש פסילת שופט מלישב בדין "אם קיימות נסיבות שיש בהן כדי ליצור חשש ממשי למשוא פנים בניהול המשפט". על סמך אותו סעיף ומכוחו הוספו לתקנות סדר הדין האזרחי תקנות 471א–471ג והיו חלות על בקשה לפסילת שופט בהליכים אזרחיים, כאמור בתקנה 471א (שהוחלפו כאמור בתקנות התשע"ט).¹¹ הוראות אחרות בתקנות סדר הדין האזרחי תחולנה לעניין טענת פסלות בתנאי שאינן סותרות אותן ובשינויים המחויבים לפי העניין.

סעיף 77א לחוק בתי המשפט, סעיפים אחרים בחוק בתי המשפט וחוקים אחרים (כמו חוק הדיינים, התשט"ו–1955), תוקנו בחוק נושאי משרה שיפוטי (מניעה מלשבת בדין) (תיקוני חקיקה), התשס"ד–2004.¹² חוק זה קובע עילות פסלות המפורטות בו שנושא המשרה השיפוטי צריך לפעול על פיהן מיוזמתו ולא עקב פניית בעל דין. תקנות סדר הדין האזרחי תוקנו גם הן פעם נוספת לצורך הטמעת התיקון בחוק.¹³

בד בבד תוקן באותו ספר חוקים גם חוק לשכת עורכי הדין,¹⁴ שבו נקבע כי אם התבקש עורך דין לקבל על עצמו לייצג צד בהליך בבית משפט, ויש לו יסוד להניח כי קבלת הייצוג תביא לכך שהשופט

8 ע"א 5131/12 כהן נ' בקשי (פורסם בנבו, 3.10.2012).

9 ע"א 5086/07 פולק נ' בן מאור (פורסם בנבו, 7.2.2008).

10 חוק בתי המשפט (תיקון מס' 15), התשנ"ב–1992, ס"ח 68, מיום 13.2.1992.

11 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון), התשנ"ב–1992, ק"ת 991, מיום 30.4.1992. תוקנו בתקנות סדר הדין

האזרחי (תיקון מס' 2), התשנ"ו–1996, ק"ת 932, מיום 30.5.1996.

12 ס"ח 320, מיום 21.3.2004.

13 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון), התשס"ד–2004, ק"ת 936, מיום 24.8.2004.

14 חוק לשכת עורכי הדין (תיקון מס' 30), התשס"ד–2004, ס"ח 327, מיום 21.3.2004, על ידי הוספת סעיף

ב.53

שנקבע לרון באותו הליך לא יישב בדין בשל התקיימות עילה מעילות הפסלות המפורטות בסעיף, לא יקבל על עצמו את הייצוג. זאת, אלא אם קשור ההליך להליך קודם שבו ייצג עורך הדין אותו בעל דין או שבית המשפט התיר את הייצוג לפי בקשה שהגיש עורך הדין.

נפקותו של סעיף 77א(1א)(3) לחוק בתי המשפט שהוסף בתיקון משנת התשס"ד היא שבהתקיים הנסיבות שבסעיף אין לשופט שיקול דעת לעניין זה והוא פסול מלדון בתיק. ¹⁵ עולה אפוא כי מי ששימש בא כוח בתיק מסוים וכעת נקבע לרון בו כשופט, יפסל בלא קשר לשאלה אם יש בשיבתו זו בדין משום חשש ממשי למשוא פנים. ¹⁶

אולם, אותה עילה מתקיימת רק כאשר השופט היה "מעורב" באותו עניין הנדון בהליך שלפניו. הביטוי "מעורב" יפורש על פי תכלית דיני הפסלות, הווה אומר: לשם מניעת חשש ממשי למשוא פנים. ¹⁷

מבחן "ההקרבה הממשית" שבסעיף 77א(1א)(1) לחוק בתי המשפט הוא מבחן נסיבתי; היינו, יש לבחון כל מקרה לגופו על פי נסיבותיו ולברוק האם נוכח התשתית העובדתית הרלוונטית שהונחה בפני בית המשפט קיים חשש ממשי למשוא פנים של בית המשפט. כך או כך, אין מדובר בפסילה אוטומטית של בית המשפט. ¹⁸

קרבת המשפחה שבין השופט לבין הפרקליט אינה נכנסת בגדר הגדרת "בן משפחה" כהגדרתו בסעיף 77א(1א)(1) לחוק בתי המשפט. ¹⁹

אין פסול בעצם הדיון של שופט בבקשה לפי פקודת ביזיון בית המשפט בעקבות החלטה שנתן, וקיים יתרון בכך שדווקא הוא ידון בבקשה, שכן הוא מכיר את התיק והחלטתו ויקל עליו לקבוע אם בוצעה או לא. ²⁰

סימן ג – חשש ממשי למשוא פנים

המבחן לפסילת שופט הוא החשש הממשי למשוא פנים בניהול המשפט. בכך לא חידש המחוקק, אלא נתן גושפנקה להלכה שקבע בית המשפט משכבר הימים. ²¹

סעיף 77א(1א)(2) לחוק בתי המשפט קובע כי שופט לא יישב בדין אם יש לו עניין כספי או אישי ממשי בהליך או בתוצאותיו, בצד להליך, בבא כוחו או בעד עיקרי, או שלבן משפחה מדרגה ראשונה של השופט יש עניין כאמור. "בן משפחה מדרגה ראשונה" כולל גם בן זוג. לעניין זה אין די בקיומה של נגיעה כספית או אישית לשופט או לבן משפחתו, ויש להתחשב בשיעורה של הנגיעה ובאפשרות הממשית כי תוביל ליצירתו של משוא פנים מצד השופט. ²²

15 חוק בתי המשפט [נוסח משולב] (תיקון מס' 38), התשס"ד–2004, ס"ח 320, מיום 21.3.2004.

16 ע"א 9226/07 פזגו 1993 בע"מ נ' א.מ.צ. אירועים בע"מ (פורסם בנבו, 28.7.2008).

17 ש.ם.

18 ע"א 4823/16 פלונים נ' פלונים (פורסם בנבו, 16.8.2016).

19 ע"א 6014/15 רמי שבירו הנדסה בניה והשקעות בע"מ נ' איצקין (פורסם בנבו, 16.12.2015).

20 ע"א 2641/13 סופר נ' ארז (פורסם בנבו, 6.5.2013).

21 ע"פ 1988/94 בראון נ' מדינת ישראל, פ"ד מח(3) 608 (1994).

22 ע"א 3378/08 שובל הנדסה ובנין (1988) נ' השופטת ברון (פורסם בנבו, 17.6.2008).

בהקשר זה יש לבחון, בין היתר, את ערכו של האינטרס באופן כללי ובאופן פרטני, את המידיות שלו, את הוודאות שלו ואת היותו אינטרס ישיר או עקיף של השופט. ככל שמקורו של העניין הוא בהתקשרות בין בא כוח לקרוב משפחה של השופט, נודעת חשיבות לטיב אותה התקשרות, למשכה ולעיתויה באשר למשפט התלוי ועומד.²³

על פי לשונו של סעיף 77א(1א)(2) לחוק בתי המשפט, לא די בקיומה של נגיעה כספית או אישית לשופט או לבן משפחתו בכדי שהשופט לא ישב בדין, ויש להתחשב בשיעורה של הנגיעה ובאפשרות הממשית כי תוביל ליצירתו של משוא פנים מצד השופט. בהקשר זה יש לבחון, בין היתר, את ערכו של האינטרס באופן כללי ובאופן פרטני, את המידיות שלו, את הוודאות שלו ואת היותו אינטרס ישיר או עקיף של השופט.²⁴

לא כל נגיעה או קשר עקיף של השופט לתיק יספיקו לשם פסילתו על פי סעיף זה. רק נגיעה או קשר העולים כדי מעורבות בעניין הנדון לפניו יגבשו עילת פסילה. יראו שופט כמעורב במקרה שבו הנגיעה או הקשר עולים כדי חשש ממשי למשוא פנים. לא כל עניין ולא כל הליך יבססו עילת פסלות.²⁵ פסילת שופט מלשבת בדין אינה מעשה של מה בכך. בהיעדרו של חשש ממשי למשוא פנים, פסילת שופט מלשבת בדין היא צעד מרחיק לכת הפוגע בתקינות ההליכים השיפוטיים ועלול להאריך את הטיפול בהם שלא לצורך. שימוש בבקשת פסלות ובערעור פסלות כאמצעי טקטי גרידא, הנובע מרצונו של בעל דין להחליף את המותב אינו ראוי, יוצר הליכי סרק הגוזלים ממשאבי הציבור, וגורם חשש להכפשת שווא של המערכת השיפוטית ולערעור אמון הציבור בה.²⁶

עצם קיומם של מגעים במעמד צד אחד לא יוביל כשלעצמו לפסילת בית המשפט והשאלה אם ייפסל שופט במקרה כזה תלויה בנסיבות של כל מקרה ומקרה; אפילו תקבל הטענה שלפיה התקיים שיג ושיח בין השופט למשיבים, בו לובנו הטענות בטרם הגיע בא כוחה, הרי שהלכה פסוקה היא כי בדרך כלל אין לראות באמירות בית המשפט בנסיבות כגון דא משום חריצת דעה שאינה ניתנת לשינוי ולשכנוע.²⁷

האחריות על ניהול המשפט מוטלת על בית המשפט. בניהול המשפט ממלא בית המשפט את תפקידו ופועל לפי הבנתו ומצפונו מתוך מטרה להגיע לתוצאה צודקת וראויה. אף אם בראיית המערערת נוצר חשש שלפיו התנהלות בית המשפט מצביעים על קיומו של חשש ממשי למשוא פנים כלפיה, אין מדובר אלא בחשש סובייקטיבי גרידא, שאין בו כדי להקים עילת פסלות על יסוד אובייקטיבי.²⁸

23 ש.ם.

24 ע"א 1554/08 שווקים חדשים הוצאה לאור בע"מ נ' המועצה להסדר ההימורים בספורט (פורסם בנבו, 22.9.2008).

25 ע"א 9226/07, לעיל ה"ש 16.

26 ע"א 2263/17 מגדלי יואב במודיעין בע"מ נ' בבילה אחזקות בע"מ (פורסם בנבו, 6.4.2017).

27 ע"א 6803/16 דלתא קפיטל גרופ בע"מ נ' קול (פורסם בנבו, 6.12.2016).

28 ע"א 2263/17, לעיל ה"ש 26.

מראית פני הצדק

אם אין חשש ממשי למשוא פנים, אין גם מקום לפסול שופט בשל מראית פני הצדק, אלא במקרים חריגים במיוחד, שבהם הנסיבות עוררו אי-נוחות שהצדיקה, "ולו בשל מראית פני הצדק", החלפת השופט בשופט אחר. מראית זו אינה אלא ההשתקפות הסובייקטיבית של ההליך בלב בעל הדין ובלב הציבור כולו. מראית העין נועדה לקדם את אמון הציבור במערכת המשפט. אין ניתן לטעת מסמרות בשאלה מתי יהיה ראוי לפסול שופט על ידי מתן ביטוי לעיקרון של מראית פני הצדק אף ללא חשש ממשי אובייקטיבי למשוא פנים, וכל מקרה יבחן על פי מכלול נסיבותיו.²⁹

האחריות על ניהול המשפט מוטלת על בית המשפט. העובדה שבית המשפט ביקש לוודא כי בעל דין ער להשלכות העלולות להיגרם כתוצאה מקבלת תביעתו, אין בה כדי להצביע על חשש ממשי למשוא פנים כלפיו; ככלל, אם אין חשש ממשי למשוא פנים, אין גם מקום לפסול שופט בשל מראית פני הצדק.³⁰

פסילת שופטת משום שהיא מועמדת לקידום, ובקרב הוועדה לבחירת שופטים יושבים חברי לשכת עורכי הדין שהם, לפי הטענה, אנשי "מחנה" של עורך הדין שמשרדו מייצג את המשיבים – היא צעד מרחיק לכת, שאין לו כל הצדקה והוא בגדר הבעת אי-אמון במערכת השפיטה.³¹

סימן ד – פסילה עצמית

הזכות לשבת במשפט היא גם החובה לעשות כן. שופט אינו חופשי לפסול עצמו אלא על סמך נתונים אובייקטיביים שיש בהם כדי להצביע על חשש ממשי למשוא פנים. השתחררות בלתי ראויה של השופט מהדיון במשפט פוגעת בהגינות המשפט ובאמון הציבור, וגוררת אחריה עיוות דין.³² פסילה עצמית גוררת אחריה עיוות דין. בעיקר כך, במקום שאינטרסים ראויים להגנה של הצד האחד – הצד שלא ביקש את פסילת השופט – נפגעים ממעשה הפסילה.³³ הזכות לשבת בדין היא גם החובה לעשות כן, ועל כן אין די בעובדה ששופט מחליט על פסלותו, בכדי להעיד על קיומו של חשש ממשי למשוא פנים.³⁴

29 ע"א 3345/17 סלע נ' בנק דיסקונט למשכנתאות בע"מ (פורסם בנבו, 20.6.2017).
30 שם.

31 ע"א 2132/15 רימי להגנת הצומח והסביבה בע"מ נ' רו (פורסם בנבו, 28.4.2015).

32 ע"א 3712/02 פקיד שומה תל-אביב 4 נ' מקוב, פ"ד נו(4) 185 (2002); ע"א 4227/07 ליבוביץ נ' מיכאל (פורסם בנבו, 31.10.2007).

33 ע"א 4672/01 International Fioa S.R.L. נ' תכשיטי טוביאס בע"מ, פ"ד נו(2) 385 (2001). במקרה דנן לא היו טעמים המצדיקים פסילת שופט.

34 ע"א 4541/10 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 19.7.2010). אולם בנסיבות המיוחדות של העניין, שבו גילה בית המשפט דעתו במפורש כי יתקשה לשבת בדין וכי תפקידו נועד לכישלון, אין לכפות עליו לעשות כן. יש לזכור כי לא הרי צו המורה לשופט המבקש להמשיך לדון בתיק, להימנע מכך, כהרי צו המורה לשופט להמשיך ולשבת בדין, חרף החלטתו שלא לעשות כן.

במקרה של פסילה עצמית ביוזמת השופט, יש ליתן משקל נכבד לתחושת השופט הסובר כי אין זה ראוי שידון בתיק. לא הרי צו המורה לשופט המבקש להמשיך ולדון במשפט להימנע מכך, כהרי צו המורה לשופט להמשיך ולשבת בדין חרף החלטתו שלא לעשות כן.³⁵ להתחשבות בעמדת השופט לפסול עצמו יש גבולות. הם נקבעים על פי אמת המידה הידועה והמקובלת של חשש ממשי למשוא פנים.³⁶

עוצמת החשש למשוא פנים הנדרשת מקום שהשופט מחליט לפסול עצמו נמוכה מזו הנדרשת במקום שבו השופט סבור שאין מקום לפסילתו.³⁷

במקום שבו מגלה השופט דעתו כי יתקשה לשבת בדין, אין לכפות עליו לעשות כן.³⁸ לא בנקל יתערבו בהחלטת שופט לפסול עצמו מלדון בהליך; אם אין חשש אובייקטיבי למשוא פנים, אין גם מקום לפסול שופט בשל מראית פני הצדק – אלא במקרים חריגים ובנסיבות מיוחדות, כאשר כל מקרה ייבחן על פי מכלול נסיבותיו.³⁹

עוינות עם עורך דין – ייתכנו מקרים נדירים ומיוחדים שבהם אווירה עכורה ועוינות בין עורך דין לשופט מצדיקה הימנעות של השופט מלדון בתיקים שבהם מייצג אותו עורך דין לקוחות בפני אותו שופט. הימנעות כזו עשויה להיות מוצדקת אף אם לא התגבשה עילה לפסילת השופט בשל חשש ממשי למשוא פנים.⁴⁰

שופט בעיר שדה – קיימת משמעות רבה לסוגיה זו בבית משפט בעיר שדה שבו מכהן מספר קטן של שופטים, כאשר רוב עבודתו של עורך הדין קשורה לאותה עיר. במקרה אחד, לנוכח תחושותיו הקשות של בא כוח המערערת על חוסר יכולת לטעון בפני השופט עקב משקעי העבר, רשאי היה השופט להחליט, מיוזמתו, להעביר את הטיפול בתיקים לידי שופט אחר.⁴¹

תחושות אי-נוחות – הוחזר הדיון לשופטת בית המשפט שפסלה עצמה מלדון בעניינה של המערערת, בשל כך שכן זוגה עובד אצל המערערת. זאת משלא היה בטיעונים כדי להקים חשש ממשי למשוא פנים, ומדובר היה אך בתחושת אי-נוחות של בית המשפט מהנסיבות שנוצרו וכאשר הליך ההוכחות כבר החל.⁴²

בין שמדובר בפסילה עצמית ובין שמדובר בסירוב לפסילה – המבחן לפסילת שופט הוא אובייקטיבי. עם זאת במקרה של פסילה עצמית יש לתת משקל לתחושות השופט הסובר כי לא ראוי שידון בתיק ועוצמת החשש למשוא פנים נמוכה יותר.⁴³

35 ע"א 3712/02 לעיל ה"ש 32; ע"א 4227/07, לעיל ה"ש 32.

36 ע"א 3712/02 לעיל ה"ש 32; ע"א 4227/07 לעיל ה"ש 32.

37 ע"פ 4320/07 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 8.7.2007).

38 ע"א 9144/07 פלונית נ' קופת חולים כללית של ההסתדרות הכללית (פורסם בנבו, 7.4.2008).

39 ע"א 4675/17 פלוני נ' אס. ג"א.ס חברה לבניין (פורסם בנבו, 6.7.2017).

40 ע"א 4567/10 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 8.8.2010).

41 שם.

42 ע"א 5197/10 שירותי בריאות כללית נ' ריקמן (פורסם בנבו, 16.8.2010).

43 ע"א 7175/16 חיזבון נ' עוואד (פורסם בנבו, 6.12.2016).

הסמכות לדון היא גם החובה לדון, אולם יש לזכור כי במקרה שבו מדובר בערעור על פסילה עצמית של השופט מלדון בהליך, הרי במקרה כזה מובן שיש לתת משקל לתחושותיו של השופט, שכן לא הרי צו המורה לשופט המבקש להמשיך לדון בתיק, להימנע מכך, כהרי צו המורה לשופט להמשיך ולשבת בדין, חרף החלטתו שלא לעשות כן. אף עוצמת החשש למשוא פנים הנדרשת במקום שבו השופט מחליט לפסול עצמו נמוכה מעוצמת החשש למשוא פנים כאשר השופט סבור שאין מקום לפסילתו.⁴⁴

סימן ה – בקשת הפסילה

בקשה בכתב – בקשה לפסלות בהליך אזרחי תוגש בכתב כפי שמוגשת כל בקשה אחרת. בגדרם של ה"שינויים המחויבים" תיתכן העלאתה של טענת פסלות המתעוררת במהלך הדיון גם בעל פה. אך "אם ידועה לבעל דין עילת הפסילה לפני תחילת הדיון ראוי הוא כי הבקשה תוגש בכתב על פי התקנות ובכך יהא הדיון יעיל יותר".⁴⁵

תקנה 173 לתקנות החדשות, שכותרתה "בקשה לפסלות שופט", קובעת:

(א) בקשה לפסלות שופט לפי סעיף 77 לחוק תוגש בכתב או אם הועלתה במהלך הדיון תשמע בעל פה, מיד לאחר שנודע לבעל דין על עילת הפסלות ולפני כל טענה אחרת.

(ב) החליט בית המשפט לדחות את טענת הפסלות, ימשיך את הדיון כסדרו, זולת אם הורה אחרת.

מעצם היות הבקשה לפסילת שופט בקשה רצינית המטילה צל כבד על השופט אישית ועל מערכת השפיטה, נגזרת גם מסקנה באשר לטיב הראיות שאותן ראוי להביא בבקשת הפסלות, ואלה חייבות להיות ראיות של ממש.⁴⁶

על המבקש פסילת שופט להגיש את הבקשה, לנהל את ההליך ולערער על ההחלטה שתינתן, בתום לב; בקשה לפסילת שופט מחייבת רצינות בטרם יוטל צל כבד על השופט ומערכת השפיטה. מן הראוי הוא כי השמעת דברי ביקורת על שופט תיעשה באופן הולם; על מנת שתתקבל בקשת פסלות יש להוכיח חשש ממשי למשוא פנים; אין לתת יד לשימוש בבקשת פסלות ובערעור פסלות כאמצעי טקטי גרידא.⁴⁷

במקרה שבו מבוקש ביטול של פסק דין בטענה כי בית המשפט לא דן בבקשת פסלות שהוגשה קודם נתינתו, על המבקש לבסס את קיומה של עילת פסלות שופט.⁴⁸

ע"א 5210/16 פלונים נ' הכשרה חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 16.8.2016); עע"מ 4296/15 אדווית בע"מ נ' הוועדה המקומית לתכנון ובניה – אשדוד (פורסם בנבו, 19.7.2015).	44
בע"מ 4562/06 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 13.9.2006).	45
ע"א 10379/06 ידיעות אחרונות בע"מ נ' גולדברג (פורסם בנבו, 15.4.2007).	46
ע"א 1852/17 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 6.4.2017).	47
בע"מ 4297/16 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 25.8.2016).	48

סימן ו – תיעוד בפרוטוקול

ההנחה היא כי פרוטוקול הדיון משקף את שאירע במציאות, ועל הטוען לפסלות מוטל הנטל להפריך הנחה זו. ככל שמבקש הפסלות מבסס את בקשתו על דברים שאינם באים לביטוי בפרוטוקול, עליו להגיש בקשה לתיקון הפרוטוקול.⁴⁹

היעדר ביסוס ותיעוד בפרוטוקול של טענות הטוען לפסילה, באשר לביטויים שהושמעו לטענתו במהלך הדיון, עלול לפעול לרעתו במובן זה שבקשתו – ובמיוחד ערעורו – יהיו חסרי תשתית עובדתית מספקת.⁵⁰

טענות המערער שלפיהן סילפה השופטת דברים בפרוטוקול הדיון, שהינן נעדרות בסיס עובדתי מעבר לאמירתן, אין בהן כדי להקים עילת פסלות.⁵¹

הדרך להתמודד עם פרוטוקול שאינו משקף, לדעת בעל דין, את שאירע בדיון היא באמצעות הגשת בקשה לתיקון הפרוטוקול. אם נדחתה הבקשה, ניתן לערער עליה לפי סדרי הדין, אולם אין בכך כדי להקים עילת פסלות.⁵²

היעדר ביסוס ותיעוד בפרוטוקול של טענות הטוען לפסילה באשר לדברים שהושמעו לטענתו במהלך הדיון, עלול לפעול לרעתו במובן זה שבקשתו – ובמיוחד ערעורו – יהיו חסרי תשתית עובדתית מספקת. ככל שהמערער מבסס את בקשתו על דברים שאינם באים לידי ביטוי בפרוטוקול, ומשבחר המערער שלא להגיש בקשה לתיקון הפרוטוקול, מתבססת בקשת הפסלות בהקשר זה אך על טענות המערער ובא כוחו, ובכך אין די לבסס עילת פסלות.⁵³

סימן ז – המועד להעלאתה של טענת הפסלות

החובה להעלות את הטענה בתחילת הדיון – כאשר נטענת טענת פסלות נגד שופט יחליט בה אותה שופט לאלתר ולפני שייתן כל החלטה אחרת.⁵⁴

לפי סעיף 77(ב) לחוק בתי המשפט, על השופט להחליט בטענת פסלות נגדו לאלתר, מאחר שטענת הפסלות יורדת לשורשו של הליך ומטילה ספק בעצם כשירות השופט. עם זאת עשויות להתעורר נסיבות חריגות, שבהן יידרש לתת החלטות דחופות מכוח סעיף 77(א2) לחוק בתי המשפט, אף שהוגשה נגדו בקשת פסלות שטרם הוכרעה.

49 ע"א 6361/07 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 8.8.2007).

50 שם.

51 ע"א 3800/06 ולדהורן נ' הבנק הבינלאומי (פורסם בנבו, 8.7.2007).

52 ע"א 9658/06 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 14.12.2006). הטענות בדבר שינוי המכוון בדיעבד של הפרוטוקול על ידי בית המשפט לא הוכחו ונדחו על ידי בית משפט קמא בהחלטה בבקשה לתיקון הפרוטוקול.

53 ע"א 1280/08 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 7.4.2008).

54 סעיף 77(ב) לחוק בתי המשפט ותקנה 471 בתקנות התשמ"ד. ראו ע"א 1279/15 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 16.3.2015).

יש לטעון טענת פסלות בתחילת הדיון (תובענה או ערעור) ולפני כל טענה אחרת. כאשר נבצר מלטעון את הטענה בשלב האמור, ניתן לטעון אותה גם לאחר מכן ובלבד שהיא תיטען מיד לאחר שנודעה למבקש עילת הפסלות. בעל דין אינו רשאי לשמור בלבו טענות פסול על מנת להעלותן כשייראה לו נוח לעשות כן, ולכן אין להשהות את הבקשה לפסלות.⁵⁵ הגיונה של הוראה זו מובן מאליו, שהרי טענת פסלות אינה בגדר "נשק סודי" הנצור בידי בעל דין לשעת רצון, אם לפסילת שופט סר חינו מלפני אותו בעל דין ואם לדחייה "סתם" של ההליך.⁵⁶

טענת פסלות נטענת נגד "גוף" השופט ולא נגד "גוף" ההחלטה. השאלה בדבר פסילת השופט הינה אפוא שאלה חיצונית למשפט, במובן זה שאין היא קשורה בהכרח לסכסוך הקונקרטי בין בעלי הדין שבגיננו נפתח ההליך מלכתחילה. ממאפיין יסוד זה נגזרות כמה מסקנות מהותיות ודיוניות המשותפות למרבית דיני הפסלות, ונגזרות החובה לטעון טענת פסלות לפני כל טענה אחרת וחובת השופט להכריע בה לפני כל טענה אחרת.⁵⁷

שיהוי בהגשת הבקשה – במקרה אחד נקבע כי יש לדחות את הערעור בעניין החלטה בנושא פסלות מחמת השיהוי הרב שבו הייתה נגועה בקשת הפסלות.⁵⁸

בנושא אחר נקבע כי העילה שעליה מתבססת הבקשה קמה כבר בראשית הדיונים. על המערערת היה להגיש את הבקשה כבר במועד הדיון או מיד לאחריו ולא להמתין כחודשיים עד בסמוך לשיבת ההוכחות שנקבעה.⁵⁹

ככל שהמערערת מבססת את בקשת הפסלות על הטענה כי ההחלטה מעידה שבית המשפט גיבש דעתו נגדה כבר בתחילת ההליך, הרי שבהקשר זה הוגשה הבקשה בשיהוי. טענת פסלות יש לטעון מיד לאחר היוודעה ולא להשאירה נצורה למועד אחר.⁶⁰

במקרה אחד המערער השתהה בהעלאת טענת הפסלות. הטעמים שהעלה להגשת הבקשה בשלב שבו הוגשה, על אף שזיהה לטענתו כבר קודם לכן גילויים המעידים על דעה קדומה, אינם מצדיקים את הגשת הבקשה באיחור.⁶¹

נדחה ערעור על החלטת שניים משופטי מותב בבית המשפט המחוזי שלא לפסול עצמם מלדון בתיק. נקבע כי הערעור לוקה בשיהוי והוגש מעל לחודש לאחר דחיית בקשת הפסלות על ידי בית המשפט קמא.⁶²

55 ע"א 3778/94 גרפינקל נ' לין, פ"ד מט(1) 309 (1995).

56 ע"א 5480/98 מנורה חברה לביטוח בע"מ נ' אבו, פ"ד נב(2) 476 (1998); ע"א 4227/07, לעיל ה"ש 32.

57 ע"א 8743/04 בר-נר נ' רוט, פ"ד נט(4) 104 (2004).

58 ע"א 2897/98 פלוני נ' היועץ המשפטי לממשלה, פ"ד נב(2) 529 (1998).

59 ע"א 421/06 הראל חברה לביטוח בע"מ נ' טויו רם אלקטרוניקס בע"מ (פורסם בנבו, 4.9.2006).

60 ע"א 3686/07 פלונית נ' פלונית (פורסם בנבו, 8.7.2007).

61 ע"א 1280/08, לעיל ה"ש 53.

62 ע"א 6583/17 מזרחי נ' מועצה אזורית שומרון (פורסם בנבו, 23.8.2017).

סימן ח – תגובת השופט וזימונו לעדות

תקנה 171ג(ה) לתקנות התשמ"ד קבעה כי ערכאת הערעור רשאית לבקש מהשופט, אשר על החלטתו הוגש הערעור, להעיר את הערותיו.

תקנה 174(ה) לתקנות החדשות שכותרתה "ערעור על החלטה בדבר פסלות שופט" קובעת:

נשיא בית המשפט העליון רשאי לבקש מהשופט, שעל החלטתו הוגש הערעור, להעיר את הערותיו.

הערות השופט – במקרה אחד, תגובת השופט הייתה כי לנוכח התמשכות ההליכים בתיק ולנוכח מועד התאונה, ניתנה ההחלטה בדבר שמיעת התיק מיום ליום בלא קשר לאי-השגת פשרה בין בעלי הדין.⁶³ במקרה נוסף הגיבה השופטת וציינה כי אף אם ספק כי עדותה שלה בהליך אחר אכן תתבקש וגם אם יכול שנימוק זה הועלה רק על מנת להביא לפסילה, היא לא מצאה לנכון להמשיך ולדון בתובענה, שכן אם היה הדיון נמשך לפנייה והייתה מתבקשת עדותה – היה התיק מועבר ממילא למותב אחר במהלך שמיעת הראיות.⁶⁴

בעניין אחד התבקשה השופטת להתייחס לטענות המערער בעניין היכרותה עם המשיבה והעמדה שאותה הביעה בהרצאה שנשאה.⁶⁵

בעניין אחר התבקשה השופטת להתייחס לטענות המערער בדבר התבטאויותיה במהלך הדיון.⁶⁶ מן הראוי כי שופט בהרכב שדחה בקשה לפסול אותו, יכתוב את פסק הדין בעצמו. לעיתים הדבר אף רצוי, על מנת שידעו בעלי הדין כי אין בבקשות סרק לפסילת שופט כדי להרתיע שופט ממלאכתו. מן הראוי שבית המשפט ישחרר את פסק הדין מתחת ידו בטרם חלף המועד להגשת ערעור על החלטתו שלא לפסול את עצמו. לעיתים הדבר אף רצוי על מנת שידעו בעלי הדין כי אין בבקשות סרק לפסילת שופט כדי לעכב את מתן פסק הדין.⁶⁷

אין מקום לתצהיר השופט – השופט אינו חותם על תצהיר ואין הוא מעיד, שהרי אין הוא בעל דין. לעניין בקשת הפסילה רואים את השופט כקובע את עיקרה של התשתית העובדתית וכמפעיל את הדין עליה (הכול כפוף לערעור אפשרי). ההנחה הינה כמובן כי השופט פועל כדין. הנטל מוטל על הצד הטוען לפסלות ונטל זה כבד הוא.⁶⁸

63 ע"א 5796/97 פניציה מפעלי זכוכית ישראליים בע"מ נ' רונן, פ"ד נב(1) 90 (1998). בנסיבות מקרה זה נקבע כי לא היה בטענות המערער כדי לבסס קיומו של חשש ממשי למשוא פנים. צוין כי ההחלטות נושא הערעור היו דיוניות בעיקרן.

64 ע"א 6640/00 בנק דיסקונט לישראל בע"מ נ' סלע, פ"ד נד(5) 581 (2000). נקבע כי ממכלול הנסיבות: העובדה שהשופטת הייתה עורכת דינם של המשיב והחברה; הקשר הנטען בין עיסוקה בעבר לעניין הנדון לפנייה; הצורך הנטען להעידה ולבסוף החלטתה כי יש מקום להעברת התיק – בכל אלה יש כדי להצביע על המסקנה כי מוטב היה שהתיק יידון לפני שופט אחר.

65 ע"א 5405/07 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 26.11.2007).

66 ע"א 8844/06 ביאלוסטוצקי נ' בנק ירושלים בע"מ (פורסם בנבו, 26.11.2007).

67 רע"א 7123/17 בן עזרא נ' עיריית עכו (פורסם בנבו, 17.10.2017).

68 ע"פ 344/99 בשן נ' מדינת ישראל, פ"ד נג(2) 599 (1999).

העדת השופט – שופט לא ייחקר כעד על דוכן העדים על דבר הקשור בתפקידו השיפוטי. במקרה אחד ביקש המערער לזמן את השופטת לעדות לצורך הוכחת גירסתו בעניין פרוטוקול הדין, לאמור – העדת השופטת התבקשה על דבר הקשור בתפקידה השיפוטי.⁶⁹

אין השופט צד להליך – בקשתם של המערערים לצירוף השופט כמשיב בערעור דינה להידחות. השופט אינו בגדר צד להליך הפסלות ורק בעלי הדין למשפט הם בעלי הדין היריבים. השופט הוא המכריע בסכסוך ביניהם. כאשר אחד מבעלי הדין מעלה טענת פסלות, המבנה הבסיסי של מהלך המשפט אינו משתנה והשופט אינו הופך לבעל דין. בהמשך ההליך, השופט גם אינו צד לערעור הפסלות.⁷⁰

סימן ט – החלפת השופט

החלפת השופט – תקנה 471ג(ו) לתקנות התשמ"ד קבעה כי אם הוחלט בערכאת הערעור להעביר את הדין בתובענה לשופט אחר, השופט האחר רשאי לדון בה מן השלב שאליו הגיע השופט הקודם או מכל שלב אחר שייראה לו נכון וצודק בנסיבות העניין.⁷¹

בתקנות התשע"ט נקבע בתקנה 174(ו):

הוחלט בערעור להעביר את הדין בתובענה לשופט אחר, רשאי הוא לדון בה מן השלב שאליו הגיע השופט הקודם או מכל שלב אחר שייראה לו נכון וצודק בנסיבות העניין.

לגבי שלב ההמשך, נאבקים כאן שיקולים של יעילות ושל צדק. שיקולים של יעילות, תומכים בדרך כלל, בגישה שיש לשמוע את המשפט ולסיימו במהירות בלי לחזור על שלבים שהתקיימו. לעומתם שיקולים של צדק תומכים בגישה שלפיה יש למצות את חומר הראיות במלואו לפני שופט אחד או מותב אחד, מתחילת המשפט ועד סופו. אכן, במאבק זה בין השיקולים יש להעדיף את שיקולי הצדק.⁷²

סימן י – פסילת בורר

ההוראה הקבועה בסעיף 30 לחוק הבוררות, התשכ"ח-1968, מקימה את חובתו הבסיסית של בורר שהתמנה על ידי בעלי הדין לנהוג כלפיהם בנאמנות והיא מטילה עליו את החובה להימנע ממצב של ניגוד עניינים ולהימנע ממצב שיקים חשש ממשי למשוא פנים.⁷³

69 ע"א 4331/07 ויסולי נ' מצנע (פורסם בנבו, 6.9.2007).

70 ע"א 3805/07 שוקחה נ' שוקחה (פורסם בנבו, 30.12.2007).

71 ע"א 9021/10 נעימי נ' אלאב אופנה בע"מ (פורסם בנבו, 8.3.2011).

72 ע"א 9099/96 ידיעות אחרונות בע"מ נ' פירסטנברג, פ"ד נג(5) 1 (1999).

73 רע"א 296/08, לעיל ה"ש 4; רע"א 1146/11 צ'רלטון בע"מ נ' ההתאחדות לכדורגל בישראל (פורסם בנבו, 16.8.2011); אורי גורן בורות 163 (2018).

מהוראת סעיף 30 לחוק הבוררות נגזרת הוראה נוספת הקבועה בסעיף 11(1) לחוק הבוררות, המאפשרת לבית המשפט, כאשר מוגשת אליו בקשה מתאימה, להורות על העברת בורר מתפקידו במקום שבו נמצא כי הוא אינו ראוי לאמון הצדדים. המבחן לבדיקת השאלה אם הבורר ראוי לאמון הצדדים אם לאו הינו מבחן אובייקטיבי, ואין די בתחושותיו הסובייקטיביות של מי מן הצדדים כדי לומר שהבורר אינו ראוי לאמון.⁷⁴

הפנייה לבית המשפט המוסמך בבקשה להעברת בורר מתפקידו אינה מעכבת באופן אוטומטי את המשך הליכי הבוררות אלא אם קבע בית המשפט או הבורר אחרת. סעיף 18 לחוק הבוררות קובע כי הגשת בקשה לבית המשפט בקשר לבוררות, אם על ידי בעל דין ואם על ידי הבורר, אין בה כדי לעכב את מהלך הבוררות, אלא אם הורה על כך בית המשפט או הבורר.⁷⁵

הערכאה הדיונית היא המוסמכת להכריע, לפי שיקול דעתה, אם ראוי לאפשר לבורר או לבקש ממנו, להידרש לטענות העובדתיות המועלות כנגדו, על מנת שתהא בפניה תשתית עובדתית מלאה בהקשר למחלוקת שבפניה, בטרם תקבע ממצאים בעניין.⁷⁶

חובת הבדיקה המוקדמת חלה על בעל הדין הטוען לניגוד עניינים בשל קשריו העסקיים והמקצועיים עם הבורר. התכלית העומדת בבסיס החובה – מניעת שימוש לרעה בטענת ניגוד העניינים לאחר מתן פסק הבוררות על ידי בעל הדין שאינו שבע רצון מתוצאת הליך הבוררות.⁷⁷ קביעה שיפוטית בדבר העברת בורר מתפקידו בעילה של אובדן אמון הצדדים בו, בהתאם לסעיף 11(1) לחוק הבוררות, צריכה להיעשות בזהירות מרבית ולהתבסס על תשתית עובדתית ברורה ומוצקה.⁷⁸

74 רע"א 296/08, לעיל ה"ש 4; רע"א 1146/11, לעיל ה"ש 73.
 75 רע"א 5418/10 דז'לושינסקי נ' קליין (פורסם בנבו, 14.10.2010).
 76 רע"א 7427/10 צ'רלטון בע"מ נ' לוי (פורסם בנבו, 21.10.2010).
 77 רע"א 7191/11 אורגד ח.ש.ן בע"מ נ' משב הנדסת קירור ומיזוג אוויר בע"מ (פורסם בנבו, 14.12.2011).
 78 רע"א 3159/12 עאטף מוסא ושות' בע"מ נ' עמירון חברה לבנין והשקעות בע"מ (פורסם בנבו, 10.7.2012).

פרק ב – עילות פסלות שופט

— היכרות קודמת	סימן א
— הערות הקשורות בניהולו התקין של המשפט	סימן ב
— החלטות קודמות	סימן ג
— החזרת הדיון מערכאת הערעור	סימן ד
— ניהול קדם משפט	סימן ה
— הגשת תלונות נגד השופט	סימן ו
— מקרים שונים של בקשות פסילה	סימן ז

סימן א – היכרות קודמת

העובדה כי שופט טיפל טרם כהונתו כשופט בעניינו של בעל דין שמופיע לפניו, עלולה לגבש עילה לפסילתו.¹

אין די בעצם ההיכרות או הקירבה של השופט לבעל דין או לעורך דינו כדי להביא לפסילתו, ונדרשת קירבה ממשית. קירבה זו אינה אלא אותה קירבה שממשתה היא המבססת חשש ממשי למשוא פנים.²

בדיון בבקשת פסלות יש לבחון את כלל נסיבות המקרה, ובין היתר – את טיב ההיכרות ומסגרתה, את משכה ואופייה.³

היכרות מקצועית בלבד, שאינה מבוססת על ידידות או קשר אישי אחר, אין בה כדי למנוע משופט לדון בעניינו של עורך דין הנאשם בפלילים, ואף כאשר מדובר בבעל דין בהליך אזרחי.⁴

לא ייתכן כי שופט בית המשפט שלערעור לא יוכל לשבת בערעור על שופט כלשהו בבית המשפט

שבו כיהן שופט הערעור בטרם קודם בדרגתו בשל טענת קרבה רחוקה ללא ביסוס קונקרטי.⁵ תשובה על השאלה אם יש ביחסי עורך דין – לקוח בעבר כדי לגבש עילת פסלות, תינתן לפי נסיבות העניין. יש לשקול, בין היתר, את מהות הקשר, משך הקשר ומידת עוצמתו והאם יש קשר בין העניין שבגדרו נקשרו יחסי עורך דין – לקוח לעניין הנדון לפני השופט. כמו כן, יש להביא בחשבון גם את הזמן שחלף מאז קיומו של הקשר.⁶

העובדה שהשופט הופיע באופן חד פעמי בקדם משפט, בשם שני הצדדים, באותו תיק שהגיע עתה לערכאת הערעור בפני הרכב הכולל את השופט, מעוררת אי-נוחות המצדיקה, בנסיבות העניין, את החלפתו בשופט אחר.⁷

כאשר השופטת החליטה שלא להמשיך לדון בתיקים על יסוד העובדה שפרקליט המערערת ייצג את גיסתה לשעבר של השופטת בתביעה נגד אחיה, אין מנוס אלא לגזור גזירה שווה במקרה דנא.⁸ המערערים טענו בבקשת הפסלות כי המערער ואביה של השופטת הם שותפים עסקיים ועודם בעלי המניות היחידים בחברה לייעוץ. עוד נטען כי במשך שנים רבות התנהלו הליכים משפטיים בין המערער לאביה של השופטת כשמשרדה של השופטת, שפעלה אותה עת כעורכת דין, ייצג את אביה נגד

- 1 ע"א 6640/00 בנק דיסקונט לישראל בע"מ נ' סלע, פ"ד נד(5) 581 (2000).
- 2 ע"א 10129/06 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 3.6.2007); ע"א 7098/06 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 3.10.2006).
- 3 ע"א 9311/06 סידון נ' רשות הטבע והגנים (פורסם בנבו, 3.6.2007).
- 4 ע"א 5573/08 אסא נ' סעדיה (פורסם בנבו, 23.10.2008).
- 5 רע"א 4828/12 כאשי נ' כץ (פורסם בנבו, 22.10.2012).
- 6 ע"א 1832/13 רוקסי בנייה והשקעות בע"מ נ' חן (פורסם בנבו, 15.4.2013). במקרה זה, לא היה לבית המשפט ספק שלא קם כל חשש ובוודאי שלא קם חשש ממשי למשוא פנים מצד השופט כלפי המשיבים.
- 7 שם.
- 8 ע"א 4110/14 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 7.10.2014).

המערער או נגד החברה שבשליטתו ובכך יש כדי להקים חשש אובייקטיבי למשוא פנים המחייב פסילה. אכן, הערעור נתקבל.⁹

יכול שתהיה רלוונטיות גם לעובדה ששופט מכהן בבית משפט בעיר שדה, שאז הסיכוי להיכרות עם בעלי הדין להליך ועם העדים המומחים הוא בהכרח גבוה יותר, דבר העשוי להביא לרף נמוך יותר של פסילה.¹⁰

סימן ב – הערות הקשורות בניהולו התקין של המשפט

האחריות לניהול המשפט מוטלת על השופט, ובמהלכו הוא רשאי להעיר לעניין ניהולו התקין והיעיל של המשפט. הזכות לביקורת כלפי בעל דין או כלפי פרקליטו גם היא חלק מהותי מן היכולת לנהל את המשפט. הבחינה תהא בכל מקרה לגופו אם יש בהתבטאות משום עמדה סופית היוצרת חשש ממשי למשוא פנים.¹¹

שופט רשאי להעיר הערות ביקורתיות הקשורות בניהולו התקין והיעיל של המשפט שלפניו, ואין באמירה ביקורתית, כשלעצמה, ואפילו נאמרה בחריפות, כדי לפסול את השופט הדין בתיק מלדון בו. המבחן הוא מבחן החשש הממשי למשוא פנים.¹²

אין כל פסול בניווט הדיון המשפטי בצורה עניינית ונמרצת, שמטרתו להתחקות אחר האמת, כל עוד השופט נזהר מאקטיביות יתרה העלולה, ולו גם מתוך רצון כן להגיע לאמת, לפגום באובייקטיביות השיפוטית שלו.¹³

על השופט להחזיק במושכות ההליך, ולגלות יוזמה ויצירתיות במטרה להביא לכך שהליכים יסתיימו בשלב מוקדם, בלא שמיעת הוכחות או בלא צורך ליתן פסק דין בדרך הרגילה, אם יש הצדקה לכך, מבלי לוותר על הגעה לתוצאה צודקת וראויה.¹⁴

התבטאות שופט, אפילו אינה מוצלחת כשלעצמה, אינה מהווה עילה לפסילת שופט.¹⁵ אין באמירות של שופט, אפילו אינן מוצלחות, כשלעצמן, כדי להקים עילה לפסילתו.¹⁶

התבטאות של שופט, אף אם אינה מוצלחת, אין בה על פי רוב משום עילת פסלות; אין כל מניעה שהשופט יחווה דעתו באופן לכאורי לגבי ההליך ותוצאותיו, תוך התייחסות לסיכונים ולסיכויים של הצדדים.¹⁷

9	ע"א 5544/14 נדב נ' פינק (פורסם בנבו, 4.6.2015). אכן הערעור נתקבל.
10	שם.
11	ע"א 9658/06 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 14.12.2006); ע"א 5381/07 פוזאילוב נ' חלפון (פורסם בנבו, 26.11.2007).
12	ע"א 3966/07 מנוסביץ נ' גוטפריד (פורסם בנבו, 9.9.2007).
13	ע"א 9021/10 נעמי נ' אלאב אופנה בע"מ (פורסם בנבו, 8.3.2011).
14	ע"א 3065/17 מ.ע.ג.ן יעוץ וניהול נכסים בע"מ נ' בבגני (פורסם בנבו, 20.6.2017).
15	ע"א 3716/07 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 8.7.2007).
16	ע"א 5147/11 חשב גרניט – ייזום פרויקטים בע"מ נ' כתבי (פורסם בנבו, 18.8.2011).
17	ע"א 1548/14 בוטח נ' בנק הפועלים בע"מ (פורסם בנבו, 7.8.2014).

כאשר שופט מעיר או נוזף בבעל דין או בבא כוחו, אין הוא מתכוון אלא למלא את תפקידו, לפי הבנתו ומצפונו. לא כל מתח בין שופט לפרקליט מביע דעה קדומה או עילת פסלות, ויש לבחון כל מקרה על פי נסיבותיו. השאלה היא אם יש בהתבטאות משום עמדה סופית היוצרת חשש ממשי למשוא פנים.¹⁸

בעניין אחד נקבע כי לא נמצא יסוד לטענת המערערת שלפיהן ההחלטות שקיבל בית המשפט – בין שהן צודקות ובין שהן מוטעות לגופן – ואופן ניהול הדיון על ידיו, מקימים עילת פסלות ומעוררים אותה אפשרות ממשיית לקיום משוא פנים כלפי המערערת.¹⁹

אמירות שופט בית המשפט לענייני משפחה למערערת לשקול את המשך עמידתה על התביעה כדי להימנע מלהסתכן בהוצאות משפט, אין בהן כדי להקים חשש ממשי ממשוא פנים בניהול המשפט. ניהול יעיל של הליכים משפטיים על ידי שופט מביא אותו ולפעמים מחייב אותו, להביע דעה בזהירות ובמתנות לגבי ההליך התלוי בפניו. לעיתים אף בשלב מוקדם של ההליך, ובוודאי הדברים נכונים בשלב שבו נמצאת התביעה לאחר סיום ההוכחות.²⁰

סימן ג – החלטות קודמות

אין בעצם העובדה כי על בית המשפט מוטל להכריע בעניין שנתן בו הכרעה מוקדמת, כדי לגרום מניה וביה לפסילתו. כך הוא גם כאשר נדרש בית המשפט להכריע בהליך עיקרי לאחר שדן בהחלטת ביניים. יש להוסיף ולהראות כי מאותה החלטה מוקדמת או מנסיבות אחרות עולה גם חשש ממשי למשוא פנים, במובן זה שדעתו של היושב בדין "ננעלה", כך שניתן לראות בהליך כולו "משחק מכור".²¹

אף אם מדובר ברצף החלטות לרעת בעל דין אין בכך כדי להקים עילת פסלות. על מנת לפסול את השופט יש להראות כי יש בהחלטות משום "משחק מכור", המעיד כי השופט אינו פתוח לשכנוע.²²

העובדה שהחלטות דיוניות מסוימות של בית המשפט אינן מיטיבות עם התובעים, אינה מהווה עילת פסלות.²³

הבעת עמדה או דעה בהליך קודם אינה מקימה, כשלעצמה, חשש ממשי למשוא פנים ועצם העובדה כי השופט ישב במשפטו של אדם בעבר אין בה להביא לפסילתו. גם בעצם הדיון באותה סוגיה או בנגזרותיה אין כדי לפסול את השופט מלישב בדין.²⁴

שפיטה חוזרת בשאלה דומה המתעוררת בשני הליכים שונים אינה מקימה, לכשעצמה, עילת פסילה.²⁵

ע"א 4451/14 ארז נ' לדרמן (פורסם בנבו, 30.6.2014).	18
ע"א 9294/07 יוספזון נ' י.ד. זוהר יבוא ושיוק בע"מ (פורסם בנבו, 7.4.2008).	19
ע"א 4815/15 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 23.7.2015).	20
ע"א 7349/06 בן שטרית נ' פריאל (פורסם בנבו, 3.6.2007).	21
ע"א 2670/06 זיאדה נ' חן (פורסם בנבו, 29.8.2006).	22
ע"א 2730/98 תנופה שירותי כוח אדם בע"מ נ' גיאוגיאנו, פ"ד נב(2) 427 (1998). הדרך הראויה להתמודד עם החלטות כאלה היא הגשת בקשה לרשות ערעור ולא בקשת פסלות.	23
ע"א 9294/07, לעיל ה"ש 19.	24
ע"א 5892/10 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 13.9.2010).	25

יש לבחון באיזו מידה מתעורר חשש ממשי למשוא פנים בשל העובדה שבעלי הדין להליכים הם אותם צדדים, ובאיזו מידה מסוגל השופט להבחין בין הראיות והעובדות שלפניו לבין העניינים בהליך הקודם.²⁶ הוא הדין במצב שבו השופט החליט בהליך מקדמי הקשור להליך עיקרי שמובא להכרעתו בהמשך. כל זאת, בכפוף לבחינה אם בנסיבות המקרה הספציפי קיים חשש למשוא פנים המצדיק את הפסילה, לרבות משוא פנים שעניינו גיבוש עמדה נחרצת ביחס לטענה מסוימת.²⁷ דיון בהליך ביניים כשלעצמו אינו פוסל את השופט מלדון בהליך העיקרי. על אחת כמה וכמה כאשר מדובר בהליך ערעורי על פסק דין, כאשר השופט פסק בהליך ביניים במסגרת התביעה וקביעותיו היו לכאוריות בלבד. יש להראות כי מאותה החלטה מוקדמת עולה גם חשש ממשי למשוא פנים.²⁸ אין די בעובדה שעל השופט להכריע בעניין שבו דן בעבר או בנגזרותיו, או הביע עמדה, כדי לגרום לפסילתו. על המבקש פסילת שופט להוכיח כי קיים חשש ממשי לנעילת דעתו של השופט בשל הדיון המוקדם יותר.²⁹

אין עילה לפסילת שופט מלהמשיך ולדון בהליך שבמסגרתו דן קודם לכן בבקשת הרשות להתגונן. אין פירוש הדבר כי בשום מקרה לא ייפסל שופט שהחל לדון בבקשת הרשות להתגונן מלהמשיך ולדון בהליך לאחר שניתנה רשות מלאה או חלקית להתגונן. במקרים אלה, יחולו הכללים וההלכות הנוהגים בפסיקה בכל הנוגע לפסלות שופט בכלל.³⁰

יש היגיון בכך ששופט הדן בעניינים של בעלי דין, וביתר שאת בעניינה של משפחה, ידון בכל התביעות שהוגשו או יוגשו בעתיד. זאת כדי לייעל את הדיון ולמנוע בזבוז זמן שיפוטי, כאשר השופט המטפל בתיק מכיר את המשפחה מההליכים הקודמים, את ההיסטוריה המשפחתית, נסיבות העניין והצדדים.³¹

בית המשפט קמא דחה בקשה לאשר תובענה כייצוגית. אותו מותב מתוכנן לדון בתביעה האישית, ועקב כך הוגשה בקשה לפסילת בית המשפט. נקבע כי אין עילה לפסילה – אין בעובדה שבית המשפט הכריע בהליך ביניים כדי להקים עילת פסלות ולמנוע ממנו מלהמשיך ולשבת בדיון.³² שופט של בית המשפט המחוזי, אשר הכריע בבקשה לאישור תביעה נגזרת או תובענה ייצוגית בזיקה לניירות ערך, אינו יכול להימנות עם הרכב השופטים שידונו בדיון חוזר המופנה נגד ההחלטה שניתנה על ידיו.³³

אין בעמדה שונקטה במהלך מילוי התפקיד הקודם של השופט בעניינים שטיפל בהם בהקשרים אחרים ובנסיבות שונות כדי להוות עילה אוטומטית לפסילה, שכן אין בכך כדי להקים חשש ממשי למשוא פנים בטיפול בעניין הנדון בתיק שהונח לפתחו של השופט. יש לבחון את מהות התפקיד הקודם, את סוג מעורבותו של השופט בתפקידו או בעניין הנדון לפניו כעת; יש לבחון גם אם מדובר

26 ע"א 9294/07 לעיל ה"ש 19.

27 רע"א 7820/14 יודסון נ' בי ג' אלפא בע"מ (פורסם בנבו, 19.1.2015).

28 ע"א 9470/08 מפעל הפיס (פורסם בנבו, 9.12.2008).

29 ע"א 461/14 רוזן נ' ביטון (פורסם בנבו, 14.1.2015); ע"א 10403/08 מנהל עזבון גולן נ' בנק איגוד (פורסם בנבו, 18.1.2009).

30 ע"א 5480/98 מנורה חברה לביטוח בע"מ נ' אבו, פ"ד נב(2) 476 (1998).

31 שם.

32 ע"א 7586/12 נאמן נ' פרלמוטר (פורסם בנבו, 5.11.2012).

33 ע"א 461/14 לעיל ה"ש 29.

בהבעת עמדה משפטית או שהעניין טופל עובדתית, וכן את חלוף הזמן ושינויי הנסיבות מאז הטיפול בנושא במסגרת התפקיד הקודם.³⁴

הכרעה בעניין דומה בעבר – הכרעה כזו לעיתים אף בין צדדים קרובים – אינה יוצרת כשלעצמה (וללא נתונים נוספים) עילה לפסלות, בהיעדר חשש ממשי למשוא פנים. העובדה כי ניתנו נגד המערערת שני פסקי דין בנושאים דומים אינה ראייה למשוא פנים בהליך הנוכחי. במיוחד כך במקום שבו השאלה אינה אך משפטית אלא עובדתית-ראייתית. המבחן הוא איכותי ולא כמותי. יש לבחון את קיומו של חשש ממשי למשוא פנים לגופו, לא בהתבסס אך על מספר התיקים הנדונים לפני השופט ולא על השאלה אם הם נדונים לפני היושב בדין מכוח החלטה מינהלית או בשל יד המקרה.³⁵

אין בעצם העובדה כי שופט דן בעניין מסוים בעבר כדי לפסול אותו מלישב בדין.³⁶ בעניין חשיפת השופט לעובדה כי קיימים תיקים רבים של הבנק נגד המערער, הרי שמדובר בעניינים הקשורים לאופן ניהול הדיון. השגות על הדרך שבה בוחר השופט לנהל את הדיון מקומן בהליכי ערעור רגילים על פי סדרי הדין, ולא במסגרת הליכי פסלות.³⁷ העובדה ששופט דן בהליך אחר של בעל דין אינה מקימה עילת פסלות והבעת עמדה או דעה בהליך קודם אינה מקימה חשש ממשי למשוא פנים.³⁸

כששופט כבר גיבש החלטתו במסגרת פסק דין מקיף ומנומק, הכולל התייחסות לעובדות ולמהימנות עדים, מתעורר ספק ניכר ביכולתו להיכנס בגלגול נוסף של אותו תיק להליך הליבון וההתייעצות ההדדית באותה פתיחות מחשבתית הנדרשת לעניין; אין דין התבטאות מסויגת בהליך ביניים המבוססת על הנחות עובדתיות כדין התבטאות נחרצת בסיום הליך המבוססת על ממצאים עובדתיים ומשפטיים.³⁹

סימן ד – החזרת הדיון מערכאת הערעור

אין די בכך שבית המשפט דן והכריע בהליך מסוים כדי לפסול אותו מלשוב ולדון באותו עניין, אם הובא לפניו שנית עקב התערבותה של ערכאת הערעור. זאת, במיוחד כאשר התיק הוחזר לבית המשפט על מנת לדון בסוגיות שבהן לא דן קודם לכן.⁴⁰

34 ע"א 115/09 חן נ' מדינת ישראל – ועדת הזכאות לפי חוק יישום תכנית ההתנתקות (פורסם בנבו, 2.2.2009).

35 ע"א 6812/98 בי.גי. אסיסטנס לימיטד נ' פרוינד, פ"ד נג(3) 241 (1999).

36 ע"א 1327/99 שאבי נ' כלל חברה לביטוח בע"מ, פ"ד נג(2) 333 (1999). לא נמצא טעם לראות בסוגיית התשלום התכוף חריג לכלל. אכן, גם התשלום התכוף הוא במהותו "סעד זמני" הנועד לגשר על פרק הזמן שבין הגשת התביעה לבין בירורה בפועל.

37 ע"א 8844/06 ביאלוסטוצקי נ' בנק ירושלים בע"מ (פורסם בנבו, 26.11.2007).

38 ע"א 7393/17 חלפון נ' שמן משאבי גז ונפט בע"מ (פורסם בנבו, 15.11.2017).

39 ע"א 2763/18 ארכיב נ' איגר (פורסם בנבו, 10.6.2018).

40 ע"א 4186/07 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 6.9.2007).

במקום שבו מוחזר תיק לדיון לפני שופט לאחר התערבותה של ערכאת הערעור בצירוף הנחיית של ערכאת הערעור, על כן, השאלה שיש לשאול היא אם נתקיים חשש ממשי למשוא פנים במובן זה שדעתו של היושב בדין "ננעלה", כך שניתן לראות בהליך כולו "משחק מכור".⁴¹

לשם בחינת השאלה אם גיבש לעצמו השופט עמדה סופית בעניין נושא הדיון שהוחזר לו על ידי ערכאת הערעור, באופן המייתר את המשך המשפט לפניו, נקבע בפסיקה כי יש להתחשב בכמה גורמים, וביניהם: האופן שבו הובעה עמדת בית המשפט והמסגרת הדיונית שבה הובעה; השאלה אם הייתה זו התבטאות כוללנית או פרטנית, והשאלה אם מדובר בהתבטאות מסויגת בהליך ביניים המבוססת על הנחות עובדתיות או בהתבטאות נחרצת בסיום הליך המבוססת על ממצאים עובדתיים ומשפטיים.⁴²

אין מניעה שבית המשפט ידון מחדש בעניין שהוחזר לו על ידי ערכאת הערעור – בהיעדר הנחיה מפורשת אחרת. דברים אלה מעוגנים במקצועיות השיפוטית ובערכי השפיטה, ובפתיחות הדעת שבה על בית המשפט להידרש גם לטעויות שלו עצמו, בנסיבות המתאימות ובתיקים מתאימים על פי המסגרת הדיונית הרלוונטית. בוודאי כך כשהמדובר בתיק המוחזר אליו בעקבות החלטת בית המשפט של הערעור.⁴³

כפי שאין מניעה שבית המשפט ידון מחדש בעניין שהוחזר לו על ידי ערכאת הערעור, כך גם אין בעובדה שבית המשפט אישר את הסדרי הפשרה בשני עניינים דומים, כדי להקים עילה לפסילתו במקרה הנדון. פסיקה קודמת באותו עניין אינה מגבשת, כשלעצמה, את עמדת השופט באופן שאין הוא פתוח לשכנוע ויש להראות כי בהליך הנוכחי אין השופט פתוח לשכנוע.⁴⁴

אין מניעה שבית המשפט ידון מחדש בעניין שהוחזר לו על ידי ערכאת הערעור, בהיעדר הנחייה מפורשת אחרת. אולם בנסיבות הייחודיות שנוצרו בעניין אחד, שבהן הרכב של בית המשפט מחוזי כתב כי "אין מניעה" כי ידון בעניין מותב שונה מהמותב שנתן את פסק הדין אשר בוטל "ואשר יש בו כדי ללמד על עמדה" – ניסוח שיותר מאשר ממליץ שהתיק יישמע בפני מותב אחר – היה מקום לקבל את בקשת הפסלות של המערערות ולהעביר את הדיון בתביעה לידי מותב אחר.⁴⁵

סימן ה – ניהול קדם משפט

בית המשפט רשאי בקדם משפט להפנות את תשומת לבו של בעל דין לקשיים בתביעתו. ההליך השיפוטי מחייב הנחות כלשהן בדבר סבירותן של טענות משפטיות. על הנחות אלה לשוב ולהיבחן בדיון המשפטי עד שהן הופכות למסקנות מגובשות היטב. מקצועיותו של בית המשפט מאפשרת לו

- 41 ע"א 2978/07 סקוריטס סוכנות ביטוח בע"מ נ' ראגדה (פורסם בנבו, 29.10.2007).
- 42 ע"א 9509/07 כהן נ' גולן (פורסם בנבו, 17.4.2008); ע"א 9348/07 עזבון ג'מילה נ' משרד הבריאות (פורסם בנבו, 17.4.2008).
- 43 ע"א 6273/15 זאבי נ' רום (פורסם בנבו, 22.10.2015). עצם הדיון המחודש בתביעה המתוקנת, בהתאם להנחיית ערכאת הערעור, אין בו כדי להביא לפסילת המותב.
- 44 ע"א 6734/15 סמ-ליין בע"מ נ' שורץ (פורסם בנבו, 2.11.2015).
- 45 ע"א 5225/15 פלונית נ' פלונית (פורסם בנבו, 9.9.2015).

להעמיד את הנחותיו המקדמיות תחת הביקורת הראויה. רק בנסיבות שבהן ברור כי בית המשפט מנוע מלשנות את הנחותיו המוקדמות וכי דעתו "נעולה", יש מקום להורות על פסילתו.⁴⁶
 בעניין אחד נקבע כי דברים שאמר שופט במהלך קדם המשפט בעניין נכותו של המערער, אינם אלא דברים לכאורה אשר נועדו לצורך ייעול הדיון וניסיונותיו לקדם פשרה בין בעלי הדין.⁴⁷
 העובדה, שבית המשפט ניסה בקדם המשפט להביא את בעלי הדין לידי פשרה, כשלעצמה אין בה כדי להקים עילת פסלות נגד שופט, במיוחד כאשר ההצעה מועלית בראשית הדיון בקדם המשפט ובטרם שמיעת הראיות. ברור כי בשלב זה אין השופט מגבש עמדה סופית בעניין.⁴⁸
 העובדה שבית המשפט ניסה להביא את הצדדים לידי פשרה, כשלעצמה אינה מצביעה על גיבוש דעה מוגמרת באותו עניין ואין בה כדי להקים עילת פסלות. זאת גם כאשר ההצעה מועלית בשלב ההוכחות.⁴⁹

סימן ו – הגשת תלונות נגד השופט

הגשת תלונות לנציב תלונות הציבור – ככל שהמערער מבסס את בקשת הפסלות על הגשת תלונה לנציב תלונות הציבור על שופטים, כבר נפסק כי אין בהגשת תלונה נגד שופט כשלעצמה, כדי לבסס עילת פסלות.⁵⁰

ככל הנוגע להגשת התלונה לנציב תלונות הציבור, הכלל הוא כי הגשת תלונה נגד שופט אינה מקימה עילת פסלות אם לא הוכח חשש ממשי למשוא פנים מעבר לעצם הגשת התלונה.⁵¹
 הגשת תלונה לנציב תלונות הציבור על השופטים בעניינו של המערער – אפילו מתקבלת תלונה או חלק ממנה – אין בה כשלעצמה כדי לבסס עילת פסלות, שכן מדובר בהליך נפרד שתכליתו שונה; מטרת דיני הפסלות לקדם אינטרס מרכזי של אובייקטיביות שיפוטית, בעוד שהליכי התלונות של שופטים נועדו לקדם התנהגות ראויה של שופטים.⁵²

עצם הגשת תלונה נגד שופט אינו מבסס חשש ממשי למשוא פנים של השופט כלפי בעל הדין או עורך דינו ויש לבסס חשש ממשי למשוא פנים, מעבר לעצם הגשת התלונה. הטעם לכלל זה הוא כי כל תוצאה אחרת תיתן בידי בעל דין או עורך דינו כלי לפסילת שופט ולמניפולציה של היושב בדין ללא כל תשתית או יסוד בדין, אלא רק על ידי הגשת תלונה.⁵³

אין בהגשת תלונה נגד שופט לאחד מן הגופים המבררים תלונות נגד שופטים כדי להקים עילת פסלות ועל המבקש לפסול את בית המשפט לבסס חשש ממשי למשוא פנים שמעבר להגשת התלונה.

ע"א 9658/06, לעיל ה"ש 11.	46
ע"א 4690/07 פלוני נ' או.פי.אס.איי (שינוע בינלאומי) בע"מ (פורסם בנבו, 28.10.2007).	47
ע"א 4601/07 חמדה נ' כיאל (פורסם בנבו, 7.1.2008).	48
ע"א 1422/14 סרור נ' עיריית רמת גן (פורסם בנבו, 24.3.2014).	49
ע"א 6600/07 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 6.9.2007).	50
ע"א 461/14, לעיל ה"ש 29.	51
ע"א 5139/08 ליכטר נ' קומרן (פורסם בנבו, 3.11.2008).	52
ע"א 3767/11 נקר נ' בנק המזרחי המאוחד בע"מ (פורסם בנבו, 14.6.2011).	53

הגשת תלונות כשלעצמה אינה מבססת חשש כלשהו למשוא פנים. אלמלא כן היה בעל דין יכול לפסול שופט כל אימת שירצה, באמצעות הגשת תלונה.⁵⁴

טענות פליליות – העלאת טענות חמורות כלפי השופט בדבר עבירות פליליות, בהיעדר כל אפשרות לבחינתן בהליך בו נאמרו (הליך פסילת שופט), אין בהן אלא לפגוע בשמה הטוב של השופט.⁵⁵

הגשת תלונה למטרה נגד רשם – בעקבות התנהלותו של הרשם בדיון הגישו המערערים נגדו תלונה במטרה ופעלו להגשת תביעה בנוזיקין נגד הרשם ונגד מדינת ישראל. אולם נפסק כבר כי הגשת תלונה או תביעה נגד שופט אין בה כשלעצמה כדי להביא לפסילתו, שכן אין הן יוצרות אצל שופט מקצועי חשש ממשי למשוא פנים.⁵⁶

סימן ז – מקרים שונים של בקשות פסילה

בית המשפט לענייני משפחה – הרגישות והמתח המלווים את הדיון, במיוחד בבית המשפט לענייני משפחה, עלולים ליצור אצל בעל דין תחושה שהשופט אינו אוהד אותו או אפילו עוין אותו. אפשר שבמקרה הנדון, אופן הצגת הדברים על ידי השופט יצר חשש כאמור אצל המערער, אולם חשש זה אינו אלא חשש סובייקטיבי למשוא פנים, אשר אין בו כדי לבסס חשש ממשי אובייקטיבי המקים עילה לפסילת השופט.⁵⁷

במקרה אחד הצטברו כמה נסיבות שבראייה כוללת מובילות לפסילת השופט. ובעיקר: א. אימם של המערערים לא נכחה שעה שבית המשפט הציע הצעה לסיום הסכסוך כולו, שהיא הייתה צד מהותי בו. אף המערער לא היה נוכח באולם (אם כי פרקליטתו נכחה באולם); ב. לא היה זה מן הראוי לומר לאם דברים כלשהם במסדרון בית המשפט. התקשורת כדיבור של שופט עם בעלי דין חייבת להיעשות אך ורק באולם המשפטים, ובוודאי שלא במסדרון בית המשפט.⁵⁸

נוכחות בעל הדין שכנגד – זכותם של בעלי הדין להיות נוכחים (בין בעצמם ובין באמצעות נציגיהם) ככל מהלך משפטי, ואין בית המשפט גובה עדות או מקבל מידע אחר בנוכחות צד אחד בלבד. בעניין אחד נפגע עקרון יסוד זה עת השופט החליט בעניין תסקיר סעד לאחר ששמע את דבריו של צד אחד בלבד שלא בנוכחות הצד השני.⁵⁹

ע"א 7393/17, לעיל ה"ש 38.	54
בר"ש 2328/15 שטנגר נ' ועדת האתיקה המחוזית (פורסם בנבו, 26.4.2015).	55
ע"א 2045/07 סימון נ' הבנק הבינלאומי הראשון למשכנתאות בע"מ (פורסם בנבו, 30.12.2007).	56
ע"א 1573/13 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 17.3.2013).	57
ע"א 1194/13 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 2.4.2013).	58
ע"א 7840/96 זיידנברג נ' זיידנברג, פ"ד (4) 260 (1997).	59

העלאתה של הצעת פשרה – העלאתה של הצעת פשרה ואף ניסיון לשכנע את בעלי הדין במשפט להסכים לה, אינם מבססים עילה לפסילת השופט היושב בדין. פשרה ראויה עשויה להיטיב עם שני בעלי הדין, לחסוך מזמנם וממשאביהם ולסייע לניצול יעיל יותר של המשאבים השיפוטיים.⁶⁰ ניסיונו של בית המשפט להביא את הצדדים לידי פשרה, אין בה כשלעצמה, כדי להקים עילת פסלות, במיוחד כאשר ההצעה מועלית בראשית הדיון, עוד בטרם שמיעת הראיות.⁶¹ ניסיון בית המשפט להביא את בעלי הדין לידי הסכמה שתסיים את ההליך, אינה מצביעה על גיבוש דעתו המוגמרת באותו עניין. בית המשפט רשאי להצביע על החולשות שבעמדת בעל דין אחד, תוך ציון של הנקודות החזקות של הצד האחר, ואין מניעה שיתייחס לסיכונים ולסיכויים של כל אחד מבעלי הדין.⁶²

מינוי מומחים – משנתן בעל דין את הסכמתו להסדרים שונים (בין במפורש ובין במשתמע), וביניהם מינוי מומחים, אין הוא רשאי לטעון כי פעולתו של בית המשפט במסגרת הסדרים אלה מעידה על קיום אפשרות ממשית למשוא פנים מצד בית המשפט ברמה המבססת עילת פסלות.⁶³

חשיפה למידע מהליך גישור – חשיפת בית המשפט למידע מהליך גישור היא בניגוד למדיניות בדבר הגנה על סודיותו של הליך הגישור ומניעת מסירת מידע מהליך הגישור לאדם זר ללא הסכמת שני בעלי הדין. בבקשת פסלות בנושא זה יש לשקול: סוג המידע ותוכנו שהגיע לידיעת בית המשפט לגבי הליך הגישור, וכן אם מידע זה עלול למנוע ממנו מלדון בתובענה ללא משוא פנים; מהו השלב שאליו הגיע הדיון ומהי עוצמת הפגיעה הצפויה בבעלי הדין אם ייפסל המותב; האופן שבו התייחס בית המשפט למידע שנמסר לו וליתר נסיבות העניין.⁶⁴

ראיות שאינן קבילות – אין פגם בעצם חשיפתו של בית המשפט לחומר ראיות שאינו קביל. בבסיס גישה זו עומדת הנחת היסוד כי שופט מקצועי יוכל להפריד בין הראיה הקבילה לראיה שאינה קבילה, ואין בעצם קבלתו של מידע לא קביל כדי לפסול את השופט.⁶⁵

קיום עילת פסילה נגד נשיא בית המשפט – קיומה של עילת פסלות כלפי נשיא בית המשפט אינה מצדיקה פסילת כל שופטי בית המשפט.⁶⁶

60 ע"א 3867/98 אשד נ' רקורד תעשיות תוכנה בע"מ, פ"ד נב(4) 650 (1998). ראו גם ע"א 5796/97 פניציה מפעלי זכוכית ישראלים בע"מ נ' רונן, פ"ד נב(1) 90 (1998); ע"א 6679/97 ברזיק נ' ברזיק, פ"ד נא(5) 603 (1997).

61 ע"א 10403/08, לעיל ה"ש 29.

62 ע"א 3324/14 גפטר נ' טוגנדרייך (פורסם בנבו, 8.6.2014). הליכים רבים תלויים בפני כל שופט. עליו להחזיק במושכות ההליך, ולגלות יוזמה ויצירתיות במטרה להביא לסיום ההליכים בשלב מוקדם.

63 ע"א 2897/98 פלוני נ' היועץ המשפטי לממשלה, פ"ד נב(2) 529 (1998).

64 ע"א 8987/07 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 7.2.2008).

65 ע"א 990/08 מרגי נ' דאהן (פורסם בנבו, 25.5.2008).

66 בש"א 9714/07 שמשית אגודה שיתופית להתיישבות חקלאית בע"מ נ' שפרינגר (פורסם בנבו, 23.12.2007).

התמודדות בבחירות – היותה של רעיית השופט חלק מרשימה המתמודדת בבחירות למועצת העיר יחד עם בא כוח המשיב אין בה את מידת הקירבה המשפיעה על קיומו של חשש ממשי למשוא פנים בניהול התביעה, שכן אין מדובר בקירבה שממשהו היא המבססת חשש ממשי למשוא פנים.⁶⁷

שופט שהוא אדם דתי – אין פוסלים שופט שהוא אדם דתי מלדון בעניין בעל משמעות דתית רק משום שהוא אדם דתי.⁶⁸

תשובה לבקשת הפסלות – גם אם נניח כי תקנה 241(ג) לתקנות התשמ"ד הייתה חלה לגבי בקשת פסלות, הרי שבנסיבות העניין טענת המערער בדבר דחיית בקשתו לאפשר לו להשיב לתגובת המשיב לבקשת הפסלות, דינה להידחות.⁶⁹

67 ע"א 9281/08 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 14.12.2008).

68 ע"א 1991/15 גל-עד קהילה ובית כנסת, עמותה נ' קרויזר (פורסם בנבו, 26.4.2015).

69 ע"א 1548/14, לעיל ה"ש 17.

פרק ג – ערעור על החלטת פסלות שופט

סימן א	– הגשת הערעור
סימן ב	– סדרי דין
סימן ג	– אגרת ערעור ועירבון

סימן א – הגשת הערעור

על פי הוראות סעיף 77א(ג) לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד–1984, החלטת שופט בעניין פסלות נתונה לערעור לפני בית המשפט העליון. בערעור ידון נשיא בית המשפט העליון או מותב של שופטי בית המשפט העליון או שופט אחד, הכול כפי שיקבע הנשיא.

- מספר מאפיינים להליך ערעור על החלטה בעניין פסלות שנקבעו בתקנות התשמ"ד:¹
- א. הגם שהחלטת השופט בערכאה הדיונית הינה, במידה מסוימת, החלטת ביניים של השופט, הערעור על החלטה בטענת פסלות הוא בזכות ולא ברשות.
  - ב. הערעור מוגש ישירות לשופט של בית המשפט העליון ולא לערכאת הערעור הרגילה, והוא יידון ברגיל לפני שופט אחד ולא בהרכב שלושה.
  - ג. המועד להגשת הערעור הוא תחום וקצר ועומד על 10 ימים.
  - ד. אין עיכוב אוטומטי של המשך ההליכים לפני הערכאה הדיונית (אלא אם קיימים טעמים מיוחדים שיירשמו) עד להכרעה בערעור.
  - ה. ניתן להכריע בערעור אף ללא תגובתו של הצד שכנגד, שרשאי להגיש תגובה מטעמו אך אינו חייב לעשות כן.
  - ו. במסגרת הערעור ניתן לבקש את הערותיו של השופט עצמו לאמור בהודעת הערעור.
- תקנה 174 (א–ד) לתקנות החדשות עוסקת ב"ערעור על החלטה בדבר פסלות שופט" והיא קובעת –

- (א) ערעור על החלטה בדבר פסלות שופט יוגש בכתב לבית המשפט העליון בתוך ארבעה עשר ימים ממועד המצאת ההחלטה; הערעור יפרט את עיקרי נימוקי התנגדותו של בעל הדין להחלטה, ויצורפו לו תצהיר המאמת את העובדות שביסוד הבקשה, עותק מבקשת הפסלות, פרוטוקול הדיון בבקשה, וההחלטה נושא הערעור.
- (ב) עותק מהערעור וכל המסמכים שצורפו לו יומצאו לכל שאר בעלי הדין בו ביום.
- (ג) בעלי הדין האחרים רשאים להשיב לערעור.
- (ד) התקנות בדבר בקשה בכתב לפי פרק ח' יחולו בשינויים המחויבים גם על ערעור לפי תקנה זו.

משלא פעלו המבקשים במסלול המיוחד שנקבע לכך בחוק בדבר הגשת ערעור על סירוב שופט לפסול עצמו מלשכת בדין, ספק אם הם רשאים עוד לערער על החלטתו בערעור על פסק הדין.² משהחליט שופט שלא להיענות לבקשת הפסילה שהוגשה לפניו, עומדת לבעל הדין אשר ביקש את פסילתו זכות לערער על החלטתו. כאשר זכות זו לא מוצתה, המערער מאבד את זכותו להעלות את טענת הפסלות בערעור משתוצאות ההתדיינות לגופן אינן נושאות חן בעיניו.³

1 ע"א 8743/04 בר-נר נ' רוט, פ"ד נט(4) 104 (2004).

2 ע"א 10702/05 לוי נ' בנק איגוד לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 14.1.2007).

3 רע"א 669/00 פלונית נ' היועץ המשפטי לממשלה, פ"ד נד(3) 196 (2000).

תקנה זו תחול גם על בקשות פסלות מטעם בעל דין אלא גם על בקשות היתר שמגישים עורכי הדין בנושאי "פסלות עצמית", שנקבעו בסעיף החוק המתוקן.

טרם נפסק באורח חד משמעי בשאלה מהי הדרך לבחון את טענת הפסלות במקום שהיא מועלית לאחר מתן פסק הדין. דומה כי הדרך הנאותה במקרה חריג זה היא לטעון את טענת הפסלות במסגרת הערעור על פסק הדין עצמו. בית המשפט של ערעור יידרש לטענת הפסלות והוא רשאי, במקרים המתאימים, להורות על ביטול פסק הדין ועל החזרת התיק לערכאה הדיונית, לשמיעה בפני אותו שופט, או בפני שופט אחר גם מטעם זה.⁴

בעניין אחד בית המשפט דן בטענת הפסלות שהעלו המערערים לאחר מתן פסק הדין ופסק כי ההליך המתאים להעלאת טענה כאמור הוא במסגרת הערעור על פסק הדין.⁵

הפסקת הדיון – תקנה 471ג(א) לתקנות התשמ"ד כפי שתוקנה בשנת התשע"א, הורתה כי בעל דין, שבדעתו לערער על החלטת שופט בעניין טענת פסלות, חייב להודיע על כך לבית המשפט. לאחר ההודעה לא יופסק הדיון עד להחלטה בערעור זולת אם החליט השופט או המותב, לפי העניין, מנימוקים שיירשמו שיש להפסיקו. נשיא בית המשפט העליון או מי שדן בערעור רשאי להורות – לבקשת המערער בכתב הערעור – על הפסקת המשפט עד להחלטה בערעור.

סעיף 19א(ח) לחוק הדיינים, התשט"ו–1955 קובע כי בעל דין שבדעתו לערער על החלטת דין או בית הדין על דחיית טענת פסלות שנטענה נגדו יודיע על כך לבית הדין, ומשעשה כן יופסק הדיון עד להחלטה בערעור, זולת אם החליט הדיין או בית הדין שיש להמשיך בהליך, מנימוקים שיירשמו. במקום שבו הוחלט להמשיך בדיון והוגש ערעור, נשיא בית הדין הרבני הגדול או מי שדן בערעור רשאי להורות, לבקשת המערער, על הפסקת ההליך עד להכרעה בערעור.⁶

ערעור בזכות – הערעור על החלטת שופט הדין בבקשת פסילה הינו ערעור בזכות. חוק בתי המשפט קובע הסדר מיוחד בכל הקשור בפסלות שופט. כך, הן לעניין עילות הפסלות (סעיף 77א) וכן סעיף 77א(1א)) והן לעניין הערעור על ההחלטה בבקשת הפסלות (סעיף 77ג). הסדר מיוחד זה חל על כל דיון הנערך בבית משפט בלא קשר לשאלה כיצד יש להשיג על החלטות אחרות של השופט באותו ההליך.⁷

סימן ב – סדרי דין

הערעור יוגש בכתב בשלושה עותקים בתוך 10 ימים מהיום שבו הודעה לבעל הדין החלטת השופט. בערעור יפורטו כל נימוקי ההתנגדות להחלטה בטענת הפסלות ויצורפו לו: תצהיר לשם אימות

4 רע"א 5539/15 לנדה נ' ורקשטל (פורסם בנבו, 19.11.2015).

5 ע"א 3230/14 פלוני נ' קיבוץ מעברות אגודה שיתופית להתיישבות חקלאית (פורסם בנבו, 7.9.2015).

6 בג"ץ 6144/14 צ'רטקוב נ' בית הדין הרבני הגדול (פורסם בנבו, 15.9.2014).

7 רע"ב 9329/06 דחללה נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 8.3.2007). הגם שעל החלטות שופט בעתירת אסיר ניתן לערער רק ברשות (כקבוע בסעיף 62א) לפקודת בתי הסוהר [נוסח חדש], התשל"ב–1971), הרי שעל החלטות בעניין פסלות שופט – גם במסגרת עתירת אסיר – הערעור הינו בזכות כקבוע בסעיף 77ג) לחוק בתי המשפט.

העובדות המשמשות יסוד לבקשה, ההחלטה נושא הערעור, הבקשה לפי תקנה 471ב לתקנות התשמ"ד, התגובה לבקשה ופרוטוקול הדיון בבקשה. בו ביום ימציא המערער עותק מהערעור, על מצורפיו, במישרין לכל אחד מבעלי הדין. היו בעלי דין אחדים מיוצגים בידי עורך דין אחד, די בהמצאת עותק אחד בשביל כל בעלי הדין המיוצגים כאמור.

יש להגיש בערעור תצהיר התומך בו. העובדה שהמערער אינו מיוצג אינה פוטרת אותו מצירוף תצהיר התומך בערעור כדרישת התקנות.⁸

במקרה אחד העלו התובעים בתגובתם לערעור טענות חדשות ורבות, שלא הועלו לפני בית משפט קמא. טענות אלה לקו בליקויים: בהתייחסותן לאירועים שהתרחשו זמן רב לפני הגשת הבקשה לפסלות; בהעלאתן לראשונה בשלב הערעור ובא-צירוף תצהיר לתמיכה בהן. לפיכך לא נמצא מקום להתייחס לטענות אלה.⁹

אין בחוק ההוצאה לפועל, התשכ"ז–1967 הוראה מפורשת שעניינה טענת פסלות של רשם והמחילה עליו ישירות את ההסדר הנוהג בעניין זה, כאמור בסעיף 77א לחוק בתי המשפט. אולם העובדה כי ראש ההוצאה לפועל (במקרה דנן) הוא רשם של בית משפט השלום והעובדה כי הדיון במסגרת ההליך היה בטענת "פרעתי", מקימות את סמכותו של בית המשפט העליון לדון בערעור בזכות על החלטת ראש ההוצאה לפועל שלא לפסול עצמו.¹⁰

למרות החובה לצירוף תצהיר לשם אימות העובדות המשמשות יסוד לתשובה, הוחלט במקרה אחד שלא למחוק את התשובה רק בשל אי-הגשת תצהיר במיוחד בשל טיבו המיוחד של ערעור הפסלות, אשר יכול היה להתברר גם בלא תגובת המשיב ועמדתו, והגשת התגובה היא אפוא אופציונלית.¹¹ בעניין אחד נטען כי לא ניתן להגיש בקשה לעיכוב דיון בנפרד מהערעור על סירוב השופט לפסול את עצמו. כן נטען כי כאשר מוגש ערעור על סירוב שופט לפסול עצמו, קיימת זכות מוקנית לצד השני להליך להגיש תגובה בכתב לערעור.¹²

סימן ג – אגרת ערעור ועירבון

ראוי הוא שהאגרה בגין ערעור פסלות תהא נמוכה מזו שמשולמת בגין ערעור רגיל, וממילא יש לכלול ערעורים בעניין פסלות שופט במסגרת הפריט שעניינו "בקשה או עתירה" שבתקנות האגרות. לא בכדי ייחד מתקין התקנות שיעור אגרה נפרד להליכים שאינם בגדר ערעור, אלא שמהותם היא בירור ראשוני שיפוטי של גדר המחלוקת, וראוי הוא לראות בערעור פסלות שופט הליך מעין זה.¹³

8 ע"א 10129/06 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 3.6.2007).

9 ע"א 2730/98 תנופה שירותי כוח אדם בע"מ נ' גיאוגיצ'אנו, פ"ד (2) 427 (1998).

10 ע"א 7254/97 פרידמן נ' פרידמן, פ"ד נה(1) 449 (1998).

11 ע"א 5356/09 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 12.8.2009).

12 רע"א 296/08 ארט-בי חברה בערכות מוגבלת נ' עיזבון ליברמן (פורסם בנבו, 5.12.2010).

13 ע"א 8743/04, לעיל ה"ש 1.

אופיו המיוחד של הליך הפסלות מצדיק התייחסות לערעור הפסלות כאל ערעור מיוחד הדומה במהותו ל"בקשה או עתירה" ששיעור האגרה בה מופחת מזה שבערעורים רגילים.¹⁴ ואכן בתקנות בתי המשפט (אגרות), התשס"ז–2007, נקבע שיעור מיוחד של אגרה. כאשר הערעור על פסלות שופט אינו כולל כל נימוק ענייני לבקשת הפסילה – לא כל שכן לערעור עליה – וכאשר מדובר בערעור קלוש וחסר סיכוי מלכתחילה, יש לקבוע כי הערעור אינו מגלה עילה ולדחות את הבקשה לפטור מאגרה.¹⁵

משלא נקבע הסדר מיוחד לעניין הפקדת עירבון בערעור בעניין פסלות שופט, אין להבין זאת כשלילת תחולתן של ההוראות בדבר הפקדת עירבון בערעור.¹⁶

הטענות שלפיהן אין לבקש הפקדת עירבון בערעור פסלות או כשהמדינה היא המשיבה, דינן להידחות.¹⁷

- 14 ש.ם.
- 15 ע"א 8974/04 פלוני נ' פלונית, פ"ד נט(4) 721 (2005).
- 16 בש"א 10064/03 זריפי נ' כהן, פ"ד נח(4) 97 (2004).
- 17 בש"א 4485/14 דוד נ' משרד האוצר (פורסם בנבו, 30.6.2014).

שער שלושים ושמונה – הסגל השיפוטי

פרק א – רשמים – כללי

עקרונות כלליים	–	סימן א
ערעור על החלטת הרשם	–	סימן ב
נושאים שנדונו	–	סימן ג
החלטות בית המשפט המחוזי בערעור על החלטות הרשם	–	סימן ד
רשם המכהן גם כשופט בפועל	–	סימן ה
רשם של בית המשפט העליון	–	סימן ו
החלטת רשם בענייני משפחה ופשיטת רגל	–	סימן ז

סימן א – עקרונות כלליים

בשנת התשמ"ד נכנס לתוקפו חוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד-1984 ושולבה בו פקודת הרשמים [נוסח חדש], התשל"א-1971. ההוראות בנוסח המשולב הדנות ברשמים מצויות בפרק ג', שכתרתו "רשמים". הפרק מחולק לארבעה סימנים: מינוי, סמכויות שיפוט, סמכויות אחרות והוראות שונות.

בהתאם לסעיף 84 לחוק בתי המשפט, רשאי נשיא בית המשפט העליון באישור שר המשפטים למנות רשמים בבתי המשפט השונים.

בסעיף 104 לחוק בתי המשפט, המצוי בפרק "רשמים", נקבע כי הוראות סעיפים 68-179ג ו-81 יחולו על רשם ועל הדיונים לפניו.¹

הרקע ההיסטורי להיווצרותו של תפקיד הרשם בישראל הוא במשפט האנגלי. תפקיד זה נוצר במאה ה-19 במשפט המקובל לצורכי בתי המשפט הגבוהים שם.² מוסד הרשמים הועתק כנראה מה-Master האנגלי כדי למלא את התפקידים הבאים:

(א) להקל על העומס המוטל על השופטים, על ידי שחרורם מטיפול בעניינים שגרתיים שונים, בעלי אופי דיוני, וכדי לאפשר לשופטים לעסוק בעיקר בהכרעה בשאלות המשפט עצמן;

(ב) לייעל את עבודתם האדמיניסטרטיבית של פקידי בתי המשפט.

התפקיד של רשם הוכר בארץ לראשונה בפקודת הרושמים, 1936, שקדמה לתקנות הפרוצדורה משנת 1938. באותה עת טרם נקבעו תנאי הכשירות של הרשם. מאז הקמת המדינה הורחבו בהדרגה סמכויות הרשם. אבן דרך חשובה בהרחבה זו היא התיקון משנת התשכ"ג. תיקון פקודת הרושמים, 1936, בשנת התשכ"ג הצריך תיאום בינו לבין תקנות סדר הדין שהותקנו באותה שנה (תקנות התשכ"ג).³ בשנת התשל"א הוצאה פקודת הרשמים [נוסח חדש].

כאמור, תפקידו של הרשם מכוון להקל על עומס המשפטים המוטל על השופטים באותה ערכאה, על ידי הפניית עניינים מסוימים להכרעתו. תפקידיו הם שיפוטיים ומינהליים כאחד, והם באו להפחית – בעיקר בעניינים שגרתיים – מעומס הנושאים שבטיפול השופטים.⁴

תפישת היסוד של המחוקק הייתה כי הכרעתו השיפוטית של הרשם – בין שהיא "פסק דין" ובין שהיא "החלטה אחרת" – כמוה כהחלטה שיפוטית של "בית המשפט שבו הוא משמש רשם". הגישה היא כי "מלאכת השופט נעשית על-ידי הרשם".⁵

אין הוראה מפורשת לעניין טענת פסלות נגד רשם המחילה ישירות את ההסדר הנוהג בעניין זה נגד שופט, כאמור בסעיף 77א לחוק בתי המשפט. אולם כאשר ראש ההוצאה לפועל הוא גם רשם של בית

- 1 אך רשם שאינו שופט לא יהא מוסמך לשפוט בפלילים או לפי סעיף 72(א) לחוק בתי המשפט.
- 2 דן ביין "תפקידו וסמכויותיו של הרשם בעניינים אזרחיים – הצורך בבדיקה מחודשת" עיוני משפט ז 376 (1980).
- 3 המ' 337/68 הרולד אסטוד מללוידיס נ' יעקב יפת ושות' בע"מ, פ"ד כב(2) 470 (1968).
- 4 ע"א 31/82 כהן נ' מזרחי, פ"ד לט(1) 160 (1985). ראו גם ע"א 39/63 וייסמן נ' פרזי, פ"ד יז 1527 (1963).
- 5 ר"ע 40/84 סילברה נ' היועץ משפטי לממשלה, פ"ד לח(4) 337 (1984).

משפט השלום והדין בהליך נסב על טענת "פרעתי", מקימות את סמכותו של בית המשפט העליון לדון בערעור בזכות על החלטתו בהליך שלא לפסול עצמו.⁶

פסק דין של שופט הכולל החלטה של רשם – במסגרת הערעור על פסק דינו של שופט בתובענה, ניתן לערער על החלטת ביניים, אף שהחלטת הביניים ניתנה על ידי הרשם. יש לראות את הרשם כחלק בלתי נפרד מהערכאה שבה הוא פועל, וכפוף לדיני הערעור – רואים את החלטותיו כהחלטות של אותו בית משפט.⁷

סימן ב – ערעור על החלטות הרשם

ההוראות הכלליות בדבר ערעורים על החלטות הרשם מצויות בסעיפים 95 ו-96 לחוק בתי המשפט, ולפיהן פסק דין והחלטה אחרת של רשם הם כפסק דין או כהחלטה אחרת של בית המשפט שבו הוא מכהן כרשם – הכול בכפוף לסעיף 96. זוהי ההוראה הכללית, שלפיה יש להתייחס ל"פסק דין" של רשם כאל פסק דין של בית המשפט שבו הוא מכהן. הוא הדין ב"החלטה אחרת" שלו: היא נחשבת כ"החלטה אחרת" של אותו בית משפט. אולם בסיפא נאמר שכלל זה יחול בכפוף להוראות סעיף 96, הקובע את ההוראות הבאות:

96. (א) פסק דין של רשם של בית משפט שלום או של בית משפט מחוזי דינו, לענין ערעור, כפסק דין של בית המשפט שבו הוא משמש רשם.

(א1) החלטה אחרת של רשם בכיר, דינה, לענין ערעור, כדין החלטה אחרת של בית המשפט שבו הוא משמש רשם בכיר.

(ב) החלטה אחרת של רשם שאינו רשם בכיר ניתנת לערעור לפני בית המשפט שבו הוא משמש רשם, ורשאי בית המשפט לדון בו בשופט אחד.

(ב1) על אף האמור בסעיף קטן (ב), החלטת רשם בשאלה אם עניין מסוים הוא עניין כלכלי כמשמעותו בסעיף 42ב או עניין כלכלי-מינהלי כמשמעותו בסעיף 42ג, אם לאו, אינה ניתנת לערעור, ואולם החלטת רשם כי עניין מסוים אינו עניין כלכלי ניתנת לערעור אם תוצאת ההחלטה היא שבית המשפט המוסמך הוא בית משפט שלום; אין באמור בסעיף קטן זה כדי לגרוע מזכותו על פי דין של בעל דין לערער על החלטה כאמור במסגרת ערעור על פסק הדין.

(ג) החלטה של בית משפט שלום בערעור לפי סעיף קטן (ב), למעט בסוגי החלטות שנקבעו בצו לפי הוראות סעיף 52(ג), ניתנת לערעור לפני בית המשפט המחוזי, אם ניתנה רשות לכך בגוף ההחלטה או מאת בית המשפט המחוזי או אחד משופטיו.

6 ע"א 7254/97 פרידמן נ' פרידמן, פ"ד נה(1) 449 (1998).

7 ע"א 31/82, לעיל ה"ש 4. ראו גם ע"א 400/85 גדישט שותפות לבנין ולהשקעות נ' עבודי, פ"ד מג(3) 361 (1989).

(ד) החלטה של בית משפט מחוזי בערעור לפי סעיפים קטנים (ב) או (ג) על החלטה אחרת של רשם, למעט בסוגי החלטות שנקבעו בצו לפי הוראות סעיפים 41(ג) או 52(ג), ניתנת לערעור לפני בית המשפט העליון, אם ניתנה רשות לכך בגוף ההחלטה, או מאת נשיא בית המשפט העליון או שופט אחר של בית המשפט העליון שנשיאו קבע לכך, או מאת בית המשפט העליון.

(ה) פסק דין של רשם של בית המשפט העליון ניתן לערעור לפני בית המשפט העליון, שידון בו בשופט אחד.

ערעור על החלטת הרשם הוא תמיד ערעור בזכות, ואין צורך בבקשה לרשות ערעור על החלטתו.⁸ החלטתו של רשם בית המשפט המחוזי, למחוק ערעור על פסק דינו של בית משפט השלום היא בבחינת "פסק דין" בערעור. פסק דין של בית המשפט מחוזי בערעור ניתן לערעור לפני בית המשפט העליון רק בכפוף למתן רשות ערעור.⁹

בערעור על החלטת הרשם, על בית המשפט לשים עצמו במקומו של הרשם ולא לראות עצמו כבית משפט היושב לדין, החייב להשיב על כל שאלה משפטית כמו שהוא חייב כאשר הוא שומע תובענה לגופה.¹⁰

דחיית בקשה להארכת מועד להגשת ערעור לבית המשפט המחוזי, ובתוך כך גם מחיקת הערעור על ידי רשם, היא בבחינת "החלטה אחרת" ולא "פסק דין". לכן, הערעור עליה הוא בזכות לבית המשפט שבו מכהן הרשם.¹¹

ערעור הנסב על החלטת רשם בית המשפט השלום לדחות בקשה לביטול פסק דין בהיעדר הגנה שניתן על ידי צריך להתברר בבית המשפט השלום ולא בבית המשפט המחוזי, שכן החלטה הדוחה בקשה לביטול פסק דין היא בגדר "החלטה אחרת". זאת להבדיל מערעור על פסק הדין עצמו שניתן בהיעדר הגנה על ידי רשם בית המשפט השלום, שמקומו להתברר בבית המשפט המחוזי.¹²

סימן ג – נושאים שנדונו

הפקדת עירבון – הוראות סימן ד' לפרק ל' לתקנות, המטילות את החובה להפקיד עירבון בערעור, אינן חלות בערעור על החלטת רשם מכוח תקנה 400 לתקנות התשמ"ד, אולם הן מטילות את החובה להפקיד עירבון בערעור על פסק דינו של רשם.¹³ הסייג הקבוע באותה תקנה הפוטר מהחובה להפקיד עירבון, מוגבל לערעור על "החלטה אחרת" של רשם. מנגד, בכל הנוגע לערעור על "פסק דין" של רשם בית המשפט מחוזי או בית המשפט שלום,

8 רע"א 4569/91 סבג נ' כונס הנכסים הרשמי, פ"ד מו(3) 811 (1992).

9 ע"א 11096/08 גרונשטיין נ' אהרונוסון (פורסם בנבו, 2.4.2009).

10 ע"א 159/66 זלצר נ' זליכוב, פ"ד כ(3) 193 (1966).

11 רע"א 10640/04 גיא המוביל באשדוד בע"מ נ' סהר חברה לביטוח בע"מ, פ"ד נט(3) 189 (2005).

12 רע"א 4085/14 דוכנוב נ' אור עידו החזקות בע"מ (פורסם בנבו, 9.7.2014).

13 ע"א 7523/02 נסים נ' מעריב הוצאת מודיעין בע"מ, פ"ד נו(1) 865 (2002).

הייתה חלה החובה הרגילה הקבועה בתקנה 427 לתקנות התשמ"ד, שלפיה על המערער להפקיד עירבון להבטחת הוצאות המשיב בערעור.¹⁴

בקשה לביטול פסק דין – על כל החלטה של הרשם לביטול פסק דין שנתן, בין שהחליט בה לחיוב או לשלילה, ניתן לערער בזכות לשופט של אותו בית משפט.¹⁵

חוק הבוררות, התשכ"ח-1968 – בנושאי הערעור קיימות הוראות מפורשות בחוק בתי המשפט, אולם הוראות אלה חלות כל עוד אין הוראות מפורשות בחוקים ספציפיים. לדוגמה בסעיף 38 לחוק הבוררות קיימת הבחנה ברורה בין ערעורים על החלטות שופט בנושאי בוררות לבין ערעורים על החלטות רשם בנושאי בוררות – והוראות מיוחדות אלה הן הקובעות.¹⁶

סימן ד – החלטות בית המשפט המחוזי בערעור על החלטות הרשם

להלן רשימת מצבים ובהם החלטות בית המשפט המחוזי בהקשר לערעור על החלטות הרשם:

פסק דין של רשם בית משפט השלום – בנסחו את סעיף 96 לחוק בתי המשפט הביא המחוקק בחשבון שני סוגים של החלטות של בית המשפט המחוזי בערעור על החלטות רשם: הסוג האחד – החלטה של בית המשפט המחוזי בערעור על פסק דין שנתן רשם של בית משפט השלום. סעיף 96(א) לחוק קובע כי פסק דין של רשם דינו לעניין ערעור כדין פסק דין של בית משפט שבו הוא משמש כרשם. לפיכך הערעור לבית המשפט המחוזי על החלטת רשם של בית משפט השלום שהיא פסק דין, יהא ערעור בזכות.¹⁷

החלטת בית משפט המחוזי בערעור על החלטת הרשם – החלטה של בית המשפט המחוזי בערעור על החלטת רשם של בית המשפט המחוזי. סעיף 96(ד) לחוק בתי המשפט קובע כי היא ניתנת לערעור לפני בית המשפט העליון, ובלבד שניתנה לכך רשות כמפורט בסעיף.¹⁸

החלטת בית המשפט המחוזי בערעור המהווה פסק דין – קיים סוג נוסף של החלטות אשר בית המשפט המחוזי מוסמך לתת בערעור על החלטת רשם, והוא – החלטה של בית המשפט המחוזי המהווה פסק דין בערעור על החלטה אחרת שנתן רשם של בית המשפט המחוזי. בערעור על החלטת הרשם קיבל בית המשפט המחוזי את הערעור, דחה את הבקשה לרשות להתגונן ונתן לתובעת פסק דין לפי התביעה. בעשותו כן פעל בית המשפט המחוזי כערכאה ראשונה שפסק דינה ניתן לערעור בזכות. בגדר הערעור ניתן לכרוך גם את החלטתו של בית המשפט המחוזי בערעור על החלטת הרשם בדבר דחיית הבקשה לרשות להתגונן.¹⁹

14 בש"א 9397/11 מועב שירותי מזון בע"מ נ' נוב (פורסם בנבו, 5.2.2012).

15 ע"א 573/78 פרידמן נ' סגלוביץ, פ"ד לד(1) 169 (1979).

16 אורי גורן בוררות 431 (2018).

17 בש"א 7338/01 וינברג-דורון ושות' נ' כהנא, פ"ד נו(2) 913 (2002).

18 שם.

19 ע"א 13/80 הסמינר למורות ובית ספר מקצועי בית רבקה נ' סולל בונה בע"מ, פ"ד לו(1) 267 (1982).

ערעור על החלטת בית המשפט מחוזי בערעור על החלטת רשם הוא בזכות, בהתייחס למקרים שבהם הערעור לבית המשפט המחוזי היה על החלטת ביניים של רשם, בנסיבות שבהן קבלתו הפכה את פסק הדין לסופי; כך לדוגמה במקרים שבהם מתבטלת החלטת רשם ליתן רשות להתגונן או מתבטלת החלטת רשם שלא לדחות תביעה על הסף, ובית משפט שלערעור מחליט על דחייה על הסף. על פסק דין סופי – שמשמעותו קבלת תובענה או דחייתה – עומדת זכות ערעור.²⁰ החלטת רשם של בית המשפט המחוזי שלא לדחות על הסף את התובענה היוותה החלטה אחרת, ואילו החלטת בית המשפט המחוזי בערעור שבה דחה את התובענה על הסף היוותה פסק דין המאחד בתוכו הן את ההחלטה לבטל את קביעת הרשם והן את תוצאתה – מתן פסק דין הדוחה את התובענה. על פסק הדין ניתן לערער בזכות.²¹

סימן ה – רשם המכהן גם כשופט בפועל

כאשר רשם התחיל בדיון במעמדו כרשם, אפילו מונה בינתיים כשופט בפועל של בית המשפט מחוזי – ואפילו חתם על ההחלטה כשופט בפועל – הרי כל עוד לא ניתנה לבעלי הדין הזדמנות להעלות את טענותיהם, בדבר גריעתה של ערכאת ערעור אחת, יראו את ההחלטה שניתנה כהחלטת רשם ולא כהחלטת שופט.²²

כפל התפקידים המוכר בבתי המשפט המחוזיים – רשם שהוא שופט בית משפט השלום שמונה גם כשופט בפועל של בית המשפט המחוזי – מזמן הליכים מעוררי בעיות. בסופו של יום, לוקים הליכים אלה באי-הקפדה בחתימה, הא ותו לא.²³

כיוון שעל "החלטה אחרת" של רשם יש זכות ערעור לפני בית המשפט שבו הוא מכהן, על שופטים המכהנים כרשמים ונותנים החלטות בתפקידם כרשמים לציין בחתימתם במפורש כי ההחלטה ניתנה על ידיהם בתוקף תפקידם כרשמים.²⁴

כאשר בשלב שמיעת הראיות כיהן רשם כשופט בפועל, הרי אף אם תקופת מינויו של הרשם כשופט בפועל נסתיימה בטרם ניתן פסק הדין, הרשם היה מוסמך לתתו.²⁵

כאשר מדובר בהחלטה אחרת של שופט בבית המשפט המחוזי, בין במינוי קבוע ובין במינוי רשם לשופט בפועל, דרך התקיפה תהא באמצעות הגשת בקשת רשות ערעור לערכאת הערעור.²⁶

- 20 רע"א 1102/04 וולך נ' עמירון סי.טי.אל. (פורסם בנבו, 3.7.2005). במקרה שבו מושא הבקשה הוא החלטה של בית המשפט המחוזי בערעור על החלטה אחרת של הרשם אשר אינה מסיימת את ההליך השיפוטי על פי סעיף 96(ד) לחוק בתי המשפט, ניתנת ההחלטה לערעור ברשות.
21 בש"א 7338/01, לעיל ה"ש 17.
22 ע"א 134/72 גן לויטן בע"מ נ' רייך, פ"ד כו(2) 94 (1972).
23 רע"א 8216/07 Novartis Pharma Services נ' פרומדיקו בע"מ (פורסם בנבו, 19.11.2007).
24 רע"א 9497/11 פיקלר נ' כונס הנכסים הרשמי (פורסם בנבו, 15.2.2012).
25 ע"א 3147/07 חנאי נ' חנאי (פורסם בנבו, 4.1.2009).
26 רע"א 1205/10 הרשות הפלסטינית נ' חמוד (פורסם בנבו, 4.7.2010).

אגרות – על אף שהסמכות להכריע בבקשות בענייני אגרה נתונה לרשמים ולשופטים, ראוי כי בקשות אלה יידונו לפני רשמים. כאשר מוכרעת בקשה בענייני אגרה על ידי רשם בעל מינוי כשופט בפועל של אותה ערכאה, הרי שבהיעדר סיבה מיוחדת עליו להכריע בעניין ב"כובעו" כרשם.²⁷

עיכוב הליכים – רשם של בית המשפט המחוזי החליט להעמיד הליכים עקב הסכם בוררות בין בעלי הדין. על החלטה זו הוגש ערעור לפני שופט בית המשפט המחוזי. מאחר שהחלטת הרשם ניתנה על פי סמכותו כשופט בפועל – נדחה הערעור מחמת היעדר סמכות.²⁸

פטור מערבון – כאשר רשם המכהן כשופט בפועל דן בעניין פטור מערבון – עדיף כי החלטה כאמור תינתן ב"כובעו" כרשם, כדי לאפשר למבקש ערעור בזכות לאותה ערכאה להבדיל מהגשת בקשת רשות ערעור לבית המשפט העליון.²⁹

סימן ו – רשם של בית המשפט העליון

סעיף 96(ה) לחוק בתי המשפט קובע "פסק דין של רשם של בית המשפט העליון ניתן לערעור לפני בית המשפט העליון שידון בו בשופט אחד".³⁰

הערעור על פסק דינו של רשם בית המשפט העליון דומה יותר לערעור על פסק דין של רשם בית משפט מחוזי או בית משפט השלום. מדובר בפסק דין המסיים את הסכסוך בין בעלי הדין, שעליו יש ערעור בזכות. יש לקבוע שהמועד לערעור על פסק דין של רשם בית המשפט העליון הוא 45 ימים.³¹

סימן ז – החלטת רשם בענייני משפחה ופשיטת רגל

ערעור על החלטת רשם לענייני ירושה – סעיף 151 לחוק הירושה, התשכ"ה–1965, כפי שתוקן בשנת התשנ"ח, קובע כי בית המשפט המוסמך לפי חוק זה הוא בית המשפט לענייני משפחה. סעיף 151א לחוק הירושה דן בערעור על החלטת רשם לענייני ירושה וקובע כי הרואה עצמו נפגע מהחלטת רשם לענייני ירושה, רשאי לערער עליה לפני בית המשפט המוסמך לפי סעיף 151, שידון בערעור בשופט אחד.

בנושא זה מפרטת תקנה 46 לתקנות הירושה, התשנ"ח–1998 כי המועד להגשת ערעור על החלטת הרשם לענייני ירושה הוא 15 ימים מיום המצאת ההחלטה. תקנה 47 מסמיכה את הרשם לענייני ירושה להורות על עיכוב ביצוע החלטתו.

- 27 רע"א 8813/05 עמותת במות נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 17.8.2006).
- 28 ע"א (מחוזי ת"א) 297/77 אזולאי נ' סנפיר השקעות בע"מ, פ"מ התשל"ז(2) 381 (1977).
- 29 בע"מ 3630/10 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 18.7.2010).
- 30 ב"ש 521/85 תאומים נ' רפאל, פ"ד לט(2) 561 (1985). תיקון זה נדרש, שכן אילולא התיקון, ניתן היה להתייחס אל פסק דינו של הרשם כאל פסק דין של בית המשפט העליון שאין אחריו ולא כלום.
- 31 בש"א 5123/97 פלוני נ' דרשן, פ"ד נא(4) 750 (1997).

רשם של בית המשפט לענייני משפחה – ערעור על החלטת רשם של בית המשפט לענייני משפחה או ערעור על החלטת ראש ההוצאה לפועל בענייני משפחה, יוגש לבית המשפט לענייני משפחה תוך 15 ימים מיום שההחלטה נושא הערעור הומצאה למערער.³² לכתב הערעור יצורפו עיקרי טיעון ותיק מוצגים.³³ המשיב בערעור יגיש את עיקרי טיעונו ואת תיק המוצגים תוך 15 ימים מיום קבלת כתב הערעור.³⁴

לא ישלח כתב ערעור למשיב אלא לאחר שהמערער הפקיד במזכירות בית המשפט ערובה להנחת דעתו של בית המשפט ובמועד שקבע להפקדה לשם הבטחת הוצאות המשיב, אלא אם הורה בית המשפט אחרת. לא הפקיד המערער ערובה במועד שנקבע, יירשם הערעור לדחייה לפני בית המשפט; הודעה על כך תומצא לבעלי הדין.³⁵

בעת הדיון בערעור רשאי כל צד להשלים את טיעונו בעל פה.³⁶ בבית המשפט לענייני משפחה לא יחולו ההוראות לעניין ערעור שכנגד.³⁷

רשם בהליכי פשיטת רגל – קיימת הבחנה בין סוגי ההחלטות השונים בדיני פשיטת רגל: בין החלטות שניתנו על ידי שופט לבין אלה שניתנו על ידי רשם.³⁸

32 תקנה 258 כח.

33 תקנה 258 ל.

34 תקנה 258 לא.

35 תקנה 258 לב.

36 תקנה 258 לג.

37 תקנה 258 כט.

38 רע"א 4569/91 לעיל ה"ש 8. ראו גם להלן שער עשרים וחמישה: בקשת רשות ערעור, פרק ג – ערעור בזכות וערעור ברשות, סימן ז – צו בפשיטת רגל.

פרק ב – רשמים – סמכויות

סימן א	–	סמכויות השיפוט של הרשם
סימן ב	–	רשם בכיר
סימן ג	–	שומת הוצאות
סימן ד	–	סעדים זמניים
סימן ה	–	הארכת מועדים
סימן ו	–	סמכויות נוספות
סימן ז	–	סמכויות הרשם בנושאי ערעור

סימן א – סמכויות השיפוט של הרשם

סמכויות הרשם על פי פרק ג' לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד–1984, לפחות בחלקן, מקבילות לאלה של שופט. מכל מקום, אין חלוקה חדה וחלקה ביניהן. במקרים רבים, הדבר תלוי במסגרת הדיונים האקראית שבה נדונה השאלה.¹

סימן ב' לפרק ג' בחוק בתי המשפט פותח בסעיף 85, שכותרתו "סמכויות מיוחדות" ואשר מהווה, לכאורה, סעיף פרשנות. וזה לשונו: "על אף האמור בכל דין בדבר סדרי דין ונוהג בבתי משפט אזרחיים ופליליים יהיו לרשם הסמכויות המיוחדות האמורות בסעיפים 85 א עד 90". בשימוש במילים "על אף האמור בכל דין..." מביע המחוקק את כוונתו שהוראה זו תגבר על כל דין אחר בנדון.

סמכויות השיפוט הקבועות בסעיף 85 מתייחסות לעניינים הבאים:

א. הסמכת הרשם ליתן פסק דין באין הגנה, גם אם יש צורך לגבות ראיות כתנאי למתן פסק הדין (סעיף 86);

ב. הסמכת הרשם לקבוע את החיוב בהוצאות בפסק דין מוסכם (סעיף 87);

ג. מחיקת הליך מחוסר מעש. היוזמה למחיקת ההליך יכולה לבוא מטעם הרשם עצמו, ולא דווקא לבקשת בעלי הדין (סעיף 88);

ד. עיקול זמני (סימן ד').

וכן שתיים עשרה בקשות שונות (סעיף 90). הבקשות השונות על פי סעיף זה כרוכות בסמכויות הרשם לדון ולהחליט בנושאים כמו: קביעת ערבויות, דחיית אגרות, הארכת מועדים בערעור, מינוי אפוטרופוסים לדין, מינוי מומחים, תיקון כתבי טענות ועוד.

הרשם מוסמך לתת הוראות בכל עניין הנוגע לניהולו של הליך, לרבות בעניינים המפורטים בסעיף 90 לחוק בתי המשפט, ובהם מינוי אפוטרופוסים לדין.²

סעיף 91 לחוק בתי המשפט, שכותרתו "סמכויות שהוענקו בתקנות", קובע כי "בנוסף לאמור בסעיפים 85 עד 90 רשאי רשם לעשות כל דבר שבסדרי דין ונוהג שהוסמך בתקנות לעשותו".

קיימות עוד הוראות בנושאים: ענייני פשיטת רגל (סעיף 94); החלטת רשם כהחלטת בית המשפט (סעיף 95); ערעור על החלטת רשם ועל החלטת רשם בכיר (סעיף 96).³

אין לקבוע לדיון לפני רשם⁴ בקשות הקשורות בהליך של סדר דין מקוצר, כמו בקשה למחיקת כותרת ובקשה לרשות להתגונן, אם תלויה ועומדת גם בקשה מטעם הנתבע לעיכוב הליכים על פי סעיף 5 לחוק הבוררות, התשכ"ח–1968. בבקשה אחרונה זו, אין הרשם מוסמך לדון. עלול אפוא להיגרם פיצול דיון באותו עניין בין שופט לבין רשם העלול לגרום למבוך דיוני.⁵

1 ע"א 31/82 כהן נ' מזרחי, פ"ד לט (1) 160 (1985).

2 רע"א 3232/04 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 18.5.2005).

3 ראו בנדון בפרק הקודם.

4 שאינו מכהן גם כשופט בפועל של אותה ערכאה.

5 ע"א 331/89 השקעות וניהול בתי מלון מ. קסוטו בע"מ נ' מלון רם ירושלים, פ"ד מה (1) 871 (1991); אורי גורן בוררות 429 (2018).

רשם בית משפט השלום מוסמך לדון בבקשות לרשות להתגונן בהליך של סדר דין מקוצר.⁶
 בית משפט שלערעור (לרבות הרשם) מוסמך ליתן תוקף של פסק דין להסכמת בעלי הדין ליישב את
 המחלוקת ביניהם. ההחלטה להקנות להסכם תוקף של פסק דין אינה מהלך אוטומטי, והיא נתונה
 לשיקול דעת בית המשפט.⁷

סימן ב – רשם בכיר

בשנת התשע"א הוספה סמכות שיפוטית חדשה והיא "רשם בכיר". בסעיף 84 לחוק בתי המשפט
 הוספה הגדרה: "רשם בכיר" – מי שהתמנה לפי סעיף 84א. ואכן סעיף 84א קובע כי על אף האמור
 בסעיף 84(א), רשם בכיר יתמנה בידי שר המשפטים לפי בחירת הוועדה; ולעניין הוראות סעיפים 5–7,
 9, 11–14 לחוק-יסוד: השפיטה, והוראות סעיפים 5, 7א, 11, 12, 14, 15, 16א–24, 46 לחוק בתי
 המשפט, יראו רשם בכיר כאילו היה שופט. בסעיף 85א נקבע: "סמכות לדון בתובענות אזרחיות
 מסוימות" נקבעו הסמכויות הבאות:

85א. (א) רשם בכיר רשאי לדון ולהחליט בתובענה אזרחית שסכום התובענה או שווי
 הנושא במועד הגשת התובענה אינו עולה על 75,000 שקלים חדשים, והוא אף אם עלה
 הסכום או השווי לאחר מכן מחמת שערור, הצמדה, ריבית, הוצאות משפט ושכר טרחת
 עורך דין.

(ב) אף הוראות סעיף קטן (א), רשם בכיר לא יהיה רשאי לדון באלה:

- (1) תובענה לפיצויים בשל נזקי גוף או תובענה לשיפוי או לפיצוי על תשלומי
 פנסיה, תגמולים וכל הוצאה אחרת ששולמו או שישולמו בשל נזקי גוף, לרבות
 תובענה שעילתה בחוק פיצויים לנפגעי תאונות דרכים, התשל"ה–1975;
- (2) תובענה שהוגשה בקשה לאשרה כתובענה ייצוגית לפי חוק תובענות ייצוגיות,
 התשס"ו–2006;
- (3) תובענה אזרחית שבית משפט לענייני משפחה מוסמך לדון בה בהתאם
 להוראות חוק בית המשפט לענייני משפחה, התשנ"ה–1995.

בבקשות מסוימות יידון רשם בכיר, ואלו הן: בקשות בדבר מינוי אפוטרופוס, בקשות דחופות בנוגע
 לשמיעת תובענה ערעור או הליך אחר, מינוי מנהל חשבונות או מומחה אחר (סעיף 90).
 לעניין ערעור, דין החלטה אחרת של רשם בכיר כדין החלטה אחרת של בית המשפט.
 מוסד הרשם הבכיר הוא חדש יחסית והוא קרוב מאוד למעמד השופט. סעיף 85א לחוק בתי
 המשפט מסמך רשם בכיר "לדון ולהחליט" בתובענה אזרחית עד 75,000 ש"ח.
 במקום שנתונה לרשם בכיר הסמכות לדון בבקשה לביטול פסק הדין, עומדת לו גם הסמכות
 לדחותה על הסף. מתכלית ייעול ההליך השיפוטי ומניעת הגשתן של תביעות סרק – עולה כי אף שאין
 בתקנה התייחסות ספציפית לרשם בכיר וכאמור מדובר במוסד שיפוטי חדש יחסית, רשם בכיר המוסמך

6 ר"ע 293/83 גולד נ' איבשיץ, פ"ד לח(1) 41 (1984).
 7 בש"א 2236/06 חממי נ' חממי (פורסם בנבו, 5.6.2006).

לדחות תובענה לגופה מוסמך אף לדחותה על הסף ואין טעם הגיוני שלא לפרש כך. הדיבור "בית המשפט" כולל גם את הרשם הבכיר המשמש משפטית ומהותית כ"בית המשפט".⁸

סימן ג – שומת הוצאות

סמכותו הכוללת של הרשם בעניין "שומת הוצאות" נקבעה בסעיף 99 לחוק בתי המשפט, שלפיו "הרשם יהיה שמאי הוצאות של בית המשפט שבו הוא משמש רשם". בהליכים בבג"ץ, דהיינו – כאשר התקנות אינן חלות, תופעל סמכות הרשם לעניין שומת הוצאות על פי סעיף זה.⁹ בתוקף סמכותו כשמאי הוצאות לפי סעיף 99 לחוק בתי המשפט, מוסמך הרשם לקבוע את שיעור ההוצאות במקרה שבו בעלי הדין הסכימו ביניהם שהמשיבה תישא בהוצאות שתפסקנה.¹⁰ הרשם כשמאי ההוצאות של בית משפט שלרעורר רשאי להורות על השבת ההוצאות שחויב בהן הצד שהפסיד בערכאה הדיונית, כאשר תיק מוחזר מערכאת הערעור לערכאה הדיונית, בהיעדר התייחסות לכך בהחלטת בית המשפט.¹¹ יש לקבוע שהרשם מוסמך לפסוק את כלל ההוצאות הנובעות מההליך. הכרעתו אינה מוגבלת להוצאות שנגרמו אגב ההליך בבית המשפט שבו הוא מכהן.¹² לרשם הוענקה סמכות שיפוט בנושא השומה וחישוב הוצאות המשפט בתום ההליכים בתובענה. מדובר בהליכים שלא התבררו כלל לפני הרשם אלא לפני בית המשפט. תקנה 513 לתקנות התשמ"ד הדנה ב"חישוב הוצאות" מפרטת אלו הוצאות מוכרות לצורכי החישוב, כגון אגרות, שכר עדים ושאר ההוצאות הרשומות בתיק, כפי שנקבעו על ידי המזכיר הראשי.¹³ בנושא הוצאות חלו גם תקנות 517 ו-518 לתקנות התשמ"ד וסעיף 105 לחוק בתי המשפט.

סימן ד – סעדים זמניים

עיקול זמני – סעיף 89 לחוק בתי המשפט, בפרק הדין בסמכויות רשמים, קובע כי רשם רשאי ליתן צו עיקול זמני ולצורך זה – צו לאיסור השימוש במעוקל ולשימורו. כן רשאי הוא לבטל צווים כאמור. ייתכן שהחפיפה בין שני מקורות הסמכות להטלת העיקול היא מיותרת, שכן על פי התקנות הוענקו לרשם סמכויות רבות (שלא נמנו בין סמכויות הרשם על פי החוק) – ומדוע נזקקים לפירוט הסמכות להטיל עיקול דווקא (וסמכויות אחרות נוספות, כמו תיקון כתבי טענות וכיו"ב) ? נראה כי המצב כיום

- 8 שם.
9 המ' 374/72 סונן נ' פלקון, פ"ד כו(2) 219 (1972). ראו גם בג"ץ 306/84 וילפרוינד נ' וילפרוינד, פ"ד לח(4) 672 (1984).
10 המ' 244/74 פחמיץ ביח"ר לאציד קרבניק נ' תעשיות אבן וסיד בע"מ, פ"ד כח(2) 243 (1974).
11 עע"מ 10219/01 מסביב לאגם בע"מ נ' עיריית רמת גן, פ"ד נו(2) 97 (2002). סמכות זו לפסוק הוצאות היא ביטוי לעיקרון הכללי בדבר מניעת עשיית עושר ולא במשפט.
12 ע"א 482/99 בלפוריה, מושב עובדים להתיישבות חקלאית שיתופית בע"מ נ' הוועדה המקומית לתכנון ובניה, יזרעאלים, פ"ד נו(2) 865 (2001).
13 ע"א 436/70 צוקרמן נ' צוקרמן, פ"ד כה(1) 299 (1971).

נובע מההתפתחות ההיסטורית של החקיקה בנושא זה ואינו נובע ממחשבה מדעית טהורה. מכאן שיש להניח כי הסמכות להטלת עיקול לפי החוק תופעל על פי אמות המידה שקבעה התקנה. רשם אינו מוסמך, ולו רק לכאורה, לדון בהליך לאישור עיקול נגד מחזיק.¹⁴

כונס נכסים זמני – בוטל מינויו של כונס נכסים זמני שמונה על ידי רשם של בית המשפט המחוזי, אף שצו העיקול לא צלח.¹⁵

סעיף ה – הארכת מועדים

בסעיף 90 לחוק בתי המשפט נקבע כי רשם רשאי לדון, להחליט ולהורות ככל שיראה לנכון, בבקשות בכל עניין הנוגע לניהולו של הליך. בין היתר, הוא הוסמך לדון בהארכת המועדים להגשת ערעור. הסמכות להאריך מועדים (שבחוק) היא רחבה יותר מאשר הסמכות להאריך מועדים על פי התקנות, מאחר שאין קיימת ההגבלה של "טעמים מיוחדים" (שהייתה חלה על פי תקנה 528 לתקנות התשמ"ד הדנה בהארכת מועדים), אלא נאמר "ככל שיראה לנכון". מכאן, שהתקנות אינן המקור היחידי לסמכות השיפוט של הרשם לעניין הארכת מועדים.

בתקנה 176(ג) לתקנות החדשות, שכותרתה "סמכות כללית של בית המשפט למתן הוראות", נקבע כי:

מועד שהורה עליו בית המשפט לעשיית דבר שבסדר הדין או שבנוהג, רשאי הוא, לפי שיקול דעתו, ובאין הוראה אחרת בתקנות אלה, להאריכו מזמן לזמן.

לא נאמר בתקנה על מועד שנקבע בחיקוק.

דחיית בקשה להארכת מועדים להגשת ערעור לבית המשפט המחוזי, ובתוך כך גם מחיקת הערעור על ידי הרשם, היא בבחינת "החלטה אחרת" ולא "פסק דין". לכן, בהתאם לסעיף 96(ב) לחוק בתי המשפט, הערעור עליה הוא בזכות לבית המשפט שבו מכהן הרשם.¹⁶

בג"ץ – הארכת מועדים לא תחול על הליכים בבג"ץ. במקרה מתאים תיושם סמכותו של הרשם להארכת המועדים על פי סעיף 90(11) לחוק בתי המשפט.¹⁷

רשם בית המשפט העליון מוסמך להאריך מועדים בעת בירור עתירה בבג"ץ.¹⁸

טריבונלים משמעתיים – הארכת מועדים מסורה לסמכות בית המשפט וגם לרשם. אולם, בהליך משמעתי בעל היבטים עונשיים, הסמכות להארכת המועדים להגשת ערעור על פסק דינו של בית הדין

- 14 רע"א 2158/92 קליאוט נ' בנק הפועלים בע"מ, פ"ד מו(3) 804 (1992).
- 15 רע"א 9911/01 טלפז תדלוק והשקעות בע"מ נ' פז חברת נפט בע"מ, פ"ד נו(6) 550 (2002).
- 16 רע"א 10640/04 גיא המוביל באשדוד בע"מ נ' סהר חברה לביטוח בע"מ, פ"ד נט(3) 189 (2005).
- 17 המ' 881/72 המועצה המקומית זכרון יעקב נ' ברגר, פ"ד כז(1) 158 (1972). ראו גם בש"פ 64/87 בנוליאל נ' מדינת ישראל, פ"ד מא(2) 783 (1987). לכן לא תחול ההגבלה שעניינה קיום "טעם מיוחד" על פי התקנה האמורה.
- 18 בג"ץ 507/85 תמימי נ' שר הביטחון, פ"ד מ(2) 505 (1986).

למשמעת של עובדי המדינה,¹⁹ מוענקת לרשם של בית המשפט העליון בלבד, מכוח סמכותו לפי חוק בתי המשפט.²⁰

פסק דינו של בית הדין המשמעתי הארצי של לשכת עורכי הדין ניתן לערעור לפני בית המשפט העליון, בתוך המועד שנקבע בחוק. מערער שהחמיץ מועד זה יכול להיעזר בסמכות הרשם להארכת מועדים מכוח סעיף 90(3) לחוק בתי המשפט.²¹

סימן ו – סמכויות נוספות

מתן פסק דין באין הגנה – יש לשים לב להוראות סעיף 86 לחוק בתי המשפט, הדין בפסק דין באין הגנה, הקובעות כי הרשם רשאי ליתן פסק דין ואין הוא חייב עוד להעביר את התביעה לשופט. הרשם הוסמך על פי החוק לדרוש ראייה בכתב להוכחת התביעה וליתן פסק דין על פי צד אחד נגד אותה נתבע.²² ברור שהוראות הסעיף בחוק בתי המשפט גוברות על האמור בתקנה.

ענייני פשיטת רגל – סמכות הרשם על פי סעיף 94 לחוק בתי המשפט לדון בענייני פשיטת רגל, אינה מוגבלת רק לאישור בקשת החייב בפשיטת רגל ליתן צו כינוס נכסים ולהכריז על החייב כעל פושט רגל. על פי הגישה הפרשנית המאמצת את הפרקטיקה בנדרון, רשאי הרשם גם לדחות את הבקשה בהפעילו שיקול דעת שיפוטי.²³

העברת דיון לבית המשפט המוסמך – לכאורה, אין לרשם סמכות על פי סעיף 79 לחוק בתי המשפט להעביר דיון לבית משפט אחר.²⁴

ביטול הוראות הרשם בהודעה לצד שלישי – בעניין אחד התנהלו בין בעלי הדין שתי תביעות שבהן הוגשו הודעות צד שלישי. בעלי הדין הסכימו לנהל את התיקים במאוחד ולדון בהודעות צד שלישי יחד עם הדיון בתביעות העיקריות, והסכמתם קיבלה תוקף של החלטה על ידי הרשם. אולם השופט, החליט לשמוע את התביעות במאוחד ולדון בהודעות צד שלישי בנפרד מהדיון בתביעות העיקריות.²⁵

רשמי בית הדין לעבודה – סעיף 27(א) לחוק בית הדין לעבודה, התשכ"ט–1969 קובע כי סמכויותיו ותפקידיו של הרשם, וערעור על החלטותיו, יהיו בהתאם להוראות שנקבעו בחוק בתי המשפט, בתיאומים ובשינויים המחויבים לפי העניין. נוסף על כך הוענקו לרשם סמכויות שיפוט עצמאיות על פי

19 חוק שירות המדינה (משמעת), התשכ"ג–1963.
 20 ב"ש 384/81 מדינת ישראל נ' בן ציון, פ"ד לה(4) 727 (1981).
 21 ב"ש 293/87 הוועד המחוזי לשכת עורכי הדין נ' הלוי, פ"ד מא(2) 527 (1987).
 22 לרבות תביעה בסדר דין מקוצר שלא ניתנה בה רשות להתגונן.
 23 ע"א 4892/91 אשכנזי נ' כונס הנכסים הרשמי, פ"ד מח(1) 45 (1993). הרשם מוסמך גם לנהל חקירות וליתן צווים בהתאם.
 24 ע"א 231/69 ג'בארין נ' קרן קיימת לישראל, פ"ד כג(2) 145 (1969).
 25 רע"א 6092/04 י. מזרחי קבלנות כללית בע"מ נ' בנק דיסקונט למשכנתאות בע"מ, פ"ד נט(2) 198 (2004). בית המשפט העליון הכיר בסמכותו של בית המשפט לבטל את החלטה הקודמת.

סעיף 27(ב) לחוק הנ"ל בתובענות לשכר עבודה ובתובענות לקצבה, כמשמעותן בחוק הגנת השכר, התשי"ח-1958, ובלבד שסכום שכר העבודה או הקצבה אינו עולה על סכום המתעדכן מפעם לפעם.

סימן ז – סמכויות הרשם בנושאי ערעור

בעניין אחד רשם בית המשפט העליון האריך את המועד להפקדת עירבון והפחית את סכום העירבון. התעוררה השאלה אם יש בסמכות הרשם להיזקק לבקשה שהוגשה לאחר שנדחה הערעור עקב אי-הפקדת עירבון. אם כן – מהו היקף שיקול דעתו בבואו להחליט על "החייאת" ההליך.²⁶

בדיקת ערעור שהוגש – רשם בית משפט שלערעור, כממונה על מזכירות בית המשפט וכבעל כל הסמכויות שבידי המזכיר הראשי של בית המשפט (סעיף 105 לחוק בתי המשפט), מוסמך לבדוק אם ערעור הוגש בהתאם להוראות. סמכות זו מתייחסת גם לכשרות הגשתו של ערעור שכנגד.²⁷ מחובת הרשם, הממונה לפקח על נוהלי בית המשפט, לדאוג לכך שערעור, אשר בית המשפט אינו מוסמך לדון בו, לא יובא לדיון לפניו.²⁸

הרשם מוסמך עקרונית לבטל הליך שלא הוגש כראוי, אם מדובר בהליכים המובאים לפניו על פי החוק והתקנות שהותקנו מכוחו. כן מוסמך הוא לברר אם הגשת הערעור נעשתה בזכות וכדין.²⁹

26 בש"א 5822/05 לה נסיונל חברה לביטוח נ' אלמלם (פורסם בנבו, 28.6.2006). החלטת הרשם אושרה.
 27 בש"א 3868/90 יעד אלקטריק שירות ובצוע עבודות חשמל בע"מ נ' לה טלמכניק אלקטריק, פ"ד מה(1) 256 (1990). לעניין סמכות הרשם כממונה על מזכירות בית המשפט ראו גם בש"א 130/87 שנסי נ' גלעדי, פ"ד מא(4) 707 (1987).
 28 המ' 280/70 בן חרוץ נ' רזיאל, פ"ד כד(1) 500 (1970).
 29 ע"א 8154/03 אלטורי נ' אריה חברה ישראלית לביטוחי רכב (פורסם בנבו, 15.8.2005).

פרק ג – מנהל בתי המשפט

בתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) הוספה פונקציה נוספת לעניין סדרי דין והיא "מנהל בתי המשפט".
המנהל אוזכר בתקנות הבאות –

תקנה 10 – כתב תביעה – כותרת

סוג התביעה ונושאה, לפי רשימה שמנהל בתי המשפט יורה.

תקנה 31 – צורת כתב טענות

31. מנהל בתי המשפט יקבע הוראות טכניות בדבר צורת כל מסמך, מצורפיו ומבנהו.

תקנה 71 – הצגת ראיות במדיה אלקטרונית או דיגיטלית על-ידי בעל דין

מנהל בתי המשפט רשאי להורות על המתכונת שבה תוגש ראיה ובאין הוראה כאמור –
לפי הוראת נשיא בית המשפט.

תקנה 72 – עדות בהיוועדות חזותית

(ג) מנהל בתי המשפט רשאי להורות על דרישות טכניות לעניין האמצעים הנדרשים
לשמיעת העדות בהיוועדות חזותית.

תקנה 161 – המצאה במסירה אישית

(א) ההמצאה תהיה במסירת המסמך לידי הנמען שיידרש לאשר את קבלתו בכתב והיא
תיעשה באמצעות עורך דין או אדם שבית המשפט או מנהל בתי המשפט הסמיכו לכך;
יראו את המועד שצוין בהודעת אימות המסירה כמועד ההמצאה.

תקנה 165 – הוראות כלליות להמצאה

(ב) מנהל בתי המשפט רשאי לפרסם הוראות טכניות בעניין אופן הגשת מסמך
אלקטרוני ובין השאר בדבר מאפייני מסמך אלקטרוני ומצורפיו, דרישות חומרה
ותוכנה, דרישות צורניות וכן בדבר דרכי תשלום אגרת בית משפט או כל תשלום שיש
לשלם לבית המשפט, לפי תקנות אלה והכל לצורכי פרק זה.

תקנה 171 – רשימת עורכי הדין

(ג) מנהל בתי המשפט רשאי לפרסם הנחיות למילוי תקנה זו.

תקנה 175 – סמכות מנהל בתי המשפט

הנחיות טכניות שיורה מנהל בתי המשפט לפי תקנות אלה יפורסמו בהודעה ברשומות
ובאתר האינטרנט של מערכת בתי המשפט.

פרק ד – עוזר משפטי

בתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) הוספה פונקציה נוספת לעניין סדרי דין והיא "עוזר משפטי". פעילות העוזר המשפטי הוגדרה בתקנה 177 הקובעת –

177. עוזר משפטי של שופט רשאי באישור השופט לפעול כמפורט להלן:

- (1) לקבוע מועדי דיון ולשנותם, להאריך מועדים להגשת מסמכים, בקשות וכתבי בי-דין אחרים, ובלבד שאין מדובר במועדים שנקבעו בחיקוק;
- (2) להעביר לתגובת המשיב בקשה שהגיש בעל דין, למעט בקשה שהעברתה לתגובת בעל הדין שכנגד טעונה החלטת שופט לפי דין, ובלבד שלא יקצוב העוזר המשפטי מועד לתגובה הקצר מן המועד הקבוע בדין;
- (3) להביא לפני בעלי הדין הצעות להסדר דיוני שיש בו כדי לקדם ולייעל את הטיפול והדיון בתובענה, לרבות הזמנתם לפגישה לצורך כך;
- (4) להעביר לבעלי הדין הנחיות מוקדמות לדיון בתובענה או החלטות והנחיות של נשיא בית המשפט;
- (5) להביא לפני בעלי הדין הצעות להפניית התובענה למנגנון חלופי ליישוב סכסוך;
- (6) להציע לבעלי הדין להסכים למינוי מומחה לפי כל דין.

גם בתקנה 73 לתקנות החדשות הדנה ב"עדות מוקדמת" הוסמך עוזר משפטי לגבות עדות מוקדמת. וכך נקבע –

(א) בית המשפט רשאי בכל עת להורות על גבית עדות מוקדמת ועל אופן גבייתה, כל עוד קיים חשש סביר שלא יהיה ניתן לשמוע את העד במועד הרגיל או אם בעלי הדין, המיוצגים כולם בידי עורכי דין, הסכימו לכך.

(ב) העדות המוקדמת תיגבה בדרך שגובים עדות בבית המשפט ודינה כדין עדות שנשמעה בבית המשפט לכל דבר ועניין, ואם לא ניתן לגבות עדות בדרך כאמור – יכול שעוזר משפטי או מתמחה ישמעו אותה.

פרק ה – מזכיר משפטי

בתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) ניתנו סמכויות למזכיר משפטי. "מזכיר משפטי" הוגדר בתקנת ההגדרות:

עורך דין שהסמיך נשיא בית המשפט בהסכמת מנהל בתי המשפט בכפוף להוראת כל דין.

תקנה 33 לתקנות החדשות דנה בנושא של "אי קבלת מסמך" ואלה ההוראות:

(א) מזכיר משפטי לא יקבל מסמך שאינו ממלא אחר דרישה הקבועה בתקנות אלה או אחר הוראת בית המשפט, ויפרט בכתב את הטעמים לכך תוך הפניה לתקנה או להחלטה שלא מולאה.

(ב) אם טרם חלף המועד להגשת מסמך, ניתן לתקן את הפגם בתוך פרק הזמן שנותר להגשה.

(ג) על אף האמור בתקנת משנה (א) ו-(ב), אם בעל דין בלתי מיוצג, יפרט המזכיר המשפטי גם את הפעולות שבהן נדרש בעל הדין לנקוט כדי לרפא את הפגם ואף רשאי בית המשפט להאריך לבעל דין כאמור את המועד להגשת כתב הגנה או כתב תשובה לבקשה לסעד זמני ובלבד שהמסמך הוגש במועד.

(ד) הרואה את עצמו נפגע מהנחיה, הודעה או כל פעולה אחרת של מזכיר משפטי לרבות אי-קבלתו של מסמך רשאי בתוך ארבעה עשר ימים ממועד קבלת ההודעה לדרוש כי העניין יועבר לעיוני ולהכרעתו של שופט בבית המשפט שנשיא בית המשפט ימנה לעניין זה ובבית המשפט העליון רשאי הנשיא להסמיך שופט בית משפט שלום המכהן בבית משפט זה; השופט רשאי להחליט בפנייה על יסוד טענות הפונה בלבד, בלא צורך בקיום דיון.

(ה) מועד ההגשה של מסמך לבית המשפט, לכל עניין, יהיה המועד שבו הוגש לבית המשפט וקבלתו אושרה, למעט אם המסמך המוגש הוא כתב תביעה ואי-קבלתו עלולה להביא להתיישנות התביעה; מסמך שלא אושרה קבלתו רואים אותו כאילו לא הוגש מלכתחילה.

(ו) אין לעורר טענה כי לא היה מקום לקבל מלכתחילה מסמך שהתקבל, ואולם אין בכך כדי לרפא את הפגם או למנוע העלאת טענות לעצם קיומו.

שער שלושים ותשעה – הוצאות משפט

פרק א – הוצאות משפט

— עקרונות כלליים	סימן א
— הטלת הוצאות	סימן ב
— קביעת סכום ההוצאות וחישובן	סימן ג
— שיקולי בית המשפט	סימן ד
— התערבותה של ערכאת הערעור	סימן ה
— הצו המגביל הגשת בקשות רשות ערעור	סימן ו
— דרך ניהול המשפט	סימן ז
— הוצאות לטובת אוצר המדינה	סימן ח
— שכר מומחים	סימן ט
— תביעה ייצוגית	סימן י
— חיוב בהוצאות בתביעות ובקשות	סימן יא
— חיוב בהוצאות בהליכי ערעור	סימן יב
— הוצאות אישיות לחובת עורך דין	סימן יג

סימן א – עקרונות כלליים

התקנות החדשות (תקנות התשע"ט) מתייחסות לנושא ההוצאות. בתקנה 151, שכותרתה "תכלית ההוצאות", נקבע –

(א) חיוב בעל דין בתשלום הוצאות נועד לשפות את בעל הדין שכנגד על הוצאותיו בהליך בהתחשב בתוצאותיו, במשאבים שנדרשו לניהולו ובהתנהלות בעלי הדין.

(ב) החלטת בית המשפט בעניין פסיקת ההוצאות ושיעורן תבטא את האיזון הראוי שבין הבטחת זכות הגישה לערכאות, הגנה על זכות הקניין של הפרט ושמירה על שוויון בין בעלי הדין.

(ג) סבר בית המשפט שבעל דין עשה שימוש לרעה בהליכי משפט או לא מילא אחר תקנות אלה, רשאי הוא לחייבו בהוצאות לטובת הנפגע או לטובת אוצר המדינה ובנסיבות מיוחדות אף את בא כוחו.

העיקרון הוא כפי שנקבע בתקנה 152 החדשה –

בתום הדיון יפסוק בית המשפט הוצאות סבירות והוגנות, זולת אם מצא שקיימים טעמים מיוחדים שלא לחייב בהוצאות כאמור.

נושא הוצאות המשפט הוא אחד הנושאים הרגישים ביחסים שבין בעלי הדין, בינם לבין עצמם ובינם לבין בית המשפט. בעל דין הזוכה במשפט חש לפעמים שסכום ההוצאות שנפסק לזכותו אינו מספיק יחסית למאמץ שהושקע בניהול המשפט ויחסית להיקף העניין הנדון. מנגד, הצד המפסיד במשפט מתרעם על גובה ההוצאות שהוטל עליו.

בתי משפט לערעורים אזרחיים נוהגים לפסוק סכומי הוצאות ריאליים כדי לפצות את הצד הזוכה בהחזר הוצאותיו וכדי להקטין – כמגמה משנית – את מספרם של ערעורי הסרק.

החלטה בעניין הוצאות ניתנת לתקיפה (מקום שיש אכן עילה לתקיפה) בדרך של ערעור ולא בדרך של בקשה לתיקון פסק דין מחמת השמטה.¹

אין חובה לכלול בקשה להוצאות בכתב התביעה, שכן פסיקת ההוצאות היא סעד כללי.² במציאות כלכלית שבה האינפלציה בעבר הייתה ניכרת ומתמשכת, היו בתי המשפט ערים לשאלת ההצמדה, ואם נמנעו מלצייץ במפורש כי סכום ההוצאות שנפסק יהיה צמוד, הרי שפירשו שתיקה זו כהשמטה גרידא כמשמעותה בסעיף 81(א) לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד-1984.³

1 ע"א 554/87 מזור נ' אריאלי, פ"ד מה(1) 370 (1990).

2 ע"א 37/85 ברבלק נ' שביט, פ"ד מא(1) 708 (1993).

3 ע"א 576/81 בן שמעון נ' ברדה, פ"ד לט(2) 589 (1984).

סימן ב – הטלת הוצאות

בהליך העיקרי – בית המשפט נזקק לנושא ההוצאות בתום הדיון. מנסח התקנות משתמש בלשון מנדטורית והוא קבע בתקנה 511(א) לתקנות התשמ"ד לשון ציווי: "בתום הדיון בכל הליך יחליט בית המשפט..."⁴

בתום כל הליך – תביעה, תביעה שכנגד, בקשה, ערעור וכדומה – יתייחס בית המשפט או הרשם לנושא ההוצאות, אף שבעל הדין לא עתר במיוחד לקביעה כזו. יש לשים לב כי במונח "הוצאות" בתקנות כלולים שכר טרחת עורך דין והוצאות המשפט.

אין מניעה מלהשקיף על חוסר התייחסות בפסק הדין לשאלת שכר טרחת עורך דין והוצאות המשפט, כעל השמטה מקרית הניתנת לתיקון על ידי בית משפט שנתן את פסק הדין, מכוח סעיף 81(א) לחוק בתי המשפט, ולא כעניין מהותי המצריך הגשת ערעור. גישה זו יש בה היגיון לנוכח החובה המוטלת על בית המשפט לפי התקנה להחליט בתום הדיון בשאלת שכר טרחת עורך דין והוצאות המשפט.⁵

עניין ההוצאות, הן החיוב והן שיעורו, מסור לשיקול דעתו של בית המשפט. אכן, בדרך כלל, בעל דין שזכה זכאי לקבל את הוצאותיו בשאיפה שלא ייצא שכרו בהפסדו. משכך, רק בנסיבות מיוחדות בית המשפט רשאי להימנע מלפסוק הוצאות לבעל דין שזכה. בית המשפט שלערעור ייטה להתערב במקום שבו בהיעדר נימוק לא נפסקו הוצאות לבעל דין שזכה.⁶

על פי לשון תקנה 513(2) לתקנות התשמ"ד היה לשום הוצאות "סבירות ודרושות לניהול המשפט" ובפסיקה נקבע בהתאם כי "על היושב בדין לבחון את שיעור ההוצאות הנטען ולברוק אם המדובר בהוצאות סבירות, מידתיות והכרחיות לניהול ההליך בהתחשב בכלל נסיבות העניין". הנה כי כן, בעל דין המבקש כי יושבו לידיו הוצאות אותן הוציא לטענתו בהליך משפטי נדרש ראשית להוכיח כי ההוצאות הנטענות אכן הוצאו על ידיו בפועל; ושנית עליו להוכיח כי מדובר בהוצאות סבירות שהיו דרושות לניהול ההליך.⁷

תקנה 153 לתקנות החדשות עוסקת בנושא "שיעור ההוצאות" ונקבע בה –

(א) סכום שכר טרחת עורך דין שיפסוק בית המשפט לטובת בעל הדין שזכה בהליך, בכפוף לאמור בתקנת משנה (ג), לא יפחת מן התעריף שנקבע לעניין שכר טרחת עורך דין בכללי לשכת עורכי הדין (התעריף המינימלי המומלץ), התש"ס–2000, זולת אם הורה בית המשפט, מטעמים מיוחדים, על תשלום סכום נמוך יותר מהסכום האמור.

(ב) בית המשפט יכלול בשכר טרחת עורך הדין, סכום השווה למס ערך מוסף מקום שבו הזוכה שילם או מחויב לשלם מס ערך מוסף לעורך דינו, זולת אם סבר כי הזוכה

4 בתקנות 475 ו-476 לתקנות סדר הדין האזרחי, התשכ"ג–1963 נקט מתקין התקנות לשון "רשאי".
5 בר"ם 5720/05 גופר באמצעות כונס הנכסים נ' הועדה המקומית לתכנון ולבניה פתח תקווה (פורסם בנבו, 5.8.2007).

6 ע"א 916/05 כדר נ' הרישנו (פורסם בנבו, 28.11.2007).

7 ע"א 4630/06 שפר נ' תרבות לעם (1995) בע"מ (פורסם בנבו, 11.6.2013).

רשאי לנכות את מס התשומות בשכר טרחת עורך דינו, ובלבד שלא יפסוק סכום כאמור כרכיב נפרד.

(ג) בקביעת שיעור ההוצאות יתחשב בית המשפט, בין השאר, בשווי הסעד שנפסק וביחס שבינו לבין הסכום שנתבע, בדרך שבה ניהלו בעלי הדין את הדיון, במורכבות ההליך, בהשקעת המשאבים בהכנתו ובניהולו ובסכום ההוצאות שהתבקש.

בהחלטה יפרט בית המשפט את השיקולים שהנחו אותו בקביעת שיעור ההוצאות.

כאשר פסק הדין ניתן לזכות התובע בהיעדר התגוננות של הנתבע, קובעת תקנה 154 החדשה, שכותרתה "הוצאות בהינתן פסק דין בהעדר הגנה", את הכלל הבא –

ניתן פסק דין בהעדר הגנה ובית המשפט פסק הוצאות, יהיה שיעור שכר הטרחה לפי התעריף המינימלי המומלץ, זולת אם בית המשפט הורה אחרת.

הוצאות בהליכי ביניים – במצבים שבהם ניתנה החלטת ביניים הכוללת חיוב של בעל דין בהוצאות, ובהמשך ניתן פסק דין שבו נקבע כי אין צו להוצאות, יש להסתייע בהנחת עבודה שלפיה ככלל, פסק הדין אינו מבטל או משנה את החיוב הקודם בהוצאות. זאת כל עוד לא נקבע בבירור אחרת בפסק הדין.⁸

הטעמים לכך הם: ראשית, במתן פסק דין המסיים את ההליך, בית המשפט אינו מודע בהכרח להחלטות ביניים שניתנו בעבר ולהוצאות שנפסקו במסגרתן. לפיכך אין יסוד להניח כי התכוון לשנות מהן בפסק דינו כל עוד לא נקבע בבירור אחרת. שנית, במישור המהותי, הימנעות מפסיקת הוצאות בסיום ההליך אינה משליכה בהכרח על צדקת החיוב בהוצאות במסגרת החלטות ביניים קודמות שניתנו במהלך ניהול ההליך. שלישית, טעמי יעילות מצדדים אף הם בהנחת עבודה זו. בלעדיה עלולים בעלי דין להרבות בהתדיינויות.⁹

פסיקת הוצאות בהליכי ביניים "לפי התוצאות בהליך העיקרי" מעלה לעיתים בעייתיות רבה. לפיכך ראוי שבית המשפט יחליט בתום הדיון בכל הליך כולל בקשות ביניים אם לחייב בעל דין בתשלום שכר טרחת עורך דין והוצאות משפט לטובת בעל דין אחר אם לאו. בהליכים רגילים, אין להתנות את החיוב בהוצאות בתוצאות ההליך העיקרי.¹⁰

כאשר בית המשפט מתנה את החיוב בהוצאות בתוצאות ההליך העיקרי, ראוי שיפרט, ככל האפשר, מראש בהחלטתו אלו תוצאות יזכו לשיטתו בהוצאות ומי יזוכה. חיוב בהוצאות שכזה ראוי שיעשה רק במקום שם אין כל דרך סבירה להכריע לאלתר מיהו בעל הדין שראוי שישא באותן הוצאות ששיעורן נקבע, וכאשר ניתן להניח שההכרעה העתידית בהליך העיקרי, תהא אשר תהא, תוכל ללמד בבירור מיהו בעל הדין החב בהוצאות מכוח החלטת הביניים.¹¹

8 ע"מ 8188/10 אלון ע. מהנדסים וקבלנים בע"מ נ' י.ע.ז. חברה לבניה ופיתוח בע"מ (פורסם בנבו, 14.8.2011).

9 שם.

10 רע"א 519/08 ח'ורי נ' עוואד (פורסם בנבו, 19.8.2010).

11 שם.

סימן ג – קביעת סכום ההוצאות וחישובן

על פי הוראות תקנה 512 לתקנות התשמ"ד נאמר כי לאחר שקבע בית המשפט או הרשם את סכום ההוצאות, רשאי הוא לפסוק אותו הן לעניין שכר טרחת עורך דין והן לעניין הוצאות המשפט. עוד נקבע בתקנה 512(א) לתקנות התשמ"ד כי בית המשפט רשאי לפסוק את סכום ההוצאות לעניין שכר טרחת עורך דין ולעניין הוצאות המשפט "כל אחד מהם בנפרד בסכום כולל". כאשר פסק בית המשפט מה שפסק כ"הוצאות", הביע בכך לכאורה את כוונתו לפסוק יחד את שכר טרחת עורך הדין ואת הוצאות המשפט של שתי קבוצות המשיבים, שאם לא כן היה פוסק אותם בנפרד.¹²

השימוש במונח "יציאות" – בוטל.¹³ קיימת הבחנה בין המונח "הוצאות המשפט" לבין המונח "יציאות המשפט" לפני התיקון ולאחריו.¹⁴

תביעות קטנות – הכללת ההוצאות בסכום הפיצויים ניתן לראות כפסיקת הוצאות לכל אחד מן המבקשים באופן יחסי לסעד שנפסק לטובתו. הוצאות המשפט אכן מהוות רכיב משמעותי בפיצויים להם זוכה התובע בבית המשפט לתביעות קטנות אם זכה בתביעתו, וזאת במיוחד בתביעה על פי סעיף 33א לחוק התקשורת (בזק ושידורים), התשמ"ב–1982.¹⁵

פיצוי נפגעי תאונות דרכים – בתביעה לפיצוי נפגעי תאונות דרכים יש לפסוק שכר טרחת עורך דין בשיעור הקבוע בחוק, של 13% על מכלול הפיצויים שנפסקו לתובע, לרבות אלה ששולמו קודם לפסק הדין כתשלום תכוף.¹⁶

בשאלה אם יש לגזור את שכר הטרחה "מלמטה" (רק כנגזרת מסכום הפיצוי "נטו" שקיבל הלקוח) או "מלמעלה" (תוך הבאה בחשבון אף את שכר הטרחה שנפסק לטובת הלקוח), קיימת מחלוקת פסיקתית.¹⁷

התעריף המינימלי של לשכת עורכי הדין – קיימת בתקנה הנחיה שלפיה סכום שכר הטרחה לא יפחת מהשיעורים שנקבעו בכללי לשכת עורכי הדין (התעריף המינימלי), התש"ס–2000, שעודכנו מעת לעת. הוראה זו אינה כלל בל יעבור ולבית המשפט נתונה הסמכות להורות, מטעמים שיירשמו, על קביעת סכום החורג מהתעריף. התעריף המינימלי אינו עוד תעריף המחייב את חברי לשכת עורכי הדין והוא משמש כיום תעריף מומלץ בלבד.¹⁸

אין התעריף המינימלי בכללי לשכת עורכי הדין מחייב את בית המשפט, אך הוא עשוי לשמש כמדריך וכקנה מידה. המגמה היא להשתחרר מהנוהג לפסוק לבעלי דין שזכו בדינם אך חלק קטן

12 ע"א 7261/97 שרבני נ' האחים שבירו בע"מ, פ"ד נד(4) 464 (2000).

13 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון), התש"ן–1990, ק"ת 598, מיום 10.5.1990.

14 ע"א 32/90 ברלב נ' בריל, פ"ד מו(5) 866 (1992).

15 רע"א 9162/16 עזרא נ' הזנק להצלחה בע"מ (פורסם בנבו, 5.1.2017).

16 ע"א 841/02 ששון נ' אבנר איגוד לביטוח נפגעי רכב, פ"ד נח(4) 865 (2004).

17 רע"א 3780/10 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 12.12.2010). לכן לא ניתן לקבוע כי הבורר שגה או סטה מהדין בסוגיה זו.

18 ראו תיקון לסעיף 81 בחוק לשכת עורכי הדין (תיקון מס' 20), התשנ"ג–1992. מאוחר יותר שונה המבנה של התעריף האמור.

מהשכר ששילמו לפרקליטיהם, ויש לפסוק להם את השכר הראוי להם בהתחשב בכל הנסיבות, גם אם הוא עולה, במקרים מסוימים, על התעריף המינימלי.¹⁹
 כאמור תקנה 153 לתקנות החדשות מחייב את הזיקה עם התעריף המינימלי אלא אם בית המשפט הורה אחרת.

תוספת מס ערך מוסף – בתקנה 512(ג) לתקנות התשמ"ד נקבע כי לשכר טרחת עורך דין שנפסק יתוסף סכום השווה למס ערך מוסף ששולם בגינו, זולת אם הורה בית המשפט או הרשם הוראה אחרת. דינו של סכום שהוסף כאמור כדין שכר הטרחה שנפסק. החיוב בתשלום מס ערך מוסף היה מוטל רק אם שולם המס. מכאן, שאם המדינה היא שזכתה בשכר טרחת עורך דין, לא תחול ההוראה בדבר הוספת חיוב המע"מ, שכן המדינה אינה משלמת לעצמה מסים.²⁰ תקנה זו עברה שינויים והחלפות במהלך השנים והנוסח האחרון היה –

512. (ג) בית המשפט או הרשם יכלול בתוך הסכום האמור בתקנת משנה (א) לעניין שכר טרחת עורך דין, סכום השווה למס ערך מוסף מקום שבו הזוכה שילם או מחויב לשלם מס ערך מוסף לעורך דינו, זולת אם ראה בית המשפט או הרשם כי הזוכה רשאי לנכות את מס התשומות בשכר טרחת עורך דינו, ובלבד שלא יפסוק סכום כאמור כרכיב נפרד.

בתקנות החדשות נקבע באופן ברור בתקנה 153(ב) כי –

בית המשפט יכלול בשכר טרחת עורך הדין, סכום השווה למס ערך מוסף מקום שבו הזוכה שילם או מחויב לשלם מס ערך מוסף לעורך דינו, זולת אם סבר כי הזוכה רשאי לנכות את מס התשומות בשכר טרחת עורך דינו, ובלבד שלא יפסוק סכום כאמור כרכיב נפרד.

חישוב הוצאות – כאשר בעל דין פירט בסיכומים את הוצאותיו האמיתיות, קובעת תקנה 155 לתקנות החדשות את ההוראה הבאה:

(א) בית המשפט יפסוק הוצאות משפט, ובלבד שבעל הדין פירט בסיכומי טענותיו באופן מפורש ומפורט את הוצאות המשפט כפי שנדרשו לצורך ההליך וצירף מסמכים התומכים בכך.

(ב) סכום הוצאות משפט יהיה צירופם של כל ההוצאות שהוצאו בעין ושנדרשו להליך כפי שיורה בית המשפט.

(ג) השופט שנתן את ההחלטה יורה על הוצאות המשפט, זולת אם הדבר נבצר ממנו.

19 ע"א 27/81 מודול חברה להנדסה מכנית בע"מ נ' אימקו הנדסה תעשייתית וימית בע"מ, פ"ד לז(1) 211 (1984).

20 תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 2), התשנ"ו–1996, ק"ת 935, מיום 30.5.1996. ראו גם ע"א 576/81, לעיל ה"ש 3.

השבת הוצאות – כאשר הוחזר תיק מערכאת הערעור לערכאה הדיונית,²¹ הרשם של ערכאת הערעור, בתפקידו כשמאי ההוצאות של בית המשפט, רשאי להורות על השבת ההוצאות שחויב בהן הצד שהפסיד בערכאה הדיונית, אם נעדרה התייחסות לכך בהחלטת בית המשפט. סמכות זו לפסוק הוצאות היא ביטוי לעיקרון הכללי בדבר מניעתה של עשיית עושר ולא במשפט.²²

סעיף 99 לחוק בתי המשפט קובע כי הרשם יהיה "שמאי-הוצאות של בית המשפט שבו הוא משמש רשם". יש לפרש את הסעיף באופן שרשם של בית המשפט מוסמך לפסוק את כלל ההוצאות הנובעות מההליך, וכי הכרעתו אינה מוגבלת להוצאות שנגרמו אגב ההליך בבית המשפט שהוא מכהן בו.²³

נקבע בעבר כי הוצאות לזכות בעל דין שאינו מיוצג והטוען לעצמו, תיפסקנה באותו שיעור שנפסק שכרו של עד. כאשר בעל דין שאינו מיוצג הוציא הוצאות לצורכי המשפט וזכה בדינו, הוא זכאי להשבת אותן הוצאות, לרבות אלה שהוציא בעבור ייעוץ מקצועי.²⁴

סימן ד – שיקולי בית המשפט

פסיקת ההוצאות מסורה לשיקול דעתה של הערכאה השיפוטית שלפניה נדון העניין, אך הכלל הוא שבאין נסיבות מיוחדות המצדיקות לשלול מבעל דין שזכה את הוצאותיו, יהא אותו בעל דין זכאי לפסיקת הוצאות.²⁵

הקווים המנחים בנושא הוצאות משפט הם: התעריף המינימלי כרף תחתון; התנהגות בעלי הדין בהליך, לרבות דרך ניהול ההליך; שיעור הסכום השנוי במחלוקת; מורכבות התיק, הזמן שהושקע בהכנתו וחשיבות העניין לבעלי הדין, לרבות האינטרס הציבורי. אין מדובר ברשימה סגורה של שיקולים ויש לבחון כל מקרה על פי נסיבותיו.²⁶

במסגרת קביעת ההוצאות רשאי בית המשפט להתחשב, בין היתר, באופי התובענה ומידת מורכבותה, הסעד המבוקש והיחס בינו לבין הסעד שנפסק, היקף העבודה שהושקעה על ידי בעל הדין בהליך ושכר הטרחה ששולם או שבעל הדין התחייב לשלמו. הדרך שבה פועל בעל הדין הינה מרכיב חשוב בקביעת שכר הטרחה וההוצאות.²⁷

שיקוליו של בית המשפט לעניין שכר הטרחה כוללים את שווי הסעד המבוקש, את כמות העבודה שהושקעה וכן נסיבות אחרות שיש בהן כדי להשפיע על גובה ההוצאות.²⁸

- 21 בש"א 5738/91 בן דוד נ' ג'רבי, פ"ד מו(1) 317 (1991). בעניין זה, נדונה קביעת ההוצאות על פי "הוצאות הדין". בית המשפט העליון החזיר את הדין לבית המשפט המחוזי ונדונה שם השבת ההוצאות.
- 22 ע"מ 10219/01 מסביב לאגם בע"מ נ' עיריית רמת גן, פ"ד נז(2) 97 (2002).
- 23 ע"א 482/99 בלפוריה, מושב עובדים להתיישבות חקלאית שיתופית בע"מ נ' הוועדה המקומית, יזרעאלים, פ"ד נז(2) 865 (2001).
- 24 רע"א 5248/90 אנטין נ' פרנקל, פ"ד מה(5) 139 (1991).
- 25 ע"א 1894/90 פלאטו-שרון נ' אסולין, פ"ד מו(4) 822 (1996).
- 26 רע"א 1975/08 על רד הנדסת מעליות בע"מ נ' נציגות הבית המשותף (פורסם בנבו, 9.4.2008).
- 27 ע"א 10242/09 בלטר נ' מזור (פורסם בנבו, 2.2.2011). בעל הדין שאינו נוהג באופן יעיל וגורם להארכה שלא לצורך של ההליך, עלול למצוא עצמו נושא בשכר טרחה בשיעור גבוה מן המקובל, אם הפסיד בסופו של יום.
- 28 ע"א 2622/05 קויתי נ' אזולאי עמרם בע"מ (פורסם בנבו, 15.6.2006).

ברירת המחדל היא פסיקת הוצאות משפט ושכר טרחת עורך דין לטובת הצד הזוכה. ואולם, פסיקת הוצאות נתונה לשיקול הדעת ותחושת הצדק של בית המשפט בדונו בתיק, ולא אחת קורה שבת המשפט מחליטים שלא לפסוק הוצאות לזוכה או לסטות מעקרונות היסוד בסוגיה, לא רק בשל נסיבות ספציפיות של התיק, אלא גם בשל נסיבות הכרוכות במיהות בעלי הדין, ופעמים גם לפנים משורת הדין.²⁹

העובדה כי בעל דין פעל בתום לב כטענתו אין בה כדי לפטור אותו מהוצאות הנפסקות למי שמפסיד בדינו. בעל דין שזכה בדין זכאי כי שכרו לא ייצא בהפסדו, וממילא הוא זכאי להוצאותיו.³⁰ כאשר מערערים זכו בבית המשפט קמא במרב תביעותיהם, לא היה זה מן הדין לחייבם לשאת בהוצאות המשיבים בגין אותן תביעות שבהן נמצא כי היה למערערים בסיס לקבל את הסעד שביקשו.³¹

מחיקת ההליך – בעל דין המגיש הליך כלפי יריבו חייב להניח שאותו יריב יזקק לשירותים משפטיים ויישא בהוצאות כדי לעמוד על זכויותיו. כפועל יוצא מכך, הוא חייב להניח כי אם הוא חוזר בו מן ההליך שנקט, יעמוד יריבו על חיובו בהוצאות שנגרמו לו. כאשר יוזם ההליך מבקש למחקר ללא קבלת הסעד המבוקש יש בכך, על פני הדברים, כדי להצביע על כך שהגשת ההליך לא הייתה מוצדקת מלכתחילה. זוהי הנחה הניתנת לסתירה, כאשר הנטל לעשות כן מוטל על מי שיזם את ההליך.³²

הוצאות עונשיות – שומת הוצאות ריאליות על הצד הגבוה, אין משמעה כי ניתן להטיל על בעל הדין שהפסיד בדינו הוצאות עונשיות, החורגות מהוראות הדין, שהרי פסיקת הוצאות אינה ענישה של בעל הדין שהפסיד על כי גרר את יריבו לדין.³³

בנסיבות מקרה אחד לא נפל פגם בהצעת בית המשפט שלפיה יופחתו ההוצאות ככל שהמבקשים יואילו להסכים לדחיית התביעה. שהרי הטלת הוצאות עונשיות במסגרת הליך של סעד זמני (שאינו זה המקרה כאן), מתוך קביעה שיופחתו רק אם המבקשים יסכימו לדחיית התובענה יבוטל העונש, אינו כלי ראוי.³⁴

סימן ה – התערבותה של ערכאת הערעור

אין מדרכה של ערכאת הערעור להתערב בקביעת הערכאה הדיונית בנושא ההוצאות. התערבות בעניין זה נעשית במשורה ובמקרים חריגים, כאשר נפלה טעות משפטית או כאשר דבק פגם או פסול מהותי בשיקול דעתה של הערכאה הדיונית.³⁵

שם.	29
ע"א 1182/90 שחם נ' רוטמן, פ"ד מו(4) 330 (1992).	30
ע"א 6138/93 הארגון למימוש האמנה על ביטחון סוציאלי נ' אברהמי, פ"ד נ(1) 441 (1996).	31
ע"א 3088/06 ניר נ' רבינוביץ (פורסם בנבו, 24.1.2008).	32
רע"א 6793/08 לואר בע"מ נ' משולם לויןשטיין הנדסה וקבלנות בע"מ (פורסם בנבו, 28.6.2009).	33
רע"א 3127/16 עובדיה נ' יואלי (פורסם בנבו, 1.6.2016).	34
ע"א 6768/01 רגב נ' מדינת ישראל, פ"ד נט(4) 625 (2004); ע"א 9833/09 כהן נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 25.8.2013).	35

פרט למקרים חריגים שבהם נפלה טעות קיצונית, אין ערכאת הערעור מתערבת בפסיקת הוצאות. פסיקת הוצאות מהווה חלק מסמכותה השיוורית של הערכאה הדיונית הרואה לנגד עיניה את מכלול נסיבותיו של הסכסוך ואת התנהלות בעלי הדין לאורך המשפט.³⁶

לעיתים נדירות בלבד תתערב ערכאת הערעור בפן זה של הכרעת בית משפט קמא. שיקולים שונים משמשים את בית המשפט בקובעו הוצאות משפט. אחד משיקולים רבים אלה הוא השיקול האנושי "לפנים משורת הדין".³⁷

במקרים חריגים שבהם נראה כי נפלה טעות משפטית בהחלטה או שנתגלה פגם מהותי בשיקול הדעת של הערכאה הראשונה, יש מקום להתערבותה של ערכאת הערעור גם בעניינים אלה.³⁸

בעניין אחד, בית המשפט החליט לחייב את הנתבעים לשאת בשכר טרחת עורך דין של התובעת, אך דחה את בקשת התובעת לחייב את הנתבעים בתשלום ההוצאות האחרות אשר נגרמו לה. בית המשפט נימק את החלטתו בכך שהתובענה נוהלה באורח בזבזני. ערכאת הערעור קבעה כי בנסיבות אלה בית המשפט היה רשאי להחליט שלא לחייב את הנתבעים בהוצאות התובעת ואין עילה שערכאת הערעור תתערב בכך.³⁹

בעניין אחר בית משפט שלערעור לא התערב בהחלטת הערכאה הדיונית, שכן ניתן היה לסבור כי הצטברות שיקולים הביאה את בית משפט קמא לפסוק את אשר פסק: נסיבות אנושיות מיוחדות, עמימות עובדתית ונוק ראייתי שנגרם למערערת.⁴⁰

ככלל ופרט למקרים חריגים, ערכאת ערעור אינה מתערבת בפסיקת הוצאות. באחד מאותם מקרים חריגים נקבע: ראשית, לא נערכה הבחנה בין הוצאות לבין שכר טרחת עורך דין. שנית, לא היה מקום לחיוב נפרד של כל נתבע תוך סטייה מהכלל הרגיל לפיו שני נתבעים שנתבעו יחדיו ושגרמו לתובע לאותו הנוק חבים לתובע ביחד ולחוד. שלישית, ההוצאות שנפסקו אינן עומדות בכל יחס לכלל שלפיו הזוכה זכאי להחזר ריאלי של הוצאותיו על מנת שלא יסבול חסרון כס.⁴¹

- 36 ע"א 11512/04 קרניל חברה לעבודות הנדסיות בע"מ נ' גב ים חברה לקרקעות בע"מ (פורסם בנבו, 16.11.2006).
- 37 ע"א 119/05 חליפה נ' משרד הבריאות (פורסם בנבו, 10.9.2006). בנסיבות דנן, אין צורך להוסיף על כתפי המערער, אשר הוכה קשות על ידי הגורל, נוסף לעול מומו אותו יישא לאורך חייו, גם את עול תשלום הוצאות המשפט.
- 38 ע"א 2906/01 עירית חיפה נ' מגורה חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 25.5.2006). בעניין זה שכר הטרחה שפסק בית משפט קמא לטובת חברות הביטוח הוא נמוך ביותר בכל קנה מידה. אין בטעמים התמציתיים שצוינו כדי להצדיק הפחתה כה מהותית משכר הטרחה שנפסק והעמדתו על סכום שאינו עומד בכל יחס סביר לפיצוי שנפסק, להיקף ההתדיינות ולמורכבות המשפטית והעובדתית של הסוגיות שנדונו במסגרתה.
- 39 ע"א 6431/96 בר-זאב נ' מוחמד, פ"ד נב(3) 557 (1998).
- 40 ע"א 916/05, לעיל ה"ש 6.
- 41 ע"א 2579/11 בנק הפועלים בע"מ נ' סולכור חברה לשיווק וקניות בע"מ (פורסם בנבו, 29.6.2014).

סימן ו – הצו המגביל הגשת בקשות רשות ערעור

צו בתי המשפט (סוגי החלטות שלא תינתן בהן רשות ערעור), התשס"ט–2009 (להלן – הצו)⁴² מגביל את הזכות להגשת בקשות רשות ערעור בנושאים שונים, לרבות בנושא הוצאות. וכך נקבע בצו:

לא תינתן רשות ערעור על החלטה מן הסוגים המפורטים להלן: ...

(8) החלטה בעניין הטלת הוצאות משפט ושכר טרחת עורך דין ושיעורם, למעט אם ניתנה לאחר מתן פסק הדין ואינה נבלעת בו.

ניתן ללמוד מהוראות הצו על האופן שבו ראוי להתייחס, ככלל, לבקשות רשות ערעור אשר נסוכות על השתת הוצאות.⁴³

כאשר מדובר בהחלטה בעניין הוצאות שניתנה לאחר פסק הדין, שאז אין אפשרות לערער עליה אלא במסגרת בקשת רשות ערעור על החלטה אחרת, הצו מחריג זאת וקובע שזו בקשת רשות ערעור על החלטה אחרת שניתן לדון בה הגם שעניינה הטלת הוצאות. אולם כאשר מדובר בפסיקת הוצאות שהיא חלק מפסק הדין, הצו אינו עוסק בה כלל וניתן למקד בה את הערעור – הן כאשר מדובר בערעור בזכות והן כאשר מדובר בערעור ברשות.⁴⁴

הוראות הצו אומנם חלות על החלטות הניתנות במסגרת הליכים לפי חוק הבוררות, התשכ"ח–1968, אך הן אינן חלות על החלטה מתקנת, שכן זו נבלעת בהחלטה אשר דחתה את הבקשה למינוי בורר וסיימה את ההליך. משכך, הוראות הצו אינן שוללות מתן רשות ערעור. ההכרעה אם תינתן רשות ערעור תיעשה על פי המבחנים המקובלים הנוגעים להחלטות בענייני בוררות.⁴⁵

סימן ז – דרך ניהול המשפט

על פי תקנה 512(ב) לתקנות התשמ"ד, בקביעת שיעור ההוצאות בית המשפט היה רשאי להתחשב גם בדרך שבה ניהלו בעלי הדין את הדיון. בגדר שיקול דעת זה יכול שיבוא גם הרצון למנוע ניהול מכביד של ההליך או שימוש בהליכים שלא בתום לב.⁴⁶

וגם תקנה 151(א) לתקנות החדשות מתייחסת ל"התנהלות בעלי הדין" –

חיוב בעל דין בתשלום הוצאות נועד לשפות את בעל הדין שכנגד על הוצאותיו בהליך בהתחשב בתוצאותיו, במשאבים שנדרשו לניהולו ובהתנהלות בעלי הדין.

42 ק"ת 1116, מיום 13.7.2009; רע"א 9368/10 אבו לבדה נ' חנניה (פורסם בנבו, 25.1.2011).

43 רע"א 302/09 יניב נ' פקיד שומה גוש דן (פורסם בנבו, 5.8.2009).

44 רע"א 6269/11 חמדאן נ' עיזבון וקים (פורסם בנבו, 22.11.2011). בהקשר זה, בין היתר, בית המשפט עומד על היבטים שונים בלשונו של הצו, התומכים בפרשנות המצמצמת אותו.

45 רע"א 8557/10 ש.י. מובילי מרחבים בע"מ נ' משואות יצחק מושב שיתופי להתיישבות של הפועל המזרחי בע"מ (פורסם בנבו, 31.7.2011); אורי גורן בוררות 466 (2018).

46 רע"א 4370/07 הרן נ' חברת נתיבי איילון בע"מ (פורסם בנבו, 20.11.2007).

אופן ניהול הדיון על ידי בעלי הדין הוא אחד השיקולים שניתן להביא בחשבון בעת הטלת ההוצאות.⁴⁷ ההיזקות לסמכות בית המשפט לפסוק הוצאות ולסמכותו של בית המשפט לקבוע את סדר הדיונים בתיקים שלפניו, מאפשרת לבית המשפט לעצב סנקציה הולמת. סנקציה הולמת היא זו שיש בה, מחד גיסא כדי לתקן באורח מדויק את הנזק שגרמה התנהלותו של בעל דין שאיחר להתייצב ואף כדי להרתיעו. מאידך גיסא יש בה כדי להבטיח כי הפגיעה בבעל הדין – שלעיתים אינו יכול להשפיע על התנהלות עורך דינו – לא תהיה מעבר לנדרש.⁴⁸

בעניין אחד נקבע כי המעט שניתן לעשות כדי להביע מורת רוח מהגשת המסמך המקוטע ומדרך ניהול המשפט, הוא שלא לזכות את המערערים בהוצאות.⁴⁹ בעניין אחר נקבע כי בית המשפט איזן כראוי בין השיקולים השונים – ההוצאות הרבות שנגרמו למשיבים עקב התביעה, מחד גיסא והטרדיה האנושית שפגעה במערערים, מאידך גיסא וניתן להניח כי בית משפט קמא אף הביא בחשבון את דרך ניהול ההליך.⁵⁰ בנושא זה עוסקת גם תקנה 156 לתקנות החדשות שכותרתה היא "הארכת הליך שלא לצורך" ומורה –

סבר בית המשפט כי בעל דין האריך את הדיון בכל הליך שלא לצורך, באמצעות טענות סרק או בכל דרך אחרת, רשאי הוא, באותו הליך או בפסק הדין, ובלא קשר עם תוצאות המשפט, להטיל עליו את הוצאות ההליך בשיעור שימצא לנכון בנסיבות העניין, לטובת בעל הדין שכנגד או לטובת אוצר המדינה.

סימן ח – הוצאות לטובת אוצר המדינה

בית המשפט מוסמך לפסוק הוצאות לטובת המדינה, נוסף או במקום קביעת הוצאות לזכות אחד מבעלי הדין. בנושא זה דנה תקנה 514 לתקנות התשמ"ד שעניינה "הארכת דיון שלא לצורך" בין על ידי טענות סרק ובין בכל דרך אחרת. חיוב ההוצאות בגין עילה זו נעשה ללא קשר לתוצאות המשפט.⁵¹ בנושא זה דנה, בין היתר, תקנה 156 לתקנות החדשות שצוטטה לעיל. מכאן, שהמדינה עשויה לזכות בהוצאות משפט גם בהליכים שאינה צד להם. מטרתו של מחוקק המשנה בהתקינו תקנה זו היא להקנות לרשות השופטת אמצעי מרתיע כדי לבלום את יצר הפולמוס וההתדיינות של בעלי דין טרדניים, שקשה להרתיעם בדרך אחרת אלא בחיוב כספי.⁵²

47 ע"א 136/92 בניש-עדיאל נ' דניה סיבוס חברה לבנין בע"מ, פ"ד מז(5) 114 (1993).
 48 רע"א 6983/02 סוכנות ימית ישראלית סקנדינבית בע"מ נ' Malmed Maritime, פ"ד נו(6) 827 (2002).
 49 ע"א 4352/04 בן נון נ' כורש (פורסם בנבו, 10.11.2005).
 50 ע"א 11485/05 שטרית נ' קופת חולים של ההסתדרות הכללית (פורסם בנבו, 2.12.2007).
 51 ההוראה הקודמת בנדון נקבעה בתקנה 475(ג) לתקנות התשכ"ג.
 52 בתי המשפט עושים שימוש בסמכות זו. ראו ע"א 734/84 אבידן נ' בן חמו, פ"ד מא(4) 78 (1987); ע"א 669/86 שיכון ופיתוח לישראל בע"מ נ' ידן, פ"ד מג(1) 353 (1987); ע"א 617/85 עופר נ' הס, פ"ד מו(1) 23 (1991); ע"א 2418/90 רלפו (ישראל) בע"מ נ' בנק למסחר בע"מ, פ"ד מז(5) 133 (1992).

כאשר דנים בהתחשבות בדרך שבה ניהלו בעלי הדין את הדין, הכוונה היא להארכת הדין שלא לצורך או לפגם אחר שבניהול הדין על ידי אחד בעלי הדין, שעליו יש להגיב בהפחתת שכר הטרחה, ולא לפעול לקיצור הדין.⁵³

השימוש במכשיר של הוצאות לטובת אוצר המדינה צריך להיעשות בצורה מושכלת וזהירה, הן בערכאות הדיוניות והן בערכאות הערעור.⁵⁴

נקבע כי אפילו אם לא היה ניתן לבסס הסמכות לחיוב הוצאות לפי התקנה, הרי העיגון יימצא בסמכותו הטבועה של בית המשפט. האפשרות האמורה של חיוב בהוצאות קיימת לא רק לגבי דיון בעל פה אלא גם על יסוד הכתובים.⁵⁵

יישומה של הוראה זו לעניין חיוב בהוצאות לטובת אוצר המדינה אינו פשוט, שכן לא נקבעה דרך ברורה לגבייתו. קיימת הוראה כללית בתקנה 515 לתקנות התשמ"ד, שלפיה אוכפים צו לחלום הוצאות כאלה כדרך שמוציאים לפועל פסק דין של בית משפט.

יישום ההליך – בעניין אחד נקבע כי העירייה והמערער חויבו בהוצאות לאוצר המדינה על פי תקנה 41(ג) לתקנות בתי משפט מינהליים (סדרי דין), התשס"א–2000, וערעורי בעלי הדין בעניין זה נדחו.

על בעלי הדין להליך היה לעדכן את בית המשפט בקיומו של ההליך המקביל.⁵⁶ כאשר המבקש הגיש בקשה באורך של למעלה מ-80 עמודים הוא חרג באופן קיצוני מהמקובל ומנהדרש וגרם לבזבוז זמן שיפוטי. על כן הושתו עליו הוצאות לטובת אוצר המדינה.⁵⁷ ככל שהתופעה של כתבי טענות ארוכים יתר על המידה הולכת וגוברת, ממילא מתעצם הצורך לעשות שימוש בסמכות זו.⁵⁸

מקרה של סכסוך בין שני גופים עסקיים על סכום שאינו משמעותי, שהוגשה לגביו בקשה לדון בו ב"גלגול שלישי" על אף שאין מדובר בסוגיה שיש לה השלכות רחב. נפסק שם כי גם מימוש זכות דיונית צריך להיעשות על פי עקרון המידתיות, במידה שאינה עולה על הנדרש במכלול הנסיבות. חריגה ממשית מעקרון המידתיות עלולה במקרים מסוימים לעלות כדי שימוש לרעה בהליכי משפט ועילה לחיוב בהוצאות, אף לאוצר המדינה, שכן מהלך כאמור גורם לעומס מיותר על מערכת המשפט ולפגיעה במתדיינים המנהלים הליכים לגיטימיים.⁵⁹

הגשת בקשת רשות ערעור ללא טעמים טובים בבסיסה, מצדיקה במקרה המתאים, הטלת הוצאות לטובת אוצר המדינה. במקרה אחד המבקש אף נקט בלשון לא ראויה כלפי בית משפט קמא, ואף הגיש

53 ע"א 295/80 חברת נתיבי אילון בע"מ נ' "אגד" אגודה שיתופית לתחבורה בישראל בע"מ, פ"ד לו(1) 796 (1982).

54 רע"א 615/11 סופר מדיק (מדיק לייט) נ' Anton Hubner CMBH & CO. KG (פורסם בנבו, 27.3.2011).

55 ש.ם.

56 ע"ם 4778/06 ויזר נ' עיריית חדרה (פורסם בנבו, 4.2.2008). כתוצאה מקיום ההליכים המקבילים ניתנו הכרעות סותרות בשאלות עובדתיות ומשפטיות מסוימות.

57 בע"מ 4547/06 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 11.6.2006).

58 רע"א 615/11, לעיל ה"ש 54.

59 רע"א 615/14 חברת החשמל לישראל בע"מ נ' הפניקס הישראלי חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 7.8.2014).

בקשת סרק למתן החלטה בבקשת רשות ערעור בהיעדר תשובה לבקשה. בנסיבות אלה יש מקום לחייבו בהוצאות לטובת אוצר המדינה.⁶⁰

סימן ט – שכר מומחים

שכרם של מומחים אשר טרחתם נדרשה לצורך הוכחת טענותיו של בעל דין מהווה "הוצאות משפט", שיש לפסוק אותן כדבר שבשגרה בתום ההליך. כך כאשר מדובר בשכר טרחתם של שמאים, אשר לא ניתן היה לשום את הנזק ללא חוות דעתם.⁶¹

ראוי שהשופט שכתב את פסק הדין, במקרים שבהם מצריכה שומת ההוצאות בחינה מפורטת (כגון כאשר במשפט מופיעים מומחים רבים או שהמשפט כרוך בהוצאות חריגות כמו הגעת עדים מחו"ל) ייזקק לעניין. זאת מטעמי יעילות, בהכירו את התיק לפני ולפנים, ועל כן יוכל להכריע בסוגיית ההוצאות במהירות.⁶²

סכום הכסף שנפסק במקרה אחד היה בשיעור גבוה וחריג בנוף פסקי הדין העוסקים בהוצאות משפט עבור חוות דעת מומחים. ואולם שכרו הגבוה של המומחה נגזר מהשקעתו המקצועית הרבה ומהיותו מומחה בעל שם, והוא אינו בלתי פרופורציונלי להליך עצמו ולמהותו.⁶³ כאשר תובע עותר בהליך נפרד לקבוע את שיעור שכר הטרחה על סמך חוות דעת של שמאי, הוא גורם בכך לדיון בנושא שכר הטרחה. ל"דיון" זה יש להזמין אליו את הנתבע גם אם זה האחרון לא הורשה להתגונן בתביעה עצמה.⁶⁴

סימן י – תביעה ייצוגית

קיימות הוראות בנושא זה בחוק תובענות ייצוגיות, התשס"ו–2006, בסעיף 23 הדן ב"שכר טרחה של בא כוח מייצג".⁶⁵

התביעה הייצוגית הצרכנית היא כלי דיוני חשוב ויעיל, אך יש להישמר מפני ניצולו לרעה לצורך הגשת תביעות סרק נגד נתבעים בעלי "כיס עמוק", העלולות להביא להיחלשותו. משיקולים אלה ואחרים מוצאות לעיתים הערכאות המבררות לנכון להשית בהליכים אלה הוצאות בשיעורים גבוהים.⁶⁶

- 60 רע"א 61/15 זיו נ' הראל חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 10.5.2015).
- 61 ע"א 2906/01, לעיל ה"ש 38.
- 62 ע"א 1593/11 ניר שיתופי אגודה ארצית שיתופית להתיישבות עובדים עבריים בישראל בע"מ נ' דירות נ. שקד בע"מ (פורסם בנבו, 7.8.2013).
- 63 רע"א 5919/14 בכר נ' המברשת רוחמה אגודה שיתופית חקלאית בע"מ (פורסם בנבו, 29.1.2015).
- 64 ע"א 295/80, לעיל ה"ש 53.
- 65 ראו פסיקה קודמת לעניין שכר על פי סעיף 54 לחוק ניירות ערך, התשכ"ח–1968: ע"א 8430/99 אנליסט אי.אמ.אס. ניהול קרנות בנאמנות (1986) בע"מ נ' ערד השקעות ופיתוח תעשייה בע"מ, פ"ד נו(2) 247 (2001).
- 66 ע"א 1509/04 דנוש נ' Chrysler corp. (פורסם בנבו, 22.11.2007).

הוצאות צריכות להיות פרופורציונליות להליך ולמהותו. יש להטיל הוצאות מתונות על המבקשים לאשר ניהול תובענה כייצוגית שבקשתם נדחתה, למעט במקרים בהם ההליך הייצוגי שנקט היה הליך סרק שהוגש בחוסר תום לב. עם זאת אין לקבוע מראש מסמרות בשאלה עד כמה יש להפחית מההוצאות שהוציא הנתבע-המשיב. התשובה לשאלה תלויה בנסיבות הקונקרטיות של כל מקרה ונתונה לשיקול דעת הרחב של הערכאה הדנה.⁶⁷

על בית המשפט לנהוג במתינות בבואו להטיל הוצאות בגין דחיית בקשה לאישור תובענה ייצוגית. כלל זה אינו חל לגבי מקרים בהם מוגשת בקשת סרק בחוסר תום לב. במקרים כאלה חשוב להרתיע בדרך של פסיקת הוצאות ריאליות מפני ניצול לרעה של מוסד התובענה הייצוגית. בעניין זה המשיב הגיש בקשת אישור בלתי מבוססת אך בית המשפט לא שוכנע כי פעל בחוסר תום לב; ייתכן שהיה מקום לפסוק הוצאות גבוהות יותר, אך אין מדובר במקרה חריג המצדיק התערבות ערכאת ערעור.⁶⁸

סימן יא – חיוב בהוצאות בתביעות ובקשות

הודעה לצד שלישי – בעלי דין בהודעת צד שלישי, כבעלי דין בתובענה רגילה, זכאים להוצאותיהם אם עמדתם התקבלה בבית המשפט.⁶⁹

זכותו של צד שלישי, שהתובענה נגדו נדחתה, להשבת הוצאותיו.⁷⁰

תביעה בנוזיקין – בתביעת נזיקין מחושב שכר טרחתו של פרקליט התובע על פי סכום הפיצויים שנפסק לתובע. ברם מסכום הפיצויים יש לנכות (לצורכי החישוב) את תשלומי הביטוח הלאומי.⁷¹

דיון בבקשה – אם נדחה בירורה של בקשה כלשהי למועד הדיון בתובענה העיקרית, והמבקש בבקשה זכה בתובענה לגופה, הוא זכאי גם להוצאות הבקשה. רואים את המבקש כמי שזכה בבקשה ופוסקים לו את הוצאותיה אף אם לא נפסק לגביה דבר.⁷²

סימן יב – חיוב בהוצאות בהליכי ערעור

הטלת הוצאות על מערער החוזר בו מן הערעור – מערער המבקש לחזור בו מערעור שהגיש ולבטלו, נזקק להיתר מאת בית המשפט. בית המשפט ייתן, בדרך כלל, רשות כאמור ויחייב את המערער

67 רע"א 5188/16 אי. די. בי. חברה לפתוח בע"מ נ' שמייע (פורסם בנבו, 13.10.2016).

68 ע"א 2729/14 ארומה אספרסו בר בע"מ נ' נג'ם (פורסם בנבו, 24.3.2016).

69 ע"א 674/85 אליהו חברה לביטוח בע"מ נ' ז'ק, פ"ד מג(1) 356 (1989). שולח הודעה לצד שלישי זכה בתביעה נגד חברת ביטוח. למרות הזכייה במשפט לא זכה להוצאות, אף שלא היה קיים נימוק שלא לפסוק הוצאות אלה. המעוות תוקן בערעור שכנגד שהגיש.

70 ע"א 578/83 חסונה נ' זכריה, פ"ד מא(1) 689 (1987).

71 ע"א 244/87 קוש נ' כהן, פ"ד מג(1) 15 (1989).

72 המ' 244/74 פחמיץ ביח"ר לאציד קרבניק נ' תעשיות אבן וסיד בע"מ, פ"ד כח(2) 243 (1974).

בתשלום הוצאות המשיב. המשיב בערעור אינו רשא להתנגד לביטול הערעור לבקשת המערער, אך הוא זכאי כי ייפסקו לטובתו הוצאות בגין הביטול.⁷³ על משיב המבקש שהמערער יישא בהוצאותיו בעקבות מחיקת הערעור, להראות שאומנם נגרמו לו הוצאות כתוצאה מהגשת הערעור. המשיב רשאי לבקש מבית המשפט שיפסוק לו את ההוצאות שנגרמו לו ואת הנזק שנגרם לו מהשהיית ביצוע פסק הדין.⁷⁴

הטלת הוצאות על משיב המסכים לערעור – משיב אשר לאחר בדיקת עמדת בעל הדין שכנגד מגיע למסקנה שיש טעם בנימוקיו של המערער, ייטיב לעשות אם יגיע עמו לפשרה, גם אם תהיה זו כרוכה בהוצאות ובשכר טרחה. שיעורם של אלה בשלב כה מוקדם של ההליך נמוך בהרבה מההוצאות הנפסקות לאחר עריכתם והגשתם של מסמכי בידין שונים הנדרשים לדיון ולאחר טיעון לגופו של עניין.⁷⁵

תוצאות הערעור על חיוב בהוצאות – כאשר מוגש ערעור עיקרי מטעם הצד שזכה לגבי מיעוט הוצאותיו, רשאי המשיב להגיש ערעור שכנגד על חיובו בדין, שכן נושאים אלה הם בגדר "אותו עניין".⁷⁶

ערעור על הוצאות בהליך ערעור על פסילת שופט – ערעור על הוצאות שהוטלו בדיון בבקשה לפסילת שופט, אינו מתברר בהליך על פי סעיף 77א לחוק בתי המשפט המתברר לפני הנשיא או לפני שופט יחיד שנקבע לכך. ערעור כזה, באותם מקרים נדירים שבהם יש מקום להגשתו, מתברר בדרך הרגילה לפני הרכב של שלושה שופטים.⁷⁷

סימן יג – הוצאות אישיות לחובת עורך דין

הטלת חבות אישית בהוצאות על עורך דין לא הייתה מעוגנת בתקנות אלא בפסיקת בתי המשפט מכוח סמכותם הטבועה. הקריטריונים לשימוש בסמכות טבועה זו נקבעו כך:⁷⁸

- א. הנטייה היא להימנע מחיוב בהוצאות אישיות;
- ב. במיוחד יש להימנע מחיוב כזה אם לפי נסיבות העניין יש בידי בית המשפט אמצעים חלופיים והולמים אחרים להגנת עבודתו;
- ג. החיוב יוכל לכאורה להישקל רק כתגובה על מעשה (או מחדל) זדוני או רשלני חמור, שנועד לגרום או שגרם בפועל להכשלת ההליך השיפוטי.

73 ע"א 455/88 חדר נ' א' דהן חברה לבניין בע"מ, פ"ד מה (5) 655 (1991).
 74 ע"א 669/82 רומן נ' רומן, פ"ד לט (4) 817 (1986). זאת, גם אם לא ניתן צו זמני המעכב את ההליכים עד לאחר מתן פסק דין בערעור.
 75 ע"א 649/85 לבכי-פולק נ' פלד, פ"ד לט (4) 440 (1985).
 76 בש"א 7182/94 זילברמן נ' שנפלד, פ"ד מט (2) 1 (1995).
 77 ע"א 6581/94 זק נ' ספר אלקטרוני ממוחשב ס.א.מ. בע"מ, פ"ד מח (5) 837 (1995).
 78 ע"א 4845/95 ניר נ' מדינת ישראל, פ"ד מט (2) 639 (1995).

הסמכות לחייב את עורך הדין המופיע בבית המשפט מטעם שולחו בהוצאות אישיות היא סמכות טבועה הנובעת מהצורך כי בית המשפט ינהל את הדיון באורח תקין ויעיל. ככזו, השימוש בה ייעשה בנסיבות מיוחדות בלבד, בזהירות ובמתינות. אין הפרקליט מקיים "שיג ושיח" או "דיאלוג" עם בית המשפט אלא במסגרת הכלים המסורים לו בסדרי הדין. הדרך לתקיפת הוראותיו של בית המשפט, כאשר לאופן ניהול הדיון, אינה בהתעלמות ממנה או בהתנצחות עם בית המשפט אלא בערעור עליה לפי כל דין.⁷⁹

הסמכות להטיל הוצאות על עורך דין היא אחת מבין הדוגמאות הרבות לסמכויות שמקורן בסמכות הטבועה של בית המשפט. הגינוי הכרוך בהטלת הוצאות על עורך הדין נוגע לדרך ניהול הדיון ולאופן ייצוג הלקוח על ידיו, ולא לגבי התנהגותו מחוץ לבית המשפט. חיובו של עורך דין בהוצאות עשוי לבוא לא רק בתגובה להתנהלות באולם המשפטים, אלא גם בעקבות כתבי בי-דין ומסמכים אחרים שהגיש לבית המשפט. אמצעי זה נחוץ לשם הטלת מרות ומשמעת. בנוסף הובעה הדעה כי כלי זה נועד גם לשפות את בעלי הדין ואת בית המשפט על הוצאות שנגרמו להם בשל התנהלות עורך הדין. בכך ניתן ביטוי לתפישה כי לעיתים לא יהא זה ראוי שבעל הדין יישא בעלויות הנובעות מהתנהלות בעייתית של בא כוחו.⁸⁰

חיובו של עורך דין בהוצאות הוא הליך מעין עונשי ולכן זכות קנויה לעורך הדין – שאינו צד להליך – להשמיע טענותיו קודם שיוטל עליו אותו חיוב יוצא דופן של תשלום הוצאות.⁸¹ חיוב בהוצאות אישיות לטובת המדינה שהוטל על עורכי דין בוטל, מאחר שלא ניתנה להם זכות טיעון לפני החלטה בדבר החיוב. החיוב המקורי בהוצאות הוטל עקב קביעת בית המשפט המחוזי כי פרקליטיהם של בעלי הדין התעלמו בעקבות מהנחיותיו לקדם משפט ומההחלטות שניתנו במהלך הבירור.⁸²

בעניין אחד נקבע כי לנוכח התנהגותו הראויה לגינוי במהלך הדיון בערעור, הנאצות שהטיח ברשם ללא כל מעצורים ואורך הדברים הבלתי רלוונטיים שהרצה מעל ומעבר לנדרש, הוטל על פרקליט באופן אישי לשאת בהוצאות ההליך.⁸³

הגשת ערעור על ידי פרקליט בטענה שפסק הדין מבוסס על החלטה שניתנה במעמד צד אחד – וזאת, עקב היעדר ייפוי כוח לפרקליט שהופיע לדיון – גררה את חיובו של הפרקליט בהוצאות אישיות.⁸⁴

גם אם חיובו של עורך דין בהוצאות הוטל במהלך הליך פלילי, מתנהל הערעור על חיוב זה כערעור אזרחי, לרבות אימוץ ההוראות הדיוניות הקשורות בערעור אזרחי, כמו תשלום אגרת ערעור והפקדת עירבון.⁸⁵

- 79 ע"א 8548/06 עטרי נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 31.8.2008).
 80 בע"מ 3778/12 גלפנבוים נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 29.9.2014).
 81 ע"א 6185/00 חנא נ' מדינת ישראל, פ"ד נו(1) 366 (2001).
 82 ע"א 2240/90 בן עטר נ' מלצר, פ"ד מז(4) 45 (1993).
 83 בש"א 329/89 הופר נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, פ"ד מג(4) 756 (1989).
 84 רע"א 589/88 שר נ' קובה, פ"ד מב(4) 395 (1989).
 85 בג"ץ 2685/92 ניר נ' נשיא בית המשפט המחוזי, פ"ד מז(2) 203 (1993).

בתקנה 151(ג) לתקנות התשע"ט נקבע במפורש כי ניתן לחייב את בא כוח בעל הדין "בנסיבות מיוחדות אף את בא כוחו":

סבר בית המשפט שבעל דין עשה שימוש לרעה בהליכי משפט או לא מילא אחר תקנות אלה, רשאי הוא לחייבו בהוצאות לטובת הנפגע או לטובת אוצר המדינה ובנסיבות מיוחדות אף את בא כוחו.

פרק ב – ערובה להוצאות משפט

סימן א	– חיוב התובע בערובה – אימתי
סימן ב	– מניעת תביעות סרק
סימן ג	– תובע שהוא תושב חוץ
סימן ד	– נושאים דיוניים
סימן ה	– ערובה להוצאות כשהתובעת היא חברה
סימן ו	– התיקון בחוק החברות

סימן א – חיוב התובע בערובה – אימתי

תקנה 519 לתקנות התשמ"ד "ערובה לתשלום הוצאות" דנה במתן ערובה על ידי התובע לתשלום הוצאותיו של הנתבע. הערבות נדרשה בנושא ההוצאות בלבד ולהבטחת תשלומן לנתבע. להלן נוסח התקנה:

ערובה לתשלום הוצאות

519. (א) בית המשפט או הרשם רשאי, אם נראה לו הדבר, לצוות על תובע ליתן ערובה לתשלום כל הוצאותיו של נתבע.

(ב) לא ניתנה ערובה תוך המועד שנקבע, תידחה התובענה, אלא אם כן הורשה התובע להפסיקה; נדחתה תובענה לפי תקנה זו, רשאי התובע לבקש ביטול הדחייה, ואם נוכח בית המשפט או הרשם שסיבה מספקת מנעה את התובע מליתן את הערובה תוך המועד שנקבע, יבטל את הדחייה בתנאים שייראו לו, לרבות לענין ערובה והוצאות.

בעניין זה קובעת תקנה 157 לתקנות החדשות (תקנות תשע"ט):

(א) בית המשפט רשאי, אם נראה לו הדבר, לצוות על תובע ליתן ערובה לתשלום הוצאותיו של נתבע.

(ב) לא ניתנה הערובה בתוך המועד שהורה, יימחק כתב התביעה.

שיקולי בית המשפט – לא נקבעו קריטריונים או שיקולים שיש להביא בחשבון בעת עריכת האיזון הנדרש לצורך החלטה בבקשה להפקדת ערובה, אך בפסיקה הצטברו וגובשו כללים מדריכים ותוארו סוגי מקרים שבהם על בתי המשפט לעשות שימוש בסמכות שהוענקה להם בתקנה זו או להימנע מכך. המקרים העיקריים שבגדרם נפסק שיש מקום לחיוב תובע בהפקדת ערובה להבטחת הוצאות הנתבע, נגעו למצבים שבהם היה חשש אמיתי שמנגנוני ההוצאה לפועל של המדינה לא יעמדו לרשות הנתבע לצורך מימוש ההוצאות שנפסקו לזכותו, ככל שנפסקו.¹

הפסיקה התרכזה בארבעה שיקולים שיש להביא בחשבון בבוא בית המשפט לקבוע אם המקרה הקונקרטי מצדיק חיוב בהפקדת ערובה: תושבות חוץ, אי-ציון מען עדכני בכתב התביעה, סיכויי תביעה קלושים ומצב כלכלי ירוד של התובע; אף אם מתקיימים התנאים החריגים המצדיקים הטלת ערובה, יש לקבוע את גובהה בסבירות ובמתנות, תוך בחינת השלכת גובהה על התובע ועל עתיד ההליך המשפטי.²

1 רע"א 5738/13 אבו סעלוק נ' שירותי בריאות כללית (פורסם בנבו, 14.11.2013).

2 רע"א 2142/13 נעמאת נ' קרמין (פורסם בנבו, 13.11.2014).

כל הליך משפטי כרוך בהוצאות הן מצד מגיש ההליך והן מצד זה שההליך הוגש נגדו. אפשר לראות כי הוצאות אלה בדבר החובה להפקיד עירבון נשמרו עת מדובר בהליכי ערעור, בבקשה לרשות ערעור ובדיון נוסף. ככלל, הגשת הליך לבית משפט בערכאה ראשונה אינה כרוכה בהפקדת עירבון.³ הכלל בערכאה הראשונה הוא כי אין להפקיד עירבון להבטחת הוצאות הנתבע, אלא במקרים חריגים בלבד.⁴

מן הראוי לשקול את סיכויי התובענה. שיקול מרכזי נוסף הינו מצבו הכלכלי של התובע.⁵ לכאורה, משלא פסק בית המשפט המחוזי הוצאות לטובת המבקשים בפסק דינו, אין כספי העירבון שהפקידו המשיבות, מהווים חלק מפסק הדין.⁶

הוצאות לצד שלישי – אין מקום לחייב את התובע בהפקדת ערובה להוצאותיו של צד שלישי, שכן צד שלישי צורף להליך מרצונו של הנתבע ולא של התובע. משהתובע לא בחר מרצונו הוא לצרף להליך צד שלישי, אין להטיל עליו מראש את העלות האפשרית של ההליך לגבי אותו צד שלישי.⁷ נוסח התקנה אינו יכול לשמש בסיס להוראת בית המשפט להורות לנתבעת ולצדדים השלישיים בהליך המתנהל לפניו להפקיד ערובה להבטחת הוצאות התובעים ואוצר המדינה.⁸

זכות הגישה לערכאות – בעת שקילת בקשה לחיוב בהפקדת ערובה על בית המשפט לאזן בין זכות הגישה לערכאות לבין זכות הנתבע כי לא ייצא מפסיד באם תידחה התביעה נגדו. כן יובאו בחשבון סיכויי ההליך, מורכבותו, שיהוי בהגשת התביעה, מיהות הצדדים, תום לב ופגיעה בכוח בזכות הקניין של התובע.⁹

אין להתנות את זכותו של תובע להביא את עניינו לבירור אלא במצבים נדירים ובנסיבות חריגות; אין לחייב אדם בהפקדת ערובה בשל עונו בלבד ואין להגביל את הגישה לערכאות רק לבעלי אמצעים; נוכח משמעותה של אי-הפקדת ערובה להוצאות הנתבע, על בית המשפט לשקול את סיכויי ההליך, מורכבותו, מיהות הצדדים, התנהלותם ותום לבם. לשם התחשבות בכל השיקולים הללו ניתן לבית המשפט הדן בתיק שיקול דעת רחב. מכך נגזר גם גדר התערבות מצומצם יותר של ערכאת הערעור, שאינה חשופה באותה מידה לנסיבות התיק ולדקדויותיהן.¹⁰

הסמכות לקביעה בדבר הפקדת ערובה כתנאי לניהול הליך בערכאה הדיונית תופעל במתינות, בזהירות ובריסון. עיקר העיקרים הוא שלא תיחסם דרכו של התובע הלגיטימי, בין סיכויי ההליך מזה, יכולת התובע מזה וזכות הגישה לערכאות שברקע. לבית המשפט מסור שיקול דעת רחב ועליו לשקול בכל מקרה על פי נסיבותיו את סיכויי ההליך, מורכבותו, מיהות הצדדים ותום לבם.¹¹

3 רע"א 2442/98 מיוחס, נ' רוזן, פ"ד נג" (3) 145 (1999).

4 שם.

5 רע"א 6590/10 עיזבון אשתייה נ' משרד הביטחון (פורסם בנבו, 28.5.2012).

6 ע"א 10449/08 רמתי נ' ש. קינד בע"מ (פורסם בנבו, 23.2.2009).

7 רע"א 19/10 מורביקו אוברסיס בע"מ נ' ז. גולדמן אינטרנשיונל טרייד בע"מ (פורסם בנבו, 16.4.2012).

8 רע"א 8590/17 ד.י. דוידי השקעות ונדל"ן בע"מ נ' חטב (פורסם בנבו, 19.11.2017).

9 רע"א 10376/07 ל. נ הנדסה ממוחשבת בע"מ נ' בנק הפועלים בע"מ (פורסם בנבו, 11.2.2009).

10 רע"א 8575/14 חאמד נ' אלואטן בע"מ (פורסם בנבו, 30.12.2014).

11 בע"מ 1171/16 פלוני נ' פלוני (פורסם בנבו, 18.2.2016).

עיתוי הגשת הבקשה – מועד הגשת הבקשה לפי התקנה ומועד הדיון בה ביחס לשלב שבו מצוי ההליך יכולים להוות שיקול רלוונטי. היעדר יכולת כלכלית, כשלעצמו, אינו עילה לחיוב התובע בהפקדת ערובה להבטחת הוצאות הנתבע, ולא תיחסם גישתו לערכאות של תובע דל אמצעים רק מחמת חסרון כיס.¹²

אין בהחלטה בנושא זה, לגרוע מסמכותו של בית המשפט לשנות מהחלטתו אם ימצא לנכון לעשות כן בשלב מאוחר יותר של הדיון וככל שתתברר בפניו המסכת העובדתית הנדרשת לכך. בית המשפט רשאי לבחון מחדש החלטות ביניים שנתן אם חל שינוי נסיבות המצדיק זאת. דברים אלו יפים גם שעה שמדובר בהחלטה בבקשה לחיוב תובע בהפקדת ערובה, שהרי סיכויי התביעה יכולים להתברר כקלושים ככל שיתקדם הליך ההוכחות.¹³

ככל שהבקשה תוגש בשלב יותר מתקדם, כך יש יותר סיכוי שבידי בית המשפט יהיו די נתונים ואינדיקציות שסייעו בהערכת סיכויי ההליך. לצד זאת נקבע כי כאשר הליך הגיע לשלב מתקדם, יש להניח שבחלק הארי של ההוצאות כבר נשא הנתבע, הולכת ופוחתת ההצדקה לחייב את התובע במתן ערובה להוצאות.¹⁴

הפקדת ערובה להבטחת הוצאות היא פעולה המערבת את עבודת בית המשפט ואין לראותה כעניין שבין הצדדים בלבד. משכך, תקופת הפגרה לא נכללת במניין המועדים.¹⁵

סימן ב – מניעת תביעות סרק

אחת המטרות העיקריות להפעלת התקנה היא למנוע תביעות סרק ולהבטיח תשלום הוצאותיו של הנתבע, במיוחד כאשר נראה לבית המשפט שהסיכויים להצליח בתביעה קלושים. עם זאת אין להכביד יתר על המידה על מגישי התובענות ולהגביל את הגישה לבית המשפט רק לבעלי אמצעים. על כן, על בית המשפט לנהוג בנושא זה במתינות ולהפעיל בסבירות את שיקול דעתו בדבר אופן הבטחתן של הוצאות המשפט.¹⁶

התכלית הניצבת בבסיס חיובו של תובע בהפקדת ערובה היא מניעת תביעות סרק והבטחת תשלום הוצאות הנתבע כשסיכויי התביעה קלושים, וכי הדבר מהווה למעשה איזון בין זכות גישתו של התובע לבית המשפט לבין זכות הקניין של הנתבע. מכיוון שהתקנה אינה קובעת קריטריונים או שיקולים שיש להביא בחשבון בעת עריכת האיזון האמור, פורטו בפסיקה שיקולים שונים שעל בית המשפט להפעיל בבואו לחייב תובע בהפקדת ערובה, ובהם סיכויי התביעה, מורכבות ההליך, שיהוי בהגשת התביעה ותום לבו של התובע.¹⁷

ערובה מוטלת במקרים חריגים כאשר שנראה כי סיכויי ההצלחה קלושים לשם הבטחת הוצאות של הצד שכנגד ומניעת תביעות סרק. האיזון בתקנה זו מיושם כך שהשימוש בה מודרך לאורה של זכות

12 רע"א 6353/12 אברהם נ' יגרמן (פורסם בנבו, 16.1.2013).

13 רע"א 1481/13 גבעון נ' לוי (פורסם בנבו, 3.4.2013).

14 רע"א 3462/14 גנאם נ' משרד הבריאות (פורסם בנבו, 17.9.2014).

15 ע"א 7193/13 ש.א. פתרונות בע"מ נ' ברנע (פורסם בנבו, 22.9.2014).

16 ע"א 2877/92 אל לטיף נ' מורשת בנימין למסחר ולבניה (קרני שומרון) בע"מ, פ"ד מז(3) 846 (1993).

17 רע"א 6562/14 פלונית נ' משרד הבריאות (פורסם בנבו, 4.12.2014).

הגישה לערכאות ולאור הצורך להגן במקרים מסוימים על זכותו של הנתבע כי לא ייצא בחסרון כיס אם תיחזה התביעה נגדו. הכלל הוא שאין בית משפט מחייב תובע במתן ערובה להוצאות מפני עונו בלבד.¹⁸

כשסיכויי התביעה נמוכים או כשמדובר בתביעת סרק, ניתן לחייב את התובע בהפקדת ערובה, גם כשמדובר בתובע חסר יכולת כלכלית. מועד הגשת הבקשה והדיון בה ביחס לשלב שבו מצוי ההליך עשוי להוות שיקול רלוונטי לעניין ההכרעה בבקשה להורות על הפקדת ערובה; לבית המשפט יש סמכות לשנות מהחלטתו שלא לחייב תובע בהפקדת ערובה אם ימצא לנכון לעשות כן בשלב מאוחר יותר של הדיון.¹⁹

בין יתר השיקולים שניתן לשקול כאשר נבחנת בקשה לחייב תובע בערובה להוצאות נתבע, יובאו בחשבון סיכויי קבלתה של התביעה והשאלה אם מדובר בתביעת סרק. אלא שבין היתר בשל הקושי להעריך את סיכויי התביעה כאשר עוסקים בהליך בערכאה הראשונה, שיקול זה כשלעצמו אינו יכול, בדרך כלל, להביא לחיוב תובע בערובה להוצאות הנתבע, אלא במקרים של הליך שניתן להגדירו כהליך סרק מובהק.²⁰

סימן ג – תובע שהוא תושב חוץ

בית המשפט מיישם את סמכותו זו בעיקר כאשר התובע הוא תושב חוץ או כאשר התובע אינו מציין את מענו בתביעתו. לגבי תושב חוץ חלים תקנות לביצוע אמנת האג 1954 (סדר־הדין האזרחי), התשכ"ט–1968, הפוטרות מערובה את אזרחי המדינות הקשורות באמנה. תקנה 28 לתקנות אלה קובעת:

(א) תובע או מתערב, שהוא אזרח אחת המדינות בעלות האמנה ושמקום מושבו באחת מהן, לא תצווה עליו רשות שיפוטית, מחמת היותו זר או מחמת שאין לו בישראל מקום מושב או מקום מגורים, ליתן בטחון או ערובה לפרעון הוצאות משפט שנתבע עלול להוציאן ושהתובע או המתערב עלולים להתחייב בהן כלפיו במשפט.

(ב) מנהל בתי המשפט רשאי להורות כי האמור בתקנת משנה (א) לא יחול על אזרח אחת המדינות בעלות האמנה שמקום מגוריו הקבוע אינו בישראל, אם אותה מדינה אינה נוהגת לפי תקנה זו לגבי אזרח ישראל שמקום מגוריו הקבוע אינו בתחומה.

האמנה נועדה להשיג שלא תוטל ערובה להוצאות על מתדיין רק מחמת היותו תושב חוץ, אך אין בכך כדי לשלול הטלת ערובה מטעמים אחרים המצדיקים זאת.²¹ היות הנתבע מחוץ לישראל הוא טעם לחיוב ערובה, אך ייתכנו גם טעמים אחרים לביצוע חיוב. בסופו של יום, בית המשפט ישקול שיקולים רלוונטיים נוספים וידון בכל מקרה לגופו ולפי נסיבותיו. שיקול דעתו של בית המשפט הוא רחב.²²

18 רע"א 321/07 רבינוב גושן נ' אבי-גיא (פורסם בנבו, 21.8.2007).

19 רע"א 1572/14 עזר נ' אמריקה-ישראל רמת אביב החדשה (פורסם בנבו, 14.7.2014).

20 רע"א 6353/12, לעיל ה"ש 12.

21 רע"א 2795/10 פיטוסי נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 17.3.2011).

חסר כתובת או נכסים בישראל – כאשר התובע בהליך בין הצדדים הוא תושב חוץ שאינו מצביע על נכסים בבעלותו בארץ מהם ניתן יהיה להיפרע במידת הצורך את ההוצאות שתיפסקנה, ונוכח השיהוי הרב בהגשת התביעה, נוטה הכף לעבר חיובו בהפקדת ערובה להבטחת הוצאות הנתבעים, ככל שייפסקו לטובתם.²³

תושב חוץ שאין בידיו להצביע על נכסים הנמצאים בישראל, בית המשפט ייטה לעשות שימוש בסמכותו על פי התקנה. עם זאת היותו של התובע תושב חוץ אינה הטעם היחיד לצוות עליו להפקיד ערובה ועל בית המשפט לשקול שיקולים רלוונטיים נוספים ולדון בכל מקרה על פי נסיבותיו.²⁴ בתי המשפט נוהגים לחייב תובע המתגורר בחוץ לארץ ואין בידיו נכסים בארץ שמהם ניתן להיפרע.²⁵

תובע יחייב גם במתן ערובה להוצאות הוא כאשר בכתב התביעה אין התובע מצייץ את כתובתו העדכנית, כנדרש בתקנות.²⁶

במסגרת האיוון בין השיקולים השונים, כאשר תובע מתגורר בחוץ לארץ ואין בידיו נכסים בארץ שמהם ניתן להיפרע או שאין הוא ממציא את מענו העדכני כנדרש על פי התקנות, הנטייה היא בדרך כלל לחייבו בהפקדת ערובה להוצאות.²⁷

תושבי האזור – תושבי האזור, נחשבים תושבי חוץ לצורך יישום של תקנה 519 לתקנות התשמ"ד.²⁸ בית המשפט עשוי להשתמש בסמכותו לחייב בהפקדת ערובה כאשר התובע מתגורר מחוץ לתחום השיפוט. תושבי הרשות הפלסטינית נחשבים לצורך זה כתובע תושב חוץ. אולם עובדת היות התובע תושב חוץ, אינה הטעם היחיד להטלת חיוב להפקיד ערובה להבטחת הוצאות הנתבע. בית המשפט ישקול שיקולים רלוונטיים נוספים וידון בכל מקרה לגופו על פי נסיבותיו.²⁹

סימן ד – נושאים דיוניים

דחיית התביעה עקב אי-מילוי החיוב – החליט בית המשפט לדחות את הערכויות שהציע התובע ולא הוגשה בקשה מטעם התובע להרשות לו להפסיק את התובענה, בית המשפט חייב לדחות את התביעה ולא להסתפק בהפסקתה.³⁰

יש לשים לב כי על פי תקנות התשע"ט מדובר במחיקת התביעה ולא בדחייתה.

במסגרת השיקולים והעקרונות שבית המשפט צריך לקחת בחשבון בעת בחינת בקשה לביטול החלטה על דחיית תובענה מחמת אי-הפקדת עירבון משתלבים שתי מערכות איוונים: האחת – איוון

22 רע"א 321/07, לעיל ה"ש 18.

23 רע"א 197/15 עיזבון מנסור נ' ח'ורי (פורסם בנבו, 21.4.2015).

24 רע"א 2310/10 אבו קבע נ' האפורופוס לנכסי נפקדים (פורסם בנבו, 27.6.2010)

25 רע"א 8730/10 יוסף נ' בינסון (פורסם בנבו, 23.3.2011).

26 שם.

27 רע"א 3601/04 ו'נצ'ון נ' מנהלת ההגירה (פורסם בנבו, 18.10.2007).

28 רע"א 6590/10 לעיל, ה"ש 5.

29 רע"א 2146/04 מדינת ישראל נ' עיזבון איברהים, פ"ד נח(5) 865 (2004).

30 ע"א 2877/92, ה"ש 16.

בין אינטרס התובע לאינטרס הנתבע, ובמסגרת זו יבחן בית המשפט את ציפיית הנתבע כי לא ישוב ויזדמן לו לפגיעה מעבר לעוגמת הנפש המובנת מאליה הנובעת מעצם חידוש ההליך; הסיבה בגינה לא הופקדה הערובה במועד; הנזק העלול להיגרם לנתבע; ופרק הזמן שחלף ממועד מתן ההחלטה הדרושה את התובענה ועד למועד הגשת הבקשה לביטולה.³¹

השנייה – איזון בין אינטרס התובע לאינטרס הציבור. במסגרת זו יבחן בית המשפט את האינטרס הציבורי-מערכתי בניהול תכליתי ויעיל של מערכת המשפט, אל מול זכות הגישה לערכאות של התובע.³²

תובענה נדחתה עקב אי-הפקדת ערובה. פסק הדין בוטל בערכאת הערעור לאחר שהוברר כי למרות האיחור בהפקדה, הרי שביום הדיון כבר הופקדה הערובה. אימתן ערובה תוך המועד שנקבע אינו מונע בעד בית המשפט או הרשם מלהאריך את המועד, שאז "המועד שנקבע" יהיה המועד שנקבע בהחלטה להארכת המועד.³³

בית המשפט מצווה לבחון אם לתובע "סיבה מספקת" אשר מנעה ממנו את הפקדת הערובה במועד, ורק אם נמצאה סיבה כזו בית המשפט רשאי להורות על ביטול הדחייה.³⁴

סימן ה – ערובה להוצאות כשהתובעת היא חברה

סעיף 232 לפקודת החברות [נוסח חדש], קבע בזמנו את ההוראה, שלפיה כאשר התובעת היא חברה, השיקול ההכרחי והיחיד לחיוב במתן ערובה היה חוסר יכולתה של החברה לשלם את ההוצאות למקרה שהנתבע יזכה בדיון. הצורך במתן ערובה כאשר מדובר בחברה היה החשש שחברה חסרת יכולת כספית תסתתר מאחורי גוף משפטי ערטילאי. תקנות סדר הדין אינן חלות במקרים אלה, מאחר שהתובענה נדחתה מפני הוראות אחרות שבדין, במיוחד שעה שמדובר בחיקוק ראשי ולא בחקיקת משנה. קיימת חזקה שלפיה יש לחייב חברה במתן ערובה להוצאות, אלא אם קיימים בנסיבות העניין טעמים לסתור.³⁵ בעניין אחד חייב בית המשפט את החברה להמציא כערובה להוצאות הנתבעת ערבויות של שני אנשים בעלי יכולת כספית.³⁶

בחוק החברות, התשנ"ט-1999, לא היה סעיף המקביל לסעיף 232 לפקודה. ההוראה בסעיף 199(3) לחוק החברות החדש הסמיכה את בית המשפט להטיל על חברה להפקיד ערובת הוצאות, אלא

31 רע"א 846/14 ישראל היום – השקעות ופיתוח 1987 בע"מ נ' לנדקו ישראל יזום וניהול בע"מ (פורסם בנבו, 2.4.2014).

32 ש.ם.

33 ע"א 3857/96 שגיא נ' תעשיות רוגוזין בע"מ, פ"ד נב(2) 706 (1998).

34 רע"א 7216/10 ברכך נ' משרד הביטחון (פורסם בנבו, 13.6.2011).

35 רע"א Stoomhamer Amsterdam 5088/96 נ' שגב, פ"ד נ(3) 471 (1996).

36 רע"א 544/89 אויקל תעשיות (1985) בע"מ נ' נילי מפעלי מתכת בע"מ, פ"ד מד(1) 647 (1990). הלכת אויקל אומצה ברע"א 3274/92 סרוסי נ' י.ע.ף. קידום מכירות בע"מ, פ"ד מז(2) 192 (1993).

שהיא חלה על תביעה נגזרת בלבד ולא על הליך רגיל. לפיכך חזרה או לנפקות הוראת תקנה 519 לתקנות התשמ"ד והיא הייתה חלה על כל סוגי התביעות שתובעת חברה, למעט בעניין תביעה נגזרת.³⁷ תובעת, חברה בפירוק, הגישה תביעה כספית באמצעות מפרקה. בתגובה לבקשה למתן ערובה הגיש המפרק תצהיר. בנסיבות מקרה זה נקבע כי את חקירת המפרק על תצהירו ניתן לערוך בעת שיפיע כעד במשפט.³⁸

אם התובעת לא הצליחה להוכיח כי יש ביכולתה לעמוד בהוצאות הנתבע במידה ותביעתה תידחה, הדיון עובר לשלב השני, שבו בית המשפט בוחן אם ישנן נסיבות המצדיקות מתן פטור מהפקדת ערובה. בשלב השלישי, בית המשפט קובע את גובה הערובה. בשלבים השני והשלישי בית המשפט נדרש לאזן בין זכות הגישה לערכאות לבין זכותו של הנתבע לקניין. כמו כן, בקביעת הערובה רשאי בית המשפט להתחשב בנכונותם של בעלי השליטה בחברה לערוך באופן אישי להוצאות.³⁹ האפשרות של חיוב התובעים בהוצאות "ביחד ולחוד" היא שיקול שניתן להתחשב בו כאשר מוגשת בקשה לחיוב חברה בע"מ בהפקדת ערובה. מדובר בשיקול שכוחו מוגבל. ביכולתו לתרום לעיצוב הראוי של התוצאה הסופית, אך אין בכוחו להכריע לבדו את גורל הבקשה.⁴⁰

סימן ו – התיקון בחוק החברות

מאוחר יותר תוקן חוק החברות בעניין זה ובעניינים אחרים, והוסף סעיף 353א, שכותרתו "ערובה להוצאות משפט". במקביל לתקנה, קיים עתה סעיף 353א לחוק החברות. לפי סעיף זה חלים כללים מיוחדים בקשר לחיוב חברה תובעת במתן ערובה להוצאות הנתבע והסעיף "גובר" על התקנה כשמדובר בחברה תובעת.⁴¹ וזה נוסחו:⁴²

הוגשה לבית משפט תביעה על ידי חברה או חברת חוץ, אשר אחריות בעלי המניות בה מוגבלת, רשאי בית המשפט, לבקשת הנתבע, להורות כי החברה תיתן ערובה מספקת לתשלום הוצאות הנתבע אם יזכה בדין, ורשאי הוא לעכב את ההליכים עד שתינתן הערובה, אלא אם כן סבר כי נסיבות הענין אינן מצדיקות את חיוב החברה או חברת החוץ בערובה או אם החברה הוכיחה כי יש ביכולתה לשלם את הוצאות הנתבע אם יזכה בדין.

סוגיית חיובה של חברה תובעת בהפקדת ערובה נבחנת בשלושה רבדים; ראשית, יש לבחון את מצבה הכלכלי של החברה. שנית, יש לבחון אם נסיבות העניין מצדיקות את חיובה של החברה בהפקדת ערובה, וההנחה היא כי לגבי חברות החיוב בהפקדת ערובה הוא הכלל והפטור הינו החרגי; לבסוף יש

37 רע"א 2808/00 שופר סל בע"מ נ' ניב, פ"ד נד(2) 845 (2000).

38 רע"א 5693/98 בנק לאומי לישראל בע"מ נ' ארט בי, חברה בערבות מוגבלת, פ"ד נב(5) 793 (1998).

39 רע"א 4128/17 LAUDERBAIE YACHTS LTD (חברה זרה) נ' טאוב (פורסם בנבו, 29.6.2017).

40 רע"א 7221/16 הטכניון – מכון טכנולוגי נ' מילגרומ (פורסם בנבו, 13.9.2017).

41 רע"א 10376/07, לעיל ה"ש 9.

42 חוק החברות (תיקון מס' 3), התשס"ה–2005, ס"ח 238, מיום 17.3.2005, בעמ' 251.

לבחון את סיכויי התביעה ובעניין זה הנטל להוכיח שנסיבות העניין מצדיקות לפטור את החברה מהפקדת ערובה הוא נטל המוטל על כתפי החברה התובעת.⁴³

בית המשפט יפטור חברה מהפקדת ערובה בשני מצבים: (א) כאשר ניתוח מצבה הכלכלי של החברה מעלה כי יהיה ביכולתה לשלם את הוצאת הנתבע אם תידחה תביעתה; (ב) כאשר בית המשפט סבור כי נסיבות העניין אינן מצדיקות את חיוב החברה.⁴⁴

בעניין אחד נקבע כי מאחר שהבקשה לרשות ערעור מעוררת שאלות משפטיות בדבר פרשנותו של סעיף 353 לחוק החברות, אשר טרם הוכרעו, אין לשלול את סיכויי ההליך. במצב דברים זה, בהתחשב בנטייה לבחון באורח גמיש את התנאים לפטור מהפקדת עירבון, וכן בהתחשב בעובדה כי החלטת בית המשפט קמא עלולה לחסום בפני המבקשות את הגישה לערכאות (בשים לב לגובה הערובה שנקבעה), נקבע כי יש לפטור חלקית את המבקשות מהפקדת עירבון.⁴⁵

בבוא בית המשפט לבחון אם יש מקום לחייב את החברה התובעת בהפקדת ערובה על פי סעיף 353א, עליו לבצע בחינה תלת שלבית. בשלב הראשון, נבחנת יכולתה הכלכלית של התובעת לעמוד בהוצאות שתפסקנה מבחינה כלכלית. בכלל זה, בית המשפט יביא בחשבון את מצבה הכלכלי של התובעת, את סכום התביעה, מהות ההליך הצפוי, לרבות מורכבותו, הצורך במומחים או גילויים חריגים, שכר הטרחה הצפוי וסיכויי התביעה.⁴⁶

בית המשפט לא יורה על הפקדת ערובה: אם החברה הוכיחה כי תוכל לשלם את הוצאות הנתבע, אם יזכה בדין; אם בית המשפט סבור כי נסיבות העניין אינן מצדיקות את חיוב החברה בהפקדת ערובה וכן שקילת סיכויי ההליך.⁴⁷

משהגיע בית המשפט לכלל מסקנה כי יש הצדקה לחיובה של החברה התובעת בהפקדת ערובה, עליו לקבוע את שיעורה באופן מידתי המאזן כראוי בין כלל השיקולים הצריכים לעניין.⁴⁸

סעיף 353א לחוק החברות קובע כי בית המשפט רשאי "לעכב את ההליכים עד שתינתן הערובה". אם הסנקציה הננקטת בתגובה לאי-הפקדת ערובה היא עיכוב הליכים, הרי ניתן לטעון כי משעה שמופקדת ערובה יש לחדש את ההליכים בפועל.⁴⁹

אומנם סעיף 353א פורש בפסיקה כך שכלל, תחויב חברה בעירבון מוגבל להפקיד לפי בקשה, ערובה להוצאות. עם זאת, לערכאה הדיונית מסור שיקול דעת רחב בעניין הפקדת ערובה – אם בכלל ובאיזה סכום וגדר התערבות ערכאת הערעור בהחלטות בעניין זה מצומצם בהתאם.⁵⁰

מבלי לקבוע מסמרות באשר להיקף תחולתה של הוראת סעיף 353א לחוק החברות, נראה כי יש טעם טוב והיגיון רב בעצם החלת הוראה זו על ערעורי מס (כמו גם על הליכים נוספים שעניינם תקיפה של החלטת רשות מינהלית).⁵¹

- 43 רע"א 857/11 מועצה אזורית באר טוביה נ' נוריס לפיתוח והובלות בע"מ (פורסם בנבו, 23.5.2011).
- 44 ע"א 7193/13, לעיל ה"ש 15. ועוד, ככלל, אין דרכה של ערכאת הערעור להתערב בהחלטה על חיוב בערובה ובהחלטה על גובה הערובה.
- 45 רע"א 10376/07, לעיל ה"ש 9.
- 46 רע"א 4128/17, לעיל ה"ש 39.
- 47 רע"א 10376/07, לעיל ה"ש 9.
- 48 רע"א 857/11, לעיל ה"ש 43.
- 49 רע"א 9686/09 נאות אואזיס מלונות בע"מ נ' זיסר (פורסם בנבו, 21.2.2010).
- 50 רע"א 4890/16 טריניטי מערכות מחשוב בע"מ נ' הוצאה מוכרת בע"מ (פורסם בנבו, 22.8.2016).

דחיית התובענה – בתי המשפט נוהגים לדחות את התובענה כאשר החלטה להפקיד ערובה אינה מקוימת, גם אם ההחלטה התקבלה מכוח הסמכות שבסעיף 353א לחוק החברות. נראה כי נוהג זה מתבסס על התפיסה שלפיה הסמכות המופיעה ברישא של תקנה 519(ב) לתקנות התשמ"ד הייתה חלה גם כאשר הערובה הושתה מכוח סעיף 353א לחוק החברות.⁵²

העקרונות שלפיהם על בית המשפט להחליט בבקשה לביטול דחייה של תובענה שנדחתה בשל אי-הפקדת ערובה הם השיקולים שנמנו בפסיקה לעניין החייאת ערעור שנדחה בשל אי-הפקדת עירבון. הם רלוונטיים, בשינויים הנדרשים, גם לעניין ביטול החלטה על דחיית תובענה בשל אי-הפקדת ערובה.⁵³ כאמור, על פי תקנות התשע"ט – הסנקציה היא מחיקת התובענה ולא דחייתה.

מקרים שנדונו – בעניין אחד לא הוכחה איתנות כלכלית וזאת בהיעדר נתונים אשר יוכיחו כי מצבת נכסיה של המבקשת עולה על חובותיה ועל כך שמדובר על חברה משפחתית קטנה אשר אחריות בעלי מניותיה מוגבלת, ואשר באופן שיטתי לא שילמה אגרות והוצאות שהייתה חבה לרשם החברות ולמבקשת. לכן נותרה הוראת החיוב.⁵⁴

במקרה אחר נקבע כי החברה לא הרימה את הנטל המוטל עליה להראות שתוכל לשלם את הוצאות המשיבים אם יזכו בדיון, שכן אין באישור רואה החשבון הלאקוני שצירפה, ואף לא בטענותיה הכלליות על עמידה בתשלום חובותיה, כדי להוות הוכחה מניחה את הדעת בדבר איתנותה הכלכלית. לכן נותרה הוראת החיוב.⁵⁵

במקרה אחד המבקשת הייתה חברה שנקלעה להליכי פירוק בשל חדלות פירעון. מצבה הכלכלי מצדיק לכאורה הטלת חיוב להפקדת ערובה להוצאות. השאלה בדבר גובה חובותיה אינה משנה, והיא מתחזקת נוכח טענת המבקשת עצמה כי קופתה ריקה. עם זאת כאשר מדובר בתביעה המוגשת על ידי חברה בפירוק, יש להביא בחשבון גם את אינטרס הנושים המשועים לכך שכספים המגיעים לחברה ימצאו דרכם לקופת הפירוק וישמשו לפירעון ולו מקצת חובות החברה כלפיהם. לכן נותרה הוראת החיוב.⁵⁶

51 רע"א 5013/15 ג'ורדאל בע"מ נ' מנהל מע"מ באר שבע (פורסם בנבו, 27.12.2015).

52 רע"א 9686/09 לעיל ה"ש 49.

53 שם.

54 רע"א 7715/09 Advance Computerized נ' Arrow International (פורסם בנבו, 14.2.2010).

55 רע"א 9618/11 ארט יודאיקה בע"מ נ' ג. טלי עד שינוע בע"מ (פורסם בנבו, 29.12.2011).

56 רע"א 6528/14 רפיח בית החלמה בע"מ נ' משרד הבריאות (פורסם בנבו, 18.1.2015).

שער ארבעים – עורכי דין

פרק א – עורכי דין – זכויות וחובות

סימן א	– עקרונות כלליים
סימן ב	– התנהגות הפרקליט
סימן ג	– רשלנות עורך דין
סימן ד	– חיסיון עורך דין
סימן ה	– שכר טרחת עורך דין
סימן ו	– השכר בתובענות מיוחדות אחרות
סימן ז	– הוצאות אישיות לחובת עורך דין
סימן ח	– בתי משפט מינהליים

סימן א – עקרונות כלליים

סעיף 20 לחוק לשכת עורכי הדין, התשכ"א–1961 קובע הוראות לעניין ייחוד פעולות במקצוע עריכת הדין. בין יתר ההוראות נקבע כי ייצוג אדם וכל טיעון ופעולה אחרת בשמו לפני בתי משפט, בתי דין, בוררים, גופים ואנשים בעלי סמכות שיפוטית או מעין שיפוטית – ייעשו בידי עורך דין. כהוראה משלימה תקנה 472 לתקנות התשמ"ד קבעה כי כל פעולה בבית משפט הנדרשת מאת בעל דין או המותרת לו על פי דין, רשאי בעל הדין לעשותה בין בעצמו ובין על ידי עורך דין,¹ וזאת – כשאין הוראה מפורשת אחרת בכל דין.

יש לפרש את הוראת ייחוד המקצוע שבחוק לשכת עורכי הדין בצמצום, רק למקרים שבהם דרוש המונופול לצורך הגנה על האינטרס הציבורי מפני שירות בלתי נאות. לבחינת ההצדקה לייחוד שירות מסוים לעורך דין, ניתן להיעזר בשלוש אמות מידה: מה היקף שיקול הדעת הכרוך בביצוע השירות הניתן לציבור; פוטנציאל הנזק לציבור עקב שירות לקוי; והחלופה העומדת לציבור במימוש זכויותיו, אם ייאסר מתן השירות על ידי מי שאינו עורך דין.²

סימן ב – התנהגות הפרקליט

חובתם של בעלי דין לנהוג בתום לב ולהציג תמונה מלאה לפני בית המשפט. לכך מתווספת חובתם האתית של באי כוח הצדדים שלא להטעות את בית המשפט ולעזור "לבית המשפט לעשות משפט". לפיכך, ברי כי הגשת מסמכים "משופצים" לבית המשפט, היא מעשה חמור ביותר הראוי לתגובה תקיפה.³

פעילות אקטיבית – החוק וכללי האתיקה מחייבים עורך דין לפעול באורח אקטיבי במגעיו עם הערכאות ועם יריבו. שמירה על כבוד בית המשפט וגילוי יחס חברי כלפי עורך דין עמית אינם מתמצים במניעה סבילה. על עורך הדין מוטלת החובה לנקוט את כל הפעולות המתבקשות בהתאם לעניין ולנסיבות.⁴

אתיקה מקצועית – לבית המשפט נתונה סמכות עקרונית ליתן צווים או סעדים בגין הפרת כללי האתיקה של עורכי הדין. סמכות זו תופעל במצבים חריגים בהם יהיה מוצדק לברר את השאלה האתית במסגרת הדיון האזרחי, ורק לאחר שבית המשפט שוכנע כי ההפרה הנטענת עלולה לפגוע באינטרסים

- 1 ע"א 192/51 פקיד השומה נ' נהור בע"מ, פ"ד ו 609 (1952). שהגיש לבית המשפט ייפוי כוח מטעם בעל הדין או העתק של ייפוי כוח כללי מטעמו, שאושר כדין.
- 2 שם.
- 3 רע"א 3842/12 חדר נ' ניר שמש שיווק וסחר בע"מ (פורסם בנבו, 1.8.2012).
- 4 על"ע 5350/04 אסכנדר נ' לשכת עורכי הדין (פורסם בנבו, 1.8.2005).

לגיטימיים של בעל הדין שהעלה אותה, ולאחר מכן עליו לבחון מהי הדרך הראויה לברור העניין; ברגיל, מוטב לדברים להתברר במסגרת מוסדות לשכת עורכי הדין.⁵

הקלטת שיחות עם הלקוח – אומנם כללי לשכת עורכי הדין (אתיקה מקצועית), התשמ"ו-1986, קובעים איסור על עורך דין להקליט שיחה עם לקוחו, אלא בידעתו, ולעשות שימוש בשיחה שהושגה בהפרה. אולם הזכות להביא ראיות היא זכות יסוד ואין מקום לשללה על ידי תקנה (ובעניין זה, מכוח כללי לשכת עורכי הדין). מקומו של כגון זה הוא במתחמו של המחוקק. אין להשלים עם הפרתם של כללי האתיקה המקצועית, ככל שהייתה הפרה כזו, ויש להוסיף גם את ההיבט המוסרי המצוי, ככלל, בבסיס אי-הנוחות שבשימוש ב"פירות העץ המורעל".⁶

תצהיר מטעה – בבקשה להתקבל כחבר בלשכת עורכי הדין הגיש המערער תצהיר שאף שתוכנו הרשום אינו כוזב, הוא תצהיר מטעה. יש בו העלמת עובדה שהיה ברור למערער כי הלשכה מוצאת אותה לרלוונטית: העובדה שהוגש נגדו כתב אישום.⁷

התבטאות באולם המשפטים – עורך הדין, בהיותו מסמל כלפי ציבור חבריו, כלפי הציבור בכלל וכלפי בית המשפט את מי שאמון על ידיעת החוק, על שמירת החוק ועל שמירת כבוד בית המשפט ושופטיו – מקבל עליו חובות, לרבות חובות באשר להתנהגותו ולהתבטאויותיו. אפילו במקרים שבהם יש לעורך הדין הערה מוצדקת כלפי בית המשפט והיא נראית לו ראויה להישמע למען ההגנה על האינטרס של לקוחו, חובה היא לומר את הדברים בלשון מנומסת שאינה פוגעת, ובעיקר – שלא על פי רמזים של צדייה או משוא פנים, כאשר אלה אינם קיימים. אין להתבטא באופן המטיל ספק בתום לבו של בית המשפט ועליו לנהוג בבית המשפט בכבוד ולהימנע מעימות שלא לצורך עם בית המשפט.⁸

לשכת עורכי הדין אינה יכולה להרשות לחבריה, "קציני בית המשפט", להתבטא בצורה משולחת רסן שאינה הולמת את תפקידם ומעמדם.⁹

התערבות בית המשפט בהחלטת רשות מוסמכת להגשת קובלנה לבית דין משמעתי תהא מצומצמת רק לאותם מקרים שבהם יש יסוד לכאורי לסברה כי החלטתה של הרשות נבעה משיקולים פסולים ובלתי חוקיים, כגון חוסר תום לב או מניעים זרים, בדומה לכללים המיושמים בכל הנוגע להתערבות בית המשפט בשיקול דעת היועץ המשפטי בתחום התביעה הכללית.¹⁰

במקרה שעורך דין מתבקש על ידי לקוחו להגיש תביעה שסיכויי הצלחתה אינם גבוהים, הרי שרק אם יסביר ללקוח את המצב לאשורו והלקוח עומד על עמדה שגויה, ייתכן שייצא עורך הדין ידי חובתו,

5 רע"א 9930/17 אל מדאמין בע"מ נ' חביב חנא (פורסם בנבו, 28.3.2018).

6 רע"א 1647/06 אברהמי נ' פודים (פורסם בנבו, 25.4.2006). העניין ראוי לעיון, אך אין תיק זה הוא ההזדמנות הנאותה לכך.

7 על"ע 9846/03 כהן נ' לשכת עורכי הדין, פ"ד נט(1) 154 (2004).

8 ע"א 2147/08 גינות לאה בע"מ נ' בנק מזרחי טפחות בע"מ (פורסם בנבו, 16.4.2008).

9 בר"ש 1848/14 שטנגר נ' ועדת האתיקה המחוזית של לשכת עורכי הדין בישראל (פורסם בנבו, 23.3.2015).

10 ע"מ 7640/13 שטוב נ' ועדת האתיקה הארצית (פורסם בנבו, 11.11.2014).

אם נענה ללקוח. לפיכך, ייטיב עורך דין המייעץ ללקוחו לתעד כדבעי את אשר מסר לו לעניין סיכויי התביעה.¹¹

סימן ג – רשלנות עורך דין

הערכת עבודתו המקצועית של בעל מקצוע וקביעת רשלנותו אינן בגדר משימה קלה; ייתכן שקשה היא במיוחד כשמדובר בעורך דין, אלא אם הרשלנות וחוסר המקצועיות בולטים. בשאלה אם לנקוט צעד פלוני בטיפול בתיק, כגון הגשת ראיות או בחירת עדים, תיתכן החלטה אחת ותיתכן החלטה אחרת, וטעות בשיקול הדעת אינה בהכרח רשלנות.¹²

עורך דין חב בחובת זהירות כלפי לקוחו כאשר רמת ההתנהגות הנדרשת היא של עורך דין סביר, "לא יותר מכך אך גם לא פחות מכך". הגבול בין מעשה או מחדל שעולה כדי התרשלנות לבין מעשה או מחדל המוצא מקומו בגדר שיקול דעת מוטעה של עורך הדין, עשוי להיות מטושטש ומלאכת שרטוט הקו שעובר ביניהם מחייבת עדינות וזהירות. המלאכה עשויה להיות תלויה רבות בנסיבותיו הקונקרטיים של המקרה.¹³

מעבר לבסיס החבות החוזי שבין עורך דין ללקוחו, ישנו בסיס חבות נוסף, הוא מעשה העוולה של רשלנות מקצועית, המקים ללקוח עילת תביעה נזיקית. עוולה זו חלה לעת קיומם של שלושה יסודות: חובה כלפי הלקוח להשתמש במיומנות סבירה, הפרה של חובה זו, ונזק שנגרם כתוצאה מההפרה. הסכמה חוזית בין עורך דין ללקוח ביחס לאי-קיומן של אחת החובות המוטלות על עורכי דין ביחס ללקוחותיהם, לא תמנע אחריות ברשלנות של עורך דין שלא נהג על פיה. החובות החלות על עורך הדין חלות באופן עצמאי ואינן תלויות בהכרח בהסכמות החוזיות הספציפיות שבין לקוח ועורך דין.¹⁴ גם אם נקבע כי להתחייבות אישה בהסכם הממון אין תוקף נוכח הוראת סעיף 8 לחוק הירושה, התשכ"ה–1965, הרי שהעיקר בפסק הדין הוא כי עורך הדין שערך את הסכם הממון עבור המבקש ואשתו, נמנע מלקבוע מנגנון לאכיפת התחייבות האישה. קביעה זו של בית המשפט המחוזי בדבר מקור התרשלנות המבקש אינה מצדיקה בירור נוסף בגלגול שלישי.¹⁵

נדחתה בקשת רשות ערעור שעניינה פסיקת בית המשפט המחוזי כי יש להטיל על המבקש, עורך דין במקצועו, אחריות כלפי רוכשים במסגרת עסקת מקרקעין בגין הפרה של חובת נאמנות וחובת זהירות. נפסק כי הבקשה אינה עומדת באמות המידה למתן רשות ערעור, וכי אין להתערב בקביעות בית המשפט המחוזי באשר להתרשלנות המבקש, לחובותיו כלפי הרוכשים ולא־ניתוק הקשר הסיבתי בין התרשלנות המבקש לנזק.¹⁶

11 רע"א 7933/15 פישור נ' תמיר (פורסם בנבו, 13.12.2015).

12 רע"א 417/05 אברהם נ' קדם (פורסם בנבו, 18.7.2005).

13 רע"א 2911/13 סעדיה נ' עיזבון כרמי (פורסם בנבו, 20.11.2013).

14 רע"א 5884/14 פינקסו גלובל אינווסטמנטס בע"מ נ' דוק השקעות 1988 בע"מ (פורסם בנבו, 29.10.2014).

15 רע"א 1458/15 שורצברג נ' רוזנר (פורסם בנבו, 20.4.2015).

16 רע"א 5133/17 עו"ד ביניש נ' ל.מ. רויאלטי בע"מ (פורסם בנבו, 15.5.2018).

סימן ד – חיסיון עורך דין

סעיף 48(א) לפקודת הראיות [נוסח חדש], התשל"א–1971, מקנה חיסיון לעורך הדין לטובת הלקוח, ולא לטובת עורך הדין. הלקוח הוא הזכאי לוותר על החיסיון.¹⁷

עדות עורך דין

48. (א) דברים ומסמכים שהוחלפו בין עורך דין לבין לקוחו או לבין אדם אחר מטעם הלקוח ויש להם קשר ענייני לשירות המקצועי שניתן על ידי עורך הדין ללקוח, אין עורך הדין חייב למסרם כראיה, אלא אם ויתר הלקוח על החיסיון; והוא הדין בעובד של עורך דין אשר דברים ומסמכים שנמסרו לעורך הדין הגיעו אליו אגב עבודתו בשירות עורך הדין.

סעיף 90 לחוק לשכת עורכי הדין קובע:

90. דברים ומסמכים שהוחלפו בין לקוח לבין עורך דין ויש להם קשר ענייני לשירות המקצועי שניתן על ידי עורך הדין ללקוח, לא יגלה אותם עורך הדין בכל הליך משפטי, חקירה או חיפוש, מלבד אם ויתר הלקוח על חסינותם.

כאשר בעל דין סבור כי אין להרשות את העיון במסמך שגילה בתצהירו מחמת חיסיון – כמו חליפת מכתבים בין לקוח לבין פרקליטו שיש לגביה חסינות על פי פקודת הראיות וחוק לשכת עורכי הדין או מסמכים שהוכנו לצורך המשפט, כמו דו"ח של חוקר פרטי – עליו לטעון את טענת החיסיון במפורש, שאם לא יראו אותו כמוותר על זכות זו. שהרי "הבאת מסמך ברשימת המסמכים שלגביהם לא נתבע חיסיון כמוה כגילוי דעת המצהיר שהמסמך אינו חסוי".¹⁸

חיסיון עורך דין – לקוח הוא מוחלט לגבי דברים ומסמכים שהוחלפו בין לקוח לבין עורך דין ויש להם קשר ענייני לשירות המקצועי שניתן על ידי הפרקליט, שכן מסירת המידע המלא נחוצה למתן שירות מקצועי נאות ללקוח. החיסיון אינו מוחלט לגבי מידע שהגיע אל הפרקליט בתום יחסיהם או שאין מטרתו לאפשר שירות מקצועי ללקוח או שאין למידע זה כל קשר לאותו עניין שלגביו נעזר הלקוח בעבר בשירותים המקצועיים.¹⁹

גם מסמכים שהוכנו לפני הגשת התובענה על ידי אדם שלישי, כשלוחו של הלקוח ולפי בקשתו או בקשת פרקליטו, ראויים להיות חסויים. זאת אם תתקבל הטענה שהוכנו למטרה (שאינה חייבת להיות היחידה) לשמש חומר הדרוש לקבלת ייעוץ משפטי בהליכים תלויים ועומדים או צפויים.²⁰

17 ע"א 632/77 מוסקונה נ' מאור, פ"ד לב(2) 321 (1978).

18 ע"א 240/73 וילקר נ' טישלר, פ"ד כח(1) 201 (1971).

19 רע"א 10732/04 האלשטוק נ' בנק הפועלים בע"מ, פ"ד נט(3) 283 (2004).

20 ע"א 327/68 זינגר נ' ביינון, פ"ד כב(2) 602 (1968). בעניין זה הוגשה תביעה המבוססת על פוליסה לביטוח יהלומים. לגבי כמה מסמכים, דוחות חקירה ומכתבים, שנערכו על ידי שמאים ומומחים מטעם סוכני המבטחת ועל פי בקשתם – לשם חקירת התביעה על פי הפוליסה ולפני הגשת התובענה לבית המשפט – העלתה המבטחת טענת חיסיון.

בעניין אחד התיר בית המשפט לעורך דין שנחקר כעד, שלא להשיב על שאלות בשל חיסיון הליכי גישור וחסיון עורך דין-לקוח. בקשת רשות ערעור נדחתה לגופה, לנוכח כך שהעד שימש כמגשר בין הצדדים, והמשיבים לא ויתרו על חיסיון הליכי הגישור, ונוכח חיסיון עורך דין לקוח שחל על תוכנו של מכתב ששלח העד, והסיבות לשליחתו.²¹

מסמכים המשקפים התייעצויות בין ועדה בין-משרדית והיועצים ההנדסיים לבין היועצים המשפטיים, יוצרים יחסי עורך דין ולקוח. בתור שכאלה הם יחסו בצילו של סעיף 90 לחוק לשכת עורכי הדין, החל על כל ייעוץ משפטי ועל כל מסמך שהוחלפו בין עורך דין לבין לקוח.²² קיימת אי-בהירות בדבר טענת חיסיון עורך דין-לקוח שהעלו המשיבות בקשר עם ההסדרים וההתכתבויות הקיימים ביניהן, שכן מדובר בהתכתבויות והסדרים שנערכו בין שני בעלי דין, ולא בין בעל דין לעורך דינו. חיסיון עורך דין-לקוח נועד לאפשר תקשורת חופשית בין הלקוח לבין עורך דינו, על מנת לאפשר את יעילות הייצוג. העובדה כי שתי המשיבות מיוצגות על ידי אותו עורך דין אין בה לשלעצמה כדי לבסס טענת חיסיון.²³

סימן ה – שכר טרחת עורך דין

קיימות דרכים אחדות המקובלות לקביעת שכר טרחתו של עורך דין. האחת, הסכמה על סכום קבוע שאותו ישלם הלקוח לעורך דינו בעד פעולה משפטית מוגדרת, בלא תלות בשעות הטיפול או בתוצאותיו. דרך נוספת הינה תשלום שכר טרחה בהתאם למספר שעות העבודה שבהן טיפל עורך הדין בלקוח. שיטה שלישית הינה קביעת "שכר טרחה מותנה" (Contingency Fee). הכוונה היא למנגנון, שלפיו תלוי שכר הטרחה באופן כלשהו בתוצאות הטיפול. בגדר שיטה זו, המבנה הנפוץ של שכר טרחה מותנה מבוסס על שיעור מסוים, בין קבוע ובין משתנה, מהסכום שבו זוכה הלקוח.²⁴ לשאלה אם יש לגזור את שכר הטרחה "מלמטה" (רק כנגזרת מסכום הפיצוי "נטו" שקיבל הלקוח) או "מלמעלה" (תוך הבאה בחשבון אף את שכר הטרחה שנפסק לטובת הלקוח), קיימת מחלוקת פסיקתית בסוגיה זו.²⁵

במקרים חריגים שבהם נראה כי נפלה טעות משפטית בהחלטה או שנתגלה פגם מהותי בשיקול הדעת של הערכאה הראשונה מחמת פסיקה בחסר, יש מקום להתערבותה של ערכאת הערעור.²⁶

21 רע"א 1496/15 לוי נ' דרורי (פורסם בנבו, 21.5.2015).

22 רע"א 4999/95 Alberici International נ' מדינת ישראל, פ"ד נ(1) 39 (1996).

23 רע"א 4876/16 קן נבון מדרגות בע"מ נ' יצחקי אוזל בע"מ (פורסם בנבו, 19.9.2016).

24 ע"א 2871/00 ח'ורי נ' בנק מרכנתיל דיסקונט בע"מ, פ"ד נ(6) 319 (2003).

25 רע"א 3780/10 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 12.12.2010).

26 ע"א 2906/01 עיריית חיפה נ' מנורה חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 25.5.2006). בעניין זה, שכר הטרחה שפסק בית משפט קמא לטובת חברות הביטוח הוא נמוך ביותר בכל קנה מידה. אין בטעמים התמציתיים שציין לעניין זה כדי להצדיק הפחתה כה מהותית משכר הטרחה שנפסק והעמדו על סכום שאינו עומד בכל יחס סביר לפיצוי שנפסק, להיקף ההתדיינות ולמורכבות המשפטית והעובדתית של סוגיות שעלו במסגרתה.

על שכר הטרחה המשולם בעבור שירות משפטי להיות מידתי וראוי ואל לו לחרוג אל מעבר למסגרות מקובלות ואל מעבר לתקינותו ולסבירותו של פיצוי על שירות שניתן ועל מאמץ שהושקע. הדבר נכון באשר לכל סוג של קשר מקצועי בין עורך דין ללקוח, ובכלל זה בין לקוח פרטי לפרקליטו, אולם הוא נכון שבעתיים עת מדובר בלקוח שהוא גוף בעל אופי ציבורי או מעין ציבורי שמקור משאביו נובע מכספי הציבור.²⁷

כל עוד אין מועלות מפי הלקוח טענות מבוססות כי אין הוא שבע רצון מהטיפול המקצועי הניתן לו על ידי עורך דינו, וכל עוד המטרה שלשמה שכר את עורך דינו עדיין קיימת, לא יוכל הלקוח להשתחרר מההסכם ביניהם באופן חד צדדי בלי שיחויב בפיצויי ציפיה, אלא אם יוכיח כי לולא השתחררות זו – לא היה באפשרותו להגשים באמצעים סבירים אותה מטרה.²⁸

ראש ההוצאה לפועל מוסמך – וסמכות זו הינה סמכות טבעית – לבטל, לשנות או לתקן קביעת שכר לעורך דין אם התברר לו שהזוכה אינו מיוצג כלל על ידי עורך דין.²⁹

על סמך נוסח תקנות הירושה, התשנ"ח–1998, באו הערכאות הקודמות למסקנה כי החלופה הרלוונטית לשיעור שכר הטרחה שבא כוח העיזבון זכאי לו היא סעיף 1(א)(4) לכללי לשכת עורכי הדין (התעריף המינימלי המומלץ), התש"ס–2000, הקובעת כי שכר הטרחה יהיה כמוסכם בין עורך הדין ללקוח אך לא פחות מהסכום שננקב בו. הערכאות הקודמות לא מצאו בלשון הכללים יסוד לטענת המבקשים, שלפיה יש לפרש את התיבה "בהתאם למוסכם בין עורך הדין ללקוח, אך לא פחות מ-49,361 ש"ח", באופן שמגביל את שכר הטרחה בחלופה זו לגבול העליון של שכר הטרחה שנקבע בסעיף 1(א)(3) לתוספת.³⁰

דעת רוב: בהתאם לתקנה 512(ג) לתקנות התשמ"ד בנוסחה לאחר התיקון בשנת התשע"א, היא קבעה כאשר בית המשפט פוסק שכר טרחה לזכות תובע על פי חוק פיצויים לנפגעי תאונות דרכים, התשל"ה–1975, לא יתווסף מס ערך מוסף על שכר הטרחה שנפסק.³¹

בעניין אחד נוכח תכליתו ואופן יישומו בפועל של הסכם השותפות על ידי הצדדים, יש לקבוע כי המשיב זכאי לשכר טרחה בשיעור 3% מרווחי המערערות מהשבחת וממימוש חלקן במקרקעין. המשיב רשאי לעכב את ביצוע חובתו למסירת יפוי הכוח למערערות בהתאם לדוקטרינת "ההפרה הצפויה" עד שיובטח כי ישולם לו שכר הטרחה.³²

עורכי הדין דרשו מהמועצה לקבל תשלום על שירותיהם המשפטיים, חרף דרישת הצורה הקבועה להסכם מסוג זה לפי סעיף 232 לצו המועצות המקומיות (מועצות אזורים), התשי"ח–1958. עורכי הדין הגישו תביעה לתשלום שכר טרחה המגיע להם והתביעה התקבלה בחלקה.³³

27 ע"א 4849/06 קפלנסקי נ' מנורה חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 25.2.2008).

28 ע"א 8854/06 קורפו נ' סורוצקין (פורסם בנבו, 20.3.2008).

29 ע"א 113/71 שטאובר נ' מוחה, פ"ד כו(1) 416 (1972).

30 בע"מ 6899/14 פלוני נ' מנהלת עובדון פלוני (פורסם בנבו, 23.11.2014).

31 ע"א 3099/11 בוקאעי נ' אביטל (פורסם בנבו, 11.10.2011).

32 ע"א 874/13 שד-של בילדינג אנד אינביסטמנט בע"מ נ' מירון (פורסם בנבו, 16.6.2015).

33 רע"א 2230/15 פז נ' מועצה אזורית חבל מודיעין (פורסם בנבו, 9.6.2015).

הוצאות משפט לטובת הלקוח – הוצאות משפט ובכלל זה שכר טרחת עורך דין, נפסקות לטובת בעל הדין עצמו ולא לטובת עורך דינו, אלא אם הוסכם אחרת בין הצדדים. בהתאם לכך, סכום כסף המחולט מתוך העירבון, שייך לבעל הדין אשר לטובתו נפסקו ההוצאות ולא לעורך דינו.³⁴

לנוכח הכלל המטיל את נטל הניסוח הבהיר של הסכם שכר הטרחה על עורך הדין, כל עוד לא ניתן ביטוי מפורש להסכמה מעין זו, על אי-הבהירות לפעול לחובת עורך הדין ולהתפרש, כברירת מחדל, כשוללת את זכותו לגזור את שכר טרחתו אף מרכיב הוצאות המשפט. משנה תוקף למסקנה זו ניתן למצוא בתכלית של פסיקת הוצאות המשפט שמבקשת לשפות את הלקוח על הוצאות שהוציא לטובת ההליך. ככלל, שכר טרחת עורך הדין שנפסק על ידי בית המשפט, אינו נועד לטובתו של עורך הדין המייצג, כי אם לטובת בעל הדין. משכך, בהיעדר הסכמה מפורשת אחרת, קשה לקבוע כי יש לגזור את שכר הטרחה גם מרכיב הוצאות המשפט שנפסק לטובת הלקוח, במובחן מהסעדים שבהם הוא מזוכה בשל תביעתו לגופה.³⁵

על שכרו של עורך דין בעת ניתוק הקשר בינו לבין לקוחו – ראו בפרק הבא.

סימן ו – השכר בתובענות מיוחדות אחרות

נפגעי תאונות דרכים – בתביעה לפיצוי נפגעי תאונות דרכים יש לפסוק שכר טרחת עורך דין בשיעור הקבוע בחוק, של 13% על מכלול הפיצויים שנפסקו לתובע, לרבות אלה ששולמו קודם לפסק הדין כתשלום תכופ.³⁶

סעיף 16(א) לחוק הפיצויים לנפגעי תאונות דרכים, התשל"ה-1975, חל גם על שכר הטרחה הנגבה בעבור הטיפול בהליך הערעור. לפיכך, על המשיב להשיב כל סכום שנגבה כשכר טרחה העולה על 13% ממלוא הסכום שנפסק והועבר על ידי "קרנית" עבורה לפי פסק דין.³⁷

תובענות ייצוגיות – ראו לעיל שער שלושים: תובענות ייצוגיות.

שכר ראוי – קביעת השכר הראוי בגין טרחת עורך דין תיעשה בכל מקרה לפי נסיבותיו. דרך קביעתו של השכר הראוי ושיעורו אינם בגדר ידיעה שיפוטית ועל בית המשפט לקובעם על בסיס הראיות המובאות לפניו. בהקשר זה יש להביא בחשבון, בין היתר, את הזמן שהקדיש עורך הדין לטיפול בעניינו של הלקוח, את מהותו, את היקפו ואת מידת מורכבותו של השירות, את שווי של העניין מושא השירות ואת המוניטין של עורך הדין. כמו כן, ניתן להתחשב בשיטה המקובלת לקביעת שכר הטרחה בתחום הנדון – אם קיימת שיטה כזו.³⁸

- 34 רע"א 6172/06 נורדיה מושב שיתופי של חיילים משוחררים בע"מ נ' חזן (פורסם בנבו, 31.8.2010).
- 35 ע"א 9648/16 אורהייטק GIS בע"מ נ' חן אביטן – משרד עורכי דין (פורסם בנבו, 28.2.2018).
- 36 ע"א 841/02 ששון נ' אבנר איגוד לביטוח נפגעי רכב, פ"ד נח(4) 865 (2004).
- 37 רע"א 7204/06 ארליך נ' ברטל (פורסם בנבו, 22.8.2012); ע"א 7259/10 מנורה חברה לביטוח בע"מ נ' ירוחם (פורסם בנבו, 28.8.2012).
- 38 ע"א 9282/02 יכין חקל בע"מ נ' יחיאל, פ"ד נח(5) 20 (2004). בנושא זה ראו גם לעיל שער שלושים ותשעה: הוצאות משפט.

סימן ז – הוצאות אישיות לחובת עורך דין

הטלת חבות אישית בהוצאות על עורך דין אינה מעוגנת בתקנות אלא בפסיקת בית המשפט מכוח סמכותו הטבעה. הקריטריונים לשימוש בסמכות טבועה זו נקבעו כך:³⁹

- (א) הנטייה היא להימנע מחיוב בהוצאות אישיות;
 (ב) במיוחד יש להימנע מחיוב כזה אם, לפי נסיבות העניין, יש בידי בית המשפט אמצעים חלופיים והולמים אחרים להגנת עבודתו;
 (ג) החיוב יוכל לכאורה להישקל רק כתגובה על מעשה (או מחדל) זדוני או רשלני חמור שנועד לגרום, או שגרם בפועל, להכשלת ההליך השיפוטי.

הסמכות לחייב את עורך הדין המופיע בבית המשפט מטעם שולחו בהוצאות אישיות היא סמכות טבועה הנובעת מהצורך כי בית המשפט ינהל את הדיון באורח תקין ויעיל. ככזו, השימוש בה ייעשה בנסיבות מיוחדות בלבד, תוך נקיטת זהירות ומתינות. אין עורך הדין מקיים "שיג ושיח" או "דיאלוג" עם בית המשפט אלא במסגרת הכלים המסורים לו בסדרי הדין. הדרך לתקיפת הוראות בית המשפט באשר לאופן ניהול הדיון אינה בהתעלמות ממנה או בהתנצחות עם בית המשפט, אלא בהגשת ערעור עליה לפי כל דין.⁴⁰

הסמכות להטיל הוצאות על עורך דין היא אחת מבין הדוגמאות הרבות לסמכויות שמקורן בסמכות הטבועה של בית המשפט. הגינוי הכרוך בהטלת הוצאות על עורך הדין נוגע לדרך ניהול הדיון ולאופן ייצוג הלקוח על ידו, ולא לגבי התנהגותו מחוץ לבית המשפט. חיובו של עורך דין בהוצאות עשוי לבוא לא רק כתגובה להתנהלות באולם המשפט, אלא גם בעקבות כתבי בידין ומסמכים אחרים שהגיש לבית המשפט. אמצעי זה נחוץ לשם הטלת מרות ומשמעת. בנוסף הובעה הדעה כי כלי זה נועד גם לשפות את בעלי הדין ואת בית המשפט על הוצאות שנגרמו להם בשל התנהלות עורך הדין. בכך ניתן ביטוי לתפיסה כי לעיתים לא יהא זה ראוי שבעל הדין יישא בעלויות הנובעות מהתנהלות בעייתית של בא כוחו.⁴¹

הסמכות הטבועה משלימה את הסמכויות שניתנו לבית המשפט בחוק והיא כלי שיורי. מקום בו נקבע בחוק הסדר ממצה בעניין מסוים, אין עוד להיזקק לסמכות הטבועה. אין לקבל את הטענה שלפיה סעיף 72 לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד-1984, שולל את האפשרות להטיל הוצאות על עורך דין.⁴²

על השימוש בסמכות החיוב בהוצאות אישיות להיעשות בנסיבות מיוחדות בלבד, תוך נקיטת זהירות ומתינות.⁴³

39 ע"א 4845/95 ניר נ' מדינת ישראל, פ"ד מט(2) 639 (1995).

40 ע"א 8548/06 עטרי נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 31.8.2008).

41 בע"מ 3778/12 גלפנבוים נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 29.9.2014).

42 שם.

43 ע"א 7665/07 רוזנצוויג נ' רהיטי צרעה בע"מ (פורסם בנבו, 25.3.2009).

זכות הטיעון לפני החיוב – חיובו של עורך דין בהוצאות הוא הליך מעין עונשי. לכן, זכות קנויה לעורך הדין – שאינו צד להליך – להשמיע טענות קודם שיוטל עליו אותו חיוב יוצא דופן של תשלום הוצאות.⁴⁴

חיוב בהוצאות אישיות לטובת המדינה, שהוטל על עורכי דין מאחר שלא ניתנה להם זכות טיעון לפני החלטת החיוב. החיוב המקורי בהוצאות הוטל עקב קביעת בית המשפט המחוזי כי פרקליטיהם של בעלי הדין התעלמו בעקביות מהנחיותיו לקדם משפט ומהחלטות שניתנו במהלך הבירור.⁴⁵

התנהגות שאינה ראויה – בעניין אחד נקבע כי לנוכח התנהגותו הראויה לגינוי במהלך הדיון בערעור, הנאצות שהטיח ברשם ללא כל מעצורים ואורך הדברים הבלתי רלוונטיים שהרצה מעל ומעבר לנדרש, הוטל על פרקליט באופן אישי לשאת בהוצאות ההליך.⁴⁶

במקרה אחר, למרות הבעת חרטה והתנצלות מצד הפרקליט על התנהגותו בבית המשפט, לא בוטל חיובו בהוצאות אישיות. התנהגותו ודבריו הפגינו יחס מזלזל ומעליב כלפי השופט שישב לדין.⁴⁷ הגשת ערעור על ידי פרקליט בטענה שפסק הדין מבוסס על החלטה שניתנה במעמד צד אחד – וזאת, עקב היעדר ייפוי כוח לפרקליט שהופיע לדיון – גררה את חיובו של הפרקליט בהוצאות אישיות.⁴⁸

תקיפת החיוב בערעור אזרחי – גם אם חיובו של עורך דין בהוצאות הוטל במהלך הליך פלילי, מתנהל הערעור על חיוב זה כערעור אזרחי, לרבות אימוץ ההוראות הדיוניות הקשורות בערעור אזרחי, כמו תשלום אגרת ערעור והפקדת עירבון.⁴⁹

ערעור המוגש על ידי עורך דין על חיובו בהוצאות אישיות הוא ערעור אזרחי וחלות עליו ההוראות הדיוניות הנוהגות לעניין ערעורים אזרחיים.⁵⁰

סימן ח – בתי משפט מינהליים

פרט 21 לתוספת הראשונה לחוק בתי משפט לעניינים מינהליים, התש"ס-2000, מעניק לבתי המשפט לעניינים מינהליים סמכות להפעיל ביקורת שיפוטית בענייני הסדרת עיסוק על החלטותיה של רשות לפי הוראות החיקוקים המפורטים שם. סעיף 5 לפרט 21 לתוספת הראשונה לחוק מעניק לבתי המשפט לעניינים מינהליים סמכות להפעיל ביקורת שיפוטית בענייני הסדרת עיסוק על החלטות הרשות לפי הוראות חוק לשכת עורכי הדין, למעט סעיפים 25א–25 ולמעט החלטות שר המשפטים לפי החוק האמור.

44 ע"א 6185/00 חנא נ' מדינת ישראל, פ"ד נו(1) 366 (2001).

45 ע"א 2240/90 בן עטר נ' מלצר, פ"ד מז(4) 45 (1993).

46 בש"א 329/89 הופר נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, פ"ד מג(4) 756 (1989).

47 ע"א 5075/02 ברדוגו נ' מדינת ישראל, פ"ד נח(2) 860 (2004).

48 רע"א 589/88 שר נ' קובה, פ"ד מב(4) 395 (1989).

49 בג"ץ 2685/92 ניר נ' נשיא בית המשפט המחוזי, פ"ד מז(2) 203 (1993).

50 ע"א 10711/06 כהן נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 27.12.2006).

חיוב עורך דין בהוצאות אישיות בבית המשפט לעניינים מינהליים – חיוב עורך דין בהוצאות אישיות בפסק דין שניתן על ידי בית המשפט לעניינים מינהליים, מבחינה לשונית אכן עשוי העניין להיכלל בגדרה של תקנה 33(א) לתקנות בתי משפט לעניינים מינהליים (סדרי דין), התשס"א–2000. מנגד, מן ההלכה הפסוקה עולה כי חיוב עורך דין בהוצאות אישיות נחשב לעניין אזרחי, שסדרי הדין החלים לגביו (לרבות המועד להגשת ערעור) הם אלה הקבועים בתקנות סדר הדין האזרחי.⁵¹

אגרות בהליכים משמעותיים – אין בסעיף 20(24) לתקנות בתי המשפט (אגרות), התשס"ז–2007, כדי לבסס פטור מאגרה בערעור או בערעור שכנגד, בהליכים משמעותיים. לשון הסעיף האמור מתייחסת לערעור על החלטת לשכת עורכי הדין ואילו במקרה אחד, הערעורים לא היו על החלטת לשכת עורכי הדין אלא על החלטתו של בית המשפט לעניינים מינהליים שדן בעתירה כנגד החלטת לשכת עורכי הדין.⁵²

51 ב"ש"ם 7415/11 וגנר נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 27.2.2012).
52 ע"ם 5254/08 לשכת עורכי הדין נ' משגב (פורסם בנבו, 3.12.2008).

פרק ב – עורכי דין – ייצוג

– הקשר עם הלקוח	סימן א
– חובותיו של הפרקליט המייצג	סימן ב
– ייצוג בהליכים מיוחדים	סימן ג
– כתב הרשאה – ייפוי כוח	סימן ד
– החלפת עורך דין והסתלקותו מייצוג	סימן ה
– הסדר נושא שכר הטרחה	סימן ו
– התייצבות בעל דין והתייצבות פרקליט	סימן ז

סימן א – הקשר עם הלקוח

מערכות דינים אחדות חולשות על היחסים שבין לקוח לבין פרקליטו. מערכת אחת מצויה בחוק השליחות. מערכת שנייה מצויה בדינים מיוחדים המסדירים ייצוגו של לקוח על ידי עורך דין לפני בתי המשפט, כמו ההוראה בעניין החלפת עורך דין על פי תקנה 473 לתקנות התשמ"ד.¹ על יחסי הגומלין בין סעיף 20 לחוק לשכת עורכי הדין, התשכ"א–1961 (ייחוד פעולות המקצוע) לבין תקנה 472 לתקנות התשמ"ד (ייפוי כוח לעורך דין) נקבע כי הסדרת המקצוע והוראת העונשין שבחוק לשכת עורכי הדין לחוד, ותקנות סדר הדין – לחוד. אלה יכולות, לשם דיון יעיל בתובענה, לשלול מבעל דין זכות ייצוג ולחייבו בעשייה אישית ויכולות הן להגבילו בייצוג על ידי עורך דין בלבד.² להלן נוסח תקנה 472:

כל פעולה בבית משפט הנדרשת מאת בעל דין או המותרת לו על פי דין, רשאי בעל דין לעשותה בין בעצמו ובין על ידי עורך דין שהודיע בכתב הטענות הראשון שהוא מגיש, שיש בידיו ובידי עורכי הדין הכלולים ברשימה כאמור בתקנה 472 א ייפוי כוח מטעם בעל הדין, והוא כשאיין הוראה מפורשת אחרת בכל דין; אין בהוראת תקנה זו כדי למנוע מבית המשפט לחייב, ביזמתו או לפי בקשה, את המצאת ייפוי הכוח לכל בעל דין או לבית המשפט.

תקנה 170 לתקנות התשע"ט (התקנות החדשות), שכותרתה "ייפוי כוח לעורך דין", קובעת –

כל פעולה בבית משפט הנדרשת מבעל דין או המותרת לו לפי דין, רשאי הוא לעשותה בעצמו או בידי עורך דין שמינה לכך כדין, והוא כשאיין הוראה מפורשת אחרת בכל דין.

בהופעה בכל בית משפט רשאי בעל דין להופיע בעצמו או על ידי עורך דין שנתמנה לפעול בשמו. עורך דין אינו רשאי לייצג לקוחות שלא מינו אותו כדרוש.³ כאשר ניתק התובע את הקשר עם פרקליטו, לא נתן לו הוראות לניהול המשפט והתנהג כמי שאין לו עניין בתובענה, הרי שאם לא התייצב התובע לדיון, אפילו פרקליטו התייצב, רואים אותו כתובע שאינו מתייצב למשפט.⁴ טענת המבקש כי כל תפקידו בחברה היה סמנכ"ל תפעול, וכי לא התקיימו יחסי עורך דין–לקוח בינו לבין המתלונן, הוכרעה בבית הדין המחוזי של לשכת עורכי הדין שקבע כי התקיימו יחסי עורך דין–לקוח בין המבקש למתלונן.⁵

1 ע"א 192/51 פקיד השומה נ' נהור בע"מ, פ"ד ו 609 (1952).

2 ש.ם.

3 ש.ם.

4 ע"א 1628/92 גינזבורג נ' ירון פלסט (1981) בע"מ, פ"ד מח(2) 372 (1994).

5 בר"ש 2180/13 רוטנשטרייך נ' הועד המחוזי של לשכת עורכי הדין (פורסם בנבו, 26.6.2013). טענת המבקש כי יש לקרוא את סעיף 262 לחוק העונשין, התשל"ז–1977, כך ש"מעשה פשע" מתייחס גם

סימן ב – חובותיו של הפרקליט המייצג

עריכת חקירות, איסוף חומר ובדיקתו, כמו גם חוות דעת שמביע עורך דין לפני מרשו על תוכן החקירות, הם חלק מהשירות המקצועי של עורך הדין.⁶

במקרים שבהם רצון הלקוח מנוגד ליעוץ של עורך הדין, נדרש עורך הדין להזהיר את לקוחו ולהסביר לו את מכלול הסיכויים והסיכונים שבבחירתו. אמות המידה לקביעת היקף חובת האזהרה הן מיהות הלקוח ומעורבותו, תוחלת הסיכון הנלקח ומורכבות הסוגיה. ככל שחובת האזהרה מוגברת, כך יש לנקוט באמצעים משמעותיים יותר על מנת להזהיר את הלקוח. אפשרות של התפטרות היא אפשרות שיש לשמור למקרים קיצוניים בלבד.⁷

חתימת כתב הערעור שלא על ידי בא כוח המערער אלא על ידי עורך דין אחר במקומו היא ליקוי הניתן לתיקון. זאת כאשר ברור שלא ייגרם למשיב כל עיוות דין אם יתקיים הדיון בערעור.⁸

עורך דין הקובע לו מען להמצאת כתבי בידין חייב למלא אחר חובתו היסודית לדאוג לכך שבשעות העבודה המקובלות ימצא בו עובד שיוכל לקבל כתבי בידין.⁹

עורך דין רשאי לפעול בשם מרשו אך ורק לפי ההרשאה שניתנה לו מאת לקוחו. עם זאת מן הראוי היה שעורך דין היודע כי מרשו לא הפקיד עירבון וכי ערעורו מצוי בסכנת מחיקה, יגיש לפחות בקשה להארכת מועד ובה יפרט את הנסיבות הרלוונטיות. הדבר נכון גם לגבי עורך דין היודע כי ניתנה החלטה למחיקת הערעור שהגיש בשם מרשו בשל אי-הפקדת עירבון. זאת ככל שייפוי הכוח שניתן לעורך הדין לא היה מוגבל לפעולות ייחודיות בתיק.¹⁰

במקרים שבהם הסכימו עורך הדין והלקוח כי בדיקת הנאותות תוטל על גורם אחר, כשלים בבדיקה זו לא יהיו באחריות עורך הדין, אלא באחריות המבצע.¹¹

נפסק כי התקשורת של המשיבה בהסכם שמסמיך אותה לתת שירותים לאדם אחר כדרך עיסוק ובתמורה, עומדת בניגוד לעקרון ייחוד המקצוע, הקבוע בסעיף 20 לחוק לשכת עורכי הדין, ומסיגה את גבולות מקצוע עריכת הדין. לפיכך, ניתן צו מניעה קבוע האוסר על המשיבים להתקשר בהסכם האמור עם בעלי זכויות בחובות ולפעול לגביית חובות אלו.¹²

לעבירות שלא השתכללו לכדי פשע, וזאת בזכות הדיווח לרשויות שמנע את הדבר, ומשכך לא הופרה חובת החיסיון על ידי המבקש, נדחתה.

6 ע"א 632/77 מוסקונה נ' מאור, פ"ד לב(2) 321 (1978).

7 ע"א 7633/12 קבוצת גיאות בע"מ נ' גולדפרב לוי, ערן ושות' (פורסם בנבו, 16.9.2014).

8 על"ע 4605/90 הוועד המחוזי לשכת עורכי הדין נ' פלוני, פ"ד מו(2) 719 (1991).

9 ע"א 100/67 לוי נ' לוי, פ"ד כא(1) 690 (1967).

10 רע"א 10436/07 הראל נ' בנק הפועלים בע"מ (פורסם בנבו, 28.4.2008).

11 רע"א 5884/14 פינקסו גלובל אינווסטמנטס בע"מ נ' דוק השקעות 1988 בע"מ (פורסם בנבו, 29.10.2014).

12 ע"א 5502/16 לשכת עורכי הדין נ' תשומה שיקום ושיחזור חובות בע"מ (פורסם בנבו, 31.12.2017).

סימן ג – ייצוג בהליכים מיוחדים

הליכים בענייני משפחה – על בתי המשפט לייחס משקל רב יותר מבעבר לחשיבות הייצוג על ידי עורך דין בהליכים בענייני משפחה ואולי גם בהליכים אחרים, על כל המשתמע מכך לעניין הברור שלפניהם. כאשר מדובר בפירוק השיתוף בדירת בני זוג, חייב בית המשפט בזהירות כפולה ומכופלת בבואו לקבוע את ממצאיו ובבואו לשקול אותם בטרם יסיק את מסקנותיו. חובת זהירות זו אינה יכולה להתקיים במצב של חוסר שוויון קיצוני בין המתדיינים שבו אחד מהם טוען לעצמו ואילו האחר מיוצג בידי עורך דין.¹³

הליכי פסלות שופט – קיימות הוראות בעניין בקשות המוגשות להמשך ייצוג על ידי עורך דין למרות החלטה בדבר פסלות עצמית של שופט על פי חוק נושאי משרה שיפוטית (מניעה מלשבת בדין) (תיקוני חקיקה), התשס"ד–2004.¹⁴

עורך דין המייצג את עצמו – עורך דין המייצג את עצמו חייב לנהוג, בדרך כלל, על פי אותם כללים החלים על עורך דין המייצג לקוח. מקום שעורך דין מייצג את עצמו בבית המשפט, רואים אותו כעוטה גלימה גם אם אין הוא עוטה אותה.¹⁵

תקנה 516(ב) לתקנות התשמ"ד קבעה כי בעל דין שהוא עורך דין והוא טוען לעצמו – הוא גופו או באמצעות משרדו – יהא זכאי לשכר טרחת עורך דין ולשאר הוצאות המשפט שהיה מקבל אילו העסיק עורך דין.¹⁶

עורך דין כעד פוטנציאלי – מקום שבו הפרקליט הוא גם עד פוטנציאלי הרי שעדיף, בנסיבות מסוימות, ייצוג על ידי פרקליט אחר.¹⁷

עורך דין המעיד מטעם מרשו. על פי כלל 36 לכללי לשכת עורכי הדין (אתיקה מקצועית), התשמ"ו–1986, על פרקליט להימנע כליל מייצוגו בבית המשפט של אדם אשר מטעמו הוא עומד להעיד. אכן, כאמור בכלל 36(ב) לכללים, בית המשפט רשאי להתיר לעורך דין מייצג להעיד לטובת מרשו, אך ברי כי נדרשת החלטה מנומקת שתבהיר מהם שיקולי בית המשפט. ראוי שבתי המשפט, כמו גם ציבור עורכי הדין, יהיו מודעים לכללים הנזכרים ולחשיבותם.¹⁸

אישור הסכם פשרה – בבואו לאשר הסכם פשרה המוגש לו על ידי בעל הדין מניח בית המשפט כי ההסכם הושג כדין. מקום שבעלי הדין מיוצגים על ידי עורך דין מניחים כי ההסדר התגבש בשיתוף עם עורך הדין, כנדרש על פי כללי האתיקה של לשכת עורך הדין. לפיכך, בדרך כלל, אין בית המשפט

13 רע"א 6810/97 בן-שושן נ' בן-שושן, פ"ד נא(5) 375 (1997).

14 ס"ח 320, מיום 21.3.2004.

15 על"ע 7892/04 הועד המחוזי לשכת עורכי הדין נ' בוטח (פורסם בנבו, 10.5.2005).

16 רע"א 4370/07 הרן נ' חברת נתיבי איילון בע"מ (פורסם בנבו, 20.11.2007). תקנה זו הגיונית והוגנת. על כן לא היה מקום לקבוע כי המבקשים אינם זכאים לשכר טרחה או להוצאות משפט מופחתות בשל כך שאין הם משלמים שכר טרחה לבא כוחם.

17 עע"ם 2696/06 מדינת ישראל נ' חרכוש (פורסם בנבו, 22.5.2006).

18 ע"א 6235/15 חלאק נ' כריים (פורסם בנבו, 15.2.2017).

המתבקש לאשר הסכם פשרה נוהג לחקור ולדרוש באשר לנסיבות השגת ההסדר, והוא בוחן את טיבו ותוכנו של ההסכם ומחליט אם ראוי לאשרו וליתן לו תוקף של פסק דין.¹⁹

סימן ד – כתב הרשאה – ייפוי כוח

הכללים החלים – בלא הרשאה פורמלית אין עורך דין מוסמך לייצג לקוח ולפעול בשמו ובמקומו לצורך כל עניין, לרבות לצורך הליך משפטי. שאלת קיומה של הרשאה כאמור היא שאלה שבעובדה הטעונה הוכחה.²⁰

במקרה אחד נחלקו הדעות בדבר תוקפו של ייפוי כוח שניתן בעסקת קומבינציה לשימוש בהליך משפטי. נקבע כי לא ניתן לברר שאלה זו בהיבט המשפטי שלה בטרם יתברר ההיבט העובדתי שבה ולפני שייפוי הכוח יופקד בתיק בית המשפט.²¹

בעניין אחר, בישיבת קדם משפט לא היה בידי עורך הדין ייפוי כוח מטעם מרשתו. עם זאת הוא הצהיר לפרוטוקול הדיון כי הוא מייצג אותה. בנסיבות העניין, הפגם שבאי-מסירת ייפוי כוח לעורך הדין עובר לישיבת קדם המשפט – אין בו כדי להצדיק מתן פסק דין ללא שמיעת טענות.²²

הגשת ייפוי כוח – בשנת התשס"ה הוחלפה תקנה 472 לתקנות התשמ"ד ובוטלה החובה להגיש ייפוי כוח עם פתיחת ההליך. התקנה החדשה הסתפקה בכך כי עורך הדין הודיע בכתב הטענות הראשון שהוא מגיש שיש בידיו ייפוי כוח מטעם בעל הדין (כשאינן הוראה מפורשת אחרת בכל דין). בית המשפט מוסמך להורות על המצאת יפוי הכוח לכל בעל דין או לבית המשפט.

הוראת תקנה 472 לתקנות התשמ"ד היא הוראה דיונית העלולה לבסס מניעה לפעולתו של עורך הדין בבית המשפט, אך אין בה כדי לפגום ביחסי השליחות. בנסיבות אלה, לנוכח גדר המחלוקת שבין בעלי הדין – שעניינה בהגשת העתק המאושר של ייפוי הכוח – ולנוכח אופייה הדיוני של ההוראה, מן הראוי לאפשר הגשת העתק מאושר של ייפוי הכוח.²³

חידוש נוסף בתקנות התשס"ה²⁴ – שקיבל ביטוי בתקנה 472א לתקנות התשמ"ד – מתייחס לרשימת עורכי הדין. מאחר שקיימים משרדים של עורכי דין ובהם מספר רב של פרקליטים, נדרש משרד עורכי דין, שפרקליטיו מייצגים את לקוחות המשרד בבית המשפט, להמציא לבית המשפט את רשימת עורכי הדין במשרד ואת מספר הרישיון של כל אחד מהם. עורכי דין אלה המופיעים ברשימה ואשר כלולים בייפוי הכוח, כמשמעו בתקנה 472 המעודכנת, רשאים לבצע פעולות משפטיות בשם בעלי הדין. ברשימה יש לציין גם את שמו של עורך הדין הרשאי לעדכן אותה בין בהוספת שם לרשימה ובין בגריעת שם ממנה.

בנושא זה דנה תקנה 171 לתקנות החדשות, שכותרתה "רשימת עורכי הדין", הקובעת –

19	בש"א 2236/06 חממי נ' חממי (פורסם בנבו, 5.6.2006).
20	רע"א 842/00 רסקו חברה להתיישבות חקלאית ועירונית בע"מ נ' צויקל (פורסם בנבו, 2.7.2000).
21	רע"א 6650/96 אטמר בע"מ נ' אחים בולוס חברה לבנין בע"מ (פורסם בנבו, 7.11.1996).
22	רע"א 7834/11 סעדיה נ' זסלבסקי (פורסם בנבו, 5.12.2011).
23	ע"א 9678/05 חתימו בע"מ נ' Arrabon-Hk- ltd (פורסם בנבו, 3.8.2008).
24	תקנות סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 2), התשס"ה–2004, ק"ת 202, מיום 14.12.2004.

(א) משרד עורכי דין שבו עורכי דין המייצגים בבית המשפט, ימציא לבית המשפט את רשימת עורכי הדין שבמשרד המייצגים בבית המשפט ואת מספר הרישיון של כל אחד מהם וכן את שם עורך הדין במשרד שיורשה להוסיף לרשימה או לגרוע ממנה.

(ב) תקנה זו תחול בהתאמה על פרקליטות המדינה, על פרקליטויות המחוז ועל לשכות משפטיות.

ייפוי כוח כללי וייפוי כוח מיוחד – את סמכותו של פרקליט לקבל כתבי בידין ניתן להגביל על ידי הוראה מפורשת בייפוי הכוח.²⁵

ניתן לומר שכל כתב הרשאה, שאינו מיועד לעניין מסוים ומיוחד, הוא כתב הרשאה כללי. זהו הפירוש המקובל, ונראה שהמונחים "ייפוי כוח כללי" ו"ייפוי כוח מיוחד" משמשים במשמעות זו בחיי היום יום. העיקר הוא שייפוי כוח מיוחד מיועד לשימוש בעניין שהוגדר בשעת עריכתו באופן ממצה, ולאחר שימוש זה פוקע תוקף המסמך.²⁶

במקרה אחד נוסח ייפוי הכוח בדרך של הקדמה כללית ולאחריה – נוסחו עוד תשע הרשאות מיוחדות, שביניהן הרשאה להגיש כל תביעה בכל בית משפט. במקרה זה נקבע כי אין הצדקה לקרוא ייפוי כוח זה שהוא בבחינת כלל ופרט, כאילו אין בכלל אלא מה שיש בפרט.²⁷

פרקליט צירף לתיק את ייפוי הכוח הכללי שהגישה המערערת בעת הגשת התובענה נגד המשיבות בבית משפט קמא, אשר בו הוסמך עורך דין אחר לייצג את המערערת או להסמיך לצורך כך עורך דין אחר מטעמו, ובעניין זה – את הפרקליט. אין מקום בשלב זה למחוק את ההליך מהרישום בשל הטענה בדבר היעדרו של ייפוי כוח מטעם אותו פרקליט המסמיכו לייצג את המערערת.²⁸

מי שעורך תצהיר לגילוי מסמכים בשמו של גוף משפטי חייב להצהיר שהוא הוסמך לכך מטעמו; הרשאה להתדיין שניתנה לעורך דין אינה מרשה אותו, כשהיא לעצמה, לעשות תצהיר מטעם שולחו ובעבורו.²⁹

קיימות שלוש דרכים שבהן יכולה פעולת שלוח לחייב שולח כלפי צד שלישי: א. פעולה שנעשתה בתחום ההרשאה הפנימית של השולח, ב. פעולה שבוצעה כלפי צד שלישי כלפיו יצר השולח מצג של הרשאה, ג. פעולה של השלוח שאושרה בדיעבד על ידי השולח.³⁰

חזקה על אדם שהבין את משמעותו של ייפוי כוח עליו הוא חתם בנוכחות נוטריון, אולם חזקה זו ניתנת לסתירה. אין משמעות הדבר שבכל מקרה בו מעשיו של השולח מסתכמים בחתימה על ייפוי כוח כללי לא תוטל על השולח אחריות בגין מצג של שליחות כלפי צד שלישי.³¹

25 בש"א 33/87 אוסטפלד נ' בהירי, פ"ד מד(3) 221 (1987).

26 ע"א 87/56 כהן צדק את שפיסבך נ' הממונה על מס בולים, פ"ד יא 377 (1957).

27 ע"א 137/68 גרטלר נ' אורזיל, פ"ד כב(2) 393 (1968). על אף הפרטים הבאים בחלק השני של ייפוי הכוח – על פניו, ייפוי כוח כללי מכסה כל תביעה הנוגעת למקרקעין האמורים, יהא טיבה אשר יהא.

28 ע"א 10271/05 קורניטוס ביזנס אינק – חברה זרה נ' כנף מפעלי הנדסה וטכסטיל בע"מ (פורסם בנבו, 20.9.2006).

29 ע"א 59/67 חדד נ' הסוכנות היהודית, פ"ד כא(2) 277 (1967).

30 ע"א 2599/13 הרמן נ' עלדור (פורסם בנבו, 3.9.2015).

31 דנ"א 6345/15 הרמן נ' עיזבון רשקס (פורסם בנבו, 24.9.2015).

סימן ה – החלפת עורך דין והסתלקותו מייצוג

תקנה 473(א) לתקנות התשמ"ד התירה לבעל דין "להחליף את עורך דינו בכל תובענה או עניין, או לסלקו, ובלבד שנמסרה הודעה על כך לבית המשפט הדן בהם והומצא העתק ממנה לכל שאר בעלי הדין; כל עוד לא נעשה כן, ייחשב עורך הדין הקודם כעורך דינו של בעל הדין עד לסיומה הסופי של התובענה בערכאה שבה היא נדונה ובכל הערכאות שפורשו ביפוי הכוח שניתן לו". בנושא "הפסקת ייצוג של עורך הדין" קובעת תקנה 172 החדשה –

בעל דין שמייצגו עורך דין רשאי לבטל את יפוי הכוח של עורך דינו, ובלבד שנמסרה הודעה על כך לבית המשפט ולכל שאר בעלי הדין; עורך דין רשאי להפסיק את הייצוג ברשות בית המשפט בלבד.

בתקנה 473(ב) לתקנות התשמ"ד נקבע כי "בלא חילופין בדרך האמורה, אין עורך הדין רשאי להסתלק מן התובענה אלא ברשות בית המשפט או הרשם שלפניו היא תלויה ועומדת". כל עוד לא הורה הלקוח על החלפת פרקליטו אין הפרקליט רשאי להסתלק מתפקידו אלא לאחר שעתר לבית המשפט בנדון, ובקשתו נתקבלה. בעניין אחד נקבע שאין חולק כי המשיב נמנע מלמסור לבית המשפט הודעה על שינוי ייצוג או על מען חדש להמצאת כתבי בי-דין.³²

בקשת פרקליט להשתחרר מייצוג – בעניין אחד ביקש פרקליטו של בעל דין להשתחרר מתפקידו ולצורך כך, לדחות את הדיון למועד אחר. בית המשפט לא נעתר לבקשת השחרור ואף הורה על המשך הדיון בלא שנעתר לבקשת הדחייה. נקבע שם כי על עורך דין המייצג בעל דין לדאוג לכך שעדיו יהיו נוכחים בבית המשפט ביום הקבוע לשמיעה או שיהיו מוכנים לקריאה, כך שיוכלו להתייצב לעדות בתוך זמן קצר בהגיע תורם.³³

בעניין אחר לא הוגשו עיקרי טיעון ובית המשפט שלערעור לא ניאות לדחות את הדיון בערעור מהטעם שהמערער לא היה מוכן לאותה ישיבה לאחר שפיטר ברגע האחרון את פרקליטו ולא מינה פרקליט אחר תחתיו. נאמר שם כי מדיניות בית המשפט היא לא להרשות לבעלי דין לבזבז את זמנו לריק.³⁴

עורך דין שיגר לבית המשפט הודעה (שהגיעה לאחר מתן פסק הדין) ובה נאמר כי אינו "מטפל יותר בתיק ואבקשכם לא לשלוח לי הודעות". בבית המשפט לא נתקבלה הודעה על חילופי עורך דין, ולכן הודעתו האמורה של עורך הדין לא זו בלבד שהיא חסרת ערך אלא שהיא גם מתמיהה.³⁵ בהליך בווררות בעל דין, לפני שעזב את הארץ, ייפה את כוחו של עורך דין לייצג בווררות והורה לבורר לפנות אליו בכל עניין הקשור בווררות. ייפוי כוח והוראה זו לא בוטלו ולכן לא נשמעה הטענה שהפרקליט לא היה מורשה לייצג את הלקוח בווררות. כל עוד לא הוחלף הפרקליט או הועבר

32 ב"ש"א 6479/06 בנק דיסקונט לישראל בע"מ נ' שנפ (פורסם בנבו, 15.1.2007).

33 ע"א 577/88 מירון נ' ישראלי, פ"ד מו(2) 286 (1992).

34 ע"א 512/75 סרסר נ' היועץ המשפטי לממשלה, פ"ד לא(3) 727 (1977).

35 בר"ע 88/72 אורן נ' מיכאל, פ"ד כו(1) 772 (1972).

מתפקידו, היה הבורר רשאי לנהוג לפי הכלל "שלוחו של אדם כמותו" ולהזמין את בעל הדין באמצעות הפרקליט.³⁶

בית משפט קמא היה רשאי שלא להסתפק בהודעתו של עורך הדין שהתייצב, ולדרוש כי המערערת עצמה תודיע על החלפת הייצוג או כי יומצא לבית המשפט ייפוי כוח המסמיך אותו לייצג את המערערת. משלא נמסרה הודעה ומשלא הוצג ייפוי כוח חתום ותקף היה בית משפט קמא מוסמך שלא להרשות את החלפת הייצוג.³⁷

במקרה אחד החליט בית המשפט שלא להיענות לבקשת עורך דין לשחררו מייצוג לקוח לנוכח השלב המתקדם שבו היה מצוי ההליך.³⁸

לעורך דין שייצג לקוח בפני ערכאה דיונית היה חלק משמעותי בתוצאה הסופית של ההליכים המשפטיים באותו תיק – אפילו התגלגל התיק לערכאת ערעור ואותו עורך דין לא ייצג את הלקוח בפניה. חלקו זה בא לידי ביטוי גם בשכר טרחתו, ככל שהוסכם על שכר המותנה בתוצאת המשפט; על לקוח המבקש לנתק את הקשר בין עבודת עורך הדין בערכאה הדיונית לבין התוצאה הסופית בערעור, להוכיח קיומן של נסיבות פרטניות התומכות בכך.³⁹

סימן ו – הסדר נושא שכר הטרחה

נקודת המוצא לבקשה לשחרור מייצוג בהליך אזרחי היא שאין לכפות על פרקליט להמשיך לייצג את לקוחו בעוד זה האחרון אינו משלם לעורך הדין את שכר הטרחה שהוא זכאי לו. נקודת מוצא זו מבוססת על יחסי האמון שאמורים לשרור בין בעל דין לבא כוחו שנפגעים בשל אי-התשלום. ניתן להניח כי כפיית עורך הדין להמשיך ולייצג את הלקוח ללא תשלום, לא תביא לשיקום היחסים ואפשר שאף תחריף את המצב. נוסף על כך, סירוב לשחרר את עורך הדין מייצוג הלקוח מהווה, למעשה, אכיפה של "שירות אישי" כמשמעו בסעיף 3(2) לחוק החוזים (תרופות בשל הפרת חוזה), התשל"א–1970, שעל פי דיני החוזים אין להתירה.⁴⁰

לקוחות הודיעו לפרקליטיהם על הפסקת ייצוג. המחלוקת נתגלעה בנושא שכר טרחתם של הפרקליטים לאחר שבעלי הדין הגיעו לפשרה ביניהם בנושא התובענה.⁴¹

בעניין אחד ההסכמים אשר נקשרו בין עירייה לבין עורכי הדין למתן שירותים היו הסכמים מסוג חוזה יחס, דהיינו, חוזה אשר נועד להקיף מערכת יחסים נמשכת וארוכת טווח בין הצדדים לו. במודל חוזי כזה אין זה נדיר למצוא התקשרות שאינה קצובה בזמן. באשר לחוזים שאינם קצובים בזמן הכלל

36 ע"א 639/76 זינגר נ' בן שטרית, פ"ד לא(3) 491 (1977); אורי גורן בורות 107 (2018).

37 ע"א 10271/05, לעיל ה"ש 28.

38 ע"א 4588/96 חרמץ נ' מרגוליס, פ"ד נו(6) 742 (2002).

39 רע"א 9955/16 רוזנר נ' אוהיון (פורסם בנבו, 22.1.2017).

40 רע"א 15/05 בלטר נ' יגאלי (פורסם בנבו, 23.8.2005).

41 רע"א 7510/07 פרידמן חכשורי חברה להנדסה ובניה בע"מ נ' הורביץ (פורסם בנבו, 9.9.2007). בית המשפט תמך בהטלת האחריות על בעלי הדין שהלכו בדרך שבה הלכו.

הוא שחווה אינו נערך לצמיתות. גישה זו יפה במיוחד כאשר עניין לנו בחוזים המבוססים על קשר אישי ועל יחסי אמון בין הצדדים, דוגמת יחסי עורך דין-לקוח.⁴² גם כאשר יש בידי מי מהצדדים לחוזה שאינו תחום בזמן הזכות להביאו לכלל סיום באופן חד צדדי, עליו לעשות כן בתום לב ובדרך מקובלת. כאשר הלקוח הוא רשות ציבורית, חלה על יחסי הצדדים ועל ההתקשרות ביניהם בנוסף לדיני החוזים גם מערכת כללים ועקרונות מן המשפט המינהלי בגדרם קיימת חובה מוגברת המוטלת על הרשות לנהוג ביושר, בהגינות ובסבירות בכל הליכותיה.⁴³ נשאלת השאלה אם בנסיבות שבהן פרש המשיב מייצוג המבקש, מכיוון שהגיע למבוי סתום בניהול התיק בעבור לקוחו (בעקבות סירוב לקבלת עסקת טיעון), הוא זכאי לקבל את מלוא שכר הטרחה שעליו סוכם מראש, וזאת חרף ההסכמה הראשונית לייצוג עד לתום ההליכים.⁴⁴ עורך דין המחלים לקוח על הסכם שכר טרחה, ולא כל שכן לקוח שאינו שולט בשפה העברית, חייב כלפיו בחובה מוגברת לוודא כי הוא יודע ומבין את תוכנו של המסמך עליו הוא חתום, וזאת מכוח חובת הנאמנות של עורך הדין כלפי לקוחו.⁴⁵ מוטב וראוי כי צדדים לחוזה לשירותי ייצוג משפטי יעלו את הסכמתם בפירוט על הכתב. המצוקה, החולשה השכלית או הגופנית וחוסר הניסיון הנדרשים בעילת העושה חייבים להיות כבדי משקל ועל בית המשפט להשתכנע שפעלו את פעולתם על העשוק והסיטו את שיקול דעתו מנתיבו הנכון.⁴⁶

סימן ז – התייצבות בעל דין והתייצבות פרקליט

התכלית העומדת בבסיס התקנות המקנות לבית המשפט את הסמכות לזמן בעל דין לדיון, היא יעילות הדיון המשפטי, וזאת כאשר נוכחותו האישית עשויה לתרום תרומה של ממש להמשך ניהולו היעיל וההוגן של ההליך.⁴⁷ בהליך אזרחי, על דרך הכלל, די בהתייצבותם של עורכי הדין ויש להסתפק בפעולות הנעשות על ידיהם, אף כי ייתכנו מקרים מיוחדים, שלא על דרך השגרה, שבהם יהא צורך גם בהתייצבות בעלי הדין עצמם.⁴⁸ התקנות בישראל אינן מתירות ייצוג על ידי מי שאינו עורך דין.⁴⁹ ניתנה הוראה לבעל דין להתייצב אישית לישיבה יחד עם פרקליטיו. משלא התייצב אותו בעל דין חלות עליו ההוראות העלולות לגרום למחיקת ההליך.⁵⁰

- ע"א 9784/05 עיריית תל אביב נ' גורן (פורסם בנבו, 12.8.2009). 42
שם. 43
רע"א 6317/12 סקריפניק נ' פלדמן (פורסם בנבו, 1.1.2013). 44
רע"א 6222/13 סטרוגנו נ' שרבט (פורסם בנבו, 17.11.2013). 45
רע"א 8775/15 פלונית נ' פלוני (פורסם בנבו, 10.5.2016). 46
רע"א 4187/06 מועצה אזורית עמק הירדן נ' עיזבון מגיד (פורסם בנבו, 13.9.2006). 47
רע"א 3054/13 ענדען נ' האפוטרופוס הכללי (פורסם בנבו, 27.5.2013). 48
בר"ע 206/75 נרסון נ' משה"ב חברה לשכון בנין ופתוח בע"מ, פ"ד (1) 269 (1975). 49
ע"א 1628/92, לעיל ה"ש 4. 50

לעניין חובת ההתייצבות של פרקליט לדיון, נקבע במקרה אחד שהעובדה, שלפרקליט המשיבים נקבע דיון אחר באותו מועד, אינה מעלה או מורידה, שכן שומה היה עליו להיערך מבעוד מועד להופעה בשני בתי המשפט. אם אין ביכולתו לעשות כן, יש להעביר את אחד התיקים לטיפולו של פרקליט אחר. מקל וחומר כשמדובר בבקשת דחייה שהוגשה ברגע האחרון. בית המשפט אינו פועל כאוטומט הנעתר לבקשות מוסכמות לדחיית הדיון, וגם בדונו בבקשת דחייה שומה עליו לשקול את האינטרסים הנוגעים בדבר.⁵¹

אי־התייצבות פרקליט לדיון יש בה משום עשיית דין עצמי שאין לה מקום. הלקוח שהחליט לא לפנות לייצוג חלופי נטל בכך על עצמו את האחריות לתוצאות ההחלטה.⁵²

51 רע"א 3136/00 סלמאן נ' שוקייר, פ"ד נה(2) 97 (2000).

52 ע"א 6757/07 מהנא נ' קונספט שיווק מוצרי אופנה (1995) בע"מ (פורסם בנבו, 15.8.2007).

שער ארבעים ואחד – אגרות משפט

פרק א – אגרות משפט – החובה והפטור

– החובה לשלם אגרת משפט	סימן א
– פגיעה בזכות הגישה לערכאות	סימן ב
– בקשה לפטור מתשלום האגרה	סימן ג
– יש להראות עילת תביעה	סימן ד
– עניינים פטורים מאגרה	סימן ה
– פטור מתשלום אגרה מול פטור מעירבון	סימן ו
– המדינה כבעלת דין	סימן ז
– מעמד בעלי הדין	סימן ח
– סמכויות הרשם	סימן ט

סימן א – החובה לשלם אגרת משפט

תקנות בתי המשפט (אגרות), התשס"ז-2007 (להלן – תקנות האגרות), מפרטות את אגרות המשפט בהליכים האזרחיים. תקנה 1 לתקנות האמורות דנה בהגדרות ואילו תקנה 2 דנה בחובת תשלום האגרה.¹

המביא הליך לבית המשפט משלם עם הבאתו לראשונה את האגרה הקבועה בתוספת לתקנות האגרות, והוא כשאין הוראה אחרת בכל דין. מנגד, בית המשפט לא ייזקק לכל הליך, אלא אם שולמה האגרה החלה או שמביא ההליך פטור מתשלום האגרה.

אגרות בתי משפט הן חלק מהכנסות המדינה והן נגבות בקשר לשירות שהמדינה מספקת לבעל הדין על ידי בתי המשפט שלה.² נקודת המוצא הינה כי כל הליך משפטי חייב באגרה. עצם החיוב באגרה בשל פתיחת הליך משפטי מבטא איזון בין שתי מגמות עיקריות: השתתפות הפרט בעלותם של ההליכים המשפטיים והבטחת זכות הגישה לערכאות.³

השירות הניתן על ידי המדינה, בקיומה של מערכת בתי המשפט, כרוך באגרה שמי שפותח את ההליך צריך לשלמה. החיוב באגרה מהווה מטיבו קשר בין השירות הניתן ובין החיוב של משלם האגרה.⁴ אגרת בית משפט מגלמת סכום שנדרש יוזם ההליך לשלם למדינה, כהשתתפות שלו בחלק מעלות ההליך המשפטי וכנגד השירות המתקבל ממערכת המשפט.⁵ העיקרון הכללי הוא שהמועד שבו נקבע שיעור האגרה הוא מועד הגשת התביעה.⁶

מן הראוי כי בית המשפט ישקול מיוזמתו שלו אם האגרה כפי ששולמה, אכן תואמת את ההליך שלפניו. משהועלתה הטענה, והשופט התייחס – ולו גם עקב העלאתה – לעניין האגרה המגיעה בפועל, אין להתעלם מן העובדות ומן הנובע מהן.⁷

אין באי-תשלום האגרה הנכונה כדי לבטל צו ביניים שניתן.⁸

אין בסכום האגרה ששילם התובע בעת הגשת התביעה כדי להגבילו מלהוכיח בפני בית המשפט את מלוא היקף נזקיו, אפילו חורגים נזקים אלה מסכום התביעה עצמה, ובלבד שלא יגבה יותר מן הסכום שנדרש מלכתחילה.⁹

1 הסמכות להתקין תקנות בנושא זה נמצא בסעיפים 83 ו-109 לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד-1984.

2 רע"א 6928/01 פלוק נ' זינגל, פ"ד נו(5) 721 (2002).

3 בג"ץ 6490/04 צביח נ' מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית, פ"ד נט(3) 742 (2005).

4 בשג"ץ 3320/11 מעוז נ' הנהלת בתי המשפט (פורסם בנבו, 11.5.2011).

5 שם.

6 רע"א 1364/03 עיזבון ליאור נ' מדינת ישראל, פ"ד נו(3) 606 (2003).

7 ר"ע 499/86 ברנר נ' ברנר, פ"ד מ(4) 136 (1986).

8 ע"א 205/74 ועד הנאמנים לווקף המוסלמי ביפו נ' סיקסיק, פ"ד כח(2) 545 (1974).

9 רע"א 7602/11 מגדל חברה לביטוח בע"מ נ' מיפרומאל תעשיות ירושלים בע"מ (פורסם בנבו, 12.7.2012).

הוראות התקנות החדשות

בתקנה 10 לתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) התובע חייב לציין את הפרטים הנקובים בתקנת משנה (10). עליו לציין –

סכום אגרת בית המשפט שיש לשלם תוך הפניה לפרט בתוספת לתקנות האגרות שלפיו יש לגבות אגרה; אם התובע פטור מאגרה, יפנה לתקנה הפוטרת אותו מתשלומה לפי תקנות האגרות.

כך גם נקבע לעניין הגשת ערעור, בתקנה 134(1) –

סכום אגרת בית המשפט שיש לשלם תוך הפניה לפרט בתוספת לתקנות האגרות שלפיו יש לגבות אגרה; אם המערער פטור מאגרה, יפנה לתקנה הפוטרת אותו מתשלומה לפי תקנות האגרות.

הוראת תקנה 165 החדשה המתייחסת ל"הוראות כלליות להמצאה" ושם מוזכר נושא תשלום אגרת משפט –

(א) אישור המשלוח בפקסימילה, אישור המסירה בדואר והודעת אימות המסירה יישמרו בידי השולח והעתקם יוגש לבית המשפט לפי הצורך או לפי החלטת בית המשפט.

(ב) מנהל בתי המשפט רשאי לפרסם הוראות טכניות בעניין אופן הגשת מסמך אלקטרוני ובין השאר בדבר מאפייני מסמך אלקטרוני ומצורפיו, דרישות חומרה ותוכנה, דרישות צורניות וכן בדבר דרכי תשלום אגרת בית משפט או כל תשלום שיש לשלם לבית המשפט, לפי תקנות אלה והכל לצורכי פרק זה.

מחיקת ההליך – התקנות אינן מחייבות את מחיקת ההליך לאחר שלא שולמה האגרה במועד שנקבע בהחלטה הדוחה את בקשת הפטור. ההחלטה בעניין זה עודנה נתונה לשיקול דעתו של בית המשפט. מתן שיקול הדעת בעניין מחיקת ההליך, מחייב הכרה בכך שנתונה סמכות להאריך את המועד לתשלום האגרה.¹⁰

מכוח התקנה, רשאי בית המשפט להיעתר לבקשה למחיקת כתב תביעה על הסף, מהטעם שלא שולמה על התובענה אגרה מספקת.¹¹

בתקנות החדשות (תקנות התשע"ט) הוסרה העילה של אי-תשלום אגרה מרשימת המקרים שבהם ניתן למחוק תביעה על הסף.

בתקנה 2(1) לתקנות האגרות נקבע כי אם נזקק בית המשפט להליך והתברר כי לא שולמה האגרה, כולה או חלקה, תינתן דרישת תשלום לחייב בתשלום האגרה; לא שולמה האגרה בתוך 20 ימים מיום

10 רע"א 8317/07 בית הכנסת הגדול בירושלים נ' היכל שלמה – המרכז למורשת היהדות בירושלים (פורסם בנבו, 25.12.2007).

11 רע"א 4827/92 סופרגו חברה ישראלית להפצת גז בע"מ נ' חברת מודיעים סוכנויות בע"מ, פ"ד מו(5) 580 (1992); ע"א 409/13 שידורי קשת בע"מ נ' קופר (פורסם בנבו, 11.4.2013).

המצאת הדרישה או בתוך פרק זמן ארוך יותר שנקבע בה, רשאי בית המשפט למחוק את ההליך ולא יוחזר כל סכום אגרה ששולם בהליך.¹²

בית משפט שגילה תשלום אגרה בחסר, רשאי לחייב בהשלמת האגרה, ואין למחוק כתב תביעה אלא אם ניתנה לתובע ארכה לתשלום החסר והוא לא עשה את המוטל עליו בתוך הארכה.¹³ מרגע שמוגשת התובענה לבית המשפט היא תלויה ועומדת, ואי-תשלום האגרה אינו מאיין את קיומה. לשם כך דרושה בקשה למחיקת התובענה והחלטה למחיקתה. כל עוד לא התקבלה החלטה שיפוטית כזו, התביעה ממשיכה להתקיים והיא תלויה ועומדת. הפגם של אי-תשלום האגרה במועד אינו פגם היורד לשורש העניין.¹⁴

מחלוקת לעניין גובה האגרה – אם קיימת מחלוקת על גובה האגרה, הרי זו מחלוקת בין בעל הדין החייב באגרה לבין המדינה כזכאית לאגרה. לבעל הדין שכנגד, אין שום עניין ישיר משלו בגובה האגרה, שכן הוא אינו גובה אותה ולא הוא זה החייב להחזירה אם שולמה אגרה ביתר. לכל היותר, יש לו עניין עקיף בגובה האגרה, אם בסוף ההתדיינות הוא יחויב לשפות את יריבו בגין האגרה שזה שילם. יכול בעל הדין, הנתבע או המשיב להליך, להפנות את תשומת לבו של בית המשפט לשאלת האגרה.¹⁵

סימן ב – פגיעה בזכות הגישה לערכאות

חובת תשלומן של אגרות משפט, כתנאי להגשת הליך בבית משפט, נקשרת לסוגיות לעניין מעמדה של זכות הגישה לערכאות, ולעניין האיזונים בין זכות זו לבין אינטרסים אחרים. החובה בדבר תשלום האגרה מגבילה את זכות הגישה של בעל הדין לבית המשפט. חובה זו מטרתה, בין היתר, למנוע הגשת תביעות שסכומיהן מופרזים. אף על פי כן, אין שערי בית המשפט ננעלים בפני מתדיין שאין בידו לשלם את האגרה. מתדיין כזה יכול שיזכה בפטור מתשלום האגרה – כולה או חלקה – על פי המנגנון הקבוע לכך בתקנות האגרות. יש להשיג איזון בין החובה לשלם את האגרה על ידי מי שיכול לשלמה לבין מי שלתביעתו יש סיכוי ואינו יכול לשלם.¹⁶

חרף קיומה של זכות הגישה לבתי המשפט, החובה בדבר תשלום האגרה היא חובה מוכרת. האיזון בין זכות הגישה לבין תכליתה של חובת התשלום נמצא בדמות הפטור מאגרה הניתן לבעלי הדין הזכאים לחסות בצלו והמבטיח כי חובת תשלומה של האגרה לא תהווה מחסום בפני הגשת תביעות.¹⁷

12 הודעה מעין זו אינה נדרשת בתקנה 100(4) לתקנות התשמ"ד, הדנה במחיקת כתב טענות עקב מחדלים בתחום האגרות.

13 ע"א 9/86 ויין נ' מדינת ישראל, פ"ד מב(4) 713 (1989). וראו בנושא זה ע"א 1673/93 לירל (טריידינג) בע"מ נ' המגן חברה לביטוח בע"מ, פ"ד מח(2) 697 (1994), שם התייחס בית המשפט למצב החוקי לפי תקנות בית משפט (אגרות), התשמ"ח-1987, ונקבע הצורך ברישה סטוטורית לתשלום מחציתה השנייה של האגרה.

14 ע"א 2486/04 אהרוני נ' אלחנני דנציגר שפורן ושות' ע"ד (פורסם בנבו, 23.6.2005).

15 רע"א 6928/01, לעיל ה"ש 2.

16 רע"א 2146/04 מדינת ישראל נ' עיזבון איברהים, פ"ד נח(5) 865 (2004); בשג"ץ 3320/11, לעיל ה"ש 4.

17 רע"א 2146/04, לעיל ה"ש 16.

המתח הקלאסי בין זכות הגישה לערכאות לבין הוראה בעלת אופי דיוני מצוי בדיני האגרות. ככל ששיעור האגרה המוטלת בגין פתיחת הליך או במסגרת ערעור הוא גבוה יותר – כך נפגעת זכות הגישה לערכאות של בעל הדין המבקש לפתוח בהליך או להגיש את הערעור. דבקות גורפת בזכות הגישה לערכאות תוביל לטענה כי הטלת אגרה – אף בשיעור נמוך – אינה ראויה, אלא שמוסכם על הכול כי המדינה רשאית לגבות אגרה בגין "השירות" שהיא מעניקה לאזרחיה במסגרת מערכת בתי המשפט. דרישת האגרה אינה יכולה לשמש מכשיר בידי הנתבע לצורך סגירת דלתות בית המשפט בפני תביעה שתוגש נגדו.¹⁸

כאשר ההליך שבו מדובר אינו מגלם שירות ממשי, אלא משמש את בעלי הדין כמעין "תמרור" המפנה אותם להליך הנכון – כגון בקשה לקביעת מקום שיפוט לפי חוק שיפוט בענייני התרת נישואין של חסרי דת – בוטלה האגרה, בין היתר בנימוק שעניינו זכות הגישה לערכאות.¹⁹ כאשר מוגש הליך שיפוטי בעניין שבבסיסו עומדת טענה לפגיעה בזכות המשתייכת ל"גרעין הקשה" של זכויות האדם, על בית המשפט לבחון את הבקשה לפטור מאגרה במשקפיים מקלות, תוך מתן משקל הולם לזכות הגישה לערכאות.²⁰

סימן ג – בקשה לפטור מתשלום האגרה

תקנה 2(ד) לתקנות האגרות קובעת כי הליך שלא שולמה בו האגרה, כאמור בתקנת משנה (א), כולה או חלקה, לא יקובל לרישום, אלא אם ניתן להביא את ההליך בפטור מתשלום אגרה או שהוגשה בקשה לפטור מאגרה.

בהיעדר תשתית עובדתית מספקת לא יוכל בית המשפט להכריע בבקשה לפטור מאגרה.²¹ תקנה 14(א) לתקנות האגרות קובעת כי בעל דין הטוען שאין ביכולתו לשלם אגרה, יצרף לתובענה, עם הבאתה לראשונה לבית המשפט, בקשה לפטור מתשלום אגרה בגין אותה תובענה בצירוף תצהיר שיפרט בו את רכושו, רכוש בן זוגו ורכוש הוריו אם הוא סמוך על שולחנם, ואת מקורות הכנסתו בששת החודשים שקדמו לתאריך הבקשה.

תקנה 14(ג) קובעת שאם הוגשה בקשה לפטור מתשלום אגרה ובית משפט ראה שאין ביכולתו של המבקש לשלם את האגרה, ונראה לבית המשפט שההליך מגלה עילה, בית המשפט רשאי לפטור את המבקש מתשלום האגרה, כולה או חלקה. בית המשפט יתחשב ביכולתו האישית של המבקש בלבד, בהסתמך על רכושו, על רכוש בן זוגו ועל רכוש הוריו, אם הוא סמוך על שולחנם בלבד. בעניין אחד, אף כי הבקשה לא הניחה תשתית מפורטת הנתמכת באסמכתאות לעניין מצבן הכלכלי של המבקשות, לא הייתה מחלוקת כי מצבן הכלכלי של המבקשות הוא בכי רע. בית המשפט המחוזי

18 רע"א 6928/01, לעיל ה"ש 2.
19 בה"נ 6857/00 רוטה נ' נצבטייב, פ"ד נד(4) 707 (2000).
20 בר"ם 1512/14 פלוני נ' שר הפנים (פורסם בנוב, 19.3.2014). במקרה דנן העתירה נסבה על טענה לפגיעה בזכות החוקתית לחירות, ולפיכך יש מקום לפטור מתשלומה.
21 ע"א 409/13, לעיל ה"ש 11.

פטר את המבקשות מתשלום אגרה בגין הגשת התביעה. משלא נסתרה הראיה לכאורה בדבר חוסר היכולת לשלם אגרה, ניתן פטור מאגרה, כמבוקש.²²

נקודת האיזון הראויה על פי תקנה 14 לתקנות האגרות מחייבת קיומו של מנגנון שבכוחו להבטיח כי מחד גיסא שערי בית המשפט לא יינעלו בפני בעל דין שאין בידו לשאת בתשלום האגרה. מאידך גיסא, במקום שבו אין בחיוב האמור כדי להוות חסם בדרכו של בעל דין אל עבר בית המשפט, יינתן משקל לתכליות שביסוד תשלום האגרה.²³

בדיון בבקשת הפטור יש מרחב שיקול דעת שיפוטי לאזן בין האינטרסים השונים ולמצוא את הפתרון המידתי המתאים לכל מקרה ומקרה לפי נסיבותיו.²⁴

אין לקבל את הפרשנות המוצעת לסעיף 14(ג) לתקנות האגרות, שלפיה יש לראות בבעלי המניות של חברה כהורים או בן זוג אשר החברה "סמוכה על שולחנם".²⁵

תקנה 14(ז) לתקנות האגרות מסמיכה את בית המשפט להעניק פטור מתשלום אגרה המותנה בתוצאת ההליך, אך זו מוגבלת לנסיבות שבהן ניתן היה לפטור את התובע באופן מלא מתשלום אגרה. כלומר, בנסיבות שבהן הוכח חוסר יכולת כלכלית במידה המצדיקה מתן פטור מאגרה, וכי ההליך מגלה עילה.²⁶

דחיית הבקשה לפטור – תקנה 14 לתקנות האגרות קובעת כי על המבקש פטור מתשלום אגרת משפט הנטל להוכיח שהוא נעדר יכולת כלכלית לעמוד בה.

המוסד לביטוח לאומי אינו בגדר "לשכת סיוע משפטי", כהגדרתה בתקנה 1 לתקנות האגרות. ממילא, אישור בדבר תשלום גמלת נכות אינו "תעודה של לשכת סיוע משפטי", כמשמעה בתקנה 13(ב), ואין בו כדי עדות מספקת על יכולתו של מערער המבקש פטור מתשלום אגרה לשלם את האגרה.²⁷

במקרה שבו התנהלות בעל הדין מצביעה על שימוש לרעה בהליכי משפט, המערערת שבה והגישה לבית המשפט בקשה ממוחזרת לפטור מאגרה, ממש באותו עניין שנדחה על ידי בית המשפט בהליך קודם. בקשת הפטור המקורית נדונה בארבע הזדמנויות שונות במסגרת גלגולה השני של התביעה. עובדה זו מצדיקה לברר מה טעם יש בדיון מחודש באותו עניין.²⁸

לנוכח ההכרעה בבקשת הפטור המקורית, למצער היה על המערערת להראות שקיים הבדל בין מצב הדברים עובר להגשת בקשת הפטור המקורית לבין מצב הדברים במועד הגשת בקשת הפטור השנייה. אכן, מצב כלכלי הוא מטבעו בר שינוי. בהתאם לכך, לא ניתן לשלול כי נתונים חדשים לגבי מצבו

- 22 רע"א 10376/07 ל. נ הנדסה ממוחשבת בע"מ נ' בנק הפועלים בע"מ (פורסם בנבו, 29.1.2008). ראו תקנה 14(ד)(1) לתקנות האגרות.
- 23 בשג"ץ 3320/11, לעיל ה"ש 4.
- 24 שם.
- 25 רע"א 6344/10 הועדה המקומית לתכנון ולבנייה רמת השרון נ' בלורי בע"מ (פורסם בנבו, 14.12.2011). הדיון הוחזר לבית המשפט המחוזי לבחינה מחודשת.
- 26 רע"א 3106/16 כהן – המפרק הקודם לקלרין טבריה חברה לבניין בע"מ (בפירוק) נ' ארז – מפרק קלרין טבריה חברה לבניין בע"מ (בפירוק) (פורסם בנבו, 30.11.2017).
- 27 בש"א 3304/90 בושאר נ' מדינת ישראל, פ"ד מד(3) 743 (1990).
- 28 ע"א 8166/11 חברת אלי ראובן בנייה והשקעות בע"מ נ' נ. אלה ובניו חברה קבלנית לבניין (1972) בע"מ (פורסם בנבו, 12.4.2015).

הכלכלי של בעל דין עשויים להצדיק הגשת בקשת פטור חדשה. טעם מוצדק אחר עשוי להיות שינוי בעמדת המדינה לגבי בקשת הפטור.²⁹

סימן ד – יש להראות עילת תביעה

לשם קבלת פטור מאגרה בשל חוסר יכולת כלכלית אין די בהוכחת רכיב זה, ויש גם להצביע על כך שההליך "מגלה עילה". הביטוי "מגלה עילה" שבסעיף 14(ג) לתקנות האגרות יפורש פירוש מצמצם, ולפיו די בכך שיש בהליך ממשות בסיסית – לצד חוסר היכולת הכלכלית – כדי ליתן פטור מאגרה.³⁰ אין להפוך את הדיון בדחיית האגרה למשפט זוטא עם הבאת עדים והוכחות. די בכך שהרשם קובע מהו לדעתו הסכום שהתובע עשוי לזכות בו בבית המשפט ואפילו בדוחק. כאשר יש לגבי שאלה מסוימת פנים לכאן ולכאן, ובמיוחד כאשר אותה שאלה לא באה עדיין על פתרונה על ידי הפסיקה, אין לרשם ברירה אלא לתת לתובע ליהנות מאי-הוודאות ולאפשר לו להגיע עם תביעתו לכלל דיון.³¹ הדרישה להוכחת עילת תביעה אינה מציבה רף גבוה בפני מבקש הפטור, אך יש להבחין בין עילת התביעה לבין היקפה הכלכלי של התביעה. אף אם נניח כי יש למשיב עילת תביעה הראויה להתברר ושהינו דל באמצעים, אין הוא יכול מחד גיסא לדרוש פטור מאגרה על מלוא סכום תביעתו, ומאידך גיסא להעמיד את תביעתו על כל סכום שבו הוא חפץ.³²

סימן ה – עניינים פטורים מאגרה

בעניין זה דנה תקנה 20 לתקנות והיא מפרטת את העניינים הפטורים מאגרה, כמו בקשה בעל פה, בקשה לסעד ביניים, בקשה להצטרף להליך ועוד – סך הכול 30 במספר. בעניין אחד נקבע כי התקנות מונות שורה של עניינים הפטורים מתשלום אגרה, ובהם: בקשה בעל פה, בקשה לסעד ביניים, "והכל באותו הליך באותה ערכאה".³³

עתירות אסירים – אשר לשיעור האגרה שיש לשלם בעתירות אסירים, הרי שברור כי אין מדובר בהליך פלילי, שכן אף מתקין התקנות ראה לנכון לחייב באגרה את עצם הגשת עתירת האסיר כמו גם הבקשה לרשות הערעור עליה. עם זאת הגם שאין מדובר בהליך פלילי, אין פירוש הדבר כי לצורכי האגרה יש לראות כערעור אזרחי את הערעור על החלטה בדבר פסלות שופט במסגרת עתירת אסיר. אין אפוא לפרש את הדין באופן שלפיו ערעור על החלטת שופט בבקשת פסילה בעתירת אסיר יחויב באגרה

שם.	29
ע"א 8974/04 פלוני נ' פלונית, פ"ד נט(4) 721 (2005).	30
ע"א 254/63 בלולו נ' עשור לעצמאות ישראל, חברת תערוכה בע"מ, פ"ד יח(2) 689 (1964). באותה תקופה היה קיים הליך של "דחיית אגרה".	31
רע"א 7659/14 משטרת ישראל נ' רופל (פורסם בנבו, 11.2.2015).	32
בה"נ 6857/00, לעיל ה"ש 19.	33

בשיעור גבוה מזה הנגבה בגין ההחלטה בהליך העיקרי עצמו. אשר על כן, שיעור האגרה בגין ערעור פסלות שמקורו בעתירת אסיר יהא כשיעור האגרה בבקשת רשות ערעור על החלטה בעתירת אסיר.³⁴

העברת מקום דיון – אין נוהגים בבית המשפט העליון לחייב באגרה בקשות להעברת מקום דיון ולא יחוד תובענות. הסיבה לכך היא כי יש בבקשות אלה מרכיב דומיננטי של אינטרסים וצרכים הקשורים במינהל בית המשפט עצמו, ולא דווקא באינטרס או בזכות של בעל הדין. דומיננטיות זו של האינטרס שלבר-בעל הדין – מצדיקה במקרים המתאימים מתן פטור מאגרת בית משפט להליך הנדון.³⁵

ייצוג לשכת סיוע משפטי – תקנה 19(7) לתקנות האגרות קובעת כי בעל דין המיוצג על ידי עורך דין מטעם לשכת סיוע משפטי, בהליך שלגביו אושרה בקשתו לקבלת שירות משפטי מהטעם שידו אינה משגת לשאת בו, פטור מחובת תשלום אגרה. מדובר בפטור סטטוטורי ואין צורך לבחון קיומה של עילה משפטית.³⁶

חילוט לחוק המאבק בארגוני פשיעה – בהליך שעניינו בקשה לביטול צו זמני לחילוט רכושן של המערערות בהתאם לסעיף 30 לחוק המאבק בארגוני פשיעה, התשס"ג–2003, התעוררה שאלה בדבר פטור מאגרת משפט. זאת לאור הוראת תקנה 20(8) לתקנות האגרות הפוטרת מהחיוב באגרה: "בקשה או עניין במשפט פלילי, וכן ערעור פלילי ובקשה לדיון נוסף בעניין פלילי שלא נקבעה להם אגרה, למעט קובלנה פרטית". נקבע כי פורמלית לפחות, ההליך שבכותרת אינו "ערעור פלילי" אלא אזרחי, ואין לפרוץ את גבולות לשונה המילולית של התקנה כך שההליך, המסווג על פי חוק מאבק בארגוני פשיעה כ"עניין אזרחי", יוגדר כ"ערעור פלילי" לצורך התקנה.³⁷

הסרת קיפוח מיעוט בחברה – כדי להכריע בשאלה אם תביעה להסרת קיפוח המיעוט לפי סעיף 191 לחוק החברות, התשנ"ט–1999 היא תביעה למתן סעד כספי או תביעה למתן סעד שאינו ניתן לביטוי כספי, יש לבחון את נסיבותיו של כל מקרה, ובפרט את מהותם של הסעדים המבוקשים בתביעה. לגישת אחת, סעד בגדרו מתבקש בית המשפט ליתן הוראות לרכישת מניות התובע, אף מבלי לפרט את טיבן ומהותן ומבלי להעריך את שווי המניות, הוא סעד אופרטיבי ולא סעד הצהרתי ויש לשלם בגינו אגרה בהתאם לתקנה 6 לתקנות האגרות.³⁸

נושה עיקרי – יש להניח כי בנסיבות מסוימות, למשל במקרה שבו מדובר בנושה עיקרי, קיימת הצדקה לדרוש ממנו לממן את הוצאות ההליך, לרבות את תשלום האגרה. בעניין אחד בית המשפט המחוזי

34 רע"ב 9329/06 דחלה נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 8.3.2007). פסק דין זה ניתן לפני פרסום התקנות החדשות.

35 ע"א 8743/04 בר-נר נ' רוט, פ"ד נט(4) 104 (2004).

36 רע"א 5565/17 אברהם נ' בנק לאומי לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 18.12.2017).

37 ע"א 10319/06 נורדן נפט בע"מ נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 17.4.2007). במצב דברים זה, אין הפטור חל על המקרה דנן.

38 רע"א 9920/17 סיריל כהן סולל נ' KEYRUS SA FRANCE (פורסם בנבו, 12.4.2018).

עמד על כך שהנושים הם בעלי חוסן כלכלי מובהק וקבע לפיכך כי קשה להלום במצב שבו הציבור הוא שיישא במימון התביעה. עד כה הנושים לא הביעו נכונות להשתתף במימון התביעה.³⁹

סימן ו – פטור מתשלום אגרה מול פטור מעירבון

פטור מאגרה אין משמעו מניה וביה גם פטור מעירבון. זאת לנוכח התכלית השונה שבא כל אחד מתשלומים אלה להגשים.⁴⁰

קיים שוני משמעותי ומהותי בשיקולים המנחים בין אגרה לעירבון. העירבון, בשונה מן האגרה, נועד להגן על אינטרס פרטני של בעל הדין שכנגד מפני חיסרון כס, טרדה ואובדן זמן, ומפני ניצול לרעה של זכות הגישה לערכאות. בעוד פניה של האגרה לתכלית ציבורית כללית והיא נועדה להגן על אינטרס כלל מערכתי.⁴¹

הגישה הליברלית ננקטת כלפי אגרות שלגביהן אף סיכוי מועט לטובת ההליך מאפשר למי שידו אינה משגת לקבל פטור; הדרגה השנייה היא הערובה. הטלת הערובה נעשית בשיקול דעת שיש להפעילו לפי פרמטרים שהותו בפסיקה. הנטל על הנתבע להראות כי סיכויי התביעה מצדיקים הטלת ערובה הוא כבד במיוחד, ומשעשה כן, עובר הנטל לתובע להראות כי חרף זאת יש להקל עמו.⁴² עקב השוני בין תכליות האגרה לבין תכליות העירבון, הרי שבעוד בעניין פטור מאגרה די בסיכוי כלשהו להצלחת ההליך כדי להצדיק פטור, נדרש לעניין פטור מעירבון סיכוי בעל ממשות גדולה יותר. אף שלעניין יכולתו הכספית של המבקש אין הבדל בין פטור מאגרה לפטור מעירבון, ההבדל במשקל שיש לייחס לסיכויי ההליך מביא לכך שפטור מאגרה אינו גורר באופן אוטומטי פטור מעירבון, ותיתכנה תוצאות שונות לשתי בקשות הפטור.⁴³

שעה שהפטור מאגרה הוא, בראש ובראשונה, עניין שבין המערער לבין המדינה, והמשיכים באותו ערעור אינם רשאים לקבול על פגיעה בהם או על נזק העשוי להיגרם להם עקב מתן פטור כזה למערער, הרי בעניין הסדרת עירבון זכאים המשיכים בערעור להשמיע עמדתם לפני בית המשפט, לפני שזה יחליט בשאלת מתן פטור למערער, שהרי עירבון כזה נועד להבטחת המשיכים.⁴⁴ פטור שניתן מתשלום האגרה אינו מבטיח בהכרח מתן פטור למערער מהפקדת עירבון. לצורך כך, על הרשם לשקול שיקולים נוספים, לאחר שישמע את עמדת המשיכים ויפעיל את שיקול הדעת הנתון לו בזהירות הראויה ומתוך ראיית ההשלכות האפשריות של החלטתו והאינטרסים המנוגדים. מחד גיסא האינטרס שלא לנעול בפני תובע את שערי בית המשפט רק משום שהוא דל אמצעים. מאידך גיסא יש

- 39 רע"א 4759/17 ויינשטיין נ' בנק דיסקונט לישראל בע"מ (פורסם בנבו, 4.2.2018).
 40 בש"א 2288/05 אליאס נ' פרקליטות מחוז הדרום (פורסם בנבו, 9.3.2005).
 41 רע"א 8998/08 Al Zafar General Contracting נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 23.11.2008). לפיכך, לגבי פטור מהפקדת עירבון (תקנה 432) נשקלת הן יכולתו הכלכלית של מבקש הפטור והן סיכויי ההצלחה של ההליך.
 42 רע"א 321/07 רבינוב נ' אבי גיא (פורסם בנבו, 21.8.2007).
 43 בש"א 1528/06 ורנר נ' כונס הנכסים הרשמי (פורסם בנבו, 17.10.2007).
 44 בש"א 329/90 אברך נ' גרוגר, פ"ד מד(2) 383 (1990).

לשקול את אינטרס הנתבע שלא להיות מוטרד בהליך משפטי, כשאין מובטח לו כי יוכל, אם יזכה בו, לממש את זכותו להיפרע מהתובע את ההוצאות שיושתו עליו.⁴⁵

שיקול נכבד בהחלטת בית המשפט בבקשה לפטור מהפקדת עירבון בערעור או בבקשה מצד נתבע לחייב תובע במתן בטוחות לכיסוי הוצאותיו של הנתבע, הוא סיכויי ההצלחה של מבקש הפטור או של מבקש הבטוחה. אם סיכויי ההצלחה של המבקש דחוקים או קלושים, תידחה בקשתו, ואילו אם הסיכוי הוא ממשי, תישקל בקשתו בחיוב.⁴⁶

כשמדובר בערעור על פסק דין מנומק ומפורט של דרגה ראשונה – ראוי לחרוג מהכלל הקובע כי המערער חייב לערוב להוצאות המשיב, ויש לבחון בכובד ראש את סיכויי ההצלחה בערעור.⁴⁷

תקנה 20 לתקנות האגרות מתייחסת לעירבון שחייב המערער להפקיד בקופת בית המשפט להבטחת הוצאות המשיב בערעור. הבקשה לפטור מאגרה והבקשה לפטור מחובת עירבון – שתיהן פטורות מתשלום אגרה. כל בקשה משתי הבקשות המנויות בה יכולה לעמוד בפני עצמה. בעל דין רשאי להגיש בקשה לפטור מתשלום אגרה לבד, או – אם שילם את האגרה בעת פתיחת הערעור – יכול הוא להגיש בקשה מיוחדת לפטור אותו מחובת העירבון או הערובה.⁴⁸

מערער אשר שילם את האגרה אינו מנוע מלפנות לבית המשפט ולבקשו לפטור אותו מהחובה להפקיד עירבון. כאשר הרשם נעתר לבקשת בעל דין הטוען שאין ביכולתו לשלם את האגרה, הוא חייב מיוזמתו, גם אם המערער אינו מבקש זאת, לשקול את השאלה אם יש לפטור את המערער גם מן החובה להפקיד עירבון להבטחת הוצאות המשיב.⁴⁹

בעניין אחד נתקבלה הבקשה לפטור מאגרה ונדחתה הבקשה לפטור מעירבון להבטחת הוצאות המשיב.⁵⁰

סימן ז – המדינה כבעלת דין

אגרות בית המשפט נגבות בעד שירות שהמדינה מספקת לבעל הדין באמצעות מערכת בתי המשפט שלה. הואיל וכספי האגרות נכנסים לקופתה של המדינה, ברור שהמדינה היא שנפגעת כתוצאה מכך שבעל דין אינו משלם את האגרה שעליו לשלמה על פי הדין. בשל כך עמדת המדינה הינה בעלת חשיבות גדולה.⁵¹

- 45 ש.ם.
- 46 ש.ם.
- 47 בש"א 4735/91 מוצרי הדר ישראליים בע"מ נ' יפס מוצרי הדר בע"מ, פ"ד מה(5) 867 (1991).
- 48 רע"א 6665/93 מוריה נ' סופר, פ"ד מח(3) 636 (1994).
- 49 ש.ם.
- 50 ע"א 6898/08 פלוני נ' פלונית (פורסם בנבו, 21.1.2009). המבקש הגיש ערעור לבית המשפט העליון לפסילת מותב בית המשפט לענייני משפחה שהוציא נגדו צו הגנה לפי החוק למניעת אלימות המשפחה, התשנ"א–1991, יחד עם בקשה למתן פטור מאגרה ובקשה לפטור מהפקדת עירבון להבטחת הוצאות המשיבה.
- 51 רע"א 9629/06 בנק דיסקונט לישראל בע"מ נ' קווי אשראי לישראל שירותים פיננסיים משלימים בע"מ (פורסם בנבו, 9.1.2007).

משבאה המדינה ומוותרת על האגרה, אין בית המשפט צריך לכאורה לבוא במקומה ולשים עצמו בנעליה, אלא לכבד את החלטתה, משעה שאין טענה כי היא נובעת משיקולים זרים או שלא כדין.⁵² בית המשפט לא יקיים בירור משלו על גובה האגרה ולא ישהה את הדיון בגוף ההליך עד למיצוי כל הערעורים האפשריים בעניין גובה האגרה.⁵³ מן הראוי לצרף את המדינה במקרים שמתעוררת בהם שאלה עקרונית או שאלה שעשויות להיות לה השלכות רחבות על גבייתן של אגרות משפט.⁵⁴ תקנה 19(1) לתקנות האגרות קובעת כי המדינה וכל מי שהורשה לייצגה, כשהוא מביא הליך מכוח הרשאתו, פטורים מתשלום אגרת משפט.

סימן ח – מעמד בעלי הדין

בית המשפט רשאי להזמין את בעלי הדין וכל אדם אחר שיראה לנכון להזמין ולחקור אותם. אולם הוא רשאי לצוות על פטור מתשלום האגרה גם ללא הופעתם. הופיע הנתבע לדיון, יישמע דברו, אולם אין בכך כדי להופכו לצד הכרחי או נחוץ.⁵⁵

הגדרת "בעל דין" לעניין ערעור מקבלת פירוש רחב, ולפיו אם במסגרת התדיינות פורמלית מכריע בית המשפט בסכסוך בעניינו של זר, רשאי הזר או כל בעל דין שנפגע לערער על ההחלטה. אומנם, אין תשובה חד משמעית לשאלה אם ראוי להחיל את הגישה המרחיבה גם על ההליך של פטור מאגרה. האגרה משתלמת בעבור שירות הניתן על ידי המדינה ואין תכליתה להוות מחסום בפני הגשת תביעות או בפני הגשת תביעות מוגזמות, אולם יש בה כדי לשרת את אינטרס הנתבע ובפועל יכולה היא לשמש מחסום כזה.⁵⁶

אכן, מי שמעלה את הטענה כי שולמה אגרה בחסר הינו דרך כלל הנתבע או המשיב, המעוניין להקשות על בעל הדין האחר שהגיש את התובענה. ברור שהמדינה היא שנפגעת מכך שבעל דין אינו משלם את האגרה שעליו לשלמה על פי הדין. מכאן, שאם קיימת מחלוקת על החיוב באגרה או על היקפה, הרי שמדובר במחלוקת בין בעל הדין החייב באגרה לבין המדינה כזכאית לאגרה.⁵⁷ אכן, לגיטימי שנתבע יעמוד על כך שבעל דינו ישלם את אגרת המשפט הנדרשת על פי הדין. מובן שבעל האינטרס העיקרי בנושא אגרת המשפט הינו המדינה, שסכום האגרה נכנס לקופתה.⁵⁸

- 52 רע"א 9075/05 עיזבון לוינ' עירית הרצליה (פורסם בנבו, 16.2.2006).
- 53 ע"א 155/75 פקיד השומה נ' להד, פ"ד כט(2) 505 (1975).
- 54 ע"א 10537/03 הנהלת בתי המשפט נ' יש-גד תעשיות לתשתיות (1993) בע"מ, פ"ד נט(1) 642 (2004).
- 55 ע"א 3599/94 יופיטר נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, פ"ד נ(5) 423 (1997). ראו גם תקנה 14(1) לתקנות האגרות החדשות.
- 56 רע"א 1944/96 שפירא נ' יוסי כהן, עובדיה בלס, רו"ח, פ"ד נ(1) 253 (1996).
- 57 ע"א 10537/03, לעיל ה"ש 54.
- 58 רע"א 1910/04 אילונית פרויקטים תיירותיים בע"מ נ' בנק דיסקונט לישראל בע"מ, פ"ד נח(6) 193 (2004). ההבדל מבחינת האגרה הינו הברל של ממש במקרה זה. האגרה לגבי סעד כספי הינה בשיעור קצוב של 2.5% מן הסכום הנתבע, בעוד שבמקרה של סעד הצהרתי מדובר באגרה בסכום מסוים שאינו גבוה.

נראה כי נושא האגרה מחמת עוני היא בראש ובראשונה עניינו של אוצר המדינה, השוקל את בקשת הדחייה. מוטב אפוא שהנתבע יעמוד בעניין זה מן הצד ולא ייטול בו חלק פעיל כל כך.⁵⁹
 על בית המשפט לבחון טענות של בעל דין המליץ על אי-תשלום אגרה, ואין לדחותן על הסף.⁶⁰

סימן ט – סמכויות הרשם

סמכויותיו של הרשם בנושא אגרות משפט נקבעו במפורש בסעיף 90 לחוק בתי המשפט, הקובע כי רשם רשאי לדון, להחליט ולהורות – ככל שיראה לנכון בבקשות – בכל עניין הנוגע למתן רשות לתבוע בחזקת עני, בדחיית תשלומן של אגרות ובמתן פטור מהן.
 על אף שהסמכות להכריע בבקשות בענייני אגרה נתונה לרשמים ולשופטים, ראוי כי בקשות כאמור יידונו לפני רשמים. כאשר מוכרעת בקשה בענייני אגרה על ידי רשם בעל מינוי כשופט בפועל של אותה ערכאה, הרי שבהיעדר סיבה מיוחדת, עליו להכריע בעניין ב"כובעו" כרשם.⁶¹
 בעניין אחד נקבע כי הרשם טעה בכך שלא נדרש לטענות העותרים בדבר אי-חוקתיות התקנות, בעתירה שהופנתה נגד חוקיות תקנה 2(א) ותקנה 14 לתקנות האגרות.⁶²

59 ע"א 159/66 זלצר נ' זליכוב, פ"ד כ(3) 193 (1966).

60 ע"א 409/13, לעיל ה"ש 11.

61 רע"א 8813/05 עמותת כמות נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 17.8.2006).

62 בג"ץ 6090/08 ברגר נ' שר המשפטים (פורסם בנבו, 11.8.2008).

פרק ב – אגרות משפט – סיווג האגרות

– החיוב באגרה בתביעה לסכום קצוב	סימן א
– החזר אגרה ששולמה	סימן ב
– פטור מתשלום המחצית השנייה	סימן ג
– החיוב באגרה בתובענה לפיצויים בשל נזקי גוף	סימן ד
– פטור מתשלום יתרת האגרה בתביעה לפיצויים	סימן ה
– הליך שהתקיים בבית המשפט המחוזי	סימן ו
– הליכים ששוויים אינו ניתן לביטוי בכסף	סימן ז
– הליכים בבית המשפט למשפחה	סימן ח
– תובענות מסוגים שונים	סימן ט
– נושאים דיוניים	סימן י
– הליכי ערעור	סימן יא

סימן א – החיוב באגרה בתביעה לסכום קצוב

תקנה 6(א) לתקנות בתי המשפט (אגרות), התשס"ז–2007 (להלן – תקנות האגרות) קובעת כי בתביעה לסכום קצוב תשולם אגרה לפי פרטים 1, 8 או 22 בתוספת. דהיינו, בבית משפט השלום ישולם סכום בשיעור 2.5% מהסכום הנתבע כערכו בעת הגשת התובענה ולא פחות מ-749 ש"ח. שיעור זהה של אחוזים ישולם בבית המשפט המחוזי (למעט בסכום גבוה במיוחד שם האגרה היא שונה). תובענה מינהלית דינה כדין תובענה אזרחית לעניין האגרה.

את מחציתה הראשונה של האגרה יש לשלם בעת הבאת ההליך ואת המחצית השנייה – עד 20 ימים לפני התאריך שנקבע לדיון לראשונה בהליך; המחצית השנייה תשולם בתוספת הפרשי הצמדה, לפי שיעור שינוי המדד, מן המדד שפורסם לאחרונה לפני יום הבאת ההליך עד המדד שפורסם לאחרונה לפני יום תשלום מחציתה השנייה של האגרה.

האגרה נקבעת לפי שווי הסעד המבוקש. שווי זה נקבע ומוגדר על ידי בעל הדין בכתב הפנייה לבית המשפט. שווי הסעד בערכאה הראשונה נקבע לפי הסכום המגובש בעת הגשת ההליך. בקשה לפסוק ריבית והפרשי הצמדה מיום היווצרות העילה ועד להגשת התביעה מחייבת תשלום אגרה, ואילו בקשה לפסוק ריבית והפרשי הצמדה מיום הגשת התביעה ועד התשלום בפועל אינה טעונה תשלום אגרה.¹ על פי תקנה 6(א)(2) לתקנות האגרות, בעל דין רשאי לשלם את המחצית השנייה של האגרה עד 20 ימים לפני התאריך שנקבע לראשונה לדיון בהליך. עד למועד זה אין לראות את בעל הדין כמי שאיחר בתשלום האגרה. רק משנכנס הוא לגדר 20 הימים האחרונים עובר לשמיעת תביעתו, בלי ששילם את האגרה, יש לראות בו כמי שאיחר את מועד התשלום וכמי שזקוק להתראה על כך שהוא עומד בפני סכנת מחיקה.

הערת המערכת – מאחר וסכומי האגרות משתנים מפעם לפעם – מן הראוי לבדוק את הנוסח המעודכן של תקנות האגרות לפני השימוש.

סימן ב – החזר אגרה ששולמה

למרות החיוב הבסיסי בתשלום אגרה בגין פתיחת הליך משפטי, מצא מחוקק המשנה לקבוע נסיבות שבהן תוחזר האגרה לבעל דין. החזר האגרה בא ליתן תמריץ – ולו מסוים – לסיום הליכים שלא בדרך של התדיינות בבית המשפט ושל מתן פסק דין מנומק. סיום הליכים באופן זה הינו אינטרס לא רק של בעלי הדין אלא גם של הציבור בכללותו, שמשאביו נחסכים ומופנים לאותם הליכים שאין דרך לסיימם בלא צורך בקיום דיון לגופו של עניין.²

לאור הוראות תקנה 6(ב) לתקנות האגרות, האגרה ששולמה תוחזר בהתקיים אחד מאלה ולפני שהסתיימה ישיבת קדם המשפט השלישית בהליך:

- 1 ב"ש 104/86 קני בתים בע"מ נ' הוועדה המקומית לתכנון ולבנייה – נתניה, פ"ד מ(3) 475 (1986).
- 2 בג"ץ 6490/04 צביח נ' מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית, פ"ד נט(3) 742 (2005).

- א. ההליך בוטל או נמחק בידי מגישו;
- ב. ההליך הסתיים בפשרה;
- ג. הסכסוך הנדון הועבר להכרעה בבוררות;
- ד. הסכסוך הנדון הועבר להליך של גישור ונסתיים בהסדר גישור.³
- ההכרה בצורך להחזיר לעיתים את האגרה ששולמה – מטעמי פשרה או חזרתו של בעל דין מההליך שנקט – אינה הכרה מוחלטת. העיקרון שנקבע בתקנות הוא כי אפילו נסתיים ההליך סמוך לאחר הגשתו, ועוד בטרם החל הדיון, בעל הדין לא יזכה למלוא החזר האגרה ששולמה, מטעמים של הצורך למנוע הגשתם של הליכי סרק והשתתפות בעל הדין בעלות ההליך.⁴
- בעניין אחד נקבע כי הפרשנות הנוהגת והמעוגנת בדין של תקנה 15 לתקנות האגרות בצירוף עם תקנה 6(ב) לתקנות האגרות היא כי על בית המשפט העליון להורות על החזר האגרה כאשר מתקיים אחד המצבים שבתקנה 6(ב), תוך בחינת השלב הדיוני שבו הסתיים ההליך.⁵
- תקנה 6(ב) לתקנות האגרות קובעת מנגנון של החזרת האגרה או חלק מהאגרה ששולמה, כאשר הצדדים מגיעים לפתרון בכוחות עצמם "לפני שהסתיימה ישיבת קדם המשפט השלישית". המבחן לסיווג הישיבה הוא מהותי. די בכך שהשופט הקדיש את הישיבה ל"דרכי הדיון" על מנת לסווגה כישיבת קדם משפט.⁶
- בעניין אחד המשיבים נקטו בדרך של הגשת תובענה כספית חדשה, בעוד תביעה קודמת שהגישו שנים אחדות קודם לכן בעניין זהה הושעתה בהסכמת הצדדים בטרם שילמו את האגרה בגינה. בית המשפט קמא נעתר לבקשת המערערות והורה על מחיקת התובענה החדשה על הסף והחזיר את הצדדים להתדיין בתובענה שהושעתה. בשולי הדברים הורה בית המשפט על השבת האגרה למשיבים. נקבע בערעור כי בדין הורה בית המשפט קמא על השבת האגרה ואין להלקות את המשיבים על טעותם, בתשלום כפול של האגרה.⁷

סימן ג – פטור מתשלום המחצית השנייה

- תקנה 6(ג) לתקנות האגרות קובעת כי בעל דין יהיה פטור מתשלום המחצית השנייה של האגרה, כאמור בתקנת משנה (א)(2), אם –
- (1) ניתן בהליך פסק דין בהיעדר הגנה או שההליך הובא בסדר-דין-מקוצר ולא ניתנה בו רשות להתגונן;

- 3 האגרה ששולמה תוחזר, בניכוי סכום כנקוב בפרט 34 או 35 בתוספת.
- 4 בג"ץ 6490/04, לעיל ה"ש 2.
- 5 ע"א 6802/09 קמינצקי נ' הועדה המקומית לתכנון ובנייה להבים (פורסם בנבו, 26.1.2011). תקנה 15 דנה בהחזר אגרה בבית המשפט העליון, בבית משפט לעניינים מינהליים ובערעור.
- 6 רע"א 3640/15 BIO ENGINEERING PROJECT נ' היועץ המשפטי לממשלה (פורסם בנבו, 12.10.2015).
- 7 ע"א 1793/16 בנייני מ.י. גינדי הנדסה ופיתוח בע"מ נ' זלוטניק (פורסם בנבו, 10.7.2017).

(2) ההליך בוטל, נמחק, נדחה או נסתיים בפשרה או באופן אחר, לפני שהוחל הדיון בו, כאשר לא חלה בענין תקנת משנה (ב);
 (3) הסתיים הליך בגישור או הועבר להכרעה בבוררות, ולא חלה בענין תקנת משנה (ב).

תקנה 6(ד) לתקנות האגרות קובעת:

הסתיים הליך בגישור או הועבר להכרעה בבוררות, ולא חלה בענין תקנת משנה (ב), רשאי בית המשפט להורות כי ינוכה מהאגרה ששולמה, כערכה במועד התשלום, סכום כנקוב בפרטים 34 או 35 בתוספת, לפי העניין, כערכו במועד התשלום ותוחזר יתרת האגרה ששולמה, בתוספת הפרשי הצמדה על היתרה כאמור בתקנה 17.

הביטוי "לפני שהוחל הדיון בו" הוא בעל משמעות. המונח "דיון" הוגדר בתקנה 1 לתקנות האגרות כשמיעת ראיות בעל פה או שמיעת טענות הצדדים אם אינם מביאים ראיות, ולמעט שמיעת ראיות או שמיעת טענות כאמור במסגרת ישיבת קדם משפט.

במקרה אחד הוגשה חוות דעת של מומחה שמונה על ידי בית המשפט והתקיימה ישיבה שבה נחקר המומחה על חוות דעתו. לנוכח העובדה כי נשמעה עדותו של המומחה מחד גיסא, ולנוכח העובדה כי מומחה זה מונה על ידי בית המשפט במסגרת הליכים מקדמיים בתיק מאידך גיסא, מן הראוי היה לבדוק אם נשמעה עדותו בישיבת הקדם הראשונה.⁸

סימן ד – החיוב באגרה בתובענה לפיצויים בשל נזקי גוף

תקנה 5(א) לתקנות האגרות קובעת כי תביעה לפיצויים בשל נזקי גוף תשולם אגרה לפי פרטים 2 או 9 בתוספת. דהיינו, בבית משפט השלום סכום של 6,761 ש"ח, ובבית המשפט המחוזי סכום של 42,255 ש"ח. סכומים אלה עשויים להשתנות מפעם לפעם.

הסכום לניכוי מהחזר בבית משפט השלום הוא בסך 710 ש"ח ובבית המשפט המחוזי הוא בסך 1,208 ש"ח.⁹

ההגדרה בתקנות האגרות ל"תביעה לפיצויים בשל נזק גוף" אינה כוללת הגדרה ל"נזק גוף". ברמה הנורמטיבית (בחוק פיצויים לנפגעי תאונות דרכים, התשל"ה-1975, ובחוק לתיקון דיני הנזיקין האזרחיים (הטבת נזקי גוף), התשכ"ד-1964), הוגדר "נזק גוף" – במובחן מנזק שאינו גופני – בכך שמדובר במוות, במחלה, בפגיעה או בליקוי גופני, נפשי או שכלי. נקודת המוצא הפרשנית להגדרת "נזק גוף" בתקנות האגרות אמורה להיות השאיפה ליתן פירוש זהה.¹⁰

תקנות האגרות אינן כוללות הגדרה ממצה לביטוי "תביעה לפיצויים בשל נזקי גוף" עצמו, אלא הגדרה המוסיפה שני מקרים שיסווגו תחת קטגוריה זאת: האחד, תביעת שיפוי או פיצוי על הוצאה ששולמה בשל נזק גוף; השני, תביעה לפי חוק פיצויים לנפגעי תאונות דרכים. התיבה "תביעה

8 רע"א 118/02 ש. גוזלן, חברה לעבודות בנין ופיתוח בע"מ נ' היועץ המשפטי לממשלה, פ"ד נ(4) 631 (2002). במקרה זה לא כך היה הדבר.

9 תקנה 5(ב)(1) לתקנות האגרות.

10 רע"א 5237/06 הנהלת בתי המשפט נ' מנסור (פורסם בנבו, 6.7.2008).

לפיצויים בשל נזקי גוף" מופיעה בדברי חקיקה נוספים, אך גם באותם מקרים אין היא זוכה להגדרה (ראו למשל תקנה 16(ג) לתקנות התשמ"ד). מכאן כי לשון התקנה אינה מספקת תשובה לשאלה העומדת במקרה זה.¹¹

יש ליתן למושג "תביעה לפיצויים בשל נזקי גוף" בתקנות האגרות משמעות צרה, שלפיה רק תביעה המוגשת בעילה נזיקית הינה תביעה לפיצויים בשל נזקי גוף. פרשנות זו עולה בקנה אחד עם המשמעות האינטואיטיבית-מילולית של המושג וכן היא משקפת בצורה הולמת את התכלית העומדת ביסוד ההסדר שנקבע לעניין זה בתקנות.¹²

העיקרון הכללי הוא שהמועד לקביעת שיעור האגרה הוא מועד הגשת התביעה. אין מקום לקביעה שונה לגבי תביעה בגין נזקי גוף. אין בתקנות בסיס כלשהו לטענה שלפיה ראוי לטפל בתביעות בגין נזקי גוף באופן שונה, בכל הנוגע לתשלום האגרה, מאופי הטיפול שתביעות אחרות זוכות לו.¹³ לצורך השאלה על מי מבעלי הדין יוטל תשלום האגרה, על בית המשפט לבחון את תוצאות ההליך. בעניין אחד התוצאה הסופית של פסק הדין הייתה כי אף שעילת תביעתו הוכרה, וחרף העובדה שהיא מזכה בפיצויים כספיים, לא קיבל המשיב בסופו של יום, מן הטעמים המנויים בפסק הדין, תשלום כספי כלשהו. לפיכך, בנסיבות אלה יש לומר כי "נדחה ההליך", לפי תקנה 5(ב)(7) לתקנות האגרות.¹⁴ תקנה 3(8) לתקנות האגרות קובעת בלשון ברורה כי היא אינה כוללת "תביעה בנזיקין". בכך משנה התקנה את המצב המשפטי שקדם לה, שכן נקבע בעבר כי תקנה 3(א) לתקנות הישנות, לפי פרשנותה הראויה, עשויה לחול גם על תביעה נזיקית.¹⁵

סימן ה – פטור מתשלום יתרת האגרה בתביעה לפיצויים

לאחר שמחוקק המשנה דן בענייני חיוב בתשלום האגרה הוא מתייחס לעניין פטור מתשלום האגרה בגין תביעה מסוג זה. ואלה מקרי הפטור שבהם בעל דין יהיה פטור מתשלום יתרת סכום האגרה האמורה, בהתקיים אחד מאלה ולפני שהסתיימה ישיבת קדם המשפט השלישית בהליך:¹⁶

- א. ההליך בוטל או נמחק בידי מגישו;
- ב. ההליך הסתיים בפשרה;
- ג. הסכסוך הנדון הועבר להכרעה בבוררות;
- ד. הסכסוך הנדון הועבר להליך של גישור ונסתיים בהסדר גישור.

- 11 רע"א 10471/07 ישראלי נ' הפניקס הישראלי חברה לביטוח בע"מ (פורסם בנבו, 19.8.2009).
- 12 שם. מכאן שתביעה חוזית. לקבלת תגמולי ביטוח לפי פוליסת ביטוח בגין נזק גוף (אשר ביסודה עומד נזק גוף שנגרם לתובע), אינה מהווה "תביעה לפיצויים בשל נזקי גוף" כמשמעותה בתקנות האגרות הישנות והחדשות, אלא תביעה כספית לסכום קצוב.
- 13 רע"א 1364/03 עיזבון ליאור נ' מדינת ישראל, פ"ד נז(3) 606 (2003).
- 14 רע"א 4217/01 מתכות עפולה בע"מ נ' סיבוני, פ"ד נז(1) 110 (2002). תקנה 5(ב)(7) קובעת: "(7) נדחה ההליך או נמחק בפסק דין, ישלם התובע את האגרה החלה בניכוי הסכום ששילם לפי פסקה (1) ובתוספת הפרשי הצמדה למדד".
- 15 רע"א 3503/13 פלוני נ' משרד הביטחון (פורסם בנבו, 20.8.2013).
- 16 תקנה 5(ב)(2).

אם הביטול או המחיקה אירעו לפני שהחל הדיון בהליך אך לאחר ישיבת קדם המשפט השלישית, במקרה כזה ישלם התובע שליש מסכום האגרה (תקנה 5(ב)(3) לתקנות האגרות).¹⁷ כאשר ההליך נסתיים בפשרה, בבוררות או בגישור, באותו שלב, הרי שכאמור בפסקה הקודמת יחול החיוב בשליש האגרה על הנתבע (תקנה 5(ב)(4) לתקנות האגרות). הסתיים ההליך בפסק דין לחובת הנתבע או נסתיים באחת הדרכים המפורטות: פשרה, בוררות או גישור, ישלם הנתבע את האגרה החלה, בניכוי הסכום ששילם התובע, וישפה את התובע על סכום האגרה ששילם.

סימן ו – הליך שהתקיים בבית המשפט המחוזי

תקנה 5(ג) לתקנות האגרות קובעת כי אם ההליך התנהל בבית המשפט המחוזי וסכום הפיצוי שנפסק או שבעל הדין התפשרו עליו נמוך מ-60% מתחום סמכות בית משפט השלום ביום הבאת ההליך, הנתבע ישלם את האגרה כשיעורה בבית משפט השלום והתובע ישלם את האגרה החלה בבית המשפט המחוזי.

השאלה היא מהו "סכום הפיצוי שנפסק" לעניין תקנה 5(ג) לתקנות האגרות. חובת תשלום האגרה מוטלת בדרך כלל על יוזם ההליך, כאשר השיעור הוא קבוע לגבי תביעות לסכום כסף קצוב. תביעות לפיצויים בשל נזקי גוף הוצאו מכלל זה ולגביהן יש לשלם סכומים שאינם תלויים בסכום התביעה. זאת, כדי לעודד נפגעים להגיש תביעות בבית משפט השלום ולהקל את העומס בבית משפט המחוזי.¹⁸ מתקין התקנות התכוון לייקר את ההליכים בבית המשפט המחוזי ולעודד הגשת תביעות לפיצויים בשל נזקי גוף בבית משפט השלום, כפי שניתן לשער, על מנת להקל על העומס בבית המשפט המחוזי. תקנה 5(ג) לתקנות האגרות כוונה לאותה תוצאה על ידי "הענשת" התובע בדרך של השלמת השיעור הגבוה של האגרה, אם התברר בתום ההליך בבית המשפט המחוזי שראוי היה להגישו בבית משפט השלום.¹⁹

קיימת נטייה מופרזת להגיש תביעות לבית המשפט המחוזי, גם כאשר ברור כי סכום התביעה לא יעלה על תקרת סמכות בית המשפט השלום. תופעה זו נובעת מההנחה המוטעית כי בית המשפט שלום "רגיל" לפסוק סכומים נמוכים יותר, ולכן עדיף לתובע לפנות לבית המשפט המחוזי. מכאן שראוי לתובעים לכלכל מעשיהם במחשבה תחילה, תוך הערכה נכונה ובתום לב של גובה התביעה וכי על מנת להפחית את שכיחותה של תופעה זו, נועדה "הסנקציה" בדמות תשלום יתרת האגרה.²⁰ תקנה 5(ג) לתקנות האגרות קובעת כי אם התנהל בבית המשפט המחוזי הליך שעניינו תביעה לפיצויים בשל נזק גוף, וסכום הפיצוי שנבקע נמוך מ-60% מתחום סמכות בית המשפט השלום ביום הבאת ההליך, ישלם הנתבע את האגרה כשיעורה בבית המשפט שלום, והתובע ישלם את האגרה החלה בבית המשפט המחוזי.

17 בניכוי הסכום ששילם לפי פסקה (1), בתוספת הפרשי הצמדה למדד.

18 ע"א 6091/06 הלון נ' בלייר (פורסם בנבו, 10.1.2008).

19 רע"א 8101/98 פלוני נ' פלוני, פ"ד נד(2) 636 (2000).

20 ע"א 7419/12 מרדכי נ' סולל בונה (פורסם בנבו, 28.2.2013).

לשון תקנה 5(ג) ותכליתה אינן מאפשרות הגמשת הכלל ואינן מותירות לבית המשפט שיקול דעת להטיל את מלוא החיוב באגרה על הנתבע כשהסכום שנפסק לטובת התובע בבית המשפט המחוזי נמוך מ-60% מתחום סמכותו של בית המשפט השלום.²¹

המועד שבו נקבעת חבות האגרה הוא מועד הגשת התביעה ואין בשינויים שנעשו לאחר מועד זה כדי להשפיע על שיעור האגרה שנקבע. כלל זה יפה גם לאגרה המושתת על פי תקנה 5(ג) לתקנות האגרות, הפורשת תחולתה על תובענות שהוגשו לבית המשפט המחוזי, אף אם הועברו בהמשך לבית משפט השלום.²²

יש לזכור כי בעל דין המגיש תביעת נזיקין בסכום המצוי בסמכות בית המשפט המחוזי, ולא של בית המשפט השלום, חשוף לתקנה 5(ג) לתקנות האגרות. תקנה זו מסדירה את חלוקת תשלום האגרה בין הצדדים מקום שבו התנהל ההליך בבית המשפט המחוזי ונפסק לתובע סכום הנמוך מ-60% מהסכום המצוי בסמכות בית המשפט השלום. הוראה זו היא קוגנטית ואינה מותירה שיקול דעת לבית המשפט.²³

המגמה לעודד הגשת תביעות לפיצויים בשל נזקי גוף לבית משפט השלום אינה חלה על תביעה אזרחית הנגררת להרשעה בפלילים, שמוגשת לבית המשפט המחוזי על פי סעיף 77 לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד-1984. בסעיף 77 לחוק בולטת המגמה להביא להגשת תביעות, במקרים שהוגדרו בסעיף, דהיינו בבית המשפט שדן בהליך הפלילי, בין שהוא בית המשפט המחוזי ובין שהוא בית משפט השלום. לכן, יש לפרש את התקנה באופן שלא תחול על תביעה לפיצויים בשל נזקי גוף שהוגשה לפי סעיף 77 לחוק בתי המשפט.²⁴

סימן ז – הליכים ששוויים אינו ניתן לביטוי בכסף

בהליכים מסוג זה קיימים שיעורים מיוחדים של אגרות. תקנה 3 מונה תובענות המתאימות לסיווג זה, כמו:

- (1) צו הצהרתי, צו לא תעשה, צו עשה או צו אכיפה, למעט תובענה לסעד כספי כתוצאה מצו כאמור;
  - (2) תביעה למתן חשבונות שלא בהליך ביניים, למעט תובענה לסעד כספי כתוצאה ממתן חשבונות;
  - (3) פירוק שותפות;
  - (4) פירוק חברה;
  - (5) הכרזת פשיטת רגל;
  - (6) ביטול פסק בוררות;
  - (7) אכיפת פסק חוץ;
- ועוד.

21 רע"א 7031/12 שערי צדק המרכז הרפואי נ' פלונית (פורסם בנבו, 23.10.2013).

22 רע"א 8341/13 חאלד נ' אחים בעראר בע"מ (פורסם בנבו, 15.6.2014).

23 רע"א 1495/14 פלוני נ' בית חולים צרפתי (פורסם בנבו, 22.10.2014).

24 שם.

במיוחד נדון לעניין זה ההליך של סעד הצהרתי כאשר המחלוקת היא אם ניתן לכמת את הסעד לערכים הכספיים, אם לאו. בדרך כלל, בהליך שהסעד המבוקש בו הוא צו הצהרתי, רואים אותו כהליך אשר שוויו בלתי ניתן לביטוי בכסף.²⁵

אין דין תביעה לסעד הצהרתי על קיום חוב כדין תביעה לתשלום סכום כסף קצוב, כי הרי שאם התובע יזכה לסעד ההצהרתי הוא יוצרך להגיש תובענה כספית למתן סעד אופרטיבי. האינטרס של חיסכון בתשלום האגרות, כשלעצמו, אינו אינטרס מספיק כדי להצדיק תביעה לסעד הצהרתי במקום שניתן לתבוע מיד את הסעד האופרטיבי.²⁶

על מנת שבית המשפט ידון בתובענה למתן סעד הצהרתי, על מבקש הסעד להראות אינטרס לגיטימי למתן הסעד המבוקש, וכן עליו להראות כי הגשת תובענה לסעד מהותי קונקרטי כגון סעד כספי אינה אפשרית או אינה יעילה. מבחני העוזר שהותוו בהקשר זה עשויים לסייע לנו גם כשבאים לסווג את הסעד האמיתי שאליו חותר התובע במקרה נתון, לצורך הכרעה בסוגיית האגרה.²⁷ מחוקק המשנה הוציא בתקנות באופן מפורש תביעות נזיקיות מגדר התביעות שייחשבו ככאלה שלא ניתן לשום שוויין בכסף. במקרה אחד כתב התביעה המתוקן כלל באופן מפורש עילות נזיקיות שונות. משכך, לפי תקנות האגרות מדובר בתביעה כספית לצורך תשלום אגרת בית משפט, ולפיכך יש לשלם אגרה בהתאם לסעד שנתבע.²⁸

”צו הצהרתי” נחשב להליך ששוויו אינו ניתן לביטוי בכסף. בעבר הותיר בית המשפט בצריך עיון את שאלת האגרה בתביעה לסעד הצהרתי על זכות קיזוז. ראוי ששאלה זו תידון מחדש בבית המשפט בעל הסמכות, ותוכרע לאחר שהמדינה תצורף להליך ותינתן לה הזדמנות להשמיע את עמדתה בנושא.²⁹

בעניין אחד עלה כי גם לעניין העתירה לסעד הצהרתי לגבי זכויותיה של המערערת בפרויקט מסוים, היה דין התובענה כדין תביעה לסעד שניתן ושיש לבטא את שוויו בכסף.³⁰ הגדרת ההליכים שרואים את שוויים כבלתי ניתנים לביטוי בכסף, חובקת בקרבה גם מקרים של הליכים הניתנים לביטוי כספי ברור.³¹

לעניין סיווג הסעד המבוקש בתביעה שעניינה ליקויי בנייה, לצורכי תשלום אגרה, יש לבחון את טיב הסעד המבוקש ולא רק את דרך ניסוחו בתביעה; אף אם המבקש נוקב בכתב התביעה שלו בסכומי כסף מסוימים, אין הדבר מוביל בהכרח לקביעה כי מדובר בתביעה לסעד כספי; לעיתים קיימת הצדקה לתבוע סעד הצהרתי גם כשלא מתעוררת בעיה של פְּיִמוּת.³²

25 ר"ע 499/86 ברנר נ' ברנר, פ"ד מ(4) 136 (1986).

26 רע"א 417/92 היועץ המשפטי לממשלה נ' ליבוביץ, פ"ד מו(3) 414 (1992).

27 רע"א 8188/14 יורוטקס טקסטיל בע"מ נ' אגף המכס והמע"מ (פורסם בנבו, 31.3.2015).

28 רע"א Al Zafar General Contracting 4020/09 נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 20.10.2009).

29 רע"א 3027/07 רשות השידור נ' קיבוץ אורים (פורסם בנבו, 9.8.2009).

30 ע"א 4385/91 סלם נ' כרמי, פ"ד נא(1) 337 (1997).

31 רע"א 1194/91 פלצמן נ' גזברות בית המשפט המחוזי, תל-אביב-יפו, פ"ד מו(1) 561 (1992). בעניין זה, שנדון בתקופת תחולתן של תקנות בית משפט (אגרות), התשמ"ח-1987, היה אולי מקום להבחין בנושא שיעור האגרה המגיעה בעד תובענה לאכיפת הסכם להעברת מניות ועל ידי כך למנוע הבחנות דקות בין הליכים המתייחסים למניות על שם ולמניות למוכ"ז.

32 רע"א 9314/16 דיירי הבית המשותף נ' בוני התיכון הנדסה אזרחית ותשתיות בע"מ (פורסם בנבו, 23.4.2017).

סימן ח – הליכים בבית המשפט למשפחה

תביעות לסכום כסף קצוב – בעניין אחד, כתב התביעה כלל "תביעה לסכום כסף קצוב" ולפי תקנות האגרות והתוספת הראשונה להן, בירורה מותנה בתשלום אגרה בסך 1% מהסכום הנתבע כערכו ולא פחות מ-477 ש"ח, בין שסכום זה נתבע בגין נזק כלכלי ובין בגין נזק שאינו מוחשי, אין בכך כדי לשנות מהעובדה שהתביעה היא לסכום כסף קצוב.³³

אין לראות את התביעה כתביעה בגין נזקי גוף, שכן פיצויים בשל עוגמת נפש שלא גרמה לנזק גופני, לא באים בגדר פיצויים בשל "נזק גוף". אף שבבתי המשפט לענייני משפחה נדונות תביעות שביסודן סבל נפשי, ככלל אין הם דנים בתביעות לנזקי גוף, ודבר זה מסביר מדוע קטגוריית נזקי הגוף אינה נזכרת בתקנות המשפחה.³⁴

סעיף 26(א) לחוק בית המשפט לענייני משפחה, התשנ"ה-1995 משמש מקור הסמכות להתקנת תקנות בית המשפט לענייני משפחה (אגרות), התשנ"ו-1995, שלפיו שר המשפטים רשאי להסדיר בתקנות את סדרי הדין והנהוג לפני בית המשפט לענייני משפחה.

תקנות האגרות יחולו גם על תובענות בענייני משפחה המוגשות על פי חוק בית המשפט לענייני משפחה, לבית משפט שאינו בית המשפט לענייני משפחה.

בתי המשפט, ובכלל זה בית המשפט לענייני משפחה, אינם מוסמכים לדחות את מועד תשלום האגרה עד לאחר מתן פסק הדין; ככל שיש בתקנות האגרות כדי להקל עם בעלי הדין בהשוואה לתקנות האמורות בבית המשפט לענייני משפחה, למשל, באפשרות פריסת האגרה לתשלומים. בית המשפט לענייני משפחה אינו מנוע מעשיית שימוש בתקנות אלה.³⁵

הליכים להתרת נישואין – נדונה השאלה אם אדם המבקש ליזום הליכים להתרת נישואין של חסרי דת על פי חוק שיפוט בענייני התרת נישואין (מקרים מיוחדים וסמכות בין-לאומית), התשכ"ט-1969. נקבע כי אין הצדקה לחיוב באגרה בעבור פעולות המחויבות מכוח הדין הנוגעות להליך ביניים המתייחס להליך עצמאי שיחויב באגרה.³⁶

סימן ט – תובענות מסוגים שונים

תובענות ייצוגיות – סעיף 44 לחוק תובענות ייצוגיות, התשס"ו-2006, קובע כי השר יביא תקנות לפי סעיפים 83(א) ו-108(א) לחוק בתי המשפט, בעניין אגרות בהליכים לפי חוק זה, לאישור ועדת החוקה, חוק ומשפט של הכנסת בתוך שישה חודשים מיום פרסומו של חוק זה. נכנסו לתוקפן תקנות חדשות המטילות אגרות משמעותיות על המבקשים לאשר (לנהל) תביעה ייצוגית. לפי תקנות אלה, המגישים בקשות לאישור תובענות ייצוגיות לבתי משפט השלום, יידרשו לשלם אגרה בסך 8,000 ש"ח – 3,000 ש"ח עם הגשת הבקשה, ואת ה-5,000 ש"ח הנותרים בסיום

33 רע"א 5027/09 פלוגית נ' משרד המשפטים (פורסם בנבו, 2.6.2010).

34 שם.

35 בע"מ 1818/16 פלוגית נ' פלוני (פורסם בנבו, 5.7.2016).

36 בה"נ 6857/00 רוטה נ' נצבטייב, פ"ד נד(4) 707 (2000).

ההליך. במקרה של הגשת ההליך לבית המשפט המחוזי, גובה האגרה יהיה כפול – 16,000 ש"ח, כאשר 5,500 ש"ח מתוכם ישולמו עם הגשת הבקשה, והיתרה תשולם בסיום ההליך.³⁷ הוגשה בקשה לרשם בית המשפט המחוזי לפטור תביעה מאגרה, במסגרתה טענה כי הואיל והנאמן הוא נציג של קבוצת מחזיקי אגרות החוב, ואינו תובע סעד לעצמו אלא עבור אותה קבוצה, יש לראותו כתובע ייצוגי ולהחיל עליו את הפטור מתשלום אגרת משפט הקבוע בסעיף 45(ד)(1) לחוק תובענות ייצוגיות. הבקשה והערעורים עליה נדחו.³⁸

תביעתו של מפרק חברה נגד בעלי מניות – בתביעתו הראשונה של מפרק חברה נגד בעלי מניותיה, מחלה המדינה על תשלום האגרה, וכתוצאה מכך פטר בית המשפט את החברה מתשלום אגרה. אולם משנפטרה החברה מתשלום האגרה בתביעה הראשונה – בהסכמתה למעשה של המדינה – מן הראוי כי המדינה תשמיע טעם של ממש במה נשתנתה שנייה מראשונה.³⁹

תביעה למתן חשבונות – במקרה אחד נקבע כי עצם העובדה שהתובענה הוגשה לבית המשפט המחוזי או שהיא מתבררת שם, מלמדת שהסכום המשוער המינימלי יהיה לפחות הסכום המביא את התובענה לגבול סמכותו של בית המשפט המחוזי, אך התובע רשאי גם להעריך את הסכום המגיע לו בסכום גבוה יותר. אם במהלך הראיות יתברר שהתובע שגה בסכום ההערכה, לא יהא בדרך כלל קושי להיענות לבקשתו להגדיל את הסכום הנתבע, ובתי המשפט נוהגים להתייחס לבקשות מסוג זה בליברליות.⁴⁰

עורכי דין – אין בסעיף 20(24) לתקנות האגרות, בכדי לבסס פטור מאגרה בערעור או בערעור שכנגד. לשון הסעיף האמור מתייחסת לערעור לבית המשפט העליון על החלטת לשכת עורכי הדין ואילו במקרה שנדון, הערעורים אינם על החלטת לשכת עורכי הדין אלא על החלטתו של בית המשפט לעניינים מינהליים שדן בעתירה כנגד החלטת לשכת עורכי הדין.⁴¹

ערעור בחירות – הוגשה בקשה לרשות ערעור על פסק דינו של בית המשפט המחוזי, אשר דחה עתירה לבטל את תוצאות הבחירות למועצת עיר. הבקשה הוגשה מכוח סעיף 73(א) לחוק הרשויות המקומיות (בחירות), התשכ"ה–1965, ובמסגרתה עתר המבקש להשבת האגרה ששילם בגין הגשת הבקשה ולפטור מהחובה להפקיד עירבון. נקבע כי ראוי להעדיף את הפירוש המחיל את הוראת הפטור המתייחסת להגשת ערעור בחירות גם על הגשת בקשה לרשות לערער על פסק דינו של בית המשפט המחוזי.⁴²

פסלות שופט – ערעור בעניין פסלות שופט הוא ודאי "ערעור", במובן זה שמדובר לפנייה לבית משפט בערכאה גבוהה יותר כדי שיבחן החלטה של ערכאה נמוכה. אופיו המיוחד של הליך הפסלות מצדיק

37	תקנות בתי המשפט (אגרות) (תיקון), התשע"ח–2018, ק"ת 1748, מיום 8.4.2018.
38	רע"א 7882/11 הרמטיק נאמנות (1975) בע"מ נ' אלקלעי (פורסם בנבו, 20.12.2011).
39	רע"א 6360/99 מדינת ישראל נ' גיל חברה לפיתוח ותעשיות בע"מ (בפירוק), פ"ד נד(4) 554 (2000).
40	רע"א 4827/92 סופרגו חברה ישראלית להפצת גז בע"מ נ' מודיעים סוכנויות בע"מ, פ"ד מו(5) 580 (1992). במקרה זה, אין צורך למחוק את תביעת המשיבה, אך יש לחייבה לפרש בכתב התביעה את הסכום הנתבע לפי המשוער ולשלם על הסכום האמור את האגרה המגיעה לפי תקנות האגרות.
41	עע"ם 5254/08 לשכת עורכי הדין נ' משגב (פורסם בנבו, 3.12.2008).
42	בש"א 457/01 קרליץ נ' פקיד הבחירות לעיריית באר-שבע 1998, פ"ד נה(3) 869 (2001).

את ראייתו של ערעור הפסלות כערעור מיוחד, הדומה במהותו ל"בקשה או עתירה" ששיעור האגרה בה נמוך מזה שבערעורים רגילים.⁴³

במקרה שבו הערעור אינו כולל כל נימוק ענייני לבקשה לפסילת שופט, לא כל שכן לערעור על החלטה בעניין זה, הרי מדובר בערעור קלוש וחסר סיכוי מלכתחילה. על כן, יש לקבוע כי הערעור אינו מגלה עילה ויש לדחות את הבקשה לפטור מאגרה.⁴⁴

תביעה נגזרת – המחוקק ומחוקק המשנה קבעו הסדרים מיוחדים לגבי תשלום אגרה מצד בעל מניות היוזם הליך של תביעה נגזרת. מעיון בהסדרים אלה מתברר כי הם עוסקים בהגשת תביעה נגזרת בערכאה הדיונית. לא נמצא הסדר חקיקתי כלשהו, הקובע הסדר ספציפי בעניין תשלום אגרה בערעור על החלטה שלא לאשר תביעה נגזרת. מכאן שבהיעדר הסדר של פטור מאגרה או אגרה בשיעור מופחת, על יוזם ההליך הערעורי לשלם אגרה בשיעור האגרה בגין ערעור אזרחי רגיל על פסק דין של בית המשפט מחוזי.⁴⁵

תביעה בגין נטילת זכויות במקרקעין – לא נמצא להתערב בקביעה כי המערערים ישלמו אגרה מופחתת בהתאם לתקנה 3(8) לתקנות האגרות ולא כתביעה כספית רגילה. תקנה 3 לתקנות האגרות קובעת מהם סוגי ההליכים שרואים את שוויים כבלתי ניתן לביטוי בכסף. תקנה 3(8) נמנית על הליכים מסוג זה והיא חלה על "תביעה בגין נטילת זכויות במקרקעין או שלילת הנאה מזכויות במקרקעין, על פי סמכות לפי דין או תביעה בגין נטילה שלטונית של זכויות במקרקעין והכל למעט תביעה בנוזיקין בגין אלה". תביעה בגין שימוש שעשתה הרשות שלא כדין במקרקעין, בפרט כשמדובר בשימוש ציבורי, נכנסת בגדר התקנה ובלבד שעילת התביעה אינה נזיקת.⁴⁶

סימן י – נושאים דיוניים

הפחתת סכום התביעה – התפישה הבסיסית היא כי האגרה משתלמת ביום הגשת התובענה בעד שירות שיינתן בעתיד. אין בתיקון הסכום על ידי הפחתתו ולא כלום עם עניין הפחתת האגרות, ואין הוא משפיע עליו. המתכונת הבסיסית של תכנית האגרות היא כי החיוב בתשלום האגרה חל ביום הגשת התובענה.⁴⁷

הזדמנות ראשונה לטענת התיישנות – על מנת לקבוע מהי הזדמנות הראשונה להעלאת טענת ההתיישנות, יש לבדוק את מהות ההליך הראשון שהתקיים, אשר במהלכו לא הועלתה הטענה. נתבע החפץ להתגונן בטענת התיישנות אינו חייב להעלות טענה זו בהליך של בקשה לפטור או לדחיית אגרה

43 ע"א 8743/04 בר-נר נ' רוט, פ"ד נט(4) 104 (2004).

44 ע"א 8974/04 פלוני נ' פלונת, פ"ד נט(4) 721 (2005).

45 ע"א 781/09 בן יקר נ' נצבא חברה להתנחלות בע"מ (פורסם בנבו, 12.10.2009).

46 ע"א 8880/13 וינשל נ' משרד הביטחון (פורסם בנבו, 30.8.2016).

47 רע"א 2623/02 סיס עיצוב ריהוט ציבורי בע"מ נ' בזק החברה הישראלית לתקשורת בע"מ, פ"ד נו(1) 717 (2002).

ראו גם ע"א 10537/03 הנהלת בתי המשפט נ' יש-גד תעשיות לתשתיות (1993) בע"מ, פ"ד נט(1) 642 (2004).

שמגיש התובע, כדי שתתקיים לגבי דידו הדרישה שלפיה עליו להעלות את טענת ההתיישנות "בהזדמנות הראשונה". כדי ללבן טענה זו, יש צורך בביור עובדתי, שאין בית המשפט נכנס אליו בשלב זה. כל שניתן לבדיקתו בהליך האמור הוא מצבו הכלכלי של המבקש, שבהתאם לו יפטור הוא את המבקש מהאגרה כולה או מחלקה, אם נראה לו שהתביעה מגלה עילה. נושא ההתיישנות אינו חלק מן העילה.⁴⁸ אולם מאוחר יותר נקבע כי דיון בבקשה לפטור מאגרה ייחשב ל"הזדמנות ראשונה" לטעון טענת התיישנות.⁴⁹

אגרה בעניין הליך שהחל בלשכת ההוצאה לפועל – בעניין זה דנה תקנה 4 לתקנות האגרות, וככלל הוראותיה הן כי אם הוגשה בלשכת ההוצאה לפועל בקשה לביצוע שטר או תביעה על סכום קצוב, ישלם המבקש את סכום האגרה שהיה חייב בו לפי התוספת הראשונה לתקנות, בשל תובענה על פי השטר או על פי כתב התביעה שצורף לבקשה לביצוע, לפי העניין, בניכוי הסכום ששולם במקרים המפורטים בתקנה.

סעדים אחדים – סעיף 2(ב) לתקנות האגרות קובע כי במקרים שבהם כלל הליך כמה סעדים, תשולם אגרה לפי פרט אחד בלבד מבין הפרטים המפורטים בתוספת לגבי אותו הליך, לפי הסכום הגבוה. כלומר, לצורך הכרעה, די בעובדה שאחד מן הסעדים שנתבקשו בכתב התביעה שכנגד יסווג כסעד כספי.⁵⁰

סימן יא – הליכי ערעור

על פי פרט 27 לתוספת, האגרה בגין הגשת ערעור היא בסכום קבוע. על פי תקנה 18(ב), בערעור על כל פסק דין נוסף שניתן בתובענה לאחר החזרת הדיון בנושא הערעור מאת בית משפט שלעורר אל הערכאה הראשונה עקב ערעור קודם של אותו מערער, אין המערער חייב בתשלום אגרה, ובלבד ששולמה אגרה בערעור הקודם ולא הוחזרה. זאת, אלא אם המערער אינו חייב באגרה בשל הערעור הקודם או שהוא פטור ממנו.⁵¹ לא נפסק על בטלותה של תקנה מתקנות האגרות בשל מנגנון חישוב אגרת ערעור שנקבע בה כסכום קבוע ואחיד, להבדיל מחישוב על בסיס שווי העניין.⁵²

ערעור לעניין החלטה בנושא אגרה – באופן עקרוני, החלטה שיפוטית בענייני אגרת בית המשפט נחשבת לפסק דין, באשר היא מסיימת את ההתדיינות בין הפרט לבין המדינה בנושא זה.⁵³ באשר למדינה, סיווג ההחלטה לעניין אופן ההשגה אינו מעורר קושי מיוחד. עניינה של המדינה בתובענה (בהנחה שאינה נתבעת) מוגבל לסוגיית האגרה. ההחלטה בעניין מסיימת את ההליך בשאלת

48 ע"א 3599/94 יופיטר נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, פ"ד נ(5) 423 (1997).
 49 רע"א 4049/97 אסורנס ג'נרל דה פרנס נ' הכונס הרשמי, פ"ד נא(4) 716 (1997).
 50 רע"א 6350/14 דסאו נ' ויזל (פורסם בנבו, 14.1.2015).
 51 ראו ב"ש 661/80 מאירוב נ' גפני, פ"ד לח(2) 268 (1980).
 52 בש"א 4248/08 מקמלאן נ' מקמילן (פורסם בנבו, 7.10.2008).
 53 ע"א 10537/03, לעיל ה"ש 47.

זכותה לכספי האגרה, ולפיכך מהווה "פסק דין" שההשגה עליו מוגשת לערכאת ערעור, בזכות, בסמוך לאחר נתינתו.⁵⁴

ככל שנוגע הדבר לתובע ולנתבע, יש לסווג החלטה בבקשה למתן פטור מאגרה כ"החלטה אחרת". פתרון זה מתיישב היטב עם שיקולי יעילות ועולה בקנה אחד, ולו חלקית, עם השאיפה ליצירת כללים פשוטים. אם ניתנה ההחלטה על ידי רשם פתוחה הדרך להגשת ערעור בזכות לבית המשפט שבו מכהן הרשם. אם שופט הכריע בעניין יכול התובע לבקש מערכאת הערעור רשות לערער בסמוך לאחר מתן ההחלטה.⁵⁵

במקרים שבהם המדינה נתבעת בתובענה, היא חובשת שני "כובעים": גורם הזכאי לקבלת האגרה ונתבעת. במקרים כאלה תסווג ההחלטה כ"החלטה אחרת" אף ביחס אליה.⁵⁶

54 רע"א 8813/05 עמותת במות נ' מדינת ישראל (פורסם בנבו, 17.8.2006).

55 ש.ם.

56 ש.ם.

שער ארבעים ושניים – הוראות מעבר

תחולה, הוראת מעבר ותחילה

180. (א) חלק א' לתקנות אלה יחול על כל עניין אזרחי המובא לפני בית משפט.
- (ב) חלק ב' לתקנות אלה יחול על כל עניין אזרחי המובא לפני בית משפט, זולת אם נקבעו בדין בעניין פלוני סדרי דין מיוחדים אחרים.
- (ג) תחילתן של תקנות אלה ביום ה' באלול התשע"ט (5 בספטמבר 2019) (להלן – יום התחילה) והן יחולו על הליכים שנפתחו ביום התחילה או לאחריו; ואולם, ההוראות הבאות יחולו מיום התחילה:
- (1) על הליכים שנפתחו ערב יום התחילה – חלק א', ובחלק ב' – תקנות 30 ו-33 בפרק ג', פרקים ה' עד ד', תקנות 50–55 בפרק ח', י"א, י"ב, ט"ז, י"ח, י"ט, כ' וכל תקנה אחרת שבית המשפט הורה לבעלי הדין לקיימה;
- (2) על הליכים שטרם התקיים בעניינם מסירת שאלונים, גילוי ועיון במסמכים – יחול בנוסף על האמור בפסקה (1) פרק ט';
- (3) על הליכים שנקבעה לגביהם ישיבת קדם משפט במועד המאוחר בשישים ימים מיום התחילה יחולו בנוסף על האמור בפסקה (1) פרקים ח', י' וי"ג.
- בתקנות תיקון לתקנות החדשות תוקן השם של תקנות התשמ"ד ובמקום השם יבוא "תקנות סדר הדין האזרחי (תובענות בענייני משפחה ואכיפת פסקי-חוצין), התשמ"ד–1984".
- בוטלו תקנות התשמ"ד 1–131 (ב), 132–132, 258–360, 532.
- כמוכן הביטול ייכנס לתוקף עם כניסתן של התקנות החדשות בספטמבר 2019.

מפתחות

מפתח חקיקה

חקיקה ראשית

	א
1412	[פקודת ה]אגודות השיתופיות
1412	(ג)1)59
1251,1215	[חוק] אימוץ ילדים, התשמ"א-1981
1218	10
1253,1218,1217,1215	13
1221,1220,1217	(1)א)13
1220	(א)1)א)13
1220	(ב)1)א)13
1220	(ג)1)א)13
1218,1217,1216	(7)א)13
1221,1220	(ג)א)13
1215	22
814,755	[חוק] איסור הלבנת הון, התש"ס-2000
1486,1019	(ג)22
	[חוק] איסור הפליה במוצרים, בשירותים ובכניסה למקומות בידור ולמקומות ציבוריים, התשס"א-2000
1370	
481,229	[חוק] איסור לשון הרע, התשכ"ה-1965
481	18
1482,931,7	[חוק] אכיפת פסקי חוץ, התשי"ח-1958
1500,937,936,934	3
937,932	(1)3
932	(3)3
933	4
933,932	(א)4
937,936,934	6
933	(1)א)6
934,933	(2)א)6
937,934,933	(3)א)6
1273,935	11
935	(א)11
1329,936,935	(ב)11
935	(ג)11
1246,1241,1174	[חוק] אמנת האג (החזרת ילדים חטופים), התשנ"א-1991
1243,1242	3
1241	6
1246	8
(24)1245	12
1246,1245	13
1245	(א)13
1246,1243,1242,1241	(ב)13
1242	15
1242	29

ב	
,897 ,858 ,805 ,755 ,658 ,630 ,595 ,119 ,102 ,101 ,96 ,19 ,7	[חוק ה]בוררות, התשכ"ח-1968
1601 ,1570 ,1482 ,1441	
595	2
1577 ,1071 ,1070 ,608 ,469 ,335 ,190 ,102 ,87 ,86	5
340 ,166	(ב)5
137	(ג)5
1071 ,335 ,87 ,86	6
816 ,748 ,747	(ב)8
219	11
1544	(1)11
445	15
922 ,921	(ב)15
795 ,755	16
816 ,748	(5)(א)16
747	(ב)16
1544	18
910 ,903	22
911	(א)22
911	(1)(א)22
911	(3)(א)22
565 ,546	(ב)23
1072 ,922 ,910 ,609	24
446	(4)24
650	(5)24
1511 ,(44)898	27
1515 ,565 ,546 ,19	(א)27
795 ,769 ,755	29
755	(א)29
1071	ב29
1544 ,1543	30
1570 ,1515 ,(103)1073 ,1073 ,1072 ,964	38
937	א39
1463 ,1441	תוספת ראשונה
	[חוק ה]בוררות (תיקון מס' 2), התשס"ט-2008
(28)649 ,630	יב
947 ,941	[פקודת] ביזיון בית משפט
941	2
941	3
941	4
958 ,957 ,949 ,941	5
958 ,957 ,956 ,955 ,954 ,953 ,946 ,943 ,942 ,941 ,366	6
954 ,953 ,941	(1)6
957 ,947 ,941	(2)6
955	(5)6
957 ,941	7
957	(1)7
949	8

1685	מפתח חקיקה
1383	[חוק] ביטוח בריאות ממלכתי, התשנ"ד-1994
765	[חוק ה] ביטוח הלאומי [נוסח משולב], התשנ"ה-1995 (א)303
105	[חוק] בית הדין לעבודה, התשכ"ט-1969
105	(1)(א)24
107	(3)(א)24
1581	(א)27
1582	(ב)27
106	(ב)54
1578 ,1260 ,963 ,77	[חוק] בית המשפט לעניני משפחה, התשנ"ה-1995
1263 ,1260 ,1215 ,1143 ,1136 ,(8)1134 ,1133	1
1136	(1)1
1140	(2)1
1140	(ב)(2)1
1140 ,1135	(ג)(2)1
1140	(ד)(2)1
1136	(3)1
1137	(4)1
1137	(5)1
1260	(ה)(6)1
1165	(ט)(6)1
1133	2
1208	3
(9)1134	(ב)3
1208 ,(12)1134	(1ב)3
1156 ,(10)1134	(ג)3
1197	(ד)4
1182	5
1177	6
1135	(ב)6
1135	(ד)6
1179 ,1178	(ו)6
1163	7
1183 ,1178 ,1136 ,(8)405	8
1183 ,1180 ,(26)1136 ,1136 ,371	(א)8
1171	(ג)8
1197 ,1196 ,1136	9
1184 ,(11)1134	10
(5)1133	(ב)13
1067	17
1208 ,1202 ,98	25
1672 ,1185	(א)26
1202 ,(25)98	[חוק] בית המשפט לעניני משפחה (תיקון מס' 3), התשנ"ח-1998
624	8
1251	[חוק] בתי המשפט לעניני משפחה (תיקון מס' 9), התשע"א-2010
1251	3
	(ד)3

(7)1560	[פקודת] בתי הסוהר [נוסח חדש], התשל"ב-1971 א62(א)
389	[פקודת ה]בנקאות, 1941 א15
781	[חוק ה]בנקאות (רישוי), התשמ"א-1981
1369	[חוק ה]בנקאות (שירות ללקוח), התשמ"א-1981
1370	3
231	[פקודת] בריאות העם מס' 40 לש' 1940
1202	[חוק] בתי דין דתיים (כפיית ציות ודרכי דיון), התשט"ז-1956
803	[חוק] בתי דין דתיים (כפיית ציות) (תיקון מס' 3), התשס"א-2001
803	ב7
754	ג7
1202, 1166	[חוק] בתי דין רבניים (קיום פסקי דין של גירושין), התשנ"ה-1995
731	[חוק] בתי המשפט, התשי"ז-1957 34
1577, 1567, 1059, 963, 812, 753, 601, 570, 171, 37	[חוק] בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד-1984
(2)1195	4
1578	5
1578	א7
1578	11
1578	12
1578	14
1578	15
1578	א16
1578	ב16
1578	17
1578	18
1578	19
1578	20
1578	21
1578	א21
1578	ב21
1578	ג21
1578	ד21
1578	ה21
1578	ו21
1578	ז21
1578	ח21
1578	22
1578	23
1578, 119	24
965	26
965	א37
1195, 965	א37(2)

1687	מפתח חקיקה
(31)966	(2)(ב)37
1195	(6)(ב)37
965	(9)(ב)37
966	(ג)37
1184 ,(1)95	40
172 ,54 ,51	(1)40
99	(6)40
1031 ,979 ,632	41
1062 ,1045 ,1032 ,(3)1031 ,1031 ,924	(ב)41
1569 ,1045	(ג)41
1045	(1)(ג)41
1387 ,1342 ,1341 ,99	(1)(ה)41
1568 ,99	ב42
1568 ,99	ג42
99	(1)(א)42
1578	46
116 ,114 ,71	49
116	(ד)49
61	51
55 ,51	(2)(א)51
66 ,64 ,(12)62 ,61	(3)(א)51
171	(4)(א)51
(29)1137	(5)(א)51
1031	52
1068	(א)52
(3)1031 ,1031	(ב)52
1568	(ג)52
100	(א)55
604	(2)(א)60
608 ,604 ,(6)601	(ב)60
(27)526	61
601	(1)61
604	(2)61
605 ,(10)602 ,602	62
605	(ב)62
603 ,602 ,(7)601	63
603 ,602	(א)63
603	(ב)63
966 ,607 ,606 ,602 ,(8)601	64
602	65
609	(א)65
609	(ב)65
602	66
602	67
1567 ,1183 ,426	68
721 ,37	(א)68
450 ,37	(ב)68
39 ,37	(8)(ב)68

721 ,427	(ג)68
(2)1133 ,(7)372	(ה)68
1567 ,451 ,449	א68
449	(א)א68
449	(ב)א68
449	(ג)א68
452 ,451 ,449	(ד)א68
449	(ה)א68
449	(ו)א68
1567	ב68
1567	69
1567	70
39	(א)70
721 ,427 ,38	(ד)70
1567	א70
1567	ב70
1567	ג70
1567	ד70
1567	ה70
1567	71
1632 ,1567 ,427	72
(1)1567	(א)72
1567 ,511	73
1567 ,511	א73
1567	ב73
1567	74
1567 ,827 ,809 ,744 ,(64)731 ,564 ,553	75
1567 ,125 ,123	76
1670 ,1567 ,57	77
(7)1560 ,1560 ,1072	(ג)77
1567 ,1561 ,1539 ,1534 ,1533 ,1512 ,965	א77
1560 ,1534	(א)א77
1560	(1א)א77
1535	(1)(1א)א77
1536 ,1535	(2)(1א)א77
1535	(3)(1א)א77
1540	(2א)א77
(54)1540 ,1540	(ב)א77
1159	(ג)א77
1567 ,1325 ,118 ,116 ,115 ,114 ,113 ,75 ,74 ,71	78
114 ,113	(א)78
113	(ב)78
116 ,115 ,113	(ג)78
1567 ,115 ,78	א78
116 ,115 ,78	(א)א78
116	(ב)א78
116	(1)(ג)א78
116	(2)(ג)א78

1689	מפתח חקיקה
116	(3)א78
116	(1)ד78
116	(2)ד78
116	ה78
1581,1567,150,116,112,111	79
922,117,114,113,112,111	א79
997,922,116,113,112,111	ב79
1567,885,884,883,882	א79
1181	ב79
1567,609,102	ב79
119	א79
119,102	ג79
1567,1164,885	ג79
885	א79
886	ב79
886	ג79
887,886	ד79
886	ה79
886	ו79
886	ז79
886	ח79
993	א80
1567,1060,911,910,909,908,907,905,(25)904,904,903,902,901,847	81
1594,1593,908,906,(25)904,904,903,901	א81
1513,970,910,909,908	ג81
910,909,908	ד81
(1)1651	83
1672	(3)א83
1578,1567	84
1578	א84
1578	א84
1577	85
1578,1577	א85
1578	א85
1578	ב85
1578	(1)ב85
1578	(2)ב85
1578	(3)ב85
1581,1577,915,853	86
1577	87
1577	88
1579,1577,753	89
1580,1578,1577	90
1581	(3)90
1580	(11)90
1577	91
1581,1577	94
1577,1568	95

1577,1570,1568	96
1570,1568	(א)96
1568	(1א)96
1580,1568,1197,1067	(ב)96
1568	(1ב)96
1568	(ג)96
(20)1571,1570,1569,1066	(ד)96
1572,1569	(ה)96
1598,1579	99
1567	104
1582,1579	105
1013	108
1507	(2)א)108
1672	(4)א)108
(1)1651	109
(1)511	[חוק] בתי המשפט (תיקון), התשמ"ה–1985
(10)1534	[חוק] בתי המשפט [נוסח משולב] (תיקון מס' 15), התשנ"ב–1992
(9)1164	[חוק] בתי המשפט [נוסח משולב] (תיקון מס' 30), התשס"א–2001
57	[חוק] בתי המשפט [נוסח משולב] (תיקון מס' 36), התשס"ד–2003
(15)1535	[חוק] בתי המשפט [נוסח משולב] (תיקון מס' 38), התשס"ד–2004
(32)55	[חוק] בתי המשפט [נוסח משולב] (תיקון מס' 47), התשס"ח–2008
(1)449,449	[חוק] בתי המשפט [נוסח משולב] (תיקון מס' 51), התשס"ח–2008
(2)1031,(23)965	[חוק] בתי המשפט [נוסח משולב] (תיקון מס' 52), התשס"ח–2008
(26)99,99	[חוק] בתי המשפט [נוסח משולב] (תיקון מס' 59), התש"ע–2010
(31)115,(45)78	[חוק] בתי המשפט [נוסח משולב] (תיקון מס' 68), התשע"ב–2012
38	[חוק] בתי המשפט [נוסח משולב] (תיקון מס' 77), התשע"ד–2014
1633,1195,(60)562,(39)18,(38)18	[חוק] בתי משפט לעניינים מינהליים, התש"ס–2000
1349,1294	2
(2)1349	(א)4
1633	5
1069,897,301	12
	ד
	דבר המלך במועצה על ארץ ישראל, 1922
1208,1134	52
1201	(3)53
1208,1134	54
1201,941,(8)96	55
1534	[חוק ה]דיינים, התשט"ו–1955
1560,1207	(ח)א)19
65	[פקודת ה]דרכים ומסילת הברזל (הגנה ופיתוח), 1943

		ה
101,8	[חוק] הגנת הדייר [נוסח משולב], התשל"ב-1972	
1106		(א)33
(36)101		(א)140
124		(ב)151
388,387	[חוק] הגנת הפרטיות, התשמ"א-1981	
613,394		(5)2
613,394,387		32
387		35
1357	[חוק] הגנת הצרכן, התשמ"א-1981	
1357		1
1357		2
1360		(א)2
1359		(1)(א)2
1359		(2)(א)2
1359		(4)(א)2
1358		(13)(א)2
1360		(א)31
1360		(1א)31
1582	[חוק] הגנת השכר, התשי"ח-1958	
(79)765,765		8
,805,(35)799,(21)796,790,776,(73)764,(69)763,7	[חוק] הוצאה לפועל, התשכ"ז-1967	
1561,1039,965		
1068,1004,970,910,901,857,856		12
794		14
970,966,478		19
858		(א)20
1226		(ב)20
966		25
789		28
1068,754		33
1269,790,754		34
1285,1138,790,98		(ב)34
790		(ג)34
758		45
790		47
966,776		48
790		(א)48
942		53
966		58
802		א66
1039		(1ב)80
1054,1045		1א81
157		(1)(א)1א81
157		(2)(א)1א81
805	[חוק] הסגרה, התשי"ד-1954	
805		18

מפתחות	1692
(16)879 ,(57)234	[פקודת] הסדר זכויות במקרקעין [נוסח חדש], התשכ"ט-1969
597	41
597	42
124	43
	[חוק ה] הסדרים במגזר החקלאי המשפחתי, התשנ"ב-1992
597	13
(44)898	27
(106)1073 ,(44)898	28
1369	[חוק] הסדרת הלוואות חוץ-בנקאיות, התשנ"ג-1993
99	[חוק] הסדרת העיסוק בייעוץ השקעות, בשיווק השקעות ובניהול תיקי השקעות, התשנ"ה-1995
(34)1273	[חוק] הצהרות מוות, התשל"ח-1978
(35)1273	2
(36)1273	5
99	[חוק] השקעות משותפות בנאמנות, התשנ"ד-1994
854 ,307 ,255 ,247	[חוק ה] התיישנות, התשי"ח-1958
1514 ,253 ,162	3
254 ,253 ,173	4
1403 ,254	5
255 ,254	(2)5
1514 ,1507 ,257 ,255 ,242 ,239 ,146	6
256 ,255 ,138	7
258 ,257 ,256 ,243 ,242	8
259 ,164	9
260	10
260 ,258	11
466 ,308 ,294 ,261 ,260 ,173	15
261	18
261	א18
261	(א)א18
261	(2)א18
261	ב18
262	19
858 ,857	21
261	[חוק ה] התיישנות (תיקון מס' 4), התשס"ז-2007
261	2
	ז
505 ,390	[חוק] זכויות החולה, התשנ"ו-1996
391	20
391	21
(70)390	(ד)21
(76)391	22
819	[חוק] זכויות יוצרים, התשס"ח-2007

		ח
		[פקודת ה]חברות [נוסח חדש], התשמ"ג–1983
419		117
(11)835		194
1616		232
1406,1404		267
1407,1063		288
1407,1062		291
1397		307
1397		(א)307 (1)
1398,1397,329		373
1398,1397,329		374
1406		(א)380
		[חוק ה]חברות, התשנ"ט–1999
(29)1407,1383,(27)1062,375,99		(ג)110
1378		191
1657,1411,1406		(א)191
1412		194
1380,1377		(א)194
1377		(ב)194
1377		(ג)194
1380,1377		195
1380,1377		196
1384,1380,1377		197
1386,1377,375		198
1384		(א)198
1377		(ג)198
1387,1386,1385,1384,1064,383,377,376		א198
1384		(א)א198
1384		(ב)א198
1616,1388		(3)199
1379		203
1379		(א)203
1380		(ב)203
1380		205
1396		288
1412,106		350
1619,1618,1617		א353
377		373
377		374
		[חוק ה]חברות (תיקון מס' 3), התשס"ה–2005
(42)1617		[חוק] חדלות פירעון ושיקום כלכלי, התשע"ח–2018
1424,1395		[חוק] חוזה הביטוח, התשמ"א–1981
73		12
763		13
762		65
194		

מפתחות	1694
	[חוק ה] חוזים (חלק כללי), התשל"ג-1973
906	16
760	31
716,531,152	[חוק ה] חוזים (תרופות בשל הפרת חוזה), התשל"א-1970
809	2
809	3
1643	(2)3
246	10
	[חוק ה] חוזים האחידים, התשמ"ג-1982
1069	10
1334,1118,1117,1090,388	[חוק] חופש המידע, התשנ"ח-1998
155	[חוק] חופשה שנתית, התשי"א-1951
1157	[חוק ל] חלוקת חיסכון פנסיוני בין בני זוג שנפרדו (תיקון מס' 3), התשע"ח-2018
(37)1157	692
1461,7	[חוק] חסינות מדינות זרות, התשס"ט-2008
1443	[חוק] חתימה אלקטרונית, התשס"א-2001
	ט
1371	[חוק ה] טיס, התשע"א-2011
	י
1160,1153,1151	[חוק] יחסי ממון בין בני זוג, התשל"ג-1973
(28)1205,1156	(ב)2
(28)1205	(ג)3
1153,1151	5
1159	(א)5
1157	(ג)5
1151	א5
1151	(א)א5
1158,1151	(1)א5
1151	(א)(1)א5
1151	(ב)(1)א5
1152	(2)א5
1206,1154,1153	8
1154	(1)8
1154,1153	(2)8
1154	(3)8
1154	(4)8
1152	11
(4)1151,(1)1151,1151	[חוק] יחסי ממון בין בני זוג (תיקון מס' 4), התשס"ט-2008
(64)216	[חוק] יסודות המשפט, התש"ם-1980
	[חוק] יסודות התקציב, התשמ"ה-1985
106	29

	[חוק ה]ירושה, התשכ"ה-1965
1269 ,1259 ,(33)1183 ,1156 ,1140 ,(2)1133 ,963	(1)(א)5
1269	6
(15)1270	(ג)6
1271	8
1627 ,1279 ,1156	(א)8
1279	(ב)8
1279	10
1262	11
1262	(3)(ב)14
(28)1281	25
1282	(א)25
1278	(2)(ב)25
1278	29
1279	34
1280 ,1279	35
(25)1281 ,1281	36
1279	41
1277	42
1279 ,1277	(ד)42
1277	43
1277	44
1279 ,1277	45
1277	46
1277	47
1277	48
1277	49
1277	50
1277	51
1277	52
1279 ,1277	53
1265	55
1262	66
(30)1272	(ב)66
1271 ,(20)1263 ,1263	67
1260	(א)67
1263 ,1262	א67
1262	(1)א67
1262	(2)א67
1263	(3)א67
1263	(4)א67
1263	(5)א67
1263	(6)א67
1263	(7)א67
1263	(8)א67
(25)1272	68
(32)1273 ,1273	(א)68
1281 ,363	(ב)68
1514 ,1280	72

1280 ,(33)896	(א)72
1285 ,744	77
1286 ,1285	81
(13)1287	84
(13)1287	85
(13)1287	86
(13)1287	87
(13)1287	90
(13)1287	96
214	122
1264 ,217 ,214	(ב)122
1261	136
1261	137
1261	138
1261	139
1261	140
1282 ,1265 ,765	147
1572 ,1266 ,1260 ,1197 ,98	151
1572 ,1266 ,1197	א151
1067	152
1262	155
98	(א)155
1260 ,(1)1259 ,1202 ,(15)1197 ,(37)1138 ,(24)98	1998-ח[חוק ה]ירושה (תיקון מס' 7), התשנ"ח-1998
	כ
775 ,761 ,384	[חוק-יסוד:] כבוד האדם וחירותו
384	7
953 ,797	8
805	1952-ב[חוק ה]כניסה לישראל, התשי"ב-1952
1235 ,1189 ,1140 ,805 ,7	1962-ב[חוק ה]כשרות המשפטית והאפוטרופסות, התשכ"ב-1962
(9)1178	14
1190 ,(9)1178	15
1165	(א)33(4)
1164	67
1190 ,794	(א)68
1470 ,1231 ,(7)1134	(2)76
1253	77
1165	80
	ל
1638 ,1637 ,1625 ,412	1961-א[חוק] לשכת עורכי הדין, התשכ"א-1961
1633	20
1633	א25
1633	ב25
1633	ג25
1633	ד25
1633	ה25
(14)1534	ב53
1629 ,1628 ,385	90

1697	מפתח חקיקה
(18)1596	[חוק] לשכת עורכי הדין (תיקון מס' 20), התשנ"ג–1992 81
(14)1534	[חוק] לשכת עורכי הדין (תיקון מס' 30), התשס"ד–2004 מ
1657	[חוק ה] מאבק בארגוני פשיעה, התשס"ג–2003 30
1143	[חוק ה] מזונות (הבטחת תשלום), התשל"ב–1972 5
1143	5
1147, 1146	14
837	[חוק ה] מחשבים, התשנ"ה–1995 [חוק] מידע גנטי, התשס"א–2000 ה28
1252	ה28
1167	ה28
1252	[חוק] מידע גנטי (תיקון מס' 3), התשס"ח–2008 [חוק] מימון מפלגות, התשל"ג–1973 15
765	15
895, 562, (71)236	[חוק] מיסוי מקרקעין (שבח, מכירה ורכישה), התשכ"ג–1963 [חוק ה] מכר (דירות), התשל"ג–1973 א4
248	א4
(50)1959, 1196, (7)743	[חוק ל] מניעת אלימות במשפחה, התשנ"א–1991 (א)4
1165	(א)4
106	[חוק ל] מניעת הטרדה מינית, התשנ"ח–1998 (א)3
106	(א)3
805, 38	[פקודת] מס הכנסה [נוסח חדש] (ג)154
721, 39, 38	(ג)154
980	156
794, 754	194
754	(1)(א)194
754	(2)(א)194
754	(ב)194
754	(ג)194
45	231
44	(א)231
838	ה235
596	[חוק] מס ערך מוסף, התשל"ו–1975 83
980	83
794	115
596	(ה)127
790	[פקודת ה] מסים (גביה) ט12
1351	ט12

248	[חוק] מסים עקיפים (מס ששולם ביתר או בחסר), התשכ"ח-1968	
1102	[חוק] מקרקעי ציבור (פינוי קרקע), התשמ"א-1981	
1534, 1163, 247, 65	[חוק ה] מקרקעין, התשכ"ט-1969	
65		16
65		17
65		19
(34)66		(א)40
1146		א40
1163		42
67		71
966		(ב)72
1062		(א)77
1062		121
1062		122
786		(א)126
786, 785		(ב)127
745, 744		130
245		(ב)159
67	[חוק ה] מקרקעין (חיזוק בתים משותפים מפני רעידות אדמה), התשס"ח-2008	
1253, 7	[חוק] מרשם האוכלוסין, התשכ"ה-1965	
7		2
605, 145, 8		(א)2 (11)
605, 145, 8		(א)2 (11 א)
1270, 1201	[חוק ה] מתנה, התשכ"ח-1968	
		נ
	[חוק ה] נאמנות, התשל"ט-1979	
583		(ב)7
1282		17
(38)1168		42
1251, 1241	[חוק ה] נוער (טיפול והשגחה), התש"ך-1960	
1233		(2)2
1236		(6)2
1233		(4)3
1251		24
1639, 1534	[חוק] נושאי משרה שיפוטית (מניעה מלשבת בדין) (תיקוני חקיקה), התשס"ד-2004	
	[חוק ה] נזיקים האזרחיים (אחריות המדינה), התשי"ב-1952	
244		(3)א5
62	[פקודת ה] נזיקין [נוסח חדש]	
213		22
482		38
482		41
(18)63		42
(11)62		44

מפתח חקיקה	
1699	
540	59
809	(א)62
231,226	63
1361	64
63	72
191	84
243,242,241	(2)89
1366,1365,99	[חוק] ניירות ערך, התשכ"ח-1968
(65)1604	(65)54
101	[חוק ה]נכים (תגמולים ושיקום), התשי"ט-1959 [נוסח משולב]
	ס
964	[פקודת] סדר הדין הפלילי (מעצר וחיפוש) [נוסח חדש], התשכ"ט-1969
805,(68)217	[פקודת] סדרי הדין (התייצבות היועץ המשפטי לממשלה) [נוסח חדש]
	[פקודת] סדרי הדין והשלטון (התייצבות היועץ המשפטי לממשלה) [נוסח חדש]
217	2
1502,1026	[פקודת] סימני מסחר [נוסח חדש], התשל"ב-1972
	ע
823,(41)585	[חוק] עוללות מסחריות, התשנ"ט-1999
728	14
585	15
838	16
840	20
105	22
392,391	23
(4)346	(א)23
(4)346	(ב)23
(4)346	(ג)23
	[חוק ה]עונשין, התשל"ז-1977
958	44
226	181
(5)1637	262
517,504	[חוק] עזרה משפטית בין מדינות, התשנ"ח-1998
100	[פקודת ה]עיריות [נוסח חדש]
(47)1462,1448	124
754	319
1351,229	[חוק] עשיית עושר ולא במשפט, התשל"ט-1979
	פ
1068,1026,17	[חוק ה]פטנטים, התשכ"ז-1967
17	(ג)183
,683,663,(6)624,499,439,378,351,322	[חוק] פיצויים לנפגעי תאונות דרכים, התשל"ה-1975
1667,1630,1578,745	

691	(ב)5
691	(1)(ב)5
691	(2)(ב)5
691	6
691	(1)6
691	(2)6
691	(3)6
1051 ,699 ,691 ,690 ,687 ,683	א6
699	(א)א6
699	(ב)א6
699 ,694	(1)(ב)א6
699	(2)(ב)א6
699	(3)(ב)א6
702 ,701 ,699 ,433	ב6
191	9
1631	(א)16
19	[חוק ה]פיקוח על שירותים פיננסיים (ביטוח), התשמ"א-1981
19	[חוק ה]פיקוח על שירותים פיננסיים (ייעוץ, שיווק ומערכת סליקה פנסיוניים), התשס"ה-2005
	[חוק] פסיקת ריבית והצמדה, התשכ"א-1961
150	5
	[חוק ה]פרשנות, התשמ"א-1981
156	3
(23)1511	(ג)10
64	[פקודת ה]פרשנות [נוסח חדש]
1013	(4)16
1417 ,1086 ,805 ,217	[פקודת] פשיטת הרגל [נוסח חדש], התש"ם-1980
1433	3
1424	(א)15
1424	(ב)15
1420	13
1418	ג18
1419 ,1147	(2)(א)18
1422	א19
1422	(א)54
794	א57
1436	68
1147 ,1146	(3)(א)69
1515 ,1434	(ב)71
1433	74
1430 ,1106	(א)א86
1432	(א)87
1433	91
1436 ,1430 ,1423 ,1065	96
1423	(א)96
1423 ,1422	(ב)96

1701	מפתח חקיקה
1424	(ג)96
1424 ,1423	(2)ג)96
1436 ,1426 ,1425 ,1228 ,1146 ,1065	128
1425	(א)128
1436 ,1435 ,1420 ,1065	150
596	176
1429 ,788 ,757	178
1432 ,1431 ,1405	181
795	182
1434 ,1064	(א)182
1434 ,1064	(ג)182
ק	
1168 ,(2)1133 ,(43)78	[חוק] קביעת גיל, התשכ"ד-1963
ר	
1272 ,676 ,663 ,8	[פקודת ה]ראיות [נוסח חדש], התשל"א-1971
512	(א)1
512 ,339	(ב)1
515	7
501	13
501	(ב)13
1495 ,1493 ,8	15
1494 ,1493	(א)15
1495 ,499	17
1497 ,1495 ,337	(א)17
1495	(ב)17
676 ,624 ,623	20
8	23
692 ,676 ,627	24
630	26
679	(א)26
(33)1273 ,450 ,8	29
(33)1273	30
(33)1273	31
(33)1273	32
(33)1273	33
(33)1273	34
730 ,389	39
858	א42
858	ג42
507	(א)44
385 ,384	48
1628 ,(16)348	(א)48
1264	(4)54
1441	ג57
19	[פקודת] רופאי השיניים [נוסח חדש], התשל"ט-1979
19	51

מפתחות	1702
	[פקודת ה]רופאים [נוסח חדש], התשל"ז-1976
1069	41
1567	[פקודת ה]רושמים, 1936
(7)124	[חוק] רכישת מקרקעים (אישור פעולות ופיצויים), התשי"ג-1953
(59)885	[חוק ה]רשויות המקומיות (בחירות), התשכ"ה-1965
1673	73(א)
765	[חוק ה]רשויות המקומיות (ייעוד כספי הקצבות למטרות חינוך), התש"ס-2000
1567	10
	[פקודת ה]רשמים [נוסח חדש], התשל"א-1971
	ש
1411, 218	[פקודת ה]שותפויות [נוסח חדש], התשל"ה-1975
582	1
1264	20(א)
584, 583	29
1264	30
1143	[חוק] שיווי זכויות האשה, התשי"א-1951
765	2
(9)1178	3(א)
1672, 1483	[חוק] שיפוט בעניני התרת נישואין (מקרים מיוחדים וסמכות בין לאומית), התשכ"ט-1969
602	[חוק] שיפוט בתביעות קטנות, התשל"ו-1976
1207, 804	[חוק] שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), התשי"ג-1953
(41)1207, 1207, 804	1
1206	4א
1206	4א(2)
1227, 1203	4א(1)
(12)62	9
(12)62	[פקודת] שיפוט בתי משפט השלום, 1947
(19)1581	3(1)(ג)
1157	[חוק] שירות המדינה (משמעת), התשכ"ג-1963
1157	[חוק] שירות הקבע בצבא הגנה לישראל (גימלאות) [נוסח משולב], התשמ"ה-1985
1371	62
1399	[חוק] שירותי תעופה, התשע"ב-2012
(2)1133	[חוק ה]שליחות, התשכ"ה-1965
426	6(ב)
1578	[חוק ה]שמות, התשט"ו-1956
1578	[חוק יסוד: ה]שפיטה
	3
	5
	6

1703	מפתח חקיקה
1578	7
1578	9
1578	11
1578	12
1578	13
1578	14
95	ג15
95	ד15
964,963	17

ת

1371	[חוק ה]תובלה האוירית, התש"ם-1980
1380,1369,1322,(38)310,310,229	[חוק] תובענות ייצוגיות, התשס"ו-2006
1293	1
1294,1293	3
1357,1295,1294,1293	(א)3
1294	(ב)3
1294,1293	(א)4
1298,1295	(1)(א)4
1298	(2)(א)4
1298	(3)(א)4
1333	(ב)4
1333	(ג)4
1309	(א)5
1328,1309	(1)(א)5
1309	(2)(א)5
1349,1294	(2)(ב)5
1310,1309	6
1325,1310,1309	7
1324,118	(א)7
1325,1324,1310,1309,(8)130,118	(1)(א)7
1324	(2)(א)7
1325,1304	(ב)7
1333,1298,1296,1294	(א)8
(10)1305,1305	(1)(א)8
1370,1297	(2)(א)8
1306,1305,1298	(3)(א)8
1306,1305,1298,1296	(4)(א)8
1314	(2)(ב)8
1298	(ג)8
1306,1304,1298	(1)(ג)8
1298	(2)(ג)8
1339,1063	(ד)8
1352,1351,1294	9
1353,1352,1315	(ב)9
(32)1354,1315	(ג)9
1358,1303	10
1303	(א)10

1304 ,1303	(ב)10
1303	(ג)10
1304	(א)11
1306	(א)15
1298	(א)16
1304	17
1300 ,1299	18
1300	19
1300	(1)(ב)19
1313 ,1300	20
1313	(א)20
1313	(ג)20
1313	(2)(ד)20
1350 ,1294	21
1354 ,1314	22
1298	(1)(ג)22
1604 ,1354 ,1316 ,1314	23
1316	(א)23
1316	(ב)23
1316	(ג)23
(31)1299 ,1299	25
1357	33
1672	44
230	(ב)45
1328	(ג)45
1673 ,1328	(1)(ד)45
1357 ,1351 ,(9)1350 ,1350	תוספת שניה
	[חוק ה]תחרות הכלכלית, התשמ"ח-1988
1069 ,981	39
1225 ,1143	[חוק ל]תיקון דיני המשפחה (מזונות), התשי"ט-1959
1143	(א)2
1143	א2
1225	3
1225	(א)3
1225	(ב)3
1226 ,1225	א3
1225	(א)א3
1225	(ב)א3
1667	[חוק ל]תיקון דיני הנזיקין האזרחיים (הטבת נזקי גוף), התשכ"ד-1964
	[חוק ל]תיקון דיני הראיות (אזהרת עדים וביטול השבועה), התש"ם-1980
(8)498	2
(8)498	5
426	[חוק ל]תיקון סדר הדין (חקירת עדים), התשי"ח-1957
	[חוק ל]תיקון סדרי הדין האזרחי (המדינה כבעל דין), התשי"ח-1958
561 ,560	5

1705	מפתח חקיקה
(38)18	[חוק ה]תכנון והבניה, התשכ"ה-1965
653	(ב)14
971	197
100	א238
(60)562	[חוק ה]תכנון והבניה (תיקון מס' 43), התשנ"ה-1995
(4)653	[חוק ה]תכנון והבניה (תיקון מס' 84 והוראת שעה), התשס"ח-2008
614 ,602	[חוק ה]תקשורת (בזק ושידורים), התשמ"ב-1982
1596 ,1370 ,614 ,605 ,604	א30

חקיקת משנה

	א
1215	[תקנות] אימוץ ילדים (הסכמת הורה), התשע"ב-2011
(4)1215	14
	ב
1493 ,8	[תקנות ל]ביצוע אמנת האג (ביטול אימות מסמכי חוץ ציבוריים), התשל"ז-1977
1614	[תקנות ל]ביצוע אמנת האג 1954 (סדר-הדין האזרחי), התשכ"ט-1968
1614	28
1614	(א)28
1614	(ב)28
518 ,504	[תקנות ל]ביצוע אמנת האג 1970 (גביית ראיות), התשל"ז-1977
897 ,19	[תקנות] בית המשפט (ערעורים בענייני מס הכנסה), התשל"ט-1978
897	9
1672 ,1185	[תקנות] בית המשפט לענייני משפחה (אגרות), התשנ"ו-1995
564	(1)3
1138 ,96	[צו] בית המשפט לענייני משפחה (בוררות בענייני משפחה), התשנ"ו-1996
(13)1653 ,(76)416 ,298	[תקנות] בית משפט (אגרות), התשמ"ח-1987
416	1
1668	(א)3
1651 ,1562 ,1513 ,(76)416 ,8	[תקנות] בתי המשפט (אגרות), התשס"ז-2007
1667 ,1655 ,1651	1
1651	2
1661 ,1654	(א)2
1675	(ב)2
1654	(ד)2
1652	(ו)2
1674 ,1670	3
1674 ,1668	(8)3
1675	4
1667	(א)5
(9)1667	1(ב)5
(16)1668	(2)(ב)5
1669	(3)(ב)5

1669	(4)(ב)5
(14)1668, 1668	(7)(ב)5
1670, 1669	(ג)5
1657, 1406	6
1665	(א)6
1666, 1665	(2)(א)6
1666	(1)(2)(א)6
1667	(2)(2)(א)6
1667	(3)(2)(א)6
1667, 1666, 1665	(ב)6
1666	(ג)6
1667	(ד)6
1655	(ב)13
1661, 1655	14
1654, 1501	(א)14
1656, 1655, 1654	(ג)14
(22)1655	(1)(ד)14
1655	(ז)14
(5)1666, 1666	15
1667	17
1675	(ב)18
1660	(1)19
1657	(7)19
1659, 1656	20
1657	(8)20
1673, 1634	(24)20
(37)1673	[תקנות] בתי המשפט (אגרות) (תיקון), התשע"ח–2018
	[תקנות] בתי המשפט (גישור), התשנ"ג–1993
887	9
887	(א)9
887	(ב)9
887	(ג)9
887	10
887	(א)10
887	(ב)10
887	(ג)10
887	(ד)10
279	[תקנות] בתי המשפט (רשימת מגשרים), התשע"ח–2017
(27)55	[צו] בתי המשפט (הגדלת סכום התביעות האזרחיות בבית משפט השלום), התשס"א–2001
45	[תקנות] בתי המשפט (סדרי דין לשחזור תיקים ומסמכים), התשמ"ד–1984
, (27)477, 353, 173	[צו] בתי המשפט (סוגי החלטות שלא תינתן בהן רשות ערעור), התשס"ט–2009
1601, 1045, 924, 689	
1508, 1047	(1)1
1047, 195, 194	(2)1
1048	(3)1

1707	מפתח חקיקה
(24)1062 ,1048 ,173	(4)1
1051 ,1050 ,(21)1049 ,1049 ,514 ,513	(5)1
1052 ,1051 ,514 ,504 ,478 ,477	(6)1
1061 ,1053 ,1052 ,924	(7)1
1054 ,1053	(8)1
1054	(9)1
1056 ,1055 ,1054 ,367 ,366	(10)1
1601	8
353	(1)10
1520	[תקנות] בתי המשפט, בתי הדין לעבודה ולשכות ההוצאה לפועל (סדרי דין בתקופת שביתה או השבתה של עובדים), התשמ"א-1981
43	[תקנות] בתי המשפט ובתי הדין לעבודה (עיון בתיקים), התשס"ג-2003
43	1
44	4
43	(א)4
44	(ב)4
44	(ב)6
1510	[תקנות] בתי המשפט וההוצאה לפועל (פגרות), התשמ"ג-1983
(39)18	[תקנות] בתי משפט לעניינים מינהליים (סדרי דין), התשס"א-2000
1514 ,922	(ב)18
(39)1019	28
1340	33
1634 ,970	(א)33
1089	43
1603	(ג)41
(39)18	א44
	ד
	[תקנות ה]דיון בבתי-הדין הרבניים בישראל, התשנ"ג-1993
1207	קלג(3)
1207	קלח(1)
1207	קלט
	ה
646	[תקנות ה]הגנה (שעת חירום), 1945
1486	[תקנות] הגנת הצרכן (אחריות ושירות לאחר מכירה), התשס"ו-2006
1360	[צו] הגנת הצרכן (סימון טובין), התשמ"ג-1983
1013	[תקנות ה]הוצאה לפועל, התש"ם-1979
1040	119
1502 ,1040	(ה)119
1040 ,1009	120
1018	(ז)120
908	א126
(52)1474 ,1473	[תקנות] המצאת מסמכים לפי אמנת האג 1965, התשל"ו-1975
1473	5

ח	
	[תקנות ה]חברות (כללים בדבר מינוי כונסי נכסים ומפרקים ושכרם), התשמ"א-1981
(11)835	3
1400	(ג)א8
1400	13
	[תקנות ה]חברות (פירוק), התשמ"ז-1987
1501 ,1403	
339	(א)39
(1)769	(ב)57
י	
	[תקנות ה]ירושה, התשנ"ח-1998
1630 ,(3)1259 ,1259	4
1271	(א)6
1270	14
1271	(א)14
(24)1272 ,(19)1271	(ב)14
1273	(ב)14
(31)1282	(ב)14
1271	(ד)14
(27)1272	(5)14
1270	15
1272	(א)15
(16)1270 ,(15)1270	16
(17)1271	(ג)16
1271 ,(20)1263 ,1263	17
(2)1285 ,(21)1263	19
1263	21
(23)1263	(ב)21
(28)1272	24
(30)1272	(ג)24
1270	27
(1)1285	31
1285	32
(2)1285	33
1287 ,(6)1286	37
1286	39
1286 ,1270	40
1572 ,1266	46
1572 ,1266	47
1270	(א)א67
1272	68
1270	72
	[תקנות ה]ירושה (תיקון), התשס"א-2000
1259	(א)54
1259	(ב)54
1259	(ג)54
(21)1271	[תקנות ה]ירושה (תיקון), התשע"ה-2014
(33)1282 ,(23)1271	[תקנות ה]ירושה (תיקון מס' 3), התשע"ה-2014

1709	מפתח חקיקה
	ל
1626	[כללי] לשכת עורכי הדין (אתיקה מקצועית), התשמ"ו-1986
1639	36
1639	(ב)36
1630 ,1596	[כללי] לשכת עורכי הדין (התעריף המינימלי המומלץ), התש"ס-2000
1630 ,1288	1(א)(3)
1630 ,1287	1(א)(4)
	מ
100	[פקודת ה]מועצות המקומיות [נוסח חדש]
	[צו ה]מועצות המקומיות (מועצות אזוריות), התשי"ח-1958
1630	232
(7)743	[תקנות] מניעת אלימות במשפחה (סדרי דין), התשנ"א-1991
	[תקנות ה]מקרקעין (ניהול ורישום), התשע"ב-2011
786	21(ב)(2)
(30)575	[צו] מס הכנסה (ריבית והפרשי הצמדה כהכנסה), התשל"ז-1977
	[תקנות] מס ערך מוסף ומס קנייה (סדרי הדין בערעור), התשל"ו-1976
480	10(א)
480	10(ב)
	[תקנות] מס שבח מקרקעין (סדרי הדין בפני ועדות ערר), התשכ"ה-1965
896 ,(19)475	12
	נ
(7)1366	[תקנות] ניירות ערך (דוחות תקופתיים ומידיים), התשל"ל-1970
1366	36
	ס
(34)351	[תקנות] סדר הדין בבית המשפט הגבוה לצדק, התשמ"ד-1984
19	[תקנות] סדר הדין בדיון נוסף, התשמ"ד-1984
1513	4
19	15(ב)
	[תקנות] סדר הדין האזרחי, התשכ"ג-1963
(21)349	131(ב)
(4)570	293
(3)540	474
(4)1594	475
(51)1602	475(ג)
(4)1594	476
(7)902	486
,333 ,282 ,193 ,192 ,77 ,20 ,19 ,18 ,(25)16 ,16	[תקנות] סדר הדין האזרחי, התשמ"ד-1984
1679 ,1259 ,1045 ,931 ,663 ,371 ,358 ,(21)349	
1059 ,848 ,761 ,709 ,143	1
1513 ,19 ,18	2
1135 ,74 ,72	3

72	(8)3
73	(18)3
73	(28)3
(22)74 ,72	(2)3
74	4
74	5
76	6
1324 ,118 ,117 ,116 ,113	7
143	8
145	9
(9)145	(2)9
1507 ,146	(5)9
149	(9)9
143	(2)10
215	11
215	12
809	14
1668 ,149	(2)16
57	17
157	18
779 ,157	19
157	20
233 ,207	21
209 ,207	22
207	23
1179 ,213 ,210 ,(5)208 ,207	24
213 ,207	25
207	26
213	(2)26
(50)214 ,(48)214 ,214 ,213 ,207	27
207	28
207	29
207	30
207	31
215 ,207	32
(9)1178	(8)32
216	(2)32
207	33
207	34
207	35
984 ,(1)225 ,214 ,207	36
984 ,207	37
984 ,215 ,207	38
(37)984 ,984 ,207	39
984 ,207	40
984 ,207	41
(37)984 ,984 ,207	42
984 ,207	43

1711	מפתח חקיקה
523 ,231	44
(8)524 ,523 ,(1)225	45
(54)233 ,207	46
439 ,438 ,233	48
399	49
399	50
399 ,166	51
325	(ב)51
399 ,172 ,164	52
399	53
399	54
399	55
399	56
399	57
399	58
399	59
399	60
399 ,177	61
399 ,179 ,177	62
399 ,177	63
399 ,178	64
399	65
400 ,399	66
147	70
147	(א)70
147	(ב)70
147	(ג)70
153	(א)72
154 ,153	(ב)72
(56)155 ,154	74
(1)225	(א)74
155	(ב)74
1179 ,146	75
146	(ב)75
1502	78
231 ,179 ,156	80
156	81
(21)148 ,148	82
162	86
328	91
1499 ,318 ,315	92
318	93
327	94
1184 ,1144 ,915 ,167	97
852 ,167 ,24	(א)97
167	(ב)97
279	א99
412 ,298 ,293	100

1653 ,298	(4)100
412 ,305 ,112	101
(32)309 ,307	(3)(א)101
401	102
401	103
350	105
347 ,346	107
349	108
1499	(א)109
348	(ב)109
(22)349 ,349	111
1499 ,1055 ,258 ,357	112
1055	113
363	114
1179 ,371 ,365 ,359	א114
364	115
(44)364	118
383	119
1179 ,362 ,347	120
345 ,(1)225	(ג)120
366 ,365 ,352 ,351	122
(26)641 ,624 ,588 ,587 ,579	123
624 ,589	124
663 ,624 ,623	125
667 ,641 ,624 ,623	126
678 ,677 ,676 ,624 ,623	127
670 ,624 ,623	128
669	(א)128
674	(ב)128
627 ,624 ,623	129
628	(ג)129
677 ,665 ,(26)641 ,635 ,624 ,623	130
625	(ד)130
638	א130
667 ,624 ,623	131
631	(א)131
(38)631	(ב)131
642	(ג)131
(25)687 ,673 ,666 ,624 ,623	132
637 ,624 ,623	133
(21)676 ,638 ,624 ,623	134
679	(ג)134
654	א134
624 ,623	135
631 ,624 ,623	136
670 ,624 ,623	137
411	138
407 ,406 ,(1)405	140

413 ,407 ,298	143
408 ,407	(1)143
409	(2)143
639 ,624 ,410 ,409 ,400	(3)143
1498 ,429	(5)143
411	(6)143
412	(7)143
412	(8)143
413	(9)143
416 ,414 ,413	(10)143
407	144
416 ,415	146
(21)1181 ,416 ,(72)415 ,414	147
1181 ,415	(א)147
415	(ב)147
416	148
417 ,416	149
417	(א)149
419 ,418 ,417 ,162	(ב)149
455 ,427	152
457 ,456	153
457	(א)153
(28)1182 ,(24)466 ,464 ,457	154
457	(א)154
(1)225	155
473 ,468 ,467 ,(25)466	156
1247 ,444 ,443 ,415	157
445	(2)157
444 ,443 ,173	(3)157
475 ,(2)473 ,430 ,429 ,382	158
(22)676 ,480	(1)(א)158
430	(ב)158
476 ,(2)473 ,429	159
431	(א)160
431	(ג)160
877	(א)161
877	(ב)161
511 ,498	162
511	163
511 ,498	164
511	165
511 ,505	166
514 ,511	167
511 ,429	168
1498	(א)168
430	(ב)168
511 ,429	169
511 ,506	170

511,500	171
517,511	172
511,505	173
504	א173
504	(א)א173
504	(ב)א173
506,147	ב173
506,147	(א)ב173
506,147	(ב)ב173
511,449	174
511,449	175
511,449	176
511,428,427	177
511	178
512	(א)178
516	(1א)178
507	179
548	182
513	(א)182
(1)225	(ב)182
515	183
511	184
506	187
1512,851,850	190
852	(ג)190
896,891	191
863	192
(1)1441,851	193
852	194
869	198
872,869	(א)198
869	(1א)198
869	(2א)198
869	(3א)198
869	(ב)198
992,927,(11)916,915,112	201
927	214
(7)487	ב214
624,487	ג214
488	ד214
489	ה214
(20)1181,645,624,489	א214
489	ג214
(33)726,492	ד214
(33)726,492	ט214
(33)726,490	ז214
(10)722	(א)ז214
1441	י215

1715	מפתח חקיקה
1473 ,185 ,184 ,183	216
185	(א)216
185	(ב)216
186	(ג)216
186	(3)216
183	217
188	218
183	219
188	221
189	222
569	224
569	225
570	226
(8)571	(ב)226
572	231
572	233
593 ,(2)143	234
594 ,(2)143	235
594 ,(2)143	236
594 ,(2)143	237
594 ,(2)143	238
594 ,(2)143	239
333	240
1496 ,995 ,489 ,338	241
547 ,337 ,334	(א)241
336	(ג)241
1556 ,996 ,336	(ג)241
(22)1497 ,338 ,337 ,(3)333	(ד)241
334	(ה)241
(80)925 ,(49)715	244
1327 ,339 ,338	245
546 ,539	248
539	249
544	(5)249
542 ,539	250
583 ,543 ,539	251
544 ,539	252
553 ,539	253
539	254
547 ,539	255
547 ,539	256
548 ,539	א256
548 ,539	257
546 ,541 ,539 ,419	258
1135 ,78	א258
1177 ,1136 ,1135 ,18	ב258
1177	(א)ב258
1177	(ב)ב258

1512,1247,(26)1136,(8)405	ב258(ג)
1241,1135,78,77	ג258
1135	א258(א)
1135	ב258(ב)
1135	ד258(ד)
1177,1135,78	ד258
1180,372,371	ה258(ה)
1178,1135,545,544	ה258
1178	ה258(ב)
1181,1178,1135	ז258
1178,1135	ז258
1164	ז258(1)
1164	ז258(2)
1164	ז258(3)
1181,1178,1135	ח258
1182,1181,1180,372,371	א258(א)
1182	ח258(ב)
1179,1135,371	ט258
1180,371	א258(א)
1180,372,371	ב258(ב)
371	ט258(ג)
1178,1135	י258
(21)1181,1181,1135	יא258
1171,1135,624	יב258
1246,(2)1171,1171	יב258(א)
1171	יב258(ג)
(2)1171	יב258(ד)
1171,624	יב258(1)
1183,1135	יג258
1183,1135	יד258
1190,1135	טו258
1190	טו258(ב)
1190,1135	טז258
1189,1135	יז258
1189	יז258(ב)
1189,1135,802,794	יח258
1189	יח258(א)
1135	יט258
1164,1136	כ258
1164	כ258(ג)
1164,1136	כא258
1136	כב258
1136	כג258
1136	כד258
1136	כה258
(25)1156,1156,1155,1136	כו258
1181,1136	כז258
(32)1573,(37)1266,(16)1197,1164,1136	כח258

(37)1573 ,(22)1198 ,1136	ט258
(33)1573 ,(18)1198 ,1136	ל258
(34)1573 ,(19)1198 ,1136	א258
(35)1573 ,(20)1198 ,1136	ב258
(36)1573 ,(21)1198 ,1136	ג258
1136	לג258
1136	2לג258
1136	3לג258
1136	4לג258
1136	5לג258
1136	6לג258
1136	7לג258
1136	8לג258
1136	9לג258
1136	10לג258
1136	11לג258
1136	12לג258
1136	13לג258
1144	261
1144	262
1144	(ב)262
1144	264
1144	(א)264
1144	(ד)264
1145	265
1145	(א)265
1145	(ב)265
1145	(ג)265
1145	(ד)265
1145	(ה)265
1145	(ו)265
18	(ב)268
1219	269
1215	272
1215	273
1217 ,1215	274
1218 ,1216	276
1216	277
1216	(ב)277
1219	(ב)280
1218	(א)284
1218	285
1218	287
1241	א295
1241	ב295
1241	1ב295
1241	ג295
1241	ד295

1247,1241,727	ה295
1241	ו295
1241	ז295
1241	ח295
1241	ט295
1248	ט295(ה)
1241	י295
1247	י295(א)
1241	יא295
1241	יב295
1245,1241	יג295
(38)1247,1241	יד295
1241	טו295
1241	טז295
1241	יז295
1241	יח295
1241	יט295
1241	כ295
1241	כא295
1242,1241	כב295
18	ב343(ב)
645	ג343
78	346
934	353
1500,934	354
934	354(ב)
1500,934	356
932	357
1189,839,(18)772,(29)757,(19)755,(18)755	360
1083,710	362
1328,711	362(א)
(16)795,(16)755,724	363
776,724	363(א)
724	363(ב)
800,770,735,719	364
(10)770,737,(1)735	364(א)
738	364(ב)
769,719	365
(1)735,719	365(ב)
799,726,720	366
769	366(ב)
1190,800,773	367
1083,776	367(ב)
(29)774,(37)727,727	367(ג)
727	367(ד)
722	367(ה)
727	368
774,729	368(א)

1719	מפתח חקיקה
723	369
776 ,725	370
771 ,738	371
(34)740	(ב)371
739	(ד)371
721	373
755 ,754	374
756	(א)374
1189 ,759 ,757	(ב)374
764 ,761	(ג)374
773	(ד)374
(26)797 ,(18)796 ,778	376
781	377
779	378
779	(ב)378
(58)779 ,(17)737	380
778 ,773	381
788 ,778	382
785	383
(66)804 ,(26)797 ,(18)796 ,793 ,(17)709	384
802	(א)384
799	(ג)384
1189 ,801	(ד)384
800	385
801	386
804	387
(11)1191	א387
833	ב387
(11)835	ג387
836	ד387
837	ה387
838	ו387
838	ז387
839	ח387
840	ט387
841	י387
833	388
1190	390
1508 ,968	397
927 ,606	א398
927	(א)א398
927	(ב)א398
1035 ,1034	399
1569	400
1509 ,(40)969 ,969	402
1034 ,1033 ,1032 ,(5)334	403
1034	(א)403
1033	(ב)403

1039 ,1035	(א)406
1035	(ב)406
1035	(ג)406
1039 ,(22)746 ,746	א406
1038	א407
1038	(1)א407
1038	(2)א407
1040	408
1040	409
1041	410
1042	א410
1071 ,1070 ,(11)892 ,606	411
970	413
970	414
(46)1040	415
972	417
968	419
968	(1)419
984	422
985	423
982 ,981	424
983 ,982	425
984 ,(52)214	426
1570 ,1014 ,1013	427
1014 ,1013	428
1015 ,1013	429
1017	431
(41)1658 ,1015	432
1015	(א)432
(21)1009 ,1007	434
974	437
974	441
989	445
(4)989	(5)(ב)445
989	(ג)445
974 ,(5)646	446
990 ,(38)430	447
990 ,(38)430	448
996	449
992 ,991	450
991	(1)450
992	(2)450
992 ,991	(3)450
992	451
994 ,(6)450	453
994	454
1002	455
1023	457

1023	(א)457
993	459
(22)994 ,994 ,858	(ב)460
879	461
(46)1040 ,(14)1003 ,1003 ,1002 ,1001	462
996 ,995	465
1341 ,1079	466
1121 ,1085 ,1081	467
1121 ,1081	(א)467
1121 ,1081	(ב)467
1121 ,1081	(ג)467
1080	470
1534	א471
1561 ,(54)1540 ,1534 ,1512	ב471
1534	ג471
1560	(א)ג471
1500	(ב)ג471
1542	(ה)ג471
1543	(ו)ג471
1640 ,1637 ,1625 ,(7)444	472
1640	א472
1637	473
1642	(א)473
1642	(ב)473
1444 ,1441	475
1445 ,1441	א475
1445	(2)א475
1444 ,1443 ,1441	476
1458 ,1456 ,1443 ,1441	477
1456 ,1441	478
1462 ,1441	479
1455 ,1441	480
1459 ,1441	481
1457 ,1441	482
1462 ,1441	483
1460 ,1441	484
1460 ,1441	485
1462 ,1441	486
1441	487
1444 ,1443 ,1441	488
1441	489
1443 ,1441	490
1441	491
1462 ,1441	492
1462	(1)492
1462	(2)492
1441	493
1461 ,1441	494

1441	495
1445	(א)495
1445	(ב)495
1446	(ג)495
1441	496
1441	497
1449 ,1448 ,1447 ,1441	א497
1447 ,1441	ב497
1451 ,1441	1ב497
1451 ,1441	ג497
1451	(1ג)497
1441	1ג497
1441	7497
1441	1497
1474 ,1446 ,1441	498
1447 ,1441	499
1481 ,1474 ,1470 ,(22)1469 ,(4)1467 ,1467 ,1441 ,91	500
1481	(1)500
1481	(2)500
1483	(3)500
1484 ,1483 ,1481	(4)500
1481	(5)500
1482	(6)500
1486 ,1485 ,1484 ,1482	(7)500
1484	(א7)500
1482	(8)500
1482	(א8)500
1482	(9)500
1486 ,1482 ,1473	(10)500
1471 ,1441	501
1474 ,1441	502
1476	(ב)502
1441	503
1476	א503
1594	(א)511
1596	512
1597 ,1596	(א)512
1601	(ב)512
1630 ,1597	(ג)512
1579 ,(7)450	513
1594	(2)513
1602	514
1603	515
1639	(ב)516
1579	517
1579	518
1617 ,1611 ,1512 ,311	519
1611	(א)519

1619,1611	(ב)519
437	520
1251,146	א520
1500,(25)1181	521
(52)1502,903	524
901	525
(26)16,16	526
(24)297,(1)225	527
1580,(25)1522,1520,1519,1513,1512	528
1513,1511,1510,1509,(30)774,(38)727,(43)19	529
(38)352	[תקנות] סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 4), התשמ"ו-1986
(7)145	[תקנות] סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 10), התשמ"ט-1989
(13)1596,(13)1444,(86)1070,(11)754,(26)350	[תקנות] סדר הדין האזרחי (תיקון), התש"ן-1990
,(1)399,(14)359,(21)318,(44)153	[תקנות] סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 2), התשנ"א-1991
(35)1460,(92)927,(1)915	
(11)1534	[תקנות] סדר הדין האזרחי (תיקון), התשנ"ב-1992
(9)1033,(93)927	[תקנות] סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 2), התשנ"ב-1992
(94)927,(27)516	[תקנות] סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 2), התשנ"ה-1995
769	1258
(20)1135,(16)1135,(7)794,(40)77	[תקנות] סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 3), התשנ"ה-1995
(52)777	(ב)258
,(10)406,(1)405,(39)352,(70)157	[תקנות] סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 2), התשנ"ו-1996
(20)1597,(11)1534,(38)1460,(36)1039,(3)989,(18)755,(22)746	
(21)1136	[תקנות] סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 3), התשנ"ו-1996
(16)1445,(23)1155,(22)1136,(18)755	[תקנות] סדר הדין האזרחי (תיקון), התשנ"ז-1996
(18)1496,(28)1448,(17)1135,(1)333,(42)78	[תקנות] סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 2), התשנ"ז-1997
(24)1181,(8)1178,(1)333	[תקנות] סדר הדין האזרחי (תיקון), התשנ"ח-1997
(9)336,(7)336,(6)334	[תקנות] סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 2), התשנ"ח-1998
(2)1259,(47)19	[תקנות] סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 3), התשנ"ח-1998
(3)1482	[תקנות] סדר הדין האזרחי (תיקון), התשנ"ט-1999
(53)548	[תקנות] סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 3), התשס"א-2001
(1)833,(3)735,(3)707	[תקנות] סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 6), התשס"א-2001
735	1
(13)1534	[תקנות] סדר הדין האזרחי (תיקון), התשס"ד-2004
(6)1171,(1)1171	[תקנות] סדר הדין האזרחי (תיקון), התשס"ה-2004
(24)1640,(40)1451	[תקנות] סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 2), התשס"ה-2004

(11)625 625	[תקנות] סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 3), התשס"ה–2005 (ג)130	
(41)1451,(8)172,(12)146	[תקנות] סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 3), התשס"ו–2006	
(22)1244,(9)1242	[תקנות] סדר הדין האזרחי (תיקון), התשס"ט–2008	
279	[תקנות] סדר הדין האזרחי (הוראת שעה), התשס"ח–2007	
(23)1136	[תקנות] סדר הדין האזרחי (הוראת שעה) (מס' 2), התשס"ח–2007	
(2)449	[תקנות] סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 2), התשס"ט–2008	
(1)1493	[תקנות] סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 3), התשע"ב–2012	
(8)145 (8)145	[תקנות] סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 4), התשע"ב–2012 1	
(2)1251,(48)504	[תקנות] סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 5), התשע"ב–2012	
(21)1446	[תקנות] סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 7), התשע"ב–2012	
(20)1145	[תקנות] סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 9), התשע"ב–2012	
(1)1121,(19)1081,(17)1081,(54)548	[תקנות] סדר הדין האזרחי (תיקון), התשע"ג–2013	
(64)1476	[תקנות] סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 2), התשע"ד–2013	
(56)506,(14)147	[תקנות] סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 2), התשע"ד–2014	
(16)73	[תקנות] סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 2), התשע"ו–2016	
(8)172		73
(8)172		83
(8)172		84
(3)719	[תקנות] סדר הדין האזרחי (תיקון), התשע"ז–2017	
,164,157,155,(3)137,135,77,57,25,7,(1)3,3	[תקנות] סדר הדין האזרחי, התשע"ט–2018	
,1171,1163,1152,931,663,418,401,383,300,279,275		
1619,1259,1251,1241,1231,1225,1215,(6)1178,1177		
(5)1494,(54)192		1
1484		א4
1014		5
1509,1493,848,(21)756,295,225,136		6
91,72		7
75,74,72		(א)7
74,72		(ב)7
72		(ג)7
76		8
135		9
135		(א)9
187,135		(ב)9
135		(ג)9
135		(ד)9
135		(ה)9
1652,1583,149,145,144		10

1725	מפתח חקיקה
144	(1)10
144	(2)10
144	(3)10
145 ,144	(4)10
144	(5)10
144	(6)10
215 ,146 ,145 ,144	(7)10
144	(8)10
149 ,144	(9)10
1652 ,149 ,144	(10)10
144	(11)10
144	(12)10
157 ,144	(13)10
144	(14)10
144	11
144	(1)11
145	(2)11
1508 ,146 ,145	(3)11
145	(4)11
161	12
161	(1)12
161	(2)12
161	(3)12
161	(4)12
216 ,161	(5)12
161	(6)12
161	13
162	(X)13
162	(2)(X)13
162	(3)(X)13
162	(=)13
135	14
147 ,135	15
147 ,135	(1)15
676 ,136	(2)15
166	16
166	(X)16
166	(1)(X)16
166	(2)(X)16
166	(=)16
149	17
177	18
178 ,177	(X)18
177	(=)18
57	19
158	(X)20
158	(=)20
158	(λ)20

158	(ד)20
158	(ה)20
158	(ו)20
172	21
172	(א)21
172	(ב)21
172	(ג)21
1473 ,488 ,192 ,186 ,183	22
488 ,192 ,187 ,184 ,183	23
187 ,184	(ב)23
192 ,187 ,184	(ג)23
188 ,184	(ד)23
189 ,188 ,184	(ה)23
233 ,146	24
523	25
523	(א)25
523	(ב)25
528 ,523	(ג)25
209 ,207	26
209 ,207	(א)26
209 ,208	(ב)26
153 ,136	27
164	28
88 ,51	29
1679 ,161 ,136	30
1583 ,136	31
328 ,(53)214	32
1679 ,1587 ,993 ,915	33
1587	(א)33
1587	(ב)33
1587	(ג)33
1587 ,16	(ד)33
1587	(ה)33
1587	(ו)33
275	34
275	35
275	(א)35
275	(ב)35
275	36
279	37
279	(ב)37
279	(ג)37
280	(1)(ג)37
280	(2)(ג)37
280	(3)(ג)37
280	(ד)37
280	(ה)37
280	(ו)37

280	(ז)37
280	(ח)37
280	(ט)37
281	(1)(ט)37
281	(2)(ט)37
281	(י)37
281	(יא)37
281	38
281	(א)38
281	(ב)38
281	(ג)38
281	(1)(ג)38
281	(2)(ג)38
281	(3)(ג)38
282,214	39
282	(א)39
282	(1)(א)39
282	(2)(א)39
282	(3)(א)39
282	(ב)39
997,984,437,335	40
984,437,114	(א)40
437,118,117,116,113	(ב)40
293	(א)41
295,293	(1)(א)41
293	(2)(א)41
293	(3)(א)41
293	(4)(א)41
297	(ב)41
293	(ג)41
308,294,(53)214	42
307,305,112	43
464,457	44
464,457	(א)44
464,457	(ב)44
467	45
468	(א)45
468	(ב)45
468	(ג)45
327,315,210	46
321,320,318,315,210	(א)46
315	(ב)46
327,318	(א)47
318	(ב)47
1499	48
333	49
335	(א)49
335	(1)(א)49

335	(2)(א)49
335	(3)(א)49
335	(4)(א)49
335	(5)(א)49
335	(6)(א)49
335	(7)(א)49
335	(8)(א)49
335	(ב)49
523 ,360 ,333	(ג)49
334 ,333	(ד)49
334 ,333	(ה)49
338	(ו)49
334	(ז)49
334	(ח)49
1679 ,1496 ,334	50
1496 ,334	(1)50
334	(2)50
337 ,336 ,335	(3)50
337 ,335	(4)50
335	(5)50
335	(ה)50
335	(6)50
1679 ,339 ,338	51
339 ,338	(א)51
338	(ב)51
338	(ג)51
1679 ,336 ,333	52
1679 ,339	53
1679 ,593 ,579 ,569 ,553 ,546 ,539 ,402 ,401 ,399 ,372 ,340	54
1679 ,456 ,340	55
350 ,347	56
348 ,(9)347 ,347 ,346 ,345	(א)56
345	(ב)56
347	(ג)56
349	(ד)56
1500 ,362 ,361 ,358 ,357	57
364 ,363	58
363	(א)58
364	(ב)59
360	59
490 ,488 ,365 ,351	60
366 ,365 ,359 ,352	(א)60
365	(ב)60
366 ,359	(ג)60
1181 ,406	(א)61
414	(ב)61
405 ,363	62
405 ,363	(1)62

490 ,488 ,406 ,363	(2)62
407	63
406	(א)63
406 ,(9)405	(ב)63
412	(1)(ב)63
409	(2)(ב)63
414	(4)(ב)63
414	(5)(ב)63
414	(6)(ב)63
414	(7)(ב)63
639 ,411	(8)(ב)63
414	(9)(ב)63
409 ,298	(10)(ב)63
409 ,408	(11)(ב)63
414	(12)(ב)63
416	(13)(ב)63
416	(14)(ב)63
412	(15)(ב)63
406	(16)(ב)63
406	(ג)63
416	(ד)63
427	64
427	(א)64
427	(ב)64
989 ,455	65
455	(א)65
456	(ב)65
456	(ג)65
456	(ד)65
456	(ה)65
456	(ו)65
456	(ז)65
480 ,473 ,382	66
476 ,429	67
476 ,429	(א)67
476 ,429	(ב)67
498	(ג)67
498	68
515	69
515	(א)69
515	(ב)69
506	70
506	(א)70
506	(ב)70
506	(ג)70
1583 ,504	71
503	72
503 ,187	(א)72

503	(1)(א)72
503	(2)(א)72
503	(3)(א)72
503	(ב)72
503	(1)(ב)72
503	(2)(ב)72
503	(3)(ב)72
1583,504	(ג)72
1585,500,335	73
1585,500	(א)73
1585,500	(ב)73
500	(ג)73
500	(ד)73
500	(ה)73
431	74
431	(א)74
431	(ב)74
431	(ג)74
371	75
443	(1)75
445	(2)75
438	76
428	77
485,138	78
485	(א)78
485	(ב)78
485	(ג)78
646,489,488	79
490,488	(1)(א)79
490,488	(2)(א)79
490,488	(ב)79
489,485	80
485	(א)80
488,192	(ב)80
489	(ג)80
489	(ד)80
489	(ה)80
492	(ו)80
492	(ז)80
488	(ח)80
488	(1)(ח)80
489	(2)(ח)80
486	81
486	(א)81
486	(ב)81
486	(ג)81
486	(ד)81
486	(ה)81

490	82
490	(א)82
490	(ב)82
513 ,511	83
511	(א)83
511	(ב)83
511	(ג)83
511	(ד)83
507	84
512	85
512	(א)85
512	(ב)85
507	86
664 ,627 ,626 ,624 ,335	87
664 ,626	(א)87
628 ,626	(ב)87
626	(ג)87
626	(ד)87
677 ,626	(ה)87
626	(ו)87
627	(ז)87
627	(ח)87
627	(ט)87
635 ,624	88
635	(א)88
635	(ב)88
635	(ג)88
635	(ד)88
635	(1)(ד)88
635	(2)(ד)88
656 ,636 ,624	89
656 ,636	(א)89
656 ,636	(ב)89
670 ,637 ,624	90
637 ,624	91
637	(א)91
654 ,637	(ב)91
679 ,638 ,637	(ג)91
638	(ד)91
667 ,641 ,631 ,624	92
641	(א)92
642	(ב)92
628 ,624	93
628	(א)93
670 ,628	(ב)93
707	94
719	95
719	(א)95

724 ,719 ,712 ,711	(ב)95
724	(ג)95
719 ,713	(ד)95
719 ,713	(1)(ד)95
720 ,713	(2)(ד)95
720 ,716 ,714	(3)(ד)95
1085 ,770 ,737 ,936	96
770 ,936	(א)96
770 ,936	(ב)96
770 ,936	(ג)96
720 ,334	97
770 ,720	(א)97
720	(ב)97
769 ,720	(ג)97
720	(ד)97
720	(ה)97
773 ,726 ,720	(ו)97
722 ,721	(ז)97
722 ,721	(ח)97
774 ,727	98
723	99
776 ,725	100
776 ,725	(1)100
776 ,725	(2)100
777 ,725	(3)100
777 ,725	(4)100
771 ,740	101
757	102
772 ,759 ,756	103
756	(א)103
772 ,756	(ב)103
810 ,786 ,756	(ג)103
778	104
779 ,778	(א)104
779	(ב)104
779	(ג)104
779	(ד)104
779	(א)105
780	(ב)105
780	(ג)105
810 ,778	106
789	107
781	108
781	(א)108
781	(ב)108
809	109
809	110
834	111

834	(א)111
835 ,834	(ב)111
835	112
835	(א)112
836 ,835	(ב)112
836 ,112	113
836	(1)(א)113
836	(2)(א)113
836	(3)(א)113
836	(4)(א)113
836	(5)(א)113
836	(ב)113
837 ,836	114
837	115
837	(א)115
837	(ב)115
837	116
838	117
838	(א)117
838	(ב)117
839	118
839	(א)118
839	(ב)118
839	119
839	(א)119
839	(ב)119
839	(ג)119
840	120
840	(א)120
840	(ב)120
840	(ג)120
840	(ד)120
841	(ה)120
841	(ו)120
836	121
836	122
841	123
841	(א)123
841	(ב)123
841	(ג)123
841	(ד)123
802 ,799 ,793	(א)124
802 ,799	(ב)124
801	(ג)124
799	125
800	126
801	127
804	128

805	(א)128
805	(ב)128
1512 ,850	(א)129
863	(ב)129
852 ,167 ,24	130
993 ,969 ,927 ,915	131
993 ,850	132
869	133
993 ,869	(א)133
869	(ב)133
869	(ג)133
869	(ד)133
1035 ,1033 ,970 ,967	134
974 ,967	(1)(א)134
967	(א)(1)(א)134
967	(ב)(1)(א)134
967	(ג)(1)(א)134
967	(ד)(1)(א)134
967	(ה)(1)(א)134
967	(ו)(1)(א)134
967	(ז)(1)(א)134
974 ,967	(2)(א)134
990 ,974 ,967	(א)(2)(א)134
990 ,974 ,967	(ב)(2)(א)134
990 ,974 ,967	(ג)(2)(א)134
1035 ,1034 ,1033 ,967	(3)(א)134
975 ,974 ,967	(ב)134
975 ,967	(1)(ב)134
975 ,967	(2)(ב)134
1652	(ד)134
1015 ,1013 ,1007 ,969	135
1015 ,1013	(א)135
1015 ,1013	(ב)135
1013	(ג)135
981	136
981	(א)136
981	(ב)136
1508 ,968	137
1035 ,1007 ,969	(א)137
1033 ,1007 ,969	(ב)137
969 ,927	(ג)137
992 ,989	138
989	(א)138
989	(1)(א)138
989	(2)(א)138
990 ,989	(3)(א)138
990 ,989	(4)(א)138
989	(5)(א)138

989	(6)(א)138
989	(ב)138
992	(ג)138
992	(1)(ג)138
992	(2)(ג)138
1039 ,746	139
991	140
991	(1)(א)140
991 ,975	(2)(א)140
991	(3)(א)140
991	(ב)140
991	(ג)140
996	141
972	142
984	143
1023	144
1023	(1)144
1023	(2)144
1079	145
1079	(א)145
1121 ,1081	(ב)145
1121 ,1082	(ג)145
1085 ,1084	(ד)145
1001	146
1001	(1)(א)146
1001	(2)(א)146
1001	(3)(א)146
1001	(4)(א)146
1001	(5)(א)146
1003 ,1001	(ב)146
1017	147
1017	(א)147
1017	(ב)147
1017	(1)(ב)147
1017	(2)(ב)147
993 ,992	148
994 ,992	(א)148
994 ,992	(ב)148
994 ,992	(1)(ב)148
994 ,992	(2)(ב)148
994 ,992	(3)(ב)148
992	(ג)148
1038	א148
1038	(1)א148
1038	(2)א148
1035 ,1033	149
1035 ,1033	(1)149
1035 ,1033	(2)149

1036	(א)(2)149
1042 ,1036	(ב)(2)149
1036	(ג)(2)149
1033	(3)149
1042	(4)149
1033	(5)149
1071	150
1593	151
1601 ,1593	(א)151
1593	(ב)151
1608 ,1593	(ג)151
1593	152
1597	153
1594	(א)153
1597 ,1594	(ב)153
1595	(ג)153
1595	154
1597	155
1597	(א)155
1597	(ב)155
1597	(ג)155
1602	156
1611 ,311	157
1611 ,311	(א)157
1611 ,1512 ,311	(ב)157
1441	158
1441	(א)158
1441	(ב)158
1442 ,1441	159
1441	160
1583 ,1445 ,1441	161
1450	(1)161
1450	(א)(1)161
1450	(ב)(1)161
1450	(ג)(1)161
1450	(ד)(1)161
1450	(ה)(1)161
1448	(2)161
1448	(א)(2)161
1448	(ב)(2)161
1448	(ג)(2)161
1448	(1)(ג)(2)161
1449 ,1448	(2)(ג)(2)161
1446	(3)161
1445	(א)(4)161
1445	(ב)(4)161
1450 ,1441	162
1450	(1)162

1451	(2)162
1451	(3)162
1451	(4)162
1462 ,1441	163
1458 ,1455	(א)163
1459	(ב)163
1455	(ג)163
1460	(ד)163
1460	(ה)163
1462	(ו)163
1462	(ז)163
1462	(ח)163
1461	(ט)163
1446 ,1441	164
1446	(א)164
1446	(ב)164
1446	(1)(ב)164
1446	(2)(ב)164
1447	(3)(ב)164
1652 ,1442 ,1441	165
1652 ,1442	(א)165
1652 ,1583 ,1442	(ב)165
1481 ,1467 ,1441 ,91	166
1481	(1)166
1481	(3)166
1483	(4)166
1483	(א)(4)166
1483	(ב)(4)166
1485 ,1484	(5)166
1485	(1)(5)166
1485	(2)(5)166
1485	(3)(5)166
1482	(6)166
1482	(7)166
1482	(8)166
1487	(9)166
1441	167
1472 ,1468	(א)167
1468	(ב)167
1474 ,1441	168
1475 ,1474 ,1441	169
1637	170
1640	171
1641	(א)171
1641	(ב)171
1583	(ג)171
1642	172
1539 ,1534 ,335	173

1539 ,1512	(א)173
1539	(ב)173
1534 ,1501	174
1559	(א)174
1559	(ב)174
1559	(ג)174
1559	(ד)174
1542	(ה)174
1543	(ו)174
1583	175
16	(א)176
1580	(ג)176
1585	177
1585	(1)177
1585	(2)177
1585	(3)177
1585	(4)177
1585	(5)177
1585	(6)177
1500 ,1495 ,1493	178
1493	(א)178
1498 ,1495	(ב)178
1495	(ג)178
1495	(ד)178
1509	179
1509 ,969	(א)179
1509	(ב)179
1679	(א)180
1679	(ב)180
1679	(ג)180
1679	(1)(ג)180
1679	(2)(ג)180
1679	(3)(ג)180
993	190

[תקנות] סדר הדין האזרחי (תיקון), התשע"ט–2018 167(44), 188(31), 371(1), 932(7), 1134, 1134(14), 1143, 1143(5), 1152, 1152(6), 1163, 1163(1), 1171, 1171(3), 1177, 1177(3), 1215, 1215(1), 1225, 1225(1), 1231, 1231(3), 1241, 1241(1), 1251, 1251(1), 1259, 1259(4)

[תקנות] סדר הדין האזרחי (תיקון מס' 2), התשע"ט–2018 1038(35)

[תקנות] סדר הדין האזרחי (תובענות בענייני משפחה ואכיפת פסקי חוץ), התשמ"ד–1984 371, 932, 1134, 1143, 1152, 1163, 1171, 1177, 1215, 1225, 1231, 1241, 1251, 1259

[תקנות] סדרי דין (אישור הסכם ממון בין בני זוג), התשל"ד–1973 1155

[תקנות] סדרי דין (סעד מידי בימי מנוחה ומחוך לשעות העבודה הרגילות בבתי המשפט), התשל"א–1971 1449

[תקנות] סדרי הדין (המצאת מסמכים לשטחים המוחזקים), התשל"ל–1969 1469

1739	מפתח חקיקה
624	[תקנות] סדרי הדין (עדות מומחים), התשט"ו-1954
1138, 19	[תקנות] סדרי הדין בעניני בוררות, התשכ"ט-1968
1035, 19	2
594	7
(58)1502, 1502	9
1511	10
838, (42)585	[תקנות] עוולות מסחריות (סעדים וסדרי דין), התש"ס-1999
(4)346	1
(13)836	15
(13)836	16
(33)726	17
838, 736	18
736	19
841	21
(41)18, 18	[תקנות] עוולות מסחריות (סעדים וסדרי דין) (תיקון), התש"ס-2000
18	22
45	[חוק ה]עזר לחולון (שירותי שמירה ובטחון), התשס"ד-2004
517	[תקנות] עזרה משפטית בין מדינות, התשנ"ט-1999
683, 663, 624	[תקנות] פיצויים לנפגעי תאונות דרכים (מומחים), התשמ"ז-1986
664	1
683	2(ב)
689	6
689	א6
688	7
688	7(ב)
686	8
693, (49)691, 688, 685	8(א)
688	9
692	15
663	23
151	[תקנות] פסיקת ריבית והצמדה (קביעת שיעור הריבית ודרך חישובה), התשס"ג-2003
1567	[תקנות ה]פרוצדורה 1938
	[תקנות] פשיטת הרגל, התשמ"ה-1985
545	11
(11)795	23
1420	95(א)
1420	95(ב)
624	[תקנות ה]רופאים (אישור תואר מומחה ובהינות), התשל"ג-1973
664	34
19	[תקנות] שיפוט בתביעות קטנות (סדרי דין), התשל"ז-1976
613, 605	1
605	2

מפתחות	1740
613,605	(א)2
613,605	(ב)2
(21)603	(ב)4
604,194	(ג)5
603	10
604	11
(10)602	13
605	15
608	(א)16
928,606	(ג)16
(31)605	[תקנות] שיפוט בתביעות קטנות (סדרי דין) (תיקון), התשע"ו-2016
934	[צו] שעת חירום (יהודה והשומרון וחבל עזה – שיפוט בעבירות ועזרה משפטית) (שטחי המועצה הפלסטינית – עזרה משפטית בענינים אזרחיים), התשנ"ט-1999
934	(א)6
1309	[תקנות] תובענות ייצוגיות, התש"ע-2010
373	2
1340	(ב)4
1341,1327,193	19
18	(א)19
18	[תקנות] תכנון והבניה (סדרי הדין בעתירות לבית משפט לעניינים מינהליים), התשנ"ו-1996

מפתח פסיקה

- (54)1619 (14.2.2010) (פורסם בנבו, רע"א 7715/09 Advance Computerized ו' Arrow International, רע"א 7715/09 (פורסם בנבו, 14.2.2010) (54)1619
(6)524 (2001) 387 (4) נה"פ, ע"א 7905/98, פ"ד נה"פ (4) 387 (2001)
Al Zafar General Contracting ו' מדינת ישראל, רע"א 8998/08
(פורסם בנבו, 23.11.2008) (21)1016, (41)1658
Al Zafar General Contracting ו' מדינת ישראל, רע"א 4020/09 (פורסם בנבו, 20.10.2009) (28)1671
Alan Steen ו' היועץ המשפטי לממשלה, דנ"א 1497/12 (פורסם בנבו, 10.7.2012) (45)1461
Alberici International ו' מדינת ישראל, רע"א 4999/95, פ"ד נ"א (1) 39 (1996) (37)385, (1)381
(22)1629, (93)394
Al-Shurah Alwataneya ו' אקסטל בע"מ, רע"א 9230/16 (פורסם בנבו, 7.6.2017) (22)822
Alia Royal Jordanian Airlines ו' ממך, רע"א 8491/16 (פורסם בנבו, 23.2.2017) (12)1371
Amazon.com. Inc ו' פרימייר ים המלח מעבדות קוסמטיקה בע"מ, רע"א 1607/16
(פורסם בנבו, 10.4.2016) (21)1458
ANGELMARINE ו' בר חמישה כוכבים בע"מ, רע"א 8984/09 (פורסם בנבו, 14.2.2010) (3)594
Atlas Estates ו' Stronginfo Consultants, רע"א 2129/10 (פורסם בנבו, 8.6.2010) (14)1484
Banco Exterior (Suiza) SA ו' Zegluga Polska Spolka Akcyjna, ע"א 3552/01, פ"ד נ"א (4) 941 (2005)
(17)255, (13)138
Bank Hapoalim (Switzerland) Ltd ו' החברה לנאמנות של הבנק הבינלאומי הראשון
לישראל בע"מ, ע"א 568/85, פ"ד מב"א (4) 507 (1989) (65)763, (20)573
Beecham Group Limited ו' בריסטול מייארוס קומפני, ע"א 817/77, פ"ד לג" (3) 757 (1979) (61)155
Kline Smith Beecham ו' אוניפארם בע"מ, רע"א 3005/02, פ"ד נ"א (6) 865 (2002) (39)503, (25)501
Berisford Investments ו' ג'אנופולוס – פטריאך הכנסייה, רע"א 5073/10
(פורסם בנבו, 27.3.2011) (10)382
BIO ENGINEERING PROJECT ו' היועץ המשפטי לממשלה,
(רע"א 3640/15 (פורסם בנבו, 12.10.2015) (6)1666
Blenheim Properties ו' חבס – ח.צ. השקעות (1960) בע"מ, ע"א 533/11
(פורסם בנבו, 27.4.2011) (42)1085, (8)870
Booking.com B.V. ו' חוטה, רע"א 7820/17 (פורסם בנבו, 2.11.2017) (29)1486
Chain Stores of Izhiman Coffee ו' אזחמיאן, רע"א 9711/17 (פורסם בנבו, 1.2.2018) (32)823
Check Point Software ו' בוגנר, ע"א 2850/08 (פורסם בנבו, 5.7.2010) (34)1389, (8)1315
Clanport International ו' Citybank N.A, רע"א 4548/10 (פורסם בנבו, 12.9.2010) (32)1498
Compagnie Dunkerquolse ו' מדינת ישראל, ת"א (מחוזי חי') 836/66, פ"מ ע"א 291 (1970) (26)649
Comverse Technology Inc ו' דויטש, רע"א 9745/16 (פורסם בנבו, 8.8.2017) (40)89
(6)1366, (7)646, (29)641
CONTRASTOCK OY ו' האוניה THOR HORIZON, ע"א 8205/16
(פורסם בנבו, 25.1.2018) (35)101, (63)92
Datalab Management pty. Ltd ו' פולק אינטרנשיונל בע"מ, ע"א 306/85, פ"ד מג" (2) 309 (1989)
David Geller ו' בן-ימי, רע"א 1294/11 (פורסם בנבו, 18.5.2011) (42)152
De Neef Construction Chemicals ו' גילאר בע"מ, רע"א 928/18
(פורסם בנבו, 15.5.2018) (48)480
Dolphin Maritime Ltd ו' קרוז וורלד דיזנהויז בע"מ, רע"א 8024/06
(פורסם בנבו, 28.5.2007) (41)89, (8)84
Eli Lilly and Company ו' טבע תעשיות פרמצבטיות בע"מ,
(פורסם בנבו, 28.5.2007) (37)166, (37)77
רע"א 886/93, פ"ד מז" (2) 105 (1993) (70)1068

- (67)249 (8.6.2015) Establishment Adoka נ' מכוון ויצמן למדע, ע"א 7589/13 (פורסם בנבו, 8.6.2015)
 (7)614 Facebook Inc נ' בן חמו, רע"א 5860/16 (פורסם בנבו, 31.5.2018)
 Fundacio Gala-Salvador Dali נ' וי. אס מרקטינג (ישראל 2005) בע"מ, רע"א 3901/12 (פורסם בנבו, 25.7.2012)
 (7)954 G+H Schallschutz GmbH נ' התכוף בע"מ, רע"א 2035/06 (פורסם בנבו, 31.7.2006)
 (30)87 Gateway Inc. נ' פסקול טכנולוגיות מתקדמות בע"מ, ע"א 4116/06 (פורסם בנבו, 14.6.2007)
 (61)1476, (14)1468 General Electric נ' מגדל חברה לביטוח בע"מ, רע"א 39/89, פ"ד מב(4) 762 (1989)
 (19)821, (20)1458 Gerber Products נ' רנדי בע"מ, רע"א 9322/07 (פורסם בנבו, 15.10.2008)
 (87)392, (11)373 GLAXO SMITHKLINE נ' אוניפארם בע"מ, רע"א 6033/13 (פורסם בנבו, 27.11.2014)
 (19)203 Greek Shipping נ' דומיניון חברה לביטוח בע"מ, ע"א 138/70, פ"ד כה(1) 96 (1971)
 (29)87 H.Lundbeck נ' אוניפארם בע"מ, רע"א 5267/09 (פורסם בנבו, 15.3.2010)
 (32)983 Habboub Bros. Co. נ' Nike International Ltd
 רע"א 2736/98, פ"ד נד(1) 614 (2000)
 (22)1469, (19)1458, (38)713, (49)91, (46)90 Her Majesty The Queen in Right of Canada נ' ריינהולד, בש"א 4719/93
 פ"ד מז(5) 646 (1993)
 (39)1513, (43)19 Hewlett Packard Company נ' עזרא, רע"א 5119/17 (פורסם בנבו, 25.12.2017)
 (24)1360 high adventure ministries נ' strategic group, רע"א 10075/17 (פורסם בנבו, 7.5.2018)
 (17)821 Hotels.com נ' וזו חירות בע"מ, רע"א 4716/04 (פורסם בנבו, 7.9.2005)
 (22)86 Hughes Aircraft Company נ' מדינת ישראל, ע"א 345/87, פ"ד מד(4) 45 (1990)
 (18)1009 I.P. Enterprises נ' מילרון בע"מ, ע"א 3459/94, פ"ד נב(1) 273 (1998)
 (15)871, (26)150 Interlego A/S נ' Exin-Lines Bros., ע"א 513/89, פ"ד מח(4) 133 (1994)
 (47)153 International Fioa S.R.L. נ' חכשיטי טוביאס בע"מ, ע"א 4672/01, פ"ד נו(2) 385 (2001)
 (33)1537 Internationale Musikverlage Sikorski נ' רשות השידור, ע"א 2125/00 (פורסם בנבו, 10.11.2005)
 (31)151 Invensys Powerware נ' אריה חברה לביטוח בע"מ, רע"א 11119/05 (פורסם בנבו, 25.4.2006)
 (45)1501, (20)1485, (43)1472 Israel British Bank (London) Ltd. נ' עיבון ויליאמס, ע"א 776/80, פ"ד לח(3) 645 (1984)
 (43)232 JKV Beteiliguneges נ' מונלייט אלחוט בע"מ (בפירוק), ע"א 7102/12 (פורסם בנבו, 11.9.2017)
 (10)1404 Jsc Vtb Bank נ' מרגוליס, ע"א 1948/15 (פורסם בנבו, 6.3.2017)
 (42)1451, (16)933 Kirkham Holdings נ' Albany Park, רע"א 6520/05 (פורסם בנבו, 18.8.2005)
 (34)744, (50)729 Kleemann GmbH נ' רמי קיצוני – ק.ט.ע. חברה למסחר ושירותים בע"מ, רע"א 2308/16 (פורסם בנבו, 15.5.2016)
 (14)864 Lang נ' מרכס, רע"א 9141/00, פ"ד נו(1) 118 (2001)
 (30)1470 LAUDERBAIE YACHTS LTD (חברה זרה) נ' טאוב, רע"א 4128/17 (פורסם בנבו, 29.6.2017)
 (46)1618, (39)1617 MARIOCA SHIPPING AND INVESTMENT COMPANY S.A. נ' סלע חברה לביטוח בע"מ, ע"א 551/73, פ"ד כח(2) 136 (1974)
 (17)795, (23)756, (5)183 Maritimas Argentinas S.A Empresa Lineas נ' קונטיננטל חברה לביטוח ימי בע"מ, רע"א 4228/97, פ"ד נו(6) 289 (1998)
 (11)85 Martin J. Hecke נ' Pimcapco Limited, רע"א 9810/05 (פורסם בנבו, 30.8.2009)
 (19)1469, (16)1469, (56)91, (52)91 Mega Advanced Mathematical נ' זילברג, רע"א 1621/16 (פורסם בנבו, 14.6.2016)
 (9)1370 Metallurgique de Gerzat נ' וילנסקי, רע"א 2752/03, פ"ד נו(6) 145 (2003)
 (28)1486, (27)1486 Michael Flacks נ' Stephen Bisk, רע"א 1739/17 (פורסם בנבו, 31.12.2017)
 (45)–(44)1472, (13)1484, (5)1483, (1)1481

- Milgerd Nominees Pty Limited נ' Max Donnelly, רע"א 4776/13 (פורסם בנבו, 29.9.2013), (7)14,
(5)1441, (68)–(66)390, (15)382, (5)381, (72)157, (19)15
- Mobileye N.V. נ' טלקורפ קומיוניקיישין, ע"א 7790/10 (פורסם בנבו, 2.12.2010), (37)997
- Nantucket Ltd. נ' דורון, רע"א 8135/12 (פורסם בנבו, 22.4.2013), (13)85, (6)84
- Novartis Pharma Services נ' פרומדיקו בע"מ, רע"א 8216/07 (פורסם בנבו, 19.11.2007), (23)1571
- O.W. BUNKER MALTA נ' M/V EMMANUEL TOMASOS, ע"א 2675/14 (פורסם בנבו, 7.7.2014), (25)746
- Ohio Medical Products נ' קופת חולים, רע"א 457/83, פ"ד לז' (4) 309 (1983), (2)183, (15)185, (39)190,
"Katharina" Partenreederei M.S. נ' בירדמן, בר"ע 13/78, פ"ד לב' (2) 539 (1978), (32)165
- Philip Morris נ' אלרואי, רע"א 11822/05 (פורסם בנבו, 8.5.2006), (18)1457
- PRAXIS ENERGY AGENTS נ' האונייה M/V CAPTAIN HARRY, ע"א 7138/16 (פורסם בנבו, 7.5.2018), (27)935
- Professor Marta(Erika) Band De Rosenberg נ' יד ושם – רשות הזיכרון לשואה ולגבורה, רע"א 9296/16 (פורסם בנבו, 4.12.2017), (26)935
- Proneuron Biotechnologies Inc נ' טבע תעשיות פרמצבטיות בע"מ, רע"א 4472/10 (פורסם בנבו, 6.10.2010), (21)849, (14)848, (45)728
- proneuron biotechnologies Inc נ' טבע תעשיות פרמצבטיות בע"מ, ת"א (מחוזי ת"א) 38462-12-09 (פורסם בנבו, 15.4.2011), (4)346
- Roland Hecht נ' שפירא, רע"א 415/13 (פורסם בנבו, 10.4.2013), (4)1378
- ROSHEN Confectionery נ' Joint Stock Company Krasnyi, רע"א 1581/14 (פורסם בנבו, 22.4.2014), (24)822
- Sanofi נ' לרום, רע"א 7357/16 (פורסם בנבו, 5.12.2016), (22)1342
- Sapanan General Food נ' אמ.איי.אי.מייד אין יורופ, רע"א 10540/09 (פורסם בנבו, 8.2.2010), (12)820
- SF Wing Overseas נ' יניב, ע"א 3823/13 (פורסם בנבו, 1.3.2016), (5)1411
- Societe des Produits Nestle נ' אספרסו קלאב בע"מ, רע"א 910/15 (פורסם בנבו, 12.5.2015), (11)820
- Holz & Sohn-Rapid נ' שעין, בר"ע 210/81, פ"ד לז' (3) 633 (1982), (36)1471, (5)1467
- Special Metals Wiggin Limited נ' נתנאל, רע"א 1260/12 (פורסם בנבו, 5.7.2012), (10)1114
- Stoomhamer Amsterdam נ' שגב, רע"א 5088/96, פ"ד נ' (3) 471 (1996), (20)738, (43)728, (35)1616, (21)738
- SYBIL Germany Public נ' הרמטיק נאמנות בע"מ, ע"א 2706/11 (פורסם בנבו, 4.9.2015), (26)1406
- The Russian Ecclesiastical Mission in Jerusalem נ' מדינת ישראל, ע"א 207/74, פ"ד כט' (1) 836 (1975), (12)401, (4)143
- The Russian Ecclesiastical Mission in Jerusalem נ' מדינת ישראל, ע"א 250/76, פ"ד לא' (2) 563 (1977), (12)401
- The Russian Mission נ' מדינת ישראל, ע"א 207/74, פ"ד כט' (1) 836 (1982), (62)549
- The State Property Fund of Ukraine נ' TMR Energy, ע"א 11322/04 (פורסם בנבו, 13.7.2005), (107)1073
- The United States of America נ' שוחט, רע"א 7484/05 (פורסם בנבו, 3.8.2010), (3)83
- Uniroyal Inc. נ' ציון חברה לביטוח בע"מ, בר"ע 156/73, פ"ד כח' (1) 229 (1973), (48)90
- Vaw Vereinigte Aluminium werke ag נ' אלומיניום פיין אליהו בע"מ, בש"א 5546/95, פ"ד מט' (4) 827 (1996), (10)1008
- West Nevada Management נ' הראל, רע"א 9368/11 (פורסם בנבו, 21.5.2012), (47)90, (7)84

א

- א' לוי קבלני בנין בע"מ נ' שמי את סמי אבו חמוד, ע"א 821/88, פ"ד מד' (2) 771 (1990), (35)650, (34)650, (24)649, (23)648
- א. דורי בנייה בע"מ נ' נתיבים דרום בע"מ, רע"א 6995/16 (פורסם בנבו, 6.11.2016), (11)426, (21)203
- א.א. קליניקות כרמל בע"מ נ' כהן, רע"א 2059/16 (פורסם בנבו, 27.7.2016), (10)1370

- א.ג.י. השרון אחזקות והשקעות בע"מ נ' בן הפנדי בע"מ,
 ע"א 5480/16 (פורסם בנבו, 25.9.2016)
 (17)1103
- א.ד. אסולין השקעות ופיננסים בע"מ נ' החברה העירונית לפתוח אשדוד בע"מ,
 רע"א 8320/08 (פורסם בנבו, 27.1.2009)
 (20)1035, (44)386
- א.מ. יוקה בע"מ נ' קבוצת יורדשקין ולנטין אינטרנשיונל, ע"א 7850/11
 (פורסם בנבו, 13.6.2013)
 (9)932, (5)931
- א.צ. נ' י.ג., בע"מ 658/04 (פורסם בנבו, 31.5.2005)
 (64)434
- א.ש. נכסים ובניין (1989) בע"מ נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, רע"א 1178/10
 (פורסם בנבו, 25.7.2010)
 (25)640
- א.ש.ת. כספים בע"מ נ' בנק המזרחי המאוחד בע"מ, ע"א 4724/90, פ"ד מו(3) 570 (1992)
 אב. לוי קורפ. נ' פולירול בע"מ, ע"א 4004/90, פ"ד נ(1) 705 (1996)
 (9)580
 (10)138
 אבדר נ' רשות מקרקעי ישראל, רע"פ 8031/14 (פורסם בנבו, 1.2.2015)
 (8)954
 אבו אלפול נ' האפורטרופוס לנכסי נפקדים, ע"א 54/79, פ"ד לה(2) 273 (1981)
 (29)1272
 אבו ג'אנם נ' נכסי רמלה בע"מ, רע"א 1924/16 (פורסם בנבו, 20.4.2016)
 (33)66
 אבו ג'אנם נ' נכסי רמלה 3 בע"מ, רע"א 8766/16 (פורסם בנבו, 5.1.2017)
 (53)1041
 אבו דעוף נ' אבו דעוף, רע"א 1531/14 (פורסם בנבו, 14.7.2014)
 (49)20
 אבו חסן נ' פקיד הסדר המקרקעין חיפה, ע"א 6953/16 (פורסם בנבו, 10.5.2018)
 (33)309
 אבו טפלא נ' לביא, ע"א 733/14 (פורסם בנבו, 21.11.2014)
 (1)1429
 אבו יונס נ' אבו יונס, רע"א 2563/18 (פורסם בנבו, 24.4.2018)
 (25)1017
 אבו לכדה נ' חנניה, רע"א 9368/10 (פורסם בנבו, 25.1.2011)
 (42)1601
 אבו לטיף נ' פקיד שומה יחידה ארצית, רע"א 3994/13 (פורסם בנבו, 23.10.2013)
 (9)754
 אבו ליל נ' מינהל מקרקעי ישראל, ע"א 1362/13 (פורסם בנבו, 5.2015)
 (11)240
 אבו מוך נ' המועצה האזורית חוף הכרמל, רע"א 3585/14 (פורסם בנבו, 21.8.2014)
 (63)1055, (49)353
 אבו מור נ' רשות המיסים, רע"א 9759/16 (פורסם בנבו, 7.4.2017)
 (82)858
 אבו נ' רשות הפיתוח, ע"א 1618/92, פ"ד מז(3) 839 (1993)
 (80)1070, (29)895
 אבו סביה נ' עיזבון עזאיזה, ע"א 6631/10 (פורסם בנבו, 27.2.2013)
 (14)255
 אבו סיאם נ' א.ט.א.מ.א.ר ניהול ושיווק מקרקעין (2004) בע"מ, ע"א 2082/12
 (פורסם בנבו, 11.4.2012)
 (26)1104
- אבו סעלוק נ' שירותי בריאות כללית, רע"א 5738/13 (פורסם בנבו, 14.11.2013)
 (14)1611
 אבו עדרה נ' מדינת ישראל, בש"פ 3049/95, פ"ד מט(4) 146 (1995)
 (7)963
 אבו עוקסה נ' בית הברזל טנוס בע"מ, רע"א 8467/06 (פורסם בנבו, 8.7.2010)
 (14)1509
 אבו עטייה נ' ערבטיסי, ע"א 300/84, פ"ד לט(1) 365 (1985)
 (23)1469, (31)88, (33)76
 אבו עיסא נ' סרחאן, ע"א 9042/12 (פורסם בנבו, 30.1.2013)
 (14)1123
 אבו קאשף סאלח נ' ניב אל בע"מ, רע"א 3875/13 (פורסם בנבו, 9.12.2013)
 (30)739
 אבו קבע נ' האפורטרופוס לנכסי נפקדים, רע"א 2310/10 (פורסם בנבו, 27.6.2010)
 (24)1615
 אבו רוקן נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, רע"א 6658/00, פ"ד נה(4) 66 (2001)
 (78)858
 אבו-האני נ' מדינת ישראל, ע"א 332/93, פ"ד מח(1) 286 (1993)
 (42)1514, (27)905
 אבו-חמאד נ' מדינת ישראל, ע"פ 9724/02, פ"ד נח(1) 71 (2003)
 (27)668
 אבו-חצירא נ' חודרי, רע"א 749/10 (פורסם בנבו, 4.8.2010)
 (98)1072
 אבולהיג'א נ' אלון הגליל – מושב עובדים להתיישבות חקלאית שיתופית בע"מ,
 ע"א 3392/93, פ"ד נד(5) 872 (2000)
 (12)647, (47)191
- אבי יצחק נ' חברת החדשות הישראלית בע"מ, רע"א 3614/97, פ"ד נג(1) 26 (1998)
 (88)328
- אבי מלכה "מסעדת אוזי הזהב" נ' אוזי שכונת התקווה (1997) ניהול מסעדות בע"מ,
 ע"א 8981/04 (פורסם בנבו, 27.9.2006)
 (8)820
- אביב נ' חן מתכות בע"מ, בר"ע (מחוזי ב"ש) 29/94, פ"מ התשנ"ה(1) 166 (1997)
 (53)609
 אביב שירותים משפטיים בע"מ נ' בנק הפועלים בע"מ, ע"א 10262/05
 (פורסם בנבו, 11.12.2008)
 (4)1293
- אביבי נ' בן זכריה, ע"א 346/88, פ"ד מו(4) 684 (1992)
 (40)1524

(27)1104	אביגור יזמות ופיתוח נדל"ן בע"מ נ' בוגנים, ע"א 4502/17 (פורסם בנבו, 3.10.2017)
(52)1602	אבידן נ' בן חמו, ע"א 734/84, פ"ד מא(4) 78 (1987)
(77)218	אבידן נ' זוטא, רע"א 1080/15 (פורסם בנבו, 1.4.2015)
(32)467	אבידן נ' רשות מקרקעי ישראל, ע"א 7033/13 (פורסם בנבו, 6.7.2015)
(6)1456	אבידן נ' מינהל מקרקעי ישראל, בש"א 9228/10 (פורסם בנבו, 27.4.2011)
(10)1456	אבידן נ' קצין, רע"א 4594/13 (פורסם בנבו, 20.8.2013)
(60)1087, (56)1042	אבירם נ' הרשות המוסמכת לפי חוק נכי רדיפות הנאצים, רע"א 1021/08 (פורסם בנבו, 29.5.2008)
(95)1072	אבן הבונים בע"מ נ' ארבל הנדסה וקבלנות (1984), ע"א 3744/94, פ"ד נ(5) 59 (1996)
(86)535, (32)269	אבני נ' גליקסמן, ע"א 303/79, פ"ד לה(1) 92 (1980)
(2)553	אבני נ' מדינת ישראל, ע"א 1835/11 (פורסם בנבו, 17.11.2011)
(3)1455	אבני נ' שילר, ע"א 377/10 (פורסם בנבו, 11.7.2010)
(66)1068	אבניאל נ' פולק, רע"א 1853/12 (פורסם בנבו, 28.2.2013)
(29)881	אבנור איגוד לביטוח בע"מ נ' קופת חולים מכבי, רע"א 7817/99, פ"ד נז(3) 49 (2003)
(92)1071, (9)1060	אבנור – איגוד לביטוח נפגעי רכב נ' אליהו חברה לביטוח בע"מ, בש"א 7697/95, פ"ד מט(5) 78 (1996)
(31)244	אבנור איגוד לביטוח נפגעי רכב בע"מ נ' מדינת ישראל, רע"א 2368/08 (פורסם בנבו, 10.7.2011)
(42)377	אבנור נ' שפירא, ע"א 214/89, פ"ד מג(3) 840 (1989)
(36)518	אברבוך נ' Otkritie International Investment, רע"א 5573/15 (פורסם בנבו, 17.8.2015)
(49)802	אברבוך נ' Otkritie International Investment, רע"א 3926/15 (פורסם בנבו, 10.9.2015)
(10)932	אברבוך נ' Otkritie International Investment Management, ע"א 9474/16 (פורסם בנבו, 18.2.2018)
(3)809	אברבוך נ' קל בנין טרמק בע"מ, רע"א 11756/05 (פורסם בנבו, 16.2.2006)
(52)1108	אברגיל נ' מינהל מקרקעי ישראל, רע"א 2397/06 (פורסם בנבו, 6.8.2006)
(23)164	אברהם גינדי בע"מ נ' שפיגלר, ע"א 2703/98, פ"ד נה(1) 369 (1999)
(2)3	אברהם מרקוביץ חברה לבנין ולהשקעות בע"מ נ' סתם, ע"א 615/84, פ"ד מב(1) 541 (1988)
(77)534, (1)293, (17)267, (40)245, (69)234	
(36)1657	אברהם נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, רע"א 5565/17 (פורסם בנבו, 18.12.2017)
(53)1066, (25)966, (60)193	אברהם נ' ברקוביץ, רע"א 2903/09 (פורסם בנבו, 9.9.2009)
(20)1614, (12)1613	אברהם נ' יגרמן, רע"א 6353/12 (פורסם בנבו, 16.1.2013)
(50)854	אברהם נ' יוחאי, המ' 445/80, פ"ד לה(1) 505 (1993)
(2)177	אברהם נ' מתנה, בר"ע 50/71, פ"ד כה(1) 481 (1971)
(1)1031	אברהם נ' עומר מפעלי אטריות מאוחדים בע"מ, רע"א 221/88, פ"ד מד(3) 756 (1988)
(56)692	אברהם נ' עילית חברה לביטוח בע"מ, ע"א 8513/12 (פורסם בנבו, 18.3.2013)
(84)696, (72)694, (71)694	
(13)1351	אברהם נ' עיריית טבריה, ע"מ 6192/13 (פורסם בנבו, 26.2.2017)
(12)1627	אברהם נ' קדם, רע"א 417/05 (פורסם בנבו, 18.7.2005)
(47)1085	אברהמי ובניו חברה לבנין בע"מ נ' בנק המזרחי המאוחד בע"מ, בש"א 216/89, פ"ד מג(2) 172 (1989)
(59)716	אברהמי נ' עיריית בני ברק, רע"א 6024/17 (פורסם בנבו, 3.8.2017)
(6)1626, (63)434	אברהמי נ' פודים, רע"א 1647/06 (פורסם בנבו, 25.04.2006)
(28)798	אברון נ' בלקין, המ' 537/63, פ"ד יט(4) 146 (1963)
(46)1659, (45)1659, (44)1658	אברך נ' גרוגר, בש"א 329/90, פ"ד מד(2) 383 (1990)
(29)429	אגאקי נ' בכשישיאן, רע"א 7138/14 (פורסם בנבו, 25.11.2014)
(12)1509, (34)996, (39)969	אגבאריה נ' אגבאריה, ע"א 691/88, פ"ד מד(4) 265 (1990)
(86)418, (25)408	אגבאריה נ' מבנים רמים חברה קבלנית בע"מ, ע"א 142/71, פ"ד כו(1) 400 (1972)
(38)853, (14)445	אגבאריה נ' עזובן אגבאריה, ע"א 416/86, פ"ד מב(2) 408 (1988)
(17)1359	אגד אגודה שיתופית נ' נאור, רע"א 2047/17 (פורסם בנבו, 27.6.2017)

- אגד – אגודה שיתופית לתחבורה בישראל בע"מ נ' שוחט, בר"ע (מחוזי ת"א) 1019/96 (פורסם בנבו, 4.8.1997) (24)604
- אגד אגודה שיתופית לתחבורה בישראל בע"מ נ' אמבר, רע"א 6723/13 (פורסם בנבו, 17.12.2013) (2)1321, (37)212
- אגד אגודה שיתופית לתחבורה בישראל בע"מ נ' לוי, ע"א 3330/11 (פורסם בנבו, 17.11.2011) (39)882
- אגד אגודה שיתופית לתחבורה בע"מ נ' מנורה חברה לביטוח בע"מ, רע"א 111/15 (פורסם בנבו, 20.4.2015) (5)13
- אגד בע"מ נ' ברנדס, ע"א 207/51, פ"ד ו 1089 (1952) (20)515
- אגודת ארתור רובינשטיין למוסיקה נ' החברה הממשלתית למדליות ולמטבעות בע"מ, ר"ע 9/84, פ"ד לח(1) 566 (1984) (72)532, (92)418
- אגודת בית הכנסת "שונה הלכות" נ' עיריית נתניה, רע"א 5793/05 (פורסם בנבו, 11.9.2007) (51)1515, (83)859, (32)33
- אגודת ישיבת מדרש פורת יוסף נ' שאולוף, ע"א 5407/91, פ"ד מז(3) 265 (1993) (19)994
- אגודת עטרה ליושנה בירושלים נ' לויפר, רע"א 7529/05 (פורסם בנבו, 23.12.2009) (15)723, (48)816, (44)816, (32)748
- אגיאפוליס בע"מ נ' הקסטודיה אינטרנציונלה, ע"א 1639/97, פ"ד נג(1) 337 (1999) (55)885, (49)–(48)884
- אגיאיר נ' פרזנטי כונס הנכסים, רע"א 8459/11 (פורסם בנבו, 5.2.2012) (12)835
- אגיאיר נ' פרזנטי, רע"א 1372/12 (פורסם בנבו, 13.5.2012) (18)840, (5)137
- אגמון נ' אטלס, ע"א 7326/10 (פורסם בנבו, 16.6.2011) (43)1106
- אגמון נ' פלדבוי, ע"א 3092/90, פ"ד מו(3) 214 (1992) (78)326, (30)319
- אגף המכס ומע"מ נ' פן דור תעשיות בע"מ, רע"א 7461/16 (פורסם בנבו, 29.11.2016) (92)394
- אגק נ' כהן, ע"א 557/75, פ"ד ל(2) 64 (1976) (71)532
- אגרוסקו כרמל חברה ליצוא חקלאי בע"מ נ' עין יהב, מושב עובדים להתישבות חקלאית שיתופית בע"מ, ע"א 5374/13 (פורסם בנבו, 11.8.2013) (56)1108
- אגתן בע"מ נ' לים בע"מ, ע"א 215/91, פ"ד מח(2) 43 (1994) (10)1379, (67)923, (13)306, (23)210
- אדוית בע"מ נ' הוועדה המקומית לתכנון ובניה – אשדוד, ע"מ 4296/15 (פורסם בנבו, 19.7.2015) (44)1539
- אדורם מהנדסים בע"מ נ' אחים אפרים מוריס וששון בכור – חברה לקבלנות ובנין בע"מ, ע"פ 409/86, פ"ד מא(1) 829 (1987) (45)947, (32)845, (1)941
- אדלר נ' לבנת, ע"א 8712/13 (פורסם בנבו, 1.9.2015) (6)1411
- אדלר נ' שימורי אמונים בע"מ, ע"א 613/77, פ"ד לב(1) 788 (1978) (25)64, (9)52
- אדם טבע ודין – אגודה ישראלית להגנת הסביבה נ' עיריית קרית אתא, בר"ס 4717/06 (פורסם בנבו, 6.8.2006) (43)946
- אדם טבע ודין אגודה ישראלית להגנת הסביבה נ' פירסק, ע"א 7842/16 (פורסם בנבו, 27.9.2017) (12)1306
- אדם, טבע ודין – אגודה ישראלית להגנת הסביבה נ' שקל, ע"מ 7064/03, פ"ד נח(1) 913 (2003) (3)979
- אדמוב פרויקטים (89) בע"מ נ' סיטי סטייט מקבוצת אלפו בע"מ, רע"א 9123/05 (פורסם בנבו, 25.10.2007) (3)201, (6)178
- ארמסקי נ' אליהו חברה לביטוח בע"מ, ע"א 33/71, פ"ד כה(1) 819 (1971) (19)408, (17)148
- ארדי נ' לוצאטו, רע"א 1413/17 (פורסם בנבו, 10.5.2017) (17)647
- ארדיאל ישראל נכסים בע"מ נ' עיריית טבריה, רע"א 5054/13 (פורסם בנבו, 8.9.2013) (31)813
- אהובי נ' חבס ח.צ. השקעות (1960) בע"מ, ע"א 533/11 (פורסם בנבו, 17.3.2011) (70)973
- "אהל יעקב" אגודת גני ילדים ומעונות יום נ' שמש, ע"א 23/57, פ"ד יב 33 (1957) (51)505
- אהרון נ' אהרון, בש"א 6708/00, פ"ד נד(4) 702 (2000) (37)1513, (1)23, (15)15
- אהרון נ' (סלמן) עובדיה, ע"א 7882/14 (פורסם בנבו, 27.11.2014) (44)1053, (73)924
- (21)1062, (20)1061
- (48)546
- אהרונוב נ' אהרונוב, ע"א 475/87, פ"ד מג(3) 165 (1989)

- אהרונוב נ' עיזבון אהרונוב, ע"א 2742/90, פ"ד מה(3) 159 (1991) 499(15), 563(67), 922(56) אהרוני נ' אלחנני דנציגר שפורן ושות' ע"ד, ע"א 2486/04 (פורסם בנבו, 23.6.2005)
- (14)1653, (50)260, (13)173 אהרוני נ' ארז, ע"א 5778/16 (פורסם בנבו, 17.8.2016)
- (2)1113 אהרוני נ' דקל, ת"צ (ת"א) 2020/09 (פורסם בנבו, 3.7.2011)
- (4)1310 אהרוני נ' מנשה, ע"א 9296/03, פ"ד נח(2) 301 (2003)
- (1)1093, (26)583 אהרוניאן נ' אלישקה, ע"א 733/88, פ"ד מה(5) 705 (1991)
- (21)526 אהרן נ' קרסנטי, ע"א 607/83, פ"ד מב(1) 397 (1988)
- (9)202 אהרן נ' רובע 1 בע"מ, רע"א 6819/15 (פורסם בנבו, 18.12.2015)
- (16)1034 אובייקטיבי מחקרים עולמיים לישראל בע"מ נ' קליניקה אריאל בע"מ, ע"א 3135/03, פ"ד נח(2) 197 (2003)
- (1)1455, (7)1444 אוביץ נ' בית חולים ביקור חולים, ע"א 2027/96, פ"ד נד(2) 849 (2000)
- (40)389 אובצינקוב נ' סופר, ע"א 8797/16 (פורסם בנבו, 28.5.2018)
- (33)1105 אוזלבר נ' אילון, ע"א 355/72, פ"ד כח(1) 222 (1973)
- (15)359 אוזן נ' האפורטופוס הכללי, ע"א 5956/03, פ"ד נח(2) 433 (2003)
- (3)979 אוזן נ' קיובי, רע"א 8957/09 (פורסם בנבו, 8.3.2011)
- (14)1457 אוחיון נ' חממי, רע"א 369/10 (פורסם בנבו, 30.5.2009)
- (10)1080 אוחנה נ' אברהם, ע"א 796/80, פ"ד לז(4) 337 (1983)
- (50)412, (44)411 אוחנה נ' מנהל מקרקעי ישראל, ע"א 8706/12 (פורסם בנבו, 24.2.2013)
- (57)1108 אויגל תעשיות (1985) בע"מ נ' נילי מפעלי מתכת בע"מ, רע"א 544/89, פ"ד מד(1) 647 (1990)
- (36)1616 אולמי אחים סעיד אל הוד נ' אולמות ומסעדות דאוד, רע"א 6955/16 (פורסם בנבו, 9.11.2016)
- (66)1056 אולמי אחים סעיד אל-דהאהוד בע"מ נ' אולמות ומסעדות דאוד בע"מ, רע"א 2047/16 (פורסם בנבו, 11.4.2016)
- (3)827 אולמי נפטון בת ים בע"מ נ' משיח, רע"א 2095/15 (פורסם בנבו, 20.5.2015)
- (45)607 אומטיים הפצה נ' המשביר הישן בע"מ, ע"א 10483/07 (פורסם בנבו, 11.8.2008)
- (46)1462 און הצפון (וינגרטן) נ' סודהפופ בע"מ, ע"א 5924/97, פ"ד נג(4) 488 (1999)
- (33)823 אונגר נ' פריס ישראל סרטים בע"מ, ע"א 464/65, פ"ד כ(3) 6 (1966)
- (4)769 אוניברסיטת בר-אילן נ' בית הדין הארצי לעבודה, בג"ץ 7793/05 (פורסם בנבו, 31.1.2011)
- (34)362 אוניברסיטת חיפה נ' עוז, בג"ץ 844/06 (פורסם בנבו, 14.5.2008)
- (94)394, (3)357 אוניברסיטת תל אביב נ' אירוונג ה. פיקארד, רע"א 9680/17 (פורסם בנבו, 8.4.2018)
- (16)864 אוניקו בונה בע"מ נ' פורטוגו, ע"א 347/67, פ"ד כא(2) 677 (1967)
- (59)531 אוניקו רויטמן חברה לעבודות ציבוריות בע"מ נ' שמשון חברה לביטוח בע"מ, ע"א 307/71, פ"ד כו(1) 368 (1972)
- (13)209 אוסטפלד נ' בהירי, בש"א 33/87, פ"ד מד(3) 221 (1987)
- (25)1641, (24)1458 אוסטפלד נ' בהירי, ע"א 694/86, פ"ד מג(3) 95 (1989)
- (44)1501, (37)1471 אוסטרוביצקי נ' מקובר 24 (1995) בע"מ בפירוק, ע"א 3926/16 (פורסם בנבו, 10.8.2016)
- (16)1405, (59)1109 אוסיפובה נ' קלישטיין, ע"א 9137/07 (פורסם בנבו, 30.12.2008)
- (37)152 אופיר ייזום והשקעות בע"מ נ' כונס הנכסים הרשמי, רע"א 4081/15 (פורסם בנבו, 18.10.2015)
- (22)1406 אוקן נ' שמי, ע"א 3604/02, פ"ד נו(4) 505 (2002)
- (44)1085, (19)849, (41)728 אור אלום בע"מ נ' אלמוג בע"מ, ע"א 213/88, פ"ד מג(3) 99 (1990)
- (5)570 אור נ' ארז, ע"א 3793/16 (פורסם בנבו, 26.5.2016)
- (35)1105 אור סיטי נדל"ן מקבוצת ענבל אור בע"מ נ' ארז, ע"א 8263/16 (פורסם בנבו, 19.3.2018)
- (47)-(46)1424, (8)-(7)1396, (6)1395, (60)1109 אורגד ח.ש.ן בע"מ נ' משב הנדסת קירור ומיזוג אוויר בע"מ, רע"א 7191/11 (פורסם בנבו, 14.12.2011)
- (77)1544 אורגד נ' אורגד, ע"א 3066/17 (פורסם בנבו, 22.11.2017)
- (35)1126 אורגל נ' אטיאס בתפקידו כנאמן, ע"א 5090/08 (פורסם בנבו, 8.12.2010)
- (10)106

- אורהייטק GIS בע"מ נ' חן אביטן – משרד עורכי דין, ע"א 9648/16 (פורסם בנבו, 28.2.2018) (35)1631
 אורון נ' אורון, ע"א 740/89, פ"ד מד(3) 735 (1990) (28)204
- אורון נ' התכוף בע"מ (בהקפאת הליכים), רע"א 1753/16 (פורסם בנבו, 10.3.2016) (33)1399
 אורות העמקים בע"מ נ' אלגבסי, רע"א 1860/15 (פורסם בנבו, 21.5.2015) (32)1434
- אורות ייצוג אמנים והפקות נ' עטרי, ע"א 444/94, פ"ד נא(5) 241 (1997) (60)588, (24)428
 אורט ישראל נ' Word ORT, רע"א 4862/11 (פורסם בנבו, 21.12.2011) (46)585, (12)373
 אוריאלי נ' פרנקל, ע"א 5/88, פ"ד מג(4) 89 (1989) (11)848, (18)525, (62)434
 אוריון נ' טולציס, רע"א 2373/17 (פורסם בנבו, 27.4.2017) (43)631
- אורן יורם אריות בע"מ נ' שקולניק ח.י. בע"מ, ע"א 8951/10 (פורסם בנבו, 2.11.2014) (17)475
 אורן נ' מגדל חברה לביטוח בע"מ, ע"א 2452/01, פ"ד נח(1) 577 (2003) (24)297, (2)293, (8)288
 אורן נ' מיכאל, בר"ע 88/72, פ"ד כו(1) 772 (1972) (35)1642, (31)919, (66)415
- אושיות חברה לביטוח בע"מ נ' כהן, רע"א 288/89, פ"ד מג(4) 427 (1989) (12)406, (30)350
 אושרוביץ נ' ליפה (פריד), רע"א 2919/01, פ"ד נה(5) 592 (2001) (22)872, (6)29
- אזולאי נ' א"ב מפעלי תירות אילת בע"מ, ע"א 166/90, פ"ד מו(5) 344 (1992) (9)1494, (16)163
 אזולאי נ' בנק עצמאות לפיתוח בע"מ, ע"א 219/76, פ"ד לב(1) 365 (1978) (44)907
 אזולאי נ' המנהל המיוחד, ע"א 530/18 (פורסם בנבו, 22.1.2018) (14)1431
- אזולאי נ' לביא, ע"א 365/81, פ"ד לח(4) 125 (1983) (4)863, (53)481
 אזולאי נ' סניפי השקעות בע"מ, ע"א (מחוזי ת"א) 297/77, פ"מ התשל"ז(2) 381 (1977) (28)1572
 אחוזות והשקעות (חיפה) בע"מ נ' פלדמן, ע"א 516/89, פ"ד מו(1) 529 (1992) (51)1502, (23)149
 אחוזת גוש 6212 חלקה 429 בע"מ נ' חסין, ע"א 124/63, פ"ד יז 1340 (1963) (17)296, (12)295
 אחים המאם הובלות ומסחר בע"מ נ' מחזור פלדה בע"מ, רע"א 7025/17 (פורסם בנבו, 25.3.2018) (38)775
- אחים טופז יהלומים נ' בנק הפועלים בע"מ, ע"א 3906/07 (פורסם בנבו, 4.11.2007) (27)982, (39)212
 אחים נ. נתנאל נ' גבריאלי, רע"א 7229/14 (פורסם בנבו, 16.12.2014) (31)996
 אחים סלומון שחר סוכנות לביטוח נ' טרבלסי, רע"א 10174/09 (פורסם בנבו, 8.3.2010) (39)518
 אחים שרבט יוזמים ובונים 1989 בע"מ נ' עיריית תל-אביב-יפו, ע"מ 9177/01, פ"ד נו(2) 163 (2001) (25)1125
- אחימן נ' המועצה המקומית פרדס חנה-כרכור, רע"א 7703/17 (פורסם בנבו, 25.10.2017) (70)532
 אטבה נ' רצבי, בר"ע 232/75, פ"ד ל(1) 477 (1975) (66)763
 אטור נ' גולדנברג, ע"א 18/55, פ"ד ט 946 (1955) (18)209, (38)57
- אטיאס נ' פוז חברה הנפט בע"מ, ת"א (מחוזי ב"ש) 141/65, פ"מ נ 190 (1966) (28)641
 אטיאס נ' קרנית קרן לפיצוי נפגעי תאונות דרכים, רע"א 10386/08 (פורסם בנבו, 19.4.2009) (50)191
 אטיאס נ' רוסו, רע"א 1665/15 (פורסם בנבו, 26.8.2015) (7)684, (23)187
 אטלנטיק חברה לדיג וספנות בע"מ נ' Astilleros Y. Talleres, ע"א 481/84, פ"ד מב(3) 102 (2003) (32)1487, (31)1487, (38)1471
- אטמר בע"מ נ' אחים בולוס חברה לבנין בע"מ, רע"א 6650/96 (פורסם בנבו 7.11.1996) (21)1640
 אי.אי.אם אחזקות תקשורת בע"מ נ' Michael Wilson & Partners Ltd, רע"א 4320/11 (פורסם בנבו, 15.2.2012) (31)936
- אי.אר. אמ.טכנולוגיות בע"מ נ' פרטנר תקשורת בע"מ, ע"א 7928/12 (פורסם בנבו, 22.1.2015) (28)1326
 אי.אר.אמ. נכסים בע"מ נ' אור, רע"א 7869/17 (פורסם בנבו, 23.11.2017) (19)–(18)1432, (21)–(20)1405
- אי.בי.אי.ניהול קרנות נאמנות (1978) בע"מ נ' אלסינט בע"מ, רע"א 7028/00 (פורסם בנבו, 14.12.2006) (32)230
- אי.די.איי חברה לביטוח בע"מ נ' פלוני, רע"א 1138/12 (פורסם בנבו, 9.4.2012) (82)696, (20)686
 אי די בי חברה לאחזקות בע"מ נ' הרמטיק נאמנות (1975) בע"מ, רע"א 4713/13 (פורסם בנבו, 22.7.2013) (11)30
- אי.די.בי. חברה לפתוח בע"מ נ' אלוני, רע"א 5938/16 (פורסם בנבו, 16.11.2017) (18)1323
 אי די בי חברה לפתוח בע"מ נ' שמיע, רע"א 7471/09 (פורסם בנבו, 20.10.2009) (11)1508, (10)1047

- אי די בי חברה לפתוח בע"מ נ' שמיע, רע"א 6762/12 (פורסם בנבו, 3.12.2012) 1334, (27)375 (9)
- אי. די. בי. חברה לפתוח בע"מ נ' שמיע, רע"א 5188/16 (פורסם בנבו, 13.10.2016) 1605, (31)1326 (67)
- איבגי (לביטון) נ' איבגי, ע"א 1068/91, פ"ד מו(5) 218 (1992) 1444 (15)
- איבי נ' צ.א.מ.א. הובלות דלק בע"מ, ע"א 9369/12 (פורסם בנבו, 22.7.2014) 853 (44)
- איגוד נותני שירותי סיעוד נ' המוסד לביטוח לאומי, עע"מ 7801/05 (פורסם בנבו, 7.2.2006) 883 (43)
- איגוד ערים לאיכות הסביבה דרום יהודה נ' שרון דן השקעות בע"מ, רע"א 5843/05 (פורסם בנבו, 13.12.2005) 827 (2)
- איוב מ.ט.ח. בצוע נ' קרן הסיטי בע"מ, רע"א 7092/11 (פורסם בנבו, 16.8.2012) 1520 (11)
- איוב נ' ח'טיב, ע"א 5124/90, פ"ד מו(5) 834 (1992) 458 (15)
- איוטסט בע"מ נ' דריזין, ע"א 9211/09 (פורסם בנבו, 4.7.2012) 268 (26)
- איוולט מונופורם איתום בע"מ נ' חופרי השרון בע"מ, רע"א 9501/10 (פורסם בנבו, 2.8.2011) 856 (69)
- איזי יוגב תעשיות בע"מ נ' מסגרת האחים אבו בע"מ, רע"א 5072/00, פ"ד נה(2) 307 (2000) 714 (42)
- איזמן נ' מדינת ישראל, ע"פ 236/88, פ"ד מד(3) 485 (1990) 450 (5)
- איזנברג נ' בנק אוצר החייל בע"מ, רע"א 4501/07 (פורסם בנבו, 13.11.2007) 973 (68)
- איטונג בטרום (אינווג) בע"מ נ' בן הרוש, ע"א 702/86, פ"ד מד(1) 160 (1989) 663, (80)327 (3)
- איטן נ' איטן, ע"א 623/77, פ"ד לב(2) 213 (1978) 777 (51)
- איי די איי חברה לביטוח בע"מ נ' לשכת סוכני ביטוח, ע"א 3322/16 (פורסם בנבו, 8.6.2016) 824 (38)
- איי. אי. איתמר השקעות בע"מ נ' באראט אחזקות ונכסים בע"מ, ע"א 7007/16 (פורסם בנבו, 25.10.2016) 1104 (22)
- איי.די.איי חברה לביטוח נ' לשכת סוכני ביטוח בישראל, רע"א 4863/16 (פורסם בנבו, 4.8.2016) 943 (16)
- איי.פי.סי טכנולוגיות ייבוא ושיווק בע"מ נ' Geo Vision Inc, ע"א 8374/13 (פורסם בנבו, 10.3.2014) 1114 (11)
- אייבי טרנס ספנות בע"מ נ' מאירון שיפינג בע"מ, רע"א 1332/98, פ"ד נב(3) 476 (1998) 903 (14)
- אייזיקוביץ' נ' קלוגר, רע"א 9070/11 (פורסם בנבו, 16.1.2012) 1388, (26)1388, (3)1377, (40)310 (30)
- אייזנבערג נ' אנוור, רע"א 5290/17 (פורסם בנבו, 22.4.2018) 1419 (18)
- אייל נ' אייל, ע"א 2398/97, פ"ד נא(5) 608 (1997) 1128, (11)1122, (3)743 (50)
- איילון חברה לביטוח בע"מ נ' המוסד לביטוח לאומי, רע"א 8231/09 (פורסם בנבו, 24.1.2010) 981 (19)
- איילון חברה לביטוח בע"מ נ' תדיראן בע"מ, רע"א 8808/12 (פורסם בנבו, 6.2.2013) 995 (27)
- איל דש יעוץ מבנים והשקעות בע"מ נ' רנ-מט הנדסה ופרוייקטים בע"מ, רע"א 4213/06 (פורסם בנבו, 4.12.2007) 29 (2)
- אילון נ' אסרייכר, ע"א 351/82, פ"ד מא(2) 673 (1987) 531 (62)
- אילון נ' שוב, ע"א 660/66, פ"ד כב(1) 640 (1968) 1481 (2)
- אילונית פרויקטים תירותיים בע"מ נ' בנק דיסקונט לישראל בע"מ, רע"א 1910/04, פ"ד נח(6) 193 (2004) 1660 (58)
- איליאסוב נ' סהר חברה לביטוח בע"מ, בש"א 11279/02, פ"ד נז(2) 337 (2003) 492, (39)117 (25)
- אילין נ' רוטנברג, ר"ע 558/85, פ"ד מ(1) 553 (1985) 798 (30)
- אימבר נ' שיי-שינובסקי, רע"א 1291/13 (פורסם בנבו, 19.6.2013) 1264 (30)
- אימפרית הצעצועים בע"מ נ' דיאמנט צעצועים בע"מ, רע"א 10119/09 (פורסם בנבו, 7.2.2010) 819 (4)
- אינבסטלום הולדינגס בע"מ נ' ספריית יפת בע"מ, ע"א 6182/14 (פורסם בנבו, 3.5.2016) 241 (15)
- אינגסטר נ' לנגפורס, ע"א 254/58, פ"ד יג 449 (1959) 855 (56)
- אינטק פארמה בע"מ נ' כהן, ע"א 7432/13 (פורסם בנבו, 19.11.2013) 1113 (4)
- אינטרדקו חברת המסחר לתעשיות בע"מ נ' Sulzer Brothers Ltd, ע"א 8835/99, פ"ד נה(2) 378 (2001) 84 (10)
- אינטר-לאב בע"מ נ' Israel Bio Engineering Priject, רע"א 778/03, פ"ד נז(5) 769 (2003) 744 (9)
- אינטרקולוני השקעות בע"מ נ' שקדי, ע"א 2903/13 (פורסם בנבו, 30.6.2013) 724, (23)724, (39)377, (38)377 (22)
- אינטרקולוני השקעות בע"מ נ' שקדי, רע"א 2903/13 (פורסם בנבו, 27.8.2014) 1387, (6)1384, (5)1384 (23)
- אינסל נ' ינקוביץ, ע"א 4619/15 (פורסם בנבו, 14.8.2017) 1423 (39)

- (1)1321 (22.11.2012) 4303/12 (פורסם בנבו, בר"ם
(6)38 אינס-קניג נ' עיתונות זהב, רע"א 1386/14 (פורסם בנבו, 12.5.2014)
(2)613 איסקוב ענבר נ' מדינת ישראל, ע"ע (ארצי) 90/08 (פורסם בנבו, 8.2.2011)
(3)1101 איפרגן נ' זררד, ע"א 1204/15 (פורסם בנבו, 26.3.2015)
(37)897, (45)19 איצקובסקי נ' פקיד שומה רחובות, רע"א 1586/13 (פורסם בנבו, 2.5.2013)
(23)1342 איקוטק דיגיטל וויזן בע"מ נ' המועצה הישראלית לצרכנות, רע"א 896/16 (פורסם בנבו, 4.5.2016)
(67)588, (14)451, (4)450 איר טרמו בע"מ נ' אתרים בחוף תל-אביב-יפו, ע"א 33/75, פ"ד ל(1) 547 (1976)
(5)497 אירוטל בע"מ נ' סלקום ישראל בע"מ, רע"א 6165/15 (פורסם בנבו, 13.12.2015)
(55)1108 אירוס הגלבוש בע"מ נ' אוקנין, ע"ע 11189/07 (פורסם בנבו, 7.4.2008)
(12)1379, (36)1327, (1)1309, (33)165 אירופה ישראל (מ.מ.ש) בע"מ נ' גדיש קרנות גמולים בע"מ, רע"א 9030/04 (פורסם בנבו, 25.6.2007)
(28)467 אישי ישיר חברה לביטוח בע"מ נ' שאטר, רע"א 9015/12 (פורסם בנבו, 21.2.2013)
(22)318 איתן חברה לביטוח בע"מ נ' ונטורה, ע"א 2778/90, פ"ד מה(4) 855 (1991)
(11)1315 אכדיה סופטוור סיסטמס בע"מ נ' מנהל המכס, ע"ע 2395/07 (פורסם בנבו, 27.12.2010)
(2)1013 אכטמן חברה להנדסה בע"מ נ' אבגל טכנולוגיה בע"מ (בפירוק), כש"א 2824/04, פ"ד נט(2) 188 (2004)
(21)148 אל הוארי נ' עזבון אלחוסין, ע"א 128/71, פ"ד כו(1) 477 (1972)
(11)138 אל הווייל נ' מדינת ישראל, ע"א 1545/92, פ"ד מז(3) 534 (1993)
(30)1615, (16)1613, (24)466, (44)311 אל לטיף נ' מורשת בנימין למסחר ולבניה (קרני שומרון) בע"מ, ע"א 2877/92, פ"ד מז(3) 846 (1993)
(5)1626 אל מדאמין בע"מ נ' חביב חנא, רע"א 9930/17 (פורסם בנבו, 28.3.2018)
(18)1359 אל על נתיבי אוויר נ' ברנד, רע"א 3425/16 (פורסם בנבו, 11.7.2016)
(20)408, (79)326 אל על נתיבי אוויר נ' כלל חברה לביטוח בע"מ, רע"א 2607/12 (פורסם בנבו, 29.4.2012)
(7)1305 אל על נתיבי אוויר לישראל בע"מ נ' הצלחה התנועה הצרכנית לקידום חברה כלכלנית הוגנת, רע"א 2094/16 (פורסם בנבו, 30.3.2016)
(8)1358 אל על נתיבי אוויר לישראל בע"מ נ' זילברשלג, רע"א 5765/02 (פורסם בנבו, 26.8.2009)
(18)339 אל עלמי נ' אל חסיני, ע"א 323/73, פ"ד כח(1) 497 (1974)
(38)544 אלברלה נ' האניברסיטה העברית, ע"א 319/65, פ"ד כ(1) 204 (1983)
(46)1473, (39)1471, (11)185 אלבה מכוניות לעיבוד מתכת בע"מ נ' Clogar S.P.A., רע"א 3765/90, פ"ד מה(1) 353 (1990)
(44)259 אלבו נ' פלדמן, ע"א 6623/11 (פורסם בנבו, 2.1.2014)
(88)418 אלבו נ' רבינטקס תעשיות בע"מ, ר"ע 330/85, פ"ד לט(2) 556 (1985)
(57)1426 אלבו נ' הכונס הרשמי מחוז באר שבע והדרום, רע"א 7885/17 (פורסם בנבו, 19.12.2017)
(32)996 אלבו נ' מיטל, רע"א 2108/13 (פורסם בנבו, 21.4.2013)
(43)89, (20)86 אלביט הדמיה רפואית בע"מ נ' Harefuah Serviços de Saude, רע"א 3144/03, פ"ד נו(5) 414 (2003)
(34)1018, (71)763 אלבנק אלעקארי אלמסרי אלערבי נ' ג'סאר, רע"א 4981/14 (פורסם בנבו, 6.10.2014)
(26)87 אלבקס וידאו בע"מ נ' Tyco Building Services, רע"א 141/11 (פורסם בנבו, 17.2.2011)
(17)1145, (5)743 אלג'ס נ' אלג'ס, ע"א 9/65, פ"ד יט 257 (1965)
(20)64 אלגריה נ' אברמוב, רע"א 7166/02, פ"ד נו(1) 337 (2002)
(29)65 אלדבעאת נ' אלג'עברי, רע"א 1798/16 (פורסם בנבו, 14.3.2017)
(22)1174 אלדומי נ' אלדומי, ע"א 360/88, פ"ד מה(3) 148 (1991)
(13)848, (4)-(3)847 אלדנפירי נ' רמת חובב, מועצה, כש"א 3452/10 (פורסם בנבו, 9.8.2010)
(52)1066, (3)1059 אלדר צוראל חברה להשקעות ולבנין בע"מ נ' אפרתי, רע"א 4086/01, פ"ד נו(1) 534 (2002)
(38)1449, (19)745 אלדרמן נ' ארליך, ע"א 2846/03, פ"ד נט(3) 529 (2004)
(11)1261

- אלו עוז בע"מ נ' קליל תעשיות בע"מ, רע"א 3569/10 (פורסם בנבו, 28.6.2010) 715(53)
 אלום גולד בע"מ נ' דור, רע"א 5059/10 (פורסם בנבו, 10.8.2010) 758(38), 1285(3), 1455(2)
 אלום דן תורג'מן בע"מ נ' אמסטר, רע"א 4745/10 (פורסם בנבו, 3.10.2010) 429(32)
 אלומות חולון בע"מ נ' לחם חי בע"מ, ע"א 11900/05 (פורסם בנבו, 19.6.2007) 725(29)
 אלומיניום החזקות (א.ה.) נ' אפל, ע"א 1794/09 (פורסם בנבו, 31.3.2009) 1127(44)
 אלון כהן בע"מ נ' פרומודקס בע"מ, רע"א 1285/05 (פורסם בנבו, 14.5.2006) 911(63)
 אלון נ' כונס הנכסים הרשמי, ע"א 4385/01, פ"ד נה(5) 361 (2001) 1016(24)
 אלון נ' נגר, רע"א 2599/10 (פורסם בנבו, 2.2.2011) 982(20), 983(29)
 אלון ע. מהנדסים וקבלנים בע"מ נ' י.ע.ז. חברה לבניה ופיתוח בע"מ, עע"מ 8188/10 (פורסם בנבו, 14.8.2011) 1595(8), 1595(9)
 אלוני נ' ארד, ע"א 7139/99, פ"ד נח(4) 27 (2004) 787(11)
 אלוני נ' זנד טל מכוני תערוכת בע"מ, ע"א 3553/00, פ"ד נו(3) 577 (2003) 763(69)
 אלוני נ' עיריית חולון, ת"מ (מינהלי ת"א) 125/06 (פורסם בנבו, 29.5.2007) 1353(27)
 אלוני נ' ציון חברה לביטוח בע"מ, רע"א 7612/99, פ"ד נד(2) 404 (2000) 701(12)
 אלוני נ' שר המשפטים, בג"ץ 852/86, פ"ד מא(2) 1 (1987) 805(67)
 אלוני נ' תקווה, רע"א 8092/02, פ"ד נו(1) 740 (2002) 898(49)
 אלוך נ' אפרת, ע"א 7986/17 (פורסם בנבו, 14.11.2017) 997(38)
 אלוש נ' מדינת ישראל, ע"א 694/75, פ"ד ל(2) 382 (1976) 74(51), 560(19)
 אלוש נ' עיריית טבריה, רע"א 4890/15 (פורסם בנבו, 31.12.2015) 62(7)
 אלחאלדי נ' ווקף חאלדי, רע"א 3337/09 (פורסם בנבו, 6.9.2009) 101(36)
 אלחדד נ' נשר, רע"א 8010/09 (פורסם בנבו, 30.6.2010) 1065(50), 1436(51)
 אלחדד נ' שמיר, ע"א 8320/09 (פורסם בנבו, 13.12.2010) 974(75)
 אלחוף נ' מועצה מקומית טורעאן, רע"א 2094/07 (פורסם בנבו, 4.3.2008) 765(85)
 אל-ח'טיב נ' משרד הווקף המוסלמי, ע"א 9605/09 (פורסם בנבו, 27.10.2011) 101(37)
 אלטורי נ' אריה חברה ישראלית לביטוחי רכב, ע"א 8154/03 (פורסם בנבו, 15.8.2005) 1582(29)
 אלטורי נ' אריה חברה לביטוחי רכב בע"מ, ע"א 8154/03, פ"ד נח(1) 295 (2003) 1060(8)
 אלי בר לב בע"מ נ' מיסטר עוף בע"מ, רע"א 862/14 (פורסם בנבו, 27.2.2014) 1053(47), 1046(3)
 אלי רוני ואבי, יוזמה בע"מ נ' מורן לויט בע"מ, ע"א 8486/12 (פורסם בנבו, 14.4.2013) 1102(12)
 אליאב נ' בנק לאומי למשכנתאות בע"מ, רע"א 8908/15 (פורסם בנבו, 1.6.2016) 1018(35)
 אליאס נ' פרקליטות מחוז הדרום, בש"א 2288/05 (פורסם בנבו, 9.3.2005) 1658(40)
 אליהו חברה לביטוח בע"מ נ' איש, רע"א 2121/14 (פורסם בנבו, 8.7.2014) 299(44)
 אליהו חברה לביטוח בע"מ נ' בורבה, ע"א 4837/92, פ"ד מט(2) 257 (1995) 165(31)
 אליהו חברה לביטוח בע"מ נ' ברנע, בש"א 1770/91, פ"ד מה(3) 875 (1991) 982(22)
 אליהו חברה לביטוח בע"מ נ' ז'ק, ע"א 674/85, פ"ד מג(1) 356 (1989) 1605(69), 192(57), 411(40), 430(34)
 אליהו חברה לביטוח בע"מ נ' טטרו, רע"א 1619/93, פ"ד מז(4) 89 (1993) 694(69), 676(22), 455(4)
 אליהו חברה לביטוח בע"מ נ' מגן דוד אדום, רע"א 11137/05 (פורסם בנבו, 21.3.2006) 316(8)
 אליהו חברה לביטוח בע"מ נ' נועם אורים, ע"א 702/89, פ"ד מה(2) 811 (1991) 352(69), 527(32), 541(14), 1511(27)
 אליהו חברה לביטוח בע"מ נ' פי. אד בע"מ, רע"א 5756/06 (פורסם בנבו, 21.1.2007) 647(13), 387(48)
 אליהו חברה לביטוח בע"מ נ' פלוני, רע"א 7709/15 (פורסם בנבו, 22.11.2015) 696(81)
 אליהו חברה לביטוח בע"מ נ' קרנית – קרן לפיצוי נפגעי תאונות דרכים, בש"א 3973/91, פ"ד מה(5) 457 (1991) 983(28), 213(40), 213(41), 212(35)
 אליהו חברה לביטוח בע"מ נ' רפאל, רע"א 482/13 (פורסם בנבו, 23.4.2013) 38(7)
 אליהו נ' אלנר, ע"א 9750/05 (פורסם בנבו, 14.2.2006) 1096(31)
 אליהו נ' בית הדין הרבני האיזורי בתל אביב, בג"ץ 6334/96, פ"ד נג(2) 153 (1999) 428(25)
 אליהו נ' יחזקאלי, ע"א 202/70, פ"ד כה(2) 425 (1971) 1494(4), 125(13)
 אליהו נ' עזרא, ע"א 226/65, פ"ד יט(3) 571 (1965) 894(22)

- (6)1079 אליהו נ' שירי, רע"א 7325/16 (פורסם בנבו, 29.11.2016)
- (49)412 אליהו סוכנויות לביטוח בע"מ נ' שכן, המ' 159/65, פ"ד יט(2) 79 (1965)
אלייד סוכנויות לביטוח (1975) בע"מ נ' מוניות ישיר סוכנות לביטוח 2001 בע"מ,
רע"א 8113/09 (פורסם בנבו, 2.11.2010)
- (80)219 אליעז נ' שנדר, ע"א 1/89, פ"ד מד(4) 42 (1991)
- (18)459 אלישע נ' אלישע, ע"א 8021/03, פ"ד נט(3) 337 (2004)
- (10)1024, (20)515, (29)211 אלכסנדרו נ' זילברדיק, ע"א 5210/13 (פורסם בנבו, 16.9.2013)
- (32)1105 אלמוג נ' אלמוג, רע"א 3281/11 (פורסם בנבו, 21.2.2012)
- (2)1121 אלמוג נ' נוגם תמרוקים בע"מ, רע"א 3600/16 (פורסם בנבו, 8.8.2016)
- (7)1322 אלמוג נ' שירותי בריאות כללית, ע"א 1960/11 (פורסם בנבו, 6.5.2013)
- (37)258 אלמוני נ' אלמונית, בע"מ 4751/12 (פורסם בנבו, 29.8.2013)
- (17)1228 אלמונית נ' אלמוני, בע"מ 1398/11 (פורסם בנבו, 26.12.2012)
- (50)1159 אלמונית נ' האפורטרופוס הכללי, בע"מ 8401/12 (פורסם בנבו, 11.3.2013)
- (32)1265 אלמליח נ' עיריית לוד, רע"א 1671/15 (פורסם בנבו, 17.5.2015)
- (11)1034, (8)30 אלמלם נ' לה נסינוול חברה לביטוח בע"מ, ע"א 9663/04 (פורסם בנבו, 6.6.2005)
- (32)1018 אלמקייס נ' אביאל, ע"א 4222/10 (פורסם בנבו, 15.6.2010)
- (34)1434, (40)–(39)1064, (13)795 אלמשרק חברה לביטוח בע"מ נ' אלסנדוק (הקרן) אלפלסטיני לפיצוי נפגעי תאונות דרכים,
רע"א 661/17 (פורסם בנבו, 16.2.2017)
- (22)296 אלמשרק חברה לביטוח בע"מ נ' חגי'ג', ע"א 10687/07 (פורסם בנבו, 5.8.2010)
- (31)–(30)1498 אלנסארה נ' שליסל, ע"א 2591/09 (פורסם בנבו, 22.2.2011)
- (8)664 אלנקווה נ' הועדה המקומית לתכנון ולבניה, ירושלים, ע"א 9413/03
(פורסם בנבו, 22.06.2008)
- (5)240, (3)239 אלנקרי נ' א.ה נווה טל בע"מ, רע"א 488/15 (פורסם בנבו, 24.3.2015)
- (5)463 אלנתן נ' עיריית ירושלים, ע"א 284/98, פ"ד נד(5) 721 (2000)
- (12)1009, (11)1008, (20)994 אלעזרה נ' אלעזרה, ע"א 4796/95, פ"ד נא(2) 669 (1997)
- (63)562, (66)532, (29)55, (17)53 אל-עוקבי נ' מינהל מקרקעי ישראל, ע"א 9/75, פ"ד כט(2) 477 (1975)
- (46)311, (58)234 אלעזר נ' עיריית הוד השרון, ע"א 4260/15 (פורסם בנבו, 11.4.2018)
- (13)1418 אלעלמי נ' אל-חטיב, ע"א 126/83, פ"ד מ(1) 397 (1986)
- (21)148 אלף נ' קיבוץ איילת השחר, ע"א 1773/06 (פורסם בנבו, 19.12.2010)
- (8)1014, (7)1014 אלפי נ' לב, ע"א 1747/04 (פורסם בנבו, 20.12.2005)
- (14)916 אלפסי נ' שירותי בריאות כללית, רע"א 6146/10 (פורסם בנבו, 15.9.2010)
- (15)209 אלפרוביץ נ' מזרחי, ע"א 315/79, פ"ד לד(4) 729 (1980)
- (49)1525 אלפתיאני נ' מדינת ישראל, ע"א 7225/03 (פורסם בנבו, 21.8.2005)
- (17)655 אלצר בע"מ נ' LINAK A/S, ע"א 3999/12 (פורסם בנבו, 20.1.2014)
- (42)89 אלקודס קורפוריישן נ' יורשי אלרחמן, ע"א 1117/06 (פורסם בנבו, 14.4.2010)
- (29)851 אלקטיס בע"מ נ' שרון, רע"א 6529/15 (פורסם בנבו, 15.11.2015)
- (15)1405 אלקיים נ' אלקיים, ב"ש 503/82, פ"ד לח(1) 337 (1982)
- (15)1094 אלקיעאן נ' משרד הבריאות, ע"א 8897/11 (פורסם בנבו, 17.1.2012)
- (9)892, (13)848 אלקסלסי נ' מחאקנה, ע"א (מחוזי ת"א) 111/77, פ"מ התשל"ח(2) 360
- (72)325 אלראי נ' גולדמן, רע"א 7220/13 (פורסם בנבו, 10.12.2013)
- (38)606 אלשייך הנדסה בע"מ נ' קורין, ע"א 2912/16 (פורסם בנבו, 18.5.2016)
- (87)766 אלתיח בע"מ נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, ע"א 323/80, פ"ד לז(2) 673 (1983)
- (72)764 אמגר חברה לשיווק והשקעות בע"מ נ' ק.י.מ.א. להשקעות ובניין בע"מ, ע"א 54/87,
פ"ד מג(2) 347 (1989)
- (42)311, (6)266 אמזלג נ' אמזלג, ע"א 162/72, פ"ד כז(1) 586 (1973)
- (17)138 אמיר נ' אמיר, רע"א 1784/18 (פורסם בנבו, 17.5.2018)
- (14)1419 אמיר נ' בית הדין הרבני האזורי בחיפה, בג"ץ 5507/96, פ"ד ג(3) 321 (1996)
- (14)97 אמיר נ' בית הדין הרבני הגדול, בג"ץ 8638/03 (פורסם בנבו, 6.4.2006)
- (45)1208, (23)75, (3)71

- אמירים – מושב עובדים של צמחונים וטבעונים להתיישבות חקלאית שיתופית בע"מ נ' כרמלי,
 ר"ע 3/86, פ"ד מ(1) 391 (1986)
 (19)209
- אמיר-שלו נ' מגדל חברה לביטוח בע"מ, ע"א 2289/08 (פורסם בנבו, 4.1.2009), (71)1089, (70)563
 אמירגו החברה האמריקאית ישראלית לגז בע"מ נ' מלבין, ע"א 498/83,
 פ"ד מב(4) 269 (1988)
 (55)323, (27)229
- אמית נ' בנק מזרחי טפחות בע"מ, רע"א 4839/14 (פורסם בנבו, 7.9.2014)
 אמסטר נ' קרן קיימת לישראל, ע"א 7631/12 (פורסם בנבו, 12.8.2015)
 (31)1421, (30)1421
 (13)1279
- אמסלם נ' שטיינברג, ע"א 464/71, פ"ד כו(1) 328 (1972)
 אמפיסל (ישראל) בע"מ נ' נעימי, ע"א 650/80, פ"ד לז(3) 780 (1983)
 (2)915
 (75)218
- אמקור בע"מ נ' א. ארנסון בע"מ, רע"א 5273/07 (פורסם בנבו, 12.8.2007)
 אמר נ' הדר חברה לביטוח בע"מ, רע"א 3906/95, פ"ד מט(3) 303 (1995)
 (40)1500, (27)739
 (66)693, (61)693
- אמר נ' כלל חברה לביטוח בע"מ, בר"ע (מחוזי ב"ש) 803/04 (פורסם בנבו, 29.3.2005)
 אמרופא א.ג. נ' ה.ש.י. המגדר תעשיות פלדה בע"מ, ע"א 132/85,
 פ"ד מא(4) 477 (1987)
 (4)486
 (29.3.2005)
- אמריקן סיאנמיד נ' הירשהורן-גילרמן, ע"א 342/64, פ"ד יט(1) 62 (1965)
 אנ.די.סי. יצרני תכשיטים בע"מ נ' בנק הפועלים בע"מ, ע"א 3333/07
 (פורסם בנבו, 16.10.2007)
 (68)324, (23)318
 (34)823
- אנ.די.סי. יצרני תכשיטים בע"מ נ' בנק הפועלים בע"מ, רע"א 8415/07
 (פורסם בנבו, 24.10.2007)
 (28)1104
- אנגל חברה לקבלנות וייזום פרויקטים בע"מ נ' ענתבי, רע"א 7226/97 (פורסם בנבו, 24.2.1998), (15)1034, (54)715, (22)710
 אנגיל נ' מייש, ע"א 61/77, פ"ד לא(3) 673 (1977)
 (20)349
 (23)526
- אנגל נ' עידן מערכות כבלים ישראל בע"מ, ע"א 9344/04 (פורסם בנבו, 10.9.2006)
 אנגיל נ' שלמה א. אנגיל בע"מ, רע"א 8235/08 (פורסם בנבו, 16.4.2009)
 (18)879
 (14)829
- אנגלדר נ' אשכנזי, ב"ש 123/75, פ"ד כט(2) 447 (1975)
 אנדס – תכנון הנדסה ובניה בע"מ נ' אילון, ע"א 101/88, פ"ד מד(2) 582 (1990)
 (36)1513
 (36)189
- אנדרסון מדיקל בע"מ נ' אוניפארם בע"מ, רע"א 5904/10 (פורסם בנבו, 14.12.2010)
 אנדרסון מדיקל בע"מ נ' אוניפארם בע"מ, ע"א 5671/11 (פורסם בנבו, 1.9.2011)
 (34)919
 (29)1096
- אנואר נ' ש.א.פ. בע"מ, רע"א 2191/11 (פורסם בנבו, 27.9.2011)
 אנטואן שוקחה ובניו בע"מ נ' בני ג'ורג' שוקחה בע"מ, ע"א 4113/17
 (פורסם בנבו, 8.6.2017)
 (16)723
- אנטורג נ' שטבינסקי, רע"א 5296/13 (פורסם בנבו, 24.12.2013)
 אנטין נ' פרנקל, רע"א 5248/90, פ"ד מה(5) 139 (1991)
 (7)1093, (12)954
 (8)1378
- אניס נ' פירשטיין, ע"א 613/78, פ"ד לד(1) 32 (1979)
 אנליסט אי.אמ.אס. ניהול קרנות בנאמנות (1986) בע"מ נ' ערד השקעות ופיתוח
 תעשייה בע"מ, ע"א 8430/99, פ"ד נו(2) 247 (2001)
 (24)1598
 (31)467
- אנקורי נ' גל-ער, ע"א 7769/15 (פורסם בנבו, 3.12.2015)
 אס.פי.גי מוקד תקשורת בע"מ נ' אלחא מערכות בע"מ, ע"א 8721/16 (פורסם בנבו, 23.1.2017), (65)1604
 (29)1104
- אסא נ' סעדיה, ע"א 5573/08 (פורסם בנבו, 23.10.2008)
 אסולין נ' הדקה ה-90 בע"מ, רע"א 9568/16 (פורסם בנבו, 9.3.2017)
 (33)1096
 (4)1547
- אסולין נ' כהן, רע"א 237/16 (פורסם בנבו, 14.3.2016)
 אסולין נ' פלאפל אסולין בע"מ, רע"א 4837/14 (פורסם בנבו, 21.10.2014), (39)606
 (60)716
 (49)921, (11)708
 (43)1053, (71)924
- אסורנס ג'נרל דה פרנס נ' הכונס הרשמי, בתפקידו כמפרק בנק צפון אמריקה בע"מ
 (בפירוק), רע"א 4049/97, פ"ד נא(4) 716 (1997)
 (49)1675, (43)1514, (1)253
- אסותא מרכזים רפואיים בע"מ נ' פלוני, רע"א 2655/12 (פורסם בנבו, 29.5.2012)
 אסטבלישמנט נאהאל נ' הולדיי אינס אינק, ע"א 603/80, פ"ד לה(3) 393 (1981)
 (6)287
 (19)788
- אסטרולוג הוצאה לאור בע"מ נ' רון (שטיבלמן), ע"א 8742/15 (פורסם בנבו, 3.12.2017)
 אסיג נ' אדרת, ע"א 46/12 (פורסם בנבו, 5.3.2012)
 (2)819
 (53)1108

- (38)–(37)320 (20.12.2017) 7466/17 רע"א (פורסם בנבו, 20.12.2017)
 (4)1625 (1.8.2005) 5350/04 על"ע (פורסם בנבו, 1.8.2005)
 (2)1357, (4)1349 (2.11.2014) 7752/12 (פורסם בנבו, 2.11.2014)
 (22)1360 (11.8.2015) 3721/15 רע"א (פורסם בנבו, 11.8.2015)
 (21)–(20)256, (12)254 (15.1.2014) 523/12 (פורסם בנבו, 15.1.2014)
 (21)267 (5.9.2011) 6157/08 (פורסם בנבו, 5.9.2011)
 (70)1089 (4.6.2013) 1981/13 (פורסם בנבו, 4.6.2013)
 (29)269, (22)268 (12.10.2009) 9551/04 (פורסם בנבו, 12.10.2009)
 (59)855 (1991) 641 (4) מה(4) 417/89 רע"א (פורסם בנבו, 17.4.2013)
 (4)1519 (17.4.2013) 724/13 (פורסם בנבו, 17.4.2013)
 (31)269 (7.2.2010) 9307/09 רע"א (פורסם בנבו, 7.2.2010)
 (12)637 (23.10.2012) 5376/12 רע"א (פורסם בנבו, 23.10.2012)
 "אפיק" חברה לתעשייה ואחסנה בע"מ נ' עיריית תל אביב-יפו, רע"א 4655/14
 (פורסם בנבו, 7.9.2014)
 (4)316 (7.9.2014) 4655/14 רע"א (פורסם בנבו, 7.9.2014)
 (34)919 (1983) 431 (3) לז(3) 32/83 פ"ד (1983)
 (23)256 (3.3.2016) 8834/15 רע"א (פורסם בנבו, 3.3.2016)
 (47)260 (30.7.2009) 3266/07 רע"א (פורסם בנבו, 30.7.2009)
 (30)1137, (5)1133, (22)756, (7)111 (2000) 106 (2) נה(2) 9447/00 פ"ד (2000)
 אפרופים שיכון ויזום (1991) בע"מ נ' מדינת ישראל – משרד הבינוי והשיכון,
 רע"א 8551/00 פ"ד (2) נה(2) 102 (2000)
 (52)387 (2000) 102 (2) נה(2) 102 (2000)
 (28)677 (2003) 797 (1) נז(1) 10251/02 רע"א (פורסם בנבו, 24.4.2018)
 (6)1378 (24.4.2018) 4857/16 רע"א (פורסם בנבו, 24.4.2018)
 אפרים שועלי בנין והשקעות בע"מ נ' המועצה המקומית תל מונד, רע"א 2237/03,
 פ"ד נט(4) 529 (2005)
 (61)911, (52)884 (2005) 529 (4) נט(4) 529 (2005)
 (21)1317 (13.1.2015) 2652/13 רע"א (פורסם בנבו, 13.1.2015)
 אפריקה ישראל השקעות בע"מ נ' אסולין, רע"א 2652/13 (פורסם בנבו, 13.1.2015)
 אפריקה ישראל להשקעות בע"מ נ' אפריקה ישראל להשקעות בע"מ, רע"א 729/17
 (פורסם בנבו, 31.7.2017)
 (3)1383, (2)1383 (31.7.2017) 729/17 רע"א (פורסם בנבו, 31.7.2017)
 (9)1378 (26.4.2015) 4024/14 רע"א (פורסם בנבו, 26.4.2015)
 אפריקה ישראל להשקעות בע"מ נ' כהן, רע"א 4024/14 (פורסם בנבו, 26.4.2015)
 אפרתי נ' י.ע.ד. אספרסו בר בע"מ, ע"א 414/14 (פורסם בנבו, 11.5.2015)
 (9)1294 (11.5.2015) 414/14 רע"א (פורסם בנבו, 11.5.2015)
 (1)819 (2) 625 (2) נז(2) 6141/02 רע"א (פורסם בנבו, 4.5.2009)
 אקרום בע"מ נ' גלי צה"ל, רע"א 6141/02 (פורסם בנבו, 4.5.2009)
 (75)1069 (4.5.2009) 10079/08 רע"א (פורסם בנבו, 4.5.2009)
 אקרום בע"מ נ' הממונה על ההגבלים העסקיים, ע"א 10079/08 (פורסם בנבו, 4.5.2009)
 אקולין טכנולוגיות (98) נ' EAZ PRODUCTS INC DRI, רע"א 7205/12
 (פורסם בנבו, 11.9.2014)
 (48)1473, (33)1471, (61)193, (10)184 (11.9.2014) 7205/12 רע"א (פורסם בנבו, 11.9.2014)
 (48)432 (2003) 817 (1) נז(1) 119/01 רע"א (פורסם בנבו, 25.3.2018)
 אקונס נ' מדינת ישראל, ע"א 119/01 (פורסם בנבו, 25.3.2018)
 אקטיב ויזון בע"מ נ' מוקד הפרסום הארצי פרסום מטרה בע"מ,
 רע"א 8718/17 (פורסם בנבו, 25.3.2018)
 (51)948 (25.3.2018) 8718/17 רע"א (פורסם בנבו, 25.3.2018)
 (22)1146, (35)66 (1996) 370 (1) נז(1) 5969/94 רע"א (פורסם בנבו, 23.3.2014)
 אקנין נ' בית הדין הרבני האזורי בחיפה, בג"ץ 5969/94 (פורסם בנבו, 23.3.2014)
 (15)1341 (23.3.2014) 939/14 רע"א (פורסם בנבו, 20.9.2011)
 אקסלנס נשואה נ' פירט, ע"א 939/14 (פורסם בנבו, 20.9.2011)
 (55)715 (20.9.2011) 5841/11 רע"א (פורסם בנבו, 12.12.2010)
 אקסלרוד נ' בנק מזרחי, רע"א 5841/11 (פורסם בנבו, 12.12.2010)
 אראל נ' בנק המזרחי המאוחד בע"מ, ע"א 6151/10 (פורסם בנבו, 19.2.2017)
 (50)1107 (12.12.2010) 6151/10 רע"א (פורסם בנבו, 19.2.2017)
 ארכוב נ' Gennarino Caspasso, רע"א 1162/17 (פורסם בנבו, 19.2.2017)
 (62)762, (42)759 (19.2.2017) 1162/17 רע"א (פורסם בנבו, 19.2.2017)
 (37)774 (11.8.2014) 5289/14 רע"א (פורסם בנבו, 11.8.2014)
 ארכוב נ' דליות, רע"א 5289/14 (פורסם בנבו, 11.8.2014)
 (39)1551 (10.6.2018) 2763/18 רע"א (פורסם בנבו, 10.6.2018)
 ארכיב נ' איגר, ע"א 2763/18 (פורסם בנבו, 10.6.2018)
 (13)1457 (29.1.2009) 2737/08 רע"א (פורסם בנבו, 29.1.2009)
 ארכל נ' TUI AG, רע"א 2737/08 (פורסם בנבו, 29.1.2009)
 (5)963 (1988) 353 (1) מב(1) 87/85 פ"ד (1988)
 ארגוב נ' מפקד כוחות צה"ל באזור יהודה ושומרון, בג"ץ 87/85 (פורסם בנבו, 1988)
 (19)1317 (2004) 865 (2) נח(2) 8905/02 רע"א (פורסם בנבו, 9.7.2007)
 ארגוב נ' קו אופ צפון אגודה שיתופית לשירותים בע"מ, ע"א 8905/02 (פורסם בנבו, 9.7.2007)
 (1)753 (1989) 864 (2) מג(2) 533/87 רע"א (פורסם בנבו, 9.7.2007)
 ארגון מושבי הפועל המזרחי בע"מ נ' ולך, ע"א 533/87 (פורסם בנבו, 9.7.2007)
 (25)956, (12)829 (9.7.2007) 2479/06 רע"א (פורסם בנבו, 9.7.2007)
 ארגון סוכני הדואר נ' חברת דואר ישראל בע"מ, רע"א 2479/06 (פורסם בנבו, 9.7.2007)

- ארגון פועלים להתיישבות שיתופית בנווה ימין נ' מינהל מקרקעי ישראל,
 ע"א 5796/08 (פורסם בנבו, 29.12.2011) (1)95
- ארגי נ' שירותי בריאות כללית, ע"א 8316/06 (פורסם בנבו, 3.7.2008) (24)256
- ארגיל שירותי הובלה (1993) בע"מ נ' טרבלי, רע"א 8129/02, פ"ד נז(5) 481 (2003) (6)735, (5)735
- ארד נ' בוק החברה לתקשורת, רע"א 2837/98, פ"ד נד(1) 600 (2000) (4)1357
- "ארד" חברה לביטוח בע"מ נ' מ.ב.י. בע"מ, ר"ע 246/85, פ"ד מא(1) 586 (1985) (50)760
- ארדה בע"מ נ' סמסונוב, ע"א 161/73, פ"ד כח(2) 228 (1971) (42)728
- ארדמן נ' חברת פרויקט אורנים בע"מ, ע"א 3694/99, פ"ד נה(2) 385 (2000) (49)232, (14)179, (67)156
- ארד-פנקס נ' הועדה לאישור הסכמים לנשיאת עוברים, בג"ץ 781/15 (פורסם בנבו, 3.8.2017) (31)1167
- ארוך נ' כלל פיננסים בע"מ, בש"א 4936/06 (פורסם בנבו, 25.9.2006) (100)1073
- ארוך נ' כלל פיננסים בע"מ, רע"א 2203/07 (פורסם בנבו, 13.8.2007) (41)377, (15)317
- ארוך נ' פאריינטי, ע"א 7785/99, פ"ד נה(3) 85 (2001) (58)1475, (16)917
- ארומה אספרסו בר בע"מ נ' נג'ם, ע"א 2729/14 (פורסם בנבו, 24.3.2016) (68)1605, (30)1326
- ארוז נ' לדרמן, ע"א 4451/14 (פורסם בנבו, 30.6.2014) (18)1549
- ארוז נ' עיריית גבעתיים, ע"מ 6848/10 (פורסם בנבו, 30.5.2012) (10)112, (9)112, (4)111
- ארוז נ' קרויז, רע"א 6764/15 (פורסם בנבו, 3.1.2016) (23)1432
- ארט יודאיקה בע"מ נ' ג. טלי עד שינוע בע"מ, רע"א 9618/11 (פורסם בנבו, 29.12.2011) (55)1619
- ארט-בי חברה בערבות מוגבלת נ' עיזבון ליברמן, רע"א 296/08 (פורסם בנבו, 5.12.2010) (30)33
- (12)1561, (74)1544, (73)1543, (4)1533
- אריאל הנדסת חשמל רמזורים ובקרה נ' עיריית בת-ים, רע"א 2422/00, פ"ד נו(4) 612 (2002) (34)740, (12)737
- אריאלי נ' אריאלי, ע"פ 3829/90, פ"ד מה(1) 210 (1990) (2)941
- אריה את עופר עבודות בניה נ' בנק מזרחי טפחות בע"מ, רע"א 8181/15 (פורסם בנבו, 31.1.2016) (31)362
- אריה חברה לביטוח בע"מ נ' סקום (ישראל) בע"מ, ע"א 259/83, פ"ד לט(4) 141 (1985) (18)227
- (54)530, (51)530, (69)325, (38)231
- אריה חברה לביטוח בע"מ נ' חאדר, רע"א 5834/03, פ"ד נח(1) 854 (2003) (88)1071, (2)1001, (5)683
- אריה חברה לביטוח בע"מ נ' מדינת ישראל, בש"א 3367/10 (פורסם בנבו, 4.8.2010) (42)118
- "אריה" חברה לביטוח בע"מ נ' שטמר, ר"ע 218/85, פ"ד לט(2) 452 (1985) (13)226
- אריא נ' חבר, ע"א 11117/07 (פורסם בנבו, 3.11.2008) (34)1434, (43)1065, (39)1064
- (37)1434, (35)1434
- אריעד מבנים בע"מ נ' אבי את אריק הנדסת חשמל בע"מ, רע"א 8743/01, פ"ד נו(4) 61 (2002) (42)167, (10)24
- ארל אורינט שיפינג קומפני נ' או.טי.סי. אויל טריידינג קומפני, ע"א 339/86, פ"ד מב(1) 506 (1988) (87)1071
- ארליך נ' ברטל, רע"א 7204/06 (פורסם בנבו, 22.8.2012) (37)1631
- ארליך נ' ציון חברה לביטוח בע"מ, רע"א 5491/01, פ"ד נו(2) 871 (2002) (12)317, (1)201, (18)15
- ארלנגר נ' היכל שלמה המרכז למורשת היהדות בירושלים, רע"א 4448/16 (פורסם בנבו, 26.12.2016) (80)858
- ארמוזה נ' ברודסקי, רע"א 2930/16 (פורסם בנבו, 9.6.2016) (47)586, (15)373
- ארנון נ' פיוטרקובסקי, רע"א 8309/13 (פורסם בנבו, 5.2.2014) (28)905
- ארנון פז בע"מ נ' לשכת עורכי הדין, רע"א 4884/14 (פורסם בנבו, 10.8.2014) (8)828, (4)827
- ארנס נ' "בית אל – זכרון-יעקב", ע"א 732/80, פ"ד לח(2) 645 (1984) (26)711, (14)708
- (1)809, (9)770, (4)735
- ארנסט אנד יאנג ישראל בע"מ נ' סקילקס קורפוריישן, רע"א 1660/18 (פורסם בנבו, 12.6.2018) (6)1403
- ארפל אלומיניום בע"מ נ' קליל תעשיות בע"מ, ע"א 733/95, פ"ד נא(3) 577 (1997) (5)23
- אררט חברה לביטוח בע"מ נ' דלל, רע"א 2339/96, פ"ד נ(4) 529 (1996) (24)686, (22)686

- אשבורן חברה לסוכנויות ומסחר בע"מ נ' CAE Electronics Ltd,
 ע"א 9725/04 (פורסם בנבו, 4.9.2007) 49,233(55), 469(40), 1467(3), 1470(24), 1483(7), 1484(15)
 אשד (1980) מהנדסים ויועצים תעשייה ניהול ומכון בע"מ נ' המגן חברה לביטוח בע"מ,
 ע"א 3182/02, פ"ד נח(2) 179 (2003)
 אשד נ' רקורד תעשיות תוכנה בע"מ, ע"א 3867/98, פ"ד נב(4) 650 (1998)
 אשורי נ' אביזאדה, ע"א 3790/02, פ"ד נו(4) 337 (2003)
 אשורנס גנרל דה פרנס נ' הכונס הרשמי, רע"א 3312/04 (פורסם בנבו, 26.10.2005) 487(9), 1498(29)
 אשורנס גנרל דה פרנס נ' הכונס הרשמי, רע"א 3312/04, פ"ד ס(3) 245 (2005)
 אשטרום חברת קבלנות בע"מ נ' ניו קופל בע"מ, רע"א 646/14 (פורסם בנבו, 8.5.2014) 486(5)
 אשכנזי נ' JAMES RICHARDSON, רע"א 1162/15 (פורסם בנבו, 3.5.2015) 1295(14)
 אשכנזי נ' בן שלמה, ע"א 3381/17 (פורסם בנבו, 24.5.2017) 1093(6)
 אשכנזי נ' הפול חברה לביטוח בע"מ, רע"א 4396/13 (פורסם בנבו, 22.12.2013) 700(4)
 אשכנזי נ' כונס הנכסים הרשמי, ע"א 4892/91, פ"ד מח(1) 45 (1993) 1581(23)
 אשכנזי נ' ש.נ. דרוך אחזקות בע"מ, רע"א 1864/13 (פורסם בנבו, 10.4.2013) 812(22)
 אשקר נ' סלימאן, רע"א 10124/17 (פורסם בנבו 30.1.2018) 602(13)
 אשר צוריאלי יזמות בע"מ נ' יוסיקום בע"מ,
 בש"א 1888/13 (פורסם בנבו, 29.4.2013) 118(47), 99(27)–(29)
 אשתאול מושב עובדים להתיישבות חקלאית שיתופית בע"מ נ' נאור, רע"א 1751/14 (פורסם בנבו, 11.3.2014)
 אשתר נ' נפתלי, ר"ע 236/84, פ"ד לח(2) 665 (1984) 227(17)
 אשתר נ' נפתלי, ע"א 476/88, פ"ד מה(2) 749 (1991) 125(15), 61(1)
 אתגר ראשון בספורט בע"מ נ' הדר חברה לביטוח בע"מ, ע"א (מחוזי י-ם) 4491/03 (פורסם בנבו, 18.3.2004)
 אתר נ' בנק ירושלים בע"מ, בש"א 57/98, פ"ד נב(3) 481 (1998) 491(23)
 אתת טכנולוגיות (1985) בע"מ נ' מכ"ש – מפסקי כרם שלום, רע"א 4231/90, פ"ד מה(1) 617 (1990) 945(28), 945(27)
- ב**
 ב. גאון קמעונאות וסחר בע"מ נ' פלמר, ע"א 2662/13 (פורסם בנבו, 6.5.2013) 811(11)
 ב. דני חברה לבניין והשקעה (1992) בע"מ נ' הועדה המחוזית לתכנון ולבנייה,
 ע"א 11307/04 (פורסם בנבו, 22.1.2007) 975(76)
 ב.ח.מ. ניהול ואחזקות בע"מ נ' שפירא, בע"מ 6975/12 (פורסם בנבו, 28.10.2012) 1179(11)
 ב.ג.ת. ושות' נ' דיור לעולה בע"מ, ע"א 76/89, פ"ד מו(1) 851 (1990) 898(47)
 ב.ס.ט. חברה לעבודות בנייה ופתוח בע"מ נ' קבוץ יפעת, ב"ש 748/86, פ"ד מ(4) 379 (1986) 1041(50)
 ב.ש. ברוש הקמת פרוייקטים בע"מ נ' ת.ק.ש אלפיים (1997) בע"מ, רע"א 3816/15 (פורסם בנבו, 23.8.2015)
 באבאזדה נ' באבאזדה, רע"א 169/10 (פורסם בנבו, 28.3.2010) 1073(102)
 באטה נ' מינהל מקרקעי ישראל, רע"א 8226/11 (פורסם בנבו, 1.12.2011) 811(14)
 באיבסקי נ' י.ע.ש.ב.ד. בע"מ, רע"א 2750/11 (פורסם בנבו, 15.5.2011) 53(15)
 באייר ישראל בע"מ נ' טייטלר, רע"א 6208/15 (פורסם בנבו, 26.11.2015) 1325(24)
 באר טוביה, מושב עובדים להתיישבות חקלאית שיתופית בע"מ נ' נגב, בש"א 3079/04, פ"ד נח(6) 464 (2004) 1519(5), 906(36)
 בבאי נ' קוטלר, רע"א 9473/12 (פורסם בנבו, 6.8.2013) 982(26)
 בבגיני נ' דשא, ע"א 148/84, פ"ד מא(2) 167 (1987) 229(25)
 בביוף את בביוף בע"מ נ' א. ארנסון בע"מ, ע"א 107/18 (פורסם בנבו, 8.4.2018) 1101(5)
 בבילה נ' דרון, רע"א 4953/92, פ"ד מז(1) 658 (1993) 954(10)
 בבלפור נ' גבעת מרום בע"מ, ע"א 3496/15 (פורסם בנבו, 17.1.2017) 29(4)
 בבנקו נ' כונס הנכסים הרשמי, רע"א 6012/16 (פורסם בנבו, 11.12.2016) 1433(25)

- בדיחי נ' נחום, ע"א 26/63, פ"ד יז 1597 (1963)
- בדיר נ' רשות מקרקעי ישראל, רע"א 4088/14 (פורסם בנבו, 2.7.2014)
- בדרה נ' מינהל מקרקעי ישראל, ע"א 8490/06 (פורסם בנבו, 17.4.2011)
- בדש נ' שדה, ע"א 174/65, פ"ד כ(1) 617 (1966)
- בוארון נ' עיריית נתניה, ע"א 477/85, פ"ד מב(1) 415 (1988)
- בובליל נ' אינדיג, רע"א 10227/06 (פורסם בנבו, 5.2.2007)
- בוזגלו נ' אוחנה, ע"א 746/88, פ"ד מה(3) 690 (1991)
- בוהבוט נ' ויניגר, ע"א 172/86, פ"ד מב(2) 173 (1988)
- בוטח נ' בנק הפועלים בע"מ, ע"א 1548/14 (פורסם בנבו, 7.8.2014)
- בוטח נ' ובר, רע"א 10044/09 (פורסם בנבו, 11.4.2010)
- בוטח נ' פרקליטות מסוי וכלכלה תל אביב, רע"א 4096/04, פ"ד נט(1) 913 (2004)
- בוים נ' וילאר אינטרנשיונל בע"מ, ע"א 48/89, פ"ד מו(3) 473 (1992)
- בולדו נ' שחיבר, ע"א 580/71, פ"ד כו(1) 763 (1972)
- בולווארד נדל"ן – שותפות מוגבלת נ' ע.ע. אבו ראס חברה לבניין ופיתוח בע"מ, רע"א 9172/17 (פורסם בנבו, 15.2.2018)
- בוסקילה נ' מינהל מקרקעי ישראל, רע"א 2983/15 (פורסם בנבו, 20.5.2015)
- בוסקילה נ' שירותי בריאות כללית, רע"א 3258/11 (פורסם בנבו, 30.8.2011)
- בוקאעי נ' אביטל, ע"א 3099/11 (פורסם בנבו, 11.10.2011)
- בוקסר נ' לנגהולץ, רע"א 4725/16 (פורסם בנבו, 26.10.2016)
- בוקסר נ' שר האוצר, המ' 829/70, פ"ד כד(2) 759 (1970)
- בוקר נ' חברה אנגלו ישראלית לניהול ואחריות בע"מ, בר"ע 178/70, פ"ד כה(2) 121 (1971)
- בורוכוביץ נ' גניש, ע"א 594/76, פ"ד לא(1) 526 (1976)
- בורשטיין נ' חודאד, ע"א 886/97, פ"ד נב(4) 68 (1998)
- בורשטיין נ' שריקי, רע"א 7116/11 (פורסם בנבו, 24.6.2012)
- בושאר נ' מדינת ישראל, בש"א 3304/90, פ"ד מד(3) 743 (1990)
- בזק בינלאומי בע"מ נ' Myrna Mandap, רע"א 6142/14 (פורסם בנבו, 9.12.2014)
- בזק בינלאומי בע"מ נ' א.י.ק.ס תקשורת בע"מ, ע"א 6092/03, פ"ד נח(1) 673 (2003)
- בזק בינלאומי בע"מ נ' תדיראן בע"מ, ע"א 10576/06 (פורסם בנבו, 12.8.2009)
- בזק החברה הישראלית לתקשורת בע"מ נ' אלוני, רע"א 2392/13 (פורסם בנבו, 13.5.2013)
- בזק החברה הישראלית לתקשורת בע"מ נ' דפי זהב בע"מ, רע"א 8304/09 (פורסם בנבו, 1.12.2009)
- בזק החברה הישראלית לתקשורת בע"מ נ' שרת התקשורת, רע"א 3748/05 (פורסם בנבו, 6.5.2005)
- בחאש נ' מרעי, ע"א 2777/17 (פורסם בנבו, 23.5.2017)
- בחר נ' דיור בנין ופיתוח בע"מ, ע"א 2360/99, פ"ד נה(4) 18 (2001)
- בחרי נ' פדלון, ד"נ 20/85, פ"ד לט(4) 463 (1985)
- בטאט נ' דיור ב.פ. בע"מ, רע"א 8076/16 (פורסם בנבו, 5.2.2017)
- בטארסה נ' עיאש, ר"ע 383/86, פ"ד מא(2) 100 (1987)
- בי.ג'י. אסיסטנס לימיטד נ' פרוינד, ע"א 6812/98, פ"ד נג(3) 241 (1999)
- ביאדסה נ' ביאדסה, ע"א 752/15 (פורסם בנבו, 23.3.2015)
- ביאדסה נ' קעדאן, רע"א 2444/13 (פורסם בנבו, 21.8.2013)
- ביאזי נ' לרי, ע"א 61/84, פ"ד מב(1) 446 (1988)
- ביאלוסטוצקי נ' בנק ירושלים בע"מ, ע"א 8844/06 (פורסם בנבו, 26.11.2007)
- ביאלי נ' רוזן, ע"א 256/54, פ"ד י 133 (1956)
- ביבי נ' אייץ אנד או אופנה בע"מ, רע"א 3577/09 (פורסם בנבו, 11.6.2009)
- ביבי נ' ליפר, בש"א 2487/14 (פורסם בנבו, 14.5.2014)
- בידור נאה מפעלי כתי קולנוע בע"מ נ' רשף, ע"א 1927/10 (פורסם בנבו, 24.11.2011)
- בידרמן חברה לביטוח בע"מ נ' י.ד. מטר בע"מ, ע"א 66/91, פ"ד מו(5) 397 (1992)
- ביו נ' קלמנסון, ע"א 6952/12 (פורסם בנבו, 7.1.2013)

- ביטוח חקלאי, אגודה שיתופית הדדית בע"מ נ' לשם, רע"א 6706/95, פ"ד מט(5) 133 (1995) (21)686
 ביטוח חקלאי, אגודה שיתופית מרכזית בע"מ נ' סייג, ע"א 10842/02 (פורסם בנבו, 20.9.2006) (21)994
 ביטוח חקלאי, אגודה שתופית מרכזית בע"מ נ' מנהל המכס, רע"א 3641/94, פ"ד מט(3) 657 (1995) (71)1068
 ביטום תעשיות פטרוכימיות בע"מ נ' כמפרן ישראל בע"מ, רע"א 3638/03, פ"ד נח(1) 97 (2003) (80)392
 ביטון נ' וינסנט, בע"מ 1855/08 (פורסם בנבו, 8.4.2008) (22)1244
 ביטון נ' עיזבון מרק, רע"א 3897/16 (פורסם בנבו, 24.5.2016) (17)829
 ביטס אוף גולד בע"מ נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, ע"א 6389/17 (פורסם בנבו, 25.2.2018) (21)1124
 בייגל נ' צפריר, רע"א 8630/07 (פורסם בנבו, 8.1.2008) (53)1128, (84)859, (29)747
 בניש-עדיאל נ' דניה סיבוס חברה לבנין בע"מ, ע"א 136/92, פ"ד מז(5) 114 (1993) (47)1602
 בינבאום נ' בינבאום, ע"א 564/73, פ"ד כח(1) 601 (1974) (2)753
 בירן נ' הרמולין, רע"א 8521/09 (פורסם בנבו, 2.10.2014) (3)1411, (1)1411, (28)583
 בירן נ' הרמולין, רע"א 2181/15 (פורסם בנבו, 2.4.2015) (2)1411
 בית און נ' לנדנר, רע"א 555/14 (פורסם בנבו, 28.4.2014) (29)1399, (28)1399, (15)1397
 בית החולים אגודת הסהר האדום (אל הלא) נ' פלוני, רע"א 4512/13 (פורסם בנבו, 28.8.2014) (11)14
 בית החולים מאיר נ' פלוני, רע"א 6435/15 (פורסם בנבו, 10.12.2015) (9)674
 בית הכנסת הגדול בירושלים נ' היכל שלמה – המרכז למורשת היהדות בירושלים, רע"א 8317/07 (פורסם בנבו, 25.12.2007) (10)1652, (40)1513, (43)246
 בית הספר החקלאי סליסין נ' קדמת עדן בע"מ, רע"א 2526/17 (פורסם בנבו, 25.4.2017) (12)980, (11)980
 בית מימון מוצרי חשמל בע"מ נ' קלינטון סחר בינלאומי 2000 בע"מ, רע"א 3149/06 (פורסם בנבו, 1.11.2006) (35)478
 בית נח – בית החלמה מזור בע"מ נ' מדינת ישראל – משרד הבריאות, רע"א 385/93, פ"ד מז(3) 221 (1993) (22)1036
 בית ששון בע"מ נ' שיכון עובדים והשקעות בע"מ, רע"א 4224/04, פ"ד נט(6) 625 (2005) (46)153
 בית-און נ' עיריית תל אביב, רע"א 8402/05 (פורסם בנבו, 2.8.2006) (9)1456
 בכר נ' המברשת רוחמה אגודה שיתופית חקלאית בע"מ, רע"א 5919/14 (פורסם בנבו, 29.1.2015) (63)1604, (42)631
 בכר נ' תנובה מרכז שיתופי לשיווק תוצרת חקלאית בישראל בע"מ, ע"א 1747/11 (פורסם בנבו, 26.8.2012) (1)239
 בלבול ובוניפאל נ' שם טוב, ע"א 451/70, פ"ד כה(1) 272 (1971) (19)427
 בלגשווילי נ' אלגבארין, ע"א 446/82, פ"ד מב(2) 737 (1988) (7)674
 בלדרמן נ' אורנשטיין, ע"א 595/78, פ"ד לה(1) 467 (1980) (67)693, (50)432
 בלו סקאי ליסינג תפעולי בע"מ נ' מיטבית סיבל באר שבע 1995 בע"מ, ע"א 1267/16 (פורסם בנבו, 15.3.2016) (49)1107
 בלוי נ' שר המשפטים, בג"ץ 110/87, פ"ד מא(2) 373 (1987) (44)431
 בלון נ' גילאור, רע"א 5169/93, פ"ד מח(2) 608 (1994) (40)759
 בלון נ' גילאור, דנ"א 2439/94, פ"ד מח(3) 319 (1994) (40)759
 בלון נ' מילר, ע"א 55/48, פ"ד ב 208 (1949) (9)864
 בלולו נ' עשור לעצמאות ישראל, חברת תערוכה בע"מ, ע"א 254/63, פ"ד יח(2) 689 (1964) (31)1656
 בלוס נ' מדינת ישראל, ע"א 3395/13 (פורסם בנבו, 11.8.2014) (3)265
 בלטור נ' יגאלי, רע"א 15/05 (פורסם בנבו, 23.8.2005) (40)1643
 בלטור נ' מוזר, ע"א 10242/09 (פורסם בנבו, 2.2.2011) (27)1598
 בלייזס נ' פיק, ע"א 687/76, פ"ד לב(2) 721 (1978) (39)584
 בלמן נ' "עידן" חב' לייזום ולביצוע של מפעלים ושירותים בע"מ, ע"א 363/76, פ"ד לא(2) 214 (1977) (13)596
 בלפוריה, מושב עובדים להתיישבות חקלאית שיתופית בע"מ נ' הוועדה המקומית, יזרעאלים, ע"א 482/99, פ"ד נו(2) 865 (2001) (23)1598, (12)1579

- (15)788 בלקור מוצרי צריכה בע"מ נ' חכים, רע"א 1686/05 (פורסם בנבו, 1.6.2005)
 (54)247 בן אבי נ' הראל חברה לביטוח בע"מ, רע"א 7551/09 (פורסם בנבו, 31.12.2009)
 בן אדוה נ' חברת דואר ישראל בע"מ, רע"א 1690/14 (פורסם בנבו, 10.4.2014)
- (16)1335, (59)1055, (58)367 בן אהרון נ' בן דוד, רע"א 1706/14 (פורסם בנבו, 20.7.2014)
 (8)1032 בן ארי נ' שפירא, ע"א 422/77, פ"ד לב(2) 309 (1978)
 (20)956, (17)955 בן בשט נ' קדמי, רע"א 2417/08 (פורסם בנבו, 5.4.2009)
 (32)1327 בן גור נ' מנהל מקרקעי ישראל, ע"א 1546/11 (פורסם בנבו, 8.9.2011)
 (36)152 בן גורי נ' חברת דואר ישראל, ע"מ 6969/11 (פורסם בנבו, 6.10.2011)
 (27)1125 בן גיאת נ' הכשרת היישוב ביטוח בע"מ, ע"א 7750/10 (פורסם בנבו, 11.8.2011)
 (18)1154 בן גיאת נ' כהן, ע"א 9318/05 (פורסם בנבו, 5.3.2007)
 (57)855 בן דב נ' רייכבך-סגל, ע"א 4768/15 (פורסם בנבו, 8.10.2015)
 (5)1093 בן דב נ' רייכבך סגל, ע"א 4768/15 (פורסם בנבו, 21.2.2018)
 (27)1433 בן דב נ' שטלגרובר – אוטו גרובר ושות', ע"א 112/83, פ"ד לט(1) 194 (1985)
 (19)86 בן דוד נ' בן דוד, רע"א 3190/12 (פורסם בנבו, 25.6.2012)
 (5)1196 בן דוד נ' בנק דיסקונט לישראל בע"מ, ע"א 2113/10 (פורסם בנבו, 18.7.2012)
 (18)242 בן דוד נ' גדעון, ע"א 4117/15 (פורסם בנבו, 17.8.2015)
 (42)1127 בן דוד נ' גרבי, בש"א 5738/91, פ"ד מו(1) 317 (1991)
 (21)1598, (4)901 בן דוד נ' החברה לתפעול וניהול הימורי ספורט בע"מ, ע"א 272/71, פ"ד כו(2) 97 (1972)
 (23)772 בן דוד נ' המאגר הישראלי לביטוחי רכב בע"מ, רע"א 10394/06 (פורסם בנבו, 5.2.09)
 (14)1003 בן דוד נ' ר.פ. אירועים וגנים בע"מ, ע"א 1385/13 (פורסם בנבו, 24.3.2013)
 (52)1128 בן דוד נ' קו-אופ ירושלים, אגודה צרכנית שיתופית בע"מ, ע"א 3074/03 (פורסם בנבו, 20.7.2005)
- (26)1297 בן זכרי נ' האן, ע"א 279/65, פ"ד יט(3) 514 (1965)
 (21)667, (28)641 בן חיים נ' הוועד המחוזי של לשכת עורכי הדין בתל-אביב-יפו, על"ע 11/86, פ"ד מא(4) 99 (1988)
- (27)428 בן חיים נ' כהן, ע"א 767/77, פ"ד לד(1) 564 (1979)
 (69)235, (3)225 בן חמו נ' טנא נוגה בע"מ, ע"א 2850/99, פ"ד נד(4) 849 (2000)
 (31)527 בן חמו נ' כלל חברה לביטוח בע"מ, רע"א 7127/12 (פורסם בנבו, 30.12.2012)
 (1)699 בן חרוץ נ' רזיאל, המ' 280/70, פ"ד כד(1) 500 (1970)
 (28)1582 בן טוב נ' אורוות הגליל אחזקות בע"מ, רע"א 8712/04, פ"ד נט(5) 693 (2005)
 (45)167 בן טוב נ' בנק דיסקונט לישראל בע"מ, רע"א 4240/12 (פורסם בנבו, 20.8.2012)
 (49)1515 בן יאיר השרון בע"מ נ' עיזבון מורטנפלד, ע"א 448/88, פ"ד מה(2) 36 (1991)
 (5)225 בן יהודה נ' רוז, ע"א 690/69, פ"ד כד(2) 537 (1970)
 (16)771 בן יחזקאל אמנון בע"מ נ' ברגר, ע"א 8497/11 (פורסם בנבו, 29.5.2014)
 (40)883 בן יקר גת חברה להנדסה ובנין בע"מ נ' הועדה המיוחדת לתכנון ולבנייה מודיעין, ע"א 6291/95, פ"ד נא(2) 825 (1997)
- (24)556 בן יקר נ' נצבא חברה להתנחלות בע"מ, ע"א 781/09 (פורסם בנבו, 12.10.2009)
 (45)1674, (25)1387 בן לולו נ' אטראש, ע"א 2495/95, פ"ד נא(1) 577 (1997)
 (25)880, (12)878 בן מרדכי נ' בודה, רע"א 2989/15 (פורסם בנבו, 9.7.2015)
 (12)572 בן משה נ' קפליוק, ע"א 6846/98, פ"ד נו(4) 494 (2002)
 (30)527 בן נון נ' כורש, ע"א 4352/04 (פורסם בנבו, 10.11.2005)
 (49)1602 בן סימון נ' בנק כרמל למשכנתאות בע"מ, ע"א 359/69, פ"ד כד(1) 171 (1970)
 (22)187 בן עזרא נ' עיריית עכו, רע"א 7123/17 (פורסם בנבו, 17.10.2017)
 (67)1542 בן עטר נ' מלצר, ע"א 2240/90, פ"ד מז(4) 45 (1993)
 (45)1633, (82)1607 בן עמי נ' א.ג.מ תפן בע"מ, ע"א 1379/11 (פורסם בנבו, 11.5.2011)
 (34)1449 בן צבי נ' אלשיך, רע"א 7586/15 (פורסם בנבו, 24.1.2016)
 (6)357 בן צבי נ' סיטין, ע"א 3002/93, פ"ד מט(3) 21 (1995)
 (1)1151, (17)788

(14)964, (45)1436,(47)1065	בן ציון נ' בנק ארץ ישראל בריטניה בע"מ, ע"א 998/92, פ"ד מו(2) 749 (1992)
(33)230	בן שטרית נ' בן שטרית, ע"א 57/71, פ"ד כו(1) 638 (1972)
(21)1549	בן שטרית נ' פריאל, ע"א 7349/06 (פורסם בנבו, 3.6.2007)
(2)13	בן שלמה נ' מנהל מס ערך מוסף, ע"א 5709/95, פ"ד נב(4) 241 (1998)
(11)163	בן שלמה נ' קובדלו, ע"א 805/75, פ"ד ל(3) 238 (1976)
(3)437	בן שמואל נ' בן חיים, בש"א 4436/13 (פורסם בנבו, 28.7.2013)
(49)586,(9)373	בן שמחון נ' יקיר, רע"א 4822/16 (פורסם בנבו, 16.8.2016)
(103)1073	בן שמן מושב עובדים להתיישבות חקלאית שיתופית בע"מ נ' פישלר, ע"א 1196/11 (פורסם בנבו, 4.5.2011)
(20)1597,(3)1593,(29)905	בן שמעון נ' ברדה, ע"א 576/81, פ"ד לט(2) 589 (1984)
(22)1432,(38)815	בנאי נ' ארז, ע"א 3907/14 (פורסם בנבו, 10.8.2016)
(11)1270,(50)214	בנדה נ' שצ'רנסקי, ע"א 671/88, פ"ד מה(1) 288 (1990)
(17)1580	בנוליאל נ' מדינת ישראל, בש"פ 64/87, פ"ד מא(2) 783 (1987)
(59)1426	בנזקר נ' גבור, רע"א 3239/18 (פורסם בנבו, 31.5.2018)
(17)771,(26)739	בני בנימין לקרץ בע"מ נ' ח'שיבון ח'ליל בע"מ, רע"א 3203/07 (פורסם בנבו, 29.8.2007)
(13)1003	בני הנגב בניה ועפר בע"מ נ' בנק מרכנתיל דיסקונט בע"מ, רע"א 7167/12 (פורסם בנבו, 26.12.2012)
(20)439	בני סעיד חמודה בע"מ נ' המועצה המקומית עראבה, ע"א 4651/95, פ"ד נ(5) 81 (1997)
(62)1088,(13)954	בני פאוזי שמשום (2009) בע"מ נ' אנטואן שוקחה ובניו בע"מ, ע"פ 391/18 (פורסם בנבו, 31.1.2018)
(16)306	בני שחף הובלות והשקעות (1976) בע"מ נ' הבנק הבינלאומי הראשון לישראל בע"מ, ע"א 4012/96, פ"ד נה(1) 492 (1999)
(18)582,(17)582	בניאל נ' תמ"י מכון למחקר ולפיתוח בע"מ, ע"א 85/83, פ"ד מב(3) 606 (1986)
(29)1037	בנייני יסקו לבניין ומקרקעין בע"מ נ' בנק דיסקונט לישראל בע"מ, רע"א 7216/09 (פורסם בנבו, 6.12.2009)
(7)1666,(14)465	בנייני מ.י. גינדי הנדסה ופיתוח בע"מ נ' זלוטניק, ע"א 1793/16 (פורסם בנבו, 10.7.2017)
(59)922,(58)855	בנין נ' הניג, ע"א 3788/10 (פורסם בנבו, 3.4.2013)
(9)450,(7)450	בנין נ' פקיד השומה, המ' 508/71, פ"ד כה(2) 360 (1972)
(66)563,(28)543,(8)540,(63)531	בניני איפל בע"מ נ' סתוי, ע"א 571/88, פ"ד מד(3) 636 (1990)
(17)812	בניני בנק בע"מ נ' דרור הדרום חברה לפיתוח בע"מ, רע"א 8526/09 (פורסם בנבו, 18.3.2010)
(27)813	בניני בר אמנה חברה לבניין ופיתוח בע"מ נ' עדיאל בע"מ, רע"א 2258/14 (פורסם בנבו, 4.2.2015)
(13)1404	בניני יסקו לבניין ומקרקעין בע"מ נ' גינדס, רע"א 3134/17 (פורסם בנבו, 8.1.2018)
(1)1151,(17)188	בן-צבי נ' סיטין, ע"א 3002/93, פ"ד מט(3) 5 (1995)
(19)31	בן-ציון נ' המועצה המקומית אבן יהודה, ע"א 739/13 (פורסם בנבו, 6.10.2014)
(35)919,(21)917	בן-ציון נ' הנאמן על נכסי י' בן-ציון, ע"א 5000/92, פ"ד מח(1) 830 (1994)
(10)787	בנק אגוד לישראל בע"מ נ' צרפתי, ע"א 8630/08 (פורסם בנבו, 29.4.2010)
(31)790,(5)786	בנק אוצר החייל בע"מ נ' אהרונוב, ע"א 189/95, פ"ד נג(4) 199 (1999)
(54)154	בנק איגוד בע"מ נ' לופו, ע"א 1548/96, פ"ד נד(2) 559 (2000)
(31)384,(35)362	בנק איגוד לישראל בע"מ נ' אזולאי, רע"א 6546/94, פ"ד מט(4) 54 (1995)
(86)392,(63)389	
(38)1126,(90)766	בנק איגוד לישראל בע"מ נ' לילוף, ע"א 8226/03, פ"ד נח(2) 193 (2003)
(39)559,(61)531,(51)412	בנק ברקליס דיסקונט בע"מ נ' ברנר, ע"א 227/77, פ"ד לב(1) 85 (1977)
(61)762	בנק ברקליס דיסקונט בע"מ נ' רוזנבוים, ע"א 743/81, פ"ד לט(1) 12 (1985)
(83)926	בנק ברקליס דיסקונט בע"מ נ' רוזנטל חברה לבנין, ע"א 463/73, פ"ד כח(2) 589 (1974)

- בנק דיסקונט לישראל בע"מ נ' ICC Industries, רע"א 10076/07 (פורסם בנבו, 28.11.2007) 759(44)
 בנק דיסקונט לישראל בע"מ נ' אביצדק, ע"א 140/88, פ"ד מד(1) 206 (1989) 527(34), 524(13)
 בנק דיסקונט לישראל בע"מ נ' אברת סוכנות ביטוח בע"מ, רע"א 637/00, פ"ד נה(3) 661 (2001) 383(20)
 בנק דיסקונט לישראל בע"מ נ' דיין, ע"א 8397/13 (פורסם בנבו, 15.12.2014) 247(52)
 בנק דיסקונט לישראל בע"מ נ' חסן, רע"א 8692/09 (פורסם בנבו, 13.10.2010) 502(33)
 בנק דיסקונט לישראל בע"מ נ' טברי, ע"א 498/85, פ"ד מב(1) 80 (1988) 877(4)
 בנק דיסקונט לישראל בע"מ נ' נופי, ע"א 530/89, פ"ד מז(4) 116 (1993) 139(18), 163(17), 476(21)
 בנק דיסקונט לישראל בע"מ נ' סלע, ע"א 6640/00, פ"ד נד(5) 581 (2000) 1547(1), 1542(64)
 בנק דיסקונט לישראל בע"מ נ' קווי אשראי לישראל שירותים פיננסיים משלימים בע"מ, רע"א 9629/06 (פורסם בנבו, 9.1.2007) 1695(51)
 בנק דיסקונט לישראל בע"מ נ' רסולי, ע"א 9392/10 (פורסם בנבו, 4.7.2013) 253(2)
 בנק דיסקונט לישראל בע"מ נ' שירי, רע"א 2235/04 (פורסם בנבו, 27.6.2006) 381(4), 381(3), 384(24), 384(25), 384(26), 386(43)
 בנק דיסקונט לישראל בע"מ נ' שופ, בש"א 6479/06 (פורסם בנבו, 15.1.2007) 1642(32), 29(5), 16(29)
 בנק דיסקונט למשכנתאות בע"מ נ' שיף, רע"א 6713/08 (פורסם בנבו, 19.1.2009) 1441(3), 1448(32), 1445(19)
 בנק הבניה לישראל בע"מ נ' פרי העמק (שימורים וקפואים) 88 בע"מ, רע"א 4692/92, פ"ד מז(1) 653 (1993) 570(2), 57(39), 51(2)
 בנק המזרחי בע"מ נ' משקי עמק הירדן, רע"א 4735/04 (פורסם בנבו, 22.9.2005) 597(16)
 בנק המזרחי המאוחד בע"מ נ' אברהם, ע"א 790/97, פ"ד נט(3) 697 (2004) 786(7)
 בנק המזרחי המאוחד בע"מ נ' אליהו גרציאני בע"מ, ע"א 7424/96, פ"ד נד(2) 145 (2000) 897(35), 892(3)
 בנק המזרחי המאוחד בע"מ נ' כונס הנכסים הרשמי, ע"א 650/98, פ"ד נג(4) 433 (1999) 148(20)
 בנק המזרחי המאוחד בע"מ נ' מ.ל.ת. מבנים לתעשייה בע"מ, בש"א 1205/93, פ"ד מז(2) 26 (1993) 1069(74), 1069(73)
 בנק המזרחי המאוחד בע"מ נ' פלץ, רע"א 4234/05 (פורסם בנבו, 14.8.2005) 357(2)
 בנק המזרחי המאוחד בע"מ נ' תעשיות מרסי עפולה בע"מ, בש"א 7132/94, פ"ד מט(1) 532 (1995) 872(18), 870(2)
 בנק הפועלים בע"מ נ' Cibel Financiere, ע"א 7602/09 (פורסם בנבו, 10.2.2011) 1389(35)
 בנק הפועלים בע"מ נ' אהרוני, רע"א 5694/17 (פורסם בנבו, 7.8.2017) 1386(14), 375(30)
 בנק הפועלים בע"מ נ' גרינברג, רע"א 5821/05 (פורסם בנבו, 15.12.2005) 878(14)
 בנק הפועלים בע"מ נ' דגני, כונס, רע"א 7973/06 (פורסם בנבו, 16.4.2007) 1073(106)
 בנק הפועלים בע"מ נ' הורש, ע"א 3352/07 (פורסם בנבו, 7.12.2009) 1160(54), 1153(9), 1152(8)
 בנק הפועלים בע"מ נ' הרפז, רע"א 8410/14 (פורסם בנבו, 6.5.2015) 1385(11), 376(34), 376(33)
 בנק הפועלים בע"מ נ' חנאי, רע"א 2815/16 (פורסם בנבו, 7.7.2016) 711(27)
 בנק הפועלים בע"מ נ' לוי, ע"א 7975/03, פ"ד נט(4) 467 (2005) 636(8)
 בנק הפועלים בע"מ נ' נשר, רע"א 6122/14 (פורסם בנבו, 6.5.2015) 1386(15), 1385(8), 383(21), 387(19), 387(16)
 בנק הפועלים בע"מ נ' נשר, רע"א 1365/17 (פורסם בנבו, 9.3.2017) 1388(27), 302(59)
 בנק הפועלים בע"מ נ' סולכור חברה לשיווק וקניית בע"מ, ע"א 2579/11 (פורסם בנבו, 20.12.2011) 1008(3)
 בנק הפועלים בע"מ נ' סולכור חברה לשיווק וקניית בע"מ, ע"א 2579/11 (פורסם בנבו, 29.6.2014) 1600(41)
 בנק הפועלים בע"מ נ' פסגות גליל גולן אגש"ח בע"מ, רע"א 5577/08 (פורסם בנבו, 23.10.2008) 73(12)
 בנק הפועלים בע"מ נ' שפיגל מנהל עזרון, רע"א 3394/13 (פורסם בנבו, 17.6.2013) 975(77)
 בנק יהב לעובדי מדינה בע"מ נ' שפירא, רע"א 2598/08 (פורסם בנבו, 23.11.2010) 1340(8), 1323(13), 1294(8), 309(35)

- בנק לאומי לישראל בע"מ נ' c.i.s. – Continent Israel Schiffahrts g.m.b.h.,
 ע"א 601/82 מ(2) 673 (1986)
 (59)1475
- בנק לאומי לישראל בע"מ נ' אלחדף, רע"א 8873/05 (פורסם בנבו, 20.9.2005)
 בנק לאומי לישראל בע"מ נ' ארט בי, חברה בערבות מוגבלת, רע"א 5693/98,
 פ"ד נב(5) 793 (1998)
 (61)730, (44)714
- בנק לאומי לישראל בע"מ נ' ארנברג, ע"א 9060/11 (פורסם בנבו, 17.4.2013)
 בנק לאומי לישראל בע"מ נ' ארנברג, ע"א 9060/11 (פורסם בנבו, 22.9.2014)
 בנק לאומי לישראל בע"מ נ' בגס, רע"א 10509/05 (פורסם בנבו, 25.12.2005)
 בנק לאומי לישראל בע"מ נ' גלפנד, רע"א 8382/98, פ"ד נג(2) 721 (1999)
 בנק לאומי לישראל בע"מ נ' דראל, ע"א 2975/09 (פורסם בנבו, 16.6.2010)
 בנק לאומי לישראל בע"מ נ' הסתדרות הרבנים דאמריקה, ע"א 1226/90,
 פ"ד מט(1) 177 (1995)
 (38)1617, (46)1501, (19)994
- בנק לאומי לישראל בע"מ נ' כונס הנכסים של חברת בני דן, קבלני הנדסה ימית,
 ע"א 621/83 מ(2) 660 (1987)
 בנק לאומי לישראל בע"מ נ' כונס נכסים ומנהל של החברות, רע"א 6418/93,
 פ"ד מט(2) 685 (1995)
 (64)780, (16)709
- בנק לאומי לישראל בע"מ נ' מ.ג. ברין ובניו בע"מ, ע"א 151/89, פ"ד מו(4) 101 (1992)
 בנק לאומי לישראל בע"מ נ' מדינת ישראל, ע"פ 1982/93, פ"ד מח(3) 238 (1994)
 בנק לאומי לישראל בע"מ נ' מלצר, ע"א 539/77, פ"ד לב(2) 436 (1978)
 בנק לאומי לישראל בע"מ נ' עמנואל חברה לסחר יבוא, יצור ויצוא עצים בע"מ,
 ע"א 6528/99 מ(4) 817 (2002)
 בנק לאומי לישראל נ' פנסו, רע"א 10181/17 (פורסם בנבו, 30.5.2018)
 בנק לאומי לישראל בע"מ נ' רם בע"מ, ע"א 897/79, פ"ד לה(1) 352 (1980)
 בנק לאומי למשכנתאות בע"מ נ' ביריאן, רע"א 7886/11 (פורסם בנבו, 27.3.2012)
 בנק לאומי למשכנתאות בע"מ נ' מושלב, רע"א 2094/04, פ"ד נט(3) 433 (2004)
 בנק למסחר בע"מ נ' שטרן, ע"א 2167/94, פ"ד נ(5) 216 (1997)
 בנק מזרחי טפחות בע"מ נ' אלבס, ע"א 1507/11 (פורסם בנבו, 16.1.2014)
 בנק מזרחי טפחות בע"מ נ' נגר כרמלה ובניה בע"מ, רע"א 2006/06 (פורסם בנבו, 15.8.2012)
 בנק מזרחי-טפחות בע"מ נ' צוף יער בניין והשקעות בע"מ, ע"א 1356/09
 (פורסם בנבו, 25.3.2009)
 בנק מרכנתיל דיסקונט בע"מ נ' אלרון (ד.ד.) השקעות בע"מ, ע"א 6261/10
 (פורסם בנבו, 28.9.2010)
 (8)1484 (1992)
 (18)964 (1994)
 (19)148 (1978)
 (19)772, (14)771, (47)365, (46)168 (2002)
 1420 (30.5.2018)
 (83)1070, (3)891 (1980)
 (22)556 (27.3.2012)
 (2)523 (2004)
 (35)1499, (25)308, (10)178 (1997)
 (75)-(74)764, (58)762 (16.1.2014)
 (27)256 (15.8.2012)
 (39)1126, (92)766, (91)766 (25.3.2009)
 (56)1087 (פורסם בנבו, 28.9.2010)
 (37)713 (2001)
 (6)1370 (21.6.2012)
 (1)785 (2003)
 (48)760 (1989)
 (41)1500, (51)761 (1989)
- בנק צפון אמריקה בע"מ נ' עומר גלבוע – חברה לבנין ועבודות עפר בע"מ (בפירוק),
 ב"ש 1038/85 מ(1) 57 (1986)
 בן-שושן נ' בן-שושן, רע"א 6810/97, פ"ד נא(5) 375 (1997)
 בן-שמחון נ' בן-שמחון, בש"פ 3348/98, פ"ד נב(2) 536 (1998)
 בסה נ' "אגד" אגודה שיתופית לתחבורה בישראל בע"מ, ע"א 822/77, פ"ד לב(3) 21 (1978)
 בסוביץ נ' נ' גפן (וינשטוק), ע"א 232/59, פ"ד יד 2136 (1959)
 בסט ביי רשתות שיווק בע"מ נ' פידיאס אחזקות בע"מ, ע"א 3668/98, פ"ד נג(3) 180 (1999)
 בסיליאן נ' בסיליאן, ע"א 122/83, פ"ד מ(1) 287 (1986)
 בסמן נ' גזית תכנון שירותי אדריכלים והנדסה בע"מ, ע"א 430/74, פ"ד כט(1) 228 (1974)
 בסן נ' בסן, קטיין, המ' 543/64, פ"ד יח(4) 417 (1964)
 בצלאל נ' שפרינגר, ע"א 197/83, פ"ד לז(4) 99 (1983)

(27)75	בקל נ' אגודה שיתופית נהלל, רע"א 853/91, פ"ד מח(1) 775 (1994)
(26)1325	בקר נ' מגדל חברה לביטוח בע"מ, רע"א 4499/17 (פורסם בנבו, 22.8.2017)
(23)994, (2)863	בקר נ' שטרן, רע"א 478/88, פ"ד מב(3) 679 (1988)
(31)517	בר אור נ' לאומי קארד בע"מ, רע"א 1534/16 (פורסם בנבו, 14.4.2016)
(65)856, (21)746	בר דוד נ' טייג, רע"א 1705/10 (פורסם בנבו, 11.3.2010)
(1)683	בר זאב נ' מוחמד, רע"א 504/90, פ"ד מד(2) 200 (1990)
(23)789, (67)781, (59)762, (3)753, (2)753	בר חן נ' כוכבי, ע"א 4360/90, פ"ד מז(2) 311 (1993)
(63)562, (79)534, (64)531, (29)527	בר חן נ' שמעון, ע"א 4646/90, פ"ד מו(5) 798 (1992)
(11)580	בר לב נ' רפפורט, ע"א 1842/90, פ"ד מח(5) 221 (1994)
(56)233	בר נ' הבר, ע"א 81/83, פ"ד מ(1) 17 (1986)
(12)474, (9)474	בר נוי נ' מלחי, ע"א 7456/11 (פורסם בנבו, 11.4.2013)
(9)614	בר נוי נ' סביר, רע"א 4673/15 (פורסם בנבו, 8.3.2016)
, (1)1046, (28)477	בר עידן יצור ופיתוח בע"מ נ' אברגיל, רע"א 4846/11 (פורסם בנבו, 10.8.2011)
(61)1055, (32)1051	
(7)253	בר שירה נ' מעונות ובנין בע"מ, ע"א 656/99, פ"ד נז(5) 1 (2003)
(12)1080	בר-אדם נ' כונס הנכסים הרשמי, ע"א 2925/08 (פורסם בנבו, 3.4.2008)
(15)848	בראודה נ' פרבר, רע"א 3233/14 (פורסם בנבו, 30.10.2014)
(21)1535	בראון נ' מדינת ישראל, ע"פ 1988/94, פ"ד מח(3) 608 (1994)
(7)1494, (6)1494	בראון נ' רוגווינסקי, ע"א 576/61, פ"ד טז 1460 (1962)
(21)640	בראזי נ' פירות ומשתלות בן דור, רע"א 3050/04 (פורסם בנבו, 18.4.2005)
(11)1080	בראנץ נ' כנפי, רע"א 7777/09 (פורסם בנבו, 7.1.2013)
(19)872	בראשי נ' בראשי, רע"א 2706/91, פ"ד מה(5) 793 (1991)
(11)1002	בראשי נ' עזובן בראשי, ע"א 3601/96, פ"ד נב(2) 582 (1998)
(1)1023, (13)878, (7)878, (1)305, (8)226	ברבי נ' ברבי, ע"א 4272/91, פ"ד מח(4) 689 (1994)
(34)1616	ברבח נ' משרד הביטחון, רע"א 7216/10 (פורסם בנבו, 13.6.2011)
(11)1379	ברבלק נ' שביט, ע"א 324/88, פ"ד מה(3) 562 (1991)
(2)1593	ברבלק נ' שביט, ע"א 37/85, פ"ד מא(1) 708 (1993)
	ברג יעקב ובניו (רהיטים) בע"מ נ' Berg East Imports Inc., ע"א 6796/97, פ"ד נד(1) 697 (2000)
(38)1500, (52)1474, (19)934, (3)645, (47)102, (2)83	
(2)1349	ברגר נ' עיריית תל אביב-יפו, בש"א (מחוזי ת"א) 32378/06 (פורסם בנבו, 18.11.2007)
(62)1661	ברגר נ' שר המשפטים, בג"ץ 6090/08 (פורסם בנבו, 11.8.2008)
(27)1406	ברגרוזן נ' אשפלטת תעשיות פלסטיק בע"מ, ע"א 6919/15 (פורסם בנבו, 17.7.2017)
(66)731	ברדא שבטא חברה קבלנית לבנין בע"מ נ' מאירסון, ע"א 22/73, פ"ד כז(2) 604 (1973)
(56)1426	ברדה נ' כונס נכסים הרשמי, ע"א 2837/17 (פורסם בנבו, 6.6.2018)
(47)1633	ברדוגו נ' מדינת ישראל, ע"א 5075/02, פ"ד נח(2) 860 (2004)
	ברוזובסקי הובלות בע"מ נ' איתוראן איתור ושליטה בע"מ, ע"א 7094/09 (פורסם בנבו, 14.12.2010)
(7)1315, (32)1299	
(55)506, (26)16	ברוכיאן נ' כלי, ע"א 1046/90, פ"ד מה(5) 345 (1991)
(11)1002	ברונפמן-אלון בע"מ נ' הממונה על מס הבולים, ע"א 6616/04 (פורסם בנבו, 13.6.2007)
(53)803	ברונר נ' איתם א"י תעשיות מוקדמות, המ' (מחוזי ת"א) 4834/85, פ"מ התשמ"ה(3) 366 (1985)
, (33)189	ברונשטיין נ' ד"ר בלינדר ג'ורג' – מ.א.ר. בע"מ, רע"א 4038/09 (פורסם בנבו, 19.7.2009)
(30)1487, (62)1476, (41)1472, (85)327, (35)189	
(45)102	ברוסילובסקי נ' ברוסילובסקי, רע"א 1276/99, פ"ד נג(3) 284 (1999)
(39)1600	בר-זאב נ' מוחמד, ע"א 6431/96, פ"ד נב(3) 557 (1998)
(2)653, (10)636	ברזילי נ' הוועדה המקומית לתכנון ולבניה זמורה, ע"א 792/88, פ"ד מד(3) 828 (1990)
, (5)-(3)1314, (2)-(1)1303	ברזילי נ' פרינר (הדס 1987) בע"מ, ע"א 8037/06 (פורסם בנבו, 4.9.2014)
(12)-(9)1358, (7)1358, (17)1317	

- ברזילי נ' שיכון ופיתוח לישראל בע"מ, ע"א 8495/00, פ"ד נה(4) 721 (2001)
 (2)1007, (2)1001, (22)982, (73)195
- ברזיק נ' ברזיק, ע"א 6679/97, פ"ד נא(5) 603 (1997)
 (60)1555
- ברזילי נ' ברזילי, רע"א 5462/14 (פורסם בנבו, 11.9.2014)
 (47)1140, (40)1139
- בריה נ' אבגנים, ע"א 2154/07 (פורסם בנבו, 5.9.2010)
 (7)106
- ברייטשטיין נ' אמנה, ע"א 5955/91, פ"ד מז(5) 301 (1993)
 (35)468
- בריל אוטלט אילת בע"מ נ' ביג מרכזים מסחריים שותפות מוגבלת,
 רע"א 1598/16 (פורסם בנבו, 11.4.2016)
 (31)823
- בריל נ' בריל, ע"א 4151/99, פ"ד נה(4) 709 (2001)
 (11)1197
- בריסק, בפש"ר נ' בן איון, בש"א 3294/09 (פורסם בנבו, 15.9.2011)
 (10)1508, (3)1507
- בריק נ' בנק אוצר החייל בע"מ, בש"א 356/89, פ"ד מג(4) 22 (1989)
 (91)926, (89)926
- ברכה נ' אפריקה ישראל להשקעות בע"מ, ע"א 3260/11 (פורסם בנבו, 6.1.2015)
 (16)255
- ברלב נ' בריל, ע"א 32/90, פ"ד מו(5) 866 (1992)
 (14)1596
- בר-לב נ' לוינוון, ע"א 127/83, פ"ד מ(3) 249 (1986)
 (61)588, (14)581
- בון רביב טלקום בע"מ נ' מר התקנות לוויין בע"מ, רע"א 5855/01, פ"ד נו(1) 453 (2001)
 (38)1039, (37)1039, (24)746, (23)746, (32)726
- ברנד פור יו בע"מ נ' רמי לוי שיווק השקמה בע"מ, רע"א 290/15 (פורסם בנבו, 8.12.2015)
 (8)1047
- ברנדיס נ' בבילון בע"מ, ע"א 7510/15 (פורסם בנבו, 15.3.2017)
 (8)1366, (25)1297
- ברנוון נ' אופיר, רע"א 7450/13 (פורסם בנבו, 11.11.2013)
 (2)123
- ברנה בע"מ נ' צור, ע"א 80/68, פ"ד כב(2) 633 (1968)
 (10)1494, (31)297, (16)296
- ברנט נ' אבני, ע"א 5/54, פ"ד ח 414 (1954)
 (6)438
- ברנס נ' מדינת ישראל, ע"א 7193/10 (פורסם בנבו, 20.2.2012)
 (24)243
- ברנר נ' ברנר, ר"ע 499/86, פ"ד מ(4) 136 (1986)
 (25)1671, (7)1651
- בר-נר נ' רוט, ע"א 8743/04, פ"ד נט(4) 104 (2004)
 (13)1561, (1)1559, (57)1541, (48)119
- ברנשטיין נ' נכסים ח.ומ.ג בע"מ, רע"א 6801/15 (פורסם בנבו, 24.7.2016)
 (43)1674, (35)1657, (14)1562
- ברסלבסקי נ' פריימן, רע"א 7788/15 (פורסם בנבו, 13.1.2016)
 (37)1052, (33)478
- בר-עוז נ' סטר, רע"א 3749/12 (פורסם בנבו, 1.8.13)
 (12)288
- ברק מתכת אשקלון בע"מ נ' הקו פי.וי.בי.הא., רע"א 2478/90, פ"ד מדר(3) 624 (1990)
 (24)64
- ברק נ' בית הדין הארצי לעבודה, בג"ץ 846/93, פ"ד נא(1) 3 (1994)
 (57)1475, (12)916
- ברק נ' גזית-גלוב בע"מ, רע"א 7327/16 (פורסם בנבו, 6.12.2016)
 (23)574
- ברק נ' דלתא קפיטל גרופ בע"מ, ע"א 7183/13 (פורסם בנבו, 12.7.2015)
 (13)1386, (29)375
- ברקאי נ' גולדמן, רע"א 8477/16 (פורסם בנבו, 15.1.2017)
 (8)266
- ברקוביץ נ' בודניה, ב"ש 927/85, פ"ד לט(3) 838 (1985)
 (50)802
- ברקוביץ נ' שר האוצר, בג"ץ 4299/13 (פורסם בנבו, 18.11.2014)
 (22)1458
- ברש נ' ירדני, ע"א 759/81, פ"ד מא(2) 253 (1986)
 (42)946, (9)878
- בשותי זאהר בע"מ נ' בנק מזרחי טפחות בע"מ, רע"א 6861/17 (פורסם בנבו, 8.2.2018)
 (5)178
- בשן נ' מדינת ישראל, ע"פ 344/99, פ"ד נג(2) 599 (1999)
 (53)777
- בתי זיקוק לנפט בע"מ נ' New Hampshire Insurance Co, ע"א 4525/08 (פורסם בנבו, 15.12.2010)
 (68)1542, (42)1500
- בתימו בע"מ נ' Arrabon-Hk ltd, ע"א 9678/05 (פורסם בנבו, 3.8.2008)
 (24)935, (1)931
- בתימו בע"מ נ' Arrabon-Hk ltd, ע"א 9678/05 (פורסם בנבו, 3.8.2008)
 (23)1640
- ג
- גאבר נ' אנבריה, רע"א 3051/11 (פורסם בנבו, 16.6.2011)
 (35)937
- גאבר נ' מימון, רע"א 2066/10 (פורסם בנבו, 11.8.2010)
 (60)855, (51)854
- גאון נ' מעגלות הפקות בע"מ, ע"א 5811/09 (פורסם בנבו, 19.12.2010)
 (37)1019
- גאון נדל"ן בע"מ נ' כהן, רע"א 2824/15 (פורסם בנבו, 19.8.2015)
 (29)1051, (33)630
- גאוני נ' בנק דיסקונט לישראל בע"מ, ע"א 5492/92, פ"ד מז(3) 223 (1993)
 (26)409, (6)405

- גאזי נ' שפיגל, רע"א 9288/07 (פורסם בנבו, 7.11.2007) (45)386, (6)13
גאליה נ' חלאילה, רע"א 4717/13 (פורסם בנבו, 21.1.2014) (5)809
ג'אנופולוס נ' הימנותא בע"מ, רע"א 5247/15 (פורסם בנבו, 28.8.2016) (96)394
גאנס נ' מדינת ישראל, רע"א 384/15 (פורסם בנבו, 3.6.2015) (16)675
גב ארי פיתוח והשקעות בע"מ נ' גייר, רע"א 7513/06 (פורסם בנבו, 29.1.2007) (55)761, (46)760
גבאי אדריכלות ובנין ערים בע"מ נ' א. רובין אדריכלים בע"מ, רע"א 4416/09 (פורסם בנבו, 3.9.2009) (66)887
גב-אי נ' אל-על נתיבי אוויר לישראל בע"מ, ע"א 720/78, פ"ד לג' (3) 634 (1979) (27)556
גבאי נ' בית הדין הרבני הגדול, בג"ץ 2222/99, פ"ד נד' (5) 401 (2002) (28)880
גבאי נ' מורג, בע"מ 3390/04, פ"ד נח' (5) 913 (2004) (16)1287, (36)1266, (60)1067
גבאי נ' עמינח תעשיית רהיטים ומזרונים בע"מ, רע"א 5041/13 (פורסם בנבו, 21.1.2014) (22)1026
גבאי נ' פוגל, ע"א 284/88, פ"ד מו' (4) 837 (1992) (22)994
גבאי נ' קפלן, רע"א 1812/10 (פורסם בנבו, 30.12.2010) (17)840, (16)840, (15)839, (14)837
גבאי נ' תע"ל, תעשית עץ לבוד קבוצת משמרות בע"מ, ע"א 617/80, פ"ד לו' (3) 337 (1982) (99)419
ג'באלי נ' ג'באלי, ע"א 8069/13 (פורסם בנבו, 19.12.2016) (3)623
ג'בארי נ' מדינת ישראל, ע"פ 712/94, פ"ד מט' (2) 332 (1995) (7)498
ג'בארין נ' קרן קיימת לישראל, ע"א 231/69, פ"ד כג' (2) 145 (1969) (24)1581, (11)73
ג'בור נ' סעד, ע"א 322/74, פ"ד כט' (1) 223 (1974) (28)851
ג'בילי נ' גבריאל, רע"א 3695/14 (פורסם בנבו, 8.9.2014) (28)1050
גבע נ' ורינט מערכות בע"מ, רע"א 9623/17 (פורסם בנבו, 23.1.2018) (37)824, (20)724
גבע נ' תנו לחיות לחיות, רע"א 3778/16 (פורסם בנבו, 18.8.2016) (48)854, (10)306
גבעון נ' לוי, רע"א 1481/13 (פורסם בנבו, 3.4.2013) (13)1613
גבר נ' נסאסרה, רע"א 5392/01, פ"ד נו' (1) 535 (2001) (17)702, (16)702
ג'ברה נ' המועצה בקעת בית שאן, ע"א 445/80, פ"ד לז' (1) 421 (1983) (16)227
ג'ברין נ' ג'ברין, ע"א 3071/91, פ"ד מז' (3) 361 (1993) (79)1069, (32)896, (3)891
גברעם נ' יורשי מנג'ס, ע"א 110/86, פ"ד מב' (2) 193 (1988) (10)701, (52)432
גד חברה להפצה בע"מ נ' הבנק הבינלאומי הראשון לישראל בע"מ, ע"א 219/11 (פורסם בנבו, 9.12.2012) (10)254
גד חברה להפצה בע"מ נ' כהן, ע"א 350/73, פ"ד כח' (2) 413 (1974) (25)556, (12)555
גד כימיקלים נ' BIP Chemicals, ע"א 1650/10 (פורסם בנבו, 27.12.2012) (34)937
גדבאן נ' משרד הבריאות, בג"ץ 5785/03, פ"ד נח' (1) 29 (2003) (26)668
גדומסקי נ' רוזמאיטי, ע"א 613/70, פ"ד כה' (1) 798 (1971) (60)1475, (21)74
גדות נ' יפרח, רע"א 3801/12 (פורסם בנבו, 27.9.2012) (17)490
גדיש קרנות גמולים בע"מ נ' אלסינט בע"מ, ע"א 2718/09 (פורסם בנבו, 19.11.2009) (25)1342
"גדיש" קרנות גמולים בע"מ נ' אלסינט בע"מ, ע"א 2718/09 (פורסם בנבו, 28.6.2012) (4)1365
גדלוב נ' הארגון מפעל תחבורה בע"מ, רע"א 1530/13 (פורסם בנבו, 5.3.2013) (16)475
גד-שט שותפות לבנין ולהשקעות בע"מ נ' עבודי, ב"ש 1125/85, פ"ד לט' (4) 510 (1985) (41)118
גד-שט שותפות לבנין ולהשקעות נ' עבודי, ע"א 400/85, פ"ד מג' (3) 361 (1989) (7)1568, (11)916, (12)892
גואלמן נ' בירו, רע"א 4007/13 (פורסם בנבו, 2.7.2013) (59)692
גואנשיר נ' חברת החשמל לישראל בע"מ, ע"א 407/73, פ"ד כט' (1) 169 (1974) (23)383
גוגל ישראל בע"מ נ' חב' ברוקרטוב, ע"א 1622/09 (פורסם בנבו, 1.7.2010) (31)230
גודוביץ נ' דור זהב חברה לקבלנות בנין והשקעות בע"מ, ע"א 6743/11 (פורסם בנבו, 24.2.2013) (47)246
גוזלן נ' קומפני פריזיאן דה פרטיסיפסיון, ע"א 174/88, פ"ד מב' (1) 56 (1988) (60)730, (32)517, (27)350
גוטטר נ' פרידמן, ע"א 62/50, פ"ד ז' 746 (1953) (2)1269
גוטמן נ' גולדשטיין, רע"א 5522/17 (פורסם בנבו, 23.10.2017) (14)317
גוטקינד נ' אלקרא, רע"א 1709/12 (פורסם בנבו, 31.5.2012) (60)367
גוריצמן נ' פריד, רע"א 5991/02, פ"ד נט' (5) 1 (2004) (105)1073

- גוכלר נ' עיזבון אזאווילוס, כש"א 4666/02, פ"ד נו(6) 817 (2002)
 ג'ול נ' אל ג'ול, ע"א 4631/90, פ"ד מט(5) 656 (1996)
 ג'ולאני נ' הקדש ח'ליל אבו ג'בנה, רע"א 6998/11 (פורסם בנבו, 22.7.2012)
 ג'ולאני נ' סלימאן, רע"א 8105/11 (פורסם בנבו, 11.12.2011)
 גולד נ' איבשיץ, ר"ע 293/83, פ"ד לח(1) 41 (1984)
 גולד נ' גאולת הכרך בע"מ, רע"א 6297/02, פ"ד נו(2) 108 (2003)
 גולד נ' מנהל מע"מ, ע"א 6267/14 (פורסם בנבו, 26.3.2017)
 גולדברג נ' גולדברג, ע"א 301/66, פ"ד כ(4) 15 (1966)
 גולדווסר נ' קרביץ, ע"א 743/89, פ"ד מו(1) 485 (1992)
 גולדין נ' כלל אינוסטמנס האוס בע"מ, רע"א 211/91, פ"ד מה(3) 441 (1991)
 גולדמן נ' גולדמן, ע"א 541/66, פ"ד כא(2) 113 (1967)
 גולדנברג נ' דרויש, ע"א 286/54, פ"ד י 1170 (1956)
 גולדנברג נ' שר הבריאות, רע"א 9312/08 (פורסם בנבו, 9.11.2008)
 גולדנברג בפש"ר נ' רובנר, רע"א 6905/11 (פורסם בנבו, 31.12.2012)
 גולדפרב נ' גולדפרב, ע"א 84/81, פ"ד לו(3) 253 (1982)
 גולדשטיין נ' גולדשטיין, ד"נ 23/72, פ"ד כז(2) 197 (1973)
 גולובנצ'ין נ' אבני דרך חברך חברה לבניה, רע"א 3095/12 (פורסם בנבו, 2.9.2012)
 גולובנצ'ין נ' מנהל מס שבח, ע"א 6786/05 (פורסם בנבו, 6.4.2008)
 גולן נ' גולן, כש"א 951/96, פ"ד מט(4) 877 (1996)
 גולן נ' גן יאשיה מושב עובדים של חיילים משוחררים להתיישבות חקלאית שיתופית, רע"א 8502/06 (פורסם בנבו, 12.10.2009)
 גולן נ' דלאל, רע"א 10895/08 (פורסם בנבו, 23.4.2009)
 גולן נ' מדינת ישראל, ע"א 81/89, פ"ד מה(3) 824 (1991)
 גולן נ' נחשתן, ע"א 679/77, פ"ד לב(2) 836 (1978)
 גולן נ' סיבלוקביץ, רע"א 1548/08 (פורסם בנבו, 17.6.2008)
 גולן נ' עלוני, ע"א 32/89, פ"ד מו(3) 665 (1992)
 גולן נ' פרקש, ע"א 409/78, פ"ד לד(1) 813 (1980)
 גולן נ' קיבוץ כפר בלום, רע"א 1609/13 (פורסם בנבו, 23.4.2013)
 גולני נ' קלרמן, רע"א 5509/06 (פורסם בנבו, 30.10.2006)
 גולסו נ' קאלצ'י, רע"א 522/11 (פורסם בנבו, 8.12.2011)
 גונן נ' מע"צ החברה הלאומית לדרכים בישראל בע"מ, רע"א 8269/07 (פורסם בנבו, 21.10.2007)
 ג'ונס נ' ג'ונס, המ' 229/71, פ"ד כה(1) 619 (1971)
 ג'ונסון נ' פרטנר תקשורת בע"מ, רע"א 7739/16 (פורסם בנבו, 28.12.2016)
 גונשורק נ' חנובה מרכז שיתופי לשווק תוצרת חקלאית בישראל בע"מ, רע"א 140/88, פ"ד מב(2) 188 (1988)
 גונתר אנרגיית רוח בע"מ נ' מלמד, רע"א 329/17 (פורסם בנבו, 14.8.2017)
 גופר באמצעות כונס הנכסים נ' הועדה המקומית לתכנון ולבניה פתח תקווה, בר"ם 5720/05 (פורסם בנבו, 5.8.2007)
 גור נ' בית-הדין הרבני האזורי ירושלים, בג"ץ 185/72, פ"ד כו(2) 765 (1972)
 גור נ' דור אלון אנרגיה בישראל (1998) בע"מ, רע"א 1644/15 (פורסם בנבו, 27.5.2015)
 גורביץ נ' בית הדין הרבני האזורי, תל-אביב, בג"ץ 155/65, פ"ד יט(4) 16 (1965)
 ג'ורדאל בע"מ נ' מנהל מע"מ באר שבע, רע"א 5013/15 (פורסם בנבו, 27.12.2015)
 גורדון נ' כפר מונאש – מושב עובדים, ע"א 8/83, פ"ד לח(4) 797 (1985)
 גורה נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, ע"א 4087/04 (פורסם בנבו, 8.9.2005)
 גזונטהייט נ' איזנברג, רע"א 3162/14 (פורסם בנבו, 12.10.2014)
 גזונטהייט נ' בנק אינוסטק ישראל בע"מ, רע"א 3727/08 (פורסם בנבו, 7.6.2009)
 גזיאל את אבנר (2007) בע"מ נ' ישראל, ע"א 9143/17 (פורסם בנבו, 20.12.2017)

- גזית נ' גזית, בד"מ 4174/02, פ"ד נו(5) 385 (2002)
 ג"א אי. ג"י השקעות נ' רשם המקרקעין בפתח תקוה, ע"א 540/88, פ"ד מט(2) 735 (1995)
 ג"ב.בי. טורס בע"מ נ' חאייק, ע"א 132/81, פ"ד לח(2) 425 (1984)
 ג"י.טי.אס. פאוור סולושנס לימיטר נ' נתיבים דרום בע"מ, רע"א 2228/15 (פורסם בנבו, 9.7.2015)
 ג"י ישראל מרכזים מסחריים בע"מ נ' הוועדה המקומית לתכנון ובניה ראשון לציון,
 בר"ם 6744/14 (פורסם בנבו, 5.3.2015)
 ג"א המוביל באשדוד בע"מ נ' סהר חברה לביטוח בע"מ, רע"א 10640/04,
 פ"ד נט(3) 189 (2005)
 ג"א נ' פריימן, ע"א 2752/14 (פורסם בנבו, 18.8.2014)
 ג"יבריל נ' מוזדן, ע"א 36/75, פ"ד לא(1) 757 (1977)
 גידולי שדה נטופה – אגודה שיתופית חקלאית בע"מ נ' הכשרת היישוב חברה לביטוח
 בע"מ, רע"א 2314/02, פ"ד נו(5) 305 (2002)
 גיורא ארד חברה לניהול בע"מ נ' מנהל מע"מ, ע"א 1436/90, פ"ד מו(5) 101 (1992)
 ג"ז נ' אורלינסקי, רע"א 2595/06 (פורסם בנבו, 12.6.2007)
 ג"ל נ' דרזנר, ע"א 2328/07 (פורסם בנבו, 3.5.2009)
 ג"ל נ' פרזנטי, רע"א 9575/06 (פורסם בנבו, 21.11.2006)
 ג"לי ויואל עזריה בע"מ נ' נמלי ישראל פיתוח, בר"ם 6926/10 (פורסם בנבו, 22.11.2010)
 ג"ינג'ט בע"מ נ' ברקליס בנק אינטרנשיונל לימיטר מלונדון, ע"א 182/82, פ"ד לט(3) 785 (1985)
 ג"ינו נ' האגודה האיטלקית, ע"א 4491/97, פ"ד נג(1) 673 (1999)
 ג"ינות לאה בע"מ נ' בנק מזרחי טפחות בע"מ, ע"א 2147/08 (פורסם בנבו, 16.4.2008)
 ג"ינו נ' (גינז) מאירי, ע"א 37/68, פ"ד כב(1) 525 (1968)
 ג"ינזבורג נ' גולדפרב, ע"א 618/83, פ"ד מב(1) 305 (1988)
 ג"ינזבורג נ' ירון פלסט (1981) בע"מ, ע"א 1628/92, פ"ד מח(2) 372 (1994)
 ג"ינת נ' סידס, ע"א 269/63, פ"ד יז 2551 (1963)
 ג"ל נ' גולן, ע"א 7798/10 (פורסם בנבו, 7.11.2010)
 ג"ל נ' קצובשווילי, בש"פ 4445/01, פ"ד נו(1) 210 (2001)
 ג"ל נ' ראש עיריית חיפה, בג"ץ 9474/00, פ"ד נט(3) 714 (2004)
 גלכוע נ' החברה המרכזית לייצור משקאות קלים בע"מ, ע"א 7615/11 (פורסם בנבו, 16.12.2012)
 גלכוע נ' מינהל מקרקעי ישראל, רע"א 3146/06 (פורסם בנבו, 25.4.2006)
 גלברט נ' טקץ', ע"א 37/74, פ"ד כח(2) 530 (1974)
 גלדשטיין נ' בראל, רע"א 7265/95, פ"ד נ(3) 214 (1996)
 גלובל אוטופרטס בע"מ נ' דגם מערכות בע"מ, רע"א 164/89, פ"ד מג(3) 8 (1989)
 גלזמן נ' גלזמן, ע"א 342/83, פ"ד לח(4) 105 (1984)
 גלזמן נ' תמיר, רע"א 9093/09 (פורסם בנבו, 24.12.2009)
 גליה הנדסה בע"מ נ' מלמוד, רע"א 1566/13 (פורסם בנבו, 8.4.2013)
 גליצנשטיין נ' מדינת ישראל, רע"א 2948/10 (פורסם בנבו, 1.2.2012)
 גליקלד נ' צ'ורני, ע"א 9580/05 (פורסם בנבו, 10.9.2007)
 גלמור נ' בר לב (גאידמק), רע"א 8204/16 (פורסם בנבו, 5.12.2016)
 גלמן נ' כהן פיתוח-דרעד, רע"א 830/06 (פורסם בנבו, 2.4.2008)
 גלס נ' יבור, רע"א 7032/17 (פורסם בנבו, 7.11.2017)
 גל-עד קהילה ובית כנסת, עמותה נ' קרויזר, ע"א 1991/15 (פורסם בנבו, 26.4.2015)
 גלפנבוים נ' מדינת ישראל, בע"מ 3778/12
 (פורסם בנבו, 29.9.2014)
 גלצר נ' גלצר, רע"א 34/89, פ"ד מג(1) 329 (1989)
 גלצר נ' גלצר, בש"פ 214/89, פ"ד מג(2) 89 (1989)
 גלריית עדן בע"מ נ' פלד, רע"א 7477/13 (פורסם בנבו, 3.12.2013)
 גמא ניהול וסליקה בע"מ נ' סיגל דקל בע"מ, רע"א 8001/13 (פורסם בנבו, 25.2.2014)

- ג'מאל נ' כונס הנכסים הרישמי, רע"א 763/13 (פורסם בנבו, 23.4.2013) (31)798
 ג'מבו חברה לבנין ומסחר (קרני שומרון) בע"מ נ' מרדכי, ע"א 2271/90, פ"ד מו(3) 793 (1992) (56)366
 ג'מיל נ' לוי, רע"א 4991/03, פ"ד נו(5) 556 (2003) (21)64
 גמליאל נ' מנורה חברה לביטוח בע"מ, ע"א 146/85, פ"ד מא(3) 746 (1978) (9)916
 גן הדר קורפוריישן נ' הממונה על המרשם, בש"א 9410/05 (פורסם בנבו, 15.12.2005) (22)1062
 גן לויתן בע"מ נ' רייך, ע"א 134/72, פ"ד כו(2) 94 (1972) (22)1571, (89)766
 גנאים נ' בית החולים רמב"ם, ע"א 2582/09 (פורסם בנבו, 8.8.2010) (26)308
 גנאים נ' בית החולים רמב"ם, ע"א 2897/11 (פורסם בנבו, 7.4.2013) (36)258
 גנאם נ' בית חולים לעיניים סנט-ג'ון, רע"א 8193/14 (פורסם בנבו, 10.5.2015) (59)257
 גנאם נ' משרד הבריאות, רע"א 3462/14 (פורסם בנבו, 17.9.2014) (14)1613, (19)26
 גנור נ' פורת, ע"א 78/88, פ"ד מד(4) 305 (1990) (7)162
 גנז נ' כץ, ע"א 4839/92, פ"ד מח(4) 749 (1994) (59)972, (27)150
 גני באר שבע בע"מ נ' חבר, בש"א 6808/15 (פורסם בנבו, 30.12.2015) (40)1435
 גני באר שבע בע"מ נ' חבר, רע"א 1632/15 (פורסם בנבו, 28.3.2016) (45)1053, (74)924
 גני עינב (בניה מעולה) בע"מ נ' בן דוד, ע"א 3931/10 (פורסם בנבו, 2.11.2010) (104)1073
 גני עינב בע"מ נ' בן דוד, רע"א 3522/10 (פורסם בנבו, 6.3.2012) (12)445, (11)444, (10)444
 ג'ניים נ' יונס, רע"א 258/09 (פורסם בנבו, 30.4.2009) (17)499
 גנים נ' דרור, רע"א 3776/16 (פורסם בנבו, 15.8.2016) (37)1523
 גניסלב נ' אקמן, ע"א 134/77, פ"ד לב(1) 748 (1978) (34)309
 גנן נ' פקיד שומה, ע"א 6647/98, פ"ד נג(1) 187 (1999) (30)1096
 געדי נ' צור שמיר חברה לביטוח בע"מ, ע"א 3053/98, פ"ד נה(1) 933 (1999) (45)970, (57)910, (20)872
 גפטר נ' טוגנדרייך, ע"א 3324/14 (פורסם בנבו, 8.6.2014) (62)1555
 גפני נ' מאירוב, ע"א 141/80, פ"ד לה(3) 813 (1981) (18)339
 גפני נ' עמותת אגודת בעלי מוניות התחנה, ע"א 4696/08 (פורסם בנבו, 5.8.2010) (5)1357
 גרא נ' רוזנצוויג, ע"א 1708/05 (פורסם בנבו, 31.1.2006) (24)308
 ג'ראח נ' ג'ראח, ע"א 167/63, פ"ד יז 2617 (1963) (47)529, (9)295, (2)225
 גראל בע"מ נ' גראל ערד בע"מ, רע"א 6157/97, פ"ד נא(4) 877 (1997) (3)915
 גרבי נ' בן דוד, רע"א 1233/91, פ"ד מה(5) 661 (1991) (48)1525
 גרבי נ' הבנק למסחר בע"מ (בפירוק), רע"א 6723/07 (פורסם בנבו, 26.11.2007) (35)758, (13)722
 גרבלי נ' עיריית אשדוד, רע"א 8566/14 (פורסם בנבו, 5.5.2015) (15)465, (25)297
 גרוזמן נ' כונס הנכסים הרשמי, רע"א 4746/11 (פורסם בנבו, 26.10.2011) (43)–(42)1435, (46)–(45)1065
 גרון נ' זליץ, רע"א 8834/13 (פורסם בנבו, 13.3.2014) (60)1055
 גרון נ' זליץ, רע"א 3549/14 (פורסם בנבו, 5.6.2014) (31)1051, (31)477
 גרוני נ' בית הדין הרבני הגדול, בג"ץ 4122/02, פ"ד נו(1) 537 (2002) (15)1262, (22)98
 גרונישטיין נ' אהרונסון, ע"א 11096/08 (פורסם בנבו, 2.4.2009) (9)1569
 גרוס נ' מועדון נ.צ. בע"מ, ע"א 517/70, פ"ד כו(1) 175 (1971) (47)232
 גרוס נ' קידר, ע"א 4886/00, פ"ד נו(5) 933 (2003) (99)1073
 גרטלר נ' אורזיל, ע"א 137/68, פ"ד כב(2) 393 (1968) (27)1641
 ג'רייס נ' המועצה לייצור ולשיווק של ירקות, בש"א 292/98, פ"ד נג(2) 29 (1999) (28)983
 גרייפין קורפריישן נ' כור סחר בע"מ, ע"א 352/87, פ"ד מד(3) 45 (1990) (1)13
 גרין נט מחזור וטיפול בפסולת בע"מ נ' עיריית ירושלים, רע"א 7396/16 (פורסם בנבו, 2.11.2016) (3)833, (18)829
 גרינבאום נ' הסוכנות היהודית, ע"א 438/58, פ"ד יד 109 (1960) (33)740
 גרינבוים נ' ביאליסטוצקי, רע"א 9430/11 (פורסם בנבו, 9.5.2012) (28)739
 גרינבוים נ' ביאליסטוצקי, רע"א 5481/12 (פורסם בנבו, 30.8.2012) (22)738
 גרינברג נ' אילן, ע"א 6082/10 (פורסם בנבו, 15.9.2010) (48)1085
 גרינברג נ' במירה, ע"א 1268/07 (פורסם בנבו, 9.3.2009) (21)934, (18)934, (11)932, (8)932
 גרינברג נ' גרינברג, ע"א (מחוזי ת"א) 604/75, פ"מ התשל"ו(1) 338 (1975) (20)796

(45)232	גרינברג נ' זילבר, ע"א 375/63, פ"ד יח(1) 57 (1964)
(43)190	גרינברג נ' שביט, רע"א 8749/16 (פורסם בנבו, 2.2.2017)
(31)896	גרינהאוז נ' גרינהאוז, ע"א 277/81, פ"ד לו(3) 197 (1984)
(12)555	גרינפלד נ' קירשן, ע"א 656/79, פ"ד לו(2) 309 (1982)
(33)919	גריסורו נ' ברמן, רע"א 7657/11 (פורסם בנבו, 18.6.2012)
(99)928, (40)606	גרמה נ' עוזיר, רע"א 8768/13 (פורסם בנבו, 12.1.2014)
(6)95	גרנד האוז בע"מ נ' משק פטר בע"מ, ע"מ 7492/08 (פורסם בנבו, 30.10.2011)
(32)1125	גרנות נ' בנייני המשתלה בע"מ, ע"א 6735/10 (פורסם בנבו, 2.11.2010)
(5)1113	גרנות ונצ'ורס בע"מ נ' גיצלטר, ע"א 8147/13 (פורסם בנבו, 25.3.2014)
(41)1423	גרנות ונצ'ורס בע"מ נ' גיצלטר, ע"א 8147/13 (פורסם בנבו, 8.11.2015)
(43)585	גרני הפקות בע"מ נ' אדרי, ע"א 7099/13 (פורסם בנבו, 2.10.2014)
(13)980, (9)184	גרניט הנדסה לתעשייה נ' כלל חברה לביטוח בע"מ, בש"א 8904/05 (פורסם בנבו, 2.7.2006)
(55)1541, (32)1512	גרפינקל נ' לין, ע"א 3778/94, פ"ד מט(1) 309 (1995)
(50)91	גרץ פרטריבגולשפט מיט ברשרנקטר הפטונג מן פורצהיים, גרמניה נ' דג'אני, ע"א 434/79, פ"ד לה(2) 351 (1981)
(54)322	גרשוני נ' מפעלי מתכת החרשה רב כיפוף בע"מ, רע"א 7117/12 (פורסם בנבו, 15.11.2012)
(53)854	גת נ' מתיחיהו, ע"א 10564/05 (פורסם בנבו, 19.9.2007)

ד

(12)185	ד. גרניט הנדסה לתעשייה נ' כלל חברה לביטוח בע"מ, ע"א 4842/05 (פורסם בנבו, 12.8.2007)
(33)429, (17)427	ד. דני חברה לבנין נ' מנהל מס ערך מוסף, רע"א 6283/93, פ"ד מח(1) 639 (1994)
(6)1483	ד.א.נ.ה. חברה להשקעות בע"מ נ' S.H. Nihom, ע"א 32/80, פ"ד לה(3) 489 (1981)
(8)202	ד.י. הודי השקעות ונדל"ן בע"מ נ' חטב, רע"א 8590/17 (פורסם בנבו, 19.11.2017)
(8)1612, (52)1054, (9)498, (47)412	ד.כ. חניות להשכרה בהרצליה הצעירה בע"מ נ' חברת אברהם כהן ושות' חברה קבלנית, ע"א 7774/12 (פורסם בנבו, 30.12.2012)
(38)1084	ד.מ. נ' י.מ., ע"א 7092/13 (פורסם בנבו, 12.10.2015)
(51)1425, (20)–(19)1419, (29)–(28)1147	ד.ג.ד. אספקת אבן ירושלים נ' מנהל מס ערך מוסף, רע"א 291/99, פ"ד נח(4) 221 (2004)
(37)410, (48)378	ד.י.א.ס. שרותי לווין בע"מ נ' נגה תקשורת בע"מ, רע"א 1639/18 (פורסם בנבו, 28.2.2018)
(30)1125	ד.י.בי.קיי נתונים איכותיים בע"מ נ' די.סי.אל ישראל (1983) בע"מ, רע"א 9111/07 (פורסם בנבו, 15.7.2009)
(19)738	דאבל קיי מוצרי דלק נ' גזפרום טרנסגו אוכטה, ע"א 3081/12 (פורסם בנבו, 9.9.2014)
(14)–(12)933	דאבל קיי מוצרי דלק נ' גזפרום טרנסגו אוכטה, דנ"א 6300/14 (פורסם בנבו, 25.11.2014)
(15)933	דאהוד נ' הועדה המקומית מבוא עמקים, רע"א 10472/07 (פורסם בנבו, 14.1.2008)
(11)1015	דב גראו חברה לבנין ופיתוח בע"מ נ' הועדה המקומית לתכנון ובניה – השומרון, ע"מ 5447/06 (פורסם בנבו, 14.12.2008)
(9)1024	דבורצקי נ' זפט – נאמנת, ע"א 6561/15 (פורסם בנבו, 29.1.2017)
(26)1420, (25)1420, (24)1420	דבוש נ' עיריית הרצליה, רע"א 10559/06 (פורסם בנבו, 25.12.2006)
(51)1108	דבח נ' דינרי, ע"א 5503/11 (פורסם בנבו, 18.1.2012)
(5)1310, (2)1309	דבח נ' מדינת ישראל, ע"א 738/10 (פורסם בנבו, 17.11.2013)
(7)654	דביר נ' הבנק הבינלאומי הראשון בע"מ, ע"א 2751/11 (פורסם בנבו, 3.7.2011)
(18)1061	דבריקו נ' הנדל, רע"א 8855/14 (פורסם בנבו, 29.3.2015)
(48)1436, (47)1436, (31)1434	דגמי נ' אהרון, ע"א 2841/18 (פורסם בנבו, 10.6.2018)
(7)1113	דדון נ' אוליאל, רע"א 6750/15 (פורסם בנבו, 4.1.2016)
(13)1134	דדון נ' וייסברג, רע"א 9572/01, פ"ד נו(6) 918 (2002)
(2)963	דה קאלו נ' סלע סלוצקי, רע"א 1162/14 (פורסם בנבו, 16.3.2014)
(34)968, (97)927	דהאן נ' קסון, ע"א 105/05 (פורסם בנבו, 10.11.2005)
(4)1014	

- דיאב נ' חברת איי דיגיטל סטור בע"מ, ע"א 4714/13 (פורסם בנבו, 29.9.2013) (14)1316
 דיאב נ' עירית תמרה, ע"א 5813/96, פ"ד נא(1) 241 (1996) (47)1462, (30)1448
 דיאמנט נ' לוי, רע"א 1321/15 (פורסם בנבו, 7.7.2015) (3)673
 דיאס נ' חברת בזק לתקשורת בע"מ, רע"א 6480/13 (פורסם בנבו, 1.12.2013) (37)606
 דיבה נ' עדווין, ע"א 3725/04 (פורסם בנבו, 31.8.2006) (12)458
 דידי נ' הוועדה המקומית לתכנון ובניה רמלה, בר"ם 5657/12 (פורסם בנבו, 16.10.2012) (47)947
 דייס נ' מלכה, רע"א 5208/06 (פורסם בנבו, 29.6.2006) (1)1013, (8)963
 דיין נ' בנק דיסקונט לישראל בע"מ, ע"א 4195/16 (פורסם בנבו, 26.9.2016) (52)1086
 דיין נ' קור, ע"א 313/85, פ"ד מא(4) 793 (1994) (39)907
 דיין נ' שפיר, רע"א 3044/18 (פורסם בנבו, 8.5.2018) (15)1419
 דיירי הבית המשותף נ' בוני התיכון הנדסה אזרחית ותשתיות בע"מ, רע"א 9314/16 (פורסם בנבו, 23.4.2017) (32)1671
 דיממה בע"מ נ' קרטש, ע"א 397/88, פ"ד מה(2) 413 (1991) (44)632
 דיסקין נ' האפורטופוס על נכסי נפקדים, המ' 11/51, פ"ד ז 820 (1953) (27)361
 דיפוכם בע"מ נ' Wacker Chemic ag, רע"א 6767/15 (פורסם בנבו, 29.10.2015) (15)85
 דיפלוט מפיצים (1968) בע"מ נ' פתחי בשתאוי, בש"א 8226/12 (פורסם בנבו, 30.1.2013) (6)1310, (43)118
 דירות מקסיים בע"מ נ' ג'רבי, ע"א 571/79, פ"ד לז(1) 589 (1983) (40)528, (8)464
 דלומי נ' דלומי, בר"ע (מחוזי ת"א) 73/97 (פורסם בנבו, 5.12.1997) (12)1179
 דלק חברת הדלק הישראלית בע"מ נ' אטיאס (עטיה), רע"א 903/06 (פורסם בנבו, 19.3.2006) (46)760
 דלק מוטורס בע"מ נ' מדינת ישראל (אגף המכס ומע"מ), רע"א 8362/17 (פורסם בנבו, 4.1.2018) (11)39
 דלק נדל"ן בע"מ נ' וינמן, בש"א 1045/12 (פורסם בנבו, 22.2.2012) (12)1094
 דלתא להשקעות ולמסחר (קרני שומרון) בע"מ נ' בית המשפט לעניינים מקומיים באריאל, בג"ץ 336/99, פ"ד נה(3) 246 (2001) (3)570, (29)188
 דלתא קפיטל גרופ בע"מ נ' קול, ע"א 6803/16 (פורסם בנבו, 6.12.2016) (27)1536
 דלתה חברה למסחר בע"מ נ' מונן בע"מ, המ' 353/64, פ"ד יח(4) 331 (1964) (45)353
 דמארי נ' מינהל מקרקעי ישראל, ע"א 3820/03 (פורסם בנבו, 5.9.2005) (40)270
 דמארי נ' צוות ברקוביץ מאגרי בנייה בע"מ, רע"א 5420/07 (פורסם בנבו, 4.3.2008) (15)1081, (28)150
 דן נ' ל.ג. חממות טכנולוגיות בע"מ, ע"א 4777/04, פ"ד נח(6) 680 (2004) (99)1073
 דן חברה לתחבורה ציבורית בע"מ נ' חביב, רע"א 9724/07 (פורסם בנבו, 4.2.2008) (32)669
 דן חברה לתחבורה ציבורית בע"מ נ' ניב, רע"א 6868/12 (פורסם בנבו, 28.10.2012) (48)1053
 דן חברה לתחבורה ציבורית בע"מ נ' ניב, רע"א 689/17 (פורסם בנבו, 25.5.2017) (30)983
 דן חברה לתחבורה ציבורית בע"מ נ' שטיינברג, רע"א 7734/16 (פורסם בנבו, 5.12.2016) (7)1334, (24)373
 דנ-אל פתרונות תוכנה מתקדמים בע"מ נ' גיל סנפיר – סנפיר תוכנה וייעוץ, רע"א 1068/12 (פורסם בנבו, 21.6.2012) (36)946
 דנגור נ' ליבנה, רע"א 2345/98, פ"ד נב(3) 427 (1998) (42)815, (41)528, (66)324, (35)320, (11)317
 דנוך נ' נגר, ע"א 9287/07 (פורסם בנבו, 1.3.2011) (16)964
 דנוך נ' עמר, ר"ע 416/86, פ"ד מ(3) 775 (1986) (67)763
 דנוש נ' Chrysler corp., ע"א 1509/04 (פורסם בנבו, 22.11.2007) (66)1604, (23)1318
 דניאל אלכס א.ש אחזקות בע"מ נ' לקסל אסטבלישמנט, ע"א 8389/17 (14.12.2017) (36)1126
 דניאל נ' דיירקט טבע בע"מ, ע"א 4534/14 (פורסם בנבו, 14.6.2015) (20)1297
 דניאלי נ' אורט ישראל, נתניה, ע"א 715/79, פ"ד לה(2) 764 (1981) (63)156
 דניאלסה חברה זרה נ' ס.א. "גד-שט" שותפות לבניין ולהשקעות, ע"א 674/83, פ"ד מא(4) 113 (1987) (83)1070
 דנינו נ' חדר, רע"א 4033/90 (פורסם בנבו, 22.11.1990) (10)736
 דנינו נ' מדינת ישראל, ע"פ 694/83, פ"ד מ(4) 249 (1994) (29)501, (27)501
 דנינו נ' פקסטרפיל חברה בע"מ, ע"א 325/79, פ"ד לה(1) 51 (1980) (70)589

- (50)1675 דסאו נ' ויזל, רע"א 6350/14 (פורסם בנבו, 14.1.2015)
- (6)208 דעאס נ' המוסד לביטוח לאומי, רע"א 7488/12 (פורסם בנבו, 17.2.2014)
- (7)735 דעוס נ' דופני, ע"א 427/13 (פורסם בנבו, 27.10.2013)
- דף רץ שירותי הדפסה בע"מ נ' דן אנד ברדסטריט (ישראל) בע"מ,
רע"א 11356/05 (פורסם בנבו, 10.4.2007)
- (2)833 דפוס ניאוגרפיקה נ' מסדה בע"מ, ע"א 241/55, פ"ד יא 890 (1955)
- (34)584 דפני נ' עמותת אוהל רחל, רע"א 8366/14 (פורסם בנבו, 27.1.2015)
- (51)481, (49)480 דקל נ' בנק מזרחי-טפחות בע"מ, ע"א 6472/10 (פורסם בנבו, 27.9.2010)
- (26)1125 דקל נ' בנק מזרחי-טפחות בע"מ, ע"א 6472/10 (פורסם בנבו, 25.12.2011)
- (15)964 דקר נ' לאונרד, רע"א 7200/12 (פורסם בנבו, 13.11.2012)
- (26)995 ד"ר י.שגב ושות', עורכי דין נ' אנג'ל גינרל דיבלפורס בע"מ, רע"א 4040/11
(פורסם בנבו, 28.8.2011)
- (46)321, (17)209 דרובובו נ' שר הפנים, עע"ס 8896/09 (פורסם בנבו, 16.11.2009)
- (13)829 דרוקמן נ' בית החולים לניאדו, ע"א 6160/99, פ"ד נה(3) 117 (2001)
- (35)678 דרוקר זכריה חברה קבלנית לעבודות אזרחיות בנין ופיתוח בע"מ נ' ברמן,
ע"א 171/88, פ"ד מד(2) 346 (1990)
- (90)926, (28)895, (10)892 דרוקר זכריה חברה קבלנית לעבודות אזרחיות ופיתוח בע"מ נ' נחמיאס,
ע"א 611/89, פ"ד מו(2) 60 (1992)
- (26)150 דרור נ' פרץ, ע"א 2161/11 (פורסם בנבו, 5.2.2013)
- (29)165, (41)152 דרורי נ' אי.אי.אל ישראל אקוויטי בע"מ, רע"א 687/12 (פורסם בנבו, 23.1.2013)
- (33)814 דרונר נ' גיל, רע"א 8934/03, פ"ד נח(3) 913 (2004)
- (69)805 דרים בוטס בע"מ נ' T.A.Y Technology, רע"א 4848/13 (פורסם בנבו, 16.2.2014)
- (10)828 דרלי נ' פונפדר, ע"א 190/57, פ"ד יב 304 (1958)
- (6)400 דרעי נ' בית המשפט המחוזי, בג"ץ 6371/94, פ"ד מט(1) 133 (1995)
- (12)451 דרעי נ' וואנס, ע"א 2870/16 (פורסם בנבו, 31.5.2016)
- (12)1431, (47)1107 דרעי נ' ועדת השחרורים, בג"ץ 598/77, פ"ד לב(3) 161 (1978)
- (6)770 דרעי נ' כהן, רע"א 2857/10 (פורסם בנבו, 14.7.2010)
- (4)1001 דרש נ' בן חמו, בר"ע (מחוזי י-ם) 4125/02 (פורסם בנבו, 21.12.2002)
- (51)608, (10)602
- ה
- ה.י.ע.ם יזום והשקעות בע"מ נ' גי.אל.אי – מרכז רוטשילד בע"מ, רע"א 3663/13
(פורסם בנבו, 25.6.2013)
- (20)1082 ה.ל.ס. בע"מ נ' כור מתכת בע"מ, רע"א 4256/98, פ"ד נג(1) 621 (1999)
- (18)515, (20)360 האגודה לזכויות האזרח נ' שר המשפטים, בג"ץ 5917/97 (פורסם בנבו, 8.10.2009)
- (10)44 האני נ' עיבון זיאן, ע"א 2032/06 (פורסם בנבו, 1.2.2009)
- (15)647 האוניברסיטה העברית נ' הסתדרות נשים הדסה, ע"א 4140/97, פ"ד נג(3) 49 (1999)
- (56)–(55)433 האז נ' מני, ע"א 89/64, פ"ד יח(3) 435 (1964)
- (43)529 האחים ישראל בע"מ נ' פרישטה בע"מ, ע"א 1344/13 (פורסם בנבו, 25.4.2013)
- (12)1114 האחים שגראוי יזום ובניה בע"מ נ' גינדי החזקות דירות יוקרה בע"מ,
רע"א 2502/13 (פורסם בנבו, 10.4.2013)
- (30)813 האגוד הארצי למסחר בישראל מחוז ירושלים נ' גרובא, המ' (מחוזי י-ם) 1477/74,
פ"מ התשל"ה(2) 496 (1975)
- (41)800 האלשטוק נ' בנק הפועלים בע"מ, רע"א 10732/04, פ"ד נט(3) 283 (2004)
- (19)1628, (36)385 האמה בע"מ נ' מולר, ע"א 6041/15 (פורסם בנבו, 25.9.2016)
- (17)1405, (43)153 האפטרופוס הכללי נ' פרידמן, ע"א 9694/01, פ"ד נח(2) 65 (2003)
- (20)1271, (14)1270, (3)1269 האפטרופוס הכללי נ' קו אופ הריבוע הכחול אגודה לשירותים בע"מ (בפירוק),
ע"א 238/16 (פורסם בנבו, 10.9.2017)
- (10)1412 האפטרופוס לנכסי נפקדים נ' אבו דאוד, ע"א 496/77, פ"ד לג(2) 253 (1979)
- (70)415, (58)413

- (24)204 האפוטרופוס לנכסי נפקדים נ' עיזבון מוסא, ע"א 3747/90, פ"ד מו(4) 361 (1992)
- (30)429 האפוטרופוס לנכסי נפקדים נ' פולק, ע"א 79/72, פ"ד כז(1) 768 (1995)
- (5)438 האפוטרופוס על ריכטר נ' מנהל עיזבון פישר, ע"א 129/54, פ"ד ח 986 (1989)
- (42)801 האפרתי נ' ז'קונט, רע"א 4552/15 (פורסם בנבו, 4.11.2015)
הארגון למימוש האמנה על ביטחון סוציאלי נ' אברהמי, ע"א 6138/93,
- (31)1599, (6)979, (5)979 פ"ד נ(1) 441 (1996)
- (1)1001 הבורסה לניירות ערך בתל אביב בע"מ נ' כץ, ע"א 1326/91, פ"ד מו(2) 441 (1992)
- (57)1087, (28)823 הביטאט בע"מ נ' GROUPE CAFOM, ע"א 9839/17 (פורסם בנבו, 11.2.2018)
- (9)1322, (28)1298, (39)310 הבנק הבינלאומי הראשון לישראל בע"מ נ' אר-און השקעות בע"מ,
ע"א 2022/07 (פורסם בנבו, 13.8.2007)
- (66)1088 הבנק הבינלאומי הראשון לישראל בע"מ נ' המפקח על הבנקים, בש"א 10004/09
(פורסם בנבו, 13.6.2010)
- (20)1497, (11)337 הבנק הבינלאומי הראשון לישראל בע"מ נ' פאן אל-א סחר בינלאומי פ' א' בע"מ (בפירוק),
ע"א 8160/01, פ"ד נו(6) 597 (2003)
- (14)266 הבנק הבינלאומי הראשון לישראל בע"מ נ' פרחת, רע"א 10288/02, פ"ד נו(3) 678 (2003)
- (12)1484, (29)1470, (47)632, (46)90 הגבס א' סיני (1989) בע"מ נ' The Lockformer Co.,
רע"א 2705/97, פ"ד נב(1) 109 (1998)
- (58)548 הגר נ' הגר, ע"א 1482/92, פ"ד מז(2) 793 (1993)
- (23)114 הגרעין בע"מ נ' עיריית אור יהודה, בש"א 3912/06 (פורסם בנבו, 30.5.2006)
- (19)555 הדר חברה לבטוח בע"מ נ' קנדי חברה להשקעות ולבנין בע"מ, רע"א 1810/90,
פ"ד מד(2) 737 (1990)
- (2)1339 הדר חברה לביטוח בע"מ נ' בן עמי, רע"א 2536/10 (פורסם בנבו, 12.9.2011)
- (20)1026 הדרן 2000 שיווק והפצת כרטיסים בע"מ נ' מכבי נתניה כדורגל,
רע"א 6886/03 (פורסם בנבו, 25.4.2006)
- (18)598, (1)593 ההורים הביולוגיים נ' פלונית ופלוני, בע"מ 6509/04,
פ"ד נט(1) 596 (2004)
- (26)1219, (25)1218, (13)1217 ההורים המיועדים לאימוץ נ' ההורים הביולוגיים, בע"מ 8514/16 (פורסם בנבו, 8.11.2016)
- (36)1220 ההסתדרות הכללית של העובדים בא"י נ' מושב שיתופי מולדת, רע"א 8472/96,
פ"ד נא(1) 61 (1997)
- (84)765, (32)758 ההסתדרות הרפואית נ' היועץ המשפטי, בג"ץ 9198/02 (פורסם בנבו, 2.10.2008)
- (5)663 הוד מגדלי על בע"מ נ' מדינת ישראל, רע"א 9381/05 (פורסם בנבו, 16.9.2007)
- (30)658 הווארד נ' ארוז, ע"א 664/81, פ"ד לח(3) 301 (1984)
- (11)1008 הוועד המחוזי לשכת עורכי הדין נ' הלוי, ב"ש 293/87, פ"ד מא(2) 527 (1987)
- (21)1581 הוועד המחוזי לשכת עורכי הדין נ' פלוני, על"ע 4605/90, פ"ד מו(2) 719 (1991)
- (8)1638 הוועד המקומי נווה זוהר נ' שר הפנים, בג"ץ 884/86, פ"ד מב(4) 441 (1989)
- (66)588 הוועד הציבורי נגד עינויים נ' ממשלת ישראל, בג"ץ 769/02, פ"ד נו(6) 285 (2006)
- (62)216 הוועדה המקומית חולון נ' מנשה, בר"ם 7724/08 (פורסם בנבו, 11.11.2008)
- (15)1061, (58)910 הוועדה המקומית לתכנון ובניה בני ברק נ' שוב, רע"א 8607/16 (פורסם בנבו, 19.1.2017)
- (55)366 הוועדה המקומית לתכנון ובניה מגדל העמק נ' מבני תעשיה בע"מ, בר"מ 8689/14
(פורסם בנבו, 4.5.2015)
- (22)32 הוועדה המקומית לתכנון ובניה נתניה נ' לוטקר, ר"ע 207/87, פ"ד מא(2) 304 (1987)
- (23)542 הוועדה המקומית לתכנון ולבניה חולון נ' מנשה, בר"ם 7724/08 (פורסם בנבו, 11.11.2008)
- (15)1061 הוועדה המקומית לתכנון ולבניה נתניה נ' הררי, רע"א 1796/12 (פורסם בנבו, 27.9.2012)
- (5)653 הוועדה המקומית לתכנון ולבניה עיריית ירושלים נ' א.ר. מלונות רותם (1994) בע"מ,
רע"א 9802/08 (פורסם בנבו, 21.8.2012)
- (48)1515 הוועדה המקומית לתכנון ולבניה, ירושלים נ' נוסייבה, ע"א 977/91, פ"ד מו(5) 758 (1992)
- (93)1072 הוועדה לאנרגיה אטומית נ' גיא-ליפל, רע"א 901/07 (פורסם בנבו, 19.9.2010)
- (25)256

- הוועדה לתכנון ולבנייה, רמת השרון נ' וכת, בר"מ 2340/02, פ"ד נו(3) 385 (2003) (4)1507
הוועדה לתכנון נהריה נ' שיר הצפון חברה לבנין בע"מ, ע"א 630/97, פ"ד נב(3) 399 (1998) (58)507
הוט מועדון צרכנות הסתדרות ההנדסאים והטכנאים בישראל נ' ערוצי זהב ושות',
ע"א 3299/12 (פורסם בנבו, 15.5.2012) (5)1122
הוט מועדון צרכנות הסתדרות ההנדסאים והטכנאים בע"מ נ' ערוצי זהב ושות',
ע"א 5537/12 (פורסם בנבו, 29.8.2012) (25)710
הוידה נ' הינדי, ע"א 837/87, פ"ד מד(4) 545 (1990) (56)1475, (35)1471, (5)1467, (1)1467
הוך נ' גבע, רע"א 5071/03, פ"ד נח(2) 49 (2003) (36)66
הוליס תעשיות בע"מ נ' רשות המיסים, בש"א 954/11 (פורסם בנבו, 14.3.2011) (23)1521, (42)969
הועד המחוזי לשכת עורכי הדין נ' בוטח, על"ע 7892/04 (פורסם בנבו, 10.5.2005) (15)1639
הועד המחוזי לשכת עורכי הדין נ' ויניצקי-לבהר, על"ע 6869/06 (פורסם בנבו, 8.5.2007) (10)1468, (25)1447
הועדה המקומית דרום השרון נ' רוטשילד, רע"א 4382/08 (פורסם בנבו, 30.4.2009) (23)640, (48)632
הועדה המקומית לתכנון ובניה הרצליה נ' יהודה, ע"א 7116/14 (פורסם בנבו, 19.1.2015) (14)1094
הועדה המקומית לתכנון ובניה מצפה אפק נ' נגל, ע"א 9351/07 (פורסם בנבו, 23.12.2007) (32)1096
הועדה המקומית לתכנון ובניה ראשון לציון נ' נאות מזרחי בע"מ, ע"מ 8256/12 (פורסם בנבו, 12.12.2012) (54)1108
הועדה המקומית לתכנון ולבנייה כפר-סבא נ' חייט, ע"א 6826/93, פ"ד נא(2) 286 (1997) (57)971
הועדה המקומית לתכנון ולבנייה רמת השרון נ' בלורי בע"מ,
רע"א 6344/10 (פורסם בנבו, 14.12.2011) (25)1655
הופה נ' קסוטו, בע"מ 6251/15 (פורסם בנבו, 7.8.2016) (14)1279
הופמן נ' Fordham Fuel Oil, ע"א 362/66, פ"ד כ(4) 222 (1966) (28)1459, (11)1456
הופמן נ' הופמן, רע"א 5967/91, פ"ד מו(1) 784 (1992) (43)853, (37)852, (43)167
הופמן נ' יפה, ע"א 9555/10 (פורסם בנבו, 15.7.2013) (57)247
הופמן נ' מיכאלי-לויטל, ע"א 477/68, פ"ד כג(2) 52 (1969) (48)529, (16)525
הופר נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, בש"א 329/89, פ"ד מג(4) 756 (1989) (46)1633, (83)1607
הוצאת מודיעין בע"מ נ' חתוקה, ע"א 250/69, פ"ד כג(2) 135 (1969) (11)499
הוצאת עיתון הארץ בע"מ נ' ברכה, ע"א 4244/12 (פורסם בנבו, 19.2.2014) (14)39
הוצאת עיתון הארץ בע"מ נ' שר הביטחון, בש"א 7231/15 (פורסם בנבו, 25.11.2015) (59)507
הורביץ נ' רבינוביץ, ע"א 5483/16 (פורסם בנבו, 25.12.2016) (11)1094
הוריזן גולד השקעות נ' הועדה המחוזית לתכנון ירושלים,
בש"מ 7792/08 (פורסם בנבו, 23.11.2008) (53)1526
החבובות חנות הצעצועים של בע"מ נ' פקיד שומה פתח תקווה,
רע"א 1838/16 (פורסם בנבו, 9.5.2016) (28)918
החברה הלאומית לאספקת פחם נ' צים חברת השיט, רע"א 751/05 (פורסם בנבו, 1.9.2005) (19)296
החברה הלאומית לביטוח ולאחריות בע"מ נ' חיים, ע"א 271/61, פ"ד טו 2241 (1961) (6)1467, (24)1447
החברה הלאומית לביטוח ולאחריות בע"מ נ' סחר, ע"א 195/71, פ"ד כו(1) 180 (1971) (59)155
החברה המרכזית להפצת משקאות בע"מ נ' בן לולו, רע"א 1688/15 (פורסם בנבו, 4.5.2015) (26)516
החברה המרכזית לפיתוח השומרון בע"מ נ' מזי את יחזקאל בע"מ, רע"א 8523/05 (פורסם בנבו, 14.2.2010) (81)219
החברה הערבית לביטוח שכם נ' זריקאת, רע"א 4716/93, פ"ד מח(3) 265 (1994) (61)92
החברה לפיתוח באר שבע בע"מ נ' המחסן למלאכה באר שבע, ע"א 6/75, פ"ד כט(2) 632 (1975) (19)573
החברה לשימורי פירות וירקות שופרא דשופרא בע"מ נ' גוטמן, ע"א 20/57, פ"ד יג 159 (1959) (63)324
החברה לשכון עממי בע"מ נ' מימון, ע"א 554/84, פ"ד מ(2) 802 (1986) (14)138
החקלאי באר יעקב – אגודה שיתופית בע"מ נ' הועדה המקומית לתכנון ולבניה מצפה אפק,
בר"מ 9161/11 (פורסם בנבו, 4.8.2014) (27)1037

- "החקלאי" באר יעקב אגודה שיתופית חקלאית בע"מ נ' מזרחי, ע"א 3073/03, פ"ד נח(6) 419 (2004)
- (35)117
- הטכניון – מכון טכנולוגי נ' מילגרום, רע"א 7221/16 (פורסם בנבו, 13.9.2017)
- (40)1617
- "היוגב" ארגון פועלים להתישבות שיתופית בע"מ נ' גרינברג, ע"א 96/60, פ"ד יד 1555 (1960)
- (22)772
- היועץ המשפטי נ' B.G. Financing Ltd., ע"א 3105/93, פ"ד נג(3) 14 (1998)
- (4)624
- היועץ המשפטי נ' בית-הדין הרבני האזורי, נתניה, בג"ץ 4976/02, פ"ד נו(5) 345 (2002)
- (68)805, (60)804
- היועץ המשפטי נ' גורנשטיין, ע"א 49/58, פ"ד יג 198 (1959)
- (19)63
- היועץ המשפטי נ' זאבי אחזקות בע"מ, רע"א 2060/08 (פורסם בנבו, 13.3.2008)
- (70)763
- היועץ המשפטי נ' זמר, רע"א 6854/00, פ"ד נו(5) 491 (2003)
- (25)1156
- היועץ המשפטי נ' כונס הנכסים הרשמי, רע"א 1555/08 (פורסם בנבו, 15.7.2008)
- (98)927
- היועץ המשפטי נ' מנהל עיזבון גורדון, רע"א 3920/02, פ"ד נו(1) 106 (2002)
- (59)1067
- היועץ המשפטי נ' מרום, ע"א 5185/93, פ"ד מט(1) 318 (1995)
- (22)1271
- היועץ המשפטי נ' פלוני, בע"מ 778/09 (פורסם בנבו, 29.11.2009)
- (16)1217
- היועץ המשפטי נ' פלונית, בע"מ 3509/08 (פורסם בנבו, 16.4.2008)
- (28)1219
- היועץ המשפטי נ' פלונית, דנ"א 1892/11 (פורסם בנבו, 22.5.2011)
- (29)1219
- היועץ המשפטי לממשלה נ' AILAN B STEEN, רע"א 1104/09 (פורסם בנבו, 8.12.2011)
- (44)1461, (43)1461, (42)1461
- היועץ המשפטי לממשלה נ' אגם, ע"א 970/93, פ"ד מט(1) 561 (1995)
- (4)931, (3)931
- היועץ המשפטי לממשלה נ' בן עזרא, המ' 684/76, פ"ד לא(1) 418 (1977)
- (60)548
- היועץ המשפטי לממשלה נ' זגה, ע"א 27/86, פ"ד מב(4) 588 (1989)
- (29)1281
- היועץ המשפטי לממשלה נ' ליבוביץ, רע"א 417/92, פ"ד מו(3) 414 (1992)
- (26)1671, (73)564, (65)194
- היועץ המשפטי לממשלה נ' עיריית ירושלים, ע"א (מחוזי י-ם) 3350/02 (פורסם בנבו, 14.7.2003)
- (18)491, (2)485, (1)485
- היועץ המשפטי לממשלה נ' פלוני, בע"מ 786/18 (פורסם בנבו, 17.4.2018)
- (49)1222
- היועץ המשפטי לממשלה נ' פלונים, ע"א 8577/16 (פורסם בנבו, 9.1.2017)
- (20)1124
- היועץ המשפטי לממשלה נ' פלונית, בע"מ 594/04, פ"ד נט(3) 297 (2004)
- (13)1261
- היועץ המשפטי לממשלה במשרד האפורטרופוס הכללי נ' הרטפלד, רע"א 2267/95, פ"ד מט(3) 854 (1995)
- (50)715
- הירשנברג נ' הירשנברג, המ' 565/62, פ"ד טז 2851 (1962)
- (51)802
- הכהן נ' מלונות הים התיכון בע"מ, ע"א 10474/03 (פורסם בנבו, 24.11.2005)
- (13)1025, (65)563, (65)532
- הכונס הרשמי כמפרק בנק צפון אמריקה נ' גלבווע, ע"א 110/89, פ"ד מו(3) 638 (1992)
- (7)1269
- הכונסת הרשמית נ' עו"ד קוטלר, נאמן לנכסי החייב, ע"א 7876/17 (פורסם בנבו, 18.2.2018)
- (12)1418
- הכשרת היישוב חברה לביטוח בע"מ נ' נהור, בש"א 10871/07 (פורסם בנבו, 9.1.2008)
- (55)909
- הכשרת היישוב חברה לביטוח בע"מ נ' פלונית, רע"א 1074/15 (פורסם בנבו, 26.8.2015)
- (6)700
- הכשרת היישוב חברה לביטוח בע"מ נ' רשיד, רע"א 4921/09 (פורסם בנבו, 21.9.2009)
- (26)466
- הלווים בע"מ נ' חברה לבנין מריו לזניק בע"מ, ע"א (מחוזי י-ם) 12/93, פ"מ התשנ"ד(3) 128 (1993)
- (68)781
- הלוי נ' שמש, ע"א 3658/16 (פורסם בנבו, 25.5.2016)
- (3)1117, (8)1114, (54)587
- הלון נ' בלייר, ע"א 6091/06 (פורסם בנבו, 10.1.2008)
- (18)1669
- הליליס בע"מ נ' מנהל המכס והמע"מ, בש"א 6801/95, פ"ד מט(3) 258 (1995)
- (14)1081, (29)789
- הלל נ' מדינת ישראל, ע"פ 7528/95, פ"ד נ(3) 89 (1996)
- (29)350
- הלפרט נ' אסותא מרכזים רפואיים בע"מ, ע"א 7805/02, פ"ד נח(6) 847 (2004)
- (16)216
- הלפרין נ' איצקוביץ, רע"א 2291/12 (פורסם בנבו, 25.6.2012)
- (28)229
- הלפרין נ' גולדברג, ע"א 69/77, פ"ד לב(3) 701 (1978)
- (73)974
- הלפרין נ' המועצה המקומית מודיעין עילית, רע"א 1488/13 (פורסם בנבו, 3.7.2013)
- (5)-(4)425
- הלפרין נ' ליבנה צפוני בע"מ, ע"א 6909/16 (פורסם בנבו, 5.6.2018)
- (26)1360

- הלר נ' כהן, ע"א 7189/09 (פורסם בנבו, 26.1.2011) (25)1104
- הלרונג נ' מרזוק, ע"א 377/71, פ"ד כה(2) 779 (1971) (65)415, (36)362, (46)353, (12)347, (23)340
- המאגר הישראלי לביטוח רכב (הפול) נ' מור, ע"א 5365/14 (פורסם בנבו, 24.10.2014) (29)1083
- המאגר הישראלי לביטוח רכב נ' מוספי, ע"א 3223/15 (פורסם בנבו, 10.6.2015) (24)1095
- המאגר הישראלי לביטוחי רכב ("הפול") נ' פלוני, רע"א 7819/16 (פורסם בנבו, 25.12.2016) (83)696
- המאגר הישראלי לביטוחי רכב ("הפול") נ' קבורי, ע"א 3771/12 (פורסם בנבו, 8.7.2012) (27)466
- המאגר הישראלי לביטוחי רכב בע"מ נ' מלכי, רע"א 7135/11 (פורסם בנבו, 12.1.2012) (39)689
- המאגר הישראלי לביטוחי רכב נ' ערוה, ע"א 3113/15 (פורסם בנבו, 12.5.2015) (27)1096
- המאגר הישראלי לביטוחי רכב נ' פלוני, ע"א 3617/11 (פורסם בנבו, 13.9.2011) (22)1095
- המאירי נ' הכשרת הישוב חברה לביטוח בע"מ, ע"א 4114/96, פ"ד נב(1) 857 (1998) (25)243
- המאירי נ' הכשרת הישוב חברה לביטוח בע"מ, ע"א 1254/99, פ"ד נד(2) 535 (2000) (21)–(20)242
- המאם נ' עזבון המאם, ע"א 3752/09 (פורסם בנבו, 7.1.2010) (18)255
- המגדר ברזלית חוטי ברזל ורשתות בע"מ נ' מדינת ישראל, בר"ע 282/80, פ"ד לו(4) 130 (1982) (18)317
- המגדר ברזלית וחוטי ברזל ורשתות נ' מדינת ישראל, ע"א 589/82, פ"ד מ(2) 391 (1986) (14)296
- המגן חברה לביטוח בע"מ נ' אליהו, ע"א 680/87, פ"ד מו(4) 154 (1992) (56)413, (5)405
- (19)648, (75)416, (60)413
- המגן חברה לביטוח בע"מ נ' גרנות, ר"ע 604/85, פ"ד לט(4) 634 (1985) (44)378, (37)351
- המגן חברה לביטוח בע"מ נ' סאלם, ע"א 4196/06 (פורסם בנבו, 8.8.2007) (80)695
- המגן חברה לביטוח בע"מ נ' שלום גרשון הובלות בע"מ, ע"א 78/04 (פורסם בנבו, 5.10.2006) (44)479
- המגן חברה לביטוח בע"מ נ' שרותי בריאות כללית, רע"א 8221/05 (פורסם בנבו, 15.11.2005) (29)384
- המהפך אגודה שיתופית בע"מ נ' פקיד השומה, ע"א 330/78, פ"ד לה(2) 497 (1981) (5)902
- המוטראן הקופטי של הכסא הקדוש נ' עדילה, בש"א 243/88, פ"ד מב(3) 208 (1988) (8)1122
- המוטראן הקופטי נ' עדילה, ע"א 490/88, פ"ד מד(4) 397 (1990) (53)91
- המוטרנות היווניות קתולית נ' נחילה, רע"א 624/11 (פורסם בנבו, 15.3.2011) (53)388, (14)373, (29)361
- המוסד לביטוח לאומי נ' אלמוהר, ע"א 255/74, פ"ד כט(1) 11 (1974) (85)926
- המוסד לביטוח לאומי נ' בית הדין הארצי לעבודה, בג"ץ 1082/02, פ"ד נו(4) 443 (2003) (11)964
- המוסד לביטוח לאומי נ' מוחני, ע"מ 7484/16 (פורסם בנבו, 21.2.2018) (35)1354
- המוסד לביטוח לאומי נ' שחר, רע"א 8622/13 (פורסם בנבו, 7.9.2016) (35)–(34)1265, (86)766
- "המוסד לעליה" נ' קוואן, ע"א 92/51, פ"ד ח 71 (1954) (10)73
- המועצה האזורית רמת נגב נ' עמישב נחום, ע"א 1900/13 (פורסם בנבו, 5.5.2013) (8)1080
- המועצה המקומית באר יעקב נ' שלו, רע"א 706/15 (פורסם בנבו, 22.4.2015) (38)920
- המועצה המקומית בנימינה נ' המועצה הדתית בנימינה, ע"א 10861/03 (פורסם בנבו, 20.9.2006) (5)707
- המועצה המקומית זכרון יעקב נ' ברגר, המ' 881/72, פ"ד כז(1) 158 (1972) (17)1580, (20)1521, (35)1513
- המועצה המקומית נשר נ' חברת דנו הישראלית בע"מ, ע"א 444/73, פ"ד כח(2) 356 (1974) (49)365
- המועצה המקומית סאג'ור נ' סונול ישראל בע"מ, ע"א 8385/09 (פורסם בנבו, 9.5.2011) (37)478, (7)474, (3)473
- המועצה המקומית עראבה נ' פלוני, רע"א 1945/17 (פורסם בנבו, 1.6.2017) (24)268
- המועצה להסדר ההימורים בספורט נ' אבידן, רע"א 3418/16 (פורסם בנבו, 1.9.2016) (23)1360
- המועצה לייצור ולשיווק של פרחי נוי נ' פרחי שומרון סלע בע"מ, ע"א 532/86, פ"ד מג(1) 252 (1989) (24)526, (35)230
- המזרח שירות לביטוח בע"מ נ' מומן, ע"א 283/88, פ"ד מה(2) 777 (1991) (5)162
- המטה למען ארץ ישראל נ' פרנקו, רע"א 3354/08 (פורסם בנבו, 17.4.2008) (4)95
- המכללה האקדמית הערבית לחינוך בישראל בחיפה נ' כנעאן, רע"א 10538/08 (פורסם בנבו, 12.4.2009) (33)410, (38)363
- המכללה האקדמית הערבית לחינוך חיפה נ' ח'יר, ע"א 9178/12 (פורסם בנבו, 24.9.2015) (6)253
- המכללה המשותפת בע"מ נ' מנדל, רע"א 7711/06 (פורסם בנבו, 18.1.2007) (70)856, (67)856, (44)607
- הממונה על הגבלים עסקיים נ' תנובה מרכז שיתוף לשיווק תוצרת חקלאות בישראל בע"מ, ע"א 2247/95, פ"ד נב(5) 213 (1998) (15)981

- הממונה על ההגבלים העסקיים נ' דלק חברת הדלק הישראלית בע"מ, ע"א 3603/95, פ"ד מט(5) 423 (1996)
- (12)722 המרכז הרפואי א.ג.מ מדיקל סנטר באר שבע נ' אלפסי, רע"א 7699/12 (פורסם בנבו, 13.11.2012), (39)479
- המרכז לטניס בישראל (אי.טי.סי) נ' מועצה מקומית סאג'ור, בש"א (מחוזי חי') 951/07 (פורסם בנבו, 14.2.2007), (21)956
- המשביר לצרכן החדש בע"מ נ' קופיץ, ע"פ 7809/10 (פורסם בנבו, 14.4.2011), (31)945
- המשלחת הדתית הרוסית בירושלים נ' The Russian Ecclesiastical Mission in Jerusalem, ע"א (מחוזי ת"א) 597/73, פ"מ התשל"ד(2) 380 (1974), (36)166
- הנאמן בפש"ר של ראובן נ' ראובן, ע"א 38/68, פ"ד כב(2) 141 (1968), (17)525
- הנאמנות לתכנון ופיתוח אשקלון נ' אורלן הנדסת בנין ופיתוח בע"מ, רע"א 9385/12 (פורסם בנבו, 2.5.2013), (7)1032
- הנאמנים בפש"ר של ABC Containerline נ' Depypere, רע"א 851/99, פ"ד נו(1) 800 (2003), (66)235, (34)100
- הנאמנים לנכסי רפיח נ' מדינת ישראל, ע"א 283/67, פ"ד כב(1) 124 (1968), (24)574
- הנאמנים על רכושו של מצגר נ' אילון, ע"א 484/72, פ"ד כז(2) 782 (1973), (71)218
- הנדל"ן מגדל חברה לביטוח בע"מ, ע"א 949/01, פ"ד נה(4) 476 (2001), (24)894
- הנדל"ן מגדל חברה לביטוח בע"מ, ע"א 7282/01, פ"ד נו(6) 104 (2002), (38)968, (25)895, (21)872
- הנדלניסט ייעוץ ניהול ושיווק נדל"ן בע"מ נ' פרש קיטשן בע"מ, רע"א 1760/15 (פורסם בנבו, 2.4.2015), (9)828
- הנהלת בתי המשפט נ' יש-גד תעשיות לתשתית (1993) בע"מ, ע"א 10537/03, פ"ד נט(1) 642 (2004), (53)1675, (47)1674, (57)1660, (54)1660, (61)1067
- הנהלת בתי המשפט נ' מנסור, רע"א 5237/06 (פורסם בנבו, 6.7.2008), (10)1667
- הנו"ן רשות הפיתוח, ע"א 9176/09 (פורסם בנבו, 27.8.2013), (7)294
- הנסון (ישראל) בע"מ נ' אל סייד ספאלדין, רע"א 5853/14 (פורסם בנבו, 20.10.2014), (12)–(11)359
- הנסון (ישראל) בע"מ נ' ספאלדין, רע"א 3608/17 (פורסם בנבו, 10.9.2017), (5)847
- הנתיב המהיר בע"מ נ' כביש חוצה ישראל בע"מ, ע"מ 4886/14 (פורסם בנבו, 11.8.2014), (76)1090
- הסוכנות היהודית לארץ ישראל נ' ישראל אמריקן דוולפר בע"מ, המ' (מחוזי ת"א) 11916/90, פ"מ התשנ"א(2) 102 (1991), (12)770, (39)759, (12)754, (11)572
- הסוכנות היהודית לארץ ישראל נ' רשות מקרקעי ישראל, רע"א 4917/17 (פורסם בנבו, 5.3.2018), (89)393, (88)393
- הסוכנות היהודית לארץ ישראל נ' שדה תרומות – מושב עובדים של הפועל המזרחי להתישבות חקלאית שיתופית בע"מ, רע"א 546/03, פ"ד נו(6) 673 (2003), (45)898
- הסוכנות היהודית לארץ-ישראל נ' הרשקוביץ, המ' 134/57, פ"ד יא 1457 (1957), (1)315
- הסמינר למורות ובית ספר מקצועי בית רבקה נ' סולל בונה בע"מ, ע"א 13/80, פ"ד לו(1) 267 (1982), (19)1570
- הסנה בע"מ נ' שטרית, כ"ש 1069/86, פ"ד מא(1) 533 (1987), (50)1525
- "הסנה" חברה ישראלית לביטוח בע"מ נ' דמתי, ע"א 279/89, פ"ד מז(3) 156 (1993), (47)153
- "הסנה" חברה ישראלית לביטוח בע"מ נ' רוטבן, רע"ע 501/84, פ"ד לט(1) 26 (1985), (13)73
- הסתדרות אגודת ישראל נ' חזקיהו בע"מ, ע"א 642/87, פ"ד מד(1) 686 (1992), (12)499, (10)499
- הסתדרות העובדים נ' בנק הפועלים בע"מ, בש"א 10934/05 (פורסם בנבו, 1.2.2006), (25)1522
- הסתדרות מדיציניית "הדסה" נ' זר, ע"א 2538/15 (פורסם בנבו, 15.1.2017), (38)670
- הסתדרות מדיציניית הדסה נ' גלעד, רע"א 1412/94, פ"ד מט(2) 516 (1995), (69)390, (30)384, (28)–(27)384
- הסתדרות מדיציניית הדסה נ' פולאקוב, כ"ש 766/84, פ"ד לח(3) 361 (1984), (38)77
- הסתדרות מדיציניית הדסה נ' פלוני, רע"א 7828/17 (פורסם בנבו, 9.1.2018), (77)391
- הסתדרות מדיציניית הדסה נ' פלוני, רע"א 1598/18 (פורסם בנבו, 5.6.2018), (92)329
- הסתדרות פועלי אגודת ישראל נ' ברונר, רע"א 31/18 (פורסם בנבו, 5.3.2018), (2)1403
- העמותה האזורית לקידום הילד נ' מועצה כפר מנדא, ע"א 6992/15 (פורסם בנבו, 27.9.2017), (31)211

- (27)115 (2003) 552 (3) פ"ד נו, 2728/03, בש"א 2728/03, פ"ד נו (3) 552 (2003)
(4)400 העצני נ' בן-גוריון, המ' 46/57, פ"ד יא 397 (1957)
הפדרציה הישראלית לתקליטים וקלטות בע"מ נ' שורץ,
רע"א 7589/98, פ"ד נג (1) 670 (1999)
(43)815, (43)57, (23)54 הפועלים ליסינג בע"מ נ' טיפול שורש, ניהול ושירותים למרפאות שיניים
(ישראל מספר 1) בע"מ, ע"א 2462/97, פ"ד נד (1) 529 (2000)
(46)560, (50)247, (22)228 הפטריארך אירינאוס הראשון נ' הפטריארך בפועל תיאופילוס ג'אנופולוס,
רע"א 6953/11 (פורסם בנבו, 20.12.2011)
(18)31 הפטריארכיה היוונית נ' רבינוביץ', רע"א 9360/11 (פורסם בנבו, 8.1.2012)
(16)209 הפניקס הישראלי חברה לביטוח בע"מ נ' אבו חמדה, ע"א 9099/02
(פורסם בנבו, 11.5.2006)
(9)124, (4)105 הפניקס הישראלי חברה לביטוח בע"מ נ' אסולין, רע"א 10641/05 (פורסם בנבו, 4.5.2006)
(26)165 הפניקס הישראלי חברה לביטוח בע"מ נ' בן יאיר, רע"א 8796/99, פ"ד נד (2) 460 (2000)
(44)690 הפניקס הישראלי חברה לביטוח בע"מ נ' עיזבון יחזקאל, רע"א 3810/12
(פורסם בנבו, 8.7.2012)
(50)632 הפניקס הישראלי חברה לביטוח בע"מ נ' שלבי, ע"א (מחוזי ת"א) 3426/04
(פורסם בנבו, 17.10.2006)
(33)605, (32)605, (19)491 הפניקס הישראלי לביטוח בע"מ נ' המוסד לביטוח לאומי, רע"א 8297/12
(פורסם בנבו, 16.7.2013)
(44)271, (43)271 הפניקס חברה לביטוח בע"מ נ' הכשרה חברה לביטוח בע"מ,
רע"א 1159/18 (פורסם בנבו, 8.5.2018)
(28)188 הפניקס חברה לביטוח בע"מ נ' חנסב, רע"א 5662/08 (פורסם בנבו, 10.11.2008)
(49)691 הפניקס חברה לביטוח בע"מ נ' נעים, רע"א 7219/11 (פורסם בנבו, 11.6.2012)
(6)498 הפניקס חברה לביטוח בע"מ נ' עמוסי, רע"א 2128/09 (פורסם בנבו, 5.7.2012)
(19)1296 הפניקס חברה לביטוח בע"מ נ' פדן, רע"א 2083/12 (פורסם בנבו, 1.9.2013)
(64)763, (63)762 הפניקס חברה לביטוח בע"מ נ' קוואסמה, רע"א 6802/10
(פורסם בנבו, 26.1.2011)
(30)1051, (38)689, (37)689 הפניקס חברה לביטוח בע"מ נ' קוואסמה, רע"א 7097/11 (פורסם בנבו, 5.8.2012)
(14)684, (11)684 הפניקס חברה לביטוח בע"מ נ' רייכבך-סגל, רע"א 1839/18 (פורסם בנבו, 27.3.2018)
(32)1399 הצלחה התנועה הצרכנית לקידום חברה כלכלית הוגנת (ע"ר) נ' AU Optronics Corporation,
רע"א 925/17 (פורסם בנבו, 31.7.2017)
(18)1485 הצלחה התנועה הצרכנית לקידום חברה כלכלית הוגנת נ' כהן, ע"א 4154/14
(פורסם בנבו, 16.5.2017)
(3)1365, (2)1365 הקיני נ' שרם, ע"א 484/86, פ"ד מב (4) 734 (1989)
(29)583, (33)543, (31)543 הקסטודיה דה טרה סנטה נ' בן חמו, רע"א 940/13 (פורסם בנבו, 5.6.2013)
(32)76 הקרן הפלסטינית לפיצוי נ' פלוני, ע"א 7841/09 (פורסם בנבו, 28.10.2015)
(39)89 הקרן לטיפול בחסויים נ' האפוטרופוס הכללי, ע"א 1946/01, פ"ד נו (3) 311 (2007)
, (19)598, (12)1009, (11)1008, (20)994, (13)964, (2)847
(15)1287 הקרן לטיפול בחסויים נ' היועץ המשפטי, ע"א 2886/00, פ"ד נה (5) 62 (2001)
(9)178, (8)178, (45)153 הר עוז נ' סערת תוכנה בע"מ, ע"א 4667/08 (פורסם בנבו, 15.2.2011)
(25)604, (68)194 הראל חברה לביטוח בע"מ נ' בן עדי, רע"א 4897/07 (פורסם בנבו, 9.3.2008)
(59)1541 הראל חברה לביטוח בע"מ נ' טויו רם אלקטרוניקס בע"מ, ע"א 421/06 (פורסם בנבו, 4.9.2006)
(4)1079 הראל חברה לביטוח בע"מ נ' מסארוה, ע"א 2631/15 (פורסם בנבו, 17.6.2015)
(6)1334, (23)374 הראל חברה לביטוח בע"מ נ' עזר, רע"א 494/16 (פורסם בנבו, 19.5.2016)
(53)247 הראל חברה לביטוח בע"מ נ' עיזבון אמיתי, ע"א 1806/05 (פורסם בנבו, 21.5.2008)
, (22)374, (21)374 הראל חברה לביטוח בע"מ נ' קינג, רע"א 8855/15 (פורסם בנבו, 24.2.2016)
(17)1336, (13)1335, (10)1334 הראל נ' הראל, ע"א 52/87, פ"ד מג (4) 201 (1989)
(16)1496

- (10)1638, (15)1521 (28.4.2008) 10436/07 רע"א (פורסם בנבו, 2008.4.28)
 (77)326 הראש נ' מדינת ישראל, רע"א 1118/06 (פורסם בנבו, 2006.7.2)
 (3)1567 הרולד אסטוד מללודס נ' יעקב יפת ושות' בע"מ, המ' 337/68, פ"ד (2) 470 (1968)
 (2)425 הרוש נ' (וגל) הרוש, ע"א 1013/92, פ"ד מו(2) 133 (1992)
 (2)463, (8)106 הרט נ' חברת אורג'ניקס, רע"א 1573/16 (פורסם בנבו, 2016.5.24)
 (33)983 הרטבי נ' שר הפנים, ע"א 3066/97, פ"ד נד(2) 1 (2000)
 (30)151 הרטבי-בורנשטיין-בסון ושות', משרד עו"ד נ' הפטריארכיה היוונית, ע"א 3021/11 (פורסם בנבו, 2012.12.19)
 (27)880 הרלב (בן-לולו) נ' בן-לולו, בע"מ 2514/07 (פורסם בנבו, 2010.1.19)
 (38)1673, (41)1328 הרמטיק נאמנות (1975) בע"מ נ' אלקלעי, רע"א 7882/11 (פורסם בנבו, 2011.12.20)
 (25)87 הרמן נ' אריאל (מ.ד.ע.) טכנולוגיות ייעוץ עסקי ופיננסי בע"מ, רע"א 5386/09 (פורסם בנבו, 2010.1.11)
 (31)1641 הרמן נ' עיזבון רשקס, דנ"א 6345/15 (פורסם בנבו, 2015.9.24)
 (30)1641 הרמן נ' עלדור, ע"א 2599/13 (פורסם בנבו, 2015.9.3)
 (16)1639, (46)1601 הון נ' חברת נתיבי איילון בע"מ, רע"א 4370/07 (פורסם בנבו, 2007.11.20)
 (32)100 הון נ' יו"ר הועדה לתכנון תל אביב, רע"פ 183/11 (פורסם בנבו, 2011.7.2)
 (41)1461 הרפובליקה של בולגריה נ' זאבי החזקות בע"מ, רע"א 1721/09 (פורסם בנבו, 2009.6.10)
 (25)1082 הרפו נ' אחיטוב, בש"א 86/89, פ"ד מג(1) 334 (1989)
 (38)1513 הרץ נ' עזבון מנטל, בש"א 3401/02, פ"ד נו(4) 589 (2002)
 (14)821 הרצנו נ' P-Kama International, רע"א 2960/15 (פורסם בנבו, 2015.9.7)
 (52)1041, (48)729 הרצנו נ' P-Kama International, רע"א 2960/15 (פורסם בנבו, 2015.12.1)
 (2)785, (18)745 הרר נ' דיאליט בע"מ, רע"א 8831/05 (פורסם בנבו, 2006.8.29)
 (19)1124 הררי נ' מדמון, ע"א 268/14 (פורסם בנבו, 2014.3.25)
 (3)111 הרשות המוסמכת חוק נכי רדיפות הנאצים נ' הורן, ע"א 12/85, פ"ד לט(4) 384 (1985)
 (55)1526 הרשות המוסמכת נ' ארלזוב, רע"א 2620/07 (פורסם בנבו, 2007.6.10)
 (62)92 הרשות הפלסטינית נ' אזוז, רע"א 11019/08 (פורסם בנבו, 2009.4.16)
 (26)1571 הרשות הפלסטינית נ' חמוד, רע"א 1205/10 (פורסם בנבו, 2010.7.4)
 (4)437 הרשות הפלסטינית נ' נורזיק, רע"א 368/13 (פורסם בנבו, 2013.4.23)
 (12)964 הרשות הפלסטינית נ' עיזבון אמיתי, רע"א 5585/17 (פורסם בנבו, 2017.8.29)
 (49)1086 הרשות לשמירת הטבע נ' מצדה פרנציסו בע"מ, רע"א 2042/15 (פורסם בנבו, 2015.6.3)
 (33)584 הרשקו נ' אורבון, המ' 103/81, פ"ד לה(2) 666 (1982)
 (32)968 הרשקו נ' עירית אשדוד, ע"מ 3512/06 (פורסם בנבו, 2007.2.1)
 (35)410, (40)377, (32)351 השיקמה הוצאה לאור בע"מ נ' רום, רע"א 3576/94, פ"ד מח(4) 388 (1994)
 (5)1577 השקעות וניהול בתי מלון מ. קסוטו בע"מ נ' מלון רם ירושלים, ע"א 331/89, פ"ד מה(1) 871 (1991)
 (23)1245, (24)492 התנועה למען איכות השלטון נ' שר המשפטים, בג"ץ 8691/06 (פורסם בנבו, 2009.6.18)
 (11)674, (74)236 התעשייה הצבאית נ' מונסונגו, רע"א 4046/09 (פורסם בנבו, 2009.10.5)
- 1
- (53)432 ואתורי נ' בית החולים לניאדו, ע"א 4384/90, פ"ד נא(2) 171 (1997)
 (7)1310 ובר נ' בירנבוים, ע"א 395/13 (פורסם בנבו, 2013.5.12)
 (26)1522, (10)438 וגנר נ' מדינת ישראל, בש"א 2483/11 (פורסם בנבו, 2011.9.8)
 (51)1634, (46)970 וגנר נ' מדינת ישראל, בש"מ 7415/11 (פורסם בנבו, 2012.2.27)
 (6)1014, (5)1014 וואלדמן נ' ביאליסטוצקי, ע"א 8553/08 (פורסם בנבו, 2009.4.30)
 (97)1072 ווטאירפול הנדסה בע"מ נ' Ceneral Electric, רע"א 2901/10 (פורסם בנבו, 2010.7.6)
 (16)439 ווטאירפול הנדסה בע"מ נ' L-3 Communications Security, רע"א 6812/11 (פורסם בנבו, 2011.12.21)

- וויליאם נ' Deutsche Telekom, ע"א 4025/13 (פורסם בנבו, 6.11.2014) (38)88, (37)88
 וויספרס לאנז'רה בע"מ נ' אלרוב אזור מסחרי, רע"א 804/16 (פורסם בנבו, 3.4.2016) (53)1054
 וויספרס לאנז'רה בע"מ נ' אלרוב אזור מסחרי ממילא (1993) בע"מ, רע"א 3860/16
 (פורסם בנבו, 22.6.2016) (30)361
 וויריאנט בע"מ נ' האוצר, מנהל רשות המיסים /אגף המכס ומע"מ,
 ע"א 9863/09 (פורסם בנבו, 16.3.2011) (64)248
 וולטה ייצוב קרקע בע"מ נ' P.R.S. מדיטרינין בע"מ, רע"א 2059/98, פ"ד נב(4) 721 (1998) (24)710
 וולך נ' עמירון סי.טי.אל. מימון והשקעות בע"מ, רע"א 1102/04
 (פורסם בנבו, 3.7.2005) (20)1571, (57)1066
 וולפטון נ' וולפטון, רע"א 2598/91, פ"ד מה(5) 816 (1991) (5)124
 וולקן מצברים בע"מ נ' מנהל המכס, מס קנייה ומע"מ חיפה, רע"א 8722/03,
 פ"ד נט(1) 769 (2004) (58)388
 ווסר נ' שר הביטחון, בג"ץ 8397/06 (פורסם בנבו, 28.6.2007) (40)907
 ווקף מוחמד ואברהים עבדלרבו מעו נ' האפורטופוס הכללי, ע"א 8954/06
 (פורסם בנבו, 26.11.2007) (36)984, (22)500, (52)214
 וורמן נ' רוזנס, רע"א 7255/11 (פורסם בנבו, 27.11.2011) (57)-(56)609, (55)609, (54)609, (46)607
 וידבסקי נ' קיסר, ע"א 61/68, פ"ד כב(2) 11 (1971) (19)427
 ויזר נ' עיריית חדרה, ע"מ 4778/06 (פורסם בנבו, 4.2.2008) (56)1603, (2)437
 ויטלזון נ' פנטאקום בע"מ, רע"א 9051/00, פ"ד נה(3) 185 (2001) (34)410
 ויטלזון נ' פנטאקום בע"מ, רע"א 918/02, פ"ד נו(4) 865 (2002) (79)392, (78)391
 ויילר נ' שילוני, רע"א 10221/16 (פורסם בנבו, 22.2.2017) (18)627, (17)627
 ויין נ' מדינת ישראל, ע"א 9/86, פ"ד מב(4) 713 (1989) (13)1653, (50)233
 ויינר נ' מויאל, ע"א 3024/10 (פורסם בנבו, 2.4.2013) (25)1264
 ויינשטיין נ' בנק דיסקונט לישראל בע"מ, רע"א 4759/17 (פורסם בנבו, 4.2.2018) (39)1658
 ויינשטיין נ' הפועלים אמריקאי ישראלי בע"מ, רע"א 922/06 (פורסם בנבו, 30.4.2006) (36)478
 וייס נ' מרדכי, רע"א 83/01, פ"ד נה(3) 730 (2001) (55)1042, (46)920
 וייסגלס נ' וייסגלס, רע"א 7208/93, פ"ד מח(4) 529 (1994) (58)803, (27)797
 וייסמן נ' פרזי, ע"א 39/63, פ"ד יז 1527 (1963) (4)1567
 וילאר נכסים נ' קרמיטל אי. אל, רע"א 3143/04, פ"ד נח(6) 789 (2004) (41)1524
 ויליגר נ' רייפמן, רע"א 5491/10 (פורסם בנבו, 25.8.2010) (11)992
 וילנסקי נ' Metallurgique de Gerzat, רע"א 3872/04, פ"ד נט(1) 24 (2004) (21)1485
 וילפרוינד נ' וילפרוינד, בג"ץ 306/84, פ"ד לח(4) 672 (1984) (9)1579
 וילקר נ' טישלר, ע"א 240/73, פ"ד כח(1) 201 (1971) (18)1628, (34)385
 וינבלט נ' משה בורנשטיין בע"מ, רע"א 378/96, פ"ד נד(3) 247 (2000) (5)1014
 וינברג נ' אברהם, רע"א 2365/12 (פורסם בנבו, 9.5.2012) (16)499
 וינברג נ' ביילס, רע"א 5150/02, פ"ד נח(2) 205 (2003) (47)1473, (12)1457
 וינברג נ' דורון, רע"א 6448/15 (פורסם בנבו, 7.10.2015) (59)949
 וינברג נ' הולצברג, רע"א 5134/10 (פורסם בנבו, 14.9.2010) (2)901
 וינברג נ' המאגר הישראלי לביטוח רכב ("הפול"), רע"א 3787/14 (פורסם בנבו, 18.8.2014) (14)701
 וינברג נ' קרמר, ע"א 3020/10 (פורסם בנבו, 26.3.2014) (3)1201
 וינברג נ' רייסנר, בש"א 2287/11 (פורסם בנבו, 13.4.2011) (31)1448, (29)1448
 וינברג-דורון ושות' נ' כהנא, בש"א 7338/01, פ"ד נו(2) 913 (2002) (21)1571, (18)1570, (17)1570
 וינדזברג נ' בית המשפט לתביעות קטנות, בג"ץ 2214/01 (פורסם בנבו, 4.4.2001) (5)601
 וינפלד נ' מנהל מס שבח מקרקעין נתניה, ע"א 177/87, פ"ד מד(4) 607 (1990) (58)562
 וינצלברג נ' ש.א. דיזל פרטס בע"מ, ע"א 3250/02 (פורסם בנבו, 7.6.2005) (41)431
 וינר נ' מוקטרן, רע"א 3614/08 (פורסם בנבו, 10.11.2008) (24)676
 וינרוט נ' עורקבי, רע"א 340/05 (פורסם בנבו, 17.7.2005) (60)1503, (38)469, (12)337
 וינשטיין נ' הפועלים ליסינג בע"מ, בש"א 169/87, פ"ד מא(4) 785 (1987) (19)1510

- וינשל נ' משרד הביטחון, ע"א 8880/13 (פורסם בנבו, 30.8.2016) (46)1674, (31)257
 ויס נ' איכלוב, רע"א 1967/97 (פורסם בנבו, 7.10.1997) (52)608
 ויסגרוס נ' א.פ.ה. ארגון פועלי ההובלה חיפה והצפון בע"מ, כ"ש 78/72, פ"ד כו(2) 9 (1972) (36)231
 ויסולי נ' מצנע, ע"א 4331/07 (פורסם בנבו, 6.9.2007) (69)1543, (33)517
 ויסמן נ' בעלי זכויות בחלקה 10, רע"א 6846/11 (פורסם בנבו, 13.12.2011) (17)465, (10)464
 ויסמן נ' מנהל בתי המשפט, רע"א 6442/12 (פורסם בנבו, 6.1.2013) (69)217
 ויספלד נ' ויספלד, ע"א 4714/90, פ"ד מח(3) 104 (1994) (32)1282, (13)1270
 ויסקינד נ' א. עזרא יוזמים בע"מ, רע"א 2820/97 (פורסם בנבו, 14.1.1998) (60)780
 וירצבורגר, נאמן הקרן נ' היועץ המשפטי, ע"א 8888/00 (פורסם בנבו, 15.11.2007) (23)1004
 וכטל נ' שטיגליץ, רע"א 8008/12 (פורסם בנבו, 8.1.2013) (48)947
 ולדהורן נ' Emily Shipping Company Ltd, ע"א 8632/12 (פורסם בנבו, 6.7.2014) (33)–(32)937
 ולדהורן נ' הבנק הבינלאומי, ע"א 3800/06 (פורסם בנבו, 8.7.2007) (51)1540
 ולדהורן נ' נרקיס, רע"א 2050/06 (פורסם בנבו, 9.10.2007) (44)801
 וליד נ' מאזן, רע"א 2444/13 (פורסם בנבו, 21.8.2013) (11)504
 ולנטיין נ' ולנטיין, ע"א 1581/92, פ"ד מט(3) 441 (1995) (1)1023
 ולקו חברה לבניין ועבודות עפר בע"מ נ' החברה לפיתוח חוף אילת בע"מ, רע"א 300/89, פ"ד מה(4) 497 (1991)
 ונוס אופנה ד.ר. בע"מ נ' Hachette Filipacchi, רע"א 4158/10 (פורסם בנבו, 25.7.2010) (46)898, (39)897, (36)650, (28)649, (32)630
 וניצ'ון נ' מנהלת ההגירה, רע"א 3601/04 (פורסם בנבו, 18.10.2007) (21)822
 ועד הבית ברחוב תנועת המרי 2, קרית אונו המרי נ' ירדני, רע"א 587/83, פ"ד לח(4) 487 (1984) (27)1615
 ועד הנאמנים לזוקף המוסלמי ביפו נ' סיקסיק, ע"א 205/74, פ"ד כח(2) 545 (1974) (69)732
 ועד הנאמנים לנכסי ההקדש המוסלמי בתל-אביב-יפו נ' יוסי חברה להשקעות בע"מ, ע"א 207/83, פ"ד מב(2) 369 (1988) (8)1651
 ועד הנאמנים לנכסי הזואקה המוסלמי נ' יוסי חברה להשקעות בע"מ, ע"א 3997/91, פ"ד מט(5) 766 (1996) (7)847, (6)512, (9)426
 ועד הנאמנים ת"א-יפו נ' סילקו, רע"א 6630/00, פ"ד נו(6) 813 (2001) (8)847
 ועדת הערר המחוזית לתכנון ובנייה נ' אלבר ציי רכב בע"מ, ע"מ 9352/16 (פורסם בנבו, 22.12.2016) (18)53
 ועקנין נ' המאגר הישראלי ביטוחי רכב, רע"א 7323/11 (פורסם בנבו, 28.12.2011) (9)1080
 ופא טורס בע"מ נ' כהן, ע"א 8935/09 (פורסם בנבו, 10.11.2009) (85)696
 וקס נ' מפעל הפיס, ע"א 9470/08 (פורסם בנבו, 9.12.2008) (4)1122, (39)1084
 וקסלבאום נ' שרבור, בר"ע 173/73, פ"ד כח(1) 561 (1974) (28)1550
 וקסמן נ' גונן, ע"א 19/82, פ"ד לח(1) 553 (1982) (51)91, (9)72
 וקסמן נ' לויט, ע"א 9336/16 (פורסם בנבו, 5.1.2017) (13)864
 ורבר נ' אורדן תעשיות בע"מ, ע"א 109/84, פ"ד מא(1) 577 (1987) (1)1113
 ורבר נ' ורבר, ע"א 3868/95, פ"ד נב(5) 817 (1998) (29)297, (3)294, (16)148
 ורבר נ' זינקובר, רע"א 1904/17 (פורסם בנבו, 24.12.2017) (43)321, (36)298
 ורדה נ' מינהל מקרקעי ישראל, רע"א 2715/13 (פורסם בנבו, 28.11.2013) (24)1155
 ורדינון נ' גרשוני, בש"א 5997/17 (פורסם בנבו, 31.7.2017) (76)857
 ורמברנד נ' אגולסקי, עו"ד, ע"א 145/71, פ"ד כה(2) 457 (1971) (52)481
 ורנבוט נ' "אלבה" חברה לציוד וחמרים בע"מ, ע"א 548/79, פ"ד לר(4) 337 (1980) (37)117, (32)117, (19)114, (18)113
 ורנר נ' Corticiera Amorim L.D.A., ע"א 169/94, פ"ד נ(3) 119 (1996) (46)232, (6)184
 ורנר נ' כונס הנכסים הרשמי, בש"א 1528/06 (פורסם בנבו, 17.10.2007) (40)1471, (28)1470
 ורסנו נ' ניניו, רע"א 3930/14 (פורסם בנבו, 26.6.2014) (5)316
 ורקשטל נ' בנק דיסקונט לישראל בע"מ, רע"א 963/16 (פורסם בנבו, 19.6.2016) (43)1658, (14) 112, (13)112
 (5)1059, (23)428

- ז
 זאב בר בע"מ נ' מנהל מס ערך מוסף, ע"א 3537/03, פ"ד נט(4) 568 (2005)
 זאב שרון קבלנות בנין ועפר בע"מ נ' מנהל מע"מ, ע"א 3886/12 (פורסם בנבו, 26.8.2014)
 זאבי נ' רום, ע"א 6273/15 (פורסם בנבו, 22.10.2015)
 זאהר נ' הועדה המקומית לתכנון ובניה עיר הכרמל, רע"א 4876/13 (פורסם בנבו, 5.8.2013)
 ז'אן נ' אפריקה ישראל להשקעות בע"מ, רע"א 209/88, פ"ד מג(1) 341 (1989)
 ז'אנו נ' יורו ישראל בע"מ, רע"א 6435/05 (פורסם בנבו, 10.4.2006)
 זגייר נ' אלענאני, ע"א 999/09 (פורסם בנבו, 23.12.2010)
 זדרויביץ נ' "חרות" מושב עובדים להתיישבות חקלאית שיתופית בע"מ, ע"א 351/61, פ"ד טז 481 (1962)
 זהביאן נ' מובדי, רע"א 9022/14 (פורסם בנבו, 2.2.2015)
 זהר נ' י. זינגר טכנולוגיות בע"מ, ע"א 1287/12 (פורסם בנבו, 14.6.2012)
 זוארס נ' התעשייה הצבאית ישראל בע"מ, ע"א 1442/13 (פורסם בנבו, 18.8.2016)
 זוהר נ' לוי, דנ"א 304/14 (פורסם בנבו, 20.7.2014)
 זונבנד נ' קלוגמן, ע"א 97/77, פ"ד לא(3) 466 (1977)
 זונטג נ' עיזבון מנדלסון, ע"א 506/82, פ"ד מ(3) 113 (1986)
 זונשטיין נ' אחים גבסו בע"מ, בש"א 366/88, פ"ד מב(4) 414 (1989)
 זיאדה נ' חן, ע"א 2670/06 (פורסם בנבו, 29.8.2006)
 זיברט נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, ע"א 241/64, פ"ד יח(3) 609 (1964)
 זידאן נ' הראל חברה לביטוח בע"מ, ע"א 1534/12 (פורסם בנבו, 14.2.2013)
 זידאן נ' ע'דיר, ע"א 411/81, פ"ד לח(3) 449 (1984)
 זיו נ' הראל חברה לביטוח בע"מ, רע"א 61/15 (פורסם בנבו, 10.5.2015)
 זיזה נ' יעקב, בר"ע (מחוזי י-ם) 3403/01, פ"מ התשס"א(1) 756 (2002)
 זיזי נ' ראש העיר אשקלון, בר"ע 205/74, פ"ד כט(1) 744 (1975)
 זיידן (משי) נ' בנדר, רע"א 5250/10 (פורסם בנבו, 29.7.2010)
 זיידנברג נ' זיידנברג, ע"א 7840/96, פ"ד נ(4) 260 (1997)
 זילברברג נ' זונשיין, המ' (מחוזי ת"א) 9495/66, פ"מ נד 378 (1966)
 זילברג נ' קניה טובה באינטרנט בע"מ, רע"א 3311/15 (פורסם בנבו, 25.6.2015)
 זילברמן נ' שנפלד, בש"א 7182/94, פ"ד מט(2) 1 (1995)
 זילברשטיין נ' חברה לאחזקה ונאמנות בני משה אברהם בע"מ, רע"א 5814/90, פ"ד מו(1) 285 (1991)
 זילברשלג נ' דגן, רע"א 3035/17 (פורסם בנבו, 14.5.2017)
 זילכה נ' קלדרון, רע"א 5685/17 (פורסם בנבו, 6.9.2017)
 זינגר נ' ביינון, ע"א 327/68, פ"ד כב(2) 602 (1968)
 זינגר נ' בן שטרית, ע"א 639/76, פ"ד לא(3) 491 (1977)
 זינגר נ' חברת יהב חמיאס טכנולוגיות (1990) בע"מ, רע"א 2552/16 (פורסם נבו, 10.5.2016)
 זינובי נ' פלא פון תקשורת בע"מ, רע"א 5536/09 (פורסם בנבו, 5.7.2009)
 זיסמן נ' נציגות הבית המשותף, רע"א 1862/14 (פורסם בנבו, 31.3.2014)
 זיסר נ' משרד הבינוי והשיכון, ע"א 1650/00, פ"ד נו(5) 166 (2003)
 זיסר נ' נאמן, רע"א 340/87, פ"ד מא(4) 666 (1987)
 זיתון נ' זערוור, ע"א 504/83, פ"ד מא(2) 154 (1987)
 זכאי נ' מד אופ אסטטיק טכנולוגיה בע"מ, רע"א 5392/14 (פורסם בנבו, 15.9.2014)
 זכאי נ' מדינת ישראל, משרד הבריאות, רע"א 6098/92, פ"ד מז(3) 651 (1993)
 זכריא נ' מדינת ישראל, רע"פ 11160/03, פ"ד נט(2) 428 (2004)

(29)1264	זלוטי נ' אינדיבי, ע"א 2556/05 (פורסם בנבו, 8.2.2009)
(49)1041	זלוטי נ' זלוטי, בש"א 358/89, פ"ד מג(4) 41 (1989)
(13)1371	זליגמן נ' הפניקס חברה לביטוח בע"מ, ע"א 7488/16 (פורסם בנבו, 31.5.2018)
(33)1327	זליכה נ' תנובה מרכז שיתופי לשיוק תוצרת חקלאית בישראל בע"מ, רע"א 3839/15 (פורסם בנבו, 6.8.2015)
(23)1062	זלינגר נ' הממונה על המרשם, רע"א 5069/13 (פורסם בנבו, 27.8.2013)
(6)1002, (20)267	זלסקי נ' הוועדה המקומית לתכנון ולבנייה, ראשון לציון, ע"א 5610/93, פ"ד נא(1) 68 (1997)
(11)722	זלצמן נ' צורגאל, ע"א 143/83, פ"ד לז(3) 805 (1983)
(59)1661, (10)1569	זלצר נ' זליכוב, ע"א 159/66, פ"ד כ(3) 193 (1966)
(84)418	זלצר נ' עזבון זלצר, ע"א 15/67, פ"ד כא(2) 694 (1967)
(13)1509	זמיר נ' בנק לאומי למשכנתאות בע"מ, רע"א 11286/05 (פורסם בנבו, 8.7.2007)
(77)1606, (19)965	זק נ' ספר אלקטרוני ממוחשב ס.א.מ. בע"מ, ע"א 6581/94, פ"ד מח(5) 837 (1995)
(19)1204, (19)97	זקס נ' בית הדין הרבני האזורי בפתח תקווה, בג"ץ 772/00, פ"ד נה(2) 49 (2000)
(8)438	זקס נ' בנק מזרחי טפחות בע"מ, רע"א 2292/11 (פורסם בנבו, 25.7.2011)
(46)883	זקס נ' קלינר, ע"א 10838/05 (פורסם בנבו, 23.3.2008)
(34)1051, (29)477	זר.פוריר (2000) בע"מ נ' פופ, רע"א 3149/14 (פורסם בנבו, 1.6.2014)
(12)1351	זרביב נ' מדינת ישראל, בר"ם 6372/15 (פורסם בנבו, 16.1.2017)
(42)232	זרי (סולימן) נ' זרי, ע"א 204/91, פ"ד מו(3) 552 (1992)
(16)1562, (41)1019	זריפי נ' כהן, בש"א 10064/03, פ"ד נח(4) 97 (2004)
(23)268	זריק נ' ג'רייס, ע"א 3180/05 (פורסם בנבו, 29.4.2007)

ח

(31)1399	ח.א.א אקסטרה אחזקות בע"מ נ' גינדס, רע"א 4077/16 (פורסם בנבו, 24.5.2016)
(14)475	ח.י בלאושייץ בניין והשקעות בע"מ נ' משרד הבינוי והשיכון, ע"א 2076/09 (פורסם בנבו, 2.9.2010)
(60)433	חאג' נ' אל חאג', רע"א 5256/17 (פורסם בנבו, 7.11.2017)
(22)1670, (1)129	חאלד נ' אחים בעראר בע"מ, רע"א 8341/13 (פורסם בנבו, 15.6.2014)
(39)1039	חאלד נ' מוסקוביץ, רע"א 8915/11 (פורסם בנבו, 4.4.2012)
(43)259	חאלד נ' סוקי, רע"א 3453/12 (פורסם בנבו, 22.7.2012)
(10)1612	חאמד נ' אלואטן בע"מ, רע"א 8575/14 (פורסם בנבו, 30.12.2014)
(62)234	חב' פנינת אילת בע"מ נ' עיריית אילת, עע"ם 11254/05 (פורסם בנבו, 17.8.2006)
(15)666	חבה נ' מדינת ישראל, רע"א 3782/14 (פורסם בנבו, 20.7.2014)
(35)984	חביב אללה נ' סרחאן, ע"א 10630/07 (פורסם בנבו, 21.12.2008)
(48)1140, (41)1139, (38)1138	חבס נ' חבס, רע"א 6558/99, פ"ד נד(4) 337 (2000)
(18)1035	חבר לחייל בע"מ נ' האגודה למען החייל, רע"א 7978/07 (פורסם בנבו, 3.12.2007)
(9)1008	חבר נ' סלור (בפשיטת רגל), ע"א 8760/14 (פורסם בנבו, 27.1.2016)
(15)439	חברה ישראלית למובילים בע"מ נ' טרקס יונייטד קינגדום לימיטד, רע"א 1494/16 (פורסם בנבו, 5.5.2016)
(9)1444	חברה לבנין מריו לזניק בע"מ נ' יצחקי, בש"א 795/96, פ"ד מט(5) 291 (1996)
(11)295	חברה להנדסה ולתעשייה בע"מ נ' מזרח שירות לביטוח, ע"א 109/49, פ"ד ה 1585 (1951)
(18)573	חברה קבלנית חיפאית אספלט בע"מ נ' בית הספר הריאלי העברי בחיפה בע"מ, ע"א 614/67, פ"ד כב(2) 309 (1968)
(53)884	חברה קדישא גחש"א נ' קל בנין בע"מ, ע"א 516/17 (פורסם בנבו, 23.7.2017)
(45)378	חברוני נ' דרון, בג"ץ 6502/93, פ"ד מח(1) 645 (1994)
(26)243	חברות שדמות הדרום בע"מ נ' וועדה מקומית לתכנון ובניה שמעונים, ע"א 9292/07 (פורסם בנבו, 6.1.2010)
(13)202, (21)164	חברת אול שירותים נ' מושיץ, ע"א 1694/92, פ"ד מט(2) 397 (1995)

- חברת אולמי אחים סעידי אל הוד בע"מ נ' אולמות ומסעדות דאוד (2001) בע"מ,
 רע"א 6955/16 (פורסם בנבו, 9.11.2016) (61)367
- חברת אולמי אחים סעידי אל-דאהוד בע"מ נ' אולמות ומסעדות דאוד (2001) בע"מ,
 רע"א 1441/17 (פורסם בנבו, 27.3.2017) (19)627, (5)473
- חברת אוצר מפעלי ים בע"מ נ' תבירו בע"מ, ע"א 1149/97, פ"ד נא(1) 555 (1997)
 (35)740
- חברת אחוזת פינסקר 58 בע"מ נ' אראמה בע"מ, ע"א 564/61, פ"ד טז 1345 (1962)
 (8)62
- חברת אלגיר טכנולוגיות (2003) בע"מ נ' לדרמן, רע"א 5448/14
 (פורסם בנבו, 5.10.2014) (36)–(35)1449, (17)917
- חברת אלטרפי ללתעהודאת אלעאמה בע"מ נ' סלאיימה, ע"א 5118/92, פ"ד נ(5) 407 (1997)
 (34)88
- חברת אלי ראובן בנייה והשקעות בע"מ נ' נ. אלה ובניו חברה קבלנית לבניין (1972) בע"מ,
 ע"א 8166/11 (פורסם בנבו, 12.4.2015) (29)1656, (28)1655, (9)30
- חברת אנדי סי. יצרני תכשיטים בע"מ נ' בנק הפועלים בע"מ, רע"א 8415/07
 (פורסם בנבו, 24.10.2007) (15)1034, (22)710
- חברת בניני קסטנברג בע"מ נ' עיריית הרצליה, רע"א 3878/96, פ"ד נ(2) 571 (1996)
 (44)970
- חברת גונתר אנרגיית רוח בע"מ נ' מלמד, רע"א 329/17 (פורסם בנבו, 14.8.2017) (3)1429, (28) 757
- חברת דפוס מאור ולך בע"מ נ' עדי, ע"א 4444/10 (פורסם בנבו, 21.6.2010) (13)1114
- חברת הבית מרחוב הקשת נ' עיריית רמת גן, רע"א 4037/10 (פורסם בנבו, 25.7.2010) (59)433
- חברת החשמל לישראל בע"מ נ' הפניקס הישראלי חברה לביטוח בע"מ,
 רע"א 615/14 (פורסם בנבו, 7.8.2014) (59)1603, (5)13
- חברת החשמל לישראל בע"מ נ' חלקה 6 בגוש 7166 בע"מ, ע"א 228/65, פ"ד כ(1) 253 (1966) (24)408
- חברת החשמל לישראל בע"מ נ' מליבו ישראל בע"מ, ע"א 700/89, פ"ד מז(1) 667 (1993) (6)990
- חברת החשמל לישראל בע"מ נ' עיזבון כהן, ע"א 4683/16 (פורסם בנבו, 20.7.2016) (49)777
- חברת החשמל לישראל בע"מ נ' עמיר, ע"א 9357/09 (פורסם בנבו, 10.3.2010) (22)904, (21)904
- חברת החשמל לישראל בע"מ נ' פרוידמן, רע"א 2224/17 (פורסם בנבו, 27.6.2017) (44)1328
- חברת החשמל לישראל בע"מ נ' קיבוץ אושה, רע"א 6992/14
 (פורסם בנבו, 29.12.2014) (14)288, (7)287, (3)287
- חברת החשמל לישראל בע"מ נ' שפיר דוידוביץ (שותפות רשומה),
 ע"א 734/83, פ"ד לח(1) 613 (1984) (35)558, (83)534, (63)531
- חברת החשמל לישראל נ' ב.נ.ת. ושות' חב' לביצוע, ניהול ותיכנון פרויקטים בע"מ,
 ע"א 339/88, פ"ד מד(4) 532 (1990) (34)320
- חברת הכשרת הישוב בא"י בע"מ נ' לוי, ע"א 99/50, פ"ד ח 202 (1954) (7)400, (64)324
- חברת המזקקים הישראלית בע"מ נ' זלסקי, ע"א 91/63, פ"ד יז 2157 (1963) (32)527
- חברת זמיר קבלנות כללית בע"מ נ' החברה לבנין ועבודות ציבוריות מיסודו של סולל
 בונה בע"מ, ע"א 203/77, פ"ד לב(1) 59 (1977) (26)211
- חברת חוף הכרמל נופש ותיירות (1989) בע"מ נ' עמותת אדם טבע ודין, אגודה
 ישראלית להגנת הסביבה, בש"א 5537/98, פ"ד נג(1) 385 (1999) (22)1010, (40)18, (39)18
- חברת חלקה 41 בגוש 6415 נ' בסן, רע"א 340/94, פ"ד נ(1) 636 (1996) (14)993
- חברת חשמל לישראל בע"מ נ' שליידר, רע"א 3456/13 (פורסם בנבו, 29.8.2017) (27)1297
- חברת טקסס השקעות בע"מ נ' אינגדיג, רע"א 996/17 (פורסם בנבו, 31.8.2017) (33)758
- חברת ישראל אוסטרליה להשקעות פרדסנות ומטעים בע"מ נ' מושב בני דרוור אגודה
 חקלאית שיתופית בע"מ, ע"א 35/71, פ"ד כז(1) 225 (1972) (36)245
- חברת כביש חוצה ישראל בע"מ נ' פורת, רע"א 8339/08 (פורסם בנבו, 3.12.2012) (42)1328
- חברת לירן – עסקי בידור ובתי מלון בע"מ נ' אלתר, ע"א 570/84
 פ"ד לט(4) 613 (1985) (10)1379, (8)208, (7)208
- חברת מ.ל.ט. בע"מ נ' ממן, ע"א 350/74, פ"ד כט(1) 208 (1974) (42)411
- חברת מבני תעשייה בע"מ נ' סבאג, ע"א 105/15 (פורסם בנבו, 4.2.2015) (14)1103
- חברת מוניות הטייסים בע"מ נ' סילקו, ע"א 8376/10 (פורסם בנבו, 21.5.2013) (49)560, (61)248
- חברת מחצבות ורד בע"מ נ' רשות מקרקעי ישראל, ע"מ 6198/15 (פורסם בנבו, 14.2.2016) (8)1118

- (29)823 חברת מעדני הצפון בע"מ נ' גואטה, ע"א 7919/11 (פורסם בנבו, 16.6.2013)
חברת נ.ג. סלטי הנדסה וניהול פרויקטים נ' פינקלשטיין, רע"א 8134/13 (פורסם בנבו, 5.9.2014)
- (20)318, (19)317 חברת נופית יזום והשקעות בע"מ נ' חברת סולל בונה פיתוח וכבישים בע"מ, בש"א 9784/07 (פורסם בנבו, 23.12.2007)
- (36)117 חברת נמל חיפה בע"מ נ' בתי זיקוק לנפט בע"מ, רע"א 8946/12 (פורסם בנבו, 21.3.2012)
- (14)1048 חברת נתיבי אילון בע"מ נ' "אגד" אגודה שיתופית לתחבורה בישראל בע"מ, ע"א 295/80, פ"ד לו(1) 796 (1982)
- (64)1604, (53)1603 חברת עובד לוי תיעוש האבן והבנייה בע"מ נ' שושני, רע"א 10141/07 (פורסם בנבו, 2.6.2008)
- (37)1449, (10)864 חברת פורקס אסטייטס לימיטד נ' חברת קניס דבלופמנט קורפ (חברה זרה), רע"א 7837/14 (פורסם בנבו, 6.5.2015)
- (3)207, (2)207, (1)207 חברת פרטנר תקשורת בע"מ נ' תגר, רע"א 8649/17 (פורסם בנבו, 16.4.2018)
- (11)1334 חברת רהיטי פורת בע"מ נ' מסיקה, ע"א 2962/13 (פורסם בנבו, 5.10.2014)
- (49)971 חברת רמט בע"מ נ' רמי שמיר הנדסה אזורית בע"מ, רע"א 3661/16 (פורסם בנבו, 23.8.2016)
- (3)613 חברת שיכון עובדים בע"מ נ' רוזנטל, ע"א 558/96, פ"ד נב(4) 563 (1998)
- (27)629, (20)628 חבשוש נ' שבדרון, ע"א 432/79, פ"ד לד(3) 377 (1980)
- (6)570 חג'אזי נ' חגאזי, ע"א 6766/11 (פורסם בנבו, 23.6.2013)
- (13)254 חג'אזי נ' מזור, רע"א 3702/17 (פורסם בנבו, 27.6.2017)
- (27)1421 חג'ג' נ' בית הדין הרבני הגדול, בג"ץ 1480/01, פ"ד נה(5) 214 (2001)
- (25)1470 חגולי נ' עיריית ראשון לציון, ע"א 8570/09 (פורסם בנבו, 15.3.2011)
- (18)203, (36)152 חדר נ' א' דהן חברה לבניין בע"מ, ע"א 455/88, פ"ד מה(5) 655 (1991)
- (73)1606, (35)996 חדר נ' הסוכנות היהודית לארץ ישראל, ע"א 59/67, פ"ד כא(2) 277 (1967)
- (9)358, (13)359, (48)365, (37)1500, (29)1641 חדיג'יה נ' מנהל מיסוי מקרקעין מחוז חיפה, ע"א 3632/01, פ"ד נז(2) 806 (2003)
- (19)475 חדר נ' ניר שמש שיווק וסחר בע"מ, רע"א 3842/12 (פורסם בנבו, 1.8.2012)
- (3)1625, (3)29 חוכני נ' דיקלה חברה לבנין והשקעות בע"מ, ע"א 205/83, פ"ד מא(3) 96 (1987)
- (15)541 חוללה קימברלי שיווק נ' מיה גד מסטיי, רע"א 3814/14 (פורסם בנבו, 6.7.2015)
- (20)1359 חוללה שיווק (1982) בע"מ נ' אריאל, רע"א 5381/91, פ"ד מו(3) 378 (1992)
- (15)348 חוטר נ' מוקד, רע"א 6856/93, פ"ד מח(5) 785 (1994)
- (20)1004 חולית מחצבים 2004 בע"מ נ' הבינלאומי ליסינג בע"מ, רע"א 5482/11 (פורסם בנבו, 27.11.2011)
- (29)361 חוסיין נ' אלון טבעון בע"מ, רע"א 8101/04, פד נט(3) 646 (2004)
- (42)883, (1)863 חוסן ביח"ר לתעשיית מרצפות בע"מ נ' לוינסון, ר"ע 227/85, פ"ד לט(2) 390 (1987)
- (71)589 חוף הכרמל נופש ותיירות 89 בע"מ נ' עמותת אדם טבע ודין, אגודה ישראלית להגנת הסביבה, ע"א 1054/98, פ"ד נב(3) 579 (2002)
- (39)18 חוף הכרמל נופש ותיירות (1989) בע"מ נ' עמותת אדם טבע ודין – אגודה ישראלית להגנת הסביבה, בש"א 5537/98, פ"ד נג(1) 385 (1999)
- (22)1010, (39)18 חוף הכרמל נופש ותיירות (1989) בע"מ נ' עמותת אדם טבע ודין אגודה ישראלית להגנת הסביבה, פ"ד נו(3) 385 (2002)
- (22)1010 חירי נ' בנק מרכנתיל דיסקונט בע"מ, ע"א 2871/00, פ"ד נז(6) 319 (2003)
- (24)1629 חירי נ' הקסטודיה די טרה סנטה, רע"א 9162/12 (פורסם בנבו, 3.6.2013)
- (55)1055 חירי נ' חברת ארמון ההגמון (קסר אלמוטראן) בע"מ, ע"א 1351/06 (פורסם בנבו, 17.9.2007)
- (39)270, (33)881 חירי נ' עוואד, רע"א 519/08 (פורסם בנבו, 19.8.2010)
- (11)1595, (10)1595 חורש נ' חורש, רע"א 2782/91, פ"ד מו(4) 387 (1992)
- (15)97 חזאן נ' קלאב אין אילת אחזקות בע"מ, רע"א 346/06 (פורסם בנבו, 14.5.2006)
- (63)234 חזאן נ' קלאב הוטל אינטרנשיונלס (א.ק.ה), ע"א 7809/12 (פורסם בנבו, 31.12.2013)
- (30)1299

(19)439	חזה נ' אלוני, רע"א 1813/12 (פורסם בנבו, 6.5.2012)
(1)877	חזום (חזון) נ' קריצמן, ע"א 4/76, פ"ד לא (1) 340 (1977)
(48)1041	חזן נ' חזן, ע"א 3725/08 (פורסם בנבו, 3.2.2011)
(14)338	חזן נ' פקיד שומה נתניה, ע"א 823/08 (פורסם בנבו, 4.1.2009)
(39)1513	חזקי נ' פנחסי, בש"פ 544/88, פ"ד מב (3) 795 (1988)
(29)1017	חטיב נ' אזכרגה, רע"א 9422/10 (פורסם בנבו, 14.3.2012)
(87)696, (21)656	חיות נ' הדר חברה לביטוח בע"מ, רע"א 6234/09 (פורסם בנבו, 17.11.2009)
(43)1538	חיזבון נ' עוואד, ע"א 7175/16 (פורסם בנבו, 6.12.2016)
(36)758	חיטים מכון תערוכת בע"מ נ' טנא, אגודה שיתופית מרכזית לשיווק תוצרת חקלאית בישראל, רע"א 5211/97, פ"ד נב (1) 644 (1998)
(58)587	חיטרמן נ' מוצרים כימיים בע"מ, ע"א 332/80, פ"ד לז (1) 401 (1983)
(7)828	חיים לוי סוכנות רכב ומוסך איזורי ירושלים (1998) בע"מ נ' קרסו מוטורס בע"מ, רע"א 7246/11 (פורסם בנבו, 16.1.2012)
(45)529, (10)14	חיים נ' אביוב, ע"א 393/82, פ"ד מא (1) 716 (1987)
(43)1139, (31)1137, (7)96	חיים נ' חיים, ע"א 1662/99, פ"ד נו (6) 295 (2002)
(15)555	חיים נ' חיים, ע"א 5793/96, פ"ד נא (5) 625 (1997)
(1)177	חיים נ' מילשטיין, ע"א 317/61, פ"ד טז 1278 (1962)
(1)1403	חיים נתנאל בע"מ נ' הכונס הרשמי, רע"א 5778/14 (פורסם בנבו, 13.10.2014)
(16)31	חיים נתנאל בע"מ נ' לוגיסטיקה בונדר (1998) בע"מ, רע"א 8183/15 (פורסם בנבו, 25.2.2016)
(5)71, (2)71, (5)51, (1)51	חיים נתנאל בע"מ נ' שר המשפטים, בג"ץ 7067/07 (פורסם בנבו, 30.8.2007)
(19)603, (18)603	חיימוביץ' נ' אוריון, רע"א 6892/13 (פורסם בנבו, 23.2.2014)
(15)525	חיר נ' לידאי, רע"א 1156/02, פ"ד נו (3) 949 (2003)
(27)1083, (21)710	חיר נ' לידאי, רע"א 6448/01, פ"ד נו (2) 562 (2003)
(53)301	חירם לנדאו עבודות עפר כבישים ופתוח בע"מ נ' פיתוח מקורות מים (ארצות הרוץ) בע"מ, ע"א 590/74, פ"ד כט (2) 141 (1975)
(5)143	חירם לנדאו עבודות עפר כבישים ופתוח בע"מ נ' פיתוח מקורות מים (ארצות הרוץ) בע"מ, ע"א 101/74, פ"ד ל (3) 661 (1976)
(9)401	חכים נ' האחיות מנצרת, ע"א 44/59, פ"ד טו 1093 (1961)
(4)1411, (21)582	חלאילה נ' ג'חוש, ע"א 7202/12 (פורסם בנבו, 4.5.2015)
(26)789, (25)789	חלאילה נ' עיריית אלשאגור, רע"א 9779/06 (פורסם בנבו, 14.1.2009)
(18)1639	חלאק נ' כריים, ע"א 6235/15 (פורסם בנבו, 15.2.2017)
(11)458	חלה נ' כהן, רע"א 1957/12 (פורסם בנבו, 22.5.2012)
(26)1470	חלו נ' חלו, ע"א 86/82, פ"ד לז (4) 525 (1983)
(31)677	חליבה נ' הסתדרות מדיצינית הדסה, רע"א 7865/14 (פורסם בנבו, 20.4.2015)
(29)1205	חליוה נ' חליוה, בג"ץ 8578/01, פ"ד נו (5) 634 (2002)
(5)1260	חלילי נ' גמליאלי, בש"א 470/96, פ"ד מט (5) 145 (1996)
(30)1105	חליליה נ' בנאת (גאנס), ע"א 7424/15 (פורסם בנבו, 30.11.2015)
(37)1600	חליפה נ' משרד הבריאות, ע"א 119/05 (פורסם בנבו, 10.9.2006)
(20)812, (51)715	חלמיש חברה ממשלתית עירונית לשיקום הדיור בת"א יפו בע"מ נ' אשרו עיבוד נתונים בע"מ, רע"א 5240/92, פ"ד מז (1) 45 (1992)
(60)562	חלפון נ' הוועדה המחוזית לתכנון ולבנייה, תל-אביב, בג"ץ 4306/93, פ"ד מז (4) 37 (1993)
(17)555	חלפון נ' לבני, ע"א 9194/16 (פורסם בנבו, 29.4.2018)
(3)1321	חלפון נ' שמן משאבי גז ונפט בע"מ, רע"א 4253/14 (פורסם בנבו, 29.12.2014)
(9)1305, (8)1305	חלפון נ' שמן משאבי גז ונפט בע"מ, רע"א 9169/16 (פורסם בנבו, 26.3.2017)
(54)1554, (38)1551	חלפון נ' שמן משאבי גז ונפט בע"מ, ע"א 7393/17 (פורסם בנבו, 15.11.2017)
(6)305, (23)297, (6)294	חלקה 21 בגוש 6539 בע"מ נ' עיריית הרצליה, ע"א 455/06 (פורסם בנבו, 11.6.2009)
(3)129, (2)129	חמאדה נ' המאגר הישראלי לביטוח רכב, ע"א 6860/01, פ"ד נו (3) 8 (2003)

- חמדאן נ' בדר, רע"א 4533/14 (פורסם בנבו, 29.6.2014) (45)271, (21)32
 חמדאן נ' עיזבון וקים, רע"א 6269/11 (פורסם בנבו, 22.11.2011) (44)1601, (50)1054, (49)1053
 חמדה נ' כיאל, ע"א 4601/07 (פורסם בנבו, 7.1.2008) (48)1553, (13)406
 חמודה חמודה בע"מ נ' בני בכר זועבי חברה לבנייה בע"מ,
 רע"א 5483/17 (פורסם בנבו, 25.4.2018) (9)1404
 חמוזה נ' האפוטרופוס הכללי, רע"א 8920/08 (פורסם בנבו, 13.5.2010) (47)1514, (20)1280
 חמוזה נ' רשות הפיתוח – מינהל מקרקעי ישראל, רע"א 3808/14 (פורסם בנבו, 30.6.2014) (5)870
 חמיד נ' צברי, ת"א (מחוזי ב"ש) 653/85, פ"מ התשמ"ח(1) 45 (1987) (14)499, (13)499
 חמיס נ' שטרן, רע"א 338/88, פ"ד מג(4) 552 (1989) (11)828, (5)770
 חממי נ' חממי, בש"א 2236/06 (פורסם בנבו, 5.6.2006) (19)1640, (8)1579, (7)1578, (14)31, (2)29
 חן נ' בנק הפועלים בע"מ, רע"א 9294/09 (פורסם בנבו, 25.3.2010) (11)864
 חן נ' כונס נכסים הרשמי, ע"א 866/17 (פורסם בנבו, 25.10.2017) (11)1431, (45)1107
 חן נ' מדינת ישראל – ועדת הזכאות לפי חוק יישום תכנית ההתנתקות,
 ע"א 115/09 (פורסם בנבו, 2.2.2009) (34)1551
 חן נ' משרד הבריאות, רע"א 4708/03 (פורסם בנבו, 7.11.2005) (36)678, (72)390
 חנא נ' מדינת ישראל, ע"א 6185/00, פ"ד נו(1) 366 (2001) (44)1633, (81)1607
 חנאי נ' חנאי, ע"א 3147/07 (פורסם בנבו, 4.1.2009) (25)1571
 חנון נ' ועד ערת הספרדים, רע"א 6920/08 (פורסם בנבו, 13.8.2008) (61)1087, (56)948
 חניון חיפה בע"מ נ' מצת אור (הדר חיפה) בע"מ, ר"ע 103/82, פ"ד לו(3) 123 (1982) (13)1191, (23)1036
 חנייפס נ' פלונית, רע"א 1250/13 (פורסם בנבו, 28.4.2013) (26)966
 חנני נ' פקיד השומה, בש"א 8240/96, פ"ד נ(5) 403 (1997) (30)1096
 חנניה נ' ברדה, רע"א 2993/97, פ"ד נא(3) 377 (1997) (8)426
 חסון נ' עמון, ע"א 51/70, פ"ד כד(1) 404 (1970) (32)958
 חסונה נ' זכריה, ע"א 578/83, פ"ד מא(1) 689 (1987) (70)1605, (58)192
 חסיד נ' אפרמיאן, ע"א 7067/11 (פורסם בנבו, 9.12.2013) (54)432
 חסיד נ' אפרמיאן, ע"א 8194/14 (פורסם בנבו, 18.1.2015) (45)1127
 חסידוב נ' הועדה המקומית לתכנון ובנין חיפה, ת"א (מחוזי חי"י) 82/74, פ"מ התשל"ה(1) 410 (1974) (23)657, (28)629
 חסין אש תעשיות בע"מ נ' קוניאל אנטוניו (ישראל) בע"מ, רע"א 920/05 (פורסם בנבו, 28.3.2005) (35)824
 חסין נ' פלדמן, ע"א 35/83, פ"ד לז(4) 721 (1983) (15)296
 חסן נ' מדינת ישראל, ע"פ 669/87, פ"ד מב(1) 548 (1988) (31)958, (30)958, (5)953, (58)949
 חסן נ' מדינת ישראל, בש"פ 658/88, פ"ד מה(1) 670 (1991) (57)949
 חסן נ' פלדמן, ע"א 510/82, פ"ד לז(3) 1 (1983) (11)52
 חפציבה חברה לבנין עבודות ופיתוח בע"מ נ' המפרקים של ככר לוינסקי,
 ר"ע 338/83, פ"ד מא(3) 449 (1984) (30)1407, (28)1063
 חצרוני נ' עבד-אל חי, ע"א 422/63, פ"ד יח(1) 67 (1964) (15)179
 חקשורי נ' חוני, בש"א 3734/00, פ"ד נד(3) 121 (2000) (36)117
 חרושת ברזל פתח תקוה בע"מ נ' סמרי, ע"א 971/90, פ"ד מו(4) 421 (1992) (43)431
 חרות נ' שובס, ע"א 434/63, פ"ד יח(1) 403 (1964) (2)399
 חרזאללה נ' פקיד הבחירות למועצה זמר, רע"א 83/94, פ"ד מט(3) 793 (1994) (77)564
 חרמץ נ' מרגוליס, ע"א 4588/96, פ"ד נו(6) 742 (2002) (15)1457, (5)1456, (4)1455, (24)1447
 (38)1643, (53)1474
 ח'שאן נ' מדינת ישראל, ע"א 5250/08 (פורסם בנבו, 2.10.2014) (34)244
 חשב גרניט – ייזום פרויקטים בע"מ נ' כתבי, ע"א 5147/11 (פורסם בנבו, 18.8.2011) (16)1548

- חשבים ה.פ.ס. מידע עסקי בע"מ נ' חשב מערכות מידע בע"מ,
 רע"א 7252/17 (פורסם בנבו, 30.10.2017)
 (10)834, (9)834
 חשולי הכרמל בע"מ נ' נסחלהטשווילי, ע"א 302/83, פ"ד לט(2) 831 (1985)
 חשיבון נ' חשיבון, רע"א 3876/09 (פורסם בנבו, 25.8.2009)
 (29)467
 (9)464
- ט
 ט' קרטין ושות' (1981) בע"מ נ' מדינת ישראל, ע"א 457/87, פ"ד מד(4) 643 (1990)
 ט.ז. בינוי ונכסים להשכרה בע"מ נ' קרמיטל אי.אל. בע"מ, רע"א 10021/02,
 פ"ד נו(3) 181 (2003)
 (9)266
 ט' נ' ט', עמ"ש (משפחה ת"א) 29/96 (לא פורסם, 21.10.1996)
 טאהא נ' כונס הנכסים הרשמי, רע"א 3289/17 (פורסם בנבו, 30.4.2017)
 (41)897, (20)894
 טאנרי קרה פיס ושות', מפעל עיבוד עורות נ' שנלר, בר"ע 235/72, פ"ד כז(1) 156 (1972)
 טביבזדה נ' מכתשים מפעלים כימיים בע"מ, רע"א 79/14 (פורסם בנבו, 5.5.2014)
 (22)1166, (18)1165
 (2)1429, (14)795
 טביבזדה נ' שירותי בריאות כללית, רע"א 7098/10 (פורסם בנבו, 31.1.2011)
 (73)533
 טבע תעשיות נ' Pronauron Biotechnologies, רע"א 1817/08 (פורסם בנבו, 11.10.2009)
 (27)677
 טבשי נ' שקי, ע"א 364/65, פ"ד יט(4) 104 (1965)
 (34)669
 טהוליאן נ' ג.מ.ח.ל חברה לבניה 1992 בע"מ, רע"א 8317/06 (פורסם בנבו, 21.1.2007)
 (27)87
 טובים נ' היועץ המשפטי, תע"ז (ת"א) 3272/87, פ"מ התשמ"ט(1) 507 (1988)
 (43)759
 טוויל נ' דויטש, רע"א 214/88, פ"ד מד(3) 752 (1988)
 (13)179
 טויטו נ' כמאל, ע"א 597/89, פ"ד מז(2) 874 (1993)
 (34)1282
 טולדנו נ' פרץ, ראש עיריית קרית-אתא, תר"מ 144/98, פ"ד נב(4) 666 (1998)
 (38)1097, (37)1097
 טולצ'נסקי נ' כהנא, רע"א 6272/15 (פורסם בנבו, 27.10.2015)
 (1)1023
 טומשבסקי נ' אופנהיימר, רע"א 196/88, פ"ד מב(4) 365 (1988)
 (3)941, (37)815
 טומשובר נ' ארט אופטיק בע"מ, רע"א 5302/09 (פורסם בנבו, 3.9.2009)
 (25)1406
 טומשינסקי נ' קוטלרסקי, המ' 207/53, פ"ד ח 444 (1954)
 (40)152
 טוף מרום הגולן (2000) בע"מ נ' מינהל מקרקעי ישראל,
 רע"א 9522/09 (פורסם בנבו, 20.1.2010)
 (52)729
 טורג'מן נ' אחים עופר בע"מ, ע"א 6019/07 (פורסם בנבו, 25.2.2010)
 (7)438
 טי.אר.די אינסטרומנט בע"מ נ' זאבי, רע"א 3800/15 (פורסם בנבו, 8.2.2017)
 (43)1127, (5)989
 טיטן בנץ בע"מ נ' יצחק, ע"א 8572/03 (פורסם בנבו, 16.4.2006)
 (64)856, (54)854
 טייכמן נ' סובול, רע"א 6976/14 (פורסם בנבו, 25.1.2015)
 (9)1366
 טינקר בע"מ נ' הפדרציה הישראלית לתקליטים וקלטות בע"מ,
 רע"א 5424/16 (פורסם בנבו, 13.10.2016)
 (34)151
 טיפוגרף נ' קרברסקי, ע"א 8155/00, פ"ד נו(5) 563 (2002)
 (19)656, (14)626
 טיקטינר טמיר בע"מ נ' בוק החברה הישראלית לתקשורת בע"מ,
 בר"ע (מחוזי י-ם) 173/04 (פורסם בנבו, 1.6.2004)
 (30)409, (39)363
 טל נ' חברת החשמל לישראל בע"מ, רע"א 5826/11 (פורסם בנבו, 17.8.2011)
 (61)972
 טל נ' קן אופ ישראל אגודה שיתופית בע"מ, רע"א 4121/14
 (6)486
 טלל בע"מ נ' Doruk ev Gerecleri Sanayi, רע"א 8247/12 (פורסם בנבו, 24.12.2012)
 (47)714
 טלנית תעשיות סחר נדל"ן ופיננסים בע"מ נ' נציגות הבית המשותף,
 רע"א 2565/07 (פורסם בנבו, 25.3.2007)
 (7)1384, (2)1377, (28)375
 טלפז תדלוק והשקעות בע"מ נ' פז חברה נפט בע"מ, רע"א 9911/01,
 פ"ד נו(6) 550 (2002)
 (25)210
 טנוס נ' בולוס ובניו, ע"א 9128/11 (פורסם בנבו, 22.12.2014)
 (24)640, (17)639, (39)411, (7)405
 טנוס נ' בולוס ובניו, דנ"א 130/15 (פורסם בנבו, 12.4.2015)
 (15)1580, (5)834, (4)833, (14)787
 טנוס נ' בולוס ובניו חברה לאירוח ותיירות בע"מ (בפירוק), ע"א 9128/11
 (7)240
 (8)240
 (פורסם בנבו, 25.2.2014)
 (36)1084

- (28)957 טננהולץ (כהן) נ' כהן, ע"א 534/73, פ"ד כח(2) 490 (1974)
טנצור נכסים והשקעות בע"מ נ' בנק כרמל אגוד למשכנתאות בע"מ,
ע"א 7493/10 (פורסם בנבו, 17.2.2011)
- (3)1121, (30)996 טנקרירי ארנקיל בע"מ נ' חיפה כימיקלים בע"מ, רע"א 773/97, פ"ד נ(5) 657 (1997)
(19)1004 טסה נ' גרינברג, רע"א 8660/15 (פורסם בנבו, 27.1.2016)
(44)1106 טעם טבע (1988) טיבולי בע"מ נ' אמברוויה סופהרב בע"מ, רע"א 5454/02,
פ"ד נז(2) 438 (2003)
- (20)710, (29)33 טפחה נוואמה נ' כהן, רע"א 5630/17 (פורסם בנבו, 27.3.2018)
(17)289 טפחות בנק משכנתאות בע"מ נ' לוי, ר"ע 440/86, פ"ד מ(4) 553 (1986)
(28)75 טפר נ' מרלה, ע"א 642/61, פ"ד טז 1000 (1962)
(12)163 טפרסון נ' בן חורין, ע"א 372/72, פ"ד כז(1) 461 (1973)
(9)571 טצת נ' זילברשץ, רע"א 4556/94, פ"ד מט(5) 774 (1996)
(24)32 טרויהפט נ' עטיה, ע"א 878/06 (פורסם בנבו, 4.1.2009)
(27)1470, (18)1445 טרוים נ' גאידמק, רע"א 9877/08 (פורסם בנבו, 24.11.2008)
(36)799 טרטקובר נ' האחים ברנט את בורכרד בע"מ, ע"א 389/60, פ"ד טז 969 (1962)
(62)588 טריגוב נ' "טפחות" בנק למשכנתאות לישראל בע"מ, רע"א 7139/96,
פ"ד נא(2) 661 (1997)
- (34)1084, (31)712 טרייס טריידינג קומפני ס.א. נ' פינטו, רע"א 566/89, פ"ד מד(1) 493 (1990)
(12)209 טריניטי מערכות מחשוב בע"מ נ' הוצאה מוכרת בע"מ, רע"א 4890/16
(פורסם בנבו, 22.8.2016)
- (50)1618, (48)311 טרינצ'ר נ' הסנה חברה לביטוח בע"מ, ע"א 417/54, פ"ד ט 586 (1955)
(14)451 טרקס אחזקות בע"מ נ' הר-אל, ע"א 1660/16 (פורסם בנבו, 1.1.2017)
(40)1423 טרקס אחזקות בע"מ נ' י. שומרני חברה לבנייה ופיתוח (2002) בע"מ,
רע"א 2886/17 (פורסם בנבו, 25.7.2017)
- (10)871
- י.
- (22)164 י. איזנברג ושות' נ' אילוז, ע"א 71/77, פ"ד לא(2) 502 (1977)
- (31)1038 י. אסלאן שיווק בע"מ נ' אולגה, רע"א 6230/14 (פורסם בנבו, 16.11.2014)
- (37)231, (12)226 י. בלומנטל ב"ח בע"מ נ' תיכון, ע"א 711/82, פ"ד לט(2) 477 (1985)
- (15)1335, (25)375 י. בראון ובניו בע"מ נ' אברהמי, רע"א 1259/16 (פורסם בנבו, 12.4.2016)
י. דורי את צ'יקובסקי בניה והשקעות בע"מ נ' גולדשטיין, רע"א 3810/06,
פ"ד סב(3) 175 (2007)
- (35)517, (41)503 י. מושקוביץ חברה לבנין בע"מ נ' מ.ר.פ.ר. בניה והשקעות בע"מ, רע"א 3017/97,
פ"ד נא(3) 745 (1997)
- (24)872, (34)852 י. מזרחי קבלנות כללית בע"מ נ' בנק דיסקונט למשכנתאות בע"מ, רע"א 6092/04,
פ"ד נט(2) 198 (2004)
- (25)1581, (67)434, (78)417, (38)190 י.א גלבע חברה לבנין בע"מ נ' בייץ, רע"א 9765/11 (פורסם בנבו, 9.2.2011)
- (64)911 י.א.ד. אלקטרוניקה בע"מ נ' שרת העבודה והרווחה, בג"ץ 3134/93, פ"ד מח(1) 296 (1994)
- (60)234 י.ג. רובינשטיין יצור וסחר בע"מ נ' שובל (נ.י.ב.) שווק מוצרים והפצתם בע"מ,
ע"א 7221/01, פ"ד נו(4) 178 (2002)
- (31)1083 י.ג.ה. שמאים נ' ברגר, רע"א 8763/08 (פורסם בנבו, 25.1.2010)
- (45)632 י.ד. לוי אלברט (2000) חברה לבניין בע"מ נ' שפטלר,
ע"א 8227/12 (פורסם בנבו, 3.2.2013)
- (69)1088 י.מ. עיני קונדיטוריה בע"מ נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, רע"א 4781/12 (פורסם בנבו, 6.3.2013)
- (102)395 י.ע.דן סנטר ב.ב. שותפות מוגבלת נ' עלרונט דן בע"מ, ע"א 954/15 (פורסם בנבו, 30.3.2016)
- (9)936 י.ש. אבן ישראל בע"מ נ' שולמן, רע"א 1554/16 (פורסם בנבו, 5.6.2016)
- (23)738 י.ש.י. חברה לשיווק כלי בית בע"מ נ' בנק לאומי לישראל בע"מ,
רע"א 5102/07 (פורסם בנבו, 28.11.2007)
- (28)789

(47)728	(6.4.2014) 1037/14 רע"א (פורסם בנבו,	י.ת. עוזן בע"מ נ' SLOVAK FINANCE, רע"א 1037/14 (פורסם בנבו, 6.4.2014)
,(21)1146 ,(13)754	(6.7.2005) 304/04 (פורסם בנבו,	יאיר נ' בית הדין הרבני האזורי, בג"ץ 304/04 (פורסם בנבו, 6.7.2005)
(11)1202 ,(3)1189 ,(3)1163		
(43)607 ,(42)607	(1990) 309 (3)	יאיר נ' פרנקל, בר"ע (מחוזי י-ם) 244/90, פ"מ התשנ"א (3) 309 (1990)
(2)1533 ,(20)965	(11.11.2007) 5022/07	יאמפולסקי נ' בלצקי, רע"א 5022/07 (פורסם בנבו, 11.11.2007)
(32)650	(22.11.2012) 3355/11	יבולים בשער הנגב נ' שמש אדמה ומים בע"מ, רע"א 3355/11 (פורסם בנבו, 22.11.2012)
(13)401	(2005) 278 (5)	יגלום נ' שר הבריאות, ע"א 9605/03, פ"ד נט(5) 278 (2005)
(85)859	(9.7.2012) 2561/12	יגר נ' אופיס טקסטיל בע"מ, רע"א 2561/12 (פורסם בנבו, 9.7.2012)
(45)1525	(7.6.2015) 1255/15	יד הרמב"ם, מושב עובדים של הפועל המזרחי להתיישבות חקלאית נ' הוועדה המחוזית לתכנון ולבניה המרכז, בר"ם 1255/15 (פורסם בנבו, 7.6.2015)
(9)1412	(2000) 129 (1)	ידיגר נ' וייסקירך, ע"א 2073/98, פ"ד נד(1) 129 (2000)
(14)1114	(8.6.2017) 3620/17	ידיד נ' ידיד, ע"א 3620/17 (פורסם בנבו, 8.6.2017)
(34)1523 ,(16)1521	(2001) 904 (2)	ידידיה נ' קסט, ע"א 6842/00, פ"ד נה(2) 904 (2001)
(46)1539	(15.4.2007) 10379/06	ידיעות אחרונות בע"מ נ' גולדברג, ע"א 10379/06 (פורסם בנבו, 15.4.2007)
(55)388	(13.10.2009) 8019/06	ידיעות אחרונות בע"מ נ' לוי, רע"א 8019/06 (פורסם בנבו, 13.10.2009)
,(40)585 ,(10)580	(1999) 1 (5)	ידיעות אחרונות בע"מ נ' פירסטנברג, ע"א 9099/96, פ"ד נג(5) 1 (1999)
(72)1543 ,(35)852		
(15)427	(27.2.2008) 4963/07	ידיעות אחרונות בע"מ נ' פלוני, ע"א 4963/07 (פורסם בנבו, 27.2.2008)
(26)822	(7.1.2018) 8545/17	ידיעות אינטרנט נ' ה.א.ב. טריידינג בע"מ, רע"א 8545/17 (פורסם בנבו, 7.1.2018)
(3)105	(1993) 695 (1)	יהב נ' בן טובים, ע"א 2738/90, פ"ז מז(1) 695 (1993)
(3)77	(1961) 1042	יהודה נ' יהודה, ע"א 476/59, פ"ד טו 1042 (1961)
(10)39	(13.7.2016) 382/16	יהל נ' פקיד שומה תל אביב, רע"א 382/16 (פורסם בנבו, 13.7.2016)
(59)562	(1994) 372 (3)	יהלום נ' מנהל מס שבח מקרקעין, ע"א 5774/91, פ"ד מח(3) 372 (1994)
(87)926	(1983) 357 (4)	יהלום נ' עיריית רמת גן, ר"ע 505/83, פ"ד לז(4) 357 (1983)
(2)579	(16.8.2012) 8266/11	יוב.אמ נ' מעוז נסיעות בע"מ, רע"א 8266/11 (פורסם בנבו, 16.8.2012)
(7)130 ,(6)130 ,(59)92	(26.4.2009) 3299/06	יובינר נ' סקלאר, ע"א 3299/06 (פורסם בנבו, 26.4.2009)
(27)1550	(19.1.2015) 7820/14	יודסון נ' בי גיי אלפא בע"מ, רע"א 7820/14 (פורסם בנבו, 19.1.2015)
(11)202	(12.7.2011) 8871/07	יודפת, מושב עובדים להתיישבות חקלאית בע"מ נ' נגוהות בע"מ, ע"א 8871/07 (פורסם בנבו, 12.7.2011)
(13)1468 ,(37)1460 ,(8)72	(1985) 309 (4)	יוחיקם נ' קדם, ע"א 23/83, פ"ד לח(4) 309 (1985)
(44)907	(1985) 222 (2)	יוחיקם נ' קדם, ע"א 23/83, פ"ד לט(2) 222 (1985)
(4)1333 ,(6)381	(18.11.2009) 88 (3)	יוחנן נ' סלקום ישראל בע"מ, רע"א 8943/06, פ"ד סג(3) 88 (פורסם בנבו, 18.11.2009)
(54)561	(1980) 344 (2)	יוטבין, מהנדסים וקבלנים בע"מ נ' מדינת ישראל, ע"א 144/79, פ"ד לד(2) 344 (1980)
(10)202	(2003) 145 (2)	יולזרי נ' בנק המזרחי המאוחד בע"מ, ע"א 6799/02, פ"ד נח(2) 145 (2003)
(48)690	(12.10.2008) 7617/07	יומה נ' מגדל חברה לביטוח בע"מ, ע"א 7617/07 (פורסם בנבו, 12.10.2008)
(46)1127	(11.12.2008) 6347/08	יונה נ' כונס הנכסים הרשמי, ע"א 6347/08 (פורסם בנבו, 11.12.2008)
(21)772	(1986) 115 (4)	יונה נ' מקמילן, ר"ע 490/86, פ"ד מ(4) 115 (1986)
(15)581	(31.8.2008) 10720/07	יונה נ' ס.א.ד.ר חברה לעבודות בניין בע"מ, רע"א 10720/07 (פורסם בנבו, 31.8.2008)
(6)1322	(30.3.2015) 1200/15	יוניון מוטורס בע"מ נ' ברליצהיימר, רע"א 1200/15 (פורסם בנבו, 30.3.2015)
(12)903	(1978) 667 (1)	יוסיפוב נ' יוסיפוב, ע"א 769/77, פ"ד לב(1) 667 (1978)
(26)1615 ,(25)1615 ,(80)417 ,(9)145	(23.3.2011) 8730/10	יוסף נ' בינסון, רע"א 8730/10 (פורסם בנבו, 23.3.2011)
(8)1520	(6.10.2010) 5390/10	יוסף נ' גונן, רע"א 5390/10 (פורסם בנבו, 6.10.2010)
(10)62	(1981) 796 (4)	יוסף נ' קניאל, ע"א 713/78, פ"ד לה(4) 796 (1981)
(26)75	(1982) 639 (4)	יוסף רובין ובניו חברה לבנין בע"מ נ' שיכון עובדים בע"מ, ב"ש 422/81, פ"ד לו(4) 639 (1982)
(26)1550 ,(24)1549 ,(19)1549	(7.4.2008) 9294/07	יוספוזן נ' י.ד. זוהר יבוא ושיווק בע"מ, ע"א 9294/07 (פורסם בנבו, 7.4.2008)
(33)1499 ,(85)418 ,(95)329	(1998) 769 (5)	יוספוזן נ' עיריית קרית גת, רע"א 4689/98, פ"ד נב(5) 769 (1998)
(24)918 ,(14)25 ,(8)24	(27.2.2001) 8292/00	יוספי נ' לוינסון, רע"א 8292/00 (פורסם בנבו, 27.2.2001)

- יוספן נ' יוספן, ע"א 572/76, פ"ד לא(1) 729 (1976)
 יועז נ' היועץ המשפטי, בג"ץ 5699/07 (פורסם בנבו, 23.4.2009)
 יופיטר נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, ע"א 3599/94, פ"ד נ(5) 423 (1997)
 , (5)253, (46)246
 (48)1675, (55)1660
- יורוטקס טקסטיל בע"מ נ' אגף המכס והמע"מ, רע"א 8188/14
 (פורסם בנבו, 31.3.2015)
- יורם נ' הכשרה חברה לביטוח בע"מ, רע"א 4772/14 (פורסם בנבו, 31.8.2014)
 יורמן נ' "הסנה" חברה ישראלית לביטוח בע"מ, ע"א 604/72, פ"ד כח(1) 141 (1973)
 יורשי אלג'לאד נ' עבד אבו חמדה, רע"א 9410/16 (פורסם בנבו, 29.12.2016)
 יורשי אלטשולר נ' בנינים ברחוב אלנבי בע"מ, ע"א 153/71, פ"ד כו(1) 693 (1972)
 יורשי ברזל נ' כונס הנכסים הרשמי, ע"א 3197/98, פ"ד נה(5) 385 (2001)
 יורשי חטאב נ' אבו דהים, ע"א 7849/11
 (פורסם בנבו, 9.12.2014)
- יורשי חטיב נ' יורשי יאסין, ע"א 8488/12 (פורסם בנבו, 27.8.2013)
 יורשי שני נ' המרכז הרפואי תל-אביב ע"ש סוראקי, ע"א 8312/04 (פורסם בנבו, 12.8.2008)
 יושיע נ' רז, רע"א 1238/13 (פורסם בנבו, 20.3.2013)
 יושע נ' עיריית הוד השרון, בר"מ 582/15 (פורסם בנבו, 17.8.2015)
 יזדי נ' יזדי, ע"א 10430/04 (פורסם בנבו, 20.8.2006)
 יזדי נ' פקיד שומה, ע"א 9168/06 (פורסם בנבו, 19.1.2010)
 יחזקאל נ' קלפר, ע"א 211/63, פ"ד יח(1) 563 (1964)
 יחזקאלי נ' עו"ד גלוסקה, כונס נכסים, ע"א 7401/00, פ"ד נו(1) 289 (2002)
 יכין חקל בע"מ נ' יחיאל, ע"א 9282/02, פ"ד נח(5) 20 (2004)
 ינאי נ' יחיאל, ע"א 322/81, פ"ד לו(4) 365 (1982)
 ינאי נ' ינאי, ע"א 244/82, פ"ד לט(1) 529 (1985)
 ינאי נ' עיריית חיפה, ב"ש 129/80, פ"ד לד(3) 782 (1980)
 ינאי נ' קטן, רע"א 6707/08 (פורסם בנבו, 27.11.2008)
 ינובסקי נ' שמואליאן, רע"א 7324/10 (פורסם בנבו, 30.1.2011)
 ינון ייצור ושיווק מוצרי מזון בע"מ נ' קרעאן, ע"א 1432/03, פ"ד נט(1) 345 (2004)
- יניב נ' אתיקה השקעות בע"מ, רע"א 5840/13 (פורסם בנבו, 12.9.2013)
 יניב נ' פקיד שומה גוש דן, רע"א 302/09 (פורסם בנבו, 5.8.2009)
 ינקוביץ נ' חברת הירקון 14 בע"מ, בש"א 8768/06 (פורסם בנבו, 26.2.2007)
 , (10)1060, (38)882
 (22)1510, (39)1450
- יעד אלקטריק שירות ובצוע עבודות חשמל בע"מ נ' לה טלמכניק אלקטריק ס.א.,
 בש"א 3868/90, פ"ד מה(1) 256 (1990)
 (27)1582, (16)1009, (4)1008, (3)1008, (5)172
 יעיש נ' אהרן, ע"א 203/84, פ"ד מ(1) 328 (1986)
 יענקלה נ. סחר בע"מ נ' אסולין, רע"א 8113/13 (פורסם בנבו, 8.1.2014)
 יעקב כספי בע"מ נ' Banco Bilbao Vizcaya, Aregntaria, ע"א 5251/10
 (פורסם בנבו, 6.1.2013)
- יעקב נ' מנהל מס שבח מקרקעין חיפה, ע"א 3115/93, פ"ד נ(4) 549 (1997)
 יעקב נטוביץ בע"מ נ' האחים בר נוי בע"מ, רע"א 4090/09 (פורסם בנבו, 23.3.2010)
 יעקובוביץ נ' החברה להוצאת אנציקלופדיות בע"מ, ע"א 288/64, פ"ד יח(4) 339 (1964)
 יעקובוביץ נ' סויסה, רע"א 8113/10 (פורסם בנבו, 21.12.2010)
 יעקובי נ' בנק דיסקונט לישראל בע"מ, ע"א 8409/04 (פורסם בנבו, 19.9.2007)
 יעקובי נ' יעקובי, ע"א 1915/91, פ"ד מט(3) 529 (1995)
 יעקובי נ' תעשה, רע"א 3779/13 (פורסם בנבו, 28.7.2013)
 יעקובסון נ' גז, ע"א 242/66, פ"ד כא(1) 85 (1967)
 יערי נ' מגדל חברה לביטוח בע"מ, ע"א 9585/11 (פורסם בנבו, 1.10.2013)

- יפה נ' יפה, בר"ע 212/75, פ"ד ל(1) 333 (1975)
 יפה נוף – תחבורה, תשתיות ובניה בע"מ נ' הפלר, ע"א 1168/07 (פורסם בנבו, 1.2.2009) (20)656
 יפה נוף, תחבורה תשתיות ובניה בע"מ נ' לוי-טילר, רע"א 4778/16 (פורסם בנבו, 10.7.2016) (5)1395
 יפעת נ' בנק לאומי לישראל, רע"א 3487/16 (פורסם בנבו, 6.9.2016) (12)1385, (35)376
 יפעת נ' דלק מוטורס, רע"א 10052/02, פ"ד נז(4) 513 (2003) (3)1333, (19)374
 יפת אל אל סי נ' אורתם סהר תשתיות ובניה בע"מ, רע"א 7067/17 (פורסם בנבו, 19.10.2017) (14)1404
 יפת השמש חברה לבנין בע"מ נ' אלוני, רע"א 7431/96, פ"ד נא(2) 574 (1997) (16)639, (7)636, (22)628
 יפת נ' זלצמן, ע"א 7575/12 (פורסם בנבו, 4.8.2014) (6)1417
 יפת נ' ידיעות אחרונות בע"מ, רע"א 3788/06 (פורסם בנבו, 19.1.2012) (14)426
 יפתח נ' אורן, רע"א 7451/10 (פורסם בנבו, 27.3.2012) (3)61
 יפתח בנאי ובניו ניהול ואחזקות (1995) בע"מ נ' הבונים, מושב שיתופי להתיישבות
 של חיילים משוחררים בע"מ, רע"א 5501/11 (פורסם בנבו, 8.9.2011) (31)747
 יפתח בנאי ובניו ניהול ואחזקות (1995) בע"מ נ' כולל אברכים חיפה,
 רע"א 3838/10 (פורסם בנבו, 17.9.2010) (15)745
 יצהר נ' עיזבון אברהם, רע"א 2208/09 (פורסם בנבו, 26.1.2010) (3)253
 יצחק נ' מוזס, רע"א 3007/02, פ"ד נו(6) 592 (2002) (3)1133, (13)426
 יצחק נ' נשיא בית המשפט העליון, בג"ץ 1622/00, פ"ד נד(2) 54 (2000) (3)1533
 יצחק ועמוס בוקרה קבלנים בע"מ נ' סגל, רע"א 4044/04, פ"ד נח(6) 894 (2004) (51)–(50)884
 יצחקי נ' ארז, בש"א 7240/15 (פורסם בנבו, 9.2.2016) (10)980
 יצחקי נ' וכטר, ע"א 1629/11 (פורסם בנבו, 4.11.2012) (18)788
 יצירות ברנע בע"מ נ' דנית חברה לפיתוח בע"מ, ע"א 653/80, פ"ד לז(1) 802 (1982) (19)459, (16)458
 יקבי ירושלים אגודה חקלאית שיתופית בע"מ נ' אנטיפוד השקעות,
 ע"א 3343/17 (פורסם בנבו, 1.8.2017) (23)1082
 יקיר נ' לוי, רע"א 2912/11 (פורסם בנבו, 26.5.2011) (23)812
 יקירביץ נ' תרימה מוצרי רפואה ישראלים בע"מ, רע"א 8335/10 (פורסם בנבו, 25.1.2011) (22)667
 יראקצ'י נ' שר המשטרה, בג"ץ 1/49 (פורסם בנבו, 26.2.2006) (6)43, (4)43
 ירדני נ' בנק הפועלים בע"מ, ע"א 3690/07 (פורסם בנבו, 31.8.2009) (5)1369
 ירון שמעוני שחם מהנדסים יועצים בע"מ נ' א.א הנדסה ותכנון מדרונות בע"מ,
 רע"א 4255/13 (פורסם בנבו, 28.8.2013) (15)626
 ירוס-חקק נ' היועץ המשפטי לממשלה, ע"א 10280/01, פ"ד נט(5) 64 (2005) (27)1219
 ירושליט סוכנות לביטוח בע"מ נ' סוכנויות פלורס ביטוח בע"מ,
 רע"א 296/96 (פ"ד מט(5) 876 (1996) (95)927
 ירחי נ' גולדגרבר, ע"א 441/88, פ"ד מג(4) 378 (1989) (24)904, (23)904, (22)203
 ירחיב מושב עובדים להתיישבות שיתופית בע"מ נ' דקל, רע"א 5163/10
 (פורסם בנבו, 9.12.2012) (17)446
 ירמה נ' "מזרע" קבוצת השומר הצעיר להתיישבות שיתופית בע"מ, ע"א 234/81,
 פ"ד לו(4) 113 (1982) (26)409
 ירמיצקי נ' מעייני, ע"א 238/58, פ"ד יג 1497 (1991) (61)855
 ירקוני נ' אליאש, רע"א 8500/15 (פורסם בנבו, 7.2.2016) (20)203
 ישורון נ' ויצ"ו הסתדרות עולמית לנשים ציוניות, ע"א 2061/99, פ"ד נד(3) 193 (2000) (26)1017
 ישי נ' שלום, רע"א 2676/13 (פורסם בנבו, 9.9.2013) (19)840, (8)834, (7)834
 ישיבה וכולל אבן חיים נ' חברת צמרות המושבה יזום והשקעות בע"מ,
 ע"א 4445/10 (פורסם בנבו, 15.8.2010) (16)1123
 ישיבת פורת יוסף נ' שאולוף, ע"א 5407/91, פ"ד מז(3) 265 (1993) (6)450
 ישעיהו נ' גמזו, ע"א 6456/13 (פורסם בנבו, 3.5.2015) (54)1426, (25)1146
 ישקר בע"מ נ' חברת השקעות דיסקונט בע"מ, בש"א 219/96, פ"ד מט(5) 284 (1996) (9)1114
 ישראל איטר בע"מ נ' בנק דיסקונט לישראל בע"מ, ע"א 6095/97, פ"ד נו(4) 721 (2002) (12)138
 ישראל ארגמן חברה לבנין בע"מ נ' ברנדפלד, ע"א 27/80, פ"ד לו(1) 393 (1981) (57)531

ישראל היום – השקעות ופיתוח 1987 בע"מ נ' לנדקו ישראל יזום וניהול בע"מ,

- רע"א 846/14 (פורסם בנבו, 2.4.2014) (32)1616, (31)1616
 ישראל נ' הפניקס הישראלי חברה לביטוח בע"מ, רע"א 10471/07 (פורסם בנבו, 19.8.2009) (11)1668
 יתדות ת.ש.מ.ו הוצאה לאור ופרסומים בע"מ נ' קוליאן, רע"א 1868/15 (פורסם בנבו, 15.3.2015) (1)827

כ

- כאהן נ' מדינת ישראל, ע"א 226/80, פ"ד לה (3) (1984)463 (68)563, (28)557
 כאשי נ' כץ, רע"א 4828/12 (פורסם בנבו, 22.10.2012) (5)1547
 כדורי פיתוח עירוני בע"מ נ' אוטמזגין, ע"א 6092/00, פ"ד נו (6) 786 (2002) (28)1498, (45)431, (63)415
 כדר נ' הרישנו, ע"א 916/05 (פורסם בנבו, 28.11.2007) (40)1600, (6)1594, (4)663
 כהן נ' אושיות חברה לביטוח בע"מ, דנ"א 21/89, פ"ד מה (3) 499 (1991)
 כהן נ' אלמן, ע"א 7089/14 (פורסם בנבו, 16.11.2014) (42)190
 כהן נ' ארו, רע"א 380/14 (פורסם בנבו, 6.6.2014) (18)1397, (17)1397, (16)1397
 כהן נ' בונה, רע"א 5285/03, פ"ד נט (1) 39 (2004) (62)911, (43)898
 כהן נ' בן דוד, רע"א 6872/11 (פורסם בנבו, 13.2.2012) (17)383, (16)382, (1)381
 כהן נ' בנק הפועלים בע"מ, רע"א 3526/14 (פורסם בנבו, 17.11.2014) (29)1421
 כהן נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, רע"א 7746/09 (פורסם בנבו, 26.11.2009) (27)966
 כהן נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, רע"א 1297/13 (פורסם בנבו, 21.3.2013) (4)915
 כהן נ' בקשי, ע"א 5131/12 (פורסם בנבו, 3.10.2012) (8)1534
 כהן נ' גולן, ע"א 9509/07 (פורסם בנבו, 17.4.2008) (42)1552
 כהן נ' גלאם, ע"א 4980/01, פ"ד נח (5) 625 (2004) (7)184
 כהן נ' הכשרה חברה לביטוח בע"מ, רע"א 4395/14 (פורסם בנבו, 19.8.2014) (27)574
 כהן נ' הלחמי, ב"ש 646/82, פ"ד לו (4) 15 (1982) (52)586
 כהן נ' זליג ושות', המ' 953/78, פ"ד לג (1) 362 (1979) (66)923
 כהן נ' חברה לביטוח קלדוניאן בע"מ, ע"א 371/64, פ"ד יט (1) 77 (1965) (39)190
 כהן נ' טויטו, רע"א 4539/12 (פורסם בנבו, 11.1.2013) (41)1052
 כהן נ' יצחק, רע"א 4783/13 (פורסם בנבו, 7.7.2013) (12)811
 כהן נ' יצחקי, ע"א 64/53, פ"ד ח 395 (1954) (43)920, (29)918, (26)918, (15)917
 כהן נ' כהן, המ' 74/60, פ"ד יד 658 (1960) (17)451
 כהן נ' כהן, ע"א 4170/14 (פורסם בנבו, 14.1.2016) (49)272
 כהן נ' כהן, ר"ע 199/86, פ"ד מ (2) 53 (1986) (57)803
 כהן נ' כהן, רע"א 521/88, פ"ד מד (3) 749 (1988) (7)743
 כהן נ' לשכת עורכי הדין, על"ע 9846/03, פ"ד נט (1) 154 (2004) (7)1626, (56)1502
 כהן נ' מדינת ישראל, ע"א 10711/06 (פורסם בנבו, 27.12.2006) (50)1633
 כהן נ' מדינת ישראל, ע"א 9833/09 (פורסם בנבו, 25.8.2013) (35)1599
 כהן נ' מדינת ישראל, ע"פ 10736/04 (פורסם בנבו, 26.9.2006) (42)679, (26)32
 כהן נ' מוזס, ע"א 142/53, פ"ד ט 307 (1955) (30)501
 כהן נ' מזרחי, ע"א 31/82, פ"ד לט (1) 160 (1985) (1)1577, (7)1568, (4)1567
 כהן נ' מילגרום, רע"א 7864/16 (פורסם בנבו, 21.11.2016) (43)1040, (22)965
 כהן נ' מינהל מקרקעי ישראל, רע"א 11166/07 (פורסם בנבו, 5.3.2008) (41)469
 כהן נ' מינהל מקרקעי ישראל, רע"א 327/13 (פורסם בנבו, 7.5.2013) (4)809
 כהן נ' מנהל מס שבח מקרקעין, בש"א 7857/98, פ"ד נד (3) 241 (2000) (28)115
 כהן נ' מנהל מס שבח תל אביב, ע"א 1501/05 (פורסם בנבו, 8.5.2005) (47)970, (4)137, (3)137
 כהן נ' מע"צ החברה הלאומית לדרכים בישראל בע"מ, רע"א 2856/12 (פורסם בנבו, 20.5.2012) (2)1046, (5)1031
 כהן נ' מצליח מושב עובדים להתישבות חקלאית שיתופית בע"מ, רע"א 10420/07 (פורסם בנבו, 28.4.2008) (14)1287

(9)44	כהן נ' מתב-מערכות תקשורת בכבלים בע"מ, רע"א 5097/08 (פורסם בנבו, 26.1.2010)
(39)1097	כהן נ' נשר, ע"א 6525/13 (פורסם בנבו, 24.3.2014)
(28)1421	כהן נ' סגלוביץ' עבודות עפר בע"מ, רע"א 9524/16 (פורסם בנבו, 19.4.2017)
(13)1397, (9)980, (8)980, (7)980	כהן נ' פסגות זיו השקעות ופיתוח, ע"א 3662/17 (פורסם בנבו, 1.2.2018)
(29)1125	כהן נ' צמיר, ע"א 8851/14 (פורסם בנבו, 5.5.2015)
(21)574	כהן נ' קוט, ע"א 63/78, פ"ד לה (1) 337 (1980)
(38)1106	כהן נ' רחימוב, רע"א 1188/13 (פורסם בנבו, 18.2.2013)
(12)1024	כהן נ' שבאם, ע"א 801/89, פ"ד מו (2) 136 (1992)
(81)534	כהן נ' שמש, ע"א 588/87, פ"ד מה (5) 297 (1991)
(53)1502, (18)1004	כהן נ' שפילברג, ע"א 457/89, פ"ד מה (2) 177 (1990)
(9)96	כהן נ' שרחה, בש"א 5172/91, פ"ד מו (1) 45 (1991)
(26)1655	כהן – המפרק הקודם לקלרין טבריה חברה לבניין בע"מ (בפירוק) נ' ארז – מפרק קלרין טבריה חברה לבניין בע"מ (בפירוק), רע"א 3106/16 (פורסם בנבו, 30.11.2017)
(26)1641	כהן צדק את שפיסבך נ' הממונה על מס בולים, ע"א 87/56, פ"ד יא 377 (1957)
(22)604	כהנא נ' עירית תל-אביב, ת"א (שלום ת"א) 2283/86, פ"מ התשמ"ז (3) 79 (1986)
(6)786	כוכבי נ' ארנפלד, ע"א 2328/97, פ"ד נג (2) 353 (1999)
(45)908	כוכבי נ' כוכבי, רע"א 4984/13 (פורסם בנבו, 23.7.2013)
(2)1417	כוכבי נ' כונס הנכסים הרשמי, ע"א 8011/13 (פורסם בנבו, 25.1.2016)
(4)1013	כוכבי נ' עיריית רחובות, רע"א 2041/16 (פורסם בנבו, 6.7.2016)
(34)1126	כוכבי נ' עיריית רחובות, ע"א 5547/16 (פורסם בנבו, 5.9.2016)
(97)329, (40)321, (10)295	כונס הנכסים הרשמי נ' ג'ברה, רע"א 3319/06 (פורסם בנבו, 28.1.2007)
(14)596	כונס הנכסים הרשמי נ' גולד, ע"א 449/66, פ"ד כא (1) 179 (1967)
(61)780	כור מתכת בע"מ נ' מי גולן אנרגיות רוח בע"מ, ע"א 8393/00, פ"ד נו (5) 721 (2003)
(26)813	כח ע.א. נכסים בע"מ נ' התחנה המרכזית החדשה בתל אביב, רע"א 2195/16 (פורסם בנבו, 1.6.2016)
(26)361, (6)346, (5)346, (1)345	כיאט נ' כיאט, ע"א 40/49, פ"ד ג 159 (1950)
(24)1433	כיאל נ' ג'מאל יאסין בע"מ, ע"א 7375/15 (פורסם בנבו, 27.11.2016)
(52)1436	כיאל נ' ג'מאל יאסין בע"מ, ע"א 3709/17 (פורסם בנבו, 6.6.2017)
(15)63	כיכר הרצל בע"מ נ' גולדברג, ע"א 294/65, פ"ד יט (4) 107 (1965)
(17)1386, (7)1378	כימיקלים לישראל בע"מ נ' שיירי, רע"א 905/18 (פורסם בנבו, 2.5.2018)
(50)366, (40)352, (17)348	כל אל ערב בע"מ נ' אלסינארה בע"מ, רע"א 4217/96, פ"ד נ (1) 437 (1996)
(30)1459	כלאילה נ' מדינת ישראל, ע"א 102/62, פ"ד טז 2796 (1962)
(5)594	כלאף נ' כלאף, המ' 637/76, פ"ד לא (1) 161 (1976)
(6)162	כלב (לרון) נ' עיריית הרצליה, רע"א 9952/08 (פורסם בנבו, 11.2.2009)
(8)1456, (7)1456	כלב נ' שם טוב, רע"א 8410/13 (פורסם בנבו, 2.10.2014)
(13)708	כלל בריאות חברה לביטוח בע"מ נ' דייוויד שילד – סוכנות לביטוח חיים (2000) בע"מ, רע"א 6724/09 (פורסם בנבו, 4.1.2010)
(41)89	כלל חברה לביטוח בע"מ נ' Incomacs Ltd, רע"א 7342/11 (פורסם בנבו, 2.8.2012)
(72)195	כלל חברה לביטוח בע"מ נ' וייץ, רע"א 8644/15 (פורסם בנבו, 21.2.2016)
(18)685, (17)685, (5)673, (4)673	כלל חברה לביטוח בע"מ נ' ליברמן, רע"א 3811/96, פ"ד נ (3) 191 (1996)
(20)55	כלל חברה לביטוח בע"מ נ' מן, רע"א 5585/05 (פורסם בנבו, 6.8.2006)
(16)1094	כלל חברה לביטוח בע"מ נ' פלוני, בש"א 7637/06 (פורסם בנבו, 13.11.2006)
(47)1501, (4)1093	כלל חברה לביטוח בע"מ נ' פלוני, רע"א 7799/13 (פורסם בנבו, 26.11.2013)
(11)701	כלל חברה לביטוח בע"מ נ' שבלי, רע"א 8019/00, פ"ד נה (2) 372 (2001)
(10)1002	כלל חברה לביטוח בע"מ נ' שירביט חברה לביטוח בע"מ, רע"א 1396/15 (פורסם בנבו, 26.7.2015)

- כלל סחר בע"מ נ' קאונטר טרייד אנד ברטר בע"מ, בש"א 304/91, פ"ד מה(2) 878 (1991) 1521 (19)
 כלל פיננסים בע"מ נ' ארוך, בש"א 1938/06 (פורסם בנבו, 22.5.2006) 1515 (52), (101)1073
 כלל פיננסים ניהול בע"מ נ' ארוך, רע"א 10646/05 (פורסם בנבו, 8.1.2006) 747 (26)
 כללביט (סוכנות לביטוח) בע"מ נ' רמד בע"מ, בר"ע 37/74, פ"ד כח(2) 165 (1974) 923 (62), (54)922
 כללביט (סוכנות לביטוח) בע"מ נ' רמד בע"מ, בר"ע 66/74, פ"ד כח(2) 300 (1974) 921 (53)
 כלפה נ' זהבי, רע"א 11183/02, פ"ד נח(3) 49 (2004) 54 (25), (14)53
 כלפה נ' זהבי, ע"א 10978/04 (פורסם בנבו, 28.6.2005) 186 (21)
 כלפוס נ' ברעם, רע"א 200/98, פ"ד נב(2) 39 (1998) 514 (17)
 כמיסה נ' גרטלר, ע"א 9207/04 (פורסם בנבו, 14.8.2008) 309 (34)
 כמיפל בע"מ נ' זוהר, רע"א 4114/17 (פורסם בנבו, 2.11.2017) 1359 (21), (16)1359
 כנעאן נ' דיאב, ע"א 312/82, פ"ד לט(3) 25 (1985) 466 (23)
 כסיף נ' רובין, רע"א 6265/04, פ"ד נט(3) 913 (2004) 1507 (5), (41)167, (9)24
 כסלו נ' חברת רכבת ישראל בע"מ, ע"א 9396/07 (פורסם בנבו, 4.11.2010) 655 (15)
 כספי נ' נס, ע"א 3911/01, פ"ד נו(6) 752 (1983) 1024 (12)
 כספי תעופה בע"מ נ' Jsc Aeroavit Airlines, רע"א 6934/10 (פורסם בנבו, 28.10.2010) 760 (45), (12)708, (28)87
 כספי תעופה בע"מ נ' JSC Aeroavit Airlines, רע"א 8613/10 (פורסם בנבו, 11.10.2012) 469 (42)
 כפיר נ' כפיר, בד"מ 2329/99, פ"ד נה(2) 518 (2001) 649 (29)
 כפר ורדים נ' שר האוצר, בג"ץ 678/88, פ"ד מג(2) 501 (1989) 646 (8)
 כפר מחולה – מושב עובדים של הפועל המזרחי להתיישבות שיתופית בע"מ נ'
 בית-שאן חרוד – אגודה שיתופית של משקי עובדים לתובלה בע"מ אגודה,
 רע"א 1139/99, פ"ד נד(4) 262 (2000) 596 (11), (3)143
 כפרית תעשיות בע"מ נ' ICC Industries, רע"א 6614/06 (פורסם בנבו, 4.1.2007) 760 (47)
 כץ נ' בית הדין הרבני הגדול, בג"ץ 78/03, פ"ד נז(2) 875 (2003) 1205 (30), (16)97
 כץ נ' גוטליב, בש"א 7048/06 (פורסם בנבו, 27.9.2006) 872 (23)
 כץ נ' גוטליב, רע"א 4223/06 (פורסם בנבו, 25.5.2008) 254 (9), (12)173
 כץ נ' כץ, רע"א 5337/17 (פורסם בנבו, 31.7.2017) 1404 (8)
 כץ נ' מילמן, רע"א 9808/02, פ"ד נח(2) 901 (2001) 505 (54)
 כרוך נ' תדביק בע"מ, בש"א 3114/99, פ"ד נג(3) 577 (1999) 646 (11)
 כרטיסי אשראי לישראל בע"מ נ' שגב, רע"א 8473/99, פ"ד נה(1) 337 (1999) 364 (42)
 כרמל אולפנינים בע"מ נ' תעשיות אלקטרוכימיות בע"מ, רע"א 1582/12 (פורסם בנבו, 15.3.2012) 241 (17)
 כרמל דיירקט בע"מ נ' R.H. PETERSON CO., רע"א 7804/17 (פורסם בנבו, 28.12.2017) 1457 (16)
 כרמל כימיקלים בע"מ נ' Bip Chemicals, רע"א 6586/11 (פורסם בנבו, 25.1.2012) 981 (18)
 כרמל נ' גוטליב, רע"א 4382/16 (פורסם בנבו, 11.8.2016) 1435 (44)
 כרמלי נ' כרמלי, ע"א 473/72, פ"ד כז(1) 538 (1973) 743 (4), (30)726
 כחאני נ' שכטר, רע"א 8553/07 (פורסם בנבו, 27.2.2008) 707 (4)
- ל
- ל.ג.ל. כרמיאל בע"מ נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, ע"א 102/83, פ"ד מא(1) 253 (1987) 51 (3)
 ל' נ' ל', בר"ע (משפחה ת"א) 62/96 (פורסם בנבו, 23.10.1996) 1182 (29)
 ל.נ. הנדסה ממוחשבת בע"מ נ' בנק הפועלים בע"מ, רע"א 10376/07 (פורסם בנבו, 29.1.2008) 1655 (22), (23)1016
 ל.נ. הנדסה ממוחשבת בע"מ נ' בנק הפועלים בע"מ,
 רע"א 10376/07 (פורסם בנבו, 11.2.2009) 1618 (9), (41)1617, (45)1618, (47)1618
 לאוור נ' ע.מ.ש. חברה לבנין ופתוח בע"מ (בפירוק), רע"א 1120/06 (פורסם בנבו, 16.4.2007) 288 (9)
 לאון נ' וייס, המ' 521/72, פ"ד כז(2) 337 (1973) 266 (10), (1)265
 לאוניד נ' מדינת ישראל, רע"א 1377/14 (פורסם בנבו, 1.5.2014) 1048 (15), (6)463

- (9)787 לאניאדו נ' הולנד ישראל בע"מ, ע"א 11502/05 (פורסם בנבו, 4.2.2008)
- (9)106 לארי נ' עיריית נצרת עילית, רע"א 2389/18 (פורסם בנבו, 10.5.2018)
- (74)533, (25)526 לב יסמין בע"מ נ' ת.ג.י. בע"מ, ע"א 2035/03, פ"ד נח(6) 447 (2004)
לב נ' בית הדין הרבני האזורי בתל-אביב-יפו, בג"ץ 3914/92, פ"ד מח(2) 491 (1994)
- (26)797, (25)797, (9)14, (4)4 לב נ' דגם מערכות בע"מ, ע"א 483/85, פ"ד לט(4) 729 (1986)
- (7)810 לב נ' מנהל המכס ומע"מ, רע"א 553/91, פ"ד מה(4) 28 (1991)
- (6)794 לב נ' פקיד השומה חיפה, ע"א 672/88, פ"ד מו(5) 410 (1989)
- (10)426 לבבי-פולק נ' פלד, ע"א 649/85, פ"ד לט(4) 440 (1985)
- (75)1605 לבדי נ' מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית, בג"ץ 672/88, פ"ד מג(2) 227 (1989)
- (35)351 לב-טוב נ' זמיר, ע"א 290/84, פ"ד מ(3) 836 (1986)
- (16)1510 לביא נ' נרקיס, ע"פ 6482/09 (פורסם בנבו, 27.8.2009)
- (25)944, (21)944, (7)942 לביאב נ' מדינת ישראל, ע"א 9927/06 (פורסם בנבו, 26.10.2008)
- (16)45 לכיב נ' דנוך, ע"א 303/86, פ"ד מב(2) 436 (1988)
- (24)349 לכייב נ' גילר, רע"א 7286/06 (פורסם בנבו, 15.4.2007)
- (58)531 לכייב נ' גילר, רע"א 682/07 (פורסם בנבו, 20.6.2007)
- (61)885, (41)271 לכייב נ' כהן, רע"א 3130/17 (פורסם בנבו, 11.12.2017)
- (28)1388, (99)329 לכייב נ' רפאלי, רע"א 11126/08 (פורסם בנבו, 7.5.2009)
- (32)376, (19)360 לגין אריזות מזון בע"מ נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, ע"א 3782/09 (פורסם בנבו, 25.2.2014)
- (12)1404 לה נסיונל חברה ישראלית לביטוח בע"מ נ' טוב, בר"ע 92/76, פ"ד ל(3) 305 (1976)
- (48)191 לה נסיונל חברה ישראלית לביטוח נ' אלמלם, כש"א 5822/05 (פורסם בנבו, 28.6.2006)
- (26)1582 להב נ' בזק חברה ישראלית לתקשורת בע"מ, רע"א 331/17 (פורסם בנבו, 22.2.2017)
- (1)1383, (16)1380 להבי נ' הוועדה המחוזית לתכנון ולבנייה – המרכז, ע"א 531/89, פ"ד מו(4) 719 (1992)
- (44)246, (44)213 להט נ' קוברסקי, רע"א 4330/15 (פורסם בנבו, 9.12.2015)
- (26)1037 לה-פונסייר חברה לביטוח בע"מ נ' פרץ, ע"א 129/69, פ"ד כג(1) 525 (1969)
- (38)410, (23)408, (21)408 לוואל נ' לויס, ע"א 539/78, פ"ד לד(3) 286 (1987)
- (80)565, (22)556 לוואר בע"מ נ' משולם לוינשטיין הנדסה וקבלנות בע"מ, רע"א 6793/08 (פורסם בנבו, 28.6.2009)
- (33)1599, (16)338 לוביאניקר נ' שר האוצר, ע"א 4541/91, פ"ד מח(3) 397 (1994)
- (16)203 לוגסי נ' ארגון מגדלי הדגים בישראל אגודה שיתופית ארצית בע"מ, רע"א 5534/14 (פורסם בנבו, 19.8.2014)
- (6)828 לוויס הצפון בע"מ נ' פטיט, רע"א 6524/07 (פורסם בנבו, 29.7.2007)
- (31)774, (39)727 לוטן נ' ירמייב, ע"א 2008/07 (פורסם בנבו, 14.2.2011)
- (34)984 לוטן נ' לוגי (בניה) בע"מ, ע"א 574/66, פ"ד כא(1) 496 (1967)
- (35)502 לוי נ' kludi armaturen paul schffer, ע"א (מחוזי ת"א) 862/79, פ"מ התשמ"ב(1) 368 (1979)
- (24)772, (20)772 לוי נ' אברגיל, רע"א 4729/17 (פורסם בנבו, 22.5.2018)
- (62)1055 לוי נ' בית הדין הרבני הגדול, בג"ץ 6103/93, פ"ד מח(4) 591 (1994)
- , (2)877, (67)194, (17)97 לוי נ' בית-הדין הרבני הגדול בירושלים, בג"ץ 4238/03, פ"ד נח(1) 481 (2003)
- (18)1173 לוי נ' בנק איגוד לישראל בע"מ, ע"א 10702/05 (פורסם בנבו, 14.1.2007)
- (2)1559, (31)881 לוי נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, רע"א 7474/06 (פורסם בנבו, 12.12.2006)
- (20)994, (54)803, (9)794 לוי נ' ברק, רע"א 7559/15 (פורסם בנבו, 6.12.2015)
- (5)753 לוי נ' גריץ, רע"א 5308/14 (פורסם בנבו, 21.9.2014)
- (4)1403, (3)1403, (7)425 לוי נ' דאגר, ע"א 265/70, פ"ד כה(1) 344 (1971)
- (7)137 לוי נ' דור אלון אנרגיה בישראל (1988) בע"מ, רע"א 1668/11 (פורסם בנבו, 27.7.2011)
- (46)816 לוי נ' דקו, ע"א 436/83, פ"ד מ(4) 589 (1986)
- (47)921, (45)920, (46)816 לוי נ' דרורי, רע"א 1496/15 (פורסם בנבו, 21.5.2015)
- (21)1629, (61)508, (103)395, (38)385

- לוי נ' האפורטופוס הכללי, ע"א 1395/02, פ"ד נט(5) 49 (2005)
 לוי נ' זייגר, ע"א 8823/16 (פורסם בנבו, 29.1.2017)
 לוי נ' כובני, ע"א 5086/11 (פורסם בנבו, 14.8.2011)
 לוי נ' כונס הנכסים הרשמי, ע"א 2763/09 (פורסם בנבו, 21.2.2013)
 לוי נ' כונס הנכסים הרשמי, רע"א 295/16 (פורסם בנבו, 25.1.2016)
 לוי נ' קקשור, רע"א 134/88, פ"ד מב(4) 198 (1988)
 לוי נ' לוי, ע"א 100/67, פ"ד כא(1) 690 (1967)
 לוי נ' לוי, בר"ע 90/82, פ"ד לו(1) 671 (1982)
 לוי נ' לוי, ע"א 143/85, פ"ד לט(3) 831 (1985)
 לוי נ' לוי, ר"ע 773/86, פ"ד מא(1) 365 (1987)
 לוי נ' לוי, בש"א 2832/90, פ"ד מד(4) 212 (1990)
 לוי נ' לוי, ע"א 337/88, פ"ד מד(4) 289 (1990)
 לוי נ' לוי, עמ"ש (משפחה ת"א) 32/96 (לא פורסם, 10.10.1996)
 לוי נ' מיכלין, בר"ע 59/71, פ"ד כז(1) 827 (1973)
 לוי נ' מרכז רפואי שערי צדק, ע"א 754/05 (פורסם בנבו, 5.6.2007)
 לוי נ' נחלת א.מ. בניה ויזום בע"מ, ע"א 7065/15 (פורסם בנבו, 28.1.2018)
 לוי נ' עו"ד גיסין בתפקידו כבעל התפקיד להסדר הנושים, רע"א 9370/17 (פורסם בנבו, 30.1.2018)
 לוי נ' עזבון מונירה, בר"ע (מחוזי ת"א) 40/96 (פורסם בנבו, 18.9.1996)
 לוי נ' עמיאל, ע"א 646/77, פ"ד לב(3) 589 (1978)
 לוי נ' עקריש, ע"א 29/58, פ"ד יב 1457 (1958)
 לוי נ' פולג, רע"א 6920/94, פ"ד מט(2) 731 (1995)
 לוי נ' פנר, המ' 18/63, פ"ד יז 1391 (1963)
 לוי נ' צבא הגנה לישראל, ע"מ 7373/10 (פורסם בנבו, 13.8.2012)
 לוי נ' קמפל, רע"א 7527/16 (פורסם בנבו, 9.11.2016)
 לויאן נ' לויאן, ע"א 232/89, פ"ד מג(4) 663 (1989)
 לוייה נ' שירותי בריאות כללית, רע"א 7232/06 (פורסם בנבו, 11.1.2007)
 לויט נ' קו אופ צפון אגודה שיתופית לשירותים בע"מ, ע"א 9134/05 (פורסם בנבו, 7.2.2008)
 לויין נ' אלסינט בע"מ, רע"א 3832/17 (פורסם בנבו, 4.7.2017)
 לויין נ' ארנס, רע"א 5007/92, פ"ד מח(1) 653 (1994)
 לויין נ' דיסקונט ישראל שוקי הון והשקעות בע"מ, ע"א 8945/09 (פורסם בנבו, 5.5.2011)
 לויין נ' זוהר, ע"א 1297/11 (פורסם בנבו, 29.12.2013)
 לויין נ' לויין, ע"א 87/49, פ"ד ה 921 (1951)
 לויין נ' שויביץ, רע"א 5267/14 (פורסם בנבו, 5.10.2014)
 לוינגר נ' פוזנר, כונסת, רע"א 1920/12 (פורסם בנבו, 3.5.2012)
 לוינזון נ' ארנון, ע"א 8128/06 (פורסם בנבו, 3.2.2009)
 לוינסון נ' חברת בית תמר בע"מ, ע"א 403/64, פ"ד יט(1) 108 (1965)
 לונדון נ' ניר, ע"א 5670/16 (פורסם בנבו, 22.12.2016)
 לונוטר נ' זנדר, ע"א 6240/15 (פורסם בנבו, 15.5.2016)
 לוסטג נ' מיזלס, רע"א 2821/95, פ"ד נ(1) 517 (1996)
 לוסיק נ' בית הדין הארצי לעבודה, בג"ץ 1199/92, פ"ד מז(5) 734 (1993)
 לופטין נ' מוניקה תכשיטים בע"מ, רע"א 854/97 (פורסם בנבו, 30.4.1997)
 לוקי ביצוע פרויקטים (בנייה) 1989 בע"מ נ' מצפה כנרת 1995 בע"מ, רע"א 7608/99, פ"ד נו(5) 156 (2002)
 לוימי נ' מוברמן, רע"א 2124/18 (פורסם בנבו, 24.4.2018)
 לוניק נ' לוניק, בר"ע (מחוזי ת"א) 200510/98 (פורסם בנבו, 17.7.1998)

- (33)1038 (3.2.2009) רע"א 9168/08 (פורסם בנבו, 9168/08)
- (36)1434, (41)1064 (8.1.2009) רע"א 8054/08 (פורסם בנבו, 8054/08)
- (26)501 (1980) רע"א 543/79, פ"ד לו(1) 475 (1980)
- (77)857, (9)554 (2000) רע"א 288/95, פ"ד נד(2) 598 (2000)
- (16)627 (11.8.2013) רע"א 3868/13 (פורסם בנבו, 3868/13)
- (14)737 (10.10.2010) רע"א 3847/10 (פורסם בנבו, 3847/10)
- (14)45 (1.5.2006) רע"א 3914/91 (פורסם בנבו, 3914/91)
- (46)1159 (4.8.2008) רע"א 8497/06 (פורסם בנבו, 8497/06)
- (42)259, (59)248 (27.8.2012) רע"א 1533/08 (פורסם בנבו, 1533/08)
- (34)726 (15.12.2015) רע"א 7563/15 (פורסם בנבו, 7563/15)
- (64)923 (1984) רע"א 28/75, פ"ד כט(2) 188 (1984)
- (4)1101 (13.7.2017) רע"א 8545/16 (פורסם בנבו, 8545/16)
- (40)1471, (34)1471 (1967) רע"א 98/67, פ"ד כא(2) 243 (1967)
- (34)1487, (33)1487, (24)1486, (23)1486
- (36)1538, (35)1538, (32)1537 (31.10.2007) רע"א 4227/07 (פורסם בנבו, 4227/07)
- (17)1061, (78)925 (27.3.2007) רע"א 10264/06 (פורסם בנבו, 10264/06)
- (6)1304 (8.4.2010) רע"א 3022/08 (פורסם בנבו, 3022/08)
- (34)166, (52)154, (29)150 (14.8.2008) רע"א 10137/05 (פורסם בנבו, 10137/05)
- (7)1046, (6)1046 (23.4.2013) רע"א 3337/12 (פורסם בנבו, 3337/12)
- (33)269 (2002) רע"א 3416/02, פ"ד נו(6) 631 (2002)
- (65)389 (17.4.2013) רע"א 621/13 (פורסם בנבו, 621/13)
- (21)296 (1991) רע"א 50/89, פ"ד מה(4) 18 (1991)
- (5)1378 (12.1.2016) רע"א 5967/15 (פורסם בנבו, 5967/15)
- (34)814 (20.3.2014) רע"א 875/14 (פורסם בנבו, 875/14)
- (52)1553 (3.11.2008) רע"א 5139/08 (פורסם בנבו, 5139/08)
- (51)247 (13.11.2012) רע"א 6638/11 (פורסם בנבו, 6638/11)
- (10)202 (31.12.2006) רע"א 282/06 (פורסם בנבו, 282/06)
- (66)781, (65)780 (21.5.2008) רע"א 5592/07 (פורסם בנבו, 5592/07)
- (18)148 (1984) רע"א 421 (3) לח(3) 685/81, פ"ד לח(3) 421 (1984)
- (12)795, (1)455 (17.4.2008) רע"א 3541/08 (פורסם בנבו, 3541/08)
- (29)957 (1976) רע"א 90/76, פ"ד ל(2) 586 (1976)
- (33)852, (9)39, (1)37 (1999) רע"א 2800/97, פ"ד נג(3) 714 (1999)
- (7)202, (17)15 (14.7.2011) רע"א 1653/08 (פורסם בנבו, 1653/08)
- (1)979 (1991) רע"א 761/85, פ"ד מו(1) 342 (1991)
- (8)654 (1988) רע"א 5/87, פ"ד מב(2) 177 (1988)
- (13)1653, (30)17 (1994) רע"א 1673/93 (פורסם בנבו, 1673/93)
- (96)329 (1990) רע"א 687/89, פ"ד מה(2) 189 (1990)
- (35)1407, (7)1404 (29.4.2014) רע"א 2057/14 (פורסם בנבו, 2057/14)
- (32)17 (29.1.2009) רע"א 2570/07 (פורסם בנבו, 2570/07)
- (48)322 (16.7.2012) רע"א 3179/12 (פורסם בנבו, 3179/12)
- (9)942 (2.8.2012) רע"א 4462/12 (פורסם בנבו, 4462/12)
- (77)695 (2004) רע"א 2541/02, פ"ד נח(2) 583 (2004)
- (4)1560 (19.11.2015) רע"א 5539/15 (פורסם בנבו, 5539/15)
- (5)1365 (25.6.2015) רע"א 979/13 (פורסם בנבו, 979/13)

- לנואל נ' מאור, רע"א 3718/14 (פורסם בנבו, 22.10.2014) (11)514, (27)1050, (29)1388
 לנציאנו נ' עריית אריאל, רע"א 7665/06 (פורסם בנבו, 11.9.2007) (33)100, (1)963
 לסלו (שר ובניו השזור) נ' ציון חברה לביטוח בע"מ, ע"א 744/81, פ"ד לט (2) 472 (1985) (8)137
 לקח נ' דובינצקי, רע"א 8018/15 (פורסם בנבו, 14.1.2016) (46)1085
 לרר נ' קובר, ע"א 287/78, פ"ד לד (1) 294 (1979) (23)556
 לשכת עורכי הדין נ' איילון חברה לביטוח בע"מ, רע"א 11938/05 (פורסם בנבו, 16.1.2006) (10)811
 לשכת עורכי הדין נ' זכותי – מומחים לזכויות רפואיות בע"מ, רע"א 7547/16 (פורסם בנבו, 3.11.2016) (53)715
 לשכת עורכי הדין נ' משגב, עע"מ 5254/08 (פורסם בנבו, 3.12.2008) (52)1634, (41)1673
 לשכת עורכי הדין נ' שר המשפטים, ע"א 500/00, פ"ד נה (3) 453 (1992) (17)1445
 לשכת עורכי הדין נ' תשומה שיקום ושיחזור חובות בע"מ, ע"א 5502/16, (פורסם בנבו, 31.12.2017) (12)1638
- מ**
 מ' פלזן נ' יהלומי אוליראן שאול בוארון בע"מ, ע"א 2508/93, פ"ד נ (3) 655 (1996) (41)321
 מ' ש' נ' י' ש', בש"א (משפחה ת"א) 12421/03, משפחה התשס"א 742 (2003) (5)1190
 מ' שושן חברה לבנין ופיתוח בע"מ נ' רמות גזית בע"מ, ע"א 367/83, פ"ד לט (1) 633 (1985) (55)530, (19)227
 מ.א. עליאן בע"מ נ' אברהמי, ע"א 2400/16 (פורסם בנבו, 12.6.2017) (7)1417
 מ.ל.ר.נ. אלקטרוניקה בע"מ נ' מדינת ישראל, ע"א 504/86, פ"ד מג (3) 579 (1989) (97)419, (37)299
 מ.ל.ת. מבנים לתעשייה בע"מ נ' בנק המזרחי המאוחד בע"מ, ע"א 2442/95, פ"ד מט (5) 85 (1996) (28)983
 מ.מ.ח.ת. בע"מ נ' פרידמן, ע"א 6753/96, פ"ד נ (5) 418 (1997) (51)154
 מ.ע.ג.ן יעוץ וניהול נכסים בע"מ נ' ליפה, רע"א 1992/15 (פורסם בנבו, 6.8.2015) (32)641
 מ.ע.ג.ן יעוץ וניהול נכסים בע"מ נ' בבג'ני, ע"א 3065/17 (פורסם בנבו, 20.6.2017) (14)1548
 מ.ש. מוצרי אלומיניום בע"מ נ' רחמים, רע"א 1949/16 (פורסם בנבו, 7.4.2016) (33)211
 מאהר נ' המוטרונוט של העדה היוונית, בש"א (מחוזי חי') 2827/07 (פורסם בנבו, 16.4.2008) (1)1349
 מאיה נ' פנפורד (ישראל) בע"מ, ע"א 1569/93, פ"ד מח (5) 705 (1994) (63)780
 מאיר חברה למכונות ומשאיות בע"מ נ' ברפי, רע"א 1108/10 (פורסם בנבו, 7.4.2010) (30)75
 מאיר כהן בע"מ נ' קדמת עדן בע"מ, רע"א 3693/11 (פורסם בנבו, 21.7.2011) (82)219
 מאיר נ' גאלא טורס בע"מ, רת"ק (מחוזי חי') 37261/15 (פורסם בנבו, 28.3.2016) (12)602
 מאיר נ' מזרחי, ע"א 455/82, פ"ד לז (3) 579 (1983) (63)549, (43)411
 מאירוב נ' גפני, ב"ש 661/80, פ"ד לח (2) 268 (1980) (51)1675
 מאירוב נ' שיראזי, ע"א 708/87, פ"ד מה (3) 37 (1991) (53)909
 מאירוביץ נ' מאירוביץ, ע"א 476/80, פ"ד לה (3) 548 (1980) (35)906, (18)903
 מאירוביץ נ' עמותת בית התנועה להסתדרות פא"י בני ברק, רע"א 2949/15 (פורסם בנבו, 30.4.2015) (9)1102
 מאירפלד השקעות וניהול בע"מ נ' סטרפלאסט תעשיות 1967 בע"מ, רע"א 1273/15 (פורסם בנבו, 21.4.2015) (24)918
 מאפיית אריאל בע"מ נ' אהרוני, ע"א 385/18 (פורסם בנבו, 29.1.2018) (24)1342, (35)1097
 מארק פקגינג סיסטמס אינג נ' מהדרין בע"מ, רע"א 481/89, פ"ד מד (1) 113 (1989) (35)76, (33)1487, (12)85
- מבואות בית"ר" גרעיני בית"ר, "חד נס" נילי להתיישבות שיתופית בע"מ נ' תמר ציוד**
 (1971) כבד בע"מ, בר"ע 138/70, פ"ד כד (2) 311 (1970) (2)443
 מגדל הזוהר לבנין בע"מ נ' גוב גיא בע"מ, ע"א 1938/11 (פורסם בנבו, 1.12.2011) (13)1379, (14)1380
 מגדל חברה לביטוח בע"מ נ' בר-און, רע"א 4817/13 (פורסם בנבו, 17.10.2013) (21)440
 מגדל חברה לביטוח בע"מ נ' המועצה לשווק פרי הדר, רע"א 1217/94 (פורסם בנבו, 1.5.1994) (10)358

- מגדל חברה לביטוח בע"מ נ' חברת צפוי מתכות עמק זבולון בע"מ,
 רע"א 3489/09 (פורסם בנבו, 11.4.2013) (13)1295
- מגדל חברה לביטוח בע"מ נ' מיפרומאל תעשיות ירושלים בע"מ,
 רע"א 7602/11 (פורסם בנבו, 12.7.2012) (9)1651
- מגדל חברה לביטוח בע"מ נ' ניגרי, רע"א 7822/13 (פורסם בנבו, 29.1.2014) (47)690
- מגדל חברה לביטוח בע"מ נ' פלוני, רע"א 408/14 (פורסם בנבו, 9.2.2014) (75)695, (19)686
- מגדל חברה לביטוח בע"מ נ' שמור, רע"א 5638/95, פ"ד מט(4) 865 (1996) (16)685
- מגדל סיני בע"מ נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, ע"א 1737/15 (פורסם בנבו, 21.7.2016) (11)254
- מגדלי יואב במודיעין בע"מ נ' בבילה אחזקות בע"מ, ע"א 2263/17 (פורסם בנבו, 6.4.2017) (28)1536, (26)1536
- מגדלי שינקין יזום ובניה והשקעות בע"מ נ' קוצר, רע"א 8256/13 (פורסם בנבו, 16.1.2014) (42)1053, (72)924
- מגדלי שינקין יזום ובניה והשקעות בע"מ נ' קוצר, רע"א 1723/17 (פורסם בנבו, 21.4.2017) (15)445
- מגורי הים האדום בע"מ נ' מנהל מיסוי מקרקעין, רע"א 2629/18 (פורסם בנבו, 25.4.2018) (11)438
- מגן וקשת בע"מ נ' טמפו תעשיות בירה בע"מ, ע"א 2967/95, פ"ד נא(2) 312 (1997) (34)298
- מגן נ' ענבי, רע"א 4258/17 (פורסם בנבו, 29.6.2017) (3)1417
- מגנני נ' לוי, ע"א 6290/17 (פורסם בנבו, 11.2.2018) (8)1412
- מדאר נ' משעול, רע"א 2101/14 (פורסם בנבו, 8.4.2014) (51)884
- מדינת ישראל נ' Unitet Israel Appeal, רע"א 7060/12 (פורסם בנבו, 30.4.2015) (8)786
- מדינת ישראל נ' אבו שקיר, רע"א 6858/06 (פורסם בנבו, 31.12.2006) (33)1449
- מדינת ישראל נ' אבוטבול, ע"מ 6687/11 (פורסם בנבו, 25.12.2012) (12)1315
- מדינת ישראל נ' אנרסקו חברה ליצוא חקלאי בע"מ, רע"א 5649/16 (פורסם בנבו, 13.10.2016) (13)147
- מדינת ישראל נ' אדר, בש"פ 1542/04, פ"ד נח(3) 600 (2004) (36)814, (14)755
- מדינת ישראל נ' אוזן, בש"א 4691/91, פ"ד מה(5) 695 (1991) (19)1009, (2)1007
- מדינת ישראל נ' אל הוזייל, רע"א 2904/95, פ"ד מט(2) 40 (1995) (11)401, (4)161, (1)137
- מדינת ישראל נ' אפרופים שיכון ויזום (1991) בע"מ, רע"א 5985/03, פ"ד נח(1) 394 (2003)
- מדינת ישראל נ' ארזי, רע"ב 3019/98, פ"ד נב(2) 743 (1988)
- מדינת ישראל נ' בולפון יון, רע"א 4718/13 (פורסם בנבו, 29.6.2014) (40)503
- מדינת ישראל נ' בן ציון, כ"ש 384/81, פ"ד לה(4) 727 (1981) (20)1581
- מדינת ישראל נ' גאורי, בש"פ 10290/09 (פורסם בנבו, 7.1.2009) (24)724, (9)708
- מדינת ישראל נ' גזית ושחם חברה לבנין בע"מ, ע"א 696/72, פ"ד כח(1) 485 (1974) (16)185
- מדינת ישראל נ' גיל חברה לפיתוח ותעשיות בע"מ (בפירוק), רע"א 6360/99, פ"ד נד(4) 554 (2000)
- מדינת ישראל נ' גל, בר"ע 16/79, פ"ד לד(3) 494 (1980) (39)1673
- מדינת ישראל נ' גנטוס, ע"א 779/98, פ"ד נו(6) 469 (2002) (22)54
- מדינת ישראל נ' גרנות, אגודה שיתופית חקלאית מרכזית בע"מ, ע"א 3977/07 (פורסם בנבו, 18.5.2008) (54)884
- מדינת ישראל נ' דוננפלד, רע"א 5087/10 (פורסם בנבו, 7.11.2012) (76)1069
- מדינת ישראל נ' דיראני, רע"א 993/06 (פורסם בנבו, 18.7.2011) (32)258
- מדינת ישראל נ' הקדש קרן עזרה, ע"א 3079/08 (פורסם בנבו, 4.7.2012) (58)302, (22)26
- מדינת ישראל נ' ויסמן, בש"א 8967/00, פ"ד נה(2) 397 (2001) (10)–(9)654, (24)629
- מדינת ישראל נ' זוויאשווילי, בש"פ 11637/04, פ"ד נט(4) 229 (2005) (31)1523
- מדינת ישראל נ' חברת העובדים העברית השיתופית הכללית בארץ ישראל בע"מ, ע"א 163/84, פ"ד לח(4) 1 (1984) (24)114, (1)71
- מדינת ישראל נ' חיזי, רע"א 7114/05 (פורסם בנבו, 11.12.2007) (32)298
- מדינת ישראל נ' חירם לנדאו עבודות עפר כבישים ופיתוח בע"מ, ע"א 450/82, פ"ד מ(1) 658 (1986) (7)382
- פ"ד מ(1) 658 (1986) (84)535, (60)248, (34)230

- מדינת ישראל נ' חרכוש, ע"מ 2696/06 (פורסם בנבו, 22.5.2006) (17)1639
- מדינת ישראל נ' חתמי לוידיס, ע"א 4866/00, פ"ד נו(4) 434 (2002) (15)306, (17)85, (16)85
- מדינת ישראל נ' טחנת קמח שלום בע"מ, ע"א 583/93, פ"ד נ(4) 536 (1997) (48)153
- מדינת ישראל נ' יוסף, רע"א 3202/03, פ"ד נח(3) 541 (2004) (14)639, (34)517, (11)499
- מדינת ישראל נ' לוי, ע"א 915/91, פ"ד מח(3) 45 (1994) (22)1004, (78)218
- מדינת ישראל נ' מזרחי, ע"א 323/85, פ"ד לט(4) 185 (1985) (6)654
- מדינת ישראל נ' נאות סיני כפר שיתופי מיסודם של גרעיני חרות בית"ר בע"מ, ר"ע 674/86, פ"ד מב(2) 527 (1988) (58)433, (1)425, (5)201, (21)15
- מדינת ישראל נ' נאמן, ע"מ 4515/08 (פורסם בנבו, 6.10.2009) (16)1003
- מדינת ישראל נ' סימיון, המ' 804/75, פ"ד ל(1) 744 (1976) (7)464
- מדינת ישראל נ' סכאי, רע"א 558/14 (פורסם בנבו, 26.1.2014) (83)327
- מדינת ישראל נ' עבוד, רע"א 5436/02, פ"ד נז(2) 721 (2003) (58)922
- מדינת ישראל נ' עיזבון איברהים, רע"א 2146/04, פ"ד נח(5) 865 (2004) (17)–(16)1653, (29)1615
- מדינת ישראל נ' עיזבון אמזלג, ע"א 402/06 (פורסם בנבו, 14.6.2006) (57)–(56)1526
- מדינת ישראל נ' ערנפלד, כש"א 1863/14 (פורסם בנבו, 30.3.2014) (20)114
- מדינת ישראל נ' פול חברות הביטוח בע"מ, ע"א 415/87, פ"ד מג(2) 580 (1989) (68)694, (61)433
- מדינת ישראל נ' פלוני, רע"א 4990/17 (פורסם בנבו, 26.9.2017) (13)382
- מדינת ישראל נ' פלונית, בע"מ 10916/03 (פורסם בנבו, 14.6.2007) (36)1157
- מדינת ישראל נ' פרץ, בש"פ 3120/06 (פורסם בנבו, 9.8.2006) (14)755
- מדינת ישראל נ' צ'רטוק, רע"א 2701/97, פ"ד נו(2) 876 (2002) (1)1357
- מדינת ישראל נ' קו מחשבה בע"מ, רע"א 729/04 (פורסם בנבו, 26.4.2010) (21)1297
- מדינת ישראל נ' קיבוץ גבולות, רע"א 6106/98, פ"ד נד(1) 481 (2000) (22)648
- מדינת ישראל נ' קיבוץ עין גב, ע"א 5248/94, פ"ד נ(1) 284 (1996) (30)204
- מדינת ישראל נ' קמינר, ע"א 123/79, פ"ד לד(1) 617 (1979) (68)588
- מדינת ישראל נ' קרבון, ע"א 662/89, פ"ד מה(2) 593 (1991) (40)670
- מדינת ישראל נ' ר.א.ס. רבחי את איברהים, ע"א 5403/90, פ"ד מו(3) 459 (1992) (50)560, (37)544
- מדינת ישראל נ' רמאדאן, ע"א 175/77, פ"ד לב(2) 673 (1978) (57)413
- מדינת ישראל נ' רמיד את בנימין בע"מ, ע"א 5209/91, פ"ד מט(4) 830 (1996) (50)971
- מדינת ישראל נ' רפאל, ע"א 303/75, פ"ד כט(2) 601 (1975) (63)103, (3)183
- מדינת ישראל נ' שגב, ע"א 409/84, פ"ד מ(3) 706 (1986) (12)655
- מדינת ישראל נ' שטרן, ע"א 576/85, פ"ד מב(2) 79 (1988) (1)653
- מדינת ישראל, מחלקת עבודות ציבוריות נ' כהן, ע"מ 10549/02, פ"ד נז(4) 114 (2003) (74)1089
- מדינת ישראל, משרד השיכון נ' קרייתי, ע"א 6574/99, פ"ד נח(3) 313 (2004) (60)762, (4)753
- (54)778, (50)777, (33)774 (2)683
- מדלסי נ' גוני, רע"א 2985/96, פ"ד נ(2) 81 (2003) (2)683
- מהנא נ' קונספט שיווק מוצרי אופנה (1995) בע"מ, ע"א 6757/07 (פורסם בנבו, 15.8.2007) (52)1645, (13)458
- מואטי נ' פקיד שומה תל-אביב, ע"א 2801/06 (פורסם בנבו, 19.9.2007) (1)539, (14)306
- (14)555, (30)543
- "מוכבי" בירנבאום בע"מ נ' שמעוני, ע"פ 2351/95, פ"ד נא(1) 661 (1997) (35)–(34)945, (13)943, (40)815
- מובלי עטיה שבתאי בע"מ נ' מינהל מקרקעי ישראל, רע"א 7615/13 (פורסם בנבו, 30.1.2014) (3)316
- מודול חברה להנדסה מכנית בע"מ נ' אימקו הנדסה תעשייתית וימית בע"מ, ע"א 27/81 לז(1) 211 (1984) (19)1597
- מודן נ' קופת חולים מכבי, רע"א 2325/99 (פורסם בנבו, 17.10.2007) (44)102
- מווס נ' בית חולים רמב"ם חיפה, ע"א 4330/07 (פורסם בנבו, 5.3.2009) (14)665
- מוחסן נ' כלל חברה לביטוח בע"מ, ע"א (ת"א) 1845/06 (פורסם בנבו, 2.12.2007) (11)487
- (16)490, (15)490, (14)488, (13)487, (12)487
- (8)1008 (מויאל נ' חברת החשמל לישראל בע"מ, ע"א 2400/11 (פורסם בנבו, 30.8.2011)

- (22)242 מולהי נ' משרד הבריאות, ע"א 4275/10 (פורסם בנבו, 22.2.2012)
 (7)1533 מולקנדרוף נ' וייס, ע"א 9391/11 (פורסם בנבו, 28.12.2011)
 מונטגי יעוץ ושיווק ביטחוני בע"מ נ' ב.י. אי. טי יזום ופיתוח נדל"ן בע"מ, ע"א 7932/17 (פורסם בנבו, 6.11.2017)
- (46)1107 מוניות הדר לוד בע"מ נ' ביטון, ע"א 371/78, פ"ד לד(4) 232 (1980)
 (24)956 מוניץ נ' דקלו, ד"נ 43/74, פ"ד ל(1) 242 (1975)
 (1)1269 מוסאיוף נ' מולכו, רע"א 5605/17 (פורסם בנבו, 23.10.2017)
 (35)1422 מוסדות חינוך חב"ד נ' בנק ברקליס דיסקונט בע"מ, ע"א 700/87, פ"ד מה(1) 285 (1990)
 (10)572, (2)455 מוסטפא נ' מטוע, ע"א 65/89, פ"ד מד(4) 197 (1990)
 (27)204 מוסך אלק ובניו נ' הכשרה חברה לביטוח בע"מ, ע"א 8200/16 (פורסם בנבו, 12.1.2017)
 (28)1096 מוסך פ.י.א צפון בע"מ נ' י.ל. הסעים, רע"א 3356/12 (פורסם בנבו, 24.5.2012)
 (18)639 מוסקוביץ נ' הבנק הבינלאומי הראשון לישראל בע"מ, ע"א 4600/91, פ"ד מח(3) 455 (1994)
 (20)307 מוסקונה נ' מאור, ע"א 632/77, פ"ד לב(2) 321 (1978)
 (6)1638, (17)1628, (47)387, (12)382, (16)348 מוסקונה נ' סולל בונה בע"מ, ע"א 1545/08 (פורסם בנבו, 4.3.2010)
 (19)307, (12)266 מועב שירותי מזון בע"מ נ' נוב, בש"א 9397/11 (פורסם בנבו, 5.2.2012)
 (14)1570 מועלם נ' אקר, ת"א (מחוזי ב"ש) 529/81, פ"מ התשמ"ד(3) 217 (1984)
 (31)630 מועלם נ' מינהל מקרקעי ישראל, רע"א 1422/07 (פורסם בנבו, 6.3.2007)
 (15)267 מועצה אזורית באר טוביה נ' גוריס לפיתוח והובלות בע"מ, רע"א 857/11 (פורסם בנבו, 23.5.2011)
- (48)1618, (43)1618 מועצה אזורית עמק הירדן נ' עיזבון מגיד, רע"א 4187/06 (פורסם בנבו, 13.9.2006)
 (47)1644, (2)989, (62)414 מועצה מקומית דלית אל כרמל נ' סנוול ישראל בע"מ, ע"א 2138/10 (פורסם בנבו, 26.4.2010)
 (17)1094 מועצה מקומית ירכא נ' חביש, רע"א 5935/07 (פורסם בנבו, 2.3.2008)
 (80)765 מועצת הפירות ייצור ושיווק נ' מהדרין בע"מ, ע"א 127/95, פ"ד נא(4) 337 (1997)
 (37)584, (32)584, (8)580, (2)579 מוצרי הדר ישראליים בע"מ נ' יפס מוצרי הדר בע"מ, בש"א 4735/91, פ"ד מה(5) 867 (1991)
 (47)1659 מוקטרן נ' בילסאן, רע"א 2231/07 (פורסם בנבו, 19.3.2009)
 (18)446 מור נ' ברק אי.טי.סי. [1995] החברה לשרותי בוק בינלאומיים בע"מ, רע"א 4447/07, פ"ד סג(3) 664 (2010)
- (76)218 מור נ' דנציגר – משק פרחים "דן", ע"פ 5177/03, פ"ד נח(4) 184 (2004)
 (1)953, (41)815, (6)954, (3)953, (2)953 מורביקו אוברסיס בע"מ נ' ז. גולדמן אינטרנשיונל טרייד בע"מ, רע"א 19/10 (פורסם בנבו, 16.4.2012)
- (7)1612, (59)193 מורגנשטרן נ' מורגנשטרן, בשג"ץ 58/86, פ"ד מ(2) 246 (1986)
 (10)401, (34)351 מורד נ' עיריית רחובות, רע"א 1378/18 (פורסם בנבו, 24.4.2018)
 (37)469 מורדוב נ' טייב, רע"א 4838/12 (פורסם בנבו, 13.8.2012)
 (36)468, (21)26 מורדוב נ' ראש עיריית תל-אביב-יפו, בג"ץ 4402/91, פ"ד מו(3) 85 (1992)
 (57)388 מוריה נ' סופר, רע"א 6665/93, פ"ד מח(3) 636 (1994)
 (49)1659, (48)1659 מוריס אנגבה קבלן בניין נ' אוחיון, רע"א 633/06 (פורסם בנבו, 26.6.2006)
 (6)636 מורלי נ' בגון, ע"א 550/75, פ"ד ל(2) 309 (1976)
 (9)138 מזדיקוב נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, בג"ץ 3349/05 (פורסם בנבו, 31.5.2005)
 (12)25 מזור נ' אריאלי, ע"א 554/87, פ"ד מה(1) 370 (1990)
 (1)1593, (32)905 מזור נ' בלחסן, בע"מ 10223/17 (פורסם בנבו, 8.4.2018)
 (9)1278 מזרה נ' דהן, ע"א 4341/11 (פורסם בנבו, 31.12.2012)
 (16)655 מזרחי נ' Nobel's Explosives, ע"א 565/77, פ"ד לב(2) 115 (1978)
 (42)1472 מזרחי נ' בגרדי, ע"א 530/72, פ"ד כז(2) 645 (1973)
 (33)468 מזרחי נ' הכשרה חברה לביטוח בע"מ, רע"א 8131/17 (פורסם בנבו, 14.11.2017)
 (5)1417, (4)1417, (9)444 מזרחי נ' חורי, רע"א 4431/06 (פורסם בנבו, 13.11.2006)

(79)695, (53)692	מזרחי נ' כלל חברה לביטוח בע"מ, רע"א 337/02, פ"ד נו(4) 673 (2002)
(62)1541	מזרחי נ' מועצה אזורית שומרון, ע"א 6583/17 (פורסם בנבו, 23.8.2017)
(98)329	מזרחי נ' מי חיים אחזקות בע"מ, רע"א 3343/15 (פורסם בנבו, 1.6.2015)
(43)352	מזרחי נ' מלון קזינו אילת בע"מ, ע"א 267/81, פ"ד לח(1) 589 (1984)
(41)775	מזרחי נ' מנהל מס ערך מוסף, ע"א 3022/17 (פורסם בנבו, 22.10.2017)
(50)505	מזרחי נ' שנון, ע"א 280/65, פ"ד יט(4) 227 (1965)
(44)78	מחאמיד נ' מדינת ישראל, ע"א 894/79, פ"ד לד(4) 393 (1980)
(14)675, (49)322, (33)244	מחאמיד נ' שירותי בריאות כללית, רע"א 6863/12 (פורסם בנבו, 24.2.2013)
(9)1350	מחלב נ' רשות המיסים, ע"א 4345/10 (פורסם בנבו, 20.11.2012)
(64)156	מחמוד נ' אבו זייד, ע"א 838/86, פ"ד מג(1) 374 (1989)
(30)1434, (29)1433	מחמוד נ' טאטור, רע"א 2063/14 (פורסם בנבו, 14.5.2014)
(12)1335, (20)374, (28)361, (20)360	מחסני ערובה נעמן בע"מ נ' איזנברג, רע"א 6715/05 (פורסם בנבו, 1.11.2005)
(69)1068, (8)892, (76)564	מט"ח המרכז לטכנולוגיה חינוכית נ' אורבוכ, ע"א 4540/04 (פורסם בנבו, 14.9.2006)
(98)927	מטטוף נ' בנק דיסקונט למשכנתאות בע"מ, בש"א 5028/04, פ"ד נט(1) 91 (2004)
(46)802	מטלון (מזרחי) נ' בית הדין הרבני האזורי תל-אביב-יפו, בג"ץ 129/63, פ"ד יז 1640 (1963)
(74)218	מטר נ' שופאני, ע"א 187/76, פ"ד לא(3) 177 (1977)
(14)1061	מטרי נ' אלקון, ע"א 7800/10 (פורסם בנבו, 4.1.2011)
(12)1123	מטרת מיזוג חברות בע"מ נ' אולטרה שייפ מדיקל, רע"א 1896/12 (פורסם בנבו, 13.3.2012)
(19)1049, (5)1046	מטרת מיזוג חברות בע"מ נ' גולדשטיין, רע"א 4104/12 (פורסם בנבו, 19.6.2012)
(13)1341, (9)1315	מי אביבים 2010 בע"מ נ' עדי ליבוביץ, עע"מ 2748/15 (פורסם בנבו, 10.5.2015)
(34)1354, (33)1354, (6)1350	מי הגליל – תאגיד והביוב האזורי בע"מ נ' יונס, עע"מ 2978/13 (פורסם בנבו, 23.7.2015)
(16)451	מידאס מערכות ומחשבים בע"מ נ' טרנס גדרות בטחון בע"מ, ע"א 834/87 (פורסם בנבו, 31.12.1987)
(26)1353	מיוחס נ' עיריית תל-אביב, ת"מ (מינהלי ת"א) 118/06 (פורסם בנבו, 14.3.2007)
(4)1612, (3)1612	מיוחס, נ' רוזן, רע"א 2442/98, פ"ד נג(3) 145 (1999)
(24)757	מיוזוק נ' מיוזוק, ע"א 340/85, פ"ד מ(1) 463 (1986)
(90)1071, (40)299	מיטב הנדסה בע"מ נ' מדינת ישראל, ע"א 476/90, פ"ד מו(4) 411 (1992)
(18)451	מיטרי נ' דוברונסקי, רע"א 2623/14 (פורסם בנבו, 7.5.2014)
(3)870	מיטרני נ' מחלוף, ע"א 3832/10 (פורסם בנבו, 10.8.2010)
(69)973	מיטרני נ' מחלוף, ע"א 3832/10 (פורסם בנבו, 26.4.2011)
(66)856	מיידאן נ' טורונצ'יק, ע"א 3826/12 (פורסם בנבו, 26.11.2013)
(54)1502, (42)1040	מיידנברג נ' בנק הפועלים בע"מ, רע"א 7036/06 (פורסם בנבו, 21.5.2008)
(20)1049, (13)811	מייזלס נ' סמט, רע"א 6368/17 (פורסם בנבו, 1.11.2017)
(31)1105	מייליק נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, ע"א 6988/16 (פורסם בנבו, 31.10.2016)
(8)1430	מיכאל נ' אלמוג, ע"א 2558/17 (פורסם בנבו, 25.10.2017)
(18)894, (17)893	מיכאלוביץ נ' כלל חברה לביטוח בע"מ, רע"א 7725/02, פ"ד נז(1) 379 (2002)
(27)16	מיכאלי נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, בש"א 6171/04, פ"ד נח(6) 361 (2004)
(6)892	מיכל חולון בע"מ נ' הבנק הבינלאומי הראשון בע"מ, ע"א 1178/98, פ"ד נג(1) 849 (1999)
(6)1519	מיכלים לתעשייה נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, ע"א 1085/03 (פורסם בנבו, 10.7.2006)
(14)63	מילוא מועדון לסופרים ואמנים נ' סיני, ע"א 34/56, פ"ד י 1538 (1956)
(9)1468, (1)83	מילמן נ' עיזבון שרגה, ע"א 83/87, פ"ד מד(2) 45 (1990)
(19)829, (10)615	מילר נ' הרצאת עיתון הארץ בע"מ, ע"א 1139/17 (פורסם בנבו, 19.11.2017)
(16)573	מילשטיין נ' אקוה, ע"א 5027/90, פ"ד מז(3) 560 (1993)
(43)775	מימון נ' רג'ואן, בר"ע 52/69, פ"ד כג(1) 661 (1969)
(72)1069	מימון נ' שאולי, ע"א 2817/91, פ"ד מז(1) 152 (1993)

- (17)1016 מימוני נ' ש. שלמה רכב בע"מ, רע"א 3704/17 (פורסם בנבו, 10.5.2017)
- (106)1073 מימי מבואות ירושלים, אגודה חקלאית מרכזית שיתופית בע"מ (בפירוק) נ' כהן, רע"א 11667/05 (פורסם בנבו, 17.10.2007)
- (56)155 מימסב חברה למילוי מיכלי סודה ביתיים בע"מ נ' סודהגל בע"מ, ע"א 6064/93, פ"ד נ(3) 35 (1996)
- (4)953 מינא נ' זובינו, ע"פ 8000/98, פ"ד נה(4) 481 (2000)
- (20)1352 מינהל מקרקעי ישראל נ' דהאן, בר"ם 7689/13 (פורסם בנבו, 29.6.2014)
- (27)747 מינהל מקרקעי ישראל נ' חאן מנולי בע"מ, רע"א 5114/05 (פורסם בנבו, 23.8.2005)
- (15)25 מינהל מקרקעי ישראל נ' עיזבון עסאף, ע"א 1560/07 (פורסם בנבו, 20.1.2010)
- (55)778, (27)773 מיס אל אופנה עילית לנשים (1992) בע"מ נ' PMN Verwaltungs-und eteiligungs, ע"א 1562/09 (פורסם בנבו, 28.4.2011)
- (73)974 מיסטריאל נ' מ' פיינברג בע"מ, ע"א 436/82, פ"ד לט(4) 348 (1985)
- (50)322, (13)317 מירו נ' ועד האגודה השיתופית כפר ביאליק – כפר שיתופי להתיישבות חקלאית בע"מ, רע"א 6113/13 (פורסם בנבו, 19.12.2013)
- (33)1642, (3)512, (17)458 מירון נ' ישראל, ע"א 577/88, פ"ד מו(2) 286 (1992)
- (39)1408, (22)849 מישאל נ' פדר בתפקידו כנאמן על נכסי החייב, רע"א 6053/17 (פורסם בנבו, 4.12.2017)
- (12)1341 מכבי שירותי בריאות נ' ישראל, ע"א 2727/13 (פורסם בנבו, 4.6.2013)
- (24)318, (6)144 מכבסת שלג חרמון בע"מ נ' סלע חברה לביטוח בע"מ, ע"א 2196/93, פ"ד נ(3) 744 (1996)
- (25)1398 מכללת איסט לונדון השלוחה בישראל בע"מ נ' בירמן, ע"א 239/13 (פורסם בנבו, 25.7.2016)
- (64)415 מלאכי נ' הלל, ע"א 355/64, פ"ד יט(1) 169 (1965)
- (34)1096 מלול נ' פקיד שומה אילת, רע"א 6989/17 (פורסם בנבו, 8.11.2017)
- (1)1507, (6)4 מלון מלכת שבא בע"מ נ' כרמל, המ' 797/72, פ"ד כז(1) 255 (1973)
- (6)457, (5)457 מלון מרחצאות מוריה ים המלח בע"מ נ' החברה הממשלתית להגנות ים המלח בע"מ, רע"א 7110/13 (פורסם בנבו, 19.12.2013)
- (42)528 מלון סטפניה בע"מ נ' עזבון מילר, ע"א 329/73, פ"ד כח(1) 19 (1973)
- (17)45 מלינובסקי נ' עיריית חולון, בג"ץ 7186/06 (פורסם בנבו, 22.4.2009)
- (23)822 מלכי נ' המועצה לייצור צמחים ולשיווקים – ענף ההדרים, רע"א 1042/17 (פורסם בנבו, 19.11.2017)
- (21)1026 מלכי נ' סבון של פעם (2000) בע"מ, ע"א 8987/05 (פורסם בנבו, 9.10.2007)
- (25)542 מלכין אלקטרוניקס אינטרנשיונל אינק. נ' החברה אי.טי.טי. שאוב לורנץ, ע"א 17/84, פ"ד מא(2) 417 (1985)
- (60)972 מלק נ' מנהל עיזבון דויטש, ע"א 5997/92, פ"ד נא(5) 1 (1997)
- (30)945 מלר נ' כהן, רע"א 9191/05 (פורסם בנבו, 6.1.2010)
- (74)1089 ממונה על העמדת מידע לציבור במשרד הבריאות נ' העמותה למען מדע מוסרי, ע"מ 8689/03, פ"ד נו(6) 953 (2003)
- (12)1253 ממט-מגד נ' משרד הפנים, בג"ץ 566/11 (פורסם בנבו, 28.1.2014)
- (31)429 ממנ נ' טריקי, ע"א 416/91, פ"ד מח(2) 652 (1993)
- (21)491 ממנ נ' נח'לה, רע"א 6997/13 (פורסם בנבו, 25.5.2014)
- (23)1511 ממנ נ' עיריית הרצליה, רע"א 4990/05 (פורסם בנבו, 7.10.2009)
- (62)972 ממנ נ' קעטבי, ב"ש 63/86, פ"ד מ(1) 194 (1986)
- (71)563, (31)309 מנאסרה נ' אלרחים, ע"א 8986/10 (פורסם בנבו, 21.1.2013)
- (23)526 מנדלביץ נ' רמט בע"מ, ע"א 472/63, פ"ד יח(2) 158 (1964)
- (48)898, (40)897 מנדלבלית נ' מנדלבלית, ע"א 6058/93, פ"ד נא(4) 354 (1991)
- (17)597 מנהל המכס נ' ג'ועבה, ר"ע 279/82, פ"ד לז(4) 542 (1983)
- (17)723 מנהל מיוחד מ.ב. תשלובת הבניה של הקיבוץ הארצי בע"מ (בפירוק) נ' מכון התקנים, רע"א 2906/96, פ"ד נ(1) 298 (1996)

- מנהל מס ערך מוסף נ' קרטיס, ר"ע 298/89, פ"ד מג(2) 304 (1989)
 מנהל מס ערך מוסף נ' ראובן פליצה בע"מ, ע"א 267/86, פ"ד מב(3) 744 (1989)
 מנהל מס שבח נ' גרינהולץ, ע"א 375/87, פ"ד מג(3) 187 (1989)
 מנהל מס שבח נ' ווייסמן, ע"א 266/97, פ"ד נז(3) 207 (2003)
 מנהל מס שבח נ' זכריה דרוקר בע"מ, ע"א 299/83, פ"ד לט(2) 640 (1985)
 מנהל מס שבח נ' לבנון, ע"א 2622/01, פ"ד נז(5) 309 (2003)
 מנהל מס שבח נ' סטרינסקי, בש"א 8435/01, פ"ד נז(2) 433 (2002)
 מנהל עזבון גולן נ' בנק איגוד, ע"א 10403/08 (פורסם בנבו, 18.1.2009)
 מנהל עזבון סטרולביץ נ' שוורץ, בש"א 1424/90, פ"ד מד(3) 369 (1990)
 מנהלת המחלקה לרפואה תעסוקתית נ' פלוני, רע"א 4878/12 (פורסם בנבו, 10.10.2012)
 מנוסבין נ' גוטפריד, ע"א 3966/07 (פורסם בנבו, 9.9.2007)
 מנור נ' KPMG Inc., ע"פ 517/06 (פורסם בנבו, 30.1.2006)
 מנורה איזו אהרון בע"מ נ' אוליפקי כריה (1990) בע"מ, בש"א 1890/00, פ"ד נד(2) 840 (2000)
 מנורה איזו אהרון בע"מ נ' כור מתכת בע"מ, ע"א 2216/04 (פורסם בנבו, 15.2.2006)
 מנורה חברה לביטוח בע"מ נ' אבו קרון, רע"א 369/15 (פורסם בנבו, 18.1.2015)
 מנורה חברה לביטוח בע"מ נ' אבו, ע"א 5480/98, פ"ד נב(2) 476 (1998)
 מנורה חברה לביטוח בע"מ נ' איילון חברה לביטוח בע"מ, ע"א 2755/05 (פורסם בנבו, 9.12.2008)
 מנורה חברה לביטוח בע"מ נ' ירוחם, ע"א 7259/10 (פורסם בנבו, 28.8.2012)
 מנורה חברה לביטוח בע"מ נ' לובטון, רע"א 2193/08 (פורסם בנבו, 16.3.2008)
 מנורה חברה לביטוח בע"מ נ' פלוני, ע"א 5963/13 (פורסם בנבו, 16.1.2014)
 מנורה חברה לביטוח בע"מ נ' קסליו אירועים בע"מ, רע"א 3735/14 (פורסם בנבו, 22.7.2014)
 מנורה מבטחים פנסייה בע"מ נ' פלוגית, רע"א 7513/15 (פורסם בנבו, 21.3.2016)
 מנירב נ' משרד האוצר, ע"מ 980/08 (פורסם בנבו, 6.9.2011)
 מנירב נ' רשות המיסים, ע"מ 7741/15 (פורסם בנבו, 22.10.2017)
 מגליס נ' מגליס, ב"ש 548/82, פ"ד לו(4) 437 (1982)
 מנסור נ' בית הדין השרעי, בג"ץ 2117/99, פ"ד נד(1) 211 (2000)
 מנקס נ' היועץ המשפטי, ע"פ 11/58, פ"ד יב 1905 (1958)
 מנשה בן פורת נ' קווים תחבורה ציבורית בע"מ, רע"א 195/18 (פורסם בנבו, 23.1.2018)
 מנשה לוי חברה לבנין בע"מ נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, רע"א 1270/12 (פורסם בנבו, 27.2.2012)
 מנשה נ' הוועדה המקומית לתכנון ולבניה חולון, בר"ם 5171/07 (פורסם בנבו, 31.12.2007)
 מנשה נ' מנשה, ע"א 105/83, פ"ד לח(4) 635 (1985)
 מסאלחה נ' בנק פלסטין, רע"א 3608/10 (פורסם בנבו, 29.6.2010)
 מסכיב לאגם בע"מ נ' עיריית רמת גן, ע"מ 10219/01, פ"ד נז(2) 97 (2002)
 מסד חברה הודית להלוואות וחסכונות בע"מ נ' הסוכנות היהודית לארץ ישראל, ע"א 782/88, פ"ד מה(5) 625 (1991)
 מסיקה נ' אידלמן, ע"א 428/58, פ"ד יג 2088 (1959)
 מסיקה נ' דולנס, רע"א 2903/96, פ"ד נב(1) 817 (1998)
 מסיקה נ' שטרנבך, רע"א 7791/14 (פורסם בנבו, 14.1.2015)
 מסעוד נ' הרפז, ע"א 8479/08 (פורסם בנבו, 27.9.2011)
 מסעודין נ' מנהל הרשות הממשלתית למים, רע"א 4036/14 (פורסם בנבו, 29.12.2014)
 מספנות ישראל בע"מ נ' חברת החשמל בע"מ, ע"א 6926/93, פ"ד מח(3) 749 (1994)
 מסרי (שאהין) נ' ח'ילף, ע"א 373/89, פ"ד מה(1) 729 (1991)

- (24)657 מסרי נ' מינהל מקרקעי ישראל, ע"א 9750/11 (פורסם בנבו, 3.2.2014)
מעברות נכסים אגודה שיתופית חקלאית בע"מ נ' מוטיבן בע"מ, רע"א 8571/16 (פורסם בנבו, 19.1.2017)
- (25)361 מעדני אווז הכסף בע"מ נ' Cent Or S.A.R.L., רע"א 102/88, פ"ד מב(3) 201 (1988), (17)755, (21)788
מעדני הצפון בע"מ נ' גואטה, רע"א 4158/08 (פורסם בנבו, 9.12.2010), (25)822
מעוז נ' הנהלת בתי המשפט, בשג"ץ 3320/11 (פורסם בנבו, 11.5.2011), (6)23, (4)1651, (5)1651,
(24)1655, (23)1655, (16)1653
- (4)1117 מעוז נסיעות בע"מ נ' יו.בי.אמ. טרוול בע"מ, ע"א 2043/17 (פורסם בנבו, 9.4.2017)
מעוף נתיבי אויר נ' מדינת ישראל, כ"ש 441/83, פ"ד לז(2) 732 (1983), (55)561
מעטוף נ' מעטוף, בע"מ 8346/08 (פורסם בנבו, 7.7.2009), (7)1002
מעיוף נ' אברהים, ע"א 2447/93, פ"ד מח(5) 206 (1994), (1)553
- (29)995 מעייני נ' עכו ביי בע"מ, רע"א 9123/07 (פורסם בנבו, 30.10.2007)
"מעריב" הוצאת מודיעין בע"מ נ' הממונה על ההגבלים, ע"א 4524/01, פ"ד נז(4) 521 (2003), (47)378
מעריב הוצאת מודיעין בע"מ נ' חברת אול יו ניד בע"מ, רע"א 2516/05 (פורסם בנבו, 7.5.2006), (62)731
מעריב הוצאת מודיעין בע"מ נ' חברת נעם ברש בע"מ, ע"א 3198/12 (פורסם בנבו, 22.8.2012), (26)1095
מערכות דרכים מתקדמות נ' אפ. טי. אס. פורמולה, רע"א 9389/06 (פורסם בנבו, 14.10.2009), (33)748
מפעל הבניה של הקיבוץ המאוחד ושות' נ' החברה הדרומית בע"מ, ע"א 625/68, פ"ד כג(2) 721 (1969), (31)919
- (25)75 מפעל הפיס נ' כהן, רע"א 188/02, פ"ד נז(4) 473 (2003)
מפעל הפיס נ' כהן, רע"א 4418/02, פ"ד נו(6) 577 (2006), (2)473
מפעל הפיס נ' לוטונט מועדון חברים בע"מ, ע"א 610/02, פ"ד נז(5) 97 (2003), (45)559
מפעלי גונסקי בע"מ נ' ברום תעשיות טקסטיל (1993) בע"מ, רע"א 98/03, פ"ד נז(3) 727 (2003), (25)739, (24)739
- (5)61 מפעלי הנדסה קדמוני בע"מ נ' מקורות חברת המים הלאומית, רע"א 8903/11 (פורסם בנבו, 26.8.2012)
מפעלי ים המלח בע"מ נ' הרשות הממשלתית למים וביוב, רע"א 8118/15 (פורסם בנבו, 12.2.2016), (13)52
מפעלי מתכת קרשין שלו בע"מ נ' איילון חברה לביטוח בע"מ, רע"א 7724/16 (פורסם בנבו, 23.11.2016), (18)1049
מפעלי מתכת ש.כהן בע"מ נ' מנורה מבטחים ביטוח בע"מ, רע"א 411/13 (פורסם בנבו, 20.5.2013), (40)1039
- (19)349, (2)345 מפעלי פלדה ישראליים בע"מ נ' לזימי, בר"ע 36/74, פ"ד כח(2) 245 (1974)
מפעלי רכב אשדוד בע"מ נ' ציזיק, ע"א 593/81, פ"ד מא(3) 169 (1987), (14)227
מפעלי תובלה בע"מ נ' מע"צ החברה הלאומית לדרכים, רע"א 1151/18 (פורסם בנבו, 24.4.2018), (58)1055
- (30)557 מפעלי תחנות בע"מ נ' מדינת ישראל, רע"א 6713/15 (פורסם בנבו, 23.12.2015)
מפעלים פטרוכימיים בע"מ נ' מדינת ישראל – אגף המכס והבלו, רע"א 483/88, פ"ד מד(3) 812 (1990), (56)561, (28)55
- (18)1405 מפרם סוכנויות (1999) בע"מ נ' חריש וקציר בע"מ, ע"א 6991/14 (פורסם בנבו, 19.5.2016)
מפרק קופל טורס נ' עיזבון רוזנברג, ע"א 125/89, פ"ד מו(4) 441 (1992), (14)647
מצא נ' מצא, ע"א 314/60, פ"ד טו 1253 (1961), (22)574
מצא נ' מצא, המ' 594/61, פ"ד טו 2308 (1961), (42)907
מצדה חברה להנדסה בע"מ נ' רסקו חברה להתיישבות חקלאית ועירונית בע"מ, ע"א 1646/98, פ"ד נה(2) 481 (2000), (2)1013
- (43)1085 מצלח נ' כלל חברה לביטוח בע"מ, רע"א 8205/08 (פורסם בנבו, 12.11.2008)
מקובר בע"מ נ' נחום, רע"א 3374/11 (פורסם בנבו, 25.7.2011), (40)920
מקור הנפקות וזכויות בע"מ נ' מרחב, ע"א 427/89, פ"ד מו(4) 86 (1989), (4)294, (9)226
מקור הנפקות וזכויות בע"מ נ' משה"ב משכנות פאר בע"מ, רע"א 244/89, פ"ד מד(1) 710 (1990), (67)324
מקור הנפקות וזכויות בע"מ נ' משה"ב משכנות פאר בע"מ, ע"א 213/89, פ"ד מה(3) 91 (1991), (22)789
מקור הנפקות וזכויות בע"מ נ' עיריית ירושלים, ע"א 3799/17 (פורסם בנבו, 3.10.2017), (23)1104

- מקור הנפקות וזכויות בע"מ נ' רוסמן, ע"א 879/92, פ"ד נ(1) 774 (1996) (55)971
 מקור הנפקות וזכויות בע"מ נ' מדינת ישראל, ע"א 9011/09 (פורסם בנבו, 6.10.2010) (6)1014, (11)1024
 מקור חקלאי בע"מ נ' אבייה, בר"ע 85/75, פ"ד כט(2) 223 (1975) (72)218
 מקורות חברת מים בע"מ נ' מרדכי ברזילי, סולל בונה בע"מ, המ' 404/65,
 פ"ד כ(2) 65 (1966) (77)417, (2)405, (53)192, (27)187
 מקורות חברת מים בע"מ נ' בר, רע"א 2498/07 (פורסם בנבו, 27.6.2007) (60)388, (49)387
 מקלף נ' זילברברג, ע"א 586/84, פ"ד מג(1) 138 (1989) (11)964
 מקמלאן נ' מקמילן, בש"א 4248/08 (פורסם בנבו, 7.10.2008) (52)1675
 מקס גרינהוט גמבה ושות' נ' אלבני ישראל פרייט בע"מ, ב"ש 899/86, פ"ד מ(4) 365 (1989) (50)921
 מקסימוב נ' מקסימוב, ע"א 5187/91, פ"ד מז(3) 177 (1993) (5)1008
 מקסימוב נ' ריבלין, רע"א 4912/09 (פורסם בנבו, 2.12.2009) (21)452
 מרגוליס נ' גנץ, רע"א 9565/09 (פורסם בנבו, 10.8.2010) (25)918
 מרגי נ' דאהן, ע"א 990/08 (פורסם בנבו, 25.5.2008) (65)1555
 מרגלית נ' כהן, בר"ע 384/88, פ"ד מז(2) 617 (1993) (46)529
 מרגלית נ' מרגלית, ע"א 612/84, פ"ד מא(3) 514 (1987) (31)1512, (27)851
 מרגלית נ' משכן בנק הפועלים למשכנתאות בע"מ, רע"א 8420/96,
 פ"ד נא(3) 789 (1997) (96)927, (39)775
 מרגלית ש.א רכב בע"מ נ' מדינת ישראל, ע"א 9111/15 (פורסם בנבו, 31.10.2017) (45)260, (49)246
 מרדכיב נ' סולל בונה, ע"א 7419/12 (פורסם בנבו, 28.2.2013) (20)1669
 מרהג' נ' רמדאן, ע"א 119/87, פ"ד מד(4) 377 (1990) (38)101, (10)52
 מרום נ' היועץ המשפטי, דנ"א 1516/95, פ"ד נב(2) 813 (1998) (69)157, (68)156
 מרום שרותי תעופה בע"מ נ' רשות שדות התעופה, ע"א 609/93, פ"ד מח(5) 381 (1994) (29)658
 מרחב נ' שרלין, ע"א 664/71, פ"ד כו(1) 701 (1972) (24)187
 מרטינו נ' רילוב, ע"א 1445/11 (פורסם בנבו, 25.11.2012) (47)271
 "מרכז הדירות ברחובות" חברה לבנין בע"מ נ' פחימה, ע"א 370/80, פ"ד לה(2) 148 (1980) (31)575
 מרכז המתנות 2006 בע"מ נ' קארשי אינטרנשיונל בע"מ, ע"א 1898/12 (פורסם בנבו, 14.5.2012) (2)1117, (53)586
 מרכז המתנות 2006 בע"מ נ' קארשי אינטרנשיונל בע"מ, ע"א 1898/12 (פורסם בנבו, 9.9.2014) (7)820
 מרכז העיר אשדוד ק.א בע"מ נ' שמעון, ע"א 3807/12 (פורסם בנבו, 22.1.2015) (34)212, (24)210
 מרכז לוגיסטי בי רבוע נדל"ן בע"מ נ' אורתם סהר הנדסה בע"מ, ע"א 679/17 (פורסם בנבו, 11.2.2018) (10)1396
 מרכז רפואי רבין נ' לוביאניקר, ע"א 9010/08 (פורסם בנבו, 12.7.2011) (43)679, (14)499
 מרכז רפואי רבין נ' עיזבון אייזנבך, רע"א 1358/12 (פורסם בנבו, 8.5.2012) (33)677
 מרכז תורני לאומי נ' קפלן, ע"א 8184/12 (פורסם בנבו, 28.10.2015) (37)882, (14)241
 מרסל נ' פסג' העצמאות ברמת גן בע"מ, ע"א 674/79, פ"ד לה(3) 789 (1981) (26)895, (43)545, (16)63
 מרצלי נ' מדינת ישראל, ע"א 2061/90, פ"ד מז(1) 802 (1993) (65)156
 מרצפות המשולש בע"מ נ' בנק ערבי ישראלי בע"מ, רע"א 2769/09 (פורסם בנבו, 23.12.2009) (41)231
 מרקוביץ נ' עיריית ראשון לציון, ע"א 402/85, פ"ד מא(1) 133 (1987) (9)636
 מרקט-פלייס מערכות בע"מ נ' טלטל ערוצי תקשוב בע"מ, רע"א 3385/08 (פורסם בנבו, 25.9.2008) (14)525, (79)417, (70)325, (27)319, (2)315
 מרקין נ' שרה משה, רע"א 3450/07 (פורסם בנבו, 22.11.2007) (71)856
 מרקעי תקשורת בע"מ נ' Sun Times Media Group Inc, רע"א 4795/09 (פורסם בנבו, 22.9.2009) (24)87
 מרשוד נ' אל שורטי, ע"א 8837/05 (פורסם בנבו, 11.1.2009) (24)477
 מרשי נ' קרן קיימת לישראל, ע"א 1910/07 (פורסם בנבו, 29.12.2008) (8)1002
 משאבות השלום בע"מ נ' הוועדה המקומית לתכנון ולבניה "יזרעאלים", ע"מ 9317/05 (פורסם בנבו, 26.10.2010) (17)203
 משה נ' הוועדה לאישור הסכמים לנשיאת עוברים, בג"ץ 5771/12 (פורסם בנבו, 18.9.2014) (30)1167

- משה נ' לשכת עורכי הדין, רע"א 7209/14 (פורסם בנבו, 10.2.2015) (79)925, (8)294
 משה"ב משכנות פאר בע"מ נ' מקור הנפקות וזכויות בע"מ, בר"ע 58/89, פ"ד מג(1) 414 (1989) (55)855
 משולם נ' בית הדין הרבני הגדול, בג"ץ 673/89, פ"ד מה(5) 594 (1991) (12)306, (20)98
 משחקי כדורת בע"מ נ' תל אור ניהול נכסים בע"מ, רע"א 6374/13 (פורסם בנבו, 29.9.2013) (7)570
 משטרת ישראל נ' רופל, רע"א 7659/14 (פורסם בנבו, 11.2.2015) (32)1656
 משטרת ישראל נ' רופל, רע"א 2097/16 (פורסם בנבו, 1.1.2017) (98)395
 משכנות אורבניקה בע"מ נ' ב.ס.ר אירופה בע"מ, רע"א 5853/13 (פורסם בנבו, 1.9.2013) (10)744
 משמר חברה לשמירה בטחון ושירותים בע"מ נ' קסטיאל, ע"א 6945/98, פ"ד נו(5) 170 (2002) (66)194
 משען נ' מדינת ישראל, ע"א 721/84, פ"ד מא(1) 748 (1987) (51)322
 משרד האוצר נ' ציון חברה לביטוח בע"מ, ע"א 524/98, פ"ד נב(2) 145 (1998) (61)562, (51)301
 משרד הבטחון נ' דווקא בע"מ, ע"א 9117/11 (פורסם בנבו, 3.12.2012) (7)1101
 משרד הביטחון נ' אבו עודה, רע"א 1527/09 (פורסם בנבו, 14.10.2009) (13)675, (91)328, (75)236
 משרד הביטחון נ' אלדר, רע"א 1635/13 (פורסם בנבו, 12.3.2013) (2)287
 משרד הבינוי והשיכון נ' מפלסי הצפון בע"מ, רע"א 4729/16 (פורסם בנבו, 20.6.2016) (6)474
 משרד הבריאות נ' עיזבון הלפרין, רע"א 7731/04 (פורסם בנבו, 21.6.2007) (75)391, (73)391, (32)677, (52)505
- מדינת ישראל – משרד הבריאות (בית חולים רמב"ם) נ' פלוני (קטיין),
 רע"א 8729/15 (פורסם בנבו, 21.2.2016) (50)680, (40)679, (46)411, (41)411
 משרד החינוך נ' עמותת "חזון ישעיה", רע"א 7987/10 (פורסם בנבו, 28.4.2011) (5)95
 משרד המשפטים נ' וייס, עע"ם 2668/15 (פורסם בנבו, 12.5.2015) (7)1117
 משרד הפנים נ' אגמורה, בר"ם 7374/09 (פורסם בנבו, 21.10.2009) (29)945
 משרד הפנים נ' ח'באוי, ע"א 6095/00, פ"ד נה(2) 1 (2002) (60)885
 משרד הפנים נ' י.י.ח.מ השקעות ונכסים בע"מ, ע"א 4810/15 (פורסם בנבו, 11.8.2015) (74)416, (30)516, (2)511
 (18)656, (3)653
 משרד התחבורה נ' גלר, בר"ם 3644/13 (פורסם בנבו, 23.4.2014) (23)474
 משרד התשתיות הלאומיות האנרגיה והמים נ' Nobel Energy Mediterranean, רע"א 9321/17 (פורסם בנבו, 17.12.2017) (2)37
 משרקי נ' "רוחם" חברה לביטוח בע"מ, רע"א 26/89, פ"ד מב(4) 548 (1989) (22)796, (19)796, (18)796
 מתכות עפולה בע"מ נ' סיבוני, רע"א 4217/01, פ"ד נו(1) 110 (2002) (14)1668
 מתן י' מערכות תקשורת ואיתור בע"מ נ' מילטל תקשורת בע"מ, רע"א 2508/98, פ"ד נג(3) 26 (1998) (23)–(22)1497, (2)719, (34)712, (1)707, (30)630, (15)338, (13)338
- נ.
 נ.ו. ספאנטק תעשיות בע"מ נ' ד.ס.פ. ספיר אנטרפרייז בע"מ, רע"א 10066/04, פ"ד נט(4) 700 (2005) (40)713
 נאור נ' חברת אל-יה נר השקעות בע"מ, ע"א 2887/13 (פורסם בנבו, 16.8.2015) (43)1423
 נאות אואזיס מלונות בע"מ נ' זיסר, רע"א 9686/09 (פורסם בנבו, 21.2.2010) (53)–(52)1619, (49)1618
 נאות בית וגן נ' מועדון הכדורגל א.נ. בית"ר ירושלים, רע"א 1514/13 (פורסם בנבו, 6.11.2013) (4)463, (3)463
 נאות חן הנדסה ויזום בע"מ נ' לזרוב, ע"א 5333/14 (פורסם בנבו, 28.3.2016) (3)443
 נאות חן הנדסה ויזום בע"מ נ' לזרוב, ע"א 2235/18 (פורסם בנבו, 22.4.2018) (9)1094
 נאות מרינה בת ים בע"מ נ' הבנק הבינלאומי הראשון לישראל בע"מ, ע"א 424/86, פ"ד מג(2) 355 (1989) (11)228
 נאמן נ' פרלמוטר, ע"א 7586/12 (פורסם בנבו, 5.11.2012) (32)1550
 נאצר נ' כורי, ע"א 277/62, פ"ד טז 2669 (1962) (30)712
 נבואני נ' מדינת ישראל, ע"א 377/81, פ"ד לז(4) 726 (1986) (3)863
 נבולסי נ' נבולסי, ע"א 45/15 (פורסם בנבו, 15.5.2017) (11)474
 נבון נ' עצמון, ע"פ 4793/05 (פורסם בנבו, 6.2.2007) (65)1068, (53)948, (52)948

- נבנצאל נ' ג'רסי, ע"א 296/82, פ"ד מ(3) 281 (1986)
 נכרום מריטים בע"מ נ' הסנה חברה ישראלית לביטוח בע"מ, ע"א 433/64, פ"ד יט(2) 159 (1965) 83(5)
 נגאר נ' דולה, ע"א 6637/05 (פורסם בנבו, 15.3.2007) 528(39)
 נג'אר נ' עליאן, רע"א 296/11 (פורסם בנבו, 23.2.2012) 475(15)
 נגה נ' מנהל מס ערך מוסף, ע"א 259/86, פ"ד מג(4) 147 (1989) 1007(1)
 נגל נ' מועצה המקומית גני תקווה, ע"א 8796/03, פ"ד נט(3) 849 (2005) 1002(9)
 נגר נ' ביניש, ע"א 4583/08 (פורסם בנבו, 25.3.2010) 255(19)
 נגר נ' מדינת ישראל, רע"א 129/91, פ"ד מה(3) 599 (1991) 1459(31)
 נגרין נ' RWL WATER LLC, ע"א 2502/16 (פורסם בנבו, 26.3.2017) 392(84)
 נדב נ' הנאמן על נכסי פושט הרגל נדב, ע"א 5578/93, פ"ד מט(2) 459 (1995) 1494(11)
 נדב נ' לוי, רע"א 3851/11 (פורסם בנבו, 7.6.2011) 715(52)
 נדב נ' סלון מרכזי למכונות כביסה וטלוויזיה בבית אל על, רע"א 1958/00, פ"ד נה(5) 43 (2001)
 נדב נ' עובדיה, רע"א 3121/08 (פורסם בנבו, 25.8.2008) 1014(7), 153(16)
 נדב נ' פינק, ע"א 5544/14 (פורסם בנבו, 4.6.2015) 1548(9), 1548(10)
 נהרי נ' רודנקו, ע"א 511/62, פ"ד יז 2702 (1963) 1059(1), 896(34)
 נהריה כשר זוגלובק נ' שגב, רע"א 7110/17 נקני (פורסם בנבו, 3.10.2017) 1306(13)
 נובילי נ' משה קטן בע"מ, רע"א 2214/00, פ"ד נד(4) 403 (2000) 1500(38), 934(20)
 נובל אנרגי מדיטרינאן לימיטד נ' נזרי, רע"א 9771/16 (פורסם בנבו, 28.9.2017) 1322(11), 268(25)
 נווה נ' יוסף, רע"א 5962/16 (פורסם בנבו, 21.11.2016) 871(9), 871(10)
 נוטקוביץ נ' נוטקוביץ, ע"א 610/81, פ"ד לו(3) 495 (1982) 541(11)
 נוימן נ' כהן, ד"נ 4/69, פ"ד כד(2) 229 (1970) 400(8)
 נוסבאום נ' וויטלה, ע"א 185/67, פ"ד כא(2) 100 (1967) 502(37)
 נועם אורים, שותפות רשומה נ' ורמיג בע"מ (כפירוק מרצון), רע"א 1146/91, פ"ד מה(3) 410 (1991)
 נוף ים כחול השקעות ופיתוח פרויקטים בע"מ נ' פיינור, ע"א 8659/99, פ"ד נד(2) 625 (2000)
 נור סטאר בע"מ נ' עמותת "פעולה ירוקה", בר"ם 10823/07 (פורסם בנבו, 30.12.2007) 944(24), 151(33)
 נוראלדין נ' פקיד שומה חדרה, רע"א 3379/09 (פורסם בנבו, 30.6.2009) 1524(42), 983(31)
 נורדיה מושב שיתופי של חיילים משוחררים בע"מ נ' חזן, רע"א 6172/06 (פורסם בנבו, 31.8.2010) 431(46)
 נורדן נפט בע"מ נ' מדינת ישראל, ע"א 10319/06 (פורסם בנבו, 17.4.2007) 1631(34), 1014(8)
 נוריאל נ' אלשיך, ע"א 371/81, פ"ד לז(4) 600 (1983) 1657(37)
 נחום נ' אופרה על הים בע"מ, ע"א 6917/07 (פורסם בנבו, 11.10.2007) 411(45)
 נחלת יהודה בע"מ נ' בודסקי, רע"א 3211/16 (פורסם בנבו, 19.4.2016) 1106(41)
 נחלת יהודה בע"מ נ' האוניברסיטה העברית, רע"א 8531/13 (פורסם בנבו, 16.7.2014) 1052(38), 514(15)
 נחמיאס נ' "לקט" קואופרטיב לאיסוף נייר פסולת, ע"א 311/66, פ"ד כ(4) 48 (1966) 745(14)
 נחמיאס נ' נכסי מושקוביץ בע"מ, ע"א 2140/01, פ"ד נו(6) 481 (2002) 668(28), 629(29)
 נחמיאס נ' קולומביה סחר ותעשייה בע"מ, ע"א 901/90, פ"ד מז(1) 252 (1993) 560(48)
 נחמיאס נ' אתרים בחוף ת"א, חברה לפיתוח אתרי תיירות בע"מ, ב"ש"א 10730/05 (פורסם בנבו, 3.5.2007) 716(57)
 נחשון נ' נחשון, ע"א 879/14 (פורסם בנבו, 5.5.2016) 23(2)
 נחשון נ' שי, ב"ש 1222/85, פ"ד מ(1) 103 (1986) 1279(16)
 נחשון נ' שי, ב"ש 1222/85, פ"ד מ(1) 103 (1986) 1124(24)
 נחשוקים פיננסים סוכנות ביטוח בע"מ נ' הממונה על שוק ההון, רע"א 1506/14 (פורסם בנבו, 13.7.2014) 19(46)
 ניב נ' דבוש, ע"א 716/12 (פורסם בנבו, 8.3.2012) 979(4)
 ניב נ' משלי, ע"א 6/79, פ"ד לד(2) 53 (1979) 559(40), 542(18)

- ניו ג'ינס בע"מ נ' רנואר אופנה ייצור ושיווק (1993) בע"מ, רע"א 8055/08
(פורסם בנבו, 2.4.2009)
(9)810, (8)708
- ניו גלובל לנד בע"מ נ' בנק ירושלים בע"מ, בש"א 6454/16 (פורסם בנבו, 7.9.2016)
(33)117
- ניופאן בע"מ נ' רובנסקי, רע"א 5445/17 (פורסם בנבו, 25.10.2017)
(56)388, (42)386, (41)386
- ניופאן בע"מ נ' רחמים, בש"א 3193/15 (פורסם בנבו, 11.5.2015)
(23)1325, (8)130, (45)118
- ניידות חב"ד להפצת יהדות ארה"ק נ' חנניה, רע"א 11579/05 (פורסם בנבו, 28.11.2006)
(58)885, (47)883
- ניידות חב"ד להפצת יהדות בארץ הקודש נ' חנניה, ע"א (מחוזי י-ם) 6143/05
(פורסם בנבו, 27.10.2005)
(20)491
- ניסים נ' פקיד השומה, רע"א 302/09 (פורסם בנבו, 5.8.2009)
(2)381
- ניסן נ' עירית רמלה, רע"א 9122/03 (פורסם בנבו, 10.5.2004)
(26)574
- ניסני נ' פלמר, רע"א 1254/16 (פורסם בנבו, 11.4.2016)
(2)1395
- "ניצנים" קבוצה ארץ ישראלית א' של הנוער הציוני קבוצת פועלים להתיישבות שיתופית בע"מ נ' קבוצת
אפאל בע"מ, רע"א 4010/13 (פורסם בנבו, 26.6.2013)
(26)1050, (13)514
- ניקו בדים בע"מ נ' בנק דיסקונט לישראל בע"מ, רע"א 1821/98, פ"ד נד(1) 773 (2000)
, (64)92
(77)764, (76)764, (56)762
- ניר נ' בית משפט השלום (תעבורה), בג"ץ 305/89, פ"ד מה(3) 203 (1991)
(11)450
- ניר נ' מדינת ישראל, ע"א 89/76, פ"ד לב(1) 82 (1977)
(18)723
- ניר נ' מדינת ישראל, ע"א 4845/95, פ"ד מט(2) 639 (1995)
(39)1632, (78)1606
- ניר נ' נשיא בית המשפט המחוזי, בג"ץ 2685/92, פ"ד מז(2) 203 (1993)
(49)1633, (85)1607
- ניר נ' רבינוביץ, ע"א 3088/06 (פורסם בנבו, 24.1.2008)
(32)1599
- ניר שיתופי אגודה ארצית שיתופית להתיישבות עובדים בישראל בע"מ נ' דירות
נ. שקד בע"מ, ע"א 1593/11 (פורסם בנבו, 7.8.2013)
(62)1604
- נירוסופט תעשיות בע"מ נ' ימית סינון וטיפול במים בע"מ, רע"א 8954/12
(פורסם בנבו, 5.6.2013)
(37)270, (36)270
- נירימליק בע"מ נ' חברה באחריות מוגבלת סוכרובה, רע"א 9328/12 (פורסם בנבו, 21.4.2013)
(63)1476
- נכסי וין-דור בע"מ נ' עיריית תל-אביב, בר"ם 6943/09 (פורסם בנבו, 23.9.2009)
(8)438
- נכסי רמת אביב בע"מ נ' עיריית תל אביב, ע"א 4752/14 (פורסם בנבו, 16.6.2016)
(48)246
- נלבנדיאן נ' נלבנדיאן, ע"פ 423/88, פ"ד מד(3) 126 (1990)
(14)955, (6)942
- נמבר נ' רושל, רע"א 1932/18 (פורסם בנבו, 29.3.2018)
(41)946, (18)289
- נמי נאמנויות בע"מ נ' חבר, ע"א 1246/12 (פורסם בנבו, 5.3.2012)
(15)1380
- נסים נ' ועד עדת הספרדים, ירושלים, ע"א 152/62, פ"ד טז 2374 (1962)
(7)172
- נסים נ' מעריב הוצאת מודיעין בע"מ, ע"א 7523/02, פ"ד נז(1) 865 (2002)
(13)1569
- נסימי נ' הודיה מושב עובדים להתיישבות שיתופית בע"מ, בש"א 5925/01
פ"ד נו(1) 193 (2001)
(32)1523
- נעים נ' בית הדין הרבני האזורי, ירושלים, בג"ץ 578/82, פ"ד לז(2) 701 (1983)
(61)804
- נעימי נ' אלאב אופנה בע"מ, ע"א 9021/10 (פורסם בנבו, 8.3.2011)
(13)1548, (71)1543, (22)15
- נעימי נ' בנק הפועלים בע"מ, ע"א 4958/09 (פורסם בנבו, 22.8.2012)
(20)879
- נעמאת נ' קרמין, רע"א 2142/13 (פורסם בנבו, 13.11.2014)
(2)1611
- נפטני נ' באר טוביה מושב עובדים להתיישבות שיתופית חקלאית בע"מ, רע"א 5288/07
(פורסם בנבו, 25.6.2007)
(15)31
- נצאר נ' נצאר, ע"א 174/76, פ"ד לא(1) 401 (1976)
(37)430, (19)339
- נצחון צפורה בראשון בע"מ נ' מירח זמברובסקי בע"מ, ע"א 4076/00
פ"ד נו(3) 41 (2002)
(44)559, (31)557
- נציגות הבית המשותף נ' בביוף, בר"ע 29/74, פ"ד כח(2) 188 (1974)
(82)925
- נציגות הבית המשותף נ' עיון, רע"א 3533/09 (פורסם בנבו, 1.9.2009)
(23)710
- נציגות הבית המשותף נ' קדמת לוד בע"מ, ע"א 98/80, פ"ד לו(2) 21 (1981)
(96)419, (53)412
- נציגות הבית המשותף נ' רביד, רע"א 5089/07 (פורסם בנבו, 9.1.2008)
(16)1061, (63)923

- נציגות הבית קניון לב כרמיאל נ' חנית ניהול קניון כרמיאל בע"מ,
 רע"א 6394/15 (פורסם בנבו, 17.3.2016)
- נצר נ' זהבי כימיקלים בע"מ, רע"א 7620/04 (פורסם בנבו, 5.10.2004)
- נצראל נ' רג'ואן, ע"א 538/82, פ"ד לז(2) 722 (1983)
- נקה כימיקלים (1952) בע"מ נ' סנו מפעלי ברוננו בע"מ, ע"א 4507/05 (פורסם בנבו, 26.6.2005), 1087(58)
- נקניק נהריה כשר זוגלובק בע"מ נ' שגב, רע"א 4363/17 (פורסם בנבו, 24.8.2017), 1305(11)
- נקר נ' בנק המזרחי המאוחד בע"מ, ע"א 3767/11 (פורסם בנבו, 14.6.2011), 1553(53)
- נרסון נ' משה"ב חברה לשכון בנין ופתוח בע"מ, בר"ע 206/75, פ"ד ל(1) 269 (1975), 415(68), 1644(49)
- נרקיס נ' פרנקל, המ' (מחוזי ים) 1032/62, פ"מ לה 168 (1962), 575(29)
- נשאשיבי נ' נשאשיבי, ע"א 37/81, פ"ד לז(1) 377 (1983), 214(47), 149(22)
- נשיא נ' נשיא, רע"א 4764/07 (פורסם בנבו, 20.1.2008), 1503(59), 547(26), 340(26)
- נשר מפעלי מלט ישראל נ' אבוטבול, ע"א 40/87, פ"ד מג(4) 49 (1989), 418(89)
- נשר מפעלי מלט ישראליים בע"מ נ' מתכת זגורי בע"מ,
 רע"א 9635/06 (פורסם בנבו, 30.3.2008), 650(31)
- נתיב עם בע"מ נ' א.מ.ט. אי-מר טורס, ע"א 348/69, פ"ד כג(2) 166 (1969), 1477(68)
- נתיבי איילון בע"מ נ' אחים מרגולין הנדסה וייעוץ בע"מ, רע"א 1416/12 (פורסם בנבו, 26.2.2012), 1050(22), 513(10)
- נתן נ' עומר, ע"א 2673/16 (פורסם בנבו, 12.4.2016), 813(25)
- נתנון נ' הועדה המקומית לתכנון ולבנייה חולון, בש"א 7378/98, פ"ד נג(1) 856 (1999), 1520(12)
- נתני נ' הכונס הרשמי, ע"א 52/13 (פורסם בנבו, 11.3.2013), 1088(63)
- ס**
- ס.א.ר. חרושת דפנה נ' ס.א.ר. סרט אלכסון בע"מ, ע"א 830/86, פ"ד מב(4) 805 (1989), 321(45), 531(61), 530(56), 324(65)
- ס.ב. ניהול מקרקעין בע"מ נ' תינהב חברה לבניה בע"מ,
 רע"א 4359/15 (פורסם בנבו, 3.9.2015), 637(11)
- ס.ב. ניהול מקרקעין בע"מ נ' תינהב חברה לבניה ופיתוח (1990) בע"מ,
 ע"א 1282/15 (פורסם בנבו, 24.3.2015), 1113(3)
- ס.מ.ל סוכנות לביטוח בע"מ נ' מגדל חברה לביטוח בע"מ, ע"א 205/87, פ"ד מג(4) 680 (1989), 1070(86)
- סאלח נ' חברת אוהר, חברה לפיתוח נכסים, רע"א 426/09 (פורסם בנבו, 20.7.2009), 871(12), 871(13), 871(13)
- סאלח נ' מפרק פרץ את איסר, ע"א 673/87, פ"ד מג(3) 57 (1989), 1501(49), 339(22), 298(33)
- סאלח נ' רשות הפיתוח, ע"א 194/87, פ"ד מד(2) 185 (1990), 1469(21)
- סאלחאת נ' עיריית שכם, ע"א 489/85, פ"ד מב(1) 497 (1988), 1469(21)
- סאמיט פאנד ניהול השקעות בע"מ נ' בן יעקב, רע"א 6574/12 (פורסם בנבו, 7.3.2013), 208(9), 85(14), 83(4)
- סאמר נ' סאמר, רע"א 8267/07 (פורסם בנבו, 14.10.2007), 714(46), 33(28), 33(28)
- סאן אינטרנשיונל לימיטד נ' מדינת ישראל, רע"א 266/88, פ"ד מד(2) 206 (1990), 350(31)
- סאסי נ' "אגוד" אגודה שיתופית לתחבורה בישראל בע"מ, ע"א 577/78, פ"ד לד(1) 50 (1979), 190(40)
- סאסי נ' יקבי ארוזה ת.ר.ז. בע"מ, רע"א 5064/90, פ"ד מה(2) 130 (1991), 584(35), 323(58), 83(4)
- סב"מ – שיטות בניה מתוחכמות בע"מ נ' קבוץ גליל ים, ע"א 177/83, פ"ד לח(4) 718 (1985), 595(10), 993(15)
- סבא נ' מסעוד, רע"א 8016/05 (פורסם בנבו, 13.7.2006), 804(63)
- סבג נ' בית-הדין הרבני הגדול לערעורים, בג"ץ 6751/04, פ"ד נט(4) 817 (2004), 804(63), 1064(38)
- סבג נ' כונס הנכסים הרשמי, רע"א 4569/91, פ"ד מו(3) 811 (1992), 1573(38), 1569(8), 1434(33)
- סבח נ' טבע תעשיות פרמצבטיות בע"מ, בש"א 1843/12 (פורסם בנבו, 15.8.2012), 438(9)
- סבח נ' קרבון, רע"א 4608/13 (פורסם בנבו, 8.8.2013), 892(5)

(86)926	סביחאת נ' פקיד השומה, ע"א 31/88, פ"ד מה(3) 262 (1991)
(65)1056, (48)353	סבינסקי נ' ליבנה, רע"א 678/16 (פורסם בנבו, 16.3.2016)
(14)185	סבירסקי נ' ג'יקובס, המ' 179/56, פ"ד י 1997 (1956)
(23)86	סבירלון בע"מ נ' Citrix Systems, רע"א 630/06 (פורסם בנבו, 6.1.2010)
(57)730	סגל נ' בנק איגוד ישראל, רע"א 8331/12 (פורסם בנבו, 26.12.2012)
(24)54	סגל נ' ורמוז, ע"א 5639/13 (פורסם בנבו, 14.8.2014)
(5)864	סגל נ' יחזקאל קורן ובניו בע"מ, רע"א 8228/08 (פורסם בנבו, 25.1.2009)
(7)1059	סגל נ' מנכ"ל משרד הפנים, ע"א 2765/95, פ"ד נ(1) 876 (1996)
(39)1106	סגל נ' מסעי בני ישראל בע"מ, רע"א 6072/13 (פורסם בנבו, 8.9.2013)
(49)816, (44)470	סגל נ' פנינת מלכי ישראל בע"מ, רע"א 627/13 (פורסם בנבו, 19.2.2013)
(33)1422	סדן נ' פנינסולה נכסים בע"מ, רע"א 1685/14 (פורסם בנבו, 20.1.2015)
(45)802	סדרס נ' מדינת ישראל, רע"א 4990/98, פ"ד נד(5) 588 (2000)
(68)732	סהר חברה לבטוח ישראל בע"מ נ' ששון, רע"א 459/89, פ"ד מג(4) 557 (1989) סהר חברה לביטוח בע"מ נ' City Merchants Limited, ע"א 430/85
(66)1476, (65)1476, (54)1066	פ"ד מא(1) 561 (1987)
(78)695	סהר חברה לביטוח בע"מ נ' ברוך, רע"א 4482/95, פ"ד מט(5) 198 (1996)
, (20)904, (8)902	סהר חברה לביטוח בע"מ נ' כהנא, ד"נ 29/83, פ"ד לט(4) 433 (1985)
(41)1513, (56)910	
(12)684	סהר ציון חברה לביטוח בע"מ נ' כשרי, רע"א 4911/09 (פורסם בנבו, 29.7.2009)
(58)692	סהר-ציון חברה לביטוח בע"מ נ' ליפשיץ, רע"א 4195/02, פ"ד נו(5) 774 (2002)
(36)968	סובול נ' חברת ביטוח "דקלה" בע"מ, רע"א 1743/17 (פורסם בנבו, 11.6.2017)
(30)823, (27)822, (15)821	סוריסה נ' TOMMY HILFINGER, ע"א 7629/12 (פורסם בנבו, 16.11.2014)
(21)879	סוריסה נ' עיריית בני ברק, ע"מ 5083/05 (פורסם בנבו, 23.1.2008)
, (41)364	סויסה נ' הכשרת הישוב – חברה לביטוח בע"מ, רע"א 4249/98, פ"ד נה(1) 515 (1999)
(32)1051, (30)477, (28)477, (36)410, (100)395, (46)387, (18)383	
(34)606	סויסה נ' חברת צ'מפיון מוטורס (ישראל) בע"מ, רע"א 1958/06 (פורסם בנבו, 20.10.2006)
(48)1602, (10)991	סוכנות ימית ישראלית סקנדינבית בע"מ נ' Malmed Maritime, רע"א 6983/02, פ"ד נו(6) 827 (2002)
	סוכנות מכוניות לים התיכון בע"מ נ' KIA MOTORS
(68)235, (64)235	רע"א 5394/09 (פורסם בנבו, 27.6.2012)
(90)418, (27)409, (3)405	סוכנות מכוניות לים התיכון בע"מ נ' פרניו, בר"ע 26/66, פ"ד כ(3) 322 (1966)
(13)1015	סולומוביץ נ' אירוסים ייזמות ובנין בע"מ, ע"א 8526/08 (פורסם בנבו, 4.1.2009)
(28)1083	סולומון נ' כפר גרעון – אגודה חקלאית שיתופית בע"מ, ע"א 10052/07 (פורסם בנבו, 23.12.2007)
(43)1328	סולומונוב נ' לאומי קארד בע"מ, רע"א 9018/16 (פורסם בנבו, 1.3.2017)
(11)226	סולטאן נ' סולטאן, ע"א 245/81, פ"ד לח(3) 169 (1984)
(25)725	סולימאן נ' אחיהוד, מושב עובדים להתישבות שיתופית בע"מ, ע"פ 197/75, פ"ד כט(2) 361 (1975)
(10)1379	סולימני נ' בראונר, ע"א 52/79, פ"ד לה(3) 617 (1980)
(62)155	סולל בונה בנין ותשתית בע"מ נ' תנעמי, ע"א 7130/01, פ"ד נח(1) 1 (2003)
(74)974	סולל בונה בע"מ נ' אברמוביץ, ע"א 6540/05 (פורסם בנבו, 6.8.2006)
(30)1407, (28)1063	סולל בונה בע"מ נ' אחים גולדשטיין חברה לשיכון ופיתוח בע"מ, רע"א 627/88, פ"ד מב(4) 393 (1989)
(13)62	סולל בונה בע"מ נ' בוטבול, המ' 703/61, פ"ד טו 2322 (1961)
(31)905, (10)903	סולל בונה בע"מ נ' ברק אור בע"מ, ע"א 159/90, פ"ד מז(4) 17 (1993)
(18)648	סולפרד בע"מ נ' עמישי חברה לשיווק בע"מ, ע"א 4027/97, פ"ד נג(2) 522 (1998)
(34)758	סולקין נ' כהן גינדי, המ' 634/64, פ"ד יט(4) 10 (1965)
(48)802, (33)798	סומך נ' עוזר, ע"א 703/70, פ"ד כד(2) 799 (1970)

- סוגול ישראל בע"מ נ' בוטרשווילי, רע"א 9018/12 (פורסם בנבו, 8.4.2013) (3)700, (2)700
 סוגול ישראל בע"מ נ' ליזרוביץ, רע"א 3068/08 (פורסם בנבו, 20.8.2008) (8)346, (7)346, (4)346
 סוגול ישראל בע"מ נ' סאפד דיבלופנטס לימיטד, רע"א 5270/08 (פורסם בנבו, 19.11.2008) (54)413, (38)299
 סוגן נ' פלקון, המ' 374/72, פ"ד כו(2) 219 (1972) (9)1579
 סוסנוביק נ' הנהלת בתי משפט, רע"א 7399/09 (פורסם בנבו, 6.12.2009) (6)1014, (5)1014
 סופר מדיק (מדיק לייט) נ' CMBH & CO. KG Anton Hubner, רע"א 615/11 (פורסם בנבו, 27.3.2011) (58)1603, (55)1603, (54)1603, (35)17
 סופר מדיק בע"מ נ' Anton Hubner, רע"א 6720/13 (פורסם בנבו, 16.10.2013) (5)357, (4)357, (3)345 (20)1535
 סופר נ' ארז, ע"א 2641/13 (פורסם בנבו, 6.5.2013) (20)1535
 סופר נ' ארז, ע"פ 2595/13 (פורסם בנבו, 29.9.2014) (49)947
 סופר נ' ארז, ע"א 5730/16 (פורסם בנבו, 12.1.2017) (41)1435
 סופר נ' ארז, רע"א 4620/17 (פורסם בנבו, 21.1.2018) (28)1433
 סופר נ' מוסק, ע"א 364/88, פ"ד מב(4) 727 (1989) (51)432
 סופר נ' סופר, ע"א 7019/97, פ"ד נג(5) 187 (1999) (15)1009, (63)972
 סופר נ' פרל, רע"א 6753/14 (פורסם בנבו, 20.1.2015) (2)1333, (54)388, (9)382, (8)382
 סופר נ' שר העבודה, בג"ץ 5580/98, פ"ד נד(4) 319 (2000) (3)1079, (1)1079
 סופר פארם (ישראל) בע"מ נ' מלכה, בש"א 1715/16 (פורסם בנבו, 12.4.2016) (25)1325, (46)118
 סופרגו חברה ישראלית להפצת גז בע"מ נ' חברת מודיעים סוכנויות בע"מ, רע"א 4827/92, פ"ד מו(5) 580 (1992) (40)1673, (11)1652
 סופרין נ' הועד המחוזי לשכת עורכי הדין, על"ע 6/72, פ"ד כז(2) 125 (1973) (25)574
 סופרפלט בע"מ נ' Société Nouvelle de Chimie, רע"א 6635/02, פ"ד נו(6) 739 (2002) (43)504
 סוקול נ' כלנית ניהול ואחזקה בע"מ (בפירוק), ע"א 400/88, פ"ד מה(2) 866 (1991) (34)1407, (32)1063
 סורוקה נ' כונס הנכסים הרשמי, ע"א 5428/06 (פורסם בנבו, 26.11.2006) (70)217
 סזיר נ' בנק דיסקונט למשכנתאות בע"מ, רע"א 541/13 (פורסם בנבו, 25.4.2013) (13)655
 סחר ושירותי ים נ' שלום וינשטיין בע"מ, ע"א (מחוזי חי') 239/93, פ"מ התשנ"ה(1) 410 (1995) (2)769
 סחר ושירותי ים בע"מ נ' חברת שלום וינשטיין בע"מ, רע"א 1565/95, פ"ד נד(5) 638 (2000) (18)772, (2)769, (19)755
 סטרונגו נ' שרבט, רע"א 6222/13 (פורסם בנבו, 17.11.2013) (45)1644
 סטרולוביץ נ' ליזרוביץ, רע"א 9552/06 (פורסם בנבו, 25.5.2008) (8)1163
 סטרינסקי נ' מנהל מם שבה, ע"א 5568/01, פ"ד נו(1) 337 (2001) (30)896
 סיבוני נ' יזרעאלי, רע"א 5112/07 (פורסם בנבו, 28.1.2008) (8)878, (6)877
 סיבוס רימון תעשיות מבנים ופיתוח בע"מ נ' מוסד הטכניון למחקר ופיתוח בע"מ, ע"א (פורסם בנבו, 2.7.2008) (32)244
 סיגמן נ' חברת דובק בע"מ, ע"א 2206/08 (פורסם בנבו, 11.7.2010) (27)243
 סיגנל טורס בע"מ נ' יובל, רע"א 7340/01, פ"ד נו(2) 1 (2001) (2)989, (67)415
 סיגנל שירותי אלקטרוניקה (1975) בע"מ נ' דנבאר בע"מ, רע"א 5242/95 (פורסם בנבו, 2.10.1995) (52)761
 סידון נ' רשות הטבע והגנים, ע"א 9311/06 (פורסם בנבו, 3.6.2007) (3)1547
 סייפראקטיב בע"מ נ' טרומדיה טכנולוגיות בע"מ, ע"א 2832/15 (פורסם בנבו, 8.6.2017) (19)1405
 סיירוקס ישראל בע"מ נ' בהא, רע"א 6119/16 (פורסם בנבו, 2.1.2017) (50)947
 סיירוקס ישראל בע"מ נ' היהלום ל.ע.ד. ניסור וקידוח בבטון זיורד ותשתיות בע"מ (בפירוק זמני), רע"א 8794/16 (פורסם בנבו, 11.12.2016) (37)1408
 סיירת נץ בטחון בע"מ נ' קרמין, ע"א 9709/09 (פורסם בנבו, 4.3.2010) (16)1016
 סילברה נ' היועץ משפטי לממשלה, ר"ע 40/84, פ"ד לח(4) 337 (1984) (5)1567
 סימון נ' הבנק הבינלאומי הראשון למשכנתאות בע"מ, ע"א 2045/07 (פורסם בנבו, 30.12.2007) (56)1554
 סימן טוב נ' סימן טוב תקשורת בע"מ, ע"א 3303/13 (פורסם בנבו, 29.12.2015) (14)1397
 סיני נ' גלנץ, רע"א 5935/97, פ"ד נב(1) 193 (1998) (39)775, (54)761

- סינרגי כבלים בע"מ נ' חבר, ע"א 3791/15 (פורסם בנבו, 19.4.2016) (36)1400
 סיס עיצוב ריהוט ציבורי בע"מ נ' בזק החברה הישראלית לתקשורת בע"מ, רע"א 2623/02, פ"ד נז(1) 717 (2002) (47)1674, (71)325
 סיף מתכות בע"מ נ' הממונה האזורי אגף המכס ומע"מ, ע"א 7909/16 (פורסם בנבו, 21.11.2016) (5)1079
 סיף מתכות בע"מ נ' הממונה האזורי אגף המכס ומע"מ, ע"א 7909/16 (פורסם בנבו, 26.4.2018) (46)480
 סירווגה-ברניר נ' סלקום ישראל בע"מ, ע"א 7115/14 (פורסם בנבו, 3.7.2017) (35)1327
 סיריל כהן סולל נ' KEYRUS SA FRANCE, רע"א 9920/17 (פורסם בנבו, 12.4.2018) (38)1657, (24)1406
 סלאום פיתוח והשקעות בע"מ נ' ברדיצ'ב, רע"א 410/11 (פורסם בנבו, 3.10.2011) (55)301
 סלומון נ' גורי יבוא בע"מ, ע"א 4333/11 (פורסם בנבו, 12.3.2014) (3)1357
 סלון ירושלים מוצרי חשמל בע"מ נ' כלליר תפעול ואחזקה בע"מ, רע"א 6734/09 (פורסם בנבו, 26.8.2012) (65)248
 סלופארק טכנולוגיות בע"מ נ' מובידום בע"מ, רע"א 4788/08 (פורסם בנבו, 26.4.2009) (58)730
 סלימאן נ' ג'בארין, ע"מ 5292/17 (פורסם בנבו, 15.4.2018) (15)107
 סלימאן נ' הארכיבישוף סיאח, בג"ץ 3250/05 (פורסם בנבו, 23.2.2009) (39)101
 סלימאן נ' סלימאן, ע"א 5628/14 (פורסם בנבו, 26.9.2016) (55)1426, (27)1147
 סלם נ' כרמי, ע"א 4385/91, פ"ד נא(1) 337 (1997) (30)1671
 סלמאן נ' שוקייר, רע"א 3136/00, פ"ד נה(2) 97 (2000) (51)1645, (13)992, (8)457
 סלמה נ' שיק, בש"א 531/16 (פורסם בנבו, 10.3.2016) (26)115
 סלמונוב נ' שרבני, בש"א 4459/94, פ"ד מט(3) 479 (1994) (53)761, (5)4
 סלמן נ' אדלר, רע"א 6613/09 (פורסם בנבו, 25.3.2010) (15)639
 סלס נ' סלס, בע"מ 3542/04 (פורסם בנבו, 20.6.2005) (22)360, (6)372, (51)387, (62)389, (30)1182, (14)1180
 סלע בנגב חברה לעבודות עפר, כבישים ופיתוח בע"מ נ' מנהל מע"מ באר שבע, ע"א 4160/13 (פורסם בנבו, 10.5.2015) (14)981
 סלע חברה לביטוח בע"מ נ' סולל בונה בע"מ, ע"א 172/89, פ"ד מז(1) 311 (1990) (9)990, (7)990
 סלע נ' בית מעצר ניצן רמלה, רע"א 990/07 (פורסם בנבו, 18.6.2007) (48)608
 סלע נ' בנק דיסקונט למשכנתאות בע"מ, ע"א 3345/17 (פורסם בנבו, 20.6.2017) (30)1537, (29)1537, (21)114
 סלקום ישראל בע"מ נ' גרינברג, רע"א 7602/16 (פורסם בנבו, 11.1.2017) (37)1327, (17)993
 סלקום ישראל בע"מ נ' פתאל, רע"א 8761/09 (פורסם בנבו, 6.5.2010) (5)1340
 סמואל נ' רונן, ע"א 5432/16 (פורסם בנבו, 18.1.2017) (9)1430
 סמווד קונסטרוקשיון בע"מ נ' הקסטודיה דה טרה סנטה, רע"א 7585/12 (פורסם בנבו, 7.4.2013) (22)256
 סמיה נ' בית הדין הרבני, בג"ץ 5376/08 (פורסם בנבו, 8.4.2010) (23)1204
 סמייל טלקום בע"מ נ' Myrna Mandap, רע"א 9167/10 (פורסם בנבו, 26.5.2013) (38)1300
 סמיר נ' Nike International, ע"א 1271/11 (פורסם בנבו, 24.5.2011) (14)1520
 סמ-ליין בע"מ נ' שוורץ, ע"א 6734/15 (פורסם בנבו, 2.11.2015) (44)1552
 סנגבי נ' סנגבי, ע"א (מחוזי ת"א) 1751/95, פ"מ התשנ"ו(2) 517 (1996) (4)1177, (27)1136
 (17)1197, (2)1195
 סנוב נ' סנוב, ע"א 489/78, פ"ד לה(1) 401 (1980) (18)555, (8)544
 סניטובסקי נ' חברת החשמל לישראל בע"מ, ע"א 199/82, פ"ד לט(1) 225 (1985) (67)731, (36)320
 סנקרי נ' Julius Blum G. M. B. H., ע"א 5666/94, פ"ד נ(4) 73 (1996) (67)1477, (56)1066, (18)86
 סעאידיה נ' אסיל חברה להובלות וסחר עצים בע"מ, רע"א 1345/13 (פורסם בנבו, 5.3.2013) (12)179
 סעד נ' פקיד שומה אשקלון, ע"א 4946/16 (פורסם בנבו, 12.9.2016) (68)1088
 סעדיה נ' זסלבסקי, רע"א 7834/11 (פורסם בנבו, 5.12.2011) (22)1640, (71)415
 סעדיה נ' עיובון כרמי, רע"א 2911/13 (פורסם בנבו, 20.11.2013) (13)1627
 סעוד נ' בית המשפט המחוזי, בג"ץ 63/74, פ"ד כח(2) 37 (1974) (6)902
 סעיד נ' יורשי סעיד, ע"א 4593/09 (פורסם בנבו, 15.11.2011) (62)972
 סער נ' סער, ע"א 17/81, פ"ד לו(3) 207 (1982) (39)77

- ספורטה נ' ויסלפיש, ע"א 401/62, פ"ד יז 133 (1963)
 ספטי נ' ספטי, ב"ש 215/83, פ"ד לז(2) 184 (1983)
 ספיר נ' ספיר, ע"א 253/84, פ"ד מב(3) 14 (1988)
 ספקטור נ' Emerson Process, רע"א 7050/16 (פורסם בנבו, 27.11.2016)
 ספקטור נ' מגדל חברה לביטוח בע"מ, רע"א 2992/98, פ"ד נב(3) 673 (1998)
 סקאלר נ' יובינר, דנ"א 4655/09 (פורסם בנבו, 25.10.2011)
 סקולר נ' גרבי, רע"א 1917/92, פ"ד מז(5) 764 (1993)
 סקוריטס סוכנות ביטוח בע"מ נ' ראגדה, ע"א 2978/07 (פורסם בנבו, 29.10.2007)
 סקפאה אירועים על הים בע"מ נ' ניו אלי בנמל בע"מ, ע"א 4733/11 (פורסם בנבו, 26.10.2011)
 סקריפניק נ' פלדמן, רע"א 6317/12 (פורסם בנבו, 1.1.2013)
 סרבוז נ' ע' אופק בע"מ, רע"א 292/93, פ"ד מח(3) 177 (1994)
 סרביאן נ' סרביאן, רע"א 1415/04, פ"ד נט(2) 440 (2004)
 סרגון נטוורקס בע"מ נ' חזן, רע"א 5653/16 (פורסם בנבו, 13.10.2016)
 סרוסי נ' י.ע.ף. קידום מכירות בע"מ, רע"א 3274/92, פ"ד מז(2) 192 (1993)
 סרור נ' עיריית רמת גן, ע"א 1422/14 (פורסם בנבו, 24.3.2014)
 סריגי ציביאק בע"מ נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, ע"א 7085/98, פ"ד נו(6) 493 (2002)
 סרנה נ' נתניהו, רע"א 1688/18 (פורסם בנבו, 15.4.2018)
 סרסר נ' היועץ המשפטי לממשלה, ע"א 512/75, פ"ד לא(3) 727 (1977)
 סררו נ' נעלי תומרס בע"מ, ע"א 1041/97, פ"ד נד(1) 642 (2000)

ע

- ע.א.מ. קונדוס בע"מ נ' אגס ירוק מסחר ושירותים בע"מ, רע"א 1016/08 (פורסם בנבו, 14.1.2010)
 ע.ר.מ. רעננה לבניה והשכרה בע"מ נ' שוקר, בש"א 7875/96, פ"ד נב(3) 285 (1996)
 עאטף מוסא ושוח' בע"מ נ' עמירון חברה לבנין והשקעות בע"מ, רע"א 3159/12 (פורסם בנבו, 10.7.2012)
 עאטף נ' כלל חברה לביטוח בע"מ, ע"א 443/09 (פורסם בנבו, 4.5.2010)
 עאנם נ' עאנם, ע"א 440/70, פ"ד כו(2) 829 (1972)
 עאסי נ' עאסי, רע"א 3154/94, פ"ד מט(2) 250 (1995)
 עאצי נ' רשות הפיתוח, ע"א 2723/05 (פורסם בנבו, 18.12.2007)
 עארף נ' עווד, רע"א 5838/07 (פורסם בנבו, 27.6.2012)
 עבאדה נ' עבאדה, ע"א 45/90, פ"ד מח(2) 77 (1994)
 עבאס נ' כונס הנכסים רשמי, רע"א 5500/16 (פורסם בנבו, 7.11.2016)
 עבאס נ' מועצה מקומית ג'ת, ע"א 1278/15 (פורסם בנבו, 30.8.2016)
 עבדאלמונעם נ' נשר, ע"א 9494/16 (פורסם בנבו, 26.9.2017)
 עבדאלקאדר נסאר נ' עיר השעשועים בע"מ, ע"א 689/16 (פורסם בנבו, 7.5.2018)
 "עגמון" חברה ליצור גומי ופלסטיקה בע"מ נ' עמית, ע"א 533/81, פ"ד לו(3) 553 (1982)
 עדין חברה לשיווק בע"מ נ' פלאטו שרון, ר"ע 451/85, פ"ד לט(3) 303 (1985)
 עדיקה נ' אמסטר, רע"א 2355/17 (פורסם בנבו, 8.6.2017)
 עדיקה נ' עדיקה, בש"א 1795/10 (פורסם בנבו, 9.3.2010)
 עדיקה נ' תמיר, ע"א 7024/97, פ"ד נד(5) 826 (2000)
 עדן נ' אל פאגורי, ע"א 375/84, פ"ד מב(4) 226 (1988)
 עו"ד פלמר ורו"ח בועז גזית נ' ב. גאון קמעונאות וסחר בע"מ, רע"א 7390/13 (פורסם בנבו, 17.11.2013)
 עו"ד ביניש נ' ל.מ. רויאלטי בע"מ, רע"א 5133/17 (פורסם בנבו, 15.5.2018)
 עו"ד גיסין הנאמן לנכסי כהן נ' בר חן, ע"א 976/18 (פורסם בנבו, 7.5.2018)

- (4)43 (27.7.2008) (פורסם בנבו, 1651/08 ע"א גוש דן, ע"א 1651/08 (פורסם בנבו, 27.7.2008)
 , (33)1063, (57)1042 (7.1.2008) (פורסם בנבו, 9749/07 בר"ם כפר כנא, בר"ם 9749/07 (פורסם בנבו, 7.1.2008)
 (9)1340, (35)1064
 (50)119 (15.1.2017) (פורסם בנבו, 9715/16 בש"מ פנים, בשר"מ 9715/16 (פורסם בנבו, 15.1.2017)
 (27)918 (8.10.2015) (פורסם בנבו, 5736/15 רע"א טבריה, רע"א 5736/15 (פורסם בנבו, 8.10.2015)
 (14)382 (1965) (עובדיה נ' גזית ושחם חברה לבניין בע"מ, המ' 600/64, פ"ד יט(2) 85 (1965)
 (34)1599 (1.6.2016) (פורסם בנבו, 3127/16 רע"א יואלי, רע"א 3127/16 (פורסם בנבו, 1.6.2016)
 (41)883 (15.7.2014) (פורסם בנבו, 4298/13 ע"א אבו טפלה, ע"א 4298/13 (פורסם בנבו, 15.7.2014)
 (7)1430 (16.6.2016) (פורסם בנבו, 3817/16 רע"א עואד, רע"א 3817/16 (פורסם בנבו, 16.6.2016)
 (50)214 (1991) (עוואדה נ' עיזבון עוואדה, ע"א 526/89, פ"ד מה(5) 749 (1991)
 3592/17 עוורדת נ' רשות מקרקעי ישראל מחוז הצפון – נצרת עלית, ע"א 3592/17 (פורסם בנבו, 20.12.2017)
 (13)1123, (56)730 (20.12.2017) (פורסם בנבו, 20.12.2017)
 (42)1139 (1998) (עוז נ' עויז, בש"א (משפחה ת"א) 7028/98, משפחה התש"ס 34 (1998)
 (11)347 (1972) (עוזיאל נ' משה, ע"א 687/70, פ"ד כו(1) 387 (1972)
 (65)731 "עולי טהרן" (איראן) אגודה עתאמנית רשומה בישראל, תל-אביב נ' ועד בית הכנסת
 בנימין חקאק לעולי איראן, ע"א 86/62, פ"ד טז 1769 (1962)
 (55)413, (35)298 (1985) (עומייסי נ' חסן, ע"א 765/81, פ"ד לט(1) 556 (1985)
 (14)722, (42)545 (1976) (עוניסון – חברה לבנין בע"מ נ' דויטש, ע"א 846/75, פ"ד ל(2) 398 (1976)
 (11)1418, (10)1418, (13)266 (25.2.2016) (פורסם בנבו, 608/15 ע"א גולן, ע"א 608/15 (פורסם בנבו, 25.2.2016)
 (52)1602 (1991) (עופר נ' הס, ע"א 617/85, פ"ד מו(1) 23 (1991)
 "עורות" בית חרושת לעורות בע"מ נ' עיזבון בורשטיין, ע"א 166/63, פ"ד יז 2648 (1963)
 (3)449, (43)364 (1963) (עומי נ' מעברי, ע"א 8625/06 (פורסם בנבו, 5.11.2008)
 (84)926 (5.11.2008) (פורסם בנבו, 8625/06 (פורסם בנבו, 5.11.2008)
 (2)1023, (26)851 (1993) (עזאיה נ' המועצה המקומית כפר דבוריה, ע"א 188/89, פ"ד מז(1) 661 (1993)
 (87)393 (8.4.2004) (עזאם נ' פז חברת נפט בע"מ, רע"א 1359/04 (פורסם בנבו, 8.4.2004)
 (42)1552 (17.4.2008) (עזבון ג'מילה נ' משרד הבריאות, ע"א 9348/07 (פורסם בנבו, 17.4.2008)
 (76)534 (1986) (עזבון מורטנפלד נ' בן יאיר השרון בע"מ, ר"ע 695/85, פ"ד מ(1) 337 (1986)
 (43)907 (1969) (עזבון מנסור נ' ז' ר"י מרקוס, חברת מגדלי הדרי א"י בע"מ, ע"א 634/68, פ"ד כג(1) 180 (1969)
 (36)1282 (28.9.2010) (עזבון פלונית נ' פלוני, בע"מ 3779/10 (פורסם בנבו, 28.9.2010)
 (12)1270, (6)1269 (1993) (עזבון רודה נ' שרייבר, ע"א 601/88, פ"ד מז(2) 441 (1993)
 (19)1614 (14.7.2014) (עזר נ' אמריקה-ישראל רמת אביב החדשה, רע"א 1572/14 (פורסם בנבו, 14.7.2014)
 (3)636, (14)163 (4.9.2014) (עזרא נ' גאריביאן, ע"א 3173/12 (פורסם בנבו, 4.9.2014)
 (15)1596, (30)605, (29)604 (5.1.2017) (עזרא נ' הזנק להצלחה בע"מ, רע"א 9162/16 (פורסם בנבו, 5.1.2017)
 (44)947, (39)946, (26)944, (36)882 (1999) (עזרא נ' זלזניאק, רע"פ 7148/98, פ"ד נג(3) 337 (1999)
 עזראל, מושב עובדים להתיישבות חקלאית שיתופית בע"מ נ' שרעבי,
 רע"א 8914/05 (פורסם בנבו, 8.10.2007)
 (105)1073 (8.10.2007) (פורסם בנבו, 8914/05 (פורסם בנבו, 8.10.2007)
 (36)1105 (1.9.2011) (עזרן נ' בנק הפועלים בע"מ, ע"א 6139/11 (פורסם בנבו, 1.9.2011)
 (47)1127 (24.1.2016) (עזרן נ' כונס הנכסים הרשמי, ע"א 8771/15 (פורסם בנבו, 24.1.2016)
 (32)410, (37)363 (1984) (עטאללה נ' Universal Pictures Inc., ר"ע 241/84, פ"ד לח(2) 643 (1984)
 (23)1124, (26)1083, (2)1079 (1996) (עטיה נ' עיריית תל-אביב-יפו, בש"א 2966/96, פ"ד נ(1) 668 (1996)
 (6)1059 (5.10.2011) (עטר נ' אשל, רע"א 8629/08 (פורסם בנבו, 5.10.2011)
 (24)583 (1977) (עטרי נ' חלה, ע"א 420/76, פ"ד לא(2) 365 (1977)
 (28)428 (2004) (עטרי נ' לשכת עורכי הדין, על"ע 214/03, פ"ד נח(2) 725 (2004)
 (40)1632, (79)1607 (31.8.2008) (עטרי נ' מדינת ישראל, ע"א 8548/06 (פורסם בנבו, 31.8.2008)
 (3)265 (12.2.2015) (עזבון Corrie נ' משרד הביטחון, ע"א 6982/12 (פורסם בנבו, 12.2.2015)
 (13)465, (12)465 (14.1.2015) (עזבון אבו ליל נ' עזבון אלפיהום, רע"א 7070/14 (פורסם בנבו, 14.1.2015)
 עזבון אטינגר נ' החברה לשיקום ופיתוח הרובע היהודי בעיר העתיקה בירושלים בע"מ,
 ע"א 550/01, פ"ד נה(3) 486 (2001)
 (52)1526, (13)1060, (52)909 (2001) (ע"א 550/01, פ"ד נה(3) 486 (2001))

- עִזְבוֹן אֲטִינְגֶר נ' הַחֲבֵרָה לְשִׁיקוֹם וּפִיתוּחַ הַרוֹבֵעַ הַיהוּדִי בְעִיר הָעֵתִיקָה בִּירוּשָׁלַיִם בַּע"מ,
ע"א 140/00, פ"ד נח(4) 486 (2004)
- (59)323
(29)115 עִזְבוֹן אֲלֶמְגָרִי נ' מְשֻׂרְד הַבִּיטָחוֹן, בַּש"א 3998/11 (פּוֹרְסָם בְּנָבוּ, 15.11.2011)
- (66)923, (49)908 עִזְבוֹן אֲרָאִי נ' לִיבְרֶמֶן, ע"א 39/83, פ"ד לח(4) 428 (1986)
- (58)1526 עִזְבוֹן אֲמֹלֵג נ' מְדִינַת יִשְׂרָאֵל, בַּש"א 6645/06 (פּוֹרְסָם בְּנָבוּ, 12.11.2006)
- , (51)214, (46)213 עִזְבוֹן אֲשֵׁיִיה נ' מְשֻׂרְד הַבִּיטָחוֹן, רַע"א 6590/10 (פּוֹרְסָם בְּנָבוּ, 28.5.2012)
- (28)1615, (5)1612
(8)1269 עִזְבוֹן בַּהֲיָג' נ' הַאֲפוֹטְרוֹפּוֹס הַכִּלְלִי, ע"א 8753/07 (פּוֹרְסָם בְּנָבוּ, 16.11.2010)
- עִזְבוֹן בּוֹעֻז נ' בַּנֵּק אוֹצֵר הַחֵיִיל בַּע"מ, ע"א 2503/11 (פּוֹרְסָם בְּנָבוּ, 18.12.2011)
- (19)1061, (68)923 עִזְבוֹן גּוֹלְדֶבְרַג נ' קוֹפֵת חוֹלִים הַהִסְתַּדְרוֹת הַכִּלְלִית, ע"א 8587/01 (פּוֹרְסָם בְּנָבוּ, 9.2.2011)
- (7)664 עִזְבוֹן דַּגְנִי נ' חָן, ע"א 639/89, פ"ד מד(4) 744 (1990)
- (49)546 עִזְבוֹן דְּרִבֵּה נ' הַיִּפְר מַטֵּל בַּע"מ, רַע"א 667/01, פ"ד נו(2) 5 (2001)
- (1)1101 עִזְבוֹן הַיִּימָן נ' הוֹועֵדָה הַמְקוֹמִית לְתַכְנוּן וּלְבִנְיַה הַדְרִים, ע"א 4542/98, פ"ד נד(5) 849 (2000)
- (4)653 עִזְבוֹן הַרְאֵל נ' לְאוֹמִי פִיא – חֲבֵרָה לְנִיהוּל קְרוֹנוֹת נְאֻמָּנוֹת בַּע"מ, רַע"א 9801/05 (פּוֹרְסָם בְּנָבוּ, 26.2.2006)
- (54)301 עִזְבוֹן וְהַבָּה נ' מְשֻׂרְד הַבִּיטָחוֹן, בַּש"א 2459/10 (פּוֹרְסָם בְּנָבוּ, 1.9.2010)
- (60)508 עִזְבוֹן וִילִיאַמְס נ' Israel British Bank (London) Ltd., ד"נ 32/84, פ"ד מד(2) 265 (1990)
- (45)246, (44)232 עִזְבוֹן זֹעֲבִי נ' מִינְהַל מְקַרְקְעֵי יִשְׂרָאֵל, ע"א 11422/04 (פּוֹרְסָם בְּנָבוּ, 15.9.2010)
- (55)247 עִזְבוֹן זִיס נ' זִיס, ע"א 91/49, פ"ד ה 55 (1950)
- (56)323 עִזְבוֹן חֲסִיד נ' עִזְבוֹן וְכַט, ע"א 796/89, פ"ד מה(5) 558 (1991)
- (17)296, (12)295 עִזְבוֹן טַאֲלָב נ' מְדִינַת יִשְׂרָאֵל, רַע"א 5165/10 (פּוֹרְסָם בְּנָבוּ, 6.8.2012)
- (51)261 עִזְבוֹן טַבְעוֹנִי נ' הוֹועֵדָה הַמְקוֹמִית לְתַכְנוּן וּבִנְיַה נְצֵרַת, בַּר"מ 4891/14 (פּוֹרְסָם בְּנָבוּ, 10.9.2014)
- (39)245, (38)245 עִזְבוֹן לוֹיִן נ' עִירִית הַרְצֵלִיָּה, רַע"א 9075/05 (פּוֹרְסָם בְּנָבוּ, 16.2.2006)
- (52)1660 עִזְבוֹן לִיאֹר נ' מְדִינַת יִשְׂרָאֵל, רַע"א 1364/03, פ"ד נו(3) 606 (2003)
- (13)1668, (6)1651, (76)416 עִזְבוֹן מַסְסֹר נ' ח'וֹרִי, רַע"א 197/15 (פּוֹרְסָם בְּנָבוּ, 21.4.2015)
- (23)1615 עִזְבוֹן מִנְשֵׁה נ' ע. אַהֲרוֹנוֹב קְבֻלָּנוֹת בְּנִיין (1988) בַּע"מ, רַע"א 3592/01, פ"ד נה(5) 193 (2001)
- (22)476, (20)476, (13)163 עִזְבוֹן מְרוּוֹה נ' הַמוֹעֵצָה הָאֲזוּרִית מְטָה אֲשֶׁר, ע"א 1945/09 (פּוֹרְסָם בְּנָבוּ, 19.1.2012)
- (46)260 עִזְבוֹן מְרַמֵּשׁ נ' הַסְתַּדְרוֹת מְדִיצִינִית הַדְּסָה, ע"א 9788/07 (פּוֹרְסָם בְּנָבוּ, 30.5.2010)
- (30)243 עִזְבוֹן מְרַצִיאָנו נ' זִינְגֶר, ע"א 9656/03 (פּוֹרְסָם בְּנָבוּ, 11.4.2005)
- (31)17 עִזְבוֹן מְשֻׂרְקִי נ' MERCK SHARP AND DOHME, ע"א 2142/15 (פּוֹרְסָם בְּנָבוּ, 13.7.2015)
- (19)675 עִזְבוֹן נְאֶסֶר נ' הַקְרָן הַקִּיַּמַּת לְיִשְׂרָאֵל, רַע"א 8996/08 (פּוֹרְסָם בְּנָבוּ, 22.8.2011)
- (16)879, (2)171, (1)171 עִזְבוֹן נְמִירוֹבְסְקִי נ' שִׁמְקוֹ, רַע"א 5806/06 (פּוֹרְסָם בְּנָבוּ, 13.6.2007)
- (71)390, (32)385, (19)383 עִזְבוֹן עַבְאָס נ' עִזְבוֹן עַבְאָס, רַע"א 7612/16 (פּוֹרְסָם בְּנָבוּ, 21.12.2016)
- (42)920 עִזְבוֹן עַמְרֵם נ' עַמְרֵם, בַּש"א 5583/12 (פּוֹרְסָם בְּנָבוּ, 26.8.2012)
- (61)1527 עִזְבוֹן פֵּינְגוֹלְד נ' הַמְגָן חֲבֵרָה לְבִיטוּחַ בַּע"מ, בַּש"א 223/91, פ"ד מה(2) 420 (1991)
- (13)1520 עִזְבוֹן פְּלוֹנִי נ' פְּלוֹנִי, בַּע"מ 9606/11 (פּוֹרְסָם בְּנָבוּ, 20.5.2013)
- (28)1167 עִזְבוֹן פְּלוֹנִי נ' פְּלוֹנִית, בַּע"מ 7252/14 (פּוֹרְסָם בְּנָבוּ, 15.12.2014)
- (33)1265 עִזְבוֹן פְּלוֹנִית נ' בֵּית הַחֹלִים אֶסְף הַרוֹפֵא, ע"א 1693/09 (פּוֹרְסָם בְּנָבוּ, 3.9.2014)
- (61)482 עִזְבוֹן פְּלוֹנִית נ' פְּלוֹנִית, בַּע"מ 7081/14 (פּוֹרְסָם בְּנָבוּ, 30.10.2014)
- (9)1286, (8)1286 עִזְבוֹן פְּלוֹנִית נ' פְּלוֹנִית, בַּע"מ 6308/12 (פּוֹרְסָם בְּנָבוּ, 30.4.2013)
- (8)1196 עִזְבוֹן רְאוּטְשְׁטֵיין נ' לְבִיא, ע"א 473/67, פ"ד כב(1) 552 (1968)
- (11)125 עִזְבוֹן רוֹוִידָאן נ' נְגִ'אֵר, ע"א 644/10 (פּוֹרְסָם בְּנָבוּ, 26.10.2010)
- (41)1085 עִזְבוֹן רוֹזֵן נ' עִזְבוֹן וִינְשְׁטוֹק, רַע"א 396/11 (פּוֹרְסָם בְּנָבוּ, 21.3.2011)
- (18)45 עִזְבוֹן רִיגֶלֶר נ' קֶזְרוֹ, ע"א 12/86, פ"ד מב(3) 422 (1988)
- (8)1508, (41)853, (38)167

- (23)307 עיזבון ריכטר נ' Harvey Delson, ע"א 9063/12 (פורסם בנבו, 5.9.2017)
עיזבון שאיזן נ' הכשרת היישוב חברה לביטוח בע"מ, ע"א 6313/01,
פ"ד נו(1) 567 (2001)
- (30)297, (13)296 עיזבון שיף נ' החברה לפיתוח חוף אילת בע"מ, ע"א 2808/10 (פורסם בנבו, 29.5.2012)
(41)259 עיזבון שלומיאן נ' המועצה המקומית פרדס חנה, ע"א 8542/06 (פורסם בנבו, 24.3.2010)
(39)259 עיזבון שמרון נ' וסקביץ, ע"א 772/79, פ"ד לו(4) 78 (1982)
(45)321 עיזבון שמש נ' רייכרט, ע"א 2046/10 (פורסם בנבו, 23.5.2012)
(16)1317 עיזבון שניידר נ' עיריית חיפה, ע"א 642/89, פ"ד מו(1) 470 (1992)
(41)299 עיזבון שעה נ' בית טלטש בע"מ, ע"א 4682/92, פ"ד נו(3) 366 (2003)
(63)855, (45)853 עיזבון שפיר נ' מנהל מס שבח מקרקעין, חיפה, ע"א 499/85, פ"ד מד(3) 256 (1990)
(55)-(54)971 עיזבון תקתוק נ' תקתוק, ע"א 2564/07 (פורסם בנבו, 19.1.2012)
(15)879 עין גב קבוצת פועלים קבוצת פועלים להתיישבות שיתופית בע"מ נ' מקורות
חברת מים בע"מ, ע"א 4958/99, פ"ד נה(2) 11 (2000)
(52)854 עיני נ' עיני, רע"א 2114/15 (פורסם בנבו, 13.5.2015)
(3)1093 עיני נ' שיפרס, רע"א 6621/08 (פורסם בנבו, 24.8.2008)
(57)762 עינצ'י נ' הסוכנות היהודית לארץ ישראל, ע"א 392/89, פ"ד מד(4) 4 (1990)
(43)853, (40)167 עיריית אור עקיבא נ' בן נעים, ע"א 11146/08 (פורסם בנבו, 18.1.2009)
(5)1533 עיריית אשקלון נ' תשל"ז השקעות בע"מ, ע"א 2099/08 (פורסם בנבו, 28.10.2010)
(2)635 עיריית גבעתיים נ' התחדשות אורבנית יזום ונדל"ן, בש"ס 1070/13 (פורסם בנבו, 17.3.2013)
(6)1340 עיריית הוד השרון נ' תמרקין, רע"א 5239/12 (פורסם בנבו, 21.10.2012)
(6)61 עיריית הרצליה נ' אברהם יצחק בע"מ, רע"א 2874/08 (פורסם בנבו, 15.5.2008)
(17)1009, (14)203 עיריית הרצליה נ' אמר, ע"א 716/82, פ"ד לט(4) 217 (1985)
(36)584, (20)228 עיריית חולון נ' אלינובוק, רע"א 1819/11 (פורסם בנבו, 11.5.2011)
(77)326 עיריית חולון נ' בילו, רע"א 6840/15 (פורסם בנבו, 21.12.2015)
(3)819 עיריית חולון נ' הדר חברה לביטוח בע"מ, רע"א 1170/08 (פורסם בנבו, 9.6.2010)
(27)604, (30)269 עיריית חולון נ' משטא, ת"מ (מחוזי ת"א) 102/06 (פורסם בנבו, 14.4.2008)
(18)1352 עיריית חולון נ' משטא, עע"ס 4676/08 (פורסם בנבו, 8.1.2009)
(27)1343, (26)1342 עיריית חיפה נ' בכורב ראש בע"מ, בר"מ 6085/16 (פורסם בנבו, 27.11.2016)
(7)1350 עיריית חיפה נ' עמותת העדה היהודית הספרדית, בש"א 5385/09 (פורסם בנבו, 16.7.2009)
(12)1015, (16)737 עיריית חיפה נ' קהילת ציון אמריקאיות (בפירוק), רע"א 7978/13 (פורסם בנבו, 21.2.2014)
(12)1048, (71)195, (70)194 עיריית טירת הכרמל נ' כלל השקעות בנדל"ן בע"מ, רע"א 6132/09 (פורסם בנבו, 14.10.2009)
(34)56 עיריית ירושלים נ' טחורש, בר"ע (מחוזי י-ם) 732/03 (פורסם בנבו, 10.12.2003)
(10)602 עיריית ירושלים נ' כהן, עע"ס 3416/09 (פורסם בנבו, 4.5.2009)
(24)1511 עיריית ירושלים נ' פרידמן, רע"א 4302/16 (פורסם בנבו, 16.4.2018)
(52)261 עיריית ירושלים נ' שרותי בריאות כללית, ע"א 546/04 (פורסם בנבו, 20.8.2009)
(53)971, (17)203 עיריית מודיעין מכבים רעות נ' יפת, בר"מ 7683/16 (פורסם בנבו, 18.12.2016)
(28)1353 עיריית מודיעין נ' א.ש. ברקאי בע"מ, עע"ס 9237/12 (פורסם בנבו, 18.5.2014)
(20)1317 עיריית מודיעין-מכבים-רעות נ' שדה, בר"מ 6985/11 (פורסם בנבו, 4.11.2013)
(3)1339 עיריית מודיעין-מכבים-רעות נ' שדה, עע"מ 8129/15 (פורסם בנבו, 14.1.2016)
(17)1341 עיריית נס ציונה נ' סאדאב חברת לבנין בע"מ, ע"א 4859/11 (פורסם בנבו, 7.11.13)
(4)239 עיריית נצרת נ' גי.בי. טורס בע"מ, ע"א 813/03, פ"ד נח(5) 664 (2004)
(20)210 עיריית נצרת נ' כרדוש, ע"א 8950/07 (פורסם בנבו, 24.11.2010)
(13)625 עיריית נצרת עילית נ' אבי סופר בע"מ, בר"מ 4091/15 (פורסם בנבו, 20.8.2015)
(8)1350 עיריית נשר נ' מוסך התאומים, בר"מ 8562/15 (פורסם בנבו, 15.3.2016)
(29)1353 עיריית נשר נ' מוסך התאומים, בר"מ 3956/16 (פורסם בנבו, 12.9.2016)
(30)1353 עיריית עכו נ' אחים אנטון, חברה לעבודות בנין בע"מ, ע"א 6398/11 (פורסם בנבו, 14.2.2012)
(20)1095

- (1)569 עיריית ערד נ' סתר, רע"א 5168/04 (פורסם בנבו, 7.6.2005)
- (45)679 עיריית פתח תקוה נ' הינדי, רע"א 4734/14 (פורסם בנבו, 7.9.2014)
- (46)1525 עיריית פתח תקוה נ' ל.י.ד. בניה, רע"א 6859/16 (פורסם בנבו, 23.11.2016)
- (40)364 עיריית קלנסווה נ' חברת ביצורית בע"מ, רע"א 290/13 (פורסם בנבו, 26.5.2013)
- (40)853, (4)265 עיריית קריית שמונה נ' בוורגי, רע"א 6246/16 (פורסם בנבו, 12.9.2016)
- (31)33, (48)921, (87)535 עיריית קריית אתא נ' קופת חולים כללית, רע"א 10475/05 (פורסם בנבו, 26.12.2005)
- (25)1352 עיריית קריית ביאליק נ' רווה, בר"מ 6591/15 (פורסם בנבו, 9.3.2016)
- (34)790 עיריית ראשון לציון נ' בנק הפועלים בע"מ, ע"א 1167/01 (פורסם בנבו, 15.12.2005)
- עיריית ראשון לציון נ' מילניום ליין פתרונות תקשורת בע"מ, בר"מ 1215/14 (פורסם בנבו, 24.3.2015)
- (5)1349 עיריית רחובות נ' הרמן, בר"מ 7701/16 (פורסם בנבו, 12.2.2017)
- (23)1352 עיריית רמת גן נ' מנחמי בוני מגדלי דוד רמת-גן בע"מ, ע"א 1270/02, פ"ד נח(2) 7 (2003)
- (2)201 עיריית רעננה נ' עמותת המצפה לישראל בע"מ, ע"מ 2981/15 (פורסם בנבו, 1.5.2015)
- (50)1086 עיריית תל אביב יפו נ' איגרא, בר"מ 7302/16 (פורסם בנבו, 15.3.2018)
- (14)1351 עיריית תל אביב נ' גורן, ע"א 9784/05 (פורסם בנבו, 12.8.2009)
- (43)1644, (42)1644 עיריית תל אביב נ' המוסד לביטוח לאומי, רע"א 7474/00, פ"ד נו(2) 193 (2001)
- (34)678 עיריית תל אביב נ' טיומקין, רע"א 6340/07 (פורסם בנבו, 13.2.2011)
- (17)1351, (16)1351, (3)1349 עיריית תל אביב נ' שומוביץ, רע"א 5861/15 (פורסם בנבו, 26.1.2016)
- (4)208 עיריית תל אביב נ' שיכון אורחי בע"מ, ע"א 2464/04 (פורסם בנבו, 11.1.2007)
- (16)555 עיריית תל אביב-יפו נ' סריגי שלום ומלכה בע"מ, ע"מ 4115/10 (פורסם בנבו, 21.7.2010)
- (1)1339 עיריית תל אביב-יפו נ' ש.א.י. מועדונים בע"מ, ע"א 1191/14 (פורסם בנבו, 2.4.2014)
- (21)1082 עיריית תל-אביב-יפו נ' פרידמן חכשורי חברה להנדסה ולבניה בע"מ, ע"מ 5128/04 (פורסם בנבו, 4.6.2008)
- (26)319, (16)317 עיריית תל-אביב-יפו נ' ש.א.י. מועדונים בע"מ, רע"א 5071/10 (פורסם בנבו, 18.10.2010)
- (15)943, (11)266 עיריית חיפה נ' מגורה חברה לביטוח בע"מ, ע"א 2906/01 (פורסם בנבו, 25.5.2006)
- (41)631, (26)1629, (61)1604, (38)1600 עיריית נהריה נ' קוס, רע"א 7669/96, פ"ד נב(2) 214 (1998)
- (3)1001, (57)155 עיריית קריית מוצקין נ' חזות, בר"מ 5438/14 (פורסם בנבו, 13.1.2015)
- (22)1352, (21)1352, (19)1352 על רד הנדסת מעליות בע"מ נ' נציגות הבית המשותף, רע"א 1975/08 (פורסם בנבו, 9.4.2008)
- (26)1598, (13)916 עלאלדין נ' מדינת ישראל, רע"א 442/89, פ"ד מג(3) 824 (1989)
- עלומים, קבוצת בני עקיבא להתיישבות חקלאית שיתופית בע"מ נ' זרובבלי, רע"א 7473/14 (פורסם בנבו, 12.1.2015)
- (27)308, (5)305, (10)240, (17)25 עלי נ' עיזבון עלי, רע"א 5284/17 (פורסם בנבו, 15.10.2017)
- (29)813 עמון נ' עמון, ע"א 108/79, פ"ד לר(1) 314 (1979)
- (8)1144 עמוסי – נגר יבוא ושיווק עוגן בע"מ נ' הר פז, רע"א 1494/15 (פורסם בנבו, 15.7.2015)
- (4)1321 עמותת א.ל.ע.ד. אל עיר דוד נ' בית המשפט העליון, בג"ץ 6496/99, פ"ד נה(1) 193 (1999)
- (38)907 עמותת א.ל.ע.ד. עיר דוד נ' עיזבון אלעבסי, ע"א 5685/94, פ"ד נג(4) 730 (1999)
- (27)1264, (67)217 עמותת אהל יצחק נ' עמותת אהל דוד לצרכי דת, ע"א 8995/03 (פורסם בנבו, 9.2.2009)
- (37)245 עמותת אלמסרא נ' בנק הפועלים בע"מ, רע"א 5066/15 (פורסם בנבו, 6.8.2015)
- (32)814 עמותת במות נ' מדינת ישראל, רע"א 8813/05 (פורסם בנבו, 17.8.2006)
- (63)1067, (62)1067 עמותת בני מטרונת נ' הארכיבישוף שלום, ע"א 5444/95, פ"ד נא(4) 811 (1997)
- (30)583 עמותת הורות משותפת נ' משרד הפנים, בג"ץ 7248/14 (פורסם בנבו, 17.12.2014)
- (22)–(21)1234 עמותת ז.פ. נ' לוי רמות עבודות עפר, כבישים ופיתוח בע"מ, ע"א 4395/06 (פורסם בנבו, 8.11.2006)
- (25)904

(23)982	עמותת ז.פ. נ' לוי רמות עבודות עפר, כבישים ופיתוח בע"מ, ע"א 7774/11 (פורסם בנבו, 12.2.2012)
(74)857	עמותת ז.פ. נ' לוי רמות עבודות עפר, כבישים ופיתוח בע"מ, ע"א 7774/11 (פורסם בנבו, 7.1.2013)
(10)474	עמותת כספי הצדקה צור באהר נ' אלאטרש, ע"א 1700/16 (פורסם בנבו, 31.7.2017)
(6)1032	עמותת מוסדות חזון ישעיה נ' רשם העמותות, רע"א 4290/12 (פורסם בנבו, 4.7.2012)
(22)640	עמיד חברה קבלנית נ' הוועדה המקומית זמורה, ע"א 974/91, פ"ד נ(5) 104 (1997)
(15)829	עמידור נ' כהן, ע"א 7339/10 (פורסם בנבו, 14.10.2010)
(15)255	עמידר החברה הלאומית לשיכון בישראל בע"מ נ' ברעד נכסים והשקעות בע"מ, רע"א 4329/14 (פורסם בנבו, 27.1.2015)
(29)75	עמידר החברה הלאומית לשיכון נ' חי, רע"א 2339/92, פ"ד מו(3) 777 (1992)
(72)589, (50)481	עמידר מערכות מים בע"מ נ' טי אס טי סינרגי בע"מ, רע"א 686/13 (פורסם בנבו, 17.3.2013)
(6)646	עמיר נ' מדינת ישראל, ע"פ 8019/96, פ"ד נג(4) 459 (1999)
(45)364	עמירם גרופ יזום והשקעות יזום והשקעות בע"מ נ' קרל אופנת גברים איכותית בע"מ, רע"א 7802/10 (פורסם בנבו, 15.8.2012)
(12)555	עמישי נ' עמישי, ע"א 234/79, פ"ד לד(2) 332 (1980)
(2)707	עמית נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, רע"א 4187/12 (פורסם בנבו, 29.5.2012)
(5)400	עממית חברה לביטוח בע"מ נ' בריטיש אנד אוברסיס אינשורנס קומפני לימיטר, בר"ע 95/68, פ"ד כב(2) 689 (1968)
(13)1034, (3)497	עמ-סית ניהול והשקעות בע"מ נ' עטרה סחר רכב בע"מ, רע"א 3567/13 (פורסם בנבו, 11.7.2013)
(10)665	עמר נ' אליהו חברה לביטוח בע"מ, רע"א 3953/01, פ"ד נז(4) 350 (2003)
(71)973, (61)323	עמר נ' מקור הירדן בע"מ, ע"א 7644/02 (פורסם בנבו, 26.9.2006)
(13)1315	עמר נ' עיריית חדרה, רע"א 2453/13 (פורסם בנבו, 14.4.2015)
(25)668	עמר נ' קופת חולים הכללית של ההסתדרות, רע"א 5682/92, פ"ד מז(1) 14 (1993)
(8)1093	עמרה נ' אביתר, ע"א 4972/17 (פורסם בנבו, 16.7.2017)
(31)739, (18)737	עמרם את מסיקה בע"מ נ' אלקאדר, רע"א 9587/16 (פורסם בנבו, 19.1.2017)
(57)215	עמרם נ' סקורניק, ע"א 718/75, פ"ד לא(1) 29 (1976)
(59)1160	עמרם נ' עמרם, בע"מ 4937/11 (פורסם בנבו, 2.7.2012)
(2)201, (18)15	עמרן נ' האפוטרופוס הכללי, רע"א 5127/06 (פורסם בנבו, 30.8.2006)
(16)15	עמר-פלצר נ' Samuel-Rozenbaum Diamonds, ע"א 9598/07 (פורסם בנבו, 4.2.2010)
(48)1644	ענדען נ' האפוטרופוס הכללי, רע"א 3054/13 (פורסם בנבו, 27.5.2013)
(3)1519	ענתבאורי נ' חסון, ע"א 725/81, פ"ד לו(4) 663 (1982)
(54)909, (33)906	עספור נ' חירי, ע"א 4308/00, פ"ד נה(3) 865 (2001)
(48)300	עפרי נ' מדינת ישראל, ע"א 280/84, פ"ד מ(3) 358 (1986)
(67)1088	עצמון נ' הממונה על הגבלים עסקיים, ע"א 958/16 (פורסם בנבו, 6.3.2016)
(29)1522	עצמון נ' חיפה כימיקלים, רע"א 9728/04, פ"ד נט(3) 760 (2005)
(45)1159, (75)564	עצמון נ' רפ, ע"א 4374/98, פ"ד נז(3) 433 (2002)
(65)588	עקל נ' מנצור, ע"א 157/56, פ"ד יא 1174 (1956)
(20)26	עראידה נ' המועצה להסדר ההימורים בספורט, ע"א 2237/01, פ"ד נו(1) 865 (2001)
(31)1018, (34)468	
(34)117	ערכייה נ' שוורץ, ב"ש 190/69, פ"ד כג(2) 646 (1969)
(41)907	ערוסי נ' כהן, המ' 27/71, פ"ד כה(1) 276 (1971)
(38)-(37)984, (53)214	ערפאת נ' בנק הפועלים בע"מ, ע"א 4923/09 (פורסם בנבו, 12.12.2010)
(23)-(19)1398	עראמנה נ' ארו כמפרק, ע"א 3515/13 (פורסם בנבו, 11.3.2015)

פ

- פ. נעאמנה לשיווק ומסחר בע"מ נ' קייזרמן ושות' בע"מ,
 ע"א 8441/15 (פורסם בנבו, 22.5.2018)
 פ.א. ארבן בע"מ נ' גבי א.ג.ר. שותפות לבנין ופיתוח, רע"א 5095/93,
 פ"ד מט(1) 730 (1995)
 פ.ס.ח. הובלות ומסחר בע"מ נ' בני עאדל ג'באלי בע"מ,
 רע"א 6551/14 (פורסם בנבו, 30.11.2014)
 פ.ר. המספק בע"מ נ' בנק מרכנתיל לישראל בע"מ, רע"א 5252/93 (פורסם בנבו, 2.1.1994)
 פ.ש. נ' י.ש., ע"א 671/79, פ"ד לד(2) 337 (1980)
 פאור נ' כלל חברה לביטוח בע"מ, רע"א 8869/13 (פורסם בנבו, 19.1.2014)
 פאיז נ' פאיז, רע"א 309/89, פ"ד מג(2) 614 (1989)
 פאנדנגו איסוף ומיחזור בע"מ נ' דהן, רע"א 9182/08 (פורסם בנבו, 12.4.2009)
 פגירסקי נ' שפירא, רע"א 8567/12 (פורסם בנבו, 5.8.2013)
 פדידה (ואן דאלן) נ' פדידה, ע"א 493/85, פ"ד לט(3) 578 (1985)
 פואז נ' מס הכנסה, ע"א 9792/02 (פורסם בנבו, 13.9.2005)
 פוה נ' ביגלמן, ע"א 356/68, פ"ד כב(2) 981 (1968)
 פוואילוב נ' חלפון, ע"א 5381/07 (פורסם בנבו, 26.11.2007)
 פוטונים ירוקים בע"מ נ' מיטבית סיבל באר שבע, ע"א 7442/11 (פורסם בנבו, 9.11.2011)
 פוירשטיין נ' דרוז, רע"א 8782/07 (פורסם בנבו, 31.10.2007)
 פולארד נ' ראש הממשלה, בג"ץ 6029/99, פ"ד נד(1) 241 (2000)
 פולק נ' Allianz Versicherungs, רע"א 2868/12 (פורסם בנבו, 9.5.2012)
 פולק נ' בן מאור, ע"א 5086/07 (פורסם בנבו, 7.2.2008)
 פולק נ' חברת הנפט המלכותית ההולנדית, ע"א 124/55, פ"ד י 707 (1956)
 פולק נ' יעיש, כש"פ 62/89, פ"ד מד(3) 449 (1989)
 פולק נ' פולק, ע"א 122/53, פ"ד ז 533 (1953)
 פולק נ' קבוצת א' דורי בע"מ, רע"א 225/16 (פורסם בנבו, 4.5.2016)
 פולשנסקי נ' גולדבלום, ע"א 87/66, פ"ד כ(3) 54 (1966)
 פוניאצ'ק נ' נציגות הבית שד' בן גוריון, רע"א 5540/12 (פורסם בנבו, 11.9.2012)
 פופיק נ' פזגו 1993 בע"מ, רע"א 8562/06 (פורסם בנבו, 15.4.2007)
 פוקס נ' קצנלנבוגן, רע"א 7551/00, פ"ד נו(1) 253 (2001)
 פורוש נ' דייטש (גרליץ), רע"א 5617/09 (פורסם בנבו, 26.10.2010)
 פורו נ' יו"ר הכנסת, בג"ץ 5711/91, פ"ד מו(1) 299 (1991)
 פורייה מערכות נ' רובגרוף ט.א.ק. בע"מ, רע"א 8409/07 (פורסם בנבו, 13.4.2008)
 פורת נ' סולומינסקי, ע"א 137/74, פ"ד כח(2) 602 (1974)
 פז גז 1993 בע"מ נ' חודדה, ע"א 4623/06 (פורסם בנבו, 7.8.2006)
 פז חברת נפט בע"מ נ' לויטין, ע"א 536/89, פ"ד מו(3) 617 (1992)
 פז חברת נפט בע"מ נ' פרץ, רע"א 10910/02, פ"ד נח(1) 385 (2003)
 פז חברת נפט בע"מ נ' רשקס, רע"א 2301/01, פ"ד נה(4) 245 (2001)
 פז חברת נפט נ' הועדה המחוזית לתכנון, עע"ם 2647/05 (פורסם בנבו, 20.3.2007)
 פז נ' אלון, ע"א 70/88, פ"ד מד(3) 32 (1990)
 פז נ' מועצה אזורית חבל מודיעין, רע"א 2230/15 (פורסם בנבו, 9.6.2015)
 פזגו 1993 בע"מ נ' א.מ.צ. אירועים בע"מ, ע"א 9226/07 (פורסם בנבו, 28.7.2008)
 פזגו בע"מ נ' פופיק, רע"א 806/08 (פורסם בנבו, 7.9.2008)
 פחמיץ ביח"ר לאציד קרבוניק נ' תעשיות אבן וסיד בע"מ, המ' 244/74,
 פ"ד כח(2) 243 (1974)
 פ"ד 1605, (10)1579, (20)339

- פטרותק בע"מ נ' רשות מקרקעי ישראל, רע"א 252/15 (פורסם בנבו, 18.1.2015) (36)430
 פי.או.אס. (רסטורנט סוליושנס) בע"מ נ' ליפקונסקי, ע"א 2618/03, פ"ד נט(3) 497 (2004) (1)105
 (80)534, (8)524, (1)123
 פיוטרקובסקי נ' ארנון, ע"א 2734/09 (פורסם בנבו, 20.6.2010) (64)973
 פיוטרקובסקי נ' ארנון, בש"א 2076/18 (פורסם בנבו, 16.5.2018) (68)1068, (73)857
 פיטוסי נ' מדינת ישראל, רע"א 2795/10 (פורסם בנבו, 17.3.2011) (21)1614, (18)26
 פיינשטיין נ' ה.ש. מלונות בע"מ, ע"א 76/86, פ"ד מג(3) 124 (1989) (49)300
 פיכמן נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, רע"א 18/89, פ"ד מב(4) 513 (1989) (56)803, (34)799, (17)709
 פיכמן נ' כונס הנכסים הרשמי, בש"א 482/08 (פורסם בנבו, 28.1.2008) (10)1520
 פילבר נ' המרכז הרפואי שערי צדק, רע"א 7953/99, פ"ד נד(2) 529 (2000) (27)1498
 פילרסקי נ' פרזס, ת"א (מחוזי חי') 15340/83, פ"מ התשמ"ו(1) 63 (1983) (40)631
 פינטו נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, רע"א 5485/99, פ"ד נד(3) 337 (2000) (52)1502
 פינטו נ' האפורטרופוס לנכסי נפקדים, ע"א 5634/90, פ"ד מז(4) 846 (1993) (47)560
 פינקלשטיין נ' הפול המאגר הישראלי לביטוח רכב בע"מ, רע"א 5422/12 (פורסם בנבו, 12.8.2012) (101)395
 פינקס גלובל אינווסטמנטס בע"מ נ' דוק השקעות 1988 בע"מ, רע"א 5884/14 (פורסם בנבו, 29.10.2014) (11)1638, (14)1627
 פיקהולץ (בדרן) נ' Jaime Sojacheski, ע"א 10854/07 (פורסם בנבו, 17.3.2010) (23)934
 פיקלר נ' כונס הנכסים הרשמי, רע"א 9497/11 (פורסם בנבו, 15.2.2012) (24)1571
 פיקסמן-נבוצל נ' שמן, תעשית שמנים ישראלית בע"מ, ע"א 152/57, פ"ד יא 1439 (1957) (14)573
 פירא נ' ב.ח.מ.ח.ניהול ואחזקות בע"מ, רע"א 2508/14 (פורסם בנבו, 15.6.2014) (38)1408
 פירסק נ' חברת קו צינור אילת אשקלון בע"מ [קצא"א], בש"א 599/15 (פורסם בנבו, 29.4.2015) (21)1324, (44)118
 פירר נ' מדינת ישראל, משרד הביטחון, ע"א 1796/90, פ"ד מונ(3) 866 (1992) (56)779
 פיש נ' עזובן סקרז'ינסקי, תע"ז (מחוזי ת"א) 1773/87, פ"מ התשמ"ט(2) 20 (1988) (10)1261
 פישמן רשתות בע"מ נ' פקיד שומה למפעלים גדולים, ע"א 918/15 (פורסם בנבו, 17.6.2015) (18)1094
 פישר נ' יוכמן, ע"א 7516/02, פ"ד ס(1) 69 (2005) (28)501
 פישר נ' יוכמן, רע"א 5222/04, פ"ד נט(3) 481 (2004) (13)1080
 פישר נ' תמיר, רע"א 7933/15 (פורסם בנבו, 13.12.2015) (11)1627
 פישר נ' תמר, קופת תגמולים מרכזית ליד בנק דיסקונט לישראל בע"מ, ע"א 3807/90, פ"ד מז(5) 104 (1993) (15)573
 פיתוח יהודה בע"מ נ' עיזבון זיס, ע"א 28/85, פ"ד מ(1) 78 (1986) (16)581, (45)300
 פלאח נ' שירות המדינה, עש"מ 1168/02, פ"ד נו(6) 197 (2002) (26)428
 פלאטו שרון נ' קומפני פריזיין דה פרטיסיפסיון, בש"א 3158/91, פ"ד מה(5) 499 (1991) (36)1097
 פלאטו-שרון נ' אסולין, ע"א 1894/90, פ"ד מונ(4) 822 (1996) (25)1598
 פלאימפורט בע"מ נ' ציבה-גיגי לטד, ע"א 280/73, פ"ד כט(1) 597 (1974) (13)771, (8)735
 פלאפון תקשורת בע"מ נ' אי.אר.אמ טכנולוגיות בע"מ, דנ"א 944/15 (פורסם בנבו, 29.3.2015) (29)1326
 פלג נ' כונס הנכסים הרשמי, ע"א 8806/15 (פורסם בנבו, 18.5.2016) (6)1430, (19)1228
 פלג נ' פבריקנט את סלנט גרופ בע"מ, ע"א 1630/12 (פורסם בנבו, 22.9.2014) (38)270
 פלג נ' פלג, רע"א 4078/90, פ"ד מה(2) 111 (1991) (25)757, (10)736
 פלגי מוצקין בע"מ נ' גלי גיל מרכז ספורט ונופש בקרית מוצקין בע"מ, רע"א 1190/11 (פורסם בנבו, 18.5.2011) (10)708
 פלד נ' הרשות הפלשתינית, רע"א 8274/05 (פורסם בנבו, 25.1.2006) (41)920
 פלד נ' מדינת ישראל, ע"א 212/78, פ"ד לג(1) 540 (1979) (31)1273
 פלד נ' שירות בתי הסוהר, בשג"ץ 6470/09 (פורסם בנבו, 11.9.2011) (40)1019
 פלדי נ' קופת חולים, ע"א 59/80, פ"ד לה(4) 378 (1980) (41)559
 פלדמן נ' Deutsche Apotheke, רע"א 6553/14 (פורסם בנבו, 16.3.2015) (32)362
 פלדמן נ' בנק דיסקונט לישראל בע"מ, רע"א 2939/13 (פורסם בנבו, 19.5.2013) (17)1485

- פלרמן נ' קבלני קוים בע"מ, בר"ע 32/70, פ"ד כד(1) 496 (1970) (51)586
 פלרמן נ' שטיול, בר"ע 75/71, פ"ד כה(2) 29 (1971) (83)765
 פלוטקין נ' Smith Kline, Beecham, רע"א 9014/12 (פורסם בנבו, 24.1.2013) (44)679
 פלוטקין נ' SMITH KLINE BEECHAM, רע"א 828/13 (פורסם בנבו, 13.5.2013) (82)417, (81)417
 פלוטקין נ' שירותי בריאות כללית, רע"א 5476/10 (פורסם בנבו, 13.1.2011) (6)425
 פלומין נ' פקיד השומה, ע"א 490/13 (פורסם בנבו, 24.12.2014) (35)270, (34)269
 פלוני ופלונית נ' היועץ המשפטי לממשלה, רע"א 4896/15 (פורסם בנבו, 6.10.2015) (21)1218, (18)1217
 פלוני נ' "הפול" חברה לביטוח בע"מ, רע"א 963/13 (פורסם בנבו, 23.5.2013) (15)685, (6)683
 פלוני נ' AIG חברה לביטוח בע"מ, רע"א 8768/15 (פורסם בנבו, 1.5.2016) (12)665
 פלוני נ' אגד – אגודה שיתופית לתחבורה בישראל בע"מ, ע"א 8172/12 (פורסם בנבו, 18.1.2018) (29)243
 פלוני נ' או.פי.אס.איי (שינוע בינלאומי) בע"מ, ע"א 4690/07 (פורסם בנבו, 28.10.2007) (47)1553, (14)407
 פלוני נ' אלמוני, בע"מ 11116/08 (פורסם בנבו, 5.7.2012) (15)1279
 פלוני נ' אלמונית, בע"מ 7468/11 (פורסם בנבו, 3.7.2012) (5)1269, (27)1156
 פלוני נ' אלמונית, בר"ע (משפחה ת"א) 49/96 (פורסם בנבו, 15.10.1996) (15)1145
 פלוני נ' אס. גי.אס חברה לבניין, ע"א 4675/17 (פורסם בנבו, 6.7.2017) (39)1538
 פלוני נ' בוק החברה הישראלית לתקשורת בע"מ, רע"א 2232/14 (פורסם בנבו, 10.8.2014) (26)676, (6)137
 פלוני נ' בית הדין הרבני, בג"ץ 7855/08 (פורסם בנבו, 7.1.2009) (20)1204
 פלוני נ' בית הדין הרבני, בג"ץ 8435/13 (פורסם בנבו, 3.2.2014) (23)1146
 פלוני נ' בית הדין הרבני אשקלון, בג"ץ 7341/06 (פורסם בנבו, 14.2.2008) (27)1205
 פלוני נ' בית הדין הרבני הגדול, בג"ץ 7078/05 (פורסם בנבו, 3.2.2008) (22)1155
 פלוני נ' בית הדין הרבני הגדול, בג"ץ 9858/07 (פורסם בנבו, 30.3.2008) (42)1208
 פלוני נ' בית הדין הרבני הגדול, בג"ץ 8121/11 (פורסם בנבו, 24.1.2012) (33)1206
 פלוני נ' בית הדין הרבני הגדול, בש"פ 4072/12 (פורסם בנבו, 7.4.2013) (8)1202, (26)1166
 פלוני נ' בית הדין הרבני הגדול, בג"ץ 250/15 (פורסם בנבו, 26.3.2015) (39)1207, (38)1207
 פלוני נ' בית הדין הרבני הגדול, בג"ץ 287/16 (פורסם בנבו, 27.3.2016) (48)1159
 פלוני נ' בית החולים נהריה, ע"א 7211/15 (פורסם בנבו, 6.2.2018) (10)674
 פלוני נ' בית חולים צרפתי, רע"א 1495/14 (פורסם בנבו, 22.10.2014) (24)1670, (23)1670
 פלוני נ' בית ספר הרוא"ה שדרות, רע"א 3263/16 (פורסם בנבו, 7.6.2016) (20)667
 פלוני נ' בנק דיסקונט לישראל בע"מ, רע"א 1396/18 (פורסם בנבו, 13.3.2018) (23)629
 פלוני נ' בנק הפועלים בע"מ, רע"א 3389/12 (פורסם בנבו, 5.8.2012) (20)1387, (85)392
 פלוני נ' ברשן, בש"א 5123/97 (פ"ד נא(4) 750 (1997) (31)1572
 פלוני נ' האפורטופוס הכללי, בע"מ 5279/16 (פורסם בנבו, 1.2.2017) (3)1195
 פלוני נ' הוועד המחוזי לשכת עורכי-הדין, תל-אביב-יפו, על"ע 9/73, פ"ד כט(1) 7 (1974) (11)770
 פלוני נ' החסויים, בע"מ 9569/16 (פורסם בנבו, 18.12.2016) (4)1195, (7)1079
 פלוני נ' היועץ המשפטי, בע"מ 5024/10 (פורסם בנבו, 22.8.2010) (34)1220
 פלוני נ' היועץ המשפטי, רע"א 9192/12 (פורסם בנבו, 17.2.2013) (8)1216
 פלוני נ' היועץ המשפטי, בע"מ 1675/13 (פורסם בנבו, 30.4.2013) (7)1216
 פלוני נ' היועץ המשפטי, רע"א 19/13 (פורסם בנבו, 16.7.2013) (36)1168
 פלוני נ' היועץ המשפטי, בע"מ 7719/14 (פורסם בנבו, 23.12.2014) (41)1221
 פלוני נ' היועץ המשפטי לממשלה, ע"א 2897/98, פ"ד נב(2) 529 (1998) (63)1555, (58)1541
 פלוני נ' היועץ המשפטי לממשלה, ע"א 6953/94, פ"ד נג(3) 418 (1999) (12)1172
 פלוני נ' היועץ המשפטי לממשלה, בר"מ 9791/09 (פורסם בנבו, 24.12.2009) (20)54
 פלוני נ' היועץ המשפטי לממשלה, רע"א 9382/10 (פורסם בנבו, 19.7.2011) (60)1527, (42)1221
 פלוני נ' היועץ המשפטי לממשלה, בע"מ 9739/11 (פורסם בנבו, 17.1.2012) (47)1222, (20)1174
 פלוני נ' היועץ המשפטי לממשלה, בע"מ 8007/12 (פורסם בנבו, 8.11.2012) (3)1251
 פלוני נ' היועץ המשפטי לממשלה, בע"מ 1179/13 (פורסם בנבו, 19.8.2013) (14)1217, (34)1183

(41)1185, (40)1185	פלוני נ' היועץ המשפטי לממשלה, בע"מ 6276/13 (פורסם בנבו, 8.7.2014)
(41)689	פלוני נ' הכשרת הישוב חברה לביטוח בע"מ, רע"א 5670/10 (פורסם בנבו, 9.8.2010)
(4)38	פלוני נ' המאגר הישראלי לביטוח רכב (הפול), ע"א 438/14 (פורסם בנבו, 6.2.2014)
(24)1218	פלוני נ' המחלקה לשירותים חברתיים, בע"מ 4224/15 (פורסם בנבו, 2.12.2015)
(41)1237	פלוני נ' המחלקה לשירותים חברתיים, רע"א 949/18 (פורסם בנבו, 5.2.2018)
(20)1234	פלוני נ' המחלקה לשירותים חברתיים פרדס חנה, רע"א 8081/17 (פורסם בנבו, 8.11.2017)
(29)677	פלוני נ' הסתדרות מדיצינית הדסה, רע"א 586/15 (פורסם בנבו, 12.2.2015)
(18)675, (17)675	פלוני נ' הסתדרות מדיצינית הדסה, רע"א 8033/16 (פורסם בנבו, 4.1.2017)
(31)687	פלוני נ' הפול המאגר הישראלי לביטוח רכב, רע"א 6186/16 (פורסם בנבו, 23.8.2016)
(22)466, (21)466	פלוני נ' הפניקס חברה לביטוח בע"מ, רע"א 1367/14 (פורסם בנבו, 20.5.2014)
(7)700	פלוני נ' הפניקס החברה לביטוח בע"מ, רע"א 7295/16 (פורסם בנבו, 13.10.2016)
(30)687	פלוני נ' הפניקס הישראלי חברה לביטוח בע"מ, רע"א 3528/12 (פורסם בנבו, 16.7.2012)
(10)684	פלוני נ' הראל חברה לביטוח בע"מ, רע"א 5070/13 (פורסם בנבו, 18.11.2013)
(16)1048, (17)439	פלוני נ' הרשות לניירות ערך, רע"א 1812/15 (פורסם בנבו, 16.3.2015)
(46)365	פלוני נ' הרשות לניירות ערך, רע"א 2062/15 (פורסם בנבו, 3.6.2015)
(68)434	פלוני נ' וקנין עמרם ובניו קבלני בניין בע"מ, רע"א 1581/13 (פורסם בנבו, 1.5.2013)
(7)513	פלוני נ' חיימי, רע"א 5642/15 (פורסם בנבו, 17.9.2015)
(30)1281	פלוני נ' חסויה, בע"מ 2035/13 (פורסם בנבו, 8.8.2013)
(3)95	פלוני נ' יו"ר הוצאה לפועל, בג"ץ 10539/08 (פורסם בנבו, 26.1.2009)
(13)1431	פלוני נ' כהן, רע"א 2771/18 (פורסם בנבו, 29.4.2018)
(36)688	פלוני נ' כלל חברה לביטוח בע"מ, רע"א 6904/14 (פורסם בנבו, 22.2.2015)
(14)53	פלוני נ' לינדנבאום, ע"א 3780/94, פ"ד נג (5) 529 (1999)
(63)216	פלוני נ' מגדל חברה לביטוח בע"מ, ע"א 11152/04 (פורסם בנבו, 4.4.2005)
(9)1202, (18)97	פלוני נ' מדינת ישראל, בג"ץ 5679/03 (פורסם בנבו, 9.5.2006)
(6)1533	פלוני נ' מדינת ישראל, ע"פ 10478/09 (פורסם בנבו, 1.8.2010)
(58)482	פלוני נ' מדינת ישראל, ע"א 6991/09 (פורסם בנבו, 24.10.2011)
(13)638	פלוני נ' מדינת ישראל, רע"א 1077/12 (פורסם בנבו, 26.6.2012)
(12)39	פלוני נ' מדינת ישראל, רע"א 4933/15 (פורסם בנבו, 5.8.2015)
(35)258	פלוני נ' מכוני אבחון בשפלה בע"מ, ע"א 7903/16 (פורסם בנבו, 2.4.2017)
(30)1630, (17)1288	פלוני נ' מנהלת עזובן פלוני, בע"מ 6899/14 (פורסם בנבו, 23.11.2014)
(36)1019	פלוני נ' מעדני כרמל בע"מ, רע"א 7450/14 (פורסם בנבו, 23.12.2014)
(38)678	פלוני נ' מרכז רפואי ע"ש שיבא, רע"א 6142/16 (פורסם בנבו, 28.9.2016)
(42)479, (11)382	פלוני נ' מרכז רפואי פלוני, רע"א 5266/10 (פורסם בנבו, 15.8.2010)
(27)1017	פלוני נ' משטרת ישראל, רע"א 5350/17 (פורסם בנבו, 8.11.2017)
(60)482	פלוני נ' משרד הביטחון, רע"א 7271/11 (פורסם בנבו, 15.10.2012)
(15)1668	פלוני נ' משרד הביטחון, רע"א 3503/13 (פורסם בנבו, 20.8.2013)
(82)327	פלוני נ' משרד הבריאות, רע"א 6513/13 (פורסם בנבו, 19.1.2014)
(39)678	פלוני נ' משרד הבריאות, רע"א 7530/15 (פורסם בנבו, 3.2.2016)
(8)674	פלוני נ' משרד הבריאות, רע"א 1023/16 (פורסם בנבו, 19.6.2016)
(19)1217	פלוני נ' משרד הרווחה, בע"מ 9447/16 (פורסם בנבו, 28.2.2017)
(9)1216	פלוני נ' משרד הרווחה, בע"מ 2709/17 (פורסם בנבו, 7.5.2017)
(17)1124	פלוני נ' נידיק, ע"א 2745/14 (פורסם בנבו, 28.5.2014)
(19)1669, (40)57	פלוני נ' פלוני, רע"א 8101/98, פ"ד נד (2) 636 (2000)
(45)1539, (10)1179, (24)340	פלוני נ' פלוני, בע"מ 4562/06 (פורסם בנבו, 13.9.2006)
(20)1155	פלוני נ' פלוני, בע"מ 8873/06 (פורסם בנבו, 7.6.2007)
(1)1533	פלוני נ' פלוני, ע"א 1365/07 (פורסם בנבו, 11.6.2007)
(15)1548	פלוני נ' פלוני, ע"א 3716/07 (פורסם בנבו, 8.7.2007)
(33)1246, (31)1246, (30)1246, (21)1174	פלוני נ' פלוני, בע"מ 5579/07 (פורסם בנבו, 7.8.2007)

(2)1143	פלוני נ' פלוני, בע"מ 57/08 (פורסם בנבו, 6.3.2008)
(36)1138, (83)219, (13)96	פלוני נ' פלוני, רע"א 10586/07 (פורסם בנבו, 24.4.2008)
(13)1025	פלוני נ' פלוני, בע"מ 946/08 (פורסם בנבו, 26.5.2008)
(9)1172	פלוני נ' פלוני, בע"מ 4177/08 (פורסם בנבו, 28.9.2008)
(67)1556	פלוני נ' פלוני, ע"א 9281/08 (פורסם בנבו, 14.12.2008)
(24)1281	פלוני נ' פלוני, בע"מ 6349/08 (פורסם בנבו, 2.2.2009)
(17)1003	פלוני נ' פלוני, בע"מ 9518/08 (פורסם בנבו, 20.1.2010)
(37)1236	פלוני נ' פלוני, בע"מ 9417/09 (פורסם בנבו, 5.8.2010)
(45)58, (44)58	פלוני נ' פלוני, רע"א 2327/11 (פורסם בנבו, 28.4.2011)
(10)1270	פלוני נ' פלוני, בע"מ 3795/11 (פורסם בנבו, 13.7.2011)
(28)966	פלוני נ' פלוני, רע"א 5061/11 (פורסם בנבו, 24.11.2011)
(19)1145	פלוני נ' פלוני, בע"מ 7935/11 (פורסם בנבו, 15.1.2012)
(32)502, (31)501	פלוני נ' פלוני, רע"א 2772/12 (פורסם בנבו, 8.5.2012)
(26)1234	פלוני נ' פלוני, רע"א 1525/12 (פורסם בנבו, 10.5.2012)
(29)687	פלוני נ' פלוני, רע"א 6808/11 (פורסם בנבו, 14.5.2012)
(47)311	פלוני נ' פלוני, בע"מ 2780/12 (פורסם בנבו, 5.6.2012)
(8)1278	פלוני נ' פלוני, רע"א 4870/12 (פורסם בנבו, 25.7.2012)
(7)1252	פלוני נ' פלוני, בע"מ 7038/12 (פורסם בנבו, 16.10.2012)
(33)1407, (31)1063	פלוני נ' פלוני, בש"א 6428/12 (פורסם בנבו, 4.12.2012)
(58)1554	פלוני נ' פלוני, ע"א 1194/13 (פורסם בנבו, 2.4.2013)
(44)1208	פלוני נ' פלוני, רע"א 556/13 (פורסם בנבו, 3.7.2013)
(7)1172	פלוני נ' פלוני, בע"מ 5471/13 (פורסם בנבו, 28.8.2013)
(7)1196	פלוני נ' פלוני, בע"מ 6489/13 (פורסם בנבו, 15.10.2013)
(8)1190	פלוני נ' פלוני, בע"מ 3794/13 (פורסם בנבו, 13.12.2013)
(6)1122, (22)1082	פלוני נ' פלוני, בע"מ 586/14 (פורסם בנבו, 2.2.2014)
(7)1286, (15)1191, (10)1191, (40)727	פלוני נ' פלוני, בע"מ 8536/13 (פורסם בנבו, 3.2.2014)
(8)1226	פלוני נ' פלוני, בע"מ 8719/13 (פורסם בנבו, 5.2.2014)
(13)701	פלוני נ' פלוני, רע"א 2687/14 (פורסם בנבו, 13.7.2014)
(17)964	פלוני נ' פלוני, בע"מ 1520/14 (פורסם בנבו, 3.8.2014)
(28)1017	פלוני נ' פלוני, בע"מ 4175/14 (פורסם בנבו, 18.9.2014)
(17)1025	פלוני נ' פלוני, בע"מ 288/15 (פורסם בנבו, 13.5.2015)
(53)261	פלוני נ' פלוני, בע"מ 1076/13 (פורסם בנבו, 16.7.2015)
(65)973	פלוני נ' פלוני, בש"א 4946/15 (פורסם בנבו, 20.7.2015)
(52)1425, (18)1228	פלוני נ' פלוני, רע"א 1437/15 (פורסם בנבו, 11.6.2015)
(4)497	פלוני נ' פלוני, בע"מ 3890/15 (פורסם בנבו, 30.6.2015)
(49)1425, (21)1228	פלוני נ' פלוני, רע"א 2674/15 (פורסם בנבו, 5.7.2015)
(6)1277	פלוני נ' פלוני, בע"מ 4244/15 (פורסם בנבו, 21.7.2015)
(11)1278	פלוני נ' פלוני, בע"מ 5962/15 (פורסם בנבו, 6.10.2015)
(10)1286	פלוני נ' פלוני, בע"מ 4884/15 (פורסם בנבו, 11.10.2015)
(36)17	פלוני נ' פלוני, בע"מ 6754/15 (פורסם בנבו, 12.11.2015)
(1)1277	פלוני נ' פלוני, בע"מ 7049/15 (פורסם בנבו, 17.12.2015)
(24)880, (23)880	פלוני נ' פלוני, בע"מ 6832/15 (פורסם בנבו, 4.1.2016)
(11)1216	פלוני נ' פלוני, בע"מ 1171/16 (פורסם בנבו, 18.2.2016)
(33)688	פלוני נ' פלוני, רע"א 1136/16 (פורסם בנבו, 14.3.2016)
(25)1281	פלוני נ' פלוני, בע"מ 1801/16 (פורסם בנבו, 30.3.2016)
(40)1221	פלוני נ' פלוני, בע"מ 6243/16 (פורסם בנבו, 18.8.2016)
(48)1539, (19)1280, (18)1280	פלוני נ' פלוני, בע"מ 4297/16 (פורסם בנבו, 25.8.2016)
(37)1282	פלוני נ' פלוני, בע"מ 7033/15 (פורסם בנבו, 1.9.2016)

(64)693, (23)686	פלוגי נ' פלוגי, רע"א 6219/16 (פורסם בנבו, 29.9.2016)
(65)693	פלוגי נ' פלוגי, רע"א 8111/16 (פורסם בנבו, 31.10.2016)
(14)1025	פלוגי נ' פלוגי, בע"מ 9935/16 (פורסם בנבו, 18.1.2017)
(45)883	פלוגי נ' פלוגי, בע"מ 419/17 (פורסם בנבו, 28.2.2017)
(3)1143	פלוגי נ' פלוגי, בע"מ 2375/17 (פורסם בנבו, 7.6.2017)
(41)57	פלוגי נ' פלוגי, רע"א 1000/17 (פורסם בנבו, 12.9.2017)
(40)775	פלוגי נ' פלוגי, רע"א 7076/17 (פורסם בנבו, 22.10.2017)
(6)1196	פלוגי נ' פלוגי, בע"מ 7635/17 (פורסם בנבו, 24.10.2017)
(34)1167	פלוגי נ' פלוגי, בע"מ 9773/17 (פורסם בנבו, 22.1.2018)
(62)1109	פלוגי נ' פלוגי, בע"מ 8119/17 (פורסם בנבו, 12.3.2018)
(58)1426	פלוגי נ' פלוגי, רע"א 892/18 (פורסם בנבו, 17.4.2018)
(40)479	פלוגי נ' פלוגי, רע"א 7002/17 (פורסם בנבו, 21.5.2018)
(24)1166	פלוגי נ' פלוגי, בע"מ 3838/18 (פורסם בנבו, 12.6.2018)
(50)272	פלוגי נ' פלוגי, בע"מ 8203/17 (פורסם בנבו, 14.6.2018)
(2)1577, (9)721, (16)427, (58)216	פלוגי נ' פלוגים, רע"א 3232/04 (פורסם בנבו, 18.5.2005)
(6)1242, (30)1235, (28)1235, (27)1235	פלוגי נ' פלוגים, בע"מ 8872/09 (פורסם בנבו, 1.12.2009)
(36)1183, (25)1166, (21)1166	פלוגי נ' פלוגית, בר"ע (משפחה ת"א) 57/96 (פורסם בנבו, 28.10.1996)
(1)1231, (7)1134	פלוגי נ' פלוגית, בש"א (משפחה ת"א) 13945/99, משפחה התש"ס 160 (1999)
(62)855, (5)554	פלוגי נ' פלוגית, ע"א 3441/01 פ"ד נח(3) 1 (2004)
(19)139	פלוגי נ' פלוגית, בג"ץ 5747/03 פ"ד נח(5) 776 (2004)
(22)556	פלוגי נ' פלוגית, בע"מ 5879/04 פ"ד נט(1) 193 (2004)
(44)1674, (30)1656, (15)1562	פלוגי נ' פלוגית, ע"א 8974/04 פ"ד נט(4) 721 (2005)
(57)1603	פלוגי נ' פלוגית, בע"מ 4547/06 (פורסם בנבו, 11.6.2006)
(38)1184, (84)1070, (7)892	פלוגי נ' פלוגית, בע"מ 4832/06 (פורסם בנבו, 27.9.2006)
(2)1547	פלוגי נ' פלוגית, ע"א 7098/06 (פורסם בנבו, 3.10.2006)
(19)1262	פלוגי נ' פלוגית, בע"מ 9607/03 (פורסם בנבו, 29.11.2006)
, (52)1540, (19)452, (3)425, (15)407	פלוגי נ' פלוגית, ע"א 9658/06 (פורסם בנבו, 14.12.2006)
(46)1553, (11)1548	
, (15)1173, (8)405, (7)372, (2)371	פלוגי נ' פלוגית, בע"מ 8339/06 (פורסם בנבו, 4.1.2007)
(31)1182, (23)1181, (16)1180, (15)1180	
(47)1159	פלוגי נ' פלוגית, בע"מ 10734/06 (פורסם בנבו, 14.3.2007)
(8)1561, (2)1547, (43)1500	פלוגי נ' פלוגית, ע"א 10129/06 (פורסם בנבו, 3.6.2007)
(13)1144	פלוגי נ' פלוגית, בע"מ 9789/06 (פורסם בנבו, 15.7.2007)
(12)1232, (19)1173	פלוגי נ' פלוגית, בע"מ 6014/07 (פורסם בנבו, 8.8.2007)
(50)1540, (49)1540, (20)452	פלוגי נ' פלוגית, ע"א 6361/07 (פורסם בנבו, 8.8.2007)
(41)1158	פלוגי נ' פלוגית, בע"מ 4623/04 (פורסם בנבו, 26.8.2007)
(50)1553	פלוגי נ' פלוגית, ע"א 6600/07 (פורסם בנבו, 6.9.2007)
(65)1542	פלוגי נ' פלוגית, ע"א 5405/07 (פורסם בנבו, 26.11.2007)
(39)430	פלוגי נ' פלוגית, בע"מ 8737/07 (פורסם בנבו, 26.11.2007)
(40)1158	פלוגי נ' פלוגית, בע"מ 3664/07 (פורסם בנבו, 10.12.2007)
(64)1555	פלוגי נ' פלוגית, ע"א 8987/07 (פורסם בנבו, 7.2.2008)
(61)1541, (53)1540	פלוגי נ' פלוגית, ע"א 1280/08 (פורסם בנבו, 7.4.2008)
(19)1165	פלוגי נ' פלוגית, בע"מ 6327/08 (פורסם בנבו, 10.9.2008)
(49)1159	פלוגי נ' פלוגית, בע"מ 9167/08 (פורסם בנבו, 27.11.2008)
(67)887, (63)886, (62)886	פלוגי נ' פלוגית, ע"מ 8769/08 (פורסם בנבו, 31.12.2008)
(50)1659	פלוגי נ' פלוגית, ע"א 6898/08 (פורסם בנבו, 21.1.2009)
(8)1252	פלוגי נ' פלוגית, בע"מ 10465/08 (פורסם בנבו, 15.2.2009)
(32)1137, (12)96, (10)96, (23)32	פלוגי נ' פלוגית, רע"א 9343/08 (פורסם בנבו, 24.3.2009)

(33)1235	פלוני נ' פלונית, דנ"א 9201/08 (פורסם בנבו, 5.4.2009)
(10)1227	פלוני נ' פלונית, בע"מ 3432/09 (פורסם בנבו, 23.6.2009)
(7)1152	פלוני נ' פלונית, בע"מ 4545/09 (פורסם בנבו, 7.1.2010)
(38)1236	פלוני נ' פלונית, בע"מ 9417/09 (פורסם בנבו, 16.2.2010)
(10)1153	פלוני נ' פלונית, בע"מ 3497/09 (פורסם בנבו, 4.5.2010)
(29)1572	פלוני נ' פלונית, בע"מ 3630/10 (פורסם בנבו, 18.7.2010)
(38)1247	פלוני נ' פלונית, בע"מ 5372/10 (פורסם בנבו, 18.7.2010)
(34)1537	פלוני נ' פלונית, ע"א 4541/10 (פורסם בנבו, 19.7.2010)
(25)1549	פלוני נ' פלונית, ע"א 5892/10 (פורסם בנבו, 13.9.2010)
(31)1235	פלוני נ' פלונית, בע"מ 5072/10 (פורסם בנבו, 26.10.2010)
(25)1234	פלוני נ' פלונית, בע"מ 8403/10 (פורסם בנבו, 16.11.2010)
(27)1166	פלוני נ' פלונית, בע"מ 2374/11 (פורסם בנבו, 15.2.2011)
(8)1060	פלוני נ' פלונית, בע"מ 1066/11 (פורסם בנבו, 26.4.2011)
(18)1145	פלוני נ' פלונית, בע"מ 1078/11 (פורסם בנבו, 27.4.2011)
(11)1232	פלוני נ' פלונית, בע"מ 3490/11 (פורסם בנבו, 4.9.2011)
(10)1252	פלוני נ' פלונית, בע"מ 4369/11 (פורסם בנבו, 11.10.2011)
(29)1235, (28)1235	פלוני נ' פלונית, בע"מ 8540/11 (פורסם בנבו, 1.12.2011)
(17)1173, (4)1171	פלוני נ' פלונית, בע"מ 8457/11 (פורסם בנבו, 3.1.2012)
(19)971	פלוני נ' פלונית, בע"מ 8674/10 (פורסם בנבו, 25.1.2012)
(6)1252	פלוני נ' פלונית, בע"מ 2685/11 (פורסם בנבו, 13.3.2012)
(36)1523	פלוני נ' פלונית, בע"מ 1406/12 (פורסם בנבו, 20.3.2012)
(7)1232, (12)1227, (11)1227	פלוני נ' פלונית, בע"מ 3315/12 (פורסם בנבו, 17.6.2012)
(34)1236	פלוני נ' פלונית, בע"מ 4028/12 (פורסם בנבו, 10.7.2012)
(31)881	פלוני נ' פלונית, בע"מ 4820/12 (פורסם בנבו, 19.7.2012)
(32)1246	פלוני נ' פלונית, בע"מ 6039/12 (פורסם בנבו, 13.8.2012)
(57)1160, (15)1154	פלוני נ' פלונית, בע"מ 7172/12 (פורסם בנבו, 24.12.2012)
(50)1209	פלוני נ' פלונית, בע"מ 7864/12 (פורסם בנבו, 6.2.2013)
(37)1247	פלוני נ' פלונית, בע"מ 9441/12 (פורסם בנבו, 17.2.2013)
(54)261	פלוני נ' פלונית, בע"מ 7814/12 (פורסם בנבו, 3.3.2013)
(57)1554	פלוני נ' פלונית, ע"א 1573/13 (פורסם בנבו, 17.3.2013)
(35)1236	פלוני נ' פלונית, בע"מ 2070/13 (פורסם בנבו, 22.4.2013)
(18)1135	פלוני נ' פלונית, בע"מ 1444/13 (פורסם בנבו, 29.5.2013)
(7)864	פלוני נ' פלונית, בע"מ 8500/12 (פורסם בנבו, 20.6.2013)
, (1)1177, (5)372, (4)371, (3)371	פלוני נ' פלונית, בע"מ 4738/13 (פורסם בנבו, 3.9.2013)
(18)1180, (17)1180, (13)1179	
(11)1243	פלוני נ' פלונית, בע"מ 6390/13 (פורסם בנבו, 10.10.2013)
(35)1157	פלוני נ' פלונית, בע"מ 3514/13 (פורסם בנבו, 18.12.2013)
(6)1163	פלוני נ' פלונית, בע"מ 4495/13 (פורסם בנבו, 19.1.2014)
(34)1038	פלוני נ' פלונית, בע"מ 422/14 (פורסם בנבו, 11.2.2014)
(15)1233	פלוני נ' פלונית, בע"מ 1858/14 (פורסם בנבו, 3.4.2014)
(9)1226	פלוני נ' פלונית, בע"מ 2783/14 (פורסם בנבו, 8.6.2014)
(5)1178	פלוני נ' פלונית, בע"מ 2222/14 (פורסם בנבו, 22.6.2014)
(12)106	פלוני נ' פלונית, רע"א 7146/13 (פורסם בנבו, 22.9.2014)
(19)1244	פלוני נ' פלונית, בע"מ 5582/14 (פורסם בנבו, 23.9.2014)
(14)1191, (64)1088	פלוני נ' פלונית, בע"מ 6373/14 (פורסם בנבו, 28.9.2014)
(14)1243	פלוני נ' פלונית, בע"מ 5548/14 (פורסם בנבו, 2.10.2014)
(40)1106	פלוני נ' פלונית, ע"א 6832/14 (פורסם בנבו, 12.11.2014)
(8)1232	פלוני נ' פלונית, בע"מ 7548/14 (פורסם בנבו, 25.11.2014)

(16)1165	פלוני נ' פלונית, בע"מ 7909/14 (פורסם בנבו, 15.12.2014)
(16)1243, (5)1242	פלוני נ' פלונית, בע"מ 356/15 (פורסם בנבו, 20.1.2015)
(54)1540	פלוני נ' פלונית, ע"א 1279/15 (פורסם בנבו, 16.3.2015)
(12)1243	פלוני נ' פלונית, בג"ץ 205/15 (פורסם בנבו, 30.3.2015)
(40)1237	פלוני נ' פלונית, בע"מ 1211/15 (פורסם בנבו, 30.3.2015)
(25)1136	פלוני נ' פלונית, בע"מ 1468/15 (פורסם בנבו, 13.4.2015)
(39)1184, (9)902	פלוני נ' פלונית, בע"מ 1648/15 (פורסם בנבו, 12.5.2015)
(27)1235, (26)1235, (25)1235	פלוני נ' פלונית, בע"מ 2808/15 (פורסם בנבו, 20.5.2015)
(14)1153	פלוני נ' פלונית, בע"מ 2045/15 (פורסם בנבו, 21.5.2015)
(30)1156	פלוני נ' פלונית, בע"מ 2277/15 (פורסם בנבו, 21.5.2015)
(50)1425, (20)1227	פלוני נ' פלונית, רע"א 3483/15 (פורסם בנבו, 18.8.2015)
(23)1166	פלוני נ' פלונית, בע"מ 4921/15 (פורסם בנבו, 7.10.2015)
(39)1236	פלוני נ' פלונית, בע"מ 948/15 (פורסם בנבו, 11.3.2015)
(12)1278	פלוני נ' פלונית, בע"מ 1471/15 (פורסם בנבו, 9.12.2015)
(7)721, (6)721, (62)367	פלוני נ' פלונית, רע"א 6830/15 (פורסם בנבו, 12.1.2016)
(3)1225	פלוני נ' פלונית, בע"מ 8915/15 (פורסם בנבו, 27.1.2016)
(6)1231	פלוני נ' פלונית, בע"מ 1896/16 (פורסם בנבו, 31.3.2016)
(4)1226	פלוני נ' פלונית, בע"מ 920/16 (פורסם בנבו, 1.5.2016)
(46)271	פלוני נ' פלונית, בע"מ 2158/16 (פורסם בנבו, 1.5.2016)
(5)1277	פלוני נ' פלונית, בע"מ 1856/16 (פורסם בנבו, 30.5.2016)
(17)1244	פלוני נ' פלונית, רע"א 5726/16 (פורסם בנבו, 24.7.2016)
(22)656	פלוני נ' פלונית, בע"מ 9948/16 (פורסם בנבו, 29.12.2016)
(38)1158	פלוני נ' פלונית, בע"מ 1059/17 (פורסם בנבו, 9.2.2017)
(12)1153	פלוני נ' פלונית, בע"מ 1048/17 (פורסם בנבו, 12.3.2017)
(8)1172	פלוני נ' פלונית, בע"מ 861/17 (פורסם בנבו, 30.3.2017)
(17)849	פלוני נ' פלונית, בע"מ 1345/17 (פורסם בנבו, 4.4.2017)
(47)1539	פלוני נ' פלונית, ע"א 1852/17 (פורסם בנבו, 6.4.2017)
(2)1225	פלוני נ' פלונית, בע"מ 919/15 (פורסם בנבו, 19.7.2017)
(22)114	פלוני נ' פלונית, רע"א 5327/17 (פורסם בנבו, 6.8.2017)
(39)1168	פלוני נ' פלונית, בע"מ 7939/17 (פורסם בנבו, 9.11.2017)
(13)1243	פלוני נ' פלונית, בע"מ 9624/17 (פורסם בנבו, 24.12.2017)
(10)1278, (13)25	פלוני נ' פלונית, בע"מ 9413/17 (פורסם בנבו, 3.1.2018)
(26)187, (20)186, (18)186, (4)183	פלוני נ' פלונית, ע"א 5222/17 (פורסם בנבו, 26.4.2018)
(18)1244	פלוני נ' פלונית, בע"מ 2499/18 (פורסם בנבו, 14.5.2018)
(14)107	פלוני נ' פלונית, דנ"א 1918/18 (פורסם בנבו, 29.5.2018)
(31)1219	פלוני (קטיין) נ' פלונית, בע"מ 1906/17 (פורסם בנבו, 6.4.2017)
(19)1095	פלוני נ' פקיד שומה אשקלון, ע"א 1538/18 (פורסם בנבו, 23.4.2018)
(59)482	פלוני נ' קוגן, ע"א 10330/09 (פורסם בנבו, 17.4.2012)
(20)745	פלוני נ' קופת חולים מאוחדת, רע"א 7373/16 (פורסם בנבו, 7.11.2016)
(33)385	פלוני נ' קופת חולים מאוחדת, רע"א 6171/17 (פורסם בנבו, 4.9.2017)
(5)1560	פלוני נ' קיבוץ מעברות אגודה שיתופית להתיישבות חקלאית, ע"א 3230/14 (פורסם בנבו, 7.9.2015)
(58)971, (49)154	פלוני נ' קרן המחקרים הרפואיים במכון הגנטי בתל השומר, ע"א 8687/13 (פורסם בנבו, 17.12.2015)
(37)678	פלוני נ' שירותי בריאות כללית, ע"א 4210/16 (פורסם בנבו, 5.4.2017)
(9)684	פלוני נ' שלמה חברה לביטוח בע"מ, רע"א 9246/16 (פורסם בנבו, 11.1.2017)
(20)1654	פלוני נ' שר הפנים, בר"מ 1512/14 (פורסם בנבו, 19.3.2014)
(19)640	פלוני נ' תדמור, רע"א 587/15 (פורסם בנבו, 2.4.2015)

(37)1184, (9)1144	פלוניס נ' אלמוני, בר"ע (מחוזי ת"א) 84/96 (פורסם בנבו, 3.11.1996)
(6)1133	פלוניס נ' אלמוני, תמ"ש (משפחה ת"א) 6150/99, משפחה התש"ס 202 (1999)
(25)1026	פלוניס נ' היועץ המשפטי לממשלה, ע"א 604/89, פ"ד מה(1) 156 (1990)
(44)1539	פלוניס נ' הכשרה חברה לביטוח בע"מ, ע"א 5210/16 (פורסם בנבו, 16.8.2016)
(57)885, (56)885	פלוניס נ' פלוני, בע"מ 7847/06 (פורסם בנבו, 11.12.2006)
(9)963	פלוניס נ' פלוני, בע"מ 8194/08 (פורסם בנבו, 10.12.2008)
(26)1281	פלוניס נ' פלוניס, בע"מ 6001/14 (פורסם בנבו, 9.11.2014)
(18)1535	פלוניס נ' פלוניס, ע"א 4823/16 (פורסם בנבו, 16.8.2016)
(23)1218	פלוניס נ' פלונית, בע"מ 865/12 (פורסם בנבו, 7.2.2012)
(14)–(13)1173, (5)1171, (49)–(48)680	פלוניס נ' פלונית, בע"מ 8412/14 (פורסם בנבו, 18.1.2015)
(18)1173	פלונית נ' אלמוני, רע"א 4575/00, פ"ד נה(2) 321 (2001)
(44)321	פלונית נ' אמודאי, רע"א 8628/13 (פורסם בנבו, 10.4.2014)
(54)215	פלונית נ' בית הדין הדרוזי לערעורים, בג"ץ 2829/03 (פורסם בנבו, 16.1.2006)
(43)1208	פלונית נ' בית הדין הרבני האזורי, בג"ץ 6250/06 (פורסם בנבו, 28.6.2007)
(13)1203	פלונית נ' בית הדין הרבני האזורי, בג"ץ 2862/14 (פורסם בנבו, 15.10.2015)
,(62)804	פלונית נ' בית הדין הרבני האזורי בפתח תקוה, בג"ץ 5387/13 (פורסם בנבו, 9.9.2014)
(41)1207, (35)–(34)1206	
(39)800	פלונית נ' בית הדין הרבני האזורי בפתח-תקוה, בג"ץ 473/85, פ"ד לט(4) 558 (1985)
(16)1154	פלונית נ' בית הדין הרבני האזורי חיפה, בג"ץ 1370/18 (פורסם בנבו, 29.4.2018)
(9)1178, (59)216	פלונית נ' בית הדין הרבני הגדול, בג"ץ 2898/03, פ"ד נח(2) 550 (2004)
(5)915	פלונית נ' בית הדין הרבני הגדול, בג"ץ 982/04, פ"ד נח(6) 613 (2004)
(4)1143	פלונית נ' בית הדין הרבני הגדול, בג"ץ 6533/05 (פורסם בנבו, 17.7.2006)
(17)1262	פלונית נ' בית הדין הרבני הגדול, בג"ץ 8550/06 (פורסם בנבו, 25.12.2006)
(10)1144	פלונית נ' בית הדין הרבני הגדול, בג"ץ 1791/07 (פורסם בנבו, 3.7.2007)
(18)1204	פלונית נ' בית הדין הרבני הגדול, בג"ץ 7395/07 (פורסם בנבו, 21.1.2008)
(36)1206	פלונית נ' בית הדין הרבני הגדול, בג"ץ 2642/08 (פורסם בנבו, 8.4.2008)
(30)1522, (5)1201	פלונית נ' בית הדין הרבני הגדול, בג"ץ 1986/06 (פורסם בנבו, 27.5.2008)
(42)1158, (11)1153	פלונית נ' בית הדין הרבני הגדול, בג"ץ 8928/06 (פורסם בנבו, 8.10.2008)
(24)1204	פלונית נ' בית הדין הרבני הגדול, בג"ץ 4935/08 (פורסם בנבו, 4.11.2008)
(32)1206	פלונית נ' בית הדין הרבני הגדול, בג"ץ 7739/08 (פורסם בנבו, 19.1.2009)
(1)1201, (5)1152	פלונית נ' בית הדין הרבני הגדול, בג"ץ 749/09 (פורסם בנבו, 25.1.2009)
(2)1201	פלונית נ' בית הדין הרבני הגדול, בג"ץ 10655/08 (פורסם בנבו, 25.1.2009)
(13)–(12)1164, (10)1164	פלונית נ' בית הדין הרבני הגדול, בג"ץ 5918/07 (פורסם בנבו, 23.6.2009)
(37)1206, (21)1204	פלונית נ' בית הדין הרבני הגדול, בג"ץ 2533/11 (פורסם בנבו, 26.10.2011)
(28)1156	פלונית נ' בית הדין הרבני הגדול, בג"ץ 1607/11 (פורסם בנבו, 18.4.2012)
(31)1205	פלונית נ' בית הדין הרבני הגדול, בג"ץ 10991/07 (פורסם בנבו, 9.10.2012)
(13)1227	פלונית נ' בית הדין הרבני הגדול, בג"ץ 6929/10 (פורסם בנבו, 20.3.2013)
(4)1201	פלונית נ' בית הדין הרבני הגדול, בג"ץ 5512/13 (פורסם בנבו, 22.8.2013)
(12)1203	פלונית נ' בית הדין הרבני הגדול, בג"ץ 8533/13 (פורסם בנבו, 29.6.2014)
(16)1227, (16)1203	פלונית נ' בית הדין הרבני הגדול, בג"ץ 6598/16 (פורסם בנבו, 14.2.2017)
(48)1209	פלונית נ' בית הדין השרעי הגבוה, בג"ץ 758/12 (פורסם בנבו, 31.1.2012)
(49)1209	פלונית נ' בית הדין השרעי לערעורים, בג"ץ 1318/11 (פורסם בנבו, 23.11.2011)
,(10)1202	פלונית נ' בית הדין השרעי לערעורים, בג"ץ 2621/11 (פורסם בנבו, 27.12.2011)
(47)1209, (46)1209	
(14)1203	פלונית נ' בית המשפט לענייני משפחה, בג"ץ 7751/11 (פורסם בנבו, 26.1.2014)
(46)1053, (75)924	פלונית נ' בית משפט לענייני משפחה, בג"ץ 364/16 (פורסם בנבו, 21.1.2016)
(30)677	פלונית נ' בית חולים המשפחה הקדושה, רע"א 6614/12 (פורסם בנבו, 23.10.2012)
(37)631	פלונית נ' בית חולים יוספטל, רע"א 4011/16 (פורסם בנבו, 26.7.2016)

(11)1164	פלונית נ' בית-הדין הרבני הגדול, בג"ץ 9834/01, פ"ד נח(2) 913 (2003)
(27)1104	פלונית נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, רע"א 11880/04 (פורסם בנבו, 16.11.2009)
(5)208	פלונית נ' דיוור ב.פ. בע"מ, רע"א 5408/17 (פורסם בנבו, 29.10.2017)
(44)1221	פלונית נ' היועמ"ש משרדי הרווחה, בע"מ 2585/14 (פורסם בנבו, 21.5.2014)
	פלונית נ' היועץ המשפטי, בע"מ 9752/08
(33)1219, (32)1219, (22)1218, (4)1215	(פורסם בנבו, 19.1.2009)
(34)1512, (39)1220	פלונית נ' היועץ המשפטי, בע"מ 2205/09 (פורסם בנבו, 22.4.2009)
(20)1217, (15)1217	פלונית נ' היועץ המשפטי, רע"א 5055/09 (פורסם בנבו, 13.1.2010)
(2)1215	פלונית נ' היועץ המשפטי, בע"מ 5807/10 (פורסם בנבו, 26.9.2010)
(30)1219	פלונית נ' היועץ המשפטי, בע"מ 7204/10 (פורסם בנבו, 22.2.2011)
(17)1217, (3)1215	פלונית נ' היועץ המשפטי, בע"מ 3741/11 (פורסם בנבו, 14.9.2011)
(11)1216	פלונית נ' היועץ המשפטי, רע"א 7535/11 (פורסם בנבו, 29.1.2012)
(18)1254	פלונית נ' היועץ המשפטי, בע"מ 2064/12 (פורסם בנבו, 14.6.2012)
(43)1221	פלונית נ' היועץ המשפטי, בע"מ 934/13 (פורסם בנבו, 9.5.2013)
(10)1216	פלונית נ' היועץ המשפטי, בע"מ 997/14 (פורסם בנבו, 19.3.2014)
(48)1222	פלונית נ' היועץ המשפטי, בע"מ 1998/14 (פורסם בנבו, 1.6.2014)
(11)1172, (2)645, (1)645	פלונית נ' היועץ המשפטי לממשלה, ע"א 325/87 (פ"ד מב(1) 848 (1988))
(3)1559	פלונית נ' היועץ המשפטי לממשלה, רע"א 669/00 (פ"ד נד(3) 196 (2000))
(37)1220	פלונית נ' היועץ המשפטי לממשלה, בע"מ 575/17 (פורסם בנבו, 28.3.2017)
(38)1220	פלונית נ' היועץ המשפטי לממשלה, דנ"א 3392/17 (פורסם בנבו, 30.7.2017)
(12)1216	פלונית נ' היועץ המשפטי ממסלה, בע"מ 2795/18 (פורסם בנבו, 10.5.2018)
(16)1233	פלונית נ' המחלקה לשירותים חברתיים, רע"א 5657/13 (פורסם בנבו, 22.8.2013)
(55)692	פלונית נ' הפול חברה לביטוח בע"מ, רע"א 7863/17 (פורסם בנבו, 17.12.2017)
	פלונית נ' הראל חברה לביטוח בע"מ, רע"א 3007/12 (פורסם בנבו, 30.5.2012)
(60)693, (35)688, (13)684	פלונית נ' וינברג, רע"א 2104/12 (פורסם בנבו, 1.5.2012)
(17)666, (9)665	פלונית נ' טבע תעשיות פרמצבטיות בע"מ, ע"א 2387/06 (פורסם בנבו, 31.8.2008)
(33)258	פלונית נ' לוי, בש"א 6803/09 (פורסם בנבו, 27.8.2009)
(22)724	פלונית נ' לשכת עורכי הדין, על"ע 17/86, פ"ד מא(4) 770 (1987)
(20)756	פלונית נ' מדינת ישראל, ע"א 4189/91 (פ"ד מו(4) 464 (1992))
(12)426	פלונית נ' מדינת ישראל, דנ"א 6618/07 (פורסם בנבו, 5.5.2008)
(36)1157	פלונית נ' משרד הבריאות, רע"א 6562/14 (פורסם בנבו, 4.12.2014)
(17)1613	פלונית נ' משרד הבריאות, רע"א 6090/15 (פורסם בנבו, 8.2.2016)
(18)348	פלונית נ' משרד המשפטים, רע"א 5027/09 (פורסם בנבו, 2.6.2010)
(34)1672, (33)1672	פלונית נ' משרד העבודה והרווחה, ע"א 2805/13 (פורסם בנבו, 16.4.2015)
(55)261	פלונית נ' משרד הרווחה, בע"מ 7360/08 (פורסם בנבו, 9.9.2008)
(45)1221	פלונית נ' משרד הרווחה, בע"מ 3039/12 (פורסם בנבו, 19.4.2012)
(4)1231	פלונית נ' משרד הרווחה, בע"מ 4486/13 (פורסם בנבו, 27.8.2013)
(35)1220	פלונית נ' משרד הרווחה, בע"מ 1118/14 (פורסם בנבו, 1.4.2015)
, (14)1253, (13)1253, (5)1215	
(17)1254, (16)1253, (15)1253	
(19)1233	פלונית נ' משרד הרווחה, רע"א 5737/15 (פורסם בנבו, 4.11.2015)
(13)1233	פלונית נ' עו"ס לחוק הנוער, בע"מ 4746/13 (פורסם בנבו, 4.7.2013)
(16)1233	פלונית נ' עו"ס לחוק נוער, רע"א 1088/16 (פורסם בנבו, 7.3.2016)
(22)1420	פלונית נ' פדר, ע"פ 8287/14 (פורסם בנבו, 29.3.2015)
(5)1252	פלונית נ' פלוני, ע"א 548/78, פ"ד לה(1) 736 (1980)
(4)1251	פלונית נ' פלוני, ע"א 3077/90, פ"ד מט(2) 574 (1995)
(60)216	פלונית נ' פלוני, ע"א 2130/97, פ"ד נג(1) 145 (1998)
(28)711	פלונית נ' פלוני, רע"א 3009/02, פ"ד נו(4) 872 (2002)

(7)1190,(4)1163,(27)725,(5)721	פלונית נ' פלוני, בע"מ 4808/04, פ"ד נט(3) 132 (2004)
(65)804,(64)804	פלונית נ' פלוני, בג"ץ 7075/04, פ"ד נט(3) 289 (2004)
(7)1163	פלונית נ' פלוני, בע"מ 1681/04, פ"ד נט(4) 614 (2005)
(14)1227,(51)154	פלונית נ' פלוני, בע"מ 7916/03, פ"ד נט(5) 183 (2005)
(12)1144	פלונית נ' פלוני, בע"מ 3148/07 (פורסם בנבו, 13.6.2007)
(37)1538	פלונית נ' פלוני, ע"פ 4320/07 (פורסם בנבו, 8.7.2007)
(6)1190,(8)794,(4)-(3)793	פלונית נ' פלוני, בע"מ 3458/07 (פורסם בנבו, 7.8.2007)
(44)1159	פלונית נ' פלוני, בע"מ 9692/02 (פורסם בנבו, 21.8.2007)
(43)1158	פלונית נ' פלוני, בג"ץ 7716/05 (פורסם בנבו, 27.8.2007)
(40)1551	פלונית נ' פלוני, ע"א 4186/07 (פורסם בנבו, 6.9.2007)
(21)1244	פלונית נ' פלוני, בע"מ 9114/07 (פורסם בנבו, 30.10.2007)
(1)1143	פלונית נ' פלוני, בע"מ 8372/07 (פורסם בנבו, 10.3.2008)
(32)1235	פלונית נ' פלוני, בע"מ 10060/07 (פורסם בנבו, 2.10.2008)
(9)1252	פלונית נ' פלוני, בע"מ 9638/08 (פורסם בנבו, 21.12.2008)
(14)1233,(65)1088	פלונית נ' פלוני, בע"מ 1149/09 (פורסם בנבו, 8.2.2009)
(14)1145,(9)306	פלונית נ' פלוני, בע"מ 10497/08 (פורסם בנבו, 15.2.2009)
(39)1248	פלונית נ' פלוני, בע"מ 2338/09 (פורסם בנבו, 6.3.2009)
(12)1197	פלונית נ' פלוני, בע"מ 4383/09 (פורסם בנבו, 29.6.2009)
(9)1270	פלונית נ' פלוני, בע"מ 9447/07 (פורסם בנבו, 29.7.2009)
(11)1561	פלונית נ' פלוני, ע"א 5356/09 (פורסם בנבו, 12.8.2009)
(15)1243	פלונית נ' פלוני, דנ"א 10136/09 (פורסם בנבו, 21.12.2009)
(29)1235,(23)1234,(45)90,(44)90,(32)88	פלונית נ' פלוני, בע"מ 9769/09 (פורסם בנבו, 20.1.2010)
(58)1160	פלונית נ' פלוני, בע"מ 5141/09 (פורסם בנבו, 27.1.2010)
(22)1204	פלונית נ' פלוני, בג"ץ 5416/09 (פורסם בנבו, 10.2.2010)
(4)1285	פלונית נ' פלוני, בע"מ 2005/10 (פורסם בנבו, 14.4.2010)
(4)1133	פלונית נ' פלוני, ע"א 585/10 (פורסם בנבו, 10.5.2010)
(26)1156	פלונית נ' פלוני, בע"מ 5142/10 (פורסם בנבו, 25.7.2010)
(41)1538,(40)1538	פלונית נ' פלוני, ע"א 4567/10 (פורסם בנבו, 8.8.2010)
(32)1157	פלונית נ' פלוני, בע"מ 5060/10 (פורסם בנבו, 11.8.2010)
(24)1245	פלונית נ' פלוני, בע"מ 5690/10 (פורסם בנבו, 18.8.2010)
(33)1246,(31)1246	פלונית נ' פלוני, רע"א 6512/10 (פורסם בנבו, 7.9.2010)
(5)1163	פלונית נ' פלוני, רע"א 6689/10 (פורסם בנבו, 11.10.2010)
(40)1052,(70)924	פלונית נ' פלוני, בע"מ 5692/10 (פורסם בנבו, 9.11.2010)
(25)1629,(17)1596	פלונית נ' פלוני, רע"א 3780/10 (פורסם בנבו, 12.12.2010)
(17)1521	פלונית נ' פלוני, בש"א 3915/10 (פורסם בנבו, 18.1.2011)
(3)1241,(2)1241	פלונית נ' פלוני, בע"מ 741/11 (פורסם בנבו, 17.5.2011)
(45)1140	פלונית נ' פלוני, בע"מ 164/11 (פורסם בנבו, 29.4.2012)
(26)1205	פלונית נ' פלוני, בג"ץ 488/12 (פורסם בנבו, 5.6.2012)
(34)1157	פלונית נ' פלוני, בע"מ 3610/12 (פורסם בנבו, 10.6.2012)
(25)1205	פלונית נ' פלוני, בג"ץ 6984/12 (פורסם בנבו, 18.10.2012)
(10)1047,(46)504	פלונית נ' פלוני, בע"מ 4176/12 (פורסם בנבו, 8.11.2012)
(30)115	פלונית נ' פלוני, בע"מ 6661/12 (פורסם בנבו, 28.1.2013)
(28)1037	פלונית נ' פלוני, בע"מ 3142/13 (פורסם בנבו, 5.5.2013)
(11)1286	פלונית נ' פלוני, בע"מ 7075/12 (פורסם בנבו, 5.5.2013)
(8)1242	פלונית נ' פלוני, בע"מ 2270/13 (פורסם בנבו, 30.5.2013)
(5)1231	פלונית נ' פלוני, בע"מ 4539/13 (פורסם בנבו, 26.6.2013)
(14)1034	פלונית נ' פלוני, בע"מ 3240/13 (פורסם בנבו, 14.7.2013)
(36)1247,(12)992	פלונית נ' פלוני, בע"מ 7784/12 (פורסם בנבו, 28.7.2013)

(52)1160	פלונית נ' פלוני, בע"מ 2991/13 (פורסם בנבו, 21.8.2013)
(7)1178	פלונית נ' פלוני, בע"מ 8671/13 (פורסם בנבו, 30.12.2013)
(31)1264	פלונית נ' פלוני, בע"מ 8974/12 (פורסם בנבו, 26.1.2014)
(3)1151, (2)1151	פלונית נ' פלוני, בע"מ 7272/10 (פורסם בנבו, 7.1.2014)
(28)813	פלונית נ' פלוני, רע"א 798/14 (פורסם בנבו, 10.2.2014)
(75)857	פלונית נ' פלוני, בע"מ 8350/13 (פורסם בנבו, 6.3.2014)
(55)1160	פלונית נ' פלוני, בע"מ 1381/14 (פורסם בנבו, 16.3.2014)
(35)1246	פלונית נ' פלוני, בע"מ 1035/14 (פורסם בנבו, 31.3.2014)
(10)-(9)1242	פלונית נ' פלוני, בע"מ 1930/14 (פורסם בנבו, 5.6.2014)
(34)1246	פלונית נ' פלוני, בע"מ 5627/14 (פורסם בנבו, 2.9.2014)
(23)-(22)1280	פלונית נ' פלוני, בע"מ 3872/14 (פורסם בנבו, 8.9.2014)
(15)1227, (15)1203	פלונית נ' פלוני, בג"ץ 5933/14 (פורסם בנבו, 11.9.2014)
(8)1547	פלונית נ' פלוני, ע"א 4110/14 (פורסם בנבו, 7.10.2014)
(20)1244	פלונית נ' פלוני, דנ"א 6603/14 (פורסם בנבו, 14.10.2014)
(10)1232	פלונית נ' פלוני, בע"מ 533/15 (פורסם בנבו, 12.2.2015)
(13)1153	פלונית נ' פלוני, בע"מ 8206/14 (פורסם בנבו, 14.4.2015)
(48)1424	פלונית נ' פלוני, רע"א 7677/14 (פורסם בנבו, 19.4.2015)
(21)1280	פלונית נ' פלוני, בע"מ 4459/14 (פורסם בנבו, 6.5.2015)
(20)1549	פלונית נ' פלוני, ע"א 4815/15 (פורסם בנבו, 23.7.2015)
(6)1226, (5)1226	פלונית נ' פלוני, בע"מ 6295/15 (פורסם בנבו, 25.10.2015)
(17)1203	פלונית נ' פלוני, בג"ץ 787/14 (פורסם בנבו, 26.10.2015)
(11)1144	פלונית נ' פלוני, בע"מ 3151/14 (פורסם בנבו, 5.11.2015)
(37)1168	פלונית נ' פלוני, בע"מ 7557/15 (פורסם בנבו, 15.12.2015)
(7)1278	פלונית נ' פלוני, בע"מ 612/16 (פורסם בנבו, 30.3.2016)
(46)1644	פלונית נ' פלוני, רע"א 8775/15 (פורסם בנבו, 10.5.2016)
(13)1197, (25)1037	פלונית נ' פלוני, בע"מ 3213/16 (פורסם בנבו, 24.5.2016)
(35)1672, (42)1185	פלונית נ' פלוני, בע"מ 1818/16 (פורסם בנבו, 5.7.2016)
(41)1127, (88)766	פלונית נ' פלוני, ע"א 4536/16 (פורסם בנבו, 27.7.2016)
(46)1221	פלונית נ' פלוני, בע"מ 5553/16 (פורסם בנבו, 10.8.2016)
(7)1226	פלונית נ' פלוני, בע"מ 3984/15 (פורסם בנבו, 13.9.2016)
(48)970	פלונית נ' פלוני, בע"מ 4658/16 (פורסם בנבו, 13.10.2016)
(9)240	פלונית נ' פלוני, בע"מ 7465/16 (פורסם בנבו, 9.11.2016)
(51)1160	פלונית נ' פלוני, בע"מ 1627/17 (פורסם בנבו, 21.2.2017)
(39)1158	פלונית נ' פלוני, בע"מ 9884/16 (פורסם בנבו, 22.2.2017)
(2)1277	פלונית נ' פלוני, בע"מ 9085/16 (פורסם בנבו, 2.3.2017)
(19)1135	פלונית נ' פלוני, בש"א 2311/17 (פורסם בנבו, 3.4.2017)
(53)1160	פלונית נ' פלוני, בע"מ 1955/17 (פורסם בנבו, 18.4.2017)
(3)1277	פלונית נ' פלוני, בע"מ 3539/17 (פורסם בנבו, 11.6.2017)
(36)1236	פלונית נ' פלוני, בע"מ 9911/16 (פורסם בנבו, 11.6.2017)
(29)1167	פלונית נ' פלוני, בע"מ 5640/16 (פורסם בנבו, 22.6.2017)
(33)1157	פלונית נ' פלוני, בע"מ 4860/16 (פורסם בנבו, 5.9.2017)
(14)1197	פלונית נ' פלוני, בע"מ 6169/17 (פורסם בנבו, 14.9.2017)
(40)1248	פלונית נ' פלוני, בע"מ 5668/17 (פורסם בנבו, 10.12.2017)
(13)107	פלונית נ' פלוני, ע"א 3347/16 (פורסם בנבו, 20.2.2018)
(56)261	פלונית נ' פלוני, רע"א 9504/17 (פורסם בנבו, 20.2.2018)
(12)744	פלונית נ' פלוני, בע"מ 1297/18 (פורסם בנבו, 5.3.2018)
(53)1425	פלונית נ' פלוני, רע"א 295/18 (פורסם בנבו, 16.5.2018)
(9)1232	פלונית נ' פלוני, בע"מ 4490/18 (פורסם בנבו, 11.6.2018)

- פלונית נ' פלוני, בפשיטת רגל, ע"א 8993/04 (פורסם בנבו, 20.9.2007) (49)1436, (24)1146, (49)1065
פלונית נ' פלונית, ע"א 3686/07 (פורסם בנבו, 8.7.2007) (60)1541
פלונית נ' פלונית, בע"מ 9914/09 (פורסם בנבו, 19.1.2010) (12)1261
פלונית נ' פלונית, בע"מ 4513/12 (פורסם בנבו, 2.12.2012) (15)-(14)1165
פלונית נ' פלונית, רע"א 4917/13 (פורסם בנבו, 28.11.2013) (17)1049, (9)173
פלונית נ' פלונית, בע"מ 8644/13 (פורסם בנבו, 27.1.2014) (38)946
פלונית נ' פלונית, בע"מ 8793/13 (פורסם בנבו, 3.2.2014) (10)1172
פלונית נ' פלונית, בע"מ 8349/13 (פורסם בנבו, 22.5.2014) (28)1264
פלונית נ' פלונית, בע"מ 2478/14 (פורסם בנבו, 29.5.2014) (21)1155
פלונית נ' פלונית, בע"מ 4890/14 (פורסם בנבו, 2.9.2014) (11)1253, (24)1234
פלונית נ' פלונית, בע"מ 150/15 (פורסם בנבו, 17.2.2015) (35)1183, (32)1183, (24)1136
פלונית נ' פלונית, בע"מ 2478/14 (פורסם בנבו, 20.8.2015) (56)1160
פלונית נ' פלונית, ע"א 5225/15 (פורסם בנבו, 9.9.2015) (45)1552
פלונית נ' פלונית, בג"ץ 6863/15 (פורסם בנבו, 18.10.2015) (19)1180, (23)360
פלונית נ' פלונית, בע"מ 2764/16 (פורסם בנבו, 6.7.2016) (2)1177
פלונית נ' פקיד סעד לחוק הנוער, רע"א 4852/16 (פורסם בנבו, 16.8.2016) (18)1233
פלונית נ' פלונית, רע"א 5472/16 (פורסם בנבו, 13.10.2016) (32)687
פלונית נ' פלונית, בע"מ 7141/15 (פורסם בנבו, 22.12.2016) (35)1168, (32)1167
פלונית נ' פלונית, רע"א 7306/16 (פורסם בנבו, 24.1.2017) (5)43
פלונית נ' פלונית, בע"מ 2973/16 (פורסם בנבו, 15.2.2017) (28)65
פלונית נ' פלונית, בע"מ 421/17 (פורסם בנבו, 21.3.2017) (2)1231, (17)1165
פלונית נ' פלונית, בע"מ 1594/17 (פורסם בנבו, 26.7.2017) (7)1122
פלונית נ' פלונית, בע"מ 2788/18 (פורסם בנבו, 1.5.2018) (42)1237
פלונית נ' פקידת הסעד לשכת הרווחה, רע"א 369/08 (פורסם בנבו, 10.4.2008) (17)1233
פלונית נ' קופת חולים כללית של ההסתדרות הכללית, ע"א 9144/07 (פורסם בנבו, 7.4.2008) (38)1538
פלונית נ' קרנית – הקרן לפיצוי נפגעי תאונות דרכים בע"מ, רע"א 4244/13 (פורסם בנבו, 20.6.2013) (28)687
פלונית נ' שירותי בריאות כללית, רע"א 4499/15 (פורסם בנבו, 21.12.2015) (16)666
פלונית נ' שמריהו, רע"א 7437/13 (פורסם בנבו, 5.3.2014) (28)604, (28)527
פלוני נ' זינגל, רע"א 6928/01, פ"ד נו(5) 721 (2002) (18)1654, (15)1653, (2)1651
פלוריאן נ' גלנוט כרמל בע"מ, ע"א 121/86, פ"ד מד(1) 504 (1990) (39)152
פלוריסט דה קוואקל ב.וו. נ' חגיג, ע"א 10717/05 (פורסם בנבו, 3.9.2013) (18)812
פלאח נ' דרור, ע"א 6885/14 (פורסם בנבו, 16.3.2016) (6)707
פליי רקורדס שיווק נ' ערוץ הופ! בע"מ, רע"א 3922/17 (פורסם בנבו, 21.8.2017) (19)1359
פליציה ראובן בע"מ נ' סופיוב, רע"א 259/99, פ"ד נה(3) 385 (2001) (40)545
פלמר נ' עיריית תל-אביב-יפו, רע"א 2717/13 (פורסם בנבו, 5.5.2013) (24)1037
פלצמן נ' גזברות בית המשפט המחוזי, תל-אביב-יפו, רע"א 1194/91, פ"ד מו(1) 561 (1992) (31)1671
פלקון נ' נפשי, רע"א 5479/90, פ"ד מה(2) 19 (1991) (23)582, (1)579, (57)323
פלקסר נ' בנק אוצר החייל בע"מ, רע"א 121/12 (פורסם בנבו, 4.6.2012) (27)1522
פלקסר נ' בנק דיסקונט למשכנתאות בע"מ, רע"א 3088/13 (פורסם בנבו, 3.4.2014) (3)1013, (4)963, (3)23
פמ"ר חברה לבנין ולעבודות ציבוריות בע"מ נ' הבנק הבינלאומי הראשון בע"מ, ע"א 4836/90 (פ"ד מח(2) 560 (1994) (16)1025
פמה סוכנויות בע"מ נ' רון, רע"א 7142/15 (פורסם בנבו, 24.1.2016) (4)1369
פמה סוכנויות בע"מ נ' רון, רע"א 9599/16 (פורסם בנבו, 3.4.2017) (3)-(2)1369
פן נ' רכבת ישראל, ע"א 9494/08 (פורסם בנבו, 27.6.2013) (7)1340, (4)1339
פנון נ' שטראוס חברה לשיווק (חש"ל) בע"מ, ע"א 507/85, פ"ד מג(1) 106 (1989) (81)1070, (11)892
פנונו נ' מסדר האחיות "סנט אנא" חיפה, רע"א 3228/14 (פורסם בנבו, 29.5.2014) (30)1083

- (2)623 פנחס נ' כרם מהנדסים, ע"א 2688/95, פ"ד נ(5) 742 (1997)
- (25)319 פנחס נ' תעשית אבן וסיד בע"מ, ע"א 329/60, פ"ד טו 487 (1961)
- (16)993 פנחסוב נ' טאוב, רע"א 5126/14 (פורסם בנבו, 28.8.2014)
- (33)945 פנחסי נ' חזקי, ע"פ 221/88, פ"ד מב(2) 722 (1988)
- (73)974, (95)419 פנידר בע"מ נ' קסטרו, ע"א 230/80, פ"ד לה(2) 713 (1981)
- (20)1469 פנינג נ' עו"ד קראוס, רע"א 5765/14 (פורסם בנבו, 19.2.2015)
- פנינת הצומת בע"מ נ' ש. שלמה מכירת רכב (2000) בע"מ, רע"א 867/17 (פורסם בנבו, 22.3.2017)
- (28)319 פנינת טל השקעות ובנייה בע"מ נ' פקיד שומה ירושלים, רע"א 1643/00, פ"ד נה(4) 198 (2001)
- (2)1507 פניציה מפעלי זכוכית ישראליים בע"מ נ' רונן, ע"א 5796/97, פ"ד נב(1) 90 (1998)
- (60)1555, (63)1542 פנץ נ' גלזמן, ע"א 298/62, פ"ד יז 103 (1963)
- (14)458 פסגות קופות גמל ופנסיה בע"מ נ' צולר, ע"א 6187/15 (פורסם בנבו, 28.5.2018)
- (27)1399, (26)1398 פסגות קופות גמל נ' לוי, רע"א 2282/15 (פורסם בנבו, 8.7.2015)
- (11)1370 פסגת אשדוד הנדסה אזרחית ותשתיות בע"מ נ' חן גל השקעות ומסחר בע"מ, ע"א 10192/07 (פורסם בנבו, 24.5.2010)
- (6)240 פסי נ' אליקים, ע"א 29/62, פ"ד טז 1172 (1962)
- (2)161 פסיפיק מערכות מחשב נ' עיריית הרצליה, בש"מ 6141/12 (פורסם בנבו, 25.11.2012)
- (20)1324 פסיפיקה אחזקות בע"מ נ' אנטורג, בש"א 3980/18 (פורסם בנבו, 14.6.2018)
- (22)1324, (13)438 פקטורוביץ נ' עיריית חדרה, רע"א 2958/17 (פורסם בנבו, 14.5.2017)
- (46)908 פקיד הסדר מקרקעין נ' אבולוף, רע"א 6733/13 (פורסם בנבו, 5.11.2013)
- (13)288 פקיד השומה חיפה נ' רו, ע"א 571/84, פ"ד מא(4) 85 (1987)
- (15)138 פקיד השומה ירושלים נ' ועקנין, רע"א 11490/03 (פורסם בנבו, 19.12.2005)
- (53)154 פקיד השומה נ' להד, ע"א 155/75, פ"ד כט(2) 505 (1975)
- (53)1660 פקיד השומה נ' נהור בע"מ, ע"א 192/51, פ"ד ו 609 (1952)
- (3)-(1)1637, (2)-(1)1625 פקיד השומה ת"א 3 נ' אינגביר, רע"א 2071/00, פ"ד נה(3) 189 (2001)
- (8)754 פקיד שומה למפעלים גדולים נ' גהל, רע"א 4649/92, פ"ד מז(1) 564 (1993)
- (30)501 פקיד שומה למפעלים גדולים נ' פדגו חברה לשיווק בע"מ, ע"א 8849/01, פ"ד נט(5) 385 (2005)
- (13)44 פקיד שומה תל-אביב 4 נ' מקוב, ע"א 3712/02, פ"ד נו(4) 185 (2002)
- (36)-(35)1538, (32)1537 פקיד שומה תל אביב 4 נ' עיזבון לשם, ע"א 7204/15 (פורסם בנבו, 2.1.2018)
- (48)272 פקיה נ' אספיר, רע"א 6023/14 (פורסם בנבו, 30.12.2014)
- (15)702 פר"ח סיוע לנפגעי חוקים נ' שר המשפטים, בג"ץ 5304/92, פ"ד מז(4) 715 (1993)
- (27)1447 פראג נ' פראג, ת"א (מחוזי ת"א) 2047/84, פ"מ התשמ"ה(1) 482 (1985)
- (26)16 פרבר נ' דראי, בש"א 10652/07 (פורסם בנבו, 9.1.2008)
- (25)873 פרג נ' דוד, ע"א 3380/92, פ"ד מט(2) 61 (1995)
- (31)851 פרג נ' קיבוץ עין חרוד איחוד, ר"ע 580/86, פ"ד מא(3) 447 (1986)
- (35)244 פרג-גשורי נ' מיטל, ע"א 5267/03, פ"ד נט(5) 337 (2005)
- (51)432 פרגון נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, ע"א 2766/15 (פורסם בנבו, 6.5.2015)
- (5)1429, (16)1081 פרו נ' מדינת ישראל, ע"א 255/89, פ"ד מו(5) 641 (1992)
- (6)51 פרו/אנסקי נ' חברת לילה טוב הפקות בע"מ, רע"א 8821/09 (פורסם בנבו, 16.11.2011)
- (26)604 פרוידיגר נ' אשכנזי, רע"א 4135/06 (פורסם בנבו, 28.3.2007)
- (13)474 פרוינד נ' פקיד השומה, ע"א 9650/05 (פורסם בנבו, 7.8.2008)
- (50)154 פרוך נ' בית החולים מקאסד, רע"א 4385/04 (פורסם בנבו, 21.8.2007)
- (89)1071, (74)391, (60)323 פרוכטר נ' הכונס הרשמי, רע"א 1320/15 (פורסם בנבו, 14.4.2015)
- (10)1430 פרושינובסקי נ' שירסון כלל אינבסטמנט האוס בע"מ, ר"ע 526/83, פ"ד לז(4) 485 (1983)
- (8)1468, (36)1460, (28)1459, (24)1447, (18)917 פרטוק נ' סול טורג'מן בע"מ, רע"א 5711/08 (פורסם בנבו, 17.3.2009)
- (17)-(16)603, (15)602, (1)601

- פרטנר תקשורת בע"מ נ' ז'נין, רע"א 6735/13 (פורסם בנבו, 27.6.2014) (33)1299
- פרי נ' שירותי בריאות כללית, ע"א 7680/13 (פורסם בנבו, 11.2.2015) (28)257, (23)242
- פריג' נ' מטלר, ע"א 349/84, פ"ד מב(1) 71 (1988) (60)155
- פריג' נ' עיריית אילת, בר"ם 2582/06 (פורסם בנבו, 29.6.2006) (60)855
- פריד נ' פישר, ע"א 522/61, פ"ד טז 678 (1962) (17)573
- פרידברג נ' עיריית תל-אביב-יפו, ר"ע 279/82, פ"ד לט(2) 502 (1983) (15)596, (43)559
- פרידמן חכשורי חברה להנדסה ובניה בע"מ נ' הורביץ, רע"א 7510/07 (פורסם בנבו, 9.9.2007) (41)1643
- פרידמן נ' המפקח על הבחירות, ע"א 5382/10 (פורסם בנבו, 21.12.2010) (56)301
- פרידמן נ' חן, ע"א 34/71, פ"ד כו(1) 524 (1972) (48)412, (22)408, (43)299, (39)299, (1)161
- פרידמן נ' חסיד, ע"א 374/59, פ"ד טו 1124 (1961) (19)582
- פרידמן נ' כונס נכסים זמני של מוביילקום תקשורת בע"מ, ע"א 8935/01, פ"ד נו(2) 769 (2002) (1)1117
- פרידמן נ' סגלוביץ, ע"א 573/78, פ"ד לד(1) 169 (1979) (15)1570
- פרידמן נ' פרידמן, ע"א 276/62, פ"ד יז 349 (1963) (34)919
- פרידמן נ' פרידמן, ע"א 362/81, פ"ד לו(1) 57 (1981) (23)1447, (21)339, (2)333
- פרידמן נ' פרידמן, ע"א 7254/97, פ"ד נה(1) 449 (1998) (6)1568, (10)1561
- פרידמן נ' רובין, ע"א 218/65, פ"ד יט(4) 64 (1965) (34)543
- פרייהר נ' חורש, ע"א 2454/13 (פורסם בנבו, 24.2.2015) (8)1417
- פריוב נ' מתי בוטביקה, רע"א 3208/13 (פורסם בנבו, 5.6.2013) (28)739
- פריח נ' מדינת ישראל, ע"א 3202/11 (פורסם בנבו, 30.12.2012) (7)124
- פרייזר נ' פרידמן, ר"ע 715/86, פ"ד מ(4) 670 (1986) (35)799
- פרייס נ' בנק אוצר החייל בע"מ, ע"א 7145/14 (פורסם בנבו, 12.11.2014) (31)1125
- פרימונט נ' פלוני והמוסד לביטוח לאומי, ע"א 5586/03 (פורסם בנבו, 29.3.2007) (41)479
- פריסקל נ' אורנשטיין, רע"א 714/96, פ"ד מט(5) 759 (1996) (8)744
- פריצקר נ' חיון, ע"א 2212/07 (פורסם בנבו, 28.6.2007) (53)1086
- פריש נ' מנדלבלית, ע"א 221/51, פ"ד ו 181 (1952) (88)926
- פרישמן נ' ברנשטיין, ע"א 429/60, פ"ד טו 512 (1961) (59)588
- פרלוב נ' נסימי, ע"א 2664/90, פ"ד מח(1) 787 (1994) (30)165
- פרלמוט נ' חברת קולנוע זמיר תל אביב בע"מ, ע"א 311/69, פ"ד כג(2) 190 (1969) (11)179
- פרלמן נ' בוסלוביץ, רע"א 3538/04 (פורסם בנבו, 25.5.2007) (43)801
- פרמייר ים המלח מעבדות קוסמטיקה בע"מ נ' נבו ישראל (2005) בע"מ, רע"א 9485/09 (פורסם בנבו, 24.8.2010) (13)820
- פרנק נ' אולסייל קום בע"מ, ע"א 5378/11 (פורסם בנבו, 22.9.2014) (12)–(11)1295
- פרנק נ' אולסייל. קום בע"מ, בש"א (ת"א) 17537/07 (פורסם בנבו, 15.10.2007) (39)1328
- פרנק נ' אולסייל, ע"א 5378/11 (פורסם בנבו, 10.5.2012) (8)990
- פרנקל נ' ידין, ע"א 7824/03, פ"ד נח(3) 337 (2004) (1)1101
- פרנקל נ' עיזבון פרנקל, ע"א 746/83, פ"ד מב(1) 482 (1983) (61)549
- פרנקל נ' קאופמן, ע"א 713/75, פ"ד ל(3) 449 (1976) (11)1468, (22)1447, (20)1446, (16)715
- פרס נ' תם, רע"א 4825/08 (פורסם בנבו, 2.4.2009) (49)729
- פרפרה נ' גולדו, רע"א 8285/07 (פורסם בנבו, 15.9.2008) (12)112
- פרפרה נ' קופת חולים מאוחדת, רע"א 363/08 (פורסם בנבו, 23.1.2009) (11)106
- פרץ בוני הנגב – אחים פרץ בע"מ נ' בוחבוט, ע"א 1932/90, פ"ד מז(1) 357 (1993) (2)1001
- פרץ נ' ביטון, ע"א 91/75, פ"ד ל(1) 367 (1975) (47)1525
- פרץ נ' וריטס, רע"א 20/15 (פורסם בנבו, 18.1.2015) (27)995
- פרץ נ' פרץ, ע"א 372/85, פ"ד מ(4) 781 (1986) (44)529, (38)528, (33)527, (54)192, (22)187
- (26)1511, (78)534, (75)533

צ

- צאיג נ' קסלמן וקסלמן, ע"א 3506/09 (פורסם בנבו, 4.4.2011)
 צאליס החזקות בע"מ נ' דלק חברת הדלק הישראלית בע"מ, ע"א 1363/04, פ"ד נט(1) 325 (2004)
- צ'אם מוצרי מזון ישראל בע"מ נ' טעמיקו בע"מ, ע"א 277/89, פ"ד מו(3) 288 (1992)
 צבי נ' השופטת ארד, בג"ץ 3844/07 (פורסם בנבו, 22.5.2007)
 צבי רוזן – מרדכי ינקלביץ שותפות נ' ליזורוביץ, ע"א 53/71, פ"ד כו(1) 48 (1971)
 צביח נ' מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית, בג"ץ 6490/04, פ"ד נט(3) 742 (2005)
- צביק נ' מולד את מולדבסקי, רע"א 10123/07 (פורסם בנבו, 25.12.2007)
 צברי נ' מסוארי, ע"א 466/89, פ"ד מה(1) 177 (1990)
 (1)1365, (7)1294
 (32)1083
 (14)1009, (52)971
 (34)17
 (58)155
 (4)1666, (2)1665, (3)1651
 (24)1082
 (25.12.2007) 10123/07 (פורסם בנבו, 25.12.2007)
 (79)534, (62)351, (3)523, (61)414
 (1990) 177 (1) מה(1) 177 (1990)
 (28)1511, (34)1499
 (40)117
 (20.11.2006) 7122/06 (פורסם בנבו, 20.11.2006)
 (18)943, (11)942
 (11.1.2015) 6858/14 (פורסם בנבו, 11.1.2015)
 (10)458
 (14.9.2005) 8327/05 (פורסם בנבו, 14.9.2005)
 (30)966
 (1994) 550 (5) מח(5) 550 (1994)
 (73)1089
 (11.2.2018) 9981/17 (פורסם בנבו, 11.2.2018)
 (1)673
 (9.4.2006) 9418/04 (פורסם בנבו, 9.4.2006)
 (14)348, (10)347
 (1963) 2400 יז 2400 (1963)
 (18)1469
 (16.9.2010) 3238/10 (פורסם בנבו, 16.9.2010)
 (16)241
 (31.7.2016) 6028/15 (פורסם בנבו, 31.7.2016)
 (23)797
 (1994) 563 (4) מח(4) 563 (1994)
 צוקית הכרמל פרוייקטים בע"מ נ' מיכה צח חברה לקבלנות כללית בע"מ,
 ע"א 5634/05 (פורסם בנבו, 4.6.2007)
 (20)994, (3)579, (18)307, (18)296
 (4.6.2007) 5634/05 (פורסם בנבו, 4.6.2007)
 צוקר נ' דוד צוקר ובניו חברה לבניין ולהשקעות בע"מ, רע"א 1296/14
 (פורסם בנבו, 7.5.2014)
 (48)586, (8)372
 (7.5.2014) 1296/14 (פורסם בנבו, 7.5.2014)
- צוקרמן נ' צוקרמן, ע"א 436/70, פ"ד כה(1) 299 (1971)
 "צור" חברה לביטוח בע"מ נ' מחמוד, רע"א 68/89, פ"ד מג(2) 624 (1989)
 צוריאל אגודה שיתופית להתיישבות חקלאית בע"מ נ' אביטן, ע"א 7731/11
 (פורסם בנבו, 15.8.2013)
 (36)152
 (15.8.2013) 7731/11 (פורסם בנבו, 15.8.2013)
- צוריאנו נ' צוריאנו, רע"א 7831/99, פ"ד נז(1) 673 (2002)
 צורף נ' פרידלנדר, ע"א 519/59, פ"ד יד 2185 (1960)
 ציון חברה לביטוח בע"מ נ' אל חמון, רע"א 1422/01, פ"ד נה(4) 153 (2001)
 ציון חברה לביטוח בע"מ נ' קנינגלייקה נדרלנדרשה, ע"א 422/64, פ"ד יט(1) 303 (1964)
 ציון נ' שרון, ע"א 3230/16 (פורסם בנבו, 25.4.2017)
 צ'יזס נ' ברשל (צ'יזס), ע"א 291/61, פ"ד טו 2087 (1961)
 צ'יטרנבאום נ' פקיד השומה, נצרת, ע"א 670/83, פ"ד לט(3) 685 (1983)
 צ'יגור נ' החברה לשיקום ולפיתוח הרובע היהודי, ע"א 4973/16 (פורסם בנבו, 26.2.2018)
 צ'ינווירט נ' כהן, רע"א 9722/07 (פורסם בנבו, 10.11.2008)
 צ'ינור דרום 82 תעשיות בע"מ נ' ראש עיריית עכו, בש"מ 1893/03, פ"ד נז(3) 123 (2003)
 (43)969, (21)1521, (36)996
 (21)1521, (36)996
 (8)38
 (5.1.2017) 10073/16 (פורסם בנבו, 5.1.2017)
 צ'ירנסקי נ' סגן נשיא בית משפט השלום בחדרה, בג"ץ 188/96, פ"ד נב(3) 721 (1998)
 צמח נ' אל על נתיבי אויר לישראל בע"מ, דנ"א 5783/14 (פורסם בנבו, 12.9.2017)
 צמח נ' אל על נתיבי אויר לישראל, ע"א 7187/12 (פורסם בנבו, 17.8.2014)
 צמח נ' גבאי, רע"א 4538/11 (פורסם בנבו, 3.1.2013)
 צ'מפיון מוטורס (ישראל) בע"מ נ' עוז, רע"א 5281/06 (פורסם בנבו, 17.10.2006)
 צנעני נ' אגמון, ע"א 488/83, פ"ד לח(4) 141 (1984)
 (15)227
 (17.10.2006) 5281/06 (פורסם בנבו, 17.10.2006)
 (1984) 141 (4) לח(4) 141 (1984)

- צנציפר חברה ליבוא תבואות ומספוא בע"מ נ' א. דורי בניה בע"מ, רע"א 8259/17 (פורסם בנבו, 18.1.2018) (18)1386
- צ'סלר נ' מנהל עיזבון אופל, ע"א 765/87, פ"ד מג(3) 81 (1989) (19)904
- צסקלה נ' מדינת ישראל, ע"א 88/71, פ"ד כו(1) 351 (1972) (9)954
- צפי פרופיל חן (1983) בע"מ נ' אזולאי, רע"א 11964/04, פ"ד נט(6) 350 (2005) (2)735
- צ'פני נ' איילון חברה לביטוח בע"מ, רע"א 350/11 (פורסם בנבו, 1.5.2011) (8)684
- צפר נ' מלמד, ע"א 163/89, פ"ד מג(2) 495 (1989) (57)548
- צפריר נ' מורגנשטרן, ע"א 264/74, פ"ד כח(2) 668 (1984) (16)138
- צ'רטקוב נ' בית הדין הרבני הגדול, בג"ץ 6144/14 (פורסם בנבו, 15.9.2014) (6)1560, (40)1207
- צ'רלטון בע"מ נ' ההתאחדות לכדורגל בישראל, רע"א 1146/11 (פורסם בנבו, 16.8.2011) (74)1544, (73)1543
- צ'רלטון בע"מ נ' ההתאחדות לכדורגל בישראל, רע"א 8229/10 (פורסם בנבו, 21.11.2010) (40)518
- צ'רלטון בע"מ נ' לוי, רע"א 7427/10 (פורסם בנבו, 21.10.2010) (76)1544
- צ'רני נ' מדינת ישראל, ע"א 9379/03 (פורסם בנבו, 6.12.2006) (2)95, (4)52, (4)51
- צ'רניק נ' מדינת ישראל, בש"א 10092/17 (פורסם בנבו, 1.2.2018) (12)44
- צ'רפתי צבי בע"מ נ' עיריית מודיעין, רע"א 10353/05 (פורסם בנבו, 17.8.2006) (28)269
- צ'רקליבין נ' אלנבולסי, ע"א 775/75, פ"ד ל(3) 102 (1976) (30)188
- ק**
- ק.ד. תכשיטי דורינה אילת בע"מ נ' בנק המזרחי המאוחד בע"מ, רע"א 3773/91, פ"ד מו(3) 177 (1992) (41)759
- ק' נ' ק', בר"ע (מחוזי ת"א) 14324/95 (לא פורסם, 29.1.1996) (10)1196, (1)1133
- ק.צ. מפעלי גו ואנגריה (1982) בע"מ נ' מקסימה המרכו להפרדת אויר בע"מ, ע"א 5559/91, פ"ד מז(2) 642 (1993) (28)165
- קאויפולר נ' וקס, ע"א 603/75, פ"ד לג(1) 785 (1979) (37)1273
- קאופמן נ' אפשטיין, ע"א 35/65, פ"ד יט(2) 639 (1965) (9)595, (4)594
- קאסם נ' יואל, ע"א 638/84, פ"ד מא(3) 678 (1987) (53)530
- קבוצת בראל תרמור נ' בן פורת, רע"א 3418/13 (פורסם בנבו, 12.2.2014) (44)1524
- קבוצת ברן בע"מ נ' מקורות חברת מים בע"מ, בר"מ 10999/02, פ"ד נז(3) 187 (2003) (52)301, (78)1069, (36)897
- קבוצת גיאות בע"מ נ' גולדפרב לוי, ערן ושות', עורכי דין בע"מ, ע"א 7633/12 (פורסם בנבו, 16.9.2014) (7)1638, (36)630, (35)630
- קבוצת עזריאלי בע"מ נ' הממונה על הגבלים עסקיים, ע"א 6426/13 (פורסם בנבו, 25.8.2014) (57)301, (16)25
- קבוצת קידום בע"מ נ' בידרמן, רע"א 1671/16 (פורסם בנבו, 18.5.2016) (17)1323
- קבלו נ' ק' שמעון, עבודות מתכת בע"מ, ע"א 27/91, פ"ד מט(1) 450 (1995) (10)1024, (1)357
- קבץ נ' שבת, רע"א 2242/05 (פורסם בנבו, 17.4.2005) (10)1014
- קדוש נ' קדוש, ע"א 132/84, פ"ד לח(4) 523 (1985) (46)300, (48)232, (26)229
- קדישוב נ' גוטליב, רע"א 477/18 (פורסם בנבו, 26.3.2018) (36)1422
- קדם נ' בזק החברה הישראלית לתקשורת בע"מ, ע"א 8463/99, פ"ד נד(1) 668 (2000) (20)1016
- קו מוצרי דלק בע"מ נ' צינורות המזרח התיכון בע"מ, ע"א 1490/08 (פורסם בנבו, 5.9.2010) (7)1008
- קואופ ישראל סופרמרקטים בע"מ נ' ליברטי פרופרטיס בע"מ, רע"א 1687/17 (פורסם בנבו, 7.3.2017) (54)729
- קובלנץ נ' קובלנץ, רע"א 5156/17 (פורסם בנבו, 24.8.2017) (21)1432
- קוגוט נ' מקבל הנכסים הרשמי, ע"א 355/58, פ"ד יג 94 (1959) (17)542
- קוגלר נ' קוגלר, בע"מ 7760/08 (פורסם בנבו, 23.12.2008) (31)1388
- קוה נ' הכונס הרשמי, רע"א 2481/11 (פורסם בנבו, 19.6.2011) (38)1435, (42)1064
- קוואס נ' ורד ירושלים תעשיות ומפעלי פיתוח בע"מ, רע"א 7670/16 (פורסם בנבו, 7.5.2017) (30)1018

- קווי אשראי לישראל שירותים פיננסיים משלימים בע"מ (בפירוק) נ' **United Kingsway Ltd**,
 ע"א 7173/11 (פורסם בנבו, 31.1.2012) (47)168
- קווי אשראי לישראל שירותים פיננסיים משלימים בע"מ נ' אליעד, רע"א 1056/10
 (פורסם בנבו, 20.7.2010) (51)1474
- קווי אשראי לישראל שירותים פיננסיים משלימים בע"מ נ' אליעד,
 רע"א 1056/10 (פורסם בנבו, 2.8.2010) (20)849, (18)849, (53)729, (46)728, (44)728
- קוזלי נ' מדינת ישראל, מ"ח 7929/96, פ"ד נג(1) 529 (1999) (29)211
- קוזק נ' ג"י פור אס פתרונות אבטחה בע"מ, בג"ץ 106/16 (פורסם בנבו, 12.7.2016) (11)1351
- קוזק שירותי מזון בע"מ נ' משכנות ים בהרצליה בע"מ, רע"א 160/89,
 פ"ד מג(1) 579 (1989) (11)828, (35)712
- קוטלר נ' קוטלר, ע"א 1937/92, פ"ד מט(2) 233 (1995) (12)541
- קויתי נ' אזולאי עמרם בע"מ, ע"א 2622/05 (פורסם בנבו, 15.6.2006) (29)1599, (28)1598
- קול העם בע"מ נ' קסטנר, ע"א 184/63, פ"ד יח(1) 136 (1964) (37)919, (30)919
- קולבינגר נ' רענני, ע"א 263/61, פ"ד טו 1744 (1961) (5)1494
- קולומביה ציוד וצרכי צילום בע"מ נ' **Samsung Techwin Co.**,
 רע"א 722/09 (פורסם בנבו, 11.3.2009) (5)1494
- קולומביה ציוד וצרכי צילום בע"מ נ' דלתה דיגיטל בע"מ, רע"א 2812/13
 (פורסם בנבו, 11.7.2013) (67)235
- קולפניצקי נ' קולפניצקי, רע"א 1839/13 (פורסם בנבו, 6.6.2013) (46)1140, (11)96
- קומם נ' רוזובסקי, רע"א 6996/11 (פורסם בנבו, 28.8.2012) (16)1323, (18)374
- קומפני פריזיין דה פרטיסיפסיון נ' פלאטו שרון, ע"א 556/84, פ"ד מ(2) 298 (1986) (28)297, (30)229
- קומרשאל יוניון נ' שר, ע"א 35/54, פ"ד ח 427 (1955) (13)185
- קונקטיב גרופ נ' דבוש, ע"א 7141/13 (פורסם בנבו, 14.11.2013) (14)1341
- קוסט פורר גבאי את קסירר נ' חפציבה ג'רוזלם גולד בע"מ, רע"א 3184/16
 (פורסם בנבו, 5.5.2016) (95)394
- קוסט פורר גבאי את קסירר רו"ח נ' קדמי, רע"א 5154/08 (פורסם בנבו, 2.4.2009) (10)1322, (5)287
- קופאס פיננס בע"מ נ' אגרקסקו חברה לייצוא חקלאי בע"מ, ע"א 7281/15
 (פורסם בנבו, 22.5.2018) (4)1395
- קופילביץ נ' סוכנות השרון והספקת דלק בע"מ, ע"א 58/63, פ"ד יז 1375 (1963) (56)587
- קופל (נהיגה עצמית) בע"מ נ' טלקאר חברה בע"מ, ע"א 55/89, פ"ד מד(4) 595 (1990) (19)515
- קופל נ' שירותי בריאות כללית, רע"א 9763/08 (פורסם בנבו, 10.1.2009) (54)366
- קופרשמידט נ' הנהלת בתי המשפט, ע"א 6441/16 (פורסם בנבו, 13.8.2017) (7)870
- קופת חולים כללית נ' מוסקוביץ, ע"א 4381/08 (פורסם בנבו, 16.1.2012) (26)256
- קופת חולים כללית נ' סולן, ע"א 1146/99, פ"ד נה(4) 898 (2001) (20)676
- קופת חולים לאומית נ' אבו עסב, רע"א 2893/07 (פורסם בנבו, 9.2.2007) (25)114, (31)75
- קופת חולים של ההסתדרות הכללית נ' עאזם, בש"א 198/92, פ"ד מו(1) 642 (1992) (14)1015
- קופת חולים של ההסתדרות הכללית של העובדים בארץ ישראל נ' גל,
 ע"א 596/84, פ"ד לט(3) 477 (1985) (47)1040, (36)606, (9)601
- קופת חולים של ההסתדרות הכללית של העובדים בישראל נ' קבוצת כנרת, קבוצת פועלים
 להתיישבות שיתופית בע"מ, ע"א 493/63, פ"ד יח(2) 225 (1964) (49)191
- קופת חולים של ההסתדרות הכללית של העובדים בארץ ישראל נ' פישר,
 ע"א 49/51, פ"ד ה 1406 (1951) (59)730, (36)727, (35)727, (11)722
- קופת חולים של ההסתדרות נ' דיין, ע"א 398/99, פ"ד נה(1) 765 (1999) (54)884
- קופת חולים של ההסתדרות נ' מדינת ישראל, רע"א 2920/90, פ"ד מז(1) 397 (1991) (35)814
- קופת עליה – אגודה שיתופית לאשראי בע"מ נ' לורום חברה קבלנית לבנין ופיתוח בע"מ,
 רע"א 1399/11 (פורסם בנבו, 19.1.2012) (10)524
- קוצקי נ' הראל, רע"א 2528/08 (פורסם בנבו, 4.1.2009) (21)86
- קוקיא נ' עיריית ירושלים, רע"א 476/87, פ"ד מב(1) 166 (1988) (36)919, (11)903

- (67)805 קורבלי נ' מדינת ישראל, ב"ש (מחוזי ת"א) 641/73, פ"מ התשל"ד(1) 361 (1973)
קוריאה מוטורס ישראל בע"מ נ' אונגר, רע"א 561/17
- (23)1050, (29)516, (16)514 (פורסם בנבו, 26.1.2017)
קורינטוס ביזנס אינק נ' כנף מפעלי הנדסה וטכסטיל בע"מ, ע"א 10271/05
- (37)1643, (28)1641, (19)1016, (18)1016 (פורסם בנבו, 20.9.2006)
קורינטוס ביזנס אינק-חברה זרה נ' כנף מפעלי הנדסה וטכסטיל בע"מ, ע"א 10271/05 (פורסם בנבו, 6.3.2008)
- (6)444 קורל-תל בע"מ נ' רז, רע"א 5635/13 (פורסם בנבו, 1.4.2015)
- (34)1327, (62)193 קורן נ' הראל, ע"א 4352/15 (פורסם בנבו, 2.8.2017)
- (42)1423, (22)307, (4)287 קורן נ' חיפה כימיקלים בע"מ, רע"א 2370/12 (פורסם בנבו, 31.10.2012)
- (2)673 קורנץ נ' מרכז רפואי ספיר – בית חולים "מאיר", ע"א 2989/95, פ"ד נא(4) 687 (1997)
- (12)1003 קורפו נ' סורוצקין, ע"א 8854/06 (פורסם בנבו, 20.3.2008)
- (28)1630, (78)564, (38)152 קורץ נ' מפעלי תחנות בע"מ, רע"א 406/15 (פורסם בנבו, 4.8.2015)
- (21)1004 קורקידי נ' גרייבסקי, ע"א 573/61, פ"ד יז 2198 (1963)
- (57)587 קוש נ' כהן, ע"א 244/87, פ"ד מג(1) 15 (1989)
- (71)1605 קול נ' קרן קיימת לישראל, ע"א 5574/09 (פורסם בנבו, 16.11.2011)
- (84)327, (4)253, (56)247 קוצ'קוב נ' קוצ'קוב, ע"א 1393/92, פ"ד מח(4) 353 (1994)
- (4)1277 קיבוץ יגור קבוצת עובדים להתיישבות שיתופית בע"מ נ' שירותי נפט בע"מ, ע"א 756/82, פ"ד מא(1) 85 (1987)
- (5)979 קיבוץ קדרים נ' מורד, רע"א 254/88, פ"ד מב(3) 74 (1990)
- (15)451 קידר נ' קידר, ע"א 9895/16 (פורסם בנבו, 2.2.2017)
- (48)1128 קים לוסטיגמן ייזום ובניה בע"מ נ' בכר, רע"א 8147/10 (פורסם בנבו, 22.2.2011)
- (59)388 קינג נ' אופיר טורס בע"מ, רע"א 8113/14 (פורסם בנבו, 15.3.2015)
- (54)1054, (31)410 קינג נ' פקיד השומה ירושלים, ע"א 9056/12 (פורסם בנבו, 4.8.2014)
- (56)971, (20)32 קינדלר נ' עיזבון הניג, ע"א 4398/90, פ"ד מח(5) 403 (1994)
- (79)858 קינן נ' הירשברנד, רע"א 4024/06 (פורסם בנבו, 28.1.2007)
- (51)908, (26)905 קירור – אגודה שיתופית חקלאית מרכזית למשקי עמק חפר והשומרון בע"מ נ' זייד, ע"א 728/79, פ"ד לד(4) 126 (1980)
- (76)326, (42)321, (39)321, (3)225 קירמה נ' בנק ירוטרייד בע"מ, רע"א 8365/05 (פורסם בנבו, 19.10.2006)
- (73)764 קירשבאום נ' אריאל, ע"א 436/74, פ"ד כט(1) 322 (1974)
- (49)529 קל בנין בע"מ נ' החברה לטיפול בשפכים רמת לבנים בע"מ, ע"מ 3190/02, פ"ד נח(1) 590 (2003)
- (9)646 קלאב הוטל ניהול (1996) בע"מ נ' דגן, רע"א 9265/06 (פורסם בנבו, 3.1.2007)
- (51)366 קלאב הוטלס אינטרנשיונל (א.ק.ה) בע"מ נ' עמותת בעלי יחידות טיים שרינג, ע"א 7219/13 (פורסם בנבו, 8.3.2016)
- (29)557 קל-בנין בע"מ נ' אינטל אלקטרוניקה בע"מ, רע"א 6115/12 (פורסם בנבו, 26.8.2012)
- (11)1047 קלזנר נ' עמל הנגב בע"מ, ע"א 453/81, פ"ד לו(4) 225 (1982)
- (74)1069, (31)641 קלזנר נ' שמעוני, ע"א 246/66, פ"ד כב(2) 561 (1968)
- (47)529, (5)265, (4)225 קליאוס נ' בנק הפועלים בע"מ, רע"א 2158/92, פ"ד מו(3) 804 (1992)
- (31)758, (30)757, (14)1580, (59)779, (57)779 קליאוס נ' פרטנר תקשורת בע"מ, רע"א 2155/17 (פורסם בנבו, 24.8.2017)
- (5)1334 קליין נ' בנק דיסקונט לישראל בע"מ, רע"א 943/15 (פורסם בנבו, 23.6.2015)
- (11)44, (7)44 קלינה אליעזר ובניו הנדסה תכנון וביצוע עבודות חשמל בע"מ נ' יאסין, ע"א 7895/08 (פורסם בנבו, 31.8.2011)
- (57)482 קלישבסקי נ' לויין ודולב חברה לביטוח בע"מ, ע"א 7950/02 (פורסם בנבו, 19.6.2007)
- (23)1026, (45)690 קלנר נ' לופוביץ, ע"א 3645/92, פ"ד מז(4) 133 (1993)
- (32)919, (23)918 קלעאני נ' פרוילינגר, ע"א 502/82, פ"ד לח(2) 696 (1984)
- (28)1522

(8)595	קלעי נ' ורגלניק, בר"ע 179/73, פ"ד כח(2) 54 (1974)
(39)67	קלצוק נ' אורון, רע"א 4138/10 (פורסם בנבו, 5.7.2010)
(9)62	קלקודה נ' אגד (א.ש.ד.) אגודה שיתופית לתחבורה בע"מ, ע"א 145/58, פ"ד יג 260 (1959)
(42)213	קלקס נ' הנאמן על נכסי קלקס, ע"א 182/64, פ"ד יח(4) 630 (1964)
(15)1123	קלקשטיין נ' ויטליס, ע"א 9370/12 (פורסם בנבו, 7.2.2013)
(14)73, (6)71	קמור רכב בע"מ נ' חימו, רע"א 11556/05 (פורסם בנבו, 27.2.2006)
(5)1666	קמינצקי נ' הועדה המקומית לתכנון ובנייה להבים, ע"א 6802/09 (פורסם בנבו, 26.1.2011)
(57)1502	קמינר נ' בן-משה, רע"א 2979/98, פ"ד נב(4) 274 (1998)
(25)340	קמר נ' רובינסון-ליפסקי, ע"א 286/83, פ"ד לז(4) 245 (1983)
(6)1008	קן טק וניצ'רס בע"מ נ' אברבנאל, ע"א 4835/07 (פורסם בנבו, 1.1.2008)
(23)1629, (39)385	קן נבון מדרגות בע"מ נ' יצחקי אוזל בע"מ, רע"א 4876/16 (פורסם בנבו, 19.9.2016)
(22)64	קנאזע נ' הנזירות הפרנסיסקניות, רע"א 10889/07 (פורסם בנבו, 4.5.2008)
(47)802	קנטי נ' יונייטד שוילי פילם, ע"א 230/69, פ"ד כג(1) 505 (1969)
(1)1665	קני בתים בע"מ נ' הוועדה המקומית לתכנון ולבנייה – נתניה, ב"ש 104/86, פ"ד מ(3) 475 (1986)
(94)1072	קנמוני נ' בנק פועלי ישראל בע"מ, רע"א 6231/05 (פורסם בנבו, 11.9.2005)
(23)944	קנפלו נ' אברהם, רע"א 2881/15 (פורסם בנבו, 11.5.2015)
(81)565, 546	קנפלו נ' קרמר, רע"א 11036/08 (פורסם בנבו, 16.3.2009)
(21)894, (13)893, (25)583	קן-תור נ' גלבווע, ע"א 609/78, פ"ד לד(1) 239 (1979)
(17)359	קסטן נ' חיינזון, רע"א 1935/03, פ"ד נז(4) 554 (2003)
(50)586, (10)373	קסטנבוים עיבוד ושיווק בע"מ נ' רוזנטויס בע"מ, רע"א 504/18 (פורסם בנבו, 19.3.2018)
, (24)542, (20)542, (13)541, (2)539	קסל נ' אבטן, רע"א 1190/17 (פורסם בנבו, 20.3.2017)
(44)545, (26)542	
(37)906	קעטבי נ' פיברן קדימה בע"מ, בג"ץ 4181/04 (פורסם בנבו, 11.1.2006)
(24)1026, (33)669	קפאח נ' משרד הבריאות, ע"א 5787/08 (פורסם בנבו, 10.8.2010)
(19)186	קפון נ' חברת מעונות מרכז התרבות בע"מ, ע"א 6381/00, פ"ד נו(1) 425 (2001)
(2)1023	קפלן את לוי בע"מ נ' החברה למשק וכלכלה של השלטון המקומי בע"מ, בש"מ 6614/17 (פורסם בנבו, 3.9.2017)
(10)124	קפלן את לוי בע"מ נ' עיריית רמלה, רע"א 5561/11 (פורסם בנבו, 8.9.2011)
(24)1352	קפלן נ' משרד הבריאות, ע"מ 1859/15 (פורסם בנבו, 9.8.2016)
(27)1630	קפלנסקי נ' מנורה חברה לביטוח בע"מ, ע"א 4849/06 (פורסם בנבו, 25.2.2008)
(32)1459	קציב נ' Raiffeisenbank Zao, רע"א 10250/08 (פורסם בנבו, 18.3.2010)
(40)101	קצין התגמולים נ' בן עד, רע"א 5499/92, פ"ד מז(2) 471 (1993)
(55)215	קצין התגמולים נ' יורשי לוי, ע"א 2426/90, פ"ד מז(5) 783 (1993)
(13)1094	קציר נ' דוידסקו, ע"א 5971/14 (פורסם בנבו, 4.11.2014)
(42)1106	קצירי נ' ג.ר. נוף תל אביב בע"מ, ע"א 9915/16 (פורסם בנבו, 29.5.2018)
(26)1147	קצקה נ' כונס הנכסים הרשמי, רע"א 7940/13 (פורסם בנבו, 29.1.2014)
(55)154	קקון נ' המפקח על התעבורה, בג"ץ 178/71, פ"ד כו(1) 141 (1971)
(12)202	קראוס נ' ידיעות אחרונות בע"מ, ע"א 3199/93, פ"ד מט(2) 843 (1995)
(18)1103	קרבסי נ' וקנין, ע"א 1062/17 (פורסם בנבו, 19.6.2017)
(47)480	קרגל בע"מ נ' י.א. אריזות שיווק (1988) בע"מ, רע"א 800/14 (פורסם בנבו, 21.5.2014)
(9)316	קרד-גרד הישרדות מדעית בע"מ נ' פרמה לייף בע"מ, ע"א 8250/11 (פורסם בנבו, 22.6.2015)
(43)469	קרדו נ' כלל יהלומים סוכנות לביטוח (1988) בע"מ, רע"א 300/13 (פורסם בנבו, 18.2.2013)
(55)1502	קרדי נ' Amity, רע"א 6181/96, פ"ד נב(3) 276 (1998)
(6)834	קריוז נ' אמיתי, רע"א 1608/13 (פורסם בנבו, 8.4.2013)
(15)203	קריוז נ' שוורץ, ע"א 1184/04 (פורסם בנבו, 15.4.2007)
(19)812	קרוינסקי נ' גולדשטיין, ע"א 389/64, פ"ד יט(1) 225 (1965)

- קרוליק נ' עיזבון פנחס, ע"א 306/78, פ"ד לג (1) 496 (1979)
 קרייטר נ' לוטן, רע"א 7366/15 (פורסם בנבו, 14.2.2016)
 קריסטל מכונות קריסטל מכונות ומוצרי חשמל בע"מ נ' פרנק, רע"א 8959/08 (פורסם בנבו, 5.1.2009)
 קריסטל נ' רוט, ע"א 6636/15 (פורסם בנבו, 27.10.2015)
 קריסל נ' מילר, המ' 222/56, פ"ד יא 274 (1957)
 קריספל נ' ביטוח ישיר איי די איי חברה לביטוח בע"מ, רע"א 5260/12 (פורסם בנבו, 13.12.2012)
 קרית טעלז אירוינג סטון שבקרית יערים בע"מ נ' ישיבת טעלז בישראל (ע"ר), ע"א 1657/17 (פורסם בנבו, 29.6.2017)
 קרית ספר (דיוור מודיעין) בע"מ נ' ארלבוים, ע"א 7679/15 (פורסם בנבו, 15.12.2015)
 קרליץ נ' פקיד הבחירות לעיריית באר שבע, בר"מ 31/04, פ"ד נח (4) 101 (2004)
 קרליץ נ' פקיד הבחירות לעיריית באר-שבע 1998, בש"א 457/01, פ"ד נה (3) 869 (2001)
 קרמנשהצ"י נ' ביזאן, רע"א 9934/16 (פורסם בנבו, 18.1.2017)
 קרמר נ' קרמר, רע"א 812/14 (פורסם בנבו, 27.2.2014)
 קרן הגימלאות המרכזית של עובדי ההסתדרות בע"מ נ' כנר, ע"א 361/64, פ"ד יט (1) 134 (1965)
 קרן הופר נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, בש"א 329/89, פ"ד מג (4) 756 (1989)
 קרן חברה להשקעות בע"מ נ' בנק מרכנתיל דיסקונט בע"מ, ע"א 2643/99, פ"ד נה (2) 441 (2001)
 קרן כימיקלים בע"מ נ' ויטקו כימיקלים בע"מ, ע"א 116/87, פ"ד מא (3) 505 (1987)
 קרן קיימת לישראל נ' דימנט-יוסף, רע"א 6382/09 (פורסם בנבו, 19.8.2009)
 קרן קיימת לישראל נ' כץ, המ' 121/58, פ"ד יב (1958)
 קרניל חברה לעבודות הנדסיות בע"מ נ' גב ים חברה לקרקעות בע"מ, ע"א 11512/04 (פורסם בנבו, 16.11.2006)
 קרנית קרן לפיצוי נפגעי תאונות נ' אבו עראר היאם, רע"א 7447/13 (פורסם בנבו, 10.11.2013)
 קרנית – קרן לפיצוי נפגעי תאונות דרכים נ' אסידו, ע"א 387/82, פ"ד מ (4) 213 (1985)
 קרנית – קרן לפיצוי נפגעי תאונות דרכים נ' עבד, רע"א 4405/10 (פורסם בנבו, 2.8.2010)
 קרנית, קרן לפיצוי נפגעי תאונות דרכים נ' זנגי, ע"א 9396/00, פ"ד נה (3) 537 (2001)
 קרנית – קרן לפיצוי נפגעי תאונות דרכים נ' פלונית, רע"א 8908/17 (פורסם בנבו, 10.1.2018)
 קרסו מוטורס בע"מ נ' Better Place Inc., ע"א 10208/16 (פורסם בנבו, 13.12.2017)
 קרפינובסקי נ' המחלבות המאוחדות בע"מ, ע"א 521/83, פ"ד מב (1) 525 (1988)
 קרצר נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, ע"א 1020/06 (פורסם בנבו, 13.1.2010)
 קשתי נ' פייגין, ע"א 10329/07 (פורסם בנבו, 24.8.2010)

ר

- ר.א חברת פיתוח גני יבנה בע"מ נ' מועצה מקומית גן יבנה, ע"א 3699/13 (פורסם בנבו, 2.2.2015)
 ר.א.מ. מהנדסים קבלנים בע"מ נ' עמותת שכונת קוטגיים בשועפאט, בש"א 9164/01, פ"ד נו (2) 481 (2001)
 ר.מ מתתיהו בניה ופיתוח בע"מ נ' אחים אוזן חברה לבניין בע"מ, רע"א 2172/14 (פורסם בנבו, 4.5.2014)
 ר.ג.נ. מ.ג. בר"ע (מחוזי ת"א) 65/96 (פורסם בנבו, 25.9.1996)
 ר.פ. אירועים וגנים בע"מ נ' חן, רע"א 6126/12 (פורסם בנבו, 7.9.2012)
 ראבי נ' ראבי, ע"א 77/77, פ"ד לג (1) 729 (1979)
 ראד נ' חי, ע"א 74/83, פ"ד מ (2) 141 (1986)
 ראדא תעשיות אלקטרוניות בע"מ נ' Bodstray Company Ltd, ע"א 4601/02, פ"ד נח (2) 465 (2004)
 פ"ד נח (2) 465 (2004)

- (40)231 ראובן נ' רוקח, ע"א 9774/05 (פורסם בנבו, 18.4.2007)
 ראש קש מסחר 88 בע"מ נ' רוכביץ, רע"א 7264/95, פ"ד מט(5) 793 (1996)
 ,(18)359 ,(28)350
 (44)585 ,(61)389 ,(50)387
- (5)700 רבו נ' הראל חברה לביטוח בע"מ, רע"א 7676/13 (פורסם בנבו, 14.11.2013)
 רבוע כחול גדל"ן בע"מ נ' טרבלסי, רע"א 2438/16 (פורסם בנבו, 3.6.2016)
 (1)1395 רביזה נ' מדינת ישראל, בש"פ 9694/02, פ"ד נז(1) 176 (2002)
 (26)641 ,(69)589 רבינוב גושן נ' אבי-גיא, רע"א 321/07 (פורסם בנבו, 21.8.2007)
 (42)1638 ,(22)1615 ,(18)1614 רבינוביץ נ' הפטריארך היווני, רע"א 2124/13 (פורסם בנבו, 21.7.2013)
 (28)516 רבינוביץ נ' כץ, ע"א 1386/02, פ"ד נו(5) 857 (2002)
 (16)893 ,(55)587 רבינוביץ נ' ר"ע 34/87, פ"ד מא(2) 398 (1987)
 (44)776 רביע נ' יחזקאלי, ע"א 65/69, פ"ד כג(2) 141 (1969)
 (20)525 רבקה טכנולוגיות בע"מ נ' חברת כימיקלים לישראל בע"מ,
 רע"א 5403/17 (פורסם בנבו, 5.12.2017)
 (10)1385 רגב נ' מדינת ישראל, ע"א 6768/01, פ"ד נט(4) 625 (2004)
 (35)1599 רגבי נ' כחלה, רע"א 5673/11 (פורסם בנבו, 20.12.2011)
 (7)30 רגובי נ' תנובה מרכז שיתופי לשווק תוצרת חקלאית בישראל בע"מ, ע"א 270/86,
 פ"ד מה(1) 620 (1991)
 (16)359 רגובי נ' תנובה מרכז שיתופי לשווק תוצרת חקלאית בישראל בע"מ, ע"א 270/86,
 פ"ד מה(2) 485 (1991)
- (21)428 רדוויל בע"מ נ' בתאור תעשיות אלקטרוכימיות בע"מ, ע"א 7891/13 (פורסם בנבו, 7.1.2016)
 (6)870 רדיד נ' מועצה מקומית פרדס חנה, בש"א (מינהלי חי') 2448/07 (פורסם בנבו, 5.6.2008)
 (23)1297 רדיו קול ברמה בע"מ נ' קולך – פורום נשים דתיות, רע"א 6897/14 (פורסם בנבו, 9.12.2015)
 (8)1370 רואים עולם החברה להגנת הטבע בע"מ נ' פרלמוטר, רע"א 7102/10
 (פורסם בנבו, 12.4.2012)
- (49)1473 ,(55)91 רואימי נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, רע"א 6823/05 (פורסם בנבו, 12.1.2006)
 (87)393 רובאב חברה לנכסים בע"מ נ' אחים דוניץ בע"מ, ע"א 8438/09 (פורסם בנבו, 19.4.2012)
 (40)259 רובין נ' אפלבוים, רע"א 60/03, פ"ד נז(3) 475 (2003)
 (75)326 ,(36)56 רובין נ' השופט סגלסון, בג"ץ 4974/92, פ"ד מו(5) 772 (1992)
 (18)427 רובין נ' מדינת ישראל, רע"א 1026/14 (פורסם בנבו, 16.3.2014)
 (2)43 רובינשטיין ושות' חברה קבלנית בע"מ נ' זמרן, ע"א 769/86, פ"ד מב(3) 581 (1988)
 (32)151 רובינשטיין נ' עין טל בע"מ, רע"א 2450/01, פ"ד נה(4) 385 (2001)
 (53)505 רובינשטיין נ' רון, ע"א 289/65, פ"ד כ(1) 505 (1966)
 (7)253 ,(3)171 ,(32)66 רובינשטיין נ' שר הביטחון, בג"ץ 3267/97, פ"ד נה(2) 241 (2000)
 (10)848 רובקין נ' קלאצ'ק, ב"ש 1061/85, פ"ד לט(4) 252 (1985)
 (30)905 רובשיץ נ' הלר, ע"א 392/58, פ"ד יג 1925 (1959)
 (24)501 ,(21)500 רוזוב נ' דודא, ע"א 219/64, פ"ד יח(3) 412 (1964)
 (59)803 רוזין נ' בן-נון, ע"א 579/90, פ"ד מו(3) 738 (1992)
 (19)465 ,(18)465 ,(16)465 ,(3)449 ,(40)430 רוזן נ' ביטון, ע"א 461/14 (פורסם בנבו, 14.1.2015)
 ,(19)1342 ,(18)1342 ,(31)100 ,(30)100
 (51)1553 ,(33)1550 ,(29)1550 ,(24)1387
- רוזן נ' כפר הרי"ף כפר שיתופי להתיישבות חקלאית, בש"א 3780/98,
 פ"ד נב(3) 625 (1998)
- (33)1018 ,(14)14 רוזנבלום נ' רוזנשיין, רע"א 2569/16 (פורסם בנבו, 15.5.2016)
 (12)864 רוזנבלום נ' תוסף קומפאונדס בע"מ, ע"א 10297/06 (פורסם בנבו, 5.9.2007)
 (33)1084 רוזנבלט נ' פרקליטות מחוז המרכז, רע"א 8702/16 (פורסם בנבו, 17.11.2016)
 (47)854 רוזנברג נ' פריימן, ע"א 274/74, פ"ד כח(2) 733 (1974)
 (67)415 רוזנהיים נ' רוזנהיים, ע"א 190/55, פ"ד י 903 (1956)
 (27)583 רוזנון נ' חברת "אבני יהודה", המ' (מחוזי ת"א) 7729/66, פ"מ נז 169 (1966)
 (7)754

- רוזנטל נ' רוזנטל, בר"ע (מחוזי ב"ש) 754/00 (פורסם בנבו, 30.3.2001)
- רוזמן נ' קריגר, ע"א 4396/90, פ"ד מו(3) 254 (1992)
- רוזנסקי נ' ארגון מובילי לוד (העולה) בע"מ, ע"א 630/90, פ"ד מה(5) 365 (1991)
- רוזנפלד נ' Dolphin Fund Limited, ע"א 1091/15 (פורסם בנבו, 13.7.2016)
- רוזנצוויג נ' מפרק גדרם שמנים בע"מ, ע"א 1103/04, פ"ד נט(3) 125 (2004)
- רוזנצוויג נ' רהיטי צרעה בע"מ, ע"א 7665/07 (פורסם בנבו, 25.3.2009)
- רוזנצוויט נ' רוזנבליט, ע"א 2016/00, פ"ד נו(4) 511 (2002)
- רוזנר נ' אוהיון, רע"א 9955/16 (פורסם בנבו, 22.1.2017)
- רוזנר נ' פ.א.א.י. אסטבלישמנט, רע"א 7768/95, פ"ד מט(5) 159 (1996)
- רוזנר נ' שטרן, ע"א 491/71, פ"ד כז(1) 78 (1972)
- רוחוביץ נ' שורץ, ע"א 167/59, פ"ד יג 1233 (1959)
- רוחם נ' אניס פרנס פרס בע"מ, רע"א 2407/14 (פורסם בנבו, 14.10.2015)
- רוט נ' Deak & Co. Inc., ב"ש 940/86, פ"ד מא(1) 217 (1987)
- רוט נ' אינטרקונטיננטל קרדיט קורפוריישן ניו-יורק, רע"א 5805/90, פ"ד מה(3) 45 (1991)
- רוט נ' אינטרקונטיננטל קרדיט קורפוריישן, ע"א 447/92, פ"ד מט(2) 102 (1995)
- רוט נ' עגנון, ע"א 3700/15 (פורסם בנבו, 27.6.2016)
- רוט נ' פישר, ע"א 487/64, פ"ד יט(2) 148 (1965)
- רוטברד נ' מדינת ישראל, משרד הבריאות, ע"א 813/87, פ"ד מג(3) 514 (1989)
- רוטגר נ' מדינת ישראל, ה"פ (מחוזי ת"א) 933/79, פ"מ התשמ"א(1) 265 (1980)
- רוטה נ' נצבטייב, בה"נ 6857/00, פ"ד נד(4) 707 (2000)
- רוטמן נ' הכשרת הישוב חברה לביטוח בע"מ, רע"א 2993/14 (פורסם בנבו, 11.9.2014)
- רוטמן נ' מזור, רע"א 8449/14 (פורסם בנבו, 15.2.2015)
- רוטמן נ' פלאפון תקשורת בע"מ, ע"א 2408/13 (פורסם בנבו, 30.5.2013)
- רוטנברג נ' אלגו השקיה בע"מ, ע"א 2634/09 (פורסם בנבו, 6.1.2011)
- רוטנשטרייך נ' הועד המחוזי של לשכת עורכי הדין, בר"ש 2180/13 (פורסם בנבו, 26.6.2013)
- רוטר נ' מקור ראשון המאוחד (הצופה) בע"מ, רע"א 1379/14 (פורסם בנבו, 25.8.2014)
- רוכמן נ' קיבוץ מענית, ע"א 8510/08 (פורסם בנבו, 25.1.2009)
- רולן בע"מ נ' מדינת ישראל, רע"א 1067/04, פ"ד נח(6) 427 (2004)
- רום נ' עיזבון שריער, בש"א 2511/90, פ"ד מד(3) 589 (1990)
- רומן נ' רומן, ע"א 669/82, פ"ד לט(4) 817 (1986)
- רון נ' בית הדין הרבני הגדול, בג"ץ 8754/00, פ"ד נו(2) 625 (2002)
- רון נ' חזן, ע"א 641/73, פ"ד כח(2) 141 (1974)
- רון נ' חזן, ע"א 96/74, פ"ד כח(2) 235 (1974)
- רון נ' חזן, ע"א 98/74, פ"ד כח(2) 238 (1974)
- רונס נ' אלי לין שילוח בינלאומי בע"מ, רע"א 3634/14 (פורסם בנבו, 30.6.2014)
- רוסו נ' הקרן קיימת לישראל, ע"א 9097/03 (פורסם בנבו, 16.2.2006)
- רופמן נ' יבלונסקי, ע"א 554/72, פ"ד כח(1) 434 (1974)
- רוקסי בנייה והשקעות בע"מ נ' חן, ע"א 1832/13 (פורסם בנבו, 15.4.2013)
- רושרוש נ' מנסור, ע"א 1134/06 (פורסם בנבו, 10.11.2009)
- רותם חברה לביטוח בע"מ נ' חברת נשר סוכנות לביטוח בע"מ, רע"א 7/89, פ"ד מב(4) 683 (1989)
- רותם חברה לביטוח בע"מ נ' נחום, ע"א 9542/04 (פורסם בנבו, 2.1.2006)
- רותם חברה לביטוח בע"מ נ' נחום, רע"א 9155/07 (פורסם בנבו, 10.6.2009)
- רותם נ' Taprogge. Gessellschaft MBH, רע"א 133/87, פ"ד מא(3) 1 (1987)
- רו גל בע"מ נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, רע"א 9614/05 (פורסם בנבו, 16.3.2006)
- (1)1189, (28)1136
- (4)1189, (2)1189
- (26)1264, (66)217
- (47)560
- (33)1389, (11)744
- (71)805
- (43)1632
- (69)194
- (39)1643
- (21)1009
- (18)163
- (73)695
- (17)107
- (34)984, (56)215
- (47)777, (14)722
- (12)14, (8)14
- (40)67
- (34)76
- (30)308, (39)231, (12)30
- (32)575
- (36)1672, (33)1656, (19)1654, (7)24
- (9)701
- (34)1400
- (20)1342, (27)1326
- (33)17
- (5)1637
- (32)478
- (35)1052, (4)1046, (55)481
- (49)1128, (18)1124
- (77)925
- (54)1526
- (74)1606
- (4)130, (36)88
- (38)800
- (8)1494
- (33)958
- (46)776
- (1)891
- (22)349
- (7)1547, (6)1547
- (18)1271
- (13)787
- (12)524, (61)234
- (43)479
- (19)1035
- (32)881

(4)614 , (14)602	רוז נ' אימפרשן מדיה בע"מ, רע"א 1231/17 (פורסם בנבו, 20.4.2017)
(20)603	רוז נ' האפרתי, רע"א 1868/16 (פורסם בנבו, 19.6.2016)
(74)695 , (70)684 , (46)690 , (23)676 , (29)668	רוז נ' לאץ, ע"א 2160/90, פ"ד מז(5) 170 (1993)
(25)1050 , (14)514 , (12)514	רוז נ' פלד, רע"א 271/14 (פורסם בנבו, 27.1.2014)
(42)690	רוזין נ' המגן חברה לביטוח בע"מ, רע"א 3497/98, פ"ד נב(5) 136 (1998) רוזיניק נ' ניר שיתופי, אגודה ארצית שיתופית להתיישבות עובדים, ע"א 6887/03 (פורסם בנבו, 20.7.2010)
(24)1297 , (22)1297	רחמים שמואל נ' עיריית רעננה, עע"מ 728/17 (פורסם בנבו, 4.2.2018)
(31)1354	רחמן-נוני נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, ע"א 9590/05 (פורסם בנבו, 9.7.2007)
(1)1369	ריאר נ' ברבי, ע"א 2234/16 (פורסם בנבו, 12.7.2017)
(26)1433	ריזה נ' באומל, ב"ש 1085/85, פ"ד לט(4) 466 (1985)
(19)879	ריחני נ' סטריקובסקי, רע"א 129/17 (פורסם בנבו, 7.4.2017)
(9)1418	ריטנברג נ' נסים, ע"א 206/79, פ"ד לד(3) 314 (1980)
(22)542	רייזל נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, ע"א 3955/04 (פורסם בנבו, 4.7.2005)
(10)1295	רייטמן נ' Jiangsu Overseas, ע"א 7884/15 (פורסם בנבו, 14.8.2017)
(17)933	רייך נ' המר, ע"א 303/57, פ"ד יא 1362 (1957)
(1)793	רייך נ' כהן, רע"א 3032/08 (פורסם בנבו, 2.9.2009)
(15)737	רייכרט נ' יורשי שמש, ע"א 345/03 (פורסם בנבו, 7.6.2007)
(2)1313	רייכרט נ' עיזבון שמש, ע"א 2051/10 (פורסם בנבו, 7.3.2011)
(64)973	רייכרט נ' שמש, רע"א 8268/96, פ"ד נה(5) 276 (2001)
(38)310	ריין נ' FUJI ELECTRONICS, ע"פ 58/86, פ"ד מב(1) 86 (1990)
(16)955	רייניץ נ' מכבי שירותי בריאות, ע"א 5233/08 (פורסם בנבו, 9.2.2010)
(82)565 , (68)532	רייס נ' קופף, ע"א 302/63, פ"ד יח(3) 309 (1964)
(17)63	רייס נ' קשמן, ע"א 71/68, פ"ד כג(1) 639 (1968)
(39)631	רייפמן נ' Marc Richter, רע"א 8042/12 (פורסם בנבו, 15.1.2013)
(50)1473	רייפמן נ' ארז, ע"פ 7174/09 (פורסם בנבו, 13.10.2009)
(19)955 , (18)955	ריכטר נ' בנק צפון אמריקה, ע"א 1347/90, פ"ד מז(2) 31 (1993)
(8)513	ריכטר נ' כהן, ע"א 8506/15 (פורסם בנבו, 27.3.2016)
(48)1107	רימון נ' A.E.L. Leasing, ע"א 4721/95, פ"ד נ(5) 99 (1997)
(11)1444	רימי להגנת הצומח והסביבה בע"מ נ' רו, ע"א 2132/15 (פורסם בנבו, 28.4.2015)
(31)1537	רישן בניין והשקעות בע"מ נ' נתנאל, ע"א 2264/17 (פורסם בנבו, 28.2.2018)
(20)1103	רכאב נ' רכאב, ע"א 436/01, פ"ד נח(6) 913 (2004)
(18)1262 , (5)646 , (4)124	רכאה נ' חברת טבע תעשיות פרמצבטיות בע"מ, רע"א 6297/97 (פורסם בנבו, 26.1.1998)
(33)362	רכבת ישראל נ' הום חברה לביטוח בע"מ, ע"א 1439/90, פ"ד מז(2) 346 (1993)
(16)981	רכטמן נ' טכניכון מרכז להשתלמות טכנית ותיכונית שותפות רשומה, ע"א 649/69, פ"ד כד(2) 60 (1970)
(22)526	רכטר נ' מפרק חיים שכטר חברה לבנין והשקעות בע"מ, רע"א 294/88, פ"ד מו(1) 362 (1991)
(13)1009 , (51)971	רכס פרוייקטים חינוכיים בע"מ נ' קבלי, ע"פ 10288/09 (פורסם בנבו, 17.5.2010)
(11)954	רלפו (ישראל) בע"מ נ' בנק למסחר בע"מ, ע"א 2418/90, פ"ד מז(5) 133 (1992)
(52)1602	רם און – מושב עובדים בע"מ נ' דגן – מכוני תערוכת בע"מ, ה"פ (מחוזי נצ') 611/90, פ"מ התשנ"א(2) 441 (1991)
(65)763 , (20)573	רם נ' מיוסט, בר"ע (מחוזי ים) 4198/02 (פורסם בנבו, 26.11.2002)
(3)601	רמד בע"מ נ' חברת ווסטצ'סטר בע"מ, ע"א 270/75, פ"ד כט(2) 813 (1975)
(57)262	רמדאן נ' רמדאן, ע"א 4501/91, פ"ד מח(3) 287 (1994)
(42)670 , (31)658 , (12)596	רמו נ' מיגוון משאבי אנוש בע"מ, ע"א 1014/08 (פורסם בנבו, 16.5.2010)
(35)774 , (6)554	רמי לוי שיווק השקמה בע"מ נ' ברנד פור יו בע"מ, רע"א 3788/16 (פורסם בנבו, 12.7.2016)
(82)392	רמי לוי שיווק השקמה בע"מ נ' ברנד פור יור בע"מ, רע"א 10108/16 (פורסם בנבו, 1.3.2017)
(83)392	

- רמי לוי שיווק השקמה תקשורת בע"מ נ' דהן, רע"א 2376/13 (פורסם בנבו, 8.7.2013) (81)392
 רמי שכירו הנדסה בניה והשקעות בע"מ נ' איצקין, ע"א 6014/15 (פורסם בנבו, 16.12.2015) (19)1535
 רמת סיב בע"מ נ' עקום, ע"א 16/68, פ"ד כב(2) 164 (1993) (30)668, (19)667
 רמתי נ' ש. קינד בע"מ, ע"א 10449/08 (פורסם בנבו, 23.2.2009) (6)1612
 רנביט אימפורט בע"מ נ' לנגלייב, ע"א 254/71, פ"ד כו(2) 12 (1972) (26)297
 רסידו סי בע"מ נ' שמשון קידוחים ובניין בע"מ, רע"א 5820/98, פ"ד נב(4) 769 (1998) (45)191
 רסקו חברה להתיישבות חקלאית ועירונית בע"מ נ' Schiff R.E. International, רע"א 9567/10 (פורסם בנבו, 25.9.11) (15)903
 רסקו חברה להתיישבות חקלאית ועירונית בע"מ נ' צויקל, רע"א 842/00 (פורסם בנבו, 2.7.2000) (20)1640
 רסקו חברה להתיישבות חקלאית ועירונית בע"מ נ' ארוך, ע"א 1282/05 (פורסם בנבו, 29.5.2006) (35)528
 רענני נ' רענני, ע"א 4182/90, פ"ד מו(4) 348 (1992) (27)1281, (52)366
 רפאלוביץ נ' קרייזל, ע"א 493/62, פ"ד יז 799 (1963) (22)789
 רפאלי נ' קמפ ישראל בע"מ, רע"א 5622/90, פ"ד מה(2) 104 (1991) (49)760
 רפיח בית החלמה בע"מ נ' משרד הבריאות, רע"א 6528/14 (פורסם בנבו, 18.1.2015) (56)1619, (11)1404
 רפיח נ' סולוף ושות' בע"מ, המ' 537/62, פ"ד טז 2828 (1962) (9)1122
 רשות החינוך המקומית עכו נ' ח'ליל, עע"ס 592/06 (פורסם בנבו, 24.1.2006) (75)1089
 רשות החינוך מושיפה נ' ברגמן-מדלג קבלני בניין שותפות רשומה, ע"א 665/86, פ"ד מג(3) 793 (1989) (20)648
 רשות המיסים נ' Three D Investments Ltd, רע"א 6681/17 (פורסם בנבו, 2.10.2017) (72)564, (26)54
 רשות המיסים נ' גרוס, עע"מ 3601/16 (פורסם בנבו, 28.7.2016) (6)1117
 רשות המיסים נ' הוליס תעשיות, בש"א 56/11 (פורסם בנבו, 30.1.2011) (24)1522
 רשות הנמלים והרכבות בישראל נ' סנדיד, ע"א 7341/98, פ"ד נד(1) 875 (2000) (23)894
 רשות הנמלים נ' טובול, ע"א (מחוזי ב"ש) 109/91, פ"מ התשנ"ב(1) 294 (1992) (1)869
 רשות השידור נ' קיבוץ אורים, רע"א 3027/07 (פורסם בנבו, 9.8.2009) (29)1671, (74)564, (38)558
 רשות מקרקעי ישראל נ' מזרחי, ע"א 620/16 (פורסם בנבו, 27.3.2016) (2)1101
 רשות מקרקעי ישראל נ' עמותת קריית נווה שלום, רע"א 5452/16 (פורסם בנבו, 8.8.2016) (7)357
 רשות שדות התעופה בישראל נ' דק איירפורט יזמות בע"מ, רע"א 6155/14 (פורסם בנבו, 22.10.2014) (99)395
 רשם הפטנטים נ' Recordati Ireland, רע"א 2826/04, פ"ד נט(2) 85 (2004) (44)1514
 רשת הריבוע הכחול (היפר היפר) בע"מ נ' סופר פארם (ישראל) בע"מ, רע"א 3753/99, פ"ד נג(4) 193 (1999) (24)1497, (45)816
 רשת חנויות רמי לוי שיווק השקמה בע"מ נ' Barilla G. e R. Fratelli, רע"א 1065/18 (פורסם בנבו, 22.4.2018) (9)820
 רשת נגה בע"מ נ' ישראל 10, רע"א 9213/12 (פורסם בנבו, 20.1.2013) (16)829, (2)827
 רשת שוקן בע"מ נ' חברת הכשרת הישוב בישראל בע"מ, רע"א 3254/96, פ"ד נא(1) 49 (1997) (44)352
 רשת תקשורת והפקות (1992) בע"מ נ' אטינגר, רע"א 10771/04, פ"ד נט(3) 308 (2004) (8)810, (32)712
- ש**
 ש' חסיד בע"מ נ' מועצה אזורית גליל תחתון, ע"א 636/83, פ"ד לט(4) 670 (1985) (58)779
 ש. ארצי חברה להשקעות בע"מ נ' רחמני, ע"א 151/87, פ"ד מג(3) 489 (1989) (10)878, (9)847
 ש. גוזלן, חברה לעבודות בנין ופיתוח בע"מ נ' היועץ המשפטי לממשלה, רע"א 118/02, פ"ד נו(4) 631 (2002) (8)1667, (39)985, (5)636, (76)416
 ש.א. פורמט סחר ושירותים (1994) בע"מ נ' א.ש. שניר בע"מ, רע"א 4322/09 (פורסם בנבו, 3.8.2009) (16)821
 ש.א. פתרונות בע"מ נ' ברנע, ע"א 7193/13 (פורסם בנבו, 22.9.2014) (44)1618, (15)1613, (21)1510

- ש.א.ב חברה להשקעות בע"מ נ' עיריית באר שבע, רע"א 3993/05 (פורסם בנבו, 28.5.2006) (37)66
 ש.א.מ מרכז הגז בע"מ נ' החברה האמריקאית ישראלית לגז בע"מ,
 רע"א 3068/12 (פורסם בנבו, 20.6.2012) (15)289
 ש.ב סופר בע"מ נ' נמ"ח אגודת נחל נובע מקור חכמה להתייאת היישוב הדתי
 בגליל העליון, ע"א 76/13 (פורסם בנבו, 5.10.2014) (27)649
 ש.ב.א מפעלי מתכת בע"מ נ' שפרן, רע"א 5161/13 (פורסם בנבו, 19.8.2013) (56)1055, (59)367
 ש.ח.ן. כרמלי עבודות קבלניות בע"מ נ' חברת החשמל,
 רע"א 3254/18 (פורסם בנבו, 10.5.2018) (46)632
 ש.י. גיל פרויקטים בע"מ נ' דולב מוצרי פלסטיק (אחזקות בע"מ),
 רע"א 6513/14 (פורסם בנבו, 9.11.2014) (32)1038
 ש.י. מובילי מרחבים בע"מ נ' משואות יצחק מושב שיתופי להתיישבות של הפועל
 המזרחי בע"מ, רע"א 8557/10 (פורסם בנבו, 31.7.2011) (45)1601, (51)1054
 ש.י. מובילי מרחבים בע"מ נ' משואות יצחק מושב שיתופי להתיישבות,
 בש"א 7457/10 (פורסם בנבו, 1.11.2010) (96)1072
 ש.י. שם טוב בע"מ (כפירוק) נ' שם טוב, רע"א 5572/16 (פורסם בנבו, 17.11.2016) (15)864
 ש.ע.ר חברה להשקעות בע"מ נ' שיפר, רע"א 1715/13 (פורסם בנבו, 20.3.2013) (12)1034
 שאבי נ' ארט חברה לביטוח בע"מ, ע"א 490/92, פ"ד מז(3) 700 (1993) (20)556
 שאבי נ' בן יצחק, ע"א 644/71, פ"ד כו(2) 291 (1972) (91)418
 שאבי נ' כלל חברה לביטוח בע"מ, ע"א 1327/99, פ"ד נג(2) 333 (1999) (36)1551, (16)745
 שאבי נ' עגיב (כחלון), רע"א 581/15 (פורסם בנבו, 3.2.2015) (36)1052, (47)504
 שאוה-שושע נ' בית הדין הארצי לעבודה, בג"ץ 2673/06 (פורסם בנבו, 21.4.2009) (31)1157
 שאול אסרף ובניו חברה לבנייה בע"מ נ' יעקב ואלעזר אברהמי חברה לבנייה בע"מ,
 ע"א 9692/16 (פורסם בנבו, 18.1.2017) (40)1127
 שאול נ' שר המשפטים, בג"ץ 4652/95, פ"ד מט(3) 827 (1995) (10)1033
 שאולוב נ' שאולוב, ע"א 3706/91, פ"ד מז(2) 865 (1993) (23)1271, (1)1269
 שאוליאן נ' אפרמיאן, ע"א 9800/01, פ"ד נח(4) 389 (2004) (7)1520, (46)854
 שאוליאן נ' מליבו בניה בע"מ, רע"א 4319/12 (פורסם בנבו, 18.6.2012) (40)946
 שאוליאן נ' שאוליאן, ע"א 5016/91, פ"ד מט(5) 387 (1996) (52)322
 שאלתיאל נ' שני, ע"א 335/78, פ"ד לו(2) 151 (1981) (27)297
 שאני נ' אוגיניץ, רע"א 4025/15 (פורסם בנבו, 25.6.2015) (50)1436
 שאנקול לשיווק (1937) בע"מ נ' סומך-חייקין, ע"א 945/11 (פורסם בנבו, 20.8.2014) (38)259
 שגב נ' מאנה, רע"א 1324/12 (פורסם בנבו, 8.4.2012) (65)911
 שגב נ' שפיר מבנים תעשיות (2002) בע"מ, ע"א 4371/12 (פורסם בנבו, 17.9.2014) (30)1399
 שגיא נ' תעשיות רוגוזין בע"מ, ע"א 3857/96, פ"ד נב(2) 706 (1998) (17)407, (45)311, (14)14
 (33)1616, (33)1512, (7)457
 שגן נ' מדר, ע"א 421/74, פ"ד כט(1) 445 (1974) (23)228
 שדה אליעזר, מושב עובדים נ' סביר, ע"א 43/76, פ"ד לא(1) 653 (1976) (41)352
 שדה נ' גלברד ויצחק, רע"א 6311/15 (פורסם בנבו, 16.11.2015) (8)614, (22)491
 שד-של בילדינג אנד אינביסטמנט בע"מ נ' מירון, ע"א 874/13 (פורסם בנבו, 16.6.2015) (32)1630
 שוב נ' בנק ירושלים בע"מ, ע"א 1349/05 (פורסם בנבו, 18.3.2009) (40)1328
 שוב נ' שחמון, ע"א 2310/14 (פורסם בנבו, 29.5.2014) (36)774
 שובל הנדסה ובנין (1988) נ' השופטת ברון, ע"א 3378/08 (פורסם בנבו, 17.6.2008) (23)1536, (22)1535
 שובל נ' גרי אלכסנדר בע"מ, ע"א 9318/03, פ"ד נט(1) 828 (2004) (35)468
 שוויקי נ' שוויקי, רע"א 4540/12 (פורסם בנבו, 11.7.2012) (55)548
 שווקים חדשים הוצאה לאור בע"מ נ' המועצה להסדר ההימורים בספורט,
 ע"א 1554/08 (פורסם בנבו, 22.9.2008) (24)1536
 שוורץ נ' מדינת ישראל, ע"א 222/66, פ"ד כ(4) 237 (1966) (83)418, (18)408, (4)405
 שומרני נ' רוזנבלום, ע"א 2821/90, פ"ד מז(1) 201 (1993) (37)528

- (17)903 (1989) 493 (1) מג"ד, ע"א 519/86, פ"ד (1) 493 (1989)
 (37)1617, (32)1388 (2000) 845 (2) נד"ד, רע"א 2808/00, פ"ד נד"ד (2) 845 (2000)
 שופרסל בע"מ נ' הוועדה המחוזית לתכנון ולבנייה, מחוז מרכז, ע"א 8265/00, פ"ד נו" (5) 885 (2002)
- (68)217 שופרסל בע"מ נ' מוחמד עבד אלקאדר ושות', ע"א 512/08 (פורסם בנבו, 16.5.2011)
 (48)529 שוקחה נ' שוקחה, ע"א 3805/07 (פורסם בנבו, 30.12.2007)
 (70)1543 שור נ' בן-יקר גת חברה להנדסה ובניין בע"מ, רע"א 3319/00, פ"ד נה" (2) 817 (2001)
 (5)111, (7)71 שורצברג נ' רוזנר, רע"א 1458/15 (פורסם בנבו, 20.4.2015)
 (15)1627, (17)1279, (29)1156 שורקא נ' אצטה, ע"א 5323/90, פ"ד מז" (2) 857 (1993)
 (6)847, (7)225 שורשי נ' עיריית פתח תקווה, רע"א 9527/09 (פורסם בנבו, 12.9.2010)
 (11)602 שושן נ' לאומי קארד אשראים בע"מ, רע"א 7665/14 (פורסם בנבו, 4.3.2015)
 (34)1422 שושן נ' שושן, ע"א 271/75, פ"ד ל" (1) 473 (1975)
 (69)415 שושנה נ' חפציבה חברה לבנין עבודות ופיתוח בע"מ, רע"א 560/94, פ"ד מח" (4) 63 (1994)
- (54)233, (53)233, (10)208 שותפות "סיים" נ' עיזבון מר, ע"א 396/59, פ"ד יד 507 (1960)
 (23)501 שזור מושב עובדים להתיישבות חקלאית שיתופית בע"מ נ' פרג"י, ע"א 7019/14 (פורסם בנבו, 9.3.2015)
- (72)1089 שחורי נ' כונס הנכסים הרשמי, רע"א 2381/14 (פורסם בנבו, 7.7.2014)
 (16)1431, (15)1431 שחם נ' כח עוצמה בע"מ, רע"א 1885/13 (פורסם בנבו, 7.7.2013)
 (43)377 שחם נ' כפיר, רע"א 6557/14 (פורסם בנבו, 9.6.2015)
 (37)968 שחם נ' רוטמן, ע"א 1182/90, פ"ד מו" (4) 330 (1992)
 (30)1599 שחם, נאמן נ' התכופ בע"מ, ע"א 6526/06 (פורסם בנבו, 31.7.2007)
 (35)790 שחר נ' אזור חברה לבנין והשקעות בע"מ, רע"א 2453/97, פ"ד נא" (5) 637 (1997)
 (27)789, (26)773 שחר נ' בור, ע"א 745/82, פ"ד מ" (2) 46 (1989)
 (1)663, (10)625 שחר נ' דוגה, בש"א 2714/95, פ"ד נ" (1) 32 (1996)
 (82)1070, (4)891 שחר נ' מדינת ישראל, בע"מ 1943/17 (פורסם בנבו, 15.8.2017)
 (33)1167 שטאובר נ' מוחה, ע"א 113/71, פ"ד כו" (1) 416 (1972)
 (29)1630 שטוב נ' ועדת האתיקה הארצית, ע"מ 7640/13 (פורסם בנבו, 11.11.2014)
 (10)1626 שטולץ נ' רבין, ע"א 9409/16 (פורסם בנבו, 18.1.2017)
 (19)1103 שטורן-רגב מפעלי בניה ופתוח בע"מ נ' מדינת ישראל, ע"א 527/80, פ"ד לח" (4) 51 (1984)
- (50)530, (70)235, (10)226 שטיין נ' כץ, רע"א 1947/91, פ"ד מה" (4) 705 (1991)
 (23)1458, (17)1457 שטיינמן נ' בנק "משכן", בנק הפועלים למשכנתאות, רע"א 8792/00, פ"ד נו" (5) 593 (2002)
- (12)787 שטייסל נ' הכונס הרשמי, ע"א 8450/13 (פורסם בנבו, 12.1.2014)
 (11)1118 שטנגר נ' ועדת האתיקה המחוזית של לשכת עורכי הדין בישראל, בר"ש 1848/14 (פורסם בנבו, 23.3.2015)
- (9)1626 שטנגר נ' ועדת האתיקה המחוזית, בר"ש 2328/15 (פורסם בנבו, 26.4.2015)
 (55)1554 שטנדל נ' בוק בינלאומי בע"מ, ע"א 7346/01, פ"ד נו" (3) 61 (2002)
 (2)1059, (12)848 שטנדל נ' חברת בוק בינלאומי בע"מ, ע"א 458/06 (פורסם בנבו, 6.5.2009)
 (7)1370 שטנדל, עו"ד נ' עיריית ערד, רע"א 2453/17 (פורסם בנבו, 30.1.2018)
- (39)1052, (34)478, (26)477, (15)163 שטראוס שיוק בע"מ נ' אורמן, רע"א 1574/11 (פורסם בנבו, 14.7.2011)
 (55)1066, (55)730 שטריקר נ' רשם האגודות השיתופיות, בג"ץ 4919/97, פ"ד נח" (4) 721 (2004)
 (46)102 שטרית נ' אחים שרבט חברה לבנין בע"מ, רע"א 9085/00, פ"ד נו" (5) 462 (2003)
 (38)1524, (1)901 שטרית נ' אריסון השקעות בע"מ, ע"א 9491/04 (פורסם בנבו, 23.8.2006)
 (21)1387, (31)376 שטרית נ' ובר, ע"א 4166/00, פ"ד נה" (4) 958 (2001)
 (85)535 שטרית נ' קופת חולים של ההסתדרות הכללית, ע"א 11485/05 (פורסם בנבו, 2.12.2007)
 (50)1602

(17)1419	(1996) 345 (3) פ"מ התשנ"ו	שטרית נ' שלוש, המ' (מחוזי ת"א) 13215/95
(30)936, (29)936, (28)936	(2.4.2015) 3973/10 (פורסם בנבו,	Verifone Holdings, רע"א
(49)1329, (48)1329, (47)1329		
(6)664, (20)640	(2002) 936 (2) פ"ד נו	שטרן נ' המרכז הרפואי שיבא, ע"א 3056/99
(56)548	(1976) 572 (1) פ"ד לא	שטרן נ' פרידמן, ע"א 156/76
(42)775, (28)774	(1986) 555 (4) פ"ד מ	שטרן נ' שיף, ר"ע 505/86
(35)1282	(1987) 227 (3) פ"ד מא	שטרק נ' בירנברג, ע"א 587/85
(33)1126	(16.11.2016) 5242/16 (פורסם בנבו,	שטרק נ' סונינו, ע"א
(34)258	(9.5.2012) 1969/10 (פורסם בנבו,	שיכלי נ' מרכז רפואי זיו – צפת, ע"א
(23)1420	(14.3.2017) 5077/16 (פורסם בנבו,	שיבר נ' כונס הנכסים הרשמי, רע"א
(21)1497, (2)1493, (13)737	(11.4.2013) 409/13 (פורסם בנבו,	שידורי קשת בע"מ נ' קופר, ע"א
(60)1661, (21)1654, (11)1652		
(21)1036	(1996) 309 (5) פ"ד מט	שידלוב נ' קיהן, רע"א 7152/94
	, 1160/98 ע"פ שיווק יזום פרויקטים לבניה בע"מ נ' אשכנזי, ע"פ	
(15)955, (55)948, (41)815	(2000) 230 (1) פ"ד נד	
(8)487	(2005) 76 (6) פ"ד נט	שיח נ' מדינת ישראל, ע"פ 6070/04
(22)1485	(2003) 193 (1) פ"ד נח	שיטרית נ' Sharp Corporation, רע"א 8195/02
(24)1398	(18.4.2016) 6924/14 (פורסם בנבו,	שיינר נ' גררד תעשיות – בפירוק, ע"א
(37)1084	(13.3.2013) 1699/13 (פורסם בנבו,	שיכון אורחי בע"מ נ' ברגמן, ע"א
	, 8818/03 רע"א	שיכון ובינוי מיומן בע"מ נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, רע"א
(45)898	(2004) 33 (1) פ"ד נט	
(30)211	(2001) 357 (5) פ"ד נה	שיכון ופיתוח לישראל בע"מ נ' ברזילי, בש"א 4553/01
(4)989, (24)982, (17)981		
		שיכון ופיתוח לישראל בע"מ נ' דיור לעולה בע"מ,
(8)254, (11)173	רע"א 8059/03 (פורסם בנבו, 1.9.2005)	
(52)1602	(1987) 353 (1) פ"ד מג	שיכון ופיתוח לישראל בע"מ נ' דיין, ע"א 669/86
		שיכון ופיתוח לישראל בע"מ נ' ש.א.ב חברה להשקעות ופיתוח בע"מ,
(30)650	רע"א 336/08 (פורסם בנבו, 10.3.2008)	
(73)236	(1988) 652 (1) פ"ד מב	שיכון עובדים בע"מ נ' יורשי פרלשטיין, ע"א 421/83
(6)864	(11.8.2008) 4861/05 (פורסם בנבו,	שיכון עובדים בע"מ נ' מנהל מיסוי מקרקעין, ע"א
(20)788	(1975) 163 (1) פ"ד לו	שיכונני צפון ירושלים בע"מ נ' גולדמינץ, ע"א 7/75
(32)189	(1993) 796 (4) פ"ד מז	שילה נ' בארי, ע"א 698/89
(37)670, (27)33	(1981) 449 (3) פ"ד לה	שילה נ' רצקובסקי, בר"ע 305/80
(3)305	(29.1.2012) 7218/10 (פורסם בנבו,	שיליאן נ' בנק מזרחי טפחות בע"מ, ע"א
(25)676	(12.8.2013) 3826/13 (פורסם בנבו,	שיפטן נ' פלוני, רע"א
(43)690	(1990) 216 (2) פ"ד מד	שיק נ' מטלון, רע"א 1338/90
(86)696, (54)692	(27.10.2015) 4102/15 (פורסם בנבו,	שירביט חברה לביטוח בע"מ נ' אזברגה, רע"א
(60)923, (8)916, (11)112	(21.5.2017) 3075/17 (פורסם בנבו,	שירביט חברה לביטוח בע"מ נ' ארד, רע"א
	, Whirlpool Europe	שירות מזור א' לתקון ושפוץ מוצרי חשמל ביתיים בע"מ נ'
(35)1487, (26)1486, (11)1484, (10)1484	רע"א 6403/14 (פורסם בנבו, 7.1.2015)	
	4197/06 רע"א	שירותי בריאות כללית נ' אהרון משה, רע"א
(25)516, (24)516, (23)515	(20.6.2006) 2237/12 (פורסם בנבו,	
(4)1383	(23.10.2017) 4958/15 (פורסם בנבו,	שירותי בריאות כללית נ' אהרון, רע"א
		שירותי בריאות כללית נ' הסתדרות מדיצינית הדסה, רע"א
(47)680, (51)191	(14.6.2012) 3922/08 (פורסם בנבו,	
(68)856	(8.7.2010) 3253/02 (פורסם בנבו,	שירותי בריאות כללית נ' וזאנה, ע"א
(62)911, (42)897	(2003) 404 (3) פ"ד נו	שירותי בריאות כללית נ' מייטלס, ע"א
(5)512	(22.11.2007) 9055/07 (פורסם בנבו,	שירותי בריאות כללית נ' נאצר, רע"א

(23)1095	שירותי בריאות כללית נ' פלונית, רע"א 6524/16 (פורסם בנבו, 29.9.2016)
(36)669	שירותי בריאות כללית נ' פלונית, רע"א 1834/18 (פורסם בנבו, 3.5.2018)
(27)211, (11)208	שירותי בריאות כללית נ' קורלנד, רע"א 9572/06 (פורסם בנבו, 25.6.2007)
(42)1538	שירותי בריאות כללית נ' ריקמן, ע"א 5197/10 (פורסם בנבו, 16.8.2010)
(63)588	שירותי נמל מאוחדים בע"מ נ' ליבוביץ, ע"א 326/60, פ"ד טו 15 (1961)
(30)851	שירוני נ' ליבוביץ (לביא), ע"א 664/87, פ"ד מה(3) 329 (1991)
(42)559, (94)419	שכון עובדים בע"מ נ' רשות הפיתוח, ע"א 136/82, פ"ד לח(4) 668 (1985)
(63)248	שכטר נ' אבמץ, ע"א 217/86, פ"ד מד(2) 846 (1990)
(39)518	שכטר נ' מגן, רע"א 1162/12 (פורסם בנבו, 26.3.2012)
(9)1508, (35)968	שכטר נ' מדינת ישראל, בש"פ 822/99, פ"ד נד(1) 1 (2000)
(25)995, (5)864	שכטר נ' נציגות הבית המשותף, רע"א 8996/04, פ"ד נט(5) 17 (2004)
(35)351	שכשיר נ' מפקד כוחות צה"ל בגדה המערבית, בג"ץ 765/88, פ"ד מג(2) 242 (1989)
(38)479	שלג נ' אמיר חברה להנדסה וסחר בע"מ, ע"א 10566/05 (פורסם בנבו, 26.2.2009)
(28)687, (26)687	שלוח חברה לבטוח בע"מ נ' ידידים, רע"א 333/89, פ"ד מג(4) 375 (1989)
(26)65	שלום נ' מע"צ החברה הלאומית לדרכים בישראל בע"מ, רע"א 2996/06 (פורסם בנבו, 18.10.2006)
(4)201	שלום נ' שטרצר, רע"א 3446/14 (פורסם בנבו, 11.8.2014)
(12)438, (6)172	שלוםביץ נ' שיוון עובדים בע"מ, רע"א 210/00, פ"ד נד(2) 69 (2000)
(29)319, (17)317	שלוש נ' ג'ורדי, ע"א 180/62, פ"ד טז 1824 (1962)
(3)963	שלם נ' בית הדין הארצי לעבודה, בג"ץ 1520/94, פ"ד מח(3) 227 (1994)
(13)1048	שלמה אדרי שירותי חשמל בע"מ נ' אדרי, רע"א 3642/15 (פורסם בנבו, 9.6.2015)
(3)1309, (9)130	שלמה תחבורה (2007) בע"מ נ' ש.א.מ.ג.ר. שירותי אכיפה בע"מ, רע"א 3698/11 (פורסם בנבו, 6.9.2017)
(19)1155	שלמי נ' מנהל מיסוי מקרקעין, ע"א 3178/12 (פורסם בנבו, 17.11.2014)
(25)1486	שם טוב נ' מדינת ישראל, ע"א 9796/03, פ"ד נט(5) 397 (2005)
(2)915	שם טוב נ' פריבר, ע"א 44/72, פ"ד כו(1) 617 (1972)
(66)434	שם טוב נ' רבינוביץ, ע"א 8745/04 (פורסם בנבו, 20.2.2006)
(21)648	שם-אור נ' עיריית קריית גת, ע"א 739/86, פ"ד מד(2) 562 (1990)
(66)973, (1)869	שמאי נ' טפחות בנק משכנתאות לישראל בע"מ, ע"א 26/88, פ"ד מב(2) 837 (1988)
(25)773	שמד"ר מעליות בע"מ נ' בן-צבי, ע"פ 658/82, פ"ד לח(1) 136 (1984)
(14)138	שמואלי נ' לויט, ע"א 540/79, פ"ד לו(2) 45 (1982)
(15)1025	שמואלי נ' קצב, ע"א 82/88, פ"ד מו(4) 129 (1992)
(36)852	שמואלי נ' שמואלי, ע"א 402/69, פ"ד כג(2) 450 (1969)
(23)203	שמואליאן נ' אהרוניאן, ע"א 528/89, פ"ד מו(5) 54 (1992)
(1)769, (27)757	שמחון נ' הכונס הרשמי ומפרק חברת סליל תעשיות נייר וכימיקלים בע"מ, רע"א 5540/97, פ"ד נא(5) 355 (1997)
(17)1154	שמחוני נ' בנק הפועלים בע"מ, ע"א 11120/07 (פורסם בנבו, 28.12.2009)
(24)966	שמחי נ' שעבי, רע"א 2528/15 (פורסם בנבו, 21.5.2015)
(44)1424	שמיר נ' חבר, ע"א 5822/16 (פורסם בנבו, 24.1.2018)
(28)658, (33)650, (24)649	שמן תעשיות בע"מ נ' תבלין בע"מ, ע"א 241/81, פ"ד לט(1) 561 (1985)
(20)582, (5)579, (8)162	שמעון נ' עיזובן שמעון, ע"א 502/88, פ"ד מד(3) 833 (1990)
(6)819	שמעוני נ' "מובי" בירנבאום בע"מ, ע"א 9568/05 (פורסם בנבו, 25.6.2007)
(51)1525	שמר נ' הנאמן להסדר של אימפריאל, בש"פ 5631/02, פ"ד נו(5) 577 (2002)
(23)64	שמש נ' מפעל המים כפר סבא, אגודה חקלאית שיתופית בע"מ, ע"א 37/59, פ"ד יג 834 (1959)
(64)1056, (57)1055	שמש נ' פארם אפ שיווק (1966) בע"מ, רע"א 1869/15 (פורסם בנבו, 14.4.2015)
(3)785, (20)296	שמש נ' רשם המקרקעין, ע"א 693/83, פ"ד מ(2) 668 (1986)
(21)360	שמשון נ' בנק הפועלים בע"מ, רע"א 2534/02, פ"ד נו(5) 193 (2002)

- שמשון קידוחים ובניין בע"מ נ' אלגד חברה להנדסה ולבנין בע"מ, רע"א 9442/00, פ"ד נה(4) 289 (2001)
- (34)881 שמשית אגודה שיתופית להתיישבות חקלאית בע"מ נ' שפרינגר, בש"א 9714/07 (פורסם בנבו, 23.12.2007)
- (66)1555 שמשית, אגודה שיתופית להתיישבות קהילתית בע"מ נ' עומרי עאהד חברה לבניין בע"מ, רע"א 133/08 (פורסם בנבו, 5.3.2008)
- (19)723 שנהב נ' פרלמן, בש"א 6968/06 (פורסם בנבו, 21.9.2006)
- (49)119 שנהר נ' בנק לאומי לישראל בע"מ, רע"א 5852/11 (פורסם בנבו, 18.4.2012)
- (7)916 שני נ' בנק מזרחי-טפחות בע"מ, רע"א 3222/15 (פורסם בנבו, 20.7.2015)
- (67)1056, (25)477, (47)353 שני נ' ברדיצבסקי, ע"א 7370/06 (פורסם בנבו, 29.1.2007)
- (24)1104 שני נ' חבר, בש"א 6411/11 (פורסם בנבו, 3.10.2011)
- (22)1016 שניידר נ' מע"צ החברה הלאומית לדרכים בישראל בע"מ, רע"א 10012/09 (פורסם בנבו, 9.2.2010)
- (59)413 שנסני נ' גלעדי, בש"א 130/87, פ"ד מא(4) 707 (1987)
- , (14)893, (2)891, (1)143 (27)1582, (27)895, (19)894
- (33)968 שעיה נ' אקסטל בע"מ, ע"א 3059/09 (פורסם בנבו, 12.6.2011)
- (21)1670 שערי צדק המרכז הרפואי נ' פלונית, רע"א 7031/12 (פורסם בנבו, 23.10.2013)
- (45)1040 שפאר נ' מדינת ישראל, ע"פ 3785/90, פ"ד מה(5) 397 (1991)
- (32)790, (81)765 שפטלוביץ נ' המוסד לביטוח לאומי, רע"א 7909/06 (פורסם בנבו, 1.1.2007)
- (57)507 שפיגל נ' מדינת ישראל, בש"פ 2708/95, פ"ד מט(3) 221 (1995)
- (22)428 שפיטלניק נ' מדינת ישראל, ע"פ 189/88, פ"ד מד(3) 795 (1989)
- (24)789, (32)774 שפירא נ' גזברות בית המשפט המחוזי, רע"א 379/90, פ"ד מד(1) 727 (1990)
- (81)327, (21)307, (41)245, (45)213 שפירא נ' חייט, ע"א 748/89, פ"ד מח(2) 365 (1994)
- (56)1660 שפירא נ' יוסי כהן, עובדיה בלס, רו"ח, רע"א 1944/96, פ"ד נ(1) 253 (1996)
- (65)434 שפירא נ' מאוטנר, רע"א 9071/05 (פורסם בנבו, 23.4.2006)
- (5)614 שפירא נ' עופרי, רע"א 3599/18 (פורסם בנבו, 30.5.2018)
- (35)1400 שפירא, כונס נ' בר טוב, ע"א 4486/14 (פורסם בנבו, 24.6.2015)
- שפע בר ניהול ושירותים (1991) בע"מ נ' שפע מסעדות ייצור ושיווק ארוחות מוכנות 1984 בע"מ, רע"א 4196/93, פ"ד מז(5) 165 (1993)
- (48)714, (19)709 שפר נ' תרבות לעם (1995) בע"מ, ע"א 4630/06 (פורסם בנבו, 11.6.2013)
- (7)1594 שפר נ' תרבות לעם (1995) בע"מ, רע"א 8113/00, פ"ד נה(4) 433 (2001)
- (31)726, (43)714 שצ'ופק נ' רפפורט, המ' 11/49, פ"ד ה 260 (1950)
- (35)544 שצ'ופק נ' רפפורט, המ' 61/55, פ"ד ט 1933 (1955)
- (57)366 שקד נ' שרוני, בר"ע (מחוזי חי') 749/03 (פורסם בנבו, 6.11.2003)
- (4)601 שקולניק נ' זכאי, ע"א 230/87, פ"ד מו(3) 279 (1992)
- (39)1524 שקיר נ' אלוני, ע"א 266/71, פ"ד כה(2) 800 (1983)
- (13)665 שקל סוכנות לביטוח (2008) בע"מ נ' כלל חברה לביטוח בע"מ, רע"א 6701/17 (פורסם בנבו, 25.10.2017)
- (40)386 שקמים בינוי ופיתוח בע"מ נ' שמאי, ע"א 807/08 (פורסם בנבו, 20.5.2008)
- (51)1086 שקמים בינוי ופיתוח בע"מ נ' שמאי, ע"א 807/08 (פורסם בנבו, 23.4.2009)
- (9)1014 שר הבריאות נ' ברוך, בש"א 471/91, פ"ד מה(2) 661 (1991)
- (44)19 שר החינוך נ' ארגון גני הילדים, ע"א 204/83, פ"ד לז(3) 490 (1983)
- (36)544 שר נ' קובה, רע"א 589/88, פ"ד מב(4) 395 (1989)
- (48)1633, (84)1607, (10)916 שרבט נ' חבר, ע"א 6654/14 (פורסם בנבו, 18.2.2015)
- (4)1429, (9)1118 שרבט נ' שרבט, רע"א 3888/04, פ"ד נט(4) 49 (2004)
- (46)947, (20)944, (19)944, (12)943, (53)366 שרבט נ' שרבט, ע"א 689/02 (פורסם בנבו, 8.6.2006)
- (39)997, (52)119 שרבט נ' שרבט, רע"א 9535/07 (פורסם בנבו, 17.1.2008)
- (79)219 שרביט נ' בנק מזרחי טפחות בע"מ, רע"א 1925/16 (פורסם בנבו, 24.4.2016)
- (47)816

- שרבני נ' חברת האחים שבירו בע"מ, ע"א 7261/97, פ"ד נד(4) 464 (2000)
(12)1596, (6)1507, (25)982, (2)305, (19)242
(45)585, (13)373 (1974) 159 (פ"ד כט(1) 198/73, ע"א 198/73)
(29)229 שרוט נ' וינר, ע"א 1172/13 (פורסם בנבו, 15.3.2015)
(33)320 שרון נ' שכון עובדים בע"מ, ע"א 867/86, פ"ד מה(3) 617 (1991)
"שרונה" מושב עובדים להתיישבות שיתופית בע"מ נ' שיינברג, ע"א 127/60,
פ"ד יד 2191 (1960)
(3)399, (15)148 שרותי בריאות כללית נ' ברנשטיין, רע"א 816/11 (פורסם בנבו, 8.12.2011)
(31)881, (50)300 שרותי בריאות כללית נ' מדינת ישראל, רע"א 2697/15 (פורסם בנבו, 17.6.2015)
(37)518 שריה נ' גולן, ע"א 3477/13 (פורסם בנבו, 23.5.2013)
(55)1086 שרייבר נ' שטרן, ע"א 777/80, פ"ד לח(2) 143 (1984)
(24)1264, (65)217, (19)163 שרעבי נ' אזכוריה, ע"א 1135/12 (פורסם בנבו, 12.12.2013)
(66)249 שרעבי נ' רמפל סלולר סטוק מרקט, רע"א 3323/12 (פורסם בנבו, 6.6.2012)
(5)105, (2)105 שרף נ' הועדה המקומית לתכנון ובניה בירושלים, ע"א 7975/15 (פורסם בנבו, 7.4.2016)
(58)1108 שרש נ' גלילי, ע"א 239/89, פ"ד מו(1) 861 (1992)
(4)1269, (79)565 ששון נ' אבנר איגוד לביטוח נפגעי רכב, ע"א 841/02, פ"ד נח(4) 865 (2004)
(36)1631, (16)1596 ששון נ' בנק מזרחי טפחות בע"מ, ע"א 10189/07 (פורסם בנבו, 7.1.2009)
(35)1084 ששון נ' בנק מזרחי טפחות בע"מ, רע"א 5321/09 (פורסם בנבו, 6.9.2009)
(26)556 ששון נ' קדמה בע"מ בית חרושת למכונות וציוד, ע"א 189/66, פ"ד כ(3) 477 (1966)
(35)430 ששון, כמנהל נ' כונס הנכסים הרשמי, ע"א 6010/99, פ"ד נו(1) 385 (2001)
(41)545
- ת
- ת.ל.י.ס נכסים והשקעות בע"מ נ' קופת חולים מאוחדת, רע"א 7561/16 (פורסם בנבו, 15.12.2016) 5877
תאגיד לאיסוף כלי משקה בע"מ נ' קראוס, ע"א 8521/03, פ"ד נח(3) 289 (2004) 1340, (34)1063
תאומים נ' רפאל, ב"ש 521/85, פ"ד לט(2) 561 (1985) 1572, (30)
תבורי בית חרושת למשקאות קלים בע"מ נ' מעינות הגליל המערבי סוכנויות (1979) בע"מ,
ע"א 605/88, פ"ד מה(2) 1 (1991)
(27)165 תגר נ' בר, רע"א 7277/15 (פורסם בנבו, 16.11.2015)
(44)1140 תדי ירושלים בע"מ נ' כץ-שיבאן, ע"א 10148/05 (פורסם בנבו, 15.3.2010)
(22)879 תדיראן הולדינגס בע"מ נ' הבר, רע"א 8900/13 (פורסם בנבו, 27.3.2014)
(1)1333, (17)374, (16)374 תדיראן מוצרי צריכה בע"מ נ' שאול, רע"א 2362/08 (פורסם בנבו, 11.5.2008)
(11)1340 תדיראן מוצרי צריכה בע"מ נ' שאול, רע"א 2362/08 (פורסם בנבו, 14.12.2011)
(15)1316, (6)1314 תדיראן מוצרי צריכה בע"מ, ע"א 5630/90, פ"ד מז(2) 517 (1993)
(32)151 תומר נ' ישפאר חברה אלקטרונית למסחר בע"מ, רע"א 6564/17 (פורסם בנבו, 20.11.2017)
(36)824 תועלת לציבור נ' בנק הפועלים בע"מ, רע"א 4381/17 (פורסם בנבו, 2.10.2017)
(45)1328 תייר נ' זר, רע"א 5070/14 (פורסם בנבו, 18.2.2015)
(46)680, (34)189 תיק נ' קריניצי, ע"א 114/64, פ"ד יח(4) 378 (1964)
(45)153 תיקו בע"מ נ' Forem Bagco INC, ע"א 3908/08 (פורסם בנבו, 26.8.2010)
(54)91, (33)88
(9)1484, (32)1471, (5)130
(7)305 תל אור ניהול ונכסים בע"מ נ' רשות מקרקעי ישראל, רע"א 6617/14 (פורסם בנבו, 2.4.2015)
(58)248 תלמוד תורה בית יהודה קרית אתא נ' עיריית קרית אתא, ע"א 7231/10 (פורסם בנבו, 17.10.2012)
(39)469 תם נ' פרס, רע"א 7159/05 (פורסם בנבו, 1.8.2007)
(9)744 תמ"ש (משפחה י-ם) 25202/10 (לא פורסם, 20.3.2011)
(18)1580, (31)350 תמימי נ' שר הביטחון, בג"ץ 507/85, פ"ד מ(2) 505 (1986)
(25)649 תמיר נ' דיליאן, בר"ע (מחוזי י-ם) 7/78, פ"מ התשל"ט(2) 424 (1979)
(42)271, (42)67 תמיר נ' הסל, ע"א 7510/06 (פורסם בנבו, 11.10.2010)
(4)870 תמיר נ' נובה ארנה בע"מ, רע"א 3417/12 (פורסם בנבו, 28.10.2012)
(16)1419 תמיר נ' הראל – הנאמן, רע"א 148/17 (פורסם בנבו, 29.3.2017)

- תמרי נ' קרן הגמלאות של חברי דן בע"מ, ע"א 11961/05 (פורסם בנבו, 1.11.2007) (13)241
 תמרי נ' קרן הגמלאות של חברי דן, דנ"א 9803/07 (פורסם בנבו, 3.1.2008) (11)1015
 תנובה מרכז שיתופי – לשיווק תוצרת חקלאית בישראל בע"מ נ' עיזבון ראבי, ע"א 10085/08 (פורסם בנבו, 4.12.2011) (1)1313, (6)1357, (13)1358, (27)1360, (28)1361–(31)
 תנובה מרכז שיתופי לשיווק תוצרת חקלאית בישראל בע"מ נ' המועצה הישראלית לצרכנות, רע"א 10170/16 (פורסם בנבו, 7.4.2017) (8)1334
 תנובה מרכז שיתופי לשיווק תוצרת חקלאית בישראל בע"מ נ' המנוח שרעבי ויורשיו, ע"א 7338/00, פ"ד נז(2) 745 (2003) (14)1495
 תנובה מרכז שיתופי לשיווק תוצרת חקלאית בישראל בע"מ נ' נאור, רע"א 4778/12 (פורסם בנבו, 19.7.2012) (8)1322
 תנובה מרכז שיתופי לשיווק תוצרת חקלאית בישראל בע"מ נ' ראבי, ע"א 1338/97, פ"ד נז(4) 673 (2003) (14)1359
 תנופה שירותי כוח אדם בע"מ נ' גיאוגיצאנו, ע"א 2730/98, פ"ד נב(2) 427 (1998) (9)1561, (23)1549
 תעשיות א"י לנחושת נחושתן בע"מ נ' לובן בע"מ, ע"א 68/55, פ"ד י 1298 (1956) (52)530
 תעשיות מזון תנובה נ' מאנה, רע"א 1833/15 (פורסם בנבו, 25.3.2015) (16)289
 תעשיות רוגוזין בישראל בע"מ נ' נילית בע"מ, ע"א 14/81, פ"ד לז(1) 664 (1983) (1)437
 תעשיית אבן וסיד בע"מ נ' גדיר, ע"א 4175/12 (פורסם בנבו, 10.3.2014) (16)647
 תפנית אורטופדיה בע"מ נ' קופת חולים לאומית, בר"מ 1299/02, פ"ד נו(4) 769 (2002)922(57), (46)1514
 תרכובת ברום בע"מ נ' חצב, רע"א 7913/14 (פורסם בנבו, 8.2.2015) (51)1041, (11)288
 תשובה נ' יוניון מוטורס בע"מ, רע"א 6060/14 (פורסם בנבו, 2.11.2014) (90)328, (89)328
 תשלובת היידנט – שרותים דנטליים (1996) בע"מ נ' היידנט ישראל תעשיות שיניים בע"מ, ע"א 1403/07 (פורסם בנבו, 14.3.2007) (22)1124
 תשעה חודשים בע"מ נ' בנק דיסקונט לישראל בע"מ, רע"א 6920/14 (פורסם בנבו, 4.1.2015) (21)1049, (30)641, (4)636

מפתח ספרים ומאמרים

- א**
 סמדר אוטולנגי בוררות – דין ונוהל (מהדורה שלישית מורחבת, 1991) (16)1380, (27)658
 סמדר אוטולנגי "ההגנה הנגזרת בהתפתחותה" הפרקליט מ 43 (1991) (16)1380
- ב**
 דן ביין "תפקידו וסמכויותיו של הרשם בעניינים אזרחיים – הצורך בבדיקה מחודשת" עיוני משפט ז 376 (1980) (2)1567
- ג**
 אורי גורן בוררות (2018) (67)235, (36)231, (79)219, (30)204, (45)191, (37)166, (21)86, (49)20
 (18)307, (102)295, (21)452, (38)469, (40)518, (74)533, (46)546, (7)595, (53)609,
 (15)795, (19)788, (15)755, (26)747, (12)708, (26)657, (23)648, (27)641, (32)630
 (49)816, (38)897, (16)903, (59)910, (52)921, (31)936, (39)997, (18)1035, (51)1054,
 (1)1481, (14)1468, (50)1463, (17)1419, (8)1278, (45)1208, (36)1138, (96)1072
 (45)1601, (5)1577, (16)1570, (73)1543, (50)1515, (25)1511, (13)1484, (4)1482
 אורי גורן "הפרוצדורה האזרחית בראי פסיקתו של הנשיא שמגר" ספר שמגר חלק ג – מאמרים ג 632 (2003) (72)974
 אורי גורן ועופר דרורי "בית המשפט המחוזי כערכאת ערעור על בית המשפט לענייני משפחה : סוגיות דינויות ומודל ההתערבות הראוי" ספר מנשה שאוה 321 (אהרן ברק ודניאל פרידמן עורכים, התשס"ו) (1)1195
 אורי גורן ועופר דרורי "עדויות מומחים – היבטים דינויים ומהותיים" המשפט יב 167 (2007) (1)635
- ז**
 יואל זוסמן סדרי הדין האזרחי (שלמה לוין עורך, מהדורה 7, 1995) (6)810
- י**
 אורי ידין חוק החוזים (תרופות בשל הפרת חוזה), תשל"א–1970 (מסדרת פירוש לחוקי החוזים, גד טדסקי עורך, 1978) (60)531
- כ**
 רחמים כהן ומנחם קליין סדר דין מהיר בבית משפט השלום (2005) (3)486
- ק**
 מיכאל קרייני "תקנה 411 לתקנות סדר האזרחי: גבולות כבישת אופציית הערעור על החלטות ביניים" משפטים כט 139 (1998) (85)1070
- ר**
 גלעד רוגל "מיקומה של עוולת הרשלנות לעניין המצאת כתב בידין אל מחוץ לתחום השיפוט" משפטים י 150 (התש"ם) (23)1486
 בנימין רוטנברג "פיצול סעדים (תקנה 45 לתקנות סדר הדין האזרחי, תשמ"ד–1984)" משפטים טז 390 (1987) (8)524
- ARAD REISBERG, DERIVATIVE ACTIONS AND CORPORATE GOVERNANCE (2008) 1377(1)

מפתח נושאים

	א
591	אבעיה
595	אבעית עצה
595	אבעית פסק
596	בהליכים שונים
595	בוררות
594	סדרי דין
593	עקרונות כלליים
597	ערעור על החלטה
596	פשיטת רגל
594	צורת האבעיה
1412	אגודה שיתופית
1647	אגרות משפט
1652.....	אי-תשלום אגרה
1672.....	בית משפט למשפחה
1669.....	בית משפט מחוזי
1660.....	בעלי דין
1654.....	בקשה – הגשתה
1653.....	גובה האגרה
194	הודעה צד שלישי
1675.....	הוצאה לפועל
1665.....	החזר אגרה
1670.....	הליך ללא שווי כספי
1659.....	המדינה כבעלת דין
1674.....	הפחתת סכום התביעה
1674.....	התיישנות – טענה
1653 ,23.....	זכות הגישה לערכאות
1673.....	חברות
1651.....	חובה לשלם אגרה
1673.....	חשבונות – תביעה
1666.....	מחצית שניה
1660.....	מעמד בעלי הדין
1674.....	מקרקעין
1663.....	סיווג האגרות
1665 ,157	סכום קצוב
564	סעד הצהרתי

1673.....	עורכי דין .....
1656.....	עילת תביעה .....
1675.....	ערעור .....
1673.....	ערעור בחירות .....
1656.....	עתירות אסירים .....
1658 ,1654	פטור מתשלום אגרה .....
1658.....	פטור מתשלום עירבון .....
1668 ,1667	פיצוי נזקי גוף .....
1673.....	פסלות שופט .....
416	קדם משפט .....
1661.....	רשמים .....
1674.....	תביעה נגזרת .....
1672.....	תובענה ייצוגית .....
612	אינטרנט .....
613	עקרונות כלליים .....
615	מקרים שנדונו .....

ב

בג"ץ

378	גילוי מסמכים .....
97	הליכים .....
1512.....	מועדים .....
1580.....	רשמים .....
351	שאלונים .....
1501.....	תצהיר .....

בוררות

595	אבעיה .....
921	ביטול פסק .....
219	בעלי דין .....
1303.....	בקשה לעיכוב הליכים .....
1072.....	בקשת רשות ערעור .....
797	הודעה לצד שלישי .....
119	העברת הליך לבוררות .....
166	כתב הגנה .....
649	מומחה כבורר .....
1515 ,1511	מועדים .....
648	מעין בורר .....
103	סמכות שיפוט .....
565	סעד הצהרתי .....
747	סעדים זמניים .....

518,505.....	עדות
795.....	עיכוב יציאה
788,755.....	עיקול זמני
936.....	פסק בוררות חוץ
1072.....	פסק דין
897.....	פסק דין חלקי
204.....	שינוי חזית
19.....	תביעות קטנות
910.....	תיקון פסק בוררות
1503,1502.....	תצהיר
19.....	תקנות

בחירות

1019.....	ערעור בחירות
939.....	ביזיון בית המשפט
942.....	אופי ההליך
956.....	בתי משפט מינהליים
943.....	הליך שיורי
953,951.....	הסנקציה הננקטת
945.....	טעמי התגוננות
957.....	ירידה לנכסים
956.....	כפיית ציות
955.....	מאסר – הטלתו
947.....	סדרי דין
957.....	סירוב עד להיחקר
941.....	עקרונות כלליים
948.....	ערעור
946.....	פסק דין מוסכם
954.....	קנסות
944.....	תנאים למתן הצו

ביטוח

137.....	חברות ביטוח
165.....	כתב הגנה
148.....	פוליסת ביטוח
148.....	תגמולי ביטוח
913.....	ביטול פסק דין
878.....	בהסכמה
916.....	במעמד צד אחד
920.....	בקשה לביטול
922.....	בתי משפט מינהליים

916	חובת הצדק
926	יחסי גומלין
922	נתבעים אחדים
918	סיבת המחלל
919	סיכויי הצלחה
915	עקרונות כלליים
926, 924, 923	ערעור על החלטה
921	פסק בוררות
925	צו ארעי
925	רשם – החלטה
917	שיקולי בית המשפט
19	תביעות קטנות
920	תנאים
105	בית דין לעבודה
105	סמכותו
1201	בית דין רבני
97	סמכויות
803	עיכוב יציאה
754	עיקול זמני
1129	בית משפט לענייני משפחה
1251	אבהות
1672	אגרות
1177	איחוד תיקים
1213, 1172, 18	אימוץ ילדים
1205, 1155	אישור הסכם ממון
1174	אלימות משפחה
1167	בדיקה גנטית
1208, 1138	בוררות
1199	בית דין רבני
1208	בית דין שרעי
1178	בעלי דין
1164	בקשה ליישוע סכסוך
1178	בקשות
1179	גילוי מסמכים
1166	גירושין
1155	דיון – נושאים
1158	דירת מגורים
1182	דלתיים סגורות
1252	הורות
1157	הזכות לגמלה

1239, 1174	החזרת ילד לחו"ל
1184	החלטה
1182	הדיון
1232	הסדרי ראייה
1167	הפרית ביצית
1159	חובות – שיתוף
1151	חזקת שיתוף
1160	ידועים בציבור
1164	יישוב סכסוך
1206, 1153, 1154, 1151	יחסי ממון
1255	ירושה
1190	כונס נכסים
1200	כריכה – כללים
1164	כשרות משפטית
1178	כתבי טענות
1167	כתובה
1146	מדור
1171	מומחים
1143	מזונות בני זוג
1145	מזונות זמניים
1223	מזונות קטינים
1191	מנהל עיזבון זמני
1202	מרוץ סמכויות
1227, 1172	משמורת קטין
1168	נאמנות
1158	נכסי קריירה
1175	סדרי דין משפחה
1139	סכסוך בתוך המשפחה
1202	סמכויות – מרוץ
1133	סמכות בינלאומית
1134	סמכות מקומית
1134	סמכות עניינית
1178	סעדים
1191, 1164	סעדים זמניים
1183	עדות
1189	עיכוב יציאה
1189	עיקול זמני
1138, 18	ענייני משפחה
1133	עקרונות כלליים
1207, 1195	ערעור
1254, 1167	פונדקאות

1158.....	פיצויי פיטורין.....
1163.....	פירוק שיתוף.....
1157.....	פנסיה.....
1184.....	פסק דין.....
1184.....	פסק דין חלקי.....
1177.....	פתיחת הליכים.....
1146.....	פשיטת רגל.....
1166.....	צו הרחקה.....
1190.....	צו מניעה.....
1165.....	צווי הגנה.....
1181.....	קדם משפט.....
1136.....	רשימת הנושאים.....
1197, 1189.....	רשמים.....
1254.....	שינוי שם.....
1159.....	שיתוף בחובות.....
1151.....	שיתוף בנכסים.....
1184.....	תביעה שכנגד.....
1206.....	תושב חוץ.....
1135.....	תחולת התקנות.....
1168.....	תיקון גיל.....
1181.....	חצהירים.....

בנקאות

389.....	גילוי מסמכים.....
389.....	חובת סודיות.....
558.....	סעד הצהרתי.....
228.....	עילת תביעה.....
764.....	עיקול זמני.....
897.....	פסק דין חלקי.....
517.....	פקיד בנק.....
813.....	צו מניעה.....
247.....	תביעת בנקים.....
1369.....	תובענה ייצוגית.....

207.....	בעלי דין.....
215.....	אפוטרופוס.....
219.....	בוררות.....
213.....	בעל דין נחוץ.....
218.....	בעל סימן מסחר.....
978.....	בערעור.....
218.....	גולש באינטרנט.....
345.....	גילוי מסמכים.....

1602, 1593	הוצאות משפט
217	היועץ המשפטי לממשלה
214	חילופם
215	ידיד קרוב
216	יורש
217	כונס הנכסים הרשמי
1140	משפחה
217	נאמן בפשיטת רגל
215	נציגים
212	צד שלישי
210	צירוף בעלי דין
209	צירוף נתבעים
207	צירוף תובעים
409	קדם משפט
350	שאלונים
123	שופט כבעל דין
218	שותפות לא רשומה
213	שינוי בעלי דין
28	תום לב
331	בקשה בכתב
340	בוררות
487	דיון מהיר
334	הגשת הבקשה
1605	הוצאות משפט
1449	המצאה
339	חברות – פירוק
337	חקירת המצהיר
335	מועדים לדיון
18	משפחה – ענייני
338	סדרי טיעון
338	סיכומים
333	עקרונות כלליים
340	פניות לבית המשפט
340	פסלות שופט
322	ראיות בהליך
333	רשימת בקשות
340	שאלונים
338	שמיעת עדים
336	תצהיר
336	תשובת המבקש
336	תשובת המשיב

בתי משפט

37	איסור פרסום
37	דלתים סגורות
111	העברת הליך
23	זכות הגישה
120	סמכות לבתי משפט אחדים
16	סנקציות
17	עומס
43	עיון במסמכים

בתי משפט מינהליים

956	ביזיון בית המשפט
922	ביטול פסק דין

ג

גיל

1168	תיקון גיל
355	גילוי מסמכים
378	בג"ץ
395	בוררות
392	ביקורת
389	בנקים – סודיות
359	בעלי דין
358	גילוי מסמכים כללי
367	גילוי מסמכים ספציפי
395	גישור
394	דואר אלקטרוני
386	דו"ח חקירה
378	הגבלים עסקיים
387	הגנת הפרטיות
375	הגשת הבקשה
192	הודעה לצד שלישי
377	החלטת ביניים
365	הפרת הצו
390	זכויות החולה
377	חברות
388	חופש המידע
379	חיסיון
372	חשבונות – תביעה
375	טענות סף
377	לשון הרע

376,362.....	מועדים
366	מחיקת כתב הגנה
378	מכרזים
383	מסמך שהוכן למשפט
359	מסמך שלא נגלה
386	משא ומתן לפשרה
371,18.....	משפחה – ענייני
392	נגד המדינה
391	סודות מסחריים
384	עורך דין ולקוח
383	עיון בית המשפט
363	עיון במסמכים
379,357.....	עקרונות כלליים
378	ערעור בחירות
367	ערעור בעניין הצו
378	ערעור מע"מ
374,360.....	צד שלישי
363	קדם משפט
374,361.....	רלוונטיות המסמכים
382	שמות עדים
373	חביעה ייצוגית
377	חביעה מפוצלת
375	חביעה נגזרת
358	תצהיר
378	תשלום תכוף
	גירושין
1166.....	בית משפט למשפחה
1205.....	הסכם גירושין
	גישור
885	הליכים
	ד
303	דחייה על הסף
310	אי-התייצבות התובע
311	הפסקת תובענה
307	התיישנות
311	חוסר יריבות
306	מעשה בית דין
305	עקרונות כלליים
419	קדם משפט

308,154.....	שימוש לרעה.....
309	תובענה ייצוגית .....
306	תוצאות הדחיה .....
421	(ה)דיון .....
437	איחוד הדיון .....
426	איסור פרסום .....
477	בקשת רשות ערעור .....
469	בוררות .....
434	ביטול ההסדר .....
455	דחיית הדיון .....
476,473.....	הבאת ראיות.....
432	הסכמה דיונית .....
464	הפסקת תובענה .....
438	הפרדת הדיון .....
427	הפרעה לדיון .....
443	התייצבות לדיון .....
467	מחיקה מחוסר מעש .....
18	משפחה – ענייני .....
481	נזק ראיתי.....
426	ניהול הדיון .....
425	ניווט הדיון .....
478,471.....	סדר הטיעון.....
430	סיכומים.....
429	עדויות בתצהיר.....
463	עיכוב הדיון.....
426,37.....	פומביות הדיון.....
1560,1553.....	פסלות שופט .....
877	פסק דין מוסכם.....
449	פרוטוקול הדיון .....
480	ראיות מפריכות.....
427	רציפות הדיון.....
427	שופט – חילופיו .....
455	שינוי מועד הדיון .....
438	שלבי הדיון .....
427	שמיעה מיום ליום .....
273	דיון מקדמי בין בעלי הדין .....
	דיון מהיר, ראו סדר דין מהיר
	דיון נוסף
19	תקנות.....

	דיני יושר
555	סעד הצהרתי
713	סעדים זמניים
	ה
785	הגבלת שימוש בנכס
785	עיקול זמני
1005	הגדרות
	הגנת הפרטיות
387	גילוי מסמכים
	הגנת הצרכן
1357	תובענה ייצוגית
183	הודעה לצד שלישי
194	סמכות אגרות
797	בוררות
192	גילוי מסמכים
192	דיון מהיר
192	הוצאות משפט
188	החובה להתגונן
1473	המצאה מחוץ לתחום
189	התייצבות
194	התיישנות
188	כתב הגנה
183	מהות ההליך
194	מזונות
193	מחיקה על הסף
03	מטרות התקנות
191	מעולים במשותף
189	מתן הוראות
185	נושאי ההודעה
193	נזיקין
187	ניסוח ההודעה
188	סמכות מקומית
188	סמכות עניינית
190	עיכוב הליכים
187	עריכת ההודעה
194	ערעור
192	פיצול סעדים
192	פרטים נוספים

190	קדם משפט
192	שאלונים
186	שאלה או פלוגתה משותפת
194 ,19	תביעות קטנות
193	תובעה ייצוגית
193	תשלום תכוף
	הוצאה לפועל
1675.....	אגרות
157	סכום קצוב
754	סעדים זמניים
794	עיכוב יציאה
788 ,777 ,776 ,762 ,758	עיקול זמני
970 ,966 ,965	ערעור
1502.....	תצהיר
1589	הוצאות משפט
1605.....	בבקשה
1601.....	דרך ניהול המשפט
1605.....	הודעה לצד שלישי
1594.....	הטלת הוצאות
1606.....	הוצאות אישיות
1599.....	הוצאות עונשיות
1595.....	הליכי ביניים
1601.....	הצו המגביל רשות ערעור
1598.....	השבת הוצאות
1596.....	התעריף המינימלי
1612.....	זכות הגישה לערכאות
1617 ,1616	חברות – ערובה
1597 ,1596	חישובן
1602.....	לטובת המדינה
1613.....	מניעת תביעות סרק
1597.....	מס ערך מוסף
1605.....	נזיקין – תביעה
1596.....	סכום ההוצאות
1606.....	עורכי דין
1593.....	עקרונות כלליים
1611 ,1609	ערובה להוצאות
1599.....	ערעור – התערבות
1605.....	ערעור – חיוב
1596.....	פיצוי נפגעי תאונות דרכים
1596.....	קביעתן
1579.....	רשמים – סמכיות

1598.....	שיקולי בית המשפט
1604.....	שכר מומחים
1604.....	תביעה ייצוגית
604	תביעות קטנות
1614.....	תושב חוץ
1677	הוראות מעבר
	הזמנה לדין
547	המרצת פתיחה
157	כתב תביעה
	היועץ המשפטי
1259.....	ירושה
519	הליכים מיוחדים
1437	המצאה
1473.....	אמנה בינלאומית
1450.....	אמצעי אלקטרוני
1462.....	בוררות
1459.....	בן משפחה
1462.....	בעלי דין אחדים
1445.....	דואר
1443 ,1439	דרכי המצאה
1442.....	הגדרות
1443.....	הדבקה
1441.....	הדינים החלים
1445.....	המצאה אישית
1453.....	הנמענים השונים
1449.....	לבית המשפט
1458 ,1448	לעורך דין
1460.....	מדינה
1461.....	מדינת חוץ
1462.....	מוסד
1456.....	מורשים
1455.....	מען להמצאה
1462.....	מקרקעין – תביעה
1445.....	על ידי עורך דין
1441.....	עקרונות כלליים
1444.....	פקיד מסירה
1447.....	פקסימילה
1462.....	רשות מקומית
1460.....	תאגיד
1446.....	תחליף המצאה

1465	המצאה מחוץ למדינה
1482	אכיפת פסק חוץ
1473	אמנת האג
1486	בעל דין דרוש
1474	בקשה לביטול הצו
1470	בתי דין רבניים
1475	דחיית הבקשה
1486	הגנת הצרכן
1473	הודעה לצד שלישי
1469	הימצאות בישראל
1467	היתר המצאה
1470	התיישנות
1482, 18	התרת נישואין
1483	חוזים – תביעה
1467	כללי המצאה
1484, 1482	מעשה או מחדל
1481	מקרקעין – תביעה
1470	נאותות הפורום
1481	סוגי תובענות
1474	סמכות בינלאומית
1469	סמכות מקומית
1467	עקרונות כלליים
1476	ערעור על צו
1482	פסק בוררות חוץ
1482	פסק חוץ
1483	פרשנות – תביעה
1482	צו מניעה – תביעה
1469	שטחים
1467	שיקולים
1474	תחליף המצאה
1471	תצהיר תומך
537	המרצת פתיחה
549	איחוד הדיון
546	בוררות
548	גילוי מסמכים
547	הגשת ההליך
547	הזמנה לדין
547	השתק מלכפור
548	התיישנות
548	חשבונות

545	כונס נכסים
547	כשרות ההליך
548	מומחים
542	מקרקעין – נושאי
545, 18	משפחה – ענייני
544	מתן הוראות
540	סוגי עניינים
543	סעד הצהרתי
548	עדים
544	עיזבונות – ירושה
539	עקרונות כלליים
546	ערעור
544	פירוש מסמך
546	פסים רגילים
548	פרטים נוספים
545	פשיטת רגל
548	ראיות
542	רשימת העניינים
543	שותפות – נושאי
1379	תביעה נגזרת
540	תצהיר תומך
547	תשובת המשיב
1563	הסגל השיפוטי
	הסכם
1205	הסכם גירושין
432	הסכם דיוני
1205, 1155	הסכם ממון
74	הסכם שיפוט
84	הסכם שיפוט זר
946	פסק דין מוסכם
	הפקעה – פיצויים
559	סעד הצהרתי
14	השאפה ליציבות
265	השיטה האדוורסרית
	השתק
267	אי-התייצבות
547	בהמרצת פתיחה
267	בהזדמנות הראשונה

270	בעלי דין
265	השתק עילה
268	השתק פלוגתה
271	השתק שיפוטי
138	טענת מנע
265	עקרונות כלליים
267	פיצול סעדים
266	קרבה משפטית

התיישנות

1675	אגרות משפט
307	דחייה על הסף
227	דיני חוזים
194	הודעה צד שלישי
259	הודאה בזכות
253	הזדמנות ראשונה
549, 534	המרצת פתיחה
260	ליקוי נפשי
1507, 1499	מועדים
294	מחיקה על הסף
254	מקרקעין
559	סעד הצהרתי
230	עילת תביעה
534	פיצול סעדים
857	פסק דין
260	קטין – תביעה
253, 32	קיוו
256	שלא מדעת
253	תביעה שכנגד
260	תובענה שנדחתה
326	תיקון כתבי טענות
1499	תצהיר
262	תקופה מוסכמת
261	תקיפה מינית
255	תרמית והונאה

ז

13	זכויות וחובות דיونית
23	זכות הגישה לערכאות
23	אגרת משפט
24	מועדים

26	מחיקה מחוסר מעש
24	נושאים אחרים
25	רשות להתגונן
	זכות יוצרים
564	סעד הצהרתי

ח**חברות**

573	טען ביניים
814	סעדים זמניים
865	עיכוב יציאה
1616.....	ערובה להוצאות
982	ערעור
1377.....	תביעה נגזרת
1501.....	תצהיר
1391	חברות (פירוק)
1397.....	אחריות אישית בעל תפקיד
1399.....	אחריות אישית של הנאמן
1404.....	אסיפת נושים
1403.....	בקשה למתן הוראות
1403 ,1397	בקשת פירוק
1406.....	החלטה בהליכים
1406.....	הסרת קיפוח
1395.....	הקפאת הליכים
1395.....	חדלות פירעון
1396.....	מכירת פעילות החברה
1403.....	מפרק זמני
1405.....	עיון חוזר
1495.....	עיכוב ביצוע
1404.....	ערובה להוצאות
1407.....	ערעור
1403 ,1393	פירוק חברות
1399.....	שכר טרחת הנאמן
1405.....	תביעת חוב

חוב

762	עיקולו
157	קצוב

חוזים

152	השבה
777 ,762.....	זכות חוזית

1523.....	טעות – טענה
559.....	סעד הצהרתי
246.....	עילת תביעה
777,762.....	עיקול זמני
530.....	פיצול סעדים
895.....	פסק דין חלקי

חופש המידע

388.....	גילוי מסמכים
577.....	חשבונות
1673.....	אגרות
589.....	בדיקת נכס
585.....	גילוי מסמכים
584.....	זכויות יוצרים
588.....	חקירות וחשבונות
583.....	נאמנות
580.....	ספרי חשבונות
585,18.....	עולות מסחריות
586.....	עיכוב ביצוע
587.....	פסק דין חלקי
584.....	קבלנים
586.....	שאלונים
582.....	שותפות
579.....	תביעה לחשבונות
580.....	תובענה בשלבים

ט

567.....	טען ביניים
572.....	הודעת הסתלקות
572.....	הודעת פרטים
571.....	היעדר קנוניה
574.....	הליך לא מתאים
572.....	הליך מתאים
571.....	הליכים מוקדמים
573.....	חברות
573.....	ירושה
567.....	עקרונות כלליים
574.....	פנסיה
572.....	צו גודר
573.....	שטרות
574.....	שכירות – דמי
570.....	תצהיר תומך

	י
	ימאות
100	סמכות עניינית
746	סעד זמני
795	עיכוב יציאה
148	שטר מטען
14	יציבות
1255	ירושה
1262.....	בית הדין הדתי
1260.....	בית משפט למשפחה
1269.....	בקשות לצו ירושה
1272.....	הוכחת מוות
1259.....	החיקוקים המיושמים
1259.....	היועץ המשפטי
1270.....	הסתלקויות
1263.....	התנגדויות
1265.....	ידועה בציבור
1263.....	יורשים
1286 ,1285	מנהל עיזבון
1271.....	מסמכים שיש לצרף
1261.....	סמכות כינלאומית
1260.....	סמכות עניינית
1281.....	עדים לצוואה
1259.....	עקרונות כלליים
1266.....	ערעור – הליכים
1271.....	פרסומים
1279.....	צוואות – ביטול
1277.....	צוואה – כשרות
1277.....	צוואה – פירוש
1281.....	צוואה – קיום
1265.....	קופת גמל
1262.....	רשם לענייני ירושה
1287.....	שכר מנהל עיזבון
1263.....	תביעת יורש
1270.....	תיקון הצו
1272.....	תעודת פטירה
1272.....	תצהיר

כ

831	כונס נכסים
836	ביצוע תפקיד
839	בעלי דין
838	דין וחשבון
841	הודעת הצטרפות
839	הוראות לכונס
833	כונס נכסים זמני
836	כניסה לחצרים
839	מחזיק
837	מחשב
835	מינויו
975	משפחה – ענייני
839	נכסים תפוסים
838	סודיות
836	סמכויות הכונס
833	עקרונות ההליך
839	צד שלישי
841	תפיסת ראיות

כספים

150	ריבית והצמדה
165, 155	תביעת ריבית
131	כתבי טענות
136	הגדרות
154	הוראת דין
135	הנחיות מסגרת
156	חזקה שבדין
138	מנע – טענה
147	מסמך מהותי
153	עובדות שונות
149, 135	פירוט
146	רשימת מסמכים
161	כתב הגנה
166	בוררות
165	ביטוח
487	דיון מהיר
165	הגנה נגזרת
166	הגשתו באיחור
163	הודאה והדחה
165	הודעת ביטול

188	הודעת צד שלישי
161	הטיעון בכתב הגנה
161	הכותרת
162	הכחשה
162	התיישנות – טענה
164	טענות חלופיות
164	טענות מקדמיות
1508	מועדים
166	מזונות – תביעה
162	ניסוח
165	סמכות בינלאומית
161	עקרונות כלליים
167	פסק דין בהיעדר
164	קיוו – טענה
171	תביעה שכנגד
19	תביעות קטנות

כתב תביעה

139	אי-חוקיות
157	הזמנה לדין
154	הוראת דין
150	העברת תובענה
146	התיישנות
135	חובת פירוט
156	חזקה שבדין
136	טענות כזב ותרמית
147	מסמך מהותי
143	ניסוח כתב תביעה
145	נתוני כתב תביעה
149	סכום התביעה
151	סעדים
143	עקרונות כלליים
207	צירוף תובעים
150	ריבית והפרשי הצמדה
146	רשימת מסמכים
138	שיהוי
215	תובע נציג
139	תום לב
156	תנאי מוקדם
136	תרמית – טענות

176	כתב תשובה
178	אי-הגשת תשובה
487	דיון מהיר
179	לתביעה שכנגד
178	נימוק תביעה חדש
177	עקרונות כלליים

ל

לשון הרע

377	גילוי מסמכים
-----	--------------

מ

מדינה

1659	אגרות משפט
392	גילוי מסמכים
1602	הוצאות לזכותה
1460	המצאה
560	סעד הצהרתי
349	תשובות לשאלון
617	מומחים
632	אחריותם
646	בג"ץ
646	בהליכים שונים
649	בוררות
641	בנקים – תביעות
637	בקשה להוראות
647	גרפולוג
646	דיון מהיר
645	דין זר
628	הגשת חוות דעת
646	חברות
630	חובות עורכי דין
628	חוות דעתם
624	חיקוקים מיושמים
637, 629	חקירתם
641	כתב המינוי
645	מומחה לדין זר
632	מומחה שנפטר
640	מומחה נוסף
627	מועדים

632	מתוך לארץ
635	מטעם בית המשפט
626	מטעם בעלי הדין
624	מיהו מומחה
635, 625	מינוי מומחה
625	מינוי בהסכמה
646	מכרזים
648	מעין בורר
624	מעמדו
645	מעמד אישי – ענייני
637	מתן הוראות
645	סוגים שונים
623	עקרונות כלליים
647	פוליגרף
646	פטנטים
632	פסילתם
639	קדם משפט
638, 630	שאלות הבהרה
641, 631	שכרם
653	שמאי מקרקעין
642	תביעה נגד מומחה
631	תיקון כתב טענות
659	מומחים רפואיים רגילים
669	בדיקה רפואית
664	הגדרתם
676	הגשת חוות דעת
679	הודעה לצד שלישי
674	הוספת חוות דעת
694	הסדר דיוני
674	התמחותם
670	התנהגות הנבדק
683	חובות המומחה
671	חוות דעת רפואית
679	חקירתם
668	מומחה אינו פוסק
640	מומחה נוסף
666	מועדים
666, 665	מינוי מומחה רפואי
680	משפחה – ענייני
679	סדרי דין

666	סודיות רפואית
675	ספרות מקצועית
673, 663	עקרונות כלליים
677	פטור מהגשת חוות דעת
678, 669	פסילתם
680	קדם משפט
666	רשלנות רפואית
673	שיקלול חוות דעת
667	שכרם
667	תחומים שונים
681	מומחים רפואיים נפגעי ת"ד
686	איסור הגשת חוות דעת
701	דרגת נכות
692	הגשת חוות דעת
699	הדין החל
685	המסמכים המועברים
694	חקירתם
686	טיפול רפואי
685	מהות התפקיד
691, 687	מומחה נוסף
690	מומחיות מיוחדת
689	מועד לדין
683	מינויים
690	נכות נפשית
688	סודיות רפואית
689	ערעור על החלטות
695	פסילת חוות דעת
699	ראיות לסתור
684	ראשית ראיה
689	שיקולי בית המשפט
688	שכרם
690	תחומים רפואיים
691	תשלומים עתיים
691	תשלומים תכופים
1489	מועדים
1513	אגרות
1512, 18	אימוץ ילדים
1512	בג"ץ
1515, 1511	בוררות – הליכים
1525	ביוזון בית המשפט

335	בקשה בכתב
1514, 1511	בתי משפט מינהליים
376, 362	גילוי מסמכים
	דחיית הדיון (ראו פרק הדיון)
489	דיון מהיר
1513, 19	דיון נוסף
1517	הארכתם
513	הזמנת עדים
1526	הליך תלוי ועומד
1525	הלכה חדשה
1444	המצאה
1526	הסכם דיוני
1514	התיישנות
24	זכות הגישה לערכאות
1514	חוב – תביעה
1523	טעות
1520	טעם מיוחד
1509	יום מתן ההחלטה
1527	ייצוג משפטי
1514	ירושה
1508	כתב הגנה
1507	כתבי טענות
1520	מועד שנקבע בחיקוק
1527	משפחה – ענייני
1511	מתן פסק דין
1519	סמכות הארכה
1523	סמכות טבועה
242	עילת התביעה
18	ענייני משפחה
1506	עקרונות כלליים
1526, 1512	ערובה להוצאות
1508	ערעור
1509	פגרה
1514	פטנטים
1511	פיצול סעדים
1512	פסלות שופט
1513	פסק דין – תיקונו
1526	פשרה
1580	רשמים
348, 347	שאלונים
1514, 19	תביעות קטנות

	מזונות
194	הודעה לצד שלישי .....
1145	זמניים .....
166	כתב הגנה .....
1143	מזונות בני זוג .....
1223	מזונות קטינים .....
77	סמכות מקומית .....
1189	עיכוב יציאה .....
232 ,229	עילת התביעה .....
1587	מזכיר משפטי .....
293	מחיקה על הסף .....
298	אי-תשלום אגרה .....
295	היעדר עילת תביעה .....
300	חשבונות – תביעה .....
300	מזונות – תביעה .....
294 ,293	מחוסר מעש .....
294	מחיקה על הסף .....
299	מחיקת קטעים .....
300	סעד הצהרתי .....
294	עקרונות כלליים .....
298	קדם משפט .....
293	תביעה טרדנית .....
302	תביעה נגזרת .....
309	תובענה ייצוגית .....
	מטרד
62	סמכות שיפוט .....
	מירמה
854	העלאת טענות .....
1583	מנהל בתי המשפט .....
	מסים
790	הליכי עיקול .....
560	סעד הצהרתי .....
794	עיכוב יציאה .....
	מס הכנסה
19	תקנות .....

	מעשה בית דין
306	דחייה על הסף
265	השתק עילה
123	סמכות שבגורא
524	פיצול סעדים
19	תביעות קטנות
865	תוצאות פסק דין
	מפלגות
765	עיקול כספים
	מקרקעין
67	המפקח על רישום
1462	המצאה
542	המרצת פתיחה
66	הערת אזהרה
559	הפקעה
148	מפת מקרקעין
74	סמכות מקומית
61	סמכות עניינית
762	עיקולם
65	פינוי – תביעות
66	פירוק שיתוף
895	פסק דין חלקי
66	רישיון
64	שימוש במקרקעין
65	תביעת חזקה
	משמורת קטין
1230.....	הליכים
	משפחה
	ראו בית משפט לעניני משפחה
	נ
	נאמנות
583	חשבונות – תביעה
009	נושאים כלליים
079	נושאי סמכות נוספים
197	נושאים נוספים

נזיקין

156	.....	אשם תורם
156	.....	הדבר מדבר בעדו
679	.....	הודעת צד שלישי
1605	.....	הוצאות משפט
155	.....	הפרת חובה חקוקה
191	.....	מעוולים במשותף
232	.....	נגישה
565	.....	סעד הצהרתי
226	.....	עולת מסגרת
772	.....	עיקול זמני
765	.....	עיקול פיצויים
893	.....	פסק דין חלקי

ניירות ערך

1364	.....	תובענה ייצוגית
------	-------	----------------

נישואין

18	.....	התרת נישואין
1158	.....	נכסי אישה

נפגעי תאונות דרכים

191	.....	הודעה לצד שלישי
1630	.....	עורך דין – שכר
351	.....	שאלונים
351	.....	תשלום תכוף

ס

483	.....	סדר דין מהיר (דין מהיר)
492	.....	איחוד תובענות
489	.....	בקשות ביניים
492	.....	הדיון בתובענה
488	.....	הודעה לצד שלישי
489	.....	הליכי טרום דיון
489	.....	ישיבה מקדמית
487	.....	כתב הגנה
487	.....	כתב תשובה
487	.....	כתב תביעה
492	.....	מהלך הדיון
487	.....	מומחים
489	.....	מועדים
487	.....	מסלולי שיפוט
486	.....	סוגי תובענות

492	סיכומים.....
486	סמכויות שיפוט.....
485	עקרונות כלליים.....
491	ערעור.....
490	פסק הדין.....
488	צירוף מסמכים.....
486	תביעה לפינוי מושכר.....
488	תביעה שכנגד.....
485	תובענה ייצוגית.....
489	תצהירי עדות ראשית.....
	סוכנים
825	תביעת סוכן.....
	סיכומים
338	בבקשה.....
492	דיון מהיר.....
990	בערעור.....
	סילוק יד
525	מקרקעין.....
128	פיצול סעדים.....
	סימן מסחר
821	צו מניעה.....
215	תובע נציג.....
1502	תצהיר.....
	סמכות בינלאומית
1473	אמנה בינלאומית.....
86	בוררות – הסכם.....
1474	המצאה מחוץ לתחום.....
83	הסכם שיפוט זר.....
90	הקנייתה.....
100	ירושה.....
92	מקום העולה.....
18	משפחה – ענייני.....
92	נזיקין.....
84	סמכות ייחודית.....
85	עיכוב הליכים.....
83	עקרונות.....
87	פורום לא נאות.....

69	סמכות מקומית
188	הודעה לצד שלישי
72	החלופות השונות
76	המצאה – דינים
74	הסכם שיפוט
78	העברה מינהלית
77	העלאת הטענה
72	מקום המעשה
72	מקום השיפוט
72	מקום מגורים
72	מקום עסקים
72	מקום קיום התחיבות
77, 18	משפחה – ענייני
76	סמכות שירות
71	עקרונות כלליים
78	קביעת גיל
77	תביעת מזונות
74	תביעת מקרקעין
75	תניית שיפוט
47	סמכות עניינית
95	בג"ץ
52	בדיקת הסמכות
101	בוררות – ענייני
105	בית דין לעבודה
101	בית דין לשכירות
97	בית דין רבני
100	בית משפט לימאות
96	בית משפט למשפחה
100	בתי משפט מקומיים
52	הגבלת זכות הטיעון
188	הודעת צד שלישי
111	העברת הליך
54	חלוקת הסמכויות
1260	ירושה – ענייני
99	מחלקה כלכלית
62	מיטרד – תביעות
42	מעמד אישי
61	מקרקעין – ענייני
96, 18	משפחה – ענייני
75, 61, 51	סמכות ייחודית

75	.....	סמכות מקבילה
123	.....	סמכות שבגורא
62	.....	סעדים מתפצלים
105	.....	עולות מסחריות
95	.....	עניינים מינהליים
51	.....	עקרונות כלליים
65	.....	פינוי – תביעות
106	.....	פירוק חברות
66	.....	פירוק שיתוף
236	.....	צירוף עילות
105, 57	.....	קניין רוחני
56	.....	שווי התובענה
64	.....	שימוש במקרקעין
56	.....	שינוי סכום תביעה
99	.....	תביעה נגרת
171	.....	תביעה שכנגד
53	.....	תום לב
56	.....	תיקון תביעה
551	.....	סעד הצהרתי
564	.....	אגרות
565	.....	בוררות – פסק
558	.....	בנק – חבות
555	.....	דיני יושר
565	.....	הליכים בחו"ל
563	.....	המרצת פתיחה
559	.....	הפקעה – פיצויים
556	.....	התועלת שתצמח
559	.....	התיישנות הזכות
554	.....	זכויות חוזיות
555	.....	זכויות עתידיות
564	.....	זכות יוצרים
559	.....	חוזים – תקפות
563	.....	יריבות
560	.....	מדינה – סעד נגדה
553	.....	מהות הסעד
561	.....	נושאי מיסוי
565	.....	נזיקין
562	.....	סדרי דין
562	.....	סמכות עניינית
561	.....	סעד הצהרתי זמני

554	עילת תביעה
554	עקרונות ההליך
557	פיצול הדיון
562	פיצול סעדים
565	פירוש צוואה
564	פשיטת רגל
558	קיוזו – זכות
150	ריבית הפרשי הצמדה
561	רשות מינהלית

סעדים

153	דילול בחברה
225	הגדרת עילה
152	השבה
720	סעד ארעי
152	סעד חלופי
152	פיצויים מוסכמים
323	תיקון סעדים
703	סעדים זמניים
747	בוררות – הליכים
730	בעלי דין
746	בערעור
721	דלתיים סגורות
717	הגשת הבקשה
720	הדיון בבקשה
721	החלטה בבקשה
744	הערת אזהרה
737	התחייבות עצמית
714	חובת הגילוי
746	ימאות
730	יריבות
724	לאחר מתן הפסק
724	לפני הגשת התובענה
712	מאזן הנוחות
780	מועדים
1145	מזונות זמניים
745	מחוץ לשעות העבודה
707	מטרתם
743	מעמד אישי
18	משפחה – ענייני
741	סוגיהם

729,727.....	עיון מחדש
711	עילת תביעה – קיומה
737	עירבון
719	עקרונות כלליים
733	ערביות
746	ערעור על החלטה
725	פקיעת הצו הזמני
785	צו "מרווח"
726	צו במעמד צד אחד
744	צו חוסם
809	צו מניעה זמני
827	צו עשה זמני
711	ראיות לכאורה
1579.....	רשמים
715	שיהוי
709	שימור המצב הראייתי
710	שיקולי בית המשפט
713	שיקולי יושר
708	שמירת המצב הקיים
1328.....	תביעה ייצוגית
740	תביעה למימוש ערובה
716	תביעה נגד מגיש הבקשה
722	תביעה עיקרית
731	תובענה מועברת
714	תום לב
1500.....	תצהיר
725	תקפו ומעמדו
745	תשלום תכוף

ע

493	עדות
498	אזהרת עדים
507	בבקשה
518,505.....	בוררות
505	ביקור במקום
497	גביית העדות
502	היוועדות חזותית
548	המרצת פתיחה
555	העדה מחדש
506	הצגת מסמכים
515,511.....	זימון עדים

498	חקירה ראשית ונגדית
513	מועדים
18	משפחה – ענייני
518	סירוב להעיד
517, 501	עדות מחוץ לתחום
500	עדות על אתר
516	עובד ציבור
497	עקרונות כלליים
513	ערעור זימון עדים
517	פקיד בנק
512, 511	צו הבאה
416, 414	קדם משפט
507	ראיה חסויה
517	ראש קהילה דתית
500	רישום פרוטוקול
512	רלוונטיות העדות
511	רשימת עדים
517	שופט – חקירתו
514	שופט – סמכותו להעיד עד
506	שכר עדים
	עובד ומעביד
1581	בית דין לעבודה
109	סמכות עניינית
765	עיקול שכר
155	פדיון חופשה
1157	פנסיה
	עולות מסחריות
18	תקנות
1585	עוזר משפטי
	עיכוב הליכים
469	בוררות
463	הדיון
290	הודעה לצד שלישי
85	סמכות בינלאומית
463	ערעור
463	שיקולים
1342	תובענה ייצוגית
791	עיכוב יציאה מן הארץ
795	בוררות

801	ביטול הצו
803	בית דין רבני
799	הדיון בבקשה
794	הוצאה לפועל
798	הכבדה על קיום ההליך
805	חברות – מנהל
794	חיקוקים מיושמים
795	ימאות
797	יציאה לצמיחות
1189	מזונות
794	מיסים
794, 18	משפחה – ענייני
793	סוגי תובענות
799	סכום תביעה
801	עירבון המשיב
793	עקרונות כלליים
800	ערובה ועירבון
801	פקיעת הצו
794	פשיטת רגל
804	צו גירוש
804	צו הסגרה
796	שיקולי בית המשפט
797	שיקולים חוקתיים
802	תושב חוץ
796	תנאים מוקדמים
221	עילת תביעה
246	אגרות משפט
247, 228	בנקאות
229	דין זר
166	הגדרתה
234	הליך תלוי ועומד
265	השתק עילה
268	השתק פלוגתה
239	התיישנות
230	חדשה
246	חוזה כעילה
227	חוזים – דינים
230	יישומים שונים
229	לשון הרע
242	מועדים

232, 229	מזונות – ענייני
231	מיצויה
230	מקורית
244	מקרקעין – המועד
242, 226	נזיקין – תביעות
229	סוכנות – ביטולה
248	סעד הצהרתי
235	סעדים
711	סעדים זמניים
226	עולת מסגרת
231	עילה דעילה
230	עיקרית
225	עקרונות כלליים
229	ערבות – תביעת
229	עשיית עושר
245, 226	פיצול סעדים
245, 232	צירוף עילות
227	קבלנות
228	שטרות – ענייני
230	תביעה ייצוגית
245, 236	תיקונה
231	תנאי מוקדם

עיצום כספי

19	תקנות
749	עיקול זמני
755	איסור הלבנת הון
778	אישורו
757	אצל מי לעקל
788, 755	בוררות
765	ביטוח לאומי
762	ביטוח – פוליסה
775, 773	ביטול צו העיקול
754	בית דין רבני
764	בנק – חשבונות
768, 767	בקשת עיקול
763	דיפלומטים – נכסים
763	דמי מפתח
785	הגבלת שימוש בנכס
790, 788, 777, 754	הוצאה לפועל
755	הטלת העיקול

772	המרת העיקול הזמני
785	הערת אזהרה
777, 762	זכות חוזית
777, 765	חברות
788	חזקת שיתוף
753	חיקוקים מיושמים
787	כונס נכסים
780	מועדים להגשה
781, 758	מחזיק
765	מימון מפלגות
790, 753	מיסים
763	מכסת חלב
788, 777	מעמד אישי
762	מקרקעין
765	נכסי אישה
761	נכסים מעוקלים
764	נכסים פטורים
762	סוגי נכסים
756	סוגי תובענות
769, 756	סכום העיקול
753	עקרונות כלליים
770	ערוכה לצו עיקול
766	ערעור
765	פיצויים נזקי גוף
776	פקיעת צו העיקול
788	פשיטת רגל
769	צו במעמד צד אחד
765	קופת תגמולים
780	קיוזו
761	ראיות – תמיכה
753	רשויות מקומיות
1579	רשמים
759	שיקולי בית המשפט
761	שיקולים חוקתיים
765	שכר עבודה
757	תובענת דבר שבעין
772	תביעת נזיקין נגד המבקש
1500	תצהיר תומך
1001	עקרונות יסוד

ערובה

1013.....	הוצאות.....
148	כתב ערבות .....
719	התחייבות עצמית.....
733	סעדים זמניים .....
800	עיכוב יציאה.....
770	עיקול זמני .....
733	עירבון .....
963	ערעור.....
1561.....	פסלות שופט .....
813	תביעה למימוש ערובה.....
801 ,229.....	תביעה נגד ערב.....
1621	עריכת דין .....
1625.....	אתיקה מקצועית .....
1633.....	בתי משפט מינהליים .....
1632.....	הוצאות אישיות .....
1631.....	הוצאות משפט .....
1642.....	החלפת עורך דין .....
1639.....	הליכים מיוחדים .....
1458 ,1448	המצאה לעורך דין .....
1637.....	הקשר עם הלקוח .....
1642.....	השתחררות מייצוג .....
1644.....	התייצבות פרקליט .....
1625.....	התנהגות הפרקליט .....
1638.....	חובות הפרקליט .....
1628.....	חיסיון .....
1640.....	ייפוי כוח .....
1638.....	ייצוג לקוח .....
1625.....	עקרונות כלליים .....
1627.....	רשלנות עורך דין .....
1643 ,1629	שכר טרחה .....
1631.....	שכר ראוי .....
959	ערעור.....
597	אבעיה .....
1016.....	אגרות.....
997	איחוד ערעורים .....
994	אימוץ פסק הדין .....
1019.....	איסור הלבנת הון .....
997	בוררות – ענייני .....
948	ביזיון בית המשפט .....

996	ביטול הערעור
1003	ביטול פסק דין – החלטה
1008, 980, 977	בעלי הדין
984	בעלי דין – איחוד
1017	דחיית הערעור
989	דיון מקדמי
967	הגשתו
987	הדיון בערעור
1009, 1004, 970, 966	הוצאה לפועל
1009, 970	הוצאות משפט
1025, 1002	החזרת הדין
1018	החיאית ערעור
848	החלטה אחרת
996, 995	החלטות ביניים
1476	המצאה – צו
432	הסכמה דיונית
991	התייצבות
1002	התערבות בממצאים
979, 964	זכות הערעור
1407	חברות – פירוק
984	חילופי בעלי דין
1014	חלופת ערובה
534	טריבונלים שונים
1509	יום מתן ההחלטה
994	יסודות ההכרעה
1266	ירושה – ענייני
970	כתב הערעור
963	מהות הזכות
1026	מומחים
1044, 968	מועדים
965	מותב בית המשפט של ערעור
965	מותב דן יחיד
966	מפקח על רישום מקרקעין
982, 981	משיב – צירופו
18	משפחה – ענייני
970	נימוקי הערעור
1045, 990	סיכומים
1026	סימני מסחר
1001, 999	סמכות בית משפט של ערעור
1003	סעדים
973	עיקרי טיעון

1010.....	עניינים מינהליים .....
963	עקרונות הזכות .....
1015.....	ערוכה – פטור .....
1013.....	ערוכה להוצאות המשיב .....
1019.....	ערעור בחירות .....
964	ערעור חלקי .....
1007 ,1005	ערעור שכנגד .....
996	פגמים .....
1026.....	פטנטים .....
1019.....	פסלות שופט .....
992	פסק הדין בערעור .....
1069.....	פסק דין חלקי .....
1434.....	פשיטת רגל .....
1004.....	פשרה .....
1023.....	ראיות נוספות .....
1009.....	רשם .....
1335.....	תביעה ייצוגית .....
966 ,19.....	תביעות קטנות .....
1024.....	תום לב (ראיות נוספות) .....
973	תיק מוצגים .....
972	תיקון כתב הערעור .....
970	תיקון פסק דין .....
1057	ערעור – בזכות או ברשות .....
1072.....	בוררות – החלטות .....
1061.....	בקשה לביטול פסק דין .....
1060.....	בקשה לתיקון פסק דין .....
1067.....	החלטות – חיקוקים אחרים .....
1066.....	החלטות על פי התקנות .....
1062.....	מקרקעין .....
1059.....	עקרונות כלליים .....
1070.....	ערעור על החלטה במסגרת ערעור .....
1062.....	פירוק חברות .....
1069.....	פסק דין חלקי .....
1064.....	צו בפשיטת רגל .....
1063.....	תביעה ייצוגית .....
1063.....	תביעה נגזרת .....
1027	ערעור – בקשת רשות .....
1072.....	בוררות .....
1052 ,1041	ביטול פסק דין .....
1036.....	גלגול נוסף .....

1054.....	גילוי מסמכים.....
1031.....	הגשת הבקשה.....
1041.....	הגשת הבקשה כערעור.....
1039.....	הוצאה לפועל – הליכים.....
1053.....	הוצאות משפט.....
1035.....	החלטת בית המשפט.....
1045.....	החקיקה החדשה.....
1046.....	היעדר הנמקה.....
1033.....	היקף הבקשה.....
1048.....	היקף כתבי טענות.....
1034.....	המועדים להגשה.....
1042.....	המרה לכתב ערעור.....
1050.....	מומחה – מינוי.....
1047.....	מועדים.....
1040.....	נושאים שונים.....
1051.....	סדר הבאת ראיות.....
1039.....	סעד זמני.....
1049.....	עדים – זימונם.....
1040.....	ערוכה להוצאות.....
1048.....	פיצול דיון.....
1037.....	ערעור שני.....
1040.....	רשות ערעור חלקית.....
1055.....	שאלונים.....
1323 ,1322.....	תביעה ייצוגית.....
1387.....	תביעה נגזרת.....
1040.....	תביעות קטנות.....
1051.....	תצהירי עדות ראשית.....
1126.....	ערעור – סעד זמני.....
1127.....	הוצאה לפועל.....
1123.....	מאזן הנוחות.....
1121.....	עקרונות ההליך.....
1128.....	פסק בורר – ביטול.....
1124.....	צו מניעה בערעור.....
1126.....	צו עיקול בערעור.....
1122.....	שיקולי בית המשפט.....
1075.....	ערעור – עיכוב ביצוע.....
1089.....	אגודות.....
1087.....	אינטרנט.....
1087.....	ביזון בית המשפט.....
1089.....	בתי משפט מינהליים.....

1111.....	דיני חברות
1081.....	ההליך הדיוני
1088.....	הוצאה לפועל
1095.....	חוסך כלכלי
1117.....	חופש המידע
1117.....	חשבונות – תביעה
1086.....	כינוס נכסים
1107 ,1097 ,1083.....	מימוש נכסים
1115.....	מסירת מידע וחשבונות
1088.....	משפחה
1108.....	נכס עסקי
1085.....	עיון חוזר
1094.....	עיכוב ביצוע חלקי
1080.....	עיכוב ביצוע מהו
1079.....	עקרונות ההליך
1084.....	ערובה
1104.....	פינוי מדירת מגורים
1091.....	פסקי דין כספיים
1101.....	פסקי דין מקרקעין
1086.....	פשיטת רגל
1087.....	קנין רוחני
1082.....	שיהוי
1082.....	שיקולי בית המשפט
1340.....	תביעה ייצוגית

פ

277	פגישת מהו"ת
	פורום לא נאות
87	סמכות בינלאומית
129	פורום שופינג
	פטנטים
1026.....	ערעור על החלטה
522	פיצול סעדים
523	איסור הפיצול
527	הגשת בקשה
528	הדיון בבקשה
533	הודעה לצד שלישי
527	היתר לפיצול
533	התיישנות

530	חווה כעילה.....
534	טריבונלים שונים.....
527	מועד להגשה.....
524	מעשה בית דין.....
531	סעד הצהרתי.....
526	סעדי משנה.....
529	עילה – תביעה.....
523	עקרונות כלליים.....
524	פיצול עילות.....
528	שיקולים.....
533	תביעה שכנגד.....
526, 19	תביעות קטנות.....
534	תוצאות המחדל.....
532	תיקון התביעה.....
1499	תצהיר תומך.....
	פירוק חברות, ראו חברות (פירוק)
544	פירוש מסמך.....
200	פלוגתות.....
201	גיבוש הפלוגתות.....
201	כתבי טענות.....
204	קדם משפט.....
202	שינוי חזית.....
1529	פסלות שופט.....
1561	אגרות.....
1543	בורר – פסילתו.....
1554	בית המשפט לענייני משפחה.....
1539	בקשת הפסילה.....
1553	הגשת תלונות נגד השופט.....
1551	החזרת הדיון מערכאת הערעור.....
1549	החלטות קודמות.....
1543	החלפת השופט.....
1547	היכרות קודמת.....
1551	הכרעה בעניין דומה.....
1543	הערות במהלך המשפט.....
1534	חיקוקים מיושמים.....
1535	חשש ממשוא פנים.....
1555	מומחים – מינוי.....

1540.....	מועדים להעלאת.....
1537.....	מראית פני הצדק.....
1548.....	ניהולו התקין של המשפט.....
1560.....	סדרי דין.....
1545.....	עילות פסלות.....
1561.....	עירבון בערעור.....
1533.....	עקרונות ההליך.....
1559.....	ערעור על החלטה.....
1539.....	פסילה לבקשת בעל דין.....
1537.....	פסילה עצמית.....
1540.....	פרוטוקול – תיעודו.....
1555.....	פשרה – הצעה.....
1552.....	קדם משפט – ניהולו.....
1567.....	רשם – פסלותו.....
1538.....	שופט בעיר שדה.....
1542.....	תגובת השופט.....
1556.....	תשובה לבקשת הפסלות.....
1560, 1542.....	תצהיר.....
843.....	פסק דין .....
858.....	אכיפתו.....
877.....	אכיפת פסק דין בהסכמה.....
858.....	בוררות – פסק.....
	ביטול, ראו ביטול פסק דין
916.....	במעמד צד אחד.....
994, 989.....	בערכאת הערעור.....
885.....	גישור – הליכים.....
887.....	גישור – חיסיון.....
490.....	דיון מהיר.....
856.....	הבהרתו.....
847.....	הגדרתו.....
854.....	הוצאתו במרמה.....
848.....	החלטה אחרת.....
852.....	היעדר הגנה.....
864.....	הנמקתו.....
268.....	השתק פלוגתה.....
857.....	התיישנותו.....
848.....	כולל החלטת.....
853.....	כתב הגנה באיחור.....
872.....	מועדים בפסיקתה.....
850.....	מועד למתן.....

847	מעשה בית דין
877	מרכיבי פסק הדין
854	מרמה
18	משפחה – ענייני
853	משפט חוזר
850	מתן פסק דין
871	ניסוח פסיקתה
863, 861	ניסוח פסק דין
849	עיון חוזר
850	ערכאה ראשונה
994, 989	ערעור
869, 868	פסיקתה
	פסק דין חלקי (ראו נושא ראשי נפרד)
880, 877, 875	פסק דין בהסכמה בפשרה
858	פסק דין פלילי
931	פסק חוץ
925	צו ארעי
413	קדם משפט
855	ראיות חדשות
852	שופט אחר
851	שימועו
19	תביעות קטנות
865	תוצאותיו
	תיקון פסק דין (ראו נושא ראשי נפרד)
889	פסק דין חלקי
897	בוררות – הליכים
896	בנקאות – תביעות
897	בתי משפט מינהליים
891	החלטה אחרת
895	חוזים – דינים
893	חשבונות – תביעות
896	מעמד אישי – ענייני
895	מקרקעין – ענייני
892	מתן פסק הדין
893	נזיקין – תביעות
891	עקרונות כלליים
892	ערעור עליו
893	שותפות – יחסי
	פרוטוקול
1540	פסלות שופט
449	רישום

397	פרטים נוספים
399	דרישת הפרטים
401	הודיות
192	הודעה לצד שלישי
548	המרצת פתיחה
400	מטרת הפירוט
18	עוולות מסחריות
399	עקרונות כלליים
1413	פשיטת רגל
596	אבעיה
1422	ביטול הענקה
1422	הסדר נושים
1424	חדלות פירעון
1436	כונס הנכסים הרשמי
1433	מועדים
1417	נאמן בפשיטת רגל
1421	נושה מובטח
1432	סדרי דין
564	סעד הצהרתי
1429	סעדים זמניים
1431	עיון מחדש
1429	עיכוב ביצוע
794	עיכוב יציאה
1417	עקרונות כלליים
1434	ערעור – דינים
1419	פושט רגל
1411	צו מאסר
1424	קציבת מזונות
1581, 1572	רשמים
1420	תביעת חוב
	פשרה
1555	פסלות שופט
875	פסק דין בפשרה
1328, 1299	תביעה ייצוגית
	צ
	צו חוסם
744	סעדים זמניים
1388	תביעה נגזרת

807	צו מניעה זמני
816	בוררות
815	ביוזון בית המשפט
814, 813	בנקאות
819	גניבת עין
812	דיני יושר
1482	המצאה מחוץ למדינה
815	הפרת הצו
819	זכויות יוצרים
814	חברות
811	מאזן הנוחות
812	מקרקעין
18	משפחה – ענייני
814	משפט ציבורי
815	סדרי הדין
821	סימני מסחר
815	סמכות עניינית
823	עולות מסחריות
816, 813	ערבות
823	פטנטים
825	צו עשה זמני
817	קנין רוחני
810	שיקולי בית המשפט
809	תשתית משפטית
	צו עשה
828	חוזי הפצה
820	פרסום באינטרנט
827, 825	צו עשה זמני
	ק
	קבלנים
584	חשבונות – תביעה
584, 573	טען ביניים
573	כונס נכסים
227	עילת התביעה
403	קדם משפט
1665	אגרה – חזור
409	בעלי דין
409	גילוי מסמכים
419	דחייה על הסף

411	דרכי הוכחה .....
418 ,409	הודעה לצד שלישי .....
413	הסמכה כללית .....
414	חובת התייצבות .....
410	מומחים .....
407	מחיקה על הסף .....
405	מטרות .....
405	מסמכים להגשה .....
413	מתן פסק דין .....
412 ,287	סילוק על הסף .....
407	סמכויות שופט .....
416 ,414	עדויות .....
415	עדים – העדה .....
405	עקרונות כלליים .....
419 ,408	פלוגתות .....
406	פסלות שופט .....
409	שאלונים .....
406	שופט בקדם משפט .....
412	שלבי הדיון .....
417 ,407	תיקון כתבי טענות .....
	קיצוץ
253	התיישנות .....
164	טענת קיצוץ .....
558	סעד הצהרתי .....
780	עיקול זמני .....
	ר
	ראיות
322	בקשה בכתב .....
1628 ,379 ,348	חיסיון .....
684	ראשית ראיה .....
	רפואה
390	זכויות החולה .....
663	מומחים רפואיים .....
	רשויות מקומיות
1462	המצאה .....
753	עיקול זמני .....

1565	רשמים
1661	אגרות
1580	בג"ץ
1582	בדיקת ערעור
1570	בוררות
1570	ביטול החלטה
1570	ביטול פסק דין
1581	בית דין לעבודה
1581	הודעת צד שלישי
1579	הוצאות – שומה
1572	ירושה – ענייני
1580	כונס נכסים זמני
1580	מועדים – הארכתם
1567	מעמדו
1573, 1572, 18	משפחה – ענייני
1577	סמכויות שיפוט
1579	סעדים זמניים
1579	עיקול זמני
1573	עיקרי טיעון
1569	עירבון בערעור
1567	עקרונות כלליים
1568	ערעור עליו
1567	פסלות רשם
1578	פסק דין – נתינתו
1581	פסק דין בהיעדר
1568	פסק דין הכולל החלטה
1581, 1572	פשיטת רגל – ענייני
1571	רשם בית המשפט העליון
1570	רשם בית משפט שלום
1578	רשם בכיר
1571	שופט בפועל
1573	תיק מוצגים

ש

341	שאלונים
351	בג"ץ
350	בעלי דין
340	בקשה בכתב
1055	בקשת רשות ערעור
352	דחיית התובענה
192	הודעה לצד שלישי

351	הפרת הצו
348	התנגדות למתן תשובה
348	חיסיון
586	חשבונות – תביעה
349	מדינה
348, 347	מועדים
352	מחיקת התובענה
351	מכרזים
346	נושא המהיימנות
346	נושא הרלוונטיות
350	נושאים דיוניים
345	עקרונות כלליים
353	ערעור
409	קדם משפט
350	שלבי הדיון
349	תאגיד
350	תביעה מפוצלת
1499	תצהיר
349, 348	תשובות לשאלון
351	תשלום תכופ
	שופטים
543	המרצת פתיחה
514	העדת עדים
427	חילופם
517	חקירתם
119	כבעלי דין
	פסילתם, ראו פסלות שופט
406	קדם משפט
1409	שותפות
1412	אגודה שיתופית
543	המרצת פתיחה
1412	חלוקת המוניטין
579	חשבונות – תביעה
1411	יחסי שותפות
1412	כפיית מכירה
1411	נכסי שותפות
1411	פירוקה
218	שותפות לא רשומה

שינוי חזית

204	אישור עיקול
204	בוררות
204	דיני משפחה
202	פלוגתות
204	קדם משפט
316	תיקון כתבי טענות

שכירות

149	בית דין לשכירות
574	טען ביניים
763	עיקול דמי מפתח
208	תביעת פינוי
1502.....	תצהירים

שליחות

1456.....	המצאה למורשה
1640.....	ייפוי כוח
651	שמאי מקרקעין
653	מומחים
657	מה בין שמאי לבורר
657	עדותו של שמאי
655	פסילת חוות דעת
654	קביעת שווי
656 ,653.....	שמאי מכריע

ת

1289	תובענות ייצוגיות
1328.....	אגרות
1324.....	איחוד תובענות
1298 ,1296	אישור תובענה
1353.....	ארנונה
1300.....	בודק – מינויו
1371.....	ביטוח
1369.....	בנקאות
1309.....	בקשה בכתב
1309.....	בקשה קודמת
1350.....	גביה שלא כדין
1331.....	גילוי מסמכים
1354 ,1314.....	גמול לתובע המייצג
485	דיון מהיר
1303.....	הגדרת הקבוצה

1357.....	הגנת הצרכן .....
1309.....	הגשת הבקשה .....
1327.....	הודעה לצד שלישי .....
1351 ,1342	הודעת חדילה .....
1326.....	הוצאות משפט .....
1293.....	החקיקה והפסיקה הקודמות .....
1298.....	הסתלקות מההליך .....
1315 ,1305	התובע המייצג .....
1328.....	התיישנות.....
1293.....	חוק תובענות ייצוגיות.....
1327.....	כתב הגנה .....
1343.....	מחלקה כלכלית .....
1304.....	מייצג קבוצה .....
1309.....	מנהל בתי המשפט.....
1326.....	נושאים דיוניים .....
1294.....	נושאי התובענה הייצוגית.....
1363 ,1293	ניירות ערך .....
1422.....	סילוק על הסף .....
1328.....	סעדים זמניים .....
1326.....	עדים – הזמנה .....
1340.....	עיכוב ביצוע .....
1294.....	עילת התביעה.....
1293.....	עקרונות כלליים .....
1328.....	ערובה להוצאות.....
1337 ,1335	ערעור – הליכים .....
1313.....	פיצוי – קביעתו .....
1329.....	פסק חוץ.....
1327.....	פסק דין חלקי .....
1328 ,1299	פשרה – אישור הסדר .....
1370.....	קופות גמל .....
1316.....	שכר טרחה .....
1348.....	תביעה נגד רשות.....
1349.....	תובענה מינהלית ייצוגית.....
1293.....	תחולת החוק .....
1321.....	תיקון הבקשה .....
1371.....	תעופה .....
1370	תקשורת.....
1373	תביעה נגזרת .....
1387.....	אגרות.....
1383.....	בעלי דין .....

1384.....	גילוי מסמכים
1389.....	גמול לתובע
1379.....	הגנה נגזרת
1378.....	המצב המשפטי הקודם
1377.....	חוק החברות
1388.....	נושאים דיוניים
1388.....	סילוק על הסף
1388.....	עדים – זימונם
1388.....	עילת תביעה אישית
1386.....	עיון במסמכים
1377.....	עקרונות כלליים
1388.....	ערובה להוצאות
1387.....	ערעור
1388.....	צו חוסם
1389.....	פירוק – הליכים
171	תביעה שכנגד
488	דיון מהיר
173	התיישנות
172	כללים דיוניים
171	כתב הגנה
179	כתב תשובה
18	משפחה – ענייני
171	סמכות שיפוט
533	פיצול סעדים
19	תביעות קטנות
599	תביעות קטנות
608	בוררות
19	ביטול פסק דין
604	הודעה לצד שלישי
604	הוצאות משפט
602	היעדר ייצוג
605	המצאה
608	העברת הדיון
604	התייצבות
19	כתב הגנה
603	מועדים
605	מעשה בית דין
603	סדרי דין
601	עקרונות כלליים
607	ערעור ורשות ערעור

604	פיצול סעדים
605	פסק דין
602	ראיות
606	רשות ערעור
604	תביעה שכנגד
29	תום לב
33	בוררות
32	בבדיקה רפואית
1024,972	בערעור
32	המצאה
30	הסתרת פרטים
31	טיעון סותר
29	ניצול לרעה
33	סעדים זמניים
29	עקרונות כלליים
33	פסלות שופט
32	תביעה ייצוגית
313	תיקון כתבי טענות
1674	אגרות
324	בתביעה חוזית
1216	דיון מהיר
318	הבקשה לתיקון
318	הגשת כתב מתוקן
328	הוראה לתקן
323	השנים האבודות
326	התיישנות
317	התנהגות המבקש
327	חזרה מהודיה
324	חישוב ריבית
327	כתב טענות שכנגד
323	מבקש התיקון
326	מומחים – מינוי
318	ניסוח הבקשה
325	סכום התביעה
325	סמכות – הגדלה
324	סעד הצהרתי
323	סעדים – סעיף
321	עילה חדשה
320	עילת התביעה
315	עקרונות כלליים

532	פיצול סעדים
329	קדם משפט
319	שיהוי
316	שינוי חזית
316	שיקולי בית המשפט
329	תביעה נגזרת
318	תצהיר
899	תיקון פסק דין
907	אישור עיקול
906	בית המשפט העליון
901	במעמד פסק הדין
903	הגשת הבקשה
908	הוצאה לפועל
905	הוצאות משפט
909	החלטות קודמות
901	טעות מהותית
901	טעות סופר
907	טען ביניים
909, 904	מועדים
901	עקרונות כלליים
908	ערעור
906	פסק דין שאישר הסכם
910	פסק בוררות
905, 150	ריבית והצמדה
18	תכנון ובנייה
1489	תצהירים
1501	אגרות
1500	אכיפת פסק חוץ
1501	בג"ץ – הליכים
1503, 1502	בוררות
1502, 148	בית דין לשכירות
1497	במקום עדות
1497, 1496	בקשה בכתב
1499	גילוי מסמכים
489	דיון מהיר
1495	דרישה לחקירה
1502	הוצאה לפועל
1501	המצאה מחוץ מדינה
540	המרצת פתיחה
1499	התיישנות

1495.....	חובת התייצבות.....
1494.....	חובת צירוף.....
1495.....	חקירת מצהיר.....
570	טען ביניים.....
1272.....	ירושה – הליכים.....
1494.....	ליקויים בתצהיר.....
1494.....	ניסוחו.....
1502.....	סימני מסחר.....
1500.....	סעד זמני.....
1502.....	עורכי דין.....
1501.....	עיכוב ביצוע.....
1500.....	עיקול זמני.....
1493.....	עקרונות כלליים.....
1501.....	ערובה להוצאות.....
1499.....	פיצול סעדים.....
1501.....	פירוק חברה.....
1500.....	פסלות שופט.....
1499.....	שאלונים.....
1499.....	תיקון כתבי טענות.....
	תקנות סדר הדין
16	אי-קיום התקנות.....
4	מטרתן.....
18	תחולתן.....
13	זכויות וחובות.....
14	התייחסות בית המשפט.....
16	תיקון פגמים.....